PETRI GASSENDI DINIENSIS

ECCLESIÆ PRÆPOSITI, ET IN ACADEMIA PARISIENSI MATHESEOS REGII PROFESSORIS

MISCELLANEA,

VIDELICET

I. Diogenis Laertij Liber X. cum noua Interpretatione & Notis.
II. Vita Epicuri, Peireskij, Tychonis Brahei, Copernici, Peurbachij, & Regiomontani.
III. Abacus Sestertialis, seu de valore Antiquæ Monetæ ad nostram redactæ.
IV. Romanum Calendarium compendiosè expositum.
V. Manuductio ad Theoriam Musices.
VI. Notitia Ecclesiæ Diniensis.

TOMVS QVINTVS.

CVM INDICIBVS NECESSARIIS.

LVGDVNI,
Sumptibus LAVRENTII ANISSON, & IOANNIS BAPTISTÆ DEVENET.

M. DC. LVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX

Librorum, Partium, & Capitum hoc Volumine contentorum.

ipsi

DE VITA ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER I.

De ortu ac serie vitæ Epicuri.

LIBER II.

De morte & successione Epicuri.

LIBER III.

De occasione & Authoribus quæsitæ Epicuro infamiæ.

LIBER IV.

De obiecta Epicuro impietate.

LIBER V.

De obiecta Epicuro malignitate.

LIBER VI.

De obiecta Epicuro gula.

LIBER VII.

De obiecta Epicuro Venere.

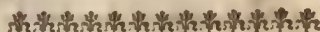
LIBER VIII.

De obiecto Epicuro odio liberalium Disciplinarum.

VITA PEIRESKII,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA TYCHONIS BRAHEI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA COPERNICI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

VITA PEVRBACHII ET REGIOMONTANI,

Cuius Rerum & Verborum Index sub finem huius Voluminis habetur.

Sestertiorum Monetâ Gallicâ expressorum Abacus.

Romanum Calendarium compendiosè expositum.

CAPVT PROOEMIALE.

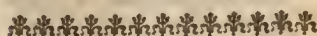
PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij ad Reformationem Gregorianam vsque.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à Gregorio XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

6. De

Manuductio ad Theoriam seu partem Speculatiuam Musicæ.

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

Fœmina

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

PETRI

PETRI GASSENDI OPERA HVMANIORA, AC MISCELLANEA.

DIOGENIS LAERTII LIBER DECIMVS

DE VITA, MORIBVS, PLACITISQVE EPICVRI,

CVM NOVA INTERPRETATIONE, ET NOTIS.

EPICVRVS.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους καὶ Χαιρεστράτης, Ἀθηναῖος, τὸν δῆμον Γαργήττιος, γένους τοῦ τῶν Φιλαϊδῶν, ὥς φησι Μητρόδωρος ἐν τῷ περὶ εὐγενείας. τοῦτόν φασιν ἄλλοι τε καὶ Ἡρακλείδης ἐν τῇ Σωτίωνος ἐπιτομῇ, κληρουχησάντων Ἀθηναίων τὴν Σάμον, ἐκεῖ τραφῆναι· ὀκτωκαιδεκαέτη δ' ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας, Ξενοκράτους μὲν ἐν Ἀκαδημίᾳ, Ἀριστοτέλους δ' ἐν Χαλκίδι διατρίβοντος. τελευτήσαντος δ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐκπεσόντων ὑπὸ Περδίκκου, μετελθεῖν εἰς Κολοφῶνα πρὸς τὸν πατέρα. χρόνον δέ τινα διατρίψαντα αὐτόθι, καὶ μαθητὰς ἀθροίσαντα, πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς Ἀθήνας, ἐπὶ Ἀναξικράτους· καὶ μέχρι μέν τινος κατ' ἐπιμιξίαν τοῖς ἄλλοις φιλοσοφεῖν, ἔπειτα ἰδίᾳ πως τὴν ἀπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν αἵρεσιν συστήσαντα.

Ἐφάψασθαι δὲ φιλοσοφίας αὐτός φησιν, ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Ἀπολλόδωρος δ' ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου, φησὶν ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ φιλοσοφίαν καταγνόντα τῶν γραμματιστῶν, ἐπειδὴ μὴ ἐδυνήθησαν ἑρ-

PICVRVS Neoclis, & Chæreſtratæ filius, patriâ Athenienſis, oppido Gargettius, genere Philaïdes fuit, vt Metrodorus recitat in libro de Nobilitate. Alij, quos intèr eſt Heraclides in Sotionis Epitome, referunt, Athenienſibus ſortitò partitis agrum Samium, fuiſſe eum illeic educatum, ac annos natum octodecim, veniſſe Athenas, Xenocrate in Academia, Ariſtotele verò in Chalcide commorántibus. Mortuo Alexandro Macedone, & Athenienſibus ſub Perdicca proſtratis, Colophonem ſe ad patrem recepiſſe, & cùm illeic fuiſſet aliquandiu moratus, coëgiſsétque etiam Diſcipulos, rediiſſe iterùm Athenas, Archonte Anaxicrate. Fuiſſe mixtim cum cæteris aliquovſque philoſophatum, ac poſtmodùm Sectam à nomine ſuo appellitatam inſtituiſſe.

Refert ipſemet occœpiſſe ſe Philoſophiæ operam dare annos natum quatuordecim. Appollodorus verò Epicureus in primo de vita Epicuri libro, acceſſiſſe eum ad Philoſophiam tradit, aſpernatum Grammaticos, poſt-

quàm interpretari ipsi, quæ de Chao apud Hesiodū conscripta essent, non potuerunt. Scribit Hermippus Ludi-Magistrū fuisse, deinceps autem cùm incidisset in libros Democriti ad Philosophiam se contulisse. Quare & Timonem, *authorem Syllorum, seu maledictorum in Philosophos*, de eo dicere,

Túmque Samo, extremus Physicorum,
& Ludimagister,
Effrons, atque hominum deploratissimus, exit.

Philosophati verò simul cum eo sunt, & ipsiusquidem hortatu, quos fratres habuit numero tres, Neocles, Chæredemus, Aristobulus; vt Philodemus Epicureus in decimo de Philosophorum Syntaxi libro author est; ac etiam seruus nomine Mus; quemadmodum in capitulis historicis Myronianus ait.

Diotimus porrò Stoïcus prauè erga ipsum affectus malignissimè eum traduxit, quinquaginta circumferens, tanquam authore Epicuro lasciuas planè Epistolas; ac illa etiam epistolia, quæ Chrysippo potiùs tribuuntur, Epicuro rursus imputata, attexens. Quin-etiam pari affectu fuerunt & Posidonius Stoïcus, & Nicolaus, & Sotion in duodecimo librorum, qui titulum præferunt Diocleatum redargutionum (súntque plus minùs xxiv.) & Dionysius Halicarnasseus. Aiunt scilicet ipsum & cum matre circumeuntem ædiculas lustratoria verba legisse; & cum patre exiguâ quadam mercedulâ literas docuisse. Fratrum quoque illius vnum lenonem egisse; ac ipsum Leontio meretrici consuetuisse. Democriti de Atomis, & Aristippi de Voluptate libros sibi asseruisse. Germanum ciuem minimè fuisse, authore ipso Timocrate, ac Herodoto etiam in libro de pubertate Epicuri. Fuisse indecorè assentatum Mithræ Procuratori Lysimachi, illum Apollinem, ac Regem in Epistolis appellando. Consimiliter verò Idomeneum, & Herodotum, ac Timocratem, qui ignota quædam eius opera nota fecerant, ob hoc ipsum deprædicasse, & adulatione prosequutū fuisse.

μένοις αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ παρ' Ἡσιόδῳ χάους. φησὶ δ' Ἕρμιππος γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις, ἐπὶ φιλοσοφίαν ᾆξαι. διὸ καὶ τὸν Τίμωνα φάσκειν περὶ αὐτοῦ,

Ὕστατος αὖ φυσικῶν καὶ κύντατος ἐκ
Σάμου ἐλθὼν,
Γραμμοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος
ζωόντων.

Συνεφιλοσόφουν δ' αὐτῷ προτρεψαμένῳ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τρεῖς ὄντες, Νεοκλῆς, Χαιρέδημος, Ἀριστόβουλος· καθά φησι Φιλόδημος ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς τῶν φιλοσόφων συντάξεως. ἀλλὰ καὶ δοῦλος Μῦς ὄνομα, καθά φησι Μυρωνιανὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κεφαλαίοις.

Διότιμος δ' ὁ Στωϊκὸς δυσμενῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν, πικρότατα αὐτὸν διαβέβληκεν ἐπιστολὰς φέρων πεντήκοντα ἀσελγεῖς, ὡς Ἐπικούρου· καὶ τὰ εἰς Χρύσιππον ἀναφερόμενα ἐπιστόλια, ὡς Ἐπικούρου συντάξας. Ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ Ποσειδώνιον τὸν Στωϊκὸν, καὶ Νικόλαος, καὶ Σωτίων ἐν τῷ δωδεκάτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἅ εἰσι περὶ κδʹ. καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς. Καὶ γὰρ σὺν τῇ μητρὶ περιιόντα αὐτὸν τὰ οἰκίδια, καθαρμοὺς ἀναγινώσκειν· καὶ σὺν τῷ πατρὶ γράμματα διδάσκειν λυπροῦ τινος μισθαρίου. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδελφῶν ἕνα προαγωγεύειν, Λεοντίῳ τε συνεῖναι τῇ ἑταίρᾳ. τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ τῶν ἀτόμων, καὶ Ἀριστίππου περὶ τῆς ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν. Μὴ εἶναί τε γνησίως ἀστὸν, ὡς Τιμοκράτης φησὶ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἐπικούρου ἐφηβείας. Μιθρῆν τε αἰσχρῶς κολακεύειν τὸν Λυσιμάχου διοικητὴν, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παιᾶνα καὶ ἄνακτα καλοῦντα. Ἀλλὰ καὶ Ἰδομενέα καὶ Ἡρόδοτον καὶ Τιμοκράτην, τοὺς ἔκπυστα αὐτοῦ τὰ κρύφια ποιήσαντας, ἐγκωμιάζειν καὶ κολακεύειν αὐτῷ τούτῳ.

Ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς, πρὸς μὲν Λεόντιον, Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον· πρὸς δὲ Θεμίσταν Λεοντέως γυναῖκα· Οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς

In ipsis autem Epistolis hæc *inter cætera* habuisse; ad Leontium quidem: ô Regem Apollinem, Leontiola, meum corculum! ecquam apud nos cum applausu acclamationem concitasti, Epistolulam legentibus tuam! ad Themistam verò Leontei vxorem: is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, possim, vel

τρικύ

περικύλιστος ὅπω σὺ ὑμᾶς ὦ Θεμίστα προκαλῆτε ἀφῖχθαι. πρὸς δὲ Πυθοκλέα ὡραῖον ὄντα, Καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν καὶ ἰσόθεον σου εἴσοδον. καὶ πάλιν πρὸς Θεμίσταν γράφων, νομίζει αὐτῇ παραινεῖν, καθά φησι Θεόδωρος, ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν πρὸς Ἐπίκουρον. Καὶ ἄλλαις δὲ πολλαῖς ἑταίραις γράφειν. καὶ μάλιστα Λεοντίῳ, ἧς καὶ Μητρόδωρον ἐρασθῆναι. ἔν τε τῷ περὶ τέλους γράφειν οὕτως· οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ χυλῶν ἡδονὰς, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι᾽ ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς δι᾽ ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ μορφῶν κατ᾽ ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Ἔν τε τῇ πρὸς Πυθοκλέα ἐπιστολῇ γράφειν, Παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, τὸ ἀκάτιον ἀράμενος.

Ἐπίκτητός τε κιναιδολόγον αὐτὸν καλεῖ, καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖ. Καὶ μὴν καὶ Τιμοκράτης ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Εὐφραντοῖς, (ὁ Μητροδώρου μὲν ἀδελφὸς, μαθητὴς δὲ αὐτοῦ τῆς σχολῆς ἐκφοιτήσας,) φησὶν αὐτὸν δὶς τῆς ἡμέρας ἐμεῖν ἀπὸ τρυφῆς, ἑαυτόν τε διηγεῖται μόγις ἐκφυγεῖν ἰσχῦσαι τὰς νυκτερινὰς ἐκείνας φιλοσοφίας, καὶ τὴν μυστικὴν ἐκείνην συνδιαγωγήν. Τόν τε Ἐπίκουρον πολλὰ κατὰ τὸν λόγον ἠγνοηκέναι, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὸν βίον. Τό, τε σῶμα ἐλεεινῶς διακεῖσθαι, ὡς πολλῶν ἐτῶν μὴ δύνασθαι, οὔτε ἀπὸ τῆς κλίνης καλίναι, οὔτε ἀπὸ τοῦ φορείου διαναστῆναι. Μνᾶν τε ἀναλίσκειν ἡμερησίαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Λεόντιον ἐπιστολῇ γράφει, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους. Συνεῖναί τε αὐτῷ τε καὶ Μητροδώρῳ ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ Μαρμάριον, καὶ Ἡδεῖαν, καὶ Ἐρώτιον, καὶ Νικίδιον.

Καὶ ἐν ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βίβλοις, ταῖς περὶ φύσεως, τὰ πλεῖστα ταυτὰ λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν ἐν αὐταῖς, ἄλλοις τε, καὶ Ναυσιφάνει τὰ πλεῖστα, καὶ αὐτῇ λέξει φάσκειν οὕτως, Ἀλλ᾽ εἴτις ἄλλος, εἶχε κἀκεῖνος, ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων. Καὶ αὐτὸν Ἐπίκουρον ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς περὶ Ναυσιφάνους λέγειν, ταυτὰ

trinâ volutatione, quo me eumque, ô Themista, accersiueritis, impelli. Et ad Pythoclem formosum adolescentem: conficior, inquit, amabilem tuum, & quasi cuiuspiam numinis, aduentum operiens. Ac rursùs, dum ad Themistam scribit, reputare ipsum, rem esse non indignam suasione erga illam vti, sicut Theodorus libro quarto aduersùs Epicurum refert. Sed & ad plureis quoque alias meretrices eum scribere, maximè verò ad Leontium, quam Metrodorus quoque deperierit. In ipso etiam de fine libro extare ab illo in hæc verba scriptum: Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas voluptates, quæ sapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quæ complexu corporum; detrahens eas etiam, quæ auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quæ ex formis percipiuntur oculis, suaueis motiones. Iterùm autẽ in Epistola ad Pythoclem sic scribere: Disciplinam omnẽ, ô fortunate, velocissimo lintre accepto, fuge.

Epictetus quoque tum illum Cinædologum, hoc est *prostituto digna loquentem*, nuncupat, tum quam-maximè ipsi conuitiatur. Timocrates etiam Metrodori frater, & ipsius Epicuri discipulus, cùm recessisset ab eius Schola, scriptum reliquit in iis libris, qui Faceti inscripti sunt, bis illum diebus singulis ab ingurgitatione vomere solitum; commemorátque se vix potuisse nocturnam illam Philosophiam, arcanúmque huiusmodi contubernium effugere. Ignorasse multa Epicurũ ex iis, quæ ad orationem spectarent; verùm longè plura ex iis, quæ ad vitam. Fuisse illi corpus affectum adeò miserabiliter, vt per complureis annos neque è lecto exscendere, neque è sella, qua gestabatur, assurgere valuerit. Solitum dietim in mẽsam minam totam impendere, vt ipsemet testatus est in epistola ad Leontium, & in iis etiam, quas ad Philosophos Mitylenæ degenteis scripsit. Consuetudinem habuisse cum ipso, cúmque Metrodoro meretrices tum alias, tum speciatim Marmarium, Hediã, Erotiũ, Nicidium.

Illum in libris triginta septem, quos de Natura composuit, plurima eadem repetere; plurimáque in illis, tum aduersùs alios, tum speciatim aduersùs ipsum Nausiphanem scribere, & ad verbum ita effari: Sed habuit ille, si quis alius, quam ore suo parturiret, iactationem Sophisticam, vt & complura alia *popularis auræ* mancipia. Quin Epicurum quoque in Epistolis de Nausiphane ita loqui:

hæc in eam mentis alienationem deduxere ipſum, vt & me probris inceſſeret, & ſe meum fuiſſe Magiſtrum iactaret. Pulmonem quoque, *quaſi ſenſus expers foret*, illum vocaſſe, dixiſſeque etiam illiteratum impoſtorem, cinædum. Ipſos Platonis Sectatores Dionyſocolacas, *hoc eſt Dionyſij aſſentatores*: ac ipſummet Platonem aureum, *quaſi faſtuoſum* appellitaſſe. Ariſtotelē traduxiſſe, quaſi luxu perditum, & qui vorarā paternā ſubſtantiā, ſtipendia meruiſſet, & medicamina vendidiſſet. Sic Protagoram dictitaſſe Phormophorum, *ſeu Sportularium*, ac Amanuenſem Democriti: & vicanum Ludi-magiſtrum. Sic & Heraclitum Cyceten, *quaſi nimirum turbatorem, confuſorémve, ob omnia vt fluxa, ita confuſanea aſſerta: ob miſtionem illam, quā rogatus de concordia dicere, ſententiam expreſſit: ob affectatam denique in ſcribendo obſcuritatem*. Sic Democritum Lemocritum, *hoc eſt gramiis laborantem, ob caliginem, quam fecerit ipſe*. Sic Antidorum Sænidorum, *quaſi adblandientem donis, quæ captaret*. Sic Græciæ oſores Cyrenaicos: & Dialecticos, *Megaricoſ-ve* inuidentiſſimos. Sic Pyrrhonem denique ipſum indoctum, & ineruditum.

Verùm iſti, à quibus talia obiiciuntur, inſaniunt. Quippe quàm fuerit in hocce Viro ſuper-excellens erga omneis animi candor, & æquitas, reſtes locupletes habentur: tum Patria, quæ ipſum ſtatuis æneis condecorauit; tum Amici, quorum tanta multitudo extitit, vt viderentur ne poſſe quidem Ciuitatibus totis contineri; tum Diſcipuli, qui fuere omnes doctrinā illius quaſi Sirenibus detenti, excepto vno Metrodoro Stratonicenſi, qui fortè eius bonitate modum excedente veluti oppreſſus, defecit ad Carneadem; tum Scholæ ſucceſſio, quæ cæteris omnibus propemodùm deficientibus, conſtans perſeuerat, & Præfecturas diſcipulorum innumerabileis ex ordine ſtatuit; tum plena gratitudinis erga Parentes pietas, & erga ſeruos manſuetudo (quemadmodum intelligi licet vel ex ipſius teſtamento, & ex eo, quòd illi philoſophari cum ipſo ſunt, ac ille imprimis celeberrimus, qui iam eſt nominatus, Mus;) tum vt paucis dicam, promiſcua erga omneis beneuolentia.

Nam ſanctitatis quidem in Deos, & charitatis in Patriam fuit in eo affectus ineffabilis. Siquidem præ ſumma modeſtia ne acceſſit quidē ad Rempublicam; & cùm tempora difficillima Græciam tum vexarint, in ea tamen vitā tranſegit; niſi quod bis, aut ter dumtaxat in Ioniæ oram excurrit, inuiſurus amicos, qui

ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοιαύτην ὥστε μου λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν ἑαυτὸν μου διδάσκαλον. Πλεύμονά τε αὐτὸν ἐκάλει, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον· τούς τε περὶ Πλάτωνα Διονυσοκόλακας, καὶ αὐτὸν Πλάτωνα, χρυσοῦν· Καὶ Ἀριστοτέλην ἄσωτον, καταφαγόντα δὲ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι καὶ φαρμακοπωλεῖν· φορμοφόρον τε Πρωταγόραν, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν· Ἡράκλειτόν τε, Κυκητὴν· καὶ Δημόκριτον, Λημόκριτον· καὶ Ἀντίδωρον, Σαννίδωρον· τούς τε Κυρηναϊκούς, ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, καὶ Διαλεκτικοὺς πολυφθόρους. Πύρρωνα δὲ, ἀμαθῆ καὶ ἀπαίδευτον.

Μεμήνασι δ' οὗτοι. Τῷ γὰρ ἀνδρὶ μάρτυρες ἱκανοὶ εἰσὶ τῆς ἀνυπερβλήτου πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης, ἥ τε πατρὶς χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα. οἵ τε φίλοι, τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι δύνασθαι. οἵ τε γνώριμοι πάντες, ταῖς δογματικαῖς αὐτοῦ σειρῆσι προσκατασχεθέντες, πλὴν Μητροδώρου τοῦ Στρατονικέως πρὸς Καρνεάδην ἀποχωρήσαντος, τάχα βαρυνθέντος ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησιν· ἥ τε διαδοχὴ, πασῶν σχεδὸν ἐκλιπουσῶν τῶν ἄλλων, ἐσαεὶ διαμένουσα, καὶ ἀναρίθμους ἀρχὰς ἀποδιδοῦσα ἄλλην ἐξ ἄλλης τῶν γνωρίμων· ἥ τε πρὸς τοὺς γονέας εὐχαριστία, καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιΐα, πρός τε τοὺς οἰκέτας ἡμερότης, ὡς δῆλον κἀκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ· καὶ ὅτι αὐτοὶ συνεφιλοσόφουν αὐτῷ, ὧν ἦν ἐνδοξότατος ὁ προειρημένος Μῦς. καθόλου δὲ ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία.

Τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος καὶ πρὸς πατρίδα φιλίας ἄλεκτος ἡ διάθεσις. ὑπερβολῇ γὰρ ἐπιεικείας, οὐδὲ πολιτείας ἥψατο· καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων τηνικάδε τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβιῶναι, δὶς ἢ καὶ τρὶς τοὺς περὶ τὴν Ἰωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἳ καὶ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν

ἀφικνοῦντο,

ἀφικνοῦντο, καὶ συνεβίουν αὐτῷ ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι καὶ Ἀπολλόδωρος, ὃν καὶ ὀγδοήκοντα μνῶν πριάσθαι.

Διοκλῆς δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῆς ἐπιδρομῆς φησὶν εὐτελέστατα καὶ λιτότατα διαιτωμένους. κοτύλῃ γοῦν, φησίν, οἰνιδίου ἠρκοῦντο· τὸ δὲ πᾶν ὕδωρ ἦν αὐτοῖς ποτόν. τόν τε Ἐπίκουρον μὴ ἀξιοῦν εἰς τὸ κοινὸν κατατίθεσθαι τὰς οὐσίας, καθάπερ τὸν Πυθαγόραν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων λέγοντα. ἀπιστούντων γὰρ εἶναι τὸ τοιοῦτον· εἰ δ' ἀπίστων, οὐδὲ φίλων. Αὐτός τέ φησιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ὕδατι μόνον ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ. Καί, Πέμψον μοι τυροῦ (φησὶ) Κυθηριδίου, ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελεύσασθαι, δύνωμαι. τοιοῦτος ἦν ὁ τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος δογματίζων. ὃν καὶ Ἀθήναιος δι' ἐπιγράμματος οὕτως ὑμνεῖ·

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα, καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστον, νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων;
Τᾶς φύσιος δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐπίσχει·
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσιες, τὰν ἀπέρατον ὁδόν.
Τοῦτο Νεοκλῆος πινυτὸν τέκος, ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυεν, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων.

Εἰσόμεθα δὲ καὶ μᾶλλον προϊόντες, ἔκ τε τῶν δογμάτων ἔκ τε τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. μάλιστα δὲ ἀπεδέχετο (φησὶ Διοκλῆς) τῶν ἀρχαίων Ἀναξαγόραν, καίτοι ἔν τισιν ἀντειρηκὼς αὐτῷ, καὶ Ἀρχέλαον τὸν Σωκράτους διδάσκαλον. Ἐγύμναζε δὲ (φησὶ) τοὺς γνωρίμους, διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ συγγράμματα. Τοῦτον Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκοῦσαί φησι καὶ Πραξιφάνους· αὐτὸς δὲ οὔ φησιν, ἀλλ' ἑαυτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ. Ἀλλ' οὐδὲ Λεύκιππόν τινα γεγενῆσθαι φησὶ φιλόσοφον, οὔτ' αὐτός, οὔθ' Ἕρμαχος. ὃν ἔνιοι φασί, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἐπικούρειος, διδάσκαλον Δημοκρίτου γεγενῆσθαι. Δημήτριος δέ φησιν ὁ Μάγνης, καὶ Ξενοκράτους αὐτὸν ἀκοῦσαι.

Κέχρηται δὲ λέξει κυρίᾳ κατὰ τῶν πραγμάτων, ἣν, ὅτι ἰδιωτάτη ἐστίν, Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς αἰτιᾶται. σαφὴς δ' ἦν

aliúnde ad ipsum vndique cōfluebant, cúmque eo viuebant, vt Appollodorus narrat, in eo Horto, quem pretio minarum octoginta coëmerat.

Memorat verò Diocles in tertio de Incursione libro, fuisse eos frugalissimo, tenuissimóque victu vsos (nam & crant, inquit, vinuli beminâ contenti, & vniuersè aqua ipsis potus erat) additque non censuisse Epicurum deponendas esse in commune opes, quemadmodum Pythagoram, omnia Amicorum cōmunia dicentem: quippe hoc esse diffidentiū (*ne non sint nempe futura omnium satis constantes voluntates*,) qui porrò diffidant, eos non esse amicos. Ipse autem in epistolis aquam sibi solam cum cibario pane sufficere scribit; &, mitte ad me, inquit, casei Cytheridij aliquantulum; vt cùm paulò splendidiùs epulari voluero, possim: Huiuscemodi ergo ille fuit qui Bonorum finem Voluptatem esse decreuit quémque idcirco Athenęus Epigrammate suo sic laudauit:

Quid praua oppetitis, Mortales, immodicúmque
Ob lucrum, rixas, prælia; appetitis?
Præscripsit Natura opibus finémque, modúmque;
Vani at opinatus fine, modóq; carēt.
Hocce Neoclidem sapientem dogma Camenæ,
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

Sed longius procedentibus licebit hoc meliùs intelligere ex Dogmatibus, verbísque ipsius. Amplexabatur autem præsertim, inquit Diocles, antiquum Anaxagoram, tametsi illi in quibusdā repugnaret capitibus, itémque Archelaum Socratis magistrum. Discipulos verò, inquit, in eo exercebat, vt ea, quæ essent à se conscripta, memoriā tenerent. Appollodorus in Chronicis scribit eum fuisse Lysiphanis, & Praxiphanis auditorem; ipse verò in Epistolis ad Eurydicum, non id habet, sed se sui ipsius extitisse auditorem ait. Quin-etiam neque ipse, neque Hermachus memorant fuisse aliquem Pbilosophum nomine Leucippum; quem tamen cùm alij, tum ipse Apollodorus Epicureus præceptorem fuisse Democriti narrant. Demetrius autem Magnesius auditum ab eo Xenocratem tradit.

Dictione porrò vsus est pro conditione rerum propriâ; ipsámque ideò reprehendit Aristophanes Grammaticus, quòd nimiùm familiaris foret. Adeò

interim dilucidus fuit, *perspicuitatisque orationis amans*, vt in suo de arte Rhetorica libro nihil aliud ex ea esse exigendum censuerit, quàm vt traderet perspicuitatis leges. In Epistolis vice carum vocum, saluere, bene agete, etiam aliquando, prosperè, suauiter degere, honestè viuere iubet. Non desunt verò, qui in libris de Epicuri vita, perhibeant librum, cui titulus est, Canon, *hoc est Regula*, fuisse ab eo descriptum ex libro Tripode inscripto ipsius Nausiphanis, quem perhibent etiam ab ipso auditum: quemadmodum & Pamphilum Platonicum in Insula Samo: addúntque cœpisse eum philosophari annos natum duodecim, & Scholæ præfuisse annos natum triginta duos.

Natus porrò est, inquit Apollodorus in Chronicis, centesimæ nonæ Olympiadis anno tertio: Archonte Sosigene: die septimâ mensis Gamelionis; à morte Platonis annô septimo. Duorum & triginta annorum cùm fo ret, Scholam instituit, habuítque primùm partim Mitylenæ, partim Lampsaci, annis quinque. Migrauit subinde Athenas, ac ibi diem obiit, Olympiadis centesimæ vigesimæ septimæ anno secundo, Archonte Pytharato (cùm annos vixisset septuaginta duos) Scholâ relictâ Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo. Interiit autem propter vrinam calculo cohibitam, vt Hermachus ait in Epistolis; idque post labores quatuotdecim dierum. Quo tempore, inquit Hermippus, cùm se in æreum balneum aquâ calidâ temperatum demisisset, ac postulatum merum hausisset, tandem adhortando Amicos, vt Dogmatum suorum forent memores, isthæc inter verba, è viuis excessit. Exstat quod in ipsum ita lusimus:

Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Gaudete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe iuit peluim calidam, vinóque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

οὕτως, ὡς καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς ῥητορικῆς ἀξιοῖ μηδὲν ἄλλο ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀντὶ τοῦ Χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, ποτὲ καὶ ὑγιαίνειν, καὶ εὖ διάγειν, καὶ σπουδαίως ζῆν προσέταττε. Οἱ δὲ φασιν ἐν τῷ Ἐπικούρου βίῳ τὸν Κανόνα γράψαι αὐτὸν ἐκ τοῦ Ναυσιφάνους Τρίποδος, οὗ καὶ ἀκοῦσαι φασὶν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ Παμφίλου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐν Σάμῳ ἄρξασθαί τε φιλοσοφεῖν ἐτῶν ὑπάρχοντα δυοκαίδεκα, ἀφηγήσασθαι δὲ τῆς σχολῆς ἐτῶν ὄντα δύο πρὸς τοῖς τριάκοντα.

Ἐγεννήθη δέ, φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν χρονικοῖς, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος, μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμης, ἔτεσιν ὕστερον τῆς Γλάτωνος τελευτῆς, ἑπτά. Ὑπάρχοντα δὲ αὐτὸν ἐτῶν δύο καὶ τριάκοντα, ἐν Μιτυλήνῃ, καὶ Λαμψάκῳ πρῶτον συστήσασθαι σχολήν, ἐπὶ ἔτη πέντε. Ἔπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν, καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης, καὶ εἰκοστῆς, καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα, τήν τε σχολὴν διαδέξασθαι Ἕρμαχον Ἀγεμάρχου Μιτυληναῖον. Τελευτῆσαι δὲ αὐτόν, λίθῳ τῶν οὔρων ἐπισχεθέντων, ὥς φησι καὶ Ἕρμαχος ἐν ἐπιστολαῖς, ἡμέρας νοσήσαντα τετταρακαίδεκα. Ὅτε καί φησιν Ἕρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον χαλκῆν, κεκραμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον, ῥοφῆσαι, τούς τε φίλους παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνῆσθαι, οὕτω τελευτῆσαι. καὶ ἔστιν ἡμῶν εἰς αὐτὸν τόνδε,

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα. τοῦτ' Ἐπίκουρος
ὕστατον εἶπε φίλοις οἶσιν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
ἔσπασεν, εἶτ' ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.

οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρός, ἥδε δὲ ἡ τελευτή. καὶ διέθετο ὧδε.

Ac eiusmodi quidem vita, eiusmodi mors Viri huius fuit. Testamentum quoque condidit hac forma.

Κατὰ τάδε διατίθεμαι. Δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν, ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον

Sic equidem testor. Dono bona mea omnia Amynomacho Philoctatis filio, Batithæ, & Timocrati Demetrij filio, Potamio (iuxta donationem, quæ vtrique iam facta, telatáque in acta asseruatur in Metroo) eâ conditione vt Hortum,

καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας, ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν. καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν.

Ὅπως δ' ἂν συνδιασώσωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει παρακαταθήκην ποιοῦμαι, τοῖς τ' αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσι τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι.

Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ.

Ἐκ δὲ τῶν γενομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ' Ἑρμάρχου σκοπούμενοι, εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν ἑκάστου ἔτους, τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος. ὥσπερ δὲ καὶ εἰς τὴν γενομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην, κατὰ τὸ τεταγμένον. Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, Συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν, καὶ εἰς ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ.

Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, σκοπούμενοι μεθ' Ἑρμάρχου. Ποιείσθωσαν δὲ μεθ' ἑαυτῶν, καὶ Ἕρμαρχον κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος

& quæ ad ipsum attinent, tradant Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophiæ successoribus, ac iis etiam perpetuò qui ex nobis profecti philosophaturi sunt, vt in ipso Scholam Philosophiæ habeant.

Committo autem, commendóque Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, sartam tectam hanc, quæ in Horto Schola tueantur. Quam committo etiam, commendóque hæredibus eorum (ac eâ quidem formulâ iuris, quâ possit esse maximè ratum) vt ipsi quoque Hortum conseruent; nec minus etiam iis, quibus successores nostri Philosophi demandabunt olim eiusdem-met curam.

Domum quoque sitam in Melite pago, Hermacho, iisque, qui cum eo, donec vixerit, philosophabuntur, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.

Ex bonorum verò à nobis Amynomacho, & Timocrati donatorum reditibus, quantum licuerit, seponunto (id prospicientes cum Hermacho) ad parentandam nostris & patri, & matri, & fratribus, ac nobis etiam, pro consueto celebrari natali die, in decade prima mensis Gamelionis. Itémque ad celebrandum epularem conuentum eorum, qui sunt nobiscum philosophati vicesimo die Lunæ, omnibus mensibus; ipsum scilicet in memoriam tam mei, quàm Metrodori, institutum. Fratrum quoque diem mense Posideone, vti & nos fecimus, agunto; ac Polyæni diem consimiliter Metagitnione mense celebranto.

Filij porrò Metrodori nomine Epicuri, filiique etiam Polyæni, qui ipsi quoque philosophentur; viuántque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curâ capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque vbi viro matura euaserit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, nuptum danto. Sit modò illa & modesta, & Hermacho obtemperans.

Amynomachus verò, & Timocrates ipsis vnde alantur, ex nostris reditibus, quantum quidem sufficere quotannis videbitur, re cúm Hermacho deliberatâ, suppeditanto. (Ipsum scilicet Hermachũ pari secum iure redituum dominum habento; vti cum eo, qui nobiscũ in Philosophia consenuerit, fuerítque illorum,

illorum, qui nobiſcum ſunt philoſophati, relictus dux, omnia gerantur.) Ad dotem autem puellæ quod ſpectat, illam ipſi, poſtquàm plenis nubilis annis fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex ſententia Hermachi accipientes, impertiuntor.

Ad-hæc etiam Nicanoris, quemadmodum ipſi ſuſcepimus, curam ſuſcipiunto: vt quotquot ex iis, qui nobiſcum philoſophati, rerum ſuarum vſum præbuerunt; & nullam non demonſtrantes familiaritatem, non indignum duxerunt nobiſcum philoſophando conſeneſcere, nullâ neceſſariarum rerum, quod quidem per nos ſtare poſſit, indigeant.

Quotcumque porrò mihi ſunt, dari Hermacho libros iubeo.

Quòd ſi quid Hermacho humanitùs contigerit, priuſquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum & Timocratem in id incumbenteis, vt nihil cum ipſis, niſi cum decore geratur, neceſſaria (quantum fas erit) ex iis, quos reliquero, reditibus, dare illis volo.

Quod ſupereſt, ipſi, vt omnia, quæ conſtituta à nobis ſunt, quatenus licebit, perficiantur, curanto.

Manu mitto ex ſeruis Murem, Niciam, Lyconem. Ipſam quoque Phædriam iubeo liberam.

Iam verò, cùm morti eſſet proximus, hanc ad Idomeneum Epiſtolam ſcripſit. CVM ageremus vitæ beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus vobis hæc. Tanti autē morbi aderant veſicæ, & viſcerum, vt nihil ad eorum magnitudinem poſſet accedere. Cōpenſabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque noſtrorum. Sed tu, vt dignum eſt tuâ erga me, & erga Philoſophiam voluntate ab adoleſcentia ſuſceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos. Et Teſtamentum quidem eius tale fuit.

Cæterùm diſcipulos habuit compluréis eos quidem; ſed cumprimis tamen valde celebrem Metrodorum Lampſacenum, qui ex quo agnouit Virum, ab eo non diſceſſit, niſi per mēſeis dumtaxat ſex, quibus domum cùm diuertiſſet, ſubinde ad eum rediit. Fuit autem is vir vndequaque bonus, vti vel ipſe Epicurus agendo de præcipuis ſcribit. Dicit & aliunde ipſi teſtimonium in libro tertio Timocrate inſcripto:

τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γίνηται. Τὴν δὲ προῖκα τῷ θήλει παιδίῳ, ἐπειδὰν εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος καὶ Τιμοκράτης, ὅσον ἂν ἐπιδέχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες, μετὰ τῆς Ἑρμάχου γνώμης.

Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ τὴν πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν δύναμιν.

Δοῦναι δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα, Ἑρμάχῳ.

Εἰ δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαχον γίνηται, πρὸ τοῦ τὰ Μητροδώρου παιδία εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν διατακτούντων αὐτῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ' ἡμῶν προσόδων.

Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων ὧν συντετάχαμεν ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίγνηται.

Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα. ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν.

Ἤδη δὲ τελευτῶν γράφει πρὸς Ἰδομενέα τήνδε ἐπιστολήν. ΤΗΝ μακαρίαν ἄγοντες καὶ ἅμα τελευτῶντες ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δ' ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Καὶ διέθετο μὲν ὧδε.

Μαθητὰς δ' ἔσχε πολλοὺς μὲν, σφόδρα δὲ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Λαμψακηνόν· ὃς ἀφ' οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ, πλὴν ἐξ μηνῶν εἰς τὴν οἰκείαν ἔπειτα ἐπανῆλθε. Γέγονε δὲ ἀγαθὸς κατὰ πάντα, καθὰ καὶ Ἐπίκουρος ἐν προηγουμένοις γράφει· μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Τιμοκράτει.

τοιοῦτος

τοιοῦτος δὲ ὤν, καὶ τὴν ἀδελφὴν Βατίδα ἐξέδοτο Ἰδομενεῖ, καὶ Λεόντιον τὴν Ἀττικὴν ἑταίραν ἀναλαβὼν, εἶχε παλλακήν. ἦν δὲ καὶ ἀκατάπληκτος πρός τε τὰς ὀχλήσεις καὶ τὸν θάνατον, ὡς Ἐπίκουρος ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ φησί. φασὶ δὲ καὶ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν αὐτοῦ τελευτῆσαι, πεντηκοστὸν τρίτον ἔτος ἄγοντα. καὶ αὐτὸς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς προειρημέναις διαθήκαις, ὡς προαπεθανόντος αὐτοῦ δηλονότι, ἐπισκήπτει περὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ τῶν παίδων. ἔσχε δὲ καὶ τὸν προειρημένον εἰκαῖον τινὰ ἀδελφὸν ὁ Μητρόδωρος Τιμοκράτην. βιβλία δ' ἐστὶ τοῦ Μητροδώρου τάδε· Πρὸς τοὺς ἰατροὺς, τρία. Περὶ αἰσθήσεων, πρὸς Τιμοκράτην. Περὶ μεγαλοψυχίας. Περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας. Πρὸς τοὺς Διαλεκτικούς. Πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ἐννέα. Περὶ τῆς ἐπὶ σοφίαν πορείας. Περὶ τῆς μεταβολῆς. Περὶ πλούτου. Πρὸς Δημόκριτον. Περὶ εὐγενείας.

Ἦν δὲ καὶ Πολύαινος Ἀθηνοδώρου Λαμψακηνὸς, ἐπιεικὴς καὶ φιλικὸς, ὡς οἱ περὶ Φιλόδημόν φασι. καὶ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν Ἕρμαρχος Ἀγεμάρχου, Μιτυληναῖος ἀνὴρ, πατρὸς μὲν πένητος, τὰς δὲ ἀρχὰς προσέχων ῥητορικοῖς. φέρεται καὶ τούτου βιβλία κάλλιστα τάδε· Ἐπιστολικὰ περὶ Ἐμπεδοκλέους, κβ. Περὶ τῶν μαθημάτων. Πρὸς Πλάτωνα. Πρὸς Ἀριστοτέλην. ἐτελεύτα δὲ παραλύσει, γενόμενος ἱκανὸς ἀνήρ. Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ὁμοίως, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν καὶ γέγραφεν ὁ Ἐπίκουρος. ἔτι τε Κολώτης, καὶ Ἰδομενεὺς, καὶ αὐτοὶ Λαμψακηνοί. καὶ οὗτοι μὲν ἐλλόγιμοι· ὧν ἦν καὶ Πολύστρατος ὁ διαδεξάμενος Ἕρμαρχον· ὃν διεδέξατο Διονύσιος, ὃν Βασιλίδης.

Καὶ Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ Κηποτύραννος γέγονεν ἐλλόγιμος, ὃς ὑπὲρ τετρακόσια συνέγραψε βιβλία· δύο τε Πτολεμαῖοι Ἀλεξανδρεῖς, ὅ, τε Μέλας καὶ ὁ Λευκός· Ζήνων τε ὁ Σιδώνιος ἀκροατὴς Ἀπολλοδώρου, πολυγράφος ἀνήρ· καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων· Διογένης τε ὁ Ταρσεὺς, ὁ τὰς ἐπιλέκτους σχολὰς συγγράψας, καὶ Ὠρίων, καὶ ἄλλοι οὓς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν. ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς, ὅ, τε Λεοντέως υἱὸς καὶ Θεμίστης· ἕτερος, Μάγνης· τέταρτος, ὁπλομάχος.

Eiusmodi verò cùm foret, tum Idomeneo Batidem sororem in vxorem dedit, tum assumens secum Leontium meretricem Atticam, ipsam in concubinam habuit. Fuit autem aduersùs molestias; mortémque ipsam interritus, vt Epicurus in inscripto Metrodoro primo enarrat. Memorant illum septem annis ipsi Epicuro præmortuum idque cùm annum ageret ætatis quinquagesimum tertium. Certè & ipse Epicurus in recitato testamento plurimus est in demandanda liberorum eius, vt iam antè demortui, cura. Habuit verò etiam Metrodorus fratrem quemdam nomine Timocratem, petulantem scilicet illum, cuius iam antè est facta mentio. Metrodori autem libri hi sunt: Aduersus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate: Aduersus Dialecticos. Aduersus Sophistas, nouem. De Itinere ad Sapientiam. De mutatione, *seu vicissitudine rerum*. De Diuitiis. Aduersùs Democritum. De Nobilitate.

Fuit & inter nobileis Epicuri discipulos Polyænus; Athenodori filius; Lampsacenus; vir moribus lenis, & amabilis, sicut Philodemus testatur. Fuit & ipse, qui Epicuro successit Hermachus, Agemarchi filius Mitylenæus; vir patre quidem paupere natus, sed & qui ab initio Rhetoricę operam dedit. Feruntur quoq; eius libri, & pulcherrimi quidē isti: Epistolica de Empedoclē XXII. De Disciplinis. Aduersus Platonē. Aduersus Aristotelē. Is apud Lysiā mortuus est; vir ad quiduis egregiē natus. Fuit rursùs Leonteus, Lampsacenus quoque, ac illius vxor Themista, ad quam literæ Epicuri extant. Fuere etiam Colotes, ac Idomeneus, ipsi pariter Lampsaceni. Atque hi quidem exstitere discipuli præsertim illustres. Attexendus autem est Polystratus, qui successit Hermacho, cuiusque successorem Dionysium Basilides excepit.

Iam & inter ipsos Epicuri sectatores illustris fuit Apollodorus, Cepotyrannus, *quasi Hortorum regnator dici solitus*; qui libros scripsit supra quadringentos. Fuere & duo Ptolemæi, alter quidem niger, alter verò albus. Zeno item Sidonius Apollodori auditor, compluriúmque librorum author. Præterea Demetrius cognomēto Lacon, & Diogenes ille Tarsensis, qui Scholas selectas cōscripsit. Orion rursus, ac insuper alij, quos germani Epicurei Sophistas appellitant. Fuere autem præter hunc, de quo loquimur, Epicurum, alij tres eodem nomine, quorum vnus fuit Leontei, & Themistæ filius; alter Magnesius; & quartus Hoplomachus, *seu ex genere Gladiatorum*.

Exstitit

Exstitit porrò Epicurus in scribendo plurimus: quippe qui librorum multitudine cęteros omneis superârit. Exstant nimirùm volumina ipsius ad vsque trecenta: inque illis nullum alienum citatur testimonium: sed *quidquid textus est*, ipsę sũt Epicuri voces. Æmulatus verò est ipsum in scribendo multa Chrysippus, sicut notat Carneades, qui illum idcircò librorum Epicuri parasitum vocat. Videlicet, si Epicurus argumenti quid attigit, scribere de eodem ille affectauit. Quare & sæpe eadem repetiit: & quicquid in mentem occurrit, ac præ nimia festinatione inemendatum necessariò fuit, suum in contextum intrusit. Tot aliunde, tantáque sunt, quæ ille inserit aliorum testimonia, vt nullâ re magis libri eius scateant: quod cernere etiam & apud Zenonem, & apud Aristotelem licet.

Ac libri quidem Epicuri tot, ac eiuscemodi sunt, cuiusmodi prædiximus; præ cæteris verò præclari sunt isti: De Natura xxxvij. De Atomis, & Inani. De Amore. Epitome eorum, quæ ad Physicos. Aduersus Megaricos, Dubitationes. Ratæ Sententiæ. De Eligendis, & Fugiendis. De Fine. De Criterio, *iudicandive instrumento*: seu Canon, *hoc est Regula*. Chæredemus, seu de Diis. De Sanctitate, seu Hegesianax. De Vitis, *seu Vita instituenda rationibus*. De eo, quod est agere iustè. Neocles ad Themistam. Conuiuium. Eurylochus, ad Metrodorum. De Visione. De Angulo, *seu minimo*, quod in Atomo est, De Tactu, *cuius Inane expers est*. De Fato. De Passionibus, *seu affectibus animi*, Sententiæ ad Timocratem. Prognosticon, *seu de Præsagiis*. Exhortatorius. De Simulacris, *seu Imaginibus speciebúsve*. De Imaginatione, *siue perceptione eius quod de rebus apparet*. Aristobulus. De Musica, De Iustitia, cæterísque Virtutibus. De Donis, & Gratia. Polymedes. Timocrates, III. Metrodorus, V. Antidorus, II. De Morbis sententiæ ad Mithrem. Callistolas. De Regno. Anaximenes, Epistolæ.

Enitar autem, si ita videatur, compendium quoddam horum *librorum* ob oculos statuere, tribus prolatis Epistolis, in quas ille suam Philosophiam vniuersam quasi cõtraxit. Apponã & Ratas eiusdẽ Sentẽtias, & si visus prætereà est aliquid selectu dignum extulisse: vt Tu ipsa, (*ô nobilis, & bonarum rerum studiosissima fæmina*) addiscere omni ex parte, qualis vir ille fuerit, valeas, ac simul intelligere, vigeat-ne in me aliqua in rerum delectu habendo solertia. Ille igitur Epistolam primam perscribit ad Herodotum, de Rebus Naturalibus: alteram ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus, *seu super-terrenis*: tertiam ad Menœceum, de Vita,

Γέγονε δὲ πολυγραφώτατος ὁ Ἐπίκουρος, πάντας ὑπερβαλλόμενος πλήθει βιβλίων. Κύλινδροι μὲν γὰρ πρὸς τοὺς τριακοσίους εἰσί. Γέγραπται δὲ μαρτύριον ἔξωθεν ἐν αὐτοῖς οὐδέν, ἀλλ᾽ αὐταί εἰσιν Ἐπικούρου φωναί. Ἐζήλου δὲ αὐτὸν Χρύσιππος ἐν πολυγραφίᾳ, καθά φησι καὶ Καρνεάδης, παράσιτον αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀποκαλῶν. Εἰ γάρ τι γράψαιτο ὁ Ἐπίκουρος, φιλονεικεῖ τοσοῦτο γράψαι ὁ Χρύσιππος. καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις ταὐτὰ γέγραφε, καὶ τὸ ἐπελθόν, καὶ ἀδιόρθωτον εἴλκε, τῷ ἐπείγεσθαι. καὶ τὰ μαρτύρια τοσαῦτά ἐστιν, ὡς ἐκείνων μόνων γέμειν τὰ βιβλία, καθάπερ καὶ παρὰ Ζήνωνι ἐστὶν εὑρεῖν, καὶ παρὰ Ἀριστοτέλει.

Καὶ τὰ συγγράμματα μὲν Ἐπικούρου τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα, ὧν τὰ βέλτιστά ἐστι τάδε. Περὶ φύσεως λζ. Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ. Περὶ ἔρωτος. Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς. Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι. Κύριαι δόξαι. Περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν. Περὶ τέλους. Περὶ κριτηρίου, ἢ Κανών. Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν. Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ. Περὶ βίων δ΄. Περὶ δικαιοπραγίας. Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν. Συμπόσιον. Εὐρύλοχος, πρὸς Μητρόδωρον. Περὶ τοῦ ὁρᾷν. Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας. Περὶ ἁφῆς. Περὶ εἱμαρμένης. Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην. Προγνωστικόν. Προτρεπτικός. Περὶ εἰδώλων. Περὶ φαντασίας. Ἀριστόβουλος. Περὶ μουσικῆς. Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Περὶ δώρων καὶ χάριτος. Πολυμήδης. Τιμοκράτης, γ΄. Μητρόδωρος, ε΄. Ἀντίδωρος, β΄. Περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. Καλλιστόλας. Περὶ βασιλείας. Ἀναξιμένης, Ἐπιστολαί.

Σωλόμιον δὲ αὐτῶν εἰ δοκεῖ, ἐκθέσθαι πειράσομαι, τρεῖς ἐπιστολὰς αὐτοῦ παραθέμενος, ἐν αἷς πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἐπιτέτμηται. Θήσομαι δὲ καὶ τὰς Κυρίας αὐτοῦ δόξας, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἐκλογῆς ἀξίως ἀνεφθέγχθαι. ὥς τέ σε πανταχόθεν καταμαθεῖν τὸν ἄνδρα, κἀμὲ κρίνειν, εἰ οἶδα κρίνειν. Τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐπιστολὴν γράφει πρὸς Ἡρόδοτον, περὶ τῶν φυσικῶν· δευτέραν, πρὸς Πυθοκλέα, ἥτις ἐστὶ περὶ μετεώρων· τὴν τρίτην, πρὸς Μενοικέα. ἔστιν

δὲ

δ᾽ ἐν αὐτῇ τὰ περὶ βίων. ἀρκτέον δὴ ἀπὸ τῆς πρώτης, ὀλίγα προειπόντα περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς κατ᾽ αὐτὸν φιλοσοφίας.

Διαιρεῖται τοίνυν εἰς τρία· τό, τε Κανονικὸν, καὶ Φυσικὸν, καὶ Ἠθικόν. τὸ μὲν οὖν Κανονικὸν ἐφόδους ἐπὶ τὴν πραγματείαν ἔχει, καὶ ἔστιν ἐν ἑνὶ τῷ ἐπιγραφομένῳ Κανών· τὸ δὲ φυσικὸν, τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν πᾶσαν, καὶ ἔστιν ἐν ταῖς περὶ φύσεως βίβλοις λζ. καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς κατὰ στοιχεῖον· τὸ δὲ Ἠθικὸν, τὰ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς. ἔστι δὲ καὶ ἐν ταῖς περὶ βίων βίβλοις, καὶ ἐπιστολαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους. Εἰώθασι μέντοι τὸ κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ συντάττειν. καλοῦσι δὲ αὐτὸ περὶ κριτηρίου καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν· τὸ δὲ φυσικὸν, περὶ γενέσεως, καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ φύσεως. τὸ δὲ Ἠθικὸν, περὶ αἱρετῶν καὶ φευκτῶν, καὶ περὶ βίων καὶ περὶ τέλους· τὴν δὲ διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσιν. ἀρκεῖν γὰρ τοὺς φυσικοὺς χωρεῖν κατὰ τοὺς τῶν πραγμάτων φθόγγους.

Ἐν τοίνυν τῷ Κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη· οἱ δ᾽ Ἐπικούρειοι, καὶ τὰς φανταστικὰς Ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. λέγει δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἐπιτομῇ, καὶ ἐν ταῖς κυρίαις δόξαις.

Πρῶτον μὲν οὖν λέγει τὰς Αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Πᾶσα γὰρ (φησὶν) αἴσθησις, ἄλογός ἐστι, καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτική. οὔτε γὰρ ὑφ᾽ αὑτῆς κινεῖται, οὔτε ὑφ᾽ ἑτέρου κινηθεῖσα δύναταί τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι. Οὐδ᾽ ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. οὔτε γὰρ ὁμοιογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμοιογενῆ διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, οὔθ᾽ ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί. οὔθ᾽ ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, πάσαις γὰρ προσέχομεν. οὔτε μὴν λόγος· πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται. καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δὲ

& moribus. Ordiendum verò est à prima; si priùs tamen pauca quædam de Philosophiæ diuisione, ex eius mente præmisero.

Philosophia itaque illi diuiditur in parteis treis; Canonicam nempe, *siue Regularem*; Physicam, *siue Naturalem*; ac Ethicam, *siue Moralem*. Continet autem Canonica introductiones ad ipsũ opus, *Philosophicámve exercitationem*, traditúrque in eo libro, qui inscribitur Canon, *hoc est Regula*. Physica complectitur totam de Natura contemplationem; habetúrque in libris de Natura xxxvij. ac etiam in Epistolis, vt in aliquibus Rudimentis. Ethica in iis, quæ ad Electionem, Fugámque attinent, versatur; exstátque in libris, qui hacce de re, déque variis vitæ institutis sunt; ac etiam in Epistolis, & libro de Fine. Solent verò Canonicam non separare à Physica; cùm & illam vocent eam partem, quæ est de Criterio, *seu, vt sic dicam Iudicatorio, Iudicandíve instrumẽto*; itémque Exordialem, ac Elementalem. Physicam autem appellant eam, quæ de Generatione, & Corruptione, *seu Ortu, & Interitu*; itémque eam, quæ de Natura: Ac Ethicam eam, quæ de eligendis, fugiendísque; ac de Vita, & Moribus; itémque de Fine. Quod spectat ad Dialecticam; ipsam vt superfluam repudiant; quòd Physicos *edisserenteis* capere satis liceat; perspectis dumtaxat vocabulis rerum.

In Canone ergo Epicurus ait, Veritatis Criteria, *seu Veritatis diiudicandæ quasi Instrumenta esse tria, videlicet* Sensus, Anticipationes, Passiones. Addunt verò Epicurei Applicationes, seu Intuitus mentis ad ea, quæ coràm apparent, attentæ, (*quatenus nempe non modò sensus, sed interdum quoque mens ipsa intuetur præsens res sensibileis, siue apparenteis.*) Dicit verò ipse hoc quoque in Epitome ad Herodotũ, & in ipsis Ratis Sententiis.

Ac imprimis quidem inesse Sensibus veritatem docet; quia omnis sensus, inquit, ratiocinationis est expers, recordationísque prorsus incapax; quippe cùm neque à seipso moueatur, neque motus ab alio addere quidpiam, detraheréve, *siue enunciando copulare, aut disiungere, concludendóve inferre valeat*, vt propterea censeri possit quidpiam opinari, aut opinando falli. Quin-etiam nihil est, quod refellere, *falsíve arguere* ipsos sensus possit. Neque enim sensus genere similis similem genere refellet propter æquipollentiam, *seu quod par ratio vtriusque sit*: Neque genere dissimilis genere dissimilem; quoniam *diuersa obiecta habent*, ferendóque iisdem de rebus iudicio minimè inseruiunt. Neque item vna sensio eiusdem sensus aliam; quoniam nulla est, *quà non afficiamur, cuique, donec ipsâ afficimur* non adhæreamus, *assentiamúrve*. Neque denique ratio seu ratiocinatio; quoniam omnis ratiocinatio à præuiis pendet Sensibus, *oportétque sensus priùs esse, quàm rationem, veros*. Sed & veritatem Sensuum id confirmat, quòd ipsæ illorum

functiones

functiones in ipsa rerum natura exsistant, *seu reipsà, veréque sint*; quippe videre nos & audire tam est aliquid, quod reuera est, quàm ipsum dolere: nihil autem discriminis est, seu verum quid, seu exsistens dicas.

Ex hisce autem fit, vt coniecturam ducere ex iis, quæ Sensibus apparent, ad ea, quæ sunt nobis immanifesta oporteat; quando omnes mentis notiones ortum habent à Sensibus, aut per incidentiam (*dum nimirum res directè, & per se incidunt in sensum: vt homo quispiam coràm spectatus*) aut per quandam *rerum sensu perceptarum* proportionem (*vt dum amplificando concipitur Gigas, vel extenuando Pygmæus, sed seruatâ eâdem partium proportione, quæ obseruata fuerit in homine magnitudinis iustæ:*) aut per similitudinem (*vt cùm ciuitatem non visam visæ instar imaginamur:*) aut demum per compositionem (*vt cùm ex equo, & homine visis, Hippocentaurum fingimus*) conferente etiam ad hoc nonnihil ipso ratiocinio.

Prætereo autem visa quoque tam delirantium, quàm somniantium, eâ de causâ vera censeri, *quòd reipsâ sint, seu reuerâ exsistunt: esse autem reipsâ conuinc ex eo*, quòd facultatem mouent: videlicet id, quod non est, mouere nullatenùs potest.

Deinde Anticipationis, *Prænotionisve* nomine intelligunt comprehensionem animi, opinionémve quamdam congruam, siue mauis intelligentiam, vniuersalémve notionem menti defixàm, exsistentémque quasi memoriam, *monumentúmve* eius rei, quæ extrorsùm sæpiùs apparuerit: cuiusmodi *est v.c. idea, seu forma, atque species illa, ad quam respicientes apud nosmetipsos* dicimus, tale quid est Homo; quippe simul atque audimus pronunciari hanc vocem, Homo, illicò hominis effigies intelligitur iuxta *deformatam in animo*, præuiis Sensibus, anticipationem. Quamobrem quæ res cuique voci primò, præcipuéque subiecta animo apprehenditur, perspicuum quid est: neque enim, dum quid quærimus, illud quæreremus, nisi prænotionem eius haberemus. Veluti, quando quærimus, id, quod procul apparet, equúsne an bos est? quippe aliquando vidisse, anticipationéque nouisse equi, & bouis formam oportet. Sanè enim alioquin, ne nominaremus quidem aliquid, nisi priùs quamdam illius effigiem anticipatione notam teneremus. Euidentes ergo res sunt hoc modo anticipationes. Porrò, dum quidpiam opinamur, id à quapiam re priùs euidente dependet, vtpote ad quam *attendentes, cogitationémve nostram*, referentes, pronunciamus, *seu dicimus, hoc tale esse, vel non esse*. Qualis est *v.c. Prænotio, quam habemus de homine: siquidem ad eum attendentes, vt ad aliquid euidens, dum requiritur*, an hoc, quod videtur, sit homo, *an-non? opinamur, seu pronunciamus hominem esse, aut non esse*. Opinionem autè alio nomine Existimationem, *seu Iudicium* vocant: ac ipsam esse (*non item Sensum*) cui veram, aut falsam esse competat docent: quatenus *ad id quod apparet*, quidpiam addit, aut detrahit, ac ipsam euidentiam suffragantem, non refragantem; refra-

ὑφεστάναι, πιστοῦται τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀλήθειαν. ὑφέστηκε δὲ τό, τε ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, ὥσπερ τὸ ἀλγεῖν. οὐ διενήνοχε δὲ ἀληθὲς εἶναί τι, ἢ ὑφεστώς.

Ὅθεν καὶ περὶ τῶν ἀδήλων ἀπὸ τῶν φαινομένων χρὴ σημειοῦσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων γεγόνασι κατά τε περίπτωσιν καὶ ἀναλογίαν, καὶ ὁμοιότητα, καὶ σύνθεσιν, συμβαλλομένου τι καὶ τοῦ λογισμοῦ.

Τά τε τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ κινεῖ γάρ· τὸ δὲ μὴ ὄν, οὐ κινεῖ.

Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσιν οἱονεὶ κατάληψιν, ἢ δόξαν ὀρθὴν, ἢ ἔννοιαν, ἢ καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, τουτέστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, οἷον τό, Τοιοῦτον ἐστὶν ἄνθρωπος. ἅμα γὰρ τῷ ῥηθῆναι ἄνθρωπος, εὐθὺς κατὰ πρόληψιν καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ νοεῖται, προηγουμένων τῶν αἰσθήσεων. παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον, ἐναργές ἐστι· καὶ οὐκ ἂν ἐζητήσαμεν τὸ ζητούμενον, εἰ μὴ πρότερον ἐγνώκειμεν αὐτό. οἷον, Τὸ πόρρω ἑστὼς, ἵππος ἐστὶν ἢ βοῦς; Δεῖ γὰρ κατὰ πρόληψιν ἐγνωκέναι ποτὲ ἵππου καὶ βοὸς μορφήν. οὐδ' ἂν ὠνομάσαμέν τι, μὴ πρότερον αὐτοῦ κατὰ πρόληψιν τὸν τύπον μαθόντες. ἐναργεῖς οὖν εἰσὶν αἱ προλήψεις. Καὶ τὸ Δοξαστὸν, ἀπὸ προτέρου τινὸς ἐναργοῦς ἤρτηται. ἐφ' ὃ ἀναφέροντες λέγομεν. οἷον, Πόθεν ἴσμεν εἰ τοῦτο ἐστὶν ἄνθρωπος. τὴν δὲ Δόξαν, καὶ Ὑπόληψιν λέγουσιν. ἀληθῆ τε εἶναι φασὶ καὶ ψευδῆ, ἀλλὰ τὸ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν ἦ, καὶ ἐπιμαρτύρησιν, ἢ ἀντιμαρτύρησιν πρὸς

τῷ

τοῦ ἐναργοῦς ἔχειν, ἢ μὴ ἔχειν. Ἂν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρῆται, ἀληθῆ εἶναι. ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμαρτυρῆται ἢ ἀντιμαρτυρῆται, ψευδῆ τυγχάνειν· ὅθεν καὶ τὸ Προσμενόμενον εἰσήχθη· οἷον, τὸ Προσμεῖναι καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῷ πύργῳ, καὶ μαθεῖν εἰ μὲν ὁποῖος, πόρρωθεν, τοῖος καὶ ἐγγὺς φαίνεται.

Πάθη δὲ λέγουσιν εἶναι δύο, Ἡδονὴν καὶ Ἀλγηδόνα, ἱστάμενα περὶ πᾶν ζῶον. καὶ τὴν μὲν, οἰκεῖον· τὴν δὲ, ἀλλότριον. δι᾽ ὧν κρίνεσθαι τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς.

Τῶν τε Ζητήσεων εἶναι τὰς μὲν περὶ τῶν πραγμάτων· τὰς δὲ, περὶ ψιλὴν τὴν φωνήν.

Καὶ ταῦτα δὲ περὶ τῆς διαιρέσεως, καὶ τοῦ κριτηρίου στοιχειωδῶς. ἀνιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

gantem, non suffragantem habet, *exempli gratiâ, dum turris procul apparet oculo rotunda: Sensus quidem verus est, quia reverâ specie rotunditatis afficitur, eáque species & talis est, & causam habet necessariam; propter quam in huiusmodi distantia sit talis. Non fallitur autem, quia talem esse turrim non pronunciat, sed passiuè solùm se habet; speciem accipiens, at referens dumtaxat, quid sibi appareat. Verùm Opinio (seu mavis Mens, cuius est opinari, seu iudicium ferre) quatenus addit quasi de suo, turrim esse id, quod sensui apparet, seu esse turrim in se, & reverâ rotundam; Opinio, inquam, ipsa est, quæ vera esse, aut falsa potest.* Nam veram quidem esse *aiunt*, si illi suffragetur, vel non refragetur euidentia, falsam, si eadē euidentia aut refragetur, aut non suffragetur. *Euidentia, inquam, qualis v.g. in exemplo proposito haberi potest, si accedatur propiùs.* Ex hoc proinde ortum habet, quod illi dicunt Prosmenomenon, *quasi dixeris exspectabile, exspectandúmve esse; aeque illicò temeréve de re apparente pronunciandum;* quale est nimirùm, quod exspectare inbent, & accedere cominùs ad turrim *explorarèque*, & addiscere talisne cominùs, qualis & eminùs appareat.

Postremò Passiones dicunt esse duas, Voluptatem puta, ac Dolorem, quibus Animal omne afficitur: & priorem quidem congruam, posteriorem incongruam esse; ac per ipsas quid eligendum fugiendúmve sit, iudicari.

Ad Quæstiones quod attinet, docent alias de ipsis rebus, alias de nuda voce institui.

Atque hæc quidem compendiosè de *Philosophia* diuisione, déque Criterio, *seu Canonica parte* dicta sunto. Accedendum iam ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ
ΗΡΟΔΟΤΩ
χαίρειν.

Τοῖς μὴ δυναμένοις, ὦ Ἡρόδοτε, ἕκαστα τῶν περὶ φύσεως ἡμῖν ἀναγεγραμμένων ἐξακριβοῦν, μηδὲ τὰς μείζους τῶν συντεταγμένων βίβλους διαθρεῖν, ἐπιτομὴν τῆς ὅλης πραγματείας, εἰς τὸ κατασχεῖν τῶν ὁλοσχερεστάτων δοξῶν τὴν μνήμην, ἱκανῶς αὐτοῖς παρεσκεύασα· ἵνα παρ᾽ ἑκάστους τῶν καιρῶν ἐν τοῖς κυριωτάτοις βοηθεῖν αὐτοῖς δύνωνται, καθ᾽ ὅσον ἂν ἐφάπτωνται τῆς περὶ φύσεως θεωρίας. Καὶ μελεῖ καὶ τοὺς προβεβηκότας ἱκανῶς ἐν τῇ τῶν ὅλων ἐπιβλέψει, τὸν τύπον τῆς ὅλης πραγματείας τὸν κατεστοιχειωμένον δεῖ μνημονεύειν. τῆς γὰρ ἀθρόας ἐπιβολῆς πυκνὸν δεόμεθα· τῆς δὲ κατὰ μέρος, οὐχ ὁμοίως.

EPICVRVS
HERODOTO
S.

CVM nonnulli sint, ô Herodote, qui singula illa, quæ à nobis conscripta de Natura sunt, cognoscere ad vnguem non possunt, neque prolixiores à nobis contextos libros peruoluere: hisce ego ad retinendum generaliorum saltem *circa res naturæ* opinionū memoriam, apparaui idoneum quoddam scientiæ de Natura totius Compendium, vt quandocumque animum ad argumenta rerum præcipua aduertere voluerint, possint ipsimet sibi opem ferre, pro eo certè modulo, quo ipsam Naturæ contemplationem attigerint. Sanè verò iis etiam, qui in rerum omnium, de quibus tractat Physiologia, speculatione sunt prouectiores, pervtile est compendiosâ quâdam tractationis totius ideâ ipsarum rerum per capita summa digestarum memoriam tueri. Scilicet crebrò euenit, vt generali quadam rerum inspectione indigeamus; disquisitione speciali non item.

Quamobrem hæc via tenenda, ac deinceps id studij in excolenda memoria adhibendum continuò est, vt & ipsa ad res attentio constans, facilísque euadat, & ex rerum formis, seu notionibus generaliter comprehensis, animóque defixis; ac aliunde iuxta prima Principia, iuxtáque voces, quibus explicantur, expensis, si quid fuerit specialiter disquirendum, inueniri possit. Quippe vbi talis constantia, facilitásque parata est, & animus est generali, eáque exquisita informatione præditus, efficitur, vt celeriter perspicere si quid libeat, liceat. *Dico interim etiam iuxta voces* quandoquidem fieri non potest, vt cohærens sūma generalium capitum crebrò memoriâ repetatur, nisi quiduis ita contineat, vt vocibus paucis explicari possitidque etiam vbi aliquid exploratum speciatim fuerit. Ex quo proinde efficitur, vt cùm isthæc agendi ratio sit maximè vtilis iis, qui sunt Physiologiæ nati, deditíque: author sim illis eiusmodi in Physiologia operę (& maximè quidem si genere vitæ tranquillo fruantur) vt ipsi quoque talem quampiam opinionum generalium Epitomen, & quasi per capita summa informationem sibi conficiant.

Primùm igitur, ô Herodote, res subiectas vocibus, *seu quid voces significet,* tenere diligenter oportet, vt habeamus, quò respicientes quæcumque siue opinamur, siue quærimus, siue ambigimus, diiudicare tutò possimus: neque (dum omnia nos iniudicata prætereunt) tum illi, qui nobis aliquid demonstrant absque limite progrediantur: tum nos nihil aliud, quàm inaneis voces, *seu merum verborum sonum,* excipiamus. Necesse est enim respicere nos ad illam notionem, *significationémve* primariam, quâ vox quælibet vsurpatur, & ad illius perceptionem nullâ egere demōstratione: si habituri quidem simus, quò id referamus, de quo quæritur, ambigitur, aut opinio fertur. Deinde oportet explorare omnia, aut per ipsos Sensus: aut per factas coram inspectiones siue mentis, siue cuiuslibet criteriorum: aut per contingenteis denique passiones. Nimirùm, vt suppetat nobis, vnde coniecturam ducamus, tam circa id, quod Prosmenomenon, *seu exspectabile* dicitur (*quasi videlicet spes sit, vt olim per se manifestiùs noscatur*) quàm circa illud, quod immanifestum *per se ipsum* est, *ac potest per aliud dumtaxat cognosci.* Sed his prætermissis, ad considerandum *ea, quæ sunt hoc modo* immanifesta accedendum est.

Βαδιστέον μὲν οὖν καὶ ἐπέκεινα συνεχῶς ἐν τῇ μνήμῃ τοσοῦτον ποιητέον, ἀφ᾽ οὗ ἥ τε κυριωτάτη ἐπιβολὴ ἐπὶ τὰ πράγματα ἔσται, καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ μέρος ἀκρίβωμα πᾶν ἐξευρήσεται, τῶν ὁλοσχερεστάτων τύπων ἐμπεριειλημμένων, καὶ μνημονευομένων, (ἐπεὶ καὶ τετελεσιουργημένου τοῦ κυριωτάτου, καὶ τοῦ παντὸς ἀκριβωμένου, γίνεται τὸ, τὰς ἐπιβολὰς ὀξέως δύνασθαι χρῆσθαι) ἢ καὶ πρὸς ἁπλᾶ στοιχειώματα, καὶ φωνὰς συναγομένων. Οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ πύκνωμα τῆς συνεχοῦς τῶν ὅλων περιοδείας εἶναι, μὴ δυνάμενον διὰ βραχέων φωνῶν ἅπαν ἐμπεριλαβεῖν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τὸ κατὰ μέρος ἐξακριβωθέν. Ὅθεν δή, χρησίμης οὔσης τοῖς ᾠκειωμένοις φυσιολογίᾳ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ, παρεγγυῶν τὸ συνεχὲς ἐνέργημα ἐν φυσιολογίᾳ, καὶ τοῦτο τοῖς μάλιστα ἐγγαληνίζουσι τῷ βίῳ, ποιήσασθαι καὶ τοιαύτην τινὰ ἐπιτομήν, καὶ στοιχείωσιν τῶν ὅλων δοξῶν.

Πρῶτον μὲν οὖν, τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις (ὦ Ἡρόδοτε) δεῖ εἰληφέναι, ὅπως ἂν τὰ δοξαζόμενα, ἢ ζητούμενα, ἢ ἀπορούμενα ἔχωμεν εἰς ὃ ἀνάγοντες ἐπικρίνειν, καὶ μὴ ἄκριτα πάντα ἡμῖν εἰς ἄπειρον ἀποδεικνύουσιν, ἢ κενοὺς φθόγγους ἔχωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸ πρῶτον ἐννόημα καθ᾽ ἕκαστον φθόγγον βλέπεσθαι, καὶ μηθὲν ἀποδείξεως προσδεῖσθαι εἴπερ ἕξομεν τὸ ζητούμενον, ἢ ἀπορούμενον, καὶ δοξαζόμενον ἐφ᾽ ὃ ἀνάξομεν. Εἶτα κατὰ τὰς αἰσθήσεις δεῖ πάντα τηρεῖν, καὶ ἁπλῶς κατὰ τὰς παρούσας ἐπιβολάς, εἴτε διανοίας, εἴθ᾽ ὁτουδήποτε τῶν κριτηρίων. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰ ὑπάρχοντα πάθη, ὅπως ἂν καὶ τὸ Προσμενόμενον, καὶ τὸ ἄδηλον ἔχωμεν οἷς σημειωσόμεθα. ταῦτα δὲ διαλαβόντας συνορᾶν δεῖ περὶ τῶν ἀδήλων.

Πρῶτον μέν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν. Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, πᾶν ἐκ παντὸς ἐγίνετ᾽ ἄν, σπερμάτων γε οὐθὲν προσδεόμενον. καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα

Ac imprimis quidem constare videtur, ex nihilo nihil fieri; in nihilum nihil abire. Nam, si aliquid ex nihilo fieret, posset quidlibet vndelibet nasci, nullatenus nempe seminibus egens; &, si illud, quod interit, in nihilum occideret,

at

οὐ ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν εἰς ἃ διελύετο.

Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν ἀεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστι, καὶ ἀεὶ τοιοῦτον ἔσται. οὐθὲν γάρ ἐστιν εἰς ὃ μεταβάλλει, καὶ παρὰ τὸ πᾶν οὐθέν ἐστιν, ὃ ἂν εἰσελθὸν εἰς αὐτὸ, μεταβολὴν ποιήσαιτο. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ φησὶ, κατ' ἀρχὴν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἐστι τῇ μὲν Σῶμα, τῇ δὲ Κενόν. Καὶ τὰ μὲν σώματα ὡς ἔστιν, καὶ αὐτὴ ἡ αἴσθησις ἐπὶ πάντων μαρτυρεῖ, καθ' ἣν ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, ὥσπερ προεῖπον τὸ πρόσθεν. Εἰ δὲ μὴ ἦν ὃ καὶ κενὸν, καὶ χώραν, καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν, οὐκ ἂν εἶχε τὰ σώματα ὅπου ἦν, οὐδὲ δι' οὗ ἐκινεῖτο, καθάπερ φαίνεται κινούμενα.

Παρὰ δὲ ταῦτα οὐθὲν ἐπινοηθῆναι δύναται, οὔτε περιληπτῶς, οὔτε ἀναλόγως τοῖς περιληπτοῖς, ὡς μὲν αὐτὰ ἦν ὡς καθ' αὑτὰς φύσεις λαμβανόμενα, καὶ μὴ ὡς τὰ τούτων συμπτώματα, ἢ συμβεβηκότα λεγόμενα. [Ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περὶ Φύσεως φησὶ, καὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ, καὶ πεντεκαιδεκάτῃ, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Καὶ μὴν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μέν ἐστι Συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται. ταῦτα δέ ἐστιν Ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὂν φθαρήσεσθαι· ἀλλ' ἰσχύσει, καὶ ὑπομένειν, ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη τὰ φύσιν, ἅτε οὐκ ἔχουσα ὅπῃ, ἢ ὅπως διαλυθήσεται. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι ἀτόμους καὶ ἀμεταβλήτους φύσεις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν, ἄπειρόν ἐστι. τὸ γὰρ πεπερασμένον, ἄκρον ἔχει· τὸ δὲ ἄκρον, ἔχει παρ' ἕτερόν τινος θεωρεῖται· τὸ δὲ Πᾶν οὐ παρ' ἕτερόν τινος θεωρεῖται, ὥστε οὐκ

perirent prorsus omnia, tanquam non superstitibus iis, in quæ dissoluerētur.

Deinde Vniuersum, *seu Omne* (*quod etiam Vniuersitatem, & Naturam rerum appellaat*) tale semper fuit, quale & iam est; & quale iam est, tale semper erit. Quippe & nihil est, in quod, *quasi vniuersi aataram habere desinat*, mutetur; ac præter Vniuersum *omnia complectens*, nihil est, quod in ipsum irrumpens, sit illi mutationis causa. HOC VERO ILLE ETIAM AIT TVM IN EPITOME MAGNA SVB INITIVM, TVM IN LIBRO DE NATVRA PRIMO.

Vniuersum autem partim quidem Corpus, partim verò Inane est: *seu; quod idem est, nihil aliud ia Vniuerso reperitur, prater Corpora; & Inane*. Et quòd sint quidem corpora, ipse maximè attestatur sensus; ex quo aliunde ducere coniecturam necesse est ad id, quod est immanifestum vt superiùs iam attigi. Nisi verò id esset quoque; quod & Inane, *seu Vacuum*, & Regionem, *seu Spatium, ac Locum*: & Intactilem, *siue Incorpoream* naturam vocamus; non haberent corpora neque vbi essent; neque quà motus suos obirent; cùm moueri ea quidem manifestum sit.

Præter hæc *dao verò, Corpus scilicet, ac Inane*, nihil licet intelligi, neque comprehensiuè (*quo modo ea, quæ per se, directéque in notitiam cadunt, intelliguntar*) neque comparatè ad ea, quæ comprehensa fuerint (*qao modo ea intelliguntar, qaa per proportionem solam innotescant*) *Nihil licet, inquam*, si ea quidem, *qua intelligentar eiusmodi fiat*, *vt* accipiantur quasi quædam per se exsistentes, *subsistentésve* naturæ, *seu quasi subiecta*; non verò vt quædam, quæ esse dicuntur eorum Coniuncta, & Euenta, *seu Contingentia, & Accideatia*. HOC IPSVM VERO HABET ETIAM TVM IN LIBRIS DE NATVRA I. XIV. XV. TVM IN MAGNA EPITOME.

Corporum porrò, alia Concretiones, *sea, mauis, concreta, compositáve corpora* sunt; alia sunt, ex quibus concretiones fiunt. Hæc verò, *ex quibus, vt primis Principiis concretiones fiunt*, Atoma sunt, *seu insectilia, nallave vi diuisibilia*, ac *idcircò* immutabilia, *siue in seipsis mutationis omnis expertia*; si futurum est quidem, vt omnia non intereant in nihilum; verùm consistat, perseuerétque, dum concretiones dissoluuntur, plena quædam, *seu vacai expers* (*solidaque adeò*) natura, quippe quæ non habeat quà ex parte, aut quomodo *fissuram admittat, sicque* dissoluatur. Adeò proinde, vt sit necesse; ea, quæ dicuntur *compositorum* corporum principia, insectileis esse, ac immutabileis naturas.

Rursùs, Vniuersum infinitum est. Id enim quod finitum est, extremum habet; quod verò extremum habet, id ex alio quopiam cernitur (*seu ex internallo extra assumpto cerni potest*) at Vniuersum ex alio quopiam extrinsecùs non

cernitur (*quippe cùm nihil sit interualli, siue spatij, quod intra seipsum non contineat, alioquin enim Vniuersum, nisi vniuersum spatium contineret, non foret.*) Quare neque habet extremũ; quod porrò non habet extremum, id neque finem habet; quod verò finem non habet, id non finitum sanè, sed infinitum est. Est autem Vniuersum duplici titulo infinitum; multitudine *nempe* corporum, & magnitudine Inanis. Nam si Inane quidem infinitum, & Corpora finita forent, tum corpora (*quæ in perpetuo sunt motu*) nusquam consisterent, sed per infinitum Inane dispersa ferrentur, tanquam nihil habentia, à quo sisterentur, compescerentúrque variis retusionibus. Sin verò Inane finitum, Corpora forent infinita; tum non pateret locus, in quo exsistere infinita corpora possent.

Ad hæc corpora illa insectilia, plenáve, *siue solida* ex quibus fiunt, & in quæ resoluuntur concretiones, incomprehensibilia sunt differentiis, *seu varietate* figurarum. Neque enim hæc tot, tantáque *rerum concretarum* discrimina essent, si huiusmodi figurarum *in principiis* diuersitas animo comprehensibilis foret. At verò tamẽ in vnaquaque figurationis specie, infinitæ numero simpliciter sunt Atomi (*sic enim deinceps vocentur huiusmodi corpuscula*) quoniam alioquin Vniuersum infinitum non foret multitudine Atomorum, nisi Atomi, quæ sunt inter se figuratione similes, infinitæ numero simpliciter essent. Non sunt verò etiam Atomi habendæ differentiarum numero infinitæ simpliciter, sed vt iam dictum, solummodò animo incomprehensibiles; nisi quis fortè ipsas ad vsque infinitam simpliciter magnitudinem adauctas concipiat, quatenus in magnitudine quæ finita sit, intelligi diuersitates, quæ sint infinitæ non possunt. ALIVNDE PORRO DOCET INFERIVS MAGNITVDINIS DIVISIONEM IN INFINITVM NVLLAM DARI. DICIT HOC AVTEM POSTQVAM MEMINIT TRANSMVTATIONIS QVALITATVM.

Mouentur porrò Atomi continenter, ac per omne æuum. DICIT AVTEM INFERIVS MOVERI QVOQVE IPSAS ÆQVIVELOCITER, DONEC FERVNTVR PER INANE; VTPOTE QVOD CONSIMILEM TAM LEVISSIMIS, QVAM GRAVISSIMIS TRAIECTIONIS FACILITATEM PRÆBEAT. Et dum contingit quidem, vt in complexionem, *conuentúmve plurium, sibi mutuò obstantium, aut sese etiam mutuò irretientium, vt maximè fit in concretionibus,* incurrant, *vnde & videantur non moueri, sed quiescere; tùm tamen adhuc* partim longiùs, partim propiùs à se inuicem dissitæ, *agitationem, seu* speciem palpitationis obtinent, deflexæ *nimirum*, repressæve à cæteris, quæ talem complexum, *cætumve* constituunt. Causa verò huiusce rei, *hoc est agitationis, seu quasi palpitationis intestinæ, atque continuæ*, est

ἄκρον ἔχει. τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, πέρας οὐκ ἔχει· πέρας δὲ οὐκ ἔχον, ἄπειρον ἂν εἴη, καὶ οὐ πεπερασμένον. καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ. εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον, τὰ δὲ σώματα ὡρισμένα, οὐδαμοῦ ἂν ἔμενε τὰ σώματα, ἀλλ' ἐφέρετο κατὰ τὸ ἄπειρον κενὸν διεσπαρμένα, οὐκ ἔχοντα τὰ ὑπερείδοντα καὶ στέλλοντα κατὰ τὰς ἀνακοπάς. εἴτε τὸ κενὸν ἦν ὡρισμένον, τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, οὐκ ἂν εἶχε τὰ ἄπειρα σώματα ὅπου ἂν ἔστη.

Πρός τε τούτοις, τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων καὶ μεστά, ἐξ ὧν καὶ αἱ συγκρίσεις γίνονται, καὶ εἰς ἃ διαλύονται, ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. οὐ γὰρ δυνατὸν γενέσθαι τὰς τοσαύτας διαφορὰς ἐκ τῶν αὐτῶν σχημάτων περιειλημμένων. καὶ καθ' ἑκάστην δὲ σχημάτισιν ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι. Οὐ γὰρ τὸ πᾶν ἂν ἦν τῷ πλήθει τῶν ἀτόμων ἄπειρον, εἰ μὴ ἁπλῶς ἄπειροι ἂν εἶεν αἱ καθ' ἑκάστην τε σχημάτισιν ὅμοιαι. ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἁπλῶς ἄπειροί εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἀπερίληπτοι ὥσπερ εἴρηται, εἰ μὴ μέλλει τις καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν, ἅτε ἐν τῷ ὡρισμένῳ μεγέθει ἀπείρους ἔσεσθαι διαφορὰς ἀδύνατον. [φησὶ δὲ καὶ ἐνδοτέρω οὐκ εἰς ἄπειρον τὴν τομὴν τυγχάνειν. λέγει δέ, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῶν ποιοτήτων μεταβολῆς μέμνηται.]

Κινοῦνταί τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι, εἰς τὸν αἰῶνα. [φησὶ δὲ ἐνδοτέρω καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ τὴν εἶξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῇ κουφοτάτῃ καὶ τῇ βαρυτάτῃ.] Καὶ αἱ μέν, εἰς μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διιστάμεναι· αἱ δὲ σχεδὸν τὸν παλμὸν ἴσχουσιν, ὅταν τύχωσι τῇ περιπλοκῇ κεκλιμέναι, ἢ στεγαζόμεναι ὑπὸ τῶν περιπλεκτικῶν. ἥ τε γὰρ τοῦ κενοῦ φύσις, ἡ ὁρίζουσα ἑκάστην αὐτῶν, τοῦτο παρασκευάζει, τὴν ὑπέρεισιν οὐχ οἵα τε οὖσα ποιεῖσθαι.

ποιεῖσθαι. ἥ τε στερεότης ἐνυπάρχουσα αὐταῖς κατὰ σύγκρουσιν, τὸν ἀποπαλμὸν ποιεῖ, ἐφ' ὁπόσον αὖ ἡ περιπλοκὴ τὴν ἀποκατάστασιν ἐκ τῆς συγκρούσεως διδῷ. ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἔστιν ἀιδίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν καὶ τοῦ κενοῦ. [φησὶ δ' ἐνδοτέρω μηδὲ ποιότητά τινα περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος καὶ μεγέθους καὶ βάρους. τὸ δὲ χρῶμα παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων ἀλλάττεσθαι, καὶ ἐν ταῖς δώδεκα στοιχειώσεσι φησί. πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτάς· οὐδέποτε γοῦν ἄτομον ὀφθῆναι αἰσθήσει.] Τοσαύτη δ' ἡ φωνὴ, τούτων πάντων μνημονευομένων τὸν ἱκανὸν τύπον ὑποβάλλει τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπινοίαις.

Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροί εἰσιν, οἵθ' ὅμοιοι τούτῳ, οἵτ' ἀνόμοιοι. αἵ τε γὰρ ἄτομοι ἄπειροι οὖσαι, ὡς ἄρτι ἀπεδείχθη, δι' ἀπείρου φέρονται, καὶ πόρρω τούτου, καὶ ἄλλυδις ἄλλαι, εἰς ἀπεργασίαν κόσμων ἀπείρων συνέρχονται. Οὐ γὰρ κατηνάλωνται αἱ τοιαῦται ἄτομοι ἐξ ὧν ἂν γένοιτο κόσμος, ἢ ὑφ' ὧν ἂν ποιηθείη, οὔθ' εἰς ἕνα, οὔτ' εἰς πεπερασμένους, οὔθ' ὅσοι τοιοῦτοι, οὔθ' ὅσοι διάφοροι τούτοις. ὥστε οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ πρὸς τὴν ἀπειρίαν τῶν κόσμων.

Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες τοῖς στερεμνίοις εἰσὶ, λεπτότησιν ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. Οὔτε γὰρ συστάσεις ἀδυνατοῦσιν ἐν τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τοιαῦται, οὔτε ἐπιτηδειότητες εἰς τὰς κατεργασίας τῶν κοιλωμάτων καὶ λεπτοτήτων γίνεσθαι. Οὔτε ἀπόρροιαι τὴν ἑξῆς θέσιν καὶ τάξιν διατηροῦσαι, ἣν καὶ ἐν τοῖς στερεμνίοις εἶχον. τούτους δὲ τοὺς τύπους εἴδωλα προσαγορεύομεν.

partim quidem natura inanis, *quod etiam intra corpora compactissima interceptum singulas Atomos mutuò aut ex toto, aut ex parte dirimit*, neque eas sistendi, firmandíque vim habet; partim verò soliditas Atomis ipsis competens, quæ scilicet præ collisione, repercussionéque palpitationem efficit; quantum quidem ipsa complexio instaurari motum ex collisione patitur. *Dixi verò Atomos esse per omne æuum mobileis; quoniam* principium, ex quo fieri ista cœperint nullum est; exsistentibus quippe Atomis, ipsoque Inani perpetuis. DOCET ET INFERIVS NVLLAM ATOMIS QVALITATEM COMPETERE, PRÆTER FIGVRAM MAGNITVDINEM ATQVE PONDVS (*hoc est naturalem quasi impulsionem, à qua ille perpetuus, indesinénsque motus est.*) NAM COLOREM *exempli gratiâ non inesse Atomis, sed oriri*, COMMVTARIque PRO ATOMORVM POSITV IN IIS ETIAM LIBRIS AIT QVÆ ELEMENTALIA XII. INSCRIBVNTVR. *Additque*, NON QVANTAMLIBET CONVENIRE ATOMIS MAGNITVDINEM: NEQVE ENIM ATOMVM *ullam etiam maximam*, TANTAM ESSE, QVÆ CADERE IN CONSPECTVM POSSIT. Atque hæc quidem *velut summaria* rerum omnium hactenus commemoratarum deductio subiicere cogitationi potest appositam quandam *vniuersitatis, seu naturæ* rerum ideam.

Cæterùm, *in ipsa Vniuersitate, seu natura rerum* infiniti sunt Mundi, alij quidem similes isti, *quem nos incolimus*, alij verò dissimiles. Quippe Atomi, cùm sint infinitæ, vt non multò antè demonstratum est, per infinitatem spatiorum feruntur, & alibi aliæ, ac procul ab hoc ad fabrefactionem Mundorum infinitorum variè concurrunt. Atomi siquidem ad hoc comparatæ, vt ex ipsis Mundus constare, efficíve valeat, absumi non possunt, *cùm sint infinitæ*, neque in vnū, neque in aliquot, qui definito numero sint; & neque in quotcumque vniusmodi, neque in quotcumque inter se diuersos. Quare nihil obstat quominùs sit talis Mundorum infinitudo.

Sunt verò & quædam Effigies, *seu imagines ad visionem inseruientes*, quæ corporibus solidis delineatione consimiles, superant longè sua tenuitate quicquid est rerum conspicabilium. Neque enim formari repugnat etiam in medio aëre, *circumfusóve spatio* huiuscemodi quasdam contexturas; vti neque esse *repugnat quasdam in ipsis rebus, & maximè in atomis*, dispositiones, ad operandum eiusmodi *spectra, quæ sunt quasi quædam meræ, inanésque* cauitates, & *superficiales, soliditatisve expertes* tenuitates: neque *prætereà repugnat* fieri *ex corporibus extimis* effluxiones quasdam auolantium continenter Atomorum, in quibus idem positus, idémque ordo, qui fuerit in solidis, *superficiebúsve ipsorum*, seruetur: *vt tales proinde effluxiones sint quasi formæ, siue effigies, & imagines corporum, à quibus dimanant* Tales autem formæ, siue effigies, & imagines sunt, quas moris est nobis, vt Idola, *seu Simulacra* appellitemus.

Assumendum est autem motum *Atomorum* per spatium inane, in quo nihil occurrit, quod retundendo ipsũ deflectat, eius esse pernicitatis, vt quodlibet cogitabile spatium conficiat *momento, hoc est*, tempore inexcogitabiliter breui. *Dico autem, in quo nihil retundens occurrat*: nam alioquin frequens retusio speciem tarditatis, & immunitas à retusione speciem celeritatis subit. Neque verò propterea corpus (*seu Atomus, manis*) quod retusiones patitur varias, ad *hac, illaque* complura loca iis peruenit temporibus, quæ discernere mente liceat; quippe *illa discernere* in facultate mẽtis non est. Quin-etiam contingere potest, vt sensibili tempore accepto, idem corpus, tametsi variis deflexium retusionibus, ita feratur, vt vndecumque ex spatiorum immensitate aduenaiat, non liceat nobis designare aliquem locum, *seu terminum*, quem non tempore illo superârit. Quippe talis esse (*hoc est tam parùm frequens, parùmque deflectens*) ea retusio potest, vt ipsa quoque æmuletur qnadamtenus celeritatem competentem motui, qui est retusione immunis. Assumere verò perutile est, tum hoc fundamentum, tum subinde illud, *quod iam attigimus*, esse, *nempe* Simulacrorũ ineffabilem tenuitatem, vt cui nihil repugnet rerum apparentium: quoniam *cum propter hanc tenuitatem Simulacra nihil aliud sint, quàm textura quadam Atomorum simplicium*, ea celeritas ipsis competit, quæ captum omnem fugiat, habentibus putà traiectionem omnem *per circumfusum, transparénsque spatium*, consimilem illi, quæ per spatia illa infinita est. Quandoquidem non admodùm differt, seu nulla, sen panca retundentia sint, quæ illis per spatium circumstans occurrant.

Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορὰ κατὰ μηδεμίαν ἀπάντησιν τῶν ἀντικοψάντων γινομένη, πᾶν μῆκος περιληπτὸν ἐν ἀπερινοήτῳ χρόνῳ συντελεῖ. Βραδύτητος γὰρ καὶ τάχους ἀντικοπὴ, καὶ οὐκ ἀντικοπὴ ὁμοίωμα λαμβάνει. Οὐ μὴν οὐδὲ ἅμα κατὰ τοὺς διὰ λόγου θεωρητοὺς χρόνους τὸ αὐτὸ φερόμενον σῶμα ἐπὶ τοὺς πλείους τόπους ἀφικνεῖται, ἀδιανόητον γάρ. Καὶ τοῦτο συναφικνούμενον ἐν αἰσθητῷ χρόνῳ ὅθεν δή ποθεν τοῦ ἀπείρου, οὐκ ἐξ οὗ ἂν περιλάβωμεν τὴν φορὰν τόπου ἔσται ἀφιστάμενον. Ἀντικοπῇ γὰρ ὁμοία ἔσται, κἂν μέχρι τοσούτου, τὸ τάχος τῆς φορᾶς μὴ ἀντικοπτὴν καταλαβόμενος. Χρήσιμον δὴ καὶ τοῦτο κατασχεῖν τὸ στοιχεῖον, καὶ τὸ, ὅτι τὰ Εἴδωλα ταῖς λεπτότησιν ἀνυπερβλήτοις κέχρηται (οὐθὲν γὰρ ἀντιμαρτυρεῖ τῶν φαινομένων) ὅταν καὶ τάχη ἀνυπέρβλητα ἔχῃ, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα πρὸς τῷ ἀπείρῳ. αὐτοῖς γὰρ μηθὲν ἀντικόπτειν, ἢ ὀλίγα ἀντικόπτειν, οὐ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι.

Πρός τε τούτοις, ὅτι ἡ γένεσις τῶν εἰδώλων ἅμα νοήματι συμβαίνει. Καὶ γὰρ ῥεῦσις ἀπὸ τῶν σωμάτων ἐπιπολῆς συνεχὴς οὐκ ἐπίδηλος σημειώσει, διὰ τὴν ἀνταπλήρωσιν σώζουσα τὴν ἐπὶ τοῦ στερεμνίου θέσιν, καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πολὺν χρόνον· εἰ καὶ ἐνίοτε συγχεομένη ὑπάρχει. Καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι ὀξεῖαι, διὰ τὸ μὴ δεῖν κατὰ βάθος τὸ συμπλήρωμα γίνεσθαι. Καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι τινὲς γεννητικοὶ τῶν τοιούτων φύσεων εἰσίν. οὐθὲν γὰρ τούτων ἀντιμαρτυρεῖ ταῖς αἰσθήσεσιν, ἂν βλέπῃ τις, τινὰ τρόπον τὰς ἐναργείας· ἵνα καὶ τὰς συμπαθείας ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμᾶς ἀνοίσῃ.

Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, τὰς μορφὰς ὁρᾶν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσφραγίσαιτο τὰ

Ad-hæc sciendum est procreationem huiusmodi Simulacrorum temporis puncto peragi. Videlicet eorum effluxus ad superficiem indesinens, discerni sigillatim nequit, quòd *vno obeunte, aliud cohærenter succedat, inque eius locum veluti* suppleatur, ac seruet *continuò* eundem Atomorum ordinem, & positum, qui in ipsa solidi, *siue corporis* superficie fuerit, idqne in multum tempus, *multámve distantiam*; tametsi tandem confundatur. Quòd si ex eorum genere fint, quæ sunt quædam in aëre *sponte formata* contexturæ, sunt ipsa quoque ortu veloci, quòd secundùm profunditatem, *soliditatémve* ea compleri nihil sit necesse. Præterea esse & alios modos, quibus naturæ hæ gigni possint; quando tale nihil horum Sensibus repugnat; si quis quodammodo ad ea, quæ euidentia sunt, attendat, & ea quæ ex rebus externis consentanea sunt, ad nos referat.

Repucandum porrò *consequenter* est, ideò externas rerum *facies*, formásve à nobis videri, ac intelligi, quòd aliquid *extrinsecus* ex ipsis ad nos allabatur. Neque enim perinde intelligi potest res externas, & à nobis dissitas, imprimere

ἄχρι τὴν ἑαυτῶν φύσιν, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τε, κἀκείνων, οὐδὲ διὰ τῶν ἀκτίνων, ἢ οἱωνδήποτε ῥευμάτων ἀφ' ἡμῶν πρὸς ἐκεῖνα παραγινομένων, οὕτως, ὡς τύπων τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροοῦ τε καὶ ὁμοῦ μορφῶν, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν, ἢ τὴν διάνοιαν ὠκέως ταῖς φοραῖς χρωμένων. Εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν (τοῦ ἑνὸς καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντος, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σώζοντος, κατὰ τὸν ἐκεῖθεν σύμμετρον ἐπερεισμόν, ἐκ τοῦ κατὰ βάθος ἐν τῷ στερεμνίῳ τῶν ἀτόμων πλάσεως) καταλαμβανόμεθα τὴν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ, ἢ τοῖς αἰσθητηρίοις, εἴτε μορφῆς, εἴτε συμβεβηκότων. Μορφὴ δὲ ἐστιν αὕτη τοῦ στερεμνίου, γινομένη κατὰ τὸ ἑξῆς πύκνωμα, ἢ ἐγκατάλειμμα τοῦ εἰδώλου.

Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία εἴτε διανοίᾳ, εἴτ' αἰσθήσει καταλαμβανομένη, οὐ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ ψεῦδος καὶ τὸ διημαρτημένον, εἴτε μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, εἴτε καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ ἀεί ἐστι, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μὲν τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται. ἥ τε γὰρ ὁμοιότης τῶν φαντασμῶν οἱονεὶ ἐν τῇ μανίᾳ λαμβανομένων, ἢ καθ' ὕπνους γινομένων, ἢ κατ' ἄλλας τινὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, ἢ τῶν λοιπῶν κριτηρίων, οὐκ ἄν ποτε ὑπῆρχε τοῖς οὖσί τε καὶ ἀληθέσι προσαγορευομένοις, εἰ μὴ ἦν τινα καὶ τοιαῦτα πρὸς ἃ ἐπιβαλλώμεθα. τὸ δὲ διημαρτημένον οὐκ ἂν ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ἐλαμβάνομεν καὶ ἄλλην τινὰ κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν, διάληψιν δὲ ἔχουσαν. Κατὰ δὲ ταύτην τὴν κίνησιν συνημμένην τῇ φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, ἐὰν μὲν μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ψεῦδος γίνεται· ἐὰν δὲ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθῇ, τὸ ἀληθές. Καὶ

nobis quasi sigillatione quadam sui, colorisve atque formæ speciem, intercedente aëre, nos inter. & ipsas (*quasi organo quodam*) intercepto: neque etiam id fieri interuenientibus radiis, aut effluxibus aliis quibuscumque ex nobis, *oculisve nostris* ad ipsas promanantibus. *Non, inquam; perinde intelligi potest*; ac *dum* fieri *id dicitur*; *quòd* effigies quædam aduenientes ex ipsis rebus, coloréve simul, formáque ipsarum, incurrant in nos, & seruatâ congruâ magnitudine, celeritérque admodum translatæ, in nostrum tum visum, tum animum subeant; *ipsúmque percellant.* Subinde verò ob hanc causam (& quia quasi vnum, continuúmque est, simulacrum nempe cōtinuò appellens, quod facit obiectum actu apparere, & conformitatem tuetur cum ipso, pro concinna partium cohæsione, quam in superficie illius obtinuit, dum suppeditante continēter aliquid ex profunditate sua, solido, ex Atomis conformaretur.) Hanc, inquam, ob causam, intuitiuè, vt ita loquar, tam mente, quàm oculis apparentiam percipimus siue formæ, siue adiunctorum. Dicitur autem hoc loco forma, quæ est ipsius corporis propria; *hc esse intelligitur*, *quasi* collectio partium *certo ordine positarum*, vel quasi superficies, quæ relinquitur ab auolante simulacro.

Ac omnis quidem apparentia, seu mente, seu sensu percepta, verumtamen non iudicata (*videlicet quandiu nulla affirmatio, aut negatio, sed mera; nudáque est apprehensio*) vera est. Falsitas autem, atque error (siue euidentiâ non suffragante, siue refragante, deprehendatur) est semper in eo, quod, præter apparentiam nudam, opinamur ob motionem quandam, *seu actionem mentis* in nobis *excitatam*, quæ cohæreat quidem, *seu dependeat*, *connexáve sit* cum apprehensione cuiuspiam apparentiæ; sed iudicium tamen insuper adhibeat, in quo solo falsitas consistit. Profectò enim etiam apparentiæ, quæ consimiles cæteris, aut per furorem, (exempli gratiâ) percipiuntur, aut inter somniandum creantur, aut aliâ quâpiam apprehensione seu mentis, seu alterius criterij contingunt, non essent omnino in rerum natura (*quo modo esse diximus ea*, quæ & Entia, & Vera vocantur) nisi aliqua talia forent, ad quæ intuentes collinearemus: ac error in nobis non contingeret, nisi motionem aliam admitteremus prætereà, cohærentem quidem apparentiis, sed iudicium tamen de iis adhibentem. Secundùm hanc ergo motionem cohærentem quidem apprehensioni apparentiæ, sed superadhibentem iudicium, si res euidentes non suffragentur, aut etiam refragentur, falsitas creatur; quemadmodum veritas est, si aut suffragentur, aut non refragentur.

fragentur. Oportet autẽ tenere hoc, quasi inconcussum principium, ne aut Criteria quæ stabiliuntur per euidentiam euertantur; aut error pari robore, quo veritas, constabilitus, omnia susque dequе perturbet.

Cæterùm, *vt Visionem fieri ex aliquo extrinsecus aduentente deduximus; ita* Auditio quoque fit, effluxu aliquo translato ex eo vsque, quod loquitur, aut resonat, aut strepitum edit, aut quomodocumque tandem ad sensum auditus excitandum est comparatum. Talis verò effluxus, *instar guttularum aquæ à fullone exsufflatæ*, dispergitur in moleculas, quę ex particulis similibus constent: vnde & conuenientiam inter se mutuò aliquam seruent (*ac varios proinde auditus pari modo feriunt*) & maneant in se vnaquæque speciali cohærentiã, quæ efficiat, vt agnoscantur ad illud spectare, à quo sunt emissæ, & talem sensionem vt plurimùm creet, qualis ab illo, quod sonum emisit, apparata est; sin minùs (*vt cum magna parte ob interjecto aliquo, aut præ interualli longitudine dissipatur*) confusè solum aliquid exteriùs sonare insinuet. Quippe absque translata quadam, & à sonante vsque re seruata cõuenientiã, cohærentiáque, non fieret vsquam eiusmodi, *quæ esset distincta*, auditio. Neque verò est, cur existimemus, cùm semel vox emissa est, aërem deinceps aut ab ea, aut ab aliis ex ea creatis configurari, *conformarive in voces similes* (nimio enim foret molimine opus, si ad tale quid subeundum destinatus foret) sed simul, ac in nobis fit ictus, quando vocem emittimus, ipsam talem ex certis quibusdam spiritualis, *subtilissimíve* effluxus moleculis ad hoc idoneis articulari, & *appulsu ad aures facto*, auditionem in nobis creare.

ταύτην οὖν σφόδρα γε δεῖ τὴν δόξαν κατέχειν, ἵνα μήτε τὰ κριτήρια ἀναιρῆται, τὰ κατὰ τὰς ἐναργείας, μήτε τὸ διημαρτημένον ὁμοίως βεβαιούμενον πάντα συνταράττῃ.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δή ποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασῴζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἑνότητα ἰδιότροπον διατείνουσαν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, τὴν ἀπ' ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιοῦσαν· εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσαν. ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας, καὶ ἑνότητος, οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις. οὐκ αὐτὸν οὖν δεῖ νομίζειν τὸν ἀέρα ὑπὸ τῆς προϊεμένης φωνῆς, ἢ καὶ τῶν ὁμογενῶν σχηματίζεσθαι (πολλὴν γὰρ ἔνδειαν ἕξει τοῦτο πάσχων ὑπ' ἐκείνης) ἀλλ' εὐθὺς τὴν γενομένην πληγὴν ἐν ἡμῖν ὅταν φωνὴν ἀφίεμεν, τοιαύτην ἐκ τινων ὄγκων ῥεύματος πνευματώδους ἀποτελεστικῶν ποιεῖσθαι, καὶ τὸ πάθος τὸ ἀκουστικὸν ἡμῖν παρασκευάζεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν Ὀσμὴν νομιστέον, (ὥσπερ καὶ κατὰ τὴν ἀκοὴν) οὐκ ἄν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ, τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν. οἱ μὲν τοῖοι, τεταραγμένως καὶ ἀλλοτρίως· οἱ δὲ τοῖοι, ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες.

Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεσθαι, πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἐστι. Ποιότητες γὰρ ἄλλαι, οἷον χρῶμά τε, καὶ θερμότης παρὰ τὴν θέσιν τῶν ἀτόμων μεταβάλλουσι, διὸ καὶ ταῖς ἀτόμοις οὐκ ἐνυπάρχουσι. ποιότης δὲ πᾶσα αὐταῖς ἐνυπάρχουσα, καὶ ἰδία, οἵας

Quin-etiam, *vt & hoc addamus*, existimandum est Odorem, *vt proportione* circa Auditum *de voce, aut sono* declaratum est, non facturum vllam sui impressionem, nisi ab odora re vsque deferrentur moleculæ, *seu corpuscula* quædam eã ratione commensurata ipsi *olfactus* sensorio, vt ipsum moueant, *affectáve*; alia quidem se perturbatè, atque discrepanter habentia, *ex quo odores ingrati sunt*; alia placide, & accommodatè, *ex quo* sunt odores iucundi.

Verùm, ad Atomos *vt redeamus*, arbitrandum est, nullam qualitatem ex vulgò apparentibus competere ipsis, præter Figuram, Pondus, Magnitudinem; & si quæ prætereà cum ipsã figurã necessariam cognationem habent, *cuiusmodi sunt, exempli causã, asperitas, & leuor*. Siquidem qualitates aliæ, quemadmodum color, aut calor pro varietate positionis Atomorum commutantur, ipsísque adeò Atomis non insunt, *seu à natura minimè sunt*. Qualitas verò omnis ipsis in-

φερομένας

συγκριμένας ἐπὶ διαλυσεῖν, μὴ μεταβάλλειν, ὡς καὶ αἱ ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. ἐπειδήπερ δεῖ τι ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, στερεὸν καὶ ἀδιάλυτον, ὃ τὰς μεταβολὰς οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ποιήσεται, οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ κατὰ μεταθέσεις μὲν πολλῶν, τινῶν δὲ καὶ προσόδους καὶ ἀφόδους. ὅθεν ἀναγκαῖον τὰ μὴ μετατιθέμενα ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὁμοῦ τὴν τοῦ μεταβάλλοντος φύσιν οὐκ ἔχοντας ὄγκους τε, καὶ σχηματισμοὺς ἰδίους· τούτους γὰρ καὶ ἀναγκαῖον ὑπομένειν, καὶ γὰρ ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν μετασχηματιζομένοις κατὰ τὴν περιαίρεσιν αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ἐνυπάρχον λαμβάνεται· αἱ δὲ ποιότητες οὐκ ἐνυπάρχουσαι καὶ μὴ ἰδίαι, ἐν τῷ μεταβάλλοντι οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, ἀλλ' ἐξ ὅλου τοῦ σώματος ἀπόλλυνται. ἱκανὰ οὖν τὰ ὑπολειπόμενα ταῦτα (ἅμα καὶ τὸ βάρος) τὰς τῶν συγκρίσεων διαφορὰς ποιεῖν· ἐπειδήπερ ὑπολείπεσθαί γέ τινα ἀναγκαῖον, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μηδὲν φθείρεσθαι.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῇ. Παραλλαγὰς δέ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι· βέλτιον γὰρ, καὶ τούτου προσόντος, τὰ κατὰ τὰ πάθη, καὶ τὰς αἰσθήσεις γινόμενα ἀποδοθήσεται. Πᾶν δὲ μέγεθος ὑπάρχον, οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιοτήτων διαφορὰς, οὔτε ἀφῖχθαι μέλλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὰς ἀτόμους· τὸ γὰρ οὔτε θεωρεῖται γινόμενον, οὔθ' ὅπως ἂν γένοιτο ὁρατὴ ἄτομος, ἐστὶν ἐπινοῆσαι.

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δεῖ νομίζειν ἐν τῷ ὡρισμένῳ σώματι ἀπείρους ὄγκους εἶναι, οὐδ' ὁπηλικουσοῦν (ὥστε οὐ μόνον τὴν εἰς ἄπειρον τομὴν ἐπὶ τοὔλαττον ἀναιρετέον,

exsistens, *seu naturalis*, ac propria, cuiusmodi possunt *tres illa* memoratæ intelligi, mutationi non est obnoxia, vt neque obnoxiæ vllatenus sunt ipsæ Atomi, quando necesse est in concretionum dissolutionibus remanere quidpiam solidum, ac indissolutum, quod præstet, vt mutationes non in nihilum, aut ex nihilo fiant, sed *contingant potiùs*, tum ob factam transpositionem *Atomorum* complurium, *quæ in vno situ, qualitatem vnam, in alio aliam exhibeant*; tum ob factum *de nouo* aliquarum accessum, & *præexsistentium aliquarũ* discessum, *ex quo iterùm qualitates varientur, seu aliæ, quàm priùs appareant*. Vnde & consequitur, vt ea, quorum partes transponi, *adde & de nouo accedere, aut discedere*, nō possunt (*cuiusmodi sunt Atomi*) incorrupta sint; ac simul etiam *incorrupta sint*, quæ *ipsorum adiuncta*, siue *proprietates* naturā mutationi obnoxiam non habent; moleculæ nempe, *seu quantillæcumque magnitudines*, figurulæque *inexsistētes*; *ac* propriæ. Nimirùm & hæc ipsa sunt; quæ vnà remanere *cum Atomorum substantia* in dissolutionibus est necesse; Certè & in rebus, quæ vulgò apud nos ex arbitrio transformantur; *vt verùm Homo ex stante, aut recto, fit sedens, contractúsve membris* (*adde & si velis denigratur, aut calescit*) intelligitur semper inexsistens ipsi eadem magnitudo, eadémque figura, siue *ordo partiũ inter seipsas* competere; qualitates verò non inexsistentes, nec propriæ (*velut statio, rectitudo, albor, frigus, &c.*) non perinde, ac illæ superstites manent in subiecto, quod transmutatur; sed ex ipso corpore toto, aut tota ex parte, cui inerant, pereunt. Itaque, si vel ista *duo, Figura nempe, & Magnitudo*, ac præterea Pondus, *naturalísve ad motum impetus* relinquantur in Atomis (quādo relinqui aliqua, neque abire aliquid in nihilũ necesse est) ipsa ad *omnem* concretionũ varietatem præstandā sunt satis.

Neque verò propterea res est sic habenda, quasi quælibet magnitudo inesse possit Atomis; ne ea quæ apparent refragentur *nimiùm*: tenendum est solùm differentias esse magnitudinum aliquas; nam *Atomorum quidem alias maiores, alias minores exsistere*, rationi magis consonum est; & hac re admissâ, plurium, quæ contingunt circa passiones animi, circáque sensus, reddi causa potest. Cùm neque alioquin quævis magnitudo ad varietatem qualitatum faciendam conducat, neque futurum vnquam sit, vt vel ad magnitudinem, quæ oculis nostris conspicua sit, Atomi perueniant. Id scilicet neque obseruatur fieri, neque vt vnquam visibilis Atomus euadat, intelligi potest.

Insuper autem, *& priusquàm aliquid de eo, quod est in Atomo minimum, loquamur*, reputandum *imprimis est*, non esse in corpore finito parteis magnitudinis neque infinitas, neque quantascumque (adeò proinde, vt non modò continui in infinitum diuisio, quæ in minus procedit, *seu in parteis semper, sempèrque minores*, *eâdem*

eâdem seruatâ diuisionis proportione, reiicienda sit: ne imbecilla omnia faciamus, *nihilve solidum, quod* in corporum resolutionibus *supersit, habeamus* sicque, vt dum res fluidas *pugno, digitisve* corripimus, *comprimimúsque*, cogamus omnia in nihilum *quasi* elidẽdo euanescere; sed admittenda quoque non sit in rebus finitis ipsa in infinitum progressio, quæ fit, non per semper minores, *sed per æquales, seu aliquotas vocatas parteis*, procedendo.) Neque enim ex quo aliquis semel dixit, esse aliqua in re parteis aut infinitas, aut quantaslibet, licet ampliùs intelligi quâ ratione finita sit huiusmodi magnitudo. Quoniam, siue aliquátæ, *æqualésve inter se* partes infinitæ sint; siue illæ, ex quibus *minoribus, & minoribus*, quantalibet assumptæ constant, infinitæ itidem sint; manifestum est magnitudinem, cuius partes sunt, *seu quæ ex iis constat, texitúrque*, esse infinitam. Cùm verò aliunde *manifestè* habeat *magnitudo* finita extremum, *siue extremam sui partem* captu facilem; nisi ipsam quidem per se, *& vt extremum* spectari valeat; non licebit sanè *eam subdiuidendo* intelligere alteram, quæ extrema sit; *cùm nimirùm sit pari ratione diuidua:* atque hoc modo cõsequenter, vlteriusque in infinitum procedendo, non continget vnquam ad partem, quæ extrema sit, ne cogitatione quidem peruenire.

ἵνα μὴ πάντα ἀσθενῆ ποιῶμεν, καὶ ὡς ἐν ταῖς περιλήψεσι τῶν ὄγκων εἰς τὸ μὴ ὂν ἀναγκαζώμεθα, τὰ ὄντα θλίβοντες, καταναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετάβασιν μὴ νομιστέον γίνεσθαι ἐν τοῖς ὡρισμένοις εἰς ἄπειρον, μηδ' ἐπὶ τοὔλαττον.) Οὔτε γὰρ ὅπως ἐπειδὰν ἅπαξ τις εἴπῃ ὅτι ἄπειροι ὄγκοι ἔν τινι ὑπάρχουσιν, ἢ ὁπηλικοιοῦν, ἐστι νοῆσαι πῶς τ' ἂν ἔτι πεπερασμένον τοῦτ' εἴη τὸ μέγεθος. Εἴτε γὰρ πηλίκοι τινὲς ἄπειροι ὦσιν ὄγκοι, εἴτε καὶ ὅτοι ἐξ ὧν ὁπηλικοιοῦν ποτε ὦσι, δῆλον, ὡς ἄπειρον ἂν ἦν καὶ τὸ μέγεθος. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τοῦ πεπερασμένου διαληπτὸν, εἰ μὴ καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρητὸν, οὐκ ἔστι μὴ καὶ τὸ ἑξῆς τούτου τοιοῦτον νοεῖν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἑξῆς εἰς τοὔμπροσθεν βαδίζοντα, εἰς τὸ ἄπειρον οὐκ ἂν ὑπάρξῃ ποτὲ εἰς τοιοῦτον ἀφικνεῖσθαι τῇ ἐννοίᾳ.

Τό τε ἐλάχιστον τὸ ἐν τῇ αἰσθήσει δεῖ κατανοεῖν, ὅτι οὔτε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον, οὔτε πάντῃ πάντως ἀνόμοιον, ἀλλ' ἔχον μέν τινα κοινότητα τῶν μεταβαίντων, διάληψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχον. ἀλλ' ὅτε διὰ τὴν τῆς κοινότητος προσεμφέρειαν οἰηθῶμεν διαλήψεσθαί τι αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐπὶ τάδε, τὸ δὲ ἐπέκεινα, τὸ δ' ἐπὶ μέσον δεῖ προσπίπτειν. Ἑξῆς τε καταμετροῦμεν ταῦτα ἀπὸ τοῦ πρώτου καταρχόμενοι· καὶ οὐ μὲν τὸ αὐτὸ ἤδη μέρεσι μερῶν ἁπτόμενον, ἀλλὰ τῇ ἰδιότητι τῇ ἑαυτῶν, τὰ μεγέθη καταμετροῦμεν, τὰ πλείω πλεῖον, καὶ τὰ ἐλάττω ἔλαττον.

Ταύτῃ τῇ ἀναλογίᾳ νομιστέον καὶ τὸ ἐν τῇ ἀτόμῳ ἐλάχιστον κεχρῆσθαι. Μικρότητι γὰρ ἐκεῖνο δῆλον ὡς διαφέρει τοῦ κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρουμένου, ἀναλογίᾳ δὲ τῇ αὐτῇ κέχρηται. ἐπείπερ καὶ τι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν

Deinde pernosse oportet, id, quod est minimum ad sensum, *& pro puncto haberi solet, vti in extremo, aut medio longitudinis*, non esse ita accipiendum, quasi simile sit minimo *mensuræ*, seu *primæ* illi parti continui, cuius repetita quasi gradatione intelligimus mensurari cæteras; neque rursùs quasi sit illi planè prorsúmque dissimile; sed quasi communicet quidem cum ipsis minimis mensuræ *per continuum designatis, vt quædam communis eorum copula*, & non intelligatur tamen vt vllam partium amplitudinem habens, verùm *respectus solùm quosdam, quorum occasione*, cùm voluerimus ipsum quasi quidpiam nonnihil amplum intelligere (propter similitudinem, quâ etiam minimum mensuræ, *quod reuerâ est amplum*, communicat *cum conuicinis, éstque vt communis eorum copula*) concipiamus ipsum partim hûc, partim illûc vergere, partim medium interjacere. Deinceps autem vniuersa metimur, initium ducentes à primo, *siue magnitudinis extremum occupante sensibili puncto*; ac non ipsum sanè *repetendo* applicamus, ne *exilissimis* quidem partium partibus; sed magnitudines mensurando, vnâ quadam earum parte vtimur, maiore quidem, vbi maiores; minore, vbi minores *fuerint mensurandæ*.

Iam verò, id, quod est in Atomo minimum, *qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, reputandum est eandem comparationem pati. Nam ipsum quidem à minimo sensus paruitate perspicuè differt; sed eâdem tamen ratione, quâ illud, *ad minimum mensuræ* se habet. Quippe ipsa Atomus quoque ma-

κατηγορήσαμεν,

κατηγορήσαμεν, μικρόν τι ὡς μόνον μακρὸν ἐκβάλλοντες. ἔτι τε τὰ ἐλάχιστα καὶ ἀμιγῆ πέρατα δεῖ νομίζειν τὸ τῶν μηκῶν καταμέτρημα, ἐξ αὐτῶν πρώτων τοῖς μείζοσι καὶ ἐλάττοσι παρασκευάζοντα τῇ διὰ λόγου θεωρίᾳ ἐπὶ τῶν ἀοράτων. ἡ γὰρ κοινότης ἐνυπάρχουσα αὐτοῖς πρὸς τὰ ἀμετάβολα, ἱκανὴ τὰ μέχρι τούτου συντελέσαι. συμφόρησιν δὲ ἐκ τούτων κίνησιν ἐχόντων οὐχ οἷόν τε γίνεσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τοῦ ἀπείρου οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω ἢ κάτω ὡς ἂν εἴη τι μὲν ἀνωτάτω, τι δὲ κατωτάτω, τὸ μὲν τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς νοηθέντος εἰς ἄπειρον μηδέποτε φέρεσθαι, τὸ δὲ τοῦ ὑποκάτω νοηθέντος μὴ εἰς ἄπειρον ἄγεσθαι, ὡς ἅμα ἂν εἴη ἄνω τε καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτό· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον διανοηθῆναι. ὥστε ἔστι μίαν λαβεῖν φορὰν, τὴν ἄνω νοουμένην εἰς ἄπειρον. καὶ μίαν τὴν κάτω, ἂν καὶ μυριάκις πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἐπάνω τὸ παρ' ἡμῶν φερόμενον πρὸς τοὺς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν τόπους ἀφικνῆται, ἢ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν ὑποκάτω τὸ παρ' ἡμῶν κάτω φερόμενον. ἡ γὰρ ὅλη φορὰ οὐθὲν ἧττον ἑκατέρα ἀντικειμένη ἐπ' ἄπειρον νοεῖται.

Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηθενὸς ἀντικόπτοντος. οὔτε γὰρ αἱ βαρεῖς θᾶττον οἰσθήσονται τῶν κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐταῖς. οὔτε αἱ μικραὶ τῶν μεγάλων, ὡς πάντα πόρον σύμμετρον ἔχουσαι, ὅταν μηθὲν μηδὲ ἐκείναις ἀντικόπτῃ, οὔθ' ἡ ἄνω, οὔθ' ἡ εἰς τὸ πλάγιον διὰ τῶν κρούσεων φορὰ, οὔθ' ἡ κάτω διὰ τῶν ἰδίων βαρῶν τῇ ταχύτητι διαφέρει. ἐφ' ὁπόσον γὰρ ἡ ἄτομος οὐκ ἂν κατέχῃ ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἅμα νοήματι τὴν φορὰν σχήσει, ἕως ἀντικόψῃ, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἐκ τοῦ ἰδίου βάρους, πρὸς τὴν τοῦ πλήξαντος δύναμιν.

gnitudine quapiam prædita eſt, & iuxta eandem comparationem dicere de ipſa ſolemus, quod ſit paruum quid, tanquam non *omnem, ſed* proceram ſolùm magnitudinem *ab ea* excludentes. Quin-etiam concipere oportet iſthæc minima, immiſtáque extrema anſam facere dimenſioni longitudinis, *magnitudiniſve quantillætumque Atomorũ*, facto nempe ab ipſis tam in maioribus, quàm in minoribus initio; quantum certè attendere, *factâ* animo *dimenſione*, in rebus inconſpicuis licet. Videlicet communicatio, *cohæſióve eorum* cum *ſuccedentibus* intranſmutabilibus *particulis*, præſtare abundè id poteſt. *Intranſmutabilibus, inquam*; cùm fieri non valeat, vt iſtæ *particulæ, ex quibus conſtare Atomus intelligitur*, confluant *ad ipſam conſtituendam, vt ſi ſeparatæ aliquando & motione præditæ ad confluendum fuerint; quippe cùm ipſæ ſint perpetua, inexſolubiliſque Atomi natura.*

Porrò & circa infinitum Spatium, non ita eſt illi attribuendum, eſſe ſuprà, ac infrà, vt ſi quidpiam eſſet *in Vniuerſo* ſupremũ, quidpiam infimum; illud quidem, concipiendo ſpatium, quod eſt ſupra caput, non in infinitũ protendi; hoc verò cogitando illud, quod ſub pedibus, non in infinitum produci: perinde ac ſi tam illud, quod ſuprà, quàm illud, quod infrà, ad aliquid vnum, idémque determinaretur; *uti ſit ad nos, aut ad mediũ huiuſce Mundi, alterâ partiũ eius extremarũ cogitatâ ſupremâ, alterâ infimâ; in infinito* ſcilicet mẽte aſſequi id nõ licet. Quamobrem præſtabilius eſt, aſſumere vnã aliquam motionem, quæ ſurſùm procedere in infinitum intelligatur; & pari ratione aliam, quæ deorſùm: tametſi proinde illud mobile, quod à nobis verſus loca vertici noſtro imminentia feretur, millies occurrat ad eorum pedes qui ſuprà ſint, *quíque id aduenire infernè opinentur* (*aliis ſcilicet cogitatis Mundis*) aut quod à nobis verſus regionem pedibus ſubiectã, ad verticẽ eorũ, qui infrà, *quíque idcircò aduentare supernè credituri ſint*: nihilo enim minùs tota vtraq; oppoſita motio intelligitur procedere in infinitũ.

Neceſſe verò etiã eſt, Atomos eſſe æqui-veloceis, quamdiu per inane feruntur, neque quicquã eſt, quod earũ impetũ retundat. Neque enim graues velociùs ferentur, quàm leues *reputata*, cùm nihil vtrisvis, quod obſtet occurrat; neque item paruæ, quàm magnæ; cùm ſit traiectio omnibus pro magnitudinis ratione æquè libera, donec nihil eſt, quod iis impingatur. Neque verò etiam celeritate differunt motiones, quæ aut ſurſùm obliquéve propter colliſiones, aut deorſùm propter grauitatem ingenitam fiunt. Siquidem quamdiu Atomus neutram in partem cohibetur, tamdiu viam tenet, ac celeritate quidem cogitationi æquiparandâ, quovſque aut extrinſecùs pulſa, aut grauitate propriâ adacta in referientis impetum, *reſiſtentiámve* incurrat.

Quin

Quin-etiam, quod ad concretiones, *compositáve corpora* spectat; cùm sint Atomi *suápte naturâ* æquiueloces, non idcircò vna dicetur esse celerior alterâ, quòd quæ Atomi in concretionibus sunt, *& communi earum motu abripiuntur*, ferantur aliquando in vnum locum sensibili quodam ipsóque continuo, *successiuóve* tempore, *vt dum talis motus est segnis*; aliquando (siue in vnum, siue in plura, ac diuersa loca) temporibus ferantur adeò breuibus, vt solâ ratione possint percipi, *vtputà dum motus rapidissimus est*; verùm dicēdum solùm est, *quomodocumque Atomi feruntur cum ipsis concretionibus*, exagitari interim illas *intestinis creberrimis, siue potiùs innumeris, sensúmque adeò fugientibus* repercussionibus, donec ipsa motûs *corporis totius in quo sunt*, continuitas, *successióve talis euadit*, vt in sensum cadat. Scilicet, quod adopinamur de *motu Atomorum* inconspicuo, quasi tempora ratione percepta possint illius cōtinuitatem, *successionémve partium pernicissimam* assequi, nusquam verum est; sed id potiùs, quicquid mente contemplamur, dum in ipsam rei naturam attendimus, verum est habendum.

Post-hæc verò contemplationem oportet instituere attendendo ad ipsos sensus, affectúsque animi; sic enim constabit certissimâ fide, Animam esse *tenuissimum, seu* ex partibus tenuissimis contextū corpus, ac ipsum quidem per animalis massam, *quam solemus vulgò appellare Corpus*, diffusum, simillimúmque spiritui, *seu vento cuipiã, aëríque*, calidâ. *siue igneâ* quapiam naturâ contemperato, & quodammodo quidem illum, quodammodo hanc referens. Est verò insigne discrimen tenuitatis particularum, ex quibus hæc pars *animalium* constat, etiam ab ea, quam obtinent vulgò venti, ignísque particulæ; hæcque causa præsertim est, cur reliquæ massæ, *siue corpori, quatenus propterea per totum intimè illabitur, & consentiat*, & compatiatur. Atque hoc quidem totum manifestè arguunt tum facultates animæ, tum passiones *appetitus*, tum faciles illæ motiones *membrorum*, tum cogitationes, *seu actiones mentis*; tum reliqua vniuersè *omnia*, quibus orbati morimur.

Insuper autem tenendum est, esse quoque *aliam* in Anima partem, quæ sit illi causa sentiendi præcipua. Non obtineret porrò illa, nisi & ipsa ratione quadam à reliqua massa, *corporéve* contineretur. Corpus verò, cùm illi præstat, vt hanc sentiendi causam possideat, efficitur quidem & ipsum huiusce effectus ab ea *pendentis* particeps (*sentit scilicet*) at non tamen omnium, quæ illius sunt, *vt tenuitatis & similium*. Quare Animâ discedente, sensus expers fit; non enim ipsũ ex seipso facultatem hanc possidebat; sed apparabat alij rei (*Animæ nimirùm*)

Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις θᾶττον ἑτέρα ἑτέρας ῥηθήσεται τῶν ἀτόμων, ἰσοταχῶν οὐσῶν τῷ ἐφ' ἕνα τόπον φέρεσθαι τὰς ἐν τοῖς ἀθροίσμασιν ἀτόμους, κατὰ τὸν αἰσθητὸν συνεχῆ χρόνον, καὶ τῷ ἤτε ἐφ' ἕνα, ἤτε ἐπὶ πλείους κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ ῥητέον μόνον, ἐν πυκνὸν ἀντικόπτουσιν, ἕως ἂν ὑπὸ τὴν αἴσθησιν τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς γίνηται. Τὸ γὰρ προσδοξαζόμενον περὶ τοῦ ἀοράτου, ὡς ἄρα καὶ οἱ διὰ λόγου θεωρητοὶ χρόνοι τὸ συνεχὲς τῆς φορᾶς ἕξουσιν, οὐκ ἀληθές ἐστιν ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἐπεὶ τό γε θεωρούμενον πᾶν, ἢ κατ' ἐπιβολὴν λαμβανόμενον τῇ διανοίᾳ, ἀληθές ἐστι.

Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν ἀναφέροντα ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ ἡ βεβαιοτάτη πίστις ἔσται, ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι λεπτομερές, παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον, προσεμφερέστατον δὲ πνεύματι θερμοῦ τινα κρᾶσιν ἔχοντι, καὶ πῇ μὲν τούτῳ προσεμφερές, πῇ δὲ, τούτῳ. Ἔστι δὲ τὸ μέρος πολλὴν παραλλαγὴν εἰληφὸς τῇ λεπτομερείᾳ καὶ αὐτῶν τούτων. συμπαθὲς δὲ τούτῳ μᾶλλον καὶ τῷ λοιπῷ ἀθροίσματι. Τοῦτο δὲ πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς δηλοῦσι, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ εὐκινησίαι, καὶ αἱ διανοήσεις, καὶ ὧν λοιπῶν στερούμενοι θνήσκομεν.

Καὶ μὴν καὶ ὅτι ἔχει ἡ ψυχὴ τῆς αἰσθήσεως τὴν πλείστην αἰτίαν, δεῖ κατέχειν. οὐ μὴν εἰλήφει ἂν ταύτην, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ ἀθροίσματος ἐστεγάζετό πως. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα παρασκευάσαν ἐκείνῃ τὴν αἰτίαν ταύτην, μετείληφε καὶ αὐτὸ τοιούτου συμπτώματος παρ' ἐκείνης (οὐ μέντοι πάντων, ὧν ἐκείνη κέκτηται) διὸ ἀπαλλαγείσης τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν. οὐ γὰρ αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ταύτην ἐκέκτητο τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἑτέρῳ ἅμα συγγεγενημένῳ αὐτῷ παρεσκεύαζεν, ὃ διὰ τῆς συντελεσθείσης περὶ αὐτὸ δυνάμεως, κατὰ τὴν κίνησιν

σύμπτωμα

σύμπτωμα αἰσθητικὸν εὐθὺς ἀποτελοῦν, ἑαυτῷ ἀπεδίδου κατὰ δὲ τὴν ὁμούρησιν καὶ συμπάθειαν, κἀκείνῳ καθάπερ εἶπον.

Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς οὐδέποτε, (καί τοι ἄλλου τινὸς μέρους ἀπηλλαγμένου) ἀναισθησία· Ἀλλὰ αὖ καὶ ταύτη ξυναπόλλυται ὀξὺ καὶ ἡ αἴσθησις τοῦ στεγάζοντος λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινός; ἐν ὥστε διαμένῃ· τὸ δὲ λοιπὸν ἄθροισμα διαμένον καὶ ὅλον; καὶ κατὰ μέρος, οὐκ ἔχει τὴν αἴσθησιν ἐκείνου ἀπηλλαγμένου ὅσον ποτέ ἐστι τὸ συντεῖνον τῶν ἀτόμων πλῆθος, εἰς τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν. Καὶ μὴν καὶ λυομένου τοῦ ὅλου ἀθροίσματος, ἡ ψυχὴ διασπείρεται, καὶ οὐκέτι ἔχει τὰς αὐτὰς δυνάμεις, οὐδὲ κινεῖται, ὥς τε οὐδ' ἄσθησιν κέκτηται. Οὐ γὰρ οἷόν τε νοεῖν αὐτὸ αἰσθανόμενον, μὴ ἐν τούτῳ τῷ συστήματι ταῖς κινήσεσι ταύταις χρώμενον, ὅταν τὰ στεγάζοντα καὶ περιέχοντα μὴ τοιαῦτα ᾖ, ἐν οἷς νῦν οὖσα ἔχει ταύτας τὰς κινήσεις. [Τόδε μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ ἀτόμων αὐτὴ συγκεῖται λειοτάτων τε; καὶ στρογγυλωτάτων, οὐ πολλῷ τινι διαφερουσῶν τῶν τοῦ πυρός.

Καὶ τὸ μέντοι ἄλογον αὐτῆς ἐν τῷ λοιπῷ παρέσπαρται σώματι· τὸ δὲ λογικὸν, ἐν τῷ θώρακι, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν φόβων καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὕπνος τε γίνεται τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν παρ' ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συνταραττόντων.

Τό, τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται· καὶ τῷ γε δεῖ προσκατανοεῖν ὅτι πως ἀσώματον. Λέγω δὲ κατὰ τὴν πλείστην ὁμιλίαν τοῦ ὀνόματος, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ νοηθέντος ἀσωμάτου. Καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν τοῦ κενοῦ. τὸ δὲ κενὸν, οὔτε ποιῆσαι, οὔτε παθεῖν δύναται, ἀλλὰ κίνησιν μόνον δι' ἑαυτοῦ τοῖς σώμασι παρέχεται. Ὥς θ' οἱ λέγοντες ἀσώματον εἶναι τὴν ψυχὴν ματαιάζουσιν. οὐθὲν γὰρ ἂν ἐδύνατο ποιεῖν, οὔτε πάσχειν, εἰ ἦν τοιαύτη· νῦν δ' ἐναργῶς ἀμφότερα

congenitæ sibi, quæ per facultatem in ipso collaboratam actum sentiendi illicò pro sua motione exserens, tum sibi ipsi, tum illi quoque sensum, vt dixi ob viciniam, *cohæsionémve*, atque consensionem tribuebat.

Heinc fit, vt quandiu Anima exsistit in corpore, tametsi deficiat alia quæpiam pars, nullatenus fit priuatiò sensus; Sensus verò vnà cum ipsa depereat, simul ac dissolui contingit id, quo continetur, seu illud totum *corpus* sit; seu pars aliqua, in qua sedem habeat. Ipsum verò reliquum corpus, siue totum, siue ex parte *indissolutum* remaneat, sensu *tamen* caret, vbi excesserit Atomorum copia eiuscemodi, quæ ad naturam Animæ constituendam est necessaria. Sed & exsoluto toto corpore Anima ipsa dissipatur; neque habet ampliùs easdem facultates, neque mouetur *ampliùs*, neque obtinet adeò *ampliùs* sensum. Nō enim potest intelligi, eandem rem *etiam-num* sentire, quæ motibus iisdē non vtitur *ampliùs*; cùm non inest *ampliùs* in eodem composito; *siue*, cùm illa ampliùs non sunt, quibus fouetur, continetúrque, & in quibus nunc exsistens *Anima* huiuscemodi obit motus. SCRIBIT VERO HOC ALIIS ETIAM LOCIS.

Conflatur enimverò Anima ex Atomis læuigatissimis, rotundissimísque, neque admodum diuersis ab iis, ex quibus *vulgò conflatur* ignis.

Ac Irrationalis quidem eius pars in reliquo corpore sedem habet; Rationalis verò obtinet in pectore, vti *vel* ex ipsis metus, ac lætitiæ passionibus fit manifestum.

Somnus autem creatur, cùm animę partes per totam corporis concretionem diffusæ aut cohibentur, aut distrahuntur, aut nonnulla etiam *corpuscula* in dispersas incidunt, quæ partim ipsas *à corpore* abigant, partim *intra corpus* conturbent.

Semen *excidit*, defertúrque, *& confluit* ex vniuerso corpore; intelligíque idcircò debet *quasi aliquid* incorporeum. Tale autem dico ob familiarissimam vocis huius vsurpationem, quatenus *ad varia* transferimus id, quod per se, *ac propriè* intelligitur incorporeum. Cęterùm enim id quod per se, *propriéve* incorporeum est, intelligere aliud, quàm ipsum Inane, *seu Vacuum* non licet. Est autem Inane eiusmodi, vt neque agere, neque pati quid valeat; sed motum dumtaxat *quam-liberrimum transeuntibus* per se corporibus præbeat. Adeò proinde, vt qui dicunt esse Animam incorpoream, ineptiant; neque enim quidpiam agere, aut pati, si eiusmodi exsisteret, posset; cùm vtrumque tamen competęre

ipsi, ea, quæ circa Animam contingunt, perspicuè declarent.

Isthæc porrò omnia, quæ de Anima edisseruimus, si quis ad animi affectus, sensúsque ipsos referat, ac memoria quoque illa repetat, quæ dicta ab initio sunt, is abundè satis perspiciet quæ effatis hisce generalibus continentur, ad hoc, vt possit *consequenter* illa, quæ specialiora sunt, accuratiùs constabilire.

Quod spectat ad *rerum* figuras, colores, magnitudinem, grauitatem, & qualitates vniuersè alias, quæ enunciari solent de *concreto* corpore, tanquam ipsius accidentia, *idque* siue omnia visu deprehendantur, siue aliis etiam percipiantur sensibus; illa sic cogitanda sunt, non quasi sint quædam per se exsistentes naturæ, *seu substantiæ* (id siquidem mente assequi nõ licet) neque *rursus* quasi planè non exsistant, *seu prorsus non entia, merúmque nihil sint*; neque *iterùm*, quasi talia sint, cuiusmodi alia, quæ ipsi accidunt incorporea; neque *denique* quasi sint *quæpiam* ipsius corporis partes; verùm *ita habenda sunt*, quasi, *cùm sint varij modi sese habendi corporis*, ipsum totum corpus ex illorum aggregatione obtineat propriam, *peculiarémque seu speciei suæ* naturam. Non *sanè* quòd *corpus exinde* tale quid euadat, qualis euadit moles maior contexta ex *minoribus, illisque* aut primis, *minimísque*, aut grandiusculis, & vniuersè contextis ex aliis minutioribus; sed, solùm, quemadmodum dixi, quòd ex iis omnibus *coniunctis, habitísque pro differentia* propriam sibi, *& ab omni alio distinctam* naturam possideat. Ac illa quidem omnia specialibus notionibus, conceptibúsque apprehenduntur; sed ita tamen, vt *interim corpus*, quod ex ipsis quasi totum quid resultat, ac minimè est diuisum in se, sed vt vnum quid intelligitur, denominationem obtineat talis corporis, *quod in certo rerum genere habeatur.*

Cùm id verò competat illis maximè accidentibus, quæ vocant Propria, Coniunctáque, & sine quibus res esse nequit; *tum* sciendum est contingere sæpenumero, vt adueniant corporibus accidentia non propria, *quæ Euenta vocari solent, vt sunt in homine non modò rubor contractus ex verecundia, pallor ex metu, calor ex igne; sed etiam seruitus, libertas, paupertas, diuitiæ, bellum, pax, &c.* (Sunt verò & in his quædam inconspicua atque incorporea, *vt sunt ipsa iura seruitutis, libertatis, diuitiarum, &c. itémque tempus, de quo mox dicendum, & alia.*) Quamobrem tritissimo vsu vocem vsurpantes eiusmodi esse accidentia interpretamur, quæ neque habent naturam totius, quam collectiuè conceptam appellamus corpus; neque item naturam propriorum, *coniunctorúmve* accidentium, sine quibus corpus intelligi nequit. Potest porrò & ipsum corpus, quod *ex illorum singulorum aduentu quasi nouum fit seu* cõsequitur, *ac resultat*, iuxta notiones aliquas speciales variè

ταῦτα διαλαμβάνειν τὰ περὶ τὴν ψυχὴν συμπτώματα.

Ταῦτα οὖν πάντα τὰ διαλογίσματα περὶ ψυχῆς ἀνάγων τις ἐπὶ τὰ πάθη καὶ τὰς αἰσθήσεις, μνημονεύων τε καὶ τῶν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντων, ἱκανῶς κατόψεται τοῖς τύποις ἐμπεριειλημμένα εἰς τὸ, τὰ κατὰ μέρος ἀπὸ τούτων ἐξακριβοῦσθαι βεβαίως.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ σχήματα, καὶ τὰ χρώματα, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰ βάρεα, ἢ καὶ ὅσα ἄλλα κατηγορεῖται τοῦ σώματος, ὡσανεὶ αὐτοῦ συμβεβηκότα, ἤτοι πάντα ἢ ἐν τοῖς ὁρατοῖς, ἤτοι καὶ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἄλλαις γνωστοῖς, οὔθ', ὡς καθ' ἑαυτάς εἰσι φύσεις, δοξαστέον· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐπινοῆσαι τοῦτο· οὔθ' ὅλως ὡς οὐκ εἰσὶν, οὔθ' ὡς ἕτερα τὰ ἐπέρχοντα τούτῳ ἀσώματα, οὔθ' ὡς μόρια τούτου. ἀλλ' ὡς τὸ ὅλον σῶμα, καθ' ὅλου ἐκ τούτων πάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν· οὐχ οἷόν τι μὲν συμπεφορημένον ὥσπερ ὅταν ἐξ αὐτῶν τῶν ὄγκων μεῖζον ἄθροισμα συστῇ, ἤτοι τῶν πρώτων, ἤτοι τῶν καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συστῇ ἔκ τινων ἐλαττόνων· ἀλλὰ μόνον, ὡς λέγω, ἐκ τούτων ἁπάντων τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἔχον ἰδίαν. Καὶ ἐπιβολὰς μὲν ἔχοντα ἰδίας πάντα ταῦτά ἐστι, καὶ διαλήψεις· συμπαρακολουθοῦντος δὲ τοῦ ἀθρόου, καὶ οὐδαμῇ ἀποσχιζομένου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀθρόαν ἔννοιαν τοῦ σώματος κατηγορίαν εἰληφότος.

Καὶ μὴν καὶ τοῖς σώμασι συμπίπτει πολλάκις καὶ οὐκ ἀΐδια παρακολουθεῖν, ἃ μέντοι ἀόρατα ἦν εἶναι, καὶ ἀσώματα. ὥστε δὴ κατὰ πλείστην φορὰν, τούτῳ τῷ ὀνόματι χρώμενοι, φανερὰ ποιοῦμεν τὰ συμπτώματα, οὔτε τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ἔχειν, ἣν συλλαβόντες καὶ τὸ ἀθρόον σῶμα προσαγορεύομεν· οὔτε τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων, ὧν ἄνευ, σῶμα οὐ δυνατὸν νοεῖσθαι. Κατ' ἐπιβολὰς δ' ἄν τινας, παρακολουθοῦντος τοῦ ἀθρόου ἕκαστα προσαγορευθείη. ἀλλ' ὅτε

pro

δή ποτε ἑκάστῳ συμβαίνοντα θεωρεῖται, οὐκ ἰδίων τῶν συμπτωμάτων παρακολουθούντων. Καὶ οὐκ ἐξελατέον ἐκ τοῦ ὄντος ταύτην τὴν ἐνάργειαν, ὅτι οὐκ ἔχει τὴν τοῦ ὅλου φύσιν ᾧ συμβαίνει, ὃ δὴ καὶ σῶμα προσαγορεύομεν, οὐδὲ τὴν τῶν ἰδίων παρακολουθούντων. Οὐδ' αὖ καθ' αὑτὰ νομιστέον. οὐ γὰρ τοῦτο διανοητέον, οὔτ' ἐπὶ τούτων, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἰδίων συμβεβηκότων, ἀλλ' ὅπερ καὶ φαίνεται συμπτώματα ταῦτα, κατὰ τὰ σώματα νομιστέον, καὶ οὐκ ἰδίως παρακολουθοῦντα, οὐδ' αὖ φύσεως καθ' ἑαυτὰ τάγμα ἔχοντα· ἀλλ' ὃν τρόπον αὐτὴ ἡ αἴσθησις τὴν ἰδιότητα ποιεῖ, θεωρεῖται.

Καὶ μὴν καὶ τό γε δὴ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. Τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς τῶν βλεπομένων παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐνάργημα, καθ' ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καὶ οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον· οὔτ' ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσί τινες) ἀλλὰ μόνον ᾧ συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τούτῳ καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. Καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ' ἐπιλογισμοῦ· ὅτι ταῖς ἡμέραις καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀπαθείαις, καὶ κινήσεσι, καὶ στάσεσιν, ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα πάλιν αὐτὸ τοῦτο ἐννοοῦντες καθ' ὃ χρόνον ὀνομάζομεν. [Φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β' τῶν περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ.]

Ἐπί τε τοῖς προειρημένοις, Τοὺς κόσμους δεῖ καὶ πᾶσαν σύγκρισιν πεπερασμένην, τὸ ὁμοειδὲς τοῖς θεωρουμένοις πυκνῶς ἔχουσαν, νομίζειν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἀπείρου πάντων τούτων ἐκ συστροφῶν ἰδίων ἀποκεκριμένων, καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων·

denominari; sed tum tamen *solùm*, cùm singula illa aduenire deprehenduntur; vtpote, cùm non sint ex illo accidentium genere, quæ *&* propria sunt, *& sic necessariò, sempérque coniuncta, vt perpetuam faciant denominationem.* Non est verò res adeò euidens tollenda ex rerum natura (quòd nempe ista accidentia neque habeant naturam totius cui accidunt, cuíque attribuimus nomen corporis; neque habeant etiam conditionem propriorum, *coniunctorúmque* accidentium) vti & aliunde existimandum non est, cohærere ipsa per se (siquidem hoc neque in ipsis, neque in coniunctis accidentibus cogitari potest) sed reputandum est, ea idipsum esse, quod circa corpora apparent; vt scilicet neque tanquam propria adueniant, neque item habeant eam naturæ vim, quâ per se cohæreant; spectentur verò quatenus sensus propriam ipsorum speciem discernit.

Oportet porrò & ad hoc diligenter attendere; Tempus scilicet esse aliquid non eodem modo disquirendum, quo disquirimus cætera, quæ in subiecto aliquo insunt. Quippe id nō est referendum ad anticipationes rerum nobis ob oculos versantium; sed loquendo congruè ad eam euidentiam, secundùm quam longum, aut breue tempus, *vt manifestum quid*, dicimus, est de ipso ratiocinandum. Ac neque aliæ sermonis formæ, tanquam meliores sunt consectandæ; sed potiùs familiaribus, quæ de ipso exstant, vtendum; neque aliud quidpiam de ipso enuntiandum est, quasi essentiam certæ sermonis proprietati alligatam habeat (hoc enim faciunt aliqui) sed hoc vnum præcipuè attendendū est, quemadmodū proprium sermonem, *quatenus occasio variè tulerit,* ipsi conciliemus, accommodemúsque. Videlicet hoc non demonstratione, verùm attentione solâ indiget, vt agnoscamus quemadmodum accidens aliquod speciale connectamus cum diebus, noctibúsque, & partibus eorum; itémque cum passionibus, & vacuitate ab ipsis; cum motionibus, & quiete; & reflexione circa hæc vsi, idipsum nominemus Tempus. IDEM IN SECVNDO DE NATVRA LIBRO, ET IN MAGNA QVOQVE EPITOME AIT.

Vt verò & hoc adiiciamus ad ea, quæ *de Mundis* sunt iam antè dicta. Existimare oportet Mundos, vti & finitam omnem concretionem *in immenso inani factam*, quidpiámque simile cum iis quas passim obseruamus, habentem, ortum ex infinita rerum vniuersitate habuisse; & alios quidem maiores, alios minores, per proprios quosdam Atomorum quasi vortices, *seu conuolutiones*, seorsim

procreatos. Pari autem ratione omnia, *vt concernuntur, ita seceerni*, iterúmque dissolui: & alia quidem ocyùs, alia verò segniùs: illa id perpessa ab istiusmodi, ista ab illiusmodi causis. MANIFESTVM IGITVR EST FACERE EVM MVNDOS CORRVPTIONI OBNOXIOS, PARTIBVS MVTATIONEM PASSIS: QVOD ALIIS ETIAM LOCIS HABET.

Rursùs & non esse Mundos sic habendos, quasi necessariò vniusmodi figuræ sint; verùm esse eos inter se diuersimodè figuratos: videlicet alios globosâ, alios ouatâ esse specie: alios aliam formam, siue figuram præ se ferre; tametsi censendi non sint figurarum omnigenarum. HOC VERO IN DVODECIMO DE HOC ARGVMENTO VOLVMINE AIT.

Ad-hæc, insidere Terram aëri, tanquam ipsi congeneam; (*neque illi adeò oneri existentem*) vt animalia insident, tanquam congenea ipsimet Terræ. Neque enim fuisse Animalia necessariò ex infinitate rerum secreta, *ibíque formata, vti in hunc Mundum tam perfecta deducerentur*; neque item fuisse è Cælo, *tanquam illeic priùs debuerint elaborari*, delapsa *in Terram*; cùm ostendere nemo valeat, cur comprehendi illeic potuerint eiusce modi semina, ex quibus Animalia, Plantæ, & quæ cætera videre licet, constituerentur; non potuerint verò comprehendi heic, ac pari ratione ibi connutriri. Eodem autem modo videri philosophandum esse de Terra: *Nihil scilicet fuisse necesse formari eam priùs, ac ita formatam recipi in Mundum; sed comprehensa fuisse in massa Mundana talia semina, ex quibus vnà cum reliquis Mundi partibus gigneretur.*

Illud quin-etiam tenendum est, fuisse Naturam ab ipsis rebus *continuatáve rerum serie veluti* edoctam, & necessitate *quadam, seu motuum concatenatione* coactam, ad hæc tam multa, támque varia, *quæ* appellitamus *Opera Naturæ*, parranda: Ratiocinium autem humanum ea, quæ Natura in lucem effert, & posteriùs disquirere, & adinuenire (*seu causas ipsorum deprehendere*) sed in his citiùs, in illis tardiùs, & aliquando quidem per prolixiora, aliquando per breuiora tempora *id euincere*, *seu* ad cognitionem perfectam venire.

Vnde & *intelligitur* non fuisse Nomina ab initio ex *mero hominum* instituto imposita *rebus*; sed ipsas hominum naturas, *naturaleisve dispositiones*, quæ in gentibus fuere singulis, specialibus animi motibus affectas, & propriis visis, *seu imaginationibus* compulsas, peculiari quadã ratione aërem ore emisisse, ipsúmque elisisse, *dearticulasséque*. provt singulorum affectuum, visorúmque imperus tulit: & interdum quoque locorum varietas, *seu varius Cæli, solique genius in variis regionibus* fuit. Deinceps autem nomina significandis rebus propria apud

καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν, θᾶττον, τὰ δὲ, βραδύτερον· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν τοιῶνδε, τὰ δὲ, ὑπὸ τῶν τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα. [Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν· φησὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις.]

Ἔτι δὲ καὶ τοὺς κόσμους οὔτε ἐξ ἀνάγκης δεῖ νομίζειν ἕνα σχηματισμὸν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ διαφόρους αὐτούς. Τοὺς μὲν γὰρ, σφαιροειδεῖς, καὶ ᾠοειδεῖς ἄλλους, καὶ ἀλλοιοσχήμονας ἑτέρους· οὐ μέντοι πᾶν σχῆμα ἔχειν. [Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ιβ΄ περὶ τούτου φησίν.]

Καὶ μὴν καὶ τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ οὖσαν ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ. οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα εἶναι ἐξ ἀνάγκης ἀποκριθέντα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ προσεπιπλακέντα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. οὐδὲ γὰρ ἂν ἀποδείξειεν οὐδείς, ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ ἐμπεριελήφθη τὰ τοιαῦτα σπέρματα, ἐξ ὧν ζῶά τε, καὶ φυτά, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα θεωρούμενα συνίσταται· ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ, οὐκ ἂν ἐδυνήθη ἐμπεριειληφθῆναι, ὥστε ταῦτα συνίστασθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐντραφῆναι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς γῆς νομιστέον.

Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπὸ τῶν αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι· τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, καὶ ὕστερον ἐξακριβοῦν καὶ προσεξευρίσκειν, ἐν μὲν τισὶ θᾶττον, ἐν δέ τισι βραδύτερον· καὶ ἐν μὲν τισὶ κατὰ μείζους χρόνους τοῦτο ἀποτείνειν, ἐν δὲ τισὶ κατ' ἐλάττους.

Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ' ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα, ἰδίως τὸν ἀέρα ἐκπέμπειν, στελλόμενον ὑφ' ἑκάστων τῶν παθῶν καὶ τῶν φαντασμάτων, ὡς ἄν ποτε καὶ ἡ παρὰ τοὺς τόπους τῶν ἐθνῶν διαφορὰ εἴη. Ὕστερον δὲ κοινῶς καθ' ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς

δηλώσεις ἧττον ἀμφιβόλους γενέσθαι ἀλλήλαις, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι· τινὰς δὲ καὶ οὐ συνορώμενα πράγματα εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας παρεγγυῆσαι τινὰς φθόγγους, τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας ἀναφωνῆσαι· τοὺς δὲ τῷ λογισμῷ ἑλομένους κατὰ τὴν πλείστην συνήθειαν, οὕτως ἑρμηνεῦσαι.

Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις, φορὰν καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντός τινος νομίζειν δεῖ γενέσθαι, καὶ διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος, μετ' ἀφθαρσίας (οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες, καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται.) μήτε αὖ πυρὸς ἅμα τούτου, καὶ ἀνεστραμμένου τὴν μακαριότητα κεκτημένου κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν· ἀλλὰ πᾶν τὸ σεμνώμα τηρεῖν, κατὰ πάντα ὀνόματα φερόμενα ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας, ἐξ ὧν μηδ' ὑπεναντίαι γίνονται τῷ σεμνώματι δόξαι. Εἰ δὲ μὴ, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτὴ ὑπεναντιότης παρασκευάσει. Ὅθεν δὴ καὶ τὰς ἐξ ἀρχῆς ἐναπολήψεις τῶν συστροφῶν τούτων ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει δεῖ δοξάζειν; καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ περίοδον συντελεῖσθαι.

Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει, ἐντεῦθεν πεπτωκέναι. καὶ ἐν τῷ μάλιστα τινὲς φύσεις αἱ θεωρούμεναι κατὰ τὰ μετέωρα ταυτὶ, καὶ ὅσα συγγενῆ πως τούτοις ἀκριβοῦν, κατὰ τὸ, εἶναι μὲν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ Πλεοναχῶς, καὶ τὸ Ἐνδεχομένως, καὶ τὸ Ἄλλως πως ἔχειν· ἀλλ' Ἁπλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων, ἢ τάραχον μηθέν· καὶ γὰρ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἐστὶν, ἁπλῶς εἶναι. Τὸ δὲ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως,

vnamquamque nationem, quasi ex communi consensu *delecta*, assignatáque fuisse, vt & significatus fierent ad inuicem minùs ambigui, & res possent eloquio compendiosiore explicari. Cùm aliqui autem vellent apud alios inconspectas ipsis res proponere, sonos aliquos ore edidisse; & tum ipsos fuisse coactos voces identidem edere; tum illos ratiocinio quodam, coniecturáque rem assequentes, ex multa denique assuetudine ipsorum mentem intellexisse.

Quòd ad Meteora, *seu res Sublimeis, sursúmve à Terra apparenteis* attinet, existimare non oportet aut motum *Cæli*, aut *æstiuam, hybernámque Solis* conuersionem, aut *Solis, Lunæque* defectum, aut ortum, occasúmve *Astrorum*, aut alia huiuscemodi ideò fieri, quòd sit Præfectus aliquis, qui sic disponat, disposueritve, ac simul beatitudinem, immortalitatémque possideat. (Non enim cum felicitate congruunt negotia, sollicitudines, iræ, gratiæ; sed hæc præ imbecillitate, metu, opísque externæ indigentiâ contingunt.) Neque oportet rursùs, cùm id muneris & molestum sit, & *à felici statu* abhorrens, *existimare* eam naturam, quæ felicitatem est nacta, eiusmodi esse, vt *sciens*, ac volens hasce *animi* commotiones, *sine perturbatione* subeat: sed tueri potiùs *respectu illius* venerationē omnimodam, ac orationis genere vti, eas suggerente cogitationes, ex quibus nullæ venerationi contrariæ opiniones nascantur. Secùs enim hæc contrarietas maximam in animis *nostris* perturbationē ingenerabit. Quare opinandū est *potiùs*, tum cùm Mundus procreatus est, factos fuisse eos circumplexus conuoluentium se *Atomorum*, vt *creatis exinde corporibus Cælestibus*, nata *in ipsis* fuerit hæc *necessitas* quâ *tali modo mouerentur, ac* circuitus tales obirent.

Reputare certè oportet Physiologici esse muneris causam præcipuarum *quæ in Natura sunt* rerum accuratè peruestigare; & hinc profluxisse quicquid felicitatis est situm in cognitione rerum sublimium, ac in eo potissimùm, quod disquiritur, cuiusmodi sint quæ in hisce sublimibus visuntur naturæ, & quæcumque ipsis cognata quodammodo sunt, idque iuxta hanc Regulam, Esse quidem in hisce rebus Id quod dicitur, Pluribus modis fieri; &, Non vno modo necessariò contingere; & Posse alio quoque modo se habere; at contrà, Esse simpliciter, *absolutéque necessarium*, vt in immortali, beatáque Naturâ, nihil eorum sit, quæ dissolutionem, aut perturbationem inducunt (quippe mens statim apprehendit fieri absolutè non posse, vt ipsi tale quid cōpetat, *perspectâ immortalitatis, ac beatitudinis conditione.*) Quod spectat verò ad inspectionem, *& quasi nudam*

obseruationem Occasus, Ortus, Solstitij, Eclipseos, cæterorúmque eiusmodi, eam nihilo facere per se feliciorem notitiam; sed perinde (ac fortè etiam ampliùs) metuere illos, qui hæc perspexerunt (neque tamen norunt quales sint naturæ *eorum corporum*, qualésque potissimæ causæ) ac si omninò nô perspexissent: quando admiratio, quæ ex harum rerum inspectione oritur, reperire exitum circa dispositionem, *ac modum*, quo res maximæ peraguntur, non potest.

Quocirca nos plureis inuenimus causas Solstitiorum, Occasuum, Ortuum, Deliquiorum, aliorúmque id genus; vti & in rebus consimilibus, quę apud nos, *seu in terris*, contingunt. Nisi verò censendum non est disquisitionem harum rerum minimè nancisci vsum *congruum*, quæ nobis ad tranquillitatem, felicitatémque *acquirendam* conducit? Vnde & par est tam circa Sublimia, quàm circa cætera alioquin obscura, requirere causas, iuxta varios modos, quibus apud nos similia contingunt; ac illos minimè morari, qui neque vnum certum modum, quo res aliqua possit se habere, aut fieri, neque modum multiplicem, quo contingere quidpiam valeat, nôrunt; solam verò rerum speciem, qualis nobis procul exhibetur, prætendunt: ac præterea ignorant, quibus ex rebus eueniat, aut non eueniat, vt perturbemur. Si reputemus certè cõtingere, vt aliquid vno certo modo fiat, ac exinde non perturbemur; certè, inquam, scientes aliunde posse pluribus modis idem fieri, non imperturbati minùs erimus, quàm si certo modo fieri perspectum haberemus.

Vniuersè verò ad hæc omnia aduertendum est perturbationem maximam, quæ in animis hominum creatur, oriri ex eo, quòd existimantes esse quasdam beatas, atque immortaleis Naturas, censent tamen ipsis inesse contrarias hisce attributis voluntates,

καὶ ἀνατολῆς, καὶ τροπῆς, καὶ ἐκλείψεως, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μηθὲν ἔτι πρὸς τὸ μακάριον τῆς γνώσεως συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατιδόντας (τίνες δ' αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι) καὶ εἰ μὴ προσῄδεισαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους, ὅταν τὸ θάμβος ἐκ τῆς τούτων προσκατανοήσεως μὴ δύνηται τὴν λύσιν λαμβάνειν, κατὰ τὴν περὶ τῶν κυριωτάτων οἰκονομίαν.

Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιούτων, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γινομένοις· ἢ οὐ δεῖ νομίζειν τὴν ὑπὲρ τούτων ἀκρίβειαν χρείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει. ὥστε παραθεωροῦντας ποσαχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ὅμοιον γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπέρ τε τῶν μετεώρων καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλου. καταφρονοῦντας δὲ τῶν οὔτε τὸ μοναχῶς ἔχον ἢ γινόμενον γνωριζόντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον, μόνον δὲ τὴν ἐκ τῶν ἀποστημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε ἀγνοούντων ἐν ποίοις ἐστὶν, ἢ οὐκ ἔστιν ἀταρακτῆσαι. ἂν οὖν οἰώμεθα, καὶ ὡδί πως ἐνδεχόμενον αὐτὸ γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁμοίως ἀταρακτῆσαι, αὐτὸ τὸ, ὅτι πλεοναχῶς γίνεται γνωρίζοντες, ὥσπερ κἂν ὅτι ὡδί πως γίνεται εἰδῶμεν, ἀταρακτήσομεν.

Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν, ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα εἶναι, καὶ ὑπεναντίας ἅμα ἔχειν τούτοις καὶ βουλήσεις καὶ πράξεις, καὶ πάθη, καὶ ἐν τῷ αἰώνιόν τι δεινὸν προσδοκᾶν καὶ ὑποπτεύειν κατὰ τοὺς μύθους, (καὶ κατὰ ταύτην μὲν ἀναισθησίαν τὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένους, ὥσπερ οὔσας καὶ ἐπ' αὐτούς) καὶ ἐν τῷ μὴ δόξαις ὀρθαῖς ἔχειν, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι παραστάσει, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ὄντως δεινὸν, τὴν ἴσην, ἢ καὶ ἐπιτεταμένην ταραχὴν λαμβάνειν, τῷ εἶναι, ἃ ἐδόξαζον ταῦτα. ἡ δὲ ἀταραξία τὸ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι, καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὅλων καὶ κυριωτάτων. ὅθεν τοῖς πᾶσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι,

actiones, passiones. Quòdque aliunde nescio quid sempiterni mali iuxta fabulas præstolantur; suspicantúrque (&, quod est quidem mirum, in ipsa, quæ in morte contingit, priuatione sensus, quasi & tunc ipsi forent aliqui:) denique & quòd non sanis quibusdam ducantur opinionibus: sed quopiam rationis experte affectu; vt non definientes proinde ratione id, quod reuerà malum est, parem, neque minùs intensam perturbationem suscipiant, quàm si illa reuerà essent, propter quæ turbantur. Ex opposito verò imperturbatus animi status ex eo oritur, quòd animus solutus, *ac liber* ab hisce omnibus euadat; quódque

κατὰ

κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, ταῖς κοιναῖς· κατὰ δὲ τὸ ἴδιον, ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρούσῃ καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργείᾳ. Ἂν γὰρ τούτοις προσέχωμεν, τὸ, ὅθεν ὁ τάραχος καὶ ὁ φόβος γίνεται, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς καὶ ἀπολύσομεν, ὑπέρ τε τῶν μετεώρων αἰτιολογοῦντες, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀεὶ παρεμπιπτόντων, ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἐσχάτως.

Ταῦτά σοι, ὦ Ἡρόδοτε, ἐστὶ κεφαλαιωδέστατα ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων φύσεως ἐπιτετμημένα· ὥστε ἂν γένοιτο οὗτος ὁ λόγος κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς μετ' ἀκριβείας, οἶμαι, ἐὰν μὴ καὶ πρὸς ἅπαντα βαδίσῃ τις τῶν κατὰ μέρος ἀκριβωμάτων, ἀσύμβλητον αὐτὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἁδρότητα λήψεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ποιήσει πολλὰ τῶν κατὰ μέρος ἐξακριβουμένων κατὰ τὴν ὅλην πραγματείαν ἡμῖν, καὶ αὐτὰ ταῦτα ἐν μνήμῃ τιθέμενος, συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθήσει. Τοιαῦτα γάρ ἐστιν, ὥστε καὶ τοὺς κατὰ μέρος ἤδη ἐξακριβοῦντας ἱκανῶς, καὶ τοὺς τελείως εἰς τὰς τοιαύτας ἀναβαίνοντας ἐπιβολὰς τὰς πλείστας τῶν περιοδειῶν ὑπὲρ τῆς ὅλης φύσεως ποιεῖσθαι. Ὅσοι δὲ καὶ παντελῶς αὐτῶν ἀποτετελεσμένοι ἐν τούτοις εἰσὶν, οἱ δὲ κατὰ τὸν ἄνευ φθόγγου τρόπον, τὴν ἅμα νοήματι περιοδείαν τῶν κυριωτάτων πρὸς γαληνισμὸν ποιοῦνται.

Καὶ ἥδε μέν ἐστιν αὐτῷ ἐπιστολὴ περὶ τῶν φυσικῶν. Περὶ δὲ τῶν μετεώρων, ἥδε.

memoriâ iugi, eâ, quæ maximè generalia, præcipuáque sunt *Effata* conseruet. Vnde & fit, vt adhærendum sit iis rebus, quas coram positas habemus, ipsísque adeò sensibus, communibus quidem, *siue pluribus*, circa *sensibilia, quæ vocant* communia; *specialibus verò seu* propriis, circa *ea, quæ specialia, seu cuiusque* propria; ac vniuersè omni euidentiæ, quæ in promptu est, iuxta vnumquodque Criterium. Si enim ab istis non discesserimus, tum id, vnde oritur perturbatio, quódque metum ingerit, rectâ cum ratione edisseremus, nósque ab ipsis eximemus; causam videlicet tenentes eorum, quæ in sublimi fiunt, ac reliquorum simul omnium, quæ passim interueniunt, summúmque terrorem cæteris incutiunt.

Hactenus ea sunt, ô Herodote, quæ tibi de Rerum naturâ redigenda esse per capita summa in compendium censui. Quòd si quicquid heic edisserui, mente accuratè, quantum licet, teneatur; crediderim, tametsi quis non excurrat ad omnia, quæ disquiri possunt, argumenta specialia, fore tamen vt Physiologiæ copiam præ reliquis hominibus incomparabilem consequatur. Nam ex seipso bene multa ex iis quæ nos prosequuti speciatim sumus in vniuersali Opere comprehendet; & illa quoque ipsa memoriæ committens, iuuabit se ipse, *&* continuò *proficiet*. Hæc quippe eiusmodi sunt, vt & qui non mediocriter particularia iam discusserunt, & qui se perfectè eiuscemodi cogitationibus dediderunt, complureis de tota Natura dissertationes instituere, ac perficere valeant. Et quicumque ex ipsis fuerint in his penitùs consummati, illi tacitè secum cogitantes, possint dicto citiùs, & tranquillè percurrere quicquid rerum est *in Physiologia* præcipuarum.

Atque hæc quidem illius est Epistola de Physicis rebus. Iam illam, quæ est de Meteoris, *rebús-ve sublimè apparentibus*, ecce.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ EPICVRVS

ΠΥΘΟΚΛΕΙ PYTHOCLI

χαίρειν. S.

Ἤνεγκέ μοι Κλέων ἐπιστολὴν παρὰ σοῦ, ἐν ᾗ φιλοφρονούμενός τε περὶ ἡμᾶς διετέλεις, ἀξίως τῆς ἡμετέρας περὶ σεαυτὸν σπουδῆς, καὶ οὐκ ἀπιθάνως ἐπειρῶ μνημονεύειν τῶν εἰς μακάριον βίον συντεινόντων διαλογισμῶν. Ἐδέου τε σεαυτῷ

Epistolam mihi abs te Cleon attulit, in qua nos amâter complecti, pro eo, quo erga te sumus affecti studio, pergeres, & non inscitè ratiociniorũ, quæ ad felicem vitã cõducunt, cõmeminisse adniteris. Rogabas subinde,

subinde, vt breuem, claréque conscriptum de Rebus sublimè apparentibus Tractatum ad te mitterem: quippe conscripta aliàs à nobis, tametsi continuò præ manibus sint, non posse tamen facilè, vt ipse aiebas, hærere memoriæ. Nos verò & acceptam tuam precationem habuimus, & iucunda spe, *quam de tuis studiis concipere licuit*, animati sumus. Cùm itaque de cęteris omnibus iam scripserimus, peragemus deinceps quas expetiisti Ratiocinationes: ipsas quidem cùm multis aliis, tum iis maximè profuturas, qui recens Physiologiam germanam degustauerint, iisque etiam, qui fuerint impliciti profundiore studio cuiuspiam liberalium disciplinarum. Tu ritè modò ea percipe, & memoriæ defixa diligenter percurre, vnà cum cæteris, quæ in Epitome parua ad Herodotum misimus.

Primùm igitur reputare decet non alium esse statuendum finem cognitionis rerum Sublimium, siue coniunctim *cum aliis*, siue *separatim*, *ac* per se tractentur, quàm statum mentis imperturbatum, ac persuasionem non vacillantem; veluti & in cæteris, *de quibus solemus disserere rebus. Atque idcircò*, neque adoriendum, quod vireis excedit *humanas*, neque *existimandum* quicquid speculamur, similis esse conditionis cum iis Propositionibus, quas *circa doctrinam* de Moribus proferimus; aut circa alias Physicas quæstiones, explicandas, defendimus, cuiusmodi sunt, Vniuersum est Corpus, & Inane: Rerum Principia sunt insectilia: ac cæteræ id genus omnes, quæcumque vno tantùm modo cum rebus apparentibus congruunt. Id nempe nusquam competit ipsis rebus Sublimibus, quæ sunt potius eiusmodi, vt multifariam obtineant & generationis caussam, & essentiæ declarationem *iis*, *quæ* sensibus *percipiuntur*, conformem. Videlicet philosophandum de Natura est, non pronunciata vana efferendo, & quasi ex legis præscripto agendo, verùm, quatenus exigunt rés apparentes, ratiocinando. Ad vitam quippe nostram nihil confert placita propria iactitare, inanique gloriâ gestire: sed animo imperturbato esse.

Cæterùm omnia *satis* constanter explicata fiunt iuxta modum multifarium rebus apparentibus congruum; quando quis retinet, *tuetúrque*, quicquid verisimile est in ipsis. Quòd si quis vnum quidem modum retineat, alium verò, tametsi æquè apparentibus consonum, repudiet, is perspicuè ab omni vera de rebus naturalibus philosophandi ratione deflectit, delabitúrque ad fabulas. Necesse est autem coniecturas quasdam ad ea, quæ sublime

περὶ τῶν μετεώρων σύντομον καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν ἀποστεῖλαι, ἵνα ῥᾳδίως μνημονεύῃς. Τὰ γὰρ ἐν ἄλλοις ἡμῖν γεγραμμένα, δυσμνημόνευτα εἶναι, καί τοι (ὡς ἔφης) συνεχῶς αὐτὰ βαστάζοις. Ἡμεῖς δὲ ἡδέως τε σοῦ τὴν δέησιν ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἐλπίσιν ἡδείαις συνεσχέθημεν. Γράψαντες οὖν τὰ λοιπὰ πάντα συντελοῦμεν ἅπερ ἠξίωσας, πολλοῖς καὶ ἄλλοις ἐσόμενα χρήσιμα τὰ διαλογίσματα ταῦτα, καὶ μάλιστα τοῖς νεωστὶ φυσιολογίας γνησίου γευομένοις, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῶν ἐγκυκλίων τινὸς ἐμπεπλεγμένοις. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε, καὶ διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περιόδευε, μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

Πρῶτον μὲν οὖν, μὴ ἄλλο τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἤπερ ἀταραξίαν καὶ πίστιν βεβαίαν, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν· Μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν, ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφὴς φύσις ἐστίν, ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινομένοις συμφωνίαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει, ἀλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν, καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀξιώματα κενὰ καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ᾽ ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται. Οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρείαν, ἀλλὰ τοῦ ἀθορύβως ἡμᾶς ζῆν.

Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσείστως, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα συμφώνως τοῖς φαινομένοις, ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν δεόντως καταλίπῃ. Ὅταν δὲ τις τὸ μὲν ἀπολίπῃ, τὸ δὲ ἐκβάλῃ, ὁμοίως σύμφωνον ὂν τοῖς φαινομένοις, δῆλον, ὅτι καὶ ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογήματος, ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταῤῥεῖ. Σημεῖα δέ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις

συντελουμένων

συντελουμένων φέρειν δεῖ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, ἃ θεωρεῖται, ἢ ὑπάρχει, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται πλεοναχῶς γίνεσθαι. Τὸ μέντοι φάντασμα ἑκάστων τηρητέον, καὶ ἐπὶ τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον. ἃ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γινομένοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι.

Κοσμος ἐστὶ περιοχή τις οὐρανοῦ, ἄστρα τε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ φαινόμενα περιέχουσα, ἀποτομὴν ἔχουσα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, ἢ ἀραιῷ ἢ πυκνῷ (οὗ καὶ λυομένου, πάντα τὰ ἐν αὐτῷ σύγχυσιν λήψεται) καὶ λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, καὶ ἢ στρογγύλην, ἢ τρίγωνον ἢ οἵαν δή ποτε περιγραφήν. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται· τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ. Ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λήγει, οὐκ ἔστι καταλαβεῖν. Ὅτι δὲ καὶ τοιοῦτοι κόσμοι εἰσὶν ἄπειροι τὸ πλῆθος, ἔστι καταλαβεῖν.

Καὶ ὅτι καὶ ὁ τοιοῦτος δύναται κόσμος γίνεσθαι καὶ ἐν μετακοσμίῳ (ὃ λέγομεν μεταξὺ κόσμων διάστημα) καὶ ἐν πολυκένῳ τόπῳ, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, (καὶ τοι οὐ καθάπερ τινές φασιν) ἐπιτηδείων τινῶν σπερμάτων ῥυέντων ἀφ' ἑνὸς κόσμου, ἢ μετακοσμίου; ἢ καὶ ἀπὸ πλειόνων κατὰ μικρὸν προσθέσεις τε, καὶ διαρθρώσεις; καὶ μεταστάσεις ποιούντων ἐπ' ἄλλον τόπον, ἂν οὕτω τύχῃ, καὶ ἐπαρδεύσεις ἔξωθεν ἐχόντων ἐπιτηδείως ἕως τελειώσεως καὶ διαμονῆς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑποβληθέντα θεμέλια τὴν προσδοχὴν δύναται ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἀθροισμὸν δεῖ μόνον γίνεσθαι; οὐδὲ δῖνον ἐν ᾧ ἐνδέχεται κόσμον γίνεσθαι κενῷ, κατὰ τὸ δοξαζόμενον ἐξ ἀνάγκης, αὔξεσθαί τε, ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις. Τοῦτο γὰρ μαχόμενόν ἐστι τοῖς φαινομένοις.

Ἥλιός τε, καὶ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, οὐ καθ' αὐτὰ γενόμενα, ὕστερον

creantur, ducere ex iis, quæ apud nos fiunt; *ex iis, inquam*, quæ obseruantur, ac perinde se habent, ac ea, quæ sublimè visuntur: siquidem talia fieri cō pluribus modis contingit. Quare & quod in vnoquoque *Sublimium* apparet, attendendum est; discernendúmque iuxta ea, quæ cum ipso consonant, quæque pluribus modis fieri rebus apud nos contingentibus non repugnat.

Mundus est quæpiam Cæli complexio, Sidera, Terrámque, & quicquid est rerum conspicabilium continens, obtinénsque in se *veluti* portionem ex ipsa rerum infinitate, ac in extremum desinens, quo olim soluto, omnia, quæ in ipso, confusionem subibunt; seu illud sit rarum, seu densum; & seu circumductum, seu quiescens; & seu rotundum, seu triangulare, seu figuræ cuiuslibet; quippe quovis modo habere se potest; cùm nihil sit rerum apparentium, quod refragetur. Et quale quidem reipsà sit Mundi extremum capere non licet; quòd verò tales Mundi sint numerò infiniti, id capere licet.

Capere verò etiam *fas est*, quemadmodum quispiam eiusmodi Mundus generari valeat & in Intermundio (ità vocamus interuallum inter *duos, aut plureis* Mundos comprehensum) & in loco multi-vacuo (*seu in quo versantibus licet corporibus, corpusculísve, plurimum tamen spatiorum vacuorum intercipitur*) imò & in magno, ipsóque immisto, *puróque* Inani (tametsi non vt aliqui, *huiusmodi inane assumentes*, describunt) *atque ita quidem, vt intelligamus* confluere ex vno, pluribúsve siue Mundis, siue Intermundiis idonea quædam semina, *hoc est congeriem quandam congruam Atomorum, corpusculorúmve*, quæ sensim *heic illeic mutuò* coaddantur, *variéque* formentur, & locum etiam *variè* provt contigerit, commutent; ac insuper extrinsecus *accrementa quadam* quasi irrigua accipiant, quovsque *constans ex omnibus concrementis specialibus moles* perficiatur, stabilimentúmque obtineat; quantum quidem ferre *ipsius quasi* fundamenta substrata valuerint. Nam *alioquin*, in quo inani generari Mundum contingit, non sufficit aceruum fieri, conuoluíque, & incrementum, quandiu in aliud incurrerit accipere, *eo modo, quo aceruus niuis, dum supra niuem voluitur*, iuxta opinionem, quòd sic fieri ex necessitate oporteat, vt Physicorum appellatorum ait aliquis: siquidem id pugnat cum iis, quæ apparent. *Neque enim aceruus, cuius intimus quasi nucleus solidus sit, & extima etiam quasi crusta solida, aut conuolui potest, aut incrementum accipere, si interstitium nucleum inter, crustámque interceptum, sit fluxum (quale in Mundo esse contingit.)*

Sol, Luna, cæteráque Astra; non per se, *ac seorsim* fuere genita, & posteriùs à

Mundo

Mundo comprehensa; sed statim, *simulve cum ipso* conformationem, incremētúmque, *magnitudinémve* suam acceperunt (quemadmodum etiam & Terra, & Mare, & quæcunque Mūdus asseruat) iuxta scilicet concrementa, conuolutionésque *interius factas* tenuium quarumdam (earúmque seu spirituosarum, seu ignearū, seu vtriusque simul conditionis) naturarum. Quippe ista sunt, quæ suggerit sensus.

ἐμπεριελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ κόσμου, ἀλλ' εὐθὺς καὶ διεπλάττετο, καὶ αὔξησιν ἐλάμβανεν. (ὁμοίως δὲ καὶ γῆ καὶ θάλαττα, καὶ ὅσα γε δὴ σώζει) κατὰ προσκρίσεις, καὶ δινήσεις λεπτομερῶν τινῶν φύσεων, ἤτοι πνευματικῶν, ἢ πυροειδῶν, ἤτοι συναμφοτέρων. Καὶ γὰρ ταῦτα οὕτως ἡ αἴσθησις ὑποβάλλει.

Magnitudo verò & Solis, & reliquorū Siderum, quod ad nos quidem attinet, tanta est, quanta & apparet. [HOC ETIAM IN VNDECIMO LIBRORVM DE NATVRA HABET. SI ENIM, INQVIT, SIDERA MAGNITVDINEM *suam iustam* OB INTERVALLVM AMITTERENT, MVLTO MAGIS IPSVM COLOREM; NEQVE ENIM EST VLLVM INTERVALLVM AD HOC *præstandum* ACCOMMODATIVS, *quòd aliud nullum prolixius sit.*) Quod ad ipsam verò rem spectat; *Magnitudo* aut *paulò* maiori aut paulò minor, aut *præcisè* tanta, quanta videtur, est; istâ nimirùm varietate exhibentur sensibus ignes, qui apud nos ex interuallo *interdiu, noctúque* spectantur. Quæcumque porrò instantia potest aduersus hunc locum vrgeri, nullo soluetur negotio, si quis manifestis adhæserit rebus; quod quidem in libris de Natura ostendimus.

Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς τηλικοῦτόν ἐστιν ἡλίκον φαίνεται. [Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ περὶ φύσεως λέγει. Εἰ γὰρ (φησὶ) τὸ μέγεθος διὰ τὸ διάστημα ἀποβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν· ἄλλο γὰρ τούτου συμμετρώτερον διάστημα οὐθέν ἐστι.] Κατὰ δὲ τὸ καθ' αὑτό, ἤτοι μεῖζον τοῦ ὁρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτον ὑπάρχει. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται. Καὶ πᾶν δὲ τὸ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἔνστημα, ῥᾳδίως διαλυθήσεται, ἐάν τις τοῖς ἐναργήμασι προσέχῃ, ὅπερ ἐν τοῖς περὶ φύσεως βιβλίοις δείκνυμεν.

Ortus, occasúsque & Solis, & Lunæ, & reliquorum Siderum contingere possunt, aut per accensionem *in Oriente*, & exstinctionem *in Occidente*, ob talem *nimirùm* ad vtrumque locum dispositionem *medÿ*, vt, *dum Astra per illud transeant*, ista, quæ dico eueniant, quandoquidem nihil est rerum apparentium, quod refragetur. Aut per apppāritionem supra, & occultationem *infra* Terram (*tanquam Sideribus alioquin exsistentibus semper lucidis*) possunt tales ortus, occasúsque peragi; siquidem nihil rursùs est, ex rebus apparentibus, quod repugnet.

Ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, καὶ κατὰ ἄναψιν γίνεσθαι δύνασθαι, καὶ κατὰ σβέσιν, τοιαύτης οὔσης περιστάσεως καθ' ἑκατέρους τοὺς τόπους, ὥστε τὰ προειρημένα ἀποτελεῖσθαι. Οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ. Κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν τὸ προειρημένον δύναιτ' ἂν συντελεῖσθαι· οὐδὲ γάρ τι τῶν φαινομένων ἀντιμαρτυρεῖ.

Τάς τε κινήσεις αὐτῶν, οὐκ ἀδύνατον μὲν γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην, ἢ τούτου μὲν στάσιν, αὐτῶν δὲ δίνην, κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην προσγενηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ· εἶτα τῇ θερμασίᾳ κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.

Τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης ἐνδέχεται μὲν γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν μὲν οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρόνοις κατηναγκασμένου· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος ἀντίξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείως

Motus eorumdem-met Astrorum fieri nihil vetat, aut toto Cælo circumducto, *ipsáque simul deuehente*; aut Cælo stante, ipsísque *per se* circumductis; *& vtramuis quidem* iuxta necessitatem motus ab vsque initio, tum cùm Mundus generaretur, factam, impressámque ex parte Orientis, ac igne deinceps, *ex quo illa constant*, ob calorem, *atque idcirco auiditatem pabuli*, in consequentia *versus Occasum loca* ad depastionem procedente.

Conuersiones Solis, & Lunæ, *ad ipsa Solstitia, circulósve Tropicos* contingere possunt propter obliquitatem Cæli, quod progressu temporis hanc *situs deflexi* necessitatem contraxerit. Similiter verò & propter repressionem aëris, *qui Astra hinc inde præ frigiditate, densitate, qualitatéve alia repellat.* Aut etiam propter

ἐχομένης

ἐχομένης, καὶ τὸ μὲν ἐμπιπραμένης· τὸ δὲ καταλιπούσης. Ἢ καὶ διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην κατειληφθέναι τοῖς ἄστροις τούτοις, ὥσθ' οἷόν τε ἕλικα κινεῖσθαι. Πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ, οὐθὲν τῶν ἐναργημάτων διαφωνεῖ, ἐάν τις ἀεὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων μερῶν ἐχόμενος τοῦ δυνατοῦ εἰς τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις ἕκαστον τούτων δύνηται ἀπάγειν, μὴ φοβούμενος τὰς ἀνδραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων τεχνητείας.

Κενώσεις τε σελήνης καὶ πάλιν πληρώσεις, καὶ κατὰ στροφὴν τοῦ σώματος τούτου δύναιτ' ἂν γίνεσθαι· καὶ κατὰ σχηματισμοὺς ἀέρος ὁμοίως· ἔτι τε καὶ κατ' ἐπιπροσθετήσεις καὶ κατὰ πάντας τρόπους καθ' οὓς καὶ τὰ παρ' ἡμῖν φαινόμενα ἐκκαλεῖται εἰς τὰς τούτου τοῦ εἴδους ἀποδόσεις, ἐὰν μή τις τὸν μοναχὸν τρόπον κατηγαπηκὼς, τοὺς ἄλλους κενῶς ἀποδοκιμάζῃ, ἤτε θεωρητικῶς τί δυνατὸν ἀνθρώπῳ θεωρῆσαι μὴ δυνάμενος, καὶ διὰ τοῦτο ἀδύνατα θεωρεῖν ἐπιθυμεῖ.

Ἔτι τε ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς, ἐνδέχεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἡλίου· καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα, πολλὰ δὲ ἐξ ἑτέρων· καὶ οὐθὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, ἐάν τις τοῦ πλεοναχοῦ τρόπου ἀεὶ μνήμην ἔχῃ, καὶ τὰς ἀκολούθους αὐτῷ ὑποθέσεις ἅμα καὶ αἰτίας συνθεωρῇ, μὴ ἀναβλέπων εἰς τὰ ἀνακόλουθα ταῦτα, ὀγκοῖ ματαίως καὶ καταρρέπῃ ἄλλοθι ἄλλως ἐπὶ τὸν μοναχὸν τρόπον.

Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατ' ἐπιπροσθέτησιν, καὶ ὅσοι ποτ' αὖ τρόποι θεωροῖντο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις κεκτημένοι. Ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν μετεώρων τὴν τοιαύτην ἰχνεύειν ὁδὸν προσθετέον. Ἢν γάρ τις μαχόμενος ᾖ τοῖς ἐναργήμασιν, οὐδέποτε δυνήσεται ἀταραξίας γνησίου μεταλαβεῖν.

Ἔκλειψις ἡλίου καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ'

pabulum, quod congruè, *seu secundùm eam viam* continenter dispositum, partim quidem *penè* accendatur, partim *prorsum* aufugiat. Quin potuit quoque ab initio ea circumgyratio his Sideribus imprimi, vt spirali motu *heinc inde ad puncta Tropica Solstitialia limitato* circumducerentur. Siquidem hæc omnia, ipsisque affinia nihil continent discrepans ab ipsa rerum euidentia; si quis modò in hisce rebus possibilitati adhærẽs, reuocare vnamquamque ad id, quod est congruum apparentibus, valeat: nihil reueritus illiberalia illa Astrologorum machinamenta.

Decrementa, ac rursus Incrementa Lunæ possunt fieri aut conuersionẽ proprij corporis, *ipsiúsque globosi, & alteram quidem partem lucidam, alteram obscuram habentis:* aut eo modo, quo aër *quoque variè veluti* figuratur, *dum à luce Solis initur, ac deseritur*; aut insuper obductione *varia corporis cuiuspiam opaci, quod hemisphæricum, excauatúmque, & vnà cum ea labens, ipsi continuò circumuoluatur*: aut quolibet denique modo illa, quæ apud nos apparent, iis, quæ sunt eiusce modi, planam faciunt explicationem. Nisi fortè quis singularem modum perditè deperiens, alios inaniter reiiciat: neque valeat considerare ecquidnam pernosse possibile sit: atque idcircò quæ nefas est *homini* pernosse, affectet.

Fieri ad hæc potest, vt Luna, *id quod præfert* lumen à seipsa habeat: fieri etiam potest, vt *habeat* à Sole. Siquidem etiam apud nos pleraque cernuntur ex seipsis *lucentia*, pleráque *splendorem* ex aliis *mutuantia*: ac nihil est rerum sublimè apparentium, quod opinioni vtrivis obstet: si modò quis multifarium modum menti defixum teneat, & consentaneas ipsi suppositiones, causásque simul consideret; ne ad ea attendens, quæ incohærentia sunt, vanè intumescat, & nunc huc, nunc illuc in singularem modum prolabatur.

Species illa vultus, *seu maculosa facies*, quæ in eadem Luna apparet, esse talis potest, aut ex varia, *diuersiformique* partium *Lunæ* natura: aut ex superductu *cuiuspiam caliginosioris corporis, reticuli instar ipsam obtegentis*: aut quicumque alij sunt modi, qui conformitatem tueri cum rebus apparentibus obseruantur. Hęc nempe est via, cui hærendum esse, quotiescumque agitur de Sublimibus, præstituendum est. Neque enim, si quispiam rebus apparentibus obluctetur, is poterit vnquam germanæ tranquillitatis particeps fieri.

Defectus tam Solis, quàm Lunæ contingere potest, aut per exstinctionem *proprij luminis*, vti & apud nos fieri accidit, aut per obductionem, *offectionémque*

aliarum

aliarum quarumdam *interpositarum* rerum, vt Terræ, *certæ partis* Cęli, aliorúmve huiusmodi. Et hac quidem ratione attendendi sunt familiares modi inuicem collati; ac aliqui etiam complexè accepti: nimirùm cùm id possibile sit. IN XII. VERO DE NATVRA LIBRO TVM HÆC IPSA DICIT, TVM *illud perspicuè*, DEFICERE SOLEM OB LVNAM *ipsi, nobísque interpositam*, *ac nobis idcircò* TENEBRAS CREANTEM: ET LVNAM OB TERRAM *ipsi, Solíque interpositam, ac in illam ideò* INDVCENTEM VMBRAM: VERVMTAMEN EX SVBDVCTIONE *heinc contiunctа, heinc opposita Sols Luna*, RESTITVTIONEM LVCIS *heic quidem in Sole, illeic in Luna* FIERI: IDIPSVM QVOQVE EPICVREVS DIOGENES, IN PRIMO *Scholarum* SELECTARVM *ait.*

Ordo etiam Periodicus, *quo Eclipses certis temporibus accidunt*, ita *seruari* intelligatur, quemadmodum & apud nos *seruari* in quibusdam (*vt in tempestatum vicissitudine*) contingit. Nullatenus verò Natura Diuina ad hæc patranda aduocetur; sed omnis expers muneris, & cumulatissimè beata esse permittatur. Nisi id fiat, tota de causis rerum Sublimium ratiocinatio irrita euadet; vt nonnullis iam accidit, qui modum amplexi impossibilem, in vanitatem exciderunt; quòd vnum nempe solum probârint, cæteros omneis, tametsi forent possibiles, expunxerint, & delati fuerint ad *somniandum* id, quod intellectus captum excedit; ac neque admittere apparentia, quæ par erat, signa potuerint, neque nouerint (*quemadmodum aiunt*) cum Deo lætari.

Longitudines alternantes noctium, & dierum *per hyemem, pérque æstatem*, contingere possunt, aut quòd circuitiones Solis supra, ac infra Terram nunc celeriùs, nunc tardiùs fiant; quatenus & ipsæ locorum, *seu viarum, quibus Sol incedit*, longitudines sunt alternæ; aut quòd certa sint *per ætherem* loca, quæ possint *ob factam minorem, maiorémve resistentiam* velocius, segniúsque transmeari; cuiusmodi apud nos quoque cernere licet aliqua; iuxta quæ consentaneum sit ea, quæ sublimia sunt, explicare. Illi verò qui vnum quid singulare solùm arripiunt, tum apparentibus repugnant, tum & ab eo, quod homini contemplari fas est, aberrant.

Præsignificationes *futurarum in aëre transmutationum, quæ deduci solent ex ortu, & occasu Siderum*, fieri possunt, aut prout conditiones tempestatum tulerint, eo modo, quo euenit in illis Animalibus, quæ nunc apud nos, nunc apud alios *commigrando visa*, *tempestatum quidem indicia*, *sed non tamen causa sunt*: aut prout casu contigerit; quo tempore Astra oriuntur, vel occidunt, causas quasdam exsistere *excitata* cuiuspiam in aëre mutationis. Siquidem neutrũ horum

ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον· καὶ ἤδη κατ' ἐπιπροσθέτησιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου. Καὶ οὕτω τοὺς οἰκείους ἀλλήλοις τρόπους συνθεωρητέον, καὶ τὰς ἅμα συγκρίσεις τινῶν, ὅτι οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι. [Ἐν δὲ τῇ δυωδεκάτῃ περὶ Φύσεως ταῦτα λέγει, καὶ τὸν ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης· σελήνην δὲ, τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος, ἀλλὰ κατ' ἀναχώρησιν πάλιν ἐλάμπεσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ Διογένης ὁ Ἐπικούρειος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐπιλέκτων.]

Ἔτι τε τάξις περιόδου, καθάπερ ἔνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ Θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῆ προσαγέσθω, ἀλλ' ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι. Ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται, ἅπασα ἡ περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου ἐφαψαμένοις, εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπίπτουσι τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον οἴεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἐκβάλλειν, εἴς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις, καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ, σημεῖα ἀποδέχεσθαι μὴ δυναμένοις, μήτε διανοουμένοις σὺν θεῷ χαίρειν.

Μήκη νυκτῶν καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα ἐνδέχεται, καὶ παρὰ τὸ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι, καὶ πάλιν βραδείας ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, παρὰ τὸ τὰ μήκη τόπων παραλλάττειν. Καὶ παρὰ τὸ, τόπους τινὰς περαιοῦσθαι τάχιον, ἢ βραδύτερον ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τινα θεωρεῖται, οἷς συμφώνως δεῖ λέγειν ἐπὶ τῶν μετεώρων. Οἱ δὲ τὸ ἓν λαμβάνοντες, τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ τοῦ ᾗ δυνατὸν ἄνθρωπον θεωρῆσαι, διαπεπτώκασι.

Ἐπισημασίαι δύνανται γίνεσθαι καὶ κατὰ συγκυρήσεις καιρῶν, καθάπερ ἐν τοῖς ἐμφανέσι παρ' ἡμῖν ζώοις, καὶ παρ' ἑτέροις καὶ κατὰ συντάξεις ἀέρων τινῶν; ἅμα τῇ τῶν ἄστρων ἀνατολαῖς, καὶ δύσεσι, τινὸς τοῦ ἀέρος μεταβολῆς. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα οὐ

μάχεται

μάχεται τοῖς φαινομένοις. Ἔτι δὲ ποῖον παρὰ τοῦτο, ἢ τόδε αἴτιον γίνεται, οὐκ ἔτι συνιδεῖν.

Νέφη γίνεσθαι καὶ συνίστασθαι δύναται, καὶ παρὰ πιλήσεις ἀέρος πνευμάτων συνώσει. καὶ παρὰ περιπλοκὰς ἀλληλούχων ἀτόμων, καὶ ἐπιτηδείων εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ ῥευμάτων συλλογὴν ἀπό τε γῆς, καὶ ὑδάτων. Καὶ κατ᾽ ἄλλους δὲ τρόπους πλείους αἱ τῶν τοιούτων συστάσεις οὐκ ἀδυνατοῦσι συντελεῖσθαι.

Ἤδη δ᾽ ἐξ αὐτῶν, ἢ μὲν θλιβομένων, ἢ δὲ μεταβαλλόντων ὕδατα δύναται συντελεῖσθαι.

Ἔτι τε πνεύματος γίνεσθαι δύναται κατὰ ἀποφορὰν τῶν ἀπὸ ἐπιτηδείων τόπων, καὶ δι᾽ ἀέρος κινουμένων ἀτόμων, βιαιοτέρας ἐπαρδεύσεως γινομένης ἀπὸ ἰσων ἀθροισμάτων, ἐπιτηδείων εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιπέμψεις.

Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις. Καὶ παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένου βόμβον ἐν αὐτοῖς. Καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις. Καὶ κατὰ παρατρίψεις δὲ νεφῶν, καὶ καταξέις πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ. καὶ τὸ ὅλον, καὶ τοῦτο τὸ μέρος πλεοναχῶς γίνεσθαι λέγειν, ἐκκαλεῖται τὰ φαινόμενα.

Καὶ ἀστραπαὶ δ᾽ ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείους τρόπους· καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν καὶ σύγκρουσιν νεφῶν, ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς ἐξολισθαίνων ἀστραπὴν γεννᾷ. καὶ κατ᾽ ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων τῶν τοιούτων σωμάτων, ἃ τὴν λαμπηδόνα ταύτην παρασκευάζει, καὶ κατ᾽ ἐκπιεσμὸν, θλίψεως τῶν νεφῶν γενομένης, εἴθ᾽ ὑπ᾽ ἀλλήλων, εἴθ᾽ ὑπὸ πνευμάτων· καὶ κατὰ ἐμπερίληψιν δὲ τοῦ ἀπὸ τῶν ἄστρων κατεσπαρμένου φωτὸς, εἶτα συνελαυνομένου ὑπὸ τῆς κινήσεως νεφῶν τε καὶ πνευμάτων, καὶ διεκπίπτοντος διὰ τῶν νεφῶν· Καὶ κατὰ διήθησιν τῶν νεφῶν τοῦ λεπτομερεστάτου φωτὸς, διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ πυρὸς νέφη συνέλκεσθαι, καὶ τὰς βροντὰς ἀποτελεῖσθαι κατὰ τὴν τούτου κίνησιν. Καὶ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπύρωσιν, τὴν γενομένην διά τε σύντονον φο-

pugnat cum rebus apparentibus; & qualis præter hanc aut illam, *aliámve conformem apparentibus*, causa sit (*vtcumque diuinam aduocent aliqui*) peruidere haudquaquam licet.

Nubes generari, & constare possunt, aut cumulatione quadam aëris, aut compellentibus ipsum ventis: aut implexione Atomorum inuicem cohærentium, & ad concrementum huiuscemodi conficiendum idonearum: aut collectione effluxionum, *exhalationúmve* è terra, & aqua eductarum, *sursúmque euectarum.* Quin multis etiam aliis modis coagmenta hæc fieri nihil vetat.

Iam & ex ipsis nubibus creari Pluuiæ possunt, aut dum *rariores exsistentes vrgente vento, aut incubitu propriò* comprimuntur, *& in guttas coalescunt*: aut dum *exsistentes densiores: vi caloris aut venti rarescunt, atque* transmutantur, *seu instar ceræ ita liquescunt vt stillatim decidant:*

Venti quoque creari possunt, dum Atomi ex locis *quibusdam* idoneis prosiliunt, ac per aërem transuolant; idque vehementiore effusione factâ ex nonnullis congestibus, qui comparati sint ad huiuscemodi emissiones.

Tonitrua excitari possunt, aut ex spiritus intra nubium cauitates volutatione, quemadmodum in nostris vasis; aut creato bombo ex ipsa intra easdem nubeis ignis difflatione: aut ex ipsarum nubium diffractionibus, distractionibúsque: aut ex affrictionibus; impactionibúsque earumdem, posteaquam adeptæ glacialem concretionem fuerint. Vno verbo, hoc quoque membrum explicari posse modis pluribus ea, quæ apparent, persuasum faciunt.

Fulgura, *seu Coruscationes*, fiunt pariter compluribus modis. Videlicet aut affrictione, collisionéque nubiũ, prosiliente, vtputà, eiuscemodi configuratione, *seu Atomorum aggestarũ dispositione, conformationéque*, quæ effectrix ignis sit, & generet fulgur: aut excitatione per ventos è nubibus factâ eorum corporũ, *corpusculorúmve, hoc est, Atomorũ*, quæ splendorem hunc coruscantẽ efficiant: aut expressione: *sed facta nimirùm* vel ab ipsis inter se nubibus, vel à ventis *ipsas compellentibus*, compressione: aut interceptione lucis à Sideribus diffusæ, quæ deinceps nubium, ventorúmque motu adigatur, ac è nubibus excidat: aut dilapsione è nubibus factâ tenuissimi luminis, dum nubes ab igne coguntur, ac *aliunde* tonitrua *ipso illarum motu* creantur: aut accensione spiritus, quæ tum motus contensione, tum

conuolutionè vehemente fiat: aut fractione nubium per ventos, ac prolapsione Atomorum, quæ effectrices ignis sint, apparitionísque fulguris sint causæ. Quin-etiam posse pluribus modis *generari fulgur*, facile erit perspectu illi, qui & rebus apparentibus adhæserit, & quod est ipsis consentaneum peruidere valuerit.

Antecedit autem Fulgur, *eiusve aspectus exauditionem* Tonitru, quòd in certa quapiam dispositione nubiū, simul atque spiritus *in ipsas* inciderit, ea configuratio *corpusculorum* prosiliat, quæ coruscationem edat; deinceps verò spiritus ipse sui euolutione hunc sonum perficiat. Aut quòd, cùm vtrumque simul generetur, coruscatio pernicitate concitatiore ad nos feratur, tonitru verò posteriùs adueniat; vti fit in aliquibus, quæ ex interuallo cernuntur, & resonanteis ictus impingunt; *priùs enim conspicis ictum, quàm audiri sonum manifestum est*.

Fulmina possunt fieri ex multiplici flatuum conglomeratione, ac euolutione, accensionéque valida, & effractione nubis ab igne (*obiter autem* effractio fit, quòd loca circumstantia densiùs occupentur, ob compressionem nubium, vnde & contingit fieri tonitru, dum scilicet genitus ignis & difflatur potentiùs, & nubem idcircò perrumpit, quòd ob illius compressionem se subducere sensim, penetrando, non possit) ac validiore demùm in loca inferiora explosione eiusdem ignis, qui prout se talis explosio habuerit, nunc versus montem quempiam præcelsum (quod genus locorum feriunt sæpiùs fulmina) nunc versus alia deuoluatur. Sunt verò & plures alij quoque modi, quibus fulmina possunt fieri: fabula modò heinc amandetur; amandabitur autem; si quis in rebus inconspicuis decenter desumat ex eo, quod rebus apparentibus consentaneum est, coniecturam.

ρεῖς, καὶ διὰ σφοδρὰν κατάληψιν. Καὶ κατὰ ῥῆξίν τε νεφῶν ὑπὸ πνευμάτων καὶ ἔκπτωσιν τῶν πυρὸς ἀποτελεστικῶν ἀτόμων, καὶ τὸ τῆς ἀστραπῆς φάντασμα ἀποτελουσῶν· Καὶ κατ' ἄλλους δὲ πλείους τρόπους ῥᾳδίως ἔσται καθορᾶν καὶ ἐχόμενον τῶν φαινομένων, καὶ τὸ τούτοις ὅμοιον δυνάμενον συνθεωρεῖν.

Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ βροντῆς, καὶ διὰ τὸ, ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν, ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τὸν τῆς ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμόν· ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα ἀνειλούμενον, τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον· Καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων ἅμα, τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν, ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντήν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων.

Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πλείονας πνευμάτων συλλογάς, καὶ κατείλησιν, ἰσχυράν τε ἐκπύρωσιν, καὶ κατάρρηξιν νέφους ὑπὸ τοῦ πυρὸς (τῆς ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι, διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, καθὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται γίνεσθαι πυρὸς γινομένου καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς, τῷ πίλησιν γίνεσθαι) καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καὶ κατὰ ταύτην δὲ ἔκπτωσιν ἐλαυνομένου τοῦ πυρὸς, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι ὑψηλὸν, ἐν ᾧ μάλιστα κεραυνοὶ πίπτουσι, τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι, μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω· ἀπέσται δὲ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινομένοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν σημειῶται.

Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ κατὰ κάθεσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους, ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος, καὶ διὰ πνεύματος πολλοῦ φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτὸς πνεύματος· Καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον, ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γινομένης, καὶ οὐ δυναμένης εἰς τὰ πλάγια διαρρυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν.

Presteres, *seu gyri ventosi* (*nam ignei quidem; amburentésque, à quibus est nomen, species quadam fulminis sunt*) generari possunt, aut ex ipsa nubis versus loca inferiora diuersiformi depressione, dum à copioso pellitur vento, ac per ventum multum defertur, & ventus simùl nubem ipsam proximè extrinsecùs agit; aut ex circumstante in orbem vento, aëre quodam superincumbente, simúlque pulso; ac vbere ventorum flatu non habente vnde diffluat ad latera, propter ipsius aëris circumfusi condensationem.

Καὶ

Καὶ ἕως μὲν γῆς τοῦ πρηστῆρος καθιεμένου, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται, ἕως δὲ θαλάττης δῖνοι ἀποτελοῦνται.

Σεισμοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ πνεύματος ἐν τῇ γῇ ἀπόληψιν, καὶ παρὰ συγνοὺς πόρους αὐτῆς παρείσδυσιν, καὶ συνεχῆ κίνησιν, ὥστε κραδασμὸν τῇ γῇ παρασκευάζει, Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἔξωθεν ἐμπεριλαμβάνειν ἐκ τοῦ πίπτειν εἰς ἐδάφη, ἢ εἰς ἀντροειδεῖς τόπους τῆς γῆς τὸν ἤδη ὑπὸ πνευμάτων ἄλλων πεπιλημένον, καὶ διατοῦτο ὁρμητικόν τε, καὶ κινητικὸν γινόμενον ἀέρα. Καὶ κατὰ τὴν δὲ διάδοσιν τῆς κινήσεως ἐκ πτώσεων ἐδαφῶν πολλῶν, καὶ πάλιν ἀνταπόδοσιν ὅταν πυκνώμασι σφοδροτέροις τῆς γῆς ἀπαντήσῃ, ἐνδέχεται σεισμοὺς ἀποτελεῖσθαι. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας τὰς κινήσεις ταύτας τῆς γῆς ἐνδέχεται γίνεσθαι.

Τὰ δὲ νάματα συμβαίνει γίνεσθαι κατὰ κρουνῶν, καὶ ἀλλοφυλίας τινὸς ἀεὶ, καὶ κατὰ μικρὸν παρεισδυομένης, καὶ καθ' ὕδατος ἀφθόνου συλλογήν. Τὰ δὲ λοιπὰ ῥεύματα γίνεται ἐξ ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, διαδόσεως τούτων γινομένης.

Χάλαζα συντελεῖται καὶ κατὰ πῆξιν ἰσχυροτέραν, πάντοθεν δὲ πνευματωδῶν περίστασιν τινῶν· καὶ κατὰ μέρισιν, καὶ πῆξιν μετριωτέραν, ὑδατοειδῶν τινῶν ὁμοῦ ῥῆξιν, ἅμα τήν τε σύνωσιν αὐτῶν ποιουμένην, καὶ τὴν διάρρηξιν πρὸς τὸ κατὰ μέρη συνίστασθαι πηγνύμενα, καὶ κατὰ ἀθροότητα. Ἡ δὲ περιφέρεια οὐκ ἀδυνάτως μὲν ἔχει γίνεσθαι πάντοθεν τῶν ἄκρων ἀποκοπτομένων, καὶ ἐν τῇ συστάσει πάντοθεν, ὡς λέλεκται, κατὰ μέρη ὁμαλῶς περιϊσταμένων, εἴτε ὑδατοειδῶν τινῶν, εἴτε πνευματωδῶν.

Χιόνα δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι καὶ ὕδατος λεπτοῦ ἐκχεομένου ἐκ τῶν νεφῶν διὰ πόρων συμμετρίας, καὶ θλίψεως ἐπιτηδείων νεφῶν, καὶ ὑπὸ πνευμάτων σπορᾶς, εἶτα τούτου πῆξιν ἐν τῇ φορᾷ λαμβάνοντος, διά τινα ἰσχυρὰν ἐν τοῖς κατωτέρον τόποις τῶν νεφῶν ψυχρασίας περίστασιν. Καὶ κατὰ πῆξιν δ' ἐν τοῖς νέφεσιν ὁμαλὴν

Et vbi quidem ipse Prester in Terram vsque demittitur, Turbines *vocati* creantur; vbi verò in mare vsque, *appellati* Vortices.

Terræ-motus fieri contingit, aut cùm interclusus terræ spiritus per crebra ipsius foramina subit, & contineter motitatur, sicque tremere Terrã cogit; aut cùm spiritus huiuscemodi extrinsecùs irruẽs præ suo in *interiora* sola cauernosósve terræ recessus casu, aërẽ *inclusum* cohibet ac exstimulat: aërem, inquam, ab aliis iam spiritibus pressum, adeóque & ad erumpendum concutiendúmque *Terram* comparatum. Quin-etiam ob impressionem motus, *ictúsve violenti* ex prolapsu *corruentium* solorum, *sine quasi terræ tabulatorum* complurium; ac simul ob resilitionem, *& repetitos plureis ictus*, vbi *videlicet ruinæ* in loca solida, validiúsque compacta incurrerint, concussiones terræ fieri nihil vetat. Sunt & complures alij modi, quibus fieri posse huiusmodi terræ commotiones, *seu tremores*, contingit.

Latices perennes ad fontium scaturigines gigni possunt, aut quòd aliunde quidpiam continuò, sed sensim tamen *eò* subterconfluat; aut quòd collecta quædam ingens aquæ vis *illeic suppetat*. Cætera autem *maiora* fluenta ex *hisce* tametsi *sigillatim* paruis creantur, dum in conualleis multas defluunt, & harum aliæ in alias abeunt, *inque vnum tandem alueum coalescunt.*

Grando generatur, aut cùm validior congelatio est, præ ventosa constitutione vndequaque circumstante *nubium stillicidia*; aut cùm *gelata moles* in parteis dehiscit, & moderatâ liquefactione stillæ aquosæ *rimis insinuatæ* tum *molis* interruptionem, tum compressionem partium, & *totius compaginis* diffractionem *ad hoc* efficiunt, vt partes *per se singulæ* compactæ subsistant, *fragminúmque* aceruum faciant. Rotunditatem verò *qualemcumque* fieri nihil prohibet, aut quòd extremi anguli vndequaque rescindantur (*præ casûs nempe prolixitate*) aut quòd in ipsa conformatione quidpiam seu aquosum, seu ventosum particulas *singulas* vndique (vt dictum est) & æquabiliter circumstet, *ambitúsque earum proinde non inæquabilis euadat.*

Niuem autem fieri contingit, aut diffusa tenui ex nubibus aqua, ea ratione, vt spumescat (prementibus nempe nubibus idoneis, ventis verò difflantibus) ac in ipso posteà motu congelascat, ob vehementiorem quandam in locis nubium inferioribus frigiditatis conditionem: aut factâ quâdam æquabili in nu-

bibus congelatione, ad quam dum corpuſcula aquea mutuò compreſſa, conuicináque appellunt, fiat aggeneratio, talem obtinens laxitatẽ, *qualem præ ſe ferunt niuis flocculi*: cùm & eadẽ magisſeſe compellentia creent grandinem; cuiuſmodi *duæ* res in aëre maximè fiunt. Poteſt & hæc niuis confertim cadentis velut eiaculatio fieri per detritionẽ ex nubibus, quæ priùs conglaciauerint. Poteſt & aliis quoque modis niuis generatio parari.

ἀραιότητα ἔχουσα τοιαύτην πρόσκρισις ἐκ τῶν νεφῶν γίνοιτ' ἄν, πρὸς ἄλληλα θλιβομένων ὑδατωδῶν καὶ συμπαρακειμένων· ἃ οἱονεὶ σύνωσιν ποιούμενα, χάλαζαν ἀποτελεῖ. ὃ μάλιστα γίνεται ἐν τῷ ἀέρι. Καὶ κατὰ τρῖψιν δὲ νεφῶν πῆξιν εἰληφότων, ἀπόπαλσιν ἀναλαμβάνει τὸ τῆς χιόνος τοῦτο ἄθροισμα. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους ἐνδέχεται χιόνα συντελεῖσθαι.

Ros fit, aut coëuntibus mutuò ex aëre *corpuſculis*, quæ eiuſmodi ſint naturæ, vt ad talem humoris ſpeciem gignendam comparata ſint: aut eductione corpuſculorum ex humentibus, aquoſiſve locis, quæ rorem præſertim ſurſùm generent, vbi deinceps ſic coëunt, vt & humorem iſtum conficiant, & in ſubiecta loca defluant: ſcilicet non pauca ſimilia pari ratione apud nos, *ac in vaporariis potiſſimum*, fiunt.

Δρόσος συντελεῖται, καὶ κατὰ σύνοδον πρὸς ἄλληλα ἐκ τοῦ ἀέρος τῶν τοιούτων, ἃ τῆς τοιαύτης ὑγρασίας ἀποτελεστικὰ γίνεται. Καὶ κατὰ φορὰν δὲ, ἢ ἀπὸ νοτερῶν τόπων, ἢ ὕδατα κεκτημένων, ἐν τοῖς οἵοις τόποις μάλιστα δρόσος συντελεῖται, εἶτα σύνοδον τούτων εἰς τὸ αὐτὸ λαβόντων, καὶ ἀποτέλεσιν ὑγρασίας, καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, καθάπερ ὁμοίως καὶ παρ' ἡμῖν ἐπὶ πλειόνων συντελεῖται τοιαῦτά τινα.

Pruina verò fit, cùm eiuſmodi roris guttulæ, propter certam frigiditatis conditionem in aëre *concreſcunt*, ac leuem compactionem *congelando* accipiunt.

Πάχνη δὲ συντελεῖται τῶν δρόσων τούτων πῆξιν τινὰ ποιὰν λαβόντων διὰ περίστασίν τινα ἀέρος ψυχροῦ.

Glacies ipſa fit, aut dum exploduntur ex aqua orbicularia, *& caloris effectricia* corpuſcula, coarctantur verò quæ in eadem aqua reperiuntur plana, ipſáque partim obtuſorum, partim acutorum angulorum: aut dum ea corpuſcula adſciſcuntur extrinſecùs, quæ & preſſa, & extrudentia quotquot occurrunt orbicularia, firmitudinem in aquam inducant.

Κρύσταλλος συντελεῖται καὶ κατ' ἔκθλιψιν μὲν τοῦ περιφεροῦς σχηματισμοῦ ἐκ τοῦ ὕδατος, σύνωσιν δὲ τῶν σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων τῶν ἐν τῷ ὕδατι ὑπαρχόντων· καὶ κατὰ δὴ τὴν ἔξωθεν τῶν τοιούτων πρόσκρισιν, ἃ συνελαθέντα πῆξιν τῷ ὕδατι παρεσκεύασε, ποσὰ τῶν περιφερῶν ἐκθλίψαντα.

Iris creatur, aut quòd aër humeſcens *aduerſo* Solis ſplendore refulgeat; aut quòd ea ſit ſpecialis natura tum lucis, tum aëris, vt eiuſcemodi colorum ſpecies exprimat, ſiue omnes, ſiue vnicam, à qua deinceps reſplendeſcente partes confines aëris talem colorationem ſubeant; quemadmodum fieri obſeruamus, dum cuiuſpiam rei partes aliquæ *illuſtrata*, reſplendeſcere *conterminas* faciunt. Ad rotundam formam quod ſpectat, creatur iſta *Arcus* ſpecies, quòd æquo vndique interuallo ad *ſpectatoris* oculum referatur; aut etiam quòd Atomi, quæ ex aëre in nubem feruntur, ita compellantur, vt quæpiam inde facta concretio in hanc formetur rotunditatem.

Ἶρις γίνεται κατὰ πρόσλαμψιν ὑπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς ἀέρα ὑδατοειδῆ, ἢ κατὰ φύσιν ἰδίαν τοῦ τε φωτὸς καὶ τοῦ ἀέρος, ἣ τὰ τῶν χρωμάτων τούτων ἰδιώματα ποιήσῃ, εἴτε πάντα, εἴτε μονοειδῶς, ἀφ' οὗ πάλιν ἀπολάμποντος τὰ ὁμοροῦντα τοῦ ἀέρος χρῶσιν ταύτην λήψεται, οἵαν θεωροῦμεν κατὰ πρόσλαμψιν πρὸς τὰ μέρη. Τὸ δὲ τῆς περιφερείας τοῦτο φάντασμα γίνεται, διὰ τὸ διάστημα πάντοθεν ἴσον ὑπὸ τῆς ὄψεως θεωρεῖσθαι, ἢ σύνωσιν τοιαύτην λαμβανουσῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τοῖς νέφεσιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἀποφερομένων ἀτόμων, ὥστε εἰς σύγκρισίν τινα καθίεσθαι εἰς περιφέρειαν τοιαύτην.

Area *ſeu Corona*, circa Lunam fit, aut euecto vndequaque verſus Lunam aëre:

Ἅλως περὶ τὴν σελήνην γίνεται, καὶ τοῦ πάντοθεν ἀέρος προσφερομένου πρὸς τὴν

σελήνην,

συνθλίβειν, εἶτ' ἀπ' αὐτῆς ἀποφερόμενα ῥεύματα ὁμαλῶς ἀνεστέλλοντα ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον κύκλῳ περὶ αὐτῆς εἰς τὸ νεφοειδὲς τοῦτο, καὶ μὴ τὸ παράπαν, διακρίνειν, ἢ καὶ τοῦ πέριξ αὐτῆς ἀέρος ἀναστελλομένου συμμέτρως πάντοθεν, εἰς τὸ περιφερὲς τὸ περὶ αὐτὴν καὶ παχυμερὲς περιίστασθαι. ὃ γίνεται κατὰ μέρη τινά, ἤτοι ἔξωθεν βιασαμένου τινὸς ῥεύματος, ἢ τῆς θερμασίας ἐπιτηδείους πόρους ἐπιλαμβανομένης εἰς τὸ τοῦτο ἀπεργάσασθαι.

Κομῆται ἀστέρες γίνονται, ἤτοι πυρὸς ἐν τόποις τισὶ διὰ χρόνων τινῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντρεφομένου, περιστάσεως γενομένης· ἤτοι ἰδίαν τινὰ κίνησιν διὰ χρόνων τοῦ οὐρανοῦ ἴσχοντος ὑπὲρ ἡμᾶς· ὥστε τὰ τοιαῦτα ἄστρα ἀναφανῆναι, ἢ αὐτὰ ἐν χρόνοις τισὶν ὁρμῆσαι διά τινα περίστασιν, καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους ἐλθεῖν, καὶ ἐκφανῆ γενέσθαι, τήν τε ἀφάνισιν τούτων ἐνδέχεται γίνεσθαι παρὰ τὰς ἀντικειμένας ταύταις αἰτίας, οἷόν ἐστι τινὰ ἀναστρέφεται αὐτοῖς, ὃ συμβαίνει, οὐ μόνον τῷ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου ἑστάναι, περὶ ὃ τὸ λοιπὸν στρέφεται, καθάπερ τινές φασιν, ἀλλὰ καὶ τῷ δίνην ἀέρος ἐγκύκλιον, αὐτοῖς περιεστάναι, ἡ κωλυτικὴ γίνεται τοῦ περιπολεῖν αὐτά, ὡς καὶ τὰ ἄλλα· ἢ καὶ διὰ τὸ ἑξῆς μὲν αὐτοῖς ὕλην ἐπιτηδείαν μὴ εἶναι, ὡς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ κείμενα θεωρεῖται. Καὶ κατ' ἄλλους πλείονας τρόπους τοῦτο δυνατὸν συντελεῖσθαι, ἐάν τις δύνηται τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις συλλογίζεσθαι.

Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι, εἴτω τῇ κινήσει χρώμενα συμβαίνει, τινὰ δὲ μὴ πλανᾶσθαι. Ἐνδέχεται μὲν καὶ παρὰ τὸ τῷ κύκλῳ κινούμενα ἐξ ἀρχῆς οὕτω κατηναγκάσθαι, ὥστε τὰ μὲν κατὰ τὴν αὐτὴν δίνην φέρεσθαι, ὁμαλὴν οὖσαν, τὰ δὲ, κατὰ τὴν ἅμα τισὶν ἀνωμαλίαις χρωμένην· ἐνδέχεται δὲ καὶ καθ' οὓς τόπους φέρεται, οὗ μὲν παρεκτάσεις εἶναι ὁμαλὰς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνωθούσας κατὰ τὸ ἑξῆς, ὁμαλῶς τε κινούσας, οὗ δὲ ἀνωμάλους οὕτως, ὥστε τὰς θεωρουμένας παραλλαγὰς συντελεῖσθαι. τὸ δὲ μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι, πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων,

dum intercà effluxiones quædam ab ea deriuatæ ipsum reprimentes eatenùs excernunt (quippe non penitùs discutiunt) quatenus in orbem circa ipsam, nubilosa hac specie, conformentur; aut aëre, qui circum ipsam, congruè coacto, ad exprimendum rotundam hanc, crassiusculámque circa ipsam, speciem: quod quidem secundùm nonnullas ipsius parteis fieri contingat, seu affluxu quodam exteriùs cogente, seu calore appositè ad id præstandum subinsinuato.

Cometæ, *stellæve crinitæ* gignuntur, aut quòd certis temporibus ignis in *quibusdam ex locis illis* sublimibus succensus pro dispositione materiæ nutriatur; aut quòd Cælum per varias vices motionem quandam propriam, qua parte nobis imminet, subeat; adeò vt Astra huiusmodi manifestari compellantur: seu, mauis, ipsamet ob certam aliquibus temporibus dispositionem prodeant, & vbi *inferiùs* versùm nos venerint, manifesta fiant. Euenit autem, vt *Cometæ* euanescant ex oculis, ob causas hisce oppositas; siue nimirùm quòd aliquid ipsorum motui obnitatur, idque contingat non solùm quòd hæc Mundi pars, circa quam reliqua conuertitur, immota resistat, vti asserunt aliqui: sed etiam quòd esse in aëre possit quædam in orbem circumactio, quæ circumlationem illorum vlteriorem prohibeat, vti & *Astris* cæteris, *quæ dicuntur Errantia*, accidere *ad Tropicos* potest: siue rursùs, quòd idonea materies ipsis consequenter posita non sit, vti est in eo ipso loco, in quo hærere deprehenduntur; *vnde & sensim pabuli defectu veluti extabescant*. Quin-etiam aliis pluribus modis id effici potest: si modò quis id, quod est rebus apparentibus consonum, expendere ratiocinando valeat.

Astrorum alia esse Errantia (taleis scilicet motus nacta) alia Inerrantia, contingit. Fieri autem potest, vt Astra ea necessitate ab ipso initio mota in orbem sic fuerint, vt alia quidem *vnâ*, eadém*que* conuersione, ipsáque existente æquabili, gyrationem acceperint: aliæ conuersionem quibusdam inæqualitatibus affectam *subierint*. Fieri etiam potest vt per quæ loca suos motus obeunt, alibi quidem æquabiles *spatiorum* diffusiones sint, quæ & eodem versus, & subsequenter, ipsa compellant, moueántque æquabiliter: alibi verò eâ ratione inæquabiles, vt quas obseruamus in ipsis motuum varietates, *exinde* proueniant. Huiuscemodi porrò rerum vnam duntaxat reddere causam, cùm ea, quæ apparent, esse posse multiplicem arguant,

insanum est, nec ritè consultum ab iis, qui inanem deperiunt Astrologiam, quique rerum quarumdam causas inaniter explicant: cùm & Diuinam interim naturam ab exhibendis *variis* ministeriis liberam non sinant.

μανικόν, καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενοι ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῇ λειτουργιῶν ἀπολύουσι.

Quædam Astra ab aliis relicta spectare contingit, aut quia, cùm eandem *diurnam* circuitionem obeant, segniùs feruntur; *veluti Luna, quæ lentiùs, quàm reliqua versus occasum properans, ab ipsis relinquitur quasi à tergo versus ortum*: aut quia abrepta motu diurno *versus occasum*, feruntur *tamen intereà lentè*, motu contrario *versus ortum*. *Quo pacto potest eadem Luna non tam versus ortum à cæteris deseri, quàm versus occasum ea deserere*: aut quia cùm *sola diurna* reuolutione, *æqualique motu* ferantur *omnia*; quædam tamen prolixius, quædam breuius spatium conficiunt; *sicque Luna rursus, si supra Inerrantia sit, vt aliquibus visum est, perficiet tardiùs circuitum, obseruabiturque posteriùs relinqui*. Pronunciare certè simpliciter velle in hisce rebus aliquid, eos decet, qui *magnificum, & portentosum quidpiam coram multitudine ostentare affectant*.

Τινὰ ἄστρα ἀπολειπόμενα τινῶν θεωρεῖσθαι συμβαίνει, καὶ παρὰ τὸ βραδύτερον συμπεριφέρεσθαι τὸν αὐτὸν κύκλον περιιόντα· καὶ παρὰ τὸ τὴν ἐναντίαν κινεῖσθαι, ἀντισπώμενα ὑπὸ τῆς αὐτῆς δίνης· καὶ παρὰ τὸ περιφέρεσθαι, τὰ μὲν διὰ πλείονος τόπου, τὰ δὲ δι' ἐλάττονος τὴν αὐτὴν δίνην περικυκλοῦντα. Τὸ δὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι περὶ τούτων, καθῆκόν ἐστι τοῖς τερατεύεσθαί τι πρὸς τοὺς πολλοὺς βουλομένοις.

Quæ Stellæ Cadentes dicuntur, creari possunt aut ex ipsarummet *verarum stellarum* fragminibus detritu factis: aut ex prolapsu eius materiæ, cuius velut difflatio fit, vt de fulguribus est dictum: aut ex coëunte serie ignificarum Atomorum ad id præstandum conspirantium, ac motione facta, prout vis coëundi ab initio extiterit: aut ex spiritus intra quosdam nebulosos glomeres coactione, inflammationéque (scilicet dum conuoluitur) ac disruptione *ipsorummet cohibentium glomerum*, motionéque in eam partem factâ, In quam impetus tulerit. Enimverò alij quoque sunt, quibus fieri id valeat, minimè fabulares modi.

Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν, καὶ παρὰ μέρος, καὶ παρὰ τρίψιν ἑαυτῶν δύνανται συντελεῖσθαι· καὶ παρὰ ἔκπτωσιν οὗ ἂν ἡ ἐκπνευμάτωσις γίνεται, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀστραπῶν ἐλέγομεν· καὶ κατὰ σύνοδον δὲ ἀτόμων πυρὸς ἀποτελεστικῶν, συμφυλίας γινομένης εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι, καὶ κατὰ κίνησιν οὗ ἂν ἡ ὁρμὴ κατὰ τὴν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς γένηται· καὶ κατὰ πνεύματος δὲ συλλογὴν ἐν πυκνώμασι τισὶν ὁμιχλοειδέσι, κατ' ἐκπύρωσιν τούτων, διὰ τὴν κατείλησιν, εἶτα ἐπέκρηξιν, καὶ ἐφ' ὃν ἂν τόπον ἡ ὁρμὴ γένηται, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης. καὶ ἄλλοι δὲ τρόποι εἰς τὸ τοῦτο τελέσαι ἀμύθητοι εἰσίν.

Αἱ δ' ἐπισημασίαι αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις, κατὰ συγκύρημα γίνονται τοῦ καιροῦ. Οὐ γὰρ τὰ ζῶα ἀνάγκην τινὰ προσφέρεται τοῦ ἀποτελεσθῆναι χειμῶνα, οὐδὲ κάθηταί τις θεία φύσις παρατηροῦσα τὰς τῶν ζώων τούτων ἐξόδους, κἄπειτα τὰς ἐπισημασίας ταύτας ἀποτελεῖ. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ τυχὸν ζῷον κἂν μικρὸν χαριέστερον ᾖ, ἡ τοιαύτη μωρία ἐμπέσοι, μήτι γε εἰς τὸ παντελῆ εὐδαιμονίαν κεκτημένον.

Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις, μνημόνευσον, κατὰ πολύ τε γὰρ τοῦ μύθου ἐκβήσῃ, καὶ τὰ ὁμογενῆ τούτοις συνορᾶν δυνήσῃ.

Præsignificationes *demùm* in quibusdam Animalibus obseruatæ (*prout superiùs attigimus*) pro conditione tempestatis, *quæ tunc temporis interuenit*, fiunt. Non enim Animalia, *quæ per Autumnum à nobis abeunt*, necessitatem præ se ferunt vllam, quâ fieri hyemem oporteat: neque natura quæpiam Diuina assidet discessum obseruans Animalium, vt subinde ea, quæ ab ipsis fuerint indicata, perficiat. Quippe stultitiæ genus hoc est, quod ne in Animal quidem vllum, in quo vel mica fuerit ingenij, possit cadere; tantum abest vt in eam Naturam, quæ nacta est, *ac possidet* omnigenam felicitatem.

Tu fac porrò, ô Pythocles, vt horum, *quæ dixi*, memineris omnium, sic enim & procul à fabulis fies, & valebis simul quæ sunt hisce affinia perspicere.

Μάλιστα

μάλιστα δὲ σεαυτὸν ἀπόδος εἰς τὴν τῶν ἀρχῶν, καὶ ἀπειρίας, καὶ τῶν συγγενῶν τούτοις θεωρίαν, ἔτι τε κριτηρίων, καὶ παθῶν, καὶ οὗ ἕνεκεν ταῦτα ἐκλογιζόμεθα. ταῦτα γὰρ μάλιστα συνθεωρούμενα, ῥαδίως τὰς περὶ τῶν κατὰ μέρη αἰτίας συνορᾶν ποιήσει. οἱ δὲ ταῦτα μὴ καταγαπήσαντες, ἢ μάλιστα, οὔτε αὐτὰ ταῦτα καλῶς συνθεωρήσειαν, οὔτε οὗ ἕνεκεν δεῖ θεωρεῖν ταῦτα, περιεποιήσαντο.

Ταῦτα αὐτῷ καὶ περὶ τῶν Μετεώρων δοκεῖ.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὅπως χρὴ τὰ μὲν ἡμᾶς αἱρεῖσθαι, τὰ δ' ἐκφεύγειν, οὑτωσὶ γράφει· Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅ τε αὐτῷ δοκεῖ Περὶ τοῦ Σοφοῦ, καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ.

Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων, ἢ διὰ μῖσος, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ καταφρόνησιν γίνεσθαι· ὧν τὸν σοφὸν λογισμῷ περιγίνεσθαι.

Ἀλλὰ καὶ τὸν ἅπαξ γενόμενον σοφόν, μηκέτι τὴν ἐναντίαν λαμβάνειν διάθεσιν.

Μηδὲ πλάττειν ἑκόντα, ἀληθεῖ μᾶλλον συσχεθῆναί τε, καὶ οὐκ ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν.

Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματος ἕξεως σοφὸν γενέσθαι ἄν, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει.

Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα, ὅτε μέντοι στρεβλωθῇ, ποτὲ καὶ μεύζειν, καὶ οἰμώζειν.

Μόνον τε χάριν ἕξειν τὸν σοφόν, φίλοις καὶ παροῦσι καὶ ἀποῦσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἀποθανοῦσιν.

Γυναικί τε οὐ μιγήσεσθαι τὸν σοφόν, ᾗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσι [ὥς φησι Διογένης ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Ἐπικούρου ἠθικῶν δογμάτων]

Τούς τε κολάσειν οἰκέτας, ἐλεήσειν μέντοι καὶ συγγνώμην τινὶ ἕξειν τῶν σπουδαίων.

Ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν οὐ [δοκεῖ αὐτοῖς] οὐδὲ θεόπεμπτον εἶναι τὸν ἔρωτα, [ὥς Διογένης ἐν τῷ ιβ΄ φησίν.]

Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν.

Maximè verò dede teipſum ſpeculationi Principiorum, *ex quibus conſtant omnia*, & infinitatis *Naturæ*, aliorúmque his cohærentium. Inſuper verò & criteriorum, affectuúmque animi, & ſcopi *illius*, in quem iſta ediſſerentes collineauimus: *tranquillitatem intelligo, ſtatúmve mentis imperturbatum.* Iſthæc enim præſertim ſunt, quæ contemplando facta perſpecta, præſtabunt deinceps vt ſpecialium naturæ effectorum cauſæ pernoſcantur. Qui verò iſta quam maximè ſtudiosè poſſunt non proſequuntur, ij longè abſunt, vt aut ipſa, quatenus decet, perſpiciant, aut finem, cuius gratiâ diſpicienda ſunt conſequantur.

Et talia ſunt quidem, quæ ille de Meteoris, *ſeu rebus Sublimibus* ſentit.

Iam & de rebus, quæ ad vitam inſtituendam pertinent, déque ratione, quâ nos oporteat iſta proſequi, illa fugere, ſcribit in hunc modum. Quanquam ea priùs percurrenda ſunt, quæ ipſi, eiuſque ſectatoribus circa Sapientis deſcriptionem placent. *Illa igitur ſunt eiuſmodi.*

Inferri iniurias ab hominibus, præ ipſorum aut odio, aut inuidia, aut deſpicientia: Sapientem autem illas rationis præſidio fretum tolerare.

Illum, qui ſemel Sapiens *reverâ, ſolidéque* extiterit, nunquam deinceps in cõditionem oppoſitâ degenerare.

Ipſum nihil, *quod ſapiat fabulam*, vltrò fingere (ſed rebus veris potiùs hærere) nihilque adeò impedimenti ad Sapientiam inducere, *quæ conſectatio eſt veritatis.*

Sapientem *indiſcriminatim* ex quolibet corporis habitu, *ſeu temperamento* non fieri: neque in qualibet natione *indifferenter emergere.*

Torqueatur licet Sapiens, eſſe tamen ipſum beatum: neque hoc obſtare, quò minùs dum torquebitur gemat, eiulétque interdum.

Solum Sapientem *debitam* gratiam Amicis & præſentibus, & abſentibus, & vitâ etiam functis, habiturum.

Nihil fore Sapienti cum ea muliere, quâ leges interdixerint. SICVT DIOGENES IN COMPENDIO MORALIVM EPICVRI PLACITORVM AIT.

Famulos quidem caſtigaturum, ſed indulturum tamen, habiturúmque veniam, ſi quis *inter ipſos* bonæ indolis, ac diligens fuerit.

Non iri captum amore Sapientem, EX IPSORVM SENTENTIA; neque verò eſſe Amorem quidpiam diuinitùs immiſſum; EX DIOGENE IN XII. *Scholarum ſelectarum* LIBRO.

Non fore illum *anxiè* de ſepultura ſollicitum.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis orationis rhetoricetur.

Venereorum porrò vsum nunquam prodesse AVTVMANT, præclarèque agi, nisi etiam noceat.

Neque vxorem verò ducturum, neque creandis liberis operam daturum (VT IN DVBITATIONVM LIBRIS, ET IN OPERE DE NATVRA EPICVRVS TRADIT) nisi quod interdum ea esse poterit vitæ circumstantia, vt & incundis nuptijs, & suscipiendis liberis dare operam aliqui teneantur.

Non item in compotatione, temulentiáque pernoctaturum: AIT EPICVRVS IN SVO CONVIVIO.

Non ad Rempublicam accessurum; neque principatum gesturum, *nisi quid interuenerit*: EX EODEM IN PRIMO DE VITA, ET MORIBVS LIBRO.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando victum quæsiturum; EX EODEM, IN LIBRO SECVNDO.

Tametsi fuerit oculis captus, forè nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem.: EX EODEM ADHVC IN EODEM LIBRO.

Euenire posse, vt Sapiens mœrore afficiatur (EX DIOGENE IN QVINTO SELECTARVM SCHOLARVM LIBRO) itémque, vt vocetur in ius, *Iudicúmque arbitrio, sententiæque subiaceat.*

Conscripturum quidem eum libros, quos relinquat superstites: non *scripturum* tamen, *neque habiturum* panegyricas (*in solemni nempe pompâ*) orationes.

Rem familiarem non neglecturum; Inque futurum prospecturum: sed tamen citra auaritiam, ditescendíque cupiditatem.

Aduersùs Fortunam se comparaturum.

Amicum non difficilem sibi quæsiturum.

Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς.

Συνουσίην δὲ (φασὶν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ καὶ ἔβλαψε.

Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσειν. [ὡς Ἐπίκουρος ἐν ταῖς διαπορίαις, καὶ ἐν ταῖς περὶ φύσεως] κατὰ περίστασιν δέ ποτε βίου, καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσειν τινάς.

Οὐδὲ ληρήσειν ἐν μέθῃ. [φησὶν ὁ Ἐπίκουρος ἐν τῷ συμποσίῳ.]

Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι [ὡς ἐν τῇ πρώτῃ περὶ βίων.] οὐδὲ τυραννεύσειν.

Οὐδὲ κυνιεῖν. [ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ περὶ βίων] οὐδὲ πτωχεύσειν.

Ἀλλὰ καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν αὐτὸν τοῦ εὐδαίμονος βίου, [ὡς ἐν τῇ αὐτῇ φησί.]

Καὶ λυπηθήσεσθαι δὲ τὸν σοφόν; [ὡς ὁ Διογένης ἐν τῇ πεμπτῃ τῶν ἐπιλέκτων]. καὶ δικάσεσθαι.

Καὶ συγγράμματα καταλείψειν, οὐ πανηγυριεῖν δέ.

Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι, καὶ τοῦ μέλλοντος, οὐ φιλαργυρήσειν δέ.

Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι.

Φίλον τε οὐ δεινὸν κτήσεσθαι.

Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον προνοήσεσθαι, ἐφ' ὅσον μὴ καταφρονήσεσθαι.

Μᾶλλόν τε εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων ἐν ταῖς θεωρίαις.

Ἁμαρτήματα, ἄνισα εἶναι.

Καὶ τὴν ὑγίειαν τισὶ μὲν, ἀγαθὸν, τισὶ δὲ, ἀδιάφορον.

Τὴν δὲ ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι, λογισμῷ δὲ τοῦ συμφέροντος.

Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας εἶναι μὲν, καὶ προκατάρχεσθαι, καθὰ καὶ τὴν γῆν σπείρομεν, συνίστασθαι δὲ αὐτὴν κατὰ κοινωνίαν ἐν ταῖς ἡδοναῖς.

Τὴν εὐδαιμονίαν διχῇ νοεῖσθαι, τήν τε ἀκροτάτην, οἵα ἐστὶ περὶ τὸν θεὸν, ἐπίτασιν, καὶ ἄνεσιν οὐκ ἔχουσαν, τὴν δὲ

Bonæ famæ curam eatenus habiturum, quatenus despectui non sit.

In publicis spectaculis, sincerè oblectatum præ reliquis iri.

Peccata esse inæqualia.

Sanitatem esse, haberíve à quibusdam quidem rem bonam: ab alijs verò indifferentem.

Fortitudinem *veram* non naturâ, sed *rationis consilio*, *seu* illius, quod expedit, consultatione comparari.

Esse, ac parari Amicitiam ob vsus, *vtilitatémve*, eo modo, quo serimus terram, *ob prouentus futuri spem*. Cohærere autem, *seu perseuerare* in mutuâ voluptatum, *siue bonorum, quibus, donec in vita sumus, frui licet*, participatione.

Felicitatem duplicem agnosci: vnam videlicet supremam, (qualis ipsi Deo competit) quæ sit omnis vt intensionis, sic remissionis incapax: alteram verò

ὑπάλληλον,

ὑπάλληλον, οἷα ἐστὶ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἄτε ἔχουσαν, καὶ προσθήκην, καὶ ἀφαίρεσιν ἡδονῶν.

Εἰκόνας τε ἀναθήσειν, εἰ ἔχοι, ἀδιαφόρως ἐν στοαῖς.

Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι.

Ποιήματά τε ἀγνοήσειν, οὐκ ἂν ποιήσειν.

Καὶ εἶναί τε ἑτέρου ἕτερον σοφώτερον.

Χρηματίσεσθαί τε, ἀλλ᾽ ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα.

Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν.

Καὶ ἐπιχαρίσεσθαι τινὶ ἐπὶ τῷ διορθώματι.

Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν, ἀλλ᾽ οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι.

Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει, ἀλλ᾽ οὐχ ἑκόντα.

Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

Καὶ καθ᾽ ὕπνους ὅμοιον ἔσεσθαι.

Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι.

Ταῦτα δοκεῖ αὐτοῖς. Μετιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιστολήν.

subalternam (qualis esse potest inter homines) in quam cadere & adiectio, & detractio voluptatum possit.

Imagines, si quas habuerit, in ipsis porticibus indifferẽter appensurum.

Solum Sapientem de Musica, déque Poëtica rectè, *& vt decet sapientiam, virtutémque*, verba facturum.

Poëmata, *siue figmenta Poëtarum* ignoraturum: neque aliqua elucubraturum.

Esse alterum altero sapientiorem.

Pecuniam, si indigens quidem *fortaßis* fuerit collecturum: verùm ex Sapientiæ professione dumtaxat.

Principi obsequium, si quando occasio poposcerit, exhibiturum.

Vbi quis se in bonam frugem receperit, gratulaturum.

Scholam aperturum: sed non eò vsque, vt populare auditorium fiat.

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine: sed non vltrò tamen, *neque non rogatum.*

Placita *quædam* rata habiturum: nec *de re quauis* dubitaturum.

In somnis non alio affectu, *ob mentem bene compositam*, quàm per vigiliam exstiturum.

Mortem pro Amico interdum, *hoc est occasione exigente*, oppetiturum.

Ac eiusmodi quidem sunt, quæ illi de Sapiente tradunt. Transeundum iam est ad Epistolam.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΜΕΝΟΙΚΕΙ χαίρειν.

Μήτε νέος τις ὢν μελλέτω φιλοσοφεῖν μήτε γέρων ὑπάρχων, κοπιάτω φιλοσοφῶν. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν ὅμοιός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν, ἢ μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν. Ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων· τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾖ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς, πάντα

EPICVRVS MENOECEO S.

Neqve iuuenis quis dum est, philosophandi moram trahat: neque senex dum fuerit, philosophando defatigetur. Quippe ad habendum sanam mentem nemo immaturus, aut vietus est: & qui prætexit philosophandi tempus aut nondum adesse, aut iam præteriisse, non secus facit, ac is, qui dicit, bene, beatéque viuendi tempus, aut non aduenisse, aut esse elapsum. Philosophandum itaque & iuueni, & seni est: illi quidem, vt dum senescet, perseueret bonis efflorescere, ob perseuerantem eorum, quæ decorè eatenus peregerit, gratiam: isti verò, vt annis senex, animis tamen iuuenis sit, quatenus erit à futuris, impedientibúsque securus. Par est proinde ea meditari, quæ felicitati creandæ conducunt: quandoquidem

dum

dum illa adest, quod non habeamus, nihil est: dum abest, nihil non agimus, vt consequi ipsam possimus. Quamobrem quæ te assiduè admonui, illa age, ac meditare, ratus vtpote ipsa esse quasi Elementa honestè viuendi.

Ac imprimis quidem Deum reputans esse immortale, beatúmque Animal (vt notio communis de Deo suggerit) caue, ne quidquam ipsi attribuas, quod aut ab immortalitate alienum sit, aut à beatitudine abhorreat: sed quicquid de illo opinabere, fac vt valeat, saluâ immortalitate, beatitudinéque, constare. Scilicet Dij reuerâ sunt (euidens est enim illorum notitia) at qualeis vulgò homines existimant, minimè sunt: siquidem qualeis ipsos esse *quibusdam adiunctis, seu proprietatibus* opinantur, non taleis tuentur: *sed aliis adiunctis contradicentibus eosdem negant*. Impius est proinde, non is, qui *vulgareis* multitudinis Deos tollit; sed is, qui multitudinis opiniones Diis adhibet. Non enim *germanæ* prænotiones sunt, sed suspiciones falsæ, ea, quæ de Diis ab hominibus è vulgo traduntur. Arbitrantur quippe & malis detrimenta maxima, & bonis præsidia à Diis aduenire: siquidem propriis virtutibus, seu affectibus innutriti, simileis sui *Deos* admittunt, & quicquid affectuum suorum non est, id existimant ab ipsis alienum.

Assuesce verò etiam reputare, nihil ad nos pertinere mortem: quando quicquid est siue boni, siue mali, cum sensu est: mors autem sensus est priuatio. Exquisita porrò notitia, quòd mors nihil pertineat ad nos, præstat, vt hâc vitâ mortali fruamur, non quidpiam incerti temporis adiiciens, sed cupiditatem immortalitatis abiiciens. Nihil enim mali in vita est illi, cui egregiè perspectum est, nihil esse in vitæ priuatione mali. Adeò proinde, vt sit ineptus, qui timere se mortem dicit, non quòd præsens dum fuerit, mœroris quicquam afferat: sed quòd donec futura est, animum mœrore conficiat. Quod enim quando præsens est, molestiæ nihil exhibet, id, dum exspectatur, nequicquam contristat. Igitur, quæ omnium malorum maximè horrendum existimatur mors, nihil nos attinet: quia dum nos sumus, tunc mors non adest: & dum mors adest, tunc nos non sumus: adeò vt neque ad viuos, neque ad mortuos pertineat: quoniam alteros quidem non attingit, alteri verò nulli sunt.

Enimverò homines vulgares mortem refugiunt, interdum quidem, quasi malorum maximum: interdum verò, quasi omnium, quibus in vita fruimur,

ἔχομεν· ἀπούσης δὲ, πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. ἃ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα καὶ πράττε καὶ μελέτα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ᾽ εἶναι διαλαμβάνων.

Πρῶτον μὲν, τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη· μηδὲν μήτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον, μήτε τῆς μακαριότητος ἀνοίκειον αὐτῷ πρόσαπτε, πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα, περὶ αὐτὸν δόξαζε. Θεοὶ μὲν γάρ εἰσιν, ἐναργὴς μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ νόησις, οἵους δ᾽ αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσίν, οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς, οἵους νομίζουσιν. Ἀσεβὴς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν, ἀλλ᾽ ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. Οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν, ἀλλ᾽ ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις. Ἔνθεν καὶ μεγίστας βλάβας οἴονται, τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγεσθαι, καὶ ὠφελείας τοῖς ἀγαθοῖς. Ταῖς γὰρ ἰδίαις οἰκειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον, ὡς ἀλλότριον νομίζοντες.

Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον, ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν, καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει, στέρησις δέ ἐστιν αἰσθήσεως, ὁ θάνατος. Ὅθεν γνῶσις ὀρθὴ τοῦ μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον, ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν, οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθανασίας ἀφελομένη πόθον. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐν τῷ ζῆν δεινὸν τῷ κατειληφότι γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον, οὐχ ὅτι λυπήσει παρὼν, ἀλλ᾽ ὅτι λυπεῖ μέλλων. ὃ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, τὸ δὲ προσδοκώμενον κενῶς λυπεῖ. Τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῇ, τόθ᾽ ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. Οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζῶντας ἐστὶν, οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας, ἐπειδήπερ πρὸς τοὺς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ᾽ οὐκέτι εἰσίν.

Ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον, ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν, ὅτε δὲ,

ὡς ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. μάταιον δὲ φοβεῖ τὸ μὴ ζῆν, οὐ γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, ἐν ᾧ δοξάζηται κακὸν εἶναί τι τὸ μὴ ζῆν. ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως, ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἱρεῖται, οὕτω καὶ ὁ χρόνος οὐχ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος καρπίζεται. ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστίν, οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν, καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων, Καλὸν μὲν μὴ φῦναι,

φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.

Εἰ μὲν γὰρ πεποιθὼς τοῦτό φησι, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἑτοίμῳ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἐστίν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκώμενος, μάταιος, ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις.

Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον οὔτε ἡμέτερον, οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν, ὡς ἐσόμενον, μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενον.

Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαί, αἱ δέ, κεναί. καὶ τῶν φυσικῶν αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον. τῶν δὲ ἀναγκαίων, αἱ μὲν πρὸς εὐδαιμονίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, (ὡς αἱ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν) αἱ δέ, πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν.

Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν καὶ φυγὴν ἐπανάγειν οἶδεν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγείαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. τούτου γὰρ χάριν ἅπαντα πράττομεν, ὅπως μήτε ἀλγῶμεν, μήτε ταρβῶμεν, ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χειμών, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζώου βαδίζειν ὡς πρὸς ἐνδέον, καὶ ζητεῖν ἕτερον ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρωθήσεται. Τότε γὰρ ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν, ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα.

aut defungimur, cessationem. Abs re verò ipsum non viuere, *seu non esse*, terrori est: quoniam nihil vitæ in eo superest, vt dignoscere liceat, esse non viuere quidpiam mali. Cæterùm autem quemadmodum cibus non qui plurimus, sed qui suauissimus deligitur: ita *vitæ* tempus non quod longissimum, sed quod iucundissimum fructuosè captatur. Et, qui iuuenem admonet vt honestè viuat, senem, vt honestè moriatur *(quasi hæc sint seiuncta)* ridiculus est: non solùm quia est in vitâ quidpiam per se amabile, sed maximè etiam quia vna, eadémque meditatio est honestè viuendi, & honestè moriendi. Multò verò ineptior ille, qui esse ait, Bonum non nasci,

Aut natum, Ditis quamprimùm claustra subire.

Si enim persuasus hoc dicit: quamobrem non statim abit ipse è vita? id nimirùm illi, si rem modo seriò deliberauit, in promptu est. Sin ioco dicit, insanè facit: cùm hæ non sint res, quæ iocum admittant.

Mente etiam tenendum est, id quod est futurum, neque nostrum, neque omninò non-nostrum esse. Videlicet vt neque illud, tanquam euenturum haud-dubiè speremus: neque etiam tanquam haud-dubiè non eueturum desperemus.

Considerandum verò aliunde, cupiditatum alias esse naturaleis, alias inaneis: & naturalium alias necessarias, alias *non necessarias, sed simpliciter* solùm naturaleis: ac denique necessariarum alias attinere ad felicitatem, vt quæ ad corporis indolentiam, *& quasi quietem quandam placidam:* alias ad vitam, *vt quæ ad alimenti sumptionem, & quasi iucundum quemdam motum*, spectant.

Peracta nempe harum rerum sine errore speculatio habet, vnde infinuet quicquid prosequendum, fugiendúmve est, tam ad corporis sanitatem, quàm ad tranquillitatem mentis, *quod sanè est operæpretium*, cùm hic ipse sit beatæ vitæ finis. Etenim quicquid agimus, eò *denique* spectat, vt neque doleamus, neque perturbemur: & vbi semel assequuti id sumus, omnis animi procella sedatur: quasi iam nihil sit, ad quod *beatitudinis capax* Animal se conuertat, requisiturum aliquid aliud, quo ipsius tam animi quàm corporis bonum compleatur. Tunc enim voluptate egemus, cùm ex illius absentia excitatur in nobis dolor; at cùm non dolemus, tunc nulla in nobis voluptatis indigentia est.

Atque

Atque hæc quidem causa est, ob quam dicimus beatæ vitæ principium, ac finem esse Voluptatem. Quippe esse eam bonum primum & *nostræ, omnisque animalis natura* congenitum deprehendimus: ipsáque est, à qua electionem, fugámque omnem auspicamur, & in quam tandem desinimus: hoc affectu vsi, tanquam regulâ, ad bonum omne diiudicandum.

Cùm verò huiusmodi primum, cōgenitúmque bonum sit ob hoc ipsummet, non quamcumque voluptatem eligimus: sed interdum fit, vt complureis voluptates prætermittamus, quando nimirùm grauior est, qui illas consequitur dolor: veluti *ex opposito* complureis dolores voluptatibus potiores habemus, quando ex diurna eorum tolerantia consequitur voluptas vberior. Est itaque omnis voluptas secundùm naturā quidem suam *quid* bonum: sed non ideò tamen omnis eligenda, ac pari de causa dolor quidem est suapte naturâ *quid* malum: verùm non idcireò omnis refugiendus. Siquidem commensuratione, & rerum iuuantium, lædentiúmque habito delectu diiudicare hæc omnia decet: quandoquidem bono interdum vt malo, & vice versâ interdum malo, tanquam bono vtimur.

Cæterùm ipsam moderationem, quâ quis paruo contentus est, ingens existimamus bonum: non vt vniuersè modicis vtamur, verùm vt nisi multa adsint, paucis vti graue non sit, ac ingenuè persuasi simus tum illos solos magnificentia frui quam iucundissimè, qui eâ minimum indigent: tum quicquid naturæ necessarium est, id facillimum comparatu esse: vanum autem esse, *at non necessarium* quicquid comparatu difficile est. Viles certè cibi æqualem epulis sumptuosis voluptatem afferunt, vbi exempta prorsus fuerit, quæ cibi defectu molesta est, fames: polentáque, & aqua voluptatem maximam pariunt, si quis *modò famem, sitímque expectans*, iis, cùm indiguerit *dumtaxat*, vtatur.

Quamobrem victul simplici, minimèque splendido assuescere, tum sanitatis numeros implet, tum hominem ad vsus vitæ necessarios expeditum facit. Id etiam præstat, vt si quando per interualla sit mensa splendidior, ipsi degustandæ comparati sinceriùs simus. Denique nos (*quod caput est*) aduersùs fortunā interritos facit, *quasi nos reducat ad id, quod nulla iam eripere fortuna iniquitas possit*.

Constat igitur, quando voluptatem *beatæ vitæ* dicimus finem, non intelligere nos eas voluptates, quæ sunt virorum luxu diffluentium, aut aliorum etiā,

Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν. Ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην καταντῶμεν, ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες.

Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἱρούμεθα· ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὰν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῇ, πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. Πᾶσα οὖν ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν. οὐ πᾶσα μέντοι αἱρετή· καθάπερ καὶ ἀλγηδὼν πᾶσα, κακόν, οὐ πᾶσα δὲ ἀεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα. Τῇ μέντοι συμμετρήσει, καὶ συμφερόντων καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ, κατά τινας χρόνους, ὡς κακῷ· τῷ δὲ κακῷ, τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἀγαθῷ.

Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα· ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλά, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι· καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν, δυσπόριστον. Οἵ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτῃ τὴν ἡδονὴν ἐπιφέρουσιν, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῇ, καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ἐπειδὰν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται.

Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις, κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι, καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει.

Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὡς

iam

τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ᾽ ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν, οὐδ᾽ ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ᾽ ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος.

quatenus spectantur in ipsa actione fruendi, *quâ nimirùm sensus iucundè, dulcitérque afficitur*: veluti quidam ignorantes, aut *à nobis* dissentientes, aut *alioquin aduersùm nos* malè affecti interpretantur: sed *illud dumtaxat intelligimus*, non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ: non ipsa puerorum, mulierúmque consuetudo: non piscium deliciæ, aut quæcumque aliæ mensæ lautiotis cupediæ, iucundam vitam pariunt: sed quæ cum sobrietate, *serenóque adeò animo*, est ratio; causas, cur quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigans, ac opiniones abigens, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.

Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, φρόνησις, διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

Horum verò omnium principium (ac maximum proinde bonum) ipsa est prudentia: metetúrque adeò prudenria honorem præ ipsa philosophia *(quatenus illi imperat, dum iubet disquirere causas, ex quarum ignoratione hæc perturbatio consequitur)* ac est *aliunde eiusmodi*, ex qua aliæ omnes virtutes oriantur, edocentes viui iucundè non posse, nisi prudenter, honestè (*seu, quod idem est, fortiter, temperanterque*) & iustè viuatur: neque prudenter, honestè (*siue fortiter, atque temperanter*) & iustè, quin viuatur simul iucundè. Virtutes enim ipsi vitæ iucundæ congenitæ sunt: nec fieri potest vt ab ipsis vita iucũda separetur.

Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις εἶναι κρείττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσια δοξάζοντες, καὶ περὶ θανάτου διαπαντὸς ἀφόβως ἔχοντες, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένον τέλος; καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος· τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς, τὴν δὲ ὑπό τινων δεσπότιν εἰσαγομένην πάντων Ἀνάγκην, μὴ εἶναι τούτων ἀγγέλλοντος; ὧν ἐστι τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ παρ᾽ ἡμᾶς· διὰ τὸ, τὴν μὲν ἀνάγκην, ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην, ἄστατον ὁρᾶν, τὸ δὲ παρ᾽ ἡμᾶς, ἀδέσποτον· ᾧ καὶ τὸ μεμπτὸν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν.

Quibus præmissis, ec. quemnam virum prætuleris illi, qui & de Diis vera sentit: & omninò intrepidè aduersùs mortem est comparatus: & de ipso Naturæ fine, bonorúmque extremo sic ratiocinatur, vt intelligat ipsũ posse facillimâ facilitate adimpleri, compararíque: ac id, quod in malis tolerandum est, aut esse duratione breue, *si vehemens sit*; aut, *si sit diuturnum*, toleratu leue: & sibi-met ipsi denuntiat inductam ab aliquibus dominam omnium Necessitatem, non esse *saltem* dominam eorum, quæ partim à fortuna sunt, partim à nostro arbitrio pendent: quatenus necessitas quidem *rigida, ac* inemendabilis est: fortuna verò inconstans deprehenditur: & id, quod in nostro situm est arbitrio, liberum ab omni dominatu est, ipsíque adeò tribuitur quicquid est vituperio, aut (ex opposito) laude dignum.

Ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἱμαρμένῃ δουλεύειν. ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς· ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην, οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, ὑπολαμβάνων (οὐδὲν γὰρ ἀτάκ-

Nimirùm satiùs longè est, fabulosæ, *hoc est vulgari* de Diis opinioni addici, quàm isti *quorumdam* Physicorum Fato seruire. Nam illa qidem, ob teuerentiam, quæ *qualiscumque* habetur Diis, vt ij exorentur, spem facit: hoc verò habet necessitatem inexorabilem adiunctam. Caue interim, ne propterea habeas, *faciásue* ipsam Fortunam Deam, vt vulgus facit hominum (neque enim

quicquam à Deo inordinatè peragitur) néve etiam credas instabilem *quidem*, *sed* causam *tamen aliquam* (vulgò quippe existimant, non porrigere quidem ipsam *quasi manu* hominibus, boni aut mali aliquid, quod ad beatam vitam faciat; sed bonorum tamen, malorúmve insignium occasiones suppeditare) *Id caue, inquam*, satiùs ducens, ratione bene initâ infortunatum fieri, quàm malè initâ fortunatum. Præclarius est enim si quid ea pulchrè, *feliciterque* dirigat, vt id fuerit ipsi non sine iudicio, *deliberationéque* commissum.

Isthæc igitur, ipsísque affinia, interdiu, noctúque semper meditare, seu ipse tecum, seu cum socio, qui persimilis tui sit; ac fiet, vt nunquam siue vigilans, siue in somnis, perturbere, sed vt quispiam Deus inter homines viuas. Nihil quippe mortali animali simile habet homo, qui in immortalium bonorum possessione æuum traducit.

Hactenus Epistola est. Prætereo autem, quòd Epicurus Diuinandi artem, cùm aliis in locis, tum in maiore Epitome vniuersè repudiat; &, Ars, inquit, diuinatoria exsistentiæ nullius est; & vt sit, non ideò sunt tamen illa, quæ eueniunt, nostræ facultatis. Hæc, & plura sunt, quæ alibi etiam de vitæ instituendæ ratione ab eo disputantur.

Non conuenit porrò inter ipsum, & Cyrenaicos, quid sit voluptatis nomine donandum. Nam illi quidem voluptatem in stabilitate, *hoc est in indolentia, quæ est quasi quies*, non probant: eam verò solam, quæ est in motu, *hoc est, quâ sensus actu mouetur, reipsâve afficitur*, admittunt; ipse verò vtrique id nominis tribuit, & tam quidem in animo, quàm in corpore: veluti in libro de Electione, & fuga: in primo de Fine: in primo de Vita, & moribus: & in Epistola ad Philosophos Mitylene degenteis. Consimiliter verò & Diogenes in XIV. selectarum Scholarum, & Metrodorus in Timocrate, ita aiunt: Cùm intellecta à nobis voluptas alia quidem in motu sit, alia verò in stabilitate, &c. Et ipse Epicurus in illo *speciatim* de Electione libro sic habet: Voluptates in stabilitate sunt Imperturbatio, ac Indolentia; lætitia verò & hilaritas in ipsa, quæ est actu, motione attenduntur.

Dissidet quoque aliunde ab iisdem Cyrenaicis; quatenus illi quidem autumant corporis dolores deteriores esse doloribus animi, *eóque argumento vtuntur*, quòd sontes plectantur corporeis (*quasi iis grauiores nulli alij sint:*) ipse ve-rò animi *dolores* eo argumēto grauiores habet, quòd corpus quidem nullū malum

τως θεῷ πράττεται) οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν (οἴεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις μὴ δίδοσθαι, ἀρχὰς μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης χορηγεῖσθαι) κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστως ἀτυχεῖν, ἢ ἀλογίστως εὐτυχεῖν. Βέλτιον γὰρ τὸ κριθὲν ἐν ταῖς πράξεσι καλῶς, ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην.

Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα, διαπαντὸς ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς σεαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. Οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

Μαντικὴν δὲ ἅπασαν ἐν ἄλλοις ἀναιρεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ μακρᾷ ἐπιτομῇ, καί φησι, Μαντικὴ, ὡς ἀνύπαρκτος· εἰ δὲ καὶ ὑπαρκτικὴ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἤδη τὰ γινόμενα. Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπὶ πλείω διείλεκται ἀλλαχόθι.

Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκοὺς περὶ τῆς ἡδονῆς. Οἱ μὲν γὰρ καταστηματικὴν οὐκ ἐγκρίνουσι, μόνην δὲ τὴν ἐν κινήσει· ὁ δὲ, ἀμφοτέρας, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐν τῷ περὶ τέλους, καὶ ἐν τῷ α΄ περὶ βίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους ἐπιστολῇ. Ὁμοίως δὲ καὶ Διογένης ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τῶν ἐπιλέκτων, καὶ Μητρόδωρος ἐν τῷ Τιμοκράτει, λέγουσιν οὕτως. Νοουμένης δὲ ἡδονῆς, τῆς τε κατὰ κίνησιν, καὶ τῆς καταστηματικῆς. Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἐν τῷ περὶ αἱρέσεως οὕτω λέγει, Ἡ μὲν γὰρ ἀταραξία, καὶ ἀπονία καταστηματικαί εἰσιν ἡδοναὶ, ἡ δὲ χαρὰ, καὶ εὐφροσύνη, κατὰ κίνησιν ἐνεργείᾳ βλέπονται.

Ἔτι πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Οἱ μὲν γὰρ χείρους τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας τῶν ψυχικῶν (κολάζεσθαι γοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας σώματι) ὁ δὲ τὰς ψυχικὰς τὴν γοῦν σάρκα τὸ παρὸν μόνον χειμάζειν,

τὴν δὲ ψυχὴν καὶ τὸ παρελθὸν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς.

Ἀποδείξει δὲ χρῆται τοῦ, τέλος εἶναι τὴν ἡδονὴν, τῷ τὰ ζῶα ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῷ δὲ πόνῳ προσκρούειν φυσικῶς, καὶ χωρὶς λόγου. Αὐτοπαθῶς οὖν φεύγομεν τὴν ἀλγηδόνα· ἵνα καὶ ὁ Ἡρακλῆς καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ τοῦ χιτῶνος, δακρύει,

Βοῶν, ἰύζων, ἀμφὶ δ᾽ ἔστενον πέτραι,
Λοκρῶν τ᾽ ὄρειοι πρῶνες, Εὐβοίας τ᾽ ἄκραι.

Διὰ δὲ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς αἱρεῖσθαι, οὐ δι᾽ αὐτὰς, ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίειαν· καθά φησι καὶ Διογένης ἐν τῇ εἰκοστῇ τῶν ἐπιλέκτων, ὃς καὶ διαγωγὴν λέγει τὴν ἀγωγήν. Ὁ δ᾽ Ἐπίκουρος καὶ ἀχώριστον φησὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ἀρετὴν μόνην· τὰ δ᾽ ἄλλα χωρίζεσθαι, οἷον βρωτά.

Καὶ φέρε οὖν δὴ νῦν τὸν κολοφῶνα (ὡς ἂν εἴπῃ τις) ἐπιθῶμεν τοῦ παντὸς συγγράμματος, καὶ τοῦ βίου τοῦ φιλοσόφου, τὰς ΚΥΡΙΑΣ αὐτοῦ ΔΟΞΑΣ παραθέμενοι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν σύγγραμμα κατακλείσαντες τελευτῇ χρησάμενοι τῇ τῆς εὐδαιμονίας ἀρχῇ.

Τὸ Μακάριον καὶ Ἄφθαρτον, οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει· ὥστε οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται. ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον. [Ἐν ἄλλοις δέ φησι τοὺς θεοὺς λόγῳ θεωρητούς, οὓς μὲν κατ᾽ ἀριθμὸν ὑφεστῶτας· οὓς δὲ, κατὰ ὁμοειδίαν (ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπιρρύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων) ἀνθρωποειδεῖς.]

Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν, ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. ὅπου γὰρ ἂν τὸ ἡδόμενον ἐνῇ, καθ᾽ ὃν ἂν χρόνον ᾖ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν, ἢ τὸ λυπούμενον, ἢ τὸ συναμφότερον.

Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν συνεχῶς ἐν τῇ σαρκί· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄκρον, τὸν ἐλάχιστον χρόνον πάρεστι· τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον, αὐδ

nisi præsens *afficiat*; animum autem præter præsens, præteritum quoque, & futurum discruciet. Quâ etiam ratione habet voluptates animi voluptatibus corporis potiores.

Vt probet autem Voluptatem esse finem, ex eo demonstrat, quòd Animalia *omnia* simul ac sunt nata, sponte ipsâ naturæ, & citra vllum ratiocinium ipsam complectantur, & dolorem refugiant. Ac nobis ideò innatum sit; vt dolorem auersemur, & nè Hercules quidem ab interula *succensa* depastus, *sese contineat*, *quin* lacrymetur,

Clamans, freménsque, at vndique resonant petræ
Locrorũ, & Eubææ iuga alta montium.

Sententia quoque eius est, Virtutes non propter seipsas, sed voluptatis gratiâ experi; vt Medicorum scientia non ipsius artis, sed bonæ valetudinis causâ probatur (quemadmodum habet etiam Diogenes in xx. Selectorum; qui aliunde educationem disciplinæ informationem vocat.) Adiicit porrò Epicurus solam Virtutem à voluptate esse inseparabilem; cætera vt caduca, ab ipsa seiungi.

Verùm enimverò Colophonem *iam* (quemadmodum aiunt) toti & elucubrationi, & vitæ Philosophi imponamus; attexentes RATAS illius SENTENTIAS, ipsísque totum hoc à nobis susceptum opus concludentes, ac eo fine vtentes, qui idem sit Beatitudinis ipsius initium.

Quod Beatum, Æternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquã, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia. ALIIS VERO IN LOCIS AIT DEOS *non sensu, sed* MENTE CERNI, IPSOSQVE NON *soliditate quadam* CONSISTENTEIS, AVT *distinctione* NVMERABILEIS, VERVMTAMEN SIMILITVDINE QVASI HOMINIFORMEIS, PROPTER AFFLVXVM CONTINENTEM IMAGINVM AD EXHIBENDVM *menti nostræ* TALEM NATVRAM COMPARATARVM.

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omninò ad nos pertinet.

Magnitudinis voluptatum terminus (*seu Voluptas summa*) ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, ibi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

Non diu perseuerat in corpore continens dolor: sed summus quidem desinit breui (*quoniam aut soluit, aut soluitur*) & qui moram trahit, non multos est

dies absque aliqua in ipso corpore voluptate. Qui verò morbi productiores sunt; ij *per interualla* plus habent in corpore iucundi, quam mali.

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iusté viuere, illi nec iucundè viuere contingat.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur, (ac pro conditione quidem principatus, & regni, ex quibus eam vulgò comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere; existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquilláque ipsorum vita: ij sunt illud ipsum quod est naturæ bonum consequuti: nisi autem secura, tranquilláque fuit ((*vt reuerâ esse vix potest*) tum exciderunt sanè ab eo, quod naturæ congruum nancisci ex principatu *frustrà* appetierunt.

Nulla voluptas est per se malum: sed ea, quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

Si voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, *vt* duratione, complexúque *perfectis, molestia nihil extra eam foret*; foret ea collectio perinde *absoluta*, ac sunt opera Naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent, *possentque idcircò indiscriminatim optari*.

Si ea, quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos rerum sublimium (*ac Deorum proinde*) & mortis, ac doloris metu, doceréntque qui essent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem: cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberēt vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id est malum.

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, *veremúrque* ex rebus Sublimibus, neque item, quod ex ipsa morte, ne quando nimirùm ad nos pertineat aliquid: ac nosse prætereà possemus qui *germani* fines dolorum, atque cupiditatum sint; nihil Physiologia indigeremus.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt *in rerum natura, vitáque* præcipuæ, ipso eximatur, qui qualis sit Naturæ rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde, vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam non liceat.

τοῦ ἡδομένου κατὰ σάρκα οὐ πολλὰς ἡμέρας συμβαίνει. αἱ δὲ πολυχρόνιοι τῶν ἀῤῥωστιῶν πλεονάζον ἔχουσι τὸ ἡδόμενον ἐν τῇ σαρκὶ, ἤπερ τὸ ἀλγοῦν.

οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. ὥστε ὅτῳ μὴ ὑπάρχει τὸ ζῆν φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.

ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν ἐξ ἀνθρώπων (καὶ κατὰ φύσιν ἀρχῆς, καὶ βασιλείας, ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο οἷον τ' παρασκευάζεσθαι) ἔνδοξοι καὶ περίβλεπτοι τινὲς ἐβουλήθησαν γενέσθαι, τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἀσφάλειαν οὕτω νομίζοντες περιποιήσασθαι. οἱ δὲ, εἰ μὲν ἀσφαλὴς ὁ τῶν τοιούτων βίος, ἀπέλαβον τὸ τῆς φύσεως ἀγαθόν· εἰ δὲ μὴ ἀσφαλὴς, οὐκ ἔχουσιν οὗ ἕνεκα τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ὠρέχθησαν.

Οὐδεμία ἡδονὴ καθ' ἑαυτὴν, κακόν· ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ, πολλαπλασίους ἐπιφέρει τὰς ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.

Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονὴ καὶ χρόνῳ, καὶ περιόδῳ, ἄθροισμα ὑπῆρχεν καθάπερ καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, καὶ οὐκ ἄν ποτε διέφερον ἀλλήλων αἱ ἡδοναί.

Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας, τούς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδίδασκεν, οὐκ ἄν ποτε εἴχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα, αὐτοῖς πανταχόθεν εἰσπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν, οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν.

Εἰ μηθὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶν μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν, ἔτι τε αἱ περὶ θανάτου, μήποτε πρὸς ἡμᾶς ᾖ τι, ἔτι τὸ ἐδυνάμεθα νοεῖν τοὺς ὅρους τῶν ἀλγηδόνων, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, οὐκ ἂν προσεδεόμεθα φυσιολογίας.

Οὐκ ἦν τὸ φοβούμενον λύειν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων, μὴ κατειδότα τίς ἡ τοῦ σύμπαντος φύσις, ἀλλ' ὑποπτευόμενόν τι τῶν κατὰ τοὺς μύθους. ὥστε οὐκ ἦν ἄνευ φυσιολογίας ἀκεραίας τὰς ἡδονὰς λαμβάνειν.

Οὐθὲν

Οὐδὲν ὄφελος ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν κατασκευάζεσθαι, τῶν ἄνωθεν ὑπόπτων καθεστώτων, καὶ τῶν ὑπὸ γῆς, καὶ ἁπλῶς τῶν ἐν τῷ ἀπείρῳ, τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γενομένης μέχρι τινός.

Δυνάμει τῇ ἐξερειστικῇ, καὶ εὐπορίᾳ εἰλικρινεστάτη γίνεται ἡ ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.

Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὥρισται, καὶ εὐπόριστός ἐστιν· ὁ δὲ ἐκ τῶν κενῶν δοξῶν, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.

Βραχέα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοικεῖ.

Ὁ δίκαιος, ἀταρακτότατος· ὁ δ' ἄδικος, πλείστης ταραχῆς γέμων.

Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκὶ, ἐπειδὰν ἅπαξ, τὸ κατ' ἔνδειαν ἀλγοῦν ἐξαιρεθῇ, ἀλλὰ μόνον ποικίλλεται.

Τῆς δὲ διανοίας τὸ πέρας (τὸ κατὰ τὴν ἡδονὴν) ἀπεγέννησεν ἥ τε τούτων αὐτῶν ἐκλόγησις (καὶ τῶν ὁμογενῶν τούτοις,) ὅσα τοὺς μεγίστους φόβους παρεσκεύαζε τῇ διανοίᾳ.

Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος, ἐάν τις αὐτῆς τὰ πέρατα καταμετρήσῃ τῷ λογισμῷ.

Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς, ἀπέραντον δὲ ἀπείρου πόθος χρόνου παρεσκεύασεν· ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμὸν, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος πόθους ἐκκλείσασα, τὸν παντελῆ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδεήθημεν. Ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονὴν, οὐδ' ἡνίκα τὴν ἐξαγωγὴν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς τελείου λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφήν.

Ὁ τὰ πέρατα τοῦ βίου κατειδὼς, οἶδεν ὡς εὐπόριστόν ἐστι τὸ τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιροῦν, καὶ τὸ τὸν ὅλον βίον παντελῆ καθιστᾶν· ὥστε οὐδὲν προσδεῖται πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων.

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si supersit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneãt, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem, quę haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; *ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.*

Quæ securitas habetur ex tranquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatẽ, quâ *sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus quicquid necessarium natura non est,* detrahitur, ac per simplicissimam, *facillimamque rerum necessariarum* parabilitatem.

Diuitiæ, quibus Natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur, néc modus vllus, nec finis inueniri potest.

Exigua fortuna Sapienti interuenit: maximè verò, & grauissimæ res consilio ipsius, & ratione in vitæ serie administrantur.

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis: iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia *eius rei, quâ natura opus est,* oritur, sed dumtaxat variatur.

Id, quod mentis finem (summámve, *quæ in animo* voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximi ipsi menti incutiebantur.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum: si quis modò illius fineis rectâ ratione dimetiatur.

Præscripti sunt quidem à *Natura* fines voluptatis corporis; sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine, extremóque, *vt par fuit,* ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectam cõstituit, effecitque, vt *eâ contenti* haudquaquam ipsâ temporis infinitate indigeremus. Quin-etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem, cùm rerum *mortalium* conditio excessum è vita molitur; quippe prout optimæ vitæ perfectum, *atque adeò delectabilem,* nanciscitur finem.

Qui fineis in vita degenda *à Natura præscriptos* perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere; adeò vt rebus aleæ, periculisque plenis nullatenus egeat.

Oportet porrò ſibi finem *ſiue vitæ ſcopum*, ratum, conſtantémque præfixum habere, ratione bene initâ ſecundùm omnem euidentiam, quâ vulgò ſolemus, ſi quid opinamur, expendere: omnia quippe, niſi id fiat, indiſcretæ temeritatis, confuſioniſque plena euadent.

Si omnibus ſenſibus fidem adimas: ne habebis quidem, quoſcumque ipſorum falli dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

Si quempiam ſenſuum abſolutè explodas, neque id, quod eſt opinabile, diſtinguas in id, quod exſpectabile eſt (*tempusve, quaſi nondum ſit debitè perſpectum, depoſcit, priuſquam quale ſit, pronuntietur*) & in id, quod præſens (poſitúmve *coràm, exploratúmque*) eſt; ac rurſus in id, quod ſecundùm ſenſus, ſecundùm paſſiones, *affectionéſve animi*; ſecundùm omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum ſenſus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum *tibi* criterium, *quo ſolidè quidpiam iudices*, ſit ſuperfuturum.

Si *id* omne, *quod heic appellatur* exſpectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque *leuiter* prætereris (*quaſi conſtans, & admittendum*) id quod nullius euidentiæ ſuffragium habens, falſum eſt: *eo caſu*, geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attendítque ſollicitè, quale omne iudicium ſit, quod de re opinabili aut rectè, aut perperàm fertur.

Niſi qualibet occaſione vnamquamque actionum tuarum ad ipſum Naturæ finem referas, ſed ad aliud quidpiam ſiue proſequendo, ſiue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis ſermonibus conſentaneæ.

τὸ ὑφεστηκὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ᾽ ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν· εἰ δὲ μὴ, πάντα ἀκρισίας, καὶ ταραχῆς ἔσται μεστά.

Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ᾽ ἃς ἂν αὐτῶν φῇς διεψεῦσθαι, πρὸς δὲ ποιούμενος τὴν ἀναγωγὴν, κρίνῃς.

Εἰ τινα ἐκβάλλῃς ἁπλῶς αἴσθησιν, καὶ μὴ διαιρήσῃς τὸ δοξαζόμενον, κατὰ τὸ προσμένομενον, καὶ τὸ παρὸν ἤδη κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰ πάθη, καὶ πᾶσαν φανταστικὴν ἐπιβολὴν τῆς διανοίας, συνταράξεις καὶ τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τῇ ματαίῳ δόξῃ, ὥστε τὸ κριτήριον ἅπαν ἐκβαλεῖς.

Εἰ δὲ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον ἅπαν ἐν ταῖς δοξαστικαῖς ἐννοίαις, καὶ τὸ μὴ ἐπιμαρτύρησιν ἔχον οὐκ ἐκλείψεις, τὸ διεψευσμένον, ὡς τετηρηκὼς ἔσῃ πᾶσαν ἀμφισβήτησιν καὶ πᾶσαν κρίσιν τοῦ ὀρθῶς, καὶ μὴ ὀρθῶς δοξαζομένου.

Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις ἕκαστον τῶν πραττομένων ἐπὶ τὸ τέλος τῆς φύσεως, ἀλλὰ προκαταστρέψεις (εἴτε φυγὴν, εἴτε δίωξιν ποιούμενος) εἰς ἄλλο τι, οὐκ ἔσονταί σοι τοῖς λόγοις αἱ πράξεις ἀκόλουθοι.

Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μέν εἰσι φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι· αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι. [φυσικὰς, καὶ ἀναγκαίας ἡγεῖται ὁ Ἐπίκουρος τὰς ἀλγηδόνας ἀπολυούσας, ὡς ποτὸν ἐπὶ δίψους. φυσικὰς δὲ οὐκ ἀναγκαίας, τὰς ποικιλλούσας μόνον τὴν ἡδονὴν, μὴ ὑπεξαιρουμένας δὲ τὸ ἄλγημα, ὡς πολυτελῆ σιτία. οὔτε δὲ φυσικὰς, οὔτε ἀναγκαίας, ὡς στεφάνους, καὶ ἀνδριάντων ἀναθέσεις.]

Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν, μὴ ἐπ᾽ ἀλγοῦν δὲ ἐπαναγουσῶν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, ὑπάρχει ἡ σπουδὴ σύντονος, παρὰ κενὴν δόξαν αὗται γίνονται, καὶ παρὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν, οὐ διαχέονται, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κενοδοξίαν.

Cupiditatum aliæ ſunt naturales, & neceſſariæ; aliæ naturales, nec tamen neceſſariæ; aliæ neque naturales, neque neceſſariæ, ſed ex opinione inani prognatæ. NATVRALEIS PORRO, ATQVE NECESSARIAS EXISTIMAT EPICVRVS EAS, QVÆ DOLORES TOLLVNT, CVIVSMODI EST REI POTVLENTÆ, DONEC VIGET SITIS. NATVRALEIS VERO, ET NON NECESSARIAE ILLAS, QVÆ NIHIL ALIVD, QVAM VOLVPTATEM VARIANT, NON VERO *abſolutè* DOLORI DETRAHENDO, *quatenus ſunt tales, neceſſaria* SVNT, VT QVÆ EDVLIORVM SVNT OBLICATIORVM. *Poſtremò* NEQVE NATVRALEIS, NEQVE NECESSARIAS, QVALES *verbi gratiâ*, CORONARVM SVNT, STATVARVM-VE ERIGENDARVM.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt: ſi vehemente eum ſtudio ſint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuſcemodi; ac non ex ſua ipſarum natura (*quâ parte nimirùm naturales ſunt*) ſed præ ipſa, quæ in homine eſt, opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.

Τῶν

Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν ἐπανάγουσιν, ἐὰν μὴ συμπληρωθῶσιν, οὐκ εἰσὶν ἀναγκαῖαι, ἀλλ' εὐδιάχυτον τὴν ὄρεξιν ἔχουσιν, ὅταν δυσπόριστοι, ἢ καὶ βλάβης ἀπεργαστικαὶ δόξωσιν εἶναι.

Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται εἰς τὴν τοῦ ὅλου βίου μακαριότητα, πολὺ μέγιστόν ἐστιν ἡ τῆς φιλίας κτῆσις.

Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰώνιον εἶναι δεινὸν, μηδὲ πολυχρόνιον· καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡρισμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα κατανοῆσαι συντελουμένην.

Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον, ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθέν ἐστιν οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἄδικον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ὅσα μὴ ἐδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ' ὁπηλίκους δή ποτε ἀεὶ τόπους συνθήκη τις ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, μηδὲ βλάπτεσθαι.

Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακὸν ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει τοὺς ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς.

Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν μηδὲ βλάπτεσθαι, πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ἐπὶ τοῦ παρόντος λανθάνῃ. Μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ λήσει.

Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν, πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτὸ, (συμφέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ) κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας, καὶ ὅσων δήποτε αἰτιῶν, οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.

Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον ὅτι συμφέρει ἐν ταῖς χρείαις τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας τῶν νομισθέντων εἶναι δικαίων, τὴν

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessariæ non sunt, sed appetentiam continent dissolutam; *temeréve diffluentem*; quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam *alicuius* nocumenti *iure* reputantur.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, *nihil vberius, nihil iucundius.*

Eadem scientia confirmauit animum, ne quód aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

Ius, siue Iustum naturale est tessera vtilitatis; *seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas,* vt *homines* adinuicem neque lædant neque lædantur; *atque adeò securè degant; quod naturâ duce quisque expetit.*

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem; nulla est iusti, aut iniusti, *seu iuris, iniuriæve* ratio. Pari autem modo nulla *esse censenda* est inter eas nationes, quæcumque non potuere, aut noluere, vt adinuicem neque læderent, neque læderentur pacisci.

Iustitia per se (*& quatenus quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum*) nihil est; *ac in homine solitariè spectato reperitur nulla;* sed *duntaxat* in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendóve nocumento iniri.

Iniustitia (*quatenus rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est*) non est aliquid secundùm se malum; est autem malum in eo metu, quo *exstimulante conscientiâ* suspicatur quis, *veretúrque*; ne quæ iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant.

Fieri non potest, vt qui clàm violauerit aliquid *iuris*, pactorúm*ve* eò sancitorum, ne quis faciat, patiatúrve iniuriam, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

Vniuersè quidem ius, *seu quod iustum est*, idem est apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum causis *apud varias* variis, euenit vt non idem ius, *siue iustum*, sit apud omneis.

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, *communive eorum participatione*, quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturâ habet, si

tale

tale quidem fit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen, vt mutuò sociatis vtile non sit, id iam *veram* iusti naturam non habet.

τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει. ἐὰν μὲν τὸ αὐτὸ πᾶσι γίνηται. ἐὰν δὲ τὸ αὐτὸ μὲν θῆται νόμος, μὴ ἀποβαίνῃ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, οὐκέτι τοῦτο τὴν τοῦ δικαίου φύσιν ἔχει.

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum *vtilitas aliqua fit, ac idcircò* ad prænotionem, *quæ habetur de iusto*, congruat; id pro illo quidem tempore est iustum: *certè* apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, ac res humanas generaliùs perspiciunt.

Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον, χρόνον δέ τινα εἰς τὴν πρόληψιν ἐναρμόττῃ, οὐδὲν ἧττον ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦν δίκαιον, τοῖς μὴ φωναῖς κεναῖς ἑαυτοὺς συνταράττουσιν, ἀλλὰ πλεῖστα πράγματα βλέπουσιν.

Vbi nullâ nouâ superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem *habitam de iusto* non congruere: ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse vtilia desierint; ea quidem illeic exstitere iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansere vtilia; deinceps verò statim atque desierunt esse vtilia, desierunt simul esse iusta.

Ἔνθα μὴ καινῶν γενομένων τῶν περιεστώτων πραγμάτων, ἀνεφάνη μὴ ἁρμόττοντα εἰς τὴν πρόληψιν τὰ νομισθέντα δίκαια ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων, οὐκ ἦν ταῦτα δίκαια· ἔνθα δὲ καινῶν γενομένων τῶν πραγμάτων, οὐκέτι συνέφερε τὰ αὐτὰ δίκαια κείμενα, ἐνταῦθα δήποτε μὲν ἦν δίκαια ὅτε συνέφερεν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τῶν συμπολιτευομένων, ὕστερον δὲ οὐκ ἦν ἔτι δίκαια, ὅτε μὴ συνέφερεν.

Qui sibi fiduciam, securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, cõparare aggressus est, is possibilia quidē paratu, tanquā à se non aliena quæsiuit: at impossibilia pro alienis habuit. Quin-etiā possibilium bene multa nō attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

Ὁ τὸ θαρρεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἄριστα συστησάμενος, οὗτος τὰ μὲν δυνατὰ ὁμόφυλα κατεσκευάσατο τὰ δὲ μὴ δυνατὰ, καὶ ἀλλόφυλα ἡγήσατο. καὶ μὴν καὶ πολλοῖς δυνατοῖς ἀνεπίμικτος ἐγένετο, καὶ ἐξωρίσατο ὅσων τε οὐκ ἐλυσιτέλει κρατεῖν.

Quibuscumque plenā fiduciam, securitatémque parare fas fuit ex societate hominū pari sententiâ, affectúque viuentium, ij firmissimo freti pignore, quàm-suauissimè inter se vixerunt; ac plenissima necessitudine iūcti, præoptauere sine lamētis, pro illo qui foret ad mortem destinatus, mortē subire.

Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τὸ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμονοούντων παρασκευάσασθαι, ὅτι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστον, βεβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες, οὐκ ὀδυρόμενοι εἵλοντο αὐτὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν.

FINIS. ΤΕΛΟΣ.

PETRI

PETRI GASSENDI AD LIBRVM DECIMVM DIOGENIS LAERTII NOTÆ.

Ad Epicuri Vitam.

Pag. 1. ℣. 1. ἘΠΊΚΟΥΡΟΣ Νεοκλέους· Quæ circa Epicuri Nataleis obseruari hoc loco possent, ea pertractata fusè habentur inferiùs sub Apologiæ initium. Quin-etiam quæ deinceps sequuntur attinentia ad Vitæ seriem, Mores, Mortem, institutionem Sectæ, Auditores, Successores, Libros, & si qua sunt eiusmodi, ea copiosè adeò prosequuti sumus, vt supersit solùm heic loci attingendum, si quidpiam ad textus emendationem pertinens, illeic aut prætermissum sit, aut non-nisi obiter insinuatum.

℣. 26. Τῶν γραμματιστῶν. Expuncta heinc est, quæ intercipi solet vox σοφιστῶν, cum particula καὶ, tum quia non exstat in MSS. tum quia apud Empiricum, à quo tota historia fusiùs narratur, non legitur; tum quia probabile non est, si fuissent Sophistæ ab Epicuro interrogati, futurum fuisse vt obmutescerent, ipsi potissimùm professi posse se de omnibus rebus ex-tempore dicere; aut eum amandarent (vti amandatum Empiricus ait) ad Philosophos; ipsi se præsertim solos sapere, suóque dignos esse nomine gloriantes.

Pag. 2. ℣. 5. ἦξαι, pro ἀΐξαι. Ita scilicet, tum ob
In Epic. MSS. tum quia Hesychius à quo pleraque descripta ex Laërtio sunt, suo tempore ita legit; tum quia vox videtur sensui non-nihil magis congruere.

℣. eod. Τίμωνα. Addo, interpretando, *authorem*, vt fuit *Sillorum, seu maledictorum*, vt intelligamus Timonem nihil fecisse insolitum, cùm in Epicurum conuitia effudit; quippe qui effuderit etiam in omneis alios Philosophos, opere illo *Sillis* inscripto.

℣. 7. καὶ κύντατος. Legit Aldobrandinus ὕστατος, verùm præter metri rationem, refragantur tam editi, quàm MSS. Codices; ac præterea ipse Sillographi scopus.

℣. 16. ἐν τῷ δωδεκάτῳ, &c. adusque καὶ Διονύσιος,] pro ἐν τοῖς δώδεκα τῶν ἐπιγραφομένων Διοκλείων ἐλέγχων, ἅ ἐστι περὶ τὰ (vel vt MSS. habent τοὺς) κδ'. Ita scilicet meliùs congruit; cùm alioquin tametsi velis δώδεκα βιβλία, quibus ἔλεγχοι continerentur, intelligere; neque constructio facilè pateat, neque dici facilè possit, quota fuerint τὰ δώδεκα, in quibus Diocles speciatim de Epicuro dixerit, ex numero illo maiore.

℣. 34. Λεοντίῳ, pro Λεοντίᾳ. Ita nimirum heic, & postea ob nominandi casum Λεόντιον, de quo nusquam ambigitur.

℣. 37. γυναικὸς ἀστόν. Legendum fortassis γυναικὸς αὐτὸν, tum quòd in vno MSS. non ἀστὸν, sed αὐτὸν legatur; tum quòd illud ipsi fortè exprobrari ab aliquo potuerit, quod Phaëtonti ab Epapho,

—— *Matri omnia demens Credis.*

Verùm retinere lectionem nihil vetat, quatenus talis exprobratio satis solemnis Athenis fuit; (quippe cùm, vt nihil de cæteris dicam, non modò Antisthenes ex Laërtio, sed Themistocles etiam ex Plutarcho, quòd matre esset Thrace, habitus nothus fuerit) idque, cùm testante Aristotele, in quibusdam solùm Rebuspublicis, natum esse sufficeret ex altero parente ciue, vt quis haberetur legitimus ciuis. Potuit verò in Epicurum ansa captari tantò faciliùs, quantò tum puer ex Samo redux, tum posteà Lampsaco adueniens, habitus proinde à nonnullis Samius, ab aliis Lampsacenus fuit; vt in eius Apologia, seu libro de Vita, & Moribus primo breuiter insinuauimus.

1. Metam.
lib. 7.
in Them.
3. Polit. 18.

℣. 49. ἀνέπλασας. Ita ex Suida, & meliùs quidem, quàm, vt vulgò ἀνέπλασεν. Videtur porrò hic esse locus, quem Plutarchus subnotat, dum Καὶ γὰρ Ἐπίκουρος, inquit, ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων ἐπιστολαῖς κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ' αὐτῶν λέγων, ἀνδρείους εἶναι. *Est enim etiam Epicurus insulsus, cùm occasione acceptarum ab Amicis literularum, excitari ab ipsis tumultuarios applausus ait.*

cap. 1. in voc.
Epic. lib. de audit.

℣. 51. Λεοντῖνε. Videtur nempe pro Λέοντε, à nominandi casu Λεοντεὺς, qui posteà quoque legitur.

℣. 1. ὦ Θεμίστα. Ita videtur, pro καὶ Θεμίστᾳ, Pag. 3.
Epistola quippe ad Themistam est.

℣. 6. Θεόδωρος. Legit quidem Stephanus Θεόδοτος, sed retineri tamen vox potest, quòd Theodorus esse potuerit vnus ex iis Stoicis, lib. 2.
quos hoc donatos nomine Laërtius in Theodoro scribit; & ex iis, quæ in Apologia satis lib. 3.
copiosè deduximus, manifestum sit Stoïcos fuisse ex genio Sectæ Epicuri conuitiatores.

lib. 12. ℣. 11. Οὐ γὰρ ἔγωγε, &c. Locus hic apud Athenæum in hunc modum legitur: Οὐ γὰρ ἔγωγε δύναμαι νοῆσαι τἀγαθόν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ τῶν χειλῶν ἡδονάς, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς δι' ἀκροαμάτων, ἀφαιρῶν δὲ καὶ τὰς διὰ
3 Tuscul. μορφῆς κατ' ὄψιν ἡδείας κινήσεις. Interpretatio autem exstat apud Ciceronem, eáque ipsa est, quam adhibui, nisi quòd cùm interpretatio vocis δι' ἀφροδισίων desit, suppleui illam gemina hac voce *complexu corporum*, ex eodem Cicerone, qui non multò pòst ista repetens, hæc habet: *Sed explanauit quid diceret, Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, & formas eas, quibus oculi iucundè moueantur.* Retineri autem posse censui Laërtij lectionem circa has voces οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω, quod Cicero quoque sic legisse videatur, dum ad verbum sic, *Nec equidem habeo quod intelligam.* Quin-etiam vocem χυλῶν, pro voce χειλῶν Athenæi non commutaui, quòd Cicero nomine *Saporis* eam reddiderit; ac ideò legi posse putauj μορφῶν, pro μορφῆς, quòd vbique apud Ciceronem multitudinis numero exprimatur. Quod superest, non videtur posse iam supplementum, quàm correctio huiusce loci improbari; cùm in omnibus alioquin exemplaribus post vocem δι' ἀφροδισίων, legantur hæc solùm καὶ τὰς δι' ἀκροαμάτων, καὶ τὰς διὰ μορφῆς, & apud Hesychium etiam duæ postremæ voculæ (præter superiorum transpositionem) desint.

℣. 17. τὸ ἀκάτιον ἀράμενος. Hasce addo voces, coniecturâ desumptâ ex MS. antiquioris margine, in quo post vocem φεῦγε le-
lib. de aud. po. gitur, tanquam in ipso textu deficiens, τὸ κατι δὲ ἠραιδρ, valde corruptè scilicet. Corrigo autem, restituóque ex Plutarcho, qui occasione legendorum ab adolescentibus
lib. 2. Poëtarum, *An cogemus*, inquit, *ipsos* τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους παντελῶς φεύγειν; quo etiam modo aduersus Coloten verba hæc leguntur, ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν, &c. Videlicet quasi solito Epicuro *nauigij velocis* Metaphorâ vti, ad innuendum quam oporteret velocissimè *vale dicere* Liberalibus Dis-
lib. 12. c. 2. ciplinis. Et quò res sit minùs ambigua, Quintiliani verba hæc sunt, *Nam imprimis nos Epicurus à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam-velocissima iubet.* Quod heic porrò legis, *omnem disciplinam*, interpretationem agnoscis illarum textus vocum παιδείαν πᾶσαν, quibus licet proinde intelligere illam celebrem ἐγκύκλιον παιδείαν de qua libro toto Apologiæ postremo est dictum, quámque nomine τῆς φιλολογίας Martianus Capella intellexit in illo *de nuptiis*
de lib. pr. cap. 16. *Mercurij, Philologiaque opere*; ac videri potest Galenus nomine eodem intellexisse, conscripto speciali aduersus Epicurum libro hocce titulo, εἰ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν; *Sit-ne eruditio ad Moralem Philosophiam vtilis?* Vbi quòd τὴν φιλολογίαν
13. famil. epist. 1. *eruditionem* interpretor, Cicero ipse facit,
2. de nat. qui cùm in Epistolis Atticum commendet,
Deor. quòd præter morem Epicureorum, sit omni liberali doctrina politissimus; tum alibi eos, qui doctrinas, artesue huiusmodi tenent, appellari eruditos dicit.

℣. 28. συνδιαγωγήν. Ita habent MSS. tametsi nihil vetat retineri quoque vulgatem vocem συναγωγήν.

℣. 33. ὅτι ὑπὸ τῆς κλίνης ἀναστῆναι. Visum est huiusmodi voces posse ex Suida interiici, quòd alterum sit quasi membrum exaggeratæ infirmitatis, ob quam exprobratum Epicuro est, non modò quòd impositus lecticæ, non posset ab ea exsurgere, vt in pedes staret; sed etiam, quòd decumbens, ne se quidem posset è lecto, vt sellæ imponeretur, demittere.

℣. 34. Μνᾶν ἡμερησίαν, Pati interpretatio non potuit, vt cùm *Minam, quæ dietim impenderetur verterim*, Minæ valorem monetâ nostrâ æstimatum adiicerem. Qui nosse volet, Attica mina nonaginta sex drachmis valens, æquiparatur eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, libris Turonicis XXXV. cum solidis XIV. denariísque Turonicis VIII. siue (ob maiorem auctorum constantiam) nummis Solaris VII. minùs octaua Solari parte: vt intelligi ex iis potest, quæ in Vita Peireskij satis copiosè deduximus. lib. 2.

℣. 38. ἑταίρας τε ἄλλας, καὶ, pro ἑταίρας καὶ ἄλλας. Ita videlicet legendum non malè videtur coniicere Casaubonus.

℣. 43. λέγειν, καὶ ἀντιγράφειν, Fortè γράφειν, καὶ ἀντιλέγειν, quemadmodum adhibita Manu-scripto correctio habet: ac præsertim cùm ἀντιγράφειν non tam *contrascribere*, quàm *rescribere* sit. Quòd sensus nihilominùs constare possit, nihil moueo.

℣. eodem. ἄλλοις τε. Sic quippe videtur legendum, non ἄλλας; nisi quis omnia magis inuertens, addénsque particulam τῷ, legendum putet, ἐν αὐταῖς τε; καὶ ἄλλαις τῷ Ναυσιφάνει.

℣. 49. τὸ ἀνδραποδῶδες. Addo ad interpretationem *popularis auræ*; vt intelligatur Mancupij genus, quod iam olim ipsis Sophistis exprobrari solitum est.

℣. 2. ἑαυτὸν μου. Visum est posse huiusmodi duas voculas interseri, ne fieri ansa pergeret existimandi Epicurum habitum fuisse Nausiphanis non discipulum, sed magistrum. Pag. 4.

℣. 3. Πλεύμονα τε αὐτὸν ἐκάλει, Addo ad interpretationem *quasi sensus expers foret*, idque authore Empirico, cuius verba sunt, τὸν πλεύμονα καλῶν τὸν Ναυσιφάνην, ὡς ἀναίσθητον, *Nunc Pulmonem Nausiphanem, quasi sensus expertem vocans.*

℣. 6. Πλάτωνα χρυσοῦν, Addo *quasi fastuosum* ob fastum, quem constat obiectum Platoni; ac non modò quidem à Diogene, & aliis, sed à Comico Ephippo præsertim, qui apud Athenæum Platonem, & quosdam eius familiareis taxauit, quòd cætera inter, vestitu sumptuoso, cultúque propemodum lasciuienti forent; cùm & quis posset existimare non esse id alienum ab eo, quòd in Theæteto illum Plato carpit, qui nesciat ingenuè, scitéque vestem induere; neque item ab eo, quòd apud eundem Athenæum φιλόδοξος *gloriæ appetens* habitus, dixisse fertur *se vlti-* lib. 11. ibid.

mam

mam gloriæ tunicam in morte exuturum. Fortè autem χρυσοῦς speciatim est dictus, quasi in ipsummet retorquendo scomma, quo Gorgiam ob statuam sui auream Delphis consecratam impetiit, dum accedentem conspiciens, *venis ad nos,* inquit, καλός τε, καὶ χρυσοῦς Γοργίας, *pulcher, & aureus Gorgias:* quod idem rursùs Athenæus ex Hermippo refert. *ibid.*

lib. 8. ℣. 7. λευκοτίλην ἄσωτον. Non meminit vocis huius Athenæus; tametsi intelligi possit ex sequentibus, sed desumpsit locum ex Epistola περὶ ἐπιτηδευμάτων, nósque ex ipso retulimus libro 5. *cap. 3.* Addo heic solùm visum esse ad vocem καταφαγεῖν, debere accedere particulam ἢ.

ibid. ℣. 9 φαρμακοπώλην. De hac quoque voce eodem libro dictum aduersus Casaubonum. Addo iam solùm eius lectionem ex Athenæo confirmari.

ibid. ℣. 10. χρυσία Δημοκρίτου. Præter allata eodem libro ad probandum legi debere Δημοκρίτου, non Δημόκριτον, adhiberi potest Manuscriptorum fides.

℣. eodem. ἐν κώμαις, habet Athenæus, ἐν κώμῃ τινί

loc. cit. in Epic. ℣. 11. Ἡράκλειτόν τε κυκητὴν Legit Hesychius μιμητὴν, cùm Heraclitus tamen nihil videatur minùs aut fuisse, aut haberi voluisse, quàm alicuius imitator, scilicet professus, vt Laërtius habet, *lib. 9.* ἀκοῦσαί τε οὐδενὸς, καὶ μαθεῖν πάντα παρ' ἑαυτοῦ, *Neminem audiisse; didicisse verò ex seipso omnia.* Fuit porrò Heraclitus etiam à Timone κοκκυστὴς dictus (tametsi in quibusdam editionibus κωκυστὴς, & κοκκυστὴς habeatur) illo carmine, quod apud Laërtium, *ibid.*

> Τοῖς δ' ἔνι κοκκυστὴς ὀχλολοίδορος Ἡράκλειτος
> Αἰνικτὴς ἀνόρουσε. ———
> *Confusor turbæque Heraclitus reprehensor,*
> *Ambiguo ludens, hisce institit* ———

Et testatur quidem Laërtius Timonem hisce versibus respexisse ad illam, quâ liber ipsius conscriptus fuit, obscuritatem; talem scilicet, ob quam liber dictus fuerit à Socrate, Delio egere natatore, & ipse Heraclitus fuerit cognominatus σκοτεινὸς *Tenebricosus,* euaseritque adeò, vt Lucretius ait,

> *Clarus ob obscuram linguam, magis inter inaneis,*
> *Quam de graueis inter Graios, qui vera requirunt:*
> *Semper enim stolidi magis admirantur, amántque,*
> *Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt.*

Verùm, cum additamento ad interpretationem facto id postremo loco expresserimus; tum videtur Timon potuisse ad illud quoque respicere, quod secundo loco insinuauimus, quódque Plutarchus fusiùs recensens scribit, *lib. de Garrul.* *Heraclitum, cùm fuisset rogatus à ciuibus, vt quampiam de concordia sententiã edissereret, nihil aliud, quàm conscenso suggestu aquam in calice sumpsisse inspersisse ipsi farinam, commiscuisséque pulegio, ac potione sumpta abiisse: documento ipsis relicto, fore, vt ciuitates pacem, concordiámque tuerentur, si ea satis essent, quæ facilè occurrerent, neque sumptuosa requirerentur.* Præmisimus autem potuisse etiam Heraclitum κυκητὴν vocari, quòd statuerit omnia esse, in continuo fluxu (quam ex illo sententiam Cratylus mutuatus fecit celebrem) sic in confusione, commistionéve perpetuâ, *apud Plat.* ob quam nihil vnum appellari constanter posset, ac sola proinde rerum omnium summa vna foret, scribente Aristotele fecisse illum τὰ ὄντα πάντα τῷ λόγῳ ἕν, *Entia omnia ratione vnum*; *1. Phys. c. 2.* & iocante Luciano, quòd iuxta ipsum ἠρεμεῖν οὐδὲν, ἀλλ' ὡς ἐς κυκεῶνα πάντα συνειλεῖσθαι, *nihil stabile sit, sed omnia quasi in quemdam cinnum, miscellámve continuò voluantur.*

℣ 12. Ληρόκριτον Λημόκριτον. Legitur vulgò Ληρόκριτον, quasi ille tempus triuerit in nugis; sed legere præstat cum Hesychio Λημόκριτον, quasi Democrito exprobretur illa cæcitas, quam fecisse sibi ille dicitur, vt Naturæ secreta rimaretur attentiùs; aut saltem caligo (vndecumque contigerit) quâ ipsum laborasse constat, vel ex illo Ciceronis loco, *5. Tusc.* *Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat: at verò bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; vtilia, inutilia; magna, parua poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè.*

℣ eod. Ἀντίδωρον Σαννίδωρον, Sic nempe legendum existimat Iunius; cùm alioquin legenti, vt vulgò fit, Σαννίδωρον, commodus nullus sensus occurrat.

℣. 13. Τούς τε Κυρηναϊκούς. Verecundè sanè, pro Κυζικηνούς, quod immutatio nimia videatur; sed vt prætercam attendenti ad characteres non videri nimiam; dici aliunde non posse puto, quinam fuerint illi Cyziceni Philosophi, quos Epicurus impetierit; cùm exstiterint tamen instituti ab Aristippo Cyrenaïci, à quibus circa Voluptatem variis modis dissenserit, vt declarandum inferiùs est, & attigimus citato iam libro. *cap. 5.*

℣. 14 Διαλεκτικούς. Addo ad interpretationem, *Megaricós-ve,* vt intelligantur non qui vniuersè profitentur Dialecticam, sed speciatim Philosophi ab Euclide instituti, & tam ab eius patria Megarici, quàm à genio Sectæ Eristici, siue Contentiosi, & Dialectici dicti.

℣. 17. Τοῦ γὰρ ἀνδρί. Nimirùm ita potiùs, τοῦ δ' ἀνδρὸς videtur legendum; vestigium verò emendationis ex MSS. habeo, in quibus legitur τοῦ γὰρ ἀνδρῶν; non videtur autem incongruè vox οἷον prætereà statim adhiberi.

℣. 30. ἀποδίδωσι, Ita videtur pro ἀπολύσας, qua ex voce nullus cohærens elicitur sensus.

℣. 5. ἐξηλιθωμένος pro ἐξηθισμένος. Ita scilicet magis congruit; & interponctione quidem consequente, ac præcedente vocem κοτύλη, *Pag. 5.* quam dictum est libro sexto licere ex Athenæo interpretari *heminam,* quæ Romanis est dimidium Sextarij, duodecimáve Congij pars, neque à Parisino semisextario multùm differt. *cap. 3.*

℣. 10. κοινὰ τὰ τῶν φίλων. Deesse videtur vox πάντα, quando Cicero, Terentius, & alij tritum dicunt Adagium, *Amicorum esse omnia communia* *1. Offic.* Sed Græcorum tamen mos fuit, dicere κοινὰ τὰ τῶν φίλων, veluti ex Euripide, Plutarcho, & aliis constat; ex quibus, & quia vulgò effertur, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *in Oreste & aduers. Colo.* vocem τῶν interponendam censui. Additamentum autem ad

interpretationem factum, præstare videtur, ne ratio, vt breuiter, ita obscurè enuncietur.

¶. 15. τυρῦ κυθηρίδιυ, pro τυρῦ κυθρίδιυ. Nimitùm quasi litera η, coalitione facta ob liquidam ρ, potuerit euanescere, ac restituta indicet caseum afferri solitum ἐκ τ͂ κυθήρυ,
ibid. quod oppidum fuit Pădionidis Tribus in eodem agro Atheniensi, vt eodem libro attigimus. Porrò cùm ibidem insinuatum sit *Menagium* nostrum pro κυθρίδιυ, legere ἐκ Γυθίυ, quòd Lucianus meminerit casei ἐκ Γυθίυ allati; significauit idem posteà posse quoque legi ἐκ Κύθνυ, seu τυρῦ Κυθνίυ, quod *Stephanus de Vrbibus* eius mentionem fecerit; adiecitque *Isaacum Vossium* tanto patente dignum filium censere legendum esse χυθρίδιυ, quasi Epicurus petierit ex caseo in ollis solito asseruari; aut etiam χυδαίυ, quo sensu dicitur χυδαῖ⊙ ἄρτ⊙, *vilissimus panis*.

¶. 16. τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλ⊙ δογματίζων. Hoc de Dogmate dicendum inferiùs; intereà verò, aduotari eius occasione heic potest, distichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

Ipse pater veri doctus Epicurus in arte
Iussit, & hoc vitam dixit habere τέλ⊙.

sic Eruditos exercere, vt alij legendum censeant, *doctus Epicurus in arce*; alij, *doctrina Epicurus in arce*; alij, *doctum Epicurus amare*; alij, *doctos Epicurus amare Iussit, & hanc vitam dixit habere Deos*, &c. Enimverò, quod spectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil videri immutandum; cùm vel ex isto contextus loco constet Epicurum δογματίζειν τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλ⊙, ac repetatur posteà non semel, ipsam τέλ⊙ εἶναι τ͂ μακαρίως ζῆν, & aliunde dici non possit quis vnquam, etiam obtrectatorum, Epicuro tribuerit, vt existimâris esse apud Deos illam seu vitam, seu voluptatem, quâ de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, posse illud fortè sic legi,

Ipse pater veri doctus Epicurus in Hortis.

Nempe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*, *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit, sed etiam penè indicatur illo Propertij disticho,

eleg. 21. ad Cinth.

Illeic vel studiis animũ emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure tuis.

quippe *doctis Hortis*, pro *docto Epicuro* Metonymicῶs appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Quanquam hærescendum in istis non est.

¶. 23. Τῆς φύσεως δ᾽ ὁ πλῦτ⊙. Istam vnam esse ex Ratis Epicuri Sententiis suo loco videbitur. Adscribo heic solùm ob hæc carmina, carmen itidem ex Solone, quod Plutar-
lib. de am. diuit. chus refert in eandem sententiam,

Πλούτου δ᾽ οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνθρώποισι.
Finis opũ apparens nõ est Mortalibus vllus.

¶. 19. Λυσιφάνους, pro Ναυσιφάνους. Ita scilicet Basileensis, Romanáque editio, ac adhibita alteri mss. correctio. Vt prætercam, quòd paulò pòst Epicurus dicatur ἀκοῦσαι Ναυσιφάνους, nihil esse necesse eandẽ heic vocem legi.

¶. 41. Εὐρύδικον. Fortè Εὐρύλοχον ex recentiore ms. & quod Epicuri liber fuerit inscriptus Εὐρύλοχ⊙, verùm res incerta, & perparùm refert.

¶. 4. ποτὲ ϗ Τυραίνων, ϗ Εὐδέξιον. Hasce voces intersero, tum ex Luciano, tum ex ipsomet Laërtio in vita Platonis. Pro voce autem ἀεισὸν, repono ἀρεστάτην, immutatione satis insigni; sed & vocem tamen Lucianus insinuat, & excogitandum quidpiam simile suggerit sensus necessitas; vt constare potest ex iis, quæ fusiusculè dicta sunt libro primo. — Pag. 6. — de lapsu int. salut. lib. 3. — cap. 10.

¶. 7. ἐν τ͂ Ναυσιφάνους Τρίποδ⊙; Quare *Tripodem* interpreter *librum* hocce titulo, dictum iam exstat libro quinto. Addo heic solùm potuisse illi titulum tribui huiusmodi aut ob idem triplex, de quo Epicurus in Canone agit Criterium; aut alia simili ex causa. — cap 2.

¶. 14. τ᾽ ἐνάτης. Ita habent mss. loco literæ numeralis θ' vulgò adhibitæ, ac idem valentis. Prætereo heic autem, quod adnotatum est libro primo reponendum esse apud Suidam ρθ', vt indicetur eadem, quæ heic Olympias CIX. — cap. 2.

¶. 22. καὶ εἰκοστῆς. Vocem suppleo ex mss. (cùm absit tamen ab editis) vt Olympias, non centesima sanè, sed vigesima septima, supra centesimam colligatur.

¶. 25. Ἀγεμάρχου. Habet ms. vetus Ἀγεμάρχου.

¶. 38. σῶον. Ita videtur planiùs ex Basileensi editione, & ex Stephano; cùm Aldobrandinus, ac mss. pro hac voce habeant φαῦτ⊙, ac Hesychius etiam; qui rursùs videtur appositè minùs habere χαλεπὸν, pro eo, quod omnia Laërtij exemplaria habent θερμόν.

¶. 46. διατίθεμαι. Verbum hoc suppleo, potiusquam voces κτ̃ τάδε expungo, quæ possent alioquin propter vocem ὧδε antecedentem, videri superfluæ. Saltem vocem τάδε retinẽdam esse, indicant illæ formulæ obseruatæ in Testamentis per ea tẽpora conditis, & ferè apud vnum Laërtium asseruatis. Nam Plato quidem ita occœpit: Τάδε κατέλιπε Πλάτων, ϗ διέθετο, *Hæc quidem reliquit, & Testamento cauit Plato.* Aristoteles verò sic, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβαίνῃ, τάδε διέθετο Ἀριστοτέλης. *Bene quidem*, opinor, *erit; sed si humanitùs quid contingat, isthæc sunt, quæ Aristoteles Testamento sanxit.* Et Theophrastus, Ἔσται μὲν εὖ, ἐὰν δέ τι συμβῇ, τάδε διατίθεμαι. *Bene, opinor erit; sed si quid contingat, hæc sunt, quæ testando constitui.* Strato autem, Τάδε διατίθεμαι, ἐάν τι πάσχω, *Si quid patiar humanitùs, hæc sunt, quæ suprema voluntate statuo.* Lycon denique, Τάδε διατίθεμαι περὶ τῶν κατ᾽ ἐμαυτὸν, ἐὰν μὴ δυνηθῶ τὴν ἀῤῥωστίαν ταύτην ὑπερσχεῖν, *Nisi ex hoc morbo conualuero, hæc de bonis meis extrema dispono.* Quibus omnibus in Exemplis cernere licet & vocem τάδε, & verbum διατίθεσθαι. Notandum verò circa ea verba, quæ ex Theophrasto relata sunt reposuisse me διατίθεμαι, pro eo, quod vulgò legitur, διατίθεσθαι, quod verbum hac voce non transferatur ad actionem testandi. Et poteram quidem etiam reponere διατίθεμαι; quod Strato, & Lycon vsurpârunt; sed permouit tamen ipsa terminatio; itémque, quod Plato, & Aristoteles verbum vsurpassent — lib 5. — lib. 5.

vſurpaſſent eodem tempore, & deinceps alij vſurparint eâdem perſonâ, vt nomine Titiæ
l.37.§.7.ff. de legat. 3. honeſtiſſimæ fœminæ Callimachus ille, cuius Scænola meminit, Τιτία διδόμεναι, &c. & D.Gregorius Nazianzenus ſuo libro celebri teſtamento, διδόμεναι τὴν διαθήκην ταύτην, &c. At quamobrem etiam vox κατὰ retenta in Epicuri Teſtamento? nempe tum ob fidem omnium Codicum, tum quia illa ſpectare poteſt ad aliquantulam varietatem, qualem in præmiſſis obſeruare licet; tum quia phraſis attendi poteſt in ſubſcriptione vnius teſtium, qui ſancto illi Patri teſtanti adfuerunt. Is quippe nomine *Optimus*, adfuiſſe ſe dicit Reuerendiſſimo Gregorio διαθεμένῳ κατὰ τὰ προγεγραμμένα, *teſtami iuxta antescripta*, &c.

PAG.7. ℣. 9. Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει. Voces tranſpoſitæ; quòd præcedentes alioquin τὸ καὶ ſenſum nimis turbatum faciant.

℣. 10. πρόσω. Habent MSS. ἀποπείπω.

lib. 1.c.6. in lex. ℣. 15. τὴν ἐν Μελίτῃ. De hoc oppido in Apologia dictum. Fuiſſe autem illud Cecropidis Tribus, confirmat Harpocration, atque ex Philochoro nomen id ſortitum à Melite, filiâ, iuxta Heſiodum, Myrmecis, iuxta Muſæum, Apollinis. Vt ex hoc autem nomine conati fuerimus ſanare depravatum locum in Epiſtolis Ciceronis ad Atticum, repetendum haudquaquam eſt.

℣. 22. καὶ τὸ δυνατόν. Habent has voces Stephanus, & corrector veteris MSS.

℣. 27. Ἔτι δὲ. Ita videlicet pro ὥστε legendum cenſet Caſaubonus. Poteſt verò lectio
2.de fin. confirmari ex Cicerone, qui poſtquam ea, quæ præcedunt hiſce verbis commemorauit: *Quæro autem, quid ſit, quòd tam accuratè caueat, & ſanciat, vt Amynomachus, & Timocrates heredes ſui de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis, menſe Gamelione?* tum ea, quæ ſequuntur copulat, ſubiicitque hoc modo: *Itémque omnibus menſibus, viceſimo die Lunæ, dent ad eorum epulas, qui vna ſecum philoſophati ſunt, vt & ſui, & Metrodori memoria colatur?* Quo aliunde ex loco obiter intelligitur, quamobrem τὴν γινομένην σύνοδον, interpretatus fuerim *epularem conuentum*; & illud ἑκάστου μηνὸς τῇ εἰκάδι, acceperim de *viceſimo omnibus menſibus die Lunæ*.

PAG.8. loc.cit. ℣. 29. πρὸς Ἰδομενέα. Legit Cicero πρὸς Ἕρμαρχον, cùm Epiſtolam referens ipſi illud adſcripſit, *Epicurus Hermacho S.* non repeto
cap.2. verò rationes libro ſecundo iam deductas, ad declarandum eam fuiſſe potiùs ad Idomeneum, quam ad Hermachum ſcriptam: adnoto ſolùm, interpretationem totam ex Cicerone eſſe; niſi quòd propter vocem ὑμῖν, vox interpoſita eſt, *vobis*.

℣. 41. σφόδρα ἐλλόγιμον Μητρόδωρον Λαμψακηνόν. Textus vulgò habet, σφόδρα δὲ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ (MSS. ὁ) Τιμοκράτην, καὶ Σανδὴν Λαμψακηνόν. Expunctionis
cap.8. cauſa eſt fusè in primo Apologiæ libro deducta. Cur autem legam ἐλλόγιμον, pro ἐλλογίμους, cauſa eſt, tum quòd Metrodorus reuerà celeberrimus omnium Epicuri diſcipulorum fuerit; tum quòd tametſi alij ſubinde recenſendi fuerint quoque ἐλλόγιμοι, nimis tamen multa de Metrodoro interponuntur, vt intelligi valeant hocce accuſandi caſu comprehenſi. Et certè peracta Metrodori mentione, non ſequitur, καὶ Πολύαινον, vt neceſſe foret; ſed, ἦν δὲ καὶ Πολύαινος.

℣. 47. τρίτῳ Τιμοκράτει. Videtur prorsùs, non Τιμοκράτης, vt intelligatur non aliquis Author, ſed tertius librorum, quos Epicurus hoc nomine inſcripſit. Eadem nempe de cauſa etiam ſtatim pòſt legitur ἐν τῷ πρώτῳ Μητροδώρῳ.

℣. 8. ἄγοντα, pro ἄγοντος, Nimirùm, vt PAG.9.
intelligatur Metrodorus fuiſſe, qui obierit annum agens ætatis LIII. eúmque ſeptimum ante obitum Epicuri. Nihil verò neceſſe eſt rem comprobare ex loco Plutarchi, quem libro ſecundo iam induximus circa Metro- cap 3.
dori, & Epicuri vitam cum vita Alexidis Comici, & Gorgiæ Sophiſtæ collatam.

℣. 12. εὐηθῆ τινά. Ita lego, non οἰκεῖον, fretus MSS. & Baſileenſi editione; ac ſimul ſtatim, ὁ Μητρόδωρος, pro τοῦ Μητροδώρου, vt intelligatur Metrodorus habuiſſe fratrem nebulonem nomine Timocratem; illum ſcilicet inter Epicuri conuitiatores numeratum. Legere certè οἰκεῖον, quaſi Epicurus illum contubernalem habuerit; neſcio an ſatis congruat cum ipſa enumeratione τῶν ἐλλογίμων μαθητῶν cúmque eo, quod Seneca non il- Epiſt.6.
lum perinde, ac duos ſequenteis, Polyænum, Hermachúmque Metrodoro accenſet.

℣. 28. ἀεὶ μαθημάτων. Ita nimirùm, non μαθητῶν legendum Caſaubonus cenſet.

℣. 46. καὶ ἄλλοι Ἐπίκουροι τρεῖς. Neſcias quamobrem Laërtius heic omiſerit filiũ Metrodori, cuius mox antè facta mentio in Teſtamento fuerat. Nam quòd alioqui reticuerit alios, quos Thucydides, & Plutarchus memorant, cauſa eſſe potuit, quòd eos ignorârit.

℣. 7. καὶ Καρνεάδης. Suppletur particula PAG. 10.
καὶ ex MSS. neque additur verò abs re; nam præter Carneadem eadem de Chryſippo teſtatus eſt Appollodorus Athenienſis, cap.9.
referente ipſo Laërtio, quod & retulimus libro primo.

℣. 8. χαίρετο. Videtur pro χαίροις, quanquam legi etiam poteſt, (vti ab aliquibus fit, χαίροι) vt ſit idem optandi modus; niſi quòd is obſcurior ſit, ac potiſſimum ob ſequentem eadem voce Infinitiuum.

℣. 12. ἀδιόρθωτον. Habent MSS. ἀδιόρθωτα, ſed ſenſus eſt planior, ob τὸ ἐπελθὸν antecedẽs.

℣. 14. καθάπερ. Legit Caſaubonus ex Gaſeſio ἅπερ, ſed ſenſus nihilominùs conſtat.

℣. 21. Περὶ αἱρέσεων, καὶ φυκτῶν. Ita eſſe legendum cenſeo, pro ἀεὶ αἱρετῶν, ἀεὶ φυτῶν, nam tractatio quidem de Plantis fuit argumenti ſpecialioris, quàm vt Epicurus videatur quidpiam ſimile attigiſſe præter ea, quæ ſpectant ad Meteora, ſeu res ſublimes, ex quibus metus, perturbatióve quæpiam impendet, prout eodem libro iam attigimus. Quòd facilis autem fuerit com- cap.10.
mutatio vocis φυκτῶν in vocem φυτῶν, notius eſt, quàm vt dici debeat. Heinc, cùm poſſet etiam legi, ἀεὶ αἱρετῶν, καὶ φυγῶν, vt ibidem

ibidem dictum; placet tamen lectio propter id vestigium, & quia paulò pòst genus Philosophiæ Ἠθικὸν, quod à nominibus aliorum librorum dicitur περὶ βίου, ac prætereà περὶ τέλους, perhibetur dici quoque περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, & probabilissimè quidem, à titulo huiusce libri. Addo vocem περὶ interceptam commutatam in vocem καὶ facto ex MSS. in quibus vnà habetur, vestigio. Denique, qui titulum περὶ αἱρέσεων interpretati sunt *de Sectis*, potiusquàm *de Electionibus*, eligendíve rationibus, non videntur satis attendisse ad ea, quæ illicò pòst circa partitionem Philosophiæ sequuntur.

ibid. ✝. 24 Περὶ βίων Addo ad interpretationem, *seu vitæ instituendæ rationibus*; quòd aliqui sint, qui existiment, fuisse istos libros Historicum opus, quasi Epicurus conscripserit Vitas, eo modo, quo deinceps Plutarchus; cùm totus potiùs fuerit in tradendis vitæ rectè instituendæ præceptis, vt citato rursùs libro insinuatum est.

ibid. ✝. 34. Περὶ νόσων δόξαι. Ita quoque existimo, potiusquàm περὶ νόσων, nam ob recitatas eodem libro causas, non tam videtur Epicurus collegisse opiniones de Ventis Australibus, quàm proposuisse moraleis Sententias leniendis morborum molestiis idoneas, cuiusmodi est trita illa, cùm de dolore loquens, *Si longus*, inquit, *leuis*; *si magnus breuis: aut soluetur, aut soluet*, &c.

✝. 37. Συντομίαν. Cur vox magis placeat, quàm quod visum Casaubono est, legendum esse ἐπιτομήν, facit vestigium vocis μίαν, quæ apud omneis Codices exstat. Qui primi certè solam hanc posteriorem vocis partem retinendam existimârunt, fecisse videntur ob præcedentem vocem Ἐπιστολαὶ quasi Laërtius deinceps τῶν Ἐπιστολῶν μίαν referendam susciperet; vtcumque in promptu foret videre illarum non vnam, sed treis suscipi referendas. Quanquam & legi ἐπιτομήν posse non diffiteor, maximéque ob verbum ἐπιτέτμηται, quo statim vtitur Laërtius.

✝. 42. ὥστε σε παντάχοθεν καταμαθεῖν, &c. Alloquitur haud-dubiè Laërtius hoc loco eandem Fœminam, quam & libro tertio Platonis Philosophiam paucis complexurus, affatur his verbis: Φιλοπλάτωνι δέ σοι δικαίως ὑπαρχούσῃ, καὶ παρ' ὁντινοῦν τὰ τοῦ φιλοσόφου δόγματα φιλοτίμως ζητούσῃ, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑπογράψαι καὶ τὴν φύσιν τῶν λόγων, καὶ τὴν τάξιν τῶν διαλόγων, καὶ τὴν ἔφοδον τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς οἷόν τε, στοιχειωδῶς, καὶ ἐπὶ κεφαλαίων, πρὸς τὸ μὴ ἀμοιρεῖν αὐτὴν τῶν δογμάτων τὴν περὶ τοῦ βίου συναγωγήν. γλαῦκα γὰρ εἰς Ἀθήνας, φασί, εἰ δέοι σε τὰ κατ' εἶδος διηγεῖσθαι. *Tibi verò iure Platonem amanti, & placita Philosophi huius præ quocumque alio, studiosissimè requirenti, necessarium duxi, quantum quidem licet, summatímque, & per capita ob oculos ponere, tum ratiociniorum naturam, tum dialogorum dispositionem, tum introductionem, quâ eius placita inducuntur; idque ne aliquid circa placita, ad ea quæ circa vitam congesta iam sunt, non accedat. Nam alioquin hæc ipsa tibi specialiùs edisserere, esset, quod aiunt, Noctuas Athenas.* Quibus quidem ex verbis ratio petitur, cur vocula σε intellexerim Fœminam, & interpretando, *studiosissimam bonarum rerum*, addiderim. Notandum verò obiter, quòd Laërtius, & Epicurum circa mores purgauerit, & capita doctrinæ illius satis studiosè retulerit, non posse idcircò Laërtium, quasi ab Epicuri potiùs, quàm alterius Philosophi partibus steterit, videri suspectum; quando non modò circa Platonem, ne de aliis dicam, idem præstitit; sed dixit etiam hanc fœminam meritò, δικαίως, Platonem, seu Platonis mores, doctrinámque amare.

✝. 46. περὶ μετεώρων. Interpretor *Sublimia, seu Super-terrena*, quoniam hac voce comprehenduntur, quæcumque sursùm visuntur, aut fiunt, hoc est, tam Nubes, Fulgura, & alia, quæ contingunt in Aëre, & iam μετέωρα vulgò appellantur, quàm Luna, Sol, Stellæ, Eclipses, & alia, quæ in Cælo obseruantur, ac dicta sunt plerisque antiquorum μετέωρα; veluti constat potissimùm ex Plutarcho, & Achille Tatio; ne de Cleomede quid memorem. Comprehenduntur, inquam, ex mente Laërtij; nam alioquin iuxta citatos authores, τὰ μετέωρα solummodo sunt, quæ contingunt à Luna deorsùm; ἀπὸ τῆς κύκλου τῆς σελήνης καθήκοντα μέχρι πρὸς τὴν θέσιν τῆς γῆς, seu in Aëre τὰ μεταξὺ τοῦ ἀέρος, καὶ τῆς γῆς, continétque eam Physiologiæ partem, quam Aristoteles, iis repugnans, μετεωρολογίαν appellatam dicit. 3.Plac. in Phæn. 1.Meteor.3.

PAG. 12. ✝. 5. Ἐφόδους εἰς τὴν πραγματείαν. Interpretor, *Introductiones ad opus, Philosophicámve exercitationem*: quoniam Κανόνες, seu Regulæ in Canonica traditæ, quasi facem præferunt, dirigúntve mentem inter philosophandum; vnde & in examine rerum crebra ad ipsas prouocatio est.

✝. 13. τὸ Κανονικὸν ὁμοῦ τῷ φυσικῷ. Id consonat verbis mox antè adnotatis ἐφόδους εἰς πραγματείαν, scilicet cùm Canonica haberetur veluti quædam introductio ad Physicam, ideò non solebat ab illa seiungi, sed quasi procemium aliquod præmitti. Constare res potest vel ex sequente ad Herodotum Epistola; quatenus, cùm illa habeatur quasi compendium Physicæ, continet initio, & ab ipsa statim Præfatione, Tractatiunculam, quæ sit Canonicæ veluti compendium. Rem adnotauit Seneca, dum verbis paulò antè citatis, *alio nomine Rationalem induxerunt*, ista subiicit; *sed eam esse accessionem Naturalis partis existimant.* Empiricus autem occasionem heinc sumpsit declarandi quo ordine Philosophiæ partes ab Epicureis tractentur, Τὰ γὰρ Κανονικὰ, inquit, πρῶτον ἐπιθεωρεῖν, περί τε ἐναργῶν, καὶ ἀδήλων, καὶ τῶν τούτοις ἀκολούθων ποιοῦνται τὴν ὑφήγησιν. *Canonica enim considerant primùm; & eorum quæ perspicua, quæ obscura, quæ iis cohærentia, expositionem præmissam faciunt.*

✝. 19. περὶ Κριτηρίων. Criterij vocem interpretando heic retineo, vti & deinceps, quòd videatur ob frequentem vsurpationem, quasi Latina facta habenda. Ac Cicero quidem, & alij interpretantur vulgò *Iudicium*; verùm non videtur exinde vis vocis satis exprimi, vtpote, quam solùm expressura sit,

si

ſi dicere liceat, vox *Indicatorium*, ſeu *indicandi inſtrumentum* (eo modo, quo ſolent plerique τὸ αἰσθητήριον interpretati *Senſorium*, ſiue *inſtrumentum ſentiendi*, non *ſenſum*) niſi eſt nomen fortè moleſtum, vt ita præfari cum in Top. ipſo *Indicialem cauſam* dicturo Cicerone liceat.

ṽ. 19. Διαλυτικὴν, ὡς παρέλκουσαν, Notum eſt vocem neutraliter acceptam, verti debuiſſe, *ſuperuacaneam*. Quo ſenſu porrò Epicurus Dialecticam reſpuerit, intelligitur ex mox antè dictis; nempe Canonicam ſubſtituit, quæ ſi quid ex dialectica vtile baberetur retineat. cap 4. cap.10. Intelligitur verò etiam ex dictis libro tertio, & octauo, reieciſſe illum præcipuè, vel ſolùm Stoicorum Dialecticam. 2.adu.log. 2.hypot 2. Id confirmari autem iam poteſt, ex eo, quod apud Empiricum, impugnârit maximè τὸ λεκτὸν, καὶ τὰ λεκτὰ, *Dictum*, *& Dicta*, quibus Porticus eorum inſonabat. Itaque non repudiauit quidem quæ alij attigerunt præcipua, ac potiſſimom de Veritatis Criteriis, vt nempe verum aliquid eſſe contra Scepticos ſtabiliret; ſed operoſum dumtaxat illud Syllogiſmorum artificium, vnà cum præambulis illis circa voces, & alia, cúmque ſubiunctis circa Sophiſmata, illorúmque redargutiones. Non quòd ipſe Syllogiſmos non texuerit, admiſeritque, & quemadmodum fierent, nec ſcierit, nec docuerit; ſed partim quòd illorum vſum non neceſſarium cenſuerit; partim, quòd planiore longè, ac ſimpliciore artificio illos contexi oſtenderit; quod idem dicendum de Definitione, ac proinde de Genere, Specie, Diuiſione & aliis. Non item, quòd nihil tradendum de vocibus voluerit; ſed quòd non eſſe deſcendendum ad Grammaticam opinatus fuerit; quaſi qui accedunt ad Dialecticam ignorare poſſint quid Nomen, quid Verbum, quid Solœciſmus, & ſimilia. Non denique, quòd non interdum ſoluenda Sophiſmata fuerint, ſed quòd vel ad ea, quæ fiunt in Scientiis, Dialectica conferat nihil; vel ad ea, quæ fieri ſolent in ipſamet Dialectica, alia quædam ſit ſimpliciſſima, ac facillima reſpondendi via.

ṽ. 20. φυσικοὺς χωρεῖν. Intelligi poſſet licere Phyſicis procedere; vt putà in rerum Naturalium contemplatione, ſed quia vocum intelligentia ſpectat præſertim ad eos, qui diſcunt, & ab ore alieno pendent; ideò τὸ χωρεῖν interpretari libuit, *capere*, ſeu intelligentià aſſequi ea, quæ Phyſici dicunt.

ṽ 23. Κριτήρια. Conſtat profectò nomine Criterij non intelligi hoc loco neque Tribunal Iudicis, neque locum in quo iudicat, neque argumentum, quo materies iudicanda diſcernitur, ſed, vt iam dictum, organum inſtrumentúmve indicandi.

ṽ. eod. τῆς ἀληθείας. Ob ea quæ deinceps dicentur, præmittendum heic Veritatem ab Epicuro duplicem agnoſci; aliam quæ appellari poſſit veritas *Exſiſtentiæ*; aliam, quæ *Iudicij & Enunciationis*.

ṽ. eodem. Τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὰς προλήψεις, καὶ τὰ πάθη. Iſthæc ſunt tria, quæ aſſignantur ab Epicuro veritatis Criteria. Supponendum autem, quod ille poſteà dicit, *Quæſtionum alias eſſe de rebus, alias de nudis vocibus*; quoniam cùm voces non alio egeant Criterio, quàm ſeipſis clarioribus redditis, vt dicendum poſt-modum erit; tria hæc Criteria ſunt circa res ipſas. Supponendum rurſus Veritatem in quæſtionibus circa res factis expetitam aut ad nudam ipſarum rerum ſpeculationem pertinere, aut ad actionem vitæ referri. Et ſpeculatiò quidem rerum, Naturalis eſt Scientiæ; Vitæ verò actio, Moralis: ſed rerum in ſpeculationem, ſeu contemplationem cadentium, aliæ quidem egent ſolà experientià, quales ſunt, quæ ſenſu noſcuntur, ſeu eæ ſint planè manifeſtæ, ſeu ad tempus ſolùm occultæ, dicuntúrque αἰσθητὰ, καὶ φαινόμενα; *Senſibilia, & apparentia*. Aliæ verò egent ratiocinatione, cuiuſmodi ſunt, quæ percipiuntur intelligentià, quæque vel ſunt occultæ naturà, & ex ſenſibilibus tamen intelligi poſſunt; vel eiuſmodi ſunt, vt cùm ſenſum per ſeſe fugiant, intellectum tamen aliunde percellant; dicuntúrque vulgò ἄδηλα, καὶ νοητὰ, *Immanifeſta, & intelligibilia*. Quare & vulgò diſtinguuntur tria rerum quaſi genera: Senſibilium, Intelligibilium, Moralium; quibus ſingulis ſingula aſſignanda eſſe Criteria videantur. Supponendum præterea quodvis iſtorum Criteriorum eſſe poſſe aut *Per quod*, aut *ſecundum quod*; ſed cùm Epicurus non neget Criterium *Per quod* eſſe aliquam facultatem, vt putà reſpectu Senſibilium; Senſum; reſpectu Intelligibilium, Intellectum, ſeu Mentem; reſpectu Moralium, Appetitum ſeu Voluntatem; quia facultates tamen propriè non ſunt, ad quas attendentes poſſimus ferre iudicium, idcircò ab eo vſurpari Criterium ſolùm *Secundum quod*, atque adeò aſſignari aliquas functiones tam Senſus, quàm Intellectus, quàm Appetitus. Heinc ergo illi ſatis fuit ea oſtendere, ad quæ reſpicere homo debeat, vt veritatem diiudicet circa genera propoſita rerum: tales nempe ſunt Senſus vel Senſio reſpectu Senſibilium; Anticipatio ſeu Prænotio reſpectu Intelligibilium; & Actio, ſeu Paſſio reſpectu Moralium. Dico autem Senſum, Senſionémve, quo modo etiam τὰς αἰσθήσεις *Senſus*, *ſenſionéſve* interpretatus ſum; vt ambiguitas omnis tollatur, quando pronum eſt nomen Senſus pro facultate accipere; vtcumque etiam ſoleat interdum; etiam apud Ciceronem pro ipſa ſenſione, ſeu, ſi vox nimis dura ſit, pro ipſa ſentiendi actione vſurpari; eo modo quo etiam Græcum αἴσθησις, vel ex ipſomet Epicuro apud Plutarchum; mendoſo illo quidem, ſed fortaſſis tamen ſic legendo loco: Τὸ μόριον (ſupple τῆς ψυχῆς) 4.Plac.8. ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ἥ τις (pro ἥτις) ἐστὶν ἡ δύναμις, αἴσθησις γάρ ἐστι (tres voculas ſuppleo) καὶ τὸ ἐπαίσθημα, ὅπερ (pro ὅθεν) ἐστὶ τὸ ἐνέργημα. ὥστε διχῶς παρ' αὐτῷ λέγεσθαι αἴσθησιν, τὸ (particulam ſuppleo) μὲν τὴν δύναμιν αἰσθητικὴν, τὸ (particulam iterum ſuppleo) δὲ τὸ ἐνέργημα. *Pars animæ ipſe eſt ſenſus, quatenus quæpiam facultas eſt: Senſus enim eſt* (dicitúrve) *ipſa quoque ſenſio, quæ operatio quidem eſt. Adeò vt ſenſus apud ipſum bifariam dicatur,*

nempe tum sentiendi facultas, tum sentiendi functio. Missum porrò facio eadem tria Criteria à Cicerone indicari, cùm de Epicuro in
lib. 4. Academicis loquens, *Omne*, inquit, *iudicium in Sensibus, & Rerum notitiis, & in Voluptate constituit.* Quo loco per Rerum notitias Anticipationes, seu Prænotiones intelligit; & Voluptatis nomine Passionem, quæ oppositum etiam dolorem complectitur.

℣. 24 φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας. Interpretari licet *Apparentialeis applicationes, seu intuitus mentis*, addóque *quales insanientium, aut somniantium sunt*, vt res clariùs intelligatur. Imprimis enim licet vox *apparentialis* Latina non sit, doctrinæ tamen gratiâ, & quatenus alia rei explicandæ non occurrit commodior, vsurpare illam nihil vetat; quod idem dicendum de voce *apparentia*, ex qua deducitur, & pro qua si dicatur *apparitio*, res neque exprimetur, neque intelligetur perinde. Suppono deinde τὴν φαντασίαν Græcis dici, non tam sanè vt vulgò putant facultatem illam internam, quam Latinè *Imaginatricem*, seu *Imaginationem* vocant, quàm ipsam *apparentiam*, seu *eius, quod res apparent, perceptionem*. Certè enim hanc vocem potiùs
in Theæt. pro actione accipi ex Platone constat, cuius illud est, τὸ δέ γε φαίνεται αἰσθάνεσθαί ἐστιν; ἔστι γάρ. φαντασία ἄρα, καὶ αἴσθησις ταὐτὸν, &c. *Ipsum apparere nonne sentire est? Est sanè. Igitur phan-*
s. adu. Colot. *tasia, & sensio sunt idem*, &c. Sic etiam Cyrenaïci apud Plutarchum φαντασίαν perinde pro actione sensus, ac perturbationem pro motione appetitus accipiunt. Stoici quoque ac
libro de Mundo. ipsos ea in re imitatus Philo, cùm φαντασίαν esse voluerint impressionem quandam in principe animæ parte, non pro facultate sanè eam habuerunt, sed pro actione principis partis, quæ diceretur tamen impressio; tum quòd actio foret ex genere earum, quæ immanentes dicuntur, ac impressionis modo se habent: tum quòd res externa ipsa sui specie, vel imagine, huiuscemodi actione percepta principem partem afficeret, & in ea
cap. 2. quasi figeretur. Quid quòd Aristoteles quo-
cap. 3. que ferè pro actione id nomen vsurpat? nam & in libro de insomniis motionem quandam esse vult; & libro de anima tertio tum *motionem* dicit, tum *actionem* perinde facit, ac τὴν νόησιν *intellectionem*, & τὸν λογισμὸν *ratioci-*
cap. 10. *nationem*: vti & in libro de motione Anima-
cap. 7. lium, perinde ac αἴσθησιν *sensionem*, & κίνησιν
cap. 6. *motionem* Sic in libro de Memoria, & Reminiscentia describit tanquam actionem, quæ ad eandem animæ partem cum recordatione
cap 3. pertineat; & in libro de Somno, & Vigilia, tanquam actionem, quæ in vehemente animi deliquio creetur. Quæ fusiusculè memoro, ne videatur esse aut Epicuri proprium, aut Gallicismum etiam referens, τῆς φαντασίας vocem pro actione vsurpare.

Et dixi quidem *apparentiam*; verùm quia vox hæc vulgari sensu accipi solet pro ipsa externa rerum facie, quæ perseueret etiam dum nemini apparet, nemóve est, qui ad illam teipsa attendat; iccircò adieci, *seu eius, quod res apparent*, (vulgarisve illius apparentiæ) *perceptionem*. Interpretatur Cicero *visum*; sed ad istud quidem negotij videri vox potest aut æquiuoca, aut ad solam ludificatam imaginationem spectare, neque omneis actiones, quibus Græca vox tribuitur, complecti: adeò vt præstare plærumque videatur aut apparentiam, perceptionémve apparentiæ dicere, aut etiam (modò rem teneamus) ipsum nomen Phantasiæ, vt iam à plerisque donatum Latinitate, vsurpare. Enimverò supponendum præterea φαντασίαν heic accipi pro actione tam sensus, quàm mentis, quatenus nudè terminatur ad ipsam apparentiam, seu pro obiecto habet id quod res apparent, absque vlla affirmatione, aut negatione, quòd res tales sint, aut non sint. Et sensum quidem percipere id, quod res apparent, nihil affirmando, aut negando; adeò proinde vt Sensio sit quædam phantasiæ species, vt ex Epicuro audietur mox. Mens autem percipere quidem id quod res apparent cum affirmatione aut negatione potest; sed tunc δόξα, hoc est *opinio*, seu iudicium est, non verò φαντασία, seu nuda, simplexque apparentiæ perceptio. Quare & tunc solùm actio mentis φαντασία est, cùm apparentiam nudè, simplicitérque apprehendit. Ex hoc ergo capite est cur Laërtius dicat Epicureos addere (& ex ipso quidem Epicuro, vt constat speciatim ex Epistolâ ad Herodotum, & ex Ratis Sententiis) φανταστικὰς ἐπιβολὰς τῆς διανοίας, *apparentialeis applicationes, seu intuitus mentis*, Scilicet voluisse nihil aliud videntur, quàm non modò sensum ἐπιβάλλεσθαι, ferri, seu quasi applicari ad intuendum, percipiendúmque id, quod apparet; sed plerumque etiam ipsam mentem, non coagente sensu; vt dum per delirium, aut somnum res perinde menti apparent, siue ab illa percipiuntur, ac si mente sanâ, & vigili sensu, ipsimet sensui exhiberentur. Non debet porrò videri mirum, si Epicurus τὴν φαντασίαν tam menti, quàm sensui attribuat; quippe Aristoteles cap. 12. quoque & in tertio de Anima, & apud Sextum Empiricum, αἰσθητικὴν, καὶ λογικὴν *sensilem, intellectualémque* distinguit.

℣. 24. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς. Licentiam mihi hæc addendi permisi, quoniam heic perspicuè deest propositio, quam præmisisse Laërtiū oportuit, vt ratio subinde redderetur his verbis, à quibus alioquin tractatio de Sensu Criterio primò incipit, Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις, &c. cùm & aliunde non appareat quorsùm cætera, quæ subiiciuntur de Sensu tendant Illud porrò, Πρῶτον μὲν οὖν, vsurpaui, tum quia Epicuro familiare, vt constat ex sequentibus; tum quia eiuscemodi est, vt agente Epicuro ex ordine de tribus Criteriis copulari ipsi intelligantur sequentia illa capita, Τὴν δὲ Πρόληψιν λέγουσιν, &, Πάθη δὲ λέγουσιν. Illud verò τὰς αἰσθήσεις εἶναι ἀληθεῖς, idipsum est, quod & Laërtius posteà, & Empiricus, & passim omnes de Epicuro docent, scilicet πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ ὑπάρχειν, μὴ ψεύδεσθαι, &c. *Esse omnem Sensionem, omnémque Phantasiam* (apparentiæve perceptionem) *veram falsitati non subiici*, &c.

℣. 28. Πᾶσα γὰρ, φησὶν, αἴσθησις ἄλογος.

Prima

Prima hæc est ratio, quam vsurpat ad probandum sensum non falli. Videtur autem heic ἄλογον pro facultate accipi, vt cùm ipsa causam falsitatis in se non habeat, meliùs capiamus eius actionem esse falsitatis expertem. Lego autem statim δύναται, pro ἀδυνατεῖ, vt ratio cohæreat. Et circa illud τὶ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν, addo ad interpretationem, *siue ennunciando copulare, aut disiungere*, vt intelligatur illud, quod sensus ab obiecto suo motus non potest addere, aut detrahere, nihil esse aliud, quàm quod dicere in Scholis solent, *attributum de subiecto affirmare, vel negare*; idque interuentu verbi *est*, aut *non est*, quo copulatio, aut disiunctio
1. Prior. Anal. 1. fit, cuiúsque occasione Aristoteles quoque ipsâ *addendi*, & *detrahendi* voce vtitur, dum Terminum esse definit, εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τό τε κατηγορούμενον, καὶ τὸ, καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθεμένου, ἢ διαιρουμένου τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, *In quem propositio, vt in attributum, & subiectum resoluitur; siue additio, siue detractio verbi Esse, aut Non esse, fiat*. Quod autem addo, *concludendóve inferre*; ideò est, quòd illatio, siue conclusio, quæ ratiocinando fit, sit etiam quædam consequentis ad antecedentem facta additio, & interdum quoque detractionem attributi de subiecto contineat. Denique verò addo ad contextum . ὥστε δοξάζειν, ἢ ψεύδεσθαι, quoniam alioquin tota hæc ratio (quam secunda statim excipit) imperfecta est. Consequi autem videtur ex propositis; quatenus, si sensus copulare attributum cum subiecto non potest, non potest igitur opinari, seu, quod est idem, iudicium ferre. Et nisi possit opinari, igitur neque falli, quòd falsitas, vt habetur posteà, in sola opinione fit; & heic habeat locum, quod dicitur vulgò, *Abstrahentium* (seu rem quampiam nudè, & absque affirmatione, aut negatione apprehendentium) *non esse mendacium*. Habet por-
1. adu. Logi. rò Epicurus eandem rationem apud Empiricum, dum, αἴσθησις, inquit, ἴδιον ὑπῆρχε τοῦ παρόντος μόνον, καὶ κινήσαντος αὐτὴν ἀντιλαμβάνεσθαι, οἷον χρώματος, οὐχὶ δὲ τὸ διακρίνειν, ὅτι ἄλλο μέν ἐστι τὸ ἐνθάδε, ἄλλο δὲ τὸ ἐνθάδε ὑποκείμενον, *Sensus propriũ est, id solum, quod præsẽs quodque ipsum mouet, apprehendere, exempli gratiâ, visus colorem; non item verò discernere aliud quidem esse, quod heic, aliud quod illeic subiicitur.* Quare & ratio in eo consistit, quòd cùm sensus non ratiocinetur, idque defectu memoriæ, quâ sensiones sui varias comparare inter se possit; & cùm res acceptæ sic illum afficiant, vt qualeis apprehendit, taleis necessariò apprehendat, neque possit functiones suas, quidpiam iis addendo, aut detrahendo, alias facere; denique & cùm in recipiendis obiectorum speciebus merè passiuè se habeat; & qualitates apprehendat quidem; sed non iudicet tamen illarum subiecta esse, ant non esse huiusceemodi; eapropter minimè fallatur, sensiove eius falsa non
2. de an. 6. & 3. de an. 3. sit, sed vera, veritate illa, quæ *exsistentiæ* dicitur. Præterea Aristotelem eandem rationem insinuare, cùm docet aliquoties *non errare sensum circa obiectum proprium*. Et vtitur quidem verbo iudicandi; sed eâ tamen voce nihil aliud quàm perceptionem significat, siue apprehensionem propriæ qualitatis sensibilis, quando iudicium non extendit ad illius vsque subiectum. Nempe errorem esse vult; non quòd visus colorem percipiat, vel auditus sonum; sed quòd pronuncietur cuiusmodi, aut vbi sit subiectum coloratum, vel sonans; quod quidem fieri negat à sensu circa proprium sensibile.

℣. 31. Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι. Hæc secunda est Ratio, ex eo deducta, quòd nihil sensum arguere falsitatis valeat. Quadripartita autem fit, pro enumeratione eorum, quibus quispiam credat posse illum argui. Et ad primum quidem membrum quod spectat, circa illud διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, Addo ad interpretationem, *quòd par ratio vtriusque sit*; quatenus visus, exempli gratiâ; tam dextri, quàm sinistri oculi, vel tam Platonis, quàm Socratis, ex æquo, pro sui constitutione, afficitur; neque lippus minus videt id quod videt, quàm Lynceus id videt, quod videt. Quod ad secundum; illud quidem, οὐ γὰρ αὐτῶν εἰσὶ κριτικαί, interpretandum sic videretur, vt diceremus diuersos sensus, veluti visum, & auditum, non esse capaceis, qui iisdem de rebus, siue obiectis iudicent, vt puta visum etiam de sonis, & auditum de coloribus; sed quia exinde sensus supponerentur posse de obiectis propriis iudicare, seu opinari, quod improbatum mox antè est; ideò sic visum interpretari, vt intelligatur diuersus sensus non inseruire iudicio de iisdem rebus ferendo. Siquidem tametsi sensus non iudicent, ansam tamen faciunt intellectui, vt iudicium ferat. Quod ad tertium, inde incipiens, Οὐδ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν, ipsum reposui ante aliud, ὅτι μὴν λόγος, &c. ob manifestam transpositionem; quippe cùm pertineat ad comparationem sensuum inter se, priusquàm de comparatione eorundem cum ratione dicatur. Et quia hoc membro non tam sensus pro facultatibus sumpti, intelligi possunt comparari inter se, quàm sumpti pro functionibus; ideò interpretando, rem ita exposui, vt intelligatur vnam visionem, v.g. non emendari ab alia, vt priorem à posteriore. Heinc & vitandæ æquiuocationis causâ Sensionis vocem vsurpaui, & probationem illam πάσαις γὰρ προσέχομεν breui additamento sic exposui, vt intelligatur, dum baculus, exempli gratiâ, spectatus primùm partim in aëre, partim in aqua, ac deinde solùm in aëre, videtur in priore quidem statu recuruus, in posteriore rectus; nos vtroque in statu æquè affici; neque quantumuis connitamur, posse in priore videre rectum, in posteriore curuum; atque idcircò vtrique visioni, quandiu elicitur adhærere; quatenus quidem in potestate visus non est, facere vt res alio modo appareat. Quod ad postremum, circa illud πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται, addo ad interpretationem, *oportere sensus priùs esse, quàm rationem veros*. Nimirùm Ratio potest quidem Opinionem,

Opinionem, de qua posteà, corrigere; at non profectò ipsos Sensus, à quorum experimentis cùm dependeat, patet, si illi falsi sint, ipsam quoque falsam iri suâ correctione futuram.

ỷ. 38. Καὶ τὸ, τὰ ἐπαισθήματα δ' ὑφεστάναι. Hæc iam tertia est Ratio, qua declaratur veritatem, quam Epicurus sensibus, sensionibúsve tribuit, veritatem esse exsistentiæ, seu quam vulgò iam dicerent veritatem transcendentalem, secundùm quam omne ens est verum. Scilicet aliud non contendit, quàm, dum oculus v. g. videt baculum curuum, qui in se est rectus; aut turrim rotundam, teretémve, quæ quadrata est, talem visionem reuerà esse, & visum reuerà ita affici; imò & veras esse causas, quibus positis necessarium sit visionem talem fieri, neque aut visus possit non tali affici modo, aut res non talis apparere. Idque quidquid mens posteà iudicet; ad eum planè modum, quo spectante Orichalcum oculo, elicitur reuerà visio Orichalci, neque potest visus non recipere Orichalci speciem, quicquid deinceps mens de Orichalco pronunciet, hoc est, esse Orichalcum, aurúmve, aut aliud. Addo porrò ad calcem verba illa, ὁ διαλογισμὸς δ' ἀληθὴς εἶναί τι, ὃ ὑφεστώς, quoniam manifestè deficiunt, vt ratio intelligi possit. Ipsa autem desumo ex Empirico, apud quem iam vidimus Epicurum dicere, ὁ διαλογισμὸς ἀληθὴς εἶναί τι, ὃ ὑπάρχει. Commuto enim solùm τὸ ὑπάρχει in synonymam vocem ὑφεστώς, vt phrasis loco accommodetur, in quo Epicurus vocibus ὑφεστάναι, & ὑφίσταται vtitur.

Audienda verò est etiam Ratio ex ipsomet Empirico, apud quem Epicurus paulò fusiùs, 1. adu. Logi. Phantasiæ nomen vsurpat.

ỷ. 5. Ὅθεν δὴ καὶ περὶ τῶν ἀδήλων, Attingit hoc loco Epicurus ipsam, quæ habetur per sen-
Pag. 12. sus Euidentiam fundamentum esse omnis Ratiocinij, seu Demonstrationis, quæ potest de rebus Ineuidentibus institui Prætereo verò idem quoque haberi aliquantò pòst in Epistola ad Herodotum, vbi loquens de sensu, καθ' ἣν, inquit, ἀναγκαῖον τὸ ἄδηλον τῷ λογισμῷ τεκμαίρεσθαι, *Iuxta quem necessarium est facere ad id, quod occultum est, ratiocinando coniecturam.* Vbi cùm dicit τεκμαίρεσθαι, loco isto σημειοῦσθαι, id reuocatur in memoriam, quod περὶ τοῦ σημείου, καὶ τοῦ τεκμηρίου, legitur
lib. 5. c. 9. apud Quintilianum. Tametsi enim vtraque vox sonare posse idem videtur, quod Argumentum, siue Medium Ratiocinationi, seu Demonstrationi contexendæ accommodatum; nihilominùs ille sic distinguit, vt dicat Τεκμήρια appellari signum, seu Argumentum necessarium, quod cùm aliter se habere non possit, vix pertinere ad Artis præcepta videatur. *Nam*, inquit, *vbi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est:* Σημεῖον verò appellari signum non necessarium, comprehendens nempe ea quæ εἰκότα Græci vocant, *quaque*, inquit ille, *etiam si ad tollendum dubitationem sola non sufficiunt, tamen adiuncta cæteris plurimùm valent.* Et non contenderim quidem Epicurum ad distinctionem hanc respexisse; sed dici tamen potest illum inter demonstrandum ita vsurpasse signum, quod Græci propterea appellant ἐνδεικτικὸν *demonstratorium* (interpretatur Ci-
cero insignem, ac propriam percipiendi Notam) vt nunc quidem illud quasi necessarium, insolubiléque habuerit, nunc verò quasi non necessarium, & verisimile duntaxat; ac semper quidem sensu prænotum, docendo apud Empiricū αἰσθητὸν εἶναι τὸ σημεῖον, *signum rem sensibilem esse.* Exempli autem gratiâ, potest demonstratio ex signo prioris generis ea esse, quâ dari Inane ex motu, re sensibili, probat. Propterea enim, Ἐπίκουρος δοκεῖ (verba sunt Empirici) ἰσχυροτάτην ὑπομεμνηκέναι ἀπόδειξιν εἰς τὸ εἶναι κενόν, τοιαύτην, εἰ ἔστι κίνησις, ἔστι κενόν, ἀλλὰ μὴν ἔστι κίνησις, ἔστιν ἄρα κενόν. *Videtur sibi Epicurus einsmodi firmissimam probando Inani attulisse demonstrationem: Si motus est, Inane est; motus autem est; quare & Inane.* Sed robur huius demonstrationis expendendum posteriùs est. Ex signo verò generis posterioris constabit esse eas ferè omneis, quæ in Meteorologicis afferentur; quasi nempe ea quæ sublimè apparent, ita demonstrentur fieri certo modo, vt ille duntaxat probabilis sit, cùm fieri consimiliter, vt alio modo fiant, possit, ex quo est illud celebre ipsius Ἐνδεχόμενον, seu ἐνδέχεσθαι, *Fieri*, aut *Contingere posse.*

4. Acad.

2. adu. Logi.

ibid.

ỷ. 6. Καὶ γὰρ καὶ ἐπίνοιαι πᾶσαι. Videtur Epicurus heic loci voluisse tum innuere vnde-nam originem habeant mentales illæ phantasiæ, αἱ τῶν ὀνείρων φαντασίαι καὶ ἐπιβολαί, quæ sensu sopito, minimévе coagente fiunt, cùm perinde tamen se habeant, ac si sensus operaretur; tum declarare quî fieri possit, vt menti obuersentur, animóve concipiantur multa, quæ cùm in ipsa rerum natura exsistentiam non habeant, veluti chimæra, mons aureus, & similia, non videantur posse transire per sensum. Itaque ipse etiam supponens, quod ex Aristotele est tritum, *Nihil esse in Intellectu, quod priùs non fuerit in Sensu*; docet omnem mentis notionem; intellectionémve dependere (seu, vt Cicero loquitur, *quicquid animo cernimus, id omne oriri*) à Sensibus, κατὰ περίπτωσιν, &c. Addo autem inter interpretandum exempla, ne quia res passim obuia non est, non satis ex nudis vocibus percipiatur. Heic verò solùm adnoto Epicurum posteà in Epistola ad Herodotum videri referre hosce omneis modos ad duos, cùm intelligi innuit omnia ἢ περιπτώσει, ἢ ἀναλόγως τοῖς περιπτωτοῖς, *aut comprehensione, aut proportione*, comparationéve *ad comprehensa.* Nempe quod haic dicit κατὰ περίπτωσιν per *incidentiam*, *incursionémve*, idem est cum eo, quod illeic ait περιπτώσει, seu mavis κατὰ ἐπίληψιν, *per comprehensionem.* Et certè res illas propriè, ac verè comprehendimus, quæ per seipsas nobis apparent, & coràm factæ, nobis primariò, directéque in sensum incurrunt. Et quod illeic ait ἀναλόγως τοῖς περιπτωτοῖς, complecti potest, non modò quam heic ἀναλογίαν, *proportionem* dicit, verùm Similitudinem quoque ipsam, quâ vnum simile intelligitur

1. de Fin.

Intelligitur ex proportione alterius; ac ipsam simul Compositionem, quâ ex proportione totius ad parteis, & partium ad totum, & ipsarum denique partium inter se, vnum quidpiam coadunamus. Quo modo possent etiam ad analogiam reuocari quos modos apud Laërtium addunt Stoïci, (lib. 7.) κατὰ μετάθεσιν *per transpositionem*, vt dum translatis in humeros oculis, aut vno dumtaxat in media fronte habito, intelligimus humeroculum, aut Cyclopem, & κατ' ἐναντίωσιν per contrarietatem; vti dum per lucem intelligimus tenebras, per visum cæcitatem; & qui alij possunt assignari huiusmodi. Quod porrò τὴν ἀναλογίαν *amplificatione, & extenuatione* explicui, imitatione Empirici feci, à quo illa vocibus αὐξητικῶς, καὶ μειωτικῶς exprimitur. (lib. 2. adu. Log.) Prætereo autem, quod Epicurus subdit, *Ratiocinium quoque aliquid conferre*, ad analogiam spectare, quæ cùm comparatio quædam sit, esse sine comparante non potest. Comparare autem non sensus, sed rationis est. Vnde & hoc caput intelligi potest, quasi præmissum ad ea quæ statim de Prænotione dicenda sunt, sumptâ occasione ex eo, quòd omnis notio à sensibus, eorúmque veritate pendeat.

ψ. 11. Τά τε τῶν μαινομένων. Poterat hæc periodus ante superiorem reponi, tanquam cohærentior cum ratione tertia; verùm potuit quoque post ipsam constare; quasi delirantium, & somniantium visa non sint κατ' αἴσθησιν, sed aliis expositis modis. Addidi ergo solùm ad interpretationem, quod rationem illam κινεῖ γὰρ illustriorem redderet, iuxta ea, quæ sunt adnotata de veritate exsistentiæ. Nempe huiusmodi quoque visa reuerâ exsistunt, hoc est, tales res reuerâ apparent insanientium, & dormientium mentibus, neque speciebus rerum, quæ in mente aut imaginatione sunt, tali modo motis, commistis, turbatis, non possunt talia visa non fieri: quicquid posteà sit de opinione, quâ res tales esse in se, quales apparent, iudicantur. Quod porrò de speciebus in mente, imaginationéve attingo, supponit debere quoque Epicurum admittere quædam specierum vestigia, quæ alterutri, aut vtrique hærentia censeri, aut dici species valeant; cùm alioquin perspicuè solùm ipsam quoque mentem κατ' αἴσθησιν intelligere dicat, vt deducetur inferiùs, & (1. adu. Colot.) Plutarchus hoc ipsi obiiciat, dum causatur illum censere *ea, quæ per insomnia, furorésve, contingunt*, κατ' εἴδωλα, καὶ μικρὰς ἐκ τοῦ περιέχοντος φερομένας, *propter tenuia corpuscula, ac imagines ex circumstante aëre aduenientes*, contingere. Vtcumque autem sit, Epicuri sententia vniuersè est, Phantasias quascumque, seu vigilantium, seu dormientium, seu sanorum, seu insanorum paris, æqualísve esse veritatis, ex quo est illa omnium ἰσότης *æqualitas* apud Plutarchum, & ὁμοιότης *similitudo* apud Laërtium in Epistola ad Herodotum; cùm Plutarchus quoque voce ὁμοίως similitudinem innuat, vbi dicit iuxta Epicurum πάσας εἶναι φαντασίας ὁμοίως ἀξιοπίστους, πάσας ὑπάρχειν ἀληθεῖς, ἄπιστον δὲ, καὶ ψευδῆ μηδεμίαν, *Esse omnem Phantasiam consimiliter fide dignam, omnem consimiliter veram; nullam, quæ fidem non mereatur; nullam, quæ falsi damnanda sit.*

ψ. 14. τὴν δὲ Πρόληψιν. Hoc iam alterum est Criterium, quod Epicurus primus nominauit πρόληψιν, quódque dum coniunctim *Anticipationem & Prænotionem* interpretamur, Ciceronis imitatione facimus, cuius verba sunt: *Fateamur constare illud etiam, hanc nos habere siue Anticipationem, vt antè dixi, siue Prænotionem Deorum. Sunt enim nouis rebus noua ponenda nomina, vt Epicurus ipse πρόληψιν appellauit, quam anteà nemo eo verbo nominârat.* (1. de nat. Deor.) Ex quo fit, vt minùs sit mirum, si Chrysippus eandem vocem, tanquam posterior vsurpârit, cùm apud Laërtium Criteria (lib. 7.) esse dixit αἴσθησιν καὶ πρόληψιν, *Sensum & Anticipationem*. Et Cicero quidem eandem vocem (2. de diuin.) interpretatur etiam *Præsumptionem*; nempe cùm est quædam propositio à Dialecticis aliquando ante Syllogismum, eiúsve præmissas (quas etiam λήμματα *Sumptiones* appellant) assumpta: idque imitatus Quintilianus *Præsumptionem* quoque interpretatur Oratoriam (lib. 9. cap. 2.) figuram (ne Grammaticam etiam memorem) quam tum esse dicit, *cùm id, quod obiici potest, occupamus*: Verùm, cùm vocem pro Criterio vsurpat, Anticipationem ferè, aut Prænotionem dicit; nisi quod videtur interdum *Notitiam* quoque dicere, vt cùm loco antè relato, dixit Epicurum inter cætera *iudicium constituere in rerum notitiis*. Attribuit verò illam quoque interpretationem Lucullo Stoicorum parteis agenti, dum, *Efficiuntur*, inquit, (4. Acad.) *Notitiæ rerum, quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις vocant*: Nempe Stoïci nominatim vocabant ἐννοίας, ex quo Plutarchus ansam accepit scribendi librum aduersùs illos, περὶ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν *de notitiis communibus*. Communes autem appellantur, quòd sint communes hominum omnium; quâ de causâ πρόληψις quoque id adiunctum habet apud Alexandrum Aphrodisæum, cùm *Fatum esse aliquid*, (lib. de Fato.) inquit, *confirmat abundè* ἡ κοινὴ ἀνθρώπων πρόληψις, *communis hominum prænotio*. Cæterùm quod heic Epicurus dicit πρόληψιν, idem esse videtur cum eo, quod Aristoteles προϋπάρχουσαν γνῶσιν *præexsistentem cognitionem* vocat, (1. poster. 1.) ac illam quidem potissimùm, quâ intelligitur quid res sit, aut quid tali nomine significetur; vt dum verbi causâ disseritur de Triangulo, aut dum Triangulus nominatur. Nimirùm vides eam heic dici non modò κατάληψιν *comprehensionem*, & ἔννοιαν *notitiam*; sed etiam καθολικὴν νόησιν ἐναποκειμένην, *generalem quandam notionem menti immanentem*, seu, vt Cicero vertit *insitam*, atque ideò priùs in animo partam, ac præexsistentem; vt illam Cicero proinde definiérit, *anteceptam quandam animo informationem*.

Subiicitur autem; τὴν ἔστι μνήμην τοῦ πολλάκις ἔξωθεν φανέντος, *hoc est, quasi memoriam, monumentúmve eius rei, quæ extrorsùm sæpius apparuerit*, vt intelligamus primùm Anticipationes, quæ in nobis sunt, dici quidem insitas, sed ita nihilominùs, vt sensibus vsi illas acquisierimus, non verò à natura habeamus, haberéve

habere've dicamur, nisi quatenus sunt in nobis quædam antiquæ adeò, vt iis, ex quo esse, & sentire cœpimus, euaserimus informati; cuiusmodi sunt illæ de fugiendo dolore, de consectanda voluptate; itémque de Dei exsistentia, (quam nisi ex auditu, & cum lacte quidem veluti suxerimus, possumus statim atque in cælum, fabricámque, & dispositionem, regiménque Mundi coniicimus oculos, nobis comparare) ac rursus illæ, quæ solent vulgò ad naturalem Instinctum, & ad Sympathiam, Antipathiámque referri; vt disserimus alibi. Deinde debere Anticipationem vt perfecta sit, repetitis, euidentibúsque sensionibus sic esse firmatam, vt memorare volenti se facilè sistat, & exigenti quidpiam ad ipsam sese claré exhibeat. Ea causa est, cur etiam videas appellari *κατάληψιν*, *comprehensionem*; quòd per illam res cognita veluti perfectè, & vt sic dicam, manu teneatur; ac præthereà *δόξαν ὀρθὴν*, *opinionem rectam*, quoniam est confirmatio quædam eius opinionis, quæ per euidentiam sensum comprobatur vera; vnde & posteà concluditur, *ἐναργεῖς εἶναι τὰς προλήψεις*, *anticipationes esse euidentes*; & apud Clementem *πρόληψις* definitur *ἐπιβολὴ ἐπί τι ἐναργὲς, καὶ ἐπὶ τὴν ἐναργῆ τοῦ πράγματος ἐπίνοιαν*, *applicatio, siue intuitus in aliquid euidens, inque notionem rei euidentem*: quasi non sit quævis occurrens, & secundum sensum, euidentiámque cognitio, sed quæ eiusmodi cognitioni veluti superueniat, ipsámque perficiat: aliàs nimirùm nihil à prima, simplicique rei cognitione distingueretur. Vt taceam nisi recta Anticipatio fuerit, non prænotionem, sed potiùs præignorationem fore, siue vt Epicurus in Epistola ad Menœceum loquitur, *ὑπόληψιν ψευδῆ*, *suspicionem, seu opinionem falsam*. Adhibetur subinde exemplum, *οἷον τὸ, τοιοῦτόν ἐστιν ἄνθρωπος*, *cuiusmodi est species, seu idea illa ad quam respicientes dicimus* (id nempe addendum perspicuitatis causâ fuit) *Tale quid est homo*. Etenim, vt consequenter declaratur, ex visis aliàs vno, pluribúsque hominibus, ea in animo remansit impressio, iuxta quam quoties volumus, hominis effigiem, seu imaginem, quasi obuersantem habeamus; ac si nominari hominem audiamus, velimúsve aliis quid homo sit describere; si aut diiudicare ipsi, aut demonstrare aliis; quæpiam-ne res proposita sit homo, cæteráque huiusmodi; nihil aliud quàm in hanc effigiem menti obiectam intueamur. Talis itaque effigies concepta, seu, quod idem est effigiei conceptio (neque enim hæc disiunguntur) ipsa est *πρόληψις*, seu Anticipatio, quatenus à prima vsque impressione habitu quodam perseuerat, ac vt excitetur, eliciatúrve in promptu est.

℣. 21. *Παντὶ οὖν ὀνόματι τὸ πρώτως ὑποτεταγμένον*. Ita videtur heic meliùs legi, quàm vt vulgò *ἐπιτεταγμένον*, ex communi phrasi, & qui etiam infrà in Præfatione ad Herodotum ita legitur, *Πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις δεῖ εἰληφέναι*, *Tenere imprimis oportet ipsas res vocibus subiectas, seu quid voces significent*.

℣. 30. *ἐφ' ὃ ἀναφέροντες*. Aliqua interpretationi heic intersero: sed non penitùs fortè inutilia.

℣. 32. *τὴν δὲ Δόξαν*. Agitur deinceps de Opinione, seu Iudicio, quod ex additione, disiunctionéve Anticipationum constat; idque interueniente verbo *Est*, aut *Non est*; ac nihil est proinde aliud, quàm Affirmatio, vel Negatio, cui iam veritas ita competit, vt Falsitas quoque competere possit.

℣. 34. *δεῖ τὸ προσθεῖναι*. Hæc, ad vsque *μὴ ἔχειν*, textui addo, vel ex Empirico potiùs suppleo; tum vt manifestiùs agnoscatur discrimen inter Opinionem, & Sensum, qui solius Veritatis exsistentiæ capax est, *δεῖ τὸ μὴ προσθεῖναι, ἢ ἀφελεῖν τι* (quæ verba paulò antè vsurpata heic resumo; cùm alioquin Empiricus habeat *προσθεῖναι, καὶ ἀφαιρεῖν*) tum vt ratio proponatur, quæ statim, quasi supposita deducitur, applicatúrque. Quæ autem satis longa periodus interpretationi attexitur, eiusmodi est, sine qua neque Epicuri sententia possit satis intelligi, neque agnosci, vnde deducatur id, quod statim subiicitur de *Exspectabili*, cum exemplo Turris. 8. adu. Logi.

℣. 1. *ἐὰν μὲν γὰρ ἐπιμαρτυρῆται*. Docet imprimis Epicurus quî agnosci possit, quandónam vera opinio sit. Vtor autem interpretando verbo *Suffragari*, potiusquàm *Attestari*, quòd oppositum quoque ipsi *Refragari* in vsu sit; ac dico etiam *Suffragationem*, potiusquàm *Suffragium*, quod videretur magis ex vsu, quoniam opposita *Refragatio* tolerabilior, quàm *Refragium* videtur: Atque id quidem, vt voces Latinæ oppositis Græcis concinniùs respondeant. PAG. 13.

℣. 5. *τὸ Προσμενόμενον*. Ita videtur potiùs, quàm vt vulgò *προσμένον* legendum; & coniectura esse potest, quòd repetitâ inferiùs voce in Epistola ad Herodotum, MSS. non *προσμένον*, sed *προσμενόμενον* babeant; ac habeant etiam aliqui inter editos in Ratis Sententiis. De re ipsa porrò nihil est, quod supersit, ad ea, quæ mox antè sunt deducta, addendum.

℣. 7. *οἱ μὲν*. Hasce voculas, vnà cum illis sequentibus, *πόῤῥωθεν τοῦδε καὶ*, propter integritatem sensus, adductique de turre exempli, supplendas esse perspicuum est.

℣. 9. *Πάθη δὲ λέγουσι*. Hoc iam tertium Criterium est, Passio scilicet, quam vt fieri solet, heic accipimus pro ea, quam Perturbationem, siue Commotionem animi Cicero est interpretatus: Quintilianus, & alij Affectum, atque Affectionem. Cæterùm, vt iam antè est visum, Passiones Voluptatis, & Doloris, seu Molestiæ ab Epicuro fieri *τὰ πρῶτα πάθη*, *Passiones primas*; ita heic manifestè docet eas esse Criterium, quo ea, quæ sunt amplectenda, fugiendáve, diiudicantur. Extat res etiam apud alios, maximè verò apud Eusebium ex Aristocle, vbi Epicurea sententia est, *τὸ αἱρέσεως, καὶ φυγῆς ἀρχὴν, καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ἡδονὴν, καὶ τὸν πόνον*. *Voluptatem, & Molestiam esse nobis Principium, Criteriúmque electionis* (seu prosequutionis) *ac fugæ*. Cùm viderentur esse 14 – præp. eu. ang.

complura

complura hæc de re hoc loco dicenda ; quia Epicurus tamen eam fusè declarat inferius in Epistola ad Menœceum ; idcircò ea illuc reiicienda sunt. Adscribo heic solùm Aristotelis locum, qui in eandem sententiam est, dum libro primo Nicomachiorum, Κανονίζομεν, inquit, ἐς τὰς πράξεις, οἱ δ' μᾶλλον, οἱ δ' ἧττον, ἡδονῇ, καὶ λύπῃ. *Actiones quasi canone, reguláve, dirigimus, Voluptate, atque Molestia, alij quidem magis, alij verò minus.*

℣. 13. Τῶν δ' ζητήσεων. Diuisio hæc Quæstionum est, quam acturi de Criteriis indicauimus,& circa quam cùm diximus,quæstiones de nuda, seu simplici voce, non alio Criterio quàm ipsamet voce declaratione factâ egere ; ac id prosequuti fuerimus deinceps, vbi diximus de interrogantis, ac respondentis officiis ; eapropter nihil heic superest addendum.

℣. 16. διὰ διαιρέσεως. Addo ad interpretationem, *Philosophia.* Hæc nimirum est,quam initio diuidendam susceperat. Subiicit autem, ᾗ κανονικὸν, addóque, *seu Canonica parte* ; quòd tribus existentibus Philosophiæ partibus ; & Epistolis insequentibus, Physicam, atque Ethicam dumtaxat continentibus, visum Laërtio fuerit supplere aliunde, ac præmittere, quæ agnouit posse circa illam desiderari.

Ad I. Epistolam Epicuri ad Herodotum, de Rebus Naturalibus.

℣. 19. ΤΟΙΣ μὴ δυναμένοις. Præfationem heic Epicurus præmittit, cuius duæ sunt partes. In priore enim declarat,quàm vtile sit huiusmodi quamdam Epitomen contexere, memoriæque infigere,cuius rei meminit etiam in Præfatione ad Pythoclem, Epistolam hanc ad Herodotum *Paruam Epitomen* nominando ; in posteriore autem attingit præcipua nonnulla Canonices capita, iuxta ea quæ sunt antè dicta ; voluit scilicet Epicurus Canonicam esse quandam Physicæ quasi accessionem ; vnde & penè eadem ad calcem Epistolæ anacephalæosi quadam repetuntur.Prioris porrò præsertim textus ita corruptè legitur,vt ex ea vix quicquam sensus magna ex parte elici possit.

℣. 30. τῷ τύπῳ. Ita videtur non iniuria censere Scaliger legendum, non verò,vt vulgò ᾧ τύπον : tametsi insequentem statim vocalam ᾧ, nihil est necesse commutare in τῷ, sed planiùs sit legere ᾧ.

Pag. 14. ℣. 1. ἐπίστασι συνεχῶς. Expungo particulam hisce vocibus interpositam ἐς, quæ etiam abest à mss. Lego autem ἐπίστασιν cum Rutgersio, pro ἐπ' ἐκεῖνα ; vtcumque nihil necesse putem legere cum ipso ἐπιστήμην, pro voce πιστεύειν, quæ statim consequitur, cuique præpono vocem τοῦτον, à mss. admonitus.

℣. 7. ἐπεὶ ἡ τετελεσιουργημένου. Cùm totus hic præsertim locus valdè deprauatus, intricatúsque sit ; visum quidem fuerat his verbis præmittere ea, quæ sequuntur, ὃ ἐστι ἀπὸ συγκειμένα, ἡ φωνὰς συντόμως εἰπεῖν, verùm quia sequens periodus cohærere cum iis videtur, propter illud, διὰ βραχέων φωνῶν, visum potiùs est, nihil transponere, sed illa ὅπερ ἐς, &c. ad vsque τὸ χρήσιμον parenthesi concludere, quod faciendum quoque censuit Scaliger ; & transpositione, circa interpretationem (vt planior euaderet) factâ, sequentem periodum connectere hoc additamento, *Dico interim etiam iuxta voces* : Lego verò ἐς τοῦ τετελεσιουργημένου τῆς ἀκριβώματος, ἡ τῆς παντὸς ἀκριβουμένου, pro ἐς τετελεσιουργημένου τοῦτο ἀκρίβωμα τῆς παντὸς ἀκριβουμένου, quòd secùs nihil sani possit exprimi ; & minùs adhuc, si, vt mss. & Stephanus habent, pro ἀκριβουμένου, legatur ἀκριβούμενον. Reddo autem heic τὸ ἀκρίβωμα *constantiam, facilitatémque* (secùs scilicet alibi) quòd visum quoque fuerit mox antè τὸν ἀκρίβωμα ἁπλοῦν interpretari *attentionem constantem, atque facilem*, prout Epicurus gigni talem censuit ex adhibito circa memoriam studio. Quanquam vt fatear, hæsi non parùm an non fortè pro ἐν τῇ μνήμῃ, foret ἐν τῇ ἐπιστήμῃ legendum.

℣. 18 Καὶ ἄλλο τοῖς μάλιστα ἐγγεγυμνασμένοις τῷ βίῳ, Planiùs id nimirùm, quàm quod legitur, ἐ πολλοῖς (aliquibus ἄλλῳ) μάλιστα ἐγγεγυμνασμένοις βίῳ.

℣. 21. Πρῶτον μὲν ἂν τὰ ὑποτεταγμένα τοῖς φθόγγοις. Pars hæc altera Præfationis est, in qua aliqua ex Canonica delibantur ; ipsa autem sunt, quæ maximâ parte vsurpauimus, declarauimúsque superiùs.

℣. 31. Εἴτε κατὰ τὰς αἰσθήσεις. Ita legendum esse videtur pro ἔτι κατὰ, &c. quòd hoc sit quasi secundum membrum, cuius occasione præmissum illud fuerit, πρῶτον μὲν ἂν, &c. Quòd præpositionem autem repetam κατὰ τὰς ἐπιβολὰς, κατὰ τὰ πάθη, sensus necessitas, & perspicuitas facit.

℣. 36. τὸ προσμένον, ἢ τὸ ἄδηλον. Quæ heic paucula ad interpretationem addo, supponunt, quod dictum est antè circa distinctionem rerum occultarum.Insinuatur nempe τὸ προσμένον versari circa eas,quæ sunt ex accidente solùm, seu ad tempus quoddam occultæ ; & quod ἄδηλον heic vocatur, complecti illas maximè, quæ dictæ sunt occultæ naturâ. Vnde &, quod dicitur statim συνορᾶν δεῖ ἢ ἄδηλον, interpretatus sum de iis, quæ sunt hoc modo immanifesta, cuiusmodi est, v.c. Inane, quod ex motu colligitur ; atque ita de cæteris.

℣. 38. συνορᾶν δεῖ. Sic lego, pro συνορᾶν ἤδε, propter magis planam, familiarémque Epicuro loquutionem : nam infrà quoque Μάλιστα δεῖ συνορᾶν, vbi de Anima est disputaturus.

℣. 39. Πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Aggreditur heic suæ Physiologiæ explicationem Epicurus, ac initium ducit à generalissimo illo, receptissimóque apud Antiquos omneis Effato, *Ex nihilo nihil fit*, quòd cùm aliunde fieri multa constet, commodùm exinde arripiatur occasio agendi de materia, principiisve, ex quibus

ea fiunt. Addo verò ad citata verba, hocce quasi membrum, *καὶ οὐδὲν φθείρεται εἰς τὸ μὴ ὄν.* Nempe hæc esse supplenda constat, quòd sententia alioquin integra non sit, quódque tale quid propositum fuisse supponat instituta ratio pro posteriore rationis parte, *καὶ εἰ ἐφθείρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν.* Huiusce autem imitatione; clarum est suppleri debere & illud in gratiam prioris, *Εἰ μὲν γὰρ ἐγίνετο τὸ ἐκφαινόμενον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος.* Quod vtrumque videtur haud-dubiè ex ipso textu euanuisse; vti & quæ alia restituenda esse manifestiùs erit aliquantò pòst.

PAG. 25. ✝. 3. *Καὶ μὴν καὶ τὸ Πᾶν.* Agit Epicurus de Vniuerso, seu Vniuersitate rerum, quam cùm heic vocet *τὸ Πᾶν*, *Omne*, dicit etiam alibi *τὸ Ὅλον* *Totum*, & *τὴν Ὅλων φύσιν*, *Vniuersorum naturam*; & *τὴν Ὄντων φύσιν*, *Naturam rerum*, &c. Quo modo Lucretius quoque interpretatur, vt *Omne*, & *Naturam rerum*, sic & *Summam Rerum*, & *Summam totam*, & *Summai totius Summam*, & alia.

✝. 10. *Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν.* Cùm vulgò legatur, *Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐπιτομῇ*, &c. Isthæc, quæ verba sunt Laërtij heic perperàm interpolata, sensúmque turbantia, reieci in finem præcedentis periodi: tametsi potuissent quoque reiici ad calcem istius: Sed nimirùm perinde est, cùm libris careamus, quibus res probetur. Porrò; cùm vulgò solùm habeatur, *τὸ Πᾶν ἐστι σῶμα*, repono, *τὸ Πᾶν ἐστι τὸ μὲν σῶμα, τὸ δὲ κενόν*, quòd secundum membrum manifestè desit, vt vel illud arguit, quòd statim probetur *dari Corpora*, & *dari Inane*: quasi ambo proposita vt Vniuersi membra fuerint; vnde & rem paulò pleniùs interpretando deduxi. Sic autem ambo rursùs coniungit Epicurus in Epistola ad Pythoclem, dum ait, *ὅτι τὸ Πᾶν σῶμα, καὶ ἀναφὴς φύσις.* *Vniuersum esse corpus, & naturam intactilem, vt puta Inane*: Et Plutar-

adu. Coloi. chus testatur illum, *ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας*, *in ipso Tractationis initio*, dicere *Τὴν τῶν ὄντων φύσιν σώματα εἶναι, καὶ κενόν*, *naturam rerum esse Cor-*

2. de Nat. Deor. *pora, & Inane.* Ac vt Ciceronem prætercam, dum, *sunt*, inquit, *qui omnia Naturæ nomine appellent, vt Epicurus, qui ita diuidit, Omnia, quæ secundum naturam, esse Corpora, & Inane*; illud ex Lucretio sufficit:

Omnis, vt est igitur per se Natura duabus
Cònsistit rebus, quæ Corpora sunt, & Inane.

✝. 11. *Καὶ τὰ μὲν σώματα.* Addo heic particulam *Καὶ*, propter cohæsionem cum mox additis. Cùm Epicurus autem heic probet dari corpora, ac non aliter quidem, vt par est, quàm ex ipsa sensus euidentia, iuxta quam etiam ratiocinari de ineuidentibus oporteat; en vt Lucretius id exprimat:

lib. 1. *Corpus enim per se communis deliquat esse*
Sensus, quo nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quò referentes
Cõfirmare Animi quicquã ratione queamus.

✝. 15. *Εἰ δὲ μὴ ἦν, ὃ καὶ Κενόν.* Sic ob eandem rursùs cohæsionem lego, pro *εἰ μὴ ἦν ὃ κενόν*, ac simul addo ad interpretationem Synonyma aliqua ipsius Inanis. Aliqua, inquam; siquidem licebat præterea cum Cicerone dicere non modò *Inane*, verùm etiam *Inanitatem*; & cum Lucretio non modò simpliciter *Vacuum*, sed etiam coniunctim, *Inane*, & *Inane, vacánsque*, & *Vacuum, quod Inane vocamus.*

✝. 28. *Καὶ μὴν καὶ τῶν Σωμάτων.* Exemi è medio istorum verborum Laërtiana illa, *Ταυτὸ δὲ τοῦτο*, &c. (adieci autem particulam *δὲ* propter cohæsionem) ac pari, qua antè de causa reieci, vel potiùs (secretis voculis *καὶ μὴν καὶ*) reliqui ad calcem antecedentis periodi. Cùm Epicurus porro heic statuat omne Corpus esse aut Concretum, aut tale, ex quo Concretum componitur, manifestum est, quas heic dicit *συγκρίσεις* *Concretiones*, idem esse cum eo, quod alij dicunt *συγκρίματα* *Concreta*; quo modo solent & sæpe aliàs nomina actionum rebus per ipsas productis tribui. Quòd verò ait, *τὰ ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποίηνται*, *illa ex quibus Concretiones fiunt*, perspicuum est intelligi quas dicere solent parteis componenteis, siue Principia, Primordia, Initia, atque Elementa. Id monstrat Lucretius, dum eandem corporum diuisionem profert:

Corpora sunt porrò partim primordia rerũ, lib. 1.
Partim concilio, quæ constant principiorum.

✝. 29. *Ταῦτα δέ ἐστιν ἄτομα.* Quæ Epicurus adiectiuè *ἄτομα* heic dicit, dicit posteà passim substantiuè *Ἀτόμους*, voce nimirùm celebri, cùm de principiis agitur rerum. Dicere verò etiam solet *κατ᾽ ἐξοχὴν*, *τὰ σώματα*, *Corpora*, quia sint naturæ incorporeæ, hoc est, *Inanis expertia*, *ἀμέτοχα κενοῦ.* Quâ occasione etiam dicuntur *Plena*, *πλήρη*, *μεστά*, *ναστά*, itémque *Solida, & Dura*, *στερεά*, *καὶ σκληρά.* Vti &, quòd omnia ex eis componantur, dicuntur non modò *ἀρχαὶ*, *Principia*, & *στοιχεῖα*, *Elementa*, vt iam memorauimus; verùm etiam *πρῶτα σώματα*, *Corpora prima*, & *πρῶτα μεγέθη*, *Prima magnitudines*; itémque Semina rerum, *πανσπερμία*, *Rerum omnium seminarium*, *Genitalia semina rerum*; & *τῶν ὄντων ὕλη*, *Rerum materies*, Prima nimirùm. Quin-etiam Pythagoricâ denominatione dictæ sunt *Μονάδες* *Vnitates*, quod vt ex Vnitatibus numeri, sic ex ipsis concreta omnia, ac, vt Aristoteles 1. de an. c. 4. ait, nihil differat, *μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια σμικρά*, *Vnitates dicere, an exilia corpuscula.* Vnde est illud Antomedontis, dum Epigramma ita concludit:

Ταῦτ᾽ οὐδ᾽ ὡς σοφὸς ἴσθι, μάτην δ᾽ Ἐπίκουρον ἔασον 1. Anthol. 15.
Ποῦ τὸ Κενὸν ζητεῖν, καὶ τίνες αἱ Μονάδες.
Hæc monitus sapito, ac permittito frustrà Epicurum
Quærere vbi Vacuum, quæ Monadésve sient.

At celebri, vt dixi, voce *Ἄτομα*, *καὶ Ἄτομοι* dicuntur, quod *τὴν τομὴν*, *id est, Sectionem*, inquit Ser- in 6. Eclog.
uius, *non recipiant*. Scribit Dionysius Alexan- 14. præp.
drinus apud Eusebium, *Ἀτόμους* dictas *διὰ τὴν* 1. de fin.
ἄλυτον στερρότητα, *ob soliditatem indissolubilem*; quod Cicero etiã priùs adnotârat. Nimirùm Corpora Cõcreta, seu cõposita, quòd ob Inanis admistionem penitùs solida nõ sint, variè diuidũtur, subdiuiduntúrque, donec perueniã ad ista vsque corpora prima fuerit; cęterùm ipsa nullo modo posse deinceps diuidi, vnde

&

& dicuntur, *Indiuidua*, *Indiuisibilia*, *Insectilia*, *Insecabilia*, *Impartibilia*, ἀδιαίρετα, ἀμερῆ, & quia nihil minus natura agnoscit, ἀνεπαίσθητα, καὶ ἀόρατα, λόγῳ θεωρητά, *Insensibilia*,
1.Acad. *Inuisibilia*, *Mente percepta corpuscula*. *Corpuscula*, inquam, sic enim Cicero interpretatur, quasi nullum corpus possit exilius concipi; adeò vt Lucillius noo illepidè Epigramma aliud sic concluserit:

1.Anthol.7. Εἰ δ' ἔγνω τὸν ἀγρὸν τοῦ Μηνοφάνους Ἐπίκουρος,
Πάντα γέμειν ἀγρῶν εἶπεν ἄν, οὐκ ἀτόμων.
Agrum Menophanis si nosset, plena Epicurus
Omnia dixisset non Atomis, sed agris.

11.Metaphys.3. & 1.Phys.9. ¶. 30. καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει. Attingit heic Epicurus præcipuam Rationem, ob quam sit necesse dari Atomos. Eadem verò est, qua Aristoteles quoque probat esse in rebus materiam primam, ingenerabilem, incorruptibilémqoe, atqoe adeò ex qua præexistente omoia generentur, & in quam superstitem omnia postremùm dissoluantur. Nempe contendit Epicurus Atomos talem esse materiam, immutabilem quippe, seu ortus, atque ioteritus expertem; ac discrimen est solùm, quòd ipse velit resolutiooem naturalem terminari tandem ad insectilia corpuscula: Aristoteles verò non habeat, qualem describat materiam, in quam resolutio sit vltimùm facta. Prætereo autem reponere me ἰσχυρὰς καὶ, pro ἰσχύοντα, ac statim πλήρη τινὰ φύσιν, ἄτε οὐκ ἔχουσαν, pro πλήρη τὴν φύσιν ὄντα οὐκ ἔχοντα, vt scilicet aliquis sensus, isque coogruus elici possit. Scopus enim est, vt intelligatur, quod adnixus sum interpretando exprimere. Nam & quod *Plenam naturam*, hoc est, Atomum eam exposui, *quæ est vacui expers*, *atque solida*, id colligitur ex iam dictis.

¶. 35. ὥστε τὰς τῶν σωμάτων, &c. pro ὥστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σωμάτων φύσεις. Videlicet sensus alioquin & perturbatus, & maocus est. Cùm ex hac verò Conclusione habeamus corporum principia esse Atomos, idipsum foret iam pluribus ex Epicuri mente probandum: verùm res pendet ex posteriùs circa Qualitates dicendis; cùm inde solùm constare possit, qui ad Atomos rerum Ortus, Interitúsque pertineat.

¶. 37. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ Πᾶν ἄπειρόν ἐστι. Contendit hoc loco Epicurus Vniuersi infinitatem tum ex Inanis magnitudine, tum ex Atomorum multitudioe (perperàm licet) demonstrare.

¶. 10. Τὸ γὰρ πεπερασμένον. Ratio hæc est, quâ Epicurus oititur probare esse Vniuersum infinitum. Cùm mutilatè verò legatur; ideò repono, Τὸ δὲ ἄκρον ἔχον, &c. ad vsque, τὸ δὲ οὐκ ἔχον ἄκρον, pro, τὸ δὲ ἄκρον παρ' ἕτερόν τι θεωρεῖται, ὥστε τὸ οὐκ ἔχον ἄκρον. Repono, inquam, & lacunam compleo, authoritate Ciceronis, qui libro de Diuinatiooe secundo sic habet: *Vidés-ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoïci, quemadmodum quod in natura rerum Omne esse dicimus, id infinitum esse concluserit? Quod finitum est, inquit, habet extremum. Quis hoc non dederit? Quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecùs. Hoc quoque est concedendum. At quod Omne est, id non cernitur ex alio extrinsecùs. Ne hoc quidem negari potest. Nihil igitur* (visæ sunt hoc loco supplendæ sequentes oouem voculæ) *habet extremum. Et hoc denique dandum est. Quare nihil cùm habeat extremum infinitum sit necesse est. Vidés-ne, vt ad rem dubiam concessis rebus perueneris? Hoc vos Dialectici non facitis*, &c.

¶. 5. Εἴτε γὰρ ἦν τὸ κενὸν ἄπειρον. Ratio hæc PAG.16.
est, quâ Epicurus probat subinde Vniuersum noo sola Atomorum multitudine, aut Inanis magnitudine, sed vtraque simul esse iofinitum. Suppleo verò heic quoque illud, Τὰ δὲ σώματα ἄπειρα, quòd manifestè deficiat, vt Antithesis, quæ est ioter prius, posteriúsque membrum cohæreat. Quod autem statim pro ἐνίστη, lego ἂν ἔστη, cum Scaligero facio.

¶. 13. Πρὸς τὸ τέλεον. Aggreditur hoc loco Epicurus de ipsis Atomorum proprietatibus dicere, ac præmittit eas esse eiusmodi corpora, quæ vt ἄτομα, *indiuidua* sunt; sic μεστὰ, *plena*, solidáve. Nimirùm quasi supponendo cum Democrito esse omnium Atomorum eandem, similémve naturam, quatenus omnes corporeæ, solidæque periode sunt, neque vllam diuersitatem ratione substaotiæ patiuntur.

¶. 15. Ἀπερίληπτά ἐστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων. Videbitur quidem priùs esse de Magnitudine, quàm de Figura Atomorum dicendum, prout Figura est aliquid ad Magnitudinem consequens, tanquam terminus illius, ac modus; at seu Epicurus spectârit Figuram quasi id, quod primâ quasi specie occorrit, seu ordinem parùm curârit, nihil refert. Prætereo verò totum hunc locum legi corruptè admodum; ac ideò me illud ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι, &c. ad vsque ὁμοῖαι, reposuisse, pro ἄπειροί εἰσιν αἱ ὁμοῖαι. Quippe nisi factam lacunam intelligamus, suppleamúsque, tum destituemur substantiuo, ad quod referantur, quæ dicuntur ἄπειροι ὁμοῖαι, tum membrum illud posterius nullâ stabilietur ratione, secùs ac visum hactenus est præstitum fuisse ab Epicuro. Illud ὥσπερ εἴρηται ob repetitionem appositum est. Quæ sequuotur autem, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. ad vsque μένειν, ita transposui, reposuíque, vt insanabilis aliàs locus pateretur quempiam non incommodum sensum. Is nimirùm sic vulgò legitur, οὐδὲ γὰρ φησιν ἐνδέχεσθαι εἰς ἄπειρον τὰς τομὰς τυγχάνειν· λέγει δὲ ἐπειδὴ αἱ ποιότητες (aliàs ποσότητες) μεταβάλλονται. εἰ μὴ μέλλει τις μὴ καὶ τοῖς μεγέθεσιν ἁπλῶς εἰς ἄπειρον αὐτὰς ἐκβάλλειν. Ac de verbis quidem Laërtianis, vt nihil dicam; adnoto solùm verba illa, εἰ μὴ μέλλει τις, &c. fuisse haud-dubiè anteuertenda, ac, vt factum est, similive modo supplenda, vt haberetur ratio, ob quam figurarum in Atomis varietas esse infinita non potest.

¶. 32. Κινοῦνται τε συνεχῶς αἱ ἄτομοι. Quæ Epicurus heic videbatur περὶ τοῦ βάρους, *de Grauitate*, seu *Pondere* Atomorum esse dicturus, id explicat per ipsum Motum, qui Grauitatis effectus est, & qualis ea sit, manifestat. Non attiogit tamen hoc loco quicquid de eo dicendum habuit.

sed quod spectat quidem ad æqui-velocitatem, pernicitatémque deducit posteriùs, vt Laërtius quoque admonet. Quod sit itaque huius loci proprium, visum est voces illas εἰς τὸν αἰῶνα quasi transpositas, collocatásque post vocem βαρύτητα, reponere post vocem ἄτομοι, vt sensus completus, perspicuúsque foret, & verba Laërtij absque confusione periodum concluderent. Posteà autem lego σχεδὸν, pro αὐτὸν, quoniam vox alioquin manifestè deest, vt respondeat voci antecedentis membri μακρὰν. Potuit interim etiam particula εἰς, quæ hanc præcedit, eximi authoritate MSS. à quibus abest; nam & hoc modo clariùs patet Antithesis illa, αἱ μὲν μακρὰν, αἱ δὲ σχεδόν. Quod verò statim pro ἀπὸ τῶν πλεκτικῶν, legam ὑπὸ τῶν ἀποπλεκτικῶν, ipsa sensus alicuius eliciendi necessitas facit; vti & quod statim pro voce ἡ ὑπάρχουσα, vox ὑποπάρχουσα reponatur. Rursus & pro voce αἴτιον repono ἀΐδιον, tum ob sensus necessitatem, tum quia id non malè cohæret cum eo, quod præcessit, εἰς τὸν αἰῶνα; tum etiam quia
1. de fin. consonat cum eo, quod Democritus apud Ciceronem ait, *Motum Atomorum nullo à principio, sed ex æterno tempore intelligi conuenire.* Postremò quæ varia interpretationi intersero, non videntur esse prorsùs inutilia, vt locus alioquin satis obscurus non-nihil inclarescat.

℣. 33. Φησὶ δ' ὕστερον. Indicat heic Laërtius locum, quo Epicurus infrà, interpositis satis multis, ait, *Atomos nullam qualitatem,* πλὴν σχήματος, καὶ βάρους, καὶ μεγέθους, *præter Figuram, Grauitatem, Magnitudinem* præ se ferre. Tametsi verò illeic solùm de Magnitudine disserit; operæ tamen pretium videtur aliquid de ipsa heic attingere, tum vt de tribus cohærenter dicamus; tum ne diutiùs differatur quod ex illa circa figuram supponitur; tũ quia dicturi de cæteris qualitatibus aliqua, treis hás prænouisse debere videamur.

Pag. 17. ℣. 11. οὐδέποτε γὰρ. Videtur, ex sensu, pro οὐδέποτε γοῦν: vti & consequenter ἄτομον αἰσθῆναι, pro ἄτομος ὤφθη. Præter porrò iam ante-dicta, dicetur etiam posteriùs circa contextum Epicuri, quàm longè absit Atomus, vt cadere in visum possit. Cúmque eorum, quæ sunt interpretando addita, ratio ex præmissis manifesta sit; moneo solùm, ad citationem Elementalium XII. adhibitam fuisse particulam καὶ, quòd illa, quæ ex iis citantur, habeantur etiam inferiùs, saltem illud de non competente Atomis quantávis magnitudine; nisi quod planum etiam est illud, τὸ δὲ χρῶμα, &c. ad vsque τῶν τὸ μέγεθος, legere tanquam parenthesi inclusum.

℣. 12. Τοσαῦτα. Sic lego pro αὐτὰ, fretus MSS. cùm potuissent verò hæc etiam haberi pro verbis Laërtij, planius tamen fuit ipsa legere quasi ex contextu Epicuri; quasi hæc nimirum sit veluti conclusio dictorum hucvsque de Vniuerso, seu Natura rerum, prout ex Inani, & Atomis constat; vnde & heinc sumpta interpretando occasio transitionis ad ea, quæ de Mundis sequuntur.

℣. 16. Ἀλλὰ μὴν καὶ κόσμοι ἄπειροι. Quod Epicurus de Mundorum Infinitate heic fabulatur, attingitur etiam posteriùs Epistolâ ad Pythoclem; hoc interim loco legere est visum, ex ipsa fide MSS. οἱ δ' ὅμοιοι τούτῳ οἱ δ' ἀνόμοιοι, non vt vulgò οἱ δ' ὅμοιοι τουτῳ-οὔτ' ἀνόμοιοι. Quibus ex verbis non tam elicitur esse Mundos cæteros partim simileis, partim dissimileis huic nostro, quàm esse vel omneis simileis, vel dissimileis omneis. Legendum coniecceram, οἱ μὲν ὅμοιοι τούτῳ, οἱ δὲ ἀνόμοιοι; sed quocumque modo, res interest parùm. Quod sequitur autem δι' ἀπείρου, &c. ad vsque ὁ γὰρ, id totum partim adiiciendum, partim reponendum est visum, pro tribus illis vocibus, φέρεται καὶ παρρέζεται, ob complendi sensus, perficiendæque rationis manifestam necessitatem. Quòd verò pro παρρέζεται legam πόῤῥω τούτῳ, occasionem habeo ex MSS. in quibus πόῤῥω λοίπῳ licet legere.

℣. 27. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμονες. Quòd Epicurus existimârit præter Mundos, ac solida, ex quibus constant corpora, esse in Vniuerso tenuissimas quasdam concretiunculas siue contexturas ipsis solidis corporibus simillimas, ex quibus in visum, mentémque incurrentibus effici visionem, intellectionémque contingat; videri potest inde occasionem de his cohærenter agendi sumpsisse. Constat verò ipsas nihil esse aliud, quàm vocatas vulgò visibileis, sensibileis, intentionaleis species, seu formas; quas ipsi Democritus primùm, ac deinde Epicurus Εἴδωλα, καὶ Τύπους dixerunt, & Cicero Imagines; Quintilianus Figuras; Catius Spectra; Lucretius Simulacra, Effigias, & id genus alia sunt interpretati. Et quoniam ille ex variis modis, quibus gigni Imagines, Simulácráve posse putauit, duos dumtaxat attigit; præcipuus est quidem, quo fieri generationem hanc voluit per dereptionem ab extimis superficiebus corporum; sed non contemnendum tamen duxit illum, quo censuit posse fieri per spontaneam quandam quasi eruptionem, concretionémque in aëre. Heinc certè, quia visus est de hoc posteriore priùs loqui; reposui statim in ipso textu, συστάσεις, pro ἀποστάσεις, & vel ex eo quidem, quòd re aliquantò pòst repetitâ, non ἀποστάσεις legitur, sed συστάσεις. Et meritò sanè dicere videtur συστάσεις, quòd quædã quasi concremẽta, seu coagmentationes sint, cùm alioquin vox ἀποστά-
σεις videatur potiùs tribuẽda Imaginibus generis prioris, vti ipsas quoque ἀποῤῥοίας vocat. lib 3.
Ad ipsas quod spectat, Ciceronis est obseruatio, στερέμνια *propter firmitatem* ab Epicuro appellari. Adnoto verò illud ὅτι οὐδὲν αἰσθητὸν, &c. non tam esse nouum generandarum imaginum modum, interpositum, quàm partem, seu rationem quandam superioris, siue spontanei: vtcumque ea via possit absque additamento ad interpretationem facto intelligi; & maximè cùm vt mentio κοιλωμάτων fit, sic ἐξοχῶν fieri debuisse videatur; atque idcirco Alexander interpretatus ipsam fuerit ἐξοχὴν, καὶ εἰσοχὴν, *eminentiam, & profunditatem.* Statim autem repono τάξιν, pro eo, quod vulgò habetur βάσιν, nam & breui pòst licet iterùm legere θέσιν, καὶ τάξιν.

(margin: 1. de Nat. Deor.; 1. de an. 34.)

Ee

Et cùm Epicurus ibi iam loquatur de simulacris, quæ ex solidorum superficiebus deripiuntur, constat velle ipsum nihil aliud, quàm huiusmodi simulacra à corporibus auolantia seruare eundem positum, ordinémque partium, quem in ipsa sui direptione in superficiebus corporum habebant.

PAG. 18. ℣. 1. Καὶ μὴν καὶ ἡ διὰ τοῦ κενοῦ φορά. Declarare Epicurus volens quî fieri possit, vt simulacra ineffabili pernicitate transferantur, duo habet quasi fundamenta; vnum, ipsam pernicitatem Atomorum, ex quibus constant; alterum, eorum tenuitatem. Heinc lego:

℣. 8. τὸ ἀντικοπτόμενον, pro κατὰ τὸ φερόμενον, quoniam, vt prætercam nihil congrui sensus posse alioquin heinc erui; videtur Epicurus postquàm dixit Atomorum motum, donec per spatium inane fit, & nihil retundens occurrit, esse inexcogitabiliter celerem, videtur. inquam, submonere, se postremam hanc particulam adiicere, quòd motus alioquin celer, videri possit lentus. vbi spatium non tam citò propter varias retusiones peruaditur. Et ne propterea existimemus, cùm Atomus heinc retusa, contendit illuc, vnde iterum retundatur; & inde rursùs aliò, atque ita porrò; existimemus, inquam partialeis hos motus, quibus huc, illuc, aliò fertur, esse minùs celeres, seu peragi tempore magis cogitabili, quàm si extensi veluti essent in vnum rectum, simplicem, vniúsve tenoris motum: ideò subiicere videtur hanc periodum, quemadmodum ipsam exposui. Ex ipsa autem facile est sequentem quoque intelligere, interpunctione factâ post γὰρ, Lego verò in consequente ὁμοία, pro ὅμοιον, & τῷ τάχει pro τὸ τάχος, & μὴ ἀντικοπὴν καταλαμβανούσης, pro μηδ' ἀντικοπῆς καταλάβωμεν, ac paucula etiam interpretationi intersero; quoniam alioquin, vt clarum est, sensus elici nullus potest. Lego & statim καὶ τὸ ὅτι, pro εἶθ' ὅτι: Sic enim ob illud præcedens καὶ τοῦτο agnoscuntur distinctiùs quæ duo prædixi fundamenta; & posterius quidem de ineffabili simulacrorum tenuitate, quatenus talis concipitur, vt, cùm simulacra nihil aliud sint, quàm simplices quædam Atomorum simplicium texturæ, intelligatur nullam ipsarum pernicitati remotam fieri. Sic statim rursus:

℣. 17. Lego ἤδη γὰρ pro ὅθεν, tum quia MSS. habent ἤδη, tum quia ibi non consequutio deducitur, sed redditur ratio. Sic iterùm statim ὅταν pro ἢ ἤδη propter sensus perspicuitatem, quæ cæteroquin nulla sit: ac similiter αὐτοῖς γὰρ pro αὐτῶν; ac demùm, ἡ πολὺ διαφέρει ἐν τῷ περιέχοντι, pro πολλαῖς δὲ, καὶ ἀπείροις εὐθὺς ἀντικόπτει τι. vt sensus quispiam elici, saltem qui sibi cohæreat, possit. Cohærere autem videtur, qui interpretando adhibitus est, cùm de pernicitate agatur, quâ simulacra peruadunt aërem, aliúdve circumstans, & transparens spatium.

℣. 23. πρὸς τι τούτοις. Declarat heic Epicurus facilitatem generationis simulacrorum per dereptionem; cùm etiam de facilitate cæterorum per concretionem intelligendum illud sit, καὶ συστάσεις ἐν τῷ περιέχοντι, &c. Quod lego porrò ἐπιπολῆς συνεχὴς, ὡς ἐπιδηλ⊕ σημειώσει, videri potest lectio non improbabiliter ex variantibus colligi; vtcumque omnes συνεχῆς, vel συνοχὴ habeant; cùm videatur tamen satis perspicuè intelligi ῥύσεις συνεχεῖς, & exinde esse ἀναπλήρωσις, ob quam effluxus singularis cuiusque imaginis designari nullatenus possit. Atque ista quidem de lectione textus; nisi quòd paulò pòst vbi dicitur esse posse alios generationis simulacrorum modos, lego ἐναργείας, pro ἐνεργείας, vt legendum abunde suadent, quæ circa Canonicen dicta sunt.

℣. 37. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν. Occasione eorum, quæ fuere de Imaginibus dicta, insinuare Epicurus voluit peragi Visionem earum interuentu. Lego autem Δεῖ δὲ, ex MSS. & cum Aldobrandino (cùm alioquin legatur Εἰ δεῖ, deperdito scilicet δ' ex priore particula, & adhibito ad posteriorem ι) quoniam id sensus exigit, ac propter rationem præsertim sequentem. Quippe Epicurus, vt ostendat ideò res à nobis videri, quòd aliquæ formæ, seu imagines adueniant ex ipsis, & in visum incidant; assumit fieri potiùs visionem aliquo extrinsecùs accedente ad nos, quàm aut agente aëre intercepto, aut radioso quodam, alióve effluxu è nobis versùm res manante.

℣. 7. Ἀπὸ χροῶν τε, καὶ ὁμοῦ μορφῶν. Quod PAG. 19.
Epicurus hoc loco effert numero multitudinis, dixerat mox antè singulariter, τοῦ τε χρώματος καὶ τῆς μορφῆς, quibus ex verbis occasionem sumpsi legendi ὁμοῦ μορφῶν, pro ὁμοιομόρφων, ac potissimùm, quia adhibita particula καὶ connectere debet voci χροῶν, non adiectiuam, sed substantiuam vocem.

℣. 15. Καταλάβωμεν φαντασίαν ἐπιβλητικῶς τῇ διανοίᾳ. Lego heic imprimis καταλάβωμεν, pro καὶ ἣν ἂν λάβωμεν; quòd alioquin nullus sit sensus, aut saltem non is, qui consequentia apposite cum præcedentibus coniungat; & loco præsertim satis intricato, nisi quatenus Parenthesis, quam ante hanc vocem adhibuimus, non-nihil iuuat.

℣. 21. Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία, &c. ad vsque, Τὸ δὲ ψεῦδος. Visum est hoc membrum supplendum, quasi manifestè deficiens, vel ex eo, quod illud, Τὸ δὲ ψεῦδος perspicuè supponit præmissam de veritate sententiam; quódque deinceps de veritate, & falsitate, vt de duobus membris, quorum mentio sit habita, agitur coniunctim. Sanè & esse alia non potuit dicendi de Falsitate occasio, quàm præmissum de Veritate membrum, occasione subnatâ ex impressione imaginis, quæ facta in sensu, visionem; in mente, intellectionem creet: & vtramque quidem nudam, simplicémve, hoc est sine vlla affirmatione, aut negatione, atque idcirco veram, vt intelligi potest pleniùs ex iis, quæ sunt circa Canonicen dicta.

℣. 24. ἐστι μὴ ἐπιμαρτυρηθῇ, ἐστι καὶ ἀντιμαρτυρηθῇ, Ita lego pro ἐπιμαρτυρηθήσεσθαι, ἢ μὴ ἀντιμαρτυρηθήσεσθαι, ἐπ' ὡς ἐπιμαρτυρουμένου, ac postpono illud ἐν τῷ προσδεχομένῳ ἀεὶ ὄντι, vt aliquis sensus congruus eliciatur, qui

qui aliàs quis sit aut esse possit, non apparet. Addo & statim pòst, particulam μὲν ob consequentem particulam δὲ, & lego τινι pro τῇ, quòd cohæsio intelligatur, non cum quacumque, sed cum quapiam ἐπιβολῇ, ac lego demùm ἔχωσιν, pro ἔχωσι, quòd relatio concinna sit, non ad vocem ἐπιβολῇ, sed ad vocem κίνησιν, vt attendenti, & quempiam sensum exigenti fit manifestum.

¶. 30. τῶν φανταστικῶν, ὁμοίως ἐν τῇ μανίᾳ, Ita lego, pro τῶν φαντασμάτων, ὁμοίως ἐν εἰκόσι: tum quia consequens est lectio ad præmissum illud περὶ φανταστικῶν: tum quia cùm illud ἐν εἰκόσι, sit heic quidem loci admodum obscurum, videtur omnino Epicurus copulasse hoc loco cum iis, quæ apparent per somnum, ea, quæ apparent per furorem, vt fecit in Canonica, cùm ὅτι τὰ τῶν μαινομένων φαντάσματα, καὶ τὰ κατ' ὄναρ ἀληθῆ dixit. Lego autem cohærenter ὑπάρχει ἐν τοῖς, pro ὑπάρχει τοῖς, quòd sensus sit planior; & statim, πρὸς ἃ ἐπιβαλλόμεθα, non πρὸς ὃ βαλλόμεθα, quòd vox antecedens ταῦτα, exigat relatiuam particulam ἃ, & sensus verbum aliud, quàm simplex βαλλόμεθα, deposcat.

¶. 40. κίνησιν. Vocem hanc suppleo, vt quam manifestè deesse, repetitio eiusdem phraseos aliquoties facta demonstret; inculcante Epicuro toto hoc loco falsitatem, ac errorem esse non in nuda apprehensione, seu sensu, seu intellectu facta; sed in sola opinione, siue in iudicio, quod mens ad simplicem apprehensionem addit: quoties nempe mens quapiam præterea alia apprehensione simul mouetur, quam cum præsente ita connectat, vt hanc illam esse, aut non esse pronunciet. Prætereo autem facere huc præsertim Lucretianum illud superiùs citatum:

——Pars horum maxima fallit,
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi.

PAG. 20. ¶. 3. ἐναργείας. Ita, vt constat, non ἐνεργείας. Loquitur enim Epicurus de fundamento veritatis, quod in euidentia est situm, quódque inconcussum seruare hortatur; accinente Lucretio præstare rationis egentem causas reddere,

Quàm manibus manifesta suis emittere quaque,
Et violare fidem primam, &c.

¶. 6. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκούειν. Ex iis, quæ dicta de visione fuere, quatenus ex incursu imaginum, specierúmve coloris, & figuræ elicitur, ansam accipit Epicurus dicendi Auditionem consimiliter elici ex incurrente aliquo extrinsecùs in ipsam aurem, auditúsve sensorium, quod dicere sonum, vocémque solemus. Lego autem initio statim ῥεύματος pro πνεύματος, vel ex eo, quòd statim re subsumptâ, ita habetur, τὸ δὲ ῥεῦμα τοῦτο, &c. vt prætercam ῥεύματος vocem esse & generaliorem, & cohærentiorem cum iis, quæ præmissa sunt de visione interuentu imaginis habitæ, vt ῥεύματος, siue ἀπορροίας τινός. Quod verò, præter cohæsionem interpretando supernotatam, adieci, τὸ ῥεῦμα, *Effluxionem hanc* ex ore loquentis aut à re quacumque sonum exprimente emissam, & ad aureis peruenientem, ipsásque ferientem, & auditionem creantem, esse *instar guttularum aquæ à fullone exsufflatæ*; neque proinde mirum esse, *si varios auditus pari modo feriant*, quòd tales quasi guttulæ, seu voces à variis exceptæ, simillimæ inter se sint; id ex ipsomet Epicuro apud Plutarchum desumptum fuit.

¶. 17. Subiiciendum restat circa illud contextus, καὶ τὴν ἐπαίσθησιν, &c. fuisse à me post vocem συμπαθείας, adiectum, καὶ ἑνότητος quòd nemo non facile videat id esse supplendum, quatenus Epicurus mox antè exegit, καὶ συμπάθειαν, καὶ ἑνότητα, & Lucretius quoque ad distinctam auditionem conseruari vult vt ipsam figuram (quâ voce videtur interpretari τὴν συμπάθειαν) & sic formaturam, siue contexturam, coagmentationémque, & integritatem (quasi videlicet hac voce designet τὴν ἑνότητα.)

¶. 28. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὀσμήν. Subiungit Epicurus heic etiam aliquid de Odore, quod Soni instar ex interuallo ad sensorium adueniat, & minùs quidem, sed quadamtenus tamen imitetur imagines procul in visum incurrenteis. Vnde & causa reddi potest cur nihil perinde habeat de Sapore, déque qualitatibus, quæ referri ad Tactum solent; quia scilicet istæ gustatum, tactúmque non mouent, nisi eæ res, quibus insunt, ipsis sensibus admoueantur; neque proinde imitantur traiectionem imaginum, de quibus solis, aut præcipuè, instituerat dicere hoc loco. Lego verò statim initio, ὥσπερ καὶ, pro ὥσπερ δὲ, quòd comparatio fiat Odoris cum voce, aut sono, non cum ipso sensu auditus, quicum potiùs profectò foret ipse olfaciendi sensus comparandus. Cæterùm quod Epicurus dicit odorem ἀποφέρεσθαι, *abscedere à corpore*, Lucretius ita excipit:

Nunc age quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam, &c.

¶. 36. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους. Locum hunc iam antè indicauimus, cùm de proprietatibus Atomorum. Videtur autem Epicurus ista attigisse quasi admonitus, ex iis quæ dixit de qualitatibus quibusdam, nimirum colore, sono, & odore; quæ cùm in rebus concretis insint, suspicari quis posset Atomos, ex quibus eæ constant, qualitates easdem primariò, ac per se habere; sicque Atomorum alias coloratas, alias sonoras, alias odoras esse. Porrò quia fusè dictum iam est, & hacce de re, & de singulis proprietatibus Atomorum; idcirco nihil isto repeto, ac adnoto solùm ad illud συμφυῆ ἐστι, additum fuisse interpretando, *cuiusmodi sunt Asperitas, & Leuor*; ne ambigatur, quid ille velit; & vt intelligatur non esse propterea plureis qualitates, siue proprietates, quàm treis, videlicet *Figuram*, *Pondus*, *& Magnitudinem*, habendas.

¶. 40. Ποιότητες γὰρ, πᾶσαι, &c. ad vsque ἄτομοι μηδὲν μεταβάλλουσιν. Isthæc omnia addo, pro ποιότης γὰρ πάντα μεταβάλλει, καὶ δή. Quoniam nisi locus ita restituatur, nihil sensus est, quod appositè elici heinc possit: & maximè quidem, cùm heic suscipiatur ratio reddenda, quamobrem tres illæ duntaxat

Atomis

Atomis insint; non verò illæ aliæ tam multæ, vt color, odor, sapor, calor, &c. quæ Atomis, quasi principiis, originem suam debere videantur. Quin-etiam, si verum putemus monuisse iam antè Laërtium, *Epicurum inferius*, hoc est, heic loci, *perhibiturum qualitates alias non conuenire Atomis, quàm treis memoratas; colorem verò ipso Atomorum commutari positu*; patet in textu, vt vulgò habetur, nullam fieri neque coloris, neque alterius Qualitatis, positu Atomorum commutatæ, mentionem. Vtor verò heic verbo μεταβάλλειν, passiuè etiam significante, non autem verbo ἀλλοιοῦσθαι, quod insinuarit Laërtius; quoniam heic illud, non verò hoc aliquoties repetitur; vti & adhibeo ad phrasin κατὰ, pro περὶ τὴν θέσιν; quoniam textus residuus illam, non hanc præpositionem habet. Non aliam tamen appono conditionem, aliúdve Euentum, quàm θέσιν, *positum*; quòd eius solius Laërtius meminerit; quódque hoc Eueutum eiusmodi sit, vt cætera ad ipsum reduci facillimè possint. Quod autem deinceps vtor verbo ἐνυπάρχειν, eiúsque participio, ad designandum quæ Qualitates, vt connaturales & perpetuæ, insint; aut vt aduentitiæ, & temporaneæ, non insint Atomis; occasionem habeo ex iis, quæ sequuntur; ex quibus licuit etiam priores appellare ἰδίας, quatenus insunt, quemadmodum quæ esse dicuntur inseparabiles proprietates.

Pag.21. ℣. 3. Δεῖ τι ὑπομένειν ἐν τῇ διαλύσει τῆς συγκρίσεως. Quid hoc quidem sit, dictum est iam antè. Cùm heic verò loci Epicurus agat non modò de ea mutatione, quam vulgò Alterationem vocant; sed etiam de ea, quam Generationem, & Corruptionem, seu Ortum, & Interitum; ideò cùm iam sit de priore, déque Qualitatibus ab ea dependentibus actum; superest etiam de posteriore attingamus aliquid, vt agnosci valeat quatenus iuxta Epicurum differat, aut non differat à priore. Pergit porrò heic quoque textus esse corruptus admodum; vnde &, ne adnotem videri statim ποιήσαιτο concinniùs legi, quàm ποιεῖται, lego rursùs statim μὲν πολλῶν pro ἐν πολλοῖς quòd ita insinuet tum particula seqnens δὲ, tum quæ distributio heic fit Atomorum, iuxta modum triplicem, quo vt Alteratio, ita Generatio & Corruptio fit, quod aliquantò etiam clariùs interpretando expressum est. Nescio autem an Aldobrandinus ad hoc satis attenderit, cùm voces insequenteis προσόδους, καὶ ἀφόδους commutauit in voces πρὸς ὅλως καὶ ἀφ' ὅλου; cùm quid id totum rei foret insinuare potuerit vel ille Lucretij versus.

> *Quorum abitu, aut aditu, mutatóque ordine mutant.*

℣. 9. ὁμοῦ τοῖς voculas adiicio; & mox ὄγκους τε, pro ὄγκους δὲ lego, vt sensus, alioquin futurus nullus, is reddatur, quem sum conatus interpretando exprimere. Is verò non malè cohæret vt cum iis, quæ mox præcedunt, ita cum iis, quæ mox sequuntur; legendo nempe τούτους pro τοῦτο, vt vox referatur tam ad ὄγκους, quibus magnitudo, quàm ad σχηματισμούς, quibus figura (duæ scilicet Atomorum proprietates tam incommutabiles, tamque incorruptibiles, ac tam in omni dissolutione superstites, quàm ipsæ Atomi) designantur.

℣. 14. αὐτὸ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος. Sic lego, non autem simpliciter τὸ σχῆμα, vt comparatio integra sit. Agnoscere autem licet, non inutile esse additamentum ad huiusce loci interpretationem factum, neque sensum esse expressum incongruum, qui alias frustrà, vt opinor, tentetur. Heinc & statim addo, καὶ μὴ ἰδίας, vt is euadat clarior, & cohæreat cum eo, quod agnitæ in Atomis sunt qualitates ἰδίαι. Ac rursùs pro ὥσπερ ἐκεῖνο καταλείπεται, lego οὐχ ὥσπερ ἐκεῖναι καταλείπονται, quòd nisi adhibeatur negatio, contrarius (nisi etiam nullus) euadat instituto sensus; quódque vox ἐκεῖναι referatur ad magnitudinem, & figuram; & vox καταλείπονται ad vocem ποιότητες. Denique & lego ἀπόλλυνται pro ἀπολλύμεναι, propter phraseos necessitatem.

Ad Textum vt redeam, adiicio ℣. 10. illud ἅμα καὶ τὸ βάρος, ne cùm initio capitis huius de Atomorum Qualitatibus assignatæ fuerint propriæ, ac inseparabiles tres, & deinceps tamen duæ solùm expositæ fuerint, videri possit in ista quasi conclusione aut vna ex tribus negari, aut saltem haberi ad Alterationem, Generationem, Corruptionem inutilis, quæ ad illas tamen necessaria cum-primis est, quatenus sine ipsa is non est, qui cum-primis est necessarius motus. Statim autem pòst lego μὴ ἂν μηδὲν φθείρεσθαι; pro simplici μὴ φθείρεσθαι quoniam sensus id exigit & mss. habent μὴ ἄν.

℣. 14. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ, pro Ἀλλὰ μηδὲ δεῖ. Nempe sensus id postulat, & mss. habent μὴν οὐδέ. Supplet porrò heic Epicurus, quæ antè oblitus quasi videbatur circa Atomorum Magnitudinem; vti & consequenter suppleturus est, quod circa earumdem Pondus, atque Motum; cùm tamen circa ipsam Figuram nihil dicturus perinde sit, quasi dixerit de illa abundè.

Lego imprimis ℣. 31. ὅτι ἀφῖχθαι μέλλει, pro ἀφῖχθαί τε ἀμέλει, vti & statim, τὸ γὰρ ὅτι, pro ὅ τι quòd ita planè deposcat sensus.

℣. 38. ἐπὶ τοὔλαττον. Videtur Epicurus designare hac voce diuisionem, quæ fit in parteis proportionaleis; quatenus quælibet pars succedente sectione facta, minor semper est ea, quæ facta per præcedentem fuerit. Taceo Aristotelem quoque insinuare phrasin, dum id esse discriminis inter magnitudinem, & numerum docet, vt in numeris quidem perueniatur ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον, *ad minimum*: in magnitudine verò ἐπὶ τὸ ἔλαττον *ad minus* dumtaxat. Adnoto verò quod heic statim habetur καὶ ὡς ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν ὄγκων repositum à me pro καὶ ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν ἀθρόων, quod sic faciendum suaserint & voces antecedentes πάντα ἀθρόον ποιοῦμεν, & consequentes τὰ ὅλα διαλύοντα καταναλίσκειν. Cùm enim velit Epicurus in dissolutionibus corporum superesse στερεόν τι, καὶ ἀδιάλυτον *quidpiam, quod sit firmum, & inexsolutum*; eo modo, quo, dum 3.physſ.7.

 digitis

digitis exterimus cerasum, superest inextritus nucleus innuere videtur, si diuidi corpus in infinitum valeat, nihil superfore στερεὸν, ἢ ἀδιάλυτον, sed omnia fore ἀδρανῆ, *imbecilla*, ac extritum iri, euanescereque, periode ac exteritur, euanescitque è digitis aqua, dum corripitur, premitúrque.

PAG. 22. ψ. 6. μηδ' ἐπὶ τὔλαττον, pro μηδὲ τὔλαττον. Nempe, vt eadem phrasis constet, & interpretando addatur, quod insinuet Epicurum quoque negasse in Magnitudine parteis Aliquotas infinitas. Vtitur autem voce non τομῆς, sed μεταβάσεως, vt intelligatur, iuxta Empiricum, Motus localis, seu transitiuus, progressiuúsque, quo secabiles æquales partes designantur. Lego verò statim ἐν τινι, pro ἐν τισι, propter singularem, quæ sequitur vocem τὸ μέγεθος, & quia MSS. sic habent. Interim autem vis rationis, quâ Epicurus vtitur, in his præsertim verbis consistit; vt scilicet intelligamus, si assumpto corpore finito onmerus tamen partium, in quas illud potest diuidi, finitus non sit, esse in illo igitur parteis reipsâ infinitas: quare & totum ex iis resultans esse infinitum, quod repugnat suppositioni.

ψ. 10. Ἔστι γὰρ, &c. ad vsque ἄπειρον ἂν ἦν, pro Πολλάκις γάρ τινες δῆλον, ὡς ἄπειροι εἰσιν ὄγκοι. Καὶ οὗτοι, ἐξ ὧν ὁπηλίκοι ἄν ποτε ὦσιν. Ex quibus aliud nihil licuit, quàm sensum subolfacere, quem exprimere sum conatus: & cùm hæc solùm esse videatur quædam veluti confirmatio, declaratióque vberior rationis mox commemoratæ.

ψ. 13. Ἄκρον δὲ ἔχοντος τὸ περιφερόμενον, pro ἄκρον τε ἔχον τε τὸ ὑποπεριφερόμενον. Nempe & MSS. habent τοῦ περιφερομένου, & ita omnino videtur legendum, vt quispiam sensus exprimatur. Eiusdem sensus gratiâ τὸ ante αὐτὸ ἑαυτὸ, & rursus μὲν pro μὴ, ac iterùm καὶ pro καὶ, & τοὐμφοδον cum MSS. (quanquam idem est) pro τὸ ἐμφοδον, denique & ὡς ἂν ὑπάρξει, pro ὑπάρχειν. Siquidem exinde elicitur nouum ab Epicuro argumentum aduersùs partium infinitatem, ac ipsum quidem persimile illi, quod ex Zenone affert, neque satis soluere Aristoteles videtur.

ψ. 20. Τό τι ἐλάχιστον. Cùm totus hic locus sit valde corruptus, atque adeò ita obscurus, vt ex ipso vix vllus sensus cohærens possit elici; subodorari solùm licet, declarare Epicurum velle, cùm Atomus magnitudinem, ac partium proinde diffusionem, extensionémve habeat; posse in ipsa Minimum quidpiam eâ proportione intelligi, quâ in Magnitudine, seu extensione sensibili accipimus minimum ad sensum.

ψ. 23. Πάντας. Ita videlicet pro πάντων, tametsi MSS. non indicassent, legendum fuerat. Quod porrò heic addo interpretando quid intelligatur Minimum ad sensum difficultate cùm careat; quod addo tamen interpretando τὸ τὰς μεταβάσεις ἔχον esse *Minimum mensura*, siue mensuram minimam; res videri insolens potest. Verùm & hoc congruit cum dictis iam antè circa vocem μεταβάσεως; & reuerâ mensuratio est quædam gradatio, seu pertransitio interuallorum, partiúmve, quibus successiuè applicatio mensuræ fit; & quodcumque genus μεταβάσεως, seu transitus sit, mobile est semper veluti mensura; quatenus totum spatium non alia ratione pertransit, quàm successiuè applicando partibus ipsius magnitudinem suam. Vt taceam totum istum locum non videri posse aliâ ratione intelligi; & coniecturam esse desumptam tum ex vocibus καταμετροῦντα (seu potiùs καταμετρούμενον) & καταμέτρημα, quæ consequenter subiiciuntur; tum ex eo, quòd videtur Epicurus nihil aliud heinc velle, quàm menti subiicere quemadmodum intelligere magnitudinem in Atomo oporteat magnitudinis sensibilis instar, in qua sunt partes quædam ad sensum minimæ, quædam in mensuram cadentes, seu aliquotæ, sed sensibiliores.

ψ. 27. Τὸ δ' ἐπὶ μέσον. Ita videtur, pro τὸ ἴσον ἡμῖν, vt phrasis, sensúsque cum scopo cohæreat; cùm si alioquin commodus sensus his verbis retentis exprimendus sit, nimis multæ sint ambages texendæ. Statim autem lego καταμετρούμενον ταῦτα, pro θεωρούμενα ταῦτα, coniecturâ, vt antè, desumptâ ex consequentibus iisdem vocibus, & vt congruus exprimatur sensus, qualis vel ex additamento ad interpretationem facto est satis conspicuus, & subiunctâ quidem lectione, ὡ μὲν τὸ αὐτὸ ὅτι μέρεσι μερῶν ἅπτομενον, ἀλλὰ τῇ, pro ὡς ἐν τῷ αὐτῷ οὐδὲ μέρεσι μερῶν ἁπτόμενα, ἀλλὰ ἐν τῇ. Habui autem ex MSS. esse ἅπτομενον non ἁπτόμενα legendum, conieciqué consequenter καταμετρούμενον, pro καταμετροῦντα, & πλείονι pro πλεῖον, ac ἐλάττονι pro ἔλαττον reponendum esse.

ψ. 35. Κέχρηται, pro κεχρῆσθαι. Manifestè enim contraponitur modo indicanti ἐξορίσει. Addo autem ad interpretationem, *Minimum in Atomo esse, qualem apicem anguli in acuta Atomo concipimus*, tum vt seruetur analogia cum iis, quæ præcedunt de minimo ad sensum; tum quia spectasse huc videtur quem vidimus librum ab Epicuro inscriptum περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας tum quia videtur huc etiam respexisse Lucretius, cùm ait:

Tum porrò, quoniam extremum quoiusque lib. 1.
cacumen
Corporum est aliquod, nostri quod cernere
sensus
Iam nequeunt; &c.

ψ. eod. Καὶ τι μέγεθος ἔχει ἄτομος, καὶ κατὰ ταύτην, pro καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἡ ἄτομος, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Nempe sic sensus meliùs cohæret, eò spectans, vt causa reddatur, cur Atomus etiam habere dicatur quidpiam minimum, ipsa, quæ iam esse minimum aliquid videtur. Siquidem ipsa retinet adhuc magnitudinem aliquam, ex quo efficitur, vt non tam minimum (quasi nihil sit minus) quàm paruum quid ipsam vocemus; ac eâ proinde mente, vt proceritatem ab ea excludamus; quod vt melius exprimeretur, particulam ὡς ante vocem μικρὸν adhibendam censui. Sic & nobis ex intransmutabilitate partium Atomi licebit vtcumque illam intelligere, quæ deducitur deinceps in textu; idque legendo τὸ τῶν μικρῶν pro

τ

τ͂ μακρῶν τὸ, & συνυπάρχοντα pro ὑπάρχοντα propter phrasim complanatiorem, At ἐκ τούτων legi pro ἐκ τούτων potuit, vel præeuntibus MSS. & interpretatio cum additamentis insinuari potuit, vel ex succedentibus apud Lucretium carminibus:

Sunt igitur solidâ Primordia simplicitate,
Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè, &c.

Pag.23. ✠. 11. Καὶ μὴν καὶ τ͂ ἀπείρου. Heic est, vbi Epicurus resumit, quod diximus illum intermisisse explicare de Atomorum motu. Agit autem priùs de duplici illa superiùs descripta regione, secundùm quam motus perpendicularis Atomorum fiat: nempe alteram sursùm diximus, è qua ille omneis aduenire vult, alteram deorsùm, in quam omneis abire. Cùm perspicuum porrò attendenti sit quàm foret huius loci corrupta, confusa, nullius sensus lectio, ideò adnixus ipsum vtcumque restituere, ita lego, οὐ δεῖ κατηγορεῖν, &c. ad vsque, καὶ κάτω πρὸς τὸ αὐτὸ, pro ὡς μὲν ἀνωτάτω, καὶ κατωτάτω, οὐ δεῖ κατηγορεῖν τὸ ἄνω, ἢ κάτω μέχρι τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς, ὅθεν ἂν τὸ μὲν εἰς ἄπειρον ἄγειν ἐν μηδέποτε φανεῖσθαι τοῦτο ἡμῖν, ἢ τὸ ὑποκάτω τ͂ νοηθέντος εἰς ἄπειρον ἅμα ἄνω τε εἶναι. Videtur enim Epicurus aliud nihil heic loci cauere, quam ne nobis voces *Sursum*, ac *Deorsùm*, seu *Suprà*, ac *Infrà* imponant; quasi aliqois terminus sit alterutri regioni præfixus, Vniuersúmque adeò infinitum non sit, vt contingeret, si quâ parte aliquid est suprà, daretur aliquid supremum; si quâ infrà, aliquid infimum. Inter additiunculas verò ad interpretationem factas Mundorum aliorum cogitatorum memini, quòd ille loquatur de hominibus aliis, qui secundùm eandem quasi lineam constituti sic millies, milliésque occurrant, vt constituti sursùm (in aliis videlicet Mundis) pedes habeant versus nostra capita; & constituti deorsùm habeant capita versùs nostros pedes. Memini autem & medij Mundi, quatenus ille, non, vt in Mundo, ex Plutarcho; agnouit medium, ita agnouit in Vniuerso, vt & iam antè notauimus, & infrà rursùs; vbi de Terra dicendum erit, attingetur.

✠. 27. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς ἀτόμους. Cùm Epicurus hoc loco dicit Atomos esse æqui-veloceis, supponit iam dictum esse eas veloceis: Id præstitum autem adnotauimus, de Simulacris cùm ageremus.

✠. 29. Adnotò interim, videri fuisse legendum potiùs αἱ βαρεῖς, quàm τὰ βαρέα, quòd ad ἀτόμους vox referatur; ac eadem de causa statim αἱ μικραὶ quàm τὰ μικρὰ, & ἔχοντες, quàm ἔχοντα. Expungo autem voculas μικρῶν ἢ, ante vocem κούφων, quod illo membro fiat solùm comparatio grauium cum leuibus, & reseruetur insequenti comparatio paruorum, cum magnis. Quòd verò aliquantò pòst suppleo illud, τῇ ταχύτητι διαφέρει, facio, vt phrasi suus sensus constet, & iis, quæ præcedunt, consequuntúrque cohæreat. Sic statim pro ἐν καθόλου ἑκατέρων, suppleo, ac restituo ἡ ἄτομος ἐν ἂν καθόλου ἑκατέρωθεν, ac simul pro σχήσει lego σχοίη; quod heinc solùm posse haberi videatur, qui ab Epicuro intenditur sensus. Quippe cùm nihil aliud videatur voluisse, quàm, quomodocumque Atomus per inane immensum feratur, hoc est, seu deorsùm propria grauitate, seu sursùm, aut obliquè & ad latera præ occursu, ac retusione, æquiuelociter semper ferri, nec viam mutare, donec nihil deinceps occurrit, quod ipsam deflectat.

✠. 1. Ἀλλὰ μὴν καὶ μηδὲ κατὰ τὰς συγκρίσεις Agit Pag.24.
posteriore loco Epicurus de æqui-velocitate in ipsis concretionibus Suppleo autem heic particulas μὴν καὶ ex ipsis MSS. & quod sequitur paulò pòst κατὰ τ͂, &c. ad vsque ἕως ἂν, lego, vt possum, pro καὶ κατὰ τ͂ ἐλαχίστων συνεχῆ χρόνον, εἰ μὴ ἐφ᾽ ἕνα κατὰ τοὺς λόγῳ θεωρητοὺς χρόνους, ἀλλὰ πυκνὸν ἀντικόπτουσιν. Nempe ex huiuscemodi qualicumque restitutione, vnà cum factis ad interpretationem additiunculis, videtur posse quispiam sensus, saltem non omnino alienus ab instituto elici, cùm alioquin nescias, quò sit emergendum.

✠. 16 Μετὰ δὲ ταῦτα δεῖ συνορᾶν. Hactenus fuit tractatio generalis de Atomis, earúmque qualitatibus, ac simul de iis, quæ per ipsas rebus concretis accidunt, déque consequente ad illas alteratione, mistione, generatione, corruptione, & aliis, quæ intercurrerunt. Nunc quia in ipsis rebus concretis nihil est admirabilius, quódque nosse magis intersit, quàm natura Animæ, idcirco ad illam declarandam Epicurus transit. Et quantum quidem hac in re Philosophi omnes desudauerint, argumento esse potest multitudo illa, ac varietas penè innumerabilis opinionum, quarum plærisque recensitis, *Harum sententiam*, inquit Cicero, *quæ vera sit,* 1. Tusc.
Deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est. Cùm verò hoc loco sit solùm de ea, quæ Epicuri fuit, dicendum. Prænosse oportet, cùm teste Lactantio, inextricabilis sit quæstio, *Idem-ne Anima, & Animus* lib. de opif. 18.
sit? Epicurum sic distinxisse, vt quàm dicimus Animam, voluerit fusam per totum corpus; quem verò Animum, seu Mentem, sedem habere in pectore. Id videbitur aliquantò pòst; sed ecce interim vt Lucretius ita distinguat, vt Animum pro Mente vsurpet:

Primum Animum dico, Mentem quam lib. 3.
sæpè vocamus.

& loquatur de Anima, tanquam de re per corpus vniuersum fusa,

Cætera pars Animæ per totum dissita cor- lib. 1.
pus;

coniunctim autem, sic efferat,

Vnde Anima, atque Animi constet natura, videndum.

Et rursus:

——Animi natura videtur, lib. 3.
Atque Animæ claranda meis nunc versibus esse.

✠. 18. ὅτι ἡ ψυχὴ σῶμά ἐστι. Cùm quatuor quædam præcipua sint, quæ Epicurus de Animæ natura vniuersè tradit, Primum est, quòd illam corpoream, imò corpus facit. Neque verò hoc hisce modò verbis; sed posteà quoque expressè habet; cùm postquam nihil esse incorporeum præter solum Inane dixit, pergit, *illos non sapere, qui Animam*

Animam dicunt incorpoream, quoniam si huiusmodi foret, neque agere, neque pati posset, cuius tamen oppositum experientia conuincitur.

ỳ. 19. λεπτομερὲς παρ' ὅλον τὸ ἄθροισμα παρεσπαρμένον. Alterum heic indicatur caput, quo Epicurus declarat se Animam quidem corpus dicere; sed corpus nihilominùs, quod eximiæ sit tenuitatis. Eandem verò rursus statim pòst commendat, spectaréque huc potest, quòd aliquibus interiectis, Laërtius addit Epicurum aliis in locis dicere, conflatam esse Animam ex Atomis læuigatissimis, rotundissimis, nec multum diuersis ab iis ex quibus est ignis. Interpretor verò τὸ ἄθροισμα *animalis massam, quam solemus vulgò appellare corpus*; quoniam tametsi Anima admittatur esse corpus; non ideò tamen animal desinit dici compositum ex Anima & corpore, quatenus Anima propter tenuitatem habetur quasi incorporea; & reliqua massa propter crassitudinem appellatur κατ' ἐξοχὴν corpus.

ỳ. 20. πνεύματι θερμοῦ, &c. Tertium heic insinuatur caput, quo Epicurus contendit, tametsi corpus Animæ tenuissimum sit, non minùs tamen esse mixtum: compositúmque ex diuersis rebus. Isthæc autem verba sic interpretor, vt τοῦ πνεύματος nomine intelligatur tum quidpiam ventosum, tum quidpiam aëreum; quò, cùm τὸ θερμὸν intellexerimus quidpiam igneum, habeamus tria illa, ex quibus, & quarto innominato, de quo agit posteriùs (dum Animam dicit habere in se vberrimam sentiendi causam) habeantur omnia ex quibus vult corpus animæ, texturámve eius tenuissimam, constare.

ỳ. 21. τινὰ κρᾶσιν ἔχοντι. Postremum heic est, quo Epicurus suggerit Animam ita ex istis quatuor diuersis naturis constare, & misturam adeò perfectè temperatam euadere, vt inde fiat vnaquædam, eáque, vt iam dictum, tenuissima substantia, quæ per totum corpus animalis fusa, tum ab ipso contineatur, tum sit illi causa salutis, & earum quas illicò pòst vocat facultates, passiones, facileis motiones, &c. Quo loco, ob hanc enumerationem legendum censui δηλοῦσι, pro δῆλον, vti & statim ὧν λειπόμενοι, pro simplici ὧν, quòd hic exigat perspicuitas phraseos, ac sint insuper quædam alia, quæ à Lucretio in argumentum adducuntur.

ỳ. 39. λοιπήν. Vocem addo ex MSS. vti & posteà ex recentiore, cúmque ipso Aldobrandino κινοῦν lego, pro δύναμιν; ac statim rursùs κατὰ δὲ τὴν, pro κατὰ τὴν, ita exigente necessitate sensus. Hoc interim loco Epicurus eandem propè dicit, quam Aristoteles sententiam, dum exaggerat, *non esse animam solam, quæ sentiat, sed ipsum esse compositum.* Simile est nempe, vt dum dicimus non manum solam, non calamum solum, sed vtrumque simul scribere; tametsi manus calamum præparet, ac moueat; & calamus agere quidpiam absente manu non valeat. Heinc Lucretius:

I. de an. 4. & al.

> *Quod superest, si quis corpus sentire renutat,*
> *Atque Animã credit permistã corpore toto*
> *Suscipere hunc motum, quem Sensum nominitamus, &c.*

ỳ. 4. Διὸ δὴ καὶ ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς. Declarat subinde Epicurus quemadmodum Animâ perseuerante in corpore, perseueret in eo sensus, excedente verò excedat; & quemadmodum corpore vicissim exsoluto, existimet ipsam exsolui, ac nullam ampliùs facultatem, nec-dum sentiendi, obtinere. Lego autem ἐνυπαρχούσης τῆς ψυχῆς, pro ἐνυπάρχουσα ἡ ψυχή, quòd sensus videatur casum absolutum manifestè exigere; ac simul, vt statim adiiciatur particula καίτοι, & tam ipsa, quàm tres sequentes quasi parenthesi conclusæ habeantur. PAG. 25.

ỳ. 7. ξυναπόλλυται ἐξὸν, &c. ad vsque, Τὸ δὲ λοιπὸν, pro ξυναπόλλυται τοῦ ἐργαζομένου λυθέντος, εἴθ' ὅλου, εἴτε καὶ μέρους τινὸς, ἐάνπερ διαμένῃ ἕξει τὴν αἴσθησιν. Secùs scilicet non apparet qui valeat congruus exprimi sensus; nisi fortè aliunde, cæteris, vt se habent, relictis, legatur, ἐν ᾧ περ διαμένῃ, τὸ ἐξὸν τῆς αἰσθήσεως; quasi heinc intelligatur vis sentiendi præcipua, qualis in corde, aut cerebro est, quálisque exinde diffunditur in cæteras parteis.

ỳ. 22. Τοῖς μὲν λέγει καὶ ἐν ἄλλοις. Laërtiana hæc verba, quæ post duas sequenteis voces, Ἀλλὰ μὴν habentur, ipsis antepono, vt quasi appendix superiorum sint, & sensus relinquatur planus, qui alioquin propter hæc aliáque pòst adhibita, ipsíque Laërtio haud necessariò tributa satis perturbatus euasit, cùm propterea effectum sit, vt constructio nunc pro relatione Laërtij, nunc pro loquutione Epicuri visa fuerit instituenda. Heinc statim post, lego συγκεῖσθαι, quasi scilicet Epicuro pergente loqui, pro συγκεῖσθαι.

ỳ. 25. οὐ πολλῷ τινι. Ita lego cum negatione, quæ haud-dubiè heinc excidit; nisi excidisse malis voces τῇ λεπτομερείᾳ, quæ tamen frustrà repeterentur. Videlicet voluit quidem Epicurus admitti quasdam alias Atomos, præter igneas ad contexturam Animæ, vt iam antè deduximus; at quatenus saltem maxima ex parte eas esse rotundissimas, & læuigatissimas censuit, non potuit sanè eas habere multùm diuersas ab igneis, quas vnà cum Democrito taleis esse admiserit. Quippe sententiam Democriti apud Aristotelem fuisse legitur πῦρ τι, καὶ θερμὸν ψυχὴν εἶναι. ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων, καὶ ἀτόμων τὰ σφαιροειδῆ πῦρ, καὶ ψυχὴν εἶναι. *Esse Animam ignem, calorémque; exsistente enim infinitâ figurarum, Atomorúmque varietate; ignem, Animámque ex sphæricis esse.* Ac rursùs postquàm docuit Animam, ac Mentem, siue Animum esse eandem rem, *constantem ex primis insectilibus, variéque figuratis corporibus*, & dixit *omnium figurarum comparatissimam ad motum esse sphæricam*, prosequitur τοιοῦτον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τὸ πῦρ, *talem mentem, ignémque esse.* I. de An. 2.

ỳ. 26. Καὶ τὸ μὲν τὸ ἄλογον αὐτῆς. Locus hic est, in quo Epicurus discrimen inter Animam, & Animum, seu Mentem statuit, assignando vtrique suam sedem; cuius occasione lego statim παρέσπαρται, pro παρεσπάρθαι, siue, vt MSS. habent παρεσπάρθαι, quibus ex vocibus nullam expresseris non incommodam signifi

significationem. Ac posset quidem fortè legi παρείρυται, ob locum Plutarchi statim referendum; attamen verbum παρίζεται, & commodum est, & immutatione legitur minore.

ψ. 30. Ἔπειτα τε γίνεται, pro Ἔπειτα το γίνεσθαι, ob rationem videlicet redditam circa præcedentia. Statim autem pro ὅτε συμπεσόντων τῶν, lego ὅτε δὴ συμπεσόντων τινῶν, ac post vocem, τοῖς ἐμπεριειλημμένοις, addo τὰ μὲν ἐξωθέντων, τὰ δὲ συνταραττόντων, quòd Epicurea sententia quatenus est apud Lucretium, expressa, ita exigat. Ea verò vt plenè cognoscatur, ille imprimis ita proponit:

lib.4. *Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem*
Irrigat, &c.

ψ. 36. Τό τε σπέρμα ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων φέρεται. Manifesta heic fit Epicuri, de deciduo ex toto corpore semine, sententia. Lego autem φέρεται καὶ τῷ γε δεῖν, pro φέρεσθαί γε δεῖν, quia cùm obiter verbum δεῖ seruet Epicuri loquentis vestigium, copulari ipsi ineptè videtur regimen tum antecedentis, tum insequentis modi infiniti, planiúsque est longè, vt sententia verbo φέρεται definiatur (quo absolutè scilicet intelligamus defluere, confluereque semen ex vniuerso corpore) ac tum ex ea deducatur (idque adhibitis particulis καὶ τῷ) semen igitur per corpus sic penetrans, haberi posse quodammodo, seu quasi aliquid incorporeum. Hac proinde de causa lego, non τὸ ἀσώματον, sed τό πως ἀσώματον, ac tantò magis, quantò statim adhibetur quasi correctio ex declaratione illius, quod non *quodammodo*, sed *per se*, siue absolutè incorporeum est.

ψ. 38. Λέγω δὲ, pro λέγει γάρ. Etenim, cùm ea, quæ sequuntur, καθ' ἑαυτὸ γὰρ, &c (vbi vice versâ lego γὰρ pro δὲ, vt particulis hisce commutatis) cùm ea, inquam, ad Epicurum loquentem haud-dubiè pertineant, videntur & ista, quorum occasione illa subiiciuntur, eiusdem esse, non verò Laërtij; quod procliue fuit credere legentibus λέγει, pro λέγω, leui factâ immutatione. Pro ipso autem νοηθέντος ἄν, lego, νοηθέντος ἀσωμάτου, tum quia vox νοηθέντος non potest commodè referri ad præcedentem ὀνόματος, quatenus non nomen, sed res est, quæ intelligitur (vnde & mox subiicitur, ἐν ἴσοι νοῆσαι τὸ ἀσώματον) tum quia illud, quod intercipitur, ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτό, manifestè insinuat rem eo nomine significatam subiectum iri, tanquam eò tendente sententiâ, vt intelligamus, habitâ semel prænotione Inanis, tanquam rei omnino incorporeæ (intactilis videlicet, & mutuò se cum corporibus, etiam compactissimis penetrantis) quicquid deinceps aut non facilè, sensibilitérque percipitur tactu (vt aër) aut facillimè corpora compacta peruadit (vt spirituosa illa substantia, in qua vis seminis consistit, quæque sola propriè intelligenda est defluere ex omnibus partibus) id quoque solere analogiâ quadam incorporeum appellitari.

Pag.26. ψ. 3. Ταῦτα δὴ πάντα τὰ διειλογισμένα περὶ ψυχῆς. Epilogus hic est eorum, quæ Epicurus de Anima disseruit. Interpuno autem illud τε καὶ, quod ibi sit quasi alterum membrum Epilogo connexum, & copulâ tamen suâ destitutum. Ac statim pro εἰς τὸ κατὰ μέρος, lego εἰς τὸ τὰ κατὰ μέρος, quòd εἰς τὸ scopum significet, qui sit ἐξακριβοῦν τὰ κατὰ μέρος.

ψ. 11. Τοῦ σώματος, οἷον εἰ, &c. ad vsque οὐδ' ὡς καθ' ἑαυτάς, Ita scilicet legendum videtur, pro σώματος ὡς ἂν εἰς αὐτὰ βλέποντα, ἢ σχῆμα, ἢ τοῖς ὁρατοῖς, καὶ κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῖς γνωστοῖς. Aliàs quippe nullus videtur elici posse commodus sensus. Profectò verò totus hic locus, cùm ex obscurissimis sit, non aliâ ratione videtur posse lucem accipere, quàm si ipsum interpretemur de duplici illo accidentium genere, quæ vulgò appellant Propria, & Communia, quæque superiùs iam vidimus appellari ab Epicuro Συμβεβηκότα, & Συμπτώματα, & reddi Latinè à Lucretio *Coniuncta*, & *Euenta*. Prætereo autem hasce voces esse valde appositas, cùm Propria enim eadem sint, quæ Inseparabilia habent, ea meritò dicentur Coniuncta; & cùm Communia eadem, quæ Separabilia, ea meritò dicentur Euenta. Prætereo & allatas illas ex Lucretio definitiones præclarè quadrare ad Porphyrianas, & vulgareis illas, iuxta quas habetur non posse quidem Proprium, at posse tamen Commune accidens *Subiecto adesse, & abesse citra subiecti corruptionem* Prætereo tandem nihil morandum, quòd Propria rigidiore quodam, vt loquuntur, sensu vsurpentur in Scholis; Epicuro enim satis est, si isthæc, quæ vocat propria accidentia, eiusmodi sint, vt seu ad primum, seu ad secundum, seu ad alium modum pertineant, ex eorum constante aggerie agnoscatur corpus constanter retinere eandem naturam.

ψ. 16. οὐδ' ὡς ὄντα τὰ ἐπέρχοντα, pro ὡς οὐδ' ὄντα τὰ προϋπάρχοντα. Nempe, cùm sint primùm quatuor membra eorum, quæ Epicurus ab hisce accidentibus, vtputà Figurâ, Colore, Magnitudine, Grauitate, & similibus reiicit; non possunt tria reliqua incipere per οὐδ' ὡς, hoc verò ipsis interiectum per ὡς οὐδ'. Deinde, cùm ea, quæ heic possunt Incorporea intelligi, sint aut texturæ quædam subtiles, qualis ex antè-dictis, est spiritus semineus; aut denominationes externæ, quale penè non multò pòst describitur ab Epicuro Tempus, quod ex Empirico habuit incorporeum; aut accidentia etiam communia, quæ ipsa, vt & ista quoque, quatenus corpora non sunt, haberi possunt incorporea, quod & Alexandro, & aliis insolens non est; cùm ea, inquam, superueniant potiùs, quàm præexsistant in corpore; idcirco videtur ἐπέρχοντα potiùs, quàm προϋπάρχοντα, legendum. Obiter porrò notum est, quod heic dicitur ista accidentia non esse, καθ' ἑαυτάς φύσεις, *naturas per se*, idem esse cum eo, quod habet Aristoteles, cùm de iisdem loquens, οὐδὲν αὐτῶν, inquit, ἐστὶ καθ' αὑτὸ πεφυκός, οὔτε χωρίζεσθαι δυνατὸν τῆς οὐσίας, *nullum ipsorum est à natura comparatum, vt per se sit, neque vt à substantia separari possit:* docens proinde solam substantiam, quam in corporibus

ribus maximè agnoſcit, eſſe, ſeparabilem, atque exſiſtentem per ſe; ſolámque propterea, non modò τὸ πρώτως ὄν, *Primario Ens*; ſed etiam τὸ ὄντως ὄν, *verè Ens* habendam.

℣. 19. ἐκ τούτων, pro μὲν τούτων. Nimirum particula μὲν, tam videtur ſuperflua, quàm ἐκ neceſſaria ad exprimendum ſenſum. Rem autem ſic interpretor, vt ſubiiciam corpus obtinere propriam ſpecialémque, ſeu ſpeciei ſuæ naturam, ex aggregatione omnium huiuſcemodi accidentium; poſtquàm ſuppoſitum eſt ea nihil eſſe aliud, quàm aliquos certos ſeſe habendi corporis modos: hoc eſt, Magnitudinem, v.g. dici ineſſe corpori, quatenus eo modo ſe habet, vt partium eius quælibet extra aliam ſit, aliúmque locum occupet, ſicque ex omnibus coadunatis fiat corpus extenſum. Figuram, quatenus illius partes extimæ eo modo comparatæ ſunt, vt aliæ depreſſæ, aliæ eminentes ſint, aliæ complanatæ, aliæ tornatæ, &c. Colorem, quatenus particulæ, ex quibus ſuperficies contexitur, eo modo figuratæ ſunt, vt tali modo reflectentes lucem in oculum, talem coloris ſpeciem exhibeant. Calorem, quatenus corpuſcula habet, quæ euibrata in lignum, carnem, alióve, ſubeant, penetrent, diducant, diſcutiant, exſoluant. Saporem, quatenus corpuſcula continet, quæ in texturam linguæ ſubeuntia, aut ipſi accommoda, demulceant, aut incommoda lacerent, atque ita de cæteris, vt poteſt vberiùs intelligi ex ſuperiùs dictis.

℣. 20. ἴδιον, pro ἀΐδιον. Ita videtur heic, & deinceps aliquoties commutanda vox, quòd non de natura corporis æterna, qualis nulla ſit inter res concretas, agatur; ſed de propria, atque ſpeciali, qualem Epicurus reſultare vult ex aggregatione propriorum, ſiue ſpecialium accidentium. Et quamuis iſta accidentia legantur poſteà ἀΐδια, eadem nihilominus facienda videtur reſtitutio; quòd tametſi fortè liceret interpretari *accidentia perpetua*, ſiue *perſeuerantia* (intellige quantum durat ipſum corpus) vis tamen voci fieret, quæ rei æternæ, ſeu durationis principio, ac fine carenti ſignificandæ eſt deſtinata. Prætereo autem rem totam conſentire cum definitione illa Indiuidui, quæ à Porphyrio traditur, cùm *Indiuidua*, inquit, *dicuntur*, ὅτι ἐξ ἰδιοτήτων συνέστηκεν ἕκαστον, ὧν τὸ ἄθροισμα οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου ποτὲ τὸ αὐτὸ γένοιτο, *quòd vnumquodque ipſorum conſtet ex eiuſmodi proprietatibus, quarum aggeries reperiri in vllo alio nunquam valeat.* Quæ planum eſt Epicureæ huic ſententiæ accommodari, vti & vulgarem enumerationem huiuſcemodi proprietatum,

In Iſag. c. 2.

> *Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.*

quas ad Socratem, v.g. ita referunt, vt quales ſimul omnes reperiuntur in Socrate, tales ſimul omnes reperiri in alio nullo homine poſſint: vnde & cenſeantur conſtituere indiuiduam, ſeu propriam, ſpecialémque Socratis naturam. Prætereo rursùs quod de Indiuidua, ſpecialive natura heic dicitur, idem proportione eſſe de communi, vniuerſalive dicendum; cùm vt Socrates habet ſingulareis proprietates, quibus diſcernatur à cæteris hominibus; ita habeat homo, vniuersè ſpectatus, quibus diſcernatur à cæteris animalibus; & animal generatim acceptum, quibus diſcernatur à cæteris viuentibus; atque ita porrò de omnibus aliis.

℣. eod. οὐχ' ὡς ἂν μὲν pro οὐχ' ὡς τ' ἂν: Ac ſtatim ὥσπερ τὸ καθ' ὅλου μεγεθῶν, ἃ συστῇ ἐκ τινων ἐλαττόνων, pro ὃ ἢ τῶν ὅλου μεγεθῶν, ἢ ἢ τινος ἐλαττόνων ὄν. Et rursùs ſtatim ἴδιον pro ἀΐδιον. Ita ſcilicet reſtituendum videtur, ad exprimendum ſenſum aliquem, ipsúmque non incohærentem.

℣. 29. τῆς σώματος κατηγορίαν, interpretor *Denominationem* non ſimpliciter *corporis*, ſed *talis corporis, quod in certo rerum genere habeatur*: Quoniam Totum illud eſt ſimpliciter corpus ex natura corporea Atomorum, ſeu principiorum, ex quibus tanquam partibus componitur: at verò prout illi accedit aggeries accidentium huiuſmodi, tunc habet vt ſit tale corpus, & lapis quidem, potiùs quàm metallum; planta, quàm animal; equus, quàm leo; Socrates, quàm Plato, &c. Quòd ſi quis obiiciat, fore igitur differentiam inter corpora accidentalem ſolùm, ſi differant ſolùm per accidentia huiuſmodi: Reſpondebitur, fore accidentalem quidem, quatenus accidens opponitur ſubſtantiæ; at non fore quatenus opponitur eſſentiæ: cenſebuntur enim talia accidentia eſſe ſuo quæque corpori eſſentialia; & maximè quidem, cùm reſpondenda ſint interrogantibus quid ſit tale corpus. Quærenti quippe, v. g. quid-nam ignis ſit, ſeu quæ ſit eſſentia, naturáve ignis: quid aliud reſpondeas, quàm eſſe Ignem corpus ſummè calidum, lucidum, ſursùm nitens, &c. Quid aliud quærenti quid ſit equus, quàm corpus ſentiens, ſeu animal quadrupes, ſolidipes, hinniens, generoſum, velox ad curſum, &c. Nam & quamuis dicas eſſe aliam prætereà eſſentialem differentiam, quæ naturam conſtituat; licet ea nobis ſit incomperta; excipietur, tum illam quoque non poſſe eſſe, niſi accidens, ſiue aliquid, ſubſtantia, corpúſve non ſit; tum homines loqui de rebus, ipsáſque & denominare, & in certa genera diſtribuere, pro modulo eius notitiæ, quam de natura, eſſentiáve vniuſcuiuſque rei habent.

℣. 31. ἴδια συμβεβηκότα, &c. ad vſque οὔτε δὲ, pro ἀΐδια συμβεβηκότα οὔτε ἐν τοῖς ἀοράτοις, καὶ οὔτε ἀσώματα. Hariolandum nempe heic præſertim fuit, ne & immutatio nimia fieret, & ſenſus remaneret nullus. Quæ exempla autem interpretando adhibita ſunt, ea ſuppeditata ex parte à Lucretio fuerunt, vbi Euenta definiit

> —— *quorum*
>
> *Aduentu manet incolumis natura, abitúque.*

Vtcumque ſit; addo prætereà ad interpretationem illa, quæ & cohæſionem cum ſuperioribus, & ſenſum totius ſententiæ luculentiorem facere poſſint.

℣. 36. καὶ pro κατ'. Ac ſtatim ἴδιον, pro ἀΐδιον. Et rursùs συμβεβηκότα τὸ ἀΐδιον ὑπάρχειν, pro συμβεβηκότος τὸ ἀΐδιον ὑπάρχει. Ac

prætereà

prætereà semel, iterúmque, & tertiùm ἰδίων pro αἰδίων. Et ἰαῦθα ᾗ ῥα, pro πάνθα ῥα, Et ἰδίως, pro αἰδίων. Silicet necessitas sensus videtur ita exigere; saltem si aut nacti, aut subodorati interpretando aliquem sumus. Vt taceam non esse, cur in his hæreamus, quæ eiusmodi sanè sunt, vt aut Epicurus, aut interpolator aliquis videri ταυτολογῶν possit.

PAG.27. ℣. 15. Καὶ μὴν καὶ τό γε δεῖ. Occasione eorum, quæ sunt de Euentis præmissa, subdit Epicurus speciatim aliquid de Tempore, quasi Euentorum præcipuo, seu quod sit omnibus quasi superueniens Euentum. Lego autem τό γε δεῖ, pro τί γε δὴ (habet Aldobrandinus τὸ δέ γε δεῖ) propter regimen consequentis modi Infiniti.

℣. 18. τὰς τῶν βλεπομένων, pro τὰς βλεπομένας. Nempe προλήψεις intelliguntur, non quæ conspectæ ipsæ apud nos sint, sed quæ sint rerum apud nos conspectarum. Et aliquantò pòst τούτῳ, pro τοῦτο, id demonstrante aduerbio συγγενικῶς. Ac rursus κατ' αὐτοῦ, pro κατ' ἑαυτοῦ, quòd nulla enunciatio sit, quam Tempus de seipso, sed quam de ipso homines faciant.

℣. 27. φησὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ β' τῶν περὶ φύσεως, pro φησὶ δὲ ἐν τῇ β' τοῦτο περὶ φύσεως. Nimirùm heic τοῦτο in incongruo est loco. Notandum verò, quòd Laërtiana hæc verba intersita non sint in sequenti periodo, argumento esse posse, quòd neque intersita fuerint quæ ab vsque ferè initio Epistolæ adnotata sunt; verùm illa fuerint, perinde vt hæc, antecedentibus attexta.

℣. 39. Ἔτι τε τοῖς προειρημένοις, τοὺς Κόσμους, &c. Resumit hoc loco Epicurus quod superiùs dicere de Mundis occœperat, cùm est fabulatus esse infinitos. Docet autem primùm vt ij procreentur eâ proportione, quâ & minores concretiones, quas obseruare apud nos licet (vbi quod lego τῶν θεωρουμένων, idcircò facio, quòd planius videatur, quàm si legamus τοῖς θεωρουμένοις, tametsi sic quoque legi nihil vetat.) Atque ita quidem vt Mundorum quisque illeic seorsim ab aliis per ipsam Inanis immensitatem formetur, vbi contingit concursum fieri multitudinis congruæ Atomorum, dum ob mutuam implicationem, & aliis alias compellentibus; circum-volutiones, vorticésve creantur, ac variæ interim partes secernuntur, ex quibus sensim conformatis, ac sese in loca idonea partim versùs imum, partim versùs summum recipientibus, cohærens ex omnibus moles, quæ Mundus vocetur, consurgat.

PAG.28. ℣. 4. Δῆλον οὖν ὡς καὶ φθαρτούς φησι τοὺς κόσμους. Vt Epicurus oriri Mundos, sic interire voluit; neque Laërtius abs re hæc verba, quasi consequutionem effert, cùm illa mox præcesserint, καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, *ac iterum dissolui omnia*; quò minùs ferri potest mendum, quod in plærosque Codices irrepsit, dum vice φθαρτούς, exhibent ἀφθάρτους. Addo porrò statim voculas φησὶ δὲ vt tres, quæ sequuntur, καὶ ἐν ἄλλοις, cum iis, quæ præcedunt, cohæreant; neque relatæ ad consequenteis, pergant omnia confundere.

℣. 7. Ἔτι τε. Hæc, quæ sunt Epicuri verba, immediatè repono post Laërtiana καὶ ἐν ἄλλοις, ac remitto inferiùs illa, τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, quòd intempestiuè heic interserantur, omniáque conturbent. Eandem ob causam verba illa, ἐν τῇ ιβ' περὶ τούτου φησίν, quæ illicò interseruntur post vocem αὐτούς, præmissis voculis τοῦτο δὲ, repono post vocem ἔχειν. Hoc scilicet modo, quæ ille de variis Mundorum figuris voluit dicere, vt cum superioribus, sic & inter se, absque confusione cohærent. Cùm verborum porrò horum occasione videretur esse hoc loco de Figura Mundi agendum; quia tamen alia, eáque vberior sub initium Epistolæ ad Pythoclem sese offeret, idcircò res est eò differenda; & vel eo quidem nomine, quòd Epicurus in hoc argumento adhæreat suo ἐνδέχεται, *Contingens est*, vti & in aliis de quibus in eadem Epistola agitur, & quæ contendit posse pluribus modis fieri; secùs ac vulgò cætera, de quibus præsertim in hac agitur, quemadmodum illeic perspicuè præfatur. Adnoto iam solùm, quod heic loci statuit non posse Mundo omnigenam, seu varietatis infinitæ figuram competere, ex eo præsertim esse videri, quòd respiciat ad eandem causam, ob quam pronunciauit superiùs non esse Atomorum figuras infinitas numero, quòd infinitæ exprimi in magnitudine finita non possint.

℣. 13. Καὶ μὴν ἐπί. Hasce voculas pro Epicuri more, translatis hûc verbis, de quibus iam monui, præfigo. Ipsis verò addo, subiungóque ista, ὡς συγγενῆ ὄντα, ὥσπερ καὶ τὰ ζῶα τῇ γῇ, quòd imprimis duæ illæ voces ὡς συγγενῆ repositæ exstent apud Lambinum scribentem in Lucretium, &, vt verisimile quidem est, ex alicuius MS. fide. Ac deinde, quòd cæteræ congruere isti loco faciant ea, quæ de animalibus subiiciuntur; cùm dicere alioquin nequeas quid sibi ea velint, aut quorsùm intrusa hûc sint. Quod ad interpretationem verò addo *Terram aëri*, quòd congenea sit, *oneri non esse*; id ex verbis Lucretij mox afferendis desumptum est. in lib.5.

℣. 15. Οὐδὲ γὰρ τὰ ζῶα, pro οὐδὲ τὰ ζῶα. Scilicet propter cohæsionem, causámque subiectam. Addo verò statim, οὐδὲ προσαπεπτωκότα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, quoniam & hoc deest, vt comparatio integra sit, & Lucretius id ipsum suggerit, dum ait,

Nam neque de Cælo cecidisse animalia possunt. lib.5.

Quod autem etiam ad interpretationem addo, *non fuisse animalia in illa spatiorum infinitate formata, vt deinceps in Mundum iam perfecta deducerentur; neque in Cælo elaborata, vt delaberentur exinde in Terram*; id tum facit, vt sensus cum iis, quæ sequuntur, cohæreat; tum comparationis scopum declarat, quatenus intelligitur non fuisse Terram pari modo in ipsa spatiorum infinitate procreatam, ac deinceps deductam in Mundum; tum à Lucretio quoque suggeritur, vt non multò pòst referetur.

℣. 18. ὡς ἐν τῷ μὲν τοιούτῳ, pro ὡς μὲν τῷ τοιούτῳ, καὶ οὐκ ἄν. Ita nimirùm sententia cōgruit, quæ secùs partim perturbata, partim etiam repugnans

repugnans ipsi scopo efficitur. Statim autem pòst, repono voces ἅμα συμπληρωθεῖσαι, ὥστε ταῦτα συνιστάναι, quòd & reponendas necessariò sensus demonstret, & vox ἐστερεῶσθαι, quæ consequitur, eas præexigat. Quod mox lego ἐπὶ τῆς γῆς, pro ἐπὶ γῆς, non refert multum admodum: Adnoto tamen additamentum ad interpretationem factum declarationem continere, quæ heic supprimitur, & à Lucretio tamen insinuatur.

℣. 25. Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν, &c. Videtur voluisse Epicurus heic attingere propagationis rerum causam; ac eam præsertim, quæ viuentium est; vt admirationem, quæ nos propter illam, proptérque membrorum structuram iure percellit, extenuaret. Lego autem ℣. 32. ἐξ ὧν μείζους χρόνους τοῦτο ἀποπεραίνειν, pro ἀφ᾽ ὧν δὲ, καὶ χρόνους ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῆς ἀπείρου, quòd tametsi nimia procul dubio licentia sit ex vocibus ἀφ᾽ ὧν δὲ, καὶ, facere κατὰ μείζους (vtcumque ad alias quod spectat, sensibilius quoddam vestigium supersit) nihilominus voces κατὰ μείζους deesse sententiæ ostendant eæ, quæ succedunt κατὰ ἐλάττους, & cùm constet locum ita esse corruptum, vt nullus ex eo sensus possit exprimi, condonandum sit qualecumque eius sanandi tentamentum. Neque verò est, quòd quis reputet fieri heic quasi posterius membrum, quod aliud nihil sit, quàm quædam prioris repetitio: siquidem cùm prius insinuet, exsistentibus operibus variis, quæ admiranda hominibus parens natura suppeditauit, non accinxisse se æquè citò homines ad omnia disquirenda, cognoscendáque; sed his longè citiùs, illis longè tardiùs intendisse animum; tum posterius innuit non omnia æquè facilis perscrutationis, inuentionisque esse; sed cùm istis quidem exiguum tempus satis sit, illis prolixum necessarium esse.

℣. 34. Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα. Quod heic subiicitur de Nominibus, quæ naturâ sint ab ipso initio, & posteriùs tamen apud varias genteis communis vsus effecta sint; consequutio est quasi quædam ad illud, quod præmissum est de iis, quæ non sunt apud homines, nisi procedente tempore perfecta. Cùm sit autem posterior pars contextus præsertim corrupta; idcircò

Pag. 29. ℣. 2. videtur legi posse, καὶ τὰ πράγματα συντομωτέρως δηλοῦσθαι, pro συντομωτέρας δηλουμένας, quoniam ea, quæ significantur, res ipsæ sunt, non verò significationes, quales intelligerentur legendo δηλουμένας, quasi referendò ad vocem δηλώσεις, vtcumque MSS. habeant etiam quasi eòdem respiciendo συντομωτέρας. Quòd verò legam δηλοῦσθαι, cùm legi posset δηλούμενα, facit copulatio magis naturalis cum verbo χρᾶσθαι. At statim pòst lego, εἰσφέροντας πρὸς τοὺς μὴ συνειδότας, pro εἰσφέροντας τοὺς συνειδότας. Et rursùs statim, φθόγγους, καὶ τοὺς μὲν ἀναγκασθέντας, pro φθόγγους τοὺς ἀναγκ. ac iterùm mox, πλείστην συνήθειαν, pro πλείστην αἰτίαν, vt sensus quispiam congruus, qui aliàs sit nullus, inde eliciatur.

℣. 9. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς μετεώροις. Aggreditur hoc loco Epicurus vt eximere animos à terroribus, qui incuti solent tum ex inspectione aliquarum rerum Sublimium, tum ex auditione fabularum de Inferis; ita propalare insigneis errores, quòd Mundus non sit initio à Deo constitutus; quòd ab eo porrò non gubernetur; quòd Animus noster non supersit à funere. Quoniam verò hoc postremo errore iam antè reiecto, reiiciendi hoc loco duo priores sunt; peruidendum priùs, si quid attinet ad restitutionem contextus. Initio autem prætereo quid Μετεώρων voce heic significetur, cùm & res superiùs declarata sit, & vel ex facta ad interpretationem additiuncula abundè innotescat. Innotescit verò etiam ex ea, quæ ad voces φορὰν, καὶ τροπὴν & cæteras; quid per ipsas intelligatur.

℣. 19. Λυπηρῷ ἅμα, &c. ad vsque, κατὰ βούλησιν, pro λυπηρὰ, (aliàs τῷ) ἅμα ταῦτα συντεταγμένην τὴν μακαριότητα ὑπάρχειν. Nisi scilicet aliqua huiuscemodi restitutio fiat, nihil erit sensus, quod inde elicias. Quod idem dicendum circa id, quod paulò pòst lego, ἐξ ὧν μηδ᾽ ὑπεναντίας γίνεσθαι, pro ἐὰν μηδ᾽ ὑπεναντίας ἐξ αὐτῶν.

℣. 31. Καὶ τὴν ὑπὲρ, pro καὶ ὑπὲρ, ita habentibus MSS. & sic exigente concinnitate sensus. Non longè pòst ἐληλῦθεν, pro ἐληλαῦθα, quòd sensus satis manifestat. Et mox interpono vocem μάλιστα, vt sit aliqua sententiæ cohæsio.

℣. 37. πως τούτοις, &c. ad vsque, ἄλλως πως ἔχειν, pro πρὸς τὴν εἰς τοῦτο ἀπέχειν. Ἔτι τε μὴ τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιούτοις εἶναι, καὶ τὸ ἐνδεχομένως ἐ. Nempe, si lubeat aliquem sensum, & ipsi quidem loco non incongruum expiscari. Discerno autem illa tria Πλεοναχῶς εἶναι, Ἐνδεχομένως εἶναι, ἄλλως πως ἔχειν, vt intelligamus fuisse familiareis Epicuro voces circa solutionem quæstionum de rebus præsertim Sublimibus institutarum; quippe qui nunquam vni causæ redditæ sic institerit, quin reddi posse alias censuerit. Discerno etiam quasi Effatum alterius generis illud, ἄλλως μὴ εἶναι, &c. vt intelligamus præter illa, quæ erant Epicuro quasi dubitabilia, multísve modis explicabilia, fuisse quoque alia rata, constantiáque, & de quibus dici non posset, quòd esse, aut fieri alio modo possent; vt habetur initio statim insequentis Epistolæ. Nempe ex hoc genere esse voluit, quod heic ait, Μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ, &c. Quod non multò pòst lego, καὶ τὰ λοιπὰ, pro καὶ λοιπὰ: ob euidentiorem cohæsionem facio.

℣. 7. Τάχα δὲ καὶ πλείους. Ita scilicet magis congruè legit Aldobrandinus, quàm quod alij τὰ χαλεπὰ, ἢ πλείους, vel etiam καὶ πλεῖω. Lego autem statim δύναται, pro δύνηται, aut δυνάται, quoniam planius est; ac repono mox κατὰ τὴν pro καὶ τὴν, quod id videatur exigere non modò facilitas, sed etiam necessitas sensus. Pag. 30.

℣. 13. Τοιούτων ὄντων, pro τοιούτων πρώτων ὄντων. Nempe vox πρώτων paulò antè scripta hùc ineptè prorepserat. Mox autem παρ᾽ ἡμῖν pro κατὰ μέρος. Scilicet vocis κατὰ μέρος nullus heic sensus, vsusve est; at vox παρ᾽ ἡμῖν ipsa est, quâ Epicurus vti solet, vt manifestum statim fiet, ac vberiùs etiam

insequente

insequente Epistolâ, cùm Sublimia illa, & procul posita explicans, dicit ipsa contingere, non secus ac ea, quæ sunt apud nos, hoc est, in Terra, seu hac inferiore, in qua nos versamur, regione contingunt. Legi potuisset καθ' ἡμᾶς, sed vox παρ' ὑμῖν Epicurea magis. Statim verò ἀπεγνῶσαι χρείαν, pro χρείαν ἀπεγνῶσαι. Quippe nisi voces ita transponantur, procliue est sensum præposterum fieri, vt vel ex aliorum interpretationibus patet.

℣. 10. καταφρονοῦντας δὲ τὸ ὕδει τὸ μοναχῶς, pro καταφρονοῦντας τὸ ὕδὸ μοναχῶς. Videlicet vt sensus constet, cuius etiam gratiâ præmittendum statim fuit, μόνον δὲ ante illud πλὴν ἐν τῷ, &c. cùm secùs, hoc nouum quasi membrum constare non posset. Ac rursùs statim legendum ἐν ποίοις ἐστὶν, ὃ ἐκ ἔστιν, pro ἐν ποίοις ὃκ ἔστιν, cùm alioquin membrum esse mutilum videretur. Et iterùm statim καὶ ἐπὶ τοῦτο, pro καὶ ἐφ' οἷος, cùm hac ratione posset sensus satis commodus elici, qui foret alioquin aut nullus, aut planè turbatus.

℣. 34. Τὰ μακάριά τι, &c. ad vsque καὶ ἐν τῷ, pro Ταῦτα μακάριά τι δοξάζειν, καὶ ἄφθαρτα, καὶ ὑπεναντίας ἔχειν τούτοις βουλήσεις, ἅμα καὶ πράξεις, ἢ αἰτίας. Sic quippe sensus est longè planior, & sententiæ Epicuri iam recitatæ consonantior. Mss. aliunde habent voculam ἅμα ante vocem βουλήσεις, & quod ad vocem πάθη repositam pro voce αἰτίας, attinet, res esse videtur satis manifesta.

℣. 38. Καὶ καλὰ λαίνειν, &c. ad vsque καὶ ἐν τῷ, pro ὅτι καλὰ λαίνειν πλὴν ἀναισθησίαν πλὴν ἐν τῷ τεθνάναι φοβουμένοις, ὥσπερ ὄντας καὶ αὐτοὺς, ὅτι. Vox certè illa ὅτι priore loco posita nihil nisi sententiam perturbat, & quæ habetur posteriùs, abest etiam à mss. Poterat conuersa in ὅτε, fieri initium sequentis, illiúsque tertij membri; verùm visa præterea est transponenda, collocandáque ante vocem αὐτοὺς, tanquam longè magis necessaria ad sensum, quem heic intendisse Epicurus videtur, quemque & ipse aliàs exprimit, vbi ratiocinatur mortem nihil pertinere ad nos, & Lucretius vrget inter cætera illis versibus:

lib. 3. *Debet enim, miserè quoi fortè, ægréque futurum'st,*
Ipse quoque esse in eo tum tempore.

Et, *Nec videt in vera nullũ fore morte aliũ se,*
Qui possit viuus sibi se lugere peremptum,

Ad vocem φοβουμένοις quod spectat, legissem cum Casaubono φοβουμένας, quasi relatam ad τὰς ψυχὰς, insinuante etiam voce ὄντων, pro qua legendum fuisset ὄντας, & conuertendum αὐτοὺς in αὐτὰς, nisi sensus fecisset satis manifestam Synecdochen, subintellectâ voce ἀνθρώπους, quæ etiam manifestiùs supponitur statim à sequente voce ἐπιζῶντας.

℣. 41. μὴ δέξαι ὀρθῶς ἴσχειν, pro μὴ δέξαι ταῦτα πάσχειν. Scilicet vt sensus cohæreat cum eo, quod sequitur, ἀλλ' ἀλόγῳ γέ τινι ἀδυνατεῖ. Vt præter Epicuri mentem esse taceam, quod homines ista non patiantur τῇ δόξαι. Lego autem statim, ὥστε μὴ ὁρίζοντας τὸ ἄπειρον δεινὸν, pro ἔθεν μὴ ὁρίζοντας τὸ δεινὸν, quoniam vox ὥστε phrasin congruam; & vox ἄπειρον sensum integrum facit.

℣. 44. τῷ δὲ ὁ ἐπίξαζος, pro τῷ δὲ καὶ ἐπίξαζον. Quippe congruus heinc sensus fit, qui alias est falsus, & contradictorius; cùm talis perturbatio ex eo, quod illi opinentur, & non rectè quidem, vt dictum mox est, consequatur; & videatur huc respexisse Lucretius, cùm hosce versus aliquoties repetiit:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis lib. 2. 3. 6.
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.

℣. 5. ὁ ἀρχῶν, καὶ ὁ φίλος ἡμῶν, pro ὁ ἀρχῶν ἡμῶν, καὶ ὁ φίλος ἐγένετο. Siquidem vox ἐγένετο superfluit, incongruaque est, & mss. habent ἡμῶν post τὸ φίλος. Sic & non longè pòst ὅσα φησὶ, pro καὶ ὅσα φησὶ, quòd vox ὅσα nihil addat, sed relatiua solùm sit τῶν λοιπῶν παρομοιωμένων. Præterea autem videri quoque ad hæc respexisse Lucretium, cùm recitatis mox versibus, hosce, quos etiam aliquando seorsim habet, subiicit: Pag. 31.

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse'st lib. 1.
Non radij Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratióque.

℣. 10. Ταῦτα οὖν, ὁ Ἡρόδοτε. Hæc iam est Conclusio totius ad Herodotum Epistolæ, neque ipsa minùs, quàm reliquus textus sphalmatis laborans. Heinc statim pro vocibus δυνατὸς κατασχεθῇ, lego κατὰ τὸ δυνατὸν κατασχεθεὶς, vt sensus elici congruus possit, qui aliàs non-nisi detortè, perægréque cohæreat.

℣. 17. Καὶ γὰρ καὶ καθαρὰ, &c. ad vsque κατὰ πλὴν, pro καὶ γὰρ τὰ καθαρὰ ἀφ' ἑαυτῶν ποιεῖ πολλὰ τοῦ κατὰ μέρος ἐξακριβουμένου. Nimirùm propter vocem πολλὰ, legendum est & καθαρὰ, quod ipsi adiectiuum sit, & τοῦ ἐξακριβουμένου, quod patiendi vi illius respondeat. Et posterioris quidem huius vocis vestigium fuit in mss. vbi habetur τοῦ ἐξακριβουμένου: ad priorem verò quod spectat, commutaturus illam fueram in vocem καταληπτὰς, nisi meminissem non longè ab initio insequentis Epistolæ legi πλὴν τῶν φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν, ac rursùs διακαθαρίσασθαι, adeò vt visus Epicurus fuerit verbum καθαίρειν, quod est *purgare*; seu *mundare*, eò transtulisse, vt esset idem, quod *explicare*, seu declarare aliquid; quatenus quæstio dum explicatur, veluti purgatur, mundáque euadit à tenebris, ambagibúsque; quæ veluti sordes commistæ præstant, ne clara, apertáque, & qualis in se est, videatur.

℣. 21. συνεχῶς ἑαυτῷ βοηθεῖν, pro συνεχῶς βοηθεῖν. Vocem scilicet ἑαυτῷ interpono, vt satis perspicuè alioquin deficientem; &, quia in ipsa Epistolæ Præfatione, cui hic Epilogus respondet, habetur, ἵνα βοηθῶσιν αὐτοῖς δύνωνται.

℣. 24. καὶ τοὺς τελείους, pro ἢ καὶ τελείως. Nisi enim res ita distinguatur, vt heic agnoscatur quasi alterum membrum; nihil cogitur

sensus elicies; vti & nisi statim legatur ἀναβάντας, pro ἀναλύοντας, qua ex voce nihil exprimi, nisi admodum perturbatum potest.

℣. 25. περιοδειῶν, pro περιόδων. Nimirùm & ita habent MSS. editióque Stephani, & vox eodem sensu in Præfatione exstat; & per ipsam meliùs exprimitur deductio, tractatio, dissertatio, ea omnia complectens, quæ aliqua de re dici possunt; vt velle Epicurus videtur heic innuere.

℣. 26. ὅσοι δὲ, &c. ad vsque κατὰ τῶν, pro ὅσα δὲ μὴ παντελῶς αὐτῶν τῶν ἀποτελουμένων ἐκ τούτων εἰσὶν ἤ. Quippe nisi istud habeatur quasi postremum membrum enumerationis illorum, qui in Physica profecerunt, & restitutio hoc proximè modo fiat, nihil erit, quod heinc elicias, aut appositè cum iis, quæ supersunt, connectas.

℣. 29. περιοδείαν, pro περίοδον, propter expositam mox causam. Tametsi vtrobique eandem vocem, dummodo de sensu constet, retineri nihil prohibeat.

Et in Epistolam quidem ad Herodotum hactenus.

Ad II. Epistolam Epicuri ad Pythoclem, de Rebus Sublimibus.

℣. 32. ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Πυθοκλεῖ χαίρειν. Hæc altera est duarum Epistolarum, quas prædiximus fuisse ab Epicuro de Rebus Physicis conscriptas. Est autem & ipsa Epitome solùm; declarat enim Epicurus se Pythocli annuentem mittere ad ipsum συντομον, καὶ εὐπερίγραφον διαλογισμὸν, περὶ τῶν μετεώρων, *compendiosam, atque perspicuam de Rebus Sublimibus tractationem*. Quomodò verò τῶν Μετεώρων, *Sublimium* vox non ea solùm complectatur, quæ in aëre apparent, ac fiunt, solàque vulgò dici Meteora (& vel authore quidem ipso Aristotele) consueuerunt; sed illa etiam maximè, quæ in æthere, seu cælo visuntur; videlicet tam sidera, quàm quæ varia iis accidunt; causam superiùs iam diximus, eámque repetere nihil est necesse. Adnotare heic sufficit argumentum Epistolæ respondere illis Physicæ Tractatibus, qui Aristoteleorum librorum imitatione, de Mundo, & Cælo, déque Meteoris solent inscribi. Scilicet Epicurus quoque ab ipsa statim Præfatione, aliqua præmittit de Mundo, ac agit subinde de Sideribus; pergítque postremò agere de iis, quæ in aëris regione contingunt.

℣. 33. Ἤνεγκέ μοι Κλέων. Præfatio hæc est, cuius duæ partes. Epicurus enim imprimis scribendi occasionem declarat; & quâ alacritate se accingat, scilicet gratificaturus ipsi Pythocli, & rem quoque aliis futuram non inutilem præstiturus. Deinde verò scopum describit speculationis Rerum Sublimium, ac docet modum de iis agendi alium esse ab eo, quo disseritur de cæteris tam naturalibus quàm moralibus rebus.

℣. 5. βαστάζοιντο. Ita videtur, pro βαστάζειν, PAG. 32.
exigere perspicuitas phraseos. Legit Casaubonus βαστάζεις.

℣. 17. Πρῶτον μὲν οὖν. Posterior hæc est Epistolæ pars, in qua lego statim, νομίζειν δεῖ, pro simplici νομίζειν: nisi legere malis νομιστέον (vtrumque enim familiare Epicuro est) ad ipsam phraseos integritatem. Vtcunique certè dici possit regi vocem tacitè à verbo quopiam antecedente in superiore periodo; vide tamen respici ad consimile regimen, & in posteriore parte Præfationis ad superiorem Epistolam, Πρῶτον μὲν οὖν δεῖ εἰληφέναι & in aliis pari occasione locis.

℣. 21. βεβαίαν, pro βέβαιον, scilicet propter vocem πίστιν. Notandum verò cùm Epicurus duo Propositionum genera distinguat; alterum circa eas res, quæ vno tantum modo se habent; alterum circa eas, quæ pluribus modis possunt se habere, aut fieri; idcircò eum velle firmam hanc fidem, seu persuasionem non tantùm esse circa prius genus; verùm etiam circa posterius. Non sanè eo sensu quòd aliqua re exsistente pluribus modis explicabili, quilibet modus sigillatim pro indubitato habeatur; sed eo solùm, quòd res sit explicabilis modis pluribus; videlicet quasi hoc vnum contendat, suppetere semper in rerum natura causam aliquam effectus alioquin admirabilis; absque eo, quòd sit necesse ad aliquam non-naturalem; seu extraordinariam confugere; vti facere conqueritur eos, qui passim ad diuinam recurrunt. Exinde est sanè, cur penè ad nauseam inuehatur in illos, qui singularem modum amplexi, plurifarium reiiciunt; vt ex ipsa serie Epistolæ constat, & à Seneca etiam obseruatur: speciatim verò cùm recitatis Philosophorum antiquorum de Terræ motu opinionibus, subiicit: *Omneis istas* lib. 6. qq.
posse esse causas Epicurus ait, plureisque alias nat. c. 20.
tentat, & alios, qui aliquid vnum ex istis esse affirmauerunt, corripit; cùm sit arduum de iis, quæ coniecturâ sequenda sunt, aliquid certi promittere. Prætereo autem Propositionum generis prioris, qualeis nullas affert, Physicarum instar, in Moralibus, esse posse exempli causâ, istas; *Voluptas est finis bonorum*; *Iucunda vita separari à virtutibus non potest*; aliásque huiuscemodi. Prætereo item visum esse, quem modum ille μοναχὸν, vocat *Singularem* potiùs, quàm *Vnicum dicere*; & quem πλεοναχὸν, *Plurifarium*, potiusquàm *Multiplicem*; vt vsus vocum, qui heic habetur quasi artificialis, exprimatur distinctiùs.

℣. 30. ὑπάρχει, pro ὑπάρχειν, sic enim videtur exigere phrasis; ac non multò post κενὰ pro καινά, damnat siquidem Epicurus pronunciata quædam, nó quia *noua*, sed quia *vana* sunt, & præ vanæ gloriæ studio efferúntur.

℣. 33. ἀσείστως κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρόμενα, pro ἀσείστως κατὰ πάντων, κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ἐκκαθαιρουμένων. Siquidem voces κατὰ πάντων totum sensum turbant, & superfluæ sunt, propter vocem πάντα mox antecedentem; ac irrepsisse possunt ob affinitatem cum duabus insequentibus; vti & potest vox ἐκκαθαιρόμενα, ad gignendi casum propter

vocem

vocem πάντων inductam, deflecti. Nihil porrò de hac voce dico; veluti & nihil adnotaui circa antecedentem vocem καθόρατι, quòd res fuerit veluti præoccupata aliquantò superiùs. Vox ἀσοίστως non-nihil suspecta; sed retineri tamen potuit, sensum exprimendo phraseos, qualem licuit.

ψ. 44. τοῖς φαινομένοις. Videtur enim Epicureæ phrasi magis consonum, quàm τῷ φαινομένῳ, vtcumque correctionis specie sic reponi potuerit, ob illud speciale τὸ σύμφωνον ὄν.

Pag. 33. ψ. 1. φέρειν δεῖ ἐν τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων, pro φέρειν τῶν παρ' ἡμῖν τινα φαινομένων. Quippe & vox δεῖ manifestè deest, & vox τινα abundat, quæ magis congruè mox antè habetur; & vox γινομένων post vocem παρ' ἡμῖν, vt familiarissima est, sic mox quoque repetitur; &, vno verbo, nisi hoc modo, ac nisi statim pro ἢ ὡς ἂν legatur ὡς ἢ ἂν, vix vllus habebitur sensus.

ψ. 9. Κόσμος ἐστὶ περιοχή τις. Aggreditur heic Epicurus pauca de Mundo præmittere, quasi cohærenter acturus de Rebus Sublimibus, quæ ad Mundi partem, Regionémve præcipuam spectant. Exorditur autem à definitione, qua vides Mundum ab eo describi haud-secus quam descriptus exstet in cap. 2. libro de Mundo, vbi dicitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων, Compages ex Cælo, Terráque, & iis naturis, quæ in ipsis continentur, constans. Quæ descriptio iisdem, ac totidem verbis (nisi quòd vox περιεχομένων non tam exprimitur, quàm subintelligitur) refertur à Laërtio ex lib. 7. Posidonio Stoico; vnde fit vt Aldobrandinus ex hoc, aliisque argumentis, censeat eius libri Authorem esse ipsum Posidonium, non verò Aristotelem, cui vulgò attribuitur, aut Nicolaum Peripateticum, cui Petrus Victorius vindicandum putat.

ψ. 12. Καὶ καταλήγουσα ἐν πέρατι, &c. Locus hic est, qui fuit superiùs consimili occasione indicatus, & in quo recepimus de figura Mundi dicendum. Concludo autem Parenthesi illa ἢ καὶ λυομένου, &c. pauca quædam spectantia ad dissolutionem, & confusionem Mundi; quoniam manifestè intersita sunt: & quia sicut priùs de conditione extremæ partis Mundi dici cœptum est, ita posterius continuatur. Lego verò interim ἢ καὶ, pro καὶ ἢ, quoniam fit alioquin sensus perturbatus.

ψ. 14. λήγουσα ἢ ἐν περιαγομένῳ, ἢ ἐν στάσιν ἔχοντι, pro λήγουσαν ἢ ἐμπεριαγομένῳ, ἢ ἵστασιν ἔχοντι καὶ. Siquidem vox λήγουσα manifestè refertur ad vocem περιοχὴ, vti & præcedens καταλήγουσα, & præpositio ἐν tam est legenda separatim, quàm mox antè habetur ad ipsam vocem πέρατι, quæ heic apertè subauditur; & denique particulam disiunctiuam ἢ reponendam pro copulatiua καὶ, ipsa membrorum series demonstrat.

ψ. 20. ὁ δὲ κόσμος ἐν ᾧ λέγει, pro τῷ δὲ κόσμῳ ἐν ᾧ λέγει, id scilicet vt phrasis constet.

ψ. 23. Καὶ ἐν μετακοσμίῳ, pro καὶ ἐν κόσμῳ, καὶ μετακοσμίῳ. Expungo nimirùm voculas κόσμῳ καὶ, quod intelligere Epicurus non potuerit gigni in Mundo Mundum. Nam & tametsi dici posset minor in maiore comprehendi; eo tamen casu non tam Mundus, quàm Mundi pars censendus foret. Posset & forsan is sensus fieri, vt gigni Mundus intelligeretur in eodem loco, in quo alius præexstitisset; at multa nimis, & absque vllo in textu vestigio mouenda.

ψ. 24. Καὶ ἐν πολυκένῳ, pro ἐν πολυκένῳ, quòd esse videatur quasi aliud membrum. Nempe cùm Intermundium sit, aut videatur intelligi, vbi Mundi sunt inter se satis conuicini; vbi illi tamen sunt distantissimi, potest spatium simpliciter vacuum, inanéve haberi. Et tunc quia potest tale vacuum esse aut non purum, si fortè nimirum pertranseant, seséve mutuò irretientes cohæreant variæ Atomi; aut purum, si fortassis nempe tale quid non contigerit: ideò videtur Epicurus censere posse Mundum fieri in vtrolibet eiusmodi vacuo. Vnde & statim lego, καὶ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ, pro καὶ οὐκ ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ, καὶ κενῷ, quoniam vt istud posterius καὶ satis manifestè superfluit, ita potest particula οὐκ non satis consultò irrepsisse, & maximè quidem ex subiecto mox loco, cui vtraque particula videatur esse restituenda. Proptereà enim lego, καίτοι οὐ καθάπερ τινές φασιν, pro καθάπερ τινά φασιν, quòd improbasse Epicurus videatur non quidem, posse gigni Mundum ἐν μεγάλῳ εἰλικρινεῖ κενῷ (neque enim ad hoc vllam habuit causam) sed posse eo modo, quo asserebant aliqui; ad hoc nempe habuit quidpiam opponendum, vti & reipsâ opposuit. Hinc & eiuscemodi verba parenthesi conclusa lego, & quæ sequuntur habeo quasi summariam explicationem mentis Epicuri, potiusquàm modi, quem improbat; quoniam alioquin nihil cohæret, & ne ea quidem, quæ statim improbato modo tribuuntur, explicatione hac continentur.

ψ. 35. Δῖνον, pro δεινόν. Ita scilicet MIS. rectè, vt vel ipse sensus insinuat, & opinio quoque illius; qui ab Epicuro subnotatus videtur. Siquidem & cùm paulò antè dixit καθάπερ τινές φασιν, & cùm subdit illicò pòst, καθάπερ τῶν φυσικῶν καλουμένων φησί τις, non videtur omninò alius esse subnotatus ab eo, quàm Leucippus. Id videlicet colligo ex iis, quæ habet Laërtius, dum ait Leucippum lib. 9. Mundi exortum sic descripsisse, vt censuerit φέρεσθαι σώματα εἰς μέγα κενὸν, (vides heic μέγα κενὸν, de quo Epicurus) ἅπερ ἀθροισθέντα (vides ἀθροισμὸν, de quo ille) δίνην ἀπεργάζεσθαι μίαν (vides & δῖνον, qui heic restituitur) καθ' ἣν προσκρούοντα (vides & quod heic dicitur ἕως ἂν ἑτέρῳ προσκρούσῃ) &c. Prætereo autem illud δῖνον φερόμενον αὐτὸν ὡς ἂν ἐπιφαύσῃ ταῦτα ψηλάφησις, fecisse, vt minùs fuerim veritus addere interpretando exemplum desumptum ex acerno niuis, qui supra niuem reuolutus, quicquid contingit sibi assumit. Adieci verò etiam quanam in re talis opinio, taléve exemplum quadrare non possit in genesin Mundi, nisi repugnando rebus apparentibus, vt cùm Epicurus rem non expressisset, ea intelligi quadamtenus posset.

☧. 41. Ἥλιός τε, καὶ Σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα. Dicere heic quidem Epicurus aggreditur de Sideribus; sed pertinet tamen simul argumentum ad tractatiunculam de Mundo, quatenus eò tendit, vt intelligamus Mundum ita fuisse effectum, vt hæ insignes illius partes fuerint non aliunde aduectæ, sed cum ipso simul, & intra ipsius quidem ambitum ex seminibus comprehensis formatæ; quod idem speciatim de Terra pronunciatum iam vidimus. Inde autem fit, cur ☧. 42. legam cum Aldobrandino οὐ καθ᾽ αὑτὰ non simpliciter καθ᾽ αὑτὰ, Negationem quippe exigit non modò quæ consequitur Aduersatiua particula ἀλλὰ, sed ipsamet quoque opinio, quam ex Plutarcho, & Lucretio potissimùm expressimus, cùm de exortu partium Mundi præcipuarum dissereremus. Lego verò aliquantò post δὴ pro δεῖ, ne sensus turbetur; & statim, καί τινας προσκρίσεις, pro καὶ τὰς προσκρίσεις, vt sit aliquis. Ac iterùm, ὥστε συναμφότερον, pro ὃ τὸ συναμφότερον, vt sibi cohæreat. Denique verba illa, καὶ ἔτι γε δὴ σώζει vulgò lecta post vocem κόσμου, ac satis manifestè transposita, repono post ista, ὁμοίως δὲ γῆ, καὶ θάλαττα, ac totum parenthesi includo; quoniam quæ sequuntur de naturis spirituosis, & igneis, eiusmodi sunt, vt Sideribus, non Terræ, & Mari accommodari valeant; cùm illa, non ista, ex igneis (speciatim) corpusculis concreuerint; & exinde fit, quod superiùs ex Lucretio retulimus,

Hoc est à Terris altum secernere Cælum,
Et seorsùm Mare, vti secreto humore pateret;
Seorsùs item puri, secretique ætheris ignes.

Pag. 34. ☧. 9. Τὸ δὲ μέγεθος Ἡλίου τε, καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων. Celebris hic est locus de Solis, Siderúmque aliorum magnitudine, ob quem Epicurus maximè vexatur. Sed de textu vt pauca attingam; lego statim ἡλίκον φαίνεται, expunctâ intermediâ voce, ποιῶν, quasi vanè interpolatâ; quòd de Magnitudine requiratur, non qualis, verùm quanta sit; vtcumque quantitas alioquin sit quædam qualitatis species. Ac dici quidem fortè posset, excidisse, quæ huic responderet, vocem τοιοῦτον, vel ποσὸν, quòd memoretur etiam statim Color, qui propriè dicta sit qualitas; verùm quia color est corporis, non magnitudinis qualitas; ideò censeri potest neutram vocem appositam fuisse; potéstque præthereà haberi

2. plac. 21. ex Plutarcho indicium, apud quem Sol speciatim ex Epicuro legitur, ὁ τηλικοῦτος, ἡλίκος φαίνεται, ὁ μικρῷ μείζων, ὁ ἐλάττων. Vtcumque autem sit, vox ista ποιῶν minori sensus dispendio abiicitur, quàm alterutra illa intrudatur.

☧. 17. ὑπάρχει, pro οὐχ ἅμα. Tenue vestigium; sed cùm huiuscemodi verbum non modò appositum sit, sed penè etiam necessarium; tum eæ voculæ, quibus substituitur, eiusmodi sunt, vt nihil sit sensus, quòd ex iis elicias. Nam si ageretur quidem in hoc membro de magnitudine Astrorum spectata πρὸς ἡμᾶς, dici fortè posset eam esse non-nihil aut maiorem, aut minorem, aut tantam, quanta & videtur, οὐχ ἅμα δὲ *non tamen simul*, seu tempore eodem, quasi deberet dumtaxat varia variis temporibus videri: at quia agitur de Magnitudine spectata καθ᾽ αὑτὸ, atque idcircò manente inuariata secundum se; eapropter istæ voculæ non videntur posse hûc accommodari.

☧. 24. Ἀνατολάς, καὶ Δύσεις. Agit hoc loco Epicurus de Ortu, Occasúque Siderum, non illo quidem, quem Heliacum; seu Solarem vocant; hoc est, quo Luna, cæteráque Astra oriri dicuntur, dum ob viciniam Solis, occultationémque ab illius radiis, priùs non apparentia ex eius vicinia, radiísque emergunt, apparetéque incipiunt; vt Luna quidem (ac interdum etiam Venus, Mercuriúsque) vesperi; & cætera (ac interdum etiam tam Venus, quàm Mercurius) manè: Occidere verò, cùm priùs apparentia, ob factam deinceps viciniam, subitionémque in Solis radios, quasi in illos demerguntur, apparetéque desinunt, vt Luna (& interdum Venus, atque Mercurius) manè; ac cætera (& interdum Venus, atque Mercurius) vesperi. Agit, inquam, heic Epicurus, non de huiusmodi Ortu, & Occasu, sed de vulgari alio, quem & Horizontalem appellant, & Poëtæ tam Cosmicum, quàm Acronychum agnoscere solent. Is videlicet Ortus est, quo videmus Sidera (ac speciatim Solem manè) supra Horizontem emergere; is Occasus, quo videmus eadem (ac speciatim vespere Solem) infra Horizontem delabi. Quod lego porrò ἀνατολὰς pro ἀνατολάς, & posteà δύναται pro δύνασθαι, non magni quidem momenti res; sed facio nihilominùs, quoniam in hac tota de Sublimibus tractatione, moris Epicuro non est, vt Infinitiuum modum absque regente Indicatiuo ponat, ac geminatum potissimùm, vt hoc loco foret, γίνεσθαι δύνασθαι. Appositum magis, quòd statim pòst lego, καθ᾽ ἑκατέρους, pro καὶ καθ᾽ ἑτέρους, idque ex MSS. nisi quod illi adhuc retinent copulatiuam particulam. Expressi autem interpretando, quid rei id esset; cùm ille haud-dubiè loca intelligere Ortus, Occasúsque voluerit.

☧. 34. Τάς τε κινήσεις αὐτῶν. Attingit hoc loco Epicurus duplicem Hypothesin, secundum quam peragi posse Siderum motus concipimus: Vnam, quâ Cœlum totum moueri, ac Sidera secum vnà transferre cogitatur; alteram, quâ Cælo immoto, Sidera per ipsum seorsim moueri intelliguntur. Attingit etiam, vel coniungit potiùs motus huiusce duplicem causam; vnam, ipsam necessitatem, quam Sidera in ipsa sui conformatione subierint; alteram, ipsam depastionem, ac dispositionem eius pabuli, quod, ignea cùm sint, prosequantur.

☧. 39. Ex quo fit vt illud κατά τινα ἐπινέμησιν τοῦ πυρὸς, interpretet non *de distributione ignis*, ex qua nullus sensus idoneus, sed *de depastione* eiusdem, iuxta quam velut proserpere Siderei ignes intelligantur.

☧. 41. Τροπὰς Ἡλίου, καὶ Σελήνης. Pergit hoc capite Epicurus dicere causas specialis Motus, quo digressi ab Æquatore Planetæ, & ad ipsos vsque Tropicos progressi, ab iis regrediuntur. Sic autem referri eas posse contendit

contendit ad Zodiaci obliquitatem; ad repressionem aëris; ad pabuli dispositionem (quo loco particulas, τὸ μὲν, ante vocem ἐμπεφραγμένας, tanquam manifestè deficienteis, ob sequenteis illas, τὸ δὲ καταλειπόντας, suppleo) denique ob factam initio spiralis motus impressionem; vt censeat præterea, non esse curanda, quæ vocat *seruilia Astrologorum machinamenta*; ἀνδραποδώδεις ἀστρολόγων τεχνιτείας. Quo loco obseruandum est, notari ab ipso videri non Astrologiam Iudiciariam, quæ illius temporibus nondum in Græcia percrebuerat, vtcumque statim à Beroso inuecta in eam fuerit; sed operosas illas quas vocant Planetarum Theorias, seu Hypotheseis, quarum iam exemplum in Eudoxo, Callippo, & Aristotele habebat. Non quòd vllus fuerit speciatim vllam damnare hypothesin; sed quòd patienter non tulerit, haberi vllam ita ratam, vt cæteræ non censerentur paris cum ea esse probabilitatis. Hoc enim est, quod esse censuit ἀνδραποδῶδες, mancipij videlicet more vni cuipiam addictum esse.

PAG. 35. ✝. 12. Κινήσεις τε Σελήνης. Tria heic sequuntur capita, quæ Epicurus pertractat de Luna: ac primum quidem circa eius Phaseis; quo loco, si lego κατὰ στροφὴν disiunctim, non verò coniunctim, vt vulgò fit, καταστροφὴν, facit & sensus perspicuitas, & propositus Epicuro scopus insinnandi specialem modum, quo Luna Phaseis subeat ex reuolutione proprij corporis, quod & globosum, & media parte clarum, media obscurum supponatur; vt & expressi interpretando, & ex Lucretio dicetur posteà. Lego verò deinde ✝. 19. μοναχόν, pro μοναχῇ (vti & non multò pòst habetur) propter perspicuitatem sensus, qui videtur etiam non obscurè exigere, vt statim pro ὅτε, legatur ὅτι, ac statim rursùs, μὴ δύναιτο, pro καὶ τὸ δύναιτο, & iterùm ἐπιλυμοῖ, pro ἐπιλυμαῖν.

✝. 24. Ἔτι τε ἐνδέχεται. Alterum istud caput est, de Luce videlicet Lunæ, quam Epicurus ait esse posse aut Lunæ propriam, aut à Sole acceptam. Lego autem ✝. 25. ἢ καὶ ἄλλοι pro ἢ ἄλλο, quoniam id phrasis exigit exprimendo alteri modo, quo potest Lux esse in Luna. Et ✝. 31. αὐτῇ pro αὐτοῖς, quoniam relatio est πρὸς πλεοναχὸν τρόπον. Ac statim ἄλλοθι, pro ἄλλο τι, sensu ipso manifestante.

✝. 35. Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου. Tertium hoc est caput de Facie, seu eo quasi vultu, qui in disco Lunæ apparet. Lego autem ✝. 38. πάντη, pro πάντα, quòd vox esse videatur Aduerbialiter efferenda, vt indicentur omnes omninò, seu vniuersè modi, quibus potest Lunæ facies maculosa apparere, præter duos illos, quorum alterum, qui κατ' ἐπιπροσθέτησιν dicitur, explicari posse commodiùs non censui, quàm congruè illi tertio, qui habetur etiam κατ' ἐπιπροσθέτησιν circa Phaseis Lunæ. Nempe vt illeic sum hanc vocem interpretatus *obductionem corporis opaci Lunæ continuò circumuoluti*, sic & hoc loco *obductionem corporis non perinde opaci, sed vtcumque caliginosi; non continuò circumuoluti, sed perpetuò potiùs hærentis; ac non vbique solidi, sed reticuli instar variè perforati*. Videtur id certè non fuisse alienum ab ipsa mente Epicuri, vtcumque nihil suboderari non modò ex Plutarcho, alióve licuerit, sed ne ex Lucretio quidem, qui de Lunæ facie nihil habet. Denique ✝. 41. ἐδύνατο lego, pro ᾗ, suggerentibus vocibus τὴν τοιαύτην ἐχούσαν, quæ immediatè antecedunt: Ac statim, ἐν γάρ τις μαχέσθη οἷ, pro ἐὰν γάρ τινι μαχομένους, suggerente ipsa necessitate sensus.

✝. 44. Ἔκλειψις Ἡλίου καὶ Σελήνης. Cùm Epicurus aliquot Eclipseon causas heic recensens, visus fuisset præcipuam, eámque germanam prætermisisse; ideò Laërtius illam suppleuit ex XII. Epicuri de Natura libro; itémque ex Diogene Tarsensi, qui eandem ex mente Epicuri declarauerit. In ipsa autem recensenda, & ad ✝. quidem 10. addo has duas PAG. 36. voces πάλιν ἐλλάμψεως, quòd manifestè deficiant ad declarandum quomodo ob recessum Lunæ à coniunctione cum Sole, ipse Sol visus obscuratus, illucescat iterùm; & à recessu ab oppositione, atque adeò ab vmbra Terræ, ipsa Luna rursùs pleno orbe fulgeat; vt interpretando etiam est expressum. Quinetiam illud, Σελήνης ἐπισκοτούσης, ita interpretatus sum, vt non debeat intelligi, inducere Lunam tenebras in Solem, sed obductam Soli, ipsúmque obtegentem creare tenebras ipsi Terræ. Ex quo adnotari potest obiter, quam dicimus Eclipsin Solis, veriùs dici Eclipsin Terræ, quando non ipse Sol deficit, destituitúrve suâ luce; sed Terra Solis luce priuatur ob Lunam interpositam; eo modo, quo Luna ob interpositam Terram. Adeò vt quemadmodum nos, dum Lunam è Terra spectamus, videmus, dicimúsque illam, non Solem, reuerà deficere; Ita si quis Terram è Luna spectarit, & visurus sit, & dicturus Terram deficere, non Solem.

✝. 12. Ἔτι τε τάξις περιόδου. *Periodicum ordinem* heic interpretor, quo videre licet Eclipseis temporibus certis, adeóque ratis contingere, vt longè antè prouideri, prædicique ab Astrologis valeant. Nempe idcirco videtur ipsum Epicurus statim post causas Eclipseon memoratas attingere; ne cùm is videatur præsertim admirabilis, neque à fortuna dependens, suspicetur propterea quispiam esse diuinum Numen, à quo talis ordo institutus seruetur. Quare & repetit errorem, quem iam circa Epistolam superiorem perstrinximus; metiens scilicet naturam Diuinam modulo humano, neque capiens quomodo illi, cùm nihil non oorit, nihilque non possit, rerum prouidentia competere, absque detrimento felicitatis, valeat. Quod ille autem addit, ὅτι πὰρ ἡμῖν, adfero interpretando exemplum *de vicissitudine tempestatum*; quoniam Lucretius illam vsurpat, dum vt iam antè vidimus, docet, posse dietim Lunam & nouam, & cum certa Phaseon varietate creari,

Quom fieri possint tā certo tempore multa.

Quòd ✝. 18. lego, ἡ ἀεὶ τῶν μετεώρων ἀντιλογία, pro ἡ τῶν μετεώρων ἀντιλογία, idcircò est, quòd vox quidem ἀεὶ, non modò in MSS. sed in Basileensi quoque editione habeatur; vox

autem ἀιτιολογία, videatur protsùs reponenda, ob disquisitionem causarum, quæ περὶ τῶν μετεώρων heic fit, quámque Epicurus non legitime institui ab iis, qui vni soli adhærent, causatur. Quod verò aliquantò pòst lego φερομένοις, pro φερομένους, phrasis ipsa facit, vt sit consonantia cum illis dandi casibus, τισιν ἐρχομένοις, & ἐκπίπτουσιν. Vnde & statim pòst lego etiam, δυναμένοις, pro δυναμένους; ac simul intermedio loco lego ἃ δεῖ, pro δεῖ, quòd præter sensus necessitatem, & MSS. & Romana etiam editio ita insinuent. Denique autem interpono voces, μόνο ἐξηγουμένοις, tanquam deficienteis, & fortassis reiectas ob affinitatem, creditámque cum voce μὴ δυναμένοις, identitatem.

℣. 27. Μῆκη νυκτῶν, καὶ ἡμερῶν. Quod mirabile semper visum sit, dies, noctésque anni decursu sic increscere, & decrescere, vt eorum vices per hyemem, æstatémque alternentur; ideò Epicurus quosdam quoque modos, quibus hæc variatio contingere valeat, proponit. Suppleo autem statim verbum ἐνδέχεται, quòd phrasi manifestè desit. Ac non multis interpositis, lego, ὑπέρ τε, καὶ ὑπὸ γῆς, &c. ad vsque τινα δύναμιν, pro ὑπὲρ γῆς περὶ τὸ μῆκος τόπων περιλαμβανόντων, ἢ τόπους τινὰς περαιοῦντα ἔχειν, ὡς ἢ παρ' ἡμῖν, ὃ δὲ βραδύτερον. Quoniam, nisi locus ita restituatur, patet quanta sit & obscuritas, & confusio; ac potissimùm propter duos modos, quos Epicurum attingere voluisse manifestum est, vt constare potest vel ex ipso Lucretio, (à quo etiam tertius superadditur) cùm & ex eius versibus ratio penè tota interpretationis pateat. Quòd verò sub finem lego, ὃ δυνατόν, pro εἰ δυνατὸν ἦ facio ad perficiendum sensum.

℣. 38. Επισημασίαι, pro Επὶ σημασίας. Nempe huiusmodi est vox, qua vsos esse constat Antiquos, vt exprimerent Præsignificationes Astrorum, seu Indicationes, ac Prænunciationes pluuiarum, ventorum, æstuum, siccitatum, aliarúmque mutationum aëris, pro tempore, quo orirentur, aut occiderent Sidera, vt Pleiades, Canis, Orion, & alia: Epicurus autem tractatione de Sideribus absoluta, & priusquam aggrediatur posteriorem Meteorologiæ partem explicare, videtur velle dicere, quemadmodum huiusmodi Præsignificationes fiant. Lego autem statim συγκυρήσεις, pro συγγενείσεις, tum quòd vox & in MSS. & in Romana quoque editione habeatur; tùm quòd vbi inferiùs Επισημασίαι rursùs attinguntur, habeatur vox συγκύρημα, pro qua certè non fuerit σύγκριμα reponendum. Quod verò, interpositis paucis, lego, Καὶ κατὰ συντυχίας, &c. ad vsque ἀμφότερα γὰρ, pro περὶ ἀέρος, ἢ μεταβολῆς, Non nego profectò me longissimè fortassis abesse à scopo; at manifestum interim est, id quod sequitur, ἀμφότερα γὰρ ταῦτα, supponere esse duo membra deducta; & cùm prius incipiens ἀπὸ τῆς, & κατὰ, desinat εἰς τὸ, Παρ' ἑτέροις, excidisse, ac deesse posterius, quod quatuor illis vocibus contineri minimè valeat. Itaque vt illud sum interpretatus de Animalibus regiones iuxta tempestates commutantibus; sic sum conatus istud supplere, quantum ex mente Epicuri, & vestigiis superstitibus licuit.

℣. 1. Denique pro πᾶσιν περὶ τοῦτο, ἢ τοῦτο τὸ αἴτιον, lego πάντων περὶ τοῦτο, ἢ τοῦτο αἴτιον, vt sensus quispiam eliciatur, qualem sum adnixus interpretando reddere; id præstando, ne per voces τοῦτο, ἢ τοῦτο, intelligantur præcisè duo modi expositi; sed vniuersè omnes causæ rebus apparentibus consonantes.

℣. 4. Νέφη γίνεσθαι, καὶ συνίστασθαι δύναται. Acturus deinceps Epicurus de posteriore Meteorologiæ parte, initium ducit ab ipsa Nube, quâ sublimè in aëre nihil gignitur, visitúrve frequentius. Meritò nempe Aldobrandinus legit hoc loco Νέφη, cùm editiones cæteræ habeant ἐφ' ἧ, & ex duobus MSS. alter ἐφ' ἧ, alter ἐφη. Lego autem paucis interpositis πιλήσει, pro πιλήσεις, quòd ea voce attingatur causa, siue modus condensationis aëris ad compingendum corpus Nubis.

℣. 12. Ηδη δ' ἐπ' αὐτῶν, pro ἤδη δὲ ἐξ αὐτῶν, ac statim pòst, Ὑετοὶ, pro ὕδατα. Agi scilicet heic videtur de generatione aquarum, non vniuersè, sed Pluuiæ speciatim, tanquam Meteororum vnius. Et pluuia quidem aqua est, posséntque τὰ ὕδατα intelligi stillæ, seu guttæ, aut variæ etiam Pluuiarum species; sed planius est sanè, vt tam leui præsertim immutatione Ὑετοὶ legamus; & maximè cùm Epicurus nusquam alioquin Pluuiam in tota hac Meteorologia ne nominaturus quidem sit; ac videatur appositè eius post Nubem meminisse; quòd Nubes videatur præsertim ob generationem Pluuiæ comparari.

℣. 15. Ἔτι τε Πνεύματα γίνεσθαι δύναται. Posteriores has duas voces, vt deficienteis suppleo; quemadmodum supplenda quoque statim visa est vox ἀτόμων, tanquam manifestè post vocem ἐπιφερομένων deficiens.

℣. 21. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Acturus deinceps Epicurus de Fulmine, quicum cohærent Tonitru, & Fulgur, initium ducit à Tonitru, quo hominum mentes præsertim terrentur.

Ad ℣. autem 27. παράξεις repono, pro τάξεις, non modò ob vocem συμπαραγόντων, quæ est apud Empiricum; sed etiam quia id ipse exigit locus, in quo de Tonitrus fragore, siue strepitu agitur.

℣. 31. Καὶ Ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται. Duæ heic sunt quasi partes eorum, quæ Epicurus de Fulgure habet. Prior autem, quæ varios generationis Fulguris modos continet, visa est non pauca habere emendanda. Hinc ℣. 36. lego τῶν τοιούτων, scilicet particulâ τῶν adhibita ex MSS. ℣. 38. ἐκπιεσμὸν, pro ἐκπιασμὸν, vti & statim pòst, ἐμπεριειλῆφθαι (quam vocem Aldobrandinus quoque habet) pro περιειλῆφθαι, ac potissimùm propter illud Empedocleum ἐμπεριλαμβανόμενον apud Aristotelem, ad quod Epicurus respexisse potest, vtpote quasi recensens varias Philosophorum opiniones.

℣. 44. Καὶ κατὰ, pro ἢ κατὰ, quod perspicuè satis sit membrum distinctum, ac eâdem ratione deducendum cum cæteris. Statim autem διὰ τὸ, ἀπὸ, pro ἢ ἀπὸ propter necessitatem sensus.

℣. 47. Expungo particulam ἢ, ante vocem κατ', quòd nihil aliud, quàm ſenſum turbet, ac ob noui membri potiſſimùm ſpeciem. Et ſtatim pro τούτου lego τοῦτον: ob manifeſtam relationem πρὸς τὰ νέφη, quorum nempe συμπληχθέντων fit ἡ κίνησις.

Pag. 38. ℣. 2. ῥῆξιν τε, pro ῥήξεις δὲ, vt nempe & ſit conſonantia cum cæteris modis, qui ſingularis numeri voce exprimuntur, & ſit copulatio perſpicua cum eo, quod ſtatim ſequitur, καὶ ἔκλαμψιν, &c.

℣. 6. καὶ ἐχόμενον, pro ἐχόμενον καὶ, quòd copulatio fiat non ſequentis vocis φαινομένων cum alia, ſed ipſius ἐχόμενον cum ſequente συνωθούμενον, tametſi & potuit particula expungi. Circa poſteriorem, quà diſquiritur, cur Fulgur videatur priuſquàm audiatur Tonitru, lego ſolùm

℣. 9. καὶ διὰ τὸ ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν, pro ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει νεφῶν, καὶ διὰ τό. Quandoquidem niſi inuerſio hæc fiat, & ſenſus turbatur, & prior modus, quo Tonitru præuenitur à Fulgure, debito, ac pro more, non incipit loco: & maximè, cùm eſſe nubeis ἐν τινι περιστάσει, non, vt ad priorem, ſic ad poſteriorem exigatur modum.

℣. 19. Κεραυνοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι. Cùm locus hic de Fulmine viſus ſit præſertim corruptus: Ea de cauſa lego imprimis ad ℣. 22. νέφους, pro μέρους, quòd videatur vna vox ſatis manifeſtè irrepſiſſe pro alia; ac ſimul addo, ἀπὸ τοῦ πυρὸς propter factam ἐκπύρωσιν, & quòd ipſa τοῦ πυρὸς vox præmiſſa eſſe debeat, propter relatiuam ſequentem αὐτοῦ, quæ referri πρὸς τὸ νέφος, vt cuius non ſit ἔκπτωσις, non valeat. Deinde, commutatis paucis (vt πλείονος in πυρὸς, & ἀπολυομένην in ἐλαυνομένην, cum tranſpoſitiuncula vocis πυρὸς bis facta (ac intermiſſis ſubinde aliquibus, Parentheſin agnoſco, inchoóque à voce ὃ ῥήξεως, termino voce πίλησιν γίνεσθαι, túmque intermiſſa repono, & integrum locum ad vſque τὸ μὲν πολὺ, lego vt expreſſus eſt, vice vulgaris huius contextus, καὶ ἔκπτωσιν ἰσχυροτέραν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους, ὃ ῥήξεως γινομένης διὰ τὸ τοὺς ἑξῆς τόπους πυκνοτέρους εἶναι διὰ πίλησιν τῶν νεφῶν, ἢ κατὰ ταύτην δὲ τὴν τοῦ πυρὸς ἔκπτωσιν ἀπολυομένην, κατὰ καὶ βροντὴν ἐνδέχεται πλείονος γίνεσθαι, ἀθροιζομένην, καὶ πνευματωθέντος ἰσχυρότερον, καὶ ῥήξαντος τὸ νέφος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑποχωρεῖν εἰς τὰ ἑξῆς τῷ πίλησιν γίνεσθαι. Scilicet nemo ad hæc attendens, miram confuſionem non videat, & non agnoſcat aut nihil poſſe legitimi ſenſus inde elici, aut locum eſſe modo aliquo, qualem tentaui (& qualem alius feliciùs fortaſſis tentet) reſtituendum.

Lego porrò etiam deinceps ℣. 33. τὸ δὲ καὶ πρὸς ἄλλα, vice vocum, πρὸς ἄλληλα, quoniam cùm ex iſtis erui nihil valeat, conſtat, ex eo, quod fuit præmiſſum, fulmineum ignem cadere, τὸ μὲν πολὺ πρὸς ὄρος τι, ſequi debere, quod phraſim compleat, cuiuſmodi eſt, τὸ δὲ πρὸς ἄλλα, ac viſo præſertim Lucretio id exprimere illo carmine,

> *Hoc fit item in parteis alias, quocumque tulit vis.*

℣. 39. Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι. Quæ Epicurus de Preſtere habet, eiuſmodi ſunt, vt appareat ipſum hac voce nihil aliud intellexiſſe, quàm ſpeciem Venti ἐκνεφίαν vocatam, quòd erumpat *è nubibus*. Quò fit, vt ℣. 46. legam ῥύσεως pro ῥήξεως, non modò ex fide MSS. verùm etiam, quia venti eſt non *ruptio*, ſed *fluxus*; vnde & ſuperiùs quaſi fluctus habitus eſt. Id adnoto verò, addóque nullam ab Epicuro mentionem ignis fieri; cùm tamen Ariſtoteles, ac imitatus ipſum Plinius, 3. Meteor. 1. & plærique alij, ſic Ecnephiam habeant, vt lib. 2. c. 48. velint prodeuntem ex nube ventum, ſeu ſpiritum præ turbinationis vehementia accenſum, Preſterem vocari.

℣. 21. Νάματα, pro πνεύματα. Diu ſanè hæſi, iſtúmne locum hoc modo reſtituerem; Pag. 39. cùm pronum eſſet exiſtimare agi heic de ventis ſubterraneis; quaſi Epicurus relatâ in illos terræ-motus cauſâ, generationis ipſorum modum explicandum ſubſumeret; & illud ἀλλοφυλίας παρεισδυομένης, videretur poſſe de halitibus quaſi clandeſtinè in terram ſubinſinuatis intelligi; illud ὕδατος ἀφθόνου συλλογὴν, de vaſtis lacunis, ex quarum agitatione, ſpiritus, iuxta antè relata ex Lucretio, Senecâque increſceret: illud ὀλίγων πεσόντων εἰς τὰ πολλὰ κοιλώματα, de prolapſu in inferiores cauernas, dictas etiam Plutarcho κοιλότητας: idque διαδόσεως γινομένης, quaſi ex illa multiplici impactione, repercuſſionéque flatus gigni poſſet, atque ita de cæteris. Verùm, quò iſta cohærerent, tam multa viſa ſunt mouenda, detorquenda, ſupplenda, vt ſatius viſum fuerit aliud quidpiam excogitare. Prætereo & actum iam antè vniuersè de Ventis, idque allatum, quod poſſit ſubterraneis appoſitè magis, quàm iſta omnia, accommodari; & neque Lucretium, neque Senecam memorare ventos ex agitatione, prolapsúve creari, ſed præcedere potiùs ventos, à quibus tales motiones ſint; &, dici non poſſe, qui inſtituatur illa diſtinctio, τὰ δὲ λοιπὰ πνεύματα, aliáque id genus. Itaque viſum eſt Epicurum, cùm egiſſet de iis, quæ ſubtus terram fiunt, agere voluiſſe de iis, quæ è terra prodeunt, cuiuſmodi fontes, fluuiique perennes ſunt. Nuſquam certè aliàs habet aliquid de ipſorum origine; cùm de ea tamen agere Meteorologi ſoleant, vti ex Ariſtotele, Seneca, & aliis conſtat. Et ne obiicias Lucretium hoc argumentum non pertractaſſe, Ecce neque illa quoque pertractauit, quæ conſequuntur; non enim ſpeciatim diſſeruit de grandine, niue, rore, & ſimilibus; ſed edixit ſolùm ea poſſe perfacilè intelligi ex principiis ſemel perſpectis. Quanquam & dici poteſt, cùm tractationi de Terræ-motu ſubiecit diſquiſitionem cauſæ, de non increſcente ex ingreſſu fluminum mari, attigiſſe quoque iſtam obiter; cùm de ventorum tamen generatione inſeruerit nihil. Vt verbo dicam, nihil fuiſſe videtur procliuius, quàm ex voce νάματα fieri πνεύματα, vt videri proinde poſſit reſtitutio æquè procliuis. Eſſe autem τὰ Νάματα latices perenneis, ſiue riuulos, ex quibus χωρὰ ναματιαῖος, & ὕδωρ ναματιαῖον dicatur, perquàm notum eſt; cùm &, vel ex Theophraſto conſtet aliud eſſe Irrigari ποταμῷ, aliud aquis ναματιαίοις, ſiue riuulis 4. hiſtor. plant. 3.

ex

ex fontibus ipsis, vbi scilicet sunt *κρήναι πολλαί.*

ꝟ. 22. *κατὰ κρουνόν*, pro *κατὰ χρόνον.* Facilis quoque heic commutatio, & congrua citato mox loco; vt intelligantur τὰ νάματα immediatè fluentia ἀπὸ τῶν κρηνῶν, seu κρουνῶν, quâ voce scatebra, seu saliens pereniter aqua specialiùs notatur. Quod sequitur autem *καὶ ἀλλοφυλίας*, particulam *καὶ* suppleo, vt intelligatur esse prior modus, quo aqua scaturire alicunde potest: vt putà, si aqua quasi alienigena, hoc est in locis distantibus, aut ex aëre, vaporibúsve genita, aut ex pluuiis sorpta, per subterranea stillicidia illuc deducatur, erumpat, emergat; ac supra terram defluat: cùm posterior modus is esse videatur, vt intelligamus ad capita fontium insigneis quasdam esse lacunas, quæ tamen, vt esse perennes, inexhaustæque valeant, debeant aut ex eisdem pluuiis, aut etiam ex mari quasi resarciri.

ꝟ. 54. *Ῥεύματα*, pro *πνεύματα.* Heic non iterum *Νάματα*, sed *ῥεύματα* repono; tum quia non minùs facilis, procliuisque est commutatio cum voce *πνεύματα*, tum quia ob adiunctũ *λεῖα*, haberi debet vox generalior, cuiusmodi est hæc, quâ omnia fluenta siue magna, siue parua comprehenduntur: Vnde & propter idem adiunctum, addo ad interpretationem, *maiora*, quasi actum sit de minoribus, quæ sint ex Theophrasto mox citato τὰ νάματα. Statim autem lego *ἐξ*, pro *καὶ*, quod sensui magis congruum, necessariúmve sit; & τὰ *κοιλώματα* interpretor *conualleis*, quòd licet conualles cauæ vndequaque non sint, obseruem tamen eas, & *κοιλάδας*, & *κοίλους τόπους* appellari; ac *ἀπόδοσιν* habeo quasi *deditionem*, *confluxionémve* aliarum in alias, siue complurium in pauciores; donec agnoscatur vna esse, quæ alias omneis excipiat, exceptásque ab illis aquas in ipsum vsque mare transmittat.

ꝟ. 18. *Χάλαζα συντελεῖται.* Agit subinde Epicurus de iis quæ dicuntur aqueæ Impressiones, & quod quidem potissimum congelationem attinet; nam quod de Rore quidem interseritur, id tam cohærere cum dictis de Pluuia ob fluiditatem, quàm cum dicendis de Pruina ob firmitatem potuit. Initio autem à Grandine ducto, lego statim ꝟ. 30. *κατὰ μέρος* separatim, non *καταμέριον* compositis vocibus; quia compositio totum sensum turbat; separatio autem insinuat alterum ex duobus generationis grandinis modum, cuius aliunde occasione aliqua supplere interserereque interpretando visum est, quòd is visus fuerit fusiusculè quidem, sed obscuriusculè expressus. Reposui etiam *πῆξιν*, pro *πόξιν*, & voci *ἀπόθλιψιν* præmisi particulam *καὶ*, tanquam expressam in mss. Quod verò deinceps ꝟ. 36. lego *ἀποστρογγυλούμενον*, pro *ἀποστρογγυλουμένην*, id cum Casaubono conicio (tametsi aliunde non malè Aldobrandinus reposuit *ἀποστρογγυλουμένων*) vti & statim pòst *κατὰ μέρος*, pro *καὶ τὰ μέρη*, vbi aliunde pro *ὡς λέγεται*, quod antecedit, videtur legendum fuisse *ὡς λέλεκται.*) Quod interpretando autem addo, *præ ipsa casus prolixitate*, occasionem habeo ex Plutarcho, apud quem Epicurus dicitur censere *στρογγυλίζεσθαι τήν τε χάλαζαν, καὶ τὸν ὑετὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς καταφορᾶς ὑποπεριψυχόμενον*, *tam grandinem, quàm pluuiam, præ casus longitudine subterlisam fieri rotundam.*

ꝟ. 41. *Χιὼν δὲ ἐνδέχεται συντελεῖσθαι.* Circa ea, quæ habet de Niue, lego statim pòst, *δι' ἀραιῶν συμμετρίας*, pro *διαφορῶν συμμετρίας*, quòd vox quidem *συμμετρίας* reponenda ex mss. sit; vox autem *δι' ἀραιῶν* tantò magis restituenda ex turbante alioquin sensu voce *διαφορῶν* insinuetur, quantò Nix fieri tum videtur, cùm aqua veluti spumescit, & firmitudinem quandam induit. Subinde autem legendum esse *ὑπὸ πνευμάτων* pro *ὑποπνεύματος*, agnouit etiam Casaubonus, quatenus reponendum censuit *ὑπὸ πνεύματος*, tametsi quod vocem sequentem *σπορᾶς* vertendum duxit in *φορᾶς*, nihil fuisse necesse videtur; sed retineri omninò potuit vox *σπορᾶς* quatenus innuit dispersionem, & quasi difflationem aquæ vento factam, ad spumescendum facilem; quod in ipsa quoque maris superficie proportione quadam obseruare licet. Quod verò ꝟ. 1. *πρόσκρισις* habetur, non *προαίρεσις*, ideircò facio, quòd vocis *προαιρέσεως* nullus esse possit hoc loco appositus significatus, vox autem *πρόσκρισις* spectare eò possit, vt suppositâ sursùm mole congelatâ, guttulæ ad eam appellentes veluti aggenerentur, sed laxitatem tamen retineant; vt ex iis proinde efficiatur quasi *ἄθροισμα πομφολύγων*, *aggeries bullarum*, vt Plutarchus loquitur, minimo vento deripiendarum, abituarúmque in decidenteis flocculos. Pag. 40.

ꝟ. 10. *Δρόσος συντελεῖται.* Circa ea, quæ de Rore, appositè legi videtur cum Aldobrandino aliquantò ab initio *ἀπὸ τόπων*, pro *ἀποσπασμῶν*, vt ex sensu constat. Statim autem lego *ἐν τοῖς ἄνω τόποις*, pro *ἐν τοῖς τόποις*, quòd id demonstret consequens illud, *καὶ πάλιν φορὰν ἐπὶ τοὺς κάτω τόπους.*

ꝟ. 21. *Πάχνη δὲ συντελεῖται.* Hoc addo, seu mavis, præmitto illis vocibus, *τῶν δρόσων τούτων*, &c. quòd manifestissimè desit, supplendúmque prorsùs videatur; tum, vt appareat, quid sit id, quod fit, *τῶν δρόσων πῆξίν τινα λαβόντων*, tum quia pruinam idipsum esse videri potest indubium, vt vel ex ipsa definitione Authoris libri de Mundo patet, qua pruina esse dicitur *δρόσος πεπηγυῖα compactus Ros*; tum quia hic fuit appositus locus dicendi quidpiam de Pruina, quam profectò moris non est à Meteorologis prætermitti.

ꝟ. 35. *Κρύσταλλος συντελεῖται.* Circa ea demùm quæ de Glacie; lego solùm *συναλισθέντα*, pro *συναλισθῆναι*, ac adnoto vocibus illis, *τῶν σκαληνῶν, καὶ ὀξυγωνίων*, videri nihil aliud intelligi, quàm superficies planas; quatenus ista, cæteráque tam secundum latera, quàm secundum angulos spectata triangula, in superficiebus planis accipiuntur.

ꝟ. 33. *Ἶρις γίνεται.* Sequuntur ecce Iris & Halos, Meteora scilicet ex iis, quæ plærique, vt Alexander, Peripateticique alij, & Plutarcho etiam annuente, *οὐ καθ' ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατ' ἔμφασιν non reuerâ, sed apparenter* dumtaxat exsistere dicunt. Quanquam declaratum in 3. meteor. 3. plac. 5. Author lib. de Mun. c. 4.

suo

ſuo loco eſt, eſſe Iridis allorúmque id genus, tam veros colores, quàm rerum cæterarum ſunt; ac niſi eſſent veri, ne apparenteis quidem futuros. Cùm duo porrò ſint, quæ heic Epicurus attingit circa Iridem; vnum, colorum varietas; alterum, ipſa arcus forma; lego non longè ab initio circa prius caput, κατὰ φύσιν, pro κατ' ἀέρος φύσιν. Videtur enim intempeſtiuè ἀέρος vox huc irrepſiſſe, præoccupata ſcilicet ex loco ſtatim inſequente, in quo appoſitè habetur; cùm & quæ illam ſequitur particula ἡ, facta relatiua τῆς φύσεως, ſenſum planum faciat, quem turbaturat habita quaſi disiunctiua. Quod autem ſtatim pro τοῦτο lego τούτων ex fide MSS. eſt; & quod ſubinde pro μονοειδῶς lego μονοειδής, facit disiunctiua particula εἴ τε, propter quam vox hæc voci πάντῃ opponitur; itémque relatiua ἐφ' ἧ, quæ longe commodiùs inflexè, quàm aduerbialiter vſurpatur; vnde & legere μονοειδής malui, quàm ex πάντῃ facere πάντη, vt fuiſſet alioquin faciendum.

Circa poſterius, lego ſtatim τὸ δὲ, pro τὰ δέ. Refertur nimirùm πρὸς τὸ φάντασμα: Et aliquantò pòſt λαμβανουσῶν, pro λαμβανόντων. Ita enim iure habent MSS. cùm relatio ſit ad vocem ἀνέμων, quæ voci φερομένων ſubiicitur. Expungo autem vocem τομῶν, quæ vulgò poſt vocem ἀέρι habetur, & ipſam quidem perſpicue factam ex voce ἀνέμων, quoniam ineptè præoccupata, inſertáque eò loci fuit. Sic verò ſtatim inter voces ἀέρος, & ἀποφερομένων, expungo iſtas quatuor, προσφερομένων πρὸς τὴν Σελήνην, quaſi temerè huc inſertas, tranſlatione factà ex inſequente de Halone periodo, in qua poſt vocem ἀέρος iterùm & loco quidem ſuo habentur. Denique lego ὥστε, &c. ad vſque finem periodi, pro ἀποφέρειν τινα καθ' ἴσον εἰς τὴν σύγκρισιν ταύτην, quoniam niſi quidpiam ſuppleatur, commutetur, tranſponatur, nihil eſſe ſenſus videtur, quod dici cohærenter poſſit. Perturbata autem fuiſſe, corruptáque plurima, vel ea ipſa, quæ mox adnotata ſunt, manifeſtum faciunt.

v. 48. Ἅλως περὶ τὴν Σελήνην γίνεται. Circa ea, quæ de Halone, hoc eſt, Area, quæ & Corona, ab Epicuro ſubiiciuntur, lego ſtatim καὶ τὸ πάντοθεν, pro καὶ κατὰ πάντοθεν, perſpicuè ſiquidem videtur particula κατὰ ſuperfluere. Et mox ὅταν, pro ἢ τὰ, eò manifeſtè vocante ſenſu. Et conſequenter ἀπ' αὐτῆς, pro ἀπὸ τῆς, id ſuggerentibus, præter ſenſus perſpicuitatem, MSS. Et illicò pòſt, ἐπὶ τοσοῦτον, pro ἐπὶ τοῦτον, propter MSS. & quòd rursùs ſenſus perſpicuitas id exigat, ob id, quod ſequitur ἐφ' ὅσον, quemadmodum etiam rursùs pro περὶ legendum exigit περὶ αὐτῆς. Denique & ſtatim pòſt, ἢ τὸν πέριξ αὐτῆς ἀέρα ἀναστελλομένην, pro ἢ τὸ πέριξ ἀναστέλλοντος, quæ ſanè, quâ ratione valeant cohærere, non facilè dicas.

Pag. 41. *v.* 12. Κομῆται ἀστέρες γίνονται. Agens ſubindo Epicurus de Cometis, videtur imprimis duos generationis, apparitionisve ipſorum proponere modos. Vnde & cùm primus incipiat ſtatim à particula Ἤτοι, ſuppleo deinceps *v.* 15. eandem Ἤτοι particulam, à qua ſecundus incipiat, & vt ſit locus interpunctioni, ex qua intelligamus agi antecedenter de Cometis vt de Ignibus recèns genitis, pabulóque nutritis; & conſequenter de Cometis, vt de ſtellis, quæ priùs quidem exſtiterint, ſed recentis tamen ſint apparitionis. Proponit & ſubinde aliquot deſitionis modos; quo loco ad *v.* 20. ſuppleo vocem ἐνδέχεται, quòd præter morem Epicuri deficiat; vti & ſtatim particulas διὰ τό. ὅτι (niſi quod Aldobrandinus etiam habet ὅτι) quòd nimia alioquin ſit incohærentia. Et fortè quidem poterat vice τοῦ διὰ τό, reponi τὸ ἢ, quaſi adderentur quædam cauſæ ad eas, quæ dicuntur commemoratis oppoſitæ; attamen & poſtremo loco ſubiungitur cauſa oppoſita primæ, & quæ ſtatim recenſentur, poſſunt eſſe varij modi, quibus Cometæ apparere deſinant, oppoſiti illis, quibus intelligi poſſunt eſſe dicti ἀναφαίνεσθαι, ſiue ἐκφανεῖς γίνεσθαι. Quod ſtatim autem lego, αὐτοῖς, pro αὐτοῦ, cauſa eſt, quia de Cometis multitudinis numero Epicurus loquitur, ob præmiſſum illud πολλά τι ἀφανίσιν τούτων, ſupple ἄστρων, ſcilicet ἄστρα mox dixerat.

v. poſteà 24. στρέφεσθαι lego, pro ἀναστρέφεσθαι, vel ex eo, quòd ſuppoſità parte Mundi interiore quieſcere, non poteſt dici exterior ipſi circumducta, in oppoſitum verti. Statim, αὐτοῖς iterùm, pro αὐτοῦ ob cauſam iam expoſitam, & προσιστάναι, pro περιστάναι, quòd ſignificanda heic ſit aëris non circumſtantia, ſed obnitentia. *v.* verò 27. vocem αὐτὰ ſuppleo, tum vt intelligantur Cometæ, quatenus ipſos vocat Aſtra; tum, vt relatio pateat, propter quam dicit, ὡς καὶ τὰ ἄλλα. Vbi, iuxta additamentum ad interpretationem factum, videtur Planetas intelligere, qui poſſint iuxta antecedentia inhiberi ab aëre occurrente ad Tropicos, ne vlteriùs tendant, verùm regrediantur. Subinde, αὐτοῖς, pro αὐτῆς, relatio eſt enim rorſus ad Cometas, quorum deſitioni cauſa deſignatur oppoſita primæ, quæ pro apparitione allata eſt, pabuli videlicet, aliquovſque dumtaxat protenſi defectus. Vnde & ſtatim, pro ἐν δὲ τούτῳ, lego εἰς ἐν τούτῳ, quò intelligatur pabulum non adeſſe deinceps, vt illeic loci adeſt, vbi Cometæ conſpiciuntur. Ac poſſet quidem vice huius correctionis reponi ἐκεῖ, poſt vocem τόπῳ, aut vocem θεωρεῖται, ſed præpoſterus fieret, quodammodo ſenſus, quaſi de apparitione poſt non apparitionem, non verò de deſitione poſt apparitionem ageretur.

v. 55. Τινὰ τῶν ἄστρων πλανᾶσθαι. Adnotatum iam antè eſt, cùm de motibus Siderum, inſerta huic loco exſtare duo quædam capita ad illud de Motu argumentum ſpectantia. Iſtud itaque eſt duorum prius, cauſas ſcilicet continens quamobrem quædam Siderum Vaga, ſiue Errantia ſint; quædam Fixa, ſeu Inerrantia. Ac fortaſſis quidem intempeſtiuus locus; ſed feciſſe tamen videtur Epicurus; quòd proſequutus Stellas Crinitas & de Cadentibus acturus, putarit non prorſus alienum agere de Errantibus (& propter oppoſitionẽ de Inerrantibus) quatenus vtriſque eſſe poterant cauſæ erroris, caúſque communes.

v. 36.

ṽ. 36. lego μὴ πλανῶδῶς, pro μὴ κινῶδῶς. Quippe oppositio, quæ inter Errantia, & Inerrantia Astra heic intenditur, τῷ, μὴ κινῶδῶς non declaratur Siquidem tametsi Inerrantia appellari etiam vulgò Fixa soleant; id tamen Latinis, qui ne hoc quidem vocabulo Immota volunt significare, verùm Infixa suæ sphæræ, cum qua inuariatè moueantur. Græcis autem ἀπλανῆ, seu μὴ πλανητὰ sunt, propter inuariatum hunc motum; adeò proinde, vt cùm ἀκίνητα non sint, dici non debeant μὴ κινῶδῶς, sed ἀπλανῆ, cùm sint, μὴ πλανῶδῶς. Præterea autem, quòd statim pro περὶ τό, legendum videatur περὶ τό, τῷ, obseruóque visum fuisse legere ṽ. 44. κινῆσαι, potiusquàm ἐκκαῦσαι. Neque enim regiones illæ, per quas Planetæ transeunt, intelligi possunt eos cremare, seu vrere. Et tametsi, vi voci factâ, intelligi possent dumtaxat calefacere, aut etiam pabulum ad ignem adhibere; hoc tamen aut est extra argumentum, aut deberet saltem tanquam causa συνῶσεως præmitti, non vt πάρεργον subiici. Quare & vox κινῆσαι videtur præstare, vt postquàm dictum est ea loca pro dispositione, quâ sunt, versus eandem regionem compellere, addatur, ea simul facere æquabilem per se motionem, siue traiectionem.

Pag. 42. ṽ. 6. Τινὰ ἄστρα ὑπολείπεσθαι. Hoc posterius est duorum capitum, circa nimitùm anteversiones, quæ in Sideribus, ob varios Planetarum motus visuntur. ṽ. porrò 8. illud τὸν αὐτὸν κύκλον, *circuitionem* interpretor, non simpliciter *eandem*, sed etiam *diurnam*; vt intelligatur, motum, qui communis omnibus Sideribus fit, esse eundem, qui fit ab ortu in occasum; seu quo Sidera diebus singulis vt oriuntur, sic occidunt; & ita quidem, vt præter ipsum alius nullus sit iuxta primum heic intellectum modum: quem fuisse superiùs innuimus Anaxagoræ, & Democriti, ac esse etiam-num illorum, qui Mobile primum, eiusque raptum non admittunt, & Planetis motum specialem attribuunt, quo ad Tropicos accedant, ab iisque recedant; ac tuentur illos, qui dicuntur velociùs versus ortum ferri, dicendos esse potiùs ferri segniùs versus occasum. Pari proinde ratione circa alios modos interpretor illa, τῆς αὐτῆς δίνης, &, τὴν αὐτὴν δίνην, manifestante sermonis tenore *Reuolutionem* intelligi, non quæ *eadem* simpliciter sit, verùm quæ sit ipsa *diurna*, communísve omnibus Sideribus versus occasum. Quod autem vbique addo exemplum *in Luna*, idcircò facio quòd inde modus intelligatur faciliùs, & in Planeta quidem illo, qui præ cæteris aut relinquit, aut relinquitur manifestiùs. Adde quòd ipse quoque Lucretius, Lunam specialiter, præcipuéque vsurpat, dum rem iuxta modum primum ita explicat, vt velit Lunam ideò moueri versùs Occasum segnissimè, quòd absit longissimè à suprema illa impressione, quæ supposita omnia versùs Occasum circumducit.

ṽ. 16. Οἱ λεγόμενοι ἀστέρες ἐκπίπτειν. Postremus hic est de Meteoris locus, quem Epicurus attigit. Videtur autem nomine Stellarum cadentium intelligere omneis minores igneis (videlicet præter Cometas) qui in aëre, seu quasi Æthere variè excurrere, ac deficere noctu obseruantur.

ṽ. 21. lego συμφυλίας, pro συμφυλία, videlicet cum MSS. ex quibus etiam posteà lego κατείλησιν, pro κατάλυσιν, quatenus habent κατ' εἴλησιν. Et certè hæc eadem est vox, quâ vsus superiùs circa Fulgur est, cùm & iam inter modos, quibus gigni posse Stellas cadenteis edisserit, mentionem faciat fulgurum, vt consimiliter genitorum. Quòd verò statim lego, ἐφ' ὧν ἂν τόπον, pro ἐφ' ὧν ἂν τόπων, sensu id exigente, facio; & maximè ob id, quod consequitur, τῆς φορᾶς εἰς τοῦτον φερομένης.

ṽ. 31. Αἱ δ' ἐπισημασίαι, αἱ γινόμεναι ἐπί τισι ζώοις. Videri quidem id abs re potest, quod Epicurus heic subiicit de præsignificationibus Animalium, siue de Signis tempestatum, quæ ex quibusdam moribus, actionibúsve animalium quorumdam petuntur; at videtur tamen consultò fecisse, quatenus res est admodum vulgaris, vt non modo Cometæ, Parhelia, Irides, aliáque id genus Meteora habeantur pro signis variorum euentuum, qui partim in ipsa natura, partim in rebus humanis contingunt; verùm etiam vt animalia suis gestibus, vocibus, migrationibus, &c. instare ventos, pluuias, procellas, aliáque Meteora huiusmodi significent: adeò proinde, vt heic nihil sit argumenti incohærentis. Lego autem ἐμπίπτει μηκέτι εἰς τό, pro ἐκπίπτει μὴ ὅτι εἰς, vt sit aliqua perspicuitas sensus; ac insuper interpretando hunc de Animalium Præsignificationibus locum, referendum innuo ad eum, quo de Præsignificationibus Astrorum est dictum, quoniam illeic mentio istarum est facta, ac præter causam mox deductam, fecisse potest rei recordatio, vt Epicurus istam quasi appendicem subiunxerit ad ea, quæ docuit de sublunaribus Meteoris.

ṽ. 41. Ταῦτα δὴ πάντα, Πυθόκλεις μνημόνευσον. Hic Epilogus est totius Meteorologicæ tractationis, quo Epicurus Pythoclem hortatur non modò, vt ea, quæ ipsi edisseruit, meminerit; sed etiam vt altiùs contemplationem repetens, meditetur ipsæ naturæ principia, vniuersitatem rerum, &c. cùm addat verò etiam scopum, in quem intuens ista edisseruit, suppleo interpretando *illum non esse alium ab ipsa tranquillitate, imperturbatóve statu animi*: Talem videlicet initio appellauit ἀταραξίαν. Lego autem vltima voce πιεποιήσαιτο, pro πεποιήσαιτο, propter antecedens συνθεωρήσαιμι, & phrasi ita exigente. Quod Epicurus verò ait, fore, vt ex horum recordatione possit Pythocles vale-dicendo fabulis, consimiliter peruidere, τὰ ὁμογενῆ τούτοις, *ea quæ istis affinia sunt*, supponit esse aliqua, quæ heic non pertractauerit, cuiusmodi esse præ cæteris possunt, tum *Galaxia*, seu *Via Lactea*, de qua in Meteoris Aristoteles; tum quæ Plinius ait, 1.meteor.8.
spectata arma cælestia ab ortu, occasúque inter se lib.2.c.57.
concurrentia, pulsis, quæ ab occasu erant; itémque *armorum crepitus, & tubæ sonitus auditos è Cœlo*, &c. tum alia huiuscemodi.

Ad

Ad Epicuri Effata de Sapiente varia.

Pag. 43. ✝. 13. ΠΕΡῚ δὲ τῶν βιωτικῶν. Hactenus fuit Physica Philosophiæ Epicuri pars; superest iam pars Ethica, de qua Laertius, vt initio receepit, ita iam prolaturus est postremam ex tribus, quas delegit Epistolis, totam Epicuri Philosophiam summatim complectentibus; sed postquam tamen, vt præfatur, ea præmiserit quæ Epicuro, Epicureisque circa Sapienos descriptionem placent. Lego autem ✝. 14. αἱρεῖσθαι, τὰ δὲ ἐκφεύγειν, pro ἐκφεύγειν, τὰ δὲ αἱρεῖσθαι, quòd & MSS. sic habeant, & alias vbique id seruetur ordinis, vt eligenda, seu amplectenda, priùs; fugienda, posteriùs dicantur; quanquam magni hoc momenti non est.

✝. 15. Πρότερον δὲ διέλθωμεν ἅτε αὐτῷ δοκεῖ περὶ τοῦ σοφοῦ. Hoc primum est ex quatuor capitibus, quo videlicet recensentur complusculа Effata, quandam veluti descriptionem Sapientis continentia; vtpote ea quibus elicitur, qualis Sapiens sit, qualiave acturus, aut non acturus sit in vita. Nempe, cùm nomine Sapientis Philosophi vulgò intelligant Virum intelligentiâ, & virtute perfectum, qui nihil non rectè faciat, ac sit eorum omnium, quæ prudenter, iustè, decorè in vita geruntur, quasi regula, aut exemplar; attribuunt ipsi proinde varia, prout quisque ea suo, Sectæque suæ genio, congruum, atque decorum fingit. Sic, vt ea, quæ Aristoteles, cæterique habent, præ- (5 Metaph. &c.) teream, trita sunt ista ex Stoicis, *Sapientem non ignorare, non opinari, non mentiri. Esse Sapientem passionum expertem, non misereri, non ignescere, non peccare, non affici iniuriâ. Solum Sapientem esse pulchrum, nobilem, Rhetorem, Vatem, diuitem, Amicum, Ciuem, Magistratum, Regem. Esse Sapientem semper in gaudio, sibi sufficientem, Deo parem. Esse omneis Sapientes pareis; pareis ac indiuiduas virtutes; paria, ac indiuidua peccata:* aliáque huiuscemodi. Itaque huius generis sunt, quæ ab Epicuro, eiúsque Sectatoribus tradita, à Laërtio heic congeruntur.

Sapientem Rationis consilio tolerare iniurias.

✝. 18. Βλάβας ἐξ ἀνθρώπων. Effatum istud primum est, in quo verbum περιγίνεσθαι *tolerare* interpretor, imitatione Senecæ, qui ad hanc respexisse sententiam videtur, cùm de Epicuro est loquutus in libro inscripto *De Sapientis constantia*, seu, *Quòd in Sapientem non cadit iniuria.* Ac poterat quidem etiam reddi, Sapientem iniuriis *superiorem euadere*, aut ipsas *nihili ducere, contemnere-ve*, ob vocem contemptus, qua idem Seneca vtitur; verùm res eodem recidit. Vt locum porrò integrum ex Seneca hùc inseram; præmittendum est illum initio dixisse, (cap. 2.) *Tantum inter Stoicos, & cæteros Sapientiam professos interesse, quantum inter fœminas, & mareis. Cæteros enim sapientes molliter, & blandè, vt ferè domesticos, & familiares Medicos ægris corporibus, non quà optimum, & celerrimum est, mederi, sed quà licet: Stoïcos virilem ingressos viam, non vt amœna ineuntibus videatur, curæ habere; sed vt quam-primùm nos eripiant, & in illum editum verticem educant, qui extra omnem teli iactum surrexit, vt supra fortunam emineat.* Post-modum autem, ne videatur inter illos cæteros comprehendere ea toto Epicurum, sic habet: (cap. 15.) *Nec putes istam Stoicam esse duritiam, Epicurus, quem vos patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia, rarò, inquit, Sapienti interuenit Fortuna.* (Hæc verò est vna ex Ratis Sententiis, de qua suo loco dicendum est.) Tum paucis interpositis, & quasi accedens ad id quod hùc facit, sic infit: (cap. 16.) *Quòd si Epicurus quoque, qui corpori plurimùm indulsit, aduersus iniurias exsurgit, quid apud nos incredibile videri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram; nec est, quòd dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incommodam esse, verberari, & impelli, & aliquo membro carere; sed omnia ista negamus iniurias esse. Non sensum illis doloris detrahimus, sed nomen iniuriæ, quod non potest recipi virtute saluâ. Vter verius dicat, videbimus. Ad contemptum quidem iniuriæ vterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit vulnus, & stat in gradu; alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quòd putes magnum quo dissidemus.* Hactenus ille, qui admittens demùm, magnum non esse, quo Stoïcus & Epicurus dissident, arguit profectò vix dissidium alia re, quàm voce constare; quatenus nempe Epicurus Iniuriam vocat id nocumentum, quod Sapienti inferunt ab hominibus odio, inuidia, despectu, ductis; Stoïcus vocari Iniuriam non vult, quod virtus hanc vocem non ferat. Scilicet, quasi virtus curet, quo res vocetur nomine; non verò id solùm, vt constanter feratur; cæterùm enim neque Stoïcus doloris sensum detrahit; neque Epicurus volt non stare Sapientem in gradu; neque ex similitudine gladiatorum aliud discrimen elicitur, quàm quod vtroque Sapiente testante constantiam, Stoïcus addat ostentationem. Par est dissidium, cùm Epicurus esse Malum dolorem ait, Stoïcus dici malum non fert, licet asperum, triste, durum, ac perpessu difficile, contráque naturam admittat; cùm Epicurus nihil aliud nomine Mali intelligat, neque dolorem esse rem vitiosam, ac turpem contendat; vt suo posteà loco deducendum est.

Addo heic solùm, τὸν λογισμὸν, *ratiocinium, rationisve consilium*, quo Epicurus docet Sapientem ferre patienter iniurias, esse multiplex quidem posse; sed videri tamen illud maximè, quo & posteà docet Sapientem aduersus Fortunam se comparaturum. Videlicet quatenus sapiens agnoscit non esse in sua potestate, vt cæteri hominum iusti sint, passionibúsque non abripiantur: ideò

tam parùm irascitur, commouetur ve ob iniurias illatas ab hominibus, quàm ob incommoda, aut damna quæ à fortuitis casibus, vniuerséque ab aliis causis, extra facultatem positis, adueniunt. Non commouetur, exempli gratiâ, propter feruores, aut algores, quæ à tempestatibus inducuntur; quoniam tempestatum suas vices obeuntium hæc natura sit, quam immutare ipse non possit. Quamobrem neque commouetur ob iniurias, quas inferunt petulantes, & improbi, quòd illi pro sua natura sic agant, & vt secus agant, naturámve mutent, in ipso non sit. Spectant huc tria illa exempla de patientia Socratis, cùm pro eodem habuit, effusum post clamores à Xantippe lotium, ac effusam post tonitrua pluuiam; impactam à proteruo calcem, ac impactam ab asino, cæteráque huiusmodi. Tametsi verò quis obiiciat, cæteras causas cæcas esse, experteisque arbitrij, homines autem iniuriam scienteis, volenteis facere, ac idcircò bilem mouere: reputat tamen Sapiens huiuscemodi homines, quasi ratione excæcatos, & præ passionis impetu, vehementiáque non compotes sui. Alienum putat à Sapientia, malum malo adiicere (scilicet præter nocumentum, quod extrinsecùs accidit, accersere sibi sua opinione perturbationem intrinsecùs) neque quia alius voluit molestiâ animum eius afficere, ipse est ita demens, vt molestiam admittens, illi quasi gratificetur. Quin-etiam à molestia vacans, non affectabit quidem, sed interim tamen id assequetur vltionis genus, vt illi quasi mandet laqueum, dum suo se fine frustratum agnoscet, quòd nihil aliud, quàm Lunæ veluti allatrârit, iaculo Solem petierit, pugnum in rupem impegerit: Sed hæc infrà sunt vberiùs dicenda.

Non desciscere à Sapientia, qui semel sapiens fuerit.

℣. 21. Ἀλλὰ ϗ τ ἅπαξ γενομένην σοφίαν. Addo interpretando, *verè, solidéque*; quoniam alioquin quæ est tantùm vmbra, seu fucus Sapientiæ, potest leui negotio euanescere, ac deleri; & quæ inchoata solùm est, neque radices egit profundas, ea conuelli facilè potest. Id certè videtur innuere Lucretius, cùm esse nihil suauius ait,

——bene quàm munita tenere
Edita doctrina Sapientum templa serena.

Quippe *bene munita* dicit, vt si quis videatur à Sapientia excidere, is non constitisse in ipsa quasi arce intelligatur. Huic dogmati porrò affine est illud, quod Epicuro quoque à Plutarcho tribuitur, Τὸ μηδὲν ἀμεταπτώτως πεπεῖσθαι μηδένα, πλὴν τὸν σοφόν, *Excepto Sapiente, esse neminem, qui aliquid sic persuadeatur, vt de sententia deduci nequeat.* Nempe, quòd putet solum Sapientem sic expendere omneis rationis numeros, vt postquàm, omnibus subductis, quidpiam apud se constituerit, illud deinceps teneat, neque ampliùs nutet. Et quod ad doctrinam quidem attinet, rem insinuauit satis initio Epistolæ ad Pythoclem, dum esse πίστιν βεβαίαν, *persuasionem constantem* voluit, non modò circa ea, quæ vno tantum modo se habent, sed etiam circa ea, quæ fieri possunt pluribus, eo sensu, quòd tenendum sit, posse ea fieri pluribus modis. Quod verò attinet ad mores rem declarat posteà in Ratis Sententiis, vbi docet, nisi quis τὸ ἑστηκὸς, καὶ ἐπιλογιζόμενον τέλος *finem constantem, rationéque firmatum* sibi propositum habuerit, fore omnia vt controuersa, ita conturbationis plena. Ex hoc certè est, cur non paucos videas, qui totam vitam de vitæ statu deligendo deliberent, neque

Iidem eadem possint horam durare probantes.

Sicque ille appositè tum comparetur cum Proteo, tum derideatur à Poëta, qui

Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit; Horat. 1. Epist. 1.
Æstuat, & vitæ disconuenit ordine toto.

Præterea verò idem Effatum placuisse non Cynicis modò, sed etiam inter Stoïcos ipsi præ cæteris Cleanthi; vti apud Laërtium est. lib. 7. Siquidem tametsi Chrysippus existimârit posse Sapientiam (nomine virtutis) amitti, vt per ebrietatem, aut per atram bilem; Cleanthis tamen sententia fuit, esse eam ἀναπόβλητον *inamissibilem*, διὰ βεβαίους καταλήψεις, *propter constanteis comprehensiones.* Videlicet quasi Sapientia sit æstimanda ex habitu, & ex actibus, qui ratione deliberante eliciuntur; non verò, qui præter naturam ex absonis visis veluti erumpunt, vt in Chrysippeis Epist. 50. illis casibus. Spectat huc autem, quod Seneca à Cleanthe stans in hunc modum habet: *Eò maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere quòd semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus, contraria enim mala in alieno hærent; ideò expelli, & exturbari possunt, fideliter sedent, quæ in locum suum veniunt. Virtus secundum naturam est; vitia inimica, & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non possunt,* &c.

Sapientem veritati hærere; neque (ne Sapientiæ ponat obicem) quidquam fingere.

℣. 24. Μηδὲν πλάττειν ἕξειν. Subiicio hisce vocibus ἀλήθειαν μᾶλλον ἐνεχήσεσθαί τε, ἀντὶ πάθεσι μᾶλλον συνεχήσεσθαι. Quippe tum illud, quod antecedit, μηδὲν πλάττειν, agi hîc potiùs de veritate fictioni opposita, quàm de passionibus insinuat; tum illud, quod sequitur, ὡς ἂν ἐμποδίσαι πρὸς τὴν σοφίαν, agi potiùs arguit de fictionibus declinandis, quo modo Sapientiæ obstaculum non ponitur, sed tollitur; quàm de subeundis, quibus hæreatur, passionibus; quo modo obstaculum non tollitur, sed ponitur potiùs. Et certè Epicurus quoque contendit Sapientem debere, quam-maximè licet, à passionibus esse liberum, vt ex sequentibus constabit; ac is fuit aliunde, cui veritas nuda, apertáque ita fuerit cordi, vt ne probare quidem potuerit, sed reprehenderit, vt Cicero scribit, *Ironiam illam, quâ apud Platonem Socrates effert in cælum laudibus Protagoram, Hippiâ, Prodicum, Gorgiâ, cæteros; se autem* in Bruto. *rerum*

rerum omnium inscitum fingit, & rudem. Adeò proinde, vt de illo idem dici potuerit, quod postcà de Quintilio Varo ex Sectatoribus eius vno dictum est:

Horat. 1. od. 14.

Incorrupta Fides, nudáque Veritas
Quando vllum inuenient parem ?

Quin-etiam debere Effarum in hunc legi sensum, ac posse adhiberi adhibitas illas interpretando voculas, intelligi potest vel ex loco Macrobij, in quo Colotes Epicuri auditor reprehendit Platonem, ob confictam illam percelebrem fabulam de Ero Armenio, qui cùm in prælio occubuisset, sublatis decimo die cadaueribus iam planè corruptis, ipse incorruptus repertus, domúmque delatus, vt sepeliretur, duodecimo iam ab obitu die, dum pyræ imponeretur, reuixerit, & rediuiuus longâ oratione, visa, obseruatáque in Inferis commemorarit. Nempe Colotæ verba sunt: *Non oportuisse fabulam confingi à Philosopho; quoniam nullum figmenti genus, veri Professoribus conueniret. Cur enim,* inquit, *si rerum cælestium notionem, si habitum, nos animorum docere voluisti: non simplici, & absoluta hoc insinuatione curatum est; sed quæsita persona, casúsque excogitata nouitas, & composita aduocati scena figmenti ipsam quærendi veri ianuam mendacio polluerunt ?* Ne verò isthæc sigillatim ad varias Effati parteis referam, adnoto solùm, quod dicitur, *veri ianuam figmento pollui,* nihil esse aliud quàm obicem fieri in ipso statim limine, ne ad veritatis notitiam, quæ Sapientia est, perueniatur, si prætendatur fabula. Nam si, quæ Erus, v.g. de Inferis narrasse fertur, vera in se extiterint, suspicio est, ne falsa sint, quatenus ille, neque vidit, neque narrauit, quæ ipsi tribuuntur. Sin falsa in se fuerint, suspicio est, ne vera sint, quatenus & qui perhibet sapiens reputatur, & sit ne impossibile id, quod perhibetur, non fit exploratum. Vnde efficitur, vt Sapientiæ studiosus, & Sapientem idcircò audiens, in eo versetur discrimine, vt aut verum pro falso, aut falsum pro vero amplectatur, & vtrouis modo à veritate, quam requirit, aberret. Affinis isti obex est ex fabularum inuolucris, dum quid sub ipsis lateat, nisi coniectando discerni non potest, sicque germanæ doctrinæ loco, nihil aliud, quàm hariolandi occasio fit. Id Aristoteles præclarè insinuat, cùm de rerum principiis loquens, conqueritur priscos Poëtas, vniuersósque Theologos nominibus Deorum ea indigitanteis, quid ipsimet quidem cogitarent, attendisse, sed contempsisse interim nos, seu parùm curasse, quo sensu ea, quæ dixissent, exciperemus. Idem porrò licet dicere de iis, qui ea, quæ docent, symbolis, griphis, ænigmatibus contegunt; quatenus illi pari modo ex re seria ludicram faciunt; ac eo ipso ore, quo volunt videri verum declarare, tenebras offundunt, quibus obscuretur:

Lib. 1. in somn. c. 2. lib. 10. de Rep.

3. Metaph. 4.

Lib. 1.

Heraclitus init, quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam, magis inter inanes,
Quam de graueis inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur, amántque,
Inuersis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veráque constituunt, quæ bellè tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore.

Quod à Lucretio obiicitur. Addo autem, vt aliud non esse improbandum videatur, approbari saltem non posse iacturam eius temporis, quod hariolando consumitur, ac posset, deberétque progressui vlteriùs tentando impendi. Et vulgaris quidem ad hæc, aliáque excusatio est, quam prætendit Simplicius, dum requirit, cur Aristoteles, non fabulas, aut symbola, sed ἀσάφειαν, *obscuritatem* in dicendo fuerit sectatus. Nimirùm, noluisse antiquos Sapientiam suam deiici ad Sutores vsque; hoc est, parere apud vulgus, ne perspecta prophanaretur. Sed vt prætercam, non videri inuidendam Sapientiam vniuersitati generis humani; quando ea huiusmodi est, vt si qualis est, reuerà innotesceret, non posset non accendere, & ad honestatem pertrahere, nisi omneis, at maximam saltem, etiam vulgarium hominum partem: Quid amabo, necesse fuit, vt vulgus inde arceretur, crucem iis defigere, qui ad Sapientiam, veritatémque ardentissimo studio connituntur? Vulgo aut non vacat ad disquisitionem rerum naturæ attendere, aut satis est illos, qui attenderint, audire: Quamobrem verò iis, quibus vacat, quibúsque res seriò nosse cordi est, eo modo res proponuntur, vt non tam de iis cognoscendis, quàm de mente eius, qui loquutus est, percipienda laboretur? Sed hæc vt mittam, dico solùm fuisse Epicurum, vt fabulas, sic obscuritatem omnem auersatum; & nihil vnquam magis curasse, quàm vt diceret quidlibet quam-maximè posset perspicuè. Quare & mirum videri posse, cur cùm illius Sectatores, vti vel ex duobus, aut tribus citatis intelligitur, imitati eum fuerint, Clemens tamen Alexandrinus asserere Epicureos scribat, τινὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἀπόρρητα εἶναι, καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτρέπειν ἐντυγχάνειν τούτοις τοῖς γράμμασιν, *quædam esse apud se arcana, neque se permittere omnibus vt ea scripta legant.* Nisi fortè quis spectare huc putet, quod v. c. Cicero dicit Epicurum *Deos verbo posuisse, re sustulisse*; illudque haberi in libris vulgaribus, hoc in arcanis. At Cicero, qui parcere Epicuro aliàs non solet, nihil tale vnquam est interpretatus; imò, vt aliàs retulimus, *de homine minimè vafro,* inquit, *malè existimant.* Et, *Epicurus nec non vult, si potest, planè & apertè loqui.* Sanè verò, si Epicurus, aut eius etiam Sectatores quidpiam facere occultum debuissent, fuit maximè illa circa Prouidentiam, Immortalitatémque sententia; quam tantoperè tamen euulgarunt, vt ex iis, quæ aduersus ipsam disputauimus, manifestum est.

Proleg. in Categ.

5. Strom.

3. de nat. deor.

1. de nat. deor.

1. de fin.

Non fieri Sapientem ex quavis constitutione corporis; nec nasci in qualibet Gente.

✠. 17. Οὐδὲ μὴν ἐκ πάσης σώματ⟨ος⟩ ἕξεως. Quod sequitur statim, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθνει, legit Aldobrandinus, οὐδ' ἐν παντὶ ἔθει. Verùm retinendam communem lectionem id suadet, quod scribit Clemens Alexandrinus; neinpe existimasse Epicurum μόνους φιλοσοφῆσαι Ἕλληνας δύνασθαι, *philosophari solos Græcos posse*. Non profectò quòd Epicurus id absolutè dictum voluerit; ipse præsertim, qui amicos ex Ægypto vsque ad Philosophiam admittebat, qui Cyrenæum Atistippum, & Sinopensem Diogenem prope contemporaneoa, Athenisque philosophatos norat; qui in illa adeò recente Alexandri expedirione, Sapienteis in India repertos ignorare non poterat; sed quòd innuere contenderit, non esse parem felicitatem hominis apud Barbaros, & in ipsa Græcia nascentis; quòd nato io Græcia necessaria omnia ad philosophaodum pręsidia paterent, nato apud Barbaros nulla suppeterenr; vnde & efficeretur vt in Græcia qnidem frequentes; apud Barbaros autem vel oulli, vel rarissimi philosopbatentur. Id certè confirmat Lactantius, dum nullum agnoscit philosophatum ex Barbaris, præter vnum Anacharsim Scytham, *qui etiam*, ioquit, *Philosophiam ne somniasset quidem, nisi & linguam, & Græcas literas antè didicisset*. Quare & videtur Epicurus eò solùm respexisse, quò Thales, dum, vt apud Laërtium est, Fortunæ egit gratias, non modò quòd homo, non bellua; vir, non fœmioa; sed etiam ὅτι Ἕλλην, καὶ οὐ βάρβαρος, *quòd Græcus, non Barbarus* natus esset. Quod verò Epicurus censuit non esse omnem corporis habitum ad comparandum Sapientiam idoneum; id intelligitor præsertim de ea intemperie, læsionéque cerebri, ex qua est hebetudo, aut amentia inuicta; ne aliquid dicam de læsis visus, anditúsque organis, déque apperitu in passiooes effræni, atqne adeò de feritate, seu immanitate, aliisque id genus ita à Sapientia abducentibus, vt cùm Mercurius Sapientiæ Deus habitus sit, videri possit hac occasione versum in Adagium id quod dictum est, *Non ex omni ligno Mercurius*. Heinc certè est cur Plato quoque indolem poscat docilem, planè memorem, veri flagrantem, non illiberalem, uoo morosam, non superbam, noo immodestam, non pusillanimem, non iniustam. Ac obiicit quidem Lactanrius, qoòd Epicurus etiam rudeis ad Sapienriæ studium inuitet, *Quomodo enim*, inquit, *illa, quæ de Principiis rerum dicuntur, intelligerent, quæ perplexa, & inuoluta vix etiam politi homines assequuntur?* Verùm constat istos, quos appellat rudeis, eos esse, quibus noo ingenium, sed cultus solummodò deest; ac docilitate eâ sunt, vt patientem culturæ accommodent aurem, idque ne aliquid etiam dicam de regionis temperie, cuius occasiooe Aristoteles proponit, soluitque Problema *Cur sint homines in calidis locis, quàm in frigidis sapientiores?* Quod superest aotem, illorum, qui possunt adspirare ad Sapientiam tres quasi classes, seu ordines ab Epicuro distinguuntur. Sed res est dicenda verbis Senecæ. Ea sic habeot: *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio exiisse; fecisse sibi ipsos viam. Hos maximè laudat, quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt*. (Rarum hoc genns, & ex quo Epicurum ipsum fuisse Locretins apertè contendit) *Quosdam indigere operâ alienâ, non ituros, si nemo precesserit; bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium.* Et paulò pòst: *Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum ne ipsum quidem fastidiendum, eorum, qui cogi ad rectum, compellique possunt, quibus non duce tantùm opus sit, sed adiutore; &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est: Si quæris exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eundem finem vterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Itaque* (pergit paulò pòst Seneca de eisdem Metrodoro, & Hermacho loquens.) *Ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit; hunc quidem de se meliùs meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad Sapientiam se non perduxit, sed extraxit.*

Sapientem, etiam in tormentis ingemat licet, beatum fore.

✠. 29. Κἂν στρεβλωθῇ δ' ὁ σοφός. Posterior hoius Effati pars quasi Effatum alind post iosequens vulgò habetur; eam autem, qnasi transpositam resumpsi, priorique attexui, tanquam cohærentem, ac eiusdem planè argumenti, & rem insinuante particula aduersatiua μήτοι facta ex μὴδ' ὅ τις, & accommodatis seriei Effatorum modis μύξει καὶ οἰμώξει, pro μύξει καὶ οἰμώξει, nam illud quidem στρεβλωθῇ, pro στρεβλῶται, sponte sua se obtulir, cùm particula ὅτε coniunctiuum patiatur. Et scrupulos quidem postmodum subortus, qnòd eadem-met posterior pars visa fuerit posse percommodè, esse etiam insequentis Effati posterior; quasi temanente particula τις, intelligi possit *Amicorum quis, quo in tormentis constituto sapiens aliquando gemat, eiulétque:* Verùm qood res typis commissa iam fuerit, nihil emoueudum censui; & maximè quidem, qoia illa quoque prior coniectura visa fuit non improbanda, quatenus idem verbum στρεβλωθῇ vtriqoe parti commune est; & quia si amicorum quidem causâ ingemiscendum sir (furtè noo etiam eiulandum) id fieri oporteat non modò in eorum tormentis, & cruciatibus, qui ad corpus pertinent; sed in calamitatibus etiam cæteris, quibus animus angi summè potest; vt prætercam, cùm sir procliuius gemitu, atque eiulatu dolorem testari in propriis, quàm in alienis cruciatibus; videri fuisse insinuandom hniuscemodi testationem non derogare felicitati, qua de in priori parte agitur; cùm &, si ea signum amissæ felicitatis fuerit, cauenda etiam sit in amicorum cruciatibus, ob quos tamen Sapiens non debeat amittere felicitatem. Vtcumque sit, visus fuit saltem scrupulus non dissimulandus.

Quod superest, ex hoc Effato pronũ videtur, vt

Marginal notes: 1.Strom. — lib.3.c.24. — lib.1. — lib.6.de Repub. — 14.probl. — Epist.52. — lib.1.5.&c.

vt nihil aliud, 'at ſaltem illud elicere; non conſtitui ab Epicuro Beatitudinem in ea ſola, quæ vulgò creditur voluptate: quippe cùm talem oon experiatur, qui ſubiicitur tormentorum, morborúmque doloribus. Nempe morbos quoque adiicio, quoniam ſuot illorum cruciatus, quàm tyrannorum vt frequentiores, ita aliquando non minùs immanes. Certè tametſi Cicero ad hoc reſpexiſſe Effatum videatur, cùm hoc dici ab
5.Tuſcul. Epicuro ait, *Nullum Sapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclama-*
3.Tuſcul. *re, quàm pro nihilo puto.* ac rurſùs: *In Phalaridis etiam tauro, ſi erit, dicturum, Quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo!* At videtur quoque reſpexiſſe Plutarchus, cùm dicere Epicurum ſcribit, *καὶ γελᾶν ἐν ὑπερβολαῖς τῶν περὶ τὸ σῶμα νοσημάτων πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφόν. Ridere etiam ſæpè in æſtibus ipſis corporei morbi ægrotantem Sapientem.* Porrò, quia primâ ſtatim fronte difficultas ex poſteriore Effati parte ſuborietur, quî fieri videlicet valeat, vt Sapiens gemat, ac eiulet, & ſit nihilominùs beatus; eùm videatur Beatitudo ooo poſſe ſine pleno gaudio, ac citra omnem gemitum, eiulatúmque intelligi, idcircò adnotandum eſt, explicari rem iuxta duo Effata, quæ aliquantò poſteriùs occurrent. Nam primùm quidem Epicurus duplicem diſtinguit Beatitudinem, vnam perfectam, abſolutámque, quæ ſoli Deo competat; aliam imperfectam, comparatéque ſumptam, qualis ſola hominibus (in hac nempe vita) poſſit conuenire. Videlicet non ita bene agitur cum hominibus vt præſumere debeant poſſe ſe totum vitæ tempus in pleno, paróque gaudio degere, ac effici omni dolore immuneis: ſed cùm iſtis plus, illis minus gaudij; iſtis plus, illis minus doloris contingat; beati præ cæteris ij ſunt, qui ampliùs gaudent, quàm doleant; ij præ cæteris miſeri, qui amplius dolent quàm gaudeãt; ac ij ſunt demùm ſummè beati, qui ſunt minimè omnium miſeri; ij ſummè miſeri, qui ſunt minimè omnium beati. Quare & eùm finis Sapientiæ is ſit, vt homines reddat quàm maximè licet beatos, ſeu quam minimùm licet miſeros: ideò in quocumque vitæ genere, aut ſtatu Sapiens fuerit, ita animo erit comparatus, vt in eo obtineat quam multùm licebit gaudij; quam minimùm licebit doloris. Exinde autem fit, vt ſi in tormentis, aſperiſque morbis verſetur, dolores profectò perſentiat, neque abſolutè tam ſit, quàm ſi illis careret, beatus; ſed interim tamen, quia factâ illos patiendi neceſſitate, minimè ipſos exaſperat, ſeu præ impatientia, ac deſperatione grauiores non reddit; quin potiùs quam-maximâ poteſt animi conſtantiâ illos mitigat, quodammodóque leuiores facit; eatenus ſanè beatior eſt, quàm ſi illis ſuccumberet, miſeriámque tantumdem augeret. Imò diei quoque beatiſſimus poteſt, non ſanè reſpectu illorum, qui ſimilibus doloribus carent; ſed reſpectu illorum, qui vexati ſimilibus, non pari virtute, conſtantiaque eos tolerant, neque paria habent à Sapientia, quibus eos leuent adiumenta. Deinde

concedit Sapienti Epicurus, vt mœrorem, luctúmque ſentiat, atque adeò, vt ingemiſcat, eiulet, fundat lacrymas; quatenus quæ natura fecit homines dolori obnoxios, eademmet dolori adhibuit hoſce indiuiduos quaſi comites; non ſanè, vt eius irritamenta, ſed vt lauamenta potiùs quædam ſint. Videtur quippe dolor exinde aliquatenus velut exhalari; & non pauci ſunt, qui dum non tam eſſe, quàm videri conſtantes volunt, damno ſuo ſuſpiria, gemitúſque ſupprimant; quippe, qui cor ſuum, quod dici ſolet, exedant, ſeſéque ipſos magis conficiant. Adeò proinde, vt Sapientiæ videatur non tam obſtare ne ex toto prodeant, quàm dum naturæ ſpontè erumpunt, mentem ad honeſta ſic diuertere; vt & infrequentiùs, & leuiùs erumpant. Id certè Epicurus ſuo exemplo docuit, cùm per illos dolores, ad quorum magnitudinem accedere nihil poterat, *Compenſabatur*, inquit, *cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque noſtrorum.*

Heinc & ad aliam difficultatem, quæ excitari ob relata ex Cicerone & Plutarcho poteſt, appoſitè huc referatur, quod in hunc modum Seneca: *Quid porrò* inquit, *non* Epiſt.66
æquè incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum dicere, Beatus ſum? Atqui hæc vòx in ipſa officina voluptatis eſt audita. Beatiſſimum, inquit, & vltimum diem ago, Epicurus, cùm illum heinc inde vrinæ difficultas torqueret, heinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quo loco id, quod dicitur, *in officina voluptatis*, facit admoneam, vt quemadmodum aſſerta ab Epicuro voluptas malignam eſt paſſa interpretationem; ita, vt cùm dixit eſſe Sapientem in mediis tormentis beatum; videri inuidioſæ interpretationis, quod etiam dicturum in Tauro Phalaridis Sapientem cenſuerit, *Quàm ſuaue eſt hoc! quàm hoc non curo! quam pro nihilo duco!* quibus ex verbis facta eſt inſultandi in ipſum occaſio, non Ciceroni modò, ſed etiam Lactantio, cuius verba ſunt:
Epicurus multò fortiùs: Sapiens, inquit, ſemper lib.3.c.16.
beatus eſt & vel incluſus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet, Suaue eſt, & nihil curo. Quis eum non irriſerit? maximè quòd homo voluptarius perſonam ſibi viri fortis impoſuit, & quidem ſupra modum. Non enim fieri poteſt, vt quiſquam cruciatus corporis pro voluptatibus ducat; cùm ſatis ſit ad officium virtutis implendum perferre, ac ſuſtinere. Sanè verò Epicurum nihil aliud cenſuiſſe, ac ideò reuerâ dixiſſe, quàm quod poſtremis hiſce verbis à Lactantio contenditur, neque à Cicerone ſecùs; dum, *Ego*, inquit, *tantam vim non tribuo Sapientiæ contra dolorem. Eſſe fortem in perferendo officio ſatis eſt; vt lætetur etiam, non poſtulo. Triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandúmque difficilis.* Nihil, inquam, aliud cenſuiſſe aut etiam dixiſſe Epicurum; intelligi poteſt ex ipſomet Seneca; qui, tametſi hoc quoque habeat, *Poteram reſpondere, quod Epicurus ait, Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, Dulce eſt, & ad me nihil attinet.* Poſtmodùm tamen hæc ſunt: quæ ſubdit: *Dabo apud Epicurũ tibi*

etiam-num simillimam huic nostra diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, qua malit, contingere sibi, vt corporis quietem ab omni incommodo liberam,& animi remissionem bonorum suorum contemplatione gaudentis; alia sunt, qua quamvis nolit accidere, nihilominùs & laudat,& comprobat, tanquam illam, quam paulò antè dicebam, mala valetudinis, & dolorum grauissimorum perpessionem, in qua Epicurus fuit illo summo,ac fortunatissimo die suo; ait enim se vesica, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris accessionem non recipientia; esse nihilominùs sibi illum beatum diem; beatum autem agere, nisi qui est in summo bono non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hac bona,qua malles non experiri; sed quia ita res tulit, & amplexanda,& laudanda, & coaquanda summis sunt. Non potest dici hoc non esse par maximus bonum, quod beata vita clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit: quod ex parte quidem commemoratum alibi est. Prætereo autem, quod idem Seneca, postquàm hoc præmisit, Attalus Stoicus dicere solebat,
Epist.67. *Male me fortuna in castris suis, quàm in delicijs habeat. Torqueor, sed fortiter; bene est. Occidor, sed fortiter; bene est:* Tum,in hunc modum subiicit: *Audi Epicurum, dicet, & dulce est. Ego tam honesta rei, ac seuera nunquam molle nomen imponam. Vror; sed inuictus. Quidni optabile sit, non quòd vrit me ignis, sed quòd non vincit. Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius; & bonum est, & optabile, quicquid ex huius geritur imperio.* Vtcumque sit,ac vt breue faciam; non debet res nobis præsertim videri incredibilis; apud quos tot extant exempla beatissimorum Martyrum, quorum fuit constantia in mediis tormentis incomparabiliter alacrior, quàm vllius Anaxarchi, Zenonis, aut alterius ex Sapientibus Ethnicis, cùm & speciatim id concinatur de sancto Protomartyre, *Lapides torrentis illi dulces fuerunt.*

Solum Sapientem gratiam Amicis, qualem oportet, habiturum.

¥. 32. *Μόνον τε χάριν ἕξειν ὁ σοφόν.* Postrema huius Effati verba, ᾗ ζῶν ἀποθανών, substitui pro illis, ἀεί τι ὄν, ex quibus nihil sanè est sensus, quod elicere valeas. Et obscurum quidem ad correctionem vestigium; verùm in eo saltem positus est gressus, quòd Epicurus amicorum etiam demortuorum memoriam vt percaram habuit, sic colendam censuit. Res vel ex ipsius Testamento constat, vtpote quo vitâ functorum Metrodori, ac Polyæni celebrari quotannis, memoriam, vt ipse superstes celebrasset, mandârit; & vt ipse habuisset, ita haberi iusserit liberorum vtriusque curam. Quòd porrò Epicurus constantiam, quâ vera amicitia probetur, exprimit, præsentiæ, absentiæ, mortis ipsius, atque adeò omnibus planè temporibus; comprehendit sanè ea duo tempora, quibus quales sint amici, probentur; prosperæ nimirùm fortunæ vnius, & aduersæ alterius. Quippe frequentissimum est, vt seu quis euadat fortunis cumulatior, veterem amicum contemnat; seu alius in calamitatem incurrat,ipsum deserat: Cui Cicero iure Ennianum illud obiicit,

Amicus certus in re incerta cernitur.

Cùm & possit de Spurio isto amicorum genere illud Euripidis vsurpari,

Ὄνομα γὰρ ἔργον δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.
Habent Amici nomen,at rem non habent,
Qui tempore aduersa haud amicos se exhibent.

Quod autem dicit solum sapientem esse amicum eius constantiæ, qui nullo non tempore sibi ipsi similis sit, comprobari posset vel ex eo,quod habet Cicero,dum postquam ostendit magnam esse penuriam eius generis amicorum, quos non hæc duo læuitatis & infirmitatis conuincant, *aut si in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt: Qui igitur,* inquit, *vtraque in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit; hunc ex maximè raro hominum genere indicare debemus, & penè diuino.* Verùm quia Epicuri Effatum idem penitus est cum vno ex Paradoxis Stoïcis, audire præstat quid Seneca in ipsius gratiam proponat. *Itaque negamus,* inquit, *quemquam scire gratiam referre, nisi Sapientem; non magis, quàm beneficium dare quisquam scit, nisi Sapiens; hic scilicet,qui magis dare gaudet quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat,qua videmur inopinata omnibus dicere (παράδοξα Graci vocant) & ait, Nemo ergo scit prater sapientem referre gratiam; ergo nec quod debet creditori suo reponere quisquam scit alius; nec cùm emit aliquam rem pretium venditori persoluere? Sed ne nobis fiat inuidia; Scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certè ait, Solum Sapientem referre gratiam scire.* Pergit verò Seneca, tanquam Effatum confirmaturus: *Deinde idem admiratur, cùm dicimus, Solus Sapiens scit amare; solus Sapiens amicus est. Atqui & amoris, & amicitia pars est referre gratiam; imò hoc magis vulgare est, & in plures cadit quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus, fidem nisi in sapiente non esse; tanquam non ipse idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactanteis; & sciant apud Sapientem esse ipsa honesta, apud vulgum simulacra rerum honestarum, & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi Sapiens. Stultus quoque, vtcumque scit, & quemadmodum potest, referat; scientia illi potiùs, quàm voluntas desit. Velle non discitur. Sapiens inter se omnia comparabit. Maius enim opus, aut minus fit (quamvis idem sit) tempore, loco, causa. Sape enim hoc non potuere diuitia in domum infusa, quod opportunè dati mille denarij.* Sic & non multò antè dixerat in eandem sententiam: *Non omnes debere sciunt grati beneficium. Potest etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba (vtique dum propè abest ab accepto) reddere beneficium, & pensare, ignorat autem quantum debeat. Vni Sapienti notum est, quanti res quaque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modò, stultus, etiam si bona voluntatis est, aut minus, quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: Id, quod referendum est,*
ibid. Epist.81.

est, effundit, atque abiicit. Cùm heic nihil sit adiiciendum; adooto solùm quod obiter à Seneca inseritur, *gaudere magis Sapientem dato, quàm alium accepte.* Effatum esse, quod Plutarchus ad Epicurum refert, non semel, scilicet apud quem vox sit, Τὸ εὖ ποιεῖν ἥδιον ἐστὶ
1.adu.Col. τοῦ πάσχειν, *Dare beneficium iucundius esse, quàm accipere*; ac rursùs, τὸ εὖ πάσχειν τοῦ εὖ ποιεῖν οὐ μόνον κάλλιον, ἀλλὰ καὶ ἥδιον ἐστὶ: χαρᾶς γὰρ οὐδὲν
lib.de differ. cum Princ. οὕτως γόνιμόν ἐστιν, ὡς χάρις, *Esse non modo pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare, quàm accipere; neque enim aliquid est, quod maius gaudium pariat, quàm gratia.* Notum est; quam id sit conforme sacræ illi sententiæ, Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν, *Bea-*
Act.20. *tius est dare, quàm accipere.* Verùm res oon eget amplificatinoe.

Nihil fore Sapienti cum ea Muliere, quâ Leges interdixerint.

ψ. 35 Γυναικὶ τε οὐ μιγήσεσθαι. Non defuere, qui hoc Effatum, tametsi alioquin laudandum, interpretati inuidiosè fuerint. Videtur autem Origenes illis subscripsisse, cùm aduersus Cellum scribens: *Vitant*, inquit, *adulterium Philosophi, qui Zenonem Citriensem sectantur; vitant & quibus Epicurus placet Magister (nonnulli etiam ex illiterata plebecula) Sed vide quàm variæ sint horum voluntates in fugiendo adulterio. Illi peccari contra naturam, & societatem humanam putant, si quis vitiet mulierem legitimè coniunctam alteri, & familiam eius adulteret; Epicurei verè non hac de causa abstinent, sed quia omneis actiones suas ad vnum scopũ, Voluptatem, dirigunt; multis autem seipsum fraudat voluptatibus, qui huic vni succumbit; interdum etiam in carceres, exsilia, mortem incidit; & ipsum antè factum non caret periculo, dum obseruat mariti è domo exitum, & eorum. qui illi fauent. Itaque, fac eum fallere posse maritum, domesticos eius, & cæteros, à quibus sibi timet opprobrium, quantum attinet ad voluptatem, etiam adulter Epicureus fieret.* Sic ille. Cùm porrò Effatum eiusmodi sit vt reuerentiam legum prætendat, propter quam Sapiens non adulterium modò, verùm etiam stuprum, incestum, & omneis alios concubitus, quos leges vetuerint, sit deuitaturus: Apparet sanè consequutionem, quæ præterea elicitur, ad conflandum inuidiam trahi. Ac sapiens quidem, dum leges seruat, neque societatis iura violat, molestias, & pericula alioquin incurrenda declinat; sed indecorum tamen non est, illum, dum saluas leges vult, suæ simol saluti studere. At, nisi leges prohiberent, adulteriúmne committeret? Nescias, an istud inuidiosiùs, an, vt existimari potest, inconsideratiùs quæratur; quandoquidem, si leges tollas, promiscui erunt, vt ferarum, sic hominum concubitus; & cùm mulieres fuerint communes (quod Plato quidem voluit) non erit hæc tua, potiusquàm alterius; non erit vxor, non coniugium, cuius violatio adulterium sit, pœoámve vllam adiunctam habeat. Sed hæc prosequi nihil est necesse.

Famulos quidem castigaturum, sed studiosis tamen veniam habiturum.

ψ. 39. Τὰς τε οἰκέτας κολάσειν. Quod Τάς τε, pro Οὔ τε heic legam tum coniectura Casauboni facit, tum aduersatiua particula μέντοι, quæ, si οὔτε legatur, non perinde constabit. Adde quòd (vt de re etiam dicam) videtur castigatio appositè adhibita auertere maiora peccata, ac idcircò esse cum-primis necessaria, vbi famuli sunt illiberales, ac possunt spe impunitatis insolescere, metu pœnæ in officio teneri. Rem certè & Plato, & alij insigniores Philosophi dicto, factóque comprobaruot; ne quidpiam dicam de Stoicis, qui vniuersè pronunciaruot, Sapientem *nunquam ignoscere*, μηδέποτε συγγνώμην ἔχειν. Potest & aliunde vir Sapieos pœnas exigere oon iratus, sed qualis est ille in Panegyrico:

Qui placidus delicta domat, nec dentibus vnquam Claud. de Manl.
Instrepit horrendum, fremitu nec verbera poscit.

ac proinde in quo

Temperiem seruant oculi, nec lumina feruor
Asperat, aut rabidas diducit sanguine venas
Nullàque mutati tempestas proditur oris.

Vbi notandum, cùm Seneca opposita ratio- 1.de Ira.c.1.
ne iratum describat, vt rectè dictum probet à quibusdam Sapientibus, *Iram esse breuem insaniam* (seu, vt Poëta, *breuem furorem*; μα- Horat.
νίαν ὀλιγοχρόνιον) docere ipsum alibi senten- Epist.18.
tiam esse Epicuri, *Immodicam iram gignere insaniam.* Quod quidem noto, vt insinuem, qua animi moderatione Epicurus in adhibenda castigatione vtendum censuerit. Quanqnam coniectura non longè petenda, cùm posteriore Effati parte voluerit, secùs ac Stoïcos, Sapientem illis veoiam dare, qui fuerint alioquin indolis non malæ, sed studiosi, ac seduli. Et commendat certè Laër- Epist.95.
tius ipsiusmet ἡμερότητα πρὸς τοὺς οἰκέτας, *mansuetudinem in famulos proprios*, vt suo loco visum est. Et quod Seneca ait Epicurum appellasse *Seruos amicos*, habuisse eum quoque reipsâ vt amicos ex eo comprobatur, quòd Mus, & Serui cæteri fuerint cum ipso philosophati. Adeò proinde vt præclarius exemplum non potuerit Senecæ suppetere ad illud præceptum, *Viue cum seruo clementer co-* Epist.47.
miter quoque, & in sermonem admitte, & in consilium & in conuictum. Neque item ad id quod ait, *Maiores omnem inuidiam dominis, omnem contumeliam seruis detraxisse, cùm Dominum Patrem familiæ, Seruos familiares, quod etiam*, inquit, *in mimis adhuc durat, appellauerunt.*

Neque amore captum iri, neque habiturum amorem, vt quid immissum diuinitùs.

ψ. 42. Ἐρασθήσεσθαι τὸν σοφὸν οὐ δοκεῖ. Posteriorem Effati partem, οὐδὲ θεόπεμπτον, tanquam post treis voces, quæ sunt de Sepultura transpositam, huc refero; satis enim constat ipsam ad eandem cum priore seotentiam spectare.

Imprimis porrò circa priorem, nihil necesse est admonere intelligi ab Epicuro Amorem, qui sit *σύντονος ἀφροδισίων ὄρεξις*, *rerum venerearum appetitio vehemens*; hoc nimirùm Suidas aperte declarat. In voc. ἔρως. Id verò interim obseruo, propter Platonem, Antisthenem, Aristotelem, Stoïcos, & alios, qui ex opposito asserentes *τὸν σοφὸν ἐρασθήσεσθαι*, *iri Sapientem amore captum*, visi sunt id velle de Amore *amicitia* dicto intelligere, ac potissimùm respectu puerorum. 4.Tusc. Cicero certè istud dogma Stoïcis speciatim attribuens, ac interpretatus illam distinctionem *συνουσίας*, *καὶ φιλίας*, ab ipsis allatam, amoris *stupri*, *ac amicitia*, addit illos propterea *litigare cum Epicuro, non multum*, inquit, *vt opinio mea fert*, *mentiente*: *Quis est enim amor iste amicitia? Cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem?* Nihil deinde necesse est commemorare, quod apud Stobæum, cùm quidam dixisset, *οὐκ ἐρασθήσεται ὁ σοφός*, *non capietur amore Sapiens*, & in exemplum proposuisset Menedemum, Alexinum, & Epicurum, Chrysippus nihil aliud habuerit, quod Epicuro obiiceret, nisi, quod fuisset *ἀναίσθητος*, *sine sensu*, quasi scilicet ligneus, aut lapideus; quod in Apologia notauimus. Satis est quædam seligere ex Lucretij carminibus, quæ ad partem hanc potissimùm faciant. Huiusmodi autem esse possunt hæc:

Sed fugitare decet simulacra, & pabula Amoris
Absterrere sibi, atque aliò conuertere mentem.
Vlcus enim viuescit, & inueterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærũna grauescit:
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat Amorem,
Sed potiùs quæ sunt sine pœna cõmoda sumit,
Nã certa & pura'st sanis magis inde voluptas.
Adde quod absumunt vireis, pereúntque labore:
Adde quod alterius sub nutu degitur ætas;
Labitur intereà res, & vadimonia fiunt;
Languent officia, atque ægrotat fama vacillãs.
Vnguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident,
Scilicet & grandes viridi cum luce Smaragdi, &c.
Nequicquam: quoniã medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quod conscius ipse animus se fortè remordet,
Desidiosè agere ætatem, lustrísque perire;
Aut quòd in ambiguo verbum iactata reliquit,
Quod cupido adfixũ cordi viuescit vt ignis;
Aut nimium iactare oculos, aliúmve tueri
Quod putat, in voltúque videt vestigia risus.
Atque in amore mala hæc proprio, summéque secundo
Inueniuntur in aduerso verò, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto
Innumerabilia; vt meliùs vigilare sit, antè
Quâ docui ratione, cauereque, ne inlaquearis.
Nam vitare plagas in Amoris ne laciamur,
Non ita difficile'st, quàm captum retibus ipsis
Exire, & validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamẽ implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes,
Et prætermittas animi vitia omnia primum,
Tũ quæ corporĩ sunt eius, quã percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci,
Et tribuunt ea quæ non sunt his cõmoda verè.
Multĩ modis igitur prauas turpeisq; videmus
Esse in deliciis summóque in honore vigere.
Nigra, μελίχροος est; immunda, & fœtida, ἄοσμος:
Cæsia, Παλλάδιον: neruosa, & lignea δορκάς:
Paruola, Pumilio χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna atque immanis, κατάπληξις, plenáque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρώμενον tum fit, quom viuere non quit
Præ macie: ῥαδινὴ verò est, iam mortua tussi:
At gemina, & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, σιληνὴ, ac satyra'st: labiosa, φίλημα,
Cætera de genere hoc longum'est si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantóvis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe alia quoque sunt; nempe hac sine viximus ante:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tætris se suffit odoribus ipsa,
Quam famula longè fugitant, furtímque cachinnant, &c.

Circa posteriorem; quæ habetur etiam apud Suidam, ac addi videtur propter fabulas de Amore, quas placuisse etiam aliquibus Philosophis, vel ex vno Platone constat; adnotare sufficit, non fuisse eam quoque ipsi Lucretio prætermissam. Quippe postquàm illud præmisit:

Nec diuina satum genitalem Numina quoiquam
Absterrent, Pater à natis ne dulcibus vnquam
Appelletur, & vt sterili Venere exigat æuum, &c.

Tum subiicit:

Nec diuinitùs interdum, Venerísque sagittis,
Deteriore fit vt forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis
Morigerísque modis, & mundo corporĩ cultu,
Vt facilè insuescat secum vir degere vitam:
Quod superest consuetudo concinnat amorem, &c.

Quem in sensum, cætera inter occurrit illud Phocylidis:

Μὴ δ' εἰς ἔρωτα γυναικὸς ὅλως ῥίψῃς ἀκάθεκτον,
Οὐ γὰρ ἔρως θεός ἐστι, πάθος δ' ἀΐδηλον ἁπάντων.
Totus in effrenem ne abeas mulieris amorem:
Quippe Amor haud Deus est; tacita est affectio cuique.

Ne prætercam Galenum, qui vbi dixit esse aliquid diuinum in morbis, contendit non esse amorem affectum diuinum, & quòd aliqui gracilenti, decolores, insomnes, febrientes ob Amorem sint, vt Antiochus, quem Erasistratus propterea deperire nouercam deprehenderit, id ad causas Procatarcticas, vti & alios affectus refert, ac relegat ad fabulas in commen. ad 1.prædict. Hippocrat. num.7.

bulas quod Poëtæ de Cupidine faces ardentes gestante, hominésque ad amoris affe-ctum accendente scripserunt.

Non fore anxiè de ipsa sui sepultura sollicitum.

ϐ. 45. Οὐδὲ ταφῆς φροντιεῖν. Addo ad interpretationem *anxiè*; vt intelligamus, non ideò Epicurum voluisse omnem penitùs abiici sepulturæ curam. Nam quòd alioquin existimârit haberi posse aliquam, insinuat Plutarchus, dum scribens in illud λάθε βιώσας, *occultus viue* (quod fuit seu ipsius, seu Neoclis fratris, vt Suidas quidem reputat) *Tu ergo*, inquit, *ô Epicure, ne scribe ad amicos, nec scribe libros sapientiam ostentans*, μηδὲ διάταττε περὶ ταφῆς, *nec de sepultura aliquid præscribe*. Ac non legitur quidē aliquid de sui sepultura in testamento præscripsisse; sed tum rem cordi fore satis amicis, ac potissimum testamenti curatoribus supponere potuit; tum verbo potuit idem mandare, quod scripto

Laërt. lib. 5. Theophrastus, θάψαι δὲ ἡμᾶς ὅπου ἂν δοκῇ μάλιστα ἁρμόττον εἶναι τοῦ κήπου, μηδὲν περίεργον περὶ τὴν ταφὴν, μηδὲ περὶ τὸ μνημεῖον ποιοῦντας: *Sepeliunto nos quà videbitur in Hortis commodissimum; nihilque interim sumptuosius; quod siue ad sepulturam, siue ad monumentum pertineat, agunto*: tum demùm quæ cætera fieri in sui memoriam, hisce paria sunt. Quare & nihil aliud voluisse huiuscemodi Effato videtur, quàm fore, vt Sapiens, si fortè prouideat sepultura se aut omnimoda, aut consentanea cariturum, id pro nihilo ducat, quasi nempe futurum sit, vt tum res ipsum nihil attineat, carentem putà omni sensu, vt vel Diogenem monstrasse est tritum, cùm timentibus, ne cadauer à feris, volucribúsve laniaretur, apponi ipsi baculum iussit, quo posset illas abigere. Et vide, quàm egregiè Lucretius istud excipiat:

lib. 3.
Nam si in morte malum'st, malis, morsúque ferarum
Tractari; non inuenio, quî non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, cùm in summo gelidi cubat æquore saxi
Vrgerive supernè obtritum pondere terræ.

Epist. 92. Prætereo, quod adhuc Seneca præclariùs: *Vt ex barba*, inquit, *capillos detonsos negligimus; ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur; ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm Secundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an consumatur*

——canibus data præda marinis,

quid ad illum? Prætereo & quòd statim pòst illud Mecœnatis commendat:

Nec tumulum curo; sepelit natura relictos;

tanquam prospiciente natura, ne quis denique insepultus iaceat, cùm dies ipsa condat, quem sæuitia proiecerit; id fuisse quoque à Poëta eius consanguineo expressum illis versibus:

Lucan. lib. 7.
Nil agis hac ira: Tabes-ne cadauera soluat,
An rogus, haud refert: Placido natura receptat
Cuncta sinu.

Non incubiturum in id, vt affectatis flosculis Orationis rhetoricetur.

ϐ. 1. Οὐδὲ ῥητορεύσειν καλῶς. Quòd vocem καλῶς de *affectatis orationis flosculis* interpretor, facit imprimis, quòd Epicurus non improbârit, si quis decenter, & accommodatè ad rem quamque perspicuè exprimendam dicat (nempe orationis decorum ἐν τῇ σαφηνείᾳ *in perspicuitate* constituit) & præditus aliunde sit natiuâ quadam, non arte quæsitâ, affectatâve eloquentia (φύσις γὰρ ἦν ὁ κατορθῶσα λόγους) quemadmodum libro octauo Apologiæ deduximus; ac ideò damnare dumtaxat potuerit, si quis professus sapientiam, elegantiæ sit, quàm rerum studiosior, & gloriam capter ex iis verbis, PAG. 44.

——quæ bellè tangere possunt
Aureis, & lepido quæ sunt fucata sonore,

vt non multò ante ex Lucretio retulimus. Deinde, quòd Cicero ipse adhibitam prætereà non necessariò elegantiam *florem orationis* appellat, cùm præfando in Paradoxa, & ad M. Brutum de Catone scribens, *Quod eò maius est illi*, inquit, *quàm aut tibi, aut nobis, quia nos ea Philosophia vtimur, quæ peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quæ non multum discrepant ab opinione populari; Cato autem perfectus meâ sententiâ Stoicus, & ea sentit, quæ non sanè probantur in vulgus, & in ea est hæresi, quæ nullum sequitur florem orationis*. Quo loco par non est mirari orationis cultum neglectum fuisse à Stoïcis; quando Zeno illorum Princeps comptos, concinnósque sermones simileis habuit Alexandrinis nummis, specie quidem elegantioribus, sed bonitate tamen, pondetéque deterioribus Atticis tetradrachmis; vti apud Laërtium est. Cùm sint porrò lib. 7. complusculа ad hocce Effatum spectantia memorato loco congesta; ideò nihil heic loci repetendum est. Addo dumtaxat, quod in lib. 6. memoriam subit, exstare apud eundem Laërtium de Diogene, illum scilicet eos, qui ex oratione maximam gloriam quærerent τρισανθρώπους, *ter-homines*, hoc est, *ter-miseros* appellasse.

Fugiturum Venerea, vt quæ nunquam prosint, ac bene sit, nisi & noceant.

ϐ. 2. Συνουσίη δὲ (φασιν) ὤνησε μὲν οὐδέποτε. Cohæret hoc Effatum cum superiore illo de Sapiente non amaturo. Neutrum de Epicuro vulgus crederet, ob præconceptam illam de ipso, vt de voluptario homine sententiam. Mirum proinde, cùm volgus ipsum incontinentiæ effrænis damnet, reputétque libidinosas eius fuisse sententias (secùs ac expressè habet Cicero) Galenum tamen fuisse co- 3. Tuscul. actum aduersus ipsum disputare, quòd parcus, rigidúsque nimiùm hacce in re exstiterit vt dum scribens in librum tertium Epidemiorum Hippocratis, Τὰς γὰρ ἐν, inquit, ἀνάγκη, χαίρειν, συμμέτεσσι μὲν εἰρημέναι μετρίως comment. 2. ὑπολαμβάνειν

ἀπολαύειν τῆς τῶν συνουσιῶν. Ἐπίκουρος δὲ μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειεν· εἶναι γὰρ, &c. *Quid fuit necesse scribere, dixisse Democritum esse coitum paruam epilepsiam: Epicurum verò Venereorum vsum nunquam prodesse, praclaréque agi, nisi etiam noceat. Siquidem,* &c. Et in libro Medicæ artis, (cap 86.) Ἀφροδισίων, inquit, κατὰ μὲν Ἐπίκουρον οὐδεμία χρῆσις ὑγιεινή· κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, ἐκ διαλειμμάτων. &c. *Iuxta Epicurum quidem, vsus venereorum nullus salubris; reuerà tamen si per interualla,*&c. Non est porrò heic prætereundus locus, (5. Tuscul.) quem Cicero hac concludit sententia: *Hoc loco:* inquit, *multa ab Epicureis disputantur, haque voluptates sigillatim extenuantur, quarum genera non contemnunt, quarunt tamen copiam Nam & obscœnas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communeis, in medio sitas esse dicunt; easque, si natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant; ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: Omninóque genus hoc voluptatum, optabile esse, si non obsit, prodesse nunquam.* (3. symp. q 6.) Non etiam tacendum, quod apud Plutarchum, Adolescentibus quibusdam improbantibus agitari in Epicuri contubernio quæstionem illam de Venereorum ante, vel post cœnam vsu, Zopyrus Medicus exceperit, *non fuisse Epicuri conuiuium attentè satis ab iis pellectum. Neque enim illum, quæstione ab initio proposita, ipsam subinde edisseruisse; sed cum a cœna adolescenteis ad deambulandum inuitasset, de Temperantia verba fecisse, & à lascinia eos deterruisse,* ὡς ἀεὶ μὲν ἐπισφαλοῦς εἰς βλάβην τοῦ πράγματος ὄντος, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ πότον, καὶ ἐδωδὴν χρωμένους αὐτῷ διατιθέντος, *quid nempe res venerea, cùm alias facilè noceret, tum maximè iis, qui non longè à conuiuio eam exercerent* Est porrò hæc vna, ac prima ex iis conditionibus, quas ipse Galenus requirit; ne corpus videlicet sit ὑπερπλησμένον, ἢ ἐνδεές, *nimis oppletum, aut ieiunum;* &, si partium diei circumstantiam, in anni tempestates commutaueris, deprehendes eandem Pythagoræ, quàm Epicuri fuisse sententiam. (lib 8.) Ille enim, apud Laërtium, *Venereis,* inquit, *hyeme, non æstate operam dato; ea autumno sunt, ac vere leuiora, sed quacunque tandem tempestate grauia sunt, & ad sanitatem non bona* Et aliquando interrogatus, quando ad mulierem accedendum foret, *quando voles,* inquit, *fieri imbecillior:* Non immoror autem in soluendis iis, quæ Galenus, aliíque habent. Rem paucis præstat Scaliger aduersus Cardanum, dum absurdum habet, quod (Exercit. 269.) Paulus in primo ait, *Corpus Veneris exercitio augescere,* ac pergit; *robur enim minui, quis nescit? Nam, quod aiunt retentum semen efficere melancholicos, & concoctionem prohibere, falsum est. Exoneratur enim natura, vbi oppressa est, per somnia. Etiam vigilantibus exit sponte, sine sensu. Igitur huius sententia temperatio illa inanis: aiunt enim per accidens augere robur, sublatis concoctionis impedimentis. Alij verò negantur è contrario, non posse in suis vasis putrescere semen. At nihil naturâ humidum est, quod contrahere nequeat aliquid vitij ad putrescendum. Ergo multi Athletæ prisci penitus ab hoc ludibrio abstinuerunt: quorum aliquot in octauo de Legibus nominat Plato, Iccum Tarentinum, Crissonem, Astyllum, Diopompum Quare optimè dicebas ex Aristotele, salacioribus animalibus vitam esse breuiorem.* Sic ille. Prætereo (a pædag 10.) heic porrò quæ alij de eodem argumento habent, præsertim verò Clemens Alexandrinus, qui etiam Effatum non sine authoris laude, tacito licet nomine, refert, *Rectè enim*, inquit, *videtur dixisse quispiam* Συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ, εἰ μὴ ἔβλαψεν, quibus eisdem verbis habet quoque Effatum Porphyrius. (1. de abst.) Nota verò obiter B. Clementem illeic loci referre ad Protagoram auditorem Democriti, quod Democritus paulò antè (Serm. 6. Saturn.) apud Galenum de coïtu dixit; esse illum nempe *Epilepsiam paruam*; cùm & Stobæus præterea ad Eryximachum referat, & ad Hippocratem Macrobius Prætereo & ex iis, quæ afferri in Effati confirmationem possent, nihil esse posse commendatius, quam quod Plutarchus optimè dictum ait, (& ex parte (in præcep. de san.) quidem ab Hippocrate) *res esse saluberrimas* (6 Epidem. sect. 4.) τροφῆς ἀκορίην, καὶ πόνων ἀοκνίην, καὶ σπέρματος ὑγιείης συντήρησιν, *citra saturitatem vesci, ad laborem impigrum esse, substantiam seminis conseruare.*

Non ducturum Vxorem, non suscepturum liberos, nisi circumstantiâ quapiam exigente.

¶. 4. Καὶ μηδὲ γαμήσειν, μηδὲ τεκνοποιήσεσθαι pto, Καὶ μὴν καὶ γαμήσειν, καὶ τεκνοποιήσεσθαι. Ita scilicet haud abs re opinatur Casaubonus, quandoquidem Effatum istud ex superiore consequitur; & posterior ipsius pars, quæ est quasi quædam exceptio haud aliter esse legendum insinuat. Adde quòd proptereà Epictetus Epicurum non semel sugillat. Ait enim, (apud Arrian. lib 3. cap. 7.) exempli gratiâ: *Epicuream ciuitatem cogitas; non ego ducam, neque ego vxorem.* οὐ γὰρ γαμητέον, ἀλλ' οὐδὲ παιδοποιητέον, *Non enim vxor ducenda est; non item liberi procreandi.* Et rursùs: *Tu verò, Epicure, quamobrem dissuades* (lib. 1. c. 23.) *Sapienti* τεκνοτροφεῖν, *educare liberos?* Quod (2. Strom.) Theodoretus verò hac in re Epicurum facit Democriti socium, dum vtrumque reprehendit, quod iubeat, παραιτεῖσθαι καὶ τὸν γάμον, καὶ τὴν παιδοποιΐαν, *auersari & nuptias, & susceptionem liberorum.* idipsum est, quod Clemens docet, dum postquam dixit Democritum, παραιτεῖσθαι γάμον, καὶ παιδοποιΐαν, διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε, καὶ ἀφολκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων, *repudiare coniugium, liberorúmque procreationem, ob multas, quæ ex ipsis percipiuntur, molestias, obque auocationem a rebus magis necessariis*; subdit, assentiri ipsi Epicurum, & quotquot ἐν ἡδονῇ, καὶ ἀοχλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπίᾳ τἀγαθὸν τίθενται, *Summum bonum, in voluptate, & vacuitate perturbationis, dolorisque constituunt* Exagitat porrò in Epicuro quoque dictam Democrito causam Epictetus. Nam ad verba illa, *Ecquid reformidas?* subiicit, *Istud videlicet*, μὴ διὰ ταῦτα εἰς λύπας ἐμπέσῃς, *ne propterea in molestias incidas.* Et statim: *At nouis Epicurum*, ὅτι δὲ ἀναξ [...]

παθ' ἐν

παιδίον, ἐκτεθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐπεὶ μὴ στέργειν, μηδὲ φροντίζειν ἐπ' αὐτῷ. *Simul ac est infans editus in lucem, in potestate nostra non esse, ne eum deperreamus, sollicitique pro ipso simus.* Ac rursus: *Dicere*, inquit, *causam audet, cur liberos non suscipiamus*, ὅτι προβάτου μὲν ἐκ ἀπολείπεται τὸ αὐτοῦ ἔκγονον, οὐδὲ λύκος, ἄνθρωπος δὲ ἀπολείπει, *quòd cùm neque ouis, neque lupus enatam à se prolem, deserat, minùs deserere homo possit*; neque possit non affici, ἰδὼν παιδίον αὐτοῦ κλαῖον, ἐπὶ τὴν γῆν πεπτωκὸς, *puellam suam eiulantem, prolapsúmque in terram conspiciens.* Quæ, & plura permirum est ita exaggerati (sed Stoïco oempe affectu) ab optimo viro, ipso præsertim cælibe, & sectam sequuto, cuius princeps Zeno neque vxorem duxit, neque suscepit liberos; adeò ptoinde vt Demonaa ipsi Epicteto consilium danti, vt & vaorem duceret, & liberos susciperet, perquàm lepidè diaerit, οὐκοῦν, ὦ Ἐπίκτητε, δός μοι μίαν τῶν σαυτοῦ θυγατέρων, *Vnam ergo filiarum tuarum, ô Epictete, mihi colloca*; quod quidem apod Lucianum est. Vt nihil interim dicam de Platone, de Thalete, déque tot aliis Saplentibus, & magnis viris, qui neque vxorem ducendo, neque liberos soscipiendo, Epicuri Eff.itum teipsâ probarunt. Nam & quòd etiamnum apud nos, ij, qui reputantur præ cæteris sapere, sese etiam votis conceptis addicant cælibatui, nihil attinet memorare. Sufficiat, cùm sit nemioi non notum quibus molestiis se eximant, qui à coniugio abstinent, nihil suasisse Epicurum aliud, quàm vt si quis vellet multa molestiarum declinare genera, atque idcireo saperet, is à couiugio viueret liber. Impetit autem ipsum Epictetus, quasi persoasum id voluerit non paucis quibusdam saplentiæ studiosis, sed omnibus, siue cuiusvis conditionis hominibus; aut quasi periculum sit, ne propterea genus homanom, deficientibus, qui appetant nuptias, procreéntque liberos, deficiat. Quod caput est, cùm posteriore Effati parte censet Epicurus eam incidere posse circumstantiam, vt Sapiens & vxorem ducat, & suscipiat liberos; id præoccupat quicquid potest potissimùm obiici, ne videantur noo sapere, qoi dum nuptias adeunt, aut sibi, aut familiæ, aut Reipublicæ consuluot.

Reposui porrò hac io parte τεκνοποιήσειν, pro ἀγρεπτικοὺς, tum vt consensus integer cum priore parte haberetur; tum quia ouptiarum auersatiooem consulere, quod verbo ἀγρεπτικοὺς, fit, fuisse præstitum priore est visum.

Non pernoctaturum in compotatione.

℣. 9. Οὐδὲ παννυχιεῖν ἐν μέθῃ. Lego παννυχίσειν pro μὴν τυρίσειν, quòd alioquin nihil sit sensos, quod elici exinde valeat; & respicere Epicurus potuerit ad eas cœnas, quæ interdom protrahebantur διὰ νυκτὸς, seu, vt ex Aristophane habet Atheneus, δι' ὅλης νυκτὸς, *per totam noctem*: atque adeò etiam ad conuiuium Platonis, io quo Socrates quoque ipse totam noctem compotare (& poculo quidem, quod puteus dici posset) indu- lib. 7.

citur. Vt taceam autem hoc Effatum videri posse cohætere eum superiore, & affinibus, quatenus indiuidoa penè admonitio est de Venere, & vino fugiendis:

Nec Veneris, nec tu vini capiaris amore,

potest idem spectare ad leges iis consimileis, quas Philosophorum conuiuiis præscripsisse Xenocratem, & Aristotelem idem Athenæus tradit. Scilicet Epicurus quoque epulareis quosdam conoentus instituit; vt ex Testamento ipsius intelligitur; & qoamuis eius Sectatores, aot aquam passim biberent, aut vinuli heminâ contenti essent, licere voluit, vt interdum genio tantillum indulgerent, eodem protsus fine, quo Plato, dum in libris de legibus, obseruante Agellio, *non ebrietatem istam turpissimam, qua labefacere, & minuere hominum menteis solet, laudauit, sed hanc largiorem paulò, iucundioremque vini inuitationem, quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris, & magistris conuiuiorum sobriis, non improbauit. Nam & modicis*, pergit ille, *honestisque inter bibendum remissionibus, refici, integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit; reddique eos sensim lætiores, atque ad intentiones rursus capiendas fieri habiliores.* Atque hanc quidem fuisse Epicuri mentem intelligetur vberiùs ex iostà dicendis circa commoda sobrietatis; ea quibus etiam manifestum fiet, probari ipsi non potuisse Stoicam illam distinctiooem, quâ decreuerunt apud Laërtium *Sapientem vino obrutum iri, nec fore tamen ebrium*, hoc est, factutum qoidem paria ebriis, sed noo tamen ea destinatione, & mente nihilominus perstante in proposito. Quod qoidem aliunde impugnatur non modò à Philooe, dum quæstionem edisserit, *inebrietúr-ne sapiens*, quam studiosè tractatam dicit à plerisque Philosophis; sed etiam à Seneca ipso: *Nam si*, inquit, *argumentaberis Sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam-si temulentus sit: licet colligas; nec veneno poto moriturum; nec opio sumpto dormiturum, nec elleboro accepto, quicquid in visceribus hærebit, eiecturum. Sed si tentantur pedes, lingua non constat; quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?* Dieeres Lucretium eodem respexisse, cùm fœditatem, incommodáque ebrietatis sic attigit: lib. 5. lib. 2. & lib. 15. c. 2. lib. 7. lib de plant Noe. Epist. 83.

—cùm vini vis penetrauit, lib. 3.
Acris, & in venas discessit diditus ardor;
Consequitur grauitas membrorum; præpediuntur
Crura vacillanti; tardescit lingua; madet mens;
Nant oculi; clamor, singultus, iurgia glliscunt, &c.

Non ad Rempublicam accessurum, neque Principatum gesturum; nisi quid interuenerit.

℣. 11. Οὐδὲ πολιτεύσεσθαι. Duo heic affinia Effata connecto; & ad interpretationem addo, *nisi quid interuenerit*, authoritate Senecæ fretus, ea quo potuisset fortassis quoque in teatum restitutio induci. Verba nempe illius sunt:

de ot. sap. cap. 30. sunt; *Duæ maximæ hac in re dissident Sectæ Epicureorum & Stoicorum; sed vtraque ad otium diuersâ viâ mittit. Epicurus ait: Non accedet ad Rempub Sapiens, nisi si quid interuenerit: Zeno ait: Accedet ad Rempub nisi si quid impedierit; alter otium ex proposito petit; alter ex causa.* Huiuscemodi interim exceptio Responsionis est loco ad id, quod potest obiici de neglectu Patriæ, publicæve vtilitatis; cùm si interuenerit tempus, quo Patria consilio, opéque Sapientis indigeat, ille sit ipsius saluti otium suum posthabiturus. Quamobrem
ap. Arrian. lib. 3. c. 7. & corruunt, quæ hoc etiam loco Epictetus exaggerat, ipse præsertim ex ea Secta, cuius Principibus Zenoni, Cleanthi, Chrysippo,
de Stoic. repug. obiicit Plutarchus, quòd cùm Sapientem adhortarentur ad capessendum Rempub. ipsi tamen fuerint laudatam Epicuro tranquillitatem sequuti. Corruunt &
orat. pro Sext. quæ Cicero habet, dum commemorando, iuxta decreta Epicuri, *omnia suâ causâ facere Sapienteis; Rempublicam capessere hominem sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosâ vitâ, & plenâ, & confertâ voluptatibus*; ita subnotat, quasi sensus sit, *vaticinari, atque insanire eos, qui dicant dignitati esse seruiendum; Reipub. consulendum; officij rationem in omni vita non commodi esse ducendam; subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam* Eodem spectat, quod ad Trebatium scribens, *Quid fiet*, inquit, *populo Vlubrano, si tu statueris* (nempe cùm foret Epicureus) *πολιτεύεσθαι non oportere?* Posset porrò heic alia quoque adhiberi exceptiu, quæ
de An. tranq. serm. 19. apud Plutarchum est, & à Stobæo etiam refertur. Quippe Epicuri sententia fuisse legitur, οὐ δεῖν ἡσυχάζειν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρῆσθαι πολιτευομένους, καὶ πράσσοντας τὰ κοινὰ τοὺς φιλοτίμους, καὶ φιλοδόξους, ὡς μᾶλλον ὑπ' ἀπραγμοσύνης ταράττεσθαι, καὶ κακοῦσθαι πεφυκότας, ἂν ὧν ὀρέγονται, μὴ τυγχάνωσιν, *Iis, qui suapte natura ambitiosi, gloriæque appetentes sunt, non esse quiescendum, sed publicæ administrationi, actuosæque vitæ se dedentibus naturæ obsequendum: scilicet, cùm sint ita comparati, vt ex otiosa potiùs vita perturbationem, & molestiam, dum quod concupiscunt, non assequuntur, trahant.* Quod quidem cum eo cohæret, quod Theo-
in Amar. dorus Prodromus ait statuere Epicurum, ἀγαθὸν ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν, *bonum cuiusque esse voluptatem.* An autem propterea vocet Epicurus ad Rempub. illos potiùs, qui non possunt regere præclarè, vt ille quidem obiicit, non est agnitu operosum. Siquidem nihil aliud voluit Epicurus, quàm esse quidem Philosophicum otium negotiosæ vitæ, cæteris paribus, præferendum: Verùm, si quis vrgeri se gloriæ quasi stimulo sentiat, ac aliunde actuosus sit, publicísque rebus gerendis idoneus, insuper verò aut nascendi conditio, aut fors, & occasio ianuam facilem ad publicæ rei administrationem aperiat; esse cur is vitam præferat actuosam: quatenus obseruare licet, non esse minùs laboriosum natis ad negotium versari in otio, quàm natis ad otium versari in negotio. Porrò, si quis aut suâ naturâ ad otium comparatus sit, aut ambitionem, vanitatémque vi rationis repressserit, aut quid id sit rei expertus, quasi ex procellis emerserit; meritò censet Epicurus esse illi otium longè præstabilius; neque esse congruum, vt illud cum vita actuosa commutet; nisi quid fortè interueniat ex parte Reipublicæ, quod eius industriam deposcat.

Ac nemini quidem non notum, quàm multa possent hoc loco dici de beata illa tranquillitate, qua frui in secessu philosophico, siue Philosophiæ quasi sinu licet; déque ærumnosa agitatione, quâ in ipso veluti salo negotiorum ciuilium diuexari necesse est; sed volens prætereo, adnotóque solùm videri Epicurum tantò sentire, quàm Zenonem præstantiùs, quantò ipse quidem per se, ac spontè otium eligit, Zeno autem ad illud, nisi ex accidenti, & quia à negotio arcetur, non tendit; vt taceam videri animi modestiam à Republica abstinere, ad quam necessitas non vocet; animi autem præsumptionem in eam se vltrò ingerere, etiam cùm nihil est, quod obstet. Et vide quid etiam Seneea hac de re, *Negant*, inquit, cap. 35.
nostri sapientem ad quamlibet Rempublicam accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad otium veniat? Vtrum quia Respublica illi deest, an quia ipse Reipub. si omnibus defutura Respub. est (semper autem deerit fastidiosè quærentibus) interrogo, ad quam Rempub sapiens accessurus sit? Ad Athenensium, in qua Socrates damnatur; Aristoteles, ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? Negabis mihi accessurum ad hanc Remp. Sapientem. Ad Carthaginensium ergo Remp. sapiens accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuique infesta libertas est, summa æqui, ac boni vilitas, aduersus hosteis inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostilitas? Et hanc fugiet. Si percensere singulas voluero, nullam inueniam, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si non inuenitur illa Respub. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse otium necessarium; quia quod vnum præferri poterat otio, nusquam est. Cùm id verò habeat aduersus Zenonem, en, cætera inter, quid pro
Epicuro; *Potest ergo & ille, cui omnia adhuc in integro sunt, antequam vllas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus commendare se bonis artibus, & illud beatum otium exigere, virtutum cultor, quæ exerceri etiam à quietissimis possunt*, &c. cap. 30. Prætereo autem, vt subinde peregregiè amplificet, quod Anaxagoras insinuauit, qui cùm secessisset, & neglectis publicis rebus, in rerum naturalium contemplatione versaretur, obiiciente quodam *nulla ne tibi patria est curæ? Bona verba*, inquit, *mihi enim vel maximè patria est curæ*: cælum ostendens, quod quidem apud Laërtium est. Addo solùm, quod posteà habet, vt ostendat agere Sapientem etiam in secessu suas in Repub. parteis, *Nam, quo animo*, inquit, *sapiens secedit? Vt sciat se tum quoque ea acturum per quæ posteris prosit. Nos certè sumus, qui dicimus & Zenonem, & Chrysippum maiora egisse, quam si duxissent exercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non vni ciuitati, sed toti humano generi tulerunt. Quid ergo est, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura*

sæcula

ſæcula ordinet, ne apud paucos concionetur, ſed apud omneis omnium gentium homines, quique ſunt, quique erunt? Quem in ſenſum Lucretius quoque docet Epicurum longè vtiliora, quàm Cererem, Bacchum, Herculem generi humano feciſſe, cùm

lib. 5. ——— *talia nobis*
Pectore parta ſuo, quæſitáque præmia liquit,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos ſolatia vitæ.

Non Cynico ritu victurum, neque mendicando vitam quæſiturum.

ψ. 13. Οὐδὲ κυνιεῖν. Heic duo quoque, tanquam ad idem attinentia Effata connecto. Interpretor autem, *non Cynico ritu victurum,*
3. de fin. inductus illo Ciceronis loco, *Cynicorum autem rationem, atque vitam alij cadere in Sapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi fortè caſus inciderit, vt id faciendum ſit; alij nullo modo.* Nam ſi Stoïcorum fuit dogma, Κυνιεῖν τὸν σοφὸν, itémque Τὸν κυνισμὸν ἔυτονον ἐπ' ἀρετὴν ὁδόν, *Cynicam viuendi rationem rectiſſimam eſſe ad virtutem viam:* (vti apud Laërtium eſt) aliqui tamen Stoïcorum (de iis enim Cicero loquitur) adſtipulati minimè ſunt; videtur profectò, debuiſſe adhuc minùs Epicuro placere ea, quæ dicta eſt ἀναισχυντία Κυνικὴ, *Cynica inuerecundia.* Sanè verò cùm Cyniſmus nihil aliud ſit, quàm ratio viuendi, cuiuſmodi eſt aliorum animalium nullis legibus addictorum; non eſt quidem ille ex ſe, atque abſolutè damnandus, provt eſt ſecundum naturam, ac homines poteſt innumeris curis, quibus in ciuili ſocietate diſcruciantur, eximere; verùm poſitis, vt ſe habent, rebus, & natis, ac viuentibus in ea hominum ſocietate, quam ſeruari incolumem ſingulorum intereſt, neceſſe eſt (ac poteſt etiam ſecundum naturam cenſeri) quemque in illa ſic viuere, vt eius leges non offendat, bonúmque adſciſcens, non accerſat malum. Sunt autem in omni ferè ſocietate, præter leges cæteras, etiam nonnullæ ad honeſtatem, ſiue decorum attinentes, quas ſi violare cuique impudenter, impunéque licuerit, rerum perturbatio breui conſequatur. Huiuſcemodi præ cæteris ſunt quæ ad Venereorum tractationem ſpectant; quippe cùm mira illicò labefactatio futura ſit, ſi ea paſſim liceant, quæ paria, niſi etiam peiora, belluis, Crates, Diogenéſque in propatulo, inuerecundéque egerunt. Nihil ergo mirum, ſi Epicurus huiuſmodi mores alienos à Sapiente cenſuerit.

Ad poſteriorem partem, quæ eſt de mendicitate, quod ſpectat, non improbauit quidem Epicurus, prandere patienter olus Cynicos, ac ideò nolle Regibus vti; quippe cùm & ex aliàs dictis, & ex infrà fuſiùs dicendis, nihil æquè probauerit, ac ſimplicem, tenuem, facilè parabilem victum: At cùm paruum ſit, quo id conſtat, noluit ſapientem eò demitti, vt mendicando illud requirat, ſicque ipſi obiici poſſit,

Horat. 1. ——— *Tu poſcis vilia; verùm es*
Dante minor; quamvis fers te nullius egentem: Epiſt. 17.

Verùm ſi fortuna adeò ſit iniqua, vt illud ipſi non ſuppetat; cenſuit id eſſe potiùs propriâ induſtriâ comparandum, & profitendo quidem Sapientiam (ne deſinat, etiam donec neceſſaria apparebit, philoſophari) quemadmodum proprio Effato dicetur aliquantò pòſt.

Tametſi fuerit oculis captus, fore nihilominùs adhuc beatæ vitæ participem.

ψ. 15. Ἀλλὰ καὶ πηρωθεὶς τὰς ὄψεις. Præmitto ſtatim voci βίου vocem εὐδαίμονος, tum quia alioquin dicere eum, qui fuerit oculis captus, fore ſimpliciter participem vitæ, videri poteſt ridiculum; quaſi cenſeri idem poſſet, cæcum eſſe, & mortuum eſſe; tum quia, cùm id ſit conſentaneum ſuperiori illi Effato, Κἂν στρεβλωθῇ, &c. B. Clemens Ale- 4. ſtrom.
xandrinus vtrumque ex Platone Effatum huiuſmodi cum voce refert; Κἂν στρεβλῶται, inquit, ὁ δίκαιος, καὶ ἐξορύττηται τὼ ὀφθαλμὼ, ὅτι εὐδαίμων ἔσται, *Iuſtus, licet torqueatur, licet effodiantur illi oculi; beatus nihilominùs erit.* Videtur proinde Epicurus eo loqutus ſenſu, quem exprimit Seneca, dum etiam pro ipſo Epicuro diſputans aduerſus Stilponem, qui fuit ex Megaricis, *Hoc inter nos*, inquit, *&* Epiſt. 9.
illos intereſt, Noſter Sapiens vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit; illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, Sapientem ſeipſo eſſe contentum; ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & contubernalem, quamvis ſibi ipſe ſufficiat. Vide, quàm ſit contentus? Aliquando ſui parte contentus eſt. Si illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit; ſi quis oculum caſus excuſſerit; reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore tam lætus, quàm integro fuit. Verùm rem expreſſiùs audire ex ipſo Cicerone licet, *Non ſine cauſa* 5. Tuſc.
igitur, inquit, *Epicurus auſus eſt dicere ſemper in pluribus bonis eſſe Sapientem, quia ſemper ſit in voluptatibus; ex quo effici putat ille, quod quærimus, vt Sapiens ſemper beatus ſit. Etiam-ne ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? Etiam: nam iſta ipſa contemnit. Primùm enim horribilis iſta cæcitas, quibus tandem caret voluptatibus?* Et ſtatim: *Animo autem multis modis, variiſque delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui viuere eſt cogitare. Sapientis enim cogitatio non fermè ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. Etenim ſi nox non adimit vitam beatam; cur dies nocti ſimilis adimat?* Et aliquot aliis exemplis propoſitis, *Diodorus Stoïcus cæcus multos annos noſtræ domi vixit. Is verò, quòd credibile vix eſſet, cùm in Philoſophia multò etiam magis aſſiduè, quàm anteà verſaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur, cúmque ei libri noctes, & dies legerentur; quibus in ſtudiis oculis non egebat; tamen, quod ſine oculis fieri poſſe vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens diſcentibus, vnde, quò quámque lineam ſcriberent. Aſclepiadem ferũt non ignobilẽ Eretrium Philoſophum, cùm quidã quæreret, quid ei cæcitas attuliſſet,*

attulisset, respondisse, vt puero vno esset comitatior: Et mox, *Democritus, luminibus amissis, alba scilicet & atra discernere non poterat: at verò bona, mala, æqua, iniqua, honesta, turpia; vtilia inutilia; magna, parua, poterat; & sine varietate colorum licebat viuere beatè; sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem adspectu oculorum arbitrabatur; & cùm alij sæpe, quod esset ante pedes, non viderent; ille in infinitatem omnem peregrinabatur, vt nulla in extremitate consisteret.*

Fieri posse, vt mœreat: itémque, vt in Ius vocetur.

ỷ. 18. Καὶ λυπηθήσεσθαι. Videtur primus Interpres legisse μὴ λυπηθήσεσθαι, quando locum reddidit, *Mœrore item non conficiendum Sapientem*. Verùm omnes tam MSS. quàm editi Codices nullam præferunt negationem. Ac si sensus quidem necessariò is fieret, vt intelligeremus Sapientem confectum, consumptúmve iri mœrore; foret locus planè suspectus, propter mox & antè allata de beatitudine etiam in cæcitate, tormentísque non amissa; at quia potest talis esse, vt intelligamus futurum, vt Sapiens molestiam, dolorémve sentiat, ex quo etiam gemat, suspiriáque ducat, & effundat lacrymas (quod ne Seneca quidem prohibet, dum, *Nunquam ego*, inquit, *a te, ne ex toto mœreas, exigam*) ideò non est visa adsciscenda negatio. Certè & videtur hoc Effatum prolatum fuisse aduersus ipsam Stoïcorum ἀπάθειαν quam, quia vox *impatientia*, vel adnotante Seneca, est ambigua, impassibilitatem liceat dicere, sicut ex Plutarcho intelligi licet. Scribit nimirum Epicureos *repugnare iis, qui in amicorum morte prohibent mœrorem, lacrymas, & suspiria ac gemitus, & dicere*, Τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ὑφ᾽ ἑτέρου κακοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος, ἢ δοξομανίας ἀκράτου, καὶ λύσσης. διὸ πάσχειν τι βέλτιον εἶναι, καὶ λυπεῖσθαι, καὶ μὴ διαβρέχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τήκεσθαι, καὶ ὅσα δὴ παθαινόμενοι, καὶ γράφοντες ὑγροί τινες εἶναι, καὶ φιλικοὶ δοκοῦσι, *Illam mœroris detractionem quæ Passionis expertem reddat, ab alio maiore malo proficisci, immanitate scilicet, ac immoderata ambitione, & rabie. Itaque præstabilius esse, passionem quandam experiri, mœrore quopiam affici oculos non pati turgere, sed in lacrymas fluere, & quæcumque ij patiuntur, aut fingunt, qui affectu tenero esse, amantésque videri volunt.* Et quoniam subiicit Plutarchus dicere Epicurum ista, cùm aliis multis in locis, tum speciatim in Consolatione, quam ad Hegesianactem patrem, & Dositheum fratrem Pyrrhonis demortui conscripsit; respexisse huc credas Senecam, dum Consolationem ad Polybium scribens, & Stoïcis suis repugnans, verbis iam ex ipso recitatis, subdit, *Et scio inueniri quosdam duræ magis, quàm fortis prudentiæ viros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi verò videntur nunquam in huiusmodi casum incidisse: alioquin excussisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos veri etiam inuitos compulisset. Satis præstiterit ratio, si id vnum ex dolore quod & superest, & abundat, exciderit. Nam vt quidem nullum omnino eum esse patiatur, nec sperandum vlli, nec concupiscendum est. Hunc potiùs modum seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniam; & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis est, nec emotæ. Fluant lacrymæ, sed eædem desinant; trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum*, &c. Credas & aliunde exemplum illius *immanitatis, feritatísve*, siue vt Plinius loquitur, *rigoris, atque toruitatis duræ & inflexibilis*, expressum in eo Stoico, quem Agellius se vnà cum Philosopho Tauro, & quibusdam aliis inuisisse laborantem, scripsit: *Vidimus*, inquit, *hominem doloribus cruciatibúsque alui, quod Græci κωλὶν dicunt, & febri simul adrapida afflictari, gemitúsque ex eo compressos erumpere spiritúsque, & anhelitus è pectore eius euadere, non dolorem magis indicantes, quàm pugnam aduersus dolorem*. Et posteà: *Vidistis inquit Taurus, non sanè iucundum spectaculum, sed cognitu tamen vtile, congredienteis, compugnanteisque Philosophum, & dolorem. Faciebat vis illa & natura morbi, quod erat suum, distractionem, cruciatúmque membrorum; faciebat autem contrà ratio, & natura animi quod erat æquè suum; perpetiebatur, & cohibebat coërcebatque intra sese violentias effrenati doloris. Nullos eiulatus nullas complorationes, ne vllas quidem voces indecoras edebat; signa tamen quædam, sicut vidistis, exsistebant, virtutis, & corporis de possessione hominis pugnantium.* Nempe, si adfuisset Epicurus, esse præstabilius duxisset, sinere illos gemitus, spiritus, & anhelitus, sponte quasi effluere, quàm præ ambitione, cupiditatéve testandæ constantiæ illos ita comprimere, vt tandem tamen maiore cum noxa torrentis instar erumperent.

Cùm Epicurus verò hoc loco illam Stoïcorum ἀπάθειαν, *impassibilitatem*, seu mauis, *affectuum vacuitatem* improbet; constat ipsum eadem sentire cum Pythagora (aut Pythagoreis certè, qui apud Stobæum) itémque Platone, Aristotele, cæteris, qui non ἀπάθειαν, seu μετριοπάθειαν, *temperationem affectuum* probarunt. Cæterùm, ne aliunde quoque ipsis Stoïcis inuidia quæratur, videntur illi à suo Paradoxo exclusisse eas perpessiones corporis, quæ ab arbitratu nullatenus pendent, cuiusmodi imprimis est cruciatus, dolórque ex morbo, vt colligi potest ex iis, quæ Taurus apud Agellium posteà disseruit; comprehendisse autem dumtaxat affectus, qui in ipso animo sint, vt lætitiam, mœrorem, spem, metum, cupiditatem, iram. Quin etiam, non negarunt quidem, quin primi horum affectuum motus suboriantur in nobis; sed esse illos ex Seneca, & Epicteto inuoluntarios, neque dici propriè affectus, quousque fiunt συγκαταθέσεις, *mentis assensiones*, seu *approbationes*; hoc est, ex iudicio, opinione, arbitratu fiant. Hoc itaque supposito, dissidium inter Stoïcos, Philosophósque cæteros fuit, quòd illi in totum rescindi, absoluique affectus voluerint, cæteri autem temperari seu ad mediocritatem reduci. Ecce nimirum Cicero. *Cùm, inquit, antiqui perturbationem animi ex homine non tollerent, naturáque & condolescere, & concupiscere, & extimescere, & efferri lætitiâ dicerent; Zeno* omnibus

Margin notes (left): Consol. ad Polyb. cap. vit. — Epist. 9. — 2. adu. Col. — loc. cit.

Margin notes (right): lib 7. cap 19. — lib 12. c. 5. — loc. cit. — 2. de Ira 3. — Arr. lib. 1. cap. 19. — 1. Acad.

omnibus his quasi morbis voluit vacare sapientem. Pergit verò: *Cúmque eas perturbationes antiqui naturaleis dicerent, & rationis experteis, aliáque in parte animi Cupiditatem, in alia Rationem collocarent; ne his quidem assentiebatur: nam & perturbationes voluntarias esse putabat, opinionísque iudicio suscipi, & omnium perturbationum arbitrabatur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam.* Quo ex loco intelligi licet, Stoicos ideò existimasse posse in totum rescindi affectus, quòd forent ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, *in parte animi principe*, siue rationali, sicque à rationis arbitrio penderent, nihil scilicet existentes aliud, quàm iudicia, & opiniones, quemadmodum illos superiùs defininenteis audiuimus; cæteros autem reputasse non posse ex toto, quia forent in parte bruta animæ, essséntque adeò incompositi motus, quos Ratio quidem regere, at non omnino tollere, néve prorsus essent, posset obstare. Illhæc habet fusè Plutarchus, ostendens tum reuerà esse duas animæ nostræ parteis, & affectus in alia, quàm Rationali sedem habere; tum neque posse fieri, neque è re etiam nostra esse, vt affectus planè, prorsúmque aboleantur. Vt prætercam autem, quod ille attribuit quoque Epicuro, vt τὸ ἡγεμονικὸν ἀπαθὲς, *partem animi principem affectuum expertem* autumauerit. Quod superest, referre præstat, quod apud Ciceronem Crantor, dum, *Minimè*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnoperè laudant, quæ nec potest vlla esse nec debet. Ne ægrotus sim, inquit, sed si fuerim, sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur à corpore; nam istud nihil dolere; non sine magna mercede contingit; immanitatis in animo, & stuporis in corpore.* Quo loco vides notari eamdem, quæ ab Epicuro obiecta fuit, ὠμότητα, *immanitatem*: sed vt subiiciam in eumdem sensum, quod apud Agellium Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπαθείας disseruit, & lacessitus quidem à quodam Stoïco, tanquam minùs sapienter, & parùm viriliter dolorem ferret ex morte pueri, quem amauerat; *In ea dissertatione*, inquit Agellius, *huiuscemodi sensus est: Quod nullus vsquam homo qui secundùm naturam sentiret, & saperet, affectionibus istis animi, quas πάθη appellabat, ægritudinis, cupiditatis timoris, iræ, voluptatis, carere, & vacare totis posset, & omnino non dolere. Atque, si posset etiam obniti, non ex re id esse melius; quoniam langueret animus, & torperet, affectionum quarumdam adminiculis, vt necessario plurimum imperio priuatus. Dicebat enim sensus istos, motúsque animi, qui cùm immoderatiores sunt, vitia fiunt, innexos, implicatósque esse vigoribus quibusdam mentium, & alacritatibus. Ac propterea si omnino omneis eos imperitiùs conuellamus, periculum esse, ne eis adhærenteis bonas quoque, & vtileis animi indoleis amittamus. Moderandos esse igitur, & scitè considerátéque purgandos censebat, vt ea tantum, quæ aliena sunt, contráque naturam videremur, & cum pernicie agnata sunt, detrahantur; ne profectò id accidat, quod cuipiam Thracio insipienti, & rudi in agro, quem emerat, procurando venisse vsu fabula est.* Tum autem fabulam denarrat quæ trita cùm sit, apponere præstat, quod dissertationem quasi excipiens, habet Lactantius, dum postquam furiosos dixit Stoïcos, quòd hominem rebus à natura insitis castrare quodammodo velint; ac tale hoc esse, quale si velint aut metum detrahere ceruis, aut venenum anguibus, aut iram feris, aut placiditatem pecudibus; tum subdit: *Sed homines Prudentes non intelligunt, cùm vitia ex homine tollunt, etiam se virtutem tollere, cui soli locum faciunt. Nam si virtus est in medio iræ impetu seipsum cohibere, ac reprimere, quod negare non possunt; caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinem corporis continere; virtute careat necesse est, qui libidinem, quam temperet, non habet. Si virtus est cupiditatem ab alieni appetitione frænare; nullam certè virtutem potest habere, qui caret eo ad quod cohibendum virtutis vsus adhibetur. Vbi ergo vitia non sunt, nec virtuti quidem locus est; sicut nec victoria quidem, vbi aduersarius nullus est. Ita fit, vt bonum sine malo esse in hac vita non possit. Affectus igitur quasi vbertas est naturalis animorum. Nam sicut in senteis ager, qui est naturâ fœcundus, exuberat; sic animus incultus vitiis sua sponte inualescentibus velut spinis obducitur. Sed cùm verus cultor accesserit, statim cedentibus vitiis, fruges virtutis oriuntur.* Prætereo autem, quod deinceps præclarè ostendit, Stoïcos quoque eosdem affectus sub nominibus aliis admisisse; vt cùm pro *cupiditate, substituere voluntatem; pro lætitia, gaudium; pro metu, cautionem.* Præteredò & quæ Seneca in oppositum congerit; adnotóque solùm Sanctos Patres, ac speciatim B. Hieronymum declarare quemadmodum *non Stoicorum, sed Peripateticorum sententiæ omnis S. Scripturæ authoritas consentiat*; & aliquos etiam, vt B. Augustinon tam mediocritatem, quàm circumstantias in affectibus attenderent. *Quippe in disciplina nostra, non quæri, vtrùm pius animus irascatur, sed quare irascatur; nec vtrùm sit tristis, sed vnde sit tristis; nec vtrùm timeat, sed quid timeat*, &c. Sed hæc iam satis; cùm & sint plura hac de re dicenda inferiùs.

Vt quidpiam nunc quoque subiiciam de posteriore Effati parte, quæ de in ius vocando est; eam solùm posuisse Epicurus videtur, ne quis Sapienti verteret probro, nisi ita viueret, vt omnem inuidiam, calumniam, omnémque adeò accusationem, damnationémque deuitaret. Etenim in Sapientis quidem potestate est, vt bene, & ex virtute viuat; sed non, ne cæteros erga se malignos, iniustósque experiatur: neve ab ipsis præter fas, & æquum vocetur in ius, causámque apud iudices, etiam iniquos, dicere teneatur. Recens adhuc erat memoria damnati morte Socratis; ac recentior adhuc Aristotelis, ideò coacti aufugere, ne bis ab Atheniensibus in Philosophiam peccaretur. Quanquam nihil necesse est inductionem contexere; cùm sit passim notum, quod Cicero ait, *hoc in omni Populo fieri*; hoc est, vulgò *omnem virtutis exsuperantiam odio haberi.* Ac verum quidem est homines sic esse vulgò comparatos, vt quam virtutem incolumem oderint, sublatam ex oculis quærant; ac damnent ipsos iudices, & accusatores ignominia multent: sed vtcumque sapiens

Margin notes: lib. de virt. moral. — 1. plac. 13. — 3. Tusc. — lib. 19. c. 12. — lib. 6. c. 15. — Epist. 85. — lib. 1. adu. Pelag. — 9. ciuit. 5. — 3. Tusc.

oppressus id futurum prospiciat; solatio tamen præcipuo est, quòd fretus serena, tutâque conscientia, & ad quemlibet, quantumvis iniquum fortunæ euentum paratus, sit sibi ipsi murus aheneus, ac in iudiciis animosè, imperturbatéque versetur.

Conscripturum quidem libros aliquos; non scripturum tamen, nec recitaturum Panegyricas Orationes.

ỳ. 11. Καὶ συγγράμματα καταλείψειν. Quòd priori huic parti, subiiciatur posterior οὐ πανηγυριεῖν δὲ, cum particula aduersatiua; ideò interpretor *non scripturum sapientem panegyricas orationes*; addóque, *neque ipsum in solemni pompa eas recitaturū*, quòd orationū recitatio
in Onom. scriptioni cōsentanea sit; & Pollux præsertim τὸ πανηγυρίσαι definiat, τὸ πανηγυρικὸν λόγον ἐξειπεῖν, ἢ πανδήμους λόγους εἰπεῖν. Fuit certè istud consonum, non modò præmisso Effato, ὁ μεμορφῶσθαι καλῶς, cùm nulla oratio esse magis compta, quàm panegyrica debeat; verùm ipsis quoque Epicuri moribus, iuxta illud aliàs relatum, quod ait apud Senecam,
Epist. 29. *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego scio non probat populus, quæ probat populus* (adde & quibus applaudere solet in panegyricis orationibus) *ego nescio*. Atque id quidem ne memorem, quod idem habet Seneca; cùm
Epist. 79. de Epicuro loquens, *Hic*, inquit, *ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes, in quadam Epistola, cùm amicitiam suam, & Metrodori grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, Nihil sibi, & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solùm habuisset, sed penè inauditos.* Quod ad rem verò ipsam spectat; cùm esse laudabile possit, conscribi à Sapiente libros, in quibus, vt ex Seneca non multò antè retulimus, ea tradat, per quæ prosit posteris; qui possit tamen panegyricas, populareis ve habere orationes, quin iure quadrare in ipsum censeatur, quod à nonnullis Sancto-
Tert. de An. cap. 1. Hieron. Ep. ad Iulian. 2. Tuscul. rum Patrum Philosophis obiicitur, cùm definiunt Philosophum *gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium*. Præclarè certè Cicero: *Est enim*, inquit, *Philosophia paucis contenta iudicibus, multitudinem consultò ipsa fugiens; eique ipsi & suspecta, & inuisa; vt vel si quis vniuersam velit vituperare, secundo id populo facere possit.*

Rei familiaris curam habiturum; sed citra ditescendi cupiditatem tamen.

ỳ. 13. Καὶ κτήσεως προνοήσεσθαι. Coniunctionem adhibeo iuxta mss. Et quasi sit phrasis præcedenti consimilis, vice insequentis vocis φιλαγρεύσειν, cuius nulla commoda interpretatio haberi valeat; repono, οὐ φιλαργυρήσειν δὲ, quasi hæc sit cautio priori parti adhibita, ne in cura, ac prouidentia rei familiaris peccetur, vt & familiare, & procliue
4 var. hist. 17. est. Aduersatur certè huic excessui tum illa, de qua inferiùs dicendum, αὐτάρκεια Epicuro laudata; tum quod Ælianus, ac Stobæus habent, sententiam Epicuri esse, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν, *Cui pauca non sufficiunt, illi nihil est satis.* Quod sanè consonat cum eo, quod Seneca ait dixisse Epicurum, *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi Dominus sit, tamen miser est.* Epist. 9. Contendit porrò interim non esse Sapienti negligendam rem familiarem; quia id sit è re, atque vsu vitæ; ne si nimirùm pessum eat, ac deinceps quæ sunt ad vitam necessaria non suppetant, philosophando obex fiat; dum aut laboriosè requirenda erunt, quæ potuerant nullo, exiguóve negotio seruari; aut mendicandum, petendúmque importunè ex alio, quod quis potuerat ex seipso facili studio obtinere: aut senescendum, ægrotandum, moriendum est in egestate, quæ tranquillitati non parum officiat. Quod enim Democritus, aliique laudantur, qui proiecisse diuitias, vt onus, ac impedimentum ad philosophandum dicuntur; si illi quidem sic abiecere omneis omninò diuitias, vt etiam necessaria ad vitam non seruauerint, qui laudi verti ipsis possit, cùm, nisi amissam simul vitam voluerint, requirendum deinceps fuerit, quod ad manum habuerant, vt transigere ipsam possent? Sin necessaria retinuerunt; tum commendari quidem possunt, quòd superflua dimiserint, & cum ipsis maximam partem sollicitudinis deposuerint; sed nihilominus eius partis, quam seruatam sibi fecerunt, non debuit cura negligi, ne eo fine, ob quem seruatam sibi fecerant, frustrarentur. Et sanè, cùm Democritus heic potissimùm memoretur, ille nihil aliud, quàm diuiso suis cum fratribus patrimonio, maiorem illis partem concessit, ac minorem sibi, eam videlicet quæ argento constaret, assumpsit, vt iis, quas suscepturus erat peregrinationibus commodiorem, neque minorem centum talentis (totidemve nostratium scutatorum millibus,) vt Laërtius quidem ex Demetrio refert. Ad id, quod potest iure requiri; debeatne sapiens reiicere, abiicereve quas Fortuna sibi opes obtulerit; ecce loquens Plutarchus de Sapiente conuersante cum Principe, *Diuitias*, inquit, *& gloriam, potentiámque non affectabit quidem; sed neque etiam recusabit, vbi vltrò aduenerint, moderatione animi seruata.* Seneca autem, *Sicut sapiens*, inquit, *nullum denarium intra limen suum admittet malè intrantem;* de vi. be. cap. 23. *ita & magnas opes, munus fortunæ, fructúmque virtutis non repudiabit, nec excludet.* Ac statim: *Nec, vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? Vtrum-ne inutiles estis; an ego vti diuitiis nescio?* Dixerat autem priùs, *Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti viro sit animum explicandi suum in diuitiis, quàm in paupertate; cùm in hac vnum genus virtutis sit non inclinari, nec deprimi; in diuitiis & temperantia & liberalitas, & diligentia, & dispositio, & magnificentia campum habeat patentem.* cap. 22. Et mox; *Quædam enim, etiam si in summam rei paruæ sunt, vt & subduci sine ruina principalis boni possint; adijciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiam, & ex virtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ, & exhilarant, vt nauigantem*

secundus

secundus, & ferens ventus; vt dies bonus, vt in bruma, ac frigore apricus locus. Paucis verò interpositis: *Quid ergo, inquis, me derides; cùm eundem apud te locum habeant, quem apud me? Vis scire quàm non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferent, nisi semetipsas; tu stupebis, & videberis tibi sine te relictus, si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habent; apud te summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt; tu diuitiarum es.* Concludit: *Desine ergo Philosophis pecuniâ interdicere; nemo Sapientiam paupertate damnauit.*

Aduersus Fortunam se comparaturum.

ỽ. 25. Τύχῃ τε ἀντιτάξεσθαι. Faciunt ad hoc Effatum varia, quæ Epicurus deinceps dè Fortuna habet. Verùm ne quidpiam præoccupemus, obseruo solùm non esse hoc inter munera Sapientiæ postremum, vt animum firmet aduersus fortuita, dum præstat ne aliquid ipsi accidat quasi improuisum, & de quo leniter ferendo non antè cogitauerit, nempe, vt Socrates aiebat, non debet minùs vir Sapiens, donec prospera est fortuna, comparare sibi præsidia, quibus aduersam fortiter ferat, quàm secundo nauigans vento instructus esse præsidiis, quibus tempestatem excipiat. Cùm prosit porrò cogitare quicquid sinistri contingere pro vitæ conditione potest, orbitatem, naufragium, exilium, vulnera, tormenta, morbos, ingratitudinem, calumniam, contumeliam, cæteraque innumera; ac dicere posse quoties accidunt: non hæc mihi noua inopináve surgunt, — Stob.ser. 5.

> *Omnia percepi, atque animo mecum antè peregi;* — 6.Æn.

tum insignis præsertim ratio præmuniendi sese aduersus Fortunam esse ea videtur, quam ex Epicuro fusè deducit Seneca; in eo nimirùm se exercere, ac se eò sponte reducere, quò vix vlla malignitas fortunæ deducere possit. Ita scilicet ad Lucilium: *Cæterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam, interponas aliquot dies, quibus contentus minimo, ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi; hoc est, quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se preparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc sequuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati prope ad inopiam accesserunt, ne vnquam expauescerent, quod sæpe didicissent.* Et statim: *Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna; hoc enim, quod necessitati sat est, debet, etiam irata.* — Epist.18.

Amicum non difficilem quæsiturum.

ỽ. 26. Φίλον τε οὐ δαπανῶν κτήσεσθαι. Repono οὐ δαπανῶν pro οὐ δῆτα, quia quantum alioquin vox hæc Epicuri mēti aduersetur, tum paolò antè dicta de habenda amicis gratia; tum subiicienda paullò pòst de comparatione amicitiæ, déque oppetenda etiam pro amicis morte; tum commemoranda inferiùs Rata illa Sententia ὧν ἡ σοφία, &c. tum improbata Epicuro apud Senecam Stilponis opinio, *Sapientem seipso esse contentum, & propter hoc amicis non indigere*: tum multa alia, maximè verò πολυφιλία illa, quâ dum viueret, Epicurus floruit, declarant. Quamobrem autem pro οὐ δῆτα, οὐ δαπανῶν substituam, id facit, quòd & minima fiat immutatio, & videatur eodem potuisse Epicurus respicere, quò Seneca, dum amici deligendi præcepta tradens, *Præcipuè*, inquit, *vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constet illi licet fides, & beneuolentia; tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.* Quò spectat & illud M. Tullij, dum, *Simplicem*, inquit, *& communem, & consentientem, & qui rebus iisdem moueatur, eligi par est; quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum; neque verò, qui non iisdem rebus moueatur, & naturâ consentiat, aut fidus aut stabilis potest esse.* Et rursùs: *Accedat huc suauitas quædam oportet sermonum, atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiæ, tristitia autem, & in omni re seueritas absit. Habet illa quidem grauitatem; sed in amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem felicitatémque procliuior.* Vno verbo præclarè Horatius postquam illud præmisit, — de tranquill. cap.7. — lib.de amic.

> *Postera lux oritur multò gratissima; namque* — 1.ser.Sat 5.
> *Plotius, & Varius Sinuessæ, Virgiliúsque*
> *Occurrunt: animæ, quales neque candidiores*
> *Terra tulit, neque queis me sit deuinctior alter.*
> *O qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!*

Tum pergit,

> *Nil ego contulerim iucundo sanus Amico.*

Bonæ famæ eatenus curam, quatenus despectui non sit habiturum.

ỽ. 27. Εὐδοξίας ἐπὶ τοσοῦτον φροντιεῖσθαι. Quam Epicurus heic adhibet, non potest ea esse non inculpata, vt loquũtur, cautela. Quippe tametsi Epicurus non diffiteatur apud Plutarchū καὶ μὴν ἐπὶ δόξης γίνεσθαί τινας ἡδονάς, *etiam ex bona fama nonnullas voluptates proficisci*; esse satis nihilominùs putat, si quis modò ex ea obtineat, vt contemptui minimè sit, propter molestias, quæ ex contemptu ob famam non bonam sequuntur, eodem respexit etiam Cicero cùm *Negligere enim*, inquit, *quid de se quisque sentiat, aut loquatur non solùm arrogantis est, sed etiam dissoluti.* Videlicet res passim nota, quàm sit malè audire miserum, quámque ex opposito melius sit, vt à Sapiente dicitur, *nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*: Sed potuit Epicurus speciatim meminisse, quod tunc peruulgatū erat contigisse calumniatoribus Socratis; eos scilicet, propter infamiam tanto exstitisse odio, & contemptui, vt nemo illis ignem accenderet, nemo interrogantibus responderet, nemo eadem aqua vteretur in balneo, sed eam qua lauissent, effundi, vt pollutam iuberet; adeò vt idcirco se suspenderint, vt legere apud Plutarchum licet. — 2 adu.Col. — 1.offic. — lib.de inuid. & od.ser 41.

Videri poteſt huc pertinere illud Metrodori conſilium, quod apud Stobæum ita legitur, Εἰς πόλιν μήτε ὡς λέων ἀναστρέφου, μήτε ὡς κώνωψ. τὸ μὲν γὰρ ἐκπατεῖται, τὸ δὲ χαραφυλακεῖται, *Sic in ciuitate verſare, vt neque leo ſis, neque culex: ſiquidem hic exteritur, illi autem inſidiæ tenduntur.* Nimirum, vt tutum non eſt, ob nimiam gloriæ appetentiam ſibi odium conſciſcere; ſic neque iucundum, propter nimiam famæ negligentiam quærere contemptum.

In publicis Spectaculis delectatum præ reliquis iri.

℣. 29. Μᾶλλον τι εὐφρανθήσεσθαι τῶν ἄλλων. Videri poteſt hoc Effatum ex libro, qui *Dubitationes* fuit inſcriptus, deſumptum. Plutarchus quippe ex eo refert deſcribi ab Epicuro Sapientem, φιλοθεώρον, καὶ χαίροντα, παρ' ὁντινοῦν ἕτερον, ἀκροάμασι, καὶ θεάμασι Διονυσιακοῖς, *Spectaculorum amantem, & præ quouis alio recitationibus, actionibúſque ſcenicis gaudentem.* Quo loco nihil ſanè aliud videtur voluiſſe Epicurus, quàm poſſe Sapientem non auerſari ſpectacula (nam & Socratem interfuiſſe comœdiis vel ex eo factum celebre eſt, quòd etiam Ariſtophane Nebulas in ipſum edente præſens fuerit) ac dum intereſſe eum contigerit, percipi ab ipſo maiorem, ſinceriorémve oblectationem, quàm à quocumque alio, ob mentem bene compoſitam, eximiéque tranquillam, & ſanam. Atque id quidem ſupponendo eum eſſe germanum Epicuri textum; nam ipſam alioquin relationem Plutarchi, & quam interpretationem ſubiungit poteſt ſuſpectam facere, quòd aliquantò pòſt & refert, & interpretatur vltimùm conſcriptam ab Epicuro Epiſtolam, paulò ſecùs quàm tantus vir facere debuiſſe videatur, vt in Apologia declarabitur. Certè, niſi hic occurriſſet locus, cui videri poſſet Effatum conforme, nihil obſtiturum fortaſſis fuerat, quò minus Effatum intelligeretur non de exhibitis populo ſpectaculis, ſed de contemplatione rerum, propter quam Sapiens ſingulari oblectatione afficiatur.

Eſſe Peccata inter ſe inæqualia reputaturum.

℣. 31. ἁμαρτήματα ἄνισα εἶναι. Opponi conſtat Effatum hoc Stoïco illi Paradoxo, quod, cætera inter, Cicero præſertim fecit celebre, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *Eſſe peccata æqualia.* Subnotauit verò Paradoxum hoc Alexander Epicureus, dum apud Plutarchum iocatus in Pythagoricam opinionem, agnoſcentem vbique eaſdem animas, verſum illum extulit:

> Ἴσον τοι κυάμους ἔσθειν, κεφαλάς τε τοκήων.
>
> *Nil diſtat, fabas comedas, capita an' ne parentum.*

Perſtrinxit idem magis expreſsè Horatius, dum poſtquam illum præmiſit:

> *Queis paria eſſe ferè placuit peccata, laborant,*
>
> *Cùm ventum ad verum eſt; ſenſus, moréſque repugnant,*
>
> *Atque ipſa vtilitas, iuſti propè mater, & æqui.*

Subiecit iſta poſtmodum: 1 ſerm ſa-tyr.3.

> *Nec vincet ratio hoc, tantumdem vt peccet, idémque,*
>
> *Qui teneros caules alieni fregerit horti,*
>
> *Et qui nocturnus Diuûm ſacra legerit. Adſit*
>
> *Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas,*
>
> *Ne ſcuticâ dignũ horribili ſectere flagello.*
>
> *Nam vt ferulâ cædas meritum grauiora ſubire*
>
> *Verbera, nõ vereor; cùm dicas eſſe pareis res*
>
> *Furta latrociniis, & magnis parua mineris*
>
> *Falce reciſurum ſimili te, ſi tibi regnum*
>
> *Permittant homines.*

Prætereo, quæ habet in idem Plutarchus, eùm de Stoïcorum, ac potiſſimùm Chryſippi pugnantibus locis. Sufficit nimirùm ea attexere, quæ Cicero ediſſerit in Opere de Finibus, vbi ad ea reſpondet, quibus Paradoxum aliàs confirmarat. Itaque poſtquàm meminit ſuæ pro Murænæ orationis, in qua ex mente Stoïcorum dixerat: *Omnia peccata eſſe paria, omne delictum ſcelus eſſe nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cùm opus non fuerit, quàm qui patrem ſuffocauerit*, tum hæc ſubiungit: *Peccata paria, quonam modo? Quia nec honeſto quidquam honeſtius, nec turpi turpius. Perge porrò (nam de iſto magna diſſenſio eſt) illa argumenta propiora videamus, cur omnia peccata ſint paria.* Subinde autem quaſi obiectio eſt, *Vt in fidibus pluribus, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, vt concentum ſeruare poſſit, omnes æquè incontenta ſint; ſic peccata, quia diſcrepant, æquè diſcrepant; paria ſunt igitur.* Reſponſio: *Heic ambigue ludimur. Æquè enim contingit omnibus fidibus, vt incontenta ſint; illud non continuò, vt æquè incontenta. Collatio igitur iſta te nihil iuuat: nec enim omneis auaritias, ſi æquè auaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam, vt æquas eſſe dicamus.* Supponit porrò Cicero eandem reſponſionem adhiberi poſſe ad collationem aliam, quâ vſus fuerat in Paradoxis: *Peccare* eſſe dicens, *tanquam tranſilire lineas; quod cùm feceris, culpa commiſſa ſit; quàm longè progrediare, cùm ſemel tranſieris, ad augendam tranſeundi culpam nihil pertineat.* Quod idem eſt, ac illud apud Laërtium: *Vt verum vero magis tale non eſt, neque falſum falſo; ita nec fraus fraude, nec peccatum peccato. Nam & qui centum ſtadiis à Canopo abeſt, & qui vno, pariter in Canopo non ſunt; ac pariter à recto abſunt, qui ſeu magnum quid, ſeu paruum delinquunt.* Nempe vno verbo aliud eſt à linea, aut Canopo abeſſe ſimpliciter, aliud abeſſe æqualiter. Et cùm vrgetur in Paradoxis, *Nemini licere peccare*; conſtat eſſe in quibus minus, minúſque, & minimùm liceat. Et dum additur, ſic eſſe in vita, vt dum *hiſtrio, ſi parum ſe mouit extra numerum: aut ſi verſus pronuntiatus eſt ſyllabâ vnâ breuior aut longior, exſibilatur, & exploditur*; conſtat hiſtrionem poſſe imperitiùs, imperitiúſque & ſe mouere, & verſum pronunciare; atque adeò magis, magiſque exſibilari, & explodi. Et cùm initio præmittitur, *peccata non rerum euentu, ſed vitiis hominum metienda*; conſtat eſſe

quoque

lib.4. parad.3.

lib.7.

quoque in vitiis, prauóque affectu inæqualitatem. Sed vt redeamus; obiectio iterùm eſt: *Vt Gubernator æquè peccat, ſi palearum nauem euertit, &, ſi auri; ita æquè peccat, qui parentem, & qui ſeruum iniuriâ verberat:* Reſponſio: *Hæc non videre; cuius generis onus nauis vehat ad Gubernatoris artem nihil pertinere? Itaque aurum, paleámne portet, ad bene, aut ad malè gubernandum nihil intereſſe; at quid inter parentem, & ſeruum interſit, intelligi & poteſt, & debet. Ergo in gubernando, nihil; in officio, plurimùm intereſt, quo in genere peccetur. Et, ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt, nauis euerſa maius eſt peccatum in auro, quàm palea; omnibus enim artibus volumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur prudentia, quàm omnes, qui cuique artificio præſunt, debent habere. Ita vt hoc modo quidem paria peccata ſunt.* Ac circa illud quidem exemplum de Parente, & ſeruo, exceptio eſt in Paradoxis: *Semel peccari in ſeruo necando; in patris vita violanda, multa peccari; violari enim eum, qui procreauit; eum qui aluit; eum, qui erudiuit; eum qui in ſede, ac domo, atque in Repub collocauit.* Sed conſtat hæc non modo ſimul, ſed & ſigillatim eſſe multò grauiora. Nam violari fac vitam eius, qui tantùm procrearit, eius, qui tantùm aluerit, eius, qui tantùm erudierit, &c. quodlibet horum ſigillatim grauius eſt, quàm ſeruum necare. Obiectio eſt rursùs: *Quoniam omne peccatum imbecillitatis, & inconſtantiæ eſt; hæc autem vitia in omnibus ſtultis æquè magna ſunt; neceſſe eſt paria eſſe peccata.* Reſponſio: *Quaſi verò aut concedatur in omnibus ſtultis æquè magna eſſe vitia? & eadem imbecillitate, & inconſtantiâ L. Tubulum fuiſſe, quâ illum, cuius is condemnatus eſt rogatione, P. Scæuolam? & quaſi nihil inter res quoque ipſas, in quibus peccatur, interſit; vt quò hæ maiores, minoréſve ſint, eò, quæ peccentur in his rebus, aut maiora ſint, aut minora?* Prætermittit porrò Cicero illud argumentum, *Pares ſunt virtutes; ergo & paria vitia.* Sed fecit fortè quia peruidit nihil oportere aliud quàm inficiari antecedens, de quo par controuerſia ſit, vt aliquantò pòſt attingetur.

Sanitatem, vt in quibuſdam bonum, ſic in aliis vt quid indifferens, agniturum.

℣. 32. Καὶ τὴν ὑγίειαν τισὶ μὲν ἀγαθὸν. Sic quidem Laërtius Effatum hoc refert, quaſi duas eſſe Epicureorum de Sanitate opiniones innuat, alteram ſtatuentium eſſe quidpiam bonum, alteram exiſtimantium eſſe quidpiam indifferens. Verùm ſicut inſolens eſt, vt opinionum varietas inter Epicureos audiatur, quemadmodum apud Euſebium 14. de præpar. ex Numenio adnotatum eſt; ita videtur potiſſimum circa Sanitatem improbabile; cùm Sanitas, ſiue is ſtatus, in quo nihil corpori dolet, altera ſummi boni pars ſit, vt fuſiùs poſteà referetur. Itaque aut res ſic eſt accipienda, vt hæc opinionum varietas Philoſophos vniuersè attineat, quaſi id adnotatum Epicurus voluerit, vt quidpiam admiratu dignum, cùm nemo mentis compos ſit, qui non ſanus eſſe, quàm æger præoptet; aut ſic eſt potiùs intelligenda, vt agnoſcere liceat homines ita viuere, vt cùm Sanitas quibuſdam ſit bonum, quatenus illâ bene vtuntur, nullúmque ex ea ſibi malum accerſunt; videri poſſit aliis eſſe quidpiam indifferens, quatenus ex eius abuſu grauia ſibi mala adſciſcunt. Priore modo videri poſſet Epicurus nihil aliud voluiſſe, quàm quod fuſiùs poſteà deduxit Sextus Empiricus, dum ſcripſit quoſ- adu. Eth. dam exiſtimaſſe eſſe Sanitatem quid bonum, quoſdam eſſe quidpiam non bonum. Et ex prioribus quidem, alios habuiſſe illam tanquam bonorum maximum, vt Simonidem, vt Licymnum, vt Herophilum, qui in Diætetico dixerit ſapientiam non poſſe oſtendi, artem latere, imbelle eſſe robur, inutileis opes, eloquentiam viribus orbam, vbi non adeſt ſanitas; alios tanquam non maximum, vt Peripateticos, Academicóſque, quos inter Crator, vt rem oſtenderet, vſus eſt hominis fictione, cui applaudat concio, primùm quidem ediſſerenti eſſe diuitias bonorum maximum; deinde verò ediſſerenti eſſe ipſam potiùs voluptatem; tum eſſe potiùs Sanitatem; denique eſſe potiùs virtutem. Ex poſterioribus autem, fuiſſe Stoïcos, qui defenderint eſſe Sanitatem quid indifferens, quatenus neque Sanitas, neque morbus, neque omnia corporea, neque externa plurima quicquam aut ad felicitatem, aut ad infelicitatem conducunt; quaſi id indifferens ſit, quo bene licet vti, ac malè; tametſi aliunde voluerint ſanitatem eſſe ex iis indifferentibus, quæ προηγμένα, *Præpoſita*, non ἀποπροηγμένα, *Reiectanea* dixerunt: niſi quòd Ariſto Chius repugnans, declarauit eſſe aliquando in Reiectaneis quidem Sanitatem, in Præpoſitis verò morbum. Poſteriore modo videri poteſt Epicurus, nihil aliud voluiſſe, quàm quod iam antè Socrates apud 4. memorab. Xenophontem diſſeruerat, cùm dicente Euthydemo ſe exiſtimare Sanitatem bonum, morbum malum eſſe; & quæcumque adeò ad Sanitatem conducunt, cibum, potum, ſtudia, cæteráque eſſe bona; quæcumque ad morbum mala; excepit Socrates: *Eſſe igitur ipſam quoque Sanitatem, ipſúmque morbum, cùm boni cuiuſpiam cauſa fiunt, bona; cùm mali cuiuſpiam cauſa fiunt, mala.* Rogante verò Euthydemo, Quandonam Sanitas cauſa mali, morbus boni effici poſſit: *Tum ſanè*, inquit, *cùm turpi exſiſtente malitiâ, aut nauigatione damnosâ, aut pluribus aliis huiuſcemodi occaſionibus, ij quidem qui fuerint illarum, ob bonam valetudinem, participes pereunt; qui verò ob inualetudinem ab iis abſtinuerint, incolumes manent.* Euthydemo autem annuente ad hoc quidem, ſed ſubiiciente tamen, eſſe quoque res vtileis, ſiue bona, quæ iſti ob valetudinem aſſequantur, illi non aſſequantur ob inualetudinem; *Cùm itaque*, inquit, *Sanitas, & morbus modò proſint, & modò abſint, non magis bona, quàm mala ſunt,*

Fortitudinem, non quasi naturâ, sed quasi Rationis consilio ingeneretur, habiturum.

✝. 34. Τὴν δ' ἀνδρείαν φύσει μὴ γίνεσθαι. Aliud hoc Effato Epicurus nihil vult, quàm quod apud Platonem Nicias; dum, *Ego quidem*, in Lach. inquit, *Laches, nequaquam forteis appello brutas animanteis, neque id nominis cuiquam tribuo, quod præ mentis penuria non reformidat res formidabilois; sed timoris expers, stupidúmque appello. An putas me pueros forteis dicere, qui præ imperitia rerum nihil timent? Sed meâ quidem sententiâ, aliud est timoris expers, aliud forte esse; existiméque Fortitudinem, & Prouidentiam in paucos quosdam cadere; Audaciam verò, Ferocitatem, Temeritatémque quandam inconsultam in multis & viris, & mulieribus, & pueris, & brutis etiam animantibus reperiri. Itaque ista, quæ tu fortia ex vulgi vsu nominas, ego audacia; fortia verò eadem, quæ Prudentia* in Protag. *appello*. Etsi autem Plato aliàs velit Fortitudinem esse partim à natura, partim à proba institutione; noo negat tamen Epicurus Fortitudinis semina esse à natura; sed contendit solùm illa in Audaciam, Temeritatémque emergere, nisi λογισμῷ, *rationis consilio* re- 3.memorab. gantur. Constat nempe, quod Socrates apud Xenophôtem aiebat, vt nascitur corpus corpore robustius perferendis laboribus; ita animá animâ adeundis periculis vegetiorê; cùm hic tamen vigor μαθήσει καὶ μελέτῃ, *disciplinâ, & studio* incrementum accipiat; responde- apud Stob. serm. 1. bat nempe Socrates ad quæstionem, ἡ ἀνδρεία πότερον ἐστι, διδακτὸν, ἢ φυσικὸν; *Fortitudóne à doctrina, an à natura haberetur?* idque cùm plerisque placeret, quod Euripidi, esse ἀνδρείαν διδακτὸν, *Fortitudinem doctrinâ parari*; esséque adeò ἐπιστήμην, *Scientiam*, vt apud 3.cap 10. 3.Eth.11. Platonem (& Aristotele etiam referente) Socrates censuit. Vno verbo, cùm Aristoteles eum fortem definiat, *qui ea, quæ oportet, & cuius causa oportet, & quomodo oportet, & quando oportet*, καὶ ὡς ἂν ὁ λόγος, *& pro rationis dictamine tolerat, & aggreditur*; idipsum est, quod Epicurus voluisse hoc Effato videtur.

Amicitiam ob vsus vitæ (vt dum spe prouentus Terra seritur) sibi paraturum.

✝. 36. Καὶ τὴν φιλίαν διὰ τὰς χρείας. Legó consequenter, δεῖ δὲ, καὶ προκατάρχεσθαι, καθά-περ, pro δεῖν μὲν τοι προκατάρχεσθαι, καὶ γὰρ. Siquidem voces δεῖν μέντοι cohærere non possunt, nisi quid amplius præmittatur; & vt cohæreant cum verbo προκατάρχεσθαι, tum falsum erit amicitiam, si meditum sit, antecellere vsibus, qui habeant ipsi rationem finis; tum causalis sequens καὶ γὰρ, absque causa erit, aliáque huiuscemodi, quæ sensum aut turbant, aut prædurum faciunt.

Vtcumque sit, locus hic est, ob quem Epicurus noo parum vexatur; quando nemo non reprehendit, parari amicitiam, non sui, sed vtilitatis gratiâ; & amicos non propter seipsos, sed propter vtilitatem ex ipsis percipiendam amari. Sed isti nempe qui videri amici præ cæteris volunt, ita rem exaggerant, quasi id quod Vtile dicitur, tale solùm sit, vt parandis opibus, honoribus, aliisque id genus rebus vsurpetur; & dici quoque tale non valeat, vt parandis oblectationibus, quibus vita iucundè transigatur, inseruiat. An est certè ipsorum quisquam, qui amicum parans, non eum saltem vsum ex amicitia fore prospiciat, vt ipsius amici conuersatione delectetur? vt suaue habeat omnia cum ipso communicare consilia? vt bene de ipso merendi occasionem arripiens amœnitate perfundatur? vt viscera in eum effundens, & amari vicissim se medullitùs ab illo sentiens, beatissimè æuum traducat? Scilicet potest quidem Sapiens, qui & honores non affectet, & tenui victu contentus sit, facilè carere amico, à quo, aut cuius interuentu, dignitates, opésque obtineat; at cùm animal suapte natura societatis appetens sit, non periode potest facilè carere amico, quicum omnia, vt secum habeat, & in cuius dulcissima consuetudine æuum ducens, omne solitudinis tædium, importunitatémque deuitet. Quod si, ne in hos quidem vsus parandam amicitiam ducant; si dicere pergant commercio haberi amicitiam, nisi omnino propter se, suive gratiâ expetatur; quæso illorum fidem, qui de seipsis sentiant; hoc est, nihil-ne penitùs in sese ipsos respiciant, & in paranda amicitia ne voluptatem quidem vllam cogitent, quam ex ipsa sinceri amici possessione sint percepturi? Et, si heinc quidem vel minima in amicum officia aut tollerentur, aut minuerentur, posset res verti vitio: sed hoc tantum abest, vt potiùs officia multiplicentur, ac intendantur; quatenus voluptas est tanta, testatum amico facere affectum, & foris, seu opere suo eum amorem exprimere, quo intus præcordia exardescunt. Quinetiam inter se non pugnant, amare amicum propter ipsummet, seu quis per se amabilis est; & amare illum sui gratiâ, seu quatenus amans gratè exinde afficitur: quoniam amicus ob proprias doteis esse non potest amabilis, quin sit alicui amabilis, atque adeò quin sit gratus, iucundúsque amico, qui ideò in ipsum amore feratur. Rursùs rem sic exaggerant, quasi Epicurus velit duntaxat Sapientem parare amicum, *vt habeat, qui sibi agro assideat, succurrat in vincula coniecto, & inopi* (quod exstat apud Senecam) & non Epist. 9. etiam, *vt habeat aliquem, cui ipse agro assideat, quem ipsum circumuentum hostili custodia liberet*. Et hoc sanè tamen Epicurus quoque in deliciis habuit, fructúmque amicitiæ amplissimum duxit; ac non tacente præsertim Plutarcho, τὸ ἐνδιάφορον, καὶ τὸ γῆθος, *ala-* 2.adu.Col. *critatem, gaudiúmque* illud, quo Metrodoro, Polyæno, & Aristobulo tum morbo laborantibus, tum vitâ functis operam, officiúmque impendit, vt iam antè notatum est. Quocirca & mirari subit Plutarchum ita de am.lib. aliàs interpretari Epicuri sententiam, vt postquàm proposoit esse in theatris admirationi illum qui dicit:

Mercede

Mercede nam quis hominis hominem diligit?

excipiat; *iuxta Epicurum, Pater filium; Mater prolem; ipsi liberi suos parentes:* Constat nimirùm quàm inuidiose consequutione hoc deducatur: cùm ex tot illis in parentes, amicósque officiis intelligatur nullius minùs, quàm ipsius fuisse amorem mercenarium; & ex eo quòd sibi tot, tamque constanteis amicos parauit, ac habuit, neminem meliùs intellexisse, ac proprio exemplo docere potuisse, quod Hecaton ait apud Senecam, (Epist. 9.) dum, *Ego*, inquit, *tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine vllius veneficæ carmine; si vis amari, ama.*

Ac obiici quidem heic potest commune illud Epicuro, cum plerisque aliis Effatum, (Cic. orat. pro Sext.) *Sapientem omnia sui causâ facturum*; sed cùm rursùs sit de ipso dicendum, tum hoc loco constat nihil aliud posse ex eo deduci, quàm Sapientem, dum amicum parat non posse non respicere ad oblectationem, quam ex illius amicitia percepturus sit. Certè & tametsi quis aduersus illud,

(Lucan.) *Nulla fides vnquam miseros elegit amicos;*

miserum amicum sponte eligat; non tamen sine aliquo tacito respectu ad se faciet, quatenus scilicet spes erit, vt res sibi laudi vertatur, tanquam plenissima humanitatis; vt beneficentiam suauissimè exerceat in virum dignum experiri æquiorem fortunam; vt si illi res succedant in meliùs, habiturus sit amicum tantò obstrictiorem; & nisi succedant, agniturus saltem in eo sit animum gratitudinis plenum. Prætermitti porrò hoc loco non potest, quod præclarè habet Aristoteles, cùm de Amicitia disputans, dubitari ait inter cætera, Vtrùm amare maximè seipsum, an alium oporteat? Docet scilicet vnumquemque amare maximè seipsum, & tum ex hac in se amicitia dimanare amicitiam in alios; tum quadrare in ipsam, & ea omnia, quibus amicitia vulgò definitur, & trita illa (9. Ethic. 8.) Prouerbia, *Anima vna*, seu (vt Cicero habet, *Alter idem*) *Amicorum omnia communia; Amicitia æqualitas, Genu crure propius:* tum qui id negant eorum facta ab oratione discrepare. Nam cùm nonnulli maximi faciant pecuniam, honores, voluptates corporeas; alij honestatem, seu iustitiam, temperantiam, virtutes alias; ita omneis omnia sui causâ facere, vt illi sibi ex illis bonis, isti ex istis ampliùs tribuant, vt putà in quibus habendis præcellere non-nemini velint. Id quidem discriminis esse, quòd reprehendi priores soleant, ac opprobrij loco φίλαυτοι quasi *sui nimiùm amantes* vocentur, quippe quod ferè improbi sint, sibique ipsis solùm prosint; posteriores autem laudari, quòd sui sic amantes, vt simul viri boni sint, & alios quam-maximè iuuent. Cæterùm autem bonos hos viros tantò esse reuerà φιλαύτους μάλιστα, *amanteis sui maximè*, quantò, cùm homo constet ex corpore, & animo, & animus sit potior pars, cæteris illa amantibus, quæ ad deteriorem partem pertinent, ipsi illa depereunt, quibus potiori gratificantur. Heinc esse quamobrem pecuniam profundant, vnde amicorum res amplificentur; sic enim amicis diuitias; sibi id, quod est maius bonum, honestum quærunt: heinc honores quoque, & dignitates concedere, quia id sibi decorum sit; quin cedere etiam illustreis actiones, quia fieri amico authorem rerum agendarum, quàm agere ipsum, sit plærumque præclarius. Atque ille quidem hæc fusiùs, qui etiam declarat subinde, cùm quis pro amico moritur, idipsum facere sui gratiâ, ac se quoque tunc amare, magisquàm amicum: sed res dicenda posteriùs est. An addam heic quod habet Lucianus in Apologia pro mercede conductis, *Equidem apertè pronuntio*, ait, *neminem quicquam facere gratis, ne si vel maximarum rerum administratores obieceris, quando nec ipse Princeps mercedis est expers. Non hic dico tributa necvectigalia, quæ per singulos annos à subditis penduntur; verùm Principi maxima fuerit merces si à laudatis laudetur, si nomen eius ab omnibus celebretur, si beneficiorum nomine Numinis vice adoretur*, &c. An addam etiam illud, quod Cicero habet, dum illos reprehendens, qui gratum se facere mortuis, si eos grauiter lugeant, arbitrantur, existimantes se faciliùs Diis immortalibus satisfacturos, si eorum plagâ perculsi, afflictos se, & iratos esse fateantur, *Sed hæc inter se*, (3. Tuscul.) inquit, *quàm repugnent plerique non vident: Laudant enim eos, qui æquo animo moriantur; qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant vituperandos: Quasi fieri vllo modo possit, quod in amatorio sermone dici solet, vt quisquam plus alterum diligat, quàm se? Præclarum illud est, &, si quæris, rectum quoque, & verum, vt eos, qui nobis carissimi esse debeant, æquè ac nosmetipsos amemus; vt verò plus, fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, vt me ille plus, quàm se amet, ego illum plusquam me. Perturbatio vitæ, si ita sit, atque officiorum omnium consequatur.*

Sed ne longum faciam, & ad Epicuri sententiam vt redeam; heic opponere id sufficiat; quod de ea apud Ciceronem à Torquato disseritur. Is itaque postquam proposuit quam-multos, quam-magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis amicos Epicurus tenuerit, subdit: *Tribus igitur modis esse à nostris de Amicitia disputatum.* (1. de fin.) *Alij enim cùm eas voluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent esse per seipsas tam expetendas, quàm nostras expeteremus (quo loco videtur quibusdam stabilitas amicitiæ vacillare) tuentur tamen eum locum, séque facilè, vt mihi videtur, expediunt. Vt enim virtutes, de quibus antè dictum est, sic amicitiam negant à voluptate posse discedere. Nam cùm solitudo, & vita sine amicis, insidiarum, & metus plena sit; ratio ipsa monet amicitias comparare, quibus partis confirmatur animus, & à spe pariendarum voluptatum seiungi non potest. Atque vt odia, inuidiæ, despicationes aduersantur voluptatibus, sic amicitiæ non modò fautrices fidelissimæ, sed etiam effectrices sunt voluptatum tam amicis, quàm sibi; quibus non solùm præsentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur consequentis, ac posteri temporis. Quod quia nullo modo sine amicitia firmam,*

& perpetuam iucunditatem vitæ tenere possumus; neque verò ipsam amicitiam tueri; nisi æquè amicos, & nosmetipsos diligamus; idcircò & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur; nam & lætamur amicorum lætitiâ, æquè ac nostrâ, & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo Sapiens erit affectus erga amicum, quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem susciperet propter amici voluptatem. Et statim: *Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullo contra vestra conuitia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus, copulationésque consuetudinum, instituendarum amicitiarum, fieri propter voluptatem; cùm autem vsus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, vt etiam si nulla sit vtilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si vrbeis, si gymnasia si campum, si canes, si equos, si ludicra exercendi, aut venandi consuetudine adamare solemus; quantò id in hominum consuetudine facilius fieri poterit, & iustius?* Pergit: *Sunt autem, qui dicunt fœdus quoddam esse sapientum, vt ne minus amicos, quàm seipsos diligant; quod & fieri posse intelligimus. & sæpe id videmus, & perspicuum est, nihil ad iucundè viuendum reperiri posse, quod coniunctione tali sit aptius.*

Felicitatem soli Deo summam: Homini eam competere qua magis, ac minùs recipiat, existimaturum.

†. 41. Τὴν εὐδαιμονίαν διχῆ νοεῖσθαι: Addo, legóque statim pòst, καὶ ἄνεσιν, &c. ad vsque προσθήκην, pro οὐκ ἔχουσαν καὶ τὴν. Videlicet, vt prius membrum cum posteriore congrueret, addendum fuit, καὶ ἄνεσιν, & vt posterius cum priore, cætera fuere intericienda. Meminimus iam huiusce Effati, cùm de beatitudine in tormentis. Proponitur autem, vt homo tentet in sese descendere; ne cùm Felicitas

Cic. 5. Tusc. Boët lib. 3. prof. 2.

definitur, vt solet vulgò fieri, *Secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio*; vel etiam, *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*, aut alio modo consimili; præsumat, donec vitam hanc viuit, posse se huiuscemodi felicitatem assequi, quippe quæ soli Deo competat, aut cuius certe non possimus participes euadere, nisi in vita alia, quæ nos post hanc mortalem maneat, vt nos equidem profitemur, nisi iuxta illud Aristotelis, Τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς ἅπας ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει. *Diis enim immortalibus omnis vita beata est; hominibus autem, quatenus simulacrum aliquod talis functionis habent.* Quippe, iuxta iam memorata, Effati verba non aliò tendunt, quàm vt intelligamus, nullam esse inter homines felicitatem, quæ valeat, plusquàm comparatè, felicitas dici; hoc est, cùm nulla, quæ absolutè seu qualis descripta mox est, ipsis competat; contingere solùm, vt, cùm omnes homines aliqua ratione infelices sint (affecti nempe quibusdam malis, aut

10. Ethic. 8.

priuati quibusdam bonis) sed hi quidem plus, illi verò minùs; hi isto, illi alio modo; felices tamen illi dicantur, qui minùs infelices sunt; & illi omnium felicissimi, in quibus est minimùm infelicitatis. At dices, quónam ergo euadent magnificæ illæ, quibus se efferre Philosophi solent, pollicitationes? Scilicet, quæ modum excedunt, vt inanes sunt, sic fumus euadent; quæ non excedunt, ampliùs aut minùs, prout varietas circumstantiarum erit, constabunt. Homines enim vtplurimùm, qui qualésque sint non agnoscunt; & vanitati, ambitionique inexplebili connutriti, deberi sibi felicitatem, non cuius pro naturæ suæ conditione capaces sint, sed qualem somniant, qualemque optarent sibi obtingere, opinantur. Non nôrunt, quàm curta sibi sit suppellex, & non cogitantes se humi affixos, videntur sibi ipsis caput inter Sidera condere, ac mortalitatis obliti, vno se Ioue minores ducunt, immò & dignos reputant, qui ex pari cum illo viuant. At qui bona fide secum ipsis agunt, ij aduertunt primùm, quàm sit imbecilla humanæ naturæ conditio; quantæ malorum segeti ab exortu vsque ad mortem obnoxia, ac tum felicitati vertunt, si in eo statu viuere liceat, non qui bonorum omnium, sed qui aliquorum complexio sit; & à quo mala non omnia, sed quàm multa, & magna licet, secernantur. Nimirùm Sapientiam eò non euehunt, vt nos ab omni eximat malo, omni bono nos cumulet; vt omnem proinde miseriam expellat, felicitatem omnem inducat; sed multùm præstare eam putant, si cùm omnes miseri sint, quam minimùm miseros reddat; & cùm, quò minùs quis est miser, eò habeatur felicior; inter eos, qui felices sunt, felicissimos omnium faciat.

Imagines, si quas habuerit, in Porticibus, alibi-ve indifferenter collocaturum.

†. 4. Εἰκόνας τε ἀναθήσει, εἰ ἔχοι. Quod sequitur statim, ἐν στοαῖς repositum est pro ἀσχεῖν, ex quo profectò nihil sensus elicias. Eò verò solùm tendit Effatum, vt intelligamus non fore præter decorum sapientiæ, erigere, appendere, habere adeò imagines in propatulo collocatas. Sic legimus certè Aristotelem testamento mandasse Imagines varias, vt Nicanoris, Proxeni, Arimnesti, matris suæ, & matris Nicanoris, quas fieri curârat, neque perfectæ adhuc erant, ἀναθεῖναι, *appendi*. Sic & Theophrastum posteà iussisse, Aristotelis ipsius imaginem statui in sacello, & Lyconem suam ipsius statuam, vbi maximè foret commodum. Interim verò illud, εἰ ἔχοι, *si habuerit quidem*, insinuat nihil esse necesse, vt ostententur imagines; vnde & ipse Epicurus nihil simile superioribus testamento suo cauit fieri; tametsi eius sectatores ipsius imaginem non modò in cubiculis, tabulísque, sed etiam in poculis, annulísque haberent, vt ex Cicerone, ac Plinio alibi memorauimus. Negligi autem hæc posse censuit, quòd vt est in Ratis Sententiis, ἢ στεφάνωσις, ἢ ἀνδριάντων ἀνάθεσις, *Corona, & Statuarum collocationes*

Pag. 45.

ap. Laert. lib. 5.

collocationes(seu dicationes mavis)ex iis rebus sint, quarum neque naturalis sit, neque necessaria appetitio. Vnde & eòdem facit vox ἀφιδρύσεως, quæ ad loci delectum spectat, párque est penè voci illi Aristotelis εἰς Νεμέαν, ἢ ὅπου ἂν δοξῇ, *Nemea collocatur, aut vbi visum* lib.1.ep.1. *fuerit*. Sic Cicero ad Atticum, *Hermathena tua valde me delectat; & posita ita belle est, vt totum Gymnasium ἡλίου anathema esse videatur.* Ep.3. *Quod ad me de Hermathena scribis per mihi gratum est ornamẽtum Academiæ proprium meæ: quòd & Hermes commune omnium, & Minerua singulare est eius Gymnasij. Quare velim, vt scribis cæteris quoque rebus quamplurimis eum* Ep. *locum ornes. Quæ mihi signa, &c. Tu velim quæ Academiæ nostræ parasti quam-primum mittas. Mirum, quàm loci illius non modo vsus.sed* lib.4.ep.9. *etiam cogitatio delectet. Sic literis sustentor, & recreor, malóque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis sedere, quam in istorum sella curuli, tecúmque apud te ambulare, quàm, &c.*

Eum solum rectè de Musica, Poëticáque verba facturum.

℣. 6. Μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς. Quo sensu Epicurus putârit posse rectè verba institui de huiusmodi Artibus, intelligi debet ex iis, quæ fusiusculè disseremus libro Apologiæ octauo. Nimirùm cùm existimarit,aut nihil, aut parum esse bonæ frugis, quod ex iis possit percipi; idcircò putasse videtur Sapientem ita de ipsis verba facturum, vt cùm vulgò eas cæteri aut commendent, aut complectantur; ipse potiùs vituperet, declinandásque doceat; aut seponendo certè pauca, quæ retineri valeant, quod superest, ipsas omninò eliminandas suadeat. Quippe quod lib.10. de Rep. Plato de altera, Poëtica nempe, speciatim censuit, dum ex ea nihil aliud, quàm laudes Deorum, virorúmque fortium retinendas voluit, &, cætera quod attinet, exterminandam penitùs è Republica autumauit, quòd & animos faciat humileis Inferorum formidine, & nullum sit flagitij, nequitiæque genus, ad quòd non exemplis Deorum, Heroúmque instituat: idem Epicurus de vtraque censuit, hoc est etiam de Musica, quam corruptricem pariter morum bonorum re- adu.Col. putauit. Heinc tametsi Plutarchus fortè,iuxta ante-dicta, aliquid imposuit, scribens, suadere Epicurum studiosis bonarum artium Regibus, στρατηγικὰ διηγήματα, καὶ φορτικὰς βωμολοχίας ὑπομένειν μᾶλλον ἐν τοῖς συμποσίοις, ἢ λόγους περὶ μουσικῶν, καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένους, *vt ferant potiùs in conuiuiis militaria gesta narrari, aut scurrilitates fastidiosas interseri, quàm quæstiones de Musicis, & Poëticis rebus disceptari*: id fecisse tamen Epicurus potest, quòd nihil quoque bonæ frugis in his quæstionibus contineri censuerit. Nempe ex Epist.88. hoc genere erant, *Libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit? An Sappho publica fuerit? & alia, quæ erant*, inquit Seneca, *dediscenda, si scires*. Et quamvis non omnes huiusmodi sint; reputauit tamen eas magis superfluas, quàm vt vtiliora requiri non debeant. Sic certè ad mentem illius idem Seneca, *Quæris*, inquit, *vbi Vlysses errauerit, potius quàm efficias, ne nos semper erremus. Non vacat audire, vtrùm inter Italiam, & Siciliam iactatus sit, an extra notum nobis orbem; neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia.* Et mox: *Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit? an verba sæculo suo dederit? an Vlyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantum in ea bonum; in corpore an in animo posita sit? Ad Musicam transeo. Doces me quomodo inter se acutæ, ac graues voces consonent; quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia: Fac potiùs, quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstrás mihi, qui sint modi flebiles; monstra potiùs, quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem.*

Poëmata, siue figmenta Poëtarum, ignoraturum; necdum aliqua elucubraturum.

℣. 8. Ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι. Retinueram quidem, Apologiam scribens, vulgarem lectionem, Ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι, ac ipsi interpretationem non planè incongruam adhibueram; sed planius est tamen ita legere, vt intelligamus placuisse Epicuro, non esse, cur sapiens legendis, addiscendisve Poëmatibus (tantum abest vt etiam in conficiendis) tempus terat; quòd Poëmata leporem amittant, Poëmatáque adeò non sint, nisi fictionibus, phrasibúsque hyperbolicis scateant, hoc est, nisi composita, comparatáque aduersus veritatem sint, cuius vnius studio nihil esse debeat sapienti antiquius. Suaderi autem lectio potest, tum ex variis locis, quæ citata in eadem Apologia sunt, tum ex eo maximè, quo apud Plutarchum Epicurus iubet, ποιητικὴν φεύγειν, καὶ παρεξελαύνειν, *Poeticam fugere, intactámque prætergredi*; de aud.po. & eo, quo apud Empiricum Poësis declaratur ab Epicureis, adu.Gram. οὐχ ὅτι ἀνωφελὴς τῷ βίῳ, ἀλλὰ καὶ βλαβερωτάτη, *non modò vitæ inutilis, verùm etiam maximè noxia*: & eo rursus, quo apud Heraclidem habetur in Alleg. ab Epicuro, ὀλέθριον μύθων δέλεαρ, *perniciosum* Homer. *fabularum incitamentum*; quod quidem ast amplius, quàm illud Torquati de Epicuro loquentis, *An ille tempus in Poetis euoluendis* 1.de fin. *consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnisque puerilis est delectatio?* Nempe eòdem spectat, quò illud Velleij, dum conqueritur, quòd *suauitate ipsa nocuerint vocibus Poetarum* 1.de nat.De. *fusa, qui & irâ inflammatos, & libidine furenteis induxerunt Deos, fecerúntque*, &c. planè quasi subscribens Xenophani, cuius versus leguntur apud Empiricum,

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρός θ' Ἡσίοδός τε
Ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνείδεα, καὶ ψόγος ἐστὶ,
Κλέπτειν, μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
Attribuere Diis cuncta Hesiodúsque, & Homerus,
Quæ ipsi mortales probrosa, nefandáque ducunt,

Furta,

Furta, & adulteria, & fraudeis queis mutua fallunt.

Cornelius Nepos in vita Attici, *Attigit quoque Poëticen*, inquit, *credimusne eius expers esset suauitatis; namque versibus qui honore rerúmque gestarum amplitudine cæteros Rom. Populi præstiterunt exposuit ita vt sub singulorum imaginibus facta, Magistratus eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit, quod vix credendum sit tantas res tam breuiter potuisse declarari.*

Alium alio sapientiorem futurum.

ṽ. 10. Καὶ εἶναί τι ἑτέρου ἕτερον σοφώτερον. Lego initio Καὶ ἔτι τε: cùm Aldobrandinus legat οὐκ εἶναί τε, Stephanus οὐ κινεῖται, mss. habeant οὐ κινεῖ τε, & in Basileensi Editione vt postremæ voculæ superioris Effati, sic quatuor primæ istius desint, supersintque solùm hæ duæ ἑτέρους σοφωτέρους. Lego, inquam, non tam quòd hæc variatio subesse quidpiam mendi insinuet, quàm quòd præter mentem Epicuri sit, vt non sit alius alio sapientior. Quippe tum ipse varios in Sapientia gradus agnoscit, dum & Metrodoro inferiorem facit Hermachum; & gloriatur ipse *non toto asse se pasci. Metrodorum, qui non tantùm profecerit, toto*, vt refertur à Seneca: tum res arguitur ex eo, quòd, vitia inæqualia constituens, vt non multò antè est visum, non potuit non habere virtutes ipsis oppositas inæqualeis; neque adeò non inæqualeis ipsos sapienteis, qui ob virtutes tales sunt; cùm reipsà virtutes, & sapientia non distinguantur. Certè Cicero dum hæc Paradoxa Stoïcorum copulat, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ κατορθώματα, *Paria esse peccata, & rectè facta paria*, in hunc modum argumentatur: *Quod si virtutes pares sunt inter se; paria esse etiam vitia necesse est, Atqui pareis esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec sapiente sapientiorem* (quo loco sapientia pro prudentia accipitur) *posse fieri, facillimè potest perspici*. Quod quidem commemoro solum ob paritatem argumenti; cæterùm enim vt vitia, sic inæqualeis esse virtutes probat Epicurus non modò cum Aristotele, Platone, cæterísque Philosophis, verùm etiam cum tota penè vniuersitate generis humani, quæ vt illis probra, simpliciáque imparia, sic istis encomia, præmiáque imparia distribuit. Pigeat autem aduersus Stoïcos vrgere quicquam aliud, quàm quod Plutarchus aduersus Chrysippum habet, dum illum vel ex eo reprehendit, quòd fore admittat laudationem frigidam, si quis hominem commendare aggressus, efferat illum, *quòd digitum fortiter extenderit, quòd à vetula moribunda continenter abstinuerit; quòd morsum muscæ constanter pertulerit; quòd dicentem tria non esse quatuor, non impatienter audierit. Si enim*, inquit, *frigidus est, qui isthac laudat; multò vtique frigidior est, qui vnumquodque horum pro rectè facto, non modò magno, sed maximo etiam assumit. Nam si muscæ morsum perferre æquale est cæteris, quæ ad virum fortem pertinent, & abstinere à vetula cæteris, quæ ad temperantem; nihil, vt puto interest, ab vtris virum bonum laudemus.* Neque obstat, quod Cicero in Stoïcorum gratiam instat, dum allatis eorum exemplis, qui in leuiore materia rectè, in grauiore prauè se gerant, *Vna*, inquit, *virtus est, consentiens cum ratione, & perpetua constantia. Nihil huic addi potest, quo magis virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur*. Nam vniuersè quidem omnis virtus est consentiens quædam cum ratione & perpetua constantia; sed speciatim tamen virtutes, manentes huiuscemodi, tam esse inter se inæquales possunt; quàm cùm Homo vniuersè constet ex capite, trunco, brachiis, cruribus; possunt speciales homines, manentes huiuscemodi, esse inter se inæquales. Eòdem spectat propemodùm quod Seneca specialiùs de ipsa Sapientum æqualitate ait, *Quicumque*, inquit, *fuerint sapientes, pares erunt, & æquales. Habebit vnusquisque ex his proprias doteis, alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior; illud, de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus.* Nempe vniuersè quidem, seu virtus est, seu sapientia, quæ beatum facit; sed speciatim tamen virtus, seu sapientia est in his, quàm in illis perfectior; vnde & efficitur quoque, vt iste sit, quàm ille beatior. Præoccuparat ille, *Inter cætera hoc habet boni Sapientia; nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur; dum ad summum perueneris, paria sunt; non est incremento locus: statur.* At quotusquisque ille est, quem peruenisse dicat ad summum? Qui non sentiat se posse adhuc magis, magisque proficere? Et, si arcendi sunt à numero Sapientum, quicumque proficere adhuc possunt; ecquis denique non arcebitur? Et quàm erit proinde nomen Sapientis, ac Sapientiæ vanum? Et quàm iure omnia illa vrgebuntur, quæ Lucinus ille in Hermotimum apud Lucianum congerit?

Epist. 18. in Parad. de Stoic. repug. loc. cit. Epist. 79. Lucian.

Si quid eguerit, pecuniam quidem, sed ex ipsa sola Sapientiæ professione comparaturum.

ṽ. 12. Χρηματίζεσθαί τε, ἀλλ' ἀπὸ μόνης σοφίας ἀπορήσαντα. Congruit hoc Effatum cum superioribus, μὴ πτωχεύσειν, *non mendicaturum*, & κτήσεως προνοήσεσθαι, *rei familiaris curam habiturum.* Et quod voluerit quidem Epicurus, nisi quæ ad vitam traducendam necessaria sunt, suppetant, comparare illa Sapientem non mendicando, sed ad Sapientiam studiosos ita erudiendo, sicque de ipsis bene merendo, vt experturus sit non ingratos; ideò fecit, quòd hac ratione Sapiens non rem illiberalem faciat, sed laudabilissimam potiùs; & ad sapientiam alios instituens, inque eius studio semper occupatus, tum institutum semper tueatur, tum proficere quoque semper valeat. Quod superest, nihil est addendum ad ea, quæ circa Effata memorata dicta iam sunt; nisi quòd istud satis expressè apud Porphyrium recensetur, cùm 1. de Abst.

de

de Epicureis loquens dicere eos ait: Δεῖν μὲν ἑτοιμαζομένων τὰ ἀναγκαῖα προσθήκῃ τῇ φιλοσοφίᾳ χρῆσθαι, *oportere eum, qui parata non habet necessaria, adhibere ipsam quasi in subsidium, Philosophiam* Et statim, Κακῶ γὰρ φροντιστῇ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψομεν ἄνευ φιλοσοφίας, τὸ ἀναγκαῖον συμμετρούμενοι τῆς φύσεως, καὶ παρασκευάζοντες, *Malo scilicet consultori earum rerum arbitrium, quæ nostra intersunt, permittimus, si quod naturæ est necessarium, sine Philosophia & metimur, & apparamus.* Concluditur autem, Διὸ φιλοσοφοῦντα δεῖ καὶ τούτων προνοεῖν, *Quare oportet philosophantem de huiusmodi rebus sibi prouidere.* Ac ne quis fortè hanc prouidentiam in Epicuro vituperet, vt videlicet quis ad vitam necessaria sibi conquirat, priusquàm desideat, seu vitam quietam ad philosophandum instituat; ecce Aristoteles inter cætera, quæ huic

3. Topic. cap.2. rei affinia haber, *Interdum*, inquit, *quæ sunt meliora, non itidem magis eligenda sunt; non enim, quòd meliora sint, ideò sunt magis eligenda.* Τὸ γὰρ φιλοσοφεῖν βέλτιον τοῦ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' οὐχ αἱρετώτερον τῷ ἐνδεεῖ τῶν ἀναγκαίων, *Philosophari enim est melius, quàm pecuniam conquirere; sed non illi tamen magis eligendum, qui rebus necessariis eget.* Nempe, quo penè sensu docet, absurdum esse simul scientiam, & modum sciendi quærere, insinuat, priusquam quis se ad philosophandum accingat, quærendum esse id, sine quo philosophari commodè non licet. Quippe quasi animus diuertendus à suauissimis studiis importunè sit, si in dies intercurrat rerum necessariarum sollicitudo. Collineat certè huc illud votum:

Horat.1. Epist.18. *Sit bona librorum, & prouisæ frugis in annum*
Copia, ne fluitem dubiæ spe pendulus horæ.

Obsequium Principi, si occasio poposcerit, exhibiturum.

℣. 14. Καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν. Talis occasio præsertim erit, si aduocetur à Principe, qui sit Sapientiæ adeò studiosus, vt optaturus fuerit, quemadmodum Plutarchus ait, fieri ex Pericle, aut Catone, Simo ille Cerdo, aut literator Dionysius; si modò Socratem assidentem, colloquentémque foret habiturus. Huiuscemodi enim occasione vereri non debet, ne, quod idem ait, *Aulicus* vocetur, ac θεραπευτικὸς, *Principis colens* vir; quando propter vtilitatem heinc publicè dimanaturam, facturus est rem honestatis, humanitatísque plenissimam, & homine non ambitioso, sed virtutis studioso dignam. Heinc & commendat illam sententiam ex Epicuro antè relatam, *Esse non modò pulchrius, verùm etiam iucundius beneficium dare, quàm accipere:* vt inferat longè pulcherrimam, iucundissimámque rem fore, beneficium conferre in Principem, ex quo ad tam multos sit redundaturum. Prætereò quæ subdit ad hanc rem præclara, adnotóque solùm quod vbi retulit adstitisse Anaxagoram Pericli, Platonem Dioni, Pythagoram Principibus Italis; & aliunde Catonem ab expeditione nauigasse ad Athenodorum, & Scipionem accersiisse Panætium, rogat num Panætius abnuere debuisset, & ad Scipionem

de differ. cum Princ.

hæc dicere? *Si esses quidem Cato, vel Pollux, aliúsve aliquis priuatus, qui ciuitatem refugiens, & aliquo in angulo otiatus syllogismos retexeres, & de Elenchis philosophareris, conditionem amplecterer, versarérque tecum libenter. Nunc verò, quia Pauli Æmilij, eius, qui duos egit Consulatus, es filius, ac Scipionis eius Africani nepos, à quo fuit deuictus Carthaginiensis Annibal; nolo tecum philosophari.* Et quia posset quæri cur Plato non modò ad Dionem, sed ad Dionysium quoque accesserit, neque imitatus fuerit Heraclitum, qui ad Darium, honorificis licet inuitatus literis, quas Laërtius habet, proficisci noluit: Respondet Plutarchus sperasse Platonem, se consequuturum, vt Dionysius operibus dogmata, & præcepta Philosophiæ repræsentaret; at Dionysium repertum fuisse quasi librum, in quo quæ scripta sunt, rursùs expunguntur; quippe iam planè commaculatum, neque rincturam tyrannidis, quæ temporis longinquitate facta iam impenetrabilis, indelebilísque fuerat, dimittentem. Heinc verò dixi Principem, *qui sit adeò Sapientiæ studiosus*, &c. Alioquin enim Sapiens ad illum, cuius non fuerit indoles satis explorata, non facile accedet; quòd magna ex parte probetur, quam verè illud dictum sit, *vt cum igne, sic cum Principe*; & non sit nequicquam quod admonet Solon, *esse libertatis in ipso ingressu ad Principem iacturam procliuem.*

Vbi quispiam se in meliorem frugem receperit, gratulaturum.

℣. 16. Καὶ ἐπιχαιρέσεσθαί τινι, ἐπὶ τῷ διορθώματι. Videtur Effatum proponi, tum vt insinuetur esse quidpiam maius facere ex vitio gradum in virtutem, quàm fieri incedentem iam in via virtutis, prouectiorem: tum vt Sapiens hanc occasionem benefaciendi arripiat; hoc est, ad pergendum addat animos, quasi qui est recens virtutem amplexus, adhortatione ad tuendum constantiam præsertim indigeat. Cùm ipsa autem gratulatio, quam adhortatio consequitur, institui probè non valeat, quin, dum virtutis, ad quam itur, pulchritudo describitur, exaggeretur simul vitij, quod deseritur, turpitudo; ideò non abs re Epicurus emendationis vitæ initium petit ex notitia peccati, ex cuius fœditate ipsa vitij turpitudo cognoscitur. Scilicet illius sententia apud Senecam hisce extat verbis: *Initium est salutis, notitia peccati.* Epist.28. Quod profectò maximè congruit cum eo, quod Sacri docent Theologi, dum ἐπιγινώσκειν, inquiunt, καὶ συνορᾷν τὸ πλημμεληθὲν, οὐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλ' ὁδός τίς ἐστι, καὶ ἀρχὴ, πρὸς διόρθωσιν ἄγουσα, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, *Peccatum agnoscere intelligeréque, non parua res est: sed via quædam est, & initiũ ad emendationem, mutationémque in meliorem statum.* Et vide quid Seneca addat. Postquàm præmisit videri hoc sibi egregiè dixisse Epicurum, subdit: *Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet antequàm emendes; Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant?*

Ideò quantum potes, te ipsum coargue; inquire in te, accusatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris. Diceres ipsum respexisse ad quotidianum illud examen, ad quod ante somnum se ipse exegit, iuxta consilium Pythagoræ sibi dicere quemque adhortantis:

carm.aur. Πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
Quid prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit aut ratio illi?

Siquidem postquam commemorauit quid huiusmodi Sextius ageret; tum paucis inter-
3.de Ira 36. positis, *Vtor*, inquit, *hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cùm sublatum è conspectu lumen est, & conticuit vxor, moris iam mei conscia; totum diem mecum scrutor facta, ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo; nihil transeo. Quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cùm possim dicere, vide, ne istud amplius facias: nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnaciùs loquutus es; noli posteà congredi cum imperitis; nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberiùs admonuisti, quam debebas; itaque non emendasti, sed offendisti; de cætero vide*, &c.

Scholam aperturum; sed non eò vsque, vt populare Auditorium fiat.

℣. 18. Καὶ σχολὴν κατασκευάσειν. Intelligendum hoc Effatum, vt & pleraque alia, non absolutè, quasi sit necesse, vt quis Sapientis nomen mereatur, aperiri ab eo Scholam; sed supposita conditione, si vacet, aut iuuet; quasi eo casu nihil facturus contra Sapientiæ decorum sit. Adhibet tamen limitationem, ἀλλ' οὐχ ὥστε ὀχλαγωγῆσαι. Quasi videlicet habere auditorum delectum oporteat; ne si popularis, clamosáque sit turba, concursus fieri quasi ad agyrten, seu circulatorem videatur. Ac nihil sanè etiam repugnat vocem ὀχλαγωγῆσαι ita accipi, quasi sit sensus Sapientis Scholam non debere ita institui, quasi debeat fieri factionum, contentionúmque seminarium; ac præsertim cùm suam ita instituerit, vt sicut aliàs
Epist.33. ex Seneca, Eusebio, Themistióque retuli-
12.præp. Orat.4. mus, summa semper consensio sectatorum omnium in illa viguerit, ac ipsam proinde Numenius similem dixerit Reipublicæ quam à seditione remotissimam vna communis mens, vnáque moderetur sententia. Verùm, ne damnari videantur Philosophorum aliorum Scholæ, in quibus ab ipsis initiis variæ subortæ factiones sunt, vel ex eodem Numenio; ac ne eò quoque res extendatur, vt talis Schola non debeat quasi factio quædam aduersus alias fieri, sicque sentire quicquam repugnans aliorum placitis prohibeatur; idcirco potuit illa prior interpratio non displicere. Confirmari autem potest vel ex eo, quòd Seneca, postquàm illud præ-
Epist.7. misit, *Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt; & homines, dum docent, discunt*; tum paucis interpositis, tria subiicit in eundem sensum, nempe illud Democriti, *vnus mihi pro populo est, & populus pro vno*: itémque illud alterius, *Satis sunt mihi pauci, satis est vnus, satis est nullus*: ac tandem illud Epicuri. quod alias quoque retulimus, *Hæc ego non multis; sed tibi: satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Scriptorum aliquid lecturum coram multitudine; sed non vltrò tamen, neque non rogatum.

℣. 20. Καὶ ἀναγνώσεσθαι ἐν πλήθει. Quod sequitur, ἀλλ' οὐχ' ἑκόντα, posset quidem forte meliùs legi ἀλλ' οὐκ ἐν πάντι verumtamen res eodem recidit, ac vtrumque congruit, estque consentaneum recitato mox ex Seneca loco, vbi hoc interiicitur, *Non est ergo, quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium vt recitare istis velis, aut disputare; quod facere te vellem, si haberes isti populo idoneam mentem.* Imitatum dicas Horatium, cùm ait:

Non recito cuiquam, nisi amicis; idque coactus, 1.serm.sat.4.
Non vbiuis, coramve quibuslibet.

Ecce quid & Plato referat, *Cum Zeno, &* in Parmen.
Parmenides ad magna Panathenæa venissent, & diuertissent apud Pythodorum extra mœnia in Ceramico, eò venisse Socratem aiunt, cumque ipso plureis alios, cupienteis Zenonis scripta audire, quæ adducta tum primùm ab iis fuerant. Legisse ergo illis Zenonem hæc scripta? erat Socrates tùc valde iuuenis, Zeno annis 40. Parmenides 66.

Placita rata, & de quibus minimè hæreat, habiturum.

℣. 22. Δογματιεῖν τε, καὶ οὐκ ἀπορήσειν. Congruit hoc effatum cum eo, quod superiùs ex Plutarcho retulimus, ἀμεταπείστως πεπεῖσθαι, *immobiliter persuaderi.* Non quòd Epicurus etiam in aliquibus sustinendum esse assensum noluerit; inde enim est τὸ προσμενόμενον, *Exspectabile*, de quo alibi dictum; sed quòd esse quædam de quibus dubitare non liceret, voluerit, cuiusmodi sunt illa Placita, *ex nihilo nihil fieri, vniuersum esse corpus, & inane*; vt iam obseruatum circa præfationem Epistolæ ad Pythoclem est. Quia verò, tametsi eâ totâ Epistolâ censuerit non esse ratum habendum vllum ex specialibus illis modis, quibus sublimium causæ redduntur; nihilominus censuit vniuersè illud esse ratum habendum, quod nullus speciatim modus ratus sit; idcirco fit, vt Epicurus Dogmaticis potiùs, quàm Aporeticis, Scepticisve Philosophis videatur esse accensendus: atque id quidem vel volente Lucretio, qui cætera inter carpit Scepticos, quòd de sensuum fallacia incertitudinéque multa disputantes, illorum fidem abrogent, ac *Nihil sciri* profiteantur.

Denique nil sciri si quis putat id quoque nescit, lib.4.
An sciri possit, quem se nil scire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere causã,
Qui capite ipse suo insistit vestigia retrò.
Et tamẽ hũc quoque vbi concedã scire, at id ipsũ
Quæro; cùm in rebus verum nil viderit antè,
Vnde sciat, quid sit scire, & nescire vicissim.

Ac

Ac videretur quidem hoc loco quidpiam reponendum in Scepticorum gratiam :/ sed quia res foret pluribus, quàm pati locus possit, dicenda; ideò adnotare sufficiat, respondere illos ad istud Lucretij, argumentáque id genus alia, quæ solent vulgò obiici. Primùm, non dubitare se de eo, quod ex rebus apparet, sed de eo, quod res secundum se sunt. Scire enim se mel dulce apparere; at nescire, reuera-ne in se potiùs dulce, quàm amarum sit; cùm sint rationes, quæ suadeant huiusmodi potius ex dispositione sensorij, quàm ex ipsa rei natura videri. Deinde, cùm dicunt nihil sciri, non ignorare se, quid sit scire, eo modo, quod Dogmatici scire se & dicunt, & putant; sed & profiteri se tale nihil scire, & ne ipsos quidem Dogmaticos, vtcumque glorientur, tale quidpiam scire. Denique non esse, quamobrem vrgeantur, aut nescire se, aut scire nihil sciri; & si nesciant quidem, id temerè asserere; si sciant, ergo aliquid scire: quippe se id scire, sed non eâ scientiâ, qualem describunt Dogmatici: cuius etiam notione suppositâ, idem dici possit de hac propositione *Nihil sciri*, quod de purgante pharmaco, vt hoc scilicet cum humoribus, quos expellit è corpore, vnà seipsum deiicit: sic propositionem *Nihil sciri*, dum euertit cæteras, euertere vnà seipsam.

In somnis non aliam (ob Mentem bene compositam) quàm vigilando, exstiturum.

ψ. 23. Καὶ καθ' ὕπνους ὁμοίως ἔσεσθαι. Addo interpretando, *ob mentem bene compositam*; quia nisi quis sanas opiniones mente imbiberit, is nihilo seciùs somniando, quàm vigilando perturbabitur. Ex quo efficitur, vt Epicurus concludens sequentem ad Menœceum Epistolam, polliceatur ipsi, fore, vt præcepta antè tradita meditatus, nullatenus οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ, *neque vigilando, neque somniando perturbetur*. Videtur autem Epicurus eòdem omninò respexisse, quò apud Platonem Socrates, dum discrimen instituit inter voluptates cupiditatésque, quæ in somnis, prout quisque fuerit incompositus, compositúsve excitantur, *Nam in illis quidem, vbi pars Animæ, quæ rationis est particeps, consopita est*, inquit, *ferina illa, & agrestis, quæ cibo, & potu repleta est, exsultat, tentátque excutere somnum, & iis, quibus est assuefacta libidinibus indulgere. Quippe nihil est, quod tunc non ausit vt omni verecundia, prudentiaque frano soluta; adeò vt pudori siue erga matrem, siue quemlibet non hominum modo, verùm etiam Deorum, beluarúmque non parcat: sese quavis cæde cruentet; quovis se cibo ingurgitet; vt paucis dicam, nulli non se insaniæ, impudentiaque dedat. At dum quis somno se comparat, rectè se ac temperatè habens, hoc est, parte ipsa rationis participe euigilante, bonis cogitationibus saturata, & pulchra contemplando in seipsam conuersa; parte verò concupiscente neque egente, neque affluente, vt quiescat proinde, & eam, quæ optima est, neque lætitiâ,* (Lib. 9. de Rep.) *neque mœrore turbet, sed eam per se solam, ac puram considerare, indagare, perspicere sinat, si quid rerum est præteritarum, præsentium, aut futurarum, quod ignoret; similiter autem, & parte irascente ita sedata, vt nulli infensa quiescat; atque adeò partibus duabus pacatis, & compositis, tertiáque motus non alios, quàm quos sapientiam decet, ebeunte; dum quispiam, inquam, hac ratione ad somnum sese comparat; tunc is veritatem maximè attingit, neque se illi quæ sunt nefaria insomniorum visa obiiciunt.* Sic Aristoteles dicit, καὶ οἱ βελτίους βελτίω τὰ ἐνύπνια ὁρῶσι, διὰ ταῦτα, ὅτι καὶ ἐγρηγορότες βελτίονα διανοοῦνται. *Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt.* (Sect. 30. probl. 14.)

Mortem pro Amico, occasione postulante, oppetiturum.

ψ 24. Καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Consentaneum est hoc Effatum relatis iam antè circa amicitiam, ac Placito illi, quod memorat Plutarchus, dum ostensurus Epicurum sibi ipsi contradixisse, dicit illum, τὸν ἡδονῆς ἕνεκα τὴν φιλίαν αἱρούμενον, *cùm ob voluptatem amicitiam expetat*; nihilominùs ὑπὲρ τῶν φίλων τὰς μεγίστας ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι, *dolores grauissimos pro amicis subire*. Neque verò vlla propterea in Epicuro contradictio, cùm esse non possit voluptas, vt sincerior, sic maior illâ, quam experitur fidus amicus, dum sese totum veluti effundit; quidvis adoriens, quidvis patiens, ac mortem etiam adiens in amici illius gratiam, quem quasi alterum se habet; cui hærere se in visceribus, medullisque intimis sentit; quem fuisse paria sui causâ, si sors tulisset, præstiturum (& summa quidem cum animi alacritate) certus est; cuius in mente memoriam sui non sine sensu gratitudinis suauissimo perennaturam, penitùs prorsúmque confidit; ratus alioqui non posse se meliùs satisfacere sibi ipsi, quàm hac ratione numeros omneis, vt veri, perfecti, constantis amici, ita viri boni, sapientis, generosique adimplendo. Hæc igitur voluptas est, cuius causâ amicus pro amico sic moritur, vt seipsum quoque tunc maximè amet. Quare & ad (9. Ethic 8.) hunc locum spectat, quod fuit ex Aristotele insinuatum; cùm loquens de viro honesti amante, ac vt sibi id vendicet, non modò aliis concedente pecuniam, honores, & cætera id genus bona, de quibus tanta contentio est; verùm etiam sibi pro amico, aut patria moriendi gloriam eligente, *Præfert*, inquit, *breui, sed magna, quam longa, sed breui voluptate frui: viuere annum vnum præclarè, quam multos vulgariter; vnicum facinus illustre, & grande, quàm multa minuta, & pusilla patrare*. Verùm cùm sit quoque posteriùs de hoc argumento dicendum; adnotari solùm heic debet, quod à Cicerone obseruatum alibi iam retulimus, ipsum scilicet Epicurum *amicitias non oratione solùm, sed multò* (1. de fin.) *magis vitâ, & factis, & moribus, comprobauisse*. Ac vt intelligamus tam ipsum, quàm eius

amicos non secus fuisse animatos, quàm raros illos qui celebrantur, quòd mortem pro se inuicem non dubitarint oppetere. ecce ille continuò subdit: *Quod quàm magnum sit, ficta veterum fabulæ declarant; in quibus tam multis, tamque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At Epicurus vna in domo,* &c.

Ad III. Epistolam Epicuri ad Menœceum, de Vita, & Moribus.

℣. 27 ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ Μενοικεῖ χαίρειν. Alterũ hoc est ex capitibus quatuor, in quæ redegisse Laërtium ea, quæ ad Moralem Epicuri pertinent, superiùs obseruauimus. Nimirùm cùm ista sit tertia, postremáque Epistolarum, quas ab vsque initio referendas susceperat, visus quidem fuit, statim ac Moralem aggressus est partem, eam exhibiturus; sed simul tamen occupauit tradenda priùs ea de Sapiente Effata, quæ recensuimus hactenus. Continet porrò Epistolæ Præfatio insignem quandam adhortationem, de cuius textu, vt dicatur, lego ℣. 30. ὑγιαῖνον, quoniam videtur vtcumque meliùs, quàm ὑγιαίνειν legi apud Clementem Alexandrinum, qui Præfationem hanc transcripsit ad illud vsque, Μελετᾶν οὖν. Sic etiam aliquantò pòst, ante παρῆναι, meliùs ibidem legitur μήτε, quàm μή, cùm opponatur voci μηκέτι. Vti & statim, post vocem ᾖ, videtur non incongruè reperi vox τὴν ὥραν, quatenus repetita quoque in superiore, contráque posito membro fuit. Quod autem statim pòst legitur ibidem νεωτέρῳ pro νέῳ, nihil videtur fuisse necesse immutare; quando neque pro γέροντι legitur γεραιτέρῳ, neque initio Epistolæ, cui hoc membrum respondet, legitur νεώτερος, sed νέος. Præterea autem videri illeic deesse particulam ὁ, inter λέγων, & μήπω, ob consequens membrum, vbi habetur ὁ μήπω, ὁ μηκέτι.

℣. 39. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν. Habens Epicurus pro absurdo, dici tempus ad beatam vitam aut nondum venisse, aut iam præteriisse; suadet consequenter ea meditari, quæ beatam vitam faciunt; ac tum subdit quædam huiusce meditationis capita; ea nempe quæ sunt sentienda de Deo, de Morte, de Futuri exspectatione, de Cupiditatibus; tum docet in quo beatam vitam, felicitatémve constitutam putet. Interim verò *Felicitatem*, τὴν εὐδαιμονίαν meritò commendat ex eo, quòd ipsa præsente nihil non habeamus, absente nihil non agamus, vt possimus eam consequi: siquidem ex priore parte intelligi licet quemadmodum Felicitas idem cum Summo bono sit; ex posteriore, quemadmodum idem sit cum Fine bonorum.

Pag. 46. ℣. 6. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν, ζῶον ἄφθαρτον, καὶ μακάριον. Istud primum caput est rerum, quarum meditationem suadet. At vt circa textum pauca adnotemus, præpono primùm ℣. 14. ipsi voci πολλοὶ particulam οἱ, vt intelligatur *populus*, siue vulgaris, vulgariúmve ingeniorum multitudo; quo sensu statim aliquoties, non simpliciter πολλῶν, sed τῶν πολλῶν legere licet. Deinde autem ℣. 20. lego καὶ μέγισται, &c. ad vsque τῶν ἀγαθῶν, pro αἱ μέγισται βλάβαι αἴτιαι τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγονται, ὁ ὠφέλειαι, quoniam retenta vox αἴτιαι sententiam inducit non modò illi, quam esse constat Epicuri, contrariam; sed scopo etiam ipsi, ad quem Epicurus heic loci collineat, aduersam: & deesse vocem τοῖς ἀγαθοῖς, videtur ipsa contextus series facere satis manifestum.

℣. 26. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν. Alterum hoc est meditationis caput, quod ipsum quoque est maximi ad felicitatem momenti; quatenus nulla potest in eo esse vitæ tranquillitas, qui, cùm moriendi necessitas sit, mortem quasi rem malam exhorrescit. Vult proinde Epicurus, vt mortis meditationi assuescamus, quò discamus metum illius excutere; Platonem hac in re imitatus, cùm in Phæd. docet rectè philosophanteis huic meditationi sic incumbere, vt Mors illis pro reliquis hominibus ἥκιστα φοβερὸν, *res minimùm timenda* euadat. Nimirùm supponit Epicurus quod Aristoteles obseruauit, haberi volgò mortem τὸ φοβερώτατον τῶν κακῶν, *malorum omnium maximè horrendum*, quatenus nulli non impendet, estque ineuitabilis. Siquidem seu ipse apud Monachos, seu Metrodorus apud Stobæum, πρὸς μὲν τ' ἄλλα, inquit, δυνατὸν ἀσφάλειαν πορίσασθαι, χάριν δὲ θανάτου πάντες ἄνθρωποι πόλιν ἀτείχιστον οἰκοῦμεν, *Fieri quidem posse, vt aduersus cætera securitatem nanciscamur; sed quod ad mortem attinet, inhabitari ciuitatem ab omnibus hominibus, muris, præsidiisque planè destitutam*: idque sucinente Lucretio: serm. 155. serm. 117.

Certa quidem finis vitæ mortalibus adstat, lib. 3.
Nec deuitari letum pote quin obeamus.

℣. 31. Οὐκ ἄπειρον προστιθεῖσα χρόνον. Esse hoc aliud potest non modò ferendum, sed commendandum etiam, quòd ex recta mortis notitia addiscamus rescindere stultum id, quod mentem diuexat, nunquam moriendi desiderium.

℣. 36. Ὥστε μάταιος ὁ λέγων. Meritò habet heic Epicurus ineptum illum, qui professus nihil esse mali in morte, donec præsens est, discruciatur tamen ob venturæ metum; nempe quasi sit vel vmbra rationis, vt res diuexare, dum absens est, debeat, quæ præsens vbi fuerit, nihil erit contristatura. Meritò, inquam, si attendatur præcisè mors, vt mors est, ac vt præsens est; cùm videatur aliunde posse timeri non iniuriá mors, quatenus potest coniuncta quædam, quæ aut antecedant, aut consequantur mala, habere.

℣. 45. τοὺς μὲν, pro οἳ μὲν. Siquidem partitio heic fit, cuius membrum alterum non relatiuè, sed indicatiuè statim subiicitur, οἱ δὲ.

℣. 1.

Pag. 47. ℣. 1. Ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν. *Cessationem* interpretor, non malorum, quibus in vita obnoxij sumus, vt pronum videtur intelligere (tametsi cessatio à malis res optanda potiùs, quàm fugienda sit) sed potiùs *rerum omnium, quibus in vita fruimur & actionum quibus fungimur.* quoniam his priuari vulgò habetur malum; ac idipsum est, quod exprobratur a Lucretio, dum vulgaria refert lamenta, quibus prosequi mortuos solent, quasi illi hæc quæ moriendo dimiserunt, desiderent, illud & Cicero amplificat.

1. Tuscul. ℣. eod. Μᾶλλον δὲ, &c. ad vsque ὅταν δὲ, pro Οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν, οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν, οὔτε δοξάζεται κακὸν εἶναι τὸ μὴ ζῆν. Quippe ex istis aut non cohærens, aut etiam repugnans elicitur sensus. Videtur autem sensus is esse, iuxta quem est illud Lucretij, quod alio loco innuimus:

Proinde, vbi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortē fore, vt aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat malisve ferarum:
Scire licet, non sincerum sonere; atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum
Non, vt opinor, enim dat, quod promittit, abundè,
Nec radicitùs è vita se tollit, & eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse,
&c.

℣. 5. ὥσπερ ὁ χρόνος, οὐ ὁ μήκιστος, ἀλλ' ὁ ἥδιστος, pro χρόνον οὐ τὸν μήκιστον, ἀλλὰ τὸν ἥδιστον. Manifeste enim apparet casus in casum facta mutatio; nisi modum mutatum putes, ac legendum καρπίζεται, quod tamen erit minus congruum. Quanquam & fortè magis congruerit, si mutetur simul particula καὶ, in voculam δεῖ, sed perinde est. Adnotare præstat congruere hanc sententiam cum eo,

loc. cit. quod Plutarchus ait, ὡς οὐχ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος, *Vitam, non quæ longissima, sed quæ virtute maximè administratur, optimam esse.* Quippe Epicurus ex infrà dicendis pro eodem habet *suauiter,* & *ex virtute* viuere; quòd vitæ suauitas, ac virtus separari à se inuicem non possint.

℣. 7. Ὁ δὲ παραγγέλλων. Videri potest primâ fronte perperam ille improbari, qui iuuenem mouet, vt honestè viuat; senem, vt honestè moriatur; quatenus illi vita longior superest, isti mors impendet. Attamen, vt constat ex ea ratione, quæ apponitur, non meditationem honestè viuendi, non item honestè moriendi Epicurus improbat; sed improbat solùm ista seiungari, vt si iuuenis deberet solùm de honestè viuendo, senex de honestè moriendo solùm cogitare; quasi non posset mors iuueni immatura contingere, aut posset nihil seni superesse vitæ, & qui actus postremus est, pars quædam fabulæ non foret. Docet itaque hæc non seiungenda; sed & seni & iuueni meditationem honestè viuendi, & meditationem honestè moriendi, copulandas esse.

℣. 9. Οὐ μόνον δὲ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν. Cùm verba hæc fuerint superiori sententiæ, quasi quædam species probationis inserta (& forte quidem transposita ex ea, quæ consequitur, vt illi probandæ accommodatiora) non emoui tamen, quòd sensus eius admonitionis, quam Epicurus reprehendit, is esse potuerit, vt, qui senex est, cuique adeò nihil, præter mala incommodáque innumera toleranda, superest, is diem honestè spontanea morte præueniat, potiusquam se trahendæ vitæ miseriarum plenæ submittat. Nempe Epicurus huic sensui haud abs re opposuerit τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστὸν, *id, quod amabile est in vita.* Videtur porrò heic Epicurus eam sententiam corrigere, quæ ipsi aliàs placuerit, vt vel ex vno Seneca constat. Heîc nimirùm est illud apud ipsum, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate viuere, necessitas nulla est.* Nimirùm, quia, vt Epist. 12. ille excipit, *Patent vndique ad libertatem viæ, multæ, breues, faciles; agamus Deo gratias, quod nemo in vita teneri potest. Quocunque respexeris,* inquit alibi, *ibi malorum finis est. Vides illum præcipitem locum, illàc ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum: libertas illeic in imo sedet. Vides illam arborem, breuem, retorridam, infelicem: pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum: effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi, ac roboris exigenteis. Quæris, quod sit ad libertatem iter? qualibet in corpore tuo vena.* Et rursus: *Nil melius æterna lex fecit, quam quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos.*

3. de Ira. cap. 15.

Epist. 70.

℣. 11. Πολὺ δὲ χεῖρον καὶ ὁ λέγων. Quæ heic habetur pereelebris sententiæ impugnatio, eiusdem est, cum mox selectis superioribus verbis argumenti. Concedit quippe Epicurus, tametsi non tanti facienda sit vita, vt quacumque demùm conditione redemptam velimus; & cùm aut natura, aut occasio tulerit, mori fortiter recusemus; attamen non esse eam quoque tam parui ducendam, vt quod ex illa vsui datur, temerè reiiciendum, & profundendum sit, ac non potiùs gratè sumendum, & quàm licet honestè, ac suauiter traducendum, producendúmque.

℣. 21. Μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον. Tertium hoc est, ad quod Epicurus attendendum esse meditando vult, vt assuescamus videlicet indifferentem animum circa futura reddere, neque lactari inani spe, ab eo, quod non est, neque fortè est futurum, pendeamus. Quippe ob insignem fortunæ varietatem, & inconstantiam, nihil, in quod dominium habeat, ita certum prospicitur, vt non prospicientem, exspectantémque plærumque deludat. Adeò proinde, vt nihil sit tutius, quàm non quidem prorsùs de eo, quod prospicitur, desperare; sed neque id tamen; tanquàm haud-dubiè sibi futurum polliceri: ac se interim ad vtrumvis euentum ita comparare, vt vtrumlibet accidat, nihil ideò abesse, aut adesse, quod sit absolutè necessarium existimetur.

ψ. 26. *ἀναλογιστέον δὲ, ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν.* Postremum hoc est ex præcipuis Meditationis capitibus, quæ Epicurus dicendis mox de beatæ vitæ fine præmittit. Lego autem, *ὡς αἱ πρὸς*, pro *αἱ δὲ πρὸς*, quarum quidem *ἡ ἀοχλησία*, *τῆς εὐδαιμονίας* pars est, non membrum ab ipsa distinctum; vt propterea debeat ad exemplum potiùs quàm ad diuisionis integritatem spectare. Quod addo verò ad interpretationem, eò facit, ne illud membrum, *πρὸς τὸ ζῆν*, esse videatur incongruum, quando etiam cupiditates, quæ ad ipsum attinent, ad indolentiam, siue ad id quod dolet, eximendum tendunt. Cæterùm licet complura sint circa Ratas Sententias, de cupiditatibus dicenda, adnotare tamen heic præstat Ciceronem ita improbare diuisionem cupiditatum, quatenus illeic traditur, vt quem diuisionis modum fuisse tradendum subiicit, ille ipse sit, qui hoc loco habetur. Ecce enim, *Quomodo*, inquit, *Philosophus loquitur? Tria genera Cupiditatum; Naturaleis, & necessarias: naturaleis, non necessarias; nec naturaleis, nec necessarias. Primùm, diuisit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria, hoc est non diuidere, sed frangere rem.* Sequitur, *Qui si diceret, Cupiditatum esse duo genera naturaleis, & inaneis: Naturalium quoque item duo, necessarias, & non necessarias, confectares esset.* Atqui Epicurus heic loci isto planè modo diuisit: & in Ratis Sententiis, nihil aliud, quàm argutiem, quæ plærumque est importuna, subdiuidendi, declinauit; cùm alioquin subdiuidendo, tria eadem genera habeantur. Quod superest, tanti Epicurus facit Cupiditatum discrimen nosse, & suos cuique fineis, sicut par est, præscribere, vt & propterea Physiologiam esse necessariam contendat, ad discernendum videlicet, quænam reuerà naturales, necessariæque dicendæ sint, quænam inanes, ac superuacaneæ; & posse putet tum solùm vitam feliciter transigi, cùm solis naturalibus, necessariisque retentis, inaneis, & superuacaneas procul amandauerimus. Quoniam verò, vt innui mox, plura hac de re sunt dicenda circa Ratas Sententias, & deinceps quoque plura interiicienda; ideò nihil necesse est hoc loco super addere.

2.de fin.

ψ. 33. *Τούτων γὰρ ἀπλανὴς θεωρία.* Deducit heic iam Epicurus, quemadmodum ad Beatam Vitam rerum superiorum meditatio tendat; declarat autem primùm Finem beatæ vitæ esse Tranquillitatem mentis, & Indolentiam corporis, ac subinde, quia huic vtrique Voluptatis nomen attribuit, declarat quemadmodum finis beatæ vitæ Voluptas sit. Quo tamen loco notandum est, *τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν*, *finem beatæ vitæ*, seu vt habet Empiricus, *τέλος εὐδαιμονίας*, *finem beatitudinis*, dici Periphrasticῶs pro *beata vita*. Neque enim aut Tranquillitas mentis, & Indolentia corporis, aut ipsa voluptas, est finis, ob quem beata vita expetenda sit; cùm ipsa quoque sit vltimus finis; ac cætera bona ob ipsam; ipsa sui solùm causâ expetatur. Nempe eadem Periphrasi vtitur hoc loco Epicurus, qua vsum Homerum obseruat Eustathius, cùm dicit *τέλος γάμοιο finem nuptiarum*, pro *Nuptiis*, & *τέλος θανάτου finem mortis* pro *morte*. Quo modo sunt etiam aliæ similes, *ἲς Ὀδυσσῆος vis Vlyssis*, pro *Vlysse*, *βίη Ἡρακλῆος*, *robur Herculis*, pro *Hercule*, *μένος Αἰακίδαο*, *impetus Æacidæ*, pro *Æacida*, seu Achille, &c.

adu.Ethic.

Notandum etiam, quòd ψ. 41. lego *πρός τι ὡς ἐνδέον βαδίζειν*, pro *βαδίζειν, ὡς πρὸς ἐνδέον τι*, ideo fieri, quòd nisi voces ita transponantur, vel certe eo modo, vt vox *ἐνδέον* (aut, si mavis, *ἐνδεὲς*) intelligi de animali, potiusquàm de eo, ad quod animal se conferat, possit; præposterum planè fieri sensum constet. Addo autem ad interpretationem, *beatitudinis capax* animal, vt vox pertinere intelligatur ad hominem; cùm solus homo eatenus dicatur propriè esse beatus, quatenus ipse solus est, qui se putare beatum potest. Quippe & Seneca, vbi Epicureum illud retulit, *Si cui sua non videntur amplissima, licet totius Mundi dominus sit; tamen miser est*; subiicit illud Comici, Epist 9.

Non est beatus, esse se qui non putat.

Notandum rursùs, quod ψ. 45. addo has voces, *ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν*, idcirco esse, quòd perspicuè deficiant. Et poterat quidem lacuna suppleri ex Stobæo, apud quem verba hæc leguntur, *ὅταν δὲ τοῦτο μὴ πάσχωμεν, ἐν αἰσθήσει καθεστῶτες*, *quando verò in actu sentiendi constituti id non patimur*, hoc est, *non dolemus*: verùm, quia vtcumque antecedentes voces parùm ab illis discrepent, quæ leguntur apud Laërtium, sequentes tamen *τότε οὐδεμία χρεία τῆς ἡδονῆς*, idem licet significantes, discrepant ab illis, *οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα*, quas retinere præstitit: idcircò, ob factam in his mutationem, visum est potuisse in illis quoque fieri; cùm proclinius alioquin fuerit, sententiam eo modo, quo est restituta, conscribere. Res tamen videri indifferens potest. serm.17.

Illud potiùs est obseruandum; seu Stobæus aliunde corrogauerit, seu ea hoc loco, quod iam deficiat (tametsi non satis apparet) describere perrexerit, extare apud ipsum continenter hæc verba: *Οὐ γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἔξωθεν, ἀλλ' ἡ περὶ τὰς κενὰς δόξας*, *Neque enim voluptas, quæ secundum naturam est, causa est, vt alij patiantur iniuriam; sed cupiditas, quæ ex vanis opinionibus effrænis creatur*, cuius quidem sententiæ is videtur sensus; cùm Natura, exempli gratiâ, fruges, & aquam fecerit res paratu facillimas, non eam voluptatem, quæ ex ipsis, famem, sitimque expectando, maxima percipitur, causam esse latrociniorum, cæterarúmque iniuriarum, quas vulgò patrant homines; sed inanem cupiditatem vescendi lautiùs opulentiùsque, atque idcircò ditescendi, vt sit, quod in sumptus sufficiat. Quod idem dicendum de iis, qui simplici veste, simplici domo, simplici coniugio, similibusque, præ ambitione, libidine, aliisque passionibus non contenti, plura appetunt, quàm quibus Natura indigeat. Quod superest, illud, *τότε ἡδονῆς χρείαν ἔχομεν*, &c. supponit posse duplex genus voluptatum apperi; vnum earum, quæ percipiuntur, tum, cùm dolor ob indigentiam creatus detrahitur, vt dum famelici

comedimus,

comedimus, aut sitibundi bibimus; alterum earum, quæ requiruntur, vbi dolor detractus est; vti dum post famem, sitimque exemptam, prosequimur cibi, potúsque cupedias: adeò proinde, vt sensus sit, esse quidem nobis voluptates priores necessarias, posteriores verò nequaquam.

Pag. 48. ℣. 25. *Καὶ τὴν αὐτάρκειαν ἢ, ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν.* Epicurus præmissa sua de bonorum Fine opinione, & priusquàm inculcet, quam voluptatem (cùm finem dicit Voluptatem) intelligat, interuicit heic generalem modum, quo & comparare, & tueri huiuscemodi voluptatem (Tranquillitatem nempe in animo, & Indolentiam in corpore) liceat. Is est, quem nos paulò antè insinuauimus; cultus scilicet Temperantiæ, quæ cupiditates ita moderetur, vt non-necessarias, vanásque amputans, & ad necessarias, naturaleísque nos referens, creet in nobis *αὐτάρκειαν*, hoc est, ita componat nos, vt ætatem paruo contenti degamus.

℣. 45. *Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος.* Hic locus est, qui fuit iam antè præoccupatus, recitatúsque integer, tanquam continens Apologiam, quam Epicurus aduersus eos texuit, quos suis etiam temporibus expertus est interpretes suæ de Voluptate sententiæ, iniquos. Circa textum porrò adnoto duntaxat; cùm hunc eundem locum in librum tertium Apologiæ, seu de Vita, & moribus Epicuri, transcripserim, & vocem *ἀπολαύσεως*, priore loco vsurpatam, de quadam quasi prolutione interpretatus fuerim, eâ scilicet Metaphorâ, quâ apud Virgilium:

1. Georg. *Proluit insano contorquens vertice syluas*
Fluuiorum rex Eridanus;

1. Topic. 5. ac præsertim ob familiarem vsurpationem
28 sect. in malam partem (vt vel apud vnum Aristo-
Probl. 7. &c. telem obseruatur) aggressio iam denuò interpretationem visum mihi fuisse significari ea voce simplicem fruitionem; tum quia prolutio, immodicáve profusio attinet ad membrum præcedens, quod est *τῶν ἀσώτων*: tum quia vox hæc aliquoties antè in Epistolæ serie vsurpata (vt cùm dictum est, *ἀπολαυστὸν τὸ τῆς ζωῆς θνητὸν*, & *ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύειν*) illaudatum nihil sonat; tum quia, vt priore membro Epicurus à suo fine reiicit eas voluptates, quæ virorum luxu diffluentium, perditéque viuentium sunt; ita videtur posteriore exclusisse ab eodem fine, tanquam non necessarias, eas, quæ in ipsa fruendi actione, factáve actu sensus motione sunt, vt Cyrenaici statuebant (quod interiectâ etiam additiunculâ insinuatum est) tum quia ille rem subinde declarat, ostendendo se voluptatem motioni oppositam intelligere, Indolentiam nempe, ac Tranquillitatem. Ad ipsam rem quod attinet; germanus quidem heic foret locus, in quo & fusè probaretur non aliam fuisse Epicuro Voluptatem habitam Finem, quàm heic hisce verbis expressam, *Μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν*, *Neque dolere corpore, neque animo perturbari*; & ea deinceps deducerentur, ex quibus posset eius sententiæ sua conciliari probabilitas: Verùm, quia is præcessit textus, ad cuius elucidationem, hoc vtrumque præstandum fuerit; vti & fuit reipsâ (ac fortassis etiam æquo prolixiùs) præstitum: illeinc idcircò, quæ heic possunt deesse videri, sunt repetenda. Quin-etiam, cùm ostensum fuit Honestum bonum, seu Virtutem, secundum vtramque sui partem ita ad voluptatem referri, vt germana exinde habeatur Voluptas; qualem scilicet declarauimus, vbi deinceps de illa specialiùs, & iuxta correctionem sapientiæ accepta, est actum; ideò factum quoque huic loco compendium, circa illud, quod dicitur, *Rationem esse sobriam* (seu cum sobrietate, animique adeò serenitate iunctam) *quæ caussas rerum eligendarum, fugiendarúmque inuestigans, iucundam vitam* (seu voluptatem, quæ Finis sit germanus) *pariat*. Videlicet Ratio causas inuestigans diuersum est nihil à priore parte Virtutis, quæ cognitionem, speculationem, scientiam rerum complectitur; neque eligendorum, fugiendorúmque inuestigatio, ipsi præsertim praxi coniuncta, diuersum quid à posteriore, quæ circa hæc ipsa vnicè versatur. Itaque possunt illeinc quoque, quæ ad hoc caput spectent, multa repeti; tametsi & plura deinceps circa Virtutem sunt attingenda.

Hoc loco, id solum notandum, quod Epicurus postremò ait, *Expelli ratione τὰς δόξας, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος*, *opiniones illas, ob quas plurima menteis occupat perturbatio.* Siquidem ea celebris fuit Epicuri sententia, quam Cicero speciatim de Ægritudine loquens, hisce verbis exprimit: *Epicuro placet opinione mali ægritudinem* 3. Tusc. *esse, non naturâ vt quicumque intueatur in aliquod maius malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine.* Speciatim, inquam; nam alioquin id intelligendum generatim est de omni importuna, ingratâ, molestaque perturbatione, quæ ægritudinem aliquam inuoluit. Non modò certè Epicurus perturbari animum, ac esse in ægritudine putat, opinione mali, quod acciderit; sed maximè etiam opinione futuri, vt paupertatis, orbitatis, exsilij, ignominiæ, mortis, & similium; quæ aliquis timens, sollicitudine laboret, ac in ægritudine ideò sit. Vnde & quia talis perturbatio, siue ægritudo, opinione est, non naturâ; quatenus ista, ob quæ cruciamur, non reuerà sunt mala; neque enim naturam nostram per sese attingunt, maléve afficiunt; sed mala sunt solùm quia mala esse opinamur; ac nos solùm attingunt, maléve afficiunt, opinione intercedente: cùm hac seclusa perinde sint, respectu nostri, ac si non essent. Quia, inquam, res ita se habet, ideò author est Epicurus, vt adhibeatur ratio, quæ edisserens, ostendénsque non esse hæc reipsâ mala, falsam, quæ de ipsis habetur, opinionem eliminet, ac animum proinde reddat omni & ægritudine, & perturbatione immunem. Non reticendus porrò heic locus, in quo Cicero sententiam quidem Epicuri fusiùs declarat; sed videtur interim tamen illa, affingendo, interiicere, ex quibus deinceps in eum inuehatur. Locus integer sic se habet: *Epicuri*, inquit, *sententiam videamus, qui cen-* ibid. *set, necesse esse omneis in ægritudine esse, qui se in*

malas esse arbitrentur; sine illa antè prouisa, & exspectata sint, siue interuenerint. Nam neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora; stultámque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: Satis esse odiosum malum omne, cùm venisset; qui autem semper cogitauisset, accidere posse aliquid aduersi, ei fieri illud sempiternum malum: Si verò ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam, Ita semper angi aut excipiendo, aut cogitando malo. Leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim censet animum rationi posse, & quò illa ducit, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias; abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miserias contemplandas, à quibus cùm cecinit receptui, impellit rursum, & incitat ad conspiciendas, totáque mente contrectandas varias voluptates; quibus ille & præteritarum memoriâ, & spe consequentium, sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus; Epicurei dicunt suo. Quo imprimis loco agnoscere licet, quod Epicuro Cicero tribuit, *Neque vetustate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora*; videri admodùm suspectum; cùm & inter Ratas Epicuri Sententias sit, *dolorem, morbúmque diuturnum sine admistione iucundi non esse*; & iam antè viderimus velle Epicurum vt non timere mortem assuescamus, ex reputatione, quòd malum non sit. Quò magis etiam suspectum sit, quod Epicuro tribuit, *stultam esse meditationem futuri mali*; quamobrem enim iuberet nos adeò attenta meditatione fieri comparatos ad mortem, quæ haberi solet maximum malorum? Quod sequitur autem, *Fortassis ne futuri quidem; satis esse odiosum malum omne, cùm venisset*, &c. idipsum verò demùm subinnuit, quo sensu Epicurus dicere poterit, *mali futuri meditationem stultam.* Quia enim malum, quod timetur; aut contingens est, fieríque potest, vt non eueniat; aut necessarium, neque potest, vt non eueniat, fieri: Noluit quidem priore casu nihil nos de illo cogitare, neque ad vtrúmque euentum, qua animi moderatione decet, excipiendum, comparatos non fieri; at censuit tamen stultum esse, animo ita excruciari, vt si malum sit haud-dubiè euenturum; vt si, vbi euenerit; intolerabile sit futurum; vt si isthæc, aliáque mala sint è vestigio consequutura; ac mentem in istarum rerum meditatione sic defixam quis habeat, vt nocte, diéque ea versans, efficiatur, quod ille ait, miser, afflictus, ærumnosus, calamitosus. Posteriore autem casu, committi quidem noluit, vt malo patienter excipiendo parati non simus; vt vel ex eo constat, quod de morte iam innui; at extremæ esse dementiæ putauit, quod plærique faciunt; dum non valentes id semel sibi leniter ferendum constituere, irascuntur fatis, in cælum, naturámque & prouidentiam rerum blasphemant, neque possunt mentem sic diuertere, quin ad easdem identidem cogitationes redeant, sicque ante tempus, quo se putant fore miseros, miserrimi fiant. Quod subiicitur verò Epicurum *ægritudinis leuationem in duabus rebus ponere, auocatione à cogitanda molestia, & reuocatione ad contemplandas voluptates*; patet quoque quam sit suspectum, vel ex eo, quod in Apologia ipsi Plutarcho obiectum est, ob similem imputationem. Nam censuit quidem Epicurus leuandam ægritudinem auocando mentem, quantum fieri licet, à cogitanda molestia; at præstare id, illam reuocando ad contemplandas voluptates (& quatenus illi quidem interpretantur, corporeas) ac non potiùs ad meditandum, quæ honestè simul, suauitérque ipsam diuertant; non somniauit sanè, vt vel facto docuit; quod Plutarchus parum candidè detorsit. Scripsit nimirùm Epicurus, se illis adeò grauibus nephritidis doloribus, ad quorum magnitudinem nihil posset accedere, opposuisse τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ, *illud animi gaudium, quod perciperet ex ratiociniorum præteritorum recordatione*; Plutàrchus autem opposuisse suos dolores obiicit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum priùs voluptatum memoria.* Quod repeto quidem, vt agnoscas rem esse parem, quòd iam Cicero illi obiicit; vt possit nimirum, quasi passis velis in eum inuehi, & subiecto præsertim loco, quem ait desumptum ex libro de Fine (& de quo superiùs tamen dictum est) *Nec equidem habeo, quod intelligam bonum*, &c.

Quamobrem ista qualiscumque à Cicerone facta declaratio Epicureæ sententiæ, non obstat, quò minùs Epicurus verè censuerit, opiniones illas, ob quas perturbationes occupant mentem, serenitatémque illius obfuscant, ac tranquillitatem peruertunt, studiosè abigendas esse; quatenus eæ sunt, non ipsa natura, quæ perturbationibus huiuscemodi occasionem faciunt. Adeò proinde, vt si ad cuiusquam, ad ipsius sanè Epicuri mentem, quam maximè sit, quod ipsemet alioquin Cicero de viro sapiente, beatóque habet, quòdque adeò egregium est, vt hunc in locum transcribere, esse non possit importunum. *Ergo is*, inquit, *quisquis est, qui moderatione, & constantia quietus animo est, sibique ipse placatus, vt neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens, ardeat desiderio, nec alacritate futili gestiens deliquescat; is est sapiens quem quærimus; is est beatus: Cui nihil humanarum rerum, aut intolerabile ad demittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri potest. Quid enim videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiúsque Mundi nota sit magnitudo? Nam quid aut in studiis humanis, aut in tam exigua vita breuitate magnum sapienti videri potest, qui semper animo sic excubat, vt ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omninò nouum? Atque idem, ita acrem in omneis parteis aciem intendit, vt semper videat sedem sibi, ac locum sine molestia, atque angore viuendi, vt quemcumque casum fortuna inuexerit, hunc aptè, & quietè ferat. Quod qui faciet non ægritudine solùm vacabit, sed etiam perturbationibus reliquis omnibus. His autem vacuus animus, perfectè, atque absolutè beatos efficit.*

v. 12.

PAG. 49. ✝. 12. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις. Quòd hoc loco vocem φρονήσεως non *Sapientiam*, vt Cicero, sed *Prudentiam* interpretor; vti & statim vocem φρονίμως, non *sapienter*, sed *prudenter* reddo; ambiguitatis deuitandæ causâ facio; ne cùm heic agatur de virtute morali, nihil videatur esse inter ipsam Sapientiámque, τῇ σοφίᾳ voci respondentem, discriminis; vt prætetream
lib. de Vniu. 2. de Inuent. 3. Tusc. 1. offic. ipsum quoque Ciceronem, non modò interdum τῆς φρονήσεως vocem interpretari *Prudentiam*; sed interdum quoque dum quatuor moraleis virtutes enumerat, illam, quæ primo loco est, non Sapientiam dicere, sed Prudentiam; vtcumque etiam interdum simul nomina Sapientiæ, Prudentiæque adhibeat. Sed ne in hoc hæream, maximéque cùm vsus voces fecerit (etiam in nostro idiomate) propemodùm synonymas; id potiùs notandum, quod Epicurus ait, *Prudentiam esse quoque præ ipsa Philosophia honorabilem*; id quippe facere videtur, vt interpretando insinuatum est, quatenus Prudentia virtus est ἡγεμονικὴ, *imperans*, ac ipsam etiam Philosophiam ad vitæ finem, seu ad bene, beatéque viuendum disponit; vt dum explorandum præscribit, diuinitúsne, an pro naturæ dispositione, Eclipses, Tonitrua, aliaque id genus contingant. Tametsi videtur res quoque eo sensu posse accipi, ad quem visus est Cicero attendere, cùm Sapientiam potiùs quàm Prudentiam dixit; quasi nimirùm Epicurus τῆς φρονήσεως nomine intellexerit tam ipsam Philosophiam, seu peritiam rerum, & naturalium maximè, quàm ipsam virtutem moralem.

✝. 17. Οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως. Supplenda verba ista fuisse, vt manifestè deficientia, indicauit quoque ipsi Stephano locus Ciceronis antè recitatus, in quo Tor-
1. de fin. quati verba sunt: *Clamat Epicurus, is, quem vos voluptatibus esse deditum dicitis, non posse iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur; nec sapienter, honestè, iustè, nisi iucunde*. Quod interpretando verò τὸ καλῶς, *honestè*, idem esse insinuo ac *fortiter*, & *temperanter*; idcircò facio, vt intelligatur, cùm virtus moralis distribui in quatuor parteis soleat, Epicurum, duabus disertè recensitis, comprehendisse reliquas duas sub ipso nomine *honestatis*, quæ illis speciali titulo tribuitur; quatenus, qui gerunt sese fortiter, gerere se honestè, decoréque dicuntur; & vt maximè honestum, decorúmque habetur mortem pro patria oppetere, ita & mortuis pro patria maximus solet haberi honos, ex quo est nomen honestatis; quatenúsque, qui sobriè, continentérque vitam degunt, ij & honestè viuere, & decorum seruare dicuntur.

✝. 22. Ἐπεὶ, τίνα νομίζεις. Continetur heic quasi quædam hactenos dictorum in Epistola ἀνακεφαλαίωσις, ac vnà habetur introductio ad dissertatiunculam de Fato, Fortuna, Liberóque arbitrio. Et quod ad Summariam quidem recensionem eorum, quæ pertractata huc vsque sunt, spectat, ipsa est, quam
1 de fin. Torquatus apud Ciceronem imitari videtur, dum conclusurus suam illam de rebus Moralibus iuxta Epicurum disputationem, postquam illud præmisit; *Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus; multóque hoc meliùs nos, veriúsque, quàm Stoici: Illi enim negant bonum quidquam esse, nisi nescio quàm illam vmbram, quod appellant honestum, non tam solido, quàm splendido nomine: virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beatè viuendum, seipsa esse contentam*: tum pergit: *Sed possunt hæc quadam ratione dici non modò non repugnantibus, verùm etiam approbantibus nobis; sic enim ab Epicuro Sapiens beatus semper inducitur; finitas habet cupiditates: negligit mortem: De Diis immortalibus sine vllo metu vera sentit: non dubitat, si ita melius sit, de vita migrare. His rebus instructus, semper in voluptate est; neque enim tempus est vllum, quo non plus habeat voluptatis, quàm dolorum. nam & præterita gratè meminit, & præsentibus ita potitur, vt animaduertat, quanta sint ea, quámque iucunda; neque pendet ex futuris, sed expectat illa, fruitur præsentibus; ab iísque vitiis, quæ paulò antè collegi, abest plurimum; & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna afficitur voluptate. Dolores autem, si qui incurrunt, numquam vim tantam habent, vt non plus habeat sapiens, quod gaudeat quam quod angatur*. Imitati etiam videtur apud eundem Epicureus Zeno, quatenus dicere solitus perhibetur, *Eum esse bea-* 3. Tuscul.
tum, qui præsentibus voluptatibus frueretur, confideretque se fruiturum aut in omni, aut in magna parte vitæ, dolore non interueniente; aut, si interueniret, si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum; præsertim, si antè præceptis bonis contentus esset, nec Deos extimesceret. Immò & videtur ipse Seneca, dum ad cuiusdam Epistolæ calcem, *Non cupiditas,* Epist. 75.
inquit, *nos non timor pellet; inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos; sciemus mortem malum non esse: Deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur*, &c.

✝. 29. βραχεῖς εἰσὶ δὲ, pro βραχεῖς εἶεν. Sic enim optimè MSS. cùm & sit perspicuum vocem βραχεῖς necessariam esse ad illam Antithesin, ἢ χρόνος, ἢ πόνος, ac secus non posse sensum congruum cum succedento membro quadrare. Prætereo autem eandem senten- 1. de fin.
tiam cùm inter Ratas numerari, tum à Torquato exprimi; quòd nimirum, *dolor in longinquitate leuis in grauitate breuis soleat esse: vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur*; cùm & posteà ab ipso Cicerone breuiùs, *Si grauis, breuis; si longus, leuis*.

✝. 30. Ἀνάγκην μὲν ..., &c. ad vsque ... ἡμᾶς, pro ἀγόμενον ... ἀπὸ τύχης, ... Quip- lib. 2.
pe nullus alioquin sensus; & manifestum esse videtur vocem ἀνάγκην fuisse supplendam, quòd & disertè statim ipsa necessitas cum eisdem, hoc est, cum Fortuna, & Eo, quod in nobis est, comparetur; & ipsa proinde ea sit δεσπότης, quam ab aliquibus inductam Epicurus conqueritur. Et quos ille quidem intellexerit, Stoici videri potissimùm possent: ipsis siquidem eius æmulis, vix vlli fuere Necessitatis, seu Fati assertores acriores. Et res

vel

vel ex eò confirmari posset, quòd Balbum Stoïcum alloquens apud Ciceronem Velleius, *Itaque*, inquit, *imposuistis ceruicibus nostris sempiternum Dominum, quem dies, noctèisque timeremus.* Et statim: *Hinc vobis exstitit primum illa fatalis Necessitas, quam* Εἱμαρμένην *dicitis, vt quicquid accidat, id ex æterna veritate, causarúmque continuatione fluxisse dicatis.* Vt interim taceam, quod Agellius refert aliarum opinionum, disciplinarúmque authores Chrysippo obstrepere; videri penè posse ex hoc Epicuri loco desumptum; ac præsertim quà obiicitur, *esse iniquè pœnas constitutas legibus si omnia condicenda sunt Necessitati cuidam, & instantia, quæ oritur ex Fato; omnium quæ sit rerum Domina, & arbitra, per quam necesse sit fieri quicquid futurum est*, &c. Verumtamen, quòd statim pòst esse autumat præstabilius adhærere fabulis, quàm *Physicorum Fato seruire*, ij possunt iidem reputari, cum Physicis illis antiquioribus, Democrito, Heraclito, Empedocle, quos Cicero citat in eandem sententiam, Aristotelem ipsis copolans, cùm deberet potiùs Leucippum, quem audiuit Democritus, & quem non longè ab initio Epistolæ ad Pythoclem, intellexisse Epicurum suo loco declarauimus, dum *vnum* dixit *Physicorum*. Nempe Leucippus quoque omnia necessitate fieri docuit, vti apud Stobæum est, qui & Parmenidem aliunde Democrito adiungit: ne aliquid dicam de Thalete, & aliis. Dico autem hos potiùs; nam Aristotelis quidem fuisse aliam de Necessitate sententiam, tum Naudæus noster præclarè ostendit; tum intelligi licebit ex iis, quæ erunt posteà de illius opinione commemoranda. Taceo interim posteriores, vt Asclepiadem Medicum, apud Aurelianum, & alios.

1. de nat. Deor.

lib.6. c.2.

lib.de Fato.

Ecl.Phys.

Iatrophil. quæst.5. lib.de morb. ac cap.14.

ꝟ. 43. ἀπολάμβανε, pro ἀπολαμβάνειν, vt videlicet verbum sit, quicum consistat participium insequens νομίζων, & sensus alioquin obscurus, efficiatur non-nihil clarior, ac præsertim quidem, adhibita Parenthesi illa, quæ cœpta à verbo εἴρηται, impersonali facto ex εἶται, desinat in χειρωνάξ, & præmissâ verbo δεῖται particulâ μὴ, vel ex indicatione aduersariuæ, quæ statim sequitur, μήτε.

Pag.50. ꝟ. 9. Ταῦτα οὖν. Hæc est totius Epistolæ ad Menœceum conclusio, in qua σεαυτὸν, pro ἑαυτὸν, reposui; quòd tametsi hæc vox personæ omnis haberi valeat; statim nihilominùs sequatur, non ἑαυτῷ, sed σεαυτῷ. Est porrò Conclusio consona Exordio: quatenus in Exordio quidem, tam esse Iuueni, quàm Seni philosophandum docuit, ac illa esse meditanda, quæ vitam beatam faciunt; nunc autem, postquam ea edisseruit, hortatur Menœceum, vt in ipsorum meditatione assiduus sit, siue continenter de illis philosophando non fatigetur. Quò fatigari autem minùs, seu quasi delassari possit, submonet, deligat amicum sibi ipsi quam-simillimum, quicum nihil non commune habeat, atqueadeò quicum philosophetur, meditationémve instituat. Hac certè de causa edicet posteriùs inter Raras Sententias: *Omnium rerum quas ad beatè viuendum comparauit Sapientia, nihil esse amicitiæ possessione maius*; &, vt interpretando addit Cicero, *nihil vberius, nihil iucundius.* Siquidem non aliâ re magis Sapientis vita beata est, quàm dum inter philosophandum, potest amico, qui sit perspectæ sinceritatis dicere; μόνοι ἐσμὲν, seu, vt aliquando ad Q. Fratrem Cicero, *Soli sumus: licet verum exquirere sine inuidia.*

ꝟ. 16. μαντικὴν δ' ἀναιρεῖ. Tertium hoc est Membrum eorum, quæ à Laërtio circa Moralem Epicuri Philosophiam congesta sunt. Continet autem ex superiùs dictis paucula quædam capita, quæ, absolutâ Epistolâ, Laërtius censuit ex aliis Epicuri Operibus corroganda, ac subiicienda. Primum autem caput instituitur *de Diuinatione*, de qua egisse Epicurum ait cùm in locis aliis, tum in *Magna Epitome*. Lego scilicet μακρᾷ, pro μικρᾷ, cùm Parua Epitome non alia exstitisse videatur, quàm & superstes, & iam antè relata ad Herodotum Epistola, vt vel ex ipsa Epistolæ ad Pythoclem subiunctæ Præfatione intelligitur; & constet in ea de Diuinatione, refutationéque Artis diuinandi, mentionem nullam fieri; ac si id, quod Laërtius habet, fuit in duarum altera, id fuisse debere conscriptum in Magna. Quod interpretando verò adiicio, præmittóque, ad indicandum, conclusam fuisse Epistolam; idcircò facio, quòd alioquin solitus interdum Laërtius aliqua interiicere, res videri possit non satis perspicua; & quæ mox habentur verba Epicuri, Μαντικὴ ὡς ἀνύπαρκτος, &c. videri possint cum Epistolæ extremis esse continuanda: ac potissimùm, cùm Laërtius aliam veluti quandam eorum, quæ ad mores attinent, conclusionem insinuet.

ꝟ. 22. Διαφέρεται δὲ πρὸς τοὺς Κυρηναϊκούς. Aliud hoc est Caput, quod Laërtius adhibet ad declarandum discrimen, quo Epicurus ab Aristippo, Cyrenaicisque illius Sectatoribus circa opinionem de Voluptate differt. Lego autem ꝟ. 25. ἀμφοτέρας, pro ἀμφότερα, quòd phrasis sit planior, & vox manifestè referatur ad Voluptates, καταστηματικὴν, καὶ ἐν κινήσει, mox nominatas. Lego etiam ꝟ 59. φιλοσόφους pro φίλους, quæ vox fieri ac retineri ex ipsa scripturæ abbreuiatione potuit; cùm alioquin inscriptio πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους, non modò apud Empiricum, sed etiam superius apud Laërtium ipsum habeatur.

ꝟ. 4. Ἀποδείξει δὲ χρῆται. Aliud rursùs caput hoc est à Laërtio adhibitum, Demonstrationem continens, quà Epicurus vsus est, vt Voluptatem esse finem beatæ vitæ constabiliret. Illa porrò superiùs iam & relata est, & fusè deducta; quare addendum heic solùm est, quibus eam verbis Epicurus apud Empiricum efferat. Ea igitur sunt: ὅτι φυσικῶς, καὶ ἀδιδάκτως τὸ ζῶον φεύγει μὲν τὴν ἀλγηδόνα, διώκει δὲ τὴν ἡδονήν. Γεννηθὲν γοῦν, καὶ μηδέπω τῷ δόξαν δουλεῦον ἅμα τῷ ῥαπισθῆναι ἀσυνήθει ἀέρος ψύξει, ἔκλαυσέ τε, καὶ ἐκώκυσεν. Εἰ δὲ φυσικῶς ὁρμᾷ μὲν πρὸς ἡδονὴν, ἐκκλίνει δὲ τὸν πόνον, φύσει φευκτόν τι ἐστιν αὐτῷ ὁ πόνος, καὶ αἱρετὸν ἡ ἡδονή. *Animal ipsâ naturæ sponte, & citra omnem eruditionem refugit dolorem, & prosequitur voluptatem.* Pag.51.

voluptatem. Quippe simul, ac natum est, & nulla adhuc opinionis seruitute praeoccupatur, vbi insueto aeris frigore percellitur, plorat, eiulátque. Si natura autem duce voluptatem appetit, dolorem declinat; est ergo ipsi dolor quidpiam refugiendum, voluptas expetendum, secundum naturam. Non addo Cyrenaicos fuisse eadem demonstratione, vt voluptatem pariter esse

lib. 2. finem probarent, vsos; cùm apud Laërtium Voluptatem definientes λείαν κίνησιν, *suauem motionem*; & dolorem, τραχεῖαν, *asperam*, dixerunt, τὴν μὲν εὐδοκητὴν πᾶσι ζώοις, τὸν δὲ ἀποκρουστικὸν, *illam quidem esse, quam animalia omnia adsciscant, hunc verò, quem omnia repellant.* Adnoto solum B. Clementem, cùm eandem

2. Strom. illis tribuat, adiiciátque Epicurum definiisse τὸ αἱρετὸν, *ipsum Eligibile*, ὃ πρῶτον ἐξ ἑαυτοῦ ἐφ' ἑαυτὸ ἐπισπᾶται, *id, quod primum ex seipso*, suave naturâ, *ad seipsum allicit*; in-

Ecl. Eth. cap 3. nouari legendum quoque apud Stobæum ἑαυτὸ, vbi rursùs ex Epicuro esse Voluptatem finem declaratur.

ϐ. 10. Δακρύει βοῶν. Ita certè legendum Casaubonus putat (nisi etiam βοᾷ δακρύων) pro βοᾷ δακρύων. Et fortè quidem pro αἰτῶν, legi potuit θανεῖν, aut alio modo correctio institui; sed præstat eruditi viri coniecturæ insistere; quoniam tametsi transpositio duriuscula est, redditur tamen versus integrior, qualis in Trachiniis Sophoclis habetur; vtcumque prætereà apud Poëtam non ἴσων, sed ἀυτῶν legatur. Immutanda verò non fuit hæc vox (vti neque fortè immutatio illa facienda) quòd Epicurus ad hunc locum alludens, videatur potiùs sensum tenuisse, quàm verba; ac ea habuisse fortè in mente, quod apud eundem Sophoclem legantur pari occasione (eiulante nempe Philoctete) reddidisse montes φωνὰς ἀντιτύπους. Prætereo autem Ciceronem veluti retorquere allatum de Hercule exemplum aduersus ipsum Epicurum; vbi de dolore in eum disputans, & postquàm illos Herculis questus, qui apud eundem Poëtam fusè sequuntur, retulit,

2. Tuscul. *O multa dictu grauia, perpessu aspera*, &c.

subdit: *Possumus-ne nos contemnere dolorem, cùm ipsum Herculem tam intoleranter dolere videamus.* Et, ne memorem, quod de Prometheo addit, qui frustrà

A more mortis terminum inquiris mali,

(Scilicet Caucasea sub rupe

Auson. *Testatur Saturnigenam, nec nomine cessat.*

Incusare Iouem, data sit quod vita perennis.)

Obseruo dumtaxat id, quod illeic loci subiicitur de Philoctete, (qui

——Siluestribus abditus antris

Saxa monet gemitu)——

vsurpari quoque alibi ab ipso specialiùs contra Epicurum. Quippe memorato Lemnio illo saxo,

Ouid. *Quod eiulatu, questu, gemitu, fremitibus,*

Resonando, multum flebileis voces refert:

pergit, *Huic Epicurus comparet se, si potest*, &c. Sed ad citatos quidem ab Epicuro versus quod spectat; constat ipsum aliud nihil velle, quàm esse dolorem quidpiam per se malum; quando ipsi quoque, qui reputantur Deorum filij, ac fortissimus Hercules imprimis, eum tantopere exsecrantur.

Ad Ratas Epicuri Sententias.

ϐ. 21. Καὶ φέρ' οὖν δὴ νῦν. Postremum hoc est ex iis quatuor Membris, in quæ visum est posse diuidi, quæ de Morali Epicuri Philosophia Laërtius collegit. De titulo portò, quo Epicuri liber inscriptus est Κυρίαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, dicemus in Apologia circa librorum Indicem. Ad rem quod spectat, libellus fuit, in quem Epicurus congessit præcipuas Sententiarum Moralium, vt vno quasi fasciculo collectæ haberentur in promptu. Scilicet de illis ita Cicero: *In alio verò libro, vbi breuiter* 2 de fin.
comprehensis grauissimis sententiis, oracula edidisse sapientiæ Epicurus dicitur scribit his verbis, quæ nota tibi profectò, Torquate, sunt, Quis enim vestrûm non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id est, maximè rata, quia grauissimæ sint ad beatè viuendum breuiter enunciatæ sententiæ. Quibus ex verbis intelligitur, Epicureos facto probasse, quod ait Demetrius Cynicus apud Senecam; docens scilicet, *Plus prodesse, si* 7 de bene. c. 1.
pauca præcepta Sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi, & in vsu sint, quàm si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Et tales certè Sententiæ *feriunt animum*, ait lib. 5. c. 10.
Quintilianus, *& vno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis hærent, & dilectione persuadent.* Ac non sunt illæ quidem ordine digestæ, sed permistim compositæ, vt Plutarchus quidem non semel caussatur; sed ne memorem, quod Galenus habet circa Aphorismos Hippocratis; ne praxin ipsam Antonini, libros de vita sua scribentis, & (si modò dicere liceat) ipsius quoque Salomonis mortalium sapientissimi; addo id duntaxat quod ait Simplicius: videlicet celebre illud *Epicteti Enchiridium, contextum fuisse non ab ipsomet, sed ab Arriano, qui ex ipsis Epicteti dissertationibus excerpserit; ad eum modum, quo Ratæ sententiæ ex variis Epicuri libris, ceu florilegio collectæ sunt.* Cæterùm ipsarum quasi argumentum Luciani verba continent, cùm de famoso illo Pseudomanti loquens, *Designauit*, inquit, *Alexander, quidpiam risu dignissimum Ratas Sententias Epicuri nactus (librum, vt nosti, pulcherrimum, & qui summatim decreta sapientiæ summi viri complectitur) in medium forum deportauit, lignis cremauit ficulneis (vt si Authorem ipsum cremasset) ac cineres in mare abiecit; edito etiam oraculo,*

de Pyth. orac. & de ser. pun. — in aph. 1. — comment. in Enchir. — in Pseud.

Πυρπολέειν κέλομαι Δόξας ἀλαοῦ γέροντος.

Hæc lusti Decreta senis comburere mando.

Non agnoscens, scelestus ille, quantorum bonorum sit causa huiusmodi libellus iis qui in ipsum inciderint; quantámque illis & quietem & tranquillitatem, & libertatem pariat δειμάτων μὲν, καὶ φασμάτων, καὶ τεράτων ἀπαλλάττον, καὶ ἐλπίδων ματαίων, καὶ περιττῶν ἐπιθυμιῶν, νοῦν δὲ, καὶ ἀλήθειαν ἐντιθὲν, καὶ καθαῖρον, ὡς ἀληθῶς τὰς γνώμας, οὐχ ὑπὸ δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ τῇ τοιαύτῃ φλυαρίᾳ, ἀλλὰ λόγῳ ὀρθῷ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ παῤῥησίᾳ, *Abigens pauores, & spectra, & prodigia, & spes vanas, & cupiditates superuacaneas; ac lustrans*

omnino

omnino animi consilia, non sanè tedà, neque squilla, neque id genus aliis nugamentis; sed rectaratione, & veritate, & confidentia.

Quod beatum, aeternúmque est, id nec habet ipsum negotij quicquam, nec exhibet alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ tenetur, quòd quæ talia sunt, imbecilla sint omnia.

1.adu.Col. ψ. 29. Τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον. Hæc est, quam Plutarchus, meritò caussatur non per ambages, non clàm, non perplexà ratione præassumptam esse τὴν πρώτην τῶν κυριωτάτων δοξῶν, *maximè Ratarum Sententiarum primam;* quippe, quæ pugnare adeò manifestè cum ipsa diuina prouidentia videator. Prætereo autem, vt ipsius non nemo penè meminerit, ac ferè quidem cum aliqua, sed leui tamen in Apocol. immutatione. Nam v. c. Seneca ludens in Claudium Cæsarem, Ἐπικούρειος θεὸς οὔτε Plaut. in Casin. αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. (quâ ludendi occasione adnotari potest Comicum quoque huc respexisse, cùm ait, *Enimverò* πράγματά μοι παρέχεις. Stob. *Dabo μέγα κακὸν,* 3.hypot.24. &c) Empiricus verò, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, μήτε αὐτὸ πράγματα ἔχειν, μήτε ἑτέροις παρέχειν. 2.adu Col. dissert.29.de nat.ho.44. Plotarchus, τὸ μακάριον, καὶ ἄφθαρτον οὔτε ὀργαῖς, οὔτε χάρισι συνέχεται. Maximus Tyrius, τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. Et, ne plureis consecter, vnus Nemesius esto satis, qui postquàm integram, iisdémque verbis retulit sententiam, nisi quod pro πᾶν τὸ τοιοῦτον, habet πάντα τὰ τοιαῦτα, adiicit hæc verba, ὀργὴ γὰρ Θεῶν ἀλλότριον, ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γίνεται, Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον, *Res enim aliena à Diis est ira; quoniam excitatur ob id, quod præter voluntatem fit; præter autem Dei voluntatem fieri nihil potest.* Ad interpretationem quod spectat, ea est ex Cicerone desumlib.1. pta, qui non modò in libris de Legibus ait, *Primum caput libri optimi esse, in quo Epicurus scripserit, Nihil curare Deum, nec sui, nec alieni:* lib.2. (quo modo in libris quoque de Diuinatione, *Illius enim Deus,* inquit, *nihil habens nec sui, nec alieni negotij non potest hominibus diuinationẽ impertire:* ac rursùs, *Quis hoc vobis dabit? Epicurús ne, qui negat quicquam Deos nec alielib.1. ni curare, nec sui?*) sed in libris etiam de natura Deorum, Velleium inducit illam his verbis referentem, *Quod aeternum, beatúmque sit, id, nec habere ipsum negotij quidquam, nec exhibere alteri. Itaque neque irâ, neque gratiâ teneri; quod quæ talia essent, imbecilla essent* lib 3. *omnia.* Ac in libris de Officiis, *Quid est igitur,* inquit, *dixerit quis, in iureiurando? Num iratum timemus Iouem? At hoc quidem commune est omnium Philosophorum; non eorum modò, qui Deum nihil habere ipsum negotij dicunt, & nihil exhibere alteri: sed eorum etiam qui Deum semper agere aliquid, & moliri volunt, nunquam nec irasci Deum, nec nocere.* Nihil verò necesse est adoptare Lactantium interpretationem fecisse caussalem, dum, postquàm id præmisit, quod superiùs retulimus, *Cùm putade ira Dei. ret Epicurus alienum esse à Deo malum facere, atque nocere, quod ex affectu iracundiæ plerumque nascitur; ademit ei etiam beneficentiam; quoniam videbat consequẽs esse, vt si habeat iram Deus, habeat & gratiam: itaque ne illi vitium concederet, etiam virtutis fecit expertem;* tum subiicit, *Ex hoc,* inquit, *beatus, & incorruptus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet.* Multò minùs necesse est referre interpretationem versibus expressam, qualis est illa Ausonij,

Quod est beatum, morte & aeternum carens,
Nec sibi parit negotium, nec alteri,

aut vberior illa Lucretij,

Omnis enim per se Diuûm natura necesse'st lib. 1.
Immortali aeuo summa cum pace fruatur,
Semota à rebus nostris, seiunctáque longè.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur irâ.

aut quam ex Lucretio, & imitatione quidem illius versus

Nam bene qui didicere Deos securum agere lib.5.
aeuum, &c.

Horatius hisce attigit,

——credat Iudæus Apella, 2.Sat.5.
Non ego; namque Deos didici securum agere aeuum;
Nec si quid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cæli demittere tecto.

Ad rem ipsam quod attinet, cùm pari ratione Epicurus scripsisset ad Herodotum, οὐ συμφωνεῖν πραγματείας, καὶ φροντίδας, καὶ χάριτας μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ, καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεσθαι, *Non congruere cum felicitate negotia, sollicitudines, iram, gratiam; sed hæc, præ imbecillitate, metu, opisque externæ indigentia contingere:* Ansam cepimus illeic loci, tuendi, quantum per vireis licuit, Diuinam Prouidentiam, ac adnixi sumus sic ostendere eam, quam habet Deus rerum curam, non laboriosum esse negotium, neque sollicitudinem anxiam; eam, qua tenetur, iram, aut gratiam, non esse affectionem quampiam turbulentam; nihil ideò istorum cum felicitate pugnare, aut imbecilitatem, metum, indigentiámque arguere; vt nihil videatur, quod hoc loco adiiciendum sit, superesse. Hoc solùm, quasi ad hominem prætereundum argumentum non est, quòd quæri ex Epicuro potest, Deus-ne (quilibet-ve Deorum in Intermundiis illis, aut, vt Lucretius vocat, *sedibus quietis,* degentium) voluptate afficiatur quapiam, seu aliqua re delectetur, an-non? Nam si nulla re delectetur, & ne suam quidem felicitatem cognoscat, ac sentiat, Marpesia est cautes, neque vlla in eo felicitas intelligi, magisquam in lapide potest. Sin delectetur; perspicuum est, delectationem esse affectionum, seu passionum vnam; atque ideò non omnem, omnive modo acceptam passionem alienam esse à Diuina natura; ac istam quidem tantò minùs, quantò est quasi flos, ac veluti coronamentum omnis actionis elicitæ secundum naturam. Porrò, si in Deo delectatio est; quænam, amabò, esse maior, quàm quæ ex Beneficentia percipitur, potest? Quomodo autem potest Deus vberiùs, magnificentiúsque suam testari beneficentiam, quàm

quàm toti Mundo prouidens, ac speciatim hominibus, qui sint huius beneficentiæ, Prouidentiæque intelligentes? Verùm homines quidem experiri huiusmodi beneficentiam, seu largiri Deum illis beneficia, planum superiùs factum est prolixo ex Seneca
4.benef.4. loco, quo ille, quasi indignabundus, *Non dat*, inquit, *Deus beneficia, sed securus, & negligens nostri auersus à Mundo aliud agit, nec magis illum beneficia, quàm iniuria tangunt?* &c. Quod superest autem, præclarè Lactan-
loc.cit. tius, *Quæ igitur in Deo potest esse beatitudo, si semper quietus, & immobilis torpet; si peccantibus surdus, si colentibus cæcus? Quid tam dignum, tam proprium Deo, quàm Prouidentia?* Hic verò locus reuocat in mentem, non id modò, quod aduersus Marcionem habet Ter-
lib.2. tullianus; nam, *si aliquem*, inquit, *de Epicuri Schola Deum affectauit Christi nomine titulare, vt quòd beatum, & incorruptibile sit, neque sibi, neque aliis molestias præstet (hanc enim sententiam remouens Marcion, remouit ab illo seueritates, & iudiciarias vices) aut in totum immobilem, & stupentem Deum concepisse de-*
lib.5. *buerat; aut*, &c. ac iterum, *Sed Marcion principalem suæ fidei terminum, de Epicuri Schola agnoscat Dominum, inferens hebetem, nec timeri dicat eum*, &c. Verùm etiam id, quod
dissert.29. Maximus Tyrius, dum Philosophos cum Poëtis circa opiniones de Deo comparans, Epicurum habet circa hanc sententiam quouis Poëta socordiorem, dissolutiorem, Numinisque imperitiorem; & postquàm ipsam fabulam dixit, quæsiitque, in cuiusmodi Voluptatibus, versari Deum putet, subdit, *At ne Sardanapalus quidem negotio vacabat, qui degeret licet clausis foribus, & in calato recubans lecto, mulierum chorum circumstantem haberet, nihilominus de salute Nini, déque Assyriorum felicitate consilia habebat. Tibi ne ergo videtur Iouis, quam Sardanapali voluptas languidior?*
de orac.def. *ὦ μύθων ἀπίστων; O incredibileis fabulas!* Dicit porrò etiam fabulas Plutarchus, qua occasione ipsi Epicurei Prouidentiam *μῦθον fabulam* dixerunt: ac fatuum subinde pronunciat, quòd illi fuere argumentati aduersus Empedoclem Dæmonas inducentem, *Non posse illos* (quod posteà adnotabitur) *praui, & vitiosi cùm sint, feliceis, longæuósque esse, quod prauitati insit multa cæcitas, & ad afferentia interitum propensio*; vt liceat proinde fatuum dicere, quod pari ratione argumentabantur commotionem illam, quæ per iram sentitur, tendere ad dissolutionem. Attexendum verò & hoc, quasi ad hominem argumentum. Fatetur Epicurus, ex superiùs dictis, esse in Deo, *non corpus, sed quasi corpus; non sanguinem, sed quasi sanguinem.* Quid-ni igitur similiter fateatur esse in Deo, non Passiones, sed quasi Passiones? atque adeò non irasci illum, sed quasi irasci, nō teneri gratiâ, sed quasi teneri? quatenus scilicet id præstat, castigãdo improbos, quod hominum vulgus solet facere, dũ iræ succumbens vlciscitur, facitque iniuriam; & bene afficiẽdo bonos, quod homines faciunt, dù capti alicuius indole gestiendo lætantur? Et sanè, si potest Vir sapiens, vt suo loco obseruabitur, famulum peccantem increpare, & corrigere, ac animo tamen quieto constare: si sine gestiente lætitia egenti benefacere, ac ita se quoque habere erga miserum, vt nihil opis prætermittens, quò minùs illum subleuet, dolorem tamen fractâ mente non sentiat, seu ipsa affectione misericordiæ non perturbetur; erit-ne minor in Deo virtus, vt punire sonteis, gratificari indigentibus, afflictis succurrere, nisi imbecillitatem testetur, ac faciat simul suæ sapientiæ felicitatísque iacturam, non possit? An in Deo esse non poterit, quæ est in Iudice animi sedatio; qui vbi de damnando reo agitur, vsurpare potest illud Senecæ, *Procedam in* 1. de Ira 16.
Tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu Legis; & illa solemnia verba, seuera magis, grauique, quàm rabida voce concipiam; & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cùm ceruicem noxio præcidi imperabo; & cùm parricidam insuam culeo; & cùm mittam in supplicium militare; & cum Tarpeio proditorem, hostémve publicum imponam; sine ira, eo vultu, animóque ero, quo serpentes, & animalia venenata percutiunt. Iracundiâ opus est ad puniendum? Quid? Tibi videtur lex irasci his, quos non nouit quos non vidit, quos non futuros sperat? Illius sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit.

ὑ. 32. Ἐν ἄλλοις δέ. Laërtij est additamentum. Lego verò statim οὗ μὲν, pro οὓς μὲν, & οὗ δὲ, pro οὓς δὲ, quòd secus non appareat, quid sensus exinde possit elici. Nihil esse interim videtur, quod ad loci declarationem iis addatur, quæ sunt de ipso circa habitam Existentiæ Dei notitiam superiùs allata; ac indicatis potissimùm illis ex Cicerone ver-
bis; *Eam esse vim & naturam Deorum, vt pri-* 1 de Nat. Deor.
mùm non sensu, sed mente cernatur; nec soliditate quadam, nec ad numerum, vt ea, quæ ille, propter firmitatem, στερέμνια appellat; sed imaginibus similitudine, & transitione perceptis, cùm infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus indiuiduis exsistat; & ad eos affluat cum maximis voluptatibus. In eas imagines mentem intentam, infixámque nostram intelligentiam capere, quæ sit & Beata natura, & Æterna. Vbi voces illæ, *nec soliditate, nec ad numerum*, ita videntur accipiendæ, vt intelligamus imagines, quæ nobis in somnis occurrunt, esse & tenuissimas, & animis nostris continuo affluxu sic appellere, vt aliæ aliis quasi cohæreant, nec discerni, ac veluti numerari vt plures valeant; instar scilicet earum rerum, quæ solidæ sunt, & interstitiis distinguuntur, vt declaratum suo loco est. Ac tenuitatem quidem indicat Epicurus, cùm
apud Plutarchum docet Deos omneis λόγῳ 1.plac.7.
θεωρητοὺς (quod sanè vocabulum in ipso etiam contextu exstans reponendum apud
Stobæum est, pro διαιρετοὺς, ob quam vocem Ecl.Phys.5.
Interpres *Sectileis* Deos fecit.) *διὰ λεπτομέρειαν τῆς τῶν εἰδώλων φύσεως, Cogitatione percipi, ob naturæ imaginum tenuem contexturam.* Cætera tum Cicero ipse posteà indicat, dum *fluentium*, inquit, *frequenter transitio fit imaginum, vt è multis vna videatur*; tum ipsemet textus suggerit non obscurè. Extrema autem illa Ciceronis verba, *In eas imagines mentem intentam, infixámque nostram intelligentiam capere, quæ*

sit & beata natura, & æterna apertè insinuant, quò Laërtius spectarit, seu quamobrem ipsi venerit in mentem, vt ad sententiam hæc adderet. Adnoto verò interim, vt Plutar-

de Orac.def. cho est subscribendum, cùm, *Si quid sit*, inquit, *in Philosophia risu dignum, rideantur istæ imagines mutæ, cæcæ, inanimæ, quas illi nescio vbi permanere aiunt, & infinitos annorum circulos conficere, apparendo, passimque oberrando; cùm aliæ à viuis, aliæ à pridem crematis, aut etiam putredine absumptis corporibus defluxerint:* Ita dignum esse consideratione, quod Metrodoto B. Clemens tribuit, de agnitione Dei per Visa, seu Imagines (quas ille non εἴδωλα, sed φάσματα vocat) vbi animæ nostræ è corpore excesserint putæ. Ac non videtur quidem res genium siue Metrodori, siue Epicuri sapere; at eiusmodi tamen est, vt seu Metrodori, seu alterius sit, non videatur esse heic prætermittenda. Itaq; suadens B. Clemês, vt ad disciplinam veram accessurus aliquos ex Ethnicis audiat, postquàm præmisit Par-

5 strom. menidem, subdit: Μητρόδωρός τε, καίτοι Ἐπικούρειος γενόμενος, ἐνθέως ταῦτα εἴρηκεν, Μέμνησο, Μηνέστρατε, διότι θνητὸς φὺς, καὶ λαβὼν βίον ὡρισμένον, ἀναβὰς τῇ ψυχῇ, ἕως ἐπὶ τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀπειρίαν τῶν πραγμάτων κατεῖδες, καὶ τὰ ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, ὅτε σὺν εὐδαίμονι χορῷ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μακαρίαν ὄψιν τε, καὶ θέαν ἐπόψονται ἑπόμενοι, μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλων θεῶν τελετὴν, ἣ θέμις λέγειν, μακαριωτάτην τελούμενοι, ἣν ὠργιάζομεν ὁλόκληροι μὲν αὐτοὶ, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν, ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενεν, ὁλόκληρα δὲ, καὶ ἀτρεμῆ φάσματα μυούμενοί τε, καὶ ἐποπτεύοντες ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαροὶ, καὶ ἀσήμαντοι τούτου, ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὀστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι. *Metrodorum quoque, qui licet Epicureus fuerit, diuinè tamen istud dixit, Memento, ô Menestrate, quandoquidem mortalis es, & limite clausam accepisti vitam, animo ascendere; quousque ipsam æternitatem, immensitatémque rerum, & quæ sunt futura, præteritáque perrideris. Id, quod eueniet, cùm iuxta Platonem, vnà cum felici choro beatam faciem, & spectaculum contuebimur; ac insequentes, nos quidem cum Ioue, alij verò cum aliis Diis, mysteria peragemus, celebrabimúsque, si fas dicere, beatissima: & perfecti iam, malorúmque omnium, quæ nos manserint posteriùs, expertes, perfecta, & pacata visa assequemur, contuebimurque in pura luce; puri ipsi, ac nullum ampliùs retinentes vestigium huius, quod iam nominitamus corpus; cuique ostrei instar illigati sumus.*

Mors ad nos nihil pertinet. Quod enim dissolutum est, id est sine sensu. Quod autem sine sensu est, id nihil omnino ad nos pertinet.

ẏ. 38. ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Est & hæc sententia carbone notanda, quatenus quidem nullum superesse à morte sensum ita supponit, vt inferri exinde possit, esse Animum, non minùs quàm corpus, dissolutioni obnoxium; quod superiùs est fusè refutatum. Quæ adhibita porrò est ad ipsum textum interpretatio, Ciceronis ad verbum est, nemóque penè est Authorum, qui ipsam quoque verbatim non habeat. Cæteros inter, adu.Gram.

Empiricus tum eam copulat cum iis, quæ hac eadem de re in Epistola ad Menœceum exstant; tum illud, τὸ γὰρ διαλυθὲν, pro demonstratione habet, dum *Mortem*, inquit, *nihil pertinere ad nos, dictum quidem fortè à Sophrone fuit; verùm demonstratum est ab Epicuro; neque, quòd dictum fuerit, sed quod demonstratum, mirabile est.* Quo loco obiter obseruari potest, cùm Sophron Mimogra- lib. de poët.

phus fuerit, cuius Aristoteles, Athenæus, lib. 3.

Laërtius, alij meminerunt; interpretem ta- lib. 3.

men videri babuisse vocem σόφρων, quasi Epitheton, quo Epicurus intelligere Epicharmum voluerit. Fortè, quòd Epicharmus quoque simile quidpiam edixerit, cuiusmodi ast v. c. carmen, quod Cicero ita expressit,

Emori nolo; sed me esse mortuum, nihili 1. Tuscul.

æstimo.

Huiuscemodi porrò demonstratio, siue argumentatio est, de qua A. Gellius hæc ha-

bet: *Plutarchus secundo librorum, quos de Ho-* lib. 2. c. 8.

mero composuit, imperfectè, atque præposterè, atque inscitè, syllogismo esse vsum Epicurum dicit; verbáque ipsa Epicuri ponit, ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Nam, prætermisit, inquit, quod in prima parte sumere debuit,* ὁ θάνατος ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, *Tum deinde, eodem ipso, quod omiserat, quasi posito concessóque, ad confirmandum aliud vtitur. Progredi autem hic, inquit, Syllogismus, nisi illo priùs posito, non potest. Verè hoc quidem Plutarchus de forma, & ordine Syllogismi scripsit. Nam si, vt in disciplinis traditur, ita colligere, & ratiocinari velis, sic dici oportet,* ὁ θάνατος, ψυχῆς, καὶ σώματος διάλυσις, τὸ δὲ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. *Sed Epicurus cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam Syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit, Syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus reddere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsus erat obuium; sicuti etiam, quòd conclusionem Syllogismi non in fine posuit, sed in principio. Nam id quoque non imperitè factum, quis non videt? Apud Platonem quoque, &c.* Quæ quidem ex parte relata libro Apologiæ octauo, heic iterum refero, tum quia controuersia ob hunc locum fuit, tum vt innuam, nisi Agellius instituto à se Syllogismo conclusionem adhibuit, quæ esse potuit huiusmodi, ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, idcircò videri ab eo factum, quòd cùm præmiserit *sic dici oportere, si velis ita colligere*, visus fuerit nihil velle aliud quàm Antecedens, siue Præmissas proponere, quibus positis ea Conclusio necessariò consequeretur. Quanquam & obseruari potest debere in eius Syllogismo, qui nihil aliud est, quàm Sorites, duas posteriores propositiones ita copulatas haberi, vt pro vnica assumptione sint, ne non sit Syllogismus tricorpor; & cùm hoc fuerit præstitum, fore dumtaxat Syllogismum Galenicæ, vt vocant formæ, iuxt[redacted]

qua[redacted]

quam in ea figura, quæ Aristoteli est prima, Medium prædicatur in Propositione de Minore extremo. Posset proinde Syllogismus hac fortè ratione efferri, ὃ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Τὸ θάνατον δὲ τὸ διαλυθὲν ἀναισθητοῦν· ὁ θάνατος ἄρα οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: posset & commodiùs cum subsumpto exprimi; verùm nihil est vitilitigandum; nisi quod prætereà adnotandum est, quod Cicero hanc in
a.de fin. rem habet. Is ergo prolatâ sententiâ, *Hoc ipsum*, inquit *elegantiùs poni, meliúsque potuit. Nam quod ita positum est, Quod dissolutum sit, id esse sine sensu, id eiusmodi est, vt non satis planè dicat, quid sit dissolutum; sed tamen intelligo quid velis. Quæro autem quid sit, quod cum dissolutione, id est, morte exstinguatur. Et cùm reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos. tam accuratè, támque diligenter caueat, & sanciat, vt Amynomachus, & heredes sui de Hermachi sententia dent, quod satis sit, ad diem agendum natalem suum quotannis mense Gamelione*, &c. Adnotandum & (cæterorum vice) quid Ter-
lib.de an. tullianus eandem ad rem. Ille scilicet, *Epicurus*, inquit, *vulgari satis opinione negauit mortem ad nos pertinere. Quod enim dissoluitur inquit sensu caret, & quod sensu caret, nihil ad nos. Dissoluitur autem, & caret sensu non ipsa mors, sed homo, qui eam patitur At illo ei dedit passionem cuius est actio. Quòd si hominis est pati mortem, dissolutionem corporis, & peremptionem sensus; quam ineptum, vt tanta vis ad hominem non pertinere dicatur? Multò coactiùs Seneca, Post mortem ait, omnia finiuntur etiam ipsa.* Prætereo autem hanc sententiam affini illi in Epistola ad Menœceum iunctam, locum fecisse Patribus sanctis, taxandi sæpiùs Epicurum; præ cæteris autem B. Hieronymo, dum in verba
cap.22. illa Esaiæ, *Ecce gaudium, & lætitiam: occidere vitulos, & iugulare arietes; comedere carneis, & bibere vinum: comedamus, & bibamus, cras enim moriemur*; intelligi id posse dicit, *non solùm de hæreticis, sed de omni peccatore, qui negligens peccata sua, desperatione fit peior. & voluptatibus irretitus, iungit peccato blasphemiam, dicens illud Epicuri, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* Itémque dum scribens aduersus
lib.2. Iouinianum, *Manduca*, inquit, *& bibe, & si tibi placet, cum Israële lude consurgens, & canito, Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Manducet, & bibat, qui post cibos exspectat interitum; qui cum Epicuro dicit, Post mortem nihil est, & mors ipsa nihil est.* Quibus sanè congruit, quod inter collecta veterum Poëtarum Epigrammata, illud Epicuro, tametsi non fuerit versificator, tribuitur,

Cùm te mortalem nôris, præsentibus exple
Delitiis animum: post mortem nulla voluptas.

Prætereo hæc, inquam, aliáque id genus, & quæ prætereà edisseri aduersus sententiam heic possent; cùm sufficere illa debeant, quæ pro animorum immortalitate aduersus Lucretium disputata superiùs sunt, tam circa primam illam rationem, qua de humore quassatis vasis, diffluente, déque Nebula, ac fumo loquens,

lib.3. *Crede*, inquit, *animam quoque diffundi, multóque perire*
Ocyus, & citiùs dissolui corpora prima,
Cùm semel ex hominis membris ablata recessit;

quàm etiam circa cæteras, ac nonam speciatim, cuius conclusio est,

Quare etiam, atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine; & eiectis vltra vitalibus auris,
Dissolui sensus animi fateare necesse'st,
Atque animam; quoniam coniuncta'est causa duobus.

Voluptas summa ipsa est doloris amotio. Nam vbicumque voluptas adest, quamdiu quidem adest, vbi nihil est aut dolens, aut ægrum, aut vtrumque simul.

ψ. 41. Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν. Hanc quoque sententiam, celebrem & ipsam, Cicero locis pluribus attingit, & interpretatur Lego autem ψ. 42. ὅπου γὰρ ἂν, pro ὅπου δ' ἂν, quòd sensus satis perspicuè causalem exigat coniunctionem. Notandum verò, quod Cicero tributis illis Torquato verbis, *Omnis autem priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem*, videtur ὑπεξαίρεσιν *priuationem* interpretari; reddere illum quoque deinceps *amotionem, detractionem*, &c. vt occurret etiam posteà attingendum. Nemesius huiusmodi vocem, quasi Epicuri propriam habitam, interpretatur ἀπαλλαγὴν, *liberationem*; & Plutarchus, cùm ipsius non semel meminerit (veluti dum ait non omneis τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν ὅρον ἡδονῆς, καὶ πέρας statuere) dicit etiam interdum ῥύσιν, interdum φυγήν, &c. Empiricus autem declarans non desumpsisse Epicurum ex Homero τὸν ὅρον τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, multùm differre docet, quod ille ait, t.de fin. de na.ho 18. 1.Symp 1. 1.adu.Col.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. adu.Gram.
At postquam exempta est, potúsque, cibique cupido;

& dicere, ὅρον εἶναι τοῦ περὶ τὰς ἡδονὰς μεγέθους τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *Magnitudinis voluptatum terminum esse amotionem doloris*. Aduertendum interim circa vocem ἀλγοῦντος, quam cum Cicerone nomine *Doloris*, tum heic, tum priore sententiæ loco, reddimus (quod enim posteriore reddimus τὸ ἀλγοῦν, *Dolens*, Ciceronianum quoque est) cepisse rursùs Plutarchum ansam intentandi Epicuro litem, quam rursus ex Agellio quoque cognoscere operæ pretium est. Verba itaque ipsius hæc sunt:
lib.2 c.9. *In eodem libro idem Plutarchus eundem Epicurum reprehendit, quòd verbo vsus sit parum proprio, & alienæ significationis*, ita enim scripsit Epicurus, ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. *Non, inquit*, παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος, *sed* παντὸς τοῦ ἀλγεινοῦ *dicere oportuit: Detractio enim significanda est doloris, inquit, non dolentis. Nimis minutè, ac propè etiam subfrigide, Plutarchus in Epicuro accusando* λέξεων τορόν. *Has enim curas vocum, verbórumque elegantias, non modò non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur.* Hæc ille, quæ etiã in Apologia notabimus. Ad rem ipsam quod attinet, nihil est, cur quidpiam addamus ad ea, quæ

tum paucis non multò antè circa discrimen Epicurum inter, & Aristippum attigimus; tum multis superiùs circa naturam Voluptatis pro fine habitæ prosequuti sumus: Quippe ex illis abundè constat, cupiditates, quas natura ingenuit, esse cum aliquo dolore, ad quem eximendum natura, tanquam ad suum finem, instiget; & quò ad actionem illi eximendo necessariam compatatiores simus; condire naturam huiusmodi actionem ipsa voluptate in motu, quasi dulcore aliquo; ac inde consequi, vt tam ipsa actio, quàm voluptas illius comes ad ipsam doloris exemptionem terminetur; ipsáque proinde exemptio doloris, tū sit voluptatis in motu, quantumvis magnæ, terminus; tum comparata ad ipsam ex eo summum teneat, quòd illius sit (& à natura quidem institutus) finis.

2.adu.Col. Ac multa quidem sunt, quæ Plutarchus præ cæteris exaggetat, vt probet nos exemplo auium, animantiúmque cæterarum, quæ exsatiatæ canunt, & volant, & natant, & ludunt, aut alia ratione se oblectant, quærere etiam aliquid, præter exemptionem doloris; ne, si ea summum bonum sit, tale solùm esse dicatur, quale est mancipiorum, atque captiuorum, quibus nihil sit, quàm seruitute, & vinculis eximi, melius. Verùm deductum superiùs est, longè abesse Epicurum, vt velit illum Indolentiæ, siue tranquillitatis statum incapacem esse oblectamentorum, qualia Plutarchus desiderat; sed velle eum esse habendum, quasi quandam summam, generalémque voluptatem, quæ cæteras omneis voluptates sic condiat, vt sine ipsa voluptates non sint: veluti si quis habeat sacchatum, quasi summum quoddam, & generale dulcoramentum, cuius participatione omnes cibi dulces reddantur. Scilicet inferiùs speciali sententia docet, summa hac voluptate obtenta, *non augeri ipsam deinceps, sed variari solummodò*; ob varia, putà, oblectamenta, quibus quasi substernitur; eo modo, quo habito sacchari dulcore, non augetur ille quidem, sed variatur tamen ob multiplicem ciborum misturam. Ad huiusmodi porrò oblectamenta, seu voluptates spectare etiam possunt, quæ plærumque visu, auditúque, & non solùm olfactu, quem Plato obiicit, percipiuntur.
9.de Rep. Quippe tametsi hæ voluptates nullo præeunte dolore possint percipi; idcircò est, quia natura non fecit earum cupiditates, vt cæterarum, necessarias; sed fecit solùm conducenteis ad variandum illam, quàm summam instituit. Quod Plutarchus autem causatur, non fore aliud summum bonum, quàm cuiusmodi mancipiorum, aut captiuorum est; quæsierim solùm, an-non pro mancipiis, captiuísque habeat, quoscumque homines aut corporis dolores, aut animi ægritudines, passionésve, occupatos tenent? Quid-ni ergo, vt illi nihil suauius ducunt, quàm in libertatem asseri; sic reputare omnes debeant nihil esse posse, quàm mentem sanam in corpore sano obtinere, iucundius. Ac citat ille quidem Platonem, non admittentem ipsam doloris exemptionem voluptatem censeri; verùm, cùm, vt iam antè est dictum, sola Platoni ratio sit, quia pari modo voluptatis desitio esset dolor existimandus; quod tamen non sequi declaratum est: tum videre profectò licet, longè esse Platonem, vt de Voluptatis desitione paria afferat, ac de desitione, siue exemptione doloris. Ecce nimirùm, vt colloquatur, *Dic, amabò, nunquid Dolorem Voluptati esse con-* loc.cit.
trarium dicemus? Sic sanè est. Nunquid etiam aliquis est, quo neque lætari, neque dolere contingat, status? Aliquis omninò. Cùm is igitur inter vtraque sit, tranquillitatem animi quandam circa ea versari, dices-ne, an-non? Dico penitùs. An-non meministi, inquam, cuiusmodi sint verba; quæ scilicet donec laborant morbo, proferunt? Cuiusmodi-nam? Nempe, nihil esse sanitate suauius: sed se id latuisse, priusquàm ægrotarent, cùm foret tamen iucundissimum? Memini, inquit. An-non & acerbissimis doloribus vexatos audis, vt dicant nihil esse, quàm doloribus huiuscemodi liberari iucundius? Cùm vides etiam homines in aliis id genus constitutos angustiis; an non, donec anguntur, mirè commendant ipsum non angi, & ab angore eximi; idque ipsum, non verò lætari, rem esse omnium iucundissimam dicunt? Ita est, inquit.

Non diu perseuerat in corpore continens dolor; sed summus quidē desinit breui (quoniam aut soluit, aut soluitur) *& qui moram trahit, non multos est dies absque aliqua in ipso corpore voptate. Qui verò morbi productiores sunt, ij* per interualla *plus habent in corpore iucundi quàm mali.*

¥. 46. Οὐ χρονίζει τὸ ἀλγοῦν. Potuit con- 2.de fin.
trahi Sententia in pauca, imitatione Ciceronis, cùm, *Doloris*, inquit, *medicamenta illa Epicurèa, tanquam è Narthecio promant, Si grauis, breuis; si longus, leuis*, &c. Lego autem ¥.48. τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον ἄνω τοῦ ἡδομένου, pro τὸ δὲ μόνον ὑπερτεῖνον τὸ ἡδόμενον. Siquidem, nisi ita fiat, aut nullus, aut etiam repugnans ipsi Epicurò elicietur sensus. Is verò, quem deducimus, & additiunculâ etiam ad interpretationem factâ declaramus, confirmari potest ex variis Authorum, qui huius sententiæ meminerunt, locis. Nam Plutarchus, exempli gratiâ, illud Æschyli referens,

Θάρσει, πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον, de aud.po.
Confide: summus haud trahit tempus dolor:

subdit, *hoc idem esse cum famigerata illa & admirationi semper habita Epicuri sententia*, Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγεθος οὐκ ἔχουσιν, *Summi dolores breui abducunt; diuturni verò magni non sunt*; adiicitque *Æschylū illud perspicuè dicere; hoc ipsum consequēs esse*, Εἰ γὰρ ὁ μέγας, καὶ σύντονος, οὐ παραμένει πόνος, οὐκ ἔστι μέγας ὁ παραμένων, οὐδὲ δυσκαρτέρητος, *Si enim magnus, intensúsque dolor, nō perdurat; is qui perdurat, non est magnus, neque intolerabilis.* Cicero verò, tū inducit Torquatū illud ex Epi- 1.de fin.
curo referentem, quod iam antè retulimus,

Maximos

Maximos dolores morte finiri; paruos multa habere interualla quietis,&c. itémque, *Dolorem in longinquitate leuem in grauitate breuem esse solere, vt eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio consoletur?* Ac rursus, *Nunquam vim tantam dolores habent, vt non plus habeat Sapiens* 2.de fin. *quod gaudeat, quàm quòd angatur:* Tum quasi id exprobrans, *Quod autem,* inquit, *magnum dolorem breuem, longinquum leuem esse dicitis, non intelligo quale sit:* Quod idem aliàs etiam inculcat. Vt præteream, quod ex Zenone Epi- 3 Tusc. cureo refert, *Dolorem* nempe, *si summus foret, futurum breuem; si productior, plus habiturum iucundi, quàm mali.* Seneca autem huc, vt ap- Epist.94. paret, respectans, *Optimam doloris esse naturam* ait, *quòd non potest, nec qui extenditur, mag-* Epist.78. *nus, nec qui est magnus extendi.* Quod autem dicit alibi, *longum morbum habere intercapedinem* (vti & *breuem exstinguere, aut exstingui*) quodque Cicero aliis verbis ait *habere interualla quietis*; illud ita ad posteriorem sententiæ partem attinet, vt etiam pertinere possit ad acutos morbos, quibus laborare assuetus quis sit. Propterea enim videtur Epicurus apud Plutarchum dicere, καὶ γελᾶν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν περὶ τὸ σῶμα πονημάτων πολλάκις κάμνοντα τὸν σοφὸν, *Sapientem sæpius laborantem, etiam per ipsam morbi corpus afficientis vehementiam, ridere.* Quem sanè locum, superiùs licet relatum, heic iterum cito, ad excusandum, quòd vocem σαρκὸς synonymam in hisce locis cum voce σώματος habitam, nomine *corporis* red- 7.de vi.su. dam potiùs, quàm *carnis.* Denique M. Antoninus, *In maxima,* inquit, *dolorum parte, illud Epicuri succurrat,* ὅτι οὐκ ἀφόρητον, οὔτε αἰώνιον, ἐὰν τὸν ὅρον μνημονεύῃς, καὶ μὴ προσδοξάζῃς, *Neque intolerabilem, neque perpetuum esse dolorem; si modo finium ipsis rebus præscriptorum memineris, nihilque adieceris ex tuo opinatu.* Scilicet hoc modo vocem προσδοξάζῃς, iuxta ea, quæ dicta sunt in Epistolam ad Herodotum interpretor; ac simul ad illud Senecæ respicio, Epist.78. *Noli mala tua facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio adiecerit.*

Qui præcipuè heic aliquid obiiciat, ipse est Cicero: nam, cætera inter, quæ variis 2.Tuscul. in locis, *Venit Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potius vir optimus; tantum monet, quantum intelligit. Neglige, inquit, dolorem. Quis hoc dicit? Idem, qui dolorem summum malum: Vix satis constanter: audiamus. Si summus dolor est, inquit, breuem esse necesse est. Itera dum eadem ista mihi: non enim intelligo, quid summum dicas esse, quid breue. Summum, quo nihil sit superius; breue, quo nihil breuius. Contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis vindicabit, antè penè, quàm venerit. Sed si est tantus dolor, quantus Philoctetæ; bene planè magnus mihi quidem videtur, sed tamen non summus; nihil enim dolet, nisi pes. Possunt oculi; potest caput, latera, pulmones; possunt omnia. Longè igitur abest à summo dolore. Ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ, plusquam molestiæ. Hunc ego non possum tantum hominem nihil sapere dicere; sed nos ab eo derideri puto. Ego summum dolorem (summum autem dico, etiamsi decem atomis est maior alius) non continuò dico esse breuem; multósque possum bonos viros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis; sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis nec diuturnitatis modum; vt sciam, quid summum dicat in dolore, quid breue in tempore. Omittamus igitur hunc nihil prorsus dicentem,*&c. Ad hæc porrò, & consimilia, non id oppono, quod habet Plato, dum vehementiores esse per morbum, quàm per sanitatem voluptates edisserit; *Nam &*, inquit, *qui febre, aliisque* in Philebo. *huiusmodi morbis laborant, vt vehementiùs, quàm cæteri sitiunt, algent, & solita id genus alia in corpore patiuntur, ac idcircò sunt in maiore indigentia, quàm cæteri; ita & auidiùs indigentiam explentes, maiorem exinde capiunt voluptatem.* Non id, inquam, oppono; sed illud potiùs, quod Seneca, qui hanc Epicuri sententiam quasi amplificans, & probans, *Magnos*, in- Epist.78. quit, *cruciatus habet morbus; sed hos tolerabileis interualla faciunt; nam summi doloris intensio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu Sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis corporis partibus; nerui, articulique, & quicquid aliud exile est, acerrimè sæuit, cùm in arcto vitia concepit Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt; siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam, quâ viget, admonétque nos, perdit; siue quia corruptus humor, cùm desiit habere quò confluat, ipse se elidit, & his, quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra, & chiragra, & omnis vertebrarum dolor neruorúmque interquiescit, cùm illa, quæ torquebat, hebetauit. Omnium istorum prima verminatio vexat; impetus morâ exstinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor, ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus me hercule, quàm capitis ipsius. Sed quò incitatior est, eò citius in alienationem, stuporémque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quòd imperitos in vexatione corporis malè habet; non assueuerunt animo esse contenti; multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus, ac prudens animum deducit à corpore, & multùm cum meliore, & diuina parte versatur; cum hac querula, ac fragili, quantum necesse est.* Et posteà, *Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesserit; vincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt; attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud, quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur, & grauius incumbet; si contrà steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate; nec tantum, quia pugnant, ista patiuntur; sed, vt pugnent, exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens; sed virtus, & firmitas animi, & pax in cæterum parta,*

si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quidni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti, & auerso. Sed graue est. Quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrum vis longum esse morbum, an concitatum, & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum, multum temporis donat: necesse est, vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac preceps, alterutrum faciet, aut exstinguetur, aut exstinguet. Quid autem interest, nō sit, annon sim? in vtroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad alias cogitationes auertere animū, & a dolore discedere. Cogita quid honestè, quid fortiter feceris; bonas parteis tecum ipse tracta, memoriam in ea, qua maximè miratus es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque, & victor doloris occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas praberet, legere librum perseuerauit. Ille, qui non desiit ridere cùm ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quicquid vis, nunc licet dicas. Distillationes, & vim continua tussis egerentem viscerum parteis, & febrem praecordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret, & altiùs vrgeret impressum. Inter hac tamen aliquis non gemuit. Parum est; non rogauit. Parum est; non respondit. Parum est; risit; & quidem ex animo. Vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere siuit morbus qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes; sutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi esse in vsu solet; suadebis, docebis, audies, disces, quares, recordaberis. Quid porrò? nihil agere te credis, si temperans ager sis? Ostendes morbum posse superari, vel certè sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiā in lectulo locus. Non tantū arma, & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus: & in vestimentis vir fortis apparet. Habes, quod agas: bene luctare cum morbo. Si nihil te coëgerit; si nihil exorauerit; insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloria materia, si spectaremur agri! Ipse te specta: ipse te lauda. Praeterea duo sunt genera voluptatum: corporaleis morbus inhibet, non tamen tollit; imò, si verum astimes, incitat (Platonicum heic argumentum habes) *Magis iuuat bibere sitientem: gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia contigit, auidiùs excipitur. Illas vero animi voluptates; qua maiores, certioresque sunt nemo Medicus agro negat. Has quisquis sequitur; & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contemnit.*

Non potest iucundè viui, nisi sapienter, honestè, iustéque viuatur: neque sapienter, honestè, iustè, quin viuatur simul iucundè. Adeò proinde, vt cui non contingit sapienter, honestè, iustè viuere, illi nec iucūdè viuere cōtingat.

PAG. 52. ✝. 3. Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν. Lego in hac sententia, οὐδὲ φρονίμως, &c. ad vsque. οὐκ ἔστι τοῦτο, pro ἄνευ τοῦ ἡδέως. Ὅτῳ δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐ ζῇ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ὑπάρχει. Scilicet ex his, vt se habent, qui intenditur, non elicitur sensus; & locus initio deprauatus perinde est, ac similis ille in Epistola ad Menœceum, qui ex Cicerone restitutus fuit. Ac potest quidem pars sententiæ posterior videri superflua; nisi aliunde reponatur, ὅτῳ δὲ, & ad ipsum vsque, illa, οὐδὲ φρονίμως, & cætera, deleantur; sed illud, ἄνευ τοῦ ἡδέως, indicat sententiam fuisse enunciatam, vt in illa Epistola; ac potest pars posterior adhibita fuisse quasi consequutio; ad exprimendum magis, vt cum virtute viuere quò cum voluptate viuatur, oporteat. Cùm tam multa verò ad hanc rem dicta in eum locū iam sint; nihil superesse circa istum potest; nisi vt inculcemus, dignum admodum consideratione videri, quantā in Epicurum inuidiā sit actum; cùm hæc etiam adeò præclara, adeóque perspicua sententia eò deflexa fuerit, vt quod heic dicitur, *iucundè viuere*, ad illegitimas, obscœnásque Voluptates fuerit traductum: ac ipso Epicuro præsertim apertissimè profitente, non compotationes, non id genus alia iucundam vitam gignere, sed Rationem sobriam, sed Prudentiam, sed ortas ex ipsa virtutes, Fortitudinem, Temperantiam, Iustitiam, à quibus iucunda, beatáque vita ita inseparabilis sit, vt neque ipsæ sine illa, neque illa sine ipsis possit vsquam consistere. Hoc profectò supposito, iuuat solùm attendere; quàm parùm æquè magni alioquin Viri, etiam cognitā, sed detortā sententiā, in Epicurum inuehantur. Cicero enim, v. g. *Negat*, inquit, *Epicurus iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur. Negat vllam in Sapiente vim esse fortuna; tenuem victum antefert copioso: negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit. Omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicis voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit.* Et rursùs, alloquens Torquatum: *At negat*, inquit, *Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) quemquam, qui honestè non viuat, iucundè posse viuere; quasi ego id curem, quod ille aiat, aut neget. Illud quaro, quid ei, qui in voluptate summum bonum ponit; consentaneum sit dicere: Quid affers, cur Thorius, cur Posthumius, cur Chius, cur omnium magister Orata, non iucundissimè vixerit.* Quo loco, quia Oratam omnium magistrum vocat, iuuat obiter adscribere verba, quæ de eo B. Augustinus ex ipso Cicerone citat: *Orata*, inquit, *homini ditissimo, amœnissimo, delicatissimo, neque ad voluptatem quidquam defuit, neque ad gratiam, neque ad bonam integrámque valetudinem, nam & pradiis quastuosissimis, amicis iucundissimis, quantum libuit, & abundauit, & illis omnibus aptissimè ad salutem corporis vsus est: eiusque, vt breuiter totum explicem, omne institutum, voluntatémque omnem successio prospera consequuta est.* Plutarchus verò, cùm integrum librum titulo illo scripserit, Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, *Ne iucundè quidem licere, iuxta Epicurum viuere*; tum non longe ab initio aientem ad Theonem,

3.Tusc.

2.de fin.

lib.de vi.be.

2.cont. Col.

nem, Aristodemum inducit: *Quàm compendiosâ, planâque viâ sermonem nobis intercepisti; non sinens puta Sectam illam, causam de honesto priore loco dicere! Neque enim facile est à iucunda vita eos depellere homines, qui Voluptatem esse finem constituunt: verùm si honesta exciderint vita, etiam à iucunda protinùs excidunt,* Ἐπεὶ τὸ ἡδέως ζῆν τ̃ καλῶς ἀνυπαρκτόν ἐστιν, *quando, vt iucundè viuatur, nisi & honestè viuatur, effici non potest, sicut ipsimet autumant.* Tum & Theonem sic excipientem: *Istud quidem ipso in progressu si videbitur reponemus; nunc vtemur iis, quæ ipsi concedunt,* &c. Seneca quoque,

[lib. de vit. be. cap. 6.] *Itaque,* inquit, *negant posse voluptatem à virtute diduci; & aiunt, nec honestè quemquam viuere, vt non iucundè; non iucundè, vt non honestè viuat. Non video quomodo ista tam diuersa in eandem copulam coniiciantur. Quid est, oro vos, cur separari voluptas à virtute non possit? Videlicet, quòd omne boni ex virtute principium est: ex huius radicibus etiam ea quæ vos & amatis, & expetitis, oriuntur. Sed, si ista indiscreta essent, non videremus quædam iucunda, sed non honesta; quædam verò honestissima, sed aspera, & per dolores exigenda.*

[cap. 7.] *Addite nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpissimam venit: at virtus malam vitam non admittit. Et infelices quidam non sine voluptate, imo ob ipsam voluptatem sunt; quod non eueniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, quâ virtus sæpè caret, nunquam indiget. Quid dissimilia, imo diuersa componitis? Altum quiddam est Virtus, excelsum, regale, inuictum, infatigabile: Voluptas, humile, seruile, imbecillum, caducum; cuius statio, ac domicilium, fornices, & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus: Voluptatem latitantem sæpius ac tenebras captantem: circa balnea, ac sudatoria, ac loca Ædilem metuentia, mollē eneruem, mero, atque vnguento madentem, pallidam, fucatam,*

[cap. 9.] *& medicamentis pollutam.* Et infrà: *Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus, ac beluis laxior est.*

[cap. 10.] *Dissimulas inquit* (supple Epicurus) *quid à me dicatur? Ego enim nego quemquam posse iucundè viuere, nisi simul & honestè viuat: quod non potest mutis contingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clarè, inquam, ac palàm testor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non sine adiecta virtute contingere. At quis ignorat plenissimos esse voluptatibus vestris stultissimos quosque? & nequitiam abundare iucundis; animúmque ipsum non tantùm genera voluptatis praua, sed multa suggerere? Imprimis, insolentiam,* &c. Ac statim, *Temperantia læta est: Temperantia autem, cùm voluptates minuat, summi boni iniuria est. Tu voluptatem complecteris: ego compesco. Tu voluptate frueris: ego vtor. Tu illam summum bonum putas: ego nec bonum. Tu omnia voluptatis causâ facis: ego nihil.*

[cap. 11.] *Cùm dico me nihil voluptatis causâ facere; de illo loquor Sapiente, cui soli concedis voluptatem. Non voco autem Sapientem, supra quem quidquam est; nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & tot humanam vitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis? quomodo doloris feret? Quomodo Mundi fragores, & tantum acerrimorum hostium tam molli aduersario victus? Quicquid voluptas suaserit, faciet. Age! non vides quam multa suasura sit. Nihil inquis, poterit suadere turpiter; quia adiuncta virtuti est. Non tu vides iterùm quale sit summum bonum, cui custode opus est, vt bonum sit? Virtus autem, quomodo voluptatem reget, quam sequitur,* &c. Quibus profectò omnibus quid responderi debeat, adeò est in promptu ex hactenus dictis, vt penè superfluum sit admonere sequi non multis pòst versibus, apud ipsummet Senecam, egregiam illam Apologiam, quæ suis iam locis recitata est, *Ita non ab Epicuro impulsi luxuriantur: sed vitiis dediti, luxuriam suam in Philosophiæ sinu abscondunt.* [cap. 12.] Et, *Non æstimatur voluptas illa Epicuri, quàm sicca, ac sobria sit.* Et, *Mea quidem ista sententia est, Epicurum sancta, & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia.* Et, *Quam nos virtuti legem dicimus, eam ille dicit voluptati;* &c.

Fuere qui vt securitatem ex hominibus adipiscerentur (ac pro conditione quidē principatum & regni, ex quibus eam vulgò, comparari putant) affectauerint gloriâ præfulgere, illustrésque euadere; existimantes se hac ratione statum securum, tranquillúmque ex hominibus paraturos. Ac si secura quidem fuit, tranquillâque ipsorum vita, ij sunt illud ipsum, quod est natura bonum consequuti. Nisi autem secura tranquillâque fuit (vt reuera esse vix potest) *tum exciderunt sanè ab eo quod natura congruum nancisci ex principatu* frustrà *appetierunt.*

℣. 11. Ἕνεκα τ̃ θαῤῥεῖν. Fuere omnino aliqua, ad eruendum quempiam perspicuum istius Sententiæ sensum emouenda. Nimirùm ℣. 12. visum est legi posse ἐξ ὧν ἀγαθὸν τοῦτο οἴονται, pro ἀγαθὸν ἐξ ὧν ἄν ποτε τοῦτο ᾖ τι ᾖ. Et posteà, οἱ δ᾽, pro ὥστε. Ac rursus, ἢ ἀρχῆς, pro ἐξ ἀρχῆς. Siquidem, nisi aliqua similis immutatio fiat; ac, nisi ex duabus periodis, Parentheseos interiectu, fiat vnica; constat nihil confusius, obscuriúsque esse. Est porrò hæc sententia vna earum, quas subnotari ex Epicuro à Plutarcho ante est dictum, cùm Plutarchus esse Philosophorum dixit, quod adolescentes audire ex Poëtis possunt, *Mortem nihil ad nos pertinere, natura diuitias esse definitas, & felicitatem, beatámque vitam parere,* [lib. de aud. poë.] οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐδὲ πραγμάτων ὄγκον, οὐδ᾽ ἀρχάς τινας, &c. *non numerosam pecuniam, aut possessionem rerum amplam, non principatum, aut potentiam dominatricem,* &c. Est & eadem, quasi antecedens ad illud Effatum, quo Epicurus contendit Sapientem, nisi quid interuenerit, οὐδὲ πολιτεύσεσθαι, οὐδὲ τυραννεύσειν, *neque ad Rempublicam accessurum, neque principatum gesturum.* Quippe hoc facere illum non debere, quòd in eo vitæ genere securitatem, tranquillita-

témque nancisci aut ægrè, aut prorsus non liceat: Heinc, quæ hoc loco dicenda forent, prosequuti iam antè sumus tum circa id Effatum, tum circa Ciuilem Prudentiam; adeò vt, si esse aliquid hoc loco videatur addendum, illud sit maximè sententia B. Ioannis Chrysostómi; quippe quæ (salua disparitate) eodem penè sensu, ac modo, quod partim ista, partim illa, quæ in Epistola ad Menœceum, continet veræ Voluptatis declarationem, conscripta videatur: Ille itaque in Epistolam ad Romanos scribere aggressus, postquàm præmisit, *eum, qui adoptionem diuinam, sanctitatémque vitæ custodit, esse longè illo, qui diademate exornatur, purpuráque induitur, illustriorem, ac feliciorem; & tranquillitate in hac vita affluentem, optima innutritum spei, ac nulli tumultui, perturbationique obnoxium, verùm continenti voluptate perfruentem,* tum subdit, Εὐθυμίαν γὰρ, καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν, καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, κἂν ῥάκια περικείμενος ᾖ, καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος, *Animi enim tranquillitatem, & lætitiam, non principatus magnitudo, non pecuniarum copia, non potentiæ pompa, non corporis robur, non mensæ splendor, non vestium decor, non aliud quidpiam rerum humanarum solet parere; sed rectitudo spiritus, & conscientia bona; quam puram quisquis obtinet, sit licet pannosus, & luctetur cum fame, iis tamen, qui deliciis valde affluunt, tranquillior est.* Dixi hoc esse maximè addendum; cùm & prætereundum alioquin non sit, respexisse videri ad hanc ipsam Epicuri sententiam Lucretium, illis versibus,

hom. 1.

lib. 5.

At claros se homines voluere esse, atque potenteis,
Vt fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenti degere vitam:
Nequicquam: quoniam ad summum succedere honorem,
Et tamen è summo quasi fulmen deiicit ictos
Inuidia interdum contemtim in tartara tætra;
Vt satius multò iam sit parere quietum,
Quàm regere imperio res velle, & regna tenere.

Pergit autem admonendo:

Proinde, sine incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis;
Inuidiâ quoniam, ceu fulmine summa vaporãt
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cumque
Res ex auditis potiùs, quàm sensibus ipsis.
Nec magis id nunc est, neque erit mox, quam fuit antè.

Quo loco imitatos putes Lucretium Poëtas, cæteros, quorum protrita illa sunt,

——— tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant;

Et *——— feriúntque summos*
Fulmina monteis;

aliáque id genus.

Videmur interim ex istis duo quædam posse intelligere: Vnum; voluisse Epicurum docere primùm facto proprio, quanti esset boni, ab ambitione se continere, dum non modò Rempublicam, præ animi moderatione, vt aliàs visum, non attigit; sed sic etiam vixit, vt id potuerit dicere, quod alibi quoque retulimus, *Nihil sibi, & Metrodoro, inter bona tanta, nocuisse, quod ipsos illa nobilis Græcia non ignotos solum habuisset, sed penè inauditos.* Nam quod alioquin Plutarchus ait, ad dispositionem illam decantatam bene affecti corporis, nihil profuisse Epicuro, Epicureísque πάσης, ἢ φιλοτιμίαν ἐχούσης πράξεως ἀποδρᾶσιν, *quòd omnem actionem, ac vitam præsertim in gloriæ cupiditate fugerint:* quo ductus genio id dixerit, constat. Alterum, voluisse deinde, vt monere alios hac sententia, ita consilium contrahere in duas hasce voculas Λάθε βιώσας, *Occultus viue*; quod ipsi Iulianus Imperator tribuit; quódque licet referat Suidas ad Fratrem eius Neoclem, ex ipsius nihilominùs, vt perspicuum est, prodiit officina. Ac idipsum est quidem, quod speciali Tractatu à Plutarcho impetitum est; sed non desiit tamen nullius non mereri comprobationem, si ambitiosos exceperis; suntque ex eo proinde decantata illa,

Sen. Epist. 79.

in præcep. coniug.

ad Themist.

in vo. Neocles.

Nec vixit malè, qui natus, moriénsque fefellit. — Horat.

Et, *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit.* — Ouid.

Et *Nullis nota Quiritibus* — Sen.
Ætas per tacitum fluat;
Vt cum transierint mei
Nullo cum strepitu dies,
Plebeius moriar senex.
Illi mors grauis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur sibi.

Certè & tametsi, Themistio dictum improbante, quasi iis solis dignum sit, quibus negotij expers otium, & illæ in Deambulationibus disputationes iucundæ sunt, videatur Iulianus ipsi consentire; tanquam non debeat quis τὴν Ἐπικούρου θαυμάζειν ἀπραγμοσύνην, illam Epicuri à negotiis vacationem suspicere; at subscribere tamen Epicuro, circa habendum eorum, qui ad Rempublicam accessuri sint, delectum, videtur. *Nam, vtrum, inquit, quemlibet ad capessendum Rempublicam etiam, qui ad hoc munus aut à natura minùs comparatus, aut nondum satis idoneus sit, adhortari oporteat; fuerit res fortassis diligentiore disquisitione digna. Quippe ferunt Socratem quoque à foro, & suggestu, cui non viderentur admodum idonei, multos diuertisse: Glauconem quoque,* &c. — loc. cit.

Nulla voluptas est per se malum; sed ea quæ nonnullas voluptates pariunt, eiusmodi sunt, vt multò ampliores voluptatibus dolores inducant.

℣. 21. Οὐδεμία ἡδονή. Habetur hæc sententia fusè, vt declarata, sic comprobata, quo loco occurrit superiùs in Epistola ad Menœceum, sed affirmante enunciatione, πᾶσα ἡδονὴ, διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν, ἀγαθόν, *Omnis Voluptas quòd suapte natura accommodata sit, bona*

bona est. Atque eo quidem præmisso, quòd dum interdum aliquas voluptates reiicimus, id non ipsarum merito fiat, verùm, quia πλεῖον ὑμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἕπεται, *grauior fit, qui illas consequitur, dolor,* siue vt repetantur verba ex Suida, οὐ δι' αὐτὰς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐξακολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ, *non ob ipsasmet*, seu *quia voluptates sunt* (vt cum Cicerone sic interpreter) *sed quia dolores magni consequuntur.*

Si Voluptas omnis sic posset in seipsam colligi, vt *duratione complexúque* perfectis, molestiæ nihil extra eam foret, *foret ea collectio perinde* absoluta, *ac sunt opera naturæ præcipua: neque voluptates vllatenus inter se differrent*, possénque idcirco indiscriminatim optari.

ȣ. 24. Εἰ κατεπυκνοῦτο πᾶσα ἡδονή. Videtur hæc sententia quasi Consectarium esse præcedentis; saltem, si licuit quadamtenus illius sensum assequi; ad quem vtcumque eliciendum, legere est visum, καὶ χρόνῳ, &c. ad vsque, ἐν ἄν, pro καὶ ἀεὶ οὐδὲν τι ἄθροισμα ὑπῆρχεν, ἢ τὰ κυριώτατα μέρη τῆς φύσεως, ex quibus vt quidpiam sani erui valeat, alio, quàm Dano opus est. Videtur autem Epicurus ea naturæ opera habere *in præcipuis*, quæ ita absoluta, perfectáque vndique sunt, vt nihil sit, quod desideretur; ac existimare, posse pari censu haberi quamvis voluptatem, si ea modò posset talis obtineri, vt omnis ab ipsa defectus. hoc est, omnis dolor tam præsens, quàm futurus excluderetur. Quod fore autem dicit, vt voluptates *nihil differrent inter se*; id commune habet cum Cyrenaïcis, qui autumant apud Laërtium μὴ διαφέρειν ἡδονὴν ἡδονῆς, μηδὲ ἥδιον τι εἶναι. *Nihil à Voluptate Voluptatem differre; neque esse vnum quicquam altero iucundius*. Quanquam res habuit apud illos explicatum difficiliorem, ob tam varia & voluptatum, & iucundorum genera, in quibus magis, minúsque est; quoniam absolutè loquuntur, ac voluptates quaslibet, provt se habent, intelligunt: Epicurus autem, quoniam loquitur ex suppositione dumtaxat, quòd omnis Voluptas doloris immunis, immistáque detur, eò videtur se expedire posse faciliùs, quòd intelligat, eo casu, nihil interfore, qualemcumque demùm voluptatem exegeris; quatenus omnes peræquè sunt absque omni dolore, omni pœnitentia, futuræ, ac sese habituræ circulorum instar, qui omnes licet non æquè magni, æquè tamen rotundi sunt.

Ib. 2.

Si ea quæ sunt luxuriosis efficientia voluptatum liberarent eos rerum sublimium (ac Deorum proinde) *& mortis ac doloris metu, docerêntque, qui essent fines cupiditatum; nihil haberem quod reprehenderem, cùm vndique complerentur voluptatibus, nec haberent vlla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum; id est malum.*

ȣ. 19. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν. Est & hæc Sententia quasi ad duas antecedenteis Corollarium. Interpretatio autem tota est Ciceronis (& verbis quidem illis præmissis, *Animaduerte, igitur, rectè-ne hanc sententiam interpreter*) nisi quòd cùm vocem μετεώρων interpretetur simpliciter *Deorum*, nos reddimus, *rerum sublimium*; quo nomine Epicurus intellexit Siderum ortus, conuersiones, Eclipseis, fulmina, & similia; & ob Ciceronem tamen, addimus, *ac Deorum proinde*, quatenus ex visis sublimibus rebus, Deorum metus consequitur. Mirum porrò dictu, quanta illam suggillatione insectetur; quippe, vbi integram recitauit, *Hoc loco*, inquit, *se tenere Triarius* (tertius scilicet interloquutorum) *non potuit Obsecro inquit, Torquate, quare hæc dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cùm sciret, velle tamen confitentem audire Torquatum. At ille non pertimuit, sanéque fidenter. istis quidem ipsis verbis, inquit sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur, nunquam intelligam quid sentiat; sed planè dicit. quod intelligam; idque si ita dicit. non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdè. Similiter &, si dicat non reprehendendos parricidas, si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem. nec dolorem; & tamen quid attinet luxuriosis vllam exceptionem dare, aut fingere aliquos, qui cùm luxuriosè viuerent, à summo Philosopho non reprehenderentur, eo nomine. dumtaxat cætera cauerent? Sed tamen, nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos, ob eam ipsam causam, quòd ita viuerent, vt persequerentur cuiusquemodi voluptates: cùm esset præsertim, vt ais tu. summa voluptas, nihil dolere? Atqui reperiemus Asotos. primùm ita non religiosos, vt edant de patella, deinde ita mortem non timenteis, vt illud in ore habeant ex Hymnide,*

Mihi sex menses satis sunt vitæ, septimum Orco spondeo.

Ac statim: *Quid ergo attinet dicere, Nihil haberem, quod reprehenderem. si finitas cupiditates haberent? Hoc est dicere. Non reprehenderem Asotos, si non essent Asoti, isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo seuerus luxuriam per seipsum reprehendendam non putat Et Hercule Torquate, vt verum loquamur si voluptas summum bonum est, rectissimè non putat Nolim enim mihi fingere Asotos, vt soletis qui in mensam vomant & qui de conuiuiis auferantur; crudique postridie se rursus ingurgitent; qui Solem, vt aiunt, nec occidentem vnquam viderint, nec orientem; qui consumptis patrimoniis egeant. Nemo nostrum istius generis Asotos*

Asotos iucundè putat viuere, mundos, eleganteis, optimus cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, vitanteis cruditatem, quibus vinum diffusum è pleno sit œnophoro, vt ait Lucilius; cui nihil dempserit nix, nec sacculus abstulerit: adhibenteis ludos, & qua sequuntur, illa, quibus detractis clamat Epicurus se nescire quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent; respondeat his vestis, argentum, irlicium, locus ipse, adificium. Hos ego Asotos bene quidem viuere: ac beatè nunquam dixerim. Et posteà: *Ipse negat, vt antè dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi planè fatui sint; id est, nisi cupiant, aut metuant; quarum ambarum rerum cùm medicinam pollicetur, luxuria licentiam pollicetur. His enim rebus detractis, negat se reperire in Asotorum vita, quid reprehendas. Non igitur potestis, voluptate omnia dirigentes, aut tueri, aut retinere virtutem.*

Atque ista quidem Cicero, & plura, in quibus tamen conditionalem Epicuri sententiam deflectens, videtur paullò inuidiosiùs in Epicurum se gerere, ac potissimùm illud interiiciens. *Quibus detractis, clamat Epicurus se nescire*, &c. quippe, non ea est Epicuri mens, vt luxuriosis patrocinetur; sed supponendo id, quod mox dictum, quódque superiùs probatum fuit, nullam voluptatem ex se, hoc est, præcisè, vt voluptas est, malum quidpiam esse, sed bonum potiùs, quatenus est expetendum aliquid; hoc solùm contendit: Si essent quidem luxuriosorum voluptates eiusmodi, vt putæ, & ab omni malo, seu diuinitùs, seu aliunde impendenti seclusæ forent; & neque damni, neque doloris quidpiam, siue præsentis, siue futuri; siue in animo, siue in corpore, siue in fama, siue in facultatibus, aliisve id genus rebus timeretur; non peruidere se quamobtem, casu hoc posito, reprehenderentur. Et cùm subsumi valeat, Atqui eiuscemodi sunt luxuriosorũ voluptates, vt omni prorsùs malo vacẽt: vel, Atqui eiuscemodi sunt, vt omni prorsùs malo nõ vacent: cur assumatur illud potiùs, quod Epicurus nunquam dixit, ad inferendum, Non esse ergo luxuriosorum voluptates ex eius mente reprehendendas; quàm hoc, quod expresè asseruit, ad concludendum placuisse illi, Reprehendendas igitur esse luxuriosorum voluptates: vti & reipsà illas reprehendit in Epistola ad Menœceum? Nam quòd Cicero quidem Asotos fingit *non religiosos, non mortem timenteis*; vt tales dentur, non ij sunt tamen, quibus timenda mala non sint, quæ prouidentiæ Numinis, immortalitatisque Animorum incredulos maneot; aut ij, qui finitas cupiditates habeant. Et quamvis hoc ille idem esse causetur, ac dicere, *Asotos, nisi essent Asoti, reprehensum non iri:* nihil tamen ea in re absurdi, cùm sit perinde, ac dicere, illos homines, qui Asoti sunt, non iri reprehensum, nisi Asoti essent. Neque enim exigitur, vt Asoti simul, & non Asoti sint; sed vt hominum sermo pati potest, enunciatur illos, cùm esse non Asoti possent, quo casu non reprehenderentur, ideò reprehendi, quia Asoti sunt. Quod autem esse tales fingit, *non qui in mensam vomant, qui se ingurgitent*, &c. *sed qui sint mundi, elegantes, optimis cocis*, &c. aut non potest ex eorum victu nihil omnino mali sequi dicere; aut, si admittat nihil prorsùs sequi, dicat, amabò, quid reprehendas? Nam quicquid demum sit reprehensurus, id reprehendet, quia erit malum; porrò & idipsum, quia malũ erit, ab Epicuro reprehenderetur. Nisi autem sit quidquam mali, ac nihil ideò quod reprehendas; ecquid erit, quod Epicuro esse velit reprehendendum? Videri certè potest (7. Ethic vlt.) hoc loco audiendus Aristoteles, cùm loquens de Asotis, qui Voluptatum præclariorum (ipsius nempe animi) percipiendarum incapaces, eas persequuntur, quæ corporis, ac vehementes maximè sunt, sitimque earum etiam arcessunt (scilicet, vt interpres habet, totum bibere diem volentes, salsamenta comedunt, vt ea ratione sitientiores fiant) subdit; ὅταν μὲν ὦσιν ἀβλαβεῖς, ἀνεπιτίμητον, ὅταν δὲ βλαβερός, φαῦλον, *Donec igitur innoxias sequuntur, id reprehendendum non est; donec verò noxias, id malum.* Eadem penè reponi possent ad quædam loca Sanctorum Patrum; nisi quòd illi fuisse videntur, quàm Cicero fuerit, æquiores. Nam, v. c. D. Ambrosius reprehendens Asotos quosdam, (3 Epist. 15.) *Qua*, inquit, *istos Epicureos noua Schola misit? Non Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nulli vsui esse dicant.* Et paucis interpositis, *Ipse quoque Epicurus, quem isti sibi magis sequendum, quàm Apostolos putant, assertorem voluptatis; etsi neget inuectricem mali esse voluptatem; non negat tamen ex ea fieri quadam, ex quibus generentur mala.* Pergit; *Denique nec luxuriosorum vitam reprehensibilem videri, qua repleatur delectationibus; nisi vel doloris, vel mortis quatiatur metu.* Quo loco, & Asotis illis nihil aliud, quàm nomen Epicureorum tribuit (cum alioquin idem penè quod Seneca dicat, loquens de illis, qui *non ab Epicuro impulsi luxuriantur sed vitiis dediti*, &c.) & fatetur non negare quidem Epicurum voluptatem esse per se malum; sed tamen, non negare, quin ex ea mala sequi possint, ob quæ iure fugienda sit: & sententiam commemorans, qua de hoc loco agitur, admittit Epicurum id mali in luxuriosis agnoscere, propter quod sint reprehendendi. Sic etiam D. Augustinus, (7. confess. 16.) *Disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio, & Nebridio de finibus bonorum, & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare anima vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus. Nesciens idipsum ad magnam miseriam pertinere; quod ita demersus, & cæcus, cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectenda pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo.*

Si

Si nihil conturbaret nos, quod suspicamur, veremúrque *ex rebus sublimibus; neque item quod ex ipsa morte, nequando nimirum ad nos pertineat aliquid: ac nosse præterea possemus, qui* germani *fines dolorum atque cupiditatum sint, nihil Physiologiâ indigeremus.*

¥.38. Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶ μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. Hæc sententia est, ob quam aliquoties superiùs insinuauimus Epicurũ tanti fecisse Moralem Philosophiam, vt primas ipsi detulerit, ac Physiologiam idcircò solùm, quòd ad eam conferret, esse necessariam censuerit. Repono autem in contextu voculam
2. adu. Col. ὑπὲρ ex Plutarcho; & cùm statim, pro καὶ, ille habeat ὅτι τὰ, legendum puto ἔτι τε αἱ. Subinde verò post vocem ἡμᾶς, lego ἦ δ' τι, ἔτι τ' ἐδυνάμεθα, pro εἴ τι, ὅτι τετόλμηκα, quæ esse corrupta perspicuum videtur, maximéque ad verbum quod spectat, quod eo numero, temporéque elatum interseri (ne de significatu quid dicam) videtur non parum incongruum. Plutarchi porrò locus, in quo hanc sententiam refert, sic habet: Εἰ μηδὲν ἡμᾶς αἱ ὑπὲρ τῶ μετεώρων ὑποψίαι ἠνώχλουν. ἔτι τὰ περὶ θανάτου, καὶ ἀλγηδόνων οὐκ ἄν ποτε προσεδεόμεθα φυσιολογίας εἰς τοῦτο.. Non heic adnoto Epicurum tam in Epistola ad Herodotum, esse admonuisse *Physiologici muneris causas præcipuarum, quæ in natura sunt rerum, accuratè peruestigare, & heinc profluxisse quicquid felicitatis est*, &c. quàm in Epistola ad Pythoclem, edixisse, *Non alium esse statuendum finem cognitionis rerum sublimium, quàm statum mentis imperturbatum*; ac ideò deinceps nulla non occasione inculcasse, *nihil esse timendum à rebus illis sublimibus*. Adnoto dumtaxat Lucretium ipsi crebrò succinere; & ferè quidem ab vsque initio:

lib. 1. *Tutemet à nobis iam quovis tempore Vatum*
Terriloquis victus dictis desistere perges.
Quippe etenim, quàm multa tibi iam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,
Fortunásque tuas omneis turbare timore:
Et merito: nam si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Relligionibus atque minis obsistere Vatum;
Nunc ratio nulla'st restandi, nulla facultas.
Ignoratur enim quæ sit natura animai;
Nata sit, an contrà nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum morte dirempta:
An tenebras Orci visat, vastásque lacunas:
An pecudes alias diuinitùs insinuet se, &c.

Ac statim:
Quamobrem bene cum superis de rebus habenda
Nobis est ratio: Cæli, Lunæque meatus
Quâ fiant ratione; & quâ vi quæque genantur.
In terris, tum cùm primùm ratione sagaci,
Vnde anima, atque animi constet natura, videndum,
Et quæ res nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificet morbo affectis somnóque sepultis;
Cernere vti videamur eos, audiréque coràm,
Morte obitâ quorum tellus amplectitur ossa.

Quod superest; vtcumque Epicurus Physiologiæ scopum non malè constituat, quòd spectat quidem ad dolorum, & cupiditatum fineis; quatenus exinde potest aliqua vitæ tranquillitas comparari, vt ex supra-dictis intelligimus; perperam tamen omnino facit, quatenus cò ipsam inseruire vult, vt excutiatur Numinis metus, ex Prouidentia non agnita; ac metus etiam Inferorum, ex non agnita Animi immortalitate. Et quòd conferat quidem potiùs Physiologia imprimis ad agnoscendum diuinum Numen, eiúsque prouidentiam, suo fusè loco deduximus. Quod exinde autem ille sequi putat, vt animus metuere, ac perturbari debeat; hoc tantum abest, vt potiùs sit, vnde alacritate humanissima, ac suauissima perfundatur. Id nempe, tum ex ea notitia, quam assequitur præclarissimæ maiestatis; tum ex insita veneratione augustissimi Principis; tum ex agnitione, & recordatione Optimi benefactoris; tum ex spe, quâ sibi nihil malè conscius, non nisi fausta omnia exspectanda ab illo ducit. Certè, cùm ita fuerit affectus, longè erit: vt percellatur iis pauoribus, quibus terretur superstitiosus. Nouit enim Deum, siue primam Causam, ita moderari vniuersè omnia, vt patiatur tamen causas naturaleis suas agere vices; & cùm perspectas habeat causas conuersionum, exortuum, occasuum, eclipseon, cometarum, fulminum, ostentorum, monstrorum, aliorúmque similium; non ea sibi mala metuit, & adsciscit, quæ metuunt, & adsciscunt ij, qui ista ad Deos, aut Genios malos sic referunt, vt esse alias causas non putent; ac proinde aliquid semper à confictis illis Numinibus metuant; & vel minimâ occasione impendere sibi malum suspicentur, quod sit superstitioso cultu, quâ fieri possit, auerruncandum. Deinde, quòd etiam Physiologia, naturalisve ratio conferat potiùs ad stabiliẽdum Animi immortalitatem, deductum copiosè suo loco est. Quòd ille autem fieri heinc credit, vt Inferorum metus sequatur, ex quo insignis sit perturbatio; id in prauis quidem contingit, quos expauere, perturbarique, nihil sanè incommodum est; quoniam cùm malitiam probitati præferant, ideò omnibus potiùs Furiis, quàm tranquillitate sunt digni. At verò, bonus vir qui fuerit, quid est, quod sibi metuendum putet? Nam quæ supplicia post mortem manent, nihil ad ipsum attinent. Ea viris malis destinata sunt; ipsum felicitas exspectat. Et quantâ potiùs voluptate non continenter afficitur, cùm præsentit sese iri morte non iri omnino absumptum; sed superstite parte sui meliore, futurum adhuc, & longè meliùs quàm in hac vita fuerit? Verùm lib. 3.
hac de re dicta plura sunt, cùm præsertim repressimus Lucretianum illud,
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus, &c.

Videtur etiam vnum præterea perperam fecisse Epicurus; nempe quatenus Physiologiam non fecit necessariam, cùm ad alia, tum

maximè

maximè ad mirificam voluptatem, quæ ex ipsa Naturæ contemplatione paritur, ac illam per se, aliisque seclusis desideratissimam facit. Præclarè enim Cicero tum illa præmittit: *Similia dici possunt de explicatione naturæ, quâ hi vtuntur, & vestri. Neque enim ob duas modò caussas, quod Epicuro videtur, vt pellatur mortis, & religionis metus; sed etiam modestiam quandam cognitio rerum cœlestium affert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera, & facta cernentibus: Iustitiam etiam, cùm cognitum habeas, quod sit summi Rectoris, & Domini numen, quod consilium, quæ voluntas; cuius ad naturam apta ratio vera illa, & summa Lex à Philosophis dicitur.* Tum cohærenter subiicit: *Inest in eadem explicatione naturæ insatiabilis quædam è cognoscendis rebus voluptas, in quâ vna, confectis rebus necessariis, vacui negotiis, honestè, ac liberaliter possumus viuere.* Sed plura ad hanc rem, cùm de voluptate, quæ ex virtute percipitur, iam antè disseruimus. Quædam illeic, cætera inter, ex Seneca relata sunt: Heic non tam illud est memorandum, quod penè ex parte cum Epicuro habet:
7. qu. nat. vlt. dum postquam præmisit, *Non aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ,* subdit: *Proinde si volumus esse felices, si nec hominum, nec Deorum, nec rerum timore vexari; si despicere fortunam supervacua promittentem, leuia minitantem; & si volumus tranquillè degere, & ipsis Diis de felicitate controuersiam facere: anima in expedito est habenda,* &c. Non tam, inquam, hoc memorandum, quàm illud attingendum est, quod habet dum ita requirit: *Quid, inquis, erit pretium operæ?* ac ita respondet: *Quo nullum maius est; nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cùm multa habeat futura vsui, quàm quod hominem magnificentiâ sui detinet; nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidant hæc, quorum est adeò mihi dulcis inspectatio, vt,* &c. Adderem, quæ Plato interdum, sed in Theæteto cumprimis, huc attinentia edisserit; ac declarando quidem
dissert. præsertim quos hæc Philosophia addat animos, dum *tam parui facere docet, quæ homines vulgò mirantur, vt, inter cætera, principatum, cui texuntur encomia; vt nobilitatem, quâ quis genus, & proauos, & quæ ipse non fecit, iactat;* &c. Adderem item, quod Maximus Tyrius, dum multis in eandem sententiam præmissis, & comparato Philosophiæ spectaculo cum perspicuo somnio, quo animus terram vniuersam perlustrat; cum Sole, & Luna circumfertur; Siderum choro adsidet; parúmque abest, quin habenas cum ipso Ioue te-
præfat. in Phys. neat: tum exclamat: *O peregrinationem felicem! ô pulchra spectacula! ô vera insomnia!* Adderem rursùs quod Simplicius scitè fuséque prosequitur; dum ostendit quantum Physiologia inseruiat, vt ad Numinis agnitionem, & cultum; ita ad Iustitiam, ad Temperantiam, ad Fortitudinem, ad Prudentiam, & ad Magnanimitatem, Magnificentiámque vel ex eo, quòd exinde agnoscitur, nihil esse magnum in rebus humanis; hominem quoque ipsum vix esse partem Vniuersi sensibilem; ac totam eius durationem vix quicquam esse Æternitatis, &c. Ad-
derem quin-etiam, quod habet Quintilia- lib. 12. c. 2.
nus, dum ad artem suam respiciens, *Pars verò naturalis,* inquit, *cùm est ad exercitationem dicendi tantò cæteris vberior, quantò maiore spiritu de diuinis rebus, quam de humanis loquendum est; tum illam etiam Moralem, sine qua nulla esse, vt docui oratio potest, continet. Nam, si regitur Prouidentiâ Mundus; administranda certè bonis viris erit Respublica. Si diuina nostris animis origo; tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni corporis seruiendum.* Adderem proinde id, quod Cicero, cùm postquam do-
cuit Oratorem, quò grandior, & excelsior de orat. perf.
sit, non debere esse Physicæ ignarum: *Nam omnia profectò,* inquit, *cùm se à cœlestibus referet ad humana, excelsiùs, magnificentiúsque & dicet, & sentiet.* Adderem plura; sed ista nimis.

Fieri non potest, vt metu perculsus circa res, quæ sunt in rerum naturâ, vitáque *præcipua, ipso eximatur, qui qualis sit natura rerum vniuersitas non perspexerit, sed quidpiam eorum suspicetur, quæ iuxta fabulas traduntur: adeò proinde vt sinceras voluptates percipere citra Physiologiam nõ liceat.*

V. 44. Οὐκ ἦν τὸν φοβούμενον λύειν, ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων. Lego heic τὸν φοβούμενον, pro τὸ φοβούμενον, ex ipsa sensus necessitate. Est autem hæc sententia eadem reipsâ cum superiore; sed absolutè posita, ac adhibita insuper consequutione. Exprimit ipsam paucis Torqua-
tus, cùm, *E Physicis,* inquit, *& fortitudo sumi-* 1. de fin.
tur contra mortis timorem; & constantia contra metum religionis; & sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata; & moderatio cupiditatum, naturâ, generibúsque earum explicatis. Lucretius eandem sæpiùs inculcat, sæpiúsque concludit illis iisdem carminibus:

Hunc igitur terrorem animi, tenebrásque necesse est lib. 1. 2. 3. 6.
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant; sed naturæ species, ratióque.

Quibus postremis verbis exprimi Physiologiam vides; vti & illis, quibus cùm docuit quemque se frustrà fugere, id fieri pergit;

Propterea, morbi quia caussam non tenet æger; lib. 3.
Quam bene si videat; iam rebus quisque relictis,
Naturam primùm studeat cognoscere rerum.

Quod Epicurus autem hoc loco ἀκεραίας ἡδονάς, *sinceras voluptates* dicit; id videtur Lucretius exprimere voluisse illis versibus, quibus admonuimus illum perperam ideò contendisse Acheruntis metum agendum foras funditus esse, quia nullam

Esse voluptatem liquidam, puràmque relinquit.

Cùm & videatur Virgilius eòdem respexisse, dum magni ducens posse caussas rerum naturalium pernosse; ac imprimis

1.Georg. *Defectus Solis varios, Lunaque labores;*
Vnde tremor terris: quâ vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursúsque in seipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Subiicit statim, id, quod est etiam recitatum superiùs,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!
Ille metus omneis, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitúmque Acherontis auari.

Succurrit hoc loco, quod Horatius habet, dum eum reprehendens, qui non instar Democriti, in contemplatione naturæ totus erat, sic canit:

1.Epist.12. *Miramur, si Democriti pecus edit agellos,*
Cultáque, dum peregrè est animus, sine corpore velox;
Cùm tu, inter scabiem tantam, & contagia lucri,
Nil paruum sapias, & adhuc Sublimia cures?
Quæ mare compescant causæ? quid temperet annum?
Stellæ sponte suâ iussa-ne vagentur, & errent?
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat orbem?
Quid velit, & possit rerum concordia discors?

Sim Bos.de non fœner. Succurrit, inquam, vt tametsi res præclarè quadret in Democritum, insinuem non deesse, qui putent attribuisse illi Horatium, quod competeret Anaxagoræ, ob id, quod scriptum est à Plutarcho, reliquisse eum agros depascendos pecudibus; dum eam sibi naturæ rerum cognitionem acquireret, quâ
in Pericl. Periclem deinceps instituens, magnum virum fecit. Intereà certè, quæ ex eius consuetudine consequutus est Pericles, *Illud fuit*, inquit Plutarchus, *quòd euasit longè omni superior superstitione, quæ terrorem parere ex rebus Sublimibus solet apud eos, qui causas ignorant, & circa diuina, ob inexperientiam, mentis impotes, plenique perturbationis fiunt; quam eximens λόγ@ φυσικὸς, naturalis ratio, pro tremenda illa, æstuantéque superstitione, securam spe bonâ sanctitatem facit.* Denique verò, quod Epicurus habet de Superstitione, κατὰ τοὺς μύθους, *quod attinet ad fabulas*; id Lucretius sic explicat, vt ostendat ea, quæ Poëtæ sunt fabulati de Inferorû suppliciis, tropologicôs accipienda esse,

Atque ea nimirum, quæcunque Acheronte profunda
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis,
&c.

lib. 1. in somn.c.10. Similia leguntur apud Macrobium, vbi docet iuxta Theologos, & ante Philosophiam non alios fuisse Inferos, quàm corpus, in quo quisque suos patimur maneis, illius hæc siquidem sunt verba, *Antequam studium Philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diuersas genteis Authores in constituendis sacris cæremoniarum fuerunt, aliud esse Inferos negauerunt, quàm ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore patiuntur; hoc animæ sepulcrum, hoc Ditis concaua, hoc Inferos vocauerunt*, &c.

Notum porrò est, ex superiùs dictis, quid ad hæc reponendum sit; vti & ad consimilia illa,

Iuuen.satyr. *Esse aliquos Maneis, & subterranea regna*
Et contum, & Stygio ranas sub gurgite nigras;
Atque vnâ transire vadum tot millia cymbâ;
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lauantur.

Quocirca & hisce dimissis; superest solùm attexamus ex Cicerone egregium locum, qui heic potissimùm ad rem faciat. Ille enim loquens de prodigiis, tum illud habet, *Atratum fluuium fluxisse sanguine, Deorum sudasse simulacra, num censes his nuntiis Thaletem, aut Anaxagoram, aut quemquam Physicorum crediturum fuisse? Nec enim sanguis, nec sudor nisi è corpore est: sed & decoloratio quædam ex aliqua contagione terrena*, &c. tum paucis interpositis, in hunc modum excipit: *Nos autem ita leues, atque inconsiderati sumus, vt si mures corroserint aliquid, quorum est opus, hoc vnum, monstrum putemus. Ante vero Marsicum bellum, quod Clypeos Lanuuij, vt à te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi vero quidquam intersit, mures diem ac noctem aliquid rodentes, scuta, an cribra corroserint. Nam, si ista sequimur, quod Platonis Politiam nuper apud me mures corroserint, de Republica debui pertimescere; aut si Epicuri de Voluptate liber corrosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore? An vero illa nos terrent, si quando aliqua portentosa aut ex pecude aut ex homine nata dicuntur? Quorum omnium ne sim longior, vna ratio est. Quicquid enim oritur, qualecumque est, causam habeat à natura necesse est; vt etiam si præter consuetudinem extiterit, præter naturam tamen non possit exsistere. Causam igitur inuestigato in re noua, atque admirabili si potes. Si nullam reperies; illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa; eúmque errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturæ ratione depellito. Ita te, nec terræ fremitus, nec cœli discessus, nec lapideus aut sanguineus imber, nec traiectio stellæ, nec faces visæ terrebunt.*

Nihil prodest securitatem, quod ad homines attinet, parare, si superfit eorum suspicio, quæ aut supernè impendeant, aut inferiùs sub Terra maneant, aut vniuersè vsquam sint in ipsa rerum immensitate. Nam securitas quidem quæ haberi potest ex hominibus, aliquatenus solùm est; ac nequicquam est, nisi quis sit à sese ipso maximè securus.

§.1. Οὐδὲν ὄφελ@ ἦν τὴν κατ' ἀνθρώπους ἀσφάλειαν. Eòdem quoque sententia hæc, quò & duæ superiores, spectat: ac simul prætereà declarat frustrà sperare homines securum tranquillúmque statum; si, cùm se extra metum à tyrannis, ab improbis, ab inimicis, ab inuidia, ab ignominia, à paupertate, aliísque id genus constituerint; non insuper se à seipsis, hoc est, à propriæ opinionis tyrannide securos reddant; quâ nempe suspicentur sibi supernè, PAG.53.

infernè, vndique mala impendere; ac omnia etiam tuta timentes, fingant sibi, quod ille ait,

Horat. 2. Epist. vlt. *Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,*
Nocturnos lemures, portentáque Thessala,

& quicquid denique terroris incutiendi esse potest capax. Adiicitur autem securitatem ab hominibus aliquatenus esse: Imprimis, quia potest quidem loci munimentum, stipatio satellitum, exercitus robur, splendor majestatis, amplitudo imperij; possunt id genus cætera tutum vtcumque facere, seu aliquam securitatem præstare ab hominibus; at præstare tamen non possunt securitatem à seipso; neque obstare, quin superstitio, quin metus, quin sollicitudo, quin cupiditates, quin auaritia, quin ira, quin ambitio, quin passiones cæteræ, quasi autum illud Poëtarum, & satellites, & aheneas turreis fulmine potentiùs perrumpant; ac in miserum inuolantes cor, ipsum exedant, canéque peius, & angue conficiant. Hoc ipsum est, quod aliquoties, sed versibus illis præsertim expressum à Lucretio est,

lib. 2. *Quapropter quoniã nil nostro in corpore gaza*
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum'st,
Si non fortè, tuas legiones per loca campi
Feruere cùm videas belli simulacra cienteis,
Feruere cum videas classem, latéque vagari;
His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pauida, mortisque timores
Tum vacuum pectus linquunt, curáque solutum.
Quòd si ridicula hæc, ludibriáque esse videmus
Reueráque metus hominum, curæque sequaces
Nec metuunt strepitus armorum, nec fera tela,
Audactérque inter Reges, rerúmque potenteis
Versantur, neque fulgorem reuerentur ab auro;
Nec clarum vestis splendorem purpureai?
Quid superest, nisi vt omne sit hoc rationis egestas,
Omnis cum in tenebris præsertim vita laboret?

Deinde, quia licet quidem sic defugere homines; vt magis, magisque ab iis recedendo, nihil ab ipsis timendum sit; at non licet tamen seipsum sic defugere, quin in media etiam solitudine secum ipso habitandum sit, & à seipso summè timendum; quatenus animo non purgato, ea passionum turba, de qua dictum mox, ita comitatur; vt quasi arundo lethalis hæreat lateri, aut quasi asilus,

3 Georg. *Quo quondam monstro horribileis exercuit iras,*
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.

Epist. 17. Iure profectò Seneca, postquam illud ex Epicuro retulit, *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio*; subdit: *Non hoc miror, non est enim in rebus vitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graueis fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm agrum in ligneo lecto; an in aureo colloces; quocumque illum transtuleris, morbum suum secum transfert: sic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitiis, an in paupertate ponatur: Malum suum, illum sequitur.* Facere huc posset, quod Charinus apud Plautum, aut Chorus apud Ennium, referente Agellio habet; sed referre præstat, quod Lucretius attingit, cùm docet homines plerumque, in mercat. lib. 9 c. 10. lib. 3.

Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere posset.

Pergit scilicet,

Exit sæpe foras, magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum'st; subitóque reuertit;
Quippe foris nihilo meliùs qui sentiat esse.
Currit, agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplò, tetigit cùm limina villæ;
Aut abit in somnum grauis, atque obliuia quærit;
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuisit.
Hoc se quisque modo fugit, &c.

Quæ securitas habetur ex trãquillitate, deuitationéque multitudinis, eadem paratur per facultatem, quâ sibi ipsi temperando, ex cupiditatibus, quicquid necessarium naturæ non est, *detrahitur, ac per simplicissimam* facillimámque rerum necessariarum *parabilitatem.*

✝. 7. δυνάμει τι ἐξαιρετικῇ. Cohæret hæc sententia quadamtenus cum superiore. Lego autem ἐξαιρετικῇ, pro ἐξερειστικῇ, quoniam huius vocis (vtcumque esse posse in vsu fingatur) nullus esse potest hoc loco, nisi aut alienus, aut repugnans significatus: Quam substituo autem, eiusmodi est, quæ à Seneca penè demonstretur, dum & refert illam, quam *nobilem* dicit, (quamque iam superiùs memorauimus) Epicuri sententiam, *Si vis Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est* & admonet statim, ne illud tantum existimemus de diuitiis dictum; nam, *quocumque*, inquit, *transtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honestum facere, non honoribus adiiciendum sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea esse in perpetua voluptate; non voluptatibus adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam; non annis adiiciendum est sed cupiditatibus detrahendum.* Hæc igitur tam latè patens, videtur ea esse, quæ hoc loco dicitur facultas ἐξαιρετικὴ; *detractoria.* Notauimus certè iam antè placere Epicuro ὑπεξαιρεῖν, vtcumque fortassis in Epistola ad Idomeneum Senecæ citata non verbo ἐξαιρεῖν, sed ἀφαιρεῖν fuerit visus; quòd Stobæus scribat Epicurum interrogatum, πῶς ἄν τις πλουτήσειεν; *quâ quis arte ditesceret respondisse*, οὐ τοῖς οὖσι προστιθεὶς, ἀλλὰ τῆς χρείας τὰ πολλὰ περιαιρῶν, *Non iis, quæ iam habeat adiiciens sed ex iis, quorum esse putet vsum necessarium, multa resecans.* serm. 17.

verum

verumtamen perinde est; ac præsertim quidem, cùm ipse etiam Plato apud eundem Stobæum pari modo interrogatus, paritérque respondens, verbo *μειῶσαι*, minuendi vsus fuerit. Interim autem ex hac *detractione*, vnà cum adiuncta *parabilitate* rerum naturæ necessariarum, securitatem fieri confirmari potest ex eo, quod habetur in Epistola ad Menœceum; illos videlicet, qui sese ad tenuem victum reduxerint, esse *πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους, interritos aduersus fortunam.* Quamobrem & cùm illeic loci rem satis abundè deduxerimus, nihil est necesse hoc loco addatur. Obseruo dumtaxat, ob comparationem, quæ hoc loco fit, securitatem hac ratione partam iure haberi similem illi, quæ ex quieta, seu priuata vita; aut ex secessu, atque fuga multitudinis, obtinetur. Quippe qui in societate degit, & in gerendis rebus occupatur, si inaneis modò ex animo cupiditates detraxit, desideriúmque suum clusit; hic nihilo magis quicquam affectat, nihilò magis iniurios est, nihilo magis vindictam metuit, nihilo magis ruinam timet, quàm is, qui negotia omnia refugit, qui in claritate populi non est; qui extra omnem societatem degit. Adeò proinde, vt ille verâ, crediráque adeste solitudini securitate, tranquillitatéque animi fruatur; non qui in Eremum, sed qui in seipsum secedit; quique non ipsos homines, sed suas cupiditates fugit; ac sibi esse non tam ab aliis, quàm à seipso cauendum putat: quemadmodum dictum mox est. Quanquam id ita est accipiendum, non quòd non laudabile sit, tranquillitatem, securitatémque in vita priuata, ac solitaria quærere, & maximè quidem, cùm adeò difficile sit in mediis negotiis, inque communi societate cupiditates rescindere, vbi tot exempla, totque occasiones veluti incentiua sunt: sed quòd singulari sapientiæ, virtutísque studio fieri valeat, vt quis etiam in societate, mediísque negotiis, animum securum, tranquillúmque possideat; quódque aliunde præstet, cupiditates resecantem cum hominibus viuere, quàm deuitantem homines, deuehere secum cupiditates. serm.10.

Diuitiæ, quibus natura contenta est, terminatæ, & parabiles sunt; earum verò, quæ iuxta inaneis opiniones concupiscuntur, nec modus vllus, nec finis inueniri potest.

1. de fin. Φ. 10. Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος. Sententiæ interpretationem ex Cicerone desumptam verbis accommodauimus leuicula immutatione: Nempe, Torquatus apud illum; *Natura*, inquit, *diuitias, quibus contenta est, & parabileis, & terminatas habet: inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri potest.* Poteramus verò etiam breuiùs interpretari ex Seneca, apud quem, postquàm Epicurus dixit; *Si ad naturam viues, nunquam eris pauper; si ad opinionem, nunquam diues*; tum sententiam sic exprimit: *Exiguum natura desiderat, opinio immensum.* Agnoscis porrò hanc ipsam esse Epicuri sententiam, quam alibi obseruauimus Athenæum comprehendisse illo disticho.

Τᾶς φύσεως δ' ὁ πλοῦτος ὅρον τινὰ βαιὸν ἐνίσχει,
Αἱ δὲ κεναὶ κρίσεις τὰν ἀπέραντον ὁδόν.
Præscripsit natura opibus finémque modúmque;
Vani at opinatus fine, modóque carent.

Quia verò etiam Solonis versum in eandem sententiam ex Plutarcho retulimus; placet nunc integram sententiam apud Stobæum exstantem referre,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κεῖται. serm. 9.
Οἱ γὰρ νῦν ἡμῶν πλεῖστον ἔχουσι βίον,
Διπλασίως σπεύδουσι. τίς ἂν κορέσειεν ἅπαντας;
Finis opum apparens non est mortalibus vllus:
Nam quibus ex nobis copia turget opum,
Hi duplum affectant. Ecquis satiauerit omneis?

Prætereo porrò in contextu particulam ἐκ, ante voces τῶν κενῶν δοξῶν, fuisse repositam ex Porphyrio, qui aliunde & Antitheseos ac breuitatis gratiâ, vice earum vocum, εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει, habet vocem δόριςος, & subiicit plura (vt constat ex loco superiùs citato) in eandem sententiam. Neque verò est prætereà necesse congerere in hunc locum plura: cùm multa oppidò hac de re allata iam sint, dum eiusmodi retulimus locum circa illa verba ex Epistola ad Menœceum, αὐτάρκειαν ἀγαθὸν μέγα, & aliqua etiam paullò pòst attingenda sint circa inaneis cupiditates. Heic sufficiet, quod Seneca, ad ea, quæ sunt mox ex ipso commemorata, subiungit: *Congeratur*, inquit, *in te quicquid multi locupletes possederunt. Vltrà priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat; auro tegat, purpurâ vestiat; & eò deliciarum, opúmque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ & picturæ, & quicquid ars vlla luxuriæ laborauit; maiora cupere ex his disces. Naturalia desideria finita sunt; ex falsa opinione nascentia vbi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est. Viâ eunti, aliquid extremum est: error immensus. Retrahe te à vanis, & cùm voles scire, quod petis, vtrùm naturalem habet, an cæcam cupiditatem; considera, an possis alicubi consistere. Si longè progresso semper aliquid longius restat; scito id naturale non esse.* An verò & possit huc appositè adhiberi Horatianum illud, 1. de Abstin.

——tolle querelas 1. Epist. 12.
Pauper enim non est, cui rerum suppetit vsus,
Si ventri bene, si lateri est, pedibúsque tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Exigua fortuna sapienti interuenit: maxima verò & grauißima res consilio ipsius, & ratione, in vita serie administrantur.

ᵹ. 13. Βραχεῖα σοφῷ τύχη παρεμπίπτει. Est etiam penè tota huiusmodi sententiæ interpretatio ex Cicerone: (3.Tuscul.) tametsi alicubi breuiùs, & quasi non βραχεῖα, sed οὐδεμία τύχη legeretur, dixerit negare Epicurum *Vllam in sapientem vim esse fortunæ*; vti & cùm Sapiens ab Horatio describitur,

(2.Sat.7.) *In quem manca ruit semper fortuna.*

Lego autem κατὰ τὸν τοῦ βίου συνεχῆ χρόνον διοικεῖ, pro διῴκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον διοικεῖ, καὶ διοικήσει. Imprimis enim vocem τοῦ βίου repono ex (Ecl.Eth.) Stobæo, apud quem post vocem λογισμὸς, habetur, tametsi etiam illeic corruptè legi videtur, διοικεῖ, καὶ τοῦ βίου, ὁ συνεχῆ χρόνον. Deinde verbum διοικεῖ, post vocem χρόνον relinquo, propter aliud præsens παρεμπίπτει, repetitum autem præterito, futuróque temporibus expungo, non modò, quòd partim superfluat, partim orationis tenorem perturbet; verùm etiam quòd, neque apud Stobæum repetitum exstet; neque repetitum insinuetur ipsâ (1.de fin.) tam Ciceronis, quàm Vitruuij Sententiæ totius interpretatione. Nam apud illum quidem Torquatus, *Optimè, verò*, inquit, *Epicurus, quod exiguam dicit fortunam, interuenire sapienti; maximásque ab eo, & grauissimas res consilio ipsius, & ratione administrari*. Vitruuius (in præfat. lib.6.) autem; *Epicurus verò*, inquit, *non dissimiliter ait, Pauca sapientibus fortunam tribuere; quæ autem maxima, & necessaria sunt, animi, mentisque cogitationibus gubernari.* Et quomodo quidem Librarij glossemata multa sæpè induxerint, non edissero: vt neque mordicùs contendo non fuisse eas voces ex textu: quod Magni illi Interpretes reputare potuerint omnia tempora præsente solo repræsentari: eo modo, quo etiam videntur illo comprehendisse, quod de continuo tempore, seu de serie vitæ tam apud Stobæum, quàm apud Laërtium disertè exprimitur. Adnoto hoc potiùs, videri Vitruuium alio modo sententiam, quàm aut Ciceronem, aut cæteros accipere. Nempe iuxta ipsum, sensus esse videtur, quòd Fortuna sapientibus bona pauca largiatur; iuxta alios, quòd mala quidem, verùm quibus Sapiens parùm admodùm moueatur, immittat. Videtur autem esse posterior interpretatio legitima; quoniam mala fortuna est, in qua præsertim excipienda retundendáque sapientia elucet. De hac certè intelligi videtur, quod congruè isti sententiæ à Metrodoro dictum celebratur (vti & superiùs insinuatum est) προκατείλημμαί σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν παρείσδυσιν (3.Tusc.) hoc est, vt Cicero ipsemet est interpretatus, *Occupaui, te, Fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuos interclusi, vt ad me adspirare non posses.* Quod quidem potest concipi factum, cùm ille se vnà cum Epicuro ad tam pauca reduxit, vt iam aliquoties ex Seneca retulimus, (Epist.18. de const. sap.c.15.) *quæ nulla eripere fortunæ iniquitas posset.* Prætereo autem illud quoque recitatum ex Seneca, *Epicurus, quem vos Patronum inertiæ vestræ assumitis, putatisque mollia, ac desidiosa præcipere, & ad voluptatem ducentia. Raro, inquit, sapienti interuenit fortuna.* Prætereo & quod de munimento, quasi Metrodoreo verbis illis habet: (Epist 82.) *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce se sua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus; neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus; quod sola præstabit sui, naturæque cognitio. Sciat quò iturus sit, vnde ortus, &c.* Hæc, inquam; aliaque prætereo, vt egregium vnum dumtaxat ex Plutarcho attexam locum, quo docens, quemadmodum esse aduersus Fortunam præmunitos oporteat; *Illud*, inquit, (de an. tranquill.) *est exercitatione, & meditatione dignum; vt quo pacto is, qui iacto in canem lapide, cùm ab eo aberrans, nouercam feriisset, neque sic, inquit, malè cessit; pari nos modo putemus ea, quæ nobis præter voluntatem fortuna obtulerit, posse in quidpiam nobis commodum transferri. Actus Diogenes in exilium est; nec sic quidem malè; nam factus exterris philosophari cœpit. Zenoni Citiensi nauis vnica oneraria supererat: illam simul cum mercibus vi fluctuum submersam accipiens; Bene, inquit, Fortuna facis, quæ nos ad palliolum, & Porticum mittis. Quid obest, quò minùs istos imiteris, Magistratum affectans, voto excidisti? In agro deges; res tuas curans. Principis amicitiam ambiens, passus repulsam es? Viues, periculis, negotiisque immunis. Gessisti aliunde negotia occupationibus, & sollicitudinibus plena? Nec calida quidem, iuxta Pindarum, ita fouebit mollia membra, vt gloria, honósque potentia alicui coniunctus, & laborem iucundum, & molestiam non molestam faciet. Fecit calumnia, aut inuidia, vt negotium tibi infeliciter, & cum exsibilatione successerit? Nauigare secundo vento ad Musas, & Academiam licet, Platonis instar, postquàm naufragium amicitia cum Dionysio fecit. Iuuat proinde maximè ad animi tranquillitatem illustreis viros considerare, an non tale quid passi fuerint. Molestum est, exempli causâ, liberis carere? Attende ad Romanorum Reges, quorum nemo fuit, qui regnum filio suo reliquerit. Est tibi præsens paupertas grauis? Ecquem Bœotorum esse te, quàm Epaminondam malles; aut Romanorum, quàm Fabricium? Adulterata vxor est? An non legisti inscriptionem in Delphis?*

Agis me posuit, qui est Rex terraque, marisque.

Et nonne etiam inaudiisti vxorem illius Timæam ab Alcibiade vitiatam, ac filium vocasse Alcibiadem, id ancillis insusurrando? Et hoc tamen non obstitit, quò minus Agis clarissimus, maximúsque fieret Græcorum. Vti neque Stilponem, iucundissimè omnium ætatis suæ Philosophorum viuere prohibuit intemperans filia.

Vir

Vir iustus est maximè omnium à perturbatione immunis: iniustus ex opposito perturbationis plenissimus.

ꝟ. 16. ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος. Cùm in hanc sententiam dicta sint iam multa aliquot occasionibus, ac de ipsa potissimum Iustitia cùm dissereremus, & supersint etiam nonnulla attingenda inferiùs; adnoto heic solùm B. Clementem Alexandrinum; postquam fuisse ait scriptum ab Aristophane,

Βέβαιον ἕξεις τὸν βίον, δίκαιος ὤν,
Χωρίς τε θορύβου, καὶ φόβου ζῶν καλῶς:
Sis iustus, & secura vita erit tibi:
Viues decorè, sine tumultúque, & metu:

subiicere hanc ex Epicuro sententiam, Δικαιοσύνης καρπὸς μέγιστος ἀταραξία, *Fructus Iustitiæ maximus est vacuitas perturbationis.* Senecam verò ralatâ illâ, quæ occursura posterius est, Epicuri sententiâ, *Potest nocenti contingere, vt lateat, latendi fiducia non potest:* paucis interpositis subiicere, *Illeic dissentiamus, cum Epicuro; vbi dicit nihil Iustum esse naturâ; & crimina vitanda esse, quia vitari metus non possit. Heic consentiamus, malafacinora conscientiâ flagellari, & plurimùm illi tormentorum esse; eo quod perpetua illam sollicitudo vrget, ac verberat; quod sponsoribus securitatis suæ non potest credere.* Et posteà, *Proprium est nocentum trepidare. Malè de nobis,* &c. Ac posset quidem illud præsertim, quod est apud B. Clementem, ex eo confirmari, quòd Socrates vbique docet (scribente apud eundem Cleanthe) *esse eundem virum iustum, & beatum.* Docet autem potissimùm tum in libro de Republica primo, vbi allatis variis aduersus Trasymachum argumentis, concluditur denique, *esse virum iustum felicem, iniustum verò miserum*: tum in secundo de Legibus; vbi iusto habito felice, subditur, *iniustum, Cynirâ licet, ac Midâ ditiorem, esse nihilominus infelicem, inque angore viuere,* confirmari, inquam, ex hoc posset, prout vacuitas perturbationis, seu animi tranquillitas summum bonum est, quo sumus felices, quóque adeò maior fructus nullus est: Possent & alia innumera in eandem sententiam attexi; verùm sufficiet adscribere, quæ apud Stobæum à Diogene edisseruntur. *Iustitia,* inquit, *animæ tranquillitatem vberem præbet. Siquidem, ita viuere, vt neminem timeat, apud neminem erubescat, voluptas est quædam, & sibi ipsi sufficiens vita. Porrò enim, qui iustitiam animo complectitur, non aliis solùm vtilis est; sed est maximè etiam sibi ipsi. Aberit quippe, vt se conetur vlla ex parte offendere; neque enim sibi doloris, morbiue vllius causa erit; sed ipsa sensuum instrumenta natura quasi diuina esse reputans, iis instè vtitur; nihil supra vireis aggrediens; custodiens illa maximè, & voluptates ex ipsis, vtilitatémque percipiens. Quippe & ex auditu, & ex visu, & ex alimenti, ac Venereorum vsu, voluptates illi, qui instè seipso vtetur, contingent. Secus autem agendi pericula erunt circa eas res, quarum maximè interest, quæque cumprimis sunt necessariæ. Nisi non aliquos vidisti, qui nocte, diéque animo perturbati præcipites sese in mare, aliòque egerunt?*

Epist. 97. | lib. 2. | Serm. 9.

Non augetur in corpore voluptas detracto dolore, qui ex indigentia eius rei, quâ naturæ opus est, *oritur, sed duntaxat variatur.*

ꝟ. 18. Οὐκ ἐπαύξεται ἡ ἡδονὴ ἐν τῇ σαρκί. Sententia hæc est, quam Cicero innuit, dum Torquatus apud ipsum, *Omnis autem,* inquit, *priuatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem; vt posteà variari voluptas, distinguique possit: augeri, amplificarique non possit.* Ac rursùs, *Cùm omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem.* Et posteà, dum ipse disputans aduersus Torquatum, *Quid si efficio,* inquit, *vt fateare, me non modò quid sit voluptas, scire (est enim iucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis. Tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi, & nomen imponis in motu, vt sit, & faciat aliquam varietatem: tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit; eam tu adesse, cùm dolor omnis absit, eámque stabilem appellas.* Elicitur porrò ex hoc loco, quî valeat sententia quadamtenus intelligi iuxta ea, quę dicta iam sunt circa amotionem doloris, magnitudinis voluptatum finem. Videlicet, quòd Indolentia, quæ eadem est cum Sanitate; summa quædam voluptas sit; sine qua nulla, & cum qua omnis sit, quæ præterea potest haberi voluptas; eo modo quo saccharum haberi potest quasi summum dulce, cuius admistione cætera dulcia intelligantur; vel generalius ipsum Sal haberi summè sapidum, cuius participatione cætera omnia sapida fiant. Quo item modo calida omnia censeri possunt calida participatione summè calidi, putà ignis; omnia humida participatione summè humidi, putà aquæ; atque ita de cæteris: adeò vt summo habito in vnoquoque genere, non illud augeri, intensiusve effici valeat, sed pro diuersitate rerum, quibus applicetur, variari duntaxat. An verò potest Epicurus habuisse quoque indolentiam quasi massam ceream, quæ diuersimodè formetur; quasi pannum, qui diuersimodè complicetur; quasi tabulam, quæ diuersimodè pingatur; quoniam, vt rerum istarum moles non ideò augetur, sed variatur solummodò; ita perfectio illius status non amplificatur ex superuenientibus diuersimodè iis, quæ in motu sunt, voluptatibus, sed variatur solùm? Vtcumque sit; quò saltem liceat intelligere Epicurum, Indolentiâ, seu stabili illâ voluptate obtentâ, habere istas mobileis, quasi non necessarias; adiici potest ad antedicta, quod Plutarchus ait, ad hanc sententiam attinens. Nam de voluptatibus loquens, *Epicurus,* inquit, πέρας αὐταῖς κοινὸν ἐπὶ πάντας τ᾽ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν Ἐπίκουρος, ὡς τῆς φύσεως ἄχρι τοῦ λῦσαι τὸ ἀλγεινὸν αὐξούσης τὸ ἡδὺ, περαιτέρω δὲ προελθεῖν οὐκ ἐώσης κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ ποικιλμούς τινας, οὐκ ἀναγκαίους, ὅταν ἐν τῷ μὴ πονεῖν γένηται, δεχομένης, *Finem iis communem præstituit doloris omnis amotionem; videlicet, quasi natura, quousque prorsus exemerit dolorem, voluptatem augeat; non patiatur verò vlteriùs secundùm magnitudinē prouehi; sed admittat solùm varietates quasdā minimè necessarias; tempore,*

1. de fin.

qua ad id, ne doleamus, non comparentur. Porrò & ex hoc intelligitur, eas voluptates in motu, quas Epicurus, vt varianteis solùm, & vt non necessarias respuit, non esse illas, quæ percipiuntur, donec, quæ parta ob indigentiam molestia est, detrahitur; veluti donec fames leuatur, aut sitis restinguitur; sed illas, quæ hac detracta molestia intemperanter capessuntur. Istæ nempe sunt, quas natura nobis necessarias non fecit; quasi assequuta semel Indolentiam, nihil affectet ampliùs, sed in ea consistat, vt in apice: cùm & priores illas eò vsque dumtaxat necessarias fecerit, quousque fuerit indolentiam nacta; ac veluti insusurrare vnicuique illud potuerit, quod occasione diuitiarum naturæ, non multò antè retulimus,

——*tolle querelas,*

Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis——

Intelligitur verò etiam tum ex his, tum ex sæpe dictis, quid ad Ciceronem responderi valeat; cùm exaggeratis illis ex libro de Fine Epicuri verbis, *Nec equidem habeo, quid intelligam bonum,* &c. subiicit tandem: *At idem ait, non crescere voluptatem dolore detracto, summámque esse voluptatem, nihil dolere. Paucis verbis magna tria peccata. Vnum, quòd secum ipse pugnat: modò enim ne suspicari quidem se quidquam bonum, nisi sensus quasi titillarentur voluptate: nunc autem summam voluptatem esse, dolore carere. Potést-ne magis secum ipse pugnare? Alterum est peccatum quòd cùm in natura tria sint, vnum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat primum, & tertium idem esse, nec distinguit à non dolendo voluptatem. Tertium peccatum commune cum quibusdam, quòd cùm virtus maximè expetatur, eiusque adipiscendæ causâ Philosophia quæsita sit; ille à virtute summum bonum separauit.*

Id quod mentis finem (summámve, quæ in animo *voluptatem) peperit, ipsa fuit expunctio earum opinionum (illisque affinium) quibus metus maximè ipsi menti incutiebantur.*

℣. 21. Τῆς δ' ἀδεΐας τὸ πέρας. Vt sententia superior spectat ad voluptatem corporis summam, quæ in indolentia est sita; sic attinet ista ad summam voluptatem animi, quæ in vacuitate perturbationis, seu tranquillitate consistit. Summam verò dico, propter vocem πέρας, ex qua intelligimus insinuare Epicurum voluisse, postquàm aliquis ad eiusmodi perturbationis vacuitatem peruenit, variari quidem per studiorum, speculationúmque lepores; at non augeri nihilominùs summam animi voluptatem. Quin-etiam proinde intelligimus, quamobrem non censuerit esse Physiologiam necessariam, nisi ad vacuitatem illam perturbationis comparandam; nempe, quasi ipsâ semel habitâ, voluptates speculationum necessariæ magis non sint, quàm fame sublatâ ciborum cupediæ. Quippe à pari intelligitur; neque opus est, vt quidpiam hoc loco speciatim addatur; & maximè quidem cùm res fuerit mox antè circa Physiologiæ necessitatem declarata.

Ex infinito tempore ætatis non maior voluptas potest percipi, quàm percipiatur ex hoc, quod videmus esse finitum; si quis modò illius fineis recta ratione dimetiatur.

℣. 26. Ὁ ἄπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονήν. Sententiæ interpretationem suggessit Cicero, cùm Torquati ore Epicurum dicentem induxit, *Non maiorem voluptatem ex infinito tempore ætatis percipi posse, quam ex hoc percipiatur, quod videamus esse finitum.* Prætereo autem, quòd post-modum illam iterùm recenset his verbis: *Negat Epicurus diuturnitatem temporis ad beatè viuendum aliquid afferre; nec minorem voluptatem percipi in breuitate temporis, quàm si illa sit sempiterna.* Et rursùs. *Negat infinito tempore ætatis voluptatem fieri maiorem, quàm finito, & modico.* Tametsi verò Cicero, non improbatâ alioquin sententiâ, ipsam Epicuro non congruere censeat; id facit tamen ob præsumptam, & quæ afficta tamen sit, de voluptate opinionem. Et certè conditio, quæ apponitur, *Si quis modo,* &c. declarat satis Epicurum voluptati modum, non libidine, sed ratione præscripsisse. At quomodo potest voluptas tempore finito percepta, reputari æqualis illi, quæ infinito, si vita foret sempiterna, perciperetur? Quatenus, inquiet, voluptatis finem rectâ ratione dimetiendo, ac summam proinde voluptatem, non aliam, quàm vacuitatem, tum doloris, tum perturbationis esse reputando, constat illam neque maiorem, intensiorémve fieri longinquitate temporis; neque minorem, remissiorémve eiusdem breuitate reddi. Et qui hoc bono, donec viuit communem vitam, fruitur, tam esse eum beatum, quàm foret, donec viueret, si fieri posset, vitam sempiternam. Et quamvis sperata productior, seu longioris æui, voluptas videatur præsentem voluptatem facere intensiorem; id tamen apud eos, qui voluptati finem non recta ratione, sed cupiditate inani metiuntur; quique sic se habent, quasi cùm non erunt, seu vita defierit, sensuri sint molestiam ob priuationem voluptatis, quam sentirent, si superessent. Addet ipsam Sapientis vitam, æternitati æquiparari, vt superiùs deduximus; quatenus non modò præsentia intuetur; sed ea etiam, quæ præterierunt, sibi ponit ob oculos; ac ea, quæ futura sunt, vniuersim prospicit; ortus Siderum, & occasus; tempestatum vicissitudines; generationum, & corruptionum varietates; Rerumpublicarum, motúmque mutationes; bellorum, & pacis alternanteis vices; fidei, & perfidiæ; crudelitatis, & clementiæ exempla, cæteráque id genus omnia, quæ exstitura in futurum, ex iis, quæ præexstiterunt, coniicere in promptu sit; adeò proinde, vt ille habeat, quasi in prospectu æternitatem totam; interesse se illi putet; neque vitam breuem concessam queratur, quam sapientia in omne æuum tam præteritum, quàm futurum extenderit. Spectare huc proinde potest, tum illud Ciceronis, cùm Philosophiam alloquitur, *Est enim vnus dies bene, & ex præceptis tuis actus pec-*

Margin notes: 1. de fin. — lib. 2. — 5. Tusc.

tor

toti immortalitati anteponendus: tum illud Posidonij apud Senecam, *Vnus dies hominum eruditorum plus patet quàm imperitorum longissima ætas*; tum id genus alia. quæ iam antè attigimus. Nihil porrò necesse est ipsius Posidonij occasione admoneam fuisse eandem, quam Epicuri, Stoicorum sententiam, cùm vtcumque Plutarchus Chrysippum contradictionis redarguat; scripsisse eum tamen variis in locis referat, ὅτι οὐδὲ τῷ πλείονα χρόνον εἶναι μᾶλλον εὐδαιμονοῦσιν, ἀλλ' ἴσως, καὶ ὁμοίως τῷ ἀμερῆ χρόνον εὐδαιμονίας μετέχουσιν, *Nihilo esse homines feliciores longinquitate temporis, sed perinde esse, & ex æquo cum iis, qui sunt vel momento temporis felices.* Epist 78.

Præscripti sunt quidem à natura *fines voluptati corporis, sed illos temporis æterni desiderium ipsi ademit. Superuenit porrò mens, quæ de corporis fine, extremóque*, vt par fuit, *ratiocinando, & sempiterni temporis desiderium eliminando, vitam vndique perfectum constituit, effecítque, vt eâ contenti, haudquaquam ipsa temporis infinitate indigeremus. Quin etiam voluptate quoque frustrata non est, ne tum quidem cùm rerum* mortalium *conditio excessum è vita molitur, quippe prout optimæ vitæ perfectum*, atque adeò delectabilem, *nanciscitur finem.*

℣. 29. Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα. Perspicuum est textum huiusce sententiæ fuisse admodum deprauatum. Quamobrem & ad eliciendum, quatenus licet aliquem sensum, Lego ℣. 30. ἀπέραντον ἡ ἄπειρα πόθου χρόνου, pro ἄπειρα, καὶ ἄπειρος αὐτὴν χρόνος. Alioquin enim quomodo sint, quæso, τὰ πέρατα ἄπειρα; quóve modo ἄπειρος χρόνος ἡδονὴν παρεσκεύασε; sic verò etiam ℣ 33. lego πόθους ἐξελάσα, pro φόβους ἐξελάσα, non quòd alioquin voces istæ cum iis, quæ præcedunt, cohærere non possent; sed quia non simul congruunt cum consequutione, quæ deducitur, quatenus infertur, *effectum esse ratiocinando, vt nihil egeremus infinito tempore*; quippe cùm hoc fiat non metum doloris æterni tollendo, sed diuturnioris temporis cupiditatem detrahendo. Id videlicet iuxta illud non ita ptidem repetitum, *Si vis Pythoclea senem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendum*: &, *Qui desiderium clusit*, &c. Denique lego, ὡς τελείας λαβοῦσα τὴν τοῦ ἀρίστου βίου καταστροφὴν, pro ὡς ἐλλείπουσά τι τοῦ ἀρίστου βίου κατέστρεψεν. Nempe non apparet, quid possit germani sensus heinc colligi. Habeo autem vocem ἀρίστου, pro ἀρίστου, ex MS. cùm & videatur Epicurus voluisse heic scripto docere, quod reipsâ facto ostendit, dum moriens illud extulit, *Cùm ageremus vitæ beatum & eundem supremum diem, scribebamus hæc.* Obiter porrò videre licet, quàm Epicurus abfuerit, vt idem, quod Theophrastus conquereretur, *qui moriens*, inquit Cicero *accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil interesset; hominibus, quorum maximè interfuisset tam exiguam vitam dedisset. Quorum ætas si potuisset esse longinquior, futurum fuisse, vt omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ hominum vita erudiretur. Querebatur igitur*, pergit Cicero, *se tum, cùm illa videre cœpisset, exstingui.* Quod quidem visus Seneca in Aristotelem transferre, exprobrat illi, *cum rerum naturæ exigenti minimè conuenientē sapienti viro litem esse; illam animalibus tantum indulsisse, vt quina, aut dena sæcula educerent; homini in tam multa, ac magna genito tanto citeriorem terminum stare* Lucretius certè ex opposito conquerentem ipsam naturam, iuxta Epicurum inducit. aduersus illos, qui sibi vitam non esse longiorem congemunt, ac flent, versibus illis suprà relatis, 3. Tuscul.

Quid tibi tantoperè'st, mortalis, &c. lib. 3.

ac illis demum propositis,

—eadem tamen omnia restant,
Omnia si pergas viuendo vincere sæcla,
Aut etiam potiùs, si nunquam sis moriturus.

subdit:

Quid respondeamus, nisi iustam intendere litem
Naturam, & veram verbis exponere causam.

Sed, ne hæc repetantur, attexere præstat, quod Seneca relatâ illâ Aristoteleâ sententiâ in hunc modum subiicit: *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxuriam, ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bona impenditur; vltima demùm necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transiisse sentimus. Ita est: non accepimus breuem vitam, sed fecimus; nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut ampla, & regia opes, vbi ad malum Dominum peruenerunt, momento dissipantur: at quamvis modica, si bono custodi tradita sunt, vsu crescunt; ita ætas nostra bene disponenti multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benignè gessit: vita, si scias vti longa est. Alium insatiabilis tenet auaritia; alium in superuacuis laboribus operosa sedulitas; alius vino madet; alius inertiâ torpet, alium defatigat ex alienis iudiciis suspensa semper ambitio; alium mercandi præceps cupiditas circa omneis terras, omnia maria spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios; sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria seruitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit; plerosque nihil certum sequenteis, vaga & inconstans, & sibi displicens leuitas per noua consilia iactauit.* Et infra: *Non est itaque, quod quem quam propter canos, aut rugas, putes diu vixisse; non enim ille diu vixit sed diu fuit. Quid enim, si illum multum putes nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc, & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerso furentium per eadem spatia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo, cùm video aliquos tempus petere & eos qui rogantur facillimos. Illud vterque spectat propter quod tempus petitum est; ipsum quidem neuter. Quasi nihil* cap. 2. cap 8.

petitur; quasi nihil datur; re omnium pretiosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non venit, ideóque vilissima æstimatur: imò penè nullum pretium eius est. Annua cōgiaria homines clarissimi accipiunt, & his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suam locant: nemo æstimat tempus; vtuntur illo laxiùs, quàm gratuitò. At eosdem ægros vide; si mortis periculum admotum est propius, Medicorum genua tangentes; si metuunt capitale supplicium, omnia sua, vt viuant, paratos impendere; tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset, quemadmodum præteritorum annorum cuiusque numerus proponi, sic futurorum; quemodo illi, qui paucos viderent superesse, trepidarent, quemodo illis parcerent? Atqui facile est, quamvis exiguum dispensare, quod certum est; id debet seruari diligentius, quod nescias, quando deficiat. Nec est tamen, quòd ignorare putes illos, quàm carares sit. Dicere solent eis, quos validissimè diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. Dant, nec intelligunt: dant autem ita, vt sine illorum incremento sibi detrahant: sed hoc ipsum an detrahant, nesciunt; ideò tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet; nemo iterùm te tibi reddet. Ibit quà cœpit ætas, nec cursum suum aut reuocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ; tacita labetur. Non illa se regis imperio, non fauore populi longiùs proferet: sicut iussa est à primo die, curret; nusquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit; cui, velis, nolis, vacandum est. Hæc, recitata licet prolixiùs, obstare non debent, quin illud addamus, quod idem aliàs præclarè habet, cùm nos docet, quemadmodum horrere mortem desinamus: *Desinemus autem,* inquit, *si fineis bonorum, ac malorum cognouerimus; ita demùm nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res varias, magnas, diuinas percensentem; in odium illam sui adducere solet iners otium. Rerum naturam peragranti, nunquam in fastidium veritas veniet; falsa satiabunt. Rursus, si mors accedit, & vocat, licet immatura sit; licet mediam præcidat ætatem; perceptus longissimè fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura: scit tempore honesta non crescere. His necesse est videri vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideò infinitis metiuntur.*

Qui fineis in vitâ degenda** à natura præscriptos **perspexit, nouit quàm parabile sit, quod ad detrahendum quicquid ob indigentiam in corpore dolet, sufficiat: nouit & seriem vitæ totius præclarè constituere: adeò vt rebus aleæ periculíque plenis nullatenus egeat.

℣. 40. ὁ τὰ πέρατα, τοῦ βίου κατειδώς. Intelligendam esse sententiam, non de durationis vitæ, sed de concomitantium vitam cupiditatum finibus, præscriptove ipsis à natura modo, vt interpretando expressum est; videtur ex eo satis colligi, quòd subiicitur, *parabile id esse, quod cupiditatibus sedandis, tollendave molestia ex ipsis creata est satis.* Illud verò πραγμάτων ἀγῶνας κεκτημένων, accipiendum esse de rebus aleæ, & periculi plenis, ex eo videtur intelligi, quòd qui ita vitam instituit, vt sit rebus paucis, iisque facilè parabilibus contentus, ille, nihil indigeat iis opibus, quas quærere est labor, tueri angor, amittere dolor. Spectat huc præsertim Lucretianum illud,

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat, lib. 5.
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas.

Pertinet verò eodem quoque, quòd Democritus apud Srobæum, author est illi, qui instituit tranquillè vitam degere, *vt neque priuatim, neque publicè multa agat; vtque quicquid fuerit supra suas vireis, suámque naturam, non adoriatur; sed eam sui curam habeat, qua fortunam, etiam fauentem, & quicquid potest ad decorem spectare, offerentem, declinet; neque plura attingat, quàm quibus præstandis par sit; cùm moles commoda, parua licet, tractatu tutior, quàm magna sit.* Verùm plura in hanc sententiam deducta passim hactenus sunt. serm. 101.

Oportet porrò sibi finem, **siue vitæ scopum,** ***ratum constantémque præfixum habere, ratione bene initâ secundum omnem euidentiam, quâ vulgò solemus, si quid opinamur, expendere: omnia quippe, nisi id fiat, indiscreta temeritatis, confusionísque plena euadent.***

℣. 1. Τὸ ὑφεστικὸς δὲ τέλος δεῖ ἐπιλογίζεσθαι. PAG. 54.
Adhibeo heie particulam δὲ, vt Phrasis constet; ac statim lego καὶ pro ᾗ, & posteà, εἰ δὲ μὴ, pro εἰ μὴ, vt sensus sit planus. Porrò tam multa diximus, quæ ad hanc sententiam pertineant, vbi de Prudentia Priuata est actum, vt nihil heie adiiciendum sit, sed notandum solùm, τοῦ ὑφεστικοῦ τέλους nomine, intelligi quidem tum generalem illum scopum, quem homines omnes sibi præfixum habere debeant; vt nempe quam-minimùm sit, & doloris in corpore, & perturbationis in mente; quòd euidentiæ innixa ratio nos demùm præclarè docuisse comprobabitur, cùm quacumque demùm conditione fuerimus, desideria nostra reduxerimus ad contentam paucis naturam, nec nos permiserimus vanis, & fine, modóque carentibus cupiditatibus, ob quas effici perturbatam, tumultuosámque vitam contingit: sed intelligi quoque maximè specialem scopum, seu genus vitæ, quod nisi quis sibi inita ratione ex sua indole, ex nascendi conditione, ex aliis circumstantiis constituerit; necesse est semper ab incerto pendeat, & quasi in salo continenter fluctuet: quemadmodum illeic est vberiùs dictum.

Si

Si omnibus sensibus fidem adimas, ne habebis quidem, quoscunque ipsorum falsi dixeris, ad quid reuocans examen, id diiudices.

✝. 5. Εἰ μάχῃ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν. Occasione eius, quod obiter dictum superiore Sententia fuit, κατὰ πᾶσαν τὴν ἐνάργειαν, ἐφ' ἣν τὰ δοξαζόμενα ἀνάγομεν, *Secundum omnem euidentiam, qua vulgò solemus, si quid opinamur, expendere*; subiiciuntur heic tres, aut quatuor sententiæ circa veritatis Criteria; vtpote, quæ non iis modò, quæ ad Physicam attinent, verùm etiam iis, quæ Ethicæ sunt considerationis, inseruiant. Certè & hæc ipsa sententia, quæ est de fide non adimendâ omnibus planè sensibus, generatim quidem est vera; sed speciatim nihilominùs ideò spectat ad Ethicen, quòd ea versetur in moderandis cum passionibus cæteris; tū potissimum voluptate doloréque sensu perceptis; &, si abrogatâ fide omnibus, assumamus vnum, qui falli censeatur dum dicetur quidpiam iucundum, aut molestum percipere, nulla supersit regula, quâ ipsa censura expendatur, seu iudicium legitimum, illegitimumve probetur; vt putà nulla superstite (& quæ sola tamen esse vsui possit) sensuum euidentia. Verùm nihil heic addendum ad ea, quæ de Criteriis, cùm ageremus, dicta in Canonica sunt.

Si quempiam sensuum absolutè explodas, neque id quod est opinabile, distinguas in id quod expectabile est (tempusve quasi nondum sit debitè perspectum deposcit, priusquàm quale sit pronuntietur) *& in id quod præsens* (*positumve* coràm, exploratúmque) *est, ac rursus in id quod secundum sensus, secundum passiones*, affectionesve animi; *secundum omnem mentis intuitum, pro rerum apparentia factum: tum sensus quoque cæteros opinione vanâ ita conturbabis, vt nullum tibi criterium*, quo solidè quidpiam iudices, *sit superfuturum.*

✝. 8. Εἴ τινα ἐκβαλεῖς ἁπλῶς αἴσθησιν. Sententia quoque ista ex iis, quæ in Canonica dicta sunt, explicari debet, ac intelligi, alioquin enim nimis multa intempestiuè mouenda heic forent. Adnoto solùm, propter contextum, fuisse circa illud ✝. 9. διαιρῇς τὸ δοξαζόμενον, expunctam particulam εἰς, quæ vulgò habetur ante ipsum τὸ, quoniam non ipse sensus est, qui hoc loco diuiditur, sed ipsum Opinabile, quod alioquin fieret diuisionis membrum, & species sensus aliqua. Lego autem statim προσμενόμενον, iuxta antè dicta, & vt habetur etiam mox, non verò προσμένον, aut ἀπροσμένον, vt vulgò. Rursus autem ✝. 10. ὅτι δ', pro οὐ. quòd adiecta species diuisionis sit; & mox τὰς αἰσθήσεις, pro τὴν αἴσθησιν, vt sit numeri cum sequentibus consonantia Additiunculæ ad interpretationem factæ, patet ratio ex aliàs dictis.

Si id omne, quod heic appellatur *Expectabile, cùm opinabilia mente agitabuntur, firmiter habueris vt tale: neque* leuiter *præterieris* (quasi constans & admittendum) *id quod nullius euidentiæ suffragium habens, falsum est*: eo casu *geres te pro eo, qui ab omni ambiguo cauet, attenditque sollicitè, quale omne iudicium sit, quod de re opinabili, aut rectè, aut perperàm fertur.*

✝. 15. Εἰ βεβαιώσεις καὶ τὸ προσμενόμενον. Hæc rursùs Sententia ex dictis in Canonica est intelligenda. Addo autem ad calcem, vocem δοξαζομένων, quoniam alioqnin sententiæ sensus, vt satis constat, mutilus est; ac aliunde satis attentione egens.

Nisi qualibet occasione vnamquamque actionum tuarum ad ipsum naturæ finem referas, sed ad aliud quidpiam siue prosequendo, siue refugiendo deflectas: non erunt tibi vitæ actiones propriis sermonibus consentanea.

✝. 21. Εἰ μὴ παρὰ πάντα καιρὸν ἐπανοίσεις. Hæc iam Senteotia, quæ attinet ad Criteriorum tertium (Passionem nimirùm, qua de prosequendo, fugiendóque fertur iudicium) cohæret cum illa, cuius occasione, tres, quæ mox præcedunt, ceu Parenthesi interiectæ sunt. Scopus aotem ipsius est, vt quacumque agendi occasione oblata, meminerimus generalis illius, & secundum naturam instituti finis; ne passione quadam, vt fieri solet, abrepti, à recto tramite discedamus, ac viam virtutis tenere professi, deprehendamur lapsi in vitium; & ex duobus oppositis, vnum collaudemus, prosequamur aliud. Ecce verò ad hoc cauendum, quidnam Epicurus eximij consilij apud Senecam suadeat. *SIC fac*, inquit, *omnia tanquam spectet aliquis*; quod Seneca quidem excipit his verbis: *Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis indices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere, tanquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias, quacumque facies, tanquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum authoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hoc effeceris, & aliqua cœperis apud te tui esse dignatio; incipiam te tibi permittere; quod idem suadet Epicurus.* Hæc Seneca, qui & rursùs aliàs: *Iam clausulam*, inquit, *Epistola poscit; accipe, & quidem vtilem, & salutarem, quam te affigere animo volo.* Epist. 25.

volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tanquam illo spectante viuamus; & omnia tanquam illo vidente, faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: Custodem nobis, & Pædagogum dedit; nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius authoritate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui non adspectus tantum, sed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui sic aliquem vereri potest, vt ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem vereri potest, citò erit verendus. Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Lælium. Elige eum, cuius tibi placuit, & vita, & oratio; & ipsius animum ante te ferens, & vultum; illum semper tibi ostende, vel custodem, vel exemplum. In Enchir. Spectat huc illud Epicteti: *Congressurus cum aliquo, ac eorum præsertim, qui eminentem locum tenent; propone tibi, quid ea occasione Socrates, aut Zeno fecisset, ac non harebis, quid facto opus, vt decorè te pro re nata geras.*

Cupiditatum aliæ sunt naturales & necessariæ; aliæ naturales, nec tamen necessariæ; aliæ neque naturales, neque necessariæ, sed ex opinione inani prognatæ.

ỽ. 26. *Τῶν ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν φυσικαὶ, καὶ ἀναγκαῖαι.* Repono post hanc, & sequentem sententiam treis alias, quæ solent ipsas præcedere, vt transpositas satis manifestè. Quæ certè est illarum prima, cum sequente istarum cohærenter effertur; & diuisionem cupiditatum in hac ipsa factam supponit. Potest verò transpositionis occasio ex eo fuisse facta, quòd incipiat quoque hisce vocibus, *τῶν ἐπιθυμιῶν*, pertractis vnà aliis duabus, per quas fit istarum de cupiditatibus interruptio. ỽ. porrò 27. addo, intersetóque has voces *ἀναγκαῖαι αἱ δὲ φυσικαὶ, καὶ*, tanquam perspicuè deficienteis, vt Stephano quoque indicauit ille Torquati apud Ciceronem locus, 1. de fin. *Quæ est enim aut vtilior, aut ad bene viuendum aptior partitio, quàm illa, qua est vsus Epicurus; qui vnum genus posuit earum cupiditatum, quæ essent & naturales, & necessariæ; alterum, quæ naturales essent, nec tamen necessariæ; tertium, quæ nec naturales, nec necessariæ.* Adde verò Ciceronem heinc resumere, quod postea causatur his verbis: lib. 2. *Tria genera cupiditatum, naturaleis, & necessarias: naturaleis, non necessarias: nec naturaleis, nec necessarias.* 3. Tuscul. Alio autem loco, *Vides, credo,* inquit, *vt Epicurus Cupiditatum genera diuiserit, non nimis fortè subtiliter, vtiliter tamen: Partim esse naturaleis, & necessarias: partim naturaleis, & non necessarias; partim neutrum.* Vbi, quod 2. de fin. vides, *non nimis fortè subtiliter*, dici, eò spectat, quod innui Ciceronem causari, diuisionem cupiditatum hac ratione instituere, esse, *non diuidere, sed frangere rem:* Id nempe iam retulimus circa Epistolam ad Menœceum; vbi & adnotauimus, cùm Cicero velit, instituendam potiùs hoc modo diuisionem fuisse; *Cupiditatum esse duo genera, Naturaleis, & Inaneis; Naturalium quoque item duo, Necessarias, & non Necessarias;* adnotauimus inquam Epicurum diuisionem illeic hoc prorsùs modo instituisse; *τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ, αἱ δὲ κεναί· καὶ τῶν φυσικῶν, αἱ μὲν ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μόνον*, ac simul insinuauimus, eo modo diuidere, quo factum in hac sententia videmus, non fuisse rem frangere, sed scrupulositatem illam, quæ in diuidendo, subdiuidendóque plerumque importuna est, deuitare; idque præsertim, cùm nullum membrum necessarium prætermittatur, & nihil magis in promptu sit, quàm rem ad illam argutiem, subtilitatemve subdiuidendi reducere. Prætermitti verò non debet Nemesium diuisionem hanc Epicuri fuisse æmulatum, cùm cupiditatum vice, voluptates diuidens, de natur. hom. c. 18. *αἱ μὲν*, inquit, *εἰσιν ἀναγκαῖαι, ἅμα καὶ φυσικαί, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαί*, admoneo interim videri corrigendum exinde esse illum apud Eustratium locum, vbi in Aristoteleam cupiditatum diuisionem scribens, in 3. Ethic. cap. 11. *Epicurus*, inquit, *& qui eum sequuntur, ita diuidunt, τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ἐν τούτοις, αἱ μὲν τινες ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε ἀναγκαῖαι, οὔτε φυσικαί*, manifestum siquidem est, vocem *τινὲς* esse superfluã, ac vice illius reponendum esse, *φυσικαὶ καὶ*.

An-non verò pari ratione corrigendus apud Athenæum locus, cùm, lib. 12. *Plato*, inquit, *primus ostendit, quod semper in ore Epicureorum est*, *ὅτι τῶν μὲν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσὶ φυσικαὶ μὲν, οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ, οὔτε ἀναγκαῖαι.* Constat nimirum inde abesse totum primum membrum, siue genus cupiditatum, cuius aliunde quasi vestigium sit illud *μὲν* ante verbum *εἰσὶ*, quod statim non repeteretur post vocem *φυσικαὶ*, nisi ad aliud membrum spectaret. Quóque minus dubites, ecce Plato in 8. de Rep. eo, quem Athenæus citat, ac recitat, loco, non diuidit quidem Cupiditates in Naturaleis, & non Naturaleis; sed cùm diuidat tamen in Necessarias, cuiusmodi sunt *σίτου, καὶ ὄψου, cibi, & obsonij*, attinenteis ad sanitatem, bonámque habitudinem; & non Necessarias, cuiusmodi sunt *ἀλλοίων ἐδεσμάτων, variorum edulliorum*, à quibus, corpori, animæque ad prudentiam, temperantiámque noxiis difficile non sit rectè institutum abstinere; cùm, inquam, Plato sic diuidat, patet non omitti ab ipso cupiditates necessarias, quæ in illa tamen apud Athenæum diuisione, quatenus exstat, prætermittuntur. An non rursùs pari de causa apud Plutarchum corrigendus, cùm ille in Gryllo. sub persona Grylli recensiturus tria ista cupiditatum genera, præfatur primùm, *Ταῖς δ᾽ ἐπιθυμίαις ἱστορῆς που μυρίας διαφοράς*, *Agnoscis esse cupiditatum innumeras diuersitates*; ac tum legitur cohærenter, *ἀλλὰ πάσαι ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσιν.* Scilicet, aut tota diuisio esse videtur interiicienda; aut primum saltem membrum disertè inserendum; aut demùm, quia illud heic obliquè habetur, videtur saltem ita legendum, *αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσιν* (legerem etiam potiùs *αὐτῶν πρῶται, καὶ ποιῶν*, & non facio tamen, quòd apud Laërtium in adbibitis ad textum exemplis, *αἱ ποιῶν* duntaxat legatur) *ἅμα τῷ φυσικῷ, καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἔχουσαι*,

Nam

Nam quæ spectant quidem , verbi gratiâ ; ad potum , illa cum eo , quod naturale est , etiam id quod est necessarium habent. Confirmatur verò , quoniam pro secundo membro illud sequitur , αἱ δὲ τῶν ἀφροδισίων , &c. φυσικαὶ μὲν αὗ , οὐκ ἀναγκαῖαι δὲ ἐπιλύθησαν. Et pro tertio illud , τὸ δὲ τῶν μήτε ἀναγκαῖον , μήτε φυσικῶς , ἀερίου , &c.

cap.13. Verùm,hæc vt mittam ; quoniam memini obiter Aristoteleæ cupiditatum diuisionis, quam citatus Eustratius cum Epicurea comparat : Ecce illa sic instituitur libro Nicomachiorum tertio, & supponitur septimo,vt dicantur , Cupiditatum αἱ μὲν κοιναὶ , αἱ δὲ ἴδιαι, καὶ ἐπίθετοι , *Alia quidem communes , alia verò propria & appositìtia,* siue adscititiæ. Vbi communes appellantur , quæ omnibus competunt , cuiusmodi est vniuersè cupiditas cibi; & potus ; propriæ verò, quæ singulis,vt talis cibi, aut talis potus. Et cùm priores sint naturales , inque ipsis solo excessu peccetur (quo nomine dicit appellati γαστριμάργους, *ventri insanè indulgenteis* , taleisque esse λίαν ἀνδραποδώδεις , *ingenio admodum seruili* posteriores quadamtenus solùm naturales sunt; ac ideò in ipsis non excessu solùm, sed qualitate etiam peccatur,cùm ea nimirum appetuntur, quæ odio potiùs digna sunt, qua ex parte dicuntur ἐπίθετοι, quasi non à natura nobis insitæ, sed à nobis ipsis præ intemperantia adscitæ, & super adiunctæ Est verò & alia di-

cap.11. uisio,quâ primo libro Rhetoricorum, Cupiditatum αἱ μὲν ἄλογοι , αἱ δὲ μετὰ λόγου , *alia irrationales, alia cum ratione* dicuntur : ac priores eædem cum naturalibus sunt (videlicet cibum,& potum sine discursu appetimus) posteriores eæ perhibentur, quibus persuasione præeunte, aliquid concupiscimus,vt dum videre,possidereve aliquid,de quo audimus loqui,auemus ; eædémque adeò sunt cùm ἐπιθέτοις , seu iis, quas neque naturaleis, neque

cap.6. necessarias *ex vana opinione progigni* Epicurus dicit.Nota verò has easdem esse,quæ eandem ob causam dicuntur apud Plutarchum & ἐπείσακτοι , *super-inducta* , aduentitiæve , & ἐπικεχυμέναι ὑπὸ δόξης κενῆς , *ab opinione vana superfusa.* Præterea verò Aristotelem septimo Moralium , vtrasque partim laudabileis, partim vituperabileis facere. Quippe, vt posteriores , alioquin habitæ,honestæ, & laudabiles , qualis est honoris cupiditas, vituperantur tamen, cùm modum excedunt, qualis est eadem cupiditas , cùm nimia euadens appellatur ambitio ; ita priores aliquando laudatæ,qualis esse in liberos,parentésque affectus solet ; tum,cùm excedunt, vituperantur ; qualis idem fuit in Niobe affectus , quæ propter liberos ausa est se etiam Latonæ præferre ; aut in Satyro,qui Patrem suum ita deperiit, φιλοπάτωρ exinde dictus,vt eo vitâ functo, se suspenderit, visúsque adeò

9.de Rep. fit λίαν μωραίνειν , *valde desipere* , inquit ille. Præterea id, inquam,vt obseruem Platonem videri diuisionem Cupiditatum εἰς ἀλόγους , καὶ μετὰ λόγου *in Irrationaleis, & cum ratione* , in genere naturalium quidem,sed non necessariarum tamen,sic accipere,vt eas esse velit,quæ aut rationi pareant , aut irrationalem , feri-námque partem sequantur ; ac verum-nam fiat , conüciendum ducat ex iis, quæ in somnis contingunt. Quoniam quatenus temperanter , aut intemperanter ; leniter, aut ferociter viuitur , insomnia honesta , vel turpia ; mitia , immaniáve creantur , arguúntque adeò quid per vigiliam pronum sit agi , vel non agi,

Cæterùm,cùm Laërtius primùm in exemplum Cupiditatum naturalium , & necessariarum, afferat cupiditatem *rei potulenta , donec viget sitis*, & Plutarchus similiter, vti adnotatum mox est ; ecce à Nemesio Naturales , & Necessariæ describuntur , ὧν χωρὶς ζῆν ἀδύνατον , ὡς αἱ τροφαὶ , αἱ τῆς ἐνδείας ἀναπληρωτικαὶ, καὶ τὰ ἐνδύματα ἀναγκαῖα , *quæ sunt eiuscemodi rerum , sine quibus vita transigi non potest, cuiusmodi sunt cibi , qui indigentiam expleant, ac necessaria indumenta.* Ab Eustratio verò dicitur ἡ τῆς τροφῆς ἐπιθυμία καὶ τῆς ἐσθῆτος ἀναγκαία, *cupiditas cibi , ac vestis necessaria.* Vbi rursùs corrigendum , supplendúmque est , καὶ φυσικὴ, *& naturalis.* Nam si dicas fortè legendum esse ἀναγκαίας, vt ,quemadmodum apud Nemesium, relatio fiat ad vocem ἐσθῆτος , tunc totum membrum deerit , quo cupiditas φυσικὴ, καὶ ἀναγκαία exprimatur. Deinde , cùm Laërtius cupiditates naturaleis, & non necessarias eas esse declaret , *quæ nihil aliud quàm voluptatem variant , non verò absolutè dolori detrahendo necessaria sunt , vt quæ eduliorum sunt delicatiorum* ; Plutarchus verò in exemplum illos afferat , quæ sunt venereorum , οἷς ἀρχὰς ἡ φύσις ἐνδίδωσιν , ἔστι δὲ τις καὶ μὴ χρώμενον ἔχειν ἱκανῶς ἀπαλλαγῆναι , *quibus*, inquit , *prabet natura principium , & à quibus tamen potest quis non incommodè abstinere* ; ecce imitantur cæteri Plutarchum , dum ab Eustratio quidem proponitur simpliciter in exemplum ἡ τῶν ἀφροδισίων , *cupiditas rerum venerearum* (vtcumque Aristoteles , non nisi præmissis cibi , & potus cupiditatibus, subiiciat illam , quæ εὐνῆς, *lecti* est, secundùm Homerum, in eo, qui est νέος, καὶ ἀκμάζων , *adolescens , florénsque ætate*) & à Nemesio cum distinctione cupiditates tales dicuntur , ὡς αἱ κατὰ φύσιν , καὶ κατὰ νόμον μίξεις , αὗται γὰρ εἰς τὴν διαμονὴν τοῦ παντὸς γένους συντελοῦσι , δυνατὸν δὲ καὶ χωρὶς αὐτῶν ἐν παρθενίᾳ ζῆν , *cuiusmodi sunt , qui secundum naturam , aut secundùm leges sunt concubitus ; nam illi quidem ad generis totius perpetuitatem faciunt ; sed potest tamen sine iis , veluti in statu virginitatis , viui.* Denique , cùm apud Laërtium neque naturales , neque necessariæ dicantur , *quales coronarum , statuarúmve erigendarum sunt* ; & Plutarchus texat longam earum seriem , vt *quæ sunt cultus elegantis, pretiosarum vestium, auri, argenti , eboris* , &c. Ecce ab Eustratio tales dicitur , qualis est ἡ τῶν τοιῶνδε σιτίων , ἢ τοιᾶσδε ἐσθῆτος , ἢ τοιῶνδε ἀφροδισίων , *cupiditas talium ciborum , talis indumenti , talium venereorum.* A Nemesio autem tales perhibentur, ὡς ἡ μέθη , καὶ ἡ λαγνεία , καὶ αἱ πλησμοναὶ χρείαν ὑπερβαίνουσαι. ὅτε γὰρ εἰς διαδοχὴν τοῦ γένους ἡμῶν συμβάλλονται , οὔτε εἰς σύστασιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτουσι , *cuiusmodi sunt temulentia, & salacitas , eaque expletiones , quæ necessitatem excedunt. Quippe neque*

neque ad propagationem nostri generis, neque ad vitam conferunt; quin imò inferunt etiam noxam.

Iam cùm sint multa vt passim, sic fusè plerumque hactenus deducta, quæ, quod ad rem spectat hisce confirmandis possunt facere; nihil sanè aliud addendum heic est, lib. 5. quàm quod Cicero in Tusculanis, relata trimembri, quæ hoc loco fit, cupiditatum diuisione, subdit. Docet nimirum ex Epicuro Cupiditates naturales, & *Necessarias satiari posse peni nihilo*; ac subinde pergit: *secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad carendum. Tertias, quòd essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditùs eiiciendas putauit.* Ac subiicit quidem Cicero prætereà, disputari multa ab Epicureis, *de extenuatione voluptatum obscœnarum*; additque *iis similia ad victum transferri, extenuarique magnificentiam, & sumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta sit,* &c.

Quæ naturales cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt; si vehemente cum studio sint, illæ ob vanam opinionem euadunt huiuscemodi, ac non ex sua ipsarum natura (quâ parte nimirum naturales sunt *) sed præ ipsa, quæ in homine est opinionum inanitate vltra modum diffunduntur.*

ỽ. 37. Ἐν αἷς τῶν φυσικῶν ἐπιθυμιῶν. Sententia hæc, cum insequente, attinet ad cupiditates; hæc quidem generis secundi; illa verò tam secundi, quàm tertij. Vtræque enim eo charactere à cupiditatibus generis primi discernuntur; quòd cùm istæ, nisi expleantur, dolorem creent, immò & noxam (in corpore videlicet) illæ ex opposito non creent; adeò proinde, vt non ex quadam naturæ indigentia oriantur, sed ex inani opinione, quâ iis frui rebus, quæ concupiscuntur, oportere, præsumitur. Repono autem ỽ. 41. διαχέονται ex MSS. pro διὰ χρείαν τινά, quòd & ob has voces inanis fiat repetitio, & phrasis idoneo alioquin verbo destituatur; vt taceam potuisse vocem indicari vel ex sequente sententia, in qua legimus ἀνεκδιάχυτον ὄρεξιν, itémque ex loco paullò antè citato, quo Plutarchus meminit cupiditatum ἐπικεχυμένων. Interpretor verò τὴν κενοδοξίαν, non *ambitionem*, aut *vanum gloriæ appetitum*; sed *opinionum inanitatem*, quatenus de ea, & generaliùs quidem, quàm vt ad solam gloriam referenda sit, agitur. Quòd speciatim porrò adhibetur, τοῦ ἀνθρώπου, *hominis*; an-non huc videtur idem Plutarchus respexisse, cùm tribuit Animali Bruto (illi nempe vni ex Vlyssis sociis In Gryllo. à Circe in feras mutatis) tribuit, inquam, exprobrationem huiuscemet inanitatis; & factam quidem homini habito sapientissimo (vt ideò possit tanto magis aliis fieri hominibus) cùm sint tamen ipsæ, quas dicimus brutas animanteis, illius expertes? An-non proinde facere quoque Aristoteles citatus videtur, vt rationis nostræ suppudere nos debeat; cùm cupiditates illæ, quæ sunt ἄλογοι, quasque Bruta habent nobiscum communeis, naturales sint; cæteræ, quæ præter, vel contra naturam, eiusmodi sint, vt illis bruta careant, sint verò nobis propriæ, & μετὰ λόγου *cum ratione* quidem. Sed ne istis hæream, affero dumtaxat, quæ habet Lucretius, cùm disserendo de Artibus, quas

—*paullatim protrahit ætas* lib. 5.
In medium, Ratióque in luminis eruit oras.

Quippe vbi illa primùm de primis inseruit hominibus,

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora habebant;
Præsertim quom tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerunt; agrestis enim tum musa vigebat.

Ac istud subiunxit;

Sic odium cœpit glandis; sic illa relicta
Strata cubilia sunt, herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferina'st,
Quam reor inuidia tali tunc esse repertam, &c.

Tum prosequitur:

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, bellóque fatigant;
Quò magis in nobis, vt opinor, culpa residit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas: At nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro, gemmísque insigniter apta,
Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.

Concludit proinde:

Ergo hominum genus incassum, frustráque laborat
Semper, & in curis consumit inanibus æuum.
Nimirùm, quia non cognouit, quæ sit habendi
Finis, & omninò quoad crescat vera voluptas.

Quæcumque

Quæcumque cupiditates ad nullum dolorem, licet non expleantur, deducunt, eæ necessaria non sunt, sed appetentiam continent dissolutam, temeréve diffluentem; *quando vel difficilè explebiles sunt, vel causæ etiam* alicuius *nocumenti* iure *reputantur.*

Pag. 55. ✠. 1. Τῶν ἐπιθυμιῶν ὅσαι μὴ ἐπ' ἀλγοῦν. Reponuntur heic iam intermissæ sententiæ. Hæc verò trium prima eam habet cum superiore connexionem, de qua mox dictum circa eam est; ac illam prætereà, quòd, cùm in vtraque agatur de cupiditatibus, quæ non expletæ licet, in molestiam tamen nullam desinunt, huiusmodi cupiditates declarentur, in illa quidem ex vana opinione ortæ, quatenus in ipsis explendis vehemens studium impenditur: in ista verò non necessariæ, quatenus & citra molestiam possunt negligi; & inexplebiles alioquin sunt, ac sæpe detrimentum creant. Lego verò, ἢ καὶ βλαβὰς, pro ἢ βλάβας, phrasi, sensúque inuitante, & quasi præeunte non modò citato paullò antè Nemesio, ἀλλὰ καὶ προσβλάπτων, sed ipso quoque Epicuro in iis, quæ Sapienti attribuit, εἰ μὴ καὶ ὠφελῶν. Ne quidquam porrò heic repetam ex iis, quæ partim circa illud, partim circa aliud affine de Amore Effatum recitata sunt; adnoto dumtaxat ob illud δυσέκχυτον ὄρεξιν, videri posse Lucretium hac de causa vasis Metaphorâ vsum, cùm obseruasse docet Epicurum, quod suprà quoque retulimus,

lib. 6.
Diuitiis homines, & honore, & laude potenteis
Affluere, atque bonâ natorum excellere famâ;
Nec minùs esse domi quicquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi seruire querelis.

Subiicit verò,

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniáque illius vitio corrumpier intùs,
Quæ conlata forent, & commoda cúmque venirent;
Partim, quòd fluxum, pertusúmque esse videbat
Vt nulla posset ratione explerier intùs,
Partim quod tætro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcumque receperat intùs.

Vbi illa diuitiarum inexplebilitas declaratur potissimùm fluxo illo pertusóque vase, seu quasi Danaïdum dolio, quod nulla ratione explerier possit. Cùm sint autem in promptu innumera exempla, succurrit tamen præ aliis in mentem, quod de Cn Lentulo augure habet Seneca, à quo exstitisse dicitur *diuitiarum maximum exemplum*; cùm & fuisse eum censu maximo à Suetonio scribatur. Fuit illi nempe ex Seneca quater millies sestertiûm, hoc est, monetæ quæ iam nobis in vsu, trecenties septuagies bis centena librarum Turonicarum millia. *Hic* ergo, inquit Seneca, *cùm omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecuniâ & gratiâ, subinde Augusto solebat queri, dicens, à studiis se abductum; nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset relictâ eloquentiâ (at illi inter alia, hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisu, ac labore irrito liberauerat)* Pergit autem; *Non patitur auiditas quemquam esse gratum: nunquam enim improbæ spei quod datur satis est. Eo maiora cupimus, quo maiora venerint; multóque concitatior est auaritia in magnarum opum congestu collocata. Vt flammæ infinito acrior est vis, quo ex maiore incendio emicuit.* Verùm ad Lucretium vt redeam, is declarare pergit quid remedij ad hoc Epicurus contulerit,

2. de benef.
27. in Tiber.

Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris;
Exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes,
Quod foret; atque viam monstrauit tramite prono,
Quà possemus ad id recto contingere cursu
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim, &c.

Quod obiter porrò commemini vasis, doliíve Danaïdum, quicum vulgò solet inexplebilis diuitiarum cupiditas comparari; taceri non debet docere Lucretium eo significari viuendi desiderium, quod inexplebile quoque sit,

Deinde animi ingratam naturam pascere semper, lib. 3.
Atque explere bonis rebus, satiaréque nunquam,
Quod faciunt nobis annorum tempora, circùm
Cùm redeunt, fœtúsque ferunt, variósque lepores,
Nec tamen explemur vitaï fructibus vnquam:
Hoc, vt opinor, id est, æuo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Habet verò & paullò pòst, quod suprà de eodem recitauimus,

Sed dum abest, quod auemus, id exsuperare videtur
Cætera; post aliud cùm contigit, illud auemus;
Et sitis æqua tenet vitaï semper hianteis.

Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil est amicitiæ possessione maius, nihil vberius, nihil iucundius.

✠. 6. Ὧν ἡ σοφία παρασκευάζεται. Sententiæ huius Interpretatio Ciceronis ipsius est, apud quem Torquatus dicere Epicurum ait, 1. de fin.
Omnium rerum, quas ad beatè viuendum Sapientia comparauerit, nihil esse maius amicitiâ, nihil vberius, nihil iucundius. Vbi vides τὸ μεῖζον amplificatione quadam exprimi; quod autem nos pro *amicitia*, *amicitiæ possessionem* reddimus, ideò facimus, vt magis ad verbum declaretur, quæ dicitur ἡ φιλίας κτῆσις. Videtur ipse Cicero sententiam aliàs mirstus, cùm, *Est autem*, inquit, *amicitia*, lib. de amic.

nihil aliud, nisi omnium diuinarum, humanarúmque rerum, cum beneuolentia, & caritate summa consensio; quâ quidem haud scio, an, exceptâ sapientiâ, quicquam melius homini sit à Diis immortalibus datum. Videtur & Manilius,

lib.2. *Idcircò nihil ex semet natura creauit*
Pectore amicitiam maius, nec rarius unquam.

Vbi tametsi naturam dicat, cùm Epicurus sapientiam; notum tamen est illud Iuuenalis,

Non aliud natura, aliud sapientia dicet.

9.Ethic.9. Quin-etiam Aristoteles id videtur supponere, cùm de beato loquens, quem nisi natura, sapientiáque non finxerit, quærit, *An beatus amicis indigeat*; & ea dubitandi ratione allata, quòd, cùm beatus affluat bonis omnibus, ac bonis suis contentus sit, nihilque sit, quod desideret; nulla re proinde indigeat; se ideò, ne amico quidem, qui alter idem cùm sit, id amico suppeditet, quod ille per se consequi non possit; vnde & citatur senarios:

Ὅταν ὁ δαίμων εὖ διδῷ, τί χρὴ φίλων;
Quid, quando Dæmon fauet, amicis est opus?

Excipit, hoc esse absurdum, bona beato omnia tribuere, amicos non tribuere, ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶναι, *quod externorum quidem esse videtur optimum.* Interim porrò ipsa hæc quæstio ab Aristotele disputata, est, ad quam Epicurus, propter illa verba, *Ad beatè viuendum*, respexit. Neque enim alioquin fuit cauillaturus, vt Stoici, quos inter Chrysippus apud Senecam ait, *Sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. Nam illi quidem, & manibus, & oculis & multis ad quotidianum vsum necessariis opus esse: sed egere eum nulla re; egere enim, necessitatis esse; nihil autem esse necesse sapienti.* Vnde & concludit, *Sapienti, quamuis seipso contentus sit, amicis tamen opus esse.* Clariùs vtcumque Seneca ipse, dum circa Effatum, *Se contentus est sapiens; Hoc, mi Lucili,* inquit, *perperam plerique interpretantur. Sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum autem quid, & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens ad beatè viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est: ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunam.* Vnde & statim; postquam quæsiuit, *Qualis vita sit sapienti futura, si sine amicis relinquatur, in custodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena destitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in alienum litus eiectus?* Respondet, *Qualis est Iouis, cùm resoluto Mundo, & Diis in vnum confusis paulisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus.* Verumtamen, certum est quidem sic affectum esse debere Sapientem, vt, seu ipse amicis, seu ipsi amici, fortunæ iniuriâ subducantur; id æquo ferat animo, neque ægritudine se conficiat, sed, quantum quidem licitum erit, beatè secum habitet: At cùm mortalium beatitudo intensionem, ac remissionem, seu magis, minúsque, vt superiùs est, iuxta Epicurum, ostensum, suscipiat; fiet, recurrétque de nomine quæstio, etiam nisi admittatur Sapientem, quem & beatum volunt, beatiùs saltem cum amicis, quàm sine amicis degere; ac illum idcircò amicis, nisi ad viuendum beatè, saltem ad viuendum beatiùs, egere. Ecquid certè, sibi vult illud, quod aliàs idem Seneca, dum, *Nihil æquè,* inquit, *oblectauerit animum, quàm amicitia fidelis, & dulcis? Quantum bonum est, vbi sunt præparata pectora, in qua tutò secretum omne descendat; quorum conscientiam minus, quàm tuam timeas; quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet.* de tranq. an. cap. 7. Eadem penè habet Aristoteles; sed præclarissimè omnium Cicero, cum, *Cui potest,* inquit, *esse vita vitalis, vt ait Ennius, qui non in amici mutua beneuolentia conquiescit? Quid dulcius, quàm habere amicum, quicum omnia audeas sic loqui, vt tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquè ac tu ipse, gauderet? Aduersas verò ferre difficile esset, sine eo, qui illas grauius etiam, quàm tu, ferret. Denique cæteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus ferè singulis; diuitiæ, vt vtare; opes, vt colare; honores, vt laudere; voluptates, vt gaudeas; valetudo, vt dolore careas, & muneribus fungare corporis: amicitia res plurimas continet; quoquò te verteris, præsto est; nullo loco excluditur; nunquam intempestiua, nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, non aëre, vt aiunt, pluribus locis vtimur, quàm amicitiâ.* loc.cit. lib. de amic. Vnde & illud Adagium Erasmi, *Amicus magis necessarius quàm ignis & aqua.* Quæ sanè, cùm ita se habeant; est, cur non ipsi Senecæ modò, sed cæteris etiam Stoicissimis Stoïcis habeatur amicitia bonum plusquàm indifferens, ac eiusmodi, sine quo, non modò quisquam beatior, sed beatus quoque censeri vix possit.

Heinc non videtur esse hoc loco id prætermittendum, quod Epicurus apud Senecam habet, dum præmissâ illâ egregiâ Sententiâ, *ANTE circumspiciendum est, cum quibus edas, & bibas, quàm quid edas, & bibas,* subiicit, *Nam sine amico, visceratio* (hoc est cum carne epulum, siue generaliùs, cibatio, ac pastus) *leonis, ac lupi vita est.* Scilicet exinde arguitur, quàm iucundus sit, qui est cum sinceris amicis conuictus, præ illa solitudine, qua quis amicis destitutus, ferarum instar vescitur. Sanè & cùm sit homo suapte natura animal societatis amans, si ægrè adeò carere communi hominum societate potest; qui possit non ægrè carere illorum speciatim consuetudine, quorum quivis sit ἕτερος αὐτός; *alter idem?* Poterat verò ipse præ aliis Epicurus id dicere, quem vt aliàs retulimus, admiratur Cicero *vna in domo, & ea quidem angusta, tam magnos, tantáque amoris conspiratione consentienteis tenuisse amicorum greges*; 2.de fin. cùm & Laërtij verba sint, *Amicos ad illum vndequaque conuenisse, cúmque eo in horto vixisse.* Appositè autem illeic Cicero (neque enim hoc quoque repetere pigeat) *Quod, quàm magnum sit,* inquit, *ficta veterum fabulæ declarant, in quibus tam multis, támque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria reperiuntur vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo.* lib.de amic. Ecce verò vt alibi; *Quanta vis,* inquit, *amicitia sit, ex hoc*

intelligi

intelligi maximè potest, quod ex infinita societate generis humani, quam conciliauit ipsa natura; ita contracta res est, & adducta in angustum, vt omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos iungeretur. Præterea porrò, vt Cicero videatur his locis eòdem collineare, quò & Aristoteles, qui circa quæstionem, *An plures amici adsciscendi sint?* tum esse difficile docet, multos habere taleis amicos, qui communi vitæ consuetudine côniungantur: tum videri dicit commodius, non quamplurimos quærere, sed quot dumtaxat esse videatur ad vitæ societatem satis: tum fieri ait non posse videri, vt quis sit multis valde amicus, multósque adeò valde amet (esse enim quemdam excessum amicitiæ, qui nisi vnius respectu esse nequeat, sicque amor valde intensus, nisi erga paucos esse non possit) tum declarat hoc ipsum esse, quod re factóque comprobetur; nam & ὑμνούμεναι, inquit, φιλίαι ἐν δύοι λέγονται, *Illæ, quæ sermone omnium celebrantur, fuisse inter duos amicitiæ dicuntur.* Et vide, vt pergat; *Quos amicorum multitudo delectat, quique familiariter, comiterve versantur cum omnibus, ij nemini esse amici, nisi ciuili more videntur, quos & blandos appellitant. Quare & fieri quidem potest, vt ciuili more quispiam multis amicus sit, ac, nisi blandus, saltem vir bonus, modestúsque esse censeatur: At vt quis multos propter virtutem, propterque ipsosmet, adamet, non potest: præclaréque agatur, si vel paucos taleis reperire liceat.* Ex quibus intelligitur felicitatis miræ fuisse, tot posse in Epicuri domo, Scholáque homines reperiri, qui vt in eandem planè sententiam, sic in amorem illum mutuum, quem in Apologia vitæ Epicuri descriptum habes, conspirarint. Certè ipse quoque Epicurus, quàm difficilè id occurrat in societate vitæ communi, ac citra speciale institutum, in quod consentiatur, perspexit, cùm Epistolam ad Menœceum concludens, non multos, sed vnum amicum deligendum suasit, quicum, vt sui simillimo, habeat omneis meditationes, cogitationésque communeis. Verumtamen de Amicitia aliquot iam locis plura diximus.

Eadem scientia confirmauit Animum, ne quod aut sempiternum, aut diuturnum timeret malum, quæ perspexit in hoc ipso vitæ spatio amicitiæ præsidium esse firmissimum.

℣.9 Ἡ αὐτὴ γνώμη θαῤῥεῖν τε ἐποίησεν. Est etiã huiusce sententiæ interpretatio ex Cicerone tota. Lego autem ℣.13. κατιδοῦσαι, pro κατεῖναι, cum Stephano, ob adhibitum à Cicerone verbum *perspexit.* Facit verò hæc eadem vox, vt quam γνώμην Cicero est interpretatus *Scientiam*, videatur debere accipi pro mente, animóve sciente, seu instructo scientia naturalium, humanarúmque rerum. Nempe interdum quoque vox γνώμη, pro mente, *animove* vsurpatur; ac est aliunde proprium mentis, siue animi κατιδοῦσαι, *perspicere* Vtcumque sit, sensus videtur, ex eadem esse scientia, tum quòd certum est nullum esse nobis perpetiendum dolorem siue in hac vita diuturnum, siue post mortem sempiternum; tum quòd securi reddimur aduersus huius vitæ casus, seu calamitates, atque infortunia ex amicitiæ præsidio, quo esse maius nullum possit. Et de dolore quidem, seu malo non diuturno, nec sempiterno ea supponere Epicurus potest, quæ expressit in aliquot ex superioribus sententiis. Quod ad casus autem, siue infortunia per vitæ seriem occurrentia spectat, supponere licet ea, quæ dicentur circa sententiam vltimam, ac adnotare heic interim, quod Cicero istam veluti amplificans habet, dum in Lælio ita effatur: *Cum plurimas, & maximas commoditates amicitia contineat; tum illa nimirùm præstat omnibus, quod bonam spem prælucet in posterum, nec debilitari animos, aut cadere patitur; verùm etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant; & imbecilli valent; &, quod difficilius dictu est, mortui viuunt; tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors videtur; horum vita laudabilis.*

Ius, siue *Iustum naturale est tessera vtilitatis*, seu ea, conspirantibus votis, proposita vtilitas *vt* homines, *ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, atque adeò securè degant; quòd naturâ duce quisque expetit.

℣.14. Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. Multa sunt profectò, quæ edisserenda in hanc sententiam videntur; sed illa iam fusè anteuertimus, cùm de Iustitia disputaremus. Quocirca, obseruo heic solùm non fuisse me nudè interpretatum τὸ δίκαιον, *Ius*, sed addidisse, *siue Iustum*; quoniam cùm vox Iuris, cætera inter, vsurpari plærumque soleat pro dominio, & facultate in aliquid; ac proinde Ius naturale intelligi possit generale illud, quod, primæuo statu naturæ spectato, homines omnes æquè habent ad omnia (quippe, cùm ea omneis pareis fecerit, neque meum, ac tuum definierit) de Iure eo sensu accepto heic non agitur, ac potissimùm, quia illo quis vsus, non continuò dicitur iustus, quin etiam plærumque, si, vt res sunt, illo vtatur, iniustus habeatur, & sit: Sed agitur solùm de Iure, quatenus est idem quod Iustum, seu mauis sancitum, & præscriptum quid, quòd tueri sit æquum; quodque adeò tuens, vt iustus, sic iuris, & æqui seruans appelletur; non tuens verò, sed violans, iniustus, iniurius, iniquus. Subinde autem, si phrasis tulisset, interpretatus fuissem σύμβολον τοῦ συμφέροντος, *pactum conuentum de vtilitate*, quòd ob non dissimilem sensum Harpocration doceat ex Demosthene, & Isæo, σύμβολα esse τὰς συνθήκας, ἃς ἂν ἀλλήλαις αἱ πόλεις θέμεναι τάττωσι τοῖς πολίταις, ὥστε διδόναι, καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια, *Pacta conuenta, quæ ciuitates adinuicem sancientes, ciuibus præscribunt, vt dent,* In Lex.

accipiántque ea, quæ iusta sunt: verùm interpretari licuit *vtilitatis tesseram*; cùm hac voce intelligi possit *hominum vota conferentium in communem vtilitatem conspiratio*; atque id quidem eo penè sensu, quo Aristoteles esse refert genteis, apud quas sint *Pacta de rebus importandis, tabulæ de bello sociatim ineundo,* *ἢ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν*, *& tessera, de iniuria non inferenda.* Tandem, cùm constet verba illa, *ὡς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, vt ad inuicem neque lædant, neque lædantur*, æquiparari illis ex Platone relatis, cùm docet *tum cæpisse leges, cùm visum est vtile ξυνθέσθαι ἀλλήλοις μήτ' ἀδικεῖν, μήτ' ἀδικεῖσθαι, pacisci mutuò, ne facerent, paterenturve iniuriam*; addo ad interpretationem, *atque adeò securè degant; quod natura duce quisque expetit*; vt intelligatur quorsum tale Ius, Iustumve naturale dicatur. Cùm res sit porrò, vt admonuimus copiosè superiùs deducta; idcircò sufficiet consectaria quædam ex eo loco deducere, ex quibus Epicuri mens, quantum spectat quidem ad hanc, & insequenteis sententias, pateat.

Itaque iuxta antè dicta, dicturus est Epicurus *Primùm*, Legem propriè esse, quæ vocetur Ius. Nam habere quidem à natura hominem facultatem quidpiam agendi, vtendive re aliquâ, sed hanc nihilominus facultatem, donec vaga est, & incerta, non debere appellari Ius; debere verò solummodò, cùm lege definita est, seu ad quidpiam certum, determinatúmque relata. Videlicet, qui ante legem, secundùm facultatem agat, dici quidem posse naturaliter agere, at non tamen agere Iure; quia tunc solùm possit dici Iure agere, cùm tueri se Iure, hoc est lege, quæ Ius est, potest; veluti etiam, qui ante legem, talem facultatem impedit, aut violat, dici quidem potest damnosus, aut nocens; at non tamen iniurius, quoniam contra ius, seu legem non facit. *Secundò*, vt à Iure pro lege sumpto, ipsa naturalis facultas appellatur Ius; ita ipsam Legem, à facultate naturali certa, firmáque per eam redditâ, appellari Ius naturale. Et quia Iustitia virtus est, quâ vnusquisque velle debet seruari cuique suum Ius; ideò dici posse Iustum naturale id, quòd secundùm legem, siue Iure fit; Iniustum, quod contrà, seu quod fit iniuriâ. *Tertiò*, quia Lex, vt sit verè lex, siue Ius, tendere debet ad eundem-met cum ipsa facultate scopum; hoc est ad eorum vtilitatem, qui obseruant legem; adeò vt, si ex lege agant, vt iustè, sic vtiliter agant; idcircò iustam dici eam Legem, quæ vtilis est, seu quæ vt iustitiam, ita vtilitatem parit, eam verò iniustam, quæ non vtilis, hoc est, noxia est, seu quæ vt iniustitiam, iurisve detrimentum; ita nocumentum, siue damnum creat. *Quartò* proinde bene repeti naturale Ius ex pactionibus, ob vtilitatem communem inter homines initis; nempe, cùm pactiones sint ipsæmet Leges, seu Iura, quibus naturæ scopus, seu bonum, vtilitásve attingitur. *Quintò*, si quis quærat Ius Gentium, seu quod ad omneis homines vniuersè attineat; illud non esse aliud, quàm ipsum vniuersè factum de vtilitate Rationis dictamen; quippe hanc esse solam legem, secundùm quam omnes vniuersè agant; ac ideò nullum aliud posse assignari Ius Gentium, quòd non modò homines omnes non expressè inierint pacta inter se, sed ne tacitè quidem id egerint; cùm ne vllo quidem tacito consensu ad comprobandum vllos mores, quibus inter se omnes vtantur, conspirauerint. *Sextò*, si quis quærat naturale Ius, siue, quo vtuntur omnia animalia; illud non esse quoque aliud, quàm ipsum Naturæ de vtilitate, seu de commodo, bonóque dictamen. Nempe istam quoque esse solam legem, quâ ad quidlibet agendum regantur; ac nullum posse aliud naturale Ius assignari; quòd animalia omnia neque tacitè, neque expressè inter sese aut pepigerint, aut ad eosdem mores approbandos consenserint. *Septimò*, solum Ius sociale, seu à ciuibus vocatum Ciuile, esse propriè Ius; quatenus id solùm continetur pactis, siue legibus propriè dictis, quibus, qui eiusdem societatis sunt, ob commune bonum, communémve omnium sociorum vtilitatem præscriptis vtuntur. *Octauò*, isto etiam Iure contineri pacta, quæ cum finitimis ineuntur; quatenus ex pluribus Societatibus (seu mavis, Ciuitatibus, Prouinciis, Nationibus, Rebuspublicis) vna quædam, quasi generalis constituitur, dum ob vtilitatem mutuam, pacta inuicem ineunt de non impetendo, lædendóve se inuicem; de ferendis ad oppugnandum, propugnandúmque suppetiis; de eundo, redeundo, commercium profitendo, & quæ sunt alia huiusmodi: idque vnaquaque speciali societate suis interim legibus, moribúsque seorsim vtente. *Denique*, hoc sociale, seu Ciuile Ius, censeri posse nihil aliud esse, quàm ipsummet vulgò admissum Ius Naturale, & Gentium; verùm specialius, definitius, distinctius, exploratius, tutius; hocque sensu accipi posse, quod vulgò admittunt *Ius Ciuile, neque in totum à Naturali, ac* l 6.ff.de iust. &ius.
Gentium Iure recedere, neque per omnia ei seruire; adeò, vt cùm Iuri communi aliquid additur, vel detrahitur, Ius proprium, id est, Ciuile efficiatur.

Inter quæcumque Animalia conuenire non potuit, vt nec læderent, nec læderentur adinuicem: nulla est iusti aut iniusti, seu Iuris, iniuriæve *ratio. Pari autem modo nulla* esse censenda *est inter eas nationes, quæcumque non potuere aut noluere vt adinuicem neque læderent, neque læderentur, pacisci.*

℣. 17. *Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἐδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι.* Cohæret sententia hæc cum superiore. Lego autem ℣. 18. *ἄλλα*, pro *ἀλλὰ*, tum ex ipso sensu, tum ex plurali antecedente. Porrò, cùm sint huius sententiæ duæ partes, videtur pars prior, seu quæ attinet ad animalia, posse admitti non

tam

tam ſanè, quatenus eſt comparationis propoſitio, quàm prout aliunde eſt ipſi naturæ inſtituto conformis. Etenim naturâ comparatum eſt, vt ſint accipitres, leones, lupi, cæteráque id genus animalia carniuora, quæ ſi iniuſtè agerent, dum columbas, ceruos, oueis, aliáque captant, occidunt, vorant, cenſendum foret, quod nefas eſt, naturam, eiuſve Authorem optimum, ſapientiſſimúmque, inſtituiſſe quidpiam iniuſtum. Ex quo fit, vt poſſit quidem dici lupus, v. c. inferre damnum, aut noxam oui, eſſéve illi noxius; at non tamen propriè inferre iniuriam, eſſéve iniurius, quod nullum intercedat ius, nulláve iuſtitia, quam violare cenſeatur. Id certè vel ab ipſo Heſiodo obſeruatum adnotat Plutarchus, locum referens, quo dicitur *Iupiter*, ὁ Ζεὺς (ſupplenda ſcilicet vox eſt, vel ex Porphyrio, qui hunc locum, & plura ex Plutarcho deſumpſit) *cùm naturas rerum diſtribueret, conſtitueréteque, permiſiſſe,*

lib. de ſolert. anim.

1. de Abſtin. lib 1. ope. & di.

> Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
> Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς,
> *Piſcibus, atque feris, auibúſque, vt mutua ſeſe*
> *Exederent: quoniam Ius non interuenit ipſis.*

At, quare dixit Epicurus ὅσα τῶν ζώων, quaſi aliqua eſſent animalium genera pactionis ineundæ capacia? Fortè, quia ſuppoſuit comparari poſſe animalia cætera cum hominibus; ſicque ſaltem ob facultatem paciſcendi, quæ in homine eſt, dubitari poſſe Ius ne aliquod ipſi interueniat cum brutis. Dubitatio certè excitari potuit non modò ob Homerum, cuius illud eſt,

Iliad. 2.

> Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
> *Vt non ſunt homini, atque leoni fœdera tuta.*

Verùm maximè ob Pythagoreos, qui & communionem poſuerunt inter bruta, & hominem, propter communem Animam, ex qua docuerunt

Virgil. 4. Georg.

> —*homines, armenta, viros, genus omne ferarum,*
> *Quemque ſibi tenueis naſcentem arceſſere vitas;*

& celebrem illam inoexêre μετεμψύχωσιν, cuius causâ eſt illa apud Empiricum declamatio Empedoclis,

1. adu. Phyſ.

> Οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος—
> *Non deſiſtetis crudeli à cæde, &c.*

(quòd ſic nimirum parentes filios, & filij parentes perimant, ac vorent) itémque illa Pythagoræ ipſiuſmet, apud Ouidium,

15. Metamorph.

> *Ergo ne pietas ſit victa cupidine ventris,*
> *Parcite, vaticinor, cognatas cæde nefanda*
> *Exturbare animas; ne ſanguine ſanguis alatur.*

Et, *Cumque boum dabitis cæſorum membra palato,*
> *Mandere vos veſtros ſcite, & ſetite colonos.*

Enimverò hæc μετεμψυχώσεως fabula meritò habetur, & aduerſus illud ex Anima Mundi ſumptum argumentum, ſufficere poteſt, quod habet Empiricus, obiiciens, *Non, ſi ſpiritus bruta ſimul, ac nos peruadit, interuenire continuò ipſis, nobiſque aliquam Iuſtitiam. Nam ecce conſimiliter lapides, plantáſque peruadit; & nihil tamen inter plantas, lapidéſque, & nos, interuenit iuris.* Ex quo efficitur, vt (quod mox dicebam de Animalibus) ipſe quoque homo dici quidem poſſit reſpectu aliorum animalium noxius, damnoſus, pernicioſus, ferus, ſæuus, immitis, crudelis; & interdum quoque ingratus, ac intemperanter, maligneque abutens eâ facultate, quâ ipſis præpollet; at non poſſit tamen propriè loquendo dici iniurius, ſeu iniuſtè agens, defectu iuris intercedentis, vti neque ex eodem defectu videtur poſſe dici Leo iniurius, aut iniuſtè agens, erga hominem, cùm eum vice versâ dilaniat, ac vorat. Notandum verò obiter, non videri Pythagoram vetare voluiſſe omnium penitus animalium cædem; excepiſſe enim videtur ea, quæ hominibus pernicioſa ſunt, referente Laërtio placuiſſe illi, *Plantæ manſuetæ non nocendum, veluti neque animali, quod non noceat hominibus.* Addi heic poſſet, ad oſtendendum non interuenire Iuſtitiam bruta inter, & homines, quod Peripatetici, Stoïcique apud iam citatos Plutarchum, Porphyriúmque ediſſerunt; verùm id ſufficere poteſt, quod idem Porphyrius refert, ſubiicitque ex Epicureis, rationem iuxta Epicurum ex eo repetentibus, quòd fieri non poſſit, vt aliqua pacta inter homines, brutaque ineantur. Id porrò habetur ad eius loci calcem, quem, de Iuſtitia cùm ageremus, tranſcripſimus integrum, quemque repetere nihil eſt neceſſe.

loc. cit.

At verò pars Sententiæ poſterior videtur non legitimè inferri; non quatenus ſanè ſunt aliquæ leges, quibus ij dumtaxat tenentur, qui in illas conſenſerint, vt ſunt pleræque gentium, ſiue ciuitatum ſpecialium, quibus competit illa Demoſthenis, etiam apud Iuriſconſultos commendata, & ſuperiùs quoque relata deſcriptio, quâ Lex dicitur πόλεως συνθήκη κοινὴ, *commune ciuitatis pactum*; ſed quatenus ea in parte ſpectantur homines inter ſe collati, qui vnius ſunt omnes generis; cùm in priore ſpectentur animalia, quæ generum ſunt diuerſorum, vt lupi, & oues; columbæ, & accipitres: atque idcircò, licet nulla inter illa iuſtitia ſit, eò quòd paciſci inter ſe nequeant; non ſequitur tamen nullam eſſe inter homines, qui mutuò paciſci non poſſunt, aut nolunt. Videlicet præter pactionem ſupereſt generis cognatio, ob quam ſint mutuò ſociabiles, ac ideò ad mutua officia, ſine quibus ſocietas conſtare non poſſit, teneantur. Quòd ſi opponas, fore ergo aliquam Iuſtitiam inter ea bruta, quæ & eiuſdem ſunt generis, & gregaria, ſeu ſociabilia adinuicem ſunt; nam ex Prouerbio veteri, etiam Ariſtoteli non ſemel vſurpato, κολοιὸς πρὸς κολοιὸν, *Graculus cum graculo*; &, vt eſt apud Theocritum, 1. Rhet. 11. 8 Eth. 1. Idyll. 9.

> Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ
> Ἴρηκες δ' ἴρηξιν,
> *Formica formicæ, placétque cicada cicadæ,*
> *Accipitri accipiter.*

Excipio poſſe quoque in illis admitti quandam ſpeciem naturalis Iuſtitiæ, cuius exempla apud Plutarchum, alióſque obuia congerere, foret in communem excurrere locum: Tametſi ea longè illuſtrior, agnitiórque

sit in hominibus; qui, vt intelligentiâ, atque ratione præditi, ipsam disertè cognoscere, & ex ea agere explicitè possunt; ita magis propriè tueri, violaréque Iustitiam, æquitatémve naturalem dicantur. Quo nomine etiam adnotarum superiùs est homines esse, penes quos attenditur propriè naturale ius, seu quæ lex dicitur Naturæ. Sed res dicenda vberiùs est circa sententias insequenteis.

Iustitia per se (& quatenus quidem id quod heic est iustum, illeic est iniustum) *nihil est*; ac in homine solitariè spectato reperitur nulla, *sed* dumtaxat *in mutuis hominum societatibus, pro ea cuiusque regionis amplitudine, in qua possunt pacta de non inferendo, accipiendove nocumento iniri.*

℣. 24. *Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη.* Lego *ἦν*, pro *δὲ*, nam alioquin & verbum deest ad phrasin necessarium; & Aduerbium superfluit, ac sensum perturbat. Quod interpretando porrò interiicio, eò tendit, vt intelligatur, quo sensu, aut quo argumento permoueri Epicurus potuerit, vt existimaret Iustitiam per se nihil esse. Nam primùm quidem illud, *Quod iustum habetur in vna regione, haberi iniustum in alia*; idipsum videtur, quod locus ex Porphyrio memoratus insinuat. Siquidem tametsi initio legatur, *Esse fortè quandam inter homines naturalem conciliationem, quæ, ne sint procliues ad cædem, impediat*; ac sequi exinde videatur abstinentiam à tali cæde rem esse per se, seu suapte naturâ iustam, & legem, quæ eam prohibet, constituere id, quod, ipsâ etiam lege seclusâ, sit iustum. Legitur tamen posteà, *ea quæ legibus constituta sint, non esse iuxta propriam naturam, siue per se iusta; quòd aliquibus indifferentia sint, aliquibus etiam iniusta habeantur; eo modo, quo Pharmacum, quod istis prodest, illis nocet, non potest dici ex sua natura salubre potiùs quàm insalubre; cùm si esset quidem salubre per se, omnibus prodesset; si per se insalubre, omnibus noceret.* Constat verò idem esse argumentum, quo sunt non modò Sceptici vsi, sed aliqui etiam ex Dogmaticis, vt Aristippus, qui apud Laërtium censuit nihil esse iustum naturâ, sed *νόμῳ, καὶ ἔθει*, *lege & consuetudine*; & quos Aristoteles in Ethicis notat, cùm diuiso Iure Ciuili (vt superiùs retulimus) *in naturale, & legitimum, φυσικὸν, καὶ νομικὸν*, propositisque aliquot huius posterioris exemplis, *Existimant*, inquit, *nonnulli esse omnia iura eiusmodi; quoniam id, quod naturâ constat, immutabile est, ac vbiuis gentium eandem habet vim, vt ignis, qui heic, & apud Persas vrit; ipsa autem iura esse mutationi obnoxia deprehendunt.* Quod Aristoteles quidem reprehendit; sed ita tamen, vt Ius quoque naturale mutabile faciat, quod priùs tamen eandem vim vbique habere definierat, exemplo licet nullo allato; vt minùs sit mirum, si loco ex Rhetoricis recitato, non demonstrare, sed diuinare dicat aliquos, *esse quidpiam iustum, iniustúmque naturâ, tametsi nulla societas, nulláque pactio inuicem sit*; ac non afferat aliud in exemplum, quàm, quod Sophocles ait, *Sepelire mortuos*; & Empedocles, *Non occidere, quod animatum est.* Prætereo autem Empedoclem iusta, & iniusta *νόμῳ lege*, definientem; itémque Carneadem, *cuius*, inquit Lactantius, *hæc fuit disputatio, Nullum esse ius naturale*; cæterósque huiusmodi. Illud deinde, *In homine solitariè spectato iustitiam reperiri nullam*, congruês est cum eo, quòd Epicurus nullam agnoscit Iustitiam, nisi *ἐν ταῖς συστροφαῖς*, *in congressibus*, cœtibúsve; quasi homo per se, priuatímque spectatus nullam neque iustitiam, neque iniustitiam exerceat. Quod idem docent vulgò omnes, *Iustitiam* nimirùm *esse ad alterum*, ac ideò censeri, dicique *ἀλλότριον ἀγαθὸν*, *alienum bonum*, vt notat Aristoteles, qui etiam addit, *Eiusdem in seipsum, aut in ea, quæ possidet, vt seruos, filiósque non emancipatos; quatenus ipsius veluti pars sunt nullam simpliciter iniustitiam esse.*

lib.2. 5.Ethic.

lib.1.c.13.

in Epic.

5.Ethic.10.

Enimverò, quod heic inculcatur, Nullam esse Iustitiam, nisi inter eos homines, qui in eadem, finitimísve habitantes regionibus, pacta inire de non inferendo, accipiendóque damno possunt; succinente etiam Lucretio, de primis illis temporibus,

Tunc & amicitiam cœperunt iungere habentes lib.5.
Finitima inter se nec lædere, nec violare:

Huc sanè, quatenus excludit Naturalem Iustitiam, quasi ipsa quoque citra pactionem nulla sit, ac idcircò sit res merè factitia, & ab hominum arbitrio dependens; id profectò iam est minùs ferendum. Nam verum est quidem barbaras esse genteis, & detectas potissimùm nuperis hisce temporibus, quæ in peregrinas, ac finitimas, quibuscum pacti nihil sit, non secùs ac feræ immanes desæuiant, vix quoque esse vllas excultas, quæ non perstrepant intestinis discordiis, rixis, litibus, insidiis, furtis, rapinis, cædibus, &c. ac non se cum finitimis inuicem diuexent, conficiántque bellis; & nihil requirentes, dolus-ne, an virtus, strageis excitent, carnificinámque exercentes crudelissimam, nihil minùs, quàm quod dicuntur, hoc est, homines, humanive sint; sed immites potiùs, efferatæque potiùs beluæ, vt proinde merito iure abierit in Prouerbium, *Hominem esse homini lupum*; neque abs re queratur Lucretius non tantam fuisse initio perniciem à feris, quàm nunc sit ab hominibus:

Vnus enim tum quisque magis deprensus eorum ibid.
Pabula viua feris præbebat dentibus haustus;
At non multa virûm sub signis millia ducta
Vna dies dabat exitio.

Id, inquam verum: sed non videtur ex deprauatione, quæ naturæ contingit, de ipsa natura ferendum iudicium. Sic arguit Aristoteles, non ex eo, quòd aliqui ambidextri 5.Ethic.10.

nascantur,

nascantur, esse minùs dexteram manum sinistrâ valentiorem naturâ; ac eius Interpres, non ex eo quòd monstra nascantur aliqua, esse minùs hominem naturâ constantem binis pedibus, binis oculis; digitis quinis, &c. Addi potest; cùm homo sit duplicem sortitus naturam, animalem putà, atque rationalem; & quatenus quidem est homo, seu quatenus differt ab animalibus cæteris, natura ipsius rationalis sit; ideò explorando quid illi conueniat, aut non conueniat, provt homo est; attendendum id potiùs esse secundum rationalem naturam, seu mavis secundum sinceram, intaminatámque; quàm secundum animalem, seu mavis passionem bruti appetitus, quæ ipsum rationis splendorem obfuscat. Ex hoc enim fit, vt dum quæritur, Sit-ne quæpiam in homine naturalis Iustitia, an non? spectandum non sit quid illi conueniat, dum passione abripitur; sed quid, dum rationem consulit, auditque. Siquidem quemadmodum lux inesse Soli non desinit, vtcumque suborti ex Terra vapores ipsius radios intercipiant; ita neque Iustitia desinet inesse naturæ, seu meliori illi parti hominis; vtcumque subortæ ex appetitu passiones illius iubar, quod *Hespero, Luciferòque*, vt ille ait, *est admirabilius*, præripiant. Ecquis certè est hominum, qui in se descendens, ac rationis lumine vtens, non agnoscat, exempli gratiâ, lædendum esse neminem, aut non eum saltem, à quo lacessitus non fueris, & à quo mali nihil metuas? Opem præstandam indigenti, seu subleuandum miserum; saltem, cùm citra incommodum, aut exiguum, aut nullum, licet; veluti lapsum erigendo, erranti viam demonstrando, aliáque id genus similia, quæ & superiùs attigimus? Dicet fortè quis, pertinere ista ad bonitatem, lenitatem, benignitatem, comitatem, aliamve similem virtutem, quam pernegaturus Epicurus non sit, ipse præsertim non modò bonus, verùm etiam optimus vir (vt iam aliquoties ex Cicerone notatū est) non verò ad Iustitiam, quæ esse debeat lege, pactóve præscripta, & adiunctam habere pœnam, qua in transgressorem animaduertatur. Verumtamen, cùm talia virtus dici ἐπιείκεια, seu tam *æquitas*, quàm *lenitas* valeat; non est, cur non etiam dicatur δικαιοσύνη *Iustitia*, cùm non modò virtus sit ad alterum, seu bonum alienum respiciat, sed etiam in iure, seu æquo versetur; quando tametsi non sit vis cogens, non est minùs tamen secundum naturam obligatio, qua tenetur is, qui beneficium accepit, aut iniuriæ nihil patitur, ad agnoscendum benefactorem, & ad abstinendum ab inferenda iniuria; ex quo rursùs natum est illud, de quo superiùs quoque est dictum, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Profectò enim ipsa exhibitio gratitudinis, venerationis, obseruantiæ, obsequij, qua prosequi Natura iubet rerum Authorem, Parentes, Principes, bene de nobis meritos, ac eminenteis virtute Viros, aliud nihil est, quàm præstatio debiti, & quasi compensatio quædam, qua par pari reddere, sicque suum illi, ad quem spectat, tribuere, quantum in nobis est, conamur. Quòd verò præterea lex quædam, qua præscribatur, exigitur; ecce præstantior alia non est, quàm ipsum Rationis dictamen, quod familiare, receptúmque est, vt etiam iam antè obseruauimus vocari Legem naturalem; vti neque aliud est præstantius pactum, quàm tacitus ille consensus omnium hominum rationem audientium; nam *quid interest*, inquit Iuriscon- l. 12 ff. de leg. sultus, *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, & factis?* Ad pœnam quod spectat, licet non sit Princeps, populusve eam exigens, exigit tamen ipsa conscientia, quæ vt delectat ob benefacta, sic ob malefacta excruciat; ac iure ideò Chilon, *Damnum*, inquit apud Laërtium, *turpi quæstui anteponendum; nam illud quidem damnum semel (hoc est, præsentem solummodo) hic verò perpetuum dolorem inducit.* Graphicè autem Satyricus versibus illis, quorum extremi recitati iam antè sunt,

———Cur tamen hos tu Iuuen. sat. 13.
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna autem vehemens, ac multò sæuior, &c.

Iniustitia (quatenus rursus quod heic est iniustum, illeic iustum est) *non est aliquid secundum se malum; est autem malum in eo metu, quo* exstimulante conscientiâ *suspicatur quis*, veretúrque, *ne quæ iniustè patrata sunt, animaduersores scelerum non lateant.*

¶. 28. Ἡ ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακόν. Isthæc iam Sententia eiusmodi est, vt vniuersè intellecta ferri nulla ratione valeat. Nam, quod interpretando quidem interiicio, eò solùm tendit, vt innuam Iniustitiam patratam transgrediendo leges, quæ heic iniustæ, illeic iustæ habentur, naturalésque minimè sunt, versari posse in actione, quæ mala per se, seu ex sua natura non sit, sed indifferens; vt provt vel iussa, vel prohibita fuerit; vel bona euadat, vel mala. Quod Aristoteles quoque ipse proponit vniuersè de Iure legitimo, *quod à principio*, inquit, *constitui, in-* 5. Eth. 10. *differens est; semel constitutum interest seruari.* At verò, quatenus res potest præterea sic intelligi, quasi cùm sint omnia ipso naturæ iure communia, seu competat ius omnibus in omnia, cuilibetve in quidlibet; nulla per se, seu secundum naturam iniustitia sit, quicquid vsurpet quis, aut reiiciat; quicquid moliatur, aut non moliatur; sed Iniustitia solùm fit, quatenus est *Meum, Tuúmque* distinctum, & hoc vetitum, præscriptúmve: ea de causa dixi ferri rem non posse. Etenim, vt omnis lex alia tollatur; at superest tamen ipsa Lex naturæ, ipsumve Rationis dictamen, quo cauetur ne quis in alium, quod

Aust. 5. Ethic. 3.

in se nolit peccatum, peccet: ac ne re, priùs quidem communi, sed occupatione tamen facta propria, vi, aut dolo alterum spoliet. Nec verò etiam ferenda est quatenus, cùm aliunde Epicuri sententia sit, non aliud esse hominis malum, quàm vel dolorem in corpore, vel perturbationem in mente; ideò videatur illi placuisse, non esse per se Iniustitiam aliquid malum, si neutrius malorum huiuscemodi fuerit causa. Ac supponit quidem esse Iniustitiam mali saltem illius causam, quòd continenter mens angatur, ob metum illum perpetuum, ne iniustè factum innotescat, sicque meritas pœnas det: Verùm, secluso etiam hoc metu, Iniustitia res est suapte natura, siue per se mala, quatenus est in anima priuatio boni summè naturalis. Deformat videlicet illam rationis rectitudinem, in qua eius decor præcipuus consistit; sicque eam deturpans deiicit è statu, in quo solo mens bene conscia tueri potest tranquillitatem, ac in eum demittit, in quo ipsa mali facti conscientia, seposito quoque illo metu, quasi fera Erinnys regnat, estque verus ille Poëtarum vultur, qui

6. Æneid. *Immortale iecur tundens, fœcundáque pœnis*
Viscera, rimatúrque epulis, habitátque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur vlla renatis.

Heinc fit, vt tametsi Epicurus noluerit Iniustitiæ patrocinari, imprudens tamen id dixerit, ex quo ansam fuerint improbi sumpturi patrandi Iniustitiam, si semel sibi eam facere persuasionem potuerint, quòd ea sit perpetuò futura occulta; aut quòd ipsi sint eius potentiæ, authoritatis, gratiæ, vt à nemine vnquam metuant pœnas: Quo nomine apud Platonem Trasimachus ille de- 7. de Rep. fendit, *Nihil esse melius, quàm facere iniuriam, neque dare pœnas; nihil peius, quàm pati, nec posse vlcisci; medio autem modo se habere iustitiam, cùm quis nec facit, nec patitur; quod vt fiat, esse optabile; sed nempe imbecillibus, quorum proinde interest pacisci, ac seruare pacta; non autem valentioribus, qui, si viri fuerint, ac sapuerint, nullatenus pactum de iniuria inferenda, accipiendave sint inituri.* Quin-etiam potest exinde deduci, nihil esse necesse, vt sapiens oderit peccare virtutis amore, potiusquàm pœnæ formidine; vt proinde mirum 4. Strom. non sit, si vtrumque coniungens B. Clemens Alexandrinus aut doceat, aut saltem deducat dictum fuisse ab Epicuro, ἀδικεῖν ἐπὶ κέρδει τὸν σοφὸν, κατ' αὐτὸν, σοφὸν, πίστιν γὰρ λαβεῖν δεῖ τοῦ λαθεῖν εἰ δύναιτο, ὥστε οὐ ἐπιστήσεται λήσειν, ἀδικήσει, κατ' αὐτὸν, *Velle eum, quem ipse describit, sapientem agere iniustè. Non posse enim illum (ait) ea esse fiducia, vt lateat; quamobrem, si norit futurum, vt lateat, aget, ex ipsius sententia, iniustè.* Ne adiiciam illi à 2. adu. Col. Plutarcho exprobrari, quòd in Dubitationibus interrogârit seipsum, εἰ πράξει τινὰ ὁ σοφὸς, ὧν οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν, εἰδὼς, ὅτι λήσει; *Sitne facturus Sapiens aliquid eorum, quæ leges vetant, ratus fore, vt lateat?* ac responderit, οὐκ εὔοδον τὸ ἁπλοῦν ἐπὶ κατηγόρημα, *Non posse id simpliciter, vnóque verbo expediri:* hoc est, addit Plutarchus, πράξει, οὐ βούλομαι δὲ ἀναλογεῖν, *Faciet; sed nolo confiteri.* Dico autem, tametsi noluerit iniustitiæ patrocinari; ac ideò fecisse imprudentem; nam aliam quidem fuisse eius mentem suadent, tum quòd insequente sententiâ deterrere homines ab iniustitia voluit, ob perpetuam illam diffidentiam latendi: Tum quòd apud eundem Plu- de Stoic. rep. tarchum, vt superiùs retulimus, nullum non mouit lapidem, ὑπὲρ τοῦ μὴ καταλιπεῖν ἀνέγκλητον τὴν κακίαν, *ne fineret malitiam abire inculpatam:* Tum quòd apud eundem Cle- 6. Strom. mentem: vt antè quoque relatum est, tantoperè commendauit Iustitiam, cùm eius καρπὸν μέγιστον, *fructum maximum* esse dixit ἀταραξίαν, *pacatum statum securitatémve conscientiæ;* ac vna proinde Ratarum Sententiarum iam antè fuit, *Esse virum Iustum omnium maximè perturbationis immunem: Iniustúmque ex opposito perturbationis plenissimum;* tum aurea, & ex Seneca etiam recitata sententia, Epist. 11. *Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic, tanquam illo spectante viuamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus:* Tum descripta illa suo loco erga omneis humanitas, ac incomparabilis bonitas, quæ illi tam caram, tam multorum amicitiam conciliauit: Tum quod Cicero ait, 2. de fin. dum Torquato respondens, & facta illa, quam superiùs quoque obiecit, hypothesi, *Si te amicus tuus moriens rogauerit, vt hereditatem reddas suæ filiæ, nec vsquam id scripserit, vt scripsit Fadius, nec cuiquam dixerit, quid facias?* sic pergit, *Tu quidem reddes; ipse Epicurus fortè redderet, vt Sex. Peducæus Sex. filius,* &c. Ac statim, *Nonne intelligis eò maiorem vim esse naturæ, quòd ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, & vt ipsi dicitis, ad voluptatem refertis, tamen ea faciatis, quibus appareat, non voluptatem vos, sed officium sequi; plusque naturam rectam, quàm prauam rationem valere.* Tum demum, quia relata eius ex Sto- serm. 4. bæo sententia, *Positæ sunt leges in Sapientum gratiam; non sanè, ne iniustè agant, verùm ne iniustè in ipsos agatur;* satis arguit voluisse illum, etiam sine legibus, atque adeò sine legum metu, nihil esse iniustè acturum sapientem.

Fieri non potest, vt qui clam violauerit aliquid iuris pactorumve eo sancitorum, ne quis faciat, patiaturve iniurium, securus reddatur, vt facinus lateat. Scilicet quantumvis id millies impræsentiarum occultum sit; incertum est tamen, an ad mortem vsque sit futurum occultum.

℣. 32. Οὐκ ἔστι λάθρα τὶ ποιοῦντα. Idcircò hæc Sententia superiori subiicitur, quòd sit quasi instantia aduersus eum, qui sibi scelus clanculum, neminéque conscio, perpetranti pollicetur impunitatem. Ea euasit percelebris, & quantum ex se quidem est, digna videtur commendatione; vtcumque nonnulli sic ipsam detorqueant, vt conclusionem eliciant.

eliciant, qua Epicurus nihil minùs somniârit. Talis videri Cicero potest, non eo modò loco, quem superiùs retulimus, cùm Torquatum alloquens, *Cur*, inquit, *Iustitia laudatur, aut vnde contritum est hoc vetustate Prouerbium, Quicum in tenebris?* &c. verùm etiam illo, quo alloquens Atticum; *Nam quid faciet*, inquit, *is homo, si in tenebris, qui nihil timet, nisi testem, vel iudicem? Quid in deserto loco, nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum, atque solum? Noster quidem hic naturâ iustus vir, ac bonus, etiam colloquetur, iuuabit, in viam deducet: Is verò, qui nihil alterius causâ facit, & metitur suis commodis omnia, videtis, credo, quid sit acturus. Quòd si negabit se illi vitam erepturum, & aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quòd id naturâ turpe iudicet, sed quòd metuat, ne emanet, id est, ne malum habeat.* Talis videri & Epictetus: Siquidem, postquam illud præmisit, *Stultè facit, si quis, cùm sit iudex, & eripere aliis possit, ab alieno abstinet: at si videbitur, id solum attendamus, vt res fiat clàm, vt tutò, vt ne quis sit conscius*; tum pergit, Τὸ γὰρ κλέψαι, οὐδ' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρος ἀποφαίνει κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσεῖν, καὶ ὅτι πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν, ἀδύνατον, διὰ τοῦτο λέγει, μὴ κλέπτετε, *Quippe Epicurus, ne furari quidem esse reputat per se malum, verùm deprehendi, nec securitatem perpetuò latendi posse accipere; vnde &, Ne furemini, inquit.* Possent & citati Plutarchus, B. Clemens, & alij. Verumtamen vtcumque seu alij causentur: seu ipse speciatim Plutarchus obiiciat docere Epicurum, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τῆς ἀδικίας δεῖν ἀπείργειν, ἢ φόβῳ κολάσεων, *Non alia re vlla arcendos ab iniustitia homines, quàm ipso suppliciorum metu*: saltem certum est, eam esse malitiam maximæ partis hominum, vt nihil virtutem reueriti, nihil non flagitiorum aggressuri sint, si se euasuros supplicia confidant; adeò proinde, vt Epicuro non succensendum, sed annuendum sit, dum hanc confidentiam tollere allaborat. Hinc, provt verba quidem sonant, admitti potest amplificatio, qua ille sententiam veluti exornans dicere Epicurum ait, Τοὺς ἀδικοῦντας, καὶ παρανομοῦντας ἀθλίως καὶ περιφόβως ζῆν τὸν πάντα χρόνον, ὅτι κἂν λαθεῖν δύνωνται, πίστιν περὶ τοῦ λαθεῖν λαβεῖν ἀδύνατόν ἐστιν. ὅθεν ὁ τοῦ μέλλοντος ἀεὶ φόβος ἐγκείμενος, οὐκ ἐᾷ χαίρειν, οὐδὲ θαρρεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσι, *Iniustè, ac præter fas agenteis, totum vitæ tempus perquam miserè, trepidéque exigere; quòd tametsi valeant, dum flagitiosè agunt, latere; effici tamen, vt fiduciam perpetuò latendi assequantur, non potest: Vnde & euentus futuri impendens indesinenter metus non patitur ipsos nec lætitiam capere, nec securitatem circa res præsenteis.* De Seneca verò vt dicam, ille sententiam bifariàm effert. Siquidem postquàm retulit, quod superiùs meminimus, *Putare se dictum eleganter ab Epicuro, Potest nocenti contingere, vt lateat, latendi fides* (seu fiducia) *non potest*: subdit: *Aut, si hoc modo meliùs hunc explicari posse iudicas sensum, ideò non prodest latere peccantibus, quod latendi, etiamsi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Prætereo autem, quod

1. de fin.

1. de leg.

2. adu. Col.

Ibid.

Epist. 97.

subiicit: *Ita est: tuta scelera esse possunt; secura non possunt.* Et statim pòst, *Hoc enim ipsum argumentum, Epicure, est, naturâ nos à scelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta, timor est. Multos fortuna liberat pœnâ; metu neminem. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideò nunquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium est autem nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa scelera legem, & iudicem effugiunt, & scripta supplicia; nisi illa naturalia, & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cederet.* Vidimus suprà a Torquato præoccupatum veluti fuisse, quod obiici poterat, scelestum, cui nemo est conscius, sese ipsum non proditurum. 1. de fin. Siquidem, postquam illud præmisit, *Cuius in mente iniustitia consedit, hoc ipso, quod adest, non potest turbulenta non fieri; etsi vere molita quidpiam est, quamvis occultè fecerit, nunquam tamen confidet id fore semper occultum*; tum sequitur illud, *Plerumque improborum facta primo suspicio insequitur, deinde sermo, atque fama; tum accusator, tum iudex; multi etiam, vt te Consule* (Cicerone putà) *se indicauerunt.* Porrò quia posset excipi, stare per illos qui sese produnt, vt si velint, minimè prodant: Ecce duos casus tegerit Lucretius, quibus prodant se, non valentes nosse, aut considerare quid agant, somnium scilicet, ac delirium. Et de somnio quidem; lib. 4.

Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur;
Indicióque sui facti persæpe fuêre.

De somnio verò, ac delirio simul:

Quippe vbi se multi per somnia sæpe loquentes, lib. 5.
Aut morbo delirantes protraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.

Poterat verò & tertiam causam, ebrietatem adiicere: Quippe experientia quotidiana docet plerósque vino largiùs epoto propria crimina prodere: neque anni sunt multi, ex quo veneficus fuit occasione hac detectus, conuictus, combustus in Neustria. Vt proinde non malè Horatius Vinum, Irámque habuerit, quasi duo quædam tormentorum genera, quibus arcanum elici possit.

Arcanum neque tu scrutaberis vllius vnquam, 1. Epist.
Commissúmque teges, & vino tortus, & ira.

Sed ad Lucretium vt redeam, is duas adhibet causas, postquam sententiam sic extulit,

Nec facile'st, placidam, ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim Diuûm genus humanúmque,
Perpetuò tamen id fore clam diffidere debet.

Quo loco, vbi dicit, *Diuûm genus, humanúmque*, reuocat in mentem; tum quod Plato tyrannorum occasione legem ferens, adiiciendum censuit, ἐάν τε λανθάνωσι τοιοῦτοι ὄντες, ἐάν τε μὴ πάντας ἀνθρώπους τε καὶ θεοὺς, *seu tales cùm sint, lateant hominésque, Deósque, seu non lateant.* Tum quod præclarè respondit 9. de Rep. Laërt. l. 1.

respondit Thales, cùm interrogatus, *an iniustè agens latere Deos posset*; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, *imò ne cogitans quidem*, inquit. Epist.10. Tum, non modò, quod Seneca, *Sic viue*, inquit, *cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant*; sed etiam, quod apposité D. Augustinus, *Si peccare*, inquit, *vis, quære, vbi te Deus non videat, & fac, quod vis*. Tum demùm quod Agellius refert audiisse se à Peregrino Philosopho (Proteo illo videlicet, cuius est prolixa apud Lucianum mentio) quæque opportunè attexi heic possint: Textus itaque Agellij sic habet: lib.12. cap 11. *Virum quidem Sapientem non peccaturum esse dicebat; etiam si peccasse eum Dij, atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ, aut infamiæ metu, non esse peccandum censebat; sed iusti, honestique studio, & officio. Si qui tamen non essent tali vel ingenio, vel disciplinà præditi, vti se vi suà, ac sponte facilè à peccando tenerent, eos omneis tunc peccare procliuiùs existimabat, cùm latere posse id peccatum putarent, impunitatémque ex ea latebra sperarent. At si sciant, inquit, homines nihil omnium rerum diutiùs posse celari; suppressiùs, pudentiùsque peccabitur. Propterea versus istos Sophoclis prudentissimi Poetarum in ore esse habendos dicebat,*

Πρὸς ταῦτα κρύπτε μηδὲν, ὡς ἅπανθ' ὁρῶν
Καὶ πάντ' ἀκούων, πάντ' ἀναπτύσσει χρόνος.
Nihil age adhuc clàm; namque cuncta quod videt,
Auditque cuncta, cuncta tempus detegit.

Alius quidam veterum Poetarum, cuius nomen mihi nunc memoria non est, Veritatem temporis filiam esse dixit. Hactenus Agellij textus.

Vniuersè quidem Ius, seu quod iustum est, *idem est apud omneis genteis (vtile nempe aliquid in societate hominum mutua) verùm spectatis singulatim tum regionibus, tum caussis* apud varias *variis, euenit vt non idem ius*, siue Iustum *sit apud omneis.*

V. 38. Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν. Articulum τὸ, interiicio eadem ratione, quâ habetur statim, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον. Sententia hæc autem nihil aliud est, quàm quædam veluti declaratio illius, quâ iam visum est, Ius, siue Iustum naturale tesseram esse vtilitatis. Videlicet eò solùm tendit, vt intelligamus nationes vniuersè omneis in iure condendo, ferendisve legibus, attendere quid Societati obseruatu vtile sit; neque præscribere aliquid, quod ipsi obfuturum putetur. Quare & cùm Iustitia in iuris, legùmque obseruantia sit constituta, notionem Iusti vniuersè sumpti non esse aliam, quàm notionem eius, quod obseruatu vtile est. Ac esse quidem specialia iura, specialeisque leges, quas singularis quæque natio, ciuitásve sibi præstituit; & ea, quæ ab vna sanciuntur, esse plerumque contraria iis, quæ statuuntur ab alia; verumtamen tam hanc, quàm illam respicere ad vtilitatem, quam ex obseruantia propriarum constitutionum percipit; eâ existente varietate circumstantiarum in variis locis, vt quod in vno incommodum est, commodum in alio plerumque habeatur. Heinc verò est illud Lactantij, *Cur enim per omneis populos diuersa, & varia iura sunt condita, nisi quòd vnaquæque gens id sibi sanxit, quod putauit rebus suis vtile.* lib.6. c.6. Et mox speciatim de Romanis, *Sicut illi duodecim Tabularum conditores, qui certa publicæ vtilitati pro conditione temporum seruierunt.* Verùm de hac vtilitate superiùs longè plurima, etiam ex ipso Cicerone; quem proinde est, cur quispiam miretur hæc interdum exaggerantem, *Si populorum iussis, si Principum decretis, si sententiis Iudicum iura constituerentur, ius esset latrocinari, ius adulterari, testamenta falsa supponere; si hæc suffragiis, aut scitis multitudinis probarentur.* 1.de leg. Nimirùm, quasi ipsi quoque, in quo versabatur, populo Romano non esset, quod ipse & sequebatur, & commendabat, Ciuile Ius, ea, quam heic improbat, ratione (& ab ipsis quidem vsque XII. Tabularum conditoribus, qui inseruierint publicæ vtilitati) constitutum. Et nonne de hoc Iure pro Cæcinna agens, hæc habet? *Nam qui Ius ciuile contemnendum putat, is vincula reuellit, non modo iudiciorum, sed etiam vtilitatis, vitæque communis. Qui autem Interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit. Sin peritis non putat esse obtemperandum; non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. Quod vobis venire in mentem profectò necesse est, nihil esse in ciuitate tam diligenter, quàm Ius ciuile retinendum. Etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit; nihil est, quod æquabile inter omneis, atque vnum omnibus esse possit.* Heic non addo, quemadmodum quæ est vtilitas communis sit vtilitas singulorum; est enim res abundè quoque declarata superiùs. Adnoto solùm, cùm idem Cicero sic in Trebatium Iurisconsultum Epicureum factum iocatur, *Quonam modo Ius ciuile defendes, cùm omnia tuâ caussâ facias, non ciuium? Vbi porrò erit illa formula fiduciæ, VT inter bonos bene agier oportet? Quis enim est bonus, qui facit nihil, nisi suâ caussâ? Quod ius statues communi diuidundo, cùm commune nihil possit esse apud eos, qui omnia vtilitate* (ita videtur, pro voluptate) *suâ metiuntur?* lib.7. Epist.12. Adnoto, inquam, Ciceronem rem sic accipere videri quasi quis ad propriam vtilitatem respiciens, respicere simul non possit ad vtilitatem communem; neque idcircò possit communi vtilitati consulere, nisi priuatæ quasi renunciet, quam intelligere tamen liceat communi illa contineri. Et spectare quidem proinde huc posset, quod Torquatus habet; dum ad Ciceronis obiecta de maiorum factis respondens, illum, qui filium morte mulctauit, declarat *saluti ciuium prospexisse, quâ intelligebat contineri suam.* Sed res memorata superiùs iam est.

Quod

Quod experientiâ comprobatur vtile esse ad mutuos vsus in societate, **communive eorum participatione, *quæ esse iusta reputantur, illud iusti naturam habet, si tale quidem sit, vt vtilitas ad omneis attineat. Quod si tale quidem quis ponat, & contingat tamen vt mutuò sociatis vtile non sit, id iam* veram *iusti naturam non habet.***

¶. 43. Τὸ μὲν ἐπιμαρτυρούμενον, ὅτι συμφέρει. Quod huius sententiæ contextus admodum Pag. 56. corruptè legatur; visum est posse ¶. t. hasce voces interiici, τῶν τῆς δικαίου φύσιν, quod alioquin sensus sit nullus, & non obscurè res indicetur ex iisdem vocibus eidem verbo ἔχει, in parte sententiæ posteriore præmissis. Potuit verò etiam vtcumque ex mss. suggeri, vbi verbo ἔχει, adhibentur voces τὸ τοῦ δικαίου, cùm & præterea adscribantur ad marginem hæ χώραν ἔχει (nescio an coniectura ducta ex superioris sententiæ calce) & Aldobrandinus ex simili fortè ms. desumpserit, quod legit (viderit quo sensu) νομισθέντων ἔχει, δίκαιον ἔχει τοῦ δικαίου χώραν. Subinde autem lego, ἐὰν μὲν, pro ἐάν τε, & rursùs, ἐὰν δὲ, pro ἐάν τε, ob manifestam distributionem. Sic & consequente particulâ μὴ, vt repugnante sensui, expunctâ, lego μηδὲ, pro μόνον, ob particulam δὲ subiunctam. Legerem quoque δύναται (vel potiùs δύναταί τι, pro δύναταί τις, vel etiam νομισθῆναι τὸ, pro μόνον δύναται τις, &c. sed quòd, possit sensus alioquin vtcumque constare, tale nihil moueo. Hæc porrò Sententia addere id solùm ad superiorem videtur, quòd cùm omnis lex, dum constituitur, esse iusta existimetur; ea tamen dumtaxat sit reuerà iusta, quam deinceps euentus probat esse reuerà vtilem, quod quæ deinceps non comprobatur ipso euento vtilis, ea non sit iusta reuerà censenda. Prætereo autem taleis Leges solere aut oppositis, aut solo non-vsu abrogari. Qui videlicet illas ferunt, eâ æquitate habendi sunt, vt eas laturi haudquaquam essent si non vtileis fore prouiderent. Hinc est illud Ciceronianum non prætermissum 2. de inuent. superiùs: *Neque enim* Maiores nostri *ipsi* Reipub. *quod obesset scribere volebant; & , si scripsissent, cùm esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causâ saluas esse vult, sed Reipub. quod ex legibus omnes Rempub. rectè putant administrari* Et stat im; *Nam, vt ex Medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis vtilitatem spectet, quoniam eius causâ est instituta: sic à legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod Reipub. conducat, proficisci; quoniam eius causâ sunt comparatæ.* Quo loco dum Lex cum Medicina comparatur, subit in animum, quod Plato Legislatorem cum Medico, cúmque Gu- In Polit. bernatore confert. Id nempe, vt intelligamus, sicut Medico propositus scopus, ægrotorum est salus, & gubernatori nauigantium; sic ciuium esse legislatori. Et quemadmodum Medicus illud remedium prætermittit, quod profuturum prius ratus, deprehendit deinceps esse insalubre, & gubernator inhibet cursum, quem rectum esse arbitratus, obseruat posteà deuium; sic Legislatorem abrogare eam legem, quam opinatus profuturam, progressu tamen temporis secùs esse animaduertit. Quanquam, vt præclarè Aristoteles monet, magna adhibenda cautio est: *Quo-* 2. Polit. 8. *niam, cùm legibus mutandis ciueis assuefacere malum sit, non decet sanè ob paruam quandam vtilitatem eas mouere; sed præstat intacta aliqua peccata tum Legumlatorum, tum Magistratuum relinquere. Neque enim tantum emolumenti, qui eas mouebit, attulerit, quantum assuefaciendo ciueis ad non obediendum Magistratibus, importauerit nocumenti.* Quin-etiam Plato id 2. de Rep. exigit, vt *si qua interdum vigere necessitas videbitur, deliberent vnà & Magistratus omnes, & vniuersus populus, ac ipsorum quoque Deorum omnia oracula consulantur; & si vnus quidem exstiterit omnium consensus, tum demum legem moueant; sin verò minùs, nullatenus; sed qui mouere prohibuerit* (vnus, puto ex tribus, h. e. Deorum, Magistratuum, populique ordinibus) *is secundum legem obtineat.* Dixi autem Legem interdum solo non vsu abrogari, quoniam non modò experientiâ id vsu venire obseruamus; sed rationi quoque consentaneum est, vt sicut aliquando Leges sola consuetudine inducuntur, ita sola excedant desuetudine; quatenus exinde arguitur, vt in consuescendo vtilitas, sic in desuescendo eiusdem defectus: cùm & aliunde, minus timendum periculi exinde sit, quàm dum momento fit abrogatio, & lex ipsa vsu vegeta, quasi ex arbore immaturus decerpitur fructus. Hinc proinde, *Rectissimè*, inquit Iuris- L. 32. ff. de leg. consultus, *illud receptum est, vt leges non solùm suffragio, sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur.*

Tametsi interdum ex eo, quod fuerit iustum habitum, vtilitas excidat, si nihilominus interdum **vtilitas aliqua sit, ac idcircò *ad prænotionem* quæ habetur de iusto *congruat; id pro illo quidem tempore est iustum;* certè *apud illos, qui sese inani loquacitate non confundunt, at res humanas generaliùs perspiciunt.***

¶. 6. Κἂν μεταπίπτῃ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον συμφέρον. Id etiam dumtaxat Sententia hæc addit, vt, si contingat legem sancitam, esse interdum quidem damnosam, sed interdum tamen etiam vtilem; ea nihilominus sit habenda iusta pro eo tempore, quo vtilis exstiterit; quasi tum congruens ad prænotionem, qua legis iustitiam vtilitate eius metimur. Est verò eadem penè Sententia, quæ apud Platonem à Socrate edissetitur; nimirùm, *cùm scopus ciuitatis* in Theæt. *sit, quàm vtilissimas leges condere, euenire quidem sæpenumero, vt ea, quæ sunt constituta, ab hocce scopo excidant; sed ἑκάστοτε ἂν τούτου, quamdiu quidem non excidunt, esse nihilominus iusta*

Vbi nullâ nouâ superueniente rerum circumstantiâ, ea quæ fuerant habita iusta circa actiones hominum, deprehenduntur ad prænotionem habitam de iusto *non congruere; ipsa iusta haudquaquam sunt. Vbi verò nouatis rebus, ea, quæ fuerint decreta iusta, esse vtilia desierint; ea quidem illeic exstitêre iusta, quanto tempore ad mutuam conciuium societatem permansêre vtilia; deinceps verò statim atque desierunt esse vtilia, desierunt simul esse iusta.*

ῦ. 12. Ἔνθα μὴ καινῶν προσελθόντων. Lego heic καινῶν, pro καὶ τῶ, quòd ita videatur exigere sensus, quo posterior sententiæ pars prioris quasi redditio est. Hæc autem denique Sententia addit solum comparationem non assequotæ vtilitatem legis ex non interuenientibus, aut interuenientibus circumstantiis quibusdam nouis. Nam, si nullis quidem interuenientibus ipsa lex ab initio statim deprehensa fuerit ab vtilitate aliena, eam non potuisse censeri iustam. Si verò, cùm nullæ interuenerint, vtilis quidem ab initio fuerit, sed quibusdam posteà incidentibus rebus ab vtilitate exciderit, fuisse illam iustam, quovsque cessauit esse vtilis; ex quo verò esse cessauit, iniustam. Ex vtroque porrò capite esse
2. polit. 8. potest, cur iuxta Aristotelem leges mutandæ καὶ τινὲς, καὶ ποτὲ, *& aliquæ, & aliquando* sint; tametsi cautione, de qua mox dictum, adhi-
l. 2. ff. de const. princ. bita, & cui consentit Iurisconsultus, dum, *In rebus nouis constituendis*, inquit, *euidens esse vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diu æquum visum est.*

Qui sibi fiduciam securitatémque ex rebus externis, quâ optimâ ratione licet, comparare aggressus est, is possibilia quidem paratu, tanquam à se non aliena quæsiuit; at impossibilia pro alienis habuit. Quinetiam possibilium bene multa non attigit, ac ea omnia, quæ obtinere nihil fuit necesse, abdicauit.

ῦ. 22. Ὁ τὸ θαρρεῖν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. Scilicet eliciendo sensui, & congruè ad sequentem sententiam, visa est expungenda ante vocem θαρρεῖν particula μὴ, quæ etiam teipsa à Basileensi editione abest; & qua occasione congruit sine illa vox θαρρεῖν in insequente sententia, eadem heic quoque magis congruit. Lego autem posteà, καὶ ἀλλόφυλα ἐχρῆτο, &c. ad vsque finem sententiæ, pro ἐν ἀλλόφυλα γοῦν μηδὲ τοῦτο δυνατὸς ἦν ἀνεπίμικτος ἐγένετο καὶ ἐξωρίσατο ὅσα τοῦτο λυσιτελεῖ πράττειν. Et nimiâ profectò licentiâ: sed quid facias tamen, vbi manifestè depravatissimus est locus? Reputâram quidem τῶν ἔξωθεν intelligi posse, vel potiùs debere, non de rebus externis (seu quæ præter corpus, & animum sunt) sed de extraneis gentibus, à quibus deberet se quispiam, quo posset modo, facere tutum; idque ob quandam connexionem cum superioribus sententiis argumenti Politici, ac ob illas voces, ὁμόφυλα, ἀλλόφυλα, ἀνεπίμικτος, præter vocem ὁμορεῖν, quæ in insequente haberetur sententia; quasi in illa ageretur de gentibus conterminis, in ista verò de dissitis, seu quomodocumque externis. Verùm ea esse sagacitate, solertiaque non potui, vt motis etiam plerisque licet, attingere potuerim sensum, qui esset verisimilis, & vt ad vsum accommodatus, sic eiusmodi, in quem collineasse Epicurum probabile foret. Quamobrem, ne hoc quoque loco non balbutirem aliquid, eò adductus sum, vt ipsius textus vestigia, quam-proximè licuit, sectatus, legerim sententiam, quo proposui modo. Ea saltem hoc modo nihil continet à superioribus dissonans, eiusmodi sunt tum ea, quæ habentur, de non negligenda rei familiaris (sed citra tamen ditescendi cupiditatem) cura; tum ea, quæ traduntur de frugalitate, abstinentiaque à rebus iis, quas nobis natura necessarias non fecit. Nihil verò ipsis addendum iam est, nisi quòd videtur Plutarchus ex Epicuro illud desumpsisse, quod de diuitiarum cupiditate scribens, τῶν ἀρκούντων, inquit, οὐδεὶς πένης ἐστιν, *Ad ea, quæ sufficiunt, nemo pauper est*. Ita nimirùm Seneca est ex Epicuro interpretatus; ac non Epist. 25.
modò Lucretius expressit paucis vocibus,

—— *Nec enim est vnquam penuria parui,* lib. 5.

sed Horatius quoque versibus illis pluscculis, quibus, vt illud inferat,

Nescis, quò valeat nummus, quem præbeat vsum: 1. sat. 1.
Panis ematur, olus, vini sextarius; adde
Queis humana sibi doleat natura negatis:

(vbi τὴν τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσιν, *eius, quod dolet, exemptionem* Epicuream vides) hæc præmittit;

Millia frumenti tua triuerit area centum;
Non tuus hoc capiet venter plus, quàm meus: vt si
Reticulum panis, venaleis inter, onusto
Fortè vehas humero, nihilo plus accipias, quàm
Qui nil portarit Vel dic, quid referat intra
Naturæ fineis viuenti iugera centum, an
Mille aret? At suaue est ex magno tollere aceruo?
Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas;
Cur tua plus laudas cumeris granaria nostris?
Vt tibi si sit opus liquidi non amplius vrnâ,
Vel cyatho; & dicas, magno de flumine mallem,
Quàm ex hoc fonticulo tantundem sumere: eò fit,
Plenior, vt si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul auulsos ferat Aufidus acer.
At; qui tantulo eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in vndis
At bona pars hominum decepta cupidine falsò,

Nil

Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? iubeas miserum esse libenter, &c.

Quibuscumque plenam fiduciam, securitatémque parare fas fuit ex societate hominum pari sententiâ affectúque viuentium, ij firmissimo freti pignore, quàm suauissimè inter se vixerunt; ac plenissimâ necessitudine iuncti, præoptauere sine lamentis, pro illo, qui foret ad mortem destinatus, mortem subire.

ṽ. 28. Ὅθι τὴν δύναμιν ἴσχον. Vltima hæc est Sententiarum Ratarum, in qua legò imprimis ṽ. 29. ὁμονοῦντων, pro ὁμορούντων, quoniam tametsi vox ὁμορούντων, quemadmodum dictum mox est, subinsinuare valeat, agi heic de finitimis, conterminisve Nationibus; non licuit nihilominùs, vestigiis textus, vtcumque seruatis, ita versare sententiam, vt congruus sensus seu ad vsum, seu ad Epicuri mentem haberetur. Ex voce autem ὁμονοούντων illi substituta, is visus est sensus posse fieri, qui non omninò malè quadratet tum ad superiorem illam, de amicitiæ fructu sententiam, ἡ αὐτὴ γνώμη θαρρεῖν τε ἐποίησεν, &c. tum ad illud, quod Effatorum de Sapiente vltimum fuit, καὶ ὑπὲρ φίλου ποτὲ τεθνήξεσθαι. Ex hoc certè capite est, cur posteà ṽ. 33. reposuerim, ὡς ἀδυράμενοι, &c. ad finem vsque, pro ὡς ἀδύροντο ὡς ἔλεον, (habent MSS. ἀδύραντο ὡς πρὸς ἔλεον. Aldobrand ὡς πρὸς ἔλεον) τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφήν. Quibus ex verbis velle quidpiam congrui sensus exigere, est aquam, quod aiunt, ex pumice postulare. Sed nimirum, cùm tot in textum reliquum irrepserint menda, vt exinde remora passim iniiceretur lectoribus; mirum non est, si hæc sententia, quæ fuit tori non modò vitæ, doctrinæque Epicuri, sed operi etiam Laërtiano quasi coronis imposita, sic deprauata euaserit, vt lectores eâ superatâ, quasi impransi, aut malignè pasti, querulique discederent. Quò magis profectò excusandus videor, si qualemcumque tandem sensum conatus fuerim exprimere; tametsi procul abfuerim, vt sicut in plerisque aliis, sic in isto maximè loco mihi ipsi fecerim satis. Cogitâram quoque ita legere, οὐδ' ἀλγοῦμεν ἀντ' ἀλλήλων δεόντως τελευτήσαντες προκατακρίνειν. *Ne præmori quidem, decorè occumbentes pro se inuicem, neglexerunt:* verùm, cùm sententia videretur clarior; visa est tamen simul à textus vestigiis aliquantò remotior. Vtcumque sit verò, tacendum non est, videri vocem ὁμονοούντων, ac totam interpretationem de fructu amicitiæ
serm. 135. suggeri potuisse vel ex solo illo Chrysostomi loco, qui apud Antonium, & Maximum est, quemque si huc retulero, pretium operæ fortè erit. Is nimirum sic incipit, Οὐδὲν ὁμονοίας ἴσον. *Nihil est concordiæ equiparandum* Sequitur autem, *Videlicet, qui Vnus est, Multiplex redditur in hunc modum. Si vnanimes sint duo, vel decem non iam ampliùs vnus est vnus, sed illorum quisque decuplex euadit, ac vnum in decem, decem in vno deprehendes; inimicósque si habuerint, qui in vnum impetum faciet, perinde erit, ac si in decem faciat hacque ratione opprimatur. Eget ipsorum aliquis, at in egestate non est; quoniam indigentia à maiori parte, quæ abundans est, obfuscatur. Eorum cuilibet viginti sunt manus, ac totidem pedes, & anima decem: neque enim suis solùm membris, sed aliorum etiam, perinde ad omnia vtitur, ac suis. Si verò illi centum fuerint, idem rursùs multiplicando pari proportione contingeet. Potest hoc modo idem simul in Perside, ac Romæ esse; sicque quod non est in natura, in amicitia est facultate. Quòd si etiam mille amicos, aut bis mille habueris, cogita rursus, quò facultas excrescat. Mirabile profectò, vnum efficere primum, & millesimum simul. Præstat exstingui nobis Solem, potiusquàm amicis orbari. Plerique enim, Solis videndi capaces in tenebris sunt; at quibus amici suppetunt, ij ne incidere quidem in calamitatem possunt. Nihil profectò, nihil amicitiâ iucundius est; ecquid enim verus amicus non faciat? ecquam voluptatem non pariat? ecquam vtilitatem non afferat? ecquam securitatem non præstet? Tametsi ingentes thesauros recensueris; nihil tamen, quod sit cum vero amico comparandum, inuenies. Et, vt corpora lucida splendorem emittunt in loca circumstantia; sic ipsi amici, vbi vis loci exstiterint, gratiam effundunt. Prorsus, vt optabilius sit in tenebris degere, quàm in amicorum orbitate esse.* Hactenus ille; & ita quidem, vt videri aliunde possit illustrare eum id voluisse, quod Aristoteles respondit; qui, cùm ex eo quæreretur, quid esset amicus, μία ψυχή, inquit apud lib. 5.
Laërtium, δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα, *Anima vna, quæ in duobus inhabitat corporibus.* Ad alias voces quod attinet, dicas præsertim occasionem ipsius verbi, εἵλοντο (cuius in voce ἔλεον, est aliquod vestigium) fieri potuisse ex pari sententia, quæ apud Sanctum Patrem ita legitur, ὑπὲρ φίλων τῶν ὄντως φίλων πολλοὶ καὶ ζημιωθῆναι Chrysost.
εἵλοντο πολλάκις, *Elegère multi sæpe-numerò pro* hom. 1. in 1.
amicis, qui reuerâ essent amici, mulctam subire. ad Tim.

De re ipsa, nihil adiiciendum; quando exempla protrita sunt, imprimis illorum, qui Patriam, suósque vniuersè conciues ea caritate sunt prosequuti, vt læti, alactésque illorum salutem morte sua redemerint; adeò vt nequicquam proinde non sit, quod Seneca exaggerat; dum, *Vir fortis, & iustus*, inquit, *cùm mortalitatis suæ pretia ante se posuit, libertatem patriæ, salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum, & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere rectè, piéque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur; Dic, Factum tuum matura sequetur obliuio, & parum grata existimatio ciuium: Respondebit tibi: Ista omnia extra opus meum sunt; ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio.* Deinde illorum, qui pro amicis specialibus mori præoptauerunt, & de quibus, non fabulosæ modò, sed veræ quoque historiæ exstant. Tametsi tacendum non est, quod de fabulosis Cicero attingit.

attingit. Siquidem postquam Lælius apud
lib. de amic. ipsum illud præmisit; *Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis, aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus?* tum subdit: *Qui clamores totâ caueâ nuper in hospitis, & amici mei M. Pacuuij nouâ fabulâ: cùm ignorante Rege, vter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, vt pro illo necaretur; Orestes autem, vt erat, Orestem se esse perseueraret; stantes autem plaudebant in re ficta.* Subinde verò exclamat, *Quid arbitramur in vera fuisse facturos?* Vt habeas porrò quid fuissent facturi, intelligi potest ex facto Dionysij, quod Cicero aliàs, dum vetum exemplum commemo-
3. Offic. tat, habet. *Damonem*, inquit, *& Pythiam* (habent Porphyrius, Iamblicus, & Phintiam)
de vit. Pythag. *Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, vt cùm eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinauisset, & is, qui morti addictus esset paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulauisset, vas factus est alter eius sistendi, vt si ille non reuertisset ad diem, moriendum esset ipsi. Qui cùm ad diem se recepisset, admiratus eorum fidem tyrannus, petiuit, vt se in amicitiam tertium adscriberent.* Quæ vberiùs apud eosdem Iamblicum & Porphyrium recitat Aristoxe- in vita Pythag.
nus, tanquam audita ex ore Dionysij, dum è regno pulsus literas Corinthi doceret: memorabiléque est quod subiicitur non potuisse illum vlla ratione impetrare vt tertius in eorum virorum amicitiam adscriberetur. Hoc autem de Damone, & Pythia exemplum subiicio, quòd Manilius quoque videatur ipsum delegisse, vt illi de Oreste, ac Pylade subtexeretur. Videlicet sic primùm habet:

> *Vnus erat Pylades, vnus qui mallet Orestes* lib. 2.
> *Ipse mori. Lis vna fuit per sæcula, mortis*
> *Alter quòd raperet fatum, nō cederet alter.*

Ac subinde in hunc modum pergit:

> *Et duo, qui potuere sequi vix noxia pœnis,*
> *Optauitque reum sponsor non posse reuerti,*
> *Sponsorémque reus timuit, ne solueret ipsum.*

Verumtamē esto heic demum Notarum nostrarum in decimum librum Diogenis Laërtij, qui totus est de Epicuri Vita, Moribus, ac Placitis, modus.

FINIS.

DE
VITA, ET MORIBVS
EPICVRI.

Mea quidem ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.

Itaque non dico, quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse: sed illud dico; malè audit, infamis est; & immeritò: nec hoc scire quisquam potest, nisi interiùs fuerit admissus. Seneca lib. de vita beata, cap. 13.

VIRO ILLVSTRI FRANCISCO LVILLERIO PARISINO, RATIONVM MAGISTRO INTEGERRIMO,

Amico longè optimo,

PETRVS GASSENDVS χαίρειν.

POSTVLAS à me FRANCISCE LVILLERI, Amicorum Suauissime, vt quando heic longiores moras, quam fuerim pollicitus, traho, digeram, mittámque ad te, quos mihi esse de Epicuro commentarios perspectum habes. Quippe licet paria audieris de cæteris Philosophis, cùm sermones aliàs de ipsis in secessu consereremus; meminisse me tamen iubes, vt te præcipuè affecerint, quæ præter tuam exspectationem, de huius Viri continentia, disciplináque edisserui. Scilicet Te candoris plenum, ac mirificè erga omneis bene merenteis animatum, statim ac ille Tibi est visus merito non suo fuisse diffamatus, mirè delectauit eximi eum posse ab iis, quibus est oppressus calumniis; posséque eius non modò vitam ab omni labe repurgari, sed Philosophiam quoque (expunctis, vt circa Aristoteleam, erroribus quibusdam paucis) tum de Natura solertissimè, tum de Moribus sapientissimè Dogmata tradentem ostendi.

Insinuas quoque bene multos, quibuscum rem communicâris, tecum agere, vt à me, quod legere possint, obtineas; vnde & instas, vt saltem ea, quæ spectant ad Vitam, moresque conscribam; cætera enim, quæ ad Doctrinam, Placitáque attineot, longioris operæ cùm sint, patientiùs deinceps exspectatum iri. Itaque, cùm obtendere tenuitatis conscientiam possem, excusaréque, quicquid id est, non esse tanti, vt tanto tuo, eorúmque ardore debeat expeti, ac repertum denique iri exspectatione longè inferius: aggredior tamen, praeferóque ineptus videri, quàm non obsequens Tibi præsertim, cui nihil est, quod abs me negari aut possit, aut debeat. Etenim, Tu sic amas me, vt pectore primùm effuso, profusus deinde sis in cæteris; ac per te non stet, quin fortunis tuis omnibus sic vtar, vt meis. Tu sic agis mecum, vt cùm nihil sit, quod non polliceri tibi de mea qualicumque industria possis; nihil tamen velis vnquam me, nisi reputes me currentem (quod dici solet) incitari, aut aliquid, quod sit communium vtrique studiorum deposci. Videlicet hæc non postrema bonæ meæ sortis pars est, quòd easdem mecum literas literatissimus ipse ames; & huc-vsque ætatis florem, qui ab aliis seu ambitioni, seu auaritiæ, seu nequitiæ datur, gratum habueris sacrare Musis, impenderéque bonis Artibus. Ecquánam proinde ratione non ingratum tibi laborem refugiam, qui gratitudinem testaturus erga Virum mei amantissimum, agnoscam eumdem munusculi mei intelligentissimum futurum? Non pauca sont sanè, quibus ipsemet pro rara illa linguæ Græcæ eruditione feceris lucem; vt proinde sit, cur meum istud opus vel hoc nomine existimes tuum, ac ipso abundè vtaris, fruaris, & quibuscum omnibus voles liberali illa communices manu. Neque verò ego is sum, qui ægrè ducam, aut inuideam, si quicquid id sit, alij nouerint; eùm sit futurum etiam pergratum, si quàm-plurimis innotescat, non quid ego commentus fuerim, sed qualem te Amicum habuerim; &, si fortassis cuipiam contingat, vt

bonæ frugis quid demetat, id non tam mihi, qui laborârim, quàm tibi, qui præscripseris operam, referat acceptum. Vt paucis vota complectar mea:

Virg. in Ceiri.

Qualis Erechtheis Peplus portatur Athenis,
Debita cùm castæ soluuntur vota Mineruæ,
Tardáve confecto redeunt quinquennia lustro:
Tali te vellem, Iuuenum doctissime, ritu
Purpureos inter Soleis, & candida Lunæ
Sidera cæruleis orbem pulsantia bigis,
Naturæ rerum magnis intexere chartis.
Æternum Sophiæ coniunctum carmine nomen
Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.

Cæterùm quoniam fieri potest, vt demirentur aliqui, me, Epicurum dum excuso, tum niti aduersus torrentem receptæ vulgò opinionis, tum opus moliri, quod videri noxium, tanquam & bonis moribus, & Religioni aduersum possit: idcircò necesse est pauca de vtroque hoc capite, iis quæ sum deinceps dicturus, præmittam.

Ac circa prius quidem non video causam subesse, cur valde mouear, quòd vulgari sententiæ repugnare existimer; quando iampridem perspectum est, quàm malus veritatis iudex censeri debeat multitudo. Pendere etenim res debet non profectò ex numero, aut claritate opinantium; sed ex momentis testimoniorum, rationúmque ex quibus valeat (sepositis vulgaribus præiudiciis) diiudicari. Sanè verò, si ita bene ageretur cum rebus humanis, vt ea, quæ optima sunt, probarentur à plurimis, ipse me quoque eò deuouerem, quò plurimi confluerent: sed nempe præeuntium exemplo, potiusquàm ratione maxima pars abripitur; & rarissimi semper sunt, qui pedem sistant, vt expendant, an quò itur, pergendum sit. Ac non contendo quidem propterea Epicurum aut nihil peccasse, aut vnum inuenisse verum, vt est à quibusdam illius Sectatoribus iactatum; innuo dumtaxat ipsum iniuriâ fabulam vulgò fieri, quòd Sectatores aliarum partium, vt olim inuidiâ, & authoritate, ita iam despectu, & multitudine illum obruant. Quid enim, si causâ pleniùs cognitâ, eâ fuisse probetur vitæ innocentiâ, puritate, austeritate, quâ Philosophorum alius nemo fuerit? si eâ ingenij perspicaciâ, iudiciíque maturitate, quâ non facilè cæteris concedat? Sed nimirùm ita-ne sit, non ex ipsa fronte iudicandum est, sed penetrandum interiùs, vt vel ipse Seneca monet. Nam aliæ quidem factiones sunt, quæ Sectatorum vigent frequentia; cùm institutum eius squalore præ solitudine obducatur: verùm non ideò minùs tentandum, an non herbescens semita, potiusquàm lata, tritáque via ad Veritatem mortalibus tantoperè inuiam deducat; non minùs fodiendum, atque explorandum, an non ex neglecto, & sterili monte eruatur aurum, quicum non valeant occurrentes passim lapides conferri.

Addo, me eum sanè non esse, quem hominum vulgariter sentientium turbam commouere, & quasi crabrones excitare iuuet; sed eum esse nihilominus, quem humanitatis officia delectent; cùm non indignè ferre non possim opprimi à turba quem Virum esse reputem innocentem, & suaue habeam, si quas illi, tenueis licet, suppetias feram. Nam, si persuasus quidem forem fuisse Epicurum luxui deditum, ac sese proluisse obscœnis voluptatibus, vt Sardanapalum, Heliogabalum, ac simileis pesteis generis humani; tum sanè diris eum deuouerem, ac faces, & saxa cum tota factione non postremus coniicerem: at dum mihi videor eum agnoscere, quo temperantiùs vixerit nemo; piget, imò pudet omninò, dilacerari ipsum ab iis, qui simulantes Curios, viuunt interim Bacchanalia, & ab illius moderatione prolixissimis absunt interuallis. Quinetiam, cùm in ipsa turba aliqui haud-dubiè sint adeò ingenui, vt abrepti solo vulgaris persuasionis impetu, malè afficiantur, quòd existiment virum perditum fuisse Epicurum, secus comparandi, si constiterit frugi adeò eum exstitisse, vt non immeritò proponi in exemplum Virtutis posset; idcircò delectat me quoque vel in horum gratiam ea congerere, quibus, nisi prosùs flectantur, saltem moueantur, vt esse sibi assensum continendum putent.

Heinc patet penè quid sit dicendum de posteriore capite. Quippe non posset

me

me id quidem non grauissimè permouere; si nempe, cùm mihi nihil sit antiquius, quàm vt pro virium modulo prodesse quam-plurimis velim, ex meis tamen conatulis quempiam aliquid detrimenti percepturum subodorarer. Attamen est, quod longè melius de meo affectu ominer, quàm vt tale quid extimescam. Nam quod ad bonos attinet mores, euincam facilè, opinor, id, quod insinuatum mox est, Epicurum putà maximè & sobrium, & continentem exstitisse, ac Sectam nullam Philosophorum illius Sectâ fuisse sanctiorem: cùm circa id quidem quod de Voluptate potissimùm obiicitur, haud difficile declaratu sit, quàm immeritò optima vt vita, ita & sententia pessimam subierit interpretationem. Id si minùs præstitero, vt mihi nimium de me non spondeo, at dabo saltem operam, vt Virtus pretium semper obtineat, nullúmque voluptatis genus, nisi honestum defendatur. In id enim semper incumbam, vt innuam quid verisimilius ex Epicuri mente appareat: si fortè verò id non ferendum, vel minùs probandum videatur; ipse primus exautorabo, & censurà omnium seuerissima, nigrum quasi *theta* præfigam.

Quòd ad Dogmata verò Religionis, non ibo quidem inficias, quin, vt insinuatum iam est, Placita Epicuri quædam è diametro cum illis stent, vt quæ sunt præsertim circa Prouidentiam, Animorúmque immortalitatem. Sed primùm quis Philosophorum potest hac labe esse immunis? Nihil de Platone, & cæteris dico; de vno Aristotele loquor, quem nemo nescit exosum fuisse priscis Ecclesiæ Patribus, ob eosdem, pluresque errores. Quòd si non obstant illi tamen, quò minùs libri Aristotelei etiam publicè prælegantur: quid est, cur non saltem priuatim hominum manibus terantur quæ ex Epicuro supersunt: licet aliquoties (quæ mentis humanæ extra Fidem Sacram vagantis imbecillitas, & caligo est) fuerit in easdem cum cæteris impietatis species prolapsus? Indignum profectò ob aliqua mala, tam multa bona expungere, ac rosetum exscindere, quod spinas rosis intextas ferat. Sapientiùs illi Sanctorum Patrum, qui hac occasione censuerunt id agendum, quod Deus olim circa mulierem captiuam iussit, quam habere quis in vxorem vellet: nimirùm, vt prauis opinionibus, quasi capillis, vnguibus, captiuitatísque vestibus detractis, id, quod doctrinæ sanioris est, vt non inuenustum corpus, retineatur. Deinde, ea mihi mens est, vt quoties non modò ad grauiora illa capita peruenero: sed etiam quoties quidpiam occurret, quod videri possit vel quam-minimùm Fidei Sacræ dissentaneum, in Epicurum neruos contendam, ac eius sententiam quam-maximo semper rationis vigore potero, conuellam. Nam licet confectâ vitæ Apologiâ, doctrinæ quoque explicationem aggressurus subinde sim; non propterea tamen illi nomen do, neque Placitorum ipsius vadem me, aut sponsorem præsto. Quin-etiam, vt in aliis rebus rationem solam audio, neque, nisi illam admittat, magis me mouet Epicurus, quàm quivis alius Philosophorum (& nosti certè, vt alioquin ex æquo affectus erga omneis sim, omnibúsque honorem habeam, ac solùm veritatis studio, exercendique animi gratiâ nunc in huius, nunc in illius cognoscendis Placitis non-nihil studiosiùs incumbam) sic in Religione Maiores, hoc est Ecclesiam Catholicam, Apostolicam, & Romanam sequor, cuius hactenus Decreta defendi, ac porrò defendam, nec me ab ea vllius vnquam docti, aut indocti separabit oratio.

Iam, vt de Vita, Moribúsque Epicuri dicere incipiam; partiri posse rem totam videor in libros, libellósve octo. Primus scilicet, ac secundus nudam continebunt historiam vitæ, mortísque Epicuri: ac simul breuem nomenclaturam tum editorum ab eo librorum: tum familiarium, quibus connixit; tum successorum, quos habuit. Et quia deinceps de Moribus, circa quos infamia est illi quæsita, differendum erit; ideò adhibebitur tertius, qui occasionem, authorésque huiusce infamiæ vniuersè aperiat. Quartus subinde impietatem ipsi circa mores obiectam depellet. Quintus obiectam malignitatem, sextus obiectum gulæ vitium: septimus obiectam Venerem: octauus tandem obiectum odium Liberalium Disciplinarum. Etenim hæc sunt capita præcipua totius, quæ in Epicurum instituitur, criminationis. Nihil interim necesse est Epicurum hunc, de quo agitur, à cæteris discernere, qui nomine eodem fuisse perhibentur. Nam Laërtius quidem treis alios prætereà commemorat, Epicurum

Leontei, & Themistæ filium; Epicurum Magnesium; Epicurum ὁπλομάχον; quibus adiici potest alius Metrodori filius, de quo noster in Testamento. Memorat etiam Thucydides Epicurum Pachetis patrem; & Plutarchus alium Demophili socium: ac rursùs Galenus alium, cuius Emplastrum viride multa promittens refert. Verùm nos heic de Epicuro Philosopho illo satis cognito sermonem instituimus. Habes ipse iam penes Te duplicem illius effigiem; alteram ex gemma expressam, quam dum Louanio facerem iter, communicauit mecum vir ille eximius Erycius Puteanus, quámque etiam suis in Epistolis cum hoc Eulogio euulgauit: *Intuere, mi Amice, & in lineis istis spirantem adhuc mentem magni Viri. Epicurus est; sic oculos, sic ora ferebat: Intuere imaginem dignam istis lineis, istis manibus, & porrò oculis omnium.* Alteram ex statua, quæ Romæ ad ingressum est interioris Palatij Ludouisianorum Hortorum, quam ad me misit Naudæus noster, vsus operâ Henrici Hovvenij in eadem familia Cardinalitia Pictoris. Tu huc inserito vtram voles; quando & non malè altera, vt vides, refert alteram: & memini vtramque congruere cum alia apud Virum Nobilem Gasparem Monconisium Lierguium, Proprætorem Lugdunensem exstante, necnon cum illa ex gypso, quam Burdelotius noster, (nunc Macensis Abbas) nobis ex Suecia rediens nuper attulit, expressam ex statua, in amplissimo Cimeliarchio Christinæ Reginæ Serenissimæ asseruata (apertis nisi quòd labiis edentatus appareat) quæ penes est Illustrem Mon-morium Libellorum Supplicum Regium Magistrum.

Ipse sic de Viro scribere aggredior.

LIBER

DE VITA, ET MORIBVS EPICVRI.

LIBER PRIMVS.

DE ORTV AC SERIE VITÆ EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Epicuri Patria, Parentes, Fratres.

PICVRVS patriâ Samius
lib.10. creditus nonnullis videtur.
Siquidem Timon apud Laër-
tium, vltimum dicit Physi-
corum, qui è Samo prodie-
lib. 1. de themat. rint; & Constantinus Por-
phyrogenneta, illum perinde, ac Pythago-
ram ex Samo oriundum facit. Verùm causa
fuit, quòd pueritiam, primámque adoles-
centiam exegerit Sami cum patre, & fratri-
l.1. de nat. Deor. lib. 13. bus; in eam scilicet pater eius agripeta vene-
rat, vt Ciceronis verbis dicatur. Parem ob
causam apud Strabonem Lampsacenus habi-
tus est; quippe Lampsaci commoratus, &
familiaritate vsus Virorum ibi principum.
loc. cit. Epicurus igitur patriâ Atheniensis fuit, vt
In voce Epicurus Laërtius, Suidas, & alij innumeri scribunt.
lib. 6. Hinc Lucretius ipsius laudes prosequuturus,
sic exorditur:

Prima frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legésque rogârunt,
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cùm genuere Virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondā ex ore profudit.

Cùm populus verè Atheniensis Tribubus
distinctus, effusus esset per τοὺς δήμους, seu af-
finia oppida, ex Theseo vsque facta munici-
pia; Epicurus natus est Gargetti, quod op-
in Lexicis. pidum fuit, vt Phauorinus, & Hesychius ha-
bent, ex Tribu Ægeide; vbi nimirùm The-
in Theseo. seus, ex Plutarcho, Pallantidas Ægeo, sibi-
de vrb. que insidianteis oppresserat; & vbi Eury-
loc. cit. stheus, vt à Stephano narratur, fuerat con-
l.1. & 2. Silu. sepultus. Ea de causa δήμου Γαργήττιος à Laër-
l.15. ep.16. tio dicitur, à Statio Gargetticus author, &
l.4. var. hist.
senex Gargettius; à Cicerone, Æliano, & lib.10.
aliis, simplici adiuncto, Gargettius.

Cæterùm scribit Laërtius, ex Metrodoro
in libro *de Nobilitate*, Epicurum fuisse γένους
τῶν Φιλαϊδῶν, *ex genere Philaïdarum*. Constat
verò Philaidas denominatos à Philæo, alte-
ro illo Aiacis filio, qui habitauit in Melite,
& cuius meminit Plutarchus, adiiciens Pi- in Solone.
sistratum quoque ex Philaidis extitisse. Ex
hoc itaque genere, Epicuri pater, apud Laër- loc. cit.
tium, & alios, fuit Neocles, mater verò Chæ-
restrata. Et frequenter quidem citatur, Græ-
canico more, *Epicurus Neoclis*; interdum ta-
men Neoclides simpliciter appellatur; vt cùm
à Menandro confertur cum Themistocle, in Anthol.
cuius etiam patri fuit Neocles nomen. Præ- l.3.
tereo Epicuri patrem fuisse ex Strabone, lib.14.
vnum ex duobus ciuium millibus, quos
Athenienses κληρούχους in Samum miserunt,
cùm iam antè Pericle, & Sophocle missis,
rebellanteis Samios obsidione graui afflixis-
sent. Omitto fuisse & Ludi-magistrum, quod
præter Strabonem notat Cicero, dum sug-
gillare quasi pergens: *Sed cùm agellus*, inquit, l.1. de nat.
eum non satis aleret, vt opinor, Ludi-magister Deor.
fuit.

Fratres Epicuri duos solùm Suidas memo- In voc. *Epi-*
rat, Neoclem, & Chæredemum: at Laër- *cur.* loc. cit.
tius tertium addit ex Philodemo Epicureo,
Aristobulum scilicet, quem Plutarchus vi- l.2. adu. Col.
detur interdum nominare Agathobulum.
Quâ curâ, ac beneuolentiâ Epicurus fuerit
ipsorum reuerentiam simul, & affectum pro-
meritus, declarat eximiè Plutarchus, dum lib. de amor.
stupore dignum iudicat, quomodo ille sic frat.
animârit, isti affecti sic fuerint. Hos omneis
ante Epicurum diem obiisse vel ex ipsius Te-
stamento intelligi licet; cùm neque illis, ne-
que de illis, vt viuentibus, quicquam man-
det; sed celebrari solùm præcipiat fratrum
diem mensa Posidæone. Et quamuis de Chæ-
redemo nihil certius constet, de Aristobulo
tamen liquet clariùs, ex eo, quod Plutar- l.2. adu. Col.
chus scribit Epicurum totum fuisse in Me-
trodoro,

trodoro, Polyæno, & Aristobulo tum ægrotantibus curandis, tum deflendis mortuis. De Neocle autem apertissimè ex eodem Plutarcho, dum memorat Epicurum voluptate quadam lacrymis permistâ diffusum, ex recordatione verborum extremorum Neoclis. Vt illi grauibus morbis adflicti interierint, à Plutarcho, & Suida satis, supérque exaggeratur.

ibid. | ibid. | loc. cit.

CAPVT II.

Tempus Natale.

NATVA est autem Epicurus, referente Laërtio, ex Apollodoro in Chronicis, Olympiadis CIX. anno III. septima die mensis Gamelionis; quo quidem natali, ex Plinio, fuit Luna XX. Porrò, cùm Hecatombæon (primus nempe mensis) huius anni, incidat in Æstatem anni periodi Iulianæ, quâ iam Chronographi vtuntur, MMMM, CCC, LXXII. constat Gamelionem eiusdem ab Hecatombæone septimum, incidere in principium anni MMMM, CCC, LXXIII. qui inijt ante vulgarem Christi Epochen annis completis CCCXLI. Quoniam verò Ianuario mense, in quem principium Gamelionis cadere deprehenditur, Nouilunium contigit in Horizonte Attico, ex Tabulis cælestium motuum, die IV. manè, (seu, si mavis die III. iuxta Atticos, qui ex Censorino, supputabant dies ab occasu in occasum) ideò, cùm Luna XX. coïncidat diei Ianuarij XXIII. sequetur Epicurum natum die Ianuarij XXIII. nempe, si ponè Cæsaris tempus eandem anni formam esse productam finxerimus. Atque id quidem vetere stylo, iuxta quem etiam fuit eo anno cyclus Solis V. seu literarum Bissextilis anni Dominicalium B, A, vnde & dies Ianuarij vigesimus tertius esse debuit dies Solis, seu Dominicus. At si ad stylum Gregorianum decem diebus maturiorem (quòd is nobis iam vsui sit) componamus negotium, colligemus Epicurum natum die Februarij secunda, existente Dominicâ (literæ nempe Dominicales fuisse debere intelliguntur E, D,) anno ante Christum, seu Æram Christianam CCCXLI. ac proinde ante huius à Christo anni M. DC. XXXIV. Februarium ineuntem, anno completo M. DCCCC. LXXIV. Prætereunda heic aliqua non sunt,

lib. 10. | l. 35. c. 2. | lib. de dinat.

Primò, obseruare Laërtium quo anno natus est Epicurus, Archontem fuisse Sosigenem, húncque ipsum annum fuisse septimum à morte Platonis. Adde & fuisse decimum sextum Alexandri Macedonis; fuit enim ex eodem Laërtio proximus ab eo, quo Aristoteles euocatus est ad ipsum natum iam annos quindecim.

lib. 10. | Lib. 5.

Secundò, excusari vix posse erroris Eusebium, quòd florentem Epicurum faciat Olympiade CXII. quippe eo tempore Epicurus vix pueritiam exegerat, solúmque florere in Lyceo Aristoteles incipiebat, reuersus putà ex Macedoniâ Olympiade præcedente, vti apud Laërtium est.

in Chron. | loc. cit.

Tertiò, ferendum non esse mendum, quod irrepsit in Suidam, imposuitque interpreti eius, dum Epicurum natum facit Olympiade LXXIX. Nihil attinet memorare quantum hoc repugnet non cæteris modò historiis, verùm iis etiam, quæ apud Suidam sequuntur, vt dum Epicuri ætatem productam facit ad tempora vsque Antigoni Gonatæ. Obseruo solùm, cùm pro numero Olympiadum Suidas videatur haud-dubiè posuisse ρθ, quibus notis designaretur Olympias CIX. facilè obliteratam in Exemplaribus caudam τῦ ρ, vt remaneret, quasi ο, sicque ex οθ, significaretur Olympias LXXIX.

in voc. Epic.

Quartò, nihil esse morandum, quòd Chronicon Alexandrinum, Georgius Sincellus & alij, platicè nimis de tempore, quo Epicurus floruerit, loquantur, ac nihil curandas Virorum quorumdam alioquin celebrium hallucinationes; dum Aristippum Epicuro posteriorem faciunt, & quædam similia. Notandum solùm quod B. Hieronymus refert ex Cicerone pro Gallio: memoratur enim Poëta, Epicurum, & Socratem colloquenteis faciens, *quorum ætates*, inquit Cicero, *non annis, sed sæculis scimus esse distinctas*.

de vi. Cler.

Quintò, Epicuri natalem ex Laërtio, Plinióque desumptum argumento esse videri, quòd alia mensium Ciuilium, alia Lunarium principia apud Atticos olim fuerint. Mirum profectò esse videatur, nisi quis putet colligi posse cœpisse mensem Gamelionem ab ipso duntaxat antecedente Plenilunio: cùm si diem Lunæ XIV. primam diem mensis numeraueris, efficiatur, vt XX. Luna septimæ mensis coïncidat. Vt taceam quòd Epicurus visus sit Testamento suo constituere celebrandum natalem suum in Decade prima dierum mensis Gamelionis, quòd ipsorum nempe vno natus esset; ac deinceps etiam aliquid specialius de XX. Luna ordinarit, quòd & ipsa natalis fuisset, vt referemus posteà. Nisi fortè audiendum putes Anonymum illum, qui Epicurum natum scribit Gamelionis εἰκάδι, seu die XX. sed nescio an authoritate præponderare Laërtio debeat. In illo certè plurimos errores, eósque grauissimos vel vnus Meursius animaduertit. Vt omittam Gamelionis εἰκάδα posse fortassis intelligi de Luna XX. intra Gamelionem mensem incidente, ex Cicerone infrà citando: tametsi ista obiter.

CAPVT III.

Vbi Pueritiam, Adolescentiam, Iuuentutem exegerit.

IAM Laërtius ex Heraclide in Sotionis Epitome, refert Coloniâ ab Atheniensibus in Samum deductâ, Epicurum ibi nutritum ad annum vsque ætatis XVIII. quo Athenas venit, Xenocrate in Academia, Aristotele verò in Chalcide commorantibus. Addit Strabo partim Sami, partim Tei educatum pubertatem egisse Athenis, cùm Menander

lib. 10. | lib. 14.

nander Comicus vnà adolesceret. Pergit loc.cit. Laërtius mortuo Alexandro Macedone, & afflictis sub Perdicca Atheniensium rebus, Colophonem ad patrem transiisse, anno videlicet ætatis circiter XVIII. Scribi aliquandiu ibi commoratum, & subiungit posteà ex Apollodoto ab anno ætatis circiter XXXII. ad annum vsque XXXVII. vixisse partim Mitylenæ, partim Lampsaci (quò aliquando cùm pergeret, non sine discrimine nauigauit, vt l.2. adu. Col. apud Plutarchum obseruatum est.) Definit in Epic. Suidas quantum temporis vtrobique manserit, annum putà vnum Mitylenæ, quatuor Lampsaci. Subdit Laërtius rediisse Athenas Archonte Anaxicrate. Quia verò Anaxicrates (successor scilicet Charini, sub quo Se- Epist.18. neca obseruauit datas ad Polyænum ab Epicuro literas) præfuit Olympiadis CXVIII. anno II. ac proinde Epicuri nonnisi XXXVI. necesse est metachronismũ vnius anni heic fieri.

Huc vsque porrò est locorum, temporúmque series, quibus Epicurus pueritiam, adolescentiam, ac iuuentutem exegit, partim addiscens, partim docens, priusquàm pede Athenis fixo suam Sectam instituerer.

CAPVT IV.

Quos Præceptores audierit.

VT aliquid verò dicamus de Magistris, lib.10. quos habuit; legimus ecce apud Laërtium traditum ab aliquibus Epicurum auditorem fuisse Pamphili Platonici; quod Suidas quoque asseuerat. Cicero etiam memo- in Epic. lib. 1. de nat. deor. rat Epicurum ipsum referentem illum à se Sami auditum, quamuis doctrinam ipsius mirificè contemneret. Idem iidem: ac præterea lib.1.Strom. Clemẽs Alexandrinus, & alij tradũt de Nau- loc.cit. siphane Pythagoreo Pyrrhonis auditore, quanquam Sextus Empiricus scribit inficiari lib.1.adu. Math. ipsum, quòd Nausiphanis discipulus exstiterit. Quin Apollodorus in Chronicis tradidit quidem Epicurum audiuisse Lysiphanem, & loc.cit. Praxiphanem; verùm *hoc*, inquit Laërtius, *non asserit ipse in sua ad Eurydicum epistola.* Xenocratem quidem audire potuit, & *sunt*, l.1. de nat. Deor. inquit Cicero, *qui putent audiuisse*, (vt Demetrius Magnesius apud Laërtium) *ipse Epicurus non vult.* Diceretur de Democrate, cum quo Plutarchus Epicurum contendisse no- l.1. adu. Col. tat περὶ συλλαβῶν, καὶ κεραιῶν, *de syllabis, & apicibus*; nisi suspicarer mendosè Democratem legi pro Democrito, vel ex eo, quòd subiicit Plutarchus Epicurum decreta omnia fuisse ab illo suffuratum; quæ est circa Democritum celebris facta obiectio, vt infrà memorabitur. Dicerem & de Metrodoro, quem Isag. in Arat. phæn. cap. 5. Ecl. phys. cap. 2. Achilles Tatius διδάσκαλον *Magistrum*, Stobæus καθηγητὴν, Interpres *doctorem* Epicuri vocat; suspicarérque illum esse posse, quem Diogeni Cynico Solinus facit contemporaneum; nisi opinio illi attributa de Mundorum infinitate, déque Atomis, argueret Metrodorum Chium Democriti discipulum, quem Epicurus non voce *doctorem*, sed scripto *doctorem* habere potuerit.

Quo modo etiã accipiendum, quod Lucianus iocatur fuisse Epicurũ Democriti discipulum, dum discipulum etiã facit Aristippi, ob opinionem de Voluptate, quam tamen fuisse longè diuersam vtrique probatam, suo loco constabit. Vtcumque se res habeat, ex iis, quæ deducta sunt, Cicero, Plutarchus, Empiri- locis citatis. cus, alij, scribunt Epicurum solitum gloriari, quòd Magistrum habuerit nullum, sed αὐτοδίδακτος exsistens, suopte ingenio, ac industriâ Philosophus euaserit. Etsi verò illi videantur non sine probro id memorare, facilè tamen concedi debet illum marte suo adinuenisse plurima; cùm & hæc ipsa illi fuerit extrema consolatio, & tot libros conscripserit propriis solùm dictis refertos, vt referemus paulò pòst. Certè Athenæus egre- apud Laert. lib.10. giam illius sententiam Epigrammate complexus, sic concludit, quasi Epicurus, non aliunde edoctus illam, quàm à Musis, aut Apolline fuerit. Quo etiam Lucretianæ illæ commendationes faciunt:

Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit.
Et, *Virtutem irritât animi, confringere vt arcta*
Naturæ primus portarum claustra cupiret,

& consimiles aliàs referendæ. Hic noto, si quis requisierit quemnam saltem ex antiquis Epicurus magni fecerit, respondere Laër- loc.cit. tium, illum, Diocle authore, fuisse maximè amplexatum Anaxagoram (etsi in aliquibus illi contradixerit,) atque etiam Archelaum, qui fuerat Socratis Magister. Dicetur posteà de Democrito: adiicio solùm Epicurum cùm admiraretur Pyrrhonis consuetudinem, quæsiuisse de illo assiduè ex ipsius auditore Nau- lib.9. siphane, vt Laërtius habet in Pyrrhonis vita.

CAPVT V.

Quando, & quâ occasione ad Philosophiam se contulerit, Sectámque instituerit.

SCRIPTVM porrò Suidas reliquit cœ- in Epic. lib.10. pisse illum Philosophiæ dare operam anno ætatis XII. Idem etiam alij, referente Laërtio, scripserunt, dum vitam eius scribe- ibid. rent. Verùm ipsemet Epicurus apud eundem Laërtium testis est, non attigisse se Philosophiam, nisi anno XIV. ἐφάψασθαι τῆς φιλοσοφίας ἔτη γεγονὼς τέτταρα καὶ δέκα. Tradidit verò Hermippus, ex eodem Laërtio, illum, cùm ibid. fortè incidisset in libros Democriti, ad Philosophiam se applicuisse. Sed & scribit Laërtius ex Apollodoro Epicureo in primo de vita Epicuri, ad Philosophiam illum accessisse, Sophistas damnantem, & Grammaticos, postquàm ipsi non poterant quid apud Hesiodum *Chaos* diceretur, interpretari. Verùm, quia Sextus Empiricus hanc occasionem l.2. adu. phys. philosophandi luculentiùs edisserit, non pigebit ipsius verba in hunc locum transcribere. Itaque, postquàm proposuit difficultatem circa illa Hesiodi carmina,

Hrτ

> Ἤτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ᾽, αὐτὰρ ἔπειτα
> Γαῖ᾽ εὐρύστερνος πάντων ἕδος, &c.
> *Exortum primum Chaos est, dein pectore lata*
> *Tellus, cunctorum ſedes,*

ſubiicit: *Et hanc nonnulli cauſam fuiſſe Epicuro dicunt ſubitanei ad philoſophandam inſtinctus. Prorſùs enim adoleſcentulus cum eſſet, rogauit Grammaticum, illud ſibi prælegentem, Exortum primùm Chaos eſt,* ἐκ τίνος τὸ Χάος ἐγένετο, εἴπερ πρῶτον ἐγένετο; *Ex quonam Chaos exortum eſſet, ſiquidem primum exortum erat? Dicente illo, talia docere, non eſſe ſui muneris, ſed illorum eſſe, qui vocarentur Philoſophi,* λέγων, ἔφησεν ὁ Ἐπίκουρος, ἐπ᾽ ἐκείνους μοι βαδιστέον, εἴπερ αὐτοὶ τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἴσασιν, *Igitur, inquit Epicurus, ad illos mihi accedendum eſt, quando ipſi ſunt, qui rerum veritatem perſpectam habent.* [lib. 10. cap. 9.] Simile quidpiam narrat Agellius ſibi contigiſſe, dum rogatus Grammaticus quid verba hæc Enniana eſſent, EX IVRE MANV CONSERTVM: *Aut erras, inquit, adoleſcens, aut ludis. Rem enim doceo Grammaticam, non Ius reſpondeo.* Sed ad Epicurum. Omitto hoc primùm, quod nonnulli dicunt, fuiſſe illum *Ludi-magiſtrum*, γραμματοδιδάσκαλον, & priuſquam quidem ſe ad Philoſophiam conferret, ex Hermippo apud Laërtium. [loc. cit. ibid.] Prætereo etiam quòd infeſti erga illum Stoici, apud eundem, ipſi exprobrârunt exiguâ quadam, & inuidioſâ mercede literas cum patre docuiſſe, cum matre verò καθαρμοὺς, *preculas luſtraleis* legiſſe, circumeundo ædiculas. Hoc obſeruo: poſtquàm Philoſophiam attigit, cœpiſſe illum Scholæ præeſſe [ibid.] annos natum XXXII. vt Laërtius memorat; idque primùm Mitylenæ, ac deinde Lampſaci: vt vel ex iis, quæ ſunt ea Suida relata, intelligitur. Quanquam ex Colophone vſque [ibid.] diſcipulos coëgerat, vt idem quoque Laërtius habet.

Verùm poſtquàm eſt Athenas reuerſus anno ſeu XXXVI. ſeu XXXVII. primùm quidem *ad aliquod tempus in congreſſu cum cæteris*, in- [lib. 10.] quit Laërtius, *eſt philoſophatus; at priuatim deinde Sectam à ſe vocatam conſtituit*: Videlicet Democriti admiratus primùm doctrinam, Democriteum ſe profeſſus eſt, quemadmo- [l. 1. adu. Col.] dum Plutarchos refert: Quia verò plurima deinceps vel immutauit, vel de ſuo adiecit, idcircò is fuit, à quo Sectatores *Epicurei* nominarentur.

Quædam heic dicenda de Secta hac forent; vt ſcilicet propago fuerit appellatæ Italicæ, quæ à Pythagora originem ducens, per Xenophanem, ac Parmenidem, ad Zenonem peruenerit Eleaticæ Sectæ authorem, ac deinceps per Leucippum, & Democritum, interceptóſque alios (etiam Pyrrhonem Scepticæ authorem) ad Epicurum fuerit deducta: Vt item varia Placita, quibus à Sectis cæteris diſcerneretur habuerit, ac fusè adeò diſſeruerit de rebus attinentibus ad omneis Philoſophiæ parteis: Verùm quia res ad Philoſophiam, ipſámque adeò doctrinam ſpectat, ideò prætertenda hoc loco non eſt.

CAPVT VI.

Vbi Scholam habuerit.

CÆTERVM cùm alij principes Sectarum quædam Athenis loca delegiſſent, vt Academiam, Lyceum, & alia; coëmit ipſe Hortum peramœnum, comparauitque pretio minarum LXXX. (ſeu aureorum Solatorum, quingentorum ſeptuaginta trium, quales nobis vſui ſunt) ibique cum ſuis familiaribus, diſcipuliſque, & vixit, & philoſophatus eſt. Ita Laërtius, præ cæteris, ex ci- [loc. cit.] tato Apollodoro. Scribit autem Plinius *Epi-* [lib. 19. c. 4.] *curum primum hoc inſtituiſſe Athenis, agrorum, villarúmque delicias, nomine Hortorum in ipſa vrbe poſſidere; cùm vſque ad eum mos non fuiſſet in oppidis habitari rura.* Ex quo fit anſa ſuſpicandi hunc locum fuiſſe τὸ χωρίον *eam regiunculam*, quam Pauſanias adhuc tempori- [lib. 1. ſeu in Attic.] bus ſuis appellatam memorat *Hortos*; adiiciens in ea exſtitiſſe ſtatuam Veneris, Alcamenis opus, inter cætera, quæ Athenis celebrarentur, ſpectatu dignum (quod vel ex Luciano colligere licet) ipsíque adiacuiſſe [In imag.] templum Veneris, cum ſtatua Veneris cæleſtis. Taceo exinde Hortum perſæpe multitudinis numero efferri; vt videre licet apud Ciceronem, Iuuenalem, & alios. Interdum [l. 2. ad Att. ep. 24.] verò etiam cum diminutione, vt cùm à Vir- [Sat. 14.] gilio appellatur *Hortulus*. Quomodocunque autem vſurpetur, accipi ſolet pro ipſa Secta, ſeu Doctrina, quæ ab Epicuro. Sectatoribúſque in illo tradita eſt. Vnde & Epicurei dicuntur eiſe, exempli gratiâ, ab Empirico, οἱ ἀπὸ τῶν κήπων, *ex Hortis Philoſophi*: (ſicuti οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς intelliguntur Stoici) & nominatim Apollodorus, quòd *princeps Hortorum* ſuo tempore haberetur, κηποτύραννος dictus eſt, vt à Laërtio perhibetur. Obſerua obiter emendari heinc poſſe diſtichon illud Petroniani Epigrammatis vltimum, quod ex antiqua editione in hunc modum legitur,

> *Ipſe pater veri doctus Epicurus in arte*
> *Iuſſit, & hoc vitam dixit habere τέλος.*

Id ſic eruditos exércet, vt alij legendum cenſeant, *doctus Epicurus in arce*, alij *doctrina Epicurus in arce*: alij, *doctus Epicurus amare*; alij, *doctus Epicurus amare iuſſit, & hanc vitam dixit habere Deos.* Enimverò, quod ſpectat quidem ad carmen Pentametrum, nihil immutandum videtur; cùm celebre ſit Epicuri Dogma τὴν ἡδονὴν εἶναι τέλος τοῦ μακαρίως ζῆν, *Eſſe voluptatem beatæ vitæ finem*; & dici aliunde non poſſit, quis vnquam, etiam obtrectatorum Epicuro tribuerit, vt exiſtimârit eſſe apud Deos illam ſeu vitam, ſeu voluptatem, qua de illeic agitur. Quod attinet verò ad Hexametrum, planum videtur ſic legere,

> *Ipſe pater veri doctis Epicurus in Hortis,*

quippe immutatio non magna, *doctis* pro *doctus*; *hortis* pro *arte*; & res aliunde non modò quadrat cum eo, quod in Hortis Epicurus docuit; ſed etiam penè indicatur illo Propertij Diſticho, [Elig. 21. ed Cinth.]

> *Illic aut ſtudiis animum emendare Platonis*
> *Incipiam;*

Incipiam; aut Hortis docte Epicure tuis. quippe *doctis hortis* pro *docto Epicuro* Metonimicôs, appellatis; eo modo, quo idem Propertius Elegiam sic inchoat,

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Præter porrò Hortum, Hortósve, qui cum adiunctis ædibus ciuitati adiacebant, fuit Epicuro domus, ad quam aliquando cum discipulis, amicísque diuerteret, sita in Melite; quod oppidum fuit Cecropiæ Tribus ex Suida; inhabitatum à Philæo, maiorum Epicuri vno, vt suprà memorauimus, habénsque celeberrimum, ex Phauorino, Herculis templum. (Stephanus certè vt Insulam, sic aliam ab hac intellexisse vrbem videtur, cùm & Tribus Oeneidis, & Carthaginiensium Coloniam describit) In hanc Epicurus interdum cum discipulis secedebat; ipsámque deinde, testamento suo reliquit Sectatoribus, vt recitabimus posteà. in Lexic. in Lex. lib. de vrb.

Heic aduerte locum illum epistolæ XIX, libri V. ad Atticum, qui hactenus torsit erudita ingenia, non incommodè explicari. Locus sic vulgò legitur: *Etiam, atque etiam vale. De Patrone, & tuis condiscipulis, quæ de Tarentinis in militia laborasti, ea tibi grata esse gaudeo.* Vtcumque verò aliqui legant, *vale die Patroni, &c.* nemo tamen dicere potest qui sint illi *Tarentini*, quæ illa *militia*, quid illud quod Cicero *laborauit*: siue egit. Itaque nobis videtur non *in militia* legendum, sed *in Melite*, & pro *Tarentinis* reponendam vocem *Parietinis*, cuius Cicero aliàs meminit; sicque sensum planum futurum. Sciendum nimirum ædeis illas, quas in Melite Epicurus habuit, parietinas iam fuisse factas Ciceronis temporibus. Cùm verò illas C. Memmius exædificandas decreto Areopagi obtinuisset, Patro, aliíque Epicurei id ægrè ferentes, popoſcere ex Cicerone literas ad Memmium, quibus illum hortaretur, vt à cœpto desisteret. Cicero ergo ad Memmium scripsit, illúmque enixè rogauit, vt vel ipsius Attici causâ, parietinas illas Patroni, ceterísque concederet. Extat hac de re Epistola prima libro familiarium XIII eiúsque exemplum ad Atticum missum constat ex Epistola XI. libri ad Atticum V. cùm autem & res successisset, & Atticus id gratum habuisset (nempe & ipse Epicureus, adeò vt Patro, aliíque haberentur eius condiscipuli) tum sequente epistolâ XIX, Cicero postquam vale dixit, quasi postscripto, apposuit: *De Patrone, & tuis condiscipulis* (supple, quod testabat dicendum, seu quod oblitus fuerat: *) quæ de Parietinis in Melite* (nimirū sitis) *laboraui, ea tibi grata esse gaudeo.*

CAPVT VII.

Vt Amicis, & illis quidem quàm numerosis conuixerit.

AD Epicurum ipsum vt redeam, is, ex quo Athenas rediit, Archonte Anaxicrate, solùm bis, aut ter in Ioniam ad inuisendum Amicos excurrit; ac reliquam porrò ætatem, eámque cælibem exegit Athenis; neque patriam vnquam deserere voluit, quantumvis eâ temporibus difficillimis vrgeretur, vti à Laërtio adnotatum est. Difficillima autem illa tempora videntur potissimum fuisse, quibus Demetrius obsedit Athenas, circa annum Epicuri XLIV. quanta tum fames ciuitatem oppresserit, describit Plutarchus. Memoriâ verò dignum est, quòd enarratâ digladiatione circa præoccupandum murem, qui fuerat mortuus è tecto delapsus, inter patrem quendam, & ipsius filium, subdit: *Ferunt etiam Epicurum Philosophum familiaris suos sustentasse, partitum cum ipsis ad numerum fabas.* Vixit itaque Epicurus reliquo tempore Athenis in tot amicorum, discipulorúmque consuetudine, & institutione, vt ciuitates integræ iis capiendis impares essent: quæ sunt verba Laërtij. Scilicet non ex Græcia modò, sed vndique, vt ille habet ex Apollodoro, ad illum confluebant, simúlque cum illo in Horto viuebant. Intellige verò præsertim ex Asia, ac nominatim Lampsaco, atque etiam ex Ægypto, vt vel ex vno Plutarchi loco facile est colligere. De victus continentia, frugalitatéque inferiùs dicendum. De conuictu cum amicis notari id potest, quod ex Diocle apud Laërtium, aliísque intelligitur; Epicurum nempe, non vt Pythagoram amicorum omnia communia dicentem, bona in commune conferri voluisse; quippe id esse diffidentium, atque idcirco non amicorum; sed ab vnoquoque, si quid opus foret, hilariter suppeditari. Innotescet res ex infrà dicendis. Reticendus heic interim non est egregius Ciceronis locus: *Neque vero*, inquit, *Epicurus amicitias oratione solum, sed multò magis vitâ, & factis, & moribus comprobauit. Quod quàm magnum sit, ficta veterum fabula declarant; in quibus tā multis tāmque variis ab vltima antiquitate repetitis, tria vix amicorū paria reperiuntur, vt ad Orestem peruenias, profectus à Theseo. At verò Epicurus vnâ in domo, & eâ quidem angustâ, quàm magnos, quantáque amoris conspiratione consentienteis tenuit amicorum greges? quod fit etiamnum ab Epicureis.* Hæc Cicero. Addo cùm inter varios amicos Polystratus etiam à Laërtio commemoretur, atque is ille esse videatur, de quo Valerius Maximus, simúlque de Hippoclide altero Epicureo, mirabile aliquid narrat, idcircò verba Valerij meritò heic attextum iri; ac præsertim cùm exinde illustrari valeat, quod refertur posteà ex Epicuri testamento, de communicatis Sectatorum bonis. Ea sunt: *Hoc loco aptè referantur Polystratus, & Hippoclides Philosophi, eodem die nati, eiusdem præceptoris Epicuri Sectam secuti, patrimonij etiam possidendi, alendæque Scholæ communione coniuncti, eodémque momento temporis vltimâ senectute exstincti. Tam æqualem fortunæ pariter, atque amicitiæ societatem, quis non ipsius cælestis Concordiæ sinu genitam, nutritam, atque finitam putet?* Sic ille. lib. 10. in Dem. loc. cit. de occ. viu. lib. 1. de fin. loc. cit. lib. 1. cap. 8.

CAPVT VIII.

Qui præcipui illi amici, siue familiares, discipulique exstiterint.

VERVM vt elenchum heic interseramus eorum, qui præcipui illius amici, siue familiares, discipulique sunt habiti, prætermittere in primis non decet treis illos Epicuri fratres, quorum initio meminimus, Neoclem, Chæredemum, & Aristobulum. Illi nempe, eius hortatu, philosophati cum ipso sunt, ex Philodemo apud Laërtium. Addit
lib. 10.
Plutarchus arreptam ab ipsis, vt à Numine percitis, *συνενθουσιῶντας*, fratris Philosophiam, cùm videlicet à teneris annis persuasum haberent, ac profiterentur exstitisse neminem
lib. de amor. frat.
Epicuro sapientiorem. Celeberrimus porrò trium fuit Neocles. Is, cùm à puero prædicaret fratrem suum mortalium sapientissimum, adiiciebat, quasi rem miram, matrem suam tot, tantásque continuisse Atomos, ex quarum congressu sapiens gigneretur, vt apud
l. 2. adu. Col.
eundem Plutarchum est. Heinc, quia Neocles non suam, sed fratris Philosophiam amplexatus est, nescio quorsùm aliqui dicant Sectam fraternæ similem, fuisse à Neocle intro-
vt Genebr. lib. 2. chronol.
ductam. Nisi fortè nixi videntur loco illo
in Epic.
Suidæ, quo dicitur Neocles scripsisse de sua Secta: quis tamen non videat intelligi posse scripsisse illum de Secta, quam profiteretur, etsi inductam ab alio; & maximè cùm de hac Neoclidarum Secta altum vbique silentium.

lib. de eo.
Nota obiter dictum illud *λάθε βιώσας, delitesce viuens*, seu *occultus viue*, quod à Plutarcho impugnatur, éstque relatum inter Ada-
Erasm. Chil. 2. Cent. 10. in Neoc.
gia, istius esse Neoclis, vti Suidas citatus docet.

Tribus fratribus subiiciendi sunt tres ij familiares quos ex Epicuri contubernio ma-
Epist. 6.
gnos viros prodiisse apud Senecam legitur.

Metrodorus primus occurrit, ipse enim penè alter Epicurus fuit, vt Cicero loquitur.
lib. 2. de fin.
Lampsacenus autem is fuit, vt Strabo apertè
lib. 13.
declarat. Etsi enim Laërtius videatur Atheniensem dicere, locus est tamen valde mendosus, cùm præsertim constet Atheniensem
loc. cit.
non fuisse ex illa Ciceronis antithesi: *Qui beatior Epicurus, quòd in patria, quàm quod Athenis Metrodorus?* Quia scilicet non erant
lib. 10.
Athenæ Metrodori patria. Laërtij locus ita habet: Μαθητὰς δ᾽ ἔσχε (ὁ Ἐπίκουρος) πολλοὺς μὲν, σφόδρα δ᾽ ἐλλογίμους Μητρόδωρον Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην Λαμψακηνόν, ὃς ἀφ᾽ οὗ τὸν ἄνδρα ἔγνω, οὐκ ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτοῦ, &c. id est; *Discipulos multos ille quidem, admodum verò illustreis habuit Metrodorum Ἀθηναῖον, & Timocratem, & Sanden Lampsacenum, qui ex quo agnouit virum, ab eo non discessit*, &c. Crediderim, quod me attinet voces illas, Ἀθηναῖον, καὶ Τιμοκράτην, καὶ Σάνδην, expungendas ab eo loco esse. Quippe eas si detraxeris, reliqua optimè cohærent; si admiseris, prorsùs dissonant. Metrodorus scilicet fuit, quem verè dicas Λαμψακηνόν, & cui illa omnia, quæ sequuntur, conueniant, non verò Sandes, cuius falsum est (præter cætera) Epicurum in testamento, de quo postea, meminisse. Et quamvis Casaubonus putet Ἀθηναῖον esse posse no-
in not. ad Laërt.
men viri proprium; mirum tamen, quomodo nusquam aliàs tam de Athenæo, quàm de Sande, vt Epicureis aliquid audiatur, cùm heic tamen Laërtius recenseat ἐλλογίμους μαθητάς. His certè detractis tres iidem, putà Metrodorus, Polyænus, Hermachus continua serie describuntur, quos Senecam, vt ἐλλογίμους coniunxisse iam diximus. Quod spectat ad Timocratem, ille obiter, cùm de Metrodoro, vt illius frater posteà memoratur, ac videtur proinde eo loci præter rem interpositus. Quomodo autem voces illæ in textum irrepserint, causam suspicor, quòd fortassis Librarius quispiam adnotasset in margine ea, quæ in textu haberentur, haberi etiam apud Athenæum (authorem deipnosophistarum) is enim habet aliqua, & apud Timocratem, is enim etiam à Laërtio citatur; & apud Sanden nescio quem, (fortè Suidam, aut alium.) Perspectum verò est quàm multa marginibus apposita in textum olim inserta fuerint, ex Librariorum oscitantia.

Metrodorus ergo patriâ Lampsacenus (aliúsque, vt constat, ab illo Anaxagoræ familiari, cuius Laërtius quoque meminit) natus videtur Epicuro annum agente duodecimum. Siquidem cùm ex Laërtio mortuus fuerit anno ætatis LIII. (cohærentia enim verborum, & sensus efficit vt legendum censeam Μητρόδωρον ἄγοντα) eóque septimo ante obitum Epicuri, qui attigit annum septuagesimum secundum, clarum est annum eius natalem debuisse in duodecimum Epicuri incidere. Ex quo porrò tempore Metrodorus Epicurum nouit (potuit hoc autem contingere, cùm ageret annum secundum & vicesimum, Epicuro scilicet Lampsaci degente) nunquam ab eo (quod ex Laërtio cœperamus dicere) discessit, nisi sex menseis, quibus cùm domi abfuisset, ad Epicurum reuersus est. Is & sororem Batidem Idomeneo collocauit, & Leontium concubinam habuit. Liberos suscepit, quos Epicurus in testamento, & in ea Epistola, quam scripsit moriens, commendauit, ac nominatim filium Epicurum nominatum. Vir omninò bonus, & aduersùs molestias, mortemque ipsam intrepidus, vt ipse quoque Epicurus testatus est apud Laërtium. Intercutis morbo
lib. 3. cap. 21.
laborauit: scribit enim Cornelius Celsus illum, cùm hoc morbo tentaretur, neque æquo animo ferret necessariam sitim, vbi diu abstinuerat, bibere solitum, ac deinde euomere. An hoc morbo, an aliò interierit non constat. Quos libros ipsius Laërtius recenset, eiusmodi sunt: Aduersus Medicos, tres. De Sensibus, ad Timocratem. De Magnanimitate. De Epicuri infirmitate. Aduersus Dialecticos. Aduersus Sophistas IX. De itinere ad Sapientiam. De mutatione. De diuitiis. Aduersus Democritum. de Nobilitate. Citat præ-
adu. Col.
tereà Plutarchus libros de Philosophia: de

Poëtis:

Poëtis: aduersus Timarchum. Citat & Cle- [lib.2. strom.] mens Alexandrinus librum, *Quod quæ causa est ex nobis ad felicitatem, maior sit eâ, quæ ex rebus est*. Sed de Metrodoro satis.

Ex aliis duobus alter fuit Polyænus Athenodori filius, ipse quoque Lápsacenus. Is fuit [lib.4. Acad.] magnus Mathematicus, vt Ciceronis verbis vtar; & vt paucis multa complectar, modestus, & amabilis; quod apud Laërtiũ Philode- [lib.10.] mus habet. Alter fuit Hermachus Agemarchi filius Mitylenæus. Paupere patre is natus est; ab initio Rhetoricæ studuit, ac deinceps in Philosophia sic se idoneum præstitit, vt ipsum Epicurus moriens Scholæ suæ præfecerit. Apud Lysiam mortuus est. Multa illius mentio in Epicuri testamento. Quos eius libros memorat, pulcherrimósque dicit Laërtius, hi sunt: Epistolica de Empedocle XXII. De Disciplinis (bene enim, Casaubonus legit non μαθητῶν, sed μαθημάτων) libri duo. Aduersus Platonem. Aduersus Aristotelem.

Attexendi istis sunt Leonteus Lampsacenus, quem vnum ex summis Epicuri disci- [l.1. adu. Col.] pulis Plutarchus appellat, adiiciens hunc ipsum esse, qui ad Lycophronem scripserit honorem haberi Democrito ab Epicuro. Rursùm Colotes, & Idomeneus, ipsi quoque Lampsaceni. Prioris facienda sæpius erit mentio, occasione potissimùm duorum illorum librorum, quos aduersus ipsum Plutar- [lib.6.] chus composuit. Scribit Laërtius alicubi discipulum illius fuisse Menedemum Cynicum, (nisi fortè alius Colotes Lampsacenus fuit) Eiusdémque est locus ille quo apud Macrobium docet non oportuisse Eri fabulam à [lib. 1. in somn.] Platone *confingi, quoniam, nullum figmenti genus Veri professoribus conueniret*. Posteriorem celebrem reddere Epicurus voluit suis literis, vti reipsa reddidit, quemadmodum Seneca [Epist. 21.] demonstrat, *Exemplum enim*, inquit, *Epicuri referam: cùm Idomeneo scriberet, & illum à vita speciosa ad fidelem stabilémque gloriam reuocaret rigidæ tunc potentiæ ministrum & magna tractantem; Si gloriâ, inquit, tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista, quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis literis incidisset? Omneis illos* magistratus, & Satrapas, & Regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit*. [* Megistanas.] Hæc ille. *Atque hi quidem*, inquit Laërtius, *illustres discipuli sunt*.

Adnumerari tamen iis possunt cùm alij, tum maximè duo ex Valerio iam memorati, Polystratus & Hippoclides; potissimùm verò cùm Laërtius connumeret Polystratum, qui Hermacho posteà successit: nisi tamen Polystratus, qui Hippoclidi copulatur, censeri debet alius à successore Hermachi.

Subiungi posset Timocrates Lampsacenus Metrodori frater; sed is videtur defecisse, quòd reprehensiones fraternas non ferret, vt referendum est posteà. Subiiciatur itaque potiùs seruus Epicuri *Mus* quem inter philosophanteis clarissimum, ἐνδοξότατον, [lib.1.c. … a.] euasisse Lërtius testatur, neque Agellius, & [lib.1 Sa… …urn. c.11.] Macrobius obliuioni dant inter eos, qui Philosophi ex seruis non incelebres euaserunt.

Vt prætercam verò Appellem, quem alicubi Plutarchus subsannat, tres heic dicendæ mulieres sunt, ex iis quæ sunt cum Epicuro philosophatæ. Vna est Leontium, quam Philosophiæ sub Epicuro operam dedisse, tum Athenæus recitat, tum ex eo intelligitur, [lib.13.] quòd, Cicerone referente, librum scripserit [lib. de nat. Deor.] aduersus Theophrastum, & sermone quidem scito, Atticóque, vt rursus occurret dicendum inferiùs. Altera est Themista Zoili filia Lampsacena, & memorati Leontei vxor, de qua etiam, præter ea, quæ attingenda inferiùs sunt, Clemens Alexandrinus apertè te- [lib.4. strom.] statur. Tertia Philænis, quam etiam aliqua scripsisse Athenæus indicat, simul innuens [lib.8. & 10.] libros obscœnos, qui illi tribuerentur, suppositos fuisse a Polycrate Sophista, vt fœminam calumniaretur.

Adiiciantur iam Herodotus, ille scilicet, ad quem Epicurus Epitomen paruam Physices, quæ est apud Laërtium, scripsit, & qui inter cætera, ex eodem Laërtio, librum edidit de pubertate Epicuri. Pythocles, ad quem Epicurus scripsit de Rebus sublimibus, quæ apud Laërtium supersunt, & cuius, cùm esset annos duodeviginti natus, indolem in Græcia non haberi parem, Epicurus censuit, vt habet Plutarchus. Menœceus, ad quem Epicurus scripsit Epistolam illam de rebus ad mores pertinentibus, quæ est etiam apud Laërtium, & cuius initium refertur à Clemente Alexandrino. Timocrates Demetrij filius Potamius, simúlque Amynomachus Philocratis filius Batithes, quos ambos Epicurus fecit testamenti sui curatores. Nicanor, cuius studium Epicurus mandat prædictis curatoribus. Eurydicus, vnus ex iis, ad quos, ex Laërtio, Epistolas misit. Dositheus, eiúsque filij Pyrrhon, & Hegesianax, ad quos consolatoriam ob parentem mortuum Epicurus scripsit, vti apud Plutarchum est. Prætereo Polymedem, Antidorum, & alios, posteà, cùm de libris, dicendos.

CAPVT IX.

Quàm multa conscripserit.

NEc verò Epicurus viuâ modo voce discipulos erudiendo tempus contriuit; sed & plurimùm operæ in variis libris conscribendis posuit. Vt factâ autem comparatione ad cæteros Philosophos, quantum in ea re desudâris, intelligas, vnicum iuuat audire Laërtium. Is nimirum in præfatione dum Philosophos comparat: *Multa*, inquit, *Ze-* [lib.1.] *no scripsit, plura Xenophanes, plura Democritus, plura Aristoteles, plura Epicurus, plura Chrysippus*. Quo loco vides Epicurum multitudine scriptorum vni Chrysippo concedere. Ne verò te lateat, vt etiam Chrysippum censeri possit superauisse, citat alio loco Laër- [lib.7.] tius Apollodorum Atheniensem, *qui volens*, inquit, *ostendere ea, quæ essent ab Epicuro proprio Marte scripta, neque aliunde apposita, Chrysippi libros longè superare, ita ad verbũ loquitur*:

si quis enim tollat ex Chrysippi libris quæ aliena adtexta sunt, inanis ipsi charta relinquetur. Hoc autem ne mirum videatur, docet aliàs idem Laërtius, Chrysippum, cùm æmularetur Epicurum in multis scribendis, *parasitum* librorum eius ideò appellatum à Carneade, quod, *si Epicurus quidpiam scriberet* (legendum enim γράψαι, non γράψας) *scribere tantundem ille affectaret. Quare illum, & sæpe eadem, & quicquid occurrebat, scripsisse, idque proinde inemendatum præ festinatione intrusisse, ac tot induxisse testimonia, vt iis solis libri complerentur; quemadmodum etiam inuenire tum apud Zenonem, tum apud Aristotelem licet.* Et hæc de Chrysippo Laërtius; non idem verò de Epicuro. Refert enim eius Cylindros (*volumina*, nempe ἀπὸ τοῦ κυλίνδειν, seu *voluendo* dicta) ad trecentos exstitisse, *in quibus*, inquit, *nullum alienum testimonium exscriptum exstat; sed ipsæmet voces Epicuri sunt.* Quæ memoro, vt videas, cùm Epicurus scripserit tam multa, πολυγραφώτατος, quod ille ait, καὶ πλήθει βιβλίων πάντας ὑπερβαλλόμενος, adeò vt etiam Origenes temeritatem Celsi coarguens, ac veluti rem quampiam factu impossibilem iudicans, id obiecerit, *Nemo nostrûm dicit se nosse quæ Epicuri sunt omnia*; videas, inquam, diuitem venam, quâ ille scaturierit, simúlque, quæ res maximè illum habuerit occupatum.

(lib. 10.; ibid.; Laërt. ibid.; lib. 1. adu. Cels.)

CAPVT X.

Qui libri illius speciatim ab Authoribus memorentur.

OPERÆ-PRETIVM porrò est texere hoc loco quasi Indicem librorum, non profectò omnium, qui conscripti ab illo sunt, sed eorum, quorum vel tituli apud Authores occurrerunt: Tituli, inquam, nam libri ipsi temporum iniuriâ sic interciderunt, vt præter paucula compendia apud Laërtium asseruata, prætérque fragmenta heic, illeic apud varios variè respersa, nihil ex ipsis superstes sit, saltem quod hucvsque nobis innotuerit.

Vt primùm ergo recenseamus quos optimos Laërtius ait, en quâ illi serie habeantur.

Περὶ φύσεως λζ΄. *De Natura* XXXVII. Ij citantur aliquando simpliciter, τὰ περὶ φύσεως, *de Natura*; aliquando cum adiuncto libri ordine, vt cùm inferiùs ab eodem Laërtio citantur libri I. XI. XII. XIV. XV. Facit Galenus & tituli & multitudinis librorum mentionem. (comment. in 1. lib. Hipp. de nat. hum.)

Περὶ ἀτόμων, καὶ κενοῦ, *De Atomis, & Inani.* Ita citari solet hic liber; sed & Cleomedes videtur illum indicare sub nomine *de Rerum omnium principiis*, ἐν τῷ περὶ τῶν ὅλων ἀρχῶν. (lib. 2. cap. 1.)

Περὶ ἔρωτος, *De Amore.*

Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς τοὺς φυσικούς, *Compendium eorum, quæ ad Physicos.* Duplex autem fuit hæc Epitome, μεγάλη, καὶ μικρὰ, *magna, & parua:* Siquidem vtraque citatur deinceps à Laërtio, & parua quidem dicitur, quæ ad Herodotum scripta est.

Πρὸς τοὺς Μεγαρικοὺς διαπορίαι, *Aduersus Megaricos* (seu appellatos Dialecticos) *addubitationes.* Videntur autem hæ Dubitationes attigisse maximè argumenta quædam moralia, vt circa Iustitiam, circa Connubia, &c. cùm hic præsertim liber videatur, quem interdum citant & Laërtius, & Plutarchus τὰς διαπορείας, sine adiuncto πρὸς τοὺς Μεγαρικούς. (l. 1. adu. Col.)

Κύριαι δόξαι, *Ratæ Sententiæ*, vel, vt Cicero vertit, *maximæ ratæ: quia*, inquit, *grauissima sint ad beatè viuendum breuiter enunciata Sententiæ*: appellat alibi *selectas, breueisque Sententias*: appellare Sextus videtur λέξεις φωνὰς; *Dictiones memorabileis.* Ipsas & Laërtius ad calcem apposuit, & Lucianus alicubi perinde commendauit, ac Cicero Crantoris librum, qui est quidem, *non magnus*, inquit, *verùm aureolus, & vt Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus.* Secùs nimirùm sensit, quàm Suidas, qui has sententias appellauit κακὰ γνωρίσματα *scelesta insignia.* (lib. 2. de fin.; l. 1. de nat. Deor.; lib. 1. adu. phys.; in Pseudom.; lib. 4. Acad.)

Περὶ αἱρέσεων, *de Electionibus.* Ita vertendum potiùs duco, quàm de Sectis: quod in hoc libro Epicurus prosequutus non videatur Sectarum historiam, sed moralem institutionem, quæ circa delectum rerum occupetur, vt Laërtius quoque indicat sub finem Epistolæ ad Menœceum. Ne memorem, quod idem docet, genus Ethicum totum esse περὶ αἱρετῶν, καὶ φυγῆς, *de prosequutione, seu electione, & fuga.* Ex quo efficitur, vt citatum vulgò & consequenter librum.

Περὶ φυτῶν *de Plantis*, censuerim potiùs inscribendum, περὶ φευκτῶν, *de Fugiendis*; tum ob titulorum cohærentiam; tum quia Epicurus penè totus in moribus argumenta specialia ex Physica vix attigit, nisi ea conducerent ad hominum animos à vanis terroribus eximendos, cuiusmodi illud *de Plantis* non fuit. Quin-etiam quia in MSS. hic titulus cum superiore copulatur voculâ καὶ, coniicere licet inscriptionem fuisse περὶ αἱρέσεων καὶ περὶ φυγῶν, vel etiam sub vno solùm titulo περὶ αἱρέσεων, καὶ φυγῶν, *de electione & fugâ*, quatenus fieri potuit inscriptio etiam numero multitudinis, ob id, quod postmodùm habetur, *ex voluptate & dolore diiudicari* τὰς αἱρέσεις καὶ φυγάς, *electiones & fugas*, seu *prosequutiones, & declinationes.* Nisi fortè magis arrideat inscriptio περὶ αἱρετῶν, καὶ φευκτῶν, *de Eligendis, & Fugiendis.*

Περὶ τέλους, *de Fine.* Ita hic liber citatur passim, & nominatim à Plutarcho: nec verò alium Cicero videtur intelligere, etsi librum *de Finibus bonorum, & malorum* citat. (l. 2. adu. Col.)

Περὶ κριτηρίου, ἢ κανών, *de Iudicio, seu Regula:* vel, vt Cicero ipse vertit, *de Regula, & Iudicio.* Porrò, si pro iudicio iudicatorium verteris, vim nominis exprimes magis. (lib. 1. de nat. Deor.)

Χαιρέδημος, ἢ περὶ θεῶν, *Charedemus, seu de Diis.* Hic est vnus ex iis libris, quos Epicurus inscripsit seu fratrum, seu amicorum nominibus, vt ne illorum quidem mortuorum nomina ignorarentur: quod obseruatum à Plutarcho est. (lib. de oc. vi.)

Περὶ ὁσιότητος, ἢ Ἡγησιάναξ, *de Sanctitate, seu Hegesianax.* Hic fortassis est, qui apud Plutarchum legitur *Hegetoanax*, is scilicet de cuius morte ab Epicuro ad parêtes scriptû infrà notabimus. (l. 2. adu. Col.)

lib.3.& 9. notabimus. Nisi fortè velis esse illum, qui historias, & Troïca apud Athenæum scripsit; quippe qui fuerit Alexandrinus, cùm Epicurus etiam amicos ex Ægypto habuerit.

Περὶ βίων δ'. *De vitis* IV. perinde est, ac si inscriptio foret, *de vita & moribus.* Neque enim Epicurus complexus his libris videtur insignium quorumdam Virorum historiam, vt à Plutarcho, & Laërtio factum intelligimus, dum ipsorum libri *de vitis* citantur (quod tamen viro erudito, & amico placuit) sed rationes, quibus vitam degere tranquillam liceat; vt vel ex designatione librorum moralium, & locis etiam ab ipso Laërtio citatis, apertè satis colligitur. Videlicet

in Lycurgo. hoc loco βίοι ita accipiuntur, vt apud Plutarchū, dum dicit, διαφορὰν τῶν βίων, καὶ τῶν πολιτειῶν, quod interpres præclarè vertit *discrimen morum, publicorúmque institutorum* Ex his libris citātur posteà à Laërtio primus, & secundus.

Περὶ δικαιοπραγίας, *De iusta actione.*

Νεοκλῆς, πρὸς Θεμίσταν, *Neocles ad Themistam.* Videtur iste Neocles non parens, sed frater fuisse Epicuri: sic enim & aliorum fratrum inscripsit libris nomina.

lib.1.symp. qu.1. lib.5.deip. l.1.adu.Col. Συμπόσιον, *Conuiuium,* Meminerunt huius libri Plutarchus, Athenæus, & alij. Plutarchus porrò meminit quæstionum in eo agitatarum de calefactione vini, de tempore

lib.3.symp. qu.3. concubitus, & Laërtius de difficultatibus circa coniugium, &c.

Εὐρύλοχος πρὸς Μητρόδωρον: *Eurylochus ad Metrodorum.* Crediderim facilè hunc Eurylochum eundem esse ad quem Epicurus scripsisse iam dictus est sub nomine Eurydici; res tamen incerta.

Περὶ τοῦ ὁρᾶν, *de Visione.*

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἀτόμῳ γωνίας, *de Angulo, qui est in Atomo.*

Περὶ ἁφῆς. *de Tactu,* seu Atomorum, opinor,

apud Laërt. tangibilitate. Quippe & Inane appellat Epicurus τὸ ἀναφές, *id quod tangi nequit.*

Περὶ εἱμαρμένης, *De Fato.*

Περὶ παθῶν δόξαι πρὸς Τιμοκράτην; *De Perturbationibus sententia, ad Timocratem.*

Προγνωστικόν, *Præcognitorium,* sic enim liceat vertere: siquidem videtur hoc libro Περὶ τῆς προγνωστικῆς δυνάμεως disputauisse.

Προτρεπτικός, *Exhortatorius,* intellige, *Sermo.* Sic enim, & Isocrati, & Clementi expressè est προτρεπτικὸς λόγος.

Περὶ εἰδώλων, *de simulacris, imaginibus, speciebus, formis, spectris;* sic enim varij variè verterunt, & interpretati sunt, quas vulgò iam vocant intentionaleis species.

Περὶ φαντασίας, *De Imaginatione,* seu impressione eius, quod apparet in facultate cognoscente. Neque enim seu Epicurus, seu plerique alij ex antiquis Philosophis intellexerunt hoc nomine, vt iam ferè fit, ipsam facultatem.

Ἀριστόβουλος, *Aristobulus.* Et hic liber tertij Epicuri fratris nomen præ se fert.

Περὶ Μουσικῆς, *de Musica,* quatenùs nempe ad mores facit, vt colligi posse videtur ex

l.1.adu Col. lib. adu. Math. Plutarcho, & Empirico.

Περὶ δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, *de Iustitia, cæterisque Virtutibus.*

Περὶ δώρων, καὶ χάριτος, *de donis, & gratia.* Huius meminit Empiricus, aliquid ex eo circa Grammaticam citans. lib. adu. Gram.

Πολυμήδης, *Polymedes.* Et hic videtur fuisse Epicuri familiaris, ac discipulus.

Τιμοκράτης γ', *Timocrates,* III. seu is fuerit Metrodori frater, seu testamenti curator, seu alius. Heinc credidissem à Laërtio citari Timocratis (siue à Timocrate conscriptum) librum tertium; nisi ἀντὶ τῆς Τιμοκράτης, legendum suspicatus fuissem Τιμοκράτει, iudicato, purà, libro tertio ab Epicuro ita inscripto. Inspectio textûs argumentum facit.

Μητρόδωρος έ, *Metrodorus V.* Hunc Metrodorum esse, de quo suprà, non videtur posse ambigi. Ex citato porrò apud Laërtium Metrodoro primo, colligi videtur descriptam fuisse ab Epicuro vitæ Metrodori historiam.

Ἀντίδωρος β', *Antidorus II.* Huius Antidori meminit Plutarchus, ac fortè etiam Laërtius in Heraclide, si nihilominùs Antidorum pro Autodoro legeris. l.1.adu.Col. lib 5.

Περὶ νόσων δόξαι, πρὸς Μίθρην. *de Austris sententia, ad Mithren.* Fortassis autem legendus potiùs hic titulus Περὶ νόσων, *De morbis* tum ob pareis causas, quæ dictæ sunt circa titulum Περὶ φυτῶν, tum quia δόξαι illæ non tam videntur fuisse varia placita de speciali vento, quàm morales sententiæ ad asperitatem morborum leniendam. Iam verò videtur hic Mithres Syrius ille fuisse, ad quem aliquando Metrodorus opem laturus accurrit, vti Plutarchus non semel notauit, & quem Laërtius Lysimacho fuisse domus procuratorem dicit, non modò in Epicuro, sed etiam in Theodoro, vbi narrat Mithren Theodoro dixisse: *Videris tu non modo Deos, sed etiam Reges non agnoscere;* Theodorum verò excepisse: *Quomodo non agnoscam Deos, qui te Deorum hostem existimo esse?* adu. Col. lib.10. lib.2.

Καλλιστόλας, *Callistolas.* Et hic etiam Epicuri fuisse familiaris præsumendus est.

Περὶ βασιλείας, *de Regno.* Meminit libri istius Plutarchus. l.1.adu.Col.

Ἀναξιμένης, *Anaximenes.* Fortassis hic fuit Lampsacenus ille, cuius Strabo meminit; & quem indicare videntur tum Plutarchus, tum Laërtius ipse. Etsi enim is fuit vnus ex Alexandri præceptoribus; & illi tamen superuixit (vt cuius gesta descripserit) & ex Suida discipulus fuit Diogenis Cynici, ac proinde illo iunior; cùm Diogenes tamen obierit Epicuro iam agente annum ætatis decimum octauum, initio nempe Olympiadis CXIV. lib.14. in Public. lib.2.

Ἐπιστολαί, *Epistolæ.* Exstant adhuc apud Laërtium Epistolarum eiusmodi quatuor: vna est ad Herodotum, (quam esse iam diximus minorem epitomen, hoc nomine etiam citatam ab Achille Tatio) *de Rebus Naturalibus;* altera ad Pythoclem de Meteoris, *seu sublimibus* (hoc est tam cælestibus, quàm cæteris ad vsque Terram) *rebus;* tertia ad Menœceum *de Moribus;* postrema breuis illa est, quam Epicurus moriens scripsit ad Idomeneum. Præter has autem, innumeras alias conscriptas fuisse ex Plutarcho, Laërtio, & aliis colligimus. Plutarchus enim, exempli causâ, Epistolam ad Anaxarchum citat. in Phæn. Arat. l.1.adu.Col. lib.7.

lib.10. Laërtius epistolam ad Aristobulum: itémque Epistolam πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φίλους *ad Amicos Mitylenæ degenteis.* Et videtur quidem hæc eadem esse cum illa, quam Sextus Empiricus citat πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; verùm pluteis hac inscriptione agnoscit Laërtius iis verbis: ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἐν Μιτυλήνῃ φιλοσόφους; adeò vt aliqua ex illis potuerit esse supposititia. Potuit ex eodem censu esse Epistola illa περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de*
lib.9 in Protag. *variis vitæ institutis*, quam & Laërtius innuit,
lib.8. deipn. & Athenæus ac Eusebius citant. Prætereo
lib.15. de præp. eumdem Athenæum facere mentionem Epistolarum ad Hermachum: & ne plureis consecter, præclarissimæ omnium fuisse videntur
lib.13. deipn. scriptæ ad Idomeneum; quantùm quidem ex Seneca intelligere possumus, qui
in epist. epist.18. præclarum etiam quid citat in Epistolis, quas ad Polyænum scriptas dicit. In iis, quæ ad Idomeneum illa præter cæteras fuit, ex qua Michaël Apostolius refert fragmentum continens originem illius Adagij, Ταῦτά σοι καὶ Πύθια,
cent.16. parœm.95. καὶ Δήλια, *Hæc eadem tibi & Pythia, & Delia:* quod vsurpatur aduersus eos, qui morituri breui putantur; vtcumque Adagium citari ex Menandro Erasmus scribat.

Porrò circa Epistolas adnotari obiter potest fuisse Epicurum iis præmittere solitum ex vocibus salutatoriis, nunc χαίρειν, *gaudere*, nunc εὖ πράττειν *bene agere*; nunc εὖ διάγειν *bene degere*; nunc σπουδαίως ζῆν, *benè viuere*; nunc
lib.10. ὑγιαίνειν, *valere*, siue *sanum esse*. Nam quod apud Laërtium quidem in eius vita legitur, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀντὶ τοῦ χαίρειν, εὖ πράττειν καὶ σπουδαίως ζῆν ἄεσρον, mendi aliquid subesse videtur: deest quippe verbum phrasi necessarium; & tum vox ἄεσρον non videtur ad salutandi ritum spectare, tum voces illæ, ἀντὶ τοῦ, excludunt τὸ χαίρειν ab Epicureo salutandi more: cùm tamen ea vox & præmissa exstet super-
lib.2. de fin. stitibus apud Laërtium Epistolis, & Cicero eandem interpretatus fuisse videatur, cùm Epistolam retulit, quam moriens Epicurus scripsit. Heinc cùm pro duabus iis voculis reposuissem olim, ἐτίθει (vt minor nimirùm esset immutatio, quàm si vocē τῷ ὄντι, aut aliam similem substituissem) id probauit quidem eximius Puteanus, sed ἄεσρον vocem retinendam censuit: Præclarus autem *Menagius*, cùm verbum desideraretur, censuit quidem loco vocis ἄεσρον reponendam vocem ἔγραφεν
lib.3. (alias simili occasione eidem Laërtio vsurpatam) verùm retinendas contendit ipsas voculas ἀντὶ τοῦ, quòd Epicurus minimè vsus ipsa
de lapsu in salut. lib.3. voce χαίρειν videatur, vt quam fuisse Cleonis propriam memoretur tam à Luciano, quàm ab ipso Laërtio. An verò loco vocis ἄεσρον, reponi posset ἀρέσκει, aut etiam ad minimam omnium immutationem, ἤρεσεν, ad significandum placuisse inter salutandum eas voces, τὸ εὖ πράττειν, καὶ σπουδαίως ζῆν; an retineri possent voces, ἀντὶ τοῦ, ad innuendum non vocem χαίρειν repudiatam penitùs fuisse, sed eius vice illas duas fuisse interdum vsurpatas; quasi ni-
loc.cit. mirùm voce ποτὲ *aliquando*, aut desideratâ, aut subintellectâ? Videtur profectò Lucianus id non obscurè suggerere, cùm referendo Epicurum impensè alioquin delectatum τῷ χαίρειν, insinuat eum tamen interdum aliâ, quàm istâ vsum voce; & in Epistolis quidem accuratioribus, grauioribúsve σπουδαιοτέραις (quas quidem fuisse paucas ait) vel cùm ad *amicissimos* πρὸς φιλτάτους scriberet, fuisse præsertim, μάλιστα, ipsâ ὑγιαίνειν, voce vsum. Laërtius verò cùm heic relinquat Epicuro vocem εὖ πράττειν, censeri debet pari iure vocem χαίρειν relinquere; quando attribuens ipsi aliàs vocem εὖ διάγειν, tam facit Platonis proprium τὸ εὖ πράττειν, quam ipsius Cleonis τὸ χαίρειν.

Atque hactenus series est librorum, quam Laërtius contexuit. Aduerte verò cùm statim post vocem illam ἐπιστολαί, sequatur, μίαν δὲ αὐτῶν, &c quasi Laërtius sit adscripturus vnam ex illis epistolis, cùm tamen & adferat treis, & se id statim facturum recipiat; ea de causa non prorsùs malè censuisse Casaubonum reponendum ἐπιτομαί, loco vocis μίαν. Addo autem vocem αὐτῶν non ad solas epistolas videri esse referendam, sed ad libros omneis recitatos, quorum Epitomen tres illæ deinceps integræ afferendæ contineant.

Prꝫter hos porrò omneis libros, citari alios videas tam à Laërtio, quàm ab aliis; quippe ipse Laërtius citârat iam anteà librum Περὶ ῥητορικῆς, *de Rhetorica*, seu *arte oratoria*, cuius etiam apud Scholiasten Hermogenis habetur mentio. Quod citatur verò *De perspicuitate in oratione exigenda*, id spectat ad Canonicen in Dialectices locum substituendam.

Citare etiam visus est Προηγούμενα, seu *Antecedentia*, seu *Præcipua* dicas, vt accipiunt Stoici. Profectò libros iam citatos intelligerem, si aliqui citati forent, in quibus id, quod memoratur, fuisset ab Epicuro scriptum.

Vtcumque sit, citantur quoque postmodum Στοιχειώσεις δώδεκα, *Institutiones*, seu *Elementalia* XII.

Quin-etiam citari videntur Περὶ τῶν κόσμων ιβ', *De Mundis* XII. Siquidem varios Mundos describens, egisse id dicitur ἐν τῷ ιβ' περὶ τούτου, seu, vt MSS. habent, περὶ αὐτοῦ, *in* XII. *de hoc ipso*; seu *de hac materia*: idque præsertim, cùm non appareat intelligi vnum ex triginta septē, qui περὶ φύσεως *de Natura* constantissimè citantur.

Adderem Προβλήματα φυσικά, *Quæstiones Naturales*, itémque Ἠθικὰ δόγματα, *Placita Moralia*; nisi possent iis vocibus ea omnia intelligi, quæ Epicurus circa naturam, & mores enucleauit, aut edisseruit.

Ad-hæc verò à Cicerone citatur liber *De* lib.3. Tusc.
Summo Bono: nisi quis fortè eundē putet cum eo, quem *de Fine* inscriptum iam retulimus.

Citatur etiam ab eodem liber *de Volupta-* lib.2. de
te. Fortassis Laërtius hunc significauit, cùm diuin.
retulit quosdam obiecisse Aristippi librum *de Voluptate* ab Epicuro vsurpatum, tanquam proprium.

Prætereà citat Cicero librum *De pietate* l.1. de nat.
aduersus Deos, & distinctū quidem, vt videtur, Deor.
ab eo, qui *de Sanctitate* ex Laërtio citatus est; sic enim habet Cicero; *At etiam de Sanctitate, de pietate aduersus Deos libros scripsit*.

Rursùs Plutarchus indicat libros conscriptos *aduersus Theophrastū*, Πρὸς Θεόφραστον, cùm ἐν δευτέρῳ *in secundo* illorū cōtineri dicit *Disputationē de Coloribus*. Verùm de libris hactenos.

LIBER

LIBER SECVNDVS, DE MORTE ET SVCCESSIONE EPICVRI.

CAPVT PRIMVM.

Quod Testamentum fuerit ab Epicuro conditum.

CVM Epicurus tum docendo, tum scribendo iam consenuisset, Testamentum sub vitæ finem, vt moris erat, condidit. Quoniam verò id integrum apud Laërtium
lib.10. adhuc habemus, nihil necesse est corrogare, quæ ex eo à Cicerone, aliisque sparsim attinguntur. Illius capita hæc sunt:

I. Hæredum institutio. Δίδωμι, inquit, τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχῳ Φιλοκράτους Βατῆθεν, καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ, κατὰ τὴν ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀναγεγραμμένην ἑκατέρῳ δόσιν. *Dono mea omnia Amynomacho, Philocratis filio Batitha* (scilicet
in Lex. ex oppido Bate in Tribu Ægeide, vt est apud Hesychium) *& Timocrati Demetrij filio, Potamio* (ex oppido nempe Potamo in Leontide
in Lex. Tribu, vti est apud Phauorinum) *iuxta eam, quæ in Metroo relata inter acta est, vtrique factam donationem.* Fuit enim *Metroon* magnæ Deæ Templum Athenis, subeuntibus primùm ex portu occurrens: in quo leges, iudicia, cæteráque acta asseruabantur, ex Athe-
lib.9. in voc. Metr. næo, Suida, & aliis.

II. Scholæ, seu Sectatorum studium. Κατὰ τάδε, *ea conditione* (supple bona omnia prædictis Amynomacho, & Timocrati trado) ἐφ' ᾧ τε τὸν μὲν κῆπον, καὶ τὰ προσόντα αὐτῷ παρέξουσιν Ἑρμάρχῳ Ἀγεμάρχου Μιτυληναίῳ, καὶ τοῖς συμφιλοσοφοῦσιν αὐτῷ, καὶ οἷς ἂν Ἕρμαρχος καταλίπῃ διαδόχοις τῆς φιλοσοφίας ἐνδιατρίβειν κατὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀεὶ δὲ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀπὸ ἡμῶν. *Vt Hortum, & ipsi adiuncta Hermacho Agemarchi filio Mitylenæo, iisque, qui cum illo simul philosophabuntur, & quibus ipse Hermachus reliquerit Philosophia successoribus, ac iis etiam perpetuò, qui ex nobis profecti; philosophaturi sunt, vt commorari illeic possint inter philosophandum, præbeant.* Et posteà: Τὴν δὲ οἰκίαν τὴν ἐν Μελίτῃ παρεχέτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐνοικεῖν Ἑρμάρχῳ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν, ἕως ἂν Ἕρμαρχος ζῇ. *Domum etiam, quæ in Melite* (de hac est iam superiùs dictum) *Hermacho, iisque, qui cum eo philosophabuntur, quamdiu Hermachus vixerit, Amynomachus, & Timocrates inhabitandam tradunto.* Deinde: Ποιείσθωσαν δὲ μετ' αὐτῶν καὶ Ἑρμάρχου κύριον τῶν προσόδων, ἵνα μετὰ τοῦ συγκαταγεγηρακότος ἡμῖν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ καταλελειμμένου ἡγεμόνος τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, ἕκαστα γίνηται. *Hermachum verò redituum Dominum secum habento; vt cum eo, qui nobiscum in Philosophia consenuit, quique illorum, qui nobiscum sunt philosophati, dux relictus est, singula gerantur.* Et paulò pòst, Δότωσαν δὲ τὰ βιβλία τὰ ὑπάρχοντα ἡμῖν πάντα Ἑρμάρχῳ: *Libros verò, qui mihi sunt, omnis dare* (supple, *iubeo*) *Hermacho.* Denique postquàm hæc præmisit: Ἐπιμελείσθωσαν δὲ καὶ Νικάνορος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, *Nicanoris curam, sicuti & nos, suscipiunto*, subiicit, ἵν' ὅσοι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν χρείαν ἐν τοῖς ἰδίοις παρεσχημένοι, καὶ πᾶσαν οἰκειότητα ἐνδεδειγμένοι, συγκαταγηράσκειν μεθ' ἡμῶν προείλοντο ἐν φιλοσοφίᾳ, μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστήκωσιν κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, *Vt quotquot ex iis, qui nobiscum philosophati, propriarum rerum vsum præbuerunt, & omnimodam familiaritatem declarantes, constituerunt in Philosophia nobiscum consenescere, nulla rerum necessariarum, quantum in nostra situm est facultate, indigeant.*

III. Pupillorum ab Amicis relictorum prouidentia. Ἐπιμελείσθω δὲ καὶ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μητροδώρου Ἐπικούρου, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυαίνου, φιλοσοφούντων αὐτῶν, καὶ συζώντων μεθ' Ἑρμάρχου. ὡσαύτως δὲ τῆς θυγατρὸς τῆς Μητροδώρου τὴν ἐπιμέλειαν ποιείσθωσαν. Καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν ἐλθοῦσαν ἐκδότωσαν ᾧ ἂν Ἕρμαρχος ἕληται τῶν φιλοσοφούντων μετ' αὐτοῦ, οὔσης αὐτῆς εὐτάκτου, καὶ πειθαρχούσης Ἑρμάρχῳ. Διδότωσαν δὲ Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἡμῖν προσόδων εἰς τροφὴν τούτοις, ὅ, τι ἂν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ἐπιδέχεσθαι δοκῇ, συνσκεψάμενοι μεθ' Ἑρμάρχου. *Etiam Epicuri Metrodori filij, itemque filij Polyæni, qui ipsi philosophabuntur, viuéntque vnà cum Hermacho, Amynomachus, & Timocrates curam capessunto. Ipsius Metrodori filiæ similiter curam habento, eámque, vbi ad ætatem nubilem peruenerit, illi, quem Hermachus ex secum philosophantibus delegerit, collocanto. Sit modo illa & modesta, & Hermacho obtemperans. Ex nostris autem reditibus Amynomachus, & Timocrates his, vnde alantur, quod quidem ipsis videatur quotannis sufficere, idipsum vnà cum Hermacho prouidentes, suppeditanto.* Deinde, τὴν προῖκα τῇ θυγατρὶ ἐπειδὰν εἰς τὴν ἡλικίαν ἔλθῃ, μερισάτωσαν Ἀμυνόμαχος, καὶ Τιμοκράτης ὅσον ἂν ὑπόσχηται ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιροῦντες μετὰ τῆς Ἑρμάρχου γνώμης, *Ipsam verò puellæ dotem, post quam matura viro fuerit, Amynomachus, & Timocrates, quantum bonorum facultas feret, ex sententia Hermachi accipientes*

impertiuntur. Ac postea: ἐὰν δέ τι τῶν ἀνθρωπίνων περὶ Ἕρμαρχον γίνηται, πρὶν τοὺς Μητροδώρου παῖδας εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν, δοῦναι Ἀμυνόμαχον, καὶ Τιμοκράτην, ὅπως ἂν εὐσχημονῶν ἕκαστα γίνηται τῶν ἀναγκαίων, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἀπὸ τῶν καταλελειμμένων ὑφ᾽ ἡμῶν προσόδων, *Quod si aliquid humani Hermacho contigerit, priusquàm liberi Metrodori ad ætatem adultam peruenerint, Amynomachum, & Timocratem, vt ipsis decenter curatis, singula gerantur necessaria, quantum fas erit, ex iis, quos reliquerimus reditibus, dare illis constituo.*

IV. Celebritatum, in sui, suorúmque memoriam, institutio. Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ᾽ ἡμῶν Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει, κατὰ τὸ δυνατὸν μεριζέσθωσαν μεθ᾽ Ἑρμάρχου σκοπούμενοι (connectenda ista esse cum sequentibus, vel ex Cicerone colligere licet) εἴς τε τὰ ἐναγίσματα τῷ τε πατρὶ, καὶ τῇ μητρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἡμῖν, εἰς τὴν εἰθισμένην ἄγεσθαι γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστου ἔτους. τῇ προτέρᾳ δεκάτῃ τοῦ Γαμηλιῶνος, ὥσπερ καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστου μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῶν συμφιλοσοφούντων ἡμῖν, εἰς τὴν ἡμῶν τε, καὶ Μητροδώρου μνήμην κατατεταγμένην. συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμέραν, τοῦ Ποσειδεῶνος, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, συντελείτωσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ Πολυαίνου, τοῦ Μεταγειτνιῶνος: *Ex reditibus bonorum, quæ Amynomacho, & Timocrati donata à nobis sunt, quantum licuerit, seponunto (id perficiento cum Hermacho) ad parentandum nostris, & patri, & matri, & fratribus, ac etiam nobis, pro consueto celebrari natali die in decade prima mensis Gamelionis cuiuslibet anni, atque adeò ad conuentum* (epularem, ex Cicerone) *eorum, qui nobiscum sunt philosophati, cuiusque mensis vigesimâ* (seu, vt Cicero loquitur, omnibus mensibus vicesimo die Lunæ) *ad nostri simul, ac Metrodori institutum memoriam. Fratrum verò diem mense Posideone* (qui ex parte nostro Decembri respondet) *vt & nos fecimus, aganto; & Polyæni etiam diem Metagitnione mense* (qui in Augustum cadit) *celebranto.*

lib. 2. de fin.

Loc. cit.

V. Seruorum manumissio. Ἀφίημι δὲ τῶν παίδων ἐλεύθερον Μῦν, Νικίαν, Λύκωνα, ἀφίημι δὲ καὶ Φαίδριον ἐλευθέραν, *Ex seruis manu-mitto Murem, Niciam, Lyconem; dimitto etiam Phædrium liberam.*

VI. Denique generalis omnium, sed Scholæ præsertim demandata cura. Ὅπως ἂν συνδιασώσωσιν, Ἀμυνομάχῳ, καὶ Τιμοκράτει κατὰ τὸ δυνατὸν, τὴν ἐν τῷ κήπῳ διατριβὴν παρακαταθήκας, τοῖς τε αὐτῶν κληρονόμοις, ἐν ᾧ ἂν τρόπῳ, ἀσφαλέστατον ᾖ, ὅπως ἂν κἀκεῖνοι διατηρῶσι τὸν κῆπον, καθάπερ καὶ αὐτοὶ, οἷς ἂν οἱ ἀπὸ ἡμῶν φιλοσοφοῦντες παραδιδῶσι, *Depositi iure committo Amynomacho, & Timocrati, vt quantum fieri poterit, conseruent Scholam, quæ in horto est. Itémque eorum heredibus, eo modo, quo maximè ratum sit, vt ipsi quoque hortum seruent. Quâ etiam curâ tenebantur ii, quibus successores nostri Philosophi commiserint.* Et postremò, Καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, ὡς συντετάχαμεν, ἐπιμελείσθωσαν, ὅπως δὴ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἕκαστα γίνηται. *Cætera quoque omnia, prout à nobis constituta sunt, quo peragantur singula, quatenus licebit; curanto.*

CAPVT II.

Quæ fuerint illius extrema.

DE morbo extremo, ac morte consequuta vt iam dicamus, sciendum est Epicurum fuisse constitutionis haud multum firmæ. Id innuit vel titulus libri à Metrodoro conscripti, περὶ τῆς Ἐπικούρου ἀρρωστίας, *de Epicuri infirmitate*, seu *aduersâ valetudine.* Innuit & inuidiosa illa exaggeratio Suidæ, quòd neque iniectiunem vestium Epicurus ferret, neque facilè è lecto descenderet. & neque Solem, neque ignem contueri posset, & similia. Nempe vt ista aliud non suadeant, saltem insinuare possunt Epicurum fuisse habitus, seu complexionis non robustæ. Porrò, vt in vitæ decursu sanitate vsus constante non fuerat, sic graui tandem morbo interiit, calculo videlicet; quo etiam probabile est eumdem sæpius vexatum fuisse. Recitat ecce Laërtius ex Hermacho in Epistolis, vt lapide vrinam cohibente diem clauserit, cùm quatuordecim diebus ægrotasset. Memorabile verò est, quòd *iam morti proximus*, ὅτε τελευτᾶν, scripserit illam Epistolam, quam ad Idomeneum scriptam memorat Laërtius, ad Hermachum Cicero. Fortè scripta est ad vtrumque, propter τὸ ὑμῖν: vel ad Idomeneum potiùs, quàm ad Hermachum, quòd Metrodori liberi satis fuissent Hermacho ex testamento commendati. Adde Hermachum, successorem proximum, non videri fuisse absentem, cùm etiam Epicuri mortem literis missis descripserit; vt taceam illum ἐκ μειρακίου ad Rhetoricam potiùs, quàm ad Philosophiam sese comparasse, vt ex Laërtio perspicuum est. Sed vtcumque sit, Epistolam ecce, Τὴν μακαρίαν ἄγοντες, καὶ ἅμα τελευτῶντες, ἡμέραν τοῦ βίου, ἐγράφομεν ὑμῖν ταυτί. Στραγγουρία τε παρηκολουθήκει, καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπολείποντα τοῦ ἐν ἑαυτοῖς μεγέθους. Ἀντιπαρετάττετο δὲ πᾶσι τούτοις τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων ἡμῖν διαλογισμῶν μνήμῃ. Σὺ δὲ ἀξίως τῆς ἐκ μειρακίου παραστάσεως πρὸς ἐμὲ, καὶ φιλοσοφίαν, ἐπιμελοῦ τῶν παίδων Μητροδώρου. Possemus verba verbis reddere; cùm Epistulam tamen integram Cicero ipse verterit, aliis, quàm ipsius verbis interpretari pigeat. Ille ergo sic: *Cùm ageremus vitæ beatum, & eundem supremum diem, scribebamus hæc. Tanti autem morbi aderant vesicæ, & viscerum, vt nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. Compensabatur tamen cum his omnibus animi lætitia, quam capiebam memoriâ rationum, inuentorúmque nostrorum. Sed tu, vt dignum est tuâ erga me, & erga Philosophiam voluntate ab adolescentia susceptâ, fac vt Metrodori tueare liberos.* Addit Laërtius ex Hermippo, Epicurum sese in balneum calidâ aquâ plenum demisisse; eúmque poposcisset merum, id hausisse; & dum commendaret amicis, vt dogmatum suorum forent memores, hæc inter verba defecisse: Subiicit continuò Laërtius hoc ex seipso Tetrastichon:

Apud Laërt. lib. 10. in Lex.

L. 2. de fin.

loc. cit.

Χαίρετε, καὶ μέμνησθε τὰ δόγματα, τοῦτ᾽ Ἐπίκουρος
ὕστατον

Ὕστατον εἶπε φίλοις ἐν ἀποφθίμενος.
Θερμὴν ἐς πύελον γὰρ ἐσήλυθε, καὶ τὸν ἄκρατον
ἔσπασεν, εἶτ' Ἀΐδην ψυχρὸν ἐπεσπάσατο.
Extremum hoc moriens Epicurus dixit Amicis:
Saluete, & Placitis inuigilate meis.
Quippe inile peluim calidam, vinóque subhausto
Plutonis gelidas protinus hausit aquas.

CAPVT III.

Quo tempore obierit.

FLVEBAT porrò, quo tempore Epicurus interiit, CXXVII. Olympiadis annus II. Archonte Pytharato. Siquidem pro δεύτερον ἔτος, quod ex Apollodori Chro- lib. 10. nicis retulit Laërtius, bene legit Casaubonus τῆς εἰκοστῆς ἑβδόμης, καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος: quippe cùm vulgò desit vox, εἰκοστῆς quis capiat Epicurum natum Olympiade CIX. mori potuisse CVIII? Et verò CXXVII. est, in quam annus Epicuri LXXII. quo obiisse dicitur, cadit. Iam & mensem, & diem anni, quo Epicurus è viuis excessit, indicat Clemés lib. 1. Strom. Alexandrinus. Memorat enim Antilochum ab ætate Pythagoræ ad mortem vsque Epicuri, numerantem annos CCCXII. adiicientémque huiusmodi mortem contigisse mensis Gamelionis die decimâ. Quo loco nota, si Pythagoræ ætatem numerauerit ab Olympiade LX. quâ ille floruisse apud Laërtium dicitur, non reperiri plureis annos ad mortem vsque Epicuri, quàm CCLXX. ac proinde calculo Antilochi deesse annos XLII. Quocircà ἡλικίαν illam, seu ætatem accipiendam esse à natu vsque Pythagora, qui anno deinde ætatis circiter XL. floruere occeperit. Cùm Epicurus porrò dicatur à prædicto Apollodoro vixisse annus LXXII. quod confirmat etiam Cicero, dum, lib. de fato. *semper*, inquit, *verum fuit, morietur Epicurus cùm duos, & septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharato*; (& ex quo nonnulli coniiciunt Epicuri mortem in annum climactericum, qui nouenario mensuretur) non est tamen annus extremus, seu LXXII. vt completus accipiendus. Siquidem illum Epicurus solummodò attigerat, vt puta tribus adiectis diebus ad LXXI. cùm fuerit natus VII[a]. mortuus X[a]. mensis Gamelionis (interpositis ab ortu ad interitum Olympiadibus, seu tetraëteridibus completis XVIII. vno anno minùs.) Quamobrem, lib. 7. c. 48. perinde hoc est, ac dum Plinius, Lucianus, in Macrob. Censorinus Siculum, seu Leontinum Gor- de die nat. giam vixisse dicunt annos CVIII. cùm il- in Cat. maior. lum tamen Cicero, & Valerius Maximus lib. 8. c. 13. complesse tantùm dicant CVII. Notanda lib. de orac. def. verò heic comparatio, quam Plutarchus instituit Epicurum inter, & Gorgiam. Postquàm enim scripsit Alexidem Comicum (scilicet Menandri filium, & Stephani Comici patrem, vt refertur à Suida) vixisse du- in Lex. plum vitæ Metrodori, hoc est annos CVI. cùm Metrodorus, ex Laërtio LIII. vixerit; subiicit Gorgiam Sophistam vixisse πλεῖον, ἢ ἐπίτριτον, *amplius triente*, seu proportione lib. 10. sesqui-tertia, quàm Epicurum. Id nempe, quia si accipiamus numerum XXXVI. is ipse erit, quem duplicatum Epicurus vixerit, triplicatum Gorgias. Quod Plutarchus verò dixit, *amplius*, respexit fortè ad opinionem, quam deinde sequuti sunt Quintilianus, & lib 3. cap. 1. Suidas, quòd videlicet Gorgias vixerit annos CIX. Non video porrò quorsum Inter- in Lex. pres Clementis Alexandrini pro Gamelione Heruetus. verterit *Octobri*. Etsi enim sit aliqua circa ordinem mensium Græcorum controuersia; neminem tamen reperias, qui Gamelionem non faciat sextum, septimum, vel octauum ab Hecatombæone, qui cùm altiùs, quàm à Iunio non possit incipere, profectò semper Gamelion longè aberit ab Octobri. Cùm itaque multis argumentis Gamelion fuisse conuincatur ab Hecatombæone septimus, ille ad Ianuarium potiùs videtur fuisse referendus. Quia verò annus ille secundus Olympiadis CXXVII. cœpit ab æstate anni periodi Iulianæ MMMM, CCCC, XLIII, debuit Gamelion eiusdem anni incidere in Ianuarium anni incipientis periodi Iulianæ MMMM. CCCC. XLIV. In quem autem diem Ianuarij dies decima Gamelionis incidere potuerit, determinatu facile non est. Si liceat tamen Gamelionem inchoare (vt tempore natiuitatis factum obseruauimus) à decima quarta Luna, seu à Plenilunio, quod septimo loco post Solstitium Æstiuum contigerat; cùm Nouilunium celebratum fuisset die Decembris XXX. ac proinde Luna decima quarta numerata fuisset die Ianuarij XII. idcircò vbi istum primum Gamelionis fecerimus, decimus eius incidet in Ianuarij XXI. tali igitur die debuit mors Epicuri contingere. Ex quo notandum vlteriùs est, cùm Epicurus dicitur attigisse annum LXXII. debere illud de Græcorum anno, non de Iuliano accipi; sic enim duo deessent dies, cùm die Ianuarij XXIII. natum fuisse probatum sit. Nunc facile est Epicuri mortem ad ea referre tempora, quæ iam nobis in vsu sunt. Siquidem vbi X. dies detraxerimus, & pro Solari cyclo illius anni (scilicet XX.) ac literâ D in veteri stylo, nostram G reposuerimus, perspicuum euadet Epicurum mortuum die Ianuarij XXXI. exsistente feriâ quartâ, seu die Mercurij, ante Christi Æram CCLXX. ac proinde ante huius à Christo anni Ianuarium exeuntem M. DCCCC. III.

CAPVT IV.

Quàm cara Sectatoribus eius memoria fuerit.

SVPERSAT cognoscamus paucis vt Epicuri mortui memoriam Sectatores coluerint. Nam missum quidem imprimis facio,

facio, quòd Patria illum *statuis æreis hono-*
lib. 10. *rauerit*, χαλκαῖς εἰκόσι τιμήσασα, vt Laërtius lo-
quitur. Adnoto verò statas dies, ac Testa-
mento cautas cæremonias fuisse à Sectato-
ribus studiosissimè obseruatas. Post enim
lib. 35. c. 2. CCCL. annos scribens hac de re Plinius,
Natali eius, inquit, xx^a. *Luna sacrificant,*
feriásque omni mense custodiunt, quas Icadas
vocant. Ex hoc intelligere licet Epicureos
lib. 7. à Græcis authoribus (vt ab Athenæo) εἰκαδι-
σταὶ, dici, quòd εἰκάδας obseruitarent, vt
Rhodiginus quoque animaduertit. Tametsi
non desunt, qui putent Icadistas dictos, quod
Rivier. ἡ εἰκὰς nomine non modò vicesima seu
dies, seu Luna significetur, verùm etiam
effigies, seu imago, εἰκὼν, Epicuri, quâ eo-
rum nullus destituebatur. Porrò de hisce
imaginibus audiendus etiam Plinius est:
loc. cit. *Vultus*, inquit, *Epicuri per cubicula gestant,*
ac circumferunt secum. Cicero autem sub per-
lib. 5. de fin. sona Attici: *Nec tamen*, inquit, *Epicuri li-*
cet obliuisci, si cupiam, cuius imaginem non
modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in
Alexand. ab *poculis, & annulis habent.* Sunt qui addant,
Alex *aliquibus magna cura fuisse Epicuri imagines*
lib. 2. c. 19. *non annulis modò, sed & poculis habere, ar-*
bitrantibus hoc genus, & nomini suo fausti esse
ominis. Ad hæc, vt affectum erga ipsum
verbis expressum habeas, audi Patronem
illum loquentem circa Melitensium Parieti-
lib. 13. fam. natum negotium: *Honorem*, inquit Cicero,
ep. 1. *officium, testamentorum ius, Epicuri authori-*
tatem, Phædri obtestationem, sedem, domici-
lium, vestigia summorum virorum sibi tuenda
esse dicit. Maximè verò ipsum Torquatum:
lib. 1. de fin. *Nonne ei maximam gratiam habere debemus,*
inquit, *qui exaudita quasi voce naturæ, sic*
eam firmè, grauitérque comprehenderit, vt
omnes bene sanos in viam placatæ, tranquillæ,
Ibid. *quietæ, beatæ vitæ deduceret?* Et rursus: *Quem*
ego, inquit, *arbitror vnum vidisse verum,*
maximisque erroribus hominum animos libe-
rauisse, & omnia tradidisse, quæ pertinerent
ad bene, beatéque viuendum. Heinc quia
Epicurus suos moriens admonuerat, vt pla-
lib. de fin. citorum suorum meminissent, docet Cicero,
cùm omnes ad verbum ediscerent Ratas Epi-
curi Sententias, fuisse etiam, qui dogmata
omnia memoriâ tenerent, ac imprimis Scy-
lib 4. ronem illum, de quo in Academicis. Verùm
sufficiat heic pauca ex Lucretio attexere, vt
vberius intelligas, quanto affectu & docto-
rem, & dogmata prosequerentur. Sic igitur
ille tertium librum inchoat:

E tenebris tãtis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, inlustrans commoda
vitæ,
Te sequor, ô Graiæ gentis decus, inque tuis
nunc
Fixa pedum pono pressis vestigia signis:
Non ita certandi cupidus, quàm propter
amorem,
Quòd te imitari aueo. Quid enim contem-
dat hirundo
Cygnis? aut quidnam tremulis facere artu-
bus hœdi
Consimile in cursu possint, ac fortis equi vis?
Tu pater es rerũ inuentor; tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuísque ex, inclute,
chartis,
Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetuâ semper dignissima vitâ.

Et statim,

His tibi me rebus quædam diuina voluptas
Percipit, atque horror, quòd sic natura tuâ vi
Tam manifesta patet ex omni parte retecta.

Ac posteà:

Ipse Epicurus obit decurso lumine vitæ,
Qui genus Humanum ingenio superauit, &
omneis
Præstinxit, stellas exortus vti ætherius Sol.

CAPVT V.

Quantâ constantiâ, consensio-néque Scholæ ipsius suc-cessio viguerit.

DIONVM verò quoque memoratu est
tum Scholæ ipsius successionem fuisse
constantem admodum; tum successores, se-
ctatorésque ita perpetuò consensisse, vt vi-
deri res admirationis dignissima possit. Et
quod attinet quidem ad constantiam, notum
est præsides hortorum, seu præfectos Scho-
læ, ab ipsa morte Epicuri ad tempora vsque
Iulij, & Augusti Cæsarum continuâ serie
sibi succedenteis memorari à Suida exstitisse in vo. Epi.
quatuordecim; idque per annos CCXXXVII.
Illis verò temporibus, quam-multi essent
Epicurei etiam viri summi, & in Republica
principes, vel ex vnius Ciceronis monumen-
tis posteà dicetur. Deinde Lucianus scribit in Eun.
temporibus suis stipendia Epicureis, haud
secùs quàm aliis Professoribus, ab Impera-
tore fuisse constituta; adiiciens illocum ali-
quo demortuo, probatissimum quemque in
locum ipsius fuisse solitum subrogari. At lib. 10.
Laërtius post Lucianum scribens, declarat
quemadmodum cæteris Philosophorum suc-
cessionibus propè deficientibus, Epicuri suc-
cessio continenter perseueraret, præfectu-
rásque discipulorum, alias aliis succeden-
teis innumeras efficeret. Addit Numenius l. 14 præp.
apud Eusebium, eiuscemodi successionem
ad sua vsque tempora sic perseuerasse, ac
etiam-num persistere, vt imposterùm etiam
perduratura videretur. Heinc sequutus La-
ctantius, *Epicuri*, inquit, *Disciplina multò* lib. 3. cap. 17.
celebrior semper fuit. Vno verbo, quandiu
literæ in Græcia floruerunt, & Roma ipsa
à Barbarorum deuastatione immunis fuit,
Epicuri Schola, atque disciplina non ince-
lebris constitit.

Circa Consensionem, prætereo illud Ci- 4. Acad.
ceronis, *Sustinere Epicureos tot meos fami-*
liareis tam bonos, tam inter se amanteis viros,
cæteráque loca similia. Illud potiùs adnoto,
cùm cæteræ Sectæ ab ipsis vsque initiis di-
scerptæ semper intestinis dissidiis fuerint,
Epicuream longè abfuisse, vt tale quidpiam
pateretur. Scribit enim Themistius *ea, quæ* orat. 4.
Epicuro placuerunt, vt quasdam Solonis, aut
Lycurgi

Lycurgi leges ab Epicureis omnibus seruari. Et quasi omneis vnus, idémque animaret spiritus; *Apud istos*, inquit Seneca, *quicquid dicit Hermachus, quicquid Metrodorus, ad vnum refertur. Omnia, quæ quisquam in illo contubernio loquutus est, vnius ductu, & auspiciis dicta sunt.* Inde est & illud eiusdem, cùm proposita hac sententia, *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget*; & quasi iussus à Lucilio auctorem eius edere, *Vt scias*, inquit, *quàm benigni simus, propositum est aliena laudare. Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina.* Verùm res fiet adhuc illustrior, si Numenij Pythagorici locum, qui est apud Eusebium, isthuc traduxerimus. Ille enim postquam doluit, quòd Platonis successores consensionem non defendissent, propter quam Pythagorei in pretio forent, subiicit, *Hoc verò modo Epicurei (immerentes licet) instituti, nullâ omninò in re dissidere ab Epicuro visi sunt; professique eadem cum Sapiente suo Placita habere, non iniuriâ suum attigêre scopum. Ex eo deinceps Epicureis longo iam tempore euenit, vt neque sibi inuicem, neque Epicuro vlla in re contradixerint, quæ digna quidem sit memoratu. Quin apud ipsos delictum est, vel impietas potiùs, & damnandum piaculum, si quidpiam fuerit innouatum: Quare id nemo audeat. Hinc propter constantem illorum inter se consonantiam, dogmata placidissimè, pacatissiméque se habent, hecque Epicuri institutio Reipublicæ cuipiam veræ, germanaque persimilis est, quam nempe à seditione remotissimam, vna mens communis, vnáque moderatur sententia. Ex quo nec defuerunt, nec desunt, neque, vt apparet, defuturi sunt, qui perlubenter illam sequantur. At Stoicos inter factiones, &c.* Posset quispiam existimare nihil isti loco deesse, nisi vt de Epicureis omnibus illud diceretur, quod de duobus dictum à Valerio suprà vidimus, vt scilicet quis talem Societatem cœlestis concordiæ sinu genitam, nutritam, ac finitam putet.

epist. 33. — Epist. 24. — lib. 14. præp. — lib. 1. cap. 8.

CAPVT VI.

Qui Successores, Sectatorésque Epicuri commemorentur.

NVNC, cùm videatur Catalogus illorũ esse subtexendus, qui Epicuro mortuo in illius Secta claruerunt; notum est quidem ex antè dictis, successisse Epicuro Hermachum, & Hermacho Polystratum, constátque ex Laërtio successisse Polystrato Dionysium, & Dionysio Basilidem; at qui fuerint illi decem successores à Basilide ad eum vsque, qui temporibus Augusti Scholam tenuit, non est nobis dicere promptum. Fortassis tamen Basilidi successit Protarchus Bargyleites, ille scilicet, qui Straboni *illustris Vir* dicitur. Docet verò idem Strabo Protarchi discipulum exstitisse Demetrium cognomento Laconem, cuius Laërtius etiam meminit, & quem Sextus Empiricus dicit inter Sectatores Epicuri fuisse insignem. Fortè huic successit Diogenes Tarsensis Selectarum Scholarum auctor, quarum Laërtius in Epicuro ad viginti vsque libros citat: citat verò etiam dogmatum Moralium eiusdem Epitomen. Memorat præterea Laërtius (incertum tamen an ad seriem successorum pertineant) duos Ptolemæos Alexandrinos, ex quibus seu color, seu aliud diuersitatem fecerit, vnus *Niger* dictus fuit, alter verò *Albus*. Memorat etiam Orionem. Memorare etiam videtur Democritum quemdam, qui intellectæ Epicuro voluptatis meminerit in Timocrate.

lib 14. — lib. 10 — lib. 2. adu. Log.

Sequuntur præter ordinem duo, quos videre licet apud Athenæum. Vnus est Diogenes ex Seleucia Babyloniæ vicina, quem ille facundum quidem inter disserendum describit; sed cætera malè moratum, vt referendum inferiùs est. Alius est Lysias, quem idem scribit apud Tarsum imperasse, & electum à Patria Stephanephorum, Herculis nempe Sacerdotem, principatum cum regiis ornamentis retinuisse. Hic est, qui diuitum fortunas in pauperes distribuens, multos etiam ex iis occidit, qui dare abnuerent. Quo tempore is vixerit, definire non possumus; Diogenes ille cùm fuerit Alexandri Syriæ Regis, & Antiochi illius successoris temporibus, referri potest ad Olympiadem circiter CLV. Videtur per hæc tempora floruisse Eucratidas ille, de quo apud Ianum Gruterum in inscriptionibus hæc leguntur: *Brundusij pro foribus ædium Diomedis Athenæi Medici, in basi*, ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ Πεισιδάμου Ῥόδιος φιλόσοφος Ἐπικούρειος ὁ τόπος τῆς Βρενδεσίνων βουλῆς εἰς τὴν ταφὴν ψηφισαμένης. *Eucratidas Peisidami F. Rhodius, Philosophus Epicureus L. P. D. D. D.*

lib. 13.

At non longè post ea tempora floruisse videtur in Schola Apollodorus ille, quem Laërtius & *illustrem* dicit, & κηποτύραννον, vt opinor, vocat, quòd sic in hortis regnauerit, vt in iudiciis regnasse Demosthenes dictus est. Hic supra libros trecentos scripsit, ac nominatim Epicuri vitam aliquot libris complexus est: Laërtius enim περὶ τοῦ Ἐπικούρου βίου primum citat. Suspicetur quispiam eumdem esse, cuius & Laërtius, & alij Chronica citant. Apollodori auditor fuit Zeno Sidonius, ex Laërtio, qui addit ipsum multa scripsisse. Memorat etiam alicubi eumdem fuisse sententiâ, & eloquutione clarum; ex quo fit, vt hunc esse putem, quem Zenonem Cicero scribit dixisse distinctè, grauiter, ornatè, adiiciens dictum *Coryphæum*, & *Principem Epicureorum*. Nisi fortè sit; tam ipse, quàm Apollodorus superiorum sunt temporum; sin autem sit, tum pertinet ad tempora Imperatorum, quando Cicero & ipsum audiuit, & de eodem ad Atticum scribens: *Zenonem*, inquit, *tam diligo, quàm tu.*

lib. 7. — l. 1. de nat. Deor. — ibid. — l. 5. epist. 11.

Aliquantò vetustior, sed Romæ, fuit T. Lucretius Carus (obiit enim iuxta Eusebium Olympiade CLXXI. cùm ageret annum ætatis quadragesimum tertiũ) Poëta nempe

ille insignis, cuius sex libri de Rerum natura hactenus superstites vberiorem, quàm aliàs vsquam, Epicureæ Philosophiæ explicationem continent, & qui videretur præsertim hoc loco esse celebrandus, nisi quotquot magni Viri scripta eius attigerunt, maximopere ipsum commendassent. Dictus nimirùm illis est *vir multa artis, præstans elegantiâ, doctus, magnus*, & alia. Hinc cùm elogio nostro non egeat, sufficiat heic apponere egregium de scriptis illius, Ouidij vaticinium:

Cic. 2. ad Qu. fr. Epist. 11. Quintil. Stat. Selen. &c. lib. 1. Amor. eleg. 15.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cùm dabit vna dies.

lib. 4. de lingua Lat.

Minimè porrò videtur dubium, quin mendum apud Varronem subsit, ne sit pro *Lucretio* legendum *Lucilius*, vel quid simile, dum, *Lucretius*, inquit, *suorum vnius, & viginti librorum initium fecit hoc*,

Athenis, & terra genitabile querere tēpus.

Nimirum neque hoc librorum Lucretianorum initium est, neque dici potest quid Lucretius in quindecim libris desideratis edisseruisset; neque (quod mirum) cùm Grammatici veteres, aliique authores memoratos ses libros citent, vllus tamen vnquam citauit aliquem es iis quindecim.

lib. de illust. Gram.

Vetustior adhuc Romæ fuerat Pompilius Andronicus natione Syrus, quem Suetonius inter illustreis recenset Grammaticos, quique opusculum annalium Elenchorum sedecim millibus nummûm pressus inopiâ, vendidit. Ne memorem verò Aurelium Opilium Epicurei cuiusdam libertum, qui Philosophiam primò, deinde Rhetoricam, nouissimè Grammaticam docuit, ex eodem Suetonio; placet potiùs eos memorare, quos Cicero refert vt contemporaneos, & maxima parte etiam familiareis.

ibid.

Ex illorum numero sunt T. Pomponius Atticus, quem Cicero colloquutorem in libris de legibus facit; cui dicat librum de Senectute; ad quem scripta sedecim supersunt Epistolarum volumina. De præclaro huius ingenio, virtutéque esimiâ nihil est, quod heic adiiciamus; cùm præter ea, quæ colligere es Ciceronis operibus licet, vita ipsius egregia per Cornelium Nepotem scripta teratur omnium manibus.

lib. de fin.

L. Torquatus, ex Nobili, & antiqua illa Torquatorum familia; & alius tamen ab eo, qui cum Cn. Octauio Consul fuerat; quem Cicero colloquutorem in libris *de Finibus* facit, appellans ipsum hominem omni doctrinâ eruditum. Hic obierat, cùm Cicero huiusmodi opus conscripsit, vt testatum ex iis habemus, quæ sunt scripta ad Atticum. Videtur verò & idem esse, aduersus quem accusatorem pro P. Sylla oratio est.

l. 13. ep. 19.

lib. 1.

C. Velleius Senator, quem colloquutorem facit Cicero in libris de natura Deorum, eloquentiam eius commendans, ipsúmque esse prædicans, ad quem qui tum Romæ essent Epicurei primas deferrent; cùm eundem quoque L. Crassus omnibus rogatis sine dubio anteferret, & paucos cum illo è Græcia Epicureos compararet.

lib. 15. famil. in Bruto. Philip. 2.

C. Cassius, cuius, & ad quem Epistolæ quædam inter Ciceronianas exstant. Iste ex inita cum Bruto ad tuendam patriæ libertatem societate euasit illustris. Multa de eo habet Plutarchus: multa etiam variis in locis ipse Cicero; sed in Philippicis præsertim; vbi & gesta ipsius in Oriente commendat, & generosam familiam prædicat, & nullam censet posteritatem tam immemorem, nullas literas tam ingratas, quæ non eius gloriam memoriâ immortalitatis prosequantur.

l. 7. epist. 12. ibid. ep. 19. ibid. ep. 5. Epist 6.

C. Trebatius, quem factum Epicureum, & idem cum Attico sentientem iocatur in Epistolis. Is est, ad quem Topica misit, & quem apud Cæsarem ita commendauit, vt *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem neminem* dixerit. Et, *accedit*, inquit, *quòd familiaritatem inducit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia*. Sed, ne multa consecter, vide vel vnicum locum in v 1. Epistolarum, in quo quanti virum faciat, & quantopere ipsum amet, facit luculentissimum: addéque, si lubet, illud Horatianum

——*Nisi quid tu, docte Trebati, —Dissentis.*

lib. 2. sat. 1. lib. 9. ep. 21. ibid. ep. 25. lib. 1. ep. vlt.

L. Papirius Pætus, cuius illustrem familiam Papisiorum antiquitùs dictam Cicero retexit, simúlque eloquentiam, ac peritiam rei militaris, & virtutes cæteras, atque ornamenta commendat in Epistolis. Nominatim verò ad Atticum scribens, *L. Papirius Pætus*, inquit, *vir bonus, amatórque nostri, mihi libros eos, quos Ser. Clodius reliquit, donauit.*

lib. 9. ep. vlt.

Verrius, qui Pæti familiaris, cum ipso simul Attico, idcircò dici videtur, quòd ex eadem quoque fuerit Epicuri familia.

lib. 2 ep 4. in vit. Att.

L. Saufeius, cuius Cicero in Epistolis ad Atticum meminit. De eo sic habet Cornelius Nepos, cùm de Attico loquitur: *Cùm L. Saufeij Equitis Rom. æqualis sui, (qui cum eo complures annos studio ductus Philosophiæ habitârat, habebátque in Italia pretiosas possessiones) Triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebant, Attici labore, atque industria factum est, vt eodem nuncio Saufeius fieret certior se patrimonium amisisse, & recuperasse.*

lib. 1. in Pison. lib. 5.

T. Albutius, cuius fit mentio in libris de natura Deorum, & qui in Bruto doctus Græcis, vel potiùs penè Græcus dicitur. Scilicet Athenis adolescens fuit, vbi & perfectus euasit Epicureus, ac orationes deinde scripsit, vt ex eo loco intelligitur. *Quid T. Albutius* inquit in Tusculanis? *Nonne æquissimo animo Athenis Philosophabatur? Cui tamen illud ipsum non accidisset, nisi in Repub. quiescens, Epicuri legibus paruisset.* Colligi interim es hoc loco potest esse istum eundem cum Albutio illo, quem Cicero in orationibus ait, cùm triumphasset in Sardinia, fuisse posteà damnatum Romæ.

L. Piso, quem Cicero cum prædicto Albucio confert, posset heic adiungi: verùm ita depingitur, vt videatur moribus corruptissimis extitisse. In ipsa porrò in Pisonem Oratione memoratur, Græcus ille; qui fuit vir non Philosophiâ solùm, sed literis etiam perpolitus:

politus: Homo verè humanus, ac eo solùm nomine infelix, quod Pisonem (etsi Senatorem) nactus fuit discipulum.

lib. 1. Acad. 4. Tusc. C. Amafanius, cuius dicendi rationem etsi Cicero improbat, non negat tamen, quin eius libris (quibus scilicet Epicuri disciplinam explicabat) multitudo commota, ad eam se contulerit. Hic ille idem esse videtur, quem lib. 15. ep. 19. Cassius in Epistolis ad Ciceronem Amafinium dicit, & vnum censet esse ex malis verborum interpretibus.

ibid. Catius Insuber, quem idem Cassius censet alium malum verborum interpretem. ibid. ep. 16. 2. serm. sat. 4 lib. 10. c. 1. Hic est, quem Cicero scribit dicta Epicuro, & Democrito εἴδωλα nominasse *spectra*. Doctum appellat Horatius, & Quintilianus leuem quidem, sed non iniucundum auctorem.

lib. 15. ep. 19. lib. 7. ep. 12. Pansa, cuius idem Cassius commendat probitatem, & clementiam, laudans Virum, quòd ἡδονὴν sequens virtutem retineat. Hunc Cicero vocat suum. Cùm verò Torquatus illum interemptum à Medico ipsius Glaucone suspicaretur, & hominem in vinculis vt parEpist. 6. ricidam custodiret; Medicum Cicero purgauit in Epistolis ad Brutum.

lib. 7. ep. 26. M. Fabius Gallus, ad quem Cicero de morbo ex intestinis, quo, decimo iam die laboraret, scripsit, significans similem illi, quo Epicurus interierat, hocque adiiciens; *confectus languore, & fame magis tuum officium desideraui, quàm abs te requiri putaui meum.* Hunc Gallũ fuisse aliũ ab iis, quos Virgilius in Eclogis memorat, satis manifestum est.

ecl. 6. & 10. lib. 1. de fin. lib. 13. ep. 1. lib. 1. de fin. Phil. 5. lib. 1. Phædrus, quem Cicero audiuit, & Atticus valde amauit. Nobilis fuit Philosophus, sic enim illum Cicero in Philippicis appellat, dum Lysiadem Atheniensem illius filium commemorat. Quin etiam illo nihil elegantius, nihil humanius fuisse scribit in libris de natura Deorum: *sed stomachabatur*, inquit, *senex, si quid asperius dixeram*, opinor, contra Epicurum.

Patro, quicum Cicero dicit omnia sibi fuisse præter Philosophiam. Videtur autem fuisse ex hæredum Epicuri successoribus; scilicet non oscitanter curabat legatam domum. Quippe cùm, vt est antè adnotatum, ab Areopago, Polycharmo Prætore, C. Memmius locum obtinuisset, in quo exædificaret, id summè contendit, vt ὑπομνηματισμὸν, seu decretum in tabulas relatum Areopagus tolleret, vnde & Ciceronem induxit vt eâ de re lib. 13. ep. 1. ad Memmium Epistolam scriberet, de qua, ipsiúsque successu, nihil est heic loci repetendum.

Et Memmius quidem aliquis videri potest accensendus Sectatoribus Epicuri, is nimirum, cui Lucretius libros suos dicans, *Pangere conor*, inquit, *Memmiada nostro*; &, *In*in Lucret. *clute Memmi*, &c. Verùm assentiri Lambino in Lucret. non possum existimanti illum esse C. istum Memmium; nec Gifanio adiicienti voluisse ipsum parietinas illas in honorem Epicuri ædificare, vti Cicero ædificauit Academiam. Certè enim, qui illam ad Memmium Epistolam legerit, nihil minùs intelliget, quàm ipsum aut fuisse Epicuri doctrinã sequutum, aut ædificationem illam in Epicuri honorem voluisse suscipere.

Plato Sardianus, qui solebat multùm esse Athenis; is scilicet, qui Licinium Æsopi tragœdi seruum, cùm aufugisset, ac apud Patronem pro libero fuisset, re cognita comprehendit, & in custodiam Ephesi tradidit, vt Cicero Quintum fratrem monet.

Timagoras, quem Cicero dicit negauisse lib. 1. ep. 2. sibi vnquam, cùm oculum torsisset, duas ex lib. 4. lucerna flammulas esse visas. Acad.

Denique Syron, & Philodemus, quos cùm lib. 2. de fin. optimos viros, tum doctissimos homines Cicero appellat. Videtur porrò hic Syron, quem lib. 6. amicum suum alicubi dicit, idem esse quem epist. 12. Scyronem aliàs nominat. Sed & notum est, quod adnotat Seruius, Syronem esse, quem Virgilius in Eclogis sub Sileni persona loquentem inducit: cùm Chromis, & Mnasylus sint Virgilius, & Varus, qui docente Syrone Ecl. 6. Sectam Epicuream didicerint. Philodemus autem idem esse videtur cum eo, quem Strabo Gadareum dicit, & cuius Laërtius librum lib. 16. decimum de Philosophorum compositione 1. sat. 2. citat; ac Horatius sententiam circa parabilem facilè voluptatem. Asconius Pedianus in illud Orationis in Pisonem, *Est quidam Græcus, &c. Philodemum*, inquit, *significat, qui fuit Epicureus illa ætate nobilissimus, cuius & Poemata sunt lasciua.*

Præter hosce verò, quorum nomina apud Ciceronem habentur, commendatur ecce in Cat. Min. non semel à Plutarcho Statyllius ille, *qui for-* & in Bruto. *ti*, inquit, *pectore erat, & Catoni addictus, Cæsarique infensus, infractum ipsius Catonis æmulabatur animum; & cùm inuitus prohibitus, ne sibi manus inferret, fuisset à cæteris Philosophis; insignem posteà Bruto fidem, operámque præstitit, Philipponsique in acie occubuit; vtcumque Brutus ex eius sententia non suscepisset negotium; quatenus non decere aiebat cordatum, sapientémque virum prauorum, stultorúmque causâ periclitari, ac perturbari.* An is idem est lib. 1. cum Statyllio Flacco, cuius hocce in Anthologia elegans exstat distichon?

Χρυσὸν ἀνὴρ εὑρὼν, ἔλιπε βρόχον, αὐτὰρ ὁ χρυσὸν
 ὃν λίπεν, οὐχ εὑρὼν, ἧψεν ὃν εὗρε βρόχον,
Hic aurũ inueniens laqueum finit; ille relictũ
 Non aurũ, at laqueum, quẽ subeat, reperit.

Et apud Stobæum Ex Platone, aut Antipatro, Ser. 10.

Χρυσὸν ἀνὴρ, ὁ μὲν εὗρεν, ὁ δ' ὤλεσεν. ὧν ὁ μὲν εὑρὼν,
 Ῥίψεν, ὁ δ' οὐχ εὑρὼν, λυγρὸν ἔδησε βρόχον,
Ille aurũ reperit, perit hic, námq; illo reperto
 Liquit, hic amisso se dedit in laqueum.

Legitur & apud Quintilianum L. Varus, qui Cæsaris amicus fuit, & cui, cùm fecissent conuitium Cassij Seueri Aduocati, ipse Cassius, & à Prætore fuit obiurgatus, & transtulit crimen, nescire se dicens qui conuitiati, &c.

Iam Augusti tẽporibus notũ est claruisse, quem fuisse Epicureũ ex Seruio mox retulimus, P. Virgilium Maronem Latinorum Poëtarũ absque controuersia Principem. Possemus varia loca proferre, quibus ipsum sub Epicuro militasse Seruius notat; sed sufficit principium illud elegantis Poëmatis, Ceiris.

Etsi me vario iactatum laudis amore,
Irritáque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius suauis expirans Hortulus auras
Florentis viridi Sophiæ complectitur vmbra.

De Quintilio Varo, quòd Epicureus fuerit, præter recitatum Seruij testimonium, coniectura est quædam, quòd Horatius Epicureus Virgilium Epicureum ob Vari mortem consulatur (interfectus nimirùm fuit cum tribus legionibus, dolo ab Arminio circumuentus, cùm Augustus illum præfecisset exercitui Germanico) inter cætera sic canit Horatius:

Vell. Pat. Tacit. 1. Annal.

1.3. ode. 24.

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Vrget; cui pudor, & iustitiæ soror
Incorrupta fides, nudáque veritas
Quando vllum inuenient parem?

Quòd porrò Q. Horatius Flaccus ad hanc quoque Sectam pertineat, omnes propè consentiunt, cùm propter varia dogmata, quæ Epicuri genium sapiunt, tum propter illud in omnium ore, quod ipse iocandu de se euolgauit dicterium:

lib. 1. epist. 4.

Me pinguem, & nitidum, &c.

Addere etiam possumus Sex. Aurelium Propertium: scilicet vt non Epicuri minùs, quàm Platonis Sectam affectauerit, indicat elegiâ ad Cinthiam, in qua declarans se Athenas proficisci velle, illud inserit:

lib. 3.

Illic vel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut Hortis, docte Epicure, tuis.

Postmodum, hoc est sub Nerone, scribit Origenes exstitisse Epicureum quendam nomine Celsum.

lib. 1. adu. Cels.

Seneca verò eo tempore scribens, duos memorat, ac imprimis Diodorum illum, qui cùm finem vitæ suæ manu suâ imposuisset, *Ille*, inquit Seneca, *beatus, ac plenus bona conscientia reddidit sibi testimonium vitâ excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad anchoram actæ quietem, & dixit, quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit:*

lib. de vita be. cap. 19.

4. Æneid.

Vixi, & quem dederat cursu fortuna peregi.

Epist. 30.

Deinde Bassum Aufidium, eum nempe, quem dicit virum optimum, & ad quem extrema ætate decumbentem ipse sæpius venerit, fidem facturus insignis constantiæ, summæque alacritatis, qua mortem iam iam imminentem exciperet. *Et dicebat quidem ille*, inquit, *Epicuri præceptis obsequens primùm sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu; si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij*, &c.

lib. 7. q. nat. cap. 13.

Artemidorum addere eidem Senecæ memoratum; sed is fortè non est ex sola Atomorum positione Epicureus iudicandus.

An addendus potiùs est ille Lucilius, quem Seneca illustrem fecit, scriptis ad ipsum Epistolis? Certè cùm aliæ causæ sunt, tum Seneca illum sic alloquitur: *Possum vocem tibi Epicuri tui reddere.* An addendus Seneca ipse? Profectò non modò innumeras propè præclaras sententias ex Epicuro & refert, & probat; non modò agit compilatorem Epicureorum operum, ac se Epicuri Angelum, seu quasi interpretem dicit; non modò à Stoicis audit, quòd ad Epicurum transfugiat; verùm etiam videtur planè sub Epicuro militate, dum hisce verbis vtitur: *Habeant sanè nomen, quod illis Epicurus noster imposuit.*

Epist. 23.

epist. 8. epist. 20.

lib. de vit. be. cap. 18.

Epist. 107.

Ad hæc Statius sub Domitiano memorat Pollium Surrentinum, dum illius studia describens, sic canit:

lib. 2. sylu.

Hic seu Siderias exercet Pollius artes,
Seu voluit monitus, quos dat Gargetticus author,
Seu nostram quatit ille chelyn seu dissona nectit
Carmina, siue minax vltorem stringit Iambon.

Ad eadem tempora pertinet Anonymus ille, quem Origenes accessisse cum famoso Euphrante ad Apollonij magiam scribit. Sed, si magus quidem esse voluit, haud dubiè spurius Epicureus fuit, vt & duo illi Alcæus, & Philiscus, quorum est inferiùs ex Æliano facienda mentio, quíque hac tempestate; an aliâ expulsi Româ fuerint, compertum satis non habeo.

lib. 1. adu. Cels.

lib. 9. var. hist. cap. 12.

Haud multò pòst esse debuerunt, quos Plutarchus Traiani præceptor inducit: nempe Boethus Geometra, qui enarrauit historiam de Pausonis Pictoris equo currente, & solâ tabulæ inuersione factâ, sese volutante. Alexander, quem Plutarchus dicit fuisse & elegantem, & valde literatum. Is est, qui de gallina, & ouo quæstionem proposuit, verum scilicet priùs exstitisset. Zopyrus Medicus, quem idem apprimè versatum in Epicuri Philosophia scribit. Is est, qui exposuit, quemadmodum Epicurus in suo symposio de Temperantia verba fecisset, ostendissétque, cùm res venerea facilè aliàs noceat, tum potissimùm si quis illam statim à conuiuio exerceat.

lib. de Pyth. orac.

lib. 2. symp. q. 3.

lib. 3. symp. q. 6.

Sequuti sunt, quos habet Lucianus, qui ab ipso vsque Traiano florere cœpisse videtur. Videlicet Damis, quem ille facit cum Timocle de Deorum existentia, & prouidentia disputantem. Hermon, quem genere primum inter ciueis, & Sacerdotem τοῖν ἀνάκοιν, siue Castoris & Pollucis, inducit in conuiuium. Hermodorus, quem Menippus iocatur, & ob mille nummos peierantem, & à Ioue fulmine percussum. Hæc nomina me admonent vt Hermoclem huc inseram, quem Theodorus Prodromus in Amarantho colloquentem facit.

in Io. trag.

In conuiu. seu Lapith.

in Icaromen.

Dial. seu Am.

Sed ad Lucianum vt reuertar, adijci potest ille Celsus, ad quem Lucianus perscribit historiam de Alexandro pseudomante. Nempe, cùm Alexander famam Epicuri lacerasset, postquàm Lucianus Celsum commendauit; propter sapientiam, & amorem veritatis; propter morum mansuetudinem, & modestiam; propter vitæ tranquillitatem, comitatem, amicitiam, quibus permotus tale opus conscripserit, subdit: *Tum magis, quod tibi fuerit etiam iucundius, vt Epicurum vlcisceter.* Porrò hic Celsus esse videtur, cuius à Galeno fit mentio in iis, que aduersùs Epicurum, aut Epicureos conscripsit. Quin etiam idem esse videtur cum eo, aduersùs quem Origenes octo illos libros composuit: cùm videlicet emisisset librum aduersùs Christianos sub titulo *veri sermonis*, cuius Eusebius

in pseudom.

lib. de lib. pro.

lib. 5. adu. Cels.

C. contr. Hieroel. Eusebius quoque, dum librorum Origenis mentionem facit, meminit: ac pollicitus etiam fuisset alium, in quo traderet rationem viuendi secundum propria dogmata. Temlib. 1. pora certè congruunt; scribit enim Origenes hunc Celsum vixisse Adriani, sequentibúsque temporibus, quibus & Lucianus & Galenus etiam vixerunt.

Subiici heic posse videtur ille Lepidus, cum quo etiam alij Epicurei erant, in Ponti- in pseud. ca vrbe Amastri, quando, vt idem Lucianus habet, Alexander illos insectatus est. Vt nihil dicam de eo, in quem imposturas detegentem Alexander lapides mouit.

Potest ipse quoque Lucianus, qui appetitus insidiis ab eodem Alexandro est, quòd Epicureus esset, arteisque varias detegeret. Epicureum certè fuisse declarat. & communis vox, & viri doctrina. & multiplex quidem commendatio; sed illa præsertim, quâ ibid. Epicurum postremò laudans, scribere ad Celsum pergit fuisse Epicurum virum verè factum, diuinóque ingenio; & qui, inquit, solus, quæ verè sunt honesta & nouerit, & tradiderit; solúsque exstiterit, qui liberos reddere solitus sit eos, qui secum haberent consuetudinem.

lib. de lib. pro. de passion. an. &c. Addantur iam duo alij, quos præter Celsum Galenus habet: Pudentianus videlicet, cuius aliquam Epistolam memorat; & Antonius, cui librum quendam meminit scriptum.

Ad hæc tẽpora spectare videtur Zenobius in 3. physic. comm. 49. ille, aduersùs quem testatur Simplicius librũ scriptum ab Alexandro Aphrodisæo, quem sub Antoninis floruisse manifestum est.

Quosdam longo pòst interuallo citauit D Ambrosius, verbi causâ Philomarum. De Epicuro enim loquens, *Hic*, inquit, *quàm* lib. 1. offic. cap. 13. *alienus à vero sit, vel ex eo deprehenditur, quod voluptatem in homine Deo auctore creatam asserit principaliter, sicut Philomarus eius Sectator in Epitomis suis disputat* Fortè etiam Demarchum illum, ex quo vir sanctus mu- lib. 3 ep. 25. tuatus est quod dicetur iustà haberi in Epistola ad Menœceum.

Sunt qui adiungant Decium Ausonium, celebrem illum Poëtam, cùm ob expressas alias Epicuri opiniones, exempli gratiâ,

Quod est beatum, morte & aeternum ca- lib. 1. epigr. 109.
rens, &c.

tum propter istam maximè,

——————tenuissima tantis
Principia, & nostros non admittentia visus
Paruarũ seriẽ constant connexa atomorũ, &c.

An postremò adiiciam quod Albertus Magnus in libro de Animi immortalitate habet, dum Epicureorum antiquissimos fuisse Hesiodum, Atalium (qui ab aliis, ait commentator, nuncupatur Achalius) & Cecinnam (qui vocatur à quibusdam, ait idem, Terinnos) subiicitque sequutum hos fuisse Isaacum Israëlitam Philosophum? De Atalio certè nihil babeo quod dicam; imò neque de Cæcinna, quãdo neque illum Ciceronis familiarem. pro quo Oratio, & ad quem, cuiusque Epistolæ exstant; neque vllum ep. fam. l. 6. alium ex iis, qui eodem fuerunt nomine, Epicureum comperio. Isaacus Israëlites ille esse potuit, qui Salomonis Arabiæ Regis adoptiuus filius dictus est, & cuius duo supersunt libri, de diætis vniuersalibus, & particularibus: nihil tamen reperias in illis, quod Epicureum declaret. At Hesiodum cur non potuerit Poëtam intelligere; cùm aliunde ex Stoicorum Secta faciat Speusippum, Platonem, Socratem, Pythagoram? Scilicet vir alioquin doctus (nisi & librum alterius dicas) tam esse potuit temporum ignarus, quàm germanatum opinionum, quas attribuit Philosophis. Sed de Sectatoribus satis.

LIBER TERTIVS, DE OCCASIONE, *ET* AVTHORIBVS QVÆSITÆ EPICVRO INFAMIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Non fuiſſe Epicurum eo faſtu, quo Zenonem Stoicum, de Sapiente, ac virtute loquutum.

HVc-vſque fuit vita, & mors Epicuri. Quòd autem nudè recitata, ac ſine morum deductione, commendationéque vlla fuerit, in cauſa fuit, quòd res præſtanda inter eleuandum præcipuas criminationes videretur. Nunc cùm iſtæ criminationes diluendæ deinceps occurrant, ac ſit imprimis operæpretium factam illarum occaſionem, originémque retegere; ideò eſt de hac initio dicendum. Et quoniam ipſi Stoici ſunt, ad quos ea referenda eſt, tanquam ad præcipuos authores, propagatoréſque infamiæ; idcircò res altiùs repetenda eſt.

Imprimis conſtat Epicurum, & Zenonem illum Cittienſem Stoicorum Principem fuiſſe contemporaneos. [l.17. cap. 21.] Siquidem Aulus Gellius celebreis ſcribit extitiſſe eodem tempore; [in Lex.] ſcilicet ad annum ferè à condita Vrbe CCCCLXX. & Suidas teſtatur Zenonem floruiſſe Olympiade CXX. quà Epicurus etiam ex ſuprà deductis florebat. Videtur autem Epicurus fuiſſe paulò iunior. Etſi enim prior obierit (mortuus eſt enim Olympiade [lib. 7.] CXXVII. cùm Zeno, ex Laërtio viueret adhuc iam ſenex Olympiade CXXX.) Zeno tamen diutiùs vixit, ad vſque nempe annum ætatis nonageſimum octauum, vti & [ibid.] Laërtius, & [in Macrob.] Lucianus ſcribunt. Certè cùm Zeno iam octogenarius ad Antigonum Regem ſcripſerit, miſeritque Perſæum, ac Philonidem, & Epicurus tantam ætatem non attigerit, meminerit verò vtriuſque illorum, vt videlicet apud Regem Antigonum fuerint in Epiſtola ad Ariſtobulum fratrem, [oc. cit] quod Laërtius commemorat; certè, inquam, iunior eſſe Epicurus non nihil debuit. Nihil autem moror, quod Perſæus apud eumdem Laërtium ſcribit vixiſſe dumtaxat [ibid.] Zenonem annos LXXII. [apud Laërt.] Id enim vt dictis repugnat, ita cohærere cum eo non poteſt, quod ſcripſit Apollonius Zenonem Scholæ ſuæ præfuiſſe annos LVIII. Vtcumque ſit, Scholam habuêre ſimul, ac multo tempore, tam Zeno in ſua Porticu, quàm Epicurus in ſuis Hortis.

Iam Zeno, vt erat naturâ ſubtriſtis, auſterus, & vultu contracto, præparcus, &c. ſic enim illum deſcribit Laërtius, ςυϕνός τε, καὶ πικρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον συνεσπασμένον, [lib. 7.] &c. Sectatoréſque etiam ipſius ad ſui Ducis imitationem ſic ſe componebant, vt ſe exhiberent tetricos aſpectu, & maximâ parte ad cutem deraſos, ἀρρενωπὰς ἐν χρῷ κουρίας τοὺς πλείστους, [in Hermot.] quod à Luciano obſeruatum eſt; hinc effectum eſt, vt Stoica virtus, ſeu Sapientia ea deſcripta ſit, quæ eximiam aliquam auſteritatem præ ſe ferret. Quia verò iſti propterea admirationi, & venerationi apud vulgus erant: ea de cauſa ſic ſeipſos exiſtimârunt ſolos ſapere, vt iactâtint ſolum Sapientem (Stoicâ nempe virtute inſtructum) eſſe Regem, belli ducem, magiſtratum, ciuem, Rhetorem, amicum, pulchrum, nobilem, diuitem; prætereáque ipſum ſolum non pœnitere, non miſereri, non iniuriâ affici, non ignoſcere, non opinari, paſſionum eſſe expertem, ſemper liberum, ſemper in gaudio, Deo parem, &c. quæ magna ex parte relata, impetitáque à Plutarcho ſunt, cùm Stoicos docuit, [in abſurd. Stoic.] longè abſurdiora, quàm Poëtas docere.

At Epicurus, prout erat naturâ humanior, ita bona fide, & ſimpliciter agens, probare non potuit haſce iactationes; ſed humanæ cõſcius imbecillitatis, expendit portare quid poſſent, quid recuſarent humeri. Facilè peruidit ea, quibus intonaret Porticus, ſi apparatum, faſtúmque verborum quis detraheret, haberi dumtaxat in votis; quare virtutem, & Sapientiam, cuius natura humana eſſet capax, excogitauit. Cùm videret porrò omneis homines naturæ ductu, quicquid agerent, ad voluptatem aliquam ferri; expenſis verò omnibus voluptatum generibus deprehenderet nullam eſſe generaliorem, conſtantiorem, expetibiliorem eâ, quæ in corporis ſanitate,

sanitate, animíque tranquillitate (sed istâ præsertim) constituta esset; idcircò hunc finem bonorum constituit; adiecitque solam virtutem esse instrumentum maximè idoneum, quo voluptas hæc pararetur: Defendit proinde Sapientem, seu virtute præditum virum esse illum, qui primùm quidem sobrietate, & continentiâ, hoc est virtute temperantiæ, sanitatem corporis, quatenus per constitutionem natiuam liceret, tueretur; deinde verò operam potissimùm impenderet, vt virtutum choro adiutus, ac sedatis libidinis, gulæ, auaritiæ, ambitionis, cæterísque affectibus, tueretur quàm maximè posset tranquillitatem animi. Scilicet veram, germanámque voluptatem consistere non in ipso actu, seu motu, vt Aristippus definierat; sed in statu, seu vacuitate tum doloris in corpore, tum perturbationis in mente. *Apud Epicurum*, inquit Seneca, *duo bona sunt, ex quibus summum illud, beatúmque componitur, vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione:* Et sic ille quidem ingenuè, simpliciterque edisserebat, vt & paulò post rursùs attingetur, & pleniùs suo loco demonstrabitur; neque curabat interim, quòd Zeno auram popularem magnificis illis vocibus captaret, & gestu, habitúque motum grauitatem exprimeret: quippe egit semper candidiùs, quàm vt populo imponere vellet, cui nosset nihil esse acceptius ostentatione earum rerum, quas nec intelligentiâ, nec opere assequitur. *Nunquam volui*, inquit, apud Senecam, *populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio.* Et ad Amicum; *Hæc ego*, inquit, *non multis sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

Epist. 66.

CAPVT II.

Heinc Zenonis, itémque Cleanthis, Chrysippi, aliorúmque Stoicorum odia, & calumniæ.

ITAQVE Zeno, Stoicíque agnoscentes istâ & morũ, & doctrinæ simplicitate bullata sua verba, pollicitationésque ingenteis apud viros vel minimùm cordatos detumescere; ea propter ingens, ac perpetuum erga Epicurum concepêre odium. Cepêre autem occasionem ex voluptatis voce captare, calumniatíque, quòd obscœnam, seu in ingluuie, ac Venere positam intelligeret, & ad illam, vt dominam, virtutem vt ancillam referret. Res certè eò deducta fuit, vt Epicurus ad Menœceum (eâ Epistolâ, quæ est apud Laërtium) scribens, hac vti velut Apologiâ, suæve sententiæ declaratione fuerit coactus: ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονάς, καὶ τὰς τῶν ἐν ἀπολαύσει κειμένας λέγομεν, ὥς τινες ἀγνοοῦντες, καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες, ἢ κακῶς ἐνδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μήτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. οὐ γὰρ πότοι, καὶ κῶμοι συνείροντες, οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων, καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἰχθύων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὺν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμός, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως, καὶ φυγῆς, καὶ τὰς δόξας ἐξελαύνων, ἀφ' ὧν πλεῖστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. τούτων δὲ πάντων ἀρχή, καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταί. διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως (nimirùm has sex voculas restituendas esse ex primo de finibus Ciceronis libro Stephanus iure autumat) ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως, τούτων ἐστὶν ἀχώριστον, *Quando igitur voluptatem esse finem dicimus, non asotorum (perditorúmve) neque eas, quæ in fruendo* (seu quasi proluendo) *positæ sunt, voluptates dicimus; veluti quidam ignorantes, aut à nobis dissentientes, aut malè affecti existimant; sed non dolere corpore, ac animo non perturbari. Siquidem non compotationes, comessationésque perpetuæ, non item puerorum, mulierúmq; fruitiones; vti neque piscium, aliarúmque quarum vis rerum, quas lautior mensa suppeditat, iucundam vitam pariunt; verùm ratiocinatio sobria, quæ causas, cur, quidque eligendum, fugiendúmve sit, inuestigat, opinionésque abigit, ob quas plurimas menteis occuoat conturbatio. Horum verò omnium principium, maximúmque bonũ prudentia est, quocirca Philosophia quoque antecellit prudentia, è qua aliæ omnes virtutes sunt ortæ, docentes viui iucundè non posse, nisi sapiēter, honestè, iustéque viuatur; vti neque viui sapienter, honestè, iustè, nisi iucũdè. Sunt nimirùm iucundæ vitæ virtutes congenitæ, nec fieri potest, vt ab ipsis vita iucũda separetur.* Hæc fusiusculè refero, licet ad doctrinã pertineant; tum quia operæ-pretium est, quæ fuerit Epicuri mens ab initio cognoscere, tum quia exinde intelligitur, extitisse obtrectatores ab eius vsque tēpore, qui rem prauè interpretantes fecerint conquerendi ansam.

Porrò illos Stoicos fuisse, intelligi imprimis licet ex ea Epistola, quâ Zeno, apud Laërtiũ, ad Antigonum Regem scribens, ipsúmque commendans, quod sua illi doctrina placeret: *Laudo*, inquit, *tuum disciplinæ studium, quod Philosophiæ cupidus, institutionem veram, & quæ ad vtilitatem spectet, non verò popularem illam, & quæ ad morum corruptionem tendat, retineas.* Subnotauit nempe his verbis ipsam Epicuri doctrinam, quàm ex spuria sua interpretatione ideò vocauit *popularem*, quòd homines vulgò tametsi virtutem voce magnifaciant, reipsâ tamen ad obscœnas voluptates prolabantur. Deinde verò ex genio qui ab vsque Zenone in eius Secta viguit, quatenus ea in Epicurũ ita constanter declamauit, vt si culinam, aut lupanar, non verò Philosophiæ instituisset gymnasium; ac in eo semper institit, non vt voluptati dolor, aut virtuti vitium (quemadmodum sanè oportuit) sed vt virtuti opposita esse voluptas videretur; videlicet quasi ipsa honestatem, Epicurus obscœnitatem speciali studio consectaretur, dicique adeò posset, quod & à Poëta est dictum,

lib. 7.

Stoicus has parteis, has Epicurus agit.

Auson. epigr. 9.

Atque vt ab ipso Cleanthe, Zenonis successore exordiar, ipse, frugi alioquin vir, vt Epicurum maiore quadam inuidia obrueret, confinxit illam tabulam, in qua, referente M.Tullio, & memorante etiam D. Augustino (lib. 2. de fin. 5. ciuit.) voluptatem vt Reginam, Virtutes verò vt voluptati ancillanteis exhibuit. Chrysippus autem præter libros, quos scripsit illis titulis, qui sunt apud Laertium, *Demonstrationes, quòd voluptas finis non sit; quòd voluptas bonum non sit*; (lib. 7.) itémque præter cætera, quæ speciatim est in Epicurum *conuitiatus, βλασφημίας, ἢ λοιδορίας*, veluti ipsi Oenomaus apud Eusebium obiicit, (lib. 6. præp. cap. 6.) descripsit, ac repræsentauit, quasi discipulum illius Archestrati, qui Author Gastrologiæ, solertissimè de gulæ, ventrísque voluptatibus disseruit; quod apud Athenæum est Diotimus illi successit, qui, ne nihil ageret, euulgauit quinquaginta impudicas epistolas, & eas etiam, quæ ad Chrysippum referuntur, contexuit, ac postremò Epicurum, quasi illarum esset author, *calumniatus est, διαβέβληκεν*, vt habet Laërtius. (lib 10. ibid.) Quid Posidonium memorem, cæterósque ex eadem familia, quos Laërtius quoque recenset? Vnus Cleomedes sufficiat, qui & ipse Stoicus fuit, vt totum eius opus clamat, & demonstrat Balforeus. (In comment.) Ipse, cùm satis non iudicaret comparasse Epicurum cum Thersita Homerico, innexisséque alia id genus, hac perotatione demum vsus est: (lib. 2. cap. 1.) *Non hinc abibis, Piamentum, ad Crocotas, & Pellices, quibuscum in lectis dies totos decumbas, nunc purpuram nens, nunc corollis redimitus, nonnunquam etiam oculis fucum infricans, aut etiam in multa, & fœda ebrietate tibiarum cantu titillatus, denique his alia consentanea faciens, tanquam vermis in valde spurio, & stercoreo cœno volutatus? Nonne etiam tu audacissimum, & impudentissimum caput, abortus Philosophia, hinc ad Leontium & Philænidem meretricésque alias abibis, & ad sacras acclamationes cum Mundirida, & Sardanapale, cæterísque omnibus criminalibus tuis sociis? Nescis Philosophiam Herculem, & viros Herculeos ad se, non verò, per lenem, cinædos, & voluptatem vocare?*

CAPVT III.

Confirmatio ex Seneca; & in Epicteto etiam, aliisque Sectæ Genius.

ISTA ad verbum refero, vt Sectæ Genium meliùs agnoscas. Id enim erat illis præscriptum, vt seu iure, seu iniuria, Epicurum, quantum possent acerbè insectarentur, & atrociter diuexarent. Scilicet hanc sibi vicissim tradebant quasi lampada, illéque spurius, ac degener habitus fuisset Stoicus, qui non Epicurum damnaret, qui laudem illi quàm-minimam, tametsi iustam tribueret. Id colligere potissimum licet vel ex vno Seneca. Etenim cùm is penè vnus Stoicæ Sectæ studio ita captus fuerit, vt tamen etiam veritatis amorem retinuerit, coactus fuit sæpenumerò candorem suum; inuitis licet consectatoribus, testari. Siquidem non plurima modò ex Epicuro laudanda decerpsit, ac, vt par erat, commendauit; verùm & ipsum Epicurum *fortem virum fuisse* dixit, (Epist. 32.) & ipsius disciplinam aliam esse censuit; quàm reluctantes Stoici alij populares obiicerent. Verba illius hæc accipe: *Mea quidem*, inquit, *ista sententia est (inuitis hoc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum, & recta præcipere, & si propiùs accesseris, tristia.* (lib. de vit. be. cap. 13.) Et rursùs: *Non dico*, inquit, *quod plerique nostrorum, Sectam Epicuri flagitiorum magistram esse; sed illud dico: male audit, infamis est, & immeritò.* (ibid.) Cæterùm ad ista, aliáque id genus, en vt reliqui Stoici, ipso etiam Seneca referente, excandescerēt: *Quid agis, Seneca? deseris partes? Quid nobis Epicuri præcepta in ipsis Zenonis principiis loqueris? Quin tu bene, & gnauiter, si partium piget, transfugis potiùs, quàm prodis?* (ibid. cap. 18.) Quo sanè loco Stoicos vides non ad ipsam rei veritatem respexisse; sed populari solùm more studia partiū sic defendisse, vt cœptum semel fuerat. Eodem spectat quod relata, commendatáque illa sententia, *Malum est in necessitate viuere; sed in necessitate viuere, necessitas nulla est*, subiungit, *Epicurus, inquis, dixit; quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere; vt isti, qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant, quæ optima sunt, esse communia.* (Epist. 12.) Non curârunt itaque illi quid Epicurus dixisset, introspicere, ad nomen solùm voluptatis, vt ad frontem respexerunt; *frons verè hæc fuit*, vt Seneca habet, *quæ dedit locum fabulæ; neque hoc*, inquit, *scire quisquam potest, nisi interiùs fuerit admissus.* (cit. cap 13.) Ex quo mirari satis non possum, quare Epictetus vir alioquin optimus, non Senecam potiùs, quàm cæteros illos populareis imitatus fuerit. Ecce enim quàm oleat Stoicum illum adflatum, dum apud Laërtium dicit (lib. 10.) Epicurum digna Cinædo loquutum fuisse, *καὶ τὰ μάλιστα λοιδορεῖν, quam-maximéque effundit conuitia.* Et apud Arianum sic inuehitur: *Dormi, & ea facito, quæ vermes solent, quibus tute ipse dignum indicasti. Ede, bibe, indulge veneri, caca, sterte*, &c. (lib. 2. c. 20.) Itemque cur Hierocles, vir, vt habet Agellius, & sanctus, & grauis, (lib. 9. cap. 5.) Epicurum etiam meretricis nomine infamauerit; in quo Taurus est illum imitatus. Sed nimirùm Epictetus in suis illis concionibus, cæterique similes, iuxta rumorem de Epicuro disseminatum, loquebantur; neque enim aliter aures auditorum præoccupatæ satis æquæ fuissent percipiendis cæteris, quæ de virtute dissererentur. Sic sæpè fit, vt præconceptam apud populum opinionem accuratè fouere præstet, quàm obiter conuellere. Id autem mirum; cùm morbus ille, quo Epicurus obiit, causas alias naturaleis verisimiliores habuerit, Stoicos hanc denique ansam ex Cicerone arripuisse, quâ Epicurum edacitatis, ac turpioris etiam intemperantiæ arguerent. (lib. 7. fam. ep. 26.) Non satis nempe memorabâtur, aut dissimulabant Chrysippum eodem interiisse morbo,

vt

vt colligitur partim ex Galeno, partim ex Laërtio. Verùm, vt patet, nullum vtiquam non mouerunt lapidem, quò Epicurum facerent exosum. Dicerem, vt hunc Sectæ Genium etiam in ipsos Epicuri Sectatores sic retinuerint, vt fuerint in ipsos nihilo æquiores: verùm & res est satis nota, & obiter potest vel ex eo solo intelligi, quòd cùm Cassius ille Seuerus, cuius antè est ex Quintiliano facta mentio, obiurgatus à Prætore fuisset, quòd eius aduocati L. Varo Epicureo Cæsaris amico fecissent conuitium; non alia ipsi excusatio expeditior occurrerit, quam vt Stoïcos causaretur. *Nam nescio*, inquit, *qui conuitiati sint, & puto Stoïcos fuisse.*

lib. quod qualit. incorp. lib. 7.

lib. 6. c. 3.

CAPVT IV.

Aliæ Stoici odij causæ.

ATQVE huc-vsque quidem vnam odij causam commemoro, ipsam scilicet opinionem de voluptate, vt fine bonorum: fuère verò aliæ itidem complures. Quippe Epicurus non ea in re modò contradixit Stoicis, sed etiam in aliis oppidò quam-multis. Vt autem cætera prætercam, veluti de Deorum formâ, ac dæmonibus; de diuinatione, & insomniis, de peccatorum æqualitate: irémque de Elementorum crasi, de diuisione continui, de magnitudine Siderum, aliisque innumeris, quæ suis locis sunt referenda; duo quædam solùm heic attingo: vnum, quod ad Dialecticam; alterum, quod ad Prouidentiam spectat. Et circa Dialecticam quidem manifestum est Stoicos fuisse in ea penè totos (cùm vel vnus Chrysippus scripserit de ea supra trecenta volumina, quæ à Laërtio recensentur) ac sese mirè extulisse, quòd reducendo omnia ad apices Dialecticos, subtilissimè concluderent omnia. Exinde fuit nempe, quòd ferri vix possent in suis disputationibus, ac illis non modò Cicero obiecerit, quod *ratiunculis squalidiùs vterentur*, quod *ossa nudarent*, *spinas vellerent*, *contortiùs concluderent*, &c. sed ipse quoque Seneca affectatam, ac inutilem subtilitatem carpserit, quâ, vt subulâ, (sue etiam aristâ, quâ nihil est subtilius) leonem exciperent; interdúmque etiam its exclamârit: *Hæc disputamus attractis superciliis, fronte rugosâ? ô tristes ineptias!* Et iterùm: *O pueriles ineptias! In hoc supercilia subduximus? in hoc barbam demisimus? hoc est, quod tristes docemus, & pallidi?* &c. Itaque cùm Epicurus quoque Dialecticam illam Stoïcorum contempserit (vt apud Empiricum est) ac vno, alteróve solùm canone circa vsum vocum præscripto, omneis eorum technas & facilè dissoluerit, & ridiculas exhibuerit; idcircò magnâ impatientiâ sic insectati illum sunt, vt quem affectu deprauatum ob voluptatem prædicabant, eumdem mente captum ob Dialecticæ ignorationem inclamârint. Siquidem tum se erga ipsum modestissimè gerere sunt visi, cùm *rudem*, atque *hebetem* apud Ciceronem dixerunt. Itémque cùm *tardum*; nam, *vide*, inquit idem Cicero, *quam sit cautus is, quem isti tardum putant*, &c. Missum autem facio, quod posteà apud eumdem Ciceronem habetur, ad ostendendum, vt Stoïci, licet inter se in Dialecticis mirè dissiderent, impatientissimè tamen tulerint sibi ab aliis contradici. *Quid me igitur in inuidiam*, inquit Cicero alloquens Lucullum professione Stoicum, *& tanquam in concionem vocas? & quidem, vt seditiosi tribuni solent, occludi tabernas iubes? Quò enim spectas illud, cùm artificia tolli quereris à nobis, nisi vt opifices concitentur; qui si vndique omnes conuenerint, facilè contra vos incitabuntur: expromam primùm illa inuidiosa, quòd eos omneis, qui in concione stabunt, exsules, seruos, insanos esse dicatis*, &c.

2. & 3 Tusc. 4. Acad.

ep. 82.

ep. 113.

ep. 48.

lib. 1 adu. log.

2. de fin.

4. Acad.

Ibid.

Circa Prouidentiam, præmittendum est, commendandos Stoïcos esse, quòd illam defenderint, Epicurúmque ipsam negantem, improbanerint; scilicet is fuit Epicuri grauissimus lapsus, quòd non capiens quemadmodum immortalis, beatáque natura sibi habere, aut alteri exhibere negotium posset, censuerit Deum non gerere nec generalem totius Mundi, nec specialem hominum curam; vt constabit cùm hunc errorem, Deo bene propitio, refutabimus; tanquam non Religioni modò, sed naturali etiam rationi penitùs aduersum. Præmittendum etiam Epicurum non tam Stoicis repugnasse, quòd Prouidentiam defenderint, quàm quod cum Fato eam copulârint: quippe, quòd fati necessitas, cui Iouem quoque subiiciebant, non modò ipsam hominum libertatem euerteret, sed peruerteret etiam ipsammet Prouidentiam, ac hominum & spes inaneis, & vanas preces redderet, si Dij quidem nihil, nisi quod esset in fatis, vt aiebant, possent. Id nempe suo loco fusiùs deducetur, cùm heic adnotare sufficiat, Velleium apud Ciceronem appellasse ob hanc causam Prouidentiam *fatidicam anum* Stoicorum. Cùm his autem præmissis, quæstio iam non sit, iure-ne, an iniuriâ ex hoc capite Stoïci infensi Epicuro fuerint; sed cùm iure fuerint, monstrandum sit solùm, quemadmodum fuerint; sufficit ad hoc vel vnus Plutarchus, quo loco refert Stoïcos in Epicurum sic inuehi, *vt impensius non valeant* (οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν πραγμάτων,) & *proh! proh! vah! vah! inclamare* (ἰοὺ, ἰοὺ, φεῦ, φεῦ βοῶντες) *quòd tollens Prouidentiam, anticipationem de Diis labefactet.* Ac ostendit quidem subinde Plutarchus Stoïcos errare, quàm Epicurum grauiùs; sed grauiúsne, an leuiùs, heic non quæritur; cùm satis sit Stoïcos ansam quoque hanc inuehendi in Epicurum arripuisse: & tantò quidem ardentiùs, quantò ex hoc quasi prætextu procliue fuit facere cæteris in ipsum obiectis probabilitatem.

1. de nat. Deor.

adu. Stoic.

CAPVT V.

Quorsùm exinde Epicuro creata, atque propagata apud vulgus infamia.

IS A M, cùm Stoïci nihil æquè, ac virtutis nomen in ore haberent, quam ipsi possidere se præ cæteris profitebantur: cùm facilè virtutis suæ fidem facerent apud vulgus, quatenus illam vultu austero, cute derasâ, incessu graui, habitu incompto, aliísque id genus quasi indiciis præ se ferebant: cùm proinde captatâ, afflantéque populi aurâ in Epicurum, vt in authorem, sectatorémque obscœnarum voluptatum debaccharentur; nihil mirum profectò, si vulgus, cui, ex iis solùm, quæ apparent omnia iudicanti, nihil est facilius, quàm quidvis suadere, ac imponere; cui cordi non est ipsam veritatem aut profundiùs inquirere, aut cum errore, si ille quidem semel placuerit, commutare; nihil, inquam, mirum, si Stoïci adeò acriter in id incumbentes, Epicurum fecerint apud vulgus adeò infamem. Cæterùm postquàm ia rumor fuit de Epicoro disseminatus, lib. 3. 7. &c. conmutriri illicò cœpit ab ipsis Poëtis (vt citatis ab Athenæo) qui populi captui, persuasioníque se accommodantes, Epicurum variis fabellis, scommatibúsque impetierunt. Incrementum etiam habuit à Sophistis, & apud Phot. declamatoribus, vt Himerio, & aliis, qui & ipsi populares, nihil magis emphaticum, nihil magis auribus vulgi acceptum fore reputarunt, quàm si Epicurum cum spurcissimis quibusque viris compararent. Habuit etiam robur ab illis superstitionum authoribus, è in pseudom. quorum fuit numero apud Lucianum Alexander, qui vt suis artibus aothoritatem quæreret, in Epicurum, à quo illæ fueraot explosæ, deblaterabat. Confirmatus quin etiam fuit à Viris alioquin doctis, & non malis, quibus dignum applausu visum est consilium, si vt horrorem obscœnarum voluptatum incuterent, inustam ob illas Epicuro notam, caustico acriore agerent profundiùs. Seligendi nobis ex iis aliqoi; sed priùs tamen dicendum est de quibusdam aliis hominum generibus, qui fouerint, adauxerintque occasionem infamiæ.

Itaque triplex quoddam genus hominum semper exstitit, à quibus mali labes profundiùs impressa. Vnum Pseudo-Epicureorum; neque enim negandum est, quin aliqui sæpe fuerint, qui Epicuro, eiusque Sectæ dantes nomina, ἀθέσμως, seu præter leges ipsius vitam duxerint. Ij sunt, ὡς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν, *quos germani Epicurei Sophistas appellant*, vt notauit Laërtius; lib. 10. indignati scilicet illos, à laudabili instituto inhonestè desciscere. Eiusmodi fuerunt Al- lib. 9. var. hist. cap. 12. cæus, & Philiscus apud Ælianum, qui Româ pulsi fuisse dicuntur, quòd essent turpium voluptatum adolescentibus authores. Non memoro autem quàm sæpe societates amplissimæ, eædémque sanctissimæ commaculatæ vulgò censeantur, propter paucorum priuatorum, aut singularium etiam vitia. Et Lucianus certè, vt Pseudo-Epicureos, ita in auct. vit. & Pseudo-Platonicos, & Pseudo-Zenonios recenset. Alterum virorum intemperatissimorum, quibus, cùm libidinibus suis patrocinium quoddam in Philosophia quærerent, satis fuit se Epicuri Philosophi nomine tueri, à quo voluptas commendata esset, curantibus parùm quâ de voluptate sermo illi foret habitus. Talis fuit Piso, de quo Cicero: *Itaque admissarius iste simul atque audiuit à Philo-* Orat. in Pis. *sopho voluptatem tantoperè laudari, nihil expiscatus est; sic suos sensus voluptuarios omneis incitauit; sic ad illius* (præceptoris Epicurei) *hanc orationem adhinniit, vt non magistrum virtutis, sed authorem libidinis à se illum inuentum arbitraretur. Græcus primùm distinguere, atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur; iste claudus, quemadmodum aiunt, pilam retinere, quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere*, &c. Talis Gabinius, de quo iterum Cicero, *Lau-* Orat. pro Sext. *dabat*, inquit, *homo doctus Philosophos nescio quos, neque eorum tamen nomina poterat dicere, sed eos tandem laudabat maximè, qui dicuntur præter cæteros, auctores & laudatores voluptatis; cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat; verbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat, eosdémque præclarè dicere aiebat sapienteis omnia suâ causâ facere: Rempub. capessere hominem bene sanũ non oportere: nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, Reipub. consulendum, &c. vaticinari, atque insanire dicebat.* Quamvis porrò illud verissimè dictum inter cætera à Seneca sit, *Non ab Epicuro impulsi luxuriantur; sed vi-* lib. de vit. beat. cap. 12. *tiis dediti, luxuriam suam in Philosophia sinu abscondunt, & eò concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem*: Nihilominùs notum est nullum argumenti genus appositum magis ad reprehensionem esse, quam si quis declamet aduersùs illam Philosophiam, quam hac ratione possit vt asylum intemperantiæ coarguere. Tertium illorum, qui fronte perfrictâ, & malignitate quadam naturæ, non alio fine currunt ad incendium, quàm vt picem, quod dicitur, lignáque iniiciant. Qui cùm nullam habeant nęc veri, nec boni rationem, aut dissimulant, aut certè extenuant quicquid præfertur laudabile: auidè arripiunt, si quidquam occurrit, quod vituperio dignum videatur. Qui demùm, si defuerit ansa, comminiscuntur, & diuendunt quicquid creat infamiam; vt fecisse haudbubie debet Theotimos ille, qui cùm libros aliquot scripsisset contra Epicurum, accusatus propterea fuit à Zenone Epicureo, capitéque etiam mulctatus, quod apud Athe- lib. 13. næum est. Vt nihil dicam de Menippo, qui tametsi aliquid etiam aduersus Epicurum scripsit, studiosè tamen nihil egit, quod notauit Laërtius; sed risu sc̃ùm libros com- lib. 6. pleuit: Vt nihil de Theodoro; cuius citat

quidem

quidem Laërtius librum quartum ex iis, quos scripsit in Epicurum; sed illum posteà cum iis, quos dicit insanite, connumerat. Addo & multa semper fuisse Epistolarum Diotimi exemplo iactata ab aliquibus, quasi conscripta ab Epicuro; quæ, cùm libri adhuc ipsius exstatent, reperta in illis non sunt, studiosè licet requisita; vti vel ex Theone Sophista in progymnasmatis comprobatur. progymn. 2.

CAPVT VI.

De magnis Viris in Epicurum non ex rei veritate, sed ex vulgari opinione scribentibus, ac speciatim de Cicerone.

SEo ad genus aliud Virorum vt tedeam, quos & doctos dixi, & bonos; ij quoque nominis sui existimatione, & famà nocuerunt, dum probitati, honestatique studiosissimè incumbentes de Epicuro loquuti sunt, non prout ipsi eum nouerant, sed prout ipsum habebat vulgus, cui consultum esse volebant. Vt res innotescat, seligo imprimis treis Authores ex Ethnicis, qui studiosè præ cæteris scripserunt contra Epicurum. Primus est M Tullius, quem notum est in Epicurum congessisse quàm plurima in libris de Legibus, de Finibus, de natura Deorum, & aliis in locis. Cùm certè amici ipsius ex Epicurea familia sæpissimè conquererentur, quòd præter rei veritatem tam multa in vulgus efferret; ille nihilominùs semper, vt erat homo popularis, populariter loqui maluit. Ecce locum ex Tusculanis, vnde id possis coniicere, *Negat Epicurus*, inquit, *iucundè posse viui, nisi cum virtute viuatur; negat vllam in sapientem vim esse fortuna; tenuem victum antefert copioso; negat vllum esse tempus, quo sapiens non beatus sit; omnia Philosopho digna; sed cum voluptate pugnantia. Non istam dicit voluptatem: dicat quamlibet; nempe eam dicit, in qua virtutis nulla pars insit. Age si voluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem. Nego igitur eius esse, qui dolore summum malum metiatur, mentionem facere virtutis. Et conqueruntur quidem Epicurei, viri optimi, (nam nullum genus est minùs malitiosum) me studiosè dicere contra Epicurum. Ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. Mihi summum in animo bonum videtur; illis autem in corpore: mihi in virtute, illis in voluptate. Et illi pugnant, & quidam vicinorum fidem implorant, multi autem sunt, qui statim conuolent. Ego sum is, qui dicam me non laborare ratum habiturum quod egerint. Quid enim?* &c. Vides ergo vt Cicero aureis veluti obturârit, ne ex rei potiùs veritate, quàm ex præconcepta vulgari opinione loqueretur. Sic audiuisti illum paulò antè memorare Epicureum quendam circa voluptatem distinguere, ac diuidere illa, quemadmodum dicerentur; & ipse tamen non multò priùs: *Audistis profectò dici*, inquit, *Philosophos Epicureos omneis res, quæ sunt homini expetenda, voluptate metiri. Rectè an secus, nihil ad nos; aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus.* Sic aliu loco: *Nec vlla tamen ei Philosophia* (Epicuri videlicet) *fiet iniuria à nobis. Non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet: sed in Hortulis quiescet suis, vbi vult; vbi etiam recubans, molliter & delicatè, nos auocat à rostris, à iudiciis, à curia; fortasse sapienter, hac præsertim Repub. Ver. m. ego non quæro nunc quæ sit Philosophia verissima; sed quæ Oratori coniuncta maximè.* Alia id genus proferrem loca; sed sufficiat addere illud quod aliquando scripsit ad Cassium: *In ista ipsa αἱρέσει* (Secta nempe Epicuri) *metuo ne plus neruorum sit, quàm ego putârim; si modò eam tu probas.* Itemque, quod de Philone Academico ait, *Nam Philo*, inquit, *noster ferre non poterat aspernari Epicureos molleis, & delicatas voluptates.* Nempe quasi illi aspernarentur quidem, sed simulate facerent; parum dexterè id interpretabatur.

in Pison. lib. 3. de Orat. lib. 15. famil. epist. 16. 1. de nat. Deor. lib. 3.

CAPVT VII.

De Plutarcho.

ALTER est Plutarchus, cuius filius Lamprias sex prodidit libros aduersus Epicurum scriptos; præter duos illos, qui adhuc supersunt in Coloten Epicureum. Tituli fuerunt, πρὸς τὰς Ἐπικούρου ἀκρόασιν (&, vt Stephanus legit) περὶ θεῶν, *in Epicuri auditionem de Diis.* Ἐπικουρείων ἐναντιωμάτων, *contradictionum Epicurearum.* περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν πρὸς Ἐπίκουρον σχολαὶ Ἀκαδημαϊκαὶ, *de eo, quod in nostra potestate situm est, Schola Academica.* Ὅτι παραδοξότερα οἱ Ἐπικούρειοι τῶν ποιητῶν λέγουσι, *Epicureos, quàm Poëtas incredibiliora dicere.* Στωϊκῶν, καὶ Ἐπικουρείων ἐκλογαὶ, καὶ ἔλεγχοι, *Stoicorum, & Epicureorum selecta Sententia, earúmque redargutiones.* περὶ δεισιδαιμονίας πρὸς Ἐπίκουρον, *de superstitione aduersus Epicurum.* Quidnam verò in hisce libris aut obiecerit, aut insinuare In Epicuri excusationem poterit, librorum iactura dicere non sinit. Nam quem librum adhuc habemus, de Superstitione inscriptum? præterquam quòd adiunctum illud, *aduersus Epicurum*, non præfertur in titulo, ille sanè neminem minùs, quàm Epicurum attingit. Vt ergo potissimùm dicam de duobus libris residuis, quorum vni titulum fecit, πρὸς Κολώτην ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλοσόφων, *aduersùs Coloten, de aliis Philosophis*; alteri, ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον. *Ne viui quidem suauiter secundum Epicurum posse*: occasione nimirùm sumptâ ab eo libro, cui Colotes titulum fecerat, ὅτι κατὰ τὰ τῶν ἄλλων φιλοσόφων δόγματα οὐδὲ ζῆν ἔστιν, *Ne viui quidem iuxta aliorum Philosophorum decreta posse*; vt de bis, inquam, libris dicam, illud præmitto, nullum authorem omni memoriâ exstare, quem cum Viro illo eximio comparandum existimem: ita videtur vbique mihi insignem morum suauitatem cum eruditione maxima testari. Quod attinet autem ad ea, quæ in hisce libris aduersus Epicurum vrget, existimauit,

in Ind. libb. pot.

quantum

quantum opinor, tum meliùs honestatis studium in animis defixum iri, cùm Epicurum calculo suo pergeret facere infamem, quem fama iam fecisset authorem nefandæ turpitudinis. Ego quidem sic sentio, sicque interpretari malo, quàm cum Agellio dicere, Epicurum carpi à Plutarcho minutè nimis, ac propè etiam subfrigidè. lib. 5. c. 9. Non credes fortasse Plutarchum potiùs ex diuulgata opinione, quàm ex rei veritate in Epicurum disputauisse; sed attende quæso quid habeat posteriore horum librorum. Nimirùm, postquàm attigit dogmata præcipua, ob quæ Epicurus, Sectatorésque ipsius malè audiunt, cuiusmodi sunt, *Amicis carere, Actione priuari, Deum nullum putare, Voluptati indulgere, Res omneis negligere*; subdit imprimis, *ista esse, quæ homines omnes, ipsis exceptis, huic Sectæ attribuant.* Deinde verò sibi obiicit ἀδίκως φησί τις, *immeritò hoc, dicet aliquis*; tum autem ipsemet respondet: ἀλλὰ τὴν δόξαν, οὐ τὴν ἀλήθειαν σκοποῦμεν, *verumtamen nos opinionem, non veritatem attendimus.* Vides quàm apertè Plutarchus se φιλόδοξον, non φιλαλήθη profiteatur, de Epicuro cùm agitur. Vis porrò locum indicem ex quo videatur maior adhuc in illo candor desiderari? Vidimus iam relata illa tum ex Cicerone, tum ex Laërtio epistola, quam Epicurus moribundus scripsit, doloribus ipsum suis opposuisse *animi gaudium*, τὸ κατὰ ψυχὴν χαῖρον, *quod perciperetur ex recordatione factorum olim ratiociniorum*, ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων διαλογισμῶν μνήμῃ. At Plutarchus, vt Epicurum posset feliciùs carpere, verba detorsit, ac immutauit. Ecce enim in eodem libro Epicurum dolores suos opposuisse scribit τῇ μνήμῃ τῶν ἀπολελαυσμένων πρότερον ἡδονῶν, *perceptarum priùs voluptatum memoria.* Quo loco iterùm notanda vox illa ἀπολελαυσμένων, siquidem illam etiam Epicurus expressè respuit scribens ad Menœceum; (apud Laërt. l. 10.) cùm perspectum alioquin sit in quam malam partem soleat accipi, vel ex eo, quòd opponi solet ipsi virtuti, vt cùm apud Aristotelem quæritur, *sit-ne vita iuxta virtutem*, ἢ κατ' ἀπόλαυσιν, *iucundior?* (lib. 3. Top. cap. 5. Sect. 28. probl. 7.) Exaggerare id non contendo, ne accusare Plutarchum videar; indigitandum tamen censui, vt Epicurus excusaretur.

CAPVT VIII.

De Galeno.

(lib. de libb. pro.) TERTIVS est Galenus, qui libros proprios enumerans, sic recenset eos, quos specialiter aduersus Epicurum scripsit, τὰ περὶ τῆς Ἐπικούρου φιλοσοφίας ἀνήκοντα, *De iis, quæ ad Epicuri Philosophiam pertinent.* περὶ τῆς κατ' Ἐπίκουρον εὐδαίμονος, καὶ μακαρίου βίου, β. *De beata, ac felici secundum Epicurum vita, libri duo.* περὶ τῆς κατ' Ἐπίκουρον ἀμοίρου ἡδονῆς, β. *De eo, qui iuxta Epicurum est voluptatis expers, duo.* ὅτι τὰ ποιητικὰ τῆς ἡδονῆς ἀτελῶς Ἐπικούρῳ λέλεκται, ἕν, *Quòd ea, quæ voluptatem creant imperfectè sint ab Epicuro expressa, vnus.* Τὰ περὶ τῆς ἡδονικῆς αἱρέσεως. *De Secta voluptaria.* Εἰ ἡ φιλολογία χρήσιμος εἰς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, ἕν, *an Philologia ad moralem Philosophiam conferat, vnus.* περὶ τῶν πρὸς τοὺς σοφιστάς, ἕν, *de iis, quæ ad Sophistas spectant, vnus.* Μητροδώρου ἐπιστολὴ πρὸς Κέλσον Ἐπικούρειον, *Metrodori Epistola ad Celsum Epicureum.* Ἐπιστολὴ Πουδεντιανοῦ Ἐπικουρείου, *Pudentiani Epicurei Epistola.* Cùm huiusmodi porrò libri desiderentur, plurima tamen adhuc leguntur in libris superstitibus, quæ Epicurum feriant. Cur autem Galenus, vir tantus, adeò malè animatus in Epicurum fuerit, occasionem factam opinor, quòd malè affectus erga Asclepiadem, qui Hippocraticam Medicinam penitùs subruerat, viderit Epicurum esse, ex quo Asclepiades sua principia desumpsisset: tametsi Sectæ Princeps fieri, vt ambitiosus erat, vellet. Iam vt videas Galenum quoque aliud de Epicuro sciisse, euulgauisse aliud; nôrat imprimis Epicurum in descriptione viri sapientis, quæ exstat adhuc apud Laërtium, venereorum vsum damnasse. (lib. 10.) Nimirùm cùm aliis locis suo tempore referendis, tum præsertim in librum tertium Epidemiorum Hippocratis scribens, (comment. 1.) hanc inde desumpsit Epicuri sententiam; μηδέποτε μὲν ὠφελεῖν ἀφροδισίων χρῆσιν, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ βλάψειε, *Nihil vnquam prodesse venereorum vsum; præclarè agi, si nihil noceat.* Quin ex eadem consequenter descriptione nouerat eum, qui sapiens fuerit; amore raptum non iri; quæ Epicuri sententia, est deinde mitè à Lucretio amplificata. (lib. 4.) Sed & scrutator adeò curiosus Epicureorum operum ignorare non poterat, quòd citatum superiùs est ex Epistola ad Menœceum, (apud Laërt. lib. 10.) de suaui vita, quam non puerorum, mulierúmque fruitio pariat, non piscium vsus, &c. quæque omninò separari à virtutum choro non possit. Nisi verò id ex illa Epistola cognouerat, ignorare saltem non poterat ex Ratis sententiis, apud omneis notissimis, quarum aliquæ Galeno interdum citantur, & ex quibus occasio sumpta conscribendi librum illum, εἰ ἡ φυσιολογία χρήσιμος, &c. nempe & in Ratis sententiis habetur, *viui non posse suauiter*, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, &c. cùm Galenus ergo hæc non ignoraret, in libris tamen de placitis Hippocratis, & Platonis, (lib. 5. cap. 9.) distinxit primùm tria quædam tribus Animæ partibus accommodata, seu familiaria, voluptatem concupiscenti, victoriam animosæ, honestatem ratiocinanti, ac deinde subiunxit: *Epicurus quidem solùm id, quod pessimæ animæ parti est familiare, spectauit* (voluptatem videlicet) *Chrysippus verò id, quod optimæ, asserendo nos conciliari* πρὸς μόνον τὸ καλόν, *ad id solum quod est honestum.* Quasi scilicet Epicurus aut *honestatem* abnuisset, τὸ καλῶς ζῆν, aut nullam, nisi indecoram voluptatem affectauisset? Sic alio loco (lib. 1. cap. 12.) de facultatibus naturalibus scribens, & Epicurum præsertim, eiúsque Sectatores notans: *Ex horum*, inquit, *sententia, nulla est intelligentia animæ congenita; nulla ratio consequutionis, repugnantiæ, diuisionis, compositionis; rerum iustarum, iniustarúmque; honestarum, ac turpium: sed ex sensu, & per sensum fieri dicunt in nobis omnia, & imaginationibus quibusdam, memoriísque regi animalia. Ad hæc, nullam*

in-

in Anima,quâ ratiocinemur,facultatem esse,sed sensibus, passionibúsque pecorum ritu duci nos, cùm scilicet renuere, respuerêve nihil possimus. His authoribus, Fortitudo, Prudentia, Temperantia, Continentia, mera sunt nugæ Sic rursus aliàs, licet nomen Epicuri reticeat, haud obscurè tamen in illum insultat, vt constat ex iis, quæ suprà attigimus ex Suida, & ex opinione circa vsum partium suo loco comme-
lib.3.de vs. part.cap.10. morandα. *Attende iam,* inquit, *in vtram familiam, qui in hisce libris versaris, cooptari debeas, Platonisne, Hippocratis, cæterorúmque virorum, qui opera naturæ suspiciunt; an aliorum, qui eam reprehendunt, quod non statuerit, vt per pedes excrementa effluerent. Diffluebat enim adeò deliciis, qui dicere hæc mihi est ausus, vt graue esset ipsi è lecto surgere ad exonerandum ventrem. Præstitisset nempe hominem ita comparatum esse, vt sola pedis exporrectione excrementa secerneret. Quid hunc vel pati, vel agere existimes, cùm solus est? quas exercere contumelias in omneis parteis corporis? quomodo deprauare, & corrumpere pulcherrimas Animæ doteis? qui nempe mutilam, & cæcam facultatem diuinam fecit, quâ solâ homo potis est veritatem contemplari; inexplebilem verò voluptatem magnam reddidit, ac potentem, quæ præter legem, ac iniustè exercet tyrannidem. quæque vim & pessimam, & maximè ferinam habet.* Sic ille.

CAPVT IX.

De sanctis Patribus, ac nominatim Clemente, Lactantio, Ambrosio.

EX his iam intelligi licet, quid agere potuerint, debuerintve Ecclesiæ Patres, quibus studium incubuit, & veritatis eminentioris, & honestatis augustioris. Æquiores certè in Epicurum esse non potuerunt, quàm authores Ethnici; cùm præsertim magna ex parte ipsos-met Epicuri libros, vt apparet, non viderint: Neque verò etiam debuerunt; cùm potissimùm Epicurum talem esse crediderint, qualis vulgò depingeretur. Cæterùm, quòd etiam aliqui ex iis, quos germana Epicuri scripta minimè ignorasse constat, præ feruore aliquando, quo virtutem populis persuadere conabantur, iuxta rumorem popularem in Epicurum dixerint, manifestum facient seligendi tres, vnus ex Græcis, duo ex Latinis.

Ille est Clemens Alexandrinus, qui, vt erat per-eruditus, ita legerat sanè illam ad Menœceum epistolam, in qua Epicurus nihil magis, quàm voluptates obscœnas exhorret, vt ex relatis mox antè constat. Legisse argumento est quod bonam Epistolæ partem in suis habeat Stromatis, ac præfationem illam imprimis, Μήτε νέος τις ὢν, μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε lib.4.
γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον, &c. *Neque iuuenis quis existens philosophandi moram trahat: neque senex cùm fueris, philosophando defatigetur. Ad Animæ quippe sanitatem neque immaturus, neque intempestiuus est quisquam.* &c. Et tamen illam Epicuri de voluptatibus sententiam, velut non aduertens, aut dissimulans, Epicurum perinde notat, *quasi decernentem beatam victoriam, seu felici-* lib.2.
tatem non vt hominum ratione præditorum, ac Philosophorum sed vt quorundam pecorum victitantium stercoribus. Legerat quin-etiam recitatam illam ex Galeno de venereorum vsu Epicuri sententiam; quippe in suo Pædagogo illam retulit, ac iisdem quidem proximè verbis, quibus exstat apud Laërtium; sed certo tamen consilio Epicuri nomen reticendum censuit, dicere contentus, ἐν γοῦν τις εἰπὼν φαίη Συνουσία ὤνησε μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δ' εἰ μὴ ἔβλαψεν. *Bene ergo quispiam dixisse videtur, venereorum vsus prodest nemini; ac præclare agitur, nisi etiam noceat.* Quare & minùs mirabere, si cùm talia dissimulet, dicat nihilominùs Epicurum *veritatem posthabere voluptati, & bonam carnis constitutionem deificare,* aliáque id genus, quæ profectò cognouerat ab Epicuri mente aliena.

Ex istis vnus est Lactantius, cuius cùm libro tertio Institutionum verba sint, *Epicurus summum bonum in voluptate animi esse cen-* cap 7.
set, Aristippus in voluptate corporis, &c mirum quomodo eodem libro verba deinceps hæc habeat, *verùm ille fortasse impunitatem vitiis suis spopondit* (de Epicuro loquitur) *fuit enim turpissimæ voluptatis assertor, cuius capiendæ causâ nasci hominem putauit.*

Alter Diuus Ambrosius, qui cùm in suis Epistolis illam etiam partem, citatæ ad Menœceum Epistolæ, quæ de voluptate est, proferat, Etenim, *clamat ille,* inquit, *quia non po-* lib.3.ep.25.
tationes, neque comessationes, neque filiorum soboles, nec fœminarum copula, nec piscium copia, aliorúmque huiusmodi, quæ splendido vsui parantur conuiuij, suauem vitam faciunt; sed sobria disputatio, &c. Cùm etiam ibidem vir sanctus hoc addat de Epicuri Sectatoribus, *quòd illis, non immoderata epulæ, neu potationes voluptatis suauitatem generant, sed continens vita:* Nihilominùs idem sanctus Præsul exaggerat alibi *Epicuri Scholam dirumpi corporis delecta-* lib.2. de Abrah. cap.1.& 11.
tione, & Epicureos asserentes summum bonum voluptatem esse, æstimare magis illam inquinamento corporis, quàm sobrietate mentis, & similia. Sed heic istorum modus esto.

LIBER QVARTVS, DE OBIECTA EPICVRO IMPIETATE.

CAPVT PRIMVM.

Epicurus arguitur, quòd Deum aut non prorsùs, aut simulatè coluerit.

NVNC vt præcipuas atingamus in Epicurum criminationes, exordium facimus ab ea, quæ est omnium grauissima, nimirum circa impietatem. Tametsi porrò quæ præcipua obiicitur impietas ad doctrinam spectet, de qua seorsim dicendum est; non desunt tamen qui mores etiam, de quibus iam agimus, impietate soâ notent; seu Deos, seu patriam, parentes, cæterósque respexeris. Ac primùm quidem Seneca ex opinione eius deducit, quòd vereri Deum non debuerit. En
lib.4. de benef.cap.19. illius verba: *Tu Epicure, Deum inermem facis; omnia illi tela, omnem detraxisti potentiam, & ne cuiquam timendus esset, proiecisti illum extra murum.* Pergit: *Hunc igitur septum ingenti quodam, & inexplicabili muro, disiunctúmque à conspectu mortalium non habes quare verearis. Nulla illi nec tribuendi, nec nocendi materia est.*
lib.1.de nat. Deor. Senecæ Cicero consentit; nam, *quamobrem,* inquit, *Dij colendi sint, non intelligo, nullo nec accepto ab iis, nec sperato bono.* Videtur proinde Plutarchus non immeritò Epicuro, Secta-
l.1.adu.Col. toribúsque obiicere, *quòd aboleant sacrificia, mysteria, pompas, festos dies; quódque proinde adimant quæ sacra sunt debita Baccho, cæterísque Diis, seu seruatoribus, seu nuptiarum præsidibus,*
lib.4.c.27. *seu aliis.* Sic Athenæus: *Apud Epicurum,* inquit, *non libatio, non primitia Diis offeruntur; sed quod de indecora quadam muliere Simonides dicit;*

Non immolatas sæpe victimas vorant.

Deinde, quamvis Epicurus visus fuerit Deus colere, hypocriseos tamen, seu simulationis impietas innititur. Hac de re ecce Plu-
L.1.adu.Col. tarchi locum: *Precationes,* inquit, *& adorationes, non vt quidpiam his indigens, sed præ multitudinis metu simulat, vocésque contrarias iis, quas inter philosophandum ederet, pronunciat. Ac sacrificans quidem mactanti sacrificulo, vt coquo assistit, sacrificio tamen peracto discedit, illud submurmurans: quod quidem hominem oportuit facere, sacrum feci; veruntamen Diis ad me nequaquam aduertentibus. Ita scilicet Epicurus fingendum esse existimat; neque inuidendum esse, aut infensum fieri vulgo hominum, qui cum gaudio peragunt ista.* Hactenus Plutarchus, qui & post-modùm vbi ostendit nec Epicurum, nec Epicureos superstitiosis feliciores esse, quatenus sacris, mysteriisque, necessitate compulsi, assistunt, subiicit, *illos id agere timenteis, & expauescenteis, ne detegantur, atque idcircò cum fallacia populo imponere; apud quem etiam libros de Deo, naturáque diuinâ componant, inuolutos illos, nihilque boni frugis continenteis; dum opiniones interim suas omnimodè seu superuestiunt, ac propter metum operiunt.* Ex hoc est, cur apud Lucianum, cùm
Epicureus Hermon insinuasset honorem sibi aliquem, quod esset Sacerdos, deberi; Zenothemis Stoïcus id cum risu exceperit, quasi facetum prorsùs foret Epicureum Sacerdotem esse. in Sympos.

CAPVT II.

Itémque quòd se, & suos Sectatores in Diis haberi voluerit.

SEQVITVR alia impietatis species. Videtur enim Epicurus Deos è Mundo sustulisse, vt sese quasi nouum quemdam Deum mortalibus inueheret, & quos luberet faceret Deos. Siquidem Plutarchus commemorans illam Colotæ adorationem, quâ Epicurum de Natura differentem prosequutus
fuerat: *Epicurus ipse,* inquit, *gloriabundus* Col. l. 1. adu.
σεμνυνόμενος, *sic illam describit;* ὡς σεβομένῳ γάρ σοι τὰ τότε ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσέπεσεν ἐπιθύμημα ἀφυσιολόγητον τοῦ περιπλακῆναι ἡμῖν, γονάτων ἐφαπτόμενον, καὶ πάσης τῆς εἰθισμένης ἐπιλήψεως γίνεσθαι, κατὰ τὰς σεβάσεις τινῶν, καὶ λιτάς. ἐποίεις οὖν (φησί) καὶ ἡμᾶς ἀνθιεροῦν σε αὐτὸν, καὶ ἀντισέβεσθαι. *Tibi enim, tanquam veneranti ea, quæ tum à nobis dicebantur, incessit cupiditas, causam non habens naturalem, vt genua attingens nos complecteveris, & quicquid vsurpari solitum est circa cultum adorationes, precationésque exhibere s-*

Quo

Quo effecisti, inquit, *vt & nos te vicissim sacrum deputaremus, ac veneraremur.* Et paulò pòst: ἀφθάρτως μοι διάγων (φησὶ) καὶ ἡμᾶς ἀφθάρτους διανοοῦ, *incorruptibilis perge*, inquit, *nósque incorruptibiles etiam reputa.* Ex quo Plutarchus censet ignoscendum iis, qui dicunt se quovis pretio spectaturos Tabulam, in qua ille quidem exhiberetur procidens, genuáque complectens; iste verò reciprocè & supplex, & venerabundus. His adde, quod idem
eod.libro. Plutarchus ab Epicuro ad Idomeneum scriptum fuisse commemorat, πέμπε οὖν ἀπαρχὰς ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ ἱεροῦ σώματος θεραπείαν, *Itaque mitte ad nos primitias ad sacri huius corporis cultum* En vt affectarit honores Diuinos. Quin affectasse quoque videtur, dum tot cæremonias in sui memoriam testamento fieri mandauit, ac id comprobauere præsertim successu, cùm Sectatores ipsum inter Diuos collocauerint, & celebreis effecerint θρησκευομένας ὑπ᾽ αὐτῶν εἰκάδας, *superstitioso ritu cultas à se dies vigesimas*, vt apud Laertium Menippus obiecit. Quòd porrò inter Deos relatus à Sectatoribus fuerit, declarat abundè vel vnus Lucretius, hæc enim de illo profatur:

lib.5.init. *Quis potis est dignum pollenti pectore carmen*
Condere pro rerum maiestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitáque præmia liquit?
Nemo, vt opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, vt ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicendum'st, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitæ rationem inuenit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia, quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.

lib.3.c.14. Neque verò est cur Lactantius existimet Lucretium laudare hoc loco voluisse aut Pythagoram, aut Thaletem; siquidem satis manifestè Epicurum indicat, dum commendationem concludens, hæc habet:

Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, &c.

Quod denique Epicurus Sectatores suos facere Deos voluerit, confirmare videtur, tum quod ille scripsit ad Menœceum, *fore, vt suis præceptis parens viueret vt Deus inter homines*, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις: tum quod Plutarchus proprium fuisse Epicureorum asserit, *vt sese Deorum æqualeis iactarent.*

CAPVT III.

Declaratur vt Epicurus censeri possit legitimè coluisse Naturam Diuinam.

IAM, cùm eluere aggrediar quæ Epicuro obiiciuntur, absit aliâ mente id præstem, quàm exercitationis gratiâ. Neque enim si ille fuit, vt esse potuit, impius, malignus, aut aliâ ratione vitiosus, ego is sum, qui patrocinium ipsius mordicùs suscipiam, & vel fuco facto, exstitisse pium, bonum, temperantem defendam. Quin etiam, si quando perspicuum euadat ea, quæ obiiciuntur, calumnias non esse, ac ipsum reuerâ peccasse, neque reprehendi iniuriâ, non ero sanè ipse postremus, qui accusationem instituam, (vti & instituo in illis doctrinæ capitibus, in quibus perspicuè errasse eum constat) cùm & iam dumtaxat excusationem texam, quòd ille videatur præter fas, & æquum, nisi in rebus omnibus, at certè in quàm plurimis, meâ sententiâ reprehendi. Itaque rei veritate saluâ per me, ac integra, explicationes solummodo, atque coniecturas propono, quæ nisi moueant cæteros, mihi tamen bonâ fide agenti probabilitatem induerunt. Quod spectat sanè ad rem præsentem, moueor loco illo Laërtij, quo *affectus pietatis Epicuri erga Deos, ineffabilis fuisse dicitur*, τῆς μὲν γὰρ πρὸς θεοὺς ὁσιότητος ἄλεκτος ἡ διάθεσις. lib.10.
Moueor, quòd in ea ciuitate, in qua Epicurus incolumis vixit, &, vt adnotauit D. Augustinus, *gloriâ etiam floruit*, adeò malè mulctarentur quotquot ex Philosophis, vel leuiculam impietatis suspicionem exhiberent, vt exemplo esse possunt Anaxagoras, Protagoras, Socrates, & florente iam Epicuro, ipse Aristoteles. Tum, vt obiectis satisfiat, hærendum in eo non opinor, an Epicurus Deum coluerit; id disquirendum potiùs, an se in cultu naturæ Diuinæ exhibẽdo ritè gesserit. Principio verò nemo dicat exigendum ex ipso cultum, quem solum temporibus illis profitemur verum fuisse, ac legitimum, Iudæis scilicet præscriptum: siquidem qui exigeret, Platonem, Zenonem, cæterósque omneis Epicuro faceret pareis. Quocirca inspiciendum restat, quid in communi tam Epicuro quàm cæteris caligine, decuerit magis naturam Diuinam. Circa hoc porrò, vide vt etiam nostris hisce temporibus de pietate philosophemur; & Epicurum præ cæteris, quotquot ipsum reprehendunt, maximè pium fore comperies. Duplicem solemus assignare causam, quare Deum homines colant: Vnam dicimus excellentem, supremámque Dei naturam, quæ seipsâ, & sine vllo ad nostram vtilitatem respectu, cultus, ac reuerentiæ dignissima sit: Alteram, beneficia, quæ Deus seu bona largiendo, seu à malis auocando, aut contulerit, aut, quod magis mouet, collaturus sit. Hinc, si quispiam ad Deum colendum priore causâ alliciatur; hunc se affectu verè filiali componere asserimus; sin posteriore, prorsùs seruili. Et quamvis honor, amórque seruilis, non sit omninò improbandus, ac ne præsertim in Benefactorem ingrato simus animo; nemo est tamen qui sustineat filialem non longè præstare, quòd is exhibeatur ob ipsummet Deum, cuius sanè altaria aliunde frigerent, si dominante affectu seruili, homines nihil ab ipso, (quantumcumque excellens foret) aut acciperent, aut metuerent. Iam cùm Cicero, Seneca & alij affectu planè

lib.18 ciuit. cap.41.

planè seruili docti fuerint, quid-nam aliud Epicuro reliquum fecerunt, quàm vt filialis eius pietas (non illa sanè supernaturalis, seu ex gratia iustificante, secundùm quam filij Dei nominamur, & sumus; verùm naturalis, & qualem recta ratio suggerit, secundùm quam etiam agnoscitur Deus vt pater) vt, inquam, eius pietas magis, magisque commendaretur. Cicero sic instat: *Quid est, cur Deos ab hominibus colendos dicas, cùm Dij non modò homines non colant, sed omninò nihil curent?* Pergit: *Quæ porrò pietas ei debetur, à quo nihil acceperis? aut quid omninò, cuius nullum meritum sit, ei deberi potest?* Agnoscis vt alium, quàm seruilem cultum Cicero non probauerit: At filialem in Epicuro non probauit ille quidem, sed tamen non ignorauit. Quippe Velleio pro Epicuro respondente, inter cætera hanc rationem audiit: *Habet venerationem iustam quicquid excellit.* Seneca autem sic quidem vrget: *Atqui Deum, Epicure, Deum vis videri colere, non aliter, quàm parentem? grato, vt opinor, animo. Aut, si non vis videri gratus, quia nullum habes illius beneficium, sed te Atomi, & istæ micæ tuæ fortè, ac temerè conglobauerunt, cur colis?* Verùm cùm solam reuerentiam seruilem Seneca agnoscat, nonne filialem in Epicuro, vel nolens, satis indicat, cùm ab ipso Deum, *tanquam parentem* coli dicit? Quid quod Epicurus statim à Seneca inducitur *Deum colere, nulla spe, nullo pretio inductus; sed propter eius maiestatem eximiam, supremámque naturam?* An-ne pietas Epicuri fieri poterat commendatior?

lib. 1. de nat. Deos.

Ibid.

lib. 4. de benef. cap. 19.

loc. cit.

CAPVT IV.

De superstitiosis ritibus ab Epicuro contemptis, & de obiecta simulatione.

QVOD Epicurus libationes, primitiarúmque oblationes in suo conuiuio neglexerit: quòd festa, aliáque id genus (quanquam doctrinà potiùs, quàm exemplo suo) abolere curauerit, non videtur esse cur vitio vertamus. Profectò nemo negauerit, quin alia religio sit pura, & alia spuria, quæ superstitio proprio nomine dicitur; nemo consequenter, qui, cùm illam probet, improbare istam non debeat. Quid-nam verò aliud egit Epicurus? Obseruauimos vt contenderit Religionem puram amplecti; quòd si aliunde vel contempsit, vel etiam radicitùs conuellere studuit ritus illos, ac cæremonias, quæ sincerum in Deum affectum prorsùs opprimentes, errorem prætereà mentibus figunt; nihil sanè voluit aliud, quàm improbare superstitionem. Plura sunt de his suo loco dicenda. Addo heic solùm, si hac ratione repurgauit Epicurus superstitionibus homines: si cultum illum neglexit, & Deos illos sustulit, putà Bacchum, & cæteros, quos neque nos probare debemus, neque ferre possumus; traducere autem curauit exemplo suo homines ad cultum veræ diuinitatis (etsi aliunde, quia homo fuit, neque iis, quibus nos iam, illustratus luminibus, non attigerit vndequaque scopum) quamobrem à nobis dicatur ex hoc capite culpam contraxisse? Admoneo proinde, non de vera Religione, sed de spuria, seu superstitiosa intelligendum Lucretium, cùm ab Epicuro instructus concludit:

Quare Relligio pedibus subiecta vicissim lib. 1.
Obteritur; nos exæquat victoria Cælo.

Nempe & statim profert exemplum superstitiosi, ac nefarij immolandorum hominum ritûs:

——Sæpius olim
Relligio peperit scelerosa, atque impia facta,
Aulide quo pacto Triuiai Virginis aram
Iphianassai turparunt sanguine fœdè
Ductores Danaûm delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circumdata comtus
Ex vtraque pari malarum parte profusa'st,
Et mæstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, & hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectúque suo lacrumas effundere ciueis;
Muta metu terram genibus summissa petebat;
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat
Quod patrio Princeps donârat nomine Regem;
Nam sublata virûm manibus, tremebundáque ad aras
Deducta'st; non vt solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo:
Sed casta incestè nubendi tempore in ipso
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus vt classi felix, faustúsque daretur.
Tantum Relligio potuit suadere malorum!

Superstitiosa videlicet. An quæ Diis alioquin fuissent offerenda, Epicurus præ intemperantia deuorauerit, diiudicandum est ex iis, quæ dicentur inferiùs.

Circa obiectam simulationem, is non sum, qui tueri velim simulatè eum nihil egisse; vnus, qui corda, renésque scrutatur, scire id potest, ac dicere. Dico solùm, si Epicurus quibusdam Religionis patriæ interfuit cæremoniis, quas mente tamen improbaret, videri posse illi quamdam excusationis speciem obtendi. Intererat enim, quia ius ciuile, & tranquillitas publica illud ex ipso exigebat: Improbabat, quia nihil cogit animum Sapientis, vt vulgaria sapiat. Intùs, erat sui iuris; extrà, legibus obstrictus societatis hominum. Ita persoluebat eodem tempore quod & aliis debebat, & sibi. Ac fateor quidem veracitate, non in verbis modò, sed etiam in actionibus nihil esse posse laudabilius: Quid facias tamen, vbi spectaris hominem extra Religionem, in qua debemus cogitatione, verbo, opere consentire? Pars hæc tum erat Sapientiæ, vt Philosophi sentirent cum paucis, loquerentur verò, agerentque cum multis. Sanè enim quod Epicuro, Epicureisque obiectū à Plutarcho est, aliis propè omnibus Doctores nostri obiiciunt; exempli causâ, Origenes, qui in hac ipsa seu stultitia, seu impietatis specie copulat non semel Peripateticos, & alios. Quod quidem attingo, vt intelligas Epicurum nihil peccasse, quod alij nō peccauerint. adu. Cels.

Quanquàm

Quanquàm nescio quispiam-ne sit, qui cùm cæremonias illas improbet, existimet tamen debuisse ab Epicuro probari? Id, quod Plutarchus vrget de turbata Epicuri felicitate ob necessitatem, & metum, declarandum alio est loco, vt & cætera quæ exaggerantur. Illud Hermonis, si nihil aliud, saltem indicat eiusmodi fuisse Epicureos habitos, à quibus Sacerdotium, cultúsque Deorum non foret alienus.

CAPVT V.

Affectarit-ne honores Diuinos?

SEQVITVR quod Plutarchus vrget circa Colotæ adorationem. Attamen, quis non heic peruideat tam puerilem commentationem, vt refutatione non egeat? Epicurus Deos ex omnium sententia extra hunc Mundum constituebat; ipse se verò intra hunc Mundum non ambigebat degere. Deos docebat experteis esse ortus, atque interitus; ipse se non corpore modò, sed & animo prædicabat esse ortui, ac interitui obnoxium. Quomodo se ergo pro Deo habere, aut incorruptum reputare? quomodo cæteros mortaleis diuinæ esse conditionis existimare poterat? Et dicere quidem posset aliquis hac in re ipsum delirasse, ac sibi ipsi contradixisse: verùm ex iis, quæ sequentur facile erit colligere aliam fuisse viri grauitatem, modestiam, sapientiam, quàm vt nugaretur tam anileis nugas. Quare cùm tam multa Epicuro fuerint afficta à Stoïcis, vt anteà obseruauimus; quis non credat hanc Epicuri ad Colotem Epistolam in supposititiis habendam? Negare quidem noluerim, quin Colotes aliquando præceptoris sui doctrinam miratus, ipsum ad genua complecti potuerit: quin Epicurus vicissim, quasi sese excusando, quod modesti facere solent, complexus illum fuerit; sed actio huiuscemodi ansam præbere non debuit commentis illis subtexendis. Prætereo Epicuri factum, vbi concessum fuerit, eleuari posse, si dicas Epicurum voluisse duntaxat commendare Colotæ affectum, quasi scilicet enthusiasmo quodam ad sapientiam fuisset correptus: Si defendas non propterea opinatum fuisse Epicurum diuinos sibi honores delatos (nisi quis censeat quotquot patiuntur sibi deferri complexiones, genuflexiones, aliáque huiusmodi, quæ, tametsi alio affectu, ad Deum etiam deferri nôrunt, vsurpare sibi velle honores, qui diuini sint:) Si incorruptibilitatem illam, aut pro nominis immortalitate accipiendam esse sustineas; qualem Metrodorus post se, póstque Epicurum vitâ functos, Senecâ testante præsensit; aut pro ipsamet possessione bonorum immortalium, cuiusmodi virtutes sunt; sic enim sumpsit Epicurus, vt referetur paulò pòst, in Epistola ad Menœceum. Hæc inquam prætereo, cùm dicere præstet, & verisimilius sit, rem fuisse confictam, & à Plutarcho, vt ille erat, ex suprà dictis, animatus, pro vera fuisse diuenditam. Quod idem dicendum de primitiis ad cultum sacri corporis ab Idomeneo postulatis. Ad illud de impensis, & celebritatibus, quas in sui honorem haberi Epicurus testamento cauit, respondere facile est, nihil ipsum propterea diuinum appetiisse, sed honores tantùm quosdam solitos deferri viris bene merentibus. Is mos olim fuit, ac iam perseuerat, vt, pro innato famæ appetitu, quisque mandet aliquid in sui commendationem post obitum fieri, seu illud funera attineat, seu sepulcra, seu statuas, seu annuas commemorationes, seu largitiones nataleis, seu similia, quæ varia sunt pro personarum, temporum, & locorum varietate. Epicurus quid tale fecit: an potest quispiam illum damnare, nisi statim damnet magnos viros, qui fuerunt & priscis, & nostris temporibus? Vt Epicuri æuum attingamus, nonne, si ille quidpiam de celebritatibus mandauit, ipsi etiam Aristoteles, Theophrastus, Lycon, & alij de statuis sibi ponendis mandarunt? An dices videri fuisse modestiores Lyconem, Stratonem, & alios, qui circa celebritates suis successoribus nihil præscripserunt; sed mandarunt solùm vt funera sibi nec illiberalia curarentur, nec superflua? Vt dicam sanè quod res est; videntur illi fuisse hac in re Epicuro longè vaniores. Et nôrant enim se ob hanc speciem moderationis laudatum iri, & sperabant maiores sibi honores ex illa indefinitione à successoribus deferendos, quàm fuissent ausi præscribere: cùm Epicurus ex opposito, nihil aliud verbis, aut votis ostendens, quàm animo conceptum haberet, simplicissimè egerit. Prætereo autem Epicurum videri potiùs prospexisse suis successoribus, quàm respexisse ad seipsum, dum conuentus illos instituit. Certè grata illa eius recordatio cum liberali conuictu, non postremum fuisse videtur demulcendæ Sectæ condimentum. Quid de Menippo sentiendum sit, ex superiore libro constat. apud Laërt. l. 5.

CAPVT VI.

Quonam sensu Lucretius dixerit Epicurum Deum.

QVOD ad Lucretium attinet, nemo dicat illum censuisse Epicurum reuerà Deum: cùm & mortuum deprædicârit, & nos exemplo eius monuerit, vt fortiter mortem oppetamus. Poëticè ergo loquutus est, Deum insinuans Epicurum eâ ratione, quâ hominum vulgus illos pro Diis habet, qui de genere humano fuerunt bene-meriti. Vt enim Plinius alicubi, *Deus est mortali, iuuare mortalem*: ac statim: *Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur*. Cùm itaque homines in Deos pridem retulissent Bacchum, Cererem, Herculem, Theseum, qui suis inuentis, ac laboribus genere humano lib. 3. lib. 2. c. 7.

non parùm profuissent, existimauit Lucretius Epicurum potiori iure Deorum numero adscribendum, hoc est, habendum esse vt virum beneficum, & celebrandum, quòd Sapientiam adinuenisset, ex qua ampliores vtilitates promanarent ad homines. Sed reticendi versus non sunt quos ille superiùs obiectis attexuit. Isthæc nimirum subiiciuntur:

lib.5. *Confer enim diuina aliorum antiqua reperta:*
Namque Ceres fertur fruges, Libérque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Cùm tamen his posset sine rebus vita manere:
Vt famá est aliquas etiam nunc viuere genteis.
At bene non poterat sine puro pectore viui;
Quò magis hic meritò nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam per magnas didita genteis
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.

Comparationem habes inuentorum Cereris, & Bacchi cum Epicurea sapientia; accipe iam comparstiouem laborum Herculis cum eadem similiter exsuperante:

Herculis antistare autem si facta putabis,
Longiùs à vera multè ratione ferêre.
Quid Nemæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille Leonis obesset, & horrens Arcadius sus;
Denique quid Creta Taurus, Lernæáque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora ter-gemini vis Geryonæ?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniásque plagas, atque Ismara propter
Tantoperè officerent nobis? vncisque timenda
Vnguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
Aureáque Hesperidum seruans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelagéque seuera,
Quo neque noster adit quisquam, neque Barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt pertēta peremta,
Si non victa forent qui tandem viua nocerent?
Nil, vt opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora, ac monteis magnos, sylvásque profundas;
Quæ loca vitandi plærumque 'st nostra potestas.
At nisi purgatum'st pectus, quæ prælia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantæ conscindunt hominē cuppedinis acres
Sollicitum curæ, quantique perinde timores?
Quidve superbia spurcities, petulantia quātas
Efficiunt cladeis? Quid luxus, desidiésque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animóque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit
Hunc hominem numero Diuûm dignarier esse?

CAPVT VII.

Quo sensu Epicurus suos quasi Deos esse voluerit?

PARI iam modo, cùm Epicurus Sectatores suæ sapientiæ quasi Deos quosdam futuros asseruit, ridiculum foret putare, illum ad germanam naturæ diuinæ conditionem attendisse. Nimirùm eâ solùm fuit mente, vt cùm naturam diuinam describeret ex felicitatis, immortalitatísque adiunctis, censuerit sapientem aliquâ ratione, tum ad Deum accedere, cùm, quatenus ipsi liceret, euaderet felix, atque immortalis: felix, inquam, quatenus fieret perturbationum vacuus; immortalis, quatenus bonis immortalibus frueretur, videlicet virtutibus. Ecce etenim quid præcedat obiecta verba ad Menœceum: Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα apud Laërt. lib.10.
διημερινῶς, ἡμέρας, καὶ νυκτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε οὔθ' ὕπαρ, οὔτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, *Illa igitur, ipsisque affinia, diebus, noctibúsque semper meditare siue ipse tecum siue cum eo, qui sit tui similis; sic fiet vt nec vigilans, nec somnians perturberis vnquam.* En quid sequatur: οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνητῷ ζώῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς, *Animali quippe mortali haudquaquam similis est homo immoritus immortalibus bonis.* Itaque talem hortabatur Epicurus Menœceum fieri, vt nempe in tanta morum prauitate, virtutem ipse tueretur, ac proinde vt Deus quispiam inter homines corruptissimos emineret. Taleis consequenter potuerunt Epicurei sese habere; quanquam non negem esse potuisse in Epicurea Secta, qui indigerent elleboro. Quid enim mirum, cùm satis constet sanctissimis etiam societatibus euenire, vt ambitiosissimos quosdam, & flagitiosissimos nutriant. Porrò, si cùm illi se Deos, Deorúmve æqualeis iactarent, nihil aliud sibi arrogarunt, quàm celebratam illam apud suos, cæterósque sapientiam; vti verisimile est nihil eos aliud cogitasse: id sanè egerunt, quod tum licitum per Ethnicam professionem fuit. Horatium audi:

——— *Sapiens vno minor est Ioue:* lib.1.epist.1.

æqualis ergo Diis cæteris. Cicero *animum humanum cum nullo alio, nisi cum ipso Deo comparari posse* dicit: Quid Sapientis ergo animum? Seneca, *Sapiens ille*, inquit, *plenus* Epist.31.
gaudio, hilaris, & placidus, inconcussus, cum Diis ex pari viuit. Ac rursus: *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, nō supplex.* Verùm res nimis perspicua est.

CAPVT VIII.

Quæ Epicuri pietas fuerit erga Patriam, Parentes, alios.

RESTARET iam impietas, quæ in patriam, parentésque Epicuro obiicitur, maximè verò ab Epicteto: sed cùm ills ad placita Epicuri præsertim spectet, nihil heic preuertendum est: Id refero solùm, quod Laërtius habet. Imprimis enim postquàm lib.10.
scripsit pietatem eius in patriam fuisse inexplicabilem, subiicit illum abstinuisse à publicæ rei administratione, *præ summa modestia*, ὑπερβολῇ ἐπιεικείας: tùm patriam tamen difficillimis temporibus non deseruerit; veluti suprà attigimus. Vidimus etiam vt patria statuis æneis

æneis eum honorârit; scilicet tanquam testibus *eminentis illius candoris, quo se in omneis gesserat*, ἀνυπερβλήτοις πρὸς πάντας εὐγνωμοσύνης. Deinde commendans illius erga parentes pietatem, ipsam vocat εὐχαριστίαν, hoc est, *gratam animi grati significationem*, & recordationem; vt & charitatem eiusdem in fratres εὐποιΐαν, hoc est *Beneficentiam* appellat, eam scilicet, quæ causa fuit admirabilis illius amoris, cuius ex Plutarcho iam meminimus; ne aliquid dicam de iis, quæ insinuantur ex testamento. Describitur continuò à Laërtio *mansuetudo* viri in seruos, ἡμερότης, concluditúrque demùm *in omneis omninò homines humanitas*, καθόλου δ' ἡ πρὸς πάντας αὐτοῦ φιλανθρωπία. Ex quibus sanè intelligitur fuisse Epicurum summâ pietate, charitate, bonitate in vniuersum genus humanum. Heinc
lib.2. Tusc. Cicero optimo iure, *Epicurus*, inquit, *homo minimè malus, vel potius vir optimus.* Alibi, quasi indignabundus: *Coluit Epicurus*, inquit,
lib.2. de fin. *amicitias; quasi quis illum neget, & bonum, & comem, & humanum fuisse.* Huc illud etiam pertinet: *Redarguitur ipse à sese, vincúntque scripta eius probitate ipsius, ac moribus. Nam illa commendatio puerorum* (sic pergit ille, etsi suo sensu) *memoria, & charitas amicitiæ, summarum officiorum in extremo spiritu conseruatio, indicat innatam esse homini probitatem gratuitam, non inuitatam voluptatibus, nec præmiorum mercedibus euocatam. Quod enim testimonium maius quærimus, quæ honesta, & recta sint, ipsa esse optabilia per sese; cùm videamus tanta esse officia morientis?* Denique tacendum non est, quod habet Laërtius, cùm adhærenteis Epicuro discipulos memorans, illos *detentos dogmaticis ipsius Sirenibus* dicit; ac Metrodorum Stratoniceum, qui vnus ab illo defecit, & ad Carneadem se contulit, ideò videri defecisse, *quòd nimia viri bonitate veluti obrueretur*, βαρυνθεὶς ταῖς ἀνυπερβλήτοις αὐτοῦ χρηστότησι.

Quo loco obiter notanda non leuis difficultas est, quâ ratione fieri possit, vt Metrodorus Stratooiceus ad Carneadem deficere ab Epicuro potuerit, cùm Carneades ne fuerit quidem moriente Epicuro natus. Quippe cùm ex Apollodoro apud eundem Laërtium lib.4.
Carneades obierit Olympiadis CLX. anno IV. natus annos octoginta quinque, vel, vt Cicero habet, nonaginta: non potuit nati- lib.4 Acad.
uitas eius Olympiadem CXXXVII. præcedere, sicque obitum Epicuri decem Olympiadibus, seu quadraginta annis non sequi. Et fuit quidem præter illum Anaxagoræ discipulum, cuius meminit Suidas, Carneades in voc. Carn.
quidam alius Epicuro contemporaneus: is scilicet, cui, cùm inuisisset Arcesilam podagræ doloribus ardeotem, & tristis exiret, *Mane*, inquit ille, *Carneades noster* (amore intellige, non Sectâ) *nihil illinc peruenit huc*, ostendendo pedes, & pectus. Attamen præterquàm quòd ille fuit Epicuri perfamiliaris, vt adnotauit Cicero, adeò vt proinde fieri lib.5. de fin. in fi.
ad ipsum non potuerit celebris defectio; constat profectò Metrodorum Stratoniceum auditorem illius non fuisse; sed subsequuti celebris Academiæ innouatoris, & successione quarti ab Arcesila. Nempe de hoc Cicero lib.4. Acad.
loquens: *Bene autem nosse Carneadem* inquit, *Stratonicens Metrodorus putabatur.* Et alibi lib.1 de Orat.
rursùs: *Erat etiam*, inquit, *Metrodorus, qui cum illis* (Clitomacho, & Æschine) *vnà ipsum illum Carneadem diligentius audierat*, &c. quid putas ergo heic dicendum? Existimârim Laërtium interpretari sic licere, quasi voluerit dicere: Ex omnibus iis, quæ Epicuro ipsiúsve Sectæ aliquando nomen dedissent, neminem vnquam defecisse præter Metrodorum illum Carneadis temporibus. Quòd bonitas verò Epicuri grauis illi fuisse dicatur, intelligi potest de ea, quam Epicurus tametsi mortuus spiraret adhuc in summa illa consensione, charitate, & sui memoriâ apud Sectatores. Sanè verò si Metrodorus à viuente adhuc Epicuro defecisset, quæsitum noo fuisset ex Arcesila (qui duodecim annis Epicuro supervixit) *cur homines à cæteris ad Epicureos, ab Epicureis vero ad cæteros non commigrarent*; quâ de re infrà dicendum est. apud Laërt. l.4.

LIBER QVINTVS, *DE* OBIECTA EPICVRO MALIGNITATE.

CAPVT PRIMVM.

Accusatur Epicurus ingratitudinis erga Praeceptores.

Vo sunt præcipua obiectæ malignitatis capita; ingratitudo in Præceptores, & maledicentia aduersùs omneis Philosophos; præter ambitionem vtrique commistam. Prius caput libro iam primo ferè indicauimus. Vt specialiùs nunc declaretur; quod spectat quidem ad Nausiphanem, scribit Sextus Empiricus Epicurum aduersùs ipsum gessisse inimicitias; contendisse existimationem illius obliterare; ác in Epistola ad Philosophos Mitylenæ degenteis conscriptâ de eodem memorasse hæc: οἶμαι δ' ἔγωγε τοὺς βαρυστόνους καὶ μαθητήν με δόξειν τοῦ Πλεύμονος εἶναι, μετὰ μειρακίων τινῶν κραιπαλώντων ἀκούσαντα αὐτοῦ (meritò enim videtur αὐτοῦ pro τοῦ Casaubonus reponere.) *Opinor suspiriosos istos existimaturos me esse Pulmonis discipulum, qui scilicet audierim ipsum cum adolescentibus quibusdam propter crapulam delirantibus.* Nausiphanem autem Pulmonem vocauit, quasi vellet sensûs dicere expertem, vt notat idem Empiricus, qui obseruat etiam appellasse illum *virum improbum* πονηρὸν ἄνθρωπον, carpsisséque in illo studium, peritiámque disciplinarum. Confirmata hæc habentur apud Laërtium, qui & Epistolæ illius ad Mitylenæos meminit, & adiicit ex Timocrate, Epicurum plurima contra Nausiphanem scripsisse, ac inter alia, ad verbum, sic: ἀλλ' εἴ τις ἄλλος ἦρχε κἀκεῖνος ὠδίνων τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος καύχησιν τὴν σοφιστικὴν, καθάπερ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἀνδραπόδων, *Verùm habuit ille, si quis alius, quam ore suo laboriosè parturiret, iactationem sophisticam, vt & pleraque alia mancipia.* Rursùs ipsummet Epicurum in Epistolis de Nausiphane dicere; ταῦτα ὁ ἄγαγεν (interpunctio enim videtur hasce voces præcedere debere, non dirimere) αὐτὸν εἰς ἔκστασιν τοσαύτην, ὥστε μοι λοιδορεῖσθαι, καὶ ἀποκαλεῖν διδάσκαλον, *Hæc in eam mentis exturbationem ipsum deduxerunt, vt, ne probris impeteretur, magistrum etiam (se meum fuisse) obtenderet.* Sequitur, quòd eumdem vocârit πλεύμονά τε, καὶ ἀγράμματον, καὶ ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον, *& Pulmonem, & indoctum, & impostorem, & cinædum.* Hæc dubio procul Cicero innuit, cùm Epicurum notat, quòd Nausiphanem magistrum tam malè acceperit, & rursùs, *quod illum vexârit omnibus contumeliis.* Prætereo, quod ex aliis Magistris Pamphilum Platonicum mirificè contempserit, quòd negauerit se quidpiam didicisse à Xenocrate, quod Lysiphanis, & Praxiphanis institutionẽ dissimulârit, atque id genus cætera, quæ sunt iam antè insinuata. Addo solùm quod Cicero de Democrito obiicit, *Epicurum nempe in ipsum, quem sequutus est, fuisse ingratum.* Confirmari verò potest, quoniam, vt ille idem refert, *Democriti fontibus Hortulos suos irrigauit Epicurus,* & Metrodorus apud Plutarchum professus est, *nisi prsiuisset Democritus, Epicurum nunquam fuisse ad sapientiam peruenturum.* Quò spectat illud, quod suprà innuimus, Epicurum se longo tempore Democriteum fuisse professum, honorasséque Democritum, quia rectam notitiam primus attigisset. Itémque, quòd Epicurum Vitruuius appellat successorem, D verò Augustinus hæredem Democriti. Et cùm hæc tamen ita se habeant, Democritum cauillatus est, Λημόκριτον appellando, quasi *gramiis laborasset,* hoc est, in cognitione rerum naturalium cæcutiisset, vt est apud Laërtium. Cicero verò in Tusculanis apertè docet Democritum ab Epicuro insimulatum; & alibi: *Quæ mutat,* inquit, *ea corrumpit; quæ sequitur, tota sunt Democriti, Atomi, Inane, &c.* Concludit, *Democritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui eum vnum sequutus est, nollem vituperatum.* Huc referri potest, quod tam Epicurus, quàm Hermachus negarunt Leucippum Philosophum quempiam extitisse; cùm Apollodorus tamen Epicureus, & alij Democriti magistrum fateantur, vt est apud Laërtium. Quasi nimirùm Epicurus profiteri noluerit debere se quidpiam aut Democrito, aut illi, qui Democrito principia illa ostendisset, quæ ipse suffuratus est.

Marginal notes: lib. 1. adu. Mathem. — ibid. — lib. 10. — lib. 1. de nat. Deor. — ibid. — eod. lib. 1. de nat. Deor. — L. 2. adu. Col. — lib. 2. c. 2. — lib. 3. Acad. c. 10. — loc. cit. — lib. 1. — lib. 1. de fin.

CAPVT

CAPVT II.

Arguitur id præ ambitione, vanitatísque studio fecisse.

ETENIM sese ita gessisse Epicurus arguitur præ nimio quodam vanitatis studio, vt videlicet ex seipso doctus, sapiénsque factus videretur. Id primùm circa Nausiphanem ex Empirico demonstratur. lib. 1. adu. Math. *Cùm Epicurus enim*, inquit, *ipsius fuisset discipulus, prorsus tamen id peruegauit, vt videretur à seipso doctus, ac per se factus Philosophus.* lib. 1. de nat. Deor. De Pamphilo Cicero declarat; ostendens enim quare Epicurus eum contemneret, *metuit*, inquit, *ne quid vnquam didicisse videatur.* Ibid. Ac rursus idem Cicero hallucinatum Epicurum dicit, *cùm quidem gloriaretur*, inquit, *vt videmus in eius scriptis, se magistrum habuisse nullum. Quod & non prædicanti* (sic pergit) *tamen facilè equidem credam, sicut mali ædificij Domino glorianti se Architectum non habuisse.* Huc facie, quòd cùm Apollodorus scripsisset Epicurum audiuisse Lysiphanem, & Praxiphanem; lib. 10. *Hoc ipse non dixit*, inquit Laërtius, ἀλλ' ἑαυτ, *sed audiuisse seipsum.* Quod spectat ad Democritum (quem pro Democrate substituendum iam monuimus) ecce vt La adu. Col. occinat Plutarchus. Postquàm enim proposuit aliquas ea gloria, iuxta Epicurum, voluptates proficisci, excipit: *Quid ni ita faciat, ipse tam insanè tumescens, furénsque gloriæ studio, vt præceptorem se habuisse abnuat, & de syllabis, ac apicibus cum Democrito rixetur, à quo tamen totidem verbis decreta suffuratus est.* Notanda hæc postrema verba; siquidem aliud continent damnatum ambitionis caput, quod exstat etiam apud Clementem, lib. 2. Strom. dum Epicurum præcipua decreta à Democrito surripuisse dicit. Mentio quoque eius loc. cit. fit apud Laërtium; memoratur quippe Epicurus Democriti libros de Atomis, & Aristippi de Voluptate tanquam suos vsurpauisse. Videtur etiam Laërtius indicare librum, qui *Canon* inscribitur, cùm dicit fuisse, qui in Epicuri vita tradiderint Canonem ipsum descripsisse ex Nausiphanis Tripode. Hic porrò Tripus fuisse videtur liber sic inscriptus à Nausiphane. Neque enim intelligi potest, quòd Epicuros ex dictamine (quasi nempe viuæ vocis oraculo) librum illum scripserit; cùm qui id asseruut, Nausiphanem negent ab Epicuro fuisse auditum. Cæterùm ea hac vanitate, atque ambitione factum esse conuincitur, quòd Epicurus iactauerit se vnum inuenisse verum, ac primas sibi idcircò deberi omneis inter Philosophos. Id cùm Plutarchus, tum alij innuunt; nullus est tamen, qui rem apertiùs, quàm Cleomedes lib. 2. c. 1. conficiat: *Epicurus*, inquit, *perinde, ac si aliquis esset, gloriatur, sese reputans dignum, qui in Philosophis numeretur: neque id solùm, sed & primas etiam sese occupare affirmans. In quo sanè seipsum Thersitâ audaciorem esse ostendit. Ille enim gloriatur solùm tanquam ex optimatibus vnus, & Regum ipsorum æqualis; nequaquam verò sibi ipsi parteis primas arrogat. At iste præ multa sapientia, & scientia affirmat se solum verum inuenisse, ac se idcircò iudicat dignum, qui parteis primas teneat. Quocirca videtur quis mihi multò iustiùs in ipsum dicturus,*

Thersita loquutuleie, tametsi canorus concionator, Tace. Ac paucis interpositis: *Non pudet eum*, inquit, *seipsum Pythagoræ, Heraclito, & Socrati interponere, ac vt primam inter ipsos sedem occupet, postulare: Quod simillimum est, ac si sacrilegi inter sacerdotes, & sacrorum Antistites sese collocare tentauerint, primum inter eos locum sibi vendicantes: aut si quis Sardanapalum cogitet de laborum tolerantia cum Hercule contendere conantem, & Clauam, Leonísque exuuium vsurpantem, ipsíque dicentem: hisce ego rebus sum te dignior.* Huc-vsque Cleomedes. Adiici posset ad declarandum Epicuri ambitionem, atque vanitatem quod legitur apud Laërtium, ipsum laudibus extulisse, & assentatione prosequutum fuisse Idomeneum, Herodutum, Timocratem, vt quæ ex operibus suis inuulgata adhuc forent, euulgata facerent.

CAPVT III.

Accusatur etiam maledicentia erga omneis antiquiores Philosophos.

CVM eâ itaque ambitione Epicurus fuisse videatur, vt præferri omnibus Philosophis voluerit, effectum est, vt quemadmodum Præceptores suos insectatus est, ne ab illis quidpiam didicisse videretur; ita aduersùs Philosophos omneis, qui ipsum præcesserant, arguatur fudisse scommata, & probra, vt illos videretur longo post se habere interuallo. Istud declarat imprimis Plutarchus, cùm de Epicuro, ac Metrodoro loquēs: *Quæ sunt*, inquit, *inter homines fœdissima vocabula, scurrilitates, cantillationes, iactationes, scortationes, homicidia, suspiratus, corruptela, grauedines, ea aduersùs Aristotelem, Socratem, Pythagoram, Protagoram, Theophrastum, Heraclidem, Hipparchum, & aduersùs quem non virorum illustrium congerentes effuderunt?* L. a. adu. Col. Idem prope Cicerò testatur, docet enim, vt lib. 1. de nat. Deor. Epicurus *aduersùs Pythagoram, & Empedoclem dixerit, cùm & contumeliosissimè*, inquit, *Aristotelem vexârit, Phædoni Socratico turpissimè maledixerit, Metrodori sodalis sui fratrem Timocratem, quia nescio quid in Philosophia dissentiret, totis voluminibus conciderit.* Videre etiam scômata licet, quibus singulos prosciderit, apud Laërtium. Nam Platonem appellauit χρυσοῦν, *aureum*; fastum, vt puto, innuere volens, quem fastu alio Diogenes calcârat: lib. 10. Platonis verò discipulos Διονυσοκόλακας, *Dionysij assentatores*, moram, opinor Platonis taxans in aula Dionysij: Heraclitum κυκητὴν, seu *perturbatorem*, acta inuueus circa Ephesum: Antidorū Σαννίδωρον, quasi *donis ad-*

blandien

blandientem. (Quis fuerit tamen iste Antidorus, ille-ne cuius nomine inscriptus est Epicuri liber, an alius, incompertum habeo.) Cyzicenos ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, *inimicos Græciæ.* Notare fortè Apollodorum, & similes voluit, cùm ex Clemente Alexandrino felicitatem ille poneret ἐν ψυχαγωγίᾳ in oblectatione animi; quasi secus ipse sentiret. Alioquin enim pro Cyzicenis Cyrenaicos substituerem, cùm heic scilicet de Philosophis, non de nationibus agatur; Cyrenaicorum autem celebris Secta tunc fuerit, quam ipse quoque potuerit facere velle exosam, vt à qua etiam circa voluptatem non mediocriter dissentiret. Taceo autem commutationem factu faciliorem inter istas voces, quam si quis supponere velit Cyrræos, aut Cynicos: vt taceam & Coloten ipsum à Plutarcho redargui, quòd aduersùs Cyrenaicos dixisset. Adhæc Dialecticos dixit πολυφθονερούς, *valde inuidos.* Notauit autem Megaricos, seu qui ex Euclidis Secta Dialectici dicti sunt; *litigiosissimi* enim fuerunt, φιλονεικότατοι, vt alibi Laërtius testatur. Ipsum Pyrrhonem ἀμαθῆ, καὶ ἀπαίδευτον, *indoctum & ineruditum:* quasi ipsius cohibitionem in assentiendo redarguens.

lib. 1. Strom. [margin]

lib. 2. [margin]

Verùm duo potissimùm ex Laërtio sunt seligendi, quos Epicurus infamare præcipuè voluisse videtur. Vnus est Aristoteles, quem dixit ἄσωτον καταφαγόντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν, στρατεύεσθαι, καὶ φαρμακοπωλεῖν, *deploratum, & qui, voratâ paternâ substantiâ, militasset, ac medicamenta vendidisset.* Fortassis autem notare voluit seu ipsius, seu præcipuè Nicomachi partis professionem; vel indicare etiam illud pharmacon, seu venenum, quo Alexander interiit, quódque Plinius *Magnâ Aristotelis infamiâ excogitatum* ait. Vtcumque sit, constare videtur verba hæc desumpta esse ex Epicuri Epistola, quæ inscripta est περὶ ἐπιτηδευμάτων, *de vita rationibus, siue institutis.* Siquidem & Athenæus, & Aristoteles apud Eusebium ex Epistola illa idem citant. Ac desomit quidem ex ea Athenæus ὅτι καταφαγὼν (supple Ἀριστοτέλης) τὰ πατρῷα (habet Eusebius, νέον μὲν ὄντα καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν) ἐπὶ στρατείαν ὥρμησε· καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ κακῶς πράττων, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἦλθεν· εἶτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι (ita enim videtur pro φησὶ, ex Eusebio restituendum) παραβαλὼν ἑαυτὸν, προσκαθίσαι τοῖς λόγοις, οὐκ ὢν ἀφυὴς, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν θεωρητικὴν non, vt opinor, θεωρικὴν) ἐξῆλθεν, *Quod cùm Aristoteles (adolescentulus adhuc exsistens) paterna bona consumpsisset, impetu quodam repentino arripuit militiam; ac ipsa malè succedente, sese ad vendendum medicamenta applicuit. Deinde verò, cùm pateret omnibus Platonis Schola,* (quippe & Academia propter commodam deambulationem dici potuit Peripatus) *seipsum illi adijciens, orationi (idque naturâ non repugnante) incubuit, ac non ita post conuersus ad contemplationem est.* Alter est Protagoras, hunc etenim dixit, vt Laërtius habet, φορμοφόρον τε, καὶ γραφέα Δημοκρίτου, καὶ ἐν κώμαις γράμματα διδάσκειν, *Bajulum, Democriti scribam, & per vicos ludi magistrum.*

lib. 3. c. vlt. [margin]

lib. 8. deipn. [margin]

lib. 15. præp. Euang. [margin]

Porrò quia heic Δημοκρίτου lego, non Δημόκριτον, vt vulgo; hinc fit, vt *scribam, & ludi literarium fuisse* non referatur ad Democritum, sicut Interpretes accipiunt; non aduertentes duobus pòst verbis specialem, ac propriam fieri mentionem de Democrito. Sed & Δημοκρίτου legerat Illustrius, cùm ista transcriberet, & res planè conuincitur ex loco Athenæi, qui fuit ex eadem desumptus epistola. Adscribere hoc loco placet, quia valde illustrat quod Laërtius habet tum heic, tum etiam in vita Protagoræ: ὁ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορμοφόρου (vult Casaubonus φορμοφόρου legi, quod apud Suidam sit φορμοφόρος; sed duarum rerum diuersarum φόρμου, καὶ ξύλου videtur ordo concinnior, quàm si φόρμου genere præmisso speciem superfluè apposuerit) καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου, θαυμασθέντα δ' ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινὶ ἰδίᾳ συνθέσει, ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα, ἀφ' ὧν, ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμῆσαι, *Narrat Epicurus Sophisten Protagoram ex sportarum, ac lignorum basulo amanuensem primùm Democriti fuisse; admirationi habitum, propter sectam lignorum quorundam positiuram adinuicem. Hisce initijs adscitum ab ipso; tum in quodam vico literas docuisse, deincépsque ad argutationem applicuisse animum.* Legere porrò totam historiam vberiùs licet apud Agellium.

in Epic. lib. 12. [margin]

lib. 9. [margin]

lib. 5. c. 3. [margin]

CAPVT IV.

Quod vitium etiam tribuitur Sectatoribus ipsius.

CONFIRMARI porrò Epicuri in Philosophos dicacitas potest, ex eo, quòd videtur Sectatoribus maledicendi fuisse exemplo. Vt nihil enim dicam de Colote, cuius virulentiam, & mordacitatem duplici volumine Plutarchus repressit; cùm tam malè fuisset loquutus nominatim de Democrito, Platone, Empedocle, Parmenide, Melisso; docet ecce Cicero, vt Metrodorus etiam, atque Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclem dixerint; ac meretricula etiam Leontium aduersùs Theophrastum scribere ausa fuerit: addente Plinio *aduersus Theophrastum scripsisse etiam foeminam; & Prouerbium inde natum, Suspendio arborem eligendam.* Memorat etiam, vt Zeno, Albutius, & alij, quos tum nouerat, litigarent, ac Zeno præcipuè. Is enim, *non eos solùm,* inquit, *qui tum erant, Apollodorum, Syllum, cæterósque figebat maledictis; sed Socratem ipsum parentem Philosophiæ, Latino verbo vtens, scurram Atticum fuisse dicebat: Chrysippum nunquam nisi Chesippum* (quasi cacaturientem equum) *vocabat.* Adiicit Cicero, Velleium Epicureum sub persona Cottæ alloquens: *Tu ipse paulò antè, cùm tanquam Senatum Philosophorum citares; summos Viros desipere, delirare, dementes esse dicebas.*

lib. 1. de nat. Deor. [margin]

Præfat. ad Vesp. [margin]

dicebat. An cæterorum omnium vice mentionem faciam Diogenis illius Babylonij,
lib. 5. quem Athenæus describit *malè moratum, maledicum, obtrectatorem, βλάσφημον, καὶ βάσκανον, & risu captatę ne Regibus quidem parcentem?* Antiochus certè, qui Alexandro Antiochi Epiphanis Syriæ Regis filio successit, iugulari ipsum mandauit, eius *maledicentiam, κακολογίαν*, non ferens.

CAPVT V.

Generalis eorum, quæ sunt obiecta, Refutatio.

LONGA huc-vsque obiectio est; sed breuis occurrit facienda responsio.
lib. 10. Paucis nempe illam indicat Laërtius, dum enumeratis iis, quæ citata ex ipso sunt, seu ad ingratitudinem, seu ad ambitionem, seu ad maledicentiam pertineant; ac vt declaret seu Timocratem, seu Stoicos, seu alios, illa de viro innocente, ac immeritu confinxisse, hoc vno verbo rem explicat; *Μεμήνασι δ' οὗτοι, Isti verò insaniunt.* Quare & statim elogia, seu quasi argumenta contraria opponit ex pietate, humanitate, mansuetudine, & aliis, quæ sub finem libri superioris retulimus. Idem porrò etiam Illu-
in Epic. strius vno verbo insinuat, dum illa eadem obiectionum capita commemoraturus, eos qui illa obiicerent præfatur esse *calumniatores, συκοφάντας.* Et sanè cum Epicurus non
lib. 2. Tusc. modò vir bonus, verùm etiam optimus fuerit, vt ex Cicerone est antè perspectum; qui poterat esse erga cæteros adeò lenis, adeò comis, adeò gratus, adeò amans; in suos autem præceptores, ac professores sapientiæ, quos à pubertate vsque tantopere coluit, adeò acerbus, adeò austerus, adeò ingratus, adeò infensus? Quâ ratione se amici tam multi poterant illi addicere, si eius erat virulentiæ, mordacitatis, malignitatis, quam, vt quid cane, & angue peius mortales omnes refugiunt? Accepimus iam vnde illi quæsita fuerit inuidia; vnde euulgati etiam libri spurij, propter quos illius fama laborarit: quidni igitur Cicero, Plutarchus, Empiricus, alij, turbidos riuos deduxerint ex cœnosis fontibus? Id consideratione dignum; cùm tam multa in Zenone Stoicorum principe reprehendenda fuisse prædi-
lib. 7. centur, vt est apud Laërtium; nihil tamen aduersùs illum ab Epicuro euulgatum legi. Inde profectò conuincitur vel Epicurum extitisse mitissimum virum, vt qui illi maximè pepercerit, quicum gereret grauissimas simultates; vel Stoicos illi imposuisse circa cæteros; quod ad Zenonem ipsum spectaret, nihil ausos fuisse comminisci, veritos, ne ea, quæ obiicerentur, seu ea vera essent, seu falsa, fidem aliquam obtinerent.

CAPVT VI.

De ambitione, ob quam arguitur in Præceptores fuisse ingratus.

VT aliquid autem specialiter dicam de scopo, quem ipsi propositum obiiciunt, cùm fuisse arguitur erga Præceptores ingratus; probabile quidem imprimis non est, ipsum vlla vnquam effudisse conuitia aduersùs eos, quos proximo à parentibus habuit loco; at non est fortassis penitùs negandum, quin illos non agnoscere pro Magistris potuerit, à quibus nihil frugi forsan didicisset. Si res porrò ita se habuit, vides quàm leuis culpa hæc sit. Profectò satiùs longè videtur Præceptores habere nullos, quàm sortiri minùmè bonos. Siquidem potest natura sese excitare; potest lux illa ingenita veritatem peruestigare; at prauâ quadam institutione præoccupatus animus, mirum, nisi se obstinatum aduersùs veritatem gerat. Ex quo ille merito iure mercedem duplam ab iis poscebat, qui ab aliis iam instituti fuissent; alteram vt dedoceret aliena, alteram vt doceret sua. Ac non possum quidem satis Stoicos mirari, qui Epicurum hebetem, ignarúmque appellitantes, ægrè tulerint quòd magistros noluerit vllos agnoscere. Arguere potiùs debuerant, quod ad Magistros non accedens, hebes remansisset, ac rudis. Verùm quia vrgetur præsertim ipsa αὐτοδιδαξία, quæsierim solùm an non plurimi αὐτοδίδακτοι celebren-
tur; Pherecides Suidæ, Heraclitus eidem, in Lex.
ac Laërtio, & plerique alij? Quid ni igitur lib. 9.
Epicurus ex hoc numero esse potuit? aut quid inuideant, si

Optimus est, sese qui nouit cuncta Magistro,

vt Hesiodus habet apud Aristotelem? Sectæ lib. 5.
cuiusdam princeps fuit; nisi igitur omnia, Nicom. c. 5.
aliqua tamen habere sua debuit. Si damnatur, quòd supra maiores innouare quidpiam ausus sit; damnentur Zeno, Aristoteles, & quotquot vnquam fuêre celebres Sectarum, partiúmque authores. Cætera quod attinet, cùm quæ ratio alios docuit, eadem docere ipsum potuerit, quid est, quod si quidpiam inuentum, dictúmque bene ab aliis sit, idem potuisse inueniri, ac dici ab eo pernegetur? Quàm multa sunt ab ipso primùm, vt videtur, inuenta, & dicta, quæ vsurpata ab aliis sint, & cuius tamen vsurpationis conqueri ille non de-
buerit? Senecam audi: *Potest fieri vt me in-* Epist. 8.
terroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam, potiùs quàm nostrorum. Quid est tamen quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quàm-multa Poëtæ dicunt, quæ à Philosophis aut dicta sunt, aut dicenda, &c. Atque id quidem maximè attingo propter ipsum Democritum, qui tametsi facem Epicuro prætulerit, eius tamen

dux,

dux, non dominus fuit. Potuit Epicurus in eadem multa similia incidere: potuit imperfecta ab ipso relicta illustriora facere potuit in multis contradicere, (vt Anaxagoræ etiam cootradixit, etsi illum suspiceret,) potoit multa noua ex se inuenire. Hoc satis esse Democrito debuit, si, propter accepta ab ipso, Epicurus illi honorem habuerit. Porrò id ita contigisse Leonteus Epi- l.2. adu.Col. cureus apud Plutarchum testatus est. Idem conoincit quod ex Metrodoro in obiectione est allatum: arguit nimitùm gratam fuisse in Epicuri contubernio Democriti commemorationem. Vt agnoscas verò illam apud posteros propagatam, ecce Lucretius, tametsi illius opiniooes impugnaturus, propter viri tamen reuerentiam noo semel ita præfatus est,

lib.3.& 5. *Democriti quod sancta viri sententia ponit.*

Quin-etiam ex loco, quo obiicitur Leucippum ab Epicuro non agnitum Philosophum, posset fortassis solùm deduci Epicurum adeò sublime sensisse de Democrito, vt non putârit Magistrum vllum, ac ne Leocippum quidem fuisse, à quo suas illas opiniones ipse adeò solers ac industrius Democritus accepisset. Qoòd Epicuros vsurpârit, ac pro suis iactauerit aliquos seu Democriti, seu etiam Aristippi libros, inter illa est, quæ Laërtius inficiatur. Inficiandum est pari modo quod affertur de Canone ex Nausiphane descripto. Profectò in tanta & rerum, & verborum copia, vt ille tot volumina propriis repleret sententiis, facilè sibi nemo persuadeat, illum sibi aliorum libros, atque labores vsurpasse; ac præsertim perspectam habens eorum temporum claritatem, quibus, vigente Philosophiâ, clarissimorum Philosophorum clarissima opera erant; adeò vt quis, nisi prorsùs hebes, non potuerit præsumere, fore vt illud omneis lateret, quod esset vulgatissimum.

CAPVT VII.

De conuitijs in Philosophos fusis.

ADDO, quod spectat ad cæteros: Cùm videam io simili causa dici ab aliquibus, licere nonnunquam infamare vitam Auctorum; quòd eâ ratione possint faciliùs dogmata ipsorum improbanda dissuaderi; loogè me abesse, vt velim quidpiam tale vel asserere, vel in Epicuro probare. Videtur mihi hoc ipso fieri magna veritati iniuria, si quis illam stabiliri non posse existimet, nisi ad calumoias, & maledicta confugiatur. Heinc si Epicurus coouitia obiecta io maximos viros fortè sparserit, non excusârim sanè illum, quantumvis egisse id potuerit, vt Sectatores longiùs à dogmatibus peruersis arceret. Pythagoras quidem, & Plato, & cæteri omnes fuêre homines, ac proinde noo modò multa, eáque grauia potuerunt peccare, verùm etiam fortè peccarunt: Quid hoc tameo ad veritatem, quæ per seipsam satis clarescens, non eget, vt illustris fiat denigratione, seu falsâ criminatione illorum, qui ipsam prosequuti sunt, etsi fortè non assequuti? Alia est redarguendi, & repugnandi ratio. *Et dissentientium quidem*, inquit Cicero, *inter se reprehensiones vituperandæ non sunt: at maledicta, contumelia, contentiones, concertationésque Philosophiâ indigna videntur.* Ex lib.1. de fin. quo fit, vt centies damnare Epicurum maluerim, quàm patrocinium quærere, si, quæ sunt obiecta, exstiterint vera. Enimverò, aut longè fallor, aut longè alia ipsi fuit mens: nimirum satis nooerat, quantum esset condonandum humanæ imbecillitati. Vidimus iam vt pepercerit Zenoni omnium infestissimo, vt honorârit Democritum, vt de Pyrrhone audierit, vt Anaxagoram fuerit & Archelaum amplexatus; qoid cooiectandum de cæteris, ad qoos tam ardenter (valere iubens Grammaticos) veritatis ergò confugit?

CAPVT VIII.

De obiecta Sectatorum dicacitate.

QVOD attinet ad Sectatores, minimè negandum imprimis, quin potuerint quidam inter illos esse malè morati, ac maledici. Nunquam hactenus tam bene est actum cum rebus humanis, vt (quod iam inculcauimus) societates initæ sint, in quibus næui nulli essent. Non ea videtur ex vllo viro, tametsi probatissimo, exigenda constantia, vt non aliquando peccet, secúmque ipse dissentiat. Quantò minùs id requirendum ex ea multitudine, quæ non potest non constare mirâ varietate ingeniorum, vt nemo à recto tramite deerret. Deinde dico, vt Epicuro multa falsò adscripta sunt; sic adscribi etiam potuisse Epicureismi professoribus, vt qui eandem causam tuerentur. ac fatendum quidem est libros ab ipsis fuisse conscriptos aduersùs alios Philosophos; verùm neque fieri id cœptum ab ipsis, neque in ipsis desiit. Ea semper fuit, ac etiamnum est opinionum diuersitas, vt nullus vnquam dicat pro vno, quin simul dicat aduersùs decem. Hoc est, quod arguit veritatem in obscuro positam esse, dum singulis diuersa sequuris, sic quisque ipsam ab aliis prætermissam existimat, vt vero fiat simile abs nemine arreptam fuisse. Damnandum heic proinde est, si quis ita sibi confidat solertiæ, vt non modò verum se adinuenisse glorietur, sed etiam eos, qui secùs sentiant, dicteriis ausit impetere. Magna hæc est infirmitas mentis, ac species quædam malitiæ. Quamobtem abfuisse ab ea videntur Epicuri Sectatores, cùm vel ipsomet Cicerone teste *nullum fuerit genus hominum minus malitiosum*

lib. 1. *sum.* Desunt nobis libri ipsorum, ex quibus rei veritatem liceat pleniùs olfacere; cùm vnus supersit Lucretius, coniicere ex ipso licet, vt in antiquos Philosophos cæteri fuerint animati. Is igitur refutaturus opinionem Empedoclis, inter cætera sic præfatur; loquens de Sicilia, ex qua ille erat otiundus:

Rebus opima bonis multa munita virûm vi,
Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, & mirum, carúmque videtur.
Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Vt vix humanâ videatur stirpe creatus.

Et vide vt lenire pergat, quæ siue in ipsum, siue in alios dicturus est:

Hic tamen, & suprà quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multóque minores,
Quanquam multa bene, ac diuinitus inuenientes
Ex adyto tanquam cordis responsa dedêre
Sanctiùs, & multò certâ ratione magis, quàm
Pythia, quæ Tripode ex Phœbi, lauróque profatur:
Principijs tamen in rerum fecêre ruinas,
&c.

LIBER

LIBER SEXTVS, DE OBIECTA EPICVRO GVLA.

CAPVT PRIMVM.

Exprobratur Epicuro gula immodica.

GGREDIMVR hoc, & sequente libro accusationes retexere, quæ sunt maximè populares. Siquidem nemo non nouit Epicurum, dum humaniùs audit, appellati delicatum, mollem, eneruem, lasciuum, effœminatum; dum verò asperiùs, helluonem lurconem, ganeonem, temulentum, perditum, nequam, efferatum; & id genus cætera, quæ Theologi, Philosophi, Oratores, & omnes ferè cuiuscunque conditionis homines in ipsum effutiunt, perinde ac si traduxerit fœdissimam, nefandissimam, luxo solutissimam vitam, ac Bacchanalia, Saturnalia, Lupercalia introduxerit, & Philoxeno, Aristoxeno, Apicio, Heliogabalo, Sardanapalo, similibúsque intemperantior fuerit. Vt pauca porrò seligamus, quæ apud Authores celebrata sunt, mitto, quod suprà iam visum est, Epicurum à Chrysippo induci illius Archestrati discipulum, qui fuit author Gastrologiæ. Hoc adnoto potiùs inter Comicos, qui Epicurum circa Gulæ voluptates prosciderunt, memorari Damoxenum, apud quem Coquus in Syntrophis, vbi totam artem suam versibus sanè plurimis ab Athenæo recitatis peritissimè exposuit, præfatus se tribus propè annis Epicuri discipulum fuisse (quo loco inter cætera non est oblitus Canonem, seu Epicuri Dialecticam, vt rem coquo pernecessariam, & quouis pretio comparandam) hisce carminibus concludit: lib.3.

Epicurus ipse sic voluptatem aggerit,
Mandúque studiosè; ille quid bonum siet,
Agnouit vnus. At qui in ipsa Porticu,
Semper requirunt, nesciúntque quale sit.
Quare nec ipsi quod bonum ignorāt, habent,
Nec dare alijs valent

Mitto etiam quod obseruatum à Timone obiici, debitas Diis victimas apud Epicurum votari; illúdque subnecto, quod idem apud Athenæum, dum in libro tertio Sillorum de Epicuro loquitur, ait: lib.7.

Indulget aluo, quâ preterius nihil.

Mitto demùm quod sequitur, Epicurum Idomeneo, ac Metrodoro adulatum fuisse, vt gulam expleret, aliisque corporis voluptatibus inseruiret; itémque, quod Laërtius habet fuisse turpiter assentatum Mythri Lysimachi administratori, cùm illum in Epistolis παιᾶνα, ἢ ἄνακτα, *Apollinem*, & *Regem* diceret; nempe vt ille, vnde gulæ consuleretur, suppeditaret. Illud attexo, quod Plutarchus refert Metrodorum scripsisse ad fratrem suum Timocratem: *Quanto sum*, inquit, *gaudio perfusus, quantâ audaciâ animatus, quòd ventri rite gratificari ab Epicuro didici* (nempe illius contubernalis,) & *nihil, ô Timocrates, iuuat Græcorum Seruatorem fieri, nihil item coronas ab iis propter sapientiam obtinere lunas mandere, ac potare vinum, quantum quidem ventri non noceat, & illi tamen gratum sit.* Et rursùs: *Quippe, ô natura perscrutator Timocrates, circa ventrem est summum bonum.* Quæ quidem etiam de Metrodoro refero, vt intelligas, quorsum sancti Patres, vt Olympiodorus, asserant vitam Epicuri, sociorúmque eius apud Salomonem describi, cùm dixisse refert intra se cogitantes non rectè: *Exiguum, & cum tadio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est, qui agnitus sit reuersus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus, tanquam non fuerimus; quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum,* &c. Ac statim: *Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creaturâ, tanquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequàm marcescant: nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ; vbique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors.* Plura sancti Patres obiiciunt, ac nominatim B. Ambrosius, dum Epicurum appellat ebrium, & voluptatis patronum, irridetque dicit ab iis, qui sobrij putantur Philosophi, &c. Itemque D. Augustinus, ac illum sequutus Isidorus, dum commemorant Epicurum à Philosophis nominatum *Porcum.*

lib.10. — In adu. Col. — lib.1. — Enarrat. in Eccles. Salom c.7. — Sap.2. — lib.1. offic. cap.13. — in Psalm.73 & al. l.8. Orig. c.6.

Porcum. Fortassis etiam respexerunt ad illud Horatij in ore omnium frequentissimum:

Epist. lib. 1. ep. 4.

Me pinguem, & nitidum, bene curatâ cute visés,
Cùm ridere voles, Epicuri de grege Porcum.

Heinc Epicurus à plerisque comparatur cum Prodigo, cuius in Euangelio est mentio. En vt parabolam attingês loquatur B. Chrysologus:

Serm. 5. de duob. fil.

Cùm nil diuinum, nil salutare, nil profuturum, nil gemilis inueniret; in talibus desperans, de Deo, de Prouidentia, de Iudicio, de futuris, ab Schola ad ventris se deponebat ingluuiem, cupiens saturari de siliquis, quas Porci manducabant. Hoc norunt Epicurei, qui cùm Platonicas & Aristotelicas percurrerent Scholas, nullámque illic aut diuinitatis, aut scientia inuenirent disciplinam, Epicuro se tradunt vltimo desperationis, & voluptatis auctori, & manducant siliquas, hoc est, voluptatibus corporis malè dulcibus inhiant, & pascunt Dæmones, qui semper corporum vitijs saginantur, & sordibus.

CAPVT II.

Exprobratur præsertim gula fœda, & noxia.

SEd leuiùs fortasse ista obiiciuntur, nisi proferamus Timocratem, illum scilicet Metrodori fratrem, qui postquàm deseruit Epicuri Scholam, se ea, quæ in ipsa vidisset, declarare professus est. Is ergo in libris *εὐφραντῶν*, *hilaribus* inscriptis, refert, vt est apud Laërtium, Epicurum bis in die vomere solitum præ luxu; commemorátque, vt ipsemet effugere vix potuerit nocturnam illam Philosophiam, ac mysteriis plenum conuenticulum. Vt luxum verò intelligas Philosophicâ frugalitate indignum, idem Timocrates narrat paulò pòst, Epicurum, cùm bene multa ignorasset in vita, consueuisse minam quotidie in mensam impendere, hoc est aureos nostrates septem, cum paulò plus sextante. Ex quo mirari nemo debeat, si Seneca, dum præcipuorum Philosophorum affectum circa pecuniam comparans, hoc habeat:

lib. 10.

l. de vi. be. cap. 17.

Obiecte Platoni, quòd petierit pecuniam; Aristoteli, quòd acceperit; Democrito, quòd neglexerit; Epicuro, quòd consumpserit. Ad Laërtium porrò vt redeam, cùm testetur ipse bonâ fide, noluisse è viuis Epicorû excedere, quin meri haustum priùs sorpsisset; nonne quis inde arguat, extremum actum aptè respondisse anteactæ fabulæ? Audiuimus supra Stoicos extremum Epicuri morbum ad edacitatem referenteis; quid tum porrò contigit? *Non est passa*, inquit Suidas,

in Lex.

diuina Iustitia pompa ipsum interesse: cius deliria diutiùs non tulit, insanam rabiem compressit, eum pernicie valere iussit. Cùm hæc autem verba legantur apud eumdem Suidam: *Saxeas mensas, & donaria in sepulchro hic heluo, & obsoniorum vorator collocari iussit*; non est quòd mirère, si sint, qui comparent ipsum cum Sardanapalo: hic scilicet, vt Cicero refert, incidi iussit in busto:

lib. 5. Tusc.

Hæc habeo, quæ edi, quæq; exsaturata libido
Hausit; at illa iacent pulchra, & præclara relicta.

Siue, vt Athenæus habet, Chœrili versus referens, qui ex Chaldaica scriptura Epitaphiũ Græcè interpretatus fuerat:

lib. 12.

Ego regnaui, & quamdiu lucem Solis sum intuitus, bibi, comedi, venerem exercui, quia scirem breue tempus esse, quo viuunt mortales, idque multis perturbationibus, atque molestiis inquietum; ac eorum bonorum, quæ sum relicturus, fructum, & delicias alios percepturos. Itaque nullo cessaui die, quin id agerem. Nihil verò opus, vt referam Assyriam illam inscriptionem quam idem Athenæus habet:

ibid.

Sardanapalus Anacyndaraxis filius, Anchialen, & Tarsum vno die condidit. Ede, bibe, lude; reliqua ne digitorum quidem strepitu digna sunt.

CAPVT III.

Epicuri sobrietas, frugalitásque eximia probatur.

HÆc sunt præcipua, quæ circa gulam obiici Epicuro solent. Cæterùm, vt videas, quàm immeritò sobrietas viri dissimuletur, testatur imprimis Laërtius, ex ipsius Epistolis, *ὕδατι μόνῳ ἀρκεῖσθαι, καὶ ἄρτῳ λιτῷ*, *aquâ solum contentum fuisse, & simplici pane.*

lib. 10.

Et quia interdum aliquid erat ex austeritate tantâ relaxandum, *πέμψον μοι τυροῦ, φησί, κυθερίδιον* (sic enim puto, non vt vulgò *κυθρίδιον*, quòd caseus afferri solitus videatur ἐκ τῶν Κυθήρων, quod oppidum fuit ex Tribu Pãdionide, vt Suidas, Hesychius, Phauorinus habent: nisi quòd Menagius legendum mauult, ἐκ Γυθίου, quod apud Lucianum legatur caseus ἐκ Γυθίου allatus) *ἵν' ὅταν βούλωμαι πολυτελίσασθαι, δύνωμαι*, *Mitte ad me*, inquit (supple ad amicum) *casei Cytheridij aliquamulum, vt possim sumptuosiùs, cùm lubuerit, conuiuari.*

in Lex.
in dial. meretr.

loc. cit.

Adhæc citatur Diocles ab eodem Laërtio, qui in tertio Incursionis libro de Epicuro, ipsiusque sodalibus scribens: *frugalissimis*, inquit, *& vilissimis cibis victitabant; quare & contenti erant vinuli heminâ* (sic nimirum verto *κοτύλην*, authoritate Athenæi; cùm & possem vertere semisextarium Parisinum, exploratum scilicet habens, heminam, seu dimidium semisextarij Romani, duodecimámve partem congij vix quicquam excedere semisextarium Parisinum: vtpotè quod heminæ sex cum semisextariis huiuscemodi septem, exæquentur) *& qualibet, seu primùm occurrens aqua illis potui erat.*

lib. 11.

Notum verò est fuisse etiam, qui vinum nunquam gustauerint, sed totâ vitâ biberint aquam, vt de Cassio Seneca refert. Iam Plutarchus ipse, cùm exaggeret impensas, quæ Epicuro faciendæ forent, si obiectas illas voluptates aucuparetur, subindicat illum *in Maza* (constante nempe ex farina, aqua, oleo, aut etiam lacte) *& lenticula*

Epist. 83.
l. 2. adu. Col.

suauitatem summam quæsiisse. Porphyrius autem: lib. 1. de abstin. *Notum est*, inquit, *vt plerisque Epicureorum ab ipso vsque principe exorsis maza, fructúsque sufficiant.* Bene proinde Cicero lib. 5. Tusc. de Epicuro loquens: *hic verò ipse*, inquit, *quàm paruo est contentus?* quasi nempe velit coarguere illum, qui, vt Iuuenalis loquitur,

Sat. 13. —— *non Epicurum*
Suspicit exigui latum plantaribus horti.

Illi profectò, omni luxu, apparatúque semoto satis fuit, si quomodocumque famem, sitim, frigúsque posset propellere. Hoc enim idem Poëta demonstrat, dum postquàm prudentiam cum fortuna comparauit, vt ostendat quis sit finis cupiditatum constituendus, pergit:

Sat. 14. —— *Mensura tamen quæ*
Sufficiat censûs, si quis me consulat, edam.
In quantum sitis, atque fames, & frigora poscunt;
Quātū, Epicure, tibi paruis suffecit in hortis.

Epist. 21. De conuictu in hisce Hortis attexere hæc ex Seneca iuuat: *Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro*, inquit, *vt istis qui ad illa confugiunt spe malâ inducti, qui velamentum seipsos suorum vitiorum habituros existimant, probem, quocumque ierint, honestè esse viuendum. Cùm adierint hos hortulos, & inscriptum hortulis: Hospes heic bene manebis, heic summum bonum voluptas est: paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polentâ excipiet, & aquam quoque largè administrabit, & dicet: Eequid bene acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famem, sed extinguunt; nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali & gratuito remedio sedant. In hac voluptate consenui.* Sic ille. Vt magis autem Epist. 18. adhuc mirêre, vide quid idem alibi. *Et quidem*, inquit, *gloriatur* Epicurus *non toto asse se pasci: Metrodorum, qui non tantum profecerit, toto.* Erat autem assis valor monetâ nostrâ æstimatus, cùm Seneca hæc scriberet, Turonicorum denariorum nouem. Quæso te verò quàm malignè deberet famem extinguere, cùm parciùs adhuc victitaret? ibid. Scilicet idem Seneca, *Quin etiam*, inquit, *certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exstingueret, visurus an aliquid deesset ex plena, & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret.* Heinc nihil est mirum, si in illo conuictu, maza, aqua, hordeaceus panis, fabæ, lenticulæ, & similia sæpè audita fuerint; frumentum, & vinum pertarò; nunquam autem caro, piscis, obsonium, aut splendidus cibus. Ille enim esitare panem, & bibere aquam summas ducebat delitias. Serm. de contin. & sobriet. βρυάζω (inquit apud Stobæum) τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι, καὶ ἄρτῳ χρώμενος, καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, *Aquâ, & pane vtens, suauitate perfundor in corpusculo, insputóque in voluptates, quas ex splendidis capiant mensis*, hoc est, quod apud eumdem dicebat: ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων, καὶ ὕδωρ, *habentem se mazam, & aquam, paratum esse etiam cum Ioue de felicitate certare.* Hæc fuit causa cur procuraret, ne domi suæ seu frumentum, seu hordeum, seu legumina deessent. Optimè verò id cùm illi, tum familiaribus cessit, quòd Demetrianæ obsidionis tempore asseruasset fabas; vt primo libro dictum iam est. Nimirùm non solùm sibi prouidebat, sed discipulis etiam, indigentibúsque amicis. Sic legimus apud Plutarchum, quòd interdum, & frumentum, & farinæ hordeaceæ, ἀλφίτων, modios, ad aliquos miserit. Et deridet quidem Plutarchus (vide tamen an meritò) quod hisce verbis ad amicos ab Epicuro scriptum est: Ἐπιμελήθητε ἡμῶν τὸ ἀεὶ τῆς τοῦ σίτου κομιδῆς, καὶ ὑπερουράνια σημεῖα ἐνδέδειχθε τῆς πρὸς ἐμὲ εὐνοίας, *Quod attinebat ad frumentum nobis comparandum, studiosè egistis, & signa vestra erga me beneuolentiæ edidistis ad cælum vsque pertingentia.* L. 2. adu. Col. ibid. Quid fecisset, si obseruasset Epicurum commendasse non rei necessariæ, sed supervacanearum deliciarum curam? Esto vox illa, *ad cælum vsque*, paulò figuratior: quàm sunt tamen huiusmodi figuræ frequentes, dum viris præsertim de nobis bene meritis, & amicis gratitudinem testamur? At res non est magni momenti, seu frumentum, seu quid simile. Ita quidem apud vulgus, quòd ambitioni inseruiens vera bona pro vilibus habet: verùm Epicurus vt cuiusque rei pretium genuinum nouerat; sic naturæ bona summè æstimabat: & hac quidem in parte Æschinem imitatus, in epist. qui nihilò seciùs commendârat Cleocratem, quòd oleum, mel, frumenti modios, alia id genus suppeditasset. Hac de re aliàs; sufficiat iam laudasse illum, & procurasse, ac *ad ea se reduxisse, quæ cùm sibi eripere vix vlla fortuna iniquitas posset*, vt verbis vtar Epist. 18. Senecæ, maximam posset percipere, vel ex hoc ipso voluptatem. Hanc verisimile est sensisse ipsum Metrodorum, cùm sic fidenter apud Ciceronem exclamasse legitur: *Occupaui te, Fortuna, atque cepi omneísque aditus tuos interclusi, vt ad me aspirare non posses.* Tuscul. 5. Quippe, vt ex Seneca iam superiùs Epist. 6. retulimus, Metrodorum, & alios *Epicuri contubernium*, potiùs quàm Schola magnos viros fecit.

CAPVT IV.

Soluuntur ea, quæ obiecta de gula immodica sunt.

QVÆ cùm ita se habeant, non est, quòd multùm immoremur in diluendis iis, quæ obiecta sunt. Quòd enim tam multi seu ex media plebe, seu plebi gratificantes innocentem lacerent virum, pro genio suo faciunt. Popularem autam sequūtur populares homines; perpaucis veritas est cordi. Epicurus non cauponarius, non edax, non bibax fuit; adeò fuit frugi, & sobrius, vt vix cum ipso Curij videantur esse comparandi. Contrà tamen audit; quid facias? neque is

fuit

fuit primus, neque erit postremus, cuius virtuti vulgus obloquatur. Satis esse illi debet, si, cùm paucis bonis viris innotuerit, suam apud illos laudem consequatur. Dicerem de Chrysippo iam, nisi ea sufficerent, quæ sunt secundo libro allata. Quod spectat ad Damoxenum, cæterósque Comicos, nihil dicendum apud illos; quibus perspectum quæ fuerit veteris Comœdiæ libertas. Etenim apertè non Socrates solùm, ac Plato, cæterique Philosophi à Comicis proscindebantur; verùm etiam & Pericles, & Alcibiades, & quotquot erant principes, illustrésque in ciuitate. Porrò aduersùs Epicurum tantò erat libertas maior, quantò erat ansa captatu facilior, tum ex verbis, tum ex fama, & rumusculis, quos osores disseminarent. Timon non solùm in Epicurum, sed in omneis etiam alios dogmaticos Philosophos, ipse Scepticus, effudit conuitia. Id testatur Laërtius, memorans treis libros ab ipso conscriptos, quos inscripsit σίλλους, hoc est *Maledicta*. (lib. 9.) Fidem porrò faciunt antè recitata, Epicurus-ne suo ventri sic indulserit, vt victimas etiam fuerit voraturus? Ipsi certè aqua abundè in potum suffecit, cùm Timon φιλοπότης, quasi *inexplebilis potor*, vini scilicet, dictus fuerit, vt à Laërtio est adnotatum. (ibid.) Circa obiectam assentationem, cogita, quæso, quâ ratione seu Idomeneo, seu aliis adulari potuerit, vt gulam expleret impensiùs, cui tam pauca erant superque, & satis; ac præsertim quidem cùm ad illos scribens, præscindendarum cupiditatum mentionem sæpè fecerit, vt ad Idomeneum: *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, sed cupiditatibus detrahendum est*. Quam sententiam nobilem dictam, memoratamque Senecæ, (Epist. 21.) suo loco pleniùs referemus. Heic verò attingo, vt intelligas futurum fuisse vt Epicurus coram Idomeneo, aliisque erubesceret, si aliâ ratione voluisset apud illos viuere, quàm viuendum esse ipsis persuaderet. Vt taceam ipsum non tam ad lautas illorum mensas accessisse, quàm illi ad ipsum venerunt edocendi frugalitatem. Penè enim tempore toto, ex quo virum agnouerunt, commorati apud illum sunt.

CAPVT V.

Satisfitque proinde iis, quæ sancti Patres attigerunt.

IAM se illa fuisse supposititia, ex quibus plerique Sanctorum Patrum desumpserunt, quæ Epicuro exprobrârunt, partim ex dictis libro secundo manifestum fit, partim conuincitur ex dictis circa viri frugalitatem. Illud certè de Metrodoro sic à Plutarcho inducitur, vt planè confictum appareat: quando apparet ex supradictis, quæ Plutarchi mens iis in libris fuerit; & aliunde perspectum est, quod paulò antè retulimus, vt frugalitati studens Metrodorus sese aduersùs fortunam composuerit, magnus vir Senecæ dictus, & quem aliàs diuinè loquutum B. Clemens asseruit. Hinc propter illa, quæ sequuntur ex Salomone desumpta, Sectatoribúsque Epicuri attributa, cùm opponi possent varia testimonia circa vitam Epicureorum, satis erit tamen si loco ex Porphyrio antè citato illud Ciceronis adiunxerimus: *Ita viuunt quidam, vt eorum vitâ refellatur oratio. Atque vt cæteri existimantur dicere meliùs, quàm facere; sic hi* (loquitur de Epicureis) *mihi videntur facere meliùs, quàm dicere.* (lib. 2. de fin.) Vt tamen habeas victûs exemplum, ac veluti specimen in germano Epicureo, accipe vt de Pomponio Attico Cornelius loquatur: *Nemo*, inquit, *in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnosten, (quod nos quidem iucundissimum arbitramur) neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minùs animo, quàm ventre conuiuæ delectarentur. Nunquam eos vocabat, quorum mores à suis abhorrerent.* (in vi. Att.) Pergit: *Cùm tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano victu mutauit, nihil de vitæ consuetudine; tantáque vsus est moderatione: vt neque in sestertio viciês, quod à Patre acceperat, parùm se splendidè gesserit, neque in sestertio centies, affluentiùs vixerit, quàm instituerat; parique fastigio stetit in vtraque fortuna.* Hactenus ille. Quæ memoro, vt intelligas quantæ honestatis mensa fuerit profitentium Epicureïsmum; cùm vix etiam simile quidpiam obseruetur in cæteris. Nihil attexendum de Philosophis, qui Epicurum apud Sanctos Patres & irriserunt, & porcum vocarunt, cùm manifestissimum sit etiam inter Philosophos regnauisse inuidiam; & non esse statim quempiam seu ex barba, seu ex pallio iudicandum Philosophum. Præ cæteris Stoicos fuisse, qui hanc Epicuro infamiam quæsierint, superiùs declarauimus; eosdem iam esse, quos Patres innuant, indicare videtur vel illud, quod allatum est ex B. Ambrosio. Clarum est Philosophos, *qui sobrij putantur*, ipsos esse Stoicos, cùm videri tales semper affectauerint, tametsi Curios simulantes Bacchanalia sæpè deprehensi sint viuere. Certè haud abs re videtur interdum ex ipso Zenone quæsitum, *quamobrem, austerus cùm esset, inter potandum tamen hilaresceret?* (ne prolutionem, aut nimiam potationem interpreter illud ἐν τῷ πότῳ διαχεῖται, quod est apud Laërtium) (lib. 7.) cùm ille respondit, *etiam madefactos aquâ lupinos dulcescere.* Haud abs re etiam memorarit Chrysippum idcircò interiisse, quòd suaue merum, γλυκὺν ἄκρατον, (ibid.) ebibisset inter sacrificia. Tandem haud abs re Stoici notantur aliter dixisse, aliter vixisse, propter illud Satyrici:

Fugerunt trepidi vera, ac manifesta canentem
Stoicidæ——— (Iuuen. Sat. 2.)

nec desunt, qui putent ad eos pertinere, quod Quintilianus habet, dum, *Non*, inquit, *virtute, ac studiis, vt haberentur Philosophi*

losophi laborabant, sed vultum, & tristitiam, & dissentientem à caeteris habitum pessimis moribus praetendebant. Quanquam vt id de omnibus interpretandum censeam, absit. Ad Horatium quod attinet, ille, cùm esset Epicureus, scomma id vulgare iocando admisit, vt suauem, & tranquillam vitam meliùs persuaderet amico, cui statim antè dixerat:

lib. 1. ep. 4. *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum;*
Grata superueniet, quæ non sperabitur hora.

Ad illud B. Chrysologi nihil aliud dicendum est; quàm quod elicitur ex dictis libro secundo circiter finem de affectu Sanctorum Patrum in Epicurum declamantium.

CAPVT VI.

Respondetur demùm obiectis de gula fœda, & noxia.

RESPONDENDVM foret specialius, & accuratiùs ad ea, quæ allata sunt ex Timocrate circa fœditatem vomitionum quotidianarum, & similia; sed ea excotiuntur vno verbo à Laërtio, dum insanire illos (lib. 10.) dicit, qui Epicuro talia obiiciunt. Et fortassis quidem potuit Epicurus vomitione vti ad stomachum exonerandum humoribus superfluis, ac præsertim longè à pastu, digestionéque iam peractâ; cùm & hanc praxim fuisse Romæ ante tempora Asclepiadis frequentissimam narret Plinius (lib. 26. c. 3.): sed vomere illum solitum præ luxu, aut potatione liberiore, ingurgitationéque quadam, adimit sibi ipsi fidem. Vt enim prætercam quantum id repugnet iis, quæ memorata sunt de summa viri frugalitate, iisque etiam, quæ de tenui victu ab ipso conscripta referentur aliàs; quæso quæ frons adeò perfricta, vt huic viuendi instituto sapientiæ studium prætexere ausit, præcipuè verò in oculis tantæ Ciuitatis, in qua professorum sapientiæ tantus numerus, & æmulorum obseruantium, obtrectantiúmque tantum studium. Fidem quoque derogat sibi quod obiicitur de immodicis, ac fortunæ Epicuri imparibus sanè, impensis. Vbi certè panis hordeaceus, fabæ, aqua, assis vnius viritim impendium, & similia solùm audiuntur; nihil est opus tantâ profusione. Quanquàm etiam illæ impensæ eleuarentur, si diceres tantum fuisse conuiuentium, (simul nempe cum Epicoro philosophantium) numerum; vt vix etiam Attica mina tam multis, licet parcissimè victum curarent, foret satis: cúmque reditus Epicuri tanti esse nequiuerint, factum supplementum ex iis, quæ opulenti amici conferrent. Verùm, seu Timocratis libri sunt suppositítij; seu Timocrates reuerâ ab Epicuro discessit, grauiter videlicet ferens illius obiurgationem ob Metrodorum fratrem offensum, vti apud Plutarchum (l. adu. Col.) est; possunt esse omnia prorsùs commentitia. Quod ad vinum attinet ab Epicuro postulatum, cùm iam propè deficeret; quæso te, cui, nisi inhumano, intolerabile sit, hominem vexatum tam magnis támque diuturnis doloribus, atque etiam præ balnei debilitatione animo deficientem, vini puri aliquid ad exhilarandum cor, excitandumque spiritus sorbere? Nisi verò tantâ agendum, censendúmque inuidiâ est, vt istud crapulæ tribuatur: quemadmodum fieri videas apud aliquos, qui ex vulgara versuum Laërtij Intêrpretatione illud desumunt, ac in ore habent: (loc. cit.)

——sitientiùs hausit
Suaue merum; hinc Stygias ebrius hausit aquas.

Sanè & textus Græcus id non habet, &, si haberet, lusus foret, ac licentia Poëtica; cùm præsertim noster Laërtius Epicurum non vino ingurgitatum, neque inter vomitus exhalasse animam; sed sanâ mente præditum; ad absenteis amicos scribentem; eos, qui aderant, commonentem. Quid dicerent illi, si vt Plato in nuptiis cœnans mortuus esset? Si vt Arcesilas, *fœcundis calicibus haustis, ἄκρατον ἐμφορηθεὶς πολλοῦ*; si vt Lacydes, factus priùs Paralyticus *ex vberiore potatione, ἐκ πολυποσίας*; quæ omnia sunt apud Laërtium (lib. 3 & 4.), & ex Hermippo maximè. Ne referam quod Athenæus memorat de Xenocrate (lib. 10.), illum scilicet vno haustu sorpsisse vini congium, hoc est pintas treis Parisinas, atque semissem. Vt ista autem prætercam, sufficiat mortem obitam ab ipso constantiùs, quàm aut à Zenone Stoicorum patre, qui ex Laërtio (lib. 7.) sese strangulauit; aut sexcentis similibus, qui pari modo vitam finierunt; Speusippo, Menippo, Metrocle, & aliis. Fortitudinem certè eius in stranguria, & torminibus Cicero (lib. 2. Tusc.) apertè commendat; & cùm Stoici hos morbos ad edacitatem potiùs, quàm ad natiuam complexionem, cuius sibi nemo est author, referunt, patet quo genio ducti id faciant. Ac declamat quidem, & metas Grammatici excedit Suidas. Quis tamen non videat frequenter viros optimos eodem morbi genere, & cum eisdem doloribus, quibus obiit Epicurus, interire? Sunt, qui id statim referant ad vltricem Dei iustitiam, quemadmodum Suidas. Sed hoc vt negandum omninò non est, ita omninò asseri non potest, quin iniuria fiat eidem iustitiæ, quæ plerosque sonteis prætergreditur. Si enim ex acerba morte inferas prorsùs vltionem diuinam, nonne prorsùs ex tranquilla beneuolentiam inferes? Quid dices verò vel de vno Dionysio, cuius impietatibus grauissimis enumeratis pergit Cicero (lib. 3. de nat. Deor.): *hunc nec Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, diuturnóque morbo tabescentem interemit; atque in suo lectulo mortuus in Tyrpanidis rogum illatus est.* Sed hæc altioris sunt disquisitionis: & quod præsentem attinet locum, memorare sufficit Aristotelem optimè sensisse defectus, qui nobis à natura insunt, esse non exprobratione, sed commiserarione dignos. Plutarchus certè humanè se in (l. 2. adu. Col.) eo vno gessit erga Epicurum, quòd referens morbos, qui tam Epicurum, quam

amicos

amicos eius abduxerant: *Hæc quidem*, inquit, *non exprobramus; quippe qui nouerimus & Pherecydem, & Heraclitum grauibus morbis laborauisse: sed postulamus*, &c. Vt Pherecydem porrò memorauit, qui mortuus est phthiriasi, & Heraclitum, qui intercute; sic adiicere poterat Antisthenem, & Polemonem, qui interiêre phthisi; Lyconem, qui podagrâ; Cleanthem, qui gingiuæ putredine; & sic de innumeris aliis. Quod postremò spectat ad ea, quæ Epicurus sepulcro suo incidi iussisse vrgetur; constat profectò Suidam studiosè nimis collegisse rumusculos omneis in Epicurum ventilatos, dissimulatis intereà iis, quæ seu vera, seu fide digna aut comperiebat, aut comperire poterat. Verba sanè quæ obiiciuntur, nullo modo exstant in tota serie testamenti, quod apud Laërtium conseruatum integrum est. Sou verò testamento, seu codicillis Epicurus illud mandasset, Cicero non prætermisisset, qui curiosè adeò obseruauit Epicuri omnia, quibus posset disciplinam illius coarguere. Heinc nihil necesse refellere comparationem Epicuri cum Sardanapalo, cæterisve similibus; maximè cùm perspicuum sit, eos, qui huiuscemodi comparationes instituunt, longè prorsus abesse ab ea Epicuri sobrietate, quæ superiùs descripta est. lib.1. de fini

LIBER SEPTIMVS,

DE

OBIECTA EPICVRO VENERE.

CAPVT PRIMVM.

Declamatur in Epicuri Hortum, quasi in Lupanar infame.

IDATVR imprimis Epicuri hortus, fuisse quasi prostibulum, quò Scorta Græciæ conuenirent. Ecce enim partim à (l.2.adu.Col.) Plutarcho, partim à Laërtio, (lib.10.) partim à Cleomede (lib.2. cap.1.) recensentur meretrices Leontium, Themista, Philænis, Nicedium, Erotium, Hedia, Marmarium, Bodium, Phædrium; præter Cyzicenam illam meretricem, quâ communi iure cum Polyæno Epicurum fuisse in hortulo vsum Plutarchus (loc.cit.) testatur. Scribitur porrò apud Laërtium (loc.cit.) Epicurum simul, atque Metrodorum rem habuisse cum eisdem meretricibus, ac nominatim cum Leontio: Ac ne munus quoddam ad Lupanar necessarium deesse posset, ibidem adiicitur, vnum ex memoratis illis Epicuri fratribus lenocinium exercuisse. Cùm autem Clemens (lib.2.Strom.) Alexandrinus sapientem in Horto quaternionem cum meretrice memorat, significare, opinor, vult Epicurum, Metrodorum, Polyænum, Hermachum, ac meretricem Leontium. Vt verò de ipsa Leontio, quoniam euasit præ cæteris celebris, aliquid adiiciam, Athenæi (lib.13.) verba hæc sunt: *Iste igitur Epicurus amicam habuit Leontium, quæ propter artem meretriciam rumore crebro celebrata est. Hæc verò cùm Philosophiæ cœpisset operam dare, scortari non destitit; sed in hortis rem habuit cum Epicureis omnibus, ac propalàm cum Epicuro; adeò vt ipse fuisse se multùm de ea sollicitum in suis ad Hermachum Epistolis declarauerit.* Non memoro heic Danaën huius Leontij filiam scortatam similiter fuisse exstitisséque nominatim Sophronis Ephesij amasiam, vti apud eundem Athenæum est. Possemus iam attexere, quod superiùs attigimus circa nocturnam illam Philosophiam, synagogénque mysticam. Siquidem præter comessationes, & compotationes possunt ea intelligi, quæ in nocturnis Bonæ Deæ sacris patrari quondam obiecta sunt: Et non ineptè quis intelligat ex (loc.cit.) hoc contubernio desumptum, quod Plutarchus scribit Corniadem quasi ex Ephemeride repetere solitum, quoties cum Hedia, & Leontio rem habuisset, Thasium bibisset, opiparè cœnasset. Ex hoc certè esse videtur cur Epicurus iterùm cum Sardanapalo conferatur, dum inter scorta purpuram nens, sua illis pensa distribueret. Cur itém illud sodalitium comparetur gregi sociorum Vlyssis, ac iam à nostrorum plerisque dictæ Magorum Synagogæ. Cur denique hortus Epicuri similis dicatur Circes, Augiæque stabulis, & vt nostrorum plerique declamant, Paradiso illi Mohammedis, in quo, vt ipse Mohammedes (ex vulgari versione) ait: *Quicquid volunt beati præstò est, & quascumque, & quomodocumque volunt, voluptates habent, & qualiter, & vbi, & quando, & quantum, & quotiès volunt, sine mora, & difficultate. Ita quidem, vt quas hîc vxores habuerunt fideles, habeant & illic; cæteræ concubinæ erunt; ancillarum verò non erit numerus*, &c. (dial. cum sap. Iud.)

CAPVT II.

Iterùm Epicuri amores, & accepta ex iis damna.

SED vt specialiùs aliquid circa Epicuri amores dicamus, exstat ecce apud Laërtium velut fragmentum Epistolæ, quam (lib.10.) ille ad Leontium scripsit: Παιὰν ἄναξ, φίλον Λεοντάριον, οἵου κροτοθορύβου ἡμᾶς ἐνέπλησας (sic enim videtur meliùs apud Suidam, quàm ἐνέπλησεν apud Laërtium legi) ἀναγνόντας σου τὸ ἐπιστόλιον, *O Regem Apollinem, chara Leontiola, quo nos tumultuoso plausu implenisti, tuam legentes epistolulam.* Quo loco sibi quis penè persuadeat audire illas delicatulas Poëtarum cantillationes,

Pande puella, pande capillulos, &c.

Vt appareat verò Epicurum ad extremum vsque senium deperiisse Leontium, cùm ipsa eius morositatem ægerrimè interim ferret, exstat ecce in serie Epistolarum Græcanica- (not. in 10. Laërt.) rum Epistola quædam Leontij ad Lamiam ex secundo libro Alchiphronis, hocce initio: οὐδὲν δυσαρεστότερον, ὡς ἔοικεν, ἐστὶ πάλιν μειρακιευομένου πρεσβύτου. οἷά με Ἐπίκουρος οὗτος διοικεῖ, πάντα λοιδορῶν, πάντα ὑποπτεύων, ἐπιστολὰς ἀδιαλύτους.

λύτως μοι χαίρουσ' ἐκλείπειν ἐν τῷ κήπῳ μετὰ τῆς Ἀφροδίτης, εἰ Ἄδωνις ἦν, ἤδη ὀγδοηκοντούτης γέρων ὢν ἐν αὑτῷ ἦν ἐσχάτως, φθειριῶν, καὶ πολυνοσῶν (puto, pro φιλονοσῶν) καὶ καταπεπιλημένος, ἐν μαλλοῖς πόκοις, ἀντὶ πίλων, &c. *Nihil est, vt mihi videtur, repuerascente sene importunius: Quo sanè modo erga me Epicurus iste se habet, omnia improbans, omnia in suspicionem vertens, literas ad me ambagiosas scribens; abacturus sanè ex Horto ipsam Venerem, tametsi Adonis foret, natus iam, vt est annorum octoginta. Absit illius amore tenear, qui & scatet pediculis, & planè morbidus est, contractus præ senio, nec iniuria vellera gestans pro pileis*, &c. Verùm vt ad amatorias Epicuri ipsius Epistolas

loc. cit. redeam, idem Laërtius istud ad Themistam Leontei vxorem scriptum ab ipso memorat, οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρός με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς, καὶ Θεμίστα παρακαλῆτε, ὠθεῖσθαι, *Is sum, qui nisi vos ad me accesseritis, quo me cumque vos, & Themista euocaueritis, possim, vel sæpius volutatus, impelli.* Ac paulò pòst idem Laërtius: Rursùm, inquit, ad Themistam scribens, adhortandum esse ipsam putat, vti ait Theodorus in libro præsertim quarto contra Epicurum. Addit Laërtius scripsisse eumdem ad alias quoque meretrices. Sed ecce quid ad Pythoclem formosum adolescentem, scriptum ab illo refertur, Καθεδοῦμαι, φησὶ, προσδοκῶν τὴν ἱμερτὴν, καὶ ἰσόθεόν σου εἴσοδον, *Sedebo, inquit, operiens exoptatum tuum, & veluti Dei alicuius, ingressum.* Pythocles hic est, quem natum annos duo-

l. 1. adu. Col. devigìnti Plutarchus scribit fuisse monstrosè ab Epicuro deprædicatum, cuique muliebria cùm pateretur, fuerit apprecatus vt omnia sine reprehensione, inuidiáque contingerent. Ad eumdem puerorum amorem pertinere possunt blandulæ illæ appellatio-

ibid. nes, vt cùm Epicurus ex eodem Plutarcho diminutâ, ac infractâ voce Coloten vocare consueuit Κολωτάραν, καὶ Κολωτάριον, *Colotulum, & Colotillum.*

Attexi iam posset obiecta Epicuro desidia, quæ, præter hortorum ad delicias comparatorum amœnitatem, impromptu causa esse videatur quamobrem fuerit tantoperè ad venerea intemperans. Sed adnotare solùm iuuat, cùm ex molli desidia, adiunctáque intemperantiâ notum sit corpus effici eneruе, fluxum, effœminatum; nihil mirum videri, si corpus Epicuro contigerit, cuiusmodi suprà obseruauimus descriptum à Suida fuisse.

Lib. de sanitate. Heinc cùm Plutarchus obiiciat nihil profuisse nec Epicuro, nec Epicureis ad decantatam illam corporis εὐεξίαν *bonam affectionem*, seu *probam constitutionem*, quòd omnem actionem deuitauerint, quæ honoris studium attineret; augeri id sanè videtur ex eo, quod

in Epic. apud Suidam legimus, Epicurum fuisse adeò miserabiliter corpore affectum, vt surgere per multos annos è lecto non potuerit.

Lib. 7 fam. ep. 16. Omitto autem quod Stoici, vt ex Cicerone iam retulimus, extremos illos Epicuri morbos ad hanc quoque speciem turpioris intemperantiæ retulerint.

CAPVT III.

Abactus proinde Epicurus è Philosophorum Choro.

ATQVE ex his tandem arguitur Epicurum videri indignum, qui Philosophorum adscriberetur cœtui. Prætereo enim quæ ex Cleomede superiùs relata sunt, cùm Epicurum abigeret ex Philosophorum choro. Prætereo vt ab Epicteto, Hierocle, & aliis relegatus potiùs sit ad Cinædos, & meretrices. Alia vt attingam, Themistius partem suum commendans: *Ille*, inquit, *Epicurum quàm* Orat. 2. *celerrimè è catalogo dimittebat, vnguento in caput ipsius effuso, vt qui amans esset voluptatis. Epicuri*, inquit Maximus, *ne nomen quidem ipsum fero. Neque enim Philosophiam admitto, quæ lasciuiat, vti neque Imperatorem, qui discedat ex acie.* Ipse Lactantius, cùm aliàs sæpe Epicurum stultitiæ damnet, tum relatis illis iam antè citatis ex Lucretio versibus, lib. 3.

Qui genus humanum ingenio superauit, & omneis
Præstinxit stellas exortus vti æthereus Sol,

Subdit: *Quos equidem versus nunquam sine risu legere possum. Non enim de Socrate, aut Platone hoc saltem dicebat, qui velut Reges habentur Philosophorum, sed de homine, quo sano & vigente nullus æger ineptius delirauit.* Sed ne id genus plura consecter, obseruo solùm quod Arcesilas apud Laërtium interrogatus, *cur homines ex cæteris ad Epicureos, ex Epicureis autem ad cæteros non migrarent*, respondit: *Quoniam ex viris quidem Galli fiunt; ex Gallis verò viri non fiunt.* Alludens scilicet ad Gallos sacerdotes Cybeles exsectos, & effœminatos. Et possent quidem bene multi hoc loco enumerari ex Epicuri familiâ, qui Philosophiæ aspserint labem: sed omnium instar esse potest ille ex Seleucia Diogenes, cuius iam antè facta est mentio. Scilicet narrat Athenæus lib. 5. quemadmodum ille à Rege Alexandro petierit, obtinuerit, ac deinde Lysiodo meretrici, quam deperibat, dono dederit tunicam purpuream, auteámque coronam virtutis effigie insignem. Itémque, quemadmodum in conuiuio celebri risus ingens fuerit excitatus, vbi hisce insignibus exornata muliercula apparere iussa est; cùm vix tamen Philosophus eius laudandæ faceret finem. Ad hunc locum spectat quod memorant Suidas, Ælianus, & in voc. Epic. alij Epicureos fuisse à Romanis publico Se- lib. 9. var. natus decreto expulsos, itémque à Messeniis, hist. c. 12. quòd Adolescentum corruptores essent, ac propter mollitiem, & impietatem commacularent Philosophiam. Addunt verò illis eiectis (quod quidem fieri antè Solis occasum oportuit) iussisse Messenios, & à Sacerdotibus templa lustrari, & à Timuchis vrbem purgari; quasi scilicet à piaculis, sordibusque liberatam factam. Referunt etiam vt Lyctij appellenteis illuc Epicureos abegerint, lege apud ipsos lata, *vt effœminatæ, degeneris & turpis sapientiæ inuentores, atque adeò Diis inuisi homines per præconis vocem Lycto pellerentur;*

si verò quis eò venire auderet, ac legem istam contemnere, is in catasta vinctus teneretur diebus xx. prope Curiam, & nudus melle, ac lacte perfusus apibus, & muscis intra illud tempus fieret pabulum eòque exacto, si superstes esset, veste indutus fœmineâ è saxe præcipitaretur. Vt verbo dicam, sic Apollinaris: in epithal.

Ast Epicureos eliminat undique virtus.

CAPVT IV.

Epicurum castè vixisse docetur.

HABES huc-vsque quid Epicuro circa Veneream intemperantiam possit malitiæ obiici. Placet porrò initio statim his omnibus opponere testimonium viri & docti, & sancti, quem meritò innumeræ obloquentium turbæ præferendum censeas. Is est Gregorius Nazianzenus, qui cùm in suis Iambicis continentiam aliquorum Philosophorum commendaret, de Epicuro sic cecinit:

Iamb.18.
Ipsam voluptatem putasse præmium
Epicurus exstare omnibus laboribus,
Mortaliùmque tendere huc bona omnia.
Ac ne ob voluptatem improbam, hunc laudarier
Quis crederet, moderatus, & castus fuit,
Dum vixit, ille, dogma moribus probans.

Nihil sanè hoc elogio illustrius; demonstrat enim vt Epicurus non modò casta docuerit (scilicet aliam voluptatem, quàm Veneream, damnatamque defendendo) sed castè etiam vixerit, hoc ipso arguens se voluptati obscœnæ non patrocinari. Subscribit porrò Seneca, cùm de Epicuro loquens: *Mirum est*, inquit, *aliquid fortiter dici ab homine mollitiem professo; ita enim plerique iudicant. Apud me verò Epicurus est, & fortis, licet manuleatus sit.* (Epist.33.) Veruntamen quid Epicurus seu docuerit, seu dixerit, suo referendum est loco, vbi scilicet quemadmodum ille amores tam mulierum, quàm puerorum penitùs damnauerit; cùm & interea sufficere possit, quod ex Epistolâ ad Menœceum superiùs iam relatum est, *Non enim puerorum, mulierúmque fruitiones,* &c. De moribus heic agimus, quos etiam castos non diffitentur, qui opiniones ipsius fuisse impudicas existimant. Vnus audiatur Cicero: *dicet*, inquit, *aliquis: Quid ergo? tu Epicurum existimas ista voluisse, aut libidinosas eius fuisse sententias? Ego verò minimè; video enim ab eo dici multa seuerè, multa præclarè. Itaque, vt sæpe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. Quamvis spernat voluptates eas, quas modò laudauit, ego tamen meminero quod videatur ei summum bonum.* &c. (3.Tuscul.) Quamobrem tametsi supposuerimus Epicuri doctrinam fuisse obscœnam, & exsibilandam (quod suo, vt recepimus, loco declarabimus, quàm à vero abhorreat) adhuc tamen quod spectat ad vitam, & mores, continentissimus exstitit. Certè cùm audis Ciceronem memorare Epicurum aspernatum fuisse voluptates, est quòd putes Metrodorum seriò de se, & Epicuro dixisse, quod Plutarchus alicubi refert, videlicet, *in voluptates corporis se insinuere.* l.2.adu.Col.

Postremò verò, vt habeas testimonium ab inimico, atque ideò omni exceptione maius, ecce vt Chrysippus de Epicuro senserit. Scribit Stobæus, *quempiam fuisse, qui & non iri captum amore virum sapientem dixerit, & ipsius Epicuri exemplo inter cæteros id probârit: Chrysippum autem contradixisse, & Epicurum quod attineret, excepisse nihil ex eius exemplo concludi, quoniam foret ἀναίσθητος, sensu* (seu passione concupiscibilis appetitus) *carens.* (serm. de ven & am.) Quo loco vides Epicurum tum citari ab aliis in exemplum continentiæ, quæ sit viro sapiente digna: tum aduersarium eius Chrysippum non negare eius continentiam, sed illam solùm tribuere stoliditati, potiusquàm virtuti; quòd vt nihil aliud, saltem fidem facit Epicurum incontinentem, libidinosumve non fuisse. Hæc porrò Chrysippi redargutio cum ea consonat, quæ Galenus Epicurum taxat, non sanè circa nimium, sed circa nimis parcum Venereorum vsum; cùm, vt iam antè meminimus, censuit *ipsum nunquam prodesse, multúmque esse nisi & noceat*; (in 3.Epid. com.1.) verùm hac de re alibi. Adnoto heic solùm nihil esse mirum si Chrysippus existimârit hominis esse stupidi, ac bardi amore non capi; contrà verò amore capi solertis esse, ac ingeniosi; quando se ipse hac ratione factóque ipso planè solertem, ingeniosúmque esse probauit. Sanè, ne cætera consecter, legitur ecce apud Laërtium turpia, ac infanda scripsisse. Quippe *in commentario de antiquis Physiologis, quæ de Ione, & Iunone tradit, turpiter confingit,* (verba sunt Laërtij) *sexcentis versibus ea scribens, quæ nemo ne ore quidem inquinatissimo scriberet. Turpissimam enim, vt aiunt, illam scribit historiam (tametsi laudat vt Physicam) scortis potiùs, quàm Diis congruentem, ac præterea ab iis, qui de tabulis scripserunt, alienam. Neque enim apud Polemonem, neque apud Hypsicratem, ac ne apud Antigonum quidem inueniri, sed ab eo confictam esse. In libro autem de Republica, etiam cum matre, & filia, ac filio commiscere corpus concedit.* (lib.7.) Hæc, & plura sunt quæ Chrysippo attribui scribit Laertius.

CAPVT V.

Purgatur Epicuri Hortus ab infamia ex mulieribus.

CVM itaque Epicuri mores nihil impudicum habuerint, existimare par est non fuisse Hortum ipsius infame lupanar, tametsi mulieres nonnullæ commoratæ in illo sint. Vel omnes enim, vel certè plures ex iis, quæ enumerantur, cum Epicuro sunt conuersatæ, non vt se prostituerent, sed vt cum eo philosopharentur. Scilicet hoc nouum non fuit, vt ingenuæ, præstantésque ingenio fœminæ in Philosophorum scholas

æquè,

æquè, ac viri conuenirent. Ecce enim in Academia auditrices Platonis fuerant, & Lasthenia Mantinica, & Axiothea Phliasia, perinde ac Xenocrates, Aristoteles, & alij

lib. 3.
lib. 4.

viri, vt Laërtius memorat, adiiciens Axiotheam virili etiam habitu, ex Dicæarcho, fuisse indutam; cùm addat easdem quoque fuisse Speusippi discipulas. Enimverò Pythagoras, nonne mulieres plurimas in disciplinam

in vi. Pyth.
lib. 8.

suam admisit, quemadmodum Porphyrius, Iamblichus, & alij scripsere? Nonne etiam ex Laërtio plurimi vxores suas erudiendas ipsi tradiderunt, quæ Pythagoricæ dictæ sunt? Ex harum fortè numero ipsa quoque Theano fuit; quippe quam nonnulli voluerint vxorem fuisse cuiusdam Brontini, Pythagoræ verò exstitisse non vxorem, sed discipulam. Quid memorem id etiam moris consequutis sæculis fuisse. Audi enim

in vi. Plot.

Porphyrium de præceptore suo loquentem: *Audiebant Plotinum etiam mulieres nonnulla, admodùm sapientiæ eius dedita, quarum in numero erat Gemina, in cuius etiam laribus habitabat. Item Gemina huius filia nomine similiter Gemina Amphichia quoque Aristonis filia, & filij Iamblichi vxor. Multi quin-etiam viri, multa & mulieres generis nobilitate pollentes, cùm morti iam propinqui essent, liberos suos tum mares, tum fœminas vnà cum omni substantia Plotino, tanquam sacro cuidam, diuinóque custodi tradebant, atque commendabant. Quocirca Plotini domum plenam iam puerorum, virginúmque videres, &c.* Hæc commemoro, vt intelligas haud absimilem Epicuri Scholam, quemadmodum intelligi vel ex vno eius Testamento liquet. Atque, vt cætera omittam, poterunt illæ fœminæ cum Epicuro conuersatæ Pythagoricarum instar, vxores esse commorantium etiam cum ipso familiarium. De Themistâ certè, quòd fuerit Leontei vxor, perspicuum est. Leontium quoque tametsi fuerit Metrodori concubina, pro more tamen patrio vxoris instar illi esse potuit,

Laërt. lib. 5.

quemadmodum fuerat Aristotelii Herpyllis, ex qua susceptus Nicomachus. Porrò, vt Leontium, seriò Philosophiæ operam dedisse agnoscas, repetendum id solùm est, quod superiùs attigimus, videlicet habuisse illam, vnde librum aduersùs Theophrastum Philosophum scriberet. Et ne quis putaret ipsam quidpiam solùm effutiisse muliebriter,

lib. 1. de nat. Deor.

testatum fuisse M. Tullium, opus huiusmodi conscriptum *scito sermone, & Attico:* Quibus verbis, & eruditio, & elegantia in-

lib 35. c. 11.

dicatur. Quin-etiam scribit Plinius Leontium Epicuri cogitantem depictam fuisse; vt ipsam nempe intelligamus Philosophicis meditationibus deditam: Quippe si illa meretrix fuisset, profectò non cogitabundam, sed subsultanti oris habitu mulierem pingi oportuerat. Vt agnoscas etiam Themistam philosophatam seriò fuisse, notandum solùm

lib. 3. cap. 24.

est Lactantium, cùm philosophari neget fœminas, vnam tamen excipere ex omni memoria Themisten: & Ciceronem ita illius suspexisse sapientiam, vt in L. Pisonem agens, Ironicòs dixerit: *licèt sis Themistâ sapientior:* nempe eo sensu, quo mox antè: *Tu eruditior, quàm Piso* (anus scilicet prænomine Marcus) *prudentior, quàm Cotta, abundantior consilio, ingenio, sapientiâ, quàm Crassus.*

Edisserendum fortè heic esset, admittine, vt sunt imbecilla fœminarum ingenia ad Philosophiam debeant? Sed paucis, constat non sine inuidia posse arceri à Philosophia, seu summi boni prosequutione, adeptionéque felicitatis, si quæ iudicio, & affectu philosophico fuerint: cùm & eiusdem nobiscum naturæ participes, easdem nobiscum doteis possideant, & pleræque ingenij acumine, ac robore præstent viris plurimis, etiam ex iis, qui existimant se optimè philosophari. Atque id quidem, vt experientiam plurimarum Heroidum, veréque doctarum prætеream, (quas inter semper eminebit, quæ rarâ nostri sæculi fœlicitate efflorescit

lib. 5. de Rep.

Vltraiectensis illa puella Anna Maria Schurmana, omni genere non virtutis minùs, quàm eruditionis ornatissima) prætereamque etiam, si Plato voluit mulieres perinde ac viros sese immiscere Reipublicæ, non esse quod eædem à rerum speculatione prohibeantur. Deinde quæri id etiam posset, an non imbecillum videatur castitatis præsidium in tanta familiaritate commisceri fœminas viris. Verùm, vt contendere nolim rem se in illa consuetudine perinde habuisse, vt si quispiam marmoribus copulauisset marmora, (puta cum magno temporibus illis non daretur vitio, si quis à se nihil humani alienum esse arbitraretur, ac damnatum solùm haberetur etiam à Philosophia, si quispiam intemperanter, cúmque legum, sanitatis, ac famæ dispendio sese Venereis dederet) ita potuit tanta in illa conuersatione esse moderatio, vt peccatum nihil fuerit aduersùs Temperantiam; maximéque, cùm tanta illeic coleretur sobrietas, quæ inimica est Veneris; & cùm ipse qui præerat, instituebátque Epicurus, sic continens foret, vt iam diximus, & aduersùs Venerea ita declamaret, vt aliàs dicemus.

Dices, si Epicurus cœlibem, continentémque vitam traduxit, ac neque vxorem, neque concubinam habuit; cur non eandem rem familiaribus, ac Metrodoro præsertim persuasit? Ratio esse potuit, quia fragilitati illorum consuluit, nec iugum ipsis imponere, quantum subire ipse, voluit. Sic visum superiore libro; cùm ipse dietim non toto asse pasceretur, concessisse Metrodoro, qui non tantùm profecerat, vt pasceretur toto.

Postremò, quòd Leontium non negetur fuisse Metrodori concubina; disquirendum esset an id fuerit Horto, seu Epicureo contubernio indecorum. Sed notum satis supérque est, vix Philosophum vllum celebrari, cuius concubina aliqua non memoretur. Rem ha-

lib. 13.
l. in concubin. ff. de concub.
Dist 34 c. 5.
ibid. can. 4.

bes fusè ab Athenæo, inter cæteros demonstratam. Et cùm res temporibus nostris diffamata iam fuerit, exstant tamen Leges Ciuiles, & Canonicæ, ex quibus euincitur fuisse aliter à maioribus nostris vsurpatum. Quod quidem attingo, non sanè, vt vitio quæratur patrocinium; sed vt intelligas tantò minùs damnari posse concubinarum vsum

apud

apud Ethnicos, quantò olim, per ea, quæ nobis morum, pietatísque principia, regulæque sunt, prohibitus minimè fuit. Nihil heic adiiciendum est de nocturno illo conuentu; cùm ex dictis superiùs constet rem esse commentitiam. Illæ omnes comparationes cum Sardanapalo, cum sociis Vlyssis, cum Augiæ stabulo, cum Paradiso Mohammedis, declamationes meræ sunt. Quod spectat ad Corniadem, non fuit ille Epicoreus: sed Plutarchus solùm innuit non debere virum sapientem simileis res turpeis cogitatione repetere, vt faciebat Corniades, homo scilicet perditus, quem etiam ab Epicuro improbatum non obscurè colligitur ex ipso Plutarchi contextu.

CAPVT VI.

Refelluntur Epicuri amores, & damna ad ipsos relata.

RESPONDENDVM ad ea restaret, quæ ex Plutarcho, Cleomede, itémque ex aliis apud Laërtium obiecta sunt: sed & notum ex antè dictis quâ mente illi animati aduersùs Epicurum fuerint; & repetitum est aliquoties, vt Laërtius dixerit insanos, qui talia comminiscerentur. Sanè quod attinet præsertim ad amatorias Epistolas, nemo ambigat illas ex iis fuisse, quas Diotimus Stoïcus Epicuro imposuit. Ac de Leontio, & Themistâ, quarum altera concubina, altera vxor familiarium fuerit, res ipsa planè reclamitat; maximè verò cùm Laërtius referat hanc commentationem ad obtrectatorum insaniam. Opinor autem, si Laërtius recitatam ex Alciphrone Leontij Epistolam habuisset ad manum, idem de ea fuisse laturum iudicium. Nempe siue Alciphron ipse, siue alius confinxerit, apparet sanè captata nimis, affectatáque declamitatio. Heinc non memoro vt Leontium, veluti etiam Metrodorus, ante Epicurum diem obierint, cùm Epicurus filij ipsorum Epicuri nomine, tanquam pupilli in testamento, & meminerit, & curam habuerit; vt intelligas qui Leontium scribere ad illum potuerit, & iam quidem octogenarium; cùm ipsi Epicurus superuixerit, ac deinceps obierit, vix annum egressus septuagesimum primum. Quod ad Pythoclem attinet, cæterósque adolescenteis, parem causam Laërtius facit, cùm ex eadem insania Epistolas depromptas refert. Et certè cùm Pythoclem ipsum, ac etiam Menœceum, & alios Epicurus ita ad philosophandum, excolendúmque virtutes, ac nominatim continentiam adhortatus fuerit, vt quæ supersunt Epistolæ partim integræ, partim per fragmenta, declarant; longè omnis suspicio euanescit; abuletúrque. Nisi porrò Stoici fateantur potuisse illa de Epicuro præter verum, ac ius euulgari, quid dicent ad ea, quæ de ipso quoque Zenone in vulgus abierunt? Antigonus enim Carystius (Athenæo referente) in eius vita lib.13. scriptum reliquit, vt pueris semper sit vsus, nunquam verò fœminis; tametsi Laërtius lib.7. scribat semel, aut bis ancillulâ vsum, ne mulierum osor esse videretur. Sed & nisi ad locorum, temporúmque consuetudinem; aut, quod magis placet, ad maleuolorum, & sycophantarum calumnias confugere liceat, quænam excusatio prætexetur iis, quæ volgò de Socrate, cæterísque sanctissimis Philosophorum circumferuntur? Nam vt nihil dicam de Xenophonte, qui vt puerum Cliniam deperierit, apud Laërtium scribitur; lib.2. vt nihil item de cæteris, quos longum foret enumerare: nonne ruborem excitabunt, quæ de Philosopho habito diuino iactantur? Vides quid ipse Apuleius, quanquam fuerit Platonicus, non dissimulet à Platone scriptum. Inter cætera enim amatoria legitur scripsisse ad Astera puerum:

Astra vides; vtinam fiam, mi Sidus, Olympus,
Vt multis sic te luminibus videam. Apol.1.

Et ad Dionem,

Ciuibus ingenti in patria laudate, iaces nunc,
Qui insanum me animi reddis amore, Dion.

Plura habet Laërtius circa amores Alexidis, Phædri, aliorum, quos Plato deperierit; lib.3. sed præsertim illud, τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν, &c. quod tum Agellius, tum Macrobius redditum memorant Latinè plusculis illis versibus, lib.19.c.11. lib. 2. Saturn. c.2.

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior, &c.

Vt iam de obiecta Epicuro desidia dicatur, nihil necesse est præmittam de amœnitate Hortorum; quasi nempe illa comparetur solùm, vt libidinum sit illectamentum, & non potiùs, vt philosophantium animus exhilaretur, ac mirâ quadam alacritate seu ad meditandum, seu ad disserendum excitetur, ex pulchritudine illa varietatéque arborum, herbarum, foliorum, florum, vmbrarum, riuulorum, volucrum, susurrorum, ambulacrorum, & si quæ sunt huiusmodi. Profectò, & hoc Epicuro non fuit peculiare, vt seu in Horto philosopharetur, seu Hortos ad philosophandum Sectatoribus relinqueret suis. Nam & Plato, Laërt.lib.3. & Sectatores habuere Hortum in Academiâ emptum ab Anniceride; cùm ille etiam in Horto, qui fuit apud Colonum, philosophatus dicatur. Rursus Theophrastus suo lib.5. testamento Hortum, ædeísque adiacenteis amicis, qui philosophari in illis optarent, concessit, vti apud Laërtium est; qui rursùs aliquoties eiusdem Horti meminit, cùm ibid. successorum vitam describit. Quod superest, otium liberale fuit, non segnis desidia, exactum in Hortis Epicuro tempus. Et certè vel sola librorum ab Epicuro conscriptorum multitudo, ac varietas, satis magno est argumento ipsum non mollitie, ignauiâ, languore totos dies obtorpuisse: sed integram potiùs ætatem impendisse Philosophiæ.

Philoſophiæ. *Otia*, inquiunt, *dant vitia*; verùm hoc de ſegnitie illa intelligitur, quâ piger vel dormit in vtramqne aurem, ſtertítqne quantum deſpumare Falernum ſufficiat; vel ad nequitiam animum componit, ſeséqne ipſo abutitur; non antem de vacatione illa, quâ quis ſibi feriationem à negotiis, rebúſque gerendis procutat, vt animus curis ſolutior inqnitendæ veritati ſtudeat, ſeu, quod eſt idem philoſophetur. Sed de hoc otio pluta aliàs, cùm etiam declarabimus non eſſe ipſum cauſam morborum, vti vulgò exiſtimatur, ant præmaturi obitus. Hoc porrò attingo vt iam innuam, ſi Epicurus imbecillus, ſi morbis obnoxius fuit, ſi maximis dolotibus diſcruciatus interiit, non hæc fuiſſe damna ex vlla ipſius ſeu inertiâ, ſeu neqnitiâ, ac libidine conſeqnuta; ſed conſtitutionis fuiſſe vitinm, quod in ipſo ortu ex parentibus acceptum noo valuerit ſatis vllo ſtudio ſeu tollere, ſeu emendare. Id vnnm quod præſtare potuit, generosè præſtitit, dum tantâ conſtantiâ dolores, ac mortem ipſam tolerauit. Quocitca ne tempus teratur in tefellendo vel Suidam, vel alios illos apud Laërtium, audire præſtat Ciceronem, dum commeodat extremam illam Epicuri
lib. 5. Tuſc. conſtantiam: *Ordiamur*, inqnit, *ab eo, ſi placet, quem mollem, quem voluptuarium dicimus. Quid? is tibi mortém-ne videtur, an dolorem timere? qui cùm diem, quo moritur, beatum appellat, maximiſque doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoriâ, & recordatione confutat. Nec hoc ſic agit, vt ex tempore quaſi effutire videatur: De morte enim ita ſentit*, &c.
lib 9. de vit. ſu. Præſtat & M. Antoninum, apud qnem verba Epicuri ſunt, Ἐν τῇ νόσῳ, οὐκ ἦσάν μοι αἱ ὁμιλίαι περὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, οὐδὲ πρὸς τοὺς εἰσιόντας τοιαῦτά τινα ἐλάλουν, ἀλλὰ τὰ προηγούμενα φυσιολογῶν διετέλουν· καὶ πρὸς αὐτῷ τούτῳ ὄντος, (ita videtur pro ὢν, πῶς) ἡ διάνοια μὴ μεταλαμβάνουσα (videtur, pro συμμεταλαμβάνουσα) τῶν ἐν τῷ σαρκιδίῳ κινήσεων, ἀτάρακτος ἦν (videtnt, pro ἀταρακτεῖ) τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τηροῦσα· οὐδὲ τοῖς ἰατροῖς ἐμπαρεῖχον καταφρυάττεσθαι, ὥς τι ποιοῦσιν, ἀλλ' ὁ βίος ἤγετο εὖ, καὶ καλῶς, *Dum morbo tenerer familiares ſermones non erant mihi de doloribus, quos tum perpetiebar in corpuſculo; neque cum iis, qui accedentes inuiſebant me, hiſce de rebus quicquam loquebar; ſed in differendo de rebus naturæ præcipuis terebam tempus. Cúmque ad hoc intentus forem, ipſa interim mens motionum in corpuſculo excitatarum non particeps, imperturbata, ac bonum ſuum intemeratum ſeruans, conſtabat. Quin etiam ne Medicis quidem tanquam remedia adhibendo quidpiam præſtituris permittebam me; & vita nihilominùs non malè, neque indecorè congruebat.* Cui profectò loco accommodari poteſt quod habet alia occa-
Epiſt. 20. ſione idem Epicurus apud Senecam, dum, *Magnificentior*, inquit, *mihi crede ſermo tuus in grabato videbitur, & in panno: Non enim dicentur tantum illa, ſed & probabuntur*. Itémque
Epiſt. 66. Senecam, dum poſt commendatam illam Epicuri de Sapientiâ, ac beatâ vitâ in Phalaridis tautum deſcenſura ſententiam, de qua dicendum aliàs, tum moltis interpoſitis, memorat *illam malæ valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem, in qua*, inquit, *Epicurus fuit illo ſummo, ac fortunatiſſimo die ſuo: Ait enim ſe veſicæ, & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia; eſſe nihilominùs ſibi illum beatum diem: beatum autem agere, niſi qui in ſummo bono non poteſt.* Et ſtatim: *non poteſt dici hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatæ vitæ clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit.*

CAPVT VII.

Reſtituitur Epicurus in Philoſophorum Chorum.

NVNC, quòd Epicurus abactus è Philoſophorum choro à bene multis eſſe videatur, nihil profectò mirum eſt. Alij enim ex ſtudio Sectæ malè affecti in ipſum fuere, vt Epictetus, Cleomedes, alij, præter Stoicos illos antiquiores. Alij ſeu ignorauerint, ſeu diſſimulauerint quanta fuiſſet in Epicuro ſeu doctrinæ caſtimonia, ſeu vitæ cõtinentia; præ quadã tamen feſtiuitate, virum periode exceperunt, ac ſi fuiſſet tã moribus, qnàm dogmatibus voluptarius; vt pater ille Themiſtij. Alij, còm feruore quodam declamationis abriperentur, facilè eò delapſi ſunt, vt de Epicuro ſermonem haberent iuxta vulgatem ſententiam, quemadmodum Maximus Tyrius. Alij pro ſtudio virtutis, affectúque pietatis ſic expedire iudicauerunt; vt nonnulli ſanctorum Patrum, quibus accenſetur Lactantius. Enimverò, quid putas eſt dicendum de Arceſilâ Epicuri contemporaneo? Idem profectò, ac fortè peius, quàm de ipſis Stoicis. Imprimis quippe Arceſilas ex eo oderat Epicurum, quòd cùm auram popularem inſolenter prorsùs captaret (φιλόχλος, καὶ φιλόδοξος) exempli causâ, vocibus illis, qnæ ſunt apnd Laërtinm, *Aio ego, & non aſſentietur his* lib 4. *quiſpiam?* Epicurus aliquando ipſum ſic taxauerit, qnaſi nihil iactaret proprium, ſed deſumptum ſolùm ex Platone, Pytthone, Diodoro. Id innuit Plutarchns Epicurum ſcri- l. 1. adu. Col. bens dixiſſe de Arceſilâ, μηδὲν αὐτὸν ἴδιον λέγοντα, ὑπόληψιν ἐμποιεῖν, καὶ δόξαν ἀνθρώποις ἀγραμμάτοις, *ipſum, cùm nihil proprium efferret, opinionem de ſe, gloriámque apud homines illiteratos paraſſe.* Deinde, mirum, quî Arceſilas Gallos vocaret Epicureos, ipſe palàm vſus Theodota, Philætéque ſcortis, itémque Demetrio, ac Leochare adoleſcentulis; adeò vt proinde illum corruptorem iuuenum, & cynædo digna loquentem Ariſto Chius dixerit; quod memoratur apud Laërtium. Sed hæc vt miſſa loc. cit. faciam, magnóſque quoſdam viros opponam, qni Epicurum inter ſummos Philoſophos habnerint. Occurrit imprimis Menander, Epicuri coætaneus, ac proinde morum ipſius, placitorúmque intelligens. Huius teſtimonium quanti ſit faciendum cognoſcas ex Plutarcho velim, quo loco eius compa- lib. ea de re. rationem cum Ariſtophane inſtituit. Ipſe itaque Epicurum cum Themiſtocle ita coofert,

lib. 3. vt quemadmodum libertatem patriæ ad Themistoclem, sic ad Epicurum sapientiam eiusdẽ patriæ referat, memorabili illo disticho in Anthologia asseruato, indicatóque superiùs:

Χαῖρε Νεοκλείδα δίδυμον γένος, ὧν ὁ μὲν ὑμῶν
Πατρίδα δυλοσύνας ῥύσαθ', ὁ δ' ἀφροσύνας,
Par Neoclidarum, quorum vnus libera vt esset,
Alter vti saperet Patria, fecit, Aue.

lib. 10. Sequitur ille Athenæus, cuius quoque suprà ex Laërtio meminimus. Is nempe celebrem sententiam ex Epicuro descriptam prosequitur hoc disticho:

Τοῦτο Νεοκλῆος πανυτὸν τέκος ἢ παρὰ Μουσῶν
Ἔκλυες, ἢ Πυθοῦς ἐξ ἱερῶν τριπόδων,
Hoc Neoclis natum sapientem dogma Camœna,
Aut Phœbi Tripodes edocuere sacri.

l. 1. de them. Attexatur ille etiam memoratus Constantinus Porphyrogenneta, Imperator eximiè doctus, qui Insulam Samum describens: *Ex hac*, inquit, *prodierunt viri sapientia laude insignes, Pythagoras Samius Mnesarchi filius, & Epicurus Neoclis, & Melissus, aliique non pauci*. Quod porrò cum Pythagora Epicurus heic copulatur, id in memoriam reuocat, quod habet lib. 8. Laërtius in fine vitæ Pythagoræ, dum Epicurum Philosophis ex Pythagorà propagatis, & memoratu dignis accenset. Nihil verò necesse est vberiùs Laërtij testimonium adiicere, cùm de illo iam satis constet. Quin-etiam nihil videtur opus corrogare loca seu ex Sexto Empirico, seu ex cæteris auctoribus Græcis, qui Epicurum non postremum inter Philosophos habent. De Latinis res satis constat. in lib. de fin. &c. Nam Cicero etiam non modò interdum nobilem Philosophum dicit, sed passim quoque nobilissimis Philosophorum intermiscet. Sic Seneca, dum iis respondet (vt cætera reticeam) qui obiiciunt Philosophos aliter vixisse, quàm docuerint: lib de vit. be. cap. 17. *hoc*, inquit, *per malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum* in Apolog. *Zenoni*. Sic Apuleius, vbi adnumerauit Epicurum Anaxagoræ, Leucippo, Democrito, cæterisque, vt loquitur, rerum naturæ patronis, ac enumerauit deinde Epimenidem, Orpheum, Pythagoram, Ostanem, Empedoclem, Socratem, Platonem subiungit: *Gratulor igitur mihi, cùm & ego tot, & tantis viris adnumeror*. Iamb. 18. Præterea Patres, vt ex Græcis B. Gregorium Nazianzenum, quem antè citauimus: lib offic. ex Latinis B. Ambrosium, qui docet *Epicuri Hortos tolerabiliores esse Lyceo Aristotelis*.

Hoc verò addo: Cùm Epicurus, infamis fuisset habitus totâ illâ penè sæculorum serie, quâ literæ bonæ sepultæ iacuerunt; vix tamen libros humaniores, puluere excusso, rediisse in manus ante duo ferè sæcula, quàm omnes penè eruditi symbolum pro eo contulerunt. lib. 8. ep. 7. Accipere vis aliquos? Ecce Franciscus Philelphus in Epistolis: *Quamvis*, inquit, *improbetur Epicurus à multis, video tamen ab illo eam voluptatem maximè omnium laudari, quæ sit animi, quæ sapientiam, virtutémque consequatur*. init. In libris autem de Morali disciplina, *Et sapientem*, inquit, *Epicurum, & vita continentissima exstitisse constat*. lib. 3. c. 21. Alexander ab Alexandro in diebus genialibus: *Epicurus*, inquit, *summus voluptatis assertor, victu singali, & modesto contentus, aquâ, & polentâ, aut pane hordeaceo victum quæsiuit, contráque paupertatem inuictum animum gessit; non quod voluptates auersaretur; sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat; cuius rei argumentum est, quod oleribus, & pomis, ac vilibus cibis, quibus viuendum censuit, libros referserit*. lib. 13. c. 25. Cælius Rhodiginus in antiquis lectionibus: *Cæterùm*, inquit, *quod vtique mirari me plurimùm fateor, ille voluptatis assertor Epicurus omneis libros suos repleuit oleribus, & pomis, vilibúsque cibis, adstruit esse viuendum*. lib. 15. Raphaël Volaterranus in Anthropologiâ: *Epicurus*, inquit, *summum bonum, non vt Aristippus in voluptate corporis, sed in doloris vacuitate ponebat: honestam vitam, & tenuem victum diligebat, quod parabilior esset, & anxietas animi in parandis lautioribus vitabatur*. lib. 1. c. 2. Ioannes Franciscus Picus Mirandulanæ Comes in examine doctrinæ vanitatis gentium; *Neque*, inquit, *vt Simplicius ait, voluptate voluptatem venabantur Epicurei, sed laboribus maximè & continentiâ*. Verùm nunquam finis esset, si vellem suffragia simillima colligere, & recentiorum maximè ad vsque Erycium Puteanum, cuius Eulogium de Epicuro inter præfandum allatum est, vel potiùs vsque ad teipsum, LVILLERI amicissime, qui cùm illud Menandri ex me accepisses, excepisti statim fuisse Epicurum nomine suo dignissimum (nempe *auxiliatorem* sunat) ac multò ampliùs illi debere non Atticos modò, sed & omneis homines ob purgatam amentiam, quàm Phigalenses Apollini, quem *Ἐπικούριον* cognominârunt, templo constituto, ob depulsam pestem.

Enimverò heic tacere non possũ duos, aut treis eximios viros, qui seu de Secta Epicuri, seu Apologiam pro Epicuro conscribere aggressi sunt. de script. Eccl. Vnus est Baptista Guarinus Veronensis, quem de Sectâ Epicuri librum scripsisse Trithemius refert; etsi neque nos viderimus illum: neque Naudæus etiam noster comperire vsquam, etiam in Italia potuerit. in f. Rhet. Alius est M. Antonius Bonciarius Parisiensis Professor, qui in catalogo Operum suorum, se composuisse librum testatur, cui titulum fecerit *Epicurus*, siue *dialogus de antiquâ Philosophiâ*, in quo efficacibus argumentis, & doctorum virorum testimoniis probatur, *neminem ex priscis Philosophis accessisse propiùs ad veritatem, quàm Epicurum; contrà, nullos ab eâ longiùs recessisse, quàm Stoicos*. Tametsi iste quoque liber, nunquam fortassis editus, nec nobis est visus, nec amico nostro, quem vix tamen vlli rarissimi fugiunt. à pag. 215. Tertius est Andreas Arnaudus Forcalqueriensis in hac Prouinciâ Prosenescallus, cui in libello, cui nomen *Ioci*, Apologiam pro Epicuro inter cætera edidit, breuem illam quidem, & foliolis paucis; sed in quâ tamen ea delibantur ex Laërtio præsertim, atque Senecâ, vnde conuincatur, quod vir ille pereruditus initio proposuit, *fuisse Epicurum iniustiùs lacessitum, & laniatum ab obtrectatoribus*. An opponam tandem coronidis vice, quod in Gem. Poëta Stellatus ante centum annos de

Epicuro

Epicuro cecinit ex Zodiaco vitæ desumptum?

Obuius ecce senex quidam mihi venit acerno
Innixus baculo, nitidóque indutus amictu:
Cana senis medio pendebat pectore barba,
Pulchra cutis lata & facies, varióque colore
Florea candentis decorabant serta capillos.
Cominùs vt dedimus citróque, vltróq; salutem,
Quò pergam, quis sim, quò dicar nomine, quærit.
Respondi, atque eàdem pudibundâ voce rogaui.
At postquàm proprium nomen mihi reddidit (ipse
Namque Epicurus erat) stupui, ceu rusticus, agrum
Qui fodiens reperit latitantem obscuriùs arcam.
Atque ego tunc: venerande senex, sic Numina semper
Cuncta tuis faueant votis, sapientia quando
Mira tuis habitat fibris; nisi falsa loquuntur,
(Vt plerumque solet) homines, præcepta salutis
Da precor; & iuuenem prudentibus instrue dictis, &c.

CAPVT VIII.

De exactis Epicureis.

QVOD ad pulsos ex vrbibus Epicureos attinet, neque negaui sanè vnquam, neque negaturus sum, quin Spurij seu fuerint, seu esse potuerint, qui deprauato vitæ instituto, vnà cum Sectæ dedecore Philosophiam commaculârint. Verùm istud commune fuit Sectarum omnium vitium, vt adulterinos, ac degeneres fœtus educarent, à quibus demùm infamarentur. Athenæus quoque ipse statim post enarratam illam de Diogene historiam, (lib.5.) peiorem aliam recitat fusiùs de Athenione Peripatetico, vt de cæteris nihil dicam. Scilicet ea est humanæ imbecillitatis conditio, vt modum diu seruare non possit. Quantumcumque enim regiam viam prætendas, spectandum non est, vt vel omnes illam ingrediantur, vel ex ingressis nemo deflectat. Ea est sors rerum, vt optima quæque vel multis, vel crebrò displiceant. Recense vitæ institutum tametsi innocens, & sanctum, in quod qui fuerint cooptati, omnes exhibuerint sese insontes, atque impollutos, & Apollo magnus mihi fueris. Atque hoc dico propter illos, qui Epicuri familiæ inscripti ab exemplo, præceptisque eius honestissimis defecerunt. Siquidem negandum aliunde non est, quin plurimi, ac ferè omnes vestigiis ipsius institerint (lib.1. de fin.) constantissimè. *Ac mihi quidem*, inquit Cicero, *quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie sunt & amicitiis fideles, & in omni vitâ constantes & graues, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur maior vis honestatis, & minor voluptatis.* Spectate hùc pollet, quod est suprà ostensum, Epicureos diutissime floruisse in vrbibus, etiam cùm aliorum deficerent Sectæ: ac fuisse etiam aliquibus positas statuas, &c.

Quòd aliquæ autem ciuitates Epicureos eiecerint, primùm contingere id potuit propter paucorum aliquot vitia; neque enim insolens est, vt pauci delirent, & multi plectantur. Deinde seu Messenij, seu Lyctij, seu Romani, seu populi alij induci facilè potuerunt ad abigendum Epicureos; quod persuaderentur ab aliarum Sectarum professoribus, qui, quòd essent populares, ideò voluptatis exagitabant nomen, vt inde calumnias faciliùs, speciosiúsque contexerent. Nihil repeto de Stoicis, cùm Epicurei omnes vsurpare semper potuerint quod Torquatus apud Ciceronem: *hic Stoïcorum more nos vexat.* (lib.cit.) Addere solùm iuuat quod ipse Cicero in Epicureorum causa habet. Professus enim se de ingenio, non de moribus quærere: *Sit ista*, inquit, *in Græcorum leuitate peruersitas, qui maledictis insectantur eos, à quibus de veritate dissentium.* (ibid.) Postremùm verò, quod caput est, non Epicurei modò, sed & alij Philosophi vrbibus sæpè expulsi sunt. Notum vt omneis Antiochus è suis Prouinciis, Lysimachus è suo regno, Athenienses ex Atticâ publicis edictis, decretisque excedere, exulatéque iusserint, vti Athenæus, & Laërtius habent. (lib.12.& 13.) Meminit etiam Xenophon latæ à Critiâ legis aduersùs Philosophos, (lib.5. in Theophr.) & Tertullianus eiectam confirmat Philosophiam à Thebanis, Spartiatis, Argiuis. (lib.1. memorab.) Alia vt reticeam, ac ne memorem quid Cato (in Apolog. cap.7.) Censorius agendum censuerit occasione legationis Carneadis aliorúmque Philosophorum à Plutarcho expositum, sufficere potest (in Cat.maj.) Senatusconsultum per ea tempora Romæ factum, nempe C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messalâ coss. (hoc est anno ante Christum CLX.) quod refertur ab A. Gellio in noctibus (lib.15. c.11.) Atticis. Addit autem Agellius, recitato etiam alio de coërcendis Rhetoribus: *Neque illis solùm temporibus nimis rudibus, necdum Græcâ doctrinâ expolitis Philosophi ex vrbe Româ pulsi sunt: verum etiam, Domitiano imperante, Senatusconsulto eiecti atque vrbe & Italiâ interdicti sunt: quâ tempestate Epictetus quoque Philosophus propter id Senatusconsultum Nicepolin Româ decessit.* Ex quo licet intelligi non posse Epicureos infameis haberi, quòd expulsi fuerint, nisi infames etiam habeantur Philosophi cæteri, ac nominatim Epictetus, cuius virtus adeò emicuit. Ac ne obiicias Epicureis eiiciendis additam causam, quòd Magistri essent voluptatum, & adolescentum corrumperent mores; ecce aliis quoque Sectis prætextus quæsitus, notatúsque est. Nam, ex Sexto Empirico, (lib.2. adv. Math.) Socraticæ obiectum est, quòd floccifaceret diuina: & Cato censuit ablegandos ex vrbe Philosophos, quò ipsi ad literarios ludos regressi apud Græcorum filios dissererent; Romana autem pubes conferret se, vt antè, ad obtemperandum legibus, & Magistratibus. Quæ, & plura de odio Catonis aduersùs Philosophos, ac nominatim in Socratem, videre licet apud Plutarchum. (loc.cit.)

LIBER OCTAVVS, DE OBIECTO EPICVRO ODIO LIBERALIVM DISCIPLINARVM.

CAPVT PRIMVM.

Obÿcitur quòd Disciplinas vniuersè oderit.

LIBRVM tandem hunc circa mores Epicuri attexímus, quod disciplinas odisse, vt Epicuro obiicitur, maxima labes morum videatur. Adde quòd eius Philosophiam explicaturis postmodùm, operæ pretium videbitur præmisisse peritus-ne, an imperitus fuerit Liberaliũ Disciplinarum, quas antiqui soliti fuerunt à Philosophia seiungere; nisi quòd Aristoteles Mathematicas Philosophiæ speculatiuæ partem fecit. (lib.5. Metaph.c.1.) Mitto easdem esse, quas arteis ingenuas, & bonas literas appellant, quasque qui callent, tum eruditi, tum Encyclopædiam perfecisse dicuntur. Arguitur ergo Epicurus, quòd aduersùs illas tum in genere, tum in specie peccauerit. Ac generaliter quidem, duplici ex capite. Primùm, quòd ipse auersatus Disciplinas fuerit. Testatur id verò Sextus Empiricus, causâ additâ, (lib.1.adu. Ma.) *quòd existimaret illas ad Sapientiam nihil pertinere; quòd hic esset illi prætextus inscitiæ; quòd malè affectus foret aduersus Platonem, Aristotelem, & alios Disciplinarum peritissimos; quòd denique inimicitias ageret cum Nausiphane, qui & disciplinarum erat admodum studiosus, & propterea multos habebat adolescenteis apud se.* Confirmatur, & ex Quintiliano, qui manifestis verbis scribit (lib.2.inst. c.18.) *fugisse Epicurum omneis Disciplinas*; & ex Cicerone addente, (lib 3.de nat. Deor.) *quòd propterea nihil oleret ex Academiâ nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem Disciplinis*; & ex B.Hieronymo, cuius hæc sunt verba: (ad Magn.) *Exceptis his, qui cum Epicuro literas non didicerunt.* Deinde, quòd alios etiam ab eisdem Disciplinis absterruere, ecce enim apud Laërtium (lib.10.) citatur ad Pythoclen Epistola in qua scripserit, παιδείαν δὲ πᾶσαν μακάριε φεῦγε, *Disciplinam omnem, ô beate, deuita.* Commemoratur idem à Plutarcho, Athenæo, & aliis. Addit verò Plutarchus: (L.2.adu.Col.) *Pythoclen omnes & viri, & fæminæ* (ex Epicuri intellige Secta) *per Epicurum orant, obsecrántque vt Disciplinam non affectet, quæ liberalis dicitur. De Apelle verò quodam mirabundi, & amplexabundi scribunt, quòd iam ab initio à Disciplinis abstinens, purum se conseruauerit.* Hæc Plutarchus. Athenæus autem: (lib.13.deipn.) *Epicurum,* inquit, *memoremus, qui non initiatus circulo disciplinarum, beatos prædicauit illos, qui eodem modo, quo ipse, ad Philosophiam accederent, eiusmodi voces effundens: Fortunatum propterea te, quod ab omni purus Disciplinâ* (παιδείας enim, non αἰτίας videtur esse legendum) *ad Philosophiam te conferas? vnde & Timon de ipso ait:*

Edoctus minimim viuentum, Ludi magister.

(Scilicet ἀναγωγότατος appositè magis in versibus illis Timonianis *edoctus minimum*, seu *ineruditissimus* vertitur, quàm *intemperantissimus*, vt aliqui seu Laërtium, seu Illustrium interpretantes, acceperunt.) Ad Ciceronem attendamus: (lib.1.de fin.) *Hæc Epicuri,* inquit, *non probo: de cætere. vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim, quod ita videri necesse est, non satis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruisset alios à studiis.* De Sectatoribus consequenter; *Qui fit,* inquit, (lib 2. de fin.) *vt ego nesciam, sciant omnes quicumque Epicurei esse voluerunt, quod videri quidem vel optimè disputant, nihil opus esse eum, qui Philosophus futurus sit, scire literas?*

CAPVT II.

Itémque speciatim, quòd Grammaticam, Poëticam, &c.

SPECIALITER portò de Grammatica, lapsus Epicuro circa sermonem obiecti, videntur omnino rem conficere. *Si loquendi vim,* inquit Cicero, (lib.2.de fin.) *si consuetudinem verborum tenuisset, nunquam in tantas salebras incidisset.* Et rutsùs: (lib.1.de nat. Deor.) *In hac exposita sententia* inquit *sunt qui existiment, quod Epicurus inscitiâ planè loquendi fecerit, fecisse consultò. De homine minimè vafro malè existimant.* Heinc legimus apud Laërtium (lib.10.) Epicurum multa circa sermonem ignorauisse. Et, *Epicurus,* inquit Empiricus, (l.1. adu Ma.) *conuincitur esse in multis indoctus, neque purè*

etiam

etiam loquens in communi consuetudine. Iam
lib.1.c.1. Cleomedes, postquàm hæc proposuit ex Epicuro corrupta, σαρκὸς εὐσταθῆ καταστήματα, καὶ τὰ περὶ ταύτης πιστὰ ἐλπίσματα, *constanteis carnis habitus, certásque de ipsis spes*; (notantur etiam voces εὐσταθὲς, & ἐλπίσμα à Clemente Alexan-
lib.6.Strom. drino) λήμιον ὀφθαλμοῦ *oculorum pinguedinem* (lacrymam videlicet) ἱερὰ ἀνακραυγάσματα, *sacras vociferationes*; γαργαλισμοὺς σώματος, *titillationes corporis*; λαλίσματα, *blandimenta*; cum subdit, *alias quoque esse eius voces prauas, atque infelices, quarum aliquas quispiam dicat*, inquit, *ex lupanaribus esse, quasdam similes iis quæ proferuntur à mulierculis Cerealia celebrantibus*; *nonnullas ex media proseucha, & eorum, qui in ipsa* (legendum enim esse videtur αὐτῇ, non αὐτοῖς) *deprecantur, Iudaicas veluti, & adulterinas, ac humi repentibus multo humiliores.* His
de audit. affine est, quod habet Plutarchus; nam, putidus, inquit, Epicurus est, cùm de amicotum epistolis loquens, κροτοθορύβους γίνεσθαι παρ᾽ αὐτῶν *tumultus applausuum excitari ab ipsis* dicit.
L.1.adu.Col. Omitto, quòd idem Plutarchus impatienter ferat Platonem ab Epicureis postulari reum confusionis verborum; *scilicet a viris, qui Græco sermone vtuntur adeo accuratè?* ac illis etiam deinde obiiciat, *quod voces tollant funditus*, cæterásque similia.

in alleg. hom. Attexere iuuat contemptum, negligentiámque Poëtices. Quippe Heraclides Ponticus, *Epicurum*, inquit, *nihil moramur, qui (vt voluptatis obscœnæ suis in hortis cultor est) vniuersam simul Poëticen repudiat, tanquam perniciosum fabularum incitamentum* ἅπασαν ποιητικὴν ὥσπερ ὀλέθριον μύθων δέλεαρ (ex Heraclide scilicet qua-
lib.7.c.1. tuor hæc verba Rhodiginus sumpsit.) Hinc
L.1.adu.Col. Plutarchus, *Heraclides Grammaticus*, inquit, *hanc rependit gratiam deliciis Homericis, cum sit ex turba Poëtica, vt illi quidem appellant, seu etiam ex eo commeatu, quod Metrodorus tot suis in scriptis aduersus Poetam conuitia effude-*
quo aud.po. *rit.* Et rursùs, *at*, inquit, *aureis adolescentum, veluti Ithacensium solida quadam cera obturantes, cogemus ipsos, vt arrepta Epicuri lintre Poesin fugiant, ac prætereuehantur?* Quòd verò quispiam minùs admiretur Epicurum à
dissert.19. Maximo Tyrio in Poëtis non haberi, audia-
lib.1. de fin. tur illa apud Ciceronem Torquati excusatio; declarat enim vt Epicurus ne Poëtas quidem legere voluerit. *An ille*, inquit, *tempus in Poetis euoluendis consumeret, in quibus nulla solida vtilitas, omnisque puerilis est delectatio?* Cui sanè sententiæ accedit quòd Plu-
L.1.adu.Col. tarchus habet, cùm exposita voluptate, quæ ex Poëtarum lectione percipitur, *eius*, inquit, *Epicurei neque fiunt, neque profitentur, neque volunt etiam participes fieri.* Cæterùm
Ibid. eadem habet Plutarchus circa notitiam historiæ. *Et de historia*, inquit, *vt alia omittam, opponam solùm Metrodori verba, cùm in opere de Poëtis sic scribit, proinde ignorare te dicens ab vtra parte fuerit Hector; aut qui primi versus habeantur in Poesi Homeri, & rursus qui in medio sint, minimè expaueas.* Patem omitto varietatis linguarum ignorantiam; inde
lib.5.Tusc. enim, M. Tullius, *Epicurei nostri*, inquit, *Græcè ferè nesciunt, nec Græci Latinè.* Vno verbo docet Plutarchus, vt Epicurus noluerit *sapientem suum occupari* ταῖς φιλολόγοις περιττῶν ζητήμασι, *eruditis illis censorum literatorum quæstionibus.*

CAPVT III.

Quòd Rhetoricam.

De Rhetorica idem propè est, quod de Grammatica dicendum. Imprimis enim illa vocum germanarum ignorantia, sermonísque impuritas aduersatur delectui, & concinnitati, quæ magna laus Rhetoricæ est. Eâ certè de causa videtur Epicurum re-
probasse Dionysius Halicarnasseus, quòd lib. de collocat. verb.
verborum collocationem, ac temperamenta videretur negligere, *perinde ac si scribere minimè foret res laboriosa* ἐν ἐπιπόνοις τὸ γράφειν τίθεσθαι. Itémque Theon Sophista, quòd Epicu- progymn.a.
rus inter scribendum nimis affectatet mensuras illas, ac rythmos Hegesiæ, Asianorúmque Rhetorum; vt cùm scribens ad Idomeneum, dixit, ὦ, πάντα ἐμοῦ, κινήματα ἥδιστα, νεότητος ἐκ παιδός, *ô qui delectabileis, duxeris à puero, motiones omneis.* Deinde, cùm Nausiphanen Epicurus fuerit insectatus inter cætera, quòd ille Rhetorices foret studiosissimus, quemadmodum Empiricus docet; cùm lib. 1. adu. Ma.
apud Ammianum Marcellinum Rhetoricam lib 30.
κακοτεχνίαν nominans *inter arteis numeret ma-* pag.377.
las; cùm in suo illo de Rhetorica libro, veluti ex Hermogenis Scholiaste. intelligitur, scripserit *solam esse naturam, quæ orationem rectè instituat, artem verò nullatenùs*, φύσις γὰρ ἐστιν ἡ καθιστῶσα λόγους, τέχνη δ᾽ οὐδεμία; censuit prætereà apud Laërtium, suum il- lib.10.
lum sapientem οὐ ῥητορεύσειν καλῶς, *non curaturum, vt ornatè dicat*; quare & minùs mirum est, quod Cicero habet, cùm de Epicu- lib. 3. de orat.
ri Philosophia loquens, *abest*, inquit, *ab eo viro, quem quærimus, & quem auctorem publici consilij, & regendæ ciuitatis ducem, & sententiæ, atque eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in causis publicis esse volumus.* Quin- lib.12.c.2.
tilianus etiam, *alia*, inquit, *mihi quæstio exoritur, quæ Secta conferre plurimùm eloquentiæ possit; quanquam ea non inter multas possit esse contentio. Nam Epicurus imprimis nos à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam nauigatione quam velocissimâ iubet.* Vt specimen porrò habeas non seruati apud Epicurum decori, seligi potest Conuiuium, in quo quid ille peccauerit, ab Athenæo est adno- lib.5.deipn.
tatum. Itaque postquàm is Xenophontem, Platonémque commendauit, quòd Homerum imitati, conuiuij causam initio exposuerint, & qui adessent, nominârint, subiicit, *Epicurus verò nec locum, nec tempus definit, neque quicquam prologuitur. Quocirca diuinandum est, quo pacto interdum conuiua tenens poculum ex insperato quæstiones proponat, tanquam in Schola orationem habens: quod quidem Aristoteles dicit aduenire quempiam in conuiuium illotum, sordidum, oppletum.* Et rursùs de non seruato personarum decoro, *Epicurus*, inquit, *conuiuas omneis Atomorum*

explanatores inducit. Ac ſtatim pòſt, de ordine, *Epicurus*, inquit, *rurſus in conuiuio quæris de cruditate, vt ſit augurandum, deincépſque de febribus.* Pergit, *quid attinet vero dictionis inconcinnitatem referre?* Hæc Athenæus. Accedat Cotta Ciceronianus, qui vt Epicurum maximè notaret, poſtquàm illum dixit *hominem non aptiſſimum ad iocandum, & nationem Epicureorum, cui minùs notum ſit quomodo quidque dicatur, carere ſale illo ad irridendum,* ſubdit, Velleium alloquens, *nec vero hoc in te vno conuenit, moribus domeſticis, ac noſtrorum hominum vrbanitate limatum; ſed cùm in reliquos veſtros, tum in eum maximè, qui iſta peperit, hominem ſine arte, ſine literis, inſultantem in omneis, ſine acumine vllo, ſine authoritate, ſine lepôre* Exinde eſt, cur Cicero Epicuri, ac Metrodori libros cum quibuſdam comparet, *quos neque diſtinctè, neque eleganter, neque ornatè ſcriptos latinè commemorat,* adiiciens, *lectionem ſine vlla delectatione ſe negligere.* Quò ſpectat illud Torquati Ciceronem alloquentis *exiſtimo*, inquit, *te ſicut noſtrum Triarium, minùs ab Epicuro delectari, quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti ornamenta neglexerit.* Augere porrò quod Torquatus dicit, videtur Agellius, dum Epicurum veluti excuſans aduerſus Plutarchum illius phraſin reprehendentem, *has enim curas vocum*, inquit, *verborúmque elegantias non modo non ſectatur Epicurus, ſed etiam inſectatur.*

lib 1. de nat. Deor.

lib. 1. Tuſc.

CAPVT IV.

Quòd Dialecticam.

SEQVITVR Dialectica, quam Epicurum damnauiſſe ita videtur in confeſſo, vt Torquatus etiam ille de eo dixerit, *in Dialectica nullam vim exiſtimauit eſſe nec ad meliùs viuendum, nec ad commodiùs differendum.* Et Laertius loquens de Epicureis, *Dialecticam,* inquit, *vt ſupernacaneam, repudiant.* Heinc videas Epicurum paſſim à Cicerone reprehendi *quòd definire, quòd partiri, quòd colligere neque ſciat, neque doceat, ac proinde in ſalebras innumeras incidat.* Sed vnus tamen locus eſt in libris de finibus, in quo rem totam conficit paucis *in illa*, inquit, *Philoſophia parte, quæ eſt quærendi, ac differendi, quæ λογικὴ dicitur, iſte veſter planè, vt mihi quidem videtur, inermis, ac nudus eſt. Tollit definitiones, nihil de diuidendo, ac partiendo docet; non quomodo efficiatur, concludatúrque ratio, tradit, non qua vi, captioſa ſoluantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit: iudicia rerum in ſenſibus ponit, quibus ſi ſemel aliquid falſi pro vero probatum ſit, ſublatum eſſe omne iudicium veri, & falſi putat.* Et rurſùs, *dum Dialecticam*, inquit, *contemnit Epicurus quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, & ratione, & via diſputandi, ruit in dicendo, vt mihi quidem videtur, nec ea, quæ docere vult, vlla arte diſtinguit.* En proinde vt Cicero Epicurum varie deſpiciat, *omittamus hunc nihil prorſus dicentem. ab hoc credulo, qui nunquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus.* Et, *huic non multum differenti à iudicio ferarum obliuiſci licebit ſui.* Et, *quam ſibi conſtanter, conuenientérque dicat, non laborat.* Et, *quid dixit, quod non modò Philoſophiâ dignum eſſet, ſed mediocri etiam prudentiâ,* &c. Eodem ſenſu Themiſtius, *neque hoc loco*, inquit, *ſapientiſſimum ſcilicet Epicurum depudet operire ſalebram ſalebrâ.* Cætera omitto, ac nominatim quod Plutarchus apud Agellium dicit *Epicurum imperfectè, præpoſterè, inſcitè ſyllogiſmo vſum*, cùm ita eſt argumentatus, *Mors ad nos nihil pertinet, quod enim diſſolutum eſt, id eſt ſine ſenſu; quod autem ſine ſenſu eſt, id nihil omninò ad nos pertinet,* atque id genus alia, quæ ſuis infrà locis referentur commodiùs.

lib. 1. de fin. — lib. 10. — loc. cit. — Ibid. — lib. 2. de fin. — lib. 4. Acad. — lib. 5 Tuſc. — lib. 3. Tuſc. — l. 1. de nat. Deor. — in lib. 5. phyſ. text. 8. — lib. 2. c. 8.

CAPVT V.

Quòd Arteis Mathematicas.

DE Mathematicis denique audienda eſt ingenua Torquati eiuſdem confeſſio. Ille enim Epicurum excuſare pergens, *an ſe,* inquit, *vt Plato, in Muſicis, Geometria, Numeris, Aſtris conficeret, quæ & à falſis initiis profecta vera eſſe non poſſunt, &, ſi eſſent, vera, nihil afferrent, quo iucundiùs, id eſt meliùs viueretur.* Hinc Cicero, poſtquàm inter cætera reprehendit Epicurum, *quod aliquid eſſe minimum crediderit,* ſubdit, *quod profectò nunquam putauiſſet, ſi à Polyæno familiari ſuo Geometriam diſcere maluiſſet, quàm illam ipſum dedocere.* Et alibi, *quid*, inquit, *Polyænus, qui magnus Mathematicus fuiſſe dicitur? Is, poſtquàm Epicuro aſſentiens totam Geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam,* &c. Verùm ecce locum valde luculentum ex Balbo illo Ciceroniano, *ſed ſi hæc*, inquit, *non videtis* (intelligit perfectionem circuli, & ſphæræ) *quia nunquam eruditum illum puluerem attigiſtis, an ne hoc quidem Phyſici intelligere potuiſtis hanc æqualitatem motus, conſtantiámque ordinum in alia figurâ, non potuiſſe ſeruari?* Et ſtatim pòſt, *quæ, ſi bis bina quot eſſent, didiciſſet Epicurus, certè non diceret: ſed dum palato quid ſit optimum iudicat, Cæli palatum, vt ait Ennius, non ſuſpexit.* Non addo, quod habet D. Auguſtinus his verbis, *quis Geometricas literas legere magiſtro Epicuro, aut diſcere voluit? contra quas ille multum pertinaciter, nihil earum, quantum arbitror, intelligens differebat.* Præterco quod Cleomedes docet, *Epicurum nec Aſtrologiæ, nec vllius partis Philoſophiæ fuiſſe peritum,* cætetáque ſimilia. Id ſolum noto, quod Plutarchus habet, dum poſtquàm recenſuit quas voluptates Pythagoras, Archimedes, Eudoxus, alij percepiſſent ex ſtudio Geometriæ, Arithmeticæ, Aſtrologiæ, ſubiicit, *has tot, tantáſque voluptates, veluti perenni è fonte manantcis*

lib. 1. de fin. — ibid. — lib. 4. Acad. — lib. 2. de nat. Deor. — lib de vtil. cred. c. 4. — lib. 2. c. 1. — l. 2. adu. Col.

manantes Epicurei cum deuitent, atque auersentur, non patiuntur illas eos degustare, qui se ad ipsos contulerint; sed mandant, vt citatis lembis eas fugiant. Quod ad Musicam attinet, addit Plutarchus *Epicurum, dum illam declinat priuare sese voluptatum, & gratiarum segete*; reprehenditque inter cætera, *quod ne inter pocula quidem velit sapientem se exercere quæstionibus Musicis ac Regibus etiam persuadeat, vt in suis conuiuiis quaslibet potiùs scurrilitates, quàm Musicas, Poeticásque disquisitiones tolerent.* ibid.

CAPVT VI.

Respondetur ad obiecta de Disciplinis vniuersè.

HACTENVS recitauimus quæ Epicuro obiiciuntur circa odium, contemptumque disciplinarum. Nunc, vt videamus quid responderi generaliter primùm debeat, consideranda duo sunt. Vnum est, cùm artes omnes, ac disciplinæ sint excogitatæ vtilitatis alicuius gratiâ, irrepsisse tamen in omneis studia plurima inutilia. Id obseruatu facile est in artificiis domorum, vestium, cæterísque Mechanicis, quæ necessitas aliqua cùm peperit, dictu mirum, quàm superfluus deinde luxus occupârit: verùm idem quoque obseruare licet in liberalibus disciplinis, quarum cùm vsus esse debeat simplicissimus, stupendum, quantâ intricentur farragine rerum minimè necessariarum. Ipsa etiam Philosophia, quâ nihil esse debuit purius, ita conspurcata est, vt nihil iam aliud esse videatur, quam Sophistices officina. Sed ita nimirùm euenire solet. Nihil est adeò laudabile, quod attrectatum manibus impuris, non illicò commaculetur. Ea est conditio rerum humanarum, vt consistere in summo non possint, neque perfectionem priùs assequantur, quàm degenerare incipiant. Itaque in disciplinis etiam liberalibus distinguenda sunt aliqua vtilia, & multa quoque (prout vulgò possidentur) superflua. Alterum est, Epicurum, cùm Sapientiam illam describere voluerit, quæ pareret felicitatem, ideircò iudicium tulisse de scientiis, & artibus, quantum scilicet illas aut valere, aut parùm conducere, ad Sapientiam arbitraretur. Censuit porrò maximè omnium conferre Physiologiam; quod scilicet ex rerum naturâ, conditionéque perspectâ, eliceretur quis esset vitæ constituendus finis; quatenus hisce, aut illis rebus consequendis insudandum foret; & quomodo multa, quæ nos, propter imperitiam terrent, vbi perspecta fuerint, animi pariant tranquillitatem. Quod attineret ad cæteras, vt Grammaticam, Rhetoricam, alias, parùm illas habere virium ad Sapientiam, ac felicitatem consequendam opinatus est. Quare & tendendum quidem quod in ipsis foret non inutile, censuit; verùm in iis terere tempus, quæ & vana sint, & mentem excrucient, absurdum esse iudicauit.

Ac Epicurus quidem ita sensit, vt singillatim demonstrabimus; hócque ipsum est, quod Torquatus innuit, cùm à Cicerone loquens sic inducitur: *Quod Epicurus parùm tibi videtur eruditus, ea causa est, quod nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam iuuaret.* Et paucis interpositis: *Non ergo Epicurus ineruditus, sed ij indocti, qui quæ pueros didicisse turpe est, ea putent vsque ad senectutem esse discenda.* Credas Senecam ad hoc respexisse, cuius verba sunt: *Quid quòd ista liberalium artium consectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placenteis facit, & ideo non discenteis necessaria, quia superuacanea didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit: miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de Patria Homeri quæritur, in his, de Æneæ matre verâ: in his, libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit, & alia, quæ erant dediscenda, si scires* Hæc Seneca, qui & superiùs: *De liberalibus*, inquit, *studiis quid sentiam, scire desideras? Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt; hactenus vtilia, si præparant ingenium, non detinent. Tandiu enim istis immorandum est, quandiu nihil animus agere maius potest. Rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, vides quia homine libero digna sunt: cæterùm vnum studium verè liberale est, quod liberum facit. Hoc Sapientiæ studium, sublime, forte, magnanimum: cætera pusilla, & puerilia sunt.* Et infrà: *Tantùm itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium.* lib. 1. de fin. Epist. 88.

Sed ad Epicurum vt redeam, vt ille in cæteris fuit variis calumniis obnoxius; ita ex eo, quòd superuacua ex disciplinis rescindi voluit, arrepta est occasio euulgandi quòd disciplinas oderit, contempserit, dissuaserit, insectatus fuerit. Celeberrimum præ cæteris fuit desumptum illud ex Laërtio παιδείαν δὲ, &c. ex ipso enim cæteræ videntur excitatæ tragœdiæ. Cùm ille porrò locus fuerit ex suppositiitiis, vt Laërtius indicat; quid putas, dicendum erit ad Athenæum, Plutarchum, & alios, qui amplificationes suas vel ex eo loco sumpserunt, vel ex aliis eiusdem farinæ (sputiis puta) operibus? Nam quod attinet ad Empiricum, ille dubitanter, & ex coniecturis loquitur; cúmque aliàs Epicurum non sine elogio sæpè memoret, declarat etiam, vt non disciplinas absolutè damnauerit. Addo verò tantùm abesse, vt Epicurus censuerit minimè posse disciplinas cum Physiologiæ atque adeò cum Sapientiæ studio cohærere, vt Epitomas potiùs in eorum gratiam scripserit, quibus altiùs in studia disciplinarum demersis non vacaret grandiora quædam volumina peruoluere. Illud habes in præfatione illius Epitomes, quæ ad ipsummet Pythoclem scripta exstat apud Laërtium. Etenim dicit ea, quæ in ipsa, similibúsque aliis traduntur, profutura esse, *cum aliis quidem multis*, καὶ τοῖς εἰς ἀσχολίας βαθυτέρας τῆς ἐγκυκλίου τινὸς ἐμπεπλεγμένοις, *cum iis etiam, qui profundiore studio alicuius* lib. 10. lib. 10.

artium liberalium sunt occupati. Quàm multùm proinde absuit Epicurus, vt disciplinas aversaretur, quantum Cynici, Stoïci, & alij, lib.6.7.&c. quos præsertim Laërtius notat? Veniamus ad specialia.

CAPVT VII.

Ad obiecta de Grammatica.

Qvod spectat ad Grammaticam, audiendus solùm est Empiricus: is enim lib. adu. Gram. ita disserit: *Cùm sit duplex Grammatica, alia quidem, quæ profitetur se tradituram Elementa, illorúmque connexiones, & quæ, vt paucis dicam, scribendi, ac legendi ars quædam est; alia autem, præter hanc, facultas profundior, quæ non in nuda literarum cognitione sita est, sed in examinanda etiam earum inuentione, ac natura, & præterea in orationis partibus, quæ ex iis constant, &, si quid huiusmodi consideratur: dicere iam contra priorem institutum nobis non est; in hoc enim conueniunt omnes, quod ea sit vtilis; inter quos est etiam adnumerandus Epicurus; tametsi videtur inimicus eorum, qui profitentur disciplinas.* Pergit Empiricus de Epicuro loquens: *In libro certè de donis, & gratia docere abundè conatur*, ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι τοῖς σοφοῖς μανθάνειν γράμματα, *quòd sapientibus necessarium sit addiscere literas.* Duo heic vides; vnum, Epicurum non reprobasse omnem Grammaticam; alterum, non dissuasisse, imò persuasisse Grammatices eruditionem. Dices, at negari non potest, quin vtile admodum sit nósse varietatem partium orationis, vt cognoscatur, quæ textura in dictionibus copulandis adhibenda sit; itémque vocalium, & syllabarum quantitatem, ne ignoretur quâ ratione dictio quælibet pronunciari debeat, & si quæ sunt huiusmodi. Verùm, cùm istud illos attineat, qui & scientias edocentur, & imbui student linguis peregrinis: apud illos tamen qui linguâ patriâ & erudiuntur, & loquuntur, quemadmodum fiebat in Græciâ, Epicuri temporibus, res profectò est minùs necessaria. Quia enim ferè sugimus cum lacte, atque edocemur tum phraseis, tum accentus vocum; immorari certè deinde in iis ediscendis, vel obseruitandis, quæ per se habentur, & cognita sunt, id potest quidem ornamento ipsis esse Philologis: at perscrutantibus res ipsas adiumento sanè non magno. Et necessarium quidem est, vt præter vocum significatus, ac loquendi normas, quarum lex penès vsum est, nouerimus & legere, quæ cæteri scriptis consignant; & scribere quæ viua voce mandare aliis non possumus, quæ vtraque est germana Grammaticæ functio; sed quidpiam ampliùs vel profiteri, vel exquirere, aut alterius est facultatis, aut hominum certè otio abundantium. Heinc Epicurus, cùm præter voces, & vocum significationes apud vulgus notas, deprehenderet nonnullas vsui esse Philosophis solis, aliísque artificibus; idcircò ad illos accedendum censuit, docendus & specialium vocum, & rerum ipsarum notitiam; cùm sufficeret didicisse priùs à Ludi-magistro, & legere, & scribere voces, quas Philosophi, cæterique & loquerentur, & scriberent. Porrò cùm Philosophiam calluit, vt, quantum posset, studiosorum laboribus consuleret, dictione vsus est propriâ, atque familiari, & quam-maximè licuit res abstrusiores accommodauit vulgaribus vocibus, seu vulgareis potiùs voces ipsis rebus. Propterea enim Grammaticus Aristophanes dictionem eius reprehendit, adnotante Laërtio, ὅτι ἰδιωτάτη ἦν, *quòd maximè propria, seu familiarissima esset.* loc.cit. Quasi verò vitiosum sit ita loqui, vt te omnes facilè intelligant, & quæ cæteri enunciant obscuriùs, explicare apertiùs? Quod sanè fit, cùm à communi consuetudine non abhorret oratio. Vtcumque sit captata hæc Epicuro facilitas, & Stoicis, & aliis ansam præbuit cauillandi, *quòd verborum vim non teneret, quòd impuras voces vsurparet, quòd tolleret funditùs voces*, cæteráque similia. Ita mirùm fieri solet, vt cùm Sophistæ voces illustreis notionibus suis barbaris deturpauerint, barbariei accusent illos, qui nitorem ipsis suum, ac germanum vsum restituere adnituntur. Vsu-venire etiam videmus, vt qui mysteria quædam magna occultata videri volunt sub ampullatis, aut à vulgo inauditis vocibus, inclament illos, tanquam profanos, atque barbaros, qui dictione simplici, vulgarique eadem explicent, & Apinas esse, Tricásque ostendant. Id declarabitur præsertim, cùm de Virtute disputabitur. Dico intereà voces à Cleomede, & Plutarcho obiectas, desumptas videri ex epistolis, librísque aliis supposititiis, vt apparebit maximè ex disputandis de Voluptate, cùm intereà sufficiat exaggeratos πολυθορύβους haberi in sputia illa ad Leontium epistolâ superiore libro citatâ. Addo concedi aliunde posse Epicurum fortè effinxisse, aut vsurpauisse voces aliquas, quæ in vsu quidem admodùm crebro non essent, sed quæ tamen forent perspicuæ, & cum energia quadam, quod luberet, significarent, v.c. τὸ εὐσταθές, τὸ ἔλπισμα, &c. hoc autem, vt perspicuum est, & semper licuit, & semper licebit.

Illud Plutarchi insinuat quidem non fuisse Epicureos adeò eleganter, ac Platonem loquutos; at non probat tamen quin saltem loquuti clarè fuerint, ac iure ambages, fabulásque etiam in Platone improbauerint, vt circa Coloten est antè notatum.

Quod legitur verò apud eumdem Plutarchum in Coloten dum disputat, *tollere Epicureos voces funditùs*, facit admoneam obiter & lib.1. mendosè legi eum locum, & sensum verborum fugisse interpretes. Locus sic vulgò legitur, τίνες μᾶλλον ὑμῶν πλημμελοῦσι περὶ τὴν διάλεκτον; οἱ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίας τῷ λόγῳ παρέχοντες, ἄρδην ἀναιροῦντες τὰς φωνάς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολείποντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν γίνονται μαθήσεις, διδασκαλίαι, προλήψεις, νοήσεις, ὁρμαί, συγκαταθέσεις, τὸ παράπαν οὐδ' εἶναι λέγοντες. Interpretatio sic vulgò habet, *ecquis magis in sermone peccat, quàm vos? qui cum-*

genus

genus Effatorum substantiam sermoni substernatis, funditus tollitis voces, & obuia tantum relinquentes vocabula, interim significationes eorum, per qua discimus (puta doctrinam, notiones anticipatas, notitias, animi impetus, assensiones) prorsus nihil esse dicitis. Notandum porrò est Plutarchum ita illeic loci in Epicureos agere, vt si Stoicorum opinionem probet.
lib.2. Stoicorum opinio fuit, vt est apud Empiricum, dum aduersus Logicos disputat de vero, tria quædam esse coniugata inter se, scilicet 1. *τὸ σημαῖνον*, *quod significat*; & est ipsa vox, v. e. Dion. 2. *τὸ σημαινόμενον*, *quod significatur*; & est res ipsa significata, quatenus est in mente, seu mente percipitur ab eo, qui intelligit vocem (quippe qui non intelligit, habet quidem in aure vocem, at non in mente significatum) 3. *τὸ τυγχάνον*, *quod est*; & est ipsamet res extra Intellectum exsistens, veluti Dion domi, aut ruri. Ex his autem tribus fecere primum, & tertium corporea; at Incorporeum ipsum secundum, quod & vniuersè vocârunt *λεκτὸν* *Dictum*; & speciatim *ἀξίωμα* *Effatum*, si nempe sensu esset perfecto, & ob affirmationem, aut negationem dici posset verum, vel falsum. Iam apud eumdem Empiricum, Epicurus & Strato admisere solùm ex istis tribus primum, & tertium; videlicet voces, & res, *δύο μόνον ἀπολείποντες, σημαῖνόν τε, καὶ τυγχάνον*: repudiauere autem secundum, seu *τὸ λεκτὸν* *Dictum*, & maximè quidem prout Stoici habuere illud Incorporeum: quod quidem etiam Epicureis Empiricus non semel tribuit. Posteriùs enim, *ὁρῶμεν*, inquit, *ὥς εἰσί τινες οἱ ἀνῃρηκότες τὴν ὕπαρξιν τῶν λεκτῶν, οἷον οἱ Ἐπικούρειοι*, *videmus esse aliquos, qui exsistentiam dictorum tollant, quemadmodum Epicurei.*
lib.2.c.11. Et in hypotyposibus, *οἱ μὲν Ἐπικούρειοι φασὶ μὴ εἶναι λεκτόν, οἱ δὲ Στωϊκοὶ εἶναι*. *Dictum quidem dari Epicurei negant, Stoici verò asserunt*, cùm sic itaque se res habeat, vides profectò vocem illam *ἀναιρεῖν*, *tollere* apud Plutarchum referendam esse, non *πρὸς τὰς φωνὰς*, *ad voces*, sed *πρὸς τὸ λεκτῶν γένος* *ad dicta*, in quibus sermonis substantia statuebatur à Stoicis: adeò vt possit fortè locus immutatione minimâ sic legi, *εἰ τὸ λεκτῶν γένος οὐσίαν τῷ λόγῳ παρέχοντα ἄρδην ἀναιροῦντες, τὰς μὲν φωνὰς, καὶ τὰ τυγχάνοντα μόνον ἀπολείποντες, τὰ δὲ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα, δι' ὧν*, &c. *Qui tollitis funditùs dicta substantiam sermoni prabentia, relinquentes quidem tum voces, tum res ipsas solummodò, nihil autem prorsus esse dicentes res significatas intermedias, per quas disciplina, doctrina, anticipationes, notiones, appetitiones, consensiones gignuntur.* Agnoscis certè *τὰ τυγχάνοντα* itemque *τὰ μεταξὺ σημαινόμενα πράγματα* ad alia referri, quàm vulgò putetur. Cætera aliàs disentienda.

CAPVT VIII.

Ad obiecta de Poëtica, &c.

DE Poëtica, constat etiam, vt Epicurus illam damnauerit, non absolutè, sed dumtaxat quâ parte perniciosa est. Huc est quod voluit innuere, dum, quod est apud Laërtium, dixit *μόνον τε τὸν σοφὸν ὀρθῶς ἂν περί τε μουσικῆς, καὶ ποιητικῆς διαλέξεσθαι*, *solum sapientem de Musica, déque Poëtica rectè sermonem habiturum*; quia videlicet nouit solus sapiens quæ sit inter bona, ac mala statuenda distinctio. lib.10.
Hinc docet statim circa Poëticam, eundem Sapientem *ποιήματά τε ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν ποιῆσαι*, *Poëmata adoperari* (seu, vt sic dicam, actionum, rerúmque verarum recitatione animare) *non fingere* (seu rerum falsarum narratione inficere.) Quippe Epicurus illud quidem genus Poëseos probauit, quo aut maiorum præclarè gesta ita canerentur, vt exinde Adolescentes veræ virtutis, & gloriæ studio vehementer incalescerent; id autem ex illius Schola Atticus præstitit eximiè, *cùm versibus* (referente Cornelio Nepote) *qui honore, rerúmque gestarum amplitudine cæteris Romani populi præstiterunt, exposuit.* in vi. Att.
Aut quo vel opera naturæ, vel præcepta morum ita traderentur, vt exinde animi quodam quasi lenocinio capti, alacriùs simul, potentiúsque honestatem capesserent. Hoc verò egregiè præstitit Lucretius, ac rationem simul istam reddidit, lib 4.

Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus; intereà perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptáque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam ratio hæc plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retróque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi suauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Carminibus nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis vtilitatem.

Hoc itaque est, quod Epicurus voluit, cùm censuit sapientem *ἐνεργεῖν τὰ ποιήματα*. Porrò vt erat veritatis simul, & virtutis amans, noluit *ποιεῖν*, seu fieri *ἐθέλειν μῦθον εἴλεαρ*, ac illa idcircò minimè probauit quæ Poëtæ de Diis mentirentur, de Inferis fingerent, de Venere væsana cantarent, cæteráque huiusmodi, quæ animos & prauè imbuunt, & miserè cruciant. Ita innuit Empiricus, cùm postquàm Poësin passionibus propugnaculum

lum fieri declaraoit, & eos, qui legerint Alcæum, aut Anacreontem, insano amore, ac ebrietate magis accendi exposuit, subiicit,
lib. adu. Gram.
quæ hoc quidem loco dicuntur ab alys, & maximè ab Epicureis, huiusmodi sunt. Ita Velleius Epicureus, cùm apud M. Tullium id vniuersè conqueritur, quod speciatim de
Lib. 1. adu. Phys.
Homero, & Hesiodo apud Empiricum Xenophanes, nempe *quòd suauitate ipsa nocuerint vocibus Poetarum fusa, qui*, inquit, *& irâ inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos, feceruntque, vt eorum bella, pugnas, prælia, vulnera videremus: odia præterea, dissidia, discordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, vincula, cum mortali genere concubitus, mortaleisque ex immortali procreatos.* Prætereo loca similia: hoc sufficiat, si quidpiam boni, ac veram voluptatem pariens proficiscatur ex Poëtica, Epicurum id non respuisse. Vides proinde quid sit dicendum ad ea omnia, quæ
in alleg. Hom.
obiecta sunt. Obseruo solùm Heracliden meritò facere Platonem eiusdem cum Epicuro reum criminis, in fabulis Homeri dam-
lib. 2. & 3.
nandis. Siquidem Plato quam longissimè & Homerum, & cæteros Poëtas eliminat è Republica in qua pietas, fortitudo, temperantia debeat eminere. Poterat verò etiam reum Heraclitum facere, qui Homerum asseruit ex certaminibus eiiciendum, imò cædendum colaphis, Archilochúmque simili-
lib. 9.
ter, quod à Laërtio memoratur. Poterat
lib. 7.
Zenonem Stoicorum parentem, qui, vt idem refert, pronunciauit nihil esse magis à perceptione scientiarum alienum, quàm Poëticen. Poterat omneis Philosophos, quibus virtus curæ fuit. Quid de ipso Plutarcho dicam, qui cùm locis illis citatis ita Epicurum commordeat; aliàs tamen eius sententiæ (ac adeò Velleio) præclarè subscribit, dum
in Pericl.
Poëtas damnat, *quòd ineptis suis opinionibus conturbantes nos, seipsos irretiant suis Poematibus, quando locum, in quo Deos dicunt degere, securam appellant, & tranquillam sedem; non ventis obnoxiam, neque nubibus, sed placidâ serenitate, & purâ, ac perpetuò æquabiliter circumfulgentem luce, quòd talis statio naturam beatam, ac immortalem deceat maximè*, (notum est porrò heic indicari
Odyss ζ. cap. 6. lib. 3.
versus illos ex Odyssea, qui & referuntur ab Authore libri de Mundo, & Latinis versibus redduntur à Lucretio) *intereà verò Deos introducunt perturbationis, odij, iræ, cæterarúmque passionum plenos, à quibus sanè homines, quibus mens fuerit, abhorreant.* Quod de Historia obiicitur, cùm videatur supposititium, suam tamen adhuc responsionem præ se fert. Siquidem sunt minutiæ quædam in historiis, quas negligere longè præstat, quàm, quòd plærique faciunt, laboriosè consectari. Historia certè est vitæ lux, quippe quæ non solùm præteritorum temporum obscuritatem discutiat, confusionémque explicet; sed exemplis etiam innumeris instruat, mentique ansam præbeat intelligendi ex præteritis, quid sperandum sit de futuris: quis sit vitæ statuendus finis; quò hæc vniuersa histrionia tėdat, quorsùm nihil nouum, aut stupendum sit; adeò vt nemo persuadearut Epicurum, qui tam multa támque præclara est philosophatus de vita, & moribus, potuisse sic ratiocinari, nisi notitiâ temporum, actionúmque humanarum, quæ ex historia elicitur, quasi fax illi præluxisset (certè vir ille omninò bonus, ac eruditus Vossius Epicurum etiam recenset inter Græcos historicos, propter librum eius de vitis.) Verùm enimverò, quia solent per- lib. de hist. Græc.
multa exquiri planè infructuosa, & quæ interea mentem excrucient, idcircò potuit Epicurus negligenda hæc dicere, sicut & ipse Metrodorus. Eòdem spectat illud, quod obiicitur circa Philologiam; nam quod de linguis variis, paret nullius esse momenti, si quis possit consequi idiomate suo quicquid ad Sapientiam necessarium est; cùm aliunde varietas linguarum ornamento quidem sit, verùm homines, quantum est ex se, nihilo doctiores, meliores, beatiores efficiat.

CAPVT IX.

Ad obiecta de Rhetorica.

RHETORICAM etiam Epicurus non prorsùs abiecit, sed solùm intra fines proprios contentam esse voluit. Cùm Grammatica enim solùm doceat connectere elementa, & vocabula, ita vt sermo fiat congruus; munus deinde Rhetoricæ est, tradere delectum verborum, & phraseon, ex quibus sermo efficiatur ornatus, atque elegans. Sicque, cùm legibus Grammaticæ seruatis possit adhuc quispiam confusè, & obscurè loqui, occurrere Rhetorica debet, quæ eiusmodi confusionem, & obscuritatem tollat, verbis perspicuis appositis, eáque ratione collocatis, vt illi qui audiunt, nullo labore intelligant, & cum delectatione quadam ea, quæ dicuntur, percipiant. Epicurus porrò librum scribens de Rhetorica, singulare ipsius munus assignat *claritatem, seu perspicuitatem, nec quicquam amplius ab ea exigit, ὡς ἀξιοῦ μηδ' ἐν ἄλλο, ἢ σαφήνειαν ἀπαιτεῖν*, quod memoratur à Laertio. Ipsemet lib. 10.
proinde *erat admodùm dilucidus, σαφὴς ἦν*, vt idem Laërtius notat. Cicero de ipso lo- lib. 2. de fin.
quens, *vide*, inquit, *quantum fallare, Torquate, oratio me istius Philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod vult, & dicit planè quod intelligam.* Ac rursùs, *Epicurus nec non vult, si potest, planè, & apertè loqui:* Ex hac autem claritate ea nascebatur in animis audientium voluptas, vt referente Laërtio *quasi catenis*, seu potiùs *Sirenibus* loc. cit.
ἐφῶν detinerentur. De scriptis, Seneca demonstrat, dum commendaturus librum, quo mirificè fuisset delectatus, *quàm disertus fuerit*, inquit, *ex hoc intelligere licet; breuis mihi* Epist. 46.
visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis; sed qui primo aspectu aut Titi Liuij, aut Epicuri posset videri. Tantâ autem dulcedine me tenuit, & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat,

nubes minabantur; tamen exhausi totum: non tantùm delectatus; sed gauisus sum. Quid ingeny iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si ex interuallo surrexisset; nunc non fuit impetus, sed tenor, com- Epist.12. *positio virilis, & sancta.* Hactenus Seneca. Omitto illa eiusdem loca, *Aliquam magnificam vocem Epistola secum ferat: ecce occurrit mihi nescio vtrùm verior, an eloquentior:* Epist.97. *cuius, inquis? Epicuri.* Item, *eleganter ita-* Epist.21. *que ab Epicuro dictum est.* Ac rursùs, *& apertior ista sententia est, quàm vt interpretanda sit; & disertior, quam vt adiuuanda.* Orat.5. Mitto illud Themistij, cùm de Patre Eugenio loquens, *Epicurum*, inquit, *Neoclis filium, scitum alioquin, & elegantem putabat.* Mitto id genus alia. Sufficiat ista opposuisse luxurianti Ciceronis, & aliorum stylo, qui Rhetoricæ limites in immensum producentes, offendebantur, quòd Epicurus visus fuisset illam redegisse ad tantas angustias.

Cùm primâ verò fronte obiiciatur, quòd censuerit *scribere minimè esse rem laboriosam*, id arguit solùm, non debere eum, qui scribit, si sapuerit, sic digitos corrodere, sic inducere lituras, & reponere, sic versare omnia, atque reuersare, vt qui lectoribus suis est præbiturus voluptatem, ipse se excruciet. Profectò verò longè præstat vel aliquos relinquere næuos, vel omninò non scribere, quàm tantam sibi, quod multi faciunt, figere & refigere crucem. Dummodò verba sponte fluant, nec oratio sit planè indecora, qui vel solam, vel maximè veritatem quæsierint, factum habebunt supérque, & satis: Suo cuique stylo scribitur; cuilibet potest sua esse lux; bene res habet, si, quantum potest, quisque deuitet obscuritatem. Ad illud de Numeris, & Rhythmis, nihil aliud dicendum est, nisi vix vllum scriptorem esse, cui, non cogitanti, tale quid lib.9.c.4. eueniat: vt Quintilianus fusè demonstrat sufficeréque, si in fragmentis, qui ex Epicuro supersunt, vix quidpiam tale reperiatur. Omitto verò, vti superiùs obseruauimus, Plutarchum nonnulla immutasse verba in Epistola illa Epicuri moribundi ad Idomeneum; ita relata à Theone videri desumpta ex quadam simili epistola, cum magna quadam immutatione. Vtcumque sit, non est proptereà locus obscurus, & inelegans. Illud circa Nausiphanen esse iam intelligitur ex antè dictis refutatum. Quod verò dixit in Gorg. *κακοτεχνίαν malam artem*, imitatus Platonem est, dum artibus bonis, ac legitimis opponens prauas, ac spurias, vt Medicinæ artificium Coquorum, Exercitatrici mangonum (qui scilicet colorem fuco, & verum robur inani saginâ mentiuntur) ac Legali Cauillatricem; sic ipsi Iustitiæ oppositam Rhetoricen habuit. Iure-ne porrò fuerit imitatus, an non, intelligetur ex mox dicendis, cùm ostendetur Rhetoricam aduersùs veritatem esse comparatam. Intelligetur verò etiam censuisse illum non iniuriâ, naturam esse, non verò artem, quæ orationem rectè instituat, ac eloquenteis homines faciat; maximéque si alia ars, quàm perspicuitatis studium requiratur. Illud ὁ μελετῶν καλῶς, non pugnat contra perspicuitatem, sed contra prauam, affectatámque multorum dicendi rationem, ac nominatim Sophistarum, & Demagogorum, quibus ludo est facere fucum veritati, excitare turbas, innocentiæ imponere, quærere plausum & similia. An aliunde Epicuri Philosophia politico viro inutilis sit, quod Cicero innuit, explicandum suo loco est. De Quintiliano, nihil dico; nisi quòd non videtur integram Epicuri mentem fuisse assequutus. Quod Athenæus carpit Epicurum, præter rationem fortassis fit. Suus cuique est genius, & suas quisque veneres habet. Non prælnserit Epicurus, vt Plato, aut Xenophon; at illa ex improuiso percontatio sæpè delectat. Lucianus est in suis Dialogis Epicurum imitatus; quàm lepidè verò vbique rem ex abrupto aggreditur? Cicero quoque non est in suis omnibus Dialogis præfatus, non Plutarchus, non alij. Epicurus porrò modò hoc, modò illud agitatum fecerit; hic ipse mos est conuiuiorum. Conuiuas omneis induxerit Atomorum doctrinam callenteis? quid mirum est, cùm illos omneis philosophanteis habuerit? Cæterùm vt quæstiones varias non siue delectu, ac tempestiuè tractauerit, indicatur satis ex ea, quam Zopyrus Epicureus apud Plutarchum explicat libro Symposiacon secundo. Quæ quæst.3. testant, vel laudes Epicuri sunt, vt quòd salibus ad irridendum caruerit; (hoc enim arguit morum illius simplicitatem, & innocentiam, ac eam simul veracitatem, ob quam ne probauerit quidem hominem sapientem Ironicè loqui: nam & Cicero in eo improbat quòd Ironiam Socrati familiarem reprehenderit) vel certè occurrunt ex iis, quæ dicta lib. de clar. orat. sunt, interpretanda; quatenus nimirum nihil aliud ex Rhetorica præter perspicuitatem exegit, & quæ exiguntur præterea parum curanda existimauit. Adiiciendum aliquid foret de eius Sectatoribus; sed cùm negandũ minimè sit, quin multi esse potuerint sermone barbari, & rudes; ita enim vsu venit in omnibus Sectis (vt enim de Peripateticis nihil dicam, *tot rusticos Stoicos regeram*, inquit Cassius ad Ciceronem, *vt Catium Athe-* l.15.ep.19. *nis natum esse* dicas) attamen etiam negandum non est, quin multi fuerint valde elegantes: *Scito sermone, & Attico* scripserat Leontium, vt Cicero habet. Diogenem Epi- lib 1.de nat. Deor. cureum *promptum, & disertum* facit Athe- lib.5. næus, *dilucidum intelligentiâ, & interpreta-* lib.7. *tione*, Laërtius. Cornelius Nepos scribit *li-* in vi. Att. *bris Attici nihil esse posse dulcius.* Græci illius Pisoniani Cicero describit Poëma *ita fe-* Orat. in Pis. *stiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil vt fieri possit argutius.* Zenonem, Valleium, Phædrum non memoro; quoniam de illis dictum, iam est.

Sed superesse scrupulum sentio, quorsùm assignata præcipua Rhetoricæ munera Epicurus excluserit, vt inuenire, & disponere; vt exordiri, & perorare: vt amplificare, &c. verùm inuentio argumentorum, eorumdemque apta collocatio, aut Dialectices propria est, aut ex conditione materiæ subiectæ

erumpit;

erumpit; aut ex natiua oratoris sagacitate, & sollertia, non ex vllo Rhetorices artificio enascitur. Quasi verò, dum tot magni viri orationes aut parant, aut habent, animum intendant ad artem Rhetorices, quam fieri potest, vt ne labris quidem primoribus attigerint? At orationis, inquies, partitio, Rhetoricæ propria est? Enimverò, si Dialectica est ars non definiendi modò, sed & diuidendi vnamquamque rem; ipsius quoque dicenda erit orationis distributio. Sin minùs, confugiendum erit ad propositæ materiæ naturam, quæ hoc modo, potiùs quàm illo vsurpari debeat: Quâ sanè in te naturale iudicium, accedente plurimarum rerum experientiâ, quam-plurimùm potest, artificium quam-minimùm, aut nihil omninò. Nisi verò, si sit agendum, vt exemplo dicam, de pace ineunda, de testamento rescindendo, de Geometriæ laudibus, respicere quis ad artem Rhetoricam debeat, vt sciat quâ serie sermonis procedendum sit; cùm Rhetoris non sit cognoscere de pace, & bello, sed Politici, nec de natura testamenti, ac rescisionis illius, sed Iurisconsulti; nec de præstantia Geometriæ, sed Mathematici; neque proinde possit Rhetor tradere, aut iuuare quidpiam circa argumentum, quod ipse ignoret; vel certè, si nôrit, nôrit prorsus non tanquam Rhetor, sed tanquam alius artifex. At, inquies, negari non potest, quin sola Rhetorica doceat exordiri, perorare, & figuris tum translatitiis, tum sententiarum, verborúmque vti, quibus auditores Orator commoueat, & finem Rhetoricæ proprium, persuasionem putà assequatur. Verumtamen, cùm repeti posset quæ iam facta responsio est; hoc addo, ista omnia, ob quæ maximè sese efferr Rhetorica, videri nihil esse aliud, quàm fucum factum veritati; ac idcirco tum Rhetoras non prorsùs ineptè à Maximo Tyrio cum Mangonibus comparari; tum ipsam Rhetoricam non prorsùs malè ab Athenæo, vt apud Quintilianum est, definiri, *fallendi artem.* Nempe veritas eiusmodi est, vt natiuâ placens pulchritudine lenociniis istis non egeat; mendacium verò eiusmodi, vt ingenitâ fœditate displicens, ipsa necessariò, vt placeat, prætendat. Quare & solent merito iure laudari illi Iudices, qui istâ tantâ fartagine tribunalia exonerârunt. Nôrant, vt simplex, & ingenua priuati hominis confessio, ac testificatio mendacium minùs conuelare possit veritatis specie, quàm elaborata oratio ab oratore callido; cùm aliunde ad sanum, & rectum ferendum iudicium, solâ facti expositione Iudices indigeant; quippe qui debeant ipsi Ius scire. Quo loco præclatè omninò admonet Aristoteles non esse Iudicem, dum ad iram, aut odium, aut misericordiam excitatur peruertendum; *Id enim,* inquit, *perinde est, ac si quis qua vsurus est regula, eam reddat peruersam.* Neque dicas eloquentiam persæpè iuuare ad innocentum incolumitatem: Quippe cùm sæpiùs valeat ad incolumitatem sontium, clarum est aliunde totum artificium comparatum esse contra innocentiam. Videlicet æquitas ipsa non erubescit se prodere; Iniustitia est, quæ, vt elabatur, colores alienos conquirere debet. Neque rursùm dicas, cùm nihil fuerit opus vbi Iudices & eruditione, & integritate insignes extiterint; vbi res tamen secus se habuerit, innocenteis etiam indigere artificio. Etenim, vt est supponendum Iudices peritiâ, & probitate pollere; sic vbi vel alterutra, vel vtraque caruerint, tantò ars erit periculosior. Nisi fortè Iudices huiusmodi habeas, qualis ille à Titio apud Macrobium describitur, *qui, dum oratores, quorum est negotium narrant, testeis*, inquit, *poscit, ipsus it mictum; vbi redit, ait se omnia audiuisse, tabulas poscit*, &c. Iudex quippe huiusmodi Rhetoricâ indiget nullâ. Dices, quid igitur sentiendum de Rhetorica in administratione publicarum rerum? Sed quid aliud sentiendum sit, quàm illam excitandis turbis, atque seditionibus esse comparatissimam? Genteis profectò videre licet, apud quas neglectus Rhetoricæ sit, & quæ tamen leges patrias conseruent intactas, ac vt ita dicam perenneis; cùm eæ, quibus illa est curæ, nouas ferant quotidie, & nullis tamen contineri possint; vt verè liceat dicere, quod Plato ille veteris Comœdiæ, *si quis peregrè abfuerit treis menseis, non agnoscit ampliùs Ciuitatem.* Cùm aliqua tamen oratoria vis continendis in officio populis necessaria sit; cogita neruosas illas, & feruenteis Leonidæ, similiúmque exhortationes; quàm illæ quæso præstant meditatis, & olentibus lucernas, ac demorsos vngueis istorum orationibus? Me certè plus persuaserit quisquis ingenuâ, & amore patriæ incalescente oratione absque artificio vsus fuerit, quàm qui oratoriam ex professo colunt; qui præterquàm quòd plærumque frigidiusculè, & non reuerâ animati agunt, ij sunt, à quibus sibi cauendum meritò quispiam existimet, quòd latenti artificio captari sese suspicetur. Heinc cùm tota ferè ars in eo sit, vt ars ipsa lateat, naturámque æmuletur, nonne intelligere licet persuadendi vim magis esse sitam in bonitate naturæ, quàm in vllis præceptionibus; vt proinde mirum non videatur, si mendici, ac supplices oppressi angustiis, meliùs perorent, moueant vehementiùs, persuadeant efficaciùs, quàm magnifici isti Oratores. Verùm hæc satis, ne Quintiliano rem indignam facere videar, hoc est orandi viribus vti in Orationis accusationem.

Marginal notes: Orat. 12. — lib. 2. c. 15. — 1. Rhet. 1. — lib. 3. Sat. cap. 16. — apud Empir. — lib. 2. c. 16.

CAPVT

CAPVT X.

Ad obiecta de Dialectica.

AD Dialecticam quòd spectat, non est quòd hoc loco aliquid dicamus. Primùm enim suo ostendetur loco vt Dialectices nomine in Canonices nomen commutato Epicurus tradiderit, & retinuerit omnia, quæ videri possunt ex Dialectica esse necessaria. Vnde & comprobabitur ipsum non omnem penitùs reiecisse Dialecticam; sed, quod habet Empiricus, Dialecticam solam Stoicorum. Quò allusisse videtur D. Hieronymus, dum aduersùs Ruffinum scribens, *quoniam*, inquit, *Stoici Dialecticam sibi vendicant, & tu huius scientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es.* Deinde, cum illa eadem, quæ obiici possunt aduersùs istam Dialecticam, disputata iam habeantur in nostris aduersùs Aristoteleos Exercitationibus, non est quod actum rursùm agamus. Sufficiat vel solam naturam veritatis inuestigandæ magistram esse optimam; vel, si quapiam arte adiuuanda sit, indigere illam regulis, vel obseruationibus perpaucis: non immensâ istâ congerie argutiarum Dialecticarum. An Epicurus fuerit in Dialecticis inermis, nudus, &c. quæ Cicero præsertim opponit, ex dicendis circa illius Canonicen colligendum est. Obseruo heic solum Ciceronem quoque non semel præferre Epicurum Stoicis ipsis circa consequutionum vim: veluti, cùm in libris de Diuinatione, (lib. 2.) *Ergo is*, inquit, *circuitione quadam Deos tollens, rectè non dubitat diuinationem tollere: Sed non, vt hic sibi constat, item Stoici Illius enim Deus nihil habens nec sui, nec alieni negotij, non potest hominibus diuinitatem impertire, vester autem Deus potest non impertire vt nihilominus Mundum regat, & hominibus consulat. Cur igitur vos induitis in eas captiones, quas nunquam explicetis: ita enim, cùm magis properant, concludere solent, Si Dij sunt, &c.* Ad obiectum illud à Plutarcho, nihil adiiciendum ad ea, quæ Gellius ipse regerit. Prætermiserat Epicurus in explicatione illius de morte argumenti propositionem; Plutarchus istud carpserat, Agellius ergo, (lib. 2. c. 8.) *sed Epicurus*, inquit, *cuiusmodi homo est, non inscitiâ videtur partem illam syllogismi prætermisisse. Neque id ei negotium fuit syllogismum, tanquam in Scholis Philosophorum, cum numeris omnibus, & cum suis finibus dicere. Et profectò, quia separatio animi, & corporis in morte euidens est, non est ratus necessariam esse eius admonitionem, quod omnibus prorsùs erat obuium; sicuti etiam quòd conclusionem syllogismi non in fine posuit, sed in principio: Nam id quoque non imperitè factum quis non videt? Apud Platonem quoque multis in locis reperias Syllogismos repudiatos, conuersóque ordine isto, qui in docendo traditur, cum eleganti quadam reprehensionis contentione positos esse.* Hæc ille.

CAPVT XI.

Ad obiecta de Mathematicis.

DENIQVE circa Mathematicas, hoc imprimis fatendum est, Epicurum non eas calluisse, vt Pythagoras, & Plato calluerunt. Sed imitari Socratem potuit, qui pronuntiatus cùm fuerit mortalium sapientissimus, Astronomiæ tamen vale dixit, vt scientiæ morum totus vacaret, quod adnotauit Cicero; (lib. 5. Tusc.) & quicquid est siue in illa, siue in Geometria, siue in Arithmetica scrupulosum, & ad vitam inutile, eliminatum voluit, quod à Xenophonte declaratur fusiùs. (lib. 4. memor.) Imitari etiam potuit Diogenem, qui, scribente Laërtio, (lib. 7.) Musicam, Geometriam, Astrologiam, tanquam inutileis neglexit. Nihil de Aristotele dico, qui vtcumque non rarò iactet celebreis quasdam propositiones, (lib. 12. Metaph. cap. 8.) & interdum quidem, cùm non valde est opus; aliquando tamen, cùm valde expediret, vti in sphærarum Cælestium determinando numero, difficultatem ad Mathematicos, tanquam peritiores remittit. Nihil de Zenone, quem vel minimùm Matheseos peritum extitisse, nullum est vestigium. Nihil demum de cæteris; neque enim hæc memoro, vt vel negligendum studium Mathematicum suadeam; vel Epicurum, quòd in illis eximius non fuerit, commendatum faciam. Innuere dumtaxat contendo, non posse illi vitio verti, quòd Mathematicas ignorârit, nisi vertatur & aliis, qui sunt oppidò viri celebres, Principésque Philosophorum. Deinde addo, cùm Socrates Astrorum scientiam repudiârit, vt de moribus philosopharetur, Epicurum tamen sic eam excoluisse, vt esse quoque ipsius studium ad Moralem Philosophiam vtilissimum comprobauerit. Hinc sunt illæ in Epistolis ad hoc studium adhortationes, factáque in gratiam adolescentum compendia, quæ referentur alibi: tantùm abest, vt deterrere adolescenteis voluerit ab vllo studio liberali. Et certè, cùm speculationes tum rerum Cælestium, tum etiam aliarum, quæ demonstrationibus Mathematicis nituntur, sint delectabilissimæ, quod experiri cuique licet, & exemplis bene multis comprobari facilè potest; quonam modo potuisset illas Epicurus despicere, qui ipse finem omnium bonorum delectationem statueret, ac illam quidem potissimùm, quæ ex virtute, seu animi culturâ proficisceretur? Verumtamen ansam declamandi præbuit, quòd Epicurus duo quædam circa Mathematicas improbârit. Vnum est inutile studium plurimarum rerum, quæ cùm sint nimis intricatæ, crucem desigunt animis, neque intereà conferunt quicquam ad traducendum felicem vitam, siue ad corrigendum mores, vt Philo circa eandem rem habet. (lib. de agr.) Hoc ipsum est, quod Epicurus apud Laërtium innuit, (lib. 10.) cùm eatenus esse inuigilandum Cælestibus censet, quatenus faciant

ad

ad felicitatem; docétque, vt etiam notitia huiuſmodi rerum negligenda foret, niſi ad ſcopum hunc tenderet. Ea cauſa eſt cur minùs probârit Aſtrologiæ ſtudium, quaſi ſcilicet laborioſum, & incertum magis, quàm vt ſolidam voluptatem pariat; quod ſuo loco declarandum eſt. Alterum eſt abuſus nimius, ac degeneratio in luxum, & nequitiam. Heinc cùm notitiam Muſices auerſatus non fuerit (nam & de illa librum ſcripſit) neque Sapientem ab illius ſpeculationibus deterruerit (quippe Sapientem ſolùm cenſuit de Muſica rectè diſputare) & quod Plutarchus obiicit, arguat dumtaxat Epicurum noluiſſe de illa diſputari intempeſtiuè (vt ſuo etiam loco demonſtrabitur.) Damnauit tamen Epicurus illam Muſicam, quæ ex vſu legitimo eò deflexit, vt vitiorum nequiſſimorum incentiuum euaſerit. Ita docet Empiricus, declarans vt Epicurei negauerint ipſam eſſe ſuſcipiendam, quòd (velut Platonici quoque) illam ad felicitatem non tendere exiſtimarint; adiecerint verò, αὐτὴν ἀσύμφορον εἶναι, καὶ ἀργὴν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ, *Eſſe ipſam inutilem, ſegnem, bibacem, pecuniarum prodigam.* Quo loco agnoſcis Epicuri genium non tam Muſicam auerſatum fuiſſe, quàm quæ ipſam vitia, ac mala ſæpenumerò conſequuntur, quæque interdum cauſæ fuere, vt integræ etiam nationes eam reſpuerint, vt apud Diodorum Ægyptij. Vt paucis dicam, Epicurus circa hasce arteis ſic fuit animatus, vt ſi quidpiam peccauerit (nihil autem peccaſſe contendere nolim) id præ nimio quodam virtutis affectu, ac felicitatis ſtudio (ſi poteſt tamen in hiſce rebus eſſe quid nimium) egerit: ſicque videatur tantò eſſe excuſatione dignior, quantò fuit ipſi pro ſententia, quam tuebatur, finis laudatior. Clarum proinde ex his fit, quid ad obiecta ex Cicerone, aliiſque reſponderi poſſit. Quòd ſi ſcrupulus aliquis ſuperſit; is, cùm, Deo bene propitio, de Mundo, de Sideribus, de argumentis cæteris ſpeciatim diſputabitur, eximendus ſpeciatim erit.

lib. adu. Muſ.

lib. 1.

Hæc iam de Vita, & Moribus Epicuri dicta ſufficiant.

F I N I S.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS

NICOLAI CLAVDII FABRICII DE PEIRESC

SENATORIS AQVISEXTIENSIS

VITA.

PRINCIPI MAGNO, SAPIENTI, BONO, LVDOVICO VALESIO, ALENSI COMITI, LEVIORIS EQVITATVS PER GALLIAS MAGISTRO, ET GALLO-PROVINCIÆ PRO-REGI,

PETRVS GASSENDVS εὐπράττειν.

AGNE PRINCEPS

Scribere aggredior quam abs me depofcis laudatiffimi Peireskij Vitam. Quippe non priùs in hanc Prouinciam fauftis auibus acceffifti, quàm ingemuifti præreptam tibi, magnâ fatorum inuidiâ, illius confuetudinem; ac me, quem nôtas fuiffe cum ipfo familiariffimè verfatum, percquàm ftudiosè de eius ftudiis, moribúfque es percontatus. Voluifti etiam habitum oris ex effigie cognofcere, & loca adire, in quibus fupereffent illius veftigia, luftrando vbi habitare, vbi federe, vbi præftanteis quofque Viros, quibufdamquafi Sirenibus, detinere folitus fuiffet. Denique in eam raptus es virtutum eius admirationem, vt confcribendæ illius vitæ non poftremus auctor mihi fueris, ac me idcircò non inuitus à te abeffe permiferis, vt in feceffu hocce meo coronis citiùs imponeretur. Et poteram quidem germanam excufationem prætexere ex tenuitate virium: at cunctandum non cenfui, cùm ad multiplex officium attendi.

Nam primùm quidem, quod ad Te fpectat, morofus fim planè, nifi obfequar, qui nihil tale cogitans, ac nihil tale meritus, fic fui euocatus ad te falutandum, vt ex eo vfque tempore beneuolentia erga me tua effe non potuerit & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem, facilitatémque procliuior. Didici certè experiundo, quàm merito iure

te suspiciat, amétque, & suas delicias tota ducat Prouincia; fœlix videlicet Prorege, in quo Philosophia, & imperium æquis momentis temperentur. Quinetiam ita pacis studia cum artibus belli componis, ita cum Marte Musas concilias, vt ambiguum fiat, generosiórne, an eruditior emineas; & cùm immortale id decus sit tibi gentilitium, nemo tamen ex inclyta, Regiáque VALESIORVM stirpe occurrat tecum comparandus. Sed memoranda hæc aliàs: nunc commendari satis non potest, quod fasceis vbique submittis virtuti, neque in solis Principibus regiarum laudum materiam quæris. Nihil interesse existimas sub qua veste lateat heroïca mens; & modò pectus diuinum sit, propensum te ad cultum præstas. Exemplum certè erit perpetuò, & magnorum Ducum, Imperatorúmque factis accensendo, quòd iam tua commendatione Senatorij ordinis virum ob eximias animi doteis, inter Principes euehis; & ne vnquam illius fama intermoriatur, curam assumis. Oportet nempe in te possideas, quas in illo amas laudatas virtutes; neque potest affectus tui non perennare memoria, cui virtus ipsa est elogium pronunciatura sempiternum.

Deinde quod spectat ad Virum, ingratus sim, nisi id præstem, quod singularis erga me amor, & munifica indoles erga omneis efflagitat. Nam me quidem quantum amârit, promptius est animo sentire, quàm verbis exprimere; satísque est dicere me fœlicitati vertere magnæ, quòd me tam carum habuerit, quòd tam frequentem sibi adesse, consiliorúmque animi omnium esse conscium voluerit; quòd in meum sinum vt cætera, sic extrema verba, animámque ipsam tandem exhalârit. Eam ob causam, cùm nulli magis, quàm mihi esse cordi debeat capitis tam cari memoria; currenti sanè adhibes calcar, tùm tuo imperio id exigis, ad quod gratitudo, & ius amicitiæ me procliuem facit. Qui enim quoties quidpiam de illo cogito, loquor, audio, intima quadam suauissimáque animi lætitia perfundor: quomodo possim non iucundè vitæ eiusdem seriem sic scribendo retexere, vt cum plerisque communicetur? An non videbor adhuc cum illo humanissimè conuersari, suauisque horas consumere, ac tam mihi demùm satisfacere, vbi per me non steterit, quin tanti amici gloria effloresçat? Quantùm verò ad propensionem, qua animatus in omneis fuit, exstitisse nemo videtur, qui in communne bonum natus, id impensiùs curauerit, vt constantissimè prodesset vniuersitati generis humani. Nam multis quidem cessisse potest, si facultates spectaueris; nemini tamen, si virium modum, voluntatémque benefaciendi. Dignus proinde, qui regnârit in animis hominum, ac studiosorum præsertim, quos excitare, fouerèque erudirione, consilio, auctoritate, gratia, opibus suis destitit nunquam. Testes sunt boni, doctíque omnes, qui consensu vnanimi fatentur nullum vnquam fuisse Mecœnantem generosiorem. Heinc tametsi fama illius non videatur posse extingui, cuius illustri nomine Litteratorum orbis completur; haud tamen committendum est, vt idem nobis exprobrari, quod Mecœnatis sæculo possit. Nam quòd huius historiam nemo coætaneus in posteros transmiserit, effectum est, vt præter nomen eruditis carissimum, vix quicquam de illo ad nos permanârit; & cùm idem nostro timendum videatur, æquum profectò, vt qui illi familiariter

miliariter conuixerunt, id curent, vt quis fuerit, nepotibus etiam seris innotescat. Similis enim crepusculo vespertino est rerum fama, quæ initio clarissima, ita paulatim euanescit, vt abeat tandem in tenebras; opúsque adeò historia est, quæ facis instar illam producat. Agnosco porrò neminem esse, cui, potiùs, quàm mihi id munus incumbat; quando nemo est, cui propter diuturnum, familiarémque conuictum, ille potuerit esse perspectior. Accedit, quòd licuit à morte ipsius ea interrogare, & cùm ex variis epistolis, tùm ex aliis monumentis intelligere, quæ non fuissent cuivis perinde in promptu. Factum certè est ob hanc causam, vt cùm tot Viri eximij huiusmodi Spartam ornare potuissent, nihilominùs tecum conspirârint, méque sollicitauerint, vt illi admouerem manum.

Postremò quod spectat ad Patriam, ad hanc ætatem, ad posteros, iniurius sim prorsùs, si opus detrectem. Et patriæ quidem; nam species quædam impietatis videretur, si obduci paterer lumen, quo, vt hactenus coruscauit, sic meritò in posterum gloriari mirificè potest; si negligi id ornamentum, quo pronunciare penè licet nullum vnquam aut exstitisse, aut exstiturum magnificentius. Quippe non tota modò Europa, sed Asia quoque, & Africa, ac ipse etiam nouus Orbis conuersos eius occasione in hanc Prouinciam oculos habuit; nemóque vsquam fuit eruditus, bonarúmve apperens rerum, qui non aut illum conuenire, aut cum eo certè agere per literas non affectârit. Tum præsenti quoque ætati; siquidem eius interest, vt qui sequentur, intelligant non fuisse effœtam in ipsa naturam; potuisséque eam Virum magnum, insignémque producere, qui futuris pòst sæculis proponi in exemplum posset. Magna certè eius laus est, quòd videatur in illo vno collegisse omneis omnium sæculorum virtutes; possitque adeò sese efferre, quòd in ipso expresserit quicquid præclatum de Pandora fabulosa ætas confinxit. Denique ipsis posteris; quoniam iucundissimum ducent Virum illum cognoscere, cuius singulari affectui sese plurimùm debere agnoscent; cuius fortassis imitatione sic tenebuntur aliqui, vt quasi Phœnices enasci ex illius cineribus non sine fructu aliquo generis Humani contendant.

Quod superest, Vitam describam, quæ narrationis simplicitate, non caloribus quæsitis spectetur. Alij, si videbitur, comptiore calamo expolient, ac historiæ forma donabunt quos ipse commentarios, ceu rudera quædam, digessero solùm, veluti annaleis, in temporum seriem. Siquidem mihi animus est agere Damidem dumtaxat, &, si qui fortè causabuntur delectum mihi non habitum, minima quæque obseruitanti; dicam quod ille, etiam micas, quæ ex mensis Deorum sunt, dignas videri, quæ colligantur. Fortè neque res iis erit ingrata, qui; similes tui, pernosse magnos Viros student, non ob actiones solùm illustreis, publicéque exhibitas; sed ob obscuras etiam, & quas euulgari ipsimet noluissent. Quippe quæ in oculis omnium, & cum claritate geruntur, nescio quid personatum habent; vnde quidnam intus, & sub cute lateat, internosse per-arduum sit; quæ verò procul ab arbitris, & sine famæ captatione, atque ideitcò sine fuco, eteptáque personâ fiunt, ea demùm hominem ostendunt; quod discernere est operæ-pretium. Id

ſcilicet animos addit ad imitandum præclarè geſta, cùm etiam in Heroïbus nonnulla deprehendimus infirmitatis noſtræ indicia; neque perinde deſperamus eorum virtutes aſſequi, ac dum grandia quæque dumtaxat narrantur. Sin verò nonnulli requirent illuſtriora quædam, & ampliora facta, quàm commemoraturi ſimus; nôrint oportet non omneis poſſe Scipiones eſſe, aut Maximos, vt bella, triumphóſque recordari valeant. Abundè illi merentur laudem, quos cùm Fortuna ad ſummas opes, atque dignitates non euexerit; maiores tamen animos gerunt, generoſiore virtute ſunt, ac moliuntur grandiora longè, quàm pro conditione ſperare quis poſſit. Talis porrò Peireskius fuit, quem exhibituri non ſumus, niſi vt Virum, qui fuerit gradus, cenſúſque Senatorij; & qui ſeſe tamen ita geſſerit, vt ſe fecerit quolibet encomio, ac panegyri ſuperiorem. Videlicet ſumus duo quædam toto decurſu proſequuturi, ob quæ commendatus ſummopere eſt; alterum eruditio magna, ac omnigena, cum ardore ſciendi inexplebili: alterum cura indefeſſa promouendi Arteis ingenuas, cum Regia planè erga omneis Literatos. Ex hiſce verò capitibus periculum ſanè non ſubeſt, ne efferre quidpiam hyperbolicè videar; loquar enim in ipſo ore eruditorum Virorum, apud quos ille inclaruit, quique tantum abeſt vt me cauſentur fuiſſe nimium, quin vereor potiùs ne parcum nimis exſtitiſſe ſint conqueſturi. Sed ne hærere heic videar, patere PER-OPTIME PRINCEPS, vt quæ noſſe deſideras, deinceps enarraturus, exordiar à Maioribus; vt vel ex eo capite conſtet, cur illum Auctores conſtantiſſimè Nobiliſſimum vocitârint.

VIRI ILLVSTRIS NICOLAI CLAVDII FABRICII DE PEIRESC, SENATORIS AQVISEXTIENSIS VITA.

LIBER PRIMVS.

PRINCIPIO genus Peireskio fuit ex perantiquo illo Fabriorum, ſeu Fabriciorum ſtemmate, quod Piſis in Italia oriuudum, tranſlatum eſt in hanc Prouinciam, à tempore vſque Diui Ludouici, ac partus ſaluciferi anno ſupra milleſimum ducenteſimo quinquageſimo quarto. Memorant enim Hugonem Fabrium inter Piſanos nobiles militiæ illi ſacræ adſcriptos, fuiſſe à Sancto Principe in Prouinciæ oras deductum, cùm ex Oriente rediens appulit *Areas*, ſeu *Hieras*, Olbiam ſcilicet antiquorum Illeic cùm morbo detẽtus fuiſſet, & à diſcedente Rege commendatus, ea fuit apud viros primores auctoritate, & gratia, vt contendentium de arcis, & ciuitatis dominio diſſidia compoſuerit, ductâque deinceps ex ſtirpe *Sollerienſi* coniuge, fixam *Areis* ſtatuerit ſedem. Loco deinde cooptato in Patrimonium Principis, præfectus ipſi legitur anno ſæculi illius ſeptuageſimo à Carolo primo Comite Prouinciæ, ac Rege Siciliæ, cui non minùs fuit, quàm Ludouico germano carus. Cœpit ſubinde ciuitatem, caſtrúmque variè communire; ſed abſoluit opus Aycardus eius filius, relicta ex nomine ſuo vni portarum nuncupatione, quæ etiam-num vocabulo corrupto dicitur Caſabria. Natus Hugoni præter Aycardum filius alius nomine Paulus, qui fuit à Carolo ſecundo maior Maſſiliæ Iudex creatus: itémque alius nomine Guillelmus, qui ex variis peregrinationibus redux, auctor fuit Xenodochij, in quo peregrini euntes, redeuntéſque ex Palæſtina curarentur. Sed, vt compendium faciam, ſucceſſit deinceps nobilis progenies, armis, literis, pietate conſpicua; cum ſubiecto ipſi per propagines, ætatéſque varias dominio Regij, Spinoſæ, Gramuſæ, San-Iuliani, San-Ianeti, San-Laurentij, Lauernæ, Calaſi, Petriſci, Valaveſi, Riantij.

Enimverò taceri non debet abuepos Aycardi Antonius, ad quem, & ad Raymondum filium exſtant, leguntúrque apud Noſtradamum humaniſſimæ Renati Regis literæ, cùm ſeſe ante ducentos annos ad Neapolitanam expeditionem compararet. Fuerat Raymoodus à puero vnà cum Renato in Ludouici ſecundi aula educatus; natúſque eſt illi, præter Antonium, Amedeus, qui, quòd eſſet natu poſterior, ideo familiæ inſignibus; ſeu Leoni furvo in ſcuto aureo lemniſcum coccineum adjecit. Legitur is quoque *Arearum* præfectus, & Carolo tertio, cui Rex Franciæ breui ſucceſſit, intimè notus. Ab hocce autem familia rurſùs in duos ramos diuiſa eſt: ſiquidem ipſi fuere duo filij, alter Fulco, alter Guillelmus; ambo & peritiâ armorum, & prudentiâ Iuris inſtructi. Quippe, cùm primùm in expeditione Pedemontana militaſſent, ſeſe ab ipſo reditu excolendo Iuri totos addixerunt. Nam Guillelmus quidem natu minor, à Pro-auunculo Elziario Portanerio Brinonienſi, viro literato adoptatus, conceſſit Iuris diſcendi causâ Aureliam, & Auaricum; ductâque vxore Aruernate, in ea regione pedem fixit, & gratitudinis ergo inſignia Portaneriæ domus aſſumpſit; in ſcuto nempe cæruleo faſciámque, & roſas argenteas. Reliquit porrò præter Hugonem Iuriſconſultum celebrem, filium alium nomine Ioannem, patrem Ioannis alterius, à quo procreatus Ioannes alius parens fuit Ioannis illius, qui iam Libellorum ſupplicum Magiſter, heroïnas habet germanas, tum Magdalenam Petro Seguerio, per-illuſtri Franciæ Cancellario; tum Mariam, viro

generoso Philiberto Pompadotio Lemovicum Protegi nuptam.

At Fulco, ex quo supremus Senatus vnà cum nascente superiore sæculo Aquis Sextiis creatus fuit, maxima cum laude causas perorauit, factúsque sæpiùs Prouinciæ Procuratoribus Assessor, destinatus non semel fuit ad Ludouicum duodecimum, itémque ad Franciscum primum. Is, Fulconis eruditione, & probitate perspecta, Senatorem esse mero nutu iussit, anno eiusdem sæculi supra trigesimum secundo; & cùm Carolus Imperator immineret Prouinciæ, Annæo Mon-morantio Regiæ militiæ Præfecto Consiliarium dedit. Memorabile porrò est, fuisse eum auctorem salutaris consilij, quo Mon morantius Regium Archiuum in Baulciensem transtulit arcem: sic enim preciosa illa tabularia euasere id, quod fuit à Sabaudo deinceps Aquensi Palatio illatum incendium. Quin etiam cùm non posset vrbs Imperatoris coplis obstare, secessus auctor ciuibus fuit, &, ne quid ex ea subsidij residuum fieret hostibus, ita ad persundandum cibaria, cæteráque hortari cœpit, vt primus & horrea in puteum, & vasa vinaria, ac olearia in angiportum eff derit. Fulcone defuncto, admissus est Nicolaus filius in dignitatem Senatoriam anno sæculi quadragesimo quinto. Innotuit huius quoque virtus non modò Protegi Claudio Sabaudo Tendæ Comiti; sed ipsi etiam Carolo IX. qui Senatu interdicto, missáque in locum illius summorum Iudicum decuria, conscriptum decuriæ Nicolaum voluit, & Carolo ipsius fratri, postquàm per expeditionem Cursicanam copias deduxit, seséque strenuissimè gessit, concessit vltrò dominium, & proprietatem Brigantij.

Iam, vt accedamus ad Peireskij patrem, reliquit Nicolaus duos filios, Claudium nempe, & Reginaldum. Fuit autem Claudius corpore pusillo, ac infirmo quidem; sed animo tamen planè generoso, atque vegeto; adeò vt ab anno vsque eius sæculi septuagesimo secundo, quo paterna, atque avita dignitate donatus est, magni in Senatu, & tota Prouincia fuerit nominis, ac Henrico Engolismensi magno Melitensium Francorum Priori, Proregique eximiè carus. Reginaldus verò innutritus à puero apud Ducissam Ferrariæ Renatam Ludouici duodecimi filiam, cùm illa exigeret senium Montargirij, dedit se deinceps Iuri excolendo, allectúsque est subsidiorum, sacríque patrimonij Comitibus, & rationalibus Magistris. Cùm incidissent autem illa henoticæ factionis difficillima tempora, perstitit constans vnà cum fratre, in fide Regi debita, & (quod Bernardus Nogaretius Valletanus tum Prorex magni æstimauit) Arearum arcem, atque adeò totam illam oram à Sabaudo desciscere, auctoritate sua curauit. Porrò cùm frater viueret cœlebs, duxit ipse in coniugem Margaretam Bompariam, quæ ex paterna stirpe Equites & Præsides habuit; ex materna verò ad familias Vallevoriam, Forbinamque attinuit. Fando verò accepimus fuisse illam forma adeò eleganti, & composita, vt Catharina Medicea Regum mater, cùm Aquis-Sextiis inuiseretur à nobilibus fœminis, ipsam vnam delegerit, quam suo osculo dignaretur. Is itaque fuit *Reginaldus Fabrius*, hæc *Margareta Bomparia*, quos Peireskius noster parentes agnouit.

Quoniam verò editus est in lucem *Belgenserij*; ideò sciendum hoc oppidum situm esse in perangusta, sed peramœna tamen valle, quam Gapellus fluuiolus interfluens etiam diuitem facit. Distat hinc Tolone, hinc Areis eodem, quo illæ quoque vrbes inter se distant interuallo; milliarium vt putà Prouincialium trium: & cùm vtrique ad Boream sit, vtrique etiam aëris bonitate longè præcellit. Fecerat vicinia, vt maiores illi Areis commorantes, tum aliquot prædia in eo oppido quærerent, tum eò secedentes exciperentur vetere Castro, quod nunc temporis iacet dirutum: scilicet nondum extructa domo præclaris hortis cohærente, in quam, vt canalis ex fluuio deriuari tutiùs, & vberiùs posset, Claudius Pontem, seu aquæ ductum satis insignem interexstruxit.

1580. *NATVS* est ergo in memorato *Belgenserij* Castro Peireskius, cùm parentes eò diuertissent ob pestem memorabilem, quæ anno salutis millesimo quingentesimo octogesimo grassari tota quidem Prouincia, sed Aquis-Sextiis præsertim cœpit. Incidit autem Natiuitas in diem Decembris anni eius primum, ac horam à meridie propemodum septimam. Quod attingo solum, ne videar circa temporis circunstantiam non fuisse satis diligens; non verò vt faciam hariolandi ansam coniectoribus, qvò iam post Viri obitum, certiùs quàm antè, fata retexant. Etenim mirum dictu est, quàm multa mentiti Astrologi fuerint, seu annos spectes, quibus non vixit; seu vxorem, & liberos, aliáque, quibus caruit; seu cætera multa, quæ est consequutus. Cùm parentes porrò aliquot iam annos absque liberis exegissent, eam ob caussam quamprimum mater grauidam se esse persensit, destinauit proli lustralem sponsorem, non magnatem aliquem; sed, quæ fuit eius pietas, pauperem obuium primò futurum. Hinc qui pauper primus occurrit, accersitus est, fidémque, dum initiaretur, abluereturque pro eo spondens à nomine patrui Claudium appellauit. Verum cùm patruus superuenisset, etiam aui nomen gerere illum voluit; vnde, quasi prænomine Nicolai imposito, dictus est Nicolaus Claudius. Quanquam non modò, cùm puer esset, Nicolaus ferè audiuit, sine adiuncto Claudij; sed etiam deinceps ætate prouectus, vt cùm est ab auctoribus Nicolaus Faber, seu Fabrius, seu Fabricius appellatus. Quo loco adnotari potest insignis eruditi viri Ioannis Seldeni æquivocatio, dum citatum à Baronio Nicolaum Fabrum, qui Præceptor fuit Ludouici XIII. Regis Christianissimi, pro nostro accepit. Præfatus enim in Eadmeri Cantuariensis historiam, & quas Lant-Franci Epistulas Baronius tomo vndecimo Annalium habet, memutans, *Earum, ni fallor*, inquit, *se agnoscit ipse exemplar accepisse à clarissimo,*

simo,

ſimo, & doctiſſimo viro Nicolao Fabro Petriſcio Curiæ Aquenſis Aſſeſſore digniſſimo, atque amico mihi plurimùm obſeruando. Et citat quidem Baronius Nicolaum Fabrum; ſed *Pariſienſem* addit, non *Petriſcium*, quod Epitheton noſter tulir ex montano oppido maternæ ditionis, Latiè Petreſco, & vulgò *Peireſc*, vnde celebre ipſi nomen; quod vt debitè pronuncietur, nos *Peireskium* inflectimus: non, vt multi, *Pereſcium*, *Perezium*, aut ſimili alia ratione.

Cæterum vix erat bimeſtris, cùm ferunt anum maleficam ingreſſam in cubiculum, projeciſſe coram matre ſecurim, quam manu tenebat, aiebátque ſe reddere; atque ex eo tempore tum ademptam matri vocem & ploratum infantulo; tum depreſſum vtrique caput in alterum humerum, ea rigiditate, vt flecti non poſſet. Addunt patruum, re cognita, vapulare anum iuſſiſſe, quæ & ipſa detorto collo ſub camino inuenta eſt; ac illam, cùm primùm caput extulit, vt ſatis plagarum eſſe diceret, renunciaſſe id, quod fuit, matrem, infantémque valere. Id factum non modò ex aliis: ſed ab ipſo etiam Peireskio accepi, memorante vt patruus enarrare ſolitus fuiſſet. Res planè mira, ſi vetula cùm deflexerit ipſa caput, ea neruorum contentione euibrare ſpiritus poſſit, vt diſtantis caput perinde deflectat, & pari vehementia, qua ſuam, alterius linguam cohibeat; neque ſeu caput relaxetur, ſeu lingua ſoluatur, donec rigorem ipſa remittens, diſtentas, ſeu inſenſileis veluti chordulas laxârit. Et ſolent quidem ſimilia multa ad Cacodæmonas referri: verùm, vtcumque optimus Deus innocenteis infantulos illorum malitiæ permittere poſſit; vtcumque ipſi ad ea officia, & ad obſequendum miſellis quibuſdam aniculis ſe comparent: compertum eſt tamen magnam eorum partem, quæ commemorantur, fabuloſam eſſe, aut non alio certè niti fundamento, quàm minùs ſolitis quorundam morborum ſymptomatibus, quibus ſunt infantes obnoxij; cùm etiam conſtet iſta præſertim in infima plebe, ac in ipſis agris eſſe familiaria, vbi minima quæque anſa credulitatem parit, ac fouet.

1582. Seſqui-anno poſt, hoc eſt menſe Iunio anni ſupra milleſimum quingenteſimi octogeſimi ſecundi, Kalendarij reformatione memorabilis, natus eſt illi frater, cui nomen Palamedes. Is eſt, qui deinceps à clientelari fundo dictus eſt *Valaveſius*, ex quo tempore Nicolaus quoque cœpit *Peireskius* nominari. Scilicet ad exactam vſque adoleſcentiam nuncupati ſunt nunc *Fabricij*, nunc *Calaſij*, quæ fuit etiam patris, patruíque vulgaris nuncupatio ex oppidi Calaſi ditione. Natus Palamedes cùm eſt, aberat pater negotiorum causâ Gratianopoli: mater verò altero à partu menſe interiit, annos nata viginti duos. Ac ſuperinduxit quidem Reginaldus pater aliam coniugem, ſed quartodecimo tandem anno. Ea fuit Catharina Vaſſalla Caradetea, illuſtri vtrimque progenie, vt cuius maiores ex paterna ſtirpe inter Achaiæ Principes fuiſſent, ex materna verò attinuiſſent ad Fliſcanos Genuenſeis. Vidua tum erat (nupta priùs Oliuario de Thulia, ex Senatorio ordine) cum ſuperſtite filia nomine Marchiſa, quæ Palamedi poſtmodùm nupſit. Ex altero autem illo matrimonio ſuſcepit Reginaldus cùm liberos alios, qui vel in pueritia, vel in adoleſcentia obierunt; tum ſuperſtitem etiamnum Suſannam, quam Henricus Seguiranus Rationalium magiſtrorum, & Senatorum patrimonialium Præſes primus vxorem duxit.

Ad Nicolaum vt redeam, is haud iniuriâ Patruum ſemper, tanquam alterum parentem agnouit. Ille enim ſuæ dignitatis ſucceſſorem eum deſtinans, ſpeciale quoddam ingenuæ educationis ſtudium aſſumpſit, ratus ſcilicet fruſtrà eſſe, ſi quis naſcatur fœliciter, nec liberaliter inſtituatur. Tantò autem magis animatus fuit, vt eius curam gereret, quantò ab ipſis cunabulis gratiorem in corpore pulchro venientem virtutem conſpexit. Quippe ablactatus vix fuit, cùm genium ſuum prodidit, nimirùm ſe ad omnia viſa, auditáque attentum præbens, ac ſolitus ſemper oris gratiâ ſuauitatéque vocis ſumma à nutrice, à parente, à patruo, à magiſtro, à quibuſcumque poterat inquirere quid, quomodo, quorſum vnaquæque res foret. Sic cùm literæ primùm monſtrarentur, & libros, chartáſque præ manibus habere geſtiret; percontabatur frequenter ecquid argumenti contineretur in iis; & quoniam indignè ferebat, ſi aliquando reſponderetur, id ſuperare ipſius captum, confingendum erat, quod illi cum voluptate recitaretur. Leuia hæc profectò, ſi ipſa ſpectentur; at non contemnenda tamen, ſi ad ætatem reſpexeris, & arbores etiam florenteis, gemmanteiſque conſiderâris. Admirationi certè fuit viris ætate maioribus, qui & mihi illa narrârunt, & aſſeruerunt, ipſum nihil vnquam, quod puerile foret, ſapuiſſe.

Septennis cùm eſſet, & vnà cum fratre inſtitueretur Brinoniæ, vbi tum Curia ſubſidiorum, rationúmque, ob peſtem Aquis-Sextiis perſeuerantem commorabatur, erudiri expetiit in San-Maximitano Collegio, quod literarum ſtudiis effloreſcere fama erat. Non tacendum verò, quòd patri perſuaſit, vt fratrem ſibi permitteret, tanquam inferiorem ætatem, & iuniora eius ſtudia curaturo. Neque prætereundum, fuiſſe illum fratri ex hoc tempore præceptoris ſimul, & parentis loco; fratrémque illum tanquam parentem, atque præceptorem reueritum fuiſſe. Anno elapſo, ac iam peſte San-Maximini ſuborta, euocati ſunt Belgenſerium, & 1587. 1588.
rurſus poſt annum Aquas-Sextias, vbi patruus tum verſabatur. 1589.

Inardeſcentibus poſteà à morte Henrici III. Ciuilibus bellis, Auenionem miſſi ſunt, vbi quinquennio integro in Collegio Patrum Societatis IESV ſtuduerunt. Memorare autem Peireskius ſolebat debere ſe multùm Antonio Colombatio, & Andreæ Valladerio, quos ſupremos habuerat literarum humaniorum Profeſſores. Dicebat enim eos facilè ſolitos quidpiam ex aliis exercitationibus 1590.

relaxare,

relaxare, vt dederet se maximè peruolutandis historicis, studio intereà Poëseos, & linguæ Græcæ non neglecto. Ij nempe gaudebant non tam opus esse gressum illius regere, quàm eminùs viam demonstrare; laudandi, quòd nobile pectus ea seruitute non opprimerent, qua plerique aut odium rerum bonarum contrahunt; aut humilibus nimis assuefiunt. Referebat etiam quàm sublimes adderentur animi, cùm illi præthereà palàm commendarent, quòd totam Iustini historiam, totámque Ouidij Metamorphosim teneret ad vnguem; nec faceret finem consulendis libris, ex quibus innotescere singulares rerum circumstantiæ possent. Eamobrem certè auersabatur & ludos, & spectacula; vt legendo, excerpendóque singularia quæque incumberet totus. Immoderatiùs tamen, vt puto; relaxandus enim animus per vices, nec statim à pastu contendenda mens; quod cùm studiorum ipsius moderatores non satis cauerent, effectum est, vt stomacho, capitéque doluerit non semel.

1595. Exegerat iam penè annum ætatis quintum-decimum, cùm Aquas-Sextias rediit, illeícque anno integro Philosophiæ operam dedit. Voluit Patruus, vt intereà edoceretur arma tractare, equos regere, tripudiis membra exercere. Verùm quia succidere gratiores quasdam horas oportuit; ideò obsequutus est quidem; sed nisi præsentibus illis, à quibus erudiebatur, tetractare nihil voluit; adeò quidpiam vel legere, vel scribere, vel audire satius ducebat. Per ea tempora oblatum fuit patri numisma aureum Arcadij, quod Belgenserij fuerat repertum. Id ipse illicò poposcit, & cùm circumspectas literas legisset, Imperatorísque nomen adnotasset, ad Patruum statim retulit, qui illi gratificaturus, & duo alia numismata, & libros etiam, quibus vberiùs erudiri posset, concessit. Atque ex hoc quidem tempore exarsit, seu ignis in siluis, curiosissima eius mens; auidè enim conquirere, atque congerere occœpit quotquot antiquos potuit nummos, singulis legendis, ac interpretandis acerrimo incumbens studio: qua occasione cœpit etiam inscriptiones omneis siue sepulchraleis, siue alias perquirere, & studiosè obseruitare.

1596. Destinatus est deinde cum fratre Turnonem, vt sub Patribus Societatis IESV Philosophiæ curriculum, quod appellant, absolueret; fratre adhuc in studiis humanioribus consistente. Cùm verò studio Matheseos præsertim inardesceret, ardenter arripuit quam illic docebant Cosmographiam, certus historiam sine illa, ac sine Chronologia penitus obscurã, imperuiámque esse. Sic post vsum Spheræ, addidicit etiam vsum Astrolabij, literis repetitis scribens, & expostulans aduersus quendam artificem, qui in se pridem receperat Astrolabij fabricam, nec ipsi tamen operam satis diligentem nauârat. Nihil intereà remittebat neque ex studio rei antiquariæ, cuius causâ Petro Royero Professorum vni fuit eximiè carus, neque vniuersè ex ipsis humanioribus studiis, quæ, vt à fratre excolerentur, tanquam magister attendebat. Sed ad ista nempe vt sufficeret, studere solebat in plurimam noctem. Euenit proinde, vt partim ex natiua constitutione, partim ex assiduo labore, prolixísque vigiliis debilitantem stomachi antè contractam adauxerit, puluerémque ideò vsurpauerit, quem literis ad patrem datis appellitauit digestiuum. Quia literarum incidit mentio, idcircò adnotari potest illum ex eo iam tempore scripsisse omnia accuratè, stylo videlicet tentato per repetitas schedulas, quæ & mihi incidêre in manus, & fidem fecêre non fuisse illi vnquam phrasim luxuriantem, aut immaturam. Dixit nimirùm semper quod voluit communibus verbis; tametsi non sine delectu, nec sine ea gratia, & vrbanitate, qua testando beneuolentiam, obseruantiam, gratitudinem; qua excusando, commendando, gratulando, cæteráque huiusmodi præstando mirificus fuit. Nam ad nouercam, exempli gratiâ, ob quædam donatiola, Fœlices videmur, ô mater, quod beneficiis tuis cumulamur: sed infœlices tamen; quando sic illis obruimur, vt agnoscendo impares simus. Talia porrò dum scriberet, reponebat intereà quæ munuscula poterat; nempe ab ea vsque ætate vinci benefaciendo nescius, nisi quà prorsùs impotens erat. Ita ad amicum coætaneum scribens, ingratitudinémque iam detestatus, Mihi ipsi, inquit, intulero manus, si vel minimæ in officio negligentiæ coargui possim. Eodem spectat, quod Præceptorum sollicitudinem commendabat, vt à patre, ac patruo honoraria promissis longè vberiora consequerentur.

De studiis vt iterum dicám, non tulit patruus, vt triennium Philosophiæ impenderet: sed, exacto Turnone anno, reuocatum voluit Aquas-Sextias, vt destinatus Senatui Iurisprudentiæ initiaretur. Id etiam experierat, cùm ille adhùc Turnone foret; scribens scilicet, vt maturè Rubricatum Enchiridium haberet præ manibus: verùm ipse, vt Iuris studium tantisper adhuc declinaret, hunc prætextum quæsierat, Volueras, patrue, vt operam arti oratoriæ sedulam nauarem: si per te liceat igitur, faciam, quoniam heic possum per-commodè; ac initiabor prudentiæ Iuris, cùm ex hac vrbe discessero: tu præscribe tamen quod facto sit opus; si perstes enim, nihil mihi fas, nisi vt iussa capessam tua. Itaque domum euocatus, Iurisprudentiæ nomen dedit sub Francisco Fortio Andino, qui in Aquensi Curia Aduocatus, & docendi Iuris oppidò peritus, callebat prætereà, si quis alius, elegantiores literas. Is Peireskij parentibus carus cœpit magnâ curâ Institutiones prælegere; ille verò tam occasione huiusmodi studij, quàm, ne cœptam eruditionem omninò intermeret, texere suo Marte cœpit Imperatorum seriem, à quibus leges fuerant latæ. Texuit & seriem Consulum, Magistratuúmque cæterorum, conquisitis vndique numismatibus, vt & facie, & rebus gestis Latores Legum agnosceret. Sic habere etiam curauit Icones celebriorum Iurisconsultorum, vt cùm in illo- 1597.

rum

rum responsa, interpretationésque incideret, fieret memoria tenacior ex concepto cuiusque vultu. Erat tum porrò Aquis-Sextiis Petrus Antonius Rascasius Bagarrius rei antiquariæ peritissimus: posteà quippe Henricus Magnus, propter famæ celebritatem, illum accersiuit, & Cimeliarchio suo præfecit. Ipsi igitur succisiuis horis Peireskius frequens aderat; vt sciscitaretur, edoceretúrque; ille verò sagacitatem, eruditionémque miratus, & coniunctam modestiam cum discendi ardore amicè complexus, celare nihil poterat; ac tum varia Cimelia diebus variis demonstrabat, tum prolatis libris coniecturas suas, explicationésque fulciebat, tum singulareis Peireskij interpretationes & admittere, & commendare non grauabatur.

1598. Anno superato, Auenionem rursùs concessit, vbi priuatus illi Doctor Petrus Dauid natione Burgundus, qui fuit deinceps Semurij capitalis Prosenescallus. Huic quoque præter peritiam Iuris suauiores Musæ propitiæ erant, vnde facilè ferebat Peireskium interponere Iuris studio rerum antiquarum peruestigationem. Ea de causa non infrequenter cum Bagarrio de re nummaria, & de rebus aliis selectis per literas egit. Perscripsit aliquando ad illum singularia quæque in Romei cuiusdam Arelatensis Cimeliarchio obseruata, misitque inter cætera obtentum pro eo ectypum ex eleganti jaspide Deianiræ per Nessum raptæ. Interdum etiam recuperata egregia Neronis, Vitelliique numismata misit ad patruum, exorauitque, vt ea exornari perinde curaret, ac exornarum Herculem, Agrippinámque iam habebat. Rogauit quoque, vt ad se annulum quemdam mitteret, commutandum, vti sperabat, cum Corneola, seu Onyche quadam, quæ & præstantissimi, inquit, artificis est, & incomparabilis, sed apud possessorem incomperti pretij. Memoro ista ex pluribus, vt quis ex illo iam tempore circa hæc fuerit, meliùs noscatur. Cæterùm qui curiosam eius indolem quam-maximè fouit, Petrus Antonius Ghibertus Neapolitanus fuit, quo Auditore Cardinalis Aquaviua tum vtebatur. Is enim ipsi rara quædam, ac non priùs visa monstrauit; & inter libros alios, etiam quosdam Huberti Goltzij, quos nondum habuerat, in plurimos dies commodatò dedit. Quin-etiam mentem viuidam, sagacémque perspiciens, hortatus est, vt in Italiam iter institueret, habiturus, Romæ præsertim, vnde explere animum posset.

Agebat tum annum ætatis decimum octauum; cùm de profectione in Italiam cogitans, natandi artem addidicit. Ante id tempus solitus erat se per æstaté abluere in minore Rhodani alveo, qui est Barthalasiæ Insulæ ad ortum, & in quem se Sorga fluuiolus exonerat. Deprehendit autem aliquando fundum, quod aliàs æquabile, & molliusculum obseruârat, induruisse in globulos, moleculásve, qualia oua sunt, cortice detracto, vbi coctiora fuerint. Id demiratus & collegit, & detulit aliquot domum, vt præceptori ostenderet, & facti causam sciscitaretur. Miraculum verò adauctum, vbi post dies non ita multos, cùm rediisset ad fluuium, deprehendit moleculas induruisse planè in fluuiatileis lapides, idémque etiam obseruauit contigisse iis, quas asseruabat repositas domi. Atque exinde quidem cœpit circa lapidum generationem philosophari; sed res dicenda posteriùs est. Tandem verò cùm desiderio inuisendi Romam flagraret, veritus tamen ne parentes id abnuerent; petiit duntaxat Patauium mitti, vbi celeberrima Iuris studia essent. Tacitè autem cogitabat proximè esse annum sæcularem, veniarúmve solemnium; ac se ipsius occasione posse Patavio Romam adire.

Incipiebat tum fluere annus superioris sæ- 1599.
culi nonagesimus nonus, cùm Cardinalis Ioyosius discedens In Italiam, erat Ferrariam concessurus. Videlicet Clemens octauus ditionem caducam ex morte Alphonsi secundi Atestini recepturus, eò discesserat; eáque de causa Cardinalis non Romam, sed illuc tendabat. Itaque Peireskius valde exoptârat se in ipsius comitatum vnà cum fratre dedere; at parentibus secùs visum. Nam constituerunt quidem fauere laudato desiderio; sed censuere tamen expectandum Autumnum, tum vt tempestas foret moderatior, adolescentésque potiùs hieme, quàm æstate succedente, alieno cœlo assuescerent; tum vt commodiùs de necessario apparatu prouideretur. Quærendus porrò primùm fuit, qui studia & mores eorum regeret; tametsi ea erat vtriusque, & ipsius Peireskij præsertim moderatio, atque prudentia, vt videretur potiùs, quàm necessitati ductor designandus. Itaque delectus est ipsis Paulus Gudanes Fonviuius, nobilis è Bearnia vir, qui ex Italia, Polonia, Germania, aliisque regionibus redux, multorum iam hominum mores, ciuitatésque nouerat, quémque Bellevræus Cancellarius in proximos annos filio destinârat.

Discessêre ergo cum illo sub Septembris initium, prætulitque Peireskius soluere ex Cannensi portu, tum vt antiquum Monasterium in Lerone Insula proximà situm inuiseret; tum vt priùs occurrentia ad forum Iulij monumenta antiquitatis coràm lustraret. Cùm appulissent Genuam, ac spectassent abundè satis palatia illa magnifica, fuit quidem prætereà superandus mari Veneris, ac Ericis portus; sed voluit tamen Peireskius terrâ deinceps contendere, tum quòd ex mari malè haberet, tum quòd lustrate curiosè vellet, quæ animo conceperat. Videlicet itinerarium suo sibi marte apparârat, statuerátque non sic ex vrbe in vrbem rectà pergere, quin, si hinc inde aliqua notatu digna memorarentur, diuertere illuc pro libitu posset. Heinc sese nunquam in extraneorum comitatum sponte adhibuit, & vbi se alij ipsi adjunxerunt, vrbana quadam excusatione seiunctionem breui faciendam præuenit. Parùm porrò abfuit, quin eæ digressiones, ipso statim initio, illi pessimè cesserint. Cùm enim ad fodinas Massæ inspiciundas deflecteret, ductorem se vnus extorrium,

quos

quos Banditos vocant, sic præbuit, vt nisi maturè fuisset agnitus, deduxisset planè in carnificinam. Commorams nonnibil Lucæ, spectare Pisis voluit insigne Cimeliarchium: non potuit tamen, nisi postquàm Liburnum inuisit, ac in eam vrbem rediit. Memiui verò, inter cætera, quæ ibi visa commemorabat, admiratum illum Corallij plantam, quæ humano cranio supercreuerat: quod adnoto, quia hæc deinceps fuit illi nou postrema causa, vt adesset coram in expiscarione Corallij, de qua suo postea loco dicendum.

Vt paucis loca alia perstringam, iter exinde fecit Florentiâ, Bononiâ, Ferrariâ, ac vbi fuit paucis diabus immoratus Venetiis, sedem Patauij denique fixit. Illeic paucos menseis vix fuit, cùm ipsius virtus apud vniuersam Academiam inclaruit. Quippe tametsi vnà cum fratre Professores Iuris circumstaret frequens, ac nomiustim Iacobum Gallum, Bartbolomæum Siluaticum, Ioachimum Seaïnum, Ottonellum Discalciom: nihiluminùs alios etiam, quotquot aderant, eruditos viros & conuenit, & facilè in admirationem traxit. Cæteros iuter, Thomas Segetus, ille nempe, quem Lipsius centuriâ tertiâ Epistolarum commendamm iam fecerat, sic suam ipsi beneuulentiam, obseruantiámque significauit, vt inscriptum priùs hoc vulueris, GENIO GALLIÆ NARBONENSIS, INGENIO, AT MATVRÆ, IMMATVRO ÆVO, NICOLAI FABRICII VIRTVTI SACRVM. PATAVII. PRID. NATAL. CHRISTI, CIↃ. IↃ. IC. Vir autem eximius Erycius Puteanus, nou Lipsio modò collaudatus, ac postmodum datus successur, sed iam tum etiam destinatus, qui Mediolani ageret & Chrouograpbum Regium, & artis Oratoriæ interpretem primum, inscriptione ista præiuit, LARS SACRSTO. CVI GRATIÆ ADOLESCENTIAM ORNANT, SRVUITIO IVVANTAM, PRVDANTIA SENECTAM; IS ADVLESCENS VOLVPTATEM AMICIS CRSAT, IVVENIS HONORSM PATRIÆ, SENEX VTRVMQVE SIBI. TV VERO NICOLAE FABRICI, CVNCTA SIMVL AMICIS, PATRIÆ, TIBI, IN SPE ÆTATIS, AT FLORVM IVVENTÆ, AT FRVCTVM SENECTÆ PROPASSVS. PATAVII CO. IↃC. KAL. FEBR. Atque hosce quidem refero è multis.

1600. Cùm verò in se omnium ora, oculósque conuerteret; notissimus sanè, & carissimus potissimum fuit laudarissimo illi Ioanni Vincentio Pinello, qui origine Genuensis, & patria Neapolitanus, eam ciuitatem delegerat, in qua tranquillè æuum degeus, totum se bonis artibus, literísque ingenois promouendis consecraret. Is videlicet Bibliotbecam instructissimam apparârat, rerúmque omnium exquisitaruin promptuarium iustruxerat; ac æui illius literatos omneis, quà propè quà procul; si quid libris, aliísve rebus opus haberent, adiutabat. Callentissimus ipse rerum, & excitabat umnium studia, & fores suas colloquiis, consuetudinísque eruditorum Virorum tam aduenarum, quàm indigenarum apertas habebat. Testimonium illi dixerunt & Lipsius, & Scaliger, & Thuanus, & Casaubonus, & Pithœus, & quis non ex laudatis Viris? Itaque, talis vir cùm esset, deperiit starim Peireskij genium, tanquam sui simillimum: admiratúsque, & reueritus in adolescente est adultam iam, ac penè maturam virtutem, & eruditionem. Supersunt certè schedulæ variæ, quibus ad illum missitatis, testatus est summam familiaritatem; nunc variè consulrans circa numismata, circa rerum gestarum loca, circa responsa danda Vrsino, Velsero, & aliis: nunc gratias agens ob varias interpretariones rerum, locorúmque apud Auctores difficillum, ob communicatos libros, ectypos, apographa, alia: nunc vicissim mittens, si quando aut Roma, aut aliunde accepisset libros, Cimelia, inscriptiones, literas; nunc inuitans ad cognoscendum, colloquendum, spectandum, ferendum iudicium, & id genus cætera, quæ recensere molestum foret, ne quidpiam dicam de literis, quas ad qoadraginta vsque; dum ille Venetiis, Florentiæ, aut Romæ esset, perscripsit omneis familiarissimas, & singularis beneuolentiæ testificatione plenas.

Commeabar autem Peireskius tertio quoque mense Venetias: tum vt necessariam pecuniam, luxta nummarias tesseras, à nummulariis exigeret; tum vt Viros doctos, literarúmque amanteia, veluti Paolum Sarpium, Dominicum Molinum; & complureis alios conueniret; tum vt nihil, quod foret pretio, raritatéve in ea ciuitate commendabile, fineret inuisum. Quam quidem ad rem eximiè fauebar egregius Christianissimi Regis nomine Orator Philippus Canaïus Fraxineus; cùm ipse quoque sibi intereà pararet amicos, quorum auctoritate nibil fieret imperuium. Præcipuus in illis fuit Fridericus Contarenus Diui Marci Procurator, qui, cùm Musæum haberet instructissimum, illius tamen pretium non nouit, douec Peireskius demonstrauit quidnam, & quanti æstimandum vnumquodque Cimeliorum foret, quid inscriptiones Græcæ tam numismatum, quàm marmorum significarent, & id genus similia, ex quibus singularem viri beneuolentiam est consequutus. Neque verò ipsius modò, sed & totius etiã familiæ: ex quo intercessit illa cum Angelo Contareno viginti pòst annis agente in Gallia Relpublicæ Oratorem necessitudo; & cum Vincentio Contareno, qui sex annis pòst librum variarum lectiuuum edens, *E Gallia vsque*, inquit, *nobilissimus, & cùm Iuris, tum antiquitatis totius egregiè peritus Nicolaus Fabricius me sibi peramicè monendum putauit.* Prætereu Ioannem Mucenicum, cui fuêre oppidò quàm-rara; prætereo Bembum Equitem, cuius vniuersam penè rerum antiquarum supellectilem à Cardinali vsque Bembo deductam coëmit: prætereo Patriarcham Aquilejensem, in cuius Cimeliarchio memorabat se obseruasse ad trecentos vsque Cameos per-raros: prætereo & alios complureis. Refero sulùm quod Puteanus, cùm Venetiis foret, ad Pinellum scrip sit XI. Kal. Iunij eâ Epistolâ, quæ edita est in Promulside octogesima secunda, *In ædibus*, inquit,

Scaramelli

Scaramelli fui: Septimia monumentum vidi, etsi penè frustrà: ita similiter omnia expressa, ut nesciam, me hercules, industriam, an memoriam Fabricij nostri, an vtramque debeam admirari, qui tam fœliciter in summa festinatione ipse pinxit, aut fœliciter pingentis postea, ac reformantis manum direxit. Exinde nempe colligitur, quàm solers foret, ac diligens in singulis obseruitandis.

Cæterùm Venetias profectus sub finem Augusti, ardorem tandem explicuit, consiliúmque cepit concedendi exinde Romam, quòd tametsi Porta-Sancta aperienda, & Iobelæi celebritas inchoanda non esset, nisi sæculi, atque adeò anni sequentis initio: existimaret tamen, si quos illeic menseis præoccupando transigeret, haud malè collocatum iri. Nôtat aliunde fore, vt breui celebrarentur Florentiæ memoranda sponsalia inter Henricum Regem Christianissimum, & Mariam Mediceam nunc Reginam matrem: neque volebat committere, vt à se coràm non spectarentur. Itaque postquàm Patauium scripsit, ac specialiter ad Pinellum, inscriptiones, aliáque mittens, & simul rogans, vt literas ad familiareis Romam daret; discessit initio Septembris, lembo conducto Ferrariam, aut certè Francolinum vsque. Non peruenit autem Florentiam ante diem mensis vigesimum, quod vbicumque aliquid spectatu dignum occurreret, quantum ad illud peruidendum opus foret, commoraretur. Constitit verò, retardatúsque Bononiæ potissimùm est, quod Iulius Cæsar Velius, qui credebatur hausisse totam antiquitatis notitiam, suaui illius congressu captus, detinere ipsum plusculùm voluerit. Neque verò se continere optimus senex potuit, quin de sua fœlicitate in cognoscendo Fabricio, literas calidissimas, mirísque elogiis plenissimas daret. Calidissimas certè eas dixit Pinellus, commendans aliunde, quod Fabricius ex iis non esset, qui peregrinando nihil aliud, quàm cursitant, quibúsque, iuxta Senecam, illud euenit, vt multa hospitia habeant, nullas amicitias.

Accedens Florentiam, habuit aliquas à parentibus literas, ac, inter quasdam commendatitias, reperit speciales Caroli Lotharingij Ducis Guisij, & in Gallo-Prouincia Proregis, ad Nicolaum Brulastum Sillerium, qui fuit deinceps Regni Cancellarius, quique tum Regius Romæ Orator, eò venerat, ad sponsalium celebrationem. Quamobrem ille Peireskium, fratrémque accitos in familiam voluit, vt suis sub auspiciis omnia liberiùs contuerentur. Præter verò celebritatem, auidè imprimis spectauit Bibliothecas illas insigneis, in quibus agnouit, &, penè dicam, adorauit tum magnorum Principum, tum Virorum eruditorum, à quibus bonæ literæ restitui cœpêre, vestigia. Nihil speciatim dico de Pandectis, quos, in Palatio magni Ducis religiosissimè licet asseruatos, curauit tamen inspicere; securus nullum antiquitatis monumentum illustrius in literario orbe exstare. Amicos quoque illeic parauit; sed, quantum recordor, nullum constantiorem, quàm Richardum Richardi, studiosum plantarum, atque marmorum; qui ipsum quoquo versum ad opera publica, hortósque deduxit. Mense transacto, Senas periit, vbi salutare potissimùm voluit Celsum Cittadinum, qui tunc habebat præ manibus tractatum de Origine, progressúque Latinæ, & Italicæ, seu vulgaris Linguæ. Inde discedens, Romam tandem sub finem Octobris peruenit.

Romæ porrò dici non potest quàm citò fuerit notissimus; non modò, quia iam Pinelli, aliorúmque literæ celebre nomen fecerant; sed maximè etiam, quia cùm primùm viris in ea vrbe eruditis cœpit congredi, ingentem sui admirationem, atque amorem conciliauit. Prolixum foret recensere quos eximios viros coluerit, à quibus, ob lumen ingenij, & temperatissimos mores, magni habitus fuerit: sed cùm sileri omnes non possint, commemorandi imprimis sunt magni illi duo Cardinales, Baronius, atque Bellarminus. Ille nempe obstupescebat, cùm de insertis in Annaleis inscriptionibus, aliisque rebus ad Historiam abstrusiorem spectantibus, edisserentem coràm audiret. Ecquid putas verò, cùm ostendit gemmas, numismatáque varia, quibus Basilidiani, Valentiniani, aliique hæretici inscribere soliti erant vocabula barbara opinionibus suis obtegendis? Collegerat nempe complura, ad illustrandum, quod ille in secundum tomum conjecisset ex Amethysto Fului Vrsini, circa vocem ΑΒΡΑΞΑΣ, vel ΑΒΡΣΑΞ, qua Basilidiani intellexêre summum Deum, continentem Angelos septem, Cælorum septem præsides; ac præterea eorum trecentas sexaginta quinque virtutes, iuxta anni dies; idque ob septem literas, numeralémque earum valorem (junctis scilicet numeris, pro ordine vniuscuiusque in Alphabeto literæ) & id genus similia, quæ deinceps quoque ad Natalitium Benedictum literis exposuit. Bellarminus verò tum eadem, tum alia accipiens circa hæreses, veterémque historiam totam, hærebat quid magis probaret, an sagacitatem in peruestigando, an solertiam in conjiciendo, an iudicium in eligendo, an memoriam in referendo, an lepôrem in explicando. Meritò autem lenissimis eius moribus capiebatur; nam, vt omittam cætera, confidentem in media plebe auditorem ferè babebat, quoties suos parœcos pro concione erudiret, familiaritérque institueret.

Dicendus deinde Iacobus Sirmondus, inter homines Societatis IESV iam tum etiam clarissimus: arctissimam enim cum illo amicitiam iniit, nihilque studiorum non commune habuit. Dicendus Lælius Paschalinus, cuius Cimeliarchio spectabilius quicquam non fuit, quique illius eruditionem ita suspexit, ita amauit indolem, vt aliquando cogitârit, ac voluerit pretiosa quæque tradere, quæ ipse secum absportaret. Dicendus Fuluius ille Vrsinus, cuius nomine inter viros antiquariæ rei studiosos maius, celebriúsque nullum est, quique ex perscriptis à Pinello interpretationibus experierat illum

illum nosse peratdenter. Dicendus Philippus Pigafetta, ad quem cùm Pinellus initio non dedisset literas, mirum quanta commendatione obliuionē compensârit. Dicendus ille ipse Ghibertus, quem Auenione iam nouerat, quíque ad spectandum res varias ipsi deducendo se comitem præbuit. Dicendus, qui etiam eum variè deduxit, Paulus Gualdus, eruditus Vicetinus, qui in Pinelli contubernio ipsum miratus Patauij, Romæ etiam obstupescebat. Dicendi Petrus Stephanonus, Dionysius Octauius Sada, & vniuersè quotquot fuêre in vrbe eruditi viri, & bonarum artium, literarúmque amantes. Sed & reticendus non est Arnaldus Cardinalis Ossatus, Regia negotia tum Romæ curans, vir eruditione, prudentia, integritate, suauitate morum eximiè conspicuus: qui consuetudine Peireskij exsatiari vix vnquam potuit, neque illum vnquam abs se, dum inuiseretur, non ægrè dimisit. Non reticendus Abbas Montanus, Archiepiscopi Arelatensis patruus, qui virtuti illius potiùs, quàm Nepotis commendatione, in perpetuum propemodùm contubernium adscitum voluit.

Iam neque dici facile potest, quàm vehementi studio vniuersa antiquitatis monumenta peruestigârit. Imprimis enim desiderauit situm vrbis cognoscere, & regiones, quas fuit complexa. Visis montium vestigiis, adeò depressos miratus est, quos putârat adeò sublimeis. Obstupuit inter cæteros Palatinum summè desertum, quo nullus olim frequentior. Disquisiuit si fortè posset intelligere, aut subodorari, quà fuissent Pomerij fines tam à Regibus, quàm ab Imperatoribus prolati; & cùm ad portas, viásque omneis diligenter attenderet, explorauit tamen præsertim Aureliam, propter eius viæ reliquias, quæ in Prouincia adhuc supersunt. Deinde regiones, vicósque percurrens, agnoscere voluit, quantum licuit, quà exstitissent Priscorum templa, ædes, aræ, luci, sepulcra, asyla, scholæ, bibliothecæ, amphitheatra, theatra, circi, hippodromi, naumachiæ, campi, odæa, fora, emporia, horrea, armamentaria, balnea, thermæ, aquæ, pontes, colossi, obelisci, columnæ, statuæ, & innumera alia, quæ inter legendum auctores adnotauerat, & in commentarios relata circumgestabat. Vix autem vnquam exsatiari contemplando poterat, cùm obseruaret quidpiam adhuc siue integrum, siue mutilatum superstes.

Sic dies bene multos posuit circa Pantheon, rarum Architecturæ exemplar, considerando, conferendóque quicquid Ludouicus Demótiosius fuerat de illo ratiocinatus. Sic, quia nôrat asseruari in Vaticano Palatio tum Herculem truncum, tum Laocoontem cum duobus filiis, opera exquisitissima, & Michaëli Angelo miracula habita artis; idcircò illis inspiciundis non vna vice adstitit, vt nec semel etiam inuisit geminas illas Alexandri, & Bucephali statuas, quæ exstant adhuc Phidiæ, & Praxitelis monimenta. Sic aliquoties ad inuisendum C. Sestij Epulonis in via Ostiensi sepulcrum itauit, ob vetustissimas illius, nobilissimásque reliquias. Sic variè spectauit obeliscos varios, sed nullum frequentiùs, quàm Constinianum, ob cuius effossionem, translationem, erectionémque laudare satis non poterat generosum Sixti V. Pontificis institutum. Sic & columnas; sed maximè Traianam, atque Antoninianam. Illam quidem, vt Pinello satisfaceret, cui factum satis non fuerat volumine toto de ea (seu de historia vtriusque belli Dacici, à Traiano gesti, prout Alphonsus Ciaconus illam ex columna eruerat) conscripto: vnde & exoptauerat tum exemplum libri à Peireskio quàm perfectissimum conquiri; tum depictas in eo figuras personarum, armorum, gestuum, cum insculptis, secundùm totam cochlidem, per ipsum conferri. Hanc verò, hoc est, Antoninianam, vt perdiligenter exprimi curaret effusionem illam Iouis Pluuij Romanorum exercitum irrorantis, & hostium copias fulmine ferientis. Eiusmodi certè Iconismum cum Scaligero postmodùm offerret, ad illustrandum quod Eusebius de prælio commisso inter Antoninum, & Germanos, ac Sarmatas, contulit in annum Olympiadis c. xxxviii. primum, Hæc, inquit, vna est ex rebus maximè notatu, & spectatu dignis, quas mihi quidem inter omnia antiquitatis monumenta contigit Romæ obseruare.

Nec verò harum modò rerum delineationes habere voluit; sed rariorum etiam quarumvis statuarum, quas disquisiuit in Capitolio, in Vaticano, in Farnesianis, in Cæsianis, in cæteris ædibus; itémque in hortis, ac vineis, &, vt breue faciam, in quibuslibet priuatis, publicísque locis; Pictores deducens, qui non modò statuas, intemeratáque alia opera; sed truncos etiam, & ruinas ædificiorum veterum, quà occurrerent, adumbrârant. Deferre quoque solitus erat selecta quædam numismata, quæ conferret cum statuis, explorans cuiusque ætatem, & agnoscens plerumque manum: cùm eâ foret solertiâ, vt momento discerneret quid re verâ, quidque ex sola imitatione foret antiquum. Sic inscriptionum etiam omnium, quæ saperent antiquitatem, habere voluit apographa, tentans pro sua sagacitate exesas supplere, ac penè desperatas restituere. Rursus Codices MSS. seu Vaticanos, seu Farnesianos, seu alios, non quantum quidem libuit, sed quantum tamen licuit, euoluit; &, quotquot inter cæteros maximè rari visi sunt, adnotauit in tabulis. Sic adnotauit etiam vasa, pondera, mensuras, cælaturas, numismata, simulacta, imagines, & quicquid demùm notatu dignum occurrit in Metallothecis, Iconothecis, in Promptuariis, Musæis, Xystis, Pergulísque variis; vt prætercam innumera, quæ vel pretio quæsiuit, vel commutauit, vel dono habuit, quorúmque saltem ectypos, ecmagmata, aposphragismata, aut iconismos obtinuit. Vnum doluit, se nec habere, nec videre vsquam potuisse memorata Goltzio Tulli Hostilij, ac Seruij Tullij numismata; vt neque alia memorata cum hisce inscriptionibus, *Col. Aqua-Sextia. Col.*

Col. Arelate. Col. Auenio. Col. Arausio Secundanorum, & similia, quæ amore patriæ ardentissimè, sed frustrà tamen requisiuit.

Ex hisce porrò ingentem sui admirationem excitauit, non modo Romæ, vbi illius amicitiam eruditi omnes ambierunt, sed in dissitis etiam locis, quocumque eius fama peruenit. Ex hoc nimirùm tempore cœpit, quæ fuit illi necessitudo cum Natalitio Benedicto, rebus exquisitis instructissimo, ac Fullinij tum commorante; quæque cum Adolpho Occone Augustano Medico, tunc iteratò edente volumen de numismatis Imperatorum Romanorum: vt illos taceam, quos iam nôrat, Hieronymum Rubeum Rauennæ, Cæsarem Nichezolam Veronæ, Antonium Tolentinum Cremonæ, Cæsarem Campanum Vicentiæ, aliísque locis non paucos. Mirum autem quantum Patauij præsertim inclaruerit, attestantibus literis ad ipsum per id tempus datis à Laurentio Pignorio; qui ipse rerum priscarum adeò peritus, professus est tamen se amplius ex vnis eius literis, quam ex decem Antiquariorum voluminibus erudiri: quique suspexit non modò copiam conquisitarum ab ipso rerum, sed delectum etiam insignem, cùm ex missis duobus quibusdam Constantini numismatibus, agnoscere se, vt ex vngue leonem, dixit. Consimilia scripta ab Edmundo Brutio, Georgio Ragusæo, Iacobo Papifauio, Martino Sandellio, &, quem nominare primum debui, Hieronymo Aleandro iuniore, vero Musarum delicio; itémque M. Cornaro optimo vrbis Præsule, quicum deinceps per literas, donec fuit in viuis, amicitiam coluit. Sed quantum quidem fieret Patauij vel id indicat, quòd misso Augustà Vindelicorum ectypo Sapphiri cuiusdam, inscriptionem præferentis, in qua *Xiphia* vox omnibus curiosis faciebat negotium; Pinellus ad eum scripserit, examénque, & iudicium ea de re ipsi detulerit. Prætermitto autem, vt fecerit satis, vocíque lucem attulerit ex Strabone potissimum, cùm ex Polybio loquutus est de venatione *Xiphia*, monstri videlicet marini.

Quod ad statum Romæ recentioris spectat, nullum fuit Templum, Sacellum, Collegium, Xenodochium, quod ingressus non fuerit: nullum Palatium magnificum, nullum celebre Pontificum opus, ad quod non diuerterit: nulla Raphaëlis Vrbini, Michaëlis Angeli, Polydori Carauagij, Titiani, aut alterius artificis insignis pictura, quam non inspectàrit. Sic cæmiteria, cryptásque illas subterraneas, plena venerationis loca, & Christianæ pietatis, constantiæque monumenta. Sic Religiosis cæremoniis, quantum sine discrimine posse putauit, interfuit. Quippe quod complexione foret non robusta magnoperè, coniicere sese in turbam tumultus plenam detrectabat. Heinc quod ad statas, solemneísque Iobelæi attinuit, spectauit quidem, obseruauítque ex ipsis quantum potuit; cæterum autem Valauesiu fratri, tanquam valentiori demandauit curam spectandi omnia cominùs, & ad sese referendi. Idem præstitum circa cæremonias, quas vocant Cœnæ Domini: quod circiter tempus tam ipse, quàm frater, vt Pontificem iis pauperibus, quos dietim pascit, ministrantem, simúlque in eadem aula discumbentem contuerentur, vices redemêre duorum pauperum, vestibúsque eorum assumptis, adfuêre inter cæteros, & agniti licèt à Pontifice, ipso tamen tē placidè dissimulāte omnia spectārūt. 1601.

Paschalibus Romæ exactis, & postquàm varia munera domo accepta distribuit, nonnulláque etiam ad Pinellum misit, profectus est Neapolim. Superfluum foret recensere quantum, quotiésque diuerterit, vt requireret varia, quæ apud auctores celebrata sunt tam Latij, quàm Campaniæ loca. Affectum se verò præsertim dicebat, cùm memorata Virgilio coràm haberet, lustrarétque, vt Cajetam, vt Cumas, earúmque reliquias: vt Misenum montem, & Auernum Lacū, & similia. Cùm item loca, in quibus exstitisse dicerentur villæ Ciceronis, & Luculli; aut sepulti fuisse Scipio Africanus, & Virgilius: atque id genus cætera, ad magnos viros attinentia. Addebāt se, cùm crypten illam, seu, vt appellat Seneca carcerem longum, & obscurum, Pausilippum scilicet montem per passus mille perforatum, eundo, redeundóque spectaret, doluisse, quòd ignoraretur, certusve non esset, qui tam præclarum facinus, tanto viatorum compendio, commodóque attentauisset. Digniorem enim commendatione arbitrabatur esse, quàm Xerxen, cùm Græciæ bellum inferens, Athon montem non à continente modò præscidit, sed medium etiam perforauit.

Neapolim quam-primùm accessit, tenere se non potuit, quin Portæos illos fratres conueniret. Cùm inductus autem fuisset ad natu maiorem, cui nomen Ioannes Vincentius, is breui colloquio sic affectus fuit, vt ipsum exclamabundus ad Ioannem Baptistam natu minorem deduxerit, quò & ipse in similem admirationem raperetur. Enarrare autem solebat Peireskius, licèt ipse quoque Ioannes Baptista foret iam grandæuus, adspersúsque canis venerabilis; ipsum nihilominùs eâ reuerentiâ obseruare solitum iussa, nutusque Ioannis Vincentij, vt maiore non potuisset ora, atque imperium patris. Cæterùm, vt cum ipsis vltrò communicauit plurima, ita vicissim ab iis accepit: neque spectauit modò quæcunque asseruabant in Musæis, pretiosisque armariis; sed etiam omnigenis penè illorum experimentis, prout sibi in votis esse insinuauit, interfuit. Heinc nata ipsi cum vtroque eximia familiaritas, &, quæ est deinceps mutuis literis, officiisque variis culta amicitia. Inuisit præterea Musæum Ferrantis Imperati, ipsum quoque raris naturæ operibus instructissimum; itémque Adriani Guillelmi, Martis Gurgustiolæ, & Matthæi Cappuani Concbanorum Principis; tametsi ad hūc extra ciuitatem diuertendum fuit. Monumenta insuper omnia antiquitatis peruestigauit, ac præ cæteris delineatas voluit nescio quas columnas operis Corinthiaci, Apollinémque ad Tripodem, & similes quasdam figuras. Ad hæc rogauit,

didicítque quicquid licuit cognoſcere de familiis Neapolitanis tranſlatis in Prouinciam, & de Prouincialibus tranſlatis in eam regionem. Cùm verò noſſet eſſe in templo Diuæ Claræ nuncupato ſepulcra complura Regum, Principúmque ex Regia ſtirpe ad Carolum primum (quem diximus fuiſſe S. Ludouici fratrem) attinentium: idcircò ad illa maximè attendit, præcipua adumbrauit, Epitaphia exſcripſit. Quin-etiam ſollicitus fuit in exquirendo ſepulcro Simonis Portij Philoſophi celebris, non ita pridem vita defuncti: ſed enim curam explorandi, ſi qua fortè inueniretur, & maximè quidem cum Epigraphe, Pinellus ipſi commendârat.

Viuebat tum Neapoli fœmina quædam ſanctitate, inſtitutóque vitæ illuſtris Ea Romam accita à tempore vſque Gregorij tertijdecimi, & ab optimo Bellarmino examinata, probatáque. dicebatur rapi in eam extaſin, ſtatim ab aſſumpto Euchariſtico Sacramento, vt quemadmodum genuflexo erat, ita immota, rigidáque, ſtipitis inſtar conſiſteret, oculis apertis nihil conſpiceret, toto corpore nihil planè ſentiret. Itaque noluit Peireskius ex ea vrbe diſcedere, quin rẽ factu mirabilem vidiſſet, atque explorâſſet. Ac obtinere illud quidem abſque contentione non potuit; ſed, vt impervium ipſi nihil erat, peruicit tandem, ac præter fratrem, deduxit quoque Ioannem Porcelletum Mallianeum, qui fuit deinceps Præſul Tullenſis. Vidit ergo, explorauitque, & commemorando mirari ſolebat, ſi poſſet quidpiam ſimile humanitùs contingere; neque facilè credebat Cardano referenti ſibi quid tale euenire ſolitum, quoties animo collubuiſſet.

Poſtquàm vrbem ſatis luſtrauit, illiúſque elegantiam, amœnitatémque admiratus eſt, nihil habuit potiùs in votis, quàm adire Veſuviũ, contemplaríque locũ, in quo magnus Plinius diem obiiſſet. Ea re peracta, inſigni quodam flagrauit deſiderio invisendi Siciliam, & pergendi Meliten vſque. Tria autem erant, præ cæteris, quæ auebat coràm ſpectare, Fretum Scyllæum, Æthnæ incendium, Antiquitates Syracuſanæ: reſtitit tamen Fonvíuius, neque ipſe, illo inuito, progredi vſquam voluit. Quare ſatis fuit totam eam regionem circùm peragrare, & ad loca etiam aliqua redire, vt Puteolos, & Baias verſus, quò poſſet oculatiùs duo quædam ædificia ſubterranea inſpicere, quæ Piſcina mirabilis, & Labyrinthus appellantur. An adiciam verò, cùm littus prope Puteolos conſideraret, puluerémque requireret aqua marina lapideſcentem, detectum ipſi prætereà fuiſſe inter arenas quendam plumbeum, quo cælaturæ, ac præſertim Onychinæ conſeruarentur? Quòd autem in eo littore numiſmata ferè exeſa deprehenderentur, opinatus eſt cauſam eſſe ſulphur, quod tametſi inſenſile, in iis tamen oris vbique interuenit, accedente aliunde ex mari ſalſugineo halitu, cum arrodendi facultate.

Altero pòſt manſe repetiit Romam, idque vt amicis vale diceret, collatis variis munuſculis, ac aliquibus etiam aliò miſſis. Conſtituerat nempe redire Patauium ante Solſtitium, magnóſque æſtus; vnde & paucos intra dies non ſine relicto ſui deſiderio ex vrbe diſceſſit. Inſtituit autem iter Peruſiâ, tum Academiæ gratiâ, tum ſpectandi lacus Thraſumeni causâ. Deflexit inde Eugubium, occaſione inuentæ illeic non ita pridem Tabulæ æneæ lingua veteri Hetruſca perſcriptæ. Salutato poſteà ad Aſſiſium D. Franciſci monumento, inuiſit Fulinij Natalitium Benedictum, abs quo expectatus ardentiſſimè fuerat. Spectauit exinde ad Montem Falconem, inter D. Claræ reliquias, treis inſigneis globulos in ciſtula fellea inuentos, quorum duo, vel tres, non ampliùs, quàm vnus, ponderoſi deprehenduntur. Tum votis ad celebre Fanum D. Mariæ Lauretanæ ritè perſolutis, adiit Anconam, indéque Vrbinum, ad obtinendũ licentiam peruolutandi Bibliothecam Ducis. Digreſſus Piſaurum, atque Ariminum, acceſſit Rauennam, vbi Hieronymus Rubeus clarus ille Medicus, patriæque ſcrutator, complecti illum expetebat, demonſtraréque in ipſa ſede Exarchatus neſcio quas reliquias Barbariei Gotthicæ, & ornamenta Imperatorum, contemporaneorúmque Regum, cum his nominibus; ATHALARICVS RIX, VVITIHES RIX, THEODOHATVS, & id genus alia; ſimúlque oſtendere ornamenta quædam Gallæ Placidiæ, in neſcio quo templo, quæ Velius non eſſe antiqua cenſuerat: denique ipſi ſua manu exemplum Hiſtoriæ Rauennatis dare. Peruenit exinde Venetias, vbi amicis magna illorum cum voluptate ſalutatis, cognoſcere non obiter voluit Antonium Poſſevinum, ex Societate IESV, virum optimum, ad quem cùm expetiiſſet commendatitias literas, *Ecquid quæris proxenetam*, reſcripſerat ad illum Sirmondus, *cùm ad quoſcumque veneris, adeò ex teipſo innoteſcere, amabiliſque euadere poſſis?* Poſtremò non multos poſt dies, hoc eſt, medio circiter Iunio, acceſſit Patauium, vbi tantâ eſt exceptus lætitiâ, vt videretur quaſi quiſpiam Deus ſtudioſorum eò aduentaſſe. Maximè verò reditu ſuo recreauit optimum Pinellum, qui diuturnis, ſed lentis morbis iam ingraueſcentibus, propendere ſe in mortem ſentiebat. Dies non ſufficiebant audiendo, quæ comperẽrat; neque inſpiciendo, quæ attulerat, neque cognoſcendo, quæ viſa obſcura interpretabatur. Dicam-ne, cùm inter eos viros, quos cognouerat, fœlicitati verteret, quòd amicos ſibi Baronium, ac Bellarminum parauiſſet, prouocatum fuiſſe optimum Pinellum, vt quidnam ſibi circa illos contigiſſet, exponeret? Cùm, inquit, Summus Pontifex ante annos treis veniſſet Ferrariam, dignati ſunt illi me inuiſere; ſed tacitis nominibus, habitúque diſſimulato, adeò vt ſe Presbyteros ſimpliciter aſſeuerarent. Ipſe ex eorum iconibus, qui Viri eſſent ſtatim agnoui: ſed fingens tamen me ignorare, in eam Muſei partem deduxi, in qua Virorum illuſtrium, ac ipſorum ſpecialiter, imagines erant conſpicuæ. Oſtenſa autem Baronio Bellarmini effigie, Num hæc imago, inquam, ô bone,

ſocium iſtum tuum repræſentat eximiè ? & oſtenſa Bellarmino quæ Baronij aderat; Num hæc quoque,inquam,ſocium iſtum tuum exquiſitè refert? Ac tum illi deluſos ſe, cùm deluderent, agnoſcentes in amplexus prolapſi ſunt.

Porrò quia Peireskius præſentiebat ſe poſt annum reuocatum iri in patriam; idcircò ſe ad intermiſſa Iuris ſtudia compoſuit: tempore tamen ſic diſpenſato, vt ad alia prætereà innumera ſufficeret. Siquidem præter varia, de quibus paullò pòſt dicetur, in literatos officia, profecit continuò in notitia abſtruſioris hiſtoriæ, altioriſque antiquitatis. Specimen autem inſigne dedit, cùm ſubortà inter curioſos de monte Argæo controuerſiâ, ediſſeruit ex Iaſpide, variiſque numiſmatibus Cæſareæ, alibíque cuſis, originem, ritúſque varios, quibus ille mons fuit olim in Cappadocia adoratus. Linguas prætereà ſemper excoluit, quas credidit vſui futuras Nam ex Hebraïca quidem, & ex vtroque charactere, tam vulgari nempe, quàm Samaritano; ex Syriaca item dialecto, idiomatéque Arabico, tantum fere delibauit, quantùm ad ſiclorum, ſimiliúmque numiſmatum interpretationem neceſſarium duxit; vſus magiſterio Iudæi cuiuſdam commorantis Patauij, cui nomen Rabbi Salomon fuit. Ad Græcam linguam quod attinet, ſtudioſiorem illi operam impendit,tum propter varias conſtitutiones Imperatorum Græcorum, ipsámque Iuris originem, quæ ad Græcos fonteis refertur; tum propter Philoſophiam, ſeu ſtudium Sapientiæ, proptérque Poëſeos, ac Hiſtoriæ, quæ in ea lingua ſuperſunt,antiquiſſima monumenta; tum propter explicationem gemmarum, numiſmatum, marmorum, quorum ſunt Græcæ inſcriptiones,quibuſque illuſtrandis pulchrum ſemper duxit,ſuauiſſimúmque habuit ſeriam operam collocare. Heinc cùm ad aliquem ſcriberet Græcarum literarum amantem, exempli causâ ad Occonem, qui ſuas ſemper Epiſtolas ſententiis Græcis interſerebat, ſolitus erat ipſe quoque eruditionem ſuam teſtari, nunc verſum Græcum præmittendo, nunc quidpiam carmine, aut proſà appoſitè interpolando: vt ad memoratum Adolphum Occonem, *Fortunate Senex, Te Diue illius antiquæ, & venerandæ μνημοσύνης filiæ, non iam Ἀδόλφον, ſed Ἀδελφὸν duplici nomine Germanum dicent.*

Nec verò Humaniorum modò literarum ſtudioſus fuit, ſed multum etiam inuigilauit Mathematicis artibus, carus ex eo tempore Galileo Galilei, quem & apud Pinellum primùm nouit, & ex inuenta hauriendis aquis tum vrbem infeſtantibus machina, admodùm ſuſpexit. Incubuit quoque plurimùm in peruestigandis cauſis rerum naturæ admirabilium.Quippe,& varios variè rogauit de illis Parheliis, ſiue tribus Solibus, ac triplici Iride viſis, die Februarij ſeptima, hora circiter vigeſima prima. Et de piſcibus, aliiſque ſaxificatis philoſophaturus, tum variam copiam impetrauit,inque angulo Muſæi diſpoſuit; tum Ichnographiam eius montis, qui apud Vicetinos iis abundat rebus obtinuit. Et quicquid fuit cuiquam perſpectum circa foſſilia, mineralia, rem metallicam, ſua ſeu remuneratione, ſeu comitate conceſſum tulit; maximè autem Venetiis; vbi aliunde, cùm multa præclara in armamentario ſe obſeruaſſe diceret, referebat tamen nihil ſibi fuiſſe aſpectu iucundius formatione aluminis in octahedricam figuram. Et frequens adiit rariores hortos, perſcrutaturus varietatem, vireíſque tam indigenarum, quàm exoticarum plantarum; ac deſtinans quaſdam in Prouinciam,quaſdámque viciſſim ex Prouincia, nunc in Pinelli, nunc in aliorum viridaria transferri curans. Et intereſſe ſolitus fuit non publicis modò Anatomicorum diſſectionibus, ſed priuatis etiam Hieronymi Fabricij ab Aquapendente, qui illum propter ſingularem beneuolentiam admiſit, cùm ſpecialiter ex ouis Gallinæ incubanti ſuppoſitis, ſingula in dies ſingulos ſubduceret, vt ab ipſo vſque incubationis initio obſeruaret ſeriem formationis pulli. Atque hæc quidē de ſtudiis.

Sequitur, vt iam inſinuemus, quemadmodum illum ex hoc tempore Viri ſtudioſi, eruditique arripere agnouerint gubernaculum literarum. Dictum eſt iam, cùm Roma rediit,cœpiſſe optimum Pinellum ſolito grauiùs laborare, inque obitum vergere. Is itaque non multò pòſt,quippe ſub Auguſti initium, è mortalium vita excèſſit, propè ſeptuagenarius: magno profectò dolore omnium bonorum,eruditorúmque; ſed Peireskij potiſſimùm,qui illum, tanquam alterum parentem habebat,ac venerabatur. Cæterùm cùm ille ſui deſiderium,quà patebat orbis literarum reliquiſſet, conſolationi tamen fuit, quòd videretur Peireskio quaſi lampada tradidiſſe. Ipſe nimirùm ad eius mores ita ſe compoſuerat: ita ſtudio rerum nobilium, exemplóque benefaciendi, ac promouendi bonas arteis animatus euaſerat, vt virtutis heroïcæ deſtinatus hæres iure cenſeretur. Huiuſce rei congerenda aliquot teſtimonia. ſunt,quæ pleniorem concilient fidem.

Imprimis verò citandus occurrit Paulus ille Gualdus, qui Pinelli vitam conſcripſit, cuiúſque mentio facta iam eſt. Is poſtquam viri mortem defleuit, dixítque naturam parcè proferre eiuſmodi viros, ac Methonis fortaſſe annum tranſigendum iis, qui alterum Pinellum expectent; talem ſcilicet, cuius ſtudiū Humaniora ſtudia reſtituat in priſtinum ſplendorem, cuius opes in nobileis libros colligendos impendantur, cuius dignitas doctis viris patrocinio ſit; tum demum ſubdit, *Ætas ſanè noſtra. ſi quem feret einſmodi, is, ita me Deus amet, non alius erit* à NICOLAO FABRICIO *Gallo, domo Aquis-Sextiis, clariſſimo adoleſcente. qui Romæ, & Patauij, vixdū plenā pubertatem egreſſus, eo ardore Pinellū, & Pinelli ſtudia eſt cōplexus, vt omnibus nobis, & doctis viris, quotquot his capiuntur literis, miraculo ſit.* Egregium ſanè vaticinium: ſed en etiam votum Erycij Puteani, iam tum Mediolani, vt ſuprà eſt dictum, Eloquentiæ, & Chronologiæ Profeſſoris. Is ſcribens ad Peireskium, *O vulnus*, inquit, *quod Pinelli morte acceptū eſt!*

Abiit aeternus ille Vir, ipse nominis, & famæ securus: sed nos in desiderio, & dolore reliquit, Musas in squalore. Quis succrescet, & dolorem nobis demet; Musis squalorem? Non doctrina, sed opibus quoque opus. Quis? fallor? an tu ipse huc vocare, vt sis quod Pinellus fuit? Voueo, voueo, & saluere te iubeo, Iuuentutis spes. Quo loco fortassis non ingratum erit, si Peireskij responsionem attexuero. Sic igitur ille rescripsit, *Peruellis animum meum dolore, dum mihi incomparabilis viri morte vulnus inflictum refricas. Meritò tu quidem funebreis, ac luctuosas voces ingeminas, meritò vicem nostram deploras, meritò omneis ad lugendum inuitans exclamas, Quis nobis dolorem demet, Musis squalorem? Sed in fine risum excitas dum, quasi vaticinari velles, subiungis me, quod Pinellus fuit futurum; idque, tanquam fieri posset, seriò voues. Quod perinde est, ac si ingenti succisa pinu voueres, vt humilis aliqua myrica robur illius, ac proceritatem æquaret. Verùm amor erga me tuus hoc tibi, quiduis aliud meditanti, votum extorsit, cuius, vt reor, nunquam te damnatum iri, aut reum fore sperasti. Quod si ego tibi idipsum vouens, Vatis illud accinam*, Tu nunc eris alter ab illo, *qui te penitùs nôrunt, sat scio, me Vatem affirmabunt haud vanum; tua namque hoc opus opis non mea.* Argutè sanè, & eleganter; tametsi id dissimulauit, quod verissimè à Puteano dictũ, ad subeundum id muneris, *opibus quoque opus* esse.

Fuere & aliæ perelegantes vtrimque literæ conscriptæ, extátque speciatim vna edita in secundis Fetculis, seu centuria Epistolarum Puteani secunda, qua sub initium sequentis anni, qui fuit supra millesimum, sexcentesimúmque secundus, ille gratiosè conquestus
1602. est se Deorum genus ominatum. Fuere, inquam, aliæ literæ conscriptæ: sed ad rem facienteis excerpsi, ex quibus abundè intelligitur quàm appositè Ianus Gruterus in Præfatione magni illius Inscriptionum voluminis ita coniunctim nominârit, commendaueritque Erycium Puteanum, & Nicolaum Fabricium, vt Iouenes esse præ cæteris dixerit,

——— Sacros qui sollicitare fluores
Aonidum, totámque solẽt haurire Aganippen.

Versabatur porrò sub prælo ingens illud opus, cùm Pinellus concessit fatis: Peireskius autem suppeditauit, quæ in illud insererentur, non modò ex iis, quæ inter Pinelliana Cimelia, sed etiam ex iis, quæ Romæ, quæ Venetiis, quæ aliis in locis obseruârat, descripserátque, vt docet illud toties subiectum inscriptionibus, *Ex Nicolai Fabricij schedis.*

Venio iam ad Marcum Velserum, cuius interuentu Gruterus schedas illas obtinuit. Ille Pinello propè par, & singularis amicus, florebat Augustæ Vindelicorum Duûmvir. Me tacente, scripta illius, omnésque viri eruditi, opem ipsius munificam, paratissimámque experti, quantus Vir fuerit, satis loquuntur. Velserus ergo, literis ad Peireskium datis, testatus est tanti se facere ipsum, eiúsque amicitiam, vt nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin-etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli hæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem coniiciens, diligere cœpit, tanquam filium, & literarum frequentiâ, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. Hoc vno ipsi durus fuit, quòd sui effigiem constantissimè denegauit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegauerat instituto. Et Peireskius tamen, vt alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procurauit, conducto artifice, qui ipsius vultum è clandestino loco spectaret. Sic obtinuit quod illi Occo sperare nefas prædixerat, cum id abs Velsero tulisset responsum, *Cato maior posteros volebat quærere, cur sibi statua nulla posita: mihi contrà, quantum video, cauendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, qua ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepserim.* Prætereo autem quàm præclarè noster illud exceperit: quippe ad Occonem rescribens, *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minùs argutè, quàm sapienter, se malle, vt posteri quærerent quare sibi non esset, quàm quare esset posita statua: nunquam tamen, quod legerim, si pingi, aut fingi renuit; cuius rei testes esse possunt icones eius non paucæ, quæ in hodiernum diem circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet, & ne abnuat, precor preceris, ores ipsum, atque exores iterum oro.*

Subnectendus Velsero est Iosephus Iustus Scaliger, vir ille maior, ac celebrior, quàm vt encomio nostro indigeat. Subnectendus, inquam, vt constet quàm spontè, quamque alacri mente Peireskius se ipsi, aliisque eruditis deuouerit. Nam ille quidem summoperè sibi ipsi est gratulatus, quòd in Pinelli defuncti locum talis amicus successisset; at occasionem vt accipias, ea fuit huiuscemodi. Scripserat Scaliger ad Pinellum, rogans, vt sibi procuraret Hebraïcos aliquot libros, itémque nummos aliquos Scaligerorum Principum; ac simul miserat tam Patris, quàm sui ipsius autographa quædam, & vtriusque etiam icones, prout ille petierat. Scripserat vnà Carolus Clusius, miserátque exemplum suæ rariorum plantarum Historiæ, & iconem desideratam Matthiæ Lobellij: ne quidpiam dicam de destinatis à Scaligero literis ad Carolum Leberoneum Valentinum Episcopum Patauij tum commorantem Peruenêre ista Patauium, cùm non modò iam Pinellus obiisset, sed discessisset etiam ex vrbe Cæsar Dux Acheruntij, qui fuit Pinello ex fratre nepos. Quia verò is Gualdo mandârat, vt si quid datum foret ad Patruum, id exciperet, & Neapolin ad se mitteret; idcircò Gualdus omnia excepit, ac priusquàm transmitteret, cum Peireskio communicauit. Itaque Peireskius, calamo arrepto, rescripsit ad Scaligerum: nuntiauit non modò Pinelli, sed etiam Episcopi mortem; securum fecit de donariis à memorato Cæsare grato animo accipiendis: recepit in se quam Pinello commiserat curam librorum Hebraïcorum, ac nummismatum, pollicitus est se aliqua saltem, quæ haberet iam, occasione prima missurum, obtulit & nonnulla alia ad illustrationem Scaligeræ gentis, quam cùm veneraretur, adiecit se non

commisisse, vt icones illæ abirent, quin exempla sibi earum obtineret. Scripsit pari modo ad Clusium, ac dici non potest, quantum illi se tam generosæ indoli, ac singulari humanitati deuinctos prædicauerint. Huc spectat illa Scaligeri ad Velserum Epistola, quæ est in tertium librum inserta, & in qua, *Numismata* inquit, *gemmas Scaligeræ cum literis Fabricij nostri, & tuas accepi; quo nomine gratias tibi ago. Nondum Hebraicos accepi libros, illo ad me ex Italiâ misit; quia inter merce cimonia Raphelengiana sunt, quæ nondum huc perlata sunt. Propediem, quum accepero, & illi, vt gratias agam, scribam, & à me quoque alias exspecta.* Scripta est autem Epistola IV. Idus Maij.

An subinde commemorabo aliquos ex iis, quibus alacrem operam nauauit? Imprimis certè, si quid fuerat è Pinello prius tentatum in studiosorum gratiam, id contentione maxima perficere adnixus fuit. Sic nullum lapidem non mouit, vt quam ille spem fecerat Prospero Alpino percelebri Medico recuperandi de tertia Methodicorum Secta tractatus, opere ipso posset explere. Deinde, cùm dicendi sint, quos Pinelli exemplo iuuit, vnus instar omnium esse posset memoratus Pignorius, dum Isiacam mensam exponens (Tabulam nempe illam æneam Hieroglyphicis Ægyptiis insignem, quæ ex Petri Bembi Cardinalis reliquiis eo tempore in Ducis Mantuæ Bibliotheca asseruabatur) gratias quidem egit imprimis Velsero, sed subiecit tamen, *Nicolao dein Fabricio Chalasij Domino, natalium splendore & recondita eruditione illustri adolescenti, qui non modo insignes antiquitatis reliquias, quibus instructissimus est, in meum, & studiosorum vsum munificè contulit; sed etiam aliorum Musæ, vt paterent, sedulo curauit. Eius diligentiâ factum est, vt non modo Venetiis Friderici Contareni Diui Marci Procuratoris, & Ioannis Mocenici illustrissimorum virorum præclarissima nummorum, & gemmarum κειμήλια mihi in promptu essent; sed & Romæ ornatissimi viri Lalij Paschalini κέρας ἀμαλθείας (cur enim hoc nomine non appellem bona copia diuitem thesaurum?) de quo nobis numismata, gemmæ, sigilla, rara omnia insigni humanitate suppeditata sunt. Eidem Fabricio acceptum ferri debet omne id, quod è Natalitij Benedicti pretiosis loculis euulgamus, è quibus auctario nostro cum robore, & spiritus accessit. Ea enim omnia, quæ ad illustrandam Epiphanij, Irenæi, & aliorum Patrum historiam Sectarios antiquos exagitantem attulimus, inde profecta sunt.* Hæc fusiusculè refero; quoniam ex iis, quæ iam antè attigi, pluscula confirmant.

Addo verò circa Pignorium, cùm is librum de Patauinis originibus scriberet, obtinuisse illi Peireskium à Ioanne Vincentio à Porta, quod ipse posteà memorauit, & Philippus etiam Tomasinus in Tito Liuio retulit, circa Parentis historiæ brachium. Nimirùm ciues Patauini ex asseruatis apud se Titi Liuij ossibus alterum brachium exemerant, concesserantque inclyto illi studiorum fautori Alphonso Arragonum Regi; cùm illud instantissimè per Antonium Panormitam Legatum suum exorâsset, ab anno vsque salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo. Cùm ignoraretur verò ecquid de brachio actum foret, occasionem cepit Peireskius mittendi complura ad Portæum munuscula, quasi compensans ectypum marmoris cuiuspiam, in quo erat expressus ritus mittendi milites sub iugum; ac simul efflagitauit vt rescriberet, quid pro sua sagacitate de brachio compertum haberet. Rescripsit autem ille consequenter, neque Alphonsum morte præuentum, neque etiam Panormitam condere potuisse pro votis id brachium: successorem verò istius à secreôs regni, conclusisse sub marmore, collocasséque extra Oratorium, cum inscriptione huiusmodi, T. LIVI HISTORICI BRACHIVM, QVOD OLIM ANTONIVS PANORMITA A PATAVINIS IMPETRAVERAT, IO. IOVIANVS PONTANVS MVLTOS POST ANNOS CONDIDIT: cæterum à multis iam annis id marmor non fuisse conspectum, ob sacellum à nescio quibus confratribus superextructum.

Vt fuit porrò Peireskius erga Pignorium munificus: sic fuit etiam erga Vlyssem Aldrouandum percelebrem illum de Animalibus scriptorem, qui multa ab eo numismata habuit, maximéque Asiatica, illustrandis iis, quæ circa animalium symbola iam ediderat, ac tum de nouo apparabat. Atque is quidem Bononiâ scribens animo reuerà grato pollicitus est se commendaturum per quē profecisset: sed in cæcitatem breui incidens, id, quod destinârat, perficere potis non fuit. Idem fuerat pollicitus Ioannes Baptista Villalpandus, de illius nomine, patria, conditione sollicitus, vt testari posset à quo accepisset & siclos, & pleraque alia, amplificando tractatui de nummis Hebraicis, post editos iam magnos illos in Ezechielem commentarios. De Sirmondo heic memorandum, quòd cùm accipere à Peireskio Roma discedente noluisset, nisi ex iis numismatis, quæ geminata illi adessent, postulauisse ipsum tamen, obtinuisséque ab eo, postquam Patauium rediit, plusquàm ducentos ectypos, vel ex Græcanicis dumtaxat. Eius scilicet generis coëgerat iam supra mille, quæ forent penitus intacta rei nummariæ auctoribus: & cùm haberet cusa tam antè, quàm post Romanum imperium in ciuitatibus quibusque Græciæ, Asiæque præcipuis, ex quibus contexuerat seriem Seleucidarum Principum, ab Alexandro ad Romanos vsque: eamobrem Sirmondus hanc seriem desiderauit cognoscere, vt illius instar seriem Principum Ægyptiorum texere posset. Sed faciendus his modus est.

Iam porrò penè triennium in Italia exegerat, cùm apparare reditum cœpit. Ac habuerat quidem in votis Venetiis tendere Augustam, tum vt Velserum, Occonémque in ea vrbe inuiseret: tum vt exinde commissus Danubio circumstantia Germaniæ, Hungariæque loca lustrâret, & Constantinopolim tandem per Euxinum Pontum, Bosphorúmque

Thracium perueniret, peragraturus deinceps quicquid liceret ex Græcia: verùm Fonuiuius planè abnuit, vel quia censeret Patrem, Patruúmque id cõsilium auersatuᴛos, ob digressionem prolixam oimis, periculisque plenissimam; vel etiam quia ipse Parisios repetitò accerseretur. Peireskius ergo nihil planè ausus ipso repugnante moliri, res suas ita composuit, vt imprimis omneis Italiæ amicos, quibus vale coràm dicere non potuit, literis salutauerit, oblatóque obsequio, & plerumque etiam adiunctis munusculis deuinxerit. Sic exteros quoque, ac præ aliis Scaligerum, cui ad superiùs memorata adiecit nummos ab amicis Veronensibus recens habitos, nonnullaque alia spectantia ad Scaligeranam familiam. Coëgit deinde quicquid potuit seu librorum, seu cimeliorum, seu aliarum rerum exquisitarum nancisci: ratus sibi in Patria parem copiam non occursuram. Discessurus coniecit omnia cum farciculis in aliquot capsas, quas direxit Genuam, conuehendas inde Massiliam: ac reseruauit solùm rariora, & pretiosiora aliqua, quæ vnà translata eandem secum experirentur fortunam. Videlicet, cùm sibi satis lustratum putaret ex Liguria, peragrare Galliam Cisalpinam voluit, emergereque Lugdunum, vt prouidere illeic posset quemadmodùm literas ab amicis acciperet, & vicissim ad illos daret. Postremùm relicto ingenti sui desiderio Patauij præsertim, ac Venetiis (ne quidpiam dicam de Augusta, vbi Velserus concepta spe complectendi illum frustratus, quasi dimidium animæ subduceretur, ingemuit) itineri sese commisit.

Diuertit autem primùm Vicentiam, salutaturus illeic amicos, ac inuisurus eum montem, cuius, vt dictum est iam antè, Ichnographiam, quæ fierat. Considerauit etiam Gustosæ illam venti dispensationem per canaleis, ac tubolos; accepitque, & in commentarios retulit historiam illius, qui nascentem è crypta ventum in loco satis dissito, domum vsque per meatum subterraneum ita deduxit, vt tandem velut secuerit, distribuerítque pro arbitrio. Accessit deinde Veronam, attenditque illeic præsertim ad Scaligerorum sepulchra, quorum, quia tum non licuit adumbrationem obtinere, impetrauit posteà interuentu Cæsaris Nichezolæ, & Marci Antonij Montani. Mantuæ cùm foret, iam multa vidit, atque annotauit in Ducis Cimeliarchio, vt cùm superioribus annis accepisset direptum fuisse, Germanis vrbem vastantibus, vix satis sese consolari per multos dies potuerit, tantam ducebat factam iacturam. Inter cætera spectauit curiosè Ægyptiam illam Tabulam, vt varios de ea scrupulos eximere Pignorio posset. Visâ Cremonâ voluit Brixiam, Bergamúmque diuertere, ac tum venire Mediolanum, vbi non modò Erycius Puteanus, & Septalij fratres, aliique amici; sed maximè etiam ille nunquam satis laudatus Archipræsul, Cardinalisque Fridericus Borromæus, Ambrosianæ Bibliothecæ iam tum crebrescentis fundator, suot illum humanissimè, ac per dies multos complexi. Digressus Ticino, Nouaria, Vercellis, peruenit Taurinum, ac superatis Alpibus, Geneuam; vbi per-volutis libris variis, spectatoque Lemmano lacu, Tononum vicum adiit, vt fieret oculatus testis admirandorum facinorum, quæ patrare per illud tempus Dæmoniaci perhibebantur. Traiecto lacu, perlustratáque circumvicina Heluetiæ, soluere vota placuit ad celebre fanum Sancti Claudij, ac præsertim pro Patrui cognominis incolumitate. Deflectere inde volebat Semurium, Dauidem illum quondam suum præceptorem salutaturus, ædeisque illas inuisurus, in quibus ante quinque annos Genebrardus obierat: sed rerum in Burgundia ob factionem Bironij Marescalli innouatarum, suspectarúmque statua deterruit. Deflexit ergo potiùs Lugdunum, vbi acceptâ pecuniâ, persoluit largè honorarium Ductori suo Parisios, vt iam dictum est, discessuro.

Deinceps, quamvis amore patriæ, parentúmque teneretur, callidè tamen consilium cepit non pergendi recto itinere domum, sed discedendi Monspelium; vbi Iulius Pacius à Beriga Iurisconsultus Vicetinus profitendi magna cum laude Iurisprudentiam ferebatur. Quia enim satis sibi ipsi circa Iuris studium nondum fecerat, & apud se tamen constituerat neque postulare, neque adipisci quam lauream vocant Doctoream, absque insigni quadam gloria, testationéque eruditionis; idcircò domum tendere noluit, ne inuitus adigeretur ad consequendum lauream, & vt posset priùs sub illustri Antecessore fieri instructior. Itaque concessit Monspelium sub Iulij mensis initium, seséque statim ipsi Pacio in contubernium cum fratre dedit. Subinde verò consilium indicauit Patri, ac Patruo, qui nihil tale suspicantes subueriti sunt, ne fortè in Italia non satis studiosè Iuri incubuisset. Præter eum secessum, argumento fuit, quòd tam ea capsis Genuâ acceptis, quàm ex transmissis residuis illis, selectioribúsque cimeliis, quibus Monspelium cùm peruenisset, sese exonerauerat, peruiderunt illum debuisse tantum temporis in iis colligendis, cognoscendísque impendere, vt nihil, aut parum omninò, quod impenderetur Iuri, superfuisset.

Id autem vbi ille resciuit, quadam veluti Apologia suspicionem est amolitus. Nimirùm, se nihil detraxisse horis Iuris studio debitis; sed tantùm quas alij aut ludicris rebus, aut compotationibus, aut Venereis illecebris vulgò dederent, succidisse, contrivisséque in comparanda antiquitatis notitia. Quam viderent de ea congeriem, argumento saltem esse pecuniam sibi creditam non fuisse in nequitiam, perditósve vsus absumptam. Cæterùm & se agnouisse non esse studium antiquitatis Iurisprudentiæ inutile, cùm alia ratione nõ possent pleraque loca seu Digestorum, seu Codicis intelligi; & posse ipsos id experiri, cùm quod, exempli gratiâ, lateret iam Interpretes circa Viriolas ex smaragdis Vlpiano, ac Paulo sæpiùs memoratas, intelligere ex iis posset, quas eruisset Romæ

ex

ex quibusdam ruderibus, quásque ad illos mitteret rem iam à plerisque sæculis inuisam. Exstare etiam in sarcinis plureis reliquias ex eo Ære, quod antiqui graue dixerunt (cùm id nimirum penderent) intérque parteis Assis varias reperiri Quadrantem, qui altera facie Suem præferat, ex quo, & ex Oue, ac Tauro pariter signatis, dicta primùm fuit Pecunia, tanquam à pecudibus. Sic & repertum iri alia propemodum innumera, de quibus coràm disserere, sine voluptate vtriusque non posset. Denique tam sese, quàm fratrem non diuertisse ad Pacium, quòd se Iuris ignorantiores suis coætaneis crederent; sed quòd eximium aliquid supra ipsos sapere vellent.

Placuit mitè parentibus instituta defensio, ac patrum præsertim, qui tanto ardore videndi ipsius inarsit, vt, vix tertio mense exacto, accersitum voluerit. Accessit ergo; sicque Lareis reuisit primùm mense Nouẽbri, sed adductum tamen secum Pacio, vt vel reducendi ipsius prætextu detineri domi non posset. Relictus verò germanus fuit, quod è morbo tum conualescens sese dare itineri absque periculo nõ posset. Heic non memorabo qua exsultatione exceptus Peireskius domi fuerit, neque quo cultu habitus Pacius. Referam dumtaxat magnum illum virum Guillelmum Varium, qui tum erat princeps Aquensis Senatus, quique fuit postmodùm suffectus, vt suo infra loco dicetur, in vicem Cancellarij, mirari satis non potuisse indolem adeò egregiam, rarámque adeò eruditionem tanta cum modestia coniunctam; neque vnquam satis satiari interrogando, excipiendóque quæ ille scitè, perspicuè, suauitérque commemorabat.

Paucis pòst diebus Monspelium vnà cum Pacio rediturus, deflectẽdum è via censuit, vt demonstrare illi posset scaturiginem Vallisclausæ, non aquarum exundantium copia magis, quàm Petrarchæ, & Lauræ amoribus concelebratam: itémque Arcum illum triumphalem, qui Arausione conspicuus, C. Marij credebatur, cùm ipse Fabij Maximi potiùs esse opinaretur; tum ciuitatem Auenionensem; & fornicatum triplici serie VVardonis, seu Guardonis pontem; ac Nemausentia quoque nonnulla, quæ ille non auerterat, tametsi illeic biennio moratus.

1603. Quam-primùm autem rediit, tanta se cum alacritate ad studium Iuris composuit, vt horas decem solidas diebus singulis in eo collocaret. Neque verò id solùm tempus consecratũ est studiis; sed dietim etiã quasdam horas, ac potissimum ante somnũ impendere solitus fuit literis Humanioribus, studióque rerum antiquarum. Nõ id abnuebat penitus Pacius, qui mirè etiam afficiebatur, quoties illum de rebus variis, ad antiquas præsertim leges pertinentibus, dicẽtem audiret. Quin non modò etiam est passus, sed penè, dicam auctor fuit, vt Narbone inuiseret quæ exstant illeic vetustatis non ignobilia monumenta; ac speciatim votum, factámque Augusto Aræ dedicationem, cuius ante annos triginta effossæ, & Burdigalæ, cum illustratione Eliæ Vineti, excusæ exemplum obtinuerat. Scilicet nondum allatum erat Inscriptionum Gruteri opus, in quo posteà obseruauit Tribunitiam Augusti potestatem, quæ apud Tacitum legitur trigesima septima, fuisse ex hac ipsissima inscriptione trigesimam octauam.

Ad hæc, quia Pacius perlubenter edisserebat de rebus ad Physicen spectantibus, nullam non occasionem captabat rogitandi illum de causis naturæ abstrusioribus, & maximè quidem per horas relaxando animo datas. Sic cùm aliquãdo noctu incidisset in crustas, squammasque piscium lucidas, collegit, intulitque clàm in Pacij Musæum; ac posteà cum illo ingressus, quam præferebat cãdelam consultò exstinxit, vt illo primùm attonito, ac deinde lucem mirante, sciscitaretur ipsius causam. Ac recurrit quidem Pacius ad calorẽ ex putredine excitatum; sed rogauit Peireskius, cur non sentiretur ergo calor neque in iis squammis, neque in quibusdam lignis putrescentibus; cur horrea præ putredine incalescentia, calx item madefacta, & alia tantoperè calida non emitterẽt lucem? cur si ob calorem cicindelæ lucent, non lucerent etiam animalia cætera tantoperè iis calidiora? Ad quæ Pacius, posse calorẽ, quem in Scholis dicunt virtualem, sufficere, & aliunde exigi certam dispositionem materiæ, quæ reperitur in rebus minùs ad sensum calidis, nõ reperta in aliis calidioribus sensu deprehensis. Prætereo porrò, cùm hæc, & alia nõ fecissent satis Peireskio, nihil deinceps visum fuisse probabilius, quàm lucem omnem flãmulam esse, sed rarissimam, tenuissimamve: argumentóque esse lucem Solis, quæ dum cogitur, densatúrque, ardet; ad eum modum, quo vapor nihil aliud, quàm aqua rarefacta, tenuataque est, quæ rursus coacta, densataque, humor apparet. Cùm lux autem Solis directa, seu primaria sit adhuc satis densa, vt calorem sui sensibilem faciat; repercussam tamen, secundariãve adeò tenuem euadere, vt eius calorem sensus non percipiat. Quare & nihil mirum videri, si lucula illa squammarum, similiúmque rerum non sentiatur calida; cùm sit longè tenuior illa Solari secundaria, intra quam planè euanescit. Quòd res autem calidiores non perinde luceant, causam dici posse, quòd calor vehementior teteriores excitet vapores, seu fuligines, quàm vt connatam luculam patiantur puram emergere, atque idcircò apparere.

Rursus, cùm foret valde curiosus rei Anatomicæ, ac herbariæ; ea propter quoties licitum erat, diuertebat in Regios hortos, à quatuor iam annis instructos, ad Richerium Bellevallium vtriusque demonstratorem, cui nũquam non fuit Peireskij & desideratissima, & iucundissima cõsuetudo. Diuertebat etiã frequens ad Franciscum Ranchinum, qui ad peritiam Physices, Medicésque eximiã, pulchrè adiungebat notitiam, cultúmque rerum antiquarum. De Ioanne Dortomanno quid dicã; cuius semper solitus fuit & exquisitam doctrinam, & insignem erga se beneuolentiam commendare? Hoc certè Medico est vsus, cùm febricula laborauit, cúmque vexatus est grauiùs, quàm eò vsque fuisset expertus, dolore hæmorrhoïdum, & nõnulla etiã vrinæ emittendæ

tendæ difficultate. An attexam verò quod retulit ſæpiùs, cùm Dottomannus aliquando ægrotantem inuiſeret, togaretúrque, cur ea vice ſeriùs ſolito aduentaret, reſpondiſſe ipsũ ſe accedere ex conſultatione memorabili pro muliere Belliquadrẽſi, quæ tum geſtaret vtero menſem iam vigeſimum tertium. Ea nẽpe iteratò nupta, cùm ex priore coniugio partus aliquot nonimeſtreis edidiſſet, ex poſteriore tamen ediderat treis, vnum menſium vndecim, alterum quatuordecim, tertiũ verò octodecim: & quoniam ex periculis antecedentiũ puerperiorum conijciebat ſibi ex quarto impẽdẽte grauiſſimum, Medicos ideò conſuleret, ſi qua ratione incolumis euadere ex illo poſſet. Et memini quidem obieciſſe me, videret, ne eſſet eadem fœmina, quam non ita pridẽ Antonius Saporta, aliíque Medici propter ſimile neſcio quid non omninò ſanam mente pronunciaſſent. Verùm perſtitit fuiſſe aliam, adiiciens ipſam non longè pòſt peperiſſe infantem cum capillitio, ac dentibus, obtinuiſſéque à coniuge, ne vlteriùs contingeretur.

Vtcumque porrò hac de re ſit, (quam venditare pro vera nolim) occaſione partim morborum, partim vehemẽtioris ſtudij, effectum eſt, vt literas ad amicos ſcriberet raras. Inde euenit, vt cùm ſemel totos quatuor menſeis à ſcribendo abſtinuiſſet, & periiſſent etiam deſtinatæ quædam in Italiam epiſtolæ, ideò rumor de eius morte Romæ, ac Patauij percrebuerit, & Pignorius etiam ad Patrem conſolatoriam ſcripſerit; Gualdus verò, falſitate rumoris comperta, illum quaſi rediuiuum ſalutauerit, crudelem blandè appellitãs, quod ſuâ in ſcribendo negligentiâ, amicos tam bonos, tamque conſtanteis enecaret. Videlicet non admittebant quod expectandas à ſe raras literas præmonüerat, donec ſtudium Iuris foret abſolutum. Quare compulſus denique fuit, vt ſæpiuſculè ſcriberet; neq; ad ipſos Italos modò, ſed ad ipſus quoque Velſerũ, Scaligerum, Cluſium. Quia porrò ambages nimis erant magnæ; cùm oporteret literas Auguſtâ, atque Francofurto tranſdere in Hollandiam; ideò Scaliger auctor fuit, vt literæ mutuò deſtinarentur Pariſios, ad Præſidẽ illum eximium Iacobum Auguſtum Thuanum, cuius nomen diffuſius eſt, quàm vt elogio vllo poſſit comprehendi. Etenim, quòd Scaliger illum & ſui amantiſſimũ, & pro ſingulari in bonos, eruditóſque omneis affectu ad omne genus officij paratiſſimum cõperiiſſet; idcircò eã ipſi curam non dubitauit committere, vt commendatas ab vtroq; literas ex æquo curaret. Quare hac primùm occaſione, & ex hoc vſque tempore cœpit quæ magna, excultáque deinceps fuit, inter Peireskium, & Thuanum neceſſitudo.

Ad Patrem verò, ac Patruũ, vti par fuit, ſcripſit frequentiùs: ſed maximè vt obtineret, ne ante finem eius anni, qui fuit huius ſæculi tertius, Aquas-Sextias euocaretur. Et quia nôrat ciueis Aquenſeis ea tẽpeſtate procurare, vt non modò Regium Collegiũ pro Humanioribus literis, ac Philoſophiæ ſtudio haberent; ſed vt priſcam etiam Vniuerſitatem, Regiis Profeſſoribus illuſtratam facerent; eapropter ſcribens ad Parentes miro contendit ſtudio, vt Profeſſori primario Iuris ampla forent ſtipendia, quo Pacius illuc acceſſeretur. Siquidẽ perſpectum habebat tàm Palatinum Comitẽ, quàm Academiæ Curatores euocare illum ingenti pollicitatione Heidelbergam, vbi iam per complureis annos ſui ſpecimen dederat; ipſe verò & expetebat poſſe Aquenſẽ Academiã tanto ornamẽto gloriari, & ægrè ferebat excidere ſpe, quã ſatis firmã conceperat efficiẽdi demũ ex illo virũ Catholico-Romanũ.

Cæterùm, cùm non poſſet ampliùs Patrui votis obſiſtere, quippe qui reſignata illi dignitate Senatoria, etiam ab anni initio Regiũ diploma quæſierat; acceſſit tandẽ Aquas-Sextias, vt neceſſarium illi habendæ Doctoreum gradum conſequeretur. Non acceſſit autem niſi priùs optimè exercitatus, ac niſi obtenta in finem anni dilatione, tum vt Pacium per ferias Natalitias deduceret, tum vt intereà ſe ad varias actiones obeundas meliùs compararet. Etenim, quia moris tum erat in Aquenſi Academia, vt nemo priùs ad lauream Doctoratus admitteretur, quàm, præter alia tentamenta, triduanas theſeis defendiſſet; idcirco theſeis miſcellaneas ex vtroque Iure deſumptas, maturè & ſeligere, & mandare typis oportuit. Et aliunde, quoniam à Patruo acceperat vno die Doctoratus inſignia, conſtituerat ipſe in fratrem inſequenti die conferre; eapropter habere ſibi tempus voluit, ad congerendum vnde poſſet inſigniorum originem, vetuſtatémque explicare.

Acceſſit ergo tandẽ cum Pacio ſub Brumã Aquas-Sextias; tametſi gradum adeptus non eſt, niſi die Ianuarij inſequentis anni decima octaua. Tædium fortaſſis parerem, ſi vel per capita attingerem ea, quæ magna cum eruditionis teſtatione ediſſeruit ſingulis illis actionibus, quibus eſt Lauream conſequutus. Satis eſto ſubiicere, geſſiſſe ſe illum eo cum vigore animi, vt non totam modò coronam in admirationem rapuerit; ſed ipſi etiam Pacio viſus fuerit ſeipſum longè ſuperare. Biduo pòſt, cùm ornamenta Doctorea in Fratrem conferret, dici non poteſt qua ſuauitate auditores perfuderit. Scilicet ex ſtatua quadam Metrodori cum galero ſuo, ſeu Arcadico pileo, & infulis, cúmque pallio Philoſophico & annulo in ſiniſtra manu: itemque ex ſtatuis quibuſdam Hippocratis cum ſimili pallio, epomidéque adiuncta: ex inſcriptione quadam Eubuli Marathonij, ac infulata ſtatua nõ ad ceruices, ſed circum caput: ex conſimilibus Platonis, Theophraſti, Phauorini, aliorum: ex cimeliis Gotthicis, in quibus mitræ pileis non admodùm abſimiles; ex innumeris aliis (vt breue faciam) monumentis, oſtendit quemadmodum vſus eiuſmodi ornamentorum ab vſque Græcis ad Latinos, & ad nos vſque tranſierit; quemadmodúmque ex Philoſophia, atque veteri Sacerdotio, gradum fecerit in doctrinam, Profeſſionémque multiplicem recentiorum Academiarum; idque citatis paſſim Conciliis, Patribus, Poëtis, Hiſtoricis, Philoſophis, Oratoribus, quibus plenam faceret fidem. 1604.

DE

DE VITA PEIRESKII,

LIBER SECVNDVS.

1604. IX iam deſierat celebritas, cùm memoratum antè diploma, ne, anno maius, antiquaretur, Senatui exhibendum fuit. Id ergo exhibitum quidem, & in acta referri iuſſum: verùm obtinuit Peireskius, ne proptereà ſtatim admitteretur, conſcriberetúrque reipsâ in Senatorum numerum; tum quia videri noluit ex eo numero Patruũ amantiſſimum exegiſſe; tum quia timuit, ne ſi ſemel aſtringeretur officio, ſibi & libertas ſtudiorum, & occaſio peregrinandi maturè nimis præriperetur. Hinc quoniam ad amicos ſcribens, & occupationes doctoreas in excuſationem diuturni ſilentij prætexens, inſinuauit ſimul ſe ad Senatoriam dignitatem adigi non ſponte: reſponſa tulit varia, congratulantibus pleriſque, quòd iam inter Senatores cooptatum arbitrarentur. Ex iſtis fuit Scaliger, qui & dignitatem nouam commendauit, & congratulatus ob lauream, ſubiunxit ſe aliàs adfuiſſe Aquis-Sextiis, teſtem ſeueri examinis, quo Academia vteretur. Fuit etiam Velſerus, qui non modò eſt ob dignitatem congratulatus, ſed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhibuit; ac inter cætera, *Non eſſe animo ipſi deſpondendum: munus Senatorium tametſi ſpinoſum, id tamen prima fronte duntaxat; principium ſolùm moleſtum eſſe, lenire tempus cætera: nihil ſupra vireis exactum iri; fore Numen propitium; deberi patriæ operam*, & quædam alia in eundem ſenſum. Sic adhortatus etiam eſt Pacius, ſtatim ac rediit Monſpelium, epiſtolâ nuncupatoriâ, qua Imperialium Inſtitutionum Analyſin ipſi dicauit; quanquam, quòd noſſet illum nondum inter Senatores relatum, dicauit, ac inſcripſit ſolùm, tanquam *in ſupremo Prouinciæ Senatu Conſiliario Regio deſignato.*

Non pigebit porrò hûc tranſcribere ipſiſſima nuncupationis, & adhortationis verba. Sic ergo illum affatus eſt, *Ad te verò, mi Fabrici, meas lucubrationes mitto. Cùm enim tu antiquis moribus præditus, à noſtro conuictu, vnà cum ſuauiſſimo fratre tuo in patriam rediens, vetuſto more, præclara xenia, vel potiùs munera obtuleris, quibus veſtram, veſtrorúmque Patrui, & Patris virorum ampliſſimorum, & regiorum in ſupremis Senatibus Conſiliariorum erga me, meóſque beneuolentiam teſtatam reliquiſtis: me quoque oportuit, ne ab antiqua, & laudatiſſima conſuetudine diſcederem, aliquid inuicem rependere, quod grati animi teſtimonium eſſet. Quid autem à me proficiſci potuit, quod tibi gratius eſſet, quàm aliquid ex his ſtudiis depromptum, quibus nobiliſſima tua familia maximè floret? Nam pecuniâ neque tu eges, neque ego abundo: hæc verò ſtudia amas, & colis; ac te ex noſtris prælectionibus, atque exercitiis profeciſſe lubens fateri ſoles. Eximia verò laudis, quam tuo merito in doctoreo gradu aſſumendo es conſequutus, participem me quoque eſſe vis, quaſi noſtris monitis, & præceptis adiutus, ad illud eruditionis culmen, quò multi fruſtrà aſpirant, aſcenderis. De quo tuo, optimique fratris tui nouo honore vobis ex animo gratulor; & vt iam Senatorios animos accipiatis, iam in Rempublicam, quæ veſtram operam requirit, omneis veſtras cogitationes conuertatis, publicúmque bonum perpetuum veſtrorum conſiliorum obiectum ſtatuatis, etiam atque etiam hortor. Hac enim re nulla vobis dignior, nulla parentibus veſtris (Patruum alterum veſtrum parentem agnoſcitis) gratior, aut iucundior eſſe; nulla vos illuſtriores reddere poteſt.* Hactenus Pacius.

Peireskius verò animum quidem allegendi ſe aliquando Senatoribus non abiecit: non intermiſit etiam prorsùs ſuſceptum Iuris ſtudium: verùm dilatione obtenta, & liberioribus iam ſtudiis, ad colendum ſuauiores Muſas, ad promouendum bonas arteis, ad adiuuandum, quantùm potuit, Viros bene de literis merenteis animum applicuit. Ac primùm quidem variè ſollicitatus de coniugio, cœlibem vitam prætulit; ratus non poſſe ſe vxoris, ſuccreſcentiſque familiæ ſollicitudinem gerere, & expeditum ſe erga ſtudia, viróſque ſtudioſos tueri. Hinc cùm Pater, ipſo inconſulto, conueniſſet propè de nuptiis cum viri illuſtris Ioannis Ceppedæi primi Rationum Præſidis vnica filia contrahendis, veniam ardenter petiit non diſcedendi ab inſtituto. Quippe ſe Palladi, ac Muſis nomen, fidémque ita dediſſe, vt ſacrilegium duceret de aliis nuptiis cogitare. Et Pinelli quidem exemplum, alta licet mente repoſtum, noluit Patri proponere; ſed propoſuit tamen exemplum Varij, quod præſens ac illuſtre erat; adiecitque ſibi præ aliis domeſticum eſſe coram oculis, quod ſe non poſſe, niſi cum laude imitari arbitraretur. Itaque imitatus Patruum ducere vxorem germano conceſſit; illéque proptereà ſequente æſtate memoratam ſuprà Marchiſam à Tullia duxit

coniugem,

coniugem, ex eáque tertio anno pòst filium suscepit, quem Claudius Patruus, superstes adhuc, cognominem fecit.

Deinde, non admodùm longè à Doctoreo gradu suscepto, perlustrare placuit maritimam oram, tum vt omnia antiquitatis monumenta pervestigaret, tum vt rariores quasdam plantas per eam regionem deligeret in Belgeoserianum hortum transferēdas. Quòd duxerit autem initium à Forojuliensibus antiquitatis reliquiis, circa quas sibi prima vice (discedendo nempe in Italiā) abundè factum non putabat, fuit occasio deducendi Draguinianum vsque nobileis consanguineos, qui ad Doctoratus accesserant pompam. Visere autem imprimis voluit opus Romano nomine dignum, intercisam scilicet Rupem, seu excavatum amplum canalem in decliui quadam montis facie, quà Cyanei fluuij scaturigo altera forum Iulium, à quinto vsque Prouinciali lapide, per anfractus vallium, siluarúmque fuit perducenda. Quàm multa verò toto progressu obseruârit, collegeritque, enumerare prolixum foret: adnoto solùm ipsum exinde cepisse ansam conscribendi, mittendíque varia ad amicos varios.

Cætera inter plurimi fecit Consulare quoddam numisma, quod dicebat insolitum, & neque Goltzio, neque Vrsino, neque aliis memoratum, quódque destinauit ad Pignorium, vt cum Friderico Contareno communicaret. Plurimi etiam inscriptiones quasdam Flaminij, & Dudistij, de quibus supplendis (nam exesæ erant) cum Velsero præsertim egit. Plurimi quædam alia selecta, quæ misit ad Scaligerum, & ex rebus aliis conchas nescio quas, quarum occasione scripsit ad Peoam Medicum de Concha aoatifera mituli instar conformata. Sed vt de Plantis speciatim dicam, comitem adhibuit Botanicum quendam plantarum quovis tempore internoscendarum peritum, eaproptérque non solùm plantas in suum hortum destinauit, sed plerarumque etiam radices transmisit ad Clusium, ac inter cæteras Tragacanthæ, Aristolochiæ, Asphodeli, Arbuti vtriusque. Significauit autem simul desiderium, quo vellet Clusium aliquantisper Belgenserij detinere, ostensurus illi Styracem, seu arbustum foliis cotonæo malo, floribus arantiæ non absimilem, & liquoris fragrantiâ nequaquam Syrio posthabendum. Is enim ad vnum milliare iuxta oppidum ita nascitur, vt aliàs frustrà requiratur. Ostensurus etiam Lentiscum, quæ non minùs Mastichen sudet, quàm quæ in Chio Insula nasci specialis dicitur. Ostensurus & alia quædam vix aliàs vsquam obseruabilia.

Cùm rediisset, agere cœpit de instituendo Eremitarum Camaldulensium cœnobio in egregia illa solitudine, subrupeáque Ecclesia, quæ Diuæ Mariæ de Angelis sacrâ, æquâ propè distantiâ est Massiliam inter, & Aquas-Sextias. Occasioni fuit, quòd Patauij degens eorum institutum valde probauisset, eruditusque inter ipsos Religiosus nomine Elias, Nouitij cuiusdam causâ, Aquis-Sextiis tum versaretur. Peireskius itaque illius conuersatione delectatus, ipsum per multos menseis detinuit, in solitudine sustentauit, ac sæpiùs per complureis dies commoratutus inuisit. Procurauit intereà vt ciuium tàm Aquensium, quàm Massiliensium decreto id cœnobium postularetur. Licentiam quoque instituendi à Mimetensi Domino, in cuius ditione est locus, obtinuit, ac circumvicinum dominium, seu fundum pretio acquisiuit. Saegit quàm enisè potuit per Patauinum Episcopum, & Cardinalem Pallavicinum, vt Congregationis eius Superiores non Eliam modò illeic loci relinquerent, sed religiosos etiam alios in amplissimam messem destinarent. Rogauit, vt aliquos saltem loco visendo committerent, pecuniámque intereà sumptibus faciendis necessariam misit. Et facta quidem plurima spes: sed postremò tamen irriti conatus. Sic votis etiam non respondit redintegratus pro Pacio labor. Siquidem cùm ineûte vere euicisset, vt Aquenses destinarent Pacio primariam Iuris cathedram, præstituto stipendio librarum Turonicarum bis mille, & quadringentarum; proficisci ipse Monspelium cum Assessore vrbis, voluit, vt si quidpiam difficultatis obsisteret, amoliretur. Et rediit tamen re infecta; prætexente quidem Pacio, quòd tria librarum millia, præter occurrentia emolomenta, expeteret; sed causâ reuerâ ab vxore datâ, quæ Catholicam vrbem exosa, Heidelbergensem præoptaret.

Incidit verò statim in morbum, è quo vix initio æstatis conualuit. Importuna præsertim fuit mira cutis teneritudo; nam quacumque corporis parte tantilla fieret vestium compressio, rubescens tumor cum vehementi prurigine cooriebatur. Casus hic ansam illi præbuit philosophandi de Maculis, quas ab vtero plerique sortiuntur. Quippe cogitatio illum subiit fieri similiter posse, vt quâ parte corporis grauidæ mulieres sese attrectauerint, dum expetitæ cuiuspiam rei imaginatione tentantur, in eadem Embryonis parte eiusmodi rei character suboriatur, exprimatúrque. Ita non semel retulit, ac non multis speciatim annis ante obitum, cùm vnà philosopharemur de quadam canis imagine intra vrinam hominis à rabido cane demorsi conspecta. Ac difficultas quidem erat, cur ille character non corpori matris, sed Embryonis inureretur: sed assensit tamen Embryonem vtero gestatum vnum corpus cum matre esse, eadémque specie alimenti, iisdémque spiritibus secundùm omneis sui parteis sic enutriri, vegetarique, vt semine ex omnibus partibus deciduo fuit primùm formatus. Quare & tenue corpusculum iisdem affici casibus, quibus ipsum corpus maternum; ac posse ipsi tantò faciliùs notam aliquam imprimi, dum spiritibus speciem conceptam devehentibus, eo matris contactu veluti defigitur, quantò ipsum est mollius, ac tenerius. Memini verò id confirmatum memorabili quodam facto, quod ipsi fando accepimus; Muliere nempe grauida in oppido huius Prouinciæ Cipperiis dicto,

ante

ante annos circiter sexaginta, pugione confossa, eductum fuisse ex ea Embryonem cum totidem notis liuescentibus. & ad easdem parteis conspicuis, in quibus mater fuerat percussa. Quòd autem, dum illæ fructuum species, cerasa, fraga, aliáque rubescunt, impressi quoque characteres viuidiore rubore sint, causam dici posse affectionem aëris secundùm eandem tempestatem similibus spiritibus concitandis idoneam, vt dum vitibus florescentibus vinum in doliis commouetur; sed non est quorsùm ea de re vberiùs quidpiam heic proferatur.

Repeto potiùs Peireskium balneorum vsu conualuisse (sanguine putà temperato, perspirabilíque facto corpore) ac magno fuisse leuamento, quòd iucundissimam intereà familiaritatem duplicem parauit. Altera fuit cum nobili Francisco Villanovano Flayosci Barone, & Marchionis Transij germano, qui linguæ Græcæ, omnigenæque historiæ callentissimus, quicquid penè erat in tota Prouincia monumentorum vetustatis perspectum ad vnguem habebat. Altera cum celebri viro Francisco Malherbio, qui deinceps habitus fuit Gallicæ linguæ arbiter, & Poeseos facilè princeps. Iuuisebat enim vterque; & cùm priorem quidem ipsi patria communis, ac studium earundem rerum conciliásset, posteriorem illi quæsiuit commendatio Varij, clarúmque in Prouincia nomen, ex quo tempore fuerat memorato magno Franciæ Priori à Secretis. Hinc proinde cœpit Peireskius Malherbij Poemata cognoscere, suspicere, apud exteros commendare. Siquidem cùm mense Septembri illa memorabilis Ostendæ obsidio exitum habuisset, pulchraque illa carmina *Area parua ducum*, &c. fuissent Gallicis versibus non modò à Vario, sed à Malherbio etiã expressa, misit illicò eùm ad alios, tum ad ipsum Scaligerum, quem Latinorum carminum arbitrabatur esse auctorem. Taceo autem vt Scaliger ad ipsum rescripserit auctorem esse Hugonem Grotium, adolescentem lectissimum, puellas verò ex Helicone, se vt senescentem, pridem auersatas; ex quo etiam se excusauit, quod versus ab eo pro Pinelio expetitos non mitteret.

Diuersatus per Autumnũ Belgenserij, spectauit rarum illum concursum trium superiorum Planetarũ, qui nonnisi anno quoque octiogentesimo contingit, & Magna seu Maxima potiùs, Coniunctio meritò vocatur. Et mirabile quidem fuit nasci in eo conuentu Stellam magnitudine Iouem æmulatam, quæ supra annum in eodem Serpentarij pede sic perseuerauerit, vt perseuerauerat alia in sidere Cassiopejæ ante annos triginta duos, & alia rursus ante triennium in constellatione Cygni. Verùm quia tũ Peireskio cælestis globus non aderat, quò fieret certior de Siderum non errantiũ nomenclatura; ideo facilè credidit Nouam illam stellam ex antiquis esse, ac potissimùm vidẽs ipsam non, vt Planetas circumstanteis, obrui esse luminis, sed Fixarum initar mirè scintillare. Acceptis post aliquot mẽseis à Pignorio literis, didicit Stellam esse recente m. ac obseruari à Galileo, idque cùm iam ex vespertino in matutinũ situm transiisset: at quia in morbũ incidit, quo initio veris multum laborauit, cùm simul quoque ægrotarent Pater, Frater, Patruus, Nouerca, & domesticorũ nonnulli, idcircò sibi à studio eam obseruandi temperauit. Ne memorem, cùm voluit posteà ad illas parteis respicere, stellam sic fuisse iam imminutam, vt Fixis circumstantibus, perpetuísque nihilo maior, ac vna earum credita, euanuisse iudicaretur. Posterioribus tamen annis dolere satis non poterat, quòd ad tam rarũ spectaculum suis obuium tẽporibus studiose magis nõ attẽdisset. 1605.

Per ea tempora cùm Massilia Belgenserium contenderet, transire Castelleto voluit, vt Parochum loci nomine Iulianum, ob ingenuam curiositatem sibi iam carum, salutaret. Cùm ab ipso aliquantisper extra vicum deduceretur. occurrit illis Mulio floridum ramum ex Myrto gestans, latifolium, & flore pleno, qualem Peireskius neque viderat, neque inaudierat exstare. Itaque raram miratus Plantam, perduci voluit in mediam siluam, vbi enata fuerat, ac transferri ipsam curauit, vt excoleretur, propagareturque. Transferri autem noluit in Belgenserianum hortum, quoniam non aderat qui illam satis diligenter curaret; sed in hortum potiùs ipsius Iuliani, cuius futurum circa ipsam exquisitum studium confidit. Et excoluit ille sanè, vt par fuit, quousque ex planta manente incolumi, propagatio fieri Belgenserij, potuit. Id attingere visum est, quia nusquam in tota Europa Myrtus pleno flore fuerat agnita; ac debetur Peireskio, quòd iam in hortis Regiis, quòd Romæ, quòd in Belgio, quòd alibi gentium visatur. Prætereo ipsi quoque deberi Fungum Corallo idem dictum, de quo cùm Clusius rescriberet, *mentionem*, inquit, *faciam in auctario ad Exoticorum Historiam, quam spero breui publici iuris facere, Fungi cognitionem tibi acceptam relaturus*

Heic nondum dixi Varium tantoperè fuisse illius consuetudine delectatum, vt donec fuit Aquis-Sextiis, continenter penè habere commensalem voluerit. Quin habere etiam voluit peregrinationes, rusticationésque cum illo communeis; & cùm sub Iulij initium profectus est Massiliam, vt Carolum Neovillam Aliucurium Ex-legatum Regium Roma redeuntem inuiseret, illum comitem in via facuodum consalutaturum deduxit. Cùm destinaret autem pergere Parisios, insinuauit ipsi an-non vellet Vrbem, Aulámque cognoscere. Ipse nihil quidem sibi esse magis in votis professus est, & maximè in tanti Viri augustissimo comitatu: at obstare dixit voluntatem Patrui, qui paratum aliàs negotiorum causâ eò discedere, id abnuisset, prætulissétque Fratrem proximè discessurum. Scilicet in Regis Consilio tum agitur negotium circa solutionem Talliarum, vt vocant, ad quam Riantienses contendebant ratione fundorum quorũdum Reginaldum Patrem teneri. Enimverò Varius sese curaturum recepit, vt ipse potiùs destinaretur, téque ipsa Patruo persuasit tenerũ nimis esse affectum, iniuriámque esse, non beneuolentiam,

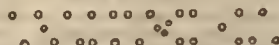
lentiam, atcere tantam indolem à coosummatioue virtutis. Itaque Patruo propter Viri auctoritatem, consentiente (nam Pater alioquin votis filij nunquam apertè repugnauit) dedit sese Peireskius in comitatum Varij, Augusti mensis initio, annóque huius sæculi quinto.

Incredihile autem dictu, quàm citò Parisiis inclaruerit, partim virtutis propriæ, partim Varij commendatione. Primus, quem gestiit salotare, Augustus ille Thuanus fuit, tum vt oh summam humanitatem, ageret cotàm gratias; tum vt ah illo acciperet, si à Scaligero quid haberet. Quantâ verò lætitiâ eaceptus ab eo fuerit, exprimi non posse ipsemet narrauit. Aperta nimirùm statim Bibliotheca tum priuata, tum Regia; apertum quicquid monumentorum ad cooteaendum historiam asseruabat in scriniis; apertum cor, & viscera sincoritatis miræ profusa Ipse tum plura edocuit, quæ ille de Viris io Italia eruditis eapetiit; tum, quia nonnihil desiderahatur ad conscrihendum eorum elogia, recepit se per literas ea amicis couseqouturum.

Cùm iteratò illum iouisit, accersitus illicò fuit Isaacus Casauhoous cui sub Thuano cõmissa erat Bibliothecæ Regiæ custodia. Is à primo statim coogressu, nescias an magis suspexerit, an amauerit illum magis. Nimirùm tam multa accepit, edoctúsque ah eo fuit, vt nec publicè, nec priuatim per familiareis literas tacere id potuerit. Nam primùm quidẽ edens Notas ad Epistolam Gregorij Nysseni, quæ est ad Eustathiam, Amhrosiam, & Basilissam, meminit nummi ærei Rogerij Regis Siciliæ, *quem*, inquit, *inter multos Arabicè instriptos, cum varijs figuris diuersorum Principum nobis ostendit Fabricius de Petrisco Senator Aqui-Sextiensis, vir eruditissimus.* Deinde, cùm Peireskius illi detexisset errores apud Vrsinum, & Goltzium, qui Iacobo Stradæ, potiùs quàm numismatibus fidentes, corruperant varia ex gentilitiis nominihus aliquorum Imperatorum, inter trigiora Tyranoos sub Gallieno recensitorum, ac nominatim MARCI PIAVVONII VICTORINI, AT LVCII ÆLIANI, (ex quihus illi MARCVM AVRELIVM, VICTORINVM, & SPVRIVM SARVILIVM LOLLIANVM, contra fidem oumismatum, quæ ipse ostendit, commenti immeritò fuerant) Casaubonus gratias amplissimas egit, ac pergens, *Oro te*, inquit, *per amicitiam nostram nuperam, sed antiquissimam, si per te licet; oro te, inquam, quæ habes eius generis mihi communices. Omnino quam ingrederis viam illustrandi eas tenebras, certissima est, & vnica. Expectabo magna auiditate quæ supra huiusmodi ἀρχαιολογίας magnus Scaliger obseruaueris: sed auguror etiam post illius messem tuo spicilegio fore locum. Est enim cuiusdam fœlicitatis incidisse in eos nummos, qui in illa caligine lucem tibi affulserunt.* Sed ne sim prolixus, eacerpo dumtaxat, quæ io hæc verba ad illum scripsit, vno, alteróve pòst anno, *Deum precor, vt tanto Musarum Patrono omnia læta, ac fausta largiri velit. A te autem peto, vt qui semel tua beneuolentia me dignum indicasti, etiam porrò eandem mihi impertiaris, hoc est, rogatus facias, quod vltrò cœpisti. Ego me tibi & debere iam multa sentio, & debiturum etiam plura non despero, si tibi dabitur aliqua occasio de studijs nostris bene merendi. Nescio an resciueris missum ad me fuisse à Serenissimo Duce Vrbinati Codicem Polybij, cuius tu mihi index fuisti: itaque tibi cum-primis id beneficium debeo*, &c.

Notum, ac inter eruditos celebrem Virom heic refero, vt ex eo iudicium de cæteris facias. Nam quid memotem Frontonem Ducæũ, Papyrium Massonum, & nõnullos alios, quihus salutem per ipsum dici à M. Velsero fuerat expetitum? Quid Nicolaum Fabrũ, Iacohum Bongarsium, Scævolam. & Ludouicũ San Marthanos fratres, Franciscum Pithœũ Petri germanum, & alios penè innumetos, quihuscum ex eo tempore familiaritatem cõtraait? Dicere præstat nullam fuisse Bibliothecaio celebrem, quam euolutam non fecerit, ac præter memoratas quidem, San-Victorianam potissimùm, in qua referebat se, cùm multa alia, tũ speciatim vidisse omnia Puellæ Aurelianensis acta, vindiciasque, & effigiem, conteato ex iis magno Codice, iussu Abbatis cootemporanei. Sic & complura meminerat, quæ obseruârar in priuatis, ac nominatis Ioannis Iacohi Memmij Rociaci, Viri indole generosa, & tam virture propria, quàm genere, & prole illustris, qui etiamnum viuit fœlici senecta princeps Comitum consistorianorum. Itémque Renati Poterij Episcopi Bellouacensis, quem prædicare solitus erat rarâ doctrinâ spectabilem. Ac rursus Pauli Patanij Senatoris summè laudati, cuius commendahat quidem sopra mille MSS. codices, sed faciehat tamẽ Cimeliarchium pluris. Cũ ipsum autem videretur esse cumulatissimum; voluit tamen sponte augere variis Regum numismatis tam primæ, quàm secundæ Stirpis. Dedit nempe quædam, in quibus nomina Regum legerentur, v.g. Clotarij coronâ gemmâ redimiti, (Constantini scilicet more, qui pro laurea gemmam vsurpauerat) quædam in quibus Comirum, sub quibus numi fuere cusi, vt FILAPARII Rhemẽsis, cum inscriptione REMVS FIT. Pari ratione commendabat Fraocisci Oliuarij Fontanæi cimelia, ac libros. Ex Cimeliarchio autem Regio, cui Bagarrius iam præerat, æquum sanè fuit nihil ipsum latere. Prohauit porrò consilium, quo Francisci Peterij nobilis Aquensis promptuarium præclaris cimeliis instructissimum transferendum in illud erat: quippe multa adhuc deesse agnouit, vt dignum Regio nomine meritò eaistimaretur.

Quia verò ioter cætera Bagarrius illi ostendit Amethystum perelegantem, in qua cælatus Solonis vultus celebris illius Dioscoridis Augusti cælatoris manu; ideò cepit ansam edocendi ipsum quidnam sibi vellent foraminula in Inscriptiooe, qnam ostendit in ectypo, ohseruata hac serie,

Edisseruit enim esse forulos, io quos fuissent inserti claui contineutes Græcas ex metallo

literas,

literas, quæ cælatoris illius, seu ΔΙΟCΚΟΥΡΙΔΟΥ exprimerent nomen: sed ordine retrogrado, vt proprium est cælaturarum, ectyporúmque. Id autem manifestum fecit, vbi depictis, in alba charta, vti mox est factum, foraminulis, lineas interduxit, quæ eas literas in hunc modum exprimerent,

ΥΟΔΙΡΥΟΚΟΟΙΔ

Sic se interpretatum dixit foramina quædam, quæ visebantur Assisij in antiquo nescio quo Templo. Cùm enim nemo dicere posset ecquid illa significarent, diuinauit ipse inscriptionem esse, seu dedicationem factam IOVI OPT. MAX. idque demonstrauit per lineas foramina sic connectenteis,

IOVIOPTMAX

Sic sperauit se interpretaturum seriem quandam foraminum Nemausensis Basilicæ, quam Quadratam Domum appellant, vbi ectypum obtinuisset.

Sed Parisios vt regrediamur, vix publicum vllum monumentū fuit, quod in examen non reuocârit, de quo iudiciū non tulerit. Quippe altero statim mense, ex quo in eam vrbem accessit, literas dedit ad Flayosceū, quibus scripsit se nondum quidem monumenta priscorum Regum San-Dionysiana inuisisse: sed iam tamē falsi conuicisse Tumulos exstructos tū Clodovæo ad Sanctam-Genovefam, tum Chilperico, & quibusdam aliis ad Sanctum-Germanum. Et paucis pòst diebus, cùm eos expendisset, qui ad Sanctum-Dionysium, Nihil potui comperire, inquit, quod ante Diui Ludouici tempora satisfecerit; existimóque omneis illos antiquissimos tumulos tempore eodem, nec multò ante D. Ludouicum constructos. Qui autē placuit maximè, is est nostratis Margaretæ, Sororis nimirum Beatricis primogenitæ, S. Ludouici vxoris. Denique commendans vetera sigilla, quæ coràm inspexit, ectypísque expressâ tulit, ex Archiuis Abbatiarum S. Dionysij. S. Germani, S. Mauri, & cæterarum, vt in quibus continerentur germanæ effigies Karoli Magni, Hludouici Pij, Hlotarij Imperatoris, Pipini Regis Aquitaniæ, Karoli Calui, Karoli Simplicis, aliorúmque Regum ex secunda stirpe, Hæc sanè, inquit, satis refellunt tumulósque, & statuas hisce Principibus confectas ante quadringentos, aut quingentos annos.

Nihil non adiiciendum esset circa aliarum rerum studia: quoniam nihil exstare accepit ex mirabilibus seu artis, seu naturæ operibus, quod nō studiosè spectauerit, veluti ædificia, opificia, machinas, plantas, animalia, fossilia, omnia denique obseruatu digna. Hæc inter, varia officia quà propè, quà procul literatis exhibuit; & cùm anxiè requisiuisset ex Paulo Seruita, ex Scaligero, ex Casaubono, ex eruditis aliis ecquid nouissent de Iuuenco Cælio Callano Dalmata, cuius Codicem MS. de Attilæ vita Venetiis absportauerat, is, vt ederetur, animum applicuit.

Anni sequentis ineunte vere, ac breui in Prouinciam redituro Vario, non multo labore obtinuit, vt liceret sibi inuisere Angliā, comitaturo præsertim virum illustrem Antonium Boderium Regium Oratorem illò destinatum. Neque id modò Varius est passus, sed laudato proposito (in quod etiam conspirârunt Thuanus, Memmius, Mericus Vicus, amici alij) recepit sese curaturum, vt Pater Patruúsque factum comprobarent. Discedentem voluit Peireskius Aureliam vsque deducere; vnde priusquàm regrederetur, spectauit attentiùs tum prisca Ecclesiæ S. Crucis vestigia, quæ vetustatis esse duxit mille, vt minimùm, annorum: tum præter alias statuas, imaginésque tam Karoli Septimi, quàm Ioannæ puellæ, videre eas voluit, quæ in Municipali Curia asseruari perhibebantur; sensítque speciatim effigiem, qua Rex est depictus cum barba, & San-Michaëliano torque, non esse vndequaque fidam. Inibat porrò iam mensis Maius, cùm discedente Boderio, ipse paucis diebus, retardatus fuit, coactus veredis posteà subsequi, vt Caleti assequeretur. Cùm soluissent, perpauci fuêre ex vniuerso comitatu; quibus ex nauis agitatione, halitúque maris stomachus non fuerit submotus. Peireskius, cùm id præcaueret, cæteris relictis, ad malum consedit, vbi & meliùs habuit. Causâ requisitâ, respondit agitationem minimam illa in parte fieri; quamobrem se eò declinasse, ne nausearet, vt cæteri, qui longè magis, tam ad proram, quàm ad puppim agitarentur. 1606.

Appulsus in Angliam, ac postquàm præeunte Oratore Iacobum Regem salutauit, carus ipsi habitus est, accersitúsque ab eo non semel: vt cùm narrare factum oportuit circa egregiam compotationem. Contigit enim, vt in quodam virorum doctorum conuiuio, Doctor Thorius ipsi Peireskio ingenti Scypho præbiberit: ac ille quidem se excusare, ob vastitatem pateræ; ob merum insolitum; ob imbecillem stomachum; ob compotandi infrequentiam: verùm cùm nihil admitteretur, petiit, vt saltem sibi liceret, postquàm Thorio fecisset satis, suo arbitrio præbibere. Annuerunt omnes; ac tùm assumptis, quasi adigente necessitate animis, fœcundum hausit calicem, eodémque mox aquâ oppleto, Thorio intentans præbibit, totumque rursus (tanquam iniectum temperaturus merum) absorpsit. Ille quasi fulmine ictus, delapsusve è nubibus, vix tandem ad se rediit, & quia ex condicto agebatur, neque resilire fas erat, tam longa suspiria è pectore duxit, toties admouit, remouitque ora, tot intereà carmina ex omnibus Græcis, Latinisque Poëtis profudit, vt diem penè contriuerit instillandæ aquæ in insuetum guttur. Atque id ipsum est, quod Rex cùm audiisset ex aliis, ex Peireskij ore accipere voluit. Admissus est etiam in conclaue, seditque inter primores Comites in solemni quodam Conuentu per ea tempora celebrato,

Ad Viros doctos quod attinet, quos seu Lōdini, seu Oxonij, seu aliis in locis conuēnit, primus fuit ille de sua Britānia bene meritus Guillelmus Camdenus, apud quem cùm aliquando sermo incidisset de antiquitate Britannicæ linguæ, ad quā Aremorica spectat, & præsente Doctore Taro, post rogatas circa cōpluteis variarum Galliæ regionum voces, exquisisset etiam quid Arelate, quid Tolonum significarent, responsum tulit, Arelatem eâ linguâ dici ciuitatem in vliginoso loco constitutam; & Tolonum citharam, fortè ob vicinum promontorium, cui Citharistes nomē fuit. Accepit & id genus alia, ex quibus penè deductus fuit in Strabonis, Taciti, aliorúmque sententiam, qui scripserūt Gallos & Britannos eadem primitùs lingua vsos. Alter fuit Robertus Cottonus, inter curiosos, optiméque animatos conspicuus. Deinde tam Iacobus Collius, quàm illius socer Matthias Lobellius, regius Botanographus quem vtrumque deuinctum voluit. Posteà Albericus Gentilis, Henricus Sauilius, Ioannes Nordenus, & plerique alij. Non tacendus verò eruditus tū iuuenis Ioannes Barclajus, quem quanta beneuolentia prosequutus fuerit, intelligetur inferiùs. Dolere autem solebat non agnitos sibi nec Guillelmum Gilbertum auctorem libri de Magnete, nec Thomam Lydiatum celebrem Mathematicum. Doluit etiam non visum sibi præclarum illum Ioannem Seldenum (idque ex quo primùm opera quædam ab ipso edita obtinuit) verùm dolorem compensauit amicissimis literis, quibus deinceps cum illo egit. Non heic memorabo Bibliothecas varias, in quibus rariores libros obseruauit; non Musæa, in quibus vidit, & ex quibus comparauit quicquid pretiosum licuit. Magni verò ducebat præ cæteris gemmam, centum & quinquaginta libris Turonicis emptam propter cælatum Aëtionem cum Tiara Phrygia, quem Patrem Andromaches Hectoris vxoris argumentabatur. Non memorabo denique quam absportauit congeriem librorum, aliarúmque rerum, quas inter fuere Regulæ æneæ, ac in ipsis Pes Anglicus adfabrefactus, exquisitéque per Carolum Velinm diuisus. Referam solùm, quia maturiùs, quàm concepta spes, discedere voluit, ideò maximū fuisse factum ipsius desiderium, & in familia Oratoris, & apud eruditos viros, qui cùm posteà variè ipsius meminerint, sufficier heic excerpere quod memoratus Camdenus habet in descriptione Britanniæ, cùm de numismatibus ad rem suam pertinentibus verba facit, *Cuiusmodi*, inquit, *non alibi effossa hactenus audiui. priusquam nuperrimè nobilissimus, & in re nummorum antiquaria longè doctissimus, & perspicacissimus Nicolaus Faber Petriscius eiusmodi in Gallia reperta mihi ostendit.*

Et commoratus quidem fuisset nonnihil ampliùs in Anglia: sed quia treis dumtaxat méceis se abfuturum promiserat, idcircò post mensem discessit in Hollandiam, quam ab vsque initio (sed planè tamen tacitus) constituerat perlustrare. Quo discessurus tempore fuit, adiungere se illi voluit nobilis turba iuuenum, qui ipsi quoque fuerant ex Gallia Boderium sequuti. Sed, vt sunt mores varij, nihil adhuc, non modò ex reliqua Angliâ; verùm ne ax ipsa quidem Regia spectârant, quādoquidem præter eum diem, quo Oratorem, cùm primùm Regi salutem dixit, fuerāt comitati vniuersum tempus, nocteisque diésque aleâ ludentes contriuerant. Heinc rogârunt Peireskium vt quem destinârat discessum differret in vnum, aut alterum diem, donec saltem Vrbem cursim peruidissent. Cùm distulisset, illi se posteà cum ipso commisere mari, ac vix demùm, triduo exacto, fœderati Belgij oras prehenderunt. Mira tunc omneis vrgebat fames; & cùm cæteri excādescerent, quòd in propinquo diuersorio hospes respondisset nihil se habere vnde illam exstinguerent; Peireskius illum solita humanitate seorsim affatus, nunquid tibi suppetit, inquit, vnde cum familia vescaris? Hospes verò suppetit quidem, sed quod similes vestri omnes exhorreant. Iussus proferre, obtulit illi nescio quas atras, & vt patuit ad fumum tesiccatas carneis, quas cæteri quidem statim auersati, Peireskius verò superficie leniter resecta frustulum interiùs detractum ita degustauit, vt suauitate cibi compertâ aliud aliudque assumpserit. Nihil inuitabat interea socios, neque commendabat edulium, tanquam ab ipsis repudiatum, adeò vt obstupescerent, donec eorum vnus conceptum errorem non-nihil deponens, cœpit leniter, & quasi tentando ori frustulum admonere. Vbi verò fame præsertim condiente sensit cibum non iniucundum, irruit prorsus, & consequenter ita irruerunt cæteri, vt nihil facientes reliquum negârint se vnquam prandisse iucundiùs. Verùm illi quidem ad arma, aliaque studia diuerterunt, ipse perrexit requirere eruditos præsertim viros. Ac salutauit quidem primùm quos Middelburgi, Dordraci, Roterodami, Delphis, Hagæ celebrari acceperat: sed id tamen tum in transcursu solùm, quoniam præcipua illi cura inuisendi Scaligerum Lugduni Batauorum degentem.

Constituerat cū ipso primùm quasi ignotus colloqui: quamobrem nomine mutato epistolam commendatitiam, quasi à Peireskio conscriptam, missamque illi obtulit. Scaliger autē eâ perlectâ, ipsum est humanissimè in Peireskij gratiā complexus. Post multos consertus sermones, & productos obiter libros, voluit Peireskius ex nescio quo paucas lineas exscribere: vbi verò ille chartā, calamumque exhibuit, ac inter dictandum primas lineas characterem vidit, & ἰδιοχειρίαν agnouit, tum in amplexus protuens, gratiosissimè conquestus est fraudē. Cùm deinceps variis de rebus colloquerentur suauissimè, Scaliger inter cætera declarauit velle se quidem iterarò procurare editionem Eusebij (nempe non planè arridebat quæ iam tū primùm absoluebatur) itémque paterni in Aristotelem de Animalibus commentarij: sed esse tamen animum redeundi posteà in Galliam, & apponendi ossa sua Iulij parentis ossibus. Cùm excepisset autem Peireskius non esse illum igitur ἑτερόδοξον moriturum, illacrymatus Scaliger

verbum

verbum ea de re non adiecit. Interpretatus illi Peireskius numismata varia, ac præsertim Siclos, donatus est, inuitus licet, singulari Semisiclo, cuius ille præ cæteris interpretationem fuerat demiratus. Donauit ipse multa vicissim, &, quod fuit illi iucundissimum, exhibuit, quam detulerat, expectatã ichnographiam, cum inscriptis carminibus sepulcrorum Scaligeranorũ. Scilicet eam demùm superiore Martio Veronã obtinuerat, nec pluribus literis datis habere priùs potuerat, ob varios morbos Nichezolæ, & quòd Syluius Donius, qui illam aggressus primus fuerat, inter perficiẽdum obiisset. Vnum de quo Peireskius auebat interrogare Scaligerum, & non est tamen vnquam ausus, ne rem molestam faceret, fuit opus illud Cyclometricum, seu de Circuli quadratura ante duodecim annos in lucem emissum, ac statim à Francisco Vieta, Adriano Romano (posteà quoque à Christophoro Clauio, hominum Societatis IESV γεωμετρικωτάτῳ) aliisque in eo puluere exercitatissimis errotis conuictum. Nimirùm præmonitus fuit non posse illi eam camarinam sine quadam bile moueri. Quod attinet verò ad Genealogiam, non professus est quidem se subdubitare an reverà attineret ad Veronenseis Principes, quorum stirpem ille in se deslituram asseuerabat: sed paulò tamen liberiùs, &, quasi vellet quid cæteris responderetur, accipere; proposuit ipsi quæ à Scioppio, Guillandino, aliisque fuere obiecta.

Post Scaligerum cura fuit inuisendi Carolum Clusium, quem octogenario maiorem podagra tum primùm tentabat, vt & primùm Scaligerũ exercuerat, ante paucos menseis. Deprehendit autem imprimi curantem in Appendice altera exoticarum plantarum figuram Fungi Coralloidis, quem ad illum ex Prouincia, cum aliis penè innumeris plantarum, radicum, seminúmque generibus transmiserat. Commodùm etiam illum admonuit circa Indicas quasdam plantas, in quibus describendis errasset, & quasdam, de quibus nihil audiisset, idque prolatis commentariis iuxta ostensos sibi Parisiis à Vespasiano Robino fructus. Inuisit quoque post Clusium, præcipua Academiæ lumina, ac speciatim iniit amicitiam cum Bonauentura Vulcanio, qui circa Procopij versionem tum occupabatur; cum Dominico Baudio, qui ad peritiam historiæ adiiciebat Poëseos elegantiam, & cum nonnullis aliis. Dolere verò solitus fuit, quod per ea tempora abfuisset Lugduno Daniel Heinsius, quem non semel audierat à Scaligero commendari.

Fuit deinceps Amsterodami; vbi satiari vix potuit interrogando, & cognoscendo tam multa præclara, & rara, quæ ex vtraque India in id emporium conuehuntur. Fuit Encusæ, vt spectaret illeic celebre illud Bernardi Paludani Cimeliarchiũ, in quo non ægrè tulisset, tanquam ad Cyaneos scopulos consenescere. Redeundo, nonnihil Hagæ commoratus, discedere noluit, quin priùs agnouisset Hugonem Grotium, quem, tametsi adolescentem, eruditio planè matura, ac omnigena cõmendabat. Diuertit verò Scheuelingam, vt exploraret vectationẽ, & velocitatẽ Currus eã solertiã à paucis annis excogitati, vt passis velis in littore nauigij instar euolaret. Inaudierat nempe Comitem Mauritiũ post Neoportuensem victoriam experiundi gratiã illum conscendisse, vnà cum capto in prælio Francisco Mendoza, ac intra duas horas attigisse oppidum Puttenum, quod inter, atque Scheuelingam horaria milliaria quatuordecim intercipiuntur. Quare ipse quoque experiri voluit, commemoraréque solebat stuporem, quo correptus fuerat; cùm vento trãslatus citatissimo, non persentisceret tamen (nempe tam citus erat, quàm ventus) cúmque animaduerteret scrobeis occurrenteis præteruolari; restagnantes passim aquas superficie tenus dumtaxat attingi; qui antecebant cursores visos quasi retrorsum niti; quæ distantissima apparebant, momento pene prætetuehi; & quædam id genus similia.

Delphis iucundè exceptus fuit ab Abrahamo Gorlæo, quem fortè offendit cælari curantem Græca quædam numismata, quorum aliquot miserat Parisiis, oblatis priùs ad vsque mille, quæ ex Italia adduxerat. Satagebat nempe Gorlæus complere illa Paralipomena antiquorum numismatum, quæ promiserat in Dactyliotheca; quare & commisit Peireskio descriptionem breui prælo subiiciendam, vt pro suo candore eam expenderet, &, quà opus foret, duceret lituras: ipse autem more bona fide gessit, correxitque potissimùm nescio quid scriptum circa Trajanum. Quo loco narrare solebat rem memoratu non indignam, nempe Gorlæum, cùm aliàs Latinæ linguæ non studuisset, intellexisse tamen libros omneis circa rem nũmariam Latinè conscriptos; eodem modo, quo Forcatulus omneis circa rem Mathematicam: tantum valet improbus labor ex desiderio quidpiam noscendi vehementissimo profectus. Vidit etiam Delphis superstitem adhuc Religiosam quandam ex eo tempore, quo Hollandi à Catholica-Romana religione defecerant; viso priùs Vltraiecti Canonico in primæua sua professione viuere permisso. Cúmque suspexisset non modò quicquid antiquissimorum ad conclusa illa Rheni ostia monumentorum superest; sed etiam quicquid dominatio Burgundionum Ducum expressum reliquit; tum miratus maximè est, maximoperéque laudauit tempeperasse sibi Hollandos ab euersione Templorum, & asseruasse intactos Choros, cum affixis insignibus Equitum aurei velleris à Philippo vsque Bono instituti.

Cæterùm redire voluit per Brabantiã, Flãdriam, reliquasque Belgij Prouincias, impetratis priùs ab Hollandis, & ab Archiduce liberi commeatus libellis. Accessit autem primùm Antuerpiam circiter finẽ Iunij, iniitque ibi amicitiã cum Andrea Schotto, & Carolo Scribanio ex Societate IESV Viris eruditis; itémque cũ Auberto Miræo, Ecclesiæ Decano, rerum Belgicarum, ac totius Historiæ Ecclesiasticæ eximiè perito; & cũ Nicolao Roccoxio rei antiquariæ impensè studioso; & cũ Henrico Sedulio auctore vitæ B. Elziarij. Cũ deinceps Machliniã peruenisset Louaniũ,

nihil æquè doluit, ac non fuisse ampliùs in viuis Iustum Lipsium, præclarum illud bonarum literarum lumen ante paucos menseis exstinctum. Sperârat enim sese illum non minùs, quàm Scaligerum omnibus officiis breui deuincturum. Doluit pariter non adesse per eos dies Adrianum Romanum Mathematicum illum celebrem, quem gestierat summoperè cum Scaligero conciliare. Postquàm inuisit Academiam, doctósque, qui in illa viros, visere voluit apud viduam Medici cuiusdam cornutos duos lepores, qui ex Norvegia dicebantur allati. Et quia reperit mortuum alterum, obtinere quovis pretio & illius cornua, & geminorum iconismum voluit.

Bruxellæ amicitiam iniit cum Karolo Bromantio, Comite Brovæo, & quibusdam aliis; at suspexit potissimùm celebrem Pictorem Vẽcessaum Cobergeum, qui tũ habebat præ manibus insigne opus quadripartitum de Architectura, de Pictura, scripturáque antiqua, de Deorum imaginibus, de Numismatis, seu mauis Medaliis, aut metallicis æneis à Iulio Cæsare ad Gallienum vsque. Memorabat porrò varios circa parteis singulas consertos cum illo sermones, maximè autem circa posteriorem, propter Cobergei opinionem, quòd Medaliæ huiusmodi monetales esse non possent; argumento præcipuo, quòd typus seu forma, qua ferirentur, signarentúrque, elaborari non posset ante duos menseis ab artifice; adeò vt, cùm plures ducentis percuti eodem typo non possent, pretium operæ fuisset longè superaturum monetæ valorem. De colloquio, memini solùm obiecisse Peireskium, vsurpatam fuisse Seruorum industriam, quæ pretio non redimeretur; & excepisse Cobergeum, rem peractam fuisse cùm Serui edicto prohiberentur non modò quidpiam pingere, sed pingendi etiam addiscere artem.

Bruxella discessurus, scripsit ad Cottonum Epistolam pereruditam, misitque simul ectypos variorum nummorum, ac nominatim Commodi, ob inusitatam scripturam vocis BRITTANIA, per duplex TT, & simplex N Salutare voluit exinde Gandavi Laurentium Deebrotium, quem in Italia nouerat. Insulis Florentium Nallæum, eruditum Canonicum, antiquitatum Liturgicarum auctorem. Tornaci Dionysium VVilletium Canonicum, & Cãcellarium, ac Hieronymum VVinghemium similiter Canonicum; illum rerum antiquarum instructissimum, istum studiosissimum rariorum Plantarum. Duaci Guillelmum Richardotum Ioannis Præsidis filium, quicum ex vsque Italia colebat amicitiam, & Andream-Hojum Professorem Græcum, abs quo memorante accepi quàm iucundè suauissimis Peireskij, ac Richardoti confabulationibus tertius interfuisset.

Enimverò præ cæteris referendus hoc loco est eximius Princeps Carolus Dux Crojus, & Arschoranus, qui ipsum totis decem diebus in celebri domo Bellimontana detinuit, continuò spectantem vt innumera, ita rarissima cimelia, ditissimasque metallothecas, quibus curiosissimus, eruditissimúsque ille exornauerat nobilissimum Musæum. Quin discedentem etiam coëgit absportare omnia, quæ habebat antiquorum Galliæ Regum tam aurea, quàm argentea numismata; itémque ex Græcis ad vsque sexaginta; præter aliquot vascula, ponderáque, & mensuras antiquas; cùm tamen nihil aliud à Peireskio accipere voluerit, quàm æreum nummum Ioannis illius, qui Theodosij, ac Placidij Valentiniani temporibus arripuit Imperium. Quo loco venit in mentem, aduexisse illum ex Flandria numismata Gallorum Regum, ex prima quidem Stirpe quadraginta aurea, præter varia argentea; & ex secunda quinquaginta argentea, præter vnum aureum Ludouici Pij, quod æstimabat maximi, quoniam non modò rarissimum, sed etiam parùm aberat, quin singulare arbitraretur.

Instabat tum tempus, quo perhibebatur celebreis fore cæremonias ad Fontem-Bellaquæum, in Delphini Principis, hoc est Regis Franciæ Primogeniti, baptismo. Videlicet illius sponsor dicebatur Pontifex Summus, ac nomine Pontificis Maffeus Barberinus Nuncius. Quamobrem sub Augusti finem discessit ex Belgio, ac satis tempori adueniens solemni pompæ interfuit, quæ peracta est die mensis sequentis, vigesima quarta. Renunciatum intereà est obiisse domi Nouercam, expectaríque eius reditum variis rebus componendis. Quocircà amicis quà coram, quà per literas salutatis, regressus in Prouinciam est sub initium alterius mensis.

Domi exceptus non abnuit consilium, quod Pater, Fraterque potissimùm sumpserant (nam Patruus nonnihil repugnârat) coëmendi ipsam Riantij Baroniam, cuius quia Valavesum erat subelientelare prædium, idcircò fuerat litigiorum bene multorum seminarium. Heinc ipsemet curam assumpsit paciscendi, contrahendique cum Ludouico Grollæo Medullioneo Marchione Brissiaci, eamque ob causam in Delphinatum versus illum profectus est, rediitque confecta re, sub initium sequentis anni, qui fuit salutis millesimus sexcentesimus septimus.

Postquàm rediit, multis quidem rebus 1607.
præclaris incubuit, sed nulli iucundiùs, quàm procurandæ multiplici vestigiorum vrbis, portúsque Carthaginiensis descriptioni. Nimirùm non alia ratione summos Auctores intelligi, conciliaríque posse putauit; cogitauítque ea re gratificari Casaubono, quicum de Portus præsertim situ, formáque dissenserat, neque illius tamen dubiis nouerat esse factum satis. Scripsit prætereà copiosè ad Alardum Compendiensem Canonicum circa rem monetariam, ac inter cætera, de vsu Aurei Solidi in Gallia ad tertiæ vsque Stirpis initium, ostendendo viginti duos huiuscemodi solidos pependisse integram libram (tametsi quàm vocant monetalem libram ex viginti solùm constaret) ac demonstrando Solidum non semper pro duodecim tantum denariis argenteis oblocatum fuisse, sed nonnunquam pro pluribus, etiam ad vsque quadraginta. Inuasit illum intereà morbus oculorum molestissimus, à quo medio vere vix fuit liberatus.

Cœpit

Cœpit tunc illum Patruus vehementer extimulare, vt ſeſe ad adipiſcendum deſtinatam pridem Senatoriam dignitatem compararet. Ingraueſcebat enim valetudo, infeſtabántque maximè articulorum dolores, quibus leniendis ſtatuerat ad balnea noſtra Dinienſia ante æſtatem accedere: ſed timens ne quid fortè ſibi humanitùs contingeret, conſtituerat ſimul ex vrbe non antè decedere, quàm Nepotem cooptatum inter Senatores vidiſſet. Et nectebat is quidem ſemper quàm gratioſè poterat, moras; ſed ipſum die quadam, tacito conſilio, deduxit ad Varium, vt iuberetur illius ore ſeſe neceſſario examini ſubiicere, Senatuique aggregare. Tum tatus Peireskius nihil ampliùs cunctandum, poſtulauit ſolùm octiduum, vt rem maturiùs aggrederetur. Medius erat Iunius, imminebátque anniuerſarium, trimeſtréque Curiæ Parlamenti iuſtitium: quocirca feſtinandum fuit, cùm examinari, approbarique, niſi pro Comitiis curiatis, non poſſet. Itaque paratus acceſſit, ſeſéque probauit conuocatis Claſſibus ad vi. Kalendas Quintileis.

Propoſita ipſi Lex fuerat ex ſexto libro Codicis, qua Gordianus ſanxit ab eo, qui neque legatum, neque fidei-commiſſum, neque hæreditatem, vel mortis cauſà donationem accepit, nihil poſſe per fidei-commiſſum relinqui. Eam porrò cùm exponeret, oblitus non fuit, quod à Valerio, & Salluſtio de Scipionis Æmiliani facinore proditum eſt, qui à Maſiniſſa Numidiæ Rege ſibi coniunctiſſimo totius Regni hæres teſtamento nuncupatus, enixéque rogatus, vt ipſum inter quinquaginta quatuor ſuperſtites filios æqualiter herciſceretur, egregiè adeò id præſtitit, vt ne minimam quidem rem ſibi retinendam putârit. Non item oblitus quod Ariſtoteles in Politicis deteſtatus eſt tã Carthaginienſium, quàm Locrenſium inſtituta, quorum alij patrimonia æqualia habebant, alij quæ habebant, vendere non poterant, vt antiquæ hæreditates penes familias diutiùs ſtarent; quoniam præter incommoda cætera, hinc efficeretur, vt ciues inertes tam in expectandis, quàm in poſſidendis patrimoniis forent.

Cætera mitto, vt attingam quæ præſertim re admirationem ſui creârit. Nempe tametſi quod ad theoriam, quæſtionéſque Iuris ſpectaret, exiſtimatus fuerat paratiſſimus adfuturus; quod attinebat tamen ad vſum, iudiciorúmque formulas, creditus non fuerat perinde inſtructus. Sed nimirùm neque Pariſiis, neque Aquis-Sextiis, occaſionem vllam prætermiſerat ſciſcitandi pragmaticos, cognitoréſque, & ſtructores litium, ac reducendi in commentarios quicquid aut ex ipſorum ore, aut ex inſpectis inſtrumentis, ſacculatibúſque copiis didiciſſet. Profecerat etiam conſilio, exemplóque optimi, conſultiſſimique Senatoris Antonij Thuronij, dictionem nullam in toto formulario iure intactam relinquens, cuius notationem, causámque non noſſet, vt vſum meliùs eliceret, animóque infigeret. Vt paucis expediam, mirus fuit applauſus, mirúmque elogium, quo fuit denique Patribus conſcriptus.

Inardeſcebat deinde Patruus deſiderio veniendi Diniam, ſed obſtitit increſcens morbus, inualeſcénſque Solis feruor: proxima quippe erat tempeſtas dierum Canicularium, per quos ab vſurpandis balneis, thermiſque mos eſt abſtinere. Auebat etiam Peireskius vnà cum Patruo accedere; tum vt obſequio continentem gratitudinem teſtaretur, tum vt hanc partem Prouinciæ nondum ſibi viſam luſtraret; tum vt Baronem Flayoſcum interuiſeret, qui ducta in vxorem filia vnica Guillelmi Falconij Dinienſis Proſeneſcalli, apud ſocerum morabatur. Abnuit tamen id Patruus, ſeu ne abſiſteret à iure dicundo in Claſſe per ferias ſtatiuas delecta; ſeu ne diſcederet à Vario, qui illum abs ſe abeſſe ægrè patiebatur: ſeu ne curam dimitteret, qua rogatus fuerat præeſſe Cayero Pictori in obducendis laqueatæ Auditorij Palatini contabulationi Gallorum Regum Iconibus. Ipſe nimirùm ſolus par fuit ſuppeditare maximam quandam germanarum iconum ſeriem, quam ex numiſmatis, ſigillis, ſepulcris, vitris aliiſque huiuſmodi monumentis deduxerat: memini que, cùm veram faciem Hugonis Capeti diu deſideraſſet, dixiſſe non ſemel habere ſe gratiam optimo Viro Auguſto Galandio, quòd illam ab eo obtinuiſſet, ectypo ſigilli expreſſam. Diſceſſit ergo Patruus ſine eo, poſt Caniculareis exactos.

Enimverò Varius rem gratam vtrique facturus, conſtituit per Septembrim menſem vnà aduenire, adduceréque Peireskium, vt vnà Patruum inuiſerent, voſque regionem ſpectarent. Et nonnulla quidem obſeruanda illis occurrerunt antiquitatis veſtigia: ſed nihil mirabilius viſum noſtratibus Thermis, in crypta ſubrupea, quam aquæ calentis prætercurrens alveolus ſic feruefacit, vt leniſſimè ſudorem educens, mirè conferat pituitoſis, frigidíſque humoribus; idque præſertim vbi illi diſpoſiti priùs ad exſolutionem fuerint Balneo quodam, Virtutum dicto, ob ſingularem energiam, mirabileiſque, & deſperatas aliis remediis curationes. Optabant porrò illi quidem prætereà ſpectare Serpentes, ex obuerſa Auſtro, ac præcelſa rupe, ad cuius radicem ſunt Thermæ, Balneáque deciduos, & maximè quidem quia innoxij, expertéſque veneni ſunt: verùm illi non decidunt, niſi Maio, ac Iunio, & ferè quidem copulati, dum prurientes variè diſcurrunt, éque rimis in rimas ſubeuntes ad præcipitium non attendunt.

Faciam heic fortè rem non ingratam hominibus noſtris, ſi duo quædam commemorâro, quæ diſſerentem Peireskium audierunt. Vnum apud Petrum Trichaudum, San-Martinium Inquiſitoriæ Claſſis Præſidem, qui ſolitus Diniæ per æſtatem degere, illum cum Vario domo excepit. Cùm enim cauſa exquireretur caloris aquarum Thermalium, & Gullelmus Alamandius doctus Medicus eſſe diceret non actu, ſed potentiâ ignem; excepit ipſe debere potiùs eſſe ignem actu ardentem in cauernis illis ſubterraneis, quæ exinde incaleſcentes aquam præterfluentem feruefacerent; neque enim ſeu bitumen,

ſeu ſulphur, ſeu aliam materiam potentiâ ſolùm calidam excalefacere aquam ſeu trajectam, ſeu infuſam, etiam vitriolo, halinitro, aliiſque huiuſmodi mineralibus turgeſcentem. Adjecit fumos, ſeu vapores ex aquis thermarum in fiſſuras rupium ſubeunteis ita Serpenteis afficere, vt veneni generationem ſeu impediant, ſeu corrigant; eadem ratione, qua in Ponto idem facit vſus abſinthij, ex Plinio. Qui Plinius quidem, cùm aliunde non improbet venenum ſerpentum in felle eſſe, & ſerpentes congreſſuri dicantur fel euomere: mirum non videri, ſi quo tempore ſerpentes iſti coëunt, decidúntque, veneno careant.

Alterum apud Antonium de Bononia Epiſcopum, qui ſequenti die vtrumque, ac etiam Trichaudum conuiuio excepit. Cùm enim ex oſtenſis ſibi à Flayoſceo in duobus Sacellis majoris Eccleſiæ tam Porcelleranis, quàm Villanouanis inſignibus, ediſſeruiſſet tempora, quibus Prælatos optimos ex iis familiis habuimus; incidit ſermo de tempore, déque titulis, quibus Auenio, Comitatúſque Venaſcinus ad Pontificem Maximum peruênit. Cúmque alij nihil ſcirent aliud, quàm factam a Ioanna Regina Clementi ſexto venditionem, anno ſupra milleſimum trecenteſimo quadrageſimo octano, ac die nona Iunij, pretio Florenorum octogies mille; retexuit ipſe totam hiſtoriam ab anno vſque ducenteſimo nono, quo Raymondus Sextus Toloſatum Comes hæreſeos Albigenſium fautor, & Legati interfecti auctor creditus, fuit ab Innocentio tertio iterum excommunicatus. Inde enim cœpit ditione ſpoliari, ac poſt annos nouemdecim tranſactio Pariſiis ſic fuit inita, vt Raymondo illius filio, & Alfonſi Pictauienſium Comitis Socero ſola vrbs Toloſa, cum paucis adjacentibus ceſſerit, cætera vltra Rhodanum loca ad Regem attinuerint; quæ citra verò poſſidebantur, ad Pontificem ſpectarint. Cùm homines autem eiuſce regionis non ſatis lubentes id ferrent, quòd Romam paſſim prouocarentur, ac ideò Raymundi partibus fauerent, Bonifacius quidem octauus prouocationes illas remiſit, Clemens verò quintus, vt ampliùs demereretur animos, etiam ſedere illeic voluit; & cùm, poſt Ioannem vigeſimum ſecundum, Clemens ſextus Pontifex foret, facta eſt venditio eorum Iurium, quæ Comitis Prouinciæ erant, à partitione vſque facta inter Raymondum Berengarium Comitem Prouinciæ, & Alphonſum Comitem Toloſæ, anno ſupra milleſimum centeſimo vigeſimo quinto.

Et hæc ille quidem, pluráque diſſeruit, ac denuò comitatus eſt Varium triduo pòſt tedeuntem. Parruus poſteà, vt reſtitutam valetudinem tueretur, & vt tranquilliùs degeret quicquid æui ſupererat, non Aquas-Sextias, ſed Belgenſerium, dum regrederetur contendit. Occurrerat illi Peireskius, ac non modò deduxerat, ſed lateri eius adhærere, neque à præſtandis obſequiis recedere ſtatuerat: verùm non tulit Parruus, voluitque vt potiùs rediret Aquas-Sextias propter Remigialia, quibus fit Curiæ inſtauratio. Rediit ergo Peireskius, ac tantò minùs pœnituit, quantò audire licuit Varium ſua illa oris ſuauitate de lite, & concordia, déque amore Iuſtitiæ, Magiſtratuúmque perorantem.

Deinceps verò ita cœpit ſuo defungi officio, vt deſiderari nihil poſſet. Tametſi enim Varius, cùm penſa Curialia diſtribueret, nollet initio inſpectorem multarum litium deſignare; quarum tamen paucarum curam illi commiſſam voluit, eas ipſe ita ſolitus fuit otiosè, acutéque, & per omneis numeros, ac momenta Iuris perpendere, vt confectis inſtrumentorum enucleatiſſimis breuiariis, explanatiſſimè deinde, & ſumma cum fide ad Curiam referret. Cùm verò alio expoſitore ferenda erat ſententia, mirè lætabatur, ſi tempus ad deliberandum daretur, aut controuerſiæ commentarios præbaberet à partibus; pudebat enim, niſi foret communiendo ſuffragio inſtructiſſimus, calculum conferre. Rurſùs autem, quoniam perſæpe ob litium anfractus animo pendebat, conuenire ſolitus erat memoratum Thoronium, qui ſcrupulos eximeret, nec dubitabat etiam Vario grauiores cauſſas proponere, qui ob eximiam grauiſſimi, ſaniſſimíque iudicij perſpicuitatem eas illuſtraret. Agebat verò id præſertim in veſpertino colloquio: iam tum enim Varius ſingulis noctibus aduocabat illum in frugalem cœnam, vt ſermones conſerere, ſepoſitis arbitris, poſſet.

Cæterùm, quia neſcius erat tempus fruſtrà conterere, idcircò ſatis ſupererat, vt bonas arteis excoleret, & cum doctis viris tueretur commercium. Inter cætera procurauit exquiſitam fieri Anatomiam magnæ cuiuſdam Teſtitudinis (longitudine nempe cubitali) quam è Martigio mari eductam piſciculis nutrieeat, à menſibus circiter tribus. Cùm ſingularia verò multa in ea diſſectione obſeruata fuerint, tum illa non poſtrema, quòd omoplatæ anteriorem, non poſteriorem habuerint ſitum. Quòd arteria aſpera fuerit longitudinis ſemicubitalis, diuiſáque in treis ramos, tribus à pulmone procul digitis, ac ramulus quoſdam ad renes, & veſicam vſque producens. Quòd eadem annulos habuerit omninò, ſiue vndequaque (etiam verſus œſophagum) perfectos, & cartilagineos, larynxque epiglottide deſtituta conſtiterit. Quòd non ex ſola vena porta venarum diſtributio in interanea fuerit, ſed plurimæ etiam ex reliqua caua hepatis parte prodierint; ex eadémque parte cholidochus porus proceſſerit geminus in dodecadactylon inteſtinum. Quòd nulla diſtinctio gracilium, craſſorúmque inteſtinorum, nulla cæci dicti appendicula, nullus item lien, nullus adeps circumueſtiens cor (tametſi id aquæ pericardio concluſæ innatauerit) & id genus nonnulla alia.

Deteæit aliunde non longè ab vrbe inſignem quandam copiam non humanorum modò oſſium naturæ factorum lapideæ, ſed variorum etiam animalculorum, itémque ſtirpium, foliorum, florum, ſimiliúmque huiuſmodi: quam confeſtim diſtribuit per

vniuerſam

vniuersam penè Europam. Adjecit autem tessellas quasdam, seu lapides Rhomboidaleis, tum rubeos, tum crystallinos (videlicet ipsius talchi, seu specularis lapidis specie) ex Riantiensi agro effossos, eáque in se mirabileis, quòd dum exsoluuntur in minutiores particulas, particulæ quæque tuentur rhomboïdalem illam figuram, Quin-etiam mittens Parisios, adjectam voluit congeriem diuersissimam conchyliorum, & piscium, qui monstrosâ formâ in mari Mediterraneo visuntur: itémque pellem felis marini, & innumera alia, quæ destinauit præsertim ad Pictorem celebrem Danielem Monsterium, à quo expectabat icones Varij, Thuani, Casauboni, atque Malherbij.

In Italiam cùm mitteret, nominatim verò ad Gualdũ, accepit magno suo dolore obiisse Baronium, déque lamentabili casu ad Flayosceum, & alios scripsit. Cùm verò in Belgium, condoluit Villerio ob jacturam ab ipso factam Hadrianei numismatis, in cuius aduersa parte ex Villerij quidem sententia fuerat Phœnix exhibitus, ex ipsius verò Peireskij interpretatione, Ciconia. Argumentatus autem id fuit, ex proceritate crurúmque, & colli, cùm Phœnix soleat potiùs Aquilæ instar repræsentari: prætereaque ex serpente ipsi ad pedes apposito, & ex inscriptione PATRI, qua designata fuerat Hadriani erga Trajanum pietas: denique ex quibusdam aliis satis luculentis indiciis, quibus consolari adnixus est virum, monstrando rem deperditam non fuisse adeò, atque ille existimauerat, raram. Sic consolatus etiam est circa jacturam Iaspidis Argæum montem referentis: idque egens ipse tum quoque consolatione aliqua, quòd famulus quidam suffuratus fuisset numismata aurea primorum Imperatorum, & onychas, gemmásque alias elaboratissimæ cælaturæ.

1608. Incidit intereà Claudius Patruus in morbum lethalem non longè à Regalibus sequentis anni millesimi sexcentesimi octaui. Inuiserat illum Peireskius per festa Natalitia; & quia valentem reliquerat, ideò mira consternatione renuntiatum excepit casum, qui septimo die à decubitu carissimum abstulit caput. Constituerat optimus Senex cor, & intestina Belgensetij condi, reliquum verò corpus Aquas-Sextias in majorum suorum sepulcrum transferri. Id itaque parentatione, magnáque pompa præstitum est, inuitatâ Curiâ actione (vt tum moris erat) panegyrica per Ioannem Petrum Oliuarium Senatorem optimum, & assensu facto per Varium oratione alia eximia, quæ inter funebreis habetur, inque editione posthuma est numero decima sexta. Ad eius calcem videre licet quanti Peireskium fecerit, cùm tantoperè commendauit studium, quo Patruum talem delegerat, parauerátque successorem. Nescio an dici debeat, quod demirata tota vrbs est, fidissimum defuncti canem affectatione perpetua circumstitisse feretrum, non potuisse per plureis dies amoueri à tumulo, & postquàm domum reductus fuit, coram icone diu constitisse.

Peireskius, sedato nonnihil dolore, sese, vt priùs, ad functionem Senatoriam composuit; parique modo non destitit bonas horas succidere in gratiam liberalium & studiorum, & studiosorum. Nam primùm quidem varias ad varios amicos literas perscripsit: sed prolixiores tamen nullas, quàm ad Lælium Pascalium, circa Vrsini lapsus, circa Francorum Regum icones, sigilla, numismata, titulos (conuictis specialiter iis, qui Carolum Pipini filium vsurpasse Magni cognomentum arbitrarentur) circa statuas thymelicas, circa suum Aëtionem, quem cùm Velserus opinaretur Pictorem esse, cuius Lucianus in Herodoto meminit, perstitit ipse in sententia, propter tiaram Phrygiam, seu insigne regium, quod ad Patrem Andromaches duceret potiùs referendum; circa columnas Herculeas, portum Ostiensem, & cætera curiositatis inexhaustæ. Ita egit cum Fontanæo de re nummaria; & cum Strada specialiter de numismatibus antiquis: cum Claudio Fereo libellorum supplicum Magistro, & Gratianopolitani Senatus posteà Principe, de historia Francica: cùm San-Marthanis Fratribus de Genealogistica; cum Pignorio de Purpura; cum Nicolao Fabro, cúmque aliis de rebus sexcentis.

Deinde innumera fuere, quæ obseruauit circa genera piscium rejectanea, quibus Martigij, alibíque condiendis curam demandârat; quæ circa conchylia, circa plantas, circa lapides, circa cætera (quæ rursùs variè distribuit) maximéque cùm per Aprilem diuersatus est Belgenserij, vnà cum Vario; vbi de prolatis compluribus rebus, quas ille nondum viderat, est suauissimè collocutus. Etenim sermo habitus est de Lapide cæruleo, in agro Olbiensi reperto, è quo eiusdem cognominis color extrahitur, vti etiam ex marmore lapidem lazulum imitante; de lapide item Coralloïde stellato, de Coralloide punctato; de Lepadite, seu Lepadi conchæ viualui non absimili; qui omnes fuerant eruti ex agro Castelletano. Rursùs de Conchite striato, quem ex agro Antipolitano, ac Fossensi habuerat; de Gagate, & Succino flauo, eruto ad turrim Beuontiam. Huius occasione edisseruit Succinum rem fossilem esse, quippe in Sicilia quoque effodi, & torrentium impetu detegi, deferríque ad mare vsque, & repellente maris aqua, in littoribus sæpè inueniri. Probabile proinde esse, vt quod expiscantur ad Balthicum mare, vi aquarum erutum, translatúmque eò fuerit (maximè verò cùm eodem modo plerumque contineat conclusas muscas, cætetáque id genus animalcula.) Quare & fabulosum esse, quod aliqui narrant, arbores prægrandæis esse in Noruegia, ex quibus id Succinum, quasi gummi quoddam decidat, concrescat, atque induretur.

Enimverò toto hoc anno nihil magis placuit, quàm quod obseruauit, ac philosophatus est circa pluuiam Sanguineam, quam decidisse rumor percrebuit sub Iulij mensis initium; conspicuis nempe maximis guttis, tam in ipsa vrbe, ad parietes cæmiterij maioris

Ecclesiæ,

Ecclesiæ, quod est propè muros; quàm ad muros ipsos; ac rursus, ad parietes villarum, pagorum, oppidorúmque, ad aliquot milliaria circumvicinorum. Nam primùm quidem accessit ipse ad inspectandum guttas illas, quibus lapides rubescebant; nihilque non egit, vt alloqui posset quos agricolas memorabant vltra Lambiscum sic fuisse perculsos ex decidente pluuia, vt derelictis operis in vicinas ædeis citi aufugissent. Deinde, cùm fabulam esse, quod de viris huiusmodi proditum fuerat, comperisset, non placuit illi quod Physici referrent huiusmodi pluuiam ad vapores è rubra terra sublimè euectos, & post concretionem deciduos; quippe vi caloris eductum vaporem absque colore sursum ferri: vt vel constare potest ex eo, qui eductus è rosis rubeis in limpidam aquam concrescit. Minùs etiam placuit, quod vulgus, ac nonnulli Theologi opinarentur facinus esse Dæmonum, Strigúmve à quibus fuissent interfecti innocentes infantuli; scilicet hoc esse meram conjecturam, fortasśisque etiam Dei bonitati, prouidentiæque injurium.

Succurrit porrò intereà casus, ex quo sibimet visus est germanam causam detexisse. Quippe ante aliquot menseis concluserat, pyxide inuentam quandam Chrysalin, magnitudine, formáque insignem. Eius cùm ampliùs non meminisset, excitari bombum inaudiit intra pyxidem, eáque ad aperta, deprehendit chrysalin, deposito spolio, factam ex eruca papilionem pulcherrimum, qui statim auolauerit, reliqueritque in fundo guttam rubeam, amplitudine Solidi vulgatis. Quoniam verò id contigit circiter idem mensis initium, ac per idem tempus obseruata est Papilionum confertim per aërem transvolantium incredibilis multitudo: idcircò opinatus est papiliones huiusmodi interquiescenteis parietibus diffudisse illeic, quasi excrementum, guttas simileis, magnitudine videlicet pareis. Quare iteratò accessit, comprobauítque guttas illas non supra ædificia, non in deuexis lapidum superficiebus exstare, vti debuerat contingere, si è Cælo sanguine pluisset; sed in subcauis potiùs, ac in foraminibus, vbi animalcula potuerant quasi nidulari. Accessit, quòd parietes iis tingebantur, non qui in mediis oppidis, sed qui agrorum vicini erant, neque secundum parteis elatiores, sed ad mediocrem solùm altitudinem, quantam volitare papiliones solent. Hac ratione proinde est interpretatus, quod Gregorius Turonensis refert de pluuia sanguinea Childeberti tempore conspecta Parisiis, in diuersis partibus; & in domo quadam territorij Syluanectensis. Itémque quod memoratur temporibus Regis Roberti sanguine pluisse, circiter finem Iunij; adeò vt sanguis, qui cecidisset super carnem, vestem, lapidémque non posset aquâ elui, posset verò qui super lignum. Quippe idem fuit papilionum tempus, & recentes quoque has guttas elui non posse vllâ aquâ è lapidibus comprobatum est. Hæc, & similia cùm apud Varium magnâ coronâ edisseruisset, placuit simul rem explorare, contigítque vt cùm variè per agros incederent; guttas quoque multas deprehenderint in lapidibus, rupibúsque: sed ad cauas tamen, subuexásve, non verò cælo obuersas parteis.

Accepit deinde ex Italia, & transmisit statim ad Thuanum elogia doctorum quorundam Virorum, vt Hieronymi Columnæ, Gabrielis Faërni, Cruceij, & similium, quorum ille voluerat in sua Historia meminisse. Rogârat aliunde ipsum Scaliger, vt instauraret commercium, quod per P. Ostagerium hospitem olim Massiliæ suum instituerat in Oriente, coëmendis Samaritanis, Ægyptiacis, Arabicis libris; dolens quòd à quindecim annis, quibus degeret in Hollandia, nihil prorsùs inaudiisset de Pentateucho Samaritano, cuius sibi procurandi Ostagerius fuerat pollicitus studium. Peireskius ergo, cùm priùs quidem aliquid ea in re tentasset, tum tamen incumbendo acriùs, eiusmodi librum inter plureis alios in Ægypto coëmi, afferríque ad se mandauit. Verùm nauis, qua vehebatur, à piratis direpta est, recuperaríque is liber non potuit. Ita priuatus Scaliger fuit exoptatissimo Codice, vt etiam nunquam est assequutus expectatissimum responsum, quod Peireskio ab eius morte venit fœliciter in manus. Scripserat nempe Scaliger ad Samaritanos Ægypti, itémque ad magnum eorum Sacerdotem Eleazarum in ciuitate Sichemo morantem, quæsierátque ex ipsis varia circa obseruationem Sabbathi, aliorúmque festorum; circa Messiam, eiúsque apud ipsos nomen; & ad extremum, exemplum Legis, Pentateuchíve poposcerat. Ac ipsi quidem geminis Epistolis responderant; sed quòd illæ in Genebrardi, aliorúmque manus incidissent, detentæ sunt, donec, Scaligero mortuo, Peireskius & obtinuit, & per virum impensè doctum Ioannem Morinum è Congregatione Oratorij; Latinas fieri nuper curauit. Curam quoque eo tempore euocandi Pacium resumpsit, & quod est ampliùs, efficiendi ne diutiùs in Religione heterodoxa perseueraret: at nimis multa interuenerunt, quæ sollicitudinem variam, variósque conatus fecere rursùm irritos.

Aberat per ea tempora Valauesius frater Parisiis, ob Riantiensia negotia: & quia ipsi aliquot mensium intercedebant induciæ; ideò rogauit illum Peireskius, vt, vel sui causâ, inuiseret Angliam, Belgiúmque, & amicos illeic suos salutaret, quæ donaria misit, offerret, rara quædam nancisceretur. Orauit etiam quam-maximè Aquis-granum contenderet, vt quicquid illeic monumentorum Caroli Magni superesset, attentissimè inspectaret, inscriptiones exscriberet, icones quasque in Ecclesiasticis seu libris, seu vitris, seu vestibus, seu lapidibus, seu quibusvis aliis rebus impressas exprimi curaret; locorum, ornamentorúmque ichnographiam non negligeret, diplomatum apographa, sigillorum ectypa, prece, pretióve obtineret. Adjecit se sic pœnitere, quòd in Hollandia cùm versaretur, Aquis-granum non diuertisset, vt nisi fratri confideret, paratus esset

definitè,

definitè, neque alio nomine eo suscipere profectionem. Fecit porrò Frater abundè, & satis, mira sollicitudine, sedulitate, fide; cùm ipse interea post initum annum est digressus Monspelium, ob illa eadem negotia: scilicet Marchio Oresonius Bressiaco litem intenderat, ob diuenditum Riantij ius plenum.

. Redierat medio circiter vere, dolorem
1609. dentium infandum perpessus, cùm non longè pòst incidente patre in periculosissimum morbum, contraxit ipse quoque febrim, quæ diuturna admodùm fuit, cessansque sic languidum fecit, vt vix denique per Autumnum penitùs conualuerit. Quo loco referendum est, quod retulit ipse non semel. Cùm ciborum non appetens, fastidiosusque tabesceret, rogasse Iacobum Fontanum clarum Medicum, eiusque affinem, annon aliquid demùm esset, cuius esum appeteret. Annuente ipso aliquid esse, sed quod se non impetraturum, haberet compertissimum; institisse illum, id modò, quodcumque foret, significaret. Cùm dixisset autem, Pepones: tum excepisse Medicum, macte, bonóque animo esto; neque enim permitto modò, sed adhortor etiam, ac præcipio, addóque, vt nonnihil meri præassumas, postassumásque, & absque pane, aliáve re ad initium pastus, in stomachum mittas. Obsequutum igitur fuisse, adeóque bene inde habuisse, vt deinceps, ac donec vixit innoxiè semper eadem ratione pepones esitauerit.

Conualescens variis officiis studiosos varios adjutauit, veluti Ioannem Taxilem Arelatensem Medicum, nescio quid de ea noua stella, quæ per memoratam magnam Conjunctionem apparuerat, meditantem; Gasparem Bricium in eadem ciuitate parochum; virum bonum, industrium, & cœlestium obseruatorem. Ioannem Baptistam Hansenium, quem nouerat Romæ in erudita familia Cardinalis Baronij, cuíque procurârat, vt toto triennio foret Gymnasiarcha Aquensis. Atque istos quidem, alióśque demeritus est, valetudine adhuc dubia, remissioréque solùm morbo; cui contrahendo, producendóque non contulit parùm jactura trium amicorum insignium, qui in Hollandia elati sunt.

Eorum primus fuit Scaliger, qui manum iam admouerat commentationi de Hebræis numismatibus, cùm laborare hydrope cœpit, ex intemperie jecinoris, quæ quarto demùm, aut quinto mense, ipsum, die Ianuarij vigesima prima, oppressit. Alter fuit Clusius, qui non tam podagra recenti, quàm debilitate naturæ, die quarta Aprilis interiit. Posthuma huius opera, siue Posteriores curas edidit curator testamento datus Franciscus Raphelengius, mentione sæpè facta Peireskij, cuiusmodi illud, *Allata est ex Guinea in Galliam Spica non dissimilis præcedenti, nucula Indica fructibus constans, cuius iconem nobilissimus, & amplissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, Aquis-Sextiis in Gallia Prouincia Senator ad Clusium miserat,* Et posteà, *Sequens Tragacantha icon, quæ nobis transmissa est ex Gallia Prouincia, nempe Aquis-Sextiis, ab amplissimo, & nobilissimo Viro Nicolao Fabricio, Domino de Peiresc, Consiliario Regio in supremo Senatu Aquensi, cum literis ad clarissimum Clusium.* Ac rursus, *Subiungi poterit epistola quadam doctissimi Viri D. Doctoris Fontani, quam ad nos Aquis-Sextiis misit amplissimus, & prudentissimus Vir Nicolaus Fabricius Dominus de Peiresc, inclusam literis suis ad clarissimum Clusium destinatis; quæ quamvis post mortem clarissimi Clusij ad nos perlata sit, locum in his Additamentis aliquem mereri nobis videtur.* Agebatur porrò in illa epistola de insigni Aloë, quæ in quodam Aueniensi horto à centum circiter annis sata, eruperat sub initium Maij anni millesimi quingentesimi nonagesimi noni, ac intra dies quidem quadraginta quinque, ad vsque altitudinem palmorum Prouincialium triginta duorum, hoc est, Parisinorum pedum viginti quatuor, cùm proximè semisse. Cuiusmodi & nos deinceps eruptiones aliquot in Prouincia, & Draguiniani præsertim, vidimus. Tertius fuit Abrahamus Gorlæus, à quo non potuit cœptum opus Paralipomenon absolui.

Parùm porrò abfuit quin hisce amicis Varius quartus accesserit. Is per justitium Septembri mense concesserat Antipolim, vt possessionem eius loci Regio acquisiti patrimonio, Regis nomine adipisceretur. Cùm inuisisset verò Fratrem, Petrum nempe Varium Vintiensem Episcopum, incidit in febrim periculosissimam, ac mense penè diuturniorem. Hanc Peireskius cùm accepisset, teneri vix potuit, quin, laborans licet, laboranti accurreret. Cùm non posset tamen, mira sollicitudine, vel potiùs anxietate fuit, vt quocumque modo operam præstaret. Cætera inter, scripsit Massiliam, ac exstimulauit Carolum Cassaneum clarum Medicum, appararíque illi curauit & rhedam, & lembum, vt seu terra mallet, seu mari, eò expeditè aduolaret. Missitauit penè in singulos dies, qui exquisita quædam seu remedia, seu edulia ferrent, & quis foret status morbi renunciarent. Cúmque primùm facta est spes melioris valetudinis, sellam misit gestatoriam, quam domi habebat commodissimam; tametsi ille non potuit, nisi vectorio lecto reduci.

Dum vterque deinceps residuo Autumno conualescerent, diésque totos in colloquiis familiaribus ducerent, putás-ne illorum sermones nihil habuisse eruditionis? Vnum præterire non possum, qui fuit postmodùm aliquoties à Peireskio commemoratus, cuiusque occasione, etiam post eius obitum, superfuit quidpiam peragendum. Ansam fecère Conuentus varij, qui toto Regno Principis iussu habiti recens fuerant, vt de condendis perpetuis circa Monetarum valorem, vsúmque Statutis deliberaretur. Cùm enim ante septem annos statuisset publico edicto, vt aureus Solatus anteà oblocatus sexaginta solidis, valeret exinde sexaginta quinque; euenerat iam, vt pro septuaginta, & pluribus commutaretur. Itaque Vario sententiam

poscente,

poſcente, reſpondit Peireskius vix eſſe ſperandum, vt proſerpens malum ſiſti vnquam poſſet. Cauſam enim eſſe commercium cum vicinis nationibus, apud quas aurum cariùs, quàm apud nos redimeretur. Nam tum quidem aurum nobis eſſe in proportione ad argentum non omninò duodecupla; apud Hiſpanos verò, exempli causâ, in pluſquam tredecupla eſſe, idque edicto recentiſſimo, quo Rex Hiſpaniæ auri valorem decima parte adauxerat, intacto valore argenti. Qua in re ſanè non fuerat Principem noſtrum imitatus, qui maiore ſolidorum numero aurum æſtimans, maiore quoque æſtimauit argentum, ne proportio illa euariata cenſeretur. Subjunxit, tametſi non modò Rex noſter, ſed etiam Rex Angliæ, cæterique Principes nouis edictis eam proportionem euariarent, promouerentque; euenturum tamen, vt ſingulis æmulatione quadam vel aurum pluris facientibus, vel ipſius pondus, aut certè internum argenti valorem, imminuentibus, res definiri nunquam poſſet. Scilicet nunquam defuturas, vel bellorum occaſiones, quibus exhauſtis ærariis, ad id remedium prouocaretur, vel nationes ſatis conſultas, quæ puriores auri, argentique ſpecies penes ſe ſeruare, aliundéve allicere hoc artificio procurarent.

Et exemplo quidem eſſe poſſe Romanos, apud quos As æreus, Denarius argenteus, & Solidus aureus ita paullatim fuêre imminuti, vt poſtremò facti extra vſum fuerint; & Solidus ipſe nominatim, qui cùm potuiſſet initio duobus Solatis exæquari; commutari demùm debuerit in ſpeciem argenteam, quæ ipſa quoque ſic degenerauerit, vt exiſtimari poſſit in Solidum noſtrum vſualem abiiſſe. Verùm ne tam procul quæreret exemplum, ſufficere, ſi ſpectaretur vel vnius Solati valor, qui intra centum poſtremos annos ita increuiſſet, vt decreſcente ſimul interna bonitate ſolidi, duplo ſolidorum numero iam æſtimaretur. Non eſſe verò probabile, vt deinceps conſiſteret, ſed futurum haud dubiè, vt intra paucos annos triplò, quadruplóque incrementum acciperet, Solidúſque intereà non imminueretur modò pondere, ſed euaderet etiam planè æreus, tunc pondere quoque ſuo deceſſurus. Nec verò vana fuit conjectura: quando iam Solatus à nuperis annis taxatus eſt ſolidis centum quatuor; idque Edicto publico, cuius occaſione ipſe, cùm foret adhuc ſuperſtes, adnotauit auri ad argentum proportionem proximè quindecuplam eſſe.

Sed ad colloquium vt redeam, cùm retuliſſet obiter Aſſem initio pependiſſe libram integram, ſeu duodecim vncias; ac diminutum deinceps fuiſſe ad vſque duas, ad vnam, ad minus: Denarium, cùm tempore Regum pependiſſet trientem vnciæ; ſub antiqua tamen Republica pependiſſe ſolùm ſextantem, ſub recentiore partem ſeptimam, ſub primis Cæſaribus octauam, ſeu drachmam (Atticæ nempe drachmæ æqualem:) Solidum denique principio fuiſſe partem libræ trigeſimam octauam, poſteà quadrageſimam, quadrageſimam quintam, quinquageſimam, & ita deinceps: tum requiſiuit Varius, quî illæ Libræ, ſeu Vnciæ à noſtratibus diſſiderent? Excepit Peireskius, ſibi ea in re nondum penitùs factum ſatis. Nam habere ſe quidem pondera antiqua librarum triginta, decem, trium, ſingulatim, quæ cum libra Pariſienſi ſenûm denûm vnciarum zygoſtatica comparaſſet; ſed comperiſſe tamen ſolùm vncias Romanas duodecim, decem circiter vnciis Pariſienſibus exæquari. Circiter, inquam; nam nunc exceſſum, nunc defectum excurrere ad treis, quatuor, & quinque drachmas. Tametſi verò doctus Budæus proportionem præſcripſiſſet proximè ſeſqui-alteram, quòd putaret libram Romanam ſemunciâ ſuperadditâ libræ Marcæ, ſeu octo vnciis Pariſienſibus æquam eſſe; attamen ſe varios Denarios antiquiores, integrioréſque, quàm Budæo fuiſſent ad manum, ad eandem libram exegiſſe, deprehendiſſéque libram Romanam cum ſemuncia decem Pariſienſibus vnciis, vt minimùm, æquipollere. Non audere tamen adhuc rem decernere; quòd illi quoque denarij paſſi fuiſſent intertrimentum, expectatéque donec Româ impetrauiſſet modulum Congij, qui à Veſpaſiani vſque tempore in Capitolio conſecratus, extaret, aſſeruaretúrque in Farneſiano Palatio, ac decem librarum vini aut aquæ pondus continens, prodere poſſet quotnam libris, vnciiſque Pariſienſibus tale pondus exæquaretur.

Probauit ille, rogauitque ecquam putaret Congij ad noſtrates liquidorum menſuras eſſe analogiam? Peireskius verò dixit id quoque determinandum ex modulo; intereà verò putare ſe continere Congium tres circiter Potus (ſic enim in Prouincia vocantur, quæ Pariſiis Pintæ, cùm hæ illis minores ſint) liceréque etiam id explorare, ſi conſtiterit, quæ proportio inter Romanum Pedem antiquum, & noſtrum quem dicimus Pannum, ſeu mavis Palmum, intercedat. Romani nempe, vt Amphoram Congij octuplam definierunt magnitudine pedis cubici; ita Congij capacitatem dimidio pedis cubico definitam eſſe voluerunt. Hinc non vnum quidem duntaxat, ſed duos quoque modulos Congij temporis progreſſu obtinuit: verùm nunquam ſatis vacauit rem pro voto expendère, & poſtquam poſteriorem obtinuit, citò nimis interiit, rem certo certiùs exploraturus.

Cæterùm quia nos, quantum licuit, illius curam ſuppleuimus, neſcio an, ſi dixerimus, nimia ſit futura digreſſio. Tenemur certè gratificari hominibus noſtris, qui non modò pondera, menſuráſque illas inter ſe, ſed cum noſtratibus etiam à Peireskio comparatum iri ſperârunt. Vt paucis ergo res dicatur, cautiones adhibuimus eaſdem, quas Lucas Pætus, & Villalpandus; dum vas ipſum ad ſummum collum puteali aqua oppleuimus, expendimus, vaſis

vasis pondus subduximus. Deprehendimus autem aquam, quæ Romano pondere esse debuit decem librarum, seu vnciarum centum viginti, esse pondere Parisiensi (quale nempe Parisiis exploratum, missúmque est) librarum septem, minus vnciæ quadrante; seu vnciarum centum vndecim, & quadrantem vnciæ trium. Deinde ex hac proportione collegimus vnciam Romanam continere grana quingenta, & triginta sex, qualium quingenta septuaginta sex in Parisiensi continentur; vnde & illis in dragmas collectis, obuenêre cuilibet drachmæ grana sexaginta septem; idque proinde censuimus pondus Denarij Cæsarei, quem dictum est fuisse drachmalem.

Adhæc difficile non fuit valorem huiusce Denarij, & cæterorum consequenter, ac monetæ cuiuslibet, monetâ nostrâ exprimere, & à recentiore præsertim Edicto, anni nempe M. IↃCXXXVI. Cùm ex præscripto enim argenti valore, atque pondere colligamus argenti vnciam æstimari solidis Turonicis sexaginta quatuor; idcircò Denarius Romanus valebit septem solidis, ac denariis Turonicis quinque, cum triente eiusdem Turonici denarij (sicque parùm protsùs excedet valorem Regalis Hispanici) & tale fuisse intelligetur non modò apud Romanos, sed etiam apud Græcos, ob parem Denarij, Drachmæque valorem, militum stipendium in singulos dies. Quinarius proinde, siue Victoriatus valebit tribus solidis, cum denariis Turonicis octo, ac denarij besse; Sestertius vno solido, cum denariis decem, ac triente denarij. Et quia, verbi causâ, Siclus Hebræorum fuit, ex Iosepho, Tetradrachmalis, seu denariorum Romanorum quatuor; idcircò valuit solidis similibus viginti nouem, cum denariis Turonicis nouem, ac triente. Vnde & quia triginta vocati Denarij, quibus Christus Seruator à proditore Iuda diuenditus legitur, triginta Sicli fuisse videntur; ideò pretium colligitur librarum Turonicarum quadraginta quatuor, ac solidorum tredecim, cum denariis quatuor.

Quod spectat ad comparationem cum Prouinciali pondere, obseruauimus illam eandem aquam, siue Romanas libras decem pendere libras Prouincialeis nouem, cum vnciæ triente; seu vncias centum quadraginta quatuor, & trientem vnciæ. Obseruauimus aliunde libram Parisiensem cum prototypica nostrate collatam continere ipsam semel, cum quatuor vnciis, & vnciæ besse. Sed notandum Zygostatam Stateras ita temperare, vt versus numerum centenarium, singularum librarum pondus singulis vnciis adaugeat, propter detrimentum earum mercium, quæ cumulatim emptæ, minutatim venduntur: adeò vt quæ centum libræ Parisienses æquiponderarent nostratibus centum viginti nouem, cum triente, exæquentur solùm centum viginti duabus, quatuordecímque vnciis, cum besse.

Cùm liceat verò mensuram Romanam tam cum Parisiensi, quàm cum Prouinciali ex ponderibus comparare; addo duntaxat nos comperisse quatuordecim Pintas Parisienseis adæquari Potibus nostratibus vndecim; & liquidorum Modium, qui Parisiis continet Pintas ducentas octoginta, continere nostrates Mellereolas quatuor, cum Potibus viginti octo: continente Mellereola Potus duodequinquaginta, quorum quilibet pendit Prouincialeis libras treis, cum quadrante. Ex quibus elicies Congium continere Potus nostrates duos, cum sextis ferè quinque; seu Parisienseis Pintas treis, cum semisse proximè: intelligésque, exempli gratiâ, quantum biberit Nouellius Torquatus, Mediolanensis scilicet ille, qui treis vini Congios vno haustu siccasse coram Tiberio legitur; vnde & Tricongij cognomentum tulit. Habebis rursùs quantum mensurarum nostrarum contineat Vrna Congij quadrupla, Amphora octupla; quantum Sextarius sexta pars Congij, & Semi-sextarius pars duodecima, alias Hemina, seu Cotyle dicta. Vbi notabis, si lubeat, videri Parisienseis appellare quartam Pintæ partem Semi sextarium, quod illa ad Semi-sextarium Romanum proximè accedat.

Dixi porrò obiter liquidorum Modium: nam alioquin Modius aridorum constans ex centum quadraginta quatuor Buxeis, ex quibus quatuordecim deprehensi sunt id statuere Ouus, quod nos ex quinque Heminis, Pannalibúsve decem constituimus; talis inquam Modius æquiualet nostris Oneribus decem, Pannalibúsque proximè tribus. Atque hæc sunt quidem, quæ homines nostros scire præsertim attineat; nisi adhuc adiiciam diuisisse nos Pedem Parisiensem ex prototypo desumptum in mille particulas, obseruasséque Palmum nostratem, qui octaua Cannæ pars est, continere solùm ex iis partibus septingentas sexaginta treis: Pedem verò Romanum antiquum nongentas & sex; ne memorem Anglicanum continere nongentas triginta treis; Hollandum nongentas sexaginta sex; Lugdunensem, & Gratianopolitanum mille, & quinquaginta duas; Brachium Florentinum mille octingentas, & duas; verùm de his nimis iam multa.

Ad Peireskium redeo, qui statim inse- 1610.
quente anno millesimo sexcentesimo decimo est rursùs profectus Monspelium. Cùm rebus autem prosperè gestis, ineunte iam Maio rediret, insomnium illi contigit, quod aliquoties mihi enarrans solitus fuit præmittere, se, si ab alio fuisset enarratum, non crediturum. Erat in eius comitatu Iacobus Raynerius Aquensis ciuis, qui in eodem cubiculo indormire solitus, indormiit speciatim intra id hospitium,

quod vocitant Album, Monspelium, ac Nemausum inter. Somniauit autem Peireskius, ac nescio quid insolitum obmurmurare visus est: quare excitatus Raynerius, ipsum, ecquidnam noui esset rogitando, expergefecit. Tum ille, proh, inquit, quàm gratum, bellúmque excussisti somnium! Quærente Raynerio, quid-nam rei foret, somniabam, inquit, me esse Nemausi, oblatúmque mihi fuisse ab Aurifice numisma aureum Iulij Cæsaris, pretio scutatorum quatuor; iámque eram illi, ad ipsum habendum, numeraturus pecuniam, cùm excitante te importunè, & ex oculis Aurifex, & ex manibus Numisma euanuit. Exinde somnium nihil moratus, discessit Nemausum, & cùm prandium appararetur, per ciuitatem digressus est.

Casu autem planè stupendo in Aurificem ecce incidit, ex quo dum requireret, si quidpiam fortè rarum haberet, habere se ille respondit Iulium Cæsarem aureum. Rogauit quanti eum venderet; responsum, pretio scutatorum quatuor. Itaque id pretium statim numerauit, acceptóque Iulio, suum somnium fœlicitate mira compleuit. Mira, inquam, nam facilè quidem cogitare Nemausum potuit, quò sequente luce erat accessurus: potuit illud Iulij numisma, quod vigilans sæpiùs exoptauerat: potuit id repertum in ea ciuitate, in qua tot Romanæ antiquitatis vestigia: potuit autem Aurificem, ad quod genus hominum vulgò referunt, qui talia effodiunt: potuit valorem mediocrem, quo Aurifices potiùs, quàm Antiquarij ista pendunt: potuit scutatorum quatuor, quo moderato pretio aurifex posset esse contentus: denique potuit Aurifex, & Nemausi quidem, ac eo pretio habere nummum: verùm hæc omnia concurrisse, & euentum somnio ita respondisse admirabile prorsùs est. Non is autem erat Peireskius, qui propterea somnij causam præternaturalem putaret, vt fortè fecisset, si sæpiùs contigissent similia: sed cùm nosset fortunæ lusus, habebat duntaxat hunc casum inter eos, qui sua raritate stuporem apud vulgus creant, cuiusmodi etiam memorantur de Endemo Aristotelis familiari ad Pheras; de duobus Arcadibus ad Megaram, & de nonnullis similibus; quanquam historiarum huiusmodi omnium penes auctores fides esto.

Commoratus est deinde Peireskius aliquot diebus Arelate, vt præter aliàs obseruitata, exploraret curiosiùs monumenta quædam insignia ad Monasterium Montismaioris. Cùm inde autem discessisset, & iam Salonem accederet, attigit eum Cursor ab Archiepiscopo, qui renuntiaret mox inauditam Henrici Regis luctuosam mortem. Consternatus mirè, festinauit tamen, vt consolaretur Varium: dolorem quippe præsentiens, quo nouerat perculsum iri. Et sanè illius accessus leuamen adhibuit non mediocre magno Viro, qui iam factum rescinerat, hominibúsque, & literis missis dare operam cœperat, vt vniuersa Prouincia in officio contineretur. Memorabile porrò est ab anni vsque initio, & priusquàm Peireskius Monspelium discederet, allatum ipsi fuisse ex Hispania Prognosticon annuum, siue *Almanach* ab Hieronymo Ollerio Beneficiato Barcinonensi compositum, & Nouembri superiore Valentiæ impressum, in quo non obscurè prædictus lamentabilis casus foret. Sic ille nempe designârat & natiuitatis circumstantias, & euenta quædam præcipua, vt denotari alius Rex, quàm Magnus Henricus non posset. Illud Vario cùm ostendisset, communicassétque præterea cum Iosepho Galterio Priore, & Domino Valletæ, Viro totius quidem Matheseos, sed Astronomicæ præsertim peritissimo, digna omninò visa est res, quæ, licèt Astrologicis prædictionibus non esset fidendum, non negligeretur tamen, tanquam sacrum attinens Caput, pro cuius incolumitate nulla cautio posset censeri superflua. Itaque Varius eo tempore ipsummet exemplum transmisit ad Regem.

Ac prætereo quidem vt magnos, veréque generosus Princeps laudato Varij affectu contempserit prognosticon: sed quia euentus comprobauit, ipséque Ollerius aliud posteà edens in sequentem annum, est propterea mirè gloriatus; idcircò taceri non potest, quod saltem dubium faciat ex ipsis-ne Astris, an potiùs aliunde rem euenturam conjecerit. Nam de Astrologica quidem vanitate non est quod hic loci quidquam memorem, & maximè cùm euulgata ante treis annos Themata, nisi post annos prætetea quatuor, nihil ominarentur infaustum. Non is etiam sum, qui subdubitem habuisse Vatem cum prauo Genio, qui id præsagierit, teuelaueritque commercium: dico solùm potuisse ipsum aliqua ratione esse conscium machinationis illius, qua infandum adeò parricidium commissum est. Ea certè neque in Hispania, neque in Italia celare planè potuerat, nam etiam Regij Oratores, ac nominatim Venetiis agens ille Virorum optimus Ioannes Bochartus Campinius, Regem iam illius præmonuerant. Comprobatum aliunde est Massilienseis nautas, quotquot ex Hispania ante duos menseis aduentârant, retulisse rumorem fuisse in Hispania disseminatum, quòd Rex Francorum nunc occisus, nunc occidendus gladio foret. Narrauit etiam Peireskius, scripsitque ad Malherbium, quod in hunc locum inseri possit. Memorabat nempe die Sabbathi, ac tridno post mortem Regis enunciatam, transiisse Aquis-Sextiis illustrissimum Venerum ex Priulorum familia, qui fuerat Orator Parisiis, ac tum pergebat Orator Madritum. Cùm inuisisset autem Varium, sibi aliunde cognitum, enarrasse ipsi inter cætera, se Mediolano iter facientem salutasse illeic Comi-

tem

tem Fontanum; & cùm Regiarum copiarum vim inter colloquendum exaggerauisset, tum excepisse Comitem, nihil sibi ex iis metuendum, quòd vnius hominis mors esset breui eas euersura. Sed temperandum ab istis est.

Accepit subinde Peireskius scriptas à Pignorio tertia eius mensis die literas, quibus admonitus est detexisse Galileum inuento recens Telescopio magna quædam, admirandáque circa stellas spectacula, ac potissimùm quatuor nouos Ioui circumductos Planetas, quos Mediceos nuncupauisset. Scilicet ab ineunte vsque superiore anno sexcentesimo nono Iacobus Metius Alcmariensis, dum varia vitra componeret, vt effecta experiretur, inciderat casu in eam conuexi, concauique comparationem, ex qua, interjecto potissimùm tubo, viderentur intuenti res paruæ grandescere, & sepositæ admoueri, (vnde & illi ptima defertur Telescopij inuentio; tametsi Ioannes Baptista à Porta tale quidpiam iam euulgârat) Galileus verò ex solo rumore inuentionis ad se perducto, cœperat ipse excogitare tum causam effectuum Telescopij, tum conficiendi artificium, adeò vt pòst molimina, ac tentamenta varia, peruenisset tandem ad vnius exactissimi constructionem. Ipsum fuit, quo per primos duos anni decimi memorati menseis obseruationes illas peregit, quas titulo Siderei Nuntij mense Martio typis vulgauit.

Peireskius ergo re cognita, magno cum ardore fategit vt & librum, & Telescopium quam-primùm possef, nanciscere-tur. Enim-verò cùm librum habuisset, exquisitum tamen Telescopium fortiter illicò non est, quantumvis nonnulla impetrauerit tam ex Italia, quàm ex Hollandia, ac etiam Parisiis, ex quo primùm tempore elaborari illeic cœperunt. Heinc est, cur Iouis Satellites ante Nouembrim detegere, obseruaréque nequiuerit, certè vt integram Choream censeri posset deprehendisse. Ex quo verò deprehendit, mirum quantâ lætitiâ id spectaculum fuerit contemplatus. Nam statim quidem tem demonstrauit Vario, aliisque amicis; sed & ne tempus frustrà abiret, apparauit obseruatorium, inuitauitque, ac sæpiùs per complureis dies detinuit memoratum Galterium, cúmque eo in obseruando biennium penè totum consumpsit. Erat adhuc frater Parisiis: quare illum sollicitare, variéque vrgere nunquam destitit, donec vitra Telescopica confici curauit, misitque ad vsque quadraginta. Videlicet spes erat fore, vt consequeretur tandem optima, & cuiusmodi fuerant à Galileo vsurpata.

Intereà tamen aliquot reuolutiones speculatus, cepit cum Galterio consilium de Motuum hypothesibus, tabulisque concinnandis. Quamobrem Galterius eam Spartam aggressus, sic breui perfecit, vt exquisitè, quantum licuit, determinârit tem-pota, quibus singuli Medicei circumuolutiones proximè absoluunt, Extimus nempe diebus sexdecim, cum sexdecim horis: Sequens septem diebus, cum horis tribus, & semisse horæ: Tertius diebus tribus, cum tredecim horis, ac semisse itidem: Intimus die vnica, cum horis octodecim, ac simul semisse. Minutias non recenseo; quandoquidem licet ad vsque secundas, vt Astronomi loquuntur, supputatæ fuerint;nihilominùs dies docuit addendum quidpiam, demendúmque: vt etiamnum quoque restat aliquid, quod obseruatio, ac diligentia temporum sequentium valeat emendare. Hæc solùm attingo, vt innuam, quàm vehem nter Peireskius in id incubuerit, vt res adhuc nascens in suo exortu perficeretur. Quippe delegit prætereà virum Industrium Ioannem Lombardum, qui obseruando operam conferret; ac eruditos adolescentes Petrum Robertum Medicinæ, & Ioannem Baptistam Motinum Philosophiæ candidatos, qui se Galterio addicerent, vt quia nimis molestum erat numeros omneis terere, calculis præscriptis ipsum subleuarent.

Obtinuit etiam obseruationes, quas præter Galileum Ioannes Keplerus, clarissimus ille Cæsaris Mathematicus, aliique iam peregerant; vt ex illarum collatione perfici hypotheses possent. Curauit quoque elaborari Theoricen Mechanicam, Peurbachianæ vulgaris instar; vt suppositis radicibus motuum, Mediceorum loca possent colligi in annos, menseis, dies, & horas. Nomina prætereà imposuit, quibus discerni singuli possent. Nam cùm Galileus vniuersè Mediceos indigitasset, noluit ipse nuncupationem vlla ratione immutare: sed Principes tamen delegit ex Medicea familia, quorum nomina indeterentur. Quia debebat verò præsertim fernato familiæ honore Reginas duas Inclytas, quas illa nostræ Galliæ dedisset, Sideribus adscribere: ideò extimo Planetarum Catharinæ nomen fecit proprium; alteri, qui præ cæteris eximiè resplendet, Mariæ: tam sequenti Cosmi majoris, & intimo Cosmi minoris. Cogitauit deinde tam Obseruationes euulgare, quàm Tabulas; sed quia accepit Galileum curis continentibus in id negotium incumbere: ideò ne videretur palmam illi debitam prærepturus, sese ab incœpto continuit.

Denique venit illi in mentem adjutare Geographos in tradenda methodo Longitudinis inueniendæ. Quippe quia horum Planetarum sunt motus citatissimi, configurationésque per singulas noctes variæ: ideò cogitauit, si illæ, quibus contingunt momentis, in diuersis locis ad ortum, occasúmque obseruarentur, posse pro temporum varietatibus, exquisitè designari intercapedines locorum: posséque adeò Tabulas, chartásque Geographicas sic emendari, ac perfici, vt exinde vsus rei Nauticæ consummationem nancisceretur. Heinc ea de re Amsterodamum ad Iodocum

Hondium dedit literas, quibus etiam rogauit illum, vt indicaret nomen, & patriam Inuentoris primi Telescopij; scilicet ignorabat adhuc eum fuisse, quem iam diximus. Scripsit & Parisios copiosè ad Fratrem, postulans ab eo varia Telescopia, quæ obseruationibus faciendis in variis locis destinasset, ac potissimum in Oriente, & io nouo Orbe, quò oonnulli amicorum erant breui discessuri. Et postmodùm quidem obtinuit obseruationes aliquas, ac potissimùm à mox antè nominato Ioanne Lombardo, qui profectus Alepum vsque, versus Orientem, fuerat; sed neque illæ fecerunt satis; neque peruidit, omnibus etiam horum Planetarum configurationibus in Ephemeridas relatis, fore propterea inuentionem adeò generalem, ac animo conceperat. Agnouit enim non posse Nautas ad illos attendere, neque interdiu, oeque cælo nubiloso, neque Ioue Soli conjuncto, aut noctu sub terras delato; neque toto sexennio ad alterum polum, cùm Iupiter esset versus alterum; & id genus similia. Quamobrem eam curam deposuit, ratus aliunde Galileum, Keplerúmve in eam curam incubituros, & pro sua solertia rem perfectiùs exsequuturos. Certè non parùm gauisus est, cùm non ita pridem accepit venisse Galileo in mentem, vt methodum perficeret, & cum Hollandis communicaret, à quibus arcanum Longitudinum est tantoperè expetitum.

1611. Porrò cùm Peireskius foret circa ista summoperè sollicitus; non destitit tamen interea pluribus curis distineri. Annus sæculi vndecimus erat, quo nescio an dicere debeam apparuisse primùm in Prouincia, ac in eo hortulo, quem Peireskius intra ædeis Aquis-Sextienseis habuit, florea calyceos Tulipas dictos. In eo scilicet ab Autumno superiore defoderat missas Tornaco à VVinghemio bulbosas illorum radices. Referebat autem, cùm eo tempore nonnihil terræ in hortulo excolendo aggestum fuisset, Caniculam quandam nomine Marphissam conquisiisse catulos, quos abiici præceperat, sepeliisséque sub aggere, & aliquot diebus ita incubuisse, vt neminem accedere, etiam prætextu edulij subministrandi, pateretur. Non memini porrò an dicta ipsi Sultana fuerit, cuius obitum cùm ægrè tulisset, lætatus tamen fuit ob factum circa illam experimentum.

Ea educabat treis catellos, qui vnà cum matre eodem morbo laborauerunt. Voo demortuo, projectóque, ipsa quoque mater interiit. Nemine causam agnoscente, Anatomicum euocauit, incidíque iussit, vt interanea dispiceret. Ecce autem secundùm totam intestinorum prolixitatem series aliquot cohærentium candidarum molecularum, cuiusmodi cucurbitæ, aut cucumeris grana sunt; vnde videtur fuisse vous ex iis latis lumbricis, quos Cucurbitaleis nonnulli appellant. Erant verò infernè quidem majusculæ, duriusculæque; supernè verò ita paullatim in minutulas, molliusculásque desinebant, vt in summo, tandem nihil, oisi confusus albor appareret. Peireskius ergo, cùm non placeret quicquid curando illi morbo proferebatur tam à Chirurgis, quàm à quibusdam Medicis; iussit, nescio quo ductus genio, afferri sibì theriacam, è qua cùm materiæ illi adbibuisset, obseruauit magno suo, circumstantiúmque stupore ipsam statim liquescere, effluetéque in decliue. Quapropter iussit catellis duobus qui supererant, exhiberi theriacam, alexipharmacum esse ratus. Ac alter quidem animam iam agens inter exhibendum extinctus est, alter verò adhuc robustior remedio assumpto omninò conualuit.

Cootigit illo eodem anno decantatissima historia de Ludouico Gaufrido cacomagiæ infamato, déque Magdalena Paludana illius præstigiis correpta à Dæmone. Ea res verò vt totam Curiam, sic præsertim ipsum Peireskium admodùm sollicitum habuit, qui vniuersam penè historiam literis prolixis descripsit. Ac pro tempore quidem ipso, in eadem cum vulgo opinione fuit, mouebántque præsertim ipsum Stigmata illa insensilia corpori vtriusque inusta, & Cacomagiæ credita indicia: at dubitare postmodùm cœpit, num in toto negotio impostura quædam, aut stupor animi latuisset. Placitum tamen semper defendit, quo Curia Magum cremari iussit: quippe qui aliàs sacro-sancta Religionis mysteria libidinosus pessumdedisset. Aiebat quoque tametsi Magi non tantùm habeant cum Dæmone, quantum putatur, commercium; nihilominùs pœna afficiendos ob prauum affectum, quo discíscunt à Numine, & Cacodæmonem implorant. Sic, licet factis vnctionibus oon transferantur reuerâ in eas Synagogas, in quibus nihil noo patrent nefandum; puniendam tamen voluntatem, qua id appetunt, seséque operi accingunt.

Quod permouit autem ipsum, impostura fuit, qua non multò pòst Massiliensis quidam Sacerdos accusatus Magiæ fuit, prodente quodam Dæmone, quem Gaufridus dicebatur in mulierculam intrusisse. Is quippe indicio absolutus est, sed corpore tamen toto interpunctus, vt designata à Dæmone conquirerentur stigmata, quæ deprehendi nulla potuerunt. Tantò verò magis Peireskius rem vocauit in dubium, quantò pòst treis proximè annos accepit à VVinghemio similem historiam contigisse in Flandria, hoc est interpunctum toto corpore Canonicum quendam, qui fuit denique habitus innoxius. Documentum sanè insigne, ne facilè adeò fides adhibeatur siue Dæmoni, quem Sacra Scriptura appellat Patrem mendacij; siue mulierculæ, quæ partim natiua imbecillitate, partim vehementia vaporum cerebrum exturbantium, partim malitia, aut odio, partim concepta, innutrita, defixa altum opiniooe imponere facilè potest. Quod ad Stigmata illa spectat, hæsit Peireskius num reuera non essent notæ Cacomagiæ; idque præsertim ex quo agnouit rem voca-

tam

tam in controuersiam à Martino Deltio, aliísque viris impensè doctis. Fortè enim esse posse à natura, pertineréque ad singularem Elephantiaseos speciem; aut saltem posse ipsos Magos eas sibi, quasi cauteria inurere, ac perturbatæ menti defigere, inustionem illam perinde referendam ad Dæmonem, ac referre solent vnguenta, quæ ipsimet parant, & inter se communicant, confisi se ipsorum vi ad maligna illa Concilia transferri.

Habuit Peireskius toto eo anno valetudinem vacillantem. Fuit autem dubia potissimùm circiter æstatis initium; tametsi proptereà nihil fuit graue passus, neque interquieuit à solitis studiis. Quin-etiam visus sibi est pro votis satis confirmatus, vt adesset Vario grauissima febre totos quadraginta dies in villa Massiliensis agri, Florida ab ipso indigitata, laboranti. Non refero quanta se illi assiduitate deuouerit: hoc vnum non est prætereundum. Conualescebat ægrè Varius, quòd teneretur anorexiâ, miróque ciborum fastidio. Cùm venaretur autem Peireskius occasionem addiscendi ecquid posset gustum mouere, & datâ pleromque operâ sermones interseretet de rebus gustatu iucundis; contigit aliquando Varium obiter inouere Truttas lacus Genevensis non iniucundi esse saporis. Ille ergo id subnotans; tantâ obtinuit diligentiâ insignem ex eo Lacu Truttam, operę pistorio conditam; vt, nomine licèt alieno oblatam, Varius tamen diuinauerit Peireskij facinus esse.

Sic excitare gustatum voluit, cùm fartum illi obtulit ex linguis Phœnicopterorum; tametsi id per hiemem, quoniam ea sola tempestate aues illæ maritimæ ad Arelatenseis paludes capiuntur. Parùm aberat, quin ex linguæ exæquarentur hædinis: & quia tamen esca videbatur suauior, nihil pronunciauit Varius, neque diuinauit, quovsque Peireskius illud Martialis extulit,

Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis
Nostra sapit.

Rogatus subinde fuit de sapore carnis Phœnicopteri: excepit autem mirari se, cur illam Apicius apud Plinium, & Imperatores Caligula, ac Vitellius apud Suetonium, Heliogabalus apud Lampridium, & nonnulli alij tantis in deliciis habuissent. Esse enim eam iniucundam, aut saporis certè non exquisiti, aquaticarum aliarum instar, cùm etiam piscem oleat; vnde à Prouincialibus vt plurimum abiicitur, exuuiæque solùm sunt vsui, in fastuosis conuiuiis, carnibus aliarum auium obtegendis.

DE VITA PEIRESKII, LIBER TERTIVS.

1612. NSSQVENTE anno Parisios iteratò profectus est. Adaocârat enim illum Valavesius, quo tempore existimabat illa de Riantio negotia extremo iudicio definitum iri. Et contigit quidem, vt cùm moras aliquo-vsque traheret, iudicium interuenerit, literísque in itinere acceptis id resciuerit; verùm quia non tam negotiorum causâ, quàm amicorum conuisendorum desiderio discesserat; idcircò noluit regredi; sed ardentiùs viæ insistens accessit Parisios; quo tempore frater erat excessurus. Is verò bono suo fato in vrbe adhuc constitit: incidit enim in morbum, quo fuit per integrum mensem eâ exagitatus vehementiâ, vt nisi caput carissimum aduenisset, adstitissétque, via ab illo emergere, conualescerétque potuisset. Cùm à mense autem Iunio restitutus fuisset valetudini pristinæ, discedere tamen absque Fratre noluit, qui in mensem vsque Nouembrim dilatum voluit reditum. Prætereatus fuit illud nuperum iudicium, quod litigiorum Riantiensium non fuit penitus decretorium: nam ad cognoscendum quo iure vteretur Prouincia, audiendis Ordinum comitiis locum interpositum fecit. Vnde quia comitia non poterant cogi absque Prorege Guisio, ipséque Prorex ante id tempus non erat Aulâ excessurus, ideò Peireskius hanc sibi metam, redeundíque ansam præfixit.

Heic nihil necesse memorare quanta cum lætitia, virtutísque æstimatione exceperint illum Thuanus, Campinius, Rociacus, Faber, aliíque amici, & insignes viri, quorum iam antè meminimus, quique illum facie, vel famâ iam nôrant. Nihil recensere officia, quibus literatos plærosque deuinxit, non modò qui erant in vrbe, cuiusmodi fuêre, præter superiùs memoratos, Ioannes Sauaro, Carolus Labbeus, & alij; sed etiam qui alibi gentium, vt in cæteris Galliæ ciuitatibus, in Italia, Anglia, ac Belgio.

Attexere præstat, cùm nullum intermiserit studium promouendi Arteis ingenuas, spectabilem præsertim fuisse quam curam contineotem gessit obseruandi Cælestia, déque iis coràm edisserendi cum viris Mathematicis, bonarúmque rerum studiosis. Factum est quippe, vt nemo meliùs Phænomena noua calleret, quòd nemo ardentiùs, & constantiùs in iis cognoscendis operam posuisset. Heinc habitum propè miraculo fuit, quòd distractus tot aliis curis, consequi potuisset notitiam adeò exquisitam huiusmodi rerum. Quippe non de ipsis Phænomenis solùm, sed de confectione etiam, vsúque Telescopij multa declarauit; eáque occasione plerumque ducere secum solitus est, qui tam fabricæ Organi, quàm rationis vtendi inspectores forent. Heic referendum, cùm operam circa Mediceos Planetas nauaret, adnotasse eum aliquid, quod, quibus ista curæ sunt, non fuerit fortassis ingratum.

Attendit videlicet Iouem transiisse Cordi Leonis ad Boream, non multùm ante vesperam diei Iunij trigesimæ, & Venerem corniculatam transiisse adhuc magis ad Boream, inter eam vesperam, & consequentem primæ Iulij; qua etiam nonnihil conjunctionem cum Ioue prætergressa fuit: cùm & Luna tunc, omnibus Borealior, ipsi eidem Cordi Leonis instaret proximè conjuncta.

Sic Eclipseis duas obseruauit, alteram Lunæ, alteram Solis. Et de Lunari quidem, quæ contigit die Maij decimaquarta, retulit in schedas obstitisse nubeis, ne adnotaret aliud, quàm Eclipsin cœptam, & ad quadrantem propè Diametri promotam, cùm vrbana horologia variè pulsarent horam nonam, ipséque in automato haberet nonam, ac semissem; promotam verò vltra trientem, & ad semidiametrum penè, dum ex vrbanis habetetur nona, cum semisse, ex proprio verò decima. At paullò exquisitiùs circa Solarem, quæ eiusdem mensis die trigesima accidit, scripsit se obseruasse Solem fuisse iam factum, qualis est Luna ad dichotomiam proximè accedens, cùm iuxta vrbana horologia foret hora nona (matutina nempe) ac triens. Deinceps quoque horâ decimâ cum triente, semisse, ac besse, visam increuisse Eclipsin; at horâ vndecimâ iam imminui cœptam, & ad centrum Solis reductam. Horâ vndecimâ cum besse, vix superfuisse digitum: deinque horâ duodecimâ, minùs sexta parte, Eclipsin desiisse. Quæ commemoro, vt intelligas diligentiam saltem in eo non potuisse desiderari. Et expetiisset quidem posteà obseruata fuisse omnia scrupulosiùs: sed satis tamen peractum duxit, vt summa cum lætitia obseruationem compararet cum Romana quadã Lunaris Eclipseos, quam Ioannes Remus Quietanus clarus Medicus,

Medicus, & Mathematicus retulit; & cum Hafnensi duplici, seu vtriusque Eclipseos, quam celebris vir Christianus Seuerinus Longomontanus, Tychonis Brahei quondam adiutor, descripsit.

Prodiit per hæc tempora liber Italicè scriptus, titulo Squitinij, quo libertas Veneta ab ipsis Reipublicæ fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere eximiam quandam Imperij, Gotthotúmque Regum Historiæ notitiam, idcircò statim creditus fuit (quæ etiamnum est multorum persuasio) Peireskium habere auctorem. Enimverò testari licet nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potiùs sic semper reueritus fuit Reipublicæ maiestatem, quósque in illa amicos habuit, vt ad præstandum obsequium potiùs, quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem an auctor huiusce libri fuerit Antonius Albizius, nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum Stemmata ediderat ante duos annos, vt nonnullis persuasum est; an vt videtur verosimilius, insignis ille Marcus Velserus, cuius sæpius meminimus, ob consummatam eruditionem, propensionémque singularem erga domum Austriacam. Addo dumtaxat, immeritò videri quosdam suspicatos tam Gualdum, quàm Pignorium, aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæque suæ magis amantes, quàm vt ea impietatis labe commaculari voluerint. Vtcumque sit, Peireskius certè nihil simile vnquam cogitauit.

Parisiis porrò discessurus, ac vale iam amicis dicens, recepit, inter cætera, se ad Mericum Vicum, hieme ingruente, transmissurum par Phœnicopterorum. Subierat quippe earum auium enutriendarum desiderium, non ob pulchritudinem modò alarum rubore flammantium, (vnde nostrates *Flammantem* vocant) óbque proceritatem crurum, & colli, cuius causâ à Iuuenale Phœnicopterus Ingens dicitur; sed præsertim ob speciem victus, quo Peireskius quasdam apud Varium educatas commemorabat. Referebat enim illas noctu potiùs, quàm interdiu capere cibum (qui ferè illis parabatur ex pane aqua madefacto:) præsentire frigus aduentans, ac tum ad ignem accedere, pedibúsque etiam interdum cremari; dolente pedum altero, illius vice vti rostro, ipsóque, & altero pede alternando incedere: dormire erectas in alterum pedem, reliquo in ventrem, plumásque subducto; parci esse somni, aliaque similia. In ipso discessu summoperè doluit eripi sibi extremo morbo amantissimum sui Nicolaum Fabrum, qui non multos ante dies commendârat apud Regem egregium virum Thomam Billoeum operosissima illa sua, ac felicitatis miræ Anagrammata oblaturum. In itinere diuexatus est magna vrinæ difficultate.

1613. Postquàm rediit nulla res æquè eum affecit, ac iniuria Vario à Senatorum vno illata, tum ante Natalitia, tum initio alterius anni; cuius proinde toto decursu vix à latere ipsius discessit, nisi quo octiduo graui morbo laborauit sub finem Aprilis. Rediit interea Frater Parisios, ipséque per illum varia munera ad amicos dedit. Misit quoque multa in Italiam ad Paschalinum, Benedictum, alios, quibuscum varia edisseruit, & ex quibus aliqua pro amicis aliis vicissim expetiit. Hos inter fuit Casaubonus, itémque Henricus Polanius Monetalis Ex-præfectus, qui postulârat tum varios libros operâ ipsius in Italia inuestigandos, tum pondera antiqua varia, aut institutam certè ipsorum cum Parisiensi comparationem. Scribens aliunde Parisios, nihil æquè sategit, ac Hannibalem Fabrotum Iuris professione clarum, & meliorum literarum studio comprimis insignem, facere tam apud Thuanum, quàm apud cæteros amicos, quibus illius eruditio iam innotuerat, commendatum.

Ad eruditos alios quod spectat, edens non multò pòst Sirmondus in Sidonium Apollinarem Notas, constitutionem retulit, quam Cusanus esse Constantini Magni, Scaliger Constantini Tyranni opinati fuerant; Peireskius verò docuit, ex Codice Arelatensi, fuisse potiùs Honorij, & Theodosij Augustorum, scriptam scilicet ad Agricolam Præfectum Galliarum de agendo singulis annis Arelate septem Prouinciarum conuentu. Deinde Iacobus Fontanus nuncupans illi Commentarios in Aphorismos Hippocratis, hisce verbis inscriptos voluit, *Hunc verò, quem in hoc opusculo condendo insumpsi laborem, tuo fauore tectum in lucem prodire exopto, qui virtutum, & scientiarum omnium cumulo coruscans, fugabis omnia omnium obtrectatorum conuitia, efficiésque vt hoc opus Medicinæ studiosis vtile, sit omnibus futurum iucundum; cùm ita his non tantùm placeat, sed etiam reliquis omnibus, qui literarum studiis incumbunt, vt nullam sibi ipsis propriam virtutem esse putent, nisi tibi testatam, & acceptam intelligant.*

Dicatum quoque, editúmque eodem tempore fuit opus à memorato suprà Taxillo, continens Iudicium de ea noua Stella, quæ colluxerat ante nouem annos. Verùm Peireskius neque consilium, neque iudicium probare potuit; quod ille aduersus meliores auctores, etiam à se communicatos, argumentaretur Stellam sublunarem, ac supremà aëris regione non superiorem. Nimirùm ferre non poterat, vt obseruationibus, demonstrationibúsque reftagantibus, quærerentur argutiæ, quibus opiniones in Scholis inueteratæ stabilirentur; tanquam docere nihil dies posset, neque experimenta forent ratiociniis vmbratilibus præferenda. Quocircà eodem tempore collaudauit Pacij candorem, qui rogatus sententiam ferre de Solaribus Maculis Telescopio iam obseruatis, ad deliberandum tempus petiit, conturbatum se asserens, & ex obseruationibus nouis hypotheseis nouas constituendas sentiens.

Sub idem tempus rumor percrebuit de Giganteis ossibus, quæ in Delphinatu reperta Rex imperauit ad se transmitti. Ferebant enim detectum fuisse in fabuloso quodam

 loco,

loco, non longè ab ipso confluente Rhodanum inter, & Isaram, sepulcrum lateririum, triginta longum pedibus, latum duodecim, altum octo, cum superposito lapide, in quo hæc inscriptio, THEVTOBOCHVS REX. Addebant, sepulchro aperto, apparuisse intùs Skeleton humanum, longum pedes viginti quinque, cum semisse; latum ad humeros, seu scapulas decem; profundum ad thoracem quinque. Cranium obseruatum fuisse quinque pedum secundùm longitudinem; secundùm verò ambitum, decem. Spectato prodigio per integrum diem, cætera quidem ossa abiisse in cineres; at superfuisse, quæ translata nemo non vidisset Parisiis, partem maxillæ inferioris, vertebras duas, portiones costæ, humeri, femoris, alterum femur, tibiam, astragalum, calcaneum; præter non transmissa aliquot fragmenta, ac nominatim femoris, itémque duos dentes. Memorabant etiam reperta argentea numismata, numero circiter quinquaginta, cum effigie Marij, & in auersa parte literis MA, nominis ipsius initialibus; vnde & confirmatum volebant sepultum illeic Theutobochum Theutonum Regem à Mario deuictum, virum tantæ proceritatis, vt Auctores meminerint fuisse trophæis eminentiorem, & quaternos, senósque equos transilire solitum, aliaque id genus.

Porrò vt Peireskius rem vertit in dubium; ita expendit quidnam potuisset fabulæ locum facere, idque præsertim, ex quo libellum à Nicolao Habigoto Parisiensi Chirurgo ea de re conscriptum pellegit. Ac non hæsit quidem, quin ossa in ea regione detecta fuissent; concessit posse alicuius vetustioris Gigantis esse; at cuius esse perhibebantur, in animum nunquam induxit. Nam primùm quidem, neque Theurobochus, neque illius subditi Latinam linguam vsurpârunt, vt excitato tumulo inscriberetur Latina vox; neque Romani, si pro sua illa hostili pietate monumentum condidissent, illud extruxissent ex lateribus (signinum certè opus non fuisset, quale ad sepulchra tunc vsui non erat) sed potiùs, nisi ex marmore, saltem ex alio lapide, in quo & suæ victoriæ, & pietatis aduersum hosteis insculptæ notæ reliquerentur: cùm aliunde locum delecturi fuissent, nisi sublimem, aut saxeum; saltem non ita arenosum, atque lubricum, cuiusmodi is fuerat; ne facilè obrui, aut subuerti posset. Mirabatur etiam neque asseruatum, ostensúmque fuisse inscriptum illum Lapidem, qui Parisios sanè fuerat transferendus: neque sepulcrum relictum fuisse vel intemeratum, vel cum insignibus vestigiis; vt Dominus illius loci propagandæ ossium Giganteorum famæ curiosus, videbatur cordi habere debuisse. Suspicionem adaugebat, quòd acceptæ Cranij dimensiones perhiberentur, cùm id nimirùm solidum, nec cinereum existeret; & tam citò tamen, aliis ossibus superstitibus, exsolutum fuisset. Videbantur enim fabulę auctores subuereri fuisse, ne ex accurata eius inspectione cóparationéque cum humano cranio posset veritas feliciùs exquiri.

Ad Numismata quod spectaret, dicebat illas literas designasse non MArium, cuius prænomen C. non fuisset omissum, neque integrum nomen MARIVS Romanorum more exprimi neglectum, sed potiùs MAssiliam, tum Rempublicam, cuius, vt ciuitatis Grecæ, ea numismatum argenteorum forma erat propria, non ipsorum Romanorum. Quoniam verò à paucis annis, neque longè ab eo loco reperta complura huiusmodi numismata fuerant, ipséque nonnulla ab illustri Ferreo, cuius est superiùs facta mentio, habuerat; eam ob causam subdubitauit, num callidè, vt tempora, ita loca forent confusa.

Quòd Theutobochus verò legatur fuisse Trophæis procerior, arguere id quidem, fuisse illum altitudinis decem, duodecimve pedum nostrorum vulgarium, cuiusmodi erant trophæa, quæ in ouationibus, ac triumphis gestabantur (idque computata gestantium, brachiorumque elatorum altitudine) cuiusmodi etiam Heroum exhibebatur statura (ad humanam nempe communem sesqui altera) non verò pedum viginti quinque. Sed neque id, quod legitur de Equis quaternis, senísque, ita esse intelligendum, quasi distentis cruribus ipsos vnà complecteretur: sed potiùs, quòd moris haberet ex vno transire in alium; hoc est, mutare sæpius equum, tanquam breui spatio pondere lassatum. Argumento esse, quòd Florus (à quo id scriptum) prodidit illum quaternos, senósque equos transilire solitum, vix vnum, cùm fugeret, ascendisse; quasi indicetur non vnà deductam equorum multitudinem, vti deduci moris erat. Denique plura edisserebat & de loco victoriæ, & de triumpho, cuius pars, seu spectaculum Theutobochus fuit, & de nonnullis aliis rebus, quibus euulgato rumori habita fides eleuaretur.

Obtinuit etiam postremis annis aliquot fragmenta huiusmodi ossium: sed ex illorum inspectione confirmatus magis in sententia fuit, ratus tum demum grandia ossa, quæ effossis sæpè sepulcris miramur, esse Elephantina; quasi belluarum Domini illa carâ habuerint, aut fortè etiam posteritati illudere voluerint ex ea sepeliendorum cura. Opinatus est etiam, commonstrari interdum ossa, quæ effossa fuerint ex arenis, aliisve locis, vbi casu quodam fuerint obruta; cùm reperire vix liceat virum aliquem fide dignum, qui sepulchra fabrefacta oculis suis conspexerit, fidésque penes illos sit, qui diuendunt, monstrant, aut se inuenisse, eruisséque profitentur. Hinc optauit sæpius virum aliquem tam falli, quàm fallere nescium, in Siciliam nauigare, exploraréque quæ effossa non procul Panormo Gigantum ossa perhibentur, ac specialiter Crania. Sperauit enim fieri posse, vt is vteretur ingenua illa voce Suetonij, esse Capreis immanium belluarum, ferarumque membra prægrandia, quæ dicuntur Gigantum ossa Sed hæc iam nimis.

Sequutus annus feralis fuit amicorum illustrium morte. Accepit enim ex literis Aprili 1614.
mense à Gualdo scriptis, obiisse & Contarenum Procuratorem Venetiis, & Lælium Paschalinum

chalinum

chalinum Romæ, & Veronæ Nichezolā. Accepit etiam postmodùm obiisse Augustæ optimum Velserum, die Iunij vigesima quarta; quo etiam proximè tempore Casaubonus mortuus in Anglia. Quin ipse quoque literis ad Natalitium Benedictum mense Maio scriptis meminit Ducis Arschotani, tanquam ante demortui. Meminit aliàs, vt vita functi Heidelbergæ, Marquardi Freheri Iurisconsulti, & Historici, cuius amicitiam Velserus pararat. Nescio an alij fuerint; sed numerare solebat annum ab alio ferali quintum, ereptorum nempe sibi capitum carissimorum iacturà, numeróque infaustissimum.

Addebat sibi solatio fuisse, quòd inire intereà amicitiam licuerit cum aliis Viris oppidò magnis. Vnus fuit Ioannes Franciscus Vidius à Balneo, Patraceosis Archiepiscopus, & per ea tempora Auenionensis Vicelegatus. Singularis enim deinceps necessitudo intercessit, seu donec ille Auenione degit; seu cùm est versatus perillustris Nuncius tam apud Principes Belgarum, quàm apud Regem Christianissimum; seu postquàm factus est Cardinalis raræ, & spectatæ virtutis. Alius fuit Franciscus Savarius Breuius, qui diu fuerat Orator Regius ad portam Ottomanicam, quique tum Roma rediens, vere nouo fuit Aquis-Sextiis; ac secum habuit Gabrielem Sionitam ex Maronitis Libani montis, linguarum Orientalium interpretatione iam clarum, quicum etiam Peireskius amicitiam contrahere, porróque excolere suauissimum habuit. Alius rursùm fuit Guillelmus Carellus, eximium Senatus Tolosani lumen, quicum multa communicauit, seu ad specialem Comitum Tolosanorum historiam, seu vniuersè ad Occitaniæ commentarios spectantia; quod ipse etiam testatus alicubi est, Peireskium *virum doctissimum, curiosissimúmque* appellans.

Infelicitas alia, quæ illum eodem anno exercuit, morbus fuit grauissimus, qui totos duos menseis sic Patrem afflixit, vt ipse, pro amore feruentissimo, vix vnquam ab illius lecto, cubiculóve recesserit. Alleuamento intereà fuit, quòd rara nonnulla accepit ex Belgio, ac speciatim iconem Iacobi Metij Telescopiorum inuentoris, quam procurauit VVinghemius, quòd obtinuit etiam Arelate expressam è marmore nouem Musarum effigiem; & Monspelio aliam duarum Musarum cum Homero in medio, & inscriptione O M H P . . . & aliqua alia, quæ statim cum variis numismatibus ad Natalitium Benedictum misit. Succidit etiam aliquas horas, quas lectioni cùm destinasset, insumere præsertim voluit pellegendæ expendendæque Prouinciali Historiæ, quam tum edidit Cæsar Nostradamus. Vt verbum autem adiiciam de illius examine, non prorsùs quidem probauit stylum magna parte Poëticum: nun etiam fidem habitam commentariis nescio quibus, aduersus quos authentica quædam monumenta exstarent: non aliquos metachronismos, & annorum initia Kalendis Ianuarij constanter tributa, cùm potiùs ad Incarnationis Dominicæ diem spectarent: non antiquam nobilitatem nouis hominibus quæsitam, antiquis verò familiis ereptam, aut præteritam; non aliqua id genus alia. Verùm cùm ista excusaret, quòd Author omnia peruidere nō potis, fidei alienæ stetisset; commēdauit pium consilium, laborémque sanè ingentem; & candorem plurimi fecit, quo ille maluit Comitum Prouinciæ seriem à Gilberto incipere; de quo indubia fide constat; quàm à Bosone illo, de quo, eiúsque ad Gilbertum vsque successoribus adeò sunt variantes sententiæ.

Prætereo autem vt Peireskius etiam ipsi caligini ex ipsa fide instrumentorum, actorúmve authenticorum afferre lucem studuerit. Adnotauit enim Rothboldo, qui ante annum millesimum fuit, successisse non modò Bosonem (de cuius progenie nihil, præter Rothboldum filium, comperit) sed alium etiam filium nomine VVillelmum, qui ipse filium cognominem, & vnà cum Gauxfredo fratre Comitem reliquerit. Successisse illā Bertramnum, qui partim cum Gauxfredo patruo, partim cū patruele VVillelmo regnârit. Bertramno natū alium VVillelmum, aliumque Gauxfredum, qui Comes etiam fuerit. Et probabile quidem esse fuisse Gilbertum VVillelmi filium; sed ad id statuendum non suppetere instrumenta, cùm etiam Franciscus Claperius Odonem interiiciat. Quanquam de isto Odone hæsit, quem ille regnasse scribit ab anno supra millesimum trigesimo nono, ad vsque nonagesimum: cùm annis intermediis, vt quadragesimo secundo, sexagesimo tertio, & aliis regnasse VVillelmum, Gauxfredúmque comperisset; & anno etiam nonagesimo præter Gilbertum, fuisse vnà Comitem Prouinciæ Raymundum sancti Ægidij, qui fuerit fortè filius Gauxfredi.

Prætereo quoque, vt deinceps plurima obseruauerit, in quibus tam Claperius, quàm Nostradamus sint hallucinati. Illi enim, exēpli gratiâ, fecere Gilberti, & Tiburgidis filiam, non modò Dulciam, quæ Raymundo Barcinonis Comiti nupsit: verùm etiam Phaitidem, quæ Ildefonso Comiti Tolosæ; vt hac ratione Prouincia inter Raymundum, & Ildefonsum fuerit diuisa, anno, vt suprà attigimus, centesimo vigesimo quinto; cùm tamen Phaitis fuerit potiùs filia Raymundi Sancti Ægidij, Comitissæque Aluire; adeò vt diuisione illa idcircò minor pars Prouinciæ Phaïtidi obvenerit, quòd compensatio fuerit facta cum Ruthenensi, ac Givaldensi Comitatibus, quos Dulcia ex Matre Tiburgide tulerat. Fecere illi rursùs ex Dulcia progenitum alium Gilbertum, & ex hoc Gilberto Stephanitidem, quæ nupserit Raymundo Baulcio; cùm is tamen Gilbertus secundus nullus fuerit, & Stephanitis fuerit non ipsius filia, sed Gilberti illius primi, atque vnici, ac soror proinde, & non neptis Dulciæ, licèt non ex Tiburgide, sed ex vxore alia, seu Geriberga, seu Francisca. Plura memorare importunum foret: cùm hæc attigisse sufficiat, ad designandum studium, quod Peireskius interposuit tum amicorum casibus, tum paternæ infirmitati.

Parùm

Parùm porrò abeſt, quin ad eundẽ annum referendus ſit ſæuiſſimus morbus, qno conflictatus ipſemet fuit. Videlicet menſe Nouembri Rocca brunam' profectus eſt, oppidum prope Fotum Iulij, vnum ex eorum numero, quæ ſoluendo æri alieno imparia, ipſum fundis redimebant, inſtitura ſpeciali Claſſe Diſcepratorum, & Iudicum, quibus Peireskius erat conſcriptus. Et quoniam cunſtituerat non priùs in vrbem redire.quàm perfecta eſſent præſcripta negotia; ideò poſtulauit licentiam perſeuerandi à Vario, qui literis varria amore pleniſſimis ſe illiua abſentiam ferre grauiter teſtabatur. Poſtulauit etiam à Patre, qui inuitârat illum ad nuptias Suſannæ ſororis, à memorato Seguiranno
1615. in vxorem ductæ, ſequente Ianuario. Ac interfuiſſet quidem lubena, abſente præſertim Valaveſio, quem Nobilis Prouinciæ ordo ad generalia Franciæ Comitia, Rege iam maiore quatuurdecim annis, Pariſios deſtinauerat: ſed valerudini conſulens abſtinendum duxit ab itinete, illa præſertim tempeſtare.

Ad morbum antem vt veniam, regrediebatur ſub veſperam Kalendarum Februarij ex pervetuſtia neſcio quibus monumenria interuiſendis, cùm anlmaduertir atram nubem ex biemali orru ſenſim procedentem; monitúſque vt maturaret, vix maturè ſatis pernenir ad oppidum. Exhalabat illa fœtorem propè intolerabilem; adeò vt coniecerit exortam fuiſſe ex Strongyle, cæteríſque Vulcaniis, quatum fuiſſent igne commota, perturbatáque interanea. Eadem paulò pòſt, & nocte ſequente eam effudit grãdinis copiam, quæ die altera libertatem iucedendi præcluſerit, niſi quà priùs egereretur. Die tertia ſupereidir nix, quæ toram Prouinciam ita occupauit, vr meminerim me tum ex hac vrbe pergentem Aquas-Sextiaa, fuiſſe treis dies totos ad Valentiolam detentum; tantâ ſcilicet eius copiâ irinera obruta erant. Cæterùm Peireskius ex eo tempure inrandis fuit duloribus vniuerſo propè corpore correptus; ſed ad dorſum potiſſimòm, ſecundum ſeriem vertebrarum. Heinc neque lecto decumbere, neque ſedere ad cathedram, neque pedibus conſiſtere potuit. Durabat ſolùm aliquantiſper, cùm duo famuli ſeſe heinc inde ſupponerent, ſuſtentantéſque humeris, ad incedendum adiutarenr. Non poſttemus verò ex vigiliis penè continentibus labor; adeò iu ſomnum erar procliuia, adeò, quocumque ſtatu eſſet, doloribua excitabatur. Tranſlatus Aquas-Sextias, vix quidquam melius habuit teliquo anni decurſu roto. Caput illi totum nudarum, eóque caſn effectum eſt, vt pro capillis denſis, rigidíſque, quos eò vſque habuerat (ſentiebat nempe inter mirandum, hæreſcendúmque ipſos attolli, ae pileum etiam ſubvehere) rariores ſimul, ac molliores, & ſuborti fuerint, & deinceps perſeuerârint.

1616. Et iam quidem accedenre vere anni milleſimi ſexcenreſimi decimi ſexti conualeſcere videbarur, cùm ſuperuenêre hæmorrhoïdes, quibus fuit acerbè vexatus. Non morbus tamen ſic diſcruciauit, ac obſtaculum propemodùm factum, ne exhiberer Vario, quod deſtinauerat obſequium. Quippe Variua iam aliquories à Rege vocatus, vt Nomophylaciæ, ſacróque Sigillo præeſſet, tum demùm in Aulam diſceſſurus erar; ac iam tota Prouincia, vt abeuntem velur parentem proſequeretur lacrymia, Aquaa-Sextiaa conuenerat, eùm morbua ille viſus eſt ſolum Peireskium remoraturus. Laborabat porrò decimum iam diem, cùm Varius illum inuiſena, & valete iuſſit, & clauim, curámque librorum, ac eimeliorum concredidit. Ipſe autem lecto conſurgens, & aliqoo-vſque comitari lecticâ volens, tentauit primùm, ſi vel tantillum equitationis patiens foret. Rem ſemel experros, eam ſibi paulatim virium acceſſionem ſenſit fieti, vt vix pauca milliaria cogitare initio auſus, totum denique iter conficere par fuerit.

Nihil hîc opus commemorate quanto cum applauſu à Rege, ac Regina Matre, & à Viria Principibus, Magnatibus, omnibúſque bonia exceprus fuit Varius, quàm generosè proteſtarns, ſacramentum præſtiterit Regij Sigilli diſpenſandi; qua deinceps conſtantia, integritatéque defunctus fuerit eo munere. Conſentaneum ſolùm dicere Peireskiũ fuiſſe ipſi ſemper ſummas inter curaa magnum lenimentum; & quemadmodum cætera, ſic ſpecialiter adnotaſſe, deſcripſiſſéque qnicquid illi memorabile accidit. Proximum proinde delegit hoſpitium, vt (quod ſolebat Aquis-Sextiia) poſſet cum ipſo ſingulis diebus & leuiore illa cœna comeſſati, & ſupremis illis horia, quibua ferè ſolis vacabar, congredi familiariter. Conſentaneum quoque referre Peireskium eam ſibi legem edixiſſe, vt nullam vnquam Vario commendarer cauſam, niſi virorum literatorum. Id etiam iu Prouincia perqnàm rigidè obſeruârat, veritus ſemper ne forer viro, ſui licet amantiſſimo, importunus. Exceptos autem ſemper voluir bene merenteis de literia, ingenuíſque artibus Viroa; tum quia ſibi temperare illorum ergo non poterat; tum quia nôrat Varij genium, qui vt erat æqui ſeruantiſſimus, ita non ferebar cultores Muſarum anfractibus illia forenſium conteſtationum diſtineri.

Heinc patens, magnúmque aſylum Literatia omnibus fuir; quando ad ipſum concurrerunt quotquot in Aula, ac præſertim referenda ad Varium habuêre negotia; nemóque vnquam abiit, cuiua pattocinium nun fuerit ab eo cum alacritate ſuſceptum. Qui primus eſt ſtatim inirio ſollicitudinem illius expertus, fuit memoratua Ioannes Barclaius, qui poſt editum de Summo Pontifice opua, nec iam ſolitâ apud Regem, ſuóſque pollens gratiâ; quam-primùm accepit Peireskium acceſſiſſe Pariſios, ſubduxit ſeſe ex Anglia, & in amici ſinom prorepſit. Ipſe verò non modò illum excepit perhumaniter; ſed egit etiam vt Varius complecteretur, tueretúrque. Diſceſſuro Romam, literia præiuit ad amicos omneis in itinere, effecítque vt varia exhiberenrut officia; ac Maſſiliæ præſertim,

præsertim, à sibi affine Balthasare Viassio, inter Latinos Poëtas huiusce æui celebri, qui illum per aliquot dies detinuit, ac fouit, & apparato nauigio rebus necessariis instructum dimisit. Prætereo fuisse Peireskio sollicitudinem non minorem circa Barclaij vxorem, filium, & Io. Ludouicum Debonærum vxoris germanum, cùm quarto pòst anno profecti Romam ad illum sunt.

Quod etiam statim in bonarum literarum gratiam peregit, fuit editio Inscriptionis, quâ Romæ effossa ad portam Capenam, continebatur elogium Lucij Scipionis Barbati filij, ob Corsicanam expeditionem. Quippe non priùs ab Aleandro, & Pignorio exemplum habuit, quàm laborauit non leuiter, vt quantum posset, illustraretur. Existimauit enim vix vllam antiquiorem ostendi posse, aut aliam formâ characterum vetustiorem exsistere; constructionem Grammaticam à vulgari quidem abhorrere, at sæcula tamen prisca sapere; denique edoceri res, ignotas alioquin mansuras; vt quò referri deberet illud ex Ouidio inexplotatum,

Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
Cùm penè est Corsis obruta classis aquis.

Inscriptio enim sic habuit, HONC. OINO. PLOIRVMA. COSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO. FVISE VIRO. LVCIOM. SCIPIONA. FILIOS BARBATI. CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC FVET. A. HEC CAPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE. DEDET. TEMPESTATIBVS. AIDE. MERETO. Itaque cùm ipsi maximè placuisset illa Sirmondi interpretatio, qua probatum est Inscriptionem hanc esse anni ab vrbe condita CCCCXCIV. sicque anno solùm posteriorem inscriptione Duiliiana, siue columnæ Rostratæ, habita hùc vsque pro omnium vetustissima; idque præter explanationem orthographiæ, phraseos, rerúmque in ea contentarum; ita nimitùm legendum censuit, HVNC VNVM PLVRIMI CONSENTIVNT ROMÆ BONORVM, OPTIMVM FVISSE VIRVM, LVCIVM SCIPIONEM. FILIVS BARBATI, CONSVL, CENSOR, ÆDILIS HIC FVIT. HIC CEPIT CORSICAM, ALERIAMQVE VRBEM; DEDIT TEMPESTATIBVS ÆDEM MERITO: ideò ipsam quoque edi procurauit, sed tacito tamen nomine Sirmondi, quòd ille, præ modestia, referre eam laudem noluisset. Enimverò illius nomen Peireskius non reticuit; eùm missitatis quoquouersum exemplaribus, literas ad amicos dedit. Hinc mentionem fecit ipsius Seldenus erudito illo de DIs Syris opere; inscriptionem secum communicatam dicens à Cottono, cùm is habuisset, *è Gallis*, inquit, *à Nicolao Fabricio Petrisçio, viro & genere, & eruditione clarissimo* Itémque mox antè nominatus Aleander, qui editione Romæ iterata, & additamento facto, respondit ad difficultatea deinceps obiectas. Cùm porrò, inter cætera, mirum videretur mentionem nullam eius triumphi, quem Scipio egit, fieri; subditum ab Aleandro est. *Vir sanè perspicacissimus, ac literatorum non minùs, quàm literarum amans Nicolaus Fabricius Peireski Dominus desiderari meritò suspicatur alteram L. Scipionis Inscriptionem huic nostræ geminam. Grandi enim mole sepulcra apud veteres exædificabantur; neque existimare absurdum est, ab vno quidem latere hoc elogium, ab alio marmor itidem fuisse aliud, in quo triumphus memoraretur, ætasque, & dies obitus, &c.*

Hæc, & id genus alia moliebatur Peireskius, cùm à Vario, Nouembri mense, Sigilium repetitum est, perillustrísque ille vir fuit in priuatam assertus vitam. Peireskius porrò, qui in eo, non tam splendorem muneris, quàm eminentiam virtutis spectabat, noluit vnquam deserere; indignum ducens facinus, si qui perstitisset in prospera, recederet in aduersa fortuna. Quanquam testari de Viro solebat, duxisse illum semper hunc casum non infœlicem, infaustúmque, sed fortunatissimum; vt quo solo posset exoptatam diu tranquillitatem adipisci. Quare & magna alacritate restituisse depositum; & redeuntem ex Regia, voluisse paullò vberiùs vnà cum Malherbio, ipsóque Peireskio (tanquam negotiia nihil iam interturbantibus) cœnare; & secessu facto, placidissimè, iucundissiméque cum libris, amicis, eruditis Viris, conuersatum fuisse.

Fuêre per id tempus Riantiensia negotia 1617.
Parisiis Tolosam translata; fratérque Valauesius sub anni sequentis initium eam in vrbem profectus est. Tametsi verò ipse quoque illeic desiderabatur, plurimumque suâ præsentiâ expectabatur profuturus: attamen adduci non potuit, vt quantumcumque negotia periclitarentur, dimitteret virum. Nec verò putes illum propterea rei literariæ dimisisse curam. Siquidem innumeram propè librorum multitudinem ad eruditos partim vltrò, partim requisitus quoquouersum misit; vti in Italiam, ad Pignorium, Aleandrumque, & ad Scipionem Cobellutium, tum primum purpurâ donatum, renuntiatúmve Cardinalem, titulo Sanctæ Susannæ; cui est quoque non multò pòst Vaticanæ Bibliothecæ gratulatus custodiam. In Angliam verò ad Camdenum, Seldenúmque, & alios, qui ipsum seriò interpellârunt, ne literatæ hominum nationi inuideret diutiùs eruditas suas in Nummos antiquos, & in Galliam Narbonensem obseruationes. In Hollandiam autem, cùm ad cæteros, tum potissimùm ad Thomam Erpenium, Arabicæ linguæ Professorem celebrem; adiecit verò libris, literísque Arabicos nummos, in quorum interpretatione minùs comperta adiutaretur.

Prætereo vt vicissim multa expetita acceperit; vti ab Aleandro, modulum Congij Farnesiani, cum literis, quibus ille seipsum reuocasse se ad examen aquam Tiberinam, fontanam, & alias; ac post multiplicem comparationem, discrepantiam in pondere reperire nullam potuisse. A Nicolao Alemanno Vaticanæ Bibliothecæ ante annum præfecto, notitiam Poëtarum Prouincialium. Ab Andrea Bruggioto, supplementum Indicis MSS. Græcorum, qui in eadem asseruantur. A Pignorio, breuiarium vitæ, ac tempus, quo

obierat

obierat Ludooicus ille Cornarus, qui sibi sua sobrietate adeò longænam, viuidamque senectutem effecerat: scripsit enim sepultum Paduæ, postridie Nonas Majas, anno supra millesimum qningentesimo sexagesimo sexto. A Iacobo Cotio, librum, cum excusatione, quòd non alia illustrarione ipsius nomen expressisset, quàm appellando *Nobilissimum Galum*. A Sandero, elogia; à Ioanne Meursio, varios eius fœtus; à VVillerio, genealogica: à VVinghèmio, botauica, & ab aliis alia.

Cœpit etiam ex hoc tempore apparare Notas in Kalendarium Constantinianum, quod post annos septemdecim Ægidius Bucherus Societatis IESV transtulit totum in commentarium Canonis Paschalis Victoriaui, à pagina nempe ducentesima trigesima sexta, ad vsque ducentesimam octogesimam octauam. Et non requiro quidem modum, quo obtentæ schedæ, & cum Viro eximiè bono, eruditóque communicatæ: hoc solùm moneo, illas aliunde non fuisse exscriptas, quàm ex pertaro Codice, qui Peireskij fuit, ac etiánum in illius Bibliotheca asseruatur. Egit autem multis de eo tam cùm Aleandro, quàm cum aliis plerisque eruditis Viris, qui ipsius vulgationem summoperè desiderârant; quoniam thesaurus visus est ingens, corrigendis fastis, emendandæque tam sacræ, quàm prophanæ Chronologiæ. Exempli enim gratiâ, obseruare in eo licet Consulatum Probi, & Paterni, non fuisse in fastis illis prætermissum; qui prætermissus ab Onuphrio, illum in errorem vnius anni induxit; neque etiam antecedentem, qui simul omissus a Baronio, errorem fecit duorum annorum circa Christianam Epochen, vti est a Scaligero, & Setho Caluisio notatú. Sed ne consecter id genus alia, obiter exinde perspicies, quid sibi eruditus Vir Iacobus Godofredus voluerit, cùm post annos vndecim Geographum Anonymum edens, neque Peireskium nominare ausus, ob non impetratam licentiam circa editionem Kalendarij, commutatam ea de re in præfatione Periodum huiusmodi verbis conclusit, *Si quid intra vnius, aut alterius pagellæ angustiam concluditur, non eò minus est maximi momenti; cuiusmodi etiam veteres Notitias, & Consularia propediem expectamus.*

Hæc inter, dolor infandus fuit, quo mortem excepit amicissimi capitis, Iacobi Augusti Thuani. Vix certè vnquam sine suspiriis meminisse illius potuit, vix vnquam sine elogio; quippe continuò illum dicens, quem & auitæ nobilitatis decus, & singularis erga Deum, Patriam, Principem suum pietas, & doctrina eximia, summúsque erga literatos, ac probos omneis Viros amor, & inexhausta bonitas, moresque candidissimi, verè [illegible] reddidissent. Solatio fuit primùm nobilis progenies, in qua iam manifesta erant virtutis paternæ, auitæque semina; & maximè quidem in Francisco Augusto natu primo, qui vix ingressus adolescentiam, præ se iam ferebat animum Senatorium; & quantum Pares calamo ex toto Orbe descripserat, tandem ipse oculis haurire coràm destinabat. Deinde commissa Bibliothecæ cura nobilibus illis, atque eruditis Petro, & Iacobo Puteanis, Claudij Senatoris Parisini filiis, proxima cognatione cum ipso coniunctis; qui, vt literatis omnibus semper affulserunt, & gratificati sunt, ita semper Peireskio coniunctissimi exstiterunt. Sperauit nempe, id, quod euenit, ipsis eam animantibus, Thuani genium superfuturum; & nobilem Musarum sedem, ex ingeniorum lectissimorum consesso, & frequentia, quam ipsorum candor, & antiqua fides conciliaret, agnitam fore. Contigit ea mors sub initium Maij.

Cùm Varius autem ineunte Iunio restitutus fuisset, ingenti applausu, suo Muneri perseuerauit Peireskius, neque ab eo abfuit, etiam in Comitiis virorum Notabilium, qui è tota Gallia conuocati, consedère Rhotomagi, sub Nouembris finem. Procurationem in iis egit communis sui Senatus causæ (ac potissimùm circa ius, vt appellant, annuum, seu pensionem, qua Magistratuum munera fiût hæreditaria) vnà cum Viro bono, & collega amico Honorato Agutio, qui ad eadem concesserat. Non modò verò aduocauit quicquid in eisdem consultum, decretum, peractúmque est; verùm etiam, quia ex vniuersa Gallia selecti Viri conuenerant; ideò non commisit, vt quisquam rediret in suam Prouinciam, quin illum aliquo officio demereri adnixus fuisset, & repetitis colloquiis plurima (nisi potiùs omnia) in eius regione singularia addidicisset. Vnum, quod permoleste tulit, fuit mors Nicolai Neouillæ Villaregij, inclyti illius à Secretis Maiestatis primarij, à quo vnice amabatur, quíque etiam apud Varium, atque omneis bonos desiderium sui maximum reliquit. Habuerat ille magno in pretio Virum eximiæ probitatis, prudentiæque Eliam Deodatum, quem sane ipse quoque Peireskius non potuit ex eo tempore non suspicere plurimùm, non impensè diligere: siquidem, præter cæteras doteis, commune illi cum ipso fuit, nullum non virum doctrinâ conspicuum totâ Europâ demereri. Cùm rediret posteà, sequente 1618.
Ianuario, transire voluit Lexoviis, vt suâ industriâ temperaret quædam Capituli iura aduersus Episcopum; idque in gratiam Varij, Episcopatu recèns donati.

Parisios reuersus, nihil potius habuit, quàm Regium stemma vindicare à technis cuiusdam Theodorici Piespordij, Archiducibus, seu Principibus Belgij à Secretis, qui, imitatus Iacobum Valdesium, Hispanum Consiliarium, conatus est Austriam familiam mascula serie à Pharamundo Francorū Rege deducere, atque idcireò Franciæ Regnum Catholico, seu Hispano Regi ipso successionis iure vindicare. Videlicet ab anno vsque superiore ediderat stemma Habsburgi Austriacorum Principum, seu Genealogiam Austriacam, per nobilissimos Hasburgi Comites ex prima Regum stirpe deductam; illiúsque exēplum ante Natalitia missum à VVinghemio ad Peireskium fuerat, misso priùs alio, ac Regi oblato per Archiducum Oratorem;

torem; quod Peireſkius non poterat, tanquam indignum facinus, non iniquo animo ferre. Ad refellendum autem impoſturam, facilè detexit imprimis nullam Chartam authenticam, nullùmque authorem citari centum & viginti annis ſuperiorem; ante id videlicet tempus, quo Trithemius, & alij Maximiliano Imperatori aſſentantes, prolixam illam Auorum ſeriem, non conſentientes licèt inter ſe, pertexere non erubuiſſent. Deinde, cùm Sigebertus Auſtraſius, vnus ex filiis Clotarij Regis à Pharamundo ſeptimi, delectus fuerit, à quo familia Auſtriaca deduceretur; nulla ratione oſtendi potuit integra illius ſucceſſio ad Habſburgicos vſque Principes; quos aliunde Pieſpordius perabſurdè, ac perperàm ante annum Chriſti ſeptingenteſimum vigeſimum ſic nominaret; cùm Habſburgum conditum ſolùm anno ſupra milleſimum vigeſimo ſeptimo conſtet. Argumentabatur etiam Peireſkius, quamobrem illi Principes, qui ex Sigeberto orti fingerentur, quíque vixiſſent tum Pipini, tum Capeti temporibus, conqueſti nullo modo fuiſſent iniuriam ſibi fieri, tanquam ex Pharamundi ſtirpe ſuperſtitibus, & ſucceſſione legitima ad Francorum ſceptrum vocatis?

Verùm quia tametſi Comites Habſburgici ſecundùm lineam maſculinam ex Regum noſtratum ſtirpe deſcendiſſent, nouerat tamen Peireſkius ex actis Murenſis in Heluetia Monaſterij nupertimè editis perſpicuè probari Principes Auſtriacos ſerie dumtaxat fœminea ad Habſburgicam familiam ſpectare, maſcula verò pertinere ad Tierſteinicam, cuius Pieſpordium, & alios ſuppudere non debuiſſet; idcircò magna contentione, & repetitis literis curauit, vt amicus ſibi, & nominatus iam antè Vicus tum legatione Regia ad eas parteis fungens, dextrè obtineret authenticâ formâ Actorum Exemplum, quod poſſet inferri in Chartophylacium Regium (adeò verebatur ne Autographo ſiniſtri quidpiam contingeret) ac præſertim antiqua illa, quæ præfixa Actis erat Principum Monaſterij fundatorum Genealogia. Re iam in tuto collocata, procurauit ſollicitè iteratam editionem tum Actorum omnium, tum maximè eius Genealogiæ, quàm, ne vnâ quidem ſyllabâ additâ, vel demptâ, redegit in perſpicuum ſchema.

Ex eo autem ſtatim pateſcit VVernerum Comitem Habſburgi, qui obiit anno milleſimo nonageſimo ſexto, filiam habuiſſe nomine ITAM de Tierſtein, ſiue Homberg, hoc eſt, more loquẽdi Genealogiſtæ, Rudolpho Tierſteinico, ſiue Hõbergico nuptam, quæ VVernerum genuerit, Patrem Alberti, Auum Rudolphi, Proauum Alberti alterius, Abauúmque alterius Rudolphi, qui fuit eius nominis, & familiæ Auſtriacæ Imperator primus. Et mira ſane eſt induſtria, qua tam Franciſcus Guillimannus, quàm ipſe Pieſpordius, VVernerum Itæ filium ſic diſſimulant, quaſi ille fuerit non ipſius Itæ, ſed fratris eius filius; de cuius tamen progenie nulla vſquam mentio; vt neque Adelberti alterius fratris, ex quo ſucceſſio Habſburgica ad familiam Tierſteinicam, ſeu Hombergicam tranſiit. Sed nempe aduerſari fidei manifeſtæ non puduit, & ita variè comminiſci, vt Guillimannus quidem fecerit Itam Ottonis ſororem, nurum, neptem; & Pieſpordius ſororem, vxorem, nurum, & ſororis neptem ex VVernero Tierſteinico. Et ſic quidem Peireſkius lætabatur ſe præſecuiſſe anſam adulatoribus illis Genealogiſticis; ac tantò magis, quantò Guillimannus magnam ſe fidem habere dixit Actis illis Murenſibus, Ipſúmque Guillimannum duobus annis pòſt delegit Gaſpar Scioppius, quem in ea parte ſtemmatum Auſtriacæ domus ſequeretur.

Non memini porrò, an hæc, an alia ipſi cauſa fuerit inuiſendi Rhemis Capitulare Archiuum, Canonicis diplomate iuſſis aperta ipſi facere acta, & tabularia omnia; exhibere duo quædam inſtrumenta præcipua, magni momenti res continentia. Id memini, habitum ipſum penitioris hiſtoriæ Gallicanæ ſcientiſſimum, ac editum fuiſſe ab eo ſpecimen, cuius, præter ipſum, alios habui enarratores. Cùm enim menſe Martio contigiſſet illa memorabilis Baſilicæ Curiæ conflagratio, ad cuius ſpectaculum vnà cum Iacobo Gilloto Senatore optimo intempeſtâ nocte accurrit, deduxit eò deinceps quotquot penè erant in vrbe eruditos viros, vt conſiderarent Regias ſtatuas, quæ truncæ ſupererant, cæteris in calcem conuerſis. Et cùm nemo dicere poſſet, cuiuſnam eſſet Statua, quæ etiam ante incendium præfecto vultu fuerat viſa; ipſe ex ſuperante vno loculamentorum, edixerat iam fuiſſe Henrici Angli, quam Carolus ſeptimus mutilare contentus fuiſſet, neque omninò deieciſſet, tanquam locum deſtinans ſuæ alium à loco, quem ſtatua vſurpatoris occupauiſſet.

Nec modò verò ſpecialem illam aduerſus Pieſpordium, & alios nauatam volo operam; ſed quo affectu proſequebatur, & ſacræ Regiæ Maieſtatis, & Francici nominis gloriã, meditatus eſt ex eo tempore editionem Auctorum omnium, coætaneorúmque præſertim qui Francorum originem, Hiſtoriámque ſcriptis mandârunt. Tum quia nôrat plurimos adhuc in variis Eccleſiis, Monaſteriis, ac Bibliothecis priuatorum aſſeruari ineditos; conquirendi curam aſſumpſit; & (quoniã ipſi non vacaret) communicandi cum Andrea Ducheſnio Hiſtoriographorum diligentiſſimo, ipſo quoque ex eo tempore ad id animato. Is apparabat editionẽ Hiſtoricorum Normaniæ: Peireſkius verò, vt ſuam illi ſagacitatem, & diligentiam argumento quodam probaret, quæſiuit, ac obtinuit à Roberto Cottono Anglo tum Anonymum, de geſtis Emmæ Reginę Anglorum; tum Guilleimum Pictauinum, quos ipſe breui pòſt adiunxit, teſtatúſque eſt, Camdeni interuentu tranſmiſſos, *Ad virum*, inquit, *Ill. & de literis bene meritum, D. Nicolaum Fabricium de Peiriſco Regium in Aqui-Sextienſi Prouincia Curia Senatorem, mihi ſummo amicitiæ vinculo cariſſimum.*

Quoniam verò Fronto Ducæus parabat eodem tempore editionem Codicis Græci, literis maiuſculis ſcripti, magnámque Bi-

bliorum partem continentis; & ea quidem antiquitate, vt diceretur correctus manu propria Origenis, attestantis cum Tetraplis magè vetustis fuisse collatum: ideò cùm Peireskius probè meminisset extare apud eundem Cottonum MS. Græcum pretiosissimum, ab vsque Theodosij temporibus, charactere etiam maiusculo exaratum, & à Rege Iacobo mille aureis coëmptum; ideò, inquam, vt ea editio ex collatione fieret completior, scripsit, misitque in Angliam, & fide sponsionéque data, Codicem obtinuit; eúmque Frontone communicauit.

Autumnus porrò fuit eius anni, cùm nominatus est à Rege in Abbatem Sanctæ Mariæ Aquistriensis in Aquitania. Quam operam eius occasione præstari Romæ oportuit, contulere vltrò Cardinales varij, vt Cobellutius, Vrsinius, & (qui posteà fuit) Marquemótius; sed nullus tamen studiosiùs, quàm Maffæus Barberinus, qui deinceps fuit, ac etiamnum viuit Summus Pontifex. Nempe ea eo iam tempore necessitudo intercessit, ea vltràque est literis, vltrò, citróque sæpiùs datis. Occasionem fecit perelegans Ode à Cardinali in Beatam Magdalenam composita, cuius initium, *Innixa pennis versicoloribus*. Cùm enim Peireskius illius exemplum ab Aleandro accepisset, mirificéque ea delectatus, applausum etiam ab omnibus, quibuscum eam communicârat, eruditis Viris tulisset; impetrauit, eodem Aleandro intercedente, licentiam, vt typis mandata ampliùs vulgaretur. Distractis exemplaribus, placuit iteratò Poëma edere, sed grandiore forma, vt posset & ad Sanctam Balmam (rupem, ac Eremum pœnitentiâ B. Magdalenæ insignem) & per Ecclesias, sacelláque reliquæ Prouinciæ appendi. Quinetiam rursùs edere visum, postquàm procurauit ab eodem in gratiam S. Ludouici Franciæ Regis Oden contexi, cuius est initium, *Obiectu gemini maris*; & post conditas etiam alias, quas obtinere licuit Aleandro, quasi suffurante.

Sub anni finem celebris in Cælo Cometes effulsit, ad quem obseruandum adhortatus est quotquot nouit industrios viros. Ipse destitutus organis idoneis, & cùm se multùm credere cælo, ob inualetudinem, non auderet, alia ratione non attêdit, quàm Telescopio capitis formam, & diuersitatem à cauda discernens, caudámque ipsam comparans cum Solaribus radiis per fenestellam traiectis. Lætatus autem postmodùm est, cùm accepit potuisse non versanteis Aquis-Sextiis paullò pòst diligentiùs omnia obseruare. Vt pauca ex iis seligam, in illorum gratiam, qui scire hæc volent, apparuit Cometes à Nouembris fine in medium Ianuarium; & quia emersio fuit matutina, idcircò cauda sursum nitens aliquot diebus visa est, priusquàm caput conspiceretur. Caput fuit subpallida stella, quantæ sunt Fixæ primi honoris (sed non illarum instar scintillans) rotunda, quà Solem spectabat, crispata, quà erat auersa. Cauda, seu Crines, radiatio fuit tenuior, & paullò candidior, longa initio octâtem Cæli, & lata ad extremum, (quà etiam nónihil primis diebus versus Austrum deflectebatur) sextantem propè prolixitatis. Apparitio Capitis prima, quà Scorpius brachia contrahit, fuit; desitio, quà Draco Vrsas dirimens, postremo loco explicat caudam. Scilicet præter motum diurnum, quo Cometes Siderum instar oriebatur, occidebátque, progressus est etiam motu proprio à Meridie in Boream; sed ita tamen, ac si cœpisset à medio Scorpione, secuissétve ibi Solis orbitam; cum inclinatione ad occasum graduum proximè sexaginta trium. Cùm initio verò is motus esset dietim duorum graduum cum besse, factus est sub Nonas Decembris velocior gradu integro; deincépsque ita decreuit, vt tandem elanguerit; vti etiam Cauda, quæ fuit illis initiis adeò prolixa, ita sensim contracta est, vt euanuerit denique vnà cum Capite confusa.

Peireskius, hac re intellecta, parùm abfuit, quin Keplero assenserit, existimanti illum motum traiectionem fuisse rectilineam, quæ facta fuerit proxima nobis, cùm velocissima apparuit; neque diurna reuolutione impediri potuerit, quasi ea foret ipsi afficta ex reuolutione Telluris: aliunde tamen, vt agnouit non esse Cometam halitum terrestrem, sic persuadere sibi non potuit, vel eructatum fuisse à Sole, vel concreuisse ex aura ætheria. Concessit lubentiùs in eam Senecæ opinionem, quæ statuit Cometas non minùs perpetuos, quàm Sidera perpetuò visa; adeò vt iste, cùm est conspectus, non recens fuerit genitus, sed recens apparuerit; nec interierit exsolutus, sed ob immensam longinquitatem videri tandem desierit. Res tamen ipsi visa est dura, finitum esse Mundum persuaso; faciléque solùm admisit, quòd ea obseruatis demonstratum est, traiectionem Cometæ fuisse non modò superiorem Luna, sed vix etiam Sole ipso inferiorem.

De directione caudæ Cometæ in plagam Soli oppositam, non est cur aliquid addamus; cùm præsertim locus nô ferat, vt edisseratur, quamobrê ab exquisita oppositione, & nunc quidem ad dextram, nunc verò ad læuam, cum inæquabili quadâ deflexione recesserit. Non est etiam cur de præsagiis, cùm non postremû sit argumentum imbecillitatis humanæ, ad ista expauescere, quibuscum res nostræ commercij nihil habent. Mirum, cur saltem Deo non credatur, dû à signis Cæli nihil metuendum iubet; scilicet ipse signa non faciens, ex quibus non expositis, quid futurum sit, caueri non possit. Nisi autem Deus Cometam calamitatum signum constituat; vnde nâ esse in Cometa potest aut futurorum notitia, aut affectus significandi? Annon ille suam pergit viam, vt naturalia cætera; parúmque eius interest, quid humanæ gentes inter se moliantur? Ac iste quidem dictus est portendisse clades postmodùm sequutas: sed nempe antè non fuerant bella, pestes, ac Reges mortui? nullæ iam viginti pòst annis excitantur tragœdiæ? Referunt adhuc ad Cometam: verùm erit cur pari iure exorituras referant turbas, quousque nouus Cometes fit, qui obliuionê istius creet, tametsi antè centum annos apparitiurus non fuerit. Attamê digredimur nimis.

Nihil

1619. Nihil non deinceps egit Peireskius, vt tam specialis, quàm generalis Orbis descriptio peragеretur. Nam primò, vt studiosè fouit, sic nõ leuiter animauit Petrum Bertium: tum ex Hollandia primum aduentantem, vt Geographicas illas suas molitiones in lucem daret. Deinde, quia tum prodiit illa Orbis Terrę descriptio secundum septem climata, & Nubiensis Geographia à Gabriele Sionita (qui textum Arabicum est interpretatus Latinè) inscripta; curauit statim Peireskius, exemplo ad Cluuerium misso, condi ab ipso Tabulam, qua locorum situs iuxta hanc Geographiam expressi intelligerentur. Ad hæc, quia perhibebatur Ioannem Mærium, nauarchum Hollandũ, detecto spatioso, & tranquillo freto ad ortum Magellanici, obseruatísque nouis rebus, regionibus, ac populis, circumnauigasse feliciter Orbem, nec velle tamẽ, certo consilio, obseruatorum narrationem publici iuris facere, idcircò tantùm aduigilauit, vt à Gulielmo Schurtenio, nauclero præcipuo, Nauigationis totius diarium obtinuerit, quod latinitate donatum edi illicò procurauit. Quia verò Mærius propterea cum Schuttenio litem instituit; ideò de litis æstimatione dependenda securum voluit.

Neque id porrò obstitit, quò minùs quidpiam simile circa profectionem aliam attentaret. Nimirùm fama percrebuit rediisse Hollandorum nauim ex mari Hyperboreo, quæ septem gradus proximè accessisset ad ipsum polum, sed nullo tamen modo potuit velificationis seriem obtinere. Commendauit autem intereà Nauarchum, quòd quamvis potuisset se polo, minore cum difficultate, quàm credatur, supponere: non fecisset tamen, quoniam aliàs incertissimus plagarum Mundi effectus fuisset: nullo quippe iam existente Septentrione, aut Meridie: nullo exortu, vel occasu: nullo Magnetis ad ventos vsu, nulla methodo, qua in vnam partem, potiùs quàm in aliam discedendum nosset.

Rursùs, quia nôrat Vincentium Blancum ciuem Arelatensem longè, latéque peregrinatum; congessisse quamplurimas rerũ visarum obseruationes: idcircò illas quæsitũ misit, vt (liceret modò per ipsum) dari in lucem procuraret. Obtinuit ergo; verùm attendens omnia ratiociniis infecta, ac ea præsertim opinione, quòd terræ superficies nõ globosa, sed plana sit: eapropter totum negotium erudito viro Nicolao Bergerono cõmissum voluit, mandauítque seligeret, ac suo modo diceret quæ essent merè historica narrationísque haberent fidem. Suadere deinde conatus est Blanco, vt id probaret consilium: præstitũ idem in historiis, siue relationibus Pirardi, Moqueti, aliorum: permittẽdum Philosophis, vt eas quæstiones disputent, neque esse recitatoris Dogmaticum agere, præsertim contra communem fidem: posse quidem sententiam de Terræ planitie attingi: sed tamen tanquam à Barbaris creditam, non ab eo defensam: fore, vt si institerit, literatis ludibrio sit, narrationíque aliunde suæ, tametsi veræ deroget fidem: integram, & sinceram laudem ex nuda peregrinationum historia illi superfuturam: curaturum sese, vt opus dedicetur Regi, aut alij, qui gratè accipiat, cæteráque huiusmodi: quæ virum tamen ab instituto dimouere nunquam potuerunt.

Prætereà curauit incidi, excudíque denuò Tabulam Chronographicam, seu delineationẽ Prouinciæ à Petro Ioanne Bõpario ante annos triginta confectam. Cùm forma, elegantior licèt, nihilominùs non placeret, effecit, vt Iodocus Hondius eandem biennio pòst iteratò sculpserit; qui adhuc non modò in eo displicuit, quòd reticuerit Bomparij nomen: sed in eo etiam maximè, quòd editiones alias imitari maluerit, in quibus gradus latitudinis præter verum designantur. Nã Aquis-Sextiis, exempli gratiâ, adscribitur gradus quadragesimus secundus cum besse, cui debetur quadragesimus tertius cum semisse, & vno, alterόve minuto prætereà. Hinc fuit ille semper in votis Tabulam nouam construere, quæ adhibitis nouis obseruatis, dimensionibúsque magis exquisitis, exhiberet singula loca, tam cum Cælo, quàm inter se ad amussim consonantia: verùm instituto fata obstiterunt.

Postremò, quia mirè illum delectauit, quod Ioannes Baptista Morinus, cuius iam antè meminimus, quíque deinceps inter Professores Regios Mathematicos meritò inclaruit, de sua illa in Hungaricas fodinas peregrinatione aliquoties commemorabat; ideo auctor fuit, vt eam Relationem scriptis mandaret, ac ederet. Id autem ille præstitit; sed præmissa Mundi sublunaris Anatomia, qua euincere est conatus, vti aër in treis regiones distribuitur, ex quibus suprema semper calida, media semper frigida, infima nunc calida, nunc frigida est; ita terram in treis discerni, quarum infima semper frigida, media semper calida, suprema, aëri contigua nunc illo calescente frigeat, nunc frigescente caleat.

Non fuêre illi hæc studia satis; sed variis prætereà officiis commendatos virtute Viros demereri conatus est. Quid memorem enim quòd Pacium ex hoc tẽpore pro ipsius votis Catholicum factum, ac iam exoptantẽ redire in Patriam, donari curauit professione Iuris primaria in Academia Patauina, vt etiam cùm idem Valentiam repetere post biennium voluit, accersiri ipsum procurauit per literas à Delphinatus Prorege ac Præside primo, iussu Regis scriptas? Quòd cùm Philippus Iacobus Maussacus magnum Senatus Tolosani ornamentum nactus fuisset iam memoratos Iulij Scaligeri in Aristotelis historiam de Animalibus Commentarios, ipsum non parùm animauit, vt eos cum Notis ederet; neque segnis fuit, vt iam editos ad omneis viros per Europam eruditos transmitteret, vti ad Aleandrum, Pignorium, & alios? Quòd Barclaij operâ vsus, exscripta habuit ex Vaticano Codice Erotica varia, in gratiam Gilberti Gaulminij, insignis bonarum literarum luminis: cùm accepisset ea deesse in Theodoro Prodromo, tum breui edendo ex Salmasiano Codice; vt ille quoque testatus est in præfatione ad lectorem? Quòd exemit variis varios scrupulos, vt Pompejo Paschalino de Patrui defuncti Cameis; vt Thomæ Erpenio de

Sarracenica historia, ac huiusmodi alia multa.

Inardescebant tum studia inter mamoratum aliquoties pereruditum Iacobum Sirmōdum, & Claudium Salmasium, illod aliud humanioris literaturæ decus eximiū, circa quæstionem celebrē, cui ab vno anno locum dederat Iacobus Gothofredus duabus Dissertationibus de Suburbicariis regionibus, & Ecclesiis, seu de Præfecturæ, & Episcopi vrbis Romæ Diœcesi, coniecturâ. Et quousque quidem ea controuersia processerit; quàm multi vtrimque eruditi Viri symbola sua contulerint, referre haud est huius loci. Dico solùm Peireskium omni cura allaborasse, vt, quod eruditos decebat, res leniter perageretur. Certè cùm ipse quoque Aleander se interposuisset, misissétque Româ ea de re Tractatū, qui ederetur Parisiis, vix id probare Peireskius potuit: & cùm vrgeretur, editionem procurauit quidem: sed temperatis priùs quæ ille de Conciliorum, Pontificúmque auctoritate attigerat, quæque aduersus sententiam improbatam resperserat paullò acerbiùs.

Eadem libertate, vt aliquid attingam, vsus est aduersus Barclajū, qui Argenidi intexuerat nescio quem Dialogum paullò liberiorem. Accepit nempe sub idem tempus magnā operis eius partem, quam mandari typis curaret. Et Barclajus quidem in illo, tam ipsi, quàm Vario certam destinauit personam; at Peireskius, laudato affectu, maioris longè duxit, gratiorémque habuit, quam se illi debere, dixit, Virginij Cæsarini, bonis literis, artibúsque excultissimi Viri amicitiam, acceptis eius literis, elegātissimísque Elegiis. Sed Barclajus nempe laudandus, qui quocumque potuit modo est gratitudinem testatus; veluti rursùs, cùm exceptâ per id tempus Romæ familiâ, Elegiam texuit nomine vxoris, in qua hæc, præter cætera,

Vera loquor, multum, diuine Viassie, iuuit,
Quò fugerem luctus, tunc meminisse tui,
Ingenisque Viri seruent quē Numina Gallis,
Peiresij; nihil, hoc sospite, triste dabunt.
Ingenium spectes, credas de Pallade natum:
Virginis hæc quàm sic ponere nomen amet!
Quicquid erant Musæ, quicquid Prudentia quondam;
Hunc vnum Gallis scilicet esse putes.
Viuat, amétque meū, rata sint ea pacta, maritū:
Viuat, & in laudes crescat ad vsque suas.

1620. Atque hæc quidem anno iam sexcētesimo, ac vigesimo; cuius ineunte, ac tuente vere, stranguriâ, aliísque morbis ita laborauit, vt nō sine magno animi dolore præpeditus fuerit, ne sequeretur Varium, cùm Rex æstatis initio ad sedādum Normaniæ, Prouinciarúmque aliarum turbas; ac posteà etiam in Aquitaniam, Bearniámque discederet. Conualescens, accepit Genuâ à Pio Mutio literas, quibus certior effectus est, nonnullas adhuc Pinellianæ Bibliothecæ reliquias exstare. Scripsit enim ille reperiisse se quinquaginta duas orationes Themistij, quæ seruatæ ex illa fuissent, quæque editæ nō reperirētur, etiam inter euulgatas ante duos annos à Dionysio Petauio, viro, quo nescio an habeat erudita IESV Societas doctiorem. Id ad ipsum retulit statim; & cùm offendisset meditantem iam opus illud ingens de Doctrina temporum, quod paucis pòst annis in lucem emisit, non pauca, eius occasione, in gratiam Scaligeri, amici quondam sui, disseruit.

Circiter id tempus, spectauit curiosiùs Sacelli Basilicæ, seu, vt vulgò indigitaut, Sanctæ Capellæ Gazophylacium. In rarissima autem illa, pretiosissimáque suppellectile, Cimelium detexit omni pretio maius, Cameum videlicet, siue Achatem Oriētalem, Sardonychémve Arabicam, amplitudine Parisiensi, seu Regio pedi exæquatam; in qua sculptæ viserentur miro artificio viginti quinque figuræ, omnes candore eminentes, & in nigro æquore flauedine quadam subobscura interstinctæ. Exornata illa circum fuerat Christianis figuris, & epigraphis à Græco quodam Imperatore: adeò vt cùm Balduinus eam oppignerasset D. Ludouico, ac postmodùm tandem venisset in manus Caroli Regis, nomine quinti, & crederetur sacram quandam continere historiam; in eum Thesaurum, quasi Donarium religiosum, fuerit illata. Peireskius porrò, cùm rem spectasset, & ad figurarum conditionem attendisset, cognouit potiùs prophanam quandam repræsentari historiam; & quantum coniecturis potuit assequi, credidit esse Apotheosin defuncti Augusti.

Eam nuper Ioānes Tristanus Santamātius, rerum antiquarum eximiè peritus, ære inciso exhibitā in suos inseruit Cōmentarios. Testatus est autem se primā illius notitiam hausisse ex Peireskio; præfatus *virum rara adeò, exquisitaque eruditionis, vt omnem suam commendationem inferiorem censeat ea claritate nominis, qua totâ Europâ euasit illustris.* Scribit deinceps se prima vice in comitatu Peireskij spectasse hoc rarū antiquitatis monumētum, occœpisséque cōiicere, ecquid rei repræsētaret. Quādoquidem verò temporis progressu circa nōnulla capita à Peireskij mente deflexit, contigitque, vt aliquoties disserentem ea de re τοῦ μακαρίτου audierim; ideò rem ingratam fortassis non faciam, si præcipua quædam interpretationis discrimina heic attigero, in illorum gratiam, qui rem totam studiosiùs examinaturi Achatem ipsum, aut ectypum, memoratumve habuerint librum.

Ergo, quē Santamantius interpretatur esse Iouem, succedente Ænea; Peireskius esse cēsuit Augustum, Deæ Romæ ope elatum in cælū; & quem ille vult esse Augustum; ipse interpretatus est Marcellum equorū amantem, quem fata terris solùm ostendêre, inuenta Roma, quod ab illo recusabatur Orbis imperium, tradere sese Tiberio proximè supposito. Et certè, si attendas ad prototypum, quatenus certè ectypi illum referunt, adolescentis potiùs, quàm senescentis vultum agnosces. Sic quem Peireskius sub Marcello existimauit esse Drusum Tiberij filium, manu versus Iouem extenta, tanquam postulando, post patrem, imperium; autumat Santamantius esse Nometium Atticum, contemplantem, attestantémque fuisse Augustum raptum in cælum: Et quam assidentem Druso Liuillam vxorē ille censuit; censet hic esse posse Iuliam

Augusti

Augusti filiam in exilium actam ; vt ctedidit illum ad dextram Iouis esse Drusum Tiberij frattem ; quem potiùs Iulium Cæsarem Peireskius esse existimauit. De Germanico, Agtippina, Caligula, discrimen nullum ; imò nec de Tiberio ; nisi quòd Peireskius vestem Imperialem serpentibus circumdatam esse dixit Ægidem Iouis ; appellauitque lanceam sine ferro, sceptrum prælongum. Sic censuit Antoniam Germanici mattem, quam Santamantius Liuiam ; & contra Liuiam esse putauit, quam Santamantius Antoniam. Sed hæc obiter.

Cæterùm Peireskius ita exsultauit, ob pręclarum adeò Cimelium tepertum, vt non modò ad inuiendum & Santamantium, & cæteros, quotquot erant Parisiis, curiosos viros inuitárit ; sed etiam de eo literas ad amicos in Angliam, in Germaniam, in Italiam, per totam Galliam dederit. Scripsit autem de eo præsertim ad Petrum Paulum Rubenium Antuerpiensem, Pictorem celebertimum, & totius antiquitatis, sed Cameorum imprimis studiosissimum, petitissimúmque, qui dicto citiùs exsiliit, vt rem spectaret cominùs, & exptimeret coloribus viuis. Tulit autem Peireskius, Cimelísque vice nobilem habuit effigiem, præter ectypos varios sulphureos, gypseos, chartaceos, quos ex Achate ipso expressit.

Adiiciendum verò, quòd prætereà, non sine quodam numine, ectypum sulphureum obtinuit Camei alterius, in ipso Imperatoris Cimeliarchio asseruati. Achates est similiter, sed supetiore nonnihil minor, quem Philippus Pulcher Pissiaci monialibus legauerat (cùm habuisset ipse ab Hierosolymitanis Equitibus, illum in Palæstina nactis) quémque per bella ciuilia furto sublatum, Mercatores quidam detulerunt in Germaniam, ac diuendiderunt Rudolpho secondo duodecim millibus aureorum. Expressus autem fuerat, asseruatúsque ectypus, quem nescio qua sorte Peireskius fuerit assequutus. Neque verò ectypũ modò, sed germanam etiam pictutam consequutus est, elaboratam iampridem celebris illius Nicolai pictoris manu, cuius egregia opera in Fontis Bellaquei xysto inspectantur. Prætereo autem eius figuras ita esse interptetatum, vt opinatus fuerit illis designari Apotheosin viuentis Augusti. Quippe, vti apud Iosephum legitur factus ab Herode Cæsaris Colossus, forma, ac magnitudine Iouem Olympium referens, itémque alius Romano par, referens Iunonem Argiuam : ita videtur in his figutis repræsentari Augustus habitu Iouis Olympij, vnà cum Dea Romana habitu Iunonis Argiuæ : apparéntque aliunde Iupiter, & Iuno abeuntes, locum cedere ; itémque Signum Scorpij contrahere brachia, cæteráque huiusmodi.

Laborauit quoque deinceps infestissimo oculorum morbo. Sed vt prosequamur quàm multa proptereà non destiterit per hæc internalla morborum moliri, curauit ecce æri incidi elegantissimas figuras, quibus illustraret librum à Rege Renato Comite Prouinciæ de Torneamentis conscriptum, ac editioni destinatum ; idque postquam obtinuit à Ioanne Iacobo Chiffletio Vesuntino, Medico claro, aliud de Torneamentis volumen. Meminit huius eoræ Andreas Fauinus in libro Theatri honoris, ordinúmque Equestrium tertio. Resumpsit & curam memorati suprà Constantiniani Kalendarij, de quo proinde scripsit ad Schilderum Cameracensem Canonicum, à quo illum habuerat ; simúlque ad Franciscum Carõdeletium, eiusdem Ecclesiæ Decanum, qui eximia rerum bonarum curiositate tenebatur. Sollicitus fuit de variis rebus, quæ asseruabantur in Musæis Ducis Arschotani, & nominati mox Rubenij : ea verò in re fecit illi satis Ioannes Gaspar Geuartius, celebris, &, si quispiam alius, germanus Musarum alumnus, quicum amicitia non leuis fuerat Parisiis iam inita. Prætereà singularia quæque cum Ramberuillerio Vici commorante numismata communicauit ; ne vicissim commemorem ipsum Ramberuillerium nihil prorsùs habuisse in pretiosis loculis, quod non fecerit cum ipso commune.

Anni insequentis primo statim vere am- 1621.
pliùs, quàm mense decubuit : adeò vt neque discessurum iteratò cum Rege Varium comitari potuerit ; neque Hugoni Grotio, tum primùm in Galliam appulso, quàm multa, magnáque officia destinauerat, exhibere : scilicet tanti illum ducebat, vt in vicem Scaligeri assertum Galliæ diceret. Prætereo autem, cùm Grotius deinceps sese ad scribendum historiam suorum temporum compararet, communicasse cum illo Peireskium tum monumenta varia, tam priuata, quàm publica, quæ fuêre sibi præ manibus ; tum complura, quæ ex Italia repetita obtinuit, nominatim verò ab Antonio Querengo doctò, & magni nominis viro, ad quem multa fuerant ex Gallia transmissa, conscripturum Ducis Parmensis, seu Alexandri Farnesij gesta. Transiit sub id tempus Parisiis memoratus suprà Vicelegatus à Balneo, Pontificis Nuncius destinatus in Flandriam ; qui cùm vellet singularia quæque in vrbe spectare, sed tamen quasi incognitus, commodùm profectò conualuit Peireskius, qui ipsũ vatiè deduceret ad eruditos, ad Musæa, ad opera omnia rariora ; ac insigni alacritate præstaret vnus officia, vix à pluribus simul exspectanda.

Atque id quidem mense Iulio : sequutus est verò Augustus, quo luctuosiorem non habuit. Eo nempe mortuus est Varius, cui per octiduum laboranti non potuisse suprema quæque exhibere obsequia, molestissimum sanè fuit. Obiit autem vir ille magnus Tonini Nitiobrigum, in obsidione Cleracensi, tertia dicti iam mensis die, ingenti Galliæ totius luctu. Quàm verò speciatim perculsus eo casu fuerit Peireskius, nihil est necesse commemorare : quippe perspecta iam indoles, vehemensque amor, & diuturnus cultus, quo prosequutus virum fuerat, vel me tacente, satis insinuant. Meritò sanè quotquot penè de Varij morte condidêre carmina, nuncupauêre Peireskio : nemo enim fuit vt afflictior, ita consolatione dignior. Fuêre

in iis Hugo Grotius, qui sic illum affatus est,

Quòd tu, qui nuper Regni moderantibus omne
Arbitrium curis dulce leuamen eras,
Morte super cunctos fasceis exstantis amici
Attonitus, tanquam propria damna doles,
Optime Piresi, tanto indignissime casu,
Inuidet hunc luctum Gallia tota tibi;
Atque in communi Mundi, Patriaque dolore,
Præcipuas parteis vnius esse vetat, &c.

Itémque Petrus Bertius, cuius hoc inter cætera,

Si, Peiresce, tamen sic placuit Deo,
Quid mœsti querimur! quin potiùs modum
Lesso figimus, & nos quoque, cùm vocat
Sors nostra, has patimur vices?

Alios vt mittam; dico solùm, cùm Peireskius in eo incubuit, vt honores Viri virtuti, dignitatíque debiti, & decernerentur, & exhiberentur; egisse id illum, & quòd foret vnus ea tribus supremorum mandatorum Curatoribus (legatis simul Cimeliis, quæ fuêre maxima ex parte numismata Gotthica) & quòd non posset satis pro votis erga eius Maneis testari affectum.

Casum istum fuit consequutus alius, quem etiam ægerrimè tulit. Obiit enim Romæ Barclaius, eodem penè tempore, quo in castris Varius: adeò vt illum Peireskius tum elatum acceperit, cùm ab eo consolatoriam, epicediúmque exspectaret. Vrgebat tum fortè Peireskius, vt editioni Argenidis extrema manus imponeretur: quare, inter cætera, doluit visam absolutam Auctori non fuisse. Consolationi alicui fuit, quòd præhabuisset illius elegantissimam iconem: subscribi autem ipsi voluit carmine elogium, ex eiusdem Grotij vena diuite, quod ad ipsum quoque Deboncrum misit. Non fuêre casus isti satis; sed superuenit breui mors alia, quam ægerrimè etiam tulit. Ea fuit Henrici Lotharingij, Meduanij Ducis, qui die Septembris decima sexta Montalbani occisus est. Amor illius erga Peireskium fuerat vehemens, & candoris plenus; vnde voluerat, suamet sponte, Abbatiam Aquistriensem sartam, tectámque facere; in seséque recipere & fundorum, & hominum, per ea bella, protectionem.

Cùm renunciata hæc mors fuit, laborabat Peireskius octauum iam diem dolore renum, ac stranguria; sub cuius initium non potuit id Prodigium perspicere, quod non in ipsis modò castris, sed Parisiis etiam, & per totam Galliam, alibíque visum, stuporem creauit. Claritas nempe insignis fuit, quæ nocte sequente diem duodecimam, Borealem cæli faciem ita occupauit, vt auroram clarissimam per multas horas fuerit mentita. Id sanè mirum; silente Luna; sed mirabilius visum est, vaporem ea regione fusum, & ad polum vsque euectum, sic fuisse distinctum in quasdam veluti columnas albescenteis, & subobscuras, alternatim sitas; vt cùm horizonti ad amussim forent, promouerentur lentissimè ab Oriente in Occidentem. Denique miraculo fuit, ex albescentibus attolli, breui spatio, ad verticem vsque pyramides quasdam, siue obeliscos valde candidos; ipsísque consistentibus, traiectos vapores, vt tenuissimos, ita candidissimos, motione adeò celeri, vt fulgetra imitarentur.

Hæc attingo, quia Peireskius lætatus est, rem fuisse nobis obseruatam; factúsque exinde est certior, nihil aliud fuisse, quam Naturæ lusum, quem apparatum bellicum, aut Ideam exercitus multi fuerant interpretati. Addiderant sanè nonnulli visas sibi instructas acies, incedentibus peditum, equitúmque ordinibus; ac postremò visum conflictum, cum explosione globulorum è tormentariis fistulis. Mirum, quòd non simul clangorem tubarum; clamorémque virûm auditum deprædicauissent, quando eadem credulitas, infirmitasque humana est, quæ his figmentis locum facit. Credibile profectò est, nisi omnia, at bene multa, quæ in historiis similia exstant, ex eadem esse origine, neque ampliorem fidem mereri.

Ad lugubreis illos euentus vt redeam, nihil est quòd memorem de morte Cardinalis Bellarmini, quæ sub idem tempus Romæ contigit. Quippe licet eâ inauditâ Peireskius nonnihil conturbatus fuerit, consolationem tamen cepit ex opinione præhabitâ, & subsequuta statim fama admirabilis sanctitatis. Attexenda est potiùs, quæ virum eximiè constantem exanimare penè potuit, nunciata Pauli Gualdi mors, quæ contigit mense Octobri. Ea nimirùm fuit æstimanda ex habita vsque apud Pinellum consuetudine, & ex officiis variis, literísque suauissimis supra vicennium communicatis. Miserat ad illum Peireskius mox antè, cùm varia Telescopia, tum vitra Microscopica, non ita pridem adinuenta à Cornelio Drebelsio, ipso quoque Alcmariensi, & Regi Britanniæ à Mechanicis. Quia porrò Gualdum ipsum tandiu, tantoperéque amauerat; carissimos proptereà habuit illius ex fratre nepotes, Iosephum Archipresbyterum, & Ioannem Baptistam Equitem; húncque imprimis; qui sede Romæ delecta, vt rerum bonarum fuit studiosissimus, ita illarum promptuarium cumulatissimum apparauit.

An heic adiiciam non proprium quidem, sed lamentabilem tamen casum, cui interesse eum contigit? Is fuit incendium memorabile sublicij illius, ac gemini Pontis, superexstructarúmque ædium, quibuscum opes argentariorum, sericeorúmque Mercatorum aut exustæ sunt, aut submersæ. Ille certè & promptus accurrit, & magno dolore spectauit, & sollicitè descripsit quicquid infandâ illâ ignis vehementiâ patratum est. Dicere autem solitus fuit; se quovis pretio redempturum pictam tabulam, in qua illæ eructationes, moléisque flammarum exhibitæ forent. Siquidem nihil æquè horrendum fuisse à Nerone spectatum; quod tota penè materies ardens heic esset mera lignorum strues: cùm succensa illa spectante Nerone ædificia lapidea fuissent, neque fluctus, aut gurgites adeo immensi suppositi.

Posthæc,

Posthæc, subiit illum quidem cogitatio redeundi domum; sed sensim tamen procrastinauit in vnum, alterúmque annum.
1622. Commissam tulere per ea tempora Sigilli sacri custodiam tum non postremus amicorum dictus sæpè Mericus Vicus, tum Ludouicus Faber Caumartinus, quorum vterque eius affectus, quo Varius illum prosequebatur, videri hæres voluit. Perseuerauit quoque gratus, carusque ærarij Præfectis, cóque maximè nomine, quòd sibi nihil postulans, intercessorem solum egit Virorum bene meritorum. Deinde finem nunquam fecit mittendi quoquoversum libros. Quamobrem Camdenus præ aliis, *Par est*, inquit, *tibi de tua munificentia, & optimorum librorum tanta supellectile gratias agere cumulatas.*

Ad Seldenum cùm mitteret, rogauit ipsum aliquando, vt, vel sui causâ, obseruaret situm Ecclesiarum Angliæ, an nempe ingredientibus constitutæ forent versus Ortum, & respectarent ne Æquinoctium, an Solstitiorum alterum. Rem videlicet dignam iudicârat, quæ exploraretur; ad examinandum, vt puto, num maiores nostri direxissent potiùs ad ortum hiemalem, quàm ad alium; quòd iuxta antiquam Ecclesiæ obseruationem, traditionémque, Christus Dominus, qui dicitur Oriens, natus fuerit Sole versante in hiberno Tropico. Res profectò ipsi non malè Parisiis iam successerat, cùm exploratione facta per Iacobum Allealmum celebrem Mathematicum, deprehendisset omneis veteres Ecclesias ab Æquinoctiali exortu versus hiemialem deflectere, exceptâ solâ San-victorina, quæ deflecteret in æstiuum; & nulla habita ratione San-benedictinæ, quam Bistornatam hærebat dici, quòd fuisset seu bis, seu malè conuersa.

Procurauit ad hæc complura Viris eruditis Manuscriptorum exempla; ac nominatim ex Bibliothecis Escuriali, & Vaticana: ex quibus habuit, præ cæteris, exemplum Syncelli cuius copiâ adiuuauit virum eruditum Ioannem Baptistam Altinum, qui tum operis interpretationem, editionémque moliebatur. Cúmque ea occasione misisset ad Alemannum ichnographiam exquisitam porticus Sanctæ Genovefæ, plurimúmque aliorum locorum, accepit rursùs pro eodem Altino exemplum *ἀνέκδοτον* Procopij, eo animo, vt ederentur. Obtinuit etiam tum ex Vaticana, tum ex Ambrosiana Mediolanensi exempla quædam Africani, aliorúmque Tacticorum, in gratiam Ludouici Machalti Viri strenui, auctorúmque Militarium, & Mathematicorum studiosi. Is est, cui Peireskius pulchro quodam diagrammate demonstrauit modum multiplicandi species vnius, eiusdémque rei, inter duo specula à se inuicem lateraliter declinantia.

Rursùs, cùm Nicolaus Bergerus Rhemensis scriberet Gallicè historiam publicarum Romani Imperij viarum, quas *βασιλικὰς* Græci vocant, testatus est in præfatione *indicatam sibi à Peireskio itinerariam Tabulam operi suo pernecessariam.* Ea verò est, quam M. Velserus ex Pentingerorum Bibliotheca eruit (editis priùs, & commentario illustratis schedulis duabus, fælici quadam sorte repertis) quámque Abrahamus Ortelius post desideria longa obtinuit, & Ioanni Mureto euulgandam primùm reliquit, Petrusque Bertius, non sine Peireskij consilio, Ptolemæo suo apposuit. Insuper varia fuêre officia, quæ plerisque exhibuit. Veluti Ioanni Mocenico, cui cimelia rarissima fuerant Venetiis furto sublata: Claudio Menetrio Vesuntino, rei antiquariæ studioso, & à Clusletio literas habenti; Kufflero cuidam Drebelij affini, & Microscopicæ fabricæ perito, pergenti in Italiam: & aliis oppidò quam-multis.

Inierat iam annus alius, erátque Februa- 1623.
rij dies duodecima, cùm Cancellarium Sillerium inuisens, coronámque virorum illustrium, eruditorúmque offendens, admonuit Niuem decidere, quæ sexangula, seu stellata foret. Re obseruata, omnibusque quasi prodigium habentibus, edisseruit rem esse magis, quàm crederetur, familiarem. Scilicet aliquoties per singulas hiemes ningere similibus stellis: sed neminem aduertere, tum quòd plerumque eæ stellulæ in flocculos quosdam inconcinnos abeunt, tum quòd decidentes solitariæ, vel humescentes citò euanescunt, vel commistæ citò cõfunduntur. Ac mirabilem quidem esse contexturam illam ex virgulis tribus sese intersecantibus, adeò vt appareant sex radij ex vno quasi centro prodeuntes: sed mirabile minùs non videri, radios illos nunc esse nudos, nunc quasi foliatos, arborescenteisque, nunc quasi insertos in modiolum, aliaque id genus, quæ ab amico acceperat. Illum fuisse aliàs conatum causam reddere, tum candoris Niuis, ex bullulis lucem reflectentibus; tum formæ stellatæ, ex sex triangulis æquilateris, in quos circularia sponte naturæ conformantur: sibi verò nihil visum probabilius, quàm creari, formarique Niuem ex seminibus propriis; vt lapidum quoque varia genera eodem semper modo, non secùs, ac plantæ, animaliáque figurantur.

Requisiuit tunc aliquis, num fortassis hæc semina fertilitatis anni essent causa, testantibus agricolis vberiorem esse agrorum prouentum, vbi nix diutiùs incubuerit. Ipse excepit, alia niuis, alia plantarum semina esse; nec prouenire ista vberiùs, quòd nix sua pinguedine, vt vulgò putant, agros fœcundet; sed quòd prodeunteis ex imo terræ pingueis halitus reprimat, & in alimentum satorum conuertat. Id intelligi, quòd eisdem existentibus calidis, nix infernè sic soluitur, vt locum faciat succrescentibus plantis, incrustetur, fornicetúrque, &, succedente veris tepore, per latera montium in ingenteis moleis dirupta excedat, prouectámque herbam interim relinquat. Facta exinde est occasio differendi de vi aquarum, in quas niues resoluuntur; adeò vt iam Nili exundatio germanam hanc causam agnoscat; & cùm ipse dixisset non totam hanc aquam, in torrenteis effluere, sed quadam ex parte etiam imbibi, scaturiginibus fontium adau-

 gendis,

gendis, qnippe & Fontem Vallis-clausæ non vberiotem modò tone erumpere, sed aliquantulum etiam conturbari; pergratum fuit toti coronæ audire illum paullò copiosiùs de origine Fontium dillerentem.

Tum verò sententiam exponens, qua constanriorem non habuit, declarauit sibi nunquam visum origioem Fontium ex mari, aut ex aëtis in aquam conuersione esse, sed deberi prorsùs aquis-plnniis (adde & quidpiam niualibus) quæ longè, latéque decidentes ita combibantur, vt in terram penetrent, quuvsque incurrant in varia receptacula, quorum sit fundus ex lapide, argilla, aut alia materia aquæ continendæ idonea; quæque infernè desinant in eas meatuum angustias, vt collecta aqua sensim effluat, suppeteréque adeò possit in dies, in menseis, in annos. Argumento esse, quòd iosignes quæque scaturigines sint ad radices montium; in quibus, quòd sint rupei, pleraque interiùs exsistant eius generis receptacula, in vnum eundem concurrentia: & quæ in locis planis visuntur, ex montium procul positorum receptaculis per subterraneos ductus deriuentur. Posse quoque eadem ratione scaturire aquas non longè à verticibus inferiorum quorumdam montium, quòd nisi illis sufficiant receptacula propria, possint per simileis meatus ex receptaculia editiorum montium deduci; cùm aqua tantumdem refluere sursùm, quantum effluere deorsùm valeat. Vnde & ratiocinabatur, oeque in Continente, neque in Insulis, quæ haud dubiè superficie maris elatiores sunt, scaturigines exstituras, si ex mari deducerentur; quòd aqua non altiùs emergat, quàm demersa fuerit. Nam aquas quidem In summis ipsis summorum montium verticibus, qnod vulgò dicunt, scaturire, idipsum fide planè carere; nullis nimirùm testibus exsistentibus oculatis. Causam proinde quare æstate, & per siccitates præsertim diuturnas Fontes inarescant, aut valde minuantur, oon aliam posse assignari, quàm quòd aquæ iam memoratis receptaculis contentæ, vel omninò effluant, vel paucæ supersint. Inde esse cur redeuntibus pluuiis Fontes rursùs scaturiant; quasi oppletis denuò receptaculis, non per leueis quidem, aut raras; sed per iosigneis, contineoteis, & complurium dierum, atque mensium pluuias. Verum autem esse, quod Scriptura refert origioem fluminum, atque adeò fontium ad mare; sed oempe quatenus ex mari partim aperto, partim subingresso in specus, ductúsque subterraneos, euehuntur vapores, qui in pluuias versi, originem fontibus, ac fluminibus expositam faciant.

Seusit deinde necessitatem discedendi incumbere; quucitea edi demùm concessit, cùm facta sibi à Pignorio nuncupatione, Opusculum illud de Magnæ Deûm Matris, Attidísque initiis. Id quia continebat interpretationem Symbulorum eminentium in manu quadam ætea Tornaci inuenta, & à Dionysio Villerio cum Peireskio communicata; institerat à tribus iam annis, vt mutatam dedicationem ad Villerium ipsum Pignorius referret. Impetrare cùm non potuisset, differri diutiùs editionem noluit, agente cum ipso Pignorio his verbis, *Tibi vt inscribam, multa faciunt; sed imprimis humanitas tua singularis, qua me totum penè quotidianis beneficiis ita deuinctum habet, vt mihi non supersit amplius, quod meum iure possim appellare. Deinde vis omnigena eruditionis tua, qua antiquitatem omnem, & quicquid vspiam praclari est, animo, & studio es mirificè complexus* Imprimi etiam procurauit Georgij Ragusæi Epistolarum Mathematicarum, sen aduersus arteis diuinatrices libros duos, quos à Paulo Gualdo acceperat, quósque carissimo sibi Hannibali Fabroto, memorato superiùs Antecessori Aquensi, Parisiísque per id tempus agenti, reliquit. Sic sollicitè aoimum intendit, vt opera Varij adauctissima ederentur: quod quia non potuit ante discessum, vt optauerat, perfici, ideò absoluendæ editionis curam vniuersam Duchesnio commisit. Sic repetitam, adauctámque editionem Poëmatum Cardinalis Barberini semiperfectam relinquens, totam penes Viassium, tum agentem Parisiis, operámque vltrò pollicitum, sollicitudinem deposuit.

Quod illum porrò ita adegit ad maturandum reditum, fuit ætas, ac morbus ingrauescens Patris. Et expectasset tamen Autumnum, nisi ex quadam destinatione, ac necessitate transituro per Aquitaniam, vt Abbatiam inuiseret, præoccupandum fuisset tempus. Discessit ergo mense Augusto, hoc est post menseis aliquot supra septennium Parisiis exactos. Aureliæ cùm foret, accepit Româ à Debonæto literas, renuncianteis electionem Cardinalis Barberini in Pontificem Maximum, nomine Vrbanum octauum. Ea re gauisus, scripsit illicò ad Pontificem Epistulam gratulatoriam, quam illi fuisse iucundissimam neque ipse Debonætus, neque Aleander reticuerunt. Minimè verò etiam reticuit Pontificis Nepos Franciscus, qui Cardinalis Barberini cognomentum deinceps tulit; quíque incumbit continuò artibus bonis promouendis, eruditorum fautor eximius, ipséque captus omnium studiorum ingenuorum illecebris. Ille ex eo tempore vsque, vt à Peireskio crebras accepit, ita & dedit literas, non eruditionis minùs, quàm humanitatis, & amoris plenas.

Aureliâ discedens habuit inter alios ex suo comitatu memoratum Ioannem Lombardum, cui à septem annis impetrauerat, & ne cogitanti quidem miserat diploma antigraphiæ, cognitionisque Regiorum, & publicorum per Prouinciam ædificiorum. Destinârat illum Reginaldus parens, qui sollicitaret discessum; Peireskio verò iucundum fuit socium habere itineris, quòd illius industriam vtilem fore existimârit. Heinc præstò habere semper debuit calamum,

calamum, chartam, regulam, circinum, ceram, ſulphur, & id genus alia, ad delineandum, conſcribendum, adumbrandum, exprimendámque ectypis, & apographis, quicquid viſeretur adnotatu dignum. Et apud Andeis quidem exprimi potiſſimùm voluit icones Principum Andegauenſis ſtirpis, quales obtineri potuerunt ex vitris, Eccléſiſque tam Sancti Mauritij, quàm Franciſcanorum. Turoni diutiùs moratus eſt, quòd præter alia quamplurima, detentus fuerit potiſſimùm Sancti Martini Tabulariis, in quibus diplomata Regum, aliáque acta perantiqua. Circa Abbatiam, totus fuit in ſuadenda reformatione, deſtinandáque inſtauratione ruinarum inſignium, quas Monaſterium fuerat per bella ciuilia perpeſſum. Nimius ſanè forem, ſi enumerarem quæ innumera obſeruauit itinere deinceps toto, quæque eſt conſequutus honoris, ac beneuolentiæ teſtimonia Burdegalis, Toloſæ, cæteris in locis, in quibus nemo fuit dignitate, aut eruditione conſpicuus, qui non illius frui conſpectu, colloquióque deſiderârit.

DE

DE VITA PEIRESKII,

LIBER QVARTVS.

1623. Ctober iam erat, cùm domum accessit plurimis quidem exspectatus, sed Patri potissimum, per id tempus meliùs habenti. Non longè autem à reditu Diploma Curiæ exhibuit, quo à Rege permittebatur perseuerare in functione dignitatis pristinæ, seu exercere sæculare, laïcúmque, vt vocant, Officium; tametsi factus Abbas induisset Ecclesiasticam personam. Ipsa verò Curia non modò assensit, sed vnanimi etiam Senatusconsulto decreuit, vt iam admissus in primam Classem, in ea perpetuò consisteret: neque, vt fieri per vices solet, ad minus Auditoriũ, quod appellant Turriculã, & in quo de criminibus ferè cognoscitur, rediret. Ac obtinuit quidem prçtereà Rescriptum à summo Pontifice, quo capitalium facinorum interesse iudiciis licuit (nempe in maiore quoque Auditorio selectiora quædam diiudicari mos est) attamen illo nunquam est vsus; sed semper, quotiescumque ventum ad disquisitionem fuit, & duo, vel tres calculi in capitalem ierunt pœnam, solitus est pedem efferre, neque conferre symbolum.

Musæum quam-primùm aperuit, consternatione maxima fuit, vbi capsam non reperit, in quam conjecta reliquerat omnia ex Cimeliis rariora. Subducta nempe vnà fuerant aurea antiqua numismata pondo coronatorum mille; ex cælatis gemmis mille, ac ducentæ, prætereáque nonnulla alia. Desiderauit autem præsertim inter nummos quidem, Talentum Ægyptium, seu Arsinoën Philadelphi, pondo coronatorum decem; & Solidum aureum Ludouici Pij, quem, vt iam antè diximus, singularem opinabatur: ex lapidibus verò cælatis Prasinum quendam, cum capite, epigraphéque Seruij Sulpitij; & onychem iam aliquoties memoratam, cum capite Aëtionis Regis Ciliciæ, & tiaræ Phrygiæ ornamento. Dolorem adauxit, quòd non ausus fuit in illum inquirere, quem furti reum suspicabatur. Id scilicet non poterat, quin jactura Patri innotesceret, qui bona fide vni ciuium familiari, domesticóque putandæ è fenestra vineæ crediderat Musæi clauim: verebatur autem ne Patri indicata perfidia morbum illius exacerbaret. Cauit proinde sollicitè, ne quid perueniret in eius notitiam; imò requisitus ab ipso, num se omnia probè haberent, probè se habere respondit.

Non destitit tamen aliunde sagacitate singulari subolfacere distractarum rerum vestigia. Heinc, ne recenseam quo studio, quo silentio, qua cautione adhibita, missitauerit quoquoversùm literas, & amicos fidos; ea demùm fuit fœlicitate, vt rerum, quæ erant cordi maximè, recuperârit præcipuam partem. Gemmas certè obtinuit, ac in iis Aëtionem, & Seruium Sulpitium: sorti autem bonæ tribuebat, quòd neutram auro circũornasset, alioquin enim simul periissent cum aliquibus aliis, quibus aurum fuerat loco lenocinij. Sic longo pòst tempore habuit Talentum Ægyptium, seu Thebaïcum, cuius causâ ipse ab initio concesserat frustrà Massiliam. De Solido autem Ludouici Pij, quòd recuperauerit, nunquam memorauit.

Tenuit diu jactura illa renunciata amicos anxios; ex quibus fuêre, qui condolentes congratulati aliunde fuerint, quòd reuixisse viderentur. Nempe rumor de eius morte disseminatus fuerat; & primùm quidem Parisiis, per nebulonem nescio quid rei inde consequi meditantem. Ipse verò quamprimùm potuit, repertorum securos iussit; se quod attineret, optare tam bene optimo Camdeno quàm sibi foret vita superstes.

Postquam nonnihil ab hisce curis interquiescere licuit; ad suum genium reuersus est. Testis esto vel vnus Grotius, qui, nouo statim anno ineunte, *Non otior*, inquit ad illum scribens, *sed in illo de Iure Gentium opere pergo, quod si tale futurum est, vt lectores demereri possit, habebit quod tibi debeat posteritas, qui me ad hunc laborem & auxilio, & hortatu tuo excitasti.* Et statim, *Pergis autem tu obligare me, cum incommodis meis nunc quoque & tam bona fide tangi ostendis, & qui præsens præsidio solebas esse, nunc absens es solatio. ego verò, vel per te vnum ita sum Galliæ obstrictus, vt ad vltimas humanæ potentiæ metas trudi malim, quàm sedem hanc deserere.* Ac rursus, *Literas dedi nihil quidem continenteis illas, quod te scire attineat; sed testeis tamen eius, quod tibi debeo, semperque debebo gratiæ, per tot summis in me adiuuando, ornandóque beneficiis.* Id 1624. porrò Opus de Iure Gentium, cuius Grotius heic meminit, non videtur aliud à præclaro illo, quod de Iure belli, ac pacis, anno pòst in lucem emisit. Cùm Peireskium certè exemplo donaret, literas adjecit, ex quibus hæc non pigebit excerpere, *Accipe iussis Carmina cœpta tuis*, ait Poeta. *Ego verò Peireski amplissime,*

amplissime, non carmen, sed librum tibi mitto, tuo hortatu, tuisque auspiciis cœptum. Adde rem, quæ ipsa hæc mea in Gallia habitatio non parùm tibi debet, quo conciliante in virorum maximorum notitiam perueni: ita vt hoc quoque titulo, si quid inde fructus, nascitur, id à te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quòd tuo conspectu, tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est; sed huic damno solatium aliquod adhibet V. N. frater tuus, frater sanè, non natura tantùm, sed morum humanitate, qui, &c.

Prætereo autem studium, quo ipsius Grotij iconem Duvrisij manu habere expetiit; & felicitatem, cui vertit, habere simul Claudij Salmasij, Petri Puteani, Hieronymi Bignoni, (magni bonarum literarum, & arcis legum, ac iustitiæ apud Senatum luminis) aliorúmque amicorum. Miserat ipse priùs ad Puteanos earum exempla, quas habebat, Vincentij Pinelli, & Iul. Cæs. Scaligeri, missurus quoque Paschalini, Pottæi, Pacij, Camdeni, Lobellij, Barclaij, Matani, cæterorum plurium. Quoniam iconum incidit mentio, addere fanè illas licet, quas per idem tempus obtinuit tam Pontificis Maximi, quàm Cobellutij, & Barberini Cardinalium. Effigiem simul Virginij Cæsarini optauerat; verùm præuenit Pictorem mors, ac tum quidem penè, cùm Peireskius ageret gratias, ob missum exemplum Sagiatoris, hoc est Libripendis Galileani, operis nempe de Cometis, quod aduersus librum Astronomicam Lotharij Sarsij (seu, ob literas permutatas, Horatij Grassij) Galileus condiderat, ioscripserítque ipsi Virginio.

Adhæc, non est fanè oblitus factæ pridem Pontifici, circa habendas aliquas B. Magdalenæ Reliquias, pollicitationis. Quippe quòd paucis antè annos populus San-Maximitanos seditione facta obstitisset, ipse tunc & Regis imperio, & Senatus auctoritate, & Prælidis ptimi præsentia, & Latrunculatoris, ac satellitum stipatione vsus, obtinuit tandem, quod Pontifex pro sua pietate expetebat. Heinc habitæ sunt nomine illius à Cardinali ingentes gratiæ; testante aliunde quàm gratam habuisset commendationem ab ipso factam, cùm aliorum Gallorum nobilium, tum maximè Thuani illius, cuius suprà meminimus, quique post lustratas regiones occiduas, etiam Orientaleis inuisere meditabatur.

Plurimus adhæc etiam fuit in procurandis negotiis Regiensis Episcopatus, quo eximius Cardinalis Guido Bentiuolus pro Regis voto fuerat donatus. Fecit verò pro amicitia, quam insignem cum illo fouit, ex quo aduenit Nuncius in Galliam, & Roberto Cardinali Vbaldino, qui Peireskium quoque maximoperè amâtat, successit. Non tacendum verò quod intereà Cardinalis Bentivolus ardentissimè intercessit, vt ex prædiuite Scipionis Cardinalis Burghesij Cimeliarchio obtinerentur, & ad Peireskium transmitterentur moduli vatij ponderum, mensurarum, aliarum rerum. Erat Romæ id temporis Claudius Menetrius iam nominatus: ipse autem misit, simúlque adiecit pondera plerâque antiqua, cum modulis, ac ectypis; neque deinceps desiit mittere & numismata, & quæcunque alia vetustatis monumenta quovis pretio eruere, & acquirere Romæ potuit.

Totus prætereà penè fuit in exhibendis officiis laboranti grauiter Patri. Cùm dolores verò illius nonnihil sedati per æstatem viderentur, diuertit Belgenserium, vnde priusquàm regrederetur, concedere Tolonum voluit ad Corallij expiscationem. Id nempe raris quidem locis in nostro mari nascitur; sed angusto præsertim spatio, quod à Citharista promontorio non ampliùs, quàm duobus Prouincialibus milliaribus distat. Et quoniam accepit tempestatem esse illi eruendo opportunam; ideò nauiculam conduxit, vitósque delegit idoneos, à quibus deduci sese obsecrauit, quovsque certis quibusdam montium, colliúmque cacuminibus in eandem lineam coire visis, subindicatus locus fuit. Tum demissa per funem crates, seu mavis, Crux lignea. cum appensis retibus, quamprimùm herescere fundo deprehensa est, variè toto tractu detorta, diducta, deuoluta est, vt plantæ Corallinæ retibus implicarentur. Vbi id actitatum satis, machina sursùm educta est, animaduersúmque retia diripuisse, auexisséque plantas Corallij non paucas, vnà cum plerisque fragminibus siccis, putridis, cariosis, vt putà quæ aliàs euulsæ, aut relicta fuissent, aut inter abducendum retia, decidissent. Quæ plantæ porrò tunc auulsæ, eductæque fuerant, neque rubescebant, neque tersæ erant, nisi detracto cortice; molles aliunde, tactuique cedentes ad ipsa cacumina, quæ rupta, pressaque, emittebant lac, ficuum instar, & compressione desinente, apparebant interpunctæ tenuibus foraminulis, seu quasi vacuis venulis, quibus lac illud fuerat emissum. Id quoniam admonitus est esse admodum causticum, idcircò sollicitè cauit, ne cutis ipso attingeretur. Et quia togando didicit id esse instar seminis, adeò vt contingens quidpiam solidum veluti concham, lapidem, aliud, cohærentem illi plantam generet; ideò coniecit quemadmodum Pisano illi Cranio supercreatum Corallium fuisset. Fuère, præter Corallij plantas, aliæ quoque multæ, & quam-multa etiam animalcula implexa, ac speciatim Limax sine cochlea, siue testaceo cortice. Eam verò totam congeriem translatam Belgenserium immisit in furnum, vt exsiccaretur, asseruaretúrque. Deprehendit autem Limacem effusam in liquorem purpureum, & quicquid erat contiguum, tinxisse colore purpuræ perfectissimo: quamobrem ansa illi est facta subdubitandi, num ea fortè esset vera Purpura, isque liquor Germanum Ostrum, quo, seu Murice Tyrio, tinctæ olim vestes leguntur.

Reliquo, & sequente anno qui fuit sæculi vigesimus quintus, discedere prorsus à Patre non potuit, nisi quantum necessitas ad exhibendum Legato exegit. Eo nempe anno 1625. Pontifex, propter Reipublicæ Christianæ negotia, destinauit Cardinalem Barberinum in Galliam, isque sub veris initium allapsus est Prouinciæ oris. Appulsurus erat Massiliam; verùm

verùm tempestate cogente Tolonensem subiit portum, indéque pergens Auenionem Aquis-Sextiis fuit transitutus. Occurrit verò Peireskius ad tertium, aut quartum milliare, nihilque non egit, vt decretis ipsi pro dignitate honoribus ciuitatem ingrederetur: at ille certo consilio prætergrediendum censuit, diuerteréque Lambisci maluit. Inde sequente die profectus Auenionem cùm accessisset, consequutus illum Peireskius non est: sed quarto demùm die adfuit, deducto Aleandro vetere amico, quem oppiparè exceptum detinuerat interea domi. Aleander nimirùm adscitus in Cardinalis familiam, è comitatu ipsius erat, vna cum nobili Equite Cassiano à Puteo, qui profectò quantus vir fiet, eruditi, bonique omnes ipsi deuincti, Romæ loquontur: itémque cum illo aliquoties memorato Debonæro, quem cùm ob propria merita, tum ob Barclaij memoriam satis complecti nunquam potuit: ac rursùs cum Ioanne Baptista Donio, eruditionis profundæ Viro, quem Cardinalis habere voluit à Latinis Epistulis: & cum Viro omninò bono Ludouico Aubrio Menilio Parisino, cuius fuerat varia officia tam Parisiis, quàm Romæ expertus. Ac fuêre quidem alij plerique; sed speciales tautùm Peireskij amicos commemoro.

Fuisset deinde Peireskius Cardinalem lubens sectatus; statuerat enim nec Parisiis, nec totâ Galliâ dimittere: sed repugnauit pietas, quæ Parentem deserere acerbissimè vexatum prohibuit. Cùm esset verò Frater Parisiis, dedit ad illum literas, hortatúsque est vt obsequium, quod ipse non poterat, cumulatissimè exhiberet. Dedit & ad varios amicos, ac nominatim ad Rubenium, pergulam Luxemburgicam Palatij noui Reginæ Matris pictis Tabulis adornantem: quòd nosset illum pro ingenij fœlicitate, suauitatéque, & pro rerum exquisitarum vberrima copia mire placiturum. Ipsi, vt à Patre rursum non abesset, non postrema causa fuit, quòd duo illi Medici, quibus saluis bene semper sperare erat solitus, superstites ampliùs non forent. Siquidem Iacobus Fontanus, cùm ipse esset adhuc Parisiis, extremum diem obierat: Antonius verò Meriodolus à superioribus proximè Natalitiis concesserat fatis.

Quo loco obiter dicendum, vix quicquam potuisse ad dolorem accedere, quem ex huius morte Peireskius concepit. Quippe & rara eruditio, & lenitas morum eximia, & diuturna consuetudo, & humanissima officia, iampridem amicitiam conciliauerant non vulgarem. Non addo verò quid ad illam contulisset Peireskius: id enim potiùs intelligendum ex testamento Merindoli, quod est in Operum ipsius nuncupatione expressum. Scilicet illeic declarauit velle se quidem opera sua sub Regis Christianissimi præsidio mittere in lucem: *Veruntamen*, inquit, *seposi-tum velim Tractatum de Febribus, eo quidem nomine, vt nomen mihi carissimum in fronte præferat, videlicet D. Nicolai Fabricij de Peirese, in supremo Aquensi Senatu Consiliarij Regij, & Abbatis Guistrensis omnibus florentissima fortunæ, & absolutissima doctrina virtutum comitatu stipata subsidiis, atque ornamenti instructissimi. Hunc enim virum, in quo veteris vestigia recti & mores video ductos meliore lapillo, semper inter ingenij mei patronos habui; proindéque huius libelli consecratione, tanquam obligatoria syngrapha omnibus testatum cupio, quot, quantisque nominibus ipsi me deuinctum esse confitear.*

Ad Patris morbum vt redeam, sesqui-annus erat, ex quo præter vesicæ, ac renum dolores, conflictabatur cum Podagra pertinaciter hærescente. Tum verò ab vno, aut altero mense eò morbos euaserat, vt ex pedum articulis extraherentur lapilli, ac tantâ quidem copiâ, vt asseruari per octo menseis potuisset molem conficere Ipsis pedibus non minorem: & quoniam vix vnquam poterant auelli, quin neruorum, ac tendinum extremæ partes discerperentur, euenit, vt intra id tempus, gangrena quinquies iuuaserit Peireskius porrò continuò adfuit non remedia modò, ac regimen victus consultans, præscribénsque cum Chirurgis, ac Medicis; sed simul etiam apparans, tractánsque, & quicquid Pater ore sumebat, manu propria semper ministrans. Id videlicet cauerat, Paterque ita suaue habebat, vt non lenimen in doloribus efficacius experiretur. Cùm sic autem foret assiduus adeò, vt, nisi vrgentibus in Senatu negotiis, à latere Patris non discederet, mirum non fuit, si ipse, præter frequentem stranguriam, hæmorrhoidas ita irritârit, vt ad eam partem subnatus fuerit importunissimus tumor.

Eo laborabat iam grauiter sub Octobris Initium, cùm imminentem reditum Cardinalis Legati accepit. Dilatis ergo remediis, præscripsit primùm quo Pater foret continendus regimine, ac Legatum deinde Auenionem conuenit. Cùm Pater verò præscriptas metas aliquantulùm excessisset, incidit statim in catharrum, de quo Medici despectantes reuocandum mox Peireskium censuerunt Nuncio accepto, is rediit, sed Patrem ita collapsum Inuenit, vt continere spiritum duos duntaxat dies potuerit. Obiit ergo bonus ille, magno optimi filij luctu: sed testari luctum diu non permisit accessus Legati, quem Laribus suis exceptutus fuit. Quippe efferebatur funus, cùm ecce renunciatum est propè iam Legatum adesse. Quare pompâ domum reductâ, excessit confestim, & vix ad milliaris dimidium aduenienti Legato occurrit. Is cæremoniis in Ecclesia ritè, & ex more peractis, ingressus est Peireskij domum; cuius stupendum fuit totam faciem ita momento immutatam, vt quæ aulæorum atrore, ob excessum Patris familias, mox antè pręferebat luctum; illicò aliorum rubore, propter accessum hospitis, demonstrauerit effusam lætitiam. Confestim etiam, post salutem ab vniuerso Senatu, omnibúsque aliis Ciuitatis Ordinibus dictam, mensæ ita fuêre instructæ, vt excogitari non potuerit apparatus magnificentior. Octo profectò cœnaculis tempore eodem, & absque vlla confusione est ministratum: suspiciendusque admodùm fuit excelsus Viri animus, cuius prouidentia non potuerit consternatione

consternatione exturbari. Mensis remotis voluit Legatus etiam Musæum inuisere, & suaueis horas ducere familiari colloquio, singularibúsque rebus inspectandis. Huc spectat illud Viasij in Panegyri ad Vrbanum VIII.

——sic vidimus illum
Post reditũ à Francis, Peiresi ad vota receptũ,
Illustreisq; domos, quas virtus, priscáque laudũ
Nobilitas, Musæq; fouent & quicquid Athenæ,
Romáque, post veteres potuit seruare ruinas,
Intus adest, meritúmque illeic se subtrahit æuo.

Abscedentem cùm deduxisset, concedendum fuit Riantium, vbi prætextu paternæ mortis subditos moliri res nouas audierat. Iis vtcumque compositis, ventóque aduerso Legatum intereà ad Toloni portum detinente, iterum illuc ipsum conuenit, obtulitque duas Capellas auribus promissis, adeóque oblongis, vt capite vel leniter depresso, contingerent terram. Hacce Legatione functus Cardinalis occœpit statim aliam ab ineunte sequente anno. Scilicet profectus in Hispaniam est; sed vi tempestatis aliquoties in oris Prouinciæ retentus. Hæsit verò, commoratúsque præsertim est ad Turrim Buquiam, quæ prostat in ingressu plagæ Martigiæ, seu Coloniæ Maritimæ; adeò vt Peireskius rescire, conuenirédque ipsum potuerit. Et ce: è grande illi solatium; quando præter aliquot dierum iucundissimam consuetudinem, libri etiam allati sunt, quorum lectione tædium leuaret. Cætera inter, fuêre nonnullæ marini æstus obseruationes, quas Peireskius non ita pridem fieri procurârat per Antonium Natalem, Prouincialem Medicum in Aremorica versantem. Cùm eæ Legato mirè placuissent, pollicitus est operam, vt fierent similes complures. Vltrò etiam promisit se, quicquid in ea Legatione singulare occurreret, cum ipso cómunicaturum, ac nominatim effecturum, quod ille maximè expetiit, vt exscriberentur Epitaphia, & fierent icones Barcinocensium Comitum, præcipuéque Alphonsi Casti.

Rediit porrò Peireskius domum rheumate insigni laborans; idque præter tenum dolores, incommodáque alia à morbo vsque Patris contracta, quæ nocteis insomneis deinceps creârunt, & ne in ipso quidem lecto permiserunt conquiescere. Inter cætera leuamenta, non postremum duxit ex libris, quos amici varios miserunt, & inter quos fuêre nonnulli mentionem ipsius facientes; veluti Glossarium Archæologicum, continens voces Latino-barbaras, auctore Henrico Spelmano Anglo, qui in operis præfatione, *Si ad exteros*, inquit. *abeam, non me leuiter incitârunt nobilissimus apud Gallos Nic. Fabricius Peireskius, Regia Maiestatis à Consiliis in Senatu Aquensi, Hieronymus Bignonus, &c.* Vbi notandum est Bignonum, & quos prætereà ille citat, excitatos fuisse à Peireskio, vt Spelmanum ad operis editionem sollicitarent. Itémque Notæ Pignorij in Vincentij Cattari librum de Deorum imaginibus; ac rursùs eiusdem Epistolæ Symbolicæ, in quarum vigesima nona Pignorius recitat Peireskio Epistolam Marsilij Ficini de causa amicitiæ inter se & Bembum, eodem die natos, ex Codice, qui fuerat in Bibliotheca Pinelliana, *quam tu, & ego*, inquit, *florentem olim vidimus.*

Non postremum etiam quæsiuit ex variis antiquitatis monumentis, quæ Aquas-Sextias transferri voluit. In iis præcipuum fuit Lectisternium, seu tumulus marmoreus elegantissimæ structuræ, cui prope Brinoniam eruto, & ad se conuehendo tum specialem currum, tum viginti industrios, lectósque viros destinauit. Hoc certè opus tanti fecit, vt Rubenium posteà discedentem in Hispaniam, non potiore vllo ad se lenocinio, quàm illius inspectione inuitandum censuerit; & cùm in eo figuras quasdam seu vetustate, seu iniuriâ malè affectas obseruasset, habere Roma voluerit ectypum gypseum alterius, in quo visas sibi figuras consimileis notauerat, vt illarum instar curaret restitui. Alleuamento quoque fuit Barbleus quidam Coloniensis, iuuenis industrius, & Medicinæ etiam peritus, qui ipsi fabricatus est chartaceas sphæras omnimodas, hoc est iuxta hypotheseis Ptolemæi, Copernici, Tychonis, aliorum. Non omittendum, fuisse quoque magnopere exhilaratum consuetudine perhumana Iacobi Lorini è Societate IESV, Psalmorum Commentatoris, qui cùm priùs Româ rediisset, Auenione ad ipsum venit, & autographo quodam Bellarmini donauit. Tandem, vt mentem diuerteret, legit per id tempus quod tum è prælo primùm prodibat, Arelatense Pontificium, auctore Petro Saxio eius Ecclesiæ Canonico. Plurimùm verò fuit indignatus, quòd ille, studio nescio quo, affectasset eleuare Principum nostrorum iura, & non modò non reposuisset quæ opponi potuerant, sed interdum etiam tentasset præter fas illa eneruare. Quamobrem non interquieuit, donec placito Curiæ libri euulgatio prohibita fuit.

Paullò iam meliùs Peireskio erat, cùm post literas varias & à Cardinali Legato, & à Puteano Equite, & ab aliis Madrito acceptas, admonitus denique est Cardinalem redíturum, transiturúmque Massiliâ initio Septembris. Itaque, sanitate licèt parùm firmâ, illuc accessit, Cardinalísque appulsum aliquot diebus exspectauit. Frustra id tamen; quoniam ille vento fruens secundo prætervectus est, substitítque solùm nonnihil Toloni; vnde rariora quædam ex iis, quæ ex Hispania aduehebat, cum excusatione Aquas-Sextias misit. Ea Peireskius cùm accepisset, gratias egit per literas, quibus aliunde Christophorum Puteanum professione Carthusiensem (quem aliunde & eruditio, & morum innocentia poterat satis arguere Parisiensium illorum fratrem) studiosissimè commendauit. Non refero autem quàm gratam huiusmodi commendationem Cardinalis habuerit: nam & ipse Puteanus scripsit imparem se esse, qui exprimeret quam propterea beneuolentiam, comitatémque fuerat expertus. Subjungo potiùs ipsum Puteanum haudquaquã degenerasse à necessitudine fraterna cũ Peireskio arctissima; quando nullũ officij genus præstare vnquã potis fuit, quod nó vltrò præstiterit.

Memorari verò heic debet commendatum sub

sub idem tempus Iosephum Mariam Suaresium Auenionensem, pereruditum iuuenem, eúmque propterea in familiam Cardinalis adscitum fuisse. Nec reticendus Lucas Holstenius Hamburgensis, eruditorum ocellus, qui est etiam non longè pòst in eandem adscriptus familiam, cùm illius virtus Puteanis commendantibus innotuisset Peireskio, & commendante Peireskio ipsi Cardinali Parisiis Legato. Vterque sanè est deinceps restatus gratitudinem, literísque frequentibus, atque eruditis beneuolentiam demeruit: Peireskius verò nullam vnquam, quin gratificaretur vtrique, occasionem prætermisit.

Vexauit rursùs per hiemem rheumatismus, & renum dolor; nec desiit tamen propterea literas varias conscribere, sed ad Puteanos potissimùm, quorum operâ prædicabat se cominùs conspicere, quæ gererentur in Mundo, vt Telescopiorum subsidio ea, quæ in Cælo procul latent. Inter alia verò causam edisseruit, cur constituti pridem Census deminuti iam tantoperè forent. Cùm enim, inquit, proavi, majorésque nostri illos florenis exprimerent, qui tum temporis erant aurei, solatísque nummis valore præstabant; effectum est, vt quia floreni tunc elocabantur duodecim solidis argenteis, census iam vnius floreni non redimatur pluribus, quàm duodecim solidis; cùm tamen hi nostri ab antiquis illis sic degenerauerint, vt sextuplò aucti iis non æquipolleant. Dicendum nunc octuplò foret, ac breui etiam decuplò: vt edoceantur, qui volunt census temporis lapsu non imminuendos constituere, ne aut libris Turonicis, aut vulgari pecunia; sed frumento, aut alio simili prouentu illos æstiment, persoluendósque stipulentur. Nam cùm semper sit eadem propè seu feracitas, seu sterilitas eiusdem Telluris; debet quoque caritas frugum constare eadem circiter: at pecuniæ vsualis valor non pari ratione idem perseuerat; sed decrescit continuò, vt superiùs est declaratum.

Intereà porrò Valavesius est reuersus Parisiis, negotiáque illa Rianriensia post insuperabileis tam multorum annorum liteis Transactione decisa sunt. Inibat tum sæculi
1627. annus vigesimus septimus, cùm ab eiusmodi negotiorum sollicitudine respirans, constituit proximo iustitio perlustrare Prouinciam, ad congerendum inscriptiones tum nondum habitas, tum manu non satis vel fida, vel erudita descriptas; ídque vt gratificaretur nominato iam Donio, qui paratum editioni habens ingens volumen Inscriptionum apud Gruterum non exstantium, optárat collectas ab ipso Prouincialeis intexere. Et non est quidem nactus otium perficiendi quod destinárat: non destitit tamen propterea sollicitare Donium, vt eam congeriem emitteret, sperans intereà fasciculum Prouincialium contextum iri; ac præferens ipsas ad calcem continua serie subiici (Hispanicarum scilicet instar in Gruteri volumine) quàm confusè interiici, vt in cæteris factitatum. Cœpit porrò exinde agere cum Donio non de inscriptionibus modò, sed, vt ille est reuerà multiscius, de eius Onomastico, de opere Musico, de Conuiualibus, de Monetis Hetruscis, de Iustinianeis quibusdam numismatibus, de generibus armorum antiquis, & id genus compluribus.

Egit quoque sub idem tempus cum Nicolao Rigaltio Bibliothecario Regio, eruditionéque perrara conspicuo de solutione illorum Virgilianorũ Ænigmatum, circa eas Terras, in quibus inscripti nomina Regum nascuntur flores; & eas, in quibus Cœli spatium non ampliùs, quàm treis vlnis patet. Cùm verò circa illud priùs, retulisset præclara quædam de variegatis floribus, tum circa posterius, quod solent interpretari de Puteo, meminit inter alia effossum Riantij fuisse puteum, è quo profectò oportuerit exiguum videri Cæli spatium, cùm stellæ interdiu conspicuæ ex eius fundo fuerint; oculis nimirùm ob profunditatem in tenebras quasi nocturnas immersis, pupillisque ob dilatationẽ (vt in obscuro fieri solet) admittentibus rerum etiam minutissimarũ vberiores species.

Aderat tum recens Archiepiscopatui Aquensi Alphonsus Plesseus Richelius, Præsul insigni eruditione, raráque pietate assumptus ex Carthusia; cùm Peireskius sese ab illo eximiè adamari sentiens, nulla non assiduitate, testationéque officij dignum se ipsius affectu probauit. Inuisenti Massiliam comitem se illi addixit, eáque occasione illeic salutauit Gabrielem Albaspinæum Aurelianensium Episcopum, qui tum eò secesserat, ac meditabatur opus, quod & postmodùm edidit, de Eucharistiæ mysterio. Meminit in eo aliquoties communicatorum à Peireskio Codicum, ipsum appellando *delicium, amorémque literarum, & ornamentum Prouinciæ.* Fuit etiam Archiepiscopo non multò post adiutor strenuus, vt institueretur Cursor publicus, qui fasciculos literarum in singulas hebdomadas veredis deferens Lugdunum, parique ratione inde afferens, etiam cum Parisiensibus hebdomadicum faceret commercium. Et diu quidem id exoptárat, aliquotiésque tentauerat, vt rem publicè vtilem, & amicis gratam futuram: sed nemo ante eum Præsulem satis animatus ad id fuerat, neque comitia Prouinciæ, vt impensas decernerent, potuerant vnquam persuaderi.

Mira porrò fuit exinde lætitia, tùm eruditorum omnium, qui crebras à Peireskio expetebant literas; tum Puteanorũ maximè, qui ea ratione potuerunt sæpiùs, faciliúsque communicare quicquid aut recens cusum fuit, aut rerum nouarum occurrit, vt ipse vicissim ad eos mittere quicquid ex Italia, Africa, Oriente toto impetrauit. Quippe abhinc quoque commercium vberius, quàm antea instituit cum Consulibus, Mercatoribúsque illeic vbiuis agentibus, vt illorum operâ vsua Græcos, Hebræos, Arabicos, cæterarum exoticarum linguarum libros nancisceretur.

Hinc statim aliquos obtinuit, ac nominatim ex Cypro præclarum volumen *περὶ ἀρετῆς, καὶ κακίας*, Constantiniani Porphyrogenetæ, continens excerpta ex Polybio, Diodoro, Nicolao Damasceno, aliísque historicis

ex quibus possens variæ auctorum nobilissimorum suppleri lacunæ. Incredibile autem dictu, quàm pro nihilo duxerit ducentas Turonicas libras numeratas in pretium, vel ex eo quòd est conjectatus ipsissimum esse exemplum, quod Imperator sibi habuerat, ob characterum formam, nitorémque, ob compactionis elegantiam, ob præclara carmina in illius laudem præfixa. Obtinuit quoque diu requisitas, & ex Vaticana etiam descriptas aliquot Assisias (sic appellant Comitia Christianorum Procerum à Palæstina recuperata) persuasus dudum, aliquod demùm in illis regionibus earum exemplum repertum iri.

Eodem circiter tempore scripsit quoquoversùm ad adjutandum Holstenium, meditantem nobilem manum Geographorum veterum nondum editorum proferre in lucem. Desiderabatur præsertim ab illo ἀνάπλουν Thracij Bosphori, auctore Dionysio Byzantio, quo Petrus Gyllius vsus est; sed Latinè solùm, ac per particulas, in eo Bosphoro describendo. Et quia congruum existimauit, vt Textus Græcus reperiretur inter Codices Bibliothecæ Cardinalis Armeniaci, è cuius familia Gyllius fuerat; idcircò Peireskius dedit operam, vt Episcopus Rutenensis totam Bibliothecam versaret, catalogúmque demùm mitteret, quo faceret fidem huiusmodi librum irrito conatu perquisitum fuisse. Quas putas proinde literas non dedit ad Apostolicos Nuncios, ad Oratores Regios, ad quoscumque nouit eruditos Viros (quos inter profectò speciatim dicendus eximius ille Tolosatum Aoristes Carolus Monchalius, è cuius penu diuite tot rari Codices educti) vt quomodocumque tandem certus fieret, ille-ne vspiam gentium exstaret. Et credibile sanè est vix exstare alicubi: quando tantam Viri sagacitatem effugit. Meritò quippe idem Holstenius, cùm ad illum scriberet, *Neque enim*, inquit, *quemquam mihi mortalium hactenus videre contigit, qui te antiquitatis cognitione superet, vel peruestigandi diligentia, & fœlicitate æquet.*

His dum vacaret, accepit librum à memorato superiùs Ioanne Iacobo Chiffletio, iam tum Isabellæ Iufantis cubiculario Medico, de Portu Iccio Morinorum, è quo Iulius Cæsar in Britāniam soluit. Et facile quidem discessit ab ea sententia, qua ratum habuerat eiusmodi portum esse Caletum, seu Calitium; sed optauit tamen præclarum eum virum explorare vberiùs totam illam oram, vt quamvis acutè probasset portum illum Mardicum esse, videret tamen, ne oræ nobis superstiti foret vindicandus. Quem legimus certè vlteriorem Portum, interpretandum videri non interiorem, vt designetur interior plaga sub Audomaropoli stagnantibus aquis interstincta; sed magis occiduum, vt indicetur vicinior, vndéque trajectus in Britanniam breuior. Ceterùm nihil gratius habuit, quàm quod simul legit exstare ad lacunam illam Audomaropolitanam Insulas Natanteis, quæ veterina, & homines ferant, & quibus alni, salicésque lætis frondibus innascantur. Voluit proinde vt biennio pòst, cùm illâc iter facerem, spectarem illas curiosiùs, referrémque quicquid id esset. Præstiti autem, ac interim ramulum transmisi, quem decerpseram ex non humili salice, suo cum fundo simul natante.

Sollicitus etiam tunc fuit de obseruatione illius articuli, quo clandestina coniugia à Tridentino Concilio damnata sunt, neque interquieuit, donec Iudicibus quibusdam Ordinis Ecclesiastici scrupulosioribus fidem fecit, illum non modò pro comitiis sanctione Regia confirmatum; sed specialibus etiam Synodorum huiusce Prouinciæ Metropolitanorum Decretis. Non addo quanto simul ardore sollicitauerit Aleandrum, vt seriò se accingeret describendo illi Terræmotui, quo Apulia concussa fuerat à die Iulij penultima, & quo Septembri tandem mense Archiepiscopatus San-seuerinatium absorptus fuisse perhibebatur.

Non addo alia: refero solùm singularem modestiam, quâ communicatam voluit nuncupati sibi libri Epistolam dedicatoriam. Complectebatur liber ille spiritualia quædam Sanctorum Diadochi, Nili, & Hesychij opuscula, quæ Aleander Fichetus ex Societate IESV Vir pereruditus, cùm Lugduni daret in lucem, nomini eius inscripta voluit. Vsurpârat autem Bibliopolæ nomen, neque se putârat hyperbole vti, dum commendaret Peireskium, cuius virtutem cùm Aquis-Sextiis profiteretur Philosophiam, publicéque concionaretur, perspectam iam habuerat. Verùm Peireskius ipse non tulit, sed missurus Romam quædam exemplaria (vt nihil nouum prætermittebat) seponi iussit Epistolam, imprimique aliam, quæ præfigeretur. En nonnulla ex ea, quam suppressam voluit, *Regia Solis est mens tua, domus tua, Bibliotheca tua, omnium ingeniorum Orbis stellifer, in quo cælestes imagines, in quo doctrinarum omnium, & doctorum hominum Astra coruscant; ita vt non aurea, non argentea, sed stellata omnia videantur; stellati plutei, librorum stellifer ordo. Tu verò in medio residens complecténsque omnia, lumen omnibus fœneraris, decus addis omnibus, omnibus vitam quodammodo, æternitatem impartiris; vt ad te meritò libri omnes, qui genium habent, quasi quidam ignes sacri bonarum mentium de toto Orbe, velut ad cælum suum reuolare gestiant, vbi lucem accepturi, reddituríque*, &c.

Epistola hæc reuocat in mentem, quòd cùm exemplum Cæli Christiani à Ioanne Bayero affecti, & à Iulio Schillerio confecti sequenti anno allatum fuit, commendauit 1628.
quidem Peireskius pietatem, qua illi vulgatis Planetarum nominibus substituerunt propria Adami, Mosis, aliorúmque Patriarcharum; indiderúntque duodecim Signis Apostolorum vocabula, & Asterismis cæteris aliorum Sanctorum, rerúmve religiosarum nuncupationes; præter figuras recens confictas, conditáque noua de iis carmina: sed institutum non comprobauit peruertendi, confundendíque quicquid cælestis notitiæ à memoria

memoria vsque antiquissima respersum est in omneis libros. Quanquam seriò non timuit, ne propterea Astronomi vniversam illam Astrorum nomenclaturam immutarent; quoniam illicò peruideret nihil se inde adjutari, turbari verò quamplurimùm. Addebat pervetustos illos Schematismos Siderum, tametsi prophanos, nihil officere Christianæ pietati; cùm & ipse olim obseruasset Vercellis huiusmodi imagines, à mille & ducentis annis fornici Ecclesiæ impressas. Denique optare, vt quæ solers manus nouas istas cælauerat, Vercellenseis illas sua antiquitate commendabiles expressisset.

Longè sanè magis commendauit opus Tabularum Rudolphinarum, quod tum à Keplero euulgatum est. Quippe quòd illæ deductæ forent ex noui Atlantis Tychonis Brahei accuratissimis obseruatis, haud malè opinatus est posse ex illis exquisitiorem Cælestium rerum notitiam; quàm ex quibusvis aliis haberi. Hinc quia id opus fuerat à multis annis expectatum; ideò maturè collegerat obseruationes varias ex quibus examinarentur. Non postremo verò rogauit viros eximios Petrum Franciscum Tondutum San-legerium Auenionensem Iurisconsultum, & Iacobum Valesium Scotum apud Delphinates generalem Thesaurarium, vtrumque omnis quidem Matheseos, sed Astronomiæ cumprimis peritum. Habuit præterea ab vtroque vnde errata varia Typographica emendaret; & cùm posterior significasset institutum à se fuisse Eleazarum Feronceum Ledigueriorum Viziliæ hortorum olitorem oppidò industrium, & quo non alius vnquam est magis opportuna loquutus, qui obseruaret Cælestia; idcircò sategit Peireskius speciatim ab ipso obseruationes obtinere.

Mitto quòd meas quoque nonnullas habere, asseruaréque voluerit, priusquàm Parisios discederem (vnde Tabulas ad ipsum transmisi) ac cæteras inter nuperæ Lunaris Eclipseos, cuius Phases præcipuæ Aquis-Sextiis obseruatæ prodiderunt illius medium contigisse eo ipso anno, die Ianuarij vigesima, ac hora nona, cum tribus quintis. Ipsam verò Parisios, Romam, Florentiam, Patauium, Louanium, aliò destinarit, vt sicubi fortè peracta obseruatio similis foret, experiri posset intercedens Meridianorum differentia. Nimirùm cordi semper habuit instaurationem Geographiæ, de qua tum quoque ad Bertium scripsit; adhortando illum, vt simul cum editione Eusebij, quam pollicitus fuerat Geographiam Sacram maturaret. Ne memorem, quòd auctor fuit illi, vt Typum Orbis ederet pro varietate figurarum, qua varij τὴν οἰκουμένην, seu habitabilem Terram describendam olim censuerunt, vt Dionysius, Strabo, Plinius, Ptolemæus, & alij.

Circa obseruationes vt quidpiam adiiciam, exoptauit omnibus votis exoriri interpretem, qui explicaret, figuras, characterésque conspicuos in fragmento quodam Lateritio, Babylone non ita pridem eruto, & ad se transmisso. Ipsum quippe esse rebatur ex illis coctilibus laterculis, quibus Plinius docet, ex Epigene, Inscriptas apud Babylonios obseruationes Siderum per septingentos viginti annos. Qua occasione mirè suspexit venisse in mentem hominibus haud dubiè bonis inscriptionem lapidi insculpere ad portam Sacelli, supra rupem ad Druentiam prope Mirebellum eminentis, quam indicatam habuit à viro amico, eruditionis paternæ hærede Ioanne Gallaupio Castuellio, Regio apud Magistros rationaleis cognitore. Quippe ea nihil continet aliud, quàm monimentum Eclipseos Solis, quæ III. Nonas Iunij, anno M. CC. XXXIX. contigit; cuius notitiam iam habuerat ex Necrologiis aliquot, ac nominatim nostræ Ecclesiæ; in quo memorata quoque alia, visa anno M. CCCC. XV. die Veneris septima Iunij, horâ à Solis ortu primâ, tantæ obscuritatis, vt stellæ clarissimè conspicerentur.

Inaudierat paullò antè abiisse è viuis Iacobum Allealmum Mathematicum: quare magnopere condoluit; veritus iacturam operum quorumdam tum ipsiusmet, tum Francisci Vietæ laudatissimi Geometræ, veluti etiam non longè pòst audita Fontanei morte, iacturam timuit Cimeliorum, Manuscriptorúmque complurium; quos inter ipsum Alciati autographum de rebus Mediolanensibus commendare solitus fuit. Expetebat verò vt rari, & bonæ notæ M S S. nisi quam-primùm ederentur, asseruarentur saltem in publicis potiùs, quàm in priuatis Bibliothecis; quòd ea ratione longè minùs malo fato forent obnoxij. Sed & simul expetebat viros non deesse, quibus curæ foret, nimis diu latenteis ex illis eruere, eámque ob causam ad Cardinalem Barberinum cùm scriberet, enixè contendit, precatúsque est, vt, pro summo suo in bonas literas amore, procuraret Typographiam Vaticanam restitui, quò tot præclari Codices Græci meritam reciperent lucem. Atque huiusce quidem rei occasionem sumpsit, ex eo quòd Michaël Iayus Ciuis Parisinus, generoso ausu, Typographeion instituisset, quo iam cœpta erat editio Bibliorum, futura locupletior Plantinianâ, & Regiâ dictâ; quódque Romæ esset Holstenius, operam lubens collaturus.

An memorabo conscium fuisse meæ cuiusdam dissertationis cum Merindolo pridem habitæ, de transfusione chyli in iecur? Aperueram scilicet iter per porum dictum Cholidochum, mezenterij venis obstructis. Cùm scripsissem ergo euulgatum librum, quo Gaspar Asellius, Anatomicus Ticinensis, referebat se detexisse venas in mezenterio Lacteas, probabilitérque chyli vectatrices (scilicet præter vulgareis rubeas) ipse mira festinatione conquisitum misit libri exemplaria, quæ in Medicos amicos distribuit, ac simul experiri voluit in cane, in oue, in boue, in plerisque omnibus animalium generibus, quod ab Asellio fuerat de singulari inuento scriptum. Cùm simul monuissem Gulielmum Harvæum, Medicum Anglum, edidisse præclarum librum de successione sanguinis ex venis in arterias, & ex arteriis

cursus

rursùs in venas, per imperceptas anastomoseis; inter cætera verò argumenta confirmasse illam ex venarum valuulis, de quibus ipse inaudierat aliquid ab Aquapendente, & quarum inuentorem primum Sarpium Seruitam meminerat; ideò statim voluit & librum habere, & eas valuulas explorare, & alia internoscere veluti mæaodros mediastini cordis, quos Harvæus est inficiatus, & de quibus ipse feceram securum.

Ita admonitus de lingua muscarum molticuspide microscopio conspicua; experimentum multiplex peregit in insectis adfinibus, sc io Ape potissimùm, vt exinde ansam præberet Rigaltio emendandi, illustrandique Plinianum caput de Apibus. Ita, cùm Grotius significasset insectum quoddã multiceps ex lignis in mare demersis prognatum; non auctores modò omneis, qui simile quidpiam haberent, consuluit; sed requisiuit etiam piscatores, curiosósque omneis ad oram maritimam; effectúmque tandem, vt nisi eandem planè rem, saltem piscem comperetit, præditum septem capitibus, mediisque quasi corporibus, longitudine inæqualibus, cuidam quasi vmbilico, seu placentulæ satis densæ, circum implantatis.

Hæc, & similia cogitsbat, dum à satis crebris hæmorroïdum, stranguriæque laboribus conquiescere permitteretur. Cum Septembri autem mense, relaxandi aoimi causâ, discessisset Belgenserium, maturè satis rediit, vt die mensis vltima præesset, adhortationéque egregia præiret municipalibus comitiis, quibus Aquenses Consules, iidémque Prouinciæ Procuratores, creari solent. Non longè pòst renunciata est, quam acerbè profectò tulit amicissimi Malherbij mors. Cùm verò luctum non modò sibi, sed Musis etiam Gallicis indicendum arbitraretur; consolationi tamen fuit, quòd successisse videretur & sui amicus, & Gallicæ linguæ, Poëseósque arbiter, singularis vir Ioannes Cepellanus; in quo semper eruditionem, cum sapientiæ studio; & morum lenitatem, cum animi candore coniunctam, suspexit.

Accepit deinceps exemplum historiæ Genealogicæ Regij Francorum stématis, quam Sco-marthani fratres ediderunt, & in qua ipsius cum elogio meminerunt, occasione communicati MS. Codicis Matthæi Giouanazzij, de Regibus Siculis ex Andegavensi stirpe. Cùm eodem verò tempore vir bonus, doctúsque Dominicus à Iesu-Maria Carmelita, scripturus de Sanctis ex Regia stirpe progenitis, monumenta quædam ex ipso quæsiisset; nihil potiùs habuit, quàm commemorare Carolum secundum Regem Siculum, vnáque Comitem Prouinciæ. Is enim & mortuus venerationi habetur, integro eius corpore in hunc vsque diem Aquis-Sextiis asseruato; & viuus ea fuit fœlicitate, vt Ludouicum filium, Tolosanorum Præsulem designatum, & cum fama sanctitatis præmortuum, viderit referri in Sanctorum Catalogum; atque adeò vota illi vouerit, pecuniámque legauerit, extruendæ ipsi Ecclesiæ Massiliensium Minoritarum.

Non parùm posteà laborauit, vt Incile emplum, seu Canalis ex Druentia, aut ex Verduno fluuio, qui Druentiâ excipitur, Aquas-Sextias deduceretur. Opinatus est enim tum demùm Ciuitatem fore florentem, atque opulentam, cùm eius Canalis beneficio facile rerum necessariarum, tam cum superiore Prouincia, quàm cum ipso mari habuerit commercium. Septuaginta iam anni erant, ex quo Adamus Craponus Salonensis Canalem ex Druentia in Campos lapideus, Crautiámve totam deduxerat, Aquensémque illum etiam adumbrârat; & quoniam opus iam erat alio seu designatore, seu directore operarum; ideircò scripsit in Belgium, ad obtinendum ex iis, qui ducendis per eam regionem Canalibus fuerant præfecti, recénsque communicationem Scaldis cum Mose meditabantur. Ac futurum quidem esse videbatur, vt quod generosè proposuerat, fœliciter exsequeretur; verùm quæ insequente anno sexcentesimo vigesimo nono superve- 1619.
nit pestis, & rerum perturbatio, secessusque factus Belgenserium, consilium ipsius planè euerterunt.

De huiusmodi autem rebus priusquam dicamus, attingenda aliqua sunt, quæ intereà molitus est. Imprimis enim occasione cœptæ Bibliorum editionis, non contentus indicasse, procurasséque vt Româ mitterentur Parisios Biblie Samaritanica, apud Virum eruditum, & de bonis literis benemeritum Petrum Valleum Patritium Romanum exstantia; misit ipse in Orientem Virum sagacem Theophilum Minutium, ex Minimorum Ordine, qui vberiore requireret, obtentâ illi priùs licentiâ tam à Summo Pontifice, quàm à Generali Ordinis, prouisóque, ne vel commeatus, vel necessarium voluminibus coëmendis pretium deesset. Et sua sanè spe frustratus non est; ille enim, optima sorte, comperit statim, acquisiuitque Biblie Samaritanica, eum adjunctis, in Tritaplorum formam, Hebraicis, Arabicisque (sed eodem tamen, videlicet Samaritanico charactere) idque præter duo Testamenta Syriaca, Arabicósque Codices complureis. Nun est verò reticendum Danielem Dayminium, ex iis Franciscanis, quos Recollectos nominant, seriam nauasse operam, vt tam hi libri, quàm alij, ac varie etiam numismata in Minutij inciderent manus.

Mandârat etiam, vt in Cypro perquirerentur Codices, quibuscum fuerat iam memoratus Eclogarum, seu excerptorum Porphyrogenneticorum repertus: et ij sic fuêre exturbati, vt nulla tandem exploratione, quantumlibet sedula, reperiri potuerint. Summoperè verò id doluit, qui ex vno, tanquam ex vngue, magna spe concepta, tulerat iudicium. Quare, ne statim illius fructu viri studiosi frustrarentur, mittendum censuit Parisios, vt Grotius, Salmasius, eruditi alij, pro suo quisque instituto, & peruolutarent, & vtilia deligerent. Adfuit porrò imprimis Grotius, qui eius hortatu se statim accinxit ad describendum,

interpretandúmque illustria Nicolai Damasceni fragmenta, quæ etiam cum nuncupatoria Epistola, ad ipsum misit.

Dum adesset qui similem operi residuo operam nauaret, procurare intereà voluit iteratam editionem Pharmaceutices Antonij Constantini Prouincialis Medici, qui ante annos circiter triginta in id incubuerat, vt ostenderet nihil esse opus ad plantas exoticas, peregrináque remedia confugere; cùm, benignitate naturæ, idem patrium solum, quod homines gignit, ipsis nutriendis, curandísque consentanea & alimenta, & medicamenta prouideat. Quare quod habuit libri exemplum misit ad Renatum Moreum, magnum Medicæ Facultatis Parisiensis lumen, cui id curare pergratum fuerat.

Per idem tempus accepit aureum eruditi Seldeni librum, de Arundellianis Marmoribus, siue saxis Græcè incisis, quæ perillustris ille Comes transferri ex Asia in Angliam, hortósque suos curauerat. Ac memorare quidem par est, Marmora illa fuisse primùm operâ Peireskij detectâ, erutáque, persolutis aureis quinquaginta, per Samsonem quendam ipsius negotia Smyrnæ procurantem; & conuehenda cùm iam essent, nescio qua venditorum arte, Samsonem conjectum in carcerem fuisse, Marmoráque ipsa intereà distracta. Sed & illud addendum est, maximopere lætatum Peireskium, cùm accepit præclaras illas antiquitatis reliquias in tanti Heroïs incidisse manus; ac tantò magis, quantò agnouit Seldenum, veterem amicum, eas fœliciter illustrasse. Scilicet cui vnicus scopus vtilitas publica fuit, nihil putauit interesse, seu sua esset gloria, seu alterius; dummodò quod esset è Reipublicæ literariæ bono prodiret in lucem. Existimauit autem thesaurũ incomparabilem contineri in illis præsertim rerum Græcarum Epochis, quæ non modò historicum, sed fabulosum etiam tempus summè illustrant, conciliántque; dum memorabilia omnia, ab annis vsque octiogentis ante Olympiadas, ad vsque quingentos quinquaginta post earum initium describunt.

Adhæc variè communicauit priorem partem Epitaphij, quod Adrianus Cæsar Borysthene Equo in his, vt par est credere, regionibus mortuo, humatóque inscripsit. Videlicet effossa est ex agro Aptensi Tabula marmorea illam Epitaphij partem continens; cùm residua nondum reperta, necdum eruta fuerit. Curauit deinceps Peireskius transferri in ædeis huiusmodi marmor: intereà verò quia Inscriptio, de qua celebres auctores certârunt, potuit ex hoc archetypo nobilissimo corrigi; ideò ad omneis eruditos einscemodi versus misit, exscriptos ex eo marmore, cui insculpti sunt elegantissimo charactere,

Borysthenes alanus
Cæsareus veredus
Per æquor et paludes
Et tumulos etruscos
Volare qui solebat
Pannonicos in apros
Nec vllus insequentem
Den......

Notum est verò, inter vetera per Petrum Pithœū edita Poëmatia, Epitaphium integrum legi, speciatímque postremos versus ex heic descriptis, in hunc modum, Pannonicos nec vllus * apros insequentem dente aper albicanti ausus fuit nocere, &c. Ille scilicet alio modo restituere non potuit. Et Casaubonus quidem in illud Lampridij de Adriano scribentis, *Equos, & Canes sic amauit, vt sepulchra constitueris*, retulit quidem inscriptionem; sed supra Pirhœum nihil immutauit. Salmasius verò pro sua solertia medicam manum adhibens, sic legi posse existimauit, Pannonicos nec vllus apros eum insequentem: verùm nihil iam coniecturis opus, cùm ipsissima extet tabula.

Prætereo autem, vt occasione huius inscriptionis requisitum miserit Augustam, num vspiam reperiretur nummus, cuius Adolphus Occo meminit; cum inscriptione ex vna parte, ΚΑΙϹΑΡ ΣΕΜΝΟϹ ΑΔΡΙΑΝΟϹ, & ex aduersa, ΒΟΡΥΣΘΕΝΕΣ, idque cum columna, seu cippo, cui impositus est Equus: vtque proinde disserens de Græcorum adulatione in affectu Imperatoris erga hunc Equum commendando, censueris nihil esse id mirum; quando ipsi quoque, (nec soli Ægyptij) euexerunt in Cælum vsque Antinoum eius amasium. Communicauit etiam inscriptos Constantini titulos in columna quadam milliari ad Forum Iulium erutas; delineationémque marmorum aliorum recens effossorum, in quibus Bacchi effigies cum variis Circes incantamentis: ne ea memorem, quæ explicuit circa figuras Thymelicas, appositósque in iis thyrsos, cum vitta, & seu scolymo, seu nuce pinea in apice.

Addam-ne, quòd sollicitè elicere voluerit quid ipse sentirem de Parheliis, quæ die Martij vigesima conspecta Romæ fuerant, quorúmque descriptionem, delineationémque cùm Cardinalis Barberinus accepisset à docto, atque laborioso Christophoro Scheinero Societatis Iesv Mathematico, iusserat ad ipsum transmitti. Cùm voluerit sanè meam euulgari sententiam, memorabile solùm est, excepisse illum cum applausu, quod, post naturalem considerationem, visus sum sidere persuasionem vulgi, qua ex hisce Phænomenis præsagia ducuntur pro rebus humanis. Nisi id quoque est notandum, cùm Soles quinque visi tum fuerint (seu, præter verum, spurij quatuor) vix priùs vnquam visum fuisse tam magnum Solium numerum; & rem stupendam contigisse, cùm idem Scheinerus decimo pòst mense, seu die Ianuarij vigesima quarta septem simul conspicuos eadem in vrbe obseruauit. Addere certè heic licebit, cùm iam mense Iunio, versarer in Belgio, quò ad me de Parheliis scripsit, fuisse eum mirè sollicitum, ne ex lue, quæ in hac Vrbe dirè grassari cœperat, supellex mea libraria detrimenti quid pateretur.

Cæterùm nondum Aquas-Sextias, cæteráque Prouinciæ inferioris loca proserpserat malum; cùm versante Rege apud Arecomicos

(seu

(ſeu in ea parte Occitaniæ, quæ eſt proximè vltra Rhodanum) diſceſſera ex Aula non pauci, qui Peireskium inuiſerent, ſalutaréntque. In iis fuère Stephanus Haligræus Cancellarij filius, ex legatione Veneta redux: itémque Henricus Grandis libellorum ſupplicum magiſter, & Ludouicus Peletarius Theſaurarius, qui apud ipſum diuerſantes, cùm accepiſſent Thuanum ex Oriente reducem, appuliſſe Maſſiliam, eò, cum Peireskio, ſtatim accurrerunt. Fuère prætereà Druſus Daubrayus libellorum magiſter, (nec multò pòſt inſpector Regius, Intendéuſve iuſtitiæ) Philippus Furtinua Hoguetta, & alij.

Sequente Iulio, profectus eſt, cùm Oppedeo Præſide primo, ſalutatum Regem. Ea occaſione, vidit complureis ex amicis Aulicis; & Nemauſi cùm foret, commendauit tarum virtutam, eruditionémque Samuelis Petiti quibuſdam ex Primoribus, vt Michaëli Marilliaco Procancellario, Antonin Ruzeo Deſſiati Marchioni, ærarij Præfecto, & aliis. Erat Petito præ manibus faſciculus Miſcellanearum obſeruatiunum in bonus auctores: itáque ipſi auctor fuit, cùm aliorum inſerendorum, tum non negligendæ interpretationis in ea, quæ lingua Punicâ apud Pœnulum Plauti effeтuntur. Arelate cùm rediret, reperit ibi, acquiſiuítque annulum quendam Pronubum, ſeu Artham genialem, de qua plura per literas cum eruditis diſſeruit, occaſione inſcriptionis, TSCLA VIVAT DSO CVM MARITO SSO.

Poſtquàm rediit, Ciuitas ſuſpicione peſtis breui laborauit. Ea innotuit primùm initiu Auguſti, ex quo vſque tempore conſtituit Belgenſerium ſecedere, illúcque proinde familiam præmiſit. Nimitùm, præter mali perniciem, prouidit inſignem futuram perturbationem ordinum, præſenſítque ſibi non fore ſatis virium, vt contentionem ſedandis turbis, arcendiſque malis imminentibus ſuſtineret. Et experiri tamen voluit, ne videretur patriæ, communíqua ſaluti deeſſe; verùm coactus tandem fuit medio Septembri excedere, concluſis dumo famulis, qui totam ſupellectilem, &c. quæ ex ſua Bibliotheca, atque Cimeliarchiu non aſportaret, tuerentur. Belgenſerij dies quadragenos pro more tranſegit, abſqua vllo commerciu, intra ædeis proprias, hortóſque contentus. Conſumpſit verò totum id tempus in recuperandæ ſanitatis ſtudio (quippe non prorsùs bene-habuerat) inque plantis horti, viridariíque amœniſſimi excolendis. Excepit deinde partim domo, partim reliquo oppido amicos cum familiis varios à ciuitate exturbatos; ac Bonifacium Borrillium imprimis, virum optimum, & cui eſt ſpectatiſſimum Cimeliarchium.

1630. Deſæuiit autem morbus in vrbe, non modò toto reliquo anno, ſed etiam parte milleſimi ſexcenteſimi ac trigeſimi inſequentis. Quo loco recitanda foret inſignis tumultuatio, quæ exacto morbo concitata in vrbe eſt, ſcripſítque etiam in alia loca, ac potiſſimùm per autumnum. Verùm renouare dolorem infandum nihil attinet, ac multo minùs commemorare publicas, priuatáſque cauſas, quæ Terram Cælo commiſcuerunt. Referre ſufficiat Peireskij domum à direptione vix abfuiſſe, cùm attigua direpta eſt; ipſúmque fuiſſe repentina conſternatione perculſum, cùm res ita fuit renunciata, vt penetratum in Bibliothecam, Cimeliarchiúmque intellexiſſet; reuixiſſe verò, cùm inaudiit direptores, tametſi viſos impetu magno irruere, nihilominùs ſibi temperaſſe.

Inuiſère illum plerique per ea tempora; ac inter cæteros, commorati aliquandiu ſunt Henricus Gornæus Marchævillæ Comes iſtum diſceſſum apparans; profecturus nempe Orator Regis nomine ad imperatorem Turcarum. Philippus quoque Bethunius, qui Regius anteà Romæ Orator, ſeſe in Galliam recipiebat, quíque deinceps literis compluribus teſtatus eſt, quanto teneretur iucundiſſimæ conſuetudinis deſiderio. Philippus item Nunneſius, Emmanuélque Coſtæus, quos diſceſſuros in Indiam, nullis non officiis, muneribúſque deuinxit, datis per ipſos literis ad Ludouicum Herriardum in Magni Mogoris aula reſidentem; ad Loppeſium Siluanum Goæ verſantem, & ad alios; vt exinde naneiſceretur, tum rara alia quam-plurima, tum matrices rupes variarum gemmarum.

Sic commoratus Samuel Petitus, cuius mentio facta iam eſt, quémque tum Pariſios breui diſceſſutum quibus demeruerit officiis, intelligi præſtat ex nuncupatione Eclogarum Chronologicarum, quas non multò pòſt illeic edidit. Nam, *Geſtiebat*, inquit, *iampridem animus, Vir Illuſtris, votiua hac tabella teſtatum palam facere, quantum te colam, quantum tibi debeam: cùm mortalium nemo viuat hodie, qui tibi magis ſit obnoxius, quàm ego; nemo, cui ego magis ſim obnoxius quàm tibi. Verùm vt appenſa hac tabella tuo nomini, Vir ampliſſime, & tuum nomen his noſtris libellis inſcriptum teſtimonium potiùs dicens ſpei, quàm de tuo in nos affectu concepimus. Te enim Patronum aduocamus, qui adſis mihi, meiſque. Tu verò, Vir Illuſtris, patrocinium ne denega; ita viuas, & valeas; noſtrâ quippe intereſt. Nam ſi hi libelli in tuo nomine apparent, nemo bonus eſt inter eruditos, cui non probentur, tanquam tibi, viro caſtigatiſſimi iudicij, & eruditionis ſumma, probati*, &c. Sic Henricus Dormslius Leodienſis Canonicus, omnibus quidem litaris bonis, ſed fœlici tamen Græcorum Poëtarum imitatione præſertim conſpicuus, quem niſi negotia domum reuocaſſent, prolixiùs longè detinuiſſet.

Sic Ioannes Iacobus Buceardus Pariſinus, ipſe quoque omni ingenua literatura perpolitus, qui, quò poſſet meliùs excolendis Muſis, boníſque auctoribus quà Græcè, quà Latinè verſandis æuum terere, conſtituerat ſolum patrium cum Romano commutare. Eò ergo pergentem detinuit Peireskius quantum potuit, non dimiſſurus hieme tuta, niſi præoptaſſet eius ſtudia quam-primùm inclareſcere in magno illo Orbis theatro. Heinc & paterna monita dedit, & literis variis ita commendauit, vt Cardinalis Barberinus

illum non modò pro solita humanitate exceperit, sed voluerit etiam inter literatos, quos domi habebat, subinde conscribi. Sic Antonius Natalis, doctus Medicus, qui Hispali autè moratus fecerat ipsi occasionem Americani commercij, & qui tunc res naturæ pertaras ex nouo illo Orbe aduexit; alteróque pòst anno, priusquàm regrederetur Hispalim, dicauit ipsi quandam suam aduersus Medicos Apologiam.

Sic Franciscus Gallaupius nobilis Aquensis, qui Hebraicè doctus, si quis alius, & peregrinationis Orientalis cupidissimus, Marchævillæum apud Peireskium rediturum, præstolabatur. Is fuit, cui simul ac Lombardo demandauit præcipuam curam obseruandi Eclipsim Solis, quæ die decima Iunij contigit. Id tamen frustrà; quòd montes occidui deficientem Solem interceperint, obseruatáque solùm fuerit magna aëris obscuratio. Defecit nempe Sol ad occasum; nam & nobis Parisiis, Horizontem liberum subiit obductus adhuc digitis duobus; cùm deliquium maximum fuisset digitorum vndecim, ac minororum triginta duorum; cœpisset verò horâ sextâ, cum quadrante, & sesqui-minuto.

In talium igitur virorum conuersatione dies ducebat; interiiciebátque tum crebram lectionem; tum rariorum plantarum cultum; tum studium, ac varia de rebus lapidescentibus ratiocinia. Et circa Plantas quidem, viderentur heic enumerandæ præcipuæ; sed immorandum non est in iis, quæ, tametsi habitæ raræ, in aliis tamen hortis visuntur. Aliquæ solùm attingendæ ex iis, quarum habendarum, & per Europam excolendarum prima laus Peireskio debetur. Eiusmodi censeri potest Gelseminum Indicum; arborescens, semper virens, flore luteo, ac suauissimè odorato. Id scilicet primùm ex Sina aduectum, & Belgenserij excultum, fuit deinceps in hortos Regios, & Barberinos propagatum. De his certè Ioannes Ferrarius, ex Societate IESV eruditus vir, in iis libris scripsit, quos tribus pòst annis edidit de Florum cultura. Sed addendum est Cardinalem misisse vicissim Belgenserium Sinensem Rosam, cuius pulchritudo odorem desideratum mirè compensat.

Deinde quæ dicitur Lifa, siue cucurbita Mechana, quæ aduecta nempe est Mechâ, dicíque potest planta sericea, quòd filamentis turgescat ad opus textorium non absimile sericeo idoneis. Peireskius certè simul accepit & grana, quæ serenda primùm, curandáque Viassio dedit; & Cucurbitam integram, totam intus filamentosam; & telam, seu pannum ex eiusmodi materia confectum.

Tum Papyrus Ægyptia vera, aliáque ab ea, quam Prosper Alpinus descripsit. Peireskius nempe illam obtinuit ex Saitarum regione, vbi germana creditur nasci; tametsi, quod sciam, non fuerit expertus, an charta confecta, siue crassior ex cortice, siue tenuior ex phyliris, satis patiens scriptionis foret. Opinatus certè initio, cùm vidit vmbelliferam, posse pediculos compingi, & ad scribendum vsui esse, in sententia non perstitit.

Prætereà quæ Nux Indica appellatur Cocos. Non quòd Nuces hujusmodi non fuerint iamdudum in Europa visæ; sed quòd ipse etiam tentârit, num sub hoc Cælo prouenirent. Ac germinanteis quidem vidit; sed vel aëris inclementiâ, vel quòd non satis curatæ fuerint, non adoleuerunt pro votis.

Rursùs Zinziber, quod ex India allatum virescere deprehensum est, transmissúmque deinde Parisios ad Vidum Brosseum celebrem Medicum, & Regiorum hortorum instructorem primum, demonstratorémque primarium; à quo aliunde, & ab antè nominato Vespasiano Robino subdemonstratore pertara obtinuit.

Nihil autem dico de Myrto latifolia, ac flore pleno, de Styrace, de Lentiscò, vnde Mastiche, & aliis priùs memoratis. Multò minùs refero Gelseminum Americanum maius, flore phœniceo, Persicum violaceo, Arabicum pleno: Arantia flore rubeo, atque variegato: Mespilum, & Cerasum acidam, sine nucleis; ficum Adameam, cuius fructum Peireskius est interpretatus ex eo genere racemorum, quos exploratores ex Terra Chananæorum retulerunt; vites rariores habitas Tuneto, Smyrna, Sidone, Damasco, ex noua Francia, aliisque locis. Minimè omnium denique hæreo circa sollicitudinem, qua opus topiarium curauit; qua arbores in quincuncem disposuit; qua totum solum irriguum fecit: qua cauit, ne per hiemem tenerioribus plantis noceretur: qua accersiuit ad florum copiam peritissimos odorarios, qua, vt paucis dicam, nihil prætermisit, quod existimauerit facere ad amœnitatem.

Hoc potiùs insinuo, peregisse illum experimenta varia circa plantarum semina, gemmásque, & surculos variè commiscendos. Placuit autem potissimùm inserere Myrto non Gelseminum modò, sed etiam Apianam (dicunt vulgo Muscatam) vitem: vt experiretur quale esset vinum, Myrtites antiquitùs dictum. Expertus portò Lapidem esse, è quo in humente loco erumperent, ac succrescerent fungi: deprehendit denique ipsum nihil aliud esse quàm Tuber insolitæ magnitudinis, instar lapidis induratum. Et cùm Renatus Moreus retulisset ex Mercutio Gallo-belgico manum è suggesto erratam, monuit disquirendum num ea fortè fuisset ex ramosis fungis, qui non ex iis lapidibus solùm, sed ex lignis etiam putrescentibus exoriuntur: ac num impostura fuisset, aut credulitas, quæ fabulam de digitorum obseruato motu fecisset. Sed hæc de Plantis.

De studio rerum lapidescentium paullò vberiùs dicendum est: quando & copiam, & occasionem de iis differendi crebertimam habuit: & ad ipsa loca frequenter deduxit hospites similium curiosos; vt comprobatiorem faceret sententiam. Cùm ergo in colle, quem Defensum vocant, occurissent Pectinitæ, Ostreitæ, Cornu Ammonis, alíque

que

que lapides diuersimodè figurati: & in campo re, ac nomine longo, intráque cauernam Guerineam reperta fuissent folia ex quercu, alno, ilice, vlmo, nuce, populo, hedera, lauro, aliísque arboribus, ita conuersa in lapides, vt suis tamen neruulis, & denticulationibus suas indicarent species: cœpit exinde reducere, firmaréque antiquam suam de lapidum vniuersorum generatione opinionem. Quippe in ea non fuit sententia, vt existimaret omneis lapideis ab initio Mundi formatos: sed voluit temporis progressu plerosque ita fieri, vt singuli originem debeant suæ materiei, propriísque seminibus, configurationem verò partim ad naturam; partim ad casum referant acceptam. Nam cùm omnium materies sit aqua, seu liquor; aut succus: existimauit variis in locis contineri varia rerum semina, ac speciatim lapideum, quod liquori immistum, lactis instar ipsum coaguler, specialémque imprimat formam.

Heinc Chrystallum, Adamantem, Amethystum, simileísque lapides fieri, cùm illorum semina limpidum liquorem, cuiusmodi solùm perficere possint, nacta fuerint; cæteros verò, cùm semina eorum magis turbidum, & obscurum. Et quoniam liquor tunc contineri, conquiescereque in. caultate quadam, & quasi vase, seu conceptaculo debet; inde effici, vt pretiosi etiam illi lapides fundum habeant crassum, obscurúmque, tum quia conceptaculum terreum, immundúmque vt plurimùm est; tum quia quicquid est in liquore crassum, subsidit, coagulationémque proinde in fundo facit hebetiorem. Cæterùm ipsos, dum coagulantur, diffindi, & multiplicari, vt grana spicæ, intra vaginam: subire autem Crystallum figuram oblongam, hexahedricam; Smaragdum dodecahedricam; Adamantem, & Rubinum octahedricam: & ita de aliis, propter specialia semina, iuxta quæ lapides non minùs constanter, regularitérque, quàm stirpes, atque animalia suarum sunt configurationum.

Quod spectat verò ad figuras Concbarum, Cochlearum, Strombylorum, Ostreorum, & innumeras alias; id esse ex casu, quo, animalibus demortuis, contingit testas, corticésve conceptacula fieri excipiendo, continendóque lapidescenti illi humori, qui coagulatus induratúsque, continentis figuram induat; quo etiam modo lapides Stellati ex spolio, atque incisuris quorundam vermium formari possunt. Quin etiam partem humoris subtiliorem, penetrare in ipsam testam, adeò vt ipsa quoque lapidescat; licèt euadat friabilior (vnde in multis non cohæret) & remaneat tamen candidior interiore nucleo; qui aliunde, præter crassiorem humorem, immistam habere corrupti animalis substantiam possit. Mirum eam ob causam non esse, si non modò intra hos nucleos, sed etiam interdum intra Crystallum, & lapides alios transparenteis obseruentur paleæ, muscæ, & id genus similia; has enim res casu repertas, aut in conceptaculo, aut in fluore illo, cùm induruit in lapidem. Folia autem illa plantarum lapidescere, eo modo, quo dictum est testas; scilicet subeunte puriore humore, qui, si impurior fuerit, lapidem crassum circumformet; vti constitit in lapide quodam intra Musæum asseruato, qui diffissus florem contentum, petrificatúmque exhibuit. Sic etiam Osteolitha fieri, seu ossa humana, & alia lapidescere censuit.

Et ad generationem quidem illorum lapidum polyhedricorum, argumentabatur ex conformatione salis, aluminísque in suas figuras. Circa alios verò, meminerat primùm, quod primis pubertatis annis obseruasse illum memorauimus, dum ad minorem Rhodani alueum, in quem Sorga fluniolus sese exonerat, nataret. Nimirùm simul adnotârat turbatiorem tum fuisse Sorgam, ex terræmotu ad illius scaturiginem excitato; &, propter intumescentem ea tempestate Rhodanum, aliquot diebus restagnasse. Vnde & ratiocinabatur, potuisse ex ea concussione germen lapideum ex ipsis vsque visceribus terræ excerni, & cùm aqua sic devehi, vt limo ex illa restagnatione subsidenti, sensimque concreto, commistum, lapides illos efformârit. Deinde, quod ad indurationem; meminerat trium calculorum, quos Ioannes Brunus Chirurgus sibi dederat, recens ex vesica infantis eductos. Siquidem, cùm is, qui primò emerserat, esset planè durus, qui secundò mollis, qui tertiò penè fluidus; omnes tamen paucis pòst diebus eiusdem fuêre duritiei.

Quod autem morantes diutiùs in vesica calculi ex accedente noua materia pluribus crustis supervestiantur; dicebat id esse, quod in variis cryptis obseruamus fieri, vbi aqua lapidosa supernè distillans topbos, aliósve lapides creat. Et quòd granula sabulosa, quæ intra vesicam, compingantur sæpe à viscido illo, & calculoso humore, qui defluit ex renibus; declarabat id ipsum esse, quod in montibus ac fluminibus plerumque contingit. Siquidem plureis rupeis videmus, quæ ex pluribus minutioribus lapidibus constant, intertexente illos communi materia, quam necesse sit fuisse posteriùs saxeam effectam. Habuit & ipse intra Musæum eductam ex Druentia equinam soleam ferream, quæ ita est circundata lapillis fluuiatilibus, vt lapidosa alia substantia illos inter se, & cum ferro adglutinet. Idem visitur & in ense, & in circulo ferreo, eductis ex Rhodano; idem in magno clauo æneo, quem eductum ex Sequana Lomenius ad ipsum transmisit. Argumentum inde ducebat (tum de germine lapidifico ex montibus vsque, & aquarum scaturiginibus deraso; & de lapidibus, qui in singulos dies in mediis fluuiorum alueis generantur; qui ipsi quoque suaptè natura ad rotundam, vel oualem figuram accedunt; nisi quòd pro conditione conceptaculi, aut ex volutatione, detritione, confractione, degenerare ab ea possunt.

Vt de sabulo autem illo calculoso obseruationem adiiciam, animaduertit ille primus, ipsum à natura ita conformari in figuram rhomboïcam, vt microscopio inspectum, appareat veluti rhomborum lateritiorum congesta moles. Ex quo difficile non est causam explicare illius doloris, quem sabulum eiusmodi cum vrina egestum creat; nempe singulorum granorum acutiores anguli canalem ita vellicant, vt sui sensum acerrimum faciant.

Ex his, rogatus aliquando de flexilitate illius Cotis, quam à Iacobo Hallæo Parisiensi Rationum Magistro communicatam habuit; illam ad Talchum retulit: opinatus nempe fluorem talcho gignendo comparatum sic fuisse commistum arenæ, seu iis granulis, ex quibus cos pertexitur; vt crassitudo coticularis talchi pelluciditati, læuorique obstiterit; & talchica flexilitas obstiterit cotis rigori.

Sic rogatus de lapidibus Crautiæ, Herculeorúmve camporum; censuit totam illam planitiem potuisse olim restagnare exundante potissimùm seu Druentia, seu Rhodano, & lapidifico germine simul deuecto, coagulante. Argumento fuit, quòd in salium concretione obseruamus. Quippe, vt in vase, ex quo aqua sali commista euaporatur, tessellæ maiores in fundo, quàm ad latera relinquuntur; quòd illeic salsedo vberiùs, diutiúsque resideat: sic in medio Crautiæ, quod depressius est, maiores longè lapides, quàm ad oras obseruantur; & ad maritimas quidem, paludosásque præsertim, vbi lapilli vix attingunt nuculæ magnitudinem; cùm in medio lapides sint capiti humano plerumque æquales.

Quod difficultatem potissimum fecit, fuit multitudo incredibilis piscium, concharum, aliorúmque marinorum animalium, quæ in summis etiam montibus saxificata visuntur. Attamen, quoniam obseruauit in bene longa montium serie à Belgensieriensibus vsque quandam quasi zonam exstare, editam quidem, sed libellatam tamen, & horizonti, planóque maris parallelam, quæ eiusmodi animalibus saxeis effectis referta sit: nullus penè dubitauit, quin mare eò vsque pridem occupauerit, & saltem ad Diluuij tempus (nisi ad Mundi vsque initium, priusquàm aquæ diffluerent) recurri posse existimauit. Nam mare quidem paulatim aliquas deserere oras, inuadere alias, duxit compertissimum; vti Aristoteles comprobauit de Ægyptiaca, Polybius de Euxina, ipse de Arelarensi: quippe Nilo, Danubio, Rhodano, aliisque fluminibus ex terra continuò delata producentibus continenteis; adeò vt temporis progressu, & loca humilia euadant excelsa, & littoralia mediterranea. Quam etiam ob causam scripsit aliquando se credere fore, vt Veneta vrbs continenti adiungeretur: quòd ex tempore nescio quo, promota foret continens passibus mille, & quingentis.

Exinde prætereà coniecturam duxit de formatione Rupium, quas Mundi præsertim initio censuit genitas ex copiosissimo humore vniuersam Terram obruente, & semine saxifico eidem Terræ interspersо. Heic euenire certè potuisse, vt molli adhuc concretione, quæ flumina tunc erupêre, cœperéque decurrere, rupeis passim perfregerint; neque enim alueos profundissimos, quibus ad vtramque ripam rupes eminent, vniformis contexturæ, atque altitudinis, excauari ita potuisse ex detritione insensili, si durities perpetua fuisset. Fortè etiam inde effectum, vt aqua ab ortu in occasum diffluente, & quà Mediterraneum iam est, locum excauante, pleræque conualles ita apertæ fuerint, vt rupes, atque adeò montes eundem situm ab oriente in occidentem seruauerint: cuiusmodi sunt non præcipui modò, qui in hac Prouincia, sed & Pyrenæi, Appenninus, Rheticæ Alpes in Europa: Taurus in Asia: Atlas in Africa: ac nostratibus etiam plerumque ostentantibus faciem præruptam versum mare. Quòd autem maritimæ Alpes, & minores quædam montium, consequentérque vallium series alium situm obtineant: id esse potuisse ex speciali aquæ defluxu: ad eum modum, quo obseruamus post fluminis exundationem, recurrentem ex ripis aquam limum congestum exarare, seu creare fossulas, atque adeò protuberationes, situ versus alueum fluminis transuerso. Sed de his iam nimis.

Solitus est etiam sermones eruditos conserere, de cadauere Giganteo Tuneti effosso, ac immensæ propè magnitudinis, vt Thomas Arcosius, Vir profectò multiscius, illa ex ora significauit. Scripsit nempe Cranium continere posse mellereolas Prouincialeis octo, hoc est, Parisiensem liquidorum modium cum dodrante. Immanis sanè vastitas: & ob quam Peireskius Arcosium admonuit, spectaret omnia propiùs, expenderétque scrupulosiùs. Posse certè molarem dentem, quem ad se transmiserat, aut prægrandis Elephantis, aut Balænæ cuiuspiam esse.

Summam ad hæc lætitiam cepit tum ex Minutij reditu, tum ex inuentione Tripodis cuiusdam. Siquidem ille prospero successu ex Ægypto aduenìens, libros adsportauit non paucos, ac potissimùm Copticos, hoc est charactere, & idiomate Ægyptio antiquo conscriptos; idque præter alios, quos cum iam antè memoratis Samaritanis miserat. Aduexit & Mumias duas (cadauera videlicet antiquissimæ illius, & sumptuosissimæ conditurae) quarum altera fuit præcipuè grandis, integra, insignis, &, quantum licuit ex ornamentis coniicere, Principis viri. Attulit & numismata, ex quibus magni æstimauit tetradragmata duo, alterum Atticum, alterum Tyrium; ac numisma Hugonis, Regis Hierosolymorum, & Cypri.

Ad Tripodem quod attinet, is ad Iulij Forum fuit erutus; & quia non fuit multùm pedali procerior, existimauit Peireskius fuisse

fuisse ex votiuis per templa dispositis, instar illius præcipui, cui Phœbas insistens, & ex subiecto antro spiritum ducens, bacchabatur, credebatúrque Oracula fundere. Eius occasione deinceps varias literas Parisios, Romam, & aliò dedit, vt prouocaret eruditos ad differendum de incompertis quibusdam Tripodum mysteriis. Basees illius triquetræ medium foramen est triangulare, ex circularibus lineis: extrema autem Empusas fulciunt sustentanteis scaphidium; sed ita, vt cùm omnia simplici attactu cohæreant, motu minimo collabantur. Nimirùm interpretabatur illo spiritu agitante, corruere debuisse omneis Tripodas, facta aliqua partium concussione. Ratiocinatus prætereà est Cortinam fuisse non illud vas (neque enim Pythonissam eò conscendisse) sed hemisphærium aliud superficiei quasi squammosæ (vt imitaretur Pythonis serpentis ab Apolline interfecti exuuium) quo memoratum mox foramen immediatè obtegeretur: adeò vt Sacerdos haberet Cortinam suppositam, & imminens scaphium.

Laborauit autem solùm, vt exprimeret coniecturisque apptobaret equid illo triangulo curui-lineo designaretur. Quare neminem virum doctum ea de re non consuluit; ipse intereà tam circa id, quàm circa parteis alias eo eruditionis fundens gurgites, vt omnes omninò concesserint palmam. Omnium nomine audiatur Holstenius. *Nam, qua*, inquit, *hac super re ad reuerendum Patrem Puteanum bene longa eruditione scripsisti, ea frustra expectaueris vel à me, vel à quouis alio antiquitatis studioso: ita tu omnem diligentiam, curámque praeuertisti*, &c. Prætereo autem vt ad habendum pleniorem eius rei notitiam, conquisierit Tripodas plureis, maximè verò ex Italia: vnde Menetrius aliquot misit, præter exquisitam descriptionem, delineationémque aliorum, quos obtinere non potuit.

1631. Sub initium sequentis anni, perseuerabant adhuc turbæ, cùm Princeps Condæus in Prouinciam missus, eas demum sedauit. Vere nouo Cardinalis à Balneo vtraque sua legatione functus, & accepto Parisiis purpurato pileo, Romam rediit, ac per Prouinciam iter instituens, inuisere voluit Belgenserij veterem amicum. Inter cætera autem suauissimum habuit & Mumiam illam antedictam conspicere, & Peireskium tam de illo, quàm de cæteris condiendi generibus, edisserentem audire. Quæstione interim suborta, num Ægyptij qoque Naulum ori apponerent; placuit varia linteamina fasciolásque effringere, & αὐτοψίᾳ rem explorare. Itaque capite vix tandem ex inuolucris euoluto, studiosè quidem, sed frustrà tamen Naulum in ore perquisitum. Discessurum non erubuit exorare Peireskius, pateretur sarcinas suas nouo onere prægrauari. Quippe transmissurus erat ad Holstenium ad vsque viginti MSS. Codices Græcos, ex Platonicis, Aristoteleisque interpretibus, quos ex Bibliotheca Pacij erutos, & ducentis aureis coëmptos pridem mittere destinârat. Itaque Cardinalis volens, ac pro suo in literas, literatósque affectu, conuehendorum assumpsit curam.

Quo loco memorandum est deduxisse tum illum secum Gabrielem Naudæum Parisinum, nominis inter literatos magni, & ex libris iam editis Peireskio cogniti, & cari. Quamobrem Peireskius iucundissimum duxit tum virum complecti, affarique coràm, tum gratulari Patrono, quòd talem à studiis virum delegisset. Et quantum quidem fuerit illius consuetudine delectatus, retulit profectò non semel, nescius an magis admiraretur animi candorem, atque lenitatem; an inexhaustam eruditionem, notitiámque omnium librorum. Quantum verò ipse Naudæus & Peireskium suspexerit, & illius beneficentiâ cumulatus dilexerit, testatum deinceps fecere tum priuatæ Epistolæ, tum nuncupatio publica Iatrophilologicæ quæstionis. *An matutina studia vespertinis sint salubriora*. In hac certè *Mecœnatem literatorum omnium* appellans, veritúsque prisci Mecœnatis sortem, vouet Panegyricum, & cur dedicet interea id opus, *in causa fuerunt*, inquit, *admiratio tua virtutis, & indignatio, quam dudum in me concepi, quod ipsa non omnibus eruditorum calamis celebretur, quibus tamen quotidie materiam suppeditas de cunctis fermè rebus doctè, subtiliterque differendi*. Et rursùs, *Quod equidem vt faciam, induxerunt me primum propria mea rationes, qui iamdudum in tuo are viuo, omnémque cultus, & obseruantia significationem tibi exhibere flagrantibus votis aueo, desideróque supra modum. Deinde verò optimi, & eminentissimi mei Mæcenatis Ioannis Francisci Cardinalis a Balneo exemplum, qui cum aliàs tecum adeò lubenter, suauissiméque versaretur, vt cum nullo alio literatorum magis, nunc etiam nihil de antiqua sua beneuolentia remittis, sed te, licèt absentem, amat, suspicitque quam-maximè*. Illa autem omitto, *Qui me iampridem incredibilibus amoris, & beneficentia tua illecebris deuinctum esse voluisti*, compluráque alia.

Deducto Tolonum vsque Cardinali, neque prius dimisso, quàm è portu soluisset, rediit Belgenserium. Ex aliquo tempore vsque agebatur de nuptiis, quas Claudius ex fratre nepos in comitatu Venascino, seu Auenionensi ambiebat. Tunc itaque assensum præbuit, vt ille exinde in vxorem duceret nobilem puellam Margaretam Alrefiam, donatione facta Riantiensis Baroniæ, & concessione dignitatis Senatoriæ, ea solùm lege, vt sibi functio integra per trienium reseruaretur.

Imminebant Paschalia, cùm corripuit illum insignis quædam Paralysis ad dextras omneis corporis parteis. Scilicet extra limen domus, ac in aditu horti considebat, reclinatúmque forrè babebat totum corpus in dextrum femur, cùm subitò sensit eiusmodi femur non leuiter obstupefactum. Conatus loco emouere, nisi adiuuante famulo non potuit; neque deinceps incedere, ob similem

similem cruris, pedisqoe stuporem. Perrepsit continuò in brachium affectio, adeò vt scriptionis fuerit incapax. Serpsit & in linguam, quæ proinde hæsit; ac licet nonnihil balbutire, murmuraréve videretur, voces tamen distinguere, dearticularéque non potuit. Subiit quoque aurem tinnitus, qui, nisi aliis partibus simul solutis, non euanuit. Est autem facta solutio post exactam hebdomadam, occasione hilaritatis, admirationisque subnata. Cùm allatæ nimirùm fuissent à Thuano literæ excusationem continentes, cur Belgenserio non transiisset, lætitia quadam gestiit; & cùm subinde nescio quis hymnus in Lilij, Rosæque amures scitè caneretur, ita captus est suauitate cantus; & strophes cuiusdam lepore, vt, quemadmodum Crœsi filius, prorumpere volens in aliqua verba, ac in ea speciatim, *Quàm pulchrum est hoc!* prorsùs in illa proruperit, eóque momento libertas fuerit membris omnibus restituta.

Destinauit porrò deinceps iteratò Mioutium, vt veoatum iret libros Orientaleis, facto præsertim animatus præclari viri Iacobi Golij, quem Hollandiæ Ordines, propter insignem Arabismi, Matheseósque peritiam, substituere inclytis duobus Academiæ Professoribus, Thomæ Erpenio, de quo antè, & VVillebrordo Snellio, quem Keplerus meritò censuit subtilissimum Mathematicorum. Golius scilicet nomine, impensisque Ordinum bis iam in Orientem profectus, tantum corrogârat, & in Academia deposuerat librorum thesaurum, vt viso eorum indice, quem ad me à Golio transmissum, & volentibus bene multis typis euulgatum ad eum miseram, subito studio inarserit, mittendi rursùs in Orientem, qui in id incumberet, vt, quantum liceret per priuatos sumptus, simileis libros Gallia haberet. Dedit autem Minutium in comitatum Marchævillæ, qui mense tandem Iulio Constantinopolim discessit. Et date quidem præterea voluerat Holstenium, Buccardum, aliósque eruditos viros, qui freti patrocinio auctoritatéque Regij Oratoris Bibliothecas in monte Atho, aliisque locis explorarent; verùm illi, vtcunque forent ad id peragendum propensi, non potuere tamen esse satis tempori, ad discedendum comparati. Vnicus comparatus fuit nominatus antè Gallaupius, qui non multùm tamen temporis Constantinopoli moratus, discessit in Libanum montem, & cum Maronitis ita constitit, vt etiam-num cum illis degat.

Post Marchevillæ discessum, renuntiatum est fuisse Elephantem Tolonum aduectum. Procurauit ipsum adduci Belgenserium, vt posset quædam explorare, de quibus ante annos quatuor ad Puteanos scripserat, cùm animal fuisset deductum Parisios. Aduehebatur tunc ex Italia, idémque fuit, qui ante annum ostensus Romæ fuerat: Demiror autem quorsùm possessor dixerit Peireskio annorum esse quatuordecim, cùm Romæ superiore anno fecisset solùm vndecennem, vt ex ipsius effigie dicata Gualdo Equiti, éxque facta per Bottifangum descriptione, intelligi licet. Peireskius porrò toto biduo, seu rogando, seu experiundo, ita multa addidicit, vt sibi factum putârit satis. Inter cætera, cùm probasset omne genus edulij, iussissétque dulcia præsertim (quòd gratissima forent) ministrari, adeò vt Elephas iam ipsum & agnosceret, & blanditiis prosequeretur fiduciam cepit (sed præeunte animalis Gubernatore) ingerendi brachium in os, explorandique ipsius denteis. Deprehendit autem hinc inde in vtraque maxilla binos, vt planè octo exsisterent, & non solùm quatuor, vt voluerat Plinius. Neque verò denteis attrectauit modò, sed etiam per Gubernatorem ceram ipsis applicuit, quò illorum simul magnitudinem, formámque faceret expressam. Exinde autem perspectum habuit, memoratum molarem dentem ex Africa missum ab Arcosio, Elephantis esse, non Gigantis dentem: neque est ampliùs demirandus, cur ex Gigante Theutobocho tam pauci fuissent dentes ostensi.

Ad-hæc depingi Elephantem triplici facie voluit, ac recubantem potissimùm, vt commissuræ meliùs paterent, quæ inter pedem, & tibiam, tibiámque & femur; ad conuincendum errorem, qui auctoritate Strabonis, aliorúmque inualuerat de inflexilitate crurum, fabulisque superextructis. Adiicere autem solebat, cùm hæc deinceps memoraret, minimè potuisse antiquos articulationem latere, quòd in quibusdam vulgò vocatis Medallionibus expressissent. Elephantem funambulum; insigni quadam vtique non mobilitate modò, sed & flexilitate crurum. Rursùs non modò partium omnium dimensiones excipi iussit, sed etiam cùm animal foret posteà deducendum Aquas-Sextias, demandauit Fratri, itémque viris industriis Ioanni Lombardo, & Iusepho Sucheto, vt explorarent ipsius pondus. Itaque ipsi rem peregerunt, confecta bilance ex trabe debitè suffulta, idoneisque funibus illigatis & machinæ ligneæ, qua animal sustentabatur, & ligneæ cuppæ, quæ pondera (tormentarios nempe globos) continebat. Hoc proinde modo exploratum est, comprobatúmque Elephantem pendere libras Prouincialeis quater mille, & quingentas: hoc est Parisienseis proximè ter mille quingentas: & Romanas duodenûm vnciarum quinquies mille proximè.

Accepit deinde magno cum dolore obiisse duo carissima capita, videlicet Aleandrum Romæ, & Pignorium Patauij, quorum quàm antiqua, & constans, quámque variis officiis exculta fuisset amicitia, intelligitur ex hactenus dictis. Cariores porrò exinde habuit, quas iam asseruabat illorum icones, ipsásque, cùm rediit in vrbem, sic in Musæo posuit attiguas, vt ingredienti statim paterent. Cõsolationi etiam fuit, quòd ita Aleandro parentatum inaudiit, vt ipsius laudatio pronuntiata pu-

blicè

blicè fuisset per disertum virum Gasparem Simeonium in concione perceelebri Academicorum Romanorum; & Pignorij memoriam ita fuisse caram laudatissimo illius, literatorúmque aliorum fautori Dominico Molino*, Sancti Marci Procuratori, vt & tumulus excitatus, & Epitaphium positum ab ipso exstitisset, quod Philippus etiam Tomasinus, ille de sua patria, conciuibúsque eruditis adeò bene meritus, ad calcem eorum, quæ de Pignorij Bibliotheca, Musæóque scripsit, memorauit. Prætereo autem, neque Simeonium, neque Tomasinum silere potuisse amicitiam, quæ inter *μακείνας* illos, ipsúmque intercesserat.

Hoc anno, ac mense Nouembri memorabile illud contigit, quod Planeta Mercurius fuit primùm sub Sole, seu in disco Solis conspectus. Admonuerat antè Keplerus publico scripto Astronomos, rerúmque Cælestium studiosos admirandi spectaculi: quamobrem ipse quoque Peireskius suarum partium esse putauit ad illud attendere, ac tanto magis, quanto priùs persuasus visam in Sole Mercurij stellam Caroli Magni temporibus (ex Eginhardo, & Adelmo, Ademaróve in serie Annalium Aimoini) dissuasus iam fuerat, ratúmque habuerat visam solùm fuisse Maculam insignem, ex iis, quæ peruulgatæ iam sunt; quòd per octo dies apparuisset; cùm Mercurius sub Solis disco aliquot solùm horas insumat. Apparuit itaque scenam, in quam Solis radij Telescopio transmitterentur, vt exhibita Solis specie proderetur Mercurij vmbra. Atque aduigilauit quidem, quantum licuit, aut meminit (siquidem Keplerus calculo diffisus attendi voluerat toto triduo ante, & post diem septimam, ab exacto cuius Meridie apparitionem mediam celebrandam deduxerat) Verùm cùm apparitio antemeridiano tempore desierit, obseruandi memoriam toto illo manè ademit hospitum quorundam præsentia, quibus & ad sacrum audiendum ducendis, & mensâ lautissimâ excipiendis sese addixit.

Insigneis proinde sudit querimonias, cùm tempus accepit celebrati spectaculi, ac mirè aliunde gratulatus est, quòd mihi primo, ac fortè soli, cùm versarer Parisiis, id obseruare concessum fuisset. Obseruaui nempe Mercurium à medio ferè Solis disco in limbum vsque excurrentem (ac tanta quidem exilitate, vt trientem minuti non excesserit) excedentem autem à limbo horâ matutinâ decimâ, ac minutis viginti octo, cum Boreali latitudine minutorum sex, & trientis. Hinc lætabundus obseruationem quoquouersum destinauit, neque ipsam modò; sed quos de ea etiam edidere commentarios, tum VVillelmus Schickardus, optimus ille, doctissimúsque apud Tubingenseis Professor, tum Martinus Hortensius, laudatus Hollandiæ Mathematicus, & Philippo Landsbergio in condendis Tabulis Astronomicis adiutor.

Hieme ingruente laborare cœpit solitis hæmorrhoïdum, calculíque doloribus; adeò vt cùm Prorex Marescallus Vitrius in Prouinciam missus, adesset Toloni, illum quidem inuiserit, sed sellâ gestatoriâ vectus. 1632 Quin-etiam inter colloquendum affectus est, discruciatúsque summa vrinæ difficultate. Apud amicum cùm diuertisset, nescio quis admonuit in Zembiorum Insula paucis milliaribus distante scaturire aquam huiusmodi doloribus sedandis mirè conducentem, ac, cæteros inter, Andream Dauoriam sic fuisse illius vtilitatem expertum, vt & Genuâ vsque quæsitum ex ea mitteret, & Præfectus triremibus, eò sæpè deflecteret, vt ex ipso biberet fonte. Itaque Peireskius confestim in Insulam misit, aquam vsurpauit, ipsámque non vtilem modò ciendæ vrinæ, sed immutandu etiam toti corporis habitui inuenit; adeò vt relatus Belgenserium visus fuerit breui prorsus conualuisse.

Verùm non diu constitit huiuscemodi valetudo: siquidem statim tempore verno insequentis anni sexcentesimi, ac trigesimi secundi sic variè diuexatus fuit, vt actum de eo sæpiùs videretur. Quippe ad hæmorrhoidum, vrinæque difficultatem accessit febris continua, quæ remitti quidem nonnihil est visa sub decimum quartum diem, cùm Marescallus ipsum inuisit; verùm inarsit magis deinceps ad diem vsque quadragesimum secundum, quo quotidiana illi successit dierum quindecim, aut viginti. Nec verò cum iis solùm morbis conflictandum ipsi fuit; sed & cum insigni tumore ad regionem abdominis, superiorémque femorum partem; itémque cum inflammatione, tumoréque ingenti in altero brachio. Ac parùm fortè hæc omnia: grauissimum fuit, quòd clystere non satis cautè administrato, eo facta fuit hæmorrhoïdum læsio, vt gangræna ad eas parteis subnata breui fuerit. Et statim quidem Cassanei imploratum auxilium; verùm ipse quoque detentus inualetudine adire non potuit. Misit tamen ad ipsum Sebastianum Richardum, qui Medicinam Diniæ primùm, ac deinde Massiliæ magna cum laude exercuit; quíque eâ solertiâ serpenti iam morbo iuit obuiam, vt illum planè restinxerit, Peireskiúmque non multò pòst reliquerit conualescentem.

Vt omninò porrò conualesceret, non contulit parùm insignis lætitia, qua perfusus est, cùm à Ludouico Meynerio Lirinensi Religioso, viro erudito, ac imitatione Antonij fratris optimi studioso Mathematices, duo habuit pocula argentea ex Vallauriensi agro, dum in vineam effoderetur, defossa. Nempe, quòd vnum intra aliud appositè contineretur, ratus est ea esse ex iis, quæ & *σύνθυα*, & Symbibæ appellarentur; &, quòd ad oram interioris corona aurea viseretur, perspicuum fieri censuit, quid esset antiquis, *Vina coronare*. Quin ex punctatis etiam ad oram exterioris literis ΟΥΕΝΙΚΟΙΜΕΔΟΥ, iudicauit eadem esse ex iis poculis, quæ *χαμμαλικά*, seu Li-

terata dicerentur (quando præsertim capacitas deprehensa est tredecim continere cyathos, iuxta numerum earum literarum) cuiusmodi fuerunt & illa, quibus olim inscribebantur voces CAIVS, IVLIVS, PROCVLVS, vnde carmina,

Nauia sex cyathis, septem Iustina bibatur, &c.

Ad hæc deduxit originem, cur geminata ebiberentur, ex antiqua vsque barbarie; qua in craniis hostium interfectorum bibebatur, & quò quis plureis occidisset, eò in pluribus agglutinatis biberet. Nempe homines mansuefactos id tandem moris exhorruisse, & substituisse tamen vasa, quæ cranij formam retinerent (vt quodammodo ista retinent) &, propter materiam, nihilominùs parem horrorem non crearit.

Denique occasione nata tum ex hisce poculis; tum ex hemina, seu semisextario æneo antiquo, quem Nemausi repertum, visúmque (nescio an apud Paludanum, an apud Tornerium, ante annos treis) Petitus deinde ad illum detulerat: tum ex alabastro per æstatem accepto ex reliquis naufragij, quod perpessa est triremis Pontificis Nuncium Ceuam in Galliam vehens, postquàm effractum instaurauit, vsúsque est iucundissima per aliquot hebdomadas consuetudine Menetrij; tum ex modulo Congij per Aleandrum habito, ac deprehenso continere ex Aqua-Capelli libras Prouincialeis nouem, & duas vncias, per ectypica pondera; tum ex pluribus aliis vasis, quæ aut illeic habuit, aut quæsitum misit; occasione, inquam, ex iis nata, cœpit varia cum Salmasio, aliísque viris eruditis circa mensuras, pondera, vasaque ipsa disserere.

Scilicet opinatus est, fuisse antiquos adeò solerteis, vt nullum vas conficerent, quod non & præscriptam mensuram, & certum pondus contineret. Confirmatus autem per id tempus est, cùm pilam ponderum antiquam ab Aleandro ad se allatam, cùm veniret in Galliam, explorauit, & comperit vascula eius singula videlicet libræ, semissis, trientis, quadrantis, sextantis, vnciæ; continere ordine eodem acetabulum, cyathum, mystrum, concham, chemen, & cochlear: idque præter incichegam, seu situlam vasa continentem, quæ & pondere est dupondium, & mensurâ quartarius; sed ansulis nempe ad oram depressis. Prætereo verò, vt eius rei factus deinceps fuerit certior, cùm postquàm in vrbem, ac Musæum rediit, quoddam reperit vasculum, in quo circulis variis, & vnciæ, & cochlearis partes minutiores intersting untur; ac rursus omnimoda vasa domi relicta obseruauit.

Sed vt insistamus in iis, quæ Belgenserij peregit, miram quoque cepit lætitiam, ex communicata secum egregia quadam demonstratione, qua antè memoratus Iosephus Galterius perfecit Ptolemaicam, circa obtinendam distantiam, magnitudinémque Globorum Cælestium. Ac ille rem quidem pro sua solertia meditatus fuerat ante plureis annos; sed eam retexendi occasionem sumpsit ex edita nuper Landsbergij Vranometria, in qua cùm senex optimus quid Ptolemæus, Albategnius, Copernicus, Tycho, & alij summi artifices peccassent, adnixus fuisset ostendere; ipse deinde visus est paullò segniùs sese habuisse. Quippe lineas ductas ex centris tam Solis, quàm Terræ, in contingentem ab angulo vsque Terrenæ vmbræ directam, distinctas non habuit à veris, apparentibúsque semidiametris, vt in exquisito negotio oportuit; veluti etiam oportuerat apparentem Solis semidiametrum, non ex centro Terræ attendere, sed ex superficie, vnde ea spectatur. Cùm itaque Galterius & rationem omnium habuisset, & diagrammate exornato demonstrationem construxisset, misissétque omnia ad Peireskium; ipse summoperè lætatus, congratulatúsque est, ac procuratis quàm-pluribus demonstrationis exemplis, ipsam cum viris, quos harum rerum Parisiis, Romæ, & alibi, studiosus nouit, communem fecit.

Sic cùm obtinuisset exemplum eorum Galilei Dialogorum, in quibus ex motu Telluris in eadem parte superficiei bis quoque die retardato, acceleratóque, ob compositionem motus diurni, & annui, declaratam peruidit causam geminatæ in singulos dies reciprocationis, seu æstus marini, eatenus incognitam; dici non potest quantâ lætitiâ sese perfusum senserit: & cùm non sine approbatione opus editum obseruasset, quanta cum exultatione exclamauerit, fœlix esse hoc sæculum, quo viri sagaces ex positione motus Telluris exposuerunt causas tum proprietatum Magnetis, tum æstus Oceani, habitas præcipuè admirabileis, atque incompertas; alteram quidem G. Gilbertus in opere illo suo de Magnete, alteram verò Galileus, in libro hoc Systematum.

Recrearunt etiam illum edita in lucem à Chiffletio Insignia gentilitia Equitum aurei velleris, Fecialium verbis enunciata; acceptis simul literis, quibus Petrus Hosterius (quo nemo fuit vnquam nobilium Galliæ familiarum notitiâ instructior) significauit se quoque insignia Ordinis sancti Spiritus, tanquam iam affecta, breui editurum. Sic edita quoque Historia Romanorum Pontificum, qui è Gallia oriundi in ea sederunt, opera Francisci Bosqueti Narbonensis Iurisconsulti, Viri commendatissimi, & totam Historiam Ecclesiæ Gallicanæ tum meditantis. Sic missa à Naudæo germana Ariminensis Pontis inscriptio, qua certior est factus contineri Consulatum Augusti XIII. & Tribunitiâ potestatem XXXVII. cùm subdubitasset non bene apud Gruterum legi XIV. & XXXVIII. Misit verò etiam Naudæus relationem suam de Vesuuiano incendio, quod à Decembri vsque superiore cœptum, nondum prorsus desierat; eámque, præter complureis alias, quas ex variis corrogauit.

Tandem, cùm in vrbem redire sequente autumno statuisset, apparatos priùs voluit

luit Samaritanos Codices, vt libertate viarum facta, mitteret Parisios vnâ operâ, permolestè ferens, quòd illeic fuissent tamdiu desiderati. Videlicet, vt compleretur magnorum Bibliorum editio, perdoctus ille Ioannes Morinus, ex Congregatione Oratoria, curabat Pentateuchum Samaritanum, & ab anno vsque superiore Exercitationes in ipsum præmittens, publicam mentionem ita fecerat eiuscemodi Codicum, vt Peireskius deinceps mirâ fuerit eos transmittendi impatientiâ. Ille siquidem præloquutus de Samaritanico exemplo, quod procurante Peireskio Petrus à Valle communicârat, verba ista subiecerat, *Præter Codicem istum, duos alios Hebræo-Samaritanos quotidie exspectamus, vt eorum cum isto comparatione editio nostra omnibus suis numeris absoluta prodeat. Hos paucos ante menses è Palæstina accersiri curauit vir amplissimus, literarum decus, déque literis bene semper merens D. Peresius, in suprema Prouinciæ Curia Senator integerrimus. Codicum istorum alter tricolumnatus est, & trilinguis, vnaquaque dialecto per columnas exposita*, &c. Persensit ergo Peireskius vellicatam sibi ea ratione aurem: quare ad tutam, opportunámque occasionem solùm attendens, non alij voluit commissos, quàm Dionysio Guillemino, viro eximiæ comitatis, domesticóque ab ineunte vsque ætate habito; vnde & pridem Romollarum, & nunc etiam Belgenserij Prioratum, vt vocant, obtinuit. Et dimittebat quidem illum ad Abbatiam in Aquitaniam, sed præfiait tamen, vt via compendiosiore relicta, Parisiis iter faceret, Codicésque secum transferret. Non memoro autem quàm ingenteis gratias pro iis Morinus habuerit, quas in laudes proruperit; adnoto solùm ipsum tunc transtulisse, remisisséque Samaritanas Epistolas, quas dictum superiùs est fuisse ad Scaligerum iampridem conscriptas.

DE VITA PEIRESKII, LIBER QVINTVS.

1632. RANNIO Belgeosetij exacto, rediit in vrbem mense Septébri. Aduenerat iam Helias Laïnæus Marguerius, quem Rex post Oppedæi mortem Principem Senatus creârat: & quia illius integritatem cum eximia iuris notitia coniunctam Peireskius probè oouerat; idcircò partim dignitatis, partim virtutis reuerentiâ, domus suæ limen reuisere noluit, quin Virum priùs salutasset. Inclinaote posteà Octobri, cogitare cœpit de Nepote in Senatum admittendo; illum quippe sibi, vt iam dictum est, destinauerat successorem. Itaque, dum Nepos Senatores omneis, vt moris est, præsalutaret, deducere ipse ad limina omnium, commendaréque voluit, alacritatem summam testatus. Euenit tamen ex eo labore, vt dolorem tenum concitauerit, excito inde calculo, quem post quartum, quintúmve diem satis fœliciter emisit. Quam-primùm conualuit, noo destitit munia Senatoria repetere, reseruata quippe, quod & diximus, libera per triennium functione. Id voluerat autem, non sanè vanitatis, aut lucri gratiâ; sed vt noo deesset occasio exercendæ beneficentiæ, ac potissimùm erga literatos, religiosos, aliósque viros bene merenteis; solitus eorum iura tueri, patrociniúmque suscipere.

Recreauere porrò illum, qui libri fuêre à Minutio ex Oriente missi, cum numismatibus variis, ac Basilidianis præsertim; itémque cum bulbosis plantis, aliisque huiusmodi rebus. Inter cæteros, vt minimum mole, ita pretio maximum habuit quoddam volumen, (quod ita dici à voluendo reuerâ potuit) repertum intra capsulam ad Mumiæ cuiusdam pedes. Id vniuersè conscriptum erat hieroglyphicis literis, constans ex germana papyro, ac facilè sua vetustate superans bis millia annorum. Alia posteà vice accepit magnam Græcorum codicum copiam (quantam scilicet capere poterant duæ capsæ peramplæ) at fœlicitas par non fuit, seu quod ad integritatem, seu quod ad subiectam materiam attinuit. Nam præter Biblia Arabica, Arabicè, Persicè, Chaldaicè, cum Rabbi Salomonis commentariis scripta, & alia item Arabica cum initiis capitulorum Sainaritanis; cæteri omnes valde vulgares, aut mutilati admodùm fuêre.

1633. Verùm id quidem sequente anno, quo aliunde plurimus fuit in mensurandis, comparandísque vasis antiquis compluribus; quæ, vt iam dictum, habebat domi. Scilicet præter notitiam omnium omnis generis mensurarum, quam ducebat suauissimam, sperabat quoque se posse tádem ex collatis quamplurimis conciliare pugnantia multa auctorum de mensuris loca; vt dum Columella facit cochlear quartam partem cyathi, & Fannius vigesimam quartam: cùm idem Fannius, & Plinius volũt cyathum decem drachmas pendere: Marcellus & alij, duodecim; atque id genus alia, quæ in animo habuit non nudis solùm coniecturis, sed ipsismet quoque mensuris, & ponderibus explanare. Heinc operam dedit, vt etiam quæcunque vbiuis gentium exstare nouit, antiqua vasa mensurarentur. Habendam autem censuit pretiosiorum rationem magnam, quòd veteres in iis præsertim soliti fuissent affectare certa genera mensurarum, tum vt ea ratione commendatiora facerent, tum vt destinata sacrificiis, vel asseruata in templis (erant scilicet plerumque donaria) diuturniores moduli mensurarum efficerentur.

Voluit proinde, vt Gullleminus per compluteis menseis moraretur Parisiis, ad emetiendum pretiosa vasa, quæ ad S. Dionysium, & in Cimeliarchiis præcipuis Ciuitatis asseruarentur. Expertus verò est præcipuè humanitatem Rociaci, dum non modò capacitatem, ectypósque vasorum obtinuit; sed ipsissimum etiam vnum vas acceptum ferre coactus est; vnde à Peireskio literæ conscriptæ, plenissimæ simul gratitudinis, & inexhaustæ eruditionis, qua elegantissimæ cælaturæ, adhibitique ornatus rationem fusè edisseruit. Sic quia Iacobus Gaffarellus vir & Hebræis literis, & aliis dotibus clarus, versabatur Venetiis, mensurari per eum curauit quæ pretiosa vasa aduecta ex Cypro, & Constantinopoli, in S. Marci Thesauro habentur; idque cum illustris dynastes Eques Valletanus intercessisset, qui decretum à Senatu, exorante Peireskio, vt id liceret, impetrauit. Sic per Naudæum quoque egit de Rauennatibus impetrandis; perque Suaresium, de magno illo, qui apud Genuenseis, catino Smaragdino, Scela ipsis nominitato; & per Menetrium, de pluribus, quæ nôrat Romæ asseruari. Quo loco taceri non debet accepisse illum dono Trybliũ minus, siue cochlearium

ex

ex crystallo, à generosa, & supra sexũ erudita fœmina Fœlice Zacchia Rondenina, adiectis ad alias mariti Alexandri Rondenini literis, quibus laudatissima heroina per-elegãter testata est quàti faceret Peireskij virtutem. Est autem mirabile visum; quòd sub idem tempus Carolus Tabaretius Cadafalcius Diniensis prosenescallus miserit ad ipsum, cochlearium, siue Tryblium maius, vnà cum trecentis numismatibus Gallieni sæculo cusis, quibuscum id fuerat repertum.

Alia vt attingam, Ver erat, cùm Petro Seguerio per-illustri Præside in Sigilli Regij custodiam assumpto, Peireskius tum est gratulatus, tum literas ab eo accepit, quibus vir magnus testatus est nullas posse sibi gratiores, quàm à Peireskio obtingere, tum vt affine, tum vt viro, cuius summa virtus, serúmque peritia commendatissima foret. Eodem tempore Frater Valanesius delectus à Rege Massiliensium Viguerius, in eam ciuitatem concessit: quotannis nempe is magistratus init munus Kalendis Maij, perseuerátque toto anno Municipalis curiæ princeps.

Aderam ipsi intereà, dum accersitum quoque volunt Athanasium Kircherum Germanum, virum è Societate Iesv eruditionis oppidò magnæ, Auenione tum commorantem. Is perhibebatur eximiè callere Hieroglyphicorum mysteria: quamobtem ipsi adiurando tum varios libros transmiserat, tum Isiacæ mẽsæ superiùs descriptæ exemplum. Et quoniam eidem præ manibus erat insignis codex MS. hoc est auctor Arabicus, Rabbi Barachias Abenephius, à quo dicebatur tradi ratio Hieroglyphicorum interpretandorum: idcircò illum exotauit, vt ad se accedens tum codicem ipsum, tum specimen quoddam interpretationis, notarúmque suarum adferret. Cùm fecisset, dici non potest, quàm ardenter illum animauerit, vt cœptum opus perficeret, editionémque maturaret. Fuit deinceps Vir Romam euocatus, vt succederet in locũ insignis Mathematici Christophori Scheineri, quem Imperator penes se habere exoptauerat: satagit autem Peireskius non modò apud Mutium Vitellescum Societatis Iesv Generalem, sed etiam apud Cardinalem Barberinum, vt & stimulos adderent, & satis otij facerent, quò id opus breui prodiret.

Accersiuit quoque eodem tempore Salomonẽ Azubium Carpentoractensem Rabbinum, nihilo sanè doctrinæ specie antiquis illis inferiorem. Is, quas habebat, detulit Astronomicas Tabulas, à quodam Iudæo ante annos trecentos Tarascone conditas, & ad longitudinem, latitudinémque eius loci accommodatas. Quia verò nôrat quos labores nominatus antè Schickardus in restituẽda Astronomia, Geographiáque exantlabat; ideò procurauit, vt Azubius exemplum earum Tabularum Hebraicè describeret, quod ad Schickardum mitteretur. Misit autem posteà, simúlque adiunxit interpretationem Azubij, nonnulláque Arabica, quibus ipsum iri delectatum, ex peregregia opera circa Historiam Tarichi de Persidis Regibus nauata, perspectum habebat. Quin-etiam, quia eius respon-

sum ad Epistolas de Mercurio, prodebat illum neque vidisse opus perantiquum Aristarchi Samij, de Solis, ac Lunæ magnitudine, neque certum esse, an liber vsquam gentium reperiretur: ideò, cùm ipse meminisset librum Græcè adhuc exstare in Bibliotheca Regia, interpretationémque eiusdem Latinam, vnà cum commentariis per Federicum Commandinum, in Italia editam fuisse: ideò, inquam, & procurauit habere exemplum è codice Græco, & nullum non lapidem mouit, donec per Naudæum exemplum Latinum detexit, ac obtinuit; & vtrumque, vnà cum variis circa cælestia obseruatis congessit in fasciculum; quem tandem nibil tale expectans, & ne cogitans quidem, Schickardus accepit.

Pari ratione sese gessit circa memoratum Hortensium, à quo cùm nosset experi exemplum Dialogorum Galileanorum, vt ea, quæ ille de stellarum exilitate conscripserat, conferre posset cum iis, quæ ipse de simili argumento propter obseruatam Mercurij exilitatem disseruerat: illicò exemplom conquisitum misit, vltróque ad virum nihil tale suspicantem destinauit. Pari erga nesciò quem alium, à quo cùm accepisset Alcorani exemplum totis votis desiderari; impetrauit statim Gratianopoli, intercedente Philippo Lagneo, viro bono, ac erudito, & studiosorum planè studioso, quod ad virum, à quo nihil fuerat, tale rogatus, mitteret.

Pari etiam erga Claudium Gasparem Bachetum Meziriacum, qui post Diophantum editum, aliáque opera eximia, Gallicam operum Plutarchi interpretationem instaurare, castigationémque notis illustrare magno animo moliebatur. Cùm is enim significasset vitam Homeri per Plutarchum nunquam sibi Græcè conspectam, idque ad Peireskij antes peruenisset, dedit illicò operam, vt ea vita describeretur è codice Græco, quem se vidisse meminerat in Bibliotheca Regia, & cùm te penè iam peracta illam editam accepisset ab Henrico Stephano, ac præmissam volumini Poëtarum Heroïcorum, coëmptum statim misit volumen, cuius ac simul desiderati Scaligerani Eusebij & recuperatæ nuper ex Oriente Homericæ Iliados, cum notis quibusdam Porphyrij, aliarúmque rerum non expectatarum Bacchetum participem fecit. Sed possent adferri sexcenta similia.

Addo quòd exscribi curauit ex Bibliothecâ Augustana, opera quędã B. Cyrilli, docto Viro Ioanni Auberto, ad complendum editionem sacri Auctoris, necessaria: ob quam etiã causam, euolui curauit Bibliothecas varias tam Hispanas, quàm Siculas; ac præ omnibus Vaticanam, è qua nonnulla adeptus est, quæ vt Holstenius percenseret, corrigerétque subentiùs, procurauit, vt Aubertus Parisiis vicissim censeret, & corrigeret aliquot Græcos Astronomos, quos expetitus Holstenio ipse Peireskius ex Bibliotheca optimi Archiepiscopi Tolosani curârat exscribi. Addo quoque, cùm iã Duchesnius admoneret serió manum edendis Auctoribus, qui de Francorum Historia,

& rebus Francicis scripserunt, obtinuisse illi Peireskium, præter non paucos sanè alios, tum Petrum, dictum Bibliothecarium, quem Naudæi sagacitate, diligentia, fœlicitate est adsequutus; tum Chronologica fragmenta Abbatiæ Sublacensis, quæ vt adipisceretur, Cardinalis Barberini auctoritatem, & Buccardi manum implorauit.

Addo complureis etiam alios, eiusdem implorantis gratiâ, imperasse multos codices exscribi. In iis fuit Henricus Memmius, ille adeò illustris Præses, qui animi nobilitate genus superans, gentilitiam de literis, literatisque bene merendi sollicitudinem mirè fouet. Fuit etiam Comes Marchævilla, à quo accepit Librum de variis Muhammedanorum Sectis, & ad quem præscripsit cuius notæ esse deberet cælaturæ, camei, numismata, & id genus cætera, ex Oriēte expetita. Fuit memorata Fœlix Zacchia, à qua monumenta aliquot Genuensium familiarum obtinuit. Fuit, ea occasione, Iulius Pallauicinus, ipse Genuensis, à quo volumen integrum de eisdem familiis habuit; præter quæsita alia ex Petro Maria Boëro, quicum illi fuit perpetuum commercium; fuere alij, ex quibus quæsiit antiquitates Hadriæ, Pisæ, aliarum insigniorum Vrbium; sed memorare omnes molestum.

Non est verò heic prætereundum, quòd cùm iam antè agitasset curam inducendæ, propagandæque per Europam Copticæ linguæ, ac iam Salmasius, Petitúsque ex paucis libris communicatis in ea plurimùm profecissent; adiecit volumina plura, ac mirè satagit, vt Petrus Valleus commodaret Vocabularium, quod ex Oriente aduexerat, vt illius interpretationem, editionémque per Salmasium ad id paratum procuraret. Cùm non obtinuisset, adhortatus est, vt saltem Kirchero illius copiam faceret, qui & Romæ præsens, & linguæ iam gnarus, incumbere in eam rem posset.

Cæterùm magnam concepit spem tū Copticorum, tum aliorū præclarorum voluminum ex Oriente obtinendorum, cùm accepit exemplum prodeuntis tum primùm in lucem Epistolæ B. Clementis ad Corinthios scriptæ, & nuper ex Ægypto, Constantinopolique in Angliam allatæ, cúmque sub ipsum eet tēpus vir omninò bonus Ægydius Lochiensis, è Capucinorum familia, ex Ægypto rediit, vbi toto septennio linguis Orientalibus operam nauârat. Is nē pe magna exultatione exceptus à Peireskio, à quo non parùm subsidij in ea regione acceperat, indicauit codices raros in Cœnobiis variis exstanteis. Memorabile autem est, visam ipsi Bibliothecam octies mille voluminum, quorum pars non exigua præ se ferret æui Antoniani notas. Quandoquidem verò inter cætera animaduertisse se dixit Mazhapha Einok, seu prophetiam Enochi, declarantem ea, quæ ad finem vsque seculi euentura sunt, Librum Europæ pridem inuisum, illeic autem charactere, ac idiomate Æthiopico, seu Abyssinorum, apud quos is fuerat seruatus, conscriptum: ideò Peireskius sic fuit accensus eius, quoquo pretio, comparandi studio, vt nullis parcens sumptibus, ipsum denique sui fecerit iuris.

Cùm porrò idem optimus vir mentionem obiter fecisset insignis incēdij, quod in Semo Æthiopum monte eodem tempore contigit, quo Vesuuianum in Italia; idcircò varia edisseruit de canalibus subterraneis, quibus communicare possint non modò aquæ, sed etiam ignes, atque adeò Veseuus cum Æthna, hic cum Syria, hæc cum Arabia fœlice, ista cum regione Erythræo vicina, in qua Semus mōs ídque seu series quædam rupium incuruatarum canales faciant, seu ipsi ignes in rimas subeuntes vias sibi aperiant, & canaleis creent, bituminosáque suffumigatione incrustationem obtendant, quæ aquam marinam superpositam arceat. Igneis autem subterraneos aperire sibi vias, indicio esse montem Puteolanum tempore Pauli tertij, aliósque aliis temporibus eruptione ignium creatos. Incrustationē verò illam interdum abrumpi, ita vt aqua subeat, indicio esse, quòd tempore Vesuuiani incendij littus Neapolitanum aliquantisper reficcarum fuit, renomente interim monte absorptas hiatibus aquas, verùm admista materia combustili, ignescenteis. Sic postmodùm etiam est interpretatus Torrentem illum igneum, qui ex monte Æthna defluxit anno integro, decurrens summo eum ardore vltrà duo, triave milliaria, latitudine passuum quingentorum, misto fluore ex sulphure, sale, plumbo, ferro, terra.

Desinente anno suauissimum habuit detinere domi per aliquot dies celebrem Poëtam Santamantium, cum Duce Crequio Roma redeuntem. Cùm fuerit verò mirificè illius lepore, ac venustissimorum Poëmatum recitatione delectatus; lætitiā tamē præcipuè duxit ex recitatis præclaris rebus, quas partim ipse, partim frater in suis in Indiam, aliásque regiones peregrinationibus obseruassent. Retulit, inter cætera, fuisse fratri visa in Iaua maiore animalia quædam, quæ forent naturæ, homines inter, & Simias mediæ. Id cùm plerisque non videretur, protulit Peireskius quæ ex Africa potissimùm acceperat. Significârat nempe Natalis, Mediens antè memoratus, esse in Guinea Simias, barbâ procerâ, canáque, & pexâ propemodùm venerabileis, incedere ipsos lentè, ac videri sibi præ cæteris sapere: qui maximi sunt, & *Barris* dicuntur, pollere maximè iudicio; semel dumtaxat quidpiam docendos; veste indutos, illicò bipedes incedere; scitè ludere fistulâ, citharâ, aliásque id genus (nam quòd euerrant domum, conuertant veru, pinsant in mortario, aliáque ratione famulatum præstent, haud reputari admodùm) fœminas denique m is pati menstrua, & mares mulierum esse appetentissimos.

Arcosius verò (qui hisce annis nuncupauit ipsi libros varios, vt Memoriale Principum, Commentarios Politicos, Relationem de Africa) literis quibusdam exposuerat quidnam Ferrariensi cuipiam contigisset, cùm in regione Marmaricæ, *Angela* dicta, versaretur. Incidit nempe quadam die in Nigritam canibus venantem homines, vt visum, silnestreis.

ueſtreis. Capto, cæſóque illorum vno, inhumanitatem Nigritæ increpuit, qui in ſuum genus ita ſæuiret. Ille verò, falletis, inquit, nam hic non eſt homo, ſed bellua homini perſimilis. Quippe ſolâ paſcitur herbâ, inteſtináque ouina habet, quod vt credas meliùs, rem ecce; ſimúlque abdomen aperuit. Sequenti die rursùs venatum, captíque mas, & fœmina. Huic mammæ ad pedis longitudinem: cæterà mulieri ſimillima fuit; niſi quòd inteſtina quoque herbis oppleta, & euiuſmodi ouis, habuit. Totum vtrique piloſum corpus, ſed pilo breui, ac ſatis leni.

Iſta de Africa inſinuant, vt attexam com-
1634. mercium, quod ineunte proximo anno Peireskius inſtituit huiuſcemodi occaſione. Vermellius quidam Monſpelienſis, Initio gemmarius, ſeſe militiæ dederat, opibúſque dilapidatis, ad priorem artem reuerſus erat; cùm monilibus variis corrogatis, diſceſſit naui Maſſilienſi in Ægyptum, & occaſione proxima in interiorem vſque Æthiopiam. Cùm gemmas, totámque pretioſam ſupellectilem eò tranſtuliſſet, etiam Reginæ Abyſſinorum, cui ornamenta Europæa placuerunt, innotuit; & iam in aula celebris, ipſi quoque Regi ignotus non fuit. Contigit intereà, vt Rex arma moueret aduerſus quendam Imperij hoſtem, apparantem exercitum militum quinquaginta millium. Vermellius autem, inita quadam cum Rege familiaritate, popoſcit ab eo licentiam erudiendi ſolùm breui tempore militum octo millia, pollicitúſque eſt ſe parua ea manu illas inimici copias euerſurum. Rex, animoſum, induſtriúmque ratus, illi annuit; ipſe verò & delegit, & ita exercuit milites conceſſos, methodo Hollandica iis regionibus incomperta, vt tandem vireis illas ingenteis fœliciſſimè fregerit. Reuerſus victor, Præfectus fuit totius Regni militiæ, ac tum ad amicos Maſſiliotas ſcripſit, vt curarent ad ſe tranſmitti libros aliquot, ac militareis præſertim, quadámque etiam imagines, tabuláſque pictas, & alia id genus. Id igitur vbi reſciuit Peireskius, certúſque fuit amicos illos nihil ſimile curaturos, apparauit vltrò, miſítque ad virum, tum liquores odoratos, & exquiſitiſſima elaboratione eductos ex gelſemino, roſis, arautiis, gariophilatis, munera Regiuæ pergrata futura: tum imagines, tabuláſque, & icones varias Regum, Reginarum, virorúmque, & fœminarum illuſtrium; ac magnam librorum congeriem, ſed Mathematicorum præſertim ex Architectonica militari, ex vulgari Architectura, ex Perſpectiua, & cæteris. Néque indignum eſſe duxit talem fortunam deſerere, ac virum tam procul conſpicuum pro viribus non adjuuare. Cùm confidiſſet autem illum gratiſſimè id accepturum, licere opinatus eſt petere ab eo libros aliquot Æthiopicos, inſcriptiones obuias, deſcriptionem Amaræ montis, itémque rituum Religionis, vaſorum, & ſimilium, quæ Europæis ſciret ignota. Atque hoc quidem moliebatur, cùm interim diſtraheretur mira ſollicitudine, quòd aliud quidem Senatui, aliud Mareſcallo Vitrio Protegi placeret.

Inter hæc etiam excipiendus fuit, aſſiduitatéque, & officiis demerendus Franciſcus Comes Noallius, qui Regius Orator cùm pergeret Romam, aliquot diebus tum Maſſiliæ, tum Aquis-Sextiis ſubſtitit. Vt taceam, quòd illo ſecum deducente Iuuenem ſupra ætatem Medicæ doctrinæ, praxeóſque peritum, Petrum Michonum Burdelotium, voluerit Peireskius pluſquam obiter eius conſuetudine frui, tum ob doteis proprias, tum ob intercedentem cum erudito illius auunculo Ioanne Burdelotio amicitiam.

Excepit quoque non multò pòſt Pontificis Nuntium Georgium Bolognetum, cùm in Galliam adueniens Aquis-Sextiis faceret iter. Memorabile autem eſt, quòd, cùm is fortè Peireskium occupatum reperiſſet circa neſcio cuius oculi anatomiam, intereſſe ipſe voluerit, curioſéque cognoſcere ſingulareis ſpeculationes. Scilicet ille tenebatur inſatiata auiditate noſcendi viſus organum, germanúmque locum, in quo viſio ex impreſſione, reflexionéque imaginis peragitur: vnde ex auium, piſcium, quadrupedúmque generibus vix obtineri vllum potuit, cuius oculi diſſecti non fuerint, vt in quo vel congruerent, vel diſſiderent, adnotaretur. Non tacendum verò, quòd, vt mihi, quem ea in re adjutorem voluerat, vberiùs gratificaretur, omnia copioſè perſcripſerit ad Franciſcum Luillletium Regiarum rationum Pariſiis Magiſtrum, quem amicum mihi ſingularem nôrat, cuiúſque eruditionem, candorem, affectúmque in bonas arteis, & in æquitatem, omnémque virtutem, ſi hoc loco attingerem, non alio ſanè facerem fine, quàm ad inſinuandum eius amicitiam Peireskio quoque cariſſimam non immeritò extitiſſe.

Quia res porrò valde percrebuit, neque de ea tamen planè conſtitit; ideò videtur operæpretium quid id fuerit commemorare. Inter antiquiorem ſententiam, quæ ſtatuebat viſionem fieri in humore cryſtallino, & recentiorem, quæ in tunica retina, Peireskius mediam elegerat, in humore vitreo fieri opinatus. Quippe cùm dignum exiſtimaret facultatem viſus ſuo munere fungi circiter medium oculi, ac in eo loco, vnde rei imaginem in ſuo ſitu ſpectare poſſet, idcircò hunc locum deſignauerat intra humorem vitreum, qua parte radij ipſarum rerum trajecti per cryſtallinum, & reflexi ex retina, in vnum quaſi centrum coïrent. Ratus enim cryſtallinum ſua conuexitate inuertere imaginem, ſuſpicatus fuerat retinam ſua concauitate eandem reſtituere: quare & debere facultatem in eius concauitatis centro reſidere, vnde imaginem è retina reflexam, reſtitutámque, atque adeò rem in ſuo ſitu naturali contemplaretur. Id animo cùm infixiſſet, ſupereſſe ſolùm cenſebat, vt veritatem eiuſmodi reſtitutionis exploraret.

Cùm primùm ergo conceſſum eſt per ferias Paſchaleis nonnihil interquieſcere, exercere cœpit Anatomicos in generibus animalium variis. Vniuersè autem apparuit poſticam illam, interiorémque circumductionem oculi ſpeculum eſſe concauum, propter in-

nersam tam candelæ, quàm aliorum quorumlibet objectorum reflexionem. Id scilicet, ita exemptis anterioribus tunicis, omnibúsque humoribus, vt tota illa capacitas in suo situ perseueraret. Tunicæ enim choroidi diuersimodè coloratæ politura inest veluti metallica, quæ splendescat facillimè, adjutante humore atro, quo à tergo imbuitur, & conferente nigritie, qua interior circumductus, antrorsùm quasi illinitur, vt lux, aut imago impacta in id speculum, fortiùs, distinctiúsque in illo pingatur. Cùm choroïdem verò dico, non excludo Retinam, quæ difficillimè quidem, & in paucis oculis sic illi adjuncta conseruari potest, vt cum humore vitreo exeunte non loco excedat, colligatúrque, & appareat, quod reuerá est, nerui optici dilatata productio; at vbi tamen choroïdi adjuncta tenetur, adeò tenuis, tersa, pellucida est, ac potissimùm quidem humectata, vt vna, eadémque videatur esse superficies, vnum, idémque speculum, id quo imagines rerum imprimantur. Tametsi verò opticus, seu retinæ medium, non respondet è diametro apertæ exteriùs pupillæ (paullò enim inferiùs est) respondet tamen medium postici illius colorati, & metallici splendoris, qui circulo quodam tanquam Horizonte dirimitur ab anteriore obscuritate.

Cæterùm Peireskius mirè exsultauit, cùm post humores omneis eductos, appensóque deinde crystallino, & in locum penè suum restituto, imago candelæ obseruata est pingi interiùs in retina, non inuerso, sed recto situ; ac rursùs, cùm fundo ita illustrato, vt crystallinus ex eo solo posset lucem accipere, inuersa per retinam imago, deprehensa est in crystallino ipsam excipiente erecta. Planum quippe duxit conjecturam suam vndequaque successisse; vnde vt illam magis firmaret, conquisiuit vitra, & specula varia tam conuexa, quàm concaua, tam reflectentia, quàm transmittentia; etiámque varias phialas, in quibus variè comparatis, mirum dictu est, quàm multa, quamque repetita perfecerit experimenta. Non facile porrò dimoueri potuit à memorata sententia; meminíque solùm, cùm obiiceretur facultatem visus intra oculum considentem non respecturam foras versus ipsas res, sed intrò versus speculum, atque adeò dici non posse verè conspicere res ipsas, præter nonnulla alia, quæ visionem in retina probabiliorem facerent; memini, inquam, eò adductum, vt existimaret posse facultatem, suam functionem exserere non in retina, non in crystallino, non in vitreo solo: sed in tota illa humorum, tunicarúmque capacitate.

Sic immutauit etiam nonnihil opinionem de myopum, senúmque perspicillis præconceptam. Cùm obseruasset enim imaginem specillo concauo trajectam ampliari, conuexo verò contrahi; existimarat myopes ideò specillis concauis vti, quòd ampliatione indigeant; senes conuexis, quod contractione. Postquàm verò monitus fuit oculum in loco papyri collocatum, contractum videre objectum ex concauis, amplificatum ex conuexis (nempe quòd ea speciem ita distrahant, vt paucæ partium objecti partes incurrant in oculum, vnde id contractum appareat; ista verò sic contrahant, vt eiusdem partis plures partes ineant, vnde dilatatum videatur) tum opinionem sic temperauit, vt opus esse censuerit ampliatione contractioni mista. Ne memorem quòd myopibus humore vitreo abundantibus vitra concaua ideò prosint, vt radiorum decussatio vltra crystallinum facienda promoueatur versus retinam: senibus eodem humore nonnihil consumpto, conuexa ideò conferant, vt eadem decussatio ab eadem retina nonnihil abducatur, quasi visio sit elicienda in moderata ab ipso puncto decussationis distantia, eadem ratione, qua in Telescopio debet oculus ab illo non-nihil abesse; quod à Scheinero ostensum est.

Sed quæcunque tandem fuerit veritas, aut incertitudo sententiæ, præstat heic referre nonnulla, quæ nescio an prorsùs, an satis obseruata priùs fuerint. Constitit nempe crystallinum non in omnibus animalium generibus agglutinari, cohærerèque cum ciliari circuitu: sed in variis piscibus vitreo veluti innatare; ac in Thynnis specialiter sustentari solùm duabus ansulis, quarum altera ab optico neruo producatur. Constitit rursùs crystallinum figuræ esse in variis animalibus variæ. Nam tametsi in pluribus quasi lenticularis sit, in piscibus tamen magis accedit ad globosam figuram, in volucribus verò minùs. Quin etiam in Thynno planè sphæricus est posteriore parte; antrorsùm autem planus esset, nisi, relicto circùm margine, attolleretur in medio portio quædam globi longè amplioris, quàm posterior; diametris nimirùm existentibus in sesquialtera proportione. Cùm idem verò margo visatur in oculis quarundam auium, ac potissimùm Aquilæ; in quadrupedibus tamen, ac in homine nullus est; sed cùm pars posterior sit portio minoris globi, quàm anterior, segmenta cohærent eodem ambitu, diametris globorum excedentibus, proportionis, in oue quidem, quasi sesquisextæ, in boue quasi sesqui-quartæ, & in aliis alterius. An verò illæ portiones non globorum sint, sed parabolarum, figurarúmve aliarum, difficile sanè indicatu est; ac præsertim quia mortuo animali humor flaccessit, collabitúrque, &, seu digitis tractetur, seu suspensus teneatur, seu supra papyrum residear, vix potest non deflectere à natiua sua figura.

Constitit prætereà in genere piscium humorem aqueum vel nullum esse, vel certè perexiguum (in Thynno certè, ac Pelamide, Mustella, & quibusdam aliis nullus vnquam inuentus est) vitreum verò copiosum esse. In genere autem tam auium, quàm quadrupedum, nocturna illa animalia veluti Bubones, ac Feles plurimùm aqueo abundare, paucissimùm vitreo. Constitit quoque non pro ratione magnitudinis animalis, magnitudinem esse oculi. Nam cùm aues pro corporum, capitúmque mole maximum possideant, vti Aquila, quantum penè ouis, in piscibus

tamen

tamen Delphin, qui mille libras pependit, longè minorem oculum habuit, quàm Thynnus, qui trecentas solùm; & species Phocæ, quæ visa est esse prima Rondeletij, cùm pependisset librarum circiter octo millia, non habuit tamen oculum memorato Thynno majorem. Vt missum faciam, quòd cùm Peireskius nullo non studio procurasset obtinere oculum Balænæ, ex iis, quæ immanes capiuntur in mari Aquitanico, retulit intereà religiosus Vir Iosephus Antonius Dominicanus Massiliensis, qui non ita pridem vnius captutæ interfuerat, oculos ipsius vix fuisse humanis maiores. Cùm id verò demiraretur, mirabilius aliud subjunxit, scilicet, illud animal, cùm os habeat adeò vastum, vt exempta lingua (ex qua sunt libræ olei mille, & sexcentæ expressæ) potuisset eques, haud palatum vertice feriens, ingredi, (nimirùm quasi nauis illa in os Balænæ Lucianicæ) gutturis tamen fuisse adeò angusti, vt vix potuisset capere simul duos ex illis pisciculis digito auriculari non majoribus, quos Mellitas vocant, quorúmque magna copia deprehensa in ore est.

Nimirùm fortasse heic hæreo; sed cùm nonnulla sint relata ex iis, quæ Peireskius in alienis obseruauit oculis, æquum est sanè subiici quæ in propriis obseruitauit. Animaduertit siquidem oculos suos sic excipere imagines rerum, vt asseruarent illas diutiùs, & maximè quidem cum à somno humescerent. Sic expertus est millies, cùm respexisset in fenestram clathris ligneis, quadratulísque papyraceis interstinctam, circumferre sese deinceps illius formam in oculis; sed cum eo discrimine, vt si clausos quidem contineret, tum clathros obscuros, & quadratula candida, eiusmodi conspecta fuerant, videre adhuc videretur: sin autem apertos in parietem non valde clarum conuerteret, tum obscura quadratula; clathro verò eius candoris, cuius paries, contueretur. Idem apparebat discrimen, si in vesteis nigras, sed aliqua tamen luce illustratas, direxisset oculos; videlicet quadratula nigrore vestium erant nigriora. Idem, si in apertum librum; characteres enim clarè discernebat, quà obseruabatur clathrorum, non quà arearum quadratarum species. Ex quo argumentatus est mirum non esse, si splendor luci, & candor niuis hebetent visum, excæcatéque etiam valeant, vt historiis proditum est; cùm illa non admodùm viuax papyri albedo organum ita virieę, vt facultati quasi velum non statim arcendum obducat. Existimârat autem, vt lux Solis vnà cum ardore, Bononiensi lapidi imprimitur, ita lucem, candorémve humori vitreo imprimi, & propter corpulentiam vmbram sui quandam creare: sed opinatus est posteà apparentem exteriùs vmbram non à crassitudine lucis, candorísve productam, sed affictam ex vitio, quod contrahi possit, non in vitreo solùm, sed etiam in aqueo, & in crystallino præsertim. Ad-hæc, rei objectæ species in oculis eius sic geminabantur, vt præter primariam, clarámque, aliam secundariam, atque obscuriorem insinuantem se ad latus prioris videret. Sic libro aperto, aut in pagina, dum aliquid scriberet, ita disertè intuebatur, & marginem album, & linearum initia, vt digito tamen citrà, seo in margine, obscuriora alia initia contueri sibi videretur. Quin aliquando etiam in montem Soli occiduo obuersum spectans, tergeminam eius speciem vidit, vt & multiplicem in filo; quod primam ipsi ansam fecit attendendi ad cætera.

Cùm nosset porrò me pridem esse in ea sententia, vt oculorum ambotum axes nunquam coëant, sicque angulum in re visa (vti recepta apud omnes fert opinio) non faciant, sed perpetuo parallelismo incedant, vnúsque solùm oculus, altero otiante, dirigatur in rem visam (is scilicet natura dùce, qui à natura obtigerit melior, cùm vt manuum, sic oculorum alter semper valentior sit) adeò proinde, vt visione, quam distinctam vocant, solus videat, licet alius possit eâ videre, quam confusam: cùm id, inquam, nosset, mirè exsultauit, quasi facto aduersus illum parallelismum experimento. Quippe oculos aliunde immotos alternatim claudens, & aperiens, animaduertit speciem dextram in sinistrum, & sinistram in dextrum ferri, sicque decussationem fieri parallelismo repugnantem. Et monui quidem ipse, vt attenderet dextram, seu distinctam speciem pertinere ad sinistrum, qui fuit illi potior; sinistram, seu confusam ad dextrum, qui imbecillior; dirigi verò vnicum axem, nempe ex oculo sinistro; speciem autem in dextrum non directè, sed obliquè incidere, sicque decussationem creare: quo modo tres omnes geminæ videntur, cùm detorquemus oculos, exsistente nempe visione vtriusque oculi confusa, propter obliquum solùm allapsum: verùm non planè conquieuit, imò etiam est opinatus posse inter obseruandum cælestia discrimen contingere, si vnus pinnacidia dextro oculo dirigat, & alius sinistro: nec sibi factum putauit satis, donec Schickardus ea de re literis suis securum fecit.

Mittamus verò tandem ista, & attingamus alia, quæ per idem tempus multa obseruauit. Eiusmodi fuêre imprimis venæ in mezenterio Lacteæ, quarum iam antè meminimus, quasque rursùs, in quotquot licuit animalibus, requisiuit. Quoniam autem illas discerni nisi in animali viuo, aut palpitante adhuc non posse, tum ex Asellio inuentore, tum ex factis compluribus dissectionibus nouerat, résque proptereà in homine, quem viuum dissecare nefas, inobseruabilis videbatur; non ideò tamen desperauit, quin, si paucis horis à suffocatione, intetanea disquirerentur; vestigia huiuscemodi venarum sese proderent. Quamobrem damnatum suspendio procurauit primum, antequàm iudicium capitale pronunciaretur, securè, & egregiè pasci (vt nempe esset vnde chylus lactesceret, quo tempore requireretur) ac inde, non nisi horâ cum semisse post suspendium exspectatâ, cadauer deuehi curauit in Anatomicum theatrum. Præstitum est verò eâ diligentiâ,

diligentiâ, vt aperto abdomine venæ albescentes apparuerint, vtque ex nonnullis resectis colligi potuerit liquor lacteus, quod profectò visum est mirum.

Hæc præter, sollicitus fuit, vt obseruarentur variæ scaturigines ventorum. Nam primùm quidem opinatus fuit ventos ex Aristotele terrenos esse halitus, qui ex offensu aëris frigidioris repercussi, transuersum prorumpant, &, pro conditione vallis, aut alterius loci, vnde prodeunt, aut quem offendunt, in Boream, aut Meridiem, Ortum, vel Occasum ferantur: verùm tam multas expertus est in ea sententia difficultates, vt ad materiam halituum recurrendum censuerit, examinandúmque, num, exempli gratiâ, vitriolum, halinitrum, bitumen, sulphur, & similia, dum exhalantur, conditiones, varietatésque ventorum subeant. Quamobrem obseruari voluit tam mirabileis quosdam ventos in suis originibus, quàm proprietates ipsas locorum, attendendo ad mineralia, fossiliáque omnia, & plantas congeneas. Heinc destinauit Peirescium versùs eruditum Medicum nomine Malianum, qui in Coyeto moore obseruaret antrum, è quo frigidus prodit ventus, tantò minùs sensibilis, quantò ad originem acceditur propiùs: cuiusmodi etiam obseruatus est in hiatu boreo Montis-ventosi. Vt obseruaret quoque exstantem non procul lacum Legnium, è quo dum exoritur fumus, nubes haud-dubiè creanda est, quæ fit breui in tempestatem sæuissimam exoneranda; quod memorant etiam de lacu Pilati in Delphinatu, & de alio in Pyrenæis. Vt denique ea occasione obseruaret fontem, qui ad Collem-martium statis interuallis effluit, ac subsistit; nimirùm octies circiter intra spatium vnius horæ.

Sic per Bulæum virum doctum, obseruari curauit ventum Ponthiam, siue Ponticum dictum, ad Occasum Alpium Cottiarum, oppidúmque dictum Nihontium. Is flat à Borea secundùm fluuium, & neque leucæ quadrantem secundùm latitudinem excedit, neque secundùm longitudinem, cursúmve, dimidiam aut integram leucam: nisi quòd nonnunquam factus vehementior plureis superat, Rhodanúmque etiam attingit. Quotidianus est; & dum flat, non intermittitur, aut fluctuat; sed vniusmodi est tenoris. Oritur hieme sub mediam noctem, & in nonam vsque decimámve matutinam constat; Æstate, ab aurora in octauam, Vere, & Autumno, à quarta in meridiem. Est autem per hiemem præsertim violentus, maximéque reflante Austro; interdúmque frigidus adeò, vt ipso vigente, aqua in sère conglaciet. Ventus alioquin saluberrimus; vt sunt etiam eiusdem loci fruges, fructus, nonnulli fontes.

Sic per Antelmum Forojuliensem, Virum Sacerdotem, omninóque bonum, obseruari ventum, qui ad Malignonum montem nascitur, nec decliuitatem illius excedit; itémque conflictum Vulturni, & Cori, qui ad promontorium Rufum occurrentes, sese ibi mutuò conficiunt. Mirabile id sanè; sed non minùs illud, quod Vulturnus illeic salubris, & fruges perficiens, insalubris est, frugésque adurit Aquis-Sextiis; & Corus ex opposito: ac rursùs, quòd Cannis, obseruatum est à memorato antè Meynetio, nullos planè ventos ex cardinalibus flare, sed lateraléis solummodò; cùm aliis locis secus contingat. Sed magnum nimis foret tædium, si plura coogerentur: nisi taceri fortè non debet, quòd qui vtrimque subeunt foramen Lansonium, Pausilyppæo simile, ventum exeuntem vtrimque sentiunt; argumento quod extrorsùm efflet, non introrsùm insiliat.

Rursùs, non minùs curiosus fuit, vt attenderetur ad motum maris Mediterranei, quem cùm ad nostras Europæ oras versus occasum esse constet, exploratum voluit, num ad oras oppositæ nobis Africæ versus ortum foret: idque obseruando præsertim regionem, qua in fluminum ostiis arena aggeritur; cùm soleat in eam egeri, in quam maris aqua fluuiatilem trudit. Exemplo ipsi erant arenæ, quas vberes Rhodanus vehit. Mare quippe illas propellit in oram Occitaneam, quæ propterea facta importuosa est; nam vel à solo tempore Diui Ludouici, mare recessit ab oppido Aquis-mortuis, integrâ leucâ. Et quamvis arenæ Argentei fluuij in Orientis oram propulsæ videantur, ac Forojuliensem portum compleuisse; sentiebat tamen ideò factum, quòd sinus Grimaldicus, seu San-torpetianus consequenter situs, copiosiorem aquam alliciat, & interpositum promontorium gyrationem efficiat; quæ Argentei aquam, limúmque in auersam seu Orientalem plagam compellat.

Eadem occasione adnotatum voluit marinum æstum, quisquis is esset, & in mari Hadriatico, & in quibusdam Africæ oris. Cùm ex disquisitis autem variis Mediterranei motibus, circuitibúsque, constitisset aquam perpetuò ex Pontu Euxino per Bosphorum Thracium, Propontidem, ac Hellespontum in Ægeum ita influere, vt non modò Smyrnæ, sed etiam in Creta, imò penè ad Africam illius motus posset agnosci: cùm item constituisset Oceanum Atlanticum per fretum Gaditanum continuò influere: quippe sextante solùm spatij intercepti ad ipsa littora, reciprocatio fluctuum est: toto verò besse intermedio perpetuus est Oceani in Mediterraneum influxus: cùm de his inquam constitisset, recurrendum esse necessariò censuit ad canaleis subterraneos, quibus mare Mediterraneum cum Oceano communicet, & ad libellam reducatur. Nempe eadem ratione volunt Hyrcanum, siue Caspium mare vndique conclusum, nec tamen exundans tot exceptis fluminibus communicare cum Euxino per meatum subterraneum, quo aquæ scaturiant ea parte, qua medius Euxinus dulcescit, cuique ex Aristotele, nomen est βαθέα, seu profunda Ponti.

Contigit ad-hæc per illam æstatem diuersimodè fulminare. Cùm mea autê foret opinio ignem fulmineum, quo terrena feriuntur, non

non emitti procul ex alto, sed proximè ex nubis glomo eius materiam continente, transferentéque, erumpere; voluit ipse eam flammulam, tametsi rem fluxam, tanta extrudi vehementiâ, vt ex regione aëris media, inexstincta perueniat ad Terram, vbi vim miram exserit. Adjecit, cùm ante triginta sex annos altare majus Capucinorum Aquensium ictu fulminis fuit disruptum, versatum se in vrbe fuisse, & pertranseuntem, casu quodam, plateam dictam Prædicatorum habuisse oculos in cælum, ac in eam regionem conuersos. Quod mirabile verò fuit, obseruasse se in aëre medio, manipulum quendam radiorum igneorum, vtrimque partim directorum, partim vndulantium; eo planè modò, quo antiqui pinxerunt fulmen in manu Iouis. Ac nihil attinet quidem memorare quid repositum fuerit; referendum potiùs, quòd cùm fulmen dejecisset crucem è fastigio turris campanilis D. Ioannis, ferrum infernè lapidi impressum deprehensum fuit habere circum rubiginem, seu crustam ferrugineam vi Magnetica maxima pollentem. Ac mirati quidem non sumus de ferro, quod per aliquot sæcula expurgatum, contraxisse vim poterat: at recrementum ipsum ferri tantumdem potuisse, fuit stupore dignum.

Habuit intereà ex Africa semina, plantásque, & animalia nonnulla. Ex his nullum maius, pulchriúsque Alzatone nuncupato, quod summo ore, caudáque taurum, cæterà ceruum referebat. Cornua illi nigra, erectáque, & futura miræ, vt perhibebatur, altitudinis. Animal velocissimum, & quod non potuisset, nisi ab ipso vbere, capi. Illud verò diu non detinuit; sed postquàm satis obseruauit, próque votis depictum habuit, ad Barberinum Cardinalem misit. Accepit autem non multò pòst similis animalis spolium à Comite Marchævilla Constantinopoli redeunte, eáque occasione experiri voluit (& nescio tamen quid interturbârit) nũ pelli eius animalis idem contingeret, quod ceruinæ. Constabat enim pellem cerui, si fuerit à coriariis in fundo cuppæ constituta, suppositáque tam bubularum, quàm aliarum ingenti aceruo, non conquiescere, ex quo primùm infusa aqua fuerit, donec sese subduxerit, omnibúsque euolutatis, se cumulo toto superiorem statuerit. Cùm id miraremur, retulimus causam in ampliorem pilorum cerui, quàm cæterorum cauitatem (singulos enim pilos esse canaleis, siue tubos quosdam declarant microscopia) adeò vt, illi aëre oppleti, & intra aquam constituti nixum faciant, instar scilicet vesicæ inflatæ. Credibile quoque id non parùm ad animalis celeritatem conferre, dum propter calorem ex motu, ea capacitas spiritu difflatur; vt probabile quoque est conferre in volucribus eam pennæ partem, quæ caua, spiritu impletur, iuuátque, vt aues faciliùs sustententur in aëre. Sed attigisse id sufficiat.

An subiiciam verò quòd Peireskius voluit supra domus suæ fastigium locum idoneum construi, è quo abundè eminente quicquid foret cælitùs obseruabile notaretur? Quàm multa certè obseruata ea eo fuerint, non est heic referendi locus. Verùm reticeri non potest insignis lætitia, quam cepit, cùm inde attendit ad Martem occultantem stellam, quæ extrema est in Virginis ala. Permouerat scilicet illum quod narrauerim obseruatum mihi superiore Decembri Iouem occultantem Geminorum Propoda; adeò vt diebus aliquot manè, vesperéque Telescopio inspectus, deprehensus fuisset transiuisse illi ad Austrum, non ampliùs quàm minutis quatuor, die eius mensis decimanona, ac hora vndecima matutina. Et cùm die octaua Iunij sub vesperam admonuissem illum, fore vt Eclipsin non absimilem per Martem conspicere posset, tum maxima alacritate aduigilare constituit, neque discessit, nisi post elapsam mediam noctem, cùm horæ besse; quo tempore Mars fuit stellæ conjunctus, præteriitque ad Austrum non ampliùs, quàm sesquiminuto.

Sed & dici debet lætitia, qua apud se habuit Thomam Campanellam, Philosophum celebrem, quo obseruanda tempore fuit, (nempe sub Nouembris initium) Mercurij cum Sole conjunctio. Quippe is esse testis potuit inconspectum fuisse sub Sole Planetam in conjunctione propè centrali; argumento, quòd tum directus supra Solem extiterit, quemadmodum retrogradus visus fuerat priùs sub Sole; quódque proinde motu suo ipsi Soli circumducatur, non verò feratur in Epicyclo nos inter, & Solem detento. Simili sanè obseruatione id euiceramus Parisiis, ante duos annos, cum scanisse, vt pote sub finem Aprilis.

Cæterùm qua humanitate Campanella exceptus fuerit, haud explicari facilè potest. Recipiens enim sese in Galliam, non priùs appulit Massiliam, curauítque aduentum suum renunciari Peireskio, quàm missâ lecticâ accersitus est in ipsius ædeis, & curatus egregiè per aliquot dies, dimissúsque Parisios partim lecticâ, partim curru, non modò ab illo habuit literas, quibus pecuniam Lugduni acciperet; sed accepit etiam discedens quinquaginta aureos, adeò vt tanta beneficentia obrutus, & quasi suffusus, testatus fuerit se priùs quidem habuisse satis constantiæ, vt per tormenta sæuissima continere lacrymas posset: at non habuisse, quando est virum adeò munificum expertus. Spectare huc putes, quod posteà inseruit in Tomum secundum suorum operum, ac sub Oeconomicorum finem. Nam, *haud negem*, inquit, *amicos splendidâ excipiendos esse mensâ, sed frugaliter, & cùm opus habent: eúmque amicum potius reputabis, qui tibi pecuniam suam, quàm qui vitam suam offert: veluti mirificus Fabricius, Dominus de Peiresc, Gallorum decus, & Philosophorum. & clarorum Virorum Mecænas, & perennis hospitalarius, exemplar est Mundo.*

Quibus nempe diebus ille est apud Peireskium commoratus, tum alios diuersantis vidit, tum generalem apud Augustodunenseis Proprætorē Montagutiũ, qui loca Prouinciæ

sacra

ſacra inuiſens,inuiſurus quoque eum fuit. Is porrò detulit ad ipſum cochlearia duo argentea antiqua, & nonnulla alia, quæ Auguſtoduni è ruinis vetuſtatis eruta videre Peireskius optârat. Emenſus cochlearia, ac illud præſertim, quod fuit magis integrum, dici non poteſt quàm exſultârit, cùm duas argenti vncias animaduertit pendere, vt pendit ſextans pilæ antiquæ; & continere præcisè drachmas olei duas, ſeu ſextam partem cyathi, vt continet etiam memoratus ſextans. Hinc ad Puteanos literas dedit & fuſiſſimas,& pleniſſimas inexhauſtæ eruditionis, occaſione præſertim ſumpta ex Mercurij effigie in altero cochleari expreſſa, cùm didrachmalis illa menſura, appellata fuerit cheme, nomine deſumpto ex conchylio, cuius cochlear retinet formam, quódque Mercurio ſacrum eſt; adeò vt vafritiei, ſeu duplicitatis Mercorio tributæ ſymbolum fieret tum drachmalis, vncialiſque duplicitas; tum geous conchylij biualuij, & alia id genus ſexcenta.

Acceperat non ita pridem à Montagutij affine Venoto Abacom antiquum, Auguſtoduni quoque effoſſum, ſtudioſéque etiam de eo ſcripſerat; propter diſcrimen aliquod notarum numeralium, cum iis, quæ aſcriptæ ſunt in modulo abaci ex muſæo Ciaconiano habiti, & in exemplo apud Gruterum delineato iuxta illum, qoem Velſerus ex Occone euulgârat, ac deſcripſerat. Quo loco adnotari poteſt non probaſſe illum quod Velſerus exiſtimanit (vt apud Gruterum licet legere) duos illos clauiculos ſub ſemuocia, & ſicilico, duas eſſe duellas; voluit enim potiùs eſſe ſextulas, quæ junctæ duellam efficiant, quarum vnâ additâ ſemunciæ efficiantur duellæ duæ, vti ambabus additis efficiuntur ſextulæ quinque (nimirùm ſemuncia æquiualet tribus) adeò proinde, vt hac ratione ſupputari poſſint omnes vnciæ partes tam duellares, quàm ſextulares; quod fieri oon poſſet, ſi clauiculi duellas ſolùm deſignarent. Addo, ſi eoſdem clauiculos pro ſextulis habueris,etiam duodenas vnciæ parteis, præter vnitatem, ſupputari poſſe. Nam ſextula vna valet parteis duas; ſicilicus treis; ſextula vtraque ſimul iuncta quatuor; ſicilicus cum vna ſextula quinque; ſemuncia ſex; ſicilicus cum duabus ſextulis ſeptem.; ſemuncia cum vna ſextula octo; ſemuncia cum ſicilico nouem; ſemuncia cum duabus ſextulis decem; ſemoucia cum ſicilico, & ſextula vna vndecim.

Non heic ſubiicio, vt interim egerit cum Ludouico Sauoto de vſu æris in numiſmatis, déque armis antiquis, quæ & fuerunt ænea, & in ſepulchris ſolita condi; & cum Ludouico Auberio Menillio de cælatutis ſuppoſititiis, quas Chaducus à ſe confictas non erubeſcebat pro vetuſtis euulgare. Non rurſùs, vt curauerat exſcribi MSS. omneis, & Græcos quidem potiſſimùm, qui de ponderibus & menſuris, ex Bibliotheca Vaticana, ex Regia, ex Auguſtana, & cæteris; præter collectanea Angeli Colotij,tribus voluminibus; & Oouphrij Pauinij volumina duo; prætéreque inſignc volumen circa theoriam Muſices, quod miſit primùm ad Donium, ac deinceps, addito volumine Arabico, cum elegantiſſimis figuris, ad Marinum Merſennum, ex Minimorum ordine, virum eximiè bonum, doctum, curioſum, & in illuſtranda naturæ Religioniſque veritate iodefeſſum. Non denique complura alia: ſed ſubiicio potiùs modeſtiam, qua excepit ouoeupationem Excerptorum Polybij, Nicolai Damaſceni, & aliorum hiſtoricorum, factam à vetè erudito, nobiliſque notæ Henrico Valeſio, qui ipſa Græcè edidit, Latinè vertit, notis illuſtrauit.

Is enim inter alia, affatus ipſum his verbis eſt, *Quid-ni te parentem appellem,& auctorem huius libri, qui primùm à te repertus, aduectúſque ſumptibus tuis ex Inſula Cypro, & in hanc vrbem eſt miſſus?* Et ſtatim, *Nunc verò tandem operâ noſtrâ prodit in lucem, non magis Conſtantini Auguſti purpurâ, quàm nominis tui titulo conſpicuus. Ac de Conſtantino quidem alij viderint: Tu quidem & anteà ſæpè de literis bene meritus es, & poſthac etiam bene mereberis: feres tamen æquo animo id inter tua de ſtudiis, ac ſtudioſis omnibus merita proprium à me numerari.* Et rurſùs, *Quam quidem operam, qualiſcunque eſt, tibi, Nicolae Fabrici, dono, ac nuncupo; vt iam hic liber præfixis titulis tuis ex aſſe cenſeatur tuus.* Poſteà verò præfatus,ex tribus atque quinquaginta Excerptorum titulis, vnicum ſupereſſe, de Legationibus inſcriptum, inque libros diuiſum duos, partim à Fulvio Vrſino, partim à Dauide Hœſchelio editum; meminit etiam huius, *qui*, inquit, *nunc primùm in lucem prodit, beneficio Viri clariſſimi,doctiſſimíque, & ad iuuandas literas vnicè nati, Nicolai Fabricij Peireſcij, titulo ἀξιῶ ἀρετῆς, ἢ κακίας.* Peireskius autem planè ſuffuſus, noluiſſet prorsùs nomen ſuum cum Imperatoria illa commiſceti purpura: reſcribénſque ad Valeſium, ſatis futurum fuiſſe dixit, ſi, facta alij nuncupatione, memoratum fuiſſet dumtaxat, viſum ſibi obiter librum, ac præ manibus habitum, in angulo quodam obſcuro, cùm ex Oriente adueheretur.

Coosimili moderatione ſequente anno 1635. vſus eſt, cùm Philippus Rubeus Romæ edidit, ipſique dicauit inſcriptionem illam antiquiſſimam Columnæ Roſtratæ, C. DVILIOS. M. F. M. N. COS. ADVORSO. CARTACINIENSIS. EN. SICELIAD. RSM. CSRENS, &c. cuius ſuprà meminimus; idque cum appoſitis ſupplementis, & illuſtrationibus per Gaugen Gozzeum. Et tamen id videtur factum,non ſine quodam numine; cùm eodem tempore agitaret curam obtioendi eius Inſcriptionis non modò apographum, ſumma fide, & exquiſita imitatione confectum; ſed etiam gypſeum ectypum, vt conſideraret ipſe omnia, exploraretque iudicia, atque ſupplementa Ciaconij, Lipſij, & aliorum, qui in eam incubuerant curam. Prætereo autem, vt voluerit ſimul habere ectypum alterius illius memoratæ inſcriptionis Scipionis Barbati, vnde agnoſceret formam antiquiſſimam Romanorum characterum; quia eiuſcemodi inſcriptio

ſcriptio intemerata perſeuerauit, ſecùs ac Duilliana, cuius characteres inſtauratos fuiſſe ex Plinio, intelligimus. Sic, vt formam agnoſceret antiquiſſimam Atticorum characterum, ectypum quoque habere voluit inſcriptionis illius, quæ legitur apud Gruterum, ΟΔΕΝΙ ΘΕΜΙΤΟΝ, &c. cuiúſque Scaliger ſcribens in Euſebium, opinatus fuerat Ionicos eſſe characteres. Tametſi id egit ex parte, vt Salmaſio faceret ſatis, qui huiuſmodi inſcriptionem perinde illuſtrare in animo habuit, ac illuſtrauerat quaſdam alias de conſecratione Templi, & dedicatione Statuæ. Denique petiit ex Donio accuratum apographum Tabulæ Eugubinæ dictæ, æreæ ſcilicet illius, Eugubij ante annos centum repertæ, & à Grutero quoque relatæ: ídque ob voces quaſdam Thuſcas, in quarum interpretatione non deſperabat ſe nonnihil adjutare, ne dicam emendare poſſe Bernardini Baldi conjecturas.

Sub anni porrò initium accepit non ſine dolore, obiiſſe Valentiæ Iulium Pacium, quem ab ipſis vſque iuris ſtudiis amabat, ac venerabatur. Diuertit intereà ad illum Theodorus Cardinalis Trivultius, qui tum Italiam repetens, recepit ſeſe curaturum, vt ex Ambroſiana Bibliotheca exſcriberentur Orbicius, & alij Tactici Auctores, quos Salmaſio neceſſarios, Peireskius habere ſummè laborabat. Diuertit etiam non multò pòſt Cardinalis Lugdunenſis, qui Romam pergens, commorari aliquot diebus voluit in Archiepiſcopatu primævo. Cùm verò illeic magnâ pompâ, ob beneuolentiam, venerationémque pridem quæſitam exciperetur; vbi ipſum quoque Peireskium aliquouſque obuiam euntem & vidit, & complexus fuit, tacere omninò non potuit, ſe pluris paucos illius paſſus, quàm numeroſa milliaria antevertentium æſtimare. Diuertit & Petrus Aloyſius Caraffa, dum Coloniâ Agrippinâ, ac Leodio Pontificis ſummi Legatus rediret.

Cùm verò Peireskius ſuper ea regione multa rogitaret tam ipſum, quàm eruditum comitatum, è quo Siluester Petraſancta; accepit Inter cætera, verſari Leodij religioſum, ac induſtrium, è Societate IESV, virum, nomine Linum, qui phialam compleuiſſet aqua, eiuſmodi temperationis, vt internataret medius globulus, cum deſcriptis circùm horis viginti quatuor, quæ ad piſciculum, ſeu indicem fixum allabentes ex ordine, horas diei connotarent, tanquam globulo Cæli motum exactiſſimè imitante. Confirmatum id ipſi eſt, tum ex Rubenij literis, tum ex relatione Dormalij, qui ruente Vere in Italiam rediens, & aliquot diebus detentus Aquis-Sextiis, rem ſibi viſam deſcripſit. Laudauit proinde Peireskius inuentum admirabile; cœpítque variè requirere, quænam vis naturæ præſtare id poſſet; cùm haberet ipſe aliunde à multis iam annis Drebelſianam machinam, in cuius vitreo, arcuatóque tubulo incluſa aqua bis in dies ſingulos iret, reditérque, ac paràm abeſſet, quin maris inſequi æſtum videretur. Reuocauit autem[1] præcipuè in mentem, quod ante duos annos Kircherus enarrauerat, ſe fragmento ſubereo inſeruiſſe grana cuiuſdam Heliotropij, quæ (floris inſtar) in Solem conuerſa, innatans ſuber conuerterent, indiculóque appoſito notatas in vaſe horas deſignarent. Qua occaſione venit in mentem circumcidere Lapidem natantem, quem à Merſenno acceperat, vt in globi formam tornatus, eſſe poſſet ſuberis loco, faciendis heliotropicis, magneticíſque experimentis.

Sperarat ſub Veris eiuſdem initium diuertentem exſpere Pomponium Bellevreum, cùm nomine Regis pergeret Legatus ad Principea Italos; ſed itinere aliàs inſtituto ſpe videndi fruſtratus eſt, complectendíque vnà pergentem Franciſcum Vayerum à Mothæ, cuius eruditionem, candorémque tum literis, operibúſque, tum amicorum communium ſermonibus cognouerat. Dum exſpectaret porrò ex Italia memoratos Tacticos libros, miſit intereà ad Salmaſium delineationes varias enſium, gladiorum, ſecurium, cæterorúmque armorum, quæ apud antiquos fuère ænea, ac nominatim caſſidum duarum, quarum altera ex Samnitum finibus, ſeu ex Aprutio miſſa fuerat; altera ad ipſummet lacum Thraſymenum fuerat reperta; cum dependentibus vtrimque ſuperſtitibus bucculis. Nec verò iſta modò miſit, vt ſuppetias ferret ſcribenti de Romanorum militia; verùm expreſſa quoque varia fibularum genera, ad complendum opus, quod ille de re veſtiaria aggreſſus fuerat, occaſione diſſertationis inſtitutæ de Acia molli, quam non nimis tortam vſurpandam eſſe ad ſuturas, & fibulas glutinandis vulneribus comparatas, Cornelius Celſus ſcriptum reliquit. Nempe Alphonſus Nunneſius, & Iacobus Chiffletius Medici celebres contendunt Aciæ nomine Intelligi debere acum, vel quidpiam aliud metallicum: eruditus verò Franciſcus Rioya, & Franciſcus Figueroa, ipſe quoque Medicus clarus, debere potiùs intelligi vel lineum, vel ſericum filum. Exſpectatur autem quid de controuerſia tum Salmaſius definiat, tum alius quoque Peireskij amicus ex Dania, Ioannes Rhodius Medicus, qui ſede Patauij delecta, non minùs literis ingenuis, quàm artis præſtantia clareſcit.

Quin-etiam miſit inſigne quoddam de animalibus opus, ab Ebembitare Arabicè ſcriptum, nupérque ex Ægypto aduectum, poſtquàm exemplum aliud magno labore, atque ſumptu conquiſitum naufragio periit. Miſit & Codicem alium Arabicum, in quo Canones Conciliorum Nicæni, Conſtantinopolitani, Ephefini, Laodicenſis, Cæſarienſis, Gangrenſis; Canones Apoſtolorum, & Sancti Clementis; Conſtitutiones Conſtantini, Valentiniani, Theodoſij, & neſcio quæ alia. Miſit Ritualia Cophtitarum, vt Epiſtolas, Euangelia, Pſalmos, ac præ cæteris Codicem continentem treis Liturgias, Baſilij, Gregorij, Cyrilli, cum Arabica interpretatione.

Miſit plura; ſed pluris nihil fecit, quàm Volumen quatuor Euangeliſtarum,

[1] *Gaſſendi Miſcellanea.*

Elcupbticè, ſeu Cophticè ſcriptum, Arabicéque declaratum; & maximè propter appoſitos annos, quibus ſinguli Euangeliſtæ ſcripſerunt. Quippe tametſi initio defuit præfatio in Matthæum, qua annus contineri debuit; & præfatio in Ioannem viſa eſt mendosè habere ſcriptam hiſtoriam anno ſexto Imperij TARSOS pro Nerone, & Dominicæ Aſcenſionis trigeſimo: quod tamen ſpectat ad duas alias, altera in Lucam, planum fecit ſcriptam ab illo hiſtoriam Antiochiæ, anno Claudij duodecimo, & Aſcenſionis vigeſimo; altera verò, quæ in Marcum, ſcriptum ab ipſo Euangelium anno quarto eiuſdem Claudij, & duodecimo Aſcenſionis. Exiſtimauit autem poſſe quoddã ſubſidium exinde peti, ad dijudicandum controuerſiam de anno Paſſionis Chriſti Domini, & fortè etiam de Natali, quem initio vulgaris æræ vetuſtiorem faciunt duobus annis Ioſephus Scaliger, & Sethus Caluiſius; pluribus Laurentius Suſlyga, Ioannes Kepletus, & alij. Scripſit proinde non modò Romam, ſi fortè ſuppleri, atque emendari priores præfationes poſſent; ſed rursùs etiam in Ægyptum, ad obtinendum, ſi fieri poſſet, ſimile volumen completius.

Quàm exſultaſſet verò, ſi id, quod nobis deinceps innotuit, perſpectum habuiſſet! Eaſtare nempe Codicem Arabicum perſimilem penes illuſtrem Mon-morium Libellorum Supplicum Magiſtrum, quo Præfationes integræ continentur? Habent illæ ex per-eruditi Viri Claudij Hardyæi, Regij in Caſtelleto Pariſienſi Conſiliarij interpretatione, fuiſſe MATTHÆI Euangelium Hebraicè ſcriptum anno Claudij primo, Aſcenſionis nono: MARCI Euangelium Latinè ſcriptum anno Claudij quarto, Aſcenſionis duodecimo: LVCÆ Euangelium Græcè ſcriptum anno Claudij decimoquarto, Aſcenſionis vigeſimo ſecundo: IOANNIS Euangelium Græcè ſcriptum anno Neronis octauo, Aſcenſionis trigeſimo: ex quibus meliùs congruentibus, qui illa ſint emendanda, conſtat.

Miſit aliunde in Ægyptum ad Capucinos illeic degenteis, maximè verò ad Agathangelum Vindocinenſem, cùm libros alios plurimos, tum poſtulatos duos quoſdam Tomos Baronianorum Annalium, præter donatam priùs totam ſeriem; itémque ad Cœleſtinum à Sancta Liduina Carmelitam diſcalceatum, Goliíque fratrem, libros varios; ſed præſertim magnum Theſaurum Arabicum Mediolani editum, voluminibus quatuor, qui ter, aut quater iam antè miſſus, ſeu ad ipſum eundem, ſeu ad alios, deperditus fuerat, intercipientibus piratis. Prolixa foret cæterorum conſimilium enumeratio; cùm prætermittendum non ſit, quid intereà curarit domi.

Deſiderium nôrat, quo pridem flagrâram habendi phaſeis Lunæ varias, varietatéſque in ſingulis per Teleſcopium apparenteis, viuis ſuis coloribus, proportionibúſque, & ſitu ſeruato, depictas. Hoc ſanè fine exoptâtam, ac tandem obtinueram ab eximio Galileo vnum quoddam prolixitate, perfectionéque præcellens; expetebámque ſolùm induſtrium, & patientem ſatis Pictorem. Ille itaque mei causâ, vt magna parte ſuperioris anni, ſic maxima huius detinuit redeuntem Româ egregium Pictorem Claudium Saluatum Aluernatem, qui me operam dirigente, id muneris exſequeretur. Detinuit verò etiam ſequente per compluresis menſeis Claudium Mellanum Abbavillæum, artificem inter Pictores, Cælatoréſque eximium, ipſum quoque Roma redeuntem; tum vt nouas phaſeis exquiſito ſuo artificio depingeret, tum vt eaſdem, aut quaſdam certè, ingenioſa manu incideret æri. Peruidit nempe Vir optimus, poſſe exinde quandam ſpeciem Selenographiæ inſtitui, inſignémque fore eius vſum tum in Phyſica, tum in Aſtronomia.

In Phyſica quidem, ad ratiocinandum circa Phænomena perpulcra; & maximè, quando ex ſerie aſſectuatarum phaſeon, probabile fieri videtur globum illum Lunæ tale quidpiam eſſe, qualis eſt globus iſte Telluris. Siquidem, cùm illæ maculæ majores nullo æuo non cognitæ analogiam habeant cum maribus noſtris, vt proinde poſſint in iis diſcerni Eoum, Occidnum, Caſpium, alia, cum deflexibus, ſinubúſque innumeris; videntur cætera nihil eſſe aliud, quàm Continentes, Cherſoneſi, Inſulæ, cum ſuis campis, montibus, vallibus, lacubus, aliíſque id genus. Et maculas quidem illas eſſe quaſi æquora quædam, conuinci videtur ex ſuperficiei æquabilitate; quippe in qua nihil emineat, quod Sole aduerſo obſcuritatem pariat, & per quam vmbræ ſectio traducta planiſſima ſit: cùm cæteræ partes elatæ, depreſſæ, anfractuoſæ ſint; & tranſiens per illas vmbræ ſectio ſit variè diſcerpta, atque interrupta. Quin etiam partes littorales, cùm ſtant ea aduerſo Soli accedenti, illuſtrantur citiùs, cùm recedenti, tardius, quàm ſubjecta maria; proiicientes alíoquin vmbram in parteis Soli oppoſitas, tanquam præcelſæ quædam rupes; adeò vt etiam longæ ſeries vmbrarum plerumque nigreſcant. Sunt tamen in iis maribus quaſi vada, aut breuia quædam, ſeu mauis ſeries ſcopulorum, in quibus, ſeu aqua ſpumante, obſeruatur quædam candicantia.

De Continentibus id mirum, quòd cùm generatim albeſcant, ſunt tamen prorsùs heterogenei, vt ſi varietates terrarum, ſiluarum, ſtagnorum, & ſimilia diuerſum crearent alborem. Nam aliunde, conuallium, montium, & planitierum viciſſitudines vbique occurrunt, ſúntque ſolùm ad medium diſcum areæ quædam ea ordine humilioribus collibus obſeptæ. Secus ſanè eſt de cæteris locis, quæ per Plenilunium candidiora ſunt; profundiores enim ſunt valles, quæ dum Sol proximè accedit, abſceditve, apparent obſcuriſſimæ, Sole nempe non illuſtrante niſi circumpoſita iuga; adeò vt fiat gemmarum ſpecies; deinde verò ſummè candeſcunt, quòd lucem plenè combibant, & radiis ex latebribus tenebrarum coactis compleantur. Quanquam ſunt etiam partes quædam, quæ præter lucis coitionem, mirè

candicent

candicent (vt cuspis insignis versus Orientem, qua illustrata, nihil statim candidius) quasi illeic forent montes quidam gypsei, aut Riphæorum instar niuibus obducti. Veluti, ex opposito, partes quædam sunt suapte natura ita liuescentes, vt nulla lucis plenitudine alborem concipiant; quasi illi essent aut lacus, aut tractus terræ nigricantiotis, qualis est ad Buteam, nec longè à maris magni littore phaseolus, seu ellipsis quædam, & qualis penè est anfractus circumdans illum vmbilicum, qui est ad Austrum adeò præclarus. Præclarus, inquam, ob radios longè, latéque circumfusos, quasi ij essent partim conuallium, partim niueorum scopulorum series: quod idem dicendum de radiis alterius, qui est eeotro vicinior, & quo, dum primùm, vltimúmve illustratur, nulla est species vnionis pulchrior. Enimverò has varietates percurrere immensum foret.

Quare illud de ora Lunæ adnotare sufficiat; cùm æquabilissima videatur, id esse tamen ex eo solùm, quòd oculus noster loca ad eas parteis depressa, ob deuexitatem, non videat; iuga verò antecedentia, consequentiáque, & inista componat. Cæterùm enim parem vbique inæqualitatem illud arguit, quòd dum Luna falcata est, apparent vltra cuspides, ac potissimùm inferiorem, lucidi quidam globuli obscuritate intercepti, quasi ij sint editi montes in ipsissimo margine. Argumento sanè, quòd ea pars Lunæ, quæ nunquam nobis obuertitur, eiusdem sit diuersitatis. Posset id verò confirmari, vel ex eo quòd, cùm non semper eædem partes visibilem occupent limbum (videlicet Luna librarione quadam, propter varios situs in Zodiaco, & supra Horizontem, ita contorqueri apparet, vt nunc parteis quasdam reueler ad Ortum, occulter ad Occasú, nunc contrà; parique modo ad Austrum, ac Boream; adeò vt etiam partes intermediæ sint centro, siue medio disci nunc propiores, nunc remotiores) quòd, inquam, re sic se habente, eadem semper varietas in partibus circùm retectis visatur. Nam verbi causâ, macula illa solitaria, quæ quasi mare quoddam Caspium ad Occasum conspicitur, dum ipsi oræ proxima est, nihil præter tenuem alborem, inter se, orámque relinquit; dum verò remotior, tum in intetstitio duæ longiusculæ maculæ apparent.

Ex quibus, aliísque id genus videtur quidem consentaneum, vt in globo Lunæ perinde, ac in globo Terræ plurima in singulos dies oriantur, & intereant; sed nullo tamen modo probabile esse illa esse istis similia. Nam, si non omnis fert omnia tellus, deprehensúmque est in America animalia, plantas, cætera, nasci à nostris planè diuersa; cùm America tamen, & Europa eiusdem globi partes sint: quantò æquius est reputare, omnia quæ gignuntur in Luna, Orbe planè alio, à Terrenis hisce differre! Quod dico, ne quis arbitretur posse illeic homines esse, aut quidpiam aliud simile, cuius formam, aut faciem vel coniiciendo assequi liceat: vti nunquam coniecissemus formas fructuum, animaliú, aliarum rerum, quas in nouo Orbe nuper vidimus. Quòd illa enim possint vnquam vllo Telescopio discerni, præter spem omnem, fidémque est: quantumcumque iam audiamus fabrefactum Neapoli, quod speciem Lunæ amplificet, demonstrétque omnia, quàm antè, distinctiùs, & quantumcumque Rubenius ante annos aliquot ad Peireskium scripserit, versari apud se egregium, probúmque Pictorem, nomine Heymom, narrantem sibi conspectum fuisse penes Drebelsium Opticum tubum, Diametri palmaris, quo liceret in disco Lunæ discernere campos, siluas, ædificia, & munimenta locorum nostratibus non absimilia.

Atque hæc circa Physicam satis; nisi fortè addendum est, si illæ quidem plagæ obscuriores in Luna sunt veluti maria, nihil fortassis mirum fore, si exinde quidpiam humoris in Terrá trahatur, quod agnoscere liceat ex animalium medullis, ex conchyliis, ex plantis, vniuerséque ex humidis rebus. Dici enim posset Solis radios in humenteis illas regiones impactos, & in Terrá reflexos inibibere, deueheréque aliquid illius humoris, vt dum ex vitro colorato deradunt, deferúntque aliquid intincti coloris: hâncque esse causam, cur in Plenilunio ossa, ostrea, & alia fœcundiore humore polleant, propter copiosiorem radiorum affluxum. Qua sanè ratione posset quoque Lunæ fieri compensatio circa Nouilunium, ob repercussionem scilicet radiorum è maribus nostris, tantò vberiorem, quantò lux è Terra, corpore maiore, reuibratur in Lunam amplior, vt arguit illa secundaria, & debilior lux, quam Luna, præter falcem argenteam, infra quadraturam ostentat, donec nimirùm vicina Soli reflexionis est particeps.

Iam, quod spectat ad Astronomiam, videtur sanè Selenographia non mediocris fore vsus. Imprimis enim ex vero situ, ac delineatione partium præcipuarum, cum indiris nominibus, obseruari potest, atque designari, quando Luna est bisecta in nodis, quà terminentur cuspides, quà exstet medium inter ipsas; adeò vt ad oram connotare liceat cardinalia puncta, boreum, austrinum, eoum, occiduum; è quibus aliorum circulorum instar, diuisio in gradus possit incboari. Et quoniam situs cuspidum non modò pro recessu à nodis, sed etiam pro Lunæ ætate est varius, quatenus sese Soli ad Boream, Austrúmve supponit, aut subducit: ideò heinc penè pronunciare de eius in orbita loco, déque distantia à Sole licet. Deinde, exsistente Luna in Nodis opposita, seu statim ante, seu post Eclipsin, adnotari potest, atque exprimi, quo situ sint quælibet partes tum inter se, tum cum ipso centro, ac limbo vicino; vt, euariato aliàs disco ob memoratam quasi librationem, ille pro germano habeatur. Exinde autem, si stella quæpiam condatur à Luna, designari potest qua parte ineat, qua discedat, & an describat Diametrum, an Boream, Austrinámve chordam, quæ ex gradibus circũscriptis, viæ trans-Lunaris quãtitatem prodat. Quo etiam modo notari potest,

si Luna transeat proximè stellam, quando sit cum illa in eadem longitudine, & quanta à limbo distantia; quatenus illa comparatur cum intercapedine duorum intra discum punctorum, seu locorum mensurabilium. Adhæc, internosci, exprimique potest quadratura quælibet (quam veteres quidem in arduo diametrorum negotio vsurpare attentauerunt, neque nisi procul assequuti sunt, ob visus fallaciam citra Telescopium) itémque phases cæteræ, quæ tempore phænomeni alicuius sint describendæ, ita sanè variantes, vt nisi post multos annos eædem non redeant. Quippe cùm in horas mutentur, tum memorata libratio, tum recessus à nodis, tum diuersitas temporis efficit, vt quo tempore consimilis phasis speranda videtur, aliqua semper dissimilitudo sese ingerat, quæ nouam picturam deposcat.

Denique quod spectat ad Eclipseis Lunæ, Iconismi illi mirificè prosunt, ad dignoscendum, declarandúmque quà defectus primùm incipiat, quà vltimùm desinat, quà fiat totalis immersio, quà prima lucis recuperatio; adeò vt propter memoratam circumscriptionem graduum, agnoscatur quantum hæc puncta à cardinalibus, inter se, atque adeò à nodo distent. Prosunt quoque ad designandum ipsos defectus digitos; scilicet subnotatis punctis, partibúsve conspicuis, quæ aut attinguntur, aut deseruntur ab arcu vmbræ. Ex quo proinde maximè prosunt ad describendum vmbræ arcum ex tribus insignibus locis per quæ eodem tempore transeat: quo tandem modo diameter vmbræ cum diametro Lunæ potest eximiè comparari. Ea verò re nihil esse potest in toto hoc negotió vtilius; cùm præsertim constet idcircò peccari in describendo tempore, quantitatéque Eclipseon, quòd ea proportio ignoretur, & diameter Lunæ ferè supponatur quinta sui parte major, quàm oporteat.

Quòd si quis requirat rem pernecessariam, germanas nempe, obseruatásque Diametros tam Lunæ, quàm Solis, nouerit eas quoque intra ædeis Peireskij, & ipso spectante sæpiùs habitas ex duobus pinnacidiis, vmbráque vnius decurtata in alio, ad extrema Trabeculæ quatuor propemodùm orgyias, seu Parisienseis Toisas longæ. Et loci quidem obscuritatem, cautionésque alias heic non explico: refero solùm in eorum gratiam, quibus res grata futura est, Solem esse Diametro, Apogeum quidem, minutorum primorum triginta, secundorum duodecim, Perigeum verò, primorum triginta vnius, secundorum sex: & Lunam Apogeam primorum viginti sex, secundorum triginta sex; Perigeam primorum triginta vnius, secundorum sex, quemadmodum Solem. Decurtatio profectò magna, præter communem sententiam: sed velim solùm attendatur quanta sit visus hallucinatio, dum pro variis lucis, tenebrarúmque gradibus, quibus pupilla afficitur, eadem res spectatur, atque mensuratur. Eadem certè diameter Lunæ per nocturnam obscuritatem obseruata mihi est amplior, quàm mediâ aurorâ, & tunc major quàm oriente Sole, & tunc adhuc major quàm die splendescente. Quod moneo, vt tutiorem innuam istam obseruandi methodum per vmbram; quasi nempe vmbra non sit tot fallacibus affectionibus, oculi instar, obnoxia. Fuit porrò Peireskij mira exsultatio, cùm eiusmodi rerum vsum experiundo agnouit circa eam Eclipsin, quæ die tertia Martij obseruata fuit, cuiúsque medium contigit hora octaua, cũ minutis quadraginta tribus.

Cœpit consequenter seriò cogitare, quod pridem destinauerat, de adjurandis Geographis circa obtinendam differentiam longitudinis variorum locorum. Quippe & voluit methodum quandam obseruaudarum Eclipseon scribi; & sategit mirificè, vt defectus Lunæ proximo Augusto futurus obseruaretur, tam per Europam, quàm in variis Asiæ, & Africæ locis. Nam præter nostrates, magísque occiduos, procurauit, vt instigante Cardinali à Balneo, Viri docti, ac celebres Andreas Argolus Patauij, & Scipio Claromontius Cæsennæ obseruationem peragerent; & Barberino intercedente, tum peractam Romæ duplicem obtinuit, tum duplicem Neapoli, vbi exquisita præ cæteris fuit, cui Ioannes Camillus Gloriosus, Vir sanè eximius, iuréque laudatus, incubuit. Ita ex vrbe Ægypti Cahiro eam habuit, quam illeic perfecit memoratus suprà Agathangelus Capucinus, adjutus à Ioanne Molino Dragomanno Veneto; & Alepo Syriæ, quàm optimus alius Capucinus Michaël Angelus, vnà cum antè nominato Cælestino à Sancta Liduina.

Et omnium quidem obseruata commemorari heic non possunt; sed taceri tamen non debet, quod pro votis Peireskij fuit, constitisse exinde Tabulas, Chartásque Geographicas omneis nimis à nobis abducere illa Ægypti, ac Syriæ loca. Quippe cùm tribus propè horis, hoc est gradibus quadraginta quinque, Alepum Massiliâ Orientaliorem constit[u]ant; prodiderunt obseruationes integram penè horam detrahendam esse, quòd inte[r] hæc loca non plures, quàm triginta gradu[s] fuerint numerati. Heinc cùm non malè res successisset, sollicitè egit, ac per Cardinalem Barberinum, pérque Generaleis Ordinum tam Dominicani, quàm Iesuitici obtinuit, vt præscriberent Religiosis in vtraque India, ac vbivis degentibus obseruandarum Eclipseon, consimiliúmque rerum curam. Nullus quoque deinceps, siue Capucinus, siue alius studiosus vir, in Orientem, aut aliò peregrinaturus, moraturúsve discedens, per Prouinciam transiit, quem non demeruerit variis humanitatis officiis, cuique simul non demandârit obseruationum earundem studium, donando libros, Telescopia, & id genus cætera, quorum etiam vsum, si qui ignorarent, curauit vt ante discessum & addiscerent, & experiundo comprobarent.

Cùm nosset autem Galileum elaborasse methodum, cuius suprà meminimus, definiendæ nempe locorũ longitudinis ex Sideribus Mediceis; ideò ab ipso Galileo postulauit in vsum proprium, Telescopium quàm optimum,

optimum, vt explorare ipse, & cum aliis conferre obseruata posset. Id egit verò perscriptis priùs complurimis literis, quibus licere sibi putauit consolari talem amicum, condoleréque ob grauem casum. Quinetiam magna illum tenuit per hoc tempus sollicitudo, qua procurare adnixus est per Cardinalem optimum, vt temperatâ sententiâ, libertas ipsi restitueretur. Id enim sponte cùm ageret, putauit officium à se exigi iure amicitiæ, ac merito viri, cuius memoria foret posteris iucundissima exstitura.

Sub Octobris finem grauissimè tulit, non expectasse Curiam, vt spontè sese abdicaret functione Senatoria, quam in Nepotis cooptatione ante triennium reseruârat. Quare, agente Parisiis fratre, obtinuit diplomate Regio restitutionem in integrum, & prorogationem etiam in quinquennium. Verùm id demùm sequente anno, quo rursùs toto non
1636. destitit fouere literarum curam. Nam primùm quidem suspiciens variam, insignémque eruditionem, qua Leo Allatius vir pereruditus Romæ degens, tot Græcos auctores hactenus inuisos, aut inemendatos profert, castigat, interpretatur, fœlicitate mirabili; fauere illius conatibus voluit, studioséque egit cum Typographis Parisiensibus, vt lucubrationum ipsius editionem aggrederentur. Id egit etiam de quibusdam præclaris operibus Fortunij Liceti, qui Philosophus pridem clarus in Patauina Academia, nunc in Bononiensi Professor primarius, est merito magno celeberrimus. Sic audita morte optimi Schickardi, quem pestis à Nouembri vsque superiore abstulerat, omnem diligentiam adhibuit, vt inedita eius opera seruarentur, lucémque acciperent: id agens præsertim Matthiæ Berneggeri Argentinensis, Viri celebris interuentu. Præterea autem vt ad ipsum, intercedente, cuius suprà meminimus, Ælio Deodato miserit varia Epicedia, quæ dum euulgarentur, Thomas Lansius Iurisconsultorum decus, & τ̃ μακαρίτου Achates, edi simul procurauit orationem funebrem, in qua Zacharias Schæfferus insignis Eloquentiæ, & Historiarum apud Tubingenseis Professor, tacere non potuit Schickardum fuisse à Peireskio prolixè, splendidéque inuitatum, vt tumultus patriæ declinans, ad ipsum diuerteret, quietem studiis assequuturus.

Sic Elichmannum doctum Hollandum sollicitauit ad editionem quarundam vitarum Pythagoræ, Empedoclis, aliorúmque Philosophorum, quas ille habebat Arabicè scriptas; itémque Tabulæ Cebetis, in qua legi obseruasset inauditum quendam Herculem Socraticum, aliarúmque rerum similium. Sic cùm Samuel Petitus appararet tum nouam interpretationem, tum eruditas in Iosephum notas, obtinuit ipsi per Holstenium variorum locorum collationem cum tribus Codicibus Vaticanis MSS. Sic cùm Buccardus moliretur interpretationem, editionémque Georgij Syncelli, ac Theophanis, exscribi curauit exemplum, quod & Romam misit, & rursùs accepit, vt cùm M.S. Bibliothecæ Regiæ conferretur; neque interquieuit, quovsque collatio, & quorundam etiam locorum castigatio perfecta fuit per Salmasium, qui tum in Galliam aduenerat. Sic occasionem præbuit Ismaëli Bullialdo Matheseos eximiè perito, vt prolixam primùm de natura Lucis conscriberet epistolam, ac deinde etiam volumen iustæ magnitudinis ederet; postquàm accepit illum de luce beneficio speculi in centrum coëuntre, interpretatum id Problema, quod à Baptista Poissonio Regio apud Andeis cognitore fuerat his verbis propositum, Vtrum sit aliqua demonstratio perfectè Logica, perfectè Mathematica, perfectè Sensibilis, qua probetur dari magnitudinem latitudinis non experrem, quæ aliquando, & alicubi sit in puncto verè Mathematico, & cuius puncti nullæ sint partes. & tamen in eodem ipsa habeat parteis extra parteis.

Ad hæc, varia cum variis pereruditè disseruit. Quippe ad Anastasium Nannetensem Capucinum plurima perscripsit de lingua Aremorica, in qua consensit plurimas antiquarum vocum Latinarum esse radices. Nam anteà quidem improbârat Adrianum Scrieckium, ideò fecisse Teutonicam, Belgicámve linguam primam omnium, quòd vna eadémque cùm Hebræa foret, ac proinde matrix reliquarum omnium: itémque Goropium Beccanum prætulisse Hebrææ tanquam imperfectæ, cæterísque Cimbricam, quasi continentem radices tam Hebrææ, quàm Græcæ, quàm Latinæ, quàm cæterarum: sed aiebat se non improbaturum, si illi radices, aut voces nonnullas magis conspicuæ affinitatis venditare contenti fuissent, non detorquendo facere vniuersas eiusdem iuris. Quòd nonnullæ verò originem eandem primitùs habuerint, habeŕeve potuerint, declarabat exemplo nuncupationis fluminum, quam ferè ita deducebat, Varus, Guarus, Garumna, Guardonus, Guavardonus, Verdonus, Rhodanus, Eridanus, Duranus, Druna, Druentia, Durius, vel Duerus, Iberus, Hebrus, Tiberis, Tigris, Ligeris, &c. idque præter vulgareis appellationes, quæ diuersissimæ licet à Latinis, aut aliis antiquioribus, agnoscuntur tamen semper ab eisdem, vel ex vnica litera retenta, esse deriuatæ. Neque id magis mirum esse, quàm ex vocibus Petri, Iacobi, Ioannis, vernaculas fieri Pir, Diego, Iems, aliásque exorbitantiores.

Multa quoque disseruit de Vocabulario quodam, & Grammatica linguæ Prouincialis, provt se Petrarchæ tempestate habuerat (videlicet postquàm vtrumque obtinuit ex Bibliotheca Florentina, quæ Sancti Laurentij dicitur) itémque de Poëtis Prouincialibus, qui *Trobadores* (quasi dixeris Inuentores) appellati sunt, eo videlicet tempore, quo Principes etiam, ac Reges linguam, Poësinque Prouincialem excolebant. Quo in argumento fuit non parùm adjutus indicibus, librísque missis ab erudito Comite Friderico Vbaldino apud Cardinalem Barberinum commorante. Conciliârat hunc illi amicum Buccardus, ac

ac simul Vincentium Nogueram Lusitanum nobilem: ne quidpiam dicam de Constantino Cajetano, ob peruetustos Codices claro; neque de Augustino Mascardo, quicum egit Peireskius de methodo historica, occasione accepti ab illo exempli, quod propter singularem Viri eruditionem, atque elegantiam gratissimam habuit. Egit verò tempore eodem cum illustri Marchione Vincentio Iustinianæo de præclaris statuis, quibus ille exornârat celeberrimam pergulam, quarumque partem æri incisam, & in nobilem Codicem compactam, à Cardinali Barberino donatam accepit; idque cùm ad ipsum mitteret vicissim duo prima volumina scriptorum Francicæ historiæ à Duchesnio iam concinnata.

Ad hæc, non pauca disseruit de characteribus Planetarum, quos ex characteribus Græcarum vocalium majusculis deductos probabile censuit, exigua cum immutatione. Non pauca etiam de Ptolemæi Astronomi patria, & quibusdam corporis, animi, vitæque ipsius circumstantiis; occasione Codicis Almagesti MS. non multùm inferioris ea ipsa ætate, qua generosus, eruditúsque Imperator Fridericus secundus Latinam interpretationem ex Arabica fieri procurauit. In eo quippe Ptolemæus legitur Pheludiensis, pro Pelusiensi; dicitúrque illum non fuisse ex Regibus; vixisse annos septuaginta octo; staturæ fuisse mediocris; subtilium pedum; barbæ spissæ; & similia, quæ nescio vnde sciri potuerint. Subiiciuntur quoque dicta grauia, seu morales eius sententiæ; &, quod videtur notabile præsertim esse, additur, *Liber hic præcepto* MAYMONIS *Regis Arabum, qui regnauit in* BALDACH, *ab* ALHAZEN, *filio Iosephi, matre Arismetici, &* SERGIO, *filio Elbe Christiano in anno* XII. *&* CC. *secta Saracenorum, translatus est.* Adeò proinde, vt Almagestum ex Græco idiomate in Arabicum fuerit versum, anno Æræ Christi vulgaris septingentesimo quadragesimo quarto.

Præter hæc, copiosè disseruit de Hominum longæuitate, occasione illius Senis, qui superiore Nouembri occubuerat in Anglia, post exactos annos centum, & quinquaginta duos; & postquàm aliunde accepit Alepo, ex literis Petri, & Ioannis Constantinorum, hominem esse in Perside, Capucinis, aliísque viris fide dignis cognitum, annos iam natum quadringentos: idque ipsis omninò esse exploratum, atque indubium.

Itémque de Tritonibus; occasione hominis marini, quem cùm accepisset visum pridem fuisse ad Bellam, sic vocant, Aremoricæ Insulam, rem disquiri, ac scribi ad se procurauit ab Henrico Gondio Duce Radesiano, & Insularum Gubernatore. Prætereo autem, constitisse, quicquid ex illo apparuit, humanâ exstitisse formâ, nisi quod pro crassitudine corporis brachia breuiora, & manus grandiores, candidiorésque ad palmam habuit. Capillos densos; candicanteísque, promissos supra humeros, barbámque ad stomachum vsque. Oculos prægrandeis, ac truces; cutim, quantum visu licuit assequi, asperam; & neque candidam, neque pullam. Ferebatur primùm delectatus fuisse, accedente nauicula, aspectu virorum, fœminarúmque, & coloribus clarioribus vestium; adeò vt etiam se retibus concludi passus fuerit: at simul atque vis fuit facta, vt educeretur, & priusquam constare potuisset, quanam forma infra vmbilicum foret, tum nullo negotio retia perrupisse, tum leui conatu subuertisse nauiculam. Addebatur, illum deinceps procul dumtaxat apparuisse; apricatum ad inaccessas rupeis, & parte sui inferiore intra aquam semper demersa; plausu interdum manibus facto, emissóque sibilo, quem risum interpretabantur. Atque id quidem, donec quispiam tormentario globo impetiit, à quo vsque (seu terrefactus, seu interfectus fuerit) nusquam deinceps visus fuit: tametsi visa fuisse dicatur, quæ credita est fœmina (scilicet ob barbæ defectum) desinens infernè in geminam caudam, cuiusmodi Salmonea est.

Rursùs de animalium insitione, plantarum instar; occasione Prunuli in regione thoracis medij, siue ad sternum frutescentis, ex quo Pastor Tarraconensis in prunulum incidit, spináque ad eam partem implantata, sic per biennium radices egit, vt post resectos surculos varios, aliqui tandem prodierint, in quibus flores, & fructus visi. Non destitit porrò instare, donec Cardinalis Barberinus curauit fidem fieri per illius loci Archiepiscopum; & Eques Puteanus non literas modò attestanteis, sed surculos etiam accepit, & cum ipso communicauit. Hæsit verò deinceps minùs, cùm accepit simile quidpiam contigisse in Thuscia, circa Gallinæ cuiusdam collum; & Frontiniani in Occitania, circa digitum Piscatoris, in quem cùm implantata fuisset spinula Scorpionis marini, res eò euasit, vt Chirurgus exinde eduxerit treis pisciculos generis Scorpiorum. Quanquam hæc omnia qui viderit, fidem habere tutiorem potest. Attendens deinde Gallorum calcaria in cristarum locum insita ritè vegetari, & succrescere; nullus dubitauit, quin hædorum cornua cornibus agnorum possent inseri, & alia id genus similia non sine successu tentari; quorum proinde mandauit curam viris quibusdam industriis.

Prætereà etiam de Crocodilo, in quo singularia quædam obseruauit, non modò circa motum maxillæ superioris, sed etiam circa numerum dentium, quos Achilles Tatius dixerat esse pluréis trecentis, Ælianus non plures sexaginta: ipse verò in Crocodilo duodecim pedibus Parisiensibus longiore, quem ex Ægypto ad Thuanum transmissum aliquantisper domi habuit, esse deprehendit, in superiore quidem maxilla triginta septem, vt puta sexdecim vtrimque, & quinque anteriùs; in inferiore verò quindecim ad vtrumque latus, antrorsùm autem quatuor; si tamen probè memini. Hoc memini dentes magnitudine valde inæqualeis, superiorésque exsertos, neque inferioribus occurrenteis, carniuororum terrestrium instar; & alioquin pellucidos.

Sed

Sed prolixum nimis omnia recensere : nisi quòd vnum prætereа tacendum non est, cuius ipse quoque aliqua pars fui. Exoptârat doctus, sagáxque Godefridus Vendelinus tum Condatensis Canonicus, & dum iuuentutem in Prouincia exigeret, Peireskio charus, maximam, siue Solstitialē Solis altitudinem obseruari Massiliæ: vt suā de Solis obliquitate Diatribā iteratò editurus, posset ipsā expendere ex nostra obseruatione, comparata cū ea, quam sub Alexandri magni tēpora Pytheas Massiliensis peregit. Quādoquidē verò id factū superiore anno voluerat, & literę tamen ipsius allatæ à Dormalio serò nimis fuerant acceptæ: idcircò Peireskius hoc anno maturè prouidit, vt fieret satis illius votis. Imprimis quippe veritus, ne ipso tempore Solstitij aut nubes occuparent Solem, aut quidpiam nobis contingeret (vt se habent res hominum) vnde obseruatio præpediti posset; voluit Massiliam per ipsas ferias Pentecostes contendere, vt obseruaretur tam Solis, quàm aliquarum Stellarum Meridiana altitudo, ac proinde Poli eleuatio, vnde saltem ex consequenti res expetita deduceretur.

Deinde verò, cùm sub Solstitium viderentur negotia quædam ipsum haud dubiè detentura, perrupit tamen, denuóque concessit, vt interesset, ac si quid foret obstaculi, amoliretur. Et sanè, cùm requireretur ædificium altissimum, quódque intùs liberum foret, neque, exploratis tota vrbe templis, vllum commodum visum fuisset: ac solùm quæ ædes Collegij ad ortum Ecclesiæ recens exstruebantur, viderentur percommodæ, ob tectum quinquaginta duos regios pedes altum, & tabulatum vnicum media regione tum interceptum; factum est illius præsentia, vt perforato tecto, & contignatione tabulati præfracta, locus optimè cesserit. Et quorsùm quidem, aut quomodo vsurpatus gnomon altitudinis ædium, quíque potuerit in partium nonaginta millia discerni, non est heic enarrandi locus. Dicere sufficiat, reductione facta ad numeros eosdem, quos vsurpauit Pytheas (qui in parteis plusquam sexcentas diuisum gnomonem non habuit) fuisse, ex nostra obseruatione, Gnomonem ad vmbram, ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta duo cum tribus quintis; qui fuit iuxta illum ea proportione, quam habent centum viginti ad quadraginta vnum, cum quatuor quintis.

Voluit autem Peireskius, vt non modò obseruationem perscriberem, sed quæ etiam argumenta permouerent me, vt probabile ducerem non fuisse propterea Solis obliquitatem priscis illis temporibus, quàm tempestate nostra maiorem. Et quia obiter mentio facta fuerat illius Scaphidij, quo Eratosthenes, alíique, & verisimiliter etiam Pytheas, vsi; idcircò præproperè scripsit ad obtinendum vel scaphidium, vel modulum saltem illius, quod apud Cardinalem Barberinum accepit exstare. Voluit rursùs, vt quoniam Strabo multa congessit aduersus Pytheam; ipse in gratiam Comprouincialis apologiam conscriberem, purgarémque virum, qui primus Thulen Insulam demonstrauit, & quo non habet Occidens totus quem antiquiorem in doctis habeat.

Denique voluit exponerem solutionem Problematis, quod eò vsque frustrà & Nautas, & Mathematicos torserat. Illud scilicet huiusmodi erat. Quî fiat, vt Nautæ, postquàm superârunt Sardiniam, & Africæ oram, aut saltem vicinas salutârunt Insulas, ac potissimùm ex quo prætererunt Meliten, debeant, vt in Cretam appellant, non rectæ viæ insistere, sed deflectere ad læuam, siue versus Boream, vnâ quartâ, vt vocant, venti, siue trigesimâ secundâ totius circuitus, prout pyxide nautica, seu Magnetica indicatur; ac duabus etiam quartis, seu dimidio venti, vt ex Creta vsque superata perueniant in Cyprum, & ex Cypro tandem Syriæ Alexandriam attingant? Quî etiam fiat, vt redeundo, non possint in Cyprum, & Cretam deduci, nisi venti dimidio, neque in Meliten, nisi quarta venti à recta via deflectentes: atque id quidem semper ad læuam, seu iam versus Boream deflectere? Cùm peruidit porrò Peireskius, quæ responderentur omnia, coniectationes meras esse; mira fuit exsultatio, qua agnouit totam eam praxim ortum habuisse ex eo errore, quo Tabulæ omnes hydrographicæ conficiuntur, dum artifices supponunt eas Orientis parteis distare à nobis longè ampliùs, quàm reuera distent, vt ex superiore Eclipsi subnotauimus; adeò proinde, vt intercapedine inter Meliten, & Cretam credita maiore, quàm sit; & maiore adhuc exsistente errore inter Cretam, & Cyprum, hanc, & Alexandriam; dubia illa omnia facilè soluantur.

Supponamus enim Meliten, sub quo Meridiano, iacet; & fingamus Cretam quinque gradibus orientaliorem, quàm sit, sed sub eodem tamen parallelo; constat ventum, seu rectum iter ex Melite in locum confictum, relicturum Cretam ad læuam, seu Boream: quare & Nautas, ne aberrent, sequi debere ventum Borealiorem; qui germanus est quidem, sed creditur tamen alius ab eo, qui falsus cùm sit, verus esse existimatur. Ex opposito supponamus Cretam, in quo Meridiano est, & Meliten Occidentaliorem quinque itidem gradibus, quàm sit, seruato semper parallelo; perspicuum est ventum, seu tramitem rectum ex Creta in confictum locum, relicturum Meliten ad læuam rursùs, seu ad Austrum: quare & ne nauigando aberretur, sequendum ventum alium, qui verus quidem sit, sed pro quarta tamen à vero habeatur. Quod idem dicendum de distantia inter Cretam, & Cyprum, & porrò vsque Alexandriam; sed ita tamen, vt geminato distantiæ errore, dimidium iam venti vsurpandum sit. Re ergo constante, Peireskius conuocauit Nautas, confectóque diagrammate, ita Problema exposuit, vt illi obstupuerint, & interrogati singulareis distantias, non inuiti concesserint ex bis mille, & septingentis milliaribus, quæ vulgò inter Massiliam, & Alexandriam numerantur, saltem quingenta detrahi posse.

Vt ista porrò iam mittamus, prætermittendum tamen non est vnum, alterúmve testimonium, quod insigni eius affectui erga eruditos, bonásque arteis redditum fuit. Ac imprimis quidem Kircherus Romæ edens Prodromum Coptum, scripsit inter eos, qui editionem sollicitârunt, Peireskium *non immeritò tenere locum principem; vt qui armata deprecatione operis huiusmodi aggressionem extorsisset.* Deinde Mersennus ipsi nuncupans libros Harmonicorum quatuor, in hunc modum affatus est, *Non debuit hoc opus prosmusia(?) prodire in lucem, absque tui nominis honore. Licet enim Harmonia Gallica te propediem ampliore conuentura sit apparatu, si publicis negotiis tantisper sepositis, illi benignam aurem accommodes; existimaui Synopsin hanc esse præmittendam, cunctósque mortaleis admonendos, nullum esse literatorum, qui tuam singularem beneuolentiam expertus, tuas, quibus continuò stiparis, virtutes non suspiciat, atque veneretur; neque hos solummodò libros, sed alios quoscumque tibi meritò nuncupandos existimet. Hæc igitur Musarum instrumenta, Heroum laudibus concinendis adaptata, sequentibúsque libris comprehensa, manibus illis amplectere, quibus admiranda liberalitate nulli dees*, &c. Ad Gallicam porrò Harmoniam quod spectat, dicauit eidem Tractatus de Consonantiis, & Dissonantiis; de Modorum generibus; de Musica compositione. Professus est verò *ipsi debitos, quòd illos benefica manu è tenebris eruerit, solitus tantâ munificentià, totam cumulare Europam, vt eruditi probique omnes fateantur nullum esse mortalium cui litera bona, earúmque cultores ampliùs debeant.* Enumerauit deinde *varià, quæ pro cuiusque genio, siue ex musæo proferre, siue ex regionibus etiam remotissimis quærere nunquam destitis; tanta præterea humanitate, ac beneficentia vniuersos excipiens, vt res ipsius tam videantur literatorum omnium, quàm sunt aer, & aqua respirantium omnium, communes* Non hæsit proinde, *quin omnes ad nuncupationem suam plausum facerent, tanquam testatione facta posteris, extitisse eno hoc virum, quem in exemplum sibi proponant, quotquot diuinæ bonitatis, quæ incessanter benefacit, imitatione tenebuntur.* Mentionem prætereo, qua Petrus Lasena Neapolitanus prosequutus est in Cleombroto, seu dissertatione Philosophica de iis, qui in aquis pereunt; cùm prætereundus tamen non sit dolor, quo Peireskius affectus est, cùm accepit præclarum virum, editione nondum perfecta, interiisse per Autumnum.

Hieme iam ineunte, Arelatem profectus est, vt ad vsque Prouinciæ fineis occurreret viro perillustri Iosepho Bernerio, qui in Senatu Burdigalensi Præses, delectus fuerat Aquensis Princeps; post factam eius Magistratus à Lainæo abdicationem. Nôtat illum videlicet, ex quo tempore in Magno Consilio personam Regij Cognitoris summa cum laude gesserat, adeò vt ipsius virtutem singulari veneratione, affectúque prosequeretur. Ea occasione vidit Salone eximium illud Præsulum decus Ioannem Iaubertum Barraltium, Arelatensium Archiepiscopum, cuius eruditionem, candorem, pietatem, prudentiam, satis commendare nunquam potuit; & quia per id tempus habuit literas à verè bono, erudito, celebri, Antonio Godello, quibus significabat se breui ad Grassensem Episcopatum, cui destinatus fuerat, venturum, fœlicem dixit fore Prouinciam, quæ tot iam præclaris Ecclesiæ luminibus illustraretur.

Successerat feralis annus, qui trigesimus septimus supra millesimũ sexcentesimũ fuit; 1637.
cùm iucundissimum habuit excipere, fouerèque egregium virum Iacobum Ferreriũ Agiorensem Medicum, qui ex Lugdunensis Cardinalis Comitatu, Romáque, & Lugduno rediens, expetita attulit multa. Cætera inter fuit modulus Farnesiani Congij, cuius suprà meminimus. Fuit & copia fossilis ligni, quod ad Aquam-Spartam est nuper detectum. Non quòd Peireskius ex ipso ligno non habuisset iam frustula; sed quòd alloqui exoptaret oculatum illius loci, vnde eruitur, inspectorem. Et didicit sanè, quòd voluerat nosse, exstare dumtaxat quædam veluti caudicum segmenta; nulla verò vestigia ramorum, nodorum, radicum; quasi id foret argumentum, ligna eius formæ nata concretáque; non verò ex vulgaribus obruta, & saxificata. Fuit denique Apographum Græcæ inscriptionis de laboribus Herculis, quam videre, obtinerèque eò vsque non potuerat; marmore intra easdem ædeis Farnesianas delitescente.

Pergratum quoque tum habuit concessum sibi ab Arnaldo Forcalqueriensi Proprætore marmor, quod Reis Apollinaribus (Regiũ nunc appellant) fuerat erutum; & in quo exstat inscriptio continens votum persolutum Deo Æsculapio; signum scilicet somni æreum, Torquem aureum, cum Dracunculis duobus, pondo scrupuli vnius; Enchiridium argenteum, pondo vnciarum quinque, & semis (sic enim notas restituit; quæ non bene apud Gruterum) denique Anabolium. Cùm id porrò fuisset illatum in ædeis, tacere non potuit se illi habendo quadraginta inhiasse annis. Nempe inscriptionis illius apographum habuerat, etiam antequam in Italiam proficisceretur. Et sanè Pignorius, vbi in symbolicis Epistolis loquutus fuit de Dracunculis semet respiciẽtibus, caudísque connexis, subiunxit, *Et hanc speciem exprimit antiquum marmor, cuius mihi olim copiam fecit Vir nobilissimus, idémque in literatos omneis propensissimus Nicolaus Fabricius Peireskius, Regius in Aquisextiensi Curia Senator.* Quoniam verò meminerat vidisse se olim inter Lælij Paschalini cimelia, Torquem aureum ex duobus Dracunculis, qualis heic describitur; eamobrem scripsit illicò ad Franciscum Cardinalem Boncompagnum, in cuius nobileis, & curiosas manus Cimeliarchium illud peruenit, vt Torquis eiuscemodi ectypum fieri pateretur. Id autem expetiit, in gratiam memorati antè Tomasini, qui de Donariis antiquis scribens, poterat suum opus illius mentione, descriptionéque illustrare.

Medio

Medio Februario, extremus Chamæleonum octo, quos ab æstate vsque enutrierat, fouerátque, interiit. Siquidem cùm annis superioribus singulareis, binósve solùm obtinuisset ex Africa, iique primis frigoribus obtorpuissent, occidisséntque; idcircò magnam demùm copiam impetrare voluerat, vt summo aliunde adhibito studio experiretur, num aliqui superare hiemem possent. Quia enim deprehenderat fœminas abundare ouis; ideò anebat formationem, eruptionémque ex illis, explorando cognoscere; ratus eam fieri tempore verno. Heinc caueam, qua postremi illi concludebantur, pannis operuit, in tepidario collocauit, ad Solem interdum exposuit: verùm, seu quia frigore primo, leuiore licèt, læsi fuerant; seu quia deinceps locus fuit obstructus, & calidus nimis; seu quia à mense vsque Nouembri, nihil cibi ab illis degustatum est; attingere vet nullus potuit. Curârat illos variè depingi, ac suspensos potissimùm pedibus, & extrema cauda, quales ferè manent, ac dormiunt, & vermiculos, muscásve venantur.

Scilicet falsum comprobauit viuere illos ex aëre, vt vulgaris fabula est; multáque expertus, deprehendit tandem nulla re æquè delectari, ac vermiculis, qui ex farinaceis mactris colliguntur. Solent autem lingua, vt promuscide vti, quam, pedalis propè longitudinis, iaculi instar eulbrant, & tanta quidem celeritate, vt penè visus aciem effugiat. Id præstatur verò beneficio officuli, quod bifurcatione quadã implantatur vtrimque ad extremas fauceis, & cæterà teres secundum oris longitudinem, deseruit implicandæ, explicandæque linguæ; cauæ scilicet, intestini instar; nisi quòd in summo catunculа est, non nihil viscida, vt prædam corripiat. Falsum quoque expertus est, chamæleones induere rerum obiectarum colorês: seu virides enim, seu cinerei sint; atrorem solùm quemdam subeunt, qua parte ad Solem, aut ad ignem obuertuntur; præterea verò nihil immutantur.

Id rarum, ac mirabile; non moueri oculos chamæleonis coniugaros; sed vno aliquorsùm spectante, reliquum vel stare immotum, vel in aliam partem deflecti. Deflectuntur autem quoquoversùm, propter quatuor trochleolas, nulla ostentata distinctione iridis; sed solâ pupillulâ, ad quam cornea vndique (cùm sit, vt corpus reliquum, radiata, variegata, granulata) terminatur. Sunt porrò etiam chamæleoni dentes eleganter dispositi; non vt aërem sanè deterant, sed vt correptum cibum mandant. Vnicum exinde intestinum est, non circumvolutionibus, sed curuaturis solùm productum. Excrementum intus satis liquidum, nisi qua parte ad anum accedit. Hepar bifidum, & ex gibba quidem parte sanguinem in cor auriculatum infundens; at non superstite ascendente, descendentéve candice venæ: quippe aliunde non porta modò nuncupata, in intestinum; sed venæ quoque aliæ, ad cæteras partes directè procedunt. Pulmo inflatus abiit in membranam tenuissimam, toti animali ambitu æqualem. In imo ventre nullum peritonæum, sed membrana solùm parteis dextras à sinistris dirimens. Non item lien, non vesica, non renes, sed carunculæ solùm obseruatæ sunt, quæ genitalia fortè fuerunt. In fœmina vna', fuêre oua intra membranulam supra centum, quorum nonnulla exstitêre magnitudine nuclei oliuæ, in quibus visum luteum solùm, nihil verò albuminis: cùm tamen parua viderentur quandam lactis speciem referre.

Quid heic referam continentem illam sollicitudinem, qua procurauit, vt Valesius Orationes Libanij cum accessione editurus, recuperaret ineditas? Exscribi iam antè curârat quæ in Bibliotheca Augustana exstant: hoc tempore verò cùm haberet Romæ paratum Dormalium, qui ad exscriptionem exstantium in Vaticana se accingeret; dedit operam, vt auctoritate Cardinalis Barberini id exsequeretur. Hortatus verò simul est Buccardum, vt aggrederetur interpretationem Epigrammatum Anthologiæ, quorum hactenus nulla exstat: Scripsisse enim se ad Salmasium, vt quod habebat illorum exemplum ad ipsum transmitteret. Ad Salmasium ipsum eùm missurus esset MS. Vegerij quadringentorum annorum, conferri priùs voluit cum alio paris ferè antiquitatis, idque manu erudita laudari priùs Fabroti, qui discrimina bene multa tam inter vtrumque, quàm cum factis hactenùs editionibus margini apposuit. Quid dicam rursùs, quàm ardenter sollicitauerit Kitcherum, vt discessurus in Siciliam, ac exinde in Meliten cum Darmstadiensi Land-grauio, adniteretur obtinere Polareis altitudines; obseruaret curiosiùs quæ circa Æthnam sunt euulgata: ac reportaret indices præcipuarum Bibliothecarum, & præ cæteris Codicum Abbatis Caëtani MSS.

Quid demùm, quàm sollicitè exspectauerit ex Oriente libros hexaplos, octaplósque? Fuit in illis Psalterium, sex columnarum ordinibus, totidémque linguis, idiomatibúsve distinctum, quod piraticam expertum iniuriam, nullo non pretio fuit redempturus; etsi non emptum pluris, quàm libris Turonicis viginti quatuor. Heinc nullum lapidem non mouit, donec piratas appulisse Tripolin Africæ accipiens, ad Bassam, seu Gubernatorem illius ciuitatis scripsit, amicis interpositis, illéque spem fecit transmittendi librum. Contigit porrò, vt nonnulli, perspecto eius desiderio, speratáque magna mercede, aduexerint librum optimè curatum, quem prædicabant fuisse sibi in ea vrbe concreditum. Quæ prima fronte fuerit eius lætitia, dici non potest: at cùm inuolucris sepositis, agnouit esse nihil aliud, quàm Arabicum Thomæ Erpenij Dictionarium; dici quoque non potest, quanta fuerit consternatione perculsus; nescius an infortunium, an imposturam magis culparet.

Attexenda heic forent quæ ex Africa aliúnde obtinuit; vt numismata, inscriptiones, & narrationes varias rerum Australium, Borealium, Orientalium, partim recenteis, partim antiquas,

antiquas, ac huiúsmodi cætera, sed satiùs videtur coronidis vice, memorare solùm Commentarium pereruditum, quod Iacobus Gothofredus antè memoratus de Imperio maris, ac iure colligendi naufragij, ex Iure Romano conscripsit, inscripsitque ipsi Peireskio. Siquidem inter cætera dum illum affatur, *Te*, inquit, *huiusce facti mei conscium, & superstitem appellare nunc visum; cui secretiores quaque, melioréfque litera cura, cordique adeò sunt, vt nullis inter hac impendiis parcere soleas, siue in iis, qua eò faciunt, per vtrumque orbem conquirendis, siue in protrudendis, qui suam iis instaurandis operam, vel industriam locare valent, quorum multi iam per te, & famam habent, & merentur. Quo facto, quid aut illustrius afferri possit, quando gloriam Principibus fermè dicatam in nomen tuum tam fœliciter deriuas; vel ad æternitatem maius, cui tam multos ipse commẽdas, quà rediuiuis veterum monumentis, quà excitatis melioribus huius æui ingeniis? Fatear ipse oportet, nunquam ad hac studia animum meum magis incalescere, quàm cùm eò me prouocare soles: adeò non suadent, sed trahunt me ἑλκυστικὰ illa literarum tuarum, quibus publicis immersum negotiis excitatum venis.* Et paullò pòst, *Ob singularem insuper illum, & eximium candorem tuum, quem pro exemplari candoris ipsius habeo, quémque omnes, qui ad scribendum animum appellunt, tueri, atque adeò ab omni acerbitate procul esse iubes.* Et rursùs, *vt non possit non hic libellus tibi congruere, qui & dignitati, & studiorum proposito, moribus denique tuis tam apprimè conuenit. Placiturum sanè ea quoque re puto, quod in argumento versatur βιωτικῷ, auctorémque habet, qui te amico optimo, & fidelissimo non tantùm vtitur, sed & passim gloriatur.*

Inibat iam Ver, cùm excepit Cardinalem Bichium, vnáque Suaresium veterem amicum Episcopatu Vasionensi iam antè donatum, qui eum Cardinali Romam discedebat. Recreatus eodem tempore est accessu Francisci Bocharti Campinij libellorum supplicum in Regia Magistri, ac Intendentis iustitiæ titulo, in Prouinciam missi. Singulari quippe affectu illum amabat, & coluit, tum ob indolem miræ bonitatis, virtutémque eximiam; tum ob memoriam optimi Patris, quem & Præfectum ærario, & Consistorianorum primum, & Principem summi Senatus in se propensum habuerat. Vnde & Campinius ipsum tanti fecit, ac vicissim coluit, vt altero mense nato sibi filio sponsorem lustralem, nominísque proprij nuncupatorem delegerit.

Sequuta est celebris illa Leronensium Insularum viodicatio, de qua fuit mirè sollicitus, cuiúsque historiam accuratè descripsit. Nullis non intereà officiis prosequutus est tam Præsidem primum, quàm eius vxorem, qui graui morbo per Aprilim, ac Majum menseis laborârunt. Ac vidit quidem conualescenteis, vidit Insulas expugnatas; sed sua illum interim, eáque duriora fata manserunt. Quippe sequente statim Iunio in lethalem incidit morbum; de quo, & morte consequuta priusquam aliquid dicamus, operæ-pretium esse videtur paullò specialiùs describere, & corporis habitum, & Animi mores, & ingenij studia. Tametsi enim ex Vitæ serie, cui immorati hactenus sumus, res videatur intelligi; innumera tamen supersunt, quæ luculentiorem vitam faciant, quæque eruditis plerísque expetita eùm fuerint, non ingrata sint extitura.

DE VITA PEIRESKII, LIBER SEXTVS.

ITAQVE, vt inde incipiam, statura illi iusta fuit, seu inter proceram, & humilem congrua. Habitus gracilis, venæque proinde in temporibus, manibúsque conspicuæ. Constitutio vt morbis obnoxia, ita non admodùm robusta; vnde postremis ætatis annis innitendum baculo fuit. Factum ex eadem causa est, vt facilè ipsi membra luxarentur; humerus præsertim sinister, quem ter loco emotum habuit. Ampla frons, & quæ facilè inter admirandum, contendendúmque animum, rugis quasi exararetur; nec transuersum modò, sed sursùm quoque, ea regione, quæ inter supercilia est. Oculi cæsij, ac facilè suffusione laborantes, disruptâ nempe venulâ, quoties cum conatu nareis expurgaret. Defigebat verò illos seu in terram, dum attentè quidpiam narraret, seu in auditores, cùm perciperet, quæ recitarentur, placere. Nasus leui aduncitate à rectitudine deflectens: genæ rubore temperatæ: capillitium flauum; itémque barba, quam solitus est prolixam gestare. Tota facie eximiam quandam præ se comitatem, & affabilitatem tulit: quanquam nullus Pictor ita fœlix fuit, vt talem exhibuerit, qualis reverâ exstitit.

Ad corporis cultum quod spectat, munditiem quidem rerum omnium, quas contingeret, comederétve, expetiit; sed nihil vel superfluum, vel pretiosum requisiuit. certè tametsi id cauerit, vt quas publicè præferebat vesteis nihil dignitati haberent incongruum; sericas tamen nunquam gestauit. Eodem modo reliquam domum pro conditione exornatam, apprimé que instructam voluit: at de proprio cubiculo sollicitus vix quicquam fuit. Tapetum loco fuére icones præcipuorum amicorum, virorúmque illustrium; ac innumeri prætereà commentariorum, apographorum, excerptorum, epistolarum, cæterarúmque id genus chartarum fasciculi. Lectus simplicissimus, & tabula chartis, libellis, literis, aliísque rebus semper onusta, occupatáque; vt & omnia circum sedilia, & maxima parte etiam tabulatum.

Ita ad mensam quod attinet, operam dare solitus erat, vt splendida reliquis foret; at sibi ipsi pertenuem, vt persalubrem, semper præscripsit. Cœnitabat autem solus intra proprium cubiculum (nisi quòd plerumque me comitem tulit) ne vniuersam familiam expectatione conficeret; & quia nonnunquam cum amicis prandens, aliquid genio mensæ communis, & consuetudini indulgebat; ideò deinceps, vt stomacho laboranti consuleret, à cœna prorsùs abstinebat. Vsui erat commune vinum, cùm probaret tamen potissimùm album, idque cùm foret acidulum; sic meliùs sedari sitim opinatus. Diluebat autem plurimâ aquâ, nisi quòd tempore peponum, quibus ad initium pastus vtebatur, id seruabat moris, quod à Medico præscriptum fuisse iam diximus. Hoc porrò edulij genus deperibat tantopere, vt sibi nullo negotio quibusvis aliis interdicens, se tamen, quod ipsum spectaret, profiteretur incontinentem. Suauissimum nempe effecerat vsus, ac memoria recuperatæ per ipsum valetudinis, crebráque experientia, qua se peponum temporibus, nec laborare nephritide, nec arenul.s gignere, emittere véve obseruârat. Ob eandem causam solebat vinum temperare aqua thermali, quam aliunde duxit saluberrimam, ex quo pridem, ædiculam prope Balneola ingressus, longævos in ea obseruauit tam viros, quàm fœminas; & causâ quæsitâ, accepit vti illos thermali puteo, non ad potum modò, sed etiam ad pultem, iusculúmque omne, ad subigendum farinam, pinséndúmve panem, & alia. Cùm foret porrò admodum sobrius, neque in ciborum delectu morosus; eâ quoque fuit continentiâ, quam prædulce malum, luxuries tota vita nunquam fefellit. Et in promptu quidem causa esse potuit, quòd desidiosus non fuerit: attamen nisi sobrietas mali fomenta subduxerit, ipsamet sese excitant, &, vel minima animi relaxatione, inardescunt.

Quod insinuaui obiter illum tardè cœnare solitum, id de provectiore dumtaxat ætate est intelligendum. Prioribus siquidem annis maturiùs, & pro occasione conuiualium ita cœnabat, vt non multò pòst sese aut lectioni, aut scriptioni dederet, & in seram noctem, ac persæpè etiam in auroram vsque protraheret studia; ex quo somnus illi præparcus, ac matutinus solùm erat. Cùm procedente verò tempore, nocere id sibi animaduertisset; cœpit nullum cœnæ, ac somno interiicere studium; at visus subinde est sibi ad matutina studia obtusior; & cùm aliunde negotia totos penè dies continenter absorberent, sensit nihil sibi temporis, quod impenderetur

penderetur studiis, superesse. Itaque id cepit consilium, vt à quarta, quinta, aut saltem sexta post Meridiem hora, qua vulgus da cœna solet cogitare, conclusus cubiculo, à nemine inuiseretur; neque nisi quid maximè interesset, obturbaretur; sicque ad horam vsque nonam, quam cœnæ destinauerat, sibi, Musisque totus vacaret. Quin-etiam, statis illis diebus, quibus cursores Parisios, aut Romam discessuti erant, cœnam differre solitus erat in decimam, vndecimam, ac persæpè etiam vltra mediam noctem; vt posset literas & plureis, & vberiores conscribere; qua occasione sæpiùs cursores aut domi continuit, aut iam digressos, vt literas expectarent, consistere, prece, ac pretio procurauit.

Penè verò statim à cœna ita ad somnum se comparabat, vt apparatum faceret excitabulum tempestiuum. Non sanè quod pigeret illum quietis necessariæ; sed quòd vltrà horas quaternas dormienti, tanta in vesicam vrinæ copia confluerer, vt occluso præ nimia tensione orificio, emittere illam deinceps non posset. Illa proinde occasione interrumpendus somnus erat; & crebrius quidem, si flaret Corus, minimàve aura frigidiuscula; tum quippe grauiùs, frequentiùsque vrina detenta ipsum diuexabat. Erat & alia occasio expergiscendi sæpiùs, sudor; quippe seu integumentorum, seu tempestatis calore ad natiuam imbecillitatem superaddito, semel, iterúmve, aut etiam aliquando tertium, in singulas nocteis commutandum indusium erat.

Manè exsurgens, id obseruabat, vt caput seu galero, seu alia re superadiecta oneraret, donec illi sudor, calórve ex somno, quietéque conceptus, temperationem admitteret; alioquin enim aër frigidior laxatos poros subiens, obstruénsque, solitus erat rheumatismos, doloresque dentium creare. Eandem ob causam legens, scribénsque, à fenestris procul sedebat; aliàs siquidem nescio quid frigidulum penetrans, capútque, & faciem, aut genam obversam, ita paullatim afficiebat, vt excitatis fluxionibus dentes quoque malè haberent. Effectum hinc etiam, vt quantum interdiu per officia licuit, à vento, ac Sole abstinuerit; & cùm propterea excusationem aliquando prætexeret, causatus est, quòd cæterorum robustiora corpora similia essent laminis minimè obnoxiis aëris iniuriis; suum verò corpusculum persimile esset folio papyraceo, cui penetrando vel minima aquæ guttula foret satis.

Nunquam proinde deambulatum (quæ ipsi vna corporis exercitatio erat) pergebat, nisi tranquillo aëre, & Cælo obducto, aut saltem Sole debili, & in Occasum iam propendente. Aderat etiam famulus, qui ponè gestaret vmbellam, vt feruorem Solis, si quis superesset, vel auram quoque auerteret. Quia verò id poterat ipsi, atque comitatui esse importunum; ideò deligere solebat conualleis, locáque vmbrosa, per quæ liber incederet, oculos aliunde, atque aureis pascens. Nempe ad confabulationem, quâ gratius nihil habuit, adhibere solitus erat viros eruditos, ac leneis; vt memoratum aliquoties Galterium, Antonium Arbandum Bargemonium Aquensis Ecclesiæ Præpositum, & simileis alios; ac sese intereà humanissimè recreari sentiebat plantarum virore, & florum pulchritudine; aquarum item murmure, & cantibus auicularum. Heinc videri mirum non debet, si hortum illum Belgenserianum tanta plantarum varietate exornatum voluerit; si præter insignem canalem, insignem etiam aquæ iactum singulari exsilitione erumpere curauerit; si auiculis hieme ad arbores citreas in xystos formatas conuolantibus, disseminari grana curârit, & ne quispiam intereà aucuparetur, vetuerit.

Præhabebat porrò vocibus humanis, instrumentisque harmonicis Musicam illam auium; non quòd aliâ quoque non delectaretur: sed quòd ex Musica Humana, relinqueretur in animo continens quædam, attentionémque, & somnum conturbans agitatio, dum ascensus, exscensus, tenores, ac mutationes illæ sonorum, & consonantiarum eúntque, redeúntque per phantasiam; cùm nihil tale relinqui possit ex modulationibus auium, quæ, quòd non sint perinde à nobis imitabiles, non possunt perinde internam facultatem commouere. Voluit eamobrem continuò educari luscinias, simileisqua auiculas, quas etiam in proprio cubiculo habuit, quatúmque ita earam gessit, vt si quid egerent, aut vellent, ex variis signis agnosceret, & vt fieret satis, statim prouideret: illæ verò, quasi agnitione quadam, benefactori accinerent, & cùm eo absente plerumque silerent, vbi tamen aduentus signum vel voce, vel baculo daret; in cantum statim prorumperent.

Quoniam autem incidit mentio affectus erga animalia, nihil oberit adnotare adolescentem, ac iuuenem deperiisse canum genus. Quorundam antè meminimus: amauit verò potissimum quos singulari aliquo instinctu præditos agnouit. In iis fuit vnus, de quo sæpiùs id memorabile narrauit, quòd cùm fuisset à nescio quo vehemente ictu percussus, ipsum non modò iam in ædeis ingressum subodoraretur; sed ad quinquaginta etiam passus venientem persentisceret; allatránsque ex improuiso, mox aduenturum subindicaret. Cæterùm occasione murium, qui libros, chartásque in cubiculo arrodebant, adamauit deinceps feleis, quos exosus habuerat; effectúmque paullatim est, vt paucis primùm educatis necessitatis gratiâ, etiam ob solam delectationem numerosos habuerit. Ex Oriente quippe obtinuit cinereos, rufos, variegatósque, elegantia spectabili; quos propagatos etiam Parisios, & aliò ad amicos misit. Cùm nihil autem non obseruaret, adnotauit feleis vtero gestare hebdomadas præcisè nouem; vltra annum decimum quartum parere; obstetricationa interdum vti; etiam cùm non conceperint lactare; & id genus similia.

Sed ad sui curâ, vt redeam, fuit ea quoque temporibus

temporibus morborum simplicissima; ipséque ferè experiundo didicit sui medicum esse. Nam primùm, quod spectat ad febrim, curare illam solitus fuit inediâ sibi præstitutâ; ratiocinatus febris materiam aut non substituto fomite, citò absumi; aut non facto impedimento, citò subsidere. Deinde, cùm rheuma, tussisve vrgeret, nihil aliud, quàm vsurpabat buccellam crustæ ex pane sicco; cuius semper frustula quædam, cum tragemate odorato, theculâ argenteâ conclusa gestabat. Sic enim ex ea detrita, saliuáque simul sensim instillata, opinabatur arteriam incrustatione quadam obduci; adeò vt humor superfluens illam non exulceraret, neque prouocaret ad tussim. Hæmorrhoïdibus leniendis alia nulla re vtebatur, quàm oui luteo, cui interdum aliquid butyri, aut laridi fuisset commistum. Agnouit etiam balnearem aquam in potum assumptam iis mirè prodesse; & vel calorem suppositum, vel minimum somnum eas remittere. Circa vrinæ retentionem, dictum est de vsu aquarum; solebat verò, vt eam cieret, linteum, eiúsve angulum dentibus premendo, quasi mandere; idque in ipso conatu, quo proinde sæpe vrinam emisit. Nisi id verò sufficeret, vt in maxima vesicæ tensione, tum inter parietem, posticámque lecti partem interuallo arctissimo sese comprimendum sistebat; nam post multos saltem conatus, id experiebatur non inutile. Et non ad omnem quidem retentionem consequebatur arenularum, calculorúmve deiectio: frequentiùs tamen prorumpebant, cùm dolores renum, vreterúmque præcesserant. Vrinam autem excipere cucurbitulâ, quam ventosam vocant, solebat; vt in eius fundo statim appareret, si parturiisset aliquid: videlicet labores illos, eruptionésque calculorum, parturitiones suas dicebat. Denique nisi podagrâ, parentum instar laborauit, causam ipse censuit victus regimen, quod etiam quoties pater seruauit, toties consultum optimè fuit.

Non est verò heic prætereundum, imbecillam complexionem nihil obstitisse, quò minùs se in morbis illis, vehementibúsque doloribus patientissimè gesserit. Nam frequentia quidem, & diuturnitas quendam quasi callum induxisse videbatur: sed patiendi tamen consuetudinem eo perfecerat ratiocinio, quòd quicquid pati necessum foret, ferendum esset leniter. Communis certè eius vox erat, se non tam angi propter mala, quibus erat obnoxius; quàm lætari quòd ea grauiora, vt esse poterant, non forent.

Non dissimilis porrò animus erga fortunam aduersam fuit. Nam iacturâ aliquâ factâ, ac rei caræ potissimùm, non potuit quidem non commoueri: verùm molestiam temperare ea ratione solitus fuit, quòd non tam spectaret rem deperditam, quàm cum voluptate possessam. Sic solamen etiam quærebat ex rebus superstitibus: censebat enim non tam dolendum, ob id, quod iniquus casus abstulisset; quàm exultandum propter id, quod bona fortuna seruasset. Heinc non infrequenter dicebat, cuivis incerta bona paranti constitutum esse debere, se illa non sibi magis parare, quàm furibus. Contingebat etiam interdum, vt quæ proposuerat, pro votis non succederent, conatúsque; & sumptus omnes efficerentur irriti; at solatio erat, quòd nihil tentasset non laudabile, neque officio, impensæve iterandæ impar foret. Eam ob causam non desistebat idem tentare sæpiusculè; tanquam non desperans, quin prosperum quidpiam tandem affulgeret; ac aliunde existimans plureis labores irritos vno successu redimi; neque debere piscatorem idcircò retia abrumpere, quòd iactum interdum sine fructu faciat.

Et sic quidem ille patientiam, constantiámque tuebatur; cùm foret nihilominus suaptè natura subiracundus. Dicebat verò nihil sibi vnquam animi regendi persuasionem æquè fecisse, ac spectaculum casu quodam exhibitum in microscopio. Quippe cùm in eo conclusisset pediculum, ac pulicem, obseruauit pediculum luctâ institutâ sic cómotum fuisse; vt sanguis à capite in caudam, itu, reditúque continenti distraheretur. Heinc nempe est argumentatus, quanta fieri per iram debeat humorum, spirituum, facultatum omnium perturbatio, quantam declinet perniciem, qui illi non fecerit locum. Duo autem quædam capita erant, ob quæ præsertim commoueretur. Vnum, ac præcipuum, iniuria ex ingratitudine profecta. Iniuriam dico; nam ex obliuione sola beneficij, ne indignationem quidem vllam testabatur; qui ipse potiùs videbatur id oblitus fuisse, quod contulerat. Verùm, cùm quis sibi eam notam animi ingrati inureret, vt prætereà nocumento, vel impedimento sibi, suísve, circa negotia, aut destinationes foret; tunc incalescebat, excandescebátque, & probra etiam effundebat; meminíque, dum statim sese ad sedationem componeret, conquestum, quòd ea occasione Philosophiâ defectus fuisset. Alterum, negligentia prauáque mandatorum exsequutio per famulos. Facilè enim irascebatur, nisi quilibet primùm audiens, exaudiret, accurrerétque; ac nisi iussa faceret tempore, modóque præscriptis. Quippe cùm de industria alicuius diffideret, aut de inuersione, interpolationéve, ex præsumpto ingenio, propemodum securus esset; tum disertè, articulatim, & ex ordine præcipiebat quemadmodum vellet quidpiam peragi; ac nisi deinceps, vt res fuerat inculcata, perfecta fuisset, vix se poterat continere, quin in querimonias, & conuitia prorumperet. Vnde sæpiùs ad me conuersus, solitus fuit dicere, oportebat ergo te esse infirmitatis meæ testem? Continebat nimirum sese, neque, nisi coram familiaribus, hasce animo habenas laxabat. Ac ista quidem ferè fuit vna animi eius impotentia: quamquam in sese statim rediens, tranquillitatem repetebat; & quod spectat ad famulos, sæpe querulus solùm fuit, vt excitaret socordiam, ac imposterùm redderet cautiores. Quin-etiam ita affectus fuit in eos, quos ducebat ingratos, & iniurios, vt

vt nunquam maluerit vlcisci, quàm obliuisci iniuriam; nemóque agnouerit culpam, quem non complexus fuerit, beneficiísque novis cumulârit.

Nunc, cùm in locum de beneficiis inciderimus, ecquis ignorat quantùm fuerit ad benefaciendum propensus? Nemo certè vnquam alacriùs, liberaliùs, frequentiùs donauit; & cùm proposuisset sibi Deum ac naturam, omnia dono, nihil mutuò dantem, imitari; dici omninò de illo potest, quòd vota præcucurrerit, quòd spem superauerit, quòd præstare illi fuerit, quàm aliis optare velocius. Millies enim non modò opem, opésque vltrò obtulit; sed non cogitantibus etiam contulit reipsa. Et vide simul industriam. Cùm ad Holstenium mitteret, quos diximus suprà, Aristoteleos, Platonicósque Interpretes, ducentis aureis nummis coëmptos; scripsit quidem epistolam, qua videretur nihil aliud, quàm volumina commodasse; verùm post-scripto epistolio significauit se donasse, donatósque omninò velle; priorem autem epistolam eo dumtaxat fine perscriptam, vt obtendere illam posset, si qui forrè molesti essent in deposcendis codicibus, quasi illos mutuo solùm possideret. Quàm putas verò sæpe egit, quod de Arcesila memorant, supponens putà ceruicali dormientis, aut aliàs non aduertentis amici, pecuniam, qua egere eum comperisset, & recusaturum tamen? Sanè cùm sæpe id non posset, & pudorem alienum non ferret; familiaris manu est vsus, vt eum, qui erat accepturus, confidentiorem faceret. Testari id profectò licet: nam etiam per supremos dies, dari per me voluit viro cuipiam ingenuo, cuius & indigentiam nôrat, & pudorem manifestandi. Neque putes id cum egisse, vt largitionis testem haberet; nam aliunde cùm nôrat minùs in accipiendo difficileis; longè aberat, vt quæreret tertium, cuius pudore afficerentur. Ipsemet enim exhibebat, neque semouebat modò omneis arbitros; sed ne familiarissimis quidem perspectum deinceps faciebat. Heinc si mihi innotuit (vt exempli gratiâ hoc dicam) largitio illa pecuniaria, qua in Campanellam est vsus; ex Campanella ipso noui, qui & priuatim recitauit, & declarauit publicè; non verò ex ipso Peireskio, tametsi tum ambo apud ipsum diuersatemur. Quamobrem si in alium quoque contulit centum aureos, ducentos in alium, in alium trecentos; id sanè rescire aliunde, quàm ex ipsomet concessum fuit. Scilicet non fuit ex odioso illo genere hominum, officia exprobrantium, quæ cùm meminisse debeat is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit; nemo esse potuit huius regulæ, quàm ille fuit obseruantior. Siquidem tantum abfuit, vt deprædicaret quæ præstiterat; quin potiùs seiopet factam ab aliis mentionem auersatus est, nec sine quodam rubore passus; solitus aliunde ita extenuare quod concesserat, vt penè negaret quicquam concessisse.

Non ita verò sese habebat, quidpiã nactus ab aliquo. Quippe celebrare nunquam destitit, ac tametsi parui momenti res foret, aut magno etiam pretio redempta, professus est semper se esse omninò deuinctũ, solitus præterea officiis, obsequiísque omnibus gratitudinem facere apertam. Nam si quis numisma, sigillum, membranam, marmor, vasculum, aut quidpiam aliud seu antiquum, seu peregrinum, seu alioquin rarum dedisset; tum præter animum effusum, dispiciebat statim qua ille re delectaretur, & qua verosimiliter careret; seu nempe libris, seu picturis, seu plantis, seu aliis rebus, quibus (cùm non auderet pecuniâ) rem cum fœnore compensaret. Constat id speciatim de pluribus libris, etiam carissimè coëmptis; sed in exemplum hoc satis esto, quòd cùm bonam hominum partem delectari nosset Gallico Mercurio, Historia Romana Coëffetei, Octauio Strada de vitis Imperatorum cum iconibus, aliísque id genus; illorum semper copiam habere comparatam voluerit, vt ingerente se occasione, ad manum esset, quod donaret. Ex quo effectum est, vt pluries eiusmodi libros octies, decies, & pluries non magno interuallo habuerit, & donauerit, ac sæpe etiam cùm spes non foret iteratò recuperandi; cuiusmodi fuêre Eusebius Scaligeranus, Ephemerides Origani, & alij sexcenti.

Tenere nempe se nunquam potuit, quin testatum faceret se conferendis potiùs, quàm accipiendis beneficiis natum; & cùm maiorem voluptatem, quàm ex dono probè collocato non perciperet, perditum diem illum habere, in quo se quavis occasione munificum non exhibuisset. Heinc viri cordati, & Crœsi diuitias, & Arabum gazas illi exoptabant; vt suum illum liberalem, ingentémque animum testatiorem facere posset. Siquidem stupore dignum iudicabant, vndénam illi ad tot sumptus, satis abundè suppeteret; qui aliunde & spretas opes, & intacta lucro pectora perspecta habebant. Et fuêre quidem qui improbàrint, quòd videretur non satis æquam familiaris rei habere rationem. Visus est enim sumptos superare censum; & iudicium vel ex eo factum, quòd mitteret Romam quotannis tria millia librarum Turonicarum expendenda. Verùm ipse ante salutem ponendos rumores non censuit; magnúmque semper quæstum duxit, opes honestè profundere, quæsito nempe bonis seu viris, seu artibus emolumento. Dici quoque potest, quod Poëta ait, *Quæsiuit nomen, quærat auarus opes*; nam profectò seu suæ familiæ reditus imminuerit, seu non amplificauerit; at quæsiuit tamen tantam gloriam, quantam immensis opibus, cæteræ tam multæ nunquam consequentur. Hoc est verò, quod viri illi cogitare debuerant; non quæri nempe solùm diuitias, vt fames, vt sitis, vt frigus arceatur; quippe ad hos, aliósque vsus naturaleis pauca sufficiunt; sed maximè, vt cum splendore æuum transigatur, relinquantúrque monumenta propagandæ famæ post interitum. Is est enim tacitus finis, ad quem, dissimulanter licèt, mortales

tales omnes collineant; & quem tamen non assequuntur, qui alioquin ditissimam efficere familiam student.

Taceo eam fuisse Peireskio mentem, vt pro familia duceret Mundum; ac parentum, fratrum, aut filiorum loco, quibuscum omnia essent communia, omneis, & sapienteis, & bonos haberet. Hosce appello; quia tametsi nihil non est vnquam bene merentibus largitus; delectum tamen semper eum habuit, vt in obuios quosque non esset profusus. Cùm enim minùs quis mereretur, liberalitatem temperare nôrat; meminique posceuti cuipiam, vt decem nummos mutuò daret, responsum ab eo, non se decem, quos mutuò crederet, habere; sed duos habere, quos gratis donaret. Cùm ille verò accepisset, & ex ipso requireretur, quamobrem ita faceret; satis est, inquit, si præsenti necessitati succurratur; & fiam potiùs parcus donator, quàm molestus creditor; expertus aliunde compluteis idcircò auersari me, quòd se meo ære obstrictos putent.

Porrò cùm nihil æquè amicos, ac beneficentia, & obsequium pariat; nihil mirum, si toto orbe, tot, tam bonos, támque illustreis, atque constanteis habuerit. Mirum est potiùs, quàm tam multis demerendis suffecerit; cùm omneis ita coluerit, vt singularem non potuisset magis. Quippe in id semper incubuit, vt prouideret qua randem re cuilibet gratificaretur; & vnploratus ita accurrit, vt infœlicem se duceret, nisi amici necessitatem non præsensisset, præuenissétque. Nôrat proinde quodnam esset amatorium poculum verum; sic præsertim amans, vt ounquam ad suam vtilitatem respiceret, occasionem verò consulendi amicis præteriret nullam. Sic nihil sibi vnquam à Magnatibus, Principibúsque Viris petiit; at io amicorum, ac potissimùm literatorum gratiam, quicquid conducere visum est, postulare nunquam erubuit. Seu verò illi precibus suis, seu aliunde quidpiam concessum tulisset, agebat semper gratias; & recipiebat in se tam suo, quàm Musarum, & publicæ rei nomine, gratitudinis testationem. Nec suos verò amicos modò, sed quos prætereà illi amârunt, ac speciatim parentes, filios, consanguineos, affines ardenter prosequutus est; illísque consilio, auxilio, perfugio, patrocinio fuit. Ac parum fortè est dicere sumptibus nullis eum pepercisse, vt amicorum res promoueret; maius est, quòd nullum habuerit neque in valetudinis, neque iniuriarum aëris rationem, quoties quidpiam periculi interuenire deprehendit. Tanto prætereà candore fuit; vt ounquam rationem creditarum rerum ab amicis exegerit. Quin etiam ægerrimè tulit, quòd, depositâ continuò comparandis libris, vsibúsque aliis apud optimos Puteanos pecuniâ, ipsi, contextis indicibus, pretium, summámque subducerent; voluitque planè sibi, cum ipsis non agi adeò scrupulosè. Vt paucis dicam, fuit illi pectus adeò niueum, ac innocens, vt meritò iure amicos habuerit, quibus non potuerunt esse amiciores.

Ad hæc autem quantæ putemus consolationi illum fuisse, cùm amicos vel ægrotanteis, vel orbitate, aliòve casu fortunæ perculsos inuisit? Nemini quippe aut meliora, aut amabiliora verba; & quia morbis, dolotibúsque tolerandis assuetus erat, ideò nemini lenimenta ægritudinum omnium perspectiora: nemini potiùs habita fides, quòd ipse expertus omnia crederetur. Nouimus certè aliquos, quibus de salute propè desperantibus, animos restituerit; adeò fuit solers detegendis, facundúsque edisserendis insolitorum ipsis morborum symptomatibus, prognosticis, causis, &, nisi planè curantibus, saltem lenientibus remediis.

Ex his licet intelligi, quàm iucunda esse deberet illius cum sanis conuersatio; quando tam bene nouerat ecquæ res forent, cuiusque genio, moribúsque accommodatæ. Nimirùm cùm tam multa nosset, impromptu erat deligere, quæ gratissima cuique enarraret: & cùm esset semper ad discendum comparatus, percontabatur solùm ea, quæ nouerat collocutorem cum voluptate recitaturum. Ita cùm frequens à peregrinis, curiosísque inuiseretur, subodorabatur imprimis, cuius rei studio tenerentur potissimùm; ac rum ea solùm ostendebat ex libris, cimeliis, cæterísque rebus, quæ videre foret iucundum; neque aliquid obtendebat, quod ipsi nosse non affectarent. Rogitabat deinde ea, quæ ipsi vel in patria, vel iter faciendo rara obseruassent; habebátque semper quidpiam simile, quod vel monstraret, vel aliàs sibi visum, auditúmve referret. Inde effectum est, vt nemo non inuitus, discesserit, horásque, & dies non optauerit prolixiores. Quin longè etiam abfuit, vt crebrò conuersantibus tædium, aut fastidium crearet: exundabat enim semper nouo aliquo eruditionis gurgite; ac vocibus viuis omnia exprimens, ita rapiebat animos; vt metum semper iniiceret, ne citò omnis faceret finem. Et appositè quidem, seu perrarò tamen, iocos interseruit: seriò quippe solitus loqui, eâ oris facundiâ sermones fundebat, qui iis salibus parum indigerent.

Porrò, cùm eius consuetudo foret cuique gratissima; ipsi tamen oneri erant, quotquot res dumtaxat vulgareis loqui, audiréve suabat. Conqueri proinde solebat, quòd tam bonas horas cogeretur perdere, audiendo solùm, assentiendóque, frigus, calorémve vigere; tempestatem esse claram, vel obscuram; auram sanam, vel insalubrem, cæteráque similia. Eaodem ob causam auersabatur mulierum consuetudinem; quod vix liceret quidpiam frugi ex ea consequi, & de tricis solùm, ac nugis verba serenda cum ipsis forent.

Impatienter etiam ferebat clamosos, rixosos, loquaceis; tametsi istos leuiùs ferret, quòd plerísque verbis inutilibus frugi aliquid interseri posset; id enim dicebat se eruere, vt ex paleæ aceruo granum. Oportebat tamen eos esse veraceis, quòd garrulis istis parùm

conuenit; nihil enim æquè exoſum, ac virum, quem poſſet mendacij coarguere, habuit. Quare & ſolebat hoc hominum genus ita exercere, varias percontando circumſtantias, vt memores ſanè eſſe oporteret, ſi quid mentirentur, nec ſibi contradicerent. Par iudicium eſto de Thraſonibus, quos pari modo non ferebat; niſi quatenus inter iactationes, ingenioſum quid coruſcabat, quod afficeret animum. Cæterùm enim glorioſos iſtos mirum in modum oderat; præditus ipſe tanta modeſtia, vt cùm præclara agere, non verò iactare placeret, nihil vnquam ſuperbè de ſe nec ſenſerit, nec dixerit. Hinc potuit ſanè vel ſuo exemplo facere illos admonitos, qui & ſui laudes inuitus audiuit, & titulos omneis ambitioſos delatos reiecit, & virtutes ſuas, alioquin eximias, ita eleuauit, vt ſemper vel infirmitatem, vel ignorantiam prætenderit; planúmque fecerit nihil eſſe poſſe illa animi moderatione expetibilius.

Nihil proinde adiicio de ſumma manſuetudine, ac ſingulari humanitate, qua quoſvis adeunteis, opiſque quidpiam poſtulanteis excipere ſolitus fuit. In confeſſo ſiquidem eſt, quàm non puduerit illum habere maiorem debito honorem quibuſvis, inferioris etiam conditionis hominibus, quos vel genus, vel eruditio, vel dignitas quædam commendaret; quámque ſe erga obſcuriores, ruſticiores, pauperiores, affabilem præbuerit; animos addens ſeſe adeundi, aſſidendi, alloquendi, interrogandi, reſpondendi; donec quiſque ſibi ab eo factum ſatis exiſtimaret. Atque id quidem erga omneis; ſed erga illos ſpecialiùs, qui ſuas in iudiciis commendatas cauſas optabant. Suauiſſimum enim habebat parteis ipſasmet priuatim audire; & percontando, inſtandóque pleraque potiùs accipere, quàm à Cauſſidicis inter perorandum, ſcribendúmve ſuggererentur. Néque cùm ipſi elegantes, atque eruditæ actiones placerent: iniquo tamen animo tulit, ſi quando veritati fucum, æquitati inſidias, legibus fraudem, innocentiæ laqueum ieri, vndique obſeruauit. Quanquam quo affectu ſeſe comparârit, vt ius ſuum cuique tribueret, indicatum ſuperiùs eſt. Adde illum ea induſtria, ac fœlicitate fuiſſe, vt aliquorum nobilium liteis, aliàs interminabileis, arbitratu ſuo compoſuerit, pacémque inter familias inexpectatam procurârit. Addo & cùm id moris foret, vt quæ partes coram Senatu liteis agitabant, Senatores ipſos in palatium, in templum, domum, aut ad alia loca procedenteis, agmine denſo aſſectarentur; ipſum id nonquam paſſum fuiſſe, famulo contentum; aut præterea vno, alterove ex familiaribus amicis, quibuſcum poſſet colloqui, amandatâ ſequentium turbâ.

Cùm illa porrò comitate, humanitatéque erga omneis foret, tum ſpeciali quadam obſeruantia proſequutus eſt quos nouit gradu, genere, virtute quadam eminenteis. Quippe vt omneis eſt veneratus, ita ſingulis, ſi quid potuit, præter debitos honores exhibuit. Promotis quoque ad dignitates, reducibus in patriam, ſeruatis ex morbis, adeptis coniugium, donatis progenie, atque id genus alia fortunæ bona aſſequutis, congratulari ſolitus eſt, ſeu coràm, ſeu per literas, voto, reuerentia, & affectu plenas. Nullum non præterea officiũ atque obſequium præſtitit; munera inſuper adiiciens, vel certè communicans quicquid exquiſitum variis ex locis obtinuit, prout vnumquéque his, vel illis rebus capi agnouit, aut ſubolfecit. Et queſtus quidem perſæpè eſt, exhibendis, excipiendiſque honoribus deteri tempus, at cùm ipſe delatos ſibi, quantum poterat, conſtantiſſimè recuſaret, nullum tamen, quem crederet aliis debitum, prætermiſſum voluit. Id aliquando ipſi obiectum; & maximè cùm videretur ob imbecillas corporis vireis excuſatione digniſſimus; At, debeo-ne, inquit, vt ineptus eſſe primus deſinam, pro ineptiſſimo haberi?

Heic non adiiciam, quanta pietate erga Parentes fuerit; nam id ſuis locis ſatis inſinuatum. Vnum ſolùm addam, quod Nouercæ mores planè acerbos deliniit. Non longè erat à Doctoratu, cùm illa die quadam conſidens ad menſam, bilẽ effudit aduerſus ipſum quam in Patrem conceperat. Congeſtis plurimis conuiciis, ac exprobrationibus, quibus contradicturum ſperans, detumeſcere ampliùs contendebat; ipſe nihil planè inficiatus, hanc vnicam vocem emiſit, Vera ſunt quæ dicis, ô Mater, imò & longè plura ſunt, ob quæ iure conqueri poſſis. Tum quia verebatur, ne illa aut aſſenſum huiuſmodi ſiniſtrè interpretata ſimulationem cauſaretur, ampliúſque excandeſceret; aut pudore quaſi ſuffuſa; aliam rixandi quæreret anſam, ſeſe continenter è menſa ſubduxit. Illa tale nihil exſpectãs, & ad improuiſum caſum obſtupeſcens, ita repentè animos fregit, vt ſeſe continuerit, effutieritque deinceps nihil. Priuatim poſteà ex eo quæſiuit, cur falſa cùm ſciret, quæ obiecta fuerant, nihilominùs admiſiſſet; ille autem, Et admiſi, Mater, & admittam in poſterùm; auctórque ſum, vt quoties pectus efferueſcere ſenſeris, illud potiùs aduerſus me, quàm aduerſus alium profundas. Nam ego quidem patienter feram; at alij exaſperabuntur, vnde tu magis excandeſcens finem fortaſſe vix facies, quin graueis exinde contraxeris morbos Neque porrò id inutile fuit; illa enim ſeſe deinceps longè mitiorem præbuit, ipſúmque adeò amare cœpit, vt de hærede inſtituendo ſæpiùs cogitauerit; ac perfeciſſet, niſi cùm obiit, is in Belgio procul abfuiſſet.

Ad Fratrem quòd ſpectat, tanta propenſiore erga ipſum fuit, tantam viciſſim expertus eſt, vt res in exẽplum trãſire mereatur. Quippe ab æuo vſque ineunte ea fuit, cum mutua, & maxima beneuolentia, conſenſio; vt in eadem ſtudia ſemper conſpirauerint, &, ne minimo quidem vllo intercedente diſſidio, de herciſcunda familia ne cogitauerint quidem. De conſanguineis, affinibúſque illud ſanè teſtari licet, quòd omneis habuerit coniunctiſſimos, excipique voluerit domo, ceu communi hoſpitio, cùm in vrbem aduentarent, non patrueleis modò, ſed etiam qui ex

atavis,

atavis, tricavisque ducerent ramos. Quinetiam, cùm omnium patrocinium alacri studio susciperet, solitus erat, si fortè quidpiam inter ipsos intervenisset, componendi auctor, & arbiter fieri. De Præceptoribus dictum suis locis; addo memoratum ab ipso non semel, nihil accidisse sibi iucundius, quàm cùm à Vario nescio quid in Fonvinij gratiam obtinuit.

Quid est quod hoc loco attexam de charitate in Patriam, cùm ex dictis perspicuum sit illum totum fuisse in ea exornanda? Vt mittam enim nullam vnquam occasionem prætermissam, quin maiestatem Principis, Gallici nominis honorem, & iura Regia sarta tecta, aduersus Scriptores peregrinos voluerit; attingo solùm circa Prouinciam, curasse illum maximè, vt ea imprimis illustraretur. Eò nempe eius curæ spectàrunt, cùm nihil nō egit, vt quasi ex cineribus Comitum nostrorum erueret historiam, ac nobilissimas familias suæ luci restitueret; vsus quippe non nuda traditione, non argumentis leuibus, non auctoribus parùm certis; sed scripturis authenticis, vt testamentis, matrimoniis, transactionibus, clientelis, priuilegiis; itémque statuis, tumulis, epigraphis, tabulis pictis, insignibus, nomismatibus, sigillis; aliisque id genus rebus, quas vt detegeret, haberétque, nulli pepercit sumptui, nulli labori, nulli industriæ; euoluens ipse, aut procurans, vt euoluerentur acta omnia, quæ in omnibus archivis, tabulariisque, Principis, Præsulum, Abbatum, Capitulorum, Cœnobiorum, Gynæceorum, nobilium, priuatorum quorumlibet; inque Ecclesiarum Statutis, Necrologiis, Kalendariis; ac depingi mandans quicquid peruetusti adumbratum, effigiatum, incisum, expressum per libros, vesteis, vitra, ædificia tam sacra, quàm prophana foret. Quominùs mirum, si nemini ex tota Prouincia maiores sui nobiles perspectiores, quàm ipsi fuerint; quando & omnium genealogias retexuit, & ex actis expendit, & insignibus, cum ipsorum, propter varias stirpeis, variatione exposuit. Sic speciatim labore magno seriem texuit Vicecomitum Massiliensium, deducens illos ab vsque Guillelmo S. Honorati Massiliensis Episcopi fratre, hoc est, ab anno nongentesimo sexagesimo secundo. Quo etiam modò condidit synopseis Episcoporum, Abbatum, omniúmque virorum illustrium; ac plurimus præsertim fuit circa *Trobadores*, Poëtásve suprà memoratos.

Eódem spectauit studium emendandi, & excudendi chorographicam Tabulam, disquirendíque varia, per varias ætates confinia, cum specialibus populis, regionibúsque, & Principibus, qui in illa fuisse leguntur; ne quidpiam dicam de legibus, magistratibus, iudiciorum formis. Fuit autem curę potissimùm scrupulosa pervestigatio, & ichnographia viæ Aureliæ, quatenus traducta per Prouinciam fuit; Amphitheatri item tam Forojuliensis, quàm Arelatensis; Arcuum triumphalium tam Arausionis, quam S. Remigij; trium Turrium superstitum adhuc in Sextiēsi Palatio; &, vt paucis dicam, rerum omnium, quæ saperent antiquitatem. Nam quòd prætereà Inscriptiones, marmora, imagines, & alia id genus non neglexerit, manifestum est ex hactenus dictis; vt etiam quod attigimus de Animalibus, fossilibus, plantis, aliisque, vel Prouinciæ propriis, vel ex peregrino Orbe translatis.

Eódem denique, quòd constanter excitauit ingenia, quæ aut nouit, aut prouidit, condecorandæ patriæ nata; admonens semper, animánsque, & libros, cæteráque omnia, si opus foret, suppeditans. Cùm commendaret verò illos, qui scriptis, inuentisque suis, ac descriptione præsertim regionis, rerúmque gestarum illam celebrassent; tum suspexit maximè studium, quo affectum nouit Polycarpum Riuierium, Carthusiani Ordinis decus, cuius immensæ eruditioni accessit notitia eximia rerum omnium Prouinciæ, explicandarum speciali tomo operis Herculei ab illo suscepti. Tum maximi fecit potuisse se demùm hortatu suo inducere Iacobum Morguesium, emeritum, ac sanè magnum Aquensis fori ornamentum, vt se ad Statuta Prouincialia illustranda componeret; quòd foret exinde lux magna omnibus Prouinciæ tribunalibus affulsura. Quàm sæpe verò exoptauit Petrum Decormium generalem Aduocatum, profundæ adeò doctrinæ virum, functione demùm ab erudito, dignóque filio subleuari, vt totus fieret concinnandis, communiendisque Senatusconsoltis, & quæ præsertim ipse suasisset! Quàm sæpe Scipionem Pererium, cuius nunquam satis mirari ingenium, iudicium, eloquentiam potuit, suas illas forenseis actiones, adeò eruditas, atque eleganteis, mittere in lucem! Et pauca hæc quidem ex multis de affectu in Patriam; nam quantum aliunde condoluerit, cùm temporibus difficillimis nihil, nisi vota superfuerunt, commemorare parùm est.

Superesset iam aliquid circa Religionem in diuinum Numen: sed in confesso primùm est, illum semper maiorum fidem, hoc est Catholico-Romanam professionem sic defendisse, vt etiam ad illam quotquot potuit ea heterodoxis, ac potissimùm eruditis, inflectere curauerit. Deinde religiosi cultus fidem vberrimam fecerunt publicæ omnes cæremoniæ, quas rigidè semper, quantum licuit per valetudinem, obseruauit. Quippe & solemnibus sacris, concionibus, processionibúsque, vt vocant, interfuit; & nullum fuit celebre festum, in quo non seipsum Sacerdoti probauerit, mensæque Eucharisticæ factus particeps fuerit. Constans ad hæc sincera fide, amoréque in Deum fuit, sublimè de tāta Majestate sentiens, ac summè de eius bonitate sperans. Nihil addo de cultu, quo fuit prosequutus Pontificem Summum, Cardinaleis, Legatos, Nuncios: siquidem nullam prætermisit occasionem testandi ipsis reuerentiam, affectum, obsequium; vt minùs sit mirum, si illis nihil vnquam negotij in Prouincia contigerit, cuius ipsi committere procurationem non affectàrint. Quo titulo

etiam demeruit cæteros Prælatos, Generaleis, Prouincialeis Ordinum, quos recensere prolixum foret; agnitus aliunde patronus Cœnobitarum omnium, maximè verò Reformatorum, qui si quid egerent in Curia Romana, in Regia, in Prouincia, ac Senatu ipso, illius continuò implorabant opem.

Nunc, vt specialiùs Studia dicâtur, præmittendum imprimis est, fuisse Peireskium ingenio prompto, aut si quid certè defuit, arte, ac labore illud compensasse. Quippe in rebus etiam conceptu difficillimis, inculcatione vix indiguit; & sedula disquisitione, exercitationéque mentis, ipsam ad quidvis facilè intelligendum comparauit. Habuit enim præterea illud ita natum ad omnia, vt nullum fuerit doctrinæ genus, cuius desiderio non inarserit, & de quo non lubens contulerit cum peritis Viris sermones. Moderatus certè quod ad alia spectat, videtur fuisse vnica sciendi cupiditate immodicus; nemóque fuit, qui vehementiùs affectârit perficere celebre illud Liberalium disciplinarum coronamentum. Quin-ne hoc solùm; sed etiam Mechanicarum studiosus fuit; eáque de causa nullus vnquam artifex præcellens, ac celebris fuit, quem remoratus, aliò tendentem, apud se non detinuerit, ex quo non multa seu opificia, seu artis arcana arripuerit; ipsum domi, victu, stipendiis, variisque muneribus in menseis, ac in annos fouens.

Sagacitate quoque mira fuit, adiutáte constantia, qua inuestigando nunquam fuit defessus. Euenit proinde non rarò, vt coniecturæ successerint, quòd ex oblatis circumstantiis, cætera adnexa subodoraretur, ac fœliciter diuinaret. Nihil certè ipsi traditum in manus, cuius, quicquid notitiæ poterat haberi, non erueret; adeò vt non immeritò habitus fuerit toto Orbe quasi Arbiter rerum abstrusiorum. Nempe, si quid vspiam inuentum, cuius nesciretur origo, natura, destinatio, statim ad illum prouocabatur; quasi germana rei notitia citra eius opem haberi non posset. Quid, quod rerum etiam, quæ non forent, sed esse tamen perhiberentur, rimatus conditionem est; disquisiuítque, num saltem possent in rerum natura exstare?

De Solertia iam sæpiùs dictum, ob quam nihil penè, quòd humanitùs fieri, haberíve posset, se consequuturum nunquam desperauit, modò iuuaret, interesséтve animum eò intendere, explicaréque conatum, ac neruos. Et sanè plurima peregit, ac obtinuit, visa viribus, conditionéque superiora; quoniam facilè prospiciebat quicquid promouendo, obstandóve esse poterat; impiger aliunde, vt illud vrgeret, hoc amoliretur, & omnia misceret, quovsque votorum compos fieret. Quin-etiam amicos vbique parabat, & officiis variis vltrò obstringebat, vt seu aliquid destinasset, seu deinceps occasio destinationem factura esset, ad obsecundandum forent comparati. Quamobrem, re proposita, quam peragendam arbitraretur, prouidebat primùm pretióne, an prece, amore, an metu, iussu, an sponte; & quis, quid, vbi, quomodo, quando, ad præfixum finem conferret; ac tum, nihil cunctando manum operi dexterè admouebat. Sic in excogitandis caussis operum tam artis, quàm naturæ admirabilium, peracutus, ac celer fuit: facillimè enim coniiciebat, &, dum tantillum deceperat, coniecturas suas ratiociniis omnifariis suffulciebat.

Memoriam ad-hæc habuit fœlicem, ac plurimùm firmam. Tametsi enim conquerebatur habere se fluxam, atque imbecillam; explicari tamen non potest, quanta fuerit varietas rerum, quarum ex ineunte æuo meminit, idque non vniuersè modò, sed cum singularibus etiam locorum, actionum, verborum, personarúmque circumstantiis. Ex quo efficiebatur, vt inter loquendum, adstanteis semper mirè recrearet; quòd, quæcunque suborta foret colloquendi occasio, proferre è suo penu posset, quod appositè, lectis verbis, summa cum gratia recitaret. Nempe non fuit rapida quidem volubilitate verborum: at non fuit tamen hæsitans lingua, nec absonus voce, nec sensu confusus. Seu enim partus ingenij, seu thesaurus memoriæ, seu animi motus efferendus foret; adeò non inuita verba occurrebant, vt distinctè, grauiter, copiosè, ornatè omnia diceret; neque, si res fuissent coràm positæ, conspici præclariùs potuissent.

Iudicio maturo, ac solido fuit: adiutus præsertim tanta experientia, lectione, & meditatione rerum. Et quamvis nonnullis videatur præcipitanter egisse, quòd nihil cunctatus vnquam fuerit, quoties promouendarum artium, adiutandorúmve virorum eruditorum occasio incurrit: nihilominùs ipsamet res fuit, de qua cùm à primis annis, ac toto decursu ætatis cogitauerit, nihil esse potuit deliberatius. Quin dicebat etiam nihil deliberandum, vbi ageretur de iis adiuuandis, qui essent generi humano sua doctrina, suísve inuentis quomodocunque auxiliaturi. Visus est aliúnde non nihil credulitati indulsisse; at cùm nerui, & artus sapientiæ sint, nihil temerè credere; non postulat aliunde ratio, vt nihil nisi visum, auditum, palpatúmve admittatur. Nam delectus quidem habendus, neque cuivis fidendum est: sunt tamen boni, doctíque Viri, tam falli, quàm fallere nescij, quibus fidem non adhibere ferum, & immane videatur. Atque id præsertim, cùm sit angusti nimis ingenij, persuasum habere nihil esse in naturæ recessibus, præter hæc familiaria, vulgóque obuersantia; & ea, quæ in vna regione, aut ætate visuntur, mensuram fieri, ac typum omnium, quæ esse in cæteris possunt. Id cùm Peireskio perspectum foret, facilè omneis audiit, de quorum seu eruditione, seu probitate non dubitauit; at cùm non pronunciaret statim, quæ narrarentur esse ex iis, quæ fieri, esséve non possent: solitus est tamen expendere omnia, & nisi posset aliud, saltem sic rogare omneis circumstantias, vt si quid demùm crederet, id probabile esse oporteret. Quòd si interdū propriis ratiociniis nō diffidit, visúsque

est

est paullò tenacior conceptæ semel sententiæ; causa illi fuit, quòd existimaret non esse semper vacillandum, neque decedendum de ea opinione, quam aliqua ratio, aut conjectura fecisset firmam; nisi potior occurreret, quæ oppositam firmiùs stabiliret. Et sanè nihil tutius quidem, quàm comparatam habere mentem ad exuendum omne præjudicium, vt rationi ac veritati sine pertinacia locum præbeat: verùm, quia vix vnquam occurrunt momenta rerum paria, efficitur semper, vt mens in vnam partem propendeat; adeò vt quisque tantò sit exeusatione dignior, quantò vel nolens id sequitur, quod verisimilius videtur.

Dicendum rursùs fuisse illum sedulitatis eximiæ, diligentiæque ineapugnatæ. Ea certè fuit major, quàm pro virium, valetudinisque ratione; quando via vnquam ita remisit vehementem illam contentionem animi, vt vllam horam, needum vllum diem absque linea transegerit; adeò nullo vnquam momento deliciarum suarum obliuisci potuit. Quorsùm verò immanem indefessum studium, seu obseruandum aliquid, seu committendum chartis fuit? Nam quantum quidem præstiterit in obseruando; seu res cælestes, seu terrestres, seu naturales, seu arte-factæ, seu antiquæ, seu recentes, seu quæcomque tandem visæ sunt cura & attentione dignæ, passim iam insinuauimus: in scribendo verò sic impiger fuit, vt quicquid rerum occurreret, statim faceret adnotatum. Literas prætereo, quas, si quispiam alius, & numerosissimas, & eruditissimas, & plærumque etiam fusissimas scripsit.

Refero potiùs, nihil vnquam memorabile accidisse, quod non ipse statim sua manu in commentarios retulerit, cuiusmodi fuêre pompæ panegyricæ, publicæ clades, prosperæ, aduersǽve magnorum virorum eueota, contentiones celebres, habita cùm Principibus, & eruditis viris colloquia, atque id genus plurima alia. Admouebat autem incunctanter manum, ne descriptionem differendo interuenirent negotia, quæ exturbarent; ac interim memoria elangnesceret, & rerum multarum singularium minùs tenax effiecretur. Similis erat diligentia, qua, seu quidpiam notatu dignum sibi in mentem incideret, seu audiret ab alio, seu ea libris expiscaretur, arripiebat calamum; nec poterat pati, vt quidpiam periret, quod vel sibi, vel aliis arbitraretur vsui futurum. Conscribebat verò, quia existimabat rem tum demùm esse in tuto, nec posse perinde ea charta, ac ex memoria effluere; idque eùm ipsi, vt Socrates, aut Pythagoras fidere non posset; experiretúrque id, quod scriberet, ipsa scribendi contentione animo profundiùs infigi.

Cæterùm quicquid adnotaret, deligebat semper nouas schedas, seu distincta chartarum folia, vt si quid addendum posteà videretur. efficeretur confusum nihil. Præscribebat autem in fronte, aut in summo margine adnotandæ rei argumentum, siue titulum charactere majusculo (quo etiam ferè interscribebat nomina propria, vocésque alias, quæ poterat ex minutiore, aut non rectè legi, aut non tam citò occurrere) adiiciebátque annum, & diem, &, cùm ab alio acciperet, præmittebat etiam auctorem. Nec modò verò marginem interdum ea vna, sæpiùs ex vtraque parte relinquebat, vt si festinando quidpiam omisisset, posset illud adiicere, potiusquam interiicere: sed & ipsam frontem faciebat peramplam, vt discerni meliùs posset titulus, & maximè, si fortè ipsum præmittere, præ festinatione, non satis vacaret. Quanquam id tarò; neque enim imperfectum quicquam volens relinquebat, quòd sæpè nimis expertus fuisset res inchoatas, aut concisas futuræ ampliationis spe, nouam manum, aliis curis interuenientibus, haud sensisse. Quapropter sic omnia scribebat, vt si manus extrema foret; indignabatúrque, si quando iussus aliquis, seu dictatum, seu excerptum, seu proprium quid conscribere, non satis capacem relinqueret locum præficiendo titulo; aut marginem non satis congruum, congruámve satis distantiam inter voces, ac lineas, exscriptionis elegantioris, amplioris que expectatione. Censebat enim, id, quod res erat, eam dilationem esse fallacem; &, nisi aliud, nonnullam certè inducere temporis jacturam.

Pari ratione ægrè ferebat, si quis procul absens exspectaret vel reditum, vel occasionem aliam, vt quidpiam vberiùs narraret, vel transmitteret; volebat enim copiosè scribi, & quamprimùm mitti quodcumque nosse, vel habere interesset; quia non rarò ex simili procrastinatione fuerat rebus pulcherrimis, vtilissimísque frustratus. Non poterat aorem qui illum amasset, copiosas omnis literas dare, quòd rerum scriptarum nullas circumstantias non explicitas peroptaret. Quin-etiam sæpiùs querebatur, quòd qui scriberent, non satis cogitarent ea, quæ sibi ipsis essent in luce, ac proinde vt nimis nota, vel non magni facerent, vel scribere negligerent, esse absentibus planè incomperta; atque idcircò nihil ex illis non nouum iri habitum, eóque nomine placiturum. Hinc sicut ipse quid explorans, aut aliquem interrogans, nihil quod ad rem attineret, omittebat perquirere; ita cùm aliquid ab aliis inuestigari, obseruarique seu procul, seu propè iubebat; mandabat semper, vt quibuscumque id posset modis perspiceretur, adeò vt nullæ, si fieri posset, laterent circumstantiæ, quas proinde ipse ferè præscribebat; mirè aliunde oblectatus, si quis suopte marte, propriáque solertiâ, vel ad omneis, vel ad pluteis, vel ad aliquas certè attendisset.

Ad hæc impenso fuit studio ad librorum copiam, varietatéoque comparandam. Nam de MSS. vt nihil dicam, quos nisi habere antiquos potuit, exscribi certè procurauit (exscripsitque interdum ipse) præhabitis iodicibus Bibliothecarum celebrium, ac toto Orbe præcipuarum; vt si quid sibi, studiosisve necessarium occurreret, vnde erui posset, in promptu haberet. Vt istos, inquam, prætercam, prælo subjectos conquisiuit Roma, Venetiis, Parisiis, Antuerpia, Amsterodamo,

Londino, Lugduno, aliunde; idque non modò ab exactis Francofurtensibus nundinis; sed toto etiam anni decursu, amicis admonentibus, transmittentibúsque qui pro votis essent; & subministratâ seu per nummularios, seu per amicos ipsos pecuniâ. Si vspiam quoque Bibliothecæ distraherentur, subhastarentúrque, coëmi rariores curauit, eósque nominatim, qui forent elegantioris cuiusdam, neque habitæ sibi editionis. Et incredibile quidem dictu, quantam copiam congesserit; incredibile etiam, quorsùm non propereà completissimam Bibliothecam reliquerit: sed neutrum videbitur mirum, si quis considerauerit quæsiisse eum libros non sibi solùm, sed etiam quibusvis opus illis foret. Innumeros verò commodatò dedit, qui restituti nunquam sunt; innumeros quoque donauit, vt superiùs attigimus, quorum exemplaria vix, ac ne vix quidem speraret posse resarciri. Id nempe cùm ex vsu esset eruditorum virorum: nam ex iis, quorum Bibliopolæ possent exempla sufficere, mira profusione est vsus. Eam ob causam quoties accepit aliquem recens editum, plura illius exempla voluit, quæ partim sibi asseruaret, partim in amicos statim distribueret, prout argumentum placiturum norât.

Seu donaret porrò, seu sibi haberet, compingi atque contegi pereleganter appetiit; vnde & aluit continuò domi artificem industrium, qui compactionem exquisitè elaboraret, decoraretque. Quin aluit etiam interdum pluteis; neque enim vnus satis vnquam fuit, tot confluentibus vndique voluminibus perficiendis. Contigit etiam sæpenumerò, vt commodatos sibi libros, à suis possessoribus negligenter habitos, compactori suo reficiendos, exornandósque tradiderit; cùm ij nimirùm vel argumento, vel raritate id mererentur; adeò vt ex malè curatis comptos faceret, redderetque. Sic curauit etiam quoscunque est nactus peruetustos Codices, seu impressos, seu MSS. neque ipsos integros modò; sed illorum etiã fragmenta, semesáque folia. Et cùm ea eo quæreretur, cur tam sumptuosus ea in re foret, causam dixit, quòd persæpè libri optimi fata pessima paterentur, cùm in manus ineruditas parùm culti inciderent; ac se ideò operam dare, vt, vel ex decore pretium obtinentes, nec scombros metuerent, nec thus. Quos sibi verò compactos habuit, proprio charactere insignitus voluit. Constitit ille ex tribus Græcis majusculis literis Ν Κ, Φ, eâ elegantiâ inter se commissis, vt geminatæ tam dextrorsùm, quàm sinistrorsùm legi possent; ipsisque initialibus exhiberentur tres illæ voces Νικόλαος Κλαύδιος Φαβρίκιος.

Quantum ad Bibliothecæ locum, is fuit sanè nimis angustus, quantumvis præter parietes supellectile pretiosa ornatos, tabulatum quoque medium forulis onerauerit, ex eadémque instruxerit. Hinc libros quoque habuit tam in promusæo, seu quasi Bibliothecæ atrio, quàm per diuersa conclauia, columnatim cumulatos. Et sæpe quidem cogitauit de prolixa quadam pergula exædificanda: sed tam multa mouenda fuerunt, potissimùm verò paterna, atque auita Bibliotheca, in quam aliunde maximam partem Cimeliorum conjecerat; tam etiam parùm otij sibi semper fecit, ac habuit; vt rem exsequi non valuerit, ipsásque ædeis, vt ab initio se habuerant, reliquerit. Mitto, quòd idem promusæum, itémque domus atrium, hortulúsque, & alia loca onusta fuerint marmoribus, tum effigiatis, tum insculptis; quódque cùm in vetustiore illa Bibliotheca conclusam haberet congeriem immensam antiquorum numismatum, ponderúmque, saltem leuiorem; in alia verò tam pondera, quàm vasa, quàm arma, quàm statuas, quàm innumera alia; necessum fuerit omnia jacere veluti confusa, ipsique vni, qui omnia probè nouerat, manere discreta. Longè sanè abfuit ab iis, qui apud Senecam, Corinthia paucorum furore pretiosa, aurea subtilitate concinnant; nam etiam pretiosa, quæ ab initio comparârat, numismatibus loculamenta, neglexit; ex quo præsertim furta expertus, periculo suo cautior factus est, thecásque ex ebeno, aliáve simili materia comparauit duntaxat rebus furto minus obnoxiis, vt tripodi illi, symbibísque vasis, cæterísque eiusmodi.

Nec tamen abs re insinuaui quæ videri aliis poterant confusa, non fuisse ipsi indiscreta. Tametsi enim excusationem non infrequenter texeret, quòd apud se omnia forent nihil aliud, quàm moles rudis, ac indigesta; attamen nihil vnquam diu requisiuit in tanta illa congerie; modò ipse solus Cimelia, Libros, chartas, alia contrectasset; nec iussus quispiam alius conquirare interuertisset. Nam, vt de libris nihil dicam, quos suis titulis insignitos, in suas quantum poterat classeis sedeísque distribuerat, quósque Simeoni Corbetano, ingenioso glutinatori, vel leuissimâ circumstantiâ, etiam quà indigesti erant, significare poterat; cætera sic solitus fuit in fasciculos, papyraceo, alióve inuolucro correctos digerere, colligaréque, vt ipse sua manu, majusculo charactere, præscriberet titulos, quibus quicquid in vnoquoque foret conclusum, admoneretur.

Cùm soleret verò speciatim literas acceptas in fasciculos colligare, prout variorum erant Virorum, locorúmve, aut temporum; superscribebat antè quis, vnde, quo anno, mense, ac die perscripsisset; subiiciebátque indiculum breuem rerum præcipuarum, quas inter legendum subnotârat lineola: exinde nempe adjutabatur tum ad rescribendum distinctiùs, atque expeditiùs; tum ad inueniendum, si quid aliquando ex literis requireretur. Si quid autem rerum nouarum contineretur in literis, quod alij sibi notum vellent, tum non promiscuè eas ostendabat; sed exscribi ita curabat, vt lineolis includeret quicquid exscripto exclusum vellet; voculas rescindens hominum, rerum, negotiorum, quæ ignorari interesset; ac, ne quid posset offendere, phrasin commutans, aut leniens.

Vt solebat porrò curare perscriptas ad se literas; ita quas ipse conscribebat. Amanuensibus exscribendas dabat, asseruatáque earum exempla,

exempla, pro varietate, conditionéve seu regionum, seu hominum, in quatetuiones conjiciebat. Cùm rogatus verò aliquando esset, cur id ageret; respondit, non sanè quòd sua assensatu digna putaret; sed quòd sæpenumerò interesset, quid pridem, nupérve aut scriptum, aut non scriptum foret, oculis subjicere; ne vel idem, aut eodem modo iocularet eom tædio; vel omittere pergeret, de quo dubitatet, oum antè scripsisset; vel repetere memoria non posset, quæ aliquando conquisiisset, digessissétque impenso studio: vel non haberet vnde posset inficianteis rei cuiuspiam se monitos, conuincere; vel denique, si literæ sinistro quodam casu periissent, in recudendis laboratet.

Quod ad librorum lectionem spectat, parùm profectò otij, quod posset illi impendere, postremis vitæ annis superfuit. Siquidem totus penè fuit in conscribendis Epistolis; & cùm libros peruolutaret, fecit maximè, vt aliquid excerperet, quod transferre in illas posset. Quandocumque autem se lectioni dedit, progredi cursim aut transuolare loca difficilia solitus non est; sed lento gradu semper incessit, substititque, quoties occurrit, quod remoram injiceret. Heinc præstò semper calamum habuit, vt subjectâ lineolâ designatet loca obscura, & quicquid notatu videretur dignum. Dicebat se enim inde admoneri, vt libro resumpto, difficilem locum iteratò expenderet; obseruabilem menti inculcaret; vsurpabilem statim inueniret. Quare neque fuit ex illis, qui lautos libros obtinentes commaculare illos verentur similibus lineis, notisve marginalibus: pretiosissimos enim potiùs habuit, in quos pluteis notas inserere potuit; vnde omneis ferè ante compactionem aluminosâ aquâ imbui, &, non istis fore margines præsentiens, folia chattæ puræ inseri mandauit. Solitus fuit etiam, si quid ab amicis obseruatum acciperet, aut interserere sua manu, aut per ipsosmet, vel aliòs, in Codices suos interscribenda procutare.

Eadem ratione, si quos habuit, vel dono datos, vel coëmptos, qui doctorum virorum fuissent, tantò semper cariores duxit, quantò plura illorum manu ioret exarata cognouit. Ex quo aliunde agnoscitur, studiosissimum illum fuisse habendorum autographorum, ac ineditorum præsertim, si qui obtineri ab Auctoribus, eorúmve hæredibus possent, quos in lucem edi, aut saltem, si per Auctores non liceret, exscribi sibi procuraret. Ex certè de causa semper habuit librarios, seu exscriptores paratos (quos inter sanè tacendus non est Amanuensium fidissimus, patientissimúsque Franciscus Parrotus) vt seu linguis vernaculis, seu Latina, Græca, Arabica, Turcica, aut alia quacumque quidpiam vellet, facerent satis. Scilicet passus nunquam est, vt minimum cuiuspiam inuentum, obseruatúmve deperderetur; adeò semper fuit ea spe, vt ex ipso proficeret, prodesséve alicui posset.

Æquum est autem commemorare, cùm circa alia omnia argumenta sollicitus foret, oblitum sanè non fuisse eæ, quæ sui essent muneris. Etenim cùm existimaret vnicuique homini ad certum genus publicæ vitæ, seu pro nascendi conditione, seu ex electione propria destinato, in id præcipuè incumbendum, quod institutum postulat; ac tum licere ad alia studia, pro lubitu, diuertere: idcircò ipse cætera quidem consectatus est studia; at nó propterea intermisit se in ea arte exercere, quam oôtat, ac profitebatur. Iurisprudentiam nempe excoluit Cujaciana illa, ac liberali methodo, quæ ex ipsis fontibus Iuris, potiusquàm ex Doctorum riuulis, Legum nitorem conspicuum facit. Heinc verò præcipuè amauit antiquitatis studium; quod eò maximè faceret; & præter Pandectas MSS. quos habuit, requisiuit etiam alios Codices, quòd quædam editorum loca expeterent ab ipsis lucem. Hac certè occasione memini, eùm aliquando dubitaret (& ne Pandectæ quidem Florentini prorsùs satisfacerent) de germana interpretatione Legis Neratios, circa retentam, amissámve solo animo possessionem, scripsisse eum Romam, vt ex vetere MSS. Cardinalis Barberini, ac Buccardi manu, textus Legis, cum scholiis marginalibus summa fide exscriberetur. Nimirùm quoties fore præsensit, vt circa causam celebrem ferret in Senatu suffragium, nullum non mouit lapidem, ne illud ferret imparatus.

Sic pridem circa eam quæstionem, cui debeat accedere lucrum, creditori-ne, an debitori, vbi datis mutuò monetæ speciebus, æstimatio accreuerit, ex interueniente Principis edicto: Pacium adhuc superstitem interpellauit per literas, vt quicquid vsquam ea de re obseruasset, communicaret. Sic nuper egit cum Salmasio, de pœnis olim apud Romanos, aliásque nationes præscriptis in eos, qui stationes deserunt, & animo potiùs pusillo, quàm malo, commissis sibi arcibus cedunt. Sic cum Bignono, eximio illo, quem huius æui Scæuolam, ac Varronem dicere liceat, de auctoritate Legum Romanarum per Galliam, propter edicta Alarici, Caroli Magni, aliorúmque Principum, qui visi sunt leges Theodosiani Codicis, cæterásque ratas habere. Perscribebat ipse intereà, quicquid ferè dici, aut excogitari bisce de rebus poterat; adeò semper erat locuplete penu, adeóque illi rescribebant debere eum solum se consulere; verùm cum ipsis ita agebat, vt circa ea, quæ iam nosset, congerenda non laborarent, ac in eo essent potius, vt nouum quidpiam ostenderent.

Quod dixi porrò obiter circa antiquitatis studium, complectitur id maximè vniuersam Historiam, quam sic animo informauerat, tenebátque, vt videri posset omnibus & locis, & temporibus interfuisse. Defixum quippe hoc semper habuit, conferre maximè historiã non illustrãdo modò Iuris studio, sed componendæ etiam vitæ, animóque eximia quadam atque liberali delectatione afficiendo. Censebat enim quodammodo efficaciorem Philosophiã, quòd hæc quidem verbis homines erudiat, sed illa exemplis accendat; ac aliunde faciat, vt nos vitæ breuis pigere non

non debeat, quam reddit participem rerum, temporúmque præteritorum. Conquisiuit proinde semper nationum omnium Historicos, & cùm per-antiquos haberet per-caros, tum eos duxit carissimos, qui vel nostræ gentis essent, vel quomodocunque ad eam attinerent. Vt enim vix patienter tulit hominem ingenuum, qui in Orbe suo peregrinus esset, videre; ita callere ipse voluit quicquid monumentis esset proditum, non de rebus modò ad Prouinciam, Galliámve speciatim pertinentibus; sed etiam de iis, quæ ad Italos, Hispanos, Germanos, Anglos, Hungaros spectarent, vniuerséque ad illos omneis, quibuscum hominibus nostris commercium, aut dissidium fuit.

Et quàm-ardenter, putas, expetiit interpretationem, atque editionem Arabicorum Codicum; quos optimus Golius ex Oriente nuper aduexit, continenteis historiam expeditionum, bellorúmque à Regibus nostris gestorum in Syria? Putauit enim posse fieri, vt eius nationis Scriptores secus, quàm nostrates multa recitârint, quæ nosse foret operæpretium; vt vel ex mutua collatione, elici, contexíque posset narratio quædam verisimilior. Putauit etiam posse exinde plurima à nostris omissa suppleri, cùm ipse quoque innumera supplenda haberet ex variis illarum Regionum, atque temporum comitiis, diplomatibus, literis, sigillis, insignibus, inscriptionibus, numismatibus, aliísque id genus. Erat verò rerum huiuscemodi præ aliis impensè curiosus, quòd resteis esse diceret antiquitatis incorruptos, quódque ex iis addiscerentur, quæ frustrà requireret quis ex historiographis omnibus.

Et memini quidem interdum, cùm vitris variæ conuexitatis dispiceret chartas, & numismata minutissimorum, ac semesorum characterum, objectum id fuisse, quod Seneca habet, *Illum tu otiosum vocas, qui maiorem dierum partem in æruginosis lamellis consumit*; itémque illud, *Insanit veteres statuas Damasippus emendo*: ac eiusmodi alia. Verùm ipse, Non nescio, inquit, effusè à multis rideri hæc studia, quasi, nec nobis ornamento, nec cæteris vsui sint: ij tamen soli iure carpuntur, qui ad vanam, aut etiam nullam eruditionem hæc referunt; cùm plerique comparent solùm in ornamentum armariorum, ac parietum, nec alio fine habeant, quàm vt habere perhibeantur. Porrò laude digni videntur, nec tempus frustrà terere, qui talia conquirunt, expendunt, illustrant, vt bonis Authoribus legendis facem præferant; vt historiarum circumstantiæ perfectiùs clarescant; personæque, res, & actiones animo meliùs insigantur. Scilicet ex statuis, numismatibúsque cognoscere licet, qualis fuerit vultus, habitúsque clarorum virorum, fœminarúmque illustrium, quarum nos actiones auditæ delectant; qua forma fuerint Dij, Deæque, & Heroës prisci, cum suis illis insignibus; cuiusmodi fuerint siue ornamenta, siue instrumenta religionum, bellorum, magistratuum, coronæ, currus, triumphi, sedilia, innumeráque id genus alia. Quæ, & plura cùm recenseret, tum prolatis compluribus monumentis facto monstrauit; adeò vt innotuerint demùm pleraque Auctorum obscura, nec alia ratione intellecta loca.

Sæpenumerò etiam in admirationem rapuit, vbi ostendit, sine rebus huiuscemodi inspectis, atque exploratis, non posse intelligi quid Auctores velint, cùm tam sæpe mentionem faciunt Numismatum, ac Ponderum, vt Talentorum, Siclorum, Drachmarum, Denariorum, Victoriatorum, Sestertiorum, itémque Assis, & partium eius; ac cæterorum bene multorum; de quibus cùm dissereret, immensámque copiam, & varietatem proferret, non paucos noui obstupefactos. Ac speciatim quidem aliquando, cùm multitudine Vnciarum pondere, & forma diuersarum exhibita, rogatus fuit, quid sibi vellent symbola illarum tam varia. Nam singularem quidem globulum appositum dixit, non vt designaretur modò vnitas; sed etiam vt illius tumore, qui Græcè ὄγκος dicitur, ad vnciæ vocem fieret allusio. Eadem ratione in plerisque adjungi vncum, seu vncinum; vt pondus vnciale statim notaretur. In quibusdam verò, ac præsertim Hetruscis, hastam, quæ Græcè dicitur λόγχη, vt ex λ dissimulato ὄγχη, & ob cõmutabileis literas, ὄγκος vox superstes idem patefaceret. Sic plerumque adjectam ☾ vnitatem significare, non tantùm quòd vnum hoc Sidus eximia luce noctem collustret; sed etiam quòd ex voce Luna, L detracto, vna supersit. Sic exhibitam in nonnullis Astragali faciem, quæ in jactu vocata vnio, vnitatem significaret; etiam in quibusdam solùm intellecta, cùm in auersa parte solùm appareret opposita facies, senio appellata. Similia quoque declarauit, in cæteris Libræ, siue Assis partibus; vt cùm in Semisse declarauit, spicam idcircò appositam, quòd antiqui alluderent ad seminis, & semissis voces; sed hæc attigisse sufficiat: vt pateat illum suo studio, solertíque, & sagaci examine ea potuisse interpretari, quæ in libris nusquàm exstarent; ac tantò faciliùs audienteis stupore quodam percellerent.

Nam alioqnin minùs fuit mirum (etsi plerosque delectauit, neque id sanè immeritò) quòd de Mensuris, déque vasis non minùs disertè verba habuit, quàm ipsis mensuris, vasísque antiquis coràm positis, demonstrationem apertam fecit. Et sanè, quoties illi aut vas, aut numisma, aut statua, aut quicquid demùm aliud non vulgare oblatum est; ita semper solitus fuit, quàm primùm licuit, expendere, vt non in loculos referret, aut creditum restitueret, quin perspexisse, quicquid de illo sciri posset, aut conjici. Quippe & libros consulebat, & cum similibus conferebat, & memoria repetebat quicquid obseruasset eò pertinens; &, vel capacitatem, vel pondus, vel formam nulla non arte explorabat; & eruditorum vbiuis degentium requirebat sententiam; & conjecturas proprias, quas quomodocunque fulcire posset, congerebat; &, vt paucis dicam, rem non dimittebat, quovsque nemo mortalium

talium poſſet vberiùs cognoſcere. Eò cùm perueniſſet, tum demum quicquid nouerat, aut inſerebat in librum eiuſdem, affiniſve materiæ; aut ſchedæ commentariis interponendæ conſignabat; aut certè anſam arripiebat conſcribendi vnam, pluresſve Epiſtolas, in quibus laboris fructum explicaret. Quare nihil mirum, ſi cùm totâ vitâ ſedulitate hac fuerit, nihil tandem poſſet obiici, quod quaſi alter Oedipus non ſtatim interpretaretur.

Eodem porrò modo ſeſe comparauit circa res Naturæ admirabileis; de quibus, quia paſſim varia diximus, non eſt cur ſpeciale quidpiam attexamus. Memorare id ſufficit, neminem plura aut obſeruaſſe, aut obſeruari procuraſſe, vt aliquæ tandem ſaniores, purioréſque vulgaribus notiones rerum elicerentur: qua de cauſa ſuſpexit genium, comprobauítque inſtitutum Cancellarij Anglorum magni, Franciſci Verulamij, quem ſæpiùs doluit non conueniſſe, ſuperſtitem adhuc, cùm fuit, venítque poſtremùm Pariſiis. Diſplicebat profectò illi quæ Phyſica vulgò docetur in Scholis, tanquam nimis vmbratica, & ingeniorum potiùs technis, quàm experimentis naturæ innixa. Hinc corrugare ſolebat frontem, totúmque vultum contrahere, cùm incidiſſet in Phyſicos, qui ſubtilitate potiùs, quàm ſoliditate certarent; & acumen licèt commēdans, dolebat tamen ipſum verbis, diſtinctiunculíſque potiùs deteri, quàm penetrandis ipſis rebus, ne ſua quidem fronte perſpectis, impendi. Ac ſi illi quidem forent opinioſiſſimi, & ſiue Ariſtoteleæ, ſiue alij Sectæ deditiſſimi homines, ipſe illos ſibi ſapere ſinebat, neque quidpiam conteſtabatur: ſin autem ij eſſent, qui veritatis amore præjudicium deponerent, & leniter audire mallent, quàm contumaciter obloqui; tum eos ſermones ipſe fundebat, qui ab illis cum voluptate, & applauſu exciperentur. Nam quantumcumque aliquas eius opiniones non prorsùs probarent, mirè tamen afficiebantur, dum ſua ratiocinia confirmaret ſemper, aut obſeruatione rerum, quæ, licèt vulgares, non ſatis tamen aduerterentur; aut relatione tam propriorum, quàm alienorum experimentorum, quæ proferre ſemper multa potuit (adeò fuit ſemper adnotandorum, congerendorúmque curioſus) aut exhibitione ipſarummet rerum, de quibus quæſtio incidiſſet; inexhauſtâ enim abundauit copiâ rariorum mineralium, lapidum, plantarum, animalium, quæ quocunque pretio, aut quacunque arte, haberi, ac ſeruari poſſunt.

Ex his ferè elicitur non placuiſſe ipſi Dialecticas illas, Metaphyſicáſve argutias, quæ nihil bonæ frugis haberent, & fouendis ſolùm clamoſiſſimis contentionibus eſſent comparatæ. Tametſi enim delectabatur, dum quid argutè concluderetur; ſimul tamen ægrè ferebat, quod foret de re nihili. Sic ſæpè etiam afficiebatur, cùm audiret verba facienteis de rebus illis ſublimibus, ac non cadentibus in ſenſum. Nam poſſe quidem humanam mentem ad vſque ideas, & ſeparatas Subſtantias intelligendas prouehi, id mirabatur, commendabátque; at ſomniare tamen de illis tam multa, & analogiis, ratiociniiſque adeò lenibus communire, id non comprobabat, ſed miſerabatur. Dolebat nimirum, præclara ingenia prætergredi incognita, intactáque ea, quæ oculis patent, ſubjiciuntúrque manibus; excurrere verò ad ea, quæ ne conjectura quidem veriſimili attingere licet. Quin dicebat etiam ſubvereri ſe, ne Doctores ſibi nimium arrogent, cùm præter ea, quæ Fides docet, adeò confidenter de Deo, rebúſque diuinis diſputant tam multa. Nam inconcuſſa quidem habenda Decreta omnia Fidei; at quæ præterea ediſſerunt, non eſſe poſſe non incomperta: & cùm nihil ab vno, niſi pluribus reclamantibus defendatur, videri poſſe ſacratiſſimi argumenti majeſtatem minui. Hacce de cauſa ferebat quidem publicas illas de Logicis, Phyſicis, Medicis, aliiſque huiuſmodi rebus parùm juuanteis altercationes: at circa res Theologicas, impatienter ferebat frontem, qua conſpiciebat homines aſſumenteis ſe probaturos Deum non eſſe, eſſe iniuſtum, impotentem, improuidum, miſerum, alia: quoniam tametſi id fieri veritatis illuſtrandæ causâ diceretur, parùm tamen decorè fieret; neque vllus Princeps, cordatúſve vir ſimilia de ſe, cùm præſertim nihil opus foret, controuerti non ægrè ferret.

Æquiùs tolerabat diſceptari mores, dum tamen etiam Religionis, Patriæque ſtatuta illæſa manerent. Cenſebat enim quam-maximam habendam eſſe legum rationem, quæ deſiderandæ quidem eſſent optimæ, at qualeſcunque tamen eſſent, venerationem mererentur. In earum quippe obſeruatione ſalutem ciuium conſiſtere; adeò vt etiam minùs iuſtæ iuſtioribus viſis ſalubriores fierent, ſi religiosè obſeruarentur. Porrò qui ſic affecti eſſent, minùs improbabat, ſi aliunde ritus inſtitutáque variarum gentium ſpeculando cognoſcerent, & cum noſtratibus etiam compararent. Hinc enim putabat hominem ingenuum cauere poſſe præoccupationem, qua vulgus legem naturæ putat, quicquid ſibi in vſu eſt, nihílque ritè fieri, quod moribus ſuis videatur alienum. Nempe cùm omnibus diſcuſſis, viderit cæteras nationes ſuos quoque mores ſuis tueri rationibus, & vnamquamque reliquarum conſuetudines improbare; tum poſſe illum animum ſuum ſupra vulgarem conditionem euehere, & defenſurum quidem ſua, ſed æquum tamen ſe præbiturum aduerſus omneis homines, futurúmque, Socratis inſtar, non vnius tantùm regionis, ſed Vniuerſi totius ciuem; nihil admiraturum in rebus humanis, &, vt paucis dicam, ea exſtiturum temperatione animi, vt maximam tranquillitatem, maximúmque adeò bonum conſequatur.

Eam certè ob cauſam, non ex libris, narrationibúſque euulgatis modò, varietatem morum eruebat, & vel ſolus, vel cum amicis ſubiiciebat examini: ſed diligentiſſimè etiam quotquot aduenirent ex diſſitis locis, rogabat ecquid illeic gentium circa inſtituta ſpeciale notaſſent; ac ſi quoquoversùm qui

diſcederent,

discederent, vt notarent, adhortabatur. Hac verò ratione sic erat imbutus nationum omnium tam antiquis, quàm recentibus motibus, vt nihil penè noui renunciari posset; vtque apud omnes siue natus, siue conuersatus fuisse videretur; atque adeò ad bonitatem, qua sponte naturæ aduersus omneis effundebatur, id humanitatis genus adderet, quo cuiusvis demùm conditionis homines, tanquam fratres complectebatur; paratus omnibus prodesse, nocere autem nemini. Nam exosa quidem habebat vitia illa teterrima, impietatem, crudelitatem, malitiam, perfidiam, & vno verbo cætera: sed humanam tamen naturam à prauitate seponens, & considerans, commiserabatur, quòd illa præ imbecillitate, excæcationéque non teneret virtutis viam. Scilicet homines non satis animum aduertere ad cupiditatum naturam, & ad germanos honorum fineis. Si enim perspectum haberent, quàm pauca naturæ sufficiant, exularent dolus, & fraus, quibus supernacua quæruntur; &, si agnoscerent opum vsum, non exularent humanitas, honestas, moderatio, sine quibus societas, priuataque vita continuò turbatur.

Ad hæc, Mathematicas Arteis, quantùm poterat, excolebat; quòd altercationibus illis, de quibus antè dicebamus, minimè forent obnoxiæ; & mentem aliunde sic imbuerent, vt partæ per demonstrationem veritati assuefacta, ipsa veri specie non facilè deciperetur; ac demùm sui euidentia, certitudinéque eam voluptatem crearent, qua major, & honestior, constantiórque esse non possit. Et non vacauit quidem scrupulosè singulis illarum partibus incumbere; sed nolle tamen voluit quæcunque præcipua, atque faciliora in omnibus fuerunt. Adamauit autem præsertim Astronomiam, quòd homo natus ad contemplandum, nihil possit majus, sublimius, excellentius, illustribus illis plagis inspectare. Deinde Geographiam, quòd illa, vnà cum Chronologia, Historiam maximè collustrent, præstentque ne Viri ingenui, ac aliunde literati, gerant sese pro pueris; quin potiùs in totius Orbis, atque temporis quasi possessionem mittantur. Posteà Opticen, quòd per illam explicentur causæ tam multarum rerum, quæ apparent oculis, quæque vel mirabilia habentur, vel nisi habeantur, sola familiaritas, & inconsiderantia facit.

Heinc illum Pictura mirè delectauit, eáque occasione & Pictores aluit, & tabulas varias, imaginésque obtinuit, quarum præstantiam dijudicare, si quis alius, maximè nôrat. Frequenter verò testatus est, pœnitere se maximè, quòd à teneris vsque annis pingendi artem non didicisset; optaréque, si fieri posset, digitis duobus sinistræ manus redemptam peritiam, quâ dextra careret. Quippe tametsi tam in Patria, quàm extra illam imploraret Pictorum variorum industriam, effigiandis rebus, quæ occurrerent; nihilominùs neque semper adfuisse sibi peritorum copiam, neque potuisse alienas manus adeò frequenter vsurpari, ac sibi è re fuerit. Pari ratione Cælaturam, Sculpturam, Plasticen amauit, ac artifices habuit, qui antiqua opera vel restaurarent, vel imitarentur. Pari quoque Architecturam, vniuersámque Mechanicas, seu quæ machinis, organisque artificiosis circa aquam, & cætera, res mirabileis exsequuntur. Pari etiam Agriculturam, & vt breue faciam, omnem artem, atque industriam: adeò semper illius mens non ad vnam quasi Cynosuram, aut Helicen; sed ad omnium artium, ac disciplinarum vniuersum Cælum, obtutum intendit.

Superest aliquid adjiciam de opinione vulgò effusa, quòd componendis variis Libris & Tractatibus admouerit manum. Et sanè haud negandum quidem, quin dudum spem multam fecisset edendi in lucem Antiquitates Prouinciæ, euulgandique obseruationes in numismata, selectáque alia priscarum rerum monumenta: quin flagrasset pridem desiderio emittendi Commentarios de Mediceis Sideribus, & Kalendario Constantiniano; quin voluisset perfectum opus de ponderibus, & mensuris publici Iuris facere; quin multa quoque alia argumenta non affectasset: quoniam, vt nullum fuit genus laudabilis eruditionis, quod animi sui amplitudine, curiositatéque non fuerit complexus; ita nihil propemodùm fuit, de quo aliquid scribere pereruditè non destinârit. Veruntamen nihil demùm fuit, cuius scriptionem fuerit aggressus; si ea excipias, quæ, vt iam innui, in Epistolas transsumpta inseruit: nam de libello quidem illo indigitato Squitinio quid sentiendum foret, dictum est suo loco. Is nempe optimus Vir fuit, qui factum satis nunquam putarit, quantumcunque monumentorum aliqua de re obtinuisset: adeò vt toto quidem æuo congesserit varia de argumento quolibet; sed, quia quo pluta nanciscebatur, eò sibi pluta deesse censebat, nihil tandem digesserit, imò ne inchoârit quidem.

Memini verò, cùm fatigaret à comptoumcialibus circa Historiam Prouinciæ (an scilicet breui foret proditura) quæsiisse ex eo, quónam vsque vellet respondere me nihil aliud, quàm laboris quidpiam adhuc superesse; ac tum subtidendo excepisse illum, ideò interesse, vt opinio peruulgaretur de extrema manu breui imponenda Historiæ, quòd ea ratione plurimi desiderantes sui, suorúmve mêtionem in illa haberi, maturarent vltrò conferre vetusta quæpiam monumenta; quæ secùs, ne rogati quidem, communicaturi non forent. Addo sperasse quidem illum, vt liceret demùm Belgenserium secedere, immensámque illam congeriem eò delatam euoluere, ac omnibus ritè digestis aliquid eruere, eáque ratione pertexere, vt mereri posse lucem videretur: attamen diffidisse quoque tam de sua valetudine, quàm (negotiis semper incurrentibus) de illa otij fœlicitate; memor præsertim, quod contigisset circa secessum nuperum, quò ne reclusetat quidem scrinium circa memoratam historiam; tametsi Valauesius, qui auctor comportandi fuerat, sollicitaret, & se adiutorem, scribámque offerret.

Quare

Quare cùm idem subvereretur; & omnia tamen perire nollet, id cepit consilium, quo . iam diximus, vt ex occasionibus interdum subnatis, interdum quæsitis, Epistolas conscriberet, in quas præcipua quæque referret. Heinc dicere licet plærasque exstare, quæ eruditionis refertissimæ pro totidem libris haberi, ac in lucem edi omninò mereantur. Huiusmodi complures sunt, in quibus de rebus antiquis, ac rebus naturæ mirabilibus ita disserit, vt nemo non inde erudiri possit. Minimè autem grauabatur, quæ rara habebat eius generis cum viris & bonis, & amicis communicare; quoniam eruditos semper deligebat, qui exinde proficerent, & in elaborandis variis operibus adiutarentur. Perinde enim esse censebat, seu ipse, seu alij publica illa facerent; si modò ea iudicarentur, quæ legi vtiliter possent. Quinetiam sperabat, ac profitebatur, vbi illa inserta forent exterorum operibus, tantò vtiliora futura, quantò per manus eruditas illustriora euaderent.

Se nimitùm non alio fine quærere, & suggerere, quàm vt essent irritamenta præclaris ingeniis, ad comminiscendum meliora. Esse enim se imparem, qui fœtum maturum, elegantémque produceret, aut articulatim lambendo formaret; fœlicem satis, si quomodocunque parturientibus obstetricaretur. Solebat proinde, etiam non togatus, cuivis scribenti ita adesse, vt nihil non subministraret, seu ex propriis obseruatis, seu ex cimeliis (non suis modò, sed aliorum etiam ob eam causam impetratis) seu ex MSS. quos nisi haberet, ex Bibliothecis quibuslibet obtinere satagebat. Ne memorem, quòd neminem ad scribendum quidpiam de re quacunque idoneum, non sollicitauerit, impedimenta, si quæ forent, amolitus non fuerit, pecuniam, libros, & alia, si quæ opus essent, non fuerit largitus.

Sed de Epistolis dicere vt pergam, sunt etiam dignissimæ typis Morales complures, quibus consolatur, hortatur, dissuadet, aliáque miro eum lepore, ac energia exsequitur: sed nusquam, vt puto, facundior, quàm dum literatos viros admonet, vt à simultatibus caueant, à conuitiis, dicteriísque mordacibus abstineant, antiquitati honorem habeant, nec sine specie aliqua reuerentiæ ab ea discedant: iudicium de rebus obscuris, atque controuersis non præcipitent; ambigua pro certis neque complectantur, neque diuendant; proferre sua potiùs, quàm euertere aliena affectent; non eos imitentur, qui iter facturi immorantur in egerendis quotquot occurrunt lapidibus, aut fasciculum rosarum lecturi, spinas priùs omneis ex rosseto demetunt; parcant, excusent, eleuent, si quid peccatum ab aliis; cogiténtque, ecquisnam tandem dignus laude censendus sit, si impeccabilis duntaxat laudandus; gratè potiùs excipiant, quòd illi glaciem secuerint, callesque asperrimos complanare saltem tentârint, agnoscant nihil esse initio perfectum, neminémque suos conatus collaturum in publicum, nisi aliquam potiùs gratiam, quàm reprehensionem spectârit: meminerint se homines esse, & lapsibus quoque obnoxios, ac eo nomine merituros, vt sibi quoque ignoscatur, si ipsi in alios æqui fuerint; atque id genus alia, quæ referre prolixum foret. Sunt quoque Epistolæ aliæ, quibus commendat, petit, excusat, gratulatur, expostulat, cæteráque similia agit, tanta venustate, & gratia, vt desiderari nihil possit, adeò natus fuit seruando decoro, excogitandis rationibus, affectionibus commouendis. Prætereo autem illum perrarò Latinè scripsisse; ac vsum præsertim Gallico sermone, aut Italico, cuius suauitatem, venerésque omneis suis non modò Epistolis, sed colloquiis etiam cum viris Italis expressit. Ac talis quidem ille Vir fuit.

Rediao iam ad tempus, quo prædiximus ipsum incidisse in lethalem morbum. 1637. Taceri verò primùm non debet, percrebuisse Romæ ante paucos menseis rumorem de illius morte, indéque Parisios etiam peruenisse: vnde Valauesius illeic tum degens, literas dedit congratulatorias, & meliorum votorum plenas. Non silendum etiam, quòd ipse Peireskius, quatriduo priusquàm decumberet, huiusmodi somnium nobis enarrauit. Videbar, inquit, audire Sacrum in Sacello Palatij, cum prolapso fastigio, contignationéque effracta, ipse, aliique Senatores, ac Sacerdos obruti sumus. Cùm verò ad strepitum primum vellet Sacerdos expauefactus sacrificium deserere, Eequid, inquam, times, ô bone, qui Deum habes præ manibus? Quanquam hæc attingo, non vt videar portenta quædam congerere (vt solent multæ fabulæ pari occasione narrari) sed ne ad finem properanti prætermittatur aliquid, quod singulare videri possit. Cæterùm enim fabulas dixi, quæ referuntur vulgò similia; quòd nisi planè falsa sint, occasione saltem leui detorqueantur, & mero casu potiùs contingant, quàm ex instituto naturæ, cui majori curæ non est sapiens, quàm morio; elatus, quàm obscurus. Quod ad memorata certè attinet, non hac sola vice rumor similis de Peireskij morte fuerat euulgatus, vt suis locis attigimus; potuit autem tantò faciliùs occasionem accipere, quantò sæpius auditum est ipsum cum morbis colluctari. Aliunde dies non multi erant, ex quo tectum Palatij magna ex parte conciderat: quare nihil mirum, si is casus animo Peireskij infixus sui speciem, vt vulgò fit, inter dormiendum excitauit; sed mistis aliis circumstantiis, ob factam aliarum specierum intercedentium confusionem.

Vtcumque sit, inualescebant tota vrbe malignæ febres, eámque ob causam, cùm nullum sibi prætermissum officium vellet, non ibat modò ad Præsidem primum, eiúsque vxorem iam conualescenteis, vt retulimus; sed allis quoque frequens aderat, de quorum salute sollicitus erat. In iis fuere & Franciscus à Sancto Marco laudatus Senator, cuius amorem ingenuum, constantémque summè colebat; & Gregorius Francus familiaris Medicus, in quo artis peritiam,

peririam, lenitatémque morum amabat; & Natalis Galliardus raræ indolis adolescens, quem vt sperabat aliquando in iudiciis regnaturum, ita ob insignem affectum, quo erga bonas literas accensum nôrat, deperibat. Cùm essent & complures alij, ac morbi essent populares, & feruores augescerent, neque tamen ipse prætereà aut abstineret à Senatu, aut à curandis amicorum, domesticisque negotiis, aut ab adjutandis studiosis, aut ab Epistolis scribendis, aut à disquirendis, atque obseruandis rebus variis; difficile sanè non fuit id, quod euênit, augurari. Accessit, quod cùm inuisisset Massiliensem quendam amicum in diuersorio decumbentem, transferri illum in ædeis suas, vt nitidiùs, studiosiùsque curaretur, voluerit, ac sæpiùs ipsi adfuerit, & per ipsum quoque delirium, aliáque morbi symptomata arteriam attrectauerit, idonea verba dederit, de victu, déque omnibus necessariis ipsi rebus continenter prouiderit. Ac ille quidem tandem conualuit; verùm dum conualesceret, cœpit Peireskius malè habere.

Dies erat Iunij decimus, cùm sub auroram expergefactus, vbi agnouit sese indusium, ob sudoris frequentiam, tota nocte non commutasse (vt bis, aut ter debuerat) & persensit intereà cum leui sudore frigus horridiusculum, oculos aperuit; & cubiculi non ritè occlusam fenestram conspiciens, morbum sibi ipse præsagiit. Hinc cœpit capite dolere; sed surrexit tamen, & Curiæ interfuit, amicósque, & ægros quosdam pro more inuisit, atque salutauit. Domum regressus, cùm dolor ille nihilo fieret remissior, prandere prorsùs recusauit, sperans (quod antè diximus illi non rarò successisse) fore, vt integrum diem abstineret planè à cibo, & potu, ingruens malum auerteretur. Totum pomeridianum tempus aut sedit, aut decubuit; donec sub Solis occasum inuisenti illum optimo Campinio occurrere voluit, tunicâ assumptâ, & post consertos multos sermones, ad limen domus deducere. Exeunte illo, aduenêre, salutaueréque Raymondus Maranus Guillelmi filius, & in eadem Tolosana Academia Iuris Professor, cum ingenuo adolescente Fratris Consiliarij filio, quibuscum aliquandiu agendum in atrio, ac denudato capite fuit: cùm simul intereà de ipsis domo excipiendis curam agitaret, forétque multùm anxius, propter occupatam, quæ illis magis congruisset, ædium partem. Ægrè posteà conscendit gradus; & cùm se demùm recepisset in cubiculum, dolórque cum febre ingrauesceret, parum jusculi solùm hausit. Obseruârat, quoties à cibo, potúque prorsùs temperaret, nulla se laborare siti, quare tum, jusculo assumpto, sitire sese comperiens, haud boni esse ominis duxit.

Die insequenti, quo festum fuit Dominici Corporis, rogatum misit, cuius suprà aliquoties meminimus, celebrem Iuris antecessorem Hannibalem Fabrotum, qui cum hospitibus versaretur. Ipse totum diem decubuit ac præter febrim, dolorem renum, hæmorrhoïdúmque persensit. Die alio secta ipsi vena, & perseuerante febre, balneari aqua interdictum. Sub vesperam decimi tertij dolor capitis, cum febre increuit. Sequente paulò meliùs habuit, voluítque redeunte Parisios Cursore, qui à Valauesio literas detulerat, manu sua rescribere: attamen postquàm ter tentauit, térque calamum, cuius vitium esse opinabatur, commutauit, tertio tandem versu ita manus hæsit, vt illa postrema ipsi fuerit inscriptio. Cùm interim Ioanni Saluatori; quo Medico tum vtebatur, de apparanda potione ægrè consensisset, hausit illam proximo mane: & se ab ea non malè habens, in curas varias incubuit.

Die decimo sexto literas ad Fratrem dictauit, quibus morbum extenuaret; & sub noctem tamen apparuere illi ad dorsum frequentissima exanthemata satis magna, ac rubicunda. Subsequutum est febris incrementum, & nox insomnis penitùs. Hinc die alio sub vesperam eductus est sanguis ex interiore dextri pedis suffragine, vt auerteretur delirium, quod in morbis huiusmodi & frequens, & vehemens erat. Ac die quidem consequente, qua iam difficilior facta respiratio, tentatus delirio non fuit; sed fuit tamen decimo-nono, agnoscente me, ac vestigia eruditionis obseruante. Die vigesimo, quo non tanta fuit, quanta superioribus, strangurja, aliquantò se meliùs habuit; nisi quòd à meridie delirium apparuit paullò sensibilius; tametsi id fuit semper eruditum, mihíque duntaxat perspectum. Nimirùm & me ferè vnum alloqui volebat, & parùm prorsùs loquebatur, & submissè, difficilè, ac lentè expromebat verba.

Die sequente delirium fuit adhuc vehementius: sed vehementiore nempe facta febri, per quam denuò apparuerunt plurima exanthemata; & qua nonnihil visa remitti, cucurbitulæ applicitæ fuerunt. Cùm videretur proinde tam Saluatori, quàm Prisio Insulano Medico periculosè laborare, prouidendum nobis fuit, ne absque salutifero Viatico exiret è viuis. Re illi proposita, annuit, Sacrúmque prætereà intra cubiculum audire vigesimo secundo optauit. Quare memoratus Minutius, ex Minimorum Ordine, licentiâ ab Archiepiscopo impetratâ, & Sacrum fecit, & Sacramentum Eucharisticum illi ministrauit. Excepit priùs confessionem optimus Rector Congregationis Oratoriæ Iacobus Resius, qui pridem, dum ille incolumis foret, excipere consueuerat. Peracta hæc sub horam nonam, cùm ille continenter sellæ insedisset, cui imponi se iusserat, vt facere posset vrinæ dimanationem faciliorem.

Defessum nimis arbitrabamur, cùm lucu emoueri renuit, semouerique arbitros iussit, vt capita quædam Testamenti dictaret. Præcipua fuêre, Velle se condi in Majorum sepulcro; Intra Sacellum videlicet Ecclesiæ Dominicanorum, quod ad cornu læuum majoris altaris, Legare ipsis Dominicanis libras Turonicas trecentas, Oratorij Patribus mille. Mihi Mathematicos libros omneis, cũ instrumentis omnibus, & ex libris cæteris,

arbitratu meo volumina centum, cum Vendelini effigie. Scipioni Peresio, in pignus affectus, Florentinorum Pandectarum exemplum; Hannibali Fabroto volumina de Iure sex, pro arbitratu deligenda; Balthazari Viasio sex numismata, pro eius delectu; Arthuro Olinario ex antiquis annulis vnum; Bonifacio Borrillio iconem Rubenij. Nepoti, lustricis filiolis, Viris officiosis, famulis (quos inter meminisse voluit Antonij Agarrati, operam mihi inter obseruandum res cælesteis conferentis) summas pecuniæ varias. Illi, quem ad aurem Fratri nominârat (euentus autem Cardinalem Barberinum fuisse probauit) Pentateuchum Samaritanum. Hæredem instituere Fratrem, & testamenti curatores Honoratum Agutium Senatorem, & mox nominatum Balthazarem Viasium. Id cùm in acta fuisset relatum, publicatúmque sub vesperam, subscribere ipse, præ debilitate, non potuit. Vrina interim retenta, tumórque magnus, ac intensus ad ipsam vesicæ regionem subortus.

Die vigesimo tertio manè, satis quietè se habuit, ægréque tulit fomenta quædam tumori illi applicari. Circiter meridiem hortatus est me, ne Solis altitudinem inobseruatam præterirem; meminítque interrogare, Solstitium-ne exactum foret. Nô multò pòst verba delirij; sed curiosi semper, atque eruditi. Sub horam quartam, educenda Chirurgi ope vrina fuit. Is, cùm cereâ candelâ vsus nihil proficeret, catheterem, seu organum Algaliam dictum vsurpauit. Et satis quidem tum deriustum; sed immenso Viri labore, qui, cùm stare ipse non posset, continendos erectus fuit. Cùm non-nihil interquieuisset, epistolium ad fratrem dictauit: ac post horam nonam Chirurgus iterùm vrinam eduxit: verùm parùm absuit, quin deficeret tauto dolore, tanta simul lassitudine fuit affectus.

Die tandem vigesimo quarto, ac sub ipsum exortum Solis, rogauit illum Minutius, num sibi extremam Vnctionem administrari pateretur. Annuit se id etiam optare; & cùm paullò pòst Parochum adesse renunciauimus, Valde sum ipsi obstrictus, inquit. Tum innuens vt aurem sibi admouerem, mandauit curarem libras duodecim Parocho exeunti donari. Sic semper sollicitus fuerat de persoluendis tam Medico, quàm Chirurgo in quaternos dies honorariis. Cæterùm, cùm absolutiones à Parocho pronunciarentur, ipse sponte, ac manu sua sese Crucis signo communiit. Testatus est etiam oblectari se, cùm inunctio perageretur. Adstiti deinde, ac iussi bono esse animo: nam si Deus quidem hanc vitæ, laborúmque metam præscripsisset, fortiter ferendum, sequendúmque Ducem, quo solitus erat animo infracto. Hæc autem ad verba annuit leniter. Pronunciauit posteà Minutius generalem absolutionem; &, cùm proposuisset dimittendum aliis, vt vellet sibi à Deo dimissum, quicquid in ipsum peccauerant: respondit statim, ita esto.

Interim regio abdominis, quam prætumidam; intensámque jam diximus, emolliri non-nihil visa, ita deinceps tensa est, vt questus fuerit se suffocari. Abnuerat à die superiore cataplasmata; tum autem superueniens Resius, vnà cum Minutio, rogauit, vt Dei amore applicationem pateretur. Ille autem, quia ergo vobis ita videtur, ita fiat. Non longũ tamen pertulit tempus; sed amoueri breui pòst iussit; suffocari se iterùm conquestus. In remedium ergo ciendæ vrinæ quæsitus Chirurgus; sed is in villam nescio quam, aut quid acturus discesserat. Requisiti alij, vel manum adhibere ausi non sunt, vel destituti organo fuerunt. Iussit intereà se sellæ imponi, verùm, demissis pedibus, sustentare se iam ampliùs nihil potuit; imò supra sellam ita est collapsus, vt dejecto collo, distortísque oculis visus fuerit nobis animam efflare.

Restitutus lecto sic vireis resumpsit, vt potuerit adhuc de suffocatione queri. Aduenère tum primus Præses, ipsiúsque conjux, qui Cursorem nouum ad Chirurgum euocandum instigârunt. Accersito interim alio, in exscensu lecti constitutus fuit; sed Chirurgo frustrà adnitente, ob corrugatum præputium, catheterem inducere, est iterùm planè collapsus. Resumpserat aliquid virium, cùm Chirurgus alius sub meridiem redux organum vix tandem intrusit, vrinámque frustrà excitare tentauit: ac ipse defecit jam tertiùm, lectóque licèt repositus, parùm virium recuperauit. Verbum certè nullum deinceps emisit; tametsi creberrima illa, difficillimáque respiratio visa est interdũ vocalis. Hinc à Resio admonitus, vt Seruatoris IESV nomen salutiferum pronunciaret, obsecundare non potuit; & rogante illo, vt signum pietatis, quale posset, ostenderet, ostendit aliquoties, oculis sublimè elatis. Denique tot laboribus, doloribúsque conflictatus, animum Deo reddidit, paullò ante horam à meridie tertiam: cùm vixisset annos LVI. menseis VI. dies XII. horas XX.

Ab excessu, curauit Nepos perhonorificum apparari funus. Et quia tum domi versabatur plastes, sculptórque egregius Petrus Paillonus, quem ὁ μακαρίτης ante duos menseis Roma redeuntem detinuerat, vt & truncam Dianæ statuam, & Tripodem lacerum, & opera alia marmorea restitueret; ideò vsurpata illius industria, vt gypseum plasma deformaretur ex totius oris dimensionibus, quò deinceps statua quam-simillima ex marmore conficeretur. Medicis quoque visum est parteis corporis internas spectare, vt mortis causam, licèt non foret prorsùs obscura, perspicerent. Itaque nocte consequente in id incubuerunt, exsectóque cadauere, deprehenderunt cor, jecur, pulmones, cætera non malè affecta: vesicam verò parte anteriore id contraxisse vitium, vt madefactæ papyri instar, vel leui tactu discerperetur. Hinc creditum illam ab vno, alteróve die disruptam, vrinámque proinde effusam in regionem abdominis, memoratum illum tumorem creasse. Postica pars sana, & integra magis: in fundo autem copiosum phlegma, cum arenolis non admodùm multis. Ad sphincterem

caruncula, callosáve ſubſtantia fuit,quæ infernè lunulata, & triente propè digiti denſa meatus orificium obſtruebat. In ſiniſtro rene nihil ioſolitum : at in dextro fuêre arenulæ multæ, cum pleriſque calculis, ex quibus tres majores viſi; vous quaſi amygdalum: cæteri duo quaſi lupini. Ex hac ergo cauſa nephritis ad dextrum latus fuerat; vt ſtranguria ex obturato per carunculam orificio. Inſequenti die, qui fuit VII. Kal. Quintileis, elatum funus magnâ pompâ, magno omuium bouorum luctu; conditúmque fuit, dum ſacra ſolemni more peragerentur, in illo majorum conditorio, ad ædem Diui Dominici, vndecimâ horâ ante-meridianâ.

Aberat magno ſuo dolore Valauefius frater Pariſiis, cùm triſte fatum nunciatum eſt. Præter enim acerbitatem, deſideriúmque erepti cariſſimi capitis, mœſtitiam auait, quòd aſſidere laboranti noo contigiſſet, quòd non fouere deficientem, noo ſatiari vultu, & complexibus, oon mandata excipere, non extremas voces, qnas penitùs menti figeret, audire. Qui illi caſum aperuere, literáſque noſtras ſimul teddidere, fuêre eximij Fratres illi Puteani, quibus amicis optimis Fratrum vterque ſemper eſt vſus. Ea iis natu major Petro Seguerio Cancellario carus, rem illi nunciandam ſuſcepit: Cùm ipſum verò offendiſſet magnâ frequentiâ circumſeptum, &, togatus num quidpiam vellet, quid eſſet rei ſignificaſſet; tum ille, ſecedamus inquit, grauiorem enim caſum narras, & vir ille major, affiniſque carior oobis exſtitit, quàm vt obiter dolendum videatur. Valaveſius autem, conſternatus licèt, generosè tamen animos reſumpſit, & Cardinalem Lugduoenſem conuènit, qui ipſe quoque pro amore, quo erga Fratrem fuerat, teſtatus eſt inſignem luctum. Acceſſit etiam ad maximum, & toto Orbe, totôque æuo celebrandum Ioanoem Armandum Pleſſeum Cardinalem Richelium, qui & copiosè ſignificauit quàm caram haberet τ̃ μακαρίτυ memoriam, & Abbatiam Aquiſtrienſem vltrò collatam voluit eius ea ſorore nepoti, ac Præſidis rationum primi Heorici Seguirani filio. Adueniens deinde poſt vnum, alterúmve menſem io Prouinciam, nihil potiùs habuit, quàm iuſta perſoluere, adeſſéque etiam exſequiis, quas, conſtituto Cenotaphio, Riantienſes celebres fecerunt. Scrîpſit quoque illicò Genuam, vt marmor inde aueheretur, erigendo monnmento, quod & Fraterno nomini & amori mutuo eſſet conſentaneum.

Cæterùm ſtatim percrebuit rumor, interiiſſe Peireskium, quà Orbit pater literatorum; qui vniuerſè perculſi ſunt, quaſi Parente, ac Priocipe rei literariæ defuncto. Nempe cùm omnium ſpes foueret, animos omoium erigeret, omnibus præſidio, & auxilio eſſet; non potuêre omnes oon frangi, concideréque animis, quaſi ſubducto ſpiritu, quo vniuerſi animabantur. Statim autem dico: nam ecce Lugduno etiam Batauorum, III. Eidus Iulias datæ à Salmaſio ad Puteanos literæ ſunt, quibus ſe ineptum ad omnia ex renunciata morte perſcripſit. Et ne prætercam quæ ſubdidit, *Impar ſum*, inquit, *animo firmando, qui animo planè deſpondeo, ſtudiáque nullo habeo loco, ex quo ille non ſupereſt, qui ipſorum fauter, promotórque erat. Ac temperaretur quidem deſiderium, ſi licuiſſet ſuperſtiti teſtatum facere affectum, quem ob collata beneficia merito iure conceperam: nunc autem eſt mihi moriendum ingrato, quando ille eſt grati animi ſignificationi præmortuus. Quod poſſum, illud ſupereſt, vt ipſius memoriam veneratione proſequar, & ſcriptis meis eatranſmittam teſtimonia in poſteros, quæ incomparabilis virtus, meritáque nunquam ſatis æſtimanda depoſcunt ab homine, qui illum, dum vixit, ſuſpexit, pluráque ab ipſo beneficia, quàm abs quoquam mortalium tulit. Sed dicere plura non poſſum, quin effluam totus in lachrymas, & neceſſe eſt ſtylum heic abrumpam.* Ecce alionde literæ Româ poſtridie eas Eidua coofcriptæ à Naudæo ſunt, quibus hæc ioter cætera, *Heu rerum vices! heu fata infanda! heu mors acerba, & infenſa bonis omnibus, quæ geſtienti lætitiæ interceſſit; Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minùs, quàm de eius obitu timebatur, è viuis ſublato! Vbi enim crinitum Sidus effulſit? vbi de cælo innotuit? vbi terræ-motus, fragores inſoliti, ſpectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri, omnium maximi, omnium optimi, ſapientiſſimique interitu? ſanè ludunt nos*, &c. Alias prætereo literas, in quibus illa paſſim leguntur, *Nulla ferent talem ſæcla futura virum.* Et, *Quando vllum inueniens parem?* Et, *Occidit igitur ſpes noſtra? occidit Sol noſter? occidere Charites? occidere generis humani deliciæ? occidit ille, Solus qui triſteis hac tempeſtate Camœnas reſpexit?*

Alias etiam prætereo, quibus amici, eruditíque, in quorum pectoribus candor, & gratitudo inhabitat, vt dolorem teſtati ſunt, ſic conſolationem mutuam adhibuerût. Peruenêre ad me complures; ſed principem locum eæ tenent, quibus Io. Ludouicus Gayus Balzacus, celebris ille ſcilicet, cui nemo non Gallicè modò, ſed Latinè etiam ſcribentium elegantiæ palmam oon facilè cedat, ſingulariter parentauit. Prætereo curſùs Epicedia, Epitaphia, Threnos, Eocomia, Elogia, quæ tam proſa, quàm carmioe, variiſque linguis ſunt euulgata; ſed Latinè potiſſimùm, à Grotio, Rigaltio, Dumayo, Gothofredo, Gaffarello, Billono, & aliis; ex quibus nemo ſuccenſeat, ſi honoris causâ Viaſſium ſeponam, qui vt Peireskium ſummè coluit, ac ſummu illi io pretio fuit; ita ſe impigrum eahibuit in condendo Poëmate, quo laudes Viri egregias proſequutus eſt decentiſſimè, copioſiſſiméque. Quanquam operæpretium erit, ſi prætereà ſelegero, attexeróque Epitaphium, quod à Rigaltio contextum eſt, quódque Valaveſius delegit, vt monumento incidatur. Id igitur ita ſe habet

HIC. SITVS. NICOLAVS. FABRY. PEIRESCIVS.
AMPLISSIMI. ORDINIS. IN AQVAR. SEXT.
CVRIA. SENATOR.
CHRISTIANAM. RESVRRECTIONEM. EXPECTAT
RECONDITISSIMOS. ANTIQVARIÆ. SVPELLECTILIS. THESAVROS.

SACACI

SAGACITATE. CONSILIO. LIBERALITATE.
CVNCTIS. ORAS. TOTO.
DISCIPLINARVM. STVDIOSIS. APERVIT.
DOCTISSIMIS. VNDE. PROFICERENT. SÆPE.
MONSTRAVIT.
MIRA. ESATITATE. FELIX.
SECVLO. SATIS. RIXOSO. NOTISSIMVS. SINE.
QVERELA. VIXIT.
VIII. CAL. IVL. ANNO. CHR. CIϽ.IϽC.XXXVII.
ÆTATIS. SVÆ. LVII.
OPTIMO. VIRO. BONOS. OMNES. BENE.
ADPRECARI. DECET.

Enimverò prætetire non decet funebreis honores Romæ babitos; cùm vel reticeri non debeat callida virtutis æstimatio, qua viri sapientissimi etiam hominem Transalpinum condecorandum esse censuerunt. Cùm enim & Pontifex Summus, & Cardinalis Barberinus, & cæteri magni, ac eruditi homines non sine ingenti dolore lugubrem casum accepissent; placuit honores decernere, quibus Virum de nomine, orbéque Romano, atque literario bene meritum, exornarent. Cooptatus fuerat, dum in viuis esset, ac tametsi absens, in eam, quam vocant *Humoristarum* Academiam: celebrem nempe societatem eruditiorum hominum, quorum concio bis quoque mense ita cogitur, vt magnâ aliunde frequentiâ, Academicorum vnus Orationem pro suggestu habeat, recitent alij Poëmata, elucubrationésque alias eruditis auribus dignas. Itaque visum in eo conuentu publicos honores Peireskio deferre, institutis licèt reclamantibus, quibus id honoris conceditur solùm Academiæ Principibus; adeò vt totis quadraginta annis, consequoti ipsum non plures, quàm sex, iique Principes memorentur. Sed euicit nimirum fama, splendórque eximiæ virtutis; euicit summi Cardinalis singularis propensio: euicit Camilli Columnæ Academiæ Principis generosa humanitas; euicit Academicorum, quorum suffragia inita sunt, admiratio, & obseruantia.

Indictus proinde est dies ad XII. Kal. Ianuarias, quo parata subsellia, tapetibúsque pullis instrata, vnà cum suggestu, & imagine τ̃ πανηγύρεως, conspicuo loco. Conuenêre autem præter Barberinum, fratrémque Antonium, Cardinales Bentivolus, Cueva, Biscia, Pamphilius, Pallota, Brancatius, Aldobrandinus, Burghesius: ac cæterorum perillustrium, doctorúmque hominum multitudo tanta, vt illi capiendæ aula non suffecerit. Et carmina quidem in defuncti laudem Italicè, Latinè, Græcè recitârunt lectissima totius vrbis ingenia: funebrem verò orationem copiosam sanè, & elegantem pronunciauit Ioannes Iacobus Buccardus delectus ad id muneris, tum ob raras ingenij doteis, tum ob amorem patrium, specialémque erga Maneis dilectissimos affectum. Præcipua eius orationis commemorarem capita; sed ea aliquoties edita iam est, vnà cum nuncupatione Cardinali maximo facta, cúmque subjuncta Epistola ad Luillerium jam memoratum. Accessere verò editioni Romanæ non recitata modò illa ab Academicis carmina; sed literæ etiam Naudæi, quarum mentio facta iam est; & fasciculus præterea insignis Elogiorum funebrium, quæ, quòd totius propè Orbis idiomatibus sint expressa (quadraginta enim, proximéve sunt) ideò titulus Ipsis ΠΑΓΓΛΩΣΣΙΑ, siue *generis humani* LESSVS *in funere delicij sui.* Cumque ea editio probari deberet, Magistro sacri Palatij, præiuit ecce, declarauítque censurâ suâ Lucas Holstenius, illam *Buccardi laudationem disertè, & eleganter, atque ea prorsùs puritate, ac candore scriptam, quo summus ille, & incomparabilis Vir semper vixerat; & Epicedia à clarissimis, ac præstantissimis viris conscripta, hoc est ipsas Musarum lacrymas limpido, & erudito Romana Academia humore in Perescij funere mananteis ad tanti viri memoriam posteritati consecrandam typis excudenda; cùm hominis ad bonas literas, arteísque iuuandas nati exemplum sanè illustre ob oculos ponant.*

Atque hæc quidem Romæ peracta paullò fusiùs commemoro: quoniam ea fuit quasi Apotheosis, quam totius Orbis applausus excepit. Nam licèt nemo eruditorum non totis votis optauerit, vt Peireskius fuisset diuturnior recreator hominum (quod olim dictum de Principe) quàm maturior Diuorum comes: attamen placuit omnibus exhibitos illi post mortem honores in eo theatro, cuius fuerat dignissimus creditus, dum esset in viuis. Ac fortassis quidem, si esse contigisset superstiti, fuissent tandem amplissimi, non expetenti licèt, delati; verùm ij nihil poterant gloriæ illius addere, qui suffragiis communibos fuit semper quam-maximis dignos. Quin etiam, vt fuit semper ditior iis, quas contempsit opibus: ita gloriosior honoribus, quos ambire est dedignatus. Quare & licèt medio in spatio integræ ætatis ereptus, quantùm tamen ad gloriam spectat, æuum peregit longissimum; qui virtute sua obtinuit famam nominis sempiternam. Quippe donec supererunt, qui bonas literas amabunt, memoriam illius carissimam ducent, cuius amorem in literas, & munificentiam erga literatos, pèr omneis tespersam libros contuebuntur. Multorum passim meminimus; sed reticuimus longè plureis, etiam ex inscriptis eius nomini; quoniam obrutis rerum copiâ, visum satis est ea seligere, ex quibus, quæ essent in oculis omnium, monstrata intelligerentur. Vnum reticere non licet, quod huius loci est proprium; nempe Auctores plurimos consecranda illi destinasse sua opera, quo tempore est fatis functos. Fuêre inter illos Campanella, Licetus, Hortensius, Buccardus, Arcosius, & quis tandem non? Quid putas verò præstitum fuisset, si contigisset illi ætatem maturiorem attingere? Plorima sanè, & maxima censeri possunt ea, quæ peregit: at sublatus tamen tunc est, cùm inciperet iam seipsum præclarissimis facinoribus superare. Iam enim pluteis sibi vias aperuerat in omneis Europæ Prouincias: In Asiam, ac totum Orientem; in vniuersam Africam,

& ad extremã vsque Æthiopiam; in vtramque Americam, & incognitum etiam Orbem; adeò vt iam posset vberiùs quacumque patet genus humanum, commiscere mortaleis omneis literarum commercio; & literatis omnibus expetita omnia librorum, aliarúmque quarumvis rerum subsidia facere in promptu.

Sed de iis quidem, quæ fuerant illo superstite futura, Devs optimus viderit. Luctum certè maximum fecit; cùm Gubernatorem eripuit, qui tenebat clauum Nauis Literariæ, vel potiùs ipsam Cynosuram, in quam eruditi omnes respectabant; non substitutâ interim aliâ, ad quam ora obuertant sua. Nam sunt quidem, qui opibus, auctoritate, gratiâ, certum genus eruditionis, eruditorúmque adjuuent, ac foueant: verùm nemo est, qui, illius instar, quoslibet, vbivis sint gentium, studio prosequatur ardentissimo; curas in id omneis conuertat, nihilque non posthabeat; peculium in eam rem exhauriat, liberalissiméque profundat; fide sit apud omneis magna, & occasiones benefaciendi voluntate, industria, fœlicitate maxima captet. Vix certè credibile est exoriturum vnquam Virum, perinde natum, comparatúmque. Nam & quamvis superior ætas, fœlicitate sæculi oppidò perrara, produxerit triumviros illos, Pinellum, Velserum, Molinum, singulari studio in omne literatorum nomen propensos: Peireskius tamen supervenit, qui singulorum virtutes ita est complexus, vt omnium laudes, quasi infra se positas, prægrauasse videatur. Quin etiam, cùm ante claros illos Viros, vix pauci memorentur Reges, Imperatorésque, qui pari affectu ducti fuerint; videtur Peireskius alia nulla re, quàm opum amplitudine, ostentationéque inferior. Censuêre id certè Viri eruditi, cùm verè regium, magnificúmque eius animum commendantes, & exemplar beneficentiæ nunquam intermoriturum agnoscentes, prædicauerêre eum occupasse destinatam Regibus gloriam; ac ipso quoque Mecœnate tantò fuisse laudabiliorem, quantò Augustum non habuit, cuius fauore, largitionéque benefaciendo vteretur. Atque is demùm verus est fructus, quem ille consequutus est, vt gratam sui recordationem in illorum pectoribus consecratam reliquerit, qui ipsum Cælo exæquantes, in omnem transdent posteritatem. Splendorem quærunt alij amplificandis Imperiis, ducendis exercitibus, exhibendis spectaculis, Mausolæis, Pyramidibus, aliísque id genus exstruendis; sed illos tamen velut inglorios, & ignobileis oblivio tandem obruit; aut, si quæ memoria eorum superest, vel despectui est, vel affectu caret. Ij soli, qui benefaciendo nomen, decúsque comparant, immortalitatem sic adipiscuntur, vt nemo vnquam sine ardore, tacitóque sensu gratitudinis meminisse illorum possit.

Hac iêre via omnes Proceres, ad quorum amorem post tot sæcula nos historiæ lectæ pelliciunt; hac tu vadis cælesti passu, Lvdovice Valesi, Principvm optime; cuius immensa bonitas sentiri à nobis, non exprimi potest. Haud abs re sanè sum ominatus, tam caram tui memoriam, quàm Timoleontis perennaturam: tulisti me enim, satis memini, de exacta illius vita apud Syracusios, quibus præerat, disserentem. Quippe, neglectis rebus tuis, in eam curam totus incumbis, vt laborantem Prouinciam sustentes, foueas, subleues, & (si liceat per tempora) in pristinum etiam splendorem restituas. Perge modò tam tui amanteis, tam in te propensos demereri populos; ij nempe sunt, qui etiam-num Renati illius, ex tua prosapia, Regis optimi, ac beneficentissimi, renascentem gloriam propagant, & colunt. Sed vt concludam, hæc tandem sunt, quæ te jubente, ac aliis variè efflagitantibus, de Peireskio dicenda habui. Non deprecor veniam, quòd extremam manum seriùs, quàm optâris, imponam: nostri enim diuturnum morbum, diuturnioresque reliquias, quibuscum est anni dimidium exactum. Vix jam certè sum ab iis liber, vt credere possis opusculum hoc valetudine dubia lucubratum fuisse, atque idcircò nihil esse mirum, si animi cum corpore languentis præ se ferat notas. Qualecumque id fuerit, animi saltem erga te obsequentissimi testimonium feret. Ipse intereà me comparo, vt ad te (quando pro tua illa rarissima humanitate ita videtur) quam-primùm redeam. Tu bene vale, Principvm decvs. Absoluebam Diniæ, xii. Kal. Mart. anno salutiferi partus m. dc. xxxix.

FINIS.

PEIRESKII

PEIRESKII LAVDATIO

HABITA IN CONCIONE FVNEBRI ACADEMICORVM ROMANORVM.

Anno M. DC. XXXVII. Die Decembris XXI.

Jo. Iacobo Buccardo Parisino perorante.

PRÆCLARS à vobis, & ex ordinis, nominísque vestri dignitate factum est; Academici Romani; quòd clarissimo Viro Nicolao Claudio Fabricio Perescio, Gallorum humanissimo, atque doctissimo, publicos in morte honores, funebrémque laudationem decreuistis. Si enim pius mos iste à maioribus vestris, maximè ad eos homines, qui de Republica bene meriti essent, ornandos, & ad omnem posteritatis memoriam commendandos institutus est: tanta quidem, ac tam præclara extant Perescij merita, atque ornamenta, in eam Romanæ Reipublicæ partem, quæ doctrinæ, atque humanitatis studia complectitur; vt non solùm labefactatæ rei literariæ inuidiam à Transalpinis nationibus remouisse, sed & ipsorum Romanorum gloriam in colendis artibus adæquasse, vel potiùs superasse videatur. Omnes enim ex omni ætate, qui in hac ciuitate disciplinas, & scientias, vel industriâ suâ illustrârunt, vel authoritate, atque liberalitate, ornauerunt, si vnum in locum conferantur, cum Perescio minimè videntur comparandi. Qui cæteris denique omnibus virtutibus adeò excellit, vt etiam hoc vno ætas nostra potuerit in omni genere laudis, cum antiquitate certare. Quo maius mihi, ac difficilius onus impositum esse video; vt ego scilicet mediocri prorsus ingenio, nullo dicendi vsu, aut facultate, homo peregrinus; in hoc ornatissimo Romanorum, id est disertorum politorúmque hominum consessu, de innumeris, ac propè incredibilibus Viri laudibus verba faciam. Quod quidem à me nec confidentia, aut temeritate quadam susceptum est; Eruditissimi Academici: sed tum mea in vos obseruantia, qui munus istud honorificentissimo vestro decreto, ad me detulistis; meóque in eos obsequio, qui vt summum in me tenent imperium, ita illorum autoritatem, meo de me iudicio præferre necesse habui: tum verò maximè beneuolentia, atque pietate; quæ me ad gratias, quas viuo Perescio magnas semper habui, mortuo demùm, hoc supremo humanitatis officio referendas, pro eius in me meritorum magnitudine impulit. Cùm enim in patria vitam studiis, quibus vsque à puero deditus fui, maximè accommodatam, viuere mihi per parentes non liceret; dum me in forum, & ad Curiam nolentem trahunt: Lutetia amplissima, potentissimáque vrbe sponte carens, ad hanc vestram, in voluntarium exilium venire tandem decreui: ex qua nimirum religiones, leges, literas; omnem denique rerum omnium cognitionem, omnem vitæ elegantiam, ad nos olim effluxisse, cùm librorum lectione cognoueram, tum eadem hæc omnia, nunc sub humanissimo, sapientissimóque Pontifice, in ea magis magísque vigere, ex eruditis nostris hominibus intelligebam. Quibus potissimùm Autoribus, cùm Perescium rerum Romanarum gnarissimum, ex itinere conuenissem: is me & liberali hospitio, atque in intimam accepit amicitiam; & cum tam præclaris de huius ciuitatis instituto præceptis, atque ita graui ad literatos primariósque vrbis Viros commendatione, Romam ex Prouincia decedentem prosecutus est, vt statim sub meum ingressum, non solùm populi ingenium, publicósque mores cognouerim, méque eis accommodârim facillimè: sed etiam in vestrûm omnium; Eruditissimi Academici; consuetudinem me insinuauerim, & quod maximum est, in summorum Virorum rei, & publicæ & literariæ principum familiaritate, eum qui non nisi claris, doctísque hominibus esse solet, locum obtinuerim. Quare impius profectò, ne dum ingratus apud vos, cæterósque omneis haberer; cùm literatissimos quosque maximè Italos, laudatione post decessum presequi olim instituerim; si hodierno die omnium doctissimum, mihíque patriæ, necessitudinis, & beneficij vinculis coniunctissimum Virum, laudandi munus, quantumvis arduum, ac difficile recusarem. Itaque rem aggrediar magni nominis, magni exempli; nouitatis, admirationísque plenissimam: & quantum eloquentiæ ad id mihi deest, tantundem cùm à singulari mea in præstantissimum Virum pietate perceptíque ex

eius obitu doloris magnitudiue; quæ nonnunquam disertos ac copiosos facit: tum à vestra beoeuolentia; Patres Amplissimi, vósque cæteri Ornatissimi Viri; vestráque in me attentè audiendo benignitate, mutuari, atque adeò supplere conabor.

Nicolai Claudij Fabricij Peireskij vitam; quæ supra huius ætatis hominum captum, morémque putanda est; cum illis antiquorum præstantissimis, ac beatissimis comparanti mibi; vna præ cæteris Titi Pomponij Attici, par adeò, & similis visa est; vt eam intereà dum ad alia propero, quæ expectatiooem de Claudi Fabricij doctrina, literarúmque studio, à me ab initio concitatam magis expleant; veluti absolutissimam tabulam vobis proponendam censuerim: io qua expressam Peireskij ingenij, virtutúmque imaginem videatis. Ambo siquidem nobilibus, literarúmque studiosis geniti parentibus, peritiam in liberalibus doctrinis, sicut adolescētiam in literata peregrinatione, apud exteros Principes, doctósque Viros honoratissimi consumpsere. Ambo magnas, & amplas in patria gesserere amicitias: bonos viros, & studiosos, tam ab aliena iniuria, quàm à mutua inter se obtrectatione; necnon ab egestate vindicauere. Domi, ln quam vterque omnium ordinum bomioes liberaliter inuitauit, plus salis, quàm sumptus in victu; velut in cultu non affluentem affectauere mnnditiam. Optimis alioquin omnibus rebus vsi, familia in primis, vt ne pedissequus quidem quisquam esser, qni uon & auagnostæ, & librarij muuus pulchrè præstare posset. In Republica, quæ vtriusque temporibus varia admodum commutabilisqne fuit; ita ambo versati suut, vt semper optimatum partium essent. Honores verò, qui in eà sibi patebant, non petierunt: sed ordine, quo orti essent, contenti, in vetere vitæ instituto, id est in studiis maximè Philosophiæ, atque Antiqnitatis; suauissimis, optimisque moribus, ad senectutem bene, beatéque vixere.

Hæc pauca ex multis exempli causâ attuli, vt sic deinceps habeatis: omnium Titi Pomponij virtutum, quarum pulcherrima extant in antiquitate mouumenta; maximè temperantiæ, probitatis, atque prudentiæ laudem, Peireskio esse commuuem. Quamobrem iam ad illas venio, ad quas dudum festinat aoimus, quæ Claudij Fabricij adeò propriæ, támque suæ sunt; vt nemo ex omni ætatum memoria, cum ipso de earum gloria contendere, vel in societatem venire possit. Nimirum assiduus, ac propè incredibilis labor, egregiáque opera, iu omnium magnarum rerum, atque artium scientia, literarúmque cognitione percipienda: ardens io eas conseruandas, amplificandásque studium, acrísque cura: perpetua denique, & constans voluntas, in homines literatos ornandos; & regia iu ea omnia liberalitatis magnificentia. In quibus persequendis, ea veritatis simul ac breuitatis ratio à me babebitur; vt remoto omni insigni orationis ornatu; simplici, ac plaoè historica uarratione, Peireskij studium, liberalitatem, & in commentando, scribendóque diligentiam, rei literariæ præstitas, summatim exponam.

Gens Fabricia, postquam ex Equestri ordine, apud quem per tercentos, & ampliùs annos, militari gloria floruerat, in Senatum Aquensem cooptata est; ita ingenio, & doctrina excelluit, vt non solùm amplissimæ dignitatis, sed etiam summæ eruditionis, in quartam sobolem propagatæ hæreditas, vnà cum satis lauta literaria supellectile, ad Nicolaum Claudium Fabricium venerit. Qui cùm avitas studiorum maximè, atque doctrinarum possessiones, non solùm tenere, immò etiam aliquid, atque adeò multum illis addere de suo decreuisset; omnem curam, sumptúmque posuit, in ornando potissimùm, atque amplificando eo instrumento, quo in optimis artibus comparandis, magno prorsus opus est. Quamobrem vbi optimos quosque libros, primùm sibi vndique colligendos; deinde auro, purpura, omoi denique eleganti, & magnifico opere ornandos, per egregios artifices, qui suæ domi viuebant, diligenter curasset; illósque omneis diligentiùs euoluisset: nibil quidquam habuit antiquius, quàm vt tota Europa peregrinaretur; non solùm ad hominum, qui tum viuebant, mores, ciuitatúmque iostituta noscenda: sed vt tanquam in rem præsentem veniens, eáque demùm subiiciens, quæ auditione, vel lectione acceperat vetustiora antiquitatis monumenta acerrimè contemplaretur; ac quæcuuque inde auferri possent, domum secum in Bibliothecam transferret. Quò primùm iter dirigeret, Italia sese obtulit: In qua cùm ingeoia præstantissima, & elegantissima, humanissimi, optimíque mores, leges denique præclaræ, atque salutares nunc vigent; tum verò pristinæ fortunæ, illorúmque omnibus artibus florentissimorum temporum, reliquiæ plurimæ supersunt. Lustratis igitur Liguriæ, Etruriæque oppidis, ad hanc vestram vrbem, velut ad diuini, humaníque imperij domicilium, & antiquitatis atque humanitatis sedem, magno itinere contendit: vbi fora, theatra. templa, thermas, arcus, & cryptas oculis, pedibúsque diligentissimè permensus est; sicut obeliscos, columnas, statuas, æra, marmora, gemmas, atque Codices; omnia denique priscæ magnificentiæ, artiúmque monumenta; quæ in vestrorum murorum ambitu, plura quàm in reliquo Terrarum Orbe, atque illustriora reperiuntur; attrectauit, & quæcunque potuit domum abstulit: partim maximo pretio empta: partim oblata, datáque à doctis hominibus, qui, vt semper Romæ, tum maximè studiosissimorum munificentissimorúmque Principum Aldobrandinorum tempestate, plurimi atque humanissimi fuère. Quos omneis, præcipuè Fululum Vrsinum, & Lælium Pasqualinum, viros io colligendis, colendísque antiquitatum reliquiis diligentissimos, & maximè iodustrios; ad admirationem, atque amiciriam adolescens Peireskij virtus, eximiáque doctrina traduxit. Eandem expectatiouem, fauorémque Roma Neapolim secū attulit, dum versatur cum Matthæo

Capuano

Capuano Couchanorum Principe, magis literarum amore, atque scientia, quàm summa dignitate, generis, fortunæque elaro; ac Marte Gurgustiola, in supremo consilio vi - viro apprimè docto: qui ambo locupletissimos omnium rerum antiquarum thesauros domi habebant. Celebreis prætereà Ioannis Baptistæ Portæ, atque Ferrantis Imperati ædeis ibi frequentauit: quorum ille rerum occultarum, & quasi à natura inuolutarum acerrimus inuestigator, atque interpres: hic custos, & conseruator diligentissimus fuit. Et cùm hisce rebus, non minùs quàm antiquitati studium suum, laborémque Peireskius impertiret; conditissimum quémque inuestigauit angulum, non solùm amplissimæ pulcherrimæque vrbis, sed & totius felicissimi illius agri Campani; in quo iucundum, naturæ mirabilibus illic maximè gaudentis operibus, & antiquæ Græcorum, Romanorúmque magnificentiæ, ac luxuriæ, certamen spectatet. Italiam reliquam, omnémque Galliam Cisalpinam pari diligentia lustrauit: Rauennam ex itinere diuertens, vt inuiseret, cùm funesta illa Gothicæ barbariæ trophæa, Romani Imperij ruinis imposita; tum maximè Hieronymum Rubeum, istarum antiquitatum, ac Medicinæ scriptorem luculentum. Inde Patauium se contulit, inuitatus præsertim fama, quæ de eximia Vincentij Pinelli doctrina, eiúsque refertissimo omnibus omnium linguarum, atque scientiarum voluminibus Musæo, ita tum Europam peragrabat: vt docti homines, antiquos libros in Bibliothecam collecturi, vel suos edituri; ex lóginquis locis illuc ad eum consulendum venirent. Ibi Peireskius aliquamdiu moratus est, non tátùm vt in Pinelli domum, ac Bibliothecam, sed etiam in illius consuetudinem penetraret: in quam se demùm totum dedit; ad eximium eius in literas, hominésque literatos ornandos studium, & cæteras omneis viri præstantissimi virtutes cognoscendas, percipiendásque; quas scilicet imitaretur, & cunctas ipse aliquando rei literariæ, cum maxima ad singulas accessione præstaret. Eámque de se spem adeò magnam, ac propè exploratam iam tum illic dederat, vt Paulus Gualdus, vir & suopte ingenio, atque doctrina, & intima Ioannis Vincentij familiaritate clarus; in commentatiis, quos de eius vita satis eleganteis conscripsit, de Peirescio affirmauerit: Ætatem nostram, si quem Pinello parem ferret, non alium ab eo fore, qui Patavij vix dum plenam pubertatẽ egressus, eo ardore Pinellum, Pinellíque studia fuerit complexus, vt ipsi Gualdo, cæterísque doctioribus viris, miraculo esset. Qui quidem homines eruditi, quotquot Patavij tunc ætatem in literis beatissimè agebant; in primis Pinellus ipse, & Hieronymus Aleander, atque Laurentius Pignorius, limato iudicio, sicut polita doctrina excellentes, grauissimum hoc egregiæ indolis, à Gualdo tributum Peireskio testimonium, adeò approbauerunt, eámque in illo admirati ita amauere; vt præsenti domum quisque suam, maxima cum hospitalitate patere voluerint; suáque reconditiora, tam quæ in priuatis Bibliothecis, quàm in publicis tabulariis, Patavij & Veneriis, vrbe earum, cæteratúmque rerum abundantia, florentissima seruarentur, iidem postea absenti; quod plerique etiam ex reliquis Italiæ, atque adeò Europæ ciuitatibus fecere; de studiis per literas communicauerint, libròsque suos ab ipso, vel in eius nomine edendos honoris causa miserant. Sic florens gratia, & hospitiis clarissimorum, doctissimorúmque hominum, vbi se locupletauit signis, tabulis, nummis, Codicibus, cæterisve vetustissimis Italiæ ornamentis; Germania, vltimáque Britannia peregrinari perrexit. Atque ibi quidem plurimas antiquitatis reliquias collegit, nec non existimationem ac beneuolentiam hominum, non solum in sapientiæ, ac literarum studiis, sed etiam in Pictura, Architectura, cæterísque elegantioribus artibus excellentium: quos Claudius Fabricius, illorum operum elegans spectator, vt olim in Italia, ita tum in illis regionibus coluit, ac sicut cæteros omneis Viros doctos, ad suam adiunxit necessitudinem: præcipuè Petrum Paulum Rubenium, & ob rerum antiquarum cognitionem, & Picturæ, Sculpturæ, Architecturæque scientiam; quas ex Italia ad Belgas, primus eum pristino splendore, atque dignitate, transtulisse videtur: Marcum Velserum rei publicæ apud Vindelicos, & literariæ in tota Germania constituendæ, studiosissimum vi - Virum. Ioannem Batelaium, tum in Britannia, magnam ex doctrinæ, ingeniíque elegantia laudem adeptum: Danielem Heinsium Batauorum potissimum; omniúmque doctissimum eius doctorem, Iosephum Scaligerum, qui Claudium Fabricium, sibi tantùm fama, ac nomine notum, vbi primùm secum de literis loquentem audiuit: vir acri, certóque iudicio, ipsissimum Peirescium ipsum esse affirmauit. Postrema fuit Parisiensis peregrinatio, quam ob librorum optimorum, doctissimorúmque hominum copiam ibi affluentem, iterare ei visum est. Priore, se dedit Iacobo Augusto Thuano, eiúsque celeberrimæ Bibliothecæ; ad quam Isaacium Casaubonum, Franciscum Pithœum, cæteròsque summos Viros, ex superiori sæculo, præstantium ingeniorum in Gallia feracissimo superstites, Claudius Fabricius videbat ventitâteis: qui ipsum Thuanum, velut historiæ, ita reliquarum maximarum artium, ac hominum, qui eas profiterentur, principem patronúmque optimum, & Gallici imperij, atque maiestatis, acerrimum defensorem, quotidie celebrabant. Post decennium domi consumptum, in recognoscendis literarum, antiquitatísque monumentis, ex tota Europa collectis; iísque in Musæum suum, atque in memoriam, quæ ipsi propè diuina fuit, redigendis, digerendísque: Lutetiam iterùm se contulit, ad versandas, votandásque reliquas Bibliothecas: Regiam scilicet, Dionysianam, Victorianam, D Germani, atque Memmiorum; & studiosos illarum cultores inuisendos; quorum veluti noua soboles illic tum florebat. Inter quos, hodie excellunt

excellunt Puteani fratres humanissimi, qui apud Thuani filios, patriis ingenij, virtutisque dotibus ornatissimos, cognatos suos, non solùm eius Bibliothecam, sed etiam literas, hominésque iis deditos, veluti suæ tutelæ, ac fidei, Iacobi Augusti testamento commendatos; quibuscumque rebus possunt, iuuant, & mirabiliter ornant: Nicolaus Rigaltius, politiore doctrinæ, iudiciique elegantia, & incorrupta Latini sermonis integritate, omnibus antecellens; cui nos, si modò in hoc genere literarum aliquid profecimus, id totum debere gloriamur: Claudius Salmasius, & Hugo Grotius, qui literaturæ, optimarúmque artium principatum sibi vindicant. Petrum Seguerium, Henricum Memmium, atque Hieronymum Bignonium; Viros magis doctrina, eximióque suo in literas studio, quàm supremis Gallicæ purpuræ honoribus illustreis, breuitatis causâ omitto. Sirmondum relinquo, Patavium, Morinum, Mersennum, Burdelotium, & Valesium, aliósque propè innumerabileis; ex summa doctrina, præclarissimisque suis scriptis, maximè claros: quorum omnium animos, atque voluntates sibi conciliauit Claudius Fabricius, & ad suos, id est ad rei literariæ vsus coniunxit. At qui vnum præterire nequeo Guilielmum Varium, non minùs eloquentiæ, ac Philosophiæ studio, cæterísque maximis virtutibus; quàm sanctissima cum hoc nostro Attico amicitia, Marco Tullio comparandum. Is ex quo Perescium in Senatum Aquensem, cuius ipse princeps erat, legit: continuò in consuetudinem eius se dedit, sic vt prorsus vnà illic vixerint; nec vnquam posteà passus sit eũ à se separari. Quare cùm in Aulam à Rege euocatus esset, ad Annuli signatorij custodiam; quod summum est apud Gallos, togati hominis fastigium; eum illuc secum duxit; vnum esse in tota Gallia dignum existimans, quem contubernalem, & consiliorum in Republica, atque honorum, adiutorem, sociúmque haberet. Huius porrò gratiâ, Perescius nulla ferè in re vsus est, nisi in deprecandis amicorum, hoc est doctissimorum Virorum, aut periculis, aut incommodis; & studiorum ratione procuranda: ad quam præter cætera egregia ornamenta, id demum maximum contulit; vt se autore, maxima vetustissimorum, Codicum copia, Regis nomine compararetur; ad supplendam, atque amplificandam Parisiensem Bibliothecam: quæ omni tempore, ad omnium vsus ita patet; vt ex ea maximè, præclariora antiquarum doctrinarum monumenta, in dies euantur. Quo autem potissimùm beneficio, se à Vario ornatum voluit, id vnum propè fuit; vt vetustissima curiarum, templorúmque tabularia, in omnibus Galliæ oppidis, sibi ex eius authoritate inuisere, atque excutere liceret. Cùm ab opibus alioquin, & honoribus consectandis tam esset alienus, vt sæpiùs repudiauerit à Vario vltrò oblatos, qui cùm Claudium Fabricium in amplissimum, pristinæque dignitatis apud Gallos maximè retinentem, Autistitum ordinem cooptari vellet; vix ab eo tandem impetrauit, vt mediocre acciperet sacerdotium. Mortuo Vario, qui suam omnem, vt ita dicã, antiquariam supellectilem, amicissimo, studiosissiméque viro legauit; & testamenti tabulas, illius fidei atque autoritati commendauit: domum, Musæúmque suum diu desideratum, spectabat Perescius, cùm ecce sub ipsã à Parisiensi Aula discessum, ad Romanam denuò ex itinere inuitatur: optatissimo nuntio de noui Pontificis creatione, Maphæi scilicet Barberini Cardinalis. Siquidem hunc ante Pontificalia insignia, perinde ingenij doctrinæque, ac sanctitatis in Republica Romana Principem, ipse tam bene nouerat; procuratáque olim simul, atque iterum, diuinorum illius Poëmatum editione, aliísque officiis demeruerat; vt cùm nuntius, qui Regem ante omneis de ea re certiorem facere vellet, obuio Perescio tantùm dixisset: virum Romanorum Principum eruditissimum, eíque amicissimum, in mortui Pontificis locum suffectum; ipse cõtinuò, Maphæum ad gubernacula Reipublicæ sedere intellexit cum incredibili lætitiæ voluptate. Præuidebat enim literarum studia, in lucem, atque splendorem sub doctissimo Pontifice reuocatum iri; studiosósque, vel ex vltimis terris, ad aulam Barberinam celebrandam, ornandámque; honorum, ac præmiorum spe aduolaturos. Ad quam temporum, literarúmque felicitatem, oculis saltem vsurpandam, ac Pontificem sui studiosum adorandum, Romam ab amicis non inuitus attrahebatur. Sed profectionis causam, ambitionem, à cuius vel suspicione abhorrebat, potiùs quàm officium, visum iri nolebat: & postquàm ex Circes Insula, tanto labore tandem soluisset, si cantibus Sirenum illiceretur, vt apud eas hæreret veritus est: quare in suam tandem Ithacam, in optatissimum studiorum portum, se ex longa peregrinatione recepit. Tunc enim verò Perescij Musæum, ac tota domus, ex præsentis domini regali propè liberalitate; qua videlicet non solùm in literas, earúmque instrumenta ornanda, sed maximè in studiosos homines iuuandos, colendósque, deinceps vsus est; ipsã Alcinoi Regiã, & magnificentior, & hospitalior euasit.

Delectum Romanæ aulæ florem, illuc aliquantò post Claudij Fabricij accessum, secum aduexerat Franciscus Barberinus Cardinalis; qui à Pontifice ad iustissimum, fortissimúmque Galliæ Regem, Legatus mittebatur. Porrò autem hunc, ac nobilem eius comitatum, lautè adeò, atque splendidè accepit Perescius, vt cum ipsis Regibus de magnificentia certare visus sit: admiratus, veneratúsque in iuuentutis Principe, cùm maturam patrui Pontificis prudentiam, atque sanctitatem: tum maximè singularem literarum scientiam, & erga homines studiosos voluntatem. Atque ob illas adeò excellenteis primatij iuuenis virtutes, ei vsque ad extremum vitæ spatium, ita omne officium, cultúmque tribuit; vt nullus fermè ex Gallia in Italiam traiiceret, cui non tantùm literas obseruantiæ, sicut eruditionis plenas, ad eum perferendas traderet; sed & libros, plantas, atque animalia rara, peregrináque,

regrinǽque, ad locupletiſſimæ Bibliothecæ Barberinæ, hortorúmque ornamentum. Cui viciſſim humaniſſimus Princeps, maximas ſemper habuit gratias, & eadem epiſtolarum frequentia, ſimilibúſque muneribus retulit. Haud minori obſeruantia, ornatiſſimos & doctiſſimos quoſque, ex celeberrima Legati cohorte coluit Pereſcius: Caſſianum Putealem; ante omneis, virum ob generis, virtutum, atque eruditionis claritudinem, ſummis laudibus honoribúſque dignum; cum quo, morum elegantiſſimorum, & in optimas Arteis, earúmque cultores, prolixæ naturæ ſimilitudine, ſibi coniunctiſſimo; de omni ſtudiorum ſuorum ratione, familiariter deinceps communicauit. Item cum Ioanne Baptiſta Donio, qui ob ingenuitatem, aptúmque ad omnium magnarum rerum ſcientiam ingenium, fuit ipſi chariſſimus iſtarum amicitiarum ibi tum, ſicut Romæ demum aliarum, conciliator fuit Hieronymus Aleander, vir optimis artibus, ſummíſque ornamentis præditus, & ab adoleſcentia, Fabricij amantiſſimus; qui nobilem eius, plenámque dignitatis, atque ſapientiæ domum, præſtantiſſimáque ſtudia, tunc ita miratus eſt; vt vnum omnium mortalium maximum, atque feliciſſimum Pereſcium, palam deinceps prædicare ſoleret: ſæpiúſque cogitauerit, ex Aula, atque ipſa vrbe, ad eius ſuauitatem, pretioſiſſimúmque literaturæ theſaurũ fruẽdum, Aquas-Sextias migrare. Quò deinceps omnes Principes Viri, qui Reipublicæ cauſa, ex Italia in Galliam, vel illinc ad hanc Prouinciam traiiciebãt, e x itinere diuerterunt: vt hominem conuenirent, penes quem erant Commentarij, Acta, & reconditio a regnorum inſtrumenta; quíque regionum ſitus, deſcriptiones temporum, populorum origines, leges, fœdera, bella; Regum, virorúmque primariorum ſtirpeis, cognationes, atque ſucceſſiones optimè nouerat: ſic vt nemini fundi, domúſque ſuæ ratio fuerit, quàm illi Orbis noſtri ſtatus, atque conditio notior. Omnes item cuiuſvis ordinis, ac nationis homines, magnarum peregrinarúmque rerum ſtudioſi, illuc ſe conferebant, ad ipſum celeberrimúmque eius Muſæum inuiſendum; in quod præclara, raráque omnia collecta, ſub vno aſpectu cernere erat; quorum conſpiciendorum cauſa, antea mortales vniuerſum Terrarum Orbem peragrabant. Illa ſiquidem propè cuncta, ſecum ex peregrinationibus domum attulerat, tam ipſe Peireskius, quàm frater eius Palamedes Fabricius Valaveſius, vir humaniſſimus; qui ambo in ſtudiorum, domeſtici victus, reíque familiaris communitate, ita extra ſimultatem ad ſenectam vixere; vt nunquam alter cum altero in gratiam redierit. Ad ea porrò, noua quotidie comportabantur, non ſolùm è tota Europa, ſed ex Aſia, Africa, India, atque nouo Orbe; cùm vetus hic noſter, eius inexhauſtæ diſcendi auiditati non ſufficeret: ita vt nemo ex vltimis Terrarum oris ad has noſtras appelleret, quin illuc inveheret plauſtra, atque nauigia rerum, natura, aut arte admirandarum. Has enim in ſingulos dies ad eum mittebant, homines in celeberrima quaque illarum prouinciarum vrbe, ac portu delecti; quorum opera, ad ea omnia diligentiſſimè comparando, infinito ſumptu ipſe vtebatur. Et cùm iſti homines, ſua quantumvis arguta ſedulitate, Pereſcio cumulatè ſatisfacere nequirent; ſæpiùs ipſe alios domo miſit, ad omneis maris Ægei Inſulas, montem Atho, Byſantium, Alexandriam, & ad miſerandas illas Memphis, atque Carthaginis reliquias: qui ſuo nomine, atque ære conquirerent, præter res alias nouitate mirabileis, præcipuè vetuſtiſſimos Codices, Græcos, Hebraicos, Arabicos, Perſicos, Coptos, Æthiopicos; denique cùm cætera Aſiaticæ, atque Africanæ antiquitatis monumenta, tum maximè priſcorum Principum Ægyptiorum corpora, pretioſiſſimis odoribus, medicaminibúſque condita. In quo profectò celebrata illa veterum Pergamenorum, Alexandrinorúmque Regum, nec non Gallorum noſtratium, in Bibliothecas magnificentiſſimè ornandas ſtudia, regali planè animo æmulatus eſſe videtur. Ad ſuam hanc bonarum artium officinam, & ſapientiæ, virtutíſque diuerſorium, omneis literatum, elegantiorúmque artium ſtudioſos, peregrè aduenienteis, non ſolùm benignè admittebat Pereſcius, & Bibliothecæ ſuæ totum eis explicabat theſaurum; ſed diutiſſimè illic retinebat, honeſto, ac maximè liberali acceptos hoſpitio: quibus demùm diſcedentibus, aliquot Codices, nummos, & alia, quæ ad eorum ſtudia magis apta videbantur; omnia item, quæ ipſis opus fuerant, ex ſua re familiari largiſſimè dabat: quemadmodum cæteris propè omnibus literatis hominibus abſentibus, ſibi nomine tenus notis, quidquid in literaria, atque antiquaria ſua ſupellectile erat, quod ipſis, in lucubrationibus, adiumento fore arbitraretur; vltro nec petentibus, ſæpiúſque talium rerum ignaris mittebat. Si quid domi non eſſet, quod alicubi lateret, vt id quoquo modo ad illos perueniret, ſuáque deinceps quæ præ manibus haberent opera, polita, perfectáque ederent; nulli labori, aut impenſæ parcebat. Quos verò peregrinationes, rerum antiquarum, aut naturalium perquirendarum cauſa, parare audiebat; ipſis commendatitias literas, iumenta, atque viaticum de ſuo curabat: & ad eas ſuſcipiendas, multos iiſdem conditionibus vltrò oblatis inuitauit. Omneis denique, quos ſolo literarum, virtutíſque ſtudio, & fortunæ iniuria calamitoſos eſſe ſciebat, quibus rebus indiguerunt, adiuuit, ære alieno oppreſſos leuauit; vel illos Optimatibus diligenter cõmẽdabat, ac multa illis ſæpe impetrauit; cùm apud omneis paullò humaniores Europæ Principes, maximam gratiam autoritatémque obtineret: præſertim apud EMINENTISSIMOS CELSISSIMOSQVE VIROS, QVI GALLICI IMPERII CLAVVM HODIE TENENT, quippe qui, pro ſuo ſingulari literarum amore, atque ſcientia, doctos in oculis, auribus, atque complexu habent: & quæ ſua eſt regalis magnificentia, atque magnanimitas; eos omnibus omnium ordinum

num hominibus, in beneficiis honoribúsque tribuendis anteponont. Beneficæ, prulixæque adeò, Perescij naturæ testeis oculatos, & ab ea ipsa locupletes, citare possum; non tantùm ex hac vrbe, istóque consessu; sed vel ex vltima Syria, immensáque Libani altitudine, Amîram doctissimum apud Maronitas Antistitem; ex Magna Græcia magnum Philosophum Campanellam; ex Gallia eruditum hominem Petitum, & multitudinem aliorum, ex aliis Prouinciis infinitam. Innumerabilia item liberalitatis, ae magnificentiæ exempla, vobis referre haberem; vix de Rege, ne dum de Senatorij ordinis, censúsque homine credibilia. Cùm tamen, quod propius miraculo, quàm fidei est, ipse quadraginta millia sestertiûm nummûm, hoc est vnciam vnam ex tota redituum summa, in hanc solam vestram vrbem, singulis annis erogaret; quod & in certas Europæ celeberrimas, eum fecisse existimandum est; partim in libros, aliáque huius generis munera, huc ad amicos mittenda; partim in Codices, statuas, æra, marmora, quæ hîc in dies eruebantur; vel eorum saltem exemplaria, & imagines pictas, fictásve; aut in cera, gypso, vel charta madente impressas, sibi comparandas. Sed temporis me ratio; Eruditissimi Academici; vt vela cuntraham, portúmque tandem respiciam, monet. Verumenimverò, vester iste vultuum ardor, animorúmque intentio, sine dubio à me contendit, vt munus promissi omne conficiam; quo me vobis probaturum recepi, Claudium Fabricium longè omneis superasse; non solùm singulari in literas studio, & largitate; sed quod demum maximum est, indefesso labore, incredibilique industria, in commentando, atque scribendo, de maximis quibusque artibus; quarum profectò, nullam partem intactam reliquit.

Historiam Prouinciæ Galliæ Narbonensis, hoc est patriæ suæ, pluribus, magnísque voluminibus cóscripsit; diligenter adeò, vt siue antiquitatem, siue leges, pacem, vel bella, & Reipublicæ conuersiones spectes; nihil est quud in illis desideres. Nobilium eiusdem Pruuinciæ familiarum origines, suæque separatim, aliis voluminibus contexuit: & cùm gens Fabricia Pisis oriunda esset; vnde antè qoadringentos annos, bellica laude florens, in Galliam propagata est; Pisanam, ipsamque adeò Italicam antiquitatem; cuius summus amator semper fuit, iisdem libris præclarè illustrauit: multa seorsim recondita, in commentarium referens, de Gothicis Regibus, qui Italiæ imperium obtinuerunt, ex antiquis nummis petita; sicut de Gallicis, quorum originibus, propaginibúsque, nimia vetustate obscuratis, maximam attulerat lucem. Omnium denique rerum, quæ magnæ, ac memoria dignæ, sua ætate gestæ sunt; venustissimos, ac plenissimos scripserat commentarios Philosophiam, cui potissimùm naturali, mirificè deditus erat, suis etiam scriptis exornauit, atque amplificauit. Siquidem elegantem confecerat librum, de ludicris illis naturæ operibus, quæ certis regionibus è Terra effodiuntur: scilicet de lignis, rebúsque ceteris, à sua in lapidis, vel aliam naturam degenerantibus: de vastis item, immanibúsque illis Gigantum, vt vulgus opinatur, ossibus; quorum magnam vim, ex longinquis locis sibi aduehendam curauerat: multa de illis, vt erat homo emunctæ naris, falsa odoratus. Plantarum verò peregrinarum, Indicarum imprimis singularem propè vniuscuiusque pertexuerat historiam; nondum tentatis experimentis illustratam; cùm ipsas arbores, nó solùm in stirpeis generis planè diuersi; sed in cornua, capita, aliasque viuentium animalium parteis, prospero euentu inseuisset. Quorum animalium naturam, modum, & pondus, vel ipsorum elephantorom, diligentissimè explorauerat; & singula eorum membra, etiam hominum, manu sua dissecuerat: oculos præsertim vastissimarum belluarum, atque cetorum; quos vsque ad vltimas Gadeis, homines quæsitum mittebat: vnde cùm de ceteris corporis partibus, tum de admirabili oculorum fabrica, atque munere, noua prorsus, & à nemine hactenus visa, literis consignauit. In Mathematicis illustrandis, non minus industriæ posoit: séque ad Astrologiam potissimùm, ætate provectior ita dederat, vt altissimam turrim, magno illarum artium instrumento refertam instruxerit, vbi nocteis serenas, in Astrorum cótemplatione peruigilabat: quorum non solùm altitudines, magnitudines, vel motus diligenter obseruabat; sed in illorum materiem, ipsámque adeò naturam, acri acie penetrabat; per vitrea illa specilla, quæ nouo, ac verè cælesti inuento, remotissimas, obscurissimásque rerum species, ad oculos dilucidè perspiciendas reuocant, quibus perinde verum vsum, ac nomen, inuenit Galileus Galilei, Mathematicorum sine controuersia Princeps, Fabricióque nostro amicissimus. Eo instrumento Peireskius tam ceterarum Errantium stellarum, quàm ipsius Lunæ, varias facies, ac tenuissimas quasque, quæ in iis apparent, notas, & quasi maculas, sedulò inspectas, sibi depingi, ac in tabulas incidi voluit; & suas de iis perpetuas obseruationes literis mandauit: adeò vt noster hic Terræ Orbis, nemini notior fuerit, quàm fuère Peireskio cælestes; præsertim illius, vt veteres Italiæ Sapientes loquebantur, ἀντίχθων. Cuius præterea defectiones, ipse tam obseruabat, quàm per omneis Mathematicos, attentiùs obseruandas curabat; non vt Deæ, cuius veluti alter Endymion, assiduus formæ spectator, atque mirator erat, laboranti succurreret; sed vt vrbium, portuum atque Insularum, rata, certáque, & à quatuor extremis Cæli cardinibus, & à se inuicem interualla, inde reperire, atque constituere posset: receptósque itinerum, atque nauigationum errores tolleret. Res à solis hactenus, iísque vno, aut altero, maximis Regibus tentata: quam ad felicem exitum à Peireskio tandem perductum iri spes fuit. Accuratas enim earum defectionum obseruationes, in celeberrimis veteris, nouíque Orbis oppidis, faciendas curauit: quarum omnium

accuratissimam,

accuratissimam, atque vt Peireskij verbum vsurpem, palmarem, Neapoli à Ioanne Camillo Glorioso, homine in Mathematicis disciplinis excellenti, sibíque amico, venisse ipse aiebat. Ad hæc autem omnia, assiduè vtebatur opera Petri Gassendi, rerum Cælestium, atque Philosophiæ scientia, Galliæ facilè primi, & Nicolao Cl. Fabricio intimi; sic vt domi per plureis annos, vnà cum ipso coniunctissimè vixerit; atque illic extremum eius exceperit spiritum: qui demum mortui nomen atque virtutem, grata memoria prosecutus, animum ad commentarios de Peireskij Vita scribendos appulit: easque parteis, quas olim mihi sumpseram, ab homine eruditissimo, atque amicitiæ consuetudine, mihi maximè deuincto, præoccupatum iri lætor; immò verò etiam de ea re Fabricij Manibus gratulor. Operam eius in vestra antiquitate scribendo restituenda, præclarè positam, Academici, non queo silentio præterire: cùm nulla veterum Romanorum vtensilia, nulla ornamenta, in eius manus venerint, habuit porrò domi pleraque, de quibus scriptum non reliquerit; omnium autem vbertimè, atque diligentissimè, de ponderibus, mensuris, tripodibúsque antiquorum. Omitto alia, quæ in reliqua literatura effecit opera. Eius tantùm epistolas, in admirationis cumulum addam, quæ quidem sunt ita multæ, atque eruditæ, vt si nullum aliud scriptionis genus vnquam attigisset: vniuersum tamen omnium doctrinarum, & liberalium disciplinarum Orbem impleuisse, dici potuerit. Nullum enim adeò præclarum, vel rarum, in bonis artibus nasci potest argumentum, de quo Peireskius consulens, vel consultus, ad eruditissimum quemque non scripserit; doctè, frequenter, & copiosè admodum, vt omneis omnium Prouinciarum vrbeis, suis non dicam epistolis, sed voluminibus oppleuisse videatur. Atqui vt sciatis me non laudatoriè, sed Latinè loqui; quales, & quantas ad hanc vrbem missas habeatis, exempli causâ, nunc adeò ex me cognoscite. Extant propè innumeræ ad VRBANVM VIII. Pontificem Maximum, & Franciscum Barberinum Cardinalem, illam bonarum artium cognationē, quam in ambobus optimis, doctissimisque Principibus omnes admirātur, complectētes. Extant ad Cæsarem Baronium, & Ioannem Franciscum Vidiū Balneum, Cardinaleis: Iosephum Mariam Suaresium, Antistitē: Christophorum Puteanum, & Constantinum Caietanum, omneis magnarum artium scientia insigneis; de religione rebúsque diuinis: sicut de humanis, atque historia, ad Vidū Bentiuolum Cardinalem, & Augustinū Mascardum; eius artis non solùm in hac vrbe, sed in tota Italia facilè Principes: de naturalibus verò, iisque occultioribus, ac magis peregrinis, ad Cassianum Putealem, & Petrum Vallensem; vtrumque tam huiusmodi doctrinæ, quàm cæterarum magnarum rerum laude abundantem. Extant de literis, quas humaniores vocant, linguísque tam veteribus, Europæis, Asiaticis, atque Africanis, quàm recentioribus, Gotbica, Cātabrica, Prouinciali, atque Italica; ad Lucam Holstenium, Gabrielem Naudæum, Leonem Allatium, Vincentium Nogueram, & Federicum Vbaldinum: Viros in iis summos, atque perfectos, item ad Franciscum Boncompagnum Cardinalē, Vincentium Iustinianum Marchionem, Mariam Felicem Zachiam, & Alexandrum Rondaninum eius maritum, Stephanum Gnaldum, & Claudium Menetriū, homines in antiquitatis reliquiis inuestigandis, conseruandísque diligentissimos; de statuis, nummis, gemmísque veteribus; tum etiam de Codicibus antiquitùs scriptis; ad summus pariter Viros, Scipionem Cobellutium Cardinalem, & Nicolaum Alemannum: quos vnicè dilexerat Perescius; huiúsque demùm mortui benignitatem, in aperiendis Bibliothecæ Vaticanæ thesauris, vehementer posteà desiderauit. Homines in omnibus doctrinis præstantissimos agnoscitis, Academici; qui eò libentiùs nunc à me citati, ac veluti recensi sunt, quòd propè omnes, sicut ipse Perescius, in hanc amplissimam lecti olim Academiam; ordinis nostri splendorem, atque gloriam illustrārunt, atque in dies amplificant. Porrò eandem, maiorémque Epistolarum vim, non solùm ad reliquas Italiæ vrbeis; Patauium maximè, ad Licetum, Rolum, Arguliū, & Thomasinum; homines in artibus, quas profitentur magnos: sed etiam Mantuam Carpetanorum, Luteriam, Oxonium, Lugdunum Batavorum, Lovanium, Augustam, Vindobonam, & ad alias vtriusque Orbis celeberrimas vrbeis, claris, doctisque Viris maximè florenteis, perinde ac Romam, ab eo venisse existimate. Quibus quidem epistolis, non tantùm Transalpinas, atque Cisalpinas, sed etiam cæteras omneis Europæas, ac barbaras nationes, humanitatis, & doctrinæ commercio miscuit, atque consociauit: sic vt bonas Arteis, & vniuersa earum instrumenta; quæ in Bibliotheca, ac mente sua reposita, ad omnium vsus inde promebat; inter illas demùm genteis fecerit communia. Quare de Fabricij doctrinæ præstantia; aut Musæi amplitudine, atque dignitate; ea ipsius scriptis, cæterísque antiquorum monumentis, quæ in eius domo extant, minimè est indicandum: sed potiùs sic habendum, nullas in Terræ Orbe celebreis esse Bibliothecas, in quibus celeberrimæ illius Perescianæ, pars aliqua non reperiatur; nullos libros nostra ætate, scriptorum ad fastidium feraci, in lucem fuisse editos, qui non Perescij doctrinam, sicuti nomen præ se ferrent.

Fingite vobis animo, Academici, omnium studiosorum vnum aliquod veluti corpus, in quò Claudius Fabricius, vice fungeretur partis illius in medio quietæ, cui alendæ reliqua membra, suo labore omnia quærunt; cuiúsque vicissim haud segne ministerium est, nec magis alitur, quàm cætera alit: adeò vt vniuersa studij, atque doctrinæ pabula, ab omnibus sibi vndique conquisita, atque congesta, insaturabili legendi, discendique auiditate vorans, & acri ad meditationem, scriptionémque ardore maturè conficiens, in

succum, & sanguinem verteret; quem in omneis demùm parteis, ad ingeniorum alimenta, pariter diuisum redderet: nisi potiùs Perescium, illustris illius, atque immortalis corporis animam fuisse dicamus; quæ totum moderaretur singulásque eius parteis, vi, ac numine suo conseruaret, atque augeret. Numen dixi, Academici: is enim qui sat breuis, septem & quinquaginta annorum, vitæ partem alteram peregrè, & in Aula transegit, alteram in Curia, ad Senatoria munera, bis quaque die diligenter obeunda; tot tamen, ac tam illustria, sui in literas studij, atque largitatis, ad æternam posteritatis memoriam, monumenta reliquit; librósque, & epistolas, operâ, manúque sua pluteis; quàm alij longævi homines, & priusto otio abundantes legere solent; Latinè, Italicè, & Gallicè diligenter conscripsit: is inquam, mihi sanè supra hominem putandus esse videtur. Hanc porrò diuinam Nicolai Claudij Fabricij Peireskij animam, nunc mortalis corporis compagibus reclusam, superas sedes capescere, & in æterna illa, ac cælesti domo, ætatem quam hîc nobiscum beatam duxit, inter ipsos diuos beatissimam agere, vos Academici Romani, existimare par est; & eam omni honore, qui Heroibus tribui solet, afficere. Præterquam enim quòd summa integritate, atque innocentia vixit; præterea Romanæ religionis, cæremoniarúmque maximè colens, & ad extremum spiritum retinentissimus fuit. Pro aris, delubrísque fortiter certauit; vt ad illa plurimos reduxerit, ex isto hominum genere, qui nouis, atque alienis obstricti religionibus, ab hac antiquissima, atque sanctissima declinauerunt; vel apud illos, rei literariæ III-Viros, non sine spe victoriæ adortus. Quamobrem erga hominem, de Romana Republica, tam multis nominibus optimè meritum, in decoranda eius morte grati estote, Academici; & sicut eam, iam publica laudatione esse honorandam putauistis; ita quidquid præ ingenij, facundiæque meæ, necnon temporis angustiis, minùs ex amplitudine, atque dignitate argumenti, oratione exsequi potui; id demùm in præsentia, ornatissimis, optimísque vestris versibus præstate: in posterum verò, Heroi nostro diuturnam pro breui vita memoriam reddite: & quod ipsi gratissimum facturi estis, illius studiorum veluti hæreditatem adite, & constanter tenete. Vos autem, Patres Amplissimi; ad eam, ad quam vocati estis Reipublicæ procurationme, vt excellentissimas omneis Nicolai Claudij Fabricij virtutes, maximis & in omni genere laudis eminentissimis (quales sanè estis) Principibus imitandas adhibetis: pergite porrò: vt facitis; atque ita in primis diuinum eius studium, regalémque liberalitatis magnificentiam imitamini, in eas Artes promouendas, quibus omnia vitæ honestas, elegantia, ipsáque adeò humanitas constituitur, atque continetur; necnon in homines, qui eas colunt, amandos, ornandósque honoribus, ac beneficiis; quæ sancti illi, atque religiosi maiores vestri, in ipsos præcipuè collata voluerunt. Indignum siquidem esset eos iacêre, quorum opera, atque vigiliis, summum à Deo datum, hominum generi literarum bonam maximè viget: sed prorsus digni sunt, qui apud vos gratia, atque authoritate floreant. Siquidem Principes Viros, de se suísque virtutibus bene meritos, æternis scriptorum suorum monumentis, ad immortalitatem consecrant: sicuti contrà læsi, vel neglecti, notas ad ignominiam, nulla temporis diuturnitate, nec armatis tyrannorum manibus eluendas inurunt. Quare à vobis minimè audiendi sunt quidam homines nihili, qui etsi numerus tãtùm in aulis vestris, & fruges consumere nati sint, illic tamen vt vacua Belidum dolia, leuitate sua versatiles, & vanitate cassum, atque inane sonantes; maximas faciunt turbas, clamorésque, ac risus edunt, tam in hominum literatorum ingenium, morésque, quàm aduersus ipsarum literarum vsum, atque dignitatem; Literatis nihil innocentius, aut temperantius; Patres Amplissimi; vtpotè qui studium, & tempus omne, quod isti vel ambitioni, atque auaritiæ, vel rebus ridiculis, atque turpibus dant; in maximarum, optimarúmque contemplatione consumunt: nec sunt, vt isti vocant, difficiles, aut morosi; sed acres rerum æstimatores: non contumaces, & superbi; sed res homine ingenuo indignas nec facientes nec perferentes: non obscuri; sed modesti: non denique rustici, aut agrestes; sed antiqui; & contrà; vnde etiam artes, quas profitentur, nomen inuenere, humani. Literæ verò, quantum non ornamenti solùm, sed & præsidij in ciuitatibus bene constitutis afferant, vel ex hac vestra clarè patet: quæ vt olim afflicta, per earum neglectionem fuit; ita nunc doctissimus, sapientissimúsque Pontifex verè Cælesti dono, ac diuino munere ipsi donatus; causa est, quòd viget hodie vestra Respublica, quòd floret, quòd beata est, quòd denique, cùm cæteræ Terrarum Orbis partes, bellorum, aliarúmque calamitatum tempestatibus agitentur; vna hæc (quod ei Deus Optimus Maximus proprium, ac perpetuum faxit) in pace, atque in otio conquiescit.

DIXI.

GABRIELIS

GABRIELIS NAVDÆI
AD PETRVM GASSENDVM
DE PEIRESKII OBITV
EPISTOLA.

PRouocatus non semel obseruationibus Astronomicis, quarum per me copiam fieri voluisti celeberrimis hominibus Fortunio Liceto, & Scipioni Claromontio; ac literis tuis insuper ad officium mutuæ necessitudinis, quæ dudum inter nos arctissimè coaluit, sollicitatus; peramanter omninò te facere intellexi, qui me tamdiu silentio vsum fuisse, quæ tua est singularis humanitas, & beneuolentia, non molestè tulisti; satisque amori nostro, & singulari meo in te obsequio factum fuisse existimasti, si dum vrgebam Syntagma meum de *Studio Militari*, hoc interim spatio nihil ad tuas responsi dederim; nisi quòd amantissimo vtriusque nostrûm clarissimo Peireskio frequenter significabam, me, cùm per otium liceret, talem habiturum rationem eorum omnium, de quibus egisti mecum per literas, vt ne quidem de suauissimâ tuâ vrbanitate queri posses; quòd illa non similibus à me iocis, ac salibus excepta fuerit, & facetiarum colludio, gratissimáque vicissitudine compensata. Sed, heu rerum vices, heu fata infanda, heu mors acerba, & infensa bonis omnibus, quæ gestienti lætitiæ intercessit! Viro illo incomparabili, tunc cùm nihil minus, quàm de eius occasu timebatur, è viuis sublato. Vbi enim crinitum Sidus effulsit? vbi de Cælo intonuit? vbi Terræ motus, & fragores insoliti, spectráque, & portenta apparuerunt, in eius Viri omnium maximi, omnium optimi, sapientissimique interitu? Sanè ludunt nos, & fallunt suauiter Historici, cùm nullos Principes absque iis signis interiisse referunt, ex quibus ariolationi de eorum impendente fato locus esse posset. Nam amabo te, GASSENDE, qui fieri potest, si Mundus non casu regitur (vt certè diuinæ illum prouidentiæ arbitriis gubernari certissimum est) quòd Cælo curæ sint homines, non suis plerumque meritis, sed fortunæ cæco impetu, rerum gubernaculis admoti, nec vlla re, quàm suis opibus, & potentiâ (quâ sapientissimè in hominum perniciem, per summas vitæ turpitudines, & flagitia abutuntur) commendati: & ipsi interim silente Cælo, non curante Luna, nemine quidquam nouum, aut insolens in Elementis, atque venturi (si quæ sunt) præsciis animalibus obseruante, mortem oppetant, qui virtute regnum sibi amplissimum, honestissimúmque inter homines compararunt; qui mortalium omnium commodis nati, omnes operâ, studio, industriâ iuuant: omnium conatus vrgent, promouent, extollunt; quique Orbem vniuersum in sui admirationem trahunt fama, & commendatione meritorum? Huiusmodi verò laudem, si Peiresciam vnum nostris, elapsísque ab omni æuo temporibus cumulatissimam tulisse dixerim, non est quòd aliquid reclamet, nisi aut virtutis hostis, aut laudis inuidus, aut ignarus rerum, de quibus boni omnes, & eruditi consentiunt. Ecquis enim ipso vnquam aut peritior exstitit antiquitatis, naturæ, temporum, historiarum, linguarum? aut promptior iuuandis studiosorum laboribus, quà voce, quà literis, quà libris, quà signis, plantis, animalibus, picturis, numismatis, & antiquæ, recentísque memoriæ similibus monumentis? aut aptior denique, qui istud facere posset voluntate, opibus, auctoritate, scientiâ, prouidentiâ, cæterísque virtutibus, quarum mutuâ consensione ornatus sit oportet, qui instar clarissimi Peireskii, Orbem literarium suis nutibus, & votis temperandum suscipit. Quod equidem facere quàm arduum sit, tu verò GASSENDE, istud coniicere potes, vel inde quòd si in priscorum Heroum exempla recurras, qui istud similiter fecerit, inuenies prorsus neminem. Atque vt elapsa proximè tempora Vincentium Pinellum, & Dominicum Molinum tulerint non multùm fortasse studio, & voluntate iuuandi literatos inferiores Peireskio; nescio tamen quomodo adiumenta varia illis defuerunt, quæ huic nostro, & communi omnium Mæcenati, vt plenâ velificatione cursum hunc à primâ statim adolescentiâ institutum, ad affectam vsque ætatem perduceret, in causa fuêre. Enimverò quanta etiam facilitate istud præstiterit, nemini obscurum esse potest, nisi qui Solem non videt pleno Meridie. Quis enim nescit os eius non hominis, sed Apollinis Delphici fuisse, ex quo oracula de rebus omnibus abstrusis, & incognitis quotidie reddebantur? Domum verò instar celeberrimi emporij, mercibus pretiosissimis ex vtraque Indiâ, Æthiopiâ, Græciâ, Germaniâ, Italiâ, Hispaniâ, Angliâ, viciniotibúsque Prouinciis refertam exstitisse; nullámque nauem Galliæ portus intrasse, quæ non aliquod animal peregrinum, non plantas exoticas, non marmora priscorum Cælo sculpta, aut exarata, non Codices Samaritanos, Coptos, Arabas, Hebræos, Sinenses, Græcos, non erutas ex Bosphoro, aut Peloponeso antiquitatis penitissimæ reliquias, in vnius Peireskij Cimeliarchium inferret? Quem denique latere potest, non conquisitas ab eo fuisse tot opes in propriam tantùm oblectationem, aut Musæi sui ornamentum, in quo

laterent ipſæ tanquam in Fauiſſis Capitolinis, aut ſepulchris, vnde nefas eſſet qoidquam eruere, ac depromere in aliorum commoda: ſed Pereſcium hanc ſibi legem ſtatuiſſe, vt, ſi quos in orbe literario ſuis conſiliis, opibus, libris, ſtatuis, marmoribus iuuari poſſe intelligeret, non expectaret ipſe, vt moroſè precibus illud à ſe efflagitarent; ſed vltrò offerret, inferrétque in eorum ædes; ac penè dicam literatos omnes obrueret beneficiorum ſuorum magnitudine, & frequẽtia? Verùm quid opus eſt, optime Gassendo, vt hæc ad te ſcribam, qui plura oculis ipſis, in maximo illo Heroë obſeruare potuiſti facinora, cõmendatione omnium hominum, ac memoria, æternitatéque temporum digniſſima, quàm quivis alius; niſi tu ipſe, qui amore in eum, ac dicendi, ſcribendíque lepore nemini concedis, munus iſtud in te recipias, ſcriptis vnquam conſignare poſſit? Profectò, cùm nulla eius vitæ pars miraculo caruerit; cùm nullus vnquam exortus ſit, cui plura, aut meliora debeant, ſtudiis doctriníſque præſtantioribus dediti homines; cùm eorum omniom, quæ pulchrè, eleganter, doctè per anteactas aliquot annorum decades ſcripta, aut obſeruata ſunt, pars maxima fuerit; nec ipſe mortalis exiſtimandus ſit, niſi morte ipsâ, proh dolor! immaturâ, atque immiti in eum, qui nunquam occumbere debuiſſet: certè non cuiuſvis eſſe intelligo meritorum eius famam tranſmittere ad poſteros: nam vulgari ore iſtud facere piaculum eſt; parem verò tanti viri inuſitatis, incomparabilibúſque meritis inuenire orationem, videtur mihi omnino difficile. Quamobrem iſtius *Muſarum curatoris*, ſiue, vt cum Athenæo loquar, ἐπιμελητοῦ τῶν μουσῶν, vitæ ſummam ex Orbe vniuerſo, per quem diffuſa illa fuit, in anguſtum aliquod volumen contrahere, hoc equidem vnum eſt, quod niſi tu, doctiſſime Gassende, præſtiteris, qui ſermone vales puto, eleganti, caſtigatóque, & aſſueto rebus diuinis, ac cæleſtibus celebrandis; cuiuſmodi omninò Pereſcium fuiſſe nemo tuu bonus exiſtimat; qoique ſupremos illos orbeis, eorúmque miracula; quæ profectò non latiùs patent, quàm Pereſcij fama, & merita, in exilem globom ſolertiſſimè reducis: vix certè alium inueoio, qui defungi hoc monere adeò commodè, feliciterque poſſit. Nam etſi omnes, qui Pereſcio amici fuerunt, ingenio, facultatéque dicendi valeant, & omnibus illis, non ſecus atque tibi, negotium incumbat celebrandi Virum, cuius recordatio ſanctiſſima illis eſſe debet; licèt etiam multa, quæ de præſtanti eius ingenio, laborum contentione, & mirificâ voluntate bonorum omnium conatus ſubleuandi, dici, atque afferri in medium poſſent, ea cuivis ex præſtantiſſimis illius facinoribus, æquè ac tibi cognita eſſe potuerint; fatendum tamen eſt, quæcumque maiora ſunt ex eius laudibus, iſta propter intimam, quæ tecum illi fuit conſuetudinem, & aſſiduum multorum annorum conuictum, atque vſum; & faciliùs animaduerſa à te, & proſpecta certiùs, quàm ab aliis fuiſſe. Quare age, mi Gassende, calamum ſume, inſeruire ſolitum maximis Viris aut tuendis, aut celebrandis, non minùs ſanè, quàm cælorum, naturæque miraculis explicandis: & cogita apud te fore ex vſu omnium, qui literis dant operam; & dignitate patriæ noſtræ communis; è Principum, atque Magnatum gloria, & ſplendore; vt eius Viri imaginem, qui omnibus incitamento, & adiumento fuit ad virtutem, non ſolùm ad intuendum, verùm etiam ad imitandum, pro tuâ in viuentem, defunctúmque pietate, quæ prorſus egregia fuit, exprimas. Ego verò, qui clariſſ. Pereſcium eiua loco ſemper habui, io quo vireis ſuas natura potiſſimùm experta eſt, vt homioem produceret, cui nihil deeſſet, quod eximium, honeſtúmque mortalibus concedi in hac vita poſſit; illúmque pro eo, ac debeo, verbis ornare non poſſim, quorum me pauperem reddit copia meritorum: propterea hoc vnum, vt facias, enixè à te contendo; arbitrabórque meæ, & reliquorum pietati, qui Pereſcianos manes æterno cultu, gratiſſimáque veneratione proſequi debemos, factum eſſe ſatis; ſi non modò erudiriſſimum, atque munificentiſſimum, quod Orbis vniuerſi iudicio comprobatum eſt, ſed abſque exemplo, maximum, ac optimum virum fuiſſe Pereſcium, ſummúmque literatorum fautorem, & cùm prudentiâ, tum eruditione, ac omni virtutum genere excellentem, eóque nomine inter ſæculi noſtri miracula habendum, colendúmqoe, per te, & præſens ætas, & futura cognuſcat. Vale, & niſi luges adhuc, lege, quæ lugens, & ingenti, ſubitóque mœrore perculſus ſcripſi. Romæ xvii. Kal. Auguſti m. dc. xxxvii.

EX CL. SALMASII PRÆFATIONE in Tabulam Cebetis Arabicam.

EX illo hominum genere, quos & priuatâ pariter, & publicâ causâ mœrere ereptos amici debent, fatis antè triennium concceſſit Nicolaus Fabricius Peireskius, quem virum vel nominare, laudare eſt. Eum, niſi fama talem ferret, qualem egu ſcio fuiſſe, penicillo hìc meo quamlibet rudibus lineis, atque obſcuris coloribus exprimere conarer, perfectiſſimum virtutis omnis, & omnigenæ eruditionis exemplar. Tentarem hoc, inquam, de cuius tamen vel minima parte dignè attingenda vix quidquam mihi promitterem. Præſtarem equidem quod debeo ſummis eius Viri erga me meritis, quæ nullum in me vitæ, quancumque dabitur, tempus obruet, nulla delebit obliuio. Sed cùm

id

id aliter præstare non possim, quin plura dicenda dictis prætermittam, ἀδυναμίᾳ omnium exequendorum numerorum, quos talis vita, & talis fama postulat; contrahere vela cogar, orámque legere ne in tam vasto laudum pelago cum tenui cymbula deprehensus naufragij pericliter. Hoc igitur sufficiat dixisse, non alteri à multis retrò sæculis Solem illuxisse, qui Reipublicæ literariæ promouendæ maiori cupidine flagrauerit, nec qui magis eum, dum vixit, promouerit. Vt non vnum Scientiæ genus curiositatem eius prouocauit; ita nec vnum genus hominum beneuolentiam eius cum benefico animo coniunctam expertus est. Alij, quos innumeros esse scio, pro virili, si ingrati non erunt, prædicabunt quid, & quantum illi debeant. Quod ad me attinet, tanta sunt, quæ in me contulit, tótque modis, quibus potuit cumque, studia mea adiuuare nisus est, vt cogitatione ea comprehendere vix detur, nedum verbis exponere queam. Quibus omnibus adinmentis, ac præsidiis quando hodie mihi, illo amisso, carendum est, cum maxima studiorum meorum, Ægyptiorum præcipuè, & Arabicorum remota, & impedimento: plus tamen defleo, quod Respublica literaria in illius Viri morte sibi abesse perspicit, quàm quæ mihi video periisse, quantumlibet maxima illa esse, propriâ ractus iacturâ, etiamnunc sentiam. Post illud damnum, quod meum non magis esse, quàm totius Reipublicæ detrimentum fateor, & quidem maximè deplorandum, non aliud grauius, &c.

EX EPICEDIO PERESCIANO
ERICII DORMALII
Ad Eminentissimum Principem
FRANCISCVM BARBERINVM
S.R.E. CARDINALEM.

Προτρεπτικὸν πρὸς Πέτρον τὸν Γασσένδιον.

Γράμμα τὸ φαεσελκὲς δηλοῦν μόρον, ὃν ἐνὶ πάσαις
Σβέσατε καὶ ἡμετέρης λαμπάδα χαρμοσύνης.
Αἶψ' ἂν ζωγραφέων βιοτήν τε, καὶ ἤθεα φωτὸς,
Δεύτερον αὐτ' ἔτλας, Πέτρε, τὸν ἥλιον.
Ἀλλὰ φίλος τάχιον φρυκτώρει, ὡς ἀναφλέξαι
Μοὶ σέθεν ἐκ χαρίδος, πηλιάδα μήνην.

Φιλοξενία, καὶ φιλοδωρία.

Πῶς αὖ ἔπειτα θέλων, Περέσκιε, σεῖο λαθοίμην,
Ἀμφὶ φιλοξενίης, καὶ μεγαλοφροσύνης;
Τίς γὰρ ἀπ' ἀλλοδαπῆς φιλαθηναίων κατὰ Κελτῶν
Ἦλθε θέαν, καὶ σοῦ κεῖθεν ἄγευστος ἔβη;
Τίς γάρ σου ξενίων οὐκ ἔμμορεν; ὥστε τις αἰεὶ
Ἔν τε Κύδωνος ἦεν, καὶ γάρ σοι τις ἀεί.
Οὐ δόμος ἦν, ξενεὼν δὲ δόμος τεὸς, ᾧ με πεπηχεν,
Καί ποτε ΒΑΡΒΕΡΙΝΟΝ τὸν μεγαν ἐξένισας.
Χαῖρέ μοι, ὦ Φραγκῶν κλεινὸν πέδον, ὅττι σε πατρὶν
Μῦθος ὁ ἀγλαΐσας, φεῦδος ἀπηγλάϊσεν.

Θρηνητικόν.

Μουσοπόλων πρόβλημα μονώτατον, Ἑλλάδος ἄμμιν
Δεξιὸν, Ἀονιδῶν ἅρμα, καὶ ἡνίοχος,
Κεῖται Νικόλαος Περέσκιος. ᾤχεο δῆθεν,
Οἴχεο, ἀλλὰ φίλα βάσκανε λιπόμορος.

Οὐ μὰ τὸ, οὐ δηρὸν μεμονώσομαι, ὄφρα μετέλθω
Σοὶ, κρύφα κρυερῷ ἐν Κλυμβόνοιο πύλαις.
Τόφρ' ἀπ' ἐμεῖο δίχα ἐλεγεῖον, ὃ σοὶ ἰάπτω
Γεγραψάμενος θερμοῖς δάκρυσιν, οὐ μέλανι,
Δάκρυσιν, οὐ μέλανι γράψας, Πάτερ, ἐκ γὰρ ἅπαν μου
Κελπικὸν, ἵν σοι ἅπαν μυστικὸν ἐξεκόπη.

Κενοτάφιον.

Ποῦ σέο τοῦ θείου τὸ κενήριον, ἐν τίνι σηκῷ;
Ἐν βωμῶν τίνι, ὦ πᾶν φίλον ἡμέτερον
Φαβρίκι; οὐκ ἄλλῃ περιπόθητέ σ' ἐν οὐδενὶ βωμῷ,
Ἢ νεῷ, ἀλλὰ μέσῃ θήσομαι ἐν κραδίῃ.
Ἐν κραδίῃ, ψυχὴν γὰρ ἀφήρπασας, ὥστε σοι ἔμμεν
Τοῦτό μου ἡμιθανὲς σῶμα, τάφον κενόν.

Cætera Elogia, tam prosâ, quàm carmine, volumine alio collecta seorsim edentur.

FINIS.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI,
EQVITIS DANI
ASTRONOMORVM CORIPHÆI
VITA,

ITEMQVE

NICOLAI COPERNICI, GEORGII PEVRBACHII, & IOANNIS REGIOMONTANI, celebrium Aſtronomorum.

AD VIRVM ILLVSTREM

HENRICVM LVDOVICVM HABERTVM MON-MORIVM,

LIBELLORVM SVPPLICVM MAGISTRVM INTEGERRIMVM,

IN TYCHONIS BRAHEI VITAM PETRI GASSENDI *PRÆFATIO.*

IR ILLVSTRIS

Quod censuisti, vt facerem, fecisse me heîc approbo, dum Vitam celebris illius Tychonis Brahei conscriptam exhibeo. Cùm enim ante annos sex, incipiente ad me redire, quasi post-liminio, valetudine, ea me subiisset cogitatio, vt commutandi aëris gratiâ, discessurus in patriam, deferrem quicquid monumentorum ad Tychonis Vitam attinentium mihi foret præ manibus; tum venit mihi quoque in mentem, adesse Regiomonti Prussiæ, ac Medicinam illeic facere præclarum Virum Ludouicum Keplerum, magni illius Ioannis filium, qui Tychonis Obseruationes à Parente acceptas hæreditario iure possideret. Quare & subinde ad Virum eximiom, carúmque amicum, Ioannem Heuelium, Dantiscanæ Reipublicæ Consulem (præclarum videlicet illum Selenographiæ authorem) dedi literas, quibus ipsum interpellaui, vt pro ea, quæ ipsi cum memorato Keplero intercedebat amicitia, obtineret mihi ab eo quidquid singulare aut per se ipse nosset, aut à Parente accepisset ad Tychonis Vitam illustrandam attinens; neque id modò, verùm etiam quidquid attineret ad ipsum Parentem, vt cuius Vitam conscribere, nisi seorsim, at saltem conjunctim, mistimque cum ea, quam Tychonis meditabar, in animo haberem. Rescripsit autem Hevelius in hæc verba; *Mihi hac obsignanti litera, à D. Keplero traduntur, ex quibus recipit se curaturum, vt breui vtriusque Vitam, Tychonis scilicet, & Kepleri, vt & origines, cum omnibus circumstantiis, typis exscriptam habere posis.* Tametsi verò ille optimus Laurentius Eichstadius, Ephemeridum scriptor, visis penes Hevelium meis literis, sponte, ac eodem tempore, quicquid perspectum circa ea, qoæ indigitâram, haberet, perscripsit; ac iisdemmet penè diebus, plura sui nactus à Viro itidem optimo Olao VVormio, Medico Hafniæ Professore (qui exstincto recèns Longomontano collega, & familiaris fuerat, ac ab eo non pauca de Tychone nôrat) ratus nihilominùs fore, vi

vt nihil aliud, quàm actum agerem, omnem prorsùs dirigendorum commentariorum curam deposui: digressúsque in Prouinciam, restituendæ, confirmandæque vacillanti adhuc sanitati præsertim incubui. Annus est, ex quo & meliùs iam habens, & hûc regredi cogitans, cùm viderem quinquennium elapsum, ex quo factum mihi ea spes fuerat, interpellaui rursùs Hevelium, vt quid id rei foret, ignoueret: nam me quidem voluisse nihil ab eo tempore pertentare. Ille, cùm præclaro Bullialdo, communi nostro, fecisset rescribendi spem, nihil tamen responsi dedit; ac ob id quidem, vt par est credere, quòd diu, grauitérque laborauerit; vt aliunde, nec sine magno meo dolore, nosse est datum.

Appuli hûc deinceps Vere nupero; & quia Tu ante meum discessum, conscius futuri reditus, præoccupâras, institeráfque, non modò humanissimis tuis, sed adhibitis etiam carissimorum nobis capitum Capellani, ac Neuræi, repetitis literis, vt neque aliò diutiùs terem, neque hospite alio vterer, quàm Te; id concessi omninò tuæ erga me & tam ferventi, & tam multorum iam annorum beneuolentiæ. Cùm procedente verò tempore, inter consertos varios in illa tua eruditâ, jucundissimáque consuetudine sermones, quæsisses aliquando ex me, quónam eualisset consilium, quod nôras abs me de Vita Tychonis scribendâ susceptum, ipséque exposuisses, qua mihi occasione injecta fuisset remora; occœpisti edisserere, aut non debuisse pridem me, aut non debere certè jam spem mihi factam quidquam morari. Posse aut Kepleri, aut alterius votis intercessisse aliquid, quod institutum auerterit; posse & fieri, vt tametsi Vita illeinc deinceps prodeat, quæ singularia plura contineat; in conscripta tamen abs me occurrant etiam aliqua, quæ in illa desiderentur, quæque pariter Viris eruditis, harúmque rerum amantibus cognoscere jucundum sit. Fore, vt exinde Tychonis gloria, cuius promouendæ (ob eam, quam ille ab omnibus bonis promeritus est, gratitudinis testationem) studiosus semper fuerim, tantò euadat illustrior, quantò plures erunt, qui in id conspirabunt, vt Vitæ ipsius conscribendæ operam dent. Timendum esse interim, ne, dum alter alteri fidit, & præstitum iri ab alio, quod per se ipse posset, exspectat; nemo id, quod est opus, aut aggrediatur, aut perficiat; sicque copiâ illum, cui laborandum fuerit, inopem, vt dicitur, faciat. Annos iam ampliùs quinquaginta à Tychonis obitu esse; & rem tamen esse à nemine eorum, qui fuere cum illo versati (quique vberiùs, cumulatiúsque singula vt nosse, sic describere poterant) susceptam; quare & nisi ego, qui aliquos olim ipsi conuersatos, & non pauca resciuerim, quæ ex editis libris addisci non possint, id operæ aggrediar; euenturum fortè, vt integra etiam sæcula elapsura sint, absque eo, quòd quispiam id moliri sustineat; aut iis, quibus ego, instructus subsidiis (quantulacumque ea sint) faciat. Dolere me neminem esse, qui Hipparchi illius Rhodij, quicum Tychonem conferre soleo, Vitam ad nos transmiserit: cogitandum ergo mihi esse, quàm bene de seris posteris meriturus sim, ad quos per me peruenerit, quantum jam habere adhuc licet, eximij Viri notitiam. Cùm hisce ergo, & pluribus, quæ pro tuo illo erga bonos, benéque de humano genere merenteis affectu, edisseruisti, permotus forem; recepi exsequuturum me, ac jam obstrictam libero fidem.

Quandoquidem verò, occasione eorum, quæ de Obseruationibus à Tychone factis, inter colloquendum interserui, sciscitatus es de Obseruationum antiquitate, & progressu multa, quibus quæ responsa à me fuere, visa tibi eiusmodi sunt, vt ea etiam chartis committi expeteris; en, vt breuiter tibi faciam satis. Principio indubium videtur, aliquam rerum Cælestium obseruationem non minùs esse, quàm ipsam Hominum originem, antiquam. Siquidem tam præclarum est, tantique vsus spectaculum, quod exhibetur cælitùs, vt esse homines non potuerint, & non habere oculos ad id obseruandum intentos. Nam, cætera inter, cùm viderent Solem non ex iisdem locis dietim oriri, non in eadem occidere; certis temporibus humiliùs, certis altiùs ascendere: ipso humiliore facto Hiemem, altiore Æstatem creari; non potuere sanè non attendere ad hanc vicissitudinem, iuxta quam fore sibi tempestatem asperiorem, mitiorémve

témve sperarent. Fuit aliunde Luna suâ illâ facierum commutatione eiusmodi, vt non potuerit non oculos in se conuersos facere; & maximè quidem temporibus ratis Phaseis repetens; ob quas euenisse videtur, vt nulla non Natio illius circuitibus dimensa fuerit tempora; idque, cùm Solis euectionibus, depressionibúsque frequentiores forent. Prætereo illam adeò pulchram nocturnorum Siderum faciem, suas quoque pro varietate tempestatum variationes subeuntem; ac speciatim Luciferum nunc seriùs, nunc maturiùs, nunc nullatenus Soli præexorientem; cæteráque id genus similia; ac adnoto solùm, licet homines huiuscemodi varietatum causas tardiùs disquisierint, ac inuenerint; longè tamen antè eas animaduersas, admirationíque fuisse habitas, &, incompertâ licet causâ, vsibus vitæ accommodatas. Hûc attinet, quòd qui Prometheus hominem finxisse primus dicitur, perhibetur quoque os illi sublime dedisse, vt talis esset, qui ab ipso exortu vultus, oculósque in Cælum, ac Sidera erectos haberet. Porrò quia hæc est generalis solùm, rudísque obseruandi ratio; ac ea requiri tempora possunt, quibus factæ Obseruationes occasionem primam condendæ cujuspiam artis fecerint, Astronomiæque adeò originem præbuerint; res est ex veterum Scriptorum monumentis intelligenda.

Et ex Literis quidem Sacris res haberetur planè confecta, si vel leui quodam vestigio deduci ex iis posset, quod ait Iosephus, posteros Sethi ante Diluuium Siderum Scientiam adinuenisse, ac duabus columnis, vni lateritiæ, alteri lapideæ illam inscripsisse, vt saltem seruari in lapidea, futuri Diluuij injuriam superatura, posset: aut, si exstaret certè vel leue indicium eius rationis, quam idem reddit, tam longævæ apud illos vitæ; vt esset nimirum satis temporis ad perficiendum Astronomiam, quæ exigat annos minimùm sexcentos, vt varietates omnes motuum Cælestium possint obseruari. Ideò scilicet ille notat Magnum, vti appellant, Annum ex sexcentis annis vulgaribus constare, quòd vulgaris opinio sit cælesteis motus semper variari,

Lib. 1. Antiq. cap. 3. — cap. 4. — Epigr. de ætat. anim.

Donec consumpto, magnus qui dicitur, Anno,
Rursus in antiquum redeant vaga Sidera cursum,
Qualia præteriti steterant ab origine Mundi.

Cúmque ex Sethi ante Diluuium posteris vnus prophetasse Enochus à B. Iuda Apostolo memoretur, posset res confecta haberi, si aut Enochus memoraretur, quidquam attigisse de Sideribus; aut Spurium non fuisse eum librum constaret, in quo arcana quædam de stellarum nominibus ab Enocho scripta Origenes, & Tertullianus prodiderunt; aut nisi hunc Librum B. Hieronymus apocryphum diceret; & non D. Augustinus ipsum iure abesse à Scripturarum canone apud Hebræos causaretur. Vt taceam posse videri mirum, non Iosephum quoque eius meminisse; nisi fortè fecit, quòd, cùm censeret Patriarcharum illorum vitam esse sexcentorum minimùm annorum debuisse, vt Astronomiam perficerent, nosset excipiendum Enochum, qui vltra trecentos sexaginta quinque annos non vixisset.

Epist. Cath. — Hom. 28. in Num. — Lib. de hab. mul. in t. ca. — Ep. ad Tit. — 15. de ciuit. 23. — Gen. 5. — cap. 9.

Posset quoque videri res à Diluuio penè confecta, si vel minimum esset verbulum, ex quo argui posset quod ab eodem perscribitur, fuisse Ægyptios ab Abrahamo edoctos Astronomiam: sed nimirum potuere quidem & Berosus, & cæteri tam ipsi Iosepho, quàm Eusebio citati, tale quid legisse in aliquibus priscorum Rabbinorum libris; at non sanè in Literis Sacris, apud quas est altum hac de re silentium. Quin-etiam pij Doctores sunt, ac cæteros inter, Salianus, qui id ne probabile quidem putent, ob paruam Abrahami in Ægypto moram; ac censeant proinde posse id veri-similius de Iosepho illius pronepote dici. Et profectus quidē fuisse Abrahamus de Vr Chaldæorum legitur; at non propterea legitur ipsum, aut accepisse à Chaldæis; aut ab iis ad Ægyptios transtulisse Astrorum scientiam. Ad Iosephum verò eius pronepotem quod spectat, is legitur quidem fauisse Sacerdotibus, cùm terram Ægypti vniuersam, occasione diræ illius, ac diuturnæ famis, Regi oppignerans, Sacerdotum terram excepit, *quibus etiam*, inquit Scriptura, *statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur*; at cùm exinde comprobetur, quod habet Aristoteles, apud Ægyptios, quos aliunde voluit esse populorum antiquissimos, *fuisse Sacerdotes feriari permissos,*

cap. 3. — cap. 3. l. 9. c. 4. — Ad an. 1470. — Gen. 12. — Gen. 47. — 1. Polit. 10. — 1 Metaph. 1.

hancque

hancque exſtitiſſe illis occaſionem conſtituendi Mathematicas; Ioſephus nihilominùs nec magis, nec minùs illos edocuiſſe, quàm ab ipſis didiciſſe, Mathematicas legitur. Fortaſſis quoque gratia illa, quâ Sacerdotes eſt proſecuutus, non modò eius venerationis, quâ illi apud Regem, & populum erant, argumentum fuit, ſed etiam gratitudinis quâ erga eos fuerit, quòd ipſe, puer paſtoritius, diſciplinarúmque ignarus, ad eos appulſus, & in Aula potens, quidpiam edoctus ab ipſis fuiſſet. Sanè & deinceps diuinus Moſes in eādem Regiam Aulam inductus, non tam quoſquam erudiiſſe, quàm ipſe *eruditus* fuiſſe *in omni*
Act.7. *Sapientia Ægyptiorum* memoratur. Interim verò cùm hæc Sapientia complexa haud-dubiè Mathematicas fuerit; ac inter Mathematicas Aſtronomia ſemper præcelluerit; videri hæc Moſis eruditio poteſt antiquiſſimum, quod exſtet in Scripturis Sacris ſcientiæ Siderum monumentum. Poſſet adhuc haberi antiquius, ſi probari poſſet, quod nonnulli cenſent, fuiſſe à Moſe Iobi hiſtoriam,
cap.9. vt ſuperioris æui, conſcriptam; quippe in ea Iobus meminit Arcturi, Orionis, atque Hyadum; prorsùs vt oportuerit fuiſſe tunc Stellas in Aſteriſmos artificio quodam digeſtas. Sed de tempore vtvt ſit; adnotari ſaltem hîc poteſt, videri Iobum, cùm foret Iudæis alienigena, hauſiſſe Dei cognitionem ex eo, qui in Scriptura Sacra *Cælorum Exercitus* appellatur; quando inuiſibilia Dei ex iis, quæ facta ſunt, conſpectis, non alia re intelliguntur magis; & merito
De dono ad Pæon. iure Syneſius Aſtronomiam vocans ὑπὲρ σεμνὸν ἐπιστήμην, *ſummè venerabilem ſcientiam*, eſſe eam dicit euectionem ad quidpiam antiquius, honorabiliuſve; ineffabilem ſcilicet Theologiam. Vt breue faciam, ac id prætercam, quod
Sap.7. legimus Deum Salomoni dediſſe, *vt*, cætera inter, *ſciret Anni curſus, & Stellarum diſpoſitiones*; ſi quid ex Sacris Literis expreſsè probat antiquitatem obſeruatorum Siderum, artíſque cuiuſpiam ex ipſis obſeruatis cōſtitutionem, id eſſe videtur quod ſacri Prophetæ querebantur jam temporibus ſuis, Chaldæos eſſe,
Eſa.47. qui Babylone *contemplarentur Sidera, & ſupputarent menſes, vt ex eis ventura annunciarent*; ſcilicet ex hoc intelligitur, fuiſſe debere obſeruationem, artémque quandam Siderum apud Chaldæos peruetuſtam.

Ad Ethnicos verò Scriptores quod ſpectat, dicendum eſt primùm de fabuloſa temporum parte, quatenus veri quidpiam latere ſub fabularum inuolucris
Lib.3. poteſt. Atque vt à Deorum antiquiſſimo exordiar; is non alia de cauſa *Cælus*, Græcè οὐρανὸς ex Siculo Diodoro, fuit dictus, quàm quia impensè deditus obſeruationi Siderum fuit. Ipſius liberi cùm plurimi fuerint, ac imprimis Atlas, Saturnus, Titanes, in quibus ſpeciatim Hyperion, & Iapetus; reputari poteſt totam penè eius familiam in eandem Cæleſtium curam incubuiſſe. Nam, cùm Cælus in Mauritania ad Oceanum degeret, ac exinde latè non in Africa modò, ſed etiam in Europa regnaret; notum eſt Atlantem, qui illi in eadem regione ſucceſſit, ideò cenſeri feciſſe nomen celebri illius regionis Monti, quòd ex eo Sidera obſeruaret: nimirum antiqui, vt etiam-num vulgus, tam propè abeſſe Cælum reputabant à verticibus montium, vt quantò altiorem quis conſcenderet, tantò ſpectare Sidera clariùs, diſtinctiúſque exiſtimaretur. Adducunt
Lib.3.l.2.c.8. Diodorus, Plinius, & alij ideò creditum fuiſſe Atlantem ſuſtentare Cælum ſuis humeris, quód fabricatus fuiſſet Sphæram, in qua totum Cælū repræſentaretur:
Strom.1. Clemens verò Alexandrinus adnotat poſt Herodotum, Herculem, cùm Vates, & Phyſicus foret, dictum fuiſſe Mundi columnas ab Atlante (fortè vt propatruo) ſuſcipere, eumve onere Cæli ſubleuare, quòd illi in ea ſcientia, ſtudióve
Diod.ibid. Cæli ſucceſſerit. De Heſpéro Atlantis filio, proditum eſt, cùm Sidera ex eodem monte ſpecularetur, morbo ſubito abreptum euanuiſſe; ac plebem ob illius pietatem, & iuſtitiam, nominaſſe ex eo pulcherrimam ſtellam, quæ & Veſpetugo (Venus ſcilicet, dum eſt occidua) dicitur. De illius ſororibus, quæ & Atlantides, & Pleiades dictæ, fecere ob idem ſtudium nomen illi ſtellarum glomerulo, qui in Tauri dorſo conſpicuus eſt, attingo ſolùm fuiſſe vnam illarum Majam, è qua natus Mercurius ſcientiam Siderum tranſtuliſſe dicitur in Ægyptum. Exinde eſt nempe Manilianum illud de Ægyptiorum Aſtronomia,

1.Aſtror. *Tu Princeps, authórque ſacri, Cyllenie, tanti.*

Quanquam aliunde Æthiopes, cùm velint Ægyptios eſſe ſui coloniam, vt ex

Diodoro

Diodoro intelligitur, contendunt eosdem à se Siderum scientiam accepisse, vti apud Lucianum est. Dignum certè est memoratu, quod, vt de Atlante, ac Prometheo, sic de Cepheo Æthiopum Rege ait Cicero, cùm, *Nec verò*, inquir, *Atlas sustinere Cælum, nec Prometheus affixus Caucaso, nec stellatus Cepheus cum vxore, genero, filia traderetur, nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset.* lib. de Astrol. 5. Tuscul.

Iam de Saturno alio Cæli filio, qui relictâ Africâ, in Italia, Sicilia, Cretâque regnauit, hoc ferè argumentum est, fuisse eum Paterna studia prosequutum, quòd lentissimus Planetarum eius nomine sit donatus; fortassis quòd illius motum primus omnium deprehenderit, ac dictus Κρόνος, quasi χρόνος, *Tempus*, ex eo fuerit, quòd nullus foret animaduersus ex cælestibus circuitibus diuturnior. Cùm ex illius verò filiis, Pluto Agriculturâ, Neptunus Nauticâ magis afficeretur, censeri potest Iupiter in nobiliorem curam successisse; ac ideò delegisse montem omnium celsissimum habitum, Olympum videlicet, vnde Sidera obseruaret; vt proinde & ipse dictus fuerit Olympius; & montis Olympi denominatio translata in Cælum, cuius quia leges perspectas haberet, idcircò regnare in Cælo fuerit creditus. Cùm Græci certè partim ad Deos, partim ad Heroas, partim ad Sapienteis referrent hanc scientiam; inter Achilles Tatius hac occasione Æschylum citat, Deo tribuentem, vt Astrorum ortus, occasúsque ostenderit, & Hiemem, Ver, cæteràsque tempestates distinxerit, quod ipsum Ioui tribuit Ouidius, Diod. l. 3. & & alij. Isag. ad Phæn.

Pérque Hiemes, æstúsque, & inæqualeis Autumnos, 1. Metam.
Et breue Ver, spatiis exegit quattuor annum.

Vbi & quod præmittitur fuisse Saturnum in Tartara à Ioue missum, reuinctúmque, designare videtur Iouem, cùm sibi fecisset cognominem Stellam, fecisse & cognominem Patri Stellam vlteriorem in profundissimo Æthere quamsegnissimè progredientem: quanquam videntur hæc nomina longè posteriùs indita; (cùm antiquius sit, vt Stella Iouis Phaëton, Saturni Phænon appelletur.) Ita penè porrò intelligi ex Luciano licet, qui & Tartarum interpretatur altitudinem aëris ingentem, & negat idcircò Saturnum à Ioue aut in Tartarum præcipitem datum, aut conjectum in vincula, quatenus vulgò homines putant: Ad Hyperionem quod attinet, docet Diodorus illum, cùm esset Cæli filius, Solis, Lunæque cursus monstrasse; ac ideò ex filij eius nomine fuisse Solem Helion, & Lunam ex filiæ nomine Selenem vocatam. Postremò verò Iapetus, & ipse Cæli filius, nihil quidem laude dignum peregit; at Prometheus ex ipso natus, ideò alligato in Caucaso monte, cordéque ab Aquila exesus, interpretante Seruio, perhibitus est, quòd nimia cura, & sollicitudine Astra obseruârit ex monte *Sideribus penè*, vt ille ait, *vicino, ac ideò maiora Astra demonstrante, & diligenter eorum ortus, occasúsque significante.* Præterea autem, quod idem docet, fuisse eum primum, qui Astrologiam Assyriis (vicinis nimirum Caucaso) indicauerit; ac adjicio solùm, non alia de causa videri illum creditum homini animando detulisse ignem è Cælo in Terram, quàm quia haustam cælitùs scientiam in homines transfuderit, eiúsque amore illos inflammârit. Quod superest enim, cùm apud Assyrios idem sit Belus, qui Iupiter, vt à Diodoro scribitur; ipse est potiùs, qui apud illos vt *sacratissimus Deus est*, ita habetur, juxta Plinium, *Sideralis scientiæ inuentor.* loc. cit. lib. 3. in Eccl. 7. Lib. 2. l. 37. c. 10. & l. 7. c. 16.

Nihil verò necesse est percurrere jam cætera, quæ prætereà fabulosa habentur; v. c. quòd tritum illud de Phaëtonte sic interpretantur, vt Solis cursum repererit quidem, sed moriens tamen eius doctrinam imperfectam reliquerit: quod tuentur Bellerophontem non equo victore, sed contemplatore animo elatum in Cælum; quòd Dædalum ea contemplatione, quasi alarum remigio ad Arctos euectum, quam Icarus non imitatus (quippe rationum demonstrationes, vt Gregoras habet, non perinde intelligens) à germana rerum cælestium cognitione exciderit; & quæ plura alia Lucianus recenset; vt de Endymione Lunæ amasio, de Tiresia Vate, & similibus. Vnum tamen præterire non iuuat, quod tam apud ipsum, quàm apud Tatium memoratur, quódque, quia iam est Heroïcorum temporum, accedere propiùs ad id, quod Historicum appellant, In Syn. de Astrol. In Isag.

videtur. Illud est, quæ suborta fuit inter Atreum, & Thyestem de Regno contentio. Cùm publico enim Argiuorum consensu illi esset Regnum decernendum, abs quo præclarius quoddam scientiæ exhiberetur specimen; idcircò fuit Regnum ipsi Atreo delatum, quòd licet Thyestes Arietem in Cælo monstrasset (vnde & fuit aureo Ariete donatus) ipse tamen quidpiam prestantius propalauerit, dum exortuum Solis varietatem edisserens, ostendit non eodem Solem, & Mundum (hoc est Orbem stellatum) ferri, sed in parteis oppositas; & eum, qui Mundi occasus est, ipsum esse exortum Solis. Heinc est illud Euripidis,

Δείξας γὰρ ἄστρων τὴν ἐναντίαν ὁδὸν,

Qui Astrorum enim contrariam ostendi viam.

Ad eadē spectat tempora, quod celebre est Herculē instituisse primum Olympica certamina, quæ post factam interruptionem Iphitus instaurauerit. Quia

cap. 18. enim ij ludi non alio fine fuisse instituti (vt ex Censorino intelligi potest) videntur, quàm ne ob illorum celebritatem ignorari posset quæ faciēda foret quarto quoque anno sesqui-mensis intercalatio, ob quater vndecim, seu quadraginta quatuor dies, quibus motus Lunæ Solarē anteuerteret; & quater sex horas, siue vnum diem, quo Solis circuitus diebus quater trecētis sexaginta quinque esset major; idcircò id factum citra obseruatos Solis, ac Lunæ motus non potest. Spectat & quod ferunt de Orpheo, qui debuerit sanè obseruasse septem Planetas, si

de Astrol. probabile sit, quod ait Lucianus, ipsum illorū harmoniā repræsentasse per septichordē Lyrā, quam propterea Græci in Cælo designauerint per aliquot stellas. Spectat, quod Sophocles de Palamede ait, qui & celestia mōstrârit, & speciatim,

Ἄρκτου στροφάς τε, καὶ κυνὸς ψυχρὰν δύσιν,

Vrsæ rotatus, gelidum & occasum Canis.

Spectat denique, quod Homerus recenset, vt res iam tum iis temporibus, notas, præter Booten quidem, & Vrsam, seu Plaustrum,

Odyss. E. Πληϊάδας θ' Ὑάδας τε, τό τε σθένος Ὠρίωνος,

Pleïadas, atque Hyadas, robúrque ipsum Orionis.

Vt jam accedamus ad Historicum tempus, tota penè de Obseruationum antiquitate controuersia; inter Ægyptios, & Assyrios, Babyloniósve agitur. Nam Græci quidem, qui viderentur posse cum ipsis contendere, hanc illis palmam,

In Epin. vel ipsius Platonis confessione, cedunt. Is scilicet, *Qui primus*, inquit, *ista inspexit, fuit Barbarus. Antiqua enim regio Viros illos nutriit, qui primi ad ista applicuere animū, ob æstiuam Cæli pulchritudinē, qualem obtinet Ægyptus, & Syria, vbi omnes, vt sic dicā, stellæ perspicuæ, tanquā amandatis procul nubibus, pluuiísque, cernuntur.* Et certè, si illud, quod iam attigi de Iphitea institutione, instaurationéve Olympiadum, quæ annis paullò minùs octingentis ante Christum contigit; itémque libros

cap. 18. non modò Homeri, sed maximè quoque Hesiodi, qui sub idem tempus, aut non multò antè floruerunt, excipias; nihil habent Græci antiquiùs obseruationibus Thaletis, qui annis sexcentis ante Christum floruit, &, quam adhuc habuit cælestium rerum notitiam, ipsam ex Ægypto deduxit. Cùm soli itaque Ægyptij, illorúmve Sacerdotes sint, qui cum Assyriis, seu Babyloniis, Philosophísve illorum, Chaldæis vocatis, de Obseruationum vetustate certent; difficile sanè est

1. At. 8. in Epin. dictu, vtris ea tribuenda laus sit. Nam quamvis Iosephus & alij Chaldæis primas tribuant, aut Lactantius, & alij pro Ægyptiis stent; & Plato tamen, & Ci-

lib. 2. cap. 14. De diuin. lib. 1. & 2. lib. de Astrol. in Isag. cero, & Diodorus, & Lucianus, & Achilles Tatius, & alij sic vtrosque citant, vt vtrique non alia, quàm sua ipsorum fide nitantur. Neque id sanè mirum; quando vtrique se pariter camporum planitie, serenitatéque aëris tuentur, vtrique dicunt alteros quandam sui esse coloniā; vtrique initia fabulosa jactant, quæ discutere operosum sit; vtrique paria de tempore, ex quo vsque obser-

loc. cit. uant cælestia, mentiuntur. Chaldæi enim apud Diodorum incubuisse se illis dicunt ab annorum millibus quadringentis tribus; & Ægyptij apud Cicero-

loc. cit. nem, millibus quadringentis, & septuaginta. Nisi fortè Ægyptios velis vincere, quòd pretium sibi auctione faciant? Quasi ipsis satis non fuerit jactare illa

in Præfat. apud Laërtium annorum millia quadringinta nouem, quibus ab vsque Vulcano Nili filio, ad vsque Alexandrum Macedonem Eclipses contigerint, Solis quidem trecentæ septuaginta tres; Lunæ verò octingentæ & triginta duæ?

Hisce

Hisce itaque prætermissis, negandum non est quidem, quin aliquot sęculis ante Thaletis, cæterorúmque Græcorum peregrinationes, Ægyptij obseruauerint; at ex quo vsque tempore, res in fabulosum, ac planè occultum reuoluitur tempus. Cúmque tametsi Plinius scribat Epigenem non antiquiores apud Babylonios reperisse obseruationes, quàm septingentorum viginti annorum coctilibus laterculis inscriptas; & quæ Eclipses antiquissimæ ex iis repetitæ, fuere ab Hipparcho ad Ptolemæum transmissæ, eodem propè annorum ante Christum numero sint; ac ad idem tempus pertineat, quod Berosus, & Critodemus non antiquiores exstare suo tempore dixerint, quàm quadringentorum triginta annorum; vt apud eundem Plinium est: Cùm, inquam, amplius aliquid vltra id tempus dederimus: at non profectò vltra id largiemur, quod sunt ipsimet Chaldæi professi, cùm testati fuere interroganti Callistheni (Aristotelis scilicet hortatu, vti apud Simplicium est) nihil se habere annis mille nongentis, & tribus antiquius; qui anni quidem incœpisse cum Nino Beli filio, & Assyriorũ Rege primo videntur. Ac tanta est quidem, quæ colligi ad summum potest Obseruationum antiquitas; vt videlicet nõ excedat mille, & nongentos ante Alexandrũ annos. lib.7.c.56. lib 4.c.6. Almag. loc.cit. in lib.2.de cælo, comm. 46.

At verò, ecquid tandem est, quod obseruatum ab vtrisvis fuit? Quod exstet quidem, ab Ægyptiis nihil, à Chaldæis parùm. Nam Ægyptij quidem Caniculæ exortum, & alia obseruitasse perhibentur; refértque etiam Pomponius Mela insculpsisse illos obeliscis suis, Sidera, ex quo Ægyptij sunt, cursus suos quater mutasse (quod quatenus acceperint, aut quomodo intellexerint quod Herodotus explicat, Solem bis ortum fuisse vbi nunc occidit, bis occidisse vbi nunc oritur, hariolari nihil est necesse) at nulla obseruati cuiusquam, cum temporis designatione, transmissa ad nos memoria est; à Chaldæis autem memoratas illas apud Ptolemæum Eclipseis; sed nihil tamen ampliùs transmissum habemus. De Ægyptiis verò cùm loquor, ipsum Ptolemæum sepono, cæterósque, qui Alexandriæ ab annis circiter ante Christum trecentis, seu post Alexandrum floruere, vt Timocharis, Eratosthenes, Hipparchus: ij nimirum fuere vel Græci, vel ob Græcam linguam Græcis accensendi, potiusquàm antiquis Ægyptiis, quorum inuentis, obseruatísque ne Ptolemæus quidem, sine controuersia Ægyptius, quicquam fuit adjutus. Sed enim, quod tam ad Chaldæos, quàm ad Ægyptios attinet, distinguenda sunt duplicia obseruata, quæ iuxta receptam vulgò distinctionem dici Astronomica, & Astrologica valeant; illa pertinentia ad motus, magnitudines, distantias, proportiones Siderum; ista ad effectus, quos à Sideribus pendere hariolati sunt, tam in affectionibus aëris, quàm in actionibus, rebúsque humanis. Videlicet vtraque gens mirè in superstitionẽ prona, perculsa primùm visis mirandis Solis, ac Lunæ defectibus, ac adnotatis subinde Stellis, quæ contrariam cæteris irent viam, cogitare cœpit, & ista non sine causa contingere, & opus solùm esse studio, quo ea, quæ exinde portenderentur, cognosci possent. Vnde & quia, vt de Chaldæis specialiter Diodorus testatur; attribuere vim maximam quinque Stellis Errãtibus, illas nempe Interpretati voluntatis Deorum Nuncias, quòd nõ vnâ, eadémque viâ cum Inerrãtibus incederent; quòd nunc ad hæc, nunc ad alia loca orirentur, & occiderent; quòd magnitudinẽ, colorémque variarent; ideò his, aliísque huiuscemodi varietatibus applicandũ esse animũ censuerunt. Cúmque existimarẽt, quò locus editior, vnde hæc obseruarentur, foret, eò posse omnia distinctiùs, euidentiúsque perspici; ideò fuere illis cõstructa summę altitudinis ædificia, ac Babylone nominatim immẽsa illa Turris, descripta ab Herodoto, ex summa cuius area, in qua erat & Beli templum, Siderum ortus, occasus, alia, possent exactè, vt Diodorus idem memorat, adnotari. Deprehendere aliunde quinque illos Planetas eundem propè cursum, quem Lunam, Solémque tenere, ac Zodiacum proinde signârunt, in eóque vim esse insignem ominati sunt, quòd Planetæ omnes in ipso semper versarentur. Distinxere autem ipsum in duodecim parteis, seu Signa; quòd cum Luna duodecies, donec Sol semel, percurreret; & pro numero dierum, quo Sol vnum Signum peruaderet, subdistinxere quodlibet Signum in triginta parteis, quas dicimus Gradus. Mitto vt proinde voluerint, ex eodem Diodoro duodecim esse principes Deos, quibus singulis vnum Signum, vnúmque men- lib.2. lib.2. lib 1. loc.cit.

ſem tribuerint; vt triginta Stellas Planetis ſubſtituerint, quas & dixerint Deos conſiliarios; vt duodecim ſemper apparenteis ad Boream, duodecim ſemper inconſpicuas ad Auſtrum habuerint, quarum illas viuentibus, iſtas congregatis mortuis deputârint, ſimiliáque inſomnia; ac tefero ſolùm, quo artificio diſtinxerint Zodiacum in duodecim parteis. Exſtat res Chaldæis quidem apud Sextum Empiricum, de Ægyptiis verò apud Macrobium.

Adu. Aſtrol. 2. in ſomn. 21.

Vtrique igitur acceptâ in vaſe anguſti infernè foraminis aquâ, effluere illam permiſere in vas aliud ſuppoſitum, ab exortu cuiuſpiam ſtellæ vna nocte obſeruato, quovſque nocte inſequente exoriretur iterùm. Exceptam vaſe inferiore aquam diuiſere in parteis duodecim æqualeis, & paratis vaſculis duobus, vnam aquæ duodecimam ſigillatim capientibus, ac refusâ totâ in vas ſuperius aquâ, attendere ad exortum alicuius Zodiaci ſtellæ, permiſeréque effluere aquam in vaſculorum alterum, & quo momento id foret oppletum obſeruata ſimul alia exoriente ſtella, commutauere vaſculum, & ſic alternis procedentes, niſi vna nocte, ſaltem pluribus, adnotauere duodecim ſtellas, quibus totus Zodiacus in duodecim parteis diſcriminaretur. Quàm illi proinde exquiſitè dimenſi Cælum fuerint, vel ex hoc exemplo conjectari licet. Adſerrem aliud de Chaldæis ex eodem Empirico, apud quem, cùm illi naſcentium hominum fortunas pendere præſertim ab Horoſcopo, Signóve exoriente vellent, ſic ſe componebant ad id obſeruandum, vt ex duobus vnus parturienti adſtaret, alter in loco edito conſideret, ac nato mox infante, ille indicium faceret, iſte, quod tunc Signum exoriretur, adnotaret: verùm referre aliud præſtat, quod de Ægyptiis habet Macrobius. Ij, cùm vellent Solis Diametrum pernoſſe, habuere vas ſaxeum in hemiſphærij formam excauatum, & æquabiliter conſtitutum, eum ſtylo ad medium erecto, & lineis horariis duodecim interductis. Ipſo antè die Æquinoctij, attendentes ad momentum, quo Solis ora ſuperior horizontem ſtringeret, adnotauere ſimul in labro vaſis locum, quem præter-raderet ſtyli vmbra. Adnotato deinde loco, in quem vmbra deſineret, dum ora Solis inferior emergeret ex horizonte, dimenſi fuere interſtitium inter duas vmbrarum notas, ac deprehendere id eſſe primæ horæ partem nonam, ſiue hemiſpherij centeſimam octauam, & totius proinde circuitus ducenteſimam ſextam-decimam, deduxeréque exinde Solis Diametrum eſſe ſui orbis ducenteſimam decimam ſextam partem (quæ eſt tamen proximè ſeptingenteſima) ſeu continere gradum vnum, ac beſſem, centúmve minuta; quæ eſt tamen ſolùm dimidij paulóve ampliùs, gradus, ſiue minutorum triginta, aut triginta vnius. Non memoro autē tale eſſe & vas, quod Scaphen Vitruuius appellās (vti & Martianus Capella Scaphidium) eius inuentionem Ariſtarcho Samio attribuit. Non memoro etiam praxim pridem fuiſſe, vt diameter Solis captaretur per hydrologium, colligeretúrve ex aquæ toto die fluentis parte, quæ donec Sol totus exoriretur, defluxiſſet, vt à Plutarcho inſinuatur, & à Capella deducitur; cùm & Cleomedes rationem hanc dimetiendi per hydrologia ab Ægyptiis primùm excogitatā prodat. Interim autem iſthæc attingo, quia nihil liceat obiicere, quod obſeruatum ſiue ab Ægyptiis, ſiue à Babyloniis fuerit exquiſitiùs.

loc. cit. — Ibid. c. 20. — Lib. 9. cap. 9. — Lib. de Geom. — Lib. de mac. Lu. — lib. 8. — Lib. 2. c. 2.

Et argumentum prætereà vis? Ij abſfuere longiſſimè, vt ſuſpicarentur quempiam eſſe motum ſtellarum Inerrantium proprium; vt vllam Eccentricitatem (niſi quòd Ægyptij, ex Macrobio, & aliis cenſuere Venerem, & Mercurium circumire, vt centrum, Solem) vt vllum proinde in Sole eſſe Apogeum, aliáque ſimilia: ex eóque effectum eſt, vt nullas commenti Hypotheſeis fuerint, quibus regi in calculis variorum motuū inſtituendis poſſent. Et conqueri quidem ſolet Petrus Ramus, quòd jam non habeamus Aſtronomiam immunem Hypotheſibus (atque idcircò facilem) qualem apud Ægyptios, Babylonióſque exſtitiſſe ipſi Interpretes Ariſtotelis, & Proclus in Timæum teſtantur; ſed nimirum conqueritur, quòd non pariter tam habeamus, quàm illos vtroſque imperfectam. Nam vtcumque aliæ aliis ſimpliciores (ſicque faciliores) ſint Hypotheſes; conſtare tamen Aſtronomia ſine aliquibus non poteſt. Heinc obſeruauere illi quidē Planetas nunc eſſe directos, nunc retrogrados, nunc ſtatarios; & nunc Borealiùs, nunc Auſtraliùs diuagationes peragere; at dicere non poterāt qua ratione

In proœm. Mat.

hæc

hæc apparere, cogique in numeros possent. Suis solùm illis Hieroglyphicis hos,
vt poterant, motus repræsentabant, vt putà flexuosis Serpentium corporibus;
quemadmodum & motum Solis ipsu incessu Scarabei suam pilulam retrorsum
voluentis; vti apud Clementem est; euènitque proinde, vt Eudoxus, qui istam
motuum varietatem apud illos didicerat, exstiterit primus, vt Interpretes Ari- In lib. de cælo & 12. Metaph.
storelis adnotant, qui variorum Orbium commentus Hypotheseis fuerit, qui-
bus Phænomena explicarentur. Longissimè aliunde abfuere, vt haberent Fixa-
rum loca exquisitè determinata, vt putà secundum longitudinem, & latitudi-
nem; aut secundum ascensionem rectam, & declinationem; quare neque
potuere vera Planetarum loca, ex comparatione ad Fixas definire, neque adeò
exquisitè vllas Obseruationes designare. Hæcque profectò fuit causa, cur Hip-
parchus nullas Obseruationes idoneas neque ab Ægyptiis, neque à Babyloniis
habuerit, ex quibus ad condendum siue Hypotheseis, siue Tabulas, repræsen-
tandis motibus quinque Errantium, iuuaretur; ac Ptolemæus primus fuerit, qui, Lib. 9. c. 2.
vt exstat in Almagesto, partim relictis ab Hipparcho, partim peractis à seipso
Obseruationibus, aggredi id operis potuerit. Longissimè quoque abfuere, vt ex-
plorati quidpiam circa Siderum, Cælive distantiam, magnitudinémque habe-
rent; nam ratio quidem illa Ægyptia, quam Petosiris, & Necepsos, Plinio refe- Lib. 2. c. 23.
rente ostenderunt, docentes vnum gradum in circulo, seo cælo Lunæ triginta
tribus stadiis paulò ampliùs patere, in circulo Saturni duplum, in circulo Solis
mensuræ vtriusque dimidium; Ratio, inquam, illa quam fuerit innixa Obserua-
tionibus accuratis, vel ex eo potest intelligi, quòd exinde diameter Lunę gradus
circiter dimidium complexa, colligatur stadiis septemdecim non major. Solæ
ergo Eclipses fuere, quas obseruatas vtrique illi sic habuere in Commentariis,
vt possent ex præteritis quidpiam coniicere de futuris. Ac non sanè ex supputa-
tis Tabularum exquisitarum ope, Solis, ac Lunæ motibus; sed quia, cùm depre-
hendissent, decimo-nono quoque anno Eclipseis redire ad eosdem vt pluri-
mùm dies; ideò tentauere prædicere, quæ, & quando aliquæ essent euenturæ;
idque ex quo animaduerterunt non anomaliam aliquam in Sole, sed aliquam
tamen in Luna inæqualitatem, quam reducentes ad medium, censuere Lunam
peragere dietim, (quod apud Geminum de Chaldæis habetur) gradus trede- in Elem. Astron.
cim, cùm paulò plus sextante. Fuere autem in prædicendis Lunæ Eclipsibus fi-
dentiores, tum quia Eclipses per tria proximè sæcula intra eosdē dies redeunt,
tum quia ob magnitudinem vmbræ Terræ, rarum est: vt Luna non in eam tota,
suíve parte incidat; at circa Solareis, quia Luna & tam parua est, & tantam pa-
rallaxim habet, vt Solem plerumque non præripiat; idcircò, vt de Babyloniis Lib. 2.
speciatim Diodorus testatur, illi non fuere ausi ipsas ad certum tempus redige-
re: supererátque proinde solùm, vt, si quas prædicerent, eam conditionem ad-
hiberent, si modò Dij cæremoniis, precibúsque ad eas auertendas non fle-
cterentur.

Nimirùm, quia iidem erant Sacerdores, ipsorúmque intererat, vt voluntatis
Deorum reputari interpretes, ac ideò futurorum conscij, peritíque cæremonia-
rum, quibus Dij delectarentur; ideò, ne nihil dicerent, & falli tamen non vide-
rentur, habebant omnia in mysteriis, eáque fouebant opinionibus, ritibúsque
superstitiosis. Ægyptij sanè in magna Sacrorum parte habebant libros Mercurij
Astrologicos (vnum, de ordine Inerrantium, alterum, de Solis, ac Lunæ conjun-
ctione, & illustratione; & tertium, quartúmque de Ortu) quos qua solerent
pompa circumferre apud Clementem describitur; neque mirum proinde est, si Lib. 6. Strom.
qui Sacerdotes illos, adeò sacros, soli legerent, esse Vates reputarentur. Quòd
nullam interim mentionem quinque Errantium factam videas, ideò esse vide-
tur, quòd illis energiam solùm quatenus ad Inerranteis referrentur, tribuerent;
ac speciatim quatenus in hac, illáve parte Signi alicuius Zodiaci forent; cúm-
que ipsa orirentur, aut occiderent. Tantum certè partibus Zodiaci tribuerunt,
vt Babylonij, ac illos imitati Persæ, & Indi singulos Decanos, denósve gradus,
seu trienteis Signorū, ac Ægyptij quoque gradus singulos, variari non posse in
ortu censerent, quin variatio quædā insignis in eo præsertim, qui per id tempus
nasceretur, contingeret. Proptereà scilicet Ægyptij consecrarant apud Diodorū

magnum illum Circulum aureum, crassitudinis cubitalis, & trecentorum sexaginta quinque cubitorum ambitus, à Cambyse tandem direptum, vt in singulos cubitos totidem anni diebus respondenteis insculperetur, quæ Sidera dietim, ac in horas orirentur, aut occiderent, quidque simul significarent: & cùm cæteri singulis Decanis singulareis formas animalium tribuerent, attribuerent ipsi gradibus singulis, ac suas subinde adhiberent hariolationes. Exempli enim gratiâ, primo gradui Arietis assignabant virum falcem dextrâ, balistam sinistrâ tenentem; secundo virum capite canino, dextrâ protensâ, & læuâ gerentem baculum, &c. ac tum, adscripta significatione, decernebant eum, qui pro horoscopo haberet primum gradum Arietis, aliquando agricolam, aliquando militem futurum; eum, qui secundum, rixosum fore, ac inuidum; atque ita de
in Manil. lib. 5. cæteris, quæ ex Aben Ezra Scaliger deduxit. Vt verbo dicam, quicquid notitiæ tam Ægyptij, quàm Chaldæi habuere de Sideribus, id ad Astromantiam totum retulere; atque idcircò apud illos non tam Astronomia germana, quàm spuria, hoc est Astrologia diuinatrix viguit. Memoratus certè Berosus, paulò post Alexandri mortem, in Græciam aduentans, nihil solidi de Astronomia attulisse proditus est, sed inuexisse diuinatricem duntaxat Astrologiam; ob quam vt
Lib. 9 cap. 7. tem nouam, & populo miram, fuit ex Vitruuio, Pliniòque magni habitus: di-
Lib. 7. c. 37. loco cit. gnáque memoratu est, quam idem Vitruuius, & Cleomedes ipsi Beroso, Lucre-
lib. 2 cap 4. tius vniuersè Chaldæis, Babyloniisve opinionem tribuunt de Luna dimidio
lib. 5. obscura, dimidio lucida (prorsùs vt in horologiis machinariis consimilis pila solet adhiberi) ad declarandum videlicet vnde Lunæ Phases contingant; vt potè quasi non attendissent, & Lunam à Sole illustratam pro diuerso ad nos positu varietatem illam Phaseon ostentare, & eandem Lunæ faciem versus Terram semper conuerti. Aliunde verò Eudoxus redierat, nôrat quidem cujusmodi hæc Astrologia, (cuius cultores primarij citarentur Petosiris, Nece-
2. de diuin. psus, Æsculapius) foret; verùm ipsam mirificè, vt Cicero habet, contempsit, ac frugi aliud nihil retulit, quàm, vt Thales, & alij, elenchum aliquot Eclipseon, & quas jam memorauimus varietates motuum Errantium Stellarum, quibus primus conatus fuit adhibere Hypotheseis. Quin-etiam Plato, qui
lib. 17. cum Eudoxo, vt à Strabone scribitur, fuit in Ægypto per tredecim annos,
lib. 8. (tametsi ab aliis scribitur per pauciores, & Laërtius etiam memorat Eudoxum non cum Platone, sed cum Chrysippo Medico in Ægyptum profectum, & annum solum, quatuórque menseis cum Sacerdotibus conuersatum) professus est se nihil explorati circa easdem stellas habere; ac idcircò solùm in sagacitate, solertiáque Græcorum, qualem Eudoxum nôrat, spem posuit. Post-
In Ep'nom. quàm enim quicquid de illis perspectum habuit, commemorauit, *ita verò*, inquit, *habendum, quicquid à Barbaris Græci accipiunt, id reddi ab ipsis perfectius; quare & idem circa ea, de quibus est dictum cogitare licet. Nempe difficile est quidem modum inuenire, quo hæc omnia adeò inuoluta explicentur; verùm magna est, præclaráque spes, vt ista præclariùs, meliúsque, quàm à Barbaris traducta fuerint, constituantur.*

Ad Græcos itaque vt accedam; quæ antiquissima apud illos exstat obseruati Cæli memoria, ea videtur esse Hesiodi, qui Agricolis tempora metendi, serendi, & alia, ex ortu, occasúque Pleiadum, Hyadúmque, & Arcturi, Sirij, Orionis, in libro operum, dierúmque præscripsit,

Πληιάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων,

Donec Pleiades, quæ & Atlantides, exoriuntur, &c.

lib. 18. c. 25. nesciόque, an is, an alius sit liber, quem intelligit Plinius, cùm de Hesiodo loquens, *Huius quoque*, inquit, *nomine exstat Astrologia.* Hoc interim loco duo sunt adnotanda. Vnum, attendisse Græcos primitùs ad hosce ortus, occasúsque, tum vt varias anni tempestates discernerent, tum vt pluuias, ventos, &
Ex Gem. alias affectiones aëris illos consequi solitas, designarent. Vnde & fuere exinde
Ptol. & aliis. à Thalete, Anaximandro, Democrito, Euctemone, Metone, Eudoxo, pluribúsque aliis, confecta Parapegmata, seu Tabulæ quædam, quasi Ephemerides; vel Diaria, in quibus ad dies anni singulos adscribebatur, quæ Sidera aut orirentur, aut occiderent; & quas futuras aëris affectiones significarent. Tale

Parapegma

Parapegma confecit etiam postmodùm pro horizonte Romano Iulius Cæsar; lib.10.
vt dicere proinde apud Lucanum potuerit,

Nec meus Eudoxi fastis superabitur Annus.

Et illum certè Ouidius suos in Fastos transtulit, testatus initio se simul exorta, lib.1.
lapsáque sub terras Signa cantaturum. Sed de Græcis vt dicam; is apud eos magnus habebatur Astrologus, qui hæc comperisset, obseruassétque, & de quo proinde dici posset, quod de Conone ait Catullus,

Omnia qui magni dispexit lumina Mundi,
Stellarúmque Ortus comperit, atque obitus.

Videlicet ante Berosi aduentum sola hæc erat apud Græcos *ἐπισημασία præsignificatio*, siue ex Astris diuinatio; nisi quòd apud eundem Hesiodum deducitur, qui dies Lunæ tum reputarentur fausti, ac infausti: in dieb.

Πρῶτον ἕνη τετρὰς τε, καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ,
Primùm, prima dies, & quarta, ac septima sacra, &c.

Alterum, esse apud Græcos, vti & apud alias nationes, omni maius memoria, redactas stellas in Imagines, Constellationésve habere, ac denominatas quidem parte maxima (quantum nomina indicant, ac reputare congruum est) quatenus ab initio placuit Agricolis, Pastoribus, Nautis, quibus per noctem degere sub dio familiare est. Quanquam & fuere aliquæ constellationes recentiùs adiectæ, vt à Thalete Plaustrum minus, quod Laërtius, & Tatius recitant ex Callimacho, qui & aliunde celebrauit, quod Catullus est imitatus, Lib.1. in Isag. fuisse à Conone in Cælum Comam Berenices inductam. Reperit etiam Cleostratus ex Hygino Hædos: tametsi, quod Plinius illi quoque tribuit Signorum de Co. Ber. Zodiaci inuentionem, ita accipiendum videtur, quasi ostenderit per quæ Lib.2. Astron. Signa Sol, & cæteri Planetæ incedant. Erant autem, vt hoc attingam distincta apud Græcos in Zodiaco Signa solùm vndecim; post-modum verò l.1.c.8. adiecere duodecimum iuxta Ægyptios, qui, vt ex Seruio, Martiano, & aliis In 1. intelligitur, pro Chelis Scorpionis constituebant Libram, locum à Virgilio Georg. l.8. etiam Augusto destinatum

——Ipse tibi iam brachia contrahit ardens 1. Georg.
Scorpius.——

Adiecere, inquam, vt quemadmodum totus Zodiaci ambitus in Dodecatemoria, seu duodecim parteis æqualeis distribuitur, ita & constaret ex duodecim Signis. Tametsi, quia vtendum fuit Signis, cuiusmodi casu, & sine arte distincta habebantur, non respondere Signa præcisè Dodecatemoriis suis, ob maius spatium, quod occuparent, Leo, v. c. quàm Cancer; Taurus, quàm Gemini. Gemini, inquam, qui licet Castor, & Pollux dici soleant, non ipsis tamen in spatio tam paruo illud competit, vt vno oriente, alius occidat, occidente oriatur; sed nimirùm hoc, quod de Dioscuris proditum est, de duobus Hemispheriis Empiricus interpretatur. Præterea autem suas, va- 1.adu. Phys. riásque nationibus variis Constellationes fuisse (nam apud Ægyptios, v.g. non Vrsa, non Cepheus, non Draco, sed aliæ formæ, quemadmodum Tatius in Isag. memorat, exstitere) ac addo dumtaxat, videri Eudoxum esse primum, qui partim Ægyptias, partim Græcas imagines repræsentari in Globo, solidáve Sphæra curârit. Siquidem Aratus (in cuius Poëma inscriptum *Φαινόμενα*, *Apparentia*, tot edita sunt Commentaria, vt, ne memorem Ciceronem, Germanicum, Auienum, alios Latinos Interpretes, Græca exstiterint circiter quadraginta) Aratus, inquam, nihil aliud, quàm carmine expressit, quod Eudoxus prosâ in altero duorum hac de re librorum exposuerat, veluti Hip- Lib. 1. parchus Bythinus demonstrat. An obiter verò adnotem, non esse mirum, si in Ar. Aratus in multis aberrauerit; quando, vt in illius vita traditur, cùm apud An- phæn. tigonum Gonatam ipse Medicus, & Nicander Astrologus degerent, & vterque carmina eleganter scriberent; Rex præscripsit Medico, vt Poëseos specimen in Astrologicis (tradito illi Eudoxi libro) Astrologo, vt in Medicis (Theriacis nimirùm, & Alexipharmacis) daret. An adnotem quoque Phænomena Euclidis, qui sub idem tempus floruit, docuítque Alexandriæ, vt ex lib.7. Pappo intelligitur, alterius esse generis; quippe quæ nihil aliud sint, quàm

principia quædam Astronomiæ, de Mundi figura, & circulis Sphæræ, ac potissimùm de Zodiaco.

Sed ad antiquiores vt redeam, diximus iam primùm, qui posterior Hesiodi, Homerique temporibus, fuerit scrutatus Sidera, Thaletem Milesium
lib. Florid. haberi. Is certè Apulejo, vt *antiquissimus*, sic *peritissimus Astrorum contemplator* dicitur; ac apud Laërtium Eudemus testatur; hanc plerorumque fuisse
lib. 1. sententiam; & quod primus Solis Eclipseis, conuersionésque prædixisset, hanc
lib. 1. c. 8. ob causam Xenophanem, ac Herodotum fuisse admiratos, additque Laërtius Heraclitum, & Democritum idem attestari. Quod Apulejus porrò subiicit eum *reperisse Siderum motus, & obliqua curricula*; id Plinius quidem Anaximandro illius discipulo tribuit (vnde & eum primum *rerum fores aperuisse* dicit)
lib. 1. tribuit & Diodorus Oenopidi Chio: quî poterat tamen ignorare Thales obliquitatem Signiferi, qui & de Solstitiis, & de Æquinoctiis, vt apud Laërtium habetur, scripsisset: & fuisset diù in Ægypto cum Sacerdotibus conuersatus? Profectò & quod perhibent prædixisse illum, inter cætera, celebrem Eclipsin, quæ tempore belli inter Medos, Lydósque in Sole contigit, non alia fecisse ratione videtur, quàm quia cùm recens ex Ægypto aduenisset, nosset solere Eclipseis redire ad eosdem dies post nouemdecim annos; & ob quampiam, quæ contigisset ante annos nouemdecim, côniceret aliam illo tempore euenturam. Neque enim est, cur quis reputet, potuisse alioquin totam illius vitam sufficere ad omneis motus Solis, ac Lunæ sic obseruandos, vt comminisci exinde omnia supputandis Eclipseon temporibus necessaria posset. Quin
In vita Dion. etiam, non alia ratione videtur deinceps Helicon Cyzicenus eam Solis Eclipsin ex Plutarcho prædixisse, ob quam fuit Dionysio admirationi habitus, ab
In vi. Pauli l. 2. c. 12. l. 8. c. 11 l. 1. c. 10. lib 2 c. 76. dec 5. lib 4. eóque argenti talento donatus; neque aliâ item Sulpitius Gallus eam Lunæ, quam opportunè Romano exercitui aduersus Persem pugnaturo prædictam, celebrant non modò Titus Liuius, Plutarchus, & Plinius; sed etiam Valerius, Quintilianus, & alij; quippe alia prædicendi ratio ante Hipparchum, qui Hy-
T. q. nat. 2. pothesis, Tabulásque idoneas condidit primus, minimè fuit. Profectò ne Cononem quidem prædixisse vllam legimus, licet ipse quoque seruatas ab Ægyptiis defectiones Solis, quod habet Seneca, collegisset. Vt prætereaum porrò
lib 2. c. 8. Laërtium attribuere Anaximandro, quod Plinius tribuit auditori illius Anaximeni (ipsum nempe primum inuenisse Gnomonem, quo Solis conuersiones, seu Solstitia, & Æquinoctia indicarentur, ac talem constituisse Lacedæmone) spectat ad eadem tempora, quòd Pythagoras deprehendisse primus
lib 9. dicitur à Plinio (tametsi id Parmenidi apud Laërtium Phauorinus tribuat) Luciferum & Vesperum eandem Veneris stellam esse. Fortè ad hanc ex matutina in vespertinam, ex vespertina in matutinam conuersionem Veneris accommodari valeat; quod D. Augustinus ex Varrone refert Ogygis temporibus (illis scilicet adhuc rudibus) mirabile in Cælo exstitisse portentum, Stellam Veneris nobilissimam mutasse colorem, magnitudinem, figuram, & cursum. An verò putemus Pythagoram potiùs rem hausisse ex Ægyptiis, à quibus quia, iuxta antè dicta, edoceri potuit, non Venerem modò, sed etiam Mercurium Soli circumduci, vt proinde vtrumque Sidus nunc matutinum, nunc vespertinum fit; ansam exinde acceperit coniiciendi Solem, non modò in illorum, sed in cæterorum etiam Planetarum, atque adeò etiam totius Mundi centro exsistere; ac Terram quoque circa ipsum, tanquam Planetarum vnum circumferri? Hoc sanè subinde fuit celebre Scholæ ipsius placi-
2. De Cælo 13. lib. 8. in Aren. in Numa, in Plat. quæst. &c. tum, vt non ex Aristotele modò vniuersè intelligitur; sed speciatim quoque de Philolao ex Laërtio, de Aristarcho ex Archimede; ne ea memorem, quæ Plutarchus variis in locis hac de re habet; ac illos prætéream, qui Terram non tam circa Solem, quàm circa proprium axem dumtaxat dietim conuerti
De don. ad Pæon. in Tim. senserunt; vt Timæus, qui à Synesio, post Platonem, ἀστρονομικώτατος, *Astronomus summus* dicitur.

Cæterùm, per tempora eadem Thaletem proximè insequuta, qui Cleostratus memoratus est Zodiaci Signa deprehendisse, cùm attenderet intercalationem, quàm diximus antè, quarto quoque anno Olympiadico fieri solitam,

tam,

tam, reſtituere quidem ad eundem diem motum Solis; non reſtituere autem motum Lunæ, niſi octauo anno, ſeu poſt duas Olympiadas, quibus intercalati eſſent nonaginta dies, ſeu tres menſes; ideò Tetraëteridis, ſeu ſpatij quatuor annorum vice, inuexit Octaëterida, ſiue ſpatium octo annorum, quo exacto, Nouilunia, ac Plenilunia ad eoſdem dies recurrerent. Cùm breui tamen deprehenſum fuiſſet inſtitutionem hanc fallere, & varij variè adhiberent medicas manus; Meton demùm, paullò Eudoxo antiquior, demonſtrauit ex Nouiluniis, Pleniluniiſque Eclipticis, ea non redire ad eoſdem dies, niſi poſt annos nouemdecim; vnde & author exſtitit Enneadecaëteridis, hoc eſt, Periodi, Cycli-ve Decemnouennalis. Ille proinde, & quia primus conſtituit in foro Heliotropium, Solaréve Horologium, quædámque alia præſtitit; magni habitus apud Athenienſeis fuit. Quod ad periodum tamen ſpectat, Callipus, qui fuit Ariſtotelis familiaris, attendens eſſe illam æquo prolixiorem diei quadrante, cenſuit ex quatuor Periodis detrahendum eſſe vnum diem; ſicque nouam Periodum annorum ſeptuaginta ſex, ſiue quater nouemdecim, quibus exactis, vnus dies detraheretur, introduxit, quæ & Callipica eſt dicta, & diu percelebris manſit. Succedens poſtmodùm Hipparchus (& ipſe quidem Rhodius, vt à Bithyno, cuius ſunt libri in Aratæa phœnomena, diſtinguatur) deprehendit illam eſſe adhuc nimiam; ac debere adeò poſt quatuor Callippicas Periodos, ſeu annos trecentos, & quatuor, detrahi vnum prætereà diem. Ac ſæculorum quidem complurium experientia deinceps docuit ad Hipparchicam detractionem eſſe annos inſuper nouem, aut decem exſpectandos: ſed vtcumque ſit, adnotari poteſt Periodum Metonis, cum Callippica correctione adhibita, fuiſſe diuturni in Eccleſia vſus, titulo *Aurei Numeri*; tametſi, quia illi adhibita ſimul Hipparchi correctio non fuit, érror dierum circiter quatuor, à tempore vſque Concilij Nicæni, circa Nouilunia, Pleniluniáque iam irrepſerat; cùm hæc denique vna fuit, ex duabus præcipuis anno ſuperioris ſæculi octogeſimo ſecundo, Calendarij reformandi cauſis.

Vt iam, quod ſemel, ac iterum de Eudoxo, inſinuaui, reſumam; is, cùm poſt reditum ex Ægypto, noſſet non modò Solem, & Lunam, ſed quinque etiam Erranteis Stellas circumire Zodiacum; atque ita quidem, vt tam Sol, & Luna, quàm cæ Stellæ variarent interdum latitudinem, ſeu à medio Zodiaci, orbitáve Ecliptica deuiarent (nempe Solem quoque exorbitare opinabatur) ac Stellæ prætereà non progrederentur modò, ſed interdum quoque regrederentur, ac ſtarent; ideò cogitans qua ratione iſta peragi in natura poſſent; imaginatus eſt, præter Aplanen, ſeu Sphæram Inerrantium, quæ ſuprema omnium circum-raperet in Occaſum cæteras, debere attribui tam Soli, quàm Lunæ treis Sphæras, & Stellarum ſingulis quatuor; quarum vna, eáque ſuprema, ſequeretur impreſſionem Sphæræ Fixarum, ſeu mauis Primi Mobilis; ſuccedens referret in Ortum; tertia deuiationem ab Ecliptica faceret; quarta, ſeu infima in Stellis, directionem, ſtationem, retrogradationem libratione quadam crearet. Fuere proinde Eudoxo Sphæræ vniuersè viginti ſeptem, cæque omnes concentricæ, vt ſuperiores poſſent inferiores abripere, & iſtæ poſſent intra illas conuolui. Callippus deinde duas Soli, duas Lunæ; Marti, Veneri, & Mercurio ſingulas adiunxit, ſicque habuit triginta treis; Ariſtoteles autem Sphæris omnibus, quæ Aplanes motum non ſequerentur (exceptis tamen Lunaribus) totidem, quas dixit Reuoluenteis, vt illas nimirùm motui Aplanes conformarent, appoſuit; ſícque quinquaginta ſex Sphæras vniuersè conſtituit; quantum quidem elicere ex ipſius contextu licet. Prætereo autem iſtis, 12. Metaph. 8.
ac Platoni fuiſſe Lunam infimam; Solem ſupra ipſam; & ſupra Solem, quinque Vagas Stellas; ac videri omninò Archimedem, vno alteróve ſæculo pòſt, non ordine alio, quàm hoc, repræſentaſſe Planetas ſua illa in Sphæra, in qua tametſi Claudianus non exhibitos alios, quàm Solis, ac Lunæ motus memoret,

Percurrit

In Epigr. *Percurrit propriam mentitus Signifer annum:*
Et simulata nouo Cynthia mense redit:

a. de diuin. Addit tamen Cicero alios, vbi de Archimede loquens, *qui cùm*, inquit, *Lunæ, Solis, quinque Erranttum motus in Sphæram alligauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo Platonis Mundum ædificauit Deus, vt tarditate, & celeritate dissimillimos motus vna regeret conuersio.* Ne memorem eundem Ciceronem eosdem quoque addere circa eam Sphæram, *quam nuper*, inquit, *familiaris noster effecit Posidonius, cuius singulæ conuersiones idem efficiunt in Sole, & in Luna, & in quinque Stellis Errantibus, quod efficitur in Cælo singulis diebus & noctibus.* Quia verò Hipparchus postea deprehendit tam Solem, quàm Lunam, & quinque has Stellas nunc remotiùs, nunc propiùs à Terra abesse; & non posse istud per eiusmodi concentricas Terræ Sphæras explicari: ideò, illis reiectis, reputauit motus Planetarum habendos esse eccentricos: &, quòd non potuerit tamen ipse determinare singula, viam demonstrauit, qua incedens deinceps Ptolemæus Artem confecit. Memorandi interim sunt duo aut tres viri, ex quorum obseruatis Hipparchus, & Ptolemæus profecerunt. Vnus fuit Timocharis, qui annis ante Christum proximè trecentis, inter cætera, circa stellas Fixas, obseruauit eam, quæ Arista, seu Spica Virginis vocatur, antecedere Æquinoctij Autumnalis punctum octo gradibus: accensendus autem ipsi Aristillus, cuius etiam factis circa Fixas obseruationibus Ptolemæus vtitur, vt ostendat Fixas esse latitudine inuariatas. Pòst autem, sæculo non toto successit Eratosthenes, qui Ptolemæi Euergetæ prioris Bibliothecarius, author illi fuit, vt in Porticu Alexandriæ Armillas constitueret, quibus fuere quoque deinceps Hipparchus, & Ptolemæus vsi: ipséque, inter cætera, obseruauit, definiitque obliquitatem Signiferi, quam & Hipparchus, & Ptolemæus ratam habuerunt, graduum viginti trium, minutorum quinquaginta vnius.

ibid. | Ap. Ptol. l. 7. c. 3. & seq. | Ptol. l. 1. cap. 11.

De Hipparcho verò, qui annis ante Christum circiter centum, & quadragiota floruit, vt quidpiam dicamus, explicare promptum non est, quantum ipsi Astronomia debeat. Imprimis enim ex habita illa obseruatione Timocharidis, & aliquibus aliis, tametsi ipsas non vndique exquisitas esse censeret, quia ipse tamen deprehendit non antecedere ampliùs Spicam Virginis Æquinoctij punctum, quàm gradibus sex, cæterásque stellas pari proportione: ideò intellexit Stellas quoque Fixas moueri in Ortum secundum Zodiacum: vnde & Librum *de Solstitiorum, Æquinoctiorúmque transgressu* conscripsit. Et quia ipsius tempore Noua quædam Stella, vt nuper tempore Tychonis, apparuit: idcircò, *ad dubitationem est adductus*, vt verbis dicam Plinij, *an-ne hoc sæpiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Idéque*, pergit Plinius, *ausus rem etiam Deo improbam, adnumerare posteris Stellas, ac Sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca, atque magnitudines signarentur: & facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerenturve; sed an omninò aliqua transirent, mouerentúrve; itémque, an crescerent, minuerentúrque: Cælo in hæreditatem cunctis relicto, si quisquam, qui rationem eam caperet, inuentus esset.* Quare & ex hoc primùm tempore, Fixarum loca obseruata, designatáque secundum longitudinem, latitudinémque habemus: & quem ille Catalogum Stellarum contexuit, ipse est; quem Ptolemæus posteà in suum Almagestum inseruit. Ne id memorem, quòd Hipparchus prætereà denotauit, quo positu variæ Stellæ inter se forent: an in eadem rectâ: an triquetrâ formâ: an quadratâ, &c. vt vel ex Ptolemæo constat. Ad-hæc, cùm Solis, ac Lunæ motus cogniti vtcumque iam forent: ipse tamen eorum notitiam longè exquisitiorem fecit. Quippe non modò memoratam Callipicæ Periodo correctionem adhibuit, sed etiam, cùm longam Eclipseon seriem collegisset (vt putà ab vsque illis Babylonicis, tempore Mardocempadi, ad vsque obseruatas à seipso, per annos sexcentos) animaduertisset verò neque singulis nouemdecim annis pares Eclipseis recurrere,

Ptol. loc. cit. | Lib. 2. c. 26. | Lib. 7. c. 5. | cap. 1.

neque

neque post aliquot decem nouennaleis recursus, Eclipseis quasdam fieri ac in causa esse tum latitudinem Lunæ variam, nodorúmque eius anticipationem; tum eccentricitatem, ob quam motus nunc segniores ad Apogeum, nunc ad Perigeum citatiores deprehenderentur; idcircò rationem horum omnium babuit, Hypotbeseísque, & iuxta ipsas, Tabulas motuum condidit, ex quibus facta supputatione, prædicere tam tutò potuit, an, & quæ, vel quantæ, & quando euenturæ Eclipses in posterum forent. Et vide, vt proinde Plinius, vbi est de Tbalete, & Sulpitio Gallo loquutus, *Post eos*, inquit, *vtriusque Sideris cursus in sexcentos annos præcinuit Hipparchus; menseis gentium, diésque, & horas, ac situs locorum, & vices populorum complexus; æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps.* Videlicet debuit Hipparcbus, præter tempora adnotata, quibus Eclipses deberent aut Rbodi, aut Alexandriæ contingere, recensuisse quasdam regiones, vrbeísque præcipuas, cum designatione mensium, quibus vterentur; & quibus futurum esset tum diebus, tum horis, vt Eclipses iis fierent; & succedentibus quidem Romæ prædictionibus, Plinij æuo. lib.2.c.12.

Dignum verò est adnotatu, cùm auceret etiam Hipparchus & Hypotheseis constituere, & in Tabulas diducere motus pro Planetis cæteris, quioqueve Stellis Errantibus; nancisci tamen eum non potuisse neque ex Chaldæis, Babyloniísve, neque ex Ægyptiis, neque etiam ex Græcis idoneas vllas Obseruationes circa bosce Planetas peractas (quippe & cùm tales peragi non possent, locis Fixarum incognitis) & quas perfecit ipsemet, temporis fuisse longè angustioris, quàm vt quidpiam certum, diuturnúmque decernere ea de re posset. Quare & digessisse eum solùm quascumque obseruationes babuit, quo optimo ordine potuit, easque, si qui futuri essent, qui intelligerent, iisque vti possent, reliquisse. Euenisse autem, vt, cùm bona sorte in Ptolemæi manus incidissent, ipse illas iam conferens cum suis, & adnixus fuerit, & cœperit primus tum Hypotbeseis, tum Tabulas motuum idoneas pro his Planetis condere, tametsi id subtimidè, quòd ob paucas nimis, & temporis non satis diuturni obseruationes, non auderet sibi suarum Tabularum in longum tempus admodum, certitudinem polliceri. Verùm recitare eius verba ne pigeat, *Tempus*, inquit, *ex quo Planetarum obseruationes habemus conscriptas, ad magnitudinem rerum comparatum, adeò breue est, vt infirmam faciat prædictionem in longum tempus.* Et posteà, *Quamobrem*, inquit, *puto Hipparchum, veri amantem*, φιλαλήθη (hoc enim Epitheto illum frequens donat) *cùm propter hæc omnia, tum maximè quia tot veras à Priscis obseruationes non habuit, quot ipse nobis exhibuit, Solis quidem, ac Lunæ suscepisse negotium, ac id peragi motibus æquabilibus, circularibúsque, quantum fas fuit demonstrasse; ad Planetarum quinque negotium, quantum commentarij ipsius, quos videre nobis contigit, ostendunt, non suscepisse sunè; sed obseruationes circa ipsos factas, & commodiore serie collegisse, & ex ipsis plurium fecisse, non congruere apparentia Hypothesibus, quibus Mathematici eius temporis vtebantur.* Et mox, vbi dixit, aut nihil omninò demonstrasse cæteros, aut susceptum negotium ad finem vsque non perduxisse, *Ipse autem*, inquit, *cogitauit, cùm reverà eximiè disciplinas omneis coleret, non debere se, aliorum instar, id aggredi, quod perducere ad exitum non posset.* Ptolemæus ergo fuit primus, qui ex germanis obseruationibus motus Planetarum in Hypotbeseis, Tabulásque concinnas deduxit; adeò vt ante ipsum concessum non fuerit loca Planetarum, nisi crasso quodam modo, definire. lib.9.c.2.

Priusquàm tamen de Ptolemæo, qui annis, iam post Christum circiter centum triginta floruit, déque consequutis temporibus dicam: quia tempore inter Hipparcbum, & Ptolemæum intercedente, studia hæc Alexandriæ ita florere perseuerarunt, vt ex Ægypto rediens Iulius Cæsar deduxerit inde Sosigenem illum, cuius ope restitutionem Calendarij molitus est, ac visus proinde fuerit Astronomiæ studium apud Romanos propagare;

pagare; age peruideamus paucis, vt se apud illos Cælestium rerum cura habuerit. Imprimis verò seponendus, præterque ordinem habendus videtur is, cuius obiter iam memini, Sulpitius Gallus, de quo memorabile est
Lib. de Sen. quod Cato apud Ciceronem inducitur dicens, dum, *Mori*, inquit, *videbamus in studio dimetiundi penè Cæli, atque Terra Gallum, familiarem Patris tui, Scipio. Quoties illum lux noctu aliquid describere aggressum; quoties nox oppressit, cùm cœpisset manè? quam delectabatur, cùm defectiones Solis, & Lunæ multò nobis antè prædiceret?* Nempe ille Vir fuit planè singularis, ac in tanta bonarum Artium ignoratione, & negligentia ipse tam studiosus Cælestium, debuit omninò alicunde aut ex Ægypto, aut ex Græcia nactus esse Eclipseon seriem, ac artem deducendi illas per circuitus decem nouennaleis, quemadmodum prædiximus. Quod superest enim, quanta, puta, fuit apud Romanos harum incuria? Ipsam profectò non potuit dissimulare Virgilius tributo Anchisæ vaticinio, iuxta quod Romani imperaturi quidem forent, at concessuri populis aliis, vt Sidera nossent, ac describerent,

6. Æn. *——Cælique meatus*
Describent Radio, & surgentia Sidera dicent.

Cato quoque ipse, quem illud de Gallo dixisse fingit Cicero, citatur ab
Lib.2.c.28. Agellio scriptum reliquisse, *Non licere scribere, quod in Tabula apud Pontificem Maximum est, quoties annona cara, quoties Luna, aut Solis lumini caligo, aut quid obstiterit; vsque adeò*, pergit Agellius, *parui fecit, rationes veras Solis, & Lunæ deficientium, vel scire, vel dicere.* Quin-etiam licet ab vsque Numa Intercalationes variæ factæ fuissent; fuerat tamen totum earum artificium ex Græcis desumptum: quippe quòd alioquin toto in Occidente
lib.15. c.15. summa harum rerum foret imperitia; subnotante haud abs re Plinio, neminem in Galliis, Hispaniis, & Africa fuisse, qui Siderum penderet exortus. Quanquam dignum sanè memoratu est, exstitisse saltem in Galliis Py-
Meteor.7. theam Philosophum (vt Cleomedes vocat) Massiliensem, qui circiter tempora Alexandri Macedonis, Gnomonis proportionem ad Solstitialem vmbram obseruauerit, eandémque Massiliæ deprehenderit, quam Hipparchum
lib.2. Bizantij reperisse meminit Strabo: Qui cùm Eudoxus existimasset Stellam Polarem in ipso esse Polo, docuerit in Polo nullam esse Stellam, sed locum esse vacuum, cui adiacerent Stellæ tres, quibuscum punctum, quod esset Polus quadrangulam circiter figuram statueret: vt apud Hipparchum Bithynum in Aratea scribentem habetur: Qui primus Oceanum in Bozeam tenuerit, ac vltimam Thulen detexerit, in qua æstiuum Tropicum eundem esse cum Polari, seu maximo semper apparentium, citatus Cleo-
In Elem. Astrom. medes cohærenter prodit: Qui, vt ex eius libris de Oceano scriptis, Geminóque citatis, intelligitur, curiosus fuerit inquirendi, cuiusmodi pro varietate regionum Cæli positus se haberet; nam, *Monstrabant*, inquit, *nobis Barbari, qua occumberet Sol: eueniebátque circa hæc loca, vt nox fieret omninò parua, heic quidem duarum, illeic trium horarum; adeò vt, post occasum Solis, paruâ morâ interpositâ, Sol denuò statim oriretur.* Verùm istud quidem de locis Occidentalibus obiter. De Romanis ipsis dicere vt pergam, id non
lib.7.c.60. videtur reticendum, quod est à Plinio proditum, cùm de Horologiorum apud illos inuentione agens, docet primis illis Reipublicæ temporibus nominatos solùm, ex duodecim Tabulis, Ortus, atque Occasus fuisse: Post aliquot annos adiunctum Meridiem; tum columnæ cuiusdam indicatione, supremam horam; atque id quidem serenis tantùm diebus, ad vsque bellum Punicum primum. Confectum deinde vnum, alterúmve Solarium Horologium; sed lineis non satis ad horas congruentibus, quovsque sæculo pòst, Q. Marcius Philippus id diligentiùs ordinauit. Cúmque horæ adhuc forent incertæ nubilo, Nasicàm Scipionem primum cœpisse aquâ diuidere horas dierum æquè, ac noctium, ídque Horologium sub tecto dicasse, anno Vrbis D. X C V. *Tandiu*, subdit Plinius, *Populi Romani indiscreta lux fuit.* Id

præterco

præterea, quod aliàs habet, tum de Augusto, obelisci vmbram ad hosce vsus accommodante; tum de Mathematico Manlio pilam auratam vertici addente, quò ipsius verticis vmbra in semetipsam colligeretur. Id solùm accipio, quod inde habetur, viguisse iam tum Romæ Mathematicum studium (quod & prouectum ad tempora Traiani oportuerit, quando, vt Ptolemæus refert, Sidera ibi tum obseruauit Menelaus, vti & paulò antè Agrippa in Bithynia) viguisse, inquam, ex quo vsque advectus Romam Sosigenes, amorem studiúmque harum rerum accendit. Et de anni quidem Iuliani, quem constituit, forma, nihil est, quod subiiciam, quando res passim perspecta est; prætereire tamen non decet id, quod in illius commendationem habet Plinius, dum, *Ipse*, inquit, *ternis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipsemet semet corrigendo:* tanto veritatis amore, tantâ diligentiâ, Hipparchi imitatione, fuit. Lib.7. c.3.

Iam de Ptolemæo, tantum est eius nomen, vt de eo dicendum aliud nihil sit, quàm esse ipsum artis, scientiæve Astronomicæ conditorem. Nam rudera quidem nobilia collecta ab Hipparcho fuerant; verùm ipse fuit, qui & illis, & aliquibus aliis, ac propriis etiam inuentis, obseruatisque additis, structuram, formámque induxit; emersitque adeò ex eius labore celebrata illa tantoperè μεγάλη σύνταξις, *Magna coordinatio, constructio, compositio*, qua ex libris tredecim constante omnem, quæ haberi potuit, doctrinam de Sole, de Luna, déque tam Inerrantibus, quàm Errantibus Stellis est complexus. Quanquam autem dies diem docuit, ac illud evênit, quod ipsemet præsumpserat, fore, vt non pauca essent castiganda; vniuersè tamen quæ fuit ab ipso instituta Ars, constitit, ipsámque deinceps amplexi non modò Alexandrini sunt, sed etiam Arabes, Latini, & quotquot ad nos vsque Astronomiam coluerunt. Nam Alexandriæ quidem floruisse per aliquot adhuc post ipsum sæcula Astronomiam, non modò fidem faciunt, præter cæteros, & Theon (iunior scilicet) & Pappus, dicti Alexandrini, quorum ille eximios Commentarios in Ptolemæum edidit, hic cætera inter opera egregia, in quibus est liber Mathematicarum collectionum sextus, obseruauit annis à Christo circiter quadringentis obliquitatem Eclipticæ non tantam esse, quantam Eratosthenes, Hipparchus, & Ptolemæus; sed quantam propè nostris hisce temporibus deprehendimus: Non modo, inquam, isti fidem faciunt; verùm etiam Patriarchæ illi Alexandrinæ Ecclesiæ, quorum sententiæ standum esse circa negotium Paschatis, tum ipsum Nicænum Concilium, tum Episcopi deinceps varij, ipséque etiam Sanctus Leo Pontifex Maximus, censuerunt. Tales fuere Theophilus, Cyrillus, Proterius, quos consulere ideò visum est, quòd exortæ ob Paschatis celebrationem controuersiæ de tempore Verni Æquinoctij, de Plenilunio proximè insequente, déque constituendis iuxta hæc perspecta, certis regulis, non possent meliùs, quàm ex iis, quæ ipsi ob vigentē Alexandriæ Astronomiam, comperta haberent, definiri. At verò ex Arabibus, qui in studio Astronomiæ successere Alexandrinis, & Ptolemæi Compositionem Magnam, quàm & dixere Almagestum, aliósque libros varios suam in linguam transtulerunt, primus, præcipuúsque memoria dignus, fuit Albategnius, aliàs Mahometes Aractensis dictus. Is octingentis paullò minùs post Christum annis, ex Dynastarum Syriæ prosapia oriundus, varia obseruauit partim Aractæ, partim Antiochiæ; ac deprehendit tum Solis Apogeum à Ptolemæi tempore in consequentia progressum; tum Stellas Fixas regredi in Ortum vno gradu, non intra annos centum, vt ille statuerat, sed intra minùs, quàm septuaginta; tum Eclipticæ obliquitatem, secundum Pappum, esse minorem (supra viginti treis nempe gradus, minutorum triginta quinque) tum alia id genus circa Stellas Fixas, circáque Planetas complura; vnde & Ptolemæum in multis correxit, & Tabulas nouas condidit; & librum conscripsit inscriptum, *De scientia Stellarum:* Successere per duo, aut tria sæcula consequentia Alphraganus, Arzachel, Almeon, aliique Arabes, quibus, quòd iam omnia Astrologicis nugamentis inquinarentur, Iudæi quidam, ipsi quoque diuinationis gloriam affectantes, sese intermiscuerunt.

Ante annos ab hinc quadringentos Alphonsus Castellæ, & Legionis Rex, ipse quoque prædictionum Astrologicarum curiosus, intelligens tam Ptolemæi, quàm Albategnij Tabulas cum Cælo non prorsùs congruere, Nouas Tabulas condere est aggressus: conuocauítque ideò quotquot Arabes, Iudæique ea tempestate celebres fuere, vt obseruationes ad tantum negotium necessarias peragerent, ac ipsis studiosè collatis cum iis, quæ superiorum essent ætatum, Tabulas conderent exquisitas. Memorabile est, quod aiunt, fuisse ad id impensa ab eo aureorum millia quadringenta. Digna sanè munificentia, liberalitásque tanto Principe; digna, cuius memoriam nunquam intercidere bonarum artium cultores sinant: verùm ex eo tamen infœlix, quòd illi Artifices non tam ad studiosè obseruandum, quàm ad scrupulosè supputandum comparati, calculos plerumque non tam ad obseruata collineantes, quàm ad mysteria quædam, seu nugas Cabballisticas spectantes, instituerint: vt incuriam prætercam, qualem Regiomontanus deprehendens, perspexit illos gradibus penè duobus à veris Fixarum locis aberrasse, quia Ptolemæi numeros perinde habuissent, ac si ab eo fuissent initio annorum Christi constituti. Quò minùs profectò est mirum, si conditæ ab ipsis Tabulæ à Rege dictæ Alphonsinæ, & interdum quoque ab ipso loco Toletanæ (vnde & qui Tabulistarum congregationi præfuit, memoratur fuisse Isaacus quidam Toletanæ Synagogæ cantor) si Tabulæ, inquam, ab vsque tempore Alphonsi deprehensæ fuerint cum Cælo non congruere, & nouam manum postulare. Remansit tamen Astronomia penè consepulta (nisi quòd & Thebitius Arabs, & Prophatius Iudæus quidpiam circa Fixarum motum, obliquitatémque Eclipticæ obseruârunt) quousque ante annos ducentos Georgius Peurbachius, & Ioannes Regiomontanus eius discipulus, ipsi quasi è manibus Arabum, Iudæorúmque ereptæ, lucem in Germania accenderunt, Ptolemæum reduxerunt, Instrumenta apparârunt, non pauca obseruârunt; tametsi, quia vterque fuere in ipso ætatis flore exstincti, rem eò vsque deducere, quò vsque præconceperant, non potuerunt. Illorum deinde exemplo animatus Nicolaus Copernicus cœpit per initia superioris sæculi Astronomiam seriò illustrare; & restitutâ Mundo Pythagoricâ formâ, qualem iam antè innui, varia ad condendum Nouas Tabulas obseruauit. Verùm quia neque circa Fixas aliud quicquam potuit, quàm promotionem illarum in longum, quatenus ab vsque Ptolemæo progressæ apparebant, constituere; ideò Canones quidem motuum quàm maximè potuit exquisitos condidit; sed & illi, & quæ fuere ipsis super-exstructæ Prutenicæ Tabulæ, magis quidem, quàm Alphonsinæ; at non tamen Cælo vndique quadrârunt. Landabilis interim Vir, quòd fore illis quoque adhibendam correctionem præsentiens, adhortari solitus est scientissimum Astronomiæ iuuenem Georgium Ioachimum Rheticum, vt cum-primis operam daret restitutioni Affixarum, & earum maximè, quæ in Zodiaco, aut propè ipsum sunt, & quibuscum Planetæ comparari possunt; quòd, nisi illis restitutis, neque Planetarum loca obtinere, neque omninò quidpiam moliri circa Astronomiam exquisitum liceret.

Exortus itaque est demum Tycho Braheus nobilis Danus, qui à prima vsque adolescentia obseruandis Sideribus deditus, tantò magis illa Copernici adhortatione in Rhetici operibus euulgata permotus fuit, quantò peruidit non posse se absque Fixarum restitutione determinare germanum locum Stellæ illius celebris, quæ ab initio Nouembris anni M. D. LXXII. vltra menses sexdecim in Constellatione Cassiopeiæ fulsit. Peruidit nimirùm errores penè omneis, qui à fundata vsque Astronomia deprehensi in ea forent, ex eo originem habere, quòd Stellæ Fixæ non in iis fuissent, quibus supponerentur, locis, sed aliquæ propiùs, aliquæ remotiùs: idque seu Hipparchus initio non sat exquisitè omneis consignasset, quas & ferè per graduum sextanteis solùm designârat (& difficile sanè est quidpiam simul inuenire, ac perficere) seu exscriptores Ptolemæi aut inscitiâ, aut incuriâ plerarumque loca vitiassent seu factæ illæ additiones, ob progressum in consequentia, labem fecissent aliquam; seu quavis alia demum ratione. Ac iam quidem generosus ille, &

& nunquam satis laudatus Princeps VVillelmus Hassiæ Landgrauius in eam quoque curam incubuerat, vt loca Fixarum restitueret; attamen rem perficere, vt ipsi Tychoni, concessum non fuit. Tycho igitur heroïco ausu id sibi in animum induxit, vt ab ipsis vsque fundamentis Astronomiam instauraret; atque idcircò neque labori, neque sumptibus vllis parceret (& conferente præsertim ad impensas Friderico II. Rege laudatissimo) necessariis omnibus obseruationibus peragendis. Quare & vbi primùm in Insula Huenna abs Rege concessa, exstructóque Vraniburgo, Obseruatoria apparauit, ipsáque numeroso, & magnifico Instrumentorum apparatu instruxit; cœpit (ac adhibitis quidem pluribus idoneis coadiutoribus) exquisitè obseruare Poli eius loci per circum-polareis Stellas altitudinem; ex qua altitudinem quoque Æquatoris intelligens, puncta Æquinoctialia ex transcursu Solis per ea designauit; ac attendens prætereà ad parteis Tauri, & Leonis medias, Apogeum Solis inuenit, eiusdémque Eccentricitatem, cursúmque à puncto Æquinoctij verni deduxit. Ex Venere autem interdiu cum Sole, noctu cum Fixis comparata, ascensiones rectas, declinationésque Fixarum rimari est aggressus; quod antiquiores quidem fallaciùs, vsurpata Luna, non Venere, præstiterant. Exquisitè verò imprimis Stellam Lucidam, quæ est in Arietis vertice constituit, & ex ordine aliquot secundum Zodiacum præcipuas; ac tum, disquisitis aliarum omnium cùm ab ipsis, tum inter se mutuis distantiis, omnium & ascensiones rectas, declinationésque definiit, & longitudines, latitudinésque præscripsit, & antiquorum Catalogum numero circiter ducentarum adauxit. Nam degentes quidem antiqui in Australiore horizonte, ducentas plus minùs Stellas adnotârant, in horizonte Danico, longè Borealiore, inconspicuas; at ipse vicissim circiter ducentas ab illis neglectas, quasi minutiores, collegit, & grandioribus cæteris intermiscuit. Cùm intereà autem semper obseruaret Planetarum omnium per Meridianum transitus, & distantias à Fixis Stellis vicinis, ac præcipuis; fundamenta iecit ex quibus tum singulorum loca haberi, tum motus definiri possent. Ac erat ipsi quidem pro votis Theoriam Astronomiæ totam, Tabulásque nouas ex iis condere; sed immatura morte præuentus, perficere potis non fuit; ac plurimùm est, quòd Obseruationes consignârit, reliqueritque, ex quibus Keplerus potuerit Theoriam, Tabulásque indigitas Rudolphinas construere: & ex quibus, ac aliis, quæ peragi deinceps poterunt, quicquid in hisce Tabulis desiderabitur, emendetur. Id verò imprimis singulari commendatione dignum est, quòd Fixarum loca per ipsum restituta habeamus; quódque proinde ipse solus id aggressus fuerit, ac perfecerit, quod nemo ab Hipparcho vsque aggressus fuerat, perfeceratve.

Cætera prætereo, quæ illi debentur, vt quòd primus Cometas ferri per Ætherea spatia demonstrauerit: quòd Refractiones cauendas esse, & quatenus, ostenderit; quòd Lunæ latitudinem augendam esse ampliùs quadrante, quàm reputaretur, deprehenderit; quòd latitudines Fixarum variari propemodum conuicerit; quòd Hypothesin, quàm, qui sequi aut Ptolemaicam non sustinent, aut Copernicæam non audent, tueri possint, inuexerit; vel certè, si fuit Apollonij Pergæi (vt penè ex ipsis Ptolemæo, & Copernico intelligi licet) collato suo calculo probabilissimam fecerit; & quæ esse possunt huiusmodi plura. Obseruo dumtaxat, quàm exquisitè omnia supra antecessores fuerit exsequutus. Nempe Organa fabrefecit ea conditione materiæ, ea commensione magnitudinis, ea varietate constructionis, ea cura elaborationis, ea præcisione diuisionis, ea facilitate tractationis; ac eam prætereà adhibuit & sui, & coobseruatorum complurium solertiam, diligentiam, industriam; vt cùm Hipparchi, Ptolemæi, cæterorúmque obseruata, per senas, aut summùm duodenas graduum parteis designarentur; sua ipse per sexagesimas, seu vocata minuta, scrupulave prima, ac sæpe quoque per aliquot minuti vnius parteis designârit. Quæso verò, vt hoc attingam, quî comparari cum Tychonis industria, præcisionéque in obseruanda Eclipticæ obliquitate va- Lib.5.c.35. 12. Almag. 10.

leat illa obſeruandi Eratoſthenis ratio, quam Hipparchus, Ptolemæúſque probârunt, ſequutique ſunt; vt videlicet Meridianus diuideretur in parteis octoginta treis, ac interuallo Tropicorum deprehenſo capere ex illis vndecim, pronunciaretur diſtantiam Tropici-vnius ab Æquatore, eſſe talium partium quinque, ac ſemiſſis, ſeu, reductione ad gradus facta, viginti trium graduum, & minutorum quinquaginta vnius, ac trientis? Sed illi nimirum Scaphidio, cum erecto ad medium Gnomone, quale antè deſcriptum eſt, ad hoc negotium vtebantur: quod ad quam vſque ſubtilitatem pertingere poſſit, nemo eſt, qui non videat. Quadrans quoque ille Ptolemæi, quam-multùm abeſt à perfectione vel minimi eorum, quibus Tycho vſus? Idem dico de Regulis; nam & quod conſtitutæ illæ in Alexandrina Porticu, Palæſtráque Armillæ, aut ab ipſo etiam Ptolemæo confectæ quidquam comparandum cum Tychonicarum perfectione habuerint, non ſunt profectò cætera illa organa argumento. Nihil eſt ſubinde neceſſe, vt repetam Machinamenta, quibus fuere priſci Ægyptij, Babyloniíque vſi, ſeu in diſcernendis Zodiaci Signis, ſeu in Diametro Solis obtinenda. Nihil, vt ea commemorem: quibus vſi in eadem Diametro captanda Ariſtarchus, & Archimedes: quanquam mirari profectò ſubeſt, cùm Ariſtarchus adeò

In Arena. propè verum circa Solis Diametrum apud Archimedem collineârit, illam ſtatuens circuli partem ſeptingenteſimam, ac vigeſimam, gradúſve dimi-

Init. dium; quî fieri tamen potuerit, vt in ſuo *de Magnitudinibus, & diſtantijs* libro conſtituerit diametrum Lunæ, quæ tanta eſt proximè, quanta Solis, partem centeſimam octogeſimam, ſiue duos gradus, cùm dixit illam *quin-*

Lib. 6. *tam decimam partem Signi*; quod etiam à Pappo eſt animaduerſum. Nihil demùm, vt Organa, quibus fuere poſt-modum vſi Albategnius, Peurbachius, Regiomontanus, Copernicus, alij; ſiquidem, præter Regulas Regiomontano authore confectas (quibúſque eſt in obſeruandis Solis altitudinibus Bernardus VValterus illius diſcipulus vſus) ea omnia non longiſſimè modò, ſed & toto penè, vt ſic dicam, Cælo, ab exquiſita organorum Tychonicorum ratione abfuerunt. Hoc ſolùm optandum, vt quæ Obſeruationes fuere iis peractæ, in lucem edantur (quando eæ, bonis auibus, vt infrà deductum videbis, ſuperſunt) optandum, inquam, tum ob cauſas illeic loci recenſitas; tum ob eam, quòd non omnes Stellæ, quarum ille Catalogum in Progymnaſmatibus exhibuit, deprehendantur ſatis congruè ſubductæ fuiſſe calculo (quatenus nimirùm ad Cælum non quadrant) cùm & ex eadem officina Catalogi varij prodierint, plerumque inter ſe diſcrepantes (vt inſinuabit ſpecimen ad Operis calcem appoſitum) totum verò hoc emendare liceat ex patefactis fontibus, Obſeruationibus ſcilicet, ex quibus quid fuerit vitiosè deductum, quídque probè denuò deduci poſſit, innoteſcat.

Interim verò, cùm tanto iure commendandus Hipparchus ſit; quòd Organis excogitatis dimenſus fuerit Sidera; non minore ſanè commendandus Tycho, qui ſolus per tot ſæcula auſus ſit illum imitari, ac ita imitatus ſit, vt eum ſuperaſſe reputari poſſit. Me quod attinet, cùm haberi Hipparchus alter Atlas valeat; Tychonem videor iure habere quaſi alterum Herculem, qui illius, quaſi fatiſcentis, onus, vicéſque ſubierit. Vocat eum proinde Keplerus Hipparchum noſtri ſæculi; quod verum cùm ſit, meritò

Lib. 2. c. 12. profectò vtriuſque occaſione exclamârit Plinius ſuum illud, *Macti ingenio eſte, Cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces; argumenti repertores, quo Deos, hominéſque viciſtis!* Et, *Viri ingentes, ſupráque mortalium naturam, tantorum numinum* (Solis nempe, ac Lunæ) *lege deprehenſa!* An verò liceat adiicere taleis maximè eſſe viros, quibus tritum illud ex Naſone competat,

1. Faſt. *Fœlices Animæ, quibus hæc cognoſcere primis,*
Inque domos ſuperas ſcandere cura fuit!

Tales certè ſunt, qui in domos ſuperas ſic ſcandunt, vt earum myſteria nobis referent, præſténtque, vt è Terra non diſcedentes, in Cælo verſemur; dicíque adeò de illis debeat, quod ſtatim pòſt ſubiicitur,

Admouere

Admonere oculis distantia Sidera nostris,
Ætheráque ingenio supposuere suo.

Quin-etiam illud ; quod sequitur,

Sic petitur Cælum, non vt ferat Ossan Olympus,
Summáque Peliacus Sidera tangat apex,

interpretari ita licet, vt tales reverâ sint Viri, qui suis illis Organis, quasi scalis, & gradibus in Cælum ascendant, & cum Cælo, ac Sideribus immortali gloria florentes perennent; secùs ac sperare ij possunt, qui Gigantum more opes cumulant, titulósque aceruant, quos adueniens mors casúsve insperatus, quasi Iouis fulmen excutiat, ac densa obliuionis caligine obruat. Quoties profectò subit Tychonis speciatim cogitatio, is videtur apposité potuisse illud vsurpare, quod olim apud Synesium alius,

Οἶδ' ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος, ἀλλ' ὅταν ἄστρων — *De dono ad Pæon.*
ἰχνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἕλικας,
οὐκετ' ἐπιψαύω γαίης ποσὶν, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ
Ζηνὶ διοτρεφέος πίμπλαμαι ἀμβροσίης,

Noui, quod moriar, fragilis; sectans tamen Astra,
Quæ heinc, illeinc crebris sunt reuoluta viis:
Haud vltrà Terram pedibus contingo; sed ipso
Cum Ioue diuinâ repleor Ambrosiâ.

Quippe in assidua, qua fuit, Astrorum peruestigatione, visus omninò est communem conditionem mortalitatis, præsensionémque futuræ mortis lenire, atque compensare cum voluptate, qua se agnoscebat non sine fructu viuere; vtpotè qui generi humano adeò vtiliter laboraret, déque rota posteritate adeò munificè mereretur, ac sibi eam gloriam, famæque celebritatem quæreret, quæ nulla obscurari, aut deficere longinquitate temporis posset.

VERVM hactenus ea fuero, quæ Tu, VIR ILLVSTRIS, non modò audire, sed habere etiam legenda voluisti, de rerum Cælestium obseruatione, ac studio, ab vsque antiquissimis, quantum licuit, temporibus, ad Tychonem Braheum vsque: nam ea quidem, quæ adinuento post Tychonis mortem Telescopio derecta in Cælo, obseruatáque sunt, Sol maculosus; Luna superficie inæquabilis; Venus Phaseis, vt Luna subiens; Mercurius quoque, & Mars ex parte; Iupiter fasciatus, & stipatus quatuor veluti satellitibus; Saturnus tricorpor, Galaxias stellatus totus, stellatæque pariter variæ per Cælum quasi nebululæ; ea, inquam, & plura, satis Tibi sunt, supérque comperta. Ad Tychonis Vitam, cuius occasione hæc edisserui, quod attinet; eius seriem, quasi annaleis sex Libellis complexus sum; retuli nimirum ad suos quidque annos, quatenus fuisse ab eo gestum, obseruatum deprehendi. Si mihi præ manibus fuissent obseruationum Codices, hoc est, Commentarij non modò annales, verùm etiam diarij; licuisset profectò, ob plureis circumstantias adhibitas, omnia exhibere vt completiùs, sic aliquantò fortè ornatiùs: Sed enim & Codices ipsi, dum editi erunt, seipsos loquentur, Tychonémque ampliùs celebrabunt; & mihi satis interea est, id præstitisse quod potui, & ex suscepto opere emersisse, quatenùs licuit; integrum relinquens iis, qui bona sorte Codices siue Manuscriptos, siue editos perlegerint, pluráve aliunde, quàm ego habere perspecta potuerint, vt omnia cumulatiùs, elaboratiúsque exsequantur. Fortè verò etiam non deerunt lectores, quibus videbor fuisse nimius; neque debuisse tot singularia ex iis, quæ à Tychone obseruata, conscriptáve fuere, interserere: Sed cogitaui nempe, si vitam Ducis cuiuspiam militaris mihi conscribendam sumpsissem, futurum fuisse, vt singulareis quasque actiones scriberem, quibus maximè illius virtus, aut in superandis prælio hostibus, aut in expugnandis vi, ac obsidione arcibus enituisset; cùm mihi verò præcellentis rerum Cælestium Obseruatoris conscribendam Vitam proposuerim, reputaui non satis fore, si generatim solùm ipsius in obseruando industriam, diligentiámque commendarem; sed debere me eam quoque speciatim, singularibúsve quibusdam speciminibus facere perspectam. Et, cùm ipse aliunde ea, quæ ex suis obser

obſeruationibus deduxit, ratiocinatúſque eſt, conſcriptis à ſe libris conſignârit: cenſui libri cuiuſque ſeriem, ſummámque eſſe exhibendam, pro ea, qua ſum opinione, celebratos eruditorum, laudatorúmque Virorum libros, eſſe totidem quaſi bella geſta, vrbeiſve expugnatas, in quibus quanta Imperatoris ſapientia inclaruerit, pernoſſe lectorem delectet. Fortè etiam, pleraque, fateor, inter legendum incident, quæ diſplicere eò valeant, quòd intelligi, niſi ab iis, qui fuerint Aſtronomiæ initiati, non facilè poſſint: verùm, & ea præter-volare facile erit cæteris, qui vulgaria magis requirent: &, cùm iſtis gratificari, quantum licuit, fuerim adnixus, ducere non debui illos negligendos, qui rerum Cæleſtium ſtudioſi cùm ſint, penitius quidpiam cognoſcere ex eius Viri ſtudiis, qui totum æuum in Cæleſtium contemplatione traduxit, exoptent. Quod ſupereſt autem, mihi abundè erit, ſi gratam Tibi rem fecero, cui me maximè probare eſt cordi. Vale. Pariſiis, tuis ex ædibus, Kalend. Septemb. M. DC. LIII.

TYCHONIS

TYCHONIS BRAHEI, EQVITIS DANI, ASTRONOMORVM CORYPHÆI VITA.

LIBER PRIMVS.

PER-ILLVSTRIS est apud Danos Braha, Braheorúmve vocata familia. Oriundam perhibent ea Suecia, vbi floret etiam-num ramus Braheorum Comitum; cùm in Dania nulla obseruetur Comitum, Marchionum, Ducúmque distinctio. Ex hac igitur, quę apud Danos, stirpe ortum ducens Tycho patrem habuit *Ottonem Brahe*, ex Tichone alio, & Sophia Ruda prognatum. Is autem Tycho nostri auus filius fuit Aalij Brahe; & Mariæ Longæ: Sophia verò ipsius cõjunx fuit Georgij Rudi, & Christianæ Rosencransiæ filia. Ad matrẽ quod attinet, ea fuit *Beata Billea*, prognata ex Claudio, & Elizabetha Vlestanda. Fuit autem Claudius filius Stenonis, & Margaretæ Ronnoræ; Elizabetha verò Ioannis, & Margaretæ Trollæ filia. Nomina harum familiarum apposita insignibus legere licet in eo arcu, cui in nonnullis Operibus supposita est (æri nempe incisa) Tychonis effigies. Ac in ipsis quidem columnis arcum sustentantibus indicantur etiam familiæ tam Abauorum, quàm Abauiarum; verùm specialia tam illorum, quàm istarum nomina sunt perinde nobis comperta.

Fuit Otto Brahe Dominus Knudstorpij, feudi videlicet auiti, sitique in Scania, vltra oram maris Balthici, non procul Helsimburgo. Cùm illeic autem degeret, Beatam Billeam vxorem duxit, ex eáque suscepit decem liberos, quinque putà mares, quinque fœminas, quos ipse hoc ordine natos in Aduersariis domesticis scripsit; Elizabetha, Tycho, Steno, Marina, Axelia, Margareta, Christiana, Georgius, Canutus, Sophia. Heinc fuit filiorum primogenitus Tycho, quod & ipse est testatus non semel, ac in illa speciatim de suo ex Dania discessu Elegia, hocce disticho;

Ast ego Braheus de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.

Cùm verò Fratres ipsius omnes magnæ in Patria authoritatis, & magna ex parte Senatorij Ordinis fuerint; tum memorandus præcipuè Steno, qui Majestati Regiæ Consiliarius, & in arce Calundburgica Præses, habuit cæteros inter liberos, tum filium Ottonem Basnesium, tum Birgittam filiam, quæ illustri Friderico Reetzio nupta, quatuor filios edidit, Petrum, Stenonem, Antonium, Georgium, quorum natu maximum Legatione Regia Parisiis fungentem, vnà cum natu minimo videre, affari, experiri beneuolos licuit. Ex filiabus autem, dicenda præsertim Sophia, quæ decennio post Tychonem nata, longè supervixit; extincta quippe à paucis annis propemodùm nonagenaria. Ea fuit perita Matheseos, & Astronomiam cùm diligeret, tùm Astrologiam præsertim deperiit: vnde & expeditissima in erigendis Thematibus fuit. Reliquit verò filium Senatorem, inclytum Tagonum Totum Ericsolmium.

1546.

Ad TYCHONEM quod attinet, is natus est *Knudstorpij* (cuius loci latitudo est quinquaginta sex graduum, & quadraginta sex minutorum) anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, ac mense Decembri. In exemplo ad me transmisso paternorum Aduersariorum, natus habetur die Martis, qui inter festum B. Luciæ, & Natalitia Domini fuit: quod si ritè constet, debuit, repetendo seriem Kalendarij secundum Stylum veterem, natus esse die eius mensis decima-nona. Existimârunt aliqui natum fuisse decima-quinta; at ipse in libro de Cometis, *Assumamus*, inquit, *Obseruationes repertas die xiij. Decembris, qui nobis ante annos xxxi. natalis illuxit.* Cùm illeic tamen asserat se die xiij. natum; intelligendus dies est à meridie, vt ipse in Astronomicis accipere solet, inceptus. Quippe vulgari modo loquendo, dicen-

dus est natus die XIV. mane,& hora quidem X. cum minutis xlvij.quod nnn modò habet in Annalibus MSS. Ioannes Stephanus, qui id ex Tychone accipere potuit, vt mihi quidem per optimum Olaum VVntmium compertum est; sed ipsemet etiam Tycho declarauit in Natalirio Themate, quod nlim ab ipso cum Magdeburgensi Rollenhagio communicatum, præclarus Laurentius Eichstadius & obtinuit, & mihi impertiit: In eo quippe Tycho natus legitur die Decembris xiij hurâ xxij. min xlvij. Ac Pater quidem in Aduersariis horam dicit inter nonam, ac decimam; sed ipse Tyeho tempus correxit, gradum ascendētem definiens,vt Eichstadius idem perscripsit, ex accidente, qun nasi pars ipsi fuit abscissa, vt dicetur inferiùs.

Fuère Tychoni heinc patruus Georgius, inde Steno auunculus, quos est impensè, & sui amanteis, & studiorum suorum fautores expertus. Duxerat Georgius à plusculis annis Ingeram Oxoniam, magni illius Petri Oxonij,qui deinceps Aulæ Magister (hoc est primariæ post Regiam dignitatis) fuit,sororem: sed sterile conjugium erat. Itaque quam-primùm proles mascula germann Ottoni fuit nata, de ea quasi propria habenda, educandáque cogitauit. Cùm non obtineret autem à Parentibus, vt Tycho ablactatus sibi traderetur; curauit illum, infantem adhuc, ipsis insciis abripi, & ad se, insignem illius curam suscepturum, adduci. Prætexuit autem Parentibus eam excusationem, quòd nato jam illis Stenone, ipso frui deinceps possent, ac foret æquum, vt geminatam prolem masculam quasi partirentur. Et fuit certè quamobrem illi tantò æquiore animo ferrent,quantò non mndò ipse Patruus,sed illius etiam vxor Ingera Tychonem quasi filium habuit, eúmque amore singulari complexa est, & non modò quidem Patruo sospite, sed deinceps qnoque, donec fatis functo, ipsa superstes in viuis fuit.

Priusquàm infantiam exigeret, adhibuit Patruus Præceptores, à quibus peritiam legendi, scribendique assequeretur: &, cùm
1554. jam circa septimum ætatis annum consisteret, vt linguâ Latina erudiretur, operam dedit. Et repugnabat quidem Pater, quippe ea per id tempus mente,vt filij omnes arma potiùs sectarentur,quàm literas;at Patruus perspecta pueri indole, curiosa nimirùm, ac Scientiis capessendis idonea, in eo perstitit, vt Latinè sciret; maximéque,vt posset posteà Iuris scientiæ incumbere, sicque capax euadere summorum Regni munerum, ad quæ Viri Nobiles non Militaribus solùm gestis, sed prudentiâ quoque Iuris euehuntur. Neque verò Otto in ea sententia diu perstitit; siquidem breui Stenonem quoque literis Latinis institui curauit. Fuit Tycho proinde totis quinque annis sub Latinæ linguæ magistris, quns Patruus domum accersiit, & à quibus fuit imbutus humanioribus literis, quarũ, ac præsertim Poëseos,se peramantem semper ostendit. Videtur Parens eius Otto per hoc quinquennium post annum putà M. D. LVI. quo nata est Sophia, satis concessisse; quippe, cùm ipsi deinceps nulli nati liberi perhibeantur; vxore licet juuene adhuc, vt quæ in viuis adhuc foret, & sepuagenaria quidem, anno nnnagesimo septimo, quo discessisse ex Dania Tychonem inferiùs dicetur.

Exactis jam duodecim annis (hoc est mense Aprili anni M. D. LIX) misit illum Patruus 1559.
Hafniam Regni Daniæ Metropolim, vt operam in celebri Academia impenderet Rhetoricæ, ac Philosophiæ. Hisce dum vacaret, contigit, vt die Augusti xxj. anni insequen- 1560.
tis M D LX. Solis Eclipsis fieret; non tanta profectò in Dania,quanta Conimbriæ in Lusitania, vbi scripsit Clauius *Solem circa meridiem non modico tempore contectum latuisse; tenebras fuisse quodammodo nocturnis maiores; neque enim quò pedem quis poneret, videre potuisse; clarissiméque stellas in Cælo apparuisse: aueis etiam, mirabile dictu, ex aere in terram præ horrore tam tetra obscurationis decidisse*; at tanta fuit tamen,quæ in se plurimorum oculos, ipsiúsque Tychonis potissimùm,conuerterit. Demiratus iam fuerat ex lectitatis vulgaribus Astrologorum Diariis, & ex iis, quæ passim de morte, fortunisque hominum ab ipsis prædicta jactari inaudierat, qui possent futura ex Cæli, Siderúmque inspectione prænosci: & exoptans ipse quoque futura prænosse; ac prædicere, Sphæricâ doctrinâ ocœperat imbui. Cùm verò attendit hanc Eclipsim eo tempore contigisse, quo prænunciatum fuerat, mirari adhuc magis cœpit, & quasi rem diuinam habuit, posse homines adeò exquisitè callere motus Siderum, vt illnrum loca,positúsque mutuos prospicere longè in futurum possint. Quare & conquisiuit, coëmitque Stadianas Ephemeridas, &, vt illarum non modò vsum, sed etiam rationem teneret, assequutus est, qualemcumque potuit, Theoriæ Planetarum notitiam. Atque hoc quidem ipsi initium studij Astronomici fuit.

Anno deinde M. D. LXII. ac mense Februa- 1562.
rio, discessit Hafniâ, & destinatus cum Pædagogo Lipsiam, illuc sub Martij finem peruenit. Eò verò Patruus mittendum censuit, vt prudentiæ Iuris, cuius illeic studia maximè florebant, operam nauaret. Lipsiæ ergo dum moraretur, Iuri quidem, vt Patruo faceret satis, studuit; at interim tamen scientiâ Siderum longè magis afficiebatur, ægréque ferebat Pædagogi genium, qui stellis quasi iratis natus, ferre non poterat, vt vllam succisiuam hnram ipsi impenderet; idque voluntatem Parentum prætendens, quasi ij, vt à Iuris studio quidquam diuerteretnr, nollent. Factum est proinde, vt tacito quodam Iuris fastidio teneretur, & aliquandn etiam in hoc qualecumque (quod & deinceps inter sodaleis frequenter in ore habuit) distichum prorumperet,

Ius Patina, & Legum sunt nomine Iura sub vno;
Grandia condunt, & grandia Iura vorant,

Cùm Patruus autem subministraret etiam necessariam ad res ludieras, animive relaxationem attinenteis pecuniam; ipse quidem

maxima ex parte impendebat illam coëmendis libris Aſtronomici argumenti: ſed huiuſmodi tamen libtos clam Pædagogo ſibi habebat; neque etiam, quia pecuniam illios manu accipiebat, poterat totam in eos vſus, vt voluiſſet, impendere; quippe rationem reddere eius expenſæ tenebatur. Quoties itaque Pædagogus aduertere non poterat, libros illos peruolutabat; & nactus globulum cæleſtem (pugno ſcilicet non majorem) tum, cùm Pædagogus dormiret, inuigilabat Aſteriſmis cæleſtibus internoſcendis; & ea quidem attentione illos comparabat cum iis, qui erant in globo vtcunque depicti, vt intra menſem omneis qui forent in illo horizonte conſpicui, probè perſpectos habuerit. Didicit & Planetas noſſe ex Ephemeridibus Stadianis; quippe à quibus illorum loca inter Zodiaci Aſteriſmos præter-propter deſignarentur; & habita quidem præſertim ratione longitudinis, ſecundùm quam ea loca ſunt in deſignatis Aſteriſmis, aut non-nihil vltra, exortum verſus requirenda.

Quin-etiam, quia penetrare in ipſa Aſtronomiæ fundamenta deſiderans, agnoſcénſque Ephemeridas ex Aſtronomicis Tabulis deduci, conquiſiuit tam Alphonſinas, quàm Prutenicas Tabulas, iiſque intelligendis ſic inuigilauit, vt illarum vſum ſibi familiarem expeditúmque reddiderit; ex eóque factum fuerit, vt adnotatis inter Stellas affixas Planetarum locis, & aliquibus interductis imaginariis lineis, ipsíſque cum ſimilibus in ipſo globo comparatis, potuerit deprehendere, non congruere huiuſmodi loca cum calculo ex vtriſque Tabulis deducto, & errore quidem plerumque intolerabili; tametſi calculus Alphonſinus magis à vero qoàm Coperniceus, ſeu Prutenicus aberraret. Deprehendit quoque Ephemeridas Stadij, quæ ſolæ id temporis exſtabant, ab eo calculo, quem ipſe ex Prutenicis deduxiſſet, abludere; ac ideò eſſe vt fallaceis, ſic indiligenter contextas. Atque id quidem (res ſanè mira) prælucente ipſi nemine, ſed Marte proprio, ductúque Genij, quo ad hæc ſtudia inſtigabatur; cùm & perrumpendi forent obices, qui à Pædagogo ponebantur, & quorum causâ libertate ſeſe hiſce rebus dedendi carebat. Adde quòd, non ipſam modò Aſtronomiam, ſed alias etiam Matheſeos ſpecies Aſtronomiæ prorſus neceſſarias, potiſſimùm verò Geometriam, & Arithmeticam (vt de Optica, aliiſque nihil dicam) ſic addidicit, excoluitque, vt alio vſus præceptore, quàm ſeipſo non fuerit.

Quia verò aliunde animaduertit Tabularum confectionem ſupponere Obſeruationes rerum cæleſtium diligenter peractas; & hanc ipſam eſſe habendam, vt baſin totius Aſtronomiæ: idcircò cogitauit etiam hûc animum appellere, & quam-primùm occaſio, facultáſque obſeruandi foret, ſic in hanc curam incumbere, vt aut veteres corrigi, aut nouæ condi Tabulæ poſſent. Subiit autem primùm cogitatio hæc, poſt exactam illam, quæ vocatur Magna Conjunctio, duorum ſcilicet ſupremorum Planetarum, Saturni, ac Iouis, quæ vigeſimo quoque anno contingit, quæque eſt anno M. D.LXIII. ruente Augusto celebrata, cùm Planetæ forent circa finem Cancri, & Leonis initium. Quippe manifeſtè agnouit ſupputatum ex Tabulis tempus cum Cælo non congruere, ſperauítque poſſe laboribus ſuis aliquod remedium malo adhiberi. Ac defuere quidem illi Organa, quibus Conjunctionem, illiúſque tempus rimari ſcrupuloſiùs poſſet; at venit tamen illi in mentem majuſculum quemdam vſurpare Circinum, cuius commiſſura applicaretur oculo, crura aut in binos Planetas, aut alterum in Planetam vnum, alterum in Fixam aliquam Stellam dirigerentur. Siquidem, deſcripto aliunde in charta munda circulo, cuius ſemidiameter foret ipſa crurum circini à medio claui connectentis, ad ſummos apices longitudo, circumferentia in gradus, cùm ſemiſſibus, quadrantibúſque diſtingueretur; ita applicabat deinde ad circuli centrum, clauum ipſum medium, ſiue centrum Circini, vt extrema crura (ſiue apices) ad circumferentiam applicita deſignarent in ipſa gradus, & parteis etiam graduum aliquas, quibus Planetæ inter ſe, aut vnus Planeta, Fixáque diſtarent. Mechanica quidem, ac rudis deſignatio; ſed ex qua tamen intellexit Alphonſinos numeros abfuiſſe à vero Conjunctionis tempore, toto menſe, & Copernicanos aliquot ſaltem diebus. Præterea autem illum deinceps, quòd aliquo ſemper Aſtrologiæ ſtudio ſimul teneretur, retuliſſe ad hanc Conjunctionem, eam peſtem, quæ annis inſequentibus per totam Europam graſſata, innumerabilem hominum multitudinem abſtulit; quod talis Conjunctio celebrata fuiſſet Leonis initio, partiliter, nec procul à ſtellis nebuloſis Cancri, quæ Ptolemæo ſuffocantes, atque peſtilentes dicuntur.

Degebat per id tempus Lipſiæ adoleſcens induſtrius Bartholomæus Scultetus, Matheſi incumbens ſub Ioanne Homelio, celebri Academiæ Mathematico; illo ſcilicet, quem poſt-modum Tycho adinueniſſe retulit eleuationem Poli Lipſienſem graduum 51. minutorum 17. ac illi eſſe ſtandum edixit, *pro magna*, inquit, *diligentia, quam idem Homelius in fabricandis, & tractandis organis Mathematicis mechanicè adhibuit.* Sculietus ergo in apparandis Mathematicis inſtrumentis, cuiuſmodi à Præceptore præſcribebantur, ſedulus erat; quamobrem Tycho inita cum ipſo familiaritate, tradidit illi Radium ligneum ex Gemmæ Friſij præſcripto, ſed clam Pædagogo confectum, vt eum per puncta tranſversè ducta Homelij more diſcerneret; quo more ipſe poſtmodum Tycho Quadrantum, Sextantúmque arcus, vt poſteà dicetur, diſcreuit. Tunc verò talem adeptus Radium, obſeruandis Sideribus è feneſtra quapiam, quoties ipſi ſerenitas arriſit, ſic inuigilauit, vt nocteis ſæpe integras eo in ſtudio tranſegerit; idque dormiente interim, ignorantéque Pædagogo. Ac hinc quidem deprehendit diſtantiarum angulos per æqualeis Radij diuiſiones acceptos, proportionúmque regulâ expenſos exquiſitè ſibi inuicem non congruere;

1563.

congruere; quare occasione erroris explorata, adinuentâque, excogitauit tabulam, qua eius Radij vitia, cùm apparate sibi alium minimè posset, emendaret.

Vtcunque fuit multas eo Radio obseruationes Lipsiæ peregit, eásque in speciali codice conscriptas ita asseruauit, vt illis deinceps adjunxerit alias eodem peractas Radio, tum vbi fuit primùm in patriam reuersus, tum vbi Germaniam proximis statim annis reuisit. Hinc est, cur de se alicubi loquens, *A decimo sexto ætatis anno*, inquit, *Sidera incundo labore scrutatus sum; idque in adolescentia Lipsiæ studiorum causâ morans, saltem per Radium Astronomicum, cùm alia organa in ea teneriore ætate deficerent, quantum fieri poterat, periclitabar*. Insinuat quoque non fuisse se ipsi Homelio incognitum, cùm de memorata Poli eleuatione scribens, quam is per altitudinem Solis maximam, minimámque assequutus fuerit, *hanc sedulò*, inquit, *perscrutatus est, vt ipsemet cognoui, cùm ante annos plus minus viginti quinque Lipsiæ studiorum causâ commorarer*. Denique verò quòd ex hoc vsque tempore præconceperit grande aliquid circa Astronomiam præstare, agnosci potest vel ex fronte Tabularum Rudolphinarum, vbi legitur *Scientia Astronomica Restauratio à Tychone illo Astronomorum Phœnice animo primum concepta,*
1564. *& destinata* fuisse *anno Christi* M.D.LXIV.

Triennium Lipsiæ cùm exegisset, redeundum illi in patriam fuit occasione mortis Georgij patrui; cùm eo alioquin superstite, constituisset priùs & totam Germaniam, & vicinas quoque regiones illius permissu lu-
1565. strare. Discedens ergo Lipsiâ anno M.D.LXV. sub ipsum Maij medium, doluit, quòd videre in transcursu solùm VVittebergam licuerit: quippe vbi percupierat aliquantulum commorari. Doluit & quòd Rostochium: vnde rectà in patriam soluit. In patria cùm foret, cœpit quidem quampiam domesticæ rei agitare curam: verùm eo maximè fine, vt corrogaret necessariam agitatæ animo peregrinationi pecuniam, ac simul dare operam, vt si quâ egeret per nummularios transmitteretur. Non desinebat interim cælestium quidpiam obseruitare, idque eodem semper Radio: neque enim animum adhuc appellere ad alia organa conficienda voluit, quòd ea non possent per varias regiones, nisi incommodè transferri, & citra labem omnem seruari; posset autem omnium facillimè Radius, vtpote duobus tantùm bacillis, siue Regulis mutuò dissociabilibus vnáque plicatilibus constans. Cogitauit insuper, si quid inter peregrinandum obseruatu dignum sese exhiberet, posse id designari imaginariis lineis inter aliquas stellas interductis, vti & inter ipsa obseruandi initia ab eo factitatum iam retulimus. Hoc certè modo aliquoties Planetarum loca obseruauit, delectis quatuor stellis Fixis, quæ geminæ in eandem lineam cum Planeta inciderent, sicque geminæ lineæ se in Planeta intersecarent. Nempe ex cognitis aliùde ipsarum Affixarum locis, deducere calculo licet quo in loco Planeta sit. Ad lineas verò dirigendas non filo vtebatur, quemadmodum postea de Mæstlino dicendum est, sed regulâ ad oculum applicitâ, & in stellas conuersâ.

Quod ipsi maximè displicuit, effecitque, vt patriam fastidio quodam auersaretur, eámque cum regione aliâ commutare in animum induceret, contemptus fuit, quo in ea haberi liberalia studia, quæ ipse deperiret, peruidit. Quippe non modò cæteri, quos seu in vicinia, seu etiam in Aula internouit, nobiles Viri ea despiciebant, deridebántque; sed ipsi etiam consanguinei, affinésque eum objurgabant, quòd non Iurisprudentiæ, meliotibúsque studiis vacaret, ac solus erat auunculus Steno, qui sequendum esse genium duceret. Quare & non sine iracundiæ specie discessum suum maturauit, & ne exspectato quidem anno patriæ vale dixit, & VVittebergam semper cordi habens, illuc iter instituit, quò & sub ipsum Aprilis medium anni insequentis M.D.LXVI. peruenit. Illeic iu- 1566.
cundè cùm degeret, variáque semper obseruitaret, constituerat non ante exactam Hiemem proximam demigrare: verùm quæ interuenit pestis, effecit, vt aufugeret, ac sese Rostochium Autumno ineunte conferret.

Rostochij dum ageret, is casus illi contigit, quo bonam nasi partem amisit. Sunt qui ad superiorem annum, ac mensem Octobrim illud referant: quasi ad hoc tempus perueniat directionis illius arcus, qui natalitio Themati, vt est antè dictum, corrigendo occasionem fecit. Scilicet ille ex directione horoscopi ad corpus Martis significari quampiam in facie deformitatem existimauit. Verùm annales memorati, casum ad hunc annum, ac mensem Decembrim, ita referunt, vt Stephanus illorum author, qui Tychonem sæpiùs inuisit, hausisse ex ore illius quæ de eo conscripsit, videatur. Vtcunque sit, res ex eo, se in hunc modum habuit. Die Decembris decima, agebantur choreæ, sponsaliorum occasione, in Bachmesteri ædibus, cæteros inter adsuetum tum Tycho, tum Danus alius nobilis, Manderupius Pasbergius, qui suborto dissidio, malè inuicem affecti exierunt. Die vigesima septima, hoc est per festa natalitia, recruduit mutuum odium, occasione cuiusdam ludi: Tycho nimirum, studiosus licet, non auersabatur quaa relaxationes conditio, ætásque ferebant. Hinc die insequente vigesima-nona ventum demum ad arma est, conflictúsque fuit circa horam vespertinam septimam, ac adeò in tenebris densis, per quas Manderupius id vulnus Tychoni inflixit, quo tota penè anterior pars nasi resecta prorsus periit. Narrat quoque rem in Epistolis Ioannes Baptista Laurus: vbi videtur dissidij causam in æmulationem referre, qua vterque præcellere in Mathematicis contendebat. Adicit verò Tychonem sibi subdititium nasum haud quidem è cera, sed ex auro, argentóque conflarum ita agglutinasse, ita decenter apposuisse, vt verum omninò nasum mentiretur. Retulit etiam mihi olim Guilielmus Iansonius, qui toto biennio cum Tychone commoratus fuerat, solere illum semper circumgestare

pyxidulam,

pyxidulam, nesciebat vnguento, an glutine repletam, è qua satis frequenter aliquid illineret naso.

1567. Anno consequente inter cætera à Tychone obseruata, fuit Eclipsis Solis, quam in Progymnasmatis primam omnium à se obseruatarum fecit, ipsam ad diem Aprilis nonam, ac horam præcisè meridianam referens, cum quantitate obscurationis digitorum sex, & trientis. Scripsit quoque Tycho longo pòst tempore ad Clauium, obseruasse se hanc Eclipsin Rostochij, ad littus maris Balthici, in ipso quasi meridie, digitorum non planè septem: tametsi Keplerus professus rem consentire cum calculo, ait se in scheda alia inuenisse horam vndecimam, ac digitos nouem. Hæc porrò Eclipsis celebris est ob id, quod scriptum à Clauio fuit, *Romæ Solem non totum defecisse, sed relictum fuisse exilem quemdam circulum liuentem circum circa.* Quòd quidem Phænomenon variè à Keplero versatur, si quà aut fidem eleuet, aut quî euenire potuerit, declaret. Ipse Tycho conatus quoque fidem eleuare circa superiorem, quam in Dania puer viderat, illud semper in votis habuit, vt posset totalem Solis Eclipsin conspicere, quò ea quæ perhibebantur & de diurnis tenebris, & de aliis huiusmodi euentis probaret: verùm nunquam licuit sic esse felici: cùm ex nouem quas obseruauit, consignauítque, Eclipsibus, maxima dodrantem, proxima semissem diametri Solaris vix excesserit.

Perrexit deinceps morari, & aliquid semper obseruare Rostochij, nisi quòd, cùm per Æstatem excurrisset in patriam, rediit illùc per Hiemem, ac eò se appulsum scripsit quibusdam nempe literis ad Ioannem Alburgensem datis, ipsis Kalendis Ianuarij, exceptúmque hospitio Leuini. Cùm verò die eius

1568. mensis 14. scriberet, *Hodie verò*, inquit, *Deo annuente, & prosperante in propriam quandam habitationem migrare constitui, qua est in Iuristarum Collegio, satis commoda, & Obseruationibus cælestibus, meisque desideriis apta. Illeic, si Deo ita visum fuerit, hanc Hiemem transigere constitui; quid deinceps futurum sit, dies dabit, & Domino illa prospicienda relinquo, admonitus hoc sapienti, & veteri versu,*

Tu præsens cura, Domino committe futura.

Prætereo interim, quod subjunxit, *Tuū verò est, mi Ioannes, eas, quas tibi nostri discessus concredidi causas in alto silentio apud te sepelire, ne quis suspicetur, vel intelligat me de quoquam quidquam conqueri, aut aliquid in patria fuisse, quod me ad discedendum impulerit. Id enim permagni interest, vt nemo audiat me de vlla re conqueri, vti etiam reuerà, de multis conqueri non possum. Fui enim in patria ab omnibus consanguineis, & amicis, præter meritum bene exceptus, eo solo deficiente, quòd non omnibus placuerint mea exercitia: idque suam meretur excusationem.* Anno postea partim illeic, partim VVittebergæ transacto, lustrate vlteriùs Germaniam de-

1569. creuit, & superato Danubio ipsam etiam Augustam-Vindelicorum inuisit. Alia inter loca etiam Laugingâ transiit in ipsis Sueviæ finibus, vbi Cyprianum Leouitium, virum Astrologicis studiis impensè deditum cognouit. Quippe inuitatus etiam ab eo fuit, & cum ipso in multam noctem vt cœnam produxit, sic sermones conseruit. Quæsiit porrò ex eo Tycho inter cætera, an-ne interdum Sideribus obseruandis inuigilaret, quò agnosceret suas Ephemeridas tam laboriosè è numeris Alphonsinis supputatas cum Cælo non congruere: ille autem respondit se Instrumentis ad obseruandum idoneis destitui, sed attendisse tamen interdum per quædam horologia ad Eclipseis Solis, ac Lunæ, deprehendisséque Solareis magis consentire cum Coperniceo calculo, Lunareis magis cum Alphonsino; ac trium etiam superiorum Planetarum motus cum illo magis facere, duorum inferiorum cum isto.

Augustam cùm primùm accessit, admiratus est propugnaculorum, mœnium, fossarum munimenta: architecturam ædificiorum priuatorum magnificam, viarum amplitudinem, amœnitatem fontium, salubritatem aëris, humanitatem ciuium, patritiorúmque maximè, industriam artificum, bonarum literarum cultum. Quare hisce rebus allectus, constituit in ea ciuitate non-nihil diutiùs hærere, maximéque vbi familiareis, beneuolósque habuit viros genere, dignitate, opibus, doctrina florenteis, ac illustreis imprimis fratres Ioannem Baptistam, & Paulum Hainzelios, illum quidem Septem-virum, istum verò Consulem, ambo eruditos, ambo Astronomiæ, sed Paulum præsertim, impensè amanteis. Quia porrò iamdudum apud se statuerat, quam-primùm opportunum foret, idouea quædam organa peragendis cælestibus Obseruationibus apparare (nôrat nempe ea, quæ vulgò haberentur, exiliora esse, incômodioráque, quàm vt iis præstari quidpiam solidum ad restitutionem Astronomiæ posset) ideò nactus artifices, qui præscripta exsequerentur, cœpit imprimis meditari qua magnitudine, ac formâ esse deberet Organum, quod singula graduum minuta distinctè exhiberet. Contigit autem, vt dum rem circino in charta exploraret, superveniens Paulus, rem cognouerit, ac in sese receperit Machinæ operas, ac impensas. Erant illæ futuræ insignes: Quadrans enim destinabatur, cuius radij, seu latera arcum complectentia cubitorum quatuor-decim forent (videlicet nondum cogitârat Tycho minuta graduum in transuersas lineolas tribuere, sed dumtaxat in eadem linea secundum arcum designare) ille tamen passus est se ad opus eximium egregiè animari.

Erat Paulo prædium in pago Gegginga, dimidio milliaris ab vrbe in Noto-Libycum distante: quamobrem delectus eius prædij hortus, in quo is Quadrans conficeretur. Conducta autem fuere ad hoc præstantes quique artifices Automatarij, aurifices, ferrarij, lignariíque fabri, iique non pauci numero, qui partim vt Consuli gratificarentur, partim mercede inuitati, alacriter se accin-

xere

xere ad opus : adeò vt intra mensis spatium constructus Quadrans fuerit, ac eiusmodi quidem molis, quam viginti robusti viri transtulerint ægrè in proximum collem. Latera nimirum trabes quercinæ erant, arcus ex solido, specialique ligno : trabes quoque duodecim erant, latera ipsa tum inter se, tum cum arcu connectentes ; erat orichalcica lamina ipsi arcui superducta, vt diuisionem illam in minuta quinquies mille, & quadringenta caperet ; erant & ferrea ligamenta complura. Apparata erat in colle columna lignea quercina, admodum crassa, ac robusta, quæ ad perpendiculum continebatur parte inferiore in conum abeunte, chalybéque armata, intra structuram solidam terrà conclusam, saxisque munitam, vt posset manubriorum ope horizontaliter circumduci. Fuit proinde Quadrans verso sursum centro, columnæ affixus clauo tereti, sustentantibus interim arcum duobus capreolis, hinc inde à plumbi, seu perpendiculi ductu. Quòd eius vsus foret in Solis, reliquorúmque Siderum altitudinibus obseruandis, & pinnacidia alteri laterum apposita forent, apparatæ simul erant quædam scalæ erismate fultæ, quas obseruator conscenderet, vt per pinnacidia ad stellas in humili situ posset collineare. Quòd etiam Machina tanta nullo tecto includi, quin prospectus ad obseruandum necessarius præpediretur, posset, ideò fuere quoque apparata integumenta aliqua, aëris iniuriis arcendis idonea, quæ quoties foret aliquid obseruandum, amouerentur. Præterea autem Machinam cùm toto quinquennio intacta illæsáque constitisset, tandem tamen superueniente ex aduerso tempestate ingenti, diffractam distractámque periisse.

Quia verò huiusmodi Quadrans comparatus dumtaxat fuit altitudinibus adnotandis ; ideò ad metiendum distantias exquisitiore designatione, quàm haberetur per Radium, curauit Tycho fieri Sextantem ; sed ex lignea solùm materia, duabus constantem regulis non totos quatuor cubitos longis, quæ tereti clauo ad alterum sui extremum quasi centrum connexæ, sic diducerentur, conducerentúrque, vt collineando ex centro ad erecta in alteris extremis pinnacidia, interceptus arcus distantiam inter Sidera commonstraret. Arcus, inquam, qui ad pinnacidia : citerius enim præter cochleam (ex iis, quas dicunt infinitas) diductioni, conductionique insensibili, inseruientem, erat arcus alius, qui ad sistendum, continendúmque in eodem plano regulas adiutaret. Ad hunc Sextantem, quòd satis leuem, tractabilémque reputaret, apparari fulcrum speciale neglexit : licet eo fuerit creberrimè vsus ad peragendum Obseruationes, quas in peculiari quodam Codice, donec Augustæ fuit, consignauit. Neque verò animum solùm ad istum Sextantem conficiendum applicuit, sed etiam ad parandum Globum, qui orgyiali diametro, seu sex proximè pedum foret. Quanquam non multùm ante discessum in hanc curam incubuit : Vnde & imperfectum, seu ex lignea tantùm materia constantem reliquit. Sed nempe artificem nactus, qualem frustra diu requisierat, committere noluit, ne eius industriam in compingendo quasi nucleo tantæ machinæ non experiretur. Ea quippe constabat interius è variis armillis, frustulisque ligneis concinnè intertextis : & à centro vsque vndique suffultis inque globi formam extrorsum tornatis. Tametsi de globi huius translatione, perfectione, & fortuna, quam est expertus, dicenda erunt inferiùs plura, vti & de studiis Chymicis, quorum fuit ipsi per id temporis primum tyrocinium.

Quamobrem restat heic subiiciam, cùm Petrus Ramus quem æui sui Philosophum, Oratorémque celeberrimum Tycho vocat, Anno M. D. L X X. discessisset Parisiis, ac lustratâ Helvetiâ, inuisisset cæteras inter ciuitates Germaniæ, Heidelbergam, ac Norimbergam, & accessisset demùm Augustam, diu non fuisse, quin & Tychonem, & organa ab eo confecta peruidere voluerit. Erat tum in vrbe Gymnasiarcha eximius, & de literis Græcis, ac Latinis bene meritus Hieronymus VVolphius, quicum Tycho inierat necessitudinem singularem. Is ergo Ramum ad Tychonem ex inopinato deduxit : ac fuere omnes inuitati ab Haimxelio Septem-viro, vt peracto prandio concederent rus, Quadrantis magni spectandi causâ. Demiratus machinam Ramus, ac incredibile penè habens potuisse eam molem in formam adeò concinnam elaborari, adhortatus Tychonem est, vt eius structuram, vsúmque, ac memorati etiam Sextantis, & describeret, & faceret publici Iuris. Ille autem alia vt plura, sic longè matura, perfectioráque animo voluebat. 1570

Cùm obstupesceret autem Ramus potuisse Tychonem per ipsa Iuuentutis Initia tantos sumere animos, & magnâ de eius solertiâ, diligentiáque conceptâ spe, crederet illum esse eum posse, quem in Scholis suis Mathematicis, ac fusius etiam in Proœmio Mathematico exoptauerat Astronomiam sine absurdo Hypotheseon commento constituere ; idcircò author illi fuit, vt postquam suis vigiliis, ac laboribus redegisset in ordinem motus Siderum per hypotheseis ; idem aggredi magno ausu sine hypothesibus affectaret. Nihil scilicet esse probabilius, quàm Astronomiæ cognitionem ideò fuisse olim Ægyptiis, vt legimus, facillimam, quòd non intricatâ hypotheseon viâ, sed alia quadam compendiosiore, planioréque incederent. At Tycho excepit, rem factu impossibilem postulari : quoniam cùm cælestia, vti & cætera, numero, & mensura constent, Hypotheses nihil aliud, quàm per circulos, aliásque figuras ostendunt mensuram apparentis motus, quatenus Arithmetica illas resoluit in numeros ; adeò vt velle sine ipsis Astrorum motus capere, viribus humanis sit maius. Illam autem apud Ægyptios facilitatem fuisse solùm in Planetarum Æquatoriis, quibus, cùm aliunde non suppeteret expedita ratio Ephemeridum, scrupulosas, laboriosásque supputationes declinârunt. Non acquiescente penitùs Ramo, ipse non multum obstitit ;

quippe

quippe cùm illum vt veritatis summè ardentem cognosceret, sic penitioris Astronomiæ non planè capientem subodoraretur.

Præterco locum illum Rami inter cætera, sic habere, *Fabula est longè absurdissima, naturalium rerum veritatem per falsas causas demonstrare. Quapropter Logica primùm, deinde Mathematica Arithmetica, & Geometria elementa ad amplissima artis puritatem, & dignitatem constituendam adjumenti plurimùm conferent. Atque vtinam Copernicus in istam Astrologia sine Hypothesibus constituenda cogitationem potiùs incubuisset: longè enim facilius ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm Gigantei cuiusdam laboris instar, Terram mouere, vt ad Terra motum quietas stellas specularemur. Quin potiùs è tot nobilibus Germania scholis exoriare Philosophus idem & Mathematicus aliquis, qui positam in medio sempiterna laudis palmam assequare.* Ioannem verò Keplerum in suis de motibus Martis ex obseruationibus Tychonis Commentariis, inter cætera sic excipere, *Tu modò, Rame, subsidia rogans amplissima scientia à Logica, & Mathematica ne, quaso excluseris adjumenta Physica, quibus illa carere nequaquam potest. Et ni fallor, facilem te das; quippe qui conformatori tuo prater Mathemata, etiam Philosophiam circumjicis. Eadem igitur facilitate Philosophiam ipse etiam audi, rem vulgo absurdissimam non Giganteo conatu, sed optimis rationibus defendentem; quod cum agit, nihil nouum agit, nihil insolens; sed officio fungitur, ob quod inuenta est. Fabula est absurdissima, fateor, naturalia per falsas demonstrare causas; sed fabula hac non est in Copernico; quippe qui veras, vt ipse arbitratus est, Hypotheseis suas non minùs quàm illi tui veteres,* (Eudoxus, Calippus, Aristoteles) *suas; neque tantùm est arbitratus, sed & demonstrat veras: testem do hoc opus.* Præterèo id, inquam, ac adnoto solùm, Ramum Parisios reducem, ac priusquam in Bartholomæana internecione misere periret, continere se non potuisse, quin scribendo aduersus Schegkium, commemoraret, commendarétque Augustanum illum Quadrantem.

Augustà portò discedens Tycho, tum Paulum Hainzelium rogauit, vt si quas magno illo Quadrante Obseruationes perageret, illas secum per literas communicaret, quod & Paulus se facturum recepit (quippe qui in illius gratiam maximè, tantam apparari machinam curasset) tum eidem Paulo reliquit, donóque dedit Sextantem suum, contentus nimirum in itinere Radium non perinde incommodum transferre; tum illius custodiæ, curæque commisit quem magnum Globum eatenus ligneum sibi confici procurârat, vt seu rediret ipse, seu aliunde quæsitum mitteret, saluum obtineret. Trajecto Danubio, vidit Ingolstadij Philippum Appianum, quicum iucundissimum habuit de Petro parente, déque eius studiis, quibus filius quoque non parũ afficiebatur, serere sermones. Deinceps autem superatà reliquà Germaniâ, laeis suos reuisit (& labente quidẽ iam Anno M.D.
1571. LXXI.) sed postquam tamen Hafniam appulsus, aliquovsque illeic degit, vt consanguineos, affiueis, amicos variè interviseret; Regem salutaret; probaret quid inter vitam aulicam, literatúmque otium interesset discriminis; & cum doctis denique viris, si quos in Academia nâcisceretur, familiaritatem iniret.

Erat Tychoni, vt antè dictum, Auunculus Steno Billeus, qui vt appriinè literatus erat, nullúmque improbabat studiorum liberalium; ita agnoscendo Tychonem magnum jam aliquid spirare, & complexus illum peramanter fuit, & se ipsius studiis fauere velle significauit. Obtinuerat ille iam antè feudum quoddam Regium nomine Hertitzvadium, quod Monachorum cœnobium fuerat, ipsúmque non longè Knudstorpio: quare & cùm tunc in eo habitaret, illam ædium partem Tychoni concessit, quæ ipsi est visa commodissima cælestibus obseruandis: Tychóque acceptam tantò magis habuit, quantò & locus fuit peramœnus, & Auunculi consuetudu fuit & jucundissima, & beneuolentiæ testatione plena; vt prætercam fuisse in promptu excurrere domum in vicinia sitam, si negotij quidquam interdum vocaret. Quin-etiam vbi Steno accepit delectari etiam Tychonem Pyronomicis operis, concessit illi spatiosam domum, quam extra Cœnobij mænia ad passus aliquot habebat, vt in ea commodè, secretóque fornaculas suas, clibanósque exstrueret, & quomodocumque ea vellet, ad id operæ vteretur. Tycho proinde vt in cœnobio Obseruatorium apparauit, sic in hac domo Laboratorium, ac mirè placuit Auunculo, quod declarauit se hac ratione integram Astronomiam prosequi, & excolere, quatenus in Obseruatório Astra Cælestia, Solem, Lunam, cæteráque contemplabatur; in Laboratorio verò circa Astra Terrestria, Aurum, Argentum, alia, quæ iisdem nominibus Solis, Lunæ, & cæterorum efferrentur, occupabatur: vnde & ipsi pro more fuit illam cælestem, istam terrestrem Astronomiam appellitare, ac tantò magis, quantò Astra terrestria esse agnouit influentiarum cælestibus analogarum.

Et quantùm quidem circa priorem desudauerit, in confesso est; de posteriore verò testatus est ipse, fuisse se ab anno ætatis vigesimo tertio non minùs in ea, quàm in alia seriò cognoscenda, pertractandáque occupatum; ac nihil non fuisse in metallis, gemmis, mineralibus expertum. Quin-etiam per ipsa initia, & quovsque sub finem insequentis anni Nouum illud Sidus in Cælo apparens oculos percelluit, videtur fuisse nonnihil magis erga terrestrem Astronomiam, quàm erga cælestem affectus. Nempe nescio quid spei grandis animo præconceperat (vt mos est tyronum, inexpertorúmque) ac summo idcircò ardore auebat rem quam-primùm perducere ad illum quem sibi præstituerat finem. Heinc major quædam illi cura Chymicæ illius supellectilis, quàm Organorum Astronomiæ cælesti inseruientium; quippe cælestia quidem frequenter, sed Radio rameo solo scrutabatur; ac ideò lentè procurauit fabricam Sextantis illi similis, quem Augustæ reliquerat, vt is perfectus vix fuerit, cùm Sidus

illud primùm apparuit. Adde quod destinâtat quidem insignem quoque supellectilem horum Organorum sibi apparare; sed habebat semper in animo Germaniam, vbi esset idoneos habiturus artifices, ac vbi debere se demum sedem figere in animo habuit, si quando opum satis abundè (quod quidem maximè per Chymiam non desperabat) adeptus foret. Videlicet cùm Hafniam aliquoties excurreret, & propter vitam aulicam, quam ipsa nascendi conditio faciebat propè necessariam, plurimum sibi impedimenti ad studia fore prouideret, ideò quam pridem conceperat, auersationem patriæ resumpsit, & de quærenda, constituendáque apud exteros sede cogitauit.

Sextans porrò ille recentior aliquantò maior Augustano fuit; geminæ enim Regulæ, & quasi latera illius longitudinis fuere pedum quatuor, vti & latitudinis digitorum trium, crassitudinis verò duorum. Ac fuere quidem illæ quoque ex ligno, ipsóque juglandi; sed fuit tamen arcus ex solido ære exquisitè elaboratus, exquisitéque diuisus in gradus, & minuta singula graduum: scilicet gradus in illo erant propemodùm sesquidigitales. Fuere verò etiam Regulæ, quà committebantur, laminulis æreis minutæ, æreóque clauo tereti connexæ; præter ærea quoque, seu orichalcica pinnacidia; ne quid memorem de interiore arcu; déque cochlea diductioni, conductionique inseruiente; neque etiam de cochleolis ad affigendam vtriuis arcui regulam currentem conferentibus; vbi ea quidem post debitam collineationem foret sistenda. Cùm exoptasset verò Tycho, vbi Stella Noua apparuit, esse Organis huiusmodi instructior; consolationi tamen fuit, quòd istud saltem præ manibus foret. Cæterùm, quia Noua hæc Stella fuit ipsi, aliquanto segniùs propetanti quasi quoddam calcar ad animos magnos resumendos adhibitum; ideò videtur quidpiam de ipsa plusquam obiter hoc loco attingendum.

1572. Anno itaque insinuato M.D.LXXII. ac die Nouembris xj. vesperi, paulò ante cœnam, redibat Tycho lento gradu ex seposito illo suo, vt diximus, Laboratorio (ad quod inspiciendi, ordinandique gratiâ, bis, terve dietim diuertebatur) cùm inuitante serenitate, qua spes Obseruationum peractâ cœnâ continuandatum, cœpit oculos circumquaque versus Cælum conuertere. Ecce autem insolens Iubar in Asterismo Cassiopeiæ circa verticem tum exstante, ita oculos radianti fulgore, magnitudinéque perstrinxit; vt ratus aliunde nihil simile in eo Asterismo fuisse priùs visum, planè obstupuerit, & vix sibi ipsi attendenti, attonitóque habendam fidem censuerit, quousque famulos sciscitatus, & rusticos fortè curribus transuectos percontatus est, num quid simile cernerent: ac illi vno ore & cernere se ingentem Stellam professi sunt, & talem fuisse nunquam à se illesc conspectam sunt contestati. Ratus itaque esse hoc quoddam nouum, insolitúmque Phænomenon, ad Obseruatorium suum properat, Organum componit, ac distantiam Sideris noui à circumvicinis Cassiopeiæ Stellis dimetitur, vt possit deinde exquisitè illius locum designare. Adnotat & illius formam, magnitudinem, lucem, colorem, aliáque adjuncta. Lætatus est die insequente constare adhuc Phænomenon, vt experiretur, num foret euariata distantia; ac statuit rem etiam deinceps quam-maximè posset, sedulò explorare.

Id illi erat moris ab aliquot annis, vt anni cuiusque initio Diarium sibi secundùm totam illius seriem conficeret, in quo vnà cum exortibus, occasibúsque Siderum, varios Planetarum aspectus, Lunæque præsertim Syzygias, cum directionibus designaret, obseruaturus quæ, & à quibus constitutionibus Siderum, aeris mutationes crearentur. Hac ergo ratione anni insequentis M.D.LXXIII. Diarium condidit, nonnulláque illi de nupera Stella (tum quoque conspicua) quatenus illa Geometricè ex obseruatis deduxerat, præmisit. Hafniam Vere appetente accedens, id scriptum secum detulit; & solitus excipi hospitio à Ioanne Pratensi Viro Doctore, Lectutéque in Academia eximio, ipsum illi inspiciundum dedit. Demirantis Ioannes rei nouitatem (erat quippe Hafniæ prorsus inaudita) fidem ægrè adhibuit; nec secus se habuit senex optimus, & rerum bonarum studiosissimus Carolus Danzæus natione Aquitanus, & illeic Christianissimi Gallorum Regis nomine per compluteis annos Legatus, qui accepto Tychonis aduentu, ipsum cum Pratensi inuitauit ad prandium. Quippe cùm inter epulandum Stellæ mentionem fecisset Tycho, existimauit Carolus & jocari illum, & tacitè solùm exprobrare Hafniensibus Cælestium rerum inanitatem. Tycho autem subridens, aliud nihil expetiit, quàm affulgere eo vespere serenitatem aliquam, vt quid rei esset ipsis approbaret. Fauens fuit Cælum, ac vterque eorum vidit, & obstupuit: Ioannésque speciatim Stellam eodem censu cum ea, quam Hipparchus obseruârat, duxit; vnde & instare deinceps non desiit, vt quod de ea scriptum legerat, mandaretur typis. Abnuit tamen Tycho, id quidem prætexens, quod non esset opusculum satis exquisitè limatum; verùm eo præjudicio (vt ipsemet posteà scripsit) fascinatus, quòd dedeceret Nobilem Virum quidquam harum rerum moliri, aut in publicum edere. 1573.

Cùm repetiisset Scaniam, ac non longo pòst tempore sese recepisset Knudstorpium, vt se ad iter in Germaniam, Italiámque accingeret, misit ad eum Pratensis scripta varia, variis ex locis Hafniam allata. Tum verò ea legens, & commentis absonis scatere obseruans, cœpit suum libellum eo nomine, quòd rem longè propiùs attingeret, pluris æstimare. Hinc, cùm occasione quorumdam opificiorum rediisset Hafniam, & tum Pratensis illum vrgeret, tum instigatus ab ipso magnus ille Aulæ in Regno Magister Petrus Oxonius, cuius superiùs meminimus, adhortationi id adderet, quòd non esset Viro Nobili indecorum ingenuas arteis colere, & de iis quidpiam euulgare; ac posse illum,

illum, nisi vera, saltem supposititia, aut Anagrammatismo tecta nominis epigraphe vti: dedit tandem vtcumque manus, ac se ea de re in Oxonij gratiam deliberaturum promisit. Quin-etiam, cùm foret reuersus Knudstorpium, & Pratensis per literas eum interpellare non desineret, Libellum permisit illius arbitrio. Ac voluisset quidem nisi castigatum non transmittere; verùm, quod propter apparatum diuturnæ peregrinationis, crebro à consanguineis amicísque inuiseretur, aliud nihil potuit, quàm margini adscribere, si quid eò vsque, à libro conscripto, obseruârat: Inibat nempe tum Mensis Maius, Stelláque adhuc conspiciebatur, tametsi magnitudine, splendoréque iam deminuta. Pratensis porrò Librum acceptum Typographo mox tradidit, Præfationémque ipse adjunxit, vt constaret, qua occasione illum ederet, ac publici iuris faceret tam serò. Subjunxit etiam Epistolam, quâ licentiam efflagitârat, ac vnà responsum, quo impetrauerat.

Vt de ipso autem Diario, cui præfixa fuit tractatio de Noua Stella nihil attingam; illud de ipsa tractatione prætereŭdum minimè est, quòd ex obseruata Stellæ Nouæ distantia à tribus præcipuis Cassiopeiæ stellis (putà Pectore, seu Schedir, Suprema cathedræ, & Flexura ad ilia, quibuscum quādam rhombi speciem constituebat) Tycho eum locum Stellæ assignarit, qui immutandus vix quidquā fuerit, postquam insequentibus annis ita est omnia Astra dimensus, vt tum solùm licuerit quidpiam exquisitè, ac certò de Stellæ huius Nouæ ascensione, & declinatione, déque eius longitudine, & latitudine pronuntiare. Idque, vt nihil interim de Parallaxeos defectu dicā, quem ille tunc ex eo deduxit, quod cùm Stella Noua, & Schedir in Meridiano simul, aut propemodum versarentur, eandē tamen distantiam inter se in imo, quàm in summo situ tuerentur; cùm in isto tamen non procul essent à vertice, in illo essent admodum dejectæ versus horizontem. Summè intereà laudandus Vir, quòd cùm postmodùm primū illum Tomum Progymnasmatū Nouæ huius Stellæ occasione contexuit, non cæterorum modo Authorum, qui scriptis de ipsa aliquid mandassent, obseruata, ac opiniones suo subjecit examini, castigauitque quà opus fuit; sed sponte quoque suum istum Librum, de quo tacere poterat, pari expendit trutina, & correxit etiam, si quà fuit necesse. Quàm putas etiam prouidè egit, dum sequutus tunc Aristotelicam, vulgatémque de natura Cæli, déque Cometarum materia, loco, motu sententiam; verba hæc nihilominus subjecit, *Sed Deo dante aliquando, si nostra ætate aliquis exstiterit Cometa, eius rei certitudinem inquiremus.* Itémque, dū sequutus licet Copernicæas potiùs, quàm Alphonsinas Tabulas, isthæc subdidit, *Confido locum huius Stellæ à nobis assignatum, & beneficio assumptarum Fixarum inuentum, non multùm à vero aberrare: & dabo operam, si Deus vitam prorogauerit, vt loca Fixarum ex propria Obseruatione aliquādo emendata in communem Astronomorum vtilitatē prodeant.*

Hinc, vt aliquid in hunc locum circa descriptionem Stellæ inseram, videtur omninò id potiùs ex Progymnasmatum opere, post emendationem composito, quàm ex hoc Libello, qui aliunde Stellam adhuc apparentem supposuit, esse delibandum. Itaque, vt de Tempore, duratione que primùm dicam; cùm Tycho Stellam viderit primùm die Nouembris xj. non ea fuit nihilominùs prima illius apparitio: nam Cornelius Gemma Louanij illam iam viderat die ix. memoratus Paulus Hainzelius Augustæ die vij. VVolfgangus Schuletus VVittebergæ die vj. Conjicit autem Tycho fuisse primùm exortam die v. hoc est tempore Nouilunij, quod illa die contigit. Hieronymus certè Munosius Valentiæ in Hispania Professor illam die secunda nondum fuisse exortam asseruit, non ex relatu modò Pastorum, sed etiam quod ipse tum fortè ostendens discipulis suis Stellarum sedeis, & nomina, illam non animaduertisset. Neque obstat, quod alij ad quintum, alij ad vigesimum, alij ad alium diem mensis Octobris hoc initium retulerint; quippe quòd freti solùm fuerint, aut vanis rumusculis, aut Astrologicis conjecturis. Perseuerauit autem Stella, priusquàm sensim decrescendo penitùs euanuerit, vltra menseis sexdecim; siquidem videri nón desiit, nisi mense Martio, ac sub initium quidem Veris, Anni M. D. LXXIV.

Ad Formam prima specie exhibitam quod attinet, fuit imprimis Stella rotunda, & non crineis quidem, seu barbam, caudámve Cometarum instar diffundens; sed radios tamen vehementi scintillatione ejaculans, vt Affixarum proprium est, præ quibus etiam visa est coruscare. Deinde, visa est major specie, quàm Lyra, & Caniculæ, atque adeò, quàm Affixa vlla. Quin etiam, cùm tunc Iupiter foret terris proximus, atque idcircò prægrandi specie, visa Stella est aliquantò grandior; ac æmulari quam-proximè Stellam Veneris, dum proxima est terris; adeò vt potuerit, non secus ac ipsa conspici interdiu. Quanquam huiusmodi magnitudo vltra primum mensem non perseuerauit; sed secundo statim visa est exæquata Ioui; tertio non-nihil minor; quarto æqualis Caniculæ; quinto Lyræ; sexto, septimóque Stellis, quæ dicuntur secundæ magnitudinis; octauo, nono, decimo Stellis tertiæ; vndecimo, duodecimo, decimo-tertio, Stellis quartæ; decimo-quarto, & decimo-quinto Stellis quintæ; decimo-sexto Stellis sextæ; factáque subinde est adeò exilis, vt conspici tandem penitùs desierit. Nec verò secus facta splendoris, seu lucis, colorísque immutatio fuit: Quippe cùm initio foret lumine splendenti, albicanti, claro; cœpit mense tertio aliquantum flauescere; quinto nonnihil rubescere, ac Aldeboræ instar rutilare; septimo, octauóque Saturni instar liuescere; ac deinceps fieri hebetior; tametsi ad extremum vsque pro modulo lucis scintillauerit.

Quod ad locum in Cælo spectat, is illi inuariatus fuit; siquidē quo primùm apparuit, in eo semper constitit, vnde & semper positu

eodem cum Stellis Cassiopeïæ fuit; speciatim verò cum tribus memoratis, quibuscum rhombi speciem constituit, itémque cum parua in erectione Sedis, numeróque vndecima, qua fuit aliquanto citerior (iuxta scilicet Galaxiæ oram) sicque alium omninò motum, quàm cæteræ Affixæ, hoc est diurnum, seu horarum viginti quatuor, non habuit. Vt has porrò easdem Stellas seligamus, quo ea intercepta inter illas, Nouámque distantia, locus Nouæ exploratior sit: Ea destitit ecce à Stella, quæ in Pectore, grad. 7. min. 50. $\frac{1}{2}$. à Suprema Cathedræ, grad 5. min. 59. à Flexura ad Ilia, grad 5. min 2. ab Erectione Sedis, gr. 1. min. 31. Ex quibus, aliísque, postquàm progressu temporis Tycho Stellarum omnium loca, tam secundum Eclipticam, quàm secundum Æquatorem ex obseruatis propriis definiit, deduxit fuisse Nouam Stellam in gradu 6. min. 54. ♉, cum Borea latitudine grad. 53. min. 45. ac habuisse Ascensionis rectæ grad. 0. min. 26$\frac{1}{2}$ & Declinationis Boreæ grad 61. min 46. $\frac{3}{4}$. ac demum cum grad. 0. min 29. ♈ culminasse.

Quod spectat verò ad Distantiam, remotionémve Stellæ à Terra, ostendit Tycho fuisse eam sitam inter Affixa Sidera; ac sedem idcircò habuisse omnibus Planetis longè superiorem. Id scilicet probat non modò ex eius lumine, colore, scintillatione, immobilitate, aliísque adjunctis, quibus fuit Stellis Affixis, non Errantibus, consimillima; sed maximè etiam ex defectu Parallaxeos, seu diuersitatis aspectus, quæ si fuisset aliqua, non fuisset Stella in eodem loco humilis, sublimísque conspecta: sed humilis quidem (siue Meridianum infra Polum pertransiens) conspecta fuisset plusquàm vno gradu eo loco depressior, quem sublimis, (seu supra Polum, Meridianum peruadens) tenuisset, si vel tam parùm, quàm ipsa Luna ab orbe Terræ destitisset. Fuisse autem eodem in loco tam infra, quàm suprà conspectam ex eo primùm docet, quod iam insinuauimus; quia scilicet tam infrà, quàm supra visa obseruata est eandem prorsus distantiam non modò cum Schedir, seu Pectore Cassiopeïæ, verùm etiã cum Capite, itémque cum Stella Polari, quibuscum simul quam-proximè in ipso Meridiano fuit; cùm si tam parùm abfuisset à Terra, quàm Luna, euariata fuisset, ampliatáque distantia gradu integro, & minutis quinque. Deinde ex eo, quòd illius tam maxima, quàm minima supra horizontem altitudo, obseruata est eandem Poli altitudinem exhibere, ostenderéque ipsam Stellam tantundem à Polo vtrimque distantem. Ac ipse quidem Tycho Herritzvadij, vbi Polus attollitur grad. 55. min. 58. obseruauit solùm altitudinem minimam (quippe Quadrante destituebatur, ac vsui solùm erat Sextans) eamque deprehendit grad. 27. min. 45. quibus ad grad. 28. min. 13. declinationis complementum ad quadrantem, additis, exhibetur Poli altitudo ipsissima; verùm vsurpauit deinceps, quas Paulus Hainzelius obseruauit Augustæ, summã infimámque altitudines & vastissimo quidẽ illo Quadrante superiùs descripto. Quia verò altitudo Stellæ maxima illeic fuit grad. 76. min. 34$\frac{1}{2}$. minima grad. 10. min. 9$\frac{1}{2}$. constat dimidium differentiæ tam illi detractum, quàm huic additum, exhibere eandem Poli altitudinem, gr. 48. min. 22. quanta fuit aliunde per Stellas circumpolareis obseruata: ac aliunde, seu hanc Poli eleuationem à maxima altitudine, seu à Poli eleuatione minimam detraxeris, relinqui grad. 28. min 12$\frac{1}{2}$ hoc est idem declinationis, ad quadrantem complementum, seu eundem prorsus in Cælo locum: cùm si Stella tantundem solùm, quantùm Luna, à Terra abfuisset, futura fuisset in summo quidem situ quadrante gradus Polo admotior, in imo plusquàm gradu ab eodem remotior. Tertiò, ex eo, quod obseruatæ variis in locis, seu summæ, seu imæ altitudines, varietate alia non fuerunt, quàm Polares eleuationes, vt fuit v. c. obseruata minima Herritzvadij & Augustæ, & sicubi Obseruationes fuere aliquantò exquisitiores. Nempe exinde quoque probatur caruisse Parallaxi Stellam; quæ proinde si nullam habuit, sedem supra omneis Planetas, ac inter Affixas obtinuit.

Heic addo, cùm aliunde Tycho existimârit Stellas Affixas distare à Terra quater decies mille Terrenis semidiametris, & Stellę Nouæ diameter visa sit per ipsa initia triũ, ac semissis minutorum; ideò ratiocinatum eum fuisse, molẽ, seu corpus ipsum Stellæ fuisse Terræ mole, siue corpore trecenties sexagies maiorẽ: & molem hanc cum apparente magnitudine ita decreuisse, vt denique Terræ æqualis, minor, nulla euaserit. Non addo verò quam Materiã, Physicámque causam huius Stellæ putauerit; num quid illã portendere mortalibus conjecerit; non quã censurã cæteros, qui de eadem Stella quidpiã scripsere, exceperit; hæc enim cõmodiùs posteà attingentur. Subjicio heic solùm, ex eo, quod hæc Stella fecit illi ansam expangendi Sidera, & annumerãdi Stellas posteris, planè vt Hipparcho fecit Noua illa, quæ exorta fuit eius tempore; subjicio, inquam, locũ Plinij, quem hacce de re etiam Tycho aliquoties cõmemorauit. Ille ergò se ita habet, *Hipparchus nunquam satis laudatus, vt quo nemo magis approbauerit cognationẽ cum homine Siderũ, animasque nostras partẽ esse Cæli Nouã Stellam & aliam in æuo suo genitam deprehendit, eiúsque motu qua die fulsit, ad dubitationẽ est adductus, an hoc sapiùs fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus Affixas. Idemque ausus rem etiam Deo improbam, annumerare posteris Stellas, ac Sidera ad normã expãgere organis excogitatis, per quæ singularũ loca, atque magnitudines signaret; vt facilè discerni posset ex eo, nõ modò an obirẽt, nascerẽtúrve: sed an omninò aliqua trãsirent, mouerentúrve: item an crescerent, minuerẽtúrque Cælo in hereditatẽ cunctis relicto, si quisquã, qui rationem eã caperet, inuentus esset.*

Verùm ad id tempus vt redeam, quo Tycho est passus suam illam elucubrationem in lucem emitti; cogitârat quidẽ aliquantò post iter in Germaniam, ac porrò in Italiam instituere; verùm duæ illæ remoræ fuerunt, vna, quòd febri, aliísque laborauit incommodis, ac per æstatem potissimùm; altera quòd vxorem duxit. Adiisse eum certè per id tempus nuptias,

nuptias, vel ex eo potest intelligi, quòd anno insequente M. D. LXXIV. nata est ipsi filia prima ex liberis, cui fuit Magdalena nomen. Fando porrò accepi à Guillelmo Cæsio Iansonio, cuius iam antè memini, fuisse eã vxorem, cui Christiana nomẽ, plebeiam, ex pago ipso Knustorpio; ac omneis idcircò cognatos ob labem in familiam ex affinitate ignobili illatam, incanduisse summoperè; & simultates cum Tychone exortas ægrè denique, ipso etiam Rege intercedente, compositas fuisse. Heinc dilata eius profectio non modò in reliquum annum, sub cuius finem, hoc est mense Decembri, die viij. hor. 8. min. 3. obseruauit Lunæ Eclipsim totalem, quæ vsurpata illi deinceps Perigæo Solis comprobando fuit; sed in sequentem etiam totum, per quem nonnulla circumgestatu facilia organa apparauit, cuiúsque extremam præsertim partem, ac Hiemem totam Hafniæ transegit.

1574.

Facta ex eo occasio fuit, quòd fama de eius peritia circa res Mathematicas, ac cælesteis potissimùm, magnoperè increbescente, nobiles quidam adolescentes tum versantes in Academia, expetierint quidpiam ab eo prælegi, quod perinde condiscere à Professoribus non possent: & quia id ab eo obtinere, neque ipsi, neque in eorum gratiam Pratensis, Danzæus, aliive cariores amici potuerunt, effecerint, vt etiam Rex ea de re ipsum interpellaret. Fecit autem optimus Princeps, illum rogando, vt dum ingenuis adolescentibus gratificaretur, suam simul Academiam, quam florere summoperè expeteret, condecoraret. Cùm non posset Tycho id negare Regi, cuius beneuolo affectui debere se multum erat conscius, & cogitaret aliunde ipsum ad fauendum his studiis comparatum reddere; constituit per eam Hiemem, quam Planetarum Theoriam appellant, ita explicare, vt exinde vsus Tabularum Prutenicarum fieret in promptu. Quare & ineunte iam Hieme tum prælectiones inchoauit, tum Orationem priùs habuit, quam nouennio post eius mortem, edidit Conradus Aslacus Bergensis, eam dicando fratri Tychonis Stenoni, cuius filium Ottonem per Academias exteras deduxerat, instituerátque; ac declarando se, cùm foret ante annos octodecim in ipso Tychonis conuictu, illam describẽdam ab eo obtinuisse.

Initium autem Orationis, quando ea rara occurrit, ecce *Clarissimi Viri, vósque studiosi Adolescentes; rogatus sum, non solùm à quibusdam vestrûm amicis meis, sed ab ipso etiam Serenissimo Rege nostro, vt nonnulla in Mathematicis disciplinis publicè proponerem. Id muneris, etsi à meis conditionibus, & ingenij, ac exercitationis tenuitate admodum sit alienum: tamen Regiæ Majestatis petitioni resistere non licuit, vestræ non placuit; & meapte sponte ab ineunte ætate eò propensius fui, vt non solùm his studiis perdiscendis plurimum temporis, & laboris impenderem, sed & alios etiam ad idem factitandum multoperè instigans, eorum conatus pro virili iuuarem. Quantum enim hæ disciplinæ præ cæteris obtineant, &c.* Ecce & Conclusionem. *Restat nunc, vt vos mei instituti certiores faciam. Cùm itaque Regiæ Maiestati, & vestræ petitioni nunc obtemperare & quædam in Mathematicis scientiis publicè proponere decreuerim, nihil mihi visum est commodius, & è re discentium vtilius, quàm alteram Astronomiæ partem, quæ motus secundi Mobilis complectitur, breuiter tradere: cùm primi Mobilis doctrina per se facilis sit, & alias in hac Schola sæpenumerò prælegatur. Id autem hac ratione absoluere constitui, vt modum supputandi veros Planetarum motus ex Tabulis Prutenicis, quæ in hoc negotio sunt exactissimæ, ostendam, vnaque circulorum, quibus Planetas moueri imaginamur, & ex quorum supputatione numeri Tabularum supputati sunt, cohærẽtiam ac ordinem demonstrabo: vt hac docendi methodo pulcherrimus fructus doctrinæ secũdi Mobilis quæ motũ septem Errantium Stellarum cõplectitur, vobis innotescere possit. Cras itaque hac ipsa hora, id quod promisimus, Deo auspicante, inchoabimus.*

Quod superest œconomia totius Orationis ea est, vt breui quadam commendatione Mathematicarum disciplinarũ vniuersè præmissâ, commendentur duæ illæ, quibus Astronomia quasi alis euehitur, Geometria nempe (ad quam Trigonometrica, Optica, Gnomonica, Geographia, Architectura, seu Mechanica referuntur) & Arithmetica; subinde verò disseratur, tum paucioribus de ipsa Astronomia, cuius amplitudo (& quid ex Geometria, Arithmeticáque deducat) monstratur; antiquitas ab vsque Setho, Abrahamóque deducitur; institutio ad Hipparchũ, Ptolemeũ, Copernicũ refertur, dignitas, & præstantia ex re subjecta declaratur; vtilitas deniq; ex distinctione tẽporũ, ex animi oblectatione, ex agnitione Numinis, ex futurorũ euentuum præmõstratione petitur: tũ pluribus de Astrologia, quam repudiandam non esse ostenditur primùm ex ordinatione diuina, quæ tot Sidera esse frustra noluerit; ac deinde experientia multiplici, non modò, quod spectat ad mutationes aëris, verùm etiam quod ad humanos casus: ac vbi variæ objectiones, partim ex Philosophia, partim ex Theologia propositæ sunt, ipsis ex ordine respondetur. Hæc itaque œconomia, & quasi argumentum Orationis totius est, vbi quod tantum operæ in studio Astrologiæ asserendo, & propugnando posuit, condonari, vel ex eo potest, quòd spes illi fuit, vt hocce quasi illectamento plerique rerum Cælestium amore ita caperentur, vt illis, quemadmodũ ipse, obseruitandis incumberent. Nôrat nempe quàm essent curuæ hominum animæ in terras, quámque neglectui futurum esset Cælestium rerum studium, nisi homines confiderent posse se ex iis consequi notitiam rerum futurarum. Ipse certè ex eo laudandus, quòd tametsi ardor noscendi futura primam illi ansam obseruandi fecerit, animósque addiderit; hoc tamen deinceps habuerit, quasi πάρεργον, ac præcipuo in pretio fuerit ipsa per se pulcherrima, longéque suauissima rerum nobilissimarum notitia.

Peractis prælectionibus, compositisque domi rebus, nihil potiùs habuit, quàm ineunte Vere succedentis anni M. D. LXXV. arripere tandem institutum iter. Reliquit verò domi vxorem, & filium, quòd incertus adhuc, 1575.

vbi ſedem deligeret, explorare vellet, ſi quà degere commodè apud exteros poſſet. Contendit porrò primùm in Haſſiam, vt laudatiſſimum Principem VVilhelmum Regionis Landgrauium conueniret, aſſaretúrque, quem inaudierat impenſo ſtudio Cæleſtibus rebus obſeruandis inuigilare. Is nempe natus ab anno vſque eius ſæculi xxxij. & principatum adeptus lxix. ita ſemper captus amore Cæleſtium, ita delectatus illorum obſeruatione fuerat, vt penè ex parte iam perfeciſſet, quod abs Tychone affectabatur: adeò vt, niſi pleno ſucceſſu, voto ſaltem, ac merito ſummis illis Heroïbus, quibus ſacra Vrania plurimum debet, ſit accenſendus. Edidit VVillebrordus Snellius, quas paucu las eius Obſeruationes nactus eſt, maximéque Meridianarum Solis Altitudinum, ab anno ſæculi lxj. ac habitarum etiam circa Planetas cæteros, ab anno xc. & dicendus poſteà, qui fuit illius Mathematicus, Chriſtophorus Rothmannus, prodidit fuiſſe etiam Cometam ab illo obſeruatum anno LVIII. Vide obiter quid de illo Ramus in Mathematico Proœmio. *Gulielmus*, inquit, *Land-grauius Haſſiæ videtur Caſſellas Alexandriam tranſtuliſſe Sic Caſſellis artifices organorum obſeruandis Sideribus neceſſariorum inſtruxit. ſic quotidianis per inſtructa organa obſeruationibus oblectatur, vt Ptolemæus ex Ægypto in Germaniam cum Armillis. & Regulis veniſſe videatur.* Ac ſtatim, *Land grauij Mathematica organa Auguſtum Saxoniæ Electorem pari amore Aſtrologiæ incenderunt, iam ſua ſponte, & Homelio Doctore vehementer incenſum.* Peruenit ergo Tycho Caſſellas ſub Aprilis initium, ac lætitiâ ſummâ exceptus, ita pari vtrimque gaudio verſatus cum Landgrauio fuit. Nempe dies ſuauiſſimè inter colloquendum de rebus Cæleſtibus exigebantur: noctes verò inter obſeruandum, ſi quando fauit ſerenitas. Apparârat ſcilicet Princeps Obſeruatorium in ſumma Arce, in quo conſtitutis ſub dio organis Aſtronomicis, Quadrante, Torqueto, & aliis ex orichalco elaboratis, obſeruationes peragerentur. Protulit Tycho illeic nonnulla, quæ côuehebat, vt quotieſcumque pateret opportunitas, obſeruare aliquid poſſet (erant verò ea minutiora, vt eſſent portatilia) quocirca & factâ eorum collatione cum inſtrumentis Principis, explorata mutuò probatáque fuit tum facilitas tractandi, tum fides. Cætera inter obſeruata, locus fuit Spicæ Virginis, cuius acceptas aliquoties cùm ab aliis Fixis diſtantias, tum ſummas altitudines, eáſque conſignatas manu Principis Tycho detulit, ac ſtudiosè ſeruauit. Detulit verò etiam quem cum eo Princeps communicauit reſtitutarum à ſe Affixarum Catalogum, ac cæteras inter, Aldeboræ, Dextri Orionis humeri, Canis maioris, Aquilæ, Vulturiſve volantis.

Inter diurna illa colloquia, iucundius nihil fuit, quàm ſermones de Noua Stella, quam ipſe etiam Land-grauius obſeruârat, conferre; tametſi eius Obſeruationes, quæ cœperant ſolùm à die Decembris III. continuatæ vltra diem Martij XXV. minimè fuiſſent, quòd tum foret ſatis, ſuperque perſpectum, Stellam omni motu ſpeciali deſtitui. Ac opinabatur quidem ille non caruiſſe Stellam omni penitùs parallaxi, vtcumque illa vix ad tria vſque minuta pertingeret, neque Tychoni tum vacauit rem ſcrupulosè expendere, vt quà error ſubeſſet, faceret perſpectum; at poſt-modum tamen illud præſtitit, vt poſteriùs quoque attingendum erit. Intereà ſuauiſſimum habuit ex Principe ipſo audire, illum eâ diligentiâ, attentionéque obſeruando fuiſſe (neque enim modò habebat viros ad obſeruandum deſtinatos, ſed ipſe quoque donec vacabat, eò appellebat animum) vt aliquando, cùm foret intentus ſupremæ altitudini non ſine labore, & niſu accipiendæ (ſiquidem Stella à vertice ampliùs, quàm decem gradibus, ac ſemiſſe non aberat) ſuperuenerint quidem famuli, qui renunciârint partem domus incendio flagrare improuiſo; at ipſe id damnum non duxerit magni, præ exquiſita obſeruatione, quam perficere immotus ſuſtinuit. Suauiſſimum quoque fuit Tychoni audire, fuiſſe Solem à Principe ſæpenumerò obſeruatum fieri quaſi retrogradum, propè horizontem cùm foret, adeò vt Sole occaſuto, ductæ in horologiis Sciothericis lineæ non quadrarent ad tempora, quæ forent aliunde perſpecta horariis machinalibus; ſed æquo tardiùs attingerentur, ſicque horas facerent, quaſi Sole moram trahente, prolixiores. Quippe cùm iam Tycho quidpiam ſimile inter obſeruata Bernardi VValteri legiſſet, ipſéque inter propria non diſſimile aliquid notaſſet, cogitauit rem ſedulò per otium ita explorare, vt faceret planum, qua arte Obſeruationes Siderum in humili ſitu verſantium peractæ, poſſent emendari.

Hæc, & alia id genus fuere, de quibus inter illos actum totos octo, aut decem dies conſuetudine familiari fuit. Et côſtitiſſet quidem Tycho non-nihil diutiùs apud Principem: at interueniente obitu filiolæ, quæ Principi luctum induxit, veritus eſt rem facere importunam; ac ideò ab illo diſceſſit (ne auſus quidem interpellare, vt exſcribi de Noua Stella Obſeruationes pateretur) & Francofurtum ad Mœnum petiit, vt celebribus Nundinis, quæ tum inſtabant, intereſſet. Dies aliquot ibi cômoratus, ac peruolutatis libris variis, & nonnullis etiam coëmptis, ac imprimis, ſi quos non habuit, qui de Stella Noua forent editi, contendit in Helvetiã, & cùm luſtraſſet varias in itinere ciuitates, nulla tamen æque ac ipſa Rauracorum Baſilea placuit. Quare & in ea ploſculũ moratus, viciniã quoque circũſpexit, & cogitauit poſſe illeic ſedem cômodè deligi, in qua iaciendis neceſſariis ad inſtaurationẽ Aſtronomiæ fundamentis incumberetur. Senſit nimirum allici ſe tum aëris ſalubritate, & caritate victus non magna, tum Academiæ celebritate, & eruditorum in ea Virorum côſuetudine; tum ipſo trium ampliſſimarum, Galliæ nimirum, ac Italiæ, Germaniæque regionum côfinio, quo fieret, vt poſſet cũ illuſtribus, eruditiſque per illas Viris literarum commercium inſtituere, ac inuenta ſua latiùs ſpargere in publicũ vſum. Perluſtratâ Helvetiã, tum in Venetorum ditionem excurrit, tum

dica

dies aliquot transegit Venetiis, eámque vrbem est multùm veneratus, ob sapientissimum regimen, ac eruditionem etiam singularem Nobilissimorum Virorum complurium, quibuscum conuersatus est, quosque vt summâ solertia, ita summo ingenij acumine preditos agnouit.

Repetiit subinde Germaniam, & Ratisbonam cogitans, quò erant comitia ad Imperatoris Rudolphi coronationem conuocata, Vindelicorum Augustâ transiit, vbi & amicos reuisit, recreauitque summoperè: & magnum illum Quadrantem ligneum non multò antè confractum doluit: & grandem Globum à se relictum, interhiantémque repertum ad trans-vectionem, si quà demùm pedem figeret, comparauit: denique autem abiens, secum abduxit Pictorem egregium (ipsúmque aliunde literatum virum) Tobiam Gemperlinum, qui peste post-modum in Dania grassante, diem Hafniæ obiit. Ratisbonam cùm peruenisset, ægerrimè tulit eò non accessisse cum cæteris Germaniæ Primoribus optimum Land-grauium, quicum spectârat ampliùs de rebus Astronomicis colloqui: consolationi tamen fuit, quòd multos præstanteis eruditione Viros, qui eò conuenerant, videre, affari, parare sibi amicos licuit. Præcipuus inter illos fuit Thaddæus Hagecius Bohemus Aulæ Imperialis Medicus ordinarius, qui ipsi suum de Noua Stella libellum Dialexin inscriptum donauit, ac simul exemplum libelli à memorato iam antè Hieronymo Munosio Hispano de eodem argumento conscripti, qui illi eatenus fuerat incompertus. Spectator intereà cùm fuisset magnificæ Coronationis, quæ in diem Nouembris primam incidit, non diu deinceps illeic fuit moratus; siquidem destinauit domum redire ante hiemem, vt se ad discessum cum tota familia in succedens Ver compararet.

Inter redeundum vidit Saltfeldiæ Erasmum Reinholdum iuniorem, ex quo sciscitari habuit nonnulla inquirere de Parente doctissimo, illo scilicet Tabularum Prutenicarum conditore. Is, cùm speciatim de monumentis patris residuis rogaretur, Tabulas ostendit locupletatas variè, potissimum verò quod ad Planetarum spectaret Prostaphæreseis, ad singula graduum minuta dena resolutas. Dedit verò Tychoni suum, quem in superiorem annum contexuerat Almanach Astrologicum, ob quædam quæ de Noua Stella ipsi attexta habebantur, & de quibus Tycho aliquid inaudierat. Vidit etiam VVittebergæ cùm alios, tum potissimùm VVolfgangum Sculerum, qui ante duos annos publicè responderat ad quæstionem de Noua Stella à Casparo Peucero iuniore institutam, ac attribuerat Stellæ Parallaxin minutorum nouemdecim. Nempe inspicere, simul voluit, quibus instrumentis peruentum ad Parallaxeos notitiam fuisset. Non modò autem deprehendit Regulas Parallacticas, quibus ille vsum Ioannem Prætorium magni-faciebat, nec dum fuisse planè absolutas; sed Quadrantem etiam illum ligneum, quo Erasmus Reinholdus in decernenda VVittebergensi Poli altitudine vsus fuerat, quóque etiam acceptæ Stellæ altitudines ferebantur, non eiusmodi esse, qui posset Land-grauiano illi præferri, licet foret Radio, Semidiametróve admodum maiore. Quin-etiam, cùm summè commendaret Reinholdum ob accuratissimam rationem administrandi numeros, admiratus est tamen tantum cultorem Astronomiæ non aliis fuisse Organis instructum; & occupatum in calculo, subducendísve numeris, non fuisse ipsorum Siderum inspiciundorum curiosiorem; ac potuisse etiam suo illo Quadrante vtentem à designanda Poli altitudine, sexta penè gradus parte aberrare; quippe quam graduum 51. minutorum 54. constituerit, cùm vix tamen maior supra eum gradum sit minutis 45.

DE
TYCHONIS BRAHEI
VITA,
LIBER SECVNDVS.

1575. IN Daniam, redux tacitè se ad id, quod iam dixi, parabat; vt posset nempe Basileæ Rauracorum se sistere, vbi præter alia loci allectamenta, fore se liberum sperabat ab importuno illo concursu tot Nobilium, amicorúmque, quo futurum præsentiebat, vt obrueretur, interturbaretúrque à studiis, quæ destinârat animo, si aut in Scania, Knudstorpiíque, aut alibi in quapiam ampla Daniæ regione consisteret: Verùm nesciebat, quid intereà Rex optimus meditaretur. Contigerat, vt aliquantò post eius ex Hassia discessum, Legati quidam nomine Regis destinarentur ad Land-grauium, qui & sollicitè de Tychone quærens, & se expetere testatus, vt illi denuò occasio sui inuisendi fieret, adiecerat rogare se illos, vt suo nomine Regem impensè hortarentur, quò generosos Viri conatus in Astronomia instauranda pro sua beneuolentia, munificentiáque Regia promoueret. Videlicet facturum rem immortali nomine dignam; quippe cuius emolumentum, vt permanaret ad posteros, ita cum summa eius laude, ac fama esset perennaturum. Rex itaque adhortationis huiusmodi non immemor, hærésque aliunde eius affectus, quo Christianus Parens mirè oblectatus Mathematicis studiis, ea in Academia Hafniensi instituerat; ac non nescius Reges, Principésque magnos, quòd hanc Cælestium rerum scientiam, aut coluissent ipsi, aut magno alioquin habuissent in pretio, gloriam sibi, ac decus nunquam intermoriturum parasse: propensus aliunde in ipsum Tychonem, totámque ipsius familiam, & gnarus illum à pueritia ita incubuisse huic scientiæ, ita ardenter ad ipsius illustrationem contendere, vt, si adiutaretur modò, posset quidpiam grande, ac supra id omne, quod eatenus foret præstitum moliri; ideò eius studiis fauere constituit, & maximè quidem ex quo intellexit cogitare illum de sede apud exteros quæritanda; scilicet indignum ducens facinus, patriæ hanc laudem præripi, quæ accersenda potiùs, si quà liceret, ab exteris foret.

1576. Quamobrem, cùm ille Knustorpij res suas iam componeret, ac tale nihil cogitaret, destinauit ad ipsum Rex vnum ex pueris nobilibus, datis literis, quibus eum monebat, vt ad se quam primùm, seu Hafniæ, seu vbiuis in Insula Zelandia foret, accederet. Cùm accessisset, Rex illum est complexus humanissimè, & testatus velle se omninò studiorum ipsius rationem habere, vltrò obtulit, concessitque Insulam, quæ in Danico freto, Zelandiam inter, & Scaniam sita, dicitur Latinè Venusia, indigenis Huenna, exteris Scarlatina. Concessit, inquam, vt in ea, quasi in secessu Astronomiæ operam daret, ac simul recepit in se quicquid impensarum, seu ad Ædificia, seu ad Organa, seu ad operas, seu ad famulos, sed ad quidvis demum (etiam ad labores Pyronomicos) necessarium foret. Pronum est sanè coniicere, quo affectu Tycho hanc tantam Regiæ munificentiæ testationem exceperit, qui & peruidit se citra illam, tale nihil posse, quale animo conceperat, perficere; & patriæ amans, lætatus est fore, vt decori illi cederet, quicquid se suis laboribus consequuturum gloriæ præsensit. Non diu proinde deliberauit, nec repugnanteis amicos habuit, quo minùs mutaret de itinere suscipiendo consilium; sed acceptam habens liberalitatem tanti Principis, Insulæ ad vitam concessæ possessionem adiit. Est ea, vt dixi, in freto sita, habétque Hafniam ad Libonotum tribus milliaribus distantem, ac Helsimburgum ad Boream in Scaniæ continente, duobus. Ambitu est passuum octies mille centum sexaginta maiorum; taleis scilicet Tycho dicit. In montis formam ita assurgit, vt prælta licet, in planitiem tamen sursum desinat; amœni proinde prospectus, ac talis, vt prorsus esse videatur à natura ad rerum Cælestium obseruationem comparata. Nusquam aliunde scopulosa, ac non modò frugum optimarum ferax, sed iumentis etiam abundans, damas, lepores, cuniculos, perdices magna copia alens, & capturæ quoque piscium opportuna. Pagus in ea vnicus, quem Rustici plus minus quadraginta inhabitant, ac supersunt etiamnum vestigia quatuor arcium, quæ in Insula olim exstiterunt. Pascua quædam sunt consita arbustis; pratum palustre, è quo alni assurgunt; & corylorum siluula ad Boreū decliue, quà vergit in Ortum.

Insulâ lustratâ, destinauit Tycho magnificam Arcem in ipso planitiei medio constituere, quæ à sui fine, destinationeve, *Vraniburgum*, hoc est, Cæli ciuitas indigitaretur.

Designa

Designatione itaque factâ, apparatisque omnibus, recepit Danzæus, de quo antè dictum, Lapidem primum fundamentalem eius structuræ ponere; vnde & delegit Porphyrium, & hæc illi verba insculpi curauit, REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. CAROLVS DANZÆVS AQVITANVS, R. G. I. D. L. (hoc est, vt opinor, Regis Gallorum in Dania Legatus) DOMVI HVIC PHILOSOPHIÆ, IMPRIMISQVE ASTRORVM CONTEMPLATIONI, REGIS DECRETO A NOBILI VIRO TYCHONE BRAHE DE KNVDSTRVP EXTRVCTÆ VOTIVVM HVNC LAPIDEM MEMORIÆ, ET FELICIS AVSPICII ERGO P. ANNO CIↃ. IↃ. LXXVI. VI. ID. AVGVSTI. Positus ergo illo die Lapis (addit Tycho id factum manè, exoriente Sole vnà cum Ioue, iuxta Cor Leonis, Lunâ oppositâ occupante cardinem occiduum in Aquario) idque tum Danzæo, tum Viris Nobilibus, doctisque amicis, qui eò conuenerant, vario vinorum genere solemniter litantibus, & pro more apprecantibus fausta. Crescere exinde opus cœpit; tametsi perfectum non fuerit, nisi annis insequentibus, per quos fuere etiam alia ædificia exstructa. Ad ipsam Arcem quod attinet, fuit eius forma quadrata, & facies valli quælibet exteriùs pedum trecentorum, diducto extrorsum sub faciei medium Semicirculo, cuius diameter interiùs pedum nonaginta. Valli altitudo pedum XXII. crassitudo ad fundamentum XX. Quatuor anguli exquisitè quatuor angulis Cæli respondentes, Turribus ad Meridionalem, Septentrionalémque erectis, quarũ illa Typographeion, hæc domuncula ministrorum foret; Portis verò ad Orientalem, Occidentalémque exstructis, cùm Molossorum ergastulis, & incumbentibus supernè Peregrinorum hospitamentis. Succedebat intra vallum Hortus arborum varij generis circiter trecentarum, vnà cum pergulis ad Semicirculorum centra recreationis caussâ contextis. Is ambiebat Hortum herbarum, ac florum topiario opere variegatum, ac terminatum interiùs in Orbem muro pedes alto XLV. continentéque editiorem aream, in cuius medio præcipua domus, & ex qua viæ quatuor ad memoratos angulos, cum totidem ostiis ad ineundum hortos.

Ipsa autem præcipua Domus formâ etiam fuit quadratâ, quovis latere pedum circiter LX. existente. Portæ ad Ortum Occasúmque: Ad Meridiem verò, ac Boream appositæ rotundæ Turres duæ, diametro pedum XXXII. (additis videlicet X. pro exteriore, congruéque suffulto circumductu pedibus) quæ ad summum inferioris contignationis erectæ Obseruatoria fierent, cum explicabilibus tectis, hoc est, quasi valuis superioribus, quæ aperiri in quamlibet hemisphærij partem possent; idque cùm foret vtrobique Obseruatorium geminum; maius quidem citra, versus faciem domus; minus verò vltra, & ad circumferentiam turris. Longum foret internam Domus dispositionem describere; vt cœnacula æstiuum, hibernúmque, cum picturis variis; vt cameras, cubiculáve, tam pro familia, quàm pro hospitibus, sub duplici contignatione (præter octona pro studiosis supra secundam) vt speculam octogonalem super-exstantem, & proximè infra domus apicem, cui pro flabello imminens Pægasus altus fuit à Terra pedibus LXXV. vt Musæum, ac Bibliothecam intra Meridionalem turrim, sub ipso puta Obseruatorio, ac supra Laboratorium crypte subterraneâ contentum, & fornaces sexdecim varij generis continens: vt residuam structuram subterraneam, vix quicquam minoris supereminente constantem: vt puteum cæmentitium, vlnis XL. profundum, è quo potuit etiam in singulas cameras per siphones aqua distribui: præter fontem in ipso quasi domus vmbilico, quo rotatus volubilis Aquarius, aquas quoquoversum, quoties luberet, eiaculabatur. Longum etiam foret ornamenta omnia toti ædificio, maximéque exteriùs adhibita commemorare; siquidem, præter symmetriam, nihil omninò, quod ad decorem; iuxta exquisitiores Architecturæ regulas facere est visum, prætermissum fuit. Præcipuam interim domum dico; quoniam præter ipsam, fuere & quas diximus esse in ipsis valli angulis, & duæ aliunde exteriùs sitæ, altera ad Boream, in qua essent officinæ Artificum Astronomica instrumenta, aliáque fabricantium; altera ad Meridiem, quæ foret vt prædium œconomiæ destinatum. Vt taceam, cùm forent Viuaria, seu piscinæ, LX. circiter per Australem Insulæ partem quà excauatæ, quà communitæ aggeribus, ac in illis præcipuæ tres; fuisse ad defluxum aquarum collectarum in infimam, insignem Moletrinam exstructam, eámque non modò frumentariam, sed etiam papyraceam, & apparandis pellibus inseruientem.

An heic memorem Obseruatorium nouum, quod exstructum quoque fuit post-modum in Colliculo ad Meridiem sito, & ab arce dissito minoribus passibus sexaginta? nempe, cùm duo illa, de quibus iam dictum, non viderentur omnibus, quæ Tycho in dies meditabatur, suffectura Organis, ac præsertim maioribus, quæ tutiùs, firmiúsque constare, & à ventis fieri prorsus immunia expeteret, induxit sibi in animum exstruere in eo colle Obseruatorium subterraneum in aliquot cryptas ex solido muro distinctum, in quibus huiuscemodi Instrumenta reponeret, ac vsus opera studiosorum, alios heic, alios illeic haberet, ne aut sibi mutuò obstarent, aut citiùs, quàm vellet, obseruata inter se conferrent. Crypticum hoc Obseruatorium indigitauit *Stellæburgum*, ipsúmque quadratâ areâ circumduxit, cuius singulæ facies versus Mundi plagas conuersæ, retinaculis erectis munitæ, & suis semicirculis quoque ad sui medium extuberantes, pedes longæ septuaginta forent. Apparatum fuit in medio Obseruatorii hypocaustum, ipsum quoque quadratum, eodémque conuersas habens facies; ita vt adiretur ex singulis cryptis ad quatuor ipsius angulos constructis; præter quintam, & maximam, quæ ad Meridionalem erat faciem; cùm nulla foret ad Boream,

quà

4

quà erat vestibulum, vnde ingressus in Obseruatorium. Præterea cœptum quidem fuisse, at non absolutum meatum sub Terra testudineum, quo ex arce, & Laboratorio quidem, in hoc Obseruatorium, si quando per hiemem inuitaret serenitas, neque iuuaret valli portas aperire, penetraretur. Præterea quoque cryptarum tecta fuisse, aut omninò exemptitia, aut quasi valuas diducibilia, quò vsus Instrumentorum defixis in Terra fulcris firmiter sustentatorum efficeretur liberior, quamcumque in partem respectandum foret. Præterea rursus Tychonem ad hæc, cæteráque opificia conduxisse semper quoscumque nancisci artifices eximios potuit, vt Ioannem de Embda Architectum, Ioannem Crolium Aurifabrum, Ioãnem de Antuerpia Pictorem (idque præter iam memoratum Gemperlinum) & plerosque alios. Præterea proinde ornamenta varia, ac speciatim effigies præcipuorum Astronomorum, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Land-grauij ipsius, quas in Musæo collocauit; ac rursus, quas in hypocausto, Timocharidis, Hipparchi, Ptolemæi, Albategnii, Alphonsi, Copernici, sui ipsius. Præterea demùm inscriptiones, & carmina varia, sed in commendationem eiusmodi Astronomorum; inque iis potissimùm Ptolemæi & Copernici; & ex hisce duobus maximè posterioris.

Quoniam verò, dum ædificia appararentur, promouerentúrque, ac etiam deinceps, conficiendorum ad obseruandum Instrumentorum cura incubuit: ideò nihil vetat hoc loco illorum, non tàm descriptionem (nimis enim prolixum opus) quàm Indicem præoccupare, & ea quidem serie, qua res aliquando perscripta ad Land-grauium fuit. Itaque vt ab arce, Vraniburgóve incipiam, fuere in Australi Obseruatorio, & maiore quidem, I, Semicirculus ex solido ferro, orichalcò obductus, diametri cubitorum sex, Azimuthali Horizonti insistens diametri cubitorum quatuor. II, Sextans orichalco consimiliter obductus, & cubitorum quatuor semidiametro, seu radio à centro ad circumferentiam. III, Quadrans sesqui-cubitalis ex solido orichalco constans, & circulo Azimuthali trium cubitorum insistens. IV, Regulæ Ptolemæi Parallacticæ, orichalco obductæ, latere vtroque ambientes angulum quæsitum, cubitorum quatuor. V, Sextans iam descriptus, cùm de Noua Stella. VI, Quadrans iterum sesquicubitalis, & ex solido orichalco, cum Azimuthali suo. VII, Armillæ Zodiacales, ex ære fuso, solidóque tornatæ, diametro ferè cubitorum trium. Fuit iuxta hoc Obseruatorium Horologium magnum per vnicam rotá diametri cubitorum duorum, cum appensis aliis minoribus duobus, quæ illius instar indicarent horas, minuta, secunda. In minore autem Obseruatorio fuit VIII, Instrumentum solùm Armillarum Æquatoriarum orichalco obductarum, cum Meridiana ex chalybe, cuius diameter cubitorum propemodum quatuor. In Septentrionali, & maiore quidem, fuere IX, Regulæ Parallacticæ orichalco vndique obductæ, quarum infima aliis simul duabus longitudine æqua, foret longa octo cum semisse cubitos, & non attolleretur, ac demitteretur modò, sed circumageretur etiã in circulo Azimuthali, seu supra Horizontem, ipsum quoque ex orichalco totum, ac diametri duodecim pedum. X, Dimidius Sextans, duobus arcubus quindenùm graduum, & æqualium circulorum cohærentibus; ac numerari cœptis quà æquidistarent centris, cubito vno dissitis; radio aliunde quadricubitali, & limbis, quà diuisiones; & transuersali, in quo centra, ex orichalco. XI, Sextans chalybeus, qui vsui esse, cùm vnicus esset obseruator, posset. XII, Alius Sextans bifurcatus, arcu chalybeo, cubitorum quatuor. XIII, Regulæ Parallacticæ Nicolaï Copernici, de quibus dicendum inferiùs. In minore verò fuere XIV, Armillæ Æquatoriæ superioribus propè pares. XV, Quadrans è lamina orichalcica solida, radij cubitorum propemodum quinque, atque adeò non modò singula minuta, sed dena etiam secunda capiens. In vacua eius area cælata erant cùm varia ad Astronomiam, Chymiámque spectantia, tum præsertim ipsius Tychonis effigies, ac vnà ante pedes venatici Canis, quem eius fuisse delicium dicunt. Præterea fuisse XVI, in ipso Musæo Globum illum magnum, de quo aliquid dictum iam, & de quo sunt plura inferiùs dicenda: ne quidpiam adiiciam de aliis minoribus compluribus; vt neque de aliis minutioribus omnis generis Organis, automatisque ibidem conspectis. Non addo quoque, exterius, & ad latera cuiusque istorum Obseruatoriorum, fuisse fulcra apposita, cum globis superstantibus, quibus impositi debitéque cohærentes Sextantes, cæteraque Organa, conuerti in omnem Cœli faciem possent.

Deinde, vt de Stellæ burgo, Organísque in eo pergam dicere, fuit XVII, appensus in ipso hypocausto Semicirculus quidam magnus, & circumferentiæ orichalco obductæ, cuius vsus foret exteriùs: præter tria Horologia horas, & minuta, secundáque adnotantia. In crypte verò ad meridiei faciem, fuit XVIII, Armilla Æquatoriæ diametri cubitorum septem, cum Semi-armilla cubitorum nouem, vtraque orichalco vndique obducta. Fuit & XIX, in crypte ad Notapelioten, Sextans quadricubitalis, & XX, in crypte ad Noto-zephyrum, quadratum Geometricum ferreum, cum intercepto Quadrante chalybe obducto, radij cubitorum propemodum quinque; adeò vt costæ caperent tangenteis cyphrarum sex, & ipse Quadrans dena secunda. XXI, in crypte ad Borrapelioten, Quadrans radiis quadricubitalis, orichalco obductus, & quindena secunda capiens, cum circulo Azimuthali, & Meridiana linea, ex maximis Stellæ Polaris digressionibus interducta. XXII, in crypta ad Borro-zephyrũ, Armillæ Zodiacales orichalcicæ, quas qui contineret Meridianus chalybeus diametro foret cubitorũ triũ. XXIII, Appensus ibidem fuit Sextans orichalcicus, & per cochleas compactilis, resolubilísque, vt transferri commodè in regiones exteras posset,

posset, radij cubitorum quatuor. Fuit verò prætereà XXIV, in eodem Obseruatorio subterraneo Armilla quædam emobilis, exteriúsque vsurpabilis, orichalco obducta, diametrique trium cubitorum. Fuit & XXV, Quadrans è solida lamina orichalcica, inauratáque, radij cubito non maioris; in cuius area, præter diuisionem in limbo vulgarem, interducti fuere varij circuli Nonianæ in minutias diuisioni inseruientes. Fuit rursus XXVI, appensus in ipso hypocausto, Radius Astronomicus ex orichalco solido & cubitis tribus aliquanto longior, confectus antea à Gualtero Arscenio nepote Gemmæ Frisij, à quo fuerat eius confectio descripta. Fuit porrò alius etiam Radius ex orichalcicis laminis, per lineas transuersas, punctatásque diuisus. Fuit XXVII, Annulus Astronomicus, ex orichalco etiam totus, diametri nonnihil cubito maioris, qui eundem Arscenium, iuxta eiusdem Gemmæ præscripta, habuerat authorem. Fuit XXVIII, paruum Astrolabium orichalcicum, spithamalis diametri, cuiusmodi Ioannes Stoflerus descripsit. Postremò fuere etiam complures aliæ variis vsibus destinatæ machinæ (veluti excipiendis, v.c. Stellarum radiis, itémque Solis, ac Lunæ vmbris) quas iam memorare nihil attinet. Addo solùm fuisse in exterioris areæ Stellæburgicæ angulis fulcra disposita cum suis globis, eo vsu, quo dictum circa alia Obseruatoria: ac in ipsis eiusdem areæ, tam Occidentali, quàm Orientali semicirculis erectas, columnas, quibus, cùm opus foret, non alia modò exemptitia Organa, sed Regulæ etiam Ptolemaïcæ illuc translatæ appenderentur: idque præter erectam mensam, tabulámve lapideam rotundam, ad meridionalem semicirculum, supra quam Quadrans portatilis, aliáque id genus Organa ad obseruationis facilitatem constituerentur.

Attingendum porrò adhuc vnum est, quod Tycho speciatim, inter cætera, in vsum induxit: celebris nempe illa graduum per lineas, punctáque transuersa diuisio. Scilicet arcum distinguebat duabus lineis arcualibus, quarum intercapedo foret pars totius radij, semidiametríve quadragesimaoctaua: ac tum, assumptam in vtraque portionē gradui integro respondentem, in sex parteis sic discernebat, vt ab initio primæ inferioris, in finem primæ superioris, ab hoc in finem secundæ inferioris, inde in finem tertiæ superioris, inde in finem quartæ inferioris, inde in finem quintæ superioris, ac inde demum in finem sextæ inferioris, transuersas lineas duceret, quæ decem punctis inter se æquidistantibus distinctæ, totum gradum in lx. minuta exhiberent diuisum: adeò vt transiens per quoddam punctum, seu filum perpendiculi, seu linea fiduciæ in norma, Alhidadáve appellata, perinde indicaret minutum, ac si illud potuisset in superiore, inferioréve arcu discerni. Vnde & minùs mirabere, quod diximus quædam eius Instrumenta dena etiam secunda exhibuisse: quippe interstitia deonotum punctorum fuere in aliquibus tanta, vt possent in senas subdistingui particulas, quarum quælibet denum secundis æquiualeret: vt præteream, fuisse Instrumenta, in quibus, arcualibus lineis in duodecim parteis distinctis, transuersæ lineæ in quinque solùm minuta sic distribuerentur, vt interstitium discernendis secundis amplum relinqueretur. Deum immortalem, quanta discretio, respectu eorum Instrumentorum, quibus Ptolemæus, aliíque antiquiores vsi; cùm in illis graduum diuisio vltra parteis duodecim, seu minuta quina non exhiberetur! Incidit verò Tychoni in mentem istam diuisionis formam vsurpare, ex ea Radij diuisione, quam Lipsiæ ab Homelio, Sculteróque didicerat. Ac licet ea videri posset congruè dumtaxat vsurpari in parallelogrammis rectilineis, in quibus diagonia rectilinea itidem sunt; perspicuum est tamen transuersas has lineas, rectas licet, nihil omninò, quod cadere in sensum possit, differre ab iis arcubus, qui forent per earum extrema ducendi. Quoniam, cùm isti arcus sint portiones eorum circulorum, qui ducendi prætereà per Instrumenti centrum forent, & ductæ rectæ ab iis extremis in centra horum circulorum, angulum erecent eius duplum, qui in centro instrumenti fit: constat, si tam transuersa linea, quàm arcus, cuius subtensa est, bisecetur à linea ex centro eius arcus ducta, interstitium inter subtensam, & arcum, hoc est, minutorum quinque sinum versum, fore tantulum, vt ne vni quidem parti radij, semidiametríve centies millesimæ adæquetur; quod quantùm supra omnem sensus acutiem sit positum, liquet. Vt prætereram ipsum Tychonem rem ita deducere, vt ostendat differentiam maximam vix creare errorem trium secundorum. Cætera, quæ ad formam, vsúmque pinnacidiorum, seu diopttarum, aliarúmque partium Instrumentorum attinent, prolixioris sunt, quàm vt locus hic capere possit, explicationis.

Postremò videntur duo quædam esse hoc loco præoccupanda. Vnum est; Tychonem ex hoc tempore aluisse continenter varios iuuenes, Adolescenteisve studiosos; qui pollentes visu, ingeniíque acumine, sibi adiutores obseruando forent. Neque verò illos sustentabat modò, sed erudiebat etiam pro cuiusque captu, in Mathematicis, & Philosophicis disciplinis. Ac alij quidem diutiùs, alij breuiùs apud ipsum commorabantur, sed fuere tamen semper minimùm sex, septem, aut octo, interdum decem, aut duodecim (idque præter pueros, iuniorésque discipulos) quos partim accersebat ipse ex Academiis, aliísque locis, partim admittebat vltrò aduenienteis, seséque offerenteis. Accessere interdum nouem numero, vno eodémque tempore, quos omneis excepit, ac nisi discedere volenteis non dimisit. Ex iis, quos magni præsertim fecit, aliqui deinceps, prout dabitur occasio, commemorabuntur; neque enim omneis recensere, quorum elenchum optimus VVormius transmisit, quicquam attinet. Alterum, Tychonem per annos viginti, ac vnum, quibus incoluit Insulam, insumpsisse in hæc omnia vltra Tonnam auri, vt ipsemet

ipsemet loquitur; constat autem Tonna ex centum Dalerorum millibus, quæ trecentis propè libratum Turonicatum millibus valét. Quare & nihil sibi reliquum fecit, seu ex propriis red itibus(testatur quinetiam Kepletus impensum patrimonium) seu ex Regia munificentia. Videlicet optimus Rex, contulit ipsi, tum necessaria apparandis Ædificiis, ac Machinis; tum annuatim duo Dalerorum millia ex Teloni o; tum etiam præterea feudum in Noruegia, & Canonicatum in Episcopali Roschildensi Ecclesia, seu Præbendam sancti Laurentij, quam iam Regum appellitant (Regis Cancellario solitam conferri) cuiúsque annuus reditus mille Daletis æstimatus alij oneri addictus non est, quàm vt Sacellum, in quo Regum ex familia Oldemburgica exstant Mausolæa, sartum tectum sernetur.

Iam, cùm ex hoc tempore vsque, nulla penè noa serena abierit, quin aliquam obseruationem circa Sidera tam Errantia, quàm
1577. Affixa peregerit; tum cœpit præsertim Anno insequente M. D. LXXVII. vestigare Poli altitudinem ex circum-polaribus Stellis. Deprehendit autem ea summa, infimáque Stellæ Polaris, quæ in extrema Caudæ Cynosuræ altitudine, attolli Polum Vraniburgi grad. 55. min. $54\frac{2}{3}$. idque cùm Stella per eum annum distaret à Polo grad. 2. min. 58. sec. 50. quam & refert alicubi Gemmam Frisium ante annos XXX. deprehendisse eadem ratione, ex maxima nempe, minimáque altitudine, distare à Polo grad. 3. min. 8. Ne cætera verò recenseam, ac speciatim totaleis duas Lunæ Eclipseis obseruatas, alteram die Aprilis secunda, hor. 8. minut. 50. alteram Septembris xxvj hora 13. cum minutis 3. hærendum nō-nihil potissimùm est circa Cometam, qui ante finem eius anni apparuit, & per proximi initia euanuit. Scilicet post Stellam Nouam obseruatam, nihil æquè habuit Tycho in votis, ac exoriri quempiam Cometam, ea quo accuratè obseruato deprehenderet, eiusmodi-ne corpora forent loci, ac materiæ cælestis, an elementaris. Ac doluit quidem, cùm fuit exortus, nondum adesse qualia, quótáque præconceperat Organa (quippe habebat præsertim cura ædificiorum sollicitum) lætatus est tamen sibi adesse tria, quibus posset rem exsequi non malè. Ea verò fuere, ad captandum quidem distantias, tum Radius Astronomicus, tum Sextans totus chalybeus, radiique trium circiter cubitorum: ad habendum autem altitudines, Quadrans ex lamina orichalcica, radij cubitorum non omninò duorum, cum Horizonte Azimuthali chalybeo, tricubitalis diametri, ad obtinendum Azimutha. Cæterùm, quia hic Cometa vt primus, sic præcipuus fuit ex iis, qui fuere à Tychone obseruati, & Tycho de eo scripsit Librum, qui est de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis secundus; ideò immorari non-nihil circa illius descriptionem iuuat.

Memorato itaque anno, ac die Nouembris xiij. cùm paulò ante Occasum Solis adstaret Tycho famulis ad vnum eorum viuariorum, quorum fuit non multò antè facta mentio, piscantibus, oculos in eam Cæli partem, si congrua fortè serenitas in noctem proximam sponderetur, erexit. En verò Stella ea improuiso se conspiciundam præbuit, qualem se Venus exhibet, cùm vicina Terris, & Sole declini in eadem occidua regione versatur. Spectaculo attonitus, nôrat scilicet Venerem, quam non multis antè diebus Ioui vicinam manè obseruârat, procul ab eo loco esse, ac haberi illeic dumtaxat Saturnum, qui non tantæ esset magnitudinis, & breui præsertim occasurus Heliacè, vt præsēte Sole posset conspici; requisiuit ex famulis, si quam illeic Stellam viderent & ipsi. Asserentibus, ac Venerem esse Hesperum factam iactantibus, excepit haud-quaquam rem sic se habere; ac breui quidpiam insolitum facto crepusculo visum iri. Nec vana præsensio; nam ecce diurna luce paulatim se, Sole occaso, subducente, non grandis modò, eáque alboris subliuidi, Stella apparuit, sed diffusa etiam ea ea vsque versus Ortum, & quasi in Solis oppositum longissima cauda, instar crinium, radiorúmve rubicundiorum. qui prope istam Stellam densiores, extremum versus rariores forent, ac leuiter, conuersa sursum deuexitate, incuruarentur. Constitit proinde eam esse Cometam, crinitámve Stellam, quæ non visa licet in Dania diebus antecedentibus, quibus Cælum fuerat nubibus obductum, fuisset tamen die decima in Noruegico Oceano conspecta. Obseruauit illam Tycho eodem vespere; ac deprehendit Stellam quidem ipsam, seu Caput Cometæ esse diametri minutorum septem, & Caudam longitudinis viginti duorum graduum; adeò vt, cùm Caput esset proximè supra ipsum Caput Sagittarij, Cauda ad vsque cornua Capricorni protenderetur. Obseruauit quoque deinceps, quoties fauit serenitas; & cùm motu proprio in Ortum ferretur, deprehendit illam initio velociter progredi, & breui ad sinistram Antinoi manum peruenire; prætergredi exinde, tum Delphini Caudam, tum Nareis Equulei; ac superata demum lentiore iam motu Stella appellata Scheat Pægasi, euanuisse inter ipsam, ac duas minutulas Stellas in Pegasi pectore, post diem sequentis Ianuarij XXVJ.

Enimverò, cùm ista quidem pingui Minerua deducta sint; quod ad scrupulosiorem tamen designationem attinet; quia Tychoni in mente fuit tam motum, quàm locū Cometæ in Mundo exquisitè assequi: ideò, quoties licuit, illius distantiam à Fixis illustrioribus circum-vicinis est dimensus; vt perspectis Fixarum locis, tum situm Cometæ in dies singulos obtineret; tum iter illius, ac itineris ad Eclipticam inclinationem intelligeret; tum eiusdem à Terra distantiam, hisque affinia peruestigaret. Quocirca & edixit primò, Cometam, hoc est eius Caput, seu Stellam, fuisse die illa mensis Nouembris xiij. in gradu 7. min. 15. Capricorni, cum grad. 8. min. 59. latitudinis Boreę, ac habuisse Ascēsionis rectę grad. 277. min. 23. cum declinatione Austrina grad. 4. m. 17. & memorata die Ianuarij XXVJ.

fuisse

fuisse in gr.20.min.55.Piscium,cum latitudine itẽ Botea gr.29.m.15.ac habuisse Ascẽsionis rectæ grad.339.min.35.cum declinatione iam Botea grad.23.min.10. nempe Æquatorem intersecuit sub diem Nouembris xxiij. sed nimium foret tædium, si Cometæ situs respectu tã Eclipticæ,quàm respectu Æquatoris singulos dies commemotaretur. Notasse sufficiat, quibus Cæli locis primùm, postremúmque visus fuerit, vt interducere circulum,siue semitam, quâ incessit, liceat. Edixit deinde istam semitam antecedenter produci intellectam,intersecuisse Eclipticam quidem, in gradu 20.min.55. Sagittarij, cum inclinationis angulo versus eandem.grad.29.min.15. Æquatorem verò in gradu 299. min.50.cum angulo inclinationis versus ipsum, grad.33. minutis 45. Edixit ad-hæc motum Cometæ diurnum ea lege semper decreuisse, vt cùm à die Nouembris xiij. in xiv. fuisset graduum 3. min.48.heinc in xv. grad.3.min.25. heinc in xvj. grad.3. min.9. heinc in xvij. gr.2. min.58. atque ita porrò, fuerit tandem die Ianuarij xxv min.17.& die xxvj.min.16. adeò vt totum apparitionis iter, seu ea portio Circuli magni, quam describere motu proprio est obseruatus, fuerit graduum septuaginta vnius, & semissis quàm proximè, nulla ratione habita itineris antecedentis. Cùm motum autem proprium dico, nihil est profectò necesse admonere fuisse Cometam præterea abreptum (Planetarum scilicet instar) motu illo communi, seu Mobilis primi, quo reuoluebatur dietim circa Terram; atque ita quidem, vt nunquam videri in Meridiano potuerit, neque idcircò in altitudine supra Horizontem maxima obseruari.

Edixit insuper, ac præcipuè, fuisse Cometam in æthetea, non in elemẽtari regione; seu non depressum iuxta Lunam, sed longè suprà euectum fuisse. Ad hoc autem est triplici comprobationis genere vsus. Primum fuit, quia Cometa tempore toto apparitionis exquisitissimè descripsit suo motu arcum circuli maximi; quatenus assumpta per dies singulos obseruationis latitudo, subtensa semper fuit einsdem inclinationis anguli cum Ecliptica, qui recitatus mox antè est; secus profectò, ac euenisset, nisi eiusmodi circulus bissecuisset Eclipticam,totámque adeò Sphæram (quod circulorum maximorum propriũ est) in duas æquas parteis. Atque id quidem, cùm notum sit, nullum sublunare, igneúmque, vt volunt, Meteorum esse posse motu adeò regulari, vt à circuli maximi tramite nunquam deflectatur; cùm seu pabuli consectatio, seu facta à ventis, Sideribúsve abductio talem constantiam nullam pariatur. Confirmatur autem, tum quia sublunares hi ignes, vt vagi, fluctuantésque sunt, sic variè intendunt, remittúntque cursum; cùm tamen Cometa vno semper tenore, ac proportione seruata, velocitatem temperarit, factúsque tardus fuerit: prorsus vt Planetæ ad stationem tendentes. Tum quia, vtcumque initio velox, procul tamen abfuit à velocitate, qua Luna propriam decurrit orbitam (quippe etiam dum lentissima est, vltra 10. gradus dietim peruadit) adeò proinde, vt par sit regionem illi superiorem, seu Sidera inter, quæ segniùs Luna mouentur, assignare. Tum quia cæleste potiùs quidpiam, quàm elementare sapit, quòd Cometa viam à Capricorni Tropico, in Tropicum Cancri ducti obliquo instituerit. Alterum fuit, quia Cometa eodem vespere, interiectis aliquot horis, atque adeò in variis altitudinibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut penè insensibilem altitudinis Parallaxin exhibuit: nimirùm cùm vix aliam loci diuersitatem subierit, quàm poposcerit facta diurni motus per tempus interiectũ promotio. Obseruationes certè peractæ diebus per Nouembrim, ac Decembrim variis ægrè Parallaxin admittunt minuti vnius, aut alterius; cùm, si vel in ipso Lunæ orbe fuisset, admissurus fuisset sextuplo maiorem; vt esse proinde illum oportuerit saltem sextuplo, atque adeò plusquam trecentis terrenis Semidiametris distantiorem à nobis, quàm Lunam. Tertium fuit, quia Cometa eodem proximẽ tempore in variis Horizontibus ab iisdem Fixis distare obseruatus, aut nullam, aut vix aliam subiit varietatem distantiæ, quàm pro intercapedine temporis, & ratione diurni motus; ac præsertim quidem, cùm Stellæ eundem proximè verticalem cum ipso Cometa obtinuerunt; vt cum die Nouembris xvj. Tycho obseruauit distantiam Cometæ à lucida Vulturis grad. 17. min.50$\frac{1}{2}$. & Taddæus Hagecius obseruauit eandem Pragæ in Bohemia grad.17.min.52. Quæ sesquiminuti differentiola reuocari potest ad Meridianorum differentiam (exsistente alioquin hora vtrique sexta) tametsi habita ratione diuersæ altitudinis Poli graduum propemodum sex, ea futura fuisset minutorum 7. si Cometa vel proximè infra orbem Lunæ extitisset.

Edixit præterea Cometam non eadẽ semper distantia abfuisse à Terra; sed id supponendo, quod infrà dicetur, Mercurium, ac Venerem circuitus suos circa Solẽ, quasi quoddam centrum obire; existimauit Cometam quoque circuiuisse pariter Solem,& ampliore quidem circuitu, quàm Venerem; adeò vt, quemadmodum orbis Veneris Mercurialem complectitur, sic orbis Cometæ complexus fuerit Venereum. Et quia tẽpore primæ apparitionis, quasi ex Perigeò prodibat (sed in consequentia nihilominus secus ac Venus, & Mercurius) idcircò Cometam die Nouembris xiij. destitisse à Terra terrenis Semidiametris ducentis vndecim; die Decembris secunda, cùm in maxima à Sole digressione foret, Semidiametris quingentis, sexaginta tribus; ac demum Ianuarij xxvj. Semidiametris 1733. hoc est triente proximè remotiorem à Terra, quàm Solem, dum in longitudine media est. Edixit vlteriùs Cometam, cùm die illa xiij. diametro apparuit, minutorum septem, fuisse proinde in ipso Cælo, diametro prolixa trecẽntis sexaginta octo milliaribus Germanicis; id nimirùm colligitur ex assumpta à Terra distantia, & supposita vnius terrenæ diametri magnitudine, milliarium eorundem octingentorum

ſexaginta. Colligitur verò etiam ex eo, quod diameter Cometæ ſe habuerit ad diametrum Terræ, vt tria ad quatuordecim, & ad diametrũ Lunæ, vt tria ad quatuor; itémque ex eo, quòd globi in tripla ratione diametrorum ſint, fuiſſe Cometam Terrâ minorem centies, & ſemel, cùm ferè beſſe; & Lunâ bis, cum proximè triente. Poſtremò, cùm hoc de Capite ipſo, Stelláve ſit intelligendum; Edixit Caudam tempore eodem viſam prolixam vigintiduobus gradibus, aut (quòd non tota ob tenuitatem diſcerni poſſet) viginti qoinque; fuiſſe conſequenter prolixam Semidiametris terrenis nonaginta ſex (vti & lata partium ſex, eſſe debuit lata Semidiametris viginti duobus.) Idque, cùm ipſum Caudæ extremum foret aliquantò remotius à Terra, quàm Caput (quatuordecim puta, aut quindecim Semidiametris) habito reſpectu ad Veneris ſitum. Nempe id ſpeciale Cometa hic habuit, vt tempore apparitionis toto Caudam exporrexerit in oppoſitas ad amuſſim non Solis, ſed Veneri parteis; ſiquidem ex variorum dierum obſeruationibus conſtitit, non Solem, ſed Venerem, & Caput Cometæ, cum medio Caudæ ductu, ab ipſa eius eductione, & neglecta deinceps curuitate, eodẽ circulo magno contineri. Quo factum, vt Tycho ſuſpicatus fuerit Appianum, qui primus adnotarit, ſcriptiſque mandarit Cometarum Caudas in parteis à Sole auerſas protendi, non attendiſſe, an exquiſitè, an præterpropter protenderentur. Prætereo autem, tum quod voluit illam Caudæ incuruationem fuiſſe dumtaxat apparentem ex lege quapiam Optica; tum quòd iteratò exinde inſectatus eſt Ariſtoteleã de ignea Cometæ natura ſentẽtiam; quatenus, ſi Cauda fuit quaſi flamma, non ea ſurſum directè contendit, ſed obliquè deorſum; id prodente ſitu Stellæ Veneris, quæ fuit Capite Cometæ erectior.

Atque hæc eſt quidem quaſi eorum ſumma, quæ Tycho ſcriptis conſignauit, poſtquàm Cometa euanuit, ac per annum quidem
1578. M. D. LXXVIII. eùm & poſt nouennium
reſumpto in manus, retractatóque opere, tum pauca quædam interſeruerit, tum examen adiecerit obſeruationum, opinionúmque à variis Authoribus proditarum. Priuſquam tamen manum operi admoueret; quia peruidit nihil poſſe certi ex obſeruatis erui, niſi Stellæ Fixæ, quibuſcum Cometam comparauerat, in vera loca reſtituerẽtur, à quibus longitudinum, & latitudinum Abacus ab vſque Hipparcho, & Ptolemæo deductus, & ab Alphonſinis, Copernicóque additione motus octauæ Sphæræ ſolùm correctus, ſic abluderet, vt gradu interdum integro, interdum plus, minúſve ab iis abhorreret: quia id, inquam peruidit, ideò de admouenda huic reſtitutioni manu cogitauit. Itaque, licet nondum haberet Armillare illud Aſtrolabium, cuiuſmodi fuiſſe Hipparcho, Ptolemæóque eſt obſeruatum; nõ eſt tamẽ malè voti cõpos factus, cùm ad hoc negotium deſcriptum Quadrantem ſingula minuta exhibentem, & ſuper Horizonte, circulóve Azimuthali circumductilẽ vſurpauit. Nempe reſtituto priùs loco Solis, habitáque ex altitudine Poli, etiam Æquatoris altitudine; ita obſeruauit Meridianam cuiuſque Stellarũ altitudinem, vt declinationem illius exinde obtinuerit, & loco Solis per id tempus noto, etiam Aſcenſionem rectam aſſequutus fuerit: ac tum ex his datis, longitudinem, latitudinémque eiuſdem Stellæ deduxerit. Fuere autem huiuſmodi Stellæ Lucida Vulturis volantis, ſiue Aquilæ; Lucida in ſiniſtra Antinoi manu; Inferior in Capricorni cornu; Humerus Aquarij vterque; Os, Prima alæ, Scheat, Dextrum genu, & Borealior paruularum in pectore Pegaſi; Fidicula demum, ſeu lucida Lyræ. Quarum quidem loca poſteriùs grandioribus vſus Inſtrumentis non-nihil correxit, ſed tam parum tamen id fuit, vt facta ratiocinia circa Cometæ locum, & alia, nihilominùs conſtiterint; neque res viſa fuerit digna, ob quam calculos, non ſine ingenti quodam labore, retexeretur.

Obſeruauit etiam Tycho eodem anno Diametrum Solis viſibilem miſſo per rotundum foramen eius radio in pauimentum, planúmve excipiẽs perpendiculũ ex foramine ad angulos rectos; qua occaſione id adſcripſit encomiũ, vt *Rectangulum magiſter ſit vniuerſæ Matheſeos*. Quippe ad ipsũ referens, quod vniuersè de Triangulo hocce Diſticho alias cecinit,

Cuncta Trigonum habet; ſatagit, quæ docta Matheſis:
Ille aperit clauſũ quicquid Olympus habet.

Obſeruauit, inquã, tum ſub Martij medium, cùm Sol verſaretur mediam circiter longitudinem; tum ſub medium Iunij, cùm ipſum circiter Apogejum. Deprehẽdit verò Diametrum eſſe priore quidem tempore min. 30. & ſecundorum nunc 40. nunc 44. nunc 50. poſteriore autem, ſemel minutis 30. ſec. 4. bis min. 29. ſec. 30. Ex quo deinceps factum fuit, vt diametrum Solis perſcrutatus fuerit, directo in Solem canali, duos, & triginta circiter pedes longo, ac radiis traiectis rotundo supernè foraminulo, infernéque exceptis fundo candido; deprehenderit autem Solem eſſe Diametro Apogejon quidem minutorum 30. (niſi quod ſæpenumerò paucula ſecunda defuerunt) Perigejum verò minut. 32. (niſi quòd ſecunda item paucula ſuperfuerũt) & medio loco conſtitutum minutorum proximè 31. Nihil addo de Eclipſi Lunæ, quam digitorum duorum, ac ſemiſſis obſeruauit menſe Septembri, die XVI. manè, hora prima cum min XVII. vti neque de Eclipſi Solis, quàm digitorum 5. min 50. obſeruauit
ſequẽte anno M. D. LXXIX. die Februarij XXV. 1579.
hora 5. cum 50. minutis. Addo ſolùm illum ſic per hoſce annos operas vrſiſſe, ædificiáque promouiſſe, vt, ingruentibus ſe licet variis difficultatibus, Vrani-burgum tamen, & alia, Stellæ-burgo excepto, penè abſoluta
anno inſequente M. D. LXXX. fuerint, ac præci- 1580.
pua cura ſuperfuerit Organorũ perficiẽdorũ.

Illo interim anno, cùm pleraque alia, ac ſpeciatim Lunæ Eclipſin totalem die Ianuarij vltima hora 10. ac min. 9. obſeruauit; tũ præſertim alium Cometam, qui fuit ab Octobris initio, in medium Decembrim conſpectus.

is,

ß, cùm Meridianum suo motu retrogrado sæpiùs pertransiret, ac diligenter interim adnotarentur tempora, ac tempore eodem similia obseruarentur in Hassia; videri mirum potuit, obseruationes Hassiacas deficere semper minutis octodecim, ab eo tempore, quod, differentiâ Meridianorum spectatâ, fuerat adnotandum. Sed Tycho nimirùm errorem coniecit in vitium perpendiculi, quod Land-grauiani non præcauissent; vnde & ea de re postmodùm tum cum Land-grauio egit, tum cum Rothmanno potissimùm, qui tamen eo tempore nondum fuerat apud Land-grauium. Et scribens quidem Keplerus anno post illum quadragesimo, subdubitare visus est, exstarent-ne Tychonicæ eius anni obseruationes; sed subiecit tamen habuisse se præ manibus Cometæ loca ex obseruationibus computata, ac ea transcripsisse in exemplar Mœstliniani de eodem Cometa libelli. Refert scilicet Mœstlinum, Roeslinum, Rothmannum, Hagecium de eodem scripsisse, consensisseque Cometæ cursum fuisse per spatia ætheris, siue supra Lunam transactum. Commemorat idem Keplerus Tychonem, dum hunc Cometam describeret, adnotasse se die quadam Veneris, ac hora vespertina sexta, sub Nouembris finem, aut Decembris initium, cùm foret in cymba, Huennam inter, & Scaniam, Cometam vidisse satis adhuc conspicuum (Caudâ licet ægrè apparente, quæ fuit aliunde longè in hoc, quàm in Cometa superiore breuior) fuisse autem ipsum prope Caput Herculis, ac illo inferiorem versus Corum, tribus ad summum Solis diametris, hoc est, ferè sesqui-gradu; cùm & producta per vtrumque linea transitura esse per eã, quæ est media in Cygni corpore, videretur. Tycho ipse aliunde de superiore Cometa agens, ac fuisse illum æthereum, neque solidos vllos orbeis ejus traiectioni obstitisse defendens: hunc quoque adducit in argumentum; *Nam*, inquit, *toto illo tempore in antecedentia Signorum motu retrogrado plusquàm per quaterna Zodiaci dodecatemoria ferebatur; idque etiam ordinario, & regulari, non interrupto, aut vago cursu, velut hæc, & alia latiùs libro sequente, cùm ex professo de eodem Cometa agemus, è certis obseruationibus ostendemus; vbi etiam hunc in ipso æthere ejusce modi cursum designasse, inuictis demonstrationibus comprobabimus.* Ac postea: *Et quid dicemus de Cometa anni* LXXX. *qui ipsam Primi mobilis reuolutionem suo proprio cursu ab Oriente in Occidentem toto durationis tempore anteuertebat? Perpetuò enim contra ordinem Signorum in antecedentia ferebatur*, &c. Non fuit porrò vnquam perfectus, qui affectus heic indicatur, Liber de Æthereis Phænomenis Tertius.

Accessit hoc anno ad Tychonem Paulus VVitichius Vratislauiensis Mathematicus; ac Tycho illum tantò faciliùs in familiaritatem admisit, quantò ingeniosum Geometram agnouit, ac eum, qui vltrò sponderet se toto vitæ tempore alterum in studiis Astronomicis Achatem futurum. Factum est proinde, vt cum illo omnia sua inuenta, seu quæ tum in promptu habebat, seu quæ animo destinârat, communicârit; ipséque VVitichius, cùm præ cæteris non modò diuisionem illam per transuersas lineas animaduertisset, verùm adnotasset prætereà Pinnacidia illa quadrata, æqualia, parallela, ea ratione composita, vt oculus citra, & ad vtriusque pinnacidij axem constitutus, videret simul sursum, deorsum, dextrorsum, læuorsum, Stellam obiectam quasi ex dimidio; exsultabundus dixerit, vidisse se tandem, expertúmque esse, quod diu, sed frustrà à Dudithio quæsierat, nec se frustra in Daniam, vel eo venisse nomine, quòd ne centum quidem coronatorum pretio habitam notitiam commutare vellet. Conquestus tamen posteà fuit Tycho, vbi eum constitisse ampliùs, quàm treis menseis; sed prætextu adeundæ hæreditatis in patria, ac spe reditus post duos menseis factã, ita abiisse, vt deinceps nunquam, nec redierit, nec literas dederit; ac Tycho solùm post quinque annos ex literis Land-grauij ad Ranzouium, accepit transiisse illum per Hassiam, & commoratum aliquandiu communicasse, vt sua inuenta, quæ abs Tychone acceperat; quippe nulla facta ipsius mentione.

Anno deinde M.D.LXXXI. natus est Tycho- 1581.
ni filiorum primogenitus, qui fuit ipse quoque appellatus Tycho. Nempe alius quoque Georgius nominatus natus ipsi post triennium fuit: neque plureis mares; quod sciam quidem, habuit, cùm tamen quatuor habuerit filias; vt putà, præter Magdalenam, de qua dictum iam, vocatas Sophiam, Elizabetham, & Cæciliam. Fuit illi hoc anno obseruata Stellæ Polaris distãtia à Polo grad. 3. min. 57. sec. 30. & præter Lunæ Eclipsin totalem, quam obseruauit mense Ianuario, die XIX. hora 9. minutis 57. circa aliam etiam Totalem, quæ mense Iulio, ac die XVJ. manè contigit, medium quidem eius definiit ad horam 5. (tribus minutis minùs) seu Lunâ iam procul infra Horizontem demersâ; at simul tamen adnotauit exstitisse solùm Lunam, cùm occubuit, dimidia sui parte obscuram.

Sed hæc vt omittam; cùm sciam ad conscribendum successiuis horis suum illum Librum de Noua Stella, quasi aliquod Astronomiæ Progymnasma accingeret: satis quidem habere se obseruationum sibi est visus, vt Sòlarem cursum restitueret, ac Ephemeridem exactam in duos illos annos, quibus Stella fuit terris visa, contexeret; at non reputauit tamen sibi factum satis circa restitutionem Stellarum, quibuscum Nouam compararat, & quarum loca occurrerent eo in opere designanda. Commodùm proinde affulsit occasio à Februario vsque exeunte Anni 1582.
M.D LXXXII. vt exquisitè loca Stellarum non Cassiopeïæ, ac vicinarum modò, sed reliquarum etiam toto Cælo conspicuarum restitueret; idque interuentu Veneris, quæ interdiu cõspicua, cõparari cum Sole posset; nocte superstes, cũ proximis Stellis, quæ ipsæ deinde compararẽtur cũ Lucida supra Caput Arietis, vt ea quasi omnium fundamentum stabiliretur. Scilicet illã primã delegit, relicta-

alia minutiore, quæ Copernico prima fuerat, vt Rectam eius Ascensionem certam ratamque faceret, quò cæterarum Ascensiones ab ea deinceps deducerentur, & ex cognitis aliũde per Armillas Æquatorias, aut altitudines Meridianas Quadrante acceptas declinationibus, singularum longitudines, latitudinésque haberentur Heinc, quia opus, ac labor fuit in Ascensionibus constituendis, poterat quidem differentia Ascensionis duarum aliquarum Stellarum haberi (ex noto nempe tẽpore inter vtriusque transitum per Meridianum intercedente) at nullius Stellæ Ascensio à puncto vsque verni Æquinoctij numerari poterat, nisi ipsa Stella compararetur cum Sole, cuius solius Ascensio per se nota est ex noto momento, quo id punctum præteriit, ac eo tempore quod exinde fluxit.

Enimuerò, quia Stellæ Fixæ, quòd sint interdiu inconspicuæ, comparari ipsæ cum Sole non possunt; ideò antiquum fuit, vt res Lunæ interuentu perageretur, quippe quæ interdiu, noctúque conspicua, posset, Sole adhuc supra Horizontem versante, cum eo comparari; ac posset deinde cum Stellis, post eius occasum comparentibus: obseruando nempe interdiu, quæ Ascensionis differentia inter Solem, ac Lunam foret; ac posteà, quæ foret inter eandem Lunam, & aliquam Stellam. Lubrica fuit tamen isthæc methodus, propter Lunæ motum, & Parallaxin interuenientem, cuius haberi ratio sine intricatione non potuit: ne quidpiam de Solis declinis (si tempus præsertim decurtandum fuit) refractione adiiciam, quam etiam antiqui ne somniârunt quidem. Ac fuere quidem etiam aliæ Ascensionis rectæ obtinendæ rationes, illáque inprimis, qua vsus Copernicus, ex obseruata declinatione, ac adhibita simul Stellæ alicuius insignis, vt Spicæ Virginis, latitudine; aliaque item, qua Landgrauius, ac Tycho quoque priùs vsi, ex adnotato tempore, quo aliquæ Stellæ Meridianum pertranseunt, aut in certo sunt Azimutho, cum data earumdem altitudine, & loco Solis antè perspecto; verùm & adhibito illa latitudinis ex Tabulis supposite quædam principij petitio est; & illud transitus momentum arduum adeò obtentu est, vt penitùs fieri indubitatum non possit. Quippe & nulla horologia machinalia adeò exquisita, adeò non obnoxia mutationibus aëris possunt fieri, vt huic præcisioni sufficiant; & quamvis Tycho adhibuisset etiam clepsydras ex argento viuo variè sublimato, reuiuificatóque; itémque ex plumbi calcinati subtilissimo puluere, deprehenderat tamen ne sic quidem se id, quod affectabat, posse adipisci.

Commodum itaque, vt dixi, affulsit Stella Veneris, qua intercedente rem exsequeretur. Ea quippe & longè tardior motu proprio, quàm Luna est, & Parallaxi longè immunior; vt quæ proinde censeri potest adhibenda correctio, longè sit facilior, ac tutior. Quamobrẽ acceptà interdiu inter Venerem, Solémque distantiâ vnà cum vtriusque altitudine, & declinatione; ac interdum quoque Azimutho; accipiebat rursus distantiam inter Venerẽ, & aliquam Stellam, in Zodiaco præsertim, insignem; ac vtriusque altitudinem, declinationem, Azimuthum; ex quibus, adnotato aliunde vtriusque obseruationis tempore, vt iuxta intercapedinem haberetur ratio promotæ interim Veneris, Rectam eius Stellæ Ascensionem deduxit. Non fuit proinde laboriosum ex Declinatione, cum Ascensione adhibita, eiusdem longitudinem latitudinémque assequi; ipsámque cum Lucida illa supra Arietis Caput comparare. Quomodo verò, & ad quod tempus rectam huius Stellæ Ascensionem definierit, dicendum erit posteriùs; siquidem præter obseruationes, quas supra centenas ea de re hoc anno peregit; itémque præter quam-plurimas, quas peregit annis consequentibus, ipsásque, Venere tam Eoa, quàm Vespertina, ac in quovis situ supra Horizontem tam antè, quàm post Meridianum exsistente (fuit autem, quoties opus visum, refractionis habita ratio) præter hæc, inquam, accuratiùs cursum Solis sic obseruauit, vt factam eius correctionem ad hocce negotium vsurpauerit. Vt certè Apogæum Solis debitè constitueret, cœpit hoc anno obseruare Solis transitum non modò per puncta Æquinoctialia; sed etiam per medias tam Tauri, quàm Leonis parteis; idque mensibus Aprili, ac Iulio.

An addam verò Cometam tertium fuisse 872 ab illo, mense Maio ad Septentrionem obseruatum? Id saltem notatu est dignum, quòd illius Caudam periode, ac Cometæ, qui ante quinquennium effulserat, dirigi animaduerterit, non in partem Soli ad amussim oppositam, sed in oppositam Veneri, retrogradæ tum exsistenti. Notandum verò etiam est, fuisse huic Cometæ cum eo, qui ante biennium apparuerat commune, vt contractiorem Caudam habuerit, sicque accesserit ad Barbati formam. Existimauit Tycho, nec iniuriâ, id eam ob causam contigisse, quòd vterque horum Cometarum ad oppositionem cum Sole vergeret, sicque Caudam habens à Terra, quàm ipsum Caput, distantiorem, partem illius in directum respectu visus absumpserit, ac Terræ proinde contractiorem exhibuerit, quàm si transuersùm expansam habuisset.

Reticendum porrò hoc loco non est, cùm Tycho hæreret, vera-ne foret Copernici, an Ptolemæi sententia, decreuisse illum hoc anno argumentum conquirere, quo facere posset alterutri fidem. Desumendum autem id putauit ex Marte, qui per hiemem opponeretur Soli in Cancro, ac ob latitudinem Boream euaderet in dies sublimior. Itaque incredibilem, vt Keplerus habet, testatus diligentiam est, præposito etiam Obseruationibus titulo, *Pro inquirẽdis Parallaxibus Martis*; & ipsemet Tycho scribens post-modum ad Pencerum, *Habitis igitur tunc*, inquit, *pluribus accuratis obseruationibus tã circa Ortum, quàm Occasũ, eiúsque per Meridianũ transitum, deprehendi Martẽ maiorem causari Parallaxin, quàm ipsũ Solẽ; ideoque etiã terris propinquiorem, cùm Acronychus est fieri, adstipulante vnà motu ipsius diurno, cũ Copernicanis potiùs numeris cõsentiẽte,*

eò

eò quòd paulò celeriùs certo dierum interuallo intercedentia repedaret, quàm Alphonsinorum concederet à Ptolemaeo deducta ratiocinatio; idque ob minorem à terris distantiam, qua motum paulò intensiorem apparere efficiebat. Proposito autem consimili ex Venere argumentu, concludit; *Itaque quòd Ptolemaïcis Hypothesibus hac omnia minime congruerent, impellebar. vt post-modum magis magisque Copernicana inuentioni fidem attribuerem.* Prætereo verò, quòd Keplerus deprehendit, Ministros Tychonis calculum texenteis se, & Tychonem delusisse; siquidem illi obseruata ad Copernicanum Schema accommodantes, aliud, quàm quòd Tycbo proposuerat, exsequuti sunt, *Ille enim volebat*, inquit, *vt ex matutinis, & vespertinis obseruationibus inter se comparatis, inquirerent Parallaxin Martis: hi verò inquisiuerunt, quantam Parallaxin faceret schema Copernicanũ.* Prætereo quoque, licet Keplerus Solem longè ampliùs à Terra, quàm vulgò credatur, constituens, deduxerit, si interdum Martis Parallaxis aliqua sit, eam tamen neque sensibilem, neque obseruabilem esse; non obesse hoc nihilominus, quin Mars Terræ aliquando propior sit, quàm Sol (cuius ille quoque imminuit Parallaxin tantoperè) vt est à Mœstlino etiam obseruatum. Quod dixi porrò obseruationes circa Martem hieme factas; extendi id con-
1583. stat ad principium anni M. D. LXXXIII. quo aliunde definire Apogæum Solis, eiusque Eccentricitatem cœpit. Ac rem quidem non-nihil secus, alapso deinceps quinquennio, definiit; sed res interim hoc loco dicenda, propter exstructas insequentium aliquot annorum Ephemeridas, quas velut primitias suo è Typographeio expressit, & cum amicis communicauit. Cùm igitur existimaret se Poli altitudinem per stellam Polarem exquisitè adeptum, atque idcircò de Æquatoris altitudine foret certus, obseruare perrexit temporis momenta, quibus Sol, seu vere ascendens, seu Autumno descendens, Æquatorem intersecaret, siue in ipso Æquatore, punctisve Æquinoctialibus foret (attendendo putà Armillis ad Æquatorem compositis, & inquirendo etiam aliquot antè, & pòst diebus altitudinem Meridianam Solis) ac tum, iis obtentis, supputauit quot dies, horæ, & minuta à verno Æquinoctio in autumnale intercurrissent: (cùm sit manifestum ab autumnali in vernum, non intercurrere totidem.) Et quia agnouit veteres lubrica nimis ratione vsos, cùm puncta quoque Solstitialia pari ratione venati sunt (scilicet ob penè insensibilem per dies aliquot circumstanteis, Meridianæ Solis altitudinis, declinationisque adeò, variationem) eam ob rem, vt iam cœperat, ita & perrexit potiùs obseruare Solis transitum per medias Tauri, & Leonis parteis; quoniam adnotatis consimiliter diebus, horis, ac minutis inter vernum Æquinoctium, & dimidium Tauri; ac inter dimidium Leonis, & autũnale Æquinoctium intercedentibus; ratiocinatus est lõgè tutiùs, vt de Apogeio, sic de Eccentricitate Solis. Quippè ex Sexqui-Signi alterutrius arcu, & perspecto tempore, quo Sol ipsum motu inæquali percurrere apparet, intelligere, ac determinare licet angulum, qui residuum arcum ad vsque Apogejon ex ipsa Terra dimetitur, ac intercapedinem quoque, quæ est inter Terram, illiùsve centrum, & centrum Eccentrici, è quo idem Sol fuerit æquabiliter moueri spectandus. Itaque per id quidem tempus Apogejon Solis in gradu 5. min. 45. Cancri esse censuit, ac habuit Eccentricitatem partium 359. qualium Semidiameter Eccentrici 100000. foret.

Dixi interim illum fuisse certum de altitudine Æquatoris, ob præhabitam ex Polari Stella Poli altitudinem (illa scilicet existente huius ad quadrantem complemento) quoniã deprehendit antecessores omneis in eo fuisse hallucinatos; quòd altitudinem Æquatoris ex vtraque Solstitiali, seu summa, ac ima Meridiana Solis altitudine obseruata, deducerent; differentiam videlicet inter vtramque bipartientes, ac illius dimidium altitudini adiicientes. Siquidem, cùm illi non suspicarentur eam per Brumam fieri radiorum Solis refractionem, vt Sol in ipso etiam Meridie aliquot minutis elatior appareat supra Horizontem, quàm reuerâ sit; ideò apparentem per Solstitium hiemale altitudinem pro vera habentes, tum contractiorem æquo fecere altitudinum differentiam, tum Æquatorem habentes intermedium, euexere ipsum æquo altius dimidio illius refractorij additamenti; vnde & fecere tantumdem depressiorem altitudinem Poli. Effectum verò quoque est simul, vt declinationem Solis maximam æquo contractiorem habuerint; ac præsertim Regiomontanus, VVernerus, & Copernicus, qui illam definierãt, gr. 23. min. $28\frac{2}{5}$. quam ipse tamen minutorum prætereà trium deprehendit. Et qua quidem ratione deprehenderit, intellectu facile est; videlicet nihil morando brumalem altitudinem, subduxit solùm quam (data Poli eleuatione) habuit altitudinem Æquatoris, ex obseruata per Solstitium æstiuum Solis altitudine; ac residua fuit Declinatio maxima, hoc est vera Tropici, ab Æquatore distantia, grad 23. min. $31\frac{1}{2}$. Quò autem magis appareret erroris causam in Refractionis neglectum esse conferendã; bipartitus est ipse quoque quam obseruauit inter summam, ac imam altitudines differentiam; ac deprehendit similiter, fieri hac ratione declinationem maximam non maiorem, quàm grad. 23. min. 28. quæ vno etiam adhuc minuto diminuenda sit, si nulla habeatur Parallaxeos ratio, quam illi ne habuerint, satis in confesso non est.

Vt verò adhuc vberiùs rem sic se habere 1584.
constaret; eùm sequente anno M. D. LXXXIV. Leuinus Byloviũs Georgij Friderici Marchionis Anspachensis apud Daniæ Regem Legatus, rediret naui Regia in patriam, dedit Tycho illi, vt amico veteri, in comitatum, vnum ex studiosis nomine Eliam Olai Morsianum, iuuenem industrium, cum Instrumento idoneo, quo Fruenburgi VVarmiæ in Prussia, vbi obseruârat Copernicus, Poli altitudinẽ scrutaretur. Is autẽ perhumaniter exceptus à nobilibus eius loci Canonicis (illi

nimirùm Copernici caram habebant memoriam, vt qui ibidem Canonicatum ex concessione Lucæ Vatzelrodij VVarmiensis Episcopi, auunculique sui obtinuisset) is, inquam, per mensem, & ampliùs illeic commoratus, locúmque nactus opportunum, altitudinem Meridianam tum Solis interdiu, tum Stellarum noctu sæpe numerò obseruauit; & Sole quidem tum versante in Boreo semicirculo; vt propterea foret refractione immunis. Cùm rediisset, explorans Tycho, quæ ille obseruârat, agnouit idipsum, quod suspicatus fuerat, esse nempe omninò altitudinem Poli Fruemburgi grad. 54. min. $22\frac{1}{2}$. quam Copernicus prodiderat solùm gr. 54. min. $19\frac{1}{2}$. ac mirum idcircò non esse, si Copernicus lapsus fuerit, vt circa summam declinationem, ita circa Æquatoris altitudinem, tribus minutis proximè, ex quibus fuerit etiam Solstitium æquo promotius constitutum. Non est interim reticendum, Eliam, priusquàm rediret, fuisse à memorato Marchione rogatum, (& misso quidem M. Mænio Regiomonti Prussiæ Professore Mathematum) vt Polarem Regiomonti altitudinem, pari qua Fruemburgi diligentiâ expenderet, ac re per aliquot hebdomadas præstita, constitisse Polum illeic eleuari grad. 54. min 43. cùm tamen Erasmus Reinholdus Prutenicas Tabulas ad illum locum referens, fecisset solùm eleuatum (sed Appiano nempe confisus) gr. 54. min. 17. dimidij penè gradus errore.

Sed neque reticendum est, Nobilem Virum Ioannem Hannouium VVarmiensem Canonicum dono per Eliam misisse ad Tychonem Ptolemaïcas Regulas, seu Parallacticum Instrumentum, quod Copernicus sua manu fecisse, vsurpasséque perhibebatur. Id prorsus ligneum, abiegnúmque; æquales binæ Regulæ quatuor longæ cubitis; diuisio in particulas 1414. facta. Tycho autem ipsum, non sanè vsus gratiâ, sed in memoriam Copernici, quem vix vnquam sine elogio Eximij, Ingentis, aut Incomparabilis nominauit, carissimum habuit, & sartum tectum, quasi rem pretiosissimam asseruauit. Iuuat autem hoc loco adscribere versus, quos enthusiasmo veluti quodam, eo ipso die (Iulij scilicet xxiij) quo Instrumentum accepit, tum extulit, tum in Tabella Instrumento appensa exarari voluit. Ij fuere huiuscemodi

Is, qualem nec Terra virum per sæcula multa
Procreat, inuidiâ tardans quæque optima, qualem
Ipsa sibi vix Astra ferunt per mille recursus,
Tot centrisque, polisque licet, totque orbibus orbem
Tam rapido inuoluant cursu, nec lassa fatiscãt.
Ille is, qui Cælo genitus, cælestia terris
Progenuit, sed partu alio, quàm prisca Parentum
Fert veterum soboles, Cælo nec forsitan ipsi
Degeneri patria proprios sub imagine vultus,
Sed magis atque magis referente, quod omnis Olympi
Testatur facies, vulgi licet inscia turba
Non videat quidnã reuolutis cõgruat Astris.
Ille &, qui Cælo poterat deducere Solem,
Ac prohibere loco, Terrásque inuoluere Olympo
Et Lunam Terris, Mundique inuertere formam,
Ne qua parte tamen, quamuis conuersa, dehiscat,
Sed concinna magis, longéque minoribus vsa
Subsidijs, moti referat spectacula Cæli.
Ille, inquam, tantos olim Copernicus ausus,
His leuibus Baculis, facili licet arte paratis,
Aggressus toti leges præscribere Olympo,
Astráque celsa adeo vili subducere ligno
Sustinuit, superûm ingressus penetralia, nulli
Quàm propè Mortali concessum ab origine Mundi est.
Quid non ingenium superat? sunt montibus olim
Incassum montes congesti, Pelion, Ossa,
Ætnáque testantur, simul his glomeratus Olympus,
Innumerique alij, necdum potuisse Gigantes
Corpore prævalidos, sed mentis acumine inerteis,
In Superas penetrare domos. Ille inclytus, ille
Viribus ingenij confisus, robore nullo,
Fustibus his paruis celsum superauit Olympũ.
O tanti monumenta Viri! Sint lignea quamuis:
His tamen inuideat fuluum (si nosceret) aurum.

Prætereo autem, cùm initio Octobris Elegiacum carmen condidisset in Ptolemæi effigiem, quam in Musæo, cum aliis plerisque constituerat; condidisse quoque subinde in effigiem Copernici, allatam fortassis ab eodem Olao; siquidem ea ipsa fuisse dicitur, quam Copernicus sua manu pinxisse è speculo perhibetur. Prætereo etiam, cùm Stellæburgum hocce anno, vti iã antè deduximus, constructum fuerit, ac in medio illo hypocausto fuerint octo Astronomorum collocatæ effigies, & in iis etiam Copernici, fuisse singulis disticha singularia subscripta. Ne ea verò heic memorem (vti neque ea, quæ per hocce tempus, cùm ad Nobileis quosque alios, tum potissimùm ad Falconem Goyum, affinem, amicúmque suum, Virum & Nobilem, & Græcè, Latinéque eruditum misit) neque etiam aliquot alia circa superiorum, inferiorúmque rerum connexionem repræsentatam figuris Hieroglyphicis Philosophorum duorum, quorum alteri Cælestia scrutanti adscriptum foret; SVSPICIENDO DESPICIO: alteri Terrestria, DESPICIENDO SVSPICIO (hisce nimirum tam Cælestem, quàm Terrestrem, seu Metallicam significauit Astronomiam) Ne hoc, inquam, loco ista memorem, ac multò minùs Inscriptiones varias eidẽ Stellæ-burgo insculptas, ac illam speciatim QVID SI SIC? appositam depictæ propriæ (in hypocausto videlicet cælestium Orbium Hypothesi: attexere heic solùm iuuat insculptam quadrato lapidi Porphyrio ad faciem portæ interiorem (seu austrum versus) Inscriptionem, quæ hisce verbis, charactereque maiusculo expressa fuit.

D. O. M. Posteritatique Sacrum.

Astronomiam Scientiarum omnium antiquissimam, & præstantissimam, diu quidem, multúmque cultam, nondum tamen satis solidè constitutam, aut à mendis vindicatam animaduertens, & instauranda, perficiendaque, varia, eadémque exacta adinuenit, construxitque Organa, ad omnimodas cœlestium corporum obseruationes sufficientia, labore, diligentia, impendióque incredibili, quæ partim proxima eandem ob causam exædificata arce Vraniburgo, partim hisce cryptis, ad constantiorem, & opportuniorem vsum disposuit, tibique, ô inclyta omni æuo successura Posteritas hunc thesaurum rarissimum, & pretiosissimum commendans, dicans, consecrans, vt in æterni Dei admiranda cœlestis machinæ Opificis gloriam, artisque diuinæ propagationem, ac patriæ honorem perpetuò conserues, nec vetustate, aliòve incommodo collabascere, aut aliorsum transferri vel quocumque modo violari sinas si nihil aliud, Authoris saltem Vniuersi vindicem reuerens oculum, Qui ea cuncta in hac Insula & inchoauit, & absoluit: hoc monumento posito te rogat, & obtestatur TYCHO BRAHE.

Haue, qui hæc legis, facisque, & Vale.

Videretur posse quoque ad hunc annum referri absoluta magni illius Globi confectio, qui inchoatus primùm Augustæ Vindelicorum fuerat, & exinde in Insulam post sedem in ea fixam transuectus; verùm quia tametsi Inscriptio ipsum hunc annum præferat, id fuit tamen certo consilio, de quo posteà dicetur, factum; ideò res videtur non incommodè reiici in locum vlteriorem posse. Videretur quoque referenda hûc esse (nisi etiam ad superiorem annum) excogitatio Hypotheseos, Mundanive Systematis ipsi Tychoni peculiaris; quatenùs cùm mense Septembri versaretur apud ipsum Nobilis Vir Ericus Langius, quidam illius famulus nomine Nicolaus Raymarus, Dithmarsus delineatam Hypothesin quapiam in charta obiter vidit, ac sibi quasi à se in angulo Poloniæ quodam excogitatam arrogans, illam vt suam biennio post apud Land-grauium venditauit; vbi & impudenter in Tychonem deblaterans repressus à Rothmanno fuit: Attamen hac quoque de re commodiùs deinceps dicetur. Quare superest heic adiiciam, cùm duas hoc anno Eclipseis obseruauerit, vnam putà Solis digitorum trium, die Aprilis xx. hora 5. minut. 39. alteram Lunæ, cámque totalem, die Nouembris vij. ab hor. 11. minut. 12. in hor. 15. minut. 0. adnotasse illum circa posteriorem, contigisse eius Medium, non hora 13. minut. 6. vti oportuisset, bipertito tempore; sed horâ 13. minut. 12. vt habetur quidem in Elencho Eclipseon: aut hor. 13. minut. 8. vt in Epistolis ad Rothmannum: ad quem scripsit se ratione infallibili inquisiisse ex æquatoria certarum Stellarum remotione à Meridiano: ac præmisit hæc tempora non esse semper æqualia, vt eatenus creditum fuerat. Taceo verò quòd cohærenter subnotauit Medium Cassellis obseruatum, debuisse referri ad hor. 12. min. 56. non ad hor. 13. min. 3. quódque Rothmannus ad eum rescribens, confirmauit fuisse errorem obseruatoris VVitichij, qui affirmârit temerè se ex Obseruationibus assumpsisse, & locum Solis, & Ascensionem rectam, Declinationémque dextri Orionis Humeri, vt tempora deduceret; quippe cùm nihil tale obseruatum fuisset. Taceo quoque quod subdidit Henricum Brucæum apud Rostochienses Mathematicum Quadrante non magno orichalcico (quem illi, vt amico pridem dederat) vsum, retulisse Medium Eclipseos ad hor. 13. minut. 4. cùm esse idem Rostochij tempus, quod Vraniburgi deberet, ob nullam, insensibilémve differentiam Meridianorum.

Iam, cùm annus M. D. LXXXV. medius fue- 1585.
rit septem annorum, quibus præsertim in eo incubuit, vt ex Venere tam matutina, quàm vespertina, interdiu cum Sole, noctu cum Affixis Stellis comparata, ipsarum Affixarum loca, tam secundum Æquatorem, quàm secundum Eclipticam debitè constitueret; idcircò hunc annum delegit, ad quem exeuntem definiret, quibus locis essent Stellæ quædam præcipuæ, secundum totum Zodiacum; vt cæterarum deinceps toto Cœlo respersarum, vel ex solis earum distantiis cùm ab istis, tum inter se, loca definiri similiter possent. Itaque multus primùm fuit, vt memoratæ Lucidæ Stellæ supra Caput Arietis Ascensionem Rectam exquisitissimè obtineret, quòd eâ substratâ, quasi fundamento, facilè, foret, veluti superexstruere reliquam molem. Nimirùm ad quindecim vsque Considerationes instituit Obseruationum toto septennio habitarum, & partim spectatarum seorsim, partim inter se inuicem per binos annos comparatarum, ex quarum singulis deducta eiusce Stellæ Ascensio, ac ne vllo quidem discrimine, quod vnius minuti excesserit bessem. Constituit proinde Ascensionem rectam Lucidæ Stellæ Arietis grad. 26. min. 0. sec. 30.

Deinde verò ex habita, tum per Armillas Æquatorias, tum per Meridianas altitudines, Declinatione tam huius Stellæ, quàm aliarum aliquot secundum Zodiacum fusarum; ac obseruatâ alioqui binarum singularum mutuâ distantiâ, rem aggressus est longè admirabilissimam, texturam nimirùm Æquatoris integram ex singularibus arcubus, quos designarent anguli creati ad Polum ex declinationum arcubus, interceptáque distantia inter Stellas geminas secundum seriem Zodiaci sumptas, & vt incipienteis à Lucida Arietis, ita in eandem desinenteis. Nempe acceptis primùm quatuor, Lucida putà Arietis, Capite Geminorum inferiore, Spica Virginis, & Lucida Vulturis; arcus Æquatoris ipsis intercepti, ac inuicem iuncti exhibuere grad. 359. min. 59. sec. 58. hoc est integrum circulum duobus tantum secundis minùs. Sic acceptis sex, vt putà Lucida Arietis, Calce Borei Geminorum pedis, Corde Leonis, Spica Virginis, Lucida Vulturis, & Prima alæ Pegasi; arcus intercepti, iunctique

exhibuete grad. 360. min. 0. sec. 9. hoc est integrum circulum, etim secundis nouem solummodò amplius. Sic acceptis octo, nimirùm Lucida Arietis, Oculo Tauri, Capite Geminorum inferiore, Corde Leonis, Spica Virginis, Borea sinistræ manus Ophiuchi, Lucida Vulturis, Prima alæ Pægasi, arcus intercepti, junctique exhibuere gradus 359. min. 59. sec. 56. hoc est integrum circulum, deficientibus non ampliùs, quàm quatuor secundis. Quod profectò, nisi miraculi loco, hac in pragmateia habeatur, nihil est, quod habendum miraculo sit.

Denique, cùm ex habitis Ascensionalibus differentiis, nihil facilius fuerit, quàm ex supposita Ascensione Lucidæ Stellæ Arietis, Ascensionem rectam cuiusque harum Stellarum deducere; facile quoque deinceps fuit, ea habita cuiusque Stellæ Ascensione, & Declinatione, ac supposita maxima, quæ est antè dicta, Declinatione Eclipticæ, cuiusque Longitudinem, Latitudinémque obtinere. Vt verò aliquantò ampliorem, quàm Stellarum nodem mox nominatarum exhibetet Catalogum, duodecim quoque alias adhibuit, secundùm ductum Zodiaci, neque ab Æquatore procul dissitas, quarum loca similiter, tam secundùm Eclipticam, quàm secundùm Æquatorem definiit. Cùm prætereundum porrò sit, quod comprobare etiam voluit, esse Stellarum limites respectu Æquinoctialium punctorum rectè præfinitos, idque instar Copernici, ea Virginis Spica (cuius non aliunde suppofuit, sed ipse speciali ratione præhabuit latitudinem) tum non erit fortè incongruum eiusmodi Catalogum, hunc in locum inserere, quòd habere hoc quasi fundamentum totius Astronomiæ ab ipso restitutæ possit. Ille igitur cum præmisso hocce titulo sic se babet,

TABELLA

EXHIBENS XXI. PECVLIARIVM Stellarum per singulos Zodiaci Asterismos hinc inde collocatarum vera respectu Æquatoris, atque Ecliptica loca, ad annum M. D. LXXXV. *completum calitùs deducta; vt ex his reliquarum Fixarum, tum etiam Planetarum quovis in situ obseruentur Apparentia.*

NOMINA STELLARVM.	Ad Æquatorem. Asc. Recta. gr.	min.	Declinatio. gr.	min.		Ad Eclipticam. Longitudo. gr.	min.		Latitudo. gr.	min.	
Prima ♈	21.	44	17.	14.	B.	17.	24.	♈	7.	$8\frac{1}{3}$	B.
Lucida ♈	26.	$0\frac{1}{6}$	21.	$28\frac{1}{3}$	B.	1.	53.	♉	9.	57.	B.
Boreus oculus ♉	61.	8.	18.	12.	B.	2.	40.	♊	2	$36\frac{1}{3}$	A.
Oc. ♉, Aldebora	63.	$3\frac{1}{4}$	15.	$36\frac{1}{4}$	B.	4.	0.	♊	5.	31.	A.
Calx Pedis ♊	89.	$29\frac{1}{5}$	22.	$38\frac{1}{3}$	B.	29.	$31\frac{1}{3}$	♊	0.	53.	A.
Lucidus Pes ♊	93.	$24\frac{1}{3}$	16.	$40\frac{1}{3}$	B.	3.	18.	♋	6.	$48\frac{1}{3}$	A.
Inf. Cap ♊, Pollux	109.	58	28.	$57\frac{1}{4}$	B.	17.	$30\frac{1}{2}$	♋	6.	38.	B.
Asellus Boreus	124.	$44\frac{2}{3}$	22.	$52\frac{1}{3}$	B.	1.	44.	♌	3.	7.	B.
Lucida Colli ♌	149.	$13\frac{2}{3}$	21.	$54\frac{2}{3}$	B.	23.	46.	♌	8.	47.	B.
Cor ♌, Regulus	146.	$32\frac{1}{4}$	13.	$57\frac{1}{4}$	B.	24.	$4\frac{1}{3}$	♌	0.	$26\frac{1}{3}$	B.
Tertia Austr. alæ ♍	185.	$8\frac{1}{3}$	0.	$51\frac{1}{4}$	B.	4.	$22\frac{1}{2}$	♎	5.	50.	B.
Spica ♍, Arista	195.	$52\frac{1}{6}$	8.	$56\frac{1}{3}$	A.	18.	3	♎	1.	59.	A.
Lanx Borealis ♎	213.	43	7.	$45\frac{1}{2}$	A.	13.	$35\frac{1}{4}$	♏	8.	35.	B.
Bor. man. Ophiuchi	238.	$21\frac{1}{3}$	2.	$33\frac{1}{4}$	A.	26.	31.	♏	17.	20.	B.
Cor Scorpij	241	$4\frac{1}{4}$	25.	23.	A.	4.	0.	♐	4.	27.	A.
Media Capitis ♐	280.	0	22.	13.	A.	9.	15.	♑	0.	49.	B.
Luc. Vult. Aquila	292.	$37\frac{1}{3}$	7.	$51\frac{1}{4}$	B.	25.	56.	♑	29.	$21\frac{1}{2}$	B.
Præced. Caudæ ♑	319	$15\frac{1}{3}$	18.	$24\frac{1}{3}$	A.	16.	1.	♒	2.	26.	A.
Sin. Humerus ♒	317.	$24\frac{1}{3}$	7.	$18\frac{1}{4}$	A.	17.	38.	♒	8.	42.	B.
Prima Alæ Pegasi	341.	$2\frac{1}{3}$	13.	$0\frac{1}{3}$	B.	17.	44.	♓	19.	26.	B.
Luc. in connexu ♓	25.	$9\frac{2}{3}$	0.	$44\frac{1}{3}$	B.	23.	$44\frac{1}{3}$	♈	9.	$4\frac{1}{2}$	M.

Heic, cùm nihil necesse sit cætera adscribere obseruata, vt distantiam Stellæ Polaris à Polo grad. 2. minut. 56. sec. 10. ac eiusmodi alia: At prætetire tamen non decet obseruata circa Cometam, qui hoc anno, ac mensibus Octobri, Nouembrique apparuit. Is certè tantò magis dicendus, quantò non Caudatus, Barbatúsve apparuit; neque enim vllam appendicem, qualem alij ferè, exporrectam exhibuit

eahibuit (nisi quòd semel,ac iterùm visus est radiolum spithamalem eminere) verùm rotunda specie Crinitus eireum, Comatúsve, hoc est,verè κομήτης. Circæúsve fuit. Tycho igitur, qui illum vidit primùm die Octobris xviij. fuisse eum dicit obscuro,raro,& nebuloso lumine;ac fuisse illi nebululæ,quæ Præsepe Cancri vocatur,totâ suâ formâ quam simillimum; nisi quòd aliquantò major per dies primos videbatur.Stellam quidem Ioui, quam proximè parem,sed præ obtusa tamen luce, fuisse ægre conspicuam, nisi quòd fuit sub medium, luminis paullò compactioris. Rothmannus,qui ipsum Cassellis à die vsque octaua vidit (sed nimirùm nubes, ac pluuiæ Cæli conspectum Vraniburgi ab initio penè Octobris eripuerant) apparuisse dicit in modum Halonis circa Stellam aliquam; fuisse aut parem, aut etiam majorem Venere, cùm maxima apparet: deprebensu non facilem, nisi à sciente præmonstraretur; compactiùs meditullium, quasi Stellam quartæ magnitudinis exstitisse. Addit circa viii. Nouembris, cùm jam paullatim euanescerer, persimilem fuisse illi in Cancro Nebulæ; idque de forma, & colore confirmat Tycho circa diem xv.tametsi jam foret aliquantò minor; cùm & deinceps decrescere pergens, circa Nouembris medium penitùs euanuerit.

Quo die Rothmannus primùm vidit, in Cauda Ceti exstitit; quo primùm Tycho, prope linum Australioris Piscis jam fuit. Prætergressum deinde ait totam Arietis Constellationem, ac Tauri dorso superato, desiisse non longè à Pleïadibus; vt quas latitudine quidem excesserit, at longitudine tamen non fuerit assequutus. Vt specialiùs autem cursum definiamus: Rothmannus die octaua Octobris, ac hora xj. cum minutis quinque, Cometam ex obseruatione reposuit in grad. 23. min.9. Pisciū, cum latitudine Austrina grad. 13. min.52. (Literæ Land-grauij habent sex, & octo minuta ampliùs.) Die autem viii. Nouembris, hora x.cum semisse, in quam obseruatio eius desinit, in gr.16. min.17. ♉ cum Borea latitudine grad. 7. min. 16. Tycho autem ad diem Octobris xviij.ac horam x.cum quadrante,tribuit illi locum in gr.19.min.29. Arietis,cum latitudine Austrina gr 3.min:30, Ad diem verò Nouembris xij. ac horam ix. cum triente, tribuit in gr.18. minur. 46. ♉ cum Borea latit. gr.8. min.6. Ea quibus licet intelligi ecquis præter-propter Cometæ ductus fuerit, ecquave magni Circuli portio, quam ille motu suo descripsit. Is quippe fuit graduum proximè 60. & eo quidem motus decremento,vt cùm initio vltra duos gradus, ac bessem dietim perageret; sub finem non confecerit, nisi gradus circiter dimidium. Præter-propter interim dico; quoniam adnotatum à Tychone fuit, illum circulum,qui Æquatorem intersecuit in gr. 14. min. 55. à verno Æquinoctio,& Eclipticam in grad.27. minut. 38. Arietis, variabilem habuisse ad vtrumque horum circulorum inclinationem. Quippe cùm ea initio foret respectu Æquatoris graduum 45. min. 28. & respectu Eclipticæ grad. 23. min.17. ita tamen sensim decreuit, vt sub finem fuerit respectu illius, gr.44.min.19 respectu istius gr.21.min.34.

Quod superest, nullam Cometæ Parallaxin Rothmannus tribuit; ac id ex aliquot dierum obseruationibus comprobat: vnde & illum euehit ad vsque Sphæram, regionémve Saturni. Tycho autem non omnem quidem Parallaxin denegat, sed penè tamen insensibilem tribuit; quando, vt ea interdum minuti vnius visa est, ita & aliquoties comprobata est dimidij duntaxat minuti; idque tum cùm esse debuisset minutorum 48. si vel tantum propè,quantum ipsa Luna exstitisset; quo factum est, vt nisi supra Solem, saltem non longè infra reponendum censuerit. Notatu dignum interim est, quod insinuat alicubi, esse potuisse istum Cometam, reuerâ, ac in se caudatum, quemadmodum cæteros; verùm,quia in ipso prope Solis opposito versabatur, Terráque intercepta existente, fusa in partem à Sole auersam cauda, vltra ipsum Cometæ caput in directum protendebatur, capútque eius àxem regebat; ideò euenisse, vt tota, extremo non-nihil latiore, apparuerit quasi circumposita capiti; sicque diuersam à cæteris Cometæ speciem fecerit, non re, sed ad sensum duntaxat.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER TERTIVS.

1585. Is, quæ aliunde, præter Tychonis obſeruationes, heic aſſumo, occaſionem facit commercium, quod per literas inſtitutum ex nato hoc Cometa fuit Tychonem inter, & Land-grauium, ac ſimul eruditum, cordatúmque virum Chriſtophorum Rothmannum Bernburgenſem, quem Land-grauius aſſumpſerat in Mathematicum aulicum, ac vt præeſſet tribus Studioſis, quos alebat Cæleſtibus obſeruationibus peragendis. Scilicet, cùm primùm Cometa apparuit, verſabatur Land-grauius Rotemburgi, ibíque à Rothmanno Caſſellis relicto literas accepit, quibus apparere Cometam admonitus fuit. Dies erat menſis xix. cùm ipſe Land-grauius Cometam ſpectauit, & ductis per ipſum, pérque affixas quaſdam lineis, iiſque in Globum proprium tranſlatis (neque enim alia Inſtrumenta ad manum erant) cenſuit illum eſſe in gradu 21. Arietis cum gradibus quatuor latitudinis Auſtrinæ. Poſtridie ergo literas dedit ad Henricum Rãzouium, Regium in Holſatia, & adiunctis Prouinciis Vicarium, ipſiúſque Tychonis affinem, quibus illi, cætera inter, iſtã Cometæ apparitionem ſignificauit, ac petiit, vt à Tychone, ſuo nomine ſalutato, obtineret, indicarétque ecquid ab eo de Cometa obſeruatum fuiſſet. Scripſit ſubinde ad Tychonem Ranzouius, miſſo literarum Land-grauij exemplo; quod cum datis à Parente, Gerardus Ranzouius eius filius, & magnificæ Croneburgicæ arcis recèns à Rege in vicino Selandiæ littore præfectus, ipſi reddidit, cùm Tycho in Aula apud Regem foret. Delectauit mirè Tychonem opportunam adeò occaſionem natam communicandi cum Principe tanto, ac tam benemerente de rebus Aſtronomicis: Quo factum eſt, vt ipſemet, deſtinato vno ex ſuis Studioſis, ſcripſerit ad Land-grauium; ſed Kalendis iam Martiis

1586. anni M. D. LXXXVI.

Adiunxit porrò literis Cometæ hiſtoriolam, vnà cum locis ad dies varios quà obſeruatis, quà deductis, cúmque ratiocinio de inſenſibili, aut perexigua Parallaxi; ac ſimul petiit, quas Land-grauius tum de hoc, tum de aliis antecedentibus Cometis, atque etiam de Noua Stella obſeruationes peregiſſet. Neque hoc ſolùm, verùm etiam quas haberet obſeruatas perpetuorum Siderum inter ſe diſtantias, Meridianáſque altitudines; paria pollicitus viciſſim. Et quia Land-grauius in ſuis ad Ranzouium literis ſignificârat ſe inſtructione Pauli VVitichij confici curaſſe ex puro orichalcbo tum horizontalem Quadrantem, tum Sextantem bicubitalem ea ratione diuiſum, vt ad quadrantem vſque vnius minuti partem exhiberet: ideò adiecit Tycho, VVittichium illum ante quinquennium penes ſe fuiſſe, addidiciſſéque Organorum ſuorum diuiſionem, & fabricam; ac ſe veteri nihilominùs, ne ille ſuggeſſerit potiùs formam ſextantis, quem tum habebat, cuíque penitus fidendum non foret, quàm alium animo conceptum, ac deinceps elaboratum, quem illi quoque indicârat. Quare, vt Land-grauius rem perciperet, Iconem ad eum huiuſce noui Sextantis miſit, ac ſimul etiam Vraniburgi, Armillarúmque Æquatoriarum; quippe ſcribere de Mechanica Aſtronomiæ, parte Librum cogitans, cælari iam curauerat Inſtrumentorum aliquot figuras. Miſit quinetiam ad faciendum ſuorum Inſtrumentorum fidem, Solarem Ephemeridem, quam explorare Land-grauius poſſet; admonuit eum modò, vt Refractiones caueret, rationem haberet Parallaxeos, Declinationem maximam 23. graduum, & $31\frac{1}{2}$ minutorum ſupponeret, ac altitudinem Æquatoris non ex Solſtitiali vtraque altitudine, ſed ex ſumpta per Polarem Stellam Poli altitudine venaretur. Subiecit poſtremò mittere ſe omnia per charum, fidumque domeſticum Petrum Iacobi, Studioſorum vnum, ex quo, vt ſuarum rerum omnium tam Aſtronomicarum, quàm Pyronomicarum participe, plura longè addiſcere, quàm ex datis literis poſſet; cùm & eidem ad ſe redeunti concredere poſſet, ſi quid attineret.

Literis Tychonis acceptis, dici non poteſt quanto gaudio perfuſus Princeps fuerit. Rothmannum illicò acceſſiit; at oſtendere illi noluit acceptum de Cometa ſcriptum, quin ille ſuum attuliſſet, vt vtriuſque obſeruationes ſimul inſpici; conferríque inuicem poſſent. Vbi autem illæ expenſæ; ita conſentire deprehenſæ ſunt, vt minutu vix diſſiderent; mira fuit tam Principis, quàm Mathematici exſultatio; cœpítque Princeps, vt Tychoni exoptare Cælum Auſtralius, ac purius;

sic

ſic Organa ſua eo ipſo cariota habere, & cõmendare induſtriam ſui Automatarij Iuſti Byrgij, quem Indagine, quaſi alterum Archimedem dixit. Iuſſit Petrum illa explorare, vt de ipſis referre ad Tychonem poſſet; ac mandauit ſimul exſcribi, quæ de Noua Stella obſeruárat, quæque obſeruata circa Fixas habebat, & tam quidẽ prioribus, quàm poſterioribus Inſtrumentis. Reſcribens autem profeſſus eſt nihil poſſe exquiſiti de Cometa Anni M. D. LXXVII. mittere; quòd tum deſtitutus Mathematico, nihil exactè obſeruare de eius Parallaxi potuiſſet (& Rothmannum certè penes ſe ab vno, alteróve anno dumtaxat, habebat) quod ſpectaret ad nuperũ, mittendi curam Rothmanno commiſit. Commiſit verò etiam curam præſcribendi vberiùs, quæ præcipuâ quædam ſuis literis attigit, vt de variata Affixarum Latitudine, etiam in aliquibus ad dimidium gradus; de comprobata methodo inquirendæ Poli altitudinis per circumpolareis Stellas; & de obſeruatis Refractionibus, ac ſpeciatim in Venere, quæ aliquando occidua, & duobus gradibus viſa alta, penè horæ quadrante, quaſi Stationaria apparuerit, ac penè momento deinceps euanuerit. Denique autem rogauit Tychonem, vt vellet ipſe quoque ſuas obſeruationes impertiri.

Prætereo autem ſatisfeciſſe Rothmannum Land-grauij votis, ac miſiſſe Tractatus ſui, quem de Cometa inſtituerat, priora quinque Capita, tribus reliquis nondum abſolutis (is eſt, quem Snellius poſt-modùm cum ſua Cometæ Anni M. DC. XVIII. deſcriptione in lucem miſit.) Scripſiſſe, ſuppoſitam fuiſſe Obliquitatem maximam graduũ 23. min. 30. ac Poli altitudinẽ ex circum-polaribus Stellis deprehenſam grad. 51. min. 20. Refractionem Solis ſpeciatim non obſeruatam aſcendere ad vſque 30. grad. altitudinem; neque fieri ad Horizontem vltra quadrantem, aut trientem gradus. Non videri, excepta vaporum regione, diuerſitatem Diaphani inter aërem, ætheremque, aliquam eſſe. Deprehenſum fuiſſe à ſe contra aliorum traditionem, Stellarum latitudines pro mutatione Eclipticæ variari. Expetere ſe Obſeruationem Eclipſeos Lunaris, quæ contigerat ante duos annos, ſi peracta quidem à Tychone foret, ad internoſcendum differẽtiam Meridianorum: ſin minùs, id venandũ eſſe ex obſeruata vtrobique Lunæ altitudine, vno, ac eodem die, aut diebus non multum diſtantibus, ac vnà, habita Parallaxeos ratione. Non parum ſibi laboris fuiſſe in corrigendis Inſtrumentorum defectibus, quos Vittichius ſatis non præcauerat, & pleraque alia. Hæc, inquam, prætereo, acadnoto potiùs, cùm Land-grauius reſcripſiſſet, remiſiſſétque Petrum ad Tychonem, à die Aprilis XIV. fuiſſe illi deinceps miram reſponſi accipiendi impatientiam; adeò vt literas non modò iteratò die Augusti XVI. ſed tertiùm quoque die Octobris XIV. dederit; & Rothmannus quoque ſuas interpoſuerit, quibus eſt teſtatus nullum eſſe diem; quo non à ſuo Principe de reſponſione rogaretur, cogeretúrque excuſationem ex ipſa locorum intercapedine texere. Adiecit autem ſe deprehendiſſe altitudines Meridianas catenus acceptas vno minuto abundare, ob perpendiculum non exquiſitè collocatum.

At verò ipſe Tycho, cùm poſteriùs ſcripſit, remoram non modò in intercapedinem contulit, ob quam non alia exhiberetur literas mittendi occaſio, quàm per Mercatores Vere, & Autumno ad Francofurtenſeis Nundinas pergenteis; ſed etiam in factum caſu quodam obſtaculum, quo Mercatori ad Nundinas autumnaleis diſcedenti, dare literas, vt ſtatuerat, non potuiſſet. Id autem ex eo contigit, quòd cùm per id tempus ipſe Regis Socer Vdalricus Megapolenſis Dux, vnà cum Eliſabetha coniuge, & fratris filio Duce Sigiſmũdo, verſarentur in Dania, voluerint illis ipſis diebus, quibus tradendæ literæ erant, Vraniburgum inuiſere, ac ſpectare coram tũ Aſtronomica Inſtrumenta, tum apparatum Pyronomicum, (quippe ipſe quoque Vdalricus à multis annis deditus Chymicis ſtudiis fuerat) & deducente quidem ipſa Daniæ Regina Sophia, quæ parentis imitatione iiſdem ſtudiis delectata, bis hoc anno mare traiecit, vt Tychonis Laboratorium, operáſque contemplaretur; ipſi aliunde quibuſcumque in Aula potuit officiis fauens. Et conſcriptæ quidem fuere literæ Tychonis ante anni finem (ſiquidem Ranzouius ſcribens ad Tychonem ſequentis initio, teſtatus eſt ſe accepiſſe illarum ſimul, ac ſuperiorum, & ſcriptarum quoque à Land-grauio exemplum) verùm illas; niſi occaſione vernalium Nundinarum inſequentium (quibuſdam interim interiectis, adiectíſque) non miſit.

Inter cætera verò inſinuauit eſſe ſe in ea opinione, vt omnes Cometæ ſupra Lunam ſint, prout quatuor catenus viſos, obſeruatóſque deprehendit: ſpem autem fecit tranſmittendi exemplum Operis Cometici, quod tum adornabat ad prælum. Significauit inter diſtantias Stellarum ad ſe miſſas, ac ſuas, nihil intereſſe ſenſibilis diſcriminis, quòd altitudines verò Meridianæ duobus minutis abundarent, cauſam coniecit, quòd aut pinnacidia, aut perpendicula non forent rectè conſtituta. Quòd longitudines, latitudinéſque ex globo deſumptæ non ſatis exactè quadrarent, Mechanicæ praxeos imperfectionem cauſatus eſt; quòd autem calculo deductæ, quinque, aut ſex minutis antecederent, cauſatus eſt imparem huic tanto negotio Horologiorum fidem. Deduxit vt ipſe proinde, non per Horologia, aut Lunam, ſed per Venerem interdiu, noctúque conſpicuam aggreſſus Stellarum reſtitutionem foret, meminítque obiter Martis Acronychi, quem Terræ propiorem tertia ferè parte obſeruaſſet, quàm Solem, neque prætcriit variationem latitudinis Stellarum à ſe animaduerſam. Cùm varia autem mitteret: *Peto*, inquit, *à tua Celſitudine, quibus poſſum precibus, vt obſeruationes has noſtras nemini communicare velit, caueríque, ne publica fiant, præſertim quantum ad Fixarum Longitudines, Latitudinéſque attinet, quas ob id etiam peculiari charta ſeorſum notari curaui. Nouit enim tua Celſitudo quam optimè quan-*

tum

tum temporis, laboris, diligentiæ, & sumptuum requiratur, antequam ad huius rei exactam cognitionem peruenire liceat. Et sanè nulli alteri in tota Germania, vel alibi, cuiuscumque esset conditionis, hæc mea inuenta communicarem; suppressique ea hactenus, quamuis à multis hoc nomine sollicitatus. Plerique enim, cum nihil per se egregii in his præstare velint; aliorum inuentis, & laboribus, sese ornare, eáque pro suis venditare, non sine graui authoris iniuria non erubescunt. Quæ verò misit, ea fuere I. Collatio locorum Stellarum XXIV. ex globo Principis desumptorum, cum deductis per calculum, ex assumptis datis. II. Distantiæ XLVIII. inter varias Stellas Sextantibus ipsius Tychonis Astronomicis exploratæ. III. Altitudines Meridianæ Fixarum XCVI. eiusdem Quadrantibus proximè elapsis annis obseruatæ. IV. Longitudines, Latitudinésque Fixarum LII. ea Obseruationibus accuratis ad initium anni M.D.LXXXVII. deductæ cum calculis tam Alphunsino, quàm Copernicano, vt discrimen pateret, adiunctis. V. Loca singulorum septem Planetarum ternis diebus Ianuarij eiusdem anni obseruata, vnà cum iisdem calculis adiunctis.

Ad Rothmannú autem rescribés, tum alia attigit, tum supplementum de Cometis, ac obseruatam denuò Poli altitudinem petiit. Miratus est declinationem Eclipticæ maximam habitam ab ipso dumtaxat minutorum 30. suprà gradus 23. quod ex Landgrauianis obseruationibus habita ratione Parallaxeos, maior proximè sesqui-minuto erueretur. Edisseruit Cælestia spatia fluida esse, non solida; ac esse aërem, ætheréinque Diaphana diuersa. Refractionem in Sole 30. gradus alto, dimidij adhuc minuti sentiri; in Horizonte verò (non habita etiam ratione Parallaxeos, quæ ipsi quidpiam detrahat) minutorum 28. Multus fuit circa variatam Fixarum latitudinem; ratiocinando scilicet, cùm Eclipticæ obliquitas ab vsque Timocharidis, Hipparchi, & Ptolemæi temporibus, viginti plus minùs minutis decreuerit, & Eclipticà ad Æquatorem admotà, Stellæ v.g. ad Tropicum Cancri, æstiuúmque Solstitium Boreales, augeri latitudine totidem minutis debuerint, Australes verò totidem minui (ac proportione, versus puncta Æquinoctialia procedendo) idipsum factum obseruari. Castorem enim, v. g. Borealiorem iam esse minutis 19. Pollucem 17. Cor Leonis 16. Spicam, quæ olim antè, nunc post Æquinoctium autumnale est, vix quicquam decreuisse; atque ita de cæteris. Ac tametsi aliæ sint Stellæ, quæ oppositum arguere videantur, plerasque tamen corrigi, redigíve in ordinem posse, vt Oculum Tauri, & Lucidam Aquilæ, solúmque esse Canem maiorem, cui triente gradus adaucto, cum tantundem esse minutus deberet, manus adhiberi medica non valeat, nisi coniecto in transcriptores vitio: neque debere ex hac Stella fieri cæteris præiudicium. Lætatus est, deprehensum esse in perpendiculo minuti vnius errorem; quòd enim missæ Declinationes duobus minutis abundarent, ideò factum esse, quòd Stellarum altitudo habita vno minuto maior, & Æquatoris vno minor fuisset: vt putà, quòd Poli correcta altitudo minutorum, non 20. sed 19. supra gradus 51. foret. Subscripsit circa negotium obseruandi ex Luna Meridianorum differentiam, & maximè quidem circa nonagesimum gradum; ac verè interim circa Eclipseis Lunæ totaleis, & cum mora, admonuit, meliùs discerni tempus ingressus corporis totius in vmbram, & primi egressus ex eadem, quàm primi initij, ac finis vltimi momenta. Denique, vt alia reticeam, Copernicum sic commendauit, vt non inferiorem Ptolemæo habuerit; imò etiam in Hypotheseos concinnitate longè superiorem: ac postquàm absurda, quæ ea ea deduci solent, causauit: *Sed non est*, inquit, *huius loci copiosius de his disserere: ea verò aliquando, Deo volente, latius in Opere nostro Astronomico excutiemus; & fortè aliam Hypothesium rationem, quæ nec Mathematicè; nec Physicè absurda videbitur, & contra ipsa artis principia non peccet, introducemus.*

Sub anni finem depingi se à memorato Gemperlino secum Augustà deducto voluit; ac cælari etiam sequente statim anno effigiem in magni Quadrantis orichalcici area, quæ alia etiam exhibet ad Musæum, Obseruatorium, Laboratoriúmque, vt est antè dictum, spectantia. Expressa autem illeic habetur effigies *tantâ solertiâ, támque competenter*, inquit ipsemet, *vt vix similior dari possit.* Quem verò Torquem collo appensum cum Elephantis castellum dorso gestantis simulacro vides; id insigne est Equitum, quo Nobiles Dani, & de Republica præsertim bene meriti à Rege donantur, quóque ideò Tycho donatus à Friderico fuerat: cùm & Christianus posteà alium torquem, ipsúmque anteum cum sui effigie illi dederit, vt suo posteà loco dicetur. Insequente porrò memorato anno, qui fuit M. D. LXXXVII. incu- 1587.
buit Tycho potissimùm in absoluendo, ac typis mandando suo illo Opere de Cometa ante annos decem conspecto. Nam postquàm quidem Cometa euanuit, Tractatum de illo instituit, Capitibúsque nouem ea complexus fuit, quorum argumentum, summamve superiùs iam retulimus: verùm deerat illi Caput decimum, quo cæterorum obseruata, opinionésque de eodem Cometa constituerat expendere. Hoc ergo demum anno obtentis quotquot nancisci licuit de ipso libellis, aut schedis, id absoluit Caput, & pauca solùm aliqua circa cætera interiecit; siquidem intacta præsertim reliquit assignata Stellarum loca, & quæ varia ex iis deducta Cometæ attribuerat; quòd licet fuisset deinceps rimatus Stellarum loca exquisitius; discrepantia tamen deprehensa adeò exigua fuerit, vt loca Cometæ nihilominus inuariata ad sensum prodierint; ac Parallaxis potissimùm eadem semper constiterit; neque ideò necesse fuerit plenum laboris calculum iterare. Licet porrò hoc decimum Caput valde prolixum euaserit (quippe ipsum solum nouem præcedentia aliquantum exsuperat)

noluit

noluit tamen ipsum in plura partiri, ne hic Liber, quem inscripsit secundum *de Mundi ætherei recentioribus Phænomenis*, Capitum numero excederet alium, quem de Noua Stella affectum diuisúmque in totidem Capita (licet nondum absoluta) habebat, & Priorem isto haberi, tametsi posteriùs edendum, volebat. Enimverò, cùm istud Caput eius esset molis, vt ideò secundam Libri partem indigitârit, ipsum idcircò in duo membra distinxit, inque eorum priore obseruationes, opinionésque Authorum qui Cometam supra Lunam constituerunt, & in posteriore illorum, qui infra, in examen vocauit.

Ac in priore quidem commemorati habentur quatuor, quorum primus ipse Landgrauius, qui vnà cum relatis antè literis, obseruationes miserat, hoc est, Cometæ Azimutha, altitudinésque acceptas horis variis, diebus Nouembris xj. xvj. xvij. xx xxj. xxiv. xxv. xxx. & diebus Decembris j ij. iij. vj. ac xxx. quo Caudæ longitudo redacta fuit ad quatuor gradus, quæ die Nouembris xvj. fuerat graduum septemdecim, cum summa latitudine graduum sex, & semissis. Ex hisce autem azimuthis, altitudinibúsque variè comparatis, deduxit Tycho, tametsi Landgrauius, tum Mathematico destitutus, non omnia omninò exquisitè obseruitasset, nihilominus nullum fuisse tempus, quo non Cometa se superiorem ipsâ Lunâ prodiderit. Secundus Michaël Mœstlinus, Tubingæ id temporis Matheseos Professor, cùm priùs egisset Diaconum Backnangi. Is captatis Cometæ locis, & filo quidem illius Caput binásque Stellas intercipiente, deduxit Cometam, aut nulla, aut perexigua Parallaxi fuisse; Tycho verò probauit quidem conclusionem, sed quam ipse potiùs ex obseruatis Mœstlinianis deducere potuerit, ob Stellarum loca à se restituta, quàm illa potuerit, ea loca supponans, quæ Prutenicæ Tabulæ à veris abludentes præscribunt. Mirè intereà commendauit virum occasione solertiæ, quàm testatus est, orbem inuestigans circa Sphæram Veneris in Copernici Hypothesi, secundum quem fuerit Cometa traductus. Tertius Cornelius Gemma, qui Cometæ quidem minorem, quàm Lunæ Parallaxin tribuerit: at non iuxta obseruationes crassas nimis, neque id probanteis; verùm quòd variatio distantiæ in gradibus variis altitudinis à Manu Antinoi, die Nouemb. 20. ab Equuleo, die Decembris secunda; ab Ore, & à prima alæ Pægasi, die xiij. quòd, inquam variatio huiuscemodi visa fuerit minor, quàm si Cometa, vel in ipso Lunæ orbe extitisset; vnde & in orbe Mercurij reponendum censuit. Quartus Helisæus Roëslinus, qui Gemmæ obseruata supponens, eiúsque placitis adhærens, Cometam, vt ille, retulit ad Mercurij Sphæram, & aliunde etiam Super-lunarem probauit, ex motus regularitate, proportionéque illius certa; ex proprietate luminis à flammeo diuersi; ex durationis diuturnitate, aliísque eiuscemodi.

In posteriori sunt longè plures; sed in iis tamen quatuor, qui etiam se rem demonstrasse ex obseruationibus putauerunt. Inprimis Taddæus Hagecius, qui & Cometam Radio obseruauit, & se reperisse eius Parallaxin credidit vltra gradus sex, ac clariorem supra Terrã Semidiametrorum terrenorum non ampliùs octo; tametsi ex ipsiusmet obseruationibus eruatur Parallaxin Cometæ insensibilem fuisse; vnde & postmodum, re meliùs expensa, sententiam correxit, quippe calculo rem deducens qui priùs, vt Gemma, ac Roëslinus ex globo solùm deduxerat. Deinde Bartholomæus Scultetus, qui tum Parallaxin deduxit graduum quinque, & ampliùs; tum distantiam à Terra Semidiametrorum nouem; sed nempe ea dedomenis falsis; vtcumque scrupulosus fuerit in supputandis etiam millairibus, & passibus; inque durationis diebus, ac horis. Tertiò Andreas Nolthius, qui ex falsis etiam datis Parallaxin plusquam graduum quinque, & distantiam à Terra Semidiametrorum ferè nouem deduxit Quartò Nicolaus VVinckletus, qui commentatione inepta Parallaxin tribuit 7. penè grad. in altitudine grad 46. & distantiam octo Semidiametrorum. Cæteri sunt Ioannes Prætorius, qui de Noua Stella rectè, de Cometa perperam sensit. Marcellus Squarcialupus, qui verè quidem æthereum, at non alia obseruatione, quàm oculari Cometam fecit. Simon Grynæus, qui obseruationibus ieiunissimis se rem confecisse putauit. Conradus Dasypodius, qui nihil aliud est, quàm Astrologica nugatus: vti, & Georgius Heniſchius, Nicolaus Baaelius, Valentinus Steinmetzius, Ioannes Huernius, Theodorus Graminæus: qui aliquas quidem, sed puerileis tamen obseruatiunculas prodiderunt: cùm & penè idem de Dauide Cythræo, déque cæteris, qui Theologicè de Cometa scripsere, videatur sentiendum.

Hisce porrò omnibus ex sua obseruata, tũ ex iis deducta opposuit; ac id interim memorabile manet, quod Keplerus ait, Braheum primum demonstrasse esse Cometas supra Lunam ex Parallaxibus diurnis. Aliqui-ne interdum infra Lunam sint, alia quæstio est: sed ipse nihilominus esse omneis supra constanter defendit. Et ne quis Ioannis Regiomontani, aut Vogelini obseruationes opponeret, *Quo ille*, inquit, *loco habenda veniant, & quantum illis tribuendum sit, opportuniore loco vberiùs declarabo. id saltem heic breuiter indicabo: Vogelini data, è quibus Parallaxin eruere conabatur, non fuisse exacta, & Regiomontanum potiùs Aristotelica authoritate inductum, Parallaxin sex partium Cometa anni* M. CCCC. LXXV. *assignasse, quàm quod è certis obseruationibus eam fuisse tãtam citra omne dubium expertus sit. Nec enim Mathematicè è certis obseruationibus rẽ omnem, vt decuit, demonstrauit.* Repetit subinde se commodiore loco ostẽsurum; sed nusquam tamen ostensum extat; vti neque id declaratum, quod declaraturum se in Epilogo huius Operis aliquoties recepit, de Materia, Causaque, & de Effectibus, Præsagiisque Cometarũ: sed Epilogũ nẽpe Operis

intellexisse videtur non Libri huius conclusionem, verùm quam fuit appositurus ad calcem Libri insequentis, seu Tertij, quem Tractationi de Cometis aliis à se obseruatis destinârat. Id quippe, vel illud satis indicat, quod in primi Libri Conclusione habet, cùm de Materia, & Causa Nouæ Stellæ agens: *Nostram quoque*, inquit, *hac de re censuram non huic loco, sed iuxta totius huius operis, quod de Nouitijs Cæli Phænomenis agit, Epilogum vniuersalem, post quàm Cometarum quoque aliquot præcedentibus annis animaduersorum considerationem Astronomicam pari diligentia exantlâro, manifestare decreui.* Et statim, *Conuenientiùs itaque eum in locum, circa videlicet totius Operis finem, vbi aliorum de Cometarum generatione sententias recitauero, earúmque insufficientiam, & enormitatem ostendero, atque nostra de his assertioni viam preparauero, hoc negotium differemus.* Et rursus, *illeic quoque, cur Stella hac Noua, licet ex eadem materia consumptioni non obnoxia, qua Galaxia, qua perpetuò eadem manet, constiterit, dissolutioni nihilominùs obnoxia fuerit, rationes vberiùs adducam; cùm simile quid in ipsis quoque Cometis vsu veniat.* Nempe iam antè edixerat: *Cometas quoque, vt plurimùm iuxta Galaxia territoria conformari, exoririque, vel dum hac transeunt, paullò lucidiores, apparentioré́sque deprehendi.* Prætereo autem quod de Cometis cum Thaddæo agens; *Quæ*, inquit, *ad causas Astrologicas generātionis Cometarum attinent, nihil aliud habeo, quod dicam, quàm quòd planè cum illo sentiam, Cometas ex influentia constitutionum peculiarium Planetarum nullatenus procreari, nec dum, vt inde prædici possint, sed supernaturalem, & Metaphysicam esse eorum productionem de qua in Epilogo huius Operis meam sentētiam vberiùs exponere institui.* Item quòd posteà, *Nullatenus*, inquit, *cum iis sentio, qui hisce secundarijs Stellis, quas Meteororum loco frustra reputant, omnem vim, & efficaciam derogant. Videntur enim hi peccare contra communiter receptum axioma; quo asseritur Deum, & naturam nihil frustra efficere; sed de toto hoc negotio in Epilogo huius Operis, &c.* Quæ fusiusculè solùm refero, vt liceat vtcumque, quæ eius sententia esse potuisset, subodorari.

Hisce ergo dimissis; cùm ad Rothmannum scribens dixisset se fortè Hypothesin aliam, quàm Ptolemaïcam, aut Copernicanam in Opere suo Astronomico introducturum; pollicitationem deinceps anteuertit: cùm caput de Cometa Octauum recentiore cura adornans, inseruit in ipsum quam meditatus Hypothesin (seu Orbium cælestium, ac totius Mundi structuram, ac dispositionem) fuerat ante annos treis, aut etiam ex quo obseruatum ab illo Acronichum Martem memorauimus, vt experiretur, Ptolemaïca-ne, an Copernicana præstaret. Videlicet animaduertens cælesteis orbeis à Ptolemæo inconcinnè distribui; frustrà Epicyclos tot, ac tantos explicandis Planetarum retrogradationibus, variisque ad Solem respectibus multiplicari; æqualitatem circularis motus, non ex proprij circuli, sed ex alterius Eccentrici, Æquantísque vocati centro, aduersus prima Matheseos, seu naturæ & artis principia metiri: Non ferens aliunde in Copernico, vt vt hæc absurda cauente, Terram, cùm sit crassum, pigrúmque, & inhabile ad mouendum corpus, mobilem tamen fieri (& motu quidem triplici) ac inter Planetas cieri; ídque aduersus non Physica modò, verùm etiam Theologica, Scripturæve Sacræ principia (quippe cùm in Literis Sacris stabilitas Terræ asseratur non semel) insupérque regionem illam Saturnum inter, & Stellas Fixas, propè immensam, & prorsus tamen Sideribus vacuam supponi; ista, *inquam*, Tycho animaduertens, ac ferre non valens, animum applicuit excogitandæ Hypothesi, hisce incommodis immuni. Eam verò proposuit hocce Titulo, exhibuitque hac specie.

NOVA

NOVA MVNDANI SYSTEMATIS Hypotyposis à Tychone nuper adinuenta, qua tum vetus illa Ptolemaica redundantia, & inconcinnitas; tum etiam recens Copernicana in motu Terræ Physica absurditas excluduntur, omniáque apparentijs cælestibus aptissimè correspondent.

Vt verbo autem de hac Mundani Systematis Hypotyposi dicam; videre in ea licet quiescere Terram in centro Mundi, ac tria quædam circa ipsam, vt circa proprium centrum moueri; primò Lunam, secundò Solem, postremò Affixarum Sphæram, quæ pars Mundi extima sit. Videre etiam licet quinque Erranteis Stellas circa Solem ferri, vt circa suum centrum, Mercurium quidem, & Venerem propiùs, ita vt Terram nunquam se inter, ipsúmque Solem habeant (respectu autem Terræ modò superiores, modò inferiores Sole sint) Martem, Iouem, Saturnum remotiùs; ita vt aliquando Terra ipsis Solique intercipiatur; & Marti speciatim ea ratione, vt tunc sit Terræ propior, quàm Sol. Intelligi deinde licet, donec Sol dietim, seu spatio viginti quatuor horarum (quemadmodum Luna, ac Sphæra Fixarum) circa Terram fertur, abripi vnà, ac moueri etiam cum illo dietim quinque Errones circa Terram; idque dum interim circa Solem propriis ciētur motibus; & spatiis quidem liberrimis, seu liquidissimis translati. Ac huiusmodi quidem Hypotyposis est, qua deuitari proinde censuit absurda illa commemorata, idque cumprimis, quòd motu Solis per Zodiacum incedentis, & motibus interim propriis Erronum ipsum concomitantium, saluentur in ipsis Retrogradationū, Stationúmque Phœnomena, absque vllis Epyciclis; digressiones item exiguæ Mercurij, ac Veneris à Sole; magnæ autem Martis, Iouis, ac Saturni, cum grandescente illorum specie, dum Terram prope transeunt; denique & ipsa motus Solis simplicis cum singulorum motibus commistio. Quod ad reliquas autem illas inæqualitates apparenteis spectat, quas veteres Æquantibus, Copernicus Epicyclo in Eccentrici circumferentia saluârunt; ipse aut per vnum circellum in Eccentrico, aut per duos in Concentrico saluari posse existimauit. Quanquam rem totam vno verbo indigitare contentus fuit; specialem eius tractationem, comprobationémque reseruans in destinatum illud à se Redintegratione Astronomiæ Opus. Adnotare porrò heic iuuat, cùm Tycho ab initio Systema suum sic expressisset, vt orbis Martis orbem Solis circum-ambiret vndique, neque ipsum intersecaret; contigisse, vt non modò Raymarus Dithmarsus (qui, vt est antè dictum, illius picturam penes Tychonem viderat) huiuscemodi deinceps Systema, vt suum venditauerit; sed tanquam suum quoque jactauerit citatus paullò antè Roëslinus (soliditate orbium addita) ac nuper etiam Andreas Argolus immutatione aliqua euulgauerit tanquam suum.

Cùm Tycho porrò interim varia per eundem annum obseruârit, tum sunt duo quædam præsertim notanda; Vnum, quòd cùm Venus sub finem Februarij in Boream latitudinem vltra nouem gradus excurrisset; illam die xxj. sub horam sextam vespertinam conspexerit; ac die deinceps xxiv. ipsam eandem rursus conspexerit manè ante exortum Solis. Alterum, quòd cùm ab vsque Ptolemæo Latitudo maxima Lunæ habita quinque præcisè graduum fuisset; ipse illam maiorem quin-

decim minutis deprehenderit. Facilè nimirùm id fuit, quòd Latitudo maxima Lunæ versata hoc anno circa Cancri,& Capricorni initia fuerit; neque incompertum, quatenus debuerint impedimenta ex Parallaxi, & Refractione præcaueri. Non idcircò tamen ex hac quadrantis gradus discrepantia, aut Ptolemæum,aut ipsius obseruata redarguit; sed causam esse in eo censuit, quòd quemadmodum via Solis inclinationem ad Æquatorem sic mutauerat, vt versùs ipsum accessisset; ita potuisset orbita Lunæ sic suam mutare ad viam Solis, vt ab ea recessisse deprehenderetur. Non addo, quæ alia circa Parallaxeis, Refractiones, Diametrum, Defectúmque Lunæ obseruauit, non item, quæ circa ipsam Venerem, tam vespertinam, quàm Eoam,cum Sole,Fixísque collatam; non quæ circa Solis ingressus in parteis Signorum Solstitialibus, Æquinoctialibúsque punctis inter-medias, non alia demum innumera. Id resumo potiùs, quod de literis in Hassiam missis est intermissum; nisi quod præmittendum est,cùm earum exemplum,vt iam diximus, transmissum ad Ranzouium fuisset, rescripsisse illum ab anni initio, ac adhortatum fuisse Tychonem, vt tam ipsas, aliásque datas,quam abs Land-grauio,aliísque doctis, clarísque viris habitas mutuò,témque Astronomicam illustranteis, publici iuris faceret, subiungerétque Operi, quod tunc erat præ manibus; ac Tychonem quidem rem habuisse in animo; sed in aliud tamen tempus distulisse.

Ad literas igitur in Hassiam datas, vt redeam, præter exspectationem fuit, quod rediens Bibliopola ex vernalibus Nundinis, responsi nihil attulit, sed nempe,cùm ille Cassellis Francofurto rediens, transiret, Landgrauius fuerat occasione quarumdam nuptiarum distractus, & Rothmannus quoque negotiis, nescio, quibus implicitus; vt Mercator proinde nihil retulerit aliud, quàm Land-grauium sibi Rothmanni ore significasse,fore,vt breui per missum proprium Tabellariũ rescriberet;ac adiecisse ipsum Rothmannum, decreuisse se, impetratâ à Principe licentiâ, inuisere ipsum Tychonem. Quo factum est, vt nullis acceptis etiam sub Augusti medium literis, scripserit Tycho eodem Mercatore Francofurtum repetente ad Rothmannum, impensè eum rogans,vt cùm suum, tum sui Principis responsum, nisi per Tabellarium, at saltem per Mercatorem daret; ac simul quam-primùm compararet se ad accedendum Vraniburgum. Rescripsere porrò tandem, tum Land-grauius die Septembris xj. tum Rothmannus xxj. Et quia Rothmannus de Refractionibus agens, scripserat, non satis attentus, extremam aëris crassioris superficiem distare à superficie Terræ ex Opticorum demonstratione per Terræ Semediametrum, cùm ne per sexagesimam quidem Semidiametri partem distet; ideò literas alias dedit die Octobris xix. quibus Tychonẽ animaduersæ absurditatis admonuit, rogauitque, vt rem emendans pro Semidiametro,Semidiametri tertenæ partem sexagesimam reponeret; ac pro duplicatione aëris crassioris, scriberet vbique in apposita demonstratione, multiplicationem. Quod superest, rescribens Land-grauius, testatus est lætitiam, ob obseruationum in distantiis, declinationibúsque consensum; &, quòd discrepantia foret in Longitudinibus minutorum circiter quinque, non ideò se fidem suis Instrumentis detrahere, & re præsertim per Venerem Tychonico more à Rothmanno probata. Adiecit sibi in animo esse Restitutionem quadringẽtarum Stellarum, quarum iam ducentæ supputatæ erant, ac simul obseruandi modum, & demonstrationem publici iuris facere; at nulla discrepantiæ, vt sua cuique fides integra constaret, mentione. Rothmannus autem capita de Cometa residua mittens, perstitit in nulla Cometæ Parallaxi agnita, inque nulla ætheris, aërísque diuersitate, nisi quatenus hic circum-terrenus incrassatur vaporibus, qui Refractionibus causæ sint: quippe cùm, si Refractiones ex diuersitate aëris, ætherísque procederent,non ad gradum trigesimum, sed dumtaxat ad verticem,continuata decrementi proportione, terminarentur. Adiecit minores in Hassia Refractiones esse, quàm in Dania: illásque omninò pro diuersitate crassitudinis aëris, vaporúmve in illo exsistentium variari. Subcripsit ratiocinio de mutata Stellarum latitudine instituto; neque ob vnam Sirij Stellam discrepantem,tot aliarum consensum repudiandum duxit. Significauit Principi placere, vt quas Fixarum obseruationes ad editionem apparabat, ipsi Daniæ Regi dicaret; ac fieri illa occasione, vt ipsum conueniret, posse. Occasione porrò eius editionis, *Nec te offendet*, inquit, *quòd licet videamus te omni humana diligentia in tuis obseruationibus vsum*; *nihilominùs tamen à nostris, quas oculis nostris vidimus, non discedamus.* Id ob memorata quinque minuta dicit, quorum discrepantiam attingens, *Neminem*, inquit, *qui modò subtilitatem huius negotij intelligat, offendet, quin potiùs eo maiorem fidem apud posteritatem merebimur*; ac vbi illum esse securum de non euulgandis obseruationibus cõmunicatis iussit, *Tibi*, inquit, *Regnum, tibi restaurationem Astronomiæ relinquimus, ac gaudemus esse, qui ea in re præstare possit id, quod antehac præstitit nemo.* Cætera inter, quæ prætereo, illud est, quod ad calcem monet reiecisse se à Cometa motum diurnum, quòd illum omninò Terræ attribuendum compererit.

Insequens annus M.D.LXXXVIII. extremus fuit eius quinquennij, quo Tycho præsertim attendit ad Solis ingressum in puncta Æquinoctialia, mediásque illas Signorum parteis, de quibus ante-dictum est, ad obtinendum præcisè Apogeum, & Eccentricitatem Solis; ac extremus quoque septennij, quo præsertim Fixarum locis restituendis inuigilauit, ex Venere interdiu cum Sole, noctu cum ipsis comparata: sed res dicenda posteriùs est. Atque vt nihil interim dicam, neque de Eclipsi Solis, qui deficere Vraniburgi cœpit horâ à meridie 1. minut. 32. desiit horâ 2. min. 51. vtcumque illius in suo Eclipseon Catalogo 1588.

talogo

talogo non meminerit, cùm meminerit tamen defectus totalis, qui in Luna sic contigit, vt nisi malignè sub medium non conspiceretur, die Martij 25. hora 3. min. 2. à media nocte (inque tardius horæ semisse, quàm per Prutenicum calculum; horæ vnius, ac trientis, quàm per Alphonsinum debuisset.) Vt nihil, inquam, de his, neque de cæteris obseruatis dicam; dicendus est potiùs, quem Tycho luctuosissimum duxit casum. Is fuit mors Regis Friderici, eius nominis in Dania II. qui anno ætatis quinquagesimo quarto, & Regni vigesimo nono, per ipsa Aprilis initia diem obijt, & in arce quidem Anderschonia, è qua duos post menseis translatus fuit Roschildam, in Sacellum à Tychone curatum; vbi illius bustum opere insigni elaboratum constitutum fuit. Quantum is fauisset Tychoni, illiúsque studijs, ex antè deductis manifestum est. Quare timens Tycho, ne qui erat illius filius, successórque Christiernus IV. non pari foret erga se, bonásque arteis animo, consternatus non parum fuit, tametsi quid spei non malæ concepit, tum ex ipsius indole; tum ex eo, quòd saltem, donec in ætate pupillari foret (quippe vndecennis solùm erat) ij quatuor Seniores è Regni Consiliarijs, qui clauum tenebant Reipublicæ, nihil constitutorum ab optimo Rege immutaturi viderentur; ac potissimùm, quia id statim à Friderici obitu ratum fecerunt diplomate, cui & subscripserunt, & sigilla sua apposuerunt. Spem verò potissimùm habuit in Nicolao Caasio, Cancellario Regni, & Quatuor-virorum primario, quem & apprimè eruditum, & sui per-amantem nôrat. Is est, cui Rothmannus dicare suum de Cometa nupero Opus destinârat, eo nomine solùm, quòd qua esset virtute, intellexit ex carmine ab ipso Tychone condito in illius laudem.

Operæ interim Typographieæ circa Cometam sic processerunt, vt absolutæ per id tempus fuerint, & Tycho exempla Libri quædam ad amicos, aliósque viros Matheseos peritos destinauerit. Non postremus in ipsis fuit Sculterus ille, quem Lipsiæ nôrat; quippe cùm ille exemplum suum commodatò dedisset viro eximio Iacobo Monavio Vratislauiensi; hæc Monauius, cætera inter, die mensis Iunij xvij. rescripsit: *O vos felices animas quibus in domos superas scandere cura fuit, & est hodie quoque! Miratus sum magis, quàm intellexi, tantam diligentiam D. Tychonis, quanta animaduertitur in hoc illius Opere. Fac illum horteris, vt reliquas etiam promat Operis illius partes; etiamsi seculum hoc nostrum non sit dignum istis tot, & tantis bonis, quæ non agnoscit eâ, qua par erat gratitudine.* Destinauit etiam exemplum ad Rothmannum sub æstiuum Solstitium, per vnum ex Studiosis nomine Gellium Sascеridem, qui nauatâ aliquot annis circa labores tam Astronomicos, quàm Pyronomicos operâ, illùc discedebat; vnde & per ipsum commendari illum voluit Principi, quicum foret suo nomine, nescio quid negotij communicaturus. Excusauit autem, quòd neque dedisset, neque etiam tunc daret ad literas ipsius, ac Principis quoque,

superioris anni responsum; quippe præpeditus partim publicis, partim priuatis negotijs, quódque eo tempore Venere interdiù conspicua, exspectaret donec peractæ Obseruationes circa ipsam forent, vt ex collatione earum cum antecedentibus facta, eliceretur quidpiam componendo dissidio circa illa quinque minuta idoneum. Testatus verò simul est quem dolorem conceperat, vt ex morte optimi Regis, ita ex eo quod Comitia Hamburgensia non successissent, ad quæ aduenturum sperârat Land-grauium, futurúmque adeò, vt cùm posset illic, nisi etiam propiùs coram salutare. Neque sanè id frustrà: siquidem Land-grauius proficisci in Daniam constituerat, vt inuisendi Regis gratiâ, sic Vranihurgum quoque adeundi, omniáque Organa, & Tychonem ipsum, Studiosósque obseruanteis spectandi. Quod quidem, & Rex iam resciuerat, & naueis quasdam adornari illi deducendo, tum Vranihurgum, tum ad arcem magnificam recens exstructam, Coroneburgúmque vocatam mandarat. Non est verò intereà tacendum, cùm Rothmannus Libri exemplum ostendisset Land-grauio, illum plusquam 3. horis integris, in eo euoluendo occupatum fuisse, ac ita lectione eius delectatum, vt ipsius adstantibus commendandi vix faceret finem, & gratiosè contenderet esse Librum ad se transmissum, Rothmanno excipiente suum potiùs esse; ac Tychonem haud dubiè proprium missurum ad Principem, vbi totum opus absolutum foret. Vnde & Rothmannus Tychoni posteà author fuit, vt fidem suam redimeret, ac duo prætereà mitteret exempla, vnum ad filium Land-grauij Mauritium; qui tametsi non hisce studijs, foret iam nihilominùs apprimè eruditus Latinis, Græcisque, & Hebraicis literis; alterum ad Bernhardum Principem Anhaltinum versantem cum Mauritio, & Mathematicis imbutum: hoc nempe illis ad harum artium amorem, cultúmque incentiuum fore.

Succedente porrò Augusto, ac sub ipsius medium vberiores, vt ad Rothmannum, sic ad Land-grauium literas dedit. Et cum Land-grauio quidem egit maximè de quinque aliquoties memoratis minutis. Litem scilicet prorsus dirimendam ex obseruata Venere non vespertina modò, sed matutina etiam, ac in eadem proximè, tantáque altitudine, quæ sit refractionis periculo immunis. Quippe, si nullus error subsit, loca Stellarum eadem vtroque ex situ exhibitum iri (vt sibi quidem contigit) sin minùs, quæ Stellæ æquo promotiores ex vespertino fuerunt deductæ; iri deinde ex matutino deductum æquo retardatiores: idque haud-dubiè euenturum, si Princeps iusserit rem quoque ex matutino explorari; maximéque, cùm Venus Ianuario superioris anni obseruata in eo situ fuerit, in quo refractio potuerit facillimè imponere. Non improbare interim se quò minùs Princeps in obseruatis consiet; probaréque etiam, quòd illud discrimen momenti perexigui, cóparatum ad veterum hallucinationes, habuerit. Hortari proinde, vt edition&

Obseruationum circa Affixarum loca(rem futuram adeò ipsi Principi gloriosam)maturet: se in parem curam incubiturum: & vtrasque Obseruationes, vel ex eo fidem habituras, quòd illud discrimen insinuatorum sit, nihil fuisse in mutuam gratiam citra experientiam admissum. Cùm Rothmanno verò hæsit maximè circa Refractionum causam, non modò ex vaporibus, sed etiam ex diuersitate, qua aër, ætherque Diaphana sunt, repetendam. Congruum nempe esse, vt cœlestis regio tale nihil habeat, quale elementaris hæc. Aërem tamen sic attenuari, ac potissimum versus Lunam, vt nihil penè inter ipsum, ætherémque discriminis sit, sicque non valdè sensibilem ex diuersitate Refractionem creari; quæ aliunde non terminetur sanè ad gradum trigesimum, sed vlterius insensibiliter, & ad ipsum vsque verticem decrescat; vtcunque obseruetur refractio non pari tenore, quo prope Horizontem succedenter decrescere. Probatum sibi fieri ex missis de Refractione obseruatis, pareis Refractiones in Hassia, ac in Huenna fieri: & ad Crepusculum quod attinet, constare sibi, id incipere, ac desinere, Sole infra Horizontem depresso gradibus sexdecim ac semisse, non iuxta Nonium octodecim; idque circiter æquinoctia; vt proinde tunc Crepusculi arcus graduum præcise viginti quinque sit. Cæterùm, missam demùm faciendam illam de aëris, ac ætheris diuersitate controuersiam; cùm nosse Astronomos sufficiat, quàm altè ascendant vapores, quæque ex illis impedimenta fiant; & causa alioquin ad Physicos, Theologósve pertineat. Cætera prætereo, & quæ circa Alchymiam, metallàque præsertim habet (scilicet Rothmannus de illis ipsum quidpiam rogauerat) ac addo solùm, quod ab eo petiit, vt Librum missum expenderet, suúmque de eo iudicium ferret; maximéque de Hypothesi, cui vellet suam in Planetarum cursu restitutionem accommodare, & *quam*, inquit, *quò diligentiùs perspexeris, eò magis arridebit.*

Expetierat Tycho responsum in reditu è Nundinis; at Princeps in filiæ nuptiis occupatus, mandauit Rothmanno, vt vtrisque literis responderet: Rothmannus verò circa datas quidem ad Principem literas respondendum aliud, addendúmve ad superiores non duxit, quàm fuisse, Refractionum quoque in Venere per azimutha obseruanda, ac eius distantia à Tertia Stella Arietis accipienda, habitam rationem. Circa literas verò ad se datas, plusculus adhuc in distinctione aëris, ac ætheris fuit; quatenùs nihil ea de re, neque Physici, neque Theologi definire sine Mathesi præeuntе possint, neque potest aliquid certi de Cometarum generatione, & materia, nisi hac quæstione decisa, constitui. Quippe assumi, non probari, quod nihil generari, aut corrumpi in regione cælesti dicunt; neque id assumi à Tychone cælestes Cometas statuente. Non idcircò iri excitatum sonum à transeuntibus Planetis (quod ille quidem objecerat) propter summam aëris à vaporibus non incrassati tenuitatem. Neque obstare quam proportionē in Elemētis vulgò agnoscunt; nam & nullam esse futuram, aëre ad vsque Lunam continuato. Decrementum refractionis proportione faciendum ostendi, seclusis vaporibus; & suppositа sola aëris, ætherísque diuersitate; ac fore etiam ex eadem causa, vt ipsæ Stellæ ampliùs, quàm Sol, aut Luna refringantur. Crepusculi finem à se obseruatum non contigisse circa æquinoctia, nisi depresso Sole ad vigesimum quartum gradum. Aliis prætereà commemoratis, commendat Librum ad se transmissum, agnoscens ita demonstratum Cometæ cursum in æthere, vt nemo contradicere, qui sit Matheseos peritus, possit. Desiderare solùm se declarationem propriæ de Cometarum materia, generationéque sententiæ: nam quod de Cauda quidem habetur, non probari à se, existimante Caudam eiusdem cum ipso Capite materiæ, quatenùs radij Cometâ trajecti alborem illum ostentare, nisi medio ponè exsistente crasso, non possunt; cùm & aliunde non semper Cauda in oppositum Solis dirigatur. Declarauit etiam non placere sibi illam Tychonis Hypothesin (cui ipse quoque excogitasset non absimilem; ac fuisset etiam author Landgrauio, vt in Automato eam exprimeret, vnde & Land-grauius esse eandem agnouerit.) Scilicet vtcumque nihil esse aliud, quàm Copernicea inuersa videatur, eam tamen aspergere adhuc superiores Planetas regressionis maculâ, ac ostendere quidem, quod Directi, Stationarij, Retrogradi fiant; at non tamen quare sic fiant, fieríve appareant, quemadmodum Coperniceam. Induci ab ipsa violentam, præter motum simplicem cuiusque Planetæ, tractionem, quæ aliunde motus, Sphærásque, seu mavis, regiones Planetarum mirè perturbet. Copernicum nihil tale egisse; neque quid peccasse, aut aduersus Sacram Scripturam, quæ accommodatè ad vulgi captum loquitur; aut aduersus Physicam, per quam licet defendere grauitatem esse affectionem, non Terræ totius in centrum, sed partium in ipsam (quam seruari integram intersit) conitentium; idque intelligi etiam posse in ipsis Planetarum globis, quibus Terræ globus similis cùm sit, ac aëre solo pari modo circumducatur, possit proinde haud secus conuolui.

Verùm, vt resumam, quod iam cœperam: cùm hoc demùm anno assequutus foret tum ingressum Solis in puncta Æquinoctialia, tum loca aliquot Fixarum, quæ baseos instar cæteris essent, ex obseruata tam matutina, quàm vespertina Venere; cœpit de adornando primo Progymnasmatum Libro cogitare, ac de reficiendis præsertim duobus primis capitibus, quorum alterum motus Solis, alterum Stellarum Fixarum restitutionem contineret. Nempe hæc duo præmissa voluit aliis octo Capitibus, quæ speciatim ad tractationem de Noua Stella pertinent, & in quibus iam apparatis, non tam multa fuere deinceps mouenda. Quod ad Restitutionem porrò motus Solaris attinet; ille ea methodo vsus,

quam

quam compendiosè descripsimus circa annum LXXXIII. deprehendit, ac pronuntiauit esse Apogeion Solis isto anno M. D.LXXXIIX. in gradu 5. min.30. Cancri, ac eius Eccentricitatem esse partium 358. qualium Semidiameter Eccentrici est 100000. Subinde verò tabulam confecit vocatarum Prostaphæreseon, hoc est, additamentorum, resegmentorúmque, siue Æquationum, motui Solis medio (seu qui per Eccentricum æquabilis fit, qualísque ex centro Eccentrici conspiceretur) adhibendarum, ad hoc, vt motus apparens, verúsve vocatus (qualísque è terra inæquabilis conspicitur) prodeat; atque id quidem in singulos ab Apogejo gradus, ac Prostaphæresi maxima exsistente gradus 2. minut. $2\frac{1}{4}$. Prætereo autem Apogejon, non in eodem loco constanter hærere, sed sensim moueri dodrante minuti in singulos annos, iuxta Signorum seriem (scilicet ab vsque Hipparcho, integro Signo promotum est; vtcumque Ptolemæus illud quasi immotum habuerit) ac ipsam quoque Eccentricitatem temporis progressu non-nihil variari; vt proinde necesse sit varias quoque fieri longo annorum tractu Prostaphæreseis. Adnoto potiùs Tychonem quidem deprehendisse postmodùm esse Eccentricitatem dimidio minorem habendam; at ipsum propterea nihil immutasse, tum quòd tempus non suppeterierit, tum quòd hac ratione Prostaphæreses vix ampliùs minuto vspiam variarentur.

Ad hæc, definiit Annum Siderum, seu quo Sol digressus ab aliquo Sidere fixo, ad idemmet redit, dierum 365. hor.6.min 9. sec.47. proximè, & Vertentem, seu quo Sol ab vno Zodiaci puncto ad idemmet reuertitur, dierum 365.hor 5 min.48.sec.45. hic scilicet est illo breuior, propter Affixarum motum, de quo posteà. Heic autem Tabulæ superiori Epóchas præmisit mediorũ Solis motuum, hoc est, tam Apogei, quàm Longitudinis, ad Meridiem Kalendarum Ianuarij, ab anno M. CCCC. in annum M. DCCC. (scilicet per hæc tempora Eccentricitatem, Prostaphæreseisque adeò, parùm variari reputás) collegítque simul anni vertentis motus in annos viginti; ac motum speciatim longitudinis, in menseis tam communis, quàm Bissextilis anni, itémque in dies, horas, ac minuta, secundáque distribuit. Subiunxit verò Tabulæ eidem Tabulam aliam motus Solis diurni, eiúsque apparentis; ex qua constat Solem in Apogejo versantem non videri dietim conficere, nisi minut.57. sec 5. versantem verò in Perigeio conficere min.61. sec.21. sicque versus Apogejum, lentissimum esse, versus Perigeium, velocissimum; quòd apparentiæ angulus in Terra creatus ex linea Apogeij, & linea à visu in Solem directa, sit heinc inde ab Apogeio semper æquo minor, heinc inde à Perigeio sẽper æquo maior. Apposuit subinde Ephemeridem Solis ex his Tabulis supputatam in annos M.D LXXII & M.D.LXXIII. quibus Noua Stella apparuit, ac, vt vberiorem fidem faceret restitutorum congruè (saltem ad tempora hæc nostra, circumstantiáque) Solis motuum, tum explorandi rationem docui, tum periculum ipse fecit, non modò in obseruatis à se Meridianis aliquot Solis altitudinibus; sed in aliis etiam à Regiomontano, VValtero, Land-grauio exactè adnotatis.

Hisce deductis, aliquot prætereà Tabulas adhibuit, earúmque etiam fundamenta, constructionémque exposuit. Et prima quidem Tabula est Refractionum Solarium, crebrò, ac studiosè obseruatarum, ex qua habemus refringi, seu attolli Solem in ipsissimo quidem Horizonte min.34. altum vno grad.26. altum duobus, 20. altum tribus, 17. altum quatuor, $15\frac{1}{2}$. altum quinque, $14\frac{5}{6}$. atque ita deinceps, donec altus gradibus 45. refringatur 5. secundis dumtaxat. Prætereo autem, quòd Refractionis causam reperit ex vaporibus, qui aërem nobis proximum illo superiore crassiorem reddentes, deflectũt Solis radios, ipsúmque in loco non suo ostendunt. Cúmque suæ illi sententiæ de aliquantula etiam causa, tametsi insensibili, ex aëris, ac ætheris diuersitate sumenda insistat, meminit habiti iam sui per Epistolas cũ Rothmanno dissidij, repetitque simul Ioannem Penam Gallum primum esse, quem nouerit defendisse, non esse aliam per cælesteis illas regiones, quàm per aëream, substantiam fusam: Id scilicet Pena in præclara illa de vsu Optices Præfatione; in qua etiam quosdam Cometas Lunâ superiores, aliáque scitu digna autumauit. Insequens Tabula est Parallaxeon Solarium, quas esse deducit minutorum 3. Sole exsistente in Horizonte ipsissimo; minutorum 2. in 48. graduum altitudine; minuti 1. in altitudine graduum, 70 secundorum dumtaxat 3. quando vno gradu à vertice est. Atque id quidẽ donec Sol in loco Apogeium inter, ac Perigeium medio versatur; quoniam sunt alioquin paucula secunda, aut detrahenda, donec Sol Apogeius est, aut adiicienda, cùm Perigeius (sex nempe, aut septem versus Horizontem.) Qua occasione Tabula alia postmodùm contexitur Distantiarum Solis à Terra, ex qua intelligimus Solem Apogeium distare à Terra Semidiametris terrenis 1182. Perigeium 1101. ac medio in loco versantem 1142. Adnotari interim potest, cùm, vt Refractio Solem altiorem, ita Parallaxis depressiorem æquo ostendat; si ex maxima Refractione 34. minutorum detrahamus Parallaxim maximam trium minutorum, dici posse Solem, dum inferiore sui margine Horizontem ad visum stringit, esse reipsà totum demersum; quando illius Diameter minutorum est proximè triginta & vnius Succedunt duæ Tabulæ, altera Declinationis Eclipticæ, contexta per dena singulorum graduum minuta, ídque supponendo angulum Obliquitatis Eclipticæ, maximámve declinationem; graduum 23. min.31. sec.30. Altera Ascensionum Rectarum eiusdem Eclipticæ, secundùm gradus singulos, supposita eadem declinatione. Subiiciuntur hisce adhuc duæ (quasi Parerga) ac in Astrologorum quidem potissimùm gratiam, quarum altera est Reuolutionum Solis, tribus sæculis, hoc est, superiori, præsẽti,

successuro inseruiens; altera Æquationis dierum naturalium; ad hoc nempe inseruiens, vt ex dato Solis loco, Tempus apparens in æquale, aut æquale in apparens conuertatur.

Denique ad Motum Solis restitutum adhibere voluit quasi Appẽdicem, Lunaris motus Restitutionem: verùm, quæ exstat edita, non ea est, quæ tunc conscripta ab eo fuit, ac typis primùm committi cœpta; sed quam deinceps limarintem non longè ante, mortem perfecit, vt dicendum suo loco est. Exinde verò est, quamobrem initio huius Appendicis Elenchum præmittens Eclipseon viginti vnius, & Solarium nouem; Eclipseis adiciat, quæ fuerint obscuratæ annis posterioribus ad vsque Solarem mensis Iunij, anni M. DC. itémque quamobrem aliquoties deinceps in Operis serie profiteatur se alias vberiùs de Restitutione Lunæ tractaturum; tametsi hoc loco integra Lunæ Theoria pertractata habeatur. Sed notãdum nimirùm est, cùm Opus prælo committere ab insequente anno cœpisset, non vno tenore processisse operas; verùm sic fuisse ter interruptas, vt cùm suspicaretur posse quidpiam addi, aut corrigi, locum aliquot foliis quaternionibúsve posteà cudendis reliquerit. Vnde & est factum, vt cùm isto loco, treis solùm quaterniones pagellarum octonùm reliquisset, partémque etiam ex residuis de Restitutione Solis, & ex Appendice cœpta adimplesset, tum illos immutauerit, tum tres præterea alios, semissémque adiecerit, & cypharum seriè interrupta, specialeis cyphras viginti octo pagellis adhibuerit. Itaque de Luna inferius.

Ad restitutionem Fixarum Capite secundo contentam quod spectat, rem penè iam deduximus circa M. D. LXXXV. annum. Deduximus etiam deinceps, quod de earundem Stellarum latitudine variata in hoc Caput insertum est, vbi etiam Rothmanni secum hacce de re consensum refert. Id notandum interim, quod præmittit de inuariata semper manente Fixarum inter se distantia; quatenus, vt Ptolemæus deprehendit Stellas aliquas ab Hipparcho obseruatas in quapiam recta linea, in eadem adhuc perseuerare, ita ipse easdẽ, ac alias prætereà obseruatas à Ptolemæo, in eadem constare deprehendit. Enimverò, & illud tacendum non est, quòd collatis aliorum, maximéque Hipparchi, Albategnij, & Copernici obseruationibus cum suis; comperit motum Affixarum, siue mavis Sphæræ octauæ in Ortum, esse annuatim min. secundorum 51. præcisè; ac ideò Fixas integro gradu intra annos 70. menseísque 7. progredi, quod Ptolemæus intra annos 100. Albategnius intra 66. contingere opinabantur; integram verò octauæ Sphæræ reuolutionem peragi intra annos 25410. Hacce se præmissa, Abacum confecit Octingentarum præcipuarum, per Asterismos omneis respectarum Stellarum; ac in ipso illarum loca, hoc est, cuiusque Longitudinem & Latitudinem retulit, determinauítque ad annum completum M. DC. vt supposita hac quasi Epoche, nihil aliud, quàm aut detrahendum pro annis antecedentibus, aut adiiciendum pro consequentibus sit, quantum progressæ Stellæ fuerint, aut progressuræ sint, inter Epochen, & quemque annum datum. Vnde & ipse Tabulam vnam tum præmisit in duo antecedẽtia sæcula, tum aliam subiecit in duo consequentia: tametsi neque has Tabulas, neque Abacum prælo commisit, cùm operæ procederent; sed tum demùm, cùm habuit Stellas octingẽtas calculo subductas. Nimirum cùm initio se non tot obtenturum sperasset, ac destinasset proindè illis dumtaxat quaterniones duos; illos deinceps, quasi numero duplicato ingeminauit; ac idcircò cyphras non rectis, versisque, sed rectis dumtaxat pagellis, vt cum resumpta serie cohærerent, præfixit. Et completurus quidem erat numerum Stellarum millenarium (idque ex informibus præsertim, ipsisque minùs præcipuis) quippe & hoc se facturum recepit, & fecit reipsà, vt ex dicendis inferiùs circa Manuscripta Catalogi exempla ad varios transmissa, constabit. Hinc, ne mirere veteres non plureis, quàm mille, & viginti duas numerasse, cùm in rectiore tamen Sphæra habitantes cernere possent, vltra ducentas Tychoni inconspicuas; causam esse vides, quod totidem penè ab iis neglectas curauerit; maximéque, cùm vel in vna Cassiopeiæ Constellatione numerum duplicauerit, tredecim purà ad tredecim à veteribus notatas, adiectis.

Neque verò Tycho præfiniit modò secundum Longitudinem, Latitudinémque eiusdem modi octingentarum Stellarum loca; sed centum quoque ex iis selegit, ac in specialem Tabulam illarum loca retulit secundum Ascensionem Rectam, secundúmque Declinationem, supputata ad annos, tam M. DC quam M. DCC. completos. Adiunxit & illi Tabulam Refractionum Stellarum, ex qua licet intelligi, non eas tantas, quantas Solareis esse. Quippe in ipso Horizonte Stellarum Refractio est minutorum solùm 30. in vno, primóve altitudinis gradu, min. $21\frac{1}{2}$. in secundo, $15\frac{1}{2}$. in tertio, $12\frac{1}{2}$. in quarto, 11. in quinto, 10. ac denique in vigesimo nulla: cùm Solis tamen Refractio in Horizonte minutorum 34. in vigesimo gradu min. $4\frac{1}{2}$. euanescat solùm in 45. vt non multò antè memorauimus. Vt autem praxi veluti quadam declararet, quemadmodum deducatur locus alicuius Stellæ, Planetæ, Cometæ, cuiuslibétque Phænomeni, ex data illius distantia à duabus Stellis, quarũ perspecta lõgitudo, ac latitudo sit: ideò, Stellas XXVJ. Constellationis Cassiopeiæ, in qua Noua Stella apparuit (Libri nempe huius argumentum, & occasio) delegit, ac earum loca secundum Lõgitudinem, & Latitudinẽ definiit, & ad annũ M D. LXXII. completum retulit, ex datis illarũ distantiis à duabus quibusdam Stellarum quatuor insigniũ, Lucidæ puta Arietis, Aldeboræ, Pollucis, Capellæ, quarũ lõgitudinem, latitudinémque præhabuit. Deniq; cùm nemo, ab Hipparcho vsque, tale aliquid præstitisset, sed numeri Hipparchici retinerentur ab omnibus, ac solùmmodò ad Stellarum lõgitudinẽ adderetur, quod motu illo octauæ Sphæræ reputabatur esse promotũ; idque cũ illi numeri

per

per dena dumtaxat minuta (& plerumque quidem mendosissimè) tam secundum longitudinem, quàm secundum latitudinem Stellarum loca exhiberent: ac solus esset Landgrauius, qui (dignâ sanè Principe curâ) in id incubuisset, quadringentarúmque Stellarum restituendarum spem fecisset (veluti heic etiam à Tychone attingitur, non omisso dissidio illorum quinque minutorum.) Cùm id, inquam, sic se haberet; merito iure est Tycho vsus ista, non inuidenda sanè, sed grata, ac beneuola mente excipienda Apostrophe, quàm triennio pòst, pagellas aliquot recudens, lacunásque complens, ipsi Fixarum restitutioni in hunc modum apposuit, *En igitur habes, exoptatissima, & grata vti spero, Posteritas, Stellarum Affixarum, omnium propemodum, quæ in nostro Climate conspiciuntur, præsertim quoad præcipuas, & notatu digniores, quotquot hactenus Instrumentis nostris nulli fallacia obnoxiis assequi licuit, accuratissimam Restitutionem intra proximè elapsum decennium, vel eò amplius, plurimarum noctium vigiliis, indefesso calculi labore, & impensis omni æstimatione maioribus; tandem exantlatam, atque in publicum vsum concinnatam, tibique harum cupida, liberali, ample, & perenni munere consecratam.* Quin-etiam lure quasi erupit in præclarum illud ad Astronomiæ cultores Paræneticum, cuius hoc initium,

Et iam strata via est, multis priùs inuia sæclis,
Magno equidẽ, & vigili tãdẽ exãtlata labore.
Scandere inaccessi liceat quà culmina Cæli,
Et superas penetrare domos, habitacula diuũ;
Seu lubeat Fixas, vario, seu tramite motas
Designare Faces, cursúmque sitúmque probare
Siderеum, summi vt constent miracula Iouæ.
Ergo agite, ô Iuuenes, quibus est vigor acris, & almus
Ingenij, geniique fauor; quibus inclyta ab ortu
Vrania dium Cæli inspirauit amorem,
Et dedit æthereis Terram, ac terrestria quæque
Posthabuisse bonis, qui non temeraria vulgi
Iudicia, aut tetricas voces curatis inertum;
Obscuris talpas mittentes degere in antris,
Perpetuò vt cæca maneant, velut esse cupiscũt;
Huc spirate alacres, &c.

1589. Inierat iam M. D. LXXXIX. annus, cùm hisce duobus Capitibus de Restitutione Solis, & Fixarum ad prælum subeundum paratis, & pro prima parte totius Libri habitis, adornare cœpit, quæ octo de Noua Stella iam adumbrârat, destinatis quinque ad secundam partem, ea continentem, quæ Tycho tum circa Stellam Nouam obseruauit, tum ex obseruatis deduxit: tria verò ad tertiam ea complectentem, quæ circa aliorum obseruata, ac placita disquisiuit, ac censuit. Non est porrò, quorsum in iis, quæ ad secundam partem spectant, immoremur; cùm quicquid in ea est notatu dignum, circa illud tempus, quo Stella apparuit, attigerimus; ac illud dumtaxat prætermiserimus, quòd ille occasione magnitudinis Nouæ Stellæ de magnitudine Solis, Lunæ, & tam Inerrantium, quàm Errãtium Stellarum Capite septimo edisseruit. Vnde & hac solùm de re, vt dicamus; supponens ille imprimis Solem abesse à Terra, cùm in mediocri distantia est, terrenis Semidiametris 1150. (octo nimirùm ampliùs, & ob rationem quidem non prorsus mysterio carentem, de qua est antè dictum ac esse aliunde visibilem illius Diametrum minutorum 31. pronuntiauit Solem esse Terra maiorem proximè centies, & quadragies. Supponendo deinde Lunam abesse à Terra in mediocri itidem distantia Semidiametris terrenis 60. ac Diametro esse, apparerève minutorum 33. pronuntiauit Lunam esse proximè quadragies bis minorem, quàm Terram. Supposita posteà mediocri, tam Mercurij, quàm Veneris distantia à Terra, quanta Solis est, ac Diametro illius minut. $2\frac{1}{6}$. istius $3\frac{1}{4}$. pronuntiauit Mercurium esse vndevicies, & Venerem sexies, proximève, Terra minorem. Supposita ad-hæc mediocri distantia, Martis quidem, Semidiametrorum 1745. Iouis, 3990. Saturni, 10550. ac Diametro Martis, min. $1\frac{2}{3}$. Iouis, $2\frac{1}{4}$. Saturni, $1\frac{5}{6}$. pronuntiauit Martem Terra minorem proximè terdecies; Iouem autem maiorem proximè quaterdecies, & Saturnum vicies bis, aut aliquantò ampliùs, Suppositis denique Fixis abesse ad summum à Terra Semidiametris 14000. ac Diametrum Stellarum Primæ magnitudinis esse minutorum 2. Secundæ, $1\frac{1}{2}$. Tertiæ, $1\frac{1}{12}$. Quartæ, $0\frac{3}{4}$. Quintæ, $0\frac{1}{2}$. Sextæ, $0\frac{1}{3}$. pronuntiauit Stellas Primæ Magnitudinis sexagies octies circiter maiores, quàm Terram (nisi quòd quæ sunt ex illis præcipuæ, veluti Canis maior, ac Lyra, haberi possunt maiores centies, & quæ infrà mediocreis, maiores solùm quadragies, quinquies) Stellas autem Secundæ, maiores vicies, octies: Tertiæ, vodecies; Quartæ, paullò ampliùs, quàm ter; Quintæ; paullò ampliùs; quàm semel; at Stellas Sextæ esse ter proximè minores.

Prolixa deinde sequitur Tychoois in cæterorum obseruationes opinionésque inquisitio. Nam fusè primùm illos recenset, qui fecere Stellam omnis Parallaxeos expertem, ac superiorem adeò Planetis ínque orbe Fixarum sitam. Subiicit illos, qui Parallaxin Stellæ attribuere nonnullam quidem, at non tam paruam tamen, quin adhuc in regione ætherea, supráve Lunam constituerent. Postremò illos adiicit, qui Stellam, aut sub Luna habuerunt, aut nihil solidi de ea censuerunt. Ex primis, nouem numerat, quibus & subiungit sese decimum, ob Librum à se tempore Stellę editum, quem perinde, ac scripta cæterorum in examen vocat. Primo autem loco meritò fuit memoratus sæpe, & nũquam tamen satis laudatus Land-grauius, qui tametsi eo tempore, aliquam Stellæ Parallaxin, ob Poli altitudinem non satis exquisitè perspectam attribuerit; ea nihilominùs obseruata cum Tychone cõmunicauit, ex quibus licuit elicere caruisse Parallaxi Stellã; quòd & ipse posteà Land-grauius deprehendit. II. Taddæus Hagecius, de quo etiam est aliquoties dictum, quique obseruationes quidem non vndequaque exquisitas peregit, sed non malè tamen ex non ratis dedomenis Stellam Parallaxi caruisse conclusit. III.

Paulus

Paulus Fabricius, Cæsareus Mathematicus, qui verè quidem etiam conclusit fuisse Parallaxi destitutam Stellam; at nullis prolatis obseruationibus, ex quibus posset ostendere se negotio satisfecisse. IV. Bartbolomæus Reisachetus, Viennensis Matbematicus, qui etiam rectè quidem conclusit defectum Parallaxeos; at ea obsetuatis, ant nullis, aut paucis; iisque non exactis, aut fidis Cùm ille antem, vt fieri solet eam Poli altitudinem, quam Peutbachius, & Règiomontanus dixerant, supposuerit; mitatur Tycho, neque illum, neque tot alios præstanteis Mathematicos fecisse rei periculum, & *an-ne ita decet*, inquit, *nos seruiliter addictos aliorum prolatis vt nihil in his ipsimet experiamur?* V. Paulus Hainzelius, cuius literas ad Volphium hac de Stella refert: at vidimns ante Tychonem vsurpare Hainzelij obsetuationes probando Parallaxeos defectui, vt suas; nempe ob magnum illum qnadrantem. VI. Michaël Mœstlinus, cuius libellum referens, & studium industriámque commendans, id ferè solùm improbat, quòd Stellæ situ per filum obseruato, eo modo, quo antè est dictum, eius tamen locum ex stellis non correctis deduxerit, ac fuerit alioquin Copernici Hypothesin sequntus. VII. Cornelius Gemma, qui veram quidē de defectu Patallaxeos sententiam, at ex nimis tamen erroneis obseruationibus deduxit. VIII. Hieronymus Munosius, Mathematicus Valentinus, qui distantias quidem satis exactè obseruauit; at locum non bene deduxit. Probaturus autem Tycho defectum Patallaaeos ea obseruationibus factis in variis Horizontibns, snas non modò cum Hainzelianis, sed cum Munosianis etiam contulit. IX. Franciseus Valesius, qui Stellam quidem inter Fixas babuit; sed esse eam tamen reputauit vnam ea veteribus Cassiopeiæ Stellis, quæ ob paruitatem inconspicua, grandem speciem induerit, ob medium crassius lumen addensans, per quod Stella transierit, octauæ Sphæræ motu traducta. X. verò de ipso Tychone, primóve eius libro nibil heic attingendum, cùm rem suo iam loco deduxerimus.

Ex secundis recenset octo, qnorum rursus primus ipse est Land-grauius, quatenus, vt iam diat, initio, literisque ad Peucerum, & ad Electorem Saxoniæ (à quo fuerat admonitus apparitionis Stellæ) datis, Parallaxin 3. minutorum (si tamen tantam) in Stella admisit, sicque Stellam Sole paullò inferiorem, distantémque à Terra 1062. terrenis Semidiametris fecit. II. Casparus Peucerus, VVittebergensis Professor primarius; is scilicet, de quo mox dictum, quique Stellæ Parallaxin min. 19. tribuit, ipsámque idcircò à Terra distātem terrenis Semidiametris 164. & superare Mercurij Sphætam, ac Veneream attingere statuit: Neque secus VVolfgangus Sculerus, cùm, vt superiùs attigimns, quæstioni à Casparo Peucero iuniore propositæ faceret satis. III. Ioannes Prætorius, itidem Vittebergensis, qui Stellam, aut intra orbeis Planetarum, aut etiam suprà statnendam censuit; ac ideò Ioannis Penæ sententiam de aëtea Cæli regione non improbandam duxit. IV. Philippus Appianus Petri filius, cuius superiùs meminimus, quippe verè quidē asseruit exstitisse Stellam regione elementari superiorem; at caruisse illam Parallaxi, nulla aut obsetuatione, aut demonstratione probauit. V. Thomas Diggesæus Anglus, qui Parallaxin, non-nisi 2. minutorum Stellæ attribuit, imò minorem, ac ferè nullam, ob insensibilem, aut nullam à Fixa vicina in sublimi, humilique situ diuaricationem. Eius obseruata, cum aliqnibus circa doctrinam Patallaxeon Problematibus refert Tycho, in eoque non probat, quod Copernici opinionem sectatus, posse se illam demonstrare Apodixibus firmissimis profiteretur. VI. Ioannes Dee, & ipse Anglus, qui conscripto de Parallaxibus libello, se spe obseruandi Stellam facta, an præstiterit, est incertnm, sed interim tamen transenndo Cassellis opinari se dixit, exstitisse quidem in æthere Stellam, at non tamen semper in eadem à Terris distantia; quippe quæ ex bumiliore situ sese paullatim in sublimiorem per rectam lineam receperit: quæ sententia Lādgrauio quoque (vt nihil de Gemma dicam) non displicuit. Ita scilicet retulit Rothmannus, cùm anno insequente Tychonem inuisit; vnde & ipsi facta est occasio, vt istud postetiùs interseretet. VII. Elias Camerarius Francofurti ad Oderam Professor, qni eiusdem de recepta sensim in sublime Stella sententiæ, illius Patallaxin fecit minnrorum nunc 10. nunc 4. (idque ex obseruatis eius altitudinibus) nunc etiam admisit nullam vnquam fuisse. VIII. Erasmus Reinholdus iunior, qui Parallaxin 3. dumtaxat minutorum Stellæ attribuit; sed ex obsetnatis nempe Land grauianis, quæ licet euulgauetit, Land-grauij tamen mentionem non fecit.

Ea postremis tredecim profert. Primo autem loco, est memoratus antè Cyprianus Leouitius, qui calculator licet egtegius, solidi tamen nihil obseruauit, aut docuit; vt constare potest, vel ex eo, quòd in Latitudine Stellæ definienda quatuor gradibus aberrauit, prodiditque Stellam post duos menseis moueri cœpisse, ac post vnum mensem, promotam fuisse treis gradus in Boteam; ne memorem omnia fuisse ab eo infecta Astrologicis nugamentis. II. Dauid Cbytræus, in eo landabilis, qnod Melanchthonis præceptoris imitatione iuuenes adhortatus est, ipse Professor Theologus, ad Mathematicum studium. Quin-etiam, licet habuerit primùm Stellam sublunarem, & quasi Cometam, ac Astrologicas quoque prædictiones commiscuerit; deinceps tamen de Cometa insequnto scribens, illum in æsherea potiùs, quàm in elementari regione constituit. III. Guillelmus Postellus, qui vtcumque initio fuisse Stellam sine Parallaxi, & Rhombum illum quatuor Stellarum Cassiopeiæ, Crucem esse balbutierit; deinceps tamen nihil aliud, quàm omnia superstitiosis præsagiis compleuit. IV. Annibal Raymundus Veronensis, qui nugatus est nihil fuisse Stellam aliud, quàm illam Cassiopeiæ xj.

Stellam,

Stellam, quæ solito illustrior præ quapiam fumositate euaserit. V. Cornelius Frangipanus, qui eiusdem cum Raymundo sententiæ, id solùm adiecit, quòd Stella loco suo emota duobus gradibus versus Boream processerit. VI. Bartholomæus Raisacherus, Viennensis Mathematicus, qui priusquàm omnia exquisitè discerneret (visu imbecillo cùm foret) in eadē fuit cum illis Italis opinione. VII. Anonymus quidam Germanus, qui rursùs idem; verùm de Stella Cassiopeiæ xij. somniauit. VIII. Andreas Nolthius, Mathematicus Embecensis, qui & Stellam Cometam habuit, & Diametrum illi attribuit 10. minutorum, Parallaxin minut. 39. distantiam à Terra Semidiametrorum terrenorum 19. minut. 30. sec. 12. ac milliariū adeò Germanicorū 17059. Vide futilem scrupulositatem. IX. Georgius Buschius Erfurdiensis Pictor, qui etiam, tum Cometam, ipsúmque sublunarem habuit; tum Diametrum illi sesquiminuti attribuens, distantiam eius à Terra fecit Semidiametrorum 30. seu milliarium 2579. & passuū 1905. Vide iterum futilitatem; cùm & notabile sit, ex illius obseruationibus, vtcumque crassis, elici distitisse Stellam à Terra Semidiametris 185. X. Theodorus Graminæus, Mathematicus Coloniensis, qui & Stellam Cometam, & initio quidem non caudatum, habuit, & nihil aliud, quàm Parerga, Astrologicáque, & Cabballistica nugamenta commiscuit. X I. Adamus Vrsinus, & X I I. Andreas Rusa Astrologi, qui in suis Prognosticis, siue Almanach, nihil, nisi ioane quidpiam effutierunt. XIII. Anonymus quidam Kalendariorum fabricator, qui aliis quibusdam Stellam Terræ admouentibus ad Semidiametros 19. 15. aut 12. admouit ipse ad milliaria 750. adiecítque illam intra dies 53. emotam fuisse minutis 19. sec. 6. tertio 1. O nugatorem!

Verùm hæc quidem, vt iam innui, per anni decursum expoliit; at interim tamen ab extremis vsque superioris anni mensibus, Caput primum prælo commisit; neque multò pòst, computatis foliis, quaternionibúsve, qui illi sufficerent, secundum quoque inchoauit; idémque etiam circa tertium, & octauum (hoc est, secundam, & tertiam partis) præstitit; adeò vt quatuor, quasi initiis factis, plura simul præla nonnunquam incaluerint (vtcumque etiam, varias ob causas, nonnunquam decaluerint, veluti, cùm deficiens charta tempore præfixo aduecta non fuit: adeò proinde, vt per æstatem in Papyraceo molendino construendo incubuerit.) Nequicquam profectò non est, quòd scribens ad Land-grauium ante finem Februarij, postquàm deduxit se comprobasse ex Venere Octobri superiore vespertina, & elapso mox Ianuario, Eoa, nihil vitij in assignatis à se Fixarum locis subesse; ac illa adeò quinque minuta in locis à Land-grauio assignatis excedere, quæ apud se quoque ex vespertina, aut Eoa solùm, & neglectis præsertim Parallaxeon, Refractionúmque implicationibus, excessisseot; quod, inquam, postquam illud deduxit, huiuscemodi verba subiicit; *Quin & mea ratiocinia, cur non aliter in hir statuendum sentiam, quàm pridem à me indicatum est, etiam tua Celsitudo propediem, fauente diuino auxilio, è secundo Capite prioris Tomi nostri de Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis, quem nunc sub prælis habeo, perspicict* Prætereo verò, eum transmisisse cum his literis, Solareis Ephemeridas in annos labentem, sequentémque supputatas, iuxta factam nouitiam motuum Solis Restitutionem; seu mauis, iuxta Tabulas in primum illud Caput insertas. Quoniam autem simul literas ad Rothmannum dedit, quæ parum abfuit, quin infensè ab eo exceptæ fuerint: ideo non videntur prorsùs reticendæ: ac potissimùm, quia conscriptæ aliquanto animatiùs, superciliosiúsque videntur; ac fortè quidem potissimum, ob Hypothesin sugillatam.

Testatur ergo nolle se primùm contendere multum de Cæli materia, quando ille se nullis ratiociniis ab arrepta semel sententia dimoueri sinit. Licere illi, per se, Cælo commiscere aërem, imò &, si quis aquam, ignem, aut omnia simul Elementa velit; modò & sibi sit liberum quod sentiat, proferre; qui si illaturus in Cælum Elementarem materiam foret, igneam potiùs cum Paracelso ob eam causam inueheret, quod aliorum Elemētorum congrua animalia excipientium instar, Solem, Stellásque excipiat, quæ ignis cuiusdam incombustibilis speciem repræsentant. Sed hisce, aliísque dimissis, cùm nihil se, ob præoccupatam opinionem, persuasurum videat; vnum se dumtaxat eius argumento de creanda ex diuersa materia Refractione opponere; scilicet, quòd communis aqua per iteratas eleuationes defæcatissima reddita, & spiritus vini ab omni phlegmate purgatissimus, diuersæ oppidò sint substantiæ, & consimili tamen crystallo conclusæ transparentiā non discrepent, neque adeò diuersam Refractionem creent. Nullum fieri illi subsidiū ex procreatione Cometarum, qui igneam potiùs naturam arguant; illúmque absurda assumptione stabilire aliam incassum conari; ac se decreuisse id adeò euidenter ostendere, vt refragari iustè nemo queat. Deinde, repetiisse se superioribus etiam diebus Crepusculorum obseruationem, ac eandem semper comperisse depressionem Solis infra Horizontem, siue desinente, siue incipiente crepusculo; illiúsque adeò animaduersionem exorbitare nimiùm, inualidámque esse, quod ille de Crepusculorum, Refractionúmque diuersitate proposuit. Posse illum videre apud suos Authores, quæ de Secretiore Philosophia cognoscere præterea auet: sibi id temporis non vacare, neque tutum esse rem literis committere. Lætari se, quòd Liber placuerit. Quòd ille adiecerit eandem ferè sibi ad inuētam Lunæ maximam Latitudinem, experere se, vt renuntiet, quantum, quarenúsque istud explorârit, maximéque, vt fidem vberiorem Bruceo faciat (qui mutatam hanc Lunæ Latitudinem officere obiecerat quantitati Eclipseon respondenti alioquin calculo nō malè) quanquam nihil depromere suis ex obserua-

tis

tis vult, quod non ratum sit, quódque alterius suffragio non egeat. Optare etiam, vt indicet, qui errare Tabulas in designatione Nodorum plus gradibus quatuor deprehenderit; cùm Tabulæ nullæ sic exorbitent, vt in quantitate Eclipseos besse diametri Lunæ peccent; quod exinde quidem fieri sequeretur. Ad hæc, non declarasse se quam Cometarum materiam, generationémque esse putet (nisi quod cælestem dixit obiter) id enim fuisse in conclusionem totius Operis reseruatum: neque ex voce generationis colligi debere corruptionem se in Cælum inducere; neque enim strictè, & Grammaticorum more vsurpasse se generationis vocem, ac inspici debuisse Libri titulum, in quo deuitata Generationis vox, ne vllus esset cauillationi locus. Cometæ Caudam, non ex eadem cum Capite materia esse, sed traiectos radios, vel illud arguere, quòd radiatim prodeant, atque diffundantur, quódque in auersam à Sole partem eant; etiam ille anni M. D. LVIII. à Land-grauio adhuc iuuene obseruatus, & ab ipso Rothmanno obiectus; vt nihil dicatur de cæteris, qui pro accessu quidem ad oppositionem cum Sole, Caudam in Barbam contrahunt, sed semper nihilominùs porrigunt in oppositum Solis. Denique, si Hypothesis tantopere illi displiceat, & Copernicum sequi malit, esse id ipsi integrum; cùm & facile etiam sit, aëre in Cælum inducto, Terram, maréque inuehere. Ostensurum se suo tempore, quàm longè antecellat sua Hypothesis, quámque constet semper absurditates Physicæ in Copernicanam obiectæ. Non valere aliunde, quod ille circa Scripturam Sacram excusat. Maiore enim authoritate, reuerentiáque habendam esse, quàm vt ea ratione in cothurni modum trahatur. Quippe quæ, vtcumque se vulgi captui accommodet, non idcircò tamen non vera proponat. Illud certe de Luna luminari magno, & minori tamen, quàm Sol sit, intelligi solùm de magnitudine luminis; nam alioquin vulgus non haber Lunam minorem, quàm Solem. Nihil morari se obiectam tractionem, retrogradationísque labem; quòd illa nihil aliud sit, quàm naturalis, & insita diuinitùs concomitantia. Non sumpsisse se occasionem ex Copernicana Hypothesi vniuersa; sed ex Marte Acronycho, & ex libertate ætheteæ regionis. Si ille quid tale vnquam cogitârat, se id latuisse; ac intelligere tamen Vrsum illum Dithmarsum ostendisse Land-grauio visam apud se Hypothesin, quæ expressa fuerit in automato; idque, vel ex eo comprobari, quòd Martis orbem vndique ambientem Solis orbem exhibeat, vt conspecta ab illo Charta, quæ fuerat negligentiùs exarata, exhibuit. Missurum se exempla Libri insinuata; ac non posse se plura scribere, cùm ob occupationes alias, tum ob hemicranij dolorem ex coryza diebus superioribus præ nocturno frigore inter obseruandum contracta.

Taleis literas Rothmannus non habuit ante diem Augusti xvij. idque cùm iam sex ante diebus accepisset alias, & ipsemet breueis dedisset die Iulij xxvij. quibus Tychonem admonuerat, non acceptarum literarum, ac eius ardoris, quo exspectabat Lād-grauius tum literas accipere, tum addiscere, quid moliretur noui. Destinârat autem literas ad Ranzouium, ipsi quoque Land-grauij desiderium significans; adiecto Epistolio pridie ad se à Principe dato (quippe cùm Hombergi venandi causâ versaretur) vnde & Tycho postmodum hasce, aliasque literas ex Holsatia à Ranxouio accepit. Sed vt de Rothmanni responso ad superiores quidpiam heic dicam; Is se responsurum paucis recipit, quod occupationibus distrahatur, quódque videat ipsū Tychonem, aut ob occupationes varias, aut etiam ob morbum, literas suas longè aliter, ac scriptæ forent, intellexisse. Nusquam se quicquam detraxisse authoritati Literarum Sacrarum, nihilque dixisse, quod non ipse, ac Theologi omnes Sacras Literas interpretantes dicerent; quin-etiam D. Augustinum multò liberiùs de illis loqui. Sibi solius Dei gloriam in omni actione propositam esse; ac ideò non esse, cur ille quid impium de se cogitet. Non esse, cur penitùs cæcus circa Crepuscula habeatur; neque enim se esse adeò temerarium, vt aliquid scribat, quod expertus non sit. Loquutum se fuisse de Crepusculo, non pro luce dubia vulgariter accepto, sed pro superstite albicantia, quæ in occiduo aëre aliquovsque perseuerat; neque enim illeic tam est, quàm iuxta Horixontem reliquum obscurus. Non agnoscere se; cur suis Refractionibus ille detrahat: neque enim se posse alias eruere, quàm Instrumenta monstrent; iniquam esse postulationem, si ille à se aliud exigat. Nihil se circa generationem in Æthere reprehendisse; sed rem dubitanter solùm proposuisse, si quà eliceret illius sententiam. Scripsisse se potiùs de Cometarum Cauda, quod examini illius subiiceret, quàm quod verè vrgeret: ac Principem suum vel eo excusandum; quòd tempore illius Cometæ nondum foret satis in obseruando exercitatus. Nolle se, vt ille obseruationē Principis euulget; neque etiam quam suam cum ipso de Cometarum generatione communicauit, sententiam; alioquin rem fore cum muto, quòd præter illum nemo eam nôrit, & ipse in aliam sic inciderit, vt totum illud de materia, illuminationéque Cometarum mutatutus sit, si alium Cometam semel obseruârit. Nihil velle se ampliùs de aëre illo per Cælum diffuso cum eo agere: rem se pertractasse in suo de Fixis Stellis Opere, illum ipsi non immiscendos ac debere ipsum idem agere; doctos posteà viros diiudicaturos. Agnoscere se id saltem obtentum, vt diaphania aëris puri à diaphania materiæ Planetis circumfusæ nihilo differat: fore, vt reliquam sententiam filia temporis veritas eum doceat. Aduertere se quoque Trinitaris mysterium, nisi principiis Chymicis (de quibus ille fuerat loquutus) saltem ex eo, quòd omnia constent ex terrena materia, aqueo glutine, spiritu aëreo; ac cælesti quidem calore, virtutéque agente. Se olim peculiari scripto de Hypothesibus Ptolemæi, & Copernici, vtra vera sit, discussurum.

ſurum.' Et ſic quidem fuit die Augùſti xxij. reſponſum.

Tycho autem deinceps xxiv. Nouembris reſcribens, ſignificauit ſibi non morbum, occupationéſve obſtitiſſe, quò minus literis expreſſam illius mentem aſſequeretur; neque enim latuiſſe in illis inſolubilia ænigmata; aut objeciſſe aliquid, quod ex illis colligeretur; cùm & fuiſſet fortè æquo indulgentior. Mirari ſe potiùs, cur ipſe tam ægre, ac ſiniſtrè ſuas interpretatus, tam rhapſodicè ad eas reſpondiſſet. Nuſquam ſe impietatis illum accuſaſſe; ſed ſolùm de Literis Sacris id, quod ſentiret, quodque res eſſet, expoſuiſſe. Nondum deguſtaſſe illum, quam quintam eſſentiam falsè exprobret; & donec eam olfecerit, ſatius eſſe iudicio immaturo ſuperſedere. Non præſumpſiſſe ſe illum circa Crepuſcula occæcare; bene agi, ſi ex ſua, aliorúmve mente, caligo pellatur. Non debuiſſe illum dicere ſe ſcire Crepuſculum vulgariter loquendo Sole depreſſo gradibus ſeptendecim deſinere: quaſi verò ipſe nihil adhuc foret, niſi quod vulgus ſapit, molitus; & in re præſertim, in qua præ cæteris facili, ipſe non ſuos ſolùm, ſed ſeptem aut octo præterea ſtudioſorum oculos adhibuerit; ille tam fuerit Lynceus, vt ſuos ſolùm vſurpando rem acutiùs peruiderit. Non poſtulaſſe ſe ab illo vnquam, vt in ſui gratiam quicquam diceret; monuiſſe magis de veritate enucleanda penitiùs, & circa Refractiones ſpeciatim, quas modicas eſſe, & Crepuſcula ampliora, contradictio eſt. Habere ſe pluſquàm vicena, ipſaque plerumque quadricubitalia, aut quinquecubitalia Organa; illum duo ſolùm bicubitalia, & ex ſua adbuc ſolertia profecta, vt debeat proinde ſibi gratias, quòd tam perſpicax euaſerit; quanquam neque omnia VVittichio, aliive vnquam ſic propalauit, vt non ſibi arcanum aliquid reſeruauerit; ac par eſſe proinde illum, niſi attendere diligentiùs velit, acquieſcere ſibi. Quod ille dubitanter, & eruendæ ſententiæ ergò propoſuit, feciſſe VVittichium, & alios; at ſe factum fuiſſe experientià cautiorem. Lætari interim, quòd illi: circa obiecta de corruptione in Cœlos inducta pulcrè reſipuerit ſcripta de Cometarum Cauda reuocauerit, ac in viam redierit: ſcripta de Cometa obſeruato à Principe, non ſcripta malit. Quod ille rogauit, ne quid vulgaretur, non eſſe iam rem ſibi integram; quoniam, cum Ranzovius, Peucerus, & alij poſtulaſſent, vt iſtæ mutuæ ederentur Literæ, admota jam eſſet manus operi; atque ita quidem, vt res laudi verteretur Principi, ac ipſi quoque, de quo ſemper nonniſi honorificè & ſentiret, & loqueretur. Si quid deinceps recantaret, id veritatis ſtudio, & vertendum, & commendandum. Dum quidpiam ex ſcripto de Cometa attinget, non fore rem ſibi cum muto, cùm ille id ſcribens, & ad ſe mittens mutus non fuiſſet. Se rerum à ſe ſcriptarum non ſic pœnitere, quin illi eſſe velit integrum eas diſcutere; videat modò, vt candidè agat, nec juuenili quodam feruore ſententiam immaturam pronunciet. Gratulari ſe, quod in aliam de Cometarum materia opinionem diuerterit; reuerà enim capi non poſſe, quo raptu ex Terra in orbem Saturni euehi tanta moles potuerit, ex qua Cometa conſtiterit. Chaſmata illa, ſeu nocturnam lucem, quæ interdum ad Boream apparet, non à Sole nimis depreſſo, in vaporibus ſupra terram nimis humilibus creari; ſed ex ſulphuroſo halitu ardente, diſcurrentéque per aërem. Si ille exſpectare alium Cometam velit, licere; non inconſultum intereà fore, ſi acquieſcere ſibi renuens, judicium tamen ſuſpenderit. Accipere libenter ſe, quòd ille ampliùs diſceptare de Cæli materia ſecum nolit: ſeu autem immiſceatur, ſeu non immiſceatur illius ſcriptis, perinde fore. Non recuſare ſe virorum intelligentium judicium, & quod ille tertium, qui judex ſit, exigat, ſe conditionem accipere; ac cæteros inter, quos ille deligere voluerit, Peucerum ſe intereà nominare. Trinitatis myſterium non in Terra; Aqua, & Aëre; ſed in aliis tribus principiis occultioribus contineri. Gloriari illum immeritò, ac nimis inconſideratè præcipitare judicium, quòd ſe obtinuiſſe circa diaphaniam Aëris, ac Ætheris ait, quaſi ipſe ex illo exemplo de Aqua, & Vino depuratis concludere voluerit eandem vtriuſque eſſe materiam; & non potiùs oſtenderit ex eadem diaphania eandem materiam non concludi. Addere illum; fore, vt veritas temporis filia reliquum doceat, & ſe illud quidem gratè amplexurum, quicquid docuerit veritas: attamen ſe nihil adhuc eorum, quæ protulerit, retractaiſſe; cùm ſatis longa ſit eorum ſeries, quæ ille, vel vnà retractarit Epiſtolâ. Ille ne Ptolemaïcam, Coperniceamve Hypotheſin probare velit; liberum eſſe; ſe nihilominùs ſuam ſic probaturum, vbi in motibus Mobilium Secundorum verſabitur, vt ſi ille quæ plura excogitarit; intereà velit opponere, rem facturus ſit non ingratam. Quòd videat autem illi præcipuè arridere Coperniceam de triplici motu Terræ attributo ſententiam poſſe hæc deligi; quæ ſigilatim obiiciuntur. Aduerſus Diurnum quidem, caſum globi ex turre dimiſſi, qui profectò non ad amuſſim in ſubjectum punctum caderet, ſi, eo verſante in aëre, Terra cum turri ſubduceretur; idque curſu adeò veloci, vt in illis Borealibus regionibus, ſeſqui-centum maiorum paſſuum intra ſecundum ſcrupulum foret. Aduerſus verò Annuum, immenſam illam; eamque inanem capacitatem Saturnum inter, & Affixas, quæ pluſquam ſeptingenties continere id ſpatium debeat, quod à Sole, habito vt centro, in Saturnum erit; ſi orbis Terræ annuus, vel vnius minuti ſit, ſicque Stella tertiæ magnitudinis non major: quid ſi euadat prorſus inſenſibilis? Aduerſus Tertium, repugnantiam, vt axis Terræ eiuſque centrum motibus contrariis agantur; ne quid dicatur interim de intricationibus Librationum. Et hæc quidem Tycho, nonnulláque alia, præter id poſtſcriptum, quo Rothmannum hortatus eſt, vt Reſtitutionis Fixarum Land-grauianæ editionem maturaret, nihil morando minuto-

rum illorum qoinque diſcrepantiam, cuius ipſe quoque in primo Progymnaſmatum tumo faceret mentionem.

Sed hæc tantiſper vt intermittam, acceſſit ad Tychonem ante finem anni celeberrimus ſtudioſiorum Chriſtianus, qui ab obſcura Cimbriæ parœcia Lungo-montanus cognominatus fuit. Is ante annos xxvij. patre Seuerino, matre Marina parentibus agricolis natus, non parùm luctatus cum fortuna fuit, nunc apud parentes, nunc apud amitam, nunc apud patruum educatus; & partim parœciæ Paſtori erudiendus traditus, partim ad operas rusticanas vocatus; quouſque annos xv. natus, clam ſe ſubduxit, & in diſtantem xij. milliaribus ſcholam Viburgenſem ſeſe recepit. Moratus illeic xj. annos, partim induſtriâ victum parans, partim indefeſſo labore literis inuigilans, ac ſtudia inter cætera, etiam Mathematicis ſub Mathia Huaſio incumbens, ad celebrem Hafniæ Academiam appulit, in eâque ſic ſeſe per annum probauit Profeſſoribus, vt fuerit ab illis maximoperè apud Tychonem commẽdatus. Ita fuit porrò per octẽnium, quo Tycho prætereà in Huenna fuit, laborioſus, ac ſedulus, vt denique obſeruandi praxin præ cæteris calluerit, ipſiſque ſæpè præfuerit, & calculi etiam texendi præcipuus miniſter, & adiutor fuerit. Verùm ex poſteriùs dicendis cognoſcendum vberiùs eſt, quanti illum Tycho fecerit, quàm meritò iure voluerit, ſi quid induſtriâ maximè indigeret, illi commiſſum. Adnoto heic ſolùm delectationi illi ſummæ fuiſſe, quòd per ipſam brumam obſeruare licuit, vt imum Solſtitium, ſic ſummam, ac imam Stellæ Polaris altitudinem, quæ deprehenſa proinde eſt diſtare à Polo grad. 2. minut. 54. ſec. 50.

1590. Succedente anno M. D. XC. ac ſub finem Februarij, initiúmque Martij, Cometes apparuit, cui obſeruitando ſtudioſè incubitum fuit. Erat per id tempus Venus veſpertina, Tychóque in captanda eius maxima digreſſione occupabatur, cum die Februarij xxiij. poſt nubiloſum quatriduum ad illam attendens, deprehendit ex improuiſo inter Andromedæ, & Arietis aſteriſmos, ac iuxta Piſcem Boreum, Stellam ſubobſcuram, minúſque compactam, Diametro quaſi minutorum trium, & exacto crepuſculo, etiam pertenui Cauda donatam. Cauda hæc viſa initio longa decem circiter gradibus, ita ſenſim euanuit, vt die Martij prima ægrè conſpici, deinceps nullo modo potuerit. Caput quoque ipſum ita ſenſim euanuit, vt poſt diem vj. obſeruari nequiuerit; ſicque obſeruatus euaſerit per xij. non ampliùs dies. Fuit eius motus in conſequentia, circulum deſcribens, cuius initio gradus 7. minuta 34. intra vnum diem confecit: in fine autem grad. 1. min. item 34. ſed decrementi proportione per dies intermedios ſeruata. Huiuſcemodi verò circulus deprehenſus conſtanter fuit maximus, iſque Æquatorem interſecans in grad. 339. min. 45. cum inclinatione ad eundem, graduum præcisè 42. Cùm die prima obſeruationis, ac ſub horam quidem ix. verſaretur Caput in gr. 18. min. 27. Arietis, cum Borea latitudine gr. 18. min. 14. die poſtrema fuit in Geminorum gr. 3. min. 15. cum latitudine Borea grad. 20. min. 46. Et quia à die vſque obſeruationis quarta conſpici potuit non veſpere modò in ſumma altitudine, verùm etiam manè in ima, ob declinationem Boream graduum pluſquàm 34 adeò, vt die vltimo obtinuerit manè etiam gradus ſeptem altitudinis, ob declinationem graduum 41. & amplius; ideò Tycho delegit primum, ſecundúmque Martij dies, quibus Cometa manè quinque aut ſex plus minus gradus attollebatur, vt obſeruata exquiſitè tam ſumma, quàm ima altitudine (& iſta quidem per habitam refractionis rationem correcta) exploraret, quid inde quoque de Parallaxi colligeretur. Comperit porrò, neque hac, neque alia via exhibitam fuiſſe vllam Parallaxin, quæ incurrere potuerit in ſenſum. De Cauda, obſeruauit illam in auerſam à Sole partem exquiſitè dirigi; vnde & expetiit à Rothmanno Cometam viſum, obſeruatúmque; vt agnoſceret crines illi ex ſola radiorum traiectione affictos. Heinc ad illum ipſa die prima obſeruationis literas dedit, quibus eum Cometæ apparentis admonuit, dedit & ineunte Aprili ad Land-grauium, cum deſcriptione, & diario motu ex obſeruatione deducto adiunctis. Præterea autem Tychonem in illis ad Rothmannum literis ſignificaſſe Tomum ſuum primum eſſe iam penè, operâ Typographicâ abſolutum; quippe laborem iam in tertia, vltimáque parte vrgeri.

DE

DE
TYCHONIS BRAHEI
VITA,
LIBER QVARTVS.

1590. CVm verò ab vsque superiore Autumno, Iacobus Rex Scotiæ Asloiam in Noruegia appulsus (vxorẽ ducturus Annam Regis sororem, & Friderici filiam, quæ desponsata ab vsque Augusto, & in Scotiam nauigans, eò abducta immanis tempestatis vi fuerat) nuptias ibidem sub Nouembris finem celebrasset, ac posteà mense Martio aduentasset in Daniam, Tychonem breui vnà cum Consiliariis, magnóque nobilium comitatu inuisit: Ex eóque est factum, vt Tycho hospites quotidianos, quousque Iacobus mense Maio rediit in Scotiã, exceperit. Egit porrò, ac eruditè cum Tychone sermones habuit eruditus Princeps de argumentis variis, ac de mobilitate præsertim quam Terræ Copernicus tribuit. inspexit quoque Organa, ac perspectum habere vsum, vtendíque rationem voluit. Lustrauit quoque, & spectauit studiosiùs quicquid fuit in partibus ædificiorum singulis, & cùm in Musæo, præter imagines Hipparchi, Ptolemæi, Albategnij, Copernici, Guillelmi Land-grauij, animaduertisset Poëtæ Buchanani effigiẽ, quam à Petro iunio legationem obeunte Tycho acceperat, eam esse sui olim Præceptoris statim agnouit, ipsíque & nutu, & digito applausit. Quàm lætus à Tychone abierit, testari potest, non tam quòd regiis muneribus illum donauit, quàm quòd triennio pòst rem expressit eo Priuilegij diplomate, quod ad Tychonem in annos xxx. circa Operum editionem misit, *Neque enim,* inquit, *nobis ex aliorum relatione, aut nuda Operum tuorum inspectione ista discenda fuerunt; verùm ipsi coràm nostris oculis auribus nostris αὐτόπται, & αὐτήκοοι in tuis illis Vraniæ dicatis ædibus ea vidimus, & audiuimus, variisque literatissimis, atque iucundissimis tuis nobiscũ habitis sermonibus hausimus, quæ etiamnum animum nostrum ita afficiunt, vt maiore ne cum voluptate, an admiratione ista nobiscum recolamus, difficile sit statuere. Quod equidẽ nos non illubenter omnibus mortalibus, præsentibus, futuris, hoc diplomate testamur; vsque adeò, vt si quis de industria Vraniburgum tuum adire velit, nisi prorsus ἄμουσος sit, domum reuersus, operæ pretium se retulisse cõperiat,* Quia verò Tycho petierat quoque aba Rege quædam Carmina (is quippe eruditè Latina condebat) vt illis apposititia Progymnasmata condecorasentur; ideò Rex fecit, & propria manu, provt ille rogârat, scripsit, misitque huiuscemodi,

Æthereis bis quinque globis, queis Machina Mundi
Vertitur, vt celso est crustatus fornice Olympus
Ignibus, & pictus fulgẽtibus vndiq; lychnis:
Pellucent vitreis domibus, vastisque Planetæ
Orbibus, vt geminãt cursus, vt, & sponte rotati,
Vt miti aut torua adspectu longè antè futura
Præmonstrant, Regnisque Tonans, quæ fata volutet,
His tellure cupis, quæ vis, quis motus, & ordo
Cernere: sublimem, deductũque æthera Terra
Tychonis pandunt opera: lege, disce videbis
Mira; domi Mũdũ inuenies, Cælũque libello

Aliud.

Quàm temerè est ausus Phaëton, vel præstat Apollo,
Qui regit ignivomos æthere nubilus equos:
Plus Tycho: cuncta Astra regis; tibi cedit Apollo;
Charus & Vraniæ Hospes, alũnus, amor.

Non sunt verò hoc loco etiam reticenda, quæ Regia Iacobi Cancellarius Vraniburgi scripsit, cùm illeic adesset die Martia xx.

Regia Musarum, decus Orbis, & æmula Olympi
Alma domus dignũ nomine Numẽ habes.
Quæ Sophia, aut mirum Babylonia, Græcia, Memphis
Prisca habuere, habet hic vnus, & vna domus.
Nil mirum Alcidem Cælum subiisse ferẽdo,
Aut puerum raptum detinuisse Deos:
Vraniam in terras celso qui eduxit Olympo,
Quantus & αὐτῷ Diis annumerandus erit.

Est & hoc, vt putatur eiusdem.

Vidit, & obstupuit Rex Huennam Scoticus almam;
Miratus clari tot monumenta viri.

Præobtinuit Tycho hoc anno, ac Iunij quidẽ Eidibus similis in xxx. annos Priuilegij diploma Cæsareũ, quo cætera inter verba hæc continentur, *Edocti itaque fide digno, & quorundam eorum, qui iudicare de iis artibus ac scientiis possent testimonio, Te ad studia illa perfectè & accuratè excolẽda, tot, satáq; præsidia afferre, vt qui tibi pares sint, hac ætate vix reperiantur. Cùm enim genere sis nobili, iis opibus, ac facultatibus, quæ ad præclara ingenia, quorum operâ cum tua coniuncta, certiorẽ faciliorẽque,*

opportunissimo ad hoc delecto loco, Obseruationē reddas, aliáq; quæ denique ad Instrumenta, & magnitudine, & artificio singulari facta, vti diceris, cōparanda sufficiant, te præditū, atque instructum esse, nullísque sūptibus in typis, in prælis, in alijs adminiculis, vt domi omnia, quæ ad illarū artium monumenta Posteritati cōsecrāda requirātur, in promptu habeas, parcere, adeóque tempus omne, séque ipsum totum, rerum illarum superarum, atque cœlestium contēplationi impēdere, tantúmque in ijs versatū esse, vt præter exactā Cometarum doctrinā, ab inueteratis vetustiorum erroribus solidè vindicatam, cuius iam antè specimen abs te insigne est editū: noua quoque Cœlestium motuum Hypotheses, quæ omniū ætatum obseruationibus exactè respondeāt (quod neque prioribus illis Ptolemæi, neque posterioribus Copernici Hypothesibus præstitū fuisse præter alios, tu ipse accuratissimis tuis Obseruationibus doces) abs te expectentur; minimè prætermittere voluimus, quin Reipublicæ causā, ad quā hæc abs te ornamenta accedunt, Cæsareo nostro Elogio te susciperemus decorandū; & quanquā per te satis animatus es, animandū magis, vt fœlicissimè cœpta, gnauiter, alacritérque perficias.

Nomine porrò eorū, quorum digno fide testimonio edoctū se Cæsar testatur, fuit Iacobus Curtius, Procancellarius Imperij, eximius ille scilicet, qui literis die eiusdē mensis xxviij. ad Tychonē datis, illum inter alia sic affatus est, *Quòd iudiciū meū de Scriptis tuis amanter exquiris, quòd cēsura mea eam, quæ tibi cū doctissimis quibusdam viris non tam lis, quàm amica est concertatio, subijcis; in eo tantum mihi à te honoris tribui accipio, quanti non facerem, si Reges & Principes de Regnis, & Prouincijs integris disceptantes, me sibi Iudicem constituerent. Vt verò id, quod petis, & offers, mihi faciendum sumam, nec eruditio, quæ in me aut nulla est, aut verò exigua, neque modestia mea patitur. Ne tamen ad tam amicam postulationem planè surdus sim, hoc habeto. De scriptis tuis quid in genere sentiam, testabitur Cæsareæ Maiestatis priuilegium, quod huic literis adiunctum tibi mitto, cuius ita scribendi ego Cæsari author, & porrò vera in eo Cæsarem testari, sponsor fui. In specie verò ea, quæ de Cometis posterioribus, quotquot ipse obseruasti, à te tradita, solidissimísque rationibus confirmata sunt, talia esse puto, vt de ijs ne ambigi quidem ampliùs ab eruditis viris queat.*

Atque hæc quidem occasione Diplomatis Cæsarei exscribo; sed literæ tamen eiusmodi sūt, ex quibus, si quidpiam præterea hîc adiecero, videri non debeat cuiquam importunum. En ergo illarum initium: *Magnas tibi ago gratias, Nobilis, atque, ac eruditissime Vir, quòd me non modò, literis tuis cōpellare, sed beneuolentiam quoque tuam tam amanter offerre mihi volueris. Ego certè, licet faciē tuam nō viderim, meliorem tamē tui partem, mentē nempe, ex scriptis tuis, quibus teipsum æternitati iā consecrasti, iā olim & amaui, & suspexi: & eius causā totū te videre, venerari, & amplexari nō minùs auidè concupiui, quàm illi olim, qui ex vltimis Hispaniæ finibus ad Liuiū videndū in vrbem profecti sunt. Auxit hoc meum desiderium humanissima hæc tua cōpellatio, & in tantū auxit, vt, nisi Cæsaris volūtas, & muneris publici, quod gero, ratio prohiberent, ita me Deus amet, neque itineris intercapedo, & molestia, neque suauissimæ coniugis, dulcissimorūque pignorum amor, & illecebra cohiberent, quin arrepto itineris comite cōmuni amico Thaddæo Hagecio, ad te in Daniam vsque excurrerē. Dicere nequeo, quantoperè me delectet cū Hagecio mente, postquàm corpore non possumus, totā Huennā perlustrare, & in primis exactissima tua Obseruatoria Instrumenta, totū denique Mathematicū illum apparatū, vel imaginatione tantum complecti. Quid verò, si ipse spectator adessē, téque ipsum omnia non explicantē tantū, sed exercentem etiā videre possem!* En quid post-modùm. *Macte itaque animo, Vir Nobilissime, & fac, vt diuinis tuis inuētis quàm ocyssimè fruamur. Etsi enim arduum, & vt ipse verò scribis, multorum hoc sit opus annorū; spero tamen, imò confido te maximā iam eius partē exantlasse, & in recolligendis, & ordinandis ijs, quæ iam constituisti, Tabulísque inde condendis magis hoc tempore, quàm in confirmandis ampliùs inuētis tuis versari. Qua in re, cùm discipulorū tuorum operâ, magna in parte iuuari possis, iterùm, atque iterùm te rogatū volo, ne nos nimiùm diu suspensos habeas. Vitā tibi ex animo ad Nestoreos vsque annos exopto; nosti tamen quàm fallaces sint spes nostræ, & quàm immatura plerumque diuinis præsertim ingenijs mors obtigerit. Falle itaque moras, & vel non maturo partu hunc ingenij tui fœtum orbi terrarū edo. Si fata longiorem tibi, quā auidè optamus, & speramus, vitam cōcesserint, poteris & edita recudere, & iudicio tādem tuo quoque (nostro enim, quin in prima editione satisfacturus sis, nihil dubito) satisfacere. Liberabis interim nos perpetuo metu, ne, dum nimiū cunctaris, toto opere frustremur. Ego certè tantā de te tuísque his Hypothesibus spem concepi, vt vel à te, vel à nemine solidā Astronomicæ artis exædificationem expectandā esse, pro certo affirmare audeā. Qui enim præter diuinam ingenij vim tot, tantísque rebus huc necessarijs instructus sit, tot, tantósque sūptus, labores, & annos cōtulerit, non est in Europa (cum Europam dico, totum orbem dico) qui tibi comparari queat, quisquam. Abest hinc, ita me Deus amet, omnis adulatio, à qua & dignitas, quam gero, & grauitas, quam cum omnibus tueri laboro, me apud notos, atque ignotos, in ignoti præsertim de facie, hominis laude, satis, supérque vindicabunt.*

Cætera prætereo, ac illa speciatim, quæ sūmi Viri peritiā in Mathematicis declarant; vt excogitatum Compēdium Trigonometrici calculi per Tabulas Sinuū sola additione, & subtractione administrandi; & excogitata Quadrātis per interductos arcus diuisio Nōniana longè perfectior, cuius descriptionē superioribus literis Tycho in Mechanicis subiunxit.

Mense Iulio, ac die xxj. obseruauit Tycho Solarem Eclipsin digitorum quinque, hora septima, min. 54. Et quia Mœstlinus eandem obseruauit Tubingæ, ideò vtriusque obseruationem Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis satis copiosè tetulit, comparauit, expendit. Cùm duæ verò insuper Eclipses Lunares hocce anno contigerint, obseruauit quidem Tycho posteriorem, quæ

die

die xxx. Decembris, hora 6. min. 55. exhibita fuit, verùm obseruare priorem non potuit, quæ Solarem antecessit die Iulij vij. quamque tamen idem Mœstlinus eâ obseruauit circũstantiâ, quam commemorare sit operæ pretium. Apparuere scilicet ambo supra Horizontem Luminaria, patiente licet Luna defectum propter interpositam Terram. Sed verba eius referre præstat, *Nos heic Tubingæ*, inquit, *Solis centro supra Horizontem emergente, vidimus Lunam ab Austro aliquot digitis iam deficientem, duobus penè gradibus eleuatam; & contrà, Luna centro sub occasum descendente notauimus Solis supra ortum duorum graduum altitudinem. Occidit autem Luna potiùs, quàm ad maximam obscurationem deueneraт.* Quæ sanè obseruatio arguit Refractiones esse aliquando, & alicubi, quàm Tycho definiit maiores; quando bipartiẽdo illam duorum graduum altitudinem, fuit Refractio vtrimque vnius, vt minimùm, gradus; verùm ritè excusat Keplerus, aërem requiri à Tychone admodùm purum, ac serenum, quãdo Refractionum periculum facit. An addam verò heic aliam alterius quidem generis, sed dignam tamen notatu Eclipsim, quam idem Mœstlinus die Octobris iij. obseruauit, cùm manè, hora 5. Martem totum à Venere occultatum animaduertit? Hac certè occasione admonere debeo mendum subesse illis nostris in x. Laërtii Librum Animaduersionibus, cum pag. 903. vbi hæc Eclipsis refertur, adscriptus est annus M.DC. pro M.D.XC. vti & mox antè circa Eclipsin Iouis à Marte die IX. Ianuarij, Mœstlino, & Kepplero visam, adscriptus est annus M.D.C.I. pro M.D.XCI. Sed hæc prætereunda; cùm & prætereamus, quæ plurima Tycho obseruauit, ac potissimùm circa Cycnum, in cuius Stellis restituendis hoc maximè anno incubuit; & cum mensibus quidem aliis, tum Augusto, ac eius die xj. præ cæteris; quo quæ facta obseruatio est, *Solennis* Keplero vocatur.

Paucis post diebus accessit Huennam ex inopinato Rothmannus; quippe qui ægrè ex grauibus, diuturnisque morbis conualescens, sibi animo defixisset, fore, vt pristinam sanitatem ex peregrinatione, aërisque mutatione recuperaret. Sentiebat secus Princeps; sed volenti tamen tantò faciliùs annuit, quantò ille se inuisurum Tychonem recepit. Qua porrò lætitia affectus ex eius aduentu Tycho fuerit, ex iis, quæ deducta iam sunt, non est conijci operosum. Attulit, redditque illi Rothmannus binas literas, alteras quidem à Principe, alteras verò à seipso: scilicet, vt se rescripsisse ad superiores Tychonis literas fidem faceret, eas ad manum habuit, quas non miserat, sed scripserat tamen à mense Aprili. Literæ Principis eò faciebant, Tum vt excusaretur responsionis mora, quòd Rothmannus malè habuisset, quódque ipse ob ætatem ingrauescentem, curasque graues, non iam perinde alacriter, ac eâ animi perspicaciâ, qua priùs, hisce studiis incumberet; tametsi non desineret, vel claudicando insequi, vt pedo suo innixæ anus: Tum vt Rothmannum commendaret, cui peculiare caput habenti, propriúmque quotannis pileum cōmparenti assensisset, ægrè laturus, si quidpiam aduersi illi accideret; quòd iuuenis & ingeniosus, & insigniter eruditus foret: Tum, vt rogaret, qui'is Rex iunior, statúsque Regni, ac res quoque Tychonis propriæ sese haberent. Rothmanni autem literæ in eo erant, vt priore parte describerentur incommoda, quæ passus per hyemem fuerat ex podagra, & calculo adhibitis frustrà Galenicis remediis (vnde & sub finem Vitrioli, Tartarique oleum à Tychone expetiit) posteriore, vt responderetur ad ea argumenta, quæ fuerant aduersus motum triplicem Terræ attributum à Tychone obiecta. Nam ad primum quidem de Globo cadente; respondisse Copernicum, moueri cadentia composito motu, ex recto putà, quo petunt Terram; & circulari, quo interim vnà cum Terra, ob eandem cum illa naturam, propensionémque circumducuntur. Neque verò esse hanc motus velocitatem habentem absurdam; nisi ea, quæ Cælo tribuitur, incomparabiliter absurdior habeatur; ac præsertim abripiens nitentia mobilia in oppositum; vt proinde, cùm totum hoc motu illo Terræ simplici saluetur; videatur omninò natura, quæ semper quantocumque potest compendio vtitur, illum vsurpare. Ad Secundũ de Vastitate inter Saturnũ, & Affixas; minimè pugnare illam cum sapiẽtia, potentia, atque voluntate diuina; imò decere maximè significantiam Opificis; cùm & Rex, quò maior, eò amplius palatium decere putet suam maiestatem. Ad Tertium de Axis reflexione; posse optimè illam cohærere cum pergente suam viam centro, quod respectu illius sit quasi immotũ. Quinetiam nullam propriè esse reflexionem, sed constantiam, quòd axis in sui ipsius Parallelismo versus easdem Mundi, Æquatorisve polorum Regiones; dum intereà centrum per Eclipticam pergit, maneat. Adiunctæ erant his literis, qualescumque ille potuerat per inualetudinem circa Cometam nuperum peragere, obseruationes.

Rothmannus porrò cum Tychone reliquo Augusto, ac toto Septembri moratus, Organa eius omnia dispexit, obseruandique rationem peruidit: & quæ apud Landgrauium essent, quæque appararentur (globúsque imprimis orichalcicus quaternûm pedum diametro) exposuit. Ac recepit quidem tum nonnulla se antè suum discessum perscripturum ad Principem, tum exploratis, descriptisque accuratiùs omnibus, plura à reditu commemoraturum: at insinuauit tacitè non ausurum se omnia, quæ in Machinis peruidisset, ad eum referre: neque enim illum habiturum fidem, ac rem exaggerari in gratiam ipsius Tychonis existimaturum, si luculenter, & vt erat, Instrumentorum multitudinem, magnitudinem, structuram, ornatum, vnà cùm tractandi, vtendive facilitate exponeret; quòd res omnem fidem superaret, neque machinæ Principis conferri cum ipsis vllatenùs possent. Mirè adhortatus illum Tycho est, vt maturè perficeret susceptam illam descriptionẽ, demõstrationémque Stellarum,

quo & institui collatio inter Cassellanas, Vraniburgicasque obseruationes, & causa illius quinque minutorum discriminis intelligi posset; ipséque sese id quàm-primùm præstiturum pollicitus est. Cùm præterea antem plurimis de rebus colloquuti inuicem fuerint, tum potissimùm de Hypothesi, quam Rotbmannus admitatus fuerit, fatendo ea, quæ occasione Actonychi Matiis Tycho edisseruit, venire iu métem sibi non potuisse; alioqnin enim iudicium suum nó fuisse præcipitantum: scilicet quasi agnoscendo deduci exinde inæqualitatem, quæ congruè saluari per Hypothesin Copernicanam minimè posset. Itémque de ipsa speciatim opinione Copernici, cuius disputatæ quis successus fuerit, en ipsius Tychonis verba, *Cùm per aliquot septimanas mecum ille heic moraretur, subinde hac de re ore tenus cum ego egi, ipsiúsque argumēta in speciē satis plausibilia infregi, hominemque aliàs in suo proposito admodū perseuerantem tandē eò adegi, vt hesitaret primùm nonnihil, posteà timidiùs, minúsque certò ista assereret; demùm etiā priores cōceptiones omnino auersari videretur; adeò vt se nihil hac de re hactenus in publicū edidisse, nec in posterū id facturum, sed saltem disputandi gratia hac mihi proposuisse asseueraret.* Ille ne id seriò, an, ne rem non gratam faceret Tychoni, id asseuerâtit, non constat: vtcumque autem sit, attingere iuuat, quæ Tycho aduersus excepoónes superiore epistola à Rothmāno allatas regerenda censuit, quibúsque, cùm postmodùm epistolas ederet, nihil fuisse à Rothmanno responsum, quòd illa intereà non vidisset, dixit.

Institit ergo circa illud, ad euertendum motum Diqrnum, de globo cadente argumētum, Scientiam motus naturalis non inesse partibus à sua radice, suóve toto separatis, vt in metallis, lapidibus, lignis, aliísque rebus rescissis constat; ac tantò minùs globo, aliíve corpori terreno à Terra auulso, cursúmque abducto; quoniam alio motu interea distrahitur, & ne dici quidem potest, aut aërem, rem adeò tenuem, motum Terræ consequi, aut pertrahere secum cadens corpus. Id confirmari ex eo, quòd Bombardicus globus in ortum, occasúmque vi pari extrusus, tantumdem spatij suprà Terræ superficiem conficiat; cùm, si Terra intereà ferretur in ortum, non tantumdem promoueretur, qui in ortum explosus foret, vt præueniente suo motu Terra; longè autem ayplius, qui in occasum, vt Terra interim refugiente. Confirmari rursus à pari ex telo, quod è naui sursum emissum, donec nauis progreditur, non in eandem, eundémve locum, è quo emissus fuit, recidit; sed longè retrò, ac tantò magis, quantò nauis fuerit promota velociùs. Tametsi verò Primus motus sit incredibiliter in Cælo, quàm in Terra foret, celerior; hac tamen in re elucere imperscrutabilem sapiētiam, & potestatem Opificis incomprehensibilis Dei, qui corporibus cælestibus tam vastis celeriorem omni cogitatione motum, ipsúmque simul vt vniformem, sic diuisum, ac duplicem attribuere, & voluit, & potuit. Neque abionum esse inferiora, dum motus proprios obeunt in ortum, sequi intereà celerrimam Supremi in occasum motionem, ob quandam analogiam, concomitantiámque motus diuinitùs inditam, & quasi congenitam à natura; simiéque esse, vt dum aues, aut pisces suis nitentes motibus ab aëre, aut aqua in aduersum ferūtur. Ad Annuum motum quod attinet, corruere illum cum diurno ait; vti, & cum ipso Tertium, seu axis, quasi nutationē. Hoc solùm circa Annuum habet; cùm Deus nihil frustraneum, nihil non certâ harmoniâ faciat; non decere, vt tantam illam à Saturno ad Fixas vastitatem fecerit, quæ vltra septuagies centena semidiametrorum Terræ millia obtinens; sit inanis tamen, & nullius Terricolarum respectu vsus; cùm & prodat Stellas tātæ esse molis, vt non Sole modò, sed toto etiam orbe Solis maiores magna ex parte sint: adeò proinde, vt nihil esse magis ageometricum, asymmetrúmque valeat; nihil à diuina Sapientia, prouidentiáque magis alienum. Et quid fuisset quidem Rothmannus ad hæc omnia repositurus, nihil est necesse coniicere; videri nihilominùs inter cætera mirum potest, Tychonem, virū ad obseruandum, experiendúmque adeò natum, non induxisse in animum experiri, idne verum esset, quod aliorum imitatione de telo è naui progrediente sursum emisso obiiceret; cùm, si explorasset, falsum comperisset, ac peruidisset id argumentum motui Terræ potiùs fauere; & petitâ causâ ex naui tam iaculatori, quàm arcui quàm telo motum imprimente, sternere etiam viam responsioni ad obiecta illa de globo in ortum, occasúmque exploso, aliáque id genus consimilia. Tametsi istud heic obiter. Detinuisset porrò Tycho diutiùs Rothmannum admodùm lubēs; at discedere ante hyemem, & Berneburgo patriā suā transire volenti author fuit, ne Octobri instante diutiùs differret, quòd ex eo vsque tempore nauigatio per Balticum Mare magis, magísque importuna continenter euaderet. Asserebat ille se meliùs ex peregrinatione habere: at nondum tamen erat illi valetudo integra, pallore faciei id subindicante; accepit autem à Tychone remedia quædam Spagyrica, quibus aduersus nephritidē, arthritidémque vteretur; ipso Tychone pollicito plura se, seu coram, seu per literas admonitum, imperititurum. Dimisit ergò illum Tycho, literásque ad Land grauium ipsis Octobtis Kalendis dedit, quibus testatus est, quàm gratus Rothmanni accessus extitisset, quámque sibi pro votis fuisset, agnoscere Principē, tametsi obrepente senio, ac vrgente curarū mole, diuerti nihilominùs ad studia Mathematica, quantum quotiésque licitum foret. Ac mirum quidem iam non esse, si non ea alacritate, perspicacitatéque id exsequeretur, qua priùs; at consultū optimè fore, si quod ipse per se non posset, id per idoneos artifices sua authoritate, & liberalitate sustētaros præstaret. Adiecit habere se omnia in Daniæ Regno pacificè; ac Regē electū versari per id tempus in Cimbria, vbi erant mox Comitia finienda. Se quod attineret, vacare pro more, Philosophicis studiis, quantū per

alias occupationes, & auocamenta liceret. Librum suum primùm iam ferè subiisse extremam manum Typographi; sed temoram tamen ex papyri impressoriæ defectu injectam; quoniam tametsi moletrinam conficiendæ papyro exstruxisset, chartopæo tamen, quem breui è Germania exspectabat, destitueretur. Denique, quòd illi reddita non fuissent, idque attestante Rothmanno, quæ vere ineunte de Cometa transmiserat; se iam iteratò ad eum mittere, iterùm descripta. Quandoquidem porrò ad Land-grauium Rothmannus reuersus non est, neque literas ad eum misit; ideò non est mirum, si
1591. mense Februario insequentis anni scribens ad Tychonem Land-grauius, rogauerit illum, vt quas simul dabat ad Rothmannum literas, curaret ad illum perferri; ac Tycho deinceps rescribens, nesciúsque vbi ille foret, aut quidnam ipsi contigisset, eas literas remiserit.

Accepit intereà Tycho literas à Ioanne Antonio Magino celebri Matheseos apud Bononienseis Professore literas superiore Septembri datas, vnà cum Ioannis VVerneri de motu octauæ Sphæræ Libro, cuius exemplum totâ Germaniâ frustrà conquisitum Tycho expetierat. Adjecit verò etiam exemplum editarum recens à se Theoricarum, quas Copernici obseruatis congruas, sed ad Hypothesin de Terra quiescente traductas, interpretaturus erat, commentariísque illustraturus, quibúsque Hypotheseis Tychonis interserere, declararéque expetebat. Dedit verò ista Maginus interuentu cuiuspiam Dani, qui ex Tychonis studiosis fuerat, quique Tychonis nomine obtulerat Libri de Cometa exemplum. Heinc & ob id pignus vltrò ad se transmissum, egit Maginus cumulatas gratias, &, *Cùm incredibilem*, inquit, *in illo diligentiam tuam, & accuratam obseruandi viam perspexerim, mihi persuadeo fore, vt cælestium corporum motus emendare exactissimè possis, fructúque operæ illius, maximo omnium studio, atque exspectationi cumulatissimè satisfacias; vnde nomini tuo sempiternum decus adjungatur.* Testatus est etiam se magna Libri Progymnasmatum primi exspectatione teneri; obseruationum item, & specularionum, quas probare, & sequi minimè erubesceret, vel & probabat Hypothesin; nisi quod noluisset orbeis Solis, ac Martis se intersecare; cùm admittendum tamen id foret, Studioso illo significante, obseruatum Martem propiorem fieri Terris, quàm Solem. Periit intereà ad illustrandum, quas Ephemeridas ad prælum reuocaturus breui erat, tum compendiosam Affixarum emendatarum descriptionem; tum notitiam quampiam Eccentricitatum, commensionúmque Planetariorum orbium, ipsiúsque præsertim Martis, inobseruabilis habiti, cuiusque Eccentricitatem immutari, periodúmque suam habere ipse opinaretur.

Memorato Februario, ac die xxij. Lunâ plenâ, periculum fecit difficultatis obseruandi, determinandíque Lunæ Diametrum, quatenus attendentibus quinque, aut sex obseruatoribus, & Diametro vicies bis obseruata, eius determinatio à 31. in 36. minuta excurrit. Siquidem obseruata bis fuit minutorum 31. sexies 32. septies 33. sexies 34. semel 36. Cuius quidem diuersitatis causam ipsi alibi edisserimus, ipsi scilicet eam quoque experti; sed intermiscenda heic nostra non sunt. Nihil recenseo de cæteris hoc anno ab eo obseruatis; nisi quòd Martem Acronichum sub diem Iunij ix. ita obseruauit, vt eo circa Solis Perigeion versante, facta ansa fuerit ratæ habendæ Hypotheseos de intersecante Solarem orbe Martio; quódque subsequutam Eclipsin Solarem mensis Iulij non maiorem duobus cum semisse digitis, retulit ad decimæ diei horam 10. ac min. 3. Adnoto autem me hoc quidem anno fuisse primum Librum prorsùs absolutum. Quippe ad Land-grauium rescribens initio Aprilis per eundem tabellarium, qui die Februarij III. ab eo destinatus, non ante diem Martij xxiij. Vraniburgum accesserat, superesse aliquot adhuc ex quinto Alphabeto inchoato quaterniones significauit; ac se adhuc moliri inserendam descriptionem Canonicam octingentarum circiter fixarum. Sic mense Septembri, chartopæum licet iam nactus, non tamen spem fecit, vt liber ante brumam absolueretur; qui neque tunc quidem, neque longè post, sic fuit absolutus, vt posset ad Land-grauium variè interpellantem transmitti.

Per hæc tempora Rex Electus annos iam natus XIV. inuisere Huennam voluit; quare & eò accessit cum tribus ex quatuor antè memoratis primariis Senatoribus, ac aliis prætereà proceribus aulicísque variis. Curiosè porrò spectauit Rex, tum ædificia, tum organa, sciscitatúsque est Tychonem non pauca. Quia verò Tycho subnotauit demirati præsertim Regem globum orichalcicum inauratum, qui totulis intùs aptatis motum diurnum imitaretur, idque Sole, & Luna intereà suos motus obeuntibus, ac Luna quidem circuitu menstruo varietatem phaseon exhibente, Sole raptu diurno iudicante horas; eapropter ipsi eum obtulit, ac impensè, vt in Cimeliarchium transferri iuberet, rogauit. Acceptum itaque Rex habuit, studioséque deinceps seruauit; donauit autem vicissim Tychonem torque aureo, qualem gestabat tunc temporis; per-eleganti scilicet artificio elaboratum, ac ipsius Regis effigie insignem. Is est breuior ille, & superior in Tychonis effigie, quam pars Astronomiæ Mechanica præ se fert in ipsamet fronte.

Quia porrò Land-grauius illis literis sub Februarij initium datis Tychonem rogârat, vt aliquas obseruationes, & Stellarum præsertim Fixarum ad se mitteret; ac institerat, vt de statu Regni, déque suo priuato quidpiam scriberet; idcircò Aprilis initio rescribens, precatus est Land-grauium, ne ægrè ferret, nisi quidquam ex obseruationibus mitteret; non esse rem tutam, propter tot viarum, quà terrâ, quà mari anfractus, ac parùm sinceram fidem hominum, in quos possent incidere. Fore, vt qualiscumque mora non sine fœnore pensaretur, quod inserere

in secundum Libri primi caput Stellarum circiter octingentarum descriptionem statuisset. Ad Regni statum quod attineret, significauit magnam spem de electi iunioris Regis indole, & educatione non immeritò concipi. Habere se pacificè omnia in illo quasi interregno, statúque Aristocratico; quippe quatuor Senioribus è Regni Consiliariis, optimóque imprimis Cassio, Rempublicam administrantibus; ac si quid incideret arduum, solitóque grauius deferentibus ad Regni comitia, quæ quotannis circa æstiuum Solstitium soleant celebrari: idque quousque Rex ad ætatem maturiorem peruenerit: cùm & illi intereà obseruantia summa habeantur. Ad se, suáque quod spectaret, degere se semper sua in Insula priuatum publicisque rebus immunem, quibus & nunquam sese libens, ac nisi quapiam necessitate cogente, immiscuerit. Sinere se aliis ambitionem hanc, lætaríque esse tam multos, per quos oneribus his veriùs, quàm honoribus subleuetur, ac possit interea Philosophiæ studiis, rebúsque cælestibus potiùs, quàm terrenis incumbere. Quamquam ne sic quidem esse beato liceat, vt non variis tumultuosísque impedimentis distrahatur, seu suo fato, seu quorundam prauis consiliis id accidat; se tamen Numinis fauore, animi magnitudine, integritatéque, & veri, iustique obseruantia fretum, fœlicem rerum exitum, quacumque id fiat ratione, sperare. Id porrò, & quia subiicit,

Omne solum forti patria, & Cælum vndique supra est,

insinuat, quod posteà dicetur, fuisse iam tum quosdam, qui cœperint primùm in aula de eius studiis detrahere, ac deinde ob erogatam in ea pensionem ex telonio, submurmurare; quo factum proinde, vt iam tum de transferenda aliò Vraniæ sede cogitârit.

Rogârat quoque Tychonem Land-grauius, vt quia inaudierat in Norvegia Animal esse nomine Rix, ceruo procerius, sed prætenuibus cornibus, cuius descriptio apud nullum historiæ animalium authorem extaret; & cuiusmodi tamen aliquot cùm Hafniæ, tum Fridericsburgi à Daniæ Rege alerentur; idcò depingi illud curaret; eiusque iconem, ac simul historiam ad se mitteret. Rescripsit autem Tycho eiusmodi nullum, neque Hafniæ, neque Fridericsburgi reperiri animal; fuisse autem solùm Hafniæ animal Norvegicum Rangiferum vocatum, quod æstate superiore præ regionis aliquantò australioris calore expirasset; ac erratum fortè circa nomen fuisse, vti & circa proceritatem, circáque cornuum vt longitudinem, ita & variam intricationem. Mittere se illius iconem, non tam ex Gesnero desumptam (vtcunque apud illum non malè se habeat) quàm ex indicatione cuiusdam studiosi, qui Bergis in Norvegia natus, eiusmodi feras sæpiùs viderit, ac retulerit etiam de earum indole aliqua, vnà cum icone transmissa. Inquisiturum vberiùs se, ac facturum satis, si licuerit ampliùs. Habere se iuniorem Alcem, quam si exoptet, sit transmissurus. Quia verò Land-grauius mense Maio rescribens, significauit habuisse se quidem Rangiferos ceruos ex Suecia, gemina vice, ad vsque centum, qui tamen cùm per hiemem & se bene habuissent, & vehiculum etiam in glacie suo more traxissent, redeunte tamen deinde calore, omnes ad vnum interiissent: Alcem autem quod spectaret, alere se vnam, quæ superata hieme adhuc benè haberet, cursitaret, saltitaret, & ad se intra hortum ferarum Zapfemburgensem vectum elisedo accurreret, & se vt canis aliquis obseruaret; ac licet scripsisset in Suecham, vt pluteis haberet; facturum tamen Tychonem rem gratam, si vnam, alterámve, & quæ forent potissimùm cicures ad se mitteret; ipsum se & sumptus, & viaticum repensurum. Quia id, inquam, Land-grauius scripsit, & non exspectato responso, misit die Augusti vltima tabellarium, literis aliis oblatam priùs à Tychone Alcem acceptans, quam foret, præter animum gratum Equo Zapfemburgensi remuneraturus: idcircò Tycho literis ad ipsum geminis respondit, alteris quidem sub initium, alteris sub finem Septembris.

Et prioribus quidem scripsit se cùm requisiturum Alces alias, tum missurum fuisse, quam in Scaniæ villa alebat, nisi dum eam vellet deportari in Insulam, periisset Landseronæ, quod oppidum Huennæ è regione est, cùm illeic in arce relicta, oblectationis gratiâ, apud Virum Nobilem neptis suæ coniugem fuisset. Accidisse enim aliquando, vt cùm in mensa sederetur, ea sponte gradus conscenderit, quos deinde, vbi largiore ceruisiæ poto fuit ingurgitata, exscendere salua non potuerit, sed cadens pedem fregerit, eóque, nullo remedio sanari valente, obierit. Posterioribus autem, cùm neque suam Alcem, vtpote demortuam, neque vllam aliam frustra requisitam posset mittere, scripsisse diligenter se cùm ad Axillum Guldeosternum Norvegiæ Proregem, suúmque consanguineum, tum ad Virum alium nobilem, suúmque affinem, vt vterque par Alcium opportunitate prima mitterent; & cùm bonam foueret spem, vt ab vtroque, aut altero saltem, obtineret aliquas, spem quoque illi facere, vt nisi ante Hiemem, saltem Vere instante ad eum mitterentur. Prætereo autem, quod occasione Orygis à Gesnero memorati, de Visis quibusdam Norvegis subiunxit, esse scilicet, qui per alias, & niue coopertas rupes leuigatis asseribus ad pedum plantas subligatis, ea velocitate currant, vt etiam ceruos assequantur. Prætereo item, quòd cùm Princeps literis vtrisque meminisset Rothmannum ad se, inuitatum licet, nondum accessisse, morbos prætendentem, de quibus non constaret, fuisse Tychonem id demiratum, & spectato præsertim anni ab eius ex Huenna discessu interuallo, quo toto si morbus sæuiisset, insigne remedium Paracelsicum, de quo ipsi constaret, habere potuisse. Futurum fortassis, vt maiore quapiam liberalitate allici, ad susceptum opus de Stellis restituendis perficiendum

ciendum

ciendum posset: quamquam & Princeps verè ad se scripserat, esse illi quoddam peculiare caput, cui proprium quotannis comparaset pileum.

Remissurus porrò Tabellarium Tycho, ac suspicatus Rothmannum ne misisse quidem ad Land-grauium, quam studiosè factam Instrumentorum suorum descriptionem detulerat; idcircò eorum designationem à Germano quodam Amanuensi conscribi curauit, eámque vnà cum descriptione, iconibúsque Vraniburgi, Stellæ-burgi, totiúsque Insulæ tabellario perferendam dedit. De ea porrò heic nihil iam dico; quando res satis intelligi ex superiùs deductis potest: subucio potiùs, quod prætermissum in Vraniburgi descriptione fuit, quodque à Longomontano refertur, dum postquam memorauit Iacobum Christmannum reformare quidpiam in Tychonica tam Solis, quàm Lunæ Theoria voluisse; adjecitque, quod ad Solem attinet, pepercisse illi Tychonem, quòd indignum eum reputaret, in quo refutando quidpiam otij perderet, tum subiicit: *Pro se autem Luna olim Hieroglyphice Vraniburgi ad parietem depicta loquuta est, cum noctu plena orbem suum liberè percurrens, ad canis latratum, contemptum, sed appositè admodum respondens,* NIL MOROR NVGAS. Addo verò, quod Cryptica Stellæ-burgi apparatu descripto, appositum fuit. Habuerat Tycho fusilem ex orichalco Mercurij statuam paullò maiorem cubito, ac eius elegantiæ, vt antiquæ apud Romanos industriæ genium redoleret. Imposuerat illam exteriùs rotundo Hypocausti fastigio, ac ita quidem insistentem supposito automato, vt ipso agente, in gyrum, motu velut spontaneo cieretur. Cùm anno autem superiore Henricus Iulius Brunsvicensis Dux, qui alteram Regis sororem nomine Elisam in vxorem duxerat, Tychonem inuisisset, ac illi status huiusmodi artifiςet summoperè, Tycho illam quidem petenti concessit, sed ea tamen conditione, vt eius modulum obtineret, quo elaborari similem curaret per idoneum artificem. Quoniam verò Dux promissis non stetit; ac ne semel quidem, iterúmque interpellatus per literas; ea propter id Tycho prætermissum noluit, sed quasi suæ indignationis monumentum inseri, in eam descriptionem iussit. Hæc inter, Iacobus Florentius Artifex Globorum cælestium, terrestriúmque Amsterodami eximius, (sparso rumore de correctis à Tychone Fixarum locis, destinauit in Daniam filium, ac Tychonem precatus est, vt pateretur ab eo exscribi restitutarum omnium Affixarum Catalogum, quas nouis Globis inscriberet, pollicitus nomen ipsius illis quoque inscriptum iri; ac fore, vt deinceps cælestes Globi Tychonici, Braheanique appellarentur. Et gratum quidem id habuit Tycho; verùm, quia licet penè absolutus octingentarum calculus foret, nondum tamen commitni prælo occœperat, ipséque nisi typis expressum nemini illum credere in animum induxerat (nempe, vt plurium communem factum, sibi priuatim nemo arroga-ret) idcircò non dedit quidem exscribendum, sed spem tamen fecit transmittendi exempli statim, ac foret editus; tametsi auctor fuit, ne Pater quidquam præcipitaret, quousque aliarum præterquà ducentarum calculum mox suscipiendum absoluisset; ne aut illæ globis deessent, aut perperàm, cæteras inter bene adnotatas, collocarentur. Permisit verò, vt magnum Globum intra Musæum inspectaret, inque eo Stellas consideraret, quæ partim insculptæ iam erant, partim in dies insculpebantur, prout germanus cuiusque locus erat calculo designatus. Sic verò etiam, cùm iam antè ad Maginum rescriberet, nihil aliud, quàm spem fecerat paris exempli transmittendi; tametsi aliunde non pauca, neque breuiter declarauerat, quæ mirificè Maginum recreârunt. Is certè idcircò fuit exstimulatus, vt anni insequentis M. D. XCII. Februario ineunte Librum editurus, 1592.

cui titulum fecit Tetragonicam Tabulam (propter expeditam rationem Quadratæ radicis numeri cuiusque, etiam magni adinueniendæ) ipsum illi dicauerit: quanquam Tycho eius exemplum ad se destinatum minimè accepit; ac aliud solùm, non ante sexennium, casu repertum habuit.

Non sunt verò heic ex Nuncupatoria Magini Epistola quæpiam reticenda. Nam, vt prætercam, quæ ille habet de Sextante à se Tychonici instar confecto, déque eiſdem eo compertis, quas Tycho indicauerat, aliquot Fixarum distantiis; quæ item de Quadrante ex ligno, metallóque decempedali, ac ideò non solùm minuta, sed aliquot etiam minuti parteis continente, quem Paulus Bonfilius Bononiensis Patricius curasset fabrefieri (destinato etiam Sextante paris radij) vt hisce Instrumentis in summa turri collocatis Obseruationes peragerentur, quæ esse Tychoni possent vsui; en quid in Tychonis commendationem fuerit insertum, *Qualecumque,* inquit, *hoc sit opus, Tibi gloriosissimi nominis viro, ac nostra ætatis Astronomo eminentissimo, grati animi, & obseruantia erga te singularis causâ dicare volui; idque maximis de causis. Primùm enim tu ipse es, cui maximè debeo, quod amicitia tua fores tam amanter, ac humaniter mihi aperuisti, atque mihi plus honoris tribuisti, quàm eruditio (si qua est) tenuis mea, ac perexigua postulabat; cùm mihi tuum secundum Librum de recentioribus Mundi Phænomenis per Danum quemdam studiosum misisti; simúlque per eundem quid de illis sentirem quæsiuisti:* (videtur hic fuisse antè nominatus Gellius Sascerides, qui per id tempus Magino adfuit, & alia inter, Obseruationem circa Martem eum eo peregit) *necnon etiam, quid mea Epistola humanissimè respondisti; multa mecum de rebus Astronomicis disserendo. Deinde, tu vnus es, cui hanc meam Tetragonicam tabulam acceptam fore maximè confido, propterea quòd ipsâ vti fœlicissimè poteris ad eliciendas inæqualitatum motuum Planetarum angulos, & promptiori quidem compendio, quàm per Tangentium, & Secantium Tabulas. Tandem, quia tu ille es præstantissimus Astronomia instaurator, cui plurimum debet nostra ætas, & debebunt posteri om-*

nes;

nes; quandoquidem non ego solum, sed omnes ferè sincera mentis viri de tuis Astronomicis fundamentis spem eam conceperunt, vt à te solo Astronomiæ restitutionem auidè exspectent. Etenim tu taleis miro artificio, ac inuento cœlestium Spherarum confinxisti Hypotyposeis, quales probè sufficere posse ad tuenda Phænomena, & apparentias cœlitùs animaduersas, ac ad definienda cœlestium luminum loca, ad quævis tempora, non ambigendum est. Hortor itaque te, obtestórque, exiguo hoc munusculo tibi oblato, vt quod feliciter exorsus es, & multo iam tempore in hoc doctrinæ genere moliris, tandem absoluas. Namque nullum alium rectiùs, & fœliciùs id præstare posse, quàm te, qui ingenio es acerrimo natus, ad Astronomiæ collapsæ illustrationem, rectè, ac sincerè indico, idque sperant omnes. Etenim, si tuum laboriosissimum, ac præstantissimum Theatrum absolutum nobis quamprimum communicabis, ii profectò, qui olim motuum correctionem tentabunt, & qui nunc pertentant, omnem eripies gloriam, atque in posterùm tentaturis omnem præripies occasionem, & materiam. Scio quidem post tuorum laborum editionem mea Scripta correctionem desideratura; sed tantùm abest, vt hæc me perturbent, vt potiùs desiderem quamprimùm tuas speculationes publici iuris fieri. Nam confestim Ephemerides meas corrigam, quarum secunda editio auidè exspectatur, vel si opus erit, de nouo alias pertexam.

Subjuncta huic Epistolæ leguntur varia in Tychonis commendationem carmina, maximéque Andreæ Chiocci, qui tam Latina, quàm Græca conscripsit. Et Latinorum quidem huiusmodi initium est.

Dum rapidos Cælorum orbeis, errantiáque Astra,
Sidereo captus circumvectaris amore,
Et varios Solis cursus Lunæque labores,
Ac Iouis excelsi solium, Paphiæque recenses
Regna Deæ; tum quà Cyllenius ignis in orbeis
Permeet aduersos, & cætera lumina jungat
Vsque sibi, sociòque lubens fulgore nitescat;
Vtque per æthereos errent inimica recessus
Frigida Saturni, atque horrentis sidera Martis,
Non tam mente sagax flammantis mœnia Mundi
Lustrare, eximiúmque tuis, Brahe magne, videris
Cælestis rationis opus contexere chartis,
Corpore quàm simul immensum per Inane supernas
Appetiisse domos, quas multo deinde labore
Rimatus, præclara tuo de pectore pandis
Dogmata, queis fera assurgant ætate Nepotes,
&c.

Græcorum verò huiusmodi

Εὐσταλέας τορίων κανόνας, ἠδ' αἰθαλα κύκλων
Νεύματα ὁ Βραέος, δείκνυσιν ἐμμελέως.
Πλεῖστα μὲν Ἀρχαίοις τισὶν ὄν πανταχόσμα τούτων,
Οὐδεὶς δ' ὑμφανέως ὧδε τὰ ἐδίδαξεν ὅμως,
&c.

Quorum hæc esse interpretatio potest,

Scitas Cælorum leges, variósque meatus
Perspiciens Brahe, singula ritè docet,
Ex his, multa quidem Priscis tractata quibusdam;
Tam clarè at nemo pandere cuncta potis,
&c.

Carmina hæc me admonent, ne ea heic prætercam, quæ habere Tycho à Mauritio Land grauij filio expetiit. Nempe, cùm xx. die eiusdem mensis Februarij literas ad Land-grauium daret, dedit quoque ad Mauritium, vt, quia nôrat illum non modò linguarum Hebraicæ, Græcæ, Latinæ eximiè peritum, sed aliarum quoque liberalium artium, Poëseósque imprimis studiosum, rogaret ipsum, vt Carmen quoddam in Opera sua Astronomica luderet, quud mox edendis vnà cum eo, quod à Rege Scotiæ exspectabat (quodque fuit iam antè recitatum) præfigeretur. Misit proinde simul tria quaternionis primi exempla, petiitque, vt ille sua manu carmen scriberet in secunda Pagina, ea nempe, in cuius antecedente Rex foret suum conscriptutus. Prolusit porrò & ipse Tycho, isthæc subiiciens literis,

Inclyte Mauriti, sublimibus annue cœptis,
Si vacas, atque alio non tua cura vocat.
Nec pigeat nostros venâ illustrare labores
Mellifluâ, sibi quam fautor Apollo dedit.
Non indigna tuo nec eget aliena Parente,
Qui iura egregiè calles, amásque poli.
Nec tibi dedecorum quia Principis enthea, soli
Haud obstricta solo mens agat alta voles.
Adde quod, vnà nouem Musas, quas diligis, inter
Vrania est primo conspicienda loco.
Hanc igitur modico si ornaris carmine, fiet
Cum fratre, & reliquo plus tibi amica choro.
Ipse quoque (vt magnis liceat componere parua)
Si mea quid valeat Musula, gratus ero.

Mauritius verò, & rescripsit plenas modestiæ literas, & vt condidit, sic sua manu scripsit, quæ insequuntur carmina; vtcumque ea in excudendo primo quaternione fuerint prætermissa; sed nempe inter Epistolas, quo sequitur modo leguntur,

Vrania superat reliquas diuina Sorores,
Dicitur & sacri gloria prima chori.
Hanc coluere Patres prisci, Regésque potentes,
Qui propiùs mentis vi tetigere Deos.
Hanc optat sapiens studiorum figere metam,
Vt fama celebris præmia digna ferat,
Quantò etenim terras celsus supereminet Æther,
Illius est tantò notio laude prior.
Ipsa docet Cæli motus, Cælúmque tueri
Vultibus erectis nos iubet esse Deus.
Nec ventura malis timeamus fata, sed Astris
Præmoniti, ad Superùm cõfugiamus opem.
Nec quæramus humi pastum, sed laude vehamur,
Qui struxit Cæli tale Creator opus.
Ergo tuis lætus meritis studiisque fouero
Perge Deam tantam, munera larga dabit.
Quandoquidem dudum miratur pernia cuncta
Esse tuis Fabricis, quæ latuere priùs.
Hinc tibi scrutanti leges sublimis Olympi,
Inter honoratum præparat Astra locum.

Quas interim literas dixi conscriptas ad Land-grauium, excusabant Alceis alioquin paratas,

paratas, non potuisse è Noruegia propter Hyemem aduehi. Poscebat quoque in illis Tycho, vt Land-grauius obseruationes Fixarum ad se mitteret, vnà cum obseruatione Eclipsis nuperi Decembris, quæ sibi fuisset inconspecta; Vt sibi à Mœstlino, præter aliquor Saturni, ac Martis Acronychismos, impetraret etiam aliquot Eclipseis Lunæ obseruatas, cuiusmodi ex Hispania quoque & Polonia requisierat, ad Geographiæ emendationem; Vt Automatopæi interuentu ad se destinaret eximium quempiam Aurifabrum, qui Horologia, organaque curaret; quippe apud se obiisse, quem multis annis aluerat, Ioannem Ctolium Artificem industrium: Vt ab eodem Automatopæo, aut alio Cometæ anni M. D. LXXX. obseruatore inuestigaret causam defectus minutorum tempotaneorum octodecim, de quo suo jam loco est dictum; Vt denique si nisi Rothmannus rediisset, resignaret scriptam ad ipsum Epistolam, quæ eiusdem erat circa obseruationes argumenti; addebatque solùm, vt ille exponeret quam rationem facillimam contexendi Canones Sinuum excogitasse Byrgius dicebatur. Cùm Land-grauius autem nihil aliud, quàm obseruationem nuperæ Eclipseos à Mathematico Marpurgensi in eam rem accito, ad Tychonem miserit (quippe ne tum quidem Rothmannus redierat) ac renuntiàrit Automatopæum euocatum à Cæsare, sed in paucos dumtaxat menseis, receperitque missurum se, si fortè quempiam idoneum Aurifabrum nancisceretur; quod superest, quia ver jam inierat, ac reputabat potuisse Alceis jam auectas esse ex Noruegia, ideò Tabellarium ad eum destinauit, qui animalia deduceret, neque sine ipsis, aut saltem absque fœmella ad se rediret; quippe eâ egere masculam jam bimam, de qua antè perscripserat.

Tabellario moras in Dania trahente, alium exeunte Iulio destinauit nuncium, deducendarum Alcium callentem; is nimirùm aliquot jam ex Suecia vsque deduxerat, quæ tamen deinceps in horto ferarum interierant; vti & Rupicapræ, ac Damæ ob glandium, vt Land-grauius quidem opinabatur, tantam copiam, quæ plerisque locis coaceruata computruisset, animalibusque depascentibus in perniciem cessisset. Quia verò Axillus quinque Alceis paratas in Noruegia habens, neque Nauclerum compererat, qui recipere in se vellet conuehendas incolumeis; neque esse satis tutum duxerat illas terrâ transmittere, ob loca inuia, confragosaque, obque imminenteis feruores, quorum in primo statim egressu è natiuo solo patientes non forent, idque spe agendi coràm pluribus, ob instantem reditum faciens; eapropter Tycho tabellarium ad Axilli vsque reditum detinuit. Ac venit ille quidem in Daniam vno seriùs mense, quàm spem fecerat; sed interim tamen commodùm accessit recentior ille nuncius, qui in Noruegiam vsque mitteretur, acceptis literis ab Axillo, & curâ demandatâ, vt impositis naui Alcibus rectà Bremam trajiceret, ac inde porrò terrâ aduectaret. Hoc ipsum porrò est, quod Tycho remittens tabellarium significauit Land-grauio: idque adjecit, quia norat Rothmannum nondum rediisse, idcircò exoptare se substitui illi quempiam, qui inchoatam telam pertexens, obseruationibus Astronomicis continuandis inuigilaret; tametsi, *meum non est*, inquit, *Tuæ Celsitudini quidpiam præscribere, præsertim cùm naturali quadam propensitate, & singulari fauore ad hæc studia amplianda, & promouenda non sine præclara laude feratur.*

Verum ista quidem inclinante Septembri, quo etiam scripsit ad Mauritium plenas gratiarum literas, ob carmina ad se transmissa. Cæterũ conscriptæ ad parentem VVillelmũ, extremæ fuere commercij ante annos septẽ instituti. Intereà quippe optimus Princeps vitam cum morte commutauit; dignus, cuius nomen Cælo inscribatur, nec minùs, quã Iouis, Atlantis, Herculis, Promethei, cæterorũque Principum, quibus fuit Cælum curæ, perennet. Qua consternatione rumorem de eius morte statim respersum Tycho exceperit, difficile sanè conjectu non est, Viro amisso, quẽ habebat amplissimo theatro potiorem. Parentauit autem eius Manibus illo Epicedio, Elegiáve, cuius primum hoc distichon,

Sic ne jaces, Princeps ô præstantissimè? sicne Alter Atlas, terris abdite, sic ne taces?

Præterea verò, cùm jam non posset ad VVillelmũ mittere Alceis, quæ plures duabus adnectæ viuę, mas nimirùm, ac fœmina (cæteris demortuis in itinere) ex Noruegia non fuerunt, misisse eum illas ad Mauritium, vnà cum literis insequente Decembri. Hoc vnum adnoto, Mauritium, dignum Parentẽ filium, nõ fuisse passum obseruandorum cælestium curam intermitti; quando cœptæ ante duos annos Planetarum obseruationes à Iusto Byrgio peragi, continuatæ habentur in consequenteis annos quinque, inter illas, quæ postmodum typis mandatæ à Snellio fuerunt. Non fuerant verò huiusmodi circa Planetas obseruationes citra Tychonis consilium, adhortationemque institutæ: animaduertens enim Land grauium soli circa Fixas restitutioni incumbere; *Optarem*, inquit, *plurimùm, vt Celsitudo pari sedulitate Planetarum etiam apparenteis motus Cælitùs indagari curaret; id quod per restituta Affixarum loca non difficulter præstatur: Et, si non alibi, circa Acronychias trium superiorum fulsiones*, &c.

Ipso anni fine scriptæ Patauio à degente illeic Medico Doctore ad studiosum Danum fuere literæ, ex quibus constat quanti jã Tycho illâ in regione fuerit nominis; & Magino quidem præsertim famam illius latè spargente. Donec ille certè superiore æstate cõmoratus Venetiis fuit, deliberârunt Veneti in Rogatorum consilio, vt quispiam Matheseos peritus coronatorum trecentorum stipendio in Ægyptũ destinaretur, qui illeic Astronomicas obseruationes perageret, ipsi Tychoni Astronomiam restituenti inseruituras. Delegerat jam secessum Patauij optimus ille literarum, artiumque omnium bonarum fautor, & conciliandarum inter literatos amicitiarũ artifex eximius Vincentius Pinellus; cũ Galilæus verò

verò jã tũ degeret Matheſeos Profeſſor Patauij (quippe Orationẽ inaugularẽ die Decẽbt. 7. magna frequentia habuit) ideò Pinellus viri genium, eruditionémque faciens maximi, in eo incubuit, vt in Tychonis amicitiam eum inſinuaret; & re quidem primùm tentata illis eiſdem literis, quarum extrema hæc verba exſtant. *Tanta enim heic Tycho certè eſt celebritatis, quanta nemo eorum, qui nunc viuunt.*

1593. Circiter anni eiuſdem finem, inſequentiſve initium typis mandare cœpit Tycho, quas Epiſtolas memorauimus inter ipſum, atque Land-grauium, Rothmannúmque hactenus ſcriptas; & præmiſſa quidem non modò Land-grauiana illâ ad Ranzouium, anni M. D. LXXXV. Sed Ranzouianâ etiam vno, alteróve pòſt anno ad Tychonem datâ, qua illum Ranzouius adhortabatur, vt eatenus ſcriptas Operi illi ſubiungeret, quod nouerat ipſi ſuo prælo verſari. Hæc eſt, quam jam antè inſinuauimus, cùm Tycho prouocatum ſe à Ranzouio, & Peucero dixit ad Epiſtolas typis conſignandas. Quod autem tum eas ſub prælo eſſe ſcripſit, eo feciſſe fine videtur, vt Rothmanno anſa conquerendi præcluderetur, ſi ea deinceps edita; quæ ne ederentur, rogaſſet, videret. Heic certè notanda verba illa Kepleri, *Cùm autem*, inquit, *hic Tychonis congerro tanti nominis, anno* M. D. XCII. *fatis conceſſiſſet, Tycho cõſilium cœpit Epiſtolas edendi, eiuſque Typum, precedentibus adhuc operis in Tomo primo Progymnaſmatum, aut ſuſpenſis, vt ſolebat (quippe priuata Typographia poſſeſſor) tardè, nec ante annum* M. D. XCVI. *Tomum Epiſtolarum tunc primum abſoluit.* Quippe ex his verbis elicitur, tum, niſi poſt Land-grauij mortem, non fuiſſe Epiſtolas cudi cœptas; tum, ne eo quidem tempore abſolutum fuiſſe Tomum illum primum. Debuit interim, quæ Operis Concluſio adjuncta ab hæredibus fuit, conſcripta à Tychone fuiſſe ante huiuſce anni menſem Iulium; ſiquidem tametſi in ea conſpectos legamus Tychoni ſeptenos Cometas; author nihilominùs Appendicis legi in ea quinos ſolùm ſcripſit, adeò proinde, vt cùm ſextus Cometa illo ſolùm menſe apparuerit, tem fuiſſe ante illum conſcriptam oporteat.

Vt quidpiam verò attingamus de Concluſione huiuſmodi; præmittitur primùm Anacephalæoſis, qua ea recenſentur, quæ fuere toto opere præſtita, quæque ipſi aliquantò fuſiùs iam antè memorauimus. Deinde, quia duo videbantur capita adhuc ſupereſſe, alterum Phyſicum, de materia, cauſáque efficiente Stellæ; alterum Aſtrologicum, de eiuſdem effectis, & ſignificationibus: ideò non-nihil quidem circa vtrumque immoratur; ſed *hac tamen*, inquit, *proteſtatione præmiſſa, quòd ea, quæ de his iuxta noſtram æſtimationem proferam, neutiquam iis, quæ demonſtratiuè, & citra iuſtam refragationem in hac tota præcedentis Libri elucubratione propoſita ſunt quoad certitudinis indubiam euidentiam conferenda, æquiparandáque veniant: ſed coniecturalia ſolummodò, & probabili veriſimilitudine allata ſint.* Circa prius igitur caput: quod primùm ſpectat ad Materiam, edicit fuiſſe illam cæleſtem, ac eandem, quæ eſt aliarum Stellarum; vtcumque ad tam ſolidam coagmentationem exaltata non fuerit. Non potuiſſe certè illuc vſque elementarem aſcendere, ac eâ præſertim copiâ, quæ pluſquàm trecenties Terræ molem exſuperaret. Cælum, licet tenuiſſimum, non eſſe tamen incorporeum; ac ideò conſtare ex materia, quam nihil vetuerit, condenſari in globum, & niſi proprio, ſaltem Solari illuſtratam lumine, Sideris ſpeciem exhibere. Eſſe eam ad hoc abundè in Galaxia potiſſimùm; vnde & Stella genita in illius confinio fuit, & poſtquàm euanuit, remanſit, quo fulſerat loco, hiatus quaſi ſemilunaris, qui nocte ſerena, ac illuni acuto viſu cerni valeat, quemque ſaltem nemo priùs obſeruârit. Ariſtotelem non eſſe audiendum, qui Galaxiam ſublunarem, & quaſi ſpeciem Cometæ facit, quando & perpetua, conſtánſque in eadem ſemper Cæli parte, cum reuolutione cohæſio, defectúſque non parallaxeos modò, ſed refractionis etiam ſpecialis, errorem illum coarguit; & Cometas quoque ſupra Lunam eſſe, ac aut ex eadem Galaxiæ materia gigni, aut per eam tranſeuntis ſplendore non-nihil augeri, obſeruati nuper Cometæ conuincunt. Mirum non eſſe, niſi Stella coagmentationis eius fuerit, qua aliarum inſtar perdurare potuerit; quippe cùm fieri in æthere idem, quod in terræ viſceribus valeat, vbi vt indiſſolubile aurum, ita exſolubile plumbum gignitur. Quod ad Efficientem cauſam attinet; fore, vt de ea tum agatur, cùm ad totius Operis de recentioribus Ætheris Phænomenis calcem, etiam de Cometis actum fuerit, qui conſimilem nanciſcuntur cauſam. Fore præterea, vt ibidem loci cauſa diſſolutionis tam Stellæ, quàm Cometarum ediſſeratur.

Circa alterum caput, quod eſt de Effectis, ſeu vaticiniis, illos non probat, qui prætextu ignorantiæ Aſtrologorum, cenſent Stellam nihil energiæ, ſignificationiſque habuiſſe. Nam dici quidẽ poſſe præſagia ex Aſtris difficilia eſſe, aut impoſſibilia etiam cognitu; at dicere nulla, id abſonum eſſe. Hinc, cùm ſit præſertim difficile noſſe, quid hæc Stella portenderit, quando ſimiles tam rarò viſuntur, & ne Hipparchica quidem illa, cui motus tributus, omnia iſta paria habuerit; eſſe nihilominùs conſentaneum, vt ſicut illa Monarchiæ Græcæ inclinationem, & Romanæ incrementum præceſſit, ita ſit magna aliqua Rerumpublicarum innouatio hanc conſequutura. Iri tamen res mutatum in melius, vt Stella Iouiali fulgore emicuit; licet non ſine tumultu quodam, ob eam, quæ ſucceſſit, Martiam rutilantiam. Imminutum quoque, niſi etiam exſtinctum Religionem faſtuoſam iri: ob eundem Iouialem ſplendorem, qui & mutatus fuerit, & tandem euanuerit Rem confirmari ex ſitu Stellæ prope colurum Æquinoctiorum, ac ſub initium verni quadrantis, quod ſit indicio ſuperuenturam maiorem lucem aliquam, quæ tenebras priores diſcutiat. Aliunde verò eius ſitum in parte Cæli Borea euenta præſignificare in regione Septentrionali: licet de tempore, & de loco ex

duobus quibusdam iudicandum sit. Et de Tempore quidem, ex directione Conjunctionis Magnæ, quam in fine Trigoni aquei Stellæ exortus antecessit; ideò, cùm ea Conjunctio contigerit Anno M. D. LXXXIII. ac fine Aprilis, in 21. gradu Piscium, à quo numeratis in Rectam Stellæ Ascensionem nouem gradibus, indicentur totidem anni, qui à Coniunctione porrò numerati annum prodant M.DXCII. quo incipere Stellæ effecta debeant; parque sit proinde homines Stellæ tempore natos, & à Deo ad magna, insolitaque destinatos, eum circiter annum quid grande moliri. Cùm sit verò etiam directionis Zodiacalis habenda ratio, & Stellæ longitudine existente in gradu Tauri penè septimo, intercipiantur à loco Coniunctionis gradus propè quadraginta octo, indicenturque adeò anni totidem, qui à Conjunctione vsque numerati annum prodant M. D.CXXXI. idcirco congruere, vt circiter eum annum effecta Stellæ vigeant, & Trigono quidem igneo iam vigente. Cæterùm, & cùm septima hæc sit à condito Mundo facta Trigonorum restitutio; quippe priores contigerunt Enochi, Noæ, Mosis, Regum Israëlis, Christi nati, Caroli Magni temporibus, quibus singulis extitere insignes quædam mutationes, & numero quidem imparibus in melius: par esse, vt hæc impar numero, sit fœlicioris status prænuncia; eius videlicet, in quo vaticinati Prophetæ sunt, versaturum cum agno lupum, pardum cum hœdo, &c. quique rerum interitum generalem sit præcessurus. De Loco verò, cùm par sit mutationem incipere in aliqua parte eius in Terra Paralleli, cui Stella verticalis fuit, ideò de hac parte judicandum esse ex eo Nouilunio, cui Stellæ exortus coincidit; scilicet, vt illam esse intelligamus, cui eo momento Stella in Meridiano, verticalisque exstitit. Et quia id Nouilunium fuit Vraniburgi die Nouembris quinta, hora septima min. 32. cùm Stella ab eius Meridiano abesset ad ortum gradibus sexdecim, sicque immineret adhuc parti Boreali Moschouiæ; ideò debere mutationem ab ea regione incipere. Facere hùc autem tum Prophetiam apud Ezechielẽ de Gogo Principe Mosochi, seu Moschi, Muschouiticæve nationis; tum vaticinium Sibyllæ Tiburtinæ de Sidere oriturо, & magnam Septentrionis domum radiis suis illustraturo, detectum in Helvetia anno M. D. XX. tum aliud quoque carmine expressum Sibyllæ Babylonicæ,

Tunc autem signum dabitur diuinitùs ingens;
Namque relucebit clarissima Stella, &c.

Ad Cometam quod attinet, is apparuit quidem à die secunda Iulij ad vsque Augusti 24. at nullatenus obseruari à Tychone in Huenna potuit, ob continenteis penè fulgores (vocatos illi Chasmata) qui peragente cursum Cometa in parte Cæli Borea, Auroræ claræ speciem per singulas nocteis in ea exhibuerunt. Consolationi cuipiam fuit, quòd studiosus Danus, qui ipsi ante aliquot annos in exercitationibus Astronomicis inseruierat, ac tum Seruestæ Anhaldinorum, studiorum causâ morabatur, obseruationes aliquot circa Cometam peregerat; tametsi, quod ille vsus fuisset Radio, Quadrantéque nimis exili, nihil ex illis deducere, vndique cohærens, ac exploratum potuit. Delectauit illum magis, quòd accepit eundem antecedente Maio, ac die 22. obseruasse itidem Seruestæ deficere Solem infernè, ac vergendo in læuam, ad duos proximè digitos; cùm nihil obseruatum defectus in Huenna fuerit, vbi calculus tempus prodit ad horam 2. min. 40.

Quoniam verò donec plaga Cæli Borea obducebatur fulgoribus, Austrina erat reuelatior, obseruationibusque Planetarum patentior; ideò occupatus eo tempore circa Martem potissimum, qui tum in Aquario versabatur, fuit; ac demiratus non parum est, latitudines eius maximas ante, vel post oppositiones, non verò in ipsis cum Sole oppositionibus obseruari. Heinc nimirùm sunt verba illa, quæ manu sua in Codicem obseruationum inseruit, quæque & Keplerus, & Longomontanus postmodum citârunt, cùm adnixi sunt occasionem admirationis tollere. Ea se in hunc modum habent) *Consideratione dignum est, quod Mars circa x. diem Augusti habuerit maximam latitudinem Austrinam, & posteà decreuerit; ita vt die xxiv. in oppositione, quasi quarta parte gradus, propior eclipticæ redditus sit: quod tamen Canones (etiam correcto maximæ latitudinis loco, in 18. Aquarij) nequaquam adhibent, quomodocumque affirmatur illeis maxima latitudo, cuius rei causa studiose inquirenda venit.* Quo loco addendum id quoque, quod in libro de noua Stella inter expendendum opiniones euentuum prædixerat, vt nempe Augusto, ac Septembri huius anni Mars ea specie grandesceret, eoque lumine rutilaret, vt pro nouo Sidere haberi ab ignorantibus causam posset. Causa autem fuit vicinia, accessusve ad Terram maior, Marte nempe ad Perigeium, non modò Epicycli, sed etiam Eccentrici admoto. Prætereo verò quod subiicit, idem prædictum ab Andrea Perlachio de anno M. D. XXIX. scribere Keplerum, adnotatam rem fuisse à Melanchthone, *Iulio scilicet, & Augusto tam prodigiosa specie visum Martem, vt nouum Sidus crederetur:* cùm & idem fieri deinceps medio tempore oportuerit, anno putà M. D. L X I.

Anno insequente summus fuit dolor ob 1594.
acceptam mortem viri optimi, summiq; amici Iacobi Curtij, qui non multò antè prætextu negotij Cæsaris agendi, venerat in Daniã, vt votum expleret, hoc est, vt Tychonem coràm affaretur, apparatumque obseruatorium suis hauriret oculis. Alias inter causas doloris id fuit, quòd prouidens Tycho fore, vt mutare sedem cogeretur, rem cum Curtio communicasset, & Curtius recepisset se ea de re ita acturum cum Cæsare, vt asylum ipsi tutum pararetur. Quin etiam, si fortè migratio in Bohemiam contingeret, obtulerat illi quas Pragæ habebat amplissimas ædeis, ac ipsi illarum ideam, delineationemve eo fine reliquerat, vt si quid in iis immutandũ, addẽdũve, quod cõmodum vsibus foret, judicaret, id & maturè significari, & opportunè perfici

posset. Quamobrē hac excidens spe, fuit mœrore non leui affectus, tametsi deinceps cōsolationi fuit, quòd scribēs ad illum Hagecius, spem fecit illustrem Conradum Curtij in eo munere successorem, pronum quoque affectum in eum testaturum. Tenebat illum interim sollicitudo maxima tum Hypotheseon, tum Tabularum condendarum, circa Planetas singulos; & Martem quidem potissimùm conatus plerumque variè eludente. Cùm ideò verò nulla obseruandi occasio intermitteretur, tum singulare præsertim fuit, quod circa Lunarem Eclipsin mensis Octobris contigit. Nempe cùm ipse eam referat ad diem xix. ac hor. 19. cum min. 26. addit Keplerus illam ad summum Lunæ limbum sic contigisse, vt circa verticalem, seu ex parte occasus initium habuerit; cùm & ad eandem posteà defecerit, vt moris in Lunæ Eclipsibus est.

Allatæ non multo post tempore fuere à Rothmanno literæ Berneburgi datæ sub finem Septembris. Recreatus iis verò tantò magis fuit, quantò ex illius ab Huenna discessu, hoc est ab annis quatuor nullas prorsùs habuerat. Ipsis ille aliud nihil voluit, quàm diuturnum silentium excusatum facere, causando cruciatus ex arthritide, nephritidéque immaneis, qui impediissent etiam, ne redire ad Principem ante illius obitum posset, & quod discedens receperat, inde porrò transmittere. Rogauit autem, qui fieret, vt Tycho suum illum de Cometis Librum, qui foret pridem typis expressus, penes se tandiu supprimeret: experti enim ipsum à quamplurimis, ac inuidendum non esse, neque propriæ famæ, neque commendationi Matheseos, quæ non foret deinceps pro more reputanda inutilis; quoniam constaret Astronomos posse ea falsa conuincere, quæ forent constanter habita pro veris. Libenter se quidem culturum Vraniem; at constare de obstaculo, ipsiúsque adeò Tychonis esse, illam splendidè exornare. Adjecit se, si accessisset ad Principem incolumem, commendaturum apud eum fuisse (tametsi vtcumque id præstitisset per literas) quem viderat hortum Sororis ipsius Tychonis Sophiæ, quàm & Philosophicam dixit, & per-quam solertissimam, nobilissimámque matronam. Ac talis fuit quidem conscripta à Rothmanno Epistola: ad quam cum Tycho responderit, incertum est tamen, an vllæ deinceps datæ à Rothmanno fuerint; quando hæ duæ extremæ sunt, quæ in Libro editarum à Tychone extant.

1595. Quam porrò Tycho ad Rothmannum dedit, mensis Ianuarij, ac adeò anni M. D. XCV. est. In ea postquàm ipsi condoluit, remedia sua obtulit, ob non requisita succensuit, excusat Librum de Cometis nondum publici iuris factum, tum quòd studium obseruationum, deductionísque motuum hanc curam præpedierit; tum quòd præter exspectationem, multa longo iam tempore & otium, & Vraniæ cultum interturbantia inciderint: tum quòd tulerit ægrè suos labores ingratè à nonnullis exceptos, speciatímque à Scoto quodam Medico, quem tametsi non nominet, nouimus tamen Craigium vocatum. Hic scilicet intercedente conterraneo quodam, qui Tychonem fortè inuiserat, cùm Liber recens absolueretur, exemplum illius obtinuit, & literis ad Tychonem datis, eius sententiam de Cometis in Æthere versantibus labefactare conatus est. Ratus Tycho illum nihil aliud quàm erudiri copiosius velle, ac amicè, & candidè veritatem requirere, Apologiam scripsit penè extemporaneam, quàm & ad illum anno jam M. D. LXXXIX. misit. Ille verò triennio exacto, Librum in Tychonem emisit scommatis, dicteriis, cauillis, &, vt ipse addit, *distractionibus, peruersionibúsque scatentem*, hocce titulo, *Capnuraniæ restinctio, seu, Cometarum in Æthera sublimationis refutatio*; prorsùs, vt si Tycho censuisset gigni Cometas ex terrenis fumis. Quocirca Liber iste est, ad capita cuius præcipua Tycho sic deinceps hac respondet Epistula, vt ipsam idcircò prolixiorem texat; ac spem etiam faciat vberioris refutationis, nisi à seipso, saltem ab amico, discipulorúmve aliquo (cuiusmodi Longomontanus deinceps exstitit) faciendæ. Nihil interim necesse est attingere ex iis, quæ hac Epistola respondentur: quando quicquid obiicitur, & nullius momenti est, & mirum videtur Tychonem potuisse id ipsum, vel tantisper morari. Illud prætereo, quod ad calcem Responsionis suæ ad Rothmanni rationes pro motu Terræ memorat, argumentúmque ex eo addit, quod Martis Eccentricitas non ea sit, quam Copernicus, vt Terræ mobilitatē adstrueret, posuit; sed aliam, ipsámque non-nihil maiorem, tantùm abest, vt minorem, quàm Ptolemæus, posuerat. Citat ad idem Venerē, cuius Apogeion non in gradu septimo Geminorum collocat, sed potiùs sub Cancri initium; ac tradit percupere se, vt Land-grauianæ obseruationes, cum restitutione Fixarum, cui ille incubuerat, edantur. Quę deinceps Rothmanno mens, aut quod fatum fuerit, nescitur: solúmque, quod sciam, obseruauit, quidpiam circa Cometam anni insequentis, & in viuis adhuc eo tempore fuit, cum quinque post annos Tycho in Bohemiam appulit.

Heic autem non tam memoranda, quæ varia Tycho obseruauit (ac tres nominatim Eclipses, duæ totales Lunæ, altera Aprilis xiiij. hor. 16. min. 36. altera Octobris vii. hor. 20. min. 29. Vna Solis digitorum 3. min. 50. Septembris xxiij. hor. 3. min. 8.) quàm dicendum est Magnum illum Globum orichalcicum, cuius aliquoties iam meminimus, fuisse vndequaque absolutum, cælatis nimirum Fixis propè mille, quibus esse locis anno Christi M. DC. completo debuerunt. Cùm enim adnectus Augusta eo ipso anno, quo Vraniburgum fundatum, deprehensus fuisset interhians rimis, & non exquisitè rotundus, malo vtrique prouisum fuit, tum rimis oppletis, tum superstratis aliquot membranarum centuriis, & factu biennij periculo, num tempestatum varietas rotunditatem quidquam vitiaret, superstructæ fuerunt orichalcicæ laminæ, ea compactione, vt totus Globus

Globus ex solido orichalco videretur conflatus. Facta læuigatione, & tam Æquatoris, quàm Zodiaci circulis cælatis, inque minuta singula per transuersa puncta diuisis, exploratum vno adhuc anno est, num quà ab exacta rotunditate desciscerer. Cùm non fecisset, tum delineatæ singulæ Imagines fuere, tum Stellæ insculptæ, prout fuit cuiusque temporis progressu locus obseruatus. Hic autem est annus, quo ille Stellarum millenarius prope numerus fuit obseruando completus; ac adeò globus extremam manum anno à prima sui structura vigesimo quinto adhibitam sensit. Dico autem propemodum; quoniam dum Tycho hæc memorat, supponit parui fuisse momenti sexaginta minusculas, quæ fuere solùm biennio pòst (& paullò quidem antè discessum ex Dania) adjectæ; maximè autem IV. inter Capellam, & Polarem penè in eadem recta; XIV. inter Capellam, & Polarem ad latera, in duo trapezia, & duo triangula tributas; IIJ. inter vltimas caudæ Vrsæ ad latus: IX. in flexuosa linea sub informi inter caudas Vrsæ, & Leonis: VJ. vltra, citráque Polarem. Non memoro autem Meridianum, Horizontémque circulos magnitudinis congruæ, fuisse pro more punctis transuersis in minuta gradnum singula diuisos: & Quadrantem quoque à verticali puncto dependentem in Horizontem, indigitantémque vnà operà altitudines, atque azimutha. Non memoro item apparatum fulcri, sine Pedestalli quinque circiter pedes alti; neque vniuersè certantem cum Machinæ totius mole, soliditate, subtilitate, tractabilitate, elegantiam; sed addo solùm inscriptionem, quæ literis aureis in ipso Horizonte talis legitur, ANNO À CHRISTO NATO CIϽ. IϽ. XXCIV. REGNANTE IN DANIA FRIDERICO II. HVNC COELESTI MACHINÆ CONFORMEM GLOBVM, IN QVO AFFIXA OCTAVÆ SPHERÆ SIDERA COELITVS ORGANIS DEPREHENSA, SVIS QVÆQVE LOCIS AD AMVSSIM, REPRÆSENTARE, ERRANTIVMQVE STELLARVM PER HÆC APPARENTIAS PERVESTIGARE OBCREVIT: CÆLO TERRIGENIS, QVI RATIONEM EAM CAPIVNT, MECHANICO OPERE PATEFACTO, TYCHO BRAHE O. F. SIBI, ET POSTERIS F. F. Quòd verò annus heic adscribatur 1584. *Ideò fit*, inquit ipse Tycho, *quòd is circa medium tempus, dum hæc structura elaboraretur, incideret, quadriennio nimirùm ante obitum laudatissimæ memoriæ Regis Friderici. qui me, meáque studia liberaliter, & clementer fouit, ac regio amore, quoad vixit, prosequutus est*. Memorabile autem est constitisse vniuersè hunc Globum Daleris Imperialibus quinquies mille, quod Coldingius se Pragæ accepisse ex ore ipsius Tychonis testatur.

Fuere eodem anno Globi varij iuxta Tychonis restitutionem in inferiore Germania confecti; sed continentes tamen duntaxat octingentas circiter Stellas, quas diximus in Libro primo Progymnasmatum contineri. Nempe, quia complexi illas quaterniones typis expressi iam fuerant; ideò Tycho eorū exempla aliquot iam disperserat, miseratque speciatim vnum ad memoratum Florentium artificem Amsterodamensem. Ad integrum volumen quod spectat; id communicatum cum nemine voluit, quòd sibi nondum factum satis circa Lunæ motum putaret, prouideretque aliquot nouos quaterniones insertum iri. Cogitabat quoque relatam ante Conclusionem non-nihil retractare; vnde & eam typis non commiserat; ac nolebat aliunde Librum, quasi *ἀκέφαλον sine capite* conspici; quippe defectu Præfationis, ad quam concinnandam varia quidem in varias schedas iam conjecerat, sed quibus adunandis tempus non sumpsisset. Defectu, inquam, Præfationis, non item verò Nuncupatoriæ, vt fieri solet Epistolæ: siquidem, vt neque libellum de Nouæ Stella primùm editum, neque aut Ephemeridas, aut opuscula quæpiam alia cuipiam omninò dicauerat, ita constituit neomni, neque ampliorem hunc de eadem Stella Librum, neque vllum omninò alium deinceps edendum cuiquam dicare; excepto solo Epistolarum primo, qui absoluebatur iam tum, quemque Hassiæ Land-grauio Mauritio consecrandum censuit. Nihil tamen morandum, quòd propositum constanter non tenuerit, quando Rudolpho Imperatori tum Mechanicorum Librum nuncupauit, tum Astronomicas Tabulas, & Rudolphinas indigitare, & ipsimet Imperatori inscribere pro votis habuit.

Ad Epistolarum volumen quod spectat, 1596.
annus sequens fuit, ac verni Æquinoctij dies, ad quem retulit factam Mauritio nuncupationem. Facilis verò conjectu est, quam habuit Mauritio nuncupandi causam; quando notum est volumine hoc contineri Epistolas, quæ ab eius Parente VVillelmo, eiusque Mathematico ad Tychonem, vicissim ab ipso Tychone ad vtrumque fuere conscriptæ: ne memorentur etiam datæ à Tychone ad Mauritium, & à Mauritio cum carminibus ad Tychonem. Augurabatur autem Tycho editionem hanc fore Mauritio non ingratam, vel ex eo, quòd in Oratione funebri, quam in VVillelmi exequiis Hieronymus Turlerus habuit, illis de hoc nono Atlante præmissis; *Itaque & in Aula sua artifices semper aliis præclaros; &, si quos in locis etiam remotis circa eas doctrinas excellere comperisset, eos vel magnis præmiis ad se inuitabat, vel, si nec id posset, per literas crebro de difficillimis Quæstionibus cum illis conferebat*; tum hæc subiiciuntur: *Quod si eas tantum Epistolas edi in publicum aliquando contingat, quas iis rebus ad virum, & genere, & scientia Mathematica nobilem Tychonem Brahe Danum subinde extremis maximè annis, misit; vel inde constabit Posteritati quam industrius, quam exercitatus fuerit, quantum ad Tabularum Astronomicarum tollendos errores, ad loca Stellarum exactius cognoscenda laboriosis suis obseruationibus contulerit* Omitto verò cùm Tycho Rantzovij, aliorumque hortatu destinasset nō istas modò, sed alias quoque ad alios, & ab aliis viris doctis, quæ Astronomici argumēti forent,

ſcriptas literas edere, ac in plureis Libros partiri; ideò voluiſſe eum non injuriâ primum ex his Librum texere, ac præmittere; quando Atlantem attinerent, non ſolùm genere illuſtrem, verùm in hac etiam arte Principem. Omitto etiam adhortationem, quam ad Mauritium adhibet, vt Fixarum reſtitutionem tanto tempore, tam crebris vigiliis, ac tot ſumptibus à Parente quæſitam perire non ſinat; vt ideò Rothmannum peritóſve alios artifices euocet, aut niſi ſint alij, ſibi ipſi bona fide acturo rem totam concredat; vt organa Aſtronomica magna ſedulitate, & cura à Parente elaborata, in ſuo vigore, & vſu perpetuò illibata conſeruet.

Omitto hæc, inquam, ac adnoto ſolùm, cùm præter ſpeciale in Librum hunc primum Epiſtolarum argumentum, generalem etiam in omneis Præfationem conſcripſerit; declarare eum primùm quantæ molis fuerit Redintegrationem Aſtronomiæ moliri, ac excuſare proinde, niſi exſpectationi multorum tam citò ſatisfecerit. Quippe apparatum Obſeruatorij, idoneorumque Inſtrumentorum, temporis multùm exigere. Poſſe quidem Solarem motum intra quadriennium reſtitui; idque collatis ſingulorum annorum obſeruationibus habitis in variis Eclipticæ locis (& ſerenitate præſertim non ſemper quotannis periode fauente) ſed Lunarem tamen decurſum annorum longè plurium depoſcere; tum ob Eclipſeon, quæ non ſemper aut ſupra Horizontem, aut ſereno Cælo contingunt, examen; tum ob alia obſeruitanda in Quadraturis, locíſque intermediis; in Apogeio, Perigeio, Mediis elongationibus, ſiue Eccentrici, ſiue Epicycli maioris; adeò vt vix anni ſedecim ad iſta ſufficiant. Ad Veneris quoque, & Mercurij motus, annos exigi bene multos, vt maximæ à Sole digreſſiones, tam matutinæ, quàm veſpertinæ, ac in variis quidem Eccentricorum locis obſeruentur; & ſitus etiam alij; cùm interim Mercurius ob Solis viciniam rarò conſpiciatur. Exigi ad Martem annos XII. niſi etiam potiùs XXIV. vt illius Acronychiſmus in alterois Signis abundè innoteſcat. Exigi ad Iouem etiam XII. vt præter ſitus varios, obſeruari in Signis ſingulis Acronichus poſſit. Ad Saturnum, niſi annos XXX. ſaltem XX. aut XXIV. ad omnia in illius motu denotanda eſſe neceſſarios. Non ſufficere certè ad Stellas Erranteis treis Acronychiſmos, vt vulgò putatur, vel illud arguere, quòd Tabulæ exinde deductæ cum Cælo non congruant. Hiſce addendum porrò eſſe, quòd tempus ad Reſtitutionem Affixarum eſt impendendum; quodque ad reductionem omnium motuum in Hypotheſin, numeróſque congruos. Deinde, cùm Primus hic Liber ſcriptas ad Landgrauium, aut ab eo acceptas literas contineat; fore, vt Secundus eas complectatur, quibus actum (nec proſâ modò, ſed carmine etiam) cum eruditis, amiciſque in Patria, viciniáve degentibus; Tertius autem, & ſequentes, eas, quibus cum aliis degentibus remotiùs, aut jam actum, aut deinceps agendum. Ac cœpit quidem non longè poſt Librum ſecundum excudere: verùm breui quoque intermiſſæ propter inſequutas turbas operæ, reſumptæ deinceps non fuere; nihilque, quod ſciam eo ex Libro innotuit.

Menſe Iulio fulſit Cometes, iſque ſeptimus, poſtremuſque eorum, qui fuere Tychoni viſi, obſeruatique. Ipſe certè de obſeruationibus in Huenna peractis loquens, factas eas dicit, *tam in Fixis Stellis, quam omnibus Erraticis, tum quoque Cometis interea elucescentibus, quos*, inquit, *ſeptenos iſteic calitus accuratè denotauimus*. Quòd verò nobis nondum conſtet, quid circa Poſtremum hunc præſtiterit; poteſt res vtcumque ſuppleri ex ea deſcriptione ſpecie latiore habita, quam ex Rothmanno edidit Snellius. Ex ipſa autem conſtat Cometam fuiſſe die XXI. & veſperi quidem, ac horâ 10. exactâ, nonnihil ſupra duas Stellas tertiæ magnitudinis, quæ in pede Vrſæ maioris poſtremo, ac æſtimatam fuiſſe viſu ſimplici in gradu Leonis 28. Cum Septentrionali latitudine graduum circiter $27\frac{6}{7}$. caudâ interim verſus vltimam Caudæ eiuſdem Vrſæ directâ: niſi quòd nonnihil recedens à recta linea in occaſum, viſa eſt non prorſus oppoſita Soli. Die autem XXV. ſic viſum fuiſſe cum iiſdem Stellis Triangulum Iſoſceles, idque, cùm ipſe foret ad occaſum ſitus, conſtituere (tametſi ægrè ob vapores, & lumen Lunæ deprehendebatur) vt æſtimatus rurſus viſu ſimplici fuerit confeciſſe in ductu ſuo gradus circiter 4. in Zodiaco autem aliquantò amplius; ſicque diurnus illius motus videatur fuiſſe in longitudinem quidem vnius gradus circiter, in latitudinem autem dimidij gradus.

Porrò hic ipſe annus fuit, quo oſorum Tychonis inuidia erupit. Quippe & nonnulli ex Nobilibus ægrè ferebant illum tandiù tot obtinere ea Regia munificentia reditus, ac euadere interim apud exteras nationes illuſtrem; quando videbant dictim compluresis vix alia de cauſa in Daniam, quàm eius ſolius adeundi gratiâ appellere; & non pauci ex iis, qui colere ſtudia literarum videri volebant, ferre patienter non poterant, eſſe illum ea claritate, vt ipſi præ eo nulli haberentur. Erant in his Medici quidam, qui videntes non modò ex Dania, ſed ex regionibus etiam cæteris maximam ægrotorum turbam ad Tychonem confugere, & ſpagyrica illius remedia, quæ quibuſlibet gratis largiebatur, experiri, fœliciter, ac morborum etiam vulgò habitorum inſanabilium, leuamen ſentire, liuore inſigni exardeſcebant, & quà poterant apud quoſlibet, proceresque potiſſimùm, quibus præſtabant operam, ipſius nomen traducebant. Itaque non longe ab ipſa inauguratione Regis, annis octodecim jam maioris, cùm forent noui aliqui ex Magiſtratibus primaris, tam ſua ſponte, quàm alieno inſtinctu malè in Tychonem affecti (fuere autem in iis tam Aulæ Magiſter, quàm Regis Cancellarius) cœpere ij primùm exaggerare exhauſtum ærarium, ac neceſſitatem reuocandi factas compluribus penſitationes,

maxi

maximè verò erogatas in res nihili, vt illam Tychonis. Causati deinde sunt Norvegicum feudum nimis diu ab illo possessum; ac par esse, vt eo alius donaretur, qui posset patriæ operam magis frugiferam collocare. Denique probro illi verterunt, quòd incolume non seruaret Sacellum illud Roschildense, cuius causâ dudum fruebatur præbenda S. Laurentij; iam quippe præ eius incuriâ, & esse araneis obuelata omnia, & tota penè effracta, dilapsáque fenestrarum vitra. Quare & fuit ex ordine priuatus hisce omnibus, Rege partim inscio, partim fucatis huiusmodi artificiis præoccupato: quodque Tychonem magis permouit, mala Cancellarij mens fuit, qui cùm deberet sarta tecta legitima acta tueri, & cedentia potissimùm in tantam patriæ gloriam, ipse illa exautorârit disertisque verbis ad eum scripserit, non esse Regi integrum quicquam in Astronomicorum Instrumentorum curam conferre, ac memoratam demum præbendam suos in vsus conuerterit.

Hæc inter, Tycho, cùm iam non posset ex redditibus propriis in tot sumptus sufficere, neque sustineret tamen in susceptâ tantis animis Astronomiæ cura non generosè perseuerare, cepit quidem de requirendo apud cæteros patrocinio, ac adeò de sede Vraniæ aliò transferenda consilium; maximéque, quia subueritus est, ne odio, ac authoritate maleuolorum increbrescente, ipsum quoque Huennæ feudum, tametsi ad vitam concessum, sibi adimeretur: constitit tamen adhuc illeic cum vniuersa familia, nihílque emouit, aut de obseruationibus, aliisque laboribus quicquam remisit, quovsque verè insequentis anni, qui fuit M. D. XCVII. statim ac millenarij Affixarum numeri verificationem perfecit, quæ sita Hafniæ domo, transtulit in eam minora, leuioráque organa, ac reliquit ferè ea solùm, quæ ad Stellæburgum defixa maiora, grauioráque erant. Nempe cogitabat supellectilem totam eas in ædeis concludere, vt direptioni minus paterent, ac liceret faciliùs, aut vnà secum auehere, aut quæsitum postmodum mittere, vnde opus foret. Quia interim verò, bonis bene multis facinus indignum reputantibus, obmurmuratum variè est: ideò facta quædam securitas fuit tum retinendæ Insulæ, tum seruandorum sine noxa hærentium in ea organorum. Quò facinus porrò eleuari speciosa quapiam ratione posset, ipse Aulæ Magister Christophorus VValchandorpius, diuturnum fouens odium ab vsque rixa ob vulneratum sequacem Tychonis canem excitata, duos destinauit in Insulam viros in doctis vulgò habitos (inque iis Thomam Feuchium) vt de Tychonis studiis referrent. Ij autem vulgari dumtaxat Sphæræ cognitione imbuti, & qui organa vocarentur, vsurparentur, inseruirent, nescij, ita loquuti ad gratiam sunt, vt declarârint Tychonis studia nihil omninò pendenda, ac esse non modò inutilia, sed noxiæ etiam curiositatis. Id prætextui deinceps fuit, vt cùm Tycho, relictis quibusdam in Insula famulis, degeret maximè in vrbe, ac tum aliquid semper obseruaret, tum translatis etiam aliquot clibanulis, Chymiæ vacare pergeret, Aulæ Magister vetare illi per Prætorem iusserit, ne se ampliùs huiusmodi exercitationibus dederet; atque id quidem nomine Regis, qui in Germania tamen aberat; quippe ducturus in vxorem Annam Katharinam Ioachimi Friderici Marchionis Brandenburgici filiam, quam & reipsa duxit Hatterslebiæ, sub finem Nouembris. Contigit quoque, vt petulantes quidam irruere in ipsum tentârint, ac Pastorem etiam, Parochúmve eius malè exceperint, & prouocatus ad vltionem Iudex, ne ius diceret, inhibitus fuerit.

Hisce ergo de causis Tycho nihil esse ampliùs morandum censuit, perrexitque adeò auehere Huennâ quicquid rerum mobilium fuit, ac ferè dumtaxat memorata illa organa reliquit, bonæque fortunæ, & Coloni curæ commisit, tanquam non antè inde exportanda, quàm sedes certa, tutáque apud exteros foret constituta; ne si pluries emouerentur, labem quampiam contraherent. Conduxit subinde onerariam nauim; inque eam imposuit cùm totam familiam, supellectilémque, tum emota iam organa, ac vnà Librorum typis commissorum exempla. Familiam cùm dico, non modò vxorem, duos filios, quatuor filias, ac famulos simul, ancillásque intelligo; sed maiorem etiam studiosorum partem, qui eum rogârunt, vt eandem cum ipso experiri fortunam liceret. Fuit in iis Franciscus Gansnebus Tegnagellius, adolescens nobilis, qui Tychonis quoque fuit postmodùm gener. In aliis verò, qui tum sequuti Tychonem non sunt, fuit Longomontanus, qui cùm inclinante iam Vere expetiisset in præcipuas Germaniæ Academias excurrere, abeundi veniam sic impetrârat, vt Tycho illum non sine hac commendatione dimissum voluisset, *Ego Tycho Brahe Ottonides, Dominus hæreditarius de Knudstrup, & arcis Vraniburgi in Insula Dania Venusia Fundator, & Præses, tenore præsentium testor, quod harum exhibitor Christianus Seuerini F. Cimbricus, mihi in Astronomicis exercitiis per octennium fermè fideliter nauauerit operam, & in cæteris prætereà se gesserit, vti virtutis, & bonarum literarum amantem decere posset. Nunc vero, cùm à me missionem peteret, non inuitè dimittendum censui, suóque arbitrio relinquendum. Commendatum igitur volo omnibus cuiusque ordinis & status vt illum sua humanitate, & beneficentia complectantur. In cuius rei fidem Sigillum meum apposui, & manu mea propria subscripsi: Hafniæ Kalendis Iunij* M D. XCVII.

TYCHO BRAHE.

1597.

DE TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER QVINTVS.

1597. ELA igitur fecit Tycho Æstate penè media, ac iter direxit Rostochium, tum quia & vrbem familiarem, & multos in ea amicos ab adolescentia habebat (imprimísque Henricum Brucæum, cui pridem donârat Quadrantem orichalcicum) tum quia illeic videbatur promptior, commodiórque exscensus, & locus satis opportunus, vnde quocumque vocaretur, aut tendere sponte luberet, cò iter institueret, ac vbi interim non nihil exspectaret, si fortè in patriam; animis mutatis (quod ob bonorum indignatiooem onn desperabat fieri posse, vt euenitet) reuocaretur. Cùm appulisset tamen Rnstochium, non diu fore illeic ob increbrescentem de peste rumorem, hærendum præsensit. Quare & Organa præcipua eruere è thecis, conditoriísque suis noluit, sed Radium duntaxat Astronomicum, si quid fortassis videretur obseruandum, ad manum habuit. Hac verò ratione sub finem Octobris obseruauit Martem inter Stellas Geminorum versantem, variásque eius distantias à circumvicinis Stellis denotauit, &, quòd interim alia ratio designandi tempora non suppeteret, ea deduxit ex Stellis Cycni, obseruando putà perpendicula, in quæ illæ ex ordine coincidebant cum Stella Polari. Verùm, iam tum peste vberiùs grassante, deflexit in Holsatiam, accessurus ad Henricum Ranzouium, qui peramanter illum ad se, arcémque suam VVandesburgum, non ampliùs dimidio milliaris distantem Hamburgo, inuitârat. Illeic humanissimè exceptus, tenere se non potuit, quin Elegiam conderet, quam tametsi longiusculam, qnippe Hecatonsticha est, oon erit fortè legere, si heic apponatur, importunum,

Dania, quid merui? quo te mea Patria, læsi
Vsque adeò, vt rebus sit minùs æqua meis?
Scilicet illuderat, sibi quo nocuisse reprebēdar,
Quo malus per me nomen in orbe geras?
Dic age, quis pro te tot, tantáque fecerat antè,
Vt veheret famam cuncta per Astra tuam?
Quid facturus adhuc? quis, quæ meliora reliqui,
Digeret expediens vsibus apta suis?
Mittitur in VVenam. socio comitatus ab imo,
Secreta Vrania, quem bene nosse putant.
Venit, & vt vidit spectacula maxima Diuæ,
Pauca licet remanent, obstupuisse ferunt.
Quid faciat rerum ignarus, qui talia pandit,
Nec conspecta vnquam, nec sibi nota prius?
Adstat inexpertus, Fabricarū nomina quærit:
Quæ referare nequit, vellicat inuidia.
Nec mirū, meus hūc quia forte instruxerat osor
Qui mihi iamdudū clam parit omne malū.
Hoc quoque sic à te, Tellus natiua, ferendum?
Hæc etiam meritis gratia danda meis,
Vt quæ nosse nequis, carpas, onerásque cauillis,
Multimodo nostrum deminuásque decus?
Te celebrē studui meritis celebrare per orbem:
Tu mihi dic sed, cur detrahis immeritò?
Hæc sunt parua puto: lōgè his grauiora ferebā:
Vix istheic nostri cura, fauórque fuit.
In patria latui, toto penè cognitus orbe;
Vt multos alios delituisse liquet.
Sunt alij feudis, titulis, & honoribus aucti,
Par quibus aut ætas, aut genus esse nequit.
Ast ego Braheus de quinis fratribus vnus,
Et genitus primò, vix reputatus eram.
Non tamē inuideo; miseret magis ista sequutū,
Nil quibus est solidi quæque caduca nimis.
Vix aliqui nostros ibi suspexere labores;
Herculeis quamuis æquiparare licet.
Alcides fesso, vt fertur subuenit Olympo,
Ne rueret præceps machina vasta Poli.
Ast, Ptolemæe, tuis, Alphōse, Copernice, vestris
Lapsibus occurrens ipse ego sisto pedes.
Vt Cœli vestram deluseris orbita curam
Edocui; licet hæc cura stupenda foret.
Firmatique nouis Cœli laquearia fulcris;
Ne capiat rimas postea, neve ruat.
Posteritas grato veluti testabitur ora,
Nostra licet iam nunc gratia muta silet.
Quanta Machaonia simul ac effecimus arte,
Quæ facilè ægrotis languida membra leuāt.
Dania si taceas, Norici, Suecique loquentur,
Sensit vbi nostram plurimus æger opem.
Nec tamen hinc lucrum sectabar, vt vndique moris;
Gratis quippe dabam parta labore graui.
Nimirum hoc fuerat, cur tāta odia inuida sēsi;
Hinc abitus nostri manat origo vetus.
Quæque diu latuit, nec apertè cognita, donec
Inuidia virus qui stabiliret, erat.
Sic vitium pepulit virtutem. non mala causa
Discessu in nostro crimen abesse puta.
Quantas sustinui curas, impendia quanta,
Vt fieret celsum, quod meditabar, opus?
Quàm multis etiam Sophia mysteria pandi,
Quos alui longum sumptibus ipse meis?
Pluraque

Pluráque prætereà, vereor quæ dicere cuncta,
Ne proprias laudis enumerare ferar.
Pro quibus, ô Superi, mihi gratia reddita talis,
Sex ego cum natis, motréque vt exsul agam!
Sũ tamen haud exsul, libertas obtigit ampla;
Exsilium in patria veriùs ante tuli.
Nunc ego prosper ago; proprij nunc iuris alumnus;
Nunc mihi pro patria maximus Orbis adest.
Excipiunt alij, sit prospiciente Iehona;
Gratus erit cunctis noster vbique labor,
Tu licet hunc remens spernas, damnisque fatiges,
O Patria, ô laudis prodiga facta tuæ!
Ergo ingrata vale: patria est mihi qualibet ora,
Quæ volet æthereis aqua litare sacris.
Quæ volet & nostros agnoscere grata labores,
Quæ mihi pro meritis nõ feret immerita.
Dania, sed fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & proprijs ingemit ipsa malis,
Tu quoque, magnanimi Federici heroica Proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas.
Inuitisque alijs, animus quibus integer, ista
Fiunt: Dij faciant non mage praua sequi.
Sunt aliqui pauci, quibus haud tamen ipse nocebam,
Qui mihi, qua possunt arte, doléque nocẽt.
Hi valeant, meritisque suis, quæ digna reportent,
Vindicis vt statuent iussa verenda Dei.
Salue Ranzouum, veneranda Henrice, propago,
Vraniam primus qui copis hospitio
Heic, vbi vicinus Hamburgi mœnibus altis,
VVandesburga nouas arx habet alta domos.
Quas tibi construxit memoratus is optimus Heros,
Octo gerens vitæ lustra peracta suæ.
Det Deus astrigeri sapiẽs moderator Olympi
Nos hac vtiliter sorte, locéque frui;
Ipsius vt cunctis pateant miracula terris,
Æthere in abstruso quæ latuere diu,
Quin tua, Ranzoui, donec tibi Sidera Cælum
Vindicat, Hospitij fama superstes erit.

Quoniam verò mens Tychoni non fuit sedem illeic fixam habere, & ab vsque communicatis cum optimo Cntrio consiliis, menti semper defixum habuit, & spem, & rationem studiorum ponendam esse in Cæsare: ideò te deliberata cum Ranxouio, curaturum se Ranxouius recepit; vt Coloniẽsis Elector, cui Cæsar multùm tribueret, literas ad ipsũ haud vulgareis daret, & alias quoque de meliora nota sciberet ad Ioannem Baruuitium, qui à Secretis Cæsari, nihil non apud illum posset (cùm & aliunde meritorum Tychonis foret conscius, te constante ex subsctiptione celari antè diplomaris) idque, quò negotium vt certiùs, ita citiùs promoueretur. Ipse quoque Tycho ad Hagecium scripsit, & quicquid consilij cepisset, quidque animo agitaret, aperuit; vt partim seipso, qua erat apud Cæsarem gratia, partim Rudolpho Corraducio Procancellario intercedente, ad eundem scopum collinearet. Cùm nosset verò Imperatori mirè placere Machinas raro artificio spectabileis, & studia etiam Chymica à solertioribus exculta; ideò cogitauit edere quam-primum Astronomiæ suæ Mechanicam partem, vt ipsi illam nuncuparet, exemplúmque transmitteret, in quo non modò conspicerentur tot Organorum exquisitorum, quæ secum deueheret, icones, sed ad calcem quoque significaretur quantum studij, & operæ circa Chymiam ab ipsa vsque adolescentia impendisset. Itaque, quia iam in Huenna curârat non ædificiorum, & Insulæ modò, sed præcipuorum etiam quocumque organorum iconas quà æri, quà buxo incidi, ac descriptionem quoque adumbrârat, quam adhibiturus esset singulis; ideò cælaturas digessit, descriptionésque omnium absoluit; ac euocauit Hamburgo Philippum de Oht Chalcographum, cui deuectum Huennà Typographeion committeret, ac vnà totius Operis excudendi curam. Ipse Præfationem interim conscripsit, qua nuncupato Cæsari Opere, tum insinuauit, quid discriminis inter vsurpata à veteribus, suaque Instrumenta foret; tum declarauit se *Primo loco* exhibiturum organa obseruandis Altitudinibus, Azimuthísque comparata (Quadranteisque potissimùm.) *Secundò* Armillas tam Zodiacaleis longitudinibus, & latitudinibus, quàm Æquatorias, rectis Ascensionibus, Declinationibúsque designandis idoneas. *Tertiò* Organa alia (& Sextanteis præsertim) intercapedinibus scrutandis inseruientia: *Quartò* nonnulla minutiora; tum illa quoque demùm recensuit, quæ quasi parerga adhibita voluit.

Dicendũ heic foret de ipsis Organis, quæ deinceps sua serie depicta, descriptáque habentur; at debent, quæ fuere superiùs de ipsis dicta, sufficere; attingendúmque solùm iam est, quid fuerit subinde attextum. Attexuit ille igitur quandam suæ vitæ quasi Synopsin, cum Obseruationum progressu à vocatis Puerilibus, per Iuuenileis, in Virileis; cum recensione eorum, quæ à XXV. potissimùm annis circa Solem, Lunam, ac Stellas, tam Inerranteis, quàm Erranteis, ipsámque etiam Nouam, & circa Cometas quoque præstitit; commemoratis prætereà ad calcem Astrologicis, Spagiricísque, seu Chymicis, de quibus mox antè præmonuimus, studiis. Subiecit verò cohærenter, & quasi occasione pagellarum vacantium, memoratas illas tam Curtij, quàm Magini Epistolas, & mentione etiam decreti Venetorum facta. Tum se expetere declarauit, communicari secum maturè obseruationes organis à Magino descriptis perfectas, *quod nunc*, inquit, *commodius fieri posse existimo; siquidem in Germania degam, atque hoc tempore prope Hamburgum, Emporium celebre (quod cum Italia quoque plurima habet commercia) in arce quadam Ranzouiana subsistam; aut etiam, si alibi fortè post hac in Teu-*

tonia fuerim, id quicquid erit, facilè me inueniat: Tum adhortatus Venetos est, vt exsequutioni heroicum adeò, ac liberale decretum mandarent. destinantes idoneum Obseruatorem Alexandriam, vt, cùm verisimile foret Ptolemæum exquisitè adnotasse Poli in ea vrbe altitudinem, exploraretur num eadem iam, quindecim nempe pòst sæculis, altitudo perseueraret, an variata foret aliquatenus, vt Mathematici quidam Itali (maximéque Dominicus Maria, Præceptor Copernici) suspicati fuerant; ac non modò id exploraretur, & per Meridianas quidem tam Solis, quàm Fixarum altitudines; sed Stellæ quoque ad vsque Canopum nobis Borealibus inconspicuæ, cum nobis conspicuis sic compararentur, vt restitutis illarum locis obseruationes veterum illeic peractæ possent expendi, *Ego vero,* inquit, *quantum in me est, huic negotio auxiliatricem etiam ferre manum, siue Instrumenta, & media ordinando, siue ea, quæ facienda sunt, præscribendo, nullatenus erga vos meo defuturus sum officio, quod vobis omni cum obsequio semper reuerenter offero; quamuis non diffido inueniri in Italia,* &c.

Postremò Appendicem adiunxit de Architectionicis Structuris, quæ Obseruationibus Astronomicis sint præsertim congruæ. Eas autem describens expetit imprimis, vt & locus editus sit, quò Horizon vndique pateat; & aliunde procul à turba, vt otio suo Philosophico liceat. Deinde, cùm cuivis non contingat, aut nasci, aut degere posse in locis Australioribus, vbi rectior Sphæra, & serenitas crebrior; oportere ait ea esse contentum loci, & temporis occasione, quæ ad manum fuerit, & incommoda, si quæ incidant, constante diligentia superare. Habere etiam Arctoam oram sua commoda, ob longiores nocteis, *quódque,* inquit, *intento suo gelu, spirantibus præsertim Borealibus ventis, aerem ita depuret, & extenuet, vt pluribus sæpenumero cōtinuis diebus defæcatissimus sit, adeo vt Stellæ nocta quam-maximè fulgeant, atque scintillent; cùm tamen in Australioribus regionibus creberrimè aut Cælū alias nubibus obductum vdum sit, & cælestibus considerationibus minùs pateat.* Meminit subinde Land-grauium exoptasse sibi (nimirum Tychoni) Australiorem sedem; *idque,* inquit, *optima intentione eum fecisse non est dubium, fortè etiam quò me istbuc alliceret: atqui ego,* pergit, *existimo in Dania non pauciores, quàm vel in Hassia, aut quavis alia Germaniæ parte (vti de cæteris Europæ regionibus nunc non dicam) obtineri posse Siderum obseruationes; nisi quod nonnullæ Stellæ in Australioribus plagis oriantur, quæ in Borea perpetuò latent: quod tamen non magni est momenti, nec ad Astronomiæ restaurationem admodum conducit. Testari id poterunt,* ita adhuc pergit, *Libri vnus, & viginti manu-scripti, qui penes me sunt, totidem annorum accuratissimas obseruationes in Dania peractas complectentes; quos, & quales vix alibi, vt in magis Meridionali regione, à quoquam intereà (absit inuidia dicto) oblentas esse arbitror: In quibus non solum omnium Planetarum singulis annis, & ne quidem Mercurio rarius, ob minorem à Sole digressionem apparentem, loca, & vicissitudines crebrò, & multifariam explorata habentur, sed & Inerrantium Stellarum, quotquot visui vtcumque patent, positus subtilissimè denotati sunt.*

Quod ad ædificia demum attinet; ea ferè scribit, quæ in praxin deduxit, quæque intelligi ex ante-dictis licet. Vnde & adhibet, quasi in exēplum, Orthographiam, Ichnographiámque tam Vraniburgi, quàm Stellæ-burgi, vnà cum appositis singularum partium descriptionibus, Topographiáque etiam Insulæ, cui quod subiicit, non videtur heic prætereundum, *Insumpsi autem,* inquit, *in hac omnia vltra Tonnam auri. Quæcūque enim, siue è Beneficiis regiis, siue propriis redditibus annuis conquirere licuit, in eos vsus expendebam: vt de molestiis, & laboribus ingentibus, quos istheic per annos xxi sustinui, nihil addam. Ex his, & aliis quivis cordatus facilè æstimare poterit, me non-nisi grauissimis de causis, præsertimque in hac quinquagenaria ætate, & magna familiæ copia, Insulam tanti constantem, vnáque Patriam dulcissimam, inque ea sanguine iunctos, atque amicos quam-plurimos deseruisse. Quæ verò, quantáque me ad hoc impulerint, volens heic subiicio. Interim serenissimū Regem meum Christianum IV. Dominum Clementissimum, qui laudatissimæ memoriæ Patri Frederico Regi horum istheic Fundatori, & Promotori nuper successit, lubens excusatum habeo. Neque enim ambigo si tempestiuè & sufficienter, quæ hoc negotium Regno fortassis non inhonorificum concernunt, ipsi proposita fuissent, quin pro ea, qua est, heroica natura, & ingenio perspicaci, generosóque animo, & ad ingenuas artes propenso excellenter præditus, hæc Regibus dignissima studia clementer, & liberaliter in suo Regno conseruaturus, ac perpetuaturus fuisset. Sed fortè sic erat in fatis, quò Astronomiæ restauratio latius promulgaretur, atque vniuersalior redderetur. Quia & hoc quivis facilè perpendet, quàm seriè & anxiè Astronomiæ restauratio nobis cordi sit, cùm tot labores, atque impensas, tot conturbationes, & aduersitates eius causa fortiter ferre voluerim; adeò vt, ne patriam quidem, ac charissima quæque derelinquere dubitárim.*

Tantus amor nobis Astrorum expangere normas!

Neque verò sunt etiam heic carmina illa reticenda, quæ inter describendum Vraniburgum illi exciderunt,

Vrania sacrata domus, specula inclyta Cæli,
Excelso fundata loco, firmatáque vallis.
Arboribúsque, herbisque tuis circumsita in hortis;
Quæ ter septenos lustrasti cuncta per annos
Sidera, dum caput augustū sustollis Olympo;
Sic-ne spreta taces? sic nunc orbata quiesces?
Forsitan id Superis visum, quibus omnia cura:
Ne magna exiguis stringantur munera claustris.
Sic volunt; variántque vices terrestria quæque;
Sit tibi laus soli, qui Cælum, & Sidera torques.

Sed hæc quidem de Opere illo, cui tum VVandesburgi excuso factus titulus, *Tychonis Brahe Astronomiæ instauratæ Mechanica*; idque cum subiuncta, non Tychonis ipsius effigie, vt in Noribergensi editione, sed imagine illa, cui fuisse adscriptum superiùs memorauimus: *Suspiciendo despicio*, vti & alia ipsi obuersa opposita fuit ad Operis calcem, cum hac adscriptione: *Despiciendo suspicio*. Dies porrò ad quem factam Nuncupationem retulit, fuit vltimus anni seu pridie Kalendas Ianuarias, vt foret occasio transmittendi Librum, quasi Strenam ad Cæsarem. Transmisit verò etiam exemplum MS. Catalogi, quem tẽpestiuè absoluetat mille Affixarum Stellarum (ducentis nempe intersitis, additísque ad octingentos, quarum in Libro de Noua Stella Canonica expositio est) idque præmissa, quasi in locum Præfationis Epistola, ad diem Ianuarij secundam relata. Deduxit fusiusculè in ea quid fuisset à Maioribus, quid à seipso præstitum circa obseruationem, consignationémque Stellarum Inerrantium; & cuiusmodi essent quædam Tabulæ Catalogo transmisso subiunctæ. Quia enim fuit Longitudo, Latitudoque Stellarũ relatá ad annum completum M. DC. ideò attexuit duas Tabulas, quarum in Progymnasmatis altera antecedit, altera consequitur Canonicam expositionem de Stellarum progressu in longitudinem per annos antecedenteis, pérque consequenteis ducentos. Tabulam item, quæ ibidem exstat, continens centum selectarum Stellarum Ascensiones rectas, & Declinationes ad annos completos M. DC. & M. DCC. Tabulam quoque Refractionum, quæ in eodem Libro, ac præterea Tabulas duas continenteis Longitudinem, Latitudinem, Ascensionem rectam, & Declinationem xxxvj. Stellarum, xij. ex Zodiaco, xij. Borealium, xij. Australium, tam secundum ipsum, quàm secundum Alphonsum, & Copernicum; vt quid inter istos, ipsúmque foret discriminis, constaret. Pertexuit & vsum harum Tabularum, primarúmque duarum speciatim, in quarum exemplũ Natale ipsius Imperatoris tempus assumens, ipsum retulit ad annum 1552. & diem Iulij 18. Ad Præfationem vt redeam, illam hisce verbis conclusit, *Tibi verò*, Augustissime Imperator, *hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè descriptam Stellarum Inerrantium expositionem submisse, & reuerenter omnium primò offerendam censuimus, vt tua clementissima voluntate hæc ipsa suscipiens, me & ea, quæ tractocælestia, & sublimia exercitia in posterum Cæsareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipsam instantis huius anni strenulam, vt tua Imperatoria Maiestas clementi vultu accipiat, & excipiat, summa demissione rogo. Cui me, meáque studia omnia ad obsequia quæuis pro virili præstanda paratissima, quàm humillimè voueo. Dabantur prope Hamburgum in arce Ranzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ & Cimbricæ Chersonesi, Anno 1598. postridie Kalendarum Ianuarij.*

Quod hic dicit Catalogum fuisse Cæsari primò offerendum, facit, vt obseruem curasse Tychonem per hæc tẽpora plura per Studiosos exscribi memorati Catalogi, Præfationísque, & adiunctorum, quæ ad varios mitteret, exempla. Quippe aliqua destinauit ad celebreis quásque Europæ Academias, testatúrque Keplerus se vnum, cùm ab eo in Styriam rediret, habuisse quod ad Academiã Viennensem (quoniam eò quapiam occasione erat digressurus) deferret. Vbi notandum, cùm Keplerus Catalogum sibi ex eo descripsisset, descriptum hunc esse, quem Suum appellat, cùm ad Tabularum Rudolphinarum calcem recenset, quid discriminis circa aliquarum Stellarum designationem adnotârit. Destinauit & aliqua ad Mathematicos præcipuos, imprimis verò ad Maginum, qui Hipparchi commendationem ex primo Progymnasmatum Libro referens, addénsque Ptolemæum eius vestigia insequutum nomen obtinuisse Principis Astronomiæ, haberi id dicit *in Præfatione, quam*, inquit *ad Rodolphum secundum de Inerrantium Stellarum verificatione conscripsit, & mihi manuscriptam, cum earundem Stellarum absolutissimo Catalogo communicauit, vbi censet descriptionem Stellarum Fixarum, quæ ex Ptolemæi magna Constructione ad nos propagata est, fuisse ipsiusmet Hipparchi.* Denique destinauit etiam ad Magnates aliquos, literarúmque, & literatorum fautores, vnumque præ cæteris ad eximium Principem VVolfgangum Theodoricum, Salisburgensem Archiepiscopum, quod mihi aliquando, erudito Rosæo intercedente, concessit in manus. Fuit verò Catalogus cum adiunctis magnificè compactus in vnum cum Mechanica Codicem, in cuius pagina Mechanices titulum præcedente exaratum manu hoc fuit, *Illustrissimo, & Reuerendissimo Principi, ac Domino, Domino VVolfgango Theodorico Archiepiscopo Salisburgensi, & Sanctæ Sedis Apostolicæ Legato, Domino suo Clementissimo.*

Accipe clementi, Princeps VVolfgange, fauore
Organa Sidereas apta notare vias.
His ter septenos lustrauimus Astra per annos:
Sustinuit tantum donec Huenna decus.
Ast vbi tam grandeis ea paruula ferre triumphos.
Ampliùs haud valuit, fatáque versa retrò:
Prouida Diua Poli, cernens instare ruinam,
Transtulit hæc aliò, quò mage tuta forent.
Indignum reputans sua Sacra perire sub Arcto,
Qualia vix alibi splẽdidus Auster habet.
Ergo Cæsaribus nunc conseruáque, dicásque,
Fulta sub auspicijs, Magne Rudolphe, tuis.

Illustrissimæ, & Reuerendissimæ Celsitudinis vestræ summissè addictissimus Tycho Brahe dd. Suscripsit nimirùm Tycho manu propria. Pagina verò antecedens Præfationem, cum Catalogo, sic habet,

Hos quoque stelliferos cape, Princeps inclyte, fastus.

Quos

Quos operosa diu noxque, diésque dedit.
Debuerant equidem quibus orti, fulgere in oris,
Et iubar hinc imos spargere ad Antipodas:
Ni superis aliter visum, qui fata gubernant,
Vraniæque aliter, quæ sua Sacra fouet.
Nescia contemni, fraudari, odia inuida noxas,
Censuráſque rudeis, Sorditiémque pati.
Plurima quæque aliàs fanda, atque infanda tulisset,
Regna nisi mallet nunc peregrina sequi.
Nec peregrina tamen; Cælum tota vndique Tellus
Suspicit, æthereis, inuigilátque viis.
Prosperiora igitur cælestia Numina spondent:
Tanta nec ingratis sunt peritura viris.

Cùm sit porrò de hoc Codice quidpiam iterum infrà attingendum, iuuat heic solùm circa Stellarum Catalogum subiicere, consentire eum quidem parte maxima, tam cum inserto in Librum primum Progymnasmatum, circa octingentas Stellas, quàm cum Keplerino circa ducentas additas; sed & præferre aliquid tamen non contemnendi discriminis, quod si hic locus pateretur, non inuitus in gratiam Studiosorum commemorarem. Quippe præter Stellas plus minùs viginti, quarum Longitudo, Latitudóve non ampliùs differt, quàm minuti dimidio; sunt vltra triginta, quarum aliquæ differunt, non minutis modò vno, sex, septem, nouem, decem, viginti, triginta sex; verùm etiam gradibus vno, duobus, quatuor, quinque, octo, decem. Aliàs fortassis dabitur occasio commodior ista recensendi; obseruo duntaxat videri tam hunc, quàm Keplerinum Catalogum, eósque, quos ille Longimontani, & Piferi, vt à suo interdum discrepanteis, citat, non videri ex eodem quasi prototypo, ectypóve descriptos; quando præter mox insinuata discrimina, Stellæ pleræque aliter in hoc, quàm in illis indigitantur; habentúrque in hoc ex constellatione Ophiuchi Stellæ xij, quas Keplerus suo defecisse testatur; itémque vna in Geminis, vna in Ophiuco, vna in Eridano; quarum ille non meminit; ac nomina etiam duarum in Cycno Stellarum, quæ ille non apposuit. Sed heic quidem hac de re nimis.

Cùm prouidisset intereà Tycho duas fore insequente Februario Eclipseis, alteram Lunæ, alteram Solis; ideò aliqua Instrumenta suis è thecis eduxerat, Quadrantémque, & Armillas speciatim, quibus etiam obseruauit attolli VVandesburgi Polum grad. 53. min. 36. Quanquam & vt educeret, non postrema illi fuit causa prona voluntas Ioannis Molleri, Mathematici Brandemburgici, qui tempore quidem coronationis Regis illum in Huenna inuiserat; sed non satis tamen pro voto morari cum ipso potuerat: & cùm deinceps Regina fuit Brandeburgo deducta in Daniam, sese in comitatum dedit; & non reperto illeic Tychone, ad eum in Holsatiam deflexit. Fuit ipsi, vt Mathematicum ingenium, sic manus ad Mechanicen haud facientem industria; vnde & obsequio affectus pleno accedente, quandiu cum Tychone illeic fuit, Studiosorum, quos Tycho semper sustentabat, pensis, & laboribus præfuit; ac postea discedens pollicitus est, vbicunque Tycho sedem poneret, se ad ipsum, venia à suo Principe impetratà conuolaturum. Quod idem quoque pollicitus David Fabricius Frisius est, qui ipsius famà permotus eum illeic morantem inuisit, & suam in obseruando industriam eximiè probauit. Sed de Eclipsibus vt dicam, contigit, ea, quæ Lunæ fuit, die eius mensis x. mane; cumque defierit Lunâ iam infra Horizontem demersà, deduxit, calculo adiuuante, contigisse Vraniburgi eius Medium hora 6. min. 7. Non fuit autem, vt sperârat, totalis; siquidem superfuit per summum defectum digiti dimidium. Ad Solarem quod attinet, obseruauit illam die eiusdem mensis xxiv. etiam manè: & ex initio, quod adnotauit hora 9. min. 51. aliisque phasibus, deduxit Medium fuisse Vraniburgi, tribus citeiter gradibus orientalioris, hora 11. ac min. 16. idque cum defectu digitorum 9. min. 10. Nihil morandum interim est, quod Keplerus in Opticis scripsit, fuisse hanc Eclipsin in Huenna Daniæ a quodam Tychonis studioso contemplationis huius caussa in Insula versante, obseruatam: siquidem ipsemet se postea in Rodulphinis Tabulis fuisse hallucinatum ait, agnoscitque obseruationem, qua Finis proditur hora 12. min. 51. neque Tychonis esse, neque Vraniburgicam omninò, sed Dauidis Origani Francofurti ad Oderam commorantis.

Quo loco id videtur adnotato dignum, quod ipse Origanus de se huiusce Eclipseos occasione narrat. Videlicet, cùm in priore Ephemeridum editione deduxisset, supputatione ex Prutenicis Tabulis confecta, debere Eclipseos initium Francofurti contingere hora 8. min. 50$\frac{1}{3}$. ac totalem penè futuram (digitorum quippe 11. min. 57$\frac{1}{3}$.) ideò fuisse maturè se ad obseruationē illius accinctum, & plerique quidē Academiæ collegis, studiosisque adstantibus. Euenisse autem, vt initium contigerit sesqui-horâ tardiùs; quippe hora 10. min. 10 & defectus summus non fuerit, nisi digitorum 9. aut perparum ampliùs: ne de duratione aliquid adiiciam, quæ fuit etiam dimidio horæ, aut aliquid ampliùs, prædictione minor. Fuisse proinde occasionem factam calumniandi & artem, & artificem; vtcumque ipse quidem rectè calculos ex datis Tabulis subduxisset. Subiicit verò, *Calculus autem Tychonicus adeò exquisitè quoad tempus, & quantitatem cum obseruationibus consensit, vt postquam Tabulas Tychonicas nactus sum, communicante mihi illas circa Pentecostes ferias anni M. DC. II. doctissimo Viro Ioanne Mollero Illustrissimi Electoris Brandemburgici Domini mei Clementissimi Mathematico præstantissimo, amico meo singulari, & ex quo hanc Eclipsin inquisiui summoperè admiratus fuerim, eam accuratam limitationem in motibus Solis, & Lunæ Tychonem adhibere potuisse, ne a meis obseruationibus calculus quicquam etiam ferè deflecteret,* Supposuit autem Origanus Meridianum

Francofurtensem duodecim minutis temporaris ab Vraniburgico distare.

Non multò pòst accepit Tycho Vratislauiâ literas à Iacobo Monauio, ex quibus nouit Longomontanum tum eò accessisse, tum fuisse discessurum Lipsiam: quare literas ad eum Lipsiam dedit, hortatúsque est, vt ad se, priusquàm VVandesburgo digrederetur, accederet: quippe esse aliqua, de quibus agere præsens cum ipso vellet, neque tamen commodum foret ea chartis committere. Et, *si*, inquit, *viaticum tibi ad manus non est, mutuò ab aliquo pete, vel oppignera quid à me qualecunque tandem sit, bona fide redimendum: aut aliquis pro te spondeat; faxo, vt ille sit indemnis. Non est, quòd verearis, ne te heic vltra voluntatem detineam: nam ipsemet non constitui heic diu manere.* Et statim, *Vide iam, mi Christierne, ne fallas expectationem meam; sed quamprimùm te heic sistas. Inuenies me vicissim gratum, vt huius pro me suscepti itineris non pœniteat.* Expetebat porrò illum maximè, vt absolueretur Theoria Lunæ, & qui quaterniones primo Progymnasmatum libro deerant, mandari typis Hamburgi possent, ac in exempla inseri, quæ integra deinceps transferrentur. Nam ipse quidem vnum iam prælo quaternionem expresserat; sed restiterat in eo tamen, tum quòd scateret mendis typographicis, tum quòd Eclipses nuperæ aliquid adhuc ad perfectam Lunæ Theoriam deesse insinuassent. Interim verò, quia nôrat ex præteritarum Nundinarum Catalogo exstare Nicolai Euerhardi Ephemeridas, ex Nouis Tabulis (vt titulo quidem præferebatur) quæ Hamburgi venales non forent; adiecit, vt earum exemplum deferret, & si quid prætereà, quod nosset fore gratū, occurreret ac innuit, quàm gratè habiturus esset, rescire ex ipso quales essent Libri, & Manuscripti potissimum (ac venales-ne, & quo pretio) quos penes VVittichij sororem, Monauio ducente, vidisset. Denique verò, quia superiore anno Raimarus Vrsus, ille Dithmarsus, Librum Pragæ ediderat de Astronomicis Hypothesibus, in quo Rothmannum quidem, & Roëslinum variis probris onerat, sed Tychonem innumeris, occasione eorum, quæ de se in Epistolis eius legerat: ideò, cùm eiusmodi Liber ad Tychonis manus recens peruenisset, isthæc occasione ipsius literis inseruit, *Vidisti proculdubio Plagiary mei, impuri illius Vrsi, maledicentissimum scriptum, in quo præter alia innumera conuitia, meo, & meorum honori non parcit. Ego quidem refutatione illum indignum censeo, cùm omnes modestia limites, imò honestatis longè transcenderit: efficiam tamen, vt non impunè ferat. Cùm tibi de plagio ipsius, tum quoque omnibus circumstantiys, proculdubio ex aliorum, qui tunc adfuerunt, relatu innotuerit; rogo in charta designare velis, quicquid hac de re à tuis apud me commilitonibus inaudiuisti (ego quidem nonnulla adhuc recordor; sed poterunt aliqua tanto temporis interuallo, & inter tot alias curas mihi facilè excidisse) tum quoque quid aly in Academys, vbi intereà fuisti, de hoc maledico scripto sentiant. Verùm, vt tecum pleniùs, non tantùm de hoc negotio, quod ex alto despicio, sed & de alijs quibusdam longè maioris momenti loqui queam, cuperem quam-maximè, vt antequam heinc, &c.* Fuere autem hæ literæ xxiv. die Martij datæ, ac subsequutæ etiam aliæ eiusdem planè argumenti die Aprilis xj. verùm cùm illas Longomontanus accepisset Rostochij, VVādesburgum quidem aduenit; sed breui tamen exinde domū, vt cōponeret res suas, discessit.

Sub idem tempus, cùm Tycho habuisset, quas literas Ioannes Keplerus ad ipsum in Daniam destinauerat (& quibus tamen, vt redderentur seriùs, discessus ex Dania occasioni fuerat) ad illas respondit. Nimirùm Keplerus ante annos quatuor è VVirtembergia patria euocatus in Styriam; vt Mathesin Gratij publicè doceret, tametsi valdè iuuenis (natus quippe VVilæ oppido Imperij, sed VVirtembergici agri, delinente anno lxxj. seu die Decembris xxvij. hora à Meridie sesqui-secunda; & aggressus Tubingæ an. lxxxix. studium Philosophicum; ac [illegible]enuio post, Mœstlino monstrāte Mathematicum) conscripserat iam anno xcv. suum Prodromū, seu Cosmographicū Mysterium, *De admirabili proportione Orbium Cælestium, déque causis Cælorum numeri, magnitudinis, motuúmque periodicorum genuinis, & proprys, demōstratum per quinque regularia corpora Geometrica.* Cúmque is Liber anno pòst fuisset Tubingæ editus, & Catalogo Nundinarum Vernalium, quas Tychonis discessus consequutus fuit, interscriptus, requisierat statim Keplerus, missis exemplis, ac literis, quod ferrent de eo iudicium, vti Galileus, Maginus, aliíque viri celebres, sic ipse potissimùm Tycho quem ex Mœstlino esse habendum, quasi Antesignanum nôrat. Adde quòd reputârat Librum non fore illi prorsus ingratum, vel eo nomine, quòd eius mentionem aliquoties fecisset, ac speciatim capite primo, occasione probatæ sibi Hypotheseos Copernici, ac huiusmodi quidem verbis: *Vidit hoc fœlicissimus ille Tycho Brahe, Astronomus omni celebratione maior, qui quamuis omninò de loco Terræ à Copernico dissentiret, tamen ex eo retinuit id, cuius gratiā rerum hactenùs incognitarū causas habemus; Solem nempe esse centrum quinque Planetarum.* Itaque Tycho literis, Libríque exemplo pellectis, responsum dedit, cuius argumentum, *hoc erat*, inquit ipse Keplerus, *vti suspensis speculationibus à priori descendentibus, animum potiùs ad obseruationes, quas simul efferebat, considerandas adycerem, inque ys primo gradu facto, posteà demum ad causas ascenderem, & tale quid in sua potiùs Hypothesi, quam ipse Copernicana veriorem censebat, comminiscerer: denique, vt ad ipsum me conferrem; quippe qui iam mare transisset.*

Dimisit deinde Tycho Tengnagelium, vere ruente, in Hollandiam, ac illi commisit, inter cætera, Librorum à se typis mandatorum exempla, offerēda cum literis Mauritio Nassauio, Principi virtute bellica illustri, & Matheseos per quàm studioso, qui vt munus gratè accepit, & perhumaniter rescripsit, ita se daturum operam recepit, vt Tycho euocaretur ab Ordinibus, ac tam præclara studia impensis

impensis liberalibus fouerentur. Idem recepit quoque Barneueldius, authoritatis apud Ordines magnæ:& Iosephus etiam Scaliger, cui, tanquam viro nominis inter literatos magni, multum tribuebatur, pollicitus est nihil se intermissurum, quò minùs res perficeretur, ac vereri se solùm contestatus est,ne consiliis Ordinum lentè admodum procedentibus, is honos Regioni, & sibi voluptas pelliciendi ad se tanti viri præriperetur. Et certè Cæsar, re cognita, mandârat iam Procancellario, vt Tychonem accerseret, fidem illi faciens, fore, vt apud se exciperetur pro meritis, ac vt eius studiis promouendis nihil prorsùs deesset. Hinc per eam æstatem literas,non vnas,vt à Coraducio,ita ab Hagecio accepit, quibus vt in Bohemiam quam-primùm accederet, fuit sollicitatus; & Ranzouius literas quoque à Coloniensi Electore habuit, quibus sperare se optimè de accessu Tychonis ad Cæsarem significauit; adiecitque, si præter spem omnem exspectationem contingeret,vt illius studiis non satis liberaliter consuleretur à Cæsare, se idipsum sũma animi alacritate præstiturum.Hacce de causa rescribens Tycho ad Scaligerum, & Librorum exempla transmittens (imprimísque de Noua Stella, in quo insigne eius elogium) tum gratias egit pro tanto affectu, tum declarauit se non inuitè in Batauiam demigraturum, quippe placere sibi solertia eius regionis ingenia;at obstare,quòd, dum per annum in ipsis Germaniæ, ac Daniæ finibus moratur(vt videat,num interim patria,cuius amore distinetur, saniora capiat consilia) inuitaretur à Cæsare,ac in eo sit,vt Pragam ad ipsum contendat. Quod si fortè ea profectio pro votis non successerit, Ordinésque se, & sua studia pro illius adhortatione,& hospitio excipere, & liberaliter prosequi, vt alia solent, voluerint, se haud illubenter, cum toto apparatu Astronomico, ad eos concessurum.

Atque hæ quidem literæ fuere VVandesburgi ex arce Ranzouiana, die xxiij. Augusti conscriptæ:quò magis est mirum Keplerum, cùm de Eclipsi Lunæ totali, quæ die sexta eiusdem mensis fuit obseruata, loquitur, referre eius obseruationem, quasi à Tychone habitam VVittembergæ. Scilicet illa adhuc fuit, tum obseruata VVandesburgi, tum ratione habita Vraniburgici Meridiani, relata ad horam eius diei 7. cum min. 37. & Tycho illeinc non discessit, neque VVittebergam peruenit, nisi procedente autumno. Deduxit porrò quidem secum filios, studiosósque, ac transtulit simul apparatum Organicum; at reliquit tamen vxorem, & filias, cum parte maiore supellectilis; videlicet quasi semper ambigens de peregrinationis successu. Quòd cœpto autem itinere,non Pragam vsque perrexit,sed VVittebergæ constiterit(vbi vsus est ædibus, consuetudinéque carissimi Iessenij) causa quidem fuit, quòd & Pragæ grassari pestem, & Cæsarem ea de causa abiisse Pilsenam inaudiit; sed fecit etiam maximè,tum quòd expeteret vberiùs quale crearetur sui desideriũ apud Cæsarem experiri, tum quòd cogitaret posse illeic se subiicere prælo quatuor, aut quinque residuos circa Theoriam Lunæ quaterniones (duobus iam antè Hamburgi cusis)síque Librum primum Progymnasmatum integrum in Bohemiam transferre.Quin-etiam, quia Longomontanus spem fecerat breui absoluendi suæ pro Tychone Responsionis, aduersus Craigiũ,de quo iam antè dictum est, sperauit posse se quoque illam ita prælo subiicere, vt ex illius accessione Tomus de Cometa effectus completior, deferri quoque eodem posset:quocirca & illeinc non discedere ante hyemem exactam constituit. Hac certè de causa ipso anni fine rescribens ad Longomontanum, qui è patria rediens Vandesburgum accesserat, & muliebrem illeic familiam (donec Andreas famulus à se rediret, ac vbi esset,& quî valeret, renuntiaret) suâ recreabat præsentiâ, significauit velle se, præter quaterniones, quos sub prælo haberet, duos illos recudere, quos ille fuisse corruptè adeò Hamburgi cusos querebatur; cùm & posterior etiam recusus, quàm antè inemendatior, foret. Aperiit etiam, quo desiderio maturari ab illo vellet refutationem Craigij, vt posset quoque mandari typis.

Vt constet verò quanto affectu in virum semper fuerit, *Si res,* inquit, *tua vllo modo id ferent, vt ad me accedere possis. feceris mihi rem apprimè gratam,nec tibi infrugiferam. Cùm enim anteà à te intellexerim, & hæ tua literæ* (scilicet VVandesburgi datæ) *non obscurè insinuent, quòd in Academiam aliquam exteram ascendere cupias, vbi secundum conditionem, atque ætatem honestè viuere possis; poterit id sanè aliquantisper non incommodè fieri, donec diuina prouidentia res meæ quietum, & certum locum in portu exoptato,& firmo, concedente, vti spero, Cæsare, obtinuerint. Tunc melius tibi, & tuis commodis prospicere non omittam; interim etiam de liberali sustentatione meis sumptibus tibi prouidebo, nec quicquam tibi deesse patiar, quod opportuna viuendi ratio exigat: atque vbi præsens fueris* (*neque enim de tua erga me voluntate, aut obsequio quidquam dubito*) *pleniùs de iis, quæ tibi vsui esse poterint, inter nos agemus.* Ac statim, *Tu verò, mi dilectissime Domine Christierne, te in quam primùm resolue: Ego tibi & tuis commodis, quantum in me est, nullatenus sum defuturus.sed omni beneuolentia, & ad meliora semper promouendi amore, & animi propensitate prosequar: idque reipsâ, potiusquàm verbis, quam-primùm se occasio obtulerit ostendam.* Eodem spectant quoque aliæ literæ die xj. Ianuarij insequentis conscriptæ. Addit verò in ipsis Tycho non putare se, vt Vrsus ille Professionem Mathematicam Pragæ adeptus, aduentum operiatur suum; quare & se operam daturum, vt Longomontanus illi substituatur; sin VVittebergæ magis arrideat, adesse illeic Professorem, qui Vrso lubens successurus, locum lubens cessurus sit. Præterea autem literas hasce Longomontano redditas fuisse, non VVandesburgi, vnde abierat, sed alteras Ripis, alteras Rostochij. Præterea rursus, cùm prouidisset fore se diuturnè VVittebergæ, fuisse assensum Tengnagelio exoptanti Italiam per Hiemem inuisere, 1599.

ac

ac illi idcircò literas dedisse cum ad alios, tum ad Maginum, qui ipsum Bononiã sub anni initium transeuntem, Romámque pergentem, perquam beneuolè excepit.

Contigit intereà, hoc est die mensis Ianuarij vltima, Eclipsis in Luna totalis, quæ VVitebergæ obseruata, non parum laboris Tychoni creauit. Nam retulit eam quidem respectu Vraniburgici Meridiani ad horã matutinam 5. & min. 55. (habitâ nempe Meridianorum differentia minutorum 4. vti ex descriptione Eclipseos, quàm Melchior Iostelius Tychonis consilio euolgauit, constat) sed interim tamen, quòd Tabulæ motuum, quas putabat se tot iã tentamẽtis rectè instituisse, quibusque edẽdis iã tum incumbebat, tẽpori illius nõ respõderint, ideò peruidit aliquid adhuc inexplorati itineris circa Theoriam Lunæ superesse. Eo proinde quid literis die Martij xxj. ad Longomõtanum Rostochij versantem datis hac occasione scripserit, *Constitueram heic edere sex illos quaterniones, qui in Luna desiderantur, atque sic Tomum Primũ Progymnasmatum absoluere, vt in hisce Francofurdianis Nundinis exstare possent: & iam inchoatus erat labor ille Typographicus, postquam papyrum meam impressoriam VVãdesburgo acceperam; verùm, dum Eclipsi Lunæ die vltimo Ianuarij diligenter heic per mea Instrumẽta attendo, deprehendi eius Initium per duas quintas vnius horæ quamproximè calculum præuertere; ideóque à proposito destiti, donec huic deuiationi prouisum fuerit. Scis enim me exactam requirere concordantiam, quoad fieri possit. Nec satis mirari possum, qui fiat, quod Eclipsis anni lxxxv. in Ianuario etiam facta, ac propè Apogæum tam bellè nostris numeris conueniat; hæc autem pariter iuxta Apogæum, & eodem anni tempore ita discrepet. Suspicor igitur aliquam adhuc inæqualitatem anomaliæ Lunæ subesse, quæ post aliquot annos peracta Eclipsium ad similia fermè loca restitutione, præsertim iuxta Apogæum, & Perigæum euidentiùs pateat. Qua de re tecum, qui omnes nostras Eclipses diligenter examinasti, atque ipsarum varietatem perspectam habes, conferre auerem, vt eò citiùs huic obstaculo succurratur; quod facilè fieri posse existimo: sum enim iam in alijs rebus occupatissimus, vt satis huic disquisitioni vacare nequeã. Si igitur me accesseris cum auriga VVitebergensi, vbi isthuc reuersus fueris, rem mihi apprimè gratam, nec tibi inutilẽ præstiteris.* En verò quid hisce subiciat, *Sum, inquit, denuò euocatus Pragam, ex clementissimo Cæsaris mandato per literas amplissimi Domini Procancellarij Coraducij (vt ex adiuncto exemplari vides) & paro nunc omnia ad iter, quod tamen ante Pascha ingredi non licebit, ob aquarum nimiam copiam, postquam niues subitò dissolutæ sunt, vias difficillimas, & periculosas reddentem. Si adfueris, & me comitari libuerit, dabo operã, vt tuis rebus rectiùs consulatur, quàm vspiã alibi. Sin verò heic manere, aut redire isthuc malis, erit & hoc tibi liberum. Ego tuis commodis quocunque modo, quantũque in me est, sedulò studebo: nec patiar vllum erga te officium desiderari. Vale, & literas has nemini ostende.*

Itaque, cùm pestis Pragensis desæuiisset per hyemem, & Imperator sese in vrbem vere appetente recepisset, discessit eò Tycho vere procedente. Cùm accederet, misit ad eum Cæsar, qui ipsum in Curtianas ædeis in Retschino sitas (quas & instruerat in illius vsũ apparari) deduceret; ac vetuit, ne ad se salutandum, priusquàm illeic congruè interquieuisset, induceretur. Indicatu deinceps dignũ non licet, quanta illum humanitate optimus Princeps exceperit, qui & non diũ suspensam hactenus illius mentem voluit, sed statim rata ipsi fecit in annuam pensionem tria aureorum (Goltguldens) millia: ac recepit quoque se prima quaque occasione addicturum illi, familiæque, & posteris idoneum, insignéque feudum; ac domum etiam intra vrbem; in quam dum luberet, se reciperet, pro suo genio vitam acturus. Posse illum interea Curtianas ædeis incolere, quibus non fuissent eius studiis exercitationibúsque, siue Astronomicis, siue Chymicis, siue quibuscumque foret libitum, accommodatiores repertæ; aut, si fortè ea extra vrbem tractare magis commodum foret, varias sibi esse in vicinia arceis, quarum esset ipsi visam omnium opportunissimam concessurus. Mãdauit præterea, vt quicquid quocumque modo necessarium videri posset, ministraretur ac effectum proinde est; vt Tycho dicere nihil aliud in animi grati testatione potuerit: quàm verbis idoneis, quibus eam testatam faceret, deficientibus, incubiturum iu eo se, vt totum pro se Cælum loqueretur; ac tota sciret Posteritas, quanto perfugio Reginæ artium Princeps maximus, optimúsque fuisset. Non addo, quanto eum affectu complexus Coraducius fuerit; qua beneuolentiæ testificatione Barovvitius; qua exsultatione Hagecius; addo solùm fuisse eum sibi, suæque fortunæ gratulatum, quòd sibi, vt alteri Æneæ fata ostendissent quietas sedeis, vbi esset fas regna Vraniæ resurgere; vbi tot illas machinas, quasi errantes Deos, agitatáque Numina considere licitum foret: vbi demum posset illud dicere, *Perieramus, nisi periissemus.* Hinc, quam-primùm lustrata domo, ac penè adoratis, vt sic dicam, quacumque per eam incedebat, optimi Curtij vestigiis (deprehendit autem vt peramplam, ita magnificè exstructam) delegit locum maximè omnium observando idoneum; ac fieri curauit pedestallium fulciendo Organo comparatum, ad quaterna cuius latera oblonga hæ fuere depictæ effigies: in vno quidem Regis Alphonsi, ac sub eo sedentium Ptolemæi, & Albategnij: in altero Caroli V. ac sub eo Copernici, & Appiani: in tertio Rodulphi II. ac sub eo ipsius Tychonis, solius mensæ assidentis, inque Cæsarem respectantis: in postremo Friderici II. Regis Daniæ, ac sub eo arcis Vraniburgi, cum subscripto hoc aureis literis Epigrammate, quod Christophorus Arnoldus Silesius, Poëta laureatus condidit;

Vrania sacrata domus, tuus incola vbi nunc?
Parte Rodulphæa, respice, Tycho sedet.
Solus auspiciis quia gloria digna Rudolphi,
Sub quibus Astrorũ grãde perẽnet opus.

Hieronymus quoque Trentlerus, is scilicet

Iuris-consultus, quem in Land-grauij funere perorasse meminimus, cùm tunc versaretur in Cæsaris aula, hæc emulgauit carmina,

Marte Alphonsus erat magnus, sed maior ab Arte
Semper victurus, maximus & Tabulis.
Quis, licet eximius, licet haud respondeat Astris,
Digna tamen tanto Principe cura fuit.
Iam tua laus maior, maior tua cura, Rudolphe.
Quæ noua plena nouo surgit ab Astronomo.
Hic est ille Tycho, modò quẽ submisit in orbẽ
Vrania, ille, orbi reddat vt Vraniam.
Omnibus Alphonsis fœlicior vne Rudolphe,
Cuius ob auspicijs hoc reparatur opus.
Ægypti Astronomus clarus, sat clarus & ille,
Qui modò Terrarum currere fecit onus.
At mage tẽporibus clarescent sidera nostris,
Aere, Rudolphe, tuo; Tycho, labore tuo.

Tametsi verò Organa suis è thecis educta explicuit, idque vt Rudolpho gratificaretur (qui & peruidere ea voluit, & exquisito eorũ artificio delectatus est, & quo eisẽt vsu studiosè accepit; & descriptis maioribus, quæ relicta in Dania fuerant, adhortatus Tychonẽ est, vt ea aduehi quamprimùm curaret) nihilominùs, quia breui agnouit non licere sibi in aula tam ampla, tantáque inuisentium frequentia, esse quantum vellet, quantũque opus foret, solitario, ac vnum omninò ex oblatis extra vrbem locis esse deligendum; ideò segniùs se ad obseruandum, donec in vrbe fuit, comparauit. Obseruata est tamen illeic, tum Eclipsis, quæ mense Iulio contigit, tum Poli altitudo, quam aliquoties venatus est ex Meridiana altitudine tam Solis, quàm aliquot Stellarum. Ac Polarem quidem altitudinem esse deprehendit gradoum 50. min. 4$\frac{2}{3}$. Quod spectat verò ad Eclipsin, quæ memorato Iulio, ac die eius xij. siue, stylo nouo, xxij. Oriente Sole contigit, non tam ipse eam obseruauit, quàm vni studiosorum obseruandam cõmisit. Quippe ad Longomontanum scribens, *Eclipsis*, inquit, *Solis in Iulio huius anni circa ortum visa, meis Instrumentis Pragæ quoque in turricula veteris Collegij obseruata est per Ioannem meum Hamburgensem, adstantibus aliis, deprehensúsque est Sol, cùm eleuaretur duobus gradibus, deficientibus saltem totidem* (hoc est duobus solùm) *minutis, quasi vnum digitum de limbo versus Septentrionem inclinate, attenentu Luna amisisse, & posteà successiuè rotunditatem acquisiuisse consuetam.* Quibus ex verbis intelligitur Eclipsin iam tum fuisse decrescentem, cùm in Catalogo perhibeatur accessisse (accederéve debuisse) ad digitos treis, & horâ quidem 4. ac min. 8.

Quod dico autem, *die xij. siue, Stylo Nouo, xxij.* hoc facio, vt sit occasioni admonẽdi hoc loco, quoscũque mensium, annorũmque dies memorauimus (nẽpe dum obseruatum, actũ, scriptum quid fuisse relatum est) esse eos habendos stylo Veteri, seu quasi ex Iuliano Kalendario, ex quo nulla facta detractio: id nempe, quia Tycho ad hoc vsque tempus huiusmodi stylo, prout apud Danos, aliásque aliquot nationes moris est, vsus fuit, ipsúque in Progymnasmatis cõstanter retinuit. Quos verò deinceps referemus dies, habendos esse stylo Nouo, seu quasi ex Kalendario Gregoriano, reformatóve, quod Iulianũ diebus decem antecedit, propter detractos totidem ab anno, vsque M. D. LXXXII. & mense Octobri (cuius cùm numerari deberet dies quintus, numeratus fuit quintus-decimus.) Id videlicet, quia Tycho deinceps hoc eodem Stylo vsus fuit, prout mos est in Bohemia, aliisque regionibus, in quibus Gregoriana Kalendarij reformatio viget. Qui certè anno superiore scribens VVandesburgo ad Scaligerum datas literas dixerat, *die xxiij. Aug. Stylo veteri*; scribens iam ad Longomontanum, datas *die xx. Augusti Stylo nouo* dicit: ac anno sequente, *4. Augusti, Stylo nouo, anno Christi vulgari, &c.* Et Snellius aliquot ipsius obseruationes referens, quas appellat Bohemicas, eas descriptas dicit *Stylo Gregoriano.*

Porrò ex arcibus, domibúsve, quarum illi Cæsar extra vrbem optionem dedit, quasque sub Maij finẽ inuisit, tres fuere, quas ille splẽdidissimas, iucũdissimas, eximias vocauit; vna Brandisium, altera Lyssa, tertia Benachia, seu Benatica; singulæ non toto vno die, diéve dimidio ab vrbe distantes. Non delegit autem Brandisium, tum quòd situs foret aliquantò declinior, tum quòd audiret Cæsarem eo maximè loco, tanquam venationi peropportuno delectari. Ex cæteris verò Benachiam commodiorem sibi visam prætulit, quã & Bohemorum Venetias, ob amœnitatem est interpretatus. Vnde & eam describẽs, *Est locus*, inquit, *editus, vt vndique liber pateat horizon. Ædificia splẽdida, & cõmoda. Propè est parua ciuitas ad fluuiolũ Lisar in Albim excurrẽtem sita, ipsi arci quasi contigua. Distat Pragâ quinque milliaribus, via exsistente plana, vt iter saltem* (hoc est tantùm) *sit sex horarum. & ad Septentrionem quidẽ, sed non-nihil tamen ad ortum, versus Silesiam; ita vt Gorlicium duorum saltem dierum itinere hinc remoueatur.* Itaque quam-primùm cõmodum est visum, accersiit Cæsar Capitaneum, Præfectúmve Brandisij, mandauitque illi, vt Tychonem in Benachiæ arcis possessionem immitteret; & quicquid necessarium foret, prouideret. Quare & res præstita fuit sub diem Augusti xx. transitúsque Brandisio est, vnde literas ad Longomontanum, tanquam in transcursu, & festinanter dedit. Quamprimùm illeic constitit, tenere se non potuit, quin carmina hæc funderet,

Subtraxti reditus, laudes & temporis vsum,
Pluráque tentabas, Patria, damna mihi:
Ast ego, dante Deo, superaui incommoda quæque,
Consensus & recti, nil tamen ista moror.
Ingenio, genióque meo comitórque, fruórque:
Dama, in hæc poteras iuris habere nihil.
Restituit reditus, laudes, & temporis vsum,
Pluráque præstabit Cæsaris ampla manus.
Ergo, ingrata, vale, mea Patria: Patria iam sit,
Quam mihi clementer, magne Rudolphe dabis.
Donec in abstrusis, sine fine, & limite Cælis,
Ad patriã æternã, te duce, Christe, ferar.

Deinde

Deinde & hæc, quæ supra ianuam noui Obseruatorij legi voluit,

Qua Boreas renuit, Rodulphus Sacra Secundus
Hùc clemente manu transtulit Vrania.
Auspiciis igitur lustrēt nunc Cæsaris orbem:
Claret vt ille solo, clareat ille polo.
Dum Cœlum Astrorum, dum Sol, & Luna manebunt;
Hinc tibi perpetuò nomina, Cæsar, erunt.
Gratiáque Astrorum Authori sit summa, quòd Astra
Exsilium in terris non tolerare finit.

Hæc item supra ianuam noui Laboratorij,

Pyronoma secreta artis, quæ terrea versat,
Ætheris astriferi viribus analoga;
Hûc quoque Rudolphi traduxit cura secūdi,
Dum simul Arctois hæc reprobata forēt.
Ergo illi vt superas modò se manifestat Olympus,
Sic referet gazas infima Terra suas.
Felix in terris Cæsar, super æthera fœlix,
Æthereus & Terra, cui sacra bina patent.

Scripsit quoque subinde Tycho, die videlicet vltima Augusti, ad Ioannem Georgium Hervvartum ab Hoënburg Iuriscōsultum, & Duci Bauariæ à Secretis consiliis (ac deinceps quoque Cācellarium, Præfectū Svvabæ, &c.) quem nôrat à iuuene vsque impensè amantem, peritúmque Astronomiæ, & ad quem scribendi opportunitas proximis diebus fuerat oblata. Vbi verò illi fortunam exposuit, communicauit totam rationem Lunaris sui Systematis, cum adiuncto diagrammate, & calculos etiam Lunaris Eclipseos. Edisseruit insuper varia de Luminarium defectibus, déque eo, quòd Venus non comparuisse aliquādo præter solitum traderetur. Præterea amē illum deinceps rescripsisse mense Septembri Monachio; & lætitiam summam testatum, quòd prout animus sibi præsagierat, Cæsar ipsi eiusque studiis pro dignitate prospexisset, multa eruditè reposuisse, ac circa antiquorum obseruationes potissimùm, quas non exactas causatus est; insinuasse abs se collectas aliquot veteres Eclipseis, quæ eatenus animaduersæ, supputatæque à nemine forent, quasque aueret ex Tabulis Tychonicis expendere; nihil morari se soluendi cuiusquam trianguli difficultatem; soluere se enim multiplicationum, ac diuisionum vice, additiones solùm subtractionésque vsurpare (quod vt fieri posset, docuit post-modū suo Logarithmorum Canone Neperus.) Quia verò Tycho exoptârat, vt ad cæteros Principes, qui eruditionem non auersarētur, sic ad Bauaros ipsos quoque Libros suos transmittere, idcircò subiunxit Hervvartus, *Principes mei clementissimi, id enim scire desideras, studijs quidē hisce non admodum afficiuntur; attamen literas, & literatos amāt; ita vt sperem munus illud tuum, de quo scribis, futurum esse illis gratum, atque acceptum; mihi certè erit quàm gratissimum.* Adiecit porrò etiam hæc, *Habet serenissimus Princeps meus Bibliothecam instructissimam, regiis sumptibus comparatam, & Libris MS. Hebraicis Græcis, &c. refertam. Mitto hic iunctum Indicem Librorum Mathematicorum, quem velim apud te retineas, vt si fortè occurrat Liber aliquis, quem ex iis desideres, eius me certiorem reddere possis.*

Sed hæc vt mittam, cæteras inter eius loci destinationes, curæ præsertim fuit prouidere, quà exciperentur studiosi, numerosique viri idonei, variis in rebus adiutaturi, de quibus, præter iam habitos, ad se euocandis sollicitus fuit. Scilicet & iam scripserat, & deinceps quoque ad Keplerum, vt accederet, scripsit. Impetrauit à Cæsare ad Marchionem Brandemburgicum literas, quibus ab eo petiit, vt suum Mathematicum, memoratū putà Mullerum, morari apud se aliquantisper pateretur, sic nempe ipsi, ac Mullero, priusquàm VVittebergæ seiungerentur, conuenerat. Accersiit quoque ex orientali Frisia Dauidem Fabricium, partim quidem, vt sibi esset à priuatis concionibus, sed maximè, vt operam in Astronomicis præstaret; quippe cuius industriam nosset, ex quo aliquandiu collaboratorem VVandesburgi habuerat. Quin-etiam, quia ex literis à Rothmanno datis, & à Rollenhagio (Astrologo illo scilicet, quicum suū Thema natalitium communicauit) VVittebergæ acceptis, esse adhuc in viuis Rothmānum innotuerat: eapropter ad eum quoque scripsit, & ad se, si liceret quidem per valetudinem, inuitauit. Accepit verò tantò maiore cum voluptate eum superesse, quantò Vrsus Dithmarsus (hoc, vt ipse loquitur, *Vrsina ista, & Dithmarsica bestia*) rumorem sparserat fuisse ipsum pudendis nescio quibus morbis pridem infectum, & tandem confectum. Scilicet fuerat ille quoque Rothmanno eapropter infensus, quòd Cassellis transiens, & Tychonem conuitiis proscindens, repressus ab eo vehementer fuisset; ex quo hæc eius verba leguntur in literis mensis Septembris anni LXXXVI. *Plura scriberem, præsertim de impuro nebulone Nicolao Raymaro Vrso Dithmarso, qui superiori hyeme apud tuam Excellentiam typographicam literarum collectionem, & ordinationem, vt opinor, exercuit, &c.* Vtque hoc adhuc interiiciam, idipsum, quod Tycho coniecerat, euenit, quatenùs aliquantò post ad Longomontanum scribens, *Cæterùm*, inquit, *de fera ista Dithmarsica, nimis effera, & bruta, vt aliqua subiungam, licet indigna sit, cuius recordetur, scias istam ante aliquot septimanas, prout nuper resciui, Pragâ se subduxisse. siue malè sibi conscia, & quòd iustas pœnas per leges formidaret; siue quid aliud sinu suo latenter more suo ruminans. Sed inuestiganda tamen suo tempore per otium, atque in ius pertrahenda, & punienda, quod etiam optimi quique Pragæ suadēt.* Vocauit quoque duos, quos VVittebergæ nôrat, studiosos calculi admodum peritos, & acciri se per Iostelium petentis: ne quid dicam de cęteris, quos etiam vltrò accessuros sperauit.

Non censuit verò ampliùs morandum, quò minùs mitteret quæsitum, & familiam residuam per Tengnagelium reducē, ac destinatū generum, & quæ maiora in Dania Instrumēta reliquerat: per primogenitū Tychonem. Fecit hoc porrò Cæsare, vt iam meminimus, hortante; & cum dedisset comitem fi-

lio Paschalium Mulæum, scripsit quoque ad Longomótanum, vt si ipsis vellet se tertium in itinere adiungere, & cum iis in Daniam, inqoe desertam Insulam proficisci, ac eodem curro in Bohemiam cum ipsis iisdem regredi, intelligeret hac quoque ratione rem sibi gratam esse facturum: *Vtpotè*, inquit, *cùm sciam te Instrumentis maioribus componendis, & conseruandis, atque in ijs, quæ huc mechanicè facienda sunt, solertem esse, eáque ritè præordinare posse, tum quoque vrgere, vt sine temporis iactura omnia maturè, & rectè cōficiantur.* Subiunxit autem, *Scripsit iussu Cæsaris magnificus Dominus Barvvicius supremus Imperij Secretarius, Cæsari intimus, imò apud ipsum, Factotum, vti loquuntur, ad Dominum Henricū Rōmelium, vt Astronomicarum rerum, quascumque ibi residuas habuero, euectionem promoueat; & ego pariter ad Aulæ Magistrū hac de re literas dedi.* Ac illi quidem tum discesserunt; Lōgomontanus autem accedere tandem ad Tychonem prætulit, cùm ob verba illa, quibus conclusa Epistola, *Hæc festināti calamo ad te exarata boni consulas; atque desiderijs nostris, tuóque commodo morem gere. Videbis heic locum amœnissimum, in edito, & saluberrimo aere situm*: tum ob hæc, quæ priùs inserta: *Exoptarem primo quoque tempore quaterniones pauculos, qui in Tomo Progymnasmatum nostrorū primo desiderantur, labore Typographico compleri: siquidem ea, quæ incuria Hamburgensis Typographi perdidit, vsui, scis, esse nequeūt, nec VVitteberga ea recudere, ob causā tibi notam placuerit. Inueniemus facilè rationē, vbi simul fuerimus, quò obstaculis, quoad nunc fieri potest succurratur, vt Liber is breui in lucē prodire possit. Cogita enim quanto non solum meo damno tot exemplaria tandiu mecum reseruo, sed & quàm desiderio aliorum, minùs, dum publicatio differtur, satisfacio. Poteris etiam mox subsequi Prima pars secundi Tomi, quæ de Cometa anni LXXVII. vnà cum Apologiis huc pertinentibus luculenter agit: donec altera pars reliquorum Cometarum à nobis obseruatorum descriptionem complectens (quarum fundamenta in promptu sunt) subiungatur.*

Sed quid Longomontanus quidem eò appulsus peregerit, aut quandio illeic cum Tychone moratus fuerit, dicetur posteà. Intereà, cum literis illis dixerit se iam obseruasse Polarem altitudinem grad. 50. min. 16. scilicet ex Sole, & Stellis ad Meridianum appellētibus: adnotandum est fuisse eam deinceps illi obseruatam min. $2\frac{1}{2}$. auctiorem, cùm per brumā venatus est, tam maximam vesperi, quam minimam manè Stellæ Polaris eleuationem, ex qua aliunde deducitur, distitisse tunc eam Stellam à Polo grad. 2. min. 51. sec. 5. Tandem autem habita ratione obseruatæ Cordis Leonis altitudinis, *Satis præcisè*, inquit, *scopum tetigerimus, statuentes Benaticæ Poli eleuationem grad. 50. minut.* $18\frac{1}{4}$. Circa eiusdem loci lōgitudinem, scribit Snellius assumpsisse eum illam in Lunari Eclipsi 9. min. temporariis Vraniburgicā maiorem; idqoe, cùm in Solari Eclipsi paullò aliter. An verò cū Eclipsis Solis ea videatur fuisse, quæ insequente Iunio obseruata Benaticæ fuit, & de qua dicetur aliquantò pòst, Eclipsis Lunæ ea fuit, quæ mēsis Ianuarij die XXX. antecessit, quámque in Catalogum, perinde, ac Solarem non retulit? Vtcumque sit, notandum est, incipere ab hoc Ianuario, Kalendísque ipsius, Spicilegium Obseruationum tam Benaticæ, quàm Pragæ habitarum, quod à Snellio editum est. Eo continentur non modò Solis, sed aliorum etiam Planetarum Meridianæ aliqoot altitudines, ac non paucæ quoque eorumdem à Fixis distantiæ, etiam Mercurij; etiam Veneris interdiù conspectæ, à Sole. 1600.

Heic iam, cùm Kepleri ad Tychonem accessus memorandus sit, videtur res verbis ipsiusmet dicenda. Ille ergo, post recitatum, quod & iam antè retulimus, literarum Tychonis argumentum, *Cùm*, inquit, *non statim ego responderem, Brahens eodem argumento plures ad me per annum sequentem scripsit Epistolas, quarum vnà post aliam suâ qualibet morâ interpositâ, mihi sunt redditæ. Interim Gratij dissipato nostro cœtu discentium, ipse salarium, quod capiebam à Proceribus Prouinciæ, sine opera, bene collocaturus, consilium tandem cœpi Tychonem Brahe visitandi, toties inuitantem.* Et commemorato Tychonis Benaticam vsque progressu, *Hæc omnia*, inquit, *mihi Fridericus Hofmannus L. B. Styrus Imperatoris Rudolphi Consiliarius aulicus, qui tunc Pragā venerat, retulit: me ad capessendum iter adhortatus est, loco mihi oblato in comitatu suo. Ita factum, vt ad Braheum venirem initio anni M. DC. quando Ferdinandus Archidux nuptias Gratij celebrauit cum consobrina sua Bauarica: breuique captis Braheanorum laborum, vicissimque exhibitis ingenij mei experimentis, pactus conditiones cum ipso commorandi, quas Styriæ proceres ratas haberent; post aliquot mensium conuersationem reuersus sum Gratium.* Nimirum, vt inde familiam transferret: quippe idemmet alibi tempus accessus, abitúsque specialiùs definiens, *Anno*, inquit, M. DC. *mense Februario, primùm ad Tychonem veni Benaticam, præsente Longomontano, crebris à Tychone literis è Styria euocatus, occasione ab editione mei Mysterij Cosmographici suppeditata, pactúsque cum illo mense Iunio, reuersus sum in Styriam, accersiturus familiam, & supellectilem librariam.*

Vides obiter adfuisse Iam tum Benaticæ Longomontanum. Tametsi verò ille debuerat Lunæ præsertim incumbere; nihilominus occasione Martis per ea tempora Acronichi, oppositionisque ipsius cum Sole, quæ obseruata die Ianuarij XXIX. iam fuerat, reperit Keplerus illum occupatum in corrigenda Martis Theoria, quæ adumbrata cum cæteris ex Dania vsqoe fuerat. Keplerus ergo, qui ad Tychonem accedens habuerat maximè in votis addiscere veras correctásqoe Eccentricitates, proportionésque orbium, ac in Marte potissimùm, cuius esse Sidus inobseruabile non abs re dictum à Plinio nôrat; idcircò lætatus sūmoperè est factā occasionem, qua & edoceri hæc posset, & periculum facere meditationū in suo Mysterio Cosmographico expressarum. Reformabatur tunc

Tabula

Tabula mediarum Martis oppositionum ab anno vsque M. D. LXXX. excogitataque Hypothesis erat, quæ eas omneis repræsentaret ad duo proximè minuta, secundùm longitudinem; vnde & constructa erat mediorum motuum Tabula, vnà cum æquationibus, adducti etiam motus medij tam Apogæi, quàm Nodorũ in circumstanteis quadringẽtos annos, vt de Solaribus dictum est: at quę erat fœlicitas secundum longitudinem, non eadem tamen in situ Acronicho secundum latitudinem succedebat; laborabatque adeò Longomontanus circa id, circaque orbis annui Parallaxin. Suspicatus ergo est Keplerus esse Hypothesin aut rite assumptam, posseque rem fortè non malè quadrare ad ea, quæ in suo Mysterio præconceperat; ac ea de causa disquirere cum Longomontano, & Tychone cœpit, num posset alia ratio Hypotheseos institui, quæ tot loca Planetæ Eccentrica exprimeret, & falsa ne ea esse posset, quæ id catenùs per omnem Zodiaci circumductionem præstitisset. Obtinuit proinde à Tychone, & obseruationum de Marte peruidendarum copiam, &, vt eisdem suo modo vti, suóque instituto accommodare posset, licentiam. Cùm non potuisset autem, donec Benaticæ fuit, rem perficere; illi tamen acriter adeò per aliquot annos deinceps incubuit, vt nouennio pòst, insigne Opus ediderit *De Stella Martis motibus, ex Obseruationibus Tychonis.*

Mitto porrò, cùm agnouisset intra primum octiduũ, quo cum Tychone fuit commoratus, placere ipsi, quemadmodum Ptolemæo quoque, & Copernico, Planetas in suis inæqualitatibus motum Solis respicere, non apparentem, sed simplicem; cùm ipse tamen in Mysterio insinuasset oppositum; ideò rem in Marte expendere cœpit; ac tametsi rem non planè euicit, priusquam inde discederet, occasioni tamen fuit, cur Longomontanus deinceps in Theoria Lunæ occupatus, deprehenderit inæqualitatem Lunæ menstruam esse alligatam ad verum, non ad simplicem Solis motum. Ac deprehendit quidem etiam, maximéque cùm animum ad Theorias Martis, Veneris, & Mercurij adduceret, idipsum, quod Tycho ante annos nouem subodoratus fuerat, Eccentricitatem Solis in Progymnasmatis assignatam esse imminuendam, partemque illius tribuendam circulo æquatorio, vt si æquales arcus circuli Solaris inæqualibus mensurarentur temporibus: Verùm ipse Tycho, dum ex eo quæreretur; vellet-ne aliquam eius rei mentionem in Progymnasmatibus fieri, *Cùm*, inquit, *quantitas huius Æquantis nondũ exquisitè constet, in præsens intermittam; nam hoc quidem negotium tardè procedit, ego verò propero, vt librum, vel tandem aliquando edam.* Quare & minùs mirum, si dimissis tantisper tam Martis, quàm cæterorum Planetarum Theoriis, Longomontani industriam vsurpauerit, in luxata Lunæ Theoria constabilienda, quæ iteratò mandata typis in Librum tandem insereretur.

Cæterùm res penè perfecta iam erat, cùm fuit denuò quidpiam negotij factum ex Eclipsi Solis, quæ die vltima Iunij contigit. Siquidem cùm ex calculo, iuxta factam catenùs restitutionem instituto, vix ad digitos quatuor peruentura esse speraretur, digitos tamen quinque excessit. fuitque omninò maior digito pluśquàm sesqui altero: atque adeò cùm cœperit minutis à meridie 46 & desierit hora 3: min. 47. duratio auxit speratâ productior; fuitque idcircò aliquid adhuc Iulio insequente restituendum. Vtcumque sit, Longomontanus, præmisso Eclipseon à Tychone obseruatarum Catalogo, vnà cum mediis motibus tam diurnis, quàm annuis, qui Longitudinis Lunæ à Sole, Anomaliæ, & Latitudinis dicuntur, eam probauit Hypothesin, quam etiam xx. post annis in sua Astronomia Danica retinuit, hocque sub titulo exposuit, *Descriptio, ac demonstratio Theoria Lunæ, olim apud D. Tychonem B. in Bohemia Authoris operâ simul inuenta, & libro primo Progymnasmatum eius inserta.* Constat ipsa primum ex Apsidum linea, circulóque Eccentrico, cuius centrum ita mouetur super circulo per ipsum Mundi centrum transeunte, vt in qualibet coniunctione, & oppositione vnà cum Mundi centro coincidat. Deinde ex Epicyclo duplici, maiore nempe, qui motu menstruo in consequentia transferatur, & minore, cuius centrum quidem in superficie maioris erat in præcedentia (supernè videlicet) sed superficie tamen Lunam in consequentia duplo celeriùs sic reuehat, vt quoties eius centrum est in Apogæo maioris, Luna sit eiusdem maioris centro proxima, quod in coniunctionibus, & oppositionibus fit: quoties in Perigeïo, remotissima, quod in Quadraturis contingit. Denique ex Circello circa maioris Epicycli centrum, in transuersa cuius diametro intelligatur fieri Variatio, seu quædam quasi libratio explicandæ inæqualitati à Tychone inter Quadraturas, & Syzygias hoc est coniunctionem, & oppositionem deprehensæ.

Subiuncta deinde speciali pro Luna Æquatione temporis, tum Epochas motuum mediorum deducit, partim in collectis, partim in expansis annis, ab vsque M. CCCC. ad vsque M. D. CCC. ac in singulis etiam annis, mẽsibus, diebus, horis, minutis, cum adiuncta iis Tabula Prostaphæreseos Epicyclicæ, vnáque Elongationis à centro, & Eccentricitatis; & subiuncta ratione supputandi ex Tabulis (idque præter demonstrationem Geometricam) veram longitudinem Lunæ. Tum ad eruendum pari modo Lunæ latitudinem, adhibet & schema speciale, & Tabulam Prostaphæreseon pro motu Nodorum, qui non fuerat ante Tychonem inæquabilis habitus; & Tabulam ipsiusmet latitudinis, quæ ante eundẽ habita gradibus quinq; maior non fuerat, cùm ipse deprehẽderit excurrere illam ad vsque minuta $17\frac{1}{2}$. vlteriùs; & exemplum (præter adiunctam similiter demonstrationem) eius eruendæ ex Tabulis; & modũ inuestigãdi Nodus, ac reducendi Lunæ loci ad Eclipticam, Tabella hac de re adiuncta. Tum exhibet variam Lunæ à Terra di-

ſtantiam, maximam putà terrenarum ſemidiametrorum 60$\frac{2}{3}$. minimam 52$\frac{1}{6}$. & cohærenter Tabulam Parallaxeon Lunarium, per ſingulos gradus altitudinis; & habendo quidem eam, quæ in ipſo Horixonte fit, Luna exſiſtēte remotiſſima, minutorum 65$\frac{1}{2}$. & exſiſtente proxima, minutorum 65$\frac{1}{3}$. idque cùm aliquot ſubiunctis exemplis, & adhibita etiã Refractionum Tabula, habendo maximam, ſeu illam, quæ in Horizonte creatur, min. 33. illam, quæ in vno altitudinis grad. minut. 15. atque ita ex ordine: penè vt dictum eſt circa Solem. Tum demùm tradit methodum ſupputandarum Eclipſeon. Declarat nempe, qua ratione inquirere tempora Syxygiarum mediarum oporteat; qua ratione inueſtigare, an Syxygia Ecliptica ſit, & an tempus ſit rectè conſtitutum; qua ratione in Eclipſi Solis enucleare Parallaxeis Luminarium: ac ſubinde exhibita Tabella motus Lunæ horarij, & ſimul dimidij horæ, & poſt Syxygiam diei, Tabellaque item Reuolutionis Synodicæ Lunæ ad Solem per ſingulos menſes, ac per menſis dimidium; rem fuſiùs declarat, ſupputando Eclipſeis duas, alteram Lunæ, alteram Solis, quæ futuræ erant anno inſequenti, quæque deinceps, niſi Tychone fatis iam functo, non contigerunt.

Et quod ſpectat quidem ad Eclipſin Lunæ, prædictum eius mediũ fuit Pragæ an. M. DCI. die Decembris IX. (ſeu veteri ſtylo, Nouembris XXIX.) hor. 7. min. 1 quod non longè ſanè abludit ab obſeruatione Kepleri, qui illeic ſuperſtes, medium habuit hor 6. min. 59. Quod tota autem duratio prædicta fuerit horarũ 3. min. 36. quæ fuit tamen ſolùm obſeruata horarũ 3. min. 12. cauſa fuit, quòd error vt idem Keplerus notauit, irrepſerit in calculum; quo incidentiæ ſcrupula deducta fuere hor. 1. min 47. ſec. 50. cùm ex methodo, ac Tabulis, non prodeat ampliùs, quàm hor. 1. min. 34. ſec. 39 *defectus tamen*, inquit ille, *paulò minor videbatur eo, qui in Lunaribus* (Theoricis nẽpe iſtis) *pingitur*. Ad Solarem quod attinet, eius calculus ſic pertexitur, vt Tabula Semidiametrorum Solis, Lunæ, ac Vmbræ terrenæ, quà Luna tranſit, inſeratur; idque poſtquàm eſt adnotatum Lunæ Semidiametrum fieri minorem ſolito in coniunctione Ecliptica; vnde & proditur Semidiameter Solis Apogei quidem minutorum 15. Perigei autem min. 16. Lunæ verò Apogeiæ, vt in oppoſitione minor. 16. ita in coniunctione minut. 12$\frac{4}{5}$. Perigeiæ, vt in oppoſitione min. 18. ſcribit Longomontanus poſt ſuum è Bohemia abitum excreuiſſe errorem ad vnum minutum, ſcilicet debuiſſe ſolùm peruenire ad min. 17.) ita in coniunctione min. 14$\frac{3}{5}$. Denique autem Semidiameter Vmbræ, exſiſtente quidem Luna Apogeia, min 41. Perigeia verò min. 47. Cùm pertinuerit porrò Eclipſis ad Nouilunium inſequens, quod contigit die XXIV. (ſeu XIV. ſt. vet.) ac prædictum fuerit Initium hor. 1. minut. 7. ſec. 54. Finis hor 4. min. 0. ſec. 32. & Quantitas non alio modo fuerit, quàm Schemate exhibita; ecce quid deinceps Keplerus nomine hæredũ Tychonis in Appendice ad Tomum primum; *Qua cauſa etiam fuit*, inquit, *cur figuram Eclipſeos anni* M. DCI. *paulò poſt mortem ipſius viſa nobis mutauerimus; licet aliquantula ſeſe inſinuârit diſcrepantia; de qua hoc monendum videtur, non latitudinem Lunæ, non Parallaxem non quicquam ex præceptis illis calculo defuiſſe, quo minùs in quantitate cum Cœlo exactiſſimè conſentiret: ſed ſolas Luminarium diametros in cauſa verſari, quas quo minùs expeditè metiri poſſimus, diuerſa cauſa Optica in vtroque Luminari prohibeat. Quod ſi Lunæ diametrum aſſumas min. 30$\frac{1}{3}$. Solis min. 31. de quo poſteà, quantitas concordabit, cæteris omnibus manentibus. Hæc itaque figura, vt dictum, à nobis relicta fuit, vti erat à parente noſtro adornata.*

An heic verò obiter addam, fuiſſe hunc ex Keplero locum à Longomõtano poſteà ſubnotatum, dum retulit ſe eandẽ Eclipſin vltra Nidroſiam obſeruaſſe, ſub eleuatione Poli graduũ proximè 65. in ipſo Horizonte, hor. 1. & Refractione quidem adiutante; adiecitque, cùm poſteà veniſſet Bergas Noruegiæ, vbi Polus attollitur grad. 60$\frac{11}{12}$. Andream Foſſium eruditiſſimum illius loci Epiſcopum oſtẽdiſſe ſibi quem delineârat Typum Eclipſeos, ex relatione Piſcatorum, qui illam maxima cum admiratione in littore vicino ſpectârant, *In eodem autem Typo*, inquit, *Sol in corpus Lunare intra ſui complexum in medio comprehenderat. vt vndequaque ad imaginem luce ſua diffuſa, ſeſquialtero digito æqualiter quaſi eminueret. Quamuis autem* (pergit) *Luna heic propè Apogeum verſabatur, non tamen in reformata Hypotheſi propterea ita diminuta diametro conſpecta fuiſſet, niſi denſior aër, & quaſi vapor Oceani interueniſſet.* Quod addo quidẽ, vt inſinuem nihil eſſe videri neceſſe ad vapores Oceani, aut denſitatem aëris maiorem ad Boream, quàm ad Auſtrum recurrere; quando id referendum ad Solam Diametrorum conditionem videtur. Siquidem, vt taceam quantum Teleſcopium detrahendum monſtret ex Diametro Lunæ nodis ſpectatæ oculis, vt deducimus alibi; attingo ſolùm Diametrum Solis fuiſſe à nobis ea ratione, quam aliàs tradimus, obſeruatam, in Apogeio quidem min. 30. ſec. 12. in Perigeio verò min. 31. ſec. 6. Lunæ verò in Perigeio quidem min. 31. ſec. 6. perinde ac Solis; at in Apogeio, non ampliùs, quàm min. 26. ſec. 36. ex quo efficitur, vt cùm in hac Eclipſi Sol Perigeius, Luna Apogeia fuerit, Solis Diameter excelluerit Lunarem min. 4$\frac{2}{3}$. hoc eſt circũquaque min. 2$\frac{1}{3}$. ſeu digito vno; cùm illa alioquin delineatio extiterit ſolùm præterpropter facta. Qua etiam ratione non videtur neceſſe, vt Keplerus ſe torqueat circa memoratam ſuperiùs Eclipſin anni M D. LXXVII. in qua ſcripſit Clauius relictum exilem circulum circumquaque, dum idcircò ad aërem, qui Solem circumſtet, recurrit, quaſi Luna tunc verſante in media longitudine, maiore fuerit Diametro, quàm Sol, etiam Perigeus, qui tunc nihilominùs ad Apogeũ tenderet; quippe ex noſtra obſeruatione, fuit adhuc tũc minor Lunæ Diameter min. 1. ſec. 40. vt proinde ſuperfuerint circumquaque ex Sole ſecũda 50. hoc eſt triẽs digiti, quo potuerit ille circulus cõſtare. Sed hæc, vt monui,

monui, obiter; nisi quòd inde habetur causa, cur obseruationes coëgerint Tychonem ad habendum Diametrum Lunæ in Ecliptica cõjunctione lõge diminutam ab ea, quam illi temporibus cæteris, ac in oppositione speciatim attribuit, tametsi potiùs conjecerit aliam subesse Opticam causam, quàm vt suspicari potuerit, Diametrum Lunæ Perigeiæ tantam, etiam extra Eclipsin, pati deminutionem posse. Prætereo autem, quòd reputàrit Lunæ Diametrum in Eclipsi Solis nunquam esse minutis vndetriginta maiorem, ideò illum quidem isto, de quo dicimus, anno M. DC. scripsisse ad Clauium, *Mirari se visam ab illo anno M. D. LX. totalem Eclipsin in Lusitania, tenebrásque interdiu nocturnas: nec enim pati sua obseruata, vt Sol à Luna, quantumuis humillima, totus tegatur*: sed docere tamen Keplerum argui ex Eclipsi, quam descripsimus, non esse à Tabella Semidiametrorom Tychonica standum.

Ad institutum vt redeam, postquàm agnouit Tycho Longomontanum illo circa Lunam labore (eoque iam demum septenni) perfunctum, cogitare semper publicam Matheseos professionem in patria, in qua aliunde exoptaret consenescere, ægrè quidem illum dimisit; sed quo erat tamen in illum affectu, humanissimè vt abiret, consensit; ac tum literas pro illius votis ad amicos in Daniam dedit, tum, quia ille significauit velle se in Poloniam per Silesiam diuertere, ac inter redeundum inuisere loca, in quibus obseruasset Copernicus; idcircò & ipsi prouidit de amplissimo viatico, &, præter literas speciales, etiam commendatitias generaleis hoc tenore dedit, *Ego Tycho Brahe de Knudstorp, ex Dania oriundus Sacræ Cæsareæ Maiestatis arcem Benaticam in Regno Bohemiæ inhabitans testor omnibus, cuiuscumque conditionis, & dignitatis sint, hisce meis literis, earumdem exhibitorem eruditissimum, & honestissimum virum Magistrum Christianum Seuerini Longomontanum, natione Cimbrum, mihi per octennium in Dania, & posteà etiam aliquandiu in Germania, & Bohemia fuisse domesticum; atque in exercitiis Astronomicis diligentem, & fidelem nauasse operam. Nunc verò, cùm res eius non ferant, vt diutiùs mecum commaneat vel accrescente ætate, cogitet etiam vitæ rationem inire, ideóque in Patriam ad suos reuerti: Ego conatus eius nullatenus impedire volui, sed eum liberè, & cum bona gratia dimisi. Quare omnes generosos, & nobiles Viros, præsertim in Daniam ibi sanguine junctos, & alias quocumque locorum claros, ac eruditos Viros officiosè, & peramanter rogatos habeo, vt prænominatum Magistrum Christianum sibi diligenter commendatum habeant, atque ad optima quæque ipsum promouere non degrauentur. Inuenient me vicissim in quæuis officia rursum in eorum gratiam, quantum per me licuerit, præstanda quam paratissimum. Dabantur Pragæ in Metropoli Bohemiæ, die 4. Augusti stylo nouo, anno Christi vulgari M. DC.*

Solatio interim illi erat, quòd Longomontani discessum Kepleri accessu cõpensaturus foret, cùm ex inopinato literas accepit, quibus Keplerus insinuauit non esse sibi integrum pactis conditionibus stare quòd à Styriæ Proceribus, quorum in ære erat, vndequaque non probarentur. Quamobrem Tycho literis repertis ad illum scripsit, vt nihil moraretur eorum stipendiorum, quæ apud Proceres merebat, jacturam; se nimirùm jam eum Cæsare egisse, vt amplioribus ab eo donaretur, efficeretúrque Majestatis eius Mathematicus. Scripserat iam antè ad Maginum, si accedere fortè ad se posset, incubiturus Tabulis iuxta obseruationes eatenus peractas condendis; verùm quia ille operam quidem ardente affectu obtulerat, sed ita tamen vt exemplum obseruationum ad se transderetur, neque enim se posse pluribus de causis transire in Bohemiam; ideò nolens Tycho obseruationes transdi, aut abs se distrahi, constituerat artificem coadjutorem penes se habere, cui obseruationes solùm necessarias collaborando subministraret. Quare & ex quo agnouit Kepleri industriam, in eo fuit constanter, vt ipsum ad se quouis pretio accerseret. Accessit proinde ad ipsum Keplerus, totamque simul familiam, supellectilémque Librariam in Bohemiam transtulit Octobri insequente. Accessit tamen quartanâ laborans, qua correptus fuerat in itinere; vnde magno vtriusque dolore moliri quicquam arduum vix potuit totis octo, aut nouem mensibus, quibus fuit illa detentus.

Reperit porrò Tychonem Pragæ, ibique ideò constitit, quod Tycho pertæsus incommodorum Benaticæ, commemorari ampliùs ea in arce non sustineret. Scriptum certè reliquit Keplerus se, cùm primùm initio anni aduenisset Benaticam, inuenisse eum illeic *conflictantem cum imperitia locorum, hominum, linguæ, morum; nec eo tamen segnius obseruationibus, & scribendis ad varios epistolis incumbentem.* Aberat adhuc Cæsar ab vrbe; quippe Pilsenam vere digressus; non ante Autumnum inclinatum rediturus fuerat. Significato autem Tychonis de repetenda Praga consilio, assensit Cæsar, adjecitque se, cùm in vrbem primùm rediisset, de ædibus, quàm fieri posset commodissimis prouisurum. Posse illum intereà transferre in hortos, ædeisque Regiæ adjacenteis, & Instrumenta, & familiam totam. Subinde ergo Tycho sedem iteratò transtulit Pragam, ac per idem tempus maiora Instrumenta, quæ ante annum miserat quæsitum, ex Dania accipiens (familiam ab vsque vere exceperat) ipsa ex naui, qua fuerant aduecta, in Cæsaris hortos transposuit. Cùm Cæsar deinceps rediisset, vbi addidicit ex Tychone nullas videri tota vrbe ædeis Curtianis commodiores, illas idcircò in eius vsum ex Curtij vidua redemit, Tychoque in eas anno insequente M. DCI. ac die 1601.
Februarij XXV. migrauit.

Instrumentis eòdem translatis, & succedenter dispositis, obseruitare varia cœpit, ac interim quoque proferre è scriniis, non quæ tunc quidem perficerentur, sed quibus Keplerus per feriationes, seu cùm liber foret à febri, tempus falleret. Ac peropraffe ille quidem & plura habere, & plura aggredi;

verùm Tycho partim, vt nimium eius ardorem temperaret, partim, vt quasi in arcanis haberet semper aliquid, nihil non parcè communicabat, factus scilicet propter fraudeis, quas foret passus, diffidentior. Heinc illa Kepleri querela, cùm ad Maginum scribens, *Quid hoc*, inquit, *mali dicam esse in arte nostra, quæ omnis iustitiæ, fideique norma est, & origo, quòd in eam fraudes irruperunt, quibus decepti retinentur viri summi, quò minus, vt par erat, quicquid profecere, in commune conferant, in publicum edant, petentibus communicent? Premit Tycho pleraque: Planetarum Theorias restauratas, Eccentricitates, proportiones orbium, ad examinanda mea Harmonica quæsiui*: Et mox; *Obseruationes quidem lectissimas porrigit, non tamen aliter, quàm intra suos parietes. Laboro*, inquit, *tu quoque, credo, quod Copernicanæ Hypotheseos defensorem, alius ipse sententiæ, spectare constituit.* Ac statio, *Admiranda tu quoque commemoras, simulque premere illa, & ipse profiteris. O rem indignam! adeò perdita esse tempora, vt viris doctis quoque in metu sit versandum*: Et rursùs, *Etsi quidem ea, quæ a Tychone habeo, vicissim tecum communicare non possum, nisi ipso consentiente (fidem namque super hac re illi dedi) spero tamen te fore mihi æquum si eorum, quæ proprio Marte adinueni, liberali communicatione candorem meum perspexeris.*

Scribebat hæc porrò Kepletus Kalendis Iunij ea Styria; eò scilicet hereditatis nomine vxoris adeundæ occasione recurrerat, febri licet nondum immunis, qua nihilominus liberatus sub ipsummet Solstitium fuit. Cùm mense Septembri reuertisset Pragam, & prospera foret valetudine, nihil ampliùs cunctandum Tycho censuit, sed manum omninò admouendam esse reuocandis ad calculum obseruationibus quibusque præcipuis, ad multiplicia singulorum Planetarum loca obtinenda, & cohærenter ad explorandum, corrigendumque excogitatas circa illos hypotheseis, nisi fortè obseruationes melioris notæ ipsis quadrarent; idque quò possent denique einsmodi Tabulæ condi, ex quibus deriuati motus Cælo exquisitè congruerent; quod fuit illi primum, supremũque votum. Deducto ad Cæsarem Keplero, lætatus est Cæsar ipsum conualuisse, ac testatus est velle se eum quidem Mathematicum sibi habere, sed addictum tamen Tychoni, quasi ministrum à calculis. Et cùm Tycho exposuisset suum circa Tabulas institutum, ac se cogitare adiecisset illas ex eius nomine, si gratum quidem ipsi foret, Rudolpheas, Rudolphináſve (vti Alphonsinæ ea nomine Alphonsi fuerant) inscribere, quò tanta eius munificentia in artem nobilissimam apud posteros perennaret, ac Rudolphi nomen celebre tum foret, cùm cæteri, aliunde gloriam aucupati, iacerent summa obliuione obruti, planéque inglorij; tum assensit Cæsar, tum se eius affectum gratè complecti significauit.

Exinde ergo operæ petalacriter procedebant, Tychóque etiam in eo erat, vt iam tum demum publici iuris Progymnasmata faceret, cùm ecce fetalis, luctuosúsque casus illum è viuis abstulit. Scripsit Kepletus in Tabularum Præfatione obiisse illum die xxiv. Nouembris; at videtur sanè Nouember præ incogitantia scribenti post annos xxvj. irrepsisse pro Octobri. Nam & tametsi ibidem dicat se, ex quo rediit mense Septembri potuisse duos non ampliùs menseis eius conuersatione frui; intelligi id potest de duabus mensium partibus, maximéque, si ad Tychonem Septembri ineunte accessit, & Tycho exeunte Octobri est mortuus. Facit porrò, vt ad Octobrim referenda hæc mors videatur, imprimis quidem, quod in Tychonis funere Oratio, quam non legi quidem, sed de qua nihilominùs mihi optimus VVormius fidem fecit per literas, idipsum apertè testetur, ac ipsa quidem typis excusa & Pragæ, & ipso eodem anno M.DC.I. Deinde, quòd cum oratione excusa fuerint carmina varia, ac cætera inter, distichon Chronologicum, quod Octobrim perspicuè notet. Denique, quòd Snellius ad calcem Tychonicarum Obseruationum subjunctarum Hassiacis, expressè id habeat, ac duæ prætereà ex eo loco deduci conjecturæ possint; Vna, quòd Obseruatio illeic vltimò memorata, & ad Martem attinens, ad vndecimum Octobris diem spectet, cuius perendie narratur statim incidisse Tycho in lethalem morbum (sic verò etiam postmodùm eiusdem est diei obseruata vltimò Meridiana Solis altitudo grad. 32. min. $48\frac{1}{2}$.) Altera, quòd verba ista subiiciantur, *Erat huius morbi initio Luna in opposite Saturni, & quadrato Martis in Tauro, & Mars eodem loco, quem sibi Tycho orientem gradum constituerat*: quippe hæc Cæli constitutio mense Octobri fuit, non Nouembri.

Fuit ergo Octob. dies 13. cũ ab illustri Rosemberchio inuitatus nobilis Mincovvitius Tychonem secum ad cœnam deduxit. Priusquàm considerent, non emisit Tycho, vt pro more habebat, vrinam; quò effectum est, vt cùm paullò largiùs inter cœnandum biberetur, tendi vesicam senserit, prouideritque non posse se diu admodùm trahere cœnam. Quare aliquantisper quidem, sed denique tamen nihil moratus conuiuiorum leges, è mensa abiit, ac domum petiit, verùm orificio vesicæ obturato, & vi expultrice, præ nimia retentione labefactata, vrinam iam tum reddere non potuit. Grauissimi exinde cruciatus, ac in iis toti dies quinque penitùs insomnes traiecti. Cœpit subinde non tam fluere, quàm interpeditè stillare vrina; ac non tam somnus placidus, quàm continens importunorum insomniorum series successit. Vigebat simul interna febris; vnde & consequutum paullatim delirium etiam vigiliam fecit inquietam. Exasperabat interim malum, quòd Medicorum rationem victus præscribentium audiens non foret; nec, si quid luberet ac deposceret, ferre patienter repulsam posset. Fuere autem alij dies quinque per hæc incommoda exacti, nocte insequente, eáque extremà tranquillè satis se habuit, nihilque non suaue per delirium fuit. Varia

inter

inter visa quibus fuit affectus, in hæc verba creberrimè, quasi qui carmen texit, erupit, *Ne frustrà vixisse videar.* Nempe hæc illum cogitatio subierat sæpe-numero, quasi lenimentum laborum, quos magnos, variósque obibat. Iuuat certè heic adscribere, quod in literis ad Longomontanum, cùm de accersendis ad se adolescentibus studiosis, eruditísque viris egisset, in hunc modum subjunxerat: *Nam scholam Astronomicam, multorúmque in eadem operas, fauente Cælestium opifice, Cæsare clementissimè subsidia largiente, de nouo erigere constituo; cuius vsufructus ad posteritatem omnem, vti spero, perseuerabit, in Dei fabricæ cælestis authoris gloriam, & Cæsaris nunquam intermorituram memoriam, & laudabilem famam; atque, ne nos etiam frustrà extitisse, talentúmque diuinitùs concessum abscondisse, ac tempus pretiosissimum inutilibus, vt nimis multi, quod dolendum est, faciunt, contriuisse videamur.*

Succedente die, quæ fuit, vt iam attigi, XXIV. solutum quidem delirium, suáque animo restituta serenitas; verùm ea fuerat morbi conflictatio, vt effœtis iam viribus, multis superesse horis non valuerit. Mortem imminere jam sentiens, optauit labores à se exantlatos in Dei gloriam cedere, filiis, generóque mandauit, ne perire eos finerent, maximéque fulci præsidio Imperatoris optimi, cui futuros curæ nullus dubitaret. Studiosos adhortatus est, ne exercitationes intermitterent: &, cum Keplero Tabularum maturationem commendaret, meminissétque hærentem illum opinioni Copernici, tribuere Soli eam energiam, quæ Physica causa circumductionis Planetarum sit, Epicyclósque illorum omneis sic Soli connectat, vt quisque semper periodum suam in centri cum Sole congressu absoluat, *Quæso te*, inquit, *mi Ioannes, vt quando quod tu Soli pellicienti, ego ipsis Planetis vltro affectantibus, & quasi adulantibus tribuo, velis eadem omnia in mea demonstrare Hypothesi, quæ in Copernicana declarare tibi est cordi.* Aderat tum Pragæ illustris, & generosus Ericus Brahe, Suecus, Comes VVittehornius, & Regis Poloniæ Consiliarius, qui ob cognationem generis antiquam, Tychonem summè deperibat, quique ab vsque morbi principio ab illo non discesserat, ac per eas horas lecto assidens, quà opus erat, eum subleuabat, animósque amanter addebat. Tycho ergo ad eum conuersus, & gratias egit pro tanto affectu, & rogauit, vt cognationem totam salutere extremum iuberet suo nomine. Denique, vt verbis Snellianis hoc dicam, *victa natura, inter consolationes, preces, & suorum lacrymas placidissimè exspirauit.* Atque is quidem fuit Tychonis vitæ exitus: nam quod alioquin rumor in Dania, Noruegia, ac alicubi etiam per Germaniam percrebuit, fuisse eum veneno, Aulicorum quorundam inuidiâ, sublatum, verisimilitudine caret. Compleuit autem Annos non plureis, quàm LIV. cum mensibus præcisè X. Breue tempus, si ætatem spectes, quam potuerat attingere, quamque tot inertes plerumque assequuntur; at prolixam tamen, si rerum præclarè actarum magnitudinem æstimes; quarum fama est apud homines, donec amore rerum cælestium tenebuntur, perennatura.

DE

DE

TYCHONIS BRAHEI VITA,

LIBER SEXTVS.

NVnc priusquam de funere, & iis, quæ mortem consequuta sunt, attingere quidpiam pergamus, pauca quædam de babitu oris, corporisque, & de studiis, ac moribus viri prælibanda sunt. Fuit igitur TYCHO, quantum fando accepi, statura quidem mediocri, sed in procetam tamen vergente. Qui Pragæ illum deinceps viderunt, fuisse leuiter obesum narrârunt. Eius constitutin vegeta, actuosâque, & morbis vt raris, sic non admodum grauibus obnoxia. Sensisse eum certè grauem stranguriam, ante illam, qua interiit, auditum non commemini; & suis in scriptis vix meminit semel doloris grauis *frontis, & hemicraniȷ*, quo laborauit, *ob coryzam, quam,* inquit, *paucis ante diebus ex rigore nocturno inter obseruandum contraxeram, immaturè constipatam* Rubore genarum fuit viuido, & flauedine capillitiȷ satura, sen ex ruso leuiter mista. Ita sanè intelligi potest, vel ex iis coloribus, qui appicti fuere (in exemplo ad Salisburgensem Archiepiscopum missn) tum cæteris organis, tum speciatim illi murali Quadranti, in cuius area cælata fuit ipsius effigies, vt iam antè dictum. Quod superest autem, ipsa vultus species, ac nasi præsertim adiectitiȷ concinnitas innotescet meliùs ex inspecta illius effigie, quàm ex adhibita vlla descriptinne, quæ in multis nunc primi, nunc secundi Libri Progymnasmatum exemplis habetur; cũ pileo scilicet, ac pallio, vice eius cuculli, ac diploidis, quicum in Quadrante Tycho exhibitus; nempe habitu viri noctu obseruántis, quem Keplerus etiam vtcunque expressit in ipso frontispicio Tabularum Rudnlphinarum. Est verò ipsa quoque constituta in area sub arco, & inter columnas, quibus gentilitia insignia appensa: quo modo habetur etiam alia, verùm nudato capite, in ipsa fronte Mechanices editionis Norimbergensis. Illam præfero, quòd ipsemet Tycho eam delegerit, quæ agglutinaretur versæ paginæ Tituli exempli iam commemorati. Delegit, inquam, præ alia, quam imprimi quidem voluerit (absque tamen arcu, & columnis) in vmbilico anticæ faciei integumenti cærulei (ex serico panno) Codicis eiusdem; verumtamen parum morando eius similitudinem, quatenus ea fuit in ornamentum auro obducta. Prætereo autem fuisse in postica integumenti facie Braheanæ domus insignia impressa, appictáque (palum nempe aureum in scuto cæruleo) sed reticendum tamen non est, cùm tam effigiei, quàm insignium ipsa quasi loculamenta ouatâ formâ exstiterint (& longitudinis quidem digitorum non omninò trium, latitudinis non omnino duorum) fuisse vtrique distichon literis aureis circumscriptum. Et circa effigiem quidem hoc,

Hic patet exterior Tychonis forma Brahei:
Pulcriùs eniteat, quæ latet interior.

Circum verò insignia istud,

Arma, genus, fundi pereunt, durabile virtus,
Et doctrina decus nobilitatis habent.

Ad Studia quod spectat, videtur res penè ex deductis intelligi: quando tam manifestum est incubuisse illum duobus maximè, Astronomiæ putà, & Chymiæ, siue, vt ipsi dicere familiare fuit, Pyronomiæ. Hisce, inquã, duobus maximè, ex quibus arbitratus est germanam omnẽ, quæ de rebus naturæ haberi potest, notitiã pendere; nam cætera quidem non prorsùs neglexit; sed tamen quasi πάρεργα habuit, nisi quod Poësin tota vita coluit. Id scilicet probant, quæ varia eius carmina interjecimus; in quibus cùm bona, cùm mala, cùm mediocria sint (& præter alia quidem nonnulla, in quibus videtur non satis accuratè syllabarum quantitas obseruari) intelligi licet studuisse eum illa naturæ potiùs genio, & oblectandi animi causâ, quàm contentione animi, famæve aucupandæ gratiâ. Quod idem sentiendum, cùm antithesi aliqua circa Poësin alienam lusit; vt cùm cæleste studium frigere ex eo dolens, quòd plerumque viri industriȷ, benéque affecti assurgere ad ipsum præ indigentia non valeant; locupletes autem præ luxu, ipsi incumbere non sustineant, vsurpat illud Iuuenalis,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi: ———

Ac subiicit, non minùs verè, nisi etiam veriùs, habere se rem, si hoc modo inuertatur,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res numerosa domi. ———

Idipsum verò de ipsa quoque, quam prosâ expressit, eloquutione dicendum est. Siquidem

dem tametsi est visus interdum studiosè quidpiam dicere; vt plurimùm tamen naturam sequutus, res potiùs, quàm verba spectauit, neque an phrasis gentilitia, an Latina foret, attendit; & voces aliunde nonnullas, præter familiariorem vsum, vt *saltem*, pro *solum*, *isteic* pro *illeic*, frequentiùs assumpsit; ac inter componendum voces, heterogenea idiomata conseruit, vt *Vraniburgum*, *Stelleburgum*, *Sympatriota*, &c. Quin etiam non cauit plerumque, ne analogia abriperetur, vt dum Coniunctiuorum instar, *poterint*, pro *poterunt*, dixit, & passiuorum more *Ditmarsicam bestiam indignam* dixit, *quæ recordetur*, hoc est, cuius sit recordatio, siue mentio aliqua fiat. Id nimirùm factum, quia, vt ipse ait, *maiorem curam rebus, quàm verbis discendis, & peruestigandis ab ineunte ætate adhibuit*: non verò quòd noluisset tersè, atque Latinè dicere; id enim non modò in Copernico, sed etiam in Regiomontano, aliisque Mathematicis, vigente adhuc barbarie, probauit; ac de Epistolis suis loquens, occupationes graueis causatur, quòd tersâ, comptaque oratione vti non licuerit: *Tametsi*, inquit, *quàm maximè id præstare voluissem, aut etiam sustinuissem.* Et posteà, Senecæ occasione, qui & rerum gnarus, & verborum haud negligens fuerit, *Quæ duo*, inquit, *si simul coniungi possent, equidem eò laudabiliora esse non inficior; saluâ tamen rerum, vti par est, prerogatiuâ, & iudicij arduâ, grauique censurâ: ante omnia verò veritatis intemeratâ sincerâ, & non sophisticâ inquisitione, ac demonstratione sartâ tectâ permanente.* Nihil proinde morandum est, quòd sæpè sæpiùs eadem repetierit, & Galileus propterea loquacitatem in eo notârit; id enim, vt res meliùs inculcarentur, præstare potuit. Nihil item, quòd videatur interdum non satis grauiter transitione vti, quemadmodum in recensendis Authorum apud varias nationes de Stella Noua placitis; id enim defesso animo tribuendum. Nihil, quòd videri possit nimis in hisce allusionibus, *Doctrina Academica, Adamica volebam dicere: Author Stramineus, volebam dicere Gramineus: Medium famosum, & fumosum: Non tam Scoticè, quàm scopticè; Genio, & ingenio: Ludis, & illudis: Imprudenter, aut potiùs impudenter: Ne res omittam, vel potiùs amittam e Emisis commentarium, imò potiùs commentum: An tam fortis hic Annibal Veronensis, quàm ille Annibal Carthaginiensis*, &c. Etenim hæc possunt animo indignanti (cùm possit etiam indignatio versum facere) condonari.

Otio heic iam abuteremur, si quidpiam circa Astronomiam, priúsve illud studiorum genus aggrederemur subiicere; cùm hoc ipsum sit, de quo est totâ vitæ serie tam copiosè dictum. Itaque duo solùm quædam quasi præter-addenda sunt. Vnum, fuisse illum hoc studium legitimè, ac vt par est, sectatum, cùm rerum cælestium notitiam non ex musæis, librísve solis, sed ex ipso maximè Cælo coram posito, spectatóque, & sibi quæ fuit, & aliis monstrauit. Quo loco nihil potest appositè magis, quàm quod ipse habet, aduersus illos commemorari, qui cælestium licet inanes, quòd libros tamen peruolutârint, calculósque versauerint, iactant sese Astronomos; dum occasione Nouæ Stellæ, quam aurigæ, tabellarij, nautæ, similésque idiotæ conspexerint primi, postquàm taxauit cæteros, qui lucrum, fastúmque in prosequendis scientiis, artibúsque aliis sectantur, sic infit, *Quin & inter eos ipsos, qui aliquo siue naturæ ductu, siue institutione, aut professione, qua victum acquirunt, sic exigente, Astronomiam exercere putantur; hanc non in Cælo ipso, vti par erat, administrant, sed Pagellis quibusdam, Tabulis, atque Figuris sub tecto tractantes, satis se suo officio functos autumant; adeò vt, quam plurimi illorum, etiam nulla Stellarum cognitione (pudet referre) destituantur, sufficere arbitrati, si ex Tabulis, & Ephemeridibus Kalendaria, atque Geneseis lucri causâ conscribere, vel, quod veriùs est, bonas chartas his nugamentis contaminare didicerint. Sicque exigui lucelli causâ Arti amplissimæ extenuationem, propriæque famæ notam inurere, vel seipsis forsitan insciis, non indecorum ducentes. De talibus Astronomis Regiomontanus olim conquestus est, quod segnes sint, minimèque vigilantes, & strenui maiorum sectatores, & sublimem hanc, vel decuit, artem, non in ipso Cælo, sed tugurio (si Vaporario prope fornacem, aut in cauponis addidisset, ferè nihil alieni dixisset) exerceant: vt ob id non tam admiratione dignum, quam dolendum potiùs videatur, imperitos idiotas, adeòque rudissimum hominum genus citiùs, & promptiùs animaduertisse Stellam, de qua agimus, nouiter in Cælo exortam, antequam illi, qui in Scholis, nescio quâ doctrinarum copia tumidi, etiam inter eos ipsos, qui hanc Philosophiæ partem cælestia scrutantem proclamant.* Eadem alibi quoque habet; maximè verò dum Landgrauium commendans, *Is*, inquit, *non in tuguriis, aut libris, aut vaporariis, vt de vulgaribus Astronomiæ conqueritur Regiomontanus, hanc artem exercuit, sed in ipso Cælo, per apposita & solidè elaborata organa, suismet ipsius sæpe numero oculis illi sedulò inuigilare non detrectauit, eámque sustentatis idoneis Artificibus plurimùm promouit. In quo etiam heroïco, & verè Atlantico proposito, vsque dum Sidera, & Solem intueri licuit, (quorum causâ esse hominibus oculos attributos quidam antiquitùs philosophantium non abs re protulerunt) constanter permansit.* Itémque dum Mœstlino assentiens, eos redarguit, qui *aliorum inuentis contenti, si Tabulas motuum, & Ephemeridas, quoties opus est, adhibeant, rectè rem peractam existimant, nec intereà Cælum debitis organis introspiciunt; an taleis reuera motus apparenteis exhibeant, quales numeri Tabularum suggerunt. Quod si consideratione, & diligentia competente exsequerentur, videque viderent simile quid inter Cælum, & Tabulas accidere ac si quis instrumento quodam musico ad canendum, vel saltandum aliquos inuitaret, qui etiam canerent, aut saltarent quidem; sed non eandem prorsus melodiam, vel saltum, quem insonaret Musicus.*

Alterum, cùm Tycho excitatus ad huiusmodi studium fuerit illâ sciendi futura spe, qua Astrologorum pollicitationes in eius animo accenderant, mirum non esse, si fuerit quoque impensè Astrologiæ per adolescentiam

tiam addictus, & commendatam publica etiam oratione eam fecerit. Quin-etiam dici poteſt eam perſuaſionem illi inſediſſe, quam vix vnquam totam exuiſſe, niſi ſub vitæ finem videatur. Nam licet plerumque deluſus, eius fallaciam perſpexiſſet, in eo tamen ſolùm eſſe culpam cenſuit, quòd Tabulæ motuum cæleſtium ea non exhiberent Planetarum loca, quæ Cælo congruerent; ex quo effectum eſt, vt illam & ſepoſuerit, & in manus non priùs reſumendam cenſuerit, quàm exquiſitæ Tabulæ conditæ iuxta exquiſitas obſeruationes haberentur. Vbi peractæ autem fuere obſeruationes plurimæ, (& perfectis licet nondum Tabulis) cœpit tamen poſſe veriores Planetarum ſitus deſignare; tum reſumendo horis quibuſdam ſucceſſiuis Aſtrologicum ſtudium, agnouit quidem rurſùs euenta pollicitationibus, niſi caſu, non reſpondere; verùm tunc eſſe culpam cenſuit, non in eo, quòd Aſtra effectus futuros non portenderent, ſed in eo, quòd Ars illa prænoſcendi, non foret rectè conſtituta. Id enim ſemper defixum habuit, quod de Stellis Fixis ſcturus in Progymnaſmatis expreſſit, cùm de illis loquens: *Præterquam*, inquit, *quod per ſe varios, ſatiſque euidenteis ſortiantur effectus: Planetarum inſuper vireis plurimum ſtimulant, atque in actum deducunt; cùm ſint tanquam Matres ab his veluti Patribus impregnatæ, atque fœcundatæ, fœtúſque ſuos verſus Terram, centrum Vniuerſi perpetuò edant.* Quare & cogitare cœpit, vt de inſtauranda Aſtronomia, ita & de condenda alia Aſtrologia, in qua Directiones quidem, & Reuolutiones inter cætera retineret, ſed ſecus nihilominùs ac fieri ſolet, deduceret. Teſtatus interim ſemper eſt, velle eam ſibi ſoli habere, nihilque circa illam, aut perparum certè, publici iuris facere; tum quia foret ſemper ſtochaſtica ſolùm, ſeu coniecturalis; neque deeſſent eruditi viri, qui ob paucas hallucinationes totam erroneam reputarent, nihilique eam penderent; tum quòd ex oppoſito alij forent, qui indubitatam habentes, ſuperſtitione ea tenerentur, qua certitudinem prouiſorum Deo ſoli tribuendam, in aliqua eius opera transferrent.

Et quòd maturè quidem fallaciam, vanitatémque Aſtrologiæ, qualis ad eum vſque fuit habita, & agnouerit, & deriſerit, paſſim indicant varia eius loca, tum in libro de Stella Noua; vbi neque repetere quicquam ex iis voluit, quæ ad Aſtrologiam attinentia in præcedente libro dixerat: neque immorari in diſcutiendis iis, quæ alij Authores Aſtrologica inuexerant, tanquam illa habens, quibus hæreretur, indigna. Ecce enim v.c. Leouicio, ſuo alioquin amico, loquens: *Si is*, inquit, *calculum Aſtronomicum, in quo admodum fœlix atque expeditus erat, ſolummodo exercuiſſet, & Aſtrologica iudicia, aut intacta reliquiſſet, vel certè moderatius, & circumſpectius attigiſſet, fortè id non ſaltem ſibi ipſi, ſed toti arti magis fuiſſet honorificum, nec tot paſſim calumniis obnoxium.* Tum in libro de Cometa: vbi non modò Daſypodium celebrem alium Aſtrologum eadem ratione carpit his verbis: *Longe præſtitiſſet ipſum per exquiſitas obſeruationes, adhibitis Geometricis demonſtrationibus litem hanc diremiſſe, & certi aliquid in his conſtituiſſe. Qua ſanè in re longè præſtantiorem operam collocaſſet, quàm in ambiguis, & nondum ſatis perſpectis Aſtrologorum vaticiniis, quæ, cùm in Mundo coætus Sideribus ſæpe-numero longè alio euentu ſeſe exhibeant, quam ferunt illorum Apoteleſmata: ſanè in his nouis generationibus, quarum ſitus, & origo hactenus incognita latuit, multo minùs certitudinem ratam exhibebunt.* Non modò id, inquam, pluráque in alios quos appellat Aſtrologaſtros; ſed etiam inter recenſendum obſeruationum tempora, quibus vno in loco ſerenum, in alio forent nubila, prædictiones Aſtrologorum non poſſe hac in re ſuccedere arguit: Et maxime quidem, dum Hagecij obſeruationes cum ſuis comparans, *Euenit*, inquit, *vt ob id Meteorologicarum Prædictionum ratio admodum intricata, & difficilis, ne dicam impoſſibilis eſſe, vel hoc ſolo documento conuincatur. ſiquidem in tam parua intercapidine Horizontum, contraria ferè conſtitutio aeris, & nubium penè ſemper extiterit, vt ex collatione dierum, in quibus is, & ego obſeruationes habuimus facile conſtabit. Vix enim inuenies, quin cum heic ſerenum, illeic obſcurum, & vice verſa extiterint. Viderint itaque ij, qui diarias Prognoſticationes mutationum aeris conſcribunt, num differentia longitudinis, & latitudinis tantilla in orbe Terræ ſchemata Syzygiarum Luminarium, & reliquarum Planetarum commiſtiones vnde ſuas depromunt prædictiones, tantùm alterare poſſit, vt tam diuerſam auræ mutationem in Bohemia, & heic producat; quod vix eos etiam ſi Lynce oculatiores eſſent, deprehenſuros exiſtimo.* Tum in libro Epiſtolarum; vbi inter cætera ad Rothmannum ſcribens, occaſione Eclipſeos, cuius tempore non modò in Anglia, ſed etiam in Cimbria Cælum fuiſſet planè ſerenum, in Huenna autem multum, & in Haſſia omninò obſcurum, & pluuium; *Heinc manifeſtum euadit*, inquit, *quam friuolo, & incerto fundamento Aſtrologorum vulgarium Meteorologicæ prædictiones nitantur; cùm in tam vicinis horizontibus aeris conſtitutio toto Cælo ſæpenumerò diſcrepet.*

Quòd autem demùm Aſtrologiam fallacem, vanámque habuerit, quatenus exiſtente ſolùm generali cæleſtium corporum efficacia, & diuerſitate ſpecialium effectuum à ſpecialibus, proximiſque cauſis pendente, nulla eſſe ars Aſtrologiæ poteſt, quæ, præ iſtarum ignoratione, ſpecialeis effectus præſcire, ac prædicere, & maximè quidem ſpectanteis ad res humanas, valeat: oſtendi id poteſt, vel ex Keplero, qui ipſi conuerſatus eſt extremis vitæ temporibus, & quo nemo meliùs, quæ eius mens foret, perſpicere potuit. Quo fit, vt non pigeat locum integrum, ex Præfatione in Rudolphinas Tabulas huc tranſcribere; vbi errore commemorato Prutenicarum Tabularum, quæ anno ſpeciatim M. DC. XXV. exhibuiſſent Martem quinque proximè gradibus, quàm in Cælo eſſet, promotiorem, ſic pergit: *Huiuſmodi igitur aberrationes Prutenicarum, cùm inde, ex quo illa*

tha.

fuerunt

fuerunt edita, viri docti, & in Siderum obseruationibus exercitati deprehendissent (quos inter summe sue merito commemorandus est, vt coryphaeus, illustrissimus Cattorũ Princeps Gulielmus) coortus est denique Tycho Brahens, ex regni Daniæ nobilitate præcipua, qui posthabitis cæteris æqualium studiis, Astronomiæ restaurationem ingenti animo complexus, hoc vnicum opus sibi delegit, in quo ætatem suam transigeret, opésque auitas splendidas, quibus erat suffultus, impenderet, Quodque in præcipua gloriæ parte censeo, fecit hoc ille animo ab omnibus superstitionibus Astrologicis vacuo, inque vnũ solum finem totius Philosophiæ supremum, in cognitionẽ & Dei, & sui ipsius erectissimo: quod cùm in scriptis, & carminibus, quibus delectabatur, tum in quotidianis colloquiis æqualitate constantissima reddidit contestatissimum: Astrologorum verò vanitatem, inertiam, ignauiam, & sordeis plurimùm & deridere & detestari est solitus: sic tamen, vt siderũ effectus in sublunaribus partem Philosophiæ præstantissimã nequaquam negaret: quarum effectus illos siderum generaleis ab Euentibus ipsis in rebus humanis indiuiduis accuratissimo iudicio distingueret. Quod cùm non caperet vulgus hominũ, ad miraculosas prædictiones credulũ, ad rumores falsos disseminãdos promptũ, vtraque re vanissimũ; neminunquam virum innocentissimum inepto eius famæ studio sermonibus obliquis, & inuidiæ Magnatũ obiecit.

Ad Chymiæ studium quod attinet, nihil etiã est, quod addatur ad ea, quæ passim insinuata sunt, & ex quibus elicitur id, quod ipse ad Rothmannum aliquando scripsit, dũ apertè testatus est, *se non minori conamine, & sumptu Astronomiam hanc terrestrem excolere, quàm illam cælestem, ordinatis ad eam ritè tractandam opportunis structuris, & fornacum magna varietate, & copia.* Ac nihil quidem scriptũ de suis circa ipsam operationibus, obseruationibúsque reliquit; sed significauit tamen publicè paratum se esse, qui delectu habito, ea, quæ & plurimo labore, & non mediocribus sumptibus expertus esset, communicaret. *De his enim,* inquit, *cum illustribus, & Principibus viris, aliísque præstantibus, & eruditis, qui talibus afficiuntur atque eorum cognitionem aliquã habent, ingenuè conferre, atque nonnulla iis communicare per occasionem non tergiuersabor; modo mihi de eorum voluntate constiterit, quique ea secreta habituri sint. Talia enim vulgaria fieri, nec expedit, nec æquum est. Neque enim cuiuis datum, licet multi eiusmodi profiteantur, hæc mysteria debito modo secundum naturæ exigentiam innoxiè, atque vtiliter exsequi.* Cùm proinde non constet quid circa Metalla, eorúmque præsertim trãsmutationem obtinuerit; hoc tamen constat, fuisse ab eo Chymica remedia complura adinuenta, quorum aliqua etiam num in Dania illius nomen præferunt, maximè verò Elixir tam aduersus febrem, quàm aduersus pestem. Quos authores in ea arte præcipuum locum tenere censuit, fuere ex iis, quos veteres dixit, Hermes Trismegistus, Author Tabulæ Smaragdinæ, Geber, Rupescissa, Arnoldus de Villa noua, Raymondus Lullius, Thomas Aquinas, Rogerius Baco, Turba Philosophorum, Albertus Magnus; ex iis quos dixit superioris æui, Isaacus Hollandus, & Theophrastus Paracelsus, *quem plures,* inquit, *oppugnant, quàm intelligunt.*

Importunum fortè non erit, si heic illud adscripsero, quod edisserit occasione memorati superiùs illius sui Emblematis de duobus Philosophis, quorum alter se *suspiciendo despicere,* alter *despiciendo suspicere* ait. Itaque postquàm spectare hæc dixit ad vtramque, hoc est superiorem, inferiorémque Astronomiam; & præter consideratiõẽ Theologicam, ac Ethicam, innuere Physicam præsertim, in qua superiora inferioribus per admirandam analogiam ita connexa sint, vt neutrum sine altero rectè percipi, penitúsque indagari queat; tum paucis interpositis, subdit, *Scire conuenit id esse septem Planetas in Cælo, quod sint septem Metalla in Terra, quodque in homine ad vtriusque ideam fabricato, qui ob id Microcosmus ritè appellatur, septem principalia Membra: atque hæc omnia tam pulcra, & concinna similitudine inuicẽ colligata sunt, vt paria ferè videantur habere officia, easdémque proprietates, & naturas. Sic duo principalia luminaria in Cælo Sol, & Luna, duobus præstantioribus Metallis Auro, & Argento; in homine verò duobus præcipuis vitalibus membris, Cordi, & Cerebro æquiparantur. Duo benefici Planetæ Iupiter, & Venus, inter Metalla terrena Stannum, & Cuprum, post priora secunda dignitatis sibi locum adsciscunt; in corporibus verò nostris Iecur officinam sanguinis, & Renes generationis ministros. Duo vero Planetæ, quos maleficos appellant, Saturnus, & Mars, metallis abiectioribus, Plumbo videlicet, & Ferro correspondent; atque in corporibus hominum duo minus necessaria, & vilia membra sortiuntur, Splenem, & Fel, quæ sunt receptacula atro flauaque bilis exuberantis. Mercurius cælestis, vt est naturâ suâ indifferens, & Proteo mutabilior; sic etiam Mercurium terrestrem siue Argentum viuũ sui analogum habet, quod etiam in varias transmutatur formas, & omnium reliquorum metallorum naturã æmulatur, mirabileisque induit Metamorphoseis: in corpore autem Microcosmico huic inter septem membra principalia rectè assimilatur Pulmo, cuius officium est spiritum trahere, Corque, & reliqua membra sua anhelatione refocillare: inseruit etiam loquelæ plurimùm, velut & Mercurius ille cælestis huic præesse creditur. Multa sunt præterea in his septẽ admiranda similitudine, quæ paucis explicari nequeunt sibi inuicem colligata. Sic etiam reliqua Terræ Mineralia, Gẽmæ, Marchasitæ, & Salia, cum diuersis Planetis certa lege consentiunt, & naturæ imprimis Affixarum Stellarum associãtur, quæ Planetarum vireis in se, licèt obscuriùs continent; quemadmodum etiã herbæ, & vegetabilia è certo quodã ordine non solum Planetis, sed etiam Fixis sideribus in terrestri Astronomia assignantur, eorundemque naturam, quantum in se est, æmulantur. Hæc, & plura eiusmodi penitius intelligere nõ docet vulgaris Physica, neque Academia Peripateticorum sophismatibus, & fucis dementata incrustatáque latentem in his realem, & ipsissimum veritatis nucleum introspicere, vel didicerunt vel docent. Pyronomica schola adeunda est, quæ, &c.*

Ex quibus intelligi sanè licet non fuisse illi admodum curæ vulgatem Philosophiã, philosophandive apud Peripateticos rationem,

vtpote quam semper habuerit longè imperfectissimam, ac fouendis solùm contentionibus, clamoribúsque comparatam. Quo fit, vt minùs mirum videatur, si loco non magno habuerit, quos in eo lauream adeptos Artium Magistros appellitant, vt constare vel ex eo potest, quòd cùm aliquando Rothmannus ipsi commendasset Victorini Schoufeldij Professoris Marpurgensis filium, vt illum suos inter studiosos aliquandiu reciperet, suísque in artibus erudiret; ac illud quoque adjecisset: *Est, vt audio, promotus liberalium artiũ Magister*; id hisce verbis excepit. *Si Victorinus Schonfelde huc filium suum miserit. me inuisendi causâ, per me illi id licet. Quamprimum illi, vel mihi ita videbitur, vt ad suos remeet, vtrique satis liberum erit. An promotus sit in Magistrum liberalium Artium, nec ne, apud me perinde est: mallem tamen illum talem esse quam appellari. Sed hoc non tam leui pretio prostat, sufficeret harum discipulum esse.* Probauit ergo potiùs Paracelsicam Philosophiam, illiusque principia facta ab ipso vsque Paracelso celebria. Vnde & non modò materiam ab illo assignatam retinuit, sed efficientem quoque causam, quam etiam cum eo Archæum nominauit: vt dum de maiore, aut minore corporum compactione loquens: *Cùm*, inquit, *omnium metallorũ, atque gẽmarum vna, eademque sit prima materia, non tamen omnia per Archei naturalis, vti vocat Paracelsus, energiam, ad eãdem maturitate subtilitate, digestaque fiunt.* Quâ etiam de causa Paracelsi mentem sibi perspectam profitetur: vt dum Graminæum reprehendit circa illius sententiam de Penatibus Superis *quam*, inquit, *minus rectè intelligendo deprauat, existimans eum per Penates superos Planetas intellexisse, cum alij illeic non dentur; quod a Paracelsi mente alienissimum est. De qua re alibi, & conuenientiore loco disserendi dabitur occasio.* Sed hæc quidem de Studiis.

De Moribus vt paucis agam hoc inprimis esse videtur de eius Religione dicendum; cùm natus fuerit in Dania, ex quo id Regnum à Catholica, Romanáque fide defecit, sequutum eum quidem fuisse patrio more, quam Reformationem Lutheranam dicunt; at non videri tamen illam eà complexum pertinaciâ, vt non & assensum in professione opposita damnanda cohibuerit, & in consectatoribus mentem reformatiorem desiderârit. Nam primùm, dum exempli gratiâ, Theodorum Graminæum reprehendit, quòd *ex friuola, & nullius momenti*, vt ait, occasione Lutherum, assecláſque perstringat. *Neque enim hæc dico*, inquit, *quod de controuersiis Religionum iudicium interponere velim. Diiudicat has, qui verum à falso discernere, atque corda omnium scrutari, cunctáque absque praiudicio decidere solus nouit.* Deinde, vbi de præsagiis Noua ex Stella edisserit, *Opinantur quidem*, inquit, *plerique Religionis statum hisce temporibus ad clarissimam quandam, adeóque Meridianam depulsis omnibus tenebris, peruenisse lucem: Vnde igitur controuersia, tantáque opinionum varietas, & concertationes doctorum virorum Religionem profitentium; adeo vt calamorum bella ipsis iam armis sint crebriora, & nocentiora? Vnde tot clancularia, & aperta odia, inuidia, obtrectationes, calumnia, vindicta, cupiditates, ambitiones, auaritia, fraudes, philautia, intemperantia, & alia einsce modi natura terrestris, atque Academica coinquinamenta, Olympicam secundum Christum renouationem quam minimum redolentia? Verendum sane est, ne aliquale diluculum matutinum adhuc multis nebulis, & obscuritatibus contaminatum ipsissimam supremi Meridiei lucem reputemus.* Ac rursus, vbi de quodam scripto, eiúsque interpretatione, cui subscripsisset Landgrauius, *Facilè*, inquit, *animaduerto ex aduersantium Theologia Professorum nostri æui editis scriptis, eos non candidè vbique, & conuenienter aduersariorum sententias citare, aut interpretari; sed magnam, & pertinacem philautiam, ambitionem, odium, & vincendi vindictaque cupiditatem apud eorum quamplurimos irreligiose prævalere; ita vt sub prætextu promotionis Euangelica seipsos, & sua vt plurimùm quærant. Sed hi in valore suo relinquantur, & causam suam ipsi apud iustum Iudicem prout poterunt dicant.*

Quod superest autem, vt Literis Sacris sũmum semper honorem habuit, ipsarumque authoritaté seruari intemeratã voluit, quod testari possunt vel ea, quæ circa motũ Terræ à Copernico attributum, ab ipso repudiatũ, aliquoties attigimus; ita summa veneratione diuinum Numen semper coluit, nihilque noluit, in eius laudem commendationémque relatum. *Dei*, inquit, *solius gloriam in omnibus spectandam semper censui; cùm veritas absque ipsius patefactione, & dono introspici nequeat: omne enim donum perfectum à Deo.* Et quod in quotidianis quidem colloquiis frequentius nihil in ore habuerit, quàm inexhaustam Dei sapientiam, quàm summi Cælorum, Siderumque Opificis opem, cæteráque id genus, intelligi res satis potest ex iis, quæ mox ante Keplerus, testis idoneus, retulit. Quod verò seu prosa, seu carmine scribens, paria frequens extulerit, legenti eius opera constant. Spectant huc nonnulla ex carminibus, quæ recitata ante sunt, cum & possidt adhuc ex Parænesi illa addi,

Ecquis & Auctore Mundi per condita vasta,
Tot miranda Polo spectacla agnoscere gestis?

Ac iterum,

Tu modo mirifici sapiens Fundator Olympi
Annue, & ladser opem tuà facta stupenda notanti:

Sed nẽpe manifestũ est, nihil æquè fuisse illi cordi, quàm vt cælestium corporum, totiúsque Mundanæ molis symmetriã agnosceret, quò ex eius patefactione immensam Dei sapientiam facere commendatam posset. Hùc facit inter cætera, quòd cùm retulisset, vt diameter globi Lunaris cõtinetur octies-decies in Solaris diametro, sic diametrum orbis, siue Cæli Lunæ in orbis Solis diametro, qua maximus est, cõtineri etiã octies-decies, tũ hæc subdidit: *Pulcra sanè, & cõcinna Symmetria nec à quoquã, quod sciam hactenus considerata: Et, si omnia ad exactam trutinam expendantur (quod commodiore loco facere decreuimus) forte & hæc, & plura alia admirandam & summam Opificis sapientiam, vel in ipsa proportione Mundanorum corporum*

rum testantia, pleniùs, & accuratiùs patefiunt.

Nihil necesse est heic subiiciam, seu de pietate in parentes, seu de caritate in Patriam, cùm res fere possit intelligi ex superiùs dictis. Nam ad Parentes quidem quod spectat, videri potest non alia occasione, cùm è Patria excederet, texere voluisse enumerationem eorum, quæ in Astronomia, aut eatenus peregerat, aut peragenda deinceps restabant, quam vt eo prætextu, in ipsa narrationis fronte illos recenseret, & congruo quidem cum elogio, vt nomina eorum perpetuæ memoriæ cum suis laboribus consecraret. Ac de Patre quidem loquens, *Parens enim*, inquit, *ipse meus honorandæ memoriæ Otto Brahe, filios suos, quos quinque habuit, quorum ego sum primogenitus, &c.* De Matre verò, præmissa mentione de vxore Patrui, quæ Aulæ Magistra fuerat; *succedente illi*, pergit, *in eodem officio Matre mea carissima, & honorandissima, Beata Billea per octennium, quæ etiamnum ex Dei gratia superstes est, agens annum ætatis lxxi.* Tum & de ipso Patruo, quem quasi parentem, & habuit, & coluit: *Lipsiæ litteris humanioribus operam dabam, sustentante me istic, vnà cum Pædagogo, Patruo meo carissimo Georgio Brahe, qui ante annos circiter triginta fatis concessit.* Ac rursus, de eius vxore, tanquam sui quoque, Parentis instar, amantissima, *ducta*, inquit, *in vxorem nobilissima, & prudentissima domina Ingera Oxonia, magni illius Petri Oxonij, postea Regni Daniæ Aulæ Magistri sorore, quæ ante quinquennium diem obiit, quæque me etiam, dum vixit, instar filij singulari amore complexa est.* Meminit verò etiam gratè Auunculi sui Stenonis, quem virum dicit *liberalium omnium exercitationum cupidissimum*, & quicum degisse se ait, postquàm e Germania primùm rediit, grata videlicet illius consuetudine delectatus, & quia, *cùm*, inquit, *apprimè litteratus esset, studiis excellentioribus plurimùm fauebat, & me, meosque conatus singulari amore prosequebatur.* Ad Patriam verò quod attinet, dici non potest, quanto affectu decori illi esse studuerit; quantamque proinde, & quantùm perennaturam claritatem illa ex eius laboribus, studiisque, & consequuta hactenus, & porrò sit consequutura. Certè & tametsi perpetàm coactus ab illa excedere, valere quasi ingratam iussit; non tamen tam in ipsam Patriam, quàm in Magnates aliquos abitus sui culpam coniecit: ex quo illud est, inter cætera;

Dania sed, fateor, satis excusabilis in se est:
Condolet, & propriis ingemit ipsa malis.

Cùm pergit porrò,

Tu quoque magnanimi Federici heroïca proles,
Inscius hac culpa, Rex generose, vacas,

Intelligere duo quædam licet: Vnum est, quanta veneratione prosequutus Principem fuerit, cùm ab eo licet priuatus suis pensitationibus, ipsum tamen fieri excusatum voluit, quod etiam suo loco vberiùs, ac illius verbis commemínimus. Alterum, quanta fuerit in Fredericum Regis Parentem, ac munificum erga se, ergaque Astronomiam benefactorem gratitudine; quippe quem & nusquam sine elogio nominârit, & nihil æquè studuerit, ac immortali nomine reddere illustrem apud posteros, quos etiam inuitauerit ad illius nomen gratè celebrandum. Hûc nempe inter alia spectat, quòd ea commemorans, quæ ille regio fauore largitus est, pergit; *Huius nunquam satis laudati Regis consilij mentionem, & memoriam recolere soleo; cùm non tantummodò de me, sed & de tota re Astronomica hac ratione sit eximiè meritus. Quare vniuersam Posteritatem, ad quam, vti spero, huius rei vsus fructus aliquando perueniet, serenissimi, & optimi illius Regis nomen grata mente celebrare decet.* Dicerem quoque de eximiò affectu gratitudinis, quo est etiam Rudolphum Imperatorem optimum prosequutus, nisi res foret non multò antè tam prosa, quàm carmine ipsiusmet verbis expressa, ac nisi exstaret, quod esse vt præcipuum, ita perpetuũ monumentum gratitudinis voluit, ipsa ab eius nomine Rudolphinarum Tabularum inscriptio.

Quid non vicissim dicere liceat de illius beneficentia, déque animo verè liberali, & magnifico, quatenus ad nullam rem minùs, quàm ad augendum peculium natus, tot istas ac tam amplas opes, seu auitas, seu regias, in vtilitatem alienam impendit? Primùm nempe extruendis illis non minus sumptuosis, quàm comparatis ad cœlesteis obseruationes ædificiis, quæ non peruentura ad hæredes nosset, sed speraret solùm destinatum iri, se fatis functo, hominibus, quibus cœlestia curæ forent. Secundò apparandis illis tot Instrumentis, & Machinis, tantæ molis, tantæ varietatis, tanti artificij, tanti ornatus; diuisionis tã accuratæ, tractationis tam facilis, vsus tam præclari: idque, cùm speraret ẽa quoque non in hæredes alios, quàm in cultores scientiæ vnà cum ædificiis, Insulaque tota esse transferenda. Tertiò, sustentandis, ac simul instituendis, tot studiosis Iuuenibus, qui cælestium amore capti, conditores se adhiberẽt, quorumque speraret fore aliquos, qui in easdem curas post se incumberent. Quartò conficiendis tot medicaminibus, quę omnino gratis, summaque cum humanitate indigentibus distribueret, ac mitteret etiam, quasi opifer per orbem factus, ad absenteis. Quintò excipiẽdis tot hospitibus, qui & vndique, & crebrò aduentabant, quibusque ab initio partem ædificij, destinauerat commodam, apprimèque instructam. Vt verbo dicã, quòd aliunde altiùs humanis exserens caput, longe omninò ab ambiendis publicis muniis fuerit, commendari potest non minùs, quàm fœlices animæ illæ, quibus in domos superas scandere curæ primis fuit, quòd, vt verbis eiusdem Poëtæ dicatur,

Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarúmve fames sollicitauit opum.

Quod attinet verò ad illud,

Non Venus, & vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiæve labor,

verum est quidem illum à foro, ad quod Patruus, itemque à militia, ad quam Parens eum destinarat, abstinuisse: at non à Venere, & vino perinde abstinuit; tametsi non eò vsque

iis indulſit, vt ſublime pectus inde fregerit. Quinetiam licet non ingenuam,ſed ex plebe vxorem duxit, feciſſe quidem amore poteſt; at poteſt etiam vt ancillam, potiuſquàm dominam haberet; ac eſſet,cui ſua non diſplicerent ſtudia,cuique graue non videretur,aut in aula non commorari,aut conjugem etiam extra Patriam ſequi. Licet aliunde morbus extremus ex vberiore compotatione occaſionem habuerit; compotatio tamen pro more fuit gentis; & morbus aliunde is fuit, non quem inducere ſolet crapula, ſed ad quam natura corpus comparat, quique niſi illa,poteſt multis aliis occaſionibus excitari.

Hiſce ne addam, tantùm abeſſe, vt liuore affectus aduerſus eos fuerit, quos eruere eodem in ſtadio cognouit, vt quaſi calcaria potiùs adhibens, tum commendârit induſtriam,tum ad ſtrenuè, generoſéque pergendum fuerit adhortatus. Quo ex capite, ſi quid forſan fuit reprehenſione dignum, non modò conteſtatus eſt, ſe id veritatis ſolius gratiâ refutare, & ſalua quidem authoritate, ac æſtimatione, qua quiſque habebatur; verùm etiam pertaruin fuit, vt non elogium præmiſerit, ſi modò ij, quos redarguebat, non ſe ineptiſſimos præſtarent, Et vide, vt Mœſtlinum non modò commendârit, ſed commendatum etiam Principibus voluerit; cùm occaſione Libelli,excogitatæque ab eo circa Cometam hypotheſeos, hæc habet: *Certè ex hoc ipſo erudito,& Mathematica ſcientia eximiam cognitionem redolente libello, quem de Cometa hoc publicauit Mœſtlinus,imò vel ex hac ſola hypotheſeos conſtitutione, qua eius motum apparentem ſaluare conatur, ipſius ingenij profunditatem,& ſcientia Aſtronomica excellentem peritiam,tanquam ex vngue Leonem colligere licet. Nec dubito,ſi vir hic Inſtrumentis iuſta magnitudinis affabre è ſolido metallo elaboratis non deſtitueretur, ſumptúſque alij neceſſarij ad tantum opus abſoluendum illi cum otio,& opportunitate tractandi ſuppeterent, quin in ſublimi illa & anguſta Aſtrorum ſcientia à ſuis mendis vindicanda, pra aliis, eximij quid fœlici ſucceſſu moliretur: praſertim, cùm magno amore huius diuina ſcientia teneatur, & ad eam penitius capeſſendam ingenio,& diligentia non careat; ætatéque inſuper florente adhuc praditus ſit, qua diuturnitatem obſeruationum,& laboris molem ſuſtinere valeat. Qua nomine Illuſtriſſimi Germania Principes, & Viri opibus abundantes rem omni laude, perpetuâque memoriâ longè digniſſimam praſtarent ſi eius conatibus ſua liberalitate opportunè ſubuenirent. Non enim eſt hoc ſtudium mediocris fortuna hominum, vt ab iis debito modo exerceri, vel ſicubi defectus aliquis incidat, iuſtè redintegrari poſſit; ſed veluti inde ſemper ab initio apud Reges, & Principes ſapientiores in pracipua authoritate, & pretio ſemper habitum eſt,ſic etiam Regum, & Principum fauorem, auxiliatricéſque manus perpetuo requirit,praſertim vbi,*&c. Vide etiam commendationē, adhortationémque eximiam ad Landgrauium; *Tuam,* inquit,*Celſitudinem colophonis loco humiliter,& obnixè obteſtor, vt omnibus neruis hanc diuinam Aſtrorum ſcientiam à mendis,quibus ſcatet,vindicare,excolitorémque reddere,quod etiam ſuapte ſponte hactenus egregiè factitauit,in poſterum magis,magiſque conari nō intermittat. Hac enim ratione tua Celſitudo apud omnem Poſteritatem tam ſublimem,& diuinam ſcientiam veneraturam,gratiſſimam,diutiſſimámque ſui memoriam conſeruabit,qua eò magis perpetua, praſtantiórque erit, quòd non è terrenis,& interitui obnoxiis rebus,quas vulgus ſuſpicit,comparata ſit. Nouit Celſitudo tua hoc ſtudium non eſſe tenuioris fortuna hominum,neque ab illis,etiā ſi quam maximè cuperent,intelligerémque,debito modo excoli poſſe.Cumque nullus ſit,prater tuam Celſitudinem inter omneis Europa Principes viros, quem Deus hoc heroice ingenio ornârit, vt tam arduam ſcientiam penitius intelligat,eámque ab erroribus vindicare, & omnibus modis redintegrare norit; decet ſanè tuam Celſitudinem huius principalis,& Principie cognitione digniſſima ſcientia pra cateris viris Principibus,pracipuam etiam curam gerere,eiúſque inſtaurationem,& ad poſteritatem conſeruationem omni conatu moliri. Hoc etiam nomine tua Celſitudo ſuum Mathematicum Chriſtophorum Rothmannum ſibi pra aliis commendatum habeat, eò quòd ipſum hiſce exercitiis admodum ſolertem, & fidelem nauare operam,ac exacta veritatis percupidum eſſe indagatorem multis indiciis cognoſcam.*

Quod ſupereſt,aiunt eum fuiſſe ſuapte natura,& lætum,& nonnihil loquacem,ac ſubiracundum: adeò vt,cùm foret in jocos, & hilaritatem proclinis,ac proinde ſcommata, & ſaleis in alios ſæpius ſpargeret,ferre tamen ſatis patienter non poſſet,ſi quando in ſe ab æqualibus ſpargerentur. Quo loco inſeri etiam poteſt fuiſſe illum ſuarum opinionum, niſi tenacem,at ſaltem, dum illas ratas haberet,ita amantem, vt ſatis impatienter ferret ſibi obſtinatè contradici, vt intelligi poteſt, vel ex vnis, alteriſque literis, quarum ſunt ſuperiùs relata argumenta. Memorant quoque eum exſtitiſſe erga potentiores moroſum; ac narraſſe mihi Cæſium memini, cùm Dux Brunſvvicenſis illum inuitaſſet, & lautè exceptus, ſub menſæ iam finem,ſerò eſſe, ac abeundum dixiſſet, Tychonem tertium aſſidentem,quaſi lepido joco excepiſſe,non poſſe id ſua ſine venia fieri,ſurrexiſſe Ducem,quaſi indignabundum,& ne vale quidem Tychoni dicto, petiiſſe limen: at illum viciſſim facto indignatum menſæ obſtinatè hæſiſſe, donec quadam quaſi pœnitentia ductus,pergentem ad nauim inſequutus eſt,ac eo inuocato, poculum manu oſtentauit,quaſi vini hauſtu contractam culpam elueret. Cùm Dux autem ad eum conuerſus,vultum illicò auertiſſet,auertiſſe ſtatim & ipſum,neque deduxiſſe illum ad nauigium. An verò in partem indignationis venit,quòd Dux ipſo inuito abſportaret præclaram illam Mercurij ſtatuam,cuius ſuperiùs meminimus, cuiuſque obtinere deinceps ectypum nunquam potuit? Inaudij quoque inſigne odium, quo VValchandorpius Aulæ Magiſter Tychonem proſequutus fuit, ex eo habuiſſe originem, quòd pedis ictum cùm impegiſſet in canem illum venaticum,quem fuiſſe in deliciis Tychoni memorauimus, ipſe rem impatienter ferens, ſe miſerè infenſum quà vultu, quà voce declarauerit.

Fuiſſe

Fuisse eum aliunde, quod obiter dixi, ad hilaritatem, & ludicra natum, vel id comprobat, quòd præter illam Mercurij statuam, varia habebat automata, quibus illudens rusticis, aliisque dæmonas subesse suspicantibus, mirè recreabatur. Quod etiam ob cælestium curam futura nosse reputaretur, fouebat volens hanc opinionem, magnóque erat oblectamento, si qui adessent creduli, reddere illos quadam specie Prophetiæ admirabundos. Dictum antè est singulis studiosis sua fuisse supra secundam contignationem cubicula; cùm singulis verò ad eos euocandos tintinnabula adhibuisset, pulsatoriáque ductibus cæcis partim suum in cubiculum, partim in cœnaculum, partim in Musæum ita traduxisset, vt quà occultè terminabantur, vel leuiter tacta sonum, atque adeò admonitionem in cubiculis facerent; ideò simulabat plerumque, aduenis secum versantibus, indigere se aliquo, ac tum attacto clam pulsatorio, dicebat familiari, & qua colloquebatur voce, adesto Petre, adesto Christiane; lætabatúrque stupere adstanteis, qui crepitaculum non audierant, qui significare tam depressa voce degenti tam procul aliquid potuisset.

Vti iuuabat porrò illum cæterorum erudelirati hacce ratione imponere, sic fama est illum non omninò credulitate, superstitionéque caruisse. Nam, vt id prætercam, quod alicubi scripsit *veram Cabbalam, atque Magiã, si sine abusu, & Dei, creaturarúmque offensione tractetur, per imagines, figuras & notas, plurima alias abstrusa, reserare, & patefacere;* ecce memorát, si domum egresso anus primulùm occurrisset, domum regredi solitum, quòd id reputaret ominis infausti. Omini quoque malo vertere consuesse, si occurrisset lepus in itinere. Vraniburgi cùm degeret, fatuum fouebat nomine Lep, cui ad pedes assidenti, quoties mensæ accumberet, manu sua porrigeret cibum. Is, vt assiduè ridicula, deliráque multa garriebat, ita aliquando quæpiam momentosa: Tycho verò mentem emotam esse præsagiorum capacem persuasus, accuratè ea, quæ ab illo proferebantur, obseruitabat. Longomontanus, ne id factum ab eo frustrà quis crederet, retulit, si quispiam cœpisset ægrotare in Insula, interrogatum de eo Lepem certò prædixisse, moriturus-ne, an conualiturus foret. Retulit, inquam, ex literis optimi VVormij tum ad me, tum ad eruditum Peyterium, in quibus etiam legitur, Tychone aliquando peregrè absente, discipulos, qui redituium tam citò non opinabantur, cœpisse hilariùs genio indulgere, ac fatuum præsentem interea exclamasse *Iuncher zaa laudis*, hoc est, *Dominus aduenit.* Cùm amandatus autem vnus, qui rem exploraret, turrim conscendisset, vidisse eum Tychonem iam scaphâ appulisse, ac re nunciata, singulos ad sua pensa prouolasse. Legitur &, cùm aliàs Tycho duos ex Studiosis Hafniam destinasset, negotia quæpiam curaturos, præscriptóque die redituros, prandente illo die Tychone, exclamasse Lepem, inter cætera, *En, vt tui se in mari lauant.* Suspicatum Tychonem illos naufragium passos, conscendere quempiam iussisse Obseruatorium, si qua fortè scapham, suósque videret; retulisse autem illum, vidisse se in littore madidos aliquos, maléque affectos, & scapham non longè subuersam. Atque hæc quidem omnia non eo fine recito, vt vel probem, vel improbem, aut hæc quidem vera, illa verò falsa pronunciem; sed solùm, ne quid, quod in meam notitiam venerit, supprimatur, & lectoribus æquis ansa fiat expendendi, ac diiudicandi, cuiusmodi Vir, vt doctrinâ, ita moribus fuerit.

NVNC, vt ea, quæ obitum eius fuere sequuta, percurramus; testatus est Cæsar insignem dolorem; ac sepeliri Virum in Templo veteris Vrbis primariu per-honorificè mandauit. Sepultus proinde illeic fuit habitu, ritúque Equestri, die insequentis Nouembris IV. Qui orationem funebrem habuit, fuit Iessenius à Iessen, is, vt opinor, cuius fuerat, VVittebergæ cùm degeret, consuetudine iucundissimâ vsus. Fuere in eius commendationem Epicedia multa conscripta; sed à Keplero potissimùm, ac Paulo Coldingo ex Cimbria, qui morienti quoque Tychoni adstitit. Epitaphium verò hoc fuit,

Iamdudum sursum, nunc primùm spectò deorsum;
Despiciens Mundum, suspiciénsque Deum.

Distichon autem Chronologicom, hoc est numerali literarum valore annum, expressis autem verbis mensem, diémque obitus ostendens, cuiusque mentio est iam facta, fuit huiusmodi,

oCtobrIs VIsa Vt LVX VICesIMa qVarta,
aVLa sVbIt CaLI te, generose tyChe.

Superest paucis attingamus, quantùm quidem nosse nobis datum est, quæ fata manserint Familiam, Libros, Obseruationes, Instrumenta, & si quæ præterea ad hæc attinent, quæ fuere à Tychone relicta. Ac primùm quidem, præter Vxorem, relicti fuere sex Liberi (qui tidem se gessere hæredes) ac Studiosi varij, quorum aliqui vigesimum tunc in familia agebant annum. De Vxore porrò nihil ampliùs constat, quàm quòd Tychoni superstes fuerit. Ad Liberos hæredésve quod spectat, ij dicauere proximo statim anno, primum Progymnasmatum Librum ipsi Imperatori Rudolpho, ac XXV. post annus Imperatori Ferdinando Rudolphinas Tabulas à Keplero elaboratas. Fuerint-ne tunc adhuc superstites omnes, incompertum est, inferrique hûc potest, quod VVillelmus Ioannis ad Longomontanum sub initium anni M. DC. XVI. VVittebergâ scripsit his verbis; *Multos Pragæ de filiis, & filiabus Tychonis Brahei quærendo interrogabam: verùm neminem inueni paratum, & promptum, qui mihi de illis interroganti minimum indicium facere potuerit; sed vnam filiam Tychonis Pragæ nuptam esse, & filium quendam in Bohemia degere, ibidem pauces ante annos nobilem duxisse Virginem, ampláque habere diuitias, M. Nicolao Hämero accepi.* Videtur filia, cuius heic mentio, Magdalena fuisse, quæ Tengnagelio nupserit, & proximo quidem ab ipsa morte Tychonis anno, cùm

ille excurrisset in Frisiam. Is nempe Pragæ est commoratus, tanquam & sui merito, & in Tychonis memoriam inter Consiliarios Cæsaris adscitus, & Legationibus aliquot illius nomine perfunctus. Consiliarius appellationum à Keplero indigitatur, quodque Cæsius mihi narrauit se fando accepisse Bruxellis, vnum ex liberis Tychonis fuisse olim à Rudolpho in inferiorem Germaniam missum, id de Tengnagelio sum interpretatus. Ipsi certè filij Tychonis non eâ fuisse industriâ videntur, quàm Cæsar tanti quanti ipsius Tengnagelij socerit; vt vel ex eo constat, quod curatores operi Tabularum perficiendo dans, non vnum ex illis, sed ipsum Tengnagelium nomine hæredum directorem constituit. Fecit verò illum præsertim apud Cæsarem commendatum memoratus antè Ioannes Barvvitius Cæsari à Consiliis, Secretisque intimus (cui aliquantò pòst dicauit opus Tychonis Cometicum) singulari illius eruditione delectatus; neque enim Astronomiam modò sub Tychone excoluerat, sed erat etiam literis humanioribus perpolitus: vnde & Tycho VVandesburgi Mechanica scribens, Poëma inseruerat, quod *Nobilis*, inquit, *& doctus adolescens Franciscus Gasneb Tengnagel, qui aliquandiu mihi fuit domesticus, meaque è Dania migrationis comes, quò huic subiungeretur, ex tempore concinnauit.* Hoc autem illi initium est,

Cedite vos, humiles artes, curæque supinæ,
Cedite; nā Musas tantùm supra extulit omneis
Vraniæ diuina caput, calestia quantùm.
Exsuperāt terras, quantum lux alma tenebras
Vincit, &c.

Ad Studiosos quod spectat, perstitere ij quidem aliquovsque in familia: verùm ea deinceps Rudolpho interuenere negotia, ob quæ Aulicæ Cameræ Præsides, pensionùmque Magistri destinatos Tychoni nummos in alios vsus conuerterint, hæredésque non-nisi ægrè aliud ex iis obtinuerint; sicque oportuerit familiam dissolui, studiosósque speciatim variè digredi. Et aliquovsque quidem illos constitisse, vel ex eo intelligi potest, quod loquens Keplerus de Stella magnitudinis tertiæ, quam in fine colli, & principio pectoris Cygni (atque adeò non longè ab antiqua in pectore) per ea tempora primùm adnotatam, vulgóque Nouam habitam, fama variè sparsa post Tychonis obitum fuit, *Ne*, inquit, *vel nouitius obseruator, vel Instrumentum suspectum sit* (de se nimirùm, déque Sextante, quem ab Hofmanno, de quo iam antè, obtinuerat, loquitur) *en quid Sextante Braheano sit obseruatum à Studiosis à Braheo relictis. Noua à Vulture*, &c. Meminerat verò mox antè Ioannis Eriksen, Studiosorum vnius, qui initio anni comitatus Tengnagelium Cassellas, & porrò in Orientalem Frisiam, redierat æstate in Bohemiam, fuerátque sibi in illa sua Stellæ obseruatione adiutor. De ipso Keplero eidem accenso familiæ alia fuit ratio; sic enim de illo hæredes in Tabularum dedicatione; *Vnum verò, qui intra Penates nostri Parentis Astronomicis operibus annum iam alterum impendebat, Ioannem Keplerum ingenio valentem, inter aulica sua ministeria recepit* (Rudolphus) *stipendia assignauit.* Verùm de Keplero ipso statim plura.

Sequitur nimirùm dicamus de Libris, quos edere Tycho destinauerat, quorumque editionem Keplerus promouit. Ac primùm quidem quod attinet ad Progymnasmatum Librum primum, qui idem *de Noua Stella* est, scripsit Keplerus Appendicem, hæredum tamen nomine, in qua præsertim deducitur, cur opus tam maturè cœptum, tardè adeò prodierit: ac cætera inter, vbi dictum est de Theoria Lunæ, quam toties, ac nuper quidem operâ vsus Longomontani Tycho retractârat, hoc subiicitur: *Iamque in eo erat, vti redderētur ista postremùm, & denique Liber tot iam annos detentus, in lucem prodiret; iámque & figura exsculpta erant; cùm ecce immatura, & luctuosa morte præuentus, opus posthumum reliquit. Nos tamen omnia, vti erant, bona fide typis mandauimus: illa nempe, quæ Caput primum præcedunt, eodem ordine, vti in exemplari primario disposita, & manuscripta erant; Lunarium Paginas xxviij. Conclusionem denique, qualem in scriniis inuenimus.* Ac statim. *Nec dubitamus, quin & hanc reuisurus, omniáque seueriori lima politurus fuisset, si vitam huc vsque traxisset: nobis, eo mortuo, religio fuit quicquam vel minimum mutare.* Quod attinet ad Præfationem, Operísve nuncupationem factam Rudolpho Cæsari, Keplerus quidem nonnulla intexuit; sed illam tamen maiori ex parte pertexuit Tengnagelius nomine ipsorum hæredum, qui causam earumdem morarum dicentes, hæc cætera inter præfati inducuntur; *Cùm Parens noster ab initio duntaxat de admiranda illa anni septuagesimi secundi Noua Stella in hoc Libro agere, atque in aliorum de eadem placita disquirere decreuisset, eáque Vraniburgi typis propriis, sensim, & ad Domini arbitrium progredientibus operis mandaret, factum, vt interea non in Solis tantum curriculo ad amussim restituendo, sed & Fixarum Stellarum locis intra vnicum minutum, adeóque eius semissem, tam quoad longum, quam latum, præfiniendis; Lunæ denique intricatissimo motu eruendo, ea successiuè præstiterit, atque huic volumini adiecerit, vt verè affirmare possimus materiæ dignitate Librum hunc non Astronomiæ Progymnasmatum, sed longè augustiorem Titulum meruisse.* Quia verò dicatio hæc facta est Pragæ, pridie Kalendarum Augusti, anno M. DC. II. Librum editum ab hocce vsque tempore constat.

Liber autem *de Cometa*, seu de Mundi Ætherei recentioribus Phænomenis, Progymnasmatúmve secundus, non ante quintum Nonas Februarij anni insequentis M. DC. III. fuit in lucem editus: dicatione, vti est iam dictum, per Tengnagelium Barvvitio facta, idque cùm Tycho appulsus Pragam, ac paullò ante obitum contexuisset Prooemium, & pagellas duas postremas, vt Typographica errata subnotarentur, recudisset. Adiecit verò Tengnagelius præfatiunculam ad Lectorem, in qua causam reddidit, cur Libri editio dilata fuisset tantoperè. Cogitârat scilicet Tycho secundo huic Libro subiicere

tertium,

tertium, de Cometis cæteris, post primum, ac præcipuum visis; cuius tamen conscriptio fuit aliis curis interpedita; adeò vt nunquam satis vacârit in hypothesim, numerósque obseruationes diducere. Et cogitârat quidem etiam emittere hunc solitarium, si maturè satis habuisset conscriptam à Longomontano aduersus Kraigium Apologiam, qua facere adauctius volumen constituerat: verumtamen neque eam potuit ante obitum perfectam nancisci: neque aliunde Longomontano demandare curam perficiendi operis huius Cometici; id nempe sibi denique in animum induxerat, tanquam sentiens se imparem tot laboribus sustinendis. Innuimus superiùs fuisse illi in mente treis hosce Libros, videlicet vnum de Noua Stella, & duos de Cometis, pro vno Opere habere, quod inscriberetur, *De Recentioribus Ætherei Mundi Phænomenis*, & Progymnasmata contineret ad Magnum Opus, quod de coævis Mundo Sideribus agens præ se ferret titulum *Theatri Astronomici*, seu de Instauratione, *Redintegrationéve Astronomiæ*: atque ita quidem, vt posteriori de Cometis Libro attexeretur quidam generalis Epilogus, in quo fusè declararetur Materia, Causaque generationis huiusmodi recentiorum Phænomenon: verùm fatis aliter visum.

Circa *Epistolas*, testatur Keplerus cœptũ fuisse Librum secundum excudi, Tychone adhuc superstite: at ex ipso nihil prodiit, solúsque extat Liber primus, cuius cùm Tycho plura exempla quàm cæterorum Librorum sparsisset, fuere residua postmodum vnà cum aliorum Librorum exemplis superstitibus diuendita Godefrido Tampachio, Francofurtensi Bibliopolæ, qui & Libri de Stella Noua, Librique item Epistolarum quaternionem primum recudit, & Libri de Cometa etiam duos, ac apposuit insuper annum M. DC. X.

Quod ad Librum verò *Mechanicorum* spectat, dictum iam antè, vt ipse Tycho excudi primum illum curârit, Vandesburgum cùm appulit. Cùm verò antè obitum maximam exemplorum partem in Magnates, amicos, eruditos viros distribuisset (ita scilicet apparatus Organorũ magnificus, & vix vnquam ab vllo imitabilis inclarescere poterat) eapropter dum obiit, superfuere non multa. Illa autẽ coëmit, ac vnà typos æreos, buxeósque tam Organorum, quàm ædificiorum Leuinus Hulsius Norimbergensis Bibliopola, qui, quoniam exempla fuere mox distracta, maximéque per Nundinas mortem proximè insequutas; ideò Librum statim recudit, præmissa in fronte Tychonis effigie ex cælato ectypo, de qua superiùs dictum est, idque ipsomet à morte Tychonis proximo anno M. DC. II.

Supersunt *Tabulæ Rudolphinæ*, ex quibus iamdudum affectis, licet pars videri perfecta iam posset, præscripserat Tycho nihilominùs reuocanda omnia ad incudem fore, vt exquisitiora quæque obseruata repræsentari numeris in Tabulas diductis possent. Itaque, cùm ipsi ad illas condendas fuisset Keplerus à Cæsare calculi minister adiunctus, ac opus iam cœptum illius morte intercidisset; *Id mihi muneris*, inquit Keplerus, *à sua Maiestate fuit impositum, vt Tabulas Rudolphi desertas morte Brahei Authoris sui, ex ipsius obseruationibus, sub inspectione, & directorio heredum, si qui essent idonei, & vacui, perficerem.* Ac alacriter quidem ille se accinxit; verùm illæ breui, ac aliæ deinceps, partim ex operis natura, partim ex tergiuersatione Præfectorum ærarij, subortæ fuere difficultates, vt priusquàm Tabulæ perfectæ, euulgatæque fuerint, annus sæculi xxvij. aduentârit. Conquestus est certè ab annis I I. ac III. configi se limis Præfectorum oculis; & cùm anno IX. specimen laboris insigne, Commentaria de motibus Stellæ Martis edidisset, ac Rudolphus præter editionis impensas, persolui illi confestim mandasset, tum stipendiorum residua, *quæ*, inquit, *ad duo millia monetæ argenteæ maioris excreuerant*, tum alia insuper duo millia; expostulabat tamen adhuc biennio pòst, decreta Rudolphi in se munificentissima nullum euentum consequi, ac se incassum facere sumptus, pulsaréque iam Cameræ Silesiacæ, iam Imperialis ærarij fores. Sic, licet anno insequente Matthias Rudolphi successor, & continuari stipendia, & exsolui residua iussisset; querebatur tamen anno xvj. exspectare se adhuc mandatorum exoptatissimum effectum, vel eo nomine, vt posset sibi habere adiutores treis, *vnum*, inquit, *ad calculandas obseruationes Braheanas: alterum ad computandas reliquas Ephemeridas* (Tabulas nempe iam adumbrârat, ex iísque Ephemerida in annum consequentem deduxerat) *tertium ad descriptiones necessarias, ad correctionem typorum*, &c. Neque enim sibi satis esse, quòd Cæsar etiam ante Imperium decreuisset idoneam, fixámque sedem Lincij; ac adiecisset exhibenda à Proceribus Austriæ supr-Anisanæ stipendia, quibus, donec res pacatiores euaderent, sustentaretur; vti & fuit illis reipsà per annos sexdecim sustentatus. Perseuerârunt adhuc querelæ post exactum xix. quo Ferdinandus Matthiæ successit, etiámque post xxi. quo edidit partem doctrinæ Copernicanæ Theoricam, iuxta quam deductio Tabularum foret; quousque optimus Imperator, rebus licet nondum penitus compositis, etiam vetera, quæ Antecessores debebant, stipendia persoluit, ac vt necessarij ad maturationem, editionémque Operis sumptus suppeditarentur, mandauit.

Fecere intereà huiusmodi moræ, vt opus non præcipitatum tantò elaboratiùs, absolutiúsque prodierit. Nam de doctrina quædam Theorica ipsis Tabulis præmittenda, quòd lucem, nisi quadriennio post sphæricam non viderit, elegantem hanc excusationem texuit Keplerus; *Nosti mores mulierum*, inquit Comicus, *dum moliuntur, dum comuntur, annus est*. *Atqui, si cui noti sunt mores Astronomiæ, dicere is poterit nullam se vnquam nouisse, neque cunctantiorem, neque scrupulosiorem fœminam. Quòd nisi hoc temporis fuisset interpositum, quo consilia mea maturitatem*

suam consequuta essent, in periculo res versabatur, ne deliciuncula illa fastidito omni Mundo, nouos sumptus, nouum ornatum efflagitaret. Multa me monuit computatio Ephemeridum; multa editio librorum Harmonicorum, intermedij temporis opera, vt quamuis pleraque, quæ ad sex Planetas pertinent, iam ante annos duodecim in Commentariis Martis, vel constituta; vel saltem affecta essent; quamuis inde transsumpta, inque formam Institutionis composita, iam à septem annis hærerent in scriniis meis, operas exspectantia curaturis, & Chalcographi: quotiescumque tamen illa relegebam, vel augmentationibus, vel dilucidationibus, vel transpositionibus textus necessitas imponeretur nouæ descriptionis. Ita factum, vt de primo exemplari, ne vestigium quidem superesset in eo, quod exhibitum est Chalcographo. Quod ad ipsas verò spectat Tabulas, loquens de decennio, ex quo adumbratas ad computãdum Ephemeridas dictum est: *Mihi quoque,* inquit, *ex illo tempore continenter ad finem Tabularum aspiranti, subinde aliud ex alio nœuus detectus est, eluendúsque, aut exscindendus fuit, & cicatrix obducenda. Vicissim aliud ex alio calculi solemnis compendium; aliud ex alio pulcrum inuentum incidit; quod nisi opere toto ad incudem reuocato, & transformato, consociari cum eo, committíve, aut excoli non potuit.*

Commendandus intereà summoperè Vir, quòd licet Hypothesibus, calculisque tamdiu, tam variè, toties versatis; professus tamen ingenuè fuerit, latere adhuc aliquid in cælestibus motibus, quòd solertiam humanam fugiat, neque exhiberi penitùs ad vnguem vllis Tabulis valeat. Scilicet alio fuit candore, quàm plerique alij Tabularum artifices, qui cùm eas condant, quæ selectis aliquot paucis obseruationibus respondeant; iactant se taleis condere, quæ perpetuæ sint, temporúmque omnium obseruatis planè cõsentiant: tametsi ipsâ experientiâ, exploratione que in variis obseruationibus refellantur. En verò proinde, quæ illius verba, *Etenim,* inquit, *imperfectiones aliquas deprehensas in ipso motuum cælestium subiecto, nec arte vlla humana præstabiles, præsertim ante sæculorum venturorum experientiam sufficientem, & continent istæ Tabulæ, & fatentur publicè.* Ac rursùs: *Et de certitudine quidem calculi nitebuntur obseruationes præsentium temporum, imprimis Braheana: de futuris verò temporibus plura præsumere non possumus, quàm vel obseruationes veterum, quibus vsus sum, vel ipsa motuum Mediorum conditio nondum penitus explorata; concursúsque caussarum Physicarum præstare possunt: cùm obseruationes Regiomontani, & VValteri testentur, omninò de æquationibus sæcularibus nobis esse cogitandum, vt singulari libro reddam demonstratum suo tempore; quæ tamen æquationes quales, & quantæ sint, ante plurimorum sæculorum decursum obseruationésque eorum, qui futuri sunt, à gente humana definiri nequaquam possunt.*

Præterea autem præclarum Virum, cùm Tabulas Vlmæ edidisset anno, vt in earum fronte præfertur xxvij. vel, vt ipse alicubi memorat, xxviij. ac illas anno insequente Cæsari Pragæ obtulisset; deinceps autem annno xxx. post editas Sagani Silesiorum (vbi Dux Meckelburgi VValstenius sedem illi tribuerat) Ephemeridas ad Comitia Ratisbonensia, vt stipendiorum residua postularet, se contulisset, incidisse in ardentem febrim, ex eáque obiisse initio Nouembris; vt certè ad Deodatum scripsit Beneggerus: cùm & eximius Eichstadius ad me scripserit fuisse eum catharro exstinctum (quem apostemata quædam cerebri ob nimiam cogitationem præcesserant) & Schickardus, optimus ille, tempus quoque obitus huiusce in sua ad me, *de Mercurio in Sole viso* Responsione significârit. Cùm Mercurius enim fuisset nobis, anno insequente, & mense quoque Nouembri obseruatus Parisiis excedere à limbo Solis occiduo, cum Borea latitudine min. $6\frac{1}{4}$. die vij. ac matutina hora 10. min. 28. & attentum fecisset me, quæ publicè facta ante annum fuerat à Keplero Admonitio, ideò id excipiens Schickardus: *Vtinam,* inquit, *is nunc viuus sisteretur nobis, qui hoc Phænomenon diu antè proclamauit, nósque vniuersos ad intuendum exstimulauit publicè, ipse autem, vt inter Diuos spectaret cominùs, anno ferè prius ex mortali corpore illuc euolauit.* Præterea quoque prolixam esse Librorum ab illo editorum seriem; prolixam & eorum, qui edendi adhuc penes Ludouicum Keplerum eximium eius filium, Regiomonti Prussiæ Medicum supersunt, exstare autem Posthumum opus inscriptum *Somnium, Lunarémve Astronomiam* (qualis pura foret degenti in Luna) cuius editionem Sagani aggressus Keplerus interiit, prosequutus illius gener Iacobus Bartschius etiam obiit, exsecutus autem fœliciùs Ludouicus filius Francofurti absoluit.

Posse ad Tychonem pertinere putes, quã Longomõtanus scripsit, inscripsitque *Astronomiam Danicam*; quatenus quæ eâ continentur cælestium motuum Tabulæ, partim cœptæ, adumbratæque apud ipsum Tychonem fuerunt; partim limatæ, absolutæque ex synopsi quadam selectiorum obseruationum Tychonicarum, quas ille & exscripserat, & suos in vsus asseruârat. Nempe id poterat, cùm Tychoni toto penè decennio calculi minister præcipuus adesset, & adiutor etiam excogitandis variis motuum hypothesibus foret. Dicatus est autem Liber Christiano Regi anno sæculi xx. editúsque Amsterodami a memorato Gulielmo Cæsio, ipsi Longomontano olim in Huenna coniunctissimo, anno xxij. Fuerat porrò Longomontanus procurãte Christiano Frisio Borrebyo, Regio Cancellario adscitus, & Mathematica professione ab annis vsque septé donatus. Hoc autem præsertim fuit tempus, quo, vt Sphæricorum, ita Theoricorum Libros adornauit, apparatis pauculis quidem, sed congruis tamen organis, quibus necessaria ad opus perficiendum obseruaret. Non memoro verò, vt deinceps in ea professione continuò, & semper quidem de Astronomia bene merendo perstiterit; quousque

usque

usque annis plenus, migrauit è vita, anno sæculi xlvij. die Octobris mensis viij. succedente illi Georgio Frommio (penes quem deposita mansit, cætera inter, Apologia, quam diximus fuisse aduersus Craigium à Longomontano conscriptam) & functum nuper fatis Frommium excipiente Guillelmo Langio, qui magni illius Antecessoris munus egregiè sustineret.

De Obseruationibus vt dicamus, eu primum, vt ipsemet Tycho è Dania discedens eas distinxerit in ea vitæ quasi synopsi, de qua dictum superiùs, *Nam eas*, inquit, *quas Lipsiæ in pueritia, & vsque ad annum ætatis xxj. peregi, pueriles, & dubias appellare soleo. Quas verò posteà vsque in xxviij annum adeptus sum, Iuueniles, & mediocriter se habentes voco. Tertias autem, quas postmodum Vraniburgi exactissimis illis Instrumentis in maturiore ætate per xxj. fermè annos vsque in ætatis completum quinquagesimum, maxima sedulitate demensus sum, Viriles, ratas, & certissimas appello, & censeo.* Deinde, cùm loquens de Puerilibus, dicat se illas peculiari libro denotatas coosignasse, ac circa Iuueniles egisse haud secus debeat, tum agens de Virilibus, Vraniburgicisve, sic habet, *Peracta*, inquit, *sunt hac ratione ibi xxj. annorum sedula obseruationes, quas primùm in magnis Voluminibus conscripias, posteà seorsim in singulos Libros, pro quolibet numerùm anno distribui, & ad mundum describi curaui; idque tali ordinatione peregi, vt Stellæ Fixæ seorsim, quotquot illo anno denotata fuere, suum haberent locum; Planetæ verò omnes proprium peculiariter, & distinctè, incipiendo à Sole, & Luna, ac per reliquos quinque Planetas, transeundo vsque in Mercurium.* Adhæc Keplerus Prooemium texens in sua ad Vitellionem Paralippomena, sermonem instituit de Obseruationibus *cuiusmodi*, inquit, *exquisitissimorum Obseruationum annos propemodum xl. prateritos complectentium Libros xxiv. Lector sciat à Tychone relictos esse, quos opportuno tempore in lucem prodituros spero.* Quo loco tres illi supra xxj. Libri, complexi videntur non Obseruationes modò ab vsque excessu è Dania peractas, sed fortassis quoque, tum Puerileis, tum Iuueniles.

Taleis igitur, seu compactas in hunc Codicum numerum Obseruationes cùm reliquerit Tycho, *Keplerus illas ad manus suas bona fide* (aiunt hæredes) *recepit*: & quamuis ipsas, dum in Aostriam, Imperatore Matthia, transiit, reliquisse in Bohemia videatur; post-modum tamen Claromontio respondens: *Libri ipsi*, inquit, *Obseruationum plerique in saluo, inque mea custodia sunt.* Et statim; *Atque ego, qui hactenus, inde ab excessu Tychonis per annos xxiij. earum testis, & custos fui penè vnicus, iamdudum in id enitor, vt Cæsare sumptus faciente, libri Obseruationum, Thesaurus nimirum antiquitatis in arte nostra pretiosissimus, sub mea, aliorumque fide dignorum inspectione, & correctione multiplici, bono aliquo numero exemplarium excudantur, cuiusque ratione tutiùs, & minori interitus periculo, nec minori fide, quam sunt autographa ipsa, ad posteritatem transmittantur.* Spectat hùc illud aduersus eundem, *Nec tu poscere aliquid ampliùs potes de demonstratione Cometa anni lxxxv. quàm obseruationes, quæ in saluo sunt: videbis eas cum bono Cæsare.* Scilicet antè dixerat: *Heic queritur Scipio non esse expressas à Tychone obseruationes ipsas: atqui reperiet eas in Tomo Obseruationum, si quando prodierint.* Quo eodem modo etiam priùs, *Loquantur sua fide Obseruationum Libri, si quando prodierint; si modò ista priorum annorum ante M.D.LXXXII. adhuc supersunt.* Quibus postremis verbis innuere videtur, quod mox antè dixit, Obseruationum Libros, nisi fortè omneis, *at plerosque in saluo esse.* Denique autem, *Et Tomum quidem tertium Progymnasmatum de Cometis reliquis non perficit, at Obseruationes Cometæ anni M. D. XC. exstant, possémque eas heic inserere: sed præstat Claromontium exspectare editionem obseruationum omnium.*

Functo porrò fatis Keplero, ecquid fati euenit istis obseruationum Codicibus? En quid de illis mihi innotuerit. Æstas erat anni M. DC XLVII. cùm accedens Parisios à Duce Neoburgi ad Danubium, qui à Confessionibus illi est, religiosus, ac reuerendus è Societate IESV, Vir (cuius mihi nomen è memoria, vtpotè quem semel optimus P. Caussinus ipsum deducens nominarit, meo dolore excidit) saluere me iussit à Reuerendo Alberto Curtio Neoburgensis Collegij Societatis eiusdē Rectore, &, quantum opinor, optimi illius Procācellarij Cæsarei, qui tanto amore Tychonem prosequutus est, consanguineo. Quæsiui ex eo, ecquid-nam præclari eximius Curtius iam moliretur. Ipse verò, In eo est, inquit, vt Tychonis Obseruationes edi procuret, quas ipsi in hunc finem Imperator cōcredidit; vnde & nuper Tubingā aduenit, quò requisitum ierat, quas subdere posset Mœstlini, Schickardique obseruationes. Rogatus, quousque progressa res foret, In eo hæret, inquit, vt pacta ineantur cùm Typographo. Nam Gulielmus quidē Cæsius Amsterodamensis ad opus edendum cōparatus est; verùm numerare pecuniam recusat, Curtio alioquin necessariam, tum exemplo obseruationum, quod ad eum mittat, exscribēdo; tum cælandis in ære lx. plus minùs figuris Operi illustrando conducentibus; ac offert solùm Operis, vbi editum fuerit, tot exēpla, quæ farciendæ huic impensæ sufficere valeant. Quo factū, vt ipse Lugduno iret facilè alio cum Librario egerim, quicū mihi tamen cōuenire non licuit; in eoque sim, vt hac-ne in vrbe quispiam se Operi edendo accingere velit, disquiram. Interpellatus denique, quot, & qua mole Codices forent eximio viro præ manibus, Ij sunt numero octodecim, inquit, & in folio quidem, ac trium plus minùs digitorum crassitudinis, eaque aliunde ratione conscripti, vt commissi typis, duo in folio conficere insignia volumina possint. Ac tantum est quidem, quod tum didici.

Succedente Martio insequentis anni, Mersennus

ſennus noſter, ὁ μακαρίτης, ſchediolo miſſo conſuluit me, ecquid reſponderet Samuëli Hartlibio, abs quo, vir præclarus, noſtrúmque communis Ioannes Heuelius Dantiſcanos requiſierat, vti & poſtmodū requiſiit ex me, quî veriſſimilis eſſet fama, qua perhibebatur Religioſum quendam è Ieſu Societate eſſe, qui dono ab Imperatore ipſa Obſeruationum Tychonis autographa dono accepiſſet? Certiorem enim certo ſe eſſe, exſtare ipſa autographa penes Ludouicum Keplerum Doctorem Medicum Regiomonti commorantem; relicta nimirùm à Parente Ioanne, qui ea Cæſari reſtituerit nunquam. Vidiſſe ſe illa ſuis oculis, vnà cum inſigni Mathematico Alberto Linnemanno, apud ipſummet Ludouicum, & diſtincta quidem, compactáque in Tomos, Codicéſve octo in folio, continentiáque obſeruationes ab anno M. D. LXIV. in M. DC. I. Adhiberi in teſtem poſſe virum celebrem Laurentium Eicſtadium, quicum illa etiam viderit, peruolutaritque: ac rem notam eſſe, voluiſſe Ludouicum ipſa oppignerare Dantiſcano Senatui, vnà cum pleriſque Parentis Manuſcriptis operibus; tametſi, certas quaſdam ob cauſas, res accepta non fuerit. Et tentatum quidem variis artibus, ſi qua illa poſſent ab eo extorqueri: verùm nolle ipſum, niſi in fidas manus ea dimittere, eáque conditione, vt typis edantur. Ipſe porrò, tum ad Merſennum, tum ad Heuelium quoque reſcripſi, quid perſpectum mihi ea de re foret; ac demiratus ſum interim, quî fieret, vt Tycho compactas obſeruationes ſuas dixiſſet in Codices XXJ. & Keplerus, tribus deinceps additis, in XXIV. ac iam dicerent ſe eaſdem habere compactas Reuerendus quidem vir in XVIIJ. Kepleri autem filius, hæréſque in VIIJ.

An fortè res ita conciliari poſſit, vt intelligamus eos Codices, qui Reuerendo Curtio præ manibus ſunt, ex iis eſſe, quos Tycho ſe ad mundum deſcribi in ſingulos annos curaſſe narrauit: illos autem, qui aſſeruantur penes Kepleri filium, ipſa eſſe, aut ex iis certa, quæ idem Tycho dixit Volumina magna conſcripta; videlicet quaſi diaria, & prout quidque fuerat, quouis tempore obſeruatum? Certè niſi vtrique, ſed alteri ſolùm remanſere apud Cæſarem, par eſt eos fuiſſe comptiores illos, qui fuere ad mundum deſcripti; ac teſtatiſſe cæteros neglectiores penes Keplerum, qui aliunde ipſos minoris, ob primam manum, non duxerit. Ecce verò mihi non coniecturam modò, ſed argumentum etiam, vt videtur, perſpicuum, ex ipſiſmet Kepleri verbis, cùm de illa Noua reputata Stella in Cycni Aſteriſmo ſcribens, *Verſatur*, inquit, *ſub meis manibus Protocollum Obſeruationum Tychonis (ſic appellauit chaos Obſeruationum, vti illa ſingulis noctibus conſcripta fuere ſine ordine.) In eo ex profeſſo quadam nocte*, &c. Ac poſteà; *Age vero fidem aliquot ſuperioribus argumentis faciamus ex ipſis Obſeruationum libris, recenſitis aliquot exemplis, quæ mihi Protocollum peruolitanti obiter occurrerunt. Vbi Obſeruationes olim prodierint in lucem, multò plura videre erit.* Quòd ſi Codices aliqui Curtio deſunt, illi ſubtrahi facilè ex Imperatoris Muſæo potuerunt; iíque fortè fuerunt, in quibus deſcriptæ illæ obſeruationes ante annum M. D. LXXXII. de quibus vidimus Keplerum, ſupereſſent, necne, dubitare; cùm & probabile ſit eaſdem in iis, quæ habebat, Protocollis non exſtitiſſe.

Vtcumque verò ſe hæc res habeat, exoptandum ſaltem ſummoperè eſt, vt iſtæ, illæve Obſeruationes breui edantur: ne fortè lapſu temporis, ij caſus, vt ſe hominum res ferè habent, incidant, quibus eas perire iactura irreparabili contingat. Non eſt certè, quòd quiſpiam putet, poſt ſuper-exſtructas illis Rudolphinas Tabulas, nullum ampliùs fore earum vſum: ſiquidem licet concedatur eſſe has Tabulas exactiſſimas omnium, quæ fuere hactenus conditæ; primùm tamen ipſarum Author non iis ita fidit, vt non ingenuè quidpiam deeſſe earum perfectioni fateatur. Ex hoc enim factum, V. C. eſt, vt illa non multò antè memorata Admonitione de Mercurij in Solem incurſu, attendendum eſſe voluerit, non tantùm die vij. Nouembris, qua viſum iri in diſco Solis Mercurium Tabulæ ſpondebant; ſed diebus etiam tribus tam ante, quàm poſt circumſtantibus; vtque, tametſi hæ Tabulæ non tantùm à vero abfuerint, quantùm Danicæ, ſeu Longomontani, quæ abfuere gradibus ſeptem, aut Prutenicæ, Copernicive, quę 5. aut Ptolemaïcæ, quæ 4. ac min. 25. aut Landſbergianæ, quæ 1. ac min 8. adhuc nihilominus minutis 29. aberrârint, effectúmque ex eo fuerit, vt cùm nos, quod iam diximus, exeuntem è Sole Mercurium hora decima, ac penè ſemiſſe conſpexerimus, id contigerit quinque penè horis, priuſquam præſcriptum ex Tabulis fuiſſet. Non contigit autem profectò ex Obſeruationum Tychonis defectu; ſed ex eo, quòd hypotheſis, licet perfectior longè à Keplero, quam à Longomontano exſtructa, imperfecta tamen adhuc ideò fuerit, quod cùm ad conſtruendum germanam neceſſariæ ſint obſeruationes antiquiorum temporum, quæ cùm recentioribus conferantur, vt varietates reſtitutionum, quæ non niſi lapſu temporis produntur, cogi valeant in ordinem; ille ex antiquioribus, neque ſatis multas, neque ſatis exquiſitas habuerit. Vnde & intelligitur Tychonicas Obſeruationes fore olim ſummè pretioſas apud poſteros, quibus cæleſtia curæ erunt; quatenus vbi ipſi quoque exquiſitas peregerint, habebunt quibuſcum conferre illas tutò valeant; eritque, cur cæleſtis motus exquiſitiùs, quàm nos definiant; vti & eſt nuper definire adnixus præclarus Iſmaël Bullialdus, cùm Tabulas condens Philolaïcas, eam, cætera inter, Mercurij hypotheſim adhibuit, quæ vt ad cæteras, ſic maximè ad illam noſtram obſeruationem quadraret.

Deinde, quia eiuſmodi condi Tabulæ non potuere, quæ exquiſitè ad aliquas obſeruationes collineantes, non præterirent aliquas; ideò mediâ viâ incedendū fuit, tótque idcircò annos impendere oportuit, vt Obſeruationes, quā plurimæ poſſent, proximè repræſentarentur, quā pauciſſimæ longiuſculæ abirēt.

Quamobrem vbi fuerint Obseruationes editæ, erit vnde illi, quibus tantum otij suppetierit, vti aut explorare velint, quibus Obseruationibus Tabulæ præcisè consentiant, à quibus procul, propéve dissideant; aut ad alias, ac alias obseruationes respectando, variásque eligendo, tentare etiam sustineant, num aliæ quæpiam hypotheses, Tabulæque exquisitiores Rudolphinis texere possint; erit, inquam, vnde ij sibi facere satis abundè valeant. Quin etiam erit fortè quoque, vt si post longam sæculorum seriem obseruationes plurimæ his similes habitæ fuerint, diiudicare homines possint, num cælestes motus non tam in se sint, quàm reputantur, regulares. Tametsi enim nemo Platoni, Ptolemæoque non assentiatur, nefas esse putantibus suspicari, vel minimam in diuinis illis corporibus irregularitatem; nihil tamen repugnat aliquam subesse, quæ forsan causa ex parte sit, cur nulla hactenus obtineri cælestium motuum notitia vndique exquisita potuerit. Neque dicas, si homines semel deprehenderint aliquam subesse, factum iri illos segniores ad contemplandum cælestia: siquidem cùm illa futura penè insensibilis sit; nihilominùs homines ad eam detegendam nitentur, quò nisi liceat penitùs germanum scopum assequi, quàm proximè tamen se eum collineetur. Hæc certe maximè res est, *in qua*, vt ille ait, *etiam cùm multum actum erit, omnis tamen ætas, quod agat, inueniet, nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adijciendi.*

Addo verò, vtcumque libri à Tychone editi quouis auro sint pretiosiores; esse tamen Obseruationes pretiosissimas longè habendas, ac præstabilius omninò esse, vt, si ferenda quidē alterutra iactura sit, ipsæ Obseruationes, quàm Libri supersint. Nam Libri quidem instaurari (aut quæcūq; certe ex ipsis ad cælestiū motuū limitationē attinent) ex obseruationibus poterunt, at nunquā tamen poterunt ex ipsis Libris Obseruationes; neque, si quis forte error subsit in præscriptis numeris, quorum calculus non deducitur, fas erit, vt ille vnquam emendetur. Hinc summè quidem laudandus Tycho, quòd ex obseruationibus ratiocinatus plurima fuerit, quæ nobis non inuiderit; at longè laudabilior, quòd tot præclaras obseruationes & peregerit, & conscripserit, ex quibus possint alij, aut eadem, aut fortè etiam præclariora ratiocinari. Habent hoc nempe Obseruationes, vt licet quo tempore fiunt, non subijciantur calculo, subijci tamen valeant etiam post mille sæcula; & quantò vetustiores fuerint, tantò euadant desideratiores. Videlicet ratiocinatio, & calculorum subductio res protrita est, potestque, & nullo non tempore, & à non nemine intra Musæum contendente peragi; at Obseruatio rara res est, occasio, quæ eius semel præterlapsa non redit; ac verò aliunde Trismegisto dictum illud tribuitur, *paucissimi pura mente præditi sortiti sunt Cæli suspiciendi venerabiliorem curam.*

Quod dixi interim posse alios ex obseruationibus illius eadem cum Tychone, aut etiam præclariora ratiocinari; id non negandum, quatenus ille, Philosophus licet, ac Geometra solers, aliquando tamen tot distractus curis, minùs sibi ad esse, (ac dormitare adeò potuit, vti reipsâ contigit, circa illam demonstrationem, quam ex obseruatione Cometæ Vraniburgica, cum peracta Pragæ instituit, quamque & Galileus, & Claromontius reprehenderunt: excusante illam Keplero, cùm nominibus aliis, tum quòd Tycho foret iis temporibus *occupatissimus in apparatu Instrumentorum, in substructionibus, in distillationibus, in Obseruationibus continuis, in regenda numerosa familia, multis opificibus, plurimisque studiosis, in excolenda Insula, in Typographia, officina papyracea, horologiaria instruendis, literis scribendis, &c.* Potuit & ipsi hallucinatio aliquando obrepere ex calculatorum ministerio præpostero; vt, quod suo loco insinuauimus, voluisse eum quidem Martis Parallaxin ex obseruationibus computari; at illos à mente eius aberrantes computasse illam ex Copernicano diagrammate, & supponentes quidem Parallaxin Solis minutorum 3. ex qua esse consequebatur Parallaxin Martis minutorum 6. cum Keplerus tamen deinceps ex obseruationibus ipsissimis Parallaxin Martis non maiorem duobus minutis comparauerit. Potuit ea demùm deducere, quibus adstringi nihil sit necesse; qua ratione Keplerus quoque non habet, v.g. visibilem Solis Perigæi diametrum nisi minutorum 31. horizontalem eiusdem Parallaxin, nisi vnius solùm minuti: declinationem maximam, nisi graduum 23. min. 30$\frac{1}{2}$. ac distare Solem à Terra constituit, non modò terrenis Semidiametris 3470. sed quadruplo etiam maiorem; atque ita de cæteris.

Dicerem aliquid de illis, qui voluere etiam Tychonis Obseruationibus detractum, vt fuere cum-primis duo illi alioquin eruditi viri Scipio Claromontius, & Martinus Hortensius (nam de Vrso quidem Dithmarso, déque Craigio, nihil ad ea quæ sunt suis locis relata, addendum) verùm & res ipsa per se loquitur, & tam Keplerus, quàm Galileus nobis abunde prælaborarunt. Nam Claromontius quidem anno sæculi xxi. opus edidit, quod *Antitychonem* inscripsit, & in quo probare contendit esse Cometas, vel ex ipsis Tychonis obseruationibus, sublunares: at Keplerus anno xxv. suum, quem inscripsit *Hyperaspisten*, illi opposuit, ac cætera inter, asseruit, quam ille fecerat conatus fidem obseruationum eleuare. Edidit triennio pòst Claromontius de tribus nouis Stellis opus, in quo Tychonem potissimùm circa Stellam anni lxxii. impetiit; sed Galileus contra eum stetit in suis illis de Mundi systemate Dialogis; in quibus etiam notat illum, quòd obseruationes interdum aut ad rationes accommodet suas, aut instituto suo repugnanteis falsitatis nomine traducat. Cùm videri autem possit Claromontius præ nimio ardore tuendæ Aristotelicæ, antiquæque de Cæli incorruptibilitate sententiæ inductus; ita & videtur Hortensius, præ nimio studio

ſtudio euehendi præ cæteris Aſtronomiam Landſbergij, qui Tychonis fuit æmulus, dum anno XXX. edente illo commentationes in motum Terræ diurnum, & annuum; Præfationem in qua Tychonem reprehenderet, prolixam præmiſit. Videntur certè, quæ aduerſus fidem Obſeruationum obiiciuntur, vitilitigationes meræ: veluti, quod Tycho Obſeruationum ſeriem per aliquot dies contexens, alicuius diei intercepti non meminerit; & poſtea tamen proferat eiuſce diei obſeruationes: Quaſi, quia factis illo die, propter Cælum dubium, dubiis obſeruationibus, non licuerit illas, niſi tum dumtaxat, cùm non penitùs exquiſitæ exigerentur, commemorare? Itémque, quòd allata interdum vno quopiam loco Obſeruatio, alio loco alia habeatur; quaſi verò non liceat poſteriorem eadem de re, vt de altitudine Poli, obſeruationem ſecùs proferre; quàm prolata tum fuerit, cùm foret minùs exquiſita; aut quaſi perinde haberi obſeruatio, & quod ex ipſa deducitur, debeat: vt dum momentum Æquinoctij, quaſi ipſum per ſe obſeruatum habetur; cùm tamen non tam referatur altitudo obſeruata Solis, quàm deductus Solis per Æquatorem tranſitus, ex obſeruatis circum momentis, & ſuppoſita parallaxi.

Hoc verò ipſum eſt, propter quod exoptandum dixi maximoperè, vt obſeruationes nudæ, & quales in dies peractæ fuere, in lucem edautur; quò non tam deducta ex illis, quàm ipſas habeamus; tunc enim, vt ait Keplerus, *loquentur ſua fide Obſeruationum Libri.* Scilicet, vt poſteà habetur, *Diuino monitu Tycho ſic eas muniuit Inſtrumentorum varietate, vicium repetitione, dierum continuatione, copiâ denique ipsâ, vt locus calumnijs huiuſmodi relinquatur nullus; fidémque illa apud poſteritatem mereantur omni humana maiorem.* Et quia aduerſarius inculcando illud de Obſeruatione ad certos dies prætermiſſa, & aliàs tamen commemorata, ſic obiecerat; *Quòd ſi illud ex Iuriſconſultis repetatur, ſemel malus, ſemper præſumitur malus, in eodem genere mali; quam ſibi fidem in reliquis ex hoc vno facto Tycho vendicet; cæteri conſiderent; obſeruare ſanè licet excedentem in ipſo poſitionum ſuarum amorem; & acre præſertim ſtudium de Cœleſti Cometa loco tuenda ſententia. Elucet quoque non leuis in Ariſtotelem acrimonia, quæ ſæpè in hunc erumpit; qui affectus pronum reddunt hominem ad omnia commiſcenda; & comminiſcenda, vt opinionem ſemel ſuſceptam defendat, cæteriſque vendicet:* ideò Keplerus, ita excepit, *Dij tibi, dent, Scipio, quicquid ſolida virtute mereris, vti tute teipſum in hac Tychoni tributa perſona viuis depinxiſti coloribus: nec potuiſſet Apelles meliùs, nec totus reliquus Liber tuus; quamuis vndequáque plenus huius tui ingenij. Dignum eſt, herclè, caput hoc, quod non calamo Mathematici, ſed duello refutetur, more veteri Germanico. Quod quidem duellum*, &c. ac tum ſingula capita eiuſce accuſationis perſtrinxit.

Vt vnum verò, aut alterum prætereà locum attingamus; quia Claromontij obiectio fuerat, *Velle Tychonem (pudere tamen apertè poſcere) vt concedamus ſolas eius obſeruationes retinendas, reliquas penitùs explodendas;* ideò Kepleri exceptio fuit: *Audi, vipera ex Argo, digne & Græco nomine, quod ſcis. Nec Ptolemæum puduit poſcere, vt maior ſuis obſeruationibus haberetur fides, quàm veteribus Chaldæorum, & Dionyſij; nec Tychonem, vt ſuis de Cometa hoc, potiuſquàm Vvinkleri, Nolthij, Sculteti, Hagecij; nec hos duos vltimos viciſſim puduit id Tychoni concedere: At ſolas ſuas Obſeruationum quaſcunque retinendas, reliquorum omnium penitùs explodendas; hoc verò tam non voluit Tycho, quàm tu non vis imitari morem viri huius καλοκαγάθου, καὶ φιλαλήθους. Nihil ipſi magis erat in votis, quàm vt ſuam in obſeruando diligentiam, & ſedulitatem omnes Mathematum Profeſſores imitarentur, &, ſi quiſpiam ad eam aſpiraſſet, illi & fauit impenſè, & prædicauit induſtriam, vti & vſus obſeruatis*, &c. ac ſtatim: *Sed nec illud hoc loco valdè mirum, malos bonorum imitari verba. Actum eſt*, inquis, *de rebus Aſtronomicis, ſi vnius ſolius viri obſeruationibus ſit ſtandum: Imò tunc actum erit de Aſtronomia, ſi Claramontij, eorúmque, quos ille, quoties lubet, vel expedit, allegat, obſeruationes pari cum artificum obſeruationibus iure degerint, nec ſolius eius, qui diligentior eſt cæteris, & exercitatior, obſeruatis ſit ſtandum.* Proſequitur iſtud Galilæus fuſiùs.

Affine eſt, quòd, cùm deinceps probaſſet Claramontius eſſe aliquos Cometas ſub Luna, authoritate Regiomontani de Cometa anni M. CCCCLXXII. vel M CCCCLXXV. & Vogelini de alio anni M.D. XXXII. ac litem Tychoni idcircò moniſſet; Keplerus primùm ſic fuit exorſus, *Si controuerſia hæc non inter Mathematicos, ſed inter Rhetoras agitetur, nunquam meliùs ſtetiſſe Claramontio*, &c. & poſteà ſpeciatim de Regiomontano loquens: *Deſinat*, inquit, *Rhetorculus, qui Tychoni rhetoricum colorem obijcit, importunam inſtituere comparationem inter Regiomontanum, & Tychonem. Equidem Regiomontano Tycho plurimùm tribuit; multiplicem in eo eruditionem paſſim prædicauit, ingenij palmam ipſi ceſſit vltrò: Peritiam tamen Inſtrumentorum ad obſeruationes maximè idoneorum, & dexteritatem in obſeruando Tycho ſibi præcipuam vindicare, & iure potuit, & ob veritatis amorem omninò debuit. Rebus ſcilicet ipſis loquentibus inepta eſt, & vilis in confitendo, vel etiam in profitendo, & arroganda modeſtia. Nec enim viri eſt ingenui, & fortis, ſimulato moderationis amore, ſic auram captare popularem, vt interim rerum geſtarum, hoc eſt, Obſeruationum veritas ſuo deſtituatur patrocinio. Quid multis? Stat coram hoc indicio totus Fixarum exercitus, Obſeruationibus Tychonis perenne, & irrefragabile perhibens teſtimonium, quod quoties ſerus accendit lumina Veſper, cognoſcere poſſunt omnes, qui vſum legitimum Inſtrumentorum, laborémque in eo non auerſantur.* Sed hæc de Obſeruationibus ſatis.

Reſtat

Restat, vt paucis, quæ fata fuerint Instrumentorũ percurramus. Dictum est suo loco, vt minora primùm, ac deinde maiora trãslata ex Dania in Bohemiam fuerint; vtque Pragâ Benaticã, ac Benaticâ rursus Pragam, inque hortos Cæsaris; & ex hortis Cæsaris, in ædeis Curtianas transducta. Mortuo Tychone, timens Rudolphus, ne eorum distractio quæpiam fieret, ideò habere sibi illa voluit, ipsáque adeò ab hæredibus duobus & viginti coronatorum millibus coëmit. Ita Ioãnes Baptista Laurus, quem superiùs citauimus, in Epistolis illis suis scripsit. Fuere ea deinde conclusa, ac ita asseruata intra easdem Curtianas ædeis, vt quibus illorum custodia demandata à Cæsare fuit, quasi thesaurum alta terra, caliginéque mersum habuerint, nulliusque vsui permiserint. Hoc est, quod queritur Keplerus, cùm suum de Stella in Cycno tractatum Hoffmãno illi, abs quo deductus è Styria in Bohemiã fuerat, nuncupãs, hisce verbis aggreditur, *Quartus hic annus est, illustris, & generosè Baro, Mecœnas inclyte, ex quo primùm ad nos Pragam fama Nouæ Stellæ in Sidere Cycni exortæ peruenit. Erat tunc recens nobis dolor ex acerbo funere sũmi Viri Tychonis Brahei Astronomiæ instauratoris celeberrimi quem cùm alia multa, tum hoc quoque reddebat acerbissimum, quòd ab illo tẽpore pretiosissima illa suppellex Instrumentorũ Astronomicorũ, quæ Braheus in Bohemiã intulerat, quodam inextricabili fato clausa & obicibus posita delitescebat in tenebris. Itaque, cùm eorũ vsus esset mihi interclusus, tua tamen liberalitate paullo antè prouisum erat meæ inopiæ. Nimirùm prouideras iam antè diuino quodam instinctu, quorsùm res Astronomica hoc Magistro destituta olim vergeret; itaque, viuo etiamnum Braheo, & vix annum in Bohemia versato, partem curarum vltrò in te transtulisti: me in hunc luctuosum euentum prudentissimis verbis instruxisti, denique Quadrantem azimuthalem, & Sextantem, ex ferro hunc, illum ex orichalco, tuis sumptibus ad imaginem Braheanorum conformatos non nullo sumptu comparasti. Quæ Instrumenta Braheo mortuo paullo priusquam de Stella audiissemus, meis vsibus abs generositate tua permissa possidebam.*

Delituere porrò Instrumenta intra eas ædeis ad turbas vsque, quæ post Matthiam Imperatorem, anno M. DC. XIX. mortuum, excitatæ in Bohemia fuerunt. Quippe occupatâ à Palatinis Pragâ, fuere Instrumenta direpta, & partim varie labefactata, ac in alios vsus conuersa, partim ea ratione distracta, vt quò tãdem euaserint, si Globum illum magnum, æneúmque excepetimus, late ignoretur: adeò proinde, vt nisi Tycho eâ fuisset prouidentiâ, qua conscripsit Mechanicen, tanti apparatus idea periisset: vti & periisset instrumentorum Alexandriæ memoria, nisi Ptolemæus non multò ante eorum ruinam ipsa cum arte, velut thesauro, vno volumine inclusisset. Globum autem excipio, cuius fuit eiusmodi fatum, vt fuerit primùm translatus Niessam, quæ Episcopalis Silesiæ est vrbs, Collegióque Religiosorum Societatis Iesv donatus, ibique eo seruatus; ac deinde cùm Vdalricus Christiani Daniæ Regis filius, anno M. DC. XXXII. per illa Germaniæ bella Niessam cepisset, Globúmque agnouisset, ipsũ inde educi, euehique in Daniã voluerit. Fuit autẽ in Regia Hafniæ Academia nõ sine pompa collocatus; & ludente quidem Longomontano, inter cæteros, illo carmine,

> *Augusta quondam ligno me cura Tychonis*
> *Calari iussit*, &c.

Idque cum verbis hisce subiunctis, *Qui Globum hunc olim in Huenna apud Nobilissimum Dominum Tychonem Brahe octennium manu diurna, nocturnáque versauit, Christianus S. Longomontanus F.* Apposuit verò prætereà Longomontanus inscriptionem, quæ hunc in modum legitur,

Siue Hospes, siue inquilinus es, bene adsis. Hoc Æneum Cæli simulacrum, quod vides, ingenio, & impendio Tychonis Brahe, *ad Astronomicas obseruationes in Insula Huenna efformatum est. Nihil ad artis perfectionem ætas nostra illustrius contulit. Nomen Vraniburgo dedit, Daniæ famam. Cum plusculos annos Cæli motum felici apud nos successu monstrasset, moueri cœpit, & exterus cessit. Primò Benaticam, mox Pragam, inde Niessam defertur. Ita quas in Cælo vices designat, in Terra patitur. Tandem capta Niessa, virtute, ductu, & auspicio Principis Diui Vldarici, Patria velut trophæum, ex peregrino Marte vindicatur, & restituitur, Anno* M. DC. XXXIII. *Calend. Decemb.*

Requiri heic posset, quid Insulæ Huennæ, ac Vraniburgo Instrumentorum natali solo, & annorum tei-septenorum domicilio contigerit; verumtamen id statim subit,

> *iam seges est, vbi Troja fuit.*

Rogatus nempe optimus VVormius, quid id rei esset, paucis hisce verbis rem complexus est; *Post Tychonis abitum, Insula fuit semper nobili alicui, seu viro, seu fœmina in feudum data. Obtinet nunc illam feudi titulo nobilis quædam vidua. In ea iam est campus, vbi Vraniburgum fuit.* Quo sane loco etquidnam dicere aliud liceat, quàm quòd odiosum est, vt Cicero ait, cùm à prætereuntibus dicitur, *O domus antiqua, heu quàm dispari domino dominaris!* Sed enim hæ rerum sunt vices.

Vnum subiicere heic iuuat, quod in Serenissimi Regis Christiani vt commendationẽ, ita excusationẽ cedat. Etenim, tametsi vidimus Tychonẽ excusatum illum semper facere, quòd necessitas sibi incubuerit exsulandi a patria, & quærendi sedeis apud exteros; visa est nihilominùs aliqua labes semper hærere, donec illam eluere præclaro facinore est aggressus. Quippe agnoscens denique, quanta nomini Danico, occasione excultæ à Tychone Astronomiæ, quæsita foret celebritas; ac memor aliunde non modò Paternæ sed Auitæ etiam virtutis, idque hisce de re-

Gassendi Miscellanea.

bus potissimùm agens cum eximio suo Cācellario Christiano Thomæo Schestedio, Tendorupio, Matheseos (imò omnis sapiētiæ, virtutisque) impensè amante, artem instaurare in Dania constituit. Quare & consulto Longomontano, Vraniburgum nouum exstruere, non iam ampliùs in Insula, sed intra ipsa Hafniæ mœnia, iuxtáque ipsum Regiū Collegium, vt essent, qui continua serie curam illius gererent, cœpit. Constructa verò Turris est alta pedes centum supra quinquaginta, cuius, quæ in summo circularis est, area diametro pedum sexaginta est. Adstructa illi circum cochlea eiusce amplitudinis, ac lenis adeò accliuitatis, vt liceat curru ad ipsam vsque aream summam ascendere. Liber ex hac area horizon vndequaque conspicitur, ipsáque adeò locus est, in quem educta Instrumenta obseruando inseruiant. Educta, inquam, cùm opus fuerit, è cryptis circum, infernéque exstructis, & reuelatis operculis ad ea condenda, conseruandáque comparatis. Destinata autem fuere tria præcipuè Organorum genera, Quadrans putà Azimuthalis, Sextans, & Armillæ Æquatoriæ: cùmque cēsuisset Longomontanus debere illa radio octo minimùm esse pedū, fieri Rex decreuit ampliora, & quātum omninò vsus pateretur.

Ac dolendum quidem generosum adeò, laudabileque institutum non potuisse ob res turbatas, insequutumque obitum exsequutioni demandari:

Sed Te nimirum, ô REGVM DECVS, SERENISSIME FRIDERICE, id honoris solidū manet, vt quod ille gloriose cœpit neque absoluere potis fuit, ipse porrò promoueas, gloriosissiméque perficias. Tā sūt certè illustres, Regiæque Virtutes, quibus Te præfulgere inaudimus, vt meritò nihil non grāde de Te & cōcipere, & sperare liceat. Quippe post partā populis tuis beatissimā tranquillitatem, sic illi tuendæ incūbis, vt Te verè Regē, Patriæque Parentē demonstres. Cúmque, & seruantissimus æqui, & eo animi sis candore, ea morum, ac vitæ cōtinentia, vt Te idcircò populi tui suas ducāt delicias, Te sibi in exēplum Virtutis proponāt, ac se fœlices reputēt, quòd Tu, vt maximus, sic optimus præsis: tū id accedit cumulo, quòd bonarū literarum, studiorúmque Sapientiæ amās, nullū abire diem sinis, quo non aliquā in iis lineā ducas. Quò magis spes insignis est, vt quæsitam iā Regno tuo ex Cælesti hoc studio laudē diffundas, & amplifices; ipsā scilicet quasi super-exstruēs Ædificio magnifico, quod vbi destinatis illis ornamētis instruxeris, vsúq; animaueris, nulla Orbis miracula habitura sint, quicquā cōparādum. Age itaque, ô REX VERE MAGNI, & gloriosi illius tui Aui, cognominisque FRIDERICI sic insiste vestigiis, vt Te quoq; eo dignū fingas, quē Tycho ob munificētiam in sacrū Vraniæ cultū verè Regiā, ita effecit celebrē, vt nomen eius interire, nisi cū Cælo non valeat, sed sit perinde, ac Alphōsorū, Ptolemæorū, cæterorúmque, quorum pectoribus insedit Cælestiū amor, perēnaturū. Nō patientur profectò ij, quos velut Mystas in edito illo Vraniæ Tēplo instituens, nomē tuū inglorium ad seros nepotes transire, sed totidem erunt quasi buccinæ, quæ ex sublimi famā spargentes, eas laudes concelebrent, quæ toto Orbe exaudiantur.

An verò, ô SERENISSIME, si quando forsan bona mea sorte aliquod huiusce libelli exemplum in tuas illas Regias inciderit manus, ægre habebis, succēsebisque ista Te abs Tibi ignoto, fortisque adeò disparis viro adhortatione interpellari? Meliùs profectū & de tua incomparabili bonitate, & de mea fortuna, volūtatéque ominari, spondere que mihi ipse audeo. Facio nempe, REX OPTIME, totus, planè venerabundus in Sacram tuam Maiestatem, in qua tot virtutes eximias reuereor, cuique gloriam nunquam intermorituram voueo, apprecórque. Facio totus admirabundus in splēdidam illam tuam Aulam, quam totam accipio virtutem, eruditionémque spirare (Nēpe & Augustissima SOPHIA tua Coniunx Termitata, bonas Arteis, Sapientiámque sic excolit, vt cognominis Auiæ tuę instar, idipsum meruit, quod numine præfert: & fœlix Puer sub vtriusque cura ita crescit, educatúrque, vt gemmās iam in eo virtus sit mox eruptura in florem: & magnus ille Aulæ Magister, Senatoriique ordinis Antistes *Ioachimus Gerstorfius*, adeò est omni genere literaturæ perpolitus, vt in eo rerum sciētia cum animi magnitudine certent: & ille verè sapiens, ac bonus, de quo paullò antè dixi *Schestedius* Cancellarius, sic studiis est, librísque addictus, vt quicquid temporis à tuis, Regnique negotiis superest, in ipsis impendat: &, ne lōgum faciam, sic ad Tui exemplum tota Aula componitur, vt tota, virtute efflorescat.) Facio denique totus gratulabundus in tuam illam & Regionem, & generosam Danicam Gentē, è qua in nos, Orbémque totum, illud tantum Iubar Sideralis Scientiæ, magnus nempe Tycho, affulsit, vt non ego, non cæteri, quibus Cælestia curæ sunt, non possimus eò oculos illius ergò habere conuersos.

Verùm de Tychone, ipsiusque Vita dictum mihi sit hactenus.

FINIS.

APPENDIX.

Vo Numine effectum dicam, vt cùm iam extremũ, hoc folium, prælo commissum, exprimẽdum foret; tam opportunè acceperim, quæ subiici illi continenter possent? Duo cum semisse sunt menses, ex quo literas dederam ad illũ optimum virorum Olaum VVormium celebrem, in Hafniensi Academia Medicæ artis Professorem, quibus significarem iam cœptã mandari typis Tychonis vitam, ad quã conscribendam ipse monumenta mihi contulisset non pauca. Et quia operæ procederent lentè (defectu purà operariorum, quos diuturnum bellum nobis abstulit) insinuâram, si dignaretur mihi maturè procurare exemplum (& manu quidẽ exaratum, vnici illius, quod illeic exstare aliàs renunciasset) Orationis Funebris, Pragæ à Iessenio in ipso Tychonis funere habitæ; euenire posse, vt illud haberem satis tempori, quo vel excerperem ex eo, quæ cùm ma fugissent, possem ante operis finem in ipsum textum inserere; vel, nisi ad hoc satis congrua superesset occasio, totam Orationem ad calcem attexerẽ, quasi appendicem. En verò, cùm iam editione assequente coronidem, ipse de exempli assequutione desperarẽ (non profectò defectu pronæ in viro optimo voluntatis; sed quòd istæ viarum ambages suspicionem deperditarum literarum iniicerent) en, inquam, egregius è Dania Medicus Christianus Legardus literarum fasciculum attulit ab optimo viro. Cùm mox resoluitiem, deprehendi in eo, nõ exscriptum, sed ipsummet typis excusum Orationis exemplum, quod, ille in mei gratiam, & vt maiorem mihi tum rei, tum sui amoris fidem faceret, obtinuerat abs suo possessore. Deprehendi & vnà quæ fuerant Orationi adiuncta, tum relatum antè Epitaphium, Chronologicúmque distichon, tum funebria illa Kepleri, Coldingíque carmina, quorum quia VVormius meminerat, feci & ipse superiùs mentionem.

Rogâram quoque illum, vt salutem dicens meo nomine illustri Petro Retzio, olim Legato apud Regem Christianissimum Regio, & nunc in patria Regni Thesaurario, (cuius, dum initio cognationem Tychonis, ad quam pertinet, recenserem, commemini) Rogâram, inquam, vt ab eo peteret, quam, dum apud nos versa retur, receperat se ad me transmissurum, descriptionẽ Elixiris, mirificíve madicamenti à Tychone aduersus morbos Epidemicos adinuenti: cuius est etiam superiùs facta mentio. Id nempe, vt possem talem descriptionem, in Tychonis gloriam, & commune bonum generis humani publici iuris facere; cùm Elixir quidem confectum communicaretur; sed illius tamen confectio perhiberetur quasi arcanum, apud vnicum, qui foret familiæ Pharmacopola, asseruari. Cùm responsio autem Viri optimi fuerit, peregrè abesse illustrem Retzium; adiecit tamẽ se & habere, & describi mihi curasse Epistolã Tychonis quandam ad Rudolphum Imperatorem, qua suum secretum aduersus Pestem, morbósque malignos inuentum detexit; quamque tametsi clarus Vir Casparus Bartholinus ab aliquot annis euulgauerit, mittat nihilominùs ad me, nescius an peruenerit ad nos vsque. Fuit proinda exemplum quoque huiusmodi Epistolæ in fasciculo deprehensum.

His e ergo rebus instructus, misi illicò ad Librarium & Orationem, & carmina, cum pauculis hisce versibus præmittendis. Missurus deinde Epistolã quoque, descriptionémve Elixiris; admoneo interim (ne quicquam circumstantiarum prætermittatur) ita se Titulum, seu frontem paginámve primã habere.

De Vita, & Morte illustris, & generosi Viri, D. Tychonis Brahei, *Equitis Dani, Domini in Knudstrup, Huenna Hellespontí Danici Insula Præfecti, Astronomorum hoc sæculo Principis, die 24. Octobris anni* M DC. I. *Pragæ desiderati, 4. Nouembris, in Templo Veteris Vrbis primario, ritu Equestri honorificentissimè tumulati,* Oratio Fvnebris *Ioannis Iessenij à Iessen,* Pragæ, *Typis Georgij Nigrini, anno* M. CO. I.

Interceptum est alterũ duorum aliquoties memoratorum Emblematũ, cum hac adscriptione, Svspicio. Paginã versâ est Tychonia effigies deducta ax eadem icone, de qua superiùs. Continet verò insequens huiusmodi Nuncupationem.

Rvdolpho II. *Imperatori inuictissimo, augustissimóque, Domino nostro Clementissimo.* Iamovovm, *Clementissime Cæsar, patriam deseruimus Daniam, consanguineos, & quos charos habuimus, & à quibus amati sumus, omneis. Peregrinationem hanc lubenter tulimus, & sustinuimus fortiter. Nam illorum instar omnium nobis erat parens noster* Tycho Brahevs. *Sed cùm nunc is etiam, ita iubente Deo, vitam hanc mortalem cum immortali altera commutàrit, quò felicior, eò nos, tanto solatio, & præsidio maximo destitutos, longè reddidit infeliciores. Nusquam igitur, post Deum, quàm in Te, nobis orphanis, spes vnica, summáque relicta cùm sit, in Tuam nos tutelam, & protectionem recipi, clementiã erigi, atque seruari subiectissimi supplicamus. Tychonis Brahei Hæredes.*

Huius autem versa, & insequentes paginæ sic habent.

DE VITA, ET MORTE
D. TYCHONIS BRAHEI, &c.
ORATIO
D. IOANNIS IESSENII.

IX quemquam ego, Illustres, Generosi, Nobiles, Amplissimique omnium ordinum Viri, tam duri cordis esse existimo, quem inexpectatum amici, etiam vulgaris, mortis nuncium non commoueat. Certè quos necessariorum, eorúmve, qui vitæ authores ipsis extitere, aut quibus ij etiam lucis huius causa fuerunt, vel à quibus beneficio affecti aliquo sunt, occubitus vehementer non conturbet, hos ego saxa potiùs, quàm homines, pronunciarim. Et quidem luctus huiusmodi, cùm inter paucos sit, vnam, vel alteram domum non egreditur, aut saltem extra vnicam sese non exerit ciuitatem; quandoquidem priuati alicuius commodi iactura singulos non attingat. Communis verò boni priuatio, quoniam cunctis vim inferat, omnibus damnum adfert, indéque profectus dolor meritò quoque omnes exercet; & tantò grauior eius amissio, cuius vsus fuerat in vita maximus. Quem vero vestrûm, per Deum immortalem, ingens illud Naturæ bonum, Generosum dico, & Nobilissimum Virum, D. Tychonem Braheum, Equitem Danum, cuius nomen per totam Europam diu iam exauditum est, celeberrimum, latere potest? Et profectò, ne in hominum quidem censu, nedum literatorum ordine, reputandus is, qui ignoret, quantis beneficiis literas, & literatos is auxerit, diuinis planè, & nullo vnquam æuo intermorituris ingenij sui monumentis: quibus, quæ in cælestium motuum ratione priscos fugerant plurima, indefesso labore, fœlicique opera, nos, & posteros nostros dextertimè instituit. Vnde, si, qui viuimus, vel inuidiæ tabe affecti, vel ignorantiæ febre ægri, ingrati istud diffiteri; & scientes, videntésque, ignorare velimus: posteritas tamen, si quæ modò vlla futura est, eáque erudita, æstimatura, maximoperéque istud est deprædicatura. Hunc vos Virum tantum, Astronomiæ restauratorem, cæterorúmque illius artificum hoc sæculo facilè Principem, ante oculos vestros videtis depositum; videtis mortuum, quem fato functum passim nunc inaudiunt exteri, famâ certè omnibus ingratissimâ, qui certatim paulò pòst condolentiæ suæ, atque luctus publicum edituri sunt testimonium; quibus etiam, dubium citra vllum, istud in votis nunc est vnicum, vt, alia cùm te ipsum prosequi amplius nequeant, saltem funerationis postremo officio nobiscum præsentes afficiant. Quantò igitur magis nobis, qui adsumus, & quorum oculis triste hoc spectaculum obuersatur, istud velle, & præstare maximè conuenit? Quod etiam, & frequentes, & lubentes agimus, vnáque tristi hoc vultu, gestúque afflictissimos ipsius hæredes erigimus, nec parùm consolamur. At me, vt verum fatear, hæc magis magísque ad luctum inuitant, imprimis, cùm apud animum repeto meum, inopinatum, & subitum occubitus Tychonis nuncium, primum in funestas ædes ingressum, vbi coniugem honestissimam, præ dolore sibi fermè exemptam, & semimortuam, lecto affixam, educatissimam sobolem, obuoluta facie, in tenebris, humi jacentem, & gementem, parietes pullatos, turbatam familiam totam; denique Tychonem meum feretro impositum, priùs mortuum aspexissem, quàm ægrotantem percepissem: eundemque adhuc intueor, eo planè affectu, qui solatium exspectare verius, quàm id præstare aliis debeat, vel possit. Sed in tanta animi mei consternatione, quò me, & vos omnes fortassis reficiam, illud hoc tempore, quod passim vsurpari solet, mihi occurrit; impatientiùs eos solùm plorandos, quorum turpem vitam inhonesta mors insecuta sit; haud verò mori, quos virtus ipsa præstet immortales. Id si sic habet, veluti verissimum est, Tycho noster mortuis haud erit accensendus, quòd omnium sese faciebus offerat virtus conspicua; ad cuius lucis clarissimos radios excæcari necesse sit mendaces noctuas. Nam, si quis clarâ patriâ natus, celebris iudicandus; si generosis ortus parentibus, primam virtutis sementem accepisse putandus; si liberaliter educatus, liberalis & ipse habendus; si excelso ingenio præditus, sublimium disciplinarum ardore incensus, iísque occupatus, excelsus & ipse existimandus; si ea fortunę bonorum affluentia fœlix censendus; si ingenij editis in publicum inuentis, & monumentis, planè diuinis in tanto excellentior aliis, quantò sese alij inferiores; si Regibus, virísque Principibus ob hæc charus, fortunatus exclamādus; si clarorum, & magnorum hominū applausus, & collaudatio, laudatum & ipsum efficit; si commodus vsus thalami; si morigera soboles; si denique placida mors, etiā atque etiam beatū præstare possunt: profectò TYCHONEM nostrum omne hic tulisse pūctum, pro virili mea ostēsurus sum. Et quanquam optârim alteri cuipiam, cui maior dicēdi vis, minor autē ex luctu animi perturbatio, hasce partes iniunctas esse: tamen, cùm de eo viro verba mihi facienda sint, qui seipsum, etiam

me

me tacente, cùm in viuis esset, bonis omnibus prolixè probauit; ea etiam suppetat rerum copia, vt quid è tanto dicendorum numero, pro temporis angustia, potiùs omittendum, quàm commemorandum, cogitare necesse sit; onus hoc mihi imponi tantò faciliùs passus sum. Quò etiam perduxit plurimi temporis liberalis, & suauissimi nostri conuictus, amoris mutui, mutui officij recordatio, & denique hospitij nunc mei destinatio, paulò ante mortem, amicissima, & insuper in ipso desiderium mei hoc postremum. Veritatis igitur simplex cùm sit oratio; non est, quòd à me verborum ampullas, aut vllum insolentem sermonis habitum hic exspectetis; quandoquidem deformia fucos desiderēt, & glaucomata, nullà cerussà indigeat per se decora facies: párque sit, vt orationis nostræ indumentorum respōdeat formæ vestitus. Proinde multa me paucis, illustria humilibus, læta tristibus proferre, patienter admittite. Patriam ergo quod attinet, ea TYCHONI nostro Dania est, quæ aliquot iam, ante Christū natum, sæculis, Regia dignitate clara, plures semper sagatos, quam togatos genuit. Iulij Cæsaris minas animosè contempsit, impetus illatos viriliter depulit, & cum vicinis populis frequentia bella gessit. Incolæ, quibus Rex imperat, in equestrem, & plebeium statum distincti. Inter equestris ordinis homines, qui inibi sanè amplissimus est, primario loco Brahei reputātur, qui, ex Suecia iam olim Reges comitati, splendidissimis feudis, ob virtutem, fidémque in militia constanter præstitam, in Dania ditati sunt. Ante sexcentos annos vnum, atque alterum ex hac familia ad Regiæ dignitatis fastigium euectum, in Annalibus Danicis legitur: Non pauci quoque Monasteriensem Episcopatū, illum aureum, superioribus temporibus, administrarunt. Quin & hodie in Sueciæ Regno Nobilissimo ex Braheis orti supersunt, qui Regi proximi Comites salutantur. Et coràm aspicitis Inclytum, & Generosum Dominum D. Ericum, Comitem in VVesingeburk, Liberum Baronem in Rhedebhollen, Dominum in Lintholm, qui, vt domesticum infœlicem absens dolet patriæ statū, sic funeris agnati sui præsens spectator est tristissimus. Braheos genus suum ad Augustos Sueciæ Reges, non iniustè referre, vel nummus quidam argenteus, iuncorum manipulo notatus, à Regeque Ioanne III. signatus, cōfirmat. Nam eo insigni ad stemma deducendum, comprobandúmque suum omnes vtuntur. Natus est TYCHO noster, anno Christi 1546. decimoquinto Decembris, intra nonam, & decimam horam matutinam, Knudstrupij in Scania siti, patri Ottoni, viro militari, & magnanimo primogenitus: matre Beata, ex vetustissima Bildorum familia orta, quæ septuagenaria hactenùs superstes audita est, per plurimos annos vidua, fœmina grauis, pietatis, & pudicitiæ toti sexui exemplum. Hæc filium suum sollicitè admodùm educauit, ad sanctitatem, & virtutem cohortata sedulò cui is vicissim omne præstitit obsequium. Quæ indoles egregia in prima succrescente ætate, patruo suo Georgio Braheo admodùm grata, ipsum impulit, vt cum liberis careret proprijs, hunc adoptatum sibi asciuerit, domi, parentis loco, pædagogi operâ, informarit; donec decimum & sextum ætatis annum prætergressum, Lipsiā emitteret, vbi summa alacritate literarū bonarum viam ingressus altiorem, in iis pauxillo tēpore ita progressus est, vt excelsi ingenij signa ediderit manifesta. Naturâ propensus erat ad Cæli studium, cui tam diligēter incumbebat, vt inuito præceptore domestico (cui iuris studium cum discipulo tractandum iniūctum fuerat) libellus Astronomicos passim coëmeret, sinéque intermissione perlegeret; Bartholomæo Sculteto, tum studiorum causa Lipsiæ degente, clam in cōsilium adhibito. Noctu sereno cælo, pædagogo inscio, lecto sese subducens, sidera omnia e globo exiguo absque magistro etiam, addidicit; velut etiam Radio Astronomico Planetarum motus diligenter obseruauit, atque sic integrum triennium Lipsiæ exegit; id quod & postea VVittebergæ & Rostochij, sedulo, & constanter continuauit. Postmodùm, cùm peregrinandi ipsum inuasisset desiderium, Augustam Vindelicorum profectus, inibi, in Consulis Ioan. Baptistæ Henzelij horto maximum Quadrantem ligneum erexit, veluti & aliud, quòd Sextantem dicunt, Instrumētum, quibus creberrimè siderum motus explorauit. Inde in Italiam properans, maximā illius partem perlustrauit, atque de hisce disciplinis cum viris harum peritis auidè, multúmque contulit; vnde in dies magnā Astronomiæ notitiam indeptus est. In patriam per Heluetiam regressus, Basileam Rauracorum, aut vicinum aliquem locum, sedem vitæ delegerat; non solùm ob loci celebritatem, virorúmque doctorum illic commorantium complurium conuictum; sed etiam, quòd regio isthæc in trium amplissimorum regnorum concursu, Italiam, Galliam, & Germaniam iungeret, è quo per crebriores literas cum eruditis agere cōmodiùs posset. Quod dum seriò secum constituisset TYCHO, Rex Daniæ FRIDERICVS II. Princeps literatorum amantissimus, de hoc ipsius proposito certior factus, accersitum pluribus dehortatus est rationibus, vtque in patriæ potius gloriam domui studia hæc vigeret, & perficeret, adhortatus: Et, ne aulicis strepitibus, aliisque impedimentis turbaretur, Huennam, Hellespouti Insulam, Latinis Venusiam dictam, vltrò obtulit: Ex Camera item annuos certos redditus exsolui iussit. Hanc TYCHO acceptans conditionem, Insulam ingressus est desolatam, quam breui tempore splendidissimis quibusdam ædificiis habitabilem, veluti & egregiis hortis, agris, piscinis amœnam & fœcundam, cultissimámque effecit. Instrumenta motibus cælestibus accuratissimè obseruandis idonea, quæ iam Pragæ in Cæsariano Palatio viua aspicitis omnia, magnæ molis, aut maioris artificij machinas fabricauit quam plurimas. Ex Academiis studiosos, pictores, sculptores, chartopæos, typographos, omnísque

generis artifices alios accersiuit, ipsis victu, & amictu liberaliter prospexit, salaria item distribuit. Illic dies, noctesque visum, lectum auditum, scriptum, pictũ, sculptum, & fabricatum. Sũmatum; laboratũ, vnicéque Cælum spectatum est. Horum operum fama mare traiecit ipsum, vniuersam Europam penetrauit, eóque ex omni parte inuitati, cateruatim, quotidie, spectatũ accurrerunt plurimi, quos hospitaliter excepit omnes, & pro dignitatis ratione singulos, Reges, Principes, horum Oratores, Legatos, Comites, Barones, Nobiles, Studiosos, imò tabellarios; quæ quanti sumptus res fuerit, cuivis æstimare facilius est, quàm imitari. Nam, quod ipse scriptis suis publicis testatur de peculio proprio, vltra centena millia Ioachimicorũ, laudabili ædepol prodigalitate, in Astronomica impedit. In hac Insula per hosce labores nata TYCHONI est NOVA ILLA MVNDANI SYSTEMATIS HYPOTHESIS, quâ hanc, hanc, quam inhabitamus, Terram, totius quidem Vniuersi mediũ statuit, motus tamen omnis, secus quam Copernicus voluit, expertum: nec etiã iuxta hanc orbium omnium secundi mobilis centra versari, quod Ptolemæo visum est, permisit: sed ambo solummodò Mundi lumina, & viã remotissimam omnium aliarum contentricem Octauam Sphæram, in circumuolutionibus suis, Terram tanquam cẽtrum, spectare indulsit: reliquos verò quinque Planetas circa Solem, veluti Regem suum, gyros ducere, ipso in omnibus illorum reuolutionibus, in medio constituto, affirmauit. Hoc ingeniosissimo inuentu cælestium apparentiarum omnium exactissimas rationes reddidit, hoc obscura illustrauit, dubia explicauit. Stellas fixas mille multiùs, & diuersis Instrumentis, non mechanice, sed per triangulorum rationes, viginti & vnius anni labore pertinaci, & indefesso accuratissimè restituit, absque quarum rectificatione haud vllus constaret verus cuiusque Planetæ locus. Solis quoque, & Lunæ motus quàm emendatos hic reddiderit, censere artificum est, & laudare. Parem quoque diligentiam circa Planetas reliquos adhibuit: neque quicquam, quod ad diuinæ Astronomiæ instaurationem, perfectionemque facere nouerat, vnquam vel segnis intermisit, vel inuidus dissimulauit, occultauitque, id quod partim iam editi ipsius in lucem libri, partim excudendi prolixè demonstrant. Astronomiã mechanicã, quàm VVandesburgi, arce Ranzouiana ad Hamburgum sitã, propriis typis, & ichnographiis elegantibus, primo egressus sui ex Dania anno, publici iuris fecit, Instrumentorum fabricam, & eorundem vsum fideliter commonstrat: sine quorum ope, & subsidio vix vlla obseruationum constaret certitudo. Stellarum autem fixarum abs se perfecta restitutio, reliquarum inerrantium meritò principium habetur necessarium, & fundamentum: quod reliquorum Planetarum rectè demùm sequitur instaurantamentum. Postremum opus, circa quod frustrà suscip ntur alia, prædictionum formas ingeniose explicat. Atque hæc, ni fallor, vniuersæ Astronomiæ forma est, ad quam mihi TYCHO quoque noster scriptiones suas direxisse videtur. Et iam profectò ex triginta sex annorum certissimis obseruationibus absolutissimum, quod ab eo vnicè, & diu expectatum, in publicũ emisisset Astronomiæ Theatrum; nisi migratio ipsius è patria, & inde vsque loci aliquoties mutatio operæ moram iniecisset perniciosam: cuius mutationis, & discessus ipsius causas, quas perhibuit graues, & necessarias, alios malo recensere. Verùm hanc temporis iacturam facile resarcisset commodissimum otium, quod ipsi ante annos tres Augustissimus Cæsar RVDOLPHVS, Imperator fecundissimus, fecerat clementissima in Bohemiam euocatione, & sustentatione liberali; nisi, proh fatum implacabile! hunc dira mors, diuino Princip, & nobis omnibus, insperatò ademisset. Nihilominus, ne quis frustrà ipsum vixisse & cœptum tantum, non verò absolutum, ipsius opus existimet, sciat, ex tot annorum luculentis obseruationibus, quas thesauri loco, sibi semper proximas, & custoditissimas habuit, quasque Daniã excedens, nunc expositas (eo modo quo aliquando Iulium Cæsarem, magna pugna, & clade elapsum, suos ferunt commentarios) allocutus, & exosculatus est; habet hæredes, quibus etiam hasce, iam animam agens, seriò commendauit, ædificij Astronomici sufficientem materiam, cui formam inducere possent Viri tres egregij, & TYCHONI Mathematicarum disciplinarum periti noti, & chari, & aliquandiu domestici, Doctor Melchior Ioëstelius, Magister Christianus Longomontanus, & Magister Ioannes Keplerus, inter quorum manus hæc omnia nunc versantur. Et quanquam D. TYCHO BRAHEVS, vt ad iuuandum commune bonum vnice natus, sic ad præstandum non tantùm per totam vitam propensus, sed sollicitissimus fuerit adeò, vt nullum laborem subterfugerit, nullis sumptibus pepercerit: nihilominùs, vti mos Mundi huius est, aliquot hominum (si etiam tales homines sint) reprehensiones euadere non potuit. Aliis enim ab auita degenerare virtute visus est, quòd equestris ordinis, & grauissimæ authoritatis homo, literas, & ex hisce Mathematicas disciplinas tractaret; nec priuatim tantùm iis delectaretur (quo fortassis apud hosce veniam impetrasset aliquam) sed inde etiam publicam expectaret laudem, atque gloriam, dignus reputatus, cui nobilitatis ademptum resignaretur priuilegium. Huiusmodi domi, & foris sustinenda complura ipsi fuerunt iudicia; solo risu, veluti & solebat, refutanda simplicitas, & rudis ignorantia. Quòd si enim inscitia stemmata nectetur, quis agrestibus futurus nobilior? Siu scientia insignis efficit, quænam Mathematicã potest nominari præstantior? id quod docti intelligunt. Verùm tolerabilis isthæc quodammodo fuerat iudicij infirmitas hominum, errore potiùs, quàm studio, eò dementiæ prolapsorum. At ab iis, qui eruditionis titulis insolescunt, qui literarum, & morum bonorum professiones sibi vendicãt,

imò

imò ab iis, de quibus optimè semper, suomet ipsorum etiam testimonio, meritus fuerat, falsas criminationes, infaméque calumnias, exspectare, & perferre; res mihi videtur longè impatientissima. Hoc pacto, ante annos pauculos, quidam ingeniosus, & doctus; sed absque religione, & virtute homo, tetricum, & famosum contra præstantissimum hunc Virum diuulgauit scriptum, quale in hoc genere non vidit antiquitas, nec fortassis spectatura est vnquam posteritas. Non sat fuerat infamatori illi plagium committere litterarum, & TYCHONIS Hypothesin, Vraniburgi repertam, falsarie pro proprio inuento venditare; nisi etiam Virum aurei generis, summæ eruditionis, inculpatissimæ vitæ, cum tota ipsius honestissima familia, sexcentis contumeliis, & totidem mendaciis, apud alios, si non deformatum, suspectum saltem reddidisset. Et profectò iure actum cùm hoc fuisset, velut etiam iam agi cœptum fuerat, nisi mors feram illam singulari beneficio, affecisset, & pœnæ subduxisset commeritissimæ. Sed quemadmodum TYCHO ipse sese, dum viueret, contra eiusmodi calumnias, conscientiæ innocentiâ, plurimorum item Illustrium, & doctorum Virorum iudicio consolatus est: sic etiam cuilibet rectè sentienti eadem hæc non abundè non possunt satisfacere. Ob ingenij, & doctrinæ excellentiam, nominisque celebritatem, Inuictissimus Cæsar RVDOLPHVS, Princeps sapientissimus (quem meritò primo loco nomino) in aulam suam accersitum voluit. FRIDERICO verò II. Daniæ Regi, tam charus, tam magnus, tamque bonus habitus, vt nihil, quod maioris momenti fuerat, absque huius scitu susciperet. IACOBVS IV. modernus Scotiæ Rex, carmine TYCHONEM laudauit, ERNESTVS, Elector Coloniensis, plurimùm huic semper fauit. GVILIELMVS, Hassiæ Land-grauius, per multos annos, literis de rebus ad Astronomiam spectantibus, cum ipso certauit: quæ primo Epistolarum ipsius libro aliæ continentur. VDALRICVS, Dux Megapolitanus, quò in Dania ipsum retineret, nihil non tentauit. Longum foret omnes per Europam ex Imperiosa familia natos, defunctos, & superstites, quorum ad TYCHONEM clementissimæ extant literæ, & spectantur monera, huc accensere. Sed eruditorum, Dij boni, quot exaratarum ad ipsum epistolarum volumina, abstrusis quæstionibus plenissima! Nec vllum hoc sæculo opus eruditum, & in Philosophia egregium diuulgatum, in quo TYCHONIS nomen aliquoties legatur, in quo non ad ipsius authoritatem prouocetur. Et, vt è plurimis paucos nominem, Franciscus Patritius, Clauius, Scaliger Iosephus, Vlmus, Maginus, Roeslinus, honorificè hunc, & frequenter, scriptis suis compellant. Quis igitur tam excors erit, aut sensus reprobi, qui non tot illustrium, & doctorum virorum candidis de D. TYCHONIS censuris ipse etiam subscripturus sit, veritatique calculum adiecturus suum? Non Deum TYCHONEM facio, sed hominem fuisse, & scio, & assumo, cui nobiscum omnibus errare, atque labi fuit cómune. Non diffiteor quoque, aut pernego, & suos ipsi habuisse næuus, quibus mortalium haud expers vllus est. Illud tamen coram quocumque, erecta ceruice testari possum, & testor quoque, totis illis nouem mensibus, quibus triennium ante, VVittebergæ cum familia mihi conuixit hospes, cum sese gessisse erga Deum, & Homines, quoad Christianum, & literatum hominem apprimè decuit: cum coniuge honestissima, suique obseruantissima fœmina, maxima vixit concordia: liberos, ex octo adhuc sex superstites, ad pietatem, & modestiam assuefecit: filios, qui ipsi dito, studiis: acu, & colo filias occupauit: nec otio, peccatorum seminario, Infensissimus, dissluere cæteram quoque familiam passus est. Consorti suæ facilis: seueritate verò reliquos continebat in officio: erga peregrinos comis, hospitalis, liberalissimus in pauperes. Verbis ipsius veritas, & breuitas: gestui, & vultui grauitas: consilio prudentia: factis felicitas inerat. Nihil fictum, nihil simulatum in ipso, sed scapham scapham appellabat: vnde omne, quod sustinuit, odium. Nihil in ipso humile, nihil dejectum: sed sublimem ferebat supra omnes fortunæ minas animum. Nulla in ipso, prætetquam temporis, animaduersa auaritia: ipsi vita studia erant: deliciæ verò meditatio: diuitiæ scientiæ: virtus nobilitas: religio, dilectio. Fastum detestabatur omnem, omnem inanem steminatis jactantiam. Non iræ tenax, & offensionum, sed ad condonandum facillimus, vtque vno dicam verbo, quod ab aliis expectabat, idem promptissimè præstabat singulis. Prodesse cunctis studebat, nocere verò nemini. Haberem, quæ plura de ipso verissime prædicarem, si is, qui me grauiter exercet, luctus sineret, nec nossem vobis aliàs hæc omnia satis, superque cognita, & perspecta. His animi dotibus TYCHO noster præditus, cùm viueret; quibus etiam nunc in animis bonorum viuit, & victurus perpetuò est. Has exornârunt fortunæ bona, quæ hæreditate consecutus fuerat amplissima, veluti insuper sperare poterat olim maiora. Neque etiam corporis hunc destituit honor, atque decus: erecta statura; firma, & virilia latera; facies decora, & aperta, quam ante annos triginta Rostochij quidam noctu, ausu prorsus sicario, læsit, vestigio ad mortem vsque semper conspicuo. Valetudine antehac vsus fuit prosperrima, & inoffensa, quam deinceps loci mutatio, & ipsam paulatim immutauit, nutantémque reddidit; vnde & ipse breuioris vitæ coniecturam desumpsit. Ætate præterita deteriùs longè habere cœpit, quod tamen, quantum potuit, apud suos dissimulauit. Crebriores cum amicis lætitias abrumpens, de morte sermones instituit: quin & domi à familia interea temporis plurima animaduersa prodigiosa, veluti & mens aliquid Genius præsensit. Nam eo ipso, quo ægrotare hîc cœpit die, ego historiæ Anatomiæ Pragensis finem imponens VVittebergæ, atque ad Lectorem præfationem amanuensi meo dictitans, plurimorumque fau-

torum, & amicorum nomina recitans de repente hæc iussi scribere: Tu verò, Generose D. Tycho, fermè mihi excideras. Nam ignoro hactenus cælum, an terram potiùs habites: num suspicias, an despicias. Salue tamen mihi cum Typotio nostro (quem similiter ignorabam mortuum) vbicumque sis, plurimùm. Dies, quo in morbum incidit, 13. Octobris erat, quem ipsi intempestiua inuitauit verecundia. Ad illustrissimi enim Viri cœnam cum aliis vocatus hospes, vrinam suppressit, quæ consessu protracto aucta, vesicam ita distendit, vt quasi luxata, postmodùm excernere volenti, amplius non obedierit. Hinc subsecuta ischuria, & doloris vehementia, quâ, cucurbitæ instar, attractus sanguis, vesicæ phlegmonem induxit, quam illicò, vt solet, febris comitata continua, & ab hac leuiusculum exortum delirium. Qui affectus adeò à me designatur deductiùsque veritati forsan vis fiat commento alienissimo. Nocte, quæ ipsius mortem præcessit vltima, obtinuit eas a morbo inducias, vt magna facilitate, & considerate plurima ordinarit. Et quemadmodum Poëticæ à pueris vsque fuerat studiosius, expeditum, & elegans fudit carmen; ita morti vicinus verè cygnæam canere prolixe auditus est, quam etiam multoties suos iussit excipere: ardentissimos ad Deum, pro concessa vitæ vsura, pro exhibitis innumeris beneficiis, pro publica concessa pace, pro tributa toties Cæsari læta victoria, proque bonis abunde in commune collatis omnibus, hymnos modulatus est; pro placida animæ emigratione, pro cælesti diuersorio, profundis suspiriis supplicauit; Ecclesiam, Rempublicam, suósque omnes diuinæ protectioni commendauit; curam egenorum habere sine respectu omnium suis seuere iniunxit; piè, & honestè viuere, diuinúmque spectare auxilium iussit. Atque sic inter preces, & cohortationes, nobis omnibus, & vitæ huic valedixit, tam tranquillè, vt deficere nec visus sit, nec auditus. Sic itaque die abhinc duodecimo, qui erat 24. Octobris, cùm annos vixisset 54. menses 9. dies exactè 14. humanis exemptus est Vir illustris, & generosissimus D. Tycho Brahævs, singulare Naturæ beneficium, & literaturæ ornamentum; quem non tam clara patria, nobiles genitores, corporis, fortunæque bona alia, quàm excelsa mens, & diuinum ingenium, carum, amabilémque Principibus, doctísque viris, adeóque vniuersis, præstitere; cuius mors, quam pia, & honesta vita præcessit, haud mala esse potuit, eius nunc exuuias, & quicquid in ipso mortale fuit, terræ committimus, officio humanitatis vt postremo, sic maximo: pars ipsius verò melior, hoc est anima, Iesv Christi Seruatoris nostri sanguine pretiosissimo redempta, Cælum, quod antea suspexit, & meditatus est, cum beatis omnibus inhabitat, cunctáque hæc inconstantia despiciens, vitam iam viuit verè immortalem.

Orationis Funebris finis.

Ne quispiam moretur, quòd sub Orationis superioris finem, legatur Tycho supra annos liv. vixisse menseis ix. & dies exactè xiv. cùm ipse superiùs scripserim eum, præter annos illos, vixisse menseis præcisè x. adnotandum est, cùm ipse Tychonem habuerim natum die Decembris xiv. & mortuum deinceps die Octobris xxiv. supputari omninò, præter annos integros, menseis x. ac dies x. Et quia tamen tempus Natiuitatis designatum est Stylo Veteri, tempus verò Mortis Stylo Nouo; ideò me, habita ratione detractionis dierum intermedio tempore factæ, detraxisse eos decem dies, quibus profectò Tycho non vixit: quare & superesse menseis præcisè x. Parem rationem habui, cùm vitæ Peireskij tempus supputaui. Excusandus porrò Iessenius, quòd præfestinanter Orationem conscripserit; neque idcircò aduerterit, nato Tychone, vt statuit, die Decembris xv. aut superesse nouem dies, supra x. menseis, si ad Stylum quidem veterem respexit, aut superesse xxix. supra ix. menseis, si respexit ad nouum. Quanquam hoc parui momenti est. Gratè interim habeo, quòd docuit Tychonem ex eo esse stemmate, è quo fuere pridem duo Reges assumpti, & nonnulla item alia, quæ mihi fuerant incomperta; vt quòd præter sex liberos, quibuscum migrauit Tycho in Germaniam, etiam duos alios habuisset.

Subsequuntur tum *Epitaphium*, tum *Chronologicum Distichon*, quod vtrumque, vt iam monui, intertextum superius est; ac ista quæ sequuntur, subinde

ELEGIA
IN OBITVM EIVSDEM
D. TYCHONIS BRAHE.

TV quoque funebris pars haud incognita pompæ,
Appositos lacrymis funde Elegia modos,
Terrigenas animos potuit qui sistere Cælo:
Terrigenum tumulo conditur ecce manu.
Assuetósque oculos cælestem pandere lucem
Fusa super tenebris inuida claudit humus.
Gratuler ambiguum est, an laxem fræna dolori?
Dum meditor, lacrymas vtraque caussa ciet.
Infœlix mundi soboles, homo dedite mundo:
E mundo reliquum quid tibi Parca facit?
Quando etiam lethes Sapientia mergitur vndis,
Diuinásque animi mors populatur opes:
Nec iam Sideria frigentia pectora cura
Demulcent solitis vita abeunte modis.
Si pars est hominis melior, mens edita cælis,
Vilia si terra pondera corpus habet;
Si probat ipse Deus, pecudum contemnere vitam,
Pinguia non vent' thura adolere Deo:
Sed memorem esse sui, celerésque patrare per annos
Dignum aliquod tanta nobilitate decus;

Si

Si potior mentis, quam corporis ulla voluptas,
Pulchrior illius si, meliórque labor;
Si patrias animo praestat decurrere sedes,
Et laudem authoris commemorare Dei:
Debuerant equidem pulchra molimina mentis
Occidui fato corporis esse super.
Nunc veluti nigris fulgens in nubibus arcus,
Has simul ac venti dissoluere, perit:
Non secus Astrorum tot iam quaesita per annos
Notitia, & celeris mobile mentis opus.
Quod visum Vraniae fertur mirata sub Astris,
Exemplo sensus obstupefacta sui:
Heu mihi non potuit motu superesse cerebri,
Nec nisi pragressis sensibus ire comes.
Scilicet ipsa etiam quondam pulchra Astra peribunt,
Et res instabiles fluxa sigilla decent.
Scilicet exiguum est, & vasto ex aequore gutta
Quicquid sideriâ de ratione tenes.
Vtque bibit floris lux irradiata colorem,
Ipsa sibi nullus de Phaetonte color:
Non aliter viles sensu monstrante figuras
Mens hominis, crasso corpore mersa, videt.
Aut tenue, aut nihil est, species aut proxima vero,
Aut pars in promptu est, pars adoperta latet:
Diuinos puro donec de fonte liquores
Corporis è vinclis, morte soluta capit.
Non igitur miser est, lacrumis non aptus acerbis,
Solatur Domini quem modo blanda manus,
Oblitum leuium, capiat quò maxima, rerum,
Iam vacuum curis, improba vita tuis.
Non poteras lethum pulchram praeuertere palmam,
Arte triumphata, sideribúsque venis.
Non poteras penitus doctrinam extinguere mentis;
Quam spargit toto plurimus orbe liber.
Audiit hinc viuus magnas Peana per vrbes,
Posteritas omnis quem benè grata canet.
Gratulor hanc meritò sortem: sed causa doloris
Non leuis à nostra nunc mihi parte venit.
Non mea tam longa iungam suspiria pompa?
Mène hilarem iubeat publicus esse dolor?
Nam veluti si quà stagnantibus incidit vndis
Scrupulus & fluctum motio prima dedit;
Addit se in spatium, virésque acquirit eundo
Circulus, atque omni littora parte ferit:
Non aliter, qui iam Pragensi moeror ab vrbe
Nascitur, Eois, occiduísque plagis,
Regna per, & gentes, magis ac magis auctior, errans
Conturbat vestras Auster, & Eure domos.
Dania cumprimis Braheum patria plorat,
Iamque suum Atlantem non abiisse velit.
Illustrísque domus, columen, Braheia, regni,
Occubitu Solis, lumine cassa sui,
Luget, & ad luctum socios vocat ordine Billos,
Rudros, Ranzonios, pulchráque serta Rosa.
Stemma viri fulgens, regnum sibi vindicat vnum:
Doctrinam censent omnia regna suam.

Fama Caledoniam longè tranabit in vrbem,
Signáque moeroris Rex Iacobe dabis,
Musarum cultor celebris, tecúmque per vrbem
Musarum quotquot mystica sacra colunt,
Seu Princeps ditione potens, seu Flamen honore,
Quos loquitur propriâ pagina scripta manu;
Seu quocunque loco Stellarum conscius artis,
Cui fuit in voti parte, Tychonis amor.
Non ita fatidicas ibant crebra agmina Delphos,
Sollicita ambiguos more notare sonos:
Quam super arcano caelorum plurima motu
Braheas adiit litera missa manus.
Conticuit vates. migrant oracula terras;
I, quaere hinc alios Delphica turba Deos.

TV verò ante alios, Caesar ter maxime, Reges
Non aliquem motum cor de latentem rapis?
Venerat inuictis Phoenix dilapsus ab Arcto,
Atque in Teutonia nidificabat humo;
Phoenicem propria voluisti cernere in aula:
Non alia imperio dignior ales erat.
Venit summa dies, properarunt fata receptum
Phoenicem flammis, Phoebe, adolere tuis.
Quò minùs hunc flocci credam Te pendere casum,
Impedit officium, diue Rudolphe, tuum,
Armatum imperij depellere finibus hostem,
Tutari pacem, iustitiámque domi;
Et studia, atque artes validas plantare per vrbeis;
Vnde hominum capiat commoda multa genus;
Percipiátque Dei iustas sapientia laudes:
Hoc sunt imperij munia summa tui.
O vtinam nunquam tua sceptra fatiget Erinnys,
Arma domi nemo concitet, arma foris,
Nulla intemperies languentia corpora tentet,
Quod satis est, fundat terra poténsque manus.
Non ideo nulli cingant tua lumina fasces,
Non minor hinc Regi retribuatur honos.
Te duce certatim speculemur sidera ciues,
Quantaque diuina sint monumenta manus.
Scilicet haec vna est diuini meta laboris,
Hac hominum decuit vita beata genus.
Hanc equidem Eois vitam vixisset in hortis,
Si posset vetitis abstinuisse bonis.
Nunc immorigeros Nemesis diuina, magísque
Trux hominem duro pectore plectit homo.
Terra homines plectit, tribulos commutat aristis,
Torrida nunc aestu nunc adoperta niue.
Hinc genus Adamidum duras damnatur ad artes:
Siderea cunctis non vacat arte frui.
Hanc tamen esse tuam voluerunt Numina curam,
(Par immortali regia turba Deo.)
Has etiam ingenuas in sceptra reponere curas,
Quóque potes, artas amplificare, modo.
Tempora nobilibus condunt pereuntia signis;
AEtatem mundi pectora bruta docent.
Quanta sit, expediunt, caelorum condita moles,
Quanque

Quæque sit humana commoda forma domum.
Ne velut ignota viuat peregrinus in vrbe
Terrigena, hospitiu nesciat ipse sui.
Incipe, mortalis, stolidos deponere fastus:
Quantula de mundo portio, quæso tua est?
Quin etiam humanos adiuuant grauiter vsus
(O res ingratis sæpè iteranda viris:)
Vraniem fæcunda Ceres, Bacchúsque loquuntur,
Fauni Capripedes, Arcadiúsque Deus.
Vranie instabilem constrinxit Nerea nautis,
Æolia, Vranie sub iuga, castra dedit.
Hac anus Hispanos alium deduxit in orbem,
Huic cessit clausas gente tremefacta fores.
Vranie Batauos sana seruauit ab Arcto,
Quos fugit multo tempore clausa dies,
Tanta dedit quondam cultori præmia diues;
Non equidem cunctas, credite, fudit opes.
Claudit inexhaustam gremio prædiuite gazam,
Dat noua non pigris munera, culta viris.
Vim Cæli reserate viri, venit agnita ad vsum:
Ignota videas commoda nulla rei.
Clausa aperire labor: sed apertis non labor vti;
Natura ingenio, vim reserate viri.
Mi quoque, Diua potens, propiùs perculta dedisti,
Ne crucies mentem vana superstitio.
Dulcia non poteras compescere somnia Mosis:
Suspicio magnos fecerat Astra Deos:
Forte etiam magicas venissem promptus ad artes,
Eliciens Orco, quos regere Astra putant.
Intima quamissem non ad penetralia veni,
Explorans vires lux animosa tuas.
Consulat Astrorum vires, quicunque laborat
Cum fructu vetitis obuius ire libris.
Tuque adeò immanes terris auertere pestes
Si (quod Sacra iubent) Diue Rudolphe, cupis;
Si tibi sunt cordi misera noua commoda vitæ,
Gloria si summi, cultus, amórque Dei:
Hanc etiam clemens studiorum amplectere partem,
Consciam & Astrorum perge fouere Deam.
Strauisti Scythicum non vna clade tyrannum:
Imbellem exsupera tandem etiam inuidiam.
Millia militibus, veniant modò singula Musis:
Neutra grauant reditus inuida lingua tuos.
Si tamen vsque adeò multos rapit omnia miles;
Si cunctas adeò Mars populatur opes;
Seruanda est inopi tantilla pecunia fisco;
Et nihil est studiis, sordide Rhetor, opus.
Deme catenato pretiosa monilia collo,
Sit simplex vestis, mensáque parca tibi.
Luxuries inopi famuletur publica fisco,
Nam nihil est illis, sordide Rhetor, opus.
Tunc etiam Ioua fisco cedemus honores;
Astra locum castris, ingeniúmque dabunt.

IOANNES KEPLERVS mœstus posuit.

INCOMPARABILIS VIRI

TYCHONIS BRAHE

ATLANTIS CYMBRICI, ET EQVITIS TORQVATI

ELOGIVM.

EDuxit, perhibent, immani mole Gigantes
Simplicibus tellus denuò culta viris.
Hi tentare quidem Cælos ascendere quondam,
Quos tamen in terram, Dij repulere statim.
At nostris alium videas genuisse diebus,
Ipsum cui Cælum sarcina parua fuit.
Hic, cui non totus terrarum quà patet, orbis
Sufficere, euentu indice non potuit.
Hic dico, ille Gigas, quem fama reclamitat hurnus
Astriferos cælos imposuisse suis.
Hic voluit Stellas flammantes inter Olympi
Viuere, sic scrutans intima claustra Poli.
Vnde refert nobis victor Mysteria cæli,
Quicquid & occulti magnus Olympus habet.
Hinc videas monumenta viri, quæ Cælitùs ipse
Edoctus, nobis conspicienda dedit.
Hæc, Diodore, oculis si vidisses, Miraclis
Dixisses septem connumeranda tuis.
Cedite iam Primi Inuentores, cedite tandem:
Viribus hic cerebri vos facit arte rudes.
Hei mihi! Quid video? rumpit mea verba quid inter?
O mea quid subitus occupat ossa tremor!
Occidit hei vobis Cælum, fulgentiáque Astra!
Occidit ipse Tycho summus & alter Atlas!
Quid vestrum TEIXOΣ misisti abire Tychonem,
Cui semper vestri maxima cura fuit?
Anteà quem nobis ecce, Astra dedere benignè,
Inuida nunc oculis surripuere meis.
Non ego macresco: Neque, si mihi vera fatendum,
Terra fuit tantum digna tenere virum.
Nūc Tycho ipse suo speculās spatiatur Olympo,
Atque ipsi specula est, quod fuit ante scopus.
Ergo si voti compos iam despicit alto
Osorem, dicens: Nil tua dira moror.
Nil tua dira moror, Fortuna victor & ipse,
In terris posthac degere non cupio.

PAVLVS IANVS Culding Cimber.

SVperest, vt liberem fidem circa memoratam Tychonis Epistolam de Confectione Elixiris ad Rudolphum Imperatorem. Tantò verò lubentiùs ipsam publici iuris facio, quantò optimus VVormius rectè diuinauit, nullum fuisse ad nos exemplum delatum egregij illius *de aëre pestilenti corrigendo* Tractatus, in quem præclarus Bartholinus ipsam inseruerit. Quando certè nullum reperire licuit in instructissimis Bibliothecis eximiorum Medicorum Riolani, Morei, Patini, Mentelij, ne quid de Thuana, & cæteris dicam; credere omninò par est nusquam apud nos aliquod exstare. Tacere interim non decet, quod ille in suis ad me literis habet, dum,

Credo,

Credo, inquit, *hoc ipsum Medicamentum, de quo tecum egit nobilissimus Dominus Retzin: Nam hoc nobis familiare, & in Pharmacopoliis nostris titulo* ELIXIRIS TYCHONIS *venditur. Ego creberrimè in morbis malignis vsus sum magno successu. Sudores potenter mouet, malignitati resistit, &c.* En verò quid id rei sit.

ELIXIRIS TYCHONIS DESCRIPTIO

Aduersus morbos Epidemicos,

Ad Rudolphum Imperatorem.

AVgustissime, & Potentissime Imperator RVDOLPHE, Domine clementissime. Descriptio Medicamenti, quod contra morbos Epidemicos passim nunc grassantes, Dei dono, efficax est, quale sacra Cæsarea Majestas tua clementissimè per suum Capitaneum Brandeisensem à me expetiit, in hunc modum, prout ipsemet adinueni, & comprobaui, se habet.

Accipiatur primùm pro corpore, & fundamento, Theriacæ Venetæ optimæ, & veteris, aut potiùs Alexādrinæ, libra vna, cui in vitro oblongo, satisque capaci, superfundatur spiritus vini, è generoso vino, terna distillatione, & rectificatione moderato calore eliectus, vt exstet supra Theriacam ad quantitatem palmæ; posteáque bene obturato vitro, ne spiritus exhalet, fiat digestio in tepido balneo per septimanam. Eâ peractâ, materia omnis, quæ in vitro est, filtretur per bibulam papyrum, vt separetur purum ab impuro, liquórque admodum rubicundus, & perlucidus, qui hac filtratione prouenit, indatur cucurbitæ vitreæ, & suprà posito alembico, cum suo recipiente, atque vtrobique bene clausis de more vitris, fiat lenta distillatio in balneo mediocriter calido, nec æstuante; donec spiritus vini in receptaculum guttatim euocatus materiam, siue essentiam Theriacæ in fundo cucurbitæ vitreæ, instar mellis liquidi, colorem tamen ad subrufam nigredinem tendentem obtinentis, reliquerit. Spiritus autem ille vini Theriacalis per se in vitro bene clauso conseruari poterit, & parùm manè, vbi lubuerit, de eo sumi, instar alterius aquæ vitæ: habet enim in se aliquid de volatili essentia Theriacæ, ideóque præseruatiui loco est, præsertim si ex oleo juniperi sulphurato, de quo mox dicemus, bis, vel ter vlterius in balneo exaltatus fuerit. Porrò essentia illa Theriacæ, quæ in fundo remansit, sic efficacior reddenda. Sumatur Sulphuris è Cholcotare puro ter sublimati, & quarto et Aloë, Myrrha, & Croco semel, leuiter, sine adustione eleuati, quarta pars libræ, huic superfundatur in cucurbita vitrea oblonga de oleo baccarum Iuniperi, quod purum, & in balneo rectificatum est, tantum, vt superemineat quatuor digitis. Potest etiam addi oleum Succini in balneo ter rursus distillatum, & ab adustis vehementia liberatum, vt sit eius quarta pars, respectu olei juniperini, estque sic melius: ponatúrque bene clauso vitro, in fornace cinerum; ibi stet in tepida digestione per quatriduum. Eliciet interim oleum juniperi è floribus illis sulphuris rubicundissimam tincturam, & optimam eorum essentiam in se attrahet. Fiat & hîc separatio filtratione, prout anteà. De puro autem, & rubicundo liquore, qui papyrum bibulam transiuit, addatur duodecima pars essentiæ Theriacæ priùs confectæ, ita vt hæc duodecim vicibus oleum illud juniperi sulphurisatum excedat: mox simul digerantur in tepenti balneo, violâ oblongâ bene obturatâ. Potest tamen iis priùs aliquid addi de extracto radicis Angelicæ, sale Absinthij puro, & essentia Carabis albi. His tribus simul mixtis, & pro decima sexta parte priori liquori junctis, posteáque, vti dictum, simul in digestione collocatis, idque per octiduum.

Superaddere etiam conducit ante digestionem, de priùs reseruato spiritu vini Theriacali, tantum, vt tribus digitis superstet. Digestione hac peracta, fiet denuò separatio impuritatum intrinsecarum per filtrationem supradictam, & spiritus additus separetur in balneo, leuissimo igne, donec materia in fundo remaneat, instar picis liquidæ, quæ et Dei benignitate, præsens est remedium contra luem Epidemicam, octo, decem, vel duodecim guttis, pro ratione patientis, in aqua aliqua competenti; vtpote Prunellæ, Angelicæ, aut Cardobenedictæ, cochleari vno intrò assumpta; idque statim, ac morbus sentitur, antequam per somnum virus cor occupârit, & posteà sudore per aliquot horas, quò diutiùs, eò meliùs elicito. Si manè quolibet, jejuno stomacho de hac Medicina duę, vel tres guttæ in vino Absinthiaco, vel quouis alio appropriato liquore assumantur, Præseruatiui eximij loco est.

Potest verò hæc ipsa Medicina, per se omni auro præstantior, adhuc magis exaltari, per additionem tincturæ corallorum, sapphiri, & hyacinthi, & margaritarum materiæ resolutæ, tum quoque auri potabilis, si modò verum, & genuinum, ac corrosiuis rebus non inquinatum, & corruptum haberi possit; ita vt de singulis hisce scrupulus vnus priùs confecto Medicamento adjungatur, misceatúrque.

Quin & vniuersalius vt hoc reddatur Medicamentum ad omnes morbos, qui per sudorem curari possunt, qualis fermè est tertia pars omnium eorum, qui humanum corpus infestant, sic procedendum.

Antimonium selectum in regulum purum, ter, vel quater reiterata fæcum abjectione, redigatur; posteáque contuso, & puluerisato regulo, per cucurbitam terream, ignem fortem sustinentem, ad latus dispositam, impellatur forti igne, & successiuè adaucto, alchol Antimoniale, in aliam cucurbitam terream recipientis loco appositam, donec totus fermè regulus Antimonij instar pulueris subtilissimi vas antepositum subierit. Hoc Antimonij Alchol posteà in vasculis quibusdam reuerberationi idoneis, & ignis vim perferentibus, benéque argillâ munitis, imponatur in reuerberatorium clausum, ita

vt

vt flamma infrà, ac suprà transeat, ipsa autem vascula conclusa non attingat; fiat reuerberatio successiuè adaucta, per ses hebdomadas, donec Antimonium in puluerem album, vel subflauum redactum quodammodo fixum euadat.

Hic puluis Antimonij, etiam in aliqua copia assumptus, non purgat, nec quidpiam corpus molestat; sed solummodo sudorem moderatum, nec debilitantem ciet.

De quo si priùs præparatæ Medicinæ parum immisceatur, multò adhuc præstantior, & efficacior ad omnes morbos Epidemicos redditur: & insuper Febres quascumque ritè administrata curat, obstructionesque aperit.

Atque hæc de Medicina Epidemica, quam Cæsareæ tuæ Majestati, prout clementissime voluit, humillime & fideliter consignaui, & vt secretam habeat, sibique soli reseruet, demisse peto. Mitto verò nonnihil de eadem, quatenus hanc iuxta priorem descriptionis partem absoluere licuit, quæ etiam valida est, atque, Deo dante, in talibus morbis præsens remedium exhibet.

Estque hæc purior, & præstantior eâ, quam Cæsarea Majestas tua à suo Capitaneo per me etiam paratam habuit.

Hanc vt Cæsarea Majestas tua clementi animo accipere, donec plura eiusmodi & maiora in eius gratiam parare opportunitas dederit, non dedignetur, subjectissime oro. Deus Optimus Maximus Cæsaream tuam Maiestatem ab omni malo tueatur. Data ex Arce Cæsareæ tuæ Maiestatis Benachia, die 7. Septembris anni 99.

Tycho Brahe.

CÆterùm, istlæc ad Rudolphum Imperatorem Epistola admonet me, vt attexam aliam, quam ad eumdem Tycho VVandesburgo dedit, sub initium anni 1698 vt esset Præfationis loco ad Catalogum mille Affixarum, quem tunc ipsi, ac vna alia quædam adjuncta nuncupauit. Ipsa est, cuius superiùs facta mentio est, cuiusque est etiam, cum argumento tum ipsius, tum Catalogi, tum Tabularum, explicationisque ipsi adiunctarum relata conclusio. Dixi quoque illeic eam me desumpsisse, cum cæteris, ex ipsissimo Manu-scripto exemplo, quod Tycho ad Principem illustrem VVolfgangum Theodoricum Salisburgensem Archiepiscopum misit; nunc autem, vt eam heic adiiciam, duæ potissimùm faciunt causæ. Vna est, quòd, tametsi varia illius exempla missa huc illuc fuerint (& meminit sane Magious exempli ad se missi, vt superiùs attigimus) nemo tamen hactenus fuerit, qui publici iuris ipsam fecerit; cùm intersit nihilominùs, ne ex tanto viro vllum monumentum consimile pereat. Altero, quòd hac occasione præoccupare, & subiicere valeam, quod desiderari ex me posset, ob scrupulum superiùs iniectum, de discriminibus aliquot abs me adnotatis circa Longitudines, Latitudinésque Affixarum, inter Catalogum Præfationi adnexum, & Keplerinum illum insertum in Rudolphinas Tabulas, ac alium à Tychone insertum in Progymnasmatum librum primum. Ac edere quidem, vt Keplerus fecit, Catalogum integrum; verùm quia ille prælaborauit, interseruitque etiam, si quam deprehendit inter suum, & non Progymnasmaticum modò, sed alios etiam, qui Longomontani, & Piseri fuere, discrepantiam; idcircò non est, cur actum agatur. Operæpretium solùm est, quà ille ab illis discrepet, diligenter notare; cùm esse profectò, aut haberi deterioris notæ, quà hoc illi non debeat; vpote qui ex eadem Tychonis officina prodierit, cuique ipse sua subscripserit manu. Operæ, inquam, pretium; vt possint qui rerum huiusmodi studiosi sunt, Tabularum marginibus adscribere discrimina, quibus deinceps, dum aliquam designatarum Stellarum vsurpabunt ad calculum admoneantur expendere cuius eius locus sit verior habendus.

Quanquam, iuxta ea, quæ loco iam citato, præ nonui, prætermittam Stellas circiter viginti, in quibus differentia non est dimidio minuti maior, ac proferam solùm triginta, aut triginta tres, in quibus quæ occurrit, est notatu dignior. Admonui illeic obiter, esse in hoc Catalogo Stellas nonnullas, quæ alia ratione indigitentur, quam in cæteris. Nam in Keplerino, v. c. circa Cassiopeæ constellationem legitur, *Infra scabellum trium præced. Septentr.* in hoc verò, *Prima supra Cathedram Cassiope a.* Circa constellationem Cycni; in illo, *Ad volam alæ paruula*, in hoc, *Trium in superiore ala Cycni inferior*, atque ita de cæteris: sed res facile conciliatur. Admonui quoque nomina duarum, quæ in constellatione Cycni apud Keplerum desunt, Stellarum, ex hoc suppleri Catalogo. Prior enim dicitur, *Prima in inferiore ala Cycni*; Posterior verò, *Quæ in inferiore femore*. Adnotaui præterea, quas duodecim Stellas ex constellatione Ophiuchi Keplerus ait suo defuisse, reperiri illas in hoc; cùm & vna præterea adsit, ea nempe, *Quæ in sinistra tibia*; & duæ item aliæ, quæ in illo desunt, vna, *Vltima, siue Quinta informium circa Geminos*: altera, quæ in Eridano, *Quarta sequens contiguarum Ceti*. Adnotari etiam heic potest, Stellam secundam in Coma Berenices, de qua Keplerus dubitat, esse illam, quam ipsemet, & Progymnasmata vltimo loco habent. Nihil subiiciam de Tabulis, deque explicatione, & vsu illarum, Catalogo à Tychone subnnectis: quando, vt superius quoque monui, vix est in ipsis aliquid à Progymnasmatibus diuersum; aut si quid eiusmodi est, vt quod ad illarum triginta sex Stellarum comparationem attinet, id suppleri ex Alphonsinis, Prutenicisque Tabulis potest. Ad Epistolam igitur, Præfationémve vt accedamus, en vt se res in autographo habeat.

STELLARVM

STELLARVM OCTAVI ORBIS INERRANTIVM ACCVRATA RESTITVTIO.

Ad Augustißimum Imperatorem RVDOLPHVM II.

DE INERRANTIVM STELLARVM VERIFICATIONE, TYCHONIS BRAHEI

PRÆFATIO.

INERRANTES Stellæ quòd vniformiter semper distantes, vniformi etiam cieantur motu, Fixæ quoque appellantur, Imperator Augustissime, RVDOLPHE II. Domine clementissime, quas supra omnium Planetarum circuitus exaltatas in Octaua quadam (vti vocant) Sphæra simul omnes contineri, atque ibidem circa Polos Eclipticæ lentissimo motu conuolui receptum est. Hæ licet innumeræ sint, tamen à vetustissimis Astronomis, qui in Ægypto, aut consimili plaga habitârunt, mille viginti duæ solummodò denotatæ recensentur. Quem pereximium laborem primus omnium Hipparchus Rhodius, quantum literis proditum est, subiuit, forsitan antecessorũ aliquot animaduersionibus, præsertim Timocharis, qui 200. circiter annis anteà talibus inuigilauit, non parùm adiutus. Ipsum verò, de quo loquor, Hipparchum ex occasione Nouæ cuiusdam Stellæ, cæteras omnes enumerasse, atque Sidera ad normam expangere certis organis, ingentique labore sustinuisse, magnificè deprædicat Plinius. Floruit verò ingens ille Hipparchus circa finem Monarchiæ Græcorum, annis circiter ducentis ab obitu Alexandri Magni, ante natum Christum Redemptorem annis proximè centum viginti; quando bellum ab harum Regionum populis, quod Cimbricum dicebatur, in Italia gestum est, Coss. C. Cæcilio, Cn. Papyrio Carbone: adeò vt plures quàm mille septingenti anni effluxerint, ex quo Fixarum loca ab ipso in normam redacta, numeris conueniente Abaco exposita sunt.

Intereà nemo tam sublimi curæ operam sedulam nauauit. Nam Ptolemæus Hipparchi successor, & Astronomiæ Princeps appellatus, hac tamen præcipua in parte, & sine qua cætera ritè constare nequeunt, requisitam non adhibuit diligentiam. Notauit is quidem paucas quasdam Stellas, vt innotescere posset, quantum interuallo temporis Hipparchum, & ipsum, quosdamque alios intercedente, promotæ fuerint: at ad singulas vti ab Hipparcho factitatum, non attendit; præsupponens fortè, ipsius de his traditiones omnis ambiguitatis expertes esse. Qua in re nimis credulus fuisse videtur. Aut enim errores non contemnendi subindè obrepserunt Hipparcho in Stellis quam-plurimis; aut transcriptorum effectum est, quòd Abacus ille in nobis, quasi per manus traditus non paucis scateat mendis. Adde quòd, solummodò in sexta gradus parte, intra dena nimirùm minuta, se vbique continuerit in Fixarum locis consignandis; siue quòd maiorem præcisionem minùs necessariam duxerit; siue quòd Instrumentis, quibus vsus est, subtiliùs hæc rimari non licuerit. At sanè adhuc subtiliori opus fuit commensuratione, si negotium pro vsu, & dignitate ritè tractandum, & Planetarum motus, qui è Fixarum locis sumuntur, ad amussim extricandi forent. Sed condonari Hipparcho aliquatenus posset hæc lato modo accepta designatio, si & ipsa in denis illis, quæ pollicetur, minutis omnimodè cælo congrua esset: à quo tamen sepenumerò semisse gradus, interdùm integro, & eò ampliùs deuiat, seu obseruatoris incuriâ, siue vtraque de causa, non dixerim. Quin & Ptolemæus qui earundem progressus suis temporibus conciliare voluit, illas centenis annis singulos efficere gradus nimis lato modo assumendo, vix terminos in iis, quas huic vsui adaptauit, rectè præfiniuit; nedùm vt cæteras competenter dispofuerit. Incedens enim lubricâ illâ viâ, ad fallendum pronâ, quæ à Sole per Lunam Stellarum loca monstraret, facilè quartæ partis vnius gradus, si non dimidiæ, errorem incautè admittere potuit; veluti alibi à nobis expressiús pandetur. Imò, cùm Refractiones Solis juxta horizontem (circa quem, cùm hanc pragmaticam exercebat, constituebatur) positi, vt de Parallaxibus non dicam, neglexerit, præcisionem ipsissimam non attigit; vti & sæpiùs his, aliisque de causis tam in Sole, quàm reliquis Planetis, & Stellis fixis, deuiationem aliqualem commisisse videtur. Verùm hoc non ob id refero, quòd tanti Artificis, & de tota re Astronomica adeò præclarè meriti viri, sine cuius operibus vix pateret ad hanc artem accessus, traditiones eleuare præsumam: sed solummodò, vt negotij subtilitatem, & labyrinthos, vbi summa requiritur præcisio, maximis etiam Artificibus obrepentes aliquatenus indicem. Quæ vero ab ipso Ptolemæo circa hæc factitata, & tradita sunt, iuxta annum Domini 140. proximè euenerunt.

Albategnius, quem & Mahometem Aractensem vocant, annis septingentis quadraginta posteà, hanc etiam arduam curam aliquatenus suscipiens, paucarum quarundam Fixarum in longitudine loca emendauit; idque potissimùm ex transitu earum cum Luna per meridianũ, ratione equidem non satis

satis accurata: siquidem Lunæ locus vix ipsi tam certò, vti existimabar, cõstaret: tum quoque ob alia coincidentia impedimenta suo tempore referenda. Dum verò is quasdam Stellas à se, vti opinabatur rectificatas cum Ptolemaicis locis conferret, deprehendit in 66. annis vnicum conficere gradum, nimirùm earum motum præcipitando, quem Ptolemæus anteà iustò tardiorem reddiderat. In latitudinibus earum nihil discriminis se reperisse putauit. Quod tamen verosimile non est: quandoquidem sensibiliter mutata fuit eius tempore Eclipticæ obliquatio ab ea, quæ Ptolemæi æuo exstitit: vnde latitudines Fixarum alterari à nobis euidenter demonstratum est. In cæteris Stellis vbique Hipparchianum Abacum à Ptolemæo etiam vsurpauit; nisi quod promotionem earum intereà ipsius opinione factam, vbique singulis addiderit.

Postèà circa annum Domini 1250. trecentis septuaginta annis ab Albategnio, Serenissimus ille Alphonsus X. Electus Romanorum Imperator, Rex Castilliæ, & Legionis, à quo descendendo originem trahis, Imperator Augustissime, memorabili liberalitate Astronomiæ redintegrationem procurans, Tabulis à se denominatis Alphonsinis, in quarum confectionem quater centena ducatorum millia munificè erogasse prædicatur, etiam Affixarum Stellarum Canonicam expositionem ab Hipparcho inchoatam, atque per Ptolemæum, & Albategnium eò vsque deriuatam retinuit; apponendo solummodò quantum Fixę tunc vlteriùs progressæ credebantur. Videntur autem ij, qui huic negotio præfuerunt, non satis accuratè metas illas præfiniuisse: vnde fit, vt quasi integer gradus nunc vt plurimùm deficiat in longitudinibus Stellarum iuxta Alphonsinas rationes numeratis: latitudines incorrectas reliquerunt; eas omninò immutabiles esse sibi frustrà persuadentes. Summâ nihilominus, quandiù Cœlum, & Sidera durabunt, memoriâ dignissimus est inclytus ille Alphonsus; quòd tam sublimem curam Regio patrocinio dignissimâ susceperit. Et dolendum est ipsum eiuscemodi non obtinuisse Artifices, qui rem omnem debito modo exsequendo, è Cælestibus obseruationibus cælestes etiam motus accuratè deducerent. Quod si euenisset, tanti Herois iam eximia liberalitate minùs abusi fuissemus, & numeros Cælo magis congruos, in iisdem tantis sumptibus cõparatis Tabulis nunc inueniremus.

Tandem superiore æuo incomparabilis vir Nicolaus Copernicus Canonicus VVarmiensis iuxta Fruemburgum Prussiæ circa annum Domini 1520. & aliquot ante, ac post, Astronomiæ reformationem aggressus, in Stellis tamen Fixis, quibus potissima pars instaurationis huius artis fundatur, nihil solidum, aut sufficiens præstitit. Solius enim Spicæ Virginis declinatione obseruata, & latitudine veterum (quæ ambiguitate non caret) assumpta, vlteriorem Fixarum progressionem constituit: nec tamen ea, qua opus fuerat, præcisione rem tam subtilem peregit. Et hinc Æquinoctiorum anticipationem (vt is vocat) exstruxit, redigens suam animaduersionem ad primam illam Stellam in cornu Arietis, cuius interuallum Longitudinis à Spica secundum Hipparchianum, & Ptolemaicum Abacum nimis confidenter mutuatus est; cùm eam, præbeat graduum centum septuaginta, min. o. in Cælo verò sint ad amussim centum septuaginta grad. min. 39. itavt bessis fermè gradus apud ipsum deficiat; indéque factum vt ne eam quidem Stellam, quam omnibus cæteris fundamentalem esse voluit, & ex qua omnium Planetarum curricula, tanquam certo, & fixo principio depromere satagebat, suo genuino loco, & ipsi Cælo ad amussim correspondenti adaptarit. Idem etiam reliquas omnes Stellas inemendatas prætermisit, tantummodò Æquinoctiorum præcessionem propria quadam speculatione excogitatam singulis temporibus longitudini earum à prima Arietis secundum Canonem illum veterem Hipparchi, & Ptolemæi apponendum censuit: sicque multiplices errores in earum Abaco commissos nó repurgauit, sed potiùs stabiliuit, quamuis proculdubio non ignarus earum numeros nõ vndequaque ritè se habere. Ideóque conquestus est, referẽte Rhætico, ipsius præcipuo discipulo, Fixarum restitutionem accuratam ad Planetarum loca rectiùs cognoscenda magno artis incommodo desiderari; Præcessionem quidem illam Æquinoctiorum, qua Fixarum apparentem motus inæqualitatem à prædecessoribus deductã saluare nixus est, solertis ingenij acumine imaginabatur, qua etiam antecedentes enormitates quàm proximè excusare licuit: at quod hæc in ipsis cælestibus apparentiis vbique, & perpetuò locum habeat, vix obtinuerit. Siquidem (vt alia nunc prætercam) vel hoc tantillo tempore, quod eum, & nos intercessit, annorum circiter sexaginta, vel septuaginta Æquinoctia multò celeriùs sese anticipauerunt, quàm eius fert hypothesis, atque hinc deriuati numeri. Vnde fit, vt cùm instanti sæculo Stellæ Fixæ vnum gradum in cẽtenis proximè annis iuxta illum absoluere debeant, id potiùs in $70\frac{1}{2}$. expediant. Sic quoque Anni quãtitatem, cùm hæc duo iuxta ipsius speculationem à se inuicẽ quasi dependeant, nunc nimis tardam reddidit, efficiens eam vltra dies suos, & horas, minutorum $55\frac{1}{2}$. proximè, cùm tamẽ quadragesimũ nonum nõ assequatur; sicque septẽ penè minutis debito plus ampliet. Quod per multiplicem aggregationẽ Æquinoctialia pũcta plurimum à cælesti tramite dimouet: ita vt circa annum 1700. Æquinoctium vernum iuxta Copernici calculum, & Tabulas Prutenicas, Solis ingressum, qui cælitùs proueniet, integro die, & penè tribus insuper horis necessariò excessurus sit, vt tunc viuentium Astronomorum accurata testabitur obseruatio. Circa hæc verò tẽpora, est ferè $14\frac{1}{2}$. horarum differentia, quibus eius numeri abundant. In vanum itaque laborant, qui ex Copernicaeis, & Prutenicis numeris anni restitutionem eruere laborant, frustráque

Neoteri

Neotericam illam Gregorianam reformationem inde oppugnant, cùm hæc longè propiùs cæleſti normæ accedat: nec ſumma in his præciſio (præſertim inconſulto ipſo Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm neceſſaria eſt. Sed hæc fortè nunc citra rem: niſi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodam modo ſunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occaſio hac de re diſſerendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè ſtabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibuſdam, qui affectibus nimium indulgere videntur, inſimulatur, deuia ſit) confirmandi; quemadmodum & hoc ex primo capite noſtrorum Progymnaſmatum; & motu Solis iſthic accuratè ex obſeruationibus reſtituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis ſideribus iam præmonuimus, ex ſecundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum pleriſque aliis hùc facientibus, conſtabunt.

Cùm itaque ſatis ſupérque in propatulo ſit Inérrantium Stellarum locus, neque à veteribus Aſtronomis, neque etiam recentioribus ea, qua opus fuit, accuratione hactenus prouiſum eſſe, nimia ſanè Aſtronomicæ certitudinis jactura (quod tamen anteceſſorum placita extenuandi causâ nequaquam dico, ſed ſolummodò vt veritati ipſi, quæ non tutò hîc præteritur, teſtimonium ingenuè præbeam) idcircò ante multos annos hanc eximiam, vtvt laborioſam, in nos recepimus prouinciam, quo omnes Stellæ Fixæ, quotquot in noſtro climate viſui vtcumque parerent, quàm exactiſſimè in debita loca ſecundum longum, & latum reſtituerentur. Res equidem (ſi liceat id, quod verum eſt, dicere) ardua, & multis ſæculis incaſſum deſiderata: ſine qua etiam diuina illa Aſtrorum ſcientia in integrum reſtitui omninò nequit. Laborandum ergo erat ab initio eniſè, & circumſpectè, vt aliqua, ſaltem circa Zodiacum præſertim innoteſceret Stella, cuius exquiſita ab Æquinoctiali puncto, vbi Æquator, & Ecliptica ſeſe mutuò interſecant, daretur remotio; vnde cæterarum deducerentur longitudines: ex quo id hactenùs nequaquam requiſita circumſpectione præſtitum ſit. Ideóque ſummâ diligentiâ operam dedimus, vt Lucida illa, quæ tertia eſt numero in Capite Arietis, ad amuſſim primùm innoteſceret, tam per ipſam, quàm alias hûc conuenienter reductas; omnia multifariàm, & ſubtiliter examinando. Quod non ex Luna fluxiuaga, & obſeruationi huic minùs idonea, intermediante Sole, vti factitàrunt veteres, dubio exemplo, efficere lubuit: ſed potiùs per Veneris Stellam, vnà cum Sole ſæpiùs nobis tam matutinam, quàm veſpertinam apparentem, interdùm etiam circa Meridianam diſcretè ſatis conſpectam exſequi conſultiùs duximus; idipſum atteſtante multiplici experientia, modò ritè præcaueantur, tam Refractionum, quàm Parallaxium inſinuationes. Omnia enim huc pertinentia ex vtraque conſideratione Eoâ, ac Veſpertinâ multimodè explorata prorſus in idem punctum reuocaui, quemadmodum hæc capite ſecundo dictorum Progymnaſmatum inſtaurationis Aſtronomicæ luculenter à nobis exponuntur, & demonſtrantur. Poſteà ex hac ipſa Stella aliarum iuxta Zodiacum, & Æquatorem fulgentium per totum Cæli ambitum conueniens facta eſt circumductio, aliquoties, & variè repetita, vt totus abſolutè clauderetur Circulus.

Ex iis verò ſic fundamenti loco exactè diſpoſitis, reliquas omnes tam verſus Boream, quàm Auſtrum, quotquot aliquatenùs cernere licuit, in normam ipſi Cælo congruam expanximus: idque per accuratiſſimas obſeruationes magnis, & metallicis, ſolidéque elaboratis Inſtrumentis conquiſitas; & deinde Triangulorum Sphæricorum ratiociniis in numeros exactos reductas. Neque enim Mechanicæ tractationi in tam arduo, & ſubtili negotio ſatis confiſi ſumus, vtvt Globus orichalcicus diligenter elaboratus nobis in promptu ſit, ſex in diametro habens proximè pedes; ita vt gradus ſingulorum minutorum capaces ſua vaſtitate exhibeat (vbique enim certiora ſunt Geometrica in numeros reſoluta, Mechanica quævis, & quantumuis diligenti applicatione) ſicque millenas Stellas exquiſitiſſimè reſtituimus, ſingulas tam in longitudine, quàm latitudine, adcóque in ipſo minuto, imò nonnunquam, vbi opus videbatur, eiuſdem ſemiſſe. Quia verò multæ erant, quæ à veteribus notatæ noſtro in horizonte non orirentur; alias quaſdam, licet admodùm aſpectu paruas, & ob id ab iis omiſſas, hinc inde applicuimus, vt numerus, de quo dixi, completetur, quem antiquitùs ſolummodò 22. exceſſerunt. Quas verò nos addidimus à veteribus haud obſeruatas, ex ſtellulâ quadam in hunc modum * inſignitæ ſunt. Reduximus autem conſultò omnia ad annum Saluatoris noſtri 1600. completum, iuxta vſu receptam numerationem; idque vt à ſingulari, & euidenti quadam Epocha centenariis annorum incluſa, à qua etiam nonniſi biennio abſumus, deductæ earum motiones antrorſùm ac retrorſùm aliis; atque aliis annis eò commodiùs applicarentur. Qua autem præciſione omnia exſecutus ſim, ex iis conſtare poterit, quæ circa finem dicti capitis in Caſſiopeiæ Aſteriſmo, ob Nouam illam, & miraculoſam Stellam anni 1572. addidimus: in cuius conſtellatione duplò plures recenſemus Stellas, quàm olim factum eſt; ſingulaque per Triangulos Geometricè demonſtramus, accuratione ſumma, qualem etiam vbique in cæteris omnibus adhibuimus; licet varia ratione, prout commoditas alia, atque alia exigebat. Ideóque polliceri poſſumus ſingula in his tanta diligentia, & ſubtilitate elaborata eſſe, vt vix maior à quoquam requiri, aut præſtari poſſit Latitudines inſuper Stellarum, de quibus loquor, Inerrantium ad rationē motatæ obliquitatis Zodiaci nonnihil alteratas eſſe ſimul deprehendimus; quod à nemine antecedentium Aſtronomorū, vt vel ex ſuprà recenſitis patet,

animaduerſum. Cuius etiam rei per varia exempla ſufficientem demonſtrationem antedicto capite attulimus, & noſtra cum veterum inuentis ſedulò contulimus; atque deuiationes, vbi neceſſe fuit, indicauimus.

Ipſam verò Canonicam expoſitionem milleparum, quas pollicemur, Stellarum hic exhibemus, præmiſſa, & ſubſequente earumdem omnium motione per ſæcula proxima quatuor ſæcula, in quibus æqualitatem tatam obſeruare lubuit; ſiquidem eam intereà ſenſibiliter non alterari perſuaſum habeamus: vti neque aliàs tanta his ſubeſt inæqualitas, quantam vitio obſeruationum nimius accuratarum ſuſpicati ſunt prædeceſſores noſtri. Subjunxi quoque poſtea 100. præcipuarum Stellarum Declinationes, & Aſcenſiones rectas, ex præmiſſa reſtitutione demonſtratiuè ſubductas, & duobus ſeculis per intercedentes differentias ita accommodatas, vt ſingulis etiam intermediis annis, tum quoque aliquot præcedentibus, & ſequentibus ſatis commode inſeruire queant. Si quis plures voluerit, non difficulter eas ex præinemoratis longitudinibus, & latitudinibus ratiocinabitur. Refractionibus inſuper Stellarum in decliuiore altitudine, intra vigeſimum nimirùm gradum, Tabella quadam ab ipſa experientia multipliciter concinnata ita proſpeximus, vt hæ, velut anteà, obſeruationem tatam, eiuſque vſum non interturbent. Demonſtrationem, & rationes horum omnium Caput illud ſecundum Tomi primi Progymnaſmatum Aſtronomicorum, de quo aliquoties dixi, quatenus neceſſum fuerit, ſuppeditabit.

Quod verò eximius ille Regiomontanus in illuſtri Imperatoriæ tuæ Majeſtatis Academia Viennenſi (quæ excellentiſſimos ſemper fouit Mathematicos) Aſtronomus imprimis celebris, & magni illius Penrbachij ibidem diſcipulus, ante 126. circiter annos de Canonica Fixarum deſcriptione a Ptolemæo ſucceſſiuè, inde ab Hipparcho tradita grauiſſimè eloquitur; *Eſſe videlicet diuino magis, quàm humano inſtinctu poſteritati ſacrum, &, ſi Pythagora auſcultamus plebeia turba haud quaquam profanandum, cæleſtis muneri Abacum, quem noſtra etiam tempeſtate per ſupplementa quadam exacto tempori debita inſtauratum, ad varios, & dictu incredibiles vſus accommodare ſolemus; quamuis creduli magis ea in re, & ignari, ac ſegnes dici mereamur, quàm vigilantes, & ſtrenui maiorum ſectatores; quippe qui Aſtronomiam in tugurio, non in Cælo exercemus, confiſi plurimum ſcripturis, iam ætate nimia, & ſitu confectis, quæ, cùm humanis Authoribus orta, & editæ ſint, eadem quoque lege cadant neceſſe eſt, niſi per ſæcula furtim labentia induſtriis quibuſdam viris refulciantur.* Idem ſanè ego de meis in hoc negotio exantlatis laboribus, ſi pro meipſo abſque inuidia, & ſiniſtra aliorum interpretatione teſtimonium ferre, & quod res eſt dicere liceret, affirmare auderem, quod non promiſcuo vulgo communicanda ſint ea, quæ circa Inerrantium Stellarum redintegrationem numeris recenſemus; præſertim cùm longè maiore tam præciſione, quàm certitudine conſtent, quàm ea, quæ à veteribus in hoc ipſo negotio factitata accepimus. Quin & id appoſite admonet, nimiſque verè ſocordiam Aſtronomorum huius ſæculi arguit, dum nos cæleſtibus non debita attendere accuratione, ſed artem ſolummodò in libris exercere aſſerit. Quod non ſaltem ab ipſo, ſed & aliis diu, multumque licet deploratum ſit: tamen nec ipſe Regiomontanus, nec quiſquam alius hæc intelligens, quod ſcitur, manum, vti decuit, operi adhibere voluit (excepto ſolo illuſtriſſimo, & laudatiſſimæ memoriæ Principe Guilhelmo Haſſiæ Land-grauio; eſt enim facilius ſemper dicere, quàm facere) antequàm nos proximè elapſis aliquot annis hoc onus, licet non leue, ſed multis anfractibus, & difficultatibus obnoxium, in nos receperimus. Quid verò in eo præſtiterimus, iudicet futuris ſæculis ſubſecutura Poſteritas; quæ vbi certitudinem adeò exactam in iis, præter aliorum rationes, patefactam eſſe cælitùs perſpexerit, ea, vti ſpero, grata mente recolet, atque magni, & pretioſi theſauri inſtar conſeruabit.

Tibi verò, Auguſtiſſime Imperator, hanc à nobis multis annis exantlatam, & tandem canonicè deſcriptam Stellarum Inerrantium expoſitionem ſubmiſsè, & reuerenter omnium primo offerendam cenſuimus; vt tua clementiſſima voluntate hæc ipſa ſuſcipiens, me, & ea, quæ tracto, cæleſtia, & ſublimia exercitia in poſterum Cæſareo fauore, atque clementia complecti non dedigneris. Hanc igitur ipſam inſtantis huius anni ſtrenulam, vt tua Imperatoria Majeſtas clementi vultu accipiat, & excipiat, ſumma demiſſione rogo. Cui me, meaque ſtudia omnia ad obſequia quæuis pro virili præſtanda paratiſſima quàm humillimè voueo. Dabantur propè Hamburgum, in Arce Rantzouiana VVandesburgo, circa terminos Germaniæ, & Cimbricæ Cherſoneſi, anno 1598. poſtridie Calendarum Ianuarij.

SVbjiciendus iam eſt Elenchus Stellarum, quarum aut Longitudo, aut Latitudo, aut interdum vtraque aliter habetur in Catalogó 1000. Aſtſatum, à Tychone miſſo ad VVulfgangum Theodoricum Saliſburgenſem Archiepiſcopum. quàm in inſerto a Tychone 800. Stellarum in Librum primum Progymnaſmatum; aut in Kepleriano (aliòve) Stellarum itidem millenarum, inſerto in Tabulas Rudolphinas.

Vocula autem *Prog.* vel *Progymn.* indicabit lectionem eius Catalogi, qui extat in primo Progymnaſmatum libro. *Rud.* vel *Rudolph.* lectionem eius, qui in Tabulis Rudolphinis. *Th.* vel *Theodor.* lectionem eius, cuius ad Theodericum Saliſburgum miſſi exemplum penes me eſt. *Al. Catal.* lectionem alius, vt Longomontani, vel Piferi, qualis attingitur, inſertúrve in Rudolphino. Vbi verò Progymnaſmatici nulla fiet mentio, ſignum erit Stellam ab illo abeſſe: vbi neque illius, neque Rudolphini, abeſſe ab vtroque, ac in Theodoricano ſolo reperiri.

CONSTEL

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM NOMINA.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN TAVRO. Occident. Lucidior. trium in Pleiadibus.	*Progymn.*	23. 13½.	♉			5
	Rud. Th.	23. 50.				
IN GEMINIS. Informium 5. infra Gemin. vltima & parua.	*Theodor.*	23. 54.	♋	1. 18½.	B	6
IN LEONE. Sequens duarum in sin. pede posteriore.	*Rudolph.*	18. 5.	♍			5
	Theodor.	18. 50.				
IN LIBRA. Informis duar. infra Lancem Australem.	*Rudolph.*	12. 11.	♏			4
	Theodor.	24. 11.				
IN EADEM. Sequens sub Bor. Lance in sin. Brachio.	*Rudolph.*	15. 17.	♏			3
	Theodor.	15. 27.				
IN VRSA MIN. Informium circa Polarem Tertia.	*Rudolph.*			69. 5.	B	6
	Theodor.			69. 8.		
IN VRSA MAIORE. Sequens Austral. inter extrem. ped. & Caput ♌	*Rudolph.*			24. 50.	B	3
	Theodor.			24. 59.		
IN EADEM. Praecedens duar. in base Oxygonij.	*Rudolph.*			21. 28.	B	3
	Theodor.			21. 38.		
IN EADEM. Prima inter caudam, & corpus.	*Rudolph.*			58. 8.	B	6
	Theodor.			53. 8.		
IN BOOTE. Superior in Colorobo.	*Rudolph.*			53. 27½.	B	4
	Theodor.			53. 37½.		
IN CYCNO. Quae in inferiore femore.	*Rudolph.*			35. 33.	B	6
	Theodor.			25. 35.		
IN CASSIOPEIA. Paruula ad crineis.	*Rudolph.*			45. 38.	B	6
	Theodor.			45. 28.		
IN EADEM. Quae supra treis, infra scabellum, versus Polum.	*Rudolph.*			59. 8.	B	6
	Theodor.			49. 8.		
IN EADEM. Inter Cassiopeiam, & Erichthon. Quarta.	*Rudolph.*			30. 22.	B	6
	Theodor.			38. 22.		
IN EADEM. Trium in Boream Secunda.	*Rudolph.*	0. 57.	♋			6
	Theodor.	0. 47.				
IN EADEM. Earundem Tertia.	*Rudolph.*			45. 32.	B	6
	Theodor.			45. 33.		
IN PERSEO. Informium Praeced. Caput Medusae.	*Prog. Rud.*			20. 53.	B	4
	Theodor.			24. 53.		
IN EODEM. Secunda in recta linea cum Polo, & Lucida Persei.	*Al. Catal.*	4. 12.	♊			6
	Rud. Th.	4. 2.				
IN EODEM. Quarta earundem.	*Al. Catal.*	6. 25.	♊			6
	Rud. Th.	6. 15.				
IN ERICHTHONIO. Lucida in dextro humero.	*Rudolph.*	24. 28.	♊			2
	Prog. Th.	25. 52.				
IN EODEM. In dextro brachio.	*Rudolph.*	23. 58.	♊			4
	Prog. Th.	23. 59.				
IN EODEM. Sequens duar. in dextro brachio.	*Al. Catal.*	22. 24.	♊			5
	Rud. Th.	22. 44.				
IN COMA BEREN. Infima sequens trium contiguarum.	*Rudolph.*	21. 52.	♍			
	Prog. Th.	22. 52.				
IN OPHIVCHO. In dextro genu.	*Rudolph.*	12. 20½.	♐			3.
	Prog. Th.	12. 24.				
IN EODEM. Quae in sinistra tibia.	*Theodor.*	12. 24.	♐	7. 18.	B	3
IN ANTINOO. In dextro brachio.	*Rudolph.*			24. 56.	B	
	Theodor.			24. 28.		
IN EQVVLEO. Praecedens oris.	*Progymn.*	17. 45.	♒			4.
	Rud. Th.	17. 54.				
EADEM.	*Prog. Rud.*			25. 16.	B	
	Theodor.			30. 41.		
IN PEGASO. In collo Pegasi.	*Rudolph.*	6. 28.	♓			4
	Theodor.	10. 56.				

CONSTELLATIONVM, ET STELLARVM Nomina.		Longitudo. gr. min.		Latitudo. gr. min.		Magnitudo.
IN ERIDANO. Quarta sequ. contiguarum Cete.	*Theodor.*	25. 23.	♉	3. 19.	A	3
IN EODEM. Sequens eam, quæ supra præcedentem & inferiorem.	*Rudolph.*	24. 58.	♉			4
	Theodor.	23. 58.				
IN EODEM. Præcedens duarum inter Eridanum & Taurum.	*Rudolph.*			18. 26.	A	4
	Theodor.			16. 26.		
IN CRATERE. Quæ est in vase.	*Prog. Rud.*			22. 41.	A	4
	Theodor.			22. 5.		
IN EODEM. Præcedens duarum inferiorum.	*Rudolph.*			18. 10.	A	4
	Theodor.			18. 16.		
IN EODEM. In medio Crateris.	*Rudolph.*			14. 9.	A	5
	Theodor.			4. 9.		

SVnt quidem etiam præ manibus exempla Epistolarum aliquot, quas heic artexere cogitâram, sed res deinceps visa est futura nimis importuna; quòd quicquid in iis continetur argumenti præcipui, id fuerit in Vitæ seriem iam insertum. Tale nimirum est, quod ad Paschalium Mulæum scribens Tycho, de caussis suæ ex Dania demigrationis edisserit: quod ad Iosephum Scaligerum, de se ad Cæsarem euocato, déque grata mente ob officia erga Hollandos præstita: quod ad Longomontanum, de desideratæ illius præsentiæ occasionibus, aliáque eiuscemodi. Superest proinde dumtaxat, vt subiiciam heic paucula, quæ ad manum sunt quoque, nondum edita eius carmina; ac vt seligam ex variis Elogiis in Tychonis laudem conditis, vnum Prosa, aliud Carmine, quæ coronidis vice adhibeantur. Prius desumetur ex Viri illustris Iac. Aug. Thuani historiis: posterius ex iis versibus, quos M. Lauterbach ad Hebri Salices conscripsit. Adnoto interim circa prius, illustrem Virum, cùm propiùs accedat, quàm Iessenius, ad x. menseis, quibus supra annos LIV. Tycho vixit, abesse adhuc nihilominùs ab illis, diebus XI. Nec verò idcircò quidpiam circa mensium, dierúmque numerum mouebo: id tantùm libertatis sumam, vt suum Keplero *Ioannis*, pro *Iacobo* nomen restituam, quod Vir illustris, si viueret, esse restituendum censeret. Sed Carmina ex Tychone ecce,

Fundamentali Vraniburgi lapidi hac fuere insculpta.

TEMPORA, QVO REGNVM, QVI NOMINE, REGNA SECVNDVS
DANORVM IMPERIO REX FRIDERICVS HABET:
CAROLVS AD DANOS GALLI LEGATIO REGIS
DANZÆVS, PATRIA CVI EST AQVITANA SOLVM:
HVIC DOMVI VRANIÆ, AT SOPHIÆ, QVAM TYCHO BRAHORVM
CLARA STIRPE SATVS, REGE IVBENTE, STRVIT:
HVNC LAPIDEM AVSPICIO FELICI, VTQVE OMNE PER ÆVVM
AVGVRI, ID MEMORET LVX MODÒ SEXTA, LOCAT.

AD
H. GYLLVNFINVM
Bahusiæ arcis Præfectum, hospitem suum amantissimum.

TAnta fuit virtus, Mauors, & splendor auorum
Aurea quòd Genti nomina Stella dedit.
Magna quidem laus est micuisse, vt sidera maior,
Vt Phœbus Patribus præmicuisse tuam.
Tot Patria insignes peperisti Marte triumphos,
Claráque tot victrix dextra trophæa tulit.
Vtque micant radiis rutilantibus æquora Phœbi,
Cimbria sic palmis fulget, auitisque tuis.
Aurea Stella aptè, titulo tamen impare gestis
Aureus, & melius Sol tibi nomen erit.

T. B.

Doctissimo

Doctiſſimo, & humaniſſimo viro,

D. IOAN. FRANCISCO RIPENSI,

Medicinæ Galenicæ Doctori, Poëtæ, & Muſico eximio, omnibúſque bonis caro.

SI mortale nihil deceat perferre Camenas,
Sique Poëtarum fama perennis erit,
Arte Machaonia, docuit qua primus Apollo,
Si Libitina tuum ius inhibere licet:
Muſica, letitia, genitus, conuictus amicus,
Si cita Parcarum ſiſtere fila queant:
Quæris, in hoc tumulo cur condidit oſſa Iohannes
Franciſcus? cúrque is concidit ante diem?
Quem Muſa, & Charites adeò coluere: quod inter
Præcipuos vates nomen habere darent:
Et cui contribuit facundi cura Galeni,
Conſpicuus Medica Doctor vt arte foret:
Muſica mentem hilarem, facilis conuictus amicos,
Egregium mores attribuere decus.
Ille ſeuera tamen poteras nec flectere fata,
Et multò luſtris plus ſupereſſe decem.
Scilicet eſt certi præfixus terminus æui,
Quem ſuperare nequit; ſtat ſua cuique dies.
Nec mors ſæua vlli parcet, licet ipſe Machaon
Arte ſiet Medica, carminibúſque Maro:
Orphea ſeu cantu ſuperet, ſeu Theſea amore;
Eſt adeò claris mors inimica viris.
Ergo nihil mirum eſt, quòd fatis ceſſit iniquis
Vir, qui perpetuò viuere dignus erat.
Forſitan & mores hominum, terráque perosus
Optabat ſuperis ciuis adeſſe Diis.
Nec fruſtratus in hoc, Chriſto duce, gaudet Olympo:
Hic ſine fine quies, vita, ſalúſque datur.

Obiit anno 1584. ætatis ſuæ 51.
Amico poſt fata, quod viuo, addixit,

T. B.

De Claſſe Hiſpanica,

Interpretatio Carminis à Sereniſſimo Rege Scotiæ conſcripti.

INſano tumidæ gentes coiere tumultu,
Auſa, inſigne neſas, bello vltrò ciere Tonantem,
Mars ſeſe accinxit: metuenda tot agmina nunquam
Viſa ferunt: properare truces miro ordine turmæ,
Nóſque mari, & terra, & ſæuo clauſere duello,
Exitium, diráque minantes cæde ruinam:
Irrita ſed triſti lugent conamine fine:
Nam laceras iecit ventus ludibria puppes.
Et ſparſit rapidus turgeſcens montibus Æquor.
Felix communi qui euaſit clade ſuperſtes.
Dum reliquos miſero deglutit abyſſus hiatu.
Cui vis tanta cadit? quis tótque ſtupenda peregit?
Vanos Iona ſacro conatus riſit Olympo.

T. B.

Ex Iac. Aug. Thuani hiſtoriar. lib. 126. & ad annum 1601.

TYCHONIS ELOGIVM.

POſt Pinellum, commemorandus venit Tycho Brahe, Eques Danus, Aſtrorum vera ſcientia, & obſeruationibus longo tempore in ſua Vranopoli, & magno ſumptu factis, omnium concordibus ſuffragiis Principis Aſtronomorum nomen promeritus. Qui, Cherſoneſo Cimbrica relicta, cùm in Germaniam proximam ſe recepiſſet, in Aula Rudolphi Cæſaris aliquandiu floruit. Cum VVilelmo Heſſo, qui & in eadem ſcientia excellebat, arcta ſtudiorum neceſſitudine coniunctus: & Pragæ hoc anno IX. Kal. IXbr. deceſſit: cùm vitæ annos liiii. menſeis ix. dies xix. tantùm exegiſſet: Vir & ſcriptis à ſe editis, ſecundùm Ptolemæum, Ioannem Regiomontanum, & Nicolaum Copernicum, imprimis clarus; & poſteà à Ioanne Keplero, cui præclaras ingenij ſui reliquias, ne perirent, quaſi teſtamento legauit, publicatis, illuſtrior.

Ex M. Laubani Syluis, postquàm Tycho è Dania excessit,

TYCHONIS ELOGIVM.

Sol Amphitrites Cimbria cluet Balthica:
Sol hactenus cluet alma Huenna Cimbriæ:
Cluétque Huenna Sol Tycho Braheius,
Natalium, virtutis, & scientia
Splendore raro: quo nec eruditior
Sæclo recenti, nec laboriosior
Quisquam, Minerua præeunte, Atlanticas
Tentauit artes: siue veteris orbitas,
Vranie opus, calcare: siue pristino
Noua aggerare foret reperta calculo.
At grande liuor, eheu! Stygia insolens
Frater Megæra, è patria Braheium
Egit furenter, totam & Herois domum
Extorrem auitis expulit Penatibus.
Quis, hoc fugato Sole, Huennam Cimbriæ?
Quis Cimbriam? quis Amphitriten Balthicam
Solis vel hilum possidere dixerit?

FINIS.

AD

AD CELEBREM VIRVM

IOANNEM CAPELLANVM

AMICVM SVAVISSIMVM,

IN NICOLAI COPERNICI

VITAM

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

VM me nuper, mi CAPELLANE Suauissime, inuiseres, incidisti casu in folium, quod è prælo ad me allatum, comitérque manu præreptum, dum occœpisses legere, occurrére versus, quos Tycho, acceptis Copernici Regulis, quodam veluti enthusiasmo fudit. Iis cùm arrisisses, quæsiisti ex me, an non occasio intercurrisset, qua Tychonis vitam pertexens, ipsius Copernici vitam synopsi quadam intexerem; scilicet, cùm illius nomen celebre adeò euaserit, quis tamen, aut qualis Vir fuerit, longè, latéque ignorari. Excepi ipse, ne mihi quidem, id vt facerem, venisse in mentem; ac neque videri potuisse occasionem fieri satis commodam; neque non quæ pauca de Viro nota mihi forent, ea esse, quæ cuiuis illius, aliorúmve libros legenti facilè innotescerent; cùm & mihi iam post exactum ab eius morte sæculum, non aliam, aliundéve habere de ipso notitiam daretur. Occurristi huiusmodi libros vix quibusdam paucis esse cognitos; ac me facturum rem & me dignam; & benè multis oppidò gratam, si qualiacumque mihi forent comperta de Copernico, tum conscriberem, tum attexerem, quasi Appendicem, ad Tychonis vitam. Obtrudi ego occupationes, quarum non esses nescius: adjecíque, tametsi vellem, non superfore satis temporis, vt donec

quod

quod reliquum erat ex ipſa Tychonis vita, cuderetur, id, quod poſcebas, peragere, ac facere prælo committendum poſſem. Tu inſtitiſti, & in hac tanta operariorum penuria Typographicas operas ſatis lentè procedere; & repetiiſti rem eſſe dignam, cui, occupationibus aliis aliquantiſper ſepoſitis, eſſe ducerem incumbendum. Ne longum morer, euiciſti, vt tibi Amico tam bono, Viro tam ſincero morem gererem: quare & iam, libris peruolutatis, animum appello ad id, cuius eſſe ſuaſor voluiſti, præſtandum.

NICOLAI

NICOLAI COPERNICI VVARMIENSIS CANONICI, ASTRONOMI ILLVSTRIS VITA.

NICOLAVS COPERNICVS natus est Torunnæ, vel Torunij, vulgò *Toru*, quod est Borussiæ nobile, amplúmque, ac olim etiam emporio non incelebre oppidum. Ac natum quidem Iunctinus facit anno M. CCCC. LXXII. die Ianuarij XIX. hora 4. minut. 38. post Meridiem: sed eum errare Mœstlinus ait, quòd natus potiùs fuerit anno M. CCCC. LXXIII. die Februarij XIX. (quæ fuit dies Veneris ante Cathedram S. Petri) hora à Meridie 4. minut. 48. quod videtur sanè, ob Mœstlini authoritatem, probabilius. Patri ipsius nomen Nicolaus itidem fuit: Matris nomen cùm ignoretur, fuit ea tamen ex Torunnensi familia VVatzelrodia, soror quippe germana Lucæ VVatzelrodij, qui fuit deinceps Episcopus VVarmiensis. De quodam eius Fratre hoc solùm nouimus, quòd Romæ aliquando fuerit, ibique amicitiam cum Georgio Hartmanno Norimbergensi inierit. Literas Latinas, Græcásque partim domi addidicit, partim in Academia Cracouiensi excoluit, vbi & Philosophiæ dedit operam, & subinde etiam Medicinæ; quousque est adeptus Doctoratus gradum. Interim verò, quia à primis annis ardore Matheseos magno tenebatur, non neglexit sanè prælectiones Alberti Brudzeuij in eadem Academia Mathematicas Arteis profitentis, quem etiam fuit solitus & conuenire, & audire priuatim. Astrolabij vsum, & rationem cùm ab eo didicisset, ac iam inciperet Astronomiam penitiùs intelligere, ita fuit florente Regiomontani fama permotus, vt eius vestigiis quam-maximè posset, insistere decreuerit. Fuere inter eius condiscipulos, eiusdémque laudis quasi æmulos, Iacobus Cobilinius, is qui deinceps Astrolabij declarationem edidit; itémque Vaponius Cantor Cracouiensis, & Nicolaus Schadekius, Martinúsque Ilkusius, quibuscum sæpè de Eclipsibus, cæterúmque obseruationibus, ætatis decursu per literas egit. Cúm parteis verò omneis Matheseos curaret, tum Perspectiuæ speciatim incubuit, eiúsque occasione Picturam tum addidicit, tum eò vsque calluit, vt perhibeator etiam se ad speculum eximiè pinxisse. Consilium autem pingendi ex eo cepit, quòd peregrinationem, ac potissimùm in Italiam cogitans, in animo haberet, non modò adumbrare, sed graphicè etiam, quantum posset, exprimere quicquid occurreret obseruatu dignum.

Torunnam itaque reuersus, ibíque aliquandiu moratus, iter suscepit in Italiam, annum iam agens vigesimum tertium. Sistit se verò primùm Bononiæ, ob eruditionem, ac famam eximij Viri Dominici Mariæ Ferrariensis, qui ab annis iam duodecim illuc euocatus Astronomiam magna cum laude profitebatur, ac reperisse perhibebatur obliquitatem Eclipticæ medio inter Peurbachium, & Regiomontanum loco, graduum purà 23. & minut. 29. Nec verò difficile fuit in optimi Viri familiaritatem admitti; quando esse illi gratius nihil potuit, quàm auditorem habere, vt perspicacissimum, sic appetentissimum veritatis. Delectauit autem illum maximè non improbari Copernico suspicionem, qua tenebatur, ne Poli in eodem loco altitudo non tam constans foret, quàm vulgò haberetur; quòd ea deprehenderetur à Ptolemæi tempore in omnibus propemodum Italiæ locis increuisse, ac in Gaditano etiam freto, vbi cùm tempore Ptolemæi Polus Boreus attolleretur gradibus solùm 36. cum quadrante, attolleretur iam tum gradibus 37. cum duabus quintis; quod ille quidem prodiderat, in quodam Prognostico, ante octo annos. Cùm Rheticos autem memoriæ mandàrit Copernicum, non tam discipulum, quàm adiutorem, & testem obseruationum doctissimi Viri Dominici Mariæ fuisse; tum heic reticenda obseruatio non est, quã ipse Copernicus scribit se peregisse Bononiæ, anno M. CCCC. XCVII. septimo Eidus Martij, post occasum Solis, *Considerauimus enim*, inquit, *quòd Luna occultatura Stellam fulgentem Hyadum, quam Palilicium vocant Romani: quo exspectato, vidimus Stellam applicitam parti corporis Lunaris tenebrosi, iámque delitescentem inter cornua Lunæ, in hora quinta noctis* (hoc est vndecima, vnaque ante mediam noctem) *propinquiorem verò austrino cornu, per trientem quasi latitudinis, siue diametri Lunæ.* Romam posteà cùm accessisset, habitus breui vix quicquam minor ipso Regiomontano fuit. Vnde & illeic magno applausu factus

Mathe

Mathematum Professor, *In magna*, inquit ille, *scholasticorum frequentia, & corona magnorum virorum, & artificum in hoc doctrinæ genere doctis.* Ipse autem Copernicus meminit Eclipseos Lunaris, quam per id tempus Romæ obseruauit, *Anno nempe Christi M. D. post Nonas Nouembris, duabus horis à media nocte, qua lucescebat in octauum diem ante Eidus Nouembris.*

Aliquot post annos reuersus in patriam, acceptissimus fuit ob summam peritiam, & candidissimos mores, memorato iam auunculo suo Lucæ VVatzelrodio, ad Episcopatum Varmiensem promoto; qui, vt otium illius studiis, & Mathematicis præsertim, consentaneum faceret, adscripsit illum Collegio Canonicorum VVarmiensium, Cathedralisve suæ Ecclesiæ, quæ arcis instar communita imminet Fruemburgo, non magno alioquin oppido, ad VVistulæ oram, in Borussia sito. Non possedit tamen initio pacificè satis eum Canonicatum, vt non semel conquestus est literis conscriptis ad Auunculum in Aula præsertim morantem, vt publicæ rei causam tueretur aduersus Cruciferos, Teutonicósve Equites, qui idcircò illi infensi per Posnaniensia comitia libello famoso ipsum impetierunt. Euasit verò tandem cùm suo, tum Auunculi merito possessor pacificus; ac sese exinde ad tria quædam præsertim composuit. Vnum, vt diuinis, quam-maximè posset, interesset Officiis; alterum, vt pro ea, qua erat Medicinæ peritia, nunquam deesset pauperibus, qui suam ipsius implorarent opem; tertium, vt quicquid superesset temporis, impenderet studiis. Hinc semper solitudinem & amauit, & coluit; ac nisi inuitus negotiis, seu Episcopatus, seu Capituli sese non immiscuit. Sed enim, quia quoties rerum agendarum proponebatur aliquid, ea in illo obseruabatur, & ingenij perspicacia, & iudicij maturitas, vt penè semper concedendum in ipsius sententiam foret, idcirco fuit ipsi nonnunquam diuertendum à studiis: Idque non modò, vt consultus, ecquid facto opus videretur, diceret; sed etiam vt vices agendo obiret. Vt vno, alteróve exemplo res constet; ecce, cùm forent Prutenorum celebranda Grudenti Comitia, delectus fuit vno consensu à Canonicorum Collegio, vt nomine ipsius illis interesset. Varia porrò inter negotia in iis pertractata id non fuit postremum, quod fuit agitatum circa vsum Monetæ, cuius per bella antecedentia imminutus admodum valor, recens adhuc arte Magistri Cruciferorum decreuerat. Destinati fuere eius cognitores ea Senatoribus Prussicis, Polonicisque præcipui, inque eorum conuentu disceptatum fuit, tum qua ratione fieri posset, vt Polonia, Prussia, Lithuania, cæteræque Regi subditæ Prouinciæ tantidem æstimarent, parive pretio, seu valore haberent omnem, seu cudendam, seu cusam pecuniam: tum satius ne foret, monetam pristino valore, ut eo, quo iam passim in vsu esset, cudere: tum quì posset argenti copia nouæ cudendæ comparari. Scilicet Mercatores multam, ac penè omnem vim argenti corrogatam conflauerant, inque Lusitaniam, vnde aromata aduehebantur, transportarant; quod Rex Lusitanus nullis mercibus, sed puro dumtaxat, minimèque signato argento commutationem fieri pateretur. Ac per id quidem tempus negotium deliberari penitùs, absoluíque non potuit: sed Copernicus interim Canonem confecit, siue Abacum, computandis omnibus monetarum generibus per omneis Regni Prouincias elocabilibus, iisque reducendis in eundem, communémque valorem; ac Senatores eum asseruarunt, intérque acta retulerunt, vt, si daretur fortè extremam operi manum adhibere, haberent quò respicerent, & ne cuipiam emergeret aliquid damni, prouiderent.

Aliunde verò, cùm vix fuerit, vt Episcopi aut absentes, non illum habere generalem Vicarium, aut præsentes non adhibere, selectum consiliarium vellent: tum etiam effugere vix potuit, vt vacante Episcopatu (vacauit autem sæpiusculè) non vt generalis Vicarius, sic bonorum Episcopatus Administrator crearetur. Dignum autem est memoratu, cùm mortuo speciatim Fabiano de Lusianis Episcopo, Administratoris gereret personam, ferre eum non potuisse, vt Teutonici equites, aliqúique varij Ecclesiæ bona iniustè vsurpata diutiùs detinerent; sed mandato Regis obtento, ea generosè vindicasse. Nam facti quidem varij insultus, intentatæque minæ variæ: verùm ille animo infracto suam constanter tenuit viam, id semper defixum in animo habens, vt quidque summa semper fide, integritatéque præstaret. Atque hæc quidem pauca initio attingo, vt innuam fuisse eum quidem vitæ contemplatiuæ natum; sed non fuisse tamen, idcircò ad vitæ actiones ineptum: & occasiones quidem rerum agendarum non prouocasse, sed oblatas tamen tum amplexum fuisse, cùm detrectare indecorum est visum. Superest itaque, vt partem vitæ ipsius præcipuam, contemplationi videlicet, studiisque dedicatam prosequamur. Et quia nihil ipsi æquè fuit cordi, ac Cæli, & Siderum scientia, quæ illum effecit adeò celebrem; age dicamus, quo ordine eam excolendam susceperit, quò demum fecerit prouectam.

Principio, cùm cætera inter, animaduerteret cogi Astronomos aduersus communem notionem peccare, dum, vt æquabilem motionem in cælestibus circuitionibus tuerentur, non ipsam penes centrum proprium, sed penes alienum (circuli nimirùm Æquantis vocati) desumebant, ac metiebantur: Neque posse aliunde ipsos rem præcipuam, hoc est, Mundi formam, dispositionémque concinnam ex farragine illa sua hypotheseon colligere; sed iis perinde euenire, ac si quis Pictor manus, caput, pedes, membra cætera, optimè illa quidem, sed non vnius corporis comparatione depicta adunaret, sicque ea illis monstrum potiùs, quàm hominem compingeret: ideò tædere illum cœpit, quòd nulla certior motuum ratio, maiórque partium

partium consonantia in Machina ab Opifice sapientissimo constituta deprehenderetur à Philosophis, qui omnia, ad res vsque minimas, adeò studiosè perscrutarentur. Quare eam sibi operam sumpsit, vt Philosophorum, Astronomorúmque omniũ, quoscumque nancisci liceret, libros pervolutaret, indagaturus, quotquot forent excogitata Systemata, disquisiturusque quicquid in iis foret verisimilitudinis, quò posset demùm elicere exquisitiorem aliquam, & cælestium motuum harmoniam, & partium Mundi symmetriam, quàm ea foret, quæ ab omnibus incunctanter admitteretur.

Itaque non multùm moratus Homocentricorum Authores, neque eos, qui aut Solem supra Affixas Stellas euexerant, aut solam ipsi Lunam supposuerunt, aut variè Errantium Stellarum sedeis commutarunt: magnam imprimis rationem habuit duarum opinionum affinium, quarum vnam Martiano Capellæ, alteram Apollonio Pergæo attribuit. Et Martianus quidem Ægyptios, aliosque veteres imitatus, Solem inter Lunam, Martemque constituens, existimauit Mercurium, Veneremque illi, vt centro propriorum motuum circunduci, ac nunc supra, nunc infra ipsum, nunc ad latera fieri. Cùm is verò haberet vt Lunam, & Solem, sic Martem, Iouem, & Saturnum circa Terrã, vt circa cẽtrum propriorum circuituum cieri; Appollonius Solẽ delegit, circa quẽ, vt centrum nõ modò Mercurius, & Venus, verùm etiam Mars, Iupiter, Saturnus suas obirent periodos, dum Sol interim, vti & Luna circa Terram, vt circa centrum, quod foret etiam Affixarum, Mundique centrum, mouerentur, quæ deinceps quoque opinio Tychonis propemodùm fuit. Rationem autem magnam harum opinionum Copernicus habuit, quòd vtraque eximiè Mercurij, ac Veneris circuitiones repræsentaret, eximiéque causam retrogradationum, directionum, stationum in iis apparentium exprimeret; & posterior eadem quoque in tribus Planetis superioribus præstaret. Veruntamen persensit sibi, ne ex posteriore quidem factum satis, quòd Solis hab tus præcipuorum corporum Mundanorum cẽtrum, Mundi tamen centrum non heret; quodque habitá pro centro Terrã, Sol circa ipsam circunductus non motu solùm annuo, sed diurno quoque Planetas circum raperet, ac distraheret nunc in has, nunc in illas parteis.

Cùm nosset verò Pythagoreos ablegasse Terram à centro, & in eo, vt loco nobilissimo constituisse Solem, corporum nobilissimum; ideò visus est sibi peruidere quidpiam concinni ordinis, si liceret modò vices commutare, hoc est in centro Solem sistere, & Terram circa Solem ciere. Nam præclarè quidem ausos fuisse Nicetam, Echphantum, Heraclidem, & alios, qui, tametsi Terram in centro detinerent, motum tamen illi tribuerunt, quo circa axem proprium, vt Sphæra in torno, gyrata, & circuitionem ab occasu in ortum diei in perficiens; diei, noctisque vicissitudinem faceret; ac mobilis primi munere assumpto, & Sphæram Fixarum, & Planetas omneis à motu raptas absolueret, quòd ipsã conuersã in ortum, necesse foret Sidera omnia apparere conuersa in occasum; at magnam nihilominus superesse asymmetriæ partem. Quamobrem præclariùs fecisse Philolaum dum Terram à centro amouens, tribuit ipsi non modò motum diurnum circa proprium axem, sed circumductum etiam annuum circa Solem, quo efficeretur, vt percurrendo Zodiacum, sub quocumque eius Signo versaretur, Sol esse in opposito appareret, sicque loco Solis Planeta euadens, tam ipsa, quam Mercurius, Venus, Planetæque cæteri, Solem agnosceret tanquam centrum. ac prima quidẽ fronte durum, absurdúmque esse videbatur, Terrã à centro diuellere ipsique motus huiusmodi, ac fortè etiam alium tribuere: Verùm, quia nôrat fuisse ante se eã libertatem concessam, vt demonstrãdis Phænomenis fingi circuli qualeslibet possent; licere sibi existimauit periclitari, num quod confusè sibi animo obuersabatur, ita posset digerere, vt ordo vulgari venustior inter Mundana corpora, eorumque motus inueheretur. Itaque rem variè versando, Terræque motum triplicem, de quo paulò pòst, attribuendo: *Multa*, inquit, *& longa obseruatione tãdem reperi, quòd si reliquorum Siderum Errantium motus ad Terræ circulationem conferantur, & supputentur pro cuiusque Sideris reuolutione, non modo illorum Phænomena inde sequantur, sed & Siderum, atque orbium omnium ordines, magnitudines, & Cælum ipsum ita connectat, vt in nulla sui parte possit transponi aliquid, sine reliquarum partium, ac totius vniuersitatis confusione.*

Atque hæc quidem excogitare, conscriberéque ab anno vsque circiter septimo supra millesimum quingẽtesimum cœpit. Verùm, quòd sibi esse non duceret satis, generalem solùm rationem Hypotheseos statuere, & iuxta ipsam Phænomena generatim solùm, petitude, ac iuxta cæteras saluare; sed anneret quoque Hypotheseis specialeis sic pertexere, singulorumque motuum periodos ita definire, vt condere exinde posset Tabulas Cælo, præ Ptolemaicis, Alphõsinisque, consentienteis, ea propter necessarium censuit obseruationes peragere, quas cum antiquioribus conferens, præcisionem obtineret maiorem. Hinc Ptolemæi imitatione fabrefaciẽdum Quadrantem duxit, in quo ad lineam Meridianam supra horizontis planitiem erecto, & applicito, ac beneficio vmbræ à gnomone cylindroide ad centrum infixo emissæ, obseruaretur summa, imaque, hoc est, tam in Solstitio, quam in Bruma, Meridiana Solis altitudo: quò, vbi esset habitum pro Tropicorum distantia, altitudinis vtriusque interstitium, tum altitudo Æquatoris in eius medio designaretur, tum Poli altitudo proinde innotesceret, tãquam æqualis complemẽto altitudinis Æquatoris. Tametsi verò fabricam instrumenti huius descripsit, eo ne

nihilominùs vsus fuerit, non prodidit: fortè quòd satius duxerit hoc alio, quod sequitur, vti. Confecit nempe sibi vocatas Ptolemaïcas Regulas, Parallacticúmve Instrumentum ex ligno abiegno, cuius quæ erat regula longior diuisa erat in designatas atramento particulas 1414. vt scilicet posset denique subtendi angulo recto isoscelis, cuius crura quatuor cubitos longa, habebantur earumdem partium 1000. Confecit, inquam (& sua quidem, vt memorant, manu) quibuslibet Siderū altitudinibus obseruandis, ac speciatim Solis non modò versantis, vti mox est dictum circa Tropicos, sed etiam circa Æquinoctialem, & verè præsertim, ad habendum illius ingressum in Arietem: Lunæ quoque, ac potissimùm versantis in limite Boreo, & tunc quidem, cùm is est in Cancro, ad venandum maximam illius latitudinem; Spicæ præterea, Reguli, aut alterius Fixæ insignioris, ad obtinendum ipsius à puncto Æquinoctiali distantiam. Armillas-ne etiam sibi apparârit, non constat; quoniam tametsi qualeis habere, & quemadmodum sit iis vtendum, vt conficiatur canonica Fixarum descriptio, deducat: non tamen iis se esse vsum declarat (vnde & aliam descriptionem, quàm Ptolemaïcam, aut Hipparchinam non proponit) sed cùm alicuius Stellæ, v. c. Spicæ, obtinere voluit longitudinem, non illam est armillis venatus, sed deduxit potiùs ex supposita latitudine, ac obtenta declinatione per altitudinem obseruatam. Constantius est debuisse eum sibi apparasse Astronomicum Radium, ipsis inter se Siderum intercapedinibus obtinendis; & vel ad id quidem, vt posset Planetarum loca certis momentis definire. Keplerus certè haud abs re in Rudolphinarum Tabularum frontispicio depingi curauit in ea columna, cui assidet Copernicus, non regulas modò Ptolemaïcas; sed Radium quoque supernè appensum: & qui Herbensteittus Eidyllio singularia frontis huiusce descripsit,

Organa dilaudat, cruciformem nempe Bacillum,

Tignáque iuncta, quibus Calorum ostenta redactus,

In veros veniunt; etsi distantia nostra

Lumina ludificet, falláque incautior error.

Cœpit itaque ex eo tempore habere distantiam inter Tropicos graduum 46. & min. 57. vnâ quintâ minùs: vnde & maximam Declinationem Solis, Eclipticæve obliquitatem grad. 23. min. 28. cum $\frac{2}{5}$. habuit. Et quia deduxit esse Fruemburgi altitudinem Æquatoris graduum 35. min. 40 $\frac{1}{2}$. ea de causa habuit Polum illeic altum gradibus 54. min. 19 $\frac{1}{2}$. Et cùm ex iisdem Lunæ, Solisque defectibus Fruemburgi à se, & Cracouiæ, ab illis olim suis condiscipulis, obseruatis, deprehendisset vtrumque locum, itémque Dirrachium Macedoniæ Meridiano eidem subesse; idcircò & obseruationes & calculos suos retulit ad Meridianum Cracouiensem (ob locum magis celebrē) ipsumque distare ab Alexandrino vna hora Æquinoctiali existimauit. Subinde autē varia à se obseruata ipsemet refert: vt anno M. D. IX. ac biennio pòst, Lunæ Eclipseis. Anno M. D. XII. bina loca Martis; biennio pòst, bina loca Saturni. Anno M. D. XV. locū Spicæ, & autūnale Æquinoctium; & anno insequente Æquinoctium vernum. Anno M. D. XVIII. locum Martis; & biennio pòst bina Iouis loca, & locum Saturni. Anno M. D. XXII. Lunæ Eclipsin; & anno insequente Lunæ Eclipsin, ac locum Martis. Anno M. D. XXV. iterùm locum Spicæ; & insequente locum Iouis, proximóque locum Saturni. Anno denique M. D. XXIX. locum Iouis, Coniunctionémque itē centralem Veneris cum Luna, ipsámque quarto Eidus Martij, hora 7. min. 34. Mirere, cur nullam heic videas obseruationem circa Mercurium: sed causam ipse refert ad auras, seu vapores, quos illeic loci VVistula effundit; itémque ad Sphæræ obliquitatem, quæ *rarius*, inquit, *sinit videre Mercurium.* Quanquam ne mutilam hac in parto Astronomiam relinqueret, vsurpauit deinceps treis factas circa Mercurium Norimbergæ obseruationes, vnam à Bernardo VValthero, anno M. CCCC. XCI. & duas à Ioanne Schonero, anno M. D. IV.

Ex hisce ergo, quas & habuit obseruationū præcipuas, aggressus est, ac perfecit Opus sex distinctum Libris, quos *De Orbium Cælestium reuolutionibus* inscripsit, quibúsque est, instar Ptolemæi, singula docendo Geometrica methodo, totā Astronomiam complexus. Cùm PRIMVS porrò Liber in duas parteis diuidatur, posteriore quidem ea exposuit, circa doctrinam Sinuum, siue semissium subtensarum, chordarúmve, quæ in soluendis Triangulis tam planis, quàm sphæricis necessaria existimauit: at priore exhibuit generalem Mondi ideā, siue descriptionem, iuxta propriam Hypothesin, in qua motus Terræ, vt diximus, tribuitur. Scilicet, vbi primùm docuit esse Mundum sphæricum, Terram etiam sphæricam esse, & in vnum globum cum aqua coïre: ac insuper motum cælestem esse æqualem, perpetuum, & aot circularem, aut ex circularibus compositū; tum docere aggreditur quondam rem videri confectam, Terra-ne quiescat, aut circulariter moueatur. Nam quod spectat quidem ad reuolutionem diurnam, perinde esse appariturum, seu Astra in occasum ferantur, seu Terra alioquin ac in Mundi centro existens voluatur in ortum (vt antiquorum nonnulli opinati sunt) neque rem secus se habituram, quàm dum

Prouehimur portu, terraque, vrbésque recedunt.

Esse aliunde absurdum motum potiùs tribuere continenti, siue locanti, quale Cælum est, quàm contento, siue locato, cuiusmodi est Terra; & conditionem immobilitatis, quæ nobilior, ac diuinior habetur motu, Terræ potiùs, quàm Cælo assignare; ac motum in orbem denegare Terræ, quæ in orbem

orbem formata, paruuláque fit; transferre verò ipsum in Cælum cuius quæ sit forma, quis finis, cognosci à nobis non possit. Non item esse rem confectam, Terra-ne in ipso Mundi centro, an extra sit; cùm constet ipsam non esse in centro motuum Planetarum; & perinde sit, seu ipsa illis, seu illa ipsi adnuant, & abnuant. Aliunde verò, si Solis, ac Terræ vices permutentur, & Soli quies, Terræ motus annuus, locusque inter Planetas tribuatur (vt rursus quibusdam antiquis est visum) futurum, vt Sol perinde appariturus perlustrare Zodiacum; ortus, occasusque Signorum sint perinde appariturí; apparituræ perinde fieri Erranrium Stationes, retrogradationes, progressus; & maiore quidem facilitate, præstantioréque ordine, & harmonia, quàm supponendo oppositum.

Non valere autem, quod deducunt Terram, quia Cæli respectu puncti instar sit, rationem centri obtinere, ac ideò esse immobilem. Quippe debere hac ratione solum Terræ centrum esse immobile, neque vllam aliam Terræ partem non imitari motũ Cæli; eo modo, quo nulla est pars Cæli tã propinqua Polo, quæ non cum Cælo reliquo pari tempore, & pro spatij quidem ratione, voluatur. Non valere etiam, quod obiiciunt, Terræ, vt graui corpori, non congruere motum alium, quàm rectum, & ad Mundi centrum: Quippe grauitatem esse affectionem non Terræ totius, sed partium eius propriam, qualem Soli etiam, ac Lunæ, cæterisque Astris conuenire credibile sit. Id nimirùm, cùm grauitas nihil aliud sit, quàm naturalis quædam appetentia à summo Opifice partibus indita, vt in vnitatem, integritatemque totius sese conferant, coëuntes in Globi formam. Vnde &, vt partes Lunæ, v. c. versus eius centrum nitunrur: ita Terræ parteis versus ipsius centrum niti; neque propterea totam Terram magis rectà ferri in Mundi centrum, quàm ipsam Lunam. Non item valere, quod instant, fore, vt nihil graue in destinatum deorsum locum, Terrâ (sua circuitione) locum subducente, ad perpendiculum caderet; vtque nubes, & cætera in aëre pendentia viderentur semper ferri in occasum: Quippe terrena omnia, qualis est etiam terrenus aër, mistus ex Terræ effluxibus, totius Terræ naturam sequi, atque adeò, quæ in aëre sunt, vnà cum aëre, Terrâque generali motu cieri; vtcumque aliunde variè moueri, aut quiescere valeant (prorsus vt qui eadem naui transferantur) speciatim autem decidentia ferri motu composito ex recto simul, & circulari. Non valere rursus, quod vrgent, vni corpori simplici nonnisi vnicum simplicem motum conuenire: Quippe id quidem verum esse de circulari motu cõpetenre non toti modo, sed partibus etiam, dum naturali in statu sunt, ac in toto quasi quiescunt: at dum partes vel abducuntur, vel adducuntur ad ipsum totum, sicque in statu naturali non sunt; tum superuenire circulari rectum, ac tam posse simul vtrumque, quàm ægrum, & animal, cohærere. Sicque, dum aliunde Aristoteles distinguit motus à medio, ad medium, circa medium; posse hos motus intelligi non re, sed ratione discretos, eo modo; quo punctum, lineam, superficiem intelligentiâ secernimus. Non demum valere, quod Ptolemæus ait, fore, vt si Terra diurno motu cieretur, præ vertigine celeritatéve insuperabili dissipatum iri: Quippe, si Terræ motus tribuatur, fore eum naturalem, ac toti in compositione optima conseruando congruum: debere autem Ptolemæum id de Cælo magis timere, cui vertiginem tantò immaniorem, quantò Cælum est Terrâ maius, tribuit.

Subinde verò commemoratis variis circa cælestium orbium dispositionem opiniónibus, eáque speciatim commendata, quòd Venus, & Mercurius positum in medio Solem circumcurrant; hæcque causa sit, cur digredi ab eo non magis appareant, quàm propriorum orbium conuexitas ferat, arguantúrque adeò suis motibus non Terram; sed Solem, vt centrum ambire; monet posse exinde occasionem sumi coniiciendi Martem, Iouem, & Saturnum non Terræ, sed Soli, vt centro circumcurrere; modò id spatium relinquatur inter Martem, ac Venerem, per quod Terra etiam, cum Luna sua Pedissequa, circumcurrat. Scilicet rationem Canonicam motuum id arguere, ac visibilem etiam magnitudinem, qua arguuntur nobis tam propinqui, cùm ipsis, Solique intercipimur, tam remoti, cùm Solem ipsis, nobisque interceptum habemus, vt centrum proinde circuitus illorum ad Solem, potiusquàm ad Terram, instar Veneris, Mercuriíque pertineat. Quare & coherenter eam Mundi dispositionem (hócque Systema eius solẽne, celebrísve Hypothesis est) vt in medio constituat immobilem Solem, tanquam ipsius Mundi cor, lucernã & quasi visibilem Deum, qui familiam totam Astrorum circumpositam regat. Proximè Solem collocat Mercurium, qui ipsi circumducatur tribus prope mensibus: deinde Venerem, quæ nouem: tum Terram, quæ duodecim, siue anno vno, idque cùm secum deducta Luna, quæ ipsi interim spatio menstruo circumferatur. Mira sane excogitatio, de qua sibi ipse fuisset gratulatus, si perspexisset, vti deinceps telescopio deteximus,

quatuor pareis Lunas Ioui circumferri(vt in schemate apposito repræsētari curauimus)ne quid de cæteris dicatur. Collocat consequēter Martem, qui circumducatur annis duobus, subinde Iouē, qui duodecim; Saturnum tandem, qui triginta. Regioni autem Planetariæ circūponit Sphæram Fixarum, ipsam, vt Solem, immobilēm, ac eā distantiā, ad quam Orbis magnus, per quem Terra circa Solem fertur, puncti instar fit, quod quidem admitti de solo Terræ Globo solet. Nempe, quia Fixarum distantia in nullam prorsus mensuram cadit, satius ducit illam assumere tantam, vt Phænomena debitè saluentur, quàm incurrere in tot labyrinthos, quibus implicantur, qui Terram in medio Mūdi detinent, cùm & aliunde heinc habeatur admiranda quædam dispositio, ac series, quoad situm, quoad motum, quoad molem Mundanorum corporum; qualis reperiri in alio Mundi Systemate non possit. Exinde certe è re ipsa tolli, ac apparentiæ solùm relinqui, illas & Stationes, & Regressiones Planetarū; causamque appositam reddi, cur eæ minores, frequentioresque, & diuturniores tamen, sint in Saturno, quàm in Ioue; in hoc, quàm in Marte; in Venere autem, & Mercurio secus, cur apparens item magnitudo Saturni, Iouis, ac Martis, dum Soli opponuntur, tantopere increscat; sed Martis potissimùm, qui tum Iouem æmuletur, cùm aliàs vix habeat par Stellis tertiæ magnitudinis possit; ac tale nihil interim in ipsis Fixis appareat, ob immensam potà illarum à Terra distantiam.

Declarat ex ordine treis motus, qui Terræ attribuendi sint, vt saluari omnia Phænomena possint. Primus est Diurnus: quo scilicet Terra viginti quatuor horarum spatio circa suum axem, ac versus ortum reuoluitur; sitque adeò, vt rotum Cælom volui in occasum videatur. Secundus Annuus; quo centrum Terræ promouetur interea, etiam tendendo versus ortum, seu in Signorum consequentia, inter Martem, ac Venerem; efficitúrque adeò, vt Terra re ipsā percurrente Zodiacum, Sol percurrere è regione ipsum appareat; hoc est, vt si ipsa in Cancro, v. c. sit, Sol esse apparear in Capricorno; & vbi ipsa ex Cancro transit in Leonem, Sol ex Capricorno transire in Aquarium videatur. Tertium vocat Declinationis, Inclinationis, Reflexionisve axis terreni; quo scilicet axis contra motum centri, seu in præcedentia ita nititur, vt in sui ipsius parallelismo semper contineatur, ac efficiatur proinde, vt ipse quoque, qui & reipsā est, eius Æquinoctialis parallelus sibi ipsi semper maneat; ac vt in assumpta Terræ parte, veluti hac, in qua nos sumus, tum dierum, noctiúmque inæqualitas, tum vicissitudo tempestatum contingat. Nam, si Æquinoctialis Terræ, ipsiúsve planum in Zodiaci plano ferretur, nulla vnquam talis inæqualitas, aut vicissitudo appareret: at quia, si concipiamus axem Mondi, qui transeat per Solem, & terminatus ad Fixarum Sphæram, Polos Mundi ibi constituat, à quibus Mundi Æquinoctialis æqualiter distet; ac si, vbi Æquinoctialis Terræ com Mundi Æquinoctiali coaluit, & axis Terræ axi Mūdi parallelus fuit, concipiamus, Terra procedente per Zodiacum, non inclinari ipsum, sed quasi reflecti, & manere sēper axi Mundi, sibive ipsi parallelum; Æquinoctialémque Terrenum parallelum quoque Mundi Æquinoctiali, siue sibi ipsi manere; quia, inquam, si id concipiamus, efficietur, vt assumpta pars Terræ Solem in alio, ac alio situ videat, & ad vnum Tropicum magis, ad alium minùs illustretur; ideitcò ea pars dies nunc breuiores, nunc longiores; & nunc hyemem, nunc æstatem obtineat. Fit rursus, vt quia axis Terræ ad Sphæram vsque Fixarum produci intellectus, describet vtrimque annuo circumductu circa Polum Mundi circulum dicto magno Orbi, quem Terra describit, æqualem, & qui tamen, propter immensam Fixarum distantiam, puncti instar sit, ideò in assumpto Terræ loco eadem semper Poli altitudo appareat; quoniā seu Terram Capricorno, seu in Cācro, seu alibi sit, ad idē sēper punctum

punctum apparens oculus collineet. Fit demùm, vt Terra existente in Capricorno, non aliæ nobis Stellæ verticales, quàm existente in Cancro appareant; quòd Poli altitudine inuariata manente, manere & alia Cæli puncta inuariata necesse sit: cùm &, si totus ille circulus, orbisve appareat ceu punctum; tantò magis oporteat Tropicorum distantiam, quæ pars illius est, apparere.

Atque hæc quidem est generalis Copernici Hypothesis; neque est necesse, vt ea, quæ specialiùs libris cæteris edisserentur, attingamus. Nosse sufficiat, LIBRO II. tradere Copernicum ea, quæ de Doctrina Primi motus non prætereunda existimauit: illud tamen præfatus, *Nemo verò miretur, si adhuc Ortum, & Occasum Solis, & Stellarum, atque his similia simpliciter nominauerimus: sed nouerit nos consueto sermone loqui, qui possit recipi ab omnibus, semper tamen in mente habentes quòd,*

Qui terrâ vehimur, nobis Sol, Lunaq; trãsit;
Stellarũque vices redeunt, iterumque recedũt.

Ad Libri autem calcem caput subiicit de exquirendis Stellarum locis, & Canonicam Fixarum secundum Longitudinem, Latitudinemque descriptionem adhibet; sed ex Ptolemæo nimirùm desumptam; nisi quòd quædam vel deprauata, vel se aliter comperta habere, corrigit; & suo modo Abacum, quod ad Longitudines attinet, instituit. Cùm illas enim Ptolemæus à puncto verni Æquinoctij, principióve dodecatemorij Arietis deduxerit, deducendas potiùs Copernicus censuit à Prima Stella Arietis, quòd punctum Æquinoctij continenter mutetur, atque adeò longitudines ex eo numeratæ varientur; cùm Stella Fixa existente, relatæ ad illam longitudines inuariatæ permaneant; ac ad habendum cuiusvis Stellæ longitudinem, distantiamve ab Æquinoctio, nihil aliud oporteat, quàm distantiam addere, quæ pro tempore fuerit huiusmodi Arietis Stellæ. Hinc autem, quia talis distantia, longitudóve huius Stellæ Ptolemæi tempore fuit grad. 6. minut. 40. Copernicus Abacum, Canonémve suum non alia ratione confecit, quàm ex cuiusque Stellæ longitudine detrahendo grad. 6. min. 40. Quo pacto Polaris, v. g. quæ in Canone Ptolemæi est grad. 60. min. 10. in Copernicæo est 53. 30. Et quæ Spica in illo est 176. 40. in hoc est 170. 0.

LIBRO autem III. de Annua reuolutione tractaturus, discrimen inter Annum Vertentem, qui ab Æquinoctio, Solstitióve est, & Sidereum, qui ab aliquo Sidere fixo desumitur, constituit. Nimirùm, ex quo Hipparchus notauit motum quendam lentum Fixis quoque in Ortum, siue in Signorum consequentia tribuendum esse, constituit Solem à Stella digressum, tardiùs ad illam regredi, quàm digressum, v. g. à verno Æquinoctio, in idem Æquinoctium, ob promotam intereà aliquantulum huiusmodi Stellam. Et certè, quæ Prima Arietis distabat solùm ab Æquinoctio Ptolemæi tempore grad. 6. min. 40. quemadmodum dictum mox est, deprehensa est à Copernico, an. M. D. XXV. distare iam grad. 27. min. 21. Ceterùm cẽsuit Copernicus, non tam primam Arietis Stellam, & cohærenteis reliquas à puncto verni Æquinoctij, versùs ortum incedere, quàm ipsum Æquinoctij punctum, vt à Stella recedere, sic eam præcedere in occasũ: Quare & huiusmodi motum non Fixarum Progressionem, sed Æquinoctiorum Anticipationẽ, seu Præcessionem appellauit. Ex eo autem hunc motum fieri, apparerève docuit, quòd Motus ille Terrius, cuius reuolutio annua quoque sit, non-nihil quotannis periodum centri præoccupet, fiatque adeò, vt Æquinoctia anticipare nonnihil, seu in præcedentia regredi videantur. Quia verò ad factas variis sæculis obseruationes attendens, deprehendens hanc Anticipationẽ inæquabiliter fieri; ac fuere aliũde obseruationes, ex quibus variari ipsius Zodiaci obliquitas deprehẽsa est; ideò fieri vtrũque censuit ob librarilẽ in modũ intortę pene huiusmodi corollæ, axis deflexionem, quæ illã nunc promoueat, nunc retardet; hanc nunc adducat, nunc abducat, consonantia mirabili. Hisce ergo fusè deductis, fuse quoque exsequitur, quæ spectant ad Theoriam Solis.

Sic verò etiam LIBRO IV. prosequitur fusè ea, quæ attinent tum ad generalẽ Lunæ Theoriã, tum ad specialem doctrinam Eclipseon. Vbi, quamuis Hypotheseis circulorũ Lunarium ab antiquioribus diuersas assumat; quod spectat tamen ad generalem cursus Lunæ explicationem, diuersum nihil idcircò habet, quòd ipse quoque Lunam Terræ circumducat, & menstrui Lunæ motus respectu, Terram veluti immobilem habeat; quatenus, licet transferatur, secum nihilominos Lunam transfert, ac reuolutionis illius, quasi immotum centrum manet. Notandum dumtaxat, motum quoque menstruum circa Terram in ortum fieri, & per orbitam quidem ea ratione intersecantem Eclipticam, vt Phases, Eclipses, & cætera omnia per hãc Hypothesim perinde, ac per vulgarem exhibeantur. At LIBRO V. cæterorum quinque Siderum Errantium Theoriam, & secundum quidem Longitudinem ita explicat, vt ex interducta ipsis Terra, Orbiũ ordinẽ, magnitudinesque consensu quodã mirabili, certáque symmetria connectat. Illud verò præcipuum est, quòd vnico annuo Terræ attributo circa Solem motu, Planetarum Epicyclos, cúmque ipsis Stationes, Retrogradationésque tollat, ac Planetis simpliceis motus, qui circa Solem continenter, & absque vlla prorsus repedatione perficiãtur; relinquat. Scilicet, quòd Terra inter orbeis Martis, Iouis, ac Saturni, & velociùs, quidem, quàm eorum quivis transferatur, necesse est, quoties quempiam illorum assequitur, propeve eum transit, ipsum ponè faciat, & a tergo deserat; vnde & ille regredi, seu oppositam ire viam appareat: dũ procul verò & quasi à regione incedit, tũ ille appareat in eandẽ viã dirigi: ac dum in iis locis versatur, quibus ille fieri apparet aut ex directo retrogradus, aut ex retrogrado directus, tũ idẽ

quasi consistere; fierive Statarius; seu Stationarius videatur. Quòd verò Terra Veneris, Mercuriique orbeis circumeat, & segniùs, quàm illi circuitionem perficiat, necesse est, vt dum respectu nostri vltra Solem transeunt, eandem ire viam, seu in consequentia appareant; & dum citra, in contrarium, seu in præcedentia videantur; sicque vltrà directi, citrà retrogradi sint; & dum ex directis retrogradi, aut ex retrogradis directi euadunt, tum quasi directi esse conspiciantur. Dixi hoc Libro explicari Theoriam huiuscemodi Planetarum secundum Longitudinem: quoniam quæ est secundum Latitudinem, ea Libri vi, vltimique est argumentum.

Videtur porrò Copernicus hæc omnia adumbrasse, ac penè dicam perfecisse, annum circiter M. D. XXX. ac deinceps nihil aliud, quàm die, vt fit, diem docente, quidpiam addidisse, detraxisse, immutasse; adeò, cùm videri potuisset, satisfecisse cæteris: sibi tamen ipsi nunquã satisfactum putauit. Quinquennio certe post, Erasmus Reinholdus, cùm in Peurbachij Theoricas præfaretur, & de Hypothesi Lunæ Ptolemaica sermonem institueret, verba hæc de Copernico, tacito licet nomine, inserit, *Tametsi video quendam recentiorem, præstantissimum Artificem (qui magnam de se apud omnes concitauit expectationem restituenda Astronomia, & iam adornat editionem suorum laborum) fitas in alijs Astronomia partibus, ita etiam in hac varietate motus Lunæ explicanda dis. n arũ dissentire à forma Ptolemaica. Tribuit enim Lunæ Epicyclum Epicycli, &c.* Illud prætereo, quod deinceps circa Octauæ Sphæræ motum habet, dum, *Itaque*, inquit, *cum hæ artes iamdiu desiderent aliquem Ptolemæum, qui labentes disciplinas reuocet; spero eum nobis tandem ex Prussia obtigisse, cuius diuinum ingenium tota posteritas non immeritò admirabitur.* Prætereo id, inquam, vt ob factam varietatis motus Lunæ mentioné, obseruem Copernicum in ea exploranda, & ad numeros reducenda studiosè præsertim incubuisse ab anno M. D. XVI, occasione Lateranensis Concilij, in quo fuit rursus agitatum de Reformatione Kalendarij negotium, de quo tractatum iam fuerat & in Constantiensi, & in Basileensi Concilijs; & cuius occasione posteà Sixtus IV. accersiuerat Regiomontanum Romam. Nempe, cùm Patres Lateranenses congregationem quandam ad hoc delegissent, ipsique præfecissent Paulũ Middelburgensem, Forosemproniensem Episcopum; is per literas Copernicum cõsuluit, & vt, pro ea, qua erat peritia, & industria, operam conferret, vehementer sollicitauit; additis etiã literis amici, collegæque ipsius Bernardi Sculteti eiusdem VVarmiensis Ecclesiæ Decani, Scribæque à Concilio delecti. Ac noluit tunc quidẽ Copernicus quidpiam non satis maturum proferre; sed recepit nihilominus in eo se inuigilaturum, vt quoad posset, negotium eius momenti promoueret. Quare effectum est, vt negotium tunc quoque infectum remanserit, & Copernicus tamen sic se deprehendendis, definiendísque motibus Solis, ac Lunæ addixerit, vt denique potuerit in Operis nũcupatione Pontifici Maximo facta ominari suos labores Reipublicæ Ecclesiasticæ non planè inutileis exstituros. Qui certè Mathematici fuere deinceps, pro Decreto Tridentini Concilij, à Gregorio XIII. ad emendationẽ Calendarij constituti, eius laboribus vsi sunt: vt vel indicat Caput illud, cui, non postremus sanè illorum Christophorus Clauius in sua Calendarij explicatione hunc titulum fecit, *De Periodo Anomalia Æquinoctiorum, & inæqualitatis annorum, ex Nicolai Copernici doctrina.* Sanè & quamuis illi Alphonsinam anni formam retinendam censuerint: fecere tamen, quòd ea fuerit reperta, quasi media inter maximam minimámque, quam diuersis temporibus congruere Copernicus deprehendit.

In hac vero occasione licebit Elogium heic adscribere, quod Vir magnus Capite id antecedente præmisit? *Vnus*, inquit Clauius, *post hominum memoriam Nicolaus Copernicus egregius nostra ætatis Mathematicus conferendo diligentissimè suas obseruationes cum obseruationibus Hipparchi, Ptolemai, Albategnij, Alphonsinorum, ausus est solertia ferè incredibili, adhibitis nouis Hypothesibus, incrementum hoc, & decremẽtum anni Solaris demonstrare, & anni inæqualitatem ad certam, definitámque normam redigere, inuenitque per calculum ex suis Hypothesibus deprõptum, annum Solarem, cùm ad maximam magnitudinem excreuit, paulo esse maiorem eo, quem Ptolemaus cõperit, dierum nimirùm 365. horar. 5. minut. 55. secund. 57. tert. 40. Cùm verò maximè decreuerit, paulò minorem esse eo, quem Albategnius reperit, hoc est, dierum 365. minut. 4. secund. 55. tert. 7. ita vt, magnitudo anni Alphonsini media propemodùm sit inter maximam, & minimam magnitudinem.* His est affine, quod idem habet in suis illis in Sphæram Ioannis de Sacro-bosco Commentariis, cum *Nicolaus*, inquit, *Copernicus, Prutenus, nostro hoc sæculo Astronomia restitutor egregius, quem tota Posteritas grato semper animo, tanquam alterum Ptolemæum celebrabit, atque admirabitur, conferens suas, &c.* Sed hæc quidem post-modùm Clauius.

Nunc, vt vnum, aut alterum, ex cõtemporaneis virtutis famæque ipsius testibus proferamus, dicendus sanè cumprimis est Nicolaus Schõbergius, Cardinalis ille Capuanus, cuius ad ipsũ literas anno M. D. XXXVI. Calendis Nouembribus datas, si in hunc locum inseruerimus, esse operæ-pretium potest. Illæ itaque fuere huiusmodi, *Cùm mihi de virtute tua, constanti omnium sermone ante annos aliquot allatum esset; cœpi tum maiorem in modum te animo cõplecti, atque gratulari etiã nostris hominibus, apud quos gloriâ tantâ floreres. Intellexerã enim te nõ modò veterũ Mathematicorũ inuẽta egregiè callere, sed etiã nouam Mũdi rationem constituisse, qua doceas Terram moueri, Solẽ imum Mundi, adeóque medium locũ obtinere: Lunã se vnà cum inclusis sua Sphæra elementis inter Martis, & Veneris Calum sitam anniuersario cursu circũ Solem cõuertere:*

atque

atque de hac tota Astronomiæ ratione Commentarios à te confectos esse, ac Erraticarum Stellarum motus calculis subductos in Tabulas contulisse, maxima omnium cum admiratione. Quamobrem, Vir doctissime, nisi tibi molestus sum, te etiam, atque etiam oro vehementer, vt hoc tuum inuentum Studiosis communices, & tuas de Mundi Sphæra lucubrationes vnà cum Tabulis, &c. si quid habes præterea, quod ad eandem rem pertineat, primo quoque tempore ad me mittas. Dedi autem negotium Theodorico à Reden, vt istic meis sumptibus omnia transcribantur, atque ad me transferantur. Quod si mihi morem in hac re gesseris, intelliges te cum homine tui studioso, & tantæ virtuti satisfacere cupiente rem habuisse. Vale. Et sic quidem ille.

Aliunde verò dignum memoratu est, iuuenem cordatū, ac per-eruditum Georgium Ioachimum Rheticum, VVittembergæ Mathesin docentem, celebritate illa viri, Hypotheseósque eius permotum, Professionem suam dimisisse, illúmque in Prussiam conuenisse, vt ipsi adhæreret, eiúsque discipulum se profiteretur. Factum id anno M. D. XXXIX. idque non inscio memorato Schonero Norimbergæ Professore Matheseos, quem tanquam parentem colebat, & ad quem dedit etiam ex itinere literas, quibus recepit se, quamprimùm liceret, significaturum euentusne famæ, & suæ exspectationi respondisset. Significauit verò deinceps, ac fecit satis tum suis promissis, tum ipsius Schoneri votis, cùm mensibus vix duobus, ac semisse elapsis, prolixas ad illum dedit literas, quibus quid, quantúmque eò vsque profecisset, exposuit (vnde & hanc primam Narrationem dixit, quòd ipsam scribens, alteram se conscripturum promiserit) atque id quidem, licet non-nihil interquieuisset à studiis, partim ob aduersam non-nihil valetudinem; partim quia inuitatus fuerat à Tidemanno Gysio Culmensi Episcopo, vt vnà cum Copernico ad se Lobauiam accederet, ibique saltem aliquot hebdomadas commoraretur. Non tacendum autem, quòd mox ab initio sic est præfatus; *Principio autem sic statuas velim, doctissime D. Schonere hunc Virum, cuius nunc operâ vtor, in omni doctrinarū genere, & Astronomiæ peritia Regiomontano non esse minorem. Libentiùs autē eum Ptolemæo confero, non quod minorem Regiomontanum Ptolemæo æstimem, sed quia hanc felicitatem cum Ptolemæo Præceptor meus communem habet, vt institutam Astronomiæ emendationem, diuina adiuuante clementia, absolueret; cùm Regiomontanus, heu crudelia fata! ante columnas suas positas è vita migrarit.*

Vt prætercam autem Narrationem totam contineri duobus potissimùm capitibus, quorum vnum est explicatio eorum, quæ à Copernico Libro III. edisseruntur (ille enim priores duos prætermisit, quòd de Doctrina primi Motus nihil tradant insolitum; neque item de tribus posterioribus, quòd tum de illis scripturus sit, cùm vberiùs euoluerit, & cognouerit totum opus) alterum deductio, ac simul comprobatio Copernicæ Hypotheseos, occasione sumpta ex Sole, de quo Libro illo tertio agitur. Vt istud, inquam, atque adeò præcipuum Narrationis totius argumentum prætercam, seligo dumtaxat pauca quædam loca, quibus, quo censu Copernicum Rheticus habeat palam testatur. Ecce enim, ex. gr. *Ego profectò*, inquit, *Reipub. & studiosis omnibus, quibus D. Doctoris Præceptoris mei labor profuturus est, plurimùm gratulor, quod nos certam diuersitatis anni rationem habeamus.* Et rursus. *Regnum itaque in Astronomia doctissimo viro D. Præceptori meo Deus sine fine dedit: quod Dominus ad Astronomicæ veritatis restaurationem gubernare, tueri, & augere dignetur: Amen.* Et cohærenter, *Statui tibi breuiter doctissime D. Schonere, integram tractationem motus Lunæ, & reliquarum Planetarum, quemadmodum Stellarum Fixarum, & Solis conscribere: vt quæ vtilitas ex D. Præceptoris Libris ad studiosos Mathematica, totámque posteritatem, veluti ex vberrimo fonte promanatura sint, intelligas: verùm, cùm viderem opus impræsentiarum nimis excrescere, peculiarem hac de re Narrationem instituendam duxi.* Ac iterum, *Interrumpo cogitationes tuas Clarissimè Vir: video enim te, dum causas renouandarum Hypothesium Astronomiæ à Doctore meo, excellenti doctrina, summóque studio indagatas audis, animo tecum cogitare, quænam tandem apta renascentis Astronomiæ Hypothesium futura sit ratio.* Et statim, *Proinde, si quispiam ad summum, principalémque finem Astronomiæ sibi respiciendum statuerit, vnà nobiscum D. Doctori Præceptori meo gratias habebit, cogitabitque, & ad se Aristotelis illud pertinere, ὡς μὴ οὖν [illegible] ἀνάγκας, &c.* Ac postea, *Cùm apud te anno superiori essem, atque in emendatione motuum, Regiomontani nostri, Peurbachij Præceptoris eius, tuos, & aliorum doctorum virorum labores viderem, intelligere primùm incipiebam, quale opus, quantúsque labor esset futurus, hanc Reginam Mathematum Astronomiam, vt digna erat, in Regiam suam reducere formámque imperij ipsius restituere: verùm, cum, Deo ita volente, spectator ac testis talium laborum, quos alacri animo & sustinet & magna ex parte superauit iam, D. Doctori. Præceptori meo sim factus; me nec vmbram quidem tantæ molis laborum somniasse video.* Et mox, *Hanc Platonis sententiam (Deo præeunte inuentam esse) alij aliter fortasse interpretabuntur; Ego verò; cùm videam D. Doctorem Præceptorem meum Obseruationes omnium ætatum cum suis ordine, ceu Indices collectas semper in conspectu habere; deinde, cum aliquid, &c. Proinde, nisi Deus illi pro sua benignitate motus heroicos indiderit, & tanquam manu per incomprehensibile alias rationi humanæ iter deduxerit, &c. Perpendamus itaque, vt in tertiis & in reliquis Planetis D. Doctoris Præceptoris mei Hypotheseis; vt videamus, an constanti animo, &, Deo præeunte, Vraniam ad superos perduxerit, suæque dignitati restituerit.*

Sed hæc ne pluribus consecter, attexere solùm conclusionem iuuat, ex qua liceat intelligi, Copernicum non nouitatis studio, aut ostentandi ingenij causâ; sed rebus ipsis sic exigentibus, aliâ incessisse viâ, quam veteres, ac Ptolemæum potissimùm, quem mirificè semper coluit, illum *eminentissimum Mathematicorum* appellans, vti & Hipparchum,

chum, *virum miræ sagacitatis.* Illa igitur se hunc in modum habet, *Porrò velim te doctissimo viro D. Doctore, meo Præceptore hoc statuere, tibique persuasissimum habere, apud eum nihil prius, nec antiquius esse quicquam, quàm vestigiis Ptolemæi vt insistat; nec aliter, ac ipse Ptolemæus fecit, veteres, & se antiquiores multò sequutus. Dum autem τὰ φαινόμενα, quæ Astronomum regunt, & Mathematica se cogere intelligeret, quædam præter voluntatem etiam vt sumeret: satis interim esse putarit, si eadem arte in eundem scopum cum Ptolemæo tela sua dirigeret: etiamsi arcum, & tela ex longè alio materiæ genere, quàm ille assumeret: at hoc loco illud arripiendum. δεῖ δ' ἐλεύθερον εἶν τῇ γνώμῃ τὸν μέλλοντα φιλοσοφεῖν. Cæterùm, quod alienum est ab ingenio bonicuiuslibet, maximè verò à natura Philosophica, ab eo, vt qui maximè, abhorret D. Præceptor meus: tantum abest, vt sibi à veterum philosophantium sententiis, nisi magnis de causis, ac rebus ipsis efflagitantibus, studio quodam nouitatis, temerè discedendum putarit. Alia est ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia, alia denique ingenij celsitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat: quod quidem est, vel ætatis iuuenilis, vel ἢ μέγα φρονεῖν ἐπὶ θαυμασίῳ μικρῷ (vt Aristotelis vtar verbis) vel ardentium ingeniorum, quæ à quolibet vento, suisque affectibus mouentur, ac reguntur; vt etiam, ceu ἐφορμῇ excusso, quoduis obuium sibi arripiant, & acerrimè propugnent. Verum vincat veritas, vincat virtus, suúsque honos perpetuo habeatur artibus, & quilibet bonus suæ artis Artifex in lucem, quod prosit, proferat, atque in hunc tueatur modum, vt veritatem quæsiuisse videatur. Neque verò D. Præceptor bonorum, & doctorum virorum iudicia vnquam abhorrebit, quæ subire vltrò cogitat.*

Hæc ex Narratione Prima Rhetici, qui Secundam ne conscripserit, an illa edita vspiam fuerit, an alicubi adhuc delitescat, asseuerare non possumus. Editum duntaxat, cum hac Prima habemus Borussiæ, Prussiæve Encomium quod idem conscripsit, vnáque VVarmia ad Schonerum misit, memorato anno M.D.XXXIX. ac IX. Calend. Octobris. Retinuit verò penes se vtriusque exemplum, quod cùm insequente anno in Germaniam rediens, transmisisset ex itinere (Gedano, putà, Dantiscove) in Rhetiam, ad amicum veterem, ac eruditum virum Achillem P. Gassarum, ipse Gassarus anno proximo, hoc est M.D.XLI. edi Basileæ vtrumque curauit, & facta quidem, Narrationis præsertim Georgio Vogelino Philosopho, & Medico Constantiensi nuncupatione, cuius conclusio est, *Bene, mi amice. Vale, & me amando, vulgi hoc in negotio iudicium ride: siquidem non dubium est, quin nouitas ista absque rancore doctis omnibus tum grata, tum vtilis aliquando futura sit.* Præterea autem Vogelinum præmisisse hoc ad Lectorem Decastichon,

Antiquis ignota viris, mirandaque nostri
Temporis ingeniis iste Libellus habet.
Nam ratione noua Stellarum quæritur ordo,
Terraque iam currit, credita stare prius.
Artibus inuentis celebris sit docta vetustas,
Ne modo laus studiis desit, honórque nouis.
Non hoc iudicium metuunt, limámque periti
Ingenij: solus liuor obesse potest.
At valeat liuor: paucis etiam ista probentur:
Sufficiet, doctis si placuere viris.

Cùm Rheticus verò ex Prussia regrediens aduexisset secum Tractatum quendam *de Triangulorum tam Planorum, quam Sphæricorum lateribus, & angulis*, curauit subinde mandari ipsum typis, idque Norimbergæ, & nuncupatione Georgio Hermano ciui Norimbergensi facta, cuius postremam partem ecce, *Hi, qui Ptolemæum explicare conati sunt, multa de Triangulis commentati sunt; & optârim certè exstare veteres Menelaum, & Theodosium. Nunc recens prodiit lucubratio Regiomontani, sed multo antè, quàm hanc videre potuit Vir clarissimus, & doctissimus D Nicolaus Copernicus, dum & in Ptolemæo illustrando, & in doctrina motuum tradenda elaborat, de Triangulis eruditissimè scripsit. Scio tibi admirationi fore hoc scriptum, cùm videbis quantas res, quàm artificiosè complexus sit. Vt autem hoc tempore ederem, eo accidit, quod in enarratione Ptolemæi nobis opus fuit Triangulorum doctrinâ; Tibique eò dedicaui, vt te prouocarem ad edenda, si qua in hoc genere habes, seu vetera, seu recentia. Huc accedit, quod audio amicitiam tibi Romæ fuisse cum Authoris fratre. Sed tibi Viro doctissimo, non minor est causa quam hæc, ad amandum Authorem, acerrimum ipsius ingenium, & cùm in cæteris artibus, tum maxime in doctrina cælesti eruditio tanta, vt veteribus summis artificibus conferri possit. Ac gratulari huic ætati debemus, tantum artificem reliquum esse qui studia aliquorum accendat & adiuuet. Mihi quidem iudico rem nullam humanam contigisse meliorem, quam talis viri & doctoris consuetudinem. Ac si quid vnquam mea opera in hoc genere Reipublicæ profutura est, ad cuius vtilitatem studia nostra referenda sunt, huic doctori acceptum referri volo. Itaque cùm hanc lucubrationem, & ingeniosissimè scriptam esse sciam, & ego eam propter Authoris memoriam magni faciam, velim te hoc munere magnopere delectari.* Lucubratiuncula porrò hæc fuit deinceps inserta in ipsum Opus Reuolutionum, ad calcem scilicet primi Libri, post Subtensarum Canonem, & comprehensa quidem Capitibus duobus, quorum prius, hoc est XIII. septem Theorematibus; posterius, hoc est XIV. quindecim continetur. Fuit verò annexus huic Tractatulo Canon semissium Subtensarum, seu Sinuum, eo discrimine ab illo, qui in Opere Reuolutionum est, quòd hic & supputatus sit solùm ad Radium partium 100000. & procedat solum per dena minuta; ille autem sit supputatus ad Radium partium 10000000. & per singula minuta procedat.

Sed enimverò dicendum iam est de ipsius Operis editione, quæ facta illicò pòst fuit, & ex qua tam sera intelligi potest, quanta Author fuerit moderatione animi, quòd vix tempore ætatis extremo, viris, amicis, eruditisque impensè exigentibus fieri illam assenserit. Non profectò, quòd societati generis humani inuideret, si quid ex ea vtilitatis redundare in commune posset; verùm quòd solitus de se nihil magnificè sentire,

proui

prouideret aliunde iri bene multos rei nouitate offensum; ac satius esse duceret cum solis amicis, & veri, æquique amantibus rem communicare, ac Pythagoreorum more, quasi per manus tradere, quam faciendo promiscuam, reliquorum clamores ciere. Certè, cùm inter cætera, is fructus exaggeraretur, quem perceptura Ecclesia ex ratione motuum cælestium demonstrata foret, ideò condere Tabulas, quæ præstare rem expetitam possent, quæque proinde in omnium manus peruenirent, non abnuit; verùm id sine fontibus, vnde deriuatæ essent, demonstratis; Alphonsinarum scilicet instar, quæ alia ratione ad nos transmissæ non fuerint. Tametsi id abundè visum cordatis amicis non fuit, maximéque optimo Gysio, cuius quæ fuerint Copernico tandem permouendo rationes, non erit forte importunum, si Rhetici verbis heic retulero, vnà cum iis, quibus se Copernicus tuebatur; quoniam tametsi futura sit exscriptio paulò fusior, non videtur tamen res posse nimis exquisitè cognosci.

Is ergo Borussiam commendans, ac duos Mecœnates præcipuos, quos in illa habuit recensens: *Alter est, inquit, amplissimus Præsul, cuius sub principium mentionem feci, Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis. Eius reuerenda Paternitas, cum cæterum virtutum, & doctrina, quemadmodum D. Paulus in Episcopo requirit, sanctissimè absoluisset, animaduertit, intellexisset non parùm momenti ad gloriam Christi afferre, vt iusta temporum series in Ecclesia, & certa motuum ratio ac doctrina constaret; D. Doctorem Præceptorem meum, cuius studia, & doctrinam multis ab hinc annis exploratam habebat, antè non destitit adhortari, quam illum ad hanc prouinciam suscipiendam impulit. D. Præceptor autem, cum natura esset humanus, & videret Rempublicam quoque literariam motuum emendatione opus esse, facile Reuerendissimi Præsulis, & amici precibus cessit, & recepit Tabulas Astronomicas cum nouis Canonibus se compositurum; neque, si quid sui esset vsus, Rempublicam (quod cum alij, tum Ioannes Angelus fecit) laboribus defraudaturum. At quoniam iam olim sibi esset perspectum obseruationes suo quodammodo iure tales Hypotheses exigere, quæ non tam euersuræ essent hactenus de motuum & orbium ordine, rectè (vt quidem receptum, creditumque vulgo) disputata, & excussa, quam etiam cum sensibus nostris pugnatura, iudicabat Alphonsinos potius, quàm Ptolemæum imitandum, & Tabulas cum diligentibus Canonibus, sine demonstrationibus proponendas. Sic futurum, vt nullam inter Philosophos moueret turbam, vulgares Mathematici correctum haberent motuum calculum, veræ autem Artifices, quos æquioribus oculis respexisset Iupiter, ex numeris propositis facilè peruenturos ad principia, & fontes, vnde deducta essent omnia; quemadmodum quoque usque adhuc doctis elaborandum fuit ne vera Hypothesi motus Stellati Orbis ex Alphonsinorum doctrina.) Sic fore, vt doctis liquidè constarent omnia; neque tamen Astronomorum vulgus fraudaretur vsu, quem etiam sine scientia solum curat, & expetit; atque illud Pythagoreorum obseruaretur Ita philosophandum vt doctis & Mathematice initiatis Philosophiæ penetralia reseruentur, &c.*

Pergit Rheticus: *Ibi tum Reuerendissimus ostendebat imperfectum id munus Reipublicæ futurum, nisi & causas suarum Tabularum proponeret, & imitatione Ptolemæi, quo consilio, quave ratione, quibusque nixus fundamentis, ac demonstrationibus, Medios motus, & Prostaphæreses inquisierit, Radices ad temporum initia confirmauerit, insuper adderet. Ad hæc, addebat quantum hæc res incommodi, & quos errores in Tabulis Alphonsinis attulerit, cum cogeremur eorum placita assumere: ac probare non aliter, quàm vt illi solebant, αὐτὸς ἔφα, quod in Mathematicis quidem nullum prorsus habet locum. Porro, cum hæc principia, & Hypotheses tanquam ex diametro cum Veterum Hypothesibus pugnent, vix inter Artifices aliquem futurum, qui olim Tabularum principia perspecturus esset, eásque postquam Tabulæ vicerit, vt cum veritate consentientes acquieuissent, in publicum proferret. Non hic locum habere, quod sæpius in imperiis, ac consiliis, & publicis negotiis fit, vt aliquandiu consilia occultentur, donec subditis, fructu percepto spem nequaquam dubiam faciant fore, vt ij si consilia sint approbaturi. Quantum autem ad Philosophos attinet, prudentiores & doctiores diligentiùs seriem disputationis Aristotelicæ examinaturos, & perpensuros quomodo Aristoteles, postquam pluribus se argumentis immobilitatem Terræ demonstrasse crediderit, confugiat tandem ad illud argumentum, Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ παρὰ τῶν μαθηματικῶν λεγόμενα περὶ τὴν ἀστρολογίαν· τὰ γὰρ φαινόμενα συμβαίνει μεταβαλλόντων τῶν σχημάτων, οἷς ὥρισται τῶν ἄστρων ἡ τάξις, ὡς ἐπὶ τοῦ μέσου κειμένης τῆς γῆς. Porrò hinc secum constituturos, si hæc cõclusio præmissis disputationibus non poterit subijci, ne oleum, & operam impensam perdamus, potiùs vera Astronomiæ ratione assumenda erit. Deinde, reliquarum disputationum apta solutiones indaganda, & recurrendo ad principia, diligentia maiore. parique studio excutiendum, an sit demonstratum, centrum Terræ esse quoque centrum Vniuersi, &, si Terra in orbem Lunæ eleuaretur, quod Terræ partes auulsa non sui globi centrum appetitura essent, sed Vniuersi; cum tamen omnes ad angulos rectos superficiei globi Terræ incidant. Præterea cum Magnetem videamus naturalem motum habere versus Septentrionem; diurnæ reuolutiones, aliique motus circulares Terræ attributi necessariò violenti sint. Amplius, vtrum possint tres motus à medio, ad medium, & circa medium actu separari, & alia, quibus Aristoteles, vt fundamentis Timei, & Pythagoreorum placita refellit. Atque hæc, & huiusmodi secum perpendent, si ad principalem Astronomiæ finem, & ad Dei & naturæ potentiam, ac industriam respicere voluerint. Quòd si autem docti vtique artius, & pertinaciùs, iis principiis insistere in animo habuerint, decreuerintque; monebat Dom. Præceptorem, se fortunam meliorem expetere non debere, quam Ptolemæus huius disciplinæ Monarcha fuit, et, de quo Auerroes, summas aliàs Philosophus,*

sophus,

sophus, postquam conclusisset Epicyclos, & Eccentricos in rerum natura omninò esse non posse, & Ptolemaeum ignorasse, quare veteres motus gyrationis posuissent, tandem pronunciat; Astronomia Ptolemai nihil est in esse. sed conueniens computationi non esse. Caeterum indoctorum, quos Graci ἀθεωρήτους ἀμαθεῖς, ἀφιλοσόφους, καὶ ἀγεωμετρήτους *vocant, clamores pro nihilo habendos; cùm neque istorum gratiâ vllos viri boni labores suscipiant.*

Postremò ita Rheticus, *His, & aliis multis, vt ex amicis rerum omnium conscius comperi, eruditissimus Praesul tandem apud D. Praeceptorem euicit, vt polliceretur se doctis, & Posteritati de laboribus suis iudicium permissurum. Quare merito boni viri, & studiosi Mathematum Reuerendissimo Domino Culmensi magnas, iuxta me, habebunt gratias, quod hanc operam Reipublica praestiterit.* Atque haec quidem sunt, quae videre licet attingi ab ipso Copernico, cùm in sua illa Nuncupatione, Praefationéve ad Paulum III. Pontificem Maximum, amicos recensens, qui se diu cunctantem, atque etiam reluctantem retraxissent, vbi meminit iam antè citati Cardinalis Schombergij in genere omni doctrinarum celebris; *Proximus illi*, inquit, *vir mei amantissimus Tidemannus Gysius Episcopus Culmensis, Sacrarum, vt est, & omnium bonarum literarum studiosissimus. Is etenim saepenumero me adhortatus est, & conuitiis interdum additis efflagitauit, vt librum hunc ederem, & in lucem tandem prodire sinerem, qui apud me pressus non in nonum solùm annum, sed iam in quartum nouennium latitasset.* Sequitur porrò, *Idem apud me egerunt alij non pauci viri eminentissimi, & doctissimi, adhortantes, vt meam operam ad communem studiosorum Mathematices vtilitatem, propter conceptum metum, conferre non recusarem diutiùs Fore, vt quanto absurdior plerisque nunc haec mea doctrina de Terra motu videretur, tantò plus admirationis, atque gratiae habitura esset, postquam per editionem Commentariorum meorum caliginem absurditatis sublatam viderent liquidissimis demonstrationibus. His igitur persuasoribus, eâque spe adductus, tandem amicis permisi, vt editionem Operis, quamdiu a me petiissent, facerem.*

Itaque, praestito assensu, concinnauit primùm, praefixitque Operi huiuscemodi Praefationem ad Pontificem Maximum, in qua vbi exposuit, quibus rationibus impulsus, reluctatus amicis fuerit; quibus adhortationibus permotus manus dederit; quibus inductus argumentis motum Terrae tribuerit: ac se dixit non dubitare, quin ingeniosi, atque docti Mathematici sibi adstipulaturi sint, si, quod haec Philosophia imprimis exigit, non obiter, sed penitùs ea, quae ad harum rerum demonstrationem à se in hoc Opere afferuntur, cognoscere, atque expendere voluerint: tum postremùm haec subdit. *Vt verò pariter docti, atque indocti viderent, me nullius omnino subterfugere iudicium, malui tuae Sanctitati, quam quiquam alteri has meas lucubrationes dedicare; propterea quod & in hoc remotissimo angulo Terrae, in quo ego ago, ordinis dignitate, & literarum omnium, atque Mathematices etiam amore eminentissimus habearis; vt facilè tua authoritate, & iudicio calumniantium morsus reprimere possis; etsi in Prouerbio sit, non esse remedium aduersus Sycophanta morsum. Si fortasse erunt* ματαιολόγοι *qui cùm omnium Mathematum ignari sint, tamen de illis iudicium sibi sumunt, propter aliquem locum Scripturae malè ad suum propositum detortum, ausi fuerint meum hoc institutum reprehendere, ac insectari; illos nihil moror, adeò vt etiam illorum iudicium, tanquam temerarium contemnam. Non enim obscurum est Lactantium, celebrem alioqui scriptorem, sed Mathematicum parum, admodùm pueriliter de forma Terrae loqui, cùm deridet eos, qui Terram globi formam habere prodiderunt. Itaque non debet mirum videri studiosis, si qui tales nos etiam ridebunt. Mathemata Mathematicis scribuntur, quibus & hi nostri labores, si me non fallit opinio, videbuntur etiam Reipublicae Ecclesiasticae conducere aliquid, cuius principatum tua Sanctitas nunc tenet. Nam non ita multo antè sub Leone X. cùm in Concilio Lateranensi vertebatur quaestio de emendando Calendario Ecclesiastico, quae tum indecisa hanc solummodò ob causam mansit, quod annorum, & mensium magnitudines, atque Solis & Lunae motus nondum satis dimensi haberentur. Ex quo equidem tempere his accuratiùs obseruandis animum intendi. admonitus a praeclarissimo viro D. Paulo Episcopo Semproniensi, qui tum isti negotio praeerat. Quid autem praestiterim in ea re, tuae Sanctitatis praecipuè, atque omnium aliorum doctorum Mathematicorum iudicio relinquo. Et ne plura de vtilitate Operis promittere tuae Sanctitati videar, quàm praestare possim, nunc ad institutum transeo.*

Deinde Opus, Praefationemque optimo Gysio dedit in manus, ac, vt omnia pro libitu exsequeretur, illi copiam fecit. Gysius verò ad Rheticum, cuius & industriam, & affectum nôrat (imò & quicum ante eius discessum sic conuenerat) omnia vno fasciculo, & via quidem tuta in Saxoniam misit. Ille autem ratus editionem meliùs, quàm Norimbergae non posse fieri, quòd tametsi ipse & praesens adesse, & operis praeesse non posset, haberet tamen ea in vrbe, & sui amanteis, & eruditos, clarosque viros, Schonerum, Osiandrum, & alios, qui in se lubentes eam curam reciperent; idcircò rem illeic peragi curauit. Andraeas porrò Osiander fuit, qui alacriter id munus suscepit; ac proinde non modò operarum inspector fuit, sed Praefatiunculam quoque ad Lectorem (tacito licet nomine) de Hypothesibus Operis adhibuit. Eius in ea consilium fuit, vt, tametsi Copernicus Motum Terrae habuisset, nō solùm pro Hypothesi, sed pro vero etiam placito; ipse tamen ad rem, ob illos, qui heinc offenderentur, leniendam, excusatum eum faceret, quasi talem Motum non pro dogmate, sed pro Hypothesi mera assumpsisset; *Est*, inquit, *Astronomi proprium historiam motuum caelestium diligenti. & artificiosa obseruatione colligere: deinde causas earundem seu Hypotheseis, cùm veras assequi nulla ratione possit qualescumque excogitare, & confingere, quibus suppositis, iidem motus ex Geome-*

tria principiis, tam in futurum, quàm in præteritũ rectè possint calculari. Horum autem vtrumque egregiè præstitit hic Artifex; neque necesse est eas Hypotheseis esse veras, imo ne verisimiles quidem: sed sufficit hoc vnum, si calculum obseruationibus congruum exhibeant. Fuit verò & in hunc sensum inuulgatum hoc distichon,

Quid tum, si mihi Terra mouetur, Sólque quiescit;
Ac Cælum? Constat calculus inde mihi.

Cæterùm editio perfecta iam erat, illiúsque exemplum Rheticus ad ipsum mittebat, cùm ecce, vt optimus Gysius ad ipsum Rheticum rescripsit, qui Vir fuerat tota ætate valetudine satis firma, laborare cœpit sanguinis profluuio, & insequuta ex improuiso paralysi ad dextrum latus. Per hoc tempus memoria illi, vigórque mentis debilitatus. Habuit nihilominùs, vnde ad hanc vitam & dimittendam, & cum meliore commutandam se compararet. Contigit autem, vt eodem die, ac horis non multis, priusquàm animam efflaret, Operis exemplum ad se destinatum, sibique oblatum, & viderit quidem, & contigerit; sed erant iam tum aliæ ipsi curæ, Quare ad hoc compositus, animam Deo reddidit, die Maij xxiiij. anno M. D. XLIII. cùm foret tribus iam mensibus & diebus quinque septuagenario maior. Atque huiusmodi quidem Vita, huiusmodi Mors Copernici fuit.

Nunc, cùm de eius facie, corporísque habitu superesset quidpiam dicendum; nihil tamen licet iam nobis aliud, quàm exhibere ipsius effigiem, cuiusmodi expressa habetur inter virorum illustrium, quæ apud Boissardum sunt cælatæ, Icones. Vellem solùm ipsi appingi diploidem pelliceam, qualem se obseruasse Bulliadus noster memorauit in ea effigie, quæ Argentorati visitur, qua Ecclesiæ parte celebre horologium machinale exstat, qualéque eximius Berneggerus, qui ante annos plus minus 30. aduehi ex Prussia effigiē procurauerat, repræsentari voluit in fronte Galileanorũ Dialogorũ, cùm illos, postquàm latinitate donauit, primùm edidit Huic sanè, quam exhibere vellem, non malè congruere videtur illud Nicodemi Frischlini carmen,

Quem cernis, viuo retinet Copernicus ore,
Cui decus eximium formæ par fecit imago.
Os rubeum, pulcrique oculi, pulcríque capilli,
Cultáque Apellæas imitantia membra figuras.
Illum scrutanti similem, similémque docenti
Aspiceres, qualis fuerat, cùm Sidera iussit,
Et Cælum constare loco, Terrámque rotari
Finxit. & in medio Mundi Titana locauit.

Nescio verò an sperandum sit, vt similis quoque sit illi, quam pinxisse olim sua ipse manu dicitur, & qua donatus Tycho ipsam in Musæo Vraniburgico collocauit, cum his subscriptis carminibus.

Æthere sublimi Terram, comitante Diana,
Currere, ne Phœbus post-modo pellat equos.
Ipse sed in Mundi medio, solióque quiescens
Regali, iubeat quomodo Olympus eat.
Nil tamen, vt terras habitantibus inde nouetur,
Annus eat paribus, noxque, diésque rotis,
Nunc vaga commodiùs voluantur sidera in orbem;
Multus is, & vastus nil Epicyclus agat.
Quòd stent, quod repedent, tardéque, citòque recurrant:
Vnica nam cunctis Terra voluta dabit.
Illa, vel inuita tantas Copernicus ausas
Qui tribuis Terræ, corpore talis erat.
Cur non ingenium potiùs depingitur inquis?
Parte aliqua Cælo pingitur ingenium.
Parte aliqua terris, quamuis Cælúmque, solúmque
Tam magno ingenio par, nec vtrumque fiet.
At corpus, dices, spectatur imagine solùm
Dimidia, haud tanto sufficiente viro:
Scilicet is, totam qui gessit in Æthera Terram,
Tota nec hunc totum Terra vel ipsa capit.

Quibus postremis versibus egregiè allusit ad id, quod effigies huiusmodi partem corporis superiorem solùm exhibebat. Prætereo autem distichon, quod sub alia intra hypocaustum Stellæburgi in hunc modum habuit:

Curriculis tritis dississe, Copernice, Terram
Inuitam Astriferum flectere cogis iter.

Cùm dicendum quoque quidpiam videretur de eius Studiis, ac moribus; vix tamen etiam quidquam aliud, quàm quod ex deductis intelligitur, memorare in promptu est. Par est nimirum reputare, præcipuum eius studium in scientiis Mathematicis, sed Astronomia præsertim fuisse, in qua quid valuerit dicere superfluum, exstante præsertim illo Opere, in quo vno (vt de Persio dictum) sæpiùs, quàm in tota Amazonide Marsus, memoratur. Quanquam attexere adhuc iuuat, quod Rheticus præfando in nouas (ac anni supra millesimum quingentesimum quinquagesimi primi) Ephemeridas, occasione eorum laborum, quos amore Astronomiæ immensos exantlarat, habet, dum illius causâ, *Septentrionesinquit, subij, & inde contrario tractu in Italiam contendi, vbi puer aliquando cum meis fueram, quia fama erat de quibusdam eximia; sed ab his, quantumuis celebribus, non multum adiumenti allatum fuit studiis nostris. In Prussia ea didici, atque percepi de præclarissima arte Astronomia, dum versor apud summum Virum Nicolaum Copernicum, quibus elaborandis, augendis, ornandis, vt neque vita, neque opera vnius sufficere possit; ita me procurante iam habent ab ipso Authore studiosi earum artium ea absoluta, atque edita, in quibus vtiliter & splendidè exerceantur.* Quod insuper autem testatus ad Schonerum Rheticus est, fuisse Copernicum *in omni genere doctrina* versatissimum, id confirmat quidem, quod prodidit Gysius de illius in Græcis, Latinisque literis, ac Physicis rebus peritia; at cùm Physicum studium Mathematico suffulciret, tum cætera, quæ ad humaniorem literaturam attinent, videntur solùm illi fuisse quasi oblectamenta varia, ad

ad quæ animum per grauiores illas, profundioréique meditationes quasi defessum, diuerteret. Quod addit verò Gysius eum fuisse quasi alterum Æsculapium in Medicina habitum: id interpretari sic decet, quod singularia quædam remedia & probè calleret, & ipse pararet, & fœliciter adhiberet, ea erogando in pauperes, qui ipsum idcircò vt Numen quoddam venerarentur; nam publicè quidem alioquin Medicinam facere, id præter ipsius institutum fuit. Prætereo, quæ varia edisserere per Epistolas eruditas potuit; quarum dicitur satis magna copia fuisse nuper præ manibus præclaro viro Ioanni Broscio Professori Astronomo in Academia Cracouiensi. Is-ne aliquas ediderit, cùm mihi non constet; desiderârim saltem illam quam de Motu Octauæ Sphæræ scripsisse fertur ad Cantorem Cracouiensem Vapuuium, vnum scilicet ex veteribus condiscipulis, & amicis, quorum superiùs meminimus.

Quod attinet verò ad Mores, reputare etiam par est, quàm bonus, quámque humanus fuerit, vel ex insigni beneuolentia, pectorisque quasi effusione, qua complexus Rheticum est, cuiúsque adeò extollendæ, ille facere nunquam finem potuit. Ac visus est quidem nonnullis austerior; sed duplici nempe quadam occasione. Vna, quòd tempus terere in rebus nihili non ferret, ac idcircò omnem consuetudinem, & confabulationem non seriam, nulliusque frugi auersaretur; neque, si in talem incurrisset, ipsi se præberet attentum; vnde & nectere amicitiam, nisi cum viris seriis, eruditísque nunquam potuit. Celebrantur autem inter illos præcipui, tum memoratus sæpè Gysius, Culmensis Episcopus, cuius iam antè Rheticus virtutem commendatam fecit; tum Ioannes Dantiscus Episcopus VVarmiensis, vnus ex auunculi Lucæ successoribus, qui omni literarum genere excultus, ipsum, donec vixit, & maximi fecit, & summoperè amauit: obierat verò quadriennio antè, quam eò accederet Rheticus. Altera, quòd cùm probitatis, fideique antiquæ foret, ius, & æquum rigide tueretur, & deflecti ab eo nec metu, nec vi, nec prece, nec pretio vllatenus posset: vt intelligi vel ex eo licet, quod superiùs est insinuatum, cùm de infracta eius mente circa bona Ecclesiæ ab iniustis, potentibusve vsurpatoribus vindicanda. Cùm generosè porrò minas, technásque cæteras istorum pro nihilo haberet, tum ad eam maximè non attendit, quâ ij suscitârunt Ludi-magistrum Elbingẽsem, qui exhibitâ publicè comœdiâ, illum, vt Aristophanes olim Socratem, traduceret, ac omnibus iocis, & scommatibus ob illam de motu Terræ opinionem, faceret multitudini exsibilandum. Sanè verò, cùm idem posset, quod olim alius dicere, *Nunquam volui populo placere; nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio*, perspecta nihilominus illius virtus adeò fuit, vt ipse potiùs Comicus exsibilatus fuerit, & in bonorum interim incurrerit indignationem. Visus aliunde, habitúsque aliquibus Copernicus fuit vt nouitatis studiosior, sic vanæ gloriæ appetentior: verùm sufficere ad hoc debent, quæ iam autè audiuimus commemorantem Rheticum, de veneratione, ac studio, quo prosequutus est antiquos; tanto profectò, vt ab ipsis, nisi ob causas grauissimas, ac rebus ipsis efflagitantibus, esse discedendum putârit; adeò proinde, vt heic sufficiat verba illa repetere; *Alia est ætas, alia morum grauitas, doctrinæque excellentia: alia denique ingenij celsitudo, animique magnitudo, quàm vt tale quid in eum cadere queat.*

Vnum intereà prætereundum non est, Copernicum videlicet tantum abfuisse ab ostentatione, illaque gloriæ inanitate, qua se plerique abripi sinunt, dum, vt videantur quidpiam proferre exquisitum præ cæteris, ad minutias vsque minutissimas res definiunt; quin professus potiùs perquàm ingenuè fuerit, nihil habere se, vnde illam tantam subtilitatem; præcisionémque polliceretur. Sed rem audire denique ex eodemmet Rhetico iuuat. Nam primùm quidem, de Copernico loquens; *Suas*, inquit, *exquisitiones mediocreis, non nimias esse voluit. Itaque consultò, non inertia, aut tædio defatigationis eas comminutiones vitauit, quas nonnulli etiam affectârunt, & sunt qui exigant, qualis est Peurbachij in Eclipsium Tabulis subtilitas. Vides autem in his omnem curam ponere, vt planè scrupulosè loca Siderum scrutentur, qui dum secundanis, & tertianis, quartanis, quintanis minutiis inhiant, integras interim parteis prætereunt, neque respiciunt; & in momentis τῶν φαινομένων sæpe horis, non etiam nunquam diebus totis aberrant. Hoc nimirum est, quod in fabulis Æsopicis fit ab eo, qui iussus bouem amissam reducere, dum aniculis quibusdam captandis studet, neque his potitur, & boue etiam amisso priuatur. Recordor, cùm & ipse iuuenili curiositate impellebar, & quasi in penetralia Siderum peruenire cupiebam: Itaque de hac exquisitione interdum etiam rixabar cum optimo, & maximo viro Copernico. Sed ille, cùm quidem animi mei honesta cupiditate delectaretur, molli brachio obiurgare me, & hortari solebat, vt manum etiam de Tabula tollere discerem. Ego vero*, inquit, *si ad sextanteis, quæ sunt scrupula decem, veritatem adducere potero, non minùs exsultabo animis, quàm ratione Normæ reperta Pythagoram accepimus.*

Mirante me, & annitendum esse ad certiora dicente; hæc quidem cum difficultate etiam perventum iri demonstrabat, cum aliis, tum tribus potissimùm de causis. Harum primam esse aiebat, quòd animaduerteret plerasque obseruationes veterum sinceras non esse, sed accommodatas ad eam doctrinam, quam sibi vnusquisque peculiariter constituisset. Itaque opus esse attentione, & industria singulari, vt quibus aut nihil aut parum admodum opinio obseruatoris addidisset, detraxissetve, ea à corruptis secernerentur. Secundam causam esse dicebat Siderum Inerrantium loca à veteribus non vlteriùs, quàm ad sextanteis partium exquisita; & secundum hæc tamen præcipuè Errantium positus capi oportere. Pauca excipiebat, in quibus Declinatio Sideris ab Æquinoctiali adnotata rem adiuuaret, quod de hac

hac locus ipse Sideris certiùs constitui iam posset. Tertiam causam hanc memorabat; Non habere nos tales authores, quales Ptolemaus habuisset, post Babylonios & Chaldaos, illa lumina artis Hipparchum, Timocharem, Menelaum, & cateros; quorum & nos obseruationibus, ac praceptis uti, ac confidere possimus. Se quidem malle in iis acquiescere, quorum veritatem profiteri posset, quàm in ambiguorum dubia subtilitate ostentare ingenij acrimoniam. Haud quidem longiùs certè, vel etiam propiùs omninò absuturas suas indicationes sextante, aut quadrante partis vnius à vero, cuius defectus tantum abesse, vt se pœniteat, vt magnoperè latetur huc vsque, longo tempore, ingenti labore, maxima contentione, studio, & industria singulari procedere potuisse. Mercurium quidem, quasi secundum prouerbium Gracorum, relinquebat in medio communem; quòd de illo neque suo studio obseruatum esse diceret, neque ab aliis se accepisse, quo magnoperè adiuuari, aut quod omninò probare posset. Me quidem multa monens, subiiciens, pracipiens, imprimis hortabatur, vt Stellarum inerrantium obseruationi operam darem; illarum potissimum, qua in Signifero apparent; quod cum his Errantium congressus, notari possint, &c.

Ad Copernici obitum vt redeam, is sepultus fuit in ipsa VVarmiensi Cathedrali Ecclesia, in qua vixit Canonicus, & in qua reliquit memoriam carissimam sui. Cùm anno certè ab eius morte trigesimo sexto, Cardinalis Hosius, idémque VVarmiensis Episcopus obiisset, ac illustris Præsul Martinus Cromerus Polonicarum Historiarum scriptor fuisset in eius locum suffectus, is non prius Episcopatus possessionem adiit, quàm honori ducens sepultum habere sua in Ecclesia, ac de eius gremio, Virum & apud indigenas, & apud exteros tantæ famæ, imponi eius sepulcro voluit Tabulam marmoream, ipsique insculpi Epitaphium huiusmodi,

D. O. M.
R. D. NICOLAO COPERNICO
TORVNNENSI, ARTIVM, ET
MEDICINÆ DOCTORI,
CANONICO VVARMIENSI,
PRÆSTANTI ASTROLOGO, ET
EIVS DISCIPLINÆ
INSTAVRATORI,
MARTINVS CROMERVS
EPISCOPVS VVARMIENSIS
HONORIS, ET AD POSTERITATEM
MEMORIAE CAVSA POSVIT.
M. D. LXXXI.

Triennio etiam pòst, hoc est anno M. D. LXXXIV. dici non potest quanto honori verterint sibi Canonici, factam fuisse ex Copernico Tychoni occasionem destinandi ad se Eliam Olai, vt nouis obseruationibus locum illustraret, vnde & ipsum toto mense fouerunt perhumaniter, & nobilis, eruditúsque Canonicus Ioannes Hannouius discedenti etiam concessit, quas ad Tychonem deferret, Ptolemaicas Regulas, apud se eo vsque in Copernici gratiam, memoriámque studiosè asseruatas. Rem deduximus in vita Tychonis, ac retulimus quo in pretio Tycho id instrumentum habuerit, vel eo solùm nomine, quòd exstitisset Copernici, quem vt illeic quoque adnotauimus, vix vnquam sine elogio EXIMII, INGENTIS, INCOMPARABILIS, nominauit: prorsus eo sensu, quo per idem tempus dictus à Iosepho Scaligero fuit, *ἀνὴρ παντὸς λόγου κρείττων omni elogio maior vir.* Quin retulimus etiam versus, quos penè ἐνθουσιαστικῶς Tycho fudit, appensósque instrumento voluit, hocce facto initio,

Is, qualem nec Terra virum per sacula multa
Procreat, &c.

Nempe nihil necesse est illos hoc loco repetere, cùm reticendi tamen non sint, quos treis post menseis iterum in Copernici laudem fudit,

Si robusta adeò fuit ingens turba Gigantum,
Montibus vt monteis imposuisse queat;
Hisque velut gradibus celsum affectarit Olympum,
Quamuis in praceps fulmine tacta ruit;
Omnibus his vnus quanto Copernicus ingens,
Robustúsque magis, prosperiórque fuit?
Qui totam Terram, cunctis cum montibus, Astris
Intulit, & nullo fulmine lasus abit.
Corporis hi sed enim temeraria bella mouebant
Viribus; id poterat displicuisse Ioui:
Is placidus, calum penetrauit acumine mentis,
Menti, cùm mens sit, Iupiter ipse fauet.
T. BRAHE F. Anno M. D. LXXXIV.
Die 2. Octobris.

An hisce verò paucula ex aliis carmina attexam? En ex Nicolao Zorauio;

Iupiter vt vidit, quòd mente Copernicus orbem
Contrà natura iura creasset homo:
Vt vidit calum firma statione teneri,
Currente & Terra Sidera stare bene:
Anxius, atque memor quid possent bella gigantum,
Aut aliquem in terris fors superesse Deûm:
E cunctis quarit diuorum matribus, an sit,
Qua tantum dicat se genuisse virum.
Non sumus illius, Diua dixere Tonanti,
Sed Iagellonis docta palastra parens.

En ex Brunone Seidelio;

Arctoo mea clara fuit doctrina sub axe;
Est vbi Sarmatica Prussia iuncta solo.
Ipse noua cali motus ratione notaui:
Certior hac priscà Regula nostra fuit.
Omnibus & doctis hac fundamenta probauit
At mea te quadam nunc paradoxa mouent.

En ex Ioanne Scrobecouicio,

Cur metam Lachesi non ponis, Dia Mathesis,
Omnia ad exactos, qua renocas numeros?

Conditor ecce tuus moritur; Qui tempora mensus,
Debuit haud ipsis cedere temporibus.

Superest paucis heic subiiciam, quo fato ab Authoris morte Opus penè posthumum fuerit. Id quam-primum fuit euulgatum, magno applausu exceptum à peritis fuit. Nam vulgus quidem imperitorum, hoc est rem non intelligentium, non illam modò de Terræ motu opinionem absurdam habuit, sed demiratum etiam est, reperiri hominem potuisse, qui in id delirium incideret; at quibuscumque discutere, pernosseque rem datum fuit; ij aut omninò in eandem concessere sententiam, aut illi reliquere suam verisimilitudinem: aut suspexere sagacitatem, solertiamque, qua ille vir id systema aut excogitasset, aut Phænomenis adeò congruè; appositéque restituisset. Petrus certè Ramus, qui non tam specialem ipsius, quàm omneis omninò aduersabatur Hypotheseis, exoririque aliquem optabat, qui Astrologiam, Astronomiamve sine Hypothesibus traderet, sic de eo scriptum reliquit, *Ætate nostra Copernicus Astrologus non antiquis solùm comparandus, sed in Astrologia propè singularis, tota antiquitate Hypothesium reiecta, Hypotheseis non illas quidem nouas, sed tamen admirabileis reuocauit, quæ Astrologiam non ex Astrorum, sed ex Terræ motu demonstrarent.* Et postcà; *Atque vtinam Copernicus in ipsam Astrologiæ absque Hypothesibus constituendæ cogitationem potiùs incubuisset! Longè enim faciliùs ei fuisset Astrologiam Astrorum suorum veritati respondentem describere, quàm gigantei cuiusdam laboris instar, Terram mouere, vt ad Terræ motum quietas stellas specularemur.* Vtcumque autem de Hypothesi foret, vniuersè certè eruditis omnibus mirificè placuit, fuisse laboranti Astronomiæ à tam perito opifice adhibitam medicam manum. Præ cæteris verò insignis per ea tempora Mathematicus, & Philosophiæ in Academia VVittebergensi Professor Erasmus Reinholdus, qui, cætera inter, iam ediderat eruditum illum in Theoricas nouas Peurbachij Commentarium, cùm agnosceret Reuolutionum opus partim materiæ difficultate, partim scriptionis breuitate esse aliquantò obscuriùs, ideò Commentarium, quo illustraretur, familiariúsque redderetur, conscripsit. Et quia interim adnotauit posse Tabulas vberiores, exquisitioresque condi, quàm forent inscripti à Copernico Canones; ideò obseruationibus, demonstrationúmque vestigiis retentis, ita retexuit cætera, vt labore denique sex, aut septem annorum incredibili, id opus exantlauerit, quod Prutenicas Tabulas inscripsit, vt gratificaretur Alberto Marchioni Brandemburgico, suo Mecœnati, qui cùm in sua Ducali Prussia, ac ciuitate Regiomonte instituisset recens Academiam, pergratum habuit eas Tabulas eidem ampliùs condecorandæ ad Regii montis meridianum reduci. Et quid mouendum quidem fuerit, declarat in Nuncupatoria ad Albertum Epistola, in qua Copernicus pro altero Atlante, aut Ptolemæo habetur; at in Præfatione speciali̇ùs rem exsequitur, cùm hisce præmissis, *Multorum annorum Obseruationes factæ ab eximiis artificibus testantur ex vsitatis Tabulis cælestium motuum non posse ampliùs calculum proferri cælo congruentem. Magnam igitur gratiam debemus summo viro Nicolao Copernico, quòd & obseruationes suas multorum annorum vigiliis, & magna laboris assiduitate partas studiosis liberaliter communicauit, & collapsam penè motuum doctrinam restituit, atque in lucem reuocauit, edito opere suo Reuolutionum;* Tum hæc subiicit, *Verùm, vt Geometrica eius omnia, tanquam summi artificis sunt perfecta, & planè elaborata; & haud sciam; aut quidquam meliùs in hoc toto genere doctrinæ proferri vnquam possit; ita languisse interdum optimi Senis studium in numerorum tractatione res ipsa docet, si quis accuratè consideret Canones Prostaphæreseon, & conferat ipsius inter se calculum, & obseruationes.* Et postquàm paucis aperuit, quid de suo præstiterit: *Causas verò, inquit, & rationem singularem compositionum exposui in Commentariis nostris, quos scripsi in Opus Reuolutionum Copernici.*

Et dolendum quidem hosce Commentarios minimè prodiisse in lucem; conatus est tamen Michaël Mæstlinus ipsos ea parte supplere, quæ esse potuit de Orbium, Sphærarumque cælestiũ dimensionibus, iuxta ipsasmet Tabulas, & ex Copernici sentẽtia. Quippe relatos in Tabulas numeros retexere aggressus, methodo retrograda incessit, & quasi à fine ad initiũ perueniens, proportiones illas, & magnitudines cõperit, iuxta quas ij essẽt numeri deducti. Vnde & ratiocinatus est, Distantiã Lunæ mediam à Terra esse terrenarũ semidiametrorum $59\frac{2}{3}$. maxima exsistente $67\frac{4}{5}$. & minima $51\frac{4}{5}$. Distantiam mediã Solis à Terra esse earundem $1160\frac{1}{10}$. Apogeiâ exsistente, dum maxima eccentricitas est, $1208\frac{1}{2}$. Perigeia $1111\frac{3}{4}$. & dũ minima eccẽtricitas est, Apogeiâ 1197. Perigeia $1122\frac{1}{4}$. Porrò, & cùm Distãtia media, seu semidiameter Orbis Magni fuerit 1160. ratiocinatus est Distantiã mediam Saturni à Sole siue centro Mundi, continere Magni huiusmodi Orbis semidiametros $9\frac{1}{6}$. maxima exsistẽte $9\frac{2}{3}$. minima $8\frac{2}{3}$. Iouis mediã $5\frac{1}{4}$. maxima exsistẽte $5\frac{1}{2}$. minima 5. Martis mediam $1\frac{1}{2}$. maxima exsistente (& in minima quidem eccentricitate, ad quã solam Reinholdus attendit) $1\frac{2}{3}$. minima $1\frac{1}{3}$. Distantiam autem mediam Veneris à Sole, centróve Mundi, continere terrenarum semidiametrorum (reuocare nempe ad has lubet, quoras ab illo assignatas, semidiametri Magni Orbis parteis) 834. maxima exsistente paulò minùs, quàm 875. minima paulò ampliùs, quàm 753. idque etiam in minima, ad quam solam ille respexit, eccentricitate. Mercurij verò mediam, earumdem rursus Terræ semidiametrorum $414\frac{2}{3}$. maxima exsistente ampliùs, quàm 524. minima non omninò 305. idque habito etiam solùm minimæ eccentricitatis respectu. Denique circa Solem, ac Lunam ratiocinatus est, cùm Terræ semidiameter sit Milliarium Germanico-

rum

rum 860. & ambitus 5400. esse Lunæ quidem diametrum eorundem milliarium 490. ferè: ambitum vltra 1500. superficiem eorundem quadratorum 186300. Solis verò diametrum 950. ambitum proximè 3000. superficiem, eorumdem quadratorum vltra 70000000.

Quanquam hæc vt mittam, hoc de Tabulis solum addo, vbi eæ fuerunt & confectæ. & anno M. D. L I. qui octauus fuit à Copernici morte euulgatæ, antiquatas penè fuisse Alphonsinas, vti & deductas ex ipsis Ephemeridas, cuiusmodi id temporis habebantur editæ à Ioanne Stoflero, vnà cum quinquennibus à Petro Pitato adiunctis. Desiit quinetiam Rheticus vlteriores pertexere ex Canonibus Copernici nudis, qui iam specialem ediderat in ipsum eiusmodi annum; maximè verò vbi inaudijt ipsum Reinholdum contexere nouas suis ex Tabulis, non modò in eundem superioremque, sed in futuros etiam aliquot annos. Aggressus est etiam statim Ioannes Stadius pertexere nouas ab anno M D L I V incipientes; verumtamen quia deprehendit calculum per Tabulas Reinholdi esse exactissimum quidem, sed scrupulosissimum tamen; adeò vt laboriosá molestiá longum parturiret fastidium (quæ ipsiusmet verba sunt) ideò partim, vt sibi viam subducendis calculis complanaret, partim vt studiosis, qui scrupulositatem illam causabantur, gratificaretur, Tabulas nouas condidit, quas quia & Roberto de Bergis Leodiensi Episcopo inscripsit, & ad Bergensem meridianum reduxit, Bergenseis idcircò appellauit. Deduxit autem illas ex iisdem Copernicæis fontibus; professus Copernicum molitum id Reuolutionum opus, *quo nihil*, inquit in Nuncupatoria, *hic orbis vidit aut exquisitius, aut concinnius.* Et in Astronomiæ historia, vbi opinionis Aristarchi commeminit, *Easdem*, inquit, *de Terra motione orbiculari, & Sole in medio Mundi quiescentis Hypothesis nostri sæculi decus Nicolaus Copernicus assumpsit. motuumque doctrinam singularem symmetria, facilitatéque admirabilem exstruxit.* Ac ibidem rursùs, occasione difficultatum, quæ circa implexos octauæ Sphæræ motus, *Ecquis*, inquit, *in talis labyrinthi flexibus, ambagibusque implicatus Nicolao Copernico filum, vt sese explicet, porrigenti immortaleis non habeat gratias?* Prætereo porrò cæteros Ephemeridum conscriptores. Leouitium, Mæstlinum, Origanum, alios, ac obseruo solùm Maginum, cùm conscribere & ipse vellet, Theoricas priùs nouas condidisse, sed traducendo nempe illas ex hypothesi, opinioneque Copernici ad hypothesin, opinionemque communem de Terræ quiete, & cælorum motu. Atque hæc quidem omnia occasione ex Libro Copernici facta, quo deinceps & Basileæ, & Amsterodami recuso, nescio an alius euaserit in hoc genere doctrinæ celebrior. Profectò, tametsi ex quo Tycho Brahe ingenti, ac verè heroico ausu, est fœliciter exsequutus id, ad

quod Copernicus vt retulimus paulò antè, *multa monens, subiiciens, præcipiens*, hortabatur Rheticum, vt nempe Innerrantium imprimis stellarũ obseruationi operã daret; ac peregit etiam per annos bene multos Erxantiũ, & Solis, ac Lunæ exquisitas obseruationes: Ioãnes vero Keplerus ex ipsis Rudolphinas Tabulas incredibili labore cõstruxit, & occœpit quoque ex his Tabulis deducere Ephemeridas, quas præclarus vir Laurentius Eichstadius prosequutus vberiùs est; Tametsi, inquam, ex hoc tempore & Copernici Canones, & Tabulæ Prutenicæ, & deductæ exinde Ephemerides non perinde in vsu sint; non idcircò tamen Copernici Liber suam amisit gratiam, ob vigentem in ipso illam de partium Mundi dispositione, ac motu Terræ hypothesin, quæ familiam celebrem ducit. Memorandi heic aliqui præcipui ex eius Sectatoribus viderentur: sed partim ij sunt abundè perspecti (seu fato pridem, nuperque functi, seu etiam num superstites) partim nominari detrectant, ne esse videantur parùm reuerentes Decreti, quo sacra Cardinalium Inquisitorum Congregatio illam improbasse ante annos viginti in Galilæo dicitur; & de quo, vt accipio à verè bono, eruditóque ex Societate Iesu viro Petro Burdino Professore Matheseos, magnus ex eadem Societate vir Ioannes Baptista Ricciolus Tractatum, Apologiæ instar; conscripsit recens, ac inseruit in suum illud Almagestum, quod habendum quasi promptuarium, thesaurúsque ingens totius Astronomiæ sit. Quare præstat potiùs, occasione eius, quod Keplerus ait, eum fuisse thesaurum inuentum à Copernico, cuius ipsemet pretium ignorârit, connumerare aliqua ex iis, quibus ab illo non cogitatis ipsa eius Hypothesis occasionem deinceps fecit.

Heinc ergo videtur fuisse primùm facta Guillelmo Gilberto occasio cudendæ, atque inuehendæ Philosophiæ Magneticæ, quatenus Terrã magnum Magnetẽ, & Magnetem Terrellam, seu paruam Terram habuit; ac à diurna Terræ circa suum axem verticitate pendere eam, quæ est in Magnete, magneticisque corporibus, statuit. Videtur & facta non Origano modò, coniectandi Marinum æstum à reuolutione Telluris diurna procedere: sed Galilæo etiam edisserendi specialiùs causam affectionum æstus variarum, tum ex diurno, tum ex aliis motibus ipsi attributis. Videtur facta ipsi Keplero comminiscendi causam motus Planetarum esse ipsum Solem; quatenus in medio illorum exsistens, & circa axem suum conuolutus, emittit, ac simul in orbem circumducit radiosas species quibus Planetas circum-agat; propiores celeriùs, remotiores segniùs, prout illeic stipatior, heic dispersior vis. Videtur quoque eidem facta excogitandi, attribuendique Planetis Ellipticas vias, & occupante quidem Sole, centri vice, alterum focorum, ad quem accessus, recessusque, Eccẽtricos simul, & Epicyclos suppleat, ac Planetarũ semitas vnas, simpliceisque designet.

Xx 2 Vide

Videtur rursus eidem facta reputandi Cometarum ductus Trajectiones esse rectilineas, ac declarandi idcircò qui fiat; vt quæ sunt illorum propriæ semitæ, nullatenus interturbentur diurnis reuolutionibus; vt quæ non reipsà illis competant, sed à visu vnà cum Terra circumuoluto affingantur. Et facta quidem etiam per Tychonem libertas traiiciendi per ætherea spatia; verùm videtur quoque facta Tychoni occasio à Copernico constituendi Systema illud, quod reipsà nihil aliud est, quàm Copernicanum inuersum; cùm seu Terram Soli, seu Terræ Solem circumducas, omnia perinde disponantur, & perinde appareant. Saltem occasio exinde facta Longomontano, Origano, & aliis, detinendi quidem cum Tychone Terram in centro orbium Lunæ, Solis, Affixarum, atque adeò Mundi; at reuoluendi tamen ipsam dietim circa proprium axem, ad eximendum cælestia omnia à diurna illa circumrotatione. Adhæc, statim ac Telescopium detexit Phaseis Veneris, facta in promptu causa est ex ipsa orbium dispositione. Statim ac detecti satellites Iouis, patuit analogia illorum cum Luna, quæ sit perinde Terræ satelles; atque ita de cæteris. Et de Vita quidem Copernici satis.

FINIS.

AD

AD EVNDEM

IOANNEM CAPELLANVM,

IN GEORGII PEVRBACHII,

ET

IOANNIS MVLLERI REGIOMONTANI

VITAM,

PETRI GASSENDI

PRÆFATIO.

ERAM penè iam de tabula manum, mi CAPELLANE, elaturus, cùm téque & nostro Menagio, illo officiosissimo, candidissimóque Virorum, dignatis pro solita vestra humanitate inuisere me, ac te quærente qui se haberet tum vitæ Tychonis editio, tum cœpta, hortatore te, Copernici vitæ conscriptio, respondi illud πῶ γῆν ὁρῶ. Ipse & gratulatus es, & inter conferendum sermones, cœpisti, occasione Hypotheseos, etiam ante natum Tychonem, à Copernico insinuatæ, quâ esse fluidos, liquenteísque ætheris campos necesse sit, cœpisti, inquam, præter morem, nonnihil stomachari in Peurbachium, quasi in authorem farraginis tot illorum Eccentricorum, Epicyclorúmque solidorum in cælum inductæ. Cùm Menagius verò audire ex me vellet, quid id rei foret, de quo expostulares, cœpi ipse edisserere, antiquam esse opinionem, quòd non, vt aues in aëre, aut pisces in mari, ita Sidera (ac speciatim Planetæ) ferantur per cælum, spatiis liberis; sed infixa sint Sphæris solidis Terram circumambientibus, quæ circumrotatæ ipsa circumducant. Fuisse hoc facile de sensu Eudoxo, Callippo, Aristoteli, qui, licet explicandis variis Planetarum motibus, pluteis singulis Sphæras assignarent, concentricas tamen omneis Terræ habebant, ac reputabant quemque Planetam circumvehi semper in eadem à Terra distantia: at cùm deinceps ab vsque Hipparcho, & Ptolemæo deprehensum fuisset Planetas nunc euectiùs, nunc depressiùs Terram circumire, visum simul fuisse id fieri, sine confractione solidarum Sphærarum, si quæ essent, non posse. Et Astronomis quidem fuisse satis, imaginari, supponeréque circulos, siue orbitas à Planetarum corporibus quomodocumque id fieret, descriptas; verùm non fuisse perinde satis ipsis Physicis, & Peripateticis præsertim, idque ob reuerentiam Aristotelis, abs quo admissæ solidæ Sphæræ; quare & illis fuisse cordi, reperire quemadmodum ista Planetarum euectio, ac depressio cum soliditate Sphærarum constaret. Cùm varij proinde Astronomi varia, seu quia ipsi Physici, seu quia vellent Physicis satisfacere, comminiscerentur, quæ incohærentia tamen omnia forent: exortum fuisse ante annos ducentos Georgium

Peurbachium, qui vnicuique Planetarum vnam Sphæram, vtraque (hoc est tam deuexa, quàm concaua) superficie concentricam tribuens, eam assumpserit eiusce crassitudinis, vt esse intra ipsam excauari possent Eccentrici orbes, & Epicycli, quorum circumductibus, alligati ipsis Planetæ nunc sublimiùs, nunc humiliùs circum Terram irent. Fecisse id illum tanto applausu, vt Astronomis æquè, ac Physicis mirè placuerit: vtque proinde cœperit statim eius Liber *Theorica* inscriptus, & publicè prælegi, & commentariis illustrari. Et excogitatas quidem deinceps à Copernico, Tychonéque Hypotheseis, factásque ab isto non Planetarum modò, sed Cometarum quoque per ætherea spatia discurrentium obseruationes constare non posse cum eiusmodi vllis seu concentricis, seu eccentricis orbibus; sed interim tamen non esse exsibilandum Peurbachium, cùm in eo potiùs commendanda ingenij dexteritas sit, qua pro eorum temporum captu (vigebat enim adhuc barbaries, nemóque non erat soliditatem cælorum persuasus) solertet adeò Physicam cum Astronomia conciliauit.

Hisce deductis, adjeci quoque, eam deberi Peurbachio gratiam, quòd Astronomiam penè demortuam in hanc lucem reduxerit, & cum alia, tum maximè illum Regiomontanum veluti parturierit, à quo per Germaniam hæc studia accensa ita Copernici, & Tychonis oculos percelluerint, vt non modò præsumere, sed asserere etiam penè liceat, nisi exstitisset Peurbachius, futurum fuisse, vt neque Copernicum, neque Tychonem iam haberemus. Id tu, vt rem nouam demiratus, & percontatus tum de Peurbachio, tum de Regiomontano varia, præfatus es, pro tua illa insigni comitate, veniam, si prouocare adhuc me ad conscribendum aliquid de vtriusque vita auderes. Me qua vultu, quà voce abnuente, quasi nempe huiuscemodi scriptionis genus iam pertæso, atqui, ô bone, inquit Menagius, tam gratiosè te communis noster interpellat, vt reluctari non debeas; &, quia ipse cum illo faciam (vide quantum mihi de nostra amicitia pollicear) dicere ausim, vt non valeas. Ego tum humeros conducens, ne Hercules quidem, inquam, contra duos: Tu verò, quasi consilij rationem reddens, subjunxisti, attendere te, fore ex rebus à me deductis, vt hocce trium, aut quatuor Vitarum quasi fasciculo contineretur historia non mala cœptæ instaurari Astronomiæ, à Peurbachio ad Tychonem vsque. Et cùm ipse rem fore nimis præposteram tegererem, si ab ipso fine exorsus, in principium desinerem, sicque ὕστερον πρότερον peccans, nihil aliud, quàm tepedatem: excepisti, quocumque modo res se haberet, fore non malè. Cùm, promota iam nimiùm editione, rem inuertere non foret, futurum, vt si aliquando opus à me retractaretur, posset concinniùs digeri, & à carcere, quod aiunt, tendere in metam. Neminem futurum, qui sit æqui amans, & noscendorum hominum bene meritorum studiosus: cui non placeat inuersè, potiusquàm nullo modo habere; cùm & quæ seorsim iuuant singula, ea displicere collecta non possint. Excepit & optimus ille, debere meminisse me, quod eximius Regis Christianissimi Bibliothecarius noster Petrus Puteanus, ὁ μακαρίτης solitus erat dicere, eum, qui prima vice typis quidpiam mandat, nihil aliud, quàm confusaneam chartam in mundam velut transcribere, vt nævi omnes clariùs appareant, quibus sublatis, altera vice opus castigatum prælo committatur. Vt breue faciam, hocquoque onus, volentibus vobis, sic subij, vt iam operi manum admouens, prouideam me non quasi duas, sed quasi vnicam vitam conscripturum. Quippe tanta fuit in iis duobus Viris vitæ, animorúmque conjunctio, vt quanquam à priore natu exordiendum, in posteriorem obitu desinendum sit; quæ dicenda tamen de vtroque sunt, vno deducenda tenore videantur. En igitur rem sic aggredior.

GEORGII

GEORGII PEVRBACHII
ET
IOANNIS MVLLERI
REGIOMONTANI
VITA.

Eorgivs Pevrbachivs, seu de Pevrbach, cognomen id habet, non à familiæ nomine (quod quale fuerit ignoratur) sed à natalitio oppido *Peurbach*, quod quia situm est in Austriæ, Bauariæque confiniis, idcirco nunc Austriacus, nunc Bauarus, & Noricus, nunc à natione Germanus habetur. Scripsere Posteriores, litera elisâ, Pvrbachivm; sed nos & priores operum eius editiones, & eos, qui primi illum citârunt, speciatímque Regiomontanum ipsius discipulum sequimur. Natale eius tempus refertur ad annum Domini M. CCCC. XXIII. diem mensis Maij XXX. ac horâ a Meridie, III. De prima eius institutione hoc solùm innotuit, quod maxima ingenij fœlicitate præditus, & ad laborem impiger, enauerit breui humanioribus literis, quantum vigens adhuc sæculi barbaries tum patiebatur, eruditus; ac maturè etiam Philosophiam, quæ tum docebatur, ita arripuerit, vt fuerit insigni cum laude Magister Artium in inclyta Vienensi Academia creatus. Fertur fuisse Theologiæ quoque non leui cognitione imbutus; at cùm cœpisset a puero quadam Matheseos notitia tingi, ita se deinceps huic Philosophiæ parti addixit, vt celeritate incredibili eam totam eximiè calluerit. Versabatur adhuc in ipsis iuuentutis initiis, cùm celebriores per Germaniam, Galliam, ac Italiam Academias inuisere instituit. Quacumque iter fecit, admirationi fuit; & cùm viros commemoraret, quos suspexisset maximè, quorumque expertus summam beneuolentiam fuisset, censebat in ipsis tum Nicolaum Cusanum S. Petri ad Vincula Cardinalem, operibus variis, inscriptisque præsertim de docta ignorantia, valde celebrem: tum Ioannem Blanchinum Bononiensem, cuius Tabulas Astronomicas Lucas Gauricus longè post adauctas fecit publici iuris. Scilicet ipsum Cardinalis non modò per Germaniam Legatus versans plurimi fecit: Verùm Romæ quoque & domo excepit, & nullis non votis, vt penes se vellet consistere, optauit. Blanchinus autem Ferrariæ degens, mira eius eruditione, facilitatéque docendi perspecta, expetiit, vt ibi aliquandiu Astronomiam prælegeret, ac vt inuitaretur etiam ad docendum Bononiæ, Patauiique procurauit. Quippe auebat præclarus vir, vt iuuentus Italica vel solo ipsius exemplo ad Arteis nobilissimas capessendas accenderetur. Et fecit ille quidem satis senescentis iam viri optimi votis; sed tamen quasi in transcursu; vtpotè qui Viennam semper cogitaret, vnde, nonnisi facta spe & redeundi, & Academiam illustrandi discesserat.

Reuersus itaque, diu non fuit, cùm suffragiis communibus Professionem in Academia Mathematicam est aggressus. Et poterat quidem obstare, ne fixam Viennæ sedem haberet, gratiosissima Ladislai Hungariæ Regis inuitatio, qui & ipsum vltrò delegit, conscripsitque in Astronomum, & amplissimum simul honorarium vt constituere, ita facere illi ratum voluit: verùm beneuolentia, munificentiâque Imperatoris Friderici III. vnà cum amore Academiæ, iucundâque amicorum consuetudine, vt Viennæ hæreret, effecit. Cùm auditores porrò, quæ forent captu faciliora, doceret; tum animo semper voluebat quidpiam ex iis, quæ videbantur in hisce artibus abstrusiora; ac incessit illi præsertim cupido instaurandæ Astronomiæ, quam duluit iampridem neglectam iacere. Cœpit verò ab eo conatu, quo emendare adnixus est interpretationem Latinam ex versione Arabica factam vocati Almagesti, seu Magnæ Compositionis Ptolemæi; non ope sanè Græci contextus (deerat quippe ipsi Græcæ linguæ, cuius nulli tunc Doctores erant, peritia) sed ductis validissimis ex meditatione profundissima mentis Authoris coniecturis. Quare & nisi potuit scopũ vndequaque attingere; pertinaci saltẽ labore id eutcit, vt Ptolemæi nõ modò sententias, sed penè etiã verba memoriâ teneret. Quæ interim partim dictault, partim amicorũ rogatu, sponteque etiam sua conscripsit, quãtum nosse licuit, huiusmodi fuere. Imprimis quidem Opusculũ, quod & introductorium in Arithmeticam appellauit, ac subinde Tractatus varij, ad Gnomonicen, horologiorumve tum affixorum, tum portatilium descriptionem, fabricamque spectantes; con-

fectis ad hoc Tabulis pro varietate climatum. Eodem spectat etiam Libellus cum sua Tabula de altitudinibus Solis; spectant & Astrolabici canones; cum Tabula de Parallelorum ad singulos gradus Æquinoctialis proportione. Deinde, vt erat industrius, tum solidas Sphæras, Globosve cælestes confecit; tum non modò illorum fabricam, vsúmque exposuit, sed adiecit etiam nouam Tabulam Stellarum fixarum, addita nimirùm longitudine, qua vnaquæque Stella à Ptolemæo ad medium vsque sæculi illius increuerat. Confecit & varia alia instrumenta, quæ inter, fuit Gnomon, seu Quadratum Geometricum, cuius etiam fabricam, Canonésque, & Tabulam ad illius vsum conscripsit, transmisitque ad Ioannem Archiepiscopum Strigoniensem, Prælatum Hungariæ primarium, totiúsque Regni Ministrum præcipuum, qui Peurbachium maximi faciens, ipse eruditissimus, vnum ab illo postularat. Et vide ingenuam, familiarémque Præfationem, *Gnomonem, quem dudum fieri postulabas, optime Præsul, nunc ligno factum accipe. Post, si voles, ex metallo fiet alter vsui facilior, aptior, & accommodatior: Nam illo iam perfecto, dum eius vsum exercerem in altitudinibus considerandis, via venit in animum, qua faciliùs effici potest opus, atque magis accommodatum. Exercitium enim est, quo reddimur doctiores. Nunc tamen, donec alter absolutus ad te veniet, ligneo contentus sis, cuius compositionem, vsúmque heic volui describere. Fiant primùm, &c.*

Ad hæc, non modò collegit varias primi Mobilis Tabulas, sed quasdam etiam nouas adiecit; ac, alia inter, excogitauit, condidítque nouam Sinuum Tabulam, per minuta dena procedentem, ac Sinu toto partium 6000000. supposito; quam deinceps Regiomontanus per minuta singula extendit. Præmisit verò illi Peurbachius Tractatum de Sinubus, & Chordis inscriptum; breuem illum quidem, sed qui primus tamen occasionem fecit perficiendi sensim rationem Trigonometrici calculi: vt proinde mirum non sit, si acturus de Sinubus Christophorus Clauius colligere se Sinuum, chordarúmque demonstrationes profiteatur, ex Ptolemæo, Peurbachio, & Regiomontano. Et quòd tum quidem Sinus totus assumeretur adhuc cyphris ad 6. non ad 1. adhibitis, id Ptolemæi occasione inductum seruari mos erat. Nimirum, quia ille maximam chordarum, Diametrúmve 120. partium habuerat, cœperant, qui deinceps dimidia chordarum, Sinuum nomine, vsurparant, habere Sinum totum, semidiametrúmve partium 60. & quia subdiuisio huiusmodi partium in prima, secunda, & tertia videbatur incommoda; satius esse Peurbachius censuit, vnum, simpléxque genus partium, particularumve habere; vt haberi posse est visum, si Sinus totus supponeretur semel diuisus in partes non solùm 60. sed etiam 6000000. ex qualibus cæteri Sinus per totum Quadrantem deducti constarent. Quòd aliunde verò præstiterit etiam noui aliquid, cùm parteis huiuscemodi per dena Quadrantis minuta, sextanteisve graduum subduxit: inde arguitur, quòd cùm Ptolemæus supputasset solùm per semisses graduum, tricenáve minuta: alij deinceps præstitisse magnum aliquid videbantur, si rem ad quindena, quadranteisve graduum deduxissent. Sic de se Ioannes Fusorius nostras, ipso Peurbachij tempore, sensit, cùm Carolo VII. nuncupauit Tabulas, quarum Codicem MS. communicauit mecum religiosus, ac eruditus è Societate IESV vir Philippus Labbeus, vt cæteris, sic chronologiæ, historiæque studiis clarus. Et sunt eæ quidem solùm computatæ ex chorda tota, maximáve partium 120. supposita, & tota, maximóve Sinu supposito partium 60. verùm adhibentur ipsis partibus scrupula ad vsque sexta, septimáque, ac apponuntur continuò ipsorum differentiæ primæ, secundæ, ac tertiæ. Porrò, quia facta Nuncupatio id cælestium rerum studium manifestat, quo Rex inclytus fieri apud nos ea procurabat; quæ per idem tempus Peurbachius moliebatur in Austria (nempe ille totidem penè, ac iisdem annis regnauit, quibus iste vixit) quatenus cordi habuit, vt suo hoc in Regno Obseruationes fierent, ex quibus meliores, saniorésque Tabulæ, quam Alphonsinæ forent, conderentur: an-ne nimis præter rem faciam, si eiusce Nuncupationis partem aliquam hûc transtulero? Tu mihi certè id facilè, mi CAPELLANE, condonabis, quem delectat tantoperè quicquid in Regis, ac Herois (cuius tua illa Calliope gesta celebrat) commendationem cedit. En vt illa incipiat, *Illustrissime Princeps,* KAROLE VII. *Francorum Rex; Cùm ad aciem intellectus vestri eleuati, qui in rebus arduis, & nobilibus scientiis delectatur, peruenisset, Tabulas motuum celestium Firmamenti Stellarum fixarum, atque septem Planetarum, & motus eorum esse corruptos, & defectuosos, tam ex negligentia, & defectu obseruationis, quàm ex conscriptione librorum à non intelligentibus; Vos igitur compatientes tanto casui, & defectui tam nobilis, ac excellentis scientiæ, mihi Ioanni Fusoris humili clerico vestro præcepistis, & mandastis, supra prædictos motus facere obseruationes illorum motuum Firmamenti, & Planetarum, & Tabulas ipsorum rectificare Quapropter, Illustrissime Princeps, vestræ Maiestatis iam nobili proposito cupiens obedire, primò Tabulas hic præsentes de Sinubus, & Chordis, omni diligentia, & præcisione magna rectificaui, & composui; ponendo cum hoc, modos conseruandi veritatem ipsarum, cum demonstratione in perpetuum; quia veraciter loquendo, per istas Tabulas ingenium humanum ad altissimas & subtilissimas conclusiones sui luminis naturalis peruenit. Vnde istarum Tabularum de Sinubus, & Chordis conditiones, & proprietates sunt istæ. Prima, quòd, &c.* Ac posteà, *Deo duce, istis Tabulis completis, magister Milo le Tavelier, & ego continuè laborabimus, iisque nunc, & cum vestræ excellentis Dominationis beneplacito, cum diligentia laborabimus ad obseruationem prædictorum motuum*

motuum Firmamenti, & septem Planetarum, & rectificationem suarum Tabularum. Imò, veraciter loquendo, quia cùm ita sit, quod per Tabulas ad prædicta factas Regis Alphonsi, & Toletanas, cum difficultate, & tædio magno habeantur vera loca Planetarum: ideò, cum Dei adiutorio, componemus (& iam incæpimus componere) totaliter nouas Tabulas, per quas faciliter, & sine difficultate habebuntur vera loca Planetarum, & cætera prætacta. Et quia prædicta Tabulæ de Sinubus, & Chordis, &c.

Verùm ad Peurbachium vt redeam; is, cùm iam apparasset Tabulam Stellarum Fixarum, aggressus quoque est reformare Planetarum Tabulas, inter quas etiam planè nouas pro Æquationibus construxit; quòd in opere Alphonsino crassè nimis deductæ exstarent. Supposuit autem ad Solareis speciatim, Augem, Apogæumve Solis in principio Cancri (exsistens nempe anno eius sæculi quinquagesimo, in minuto primi gradus 43.) vti & aliunde supposuit maximam Solis declinationem, Eclipticæve obliquitatem eandem cum Almeone, hoc est 23. grad. 33$\frac{1}{2}$. min. tametsi deinceps illā obseruauit gr. 23. m. 30. ex Solis altitudine in Solstitio æstiuo gr. 65. m. 30. & in hiberno 18. grad. min. 30. Perfectis Tabulis, conscripsit tum Almanach quoddam perpetuum, & maximè quidem pro Luna, congruè ad Metonis, Callippique Periodos; tum pro Planetis omnibus Almanach, siue, vt deinceps Regiomontanus dixit, Ephemeridas, in complureis annos. Cùm obseruaret autem, vt alios Planetas exstare plerumque in cælo locis longè aliis, quàm Tabulæ præscriberent; sic speciatim Solem, & Lunam (quorum Eclipses ab omnibus obseruabiles, & non tamen temporibus prænunciatis plerumque congruentes, decori Astronomiæ forent) idcircò animum applicuit ad condendum nouas, specialeisque Tabulas Eclipseon, quæ & celebres deinceps fuere, quòd nullæ maiore præcisione exstarent. Nisi verò illæ exstitere præcisione omnimoda, id non stetit certè per diligentiam Peurbachij, cuius etiam in ipsis supputandis scrupulositatem quasi nimiam subnotasse Copernicum iam meminimus in illius vita. Non addo, vt illas ad Viennensem meridianum reduxerit; addo potiùs non ipsum fuisse, qui illas euulgauerit, sed Regiomontanum ab illius morte, qui & ipsas dicauit Ioanni VVaradiensi Episcopo, tanquam cordatissimo Peurbachij amico. Nempe ipse quoque pertrahere illum ad se conatus fuerat, sanctè obtestatus fore sibi omnia penitùs cum ipso communia. Causa porrò, quamobrem ipse illas superstes non euulgârit, non alia fuit, quàm quia ipsas sub vitæ finem solùm absoluit, quòd nouæ, nouæque Eclipses quidpiam immutandum semper insinuarent. Certè in calculi exemplum duas extremas attulit, quæ ante eius obitum contigerunt, anno vt purà sæculi LX. altera Solis mense Iulio, altera Lunæ mense Decembri. Ad idem tempus spectat perfectio operis longè celebris, quod Theoricas nouas Planetarum inscripsit, quodque deinceps Regiomontanus editum voluit omnium primum: siquidem ad illius calcem, sexagesimi quoque anni tanquam labentis meminit.

Occasionem porro ad comminiscendum nouas Theoricas ipsi fecit, quòd ex, quæ circumferebantur, non antiquiores modò Campani, sed recentiores etiam Gerardi Cremonensis, esse viderentur prorsus inconcinnæ, quodque aliis opus foret, quæ essent Isagoges loco ad Almagestum Ptolemæi: & scrupulum eximerent, qui conturbabat plurimos circa occasionem Eccentricorum, Epicyclorumque à Ptolemæo inuectorum. Cùm enim ea omneis teneret opinio, vt orbes cœlestes essent solidi, ac sibi inuicem contigui, vt motus primi Mobilis imprimi posset, propagarique per inferiores ad Lunam vsque, & ipsi interim inferiores reuolutiones proprias obirent: videbatur id quidem posse percommodè fieri iuxta priscam illam sententiam, qua esse omnes cæli concentrici reputabantur: at iuxta illam, quam deinceps obseruationes fecerant ratam, deprehensis purà motibus Planetarum eccentricis, res defendi non poterat, quin ad saluandum confractionem, admitteretur cælestium sphærarum penetratio, qualem non patitur natura. Quare Peurbachius viam aperuit, qua incommodum hoc deuitaretur. Nempe Planetæ cuiusque cælum, totalemve orbem cōcentricum habuit (ipsius quippe tā exteriorem, quàm interiorem superficiem non aliud, quàm Terræ habere centrum supposuit) verùm orbe hoc exsistente crasso, seu profunditatis cuiusdam insignis, accipi posse intra hanc crassitudinem voluit orbem omninò eccentricum, crassitudinisque æqualis, qui intra duos residuos crassitudinis inæqualis, & reuolui posset, & aut ipsum Planetam, aut Epicyclum Planetam conuehentem, suæque crassitiei insertum circunduceret; adeò, vt posset proinde Planeta & per orbem totalem primi mobilis impressionem recipere, & per eccentricum reuolutionem propriam obire; ac neque quicquam propterea ex tota machina frangeretur, quia Eccentricus æquabilis foret; neque esset vllum penetrationis periculum, quia omnia mobilia suas intra orbitas tenerentur. Conscripsit itaque Peurbachius memoratas Theoricas, quæ, ex quo fuere euulgatæ, tanto applausu exceptæ sunt, vt cœperint statim & publicè prælegi in scholis, & Commentariis illustrari, quos inter præcipui fuere editi à Ioanne Baptista Capuano Manfredonio, Erasmo Osvvaldo, Petro Nonio, & (ne memorem Christianum Vrstisium quæstionum in Theoricas scriptorē) Erasmo Reinholdo, qui alios quoque in hanc incubuisse curam insinuauit, cùm quæstionem propositam, cur Peurbachius à Theoria Solis orsus fuisset, excepit his verbis, *Respondeo; etsi multi alias colligant rationes huius exordij; mihi tamen simpliciter videtur Peurbachius sequutus Ptolemæi, velut optimi Artificis exemplum.* Non est verò prætermittendum

dum id, quod Reinholdus subiicit, postquàm effatus Peurbachium Ptolemæi exemplo aggressum Lunã post Solem mox fuisse, sic habet, *Et quamquam in reliquis Planetis non-nihil mutauit ordinem; tamen nihil ab eo temerè factum est: sed, si quis totius tractationis seriem diligentius expendat, perspiciet omnia in hoc compendio venustissimè inter se cohærere, summóque studio, atque prudentia, facillima quæque primùm esse tradita. Quam etiam ob causam vltimo loco proponit speculationem motus octaua Sphæra, in qua sunt Stellæ Inerrantes, seu, vt vocant, Fixæ; cum Ptolemæus eundem motum mox post duo Luminaria exponat, ac demonstret. Nam, quia hæc octaua Sphæra non incedit simplici motu, vt Ptolemæus tradit (quem penuria obseruationum, & angustia temporis satis excusat) sed variè quasi trepidat quemadmodum continuis obseruationibus posteritatis animaduersum est; commodum erat in extrema parte elementaris doctrinæ hasce difficiliores speculationes recitare.* Et vide, vt præclarus vir vix finem Authoris commendandi faciat. *Debet autem*, inquit, *hic Libellus vel hoc nomine à studiosis magni fieri, quòd conatus est author aptissimè, ac breuissimè tradere summam doctrinæ de motibus cœlestium corporum, & aditum ad μεγάλην σύνταξιν cognoscendam patefacere, in qua Ptolemæus*, &c. Et mox; *Ac profectò non est mediocris artificis tales εἰσαγωγὰς præformare, ac materias propter subtilitatem obscuras, & propter varietatem latissimè patentes, breuiter complecti; nec minus tamen perspicuè*, &c. Ac rursùs, *Etsi autem apud doctos, & peritos tanti sit hic libellus, quanti debent, & Isagoga præstantissimarum artium*, Et prætereà, *Non piguit eum hæc quoque rudimenta de Planetarum motibus conscribere, ad promouendum studia Astronomica.* Ac iterũ, *Ex his studiosus lector iudicare potest, qua occasione, quoue consilio impulsus noster author hoc compendium scribendum susceperit: Nempe, vt præcipuos locos, & summas disputationum, quæ sunt apud Ptolemæum de motibus Stellarum magno iudicio, ac prudenter electas hoc libro complecteretur.* Ecce quid & dicat Christianus Vrstisius Mathematicarũ Basileæ professor suis in Quæstionibus in Theoricas Peurbachij. In Epistola autẽ nuncupatoria sic habet, *Nec alio cõsilio Peurbachius Theoricas suas exarauit, quàm vt riuulorum dulcedine ducti ad Ptolemæi fonteis inquirendos, omneis, qui scientiæ huic nomen dedissent accederent.* In Quæstionibus autem, *Qua methodo author in hoc opusculo vsus est? Etsi non vna docendi via sit, qua bonarum artium præceptores ingrediuntur, tamen, vt Peurbachium præcipuè συνθετικῇ μεθόδῳ in Planetarum Theorijs explicandis vsum esse credam, me monet ordinis diligens inspectio. Etenim à simplicissimo motu Solis initium ducit, & ad implicatiores, atque difficiliores reliquorum Planetarum motus paulatim progreditur, donec ad perplexum Mercurij cursum ascenderit. Post quem, omnium motuum accidentia certis aliquot capitibus comprehensa explicat. Tandem difficillimum illum, & vix demum cognitum octauæ Sphæræ motum enarrat.* Et posteà verò, *Nouæ autem Theoricæ dictæ sunt, propter Theoricas Gerardi Cremonensis, quæ vetustiores erant; quas cùm Author noster ab omnibus huius artis in Academijs Professoribus non tantum receptas, sed etiam mirificè probatas esse intelligeret, quantumuis permulta perperam traderent; correctiores hasce ex Ptolemæi, & Alphonsi sententia edere voluit, vt hac ratione nobilissimæ Arti ruinam minitanti subueniret. Contra autem Cremonensia in Planetarum Theoricas deliramenta Ioannes Regiomontanus peculiari libello disputauit.* Et cohæreter, *Quo igitur tempore tantus vir floruit? Floruit Georgius Purbachius in Germania superiore sæculo, circa annum salutis* 1450. *vel* 60. *Et paulò pòst Friderico III. Romanis imperante. Qui cùm Purbachij, loco Austriaco finitimo, vnde & nomen habet, ortus esset, in Academiam Viennensem se contulit, in qua non solùm eum bonis literis Astronomiæ fundamenta iecit, sed etiam magna cum laude ita docuit; & editis operibus illustrauit, vt apud Germanos præstantissima huius Artis instaurator non immeritò dici possit. Siquidem Ioannes Regiomontanus discipulus eius, cæterique post illum per vtramque Germaniam celebres huius scientiæ Professores, & artifices eam ita excoluerunt, editisque operibus illustràrunt, vt hæc natio huius disciplinæ palmam cæteris omnibus Purbachij nostri auspicijs citra controuersiam præferat.*

Superesset dicendum opus, quod semiperfectum reliquit, Epitome scilicet Magnæ Ptolemæi Syntaxeos; itémque alterum, quod proximè ipsum aggredi in votis habebat, integra nimirum de Triangulis tam planis, quàm Sphæricis doctrina: attamen, quia dici id non potest, quin de Regiomontano dicatur; age, & de ipso pauca præmittamus.

NATVS est IOANNES, cognomento MVLLERVS, in oppido Franconiæ, Orientalisve Franciæ, cui *Regius Mons* nomẽ. Hinc effectum est, vt *Mulleri* cognomine præterito, appellitatus potiùs fuerit *Ioannes* DE MONTE REGIO, vel de REGIO MONTE, ac REGIOMONTANVS; cùm & vocatus sæpè fuerit *Ioannes Germanus*, & *Ioannes Francus*: quò magis mirum est Starovolsium, & aliquos alios reputasse Regiomontanum à Regio monte Borussiæ dictum. Incidit verò eius natiuitas in annum M. CCCC. XXXVI. Postrid. Non. Iunij, hora à Meridie quarta cum besse: ac fuit proinde Peurbachio ætate posterior annis tredecim. Grammaticam domi edoctus, missus fuit Lipsiam à parentibus, circiter duodecennis. Ibi inter cætera Dialecticam addidicit; & Sphæræ doctrinam auidè arripuit. Hinc flagrare maximè cœpit amore Astronomiæ; & quia necessariam ad illam agnouit Arithmeticæ, Geometriæque notitiam, ideò se vtriusque elementis condiscendis ita addixit, vt morâ non longâ ea perceperit. Cùm non haberet autem illaic aut æmulos, aut quemquam

quam etiam, qui subnascenteis sibi scrupulos omneis eximeret; ac non modò quidem circa partem Astronomiæ Sphæricam, sed maximè etiam circa Theoricam, quam pernosse ardenter auebat; idcircò quibusdam referentibus eiusmodi Artis studium in Viennensi Academia sub eximio quodam illius Professore Peurbachio efflorescere, eò iter arripuit, via ephebus adhuc, sub annum puta seculi quinquagesimum primum, aut quinquagesimum secũdum. Appulsus Viennam, salutauit Peurbachium; testatus est se famâ ipsius solâ perductum eò aduenisse; insignem discendi ab illo, quæ ab alio non posset, ardorem exposuit; adiecit confidere se, vt optimus æquè, ac eruditissimus vir adolescentem non auersaretur, qui se totum studio bonarum artium deuouens, ipsum delegisset, abs quo in illarum institutione totus penderet: quicquid in ipsis toto vitæ curriculo proficeret, id se ad eximium præceptorem, cum gratissimi animi significatione relaturum spopondit; ac denique se ad omne obsequium comparatissimum obtulit. Peurbachius verò eum demiratus in tantula ætate tantum animi, vt solo virtutis amore id arripuisset itineris; tum legens in facie indolem ingenuam, & ad grande aliquid natam; tum agnoscens oblatam sibi quasi diuinitùs occasionem promouendi eam, quã meditabatur, Astronomiæ instaurationem: ipsum est humanissime, amantissiméque complexus: esse eum bono animo iussit, ac pollicitus est nihil se, quò minùs tam laudabili illius desiderio faceret satis, prætermissurum. Quare & ex eo primùm tempore ille hunc tanquam parentem coluit, hic illum tanquam filium amauit.

Cæterùm quod Peurbachius primùm Regiomontanum edoctum voluit, Theoria leuior Planetarum fuit, vt perspectâ aliunde Sphæricâ doctrinâ, ideam totius Astronomiæ conciperet, ac faciliùs subinde lectionem Ptolemæi aggrederetur. Circa Ptolemæum occupatus dum foret, passim illi occasionem fecit & soluendi varia Geometrica Problemata, & sese exercendi in subducendis calculis, demiratusque semper est, quanta ille celeritate & commonstrata caperet, & præscripta exsequeretur. Et certè is erat, qui fræno potiùs, quàm calcaribus indigeret: quippe sic pensis satisfaciens, vt interlucraretur semper quidpiam temporis, quod impenderet lectioni librorum de re Mathematica omnium, quoscumque nancisci Latinâ linguâ expressos licuit, etiam Archimedis, quem Iacobus quidam Cremonensis interpretatus iam fuerat; ac doluit fuisse neminem, qui Appollonio, Diophantóque, & similibus manum admoueret. Hinc nihil fuit necesse Peurbachio illum adhortari, qui vt acer, & per se ad palmæ honores impulsus equus ferebatur; sed digito tamen monstrabat, quæ ipsum laus maneret, si quo ardore cœperat, eo porrò perseueraret. Superesse enim speciatim circa Astronomiam amplissimam messem, ex qua congesta dependeret integra eius artis restitutio; exquisitam nempe punctorum Zodiaci, Eclipticæve cardinalium, sub ipso Aplane, Firmamentove constitutionem: ac simul Stellarum Fixarum, nisi omnium, saltem illarũ, quibuscum Planetæ cõparari possunt, suis in locis designationẽ. Siquidem nisi id antè obtineretur, non posse Planetarũ loca certò obseruari, designarique, neque adeò illorum motus per canonas certos distribui. Disseruere proinde non semel & de Instrumentis, quibus Hipparchus, Ptolemæúsque vsi, & de nonnullis aliis, quæ possent prætereà ad obseruandum adhiberi. Contigit autem aliquando, vt cætera inter, quæ vnà obseruârunt, comparata Martis Stella ad Fixas sibi proximas, deprehensa fuerit totis duobus gradibus abesse à loco iuxta Tabulas ipsi assignato. Cùm debeant verò fuisse ab ipsis, donec Peurbachius superstes fuit, plura haud-dubiè obseruata: nihil tamen, quod sciam, scriptis consignatum, præter treis Eclipseis Lunareis, quæ leguntur in Commentariis ea Regiomontano relictis, habetur. Prima est anni M. CCCC. LVII. ac diei Septembris iij. Narrat enim ille, vt ipsam simul in Mellico, Austriæ Castello, distante Viennâ milliaribus Germanicis vndecim, obseruârint: & ex altitudine penultimæ Pleïadum ad initium, ac finem moræ (totalis quippe exstitit) deduxerint illius medium contigisse hora ij. min. 6. cùm per Tabulas Alphonsinas deberet hora ij. min. 14. Altera, ipsáque Partialis, est anni M. CCCC. LX. ac diei iij. Iulij, quæ est ab vtroque obseruata Viennæ: ac ipsius finis relatus, ex Lunæ altitudine, ad horam 10. min. 20. cùm Tabulæ finẽ referrent ad hor. 9. min. 10. Tertia est eiusdemmet anni, ac diei Decembris xxviij. manè, obseruata itidem ab vtroque Viennæ: cúmque totalis fuerit, deductum est medium ex altitudine Arcturi ad moræ initium, finémque captata, contigisse horâ à media nocte primâ, ac min. 21. Et non adscribit ille quidem discrimen vllum à Tabulis: sed cùm hæc ipsa Eclipsis sit, quam paulò antè diximus à Peurbachio in exemplum assumptam, dignum adnotatu est supputatum tempus ad vnum proximè minutum cum obseruato conuenisse, calculo putà exhibente hor. 1. min. 20.

Acceperat Peurbachius iam ab vno, alterove anno à Cardinali Cusano exẽplum eius Opusculi, quod de Quadratura circuli recẽs conscripserat, & cum hac quidem adscriptione, *Detur venerabili nostro fideli, Magistro Georgio Peurbachio Astronomo.* Quadratura autem in eo consistebat, vt, *Si ex semidiametro circuli dati, & chorda quadrantis eiusdẽ directè cõiunctis, diameter alteri circulo constitueretur, triãgulum æquilaterum posteriori circulo inscriptum priori circulo isoperimeter foret.* Fuit verò simul alia quoque circuli quadrandi huiusmodi ratio, *Si in circulo duabus duabus ad angulos rectos diametris, vna hinc inde quantum opus fuerit, producatur, & alteri ab vno extremo sic accommodetur subtensa trientis circuli vt facto centro, quà in alia diametri parte desinit, circumducatur, & transiens per*

per dictum extremum, secet hinc inde productam diametrum; Recta intercepta his sectionibus erit circuli semicircumferentiæ æqualis. Quid de vtraque porrò circuli Quadratura Peurbachius vel senserit, vel dixerit, rescire aliunde non licet, quàm ex ipso Regiomontano, qui cùm vtramque expendendam post Peurbachij obitum suscepisset, ita occasione posterioris præfatus est. *Georgius,* inquit, *ille doctissimus Mathematicorum, præceptor olim meus, quandam curui rectificationem, breuem admodum, mihi obiecit, ac factu expeditissimam; cui principio quidem plurimùm fidei habuit, authoritate Inuentoris persuadente; vbi verò pro acumine ingenij sui inuentum huiusmodi examinare cœpit (nam demonstrationem nusquam comperit) longè aliter, quàm ratus erat, accidere didicit: lineam enim rectam, quam inuentor ille prædicauit æqualem semicircumferentiæ circuli, multò minorem eadem semicircumferentiâ conclusit. Modus tamen Georgij acutissimi, quem huic negotio discutiendo accommodauit, memoriam reliquisse videtur meam. Si tamen est, quem inferiùs exponam, non pudebit vnquam aliena scripta retractare, quò recentior ad memoriam redeat imago Præceptoris. Sententiam igitur, &c.* Sed istud quidem obiter occasione Opusculi de Quadratura ad Peurbachium à Cardinali Cusano missi.

Dicendum iam nobis de alio eruditissimo Cardinali, qui fuit per ea tempora à Summo Pontifice missus, vt dissidia quædam inter Cæsarem, ipsiusque Fratrem Sigismundum componeret, ac interim quidpiam de bello aduersus communem Religionis hostem, Turcam nimirum, magis, magisque in dies grassantem, negotiaretur. Is est Bessarion, optimus ille, qui ab vsque suo ex Græcia, Florentini Concilij occasione, aduentu, sic Latinam linguam imbuerat, vt ipsam non minùs, quàm patriam, hoc est Græcam, teneret. Hacce de causa, & quia aliunde amans, peritúsque Astronomiæ erat, Latinitate donare Ptolemæum occœperat, quòd habitam vulgò interpretationem ineptam plerumque, indiligentémque agnouisset. Cùm non liceret autem per ardua Reipublicæ Christianæ negotia cœptum opus absoluere, lætatus mirum in modum est, cùm in Peurbachium incidit, qui Ptolemæum teneret ad vnguem. Ac illi quidem non potuit demandare id muneris, vt interpretationem à se inchoatam perficeret, quòd Græcè, vt dictum est, non sciret, & ex eo solùm interdum hæreret, quòd certior fieri, quî se Græcus contextus haberet, non posset (vnde & accensus Regiomontano ardor capessendi, si quà vnquam liceret, Græcas literas) at enixè interim apud ipsum egit, vt quia nec Græcè, nec Latinè exstaret ea in Almagestum Ptolemæi Epitome, quam conscripsisse Arabicè Auerroës perhibebatur, vt, inquam, ipse Marte suo Epitomen contexeret, quà Ptolemæus, vt compendiosior, ita captu facilior, quàm ex suo contextu foret, redderetur. Non restitit porrò admodum Peurbachius, qui & penè id agere animo præconceperat, & agnoscebat fore, vt exinde bene multi ad Ptolemæi lectionem sic se compararent, vt viâ quasi complanatâ, ab arduo alioquin ad illum accessu non deterrerentur. Quare & ob hanc causam, & vt tanto viro gratificaretur, Epitomen aggressus est, de qua dicere id sufficit, quod citatus iam Reinholdus vno verbo habet, cùm discrimen attingens, quod est inter Epitomen, & memoratas Theoricas, *Epitome,* inquit, *prorsùs imitatur methodum Ptolemæi: nisi quòd sententias Ptolemæi interdum breuiùs tradit: sæpiùs autem obscuriores propositiones in parteis quasdam, ac membra eruditè, atque ingeniosè distribuit; & apertiùs, copiosiùs, denique faciliùs demonstrare studet, vt plerisque in locis παράφρασις potiùs, quàm Epitome appellanda videatur.* Prætermitti intereà non debet; quòd, procedente opere, Bessarion ex illo obtinuit; vt cogitaret videlicet de reuisenda Italia, vbi iam tum affluerent ex Græcia viri eruditi, ac ij libri allati forent, quorum intelligendorum amore selecta quæque ingenia Græcæ linguæ operam darent; ac vbi ipse proinde posset tãquam in amplissimo literatorum theatro inclarescere, & inde porrò bonas Arteis, quod vnum ipsi foret votum, quàm longissimè propagare. Ne longum faciam, statuit Peurbachius cum Bessarione in Italiam redire; sed ea tamen conditione, vt deduceret suum simul Ioannem, qui vt iunior, memoriáque pollentior, magis idoneus capessendæ Græcæ linguæ, quàm ipse foret, quíque, si quid sibi contingeret humanitùs, perficere egregiè opus cœptum posset: quòd Cardinalis non modò gratum, sed etiam sibi pro summis votis incidere testatus est.

Erat iam porrò penè dimidium totius Operis confectum; cùm ecce Peurbachius incidit in morbum, quo vita illi magno dolore Bessarionis, adempta est. Vt verò quæ fuerint illius extrema, ac simul qualis moribus, doctrináque fuerit, noscatur, aliud nihil oportet, quàm commemorare, quod deinceps Regiomontanus inseruit in Nuncupationem Bessarioni factam absolutæ Epitomes, quâ parte verba hæc leguntur, *Quocirca, per alium aggressus, quod per teipsum non poteras præstare, suasisti Georgio, Astronomo Cæsaris, qui tunc Viennæ erat, Præceptori meo, viro vt moribus, & integritate vitæ, ita omni studiorum genere primario, in Mathematicis verò supra omneis nostræ ætatis homines erudito, vt Ptolemæi, de quo loquimur, librum, quem ille quasi ad literam memoriâ tenebat, breuiorem, lucidiorémque facere conaretur. Quod ille mox orsus, incredibile dictu est, quàm clariores reddidit sententias, diuidens eas, Geometrarum more, vt & apertiùs intelligerentur, & faciliùs commendarentur memoriæ, & tenaciùs hærerent. Sed vix absolutis sex libris, quasi medio cursu (heu memoriam quoque eius rei lugubrem, atque acerbam!) immatura morte nobis indignissimè raptus. Verùm paullo antequam è vita discederet, cùm in manibus, & gremio moribundum tenerem,*

Vale,

Vale, inquit, mi Ioannes, Vale, &, si quid apud te pij Praeceptoris memoria poterit, opus Ptolemei, quod ego imperfectum relinquo, absolve. Hoc tibi ex testamento lego, vt etiam vita defunctus, parte tamen mei meliore superstes, Bessarionis nostri optimi, ac dignissimi Principis desiderio satisfaciam. Grande profectò opus, & meis impar viribus, moriens Praeceptor humeris nostris imposuit, & quod subire temerarij foret, recusare vero ingrati, ac penè sacrilegi. Meritò proinde commendat Reinholdus hanc Nuncupatoriam, *quam*, inquit, *nemo Philosophico praeditus ingenio legere potest, quin admiretur egregiam v[illegible]tem, & suavissimam illam animorum Praeceptoris ac Discipuli coniunctionem.* Sanè, & hanc vt pleniùs agnoscas, lubet quoque exscribere, quod in Nuncupatione librorum de Triangulis legitur, cùm redditurus causam Regiomontanus, cur praepostero ordine Triangulorum doctrinam, quae in Epitomen est introductoria, post Epitomen scripserit, *Quod*, inquit, *si quispiam iniquè factum i[ri] simulet, is nisi me animus fallit, iure quiesce[t] vbi maiorum parere monitis, aequum, & bonum arbitrabitur. Sanè moribundo Praeceptori morem gestum oportuit, qui absolutis nuperrimè sex Luminarium libris, superstites septem Ioanni suo reliquis, immò mandauit quàm citissimè expediendos. Tantum nempe apud eum valuit Bessarionis imperium vt quod incolumis adhuc Principi spoponderat dignissimo, iuxta iam moriturus explere curaret. Igitur iussa Praeceptoris capessenti mihi, plurimus Triangulorum & Planorum, & Sphaericorum inuidit vsus; quae res iam-pridem Giorgio quoque in primis sex libris crebrò occurrens, animum induxit Triangulorum artem conscribere: verùm, vt Epitomati finem, ita Triangulis dare tuitium Deus ipse vetuit, quo nunc aspirante, orbitam viri doctissimi quoad potero, sectabor; eo quidem libentiùs, quò doctrinam hanc plerisque placituram amicis arbitror, quorum quidem inseruire commodis bonam faelicitatis meae partem existimo, &c.*

Quin appositum etiam est, vt heic referatur elogium, quod deinceps Regiomontanus in eam Orationem inseruit, quam Patavij, Alphraganum interpretaturus, praehabuit. In ea itaque haec habentur: *Quocirca, post plurimos nationis nostro insignissimos Astrorum contemplatores, Te tandem, Georgi de Peurbach, Germanorum perenne decus, appellare iubeor, qui non minùs vita integritate, quàm Philosophiae doctrina pollebas; in Mathematicis autem, omnes tibi contemporaneos longè anteibas; cuius nomen non modò nationis nostrae homines celebre ducebant, verùm etiam Galli, ac Italici vehementer admirati sunt. Qui olim in vrbe hac praeclarissima Astronomiam publicè docuisti, plerisque insuper heic prof[ess]oribus & fama cognitus es, & visu. Te Vienna Doctorem artium creauit dignissimum. Te Ladislaus olim Hungariae Rex Astronomum sibi delegit. Tibi Federicus Caesar pro virtutibus tuis munificus erat. Longum est recitare singulos Principes doctrinâ tuâ affectos. Omitto, quòd doctissimus Cardinalis S. Petri ad Vincula saepe numero te domesticis suis adnumerare voluit. Quod Dominus Ioannes Varadiensis Episcopus multa te humanitate amplexus est. Sed Bessarionem benefactorem communem nostrum, atque Patronum haud quaquam praeterire licet; quippe qui excellentia tua testimonium probuit solemne, indignum profectò arbitratus, vt inter conterraneos tuos vitam obscuriùs ageres, quia Italiam omni studiorum genere florentissimam reperiret. Princeps igitur ille dignissimus pasciscitur, vt vnà secum ad Italiam concedas, non tunc Legationis prouincia sibi tradita fuit per Alamanniam; collibitum est è vestigio, neque pactum hoc peronae futurum suspicaris, nisi comes tibi fierem, qui tunc, & antea plerisque annis tuus fuerim discipulus. Sed confectis pa[e]llatim fermè rebus omnibus, (proh, eius quoque rei memoriam lugubrem!) ad Sidera spiritum reddis meque penitus orbatum relinquisses, nisi Princeps ille munificentia sua manum porrexisset, tametsi statum tuum nactus essem. Quid igitur reliquum erat, nisi, vt orbitam viri clarissimi sectarer? coeptum faelix tuum pro viribus exsequerer? Duce itaque Patrono communi Romam profectus, &c.*

Sed, ne congerere plura pergam, superest adiiciam contigisse Peurbachij mortem VI. Eid. April. anni M.CCCC.LXI & sunt quidem, qui illam ad annum insequentem referant; sed cùm Regiomontanus Bessarionem comitatus, obseruationes quasdam Romae ante finem anni memorati peregerit, non fuit illa sanè hoc anno posterior. Neque id mouet, quod Reinholdus ait conscripsisse eum Theoricas iam senem, ac paullò ante obitum; caeteri quippe obiisse illum nec-dum quadragenarium dicunt, & consentiunt. Cumque non constet de alio, quam iam recitato natiuitatis tempore, colligendum est enim non totos expleuisse annos duodequadraginta; quippe cùm solum vixerit annos XXXVII. menses X. & dies IX poterat nescire Reinholdus annum, quo ille natus esset, & senium ex morte, quae est comes illius indiuidua, conijcere. Poterat non desiderare vires admodum vegetas ad arripiendum id, quod ille destinarat, itineris; sed vtcumque haec se habeat res, sepultus fuit Peurbachius in Cathedrali Vienuensi Ecclesia, ac tumulo inscriptum (& vt nonnulli quidem aiunt, ex eius praescripto) hocce Epitaphium

Exstinctum dulces quid me defletis amici?
Fata vocant; Lachesis sic sua fila trahit.
Destituit terras animus, caelumque reuisit
Quae semper coluit, liber & astra petit.

Quis Regiomontani, ob amissum tam bonum, tamque sui amantem Praeceptorem, exstiterit luctus, ex iam recitatis intelligi potest, consolationi alicui fuit, quòd licuisset per tot iam annos consuetudine eius suauissima frui: quòd & consiliorum ipsius, & capitum doctrinae omnium evadere participem; quòd suo in sinu morientem fouere, verbaque extrema ex eius ore excipere; quòd incumberet sibi aliquid exsequtioni in eius gratiam, inque animi grati testificationem mandandum; quòd, quem in illum Cardinalis optimus gesserat affectum, in se veluti trans-

tulisset, & ad eum, quo iam erga se erat, adiunxisset; qund eo se loco haberi videret, vt pto omnium votis in Peurbachij locum sufficiendus destinaretur. Cæterùm delatam vltró Professionem, acceptam quidem habuit; sed ea nihilominùs lege, vt quandocumque Cardinalis in Italiam tegrederetur, eum comitari licitum foret. Heinc cœpit ex co penè tempore sese ad iter comparare; quoniam Cardinalis in dies discessurus sperabatur; non discessit tamen, nisi insequente autumno, vt proinde Regiomontanus, & Epitomen cœptam ptomnuere potuerit, &, cætera inter Eclipsin totalem Lunæ obseruare, cuius medium contigit Viennæ die Iunij 23. hor. 1. miu. 21. numerando à media nocte. Cœperat iam, cùm Bessarinn discessit, ex habita partim cum ipso, partim cum aliquibus ex eius comitatu eruditis viris, consuetudine, rudi aliqua Græcæ linguæ notitia imbuij; quare & ab ipsius studio in itinere non desistens, euicit, vt aliquid Græcè, & Mathematici præsertim argumenti legens, quid id rei foret vel coniectando assequi posset. Quamprimùm autem appulit Romam, pręcipua fuit cura conueniendi cùm alins professinne eius linguæ commendatos, tum maximè Georgium Trapezuntium, qui specialem in Ptolemæo, commentatoréque ipsius Theone interpretando operam nauasset. Tam pertinax verò eius studium fuit, vt paucos intta menseis, eos quos habebat circa Ptolemæum scrupulos præcipuos sibi exemerit, & absolutam intereà Epitomen cœperit expolire. Non modò interim amicitiam cum literatis omnibus, & scientibus Græcè potissimùm, iniit; sed celebreis etiam quasque Bibliothecas versauit, & thesautos librorum ex Græcia aduectorum miratus, vehementiùs adhuc illorum perfectè intelligendnrum desiderio inarsit, vt contentarum in ipsis rerum effici posset particeps. Quod sit verò mirum, non desiit proptereà obseruitare in cælo varia. Obseruationes quippe exstant, quas ab ineunte vsque Decembri, in exeuntem Martium M.CCCC.LXII. peregit, tū circa reliquos Planetas, Martem, Saturnum, Venerem; tum circa Meridianas Solis altitudines; tum circa Lunæ loca, ac nominatim circa Eclipsin, quæ Luna Oriente iam decrescebat die Decembris XXVII. cuiusque finem cùm calculus exhiberet hora 1. min. 6. à Solis occasu, ipse obseruauit contingere vna hora, ac duobus minutis maturiùs. Consimileis obseruationes peregit etiam Viterbii, cùm ibi per sequentem æstatem, autumnumque diuersaretur. Per eiusmodi verò tempora Græcos aliquot Codices tum comparauit, tum quos rariores non potuit, commendatò accepit, illosque aut ipse manu sua exscripsit, aut aliena manu sibi exscribi curauit. Ipse certè characteres vt citissimè, ita elegantissimè pingebat; ac superfuit diù Nouum Testamentum, quod ab vsque initio descriptum nitidissimè, solitns erat circumgestare.

Cùm interim vero Bessarion discessurus in Græciam ob Religionis negotia foret, optionem illi fecit, vt vel degere Romæ pergeret; vel, si præstolari suum reditum aut Ferrariæ, vbi Theodorus Gaza versabatur, aut Patauij (vbi esset ipsum sic commendaturus Academiæ, vt in illam aggregaretur) aut denique Venetiis (quà se regressurum sperabat) id ipsi foret integrum. Ille autem sic ista omnia, singulaque loca delegit, vt versatus primùm Ferrariæ & reliquo anno, & parte insequentis fuerit. Quem salutare illeic primùm voluit, Ioannes ille Blanchinus fuit, quem audierat summoperè à Præceptore commendari. Erat ille iam admodum grandæuus, quare & cùm Regiomontanus sibi ipsi gratularetur, quòd bona sua sorte videret adhuc superstitem, *Si quid mihi*, inquit, Blanchinus, *animam à decem iam annis in corpore continet, ipsa est, qua delector, Astronomia dulcedo.* Inuisit succedenter Gazam, abs quo plurima & de bonis Authoribus, & de proprietatibus Græcæ linguæ accepit. Vsus ad hæc est familiarissimè eximo eius linguæ Professore Guarino. Heinc & quo tempore illeic degit, explanatissimum sibi fecit totum Ptolemæi contextum, quem contulit etiam cum ipsis Theonis commentariis, ac deprehendit obiter fuisse grauiter Trapezuntium multis in locis hallucinatum. Cœpit & habere valdè familiareis Græcos non modò Oratores, Historicos, Philosophos: sed Poëtas quoque Heroïcos, Tragicos, Comicos, Lyricosque; adeò vt ipse quoque versus pereleganteis iam conderet. Ruente iam anno concessit Patauium, vbi sparsa iam magna de eo fama, qua ad Bessarionis commendationem accedente, tum fuit inter socios Academicos cooptatus, tum rogatus, vt Academiam, vel Peurbachij imitatione, prælectionibus aliquot condecorare dignaretur. Fecit ipse lubens, ac ideò Alphraganum expositurus, eam orationem habuit, ex qua aliquid iam descripsimus, & in qua, vt prætercam, quàm grata commemoratione omneis sibi notos per eam regionem Matheseos amanteis recensuerit, declarauit sanè, vt omneis Antiquos perspectos habuerit, operáque eorum omnia perlustrârit; & non modò quidem Latinè, sed iam etiam Græcè; idque, cùm superessent Arabici soli, quos propriâ linguâ non perlegisset, vt Alphraganum, & Albategnium, quos tamen, qua etant versione, illustrare aggressus foret; nimirùm Albategnio quoque breueis additiones apposuit. Versabatur adhuc Patauij, cùm Lunæ Eclipsin totalem illeic obseruauit, & medium quidem prima à media nocte horâ, diei Aprilis 2. ac anni iam M. CCCC. LXIV. Non longè autem pòst concessit Venetias, vbi Bessarionem exspectans occupatus intereà fuit in perficiendis illis suis, quos iam cœperat de Triangulorum doctrina libris. Succidit verò aliquot per Iunium perque Iulium dies, quos in refutanda Cardinalis Cusani memorata antè Quadratura impendit. Id præstitit verò variis veluti téramentis; quibus ferè non titulū modò conclusionéq; Græcè adhibuit, sed etiā dies, quibus esset aliquid molitus, apposuit. Notādus verò pręsertim

tim dies, quo factâ appositio hæc, *Venetiis, die 26. Iunij, anno Christi 1464. nona die ab exitu Sũmi Pontificis de vrbe Romana, ituri cõtra Teucros; Deus bene vertat.* Adiûxit quoque per id tempus speciẽ Kalendarij, in quo præter coniunctiones, oppositionésque Luminarium, itémque Eclipseis ad annos 1475. 1498. 1513. & alia, apposuit ad calcem Tabulam xxx. annorum, quibus singulis adscripsit quo die Pascha posset & iuxta vsũ Ecclesiæ & iuxta decreta Patrũ celebrari. Id videlicet, quia non modò sibi, sed Bessarioni etiã, Iudæi aliqui obiectassent, quã turpe foret celebrare Christianos festum Paschatis alio tempore, quàm à Lege, cuius obseruantes videri vellent, præscriberetur.

Romam regressus, aliqua Octobri, Decembrique obseruauit, ac pluscula illeic commoratus est, tum vt nancisci pretio plureis rariores Codices posset, tum vt ex iis, quos non posset, pergeret plureis exscribere. Cogitabat videlicet, si semel rediisset in Germaniã, non parem sibi copiã obtinendi eos, quos maximè exoptaret, fore. Cogitabat & deinde per otium præcipuos quosdam interpretari, &, si quãdo etiã daretur, optimos quosque edere. Infensum interea per id tempus Trapezuntium habuit, quod Commentariorum Theonis interpretationem non satis probaret, imò & errores in ea grauissimos animaduerteret. Comparata iam satis numerosa Librorum suppellectile, & tædio nonnullo, ob diuturnam peregrinationem affectus (ac Bessarione præsertim variis legationibus continenter distracto) Viennam demum repetiit, vbi & est aliquandiu sua Mathematica professione functus. Cùm Hungaricus autem Rex Mathias Hunniades Coruinus illum inuitasset, & magnis quidẽ, præter annuam pensionem ducentorum aureorum Hungaricorum, præmiis, non tam bisce muneribus, pollicitationibúsque ad eum est pellectus, quàm famâ, quòd Rex, nõ virtute modò bellica insignis: sed amore etiã literatũ commendatus, Græcos Codices in expugnatione Constantinopoleos, & Athenarum direptos, vatiéque per totam Turcarũ ditionẽ distractos, vndequaque coëmeret, ex iisque constitueret Nobilẽ Budæ Bibliothecã. Præterea, quàm magni apud illum fuerit Regiomontanus habitus; nam & eũ sibi penè assiduè assidere ad mẽsam iussit; & non semel testatus est debere ipsi se valetudinẽ restitutã. Videlicet cùm aliquando periculosè laboraret, & Medici frustrà in bumotibus morbi causã requirerent, animaduertens Regiomontanus merum esse cordis languorem, occasione capta ex Eclipsi, quæ nescio quid diri in illius vitam fuisset minitata, edixit, quasi ex Astrologia, cui ille primùm tribuebat, nihil aliud, quàm vitæ principio, cordi puta, exhilarando, suauibúsque rebus fouendo esse incumbendũ. Heinc reipsâ Rex & cõualuit, & Regiomontanũ cùm pretiosa veste, tũ muneribus aliis cumulauit. Qui maximè porrò dedit operam', vt in Hungariam accerseretur, idem Strigouiẽsis Archiepiscopus fuit, ad quẽ meminimus Gnomonẽ Geometricum à Peurbachio missum. Ipse proinde Regiomontanũ quoque & multùm detinuit, & multis, magnisque muneribus auxit. Eximias huius Prælati laudes decantat ipse Regiomontanus in Epistola, qua nuncupat illi suas Directionum Tabulas ipsius hortatu contextas. Nempe ille quoque Astrologia Iudiciaria delectabatur; ad quã cùm nihil conducat magis, quam Directionum Tabulæ; quæ tamen tunc solæ exstabant Archidiaconi cuiusdã Parmensis, erant imperfectissimæ. Quoniam interim per ea tempora emersit occasio certãdi de Bohemiæ Regno, & Rex Hungarus tum Polonum, tum Saxonum Ducem (qui, æquè ac ipse à factionibus Bohemorũ diuersis inuitabãtur) anteuertit, regióque adeò illa tota in varias, magnásque turbas incidit: cogitauit Regiomõtanus sedem studiis fixam ponere, ac idcò se recipere Norimbergã quamprimum statuit. Veniã itaque discedendi à Rege impetratã, dicere etiam vale Archiepiscopo suo voluit; vnde & Strigonij cùm foret, ipsis Eidibus Martij anni M.CCCC.LXXI. situm Iouis in Virginis Constellatione obseruauit: ac inde digressus, Norimbergam tandem circiter medium Veris peruenit: illeic quippe ad Eclipsin Lunæ, die Iunij secunda, attendit.

Quamobrem verò hanc Ciuitatem præ cæteris delegerit, multiplex ipsi causa fuit. Primũ quidẽ viciuia natalũ. Deinde, quòd, cùm ea vrbs foret, quasi in Germaniæ meditullio, institui ex ea quoquouersum literarũ commerciũ per mercatores facilè posset. Ad-hæc, quòd in ea artifices forent maximè omniũ industrij; ac posset proinde per illos ea conficere organa, quæ destinãrat animo, obseruandis cælestibus ad Astronomiæ instaurationem. Denique, quòd cùm agitaret edere tot præclaros libros, quorũ ingentem copiã parãrat, & lucubrationũ etiam suarum aliquas; ac arte Typographica iam inuenta, pérque varia loca propagari incipiente, commodissimũ fore videretur, si Typographeion ipse sibi haberet, vt quandocumque, & quodcumque liberet, posset in lucẽ emittere: prouideret se nusquam aliàs apparare eiusmodi, ob peritiam artificum, cuiusmodi mente præconceperat, posse. Videlicet excogitãrat artis perficiendæ rationem: quanquam initio statim non potuit rem ad praxim deducere, sed tali omninò oportuit, quale optimum habebatur, Typographeio esse contentum. Cæterùm, cum illius fama eò vsque iam percrebuisset, non minuit eam sane ipsius præsentia, sed ita adauxit vt visus fuerit ciuibus Musas secum adducere, hoc est omnem ingenuæ literaturæ consummationẽ. Præ omnibus verò eum statim suspexit, mirificéque coluit vir eximius Bernardus VValtherus, qui vnus ex ciuium præcipuis, & florẽs ætate, opibusque, ac bonarum artium, potissimùm vero Astronomiæ amore flagrans, vbi geminum illius consilium, institutúmque intellexit, recepit vltro in se impensas & ad conficiendũ organa Astronomica, & ad instruendũ Officinam Typographicã necessarias. Cõfici itaque inprimis curauit ex orichalco Regulas Astronomicas, altitudinibus tam Solis, quam Lunæ

cæterorúmque Siderum, sed Solis tamē præcipuè, obseruitandia comparatas. Deinde, quem Rectangulum, Radiumve Astronomicum vocāt, captandis eorundé inter se Siderum distantiis. Tertiò, Armillare Astrolabiū, Armillasve Alexādrinas, qualibus fuerant & Ptolemæus, & ante eum Hipparchus, locis, motibúsque Siderum adnotandis, vsi. Postremò, alia quoque minora instrumēta, vt Torquetum, cuiusmodi Regiomontanus ipse descripsit in vsum Archiepiscopi Strigoniēsis; vt Ptolemæi Meteoroscopium, quale pridem Bessarioni exposuerat, & quædam alia curiosa potiùs, quàm ad quidpiam seriò, solidéque obseruandum vtilia. Fuere porrò Armillæ longè posteriùs elaboratæ: at reliqua fuere comparata ad vsum ab initio vsque anni insequentis. Fidem intereà fecit VValthero, quanta emendatione Tabulæ indigerēt, cùm die Iulij 26. manè hor. 3. Mars fuit in eadem recta cum duobus Tauri Oculis linea: cùm per Tabulas & Planeta, & Stellæ in aliis lōgè locis forent. Quo etiam est factum, vt obseruationi hæc adscripserit, *Quare vide, ne nimiùm confidas inani calculo, & quasi somnio Alphonsino*. Et mox, *Videbis quanta sit discrepantia inter Alphonsum, & Cælum: & sic faciliùs intelliges, quàm friuola sit illa Alphonsi compago*. Est & adnotatu, quod sequitur dignum. *Alphonsus etiam locis Stellarum Fixarum Ptolemæi plus æquo addidit, in vno gradu, & 55. minutis. Nam ipse vsus est numeris Ptolemai. perinde quasi in principio annorum Christi fuerint stabiliti. Tantus itaque error est superabundans*, &c.

Quod dixi autem de Organis initio anni insequentis, qui fuit M.CCCC.LXXII. in vsum paratis, id suadet, quod exstāt obseruationes per Regulas factæ (ex quibus aliunde habetur supposuisse eum Sinum totum partium 100000) Meridianarum Solis altitudinum à mense Februario: & per Rectangulum, seu Radium ab vsque Ianuario. Nempe ab Eidibus Ianuarij in finem Februarij, celebris Cometa apparuit: vtcumque non desint, qui illum referāt ad tertium pòst annū Sed Ioannes scilicet Schonerus, qui obseruationes ex autographo edidit, refert eam speciatim, quæ peracta fuit die Ianuarij XX. ac hor. 10. à Meridie, memorati anni M.CCCC LXXII. Error fortè ex eo natus, quòd qui exscripsere illam aliam Regiomontani descriptionem, ex duobus II. fecerint V. ac illa deinceps sic incœperit, *Idibus Ianuarijs anno Domini millesimo quadringentesimo, supra quintum, & septuagesimum, Visus est nobis*, &c. Vtcūque sit, obseruatione illa ad diem Ianuarij 20. relata, narrat Regiomontanus *se Cometam vidisse in recta linea cū Quinta Bootis, & Prima informiū iuxta Vrsam maiorē; distantiámque eius à Quinta Bootis, fuisse subtriplā intercapedinis inter stellas; idque, cùm cauda porrigeretur ad sextum propè Leonis, citráque partim desineret, declinantē paulò sub prima informatarum ad Meridiem*. Quod subiicit autem *distantiam Cometæ à cauda Vrsæ maioris fuisse* 953. 190. *& à Prima earū, quæ nō sūt in forma*, 953. 210. Priores horum numerorū sunt partes Trāsuersarij, siue Sinus primus: posteriores ipsius Radij, siue Baculi, seu Sinus secūdus: integro Radio, seu Sinu toto supposito partiū 1300. quatenus intelligi licet non modò ex Schonero Radium describente, sed ex Regiomontano etiam ipso, in eo libro, quem deinceps conscripsit *De Cometæ magnitudine, longitudinéque, & de loco eius vero*, Problematibus sexdecim. Celebrem verò Cometam dixi, ob motum ipsius specialē, quem Regiomōtanus descripsit, sub medium adeò celerem, vt vno die cōfecerit magni circuli arcum graduum quadraginta. Sed rem totā præstat ex ipsius verbis intelligere in memorata Descriptione, quam tametsi longiusculam, quia tamen facilè non occurrit, ingratam forte rem non faciam, si heic totam interiecero. Itaque pòst præmissum illum primæ apparitionis diem, *Visus est nobis*, inquit, *Cometa sub Libra, cum Stellis Virginis. Caput tardi erat motus, donec propinquum esset Spicæ. Nunc incedebat per crura Bootis, versus eius sinistram, à qua discedendo, die vno naturali portionem circuli magni 40. grad. descripsit. Vbi, cùm esset in medio Cancri, maximè distabat ab Orbe Signorū 77. gradibus; Et tunc inter duos polos Zodiaci, & Æquinoctialis ibat, vsque ad intermedia pedū Cephei. Deinde per pectus Cassiepeiæ, super Andromedæ ventrem. Pòst gradiendo per longitudinem Piscis Septentrionalis, vbi valdè remittebatur motus eius, propinquabat Zodiaco, transiens ipsum iuxta mediū Arietis, donec cū Stellis Ceti occasus Heliacus illum nobis occultauit, in vltimis diebus Februarij. Hoc motu suo proprio Circuli magni portionem descripsit, quo in Septentrionem, & cùm hoc contra Signorum successionem ferebatur, à Libra in Arietem. In fine, & principio, tardè mouebatur; in medio verò apparitionis velocissimè, vno die ferè per quatuor Signa, à fine Virginis, in principiū vsque Geminorū. Et secundùm naturā sibi adscribendā, motum cōtinuasse debebat, donec iterum reuersus in Librā apparuisset. Et forsan taliter motus fuit; quoniā in eius occasu magna adhuc erat quantitatis; tamen propter figuram eius ad Solē, & maximè in plagis Septentrionalibus, ægrè in fine suæ apparitionis videri poterat, nisi Meridiē versus in diebus Aprilis, si motu suo regularitatem seruasset. Cauda verò eius minùs mobilis, cōtinuè respiciēdo Stellas Geminorū, eas circuibat, nunquam ab eis per totū apparitionis tēpus deuiās. Ideóq; in prima emersione ad occidentem illā protendebat; quoniā illeic Stellæ Geminorum putabantur: in fine verò Cometa sub Ariete locatus propter Solis vicinitatē, nisi in occidēte non apparuit, & Caudā quidē Orientē versus pretensā, quia in hoc situ Stellæ Geminorum ponebantur. In medio verò apparitionis Caudam vertebat ad meridiem: illeic tunc erant Stellæ Geminorum: contingebásque tunc nocte eadem, vt statim post Solis occasum Cauda orientem respiceret: appropinquante medio noctis respexit meridiem: post medium noctis verò occidentem: ante Solis ortum indicabat locum Septentrionis. Hæc Caudæ diuersitas in situ ex motu diurno oriebatur, qui semper est ex consequentia primi mobilis, ab oriente in occidentem. Motu autem proprio extremitas Caudæ, quamuis tardiùs,*

diùs, quàm Caput Cometa, semper tamen etiam ad occidentem contra Signorum successionem describens parallelum à principio Libra, vsque ad medium Tauri mouebatur, vadens sub pedibus Vlutantis, per Vrsam maiorem, propinquando Perseo, per quem circa Pleïades, ad Caudam Arietis, ibat ferè in medio Tauri. Vnde patet tam Caput, quàm Caudam Cometa versus Occidentem, & nunquam versus Orientem iuisse non solùm motu diurno, sed etiam proprio. Thaddæus Hagecius edens Tractatũ de Cometa anni 1577 isthæc de hac Regiomontani obseruatione subjungit, cùm distantiam illius Cometæ à Terra quærit, *Qui Geometria & Arithmetica*, inquit, *rationes nouerunt minimè dissentiunt eis qua ex Ptolemai traditionibus habentur: quibus in Almagesto demonstrauit, conteamen orbis Luna 33. vicibus tantùm distare à centro Terra, quantum est ab eodem centro ad Terra superficiem. Semidiameter verò Terra (vt colligi potest) continet ferè 913. milliaria Teutonica: & per ipsum (vt dicit Alphraganus 23. differentia) ratiocinantur distantias Stellarum à Terra. Considerando itaque maximam diuersitatem aspectus capitis Cometa à Spica Stella sibi vicina, qua iuxta possibilitatem omnibus difformitatibus reductis, maior comprehendi non poterat, quàm 6. graduum, Instrumentis congruis ad hac ordinatis: ad quam aspectus diuersitatem necessariò sequitur, corpus Cometa à superficie Terra distitisse in nonecupla distantia ad semidiametrum Terra: qua admimus est octo millia & ducenta milliaria: ponebatùrque in superiori parte suprema regionis aeris, & non in igne: supposita decupla quantitate commensurationis Elementorum: sicut Philosophus secundo de generatione determinauit.* Et consequenter inquirens quomodo inueniatur magnitudo Cometarum, hæc habet, *Quantitas verò Cometarum comprehenditur ex distantia illorum à Terra, & quantitate anguli sui pyramidis visualis. Nam vni gradui in circulo magno correspondent 16 milliaria de circumferentia Terra. Cùm ergo distiterit Cometa à superficie Terra tantum quantum est semidiameter Terra, & chordauerit eius corpus vnum gradum, erit diameter corporis ipsius 16. milliaria. Si verò in duplo distiterit, dupla erit quantitas eius; qualis est enim proportio totius Sinus (scilicet 60. ad distantiam Stella à Terra) talis est proportio chorda ad perimetrum Stella. Chordam dico, qua subtenditur portioni circuli magni in cælo, quam talis Stella chordat, & talis chorda est basis pyramidis visualis istius Stella. Multiplicetur ergo basis pyramidis visualis per distantiam Cometa à Terra, & productum diuidatur per 60. ipse quotiens est quantitas diametri Cometa: cuius demonstratio alteri loco competit. Distantia verò Cometa à Terra comprehenditur ex diuersitate aspectus ipsius Cometa vel alicuius eius partis, ad aliquod Astrum sibi vicinum.* Ac demum magnitudinis Cometæ istius causas inuestigans hæc & subjungit, *Cùm enim diameter capitis Cometa vndecim minuta circuli magni chordaret: vt Instrumentis deprehendebatur: quorum minutorum chorda est vndecim minuta, & medium ferè: illa ergo chorda, vt dictum est in prima parte, multiplicetur in distantiam Cometa à Terra: id est octo millia, & 200. milliaria: & producentur 94. millia, & 300. qua diuidantur per sinum totum, scilicet 3 millia, & 600. minuta, exibunt inde 16. milliaria: qua est quantitas diametri capitis Cometa: coma verò circunquaque egredientes de capite Cometa chordabunt ferè 34. minuta. Fit ergo diameter earum 81. milliaria ferè * * Eusebius Ecclesiastica historia libro tertio. Et Cometes praterea exitialibus flammis ardere per totum visus est annum. Ex Iosepho: nulla impressio aërea potest ex naturalibus causis exhalationum, flammiuorarum sufficere materiam Comete spatio anni, sed veniunt Cometa ex occultis causis natura, &c. In qua sententia est Messala Arabs, &c.* De peractis cæteris circa Altitudines Solis obseruationibus nihil addo aliud, quam deduxisse Regiomontanum attolli Norimbergæ Polum gradibus 49. min. 24. & Declinationem Solis maximam esse graduum 23. min. 28. ac fuisse aliunde ratiocinatum maximam Vaporum altitudinem esse milliariorum Germanicorum duodecim.

De Instituto altero Typographeion attinente vt dicam, initium illius exercendi fecit à duobus alienis, duobusque propriis Operibus. Aliena fuere *Theorica Noua* Præceptoris *Peurbachy* (nimirum id illi honoris, gratitudinis ergo habuit, & *Manilij Astronomica*. Propria fuere tum *Kalendarium Nouum*, cuius mentio facta iam est, & *qui* (inquit in Indice Librorum, quos editos voluit) *pronuntiur conunctiones vera atque oppositiones Luminarium itemque Eclipses eorundem figurata: Loca Luminarium vera quotidie: Horarum tam Æquinoctialium, quàm temporalium discrimina, duplici instrumento ad quasuis habitationes; ac alia plura scitu iucundissima:* tum *Ephemerides*, de quibus in eodem Indice sic habet, *Ephemerides, quas vulgo dicunt Almanach, ad triginta duos annos: Vbi quotidie intueberis veros motus omnium Planetarum, Capitisque Draconis Lunaris, vnà cum aspectibus Luna ad Solem, & Planetas, horis etiam aspectuum eorundem non friuolè adnotatis: neque Planetarum inter se aspectibus pratermissis. In frontibus paginarum posita sunt indicia latitudinum: Eclipses denique Luminarium (si qua futura sunt) locis suis effigurantur.* Quod quidem refero, ne sit, cur Cardanus obiiciat Regiomontanum inmeritò inuentorem primum Ephemeridum reputari; quoniam ipse anni 1414 Ephemeridem viderit: Quippe, ne ipse quidem Regiomontanus sibi arrogat, sed potiùs, cùm dicit, *quas vulgò vocant Almanach*, supponit Ephemeridas sub alio nomine præextitisse. Esto aliquid fuerint, qui ob antiquiores non visas, ad illum primas retulerint, vt Petrus Ramus, qui idcircò huiusmodi Ephemeridas *nouum tum, & ignotum anteà Matheseos fœtum esse* dixit. Quicquid interim sit de illa anni 1414 Ephemeride; exstat certè in Regia Bibliotheca MS. Codex, quem eximius Iacobus Puteanus, illius Custos, per communem nostrum Ismaëlem Bullialdum mecum communicauit, quo Ephemerides ab anno 1442. in annum 1472. inclusiuè continentur; nisi quòd aliqui anni inter desunt,

vti & interdesunt nonnunquã aut annis mẽses aliqui, aut mensibus dies, aut diebus Planetæ; & non rarò aspectus, semper Eclipses, semper latitudinũ indicia, & alia. Ex quo reputare par est, non esse quidẽ Regiomontanum primum, qui Ephemeridas texuerit; sed esse tamen primum, qui illas concinnè ordinauerit; qui suos annis singulis characteres præmiserit; qui futuras quibusque Eclipseis designauerit: qui tẽpora retrogradationum cuiusque Planetæ adnotauerit: qui ad initiũ cuiusque mensis literas præfixerit, indicãteis illi ne Septentrionales, an Meridionales: Ascẽdentes, aut Descẽdentes forẽt: adde &, qui typis commiserit, ediderítque. Quod de Ephemeridibus porrò dico, dici idem obiter potest de cæteris, quæ idẽ Cardanus adscripsisse sibi ex aliorũ laboribus Regiomõtanũ obiectat, vt quòd Tabulæ directionũ magna ex parte sint Ioãnis de Blanchinis: quòd Epitome sit Mediolanensis cuiusdã, etiã antequã Peurbachius Monteregij Magister nasceretur: quòd Libri de Triangulis Sphæricis inuẽtio sit tota Hebræi Hispani. Sed de Ephemeridibus dicere vt pergã, illi duo & triginta anni desierũt in annũ M.D.VI. adeò proinde, vt cùm cœperint ab anno M.CCCC.LXXV. videatur Regiomontanus absoluisse duntaxat earũ impressionẽ anno antecedẽte LXXIV. Sic verò loquor, quòd præter iteratam Augustæ editionem postremorũ XV. annorum, videre nisi paucos annos ex prima editione in Codice lacero apud eruditissimum, optimumque Hardyæum, mihi non contigerit. Taceri interim non debet, Regẽ Mathiã, cui opus dicatũ, tanti id fecisse, vt donarit ipsum Authorẽ Hũgaricis aureis octingẽtis (vtcunque tamen sint, qui id de Tabulis dicant) ac fuisse opus ab omnibus tanto cum applausu exceptum, vt singula exempla aureis itidem Hungaricis duodecim væniérint, idque, vt ille ait, *Germanis, Hungaris, Gallis, Britannis certatim coementibus.*

Memorata porrò quatuor Opera typis iam cõmissa, absolutáque erant, cùm Regiomontanus & typis expressit, & euulgauit Indicẽ Librorum, qui partim antiqui, maximéque ex Græcis, partim ex suis edendi sibi superessent. Quia verò is Index non passim occurrit; ac non deerũt, quantũ opinor, quibus illũ percurrere suave sit, ideò adscribere hoc loco ipsũ iuuat. Cùm eius tamẽ duæ sint partes, illud præmitti circa priorẽ debet, quòd Regiomontanus, tametsi ingenio iudicióque præcellenti foret; non sibi tamen sic fideret, quin eruditorum iudicia, censurámque experiri vellet: vt constare potest, vel ex literis, quas ad M. Christianũ Erfordiæ commorantẽ dedit. In iis enim, cætera inter scripsit, *se editiones molientem vtilium scriptorum, hanc ob causam libentiùs migrasse Norimbergam, ne procul ab ipso abesset, quòd maximè se ab eo adiuuari, & iudicio ipsius, censuráque in multis materiis vti cuperet.* Itaque vt à parte, classeve priore, quæ antiquorũ est Librorum incipiã, mentione facta Theoricarũ Peurbachij & Astronomicorũ Manilij, quæ duo esse explicita ait, ita sequitur, *Cosmographia Ptolemæi, noua traductione; nam vetula ista Iacobi Angeli Florẽtini, quæ vulgò habetur, vitiosa est; interprete ipso (bonâ veniâ dictum fuerit) neque linguæ Græcæ satis, neque Mathematicæ notitiam tenẽte. Qua in re summis arbitris fidẽ habere fas erit, Theodoro Gaza, clarissimo viro, ac Græcè, Latinéque doctissimo: & Paulo Florẽtino* (is est, cui elucubrationes aduersus Cusanum dicãrat) *Græcarũ quidẽ haud ignaro: in Mathematicis autẽ plurimũ excellẽti. Magna Cõpositio Ptolemæi, quã vulgò vocant Almagestum noua traductione. Euclidis elementa cum Anaphoricis Hypsiclis, editione Cãpani: euulsis tamẽ plerisque mẽdis, quæ proprio etiã indicabũtur cõmentariolo. Theonis Alexãdrini clarissimi Mathematici Cõmentaria in Almagestũ. Procli sufformationes Astronomicæ. Quadripartitum Ptolemæi, & centum fructus eiusdem, noua traductione. Iulius Firmicus, quantus reperitur. Leopoldus de Austria, & si qui alij Prædictores Astrologici illustratione digni videbuntur: nam Antonij quoque de Montulmo, quamuis fragmenta, in vsum multiplicem exponentur. Archimedis Geometræ acutissimi opera de Sphæra, & Cylindro: de Circuli dimensione: De Conalibus, & Sphæralibus: De lineis Spiralibus: De Æquiponderantibus: De quadratura Parabolæ: De Arenæ numero: cum Commentariis Eutocij Ascalonitæ in tria Opera ex prædictis, scilicet de Sphæra, & Cylindro, de dimensione Circuli, de Æquiponderantibus. Traductio est Iacobi Cremonensis, sed non-nunquam emendata. Perspectiua Vitelonis, opus ingens, ac nobile. Perspectiua Ptolemæi. Musica Ptolemæi cum expositione Porphyrij. Menelai Sphærica, noua editione. Theodosij Sphærica: item de Habitationibus; De diebus & noctibus, noua traductione. Apollonij Pergæi Conica. Item Sereni Cylindrica. Heronis inuenta Spiritalia: opus Mechanicum miræ voluptatis. Elementa Arithmetica Iordani. Data eiusdem Arithmetica. Quadripartitum numerorum: opus variis scatens argutiis. Problemata Mechanica Aristotelis. Hygini Astronomia, cum deformatione Imaginum cœlestium.* Additum fuit: *Facta præterea est arbor Rhetoricæ Tullianæ, speciosa imagine. Et fiet descriptio totius Habitabilis notæ, quã vulgò appellant Mappam Mundi. Cæterum Germaniæ particularis Tabula: item Italiæ, Hispaniæ, Galliæ vniuersæ, Græciæque: Sed & suas cuique historias ex authoribus plurimis cursim colligere statutum est: quæ videlicet ad Montes, quæ ad Maria, ad Lacus, Amnesque, ac alia particularia loca spectare videbuntur.*

Circa posteriorem, propriorúmve Librorum classem, præmissa pari modo mentione Kalendarij Ephemeridúmque, quæ duo opera iam absoluta ait, ista continuò subsequuntur, *Commentaria magna in Cosmographiam Ptolemæi: vbi exponitur fabrica, vsúsque Meteoroscopij, quo Ptolemæus ipse vniuersos fermè numeros totius Operis sui eliciuit* (*falsò enim quispiam crediderit tot longitudinum, latitudinúmque numeros per supernorum obseruationes inuentos esse*) *præterea descriptio Sphæræ armillaris, vna cum tota Habitabili in plano ita delucidatur, vt plerique omnes discedere queant, quam nemo antehac Latinè intellexit, vitio traductoris obstante. Commentariolum singulare contra*

tradu

traductionem Iacobi Angeli Florentini, quod ad arbitros mittetur (Hos antè dixit Gazam, Paulúmque.) *Theonis Alexandrini defensio in sex voluminibus, contra Georgium Trapezuntium; vbi planè quis deprehendet friuola eius esse commentaria in Almagestum, traductionémque ipsam operis Ptolemaici vitio non carere. Commentariolum, quo commonstrantur placita Campani ex editione Elementorum Geometricorum reycienda. De quinque corporibus æquilateris, quæ vulgò Regularia nuncupantur; quæ videlicet eorum locum impleant naturalem, & quæ non: contra Commẽtatorem Aristotelis Auerroem. Commentaria in libros Archimedis eos, qui Eutocij expositione carent. De Quadratura Circuli, contra Nicolaum Cusensem. De Directionibus, contra Archidiaconum Parmensem. De distinctione Domorũ cæli, contra Campanum, & Ioannem Gazulum Ragusinũ, cuius & alia de Horis temporalibus decreta ibidem retractantur. De motu Octauæ Sphæræ, contra Thebit, suósque sectatores. De instauratione Kalendarij Ecclesiæ. Breuiarium Almagesti. De Triangulis omnimodis, quinque volumina. Problemata Astronomica, ad Almagestum totum spectantia. De Cometæ magnitudine, remotionéque à Terra; De loco eius vero, &c. Problemata Geometrica omnimoda: opus fructuosæ iucunditatis. Ludus Pãnoniensis, quem aliàs vocare libuit Tabulas Directionum* (scilicet Strigonium, cuius Præsuli Tabulas dicauit, in Pannonia, Hungariáve est) *Tabula magna Primi mobilis, cum vsu multiplici, rationibúsque certis. Radij multorũ generum, cũ vsibus suis. De Ponderibus, & Aquæductibus, cum figurationibus instrumentorum ad eas res necessariorum. De speculis vstoriis, atque aliis multorum generum, vsúsque stupendi* (Receperat in illa Patauij habita Oratione ea se confecturum, cuiusmodi Archimedea.) Subjunctum fuit; *In Officina fabrili* ASTRARIVM (automatum nempe) *in continuo tractatu est, opus planè pro miraculo spectãdum. Fiunt & alia Instrumenta Astronomica, ad obseruationes cælestium: Itémque alia ad vsum vulgarem quotidianum, quorum nomina longum est recitare. Postremò omnium Artem illam mirificam literarum formatricem monimentis stabilibus mandare decretum est (Deus bone faueas.) Quàre explicita, si mox obdormierit Opifex! mors acerba non erit: cùm tantum munus posteris in hæreditatem reliquerit, quo ipsi se ab inopia librorum perpetuò poterunt vindicare.* Quo extremo articulo satis indicatur esse debuisse Regiomontano mirabilem quandam rationem perficiendæ artis Typographicæ; quippe quæ tunc adhuc versaretur quasi in cunis, tanquam non ante annum M.CCCC.XL. Argentorati, Ioanne Mentelio authore, nata (vt qui est ex eius prosapia Medicus egregius Iacobus Mentelius demonstrat) & deinceps quidem Moguntiam, & aliò propagari cœpta; sed extremã tamen desiderans manum. Quod sanè dum sic refero, vt verisimilius quidem mihi est, nihil tamen gloriæ ipsius Regiomontani detractum volo, si verum sit fortè, quod & ipsa eius recitata verba videatur innuere, & Ramus illi tribuit, dum artis huius inuentioné referre ad ipsum videtur. Hæc nempe Rami verba sunt; *Ex eadem gente* Germanica *Mathematico beneficio prodiit Typographia, quæ videtur in Peurbachij Tabulis ad Regiomontanum referri; inter cuius opera saltem tentata ars illa mirifica Literarum formatrix appellatur. Neque Chronologia repugnat; cùm primum Typographiæ exemplum Moguntiæ editũ sit anno 1466. à Petro Gerneso puero Ioannis Fusthei, vt cõstat è Ciceronis officiis, quæ prima omnium librorum impressa sunt;* Sed nempe Ramo non cõstitit neque de impressis ante eum annum libris, neque de anno, quo Norimbergam Regiomontanus aduentauit.

Facta porrò iam ante aliquot annos Romæ cõmoratio, datáque illeic rarissimæ eruditionis specimina, magnũ ea in vrbe Regiomõtano quæsierãt nomẽ; at vbi fuere illûc exẽpla memoratorũ Operũ, Ephemeridúmque cumprimis translata, eò celebritas illius euasit, vt de ipso Romam rursus accersendo omnes eruditi cogitauerint: & Sixtus etiam IV. Pontifex maximus ad eum scripserit, vt ad sese accederet: Decreuisse nimirùm se Kalendarij reformationem seriò aggredi; ac reperiri neminem, cuius operà, ac industrià, æquè ac ipsius, posset adiutari. Factæ ipsi proinde ingentes pollicitationes; creatúsque interim fuit Episcopus Ratisponensis. Ita habet Paulus Iouius; verùm quia Ramus idem referens, subiungit quî tum se haberet, quidque Norimbergæ admirabile Regiomõtanus aut moliretur (vidimus scilicet iam illi fuisse Officinã fabrilem, ac in ea Automatũ in perpetuo motu) aut, vt artifices deinceps moliri auderẽt, exsequíque possent, occasionem faceret; eapropter ipsiusmet verbis id cõmemorare est operæ-pretiũ. Is ergo, recẽsito honore, quo Regiomontanus donatus, cùm fuit, absẽs licet, designatus à Sixto Ratisponæ Episcopus, *Norimberga,* inquit, *tũ Regiomontano fruebatur; Mathematici inde & studij, & operis gloriã tantã adepta, vt Tarentũ Archyta, Syracusæ Archimede, Bizantium Proclo, Alexandria Ctesibio non iustiùs, quàm Norimberga Regiomontano gloriari possit. Exstinctis enim Mathematicis Archita, Archimede, Proclo, Ctesibio, Mathesis Tarẽtina, Syracusana, Bizantia, Alexãdrina exstincta est: at inter artificum Norimbergensium Regiomontani Mathematis eruditorũ delicias est, Muscã ferream ex artificis manu velut egressã conuiuas circumvolitare, tandémque veluti defessã in domini manũ reuerti. Aquilã ex vrbe aduentanti Imperatori longissimè obuiã, sublimi aëre, procedere, atque aduentantẽ ad vrbis portã comitari. Desinamus itaque Archita Columba mirari, cùm Muscã, cùm Aquilã Geometricis alis alatã Norimberga exhibeat. Ergo nobiles illi quondã in Græcia, atque Ægypto, hodie artifices nulli sunt: Regiomõtani Norimbergæ supersunt. Senatus enim, Populúsque Norimbergẽsis operã dedit, vt perpetuos Regiomontanos haberet. Itaque VVernerus primùm, deinde Schoneri pater, & filius, Regiomõtani animam deinceps excitârunt.* Præterea quæ ille prosequitur fusiùs de singulari Ciuitatis in excolendis Mathematis, opificiisque prouidentia: subiicio hic solùm, quod alia occasione hunc in modum habet, *Ecquid, si iam Norimbergam contrariis simul portis, alterâ summus vrbis Magistratus, alterâ rediuiuus Regiomontanus aduentare dicerẽtur; viro frequentiorẽ concursũ credimus futurum?*

Verùm, vt ad factam à Pontifice summo inuitationem redeam; hæsit non parum Regiomontanus, ecquid capturus consilij foret. Nam splēdor quidem Dignitatis oblatæ eximius videbatur; at cariores erant studiorum deliciæ, quas debita, &, congrua Pastoralis officij sollicitudo esset auersura. Accedebat, quòd imperfectam relicturus esset editionem tot præclarorum voluminum, quæ tantoperè tamen erat cordi, & à qua abstrahi vix erat, cogitare vt posset. Succedebat, quòd non foret ampliùs Romæ habiturus optimum Patronum, Bessarionem Cardinalem, qui à tribus annis è Gallia redux (huc nempe Legatus occasione belli Turcici aduenerat) concesserat fatis Rauennæ. Verùm euicit denique tamen, vt iter Romā arriperet, exspectata cumprimis gloria præclari illius facinoris, ad quod præstandum in gratiā sacræ Religionis inuitabatur. In parte etiā consolationis erat, quod tametsi inuitus quoque, quas cœperat, obseruationes cogeretur abrūpere; superesset nihilominùs in vrbe eximius VValtherus, in quo neq; industria, neq; ardor illas continuādi deesset. Vt breue ergo faciā, discessit denique memorato anno M.CCCC.LXXV. sub ipsū finem mensis Iulij; siquidem postrema eius obseruatio circa altitudinē Meridianam Solis, fuit die eius mensis XXVIIJ. & quæ VValtheri deinceps fuere, cœpere à die secūda Augusti. Ac fuit ille quidem Romæ non sine applausu exceptus; at non toto anno ibi superuixit. Incurrerat enim in vehemens odium filiorum Trapezuntij, quòd Parentis eorum circa Ptolemæum, Theonémque lapsus non dissimularet; quare & fama est fuisse eum veneno illorū insidiis, atreque exstinctum. Memoratus tamen mox Iouius subreptum fato ait, grassante in Vrbe pestilentia; & Keplerus, dum idem scribit, reprehendit aliunde Camerarium, referentem illius mortem ad effecta cuiusdam Cometæ, qui anno sequente apparuerit. Vtcumque fuerit, proditum est, obiisse illū pridie Nonas Iulias anni M.CCCC.LXXVI. Vixitque adeò solùm annis XL ac solido præterea mense. Nemo proinde & non dolet immaturam ipsius mortem, & non miratur potuisse ab illo tótque & tanta opera tam breue intra tempus præstari. Sepultum eum fuisse in Pantheone aiunt, ac, cætera inter, condita habentur in illius laudem isthæc carmina Brunonis Seleri:

Inferior nullo doctrinæ laude priorum,
Doctus in Astrorum cognitione fui.
Itala me tellus, & me Germania nouit:
Pannonis & studium prædicat ora meum.
Duxit in has celebris primùm Peurbachius artes
Ingenium magna dexteritate meum.

Itémque ista Latomi:

Eximius penitus nudatas Iupiter ædes,
Quū decima in Sphæra cerneret esse suas.
Hoc homines, inquit, submouimus hactenus orbe:
Ah! propè nunc nostris prodimur in thalamis:
Et nemo his obstat conatibus? intulit Hermes,
Authorem Parca sed vetuere mori.
Heu, ait, heu miseros, qui sic vlciscimur hostē!
Vt esset, Diuum protinus esse iube.

Vbi quod dicitur de Decima Sphæra eò alludit, quòd Regiomontanus debet aduersus Thebitium scribens, explicánsque Trepidationem, cuius causâ fuerat Nona Sphæra excogitata, esse ostendisse commodius superaddere adhuc vnam; vt restituto Sphæræ octauæ simplici motu versus ortum, Nona inæqualem illum redderet, Decima obliquitatem Eclipticæ variaret; adeò proinde, vt Mobili primo vlteriùs euecto, vndecim Sphærarum totalium Systema crearetur. Vnde, & quasi non decimam, sed vndecimam Sphæram induxisset (& numerum certè Sphærarum denarium vnâ auctiorem reddidit) factus locus est non hisce modò versibus, verùm illi etiam Elogio, quo de Regiomontano loquens Iouius, *Hunc*, inquit, *vnum admirabili solertia, diuini ingenij, Astronomorum omnium, qui hactenus floruerunt, præstantissimum veneramur, qui vndecimam Sphæram totius cælestis Globi supremā; inclusásque diurna rotatione rapientem, certissima supputatione sibi, & posteris inuenerit; hac ipsa adepol gloriosa sapientiæ palma Thalete, Eudoxo, Calippo, Ptolemæóque ipso tantæ scientiæ conditore, ac Alfragano nobilior.*

Renunciata porrò Norimbergæ Regiomontani morte, publicus penè luctus fuit; neque sanè immeritò. Ille enim in inclyta ciuitate (vt vel ex Ramo paulò antè citato intelligitur) habitus fuit veluti Parens, à quo bonæ artes ita propagari cœperunt, vt ex eo vsque tempore nusquam magis floruerint. Id verò testatus est etiam Melanchthon, cùm occasione Alphragani, & Albategnij, quos edi vnà cum Oratione à Regiomontano Patauij habita, Ioannes Schonerus, iam tum Mathesin publico stipendio Norimbergæ profitens procurârat, *Multa verè*, inquit, Senatum eiusce vrbis alloquens, *huius generis beneficia Respublica vestra debemus. Nam, cùm inde vsque à Ioanne Regiomontano, vrbs vestra velut domicilium fuerit huius Philosophiæ, magna fuerunt harum artium apud vos studia; multa egregia monumenta apud vos edita sunt.* Quoniam verò requiri potest, quò euaserint tot præclaræ elucubrationes, quæ in recitato Indice, Catalogóve continebantur; audiendus est memoratus Schonerus, cùm eidem Senatui dicans Libros quinque de Triāgulis, postquàm ita præfatus est, *Vtinā ita Deo visum fuisset, vt qua occasione nunc ego sum vsus ad celebrādum Rempub. vestrā, dū quod vobis ex optimis scriptis doctissimi hominis Ioan. de Regio monte dedicandū putaui, ea Author ipse in vestra florētissima vrbe excudēdo, cum hoc, tū alia plurima ad illius immortalē gloriam vti potuisset? Nimirū, &c.* subdit, *Optandū certè, vt quia Regiomontanū ab Officina, vnde tot egregia opera emitterētur, quot Indice præmisso indicauerat, in Italiam retraxerat vocatio (honestissima ea quidē, sed cui obsequutus reuerteretur nunquam) ab eo relicta monumenta cum ipsius, tum aliorum, Veterum potissimùm laborū, conseruarentur. Sed hac ipsa quæda ita vastauit calamitas, vt ex tanta, tamque splendida copia, qualem Indices ostendunt, perpaucula reliquiæ ad nos peruenerint.* Et

mox,

mox, circa ipsum de Triangulis opus; *Hunc autem Librum, cui de Triangulis omnimodis ipse Author titulum indidit, clarissimus ordinis vestri vir Bilibaldus Pircamerus, illo tempore, quo tam speciosa supellex Regiomontani partim diligenter conseruabatur, cùm, vt sæpè dicere audiuimus, magnâ pecuniâ cōparasset, non tam sibi quàm studiosis disciplinarum Mathematicarum: Hunc igitur, &c.* Commendandus verò interim Schonerus, quod magno studio taleis reliquias perire passus non fuerit.

Nam præter hoc quidem de Triangulis Opus, edidit etiam quæ tum Peurbachij, tum Regiomōtani de Sinubus, Chordisque exstabant; conquestus fuisse aliquos, qui Regiomōtani labores, nomine illius suppresso, sibi adscriberent. Rationes quoque, ob quas Regiomontanus rejecerat Modū exigendorum Thematum, seu cōstituendarum Domorum cælestium à Campano excogitatum, retentúmque à Gazulo; nouum autem inuexerat, qui deinceps & Rationalis, & Regiomōtani est dictus (is videlicet, quo positionū circuli per communeis Horizōtis, Meridianíque intersectiones ducti, Æquatorem secāt in parteis æqualeis.) Genethliacum item opus, sed amplificatum ex ipsius Schoneri, aliorúque obseruationibus. Descriptiones præterea variorum Instrumētorum, vt Torqueti, Armillarū, Astrolabij, Regulæ magnæ Ptolemaïcæ, Baculi, Radiive Astronomici, quibus & ipse explicandis incubuit. Obseruationes insuper tam Regiomōtani, quam VValtheri, quarum *Thesaurum*, inquit, *sanctissimè reconditum, in capsula quadā inuenimus.* Dialogum adhæc, & Demonstrationem aduersus Cusani Quadraturam, & nonnulla alia. Quibus addendæ sanè videntur Demōstrationes Geometricæ Problematum omnium, quibus Regiomontanus declarauit vsum magnæ Tabulæ primi Mobilis, quásque deinceps Ioannis filius Andreas Schonerus, testatus illas à Parente sibi relictas, edidit. Tabula porrò ipsa primi Mobilis, vnà cum Problematibus prostabat iam tum, vnà cum Tabulis Eclipsium Peurbachij, vti & Disputatio aduersus Theoricas Cremonensis. Prostabant & ipsæ Directionum Tabulæ, quarum editionem Regiomontanus permiserat Strigoniensi Archiepiscopo hisce vltimis Nuncupationis verbis, *Eas itaque primitias operum meorum suscipere digneris, quas vbi pro acumine ingenij tui probaueris, in publicum prodire iubeto.*

Prætereo autem & quosdam alios opera aliqua edidisse; vt Ioannem Driandrum Epistolam de cōpositione Meteoroscopij, cuius operâ voluit Ptolemæum tot locorum singulatiū longitudines, & latitudines designasse. Fuit autem Epistola ad Bessarionē per id tempus scripta, quo aduersus Trapezuntium scribebat; nam *cursim*, inquit, *quasi per speciē exempli, structuram hāc comminiscor; quod & vigiliæ meæ perpetuæ, quibus commētaria Trapezuntij excribrare soleo, & hortantur, & vehementer instigant*, Quod deinde verò breuitatem iterū excusans, ait, *ad me rapit fortuna mea fluctuabunda, cuius profectò ludibria propediem explodenda, nisi negetur mihi reditus, excutiam, ac prorsus pessumdabo*: nescio id-ne ex Pānonia, an potiùs ex Italia, qua primùm vice ibi fuit, ac dum interea Bessario variis Legationibus fungeretur. Vtcumque sit, hoc certè tædium occasione ipsius Bessarionis non fuit; Ecce scilicet conclusionem, *Iam satisfecisse Venerationi tuæ videor quàm paucis; quamuis etiam illis ingenium tuum perspicax nō eguerit. Verū tamen ne tardiusculus ad iussa tua viderer, ac obseruantiæ, imo veriùs tuæ erga me beneuolentiæ contemptor, aut neglector dici possem, hoc breue monumentum literis mandare decreui, & eò libentiùs, quo rem tibi gratā futuram arbitratus sum. Si autem, quod haud suspicor, cæteros huius organi vsus per te ipsum reperire non confidas, sed ex me summoperè cupias, non pigebit ampliori membrana calamum applicare.* Cætera vt prætercam, Ioachimus Camerarius editurus Græcè Theonis in Ptolemæum commentarios à Regiomōtano relictos (editus fuerat iam Ptolemæus, & ex eo quidem Codice, quem testatus Bessarion fuerat se pluris facere, quàm prouinciam) dicans verò ipsos Norimbergensi Senatui, *Si quid*, inquit, *votis efficeretur, optârim, vt hoc licuisset emittere, qui ad vos quondā attulit, admirabili ingenio, & doctrina prædito Ioanni Regiomontano, qui, cùm in Italiam iterum profectus diem suum obiisset, heu mihi, quanta morte sua vir optimus commoda, promissa iam, & ostensa abstraxit à ciuibus suis! Sed queri desinamus. Quamuis enim multa, & præcipua alia opera scriptorum; cum ipsius, tum priorum ista calamitas interceperit; tamen hic liber relictus, atque conseruatus, maximam afferre in magnis damnis consolationem debebit.*

Ne VValteri oblitus videar; reputare sanè par est, quemadmodùm ille præcipuus Regiomontani amicus fuit; sic fuisse ipsius dolorem præcipuum. Dici verò non potest quanta commendatione dignus sit, qui vt animatus à Regiomontano ad cælestium rerum curam fuerat; ita deinceps perseuerārit. Diximus iam cœpisse illum à discessu vsque Regiomontani, Obseruationes peragere; non destitit porrò à similibus per totos, quibus superuixit, annos peragendis. Quo ardore autem cælestia spectaret, vel illud potest arguere, quòd, cùm anno mortem Regiomōtani insequuto, ac die Septembris quinta manè, attendisset Martem, & Saturnum adeò vicinos, vt spectato vtriusque cursu, futuri essent interdiu corpore cōjuncti, rei descriptioni isthæc verba subjunxerit; *O quanto affectu eorū vidissem conuentū! quia verisimili cōjectura vnus eclipsabat alterum: rarissimus antē euentus ille.* Cùm eius porrò obseruationes circa Meridianas Solis altitudines cœperint, vt iā antè est dictū, à die 2. Augusti anni M.CCCC.LXXV. & circa aliorum Planetarū loca, & distantias, ac aliquot etiā Eclipseis, à 1. insequentis Septembris; desierunt postmodùm vtræque anno M.D.IV. istæ quidem die Maij XXX. illæ verò die Iunij tertia. Quo præcisè tempore natus, mortuusve is fuerit, proditū à quoquam non commemini; dignus omninò vir, qui inter meritissimos de Astronomia numeretur. Illius certè obseruatis nō Copernicus modò vsus, verùm maximè etiam Tycho, qui illum proptereà cōmendatione perpetua afficiens

appellat

appellat *eximium; omni laude dignissimũ*; itémque, *virũ laude imprimis, memoriaque perpetua dignum.* Vt perspectũ verò euadat, qua & diligentia, & fide, obseruationes consignârit; solitus ecce fuit vnicuique, aut maximæ parti Solarium, censurã apponere aliqoibus huiuscemodi verbis; *Dubia, certa; certissima; precertissima; clara; clarissima; praclarissima; diligens; diligensissima, mediocris, non omnino certa; non certissima, sed sufficiens; radij dubij; radij fortes; calum serenissimũ; exactè; confide; funda te in hâc; optima obseruatio, cui si catera correspondeant, certa omnes indicẽtur, &c.* Quo proinde est effectũ, vt Tycho Solis motũ restituturus, & deligere, & cum suis conferre eas ex VValthero obseruationes potuerit, quæ optimæ notæ, ac indubiæ forent. De cæteris, id esse dignũ consideratione videtur, quòd aggressus loca Fixarum restituere, ac Venerẽ præferens Lunæ, vti & postmodùm Tycho prætulit, adnotauit ad diẽ Martij vij. anni M.CCCC.LXXXIX. illum Refractionis effectũ, quem deinceps Tycho non modò obseruauit, sed etiã definit, *Est notandum*, inquit, *quòd circa Horizontem Astra apparent propter radios fractos super Horizontem, cùm secundùm veritatem sunt sub eo; quod instrumento Armillarum sensibiliter sapius mihi apparuit*, &c. Quem totum locum Keplerus in suis ad Vitellionem Paralipomenis commentario quasi quodam illustrauit.

Quî verò factũ existimemus, vt, cùm Copernicus ex serie huiusmodi obseruationum mutuatus fuerit illas treis, quas ad restituendũ Mercurij motum, cùm propriæ deficerent, vsurpauit (primam quidem anni M CCCC.XCI. ac diei IX. Septembris; secundã verò, & tertiã anni M D.IV. illam IX. Ianuarij, hãc XVIIJ. Martij) primam VValthero tribuerit, secũdam & tertiã Schonero? An id fortè, quia Schonerus, cùm posteriorum tempore foret Iuuenis, & Norimbergæ, priusquàm publicè illeic doceret, moraretur, VValtherũ, quem alicubi venerabilẽ Senem dicit, adjuuare potuerit, aut solus etiã aliquando eius instrumẽta vsurpare, ac testari fuisse se in iis peragendis aut adjutorem, aut etiam actorẽ præcipuum? Hac certè ratione duas posteriores & penes se habere, & cum Copernico cõmunicare potuit, antequàm priorẽ, cæteràsque in capsula memorata nancisceretur, cúmque eodẽ cõmunicaret; vt proinde Copernicus credere facilè potuerit, illas Schoneri, hanc VValtheri esse. Ne in hoc tamen hæreã; repeto solùm Iuuenem (annorũ quippe XXVIJ.) fuisse Schonerũ eo tempore, quo obseruationes posteriores peractæ; videlicet cùm perhibeatur natus Carolostadij anno M.CCCC.LXXVII ac die Ianuarij XVJ. (annis putà IV. à nato iam Copernico, & anni dimidio ab obito Regiomontani) & memorabile sit, quia fuit deinceps mortuus anno M.D.XLVII. ac die itidem XVJ. Ianuarij, complesse eum præcisè annum LXX. vt Plato complesse exquisitè dicitur annum LXXXI. Repeto, inquam, ac tantò libentiùs eius mentionem heic facio, quantò fuit & ipse de Astronomia bene meritus; & visus dignus fuit Rhetico, ad quem illam primam de sua apud Copernicum mora, ipsiúsque doctrina Narrationem dirigeret; cùm & ex deductis manifestum sit, deberi illi maximè, quæ Regiomontani exstant monumenta.

Hactenus tibi, mi CAPELLANE, fecisse satis videor, enarrans, quantum fuit posse datum, cuiusmodi viri Peurbachius, illiúsque discipulus Regiomontanus exstiterint. Quòd si prætereà fortè Elogiũ vtriusque conjunctim deposcas, referre quidẽ possem totũ Epigrãma, quod memoratus Ioachimus contexuit, εἰς τοὺς ἐξοχωτάτους μαθηματικοὺς, Ἰωάννην Ῥηγιομοντάνον, καὶ διδάσκαλον αὐτοῦ Γεώργιον Πουρβάχιον, *In eminẽtissimos Mathematicos, Ioannẽ Regiomõtanum, & Georgium Peurbachiũ eius Praceptorem*, nominibus iisdem hoc disticho expressis,

> Τὸν Βασιλέως ὄρους, φράζουσι γένος, ἀνδρ' Ἰωάννην,
> Τοῦτε καθηγητὴν τοῦδε Πουρβάχιον,
> *Francus Ioannes, à Regis monte vocatus,*
> *Ipsius & doctor nomine Peurbachius.*

Possem, quod habet Tycho Brahe in ea Præfatione ad Rudolphũ Imperatorem, quam in Appendice ad eius vitã retulimus, dũ Regiomontani citaturus verba aduersus eos, qui nõ in cælo sed in tuguriis, inque scripturis, exercẽt Astronomiã: *Quòd verò*, inquit, *Eximius ille Regiomontanus in illustri Imperatoria tua Majestatis Academia Viennensi, qua excellentissimos sẽper fouit Mathematicos, Astronomus imprimis celebris, & Magni illius Peurbachij ibidẽ discipulus, ante centũ viginti sex circiter annos, de Canonica Fixarũ descriptione à Ptolemao successiuè, inde ab Hipparcho tradita grauissimè eloquitur: esse videlicet*, &c. Possem & alia: sed abũdè erit heic attexere, quod Daniel Santbechius de vtroque habet in iterata editione librorũ de Triangulis, ante centum proximè annos, *Factũ*, inquit, *videmus, vt cùm scientia de Motibus corporum cælestiũ multis sæculis, sine omni ferè recordatione sui, altissimè sepulta iacuisset; eadẽ iterum paulo ante nostra tẽpora in pristinam integritatẽ restituta, summo cum splẽdore effloruerit. Hos sanè præstantissimos viros, ad illustrandã pulcherrimarum rerũ scientiã singulari beneficio Dei excitatos esse, res ipsa manifestissimè loquitur. Cum enim omniũ fermè Veterum monumenta horribili barbarie inuoluta, corruptaque iacerent; hi nostri Artifices certatim neruos omneis intenderunt, vt obscurissimas difficillimásque Ptolemai demõstrationes recta, veraque interpretatione euidentissimè explicatas discentibus ante oculos constituerent. Itaque, vt ipsa scientia deinceps incorruptè ad posteritatem trãsmitti posset, cum nouis obseruationibus, sublatis, qua tẽporis diuturnitate irrepsisset, erratis, exploratos corporum cælestiũ motus in integrum restituissent, eosdẽ accurato calculo subductos, in Tabulas expeditas summa cũ dexteritate, ac vtilitate omnium digesserũt; tot insuper monumenta suarũ elucubrationũ elaborata exquisitissimè studiosis reliquerunt, vt ipsi demum soli totã ferè Mathematũ scientiam ex primis fundamẽtis exstruxisse videantur. Quapropter horũ Artificũ memoriã studiosos omneis grata commemoratione celebrare (quod ipsi immensis laboribus inexplicabileis fere difficultates sustulerint, ac nobis sua scripta sincerè communicârint, quibus summa cum voluptate nunc otiosis quasi frui liceat, atque illa deinceps, tanquam publicum patrimonium ad sequuturam posteritatem transmittere) decet.* Sed heic denique modus esto.

FINIS.

AD

AD VIRVM ILLVSTREM

FRANCISCVM BOCHART

REGI CHRISTIANISSIMO
A SANCTIORIBVS CONSILIIS,
AC SVPREMVM
IN LVGDVNENSI PROVINCIA
PRÆSIDEM,

IN SESTERTIORVM ABACVM
PETRI GASSENDI
PRÆFATIO.

HAVD grauatè, vt spero, accipies, VIRORVM OPTIME, hunc qualemcumque Sestertiorum Monetâ nostrâ expressorum Abacum, quandoquidem sæpè sæpiùs literis tuis humanissimis requisiisti ex me, (conscius præsertim cùm fores edendarum vnum in corpus mearum aliquot lucubrationum) an-non ipsum iteratò imprimendum darem. Tantulum quidem Opusculum dicare Tibi nunquam cogitassem, nec ducere tanti potuissem, vt inclyto tuo nomine in ipsa fronte decoraretur; quoniam nihil aliud mihi visum est, dum partem Appendicis ad Animaduersiones nostras in Decimum Diogenis Laërtij librum feci, quàm ob immutatas aliquot voces, valorem quem conscripseram peruertentes monendo, deposcentium rogantiúmque quibusdam Amicorum vt insinuarem quibus ex principiis Abacum deduxissem, gratificari. Scilicet meos tantùm in vsus confeceram, ad exprimendum Monetâ nostrâ quo valore fuerint, quæ Romani pridem taxârunt Sestertiis, vtpote quoties legenti Auctores aliquid occurrit huius generis, sit mihi quò id referam in promptu. Cùm verò nihil abs me Tibi

Tibi negari queat, ipſummet Typis ecce reſtituo; ſentio me enim nimiùm amari abs Te, quin ſi quo modo poſſim, ſingularem vt obſeruantiam, ſic gratitudinem non teſter; quippe ex quo primùm LVILLERIVS noſter ὁ μακαρίτης exoptârit vt vna domus, idem victus, íſque communis, etiam peregrinationes forent communes, & tot támque dulceis contereremus annos, de Rebus diuinis, de Rebus humanis apud tuum Germanum MARCVM Pariſienſis Eccleſiæ Canonicum, verâ ſinceráque pietate nemini Mortalium, quos norim ſecundum, philoſophando; eâ fuiſti in me propenſione, vt nihil potuerim humanius, beneuolentiúſque experiri: ſiquidem non ſtetit per Te quin fortunas ampliârim meas; ſic me nempe amaſti, quin per Te etiam non ſteterit, vt vſus ſim Tuis. Quæſo igitur vt pro illa ſingulari humanitate, quâ beaſti me hactenus, iſtud quidquid eſt boni conſulas, & tanquam profectum à Viro, qui totus tuus ſit, habere ſuſtineas.

SESTER

SESTERTIORVM MONETA GALLICA EXPRESSORVM

ABACVS.

PRINCIPIO vnde Abacum deduxerim, abondè satis in vita Peireskij, & libro quidem secundo descripsi. Illeic scilicet declaraui, vt ad comparandum cum valore nostræ, valorem monetæ Romanæ antiquæ, & quæ fuit præsertim in vsu primorum Imperatorum temporibus, tentauerim priùs Romana pondera cum nostratibus comparare. Siquidem, quia notatio Denarium Romanum, nomum esse argenteum, qui sub primis Cæsaribus partem vnciæ octauam, quam Drachmam vocant, penderet; ideò animo præconcepi, si semel nossem proportionem, quâ se vncia illa ad nostratem haberet, perspectum fore, quota pars nostræ vnciæ parti illi octauæ, seu Denarij ponderi responderet: & taxato apud nos argenti valore solidis, denariisque Turoneis dictis, fore promptum exprimere, quotnam solidis, denariisque Turoneis Denarius Romanus valeret. Eamobrem ergo cùm Peireskius obtinuisset paullò ante obitum, modulum exquisitum Congij, qui decem libras Romanas pendens, & à Vespasiano consecratus in Capitolio, superstes est adhuc, & asseruatur Romæ in Farnesianis ædibus (taceri autem non debet obtentum fuisse modulum, intercedente optimo, & ob virtutem heroïcam supra dignitatem spectatissimo Ludouico Alphonso Plessæo Richelio Cardinali Lugdunensi, qui tum Romæ agens, ædesque illas incolens, depromi Congium ex intimis penetralibus procurauit) ideò aquam putealem, cuius continendæ is Congius fuit capax, summo scilicet collo tenus, ad Parisinum pondus exegi, deprehendique eam pendere vncias centum vndecim, cum dodrante vnciæ. Cùm verò ipsa eadem aqua penderet Romanas vncias centum, ac viginti (totidem enim apud Romanos decem libris, quæ duodenùm erant vnciarum, continebantur) difficile non fuit deducere exinde, diuisâ Parisinâ vnciâ, sicut fieri solet, in grana 576. contineri parium granorum in vncia Romana 536. Et quia Denarius Romanus fuit octaua pars vnciæ; difficile quoque intellectu non fuit, pendere Denariũ Romanũ grana Parisini põderis 67. Denique verò quod ex recente Edicto, anni putà M.DC.XXXVI. argẽti vncia taxata fuit solidis Turonicis 64. (ac spectato quidem præsertim communissimo, & quasi notæ præcipuæ nummo, qui, vt priùs fuit, ita etiam num Scutati Quadrans appellitatur, is quippe pendens scrupulis, seu, vt Numatij vulgò loquuntur, denarijs 7. cum 12. granis, hoc est, vniuersè granis 180. taxatur solidis viginti; ac perspicuum est, vt se habent 180. grana ad 20. solidos, ita se habere grana 576. ad solidos 64.) difficile non fuit inferre Denarium Romanum valere septem solidis, ac denariolis Turonicis quinque cum triente vnius Turonici denarij. Suppono autem vnciam Parisinam, partem scilicet Zygostaticæ, seu vulgaris libræ sextam-decimam, eandem esse cum vncia, seu parte octaua eius libræ, quam Marcam appellant, & quâ toto Regno Monetarij, aurificesque vulgò vtuntur. Suppono & hunc modum explorandi valorem Romani Denarij videri vt simplicissimum, sic minimè omnium fallaciæ obnoxium. Nam quòd Budæus quidem, optimè alioquin, vt aliis de rebus, sic de hac quoque meritus, non aliâ ratione explorauerit, quàm appendendo aliquot, quos habuit denarios, videri potest non omnino ad id, quod res est, collineasse; vt putà quòd tales Denarij (etiam integri inter illos visi) pati potuerint interitum, detrimentúmve ponderis; resque vel ex eo intelligi potest, quod deduxit libram Romanam posse semunciâ additâ æquiparari libræ Marcæ, Parisinisve vnciis octo: quo casu aqua illius Congij pendere debuisset non vncias proximè 112. sed proximè solùm 77. quod immane discrimen est, maiúsque, quàm vt vllo modo excusari posse videatur. Suppono ad hæc me vsurpasse Denarium, cuius pondus esset in vsu sub ipsis primis Cæsaribus, ob memoratum Congium, de cuius pondere per ea tempora dubitare non licet; cùm & aliunde habitâ semel comparatione ponderum, facile sit determinatu, quo valore foret Denarius dum penderet partem vnciæ septimam, vt sub Republica recentiore; dum vnciæ sextantem, vt sub antiquiore; dum trientem, vt sub postremis Regibus, &c. ac pari ratione cùm cœpit deinceps pondere infra drachmam demi-nui. Suppono postremò comparasse me

Denarij valorem cum eo valore monetæ, qui iam nobis in vſu eſt; tum quia noſtris temporibus res agitur uoſtra, quam nos ignorare cum-primis non decet; tum quia vbi in poſterum argeuti vncia apud nos pluribus taxabitur, quàm nunc taxetur, ſolidis; (neque enim, vt res humanæ ſunt, ac vt nos docet experientia præteritorum temporum, ſperare licet valdè diuturnam huius taxationis conſtantiam) perfacile ſemper erit definite, quanti Romanus Denarius æſtimandus ſit, pondere perſpecto, quo apud uos pendit. Quemadmodum etiam perfacile eſt definire, quanti æſtimandus fuerit prætergreſſis temporibus, perſpecto eodem pondere, cognitáque taxatione argenti.

Iam quia Romæ, præter Denarium, alij quidam numi argentei, qui eſſent illius partes, eudebautur, vt putà Quinarius (ſeu à ſigno victoriæ Victoriatus dictus) pars dimidia; Seſtertius quarta; Libella (aſſi vni æquiualens) decima; Sembella vigeſima; Teruncius, quadrageſima: conſtátque adeò Quinarium valuiſſe tribus ſolidis, cum denariis octo, ac vnios beſſe; Seſtertiom vno ſolido, cum denariis decem, ac triente; Libellam nouem proximè denariis; Sembellam quatuor, cum ſemiſſe proximè; Teruncium duobus; cum proximè quadrante; in promptu eſt agnoſcere quis ſpeciatim fuerit Seſtertij valor, quem vides veluti ſubſtratum, factúmque initium Abaci; tanquam quo ſemel habito, cætera omnia ſimplici additionis progreſſu habeantur. Notum porrò eſt, quemadmodum Græci dicebant τρίτον ἡμίδραχμον, vt *duas cum ſemiſſe drachmas* deſignarent; ita Romanis fuiſſe Seſtertium, quaſi ſemiſtertium vocatum, quòd aſſibus duobus, cum ſemiſſe tertij valeret; quarta vtpote pars Denarij, qui valebat aſſibus decem, hoc eſt, decem libris, ſiue pondo æris. Qua de cauſa notum eſt quoque, vt Nota, ſignúmve Denarij fuit X. & Quinarij V. ita Seſtertij fuiſſe I I S. hoc eſt duo, ac ſemiſſem (vtcumque libri vulgò habeant H·S) vel cuius notæ loco, ſcribunt aliqui L·L S. Prætereo autem Aſſeis illos fuiſſe initio reuerà libraleis, hoc eſt ſingulos duodenûm vnciarum (vnde & meritò Æs graue vocatum) deinceps autem bello Punico primo, cùm Reſpublica impenſis non ſufficeret, fuiſſe ex libra æris factos aſſeis ſex; ſingulos nempe duûm vnciarum, ſeu ſextantis libræ (vnde & fuere Sextantarij dicti) poſteà Annibale vrgente fuiſſe quoque vncialeis factos (quo etiam tempore Denarium ſenis denis aſſibus, Quinarium octonis, Seſtertium quaternis, permutari placuit) & mox lege Papyria etiam Semuncialeis; adeò proinde vt ſemper quidem Aſſis nomen remanſerit, at pondus fuerit imminutum. Adnoto autem videri Seſtertium habitum numorum quaſi minimum, quique eſſet communis menſura omnis vt ſummæ pecuniariæ, ſic rei pecuniâ æſtimabilis; quòd Libella, Sembella, & Teruncius, pondere Denarij ex vncia in trientem, & ſextantem degenerante, eius exilitatis euaſerint, vt maturè eſſe in vſo deſierint. Certè & licet ipſa vox Numi aut expreſsè addatur, aut tacitè intelligatur, tam cùm Denarium, aut Quinarium, quàm cùm Seſtertium dicimus; vbi tamen vox Numi ſola adhibetur, pro Seſtertio accipitur, Seſtertiive vox ſubauditur. Intelligenda tamen eſt prima, minimáve, & communis menſura pecuniæ argenteæ; nam æreæ quidem communis menſura habita eſt As (tametſi ſemper ſuas illas parteis, ſemiſſem, trientem, quadrantem, & cæteras ad vſque vnciam, etiam pondere imminutus, retinuit) exindéque eſt, cur legamos interdum væniiſſe rem aliquam aſſe, vel aſſipondio, itémque dupondio, & treſſe, quadruſſe, octuſſe, nonuſſe, decuſſe, ac demùm centuſſe (neque enim vltra centum, Aſſis vox ſic componebatur) aut væniiſſe, fuiſſéve decem æris, centum æris, mille æris, &c. intelligendo libras, vel pondo, ſeo totidem aſſeis. Adnoto deinde trifariam in Abaco procedere Seſtertiorum nomenclaturam, iuxta triplicem ordinem, quem in illo diſtinctum vides; nam in primo quidem vſurpatur Seſtertij vox maſculinè, in ſecundo neutraliter, in tertio cum Aduerbio numerali adjuncto: & cùm incipiat primus ab vno, incipit ſecundus à mille, tertius à centum millibus, quemadmodum vno proſpectu heic repræſentare iuuat.

SESTER

SESTERTIORVM MONETA NOSTRA expressorum, Abacus.

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* Monetâ nostrâ

vel				
Nummi,				lb.Turon.sol.den.
Vnus,	1			1—10$\frac{1}{3}$
Duo,	2			3— 8$\frac{2}{3}$
Tres,	3			5— 7
Quatuor,	4	[*Decem æris*, seu *Denarius unus.*]		7— 5$\frac{1}{3}$
&c.	5			9— 3$\frac{2}{3}$
	6			11— 2
	7			13— 0$\frac{1}{3}$
	8			14—10$\frac{2}{3}$
	9			16— 9
	10			18— 7$\frac{1}{3}$
	20			1-17- 2$\frac{2}{3}$
	30			2-15-10
	40	[*Centum æris*, seu *Denarij decem.*]		3-14- 5$\frac{1}{3}$
	50			4-13- 0$\frac{2}{3}$
	60			5-11- 8
	70			6-10- 3$\frac{1}{3}$
	80			7- 8-10$\frac{2}{3}$
	90			8- 7- 6
	100			9- 6- 1$\frac{1}{3}$
	200			18-12- 2$\frac{2}{3}$
	300			27-18- 4
	400	[*Mille æris*, seu *Denarij centum.*]		37- 4- 5$\frac{1}{3}$
	500			46-10- 6$\frac{2}{3}$
	600			55-16- 8
	700			65- 2- 9$\frac{1}{3}$
	800			74- 8-10$\frac{2}{3}$
	900	SESTERTIA		83-15- 0
	1000	Vnum,		93- 1- 1$\frac{1}{3}$
	2000	Duo,		186- 2- 2$\frac{2}{3}$
	3000	Tria,		279- 3- 4
	4000	Quatuor, [*Decem millia æris*, seu *Denarij mille.*]		372- 4- 5$\frac{1}{3}$
	5000	Quinque,		465- 5- 6$\frac{2}{3}$
	6000	Sex,		558- 6- 8
	7000	Septem,		651- 7- 9$\frac{1}{3}$
	8000	Octo,		744- 8-10$\frac{2}{3}$
	9000	Nouem,		837-10- 0
	10000	Decem,		930-11- 1$\frac{1}{3}$
	20000	Viginti,		1861- 2- 2$\frac{2}{3}$
	30000	Triginta,		2791-13- 4
	40000	Quadraginta, [*Centum millia æris*, seu *Decẽ millia Denariûm.*]		3722- 4- 5$\frac{1}{3}$
	50000	Quinquaginta,		4652-15- 6$\frac{2}{3}$
	60000	Sexaginta,		5583- 6- 8
	70000	Septuaginta,		6513-17- 9$\frac{1}{3}$
	80000	Octoginta,		7444- 8-10$\frac{2}{3}$
	90000	Nonaginta,	SESTERTIVM	8375- 0- 0
	100000	Centum,	Semel,	9305-11- 1$\frac{1}{3}$
	200000	Ducenta,	Bis,	18611- 2- 2$\frac{2}{3}$
	300000	Trecenta,	Ter,	27916-13- 4
	400000	Quadringenta,	Quater,	37222- 4- 5$\frac{1}{3}$
	500000	Quingenta,	Quinquies,	46527-15- 6$\frac{2}{3}$
	600000	Sexcenta,	Sexies,	55833- 6- 8
	700000	Septingenta,	Septies,	65138-17- 9$\frac{1}{3}$
	800000	Octingenta,	Octies,	74444- 8-10$\frac{2}{3}$
	900000	Nongenta,	Nouies,	83750- 0- 0
	1000000	Mille,	Decies,	93055-11- 1$\frac{1}{3}$
	2000000	Bis mille,	Vicies,	186111- 2- 2$\frac{2}{3}$
	3000000	Ter mille,	Tricies,	279166-13- 4
	4000000	&c.	Quadragies,	372222- 4- 5$\frac{1}{3}$
	5000000		Quinquagies,	465277-15- 6$\frac{2}{3}$
	6000000		Sexagies,	558333- 6- 8
	7000000		Septuagies,	651388-17- 9$\frac{1}{3}$

Sestertij, *seu* Sestertia, *seu* Sestertiûm *sunt* Monetâ nostrâ

vel Numi,		lb. Turon.	sol.	den.
8000000	Octogies,	744444	8	10 $\frac{2}{3}$
9000000	Nonagies,	837300	0	0
10000000	Centies,	930555	11	1 $\frac{1}{3}$
20000000	Ducenties,	1861111	2	2 $\frac{2}{3}$
30000000	Trecenties,	2791666	13	4
40000000	Quadringenties,	3722222	4	5 $\frac{1}{3}$
50000000	Quingenties,	4652777	15	6 $\frac{2}{3}$
60000000	Sexcenties,	5383333	6	8
70000000	Septingenties,	6513888	17	9 $\frac{1}{3}$
80000000	Octingenties,	7444444	8	10 $\frac{2}{3}$
90000000	Nongenties,	8375000	0	0
100000000	Millies,	9305553	11	1 $\frac{1}{3}$
200000000	Bis millies,	18611111	2	2 $\frac{2}{3}$
300000000	Ter millies,	27916666	13	4
400000000	Quater millies,	37222222	4	5 $\frac{1}{3}$
500000000	Quinqnies millies,	46527777	15	6 $\frac{2}{3}$
600000000	Sexies millies,	55833333	6	8
700000000	Septies millies,	65138888	17	9 $\frac{1}{3}$
800000000	Octies millies,	74444444	8	10 $\frac{2}{3}$
900000000	Nouies millies,	83750000	0	0
1000000000	Decies millies,	93053555	11	1 $\frac{1}{3}$
2000000000	Vicies millies,	186111111	2	2 $\frac{2}{3}$
3000000000	Triciesmillies,	279166666	13	4
4000000000	Quadragies millies,	372222222	4	3 $\frac{1}{3}$
5000000000	Quinquagies millies,	465277777	15	6 $\frac{2}{3}$
6000000000	Sexagies millies,	558331333	6	8
7000000000	Septnagies millies,	651388088	17	9 $\frac{1}{3}$
8000000000	Octogies millies,	744444444	8	10 $\frac{2}{3}$
9000000000	Nonagies millies,	837500000	0	0
10000000000	Centies millies,	930555355	11	1 $\frac{1}{3}$
20000000000	Ducenties millies,	1861111111	2	2 $\frac{2}{3}$
30000000000	Trecenties millies,	1791666666	13	4
40000000000	Quadringenries millies,	3722222222	4	5 $\frac{1}{3}$
50000000000	Quingenties millies,	4652777777	15	6 $\frac{2}{3}$
60000000000	Sexcenties millies,	5583333333	6	8
70000000000	Septingenries millies,	6513888888	17	9 $\frac{1}{3}$
80000000000	Octingenties millies,	7444444444	8	10 $\frac{2}{3}$
90000000000	Nongenties millies,	8375000000	0	0
100000000000	Millies millies,	9305555555	11	1 $\frac{1}{3}$

Ad PRIMVM ordinem quod spectat, ideò masculina est vox, quod subaodiatur vbique vox Numi, & quotquot in eo numerantur Sestertij, intelligantur simplices, seu quorum quilibet sit expositi iam valoris, solidi scilicet 1. Denariorum 10 $\frac{1}{3}$. Cùm soleat autem infra mille copulari cum adiectiuo in eodem casu (dicimus enim *Vnum Sestertium, duos*, vel *binos Sestertios; treis, vel ternos*, &c.) moris est tamen vt supra mille, & cùm numerantur plura millia, in genitiuo plurali syncopen passo constituatur: Tametsi enim dicere liceat, *bis mille Sestertij, ter mille Sestertij*, &c. frequentius est tamen, vt dicatur, *Sestertiûm duo millia*, *Sestertiûm tria millia*, &c. quemadmodum intelligi vel ex vna Actionũ Ciceronis in Verrem potest, in qua legere passim licet IIS, seu *Sestertiûm* II. *millia*, V. *millia*, XXV. *millia* L. *millia*, CCXVI. *millia*, CCCXXIV. *millia*, IↃ. *millia*, IↃXL. *millia*, &c. Et cùm aliquando Sestertij, ac Numi voces vnà adhibeãtur, vt cùm dicimus esse quidpiam addictum *Sestertio numo*; vel soluta esse *duo numûm sestertiûm millia*; frequens nihilominus est, vt sola Numi vox efferatur, reticeatur Sestertij; veluti, cùm Vlpianus ait *numo vno* conducere; vel Plinius scribit Asinium Celerem mercatum fuisse Mullum piscem VIII. *millibus numûm*. Quin etiam solet aliquando tam numi, quàm sestertij vox supprimi, vt cùm Iuuenalis de Crispino ait,

—Mullum sex millibus emit.

Imò & non ineleganter supprimitur quoque vox millia, vt cùm Horatius de Tigellio loquens,

—decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis

vbi *decies centena* dicitur pro *decies centena sestertium numûm millia*. Vides interim, respectando ad ordinem quartum, quo monetâ nostrâ valor explicatur, quæ summa cuique numero sestertiorum respondeat. Cùm enim Mullus v. g. emptus legitur *octo numûm millibus*; deprehendis *octo millia numûm* esse monetæ nostræ libras 744. solid. 8. den. 10 $\frac{2}{3}$ Et cùm alium sex millibus, esse hanc summam libr. 558 solid. 6. den. 8. Dicitque Plinius Venisse murẽ ee. numis hoc est 18. lb 12. s. 2 $\frac{2}{3}$ d. Casilinum obsidente Annibale eúmque, qui vendiderat, lib. 8. c. 57.

vendiderat, fame interiisse emptorem vixisse Annales tradunt. Nihil autem est necesse admoneam, cùm numerus non reperitur præcisè in Abaco, addendum solùm esse eius parteis, veluti cùm Martialis alium rursus Mullum emptum dicit nummis mille ducentis, nihil aliud, quàm iungendi sunt duo numeri, quorum vnus est è regione 1000. scilicet lib. 93. sol. 1. den. 1 ÷. alius è regione 200. scil. lib. 18 sol. 11. den. 2 ÷. vt habeatur summa lib. 111. sol. 13. den. 4 tanti videlicet emisse intelligitur Piscem Calliodorus, qui cùm eodem pretio vendidisset seruum, ansam fecit Poëtæ exclamandi,

——non est hoc, improbe, non est
Piscis, homo est: hominem, Calliodore voras.

Prætereundum autem non est apposuisse me obiter, ad quatuor Sestertios, *Decem æris*; ad 40. *Centum æris*, ad 400. *Mille æris*, &c. feci etenim, tum vt intelligatur, singulis quaternis sestertiis, seu nummis totidem Denarios, seu denos asseis respondere; tum vt innuatur, quî inseruire possit idem Abacus, cùm quidpiam per Asseis aut Æris libras æstimatur. Ita enim, cùm v.c. occurrit illud Persij

Et centum Græcos curto centusse licetur,

intelligis hoc idem esse, quod quadraginta Sestertios, quibus respondent monetæ nostræ lib. 3. sol. 14. den. 5 ÷. Et cùm Cornelius Nepos ait, T. Pomponium Atticum (illum nempe Epicureum) cùm imprimis lautus esset Eques Rom. & non parùm liberaliter, in domum suam omnium hominum ordinea inuitaret, non ampliùs tamen, quàm *terna millia æris* in singulos menseis expendisse; intelligi potest hoc idem esse, cum mille ducentis Sestertiis, quibus respondent, vt circa Calliodoreum mullum collegimus, lib. 111. sol. 13. den. 4. Quo pacto etiam intelliges quantus monetâ nostrâ fuerit census singularum Classium, cùm Liuius ait instituisse Seruium Tullum censum I. classis esse saltem *centum millia æris*; II. 75000. III. 50000. IV. 25000. V. 11000. ac pari modo cætera.

Ad Secvndvm quod attinet, ideò vox in neutro vsurpatur genere, quod non iam amplius designet nummum simplicem, sed quidpiam quasi compositum, ac veluti aceruum ex pluribus sestertiis nummis: adeò proinde, vt *Sestertium* idem sit, quod *mille nummi*, & quot numeramus Sestertia, totidem millenos intelligamus nummos. Scilicet factum id videtur; vt loquutionis compendio, ita quandoque ad varietatem; quemadmodum cùm Cicero in illa eadem Oratione, pro eadem re habet. *quinque millia Sestertiûm, quinque millia nummûm*, & *quinque Sestertia*; aut cùm Iuuenalis memorato hemistichio

—mullum sex millibus emit, subiicit,
Æquantem sanè paribus sestertia libris.

Vbi, quia pondus Mulli debuit esse librarum sex, pro eodem dicuntur sex mille nummi, & sex sestertia; adeò vt pro singulis libris numerati fuerint nummi sestertiiue milleni. Obseruandũ est autẽ nõ infrequẽs esse, vt sestertiorum vox supprimatur, intellecta videlicet sub numerali nomine, veluti dũ Horatius ait,

Si quadringentis sex, septem millia desunt
Est animus tibi, &c.

Et Iuuenalis:

Bis, quingenta dedit, tanti vocat ille pudicã.

Et Martialis:

Quadragenorũ reddis mihi Phœbe tabellas,
Centum da potius mutua, Phœbe mihi.

Videre intereà licet, attendendo ad seriem, quâ valor monetâ nostrâ exprimitur, quanti hæc, & cætera fuerint. Quippe *Quadringenta Sestertia*, quæ fuere Equester census reformatus (nempe priùs fuerant quingenta) deprehenduntur valuisse libr. 37222. sol. 4. den. 5. ÷ Et *bis quingẽta*, hoc est *mille sestertia*; lib. 93055. sol. 11. den. 5 ÷. tantidem autem mercatus est Antonius Ciceronis caput. Et *centum sestertia* lib. 9305. sol. 11. den. 1 ÷. Summa, ob quam iure cõqueritur Satyricus

——Simplex ne furor, sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere
seruo?

Sic autem Corinus ille salutator, pro quo Augustus numerari iussit *viginti sestertia*, emptus censetur lib. 1861. sol. 2. den. 2 ÷. Sic impensa cœnæ, quâ Lucullus in Apollonis aula Ciceronem & Pompeium quasi ex improuiso excepit, taxata sestertiis quinquaginta, constitit lib. 4652. sol. 15. den. 6 ÷ Sic *ducenta decem Sestertia*, quæ Octauia Augusti soror numerari iussit Virgilio pro recitatis in serie libri VI. Æneidos, viginti & vno illis versibus, de præmortuo filio ipsius Marcello, quem Augustus ad imperium destinauerat (nempe ad illum vsque versum *Heu miserande puer*, ad quem cùm peruentum recitando fuisset, defecit ipsa animo) fuêre lib. 19541. sol. 13. den. 4. (numerari nempe mandauit in singulos versus *dena sestertia*, hoc est lib. 930. sol. 11. den. 1 ÷. Atque ita de cæteris, quæ apud Authores passim occurrunt.

Quod demùm attinet ad Tertivm, ideò ad genitiuum pluralem *Sestertiûm* masculinè vsurpatum, adhiberur numerale aduerbium *Semel, Bis, Ter*, &c. quòd compendiosa loquutio sit, qua *centena millia* subintelliguntur. Incipit autem ordo à *Centum millibus*, quia apud Antiquos, inquit Plinius, nullus numerus vltra centum millia erat. Itaque hinc habes cur *Semel Sestertiûm*, idem sit, ac *semel centena sestertiorum nummorum millia*; *Bis Sestertiûm*, quod *Bis centena*, &c. Et rarius est quidem vt adhibeatur aduerbium ad vsque *Decies sestertium*, legimus enim v.c. Neronem aleam lusisse in punctum, *quadringentis Sestertiis*, non item *quater Sestertiûm*; verùm ab vsque Decies, frequentius est, vt aduerbium audiatur; sic enim Suetonius loquens de Senatorum censu, quem, cum prius foret *octingentorũ sestertiorum* Augustus ampliauit, dicit potiùs ipsum ab illo taxatum *duodecies Sestertiûm*, quàm *mille ducentis Sestertiis*. Est autem heic quoque obseruandum ipsam Sestertiûm vocem aliquando supprimi, idque seu cum superstite aduerbio, vox centena, centumve millia adiuncta habeatur, vt in memorato de Tigellio exemplo, & cum Iuuenalis de Messalina loquens,

—ritu decies centena dabuntur
Antiquo—

& Martialis, cùm de Scæuola,

Si dederint superi decies mihi millia centum,

seu adoerbium solùm remaneat; vt in illo Epigrammate qood Martialis in eundem Apicium, ac ob eandem rem, cuius descriptio ex Seneca, vt meæ qoerimoniæ, sic toæ petitioni, ac hisce, quæ iam abs me dicuntur, locum fecit,

Dederas Apici ter trecenties ventri;
Sed adhuc supererat centies tibi laxum.
Hoc tu grauatus, ne famem, & sitim ferres,
Summa venenum potione duxisti.

Vbi visum est, noo *bis trecenties*, vti vulgò, sed *ter trecenties*, hoc est *nongenties*, legere, vt Poëta magis cum Seneca consonet, apud quem quod dicitur *millies*, intelligi compositum potest ex eo, quod fuit vorarum, *nongenties*, & eo quod superfuit, *centies*. Verba porrò illa Senecæ, *Et velut in vltima fame victurus, in Sestertio centies si vixisset, veneno vitam finiit*; facit, vt obseruem prætereà genitiuum *Sestertiûm commutari interdum in ablatiuum Sestertio*; quippe & idem non moltò pòst, *Beatiores-ne istos putas, quorum pantomima decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à Senatu tutore suo in dotem æs graue acceperunt*: & Plinius dicit *sestertio tricies*, Tacitus, *sestertio quadragies*, Valerios Max. *sestertio sexagies*, &c. Vt prætereàm interdum quoque in genitiuum singularem mutari; quemadmodum apud eundem Tacitum, *sestertij centies*, *sestertij ter-millies*; imò & apud Ciceronem *sestertij centies*, &c. Vtcumqne sit, videre demum in serie expressi monetâ nostra valoris licet, quanti ista sint, aliáque habenda. Nam vt præcipua quædam attingam, illud quidem *decies Sestertiûm*, circa bis quingenta, aot mille sestertia, taxatum iam fuit lib. 93055. ſ. 11. den. 1$\frac{1}{3}$. Illud autem *duodecies*, qui census Senatorius fuit, deprehenditur lib. 111666. ſ. 13. den. 4. Illud *Quater decies*, quod ex testamentis amicorum, intra annos vigioti Augustus accepit, lib. 130277. sol. 15. den. 6$\frac{2}{3}$. Illud *Vicies*, quo à Patre accepto, gessit se Atticus non parum splendidè; cùm ad vsque centies deinceps adauctos non ideò affluentiùs, quàm iostituisset, vixerit, sed pari fastigio steterit in vtraque fortuna; lib. 186111. ſ. 2. d. 2$\frac{2}{3}$. Illud *Quadragies*, quò cladem Lugdunensem Nero solatus est; quantl aliunde vel vnius cœnæ Mellita illi constiterunt (non tanti certè mellitæ placentæ, quarum heloonem Nicetas Choniates Epicurum facit) lib. 372222. ſ. 4. den. 5$\frac{1}{3}$. Illud *Sexagies*, quo væniit vnio Seruiliæ à Cæsare datus, lib. 558333. ſ. 6. den. 8. Illud *Octogies*, quod Claudius, vbi primùm est summum Pontificatum adeptus, impendit, lib. 744444. ſ. 8. den. 10$\frac{2}{3}$. Illud *Centies*, quo valuit vnio, cuius detriti haustu Cleopatra Antonio somptuosiùs cœnauit; quod in vnam Cœnam Caligula prodegit; qood Massiliensis Medicus Crinas patriæ muris reliquit, &c. lib. 930555. ſ. 11. den. 1$\frac{1}{3}$. Illud *Ducenties*, quod Æsopus Comœdus ex arte quæsitum reliquit filio, lib. 1861111. ſ. 2. den. $\frac{2}{3}$. Illud *Quadringenties*, quo furta Verris æstimata, & quo penè æstimari potuerunt furta Lollij (cùm illius neptis spectata ad lucernas quadringenties operta fuerit) lib. 3722222 ſ. 4. den. 5$\frac{1}{3}$. Illud *Septingēties*, quo habitum est æs alienom à Milone contractum, lib. 6513888. ſ. 17. den. 9$\frac{1}{3}$. Illud *Nongenties* qood Apicius nepotum omnium altissimus gurges, ex Martiali decoxit (nam quid sit quidem *Millies*, ex Seneca, dictum iam est) lib. 8375000. Illud *Bis millies*, quo diuitiæ M. Crassi sunt habitæ, lib. 18611111. ſ. 2. den. 2$\frac{2}{3}$. illud *Bis millies quinquies*, quo contractum à Cæsare adhuc priuato alienum æs, lib. 23263888. ſ. 17. den. 9$\frac{2}{3}$. Illud *Ter millies*, quo opes Senecæ itémque Pallantis, aliorúmque libertorum Claudij Cæsaris lib. 27916666. ſ. 13. d. 4. Illud *Quater millies*, quo opes Lentuli Auguris in Animaduersionibus etiam memoratæ, lib. 37222222. ſ. 4 d. 5$\frac{1}{3}$. Illud *Vicies bis millies* quod Nero donationibus effudit, lib. 204722222. ſ. 4. den. 5$\frac{1}{3}$. Illud *Vicies septies millies*, quod à Tiberio Cæsare tanto, ac tam diuturno studio collectum, Caligula eius successor, ooo toto anno vertente absumpsit, lib. 251250000. sol 1. Illud *Quadragies millies*, quo videtur Vespasianus dixisse opus esse, vt Respublica stare posset, lib. 372222222. ſ. 4. d. 5$\frac{1}{3}$. Dico, videtur; nam eùm alioquin legi vulgo soleat quadringenties millies, forent, hoc caso, 3722222222. ſ. 4. den. 5$\frac{1}{3}$. Verùm ista, quæ in exemplum solùm adfero, sunt plus æqno.

Non addo, quàm tibi sit promptom, si lubuerit quidem, Abacum producere; nam quòd ego quidem io *Millies millies* constiterim, causa fuit, qood percurrenti Authores nullus numerus isto maior, ant qui propè ad ipsom accederet, occorrerit. Non addo etiam, quàm posset cuipiam videri deridiculum minutias illas solidorum, denariorúmque consectari, ac in numeris potissimùm magnis in quibus libræ oon singulæ modò, verùm etiam denæ, centenæque possunt negligi: sed nempe aliud est rem velle ad vnguem, scrupulosèque cognoscere, quod requiri ex Abaco potest, vt chartæ proinde parcendum non sit; aliud velle rem, oratorio more, exprimere solùm prope verum; quo casu supprimi minutiæ, non modò non ineleganter, sed etiã citra omne, qood momenti cuiuspiam sit veritatis præiudicium possunt. Ego certè ne in iis quidem, quæ attigi, exemplis, ad illas vsque excurrissem; nisi quia fuere solùm allata ad indicandum Abaci vsum, & res visa est, vt in Abaco deprehenderetur, esse exprimenda. Hisce ergo dimissis, illud potiùs addo, posse ex iis, quæ sunt deducta intelligi primò, cuiusmodi apud Romanos fuerit Aurei vocati valor. Cùm enim cœpto percuti Aureo numo annis doobus, & sexaginta, postquàm argenteus signatus est (signatum autem est argentũ anno Vrbis quiogẽtesimo octogesimo quinto, Q Fabio Consule) sigoarentor primùm ex vna auri libra triginta octo, aut triginta ooctem, ac posteà quadraginta, & quadraginta quinque, diu deinceps perseuerauit mos, vt signarentur quadraginta octo (qui & primum dici Solidi, qoasi integri, cœperunt, cùm sub

Alexaodi

Alexandro Seuero percuſſi ſunt, quaſi Semiſſes ſunt, Tremiſſeſque appellitati :) Fuere itaque Aurei ſinguli duarum dragmarum pondere; vt pote cùm libra vnçiarum duodenûm ex nonaginta ſex drachmis conſtet. Et quia ex Plinio colligimus fuiſſe proportionem auri ad argentum, vt quindecim ad vnum (videlicet cùm ille dicat auri Scrupulum, h.e. partem vnciæ vigeſimam quartam, valuiſſe vicenis ſeſtertiis, & viceni ſeſtertij ſeu quinque denarij pendant ſcrupulos quindecim) ac aliunde eſt iam quoque apud nos eadē proportio quam proximè (quippe cùm, Solato ponderis granorum 63. elocato ſolidis 104. colligamus vnciā auri valere ſolidis 951. & vncia argenti, vt iam antè dixi, valeat ſolidis 64.) Quia id, inquam ita ſe habet; ſequitur, vt quemadmodum drachma argēti valet apud nos octo ſolidis, & drachma auri 118 $\frac{7}{8}$. ſeu proximè 119. ita drachmâ argenti ponderis Romani (hoc eſt, denario) valente ſolidis. 7. den. 5 $\frac{1}{3}$. drachma auri Romana valeat ſolid. 110. den. 3. Ex quo efficitur, vt Aureus duabus drachmis pendens, valeat ſolidis 220. ſeu libris Turonicis XI. cum ſex Turonicis denariis. Quare & hac ratione; cùm videmus Strabonem, v. g. commendare frugalitatem, & moderationem Maſſilienſium, quòd apud illos dos maxima non excederet aureos centum, intelligere poſſumus, quia tunc Maſſilia Romanis parebat, vtebaturque adeò numis illorum aureis, fuiſſe eam dotem noſtrarium, ſeu Turonicarum librarum mille centum quinque, ac ſemiſſis.

Secundò intelligi quoque quî referri valeat antiqua Græcorum moneta ad noſtram; quatenus apud illos Drachma (argenteus numus ſcilicet) eiuſdem ponderis, ac valoris cum Romano Denario, ex Plinio, Plutarcho, & aliis fuit. Siquidem nihil eſt facilius, quàm colligere, cùm Drachma perinde, ac Denarius, valeat 7. ſolidis 5 $\frac{1}{3}$. denariis & apud Lucianum in Eunucho ſtipendium ab Imperatore ſingulis Sectarum, vt puta Stoïcorum, Platonicorum, Epicureorum, Peripateticorum Profeſſoribus repetitur fuiſſe *μυρίαι* ſupple, opinor *δραχμαὶ*, quæ cùm idem ſint cum decem denariûm millibus, valent igitur lib. 3722. ſol. 4. den. 5 $\frac{1}{3}$. idcircò Minam Atticam ab vſque Solone, 100. drachmis conſtantem (cùm priùs conſtaret 75.) valere lib. 37. ſol. 4. den 5 $\frac{1}{3}$. Atque adeò Atticum, communeve Talentum 60. Minis conſtans (quicquid ſit de alio maiori, quod 80. & de maximo, quod 100. cōſtiterit) valere lib. 2233. ſol. 6. den. 8. Vnde & fit, vt cùm legimus Epicurum, v. c. coëmiſſe Hortum Minis 80. dicere poſſimus pretium eius fuiſſe lib. 2858. ſol. 13 $\frac{1}{3}$. Nam & licet in Apologia eaſdem Minas taxauerim dumtaxat Solatis 550. cùm taxare debuiſſem 573. vel 572. vltra ſolidos 67 $\frac{1}{3}$. error tamen fuit, vt opinor, quòd mente non ſatis attentâ, drachmas in Minam 96. tanquam in Romanam libram computarim. Sic tria Talenta, quibus Ariſtoteles pauculos Speuſippi libros comparauit, fuêre lib. 6700. Sic Talenta 20. quibus Iſocrates vendidiſſe vnam Orationem dicitur; & quibus totidem à Demoſthene empta fuiſſe legitur vnius diei reticentia (tum nempe, cùm ſimulatâ ſynanche, pati illū potius Argyranchen obiectum eſt) fuere lib. 44667. Sic 100. Talenta, quæ Theombrotus Medicus ob Antiochum Regem curatū accepit, fuêre lib. 225750. Sic Talenta 800. quæ ad conſcriptionem hiſtoriæ Animalium Alexander dedit Ariſtoteli fuere lib. 1790000. Sic decem Talentûm millia, quibus Alexander Hephæſtionem funeraſſe legitur, aut quibus Gabinius, ob reductionem Ptolemæi in Ægyptū, damnatus eſt, fuere lib. 22375000000. Sic Gaza Darij, quem Alexander debellauit, Talentorum 180000. fuit lib. 402750000000. Atque ita de cæteris. Præterea autem poſſe exinde quoque quid auri Talentum apud Græcos eſſet intelligi. Quia enim auri drachma fuit 110. ſol. 3. den. atque adeò Attica auri Mina fuit 551. lib. 5. ſ. ſequitur Atticum auri Talentum fuiſſe lib. 33075. Sicque, cùm Appelles, v. c. dicitur auri talentis 20. pinxiſſe Alexandrum, fuiſſe lib. 661500. Quo verò minùs de hac monetæ Græcæ cum Romana, & vtriuſque cum noſtra, comparatione dubites, ecce, cùm Agellius, v. c. quos Speuſippi libros emptos ab Ariſtotele diximus, ſeptuaginta duobus numûm millibus æſtimet; vti ex numero Talentorum habemus lib. 6700. ita ex Numorum numero habemus 6697. diſcrimine admodum leui Et cùm apud Ciceronem dicitur Curio pro Antonio interceſſiſſe ſexagies Seſtertiûm, Plutarchus verò ait interceſſionem hanc Talentis ducentis quinquaginta fuiſſe; habemus ex Seſtertiis quidem lib. 558333. ex Talentis verò lib. 558336. diſcrimine quoque valdè contemnendo.

Tertiò intelligi prætereà, quî referri Hebraïca valeat; quatenus ex Ioſepho, D. Hieronymo, & aliis, Siclus, ſiue Numus Argenteus, qui fuit Hebræis maximè in vſu, Tetradrachmalis exſtitit, ſiue æqualis pondere cum quatuor Romanis Denariis, ac proinde æquiualens ſolidis 29. & denariis 9 $\frac{1}{3}$. Ex hoc enim eſt, cur iam aliàs deduxerim 30. Argenteos, quibus à Iuda proditore diuenditus Seruator eſt, fuiſſe lib. 44. ſ. 13. den. 4. Quia verò ex textu Ezechielis intelligimus Hebraïcam Minam conſtitiſſe 60. Siclis, h. e. drachmis 240. ideò valuiſſe Mina debet lib. 89. ſ. 6. Qua ratione illæ ex. gr. quinquies mille Minæ, quas ad inſtaurationem Templi contuliſſe Primates apud Eſdram legimus, valuerunt lib. 446500. Et quia ex libro Exodi colligere licet continere Talentum ter mille Siclos, hoc eſt, duodecies mille drachmas, intelligimus Hebraicum Talentum, quod hac ratione fuit Attici duplum, valuitque idcircò 120. Minas Atticas, fuiſſe lib. 4466. ſ. 13. den. 4. Quo modo illa v. c. millies mille Talenta argenti, quæ Dauid moriens teſtatus eſt ſe relinquere in ſtructuram Templi, fuêre vltra lib. 4466000000. Et quæ reliquit centum millia auri, fuêre ex proportione, quæ memorata iam eſt, vltra lib. 6699000000. Taceo autem huiuſmodi

tetradrachmaleis Siclos (qui & Stateres) fuisse appellatos Sacrus, seu Sanctuarij; siquidem fuere etiam alij dicti Regij, siue communes (tanquam attinentes ad rerum prophanarum commercium) qui fuerint solùm didrachmales, vt potest vel ex solo Census numismate intelligi. Quo pacto illi Octoginta Sicli, quibus in Samariæ fame Asini caput væniit, si sacri quidem exstitissent, valuissent lib. 119. cùm exsistentes alioquin Regij, valuerint dumtaxat lib. 59½. Taceo quoque, quia Denarius diurnus, & qui fuit Christo Domino oblatus cum imagine Cæsaris, Romanus ipse Denarius fuit; idcirco *ἀσσάριον*, siue Assem, quo duo passeres væniisse leguntur, valuisse denariolis Turonicis quam proximè 9. deficiente nempe vna solùm decimaquinta denarioli parte. Et quoniam legimus duo Minuta quæ paupercula vidua intulit in Gazophylacium, eandem rem fuisse cum Quadrante; ideò videri Minuta hæc fuisse non Denarij, sed potiùs Assis parteis ac duo proinde illa Minuta, seu duos octantes, Quadrantemve vnum valuisse denariolis duobus, cum parte vnius proximè quarta; & vnum Minutum vnum denariolum, cum parte vnius proximè nona. Quòd verò partes illæ Assis, non verò Denarij fuerint, tum probari ex eo potest, quòd Denarius in denas parteis, non in octauas fuerit diuisus; tum confirmari potest ex eo, quod Martialis habet, de Sportula cùm loquitur:

Centum miselli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium lassi.

Misellos nimirum eos Quadranteis dicit, quòd forent dumtaxat 25. Asses, sestertiive decem, hoc est solidi non omnino 19. Certè enim si fuissent 25. Denarij, seu sestertij 100, tunc fuissent solidi 186. hoc est, vltra libras Turonicas nouem; ac ideò non misellum, sed beatulum quid.

Quatrò denique posse etiam quadamtenus intelligi, qui valeant Monetæ priscarum aliarum nationum referri; quatenus, cùm legimus, v.c. Talentum Babylonicum continuisse Minas 70. vel drachmas 7000. Æginéum Minas 100. vel drachmas 10000. & Syrum cōtinuisse solùm Minas 15. vel drachmas 1500. &c. intelligimus ex Polluce huiuscemodi seu Minas, seu drachmas intelligendas Atticas esse; & hoc excessu; defectuve ad Talentum Atticum comparatum, indicari solùm proportionem, quâ Minæ, aut Drachmæ vernaculæ aut Atticas excederent, aut ab ipsis deficerent; quippe cùm aliæ quoque nationes haberent haud secùs Talentum Minarum 60. & Minam drachmarum 100. neque esse adeò secus rem accipiendam, cùm legimus ante Solonem fuisse vt Minam drachmarum 75. ita ipsum Talentum minarum 45. Dicerem speciatim quid sit coniiciendum de Mina Alexandrina, ex eo quòd cùm Plato dicitur apud Laërtium emisse Philolai librum è quo Timæus descriptus sit, Alexandrinis Minis 40. Agellius scribat librum emptum decem Denariûm millibus, quæ forent Minæ Atticæ centum (ex Abaco, libræ Turonicæ 3722.) Dicerem & alia; sed quàm longè absum vt innumera, quæ de hoc argumento passim apud Auctores leguntur, reducere nunc valeam ad Monetam nostram tum ob otium, tum ob valetudinem parum firmam, quare hæc exposuisse satis.

ROMA

54

ROMANVM CALENDARIVM

COMPENDIOSE EXPOSITVM,

CVI ACCESSIT

COROLLARIVM DE ROMANO MARTYROLOGIO.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CLAVDIO AVVRY,
CONSTANTIENSI EPISCOPO,
SANCTÆ PARISIENSIS CAPELLÆ
THESAVRARIO,
NEC-NON
EMINENTISSIMI CARDINALIS
ANTONII BARBERINI,
MAGNI FRANCIÆ ELEEMOSYNARII
GENERALI VICES-GERENTI,

PETRVS GASSENDVS Bene agere.

LLVSTRISSIME PRÆSVL,

Quòd ego Te in fronte Libri huius affari, ac ipsum, qualiſcumque eſt, Tibi dicare aggrediar, minùs, opinor, mirabere, cùm id fieri abs me agnoſces, quia & officium exigit, & obſeruantia poſtulat, quam facere Tibi teſtatam me decet. Id rei quid ſit, patere, obſecro, vt complectar paucis.

Voluerat ille eximiè bonus, fœlicíſque memoriæ, Ludouicus Alphonſus Pleſſæus Richelius, Cardinalis Lugdunenſis, vt renuitans licet, accenſerer tamen Regiis Profeſſoribus, quos, quà erat Magnus Franciæ Eleemoſynarius, in ſuam receperat curam. Excuſabam ipſe, & cauſabar tum valetudinem infirmam, tum longiuſculam mihi moram trahendam in Prouincia, cuius occaſione defungi aut omninò, aut continenter munere Lectoris non poſſem. Ille verò inſtitit conſtanter, ac excepit ſe velle me habere præter ordinem: reſtatus ſibi eſſe abundè, quòd me eum noſſet, qui non poſſem otioſè vitam traducere, quique, ſi voce minùs valerem, at ſcripto ſaltem diſcentibus prairem.

Cùm ipſe verò ſubinde me ad prælegendum comparaſſem, occœpi breui eam labem in pulmone contrahere, quæ, aliquot demum annorum progreſſu, viſa eſt Medicis inſanabilis euaſiſſe. Euênit tamen, Deo propitio, vt patrio aëre repetito, adhibitóque victus regimine, non illam quidem

prorsùs eluerim, at minuerim tamen non parùm. Hinc visus mihi non prorsùs malè statui pristino restitutus, tedij in Vrbem, dum intereà fatis functo τῷ μακαρίτῃ successit Magnos Eleemosynarius Cardinalis Eminentissimus Antonius Barberinus; Túque ipse delectus es, qui illius Romæ absfuturi gereres vices.

Ipse, aëre rursùs commotato, id, cætera inter, incommodum sensi, ac etiam-num experior, vt vel minima vocis contentione, in colloquiis etiam maximè familiaribus, ea tussis mihi concitetur, qua exasperatus pulmo vix per multos dies, menseísque leniatur. Hinc cogitantem prælectiones repetere Medici auetterunt, illáque imprimis duo, vt Facultatis, sic Collegij lumina, Decanus celeberrimus Ioannes Riolanus Tibi apprimè notus, & Collega eximius Renatus Moreus, quo etiam præeunte, salutare Te, bona sorte, mihi obtigit. Quamobrem expectans dum meliùs haberem, ne omni ex parte deessem muneri, sed quantum per vireis liceret, quantúmque optârat ὁ μακαρίτης, officio satisfacerem, recepi quidpiam congruum Professioni elucubrandum. Talis fuit Vita, doctrináque celebriorum per nuperos ducentos annos Astronomorum, quæ nunc primùm in lucem prodit.

Et quoniam simul cogitaui, Tibi, qui erga nos obis vices Magni Eleemosynarij, rationem esse aliquam occupationum mearum reddendam, occurrit ecce argumentum, quod pertractatum simul offerrem; tale scilicet, vt, cùm non alienam ab Astronomo manum postuler, sit etiam consentaneum Ecclesiasticæ tuæ Dignitati. Ipsum quippe non aliud est, quàm quæ hoc Opusculo continetur Romani Calendarij Compendiosa Expositio, quam vt susciperem, non paucorum sanè adhortatio, ac instantia fecit.

Id verò dico maximè, ob illum Epactarum Cyclum, qui Columnam, Seriem-ve primam in Calendario obtinet, quique in vicem Aurei Numeri vt substitueretur, fuit Romæ totis decem annis Gregorio XIII. Pontifice Maximo, à selectis, eximiisque Mathematicis laboratum. Scilicet ex Cyclo hoc pendet notitia eius temporis, quo sanctum Pascha est celebrandum: quarenus vt cætera omnia per singulos menseis habentur Nouilunia, sic speciatim illud, quod inter dictu Martij octauum, & Aprilis quintum incidens, ipsum est, à quo, exactis diebus quatuordecim, Dominica insequitur Paschalis.

Dici autem profectò non potest, quàm multi rogitârint me, cur Epactæ triginta sint, cùm Aurei tamen Numeri plusquàm nouemdecim non forent? Cur adhuc Aurei Numeri cum Epactis in Tabulis Festorum Mobilium habeantur? Cur ipsa Epactarum deductio retrogrado ordine fiat? Cur loco Epactæ xxx. talis Asteriscus * scribatur? Cur in alternis mensibus conscribantur ad certum diem Epactæ xxv. & xxiv. Cur in iisdem Epactæ xxvj. adscribatur alio colore, aliove charactere Epacta 25. Cur in aliis hæc eadem ipsi Epactæ xxv. Cur ad diem vltimum Decembris ad latus Epactæ xx. apponatur alio colore, alio-ve charactere Epacta 19. Quæ item sit tam perpetuarum, quàm temporariarum Tabularum construendarum ratio? Quî ex hisce rebus dependeat tum constructio, tum declaratio Tabellæ illius Literarum, Cyprarúmque Martyrologij, quæ ad pronunciandum diebus singulis Lunæ ætatem præfigitur? aliáque id genus non pauca.

Cùm plurimi ergo & pridem, & nuper me hisce de rebus variè rogarent, ac, vt ea etiam, quæ à me idcircò edissererentur, tractatulo quodam complecti vellem expeterent; animum ad id appellendum censui: Atque ita quidem, vt cæteris quoque satisfacerem, qui alia præterea de Calendario inquirebant, vt, quorsum, qua-ve ratione fuerint Anni dies in duodecim Menseis inæqualiter distributi? Quamobrem non sit vniformis Nonarum, ac Iduum per omneis menseis constitutio? Vnde facta pridem Numæ, Cæsarique reformandi eiusdem Calendarij occasio? Vnde Ecclesiæ Patribus inducendi in ipsum à tempore vsque Nicæni Concilij Aureum Numerum? & quæ sunt similia complura. Siquidem hæc mihi fuit causa, vt rem altiùs repeterem, quò nempe innotesceret, à quibus initiis, & per quæ incrementa, ad ipsam vsque Gregorianam reformationem peruentum foret.

Quòd doctissimus porrò, ac istarum rerum callentissimus è Societate IESV vir Christophorus Clauius, qui eruditi illius Mathematici cœtus sub Gregorio XIII. pars non postrema fuerat, non modò insigne postea opus de reformato Calendario, hortatu, ac iussu Clementis VIII. composuerit, sed Apologiam etiam pro Reformatione aduersus obiecta à Mæstlino, Vieta, Scaligero, Georgio Germano, conscripserit; nihil profectò fuit mihi necesse, Apologiam texere vllam; ac potissimùm non disputatorem, sed expositorem agenti. Quare & vnum solùm heic loci adnoto; quia post illos Reprehensores, exortus est Sethus Caluisius, qui Elenchum, reprehensionem-ve in Calendarium Gregorianum copiosam instituerit, nixúsque passim, maximéque eo fundamento fuerit, quòd Tycho Braheus eiusmodi circa cælesteis motus obseruationes peregerit, ex quibus Calendarium reformari exquisitiùs possit; adnoto, inquam, sufficere, si attendamus quæ fuerit hac de re Tychonis ipsius sententia.

Ille ergo in Præfatione ad Rudolphum Imperatorem, *De Restitutione Stellarum Inerrantium*, quam ipsius Vitæ attexui, verba hæc interseruit, *In vanum itaque laborant, qui ex Coperniceis, & Prutenicis numeris Anni restitutionem eruere laborant; frustráque neotericam illam Gregorianam Reformationem inde oppugnant; cùm hæc longè propiùs cælesti norma accedat, nec summa in his præcisio (præsertim inconsulto ipso Cælo) facilè datur, aut etiam admodùm necessaria est. Sed hæc fortè nunc extra rem, nisi quatenus iuxta Copernicum Fixarum motiones Solis reuolutionibus quodammodo sunt analogæ. Alibi dabitur, fauente Numine, commodior occasio hac de re differendi, & anni metas accuratiùs examinandi, Gregorianámque nouiter introductam, & latè stabilitam rationem (cùm non adeò, vti à quibusdam, qui affectibus nimiùm indulgere videntur, insimulatur, deuia sit) confirmandi: quemadmodum & hoc ex primo capite nostrorum Progymnasmatum, & motu Solis istic accuratè ex obseruationibus restituto colligi poterit: vbi quoque ea, quæ de Affixis Sideribus iam præmonuimus, ex secundo eius capite vberiùs, & particulariùs, vnà cum plerisque alijs huc facientibus constabunt.* Quem quidem locum integrum eo fine heic refero, vt, quia bene multi, similes Caluisio, vereri videntur, ne ob cælesteis motus non satis exactè Reformationis tempore notos, & factos, deinde ex Tychonis obseruationibus perspectiores, sit futurum, vt breui alia Reformatione opus sit; ij valeant intelligere, ipsummet Tychonem præclariùs sensisse, quàm vt tale quid esse ominandum videatur.

Hactenus, ILLVSTRISSIME PRÆSVL, occasionem edissero, ob quam & hunc Librum conscripsi, & Tibi ipsum nuncupare mei esse officij, meæque obseruantiæ duxi. Nempe, vt is esse argumentum potest meæ qualiscumque in eo munere, quod, Te Auspice, gero, diligentiæ; sic voueo, vt sit quasi symbolum venerationis, ac reuerentiæ, qua, vt Te prosequar, par est. Id scilicet deposcunt quidem tùm illa tua merita; quibus Christianissimo Regi, summóque ipsius Ministro perspectis, illustrem hunc gradum consequutus es, quem in Dei Ecclesia, intérque ipsius Principes tenes: tùm virtutes illæ eximiæ, quas non-nemo in Te agnoscit, & laudat: animi æquitas, moderatio, gratitudo, constantia, fides; tùm indoles illa officiosa, singularísque comitas, quâ omneis demereris, deuincis, omnium beneuolentiam, amorémque concilias; verùm causa quoque mihi est specialis, quòd me adeò humaniter, beneuoléque exceperis, quódque obstringere me pergas, dum occasionem nullam prætermittis, quin in meos incidens amicos, vltrò de me roges, eáque verba facias, quæ licet non promerear, ingratus sim tamen, nisi gratiam tester.

Est verò & communis mihi, Collegísque meis Regiis Professoribus causa, quòd rem geramus tuis auspiciis, quódque Tu tam prona támque effusa erga nos voluntate sis animatus, vt non honorem Tibi habere, cum sensu gratitudinis; non hunc tuum erga nos affectum & suspicere, & commendare non possimus. Nostra certè intererat, bonáque sors nostra fe-

rebat, vt Tu exorereris, qui tristeis Camœnas hac tempestate respiceres, & pro ea, qua apud Eminentissimum, eundémque Ministrum prouidentissimum Cardinalem Mazarinum polles gratiâ, nobis aditum ad illum parares. Non reticebimus verò vnquam, vt benignitatem insignem, quâ ille nos admittere, audire, affarique dignatus est, sic beneficentiam. qua nos cumulauit, cùm, pro eo, quo in literas, literatósque amore est, & voluit, & iussit, vt cæteri Ordines licet, per difficilia hæc tempora, detrimenti quidpiam patiantur, nobis tamen res integra constaret. Id quippe sic accepimus. vt, quasi nos Artium bonarum, ingenuarúmque Mystas haberet, Patriarcham Iosephum fuerit imitatus, cùm cæterorum Ægyptiorum bona Regi oppignerans, exceptos tamen voluit, iussitque Sacerdotum fundos. Testabimur quin etiam spem, quam se concepisse disertè expressit, fore breui, vt, Pace parta, Rex optimus sæculi Augusti fœlicitatem restituat, & bonæ literæ, vt præcipua pacis ornamenta efflorescant.

Superest, vt Tu, ILLVSTRISSIME, ac REVERENDISSIME PRÆSVL, boni consulere hanc meam interpellationem digneris, & gratè (vt supplex Te quæso) accipiens hoc Nomini tuo consecratum Opusculum, habere id velis in animi mei ad Te venerandum, Tibique obsequendum propensissimi significationem. VALE. Parisiis. Idibus Iunij M. DC. LIV.

ROMA

ROMANVM CALENDARIVM COMPENDIOSE' EXPOSITVM.

CAPVT PROOEMIALE.

Quid Calendarium sit, & de quo hic sermo.

ALENDARIVM Latina est vox, deducta nempe à Calendis, quo nomine Latini diem cuiusque mensis primum donant. Est autem Calendarium nihil aliud, quàm *Mensium, Dierumque, ex quibus Annus constat; ac vnà Festorum, & si qua sunt alia Dierum adiuncta, coordinatio.*

ANNI porrò nomine nemo non intelligit id tempus, quo Sol accessu, & recessu suo totam tempestatum, hoc est, hyemis, veris, æstatis, autumni varietatem facit. Is distingui in Naturalem, seu Vertentem, ac Ciuilem solet. Naturalis, seu Vertens est, quo Sol ab vno Cæli puncto digressus, ad illud, peracta circuitione, reuertitur; complectitúrque adeò dies trecentos sexaginta quinque, & horas ferè sex. Ciuilis est, quem Ciuitates, seu Respublicæ, Nationésque pro suo quæque instituto definiunt.

Quippe omnes quidem ad Solis circuitum præter-propter respiciunt; at pleræque tamen ipsum Lunæ cursui sic attemperant, vt Lunationes nunc duodecim, nunc tredecim illi attribuant; vnde & Lunaris Annus appellatur. Ex aliis, quæ Annum puré Solarem habent, quædam habent ipsum constanter dierum 365. quædam vnum diem, ob illas sex horas, quarto quoque anno interiiciunt. Rursus, aliæ ab hyeme, aliæ à vere, aliæ ab alia tempestate, alioque tempestatis die; aliæ à Caniculæ exortu; aliæ à creatione Magistratuum, aliæ aliàs Annum incipiunt. Ad hæc, sunt, quæ Annum partiuntur in menseis æqualeis; sunt quæ in inæqualeis; quos etiam aliunde nun vna, parique ratione distribuunt; atque ita de cæteris.

MENSIS autem nomine nemo non ferè intelligit partem anni duodecimam, seu dies præter-propter triginta; quantum circiter Luna insumit, vt circuitionem vnam perficiens, totam suarum phaseon varietatem exhibeat. Distinguitur verò etiam Mensis in Naturalem, & Ciuilem. Naturalis est tempus, quo Luna à Sole digressa, circuitu peracto, ipsum repetit, éstque dierum viginti nouem, ac semissis, tantillumve amplius. Ciuilis, quem etiam Ciuitates, gentesve, pro suo quæque instituto, præscribunt.

Siquidem, quæ Anno Lunari vtuntur, Menseis fere habent alternis, viginti nouem ac triginta dierum (sic nempe semissem illum compensantes) & quibus Annus Solaris est, aliæ omneis Menseis dierum triginta constanter habent (diebus quinque ad anni finem extra ordinem additis) aliæ quosdam dierum triginta, quosdam plurium, quosdam pauciorum. Præterea, quædam Mensem, ab ipsa Lunæ cum Sole coniunctione; quædam à prima, vespertináque eius apparitione inchoant; quædam dies statos pro initiis habent. Insuper, nonnulli dies Mensis in treis Decades diuidunt; quibusdam Enneades, aut Hebdomades magis placent: aliis distributio in parteis inæqualeis magis arridet.

DIEI denique nomine intelligitur quidem vulgò id tempus, quod à Sole oriente ad occidentem vsque decurrit, ac oppositam Noctem habet; verùm solet quoque Diei nomine totum id tēpus intelligi, quod vno Solis supra, ac infra Terram circumductu præterfluit, complectitúrque diem priore modo dictum, ac noctem, hoc est vniuersè Horas viginti quatuor. Solet autem demum Dies quoque in Naturalem, & Ciuilem distingui. Et Naturalis quidem est, qui vtroque illo modo dicitur, quatenus à motu, circuituve Solis simpliciter pendet: Ciuilis autem posteriore præsertim modo accipitur, quatenus Ciuitates, seu gentes pro suo quæque instituto, ipsum variè quoad initium, partitionémque determinant.

Etenim aliæ Diei principium ab exortu Solis desumunt; aliæ ab occasu; aliæ à Meridie; aliæ a media nocte. Et, cùm pridem Diei distributio in viginti quatuor Horas familiaris sit; aliæ tamen ipsas toto anno æqualeis sortiuntur; aliæ eas, quæ sunt diuersorum dierum; & quæ sunt diurnæ, nocturnis, inæqualeis habent. Videlicet totum Solis circumactum in Diem priore modo sumptum, & Noctem partientes, Diem siue longum, siue breuem, & quamlibet Noctem

consimiliter, in duodecim parteis æqualeis, quas Horas vocant, diuidunt; vt proinde in tanta Dierum, Noctiúmque inæqualitate, necesse sit Horas non modò diurnas cum nocturnis comparatas, sed etiam diurnas æstiuas cum diurnis hymalibus, & nocturnas similiter, inæqualeis inter se esse.

Dixi verò esse quoque Calendarium coordinationem non modò Festorum, sed aliorum etiam similium, quæ dici dierum Adiuncta possunt; quoniam pleraque alia sunt, quæ Calendariis plerique adscribunt. Quippe, præter inscripta nostro Ecclesiasticove Calendario Festa, addi interdum videas, Comitia, Ludos, Nundinas, & Fastos, ac Nefastos dies: interdum Euenta quæpiam illustriora, vt Prælia, Triumphos, Inaugurationes, Sponsalia, Natalitia, Funera, Incendia, Eluuiones, &c. interdum Solis, Lunæque ingressus in Signa Zodiaci, Tempestatúmque adeò initia: Ortus, Occasúsque Stellarum Fixarum; Aspectus Luminarium, Stellarúmque Errantium; prætereàque Æstus, Algores, Pluuias, Fulgura, Ventos, alia, quæ Astrologi hariolantur. Ad hæc, Rationes dati, & expensi; crediti, & soluti; vnde & speciale fuit Fœneratoribus Calendarium, Ephemeris quoque, seu Diarium vocatum.

Hisce præmissis; cùm Calendarium ciuilis quæpiam sit institutio, ac adeò constet ipsum esse apud varias Nationes varium; quatenus aliter ab aliis contexitur, diuiditur, incboatur, constanter, aut variantet habetur; vnde & nominari audias Calendarium non Romanorum modò, sed etiam Græcorum, Iudæorum, Ægyptiorum, Persarum, Arabum, Abyssinorum, &c. Nos heic de solo Romanorum Calendario acturi sumus, ac potissimum, quatenus in vsu apud nos iam est, ex quo Gregorius XIII. Pontifex Maximus ipsum emendauit. Potissimùm, inquam, nam quia alioquin facta emendatio non potest probè intelligi, nisi prænoscatur, cuiusmodi priùs Calendarium exstiterit, vt emendatione indigeret; ideò videtur operæ-pretium pauca quædam præmittere de Origine, Progressuque illius ad id vsque tempus, quo facta fuit huiuscemodi emendatio.

Quare & duæ poterunt esse quasi Partes huius Tractationis: In priore enim memorandum erit, quale esse sub Romulo Calendarium occœperit; quæ facta eius reformatio à Numa successore fuerit: quæ rursos facta post-modum à Dictatore Cæsare; qua ratione demum ad Christianos vsus accommodatum fuerit, ac præsertim ab ipso vsque tempore Concilij Nicæni. In posteriore autem edisserendum erit, quas ob causas Pontifex Summus Calendarium sic emendàrit, vt simul prouiderit, ne deinceps consimili reformatione indigeret: Priorem itaque priùs exsequamur.

PARS PRIOR.

De Origine, & Progressu Romani Calendarij, ad Reformationem Gregorianam vsque.

CAPVT I.

Romani Calendarij institutio à Romulo.

CONSTANS est opinio, institutionem primam, atque adeò Originem Romani Calendarij esse ad ipsum Romulum gentis authorem referendam. Proditum est nempe ipsum, inter alias constabiliendi Regni curas eam quoque sumpsisse, vt Annum speciali ratione ordinaret, inque certos menseis distribueret; tametsi non constet de numero mensium. Quippe non desunt recentiores, qui Licinium Macrum, & Fenestellam sequuti, censeant Annum fuisse Romanis statim ab initio mensium duodecim; tametsi, *Magis*, inquit Censorinus, *Iunio Gracchano, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, aliisque credendum, qui decem mensium putauerunt fuisse, vt tunc Albanis erat, vnde orti Romani.* Ac possent quidem in eandem sententiam citari Macrobius, Cassiodorus, innumeri alij; sed omnium nomine esse potest Ouidius illo disticho,

Tempora digereret cùm Conditor vrbis, in anno
Constituit menseis quinque bis esse suo.

Cùm eiusmodi verò menses fuerint Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis, Sextilis, September, October, Nouember, December; vulgaris est sententia, Romulum duos primos menseis à parentibus nomináss e; Martium quidem à Marte, quem tanquam patrem agnoscebat; Aprilem verò, quasi Aphrilem, ab Aphrodite, seu Venere, à qua maiores habebat oriundos; duos sequenteis à Populo, Maium quidem à Maioribus nato, Iunium verò à Iunioribus; cæteros demùm ab ordine, quo quatuor istos insequebantur. Opinionis huius Authores, apud Censorinum, sunt Fuluius, & Iunius; ac cæterorum nomine citari idem potest Ouidius celebri illo Tetrasticho,

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus;
Hæc generis Princeps, ipsius ille Pater.
Tertius à Senibus; Iuuenum de nomine quartus;
Quæ sequitur, numero turba notata suo est.

At non desunt, qui obluctentur; Varróque imprimis, qui, apud eundem Censorinum,

rinum, putat Romanos à Latinis Mensium nomina accepisse; Martium scilicet nominatum à Marte, non quòd ille pater fuerit Romuli, sed quòd Latina gens bellicosa; vnde etiam ille;

Mars Latio venerandus erat, quia præsides armis:
Arma fera genti remque, decúsque dabant.

Aprilem autem dictum, non ab Aphrodite, sed ab aperiendo, quòd tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra natura aperiat. Vnde rursus ille;

Nam quia ver aperit tunc omnia, densáque cedit
Frigoris asperitas, fœtáque terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Sic Maium non à maioribus, sed à Maia, cui, ac Mercurio res diuina per illum mensem fieret: Vnde iterùm ille:

At tu materno donasti nomine mensem;
Inuentor curuæ, furibus aptè, Fidis.

Iunium verò non à Iunioribus, sed à Iunone, cui honores eo maximè tempore haberentur, vicinorum imitatione: Vnde ille demum:

Aspice, quos habeat nemoralis Aretia fastos,
Et populus Laurens, Lauiniúmque meum.
Est illeic mensis Iunonius, &c.

Tametsi porrò seu numerum, seu nomina Mensium acceperit Romulus ab Albanis, à Latinis, à circum-vicinis aliis populis; at videtur saltem speciali ratione tum constituisse ordinem Mensium, tum certum dierum numerum eorum singulis assignasse. Nam imprimis quidem Martium primum fecit, quem gentiles Albani tertium, Falisci quintum, Hernici sextum, alij alio loco habebant. Ac deinde, cùm ipsi Albani, Martium haberent dierum xxxvi. Maium xxii. Sextilem xviii. Et Tusculani Quintilem xxxvi. Octobrim xxxii. Aricini Octobrim xxxix. atque ita de cæteris; statuit ipse, vt quatuor menses, Martius, Maius, Quintilis, October, forent singuli dierum tricenûm vnius; cæteri sex dierum tricenûm (ex quo illi Pleni, isti Caui vocati sunt) ac illi haberent Nonas septimanas, seu septima die contingenteis; isti quintanas, seu die quinta: ac prætereà in illis, post exactas Idus, dies septemdecim; in istis octodecim, ante Calendas mensis sequẽtis, numeraretur.

Prætereo autem rem esse notam, diem cuiusque mensis primam, quod initio quoque insinuatum est, appellatam esse Calendas, quod Plebe ea die in Capitolium vocata, iuxta Curiam Calabram, Pontifex minor, qui Nouam Lunam eo die primùm vidisset, pronuntiaret vocem, Καλῶ (id est, *Voco*) aut quinquies, cùm Nonæ quintanæ, aut septies, cùm septimanæ erant; vt Populares in agro degentes admonerentur, quoto die ab illo, seu post Nouam Lunam conspectam, deberent in vrbem confluere, accepturi à Rege Sacrorum, tum Feriarum causas, túm quid faciendum per Mensem foret.

Fuisse autem diem, vel quintam, vel septimam appellatam Nonas, quòd nouem inclusiuè diebus abesset ab Idibus, seu à Plenilunio. Ex quo proinde etiam apparet, diem XIII. vel XV. appellatam Idus, seu *ἀπὸ τοῦ εἴδους, à specie*, quàm Luna Plena tum demonstrat; aut ab eo, quod dictum Hetruscis fuit *iduare*, hoc est, diuidere; quòd tunc sit curriculi Lunæ, ac propè etiam mensis dimidium. Nempe aliquot ampliùs dies supersunt, quàm præcesserint, quòd mensis non tunc desinat, cùm Luna Soli coniuncta est, sed cùm primùm deinceps apparet.

At, quorsum Nonæ quædam quintanæ, & quædam septimanæ sunt? Causa esse ex eo videtur, quòd cùm Luna ex certis causis apud Astronomos perspectis, interdum citiùs, interdum tardiùs à coniunctione cum Sole appareat; obseruatum fuerit primam Lunæ apparitionem, in quibusdam mensibus ampliùs, in quibusdam minùs à Plenilunio distare; & discrepantiâ huiusmodi ad duos dies limitatâ, habitas fuisse Nonas die quinta, cùm propter Lunam tardiùs visam, futurum esset Plenilunium citiùs; & die septima, cùm ob visam citiùs, futurum esset Plenilunium tardiùs.

Quamobrem autem assignata his mensibus potiùs, quàm illis dies quinta, aut septima fuerit, causam refert Macrobius in obseruationis primùm factæ casum. Verba illius totum hunc locum illustrantia, huiusmodi sunt, *Romulus, cùm, ingenio, acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die, quo Nouam Lunam contigisset videri. Quia verò non continuò euenit, vt eodem die semper appareat, sed modò tardiùs, modò celeriùs ex certis causis videri solet; contigit, vt dum tardiùs apparuit, praecedenti mensi plures dies; aut cùm celerius, pauciores darentur; & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit.*

Quanquam, quod subiicit Macrobius, factum inde fuisse, vt mensium *alij triginta, & vnum, alij vndetriginta sortirentur dies*, cum eo non quadrat, quod ipsemet quoque antè admiserat, instituisse Romulum, *vt sex quidem menses tricenûm essent dierum, quatuor verò tricenûm, & singulis expedirentur, qui hodiéque*, pergit, *septimanas habent Nonas, cæteri quintanas.* Neque item quadrat cum eo, quod antè collegerat institutum à Romulo Annum fuisse dierum CCCIV. cùm, si ex decem mensibus, quatuor sint dierum xxxi. & sex dierum xxix. colligantur solùm CCIIC. Sed videtur nempe ad factam à Numa institutionem respexisse, ipsámque cum Romulea, seu casu facta, confudisse.

Vtcumque sit, ecce quæ fuerit Calendarij Romani facies in prima sua origine; nisi quòd illi Festa, aut alia dierum adiuncta non apponuntur; quòd possent præsertim suppleri ex iis, quæ Calendario Cæsaris apponenda denique erunt.

CALENDARIVM ROMVLI.

MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS	QVINTILIS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III
Pridie	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*
Nonæ	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*
VIII	VI	VIII	VI	VIII
VII	V	VII	V	VII
VI	IV	VI	IV	VI
V	III	V	III	V
IV	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV
III	*Idus*	III	*Idus*	III
Pridie	XVIII	*Pridie*	XVIII	*Pridie*
Idus	XVII	*Idus*	XVII	*Nonæ*
XVII	XVI	XVII	XVI	XVII
XVI	XV	XVI	XV	XVI
XV	XIV	XV	XIV	XV
XIV	XIII	XIV	XIII	XIV
XIII	XII	XIII	XII	XIII
XII	XI	XII	XI	XII
XI	X	XI	X	XI
X	IX	X	IX	X
IX	VIII	IX	VIII	IX
VIII	VII	VIII	VII	VIII
VII	VI	VII	VI	VII
VI	V	VI	V	VI
V	IV	V	IV	V
IV	III	IV	III	IV
III	*Pridie*	III	*Pridie*	III
Pridie		*Pridie*		*Pridie*

SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VI	VI	VIII	VI	VI
V	V	VII	V	V
IV	IV	VI	IV	IV
III	III	V	III	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
XVIII	XVIII	*Pridie*	XVIII	XVIII
XVII	XVII	*Idus*	XVII	XVII
XVI	XVI	XVII	XVI	XVI
XV	XV	XVI	XV	XV
XIV	XIV	XV	XIV	XIV
XIII	XIII	XIV	XIII	XIII
XII	XII	XIII	XII	XII
XI	XI	XII	XI	XI
X	X	XI	X	X
IX	IX	X	IX	IX
VIII	VIII	IX	VIII	VIII
VII	VII	VIII	VII	VII
VI	VI	VII	VI	VI
V	V	VI	V	V
IV	IV	V	IV	IV
III	III	IV	III	III
Pridie	*Pridie*	III	*Pridie*	*Pridie*
		Pridie		

Cæterùm,

Cæterum, quia, vt iam innuimus, collecti omnium mensium dies, non excedebant numerum ccc. iv. sicque aberant longè ab anno Lunari dierum ccc. liv. & à Solari dierum ccc. lxv. idcircò, licet Romulus constituisset Annum hyeme desinente, ac vere ineunte incipere; efficiebatur tamen breui, vt frigus mensibus æstiuis, calor hyemalibus prouenirer. Quare, vbi id contigisset, *tantum dierum*, inquit Macrobius, *sine vllo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur.* Et quo quidem tempore hæc assumptio fieret, non exprimitur; sed factum nihilominus verisimile est ad finem Decembris, quò ipsum statim Martij initium institutioni congrueret.

Capvt II.

Romani Calendarij reformatio à Numa Pompilio.

ENimuerò, cùm id haberet incommodi quam-plurimùm; ideò succedens Romulo Numa, quia per pacis otia vacaret, rei animum appulit, & Græcorum exemplo edoctus, Annum reformauit, ad Lunam composuit, in menseis duodecim distinxit. Imitatus nihilominùs vndequaque Græcos non est; nam, cùm illi haberent Annum dierum ccc. liv. fecit ipse Annum dierum ccc. lv. superstitione, vt aiunt, quadam, qua & plenum, & magis faustum numerum Imparem reputauit. Et, cùm illi haberent menseis alternis xxx. & xxix. dierum, hac ratione Lunæ cursum compensantes (qui dierum xxix. ac semissis proximè est) ipse suos Menseis alia ratione disposuit.

Nam primùm quidem, ad dies illos Anni Romulei ccc. iv. assumpsit dies li. quibus additis fierent ccc. lv. Deinde, circa quatuor menseis, qui dierum tricenûm singulorum, numerive imparis erant, nihil mouit, sed illis suos reliquit dies. Cæteris, qui dierum triginta, singulos ademit; vt imparis quoque fierent numeri: Ac tum, sex diebus inde ablatis, & quinquaginta, ac vno adjunctis, dies habuit lvii. quos in duos menseis distribuit, vnum dierum xxix. alterum dierum xxviij. quos & præponendos (vt communis est sententia) Martio censuit, & à Bruma, qua dies primùm crescere incipiũt, incipere voluit. Vocauit antè priorem Ianuariũ, in honorem Iani, Bicipitis Dei, cui & dicauit ipsas Calendas, quasi respicienti transactũ, & prospicienti ineuntem Annum; posteriorem verò Februarium, à Februo lustrationũ Deo; quòd eo mense necesse foret, vt iusta Diis Manibus solui possent, vrbem lustrare. Vnde &, quia res ad eos, qui fatis essent functi spectabat, non hæsit, quò minùs huic mensi, potiusquàm Ianuario, paris numeri dies assignaret. Heinc igitur celebre quoque Ouidianum illud euasit,

At Numa nec Ianum, nec Auitas præterit vmbras:
Mensibus antiquis præposuitque duos.

Dixi tamen Numam præposuisse vtrumque Martio, *ex communi sententia.* Nam, cùm de Ianuario quidem nemo dubitet, singulare est tamen, quod idem Ouidius post modùm insinuat, dum ait Februarium habitum fuisse vltimum Anni, quovsque Decemviri illum transtulere in secundum locum

Post-modò creduntur spatio distantia longo
Tempora, bis quini continuasse Viri.

Sed, vt pergamus rem declarare ex communiore sententia, accommodatéque ad vocatum Numæ, Pompilianumve Calendarium, Numa denique suis sedibus Calendas, Nonas, Idus reliquit, ac ipsis Ianuario, & Februario, perinde ac aliis, qui erant dierum xxix. attribuit (tametsi ob factam immutationem, numerati æquè in omnibus mensibus fuerint xvij. ante Calendas, excepto Februario, in quo xvj.) Reliquit verò etiam Mensibus à numero dictis sua nomina; neque enim Quintilis minùs hoc fuit nomine, quàm antè; quamuis ob præmissos Martio duos menseis, septimus à primo haberetur, non quintus: sicque Sextilis, & cæteri. Fuere ergo tunc Martius, Maius, Quintilis, October, dierum, vt priùs xxxi. Ianuarius, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, dierum xxix & Februarius xxviij. ac facies adeò Calendarij sine Festis, aliisque Adjunctis exhibita, euasit, vt vides heic inferiùs.

Quoniam verò erat hic annus Lunaris, & Solaris eum excedebat diebus decem, aut vndecim; ac efficiebatur proinde, vt Bruma (hyemisve initium) diebus totidem singulis annis promoueretur, annive principium ipsam antecederet; sicque intra annos, v. g. treis, Bruma non initio Ianuarij, sed initio Februarij foret; ideò excogitata fuit Græcorum more Intercalatio, qua, interiecto congruo dierum numero, tantum transigeretur temporis, quantum foret opus, vt Bruma quasi retraheretur; seu, mauis Ianuarij, Annive initium in ipsam Brumam restitueretur.

Græci scilicet, cùm Lunarem annum dierum ccc. liv. præcisè haberent, ac putarent annum Solarem dierum ccc lxv. excedere illum diebus præcisè xi. (dies hosce dixerunt *ὑπερβαίνοντας*, quasi *excedenteis* aut superfluos) cœpere altero quoque anno intercalare mensem ex diebus bis vndecim, seu xxij. constantem, quem ea de causa dixere *ἐμβόλιμον injectitium*, vt altero quoque anno; seu initio tertij restitutio principij anni (quod ipsis ad Solstitium æstiuum erat) fieret. Heinc totum id temporis spatium dictum ipsis fuit *τριετηρὶς*, h. e. *Triennium*, quod reuera tamen *διετηρὶς* seu *Biennium* fuit.

Quia verò deinceps animaduerterunt errorem ex eo subesse, quòd annus Solaris, præter dies illos integros, contineret adhuc sex horas, seu diei quadrantem, quem negligerent; quique intra annos quatuor vnius diei promotionem crearet; eam ob causam, faciendam potiùs quarto quoque anno intercalationem dierum quater vndecim, & vnius, seu xlv. (hoc est sesqui mensis) cen-

CALENDARIVM NVMÆ POMPILII.

IANVARIVS	FEBRVARIVS	MARTIVS	APRILIS	MAIVS	IVNIVS
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Nonæ	*Nonæ*	III	*Nonæ*	III	*Nonæ*
VIII	VIII	*Pridie*	VIII	*Pridie*	VIII
VII	VII	*Nonæ*	VII	*Nonæ*	VII
VI	VI	VIII	VI	VIII	VI
V	V	VII	V	VII	V
IV	IV	VI	IV	VI	IV
III	III	V	III	V	III
Pridie	*Pridie*	IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
Idus	*Idus*	III	*Idus*	III	*Idus*
XVII	XVI	*Pridie*	XVII	*Pridie*	XVII
XVI	XV	*Idus*	XVI	*Idus*	XVI
XV	XIV	XVII	XV	XVII	XV
XIV	XIII	XVI	XIV	XVI	XIV
XIII	XII	XV	XIII	XV	XIII
XII	XI	XIV	XII	XIV	XII
XI	X	XIII	XI	XIII	XI
X	IX	XII	X	XII	X
IX	VIII	XI	IX	XI	IX
VIII	VII	X	VIII	X	VIII
VII	VI	IX	VII	IX	VII
VI	V	VIII	VI	VIII	VI
V	IV	VII	V	VII	V
IV	III	VI	IV	VI	IV
III	*Pridie*	V	III	V	III
Pridie		IV	*Pridie*	IV	*Pridie*
		III		III	
		Pridie		*Pridie*	

QVINTILIS	SEXTILIS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
Kalendæ	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*	*Kalendæ*
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Nonæ*	*Nonæ*	III	*Nonæ*	*Nonæ*
Pridie	VIII	VIII	*Pridie*	VIII	VIII
Nonæ	VII	VII	*Nonæ*	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III	*Idus*	*Idus*	III	*Idus*	*Idus*
Pridie	XVII	XVII	*Pridie*	XVII	XVII
Idus	XVI	XVI	*Idus*	XVI	XVI
XVII	XV	XV	XVII	XV	XV
XVI	XIV	XIV	XVI	XIV	XIV
XV	XIII	XIII	XV	XIII	XIII
XIV	XII	XII	XIV	XII	XII
XIII	XI	XI	XIII	XI	XI
XII	X	X	XII	X	X
XI	IX	IX	XI	IX	IX
X	VIII	VIII	X	VIII	VIII
IX	VII	VII	IX	VII	VII
VIII	VI	VI	VIII	VI	VI
VII	V	V	VII	V	V
VI	IV	IV	VI	IV	IV
V	III	III	V	III	III
IV	*Pridie*	*Pridie*	IV	*Pridie*	*Pridie*
III			III		
Pridie			*Pridie*		

fuerunt. Vnde & hoc spatium, quo anni principium post quatuor annos restituebatur, dictum ipsis πενταετηρὶς *Quinquennium* fuit, quod reipsâ tamen fuit solùm τετραετηρὶς *Quadriennium*. Fuere hac de causa instituti Ludi, agonesve Olympici. Visum post-modùm est commodius, duplicare hunc numerum, sicque ἐνναετηρίδα. *Nouennium* (seu potiùs ὀκταετηρίδα *Octennium*) exspectare, vt ex habitis diebus xc. tres fierent menses dierum tricenûm, qui vno tenore intercalarentur.

Prætereo autem, temporis progressu, deprehensum fuisse restitutionem ad eundem præcisè diem non fieri, nisi post annos vndeviginti, seu dies 6940. ac ideò Metonem instituisse Periodum annorum xix. (idcircò vocatam ἐννεαδεκαετηρίδα) intra quam septies, seu septem mensium intercalatio fieret, quáque exactâ, anni Lunaris principium in eundem præcisè cum Solari diem rediret. Et, quòd nouemdecim tamen anni non complecterentur præcisè dies 6940. sed solum dies 6939. cùm dodrante, sicque quadrans diei abundaret; eamobrem Calippum deinceps quadruplicasse hanc Periodum, aliámque effecisse annorum lxxvi. intra quam viciesocties intercalaretur. Atque id quidem, ne memorem fuisse posteriùs istam quoque ab Hipparcho quadruplicatam; aliáque consimilia.

Romani itaque imitati Græcos, probârunt quidem intercalationem xlv. dierum intra annos quatuor faciendam, ac dierum xc. intra annos octo; at non censuere tamen intercalationem in totum quadriennium, octenniúmve esse differendam; sed biennio quoque potiùs peragendam: Ac ratione ea quidem, vt secundo anno intercalarentur dies xxij. quarto xxiij. sexto rursus xxij. & octauo xxiij. atque ita porrò procedendo alternis per insequentia octennia.

Verùm, quod non attenderent suum illum annum dierum ccc. lv. maiorem esse vno die, quàm Græcorum annum dierum ccc. liv. ideò breui effectum est, vt duobus diebus quovis biennio ampliùs, quàm par foret interjectis, ea fieret Brumæ regressio, vt intra annos xxx. contingeret initio Decembris, intra alios xxx. initio Nouembris, &c. Re ergo cognita, quod quovis octennio dies octo excrescerent, & post tria octennia xxiv. abundarent; ea propter tertio quoque octennio non dies xc. sed lxvj. solummodò intercalârunt, dispensatione eorum facta pro arbitrio Pontificum, quibus erat à Numa Mensium, Fastorúmque cura commissa.

Videtur porrò Intercalatio à Numa primùm instituta; & Sacrorum quidem potissimùm causâ; vt illa nempe ad suas semper tempestates congruerent. Sic certè Antias apud Macrobium; nam quod Licinius quidem Macer originem eius ad Romulum refert, id de illa intercalatione ob duos menseis quovis anno deficienteis intelligi potest. Et quod Iunius commemorat Seruium Tullum Regem intercalasse primum, id potest de mox memorata reformatione accipi; cùm scilicet Bruma eius tempore regressa iam foret in finem Septembris. Non notandum autem, quod Tuditanus, & Flauius rem ad Decemviros referunt; quando Varro scribit L. Pinario, & P. Furio Coss. qui multis annis Decemviros antecesserunt, fuisse æri incisam legem antiquissimam, in qua mentio fieret Intercalationis

Cùm Græci autem Intercalationem vltimo anni mense confecto instituerent, delegere Romani Februarium (qui ipse quoque esset quasi finis anni veteris) non illum quidem iam confectum, sed ruentem tamen, ac post Terminalia, hoc est, diem sacrum Deo Termino, qui erat vii. ante Martias Calendas. Subjunxere verò intercalationi quinque Februarij dies reliquos, *Credo*, inquit Macrobius, *vetere Religionis suæ more, vt Februarium omninò Martius sequeretur.* Prætereo verò iuxta sententiam ex Ouidio antè relatam, fuisse etiam, more Græcorum, intercalationem factam in ipso anni noui fine, si Februarius quidem mensis vltimus, & sacra Terminalia die ipsius vltimo fuere,

Qui sequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni;
Tu quoque Sacrorum, Termine, finis eras.

Vbi annus vetus solùm dicitur ob illud tempus, quod à Numa ad vsque Decem-viros intercessit.

Vtcumque sit tamen, obseruari potest, intercalatos illos nunc xxij. nunc xxiij. dies, constituisse specialem Mensem, qui anno intercalationis foret quasi decimus-tertius; quique, ex Plutarcho, *Merkedinus*, *Merkedonius-ve* appellaretur, tametsi magis vulgare fuerit, vt diceretur *Intercalarius* vel *Februarius intercalaris*.

CAPVT III.

Alia Romani Calendarij reformatio à Iulio Cæsare.

Dixi obiter intercalandi curam, vnà cum Festorum, & Sacrorum studio, commissam Pontificibus, siue Sacerdotibus fuisse. Factum ergo est procedente, & maximè quidem Iulij Cæsaris, tempore, vt corrigere Calendarium, Fastosve oportuerit, *iamprìdem vitio Pontificum per intercalandi licentiam*, inquit Suetonius, *ita turbatos, vt neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent.* Declarat Macrobius quo vitio laborârint Pontifices, dum postquam *fuisse tempus* dixit *cùm propter superstitionem intercalatio omitteretur*, subdit, *Sacerdotes, vt publicanis gratificarentur, proferri, vel imminui consultò anni dies volentibus, dies modo auxisse, modo retraxisse.* Causam aliam copulat Censorinus, cùm de Pontificibus loquens, *Sed horum*, inquit, *plerique ob odium, vel gratiam, quo quis Magistratu citiùs abiret, diutiúsve fungeretur; aut publicè redemptor ex anni magnitudine in lucro, damnóve esset, plus, minúsve ex libidine intercalando, rem sibi ad corrigendum mandatam, vltro deprauârunt.*

Itaque

Itaque Cæſar rerum potitus, & Dictator, Pontifexque Maximus cùm foret, ſic animum ad ordinandum Reipublicæ ſtatum appulit, vt non poſtremam in corrigendo Calendario aſſumpſerit curam; idque, Soſigenes cùm adeſſet, Mathematicus ex Ægypto aduectus, quem adhibere in conſilium poſſet. Et quantæ quidem fuerit diligentiæ vir Soſigenes, teſtatur Plinius, cùm de eo loquens, *Ipſe*, inquit, *ternis commentationibus, quamquam diligentior eſſet cæteris, non ceſſauit tamen addubitare, ipſemet ſemet corrigēdo*. Hoc verò authore, agnouit Cæſar non poſſe conſtantem correctionem inſtitui, niſi Annus ad motum Solis, potiuſquàm Lunæ componeretur; ac expedire, vt ita fieret, cùm præſertim annus Lunaris reducendus ſemper ad Solarem foret.

Ratio autem conſtituendi Anni à Soſigene propoſita ea fuit, vt cùm Solis curſus peragatur diebus CCC.LXV. & quadrante, Annus omninò haberetur dierum CCC.LXV. Ac, ne ob neglectū quadrantis illius, ex quo intra quadrienniū dies vnus conficitur, ita ſenſim à cōſtituto anni principio recederetur, vt Feriæ meſſiū hyeme, vindemiales vere celebrandæ forēt (quod ſanè abhorruiſſent Romani, cùm apud Ægyptios nihil timeretur huiuſmodi, apud quos neglectus illius quadrantis eandē feriā deducebat per dies anni ſingulos decurſu annorum 1460.) ne, inquam, id contingeret, ſanciretur ſimul, vt quarto quoque anno dies vnus intercalaretur; ſicque quartus quilibet annus euaderet dierum CCC.LXVI.

Cùm res placuiſſet Cæſari, ac is vellet ſemper Ianuarij Anni-ve initium ab ipſa Bruma deducere, aut certè, quo animos ciuium nouitas minus offenderet, à proximè inſequuturo Brumam eius anni Nouilunio; idcircò Annum tum occurrentem, qui in tertium ipſius, & M. Æmilij Lepidi conſulatum incidit, producere eo vſque conſtituit, quouſque Bruma aut dies ille Nouilunij contingeret. Aduocauit ergo M. Flauium ſcribam, qui, referente Macrobio, *ſcriptos dies ſingulos ita ad Dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri faciliimè poſſet, & inuento, certus ſtatus perſeueraret.*

Supputatione proinde facta, deprehenſum eſt, præter dies xxiij. qui fortè eo anno Februario intercalabātur, ſupereſſe adhuc lxvij. dies, qui intercalatione abſumendi forent, vt dies ille poſſet in primum menſis Ianuarij incidere. Cæſar itaque, duos ex illis menſeis, alterum dierum xxxiij. alterum xxxiv. creauit, eoſque inter Nouembrim, Decembrimque tranſigi iuſſit; factumque eſt adeò, vt huiuſmodi annus (qui idcircò Annus Confuſionis vocatus eſt) euaſerit tum xv. menſium, vt à Suetonio dicitur, tum dierum, non CCCC. xliv. vt Macrobius habet, ſed CCCC. xlv. vt Cenſorinus ſpeciatim deducit; additis putà ad communem tunc Annum, hinc vno menſe dierum xxiij. hinc aliis ſimul duobus LXVII. ac vniuersè diebus xc.

Quòd non eſſent verò in Anno à Numa inſtituto niſi dies CCC.LV. ac decem proinde ad conſtituendum eum, qui futurus eſſet dierum CCC.LXV. deeſſent; ea de cauſa Cæſar ſic decem aſſumpſit, eoſque in menſeis conſtitutos ita diſtribuit, vt, Numæ inſtar, in quatuor illis Martio, Maio, Quintili, Octobri, nihil mouerit, ſed vt inſtituti à Romulo fuerant, dierum tricenum, ac vnius, reliquerit; at tribus ex aliis, vt putà Ianuario, Sextili, ac Decembri, binos dies adiecerit, vt proinde ipſi quoque dierum xxxj. euaderent: quatuor, verò, putà Aprili, Iunio, Septembri, ac Nouembri, ſingulos adhibuerit; vt fierent proinde dierum xxx. Denique autem menſi Februario nullum diem addidit; *Ne*, inquit, Macrobius, *Deûm Inferûm religio immutaretur.*

Quia tamen ad id vſque tempus menſis ille Intercalarius inſeri in Februarium erat ſolitus; idcircò conſtituit, vt dies quoque ille, qui foret deinceps quarto quoque anno intercalandus, ipſi pariter interiiceretur; ſicque Februarius quarto quoque anno dierum xxix. foret. Conſtituit quin-etiam, vt veluti priùs menſis Intercalarij, ſic deinceps diei illius intercalatio fieret ſtatim poſt Terminalia, ſeptimumve Calēdas, ſeu diem xxiij. ac ante Regifugium, ſiue, ab exactis Regibus; inſtituta Fugalia, atque adeò ante ſextum Calēdas, qui tunc ex xxiv. euaderet, ob intercalationem, numero xxv. vti & vigeſimus quintus xxvj. ac ita deinceps, quouſq; xxviij. euaderet xxix. Vnde &, quia poſt diem VII. Kalendas, dicebatur bis Sexto Kalendas Martias, ſemel ſcilicet die intercalari, & ſemel die Regifugij; ea de cauſa, *Id*, inquit, ille, *Bis-Sextum cenſuit nominandum.*

Adnotandum autem, Cæſarem noluiſſe additos illos decem dies ante Nonas, aut Idus interſerere, ne religionem Nonarum, aut Iduum, (quæ ſtatuto erat die) comperendinatione vlla corrumperet; vti neque inſerere in dies poſt Idus, ne Feriarum quarumque indictionem violaret. Illos ergo potiùs delectis menſium finibus ſic adiecit, vt & Faſtos notauerit, quò maiorem daret libertatem actionibus; & non modò nullum ex iis Nefaſtum, ſed neque Comitialem etiam eſſe voluerit, ne Magiſtratuum ambitio hac adiectione augeretur.

Hac ratione & Nonæ, & Idus eo, quo fuerant, ſtatu manſerunt; nam ne illi quidem tres menſes recens facti dierum tricenûm vnius, Septimanas habuerunt Nonas, ſed id iuris ſolum relictum antiquis illis quatuor, Martio, Maio, Quintili, Octobri fuit. Soli dies ante Calendas id mutationis acceperunt, vt, cùm prius dies proximè Idus inſequens quolibet menſe, excepto Februario, foret xvii. remanſerit quidem in quatuor antiquis mox nominatis xvij. at in aliis tribus dierum tricenûm ſingulorum, Ianuario, Sextili, Decembri, euaſerit xix. in quatuor aliis dierum tricenûm, Aprili, Iunio, Septembri, Nouembri, xviij. In Februario autem ſemper fuerit xvj. etiam in anno Bis-Sextili, quòd propter diei adiectionem, non denominationis ratio augeretur, ſed vna Sexti denominatio duobus diebus competeret.

Vt

Vt agnoscas verò, quâ proinde facie Calendarium euaserit: id ita exhibēdum est, vt ad ordinem Kalendarum, Nonarū, ac Iduum, quatenus descriptæ heic sunt, accedant Festa, ac Ludi, & alia, ipso præsertim Cæsaris tempore, solita adscribi; scilicet, cùm facta deinceps plurium accessio fuerit. Præcedent autem duo ordines, quorum Vnus literis octonis ABCDEFGH, indicet dies Nundinaleis. Vt nobis enim vna ex Septem loco octauo semper rediens, Dominicam diem toto anno indicat; sic vna ex octo, loco nono semper recurrens, indicabat toto anno diem Nundinarum, quo solebant homines ex agro in vrbem conuenire.

In Altero autem, vbicumque est littera F. significatur dies *Fastus*, quo nimirùm fari licebat Prætori tria verba solemnia. Do, Dico, Addico. Vbi N, *Nefastus*, quo videlicet toto non licebat. Vbi FP, *Fastus primò*, quo licebat prima diei parte, seu ante meridiem. Vbi NP, *Nefastus primò*, quo eadem prima parte non licebat. Vbi EN, *Endotercisus*, seu *Intercisus*, quo horis quibusdam licebat, non licebat aliis. Vbi C, *Comitialis*, quo haberi poterant Comitia; quæ nisi haberentur, fari tota die Prætori licebat; si haberentur, licebat solùm, vbi ea peracta forent. Vbi Q. Rex C, F, *Quando Rex* (intellige sacrificulus) *Comitiauit* (hoc est in Comitium iuit) *Fas*; supple Prætori. Vbi Q. ST, D, F, *Quando stercus delatum est*, (ex æde Vestæ intellige) *Fas*, supple eidem Prætori. Sed Calendarium habes heic inferiùs.

Sunt porrò heic duo quædam obseruanda; Vnum, quòd Iulius Cæsar natus ad IV. Eidus Quintilis foret, ideò fuisse, Cæsare mortuo, hunc mensem appellatum Iulium, legem ferente M. Antonio, qui illi v. Consuli collega cùm foret, superfuit: idque à secundo statim Annorum, qui à Iulio reformatore Iuliani deinceps appellati sunt. Fuisse & Sextilem à successoris nomine vocatum Augustum, non quòd Augustus eo mense natus (siquidem natus est Septembri, & IX. quidem Calendas Octobris) sed ob alias causas non Plebiscito modò expressas, sed etiam Senatus-consulto, quod Censorinus refert ad annum Augustanum (victoriæve Actiacæ) XX. hoc est XXXVIJ. Iulianum; cuiúsque ecce apud Macrobium verba, *Cùm Imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit; & triumphos treis in vrbem intulerit; & ex Ianiculo legiones deducta, sequutaque sint eius auspicia, ac fidem; & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit; finisque hoc mense bellis ciuilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit; Placere Senatui, vt mensis Augustus appelletur.*

Notum est autem perseuerare etiam-num hæc duo mensium nomina; cùm alij quidam Imperatores nequicquam parem facere immutationem tentauerint; vt dum Nero voluit Aprilem appellari Neronem; Commodus Sextilem Commodum, & Septembrim Herculem: Domitianus Septembrim Germanicum, & Octobrim Domitianum: Commodus rursùs Nouembrim Exuperatorium, & Decembrim Amazonium. Quippe de omnibus dici potest, quod Macrobius speciatim de Domitiano habet, *qui Octobrim, inquit, suo nomine inuaserat; sed vbi infaustum vocabulum ex omni are, vel saxo placuit eradi, Menses quoque vsurpatione tyrannica appellationis exuti sunt.*

Alterum, cùm Iulius Cæsar instituisset, vt quarto quoque anno intercalaretur, & numerandum intellexisset quartum, decluso illo, quo nupera intercalatio fuisset facta; euenisse, vt illo mortuo non intelligentes rem Pontifices, quartum annum, superiore illu incluso, intellexerint, sicque inter duos intercalareis, non-nisi duos sine intercalatione habuerint; quousque exactis XXXVJ. annis error denique deprehensus fuit.

Quia verò intra hosce annos intercalatum fuerat duodecies, cùm debuisset solummodò intercalari nouies; ea-propter constituit Augustus, vt duodecim annis insequentibus intercalatio nulla fieret, quò tres dies plus æquo intrusi tribus quadrienniis absumerentur. Quare & correctione hoc modo instituta, fuisse intercalationem resumptam, sicque deinceps continuatam, vt interrupta hactenus non fuerit. Quomodo autem futurum sit, vt interrumpatur, dicendum posteriùs.

CALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		IANVARIVS. *In Tutela Iunonis.*
A	F	*Kal.*	Iano. Iunoni.
B	F	iv.	
C	C	iii.	Cancer occidit.
D	C	*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Lyra oritur. Aquila vesperi occidit.
F	F	viii.	
G	C	vii.	
H	C	vi.	Delphin vesperi occidit.
A		v.	Agonalia.
B	EN	iv.	Media hyems.
C	NF	iii.	Carmentalia.
D	C	*Prid.*	Compitalia.
E	NF	*Id.*	Ioui Statori.
F	EN	xix.	
G		xviii.	Carmentæ, & Porrimæ Postuertæ.
H	C	xvii.	Concordiæ.
A	C	xvi.	Sol in Aquario.
B	C	xv.	
C	C	xiv.	
D	C	xiii.	
E	C	xii.	
F	C	xi.	
G	C	x.	Lyra occidit.
H	C	ix.	Sementinæ feriæ. Castori, & Polluci.
A	C	viii.	
B	C	vii.	
C	C	vi.	Regulus occidit.
D	C	v.	
E	F	iv.	Equiria in campo Martio. Pacalia.
F	F	iii.	Fidicula occidit.
G	F	*Prid.*	Deis Penatibus.

Nund.	Dies.		FEBRVARIVS. *In Tutela Neptuni.*
H	N	*Cal.*	Hercoli. Lucaria. Iunoni Sospitæ.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Lyra, & medius Leo occidunt.
C	N	*Prid.*	
D		*Non.*	Aquarius oritur.
E	N	viii.	
F	N	vii.	
G	N	vi.	
H	N	v.	Veris initium.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Genialici ludi. Arctophylax oritur.
C	N	*Prid.*	
D	NF	*Id.*	Fauno, & Ioui.
E	C	xvi.	Coruus, Crater, Anguis oriuntur.
F	NF	xv.	Lupercalia.
G	EN	xiv.	Sol in Piscibus.
H	NF	xiii.	Quirinalia.
A	C	xii.	Feralia, seu Ferialia. Fornacalia. Diis Manibus.
B	C	xi.	
C	C	x.	
D	F	ix.	Deæ Mutæ, seu Larundæ. Feralia. Lararia.
E	C	viii.	Caristia.
F	NF	vii.	Terminalia.
G	N	vi.	Regifugiom.
H	C	v.	Hirundinom aduentus. Arcturus vesperi oritur.
A	EN	iv.	
B	NF	iii.	Equiria in campo Martio.
C	C	*Prid.*	

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MARTIVS. *In Tutela Mineruæ.*
D	NP	*Kal.*	Marti, Ancyliorum feſtum. Matronalia.
E	F	vi.	
F	C	v.	Alter Piſcium occidit.
G	C	iv.	
H	C	iii.	Cancer oritur. Vindemiator oritur.
A	NP	*Pridie.*	Veſtalia. Cæſar Pontifex Max. factus.
B	F	*Non.*	Veioui Pegaſus oritur.
C	F	viii.	Corona oritur.
D	C	vii.	Orion oritur.
E	C	vi.	
F	C	v.	
G	C	iv.	
H	EN	iii.	Maria aperiuntur.
A	NP	*Prid.*	Equiria ad Tiberim.
B	NP	*Id.*	Annæ Perennæ. Scorpius occidit.
C	F	xvii.	Nepa occidit.
D	NP	xvi.	Liberalia, ſeu Bacchanalia. Agonia.
E	C	xv.	Sol in Ariete.
F	N	xiv.	Quinquatrus Mineruæ, per 5. dies.
G	C	xiii.	
H	C	xii.	Equus occidit manè.
A	N	xi.	
B	NP	x.	Tubiluſtrium.
C	Q.REX	ix.	
D	C[C.F.	viii.	Hilaria. Æquinoctium vernum.
E	C	vii.	
F	NP	vi.	
G	C	v.	Megaleſia.
H	C	iv.	
A	C	iii.	Concordiæ, Saluti, Paci.
B	C	*Prid.*	

Nund.	Dies.		APRILIS. *In Tutela Veneris.*
C	N	*Kal.*	Veneri. Fortunæ Virili.
D	C	iv.	Pleiades occidunt.
E	C	iii.	
F	C	*Prid.*	Megaleſia, Ludi Matri Magnæ, per octo dies.
G		*Non.*	
H	NP	viii.	Fortunæ Publicæ, Primigeniæ.
A	N	vii.	Apollinis, & Dianæ natalis.
B	N	vi.	Libra occidit.
C	N	v.	
D	N	iv.	Ludi in Circo.
E	N	iii.	
F	N	*Prid.*	Ludi Cereri, per octo dies.
G	NP	*Id.*	Ioui Victori, & Libertati.
H	N	xviii.	
A	NP	xvii.	Fordicidia, vel Fordicaria.
B	N	xvi.	Suculæ occidunt veſperi.
C	N	xv.	
D	N	xiv.	Equiria in Circo maximo.
E	N	xiii.	Cerealia. Sol in Tauro.
F	N	xii.	Palilia. Romæ natalis.
G	NP	xi.	
H	N	x.	Agonia altera.
A	NP	ix.	Vinalia priora.
B	C	viii.	Palilicium oritur.
C	NP	vii.	Robigalia. Medium Veris.
D	F	vi.	Aries occidit. Hœdi oriuntur.
E	C	v.	Feriæ Latinæ.
F	NP	iv.	Floralia, per ſex dies.
G	C	iii.	Canis veſpere occidit.
H	F	*Prid.*	Veſtæ Palatinæ. Larentalia prima.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		MAIVS. *In Tutela Apollinis.*
A	N	*Kal.*	Bonæ Deæ. Lararia. Capella oritur.
B	F	vi.	Compitalia.
C	C	v.	Hyades, & Centaurus oriuntur.
D	C	iv.	
E	C	iii.	Lyra oritur.
F	C	*Pridie.*	Scorpius, & Nepa medij occidunt.
G	N	*Non.*	Vergiliæ oriuntur manè.
H	F	viii.	Capella oritur Cæſari.
A	N	vii.	Lemuria, vel Remuria, per treis dies.
B	C	vi.	
C	N	v.	Malum nubere. Orion occidit.
D	NP	iv.	Marti in Circo.
E	N	iii.	Æſtatis initium. Pleiades oriuntur.
F	C	*Prid.*	Mercurio. Taurus oritur.
G	NP	*Id.*	Feriæ Ioui. Mercurij natalis. Fidis oritur manè.
H	F	xvii.	
A	C	xvi.	
B	C	xv.	
C	C	xiv.	Sol in Geminis.
D	C	xiii.	
E	NP	xii.	Veioui. Agonalia. Canis oritur.
F	N	xi.	
G	NP	x.	Tubiluſtria. Volcanalia.
H	Q.REX	ix.	
A	C[C.F.	viii.	Fortunæ Publicæ. Aquila oritur.
B	C	vii.	Regifugium iterum. Arctophylax occidit.
C	C	vi.	Hyades oriuntur.
D	C	v.	
E	C	iv.	
F	C	iii.	
G	C	*Prid.*	

Nund.	Dies.		IVNIVS. *In Tutela Mercurij.*
H	N	*Kal.*	Iunoni Monetæ. Tempeſtæ.
A	F	iv.	Feriæ Marti. Carnæ Deæ.
B	C	iii.	
C	C	*Prid.*	Bellonæ, & Herculi.
D	N	*Non.*	Dio Fidio, Sancto, Semipatri.
E	N	viii.	Veſtæ.
F	N	vii.	
G		vi.	Menti, in Capitolio.
H	N	v.	Veſtalia. Aſini coronantur.
A	N	iv.	
B	N	iii.	Matralia. Fortunæ, & Concordiæ.
C	N	*Prid.*	
D	N	*Id.*	Ioui Inuicto. Quinq. Min. Calor incipit.
E	N	xviii.	
F	Q.ST	xvii.	
G	C[D.F.	xvi.	
H	C	xv.	Delphin oritur totus.
A	C	xiv.	
B	C	xiii.	Mineruæ. Sol in Cancro.
C	C	xii.	Summano. Ophiuchus oritur.
D	C	xi.	
E	C	x.	
F	C	ix.	
G	C	viii.	Forti Fortunæ. Hoc, & ſequente biduo, Solſtitium.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Orionis zona oritur.
B	C	v.	Ioui Statori. Lararia.
C	C	iv.	
D	F	iii.	
E	F	*Prid.*	Herculi, & Muſis. Populifugium.

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS

Nund.	DIES.		QVINTILIS. *In Tutela Iouis.*
F	N	*Kal.*	Migrationes ex ædibus in ædeis.
G	N	vi.	
H	N.	v.	
A	NP	iv.	Corona occidit manè.
B	N	iii.	Populifugium.
C	N	*Pridie.*	Ludi Apollinares, per 8. dies. Fortunæ Muliebri.
D	N	*Non.*	Populifugium, Caprotinæ Nonæ. Festum Ancillarum,
E	N	viii.	Vitulatio.
F	EN	vii.	Cepheus vespere oritur.
G	C	vi.	Prodromi, seu Etesiæ flare incipiunt.
H	C	v.	
A	NP	iv.	Cæsaris natalis.
B	C	iii.	Fortunæ Muliebri.
C	C	*Prid.*	Merkatus, vel Merkurialia per sex dies.
D	NP	*Id.*	Castori, & Polluci.
E	F	xvii.	Procyon oritur.
F	C	xvi.	
G	C	xv.	
H	NP	xiv.	Lucaria.
A		xiii.	Sol in Leone.
B	C	xii.	Lucaria.
C	C	xi.	
D		x.	Neptunalia.
E	N	ix.	Regulus oritur.
F	NP	viii.	Furinalia. Ludi Circenses, per dies sex.
G	C	vii.	Canicula apparet.
H	C	vi.	
A	C	v.	
B	C	iv.	
C	C	iii.	Aquila occidit.
D	C	*Prid.*	

Nund.	DIES.		SEXTILIS. *In Tutela Cereris.*
E	N	*Kal.*	Spei, Marti.
F	C	iv.	
G	C	iii.	
H	C	*Prid.*	Leo medius oritur.
A	F	*Non.*	Saluti, in Quirinali.
B	F	viii.	Arcturus medius occidit.
C	C	vii.	Aquarius medius occidit.
D	C	vi.	Soli Indigeti, in Quirinali.
E	NP	v.	
F	C	iv.	Opi, & Cereri.
G	C	iii.	Fidis occidit. Autumni initium.
H	C	*Prid.*	Herculi. Lignapæsia.
A	NP	*Id.*	Dianæ. Vertumno. Festum Seruorum, & Ancillarum.
B	F	xix.	
C	C	xviii.	Delphin manè occidit.
D	C	xvii.	
E	NP	xvi.	Portumnalia. Iano.
F	C	xv.	
G	FP	xiv.	Vinalia posteriora.
H	C	xiii.	Sol in Virgine.
A	NP	xii.	Consualia.
B	EN	xi.	Vindemiator oritur manè.
C	NP	x.	Volcanalia.
D	C	ix.	Feriæ Lunæ.
E	NP	viii.	Opiconsiua, in Capitolio.
F	C	vii.	
G	NP	vi.	Volturnalia.
H	NP	v.	Victoriæ. Ara in Curia. Sagitta occidit. Ethesiæ desinunt.
A	F	iv.	
B	F	iii.	Mundus Cereris patet.
C	F	*Prid.*	Andromeda vesperi oritur,

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		SEPTEMBER. *In Tutela Vulcani.*
D	N	*Kal.*	Fer. Neptuno. Ioui Mæmacti.
E	N	iv.	
F	NP	iii.	Dionyſia ſeu Vindemiæ.
G	C	*Pridie.*	Ludi Romani, per octo dies.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Erebo, ariete, & oue nigra.
B	C	vii.	
C	C	vi.	
D	C	v.	Cappella oritur.
E	C	iv.	Caput Meduſæ oritur.
F	C	iii.	Virgo media oritur.
G	N	*Prid.*	Arcturus medius oritur.
H	NP	*Id.*	Hirundinum diſceſſus.
A	F	xviii.	Equorum probatio.
B		xvii.	Ludi Circenſes, votiui, magni, per quinque dies.
C	C	xvi.	
D	C	xv.	
E	C	xiv.	Spica Virginis manè oritur.
F	C	xiii.	Sol in Libra. Crater manè apparet.
G	C	xii.	Romuli natalis. Merkatus per quatuor dies.
H	C	xi.	
A	C	x.	Argo, & Piſces occidunt.
B	NP	ix.	Auguſti natalis.
C	C	viii.	Æquinoctium hoc, & ſeq. biduo.
D	C	vii.	Saturno, & Maniæ.
E	C	vi.	
F	C	v.	Veneri Genitrici. Fortunæ Reduci.
G	C	iv.	Capella manè oritur.
H	F	iii.	Hœdi oriuntur.
A	F	*Prid.*	Meditrinalia. Epulum Mineruæ.

Nund.	DIES.		OCTOBER. *In Tutela Martis.*
B	N	*Kal.*	
C	F	vi.	
D	C	v.	
E	C	iv.	Auriga occidit manè.
F	C	iii.	Mundus Cereris patet.
G	C	*Prid.*	Diis Manibus.
H	F	*Non.*	
A	F	viii.	Clara Coronæ oritur.
B	C	vii.	
C	C	vi.	Ramalia, Græcis Oſchophoria.
D		v.	Meditrinalia. Hyemis initium.
E	NP	iv.	
F	NP	iii.	Fontinalia. Ioui Liberatori, Ludi per tres dies.
G	NP	*Prid.*	
H	NP	*Id.*	
A	F	xvii.	Ludi Plebeij. Arcturus occidit.
B	C	xvi.	
C	C	xv.	Ioui Liberatori, Ludi.
D	NP	xiv.	Armiluſtrium.
E	C	xiii.	
F	C	xii.	Ludi per quatuor dies. Sol in Scorpione.
G	C	xi.	
H	C	x.	Libero Patri. Taurus occidit.
A	C	ix.	
B	C	viii.	
C	C	vii.	Nepæ frons oritur.
D	C	vi.	Ludi Victoriæ.
E	C	v.	Vergiliæ occidunt.
F	C	iv.	
G	C	iii.	Vertumni Feriæ. Ludi votiui.
H	C	*Prid.*	Arcturus occidit.

KALEN

CALENDARIVM IVLII CÆSARIS.

Nund.	DIES.		NOVEMBER. *In Tutela Dianæ.*
A	N	*Kal.*	Ludi Circenses.
B	F	iv.	Arcturus occidit vesperi.
C	F	iii.	Fidicula manè oritur.
D		*Pridie.*	
E	F	*Non.*	Neptunalia.
F	F	viii.	
G	C	vii.	Mundus patet.
H	C	vi.	Clara Scorpionis oritur.
A	C	v.	Hyemis initium.
B	C	iv.	
C	C	iii.	Vergiliæ occidunt. Maria clauduntur.
D	C	*Prid.*	
E	NP	*Id.*	Lectisternia, seu Epulum indictum.
F	F	xviii.	
G	C	xvii.	Ludi Plebeij in Circo, per treis dies.
H	C	xvi.	Sementis triticeæ finis.
A	C	xv.	
B	C	xiv.	Merk.per triduum.Sol in Sagittario.
C	C	xiii.	Pontificum Cœna, in honorem Cybeles.
D	C	xii.	
E	C	xi.	Liberalia. Lepus occidit manè.
F	C	x.	Plutoni, & Proserpinæ.
G	C	ix.	
H		viii.	Brumalia per triginta dies.
A	C	vii.	Canicula occidit.
B	C	vi.	Suculæ occidere incipiunt.
C	C	v.	
D	C	iv.	
E	C	iii.	
F	F	*Prid.*	Totæ Suculæ occidunt.

Nund.	Dies.		DECEMBER. *In Tutela Vestæ.*
G	N	*Kal.*	Fortunæ muliebri.
H		iv.	
A		iii.	
B		*Prid.*	Mineruæ, & Neptuno.
C	F	*Non.*	Faunalia.
D	C	viii.	Sagittarius medius occidit.
E	C	vii.	Aquila manè oritur.
F	C	vi.	
G	C	v.	Iunoni iugali.
H	C	iv.	
A	NP	iii.	Agonalia. Alcyonij dies quatuordecim.
B	EN	*Prid.*	
C	NP	*Id.*	Equiria, seu Cursus equorum.
D	F	xix.	Ambrosia.
E	NP	xviii.	Consualia Scorpius totus oritur manè.
F	C	xvii.	
G		xvi.	Saturnalia, per quinque dies.
H	C	xv.	Sol in Capricorno. Olor oritur.
A	NP	xiv.	Opalia.
B	C	xiii.	Sigillaria per duos dies.
C	NP	xii.	Diualia, seu Angeronalia.
D	C	xi.	Lararia.
E	NP	x.	Larentalia, vel Laurentalia.
F	C	ix.	Iuuenales Ludi.
G	C	viii.	Solstitium hyemale. Brumalium finis.
H	C	vii.	
A	C	vi.	Phœbo, per triduum. Delphinus oriri manè incipit.
B	C	v.	
C	F	iv.	Aquila vespere occidit.
D	F	iii.	Canicula vespere occidit.
E	F	*Prid.*	

CAPVT IV.

Romani Calendarij ad Christianos vsus applicatio, & celebrandi Paschatis tempus à Niceno Concilio præscriptum.

CÆterùm, cùm Christus Seruator, imperante Augusto (& sub medium quidem intermissæ illius intercalationis) natus fuerit, ac primi Christiani intra fineis Romani Imperij vitam duxerint; ideò ipsis quoque fuit primitùs vsus Romani Calendarij à Iulio Cæsare reformati. Nempe ipsis quoque fuere iidem Menses, idem in vnoquoque mense dierum numerus; idem in Februario dies intercalaris; eadem Kalendarum, Nonarum, Iduum denominatio; tametsi, quod ad cætera attinet, quidpiam immutârint.

Imprimis enim, vice literarum illarum Nundinalium, literas, vocatas Dominicaleis reposuerunt, hoc est pro octonis septenas, quot dies in Hebdomade sunt, quarum vna semper Dominica vocatur. Fecere id autem ex Iudæorum ritu, apud quos Christus natus vixit, quorumque legem obseruauit; nisi quòd Iudæi obseruantes Hebdomadem, festum habuere diem septimum, Sabbathum ipsis appellatum; Christiani autem festum habuere primum, in memoriam Resurrectionis Christi Domini; vnde & illi fuit Dominicæ nomen.

Quòd communis verò annus contineat hebdomades dierum quinquaginta duas, ac vnum diem præterea; inde fit, vt his literis, nempe A, B, C, D, E, F, G, quinquagies, ac bis repetitis, ipsa litera A, diei primo anni tributa, supersit etiam attribuenda diei anni vltimo; ac exinde intelligatur, si dies prima anni communis Dominica fuerit, vltimam quoque Dominicam fore; atque adeò diem primam anni insequentis fore non amplius Dominicam, sed diem hebdomadis secũdam; sicque anno insequente literam A, designaturam diem hebdomadis secundam, & literam G. Dominicalem fore. Dico autem anni communis; quoniam in anno Bissextili, quæ litera Dominicalis ad diem vsque intercalarem est, esse deinceps non perseuerat; verùm illius vicem subit, quæ ipsam proximè antecedit; adeò vt, si eò vsque litera Dominicalis, fuerit verbi causâ G, sit deinceps futura F; & cùm proximo rursus anno E, sit futura Dominicalis; ipsa litera A, sit designatura non diem hebdomadis secundam, neque etiam tertiam, sed quartam.

Deinde, pro nihilo habuerunt dies Fastos, Nefastos, Comitialeis; & cæteros; ac vice Festorum, Ludorum, cæterorúmque huiusmodi, apposuere solùm quibus diebus contigisset Depositio, obitusve Sanctorum Episcoporum, & Martyrum, vnà cum cœmeterio in quo quisque sepultus fuisset. Exempli causâ, mense Ianuario, Ad IV. Idus, *Miltiadis in Callisti.* Ad XVIII. Kal. Febr. *Marcellini in Priscillæ.* Ad XIII. *Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbis.* Ad XII. *Agnetis in Nomentana*; atque ita de cæteris. Ex quo licet intelligi, vocatum iam Martyrologium nihil esse aliud, quàm primæuum hoc continuatum, amplificatumque Calendarium; & vocatum iam Calendarium nihil aliud, quàm Martyrologium selectum.

Tertiò, quòd essent apud Christianos non modò stata, ac Immobilia, diebusve anni certis assignata Festa; sed quædã etiam vaga, & Mobilia, hoc est, non quotannis ad eosdem dies redeuntia, sed per varios, quasi subsultim, decurrentia; ideò, cùm non possent hæc Festa adscribi Calendario, & præscribendæ tamen forent certæ regulæ, ex quibus posset intelligi, in quos ex Calendario dies singulis annis inciderent; ideò, inquam, diù, multúmque, priusquàm aliquid hac de re consticerit, laboratum fuit. Et quia sanctum Pascha est veluti caput, è quo dependent cætera, cùm habito die Paschatis, reliquorum dies facilè obtineantur; idcircò opus, ac labor fuit in præscribendo die, quo Pascha quoto quoque anno celebraretur.

Cùm enim Christus Dominus anno ætatis XXXIV. currente, passurus sub Tiberio, Pascha pridie mortis cum Discipulis celebrasset, ac idem quotannis celebrandum præcepisset; subortæ sunt breui, ac deinceps difficultates variæ circa celebrationis tempus. Primæua institutio, ab vsque exitu Iudæorum ex Ægypto, ferebat, vt quemadmodum ille exitus contingebat sub Plenilunium, dimidiumve mensis, quo in illis regionibus nouæ fruges colligebantur, cuiusque initium erat semper Nouilunium Veris initio, Æquinoctiove, seu antè, seu post proximum; ita in ipsius memoriam, Pascha quotannis celebraretur, tum simili mense, vocato Iudæis Nisan, qui ex sexto factus est primus (quosd nempe Festa, seu dies Solemneis) tum die illius decimaquarta, quæ & propter ipsam Lunæ ætatem, tempusve à Nouilunio exactum, appellata est decimaquarta Luna. Scilicet, vt annua, sic menses, Lunares (saltem quod ad Sacra) apud Iudæos fuisse videntur.

Primi itaque Christianorum non alia, quàm Iudæorum computandi ratione vsi (& maximè quidem, donec primi quindecim Ierosolymorum Episcopi ex Circumcisione, seu Iudæi fuerunt) obseruauere quidem omnes eundem anni mensem; verùm, cùm Paschæ nomine significetur Transitus: & factus à Christo Transitus duplex fuerit, Prior quidem ex vita in mortem, quo die crucifixus fuit, feriâ scilicet hebdomadis sextâ; Posterior verò ex morte in vitam, quo die resurrexit à mortuis, feriâ nempe primâ, vocata deinceps Dominicâ: ea propter alij existimârunt celebrandum Pascha ipso die Crucifixionis, vnde & fuit dictum σταυρώσιμον Pascha; alij die Resurrectionis, vnde & Pascha dictum ἀναστάσιμον fuit. Prætereo autem, licet Crucifixionis dies videatur Iudæis fuisse Luna XIV. quòd, ex B. Ioanne, fuerit Parasceue, & Iudæi non fuerint ingressi in Prætorium, vt non contaminarentur, sed eo vespere comederent Pascha; Sanctos tamen Patres, vt deinceps citandos Theophilum, Cyrillum,
Ambro

Ambroſium, eam habuiſſe xv. ſuperiorem verò, quòd Chriſtus ab vſque antecedente comediſſet veſpere, xiv. Lunam reputaſſe.

Breui porrò in id conſenſit maxima Chriſtianorum pars, vt Paſcha celebraretur die Dominica Lunam xiv. proximè inſequente (adeò vt, etiam cùm Luna xiv. in Dominicam incideret, Paſcha in ſequentem transferretur) eáque de re Epiſtola B. Pij Papæ circiter annum Chriſti 150. exſtat. Qui autem deinceps aut ſuperfuere, aut exorti fuere, qui contenderent, retinendam eſſe cum ipſis Iudæis diem, vel Lunam xiv. ij ab Orthodoxis habiti fuere Hæretici, Quarta-decimanique vocati. Niſi quòd tolerabiliores ſunt viſi, quibus placuit, ſi decimaquarta Luna incidiſſet in ante viii. Kalendas Aprilis, ſeu Martij xxv. quo Chriſtum paſſum perſuaſio erat, celebrari Paſcha debere; quotacumque tandem ea dies hebdomadis occurreret: qui quidem mos diu in Gallia ſpeciatim fuit obſeruatus.

Non ea tamen ſola fuit difficultas. Nam, cùm primus menſis deberet à Nouilunio incipere, quod foret veris initio, ſeu Æquinoctio propius, ac Luna adeò xiv. eſſe non poſſet aliquo die Æquinoctium antecedente; ſed vel die ipſo Æquinoctij, vel conſequente aliquo; ideò controuerſia fuit multa, quòd non conſtaret ſatis, quo die Æquinoctium contingeret, neque quæ dies menſis, ſeu Luna decima quarta habenda foret. Videlicet craſſa nimis videbatur Iudæorum computatio; qui & Æquinoctium habebant æquo anticipatius; & Cyclo vtebantur Heptaeteridum duodecim, ſeu octoginta quatuor annorum (addita nempe ad Calippi Periodum octaeteride) quo Nouilunia tamen in eoſdem dies non reſtituebantur, vt ipſi putabant.

Hoc de negotio cùm Papa Victor ſcripſiſſet ad Theophilum Cæſarieſem Epiſcopum, ſub annum Chriſti Domini 196 conuocauit ille Cæſaream circumvicinos Epiſcopos; eóque in Concilio conſtitutum fuit, vt, quia Mundus creatus fuiſſet in die verni Æquinoctij, exſiſtente Dominica (eâ ſcilicet credebatur Æquinoctium contingere Iulij Cæſaris tempore) Quia eâdem Chriſtus ſurrexiſſet, Paſſione triduo antè incœpta (à die nimirum 22. qua Iudas eum prodiderat.) Quia ruſus menſis integer conſecratus à Deo fuiſſet celebrationi Paſchatis, ac intra menſem hebdomas, in quam decima quarta Luna incideret. Conſtitutum, inquam, fuit, vt celebrandi Paſchatis limites forent à die Martij 22. in diem Aprilis 21. ac prætereà, à Luna xiiij. intra illos limites cadente, in Lunam xxj. provt Dominica poſt Lunam decimam quartam contingeret.

At verò, quia ſimul decretum nihil fuit circa diem habendi quotannis Nouiluuij, ex quo Luna decima-quarta, eáque Paſchalis ſupputaretur; ea de cauſa fuere ſubinde varij Cycli excogitati ad Lunæ ætatem cognoſcendam, quales, præter Iudaicum 84. annorum, fuere, alius quidem annorum 30. alius 25. alius 16 ſeu duarũ Octaeteridum, ex quibus Hippolytus Epiſcopus Portuẽſis ſub annum Chriſti 222. Ἑκκαιδεκαετηρίδα, Cyclumve annorum xvj. confecit, præter cæteros celebrem; quovſque Anatolius Epiſcopus Laodicenus, ſub annum 275. Cyclum Decem nouennalem induxit. Induxiſſe certè memorat Euſebius: tametſi Beda Euſebium ipſum compoſuiſſe primum talem Cyclum dicat. Hic porrò Cyclus fuit quidem temporis progreſſu commodiſſimus omnium viſus; verùm, non quatenus deſcriptus ab ipſo Anatolio, qui & duo tantum Bis-ſexta per totam Cycli ſeriem agnouit; &, conſtituto Æquinoctio ad diem Martij 25. conſtituit Paſchalis celebrationis limites diem Martij 27. & Aprilis 23. ſanxitque, ſi Luna xiv. in Dominicam incideret, poſſe eâ Paſcha celebrari; adeò proinde, vt celebrationem à Luna xiv. in xx. extenderit. Meminit ille diuerſæ iam apud Gallos computationis.

Succeſſit deinde anno Chriſti 328. (niſi malis cum pleriſque dicere 325.) ſucceſſit, inquam, generale, ac celebre illud Nicænum Concilium, quod Cyclum quidem Decem nouennalem, peritis viris in conſilium adhibitis, retinendum cenſuit; ſed quia tamen tam circa ipſum, quam circa diem Æquinoctij difficultates ſupererant variæ; idcircò rei definiendæ curam demandauit Alexandrinæ Eccleſiæ; ob antiquam apud Ægyptios, ac in ea præſertim vrbe, Aſtrunomiæ peritiam; vt re deinceps communicata cum Romano Epiſcopo, & ex illius indictione Eccleſiis longinquioribus, Paſcha eodem die celebrari à Chriſtianis omnibus poſſet.

Res proinde ſic fuit peracta, vt poſt annos demum 50. B. Theophilus Alexandrinus Epiſcopus & Cyclum annorum 418. ſeu 22. Cyclorum Decem-nouẽnalium condiderit, & Canonem, ſeu Tabulam, vt iam dicimus, Temporariam, ab anno 380. in centum annos extenderit, in qua & Luna xiv. & Paſchalis Dominica quoto quoque anno oſtenderetur; ídque præfatus, Æquinoctium xij. Kalendas Aprilis, hoc eſt die Martij xxj. contingere (vt nempe ſtudioſiùs, ex mente Concilij obſeruatum fuerat) & quandocumque Luna xiv. in Dominicam diem incideret, Paſcha in inſequentem, ſeu poſt ſeptem dies, differendum eſſe.

Subſcripſit ſtatim S. Ambroſius, ſub idem tempus cùm ſcriberet. Quippe & probatu à Concilio Decem-nouennalis Cycli meminit, & mentione facta ſupputationis Ægyptiorum, ac definitione Alexandrinæ Eccleſiæ, admiſit explicatiùs, poſſe Paſcha à Luna xv. in xxj. celebrari, & nihil vetare proinde, quò minùs, etiam vij. Kalendas Maias, ſeu die xxv. Aprilis, Paſcha celebretur, ſi nempe Luna xiv. in diem eius menſis xviij. eámque Dominicam, inciderit.

Beatus Cyrillus itidem Alexandrinus Epiſcopus, ſub annum 446. vbi etiam meminit decreuiſſe Concilium, vt quoniam apud Alexandriam talis eſſet reperta Eccleſia, quæ in huius rei ſcientia claceret, ideò per Ipſam indicaretur in ſingulos annos Romanæ Eccle-

ſiæ,quo die,& quota Luna Paſcha celebrandum occurreret; rum adiecit, ſe reduxiſſe memoratum Cyclum beati Theophili 418. annorum ad annos 95. hoc.eſt, ad quinque Cyclos Decem-nouẽnales, quot nempe neceſſarij erant, vt poſtquàm Paſcha foret die Martij 22. (ſeu quàm citiſsimè poteſt) celebratum,eodem rurſum die poſſet celebrari.

Cùm proinde ſub idem tempus ſanctus Leo Papa hæreret de die, quo indicenda foret celebratio Paſchatis anno 444. ac requiſiſſet beati Cyrilli ſententiam, Reſponſio eius fuit celebrandum Paſcha ix. Kalend. Maij, ſeu die Aprilis 23. (quod idem etiam illi reſpondit B. Paſchaſinus Lilybæanus Epiſcopus) tametſi eo anno Latini (exceptis tamen Mediolanenſibus, propter beatum Ambroſium) indicerent Paſcha ad vij. Kaleudas Aprilis, ſeu Martij 26.

Et cùm deinceps idem ſanctus Leo, prouideret parem circa annum 455. difficultatem, quòd iuxta Cyclum Latinorum deberet Paſcha contingere ad diem xv. Kal.Maias, ſeu diem Aprilis 17.iuxta Alexandrinum verò,hoc eſt,beatorum Theophili,& Cyrilli, ad viii.Kalend.ſeu diem Aprilis 24.quę aliunde quoque excederet limitem nõ,modò primitùs præſcriptum diei 21. ſed etiam illum, qui haberi poſſet, ob biduum à die Paſſionis in Reſurrectionis Dominicam, die 23. idcircò hacce de re ſcripſit ad Marcianum Imperatorem, vt eliceret,quam & ſecum communicaret, Ægyptiorum, Alexandrinorúmve, vbi hæc expendiſſent, ſententiam. Cúmque Marcianus haece de re ſollicitaſſet beatum Proterium Alexandrinum Epiſcopum, beati Cyrilli ſucceſſorem; reſcripſit ipſe Proterius fusè ad ſanctũ Pontificem,multiſque oſtendit nõ alia,quã Aprilis die 24.Paſcha celebrandũ.

Et ſanctus quidem Leo Paſcha eo die celebrandum indixit; verùm quia Latini variè obmurmurabant, Proſpérque ſpeciatim obiecit, rem fuiſſe Proterij pertinaciâ obtentam,& nunquam deinceps imitandam,quoniam exitialem offenſionem attuliſſet; eamobrem, vt impoſterùm à diſſidiis caueretur, & quid rei foret agendum conſtaret,Hilarus Romanus Archidiaconus, & poſteà quoque ſancti Leonis in Pontificatu ſucceſſor,Victorium Aquitanum hatum rerum peritum adhortatus eſt, vt diligenter inquireret, vnde inter Græcos, Latinóſque oriretur diuerſitas; quò diſſono opinionis errore ſublato,fidelium voluerſitas poſſet, dubiis omnibus expedita, idem tenere.

Victorius igitur ſub annum 457.attendens inter cætera, nullum neque 84. neque 95.neque 1000. neque plurium annorum Cyclum ſic reſumi poſſe, vt annis deinceps conſeqnentibus inſeruiret, donec talis eſſet, qui omneis varietates ex commiſtione Cycli Decem-nouennalis cum Dominicalibus literis, iiſque per annos quaternos binis, exortas complecteretur; ideò talem excogitauit, ac eſſe deprehendit Cyclum annorum 532. Quare & feriem eius contexuit, & principium duxit ab anno Paſſionis Dominicæ, quam & retulit ad Rufini, ac Rubellij Geminorum Conſulatum. In ipſo autem dies Paſchatis in ſingulos annus medio quodam modo inter Latinorum praxin,& Alexandrinorum inſtitutum, deduxit.

Siquidem Latini volebant xiv. Paſchalem Lunam poſſe etiam contingere die Martij 18. quæ, ſi foret Sabbathum, celebrandum eſſet Paſcha, non die ſequente 19. ſed octiduo pòſt; ac poſſe ſolùm tum celebrari die 20. cùm Luna xiv.incidente in diem 18.ea foret hebdomadis vl. Alexandrini contendebant non poſſe Lunam xiv. ante diem 21. contingere; ac poſſe Paſcha celebrari die 22.ſi Luna xiv. incidiſſet in Sabbathum: Victorius autem cenſuit, Lunam quidem xiv. non debere contingere ante diem xxi. at non poſſe tamen Paſcha celebrari, die 22. ſi nimirùm Luna xiv.incidiſſet in Sabbathum;ſed ſolùm die 23.ſi incidiſſet in Feriam vi. Ac pari modo,cum Latini vellent non poſſe extendi Paſcha vltra diem Aprilis 21. aut ad ſummum 23. Alexandrini extendi poſſe ad vſque 25. Ipſe extremum limitem conſtituit 24.

Huiuſcemodi porrò Cyclum, ſiue Canonem Victorianum Orientales quidem omnes planè rejecerunt; Ex Latinis autem, partim aliqui approbârunt, partim aut priſco adhærere, aut amplecti etiam Alexandrinum maluerunt. Qui præcipuè verò ipſum probauere, Galli fuere Epiſcopi; ipſi videlicet in iv. Aurelianenſi Concilio, ſub annum Chriſti 540. celebrato, ſanxerunt, vt Paſcha à Sacerdotibus omnibus ſecundum Victorij laterculum celebraretur: ipſorúmque decretum ad tempora vſque Caroli Magni, & Ludouici Pij obſeruatum per Galliam fuit.

Tametſi autem fuerit Cyclus antiquatus, quod ad dies ſpectat celebrationis Paſchatis; generatim tamen annorum reuolutione ſpectata, viſus ſemper eſt id commodi habere, quòd, vt iam attigi, ex annis 532.conſtans, poſſet, vbi foret exactus, reſumi, & tota alia 532. annorum ſerie, tum Lunam xiv. tum diẽ Paſchatis, Paſchalémve Dominicam ad eoſdem Dies demonſtrare.

Ipſe nimirum Magnus eſt Cyclus, qui ex 19.in 28. multiplicatis componitur; hoc eſt, creatur ex duobus Cyclis, Vno Decem-nouennali, poſt quem exactum Nouilunia ad eoſdem dies anni, ac eadem ſerie redeunt: vnde & Cyclus Lunæ vocatur, & Numerus etiam Aureus dicitur (ſiue ex inſigni vſu, quem præſtat; ſiue quia pridem fuit, vt aiunt, literis aureis exhibitus) Altero Viginti-octennali (ſic enim loqui liceat, vt cum vſu analogia ſit) poſt quem exactum Dominicæ ad eoſdem dies, eodémque ordine recurruntur: Vnde & appellatur Cyclus literarum Dominicalium, & plerumque etiam Cyclus Solis, non alia ratione, quàm quòd qui primi Hebdomadis dies à Planetis denominârunt, vt diem ſecundam dixere diem Lunæ, tertiam diem Martis, quartam Mercurij, &c. ſic primam dixere diem Solis; ac dies proinde Dominica, & dies Solis eadem ſit. Quare & fit exinde, vt hic 532. annorum Cyclus varietatem omnem, quæ ex illorum duorum commiſtione oritur,complectatur.

Nam,

Nam, vt familiariùs rem dicam; si haberetur solùm Lunæ xiiij. ratio, satis esset Cyclus Decem-nouennalis (supposito aliunde, quòd & Nouilunia, & Plenilunia & aliæ Lunæ phases ad eosdem anni dies constanter post annos nouemdecim redirent) At quia habetur prætereà ratio diei Dominicæ insequentis; & quæ dies certo anno Dominica fuit, eadem nouemdecim pòst annis Dominica ampliùs non est; ideò adhibendus est etiam literarum Dominicalium, seu Dominicas indicantium Cyclus.

Ac si illa quidem Bis-sexti interturbatio nulla foret, & eædem septem Dominicales literæ septenis quibusque annis ad eosdem dies indicarent Dominicas; sicque ad id muneris Cyclus Septennalis sufficeret; tunc ad complectendum omnem varietatem sufficeret 7. ducere in 19. vnde crearetur Cyclus annorum 133. quibus exactis, hinc Nouilunia (ac Lunæ adeò decimæquartæ) illinc dies Dominicæ ad eosdem dies, eodemque ordine redirent: Verùm, quia Bis-sexta quaternis quibusque annis interuenientia interrumpunt hunc ordinem: neque idem redire literarum ordo, nisi post exactos quaterseptem, seu viginti-octo annos potest; ideò fuit potiùs adhibendus Viginti-octennalis Cyclus, qui in Decē nouennalem multiplicaretur. Sic enim exactis vicies octies 19. seu 532. annis; & Nouilunia) ac Lunæ adeò decimæquartæ) & Paschales Dominicæ ad eosdem dies, eadémque serie seruata, recurrunt.

CAPVT V.

Paschalis temporis occasione Cyclus Decem-nouennalis seu Numerus Aureus in Calendarium introductus.

SEptuaginta post Victorium annis, seu sub annum Christi 556. insequutus est Dionysius Exiguus, cuius nomine supersunt duæ quædam Epistolæ ad negotium hoc valdè attinentes. An ipse sit, quem Cassiodorus eius coætaneus Monachum dicit natione Scytham, sed moribus omninò Romanum, & in vtraque lingua valdè doctissimum: an alius, qui vulgò cum eo confundatur, quem scribens Beda post annos ducentos Abbatem dixit, non disputo. Obseruo solùm, Epistolarum eiusmodi Authorem eum fuisse, qui à Petronio Episcopo, multisque aliis circa eandem de celebrando Paschate difficultatem interpellatus, quid sentiret, edixerit.

Respondit nimitùm standum protsùs esse à Nicæno Concilio, neque aliam esse mentis Concilij interpretationem habendam, quàm quæ exstaret tradita non modò à commemoratis Theophilo, Cyrillo, Proterio; sed etiam à beato Athanasio, qui ipsi Concilio interfuisset; ab insequutò non multò pòst Antiocheno Concilio; à venerabili Paschasino Lilybitano Episcopo, qui Chalcedonensi præsidens Concilio, Sancti Leonis nomine, non rescripsisset ad eum in aliam, quam B. Proterius, sententiam.

Cùm videret porrò Dionysius desiturum post annos sex beati Cyrilli Canonem annorum 95. alium totidem annorum contexuit, cui & annos residuos ex Beati Cyrilli Canone præfixit, & admonuit illis exactis, non hunc resumendum, sed ineundum suum. Sunt verò quædam notatu digna quæ circa suum præstitit.

Primò enim illud, singulare fuit, quòd, cùm Annorum series in Canone beati Cyrilli, ab anno Diocletiani 153. incœpta, nihil aliud foret, quàm eorundem annorum Diocletianeorum cōsequutio; ipse indignum ratus Circulis Sacris innectere impij Tyranni, persequutorisque memoriam; satius duxit seriem Annorum ab ipsa Christi Domini Incarnatione adhibere. Ac disertè quidem expressum non exstat, à quoto vsque Christi anno Canonem suum inchoauerit; sed ex Characteribus tamen eius anni, quo scripsit, intelligimus illum sex annis ipso posteriorem fuisse 533.

Vtcumque sit verò, effectum est inde, vt cùm eò vsque ipsi etiam Christiani annos computarent, aut Vrbis, aut Consulum, aut vitæ Imperatorum, aut simili alia cum Ethnicis ratione (nisi quòd speciale caput fecerant ab vsque Diocletiani Regno, sub quo memorabile foret passos fuisse tot Martyres; vnde & Martyrum Æra fuit dicta) effectum est, inquam, vt Christiani deinceps paullatim assueti numerationi annorum ab Incarnatione Dominica fuerint; ac vno, alterove, aut saltem tertio pòst sæculo, totus Christianus orbis hanc annorum numerandorum rationem fuerit amplexatus. Id nempe, ex quo Galli quoque circa tempora memorata, Victorij Canonem deserentes, Romanum Canonem admiserunt, in quo non ampliùs anni Passionis, vt Victorius adscripserat, sed Incarnationis, aut Natiuitatis, Dionysij serie continuata, adhibuernnt. Quò minùs est mirum, si quia primam illi occasionem Dionysius fecit, idcircò Æra Incarnationis etiam Dionysiana dicatur.

Quia verò etiam Cyclus annorum 535. Dionysianus plerisque habetur (tametsi ipse illius nusquam in Epistolis meminit, neque se alium instituisse quam Cyrillino parem autumanit; cùm ex deductis iam constet huiuscemodi Cyclum esse Victorianum origine) fortè res ex eo peruulgata est, quòd contigerit Cyclum illum Dionysij annorum 95. incipere statim ab exactis à Christo annis 535. sicque primus annorum deinceps futurorum 95. fuerit quoque annorum 532. primus. Quanquam potuit quoque Dionysius allici ad hunc numerum annorum 532. deducendum, ex conspiratione quadam trium interuallorum, quæ continentia singula Decem nouennaleis aliquot Cyclos integros, deprehenderentur vniuersè viginti-octo, atque adeò annos 532. continere.

Scilicet, cùm beatus Cyrillus alligasset primum annum sui Canonis ad annū Diocletiani 153. & notum foret hunc Canonem ad annum vsque Diocletiani 147. inclusum continere Cyclos Decem-nouennaleis 5. attendere

attendete facilè potuit annos Diocletiani 152. antecedenteis . continere Cyclos præcisè 8. qui additi ad alios 5. forent 13. Fortè & attendit , quia Christus anno Imperij Tiberij xv. fuisse legeretur annorum citciter 30. atque idcircò Incarnari, Nascique debuisset citciter annum Imperij Augusti xlij. Attendit , inquam, posse appositè inter istum Augusti annum , & Diocletiani primum , vsurpari Cyclos Decem-nouennaleis 15. continenteis annos 285. quot deduci quoque ex Fastis Consularibus viderentut. Sic igitut ille deducere potuit , vt 28. Cyclos ex his 15. ad illos 13. additis , ita & num. ann. 532.

Ae fortassis quidem euênit, vt ad colligendum annos à xlij. Augusti ad Diocletiani 1. interceptos, non exactiores habuerit Fastos, quàm Cassiodorus contempotaneus , imò & quàm ipse Victorius , à quo aliquot Consulatus prætermissos , variéque interpolatos constat ; quippe, si habuisset, deprehendisset fortè duos annos fuisse ampliùs interiiciendos, eóque casu annum Diocletiani primum referendum fuisse non ad annum Christi 286. sed ad 288. Sed rem discutiendam Chronologo eximio , amicóque optimo Ludouico Fabro telinquo : ipse quippe hic nihil aliud, quàm attingo cursim, quod Dionysij opinione praxique, vt reputatur. supposita, ad Calendarij constitutionem intelligendam præsertim confert.

Secundò itaque supponendo Dionysium ad Cyclum illum primum annorum ab Incarnatione 532. respexisse ; vt peruidit illum ex ductis in se mutuò Cyclo Lunari 19. & Solari 28. constare; ita sanè agnouit debuisse vtrumque, hoc est, tam Solarem, quàm Lunarem, recto ordine procedendo, eum ipsomet anno Incarnationis incipere ; atque idcircò secundum Cyclum sic quoque inchoari debere, vt anno 533. apponeretur, ex Cyclo Lunari 1. & ex Cyclo Solari 1. seu Litera Dominicalis G (nempe hæc prima habenda est , quòd literæ Dominicales se in annorum serie retrogrado ordine consequantur) aut certè, quia annus erat Bis-sextilis, literæ geminæ G F : Anno autem 534. ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyelo Solis 2. seu litera E, atque ita deinceps : Verùm, cùm de Lunæ Cyclo id licuerit, de Cyclo tamen Solis non licuit, quòd literæ Dominicales iam tum in vsu forent, ac eo repetitæ ordine , vt anno illo 533. indicantes in Calendariis Dominicas Literæ forent non G F , sed D C , quæ non potuissent absque insigni perturbatione immutari. Quocirca & Cyclus Solaris, seu literarum Dominicalium talis fuit seruandus , qualem reperiri ipsum contigit, hoc est, anno 533. non 1. sed 9. scilicet literæ DC, loco nono à GF, in ipsa Cycli literarum Dominicalium serie occurrunt.

Adnotandum interim est, quod ex iam dictis elicitur , annum illum , qui fuit Dionysio 533. ab eo, quo Christus est Incarnatus, ac natus, esse eum, quem octiduo post Natiuitatem , seu Kalendis Ianuarij Natiuitatem proximè consequutis inceptum , numeramus, ac dicimus 532. Atque adeò, quem nos annum primũ Christi habemus, fuisse secundum Incarnationis , ac ideò illi cõpetiisse ex Cyclo Lunæ 2. ex Cyelo Solis 10. seu literam Dominicalẽ B, quatenus anno Incarnationis, non secùs ac anno ab illa 533. competere debuit ex Cyclo Lunæ 1. ex Cyclo Solis 9. seu litera gemina ; DC, si illius vsum tum fuisse, retrogressione quadam , fingamus.

Vnde & licet intelligi , si habere velimus Cyclum, Periodumve annorum 532. in quo tam Lunæ, quàm Solis Cycli simul incœperint , ac desierint ; annum anno Incarnationis superiorem esse requirendum. Competiemus autem Cyclum , quem tempore Incarnationis fluxisse concipimus , debuisse incipere anno ante Christum, vt nos numeramus, 456. Quo pacto alius deinde cœpisse debuit, anno post Christum natum 76. aliúsque iterùm anno 608. alius rursùm anno 1140. neque secus alius incœptutus est annis ab hinc 18. anno scilicet 1672. Quanquam in eo non deprehendes ampliùs literas Dominicaleis G F , sed C B , propter innouationem factam in Reformatione Calendarij anno 1582. de qua dicendum posteriùs est.

Tertiò, cùm Dionysius Alexandrinorum, sanctique præsertim Cyrilli insistendo vestigiis, Cyclum Lunæ inter cætera, vno tenore continuatum in Canonem induxerit ; quia Latinis tamen familiaris erat etiam Circulus Lunaris vocatus, ipse quidem etiam annorum nouemdecim , sed non tamen simul cum Alexandrino incipiens ; ideò illum quoque retinuit ; ipsum scilicet cum Alexandrino ita copulans , vt numero licet differrent, eiusdem tamen vsus forent. Distinctionis autem gratiâ inscripsit illum Circulum Lunarem, Alexandrinum verò Dece-nouennalem ; ac annum huius primum cum decimo-septimo illius connexuit. Quanquam ex eo habuit Decem-nouennalem præcipuum, quòd ad ipsius, non ad alterius seriem alligauit Embolismos , de quibus posteà dicendum est : vnde & sensim solus remansit , ac Numeri Aurei titulo celebris euasit.

Quartò habuit quoque Dionysius , vti & priùs etiam Victorius , rationem Cycli Indictionum , siue annorum Quindecim. Si verum sit porrò Numeri huius causam repetendam esse ex numero annorum, qui à Constantini Quinquennalibus in Vicennalia decurrerunt ; cùm aliunde constet Nicænum Concilium celebratum fuisse anno Vicennalium (& Nicomediæ quidem actorum , per quæ Patres Concilij inuitati ab eo fuerint) & videantur Christiani non alia de causa vsi Indictionibus, quàm vt temporis, Actorumque Nicæni Concilij conseruaretur memoria : verisimile est , Dionysium respexisse ad id , quod dictum est antè, celebratum fuisse Concilium anno Christi 328. quandò eo, quo scribebat anno 526. fuisse dixit Indictionem , Indictionisve annum IV. prorsùs, vt Indictionibus ab anno 328. (aut , si velis ab anno Quinquennalium 313.) incœptis.

Atque id quidem, tametsi Victorius, quasi Concilio celebrato anno 325. ab illo exordium duxisset : quippe anno 457. quo Canonem

nem edidit, non a. ſed xiii. Indictionis annum adſcripſit. Prætereo autem non defuiſſe, qui, licet ante hæc tempora nulla Indictionum mentio habeatur, velint tamen eas incœpiſſe, alij ab anno primo Iulij Cæſaris; alij à ſecundo Auguſti; alij aliundè; quod ediſſerere ab hoc loco alienum eſt. Id verò notandum, inualuiſſe, ac etiamnum perſeuerare Dionyſij praxin deducendi Indictiones à Christi anno ſeu 328. ſeu 313. adeò proinde vt ſi illas retrocedendo ad primum vſque, quem numeramus, Christi annum reduaeris, deprehenſurus illum ſis fuiſſe annum indictionis quartum.

Illud verò & heic attendendum; cùm totus Cyclus appellandus videretur Indictio, moris tamen eſſe, vt quiſque illius annus Indictio vocetur; nempe annus primus Indictio prima, annus ſecundus Indictio ſecunda, atque ita de cæteris. Quod idem quoque attendendum eſt Cyclo tam Lunari, quàm Solari aduenire. Annus enim primus Cycli v. c. Lunaris, dicitur Cyclus Lunæ primus; annus ſecundus, Cyclus ſecundus, &c. Neque ſecùs fit, cũ pro Cyclo Lunæ, dicitur Aureus numerus; tã enim Aureus numerus dicitur tota nouemdecim annorũ reuolutio, quàm quilibet illius annus, vt Aureus numerus primus, Aureus numerus ſecundus, &c. Quod hîc ideò præmoneo, quia ita deinceps breuitatis causâ plerumque loquemur.

Quintò, Dionyſius B. Cyrilli imitatione Canonem, ſeu Tabulam, mauis, Temporariam contexuit in annos 95. facto initio à memorato anno 533. Diſtinxit autem in eo varias Series, ſeu Columnas, vel Ordines, in quorum I. Christi annos deduxit; In II. annos Indictionum; In III. annos Cycli Lunaris; In IV. annos Cycli Decem-nouennalis; In V. dies Epactaleis; In VI. Lunas Decimasquartas; In VII. Dominicas, ſeu dies Paſchatis; In cæteris alia. Quo pacto, eo quo ſcripſit, anno, eſſe dixit, Indictionem IV. Lunarem Cyclum XI. Decem-nouennalem XIV. &c.

Sextò demùm, videtur ſimul Romanum Calendarium, quòd ad Cycli Lunæ, Numerive Aurei introductionem attinet, Alexandrini inſtar compoſuiſſe. Quippe Alexandrini anni ſui principium, priùs, Romani reſpectu, vagum iam defixerant (& retinendo quidem menſeis omneis, veluti priùs, dierum tricenûm, addendóque ſemper ad finem, non dies ſolùm quinque, ſed quattro etiam, ſeu Bis-ſextili ſex) defixerant, inquam, ipſum anni principium, ſiue diem primum Menſis primi Thoth ad iv. Kalendas Septembris ſeu diem Auguſti 29. ac ab illo vſque Aureum Numerum diſtribuerant per totum annum.

Quare & fuit quidem Dionyſio tranſſumptione vtendum; ſed labore tamen non magno; quando ipſi quoque Aleaandrini ſuos & Menſeis, & menſium dies ſic Romanis accommodabant, vt quiſ-nam cuique reſponderet, aut ad latus apponerent, aut vno verbo declararent. Multò autem magis tam Antiocheni, quàm Conſtantinopolitani, qui paucorum dierum propinquitate illecti, diem anni primum ipſas Septembris Kalendas ſtatuebant; adeò vt menſeis ſolo ordine à Romanis diuerſos haberent. Ex quo & manauit, vt Græci etiam-num ſui Menologij principium ducant à Kalendis Septembris.

Vt-cumque autem ſit, videtur ea eo maximè tempore Romani Calendarij facies ea fuiſſe, quæ heic exhibetur; niſi quòd Feſta non adhibeo, quæ & ſuppleri abundè ex eo poterunt, quod agendo deinceps de ipſiuſmet Reformatione, eahibendum erit.

In hoc itaque Calendario, quatuor ad vnumquemque menſem ſunt Columnæ, ſeu Ordines, quorum Extremus, ſeu qui ad dextram, nihil aliud eſt, quàm ſeries dierum cuiuſque menſis, cyphris, notiſve Arabicis, quæ iam ſunt vulgares, deſcripta. Antecedens, conſueta eſt, & Romanis notis, vt priùs, conſcripta diſtributio in Kalendas, Nonas, Idus, dieſque, qui ante ipſas ſunt.

Qui hunc præcedit, ſeries eſt literarum Dominicalium, circa quam id ſolùm notandum, quòd, cùm ſeptenæ literæ deſignent dies ſeptem cuiuſlibet Hebdomadis, mos eſt Eccleſiæ per-antiquus, vt dies iſti Feriæ dicantur, & numero potius diſcernantur, hoc modo, Feria i. Feria ii. Feria iii. &c. quàm Ethnico illo, & vulgari more, indigitãdo ipſas diem Solis, diem Lunæ, diem Martis, &c. quod iam etiam innuimus; vti & quòd non tam Feriam i. dicamus, quam Dominicam; cùm & moris ſit Feriam ſeptimam, Hebræorum ritu, Sabbathum vocare. Prætereo autem Ferias dictas, (vel B. Hieronymo referente) quòd, cùm primi Christiani Eccleſiaſticum, ſiue Solemnitatum Annum inchoarent à Paſchate, ac prima Hebdomade tota feriarentur (vtcumque feriemur nunc ſolùm dies treis) cæterarum quoque Hebdomadum dies fuerunt vocati Feriæ, primæ illius imitatione.

CALEN

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IANVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	A	*Kalendæ*	1
	b	VI	2
XI	c	V	3
	d	IV	4
XIX	e	III	5
VIII	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVI	A	VIII	8
V	b	VII	9
	c	VI	10
XIII	d	V	11
II	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
	A	*Idus*	15
XVIII	b	XVII	16
VII	c	XVI	17
	d	XV	18
XV	e	XIV	19
IV	f	XIII	20
	g	XII	21
XII	A	XI	22
I	b	X	23
	c	IX	24
IX	d	VIII	25
	e	VII	26
XVII	f	VI	27
VI	g	V	28
	A	IV	29
XIV	b	III	30
III	c	*Pridie*	31

FEBRVARIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XI	e	IV	2
XIX	f	III	3
VIII	g	*Pridie*	4
	A	*Nonæ*	5
XVI	b	VIII	6
V	c	VII	7
	d	VI	8
XIII	e	V	9
II	f	IV	10
	g	III	11
X	A	*Pridie*	12
	b	*Idus*	13
XVIII	c	XVI	14
VII	d	XV	15
	e	XIV	16
XV	f	XIII	17
IV	g	XII	18
	A	XI	19
XII	b	X	20
I	c	IX	21
	d	VIII	22
IX	e	VII	23
	f	VI	24
XVII	g	V	25
VI	A	IV	26
	b	III	27
XIV	c	*Pridie*	28

CALENDARIVM ECCLESIASTICV[illegible]TVS.

MARTIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
III	d	*Kalendæ*	1
	e	VI	2
XI	f	V	3
	g	IV	4
XIX	A	III	5
VIII	b	*Pridie*	6
	c	*Nonæ*	7
XVI	d	VIII	8
V	e	VII	9
	f	VI	10
XIII	g	V	11
II	A	IV	12
	b	III	13
X	c	*Pridie*	14
	d	*Idus*	15
XVIII	e	XVII	16
VII	f	XVI	17
	g	XV	18
XV	A	XIV	19
IV	b	XIII	20
	c	XII	21
XII	d	XI	22
I	e	X	23
	f	IX	24
IX	g	VIII	25
	A	VII	26
XVII	b	VI	27
VI	c	V	28
	d	IV	29
XIV	e	III	30
III	f	*Pridie*	31

APRILIS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	g	*Kalendæ*	1
XI	A	IV	2
	b	III	3
XIX	c	*Pridie*	4
VIII	d	*Nonæ*	5
XVI	e	VIII	6
V	f	VII	7
	g	VI	8
XIII	A	V	9
II	b	IV	10
	c	III	11
X	d	*Pridie*	12
	e	*Idus*	13
XVIII	f	XVIII	14
VII	g	XVII	15
	A	XVI	16
XV	b	XV	17
IV	c	XIV	18
	d	XIII	19
XII	e	XII	20
I	f	XI	21
	g	X	22
IX	A	IX	23
	b	VIII	24
XVII	c	VII	25
VI	d	VI	26
	e	V	27
XIV	f	IV	28
III	g	III	29
	A	*Pridie*	30

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

MAIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XI	b	*Kalendæ*	1
	c	VI	2
XIX	d	V	3
VIII	e	IV	4
	f	III	5
XVI	g	*Pridie*	6
V	A	*Nonæ*	7
	b	VIII	8
XIV	c	VII	9
II	d	VI	10
	e	V	11
X	f	IV	12
	g	III	13
XVIII	A	*Pridie*	14
VII	b	*Idus*	15
	c	XVII	16
XV	d	XVI	17
IV	e	XV	18
	f	XIV	19
XII	g	XIII	20
I	A	XII	21
	b	XI	22
IX	c	X	23
	d	IX	24
XVII	e	VIII	25
VI	f	VII	26
	g	VI	27
XIV	A	V	28
III	b	IV	29
	c	III	30
XI	d	*Pridie*	31

IVNIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	e	*Kalendæ*	1
XIX	f	IV	2
VIII	g	III	3
XVI	A	*Pridie*	4
V	b	*Nonæ*	5
	c	VIII	6
XIII	d	VII	7
II	e	VI	8
	f	V	9
X	g	IV	10
	A	III	11
XVIII	b	*Pridie*	12
VII	c	*Idus*	13
	d	XVIII	14
XV	e	XVII	15
IV	f	XVI	16
	g	XV	17
XII	A	XIV	18
I	b	XIII	19
	c	XII	20
IX	d	XI	21
	e	X	22
XVII	f	IX	23
VI	g	VIII	24
	A	VII	25
XIV	b	VI	26
III	c	V	27
	d	IV	28
XI	e	III	29
	f	*Pridie*	30

CALEN-

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

IVLIVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIX	g	*Kalendæ*	1
VIII	A	VI	2
	b	V	3
XVI	c	IV	4
V	d	III	5
	e	*Pridie*	6
XIII	f	*Nonæ*	7
II	g	VIII	8
	A	VII	9
X	b	VI	10
	c	V	11
XVIII	d	IV	12
VII	e	III	13
	f	*Pridie*	14
XV	g	*Idus*	15
IV	A	XVII	16
	b	XVI	17
XII	c	XV	18
I	d	XIV	19
	e	XIII	20
IX	f	XII	21
	g	XI	22
XVII	A	X	23
VI	b	IX	24
	c	VIII	25
XIV	d	VII	26
III	e	VI	27
	f	V	28
XI	g	IV	29
IX	A	III	30
	b	*Pridie*	31

AVGVSTVS.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
VIII	c	*Kalendæ*	1
XVI	d	IV	2
V	e	III	3
	f	*Pridie*	4
XIII	g	*Nonæ*	5
II	A	VIII	6
	b	VII	7
X	c	VI	8
	d	V	9
XVIII	e	IV	10
VII	f	III	11
	g	*Pridie*	12
XV	A	*Idus*	13
IV	b	XIX	14
	c	XVVII	15
XII	d	XVII	16
I	e	XVI	17
	f	XV	18
IX	g	XIV	19
	A	XIII	20
XVII	b	XII	21
VI	c	XI	22
	d	X	23
XIV	e	IX	24
III	f	VIII	25
	g	VII	26
XI	A	VI	27
XIX	b	V	28
	c	IV	29
VIII	d	III	30
	e	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

SEPTEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	f	*Kalendæ*	1
V	g	IV	2
	A	III	3
XIII	b	*Pridie*	4
II	c	*Nonæ*	5
	d	VIII	6
X	e	VII	7
	f	VI	8
XVIII	g	V	9
VII	A	IV	10
	b	III	11
XV	c	*Pridie*	12
IV	d	*Idus*	13
	e	XVIII	14
XII	f	XVII	15
I	g	XVI	16
	A	XV	17
IX	b	XIV	18
	c	XIII	19
XVII	d	XII	20
VI	e	XI	21
	f	X	22
XIV	g	IX	23
III	A	VIII	24
	b	VII	25
XI	c	VI	26
IX	d	V	27
	e	IV	28
VIII	f	III	29
	g	*Pridie*	30

OCTOBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XVI	A	*Kalendæ*	1
V	b	VI	2
XIII	c	V	3
II	d	IV	4
	e	III	5
X	f	*Pridie*	6
	g	*Nonæ*	7
XVIII	A	VIII	8
VII	b	VII	9
	c	VI	10
XV	d	V	11
IV	e	IV	12
	f	III	13
X	g	*Pridie*	14
I	A	*Idus*	15
	b	XVII	16
IX	c	XVI	17
	d	XV	18
XVII	e	XIV	19
VI	f	XIII	20
	g	XII	21
XIV	A	XI	22
III	b	X	23
	c	IX	24
XI	d	VIII	25
IX	e	VII	26
	f	VI	27
VIII	g	V	28
	A	IV	29
XVI	b	III	30
V	c	*Pridie*	31

CALENDARIVM ECCLESIASTICVM VETVS.

NOVEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
	d	*Kalendæ*	1
XIII	e	IV	2
II	f	III	3
	g	*Pridie*	4
X	A	*Nonæ*	5
	b	VIII	6
XVIII	c	VII	7
VII	d	VI	8
	e	V	9
XV	f	IV	10
IV	g	III	11
	A	*Pridie*	12
XII	b	*Idus*	13
I	c	XVIII	14
	d	XVII	15
IX	e	XVI	16
	f	XV	17
XVII	g	XIV	18
VI	A	XIII	19
	b	XII	20
XIV	c	XI	21
III	d	X	22
	e	IX	23
XI	f	VIII	24
XIX	g	VII	25
	A	VI	26
VIII	b	V	27
	c	IV	28
XVI	d	III	29
V	e	*Pridie*	30

DECEMBER.

Aurei Numeri.	Literæ Domin.		Dies.
XIII	f	*Kalendæ*	1
II	g	IV	2
	A	III	3
X	b	*Pridie*	4
	c	*Nonæ*	5
XVIII	d	VIII	6
VII	e	VII	7
	f	VI	8
XV	g	V	9
IV	A	IV	10
	b	III	11
XII	c	*Pridie*	12
I	d	*Idus*	13
	e	XIX	14
IX	f	XVIII	15
	g	XVII	16
XVII	A	XVI	17
VI	b	XV	18
	c	XIV	19
XIV	d	XIII	20
III	e	XII	21
	f	XI	22
XI	g	X	23
XIX	A	IX	24
	b	VIII	25
VIII	c	VII	26
	d	VI	27
XVI	e	V	28
V	f	IV	29
	g	III	30
XIII	A	*Pridie*	31

CAPVT VI.

Cuiusmodi fuerit Aurei Numeri per Calendarium facta distributio.

SVpereſt Primus, ſeu qui ad læuam Ordo dicendus, titulo Aurei Numeri, circa quem præcipuè eſt opus, ac labor. Quamobrem ſuppono imprimis Aureum Numerum, ex iam dictis, nihil eſſe aliud quàm Cyclum Lunarem, ſeu Decem-nouennalem, eo fine vſurpatum, vt quatenus per totam ſeriem Calendarij deducitur, demonſtret omnia Nouilunia, ac illud ſpeciatim, à quo ſupputata Luna xiv. indigitat Paſcha. Quippe anno i. Cycli, v.g. vbicumque in Calendario, ac per menſeis ſingulos iuſcriptum vides Aureum Numerum I. ipſe indicat (aut temporibus certè illis indicauit) Nouilunium eo die contingere: ac pari modò anno 2. vbicumque vides Aureum Numerum II. anno 3. vbi numerum III. atque ita porrò, quovſque annis Cycli expletis, tum ad vnitatem redeatur, tum Nouilunia iiſdem diebus, eodémque ordine recurrant.

Quoniam verò in Calendario adſcriptum habes Kalendis Ianuarij, non I. ſed III. Notandum eſt Alexandrinos duobus annis ante Nicænum Concilium occœpiſſe Cyclum Decem-nouennalem. Et quia priore horum annorum Nouilunium verno Æquinoctio proximum contigit ipſis die 27. menſis Ægyptij Phamenoth, reſpondente diei 23. noſtri Martij; idcircò illos ad eum diem defixum habuiſſe Aureum numerum I. Tum autem, quia ab vno Nouilunio ad aliud ſunt, ex ante-dictis, dies 29. cum ſemiſſe; & Lunationes proinde ſeu menſes Lunares, compenſando illum ſemiſſem, fiunt alternis 29. & 30. dierum; illos quoque Aureum numerum adſcriptum habuiſſe & diei 26. Pharmuthi, menſis inſequentis, & diei 29. inſequentis menſis Pachon, & ſic conſequenter; adeò proinde, vt Numeri Aurei per Calendarium Romanum diſtributio ex hoc principio, ac ſimili facto progreſſu, dependerit.

Itaque trans-ſumptio ex Alexandrino in Romanum ſic facta fuit, vt illius eiuſdem anni occaſione, Aureus Numerus I. fuerit affixus diei Martij 23. & ſuccedenter Aprilis 21. Maij 21. Iunij 19. Iulij 19. Auguſti 17. Septembris 16. Octobris 15. Nouembris 14. Decembris 13. Tum autem, quia ſequente anno ſuccedebat Aureus Numerus II. numeratis à die illa Decembris diebus 30. affixus fuit Aureus Numerus II. tum diei Ianuarij 12. tum ſuccedenter diebus Februarij 10. Martij 12. Aprilis 10. Maij 10. Iunij 8 Iulij 8. Auguſti 6. Septembris 5. Octobris 4. Nouembris 3. Decembris 2. A quo rurſus continuando, ac tribuendo iam anno tertio, qui fuit ipſius Concilij, Aureum Numerum III. idcircò diebus rurſus 30. ad ſecundum Decembris additis, Aureus Numerus III. affixus fuit diei 1. ſeu Kalendis Ianuarij, ac pari ratione, ordinéque deinceps; niſi, ſi quam fieri immutationem neceſſitas coëgit.

Vt enim habeas, qua ratione, ex hoc principio ſuppoſito, diſtributio tota Aurei Numeri in eam, quam vides, formam fuerit facta: Sciendum eſt, in Nouem-decim Solaribus annis eſſe Menſeis Lunareis non ſolum 228. (totidem quippe ſunt duodecies nouemdecim) verùm 235. Nempe illi 21. dies, quibus Annus Solaris communis ſuperat Lunarem, quique Epactales dicuntur, aſſurgunt intra 19. annos ad dies 209. ex quibus conſtitui poſſunt ſeptem menſes, quorum ſex ſint 30. dierum, vnus dierum 29.

Iſti porrò ſunt ſeptem Menſes, qui Emboliſmici dici ſolent, quòd veluti ἐμβολισμῷ *injectione* quadam intercalari aliquibus ex nouemdecim annis ſoleant. Dicuntur verò ipſi quoque anni, quibus iniiciuntur, Emboliſmici, ſeu Emboliſmales; ad diſcrimen nempe annorum communium, qui habeant ſemper dierum 354. cùm Emboliſmici ſex ſint dierum 384. & ſeptimus, cui competit menſis 29. dierum, ſit 383.

Sunt autem propriè Emboliſmici anni in Decem-nouennali Cyclo, qui numerantur 3. 6 9. 11. 14. 17. 19. quoniam Tertio anno dies 21. ter ſumpti, ſunt 33. ex quibus creatur vnus menſis dierum 30. præter treis dies ſuperſtites. Sexto ſunt rurſus 33. qui tribus illis reſiduis adjuncti, fiunt 36. ex quibus item fit vnus menſis dierum 30. præter ſuperſtites dies ſex. Nono iterum ſunt 33. ex quibus iteratò fit vnus menſis dierum 30. præter ſuperſtites dies nouem, Anno autem Vndecimo dies xi. bis ſumpti, ſunt 22. qui illis nouem adjecti efficiuntur 31. Ex hiſce autem creatur pariter vnus menſis dierum 30. cum vno die ſuperſtite; qui anno Decimo-quarto additus ad 33. creat alium menſem dierum 30. cum ſuperſtitibus diebus 4. qui rurſus creant alium anno Decimo-ſeptimo, cum ſuperſtitibus diebus ſeptem. Hi autem anno Decimo-nono ad 22. dies additi, creant vnum menſem 29. dierum.

Dixi autem, *propriè*, hoc eſt procedendo (quemadmodum vides) naturali ordine; Siquidem Dionyſius diuidens cum Alexandrinis Nouemdecim annos in Ogdoadem, & Hendecadem, ſeu octo ex vna, & vndecim ex alia parte; vt haberentur Emboliſmici anni, in Ogdoade quidem tres, in Hendecade verò quatuor, habuit potiùs Octauum annum, quàm Nonum Emboliſmicum; tametſi, quia anno Octauo Injectitius menſis reperiretur dierum ſolummodò 28. quos quaſi adſciſcere ex anno ſequēte oportuerit, vt 30. dies complerentur. Quamobrem planius deinceps viſum eſt eo, quo dictum, modo facere Emboliſmos. Vt habeas autem & quot annos Decem-nouennalis Cycli fecerit Dionyſius Emboliſmicos, & quibus item annis Circuli Lunaris, de quo dictum ante, eus in Canone reſpondenteis habuerit, inſpiciunda ſolùm appoſita Tabella eſt.

Nutan

Circulus Lunaris.	Cyclus Decemnou.	Anni Embolismici.
17	1	
18	2	
19	3	Embolismici.
1	4	
2	5	
3	6	Embol.
4	7	
5	8	Embol.
6	9	
7	10	
8	11	Embol.
9	12	
10	13	
11	14	Embol.
12	15	
13	16	
14	17	Embol.
15	18	
16	19	Embol.

Notandum verò, tametsi Dionysius in posteriore Epistolatnn, dioumetans annos Embolismicos, dicat etlam deeimum-nonom esse dierum 384. quasi etiam septimus mensis Embolismicus dierum 30. exsisteret, facere illom tamen reipsá eum annum (ac proinde mensem) vno die cæteris minotem; quatenus in cæteris annis Embolismicis numerari iubet 384. dies à Paschali Luna xv. antecedentis anni, in xiv. Paschalem sequentis; illo autem anno numerari 384. vult à xiv. antecedentis in xlv. sequentis, qui & sit primns Cycli, vt diceodum posteriùs est.

Interim verò, nosse oportet, cùm Nouemdecim anni Solares Iuliani contineant dies 6393¼. hoc est, amplins dies 4¼. quàm colligantur ex illis partim cõmunibus, partim Embolisinicis annis; id cõtingere, quòd menses Embolismlci supponant esse omneis menseis Solateis communeis, & superesse solùm quotannis dies xi. cùm tamen & quarti quíque anoi sint Bis-sextiles, & quarto quoque anno supersint dies 12. Id nempe, propter illas sex hotas, quæ quotannis abundantes, creant proinde intra annos sexdecim dies 4. & intra annos treis postremos, treis diei quadranteis. Vnde & quia Nouilunia post annos Lunareis 19. seu post numeratas illas Lunationes 235. ad eosdem dies non redeunt, sed ad hoc deficiunt dies proximè quinque, intelligimus Lunationes ciuileis non planè exæquari Astronomicis; sed esse adhuc quapiam specie interpolationis vtendum.

Iam itaque in distribuendo Aureo Numero per totum Calendarium, Si omnes quidem Lunationes habendæ forent alternis dierum 30. & 29. ac eæ forent solummodò 228. (quemadmodum diximus) intra annos xix. nihil aliud sanè, quàm progrediendum foret eo, quo cœpimus ordine quatenos nempe rem ad Ianuarias vsque Calendas deduximus: At quòd sint primò intercalandæ sex Lunationes dierum 30. & vna dierum 29. propter embolismos; idcirco oportuit sexies facere duas Lunationes cohærenteis dierum 30. & semel treis dierum 29. Deinde autem, vt ratio quoque dierum Bis-sextilium habeatot, quemadmodum illi in Calendario oon exprimuntur; sic iotelligere oportet eam Lunationem, quæ diem Bis sextilem complectitur, si futura alioquin esset dierum 29. euadere dierum 30. si dierum 30. euadere dierum 31.

Præterea verò, cùm Dionysius voluerit supputationem dierum illorum xi. ex quibus creantur menses Embolismici, incipere ab anno Cycli Decem-nouenalis Primo; visum posteà fuisse commodius incipere ab anno Tertio, propter Aureum Numerum III. Kalendis Ianuarij affixum; adeò proinde, vt deinceps in Cyclo Decem-nouennali Embolismici anni fuerint, 2. 5. 8. 11. 13. 16. 19. Quanquam, vt meliùs pateat fieri Embolismos non alia ratione, quàm si numeratio ab Aureo Numero I. inciperet (nisi quòd loco anni Octaui, Nonus est habendus Embolismicus) attendenda solummodò est Tabellæ appositæ dispositio. Siquidem, si numerũ 3. habeas quasi 1. & porrò 4 quasi 2. 5. quasi 3. &c. succedere Embolismos videbis annis quasi 3. 6. 9. 11. 14. 17. 19. Appositum verò est etiam, quot dies in quoto quoque anno sint, vt res vno prospectu pateat.

Anni Cycli.	Anni Embolis.	Numerus dierum.
3		354
4		354
5	Embol.	384
6		354
7		354
8	Embol.	384
9		354
10		354
11	Embol.	384
12		354
13	Embol.	384
14		354
15		354
16	Embol.	384
17		354
18		354
19	Embol.	383
1		354
2	Embol.	384

Dixi autem commodius visum, supputa-

tionem incipere à Numero III Kalendis Ianuarij præfixo;quooiam computando alternis Lunationes dierum 30. & 29. deprehenditur idem Numerus III. sic præterea competere diebus Ianuarij 31. Martij 1. Martij 31. Aprilis 29. Maij 29. Iunij 27. Iulij 27. Augusti 25. Septembris 24. Octobris 23. Nouembris 22. Dembris 21. vt quasi annus Lunaris fuerit completus die Decembris 20. appareant perspicuè dies xj. superstites, quibus cum superat Solaris.

Deprehendes porrò continusndo, & Aureum Numerum IV. insequenti anno tribuendo, competere illum diebus Ianuarij 20. Februarij 18. Martij 20. Aprilis 18. Maij 18. Iunij 16. Iulij 16. Augusti 14. Septembris 13. Octobris 12. Nouembris 11. Decembris 10.

Rursùs autem continuando, ac anuo ism Tertio Numerum V. triboendo, meminisse oportet annum Embolismicum esse, atque ideò alicubi numerandos esse bis cohærenter dies 30. ac ea de causa peruidebis, attributo Aureo Numero V. diebus Ianuarij 9. Februarij 7. Martij 9. Aprilis 7. Maij 7. Iunij 5. Iulij 5. Augusti 3. Septembris 2. attribui ipsum rursus diei Octobris 2. (cùm debet diei 1.) nimirùm, vt sint cohærenter duæ Lunationes dierum 30. deinceps autem tribui quidem eundem Numerum V. diei eiusdem Octobris 31. (vt alioquin fieret, cùm succedere ad duas superiores debeat Lunatio dierum 29.) at mense Nouembri tribui diei 30. (cum deberet diei 29.) vt Lunatio dierum 30. succedat.

Ita verò etiam deinceps. Pari enim ratione anno Sexto, vbi per communeis Quartum, & Quintum progressus fueris, videbis Aureum Numerum VIII. attributum esse diei Aprilis 5. qui fuisset attribuendus 4. Et anno Nono, superstis Septimo, & Octauo, Aureum Numerum XI. attributum esse diei Februarij 2. qui attribuendus fuisset 1. ac in cæteris consimiliter.

Et specialis quidem est ratio, cur Numeri fuerint eo, quo vides modo, aggesti sub Aprilis initium, ac deinceps, eo prorsos modo, quo ab octauo die Martij; id videlicet factum est. vt Lunationes omues Paschales dierum essent 29. (sic enim ab 8. Martij io 6. Aprilis, cui vtrique respooder Aureus numerus xvi. suut tantum dies 29. & à 9. Mart. in 7. Apr. cui vtrique respondet Aureus numerus v. iterùm tantum 29. ac pari ratione in sequentibus, quovsque perueneris ad 5. Aprilis, qui vltimus terminus est Nouiluniorum Paschalium, vt Martij 8. est primus) Verùm quud ad alia spectat tempora, videtur mensis delectio facts esse pro lubitu, intra Embolismicum annum.

Hoc certè etiam pacto, suno Decimo-septimo, in quo totius Cycli Decem-oouenoalis Lunationes terminantur, & in quo est adeò Numerus Aureus XIX delectus pro arbitrio meosis Iolius est, cuius diei 30. attribueretur Numerus Aureus XIX. cùm attribuendus fuisset 31. idque atributo nihilominùs eodem numero diei Augusti 28. vt illeic inter duas Lunationes dierum 29. intelligatur inserta Embolismica dierum etiam 29. vice alterius dierum 30.

Quo loco adnotari potest, fieri huiuscemodi anno quem *Lunæ Saltum* dicere soleor; quatenus, cùm is annus sit vno die, solito minor, dies vnus suppletur, quem Luna velut transvolet, vt eo addito ad 29. mensis vltimi, perueniatur perinde, ac cæteris annis; ad Numerum Aureum, qui sequente Ianuario indicet Nouilunium. Ob id ipsi dies Epactales non xi. sed xii. sunt.

Adootari quin-etiam potest, quî solui id valeat, quod vulgò ambigitur, quæ habenda Luna, Lunariove sit singulorum duodecim, qui in Calendario sunt, mensium. Cùm enim ad hoc faciat vulgatis ille versiculus,

In quo completur, Mensi Lunatio detur:

Aliquorum sententia est, habere id originem ex eo, quòd cùm Lunaris annus contineatur 12. aut (si Embolismicus fuerit) 13. Lunationibus Decembri mense terminatis; quæ deinceps Lunatio per Decembrim. incipit, ad sequeotem annum, atque adeò ad Ianuarium pertineat; & sequens proinde ad Februarium, succedens ad Martium, &c. Quare &, cùm series Lunationum Decemnouennalium incipiat à Kalendis Ianuarij, Lunatio duodecima, siue vltima Primi anni terminetur ad diem Decembris 20. ea, quæ incipit die 21. & desinit, siue completur die 19. sequentis Ianuarij, habenda sit anni Secundi insequentis prima, atque adeò Ianuarij propria; & pari ratione ex ordine cæteræ, quovsque rursus duodecima io diem Decembris 9. desinat, & ea, quæ incipit die 10. completurque 8. sequentis Ianuarij, sit habenda prima anni Tertij, atque adeò propria Ianuarij, sicque ex ordine cæteræ, quovsque decima-tertia, hoc est vltima eius anni (Embolismici vt porà) desinat in diem Decembris 28. & quæ incipit die 29. completut verò die Ianuarij 27. sit iterùm Quarti anni prima, & Ianuarij propria, atque ita de cæteris.

Verùm cùm hæc interpretstio illud habeat incommodi, quòd Luna, seu Lunatio Mensi illi plerumque tribuatur, cuius perpaucos dies occupat (quippe hac ratione etiam cùm vltima Lunario in diem Decembris 3. desinet, ea, quæ incipiet die 4. ac die Ianuarij secunda complebitur, habenda erit & anni prima & Ianuarij propria; ac illa quæ incipiet die Ianuarij 3. desinetque die Februarij prima, habeuda erit Februarij propria, quæ per ipsius tamen partem pene nullam decurrerit (idcircò Alij verbum illud *completur* sic accipiunt, vt eo designari Plenilunium velint, quo Lunæ orbis luce completur, cùm per alias phaseis incompletus sit. Quocumque certè die Luna sit plena, pars Lunatioois maior per illum mensem decurritur; adeò proinde, vt cùm ea Luna dicenda videatur esse meosis propria, quæ potiorem partem mensis obtinet, etiam cùm io mense duo sunt Plenilunia, ea Lunatio possit dici mensis propria, quæ vel vnum diem supra aliam habet: Nisi rem malis sic accipi, vt eo casu esse mensis duarum Lunationum,

tionum, & Lunarum censeatur. Quanquam totum hoc momenti est non magni.

Sed, hisce dimissis, rationem demùm vides, ob quam Aurei numeri distributio per totum Calendarium, eo facta modo, quo conspicitur, fuerit. Videre autem simul licet, sequentem quemque Numerum ex proximè antecedente, octo illi additis, componi; & quemlibet antecedentem componi ex proximè sequenti, additis illi xi. idque detractis 19. quotiescumque detrahi possunt. Sic enim in Ianuario, & à principio vsque, ad iij. adde 8. fient xi. adde 8. fient xix. adde 8. fient xxvij. vnde detractis 19. remanebunt viij. adde 8. fient xvi. adde 8. fient xxiv. & detractis 19. remanebunt v. adde 8. fient xiij ac ita porrò de reliquis. Vice autem versa, seu retrocedendo ipsis xiij. adde 11. fient xxiv. & detractis 19. v. adde 11. fient xvi. adde 11. fient xxvij. & detractis 19. viii. adde 11. fient xix. adde 11. fient xxx. & detractis 19. ipsa 11. adde denique 11. fient xxij. vnde detractis 19. remanebunt iii.

Præterea autem causam videri, quòd Numerus sequens vsui sit octo annis post antecedentem; & antecedens vndecim, post sequentem; sicque vsus illius redeat post annos 8. & 11. vsus istius post xi. & 8. hoc est, vtrinsque post 19. annos. Eámque ob rem videntur Dionysius, & alij diuisisse 19. annos in Ogdoadem, & Hendecadem, potiusquàm in Enneadem, & Decadem, aut alia ratione.

Videre etiam licet causam, propter quam Aurei numeri sese plerumque non consequantur, nisi interceptis diebus vacuis, & cur sese interdum tres, interdum etiam quatuor, nulla interceptione sequantur, non aliam videri esse requirendam, quàm distributionem descriptam: quando exinde talis ordo non sine necessitate quadam prouenit. Quanquam & adnotari potest, omneis illos dies numeris Aureis vacuos eiusmodi esse, in quibus nunquam Nouilunia (ex lege quidem illa Cycli Decem-nouennalis) contingant; quandoquidem quibus diebus contingunt intra annos nouemdecim, iisdem, non aliis intra alios, aliósque nouemdecim annos contingere possunt.

Videre licet denique, vnumquemque ex Aureis numeris xix. ita esse duodecies per anni seriem distributum, vt post numeratos à Kalendis Ianuarij menseis Lunareis duodecim, qui, vt iam diximus, desinant in diem xx. Decembris; superstitibus illis ex anno Solari diebus xi. iidem tribuantur numeri Aurei, qui xi. primis Ianuarij diebus. Quod ideò obseruo, vt intelligas, non redire numerum Aureum, seriémve Aureorum numerorum ab vltimo Decembris in primum Ianuarij, quasi in circulum (vt fieret si annos ad 20. mensis Decembris terminaretur, aut à xxxi. Decembris transiretur in Ianuarij xij.) ac ideò esse istos dies xi. quos vulgò Epactas, Epactaleisve nominant, quasi ad Lunarem annum adiectitios, vt cum Solari exæquetur. Ac rursus, vt intelligas, quemadmodum in primo anno Nouiluniorum extremum contingit diebus xi. ante finem anni; sic insequente contingere diebus 22. ac proinde tam ipsum, quàm cætera omnia vndecim diebus anticipare.

Caput VII.

Cuiusmodi proinde fuerit Aurei Numeri ad Paschatis tempus inueniendum, vsus.

Svperest iam pauca dicamus de vsu ipsius Aurei numeri tota Calendarij serie distributi. Is ergo, ex iam insinuatis, ad id generatum inseruit, vt Nouilunia indigitet, quæ intra quemlibet propositum annum contingunt. Nempe, dato anni Aureo numero, vbicumque is numerus per totam Calendarij seriem ad certum diem affixus est, en die Nouiluuium contingere indigitatur. Hac ratione, cùm anno v.g. 532. Aureus numerus fuerit 1. quoniam, vt antè diximus, Aureus numerus 1. affixus deprehenditur diebus Ianuarij 23. Februarij 21. Martij 23. &c. ideò intelligitur Nouiluuium illis omnibus diebus contigisse. Et quia anno 533. Aureus numerus fuit 11. isque affixus deprehenditur ad dies Ianuarij 12. Februarij 10. Martij 12. &c. intelligitur quoque contigisse Nouilunium huiusmodi diebus; ac in aliis pari ratione.

Vt verò habeatur, quis numerus Aureus quoto cuique anno conueniat, nihil oportet aliud, quàm anno Christi dato, addere 1. (idque quia, ex ante-dictis, Aureus numerus cœpisse intelligitur vno anno ante Natiuitatis æram, qua nos vtimur) ac diuidere summam per 19. Quippe, si nihil quidem ex diuisione superfit, tum numerus illius anni erit xix. quasi scilicet circulo completo; sin autem superfit quispiam numerus, is erit proprius illius anni. Exempli gratiâ, si scire velis, quis fuerit Aureus numerus anno Christi 740. adde ad hunc annum 1. fient 741. hanc summam diuide per 18. prodibunt 39. pro quotiente, ac nihil supererit: Fuit itaque anno 740. numerus Aureus 19. Sic, si nosse velis quis fuerit anno 1000. adde 1. fient 1001. diuide per 19. prouenient pro quotiente 52. & supererunt xiij. Itaque anno 1000. fuit Aureus numerus xiij. ac pari modo in cæteris. Qua de re etiam Tabula proponetur inferiùs.

Caue interim existimes, indicata huiusmodi per Aureos numeros Nouilunia, ita exquisitè cũ cœlo congruere vt non vno, alterove die, seu ante, seu post vera Nouilunia cõtingant. Nam Tabulæ quæ de Astronomicæ exhibere ad vnguem aut possunt, aut posse creduntur, vera tempora, hoc est, non modò dies, verùm etiam horas, horarúmque minutias, quibus aliquid cælitus contingit: At Cycli isti res sunt ciuiles, inuentave quæpiam ad ciuilem, hoc est communem ciuium vsum accommodata; talis autem vsus non easdem minutias sectatur, sed præter propter verum collineat, abundéque est, si non procul abludat. Quod ad Cyclum certè Aurei numeri

numeri ſpectat, is præſtare illud quidem poteſt, vt poſt Nonum-decimum quemque annum Nouiluuium referat, exhibeatve ad eundem diem; at quia, vt id fiat, oportet intermediis temporibus interpolationes varias fieri, ob quas Nouilunia nunc æquo retardatiora, nunc æquo præoccupatiora fiant; ſatis eſt, dum Cyclus medio quodam modo procedat, & Nouilunia aliqua ita proximè aſſequatur, vt cætera non admodùm longè, ſed quàm fieri poteſt, proximè attingat. Qua de re erit etiam aliquid poſteà diſſerendum.

Speciatim deinde, ac præcipuè Aurei numeri vſus eſt, vt Nouilunia Paſchalia, hoc eſt, à quibus ſupputatæ Lunæ xiv. quas Paſchatis Feſtum proximè ſequitur, demonſtret. Vt noſcamus verò, ad quos dies defixi Aurei numeri hæc Nouilunia indigitent, repetendum memoriâ eſt; Primò, Vetuum Æquinoctium ita eſſe habendum, quaſi affixum ſit ad diem Martij 21. Secundò, Lunam xiv. Paſchalem non contingere ante æquinoctium, ſed vel ipſo die Æquinoctij vel proximè poſt ipſum. Tertiò, Feſtum Paſchatis nunquam celebrari ipſa Luna xiv. ſed Dominica proximè inſequente; adeò vt etiam xiv. Luna incidente in Dominicam, exſpectanda ſit Dominica ſequens. Quartò, poſſe proinde Paſcha celebrari Luna xv. xvi. xvii. &c. ad vſque xxi. incluſiuè, prout ſe Paſchalis Dominica habuerit. Quintò, Dominicam Paſchalem innoteſcere ex litera Dominicali cuiuſque anni propria, & in ipſo Calendario notata.

Obiter autem, vt habeatur, quæ quoto quoque anno Dominicalis litera ſit, Oportet imprimis paratam habere, quam heic ſubiicimus, Tabellam appellari Cycli Solaris, literarúmque Dominicalium, vt in ea obſeruetur, quæ cuique Anno Cycli reſpondeat Dominicalis litera, ſiue vnica ſit, pro anno communi, ſiue duplex pro Bis-ſextili; prior ſcilicet duarum vſus eſt ab anni principio in diem Februarij 24. poſterior anno reliquo.

Tabella antiqua Cycli Solaris, ſeu literarum Dominicalium.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
G F	E	D	C	B A	G	F	E	D C	B	A	G	F E	D	C	B

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
A G	F	E	D	C B	A	G	F	E D	C	B	A

Deinde verò, aliud nihil oportet, quam anno Chriſti dato, addere ex ante-dictis 9. & diuidere ſummam per 28. Quippe, ſi facta diuiſione, reſidui nihil ſit, Cyclus Solaris erit 28. qui requiſitus in Tabula monſtrabit anni literam; ſi aliquid, tum ipſum reſiduum indicabit numerum Cycli, qui repertus in Tabula eius anni literam prodet. Exempli gratiâ, ſi noſſe velis quæ Dominicalis fuerit litera anno 859. adde huic annorum numero 9. fient 868. hunc diuide per 28. prodibunt pro quotiente 31. & nihil ſupererit. Quocirca anno 859. fuit Cyclus Solis 28. atque adeò litera Dominicalis A. huiuſmodi Cyclo reſpondens. Sic, ſi noſſe velis, quæ fuerit anno 1200. adde 9. fient 1209. diuide per 28. prodibunt pro quotiente 43. & ſupererunt 5. Hic numerus autem in Tabella quæſitus monſtrabit eo anno fuiſſe literas Dominicaleis B.A.

Elicitur iam ex his Primò, Nouiluuium Paſchale omnium citimum non poſſe contingere ante Octauum diem Martij: Quia ſi contingeret vel die 6. (neque enim poteſt contingere 7. cui numerus Aureus nullus competit) numerata ab ipſo xiv. Luna caderet in diem Martij 19. ſicque ante Æquinoctium, quod fieri non poteſt. Vnde & colligitur diem 8. Martij eſſe citimum Terminum, quo poteſt Paſchale nouilunium contingere; quando numerata ab eo Luna xiv. cadit in diem Martij 21. hoc eſt diem ipſum Æquinoctij, quem primum ſequi poteſt Paſcha. Colligitur rurſus Aureum numerum xvi. diei octauæ affixum primum omnium occurrere, qui Nouilunium Paſchale demonſtret.

Elicitur ſecundò, Paſchale Nouilunium omnium tardiſſimum, vltimumve, non poſſe poſt diem Aprilis 5. contingere: quippe, quia omnes nouemdecim Aurei numeri à die 8. Martij, ad diem vſque illum expreſſi habentur. Et, ſi poſſet certè Nouilunium, vel ipſa die ſexta Aprilis contingere, forent eo anno duo Paſchalia Nouilunia, vnum ſcilicet die 8. Martij, cui competit Aureus numerus xvi. aliud die 6. Aprilis, cui numerus idem rurſus competit: quod profectò abſurdum eſt; cùm bis celebrari eodem anno Paſcha non poſſit. Itaque dies Aprilis 5. erit vltimus Terminus, quo contingere Paſchale Nouilunium poteſt.

Elicitur tertiò, Quo propiùs diei 8. Martij, ac ante quidem iſtum-met diem, Nouilunium

nium contigerit, eo Nouilunium Paſchale fore vltra Æquinoctium tetardatius; quò remotiùs, eò citius. Si enim contigerit v. c. die Martij 6. cui numerus Aureus VIII. competit, quia id Paſchale eſſe oon poteſt, nou continget deinceps Paſchale Nouilunium, niſi die Aprilis 5. cui Numerus VIII. rursùs competit. Sin autem contigerit die Februarij 21. cui competit Aureus oumerus 1. tunc Paſchale continget die Martij 22. cui competit rurſus idem numerus.

Elicitur quartò, quemadmodum citimus Terminus xiv. Lunæ Paſchalis eſt, ex ſæpiùs dictis, dies Martij 21. ita eiuſdem tardiſſimum, vltimumve Terminum eſſe diem Aprilis 18. Quippe, cùm vltimum Nouilunium contingat die Aprilis 5. conſtat diem eſſe 18. in quem numerata à die 5. Luna xiv. cadit.

Elicitur quintò, citimum Terminum, quo celebrari Paſcha poteſt, eſſe diem Martij 21. Quippe, cùm Paſcha non celebretur, niſi Dominica, quæ contingit proximè poſt xiv. Lunam; conſtat talem Dominicam non poſſe citiùs contingere, quàm ſi Luna xiv. cadat in diem Martij 21. quæ Sabbathum ſit; adeò vt poſtridie, ſeu die 22. Dominica occurrat; quaſi exſiſtente eo anno Dominicali litera D diei 22. præfixa, cùm litera C præfixa ſit diei 21. Præterea autem, ſi cadente rurſus Luna xiv. in diem 21. ipſa extiterit feria 6. perſpicuum eſſe Paſchatis feſtum celebratum iri die 23. ſi feria 5. die 24. ſi feria 4. die 25. ſi feria 3. die 26. ſi feria 2. die 27. ſi denique feria prima, ſeu Dominica, die 28.

Elicitur ſextò, Terminum vltimum, quo celebrari poteſt Paſcha, eſſe diem Aprilis 25. Quippe, cùm extrema Luna xiv. incidat in diem Aprilis 18. conſtat, ſi ea dies fuerit Sabbatum, exſiſtente rurſus illi affixa litera C, fore Paſcha die 19. cui iterum competat litera Dominicalis D; & ex ordine, ſi ea dies fuerit feria 6. celebratum iri Paſcha die 20. ſi feria 5. die 21. ſi feria 4. die 22. ſi feria 3. die 23. ſi feria 2. die 24. ſi feria 1. ſeu Dominica, die denique 25.

Elicitur ſeptimò, Tametſi ſint ſolùm nouemdecim dies, in quos poſſunt Lunæ xiv. cadere, vt ſunt tantum nouemdecim, in quos cadere Nouilunia poſſunt, ob nouemdecim Aureos numeros; dies tamen eſſe 35. vt putà à die Martij 21. ad diem Aprilis 25. in quibus contingit Paſcha celebrari. Id nempe, quia nullus eſt dies intra hoſce Terminos, in quem cadere Dominica, quæ Lunam xiv. inſequatur, non poſſit. Nam ipſâ quidem die 21. Martij, vno tantum caſu celebrari Paſcha contingit, ſi Luna nempe xiv. incidat in diem 21. & litera Dominicalis ſit D. Ac pariter die Aprilis 25. vno caſu; ſi Luna nempe xiv. incidat in diem Aprilis 18. & litera Dominicalis ſit C. Verùm, poteſt 23. Martij contingere, non modò ſi Luna xiv. incidat in diem 22. quæ ſit Sabbathum, ſed etiam, ſi incidat in diem 21. quæ ſit feria 6. Ac die Aprilis 24. pari modò, non ſolum ſi Luna xiv. incidat in diem 18. quæ ſit feria 1. ſed etiam ſi incidat in diem 17. quæ ſit Dominica: ac pluries adhuc parem ob cauſam, interiacentibus aliis diebus.

Elicitur denique, quomodo poſſit facilè anno quolibet propoſito, reperiri Paſcha. Dato enim imprimis Aureo eiuſce anni numero, Quære illum in Calendario inter diem 8. Martij & 5. Aprilis, vtrumque incluſiuè. Deinde, incipiendo à die, cui numerus Aureus reſpondet, numera porrò 14. & in quem diem incides, pro xiv. Luna illum habe. Attende demum, quæ tum ſit Dominicalis litera, & quæ prima poſt eum diem occurreret, deſignabit diem Paſchatis. Exempli gratiâ, ſi noſſe velis quo die fuerit Paſcha anno 950. quia iuxta ante-dicta comperies fuiſſe eo anno Aureum numerum 1. & literam Dominicalem F; ideò requiſitus intra memoratos terminos Aureus numerus 1. deprehendetur congruere ad diem Martij 23. Ab hoc numera incluſiuè 14. incides in diem Aprilis 5. obſerua F. literam primò inſequentem; & quia illa congruet diei 7. pronunciabis Paſcha illo anno fuiſſe die 7. Aprilis.

Sic, ſi noſſe velis, quo die fuerit anno 1500. quia comperies pari ratione fuiſſe eo anno Aureum numerũ xix. & literas Dominicales E D, quæſitus Aureus numerus intra prædictos terminos affixus deprehendetur, diei Aprilis 4. Numeratis ab hoc 14. occurret Aprilis 17. Et quia litera D poſterior Dominicalium proximè inſequens reſpondet diei 19. pronunciabis Paſcha anno illo fuiſſe die Aprilis 19. Et quia anno 1535. comperies pari modo Aureum numerum fuiſſe xvi. & literam Dominicalem C. ac numerum Aureum affixum inuenies ad 8. Martij, citimum nempe terminum; ideò numeratis ab ipſo 14. incides in diem 21. Ac reſpondet ipſi quidem Dominicalis litera C. verùm, quia non ipſa, ſed quæ proximè diei 28. reſpondet, debet accipi, ideò pronunciabis Paſcha illo anno celebratum fuiſſe die Martij 28.

Hiſce addendum eſt, Dionyſium, præter ſuum illum Canonem, ſiue Tabulam temporariam ad annos 95. tradidiſſe Regulam, vt obiter antè inſinuauimus, qua, Paſchate vnius anni intra decem nouennalem Cyclum rectè conſtituto, deducerentur cæteri, aut explorarentur, cæteri-ne rectè in Canone ſe haberent. Videlicet iuſſit numerari dies à Paſchali Luna xv. vnius anni in xiv. anni inſequentis (ſumendo, vtramque incluſiuè) ac eſſe eos debere, dum annus eſt communis, 354. dum Emboliſmicus, 384. Excepit duntaxat annũ i. Cycli; in quo 354. dies numerari debeant à Luna non xv. ſed xiv. anni antecedentis, ſeu xix. vltimive Cycli: idque, quòd, cùm anno ante-penultimo Epactæ (hoc eſt dies illi vndeni acetuari) fuerint 18. addere oportuerit anno vltimo non 11. ſed 12. vt numerus aſſurgeret ad 30. ſicque in ipſo Cycli principio nullæ Epactæ ponerentur, ſed ab illo inciperent; vnde & initium numerationis 354. dierum effectum fuerit vno die retractius.

Exem

Exemplum apposuit anni, quo id scribens, fuisse dixit, quemadmodum priùs quoque attigimus, Indictionem iv. Lunarem circulum xi. Decem nouennalem Cyclum xiv. Quia enim annus Embolismicus erat,& superiore anno Luna xiv.inciderat in ix.Kalendarum Aprilium,seu Martij 24.*ideò*, inquit, *ab viij. Kalendarum Aprilium die sumamus exordium ; habemus Martij dies 7. Aprilis 30. Maij 31. Iunij 30. Iuly 31. Augusti 31. Septembris 30. Octobris 31. Nouembris 30. Decembris 31. Ianuarij 31. Februarij 28. Martij 31. Aprilis 12. dies, quod est pridie Idus Aprilis ; fiunt simul* 384. Vnde & eo anno xiv. Luna incidit in diem 12. Aprilis.

Vt autem in promptu haberetur, non modò qui anni in Cyclo Embolismici, aut communes forent ; sed etiam quot dies addendi quotannis occurrerent, & in quos Martij, aut Aprilis dies Luna xiv. incideret; perpetuum quemdam Canonem pro toto Decem-nouénali Cyclo, seu Aureo numero pertexuit, cuiusmodi exhibitum hîc habes.

Tabella Paschalis Cycli Dionysiana.

Anni Cycli, seu Aurei Num.	Anni communes, & Embolismici.	Dies addendi.	Luna Paschalis decima-quarta.	Nouilunium Paschale.
1	communis.	354	5. Aprilis.	23.Martij.
2	communis.	354	25.Martij.	11.Martij.
3	Embolismic.	384	13.Aprilis.	31.Martij.
4	communis.	354	2.Aprilis.	20.Martij.
5	communis.	354	22.Martij.	9.Martij.
6	Embolismic.	384	10.Aprilis.	28.Martij.
7	communis.	354	30.Martij.	17.Martij.
8	Embolismic.	384	18.Aprilis.	5.Aprilis.
9	communis.	354	7.Aprilis.	25.Martij.
10	communis.	354	27.Martij.	14.Martij.
11	Embolismic.	384	15.Aprilis.	2.Aprilis.
12	communis.	354	4.Aprilis.	22.Martij.
13	communis.	354	24. Martij.	11.Martij.
14	Embolismic.	384	12.Aprilis.	30.Martij.
15	communis.	354	1.Aprilis.	19.Martij.
16	communis.	354	21.Martij.	8.Martij.
17	Embolismic.	384	9.Aprilis.	27.Martij.
18	communis.	354	29.Martij.	16.Martij.
19	Embolismic.	383	17.Aprilis.	4.Aprilis.

Attexo autem illi Canonem Nouiluniorum Paschalium, cuiusmodi deinceps percrebuit, & qualem excerpere cuique licet ex ipso Calendario ; vt meliùs appareat consonantia, qua tam Luna decima-quarta ex antecedente Nouilunium, quàm Nouilunium ex insequente decima-quarta Luna deductum videtur.

Notum est porrò, quemadmodum ex vtrouis hoc Canone deduci potuerit, quæ iam dicitur *Tabula Paschalis antiqua*,hoc est, qua dies Paschatis ex adhibitis Aureo numero,& litera Dominicali,elicitur, exprimiturque. Nimitùm continet ea quidem plureis Ordines, seu columnas, quibuscum inferiùs exhibebitur;verum tres præsertim obseruandi heic sunt, cùm ex iis cæteri dependeant. Videre autem licet depositos in Primo numeros Aureos nouemdecim, eadem serie,ac iisdem interpositis vacuis,quibus extant in Calendario,ab 8.Martij,in 5.Aprilis; hoc est, inter Paschalium Nouiluniorum terminos.

Videre licet in Secundò Dominicaleis literas numero 35. sic dispositas,vt è regione Aurei numeri xvi. nulla sit:ac sequantur deinde literæ d,e,f.g,A,b,&c. Et cum è regione vltimi numeri viij.sit litera e,continuari rursùs eas vides ad vsque aliam literam e. Causa autem est, quia, cùm Aureus numerus est xvi. quoniam is attribuitur diei Martij 8. & in eo contingere Nouilunium indicat ; numerata exinde Luna xiv. incidit in diem 21. cui præfixa est litera Dominicalis C, & quo adeò contingere Pascha non potest : quare & series est etiam vacua in ordine Tertio continente dies festi Paschatis.

Collocatur verò statim in proximo loco, seu sequente serie litera d, Quia, si Luna xiv. cadente in diem 21.contingat eam diem esse Sabbathum, constat proximum statim diem, nempe, cui attribuitur litera d, Dominicam esse, in qua Pascha sit celebrandum, Literæ autem consequuntur e, f, g, A, b, c, respondentes diebus 23. 24. 25. 26. 27. 28. quòd prout Luna xiv. incidente in diem 21. esse prætereà potest is dies feria xi. v. iv. iij. ij. & i. seu Dominica ; proximâ Dominicâ, quæ cadet in diem 23. 24.25.26. 27. 28. celebrari possit.

Tabula

Tabula Paschalis antiqua.

Aureus Numerus.	Literæ Dominicales.	Pascha.
xvi		
v	d	22. Martij
	e	23
xiii	f	24
ii	g	25
	A	26
x	b	27
	c	28
xviii	d	29
vii	e	30
	f	31
xv	g	1. Aprilis.
iv	A	2
	b	3
xii	c	4
i	d	5
	e	6
ix	f	7
	g	8
xvii	A	9
vi	b	10
	c	11
xiv	d	12
iii	e	13
	f	14
xi	g	15
	A	16
xix	b	17
viii	c	18
	d	19
	e	20
	f	21
	g	22
	A	23
	b	24
	c	25

Sic, quoniam Aureo numero v. attributo diei 9. numerata ab eo Luna xiv. in diem 22. incidit, Si ea quidem sit Sabbathum, vtpotè Dominicali litera exsistente e, quæ sequenti diei 23. est præfixa; Pascha celebrabitur ipsa die 23. Si feria vi. Pascha erit die 24. atque ita porrò, quovsque, si dies 22. feria i. seu Dominica sit, Pascha sit futurum proxima Dominica, hoc est, die 29. Pari autem modo, Aureo numero exsistente xiij. qui tribuitur diei Martij xi. & Luna proinde xiv. cadente in diem 24. si ea dies sit Sabbathum, Pascha erit die insequente 25. cui præfixa est litera g: si feria vi. die 26. ac ita deinceps; quovsque, si dies 24. Dominica sit, transferatur Pascha in Dominicam proximam incidentem in diem Martij 31.

Nec verò secus ex ordine euenire fiet perspicuum, quovsque Aureo numero viij attributo diei Aprilis 5. & Luna xiv. cadente in diem eiusdem mensis 18. cui est præfixa litera c, si is quidem dies sit Sabbathum, Pascha celebretur die 19. cui est præfixa litera d, si feria vi. die 20. ac ita porrò, quovsque, si dies 18. Dominica fuerit, Pascha celebretur Dominica proxima incidente in diem 25. Quæ quidem tametsi iam antè deducta, ideò repeto, inculcóque, vt consequutionem totam meliùs videas, agnoscasque in ordine, siue columna Paschatis, quî fiat, vt series Dominicarum Paschalium describi naturali progressione valeas a die vsque Martij 22. ad diem vsque Aprilis 25.

Tabulæ autem vsus est, vt datis, iuxta Antecedentia, Aureo numero, & litera Dominicali (quæ, si gemina fuerit, anno scilicet Bis sextili, accipienda posterior est, quod iam quoque adnorauimus) quæratur in prima columna Aureus numerus, & attendatur quæ illi è regione in 2. columna litera respondeat. Nam, seu litera illa sit Dominicalis eius anni, seu non sit, non ipsa vsurpanda est, sed quæ Dominicalis anni deorsum procedendo proximè occurrit (quo sanè loco intelligis, si nulla occurrat, vt puta è regione aurei numeri xvi. non posse non accipi deorsùm occurrentem) literâ autem huiusmodi obtentâ, occurreret statim è regione in tertia columna dies Paschatis.

Exempli gratiâ, si velis nosse, quo die fuerit Pascha anno 1550. quia fuit anno illo Aureus numerus xij. & litera Dominicalis e, Quære in prima columna Aureum numerum xij. & cùm è regione, seu in eadem serie ac intra 2. columnam occurrat litera c, procede ab illa deorsum, quo vsque occurrat litera e, ac deprehendes statim illi in 3. columna respondere diem Aprilis 6. quo Pascha eo anno fuerit celebratum. Ac pari ratione si nosse velis, quo die celebratum fuerit anno 1556. quia fuit illo anno Aureus numerus iij. & ex duabus literis Dominicalibus, propter annum Bis-sextilem, posterior fuit A, Quære in i. columna Aureum numerum iij. & adnotata litera illi respondente e, accipe primùm occurrentem, infra ipsam, literam A, deprehendes statim huic literæ A, respondere Aprilis diem 16. quo Pascha eo anno celebrari contigerit.

Quæ subiicienda heic viderentur de Mobilibus Festis cæteris, referentur infrà commodiùs, cùm occasione Tabulæ Nouæ, erit rursus de hac Antiqua, & reformata quidpiam, dicendum. Quanquam inuento Paschate, difficultatis nihil est in inueniendis cæteris, quæ ab eo semper tantumdem absunt, & numeratione sola indigent, vt quibus diebus sint, innotescat.

PARS POSTERIOR.

De Reformatione Romani Calendarij à GREGORIO XIII. Pontifice Summo sic adhibita, vt constare perpetuum possit.

CAPVT I.

Quorsum correctum à Gregorio xiij. Calendarium, & substitutus Numero Aureo Epactarum xxx. Cyclus.

HACTANVS Calendarium est, cuiusmodi in vsu fuit, quousque sub finem superioris sæculi Summus Pontifex necessariam, expetitam, à multis tentatam, correctionem illi adhibuit. Sequitur proinde iam nostri Instituti præcipua Pars, quæ est de ipsa Correctione, emendationeve Calendarij, déque remediis, quibus est cautum, ne in posterum opus sit consimili emendatione. Vt igitur inde exordiamur, duæ fuere causæ præcipuæ, ob quas factum est temporis progressu, vt Calendario adhibere quasi medicam manum oportuerit.

Nam Primùm, quia tam Iulius Cæsar Calendarium instituens, quàm Nicæni Concilij Patres, & Dionysius Exiguus, aliíque ipsi accommodantes celebrationem Paschatis, supposuere Annum, siue cursum Solis per Zodiacum, constare ex diebus 365. & sex horis integris; cùm hæ tamen horæ integræ non sint, sed desint ad illas minuta proximè vndecim, quæ intra annos quatuor, tres propè horæ quadrantes fiunt, & intra annos sexdecim, horæ propè tres. Hac proinde ratione euênit, vt quaternis quibúsque annis integrum diem intercalatores, plus æquo intercalauerint; & quæ intercalatio eo fine fuerat introducta, & Patribus Sanctis probata, vt vernum Æquinoctium, alioquin excursurum versus finem anni, ad 21. diem Martij continenter reduceret, ipsum aliunde, ob factam istam intercalationem nimiam versus anni initium continenter retraxerit, hoc est, intra annos circiter 130. ad diem Martij 20. intra annos 260. ad 19. atque ita consequenter, quousque tandem deprehensum est Æquinoctium contingere die Martij ii. non verò 21. hoc est diebus decem præscripto maturiùs.

Deinde, quia etiam suppositum fuit, Cyclum illum Decem-nonennalem, seu Numerum Aureum, ita esse constantem, vt decimo-nono quoque anno redeunte, Nouilunia, ac Plenilunia in eosdem dies perpetuò redirent; cùm non redeuntia tamen iisdem horis, sed anticipantia semper horâ 1. & minutis proximè 27½. necesse sit, vt post 16, aut 17. Cyclos, hoc est, intra annos paullò ampliùs 300. vno die anticipent: ideò effectum est, vt intra annos à Nicæno Concilio proximè 1300. Nouilunia, ac plenilunia quatuor, ac amplius diebus citiùs contingere deprehensa sint, quàm Cyclus Decem-nouennalis, Numerusve Aureus illa demonstrâret. Vnde & euenit, vt quæ ex Cyclo habebatur Luna xiv. foret reipsâ xviij. sicque Sacrum Pascha non ampliùs à Luna xv. in xxi. sed à xxix. in xxv. inclusiuè celebraretur. Vt item, si quis vellet, ex dato anni numero Aureo Nouilunia inquirere, deberet dies mensium, non è regione Numeri ipsius aurei accipere, sed sursùm, seu retrò quinque inclusiuè dies numerare; ac dicere (sic moris fuit, dies syllabatim designando) *Noua Luna hîc*, vel, *In Cælo est hîc*, &c.

Fuerat res iam animaduersa; & ab aliquot sæculis exoptatum remedium. Nam, vt ea prætercam, quæ & obseruârant, & moliti suis temporibus fuerant, Beda, Argyropilus, Campanus, Sacrobosco, Saxonia, & alij; Ecce, Constantiense Concilium, anno 1414. suadente Petro de Alliaco Cardinali Cameracensi, in eo fuit, vt Æquinoctium vernum adfigeretur non ampliùs diei Martij 21. sed 12. circa quem iam tum versabatur; ac Numeri Aurei, sic emouerentur, antrorsúmque promonerentur, vt occupatas eò vsque sedeis quaternis diebus antecederent. Veruntamen, ne exsequutioni res demandaretur, obstaculo fuit perturbatus temporum status: veluti etiam quod deinceps Basileense Concilium anno 1439. permisit, vt anno insequente 1440. septem ex mense Octobri dies eximerentur; & vernum Æquinoctium reduceretur ad diem Martij non 21. sed 19. circa quem versabatur tempore Dionysij Exigui.

Fuit & deinceps res variè tentata: Quippe & mox Nicolaus V. eam in curam incubuit; & triginta pòst annis Sixtus IV. ea de causa Romam insignem Mathematicum Ioannem Regiomontanum accersiit; & sub annum 1516. Lateranense Concilium Calendarij emendandi curam viris quibusdam idoneis commisit, iisque præfecit Paulum Middelburgensem, Foro semproniensem Episcopum, qui, tum admonuit Copernicum, Mathematicum celebrem, vt circa Motus Solis, ac Lunæ definiendos occuparetur; tum ipse de præscripto negotio magnum quoddam opus, titulo Paulinæ, composuit. Ne ea memorem, quæ eadem de re Stoflerinus, Pitatus, Pighius, Gauricus, & alij. Denique Tridentinum Concilium non antè absolutum anno 1563. fuit, quàm, cætera inter, Calendarij emendandi prouinciam Summo Pontifici commendauit; & Gregorius XIII. rem est fœliciter, anno 1582. exsequutus.

Nempe, cùm viri eruditi, quos ea de causa Romam conuocârat (quosque inter erat celebris è Societate IESV Vir Christophorus Clauius) hocce, sub præfecto Cardinali Sirleto, agitarent negotium, oblatus

est

est Pontifici Aloisij Lilij liber, continens Epactatum Cyclum, qui loco Aurei numeri Calendario adhibitus, inseruire perpetuò posset: idque restituto semel Æquinoctio, per x. dierum detractionem, aut semel certo anno, aut intra annos 40. nullo Bis sextili interducto (Augusti imitatione) faciendam; & cautione adhibita, per suppressionem trium intra 400. annos Bis-sextorum, vt tam vernum Æquinoctium in 21. die Martij, quàm Nouilunia in iisdem diebus post Decem-nouennalis recursus constarent.

Et quia Lilianum hoc inuentum dignum visum est, quod adiectione paucula anteferretur cæteris; ideò compendium Emendationis libro illo propositæ, missum à Pontifice fuit ab anno vsque 1577. tum ad Christianos Principes, tum ad celebreis quásque Academias, vt, adhibito peritiorum Mathematicorum consilio, id expenderent; &, si quid addendum, demendum, mutandum foret, admonerent; aut etiam, si quid meliùs fortè haberent; communicarent. Ac varij quidem varia (Aliqui enim existimabant non vllos dies detrahendos, sed affigendum potiùs vernum Æquinoctium diei 10. aut 11. Martij, idque imitatione Nicæni Concilij, quod ipsum diei in quo tum reperiebatur affixerat: Alij, si foret detractione opus, detrahendos dies non 10. sed 12. aut 13. vt Æquinoctium restitueretur ad diē Martij 23. aut 24. hoc est, ad locum in quo erat Christi Domini tempore, censuítque etiam Hugolinus Martellus Glandatensis Episcopus detrahendos 14. vt Æquinoctium restitueretur non solùm ad 23. aut 24. sed etiam ad 25. quo incarnatus, & passus Christus Dominus fuisset, sícque alij alia: (Verùm, vbi maxima pars in id, quod à Pontifice fuerat propositum, consensit; tum demùm Pontifex Calendarium ex Lilij inuento emendauit, emēdatúmque, vetere illo antiquato, seruandum iussit. Iussit, inquam, præmissâ Bullâ ab vsque Februario anni 1581. vt omnes maturè, quid facto esset opus præmonerentur.

Imprimis verò, quia à tempore Nicæni Concilij Æquinoctium recesserat à die 21. in 11. Martij; idcircò supprimendos sanxit ea anno insequente 1582. dies x. vt hac ratione Æquinoctium, suum in diem restitueretur. Præstare autem censuit decem dies simul, vnáque vice eximere, quàm suppressione x. Bis-sextorum, negotium in annos 40. producere; quòd & futuris temporibus res constituta liquidiùs foret, & difficultates, quæ perficiendo negotio obstare possent, non internascerentur.

Delegit porrò mensem Octobrim, è quo fieret exemptio, ob plusculos dies Festis vacuos, & Officiis mobilibus, qualia per menseis alios possent occurrere, non obnoxios. Supprimēdi verò dies fuere, qui essent inter dies 4, & 15, intercepti: ita vt hoc modo dies numerarentur: 1.2.3.4.15.16.17.18 &c. sicque diei iiij. Nonas succederent immediatè Idus. Mandatur autem, vt celebrato D. Francisci Festo, die 4. celebraretur postridie, hoc est, Die 15 Festum Sanctorum Dionysij, Rustici, & Eleutherij, quod futurum alioquin erat die 9. cum commemoratione Festi sanctorum Marci, Sergij, Bacchi, & Apuleij, quod die 7. & Die sequente 16. celebraretur Festum S. Callisti, quod futurum fuerat die 14. Die 17. celebraretur dies Dominica sicque litera C reliquo anno Dominicalis fieret; cùm ab vsque Ianuario litera G Dominicalis exstitisset. Die denique 18. celebraretur Festum S. Lucæ: ac deinceps dierum, Festorúmque decursus continua serie perageretur.

Ne rursus autem eueniret, vt Æquinoctium retrocederet, seu à die 21. versus initium mensis rediret; cauit, vt quia spatio annorum 134. proximè, Æquinoctium vno anticipat die; spatio 268. anticipat duobus; spatio proximè 400. tribus: Cauit, inquam, vt dies tres quadringētis quibuscumque annis, trium Bis-sextorum omissione supprimerentur, & facilitatis memorandi causâ, ita deligerentur anni centesimi, vt anno 1600. ab Emendatione propinquo, & ob decem dies non omninò expletos, Bis-sextili relicto, sequentes anni 1700. 1800. 1900. qui Bis-sextiles esse deberent, pro communibus haberentur; annus autem 2000. Bis-sextilis foret transigendus; ac pari ratione futuri essent communes anni 2100. 2200. 2300. Bis-sextilis autem 2400. atque ita porrò, centenariis quibusque quaternario mensuratis, relictis Bis-sextilibus; non secus, ac vulgò omnes anni qui quaternario mensurantur, in Bis-sextilibus habentur.

Deinde, ne reductâ semel in ordinem Lunâ, anticiparet iterùm; instituit, vt loco Aurei numeri, Cyclive Decem-nouennalis, substitueretur in Calendario Cyclus Epactarum 30. quæ diebus anni singulis, non autem plerumque solùm alternis, responderent; ac essent non modò Nouem-decim, quæ Nouilunia in iisdem diebus per annos circiter 300. consistentia indigitarent, sed essent simul aliæ, quæ transeuntia in alios dies Nouilunia ostenderent; ac id speciatim, è quo Pascha dependeret, facerent perspectum.

Veruntamen, quia res non potest commodè explicari, aut intelligi, nisi crebra respectatione in ipsum Calendarium: idcircò id videtur nobis exhibendum. Res fortè superflua, in tanta Missalium, Breuiariorúmque vocatorum, & Calendarium præferentium copia; Verùm, quia & possunt plærumque huiusmodi libri non esse ad manum, & magnum futurum paucarum pagellarum impendium non est, inseri hùc ipsum nihil vetat. Adde quòd, ipsum proponemus, cuiusmodi fuit Emendationis tempore; ne quid perturbet, quòd in iis, quæ sunt excusa recentiùs, Festa quædam exstent, quorum, quia sint inducta posteriùs, nulla fit in Bulla memorata mentio. Nempe diei 5. Octobris adscriptum iam habetur festum S. Placidi, & sociorum; diei 6. S. Brunonis, diei 8. Sanctæ Birgittæ, &c. quæ Reformationis tempore adscripta non erant.

Principio autem vides in Prima singulorum Mensium columna (de cæteris res nota

est)numetos triginta,ab vno ad triginta,Romano charactere continua serie dispositos; nisi quod, loco numeri aax.ponitur Asteriscus *. Incipiunt autem à Kalendis Ianuarij, continuantúrque, ac repetuntur ordine retrogrado in hunc modum, *, xaia. aavij. xxvij.&c. id nempe(tametsi potuissent ordine directo disponi)id,inquam, cùm alias ob causas, tum ob eam speciatim, vt daro numero, qui voo anno demonstret per menseis singulos Nouilunia, nihil aliud oporteat,qnàm numerate sursum ab illo eacluso, vndecim,vt habeatut numerus,qui anno insequente demonstraturus Nouilunia sit: is videlicet ille erit, qui loco vndecimo occurret.

Dicuntur autem hi numeri Epactæ, quòd designent ex ordine dies illos xi. qui anno Lunari 354. dierum adiiciendi quotannis sunt, vt in consonantiam cum Solari dierum 365. redeat. Propterea enim fit, vt, quemadmoduin de Numero Aureo fuit dictum, postquàm numeri isti Epactales repetiti duodecies, & terminati ad diem Decembris 20.fuerint, ttibuantur superstitibus diebus ai. iidem numeri, qui fuerint primis xi. diebus mensis Ianuarij attributi.

Ac, ne hæreas, qui fiat, vt cùm duodecies 30.sint 360.& à 1.tamen Ianuarij,vsque ad 20. Decembris inclusiuè, sint solùm dies 354. attende factum idcircò fuisse, vt ad lucrandum sex illos dies,numeri xaiv.& xxv.è regione vnius, eiusdémque diei alternis mensibus collocentur: scilicet ad 5.Februarij, ad 5. Aptilis, ad 3. Iunij, ad 1. Augusti, ad 29. Septembris, ad 27. Nouembris. Cur autem delecti hi duo numeri præ cæteris fuerint; cur item in sex illis mensibus ad latus xxvi. io aliis ad latus axv. adhibeatur, vulgari cyphra, aut colore rubro, numerus 25.cur item ad diem vltimum Decembris apponatur, communi etiam cyphrâ, numerus 19. res intelligetur ex posteà dicendis.

Adnoto heic solùm,cur loco Epactæ xxx. scribatur Asteriscus * causam ex eo esse, quòd, cùm per Epactas designetur numerus dierum, qui post Lunationem Decembri mense terminatam,ex ipso Decembri supersunt; contingat interdum duas Lunationes terminari,vnam scilicet die prima,quo casu, cùm supersint dies 30. deberet diei primæ Ianuarij adscribi Epacta xxx.& aliam die vltima, quo casu cùm supersit o. deberet diei vltimæ Ianuarij adscribi Epacta o. ac, vt Epacta foret conformis, qua vtroque casu Nouilunium vtroque die, hoc est, tam primo, quam vltimo Ianuarij contingens designaretur, deberet vtrique diei Epacta adscribi coniunctim aut xxx.o.aut o.xxa quod foret incommodum;ideò excogitata est oota indifferẽs,Asteriscus nempe * æquiualens vtrique.Prætereo autem ideò Epactam axix. affiaam haberi diei secundæ Ianuarij, quia post Lunationem die secunda Decembris terminatam supersunt dies 29. ac pari ratione Epactam xxviii. affixam diei tertiæ Ianuarij, quia post Lunationem terminatam tertia Decembris, supersunt dies 28. atque ita ex ordine, quo vsque reperias diei Ianuarij trigesimæ affiaam esse Epactam 1. quia post Lunationem terminatam die trigesima, superest tantum dies vnus.

Sciendum verò est hasce Epactas idcircò esse substitutas in vicem Aurei numeri,quòd idem prorsùs cum illo præstent (quippe Epacta quoque anno cuique competens demonstrat è regione dies, quibus Nouilunia per singulos menseis contingunt) id verò prætereà habent commodi, vt euadere possint perpetuæ,eumdemve situm in Calendario, toto sæculorum decursu tueri; quod sanè Aureo numero congruere haud-quaquam potest.

Quia enim per annos paullò ampliùs 300. Nouilunia vno anticipant die; ideò est necesse, vt numeri Aurei vno gradu retrahantur;adeò vt,cùm exempli causâ,tempore Niceni Concilij numerus 111.occupatet diẽ 1. Ianuarlj,is post annos 300.tetrahendus fuisset in Decembris vltimum; & qui numerus xl.occupabat 3. Ianuarij,retrahi debuisset in 2. qui xix. 5. retrahi in 4. atque ita ex ordine. Sicque, cùm tempore Reformationis,seu post annos ampliùs 1200. Nouilunia iam 4.diebus anticipassent; debuisset idem, exempli causâ, numerus Aureus xix. loco diei 5. occupare 1. alisque suo quisque ordine 4. gradibus fieri antrorium promotiores. Qua ratione contingeret, vt intra annos paullò minùs 9400. Calendarium foret tricies commutandum;quovsque tum demùm aurei numeri easdem sedeis repeterent,ipsasmet rursùs commutaturi.

At verò Epactis in Calendarium inductis, nulla retractione, aut commutatione huiusmodi opus est; potéstque Calendarium inuariatum perseuerare (vnde & hac ratione habetur perpetuum) quoniam necesse solùm est, vt quoties Nouilunia diem commutant(seu id occasione Anticipationis, seu ob Bis-sextorum suppressionem fiat) necesse, inquam, solùm est,vt vice 19 Epactarum, quæ demonstrandis Nouiluniis prius inseruierint; aliæ 19. vsurpentur.Quo pacto, cùm nobis ab anno Reformationis 1582. & porrò ad vsq; annũ 1700. hæ 19. Epactæ sint vsui, i. ii. iv.v.vii.viii.x.xii.xiii. xv.xvi.xviii. xix.xxi.xxiii.xxiv.xavi.xxvii.axix. (hasce scilicet, & noo alias habes intra columnam Epactarum in temporaria Tabulá,& è regione quidem aureorum numerorum nouemdecim) ab anno deinceps 1700. futuræ sunt istæ, *.i.iii. iv. vi. vii. ix. xi.xii.xiv.xv.xvii. xviii.xx.xxll.xaiii.axv.xxvi.xxviii.quæ etiam aliunde perseuerabunt ab anno 1800.in 1900. quòd licet anno 1800. Bis-seatum supprimendum sit, tuoc tamen ista suppressio cum anticiparione compensanda occurrat. Quanquam,vt res fiat paullò manifestior,aliquantò altiùs repetenda est.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini		Dies mensis.	IANVARIVS.
*	A	*Kal.*	1	*Circumcisio Domini.* duplex. [SS.Innoc.
xxix	b	iiii	2	Oct. S.Srephani duplex.cum com. Oct.S.Ioan &
xxviii	c	iii	3	Oct. S.Ioannis duplea.cum com. Oct. SS.Innoc.
xxvii	d	*Prid.Nona*	4	Octaua SS.Innocentium.duplex.
xxvi	e	*Nona*	5	Vigilia.
25.xxv	f	viii	6	*Epiphania Domini.* duplex.
xxiv	g	vii	7	De Octaua Ephiphaniæ.
xxiii	A	vi	8	De Octaua.
xxii	b	v	9	De Octaua.
xxi	c	iv	10	De Octaua.
xx	d	iii	11	De Octaua.& com.S.Hyginij Papæ,& mart.
xix	e	*Prid Idus*	12	De Octaua.
xviii	f	*Idus*	13	Octaua Epiphaniæ. duplex. [Presb & mart.
xvii	g	xix	14	Hilarij Episc. & Conf. semid. cum com. S.Felicis
xvi	A	xviii	15	Pauli primi Eremitæ.semid.cum comm.S.Mauri.
xv	b	xvii	16	Marcelli Papæ,& mart.semid. [Abbatis
xiv	c	xvi	17	*Antonij Abbatis* duplex. [Virg.& mart.
xiii	d	xv	18	*Cathedra S. Petri Romæ.* dnplex. & com. S.Priscæ
xii	e	xiv	19	Marij, Marthæ.Audifax,& Abachum mart.
xi	f	xiii	20	*Fabiani & Sebastiani.* mart.dupl.
x	g	xii	21	Agnetis virg.& mart.dupl.
ix	A	xi	22	Vincentij,& Anastasij mart,semid.
viii	b	x	23	Emerentianæ virg.& mart.
vii	c	ix	24	Timothei Episcopi,& mart.
vi	d	viii	25	*Conuersio S. Pauli Apostoli.* dupl.
v	e	vii	26	Polycarpi Episcopi.& mart.
iiii	f	vi	27	Ioannis Chrysost. Episcopi,& Conf.dupl.
iii	g	v	28	Agnetis secundò.
ii	A	iv	29	
i	b	iii	30	
*	c	*Prid .Kal*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	FEBRVARIVS.
xxix	d	*Kal.*	1	Ignatij Episcopi,& mart.semid.
xxviii	e	iiii	2	*Purificatio B. Mariæ.* dupl.
xxvii	f	iii	3	Blasij Episcopi,& mart.
25.xxvi	g	*Prid.Non.*	4	
xxv. xxiiii	A	*Nonæ*	5	Agathæ virginis,& mart.semid.
xxiii	b	viii	6	Dorotheæ virginis,& mart.
xxii	c	vii	7	Romualdi Abb.dupl.
xxi	d	vi	8	
xx	e	v	9	Apolloniæ virg.& mart.
xix	f	iv	10	
xviii	g	iii	11	
xvii	A	*Prid. Idus*	12	
xvi	b	*Idus*	13	
xv	c	xvi	14	Valentini Presbyteri,& mart.
xiv	d	xv	15	Faustini,& Iouitæ martyrum.
xiii	e	xiv	16	
xii	f	xiii	17	
xi	g	xii	18	
x	A	xi	19	Symeonis Episcopi,& martyris.
ix	b	x	20	
viii	c	ix	21	
vii	d	viii	22	*Cathedra S. Petri Antiochiæ.* dnpl.
vi	e	vii	23	Vigilia
v	f	vi	24	*Matthiæ Apostoli.* dupl.
iv	g	v	25	
iii	A	iv	26	
ii	b	iii	27	
i	c	*Prid. Kal.*	28	

In anno Bissextili Februarius est dierum 29. & Festum Sancti Matthiæ celebratur 25. Februarij, & bis dicitur, sexto Calendas, id est, die 24, & die 25. & litera Dominicalis, quæ assumpta fuit in mense Ianuario, mutatur in præcedentem; Vt, si in Ianuario litera Dominicalis fuit A, mutetur in præcedentem, quæ est g, & cæt.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	MARTIVS.
*	d	*Kal.*	1	
xxix	c	vi	2	
xxviii	f	v	3	
xxvii	g	iiii	4	
xxvi	A	iii	5	
25. xxv	b	*Prid. Non.*	6	
xxiv	c	*Nona*	7	*Sancti Thomæ de Aquino Confess.* dupl. & com. SS. Perpetuæ, & Felicitatis martyrum.
xxiii	d	viii	8	
xxii	e	vii	9	Quadraginta Martyrum, semid.
xxi	f	vi	10	
xx	g	v	11	
xix	A	iv	12	*Gregorij Papæ, & Confess. & Ecclesiæ Doctoris.* dupl.
xviii	b	iii	13	
xvii	c	*Pr. Idus*	14	
xvi	d	*Idus.*	15	
xv	e	xvii	16	
xiv	f	xvi	17	
xiii	g	xv	18	
xii	A	xiv	19	Ioseph Confessoris. dupl.
xi	b	xiii	20	
x	c	xii	21	Benedicti Abbatis. dupl.
ix	d	xi	22	
viii	e	x	23	
vii	f	ix	24	
vi	g	viii	25	*Annunciatio Beatæ Mariæ.* dupl.
v	A	vii	26	
iiii	b	vi	27	
iii	c	v	28	
ii	d	iv	29	
i	e	iii	30	
*	f	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	APRILIS.
xxix	g	*Kal.*	1	
xxviii	A	iiii	2	Francisci de Paula Confess. dupl.
xxvii	b	iii	3	
25. xxvi	c	*Prid. Non*	4	
xxv xxiv	d	*Nona*	5	
xxiii	e	viii	6	
xxii	f	vii	7	
xxi	g	vi	8	
xx	A	v	9	
xix	b	iv	10	
xviii	c	iii	11	Leonis Papæ, & Confess. dupl.
xvii	d	*Prid. Idus*	12	
xvi	e	*Idus*	13	
xv	f	xviii	14	Tiburtij, Valeriani, & Maximi martyrum.
xiv	g	xvii	15	
xiii	A	xvi	16	
xii	b	xv	17	Aniceti Papæ, & mart.
xi	c	xiv	18	
x	d	xiii	19	
ix	e	xii	20	
viii	f	xi	21	
vii	g	x	22	Soteris, & Caii Pontificum, & martyrum semid.
vi	A	ix	23	Georgij mart. semid.
v	b	viii	24	
iv	c	vii	25	*Marci Euangelistæ.* dupl.
iii	d	vi	26	Cleti, & Marcellini Pont. & martyrum. semid.
ii	e	v	27	
i	f	iiii	28	Vitalis Martyris.
*	g	iii	29	Petri martyris, dupl.
xxix	A	*Prid. Kal.*	30	

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies mensis.	MAIVS.
xxviii	b.	*Kal.*	1	*Philippi,& Iacobi Apostolorum* dupl.
xxvii	e	vi	2	Athanasij Episcopi,& Confess. dupl.
xxvi	d	v	3	*Inuentio S.Crucis*.dupl.& com.SS.Alexādri Euen-tij,& Theod. mar.ac Iuuenalis Episc.& Conf.
25.xxv	c	iiii	4	Monicæ viduæ.
xxiv	f	iii	5	
xxiii	g	*Prid.Nona*	6	*Ioannis ante Portam Latinam*.dupl.
xxii	A	*Nona*	7	Stanislai Episcopi & mart.dupl.
xxi	b	viii	8	Apparitio sancti Michaëlis dupl.
xx	c	vii	9	S.Gregorij Theologi Episcopi, & Confess.dupl.
xix	d	vi	10	Gordiani,& Epimachij martyrum.
xviii	e	v	11	
xvii	f	iv	12	Nerei,Achilei,& Pancratij mart.
xvi	g	iii	13	
xv	A	*Prid Idus*	14	Bonifacij martyris.
xiv	b	*Idus*	15	
xiii	c	xvii	16	
xii	d	xvi	17	
xi	e	xv	18	
x	f	xiv	19	Pudentianæ virginis.
ix	g	xiii	20	
viii	A	xii	21	
vii	b	xi	22	
vi	c	x	23	
v	d	ix	24	
iiii	e	viii	25	Vrbani Papæ,& martyris.
iii	f	vii	26	Eleutherij Papæ,& martyris.
ii	g	vi	27	Ioannis Papæ,& martyris.
i	A	v	28	
*	b	iv	29	
xxix	e	iii	30	Felicis Papæ,& martyris
xxviii	d	*Prid .Kal.*	31	Petronillæ virginis.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	IVNIVS.
xxvii	c	*Kal.*	1	
25.xxvi	f	iiii	2	Marcellini,Petri,& Erasmi mart.
xxv. xxiiii	g	iii	3	
xxiii	A	*Prid.Non*	4	
xxii	b	*Nona*	5	
xxi	c	viii	6	
xx	d	vii	7	
xix	e	vi	8	
xviii	f	v	9	Primi,& Feliciani martyrum.
xvii	g	iv	10	
xvi	A	iii	11	*Barnabæ Apostoli*. dupl.
xv	b	*Prid. Idus*	12	Basilidis, Cyrini, Naboris,& Nazarij martyrum.
xiv	c	*Idus*	13	Antonij de Padua Confess.dupl.
xiii	d	xviii	14	Basilij Episcopi,& Confess.dupl.
xii	e	xvii	15	Viti,Modesti,& Crescentiæ mart.
xi	f	xvi	16	
x	g	xv	17	
ix	A	xiv	18	Marci,& Marcellini,martyrum.
viii	b	xiii	19	Geruasij,& Protasij martyrum.
vii	c	xii	20	Syluerij Papæ,& martyris.
vi	d	xi	21	
v	e	x	22	Paulini Episcopi,& Confess.
iv	f	ix	23	Vigilia.
iii	g	viii	24	*Natiuitas S.Ioannis Baptistæ* dupl.
ii	A	vii	25	De Octaua Natiu.S.Ioan.Bapt. [S.Ioan.
i	b	vi	26	Ioannis & Pauli.mart.semid.cum com.oct.Natiu.
*	c	v	27	De Octaua Natiuit.S Ioan. [liæ.
xxix	d	iv	28	Leonis Papæ,& Conf.semid.& com.oct.& Vigi-
xxviii	e	iii	29	*Petri,& Pauli Apostolorum*.dupl. [S.Ioan.
xxvii	f	*Prid. Kal.*	30	*Commemoratio S.Pauli Apostoli*. dupl. & com.oct.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	IVLIVS.
xxvi	g	*Kal.*	1	Oct.S.ioan Baptistæ dupl.& com.oct.Apostol.
25.xxv	A	vi	2	*Visitatio B.Mariæ.* dupl. cum com. oct.Apost.
xxiv		v	3	De octaua Apostolorum.
xxiii	b	iiii	4	De octaua.
xxii	c	iii	5	De octaua.
xxi	d	*Prid.Non.*	6	Octa.Apostol.Petri,& Pauli.dupl.
xx	e	*Nona*	7	
xix	f	viii	8	
xviii	g	vii	9	[mart.semid.
xvii	A	vi	10	Septem fratrum mart.& SS.Ruffinæ,ac Secundæ
xvi	b	v	11	Pij Papæ,& mart. [Ab.
xv	c	iv	12	Naboris, & Felicis mart.cum.com.Io.Gualberti.
xiv	d	iii	13	Anacleti Papæ,& mart.semid.
xiii	e	*Pr. Idus*	14	Bonauenturæ Pont.& Conf. & Eccl. Doct. dupl.
xii	f	*Idus.*	15	
xi	g	xvii	16	
x	A	xvi	17	Alexij Confess.
ix	b	xv	18	Symphorosæ,cum septem filiis mart.
viii	c	xiv	19	
vii		xiii	20	Margaritæ virg & mart.
vi	d	xii	21	Praxedis virginis.
v	e	xi	22	*Mariæ Magdalenæ* dupl.
iiii	f	x	23	Appollinaris Episcopi,& mart.semid.
iii	g	ix	24	Vigilia,& com.S.Christinæ virg.& mart.
ii	A	viii	25	*Iacobi Apost.*dupl & com.S.Christophori mart.in
i	b	vii	26	*Annæ matris B.M.virg.*dupl. [Laud.tantum.
*	c	vi	27	Pantaleonis mart. [Papæ & Conf.semid.
xxix	d	v	28	Nazarij. Celsi , & Victoris Papæ mart.& innoc.
xxviii	e	iv	29	Matthæ virg.sem.& com.SS.Felicis Papæ,Simpli-
xxvii	f	iii	30	Abdon,& Sennen mart. [cij.Faust.& Beat.mart.
25.xxvi	g	*Pr. Kal.*	31	

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	AVGVSTVS.
25.xxiv	c	*Kal.*	1	*Petri ad vincula.* dupl. & com. SS. Machab. mart.
xxiii	d	iiii	2	Stephani Papæ,& martyris.
xxii	e	iii	3	inuentio S.Stephani Protom.semid.
xxi	f	*Prid. Non*	4	*Dominici Confess.*dupl.
xx	g	*Nona*	5	*Dedicatio S.M ad Niues.*dupl.
xix	A	viii	6	*Transfiguratio.Domini.*dupl.& com.SS.Sixti Papæ, & Felicissimi,& Agapiti mart.
xviii	b	vii	7	Donati Episc.& mart.
xvii	c	vi	8	Cyriaci,Largi,& Smaragdi mart.semid.
xvi	d	v	9	Vigilia,& com.S.Romani mart.
xv	e	iv	10	*Laurentij mart.*dupl. [mart.
xiv	f	iii	11	De oct. S.Laur.cum com.SS.Tiburtij.& Susannæ
xiii	g	*Prid. Idus*	12	De octaua,& com.S.Claræ virg.
xii	A	*Idus*	13	De octaua,& com.SS.Hippolyti,& Cassiani mar.
xi	b	xix	14	De octa. cum com.Vigiliæ,& S.Eusebii Conf.
x	c	xviii	15	*Assumptio B.M. virg.*dupl.
ix	d	xvii	16	De octaua Assumpt. B.M.cum com.octa. S.Laur.
viii	e	xvi	17	Octa.S.Laur.& com.octauæ Assumpt.
vii	f	xv	18	De octaua,& com.S.Agapiti mart.
vi	g	xiv	19	De octaua.
v	A	xiii	20	Bernardi Abbatis dupl. cũ.com.octauæ Assumpt.
iv	b	xii	21	De octaua. [Hyppolyti,& Symphoriaoi mart.
iii	c	xi	22	Octa.assumpt.B.M.dupl.cũ cum.octauæ Assumpt.
ii	d	x	23	Vigilia.
i	e	ix	24	*Bartholomæi Apostoli* dupl.*Romæ celebratur die 25.*
*	f	viii	25	Lodouici Regis Franciæ Confess.
xxix	g	vii	26	Zephirini Papæ,& mart.
xxviii	A	vi	27	
xxvii	b	v	28	*Augustini Episcopi, Confess.& Eccles. Doct.*dupl.& com.S Hermetis martyris. [mart.
xxvi	c	iiii	29	
25.xxv	d	iii	30	*Decollatio S.Ioan.Baptistæ.* dupl.& com. S.Sabinæ
xxiv	e	*Prid. Kal.*	31	Felicis , & Adaucti mart.

CALEN

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	SEPTEMBER.
xxiii	f	*Kal.*	1	Ægidij Abbatis,& com.SS.mart.xij.Fratrum.
xxii	g	iiii	2	
xxi	A	iii	3	
xx	b	*Prid. Non.*	4	
xix	c	*Nona*	5	
xviii	d	viii	6	
xvii	e	vii	7	
xvi	f	vi	8	*Natiuitas B. Mariæ*.dupl.& com.S.Andriani mart.
				in Laudibus tantum.
xv	g	v	9	De oct.S.Mariæ,& com.S.Gorgonij mart.
xiv	A	iv	10	De Octaua.
xiii	b	iii	11	De Octaua,& com.SS.Prothi,& Hyacinthi mart.
xii	c	*Pr. Idus*	12	De Octaua.
xi	d	*Idus.*	13.	De Octana. [riæ.
x	e	xviii	14	Exaltatio S.Crucis.dupl.cum com.oct Nat.S.Ma-
ix	f	xvii	15	Octaua Nat.B.M.dupl. cũ com.S.Nicomed.mart.
viii	g	xvi	16	Cornelij , & Cypriani Pont. & mart. semid. cum
vii	A	xv	17	com.SS.Euphemiæ,Luciæ,& Geminiani mart.
vi	b	xiv	18	
v	c	xiii	19	Ianuarij Episc. & soc. mart. semid.
iiii	d	xii	20	Vigilia,& com.S.Eustachij,& socior.mart.
iii	e	xi	21	*Matthæi Apostoli*.dupl.
ii	f	x	22	Mauritij , & Sociorum mart.
i	g	ix	23	Lini Papæ,& mart.semid.cũ com S.Theclæ virg.
*	A	vii	24	& mart.
xxix	b	vii	25	
xxviii	c	vi	26	Cypriani,& Iustinæ mart.
xxvii	d	v	27	Cosmæ & Damiani mart.semid.
25.xxvi	e	iv	28	
xxv xxiv	f	iii	29	*Dedicatio S.Michaëlis Archangeli*.dupl.
xxiii	g	*Pr. Kal.*	30.	*Hieronymi Presb.Confess. & Eccles Doctoris*.dupl

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	OCTOBER.
xxii	A	*Kal.*	1	Remigij Episcopi , & Confess.
xxi	b	vi	2	
xx	c	v	3	
xix	d	iiii	4	*Francisci Confess*.dupl.
xviii	e	iii	5	Placidi,& soc.martyrum.
xvii	f	*Prid. Non.*	6	
xvi	g	*Nona*	7	S.Marci Papæ,& Conf. cũ com.SS.Sergij,Bacchi,
				& Apuleij martyrum.
xv	A	viii	8	
xiv	b	vii	9	Dionysij, Rustici, & Eleutherij martyrum.semid.
xiii	c	vi	10	
xii	d	v	11	
xi	e	iv	12	
x	f	iii	13	
ix	g	*Prid. Idus*	14	Callisti Papæ,& mart.semidupl.
viii	A	*Idus*	15	
vii	b	xvii	16	
vi	c	xvi	17	
v	d	xv	18	*Lucæ Euangelistæ*.dupl.
iv	e	xiv	19	
iii	f	xiii	20	
ii	g	xii	21	Hilarionis Abbatis, & com. SS.Vrsulæ,& sociarũ
i	A	xi	22	virg. & mart.
*	b	x	23	
xxix	c	ix	24	
xxviii	d	viii	25	Chrysanthi,& Dariæ mart.
xxvii	e	vii	26	Euaristi Papæ,& mart.
xxvi	f	vi	27	Vigilia.
25.xxv	g	v	28	*Simonis,& Iudæ Apostolorum*,dupl.
xxiiii	A	iiii	29	
xxiii	b	iii	30	
xxii	c	*Prid. Kal.*	31	Vigilia.

CALENDARIVM GREGORIANVM.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis	NOVEMBER.
xxi	d	*Kal.*	1	*Feſtum omnium Sanctorum*. dupl.
xx	e	iiii	2	*Commemoratio omnium fidelium defunctorum*. dupl. & de oct. omnium SS.
xix	f	iii	3	De Octaua.
xviii	g	*Prid. Non.*	4	De Octaua.cum com.SS.Vitalis,& Agticolæ mar.
xvii	A	*Nona*	5	De Octaua.
xvi	b	viii	6	De Octaua.
xv	c	vii	7	De Octaua.
xiv	d	vi	8	Octaua omniũ SS.dupl.& com.SS.Quatuor Co-[ronatorum mart.
xiii	e	v	9	*Dedicatio Baſilica Saluatoris*. dupl. cum comm.S. Theodori mart.
xii	f	iv	10	Tryphonis, Reſpicij, & Nymphæ mart.
xi	g	iii	11	*Martini Epiſc.& Conf.*dupl.& com.S.Mennę mar.
x	A	*Pr. Idus*	12	Martini Papæ,& mart.ſemidupl.
ix	b	*Idus.*	13	
viii	c	xviii	14	
vii	d	xvii	15	
vi	e	xvi	16	
v	f	xv	17	Gregorij Thaumaturgi Epiſc.& Conf.
iiii	g	xiv	18	*Dedicatio Baſilicarum Petri,& Pauli*, dupl.
iii,	A	xiii	19	Pontiani Papæ, & mart.
ii	b	xii	20	
i	c	xi	21	Præſentatio S.Mariæ. dupl.
*	d	x	22	Cæciliæ virg.& mart.ſemid.
xxix	e	ix	23	Clementis Papæ,& mart.ſemid.cum com. S.Feli-[cirxtis mart.
xxviii	f	viii	24	Chryſogoni mart.
xxvii	g	vii	25	*Catharina virg.& mart*. dupl.
25.xxvi	A	vi	26	Petri Alexandrini Epiſc.& mar.
xxv xxiv	b	v	27	
xxiii	c	iv	28	
xxii	d	iii	29	Vigilia,& com.S.Saturnini mart.
xxi	e	*Pr. Kal.*	30	*Andrea Apoſtoli*. dupl.

Cyclus Epact.	Literæ Domini.		Dies Mensis.	DECEMBER.
xx	f	*Kal.*	1	
xix	g	iiii	2	Bibianæ virg.& mart.commem.
xviii	A	iii	3	
xvii	b	*Prid. Non.*	4	Barbaræ virg.& mart.comm.
xvi	c	*Nona*	5	Sabæ Abbatis. commem.
xv	d	viii	6	Nicolai Epiſcopi, & Conf.ſemid.
xiv	e	vii	7	*Ambroſij Epiſc.& Conf.& Eccleſ.Doct.*dupl.
xiii	f	vi	8	*Conceptio B.Maria*, dup.
xii	g	v	9	
xi	A	iv	10	Melchiadis Papæ, & mart.com.
x	b	iii	11	Damaſi Papæ, & Confeſſ.ſemid.
ix	c	*Prid. Idus*	12	
viii	d	*Idus*	13	*Lucia virginis, & martyris*. dupl.
vii	e	xix	14	
vi	f	xviii	15	
v	g	xvii	16	
iv	A	xvi	17	
iii	b	xv	18	
ii	c	xiv	19	
i	d	xiii	20	Vigilia.
*	e	xii	21.	*Thome Apoſtoli*. dupl.
xxix	f	xi	22	
xxviii	g	x	23	
xxvii	A	ix	24	Vigilia.
xxvi	b	viii	25	*Natiuitas D.N.Ieſu Chriſti*. dupl.
25.xxv	c	vii	26	*Stephani Protomartyris*. dupl.cum com.oct Natiu.
xxiiii	d	vi	27	*Ioannis Apoſt.& Euangeliſta*.dupl.cum com.oct.
xxiii	e	v	28	*Innocentium martyrum*.dupl.cum com.octauar.
xxii	f	iv	29	Thomæ Cant.Epiſc.& mart.ſemid.cum com.oct.
xxi	g	iii	30	De Dom.inf.oct.Natiu.vel de oct.cum com.oct.
19.xx	A	*Prid. Kal.*	31	*Sylueſtri Papa,& Confeſſ.* dupl.cum com.octauar.

CAPVT

CAPVT II.

Quatenus Prouisum, ne Æquinoctium Vernum sedem à Nicæno Concilio præscriptam, hoc est diem Martij xxj. anteuerteat.

CVm sit autem primùm de ipsa dierum Bis-sextilium suppressione dicendum; id tamen generatim supponendum est, quod iam antè innuimus; nempe Calendarium rem esse ciuilem, ac idcircò supputationes, quæ circa ipsum fiunt, non esse ad amussim Astronomicam exigendas; quòd ex ciuilis vsu non sit, vt pares cum Astronomis temporum, motuúmque minutias sectemur. Sic, tametsi Astronomi deprehenderint, v.g. annum Solarem tum terminari, cùm 365. dies, & sex horæ effluxerint; non tamen vsus politicus fert, vt post 365. dies exactos expectentur adhuc sex horæ, quò annus nouus inchoetur; neque vt pars mensis duodecima, seu mensis Solaris tum præcisè desinat, cùm dies 30. ac decem horæ cùm semisse transierint; sed vt senæ horæ per treis annos neglectæ, cum sex horis anni quarti quasi colligantur; intelligantúrque vnum diem constituere, ex quo annus quartus dierum 366. efficiatur. Quo modo etiam menses sine fragmentis dierum vsurpantur; abundéque est, vt numero dierum præter-propter æquali, annus integer ex ipsis confletur. Quod idem de anno, mensibúsque Lunaribus, iuxta sæpiùs dicta, est intelligendum.

Enimverò, cùm sit tamen opus, vt Legumlatores, Principesve, qui populis certam formam anni, partiúmque ipsius præscribunt, perspectum habeant, quæ, quantáque huiusmodi fragmenta, seu minutiæ sint, vt congruam eorum rationem habeant; ideò moris esse, vt adhibeant in consilium Astronomos, qui Solis ac Lunæ motus calleant, & quibus-nam dierum, horarum, minutorúmque periodis illi absoluantur, exquisitè nôrint.

Quemadmodum porrò experientia Astronomos docuit non esse omneis annos, vti neque dies, inter se duratione æqualeis; ac maiorem adhuc reperiri in mensibus, Lunaribusve circuitibus, partibúsque eorum inæqualitatem; ac ea de causa distinxerunt, vt in Planetis cæteris, sic speciatim in Sole, & Luna motus alios Apparenteis, seu Veros vocatos, qui nunc velociores, nunc tardiores sint; alios æqualeis, seu Medios, qui nempe inter velocitatem, & tarditatem medij incedere intelliguntur: Quemadmodum, inquam, id ita se habet, Sic docuit etiam experientia Cyclos seu Annorum, seu Mensium, quorum ciuilis vsus sit, accommodandos omninò esse motibus non Veris, apparentibusve, sed Mediis, siue æqualibus; quòd isti vno tenore incedant; illi nunc excedant, nunc deficiant; & nondum deprehensum sit, condi ab Astronomis Tabulas, ex quibus liceat veros motus in omne tempus colligere, sed quæ illos solùm ad tempus aliquod exhibeant. Profectò nec ipse quidem Tycho Braheus ausus est nuper polliceri maiorem suarum constantiam, quàm per quadringentos, hoc est ducentos antè, & ducentos pòst, annos.

Hoc verò adnoto, vt minùs sit mirum, si Ecclesia quoque, in iis, quibus operâ Astronomorum indiget, vsurpet, sequaturve motus non Apparenteis, sed Medios; quòd isti, ob vniformitatem, redigi facilè in Cyclos, secus ac illi valeant; sufficiátque, si præter-propter, & quantum tamen proximè ex vsu licet, res obtineatur. Quippe, neque Sacra Scriptura, neque Concilia, aut Sancti Patres præceperunt vnquam, vt exquisitè, rigidéque Astronomorum calculis, Tabulísque adstringeremur; sed vt tempora obseruaremus, quæ, quantum vulgaris vsus patitur, aut vera sint, aut proximè vera.

Certè, ne à proposito digrediamur, cùm iussus est populus celebrare Pascha xiv. Luna, seu die Primi mensis; pronum est intelligere, nihil videri aliud Deum significasse, quàm ipsum Plenilunij tempus, & non tam quidem supputatum à coniunctione Lunæ cùm Sole, quàm ab apparitione eius prima, quæ, quasi vno die post coniunctionem factam contingat, supputatus ab hoc dies decimus-quartus (qui sit à coniunctione decimus-quintus) Plenilunium prodat. Tametsi autem non semper primo, sed plerumque etiam secundo, aliquando & tertio die à coniunctione Luna appareat; vt quidpiam tamen certi constaret, sic videntur fuisse limitati menses, quasi illa semper primo pòst die appareret, ac semper Luna decima quarta eadem cum Plenilunio foret Quod innuo solùm, vt inferam, non videri mentem Sacræ Scripturæ fuisse, vt ad Lunam xiv. exquisitiùs alligaremur, quàm ciuilis mensis institutum ferret, & vulgari captui congrueret, iuxta quem Luna plena habetur, non solùm quo tempore est, sed etiam vno minimùm tanto antè, quàm post ipsum die.

Sic verò etiam, cùm deinceps Concilia, & Patres, rem sic interpretati sunt, vt xiv. Luna primi Mensis ea haberetur, quæ aut ipso die Æquinoctij verni, aut proximè ipsum, sed posteriùs contingeret; ij affixere quidem, Æquinoctium diei Martij 21. At constat nihilominùs, si anno quidem Bissextili Æquinoctiû fuerit in Meridie diei 21. fore anno proximo ab illo, hora 6. vespertina eiusdem diei; secundo media nocte insequente; tertio, hora 6. matutina diei 22. ac aliunde, ob factam nimiam quaternis annis additionem, fore vt intra annos 100. à Meridie diei 21. recesserit in horam 6. vespertinam diei 20. vnde & fiat, vt intra 100. annos contingat quidem plerumque Æquinoctium intra diem 21. sed interim tamen in 21. & 20. aliquando excurrat. Ne quid de eo dicam, quòd vno, eodémque anno contingere Æquinoctium possit, Romæ quidem, hora 6. vespertina diei xxi. quæ esse possit Sabbatum, & in quòd incidens Luna xiv. efficiat, vt die insequente futura Dominicâ,

Pascha

Pascha celebretur; cùm alicubi tamen, tendendo in Orientem, sit tunc hora 6. matutina diei 22. (nempe ob terræ deuexitatem, meridianorúmque differentiam) quæ cùm illis Dominica sit, teneri videantur differre celebrationem Paschalis in octiduum; nisi quòd cautum iam pridem est, vt omnes eadem Dominica Pascha celebrent cum primaria, Romanave Ecclesia; tametsi ob terræ deuexitatem tempus Romani horizontis ad vsque dimidium anteuertatur, aut præeat.

Quæ quidem rursus innuo, vt admoneam Concilia, Patres, Pontifices, ipsam Ecclesiam, non ita adstringere nos ad certa quædam tempora, vt non ea patiantur aliquem excursum: vnde & speciatim intelligi liceat, duplex distingui posse Æquinoctium, vnum Astronomicum, hoc est quasi punctum indiuiduum, cuius Astronomis sit cura; alterum politicum, seu ciuile, hoc est tempus habens aliquam latitudinem, quod ab Ecclesia obseruetur, dicique adeò Æquinoctium Ecclesiasticum valeat. Non quod Ecclesia nollet, si commodè posset, vti solo Astronomico, sed quòd scrupulositas illa Astronomica ex vsu non sit, quódque ne Astronomi quidem inter se omninò consentiant; cùm intersit tamen, vt Fideles habeant aliquid, quod sit euidentius, quàm vt teneantur ad Astronomorum subtilitatem attendere; ac magis rarum, quàm, vt ob sententias Astronomorum varias diuersimode distrahantur.

Quamobrem Ecclesiæ satis semper est, vt quantum quidem ex vsu licet, Canones vocati Paschales (qui numero sex habentur) illibati maneant, I. Vt Pascha non celebretur, nisi die Dominico. II. vt Christiani cum Iudæis Christi interfectoribus in celebrando Paschate non concurrant. III. vt Pascha non celebretur mense xij. (cuius scilicet Plenilunium, siue Luna xiv. ante diem Martij 21. contingit.) IV. Vt Pascha cum Quarta-decimanis hæreticis ante Plenilunium non agatur. V. Vt Pascha non reijciatur in hebdomadem mensis vltimam (hoc est post Lunam xxi) VI. Vt Pascha in mensem secundum, seu impurorum non reijciatur: (mensis autem secundus est, cuius Plenilunium post diem Aprilis 18. contingit.) Quæ omnia sanè ex sæpiùs antè repetitis intelliguntur.

Cùm porrò, licet abundè sit in hisce, ac eiusmodi rebus prope verum consistere; nihilominùs vel ea, quæ est facta in verno Æquinoctio à tempore vsque Concilij Nicæni decem dierum anticipatio, perspicuum faciat, non licere admodùm diu prope verum consistere, nisi, ad tale quid præscribendum, præhabeatur quam-maxime liret exquisita cælestium motuum, ac potissimùm mediorum notitia; idcircò Summus Pontifex, quidpiam quod diuturnum foret præscripturus, peritos Astronomiæ viros in Concilium adhibuit, inque ipsis, vt iam attigi, Christophorum Clauium, qui præ cæteris maximè inclaruit, & negotium totum copiosissimè, diligentissiméque explicuit.

Itaque, vel eius relatu, attendit primùm Pontifex Summus (eruditusve ille cœtus) quod ad Solis quidem motum attinet, Ptolemæum sub annum Christi 130. definiisse illius cursum, seu anni magnitudinem dierum 365. horarum 5. minutorum 55. secundorum 12. Albategnium anno circiter 880. dierum 365. hor. 5. min. 46. sec. 24. Alphonsum anno 1250. dierum 365. hor. 5. min. 49. sec. 16. Copernicum denique sub annum 1525. ita distinxisse, vt cùm anni magnitudo inæqualis sit, possit supra dies 365. & 5. horas, increscere ad vsque minuta 55. sec. 37. decrescere ad vsque min. 42. sec. 55. medio proinde exsistente minutorum 49. sec. 16.

Deinde, cùm ob illa minuta, ac secunda (tenuiores minutias non consector) quæ desunt quotannis ad sex horas integras, quæque proinde æquo ampliùs singulis quadrienniis adduntur, fiat, ex Ptolemæo, vna pars diei 300. ex Albategnio, vna 106. ex Alphonso, vna 134. Ex Copernico, cùm magnitudo anni est maxima, vna 550. cùm minima, vna 84. cùm mediocris, vna 134. Idcircò facilè peruidit, vt Æquinoctium contineatur sub 21. Martij, detrahi debere vnum diem, iuxta Ptolemæum, intra annos 330. iuxta Albategnium, intra annos 106. iuxta Alphonsum, intra annos 134. iuxta Copernicum, intra annos nunc 329. nunc 134. nunc 84.

Quare & cùm medium tenendum foret, sequi Alphonsum placuit, non modò, quòd medius penè fuerit inter Ptolemæum, & Albategnium; sed etiam, quòd Copernicus circa magnitudinem anni mediocrem cum illo congruerit. Quin-etiam, quia supposita vera circa maximam, minimámque anni magnitudinem, definitione Copernici, deprehensum est Æquinoctium non iri emotum à die Martij 21. hinc vltra diem 23. illinc citra 19. & vtrùnque tamen semper rediturum ad diem 21. Ideò commodiùs longè fuit visum, tenere semper medium, ac procedere vniformiter, quàm huc illuc excurrere, & difformiter oberrare.

Supposita igitur media Anni magnitudine dierum 365. horarum 5. minutorum 49. secundorum 16. ac necessitate exsistente detrahendi vnius diei intra annos 134. vt Æquinoctium semper cum die Martij 21. cohæreat; quia ter 134. sunt 402. atque idcircò intra annos proximè 400. tres dies detrahendi sunt: Ea de causa visum est tria Bis-sexta intra annos quadringentos supprimere, & ad hanc suppressionem tres primos annos centesimos deligere, quarto centesimo intacto, siue Bix-sextili relicto.

Ac poterat quidem institui, vt primum Bis-sextum supprimeretur anno 134. secundum anno 268. tertium anno 402. quartum anno 536. quintum anno 670. atque ita porrò; Verùm & res fuisset perplexior, & exspectato extremo faciendæ suppressionis tempore, non fuisset Æquinoctium circa diem Martij 21. mediocritate pari seruatum; & (quod iam diximus) non fuisset res perinde accommodata memoriæ, aut pari analogia cũ annis Bis-sextilibus, communibúsque se habens.

Neque

Neque verò dicas duos illos annos, qui vltra 400. superfluunt, creare demùm posse errorem quempiam sensibilem; ij quippe aeternùm non possunt vnius diei errorem constituere ante annos 268000. Quo casu, si tanta aut Mundi duratio, aut harum rerum memoria foret, facilè institui correctio ex vnius diei intercalatione posset; vti &, si post diuturnum tempus facta Calendarij restitutio alia ratione luxaretur, maximèque ob anni magnitudinem nondum fortè satis exquisitè cognitam; posset, vt factum nuper est, remedium congruum adhiberi.

Videlicet, vt hoc inculcem, Calendarium hoc Gregorianum non ideò dicitur Perpetuum, quòd nullis vnquam temporibus quidpiam in ipsum vitij irrepsisse deprehendi non valeat; sed quòd, quæcumque fieri dierum additio, aut detractio possit, saltem ipsa Epactarum series per Calendarium distributa, permansura eadem sit; quod neque de Cyclo decem-nouennali, neque de vllo alio licet perinde asserere.

CAPVT III.

Quatenus prouisum, vt anticipantia Nouilunia congruè semper indicentur beneficio Epactarum, quarum gemina Tabula explicantur.

QVod ad Lunam deinde spectat, attendit idem Pontifex (virorumve eruditorum cœtus) in eo ferè consentire Astronomos omneis, vt Luna motu medio cursum suum menstruum, Lunationemve vnam perficiat diebus 29. horis 12. minutis 44. secundis 3. cum pauculis tertiis: Atque adeò Annum Lunarem communem constare, ex communi consensu, diebus 354. horis 8. minut. 48. secund. 38. cum pauculis itidem tertiis: Embolismicum verò diebus 383. horis 21. minutis 32. secundis 41. cum ferè triente; Eaque ratione annos Solareis nouemdecim superare 235. Lunationes, quæ per illos annos contingunt, hora 1. min. 27. secundis ferè 33.

Quocirca & peruidit heinc fieri, vt post annos xix. Nouilunia quidem iisdem diebus redeant; sed anticipent nihilominùs horâ 1. min. 27. sec. 33. Adeò vt, cùm post annos bis 19. seu 38. anticipent horis 2. min. 55. sec. 6. & post annos denique, quam proximè $312\frac{1}{2}$. diem integrum; idcircò, post annos 312. nullum amplius Nouilunium eodem die, sed antecedente contingat. Vnde & factum fuerit, vt quia in veteri Calendario, vsúque Aurei numeri nulla habita ratio anticipationis huius fuerat; ipse numerus Aureus mendosè indicaret Nouilunia; & à tempore quidem Nicæni Concilij quatuor denique diebus seriùs, quàm reipsâ contingerent.

Et constat quidem, si post annos $312\frac{1}{2}$. relicti in Calendario Aurei numeri (sed debitè tamen priùs instituti) promouerentur vno die antrorsum, seu versus mensium initia, fore vt per sequenteis $312\frac{1}{2}$. annos, Nouilunia rursùs rectè indicarent; ac promoti iterùm, iis annis exactis, die vno, pari ratione, &c. At visum fuit longè commodiùs, Epactas 30. quod iam dictum est, sic disponere, vt ex inuariatis sedibus constarent, & nouemdecim ex iis forent, quæ donec non esset vnius diei anticipatio, numerorum Aureorum vice fungerentur, & perinde ac illi Nouilunia ad eosdem dies indicarent; ac vbi deinceps anticipatio contingeret, tum Epactis illis nouemdecim relictis, nouemdecim aliæ ad dies præcedenteis appositæ vsurparentur; idque nulla penitus facta in Calendario mutatione.

Ac si sola quidem Anticipatio faceret negotium, nihil planius foret; quàm singulis 312. annis exactis, istam nouemdecim Epactarum commutationem facere: verùm, quia interim detractio diei Bis-sextilis variè se intermiscet, facitque, vt illæ 19. Epactæ nunc in eas quæ antecedunt, commutentur, nunc in eas, quæ consequuntur, nunc in neutras, sed eædem permaneant; ideò fuere quædam Tabulæ construendæ, ex quibus intelligeretur, quando, & quarum Epactarum facienda commutatio foret.

Condita ergo primùm fuit, quæ & dicta est *Tabula Epactarum expansa*, in hunc modum. Collocari primùm in fronte ex ordine sunt nouemdecim Aurei numeri initio ducto à numero iij. qui in verere Calendario præfixus erat Calendis Ianuarij. Retinetur porrò etiam iam Aureus numerus, non sanè in eum, quem priùs, vsum (neque enim ampliùs aut collocatur in Calendario, aut Nouilunia indicat) sed, vt sit quasi index respondentium sibi ipsi, prout tempora exigunt, Epactarum nouemdecim; vnde & in Tabulis temporariis apponi ad latera, siue è regione Epactarum solet.

Deinde cùm sub numeris Aureis totidem columnæ, seu ordines sint, qui singuli Epactas 30. contineant; sunt proinde Series, ac veluti lineæ transuersæ 30. quæ contineant singulæ Epactas nouemdecim. Epactarum autem omnium distributio ab infima Serie constituta pendet: Scilicet, cùm Epacta 1. in ipsa Serie infima sub numero Aureo iij. fuerit posita; conficiuntur primùm ceteræ ad dextram, hoc est xij. xxiij. &c. ex additione continua xi. & detractione 30. quoties superant: nisi quòd, ad Epactam xxvij. quæ est sub Aureo numero xix. adduntur non xi. sed xij. vt proinde Epacta sequens euadat non viij. sed ix. ob causam superiùs, cùm de Aureo numero, & Embolismicis annis, dictam.

Tum autem Serie hac constituta, ceteræ Epactæ ascendendo sursum iuxta naturalem ordinem dispositæ sunt, & vnitate quidem resumpta, post Epactam xxx. aut positum potiùs, ipsius loco, asteriscum *, ac ea cautione adhibita, vt sub Aureis numeris xij. xiij. xiv. xv. xvi. xvij. xviij. xix. loco Epactæ xxv. scribatur 25. charactere nempe, aut colore diuerso, ob causam posteriùs dicendam.

TABVLA EPACTA-

Literæ Epactarum indices pro varietate temporum, respondentes eiſdem literis in tabula æquationis Epactarum.

	AVREI								
	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x	xi
	EPACTÆ.								
P	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii
N	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii
M	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi
H	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv
G	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv
F	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii
E	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii
D	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi
C	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx
B	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix
A	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii
u	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii
t	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi
ſ	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv
r	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv
q	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii
p	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii
n	xiii	xxiiii	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi
m	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x
l	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix
k	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
i	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii
h	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi
g	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v
f	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iv
e	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii
d	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii
c	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i
b	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*
a	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix

Prætereo autem ex additione facta ad infimam Epactam ſub numero Aureo xix. ad habendum ſequentem ix. conſequi, vt ad omneis iſtã ſuperiores cõſimilis facta additio reſultet.

Denique autem ad læuam Serierum tranſuerſalium, linearumve memoratarum appoſitæ ſunt quaſi indices, procedendo infernè ſursùm, literæ ex Alphabeto 30. vt purà nouemdecim minuſculæ a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, p, q, r, ſ, t, u: & vndecim maiuſculæ, A, B, C, D, E, F, G, H, M, N, P. Vbi non alia de cauſa literarum interceptarum aliquæ prætermiſſæ ſunt, quàm ne hallucinatio quæpiam ob ſimilitudinem aliquam creetur, aut literarum inter ſe, vt inter I. maiuſculam, & l. minuſculam, ac etiam inter k, & k. aut cum cyphris aliquibus, vt o, cum o, x. cum x. vt Prætercam L. literam ſignificare etiam numerum 50. Huiuſcemodi porrò eſt, quæ retrò Tabula præcedit.

Condita verò ſimul fuit *Tabula Æquationis Epactarum* dicta, quatenus annorum ſeriem continet, in quibus Luna, propter memoratam Anticipationem, æquatione indiget, & in quibus adeò ſeries Epactarum tranſuerſales Alphabeticis literis deſignatæ commutandæ ſunt; exæquata aliunde, ſiue compenſata, vbi opus eſt, ſuppreſſione illa dierum Bis-ſextilium, cum ipſa Lunari anticipatione.

Supponit autem, vt commodum fuit ſupprimi Bis-ſexta annis dumtaxat centeſimis, ſic Lunam æquari, ſeu, quantum quidem ipſa ſpectatur per ſe, Epactarum Series commutari ter-centeſimis ſolùm annis; ac (vt pari proportione modo in Bis-ſextis fit) ſuperanteis illos $12\frac{1}{12}$. annos reſeruari, quo vſque poſt annos 2400. vnum centenarium annorum conſtituant, quo exacto, fiat Æquatio; fiat autem tunc, ob hunc centenarium, quaſi interpoſitum,

RVM EXPANSA.

NVMERI.

xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii
EPACTÆ.									
ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	viii	xix
viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vii	xviii
vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	vi	xvii
vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	v	xvi
v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iv	xv
iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	iii	xiv
iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xx	ii	xiii
ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii
i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii	*	xi
*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxix	x
xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix
xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xv	xxvii	viii
xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxvi	vii
xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxv	vi
25.	vi	xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiv	v
xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxiii	iv
xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxii	iii
xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	ix	xxi	ii
xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xx	i
xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xix	*
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xviii	xxix
xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiiii	v	xvii	xxviii
xvii	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii	iiii	xvi	xxvii
xvi	xxvii	viii	xix	*	xi	xxii	iii	xv	xxvi
xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiv	xxv
xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xx	i	xiii	xxiv
xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii	xix	*	xii	xxiii
xii	xxiii	iiii	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	xi	xxii
xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	x	xxi
x	xxi	ii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	ix	xx

interpositum, non trecentesimo, sed quadringentesimo anno. Dico verò *quantum ipsa quidem spectatur per se*; quoniam, prout suppressio Bis-sextorum interuenit, ordo commutandi series Epactarum variatur, vti declarandum mox est.

Supponit rursùs, cùm tempore Nicæni Concilij Nouilunium contingeret Calendis Ianuarij, ob præfixum illi Aureum numerum iij. ita & contingere debuisse ob Epactam * eisdem Calendis præfixam, si Epactæ videlicet fuisse in vsu intelligantur. Quare & tunc fuisse vsurpandam Seriem supremam, seu vltimam, cuius index est litera P; vnde & succedere debuisset post trecentos annos infima, siue prima Series sub litera a (literæ enim in orbem redeunt) & post trecentos alios insequens sub litera b, atque ita porrò; nisi, quia deprehensum est, Nouilunia Calendarum Ianuarij, quadrasse magis ad annum Christi 500. quàm ad tempus ipsius Concilij; ideò quasi Series sub litera P, constet etiam anno 500. visum est tribuere potiùs Seriem sub litera a, anno Christi 800. sub litera b, anno 1100. sub litera c anno 1400.

Quo posito, quia anno Correctionis 1582. detracti fuere decem dies: ideo recurrendum, seu ordine inuerso procedendum fuit per totidem, hoc est per decem Series, designatas putà literis b, a, P, N, M, H. G, F, E, D; adeò vt, ab vsque anno 1582. vsurpanda fuerit Series Epactarum, quarum D. litera est index, quibusque iam reipsâ vtimur.

Vt Tabula ergo quasi ab hoc anno inchoata intelligatur: vides primò, in illa esse ordines, seu colúnas quatuor; ac in secunda, post annum 1582. collocari ex ordine insequêtes centesimos, vt puta 1600. 1700. 1800.

1900.2000. 2100. &c. Vides deinde in ordine tertio quaternos quosque centesimos, qui Bis-sextiles sint, designari; annos putà 1600. 2000.2400.2800.&c Vides posteà in quarto apponi anois trecentesimis characterem C, ad designandum quibus annis Luna vno die anticipans, Æquatione indigeat; nisi quod anno 1800. apponitur character geminatus CC, ad significandum eo terminari centenarium, in quem collecti veluti sint anni illi $12\frac{1}{2}$. qui superasse eatenus ter-centenarios finguntur; quo modo etiam apponitur annis 4300. 6800. &c. quoties scilicet superantur anni 2400. ob causam iam dictam.

At verò in prima columna, seu ad læuam annorum, collocari literas vides earum Seriecum in Tabula superiore indices, quæ annis illis, & quovsque literæ commutentur, sint vsurpandæ. Ita enim, cùm è regione, seu ad latus anni 1600. continuetur litera D, significatur ab eo anno, vsque ad annum 1700. esse vsurpandam Seriem ipsi D literæ respondentem. Et cùm è regione 1700. sit litera C, significatur ab eo anno vsurpandam Seriem respondentem literæ C, atque ita deinceps.

Quod vides autem has literas nunc singulis annis centesimis commutari, nunc easdem totis ducentesimis, aut trecentesimis continenter attribui; quòd item accipi nunc deorsùm contra, nunc sursum, secundum alphabeticum ordinem; id ex eo oritur, quòd Bis-sexti suppressio Lunæ æquationi interueniat. Quippe, si iis duntaxat annis, quibus Luna esset æquanda, hoc est, trecentesimis (& interdum quadringentesimis) annis, Bis-sextum foret supprimendum; nulla eo casu facienda foret Seriei commutatio; sed nouemdecim eædem, ac vnica Serie contentæ Epactæ sufficere perpetuò possent, perinde ac sufficere Numerus Aureus creditus; siquidem, suppressio Bis-sexti, & anticipatio Lunæ perpetua quadam compensatione Nouilunia semper intra eosdem dies continerent: At, quia suppressio sæpiùs fit, cùm nulla æquatio facienda occurrit; hæc facienda interdum occurrit, cùm illa non fit; interdum quoque aut neutra fit, aut vtraque facienda est; idcircò res variè se habet, & redoci tamen ad treis quasi Regulas potest. Nam

I. Quoties suppressio sine æquatione fit, tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in inferiorem, seu contra Alphabeti ordinem; Nouilunia nempe vno die, versus anni finem promouentur.

II. Quoties æquatio sine suppressione fit; tunc quæ eò vsque fuit litera, commutatur in superiorem, seu iuxta Alphabeti ordinem; quòd Nouilunia vno die versus anni initium recurrant.

III. Quoties & suppressio, & æquatio aut simul fit, aut simul non fit; tum litera non commutatur, sed quæ superiore centenario inseruiit, eadem sequente perseuerat; quòd, propter factam compensationem, Nouilunia neque procedant, neque recedant, sed intra eosdem dies consistant.

Ex hisce porrò intelligitur ratio dispositionis literarum, quam obseruare in Tabula licet. Nam quia, v. g. anno 1600. neque Bissextum supprimitur, neque Luna æquatur, perseuerat litera D, quæ in superiore centenario, posterioréve illius parte, hoc est ab anno 1582. fuit.

Anno 1700. quia suppressio fit, & æquatio non est, commotatio fit in literam C, descendendo occurrentem.

Anno 1800. quia suppressio est, & æquatio est, eadem C litera perseuerat.

Anno 1900. qoia suppressio est, non item æquatio, descenditur ad literam B.

Anno 2000. quia neque suppressio, neque æquatio est, perseuerat litera B.

Anno 2100. quia vtraque est, eadem adhuc perseuerat.

Anno 2200. quia suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam A.

Anno 2300. quia rursus suppressio, non æquatio est, descenditur ad literam u.

Anno 2400. quia non suppressio, sed æquatio est, ascenditur ad literam A.

Anno 2500. quia suppressio, non æquatio est, reditur iterum ad literam u, atque ita porrò.

Quare & promptum est rationem intelligere, non modò, qua Tabula ad certum numerum annorum centesimorum constructa sit, sed etiam, qua construi in quotcumque demum collibitum fuerit, centesimos possit. Continuauit certè illam Clauius vltra annum Christi 301800. à quo vsque literæ eodem ordine redituræ sint; cùm totæ alioquin 30. Series intra annos 10000. eadem recurrant varietate ascendendi, descendendi, immorandi; sed non sub iisdem literis. Quæ quidem 10000. annorum interualla ille discernit signo †, initio ducto ab anno 1700.

Cùm admittat verò posse Tabulam ritè demonstrare Nouilunia ad octo vsque millia annorum; non desiit nihilominùs Tabulam quoque aliam, quæ post illud tempus Nouilunia rectiùs demonstret, construere: quanquam, & ipsemet fatetur non esse rem prorsùs necessariam, quòd futurum sit, vt qui illo tempore erunt, si futuri aliqui sunt, prout Nouilunia ascendisse, descendisséve in Calendario deprehenderint, possint facilè aliam literam superiorem, vel inferiorem in Tabula expansa vsurpare.

Sed, ne tam procul cura extendatur, obseruandum potiùs, sicut Tabulam continuare prorsùm quantum libet, licet; ita licere & antrorsùm, maximéque ad ipsum vsque annorum Christi initium. Id solùm notandum, quòd cùm per ea tempora facta nulla fuerit Bis-sextorum suppressio, sola Lunæ æquatio attendenda sit per ter-centesimos annos, initio quasi facto ab anno 500. cui dictum est seriem sub litera P appositè magis, quàm tempori Concilij Nicæni congruere.

Hinc dictum est quoque, tribui ascendendo debere anno 1400. literam c, anno 1100. literam b, anno 800. literam a, anno

anno ipsi 500. literam P, quæ propter Aureum numerum iij. attribui quoque debeat anno 310. hoc est tempori circiter, Concilij: & qua proinde ratione ante annos 300. seu primis Christi annis attribuenda sit litera N, quæ & ordine sequitur, & indicat Nouilunia initio annorum Christi vno die seriùs, quàm Concilij tempore, contigisse.

Vtcumque sit, Tabula sequitur (& præmissis quidem his quoque cum Clauio, ante Correctionem, vsúmque Epactarum annis) in annum vsque Christi 12500. vt insinuatæ præcipuæ varietates obseruirentur.

Atque ex his quidem duabus Tabulis, iísque, quæ deducta sunt, licet abundè intelligi, quænam ex triginta Epactarum Seriebus cuique sæculo speciali conueniat. Quippe, vt huic nostro, hoc est, anno 1600. in annum 1700. exclusiuè, conuenit series Epactarum D, vt putà xxiij. iiij. xv. xxvi. &c. ita duobus sequentibus, hoc est, ab anno 1700. ad vsque 1900. exclusiuè, conuenit series Epactarum C, vt putà xxij. iij. xiv. xxv. &c. Et tribus aliis, hoc est, ab anno 1900. vsque ad 1200. exclusiuè, conuenit series Epactarum B, vt putà xxi. ij. xiij. xxiv. &c. atque ita porrò sequentibus conuenient suæ.

Subinde verò intelligitur etiam, quænam ex nouemdecim datæ Seriei Epactis speciali cuique anno conueniat. Ad hoc, scilicet cognoscendum, aliud nihil scire oportet, quàm quis aureus numerus competat eodem-met anno. Siquidem, quæsito in fronte Tabulæ expansæ Aureo numero, Epacta anni ea erit, quæ in data Serie Epactarum illi suberit, occurreritve intra columnam sub eodem numero deductam. Sic, quia v. c. huic anno 1654. competit Aureus numerus ij. vbi illum reperi in vertice Tabulæ, descendo secundum columnam illi subiectam, quousque peruenіam ad Seriem Epactarum D; vbi quia occurrit Epacta xij. intelligo hanc esse, quæ huic anno conueniat, quæque toto hoc anno Nouilunia in Calendario demonstret. Licet porrò quoque iam intelligi, cur admonuerim intra columnas sub numeris maioribus, quàm xi. scribendam esse Epactam non xxv. sed 25. Nempe, quia Series Epactarum, quæ sub maioribus illis numeris (putà xij. xiij. xiv. &c.) continent 25. continent etiam xxiv. sequeretur, vt iis sæculis, in quibus aliqua huiusmodi Serierum foret in vsu, Nouilunia bis intra annos 19. contingerent eodem die, per illos sex menseis, in quibus Epactæ xxv. & xxiv. eidem diei attribuuntur; cùm Nouilunia tamen ad eosdem dies, nisi post exactos 19. annos, non redeant. At verò id incommodum deuitabitur, si sub illis numeris, ac in suis Seriebus, scribatur Epacta non xxv. sed 25. quatenus in Calendario apponitur quoque Epacta 25. in huiusmodi quidem mensibus, loco superiore, seu è regione Epactæ xxvi. in cæteris autem mensibus, è regione Epactæ xxv.

Exinde nempe efficitur I. vt annis illis Epactæ 25. & xxiv. in eosdem dies nunquam concurrant. II. Vt periculum non sit, ne Epactæ 25. & xxvi. in idem, per sex illos menseis, nos reuoluant incommodum; quando in nulla ex Seriebus, in quibus est 25. reperitur simul xxvi. III. Vt Epacta 25 possit in aliis mensibus liberè referri ad eosdem dies, cum Epacta xxv. quia periculum in illis non est, ne in eosdem dies cum Epacta xxiv. concurrat. IV. vt in aliis sæculis periculum non sit, ne Epactæ xxv. & xxiv. iisdem diebus attributæ idem, quod cauetur, incommodum creent: quoniam in nulla aliarum Serierum reperiuntur simul xxv. & xxiv. sed vel vna, vel altera, vel vtraque ipsarum deest; adeò proinde, vt cùm altera Epactarum in vsu est, eidem diei attribuatur.

Sic nostro isto sæculo, v.g. & ad annum vsque 1700. quia in vsu est Series D, in qua xxiv. non xxv. reperitur, Nouilunia nobis indicat Epacta non xxv. sed xxiv. & duobus sæculis insequentibus, quia vsui erit Series C, in qua reperitur Epacta non xxiv. sed xxv. Nouilunia non xxiv. sed xxv. indicabit. At verò, quia tribus aliis consequentibus sæculis, vsui erit Series B, in qua 25. & xxiv. reperiuntur, indicabuntur quidem Nouilunia per Epactam xxiv. vbi ea occurret, exsistente Aureo numero vi. veruntamen indicabuntur per Epactam non xxv. sed 25. quatenus occurret, Aureo numero exsistente xvij.

Requires fortè hac occasione, cur in Calendario ad diem vltimum Decembris, & ad latus Epactæ xx apposita sit nigra Epacta 19. Sed id nempe idcircò factum, quòd ob caussas superiùs deductas, vltimus mensis Embolismicus intra annos 19. occurrens, debeat esse, non 30. dierum, vt cæteri, sed 29. dumtaxat; atque idcircò quando Epacta xix. concurrit cum Aureo numero xix. (quod cùm contingat hoc sæculo, propter seriem D, non continget tamen deinceps ante annum 8500. cùm literæ D Series resumetur) non oportet vltimum mensem, vltimamve Lunationem à die 2. Decembris inceptam, terminari die 31. sed 30. ac debet Nouilunium intelligi contingere ipsa die 31. sub eadem Epacta 19. vt ex additione non xi. sed xij. ad nouemdecim facta, formetur Epacta insequentis anni, videlicet 1. quæ habeatur die Ianuarij 30. quasi terminata die antecedente, Lunatione dierum 30.

CAPVT IV.

Tabellæ ex istis deductæ; ac aliæ etiam pro Numero Aureo, & Dominicalibus literis.

FAcilè ex his iam intelligetur, vnde sint Tabellæ deductæ, que secundo Calendarij Gregoriani Canone, cui titulus est, *De Epactis, & Nouiluniis* continentur.

Nam primum quidem, quæ dicitur *Tabella æquationis Cycli Epactarum perpetua*, ipsa est posterior duarum antecedentium; nisi quòd limitata est ad annum 4900. quódque illi appositi non sunt characteres æquationis C,CC, neque similiter † signum. Quæ autem dicitur *Tabella Cycli Epactarum perpetua*, nihil aliud est, quàm veluti quædam Epitome Tabulæ prioris, seu dictæ Expansæ. Scilicet ipsius constructio hæc est.

Apparantur primùm 30. Areolæ, seu quasi cellulæ geminæ, vt singulæ excipiant singulas Epactas, cum respondentibus literis. Huiusmodi autem Epactæ, vt copulentur cum literis, requirendæ sunt in columna prima, seu quæ est sub Aureo numero III, & literæ respondentes eæ intelliguntur, quæ sunt cuique Epactæ ad læuam, ac in eadem Serie. Scribitur deinde in Cellula prima Epacta * cum respondente litera P, ac deinceps proceditur additione continua vndecim, & detractione triginta, quoties numerus maior est. Heinc in 2. cellula scribitur Epacta xi. cum respondente litera l, In 3. xxij. cum litera C, In 4. III. cum litera c, In 5. xiv. cum litera p. In 6 xxv. & 25. cũ litera F, In 7. vi. cũ litera f. atque ita de cæteris. Tabulã verò ecce.

Tabula Cycli Epactarum perpetua.

P	l	C	c	p	F	f	r
*	xi	xxij	iii	xiv	xxv. 25	vi	xvij

M	i	A	a	m	D	d	q	G
xxviij	ix	xx	i	xii	xxiij	iv	xv	xxvi

g	t	N	K	B	b	n	E	e
vij	xviij	xxix	x	xxi	ij	xiij	xxiv	v

r	H	h	u	
xvi	xxvij	viij	xix	

Tabellæ autem vsus est, vt quæsitâ Epactâ alicuius anni, ac dato Aureo eiusdem numero, accipiatur in Tabula Æquationis litera respondens illi sæculo, intra quod annus continetur; ac eadem literâ reperta intra suam cellulam, accipiamus antecedenter literam ab illa inclusiue accepta tertiam; & ab hac consequenter, seu ad dextram incipiamus numerare Aureum numerum, tribuendo huiusmodi cellulæ 1. insequenti 2. alij 3. (planè, vt si in Tabula expansa numeraremus cellulas Aurei numeri à prima, cui est inscriptus numerus III.) quovsque peruenerimus ad quotam cellulam Aureus numerus indicat; videlicet cui cellulæ tribuemus talem numerum, in ea continebitur Epacta huiusmodi anni.

Sic isto v. c. anno 1654. quo Numerus aureus est 11. Quia litera huic sæculo respondens est D, ideò ipsa inuenta in Tabella, tertiam cellulam antecedenter, in qua est a, accipio, ipsíque attribuo i. ac numero deinceps vsque ad duo solùm; & quia in cellula secunda reperio xij. idcircò hanc habeo huius anni Epactam. Et, si requiratur, quæ futura sit, v. c. anno 1737. quo Aureus numerus erit ix. quæro literam C, illi sæculo respondentem in sua Tabellæ cellula, & accepta antecedenter tertiâ, in qua est P, numeratísque consequenter 9. cellulis, deprehendo in nona Epactam xxviii. quare & eam fore eius anni Epactam pronuncio.

Nihil autem est necesse admonere, circuitum esse cellularum; adeò vt, siue antecedenter, siue consequenter numerando cellulas, accipere oporteat 30. seu vltimam quasi cohærentem cum prima, vt ad quam ex illa circumeundo redeatur. Admonendum potiùs, si in numeratione Aurei numeri, perueniatur ad literam F, in qua sunt Epactæ xxv. & 25. accipiendam esse Epactam xxv. si numerus Aureus, sit minor, quam xii. Epactam vero 25. si maior, quam xi. vt ex paullò antè dictis constat.

Quod deinde ſpectat ad Tabellas ſpeciales, & quaſi temporaneas, quæ, facilitatis gratiâ, pro noſtro hoc, & ſequentibus ſæculis proponuntur, Eæ nihil ſunt aliud, quàm ſpeciales ſeries è regione literæ cuique ſæculo iuxta Tabulam Æquationis ex Tabula expanſa deprompta, copulatæque cum Aureis numeris reſpondentibus, ac initio facto ab Aureo numero, competente illi anno, cui ea litera primùm attribuitur.

Sic, quia anno correctionis 1582. competit Aureus numerus vi. ac eidem anno tribuitur primùm litera D, ideò in Serie literæ D, accipitur Epacta reſpondens Aureo numero vi. intra columnam illi ſubiectam; & quia illa eſſe deprehenditur xxvi. ideò apparatis gemellis 19. cellulis, collocantur in prima tum numerus Aureus vi. tum Epacta xxvi; ac deinde in ſecunda Aureus numerus vii. cum Epacta vii. atque ita ex ordine, quovſque in vltima collocentur Aureus numerus v. & Epacta xv. vnde redeatur ad cellulam primam; ac porrò ſemper ita pergatur, tribuendo vnicuique numerorum conſequentium conſequenteis cellulas, quovſque ad annum illum perueniatur, cuius Epacta inquiritur. Hoc certè modo circumeundo, vbi ab anno vſque 1582. peruenerimus ad 1654. perueniemus ad cellulam 16. in qua cum Aureo numero 11. reperiemus Epactam xii. En verò eiuſmodi Tabellam.

Tabella Cycli Epactarum, Aureis numeris reſpondentium, ab anno 1582. *ad annum* 1700. *excluſiuè.*

Aur.Num.	vi	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv
Epactæ.	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	xiii	xxiv	v

Aur.Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	—
Epactæ.	xvi	xxvii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	—

Tabella autem ab anno 1700. *ad annum* 1900. *excluſiuè eſt hæc.*

Aur.Num.	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix
Epactæ.	ix	xx	i	xii	xxiii	iv	xv	xxvi	vii	xviii

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	—
Epactæ.	*	xi	xxii	iii	xiv	xxv	vi	xvii	xxviii	—

Sic Tabella ab anno 1900. *ad annum* 2200. *excluſiuè.*

Aur. Num.	i	ii	iii	iv	v	vi	vii	viii	ix	x
Epactæ.	xxix	x	xxi	iii	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii

Aur. Num.	xi	xii	xiii	xiv	xv	xvi	xvii	xviii	xix	—
Epactæ.	xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25.	vi	xvii	—

Et Tabella ab anno 2200. *ad annum* 2300. *itidem excluſiuè.*

Aur.Num.	xvi	xvii	xviii	xix	i	ii	iii	iv	v	vi
Epactæ.	xiii	xxiv	v	xvi	xxviii	ix	xx	i	xii	xxiii

Aur.Num.	vii	viii	ix	x	xi	xii	xiii	xiv	xv	—
Epactæ.	iv	xv	xxvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ii	—

Quoniam

Quoniam verò potest operosum videri toties circumeundo has Tabellas percurrere, quoties opus est, vbi annus est paullò remotior à numerandi principio, vt ad cellulam congruam perueniendo, illius Epacta eiiciatur; ea de causa & inseri, & prorogari pro tempore solent in Temporariis Tabulis tam Aurei numeri, quàm Epactæ è regione annorum ad quos pertinent, vt sine labore obtineantur. Quanquam & possunt hæ Tabellæ, iis Temporariarum conditoribus esse vtiles, qui rem penitiùs, cuiusmodi ipsi aliquos vidimus, non capiunt.

Porrò, quia Tabellæ hæ omnes notitiam supponunt Aurei Numeri; ideò meritò Canoni secundo, in quo illæ habentur, Canon primus præmittitur, cum ipsa *De Cyclo decem-nouennali Aurei numeri*, Inscriptione Nos verò neque hisce Tabellis, neque Tabulis superioribus speciale quidpiam de inuentione numeri Aurei præmisimus, quòd de ea iam antè dictum circa Calendarium vetus fuerit. Quare & iuuat solùm Tabellam huiuscemodi Canone contentam heic apponere; quòd hac quoque ratione Aureus numerus familiariter obtineatur. Plusquam abundè autem erit, si illam ad sexcentas myriadas, millionesve sex, annorum extenderimus; cùm alioquin ad vsque octingenta myriadum millia, octingentésve milliones producta sit: quippe difficile non erit, si lubuerit, etiam vberiùs eam protrahere; cùm dato quocumque annorum Christi numero, Aureus numerus artificio antè exposito eliciatur; neque enim alia ratione continuata Tabella est. Illam superiùs habes.

Tabella ad Aureum numerum cuiusque anni inueniendum.

Anni Domini	Aor. Num. adde 1.		Anni Domini	Aur. Num. adde 1.
1	1		4000	10
2	2		5000	3
3	3		6000	15
4	4		7000	8
5	5		8000	1
6	6		9000	13
7	7		10000	6
8	8		20000	12
9	9		30000	18
10	10		40000	5
20	1		50000	11
30	11		60000	17
40	2		70000	4
50	12		80000	10
60	3		90000	16
70	13		100000	3
80	4		200000	6
90	14		300000	9
100	5		400000	12
200	10		500000	15
300	15		600000	18
400	1		700000	2
500	6		800000	5
600	11		900000	8
700	16		1000000	11
800	2		2000000	3
900	7		3000000	14
1000	12		4000000	6
2000	5		5000000	17
3000	17		6000000	9

Facile verò; est obseruatu; contineri priore columna Christi Annos deductos per vnitates denarios, centenarios, millenarios, &c. posteriore autem Aureos numeros huiuscemodi annis competenteis, si illis modò addideris 1. vt in ipsa fronte admonetur, quòd Aureus numerus vno anno ante Christi Natiuitatem occœpisse intelligatur, vt aliquoties dictum iam est. Sic, cùm, exempli gratiâ, anno Christi 8. respondeat è regione 8. quia is numerus vnitate auctus, fit 9. intelligimus Aureum numerum anno 8. fuisse 9. Ac pari ratione Aureus numerus competens anno 70. intelligetur fuisse 14. addito 1. ad 13. competens anno 600. fuisse 12. addito 1. ad 11. competens anno 3000. fore 18. addito 1. ad 17. atque ita de cæteris. Atque id quidem facilè pro singulis annis in Tabella expressis.

Pro annis verò cæteris, qui in Tabella non exprimuntur, nihil aliud, quam addendi sunt Aurei numeri competentes seorsim millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, numero annorum proposito expressis, & addenda illis vnitas: Sic enim numerus ex omnibus collectus erit anni propositi, vltimive illorum Aureus numerus; & detractis quidem 19. si ex collecto numero semel pluriesve detrahi possint. Exēpli gratiâ, quia annus 1654. in Tabella non continetur, è regione 1000. accipe 12. è regione 600. accipe 11. è regione 50. accipe 12. è regione 4. accipe 4. hos numeros compone, & vnitatem adde, fient 40. detrahe bis 19. seu 38. supererunt 2. pro Numero Aureo huius anni. Sic, si velis scire Aureum numerum anni 1679. collige simul numeros 12. à latere 1000. 11. à latere 600. 13. à latere 70. 9. à latere 9. adde 1. producentur 46. ex quibus si detrahantur bis 19. hoc est 38. supererunt 8. pro numero Aureo, eiusmodi anni.

Quandoquidem autem necessarium est ad inuentionem Paschatis, Festorúmque aliorum mobilium, non modò Aureum numerum, & cum ipso Epactas nosse, sed etiam quæ sit quoto quoque anno Dominicalis litera; ac ad habendum literæ Dominicalis notitiam, necesse est nosse quotus ille annus intra Cyclum Solarem sit; ideò Canoni de Epactis subnectuntur alij duo hac de re; Tertius nempe inscribitur *De Cyclo Solari, siue literarum Dominicalium 28. annorum*; Quartus autem inscribitur, *De litera Dominicali.*

Et quo quidem modo inueniri possit ad quemlibet annum Solaris Cycli numerus, deductum superiùs iam est; tametsi iuuat hoc quoque loco Tabellam apponere, desumptam ex Canone 3. neque absimilem superiori.

Tabella

Tabella ad Cyclum Solarem anni cuiuſlibet inueniendum.

Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.	Anni Domini	Cyclus Solaris adde 9.
1	1	4000	24
2	2	5000	16
3	3	6000	8
4	4	7000	8
5	5	8000	20
6	6	9000	12
7	7	10000	4
8	8	20000	8
9	9	30000	12
10	10	40000	16
20	20	50000	20
30	2	60000	24
40	12	70000	28
50	22	80000	4
60	4	90000	8
70	14	100000	12
80	24	200000	24
90	6	300000	8
100	16	400000	20
200	4	500000	4
300	20	600000	16
400	8	700000	0
500	24	800000	12
600	12	900000	24
700	28	1000000	8
800	16	2000000	16
900	4	3000000	24
1000	20	4000000	4
2000	12	5000000	12
3000	4	6000000	20

Nempe in ea pari modo Annis Chriſti per vnitates, denarios, centenarios, millenarios, &c. deductis apponuntur numeri Cycli ipſis competentes, vbi illis tamen addideris 9. (quod ipſa quoque frons admonet) ob declaratam ſuperiùs cauſam. Quo pacto intelligimus Anno Chriſti, v. c. primo Cyclum Solarem fuiſſe 10. additis puta ad vnitatem, 9. Anno 100. fuiſſe 25. additis 9. ad 16. Anno 1000. fuiſſe 1. additis 9. ad 20. & detracto inde Cyclo integro, videlicet 28. Anno 10000. fore 13. additis 9. ad 4. atque ita de reliquis in Tabella expreſſis annis.

Circa annos verò non expreſſos, nihil aliud hîc quoque, quàm addendi Cycli competentes millenariis (etiam decies, ac centies) itémque centenariis, denariis, vnitatibus, anno propoſito contentis; ac illis 9. ſuperaddendi: numerus ſcilicet emergens ipſe erit Cyclus, ſi non excedat 28. aut, ſi excedat, is qui detractis 28. fiet reſiduus. Sic, quia annus Chriſti 1654. non habetur in Tabula, è regione 1000. accipe 20. è regione 600. accipe 12. è regione 50. accipe 22. è regione 4. accipe 4. ac addde ſimul 20. 12. 22. 4. ac ſuper-adde 9. & producentur 67. ex quibus ſi detrahas bis 28. ſeu 56. ſupererunt 11. qui erit Solaris Cyclus huius anni.

Deductum quoque ſuperiùs fuit, quàm facilè ſit, Cyclo Solari dato, Dominicalem literam in Calendario Veteri obtinere eius Tabellæ beneficio, in qua vnicuique ex 28. Solaris Cycli numeris, ſuas copulauimus literas; numero puta 1 G, F; 2 E; 3 D; 4 C; 5 B, A; 6 G; &c. Siquidem Cyclo anni inuento, & in ea Tabella quæſito; quæ litera vna, aut gemina (provt annus communis, aut Bis-ſextilis fuerit) illi ſubiacet, ea illo anno eſt Dominicalis. Quo pacto, anno 1654. quia Cyclus Solaris eſt xi. idcircò D litera, quæ numero xi. copulatur, ſubiiciturve, eſt Dominicalis.

At verò in Calendario Nouo res paullò operoſior eſt, non tam ob detractos illos 10. dies, quo anno facta eſt reformatio, quàm ob terna illa Bis-ſexta, quæ erunt deinceps quadringentis quibuſque annis ſupprimẽda. Nimirùm, ſi talis ſuppreſſio facienda deinceps non foret, ac illi ſolùm decem dies detracti perpetuò manerẽt, ſufficere perpetuò poſſet Tabella, antiquæ illi par, qualiſque nobis à correctionis anno 1582. in annum vſque 1700. eſſe vſui poteſt; huiuſmodi videlicet.

Tabella Cycli Solaris, ſeu literarum Dominicalium, qualis vſui eſt ab anno 1582. in 1700. excluſiuè.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
C B	A	G	F	E D	C	B	A	G F	E	D	C	B A	G	F	E

17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
D C	B	A	G	F E	D	C	B	A G	F	E	D

Vbi vides pari ratione, eodem Cycli numero inuento, & in hac Tabella quæſito, ſubiici illi literam anno propoſito competentem; quo pacto huic anno 1654. propter Cyclum xi. competit litera Dominicalis D. Verùm quoties poſteà dies ſubtrahetur, toties

quoque

quoque erit Tabella immutanda, pari ratione, ac visum est circa Epactas fieri: Vnde & in quarto Canone speciales aliquot traduntur; vt, præter specialem, quæ cœpit ab ipso correctionis anno, sub litera C, existente Cyclo 23. in annum 1700. duæ aliæ itidem speciales ad duo sæcula proximè sequentia.

Ac in Canone quidem eodem traduntur præterea generales quædam Tabulæ; sed compendiosior tamen est, quæ potest ex Clauij explicatione elici, in hunc modum. Scribantur supernè deorsum Solaris Cycli numeri, ac ipsis è regione, septem Ordines, literarum Dominicalium, quorum primus sit mox antè descriptus, incipiens nempe à, c, b, & desinens in d. Secundus incipiens à d, c, & desinens in e. Tertius incipiens ab e, d, & desinens in f, &c. Ac deinde sub Ordine I. scribantur anni 1582. & 1600. Sub II. 1700. sub III. 1800. sub IV. 1900. & 2000. sub V. 2100. sub VI. 2200. sub VII. 2300. & 2400. Et rursus sub I. 2500. sub II. 2600. sub III. 2700. & 2800. atque ita porrò, continuando quousque lubuerit; eo semper ordine seruato, vt centesimi anni Bis sextiles cum proximè antecedentibus non Bis-sextilibus (quòd nulla per duos taleis centenarios variatio fiat) copulentur.

Tabula generalis Literarum Dominicalium ad qualibet sæcula.

Cyclus Solaris		Ordo I	Ordo II	Ordo III	Ordo IV	Ordo V	Ordo VI	Ordo VII
1		c b	d c	e d	f e	g f	A g	b A
2		A	b	c	d	e	f	g
3		g	A	b	c	d	e	f
4		f	g	A	b	c	d	e
5		e d	f e	g f	A g	b A	c b	d c
6		c	d	e	f	g	A	b
7		b	c	d	e	f	g	A
8		A	b	c	d	e	f	g
9		g f	A g	b A	c b	d c	e d	f e
10		e	f	g	A	b	c	d
11		d	e	f	g	A	b	c
12		c	d	e	f	g	A	b
13		b A	c b	d c	e d	f e	g f	A g
14		g	A	b	c	d	e	f
15		f	g	A	b	c	d	e
16		e	f	g	A	b	c	d
17		d c	e d	f e	g f	A g	b A	c b
18		b	c	d	e	f	g	A
19		A	b	c	d	e	f	g
20		g	A	b	c	d	e	f
21		f e	g f	A g	b A	c b	e d	c d
22		d	e	f	g	A	c	c
23		c	d	e	f	g	b	b
24		b	c	d	e	f	A	A
25		A g	b A	c b	d c	e d	f e	g f
26		f	g	A	b	c	d	e
27		e	f	g	A	b	c	d
28		d	e	f	g	A	b	c
		1582 1600	1700	1800	1900 2000	2100	2200	3300 2400
		2500	2600	2700 2800	2900	3000	3100 2200	3300
		3400	3500 3600	3700	3800	3900 4000	4100	4200
		4300 4400	4500	4600	4700 4800	4900	5000	& sic in infinitũ

Constat nempe Ordines septem in hac Tabula distributos, esse Tabellas totidem, quæ ex ordine, recursimque venturis quibuslibet sæculis sint inseruituræ, Nam, vt I. inseruit

inseruit nobis ab anno vsque 1582. & 1600. ad annū vsque 1700 exclusiuè, & II. inseruiet exinde in 1800. exclusiuè; & III. exinde in 1900. exclusiuè & IV. exinde in 2100. exclusiue, &c. Ita rursus I. inseruiet ab anno 2500. II. à 2600. III. à 2700. &c. Ac iterùm I. ab anno 3400. II. à 3500. atque ita porrò; prout anni centesimi sub Ordinibus, Tabellisve huiuscemodi continentur.

Constat &, proposito quouis anno intra centesimum quemlibet contento (hoc est, cum quo denominatio eiusdem centesimi perseuerat) ac dato, iuxta mox antè dicta, competentis illi Solaris Cycli numero, nihil aliud, quàm requirendum esse in hac Tabula huiuscemodi numerum: quippe illi in sua Tabella, suove ordine Dominicalis sua litera, vna, vel gemina respondebit. Sic, quia annus 1654. continetur, seu denominationem habet à centenario 1600. ac Cyclus Solaris in ipso est 11. vides è regione illius respondere in Ordine I. literam d. Sic quia anno 1750. contento intra 1700. Cyclus Solis erit 23. vides è regione huius numeri respondere in Ordine II. literam d, quæ illo anno erit Dominicalis. Sic quia anno 2048. Cyclus Solaris erit 13. vides è regione huius numeri respondere in Ordine IV. literas e,d, quæ sint eo anno Dominicales futuræ; atque ita de cæteris.

Constat rursus, quia Ordo V. idem est cum eâ Tabella, quam pro Calendario veteri exhibuimus, ideò posse hunc Ordinem perseuerare constanter eundem apud retinenteis illud Calendarium: ac, vt isto anno 1654. litera Dominicalis est in illo, A, quæ est è regione Cycli Solaris 11. sic anno 1750. fore g, è regione puta Cycli 23. & anno 2048. fore f, e, è regione puta Cycli 13. Quo modo quoque esse vsui ad quemlibet annum ante correctionem propositum potest. Si quæratur enim, v. c. quæ litera anno 1525. Dominicalis fuerit, quia illo anno Cyclus Solaris fuit 22. deprehenditur è regione huius numeri, ac in eodem Ordine V. litera A Dominicalis illius anni.

CAPVT V.

Termini citimi, vltimique Nouiluniorum, Lunæ xiv. & Dominicarum Paschalium.

IAm, vt ad Tempus accedamus, quo Pascha celebrandum est, pauca esse videntur addenda ad ea, quæ sunt circa Vetus Calendarium dicta. Quippe iidem sunt Termini Paschales, hoc est imi, ac summi dies; quibus & Nouilunia; & Lunæ xiv. & Dominicæ Paschales tum incipiunt, tum desinunt; ac discrimen est solùm in Epactis, Aureorum numerorum vice, intra eosdem terminos constitutis.

Nam Primùm quidem, Paschalium Nouiluniorum Termini sunt semper dies 8. Martij, & 5. Aprilis: at cùm intra hos terminos dies vndecim reperirentur, quibus nulli essent affixi Aurei numeri, atque adeò, in quibus nulla Nouilunia contingere reputarentur; nulli iam reperiuntur, quibus Epactæ non attribuantur; vt nulli sunt, in quibus, temporis progressu, non possint Nouilunia, ex antedictis, contingere.

Quòd porrò diei 5. Aprilis Epactæ illæ geminæ xxv. & xxiv. attribuantur; tum causa generalis est, quam antè memorauimus, (vt nimirùm facta pari attributione aliis 5. mensibus, duodecies 30. Epactæ ad 354. dies anni Lunaris contrahantur) tum causa quoque specialis est, quòd, cùm antiqui voluerint Lunationes omneis Paschaleis dierum esse 29. necesse fuerit Epactarum, quæ 30. numero sunt, duas quasdam attribui vni ex diebus 29. in quibus possunt Paschalia Nouilunia contingere. Visum autem est commodum, deligere vltimum diem, cui iam competente Epacta xxv. etiam xxiv. competeret; vnde imitatione quadam factum est, vt istæ eædem, non aliæ Epactæ attribuerentur diei occurrenti intra cæteros quinque menseis, in quibus fuere geminæ ad eosdem dies copulandæ. Præterea verò notum esse, vt ob istam quasi coalitionem duarum Epactarum in eundem diem Aprilis 5. Lunatio incipiens ab 8. Martij, sub Epacta xxiij. dierum 29. fit, tanquam incipiente Lunatione alia sub eadem Epacta xxiij. die Aprilis 6. ita proinde fieri insequenteis, quæ incipiunt à Martij 9. 10. & sequentibus, ad vltimam vsque incipientem à 5. Aprilis.

Non refert autem, quòd interdum, hoc est, cùm Epactæ 25. & xxiv. in vsu fuerint, incipientes ab iis Lunationes (diebus nempe 4. & 5. Aprilis) dierum 30. efficiantur, ve porè, quòd eædem Epactæ diebus itidem 4. & 5. Maij competant; non, inquam, refert; quòd & res rara, & deuitari potis non sit (nisi rursus initio Maij Epactæ duæ eidem diei dentur; quod reuocaret incommodum de duobus Nouiluniis in eundem diem intra annos 19. incidentibus) & aliunde id nihil refert circa ipsum Pascha detrimenti; quando Luna xiv. in dies 17. & 18. Aprilis perinde incurrit; siue deinceps dies 15. siue 16. Lunationi complendæ addantur.

Deinde Termini Paschales Lunæ xiv. sunt semper proinde dies Martij 21. in quem Æquinoctium incidit; & dies Aprilis 18. quòd ad hos vsque numerentur dies 14 tam ab 8. Martij, quàm à 5. Aprilis. Dico autē hic quoque Lunæ potiùs xiv. quàm Plenilunij Terminos (eū sint, qui vtrūque confundant) quòd, tametsi, iuxta ante-dicta, videri possit probabile, esse Lunam xiv. quasi à prima apparitione, non à coniunctione supputatam, idem esse cum Plenilunio; id tamen perinde non constet, vt de verbis Præcepti constat. Quò fit, vt possit quidem tutò celebrari Pascha in ipso Plenilunio, siue Lunâ xv. si ea dies Dominica sit; at non possit tamen die antecedente, siue Luna xiv. vtque proinde intelligatur, quamobrem soleant Paschaliom Pleniluniorum Termini haberi dies Martij 22. & Aprilis 19.

Notandum verò, cùm Sancti Patres cauere voluisse videantur, vt semper Pascha

celebra

celebraretur aut in Plenilunio, aut post ipsum, nunquam verò antè, ne celebratio reputaretur non in primo mense, sed in vltimo fieri (scilicet, iuxta ante dicta, ille Mensis primus habetur, cuius Plenilunium post Vernum Æquinoctium primò contingit) id egregiè solùm per Epactas præstari, iuxta quarum dispositionem per-rarò contingit, vt Pascha celebretur ante Plenilunium, seu oppositionem Luminarium mediam; sed semper, vel simul, vel post. Dico autem per-rarò; Nam id abhinc ad annum Christi 5000. vix quindecies eueniet; cùm tempore tamen Concilij Nicæni, dum Numerus Aureus nondum adeò malè Lunam in Cælo repræsentaret, id contigisse octies intra annos 170. deprehendatur. Nempe omnis Cycli ea est natura (quod aliquoties dictum iam est) vt sit semper vitio alicui obnoxius; ac fœlicitatis est in illum incidere, qui vitij quam-minimùm habeat.

Præterea autem ex eisdem Epactis aliunde caueri, ne Paschæ celebratio in secundum mensem, seu in Plenilunium, quod secundo loco contingat post Æquinoctium, reiiciatur: quod plerumque tamen necesse est fieri in Calendario veteri, tam ob Lunæ Anticipationem, quàm ob anticipatum Æquinoctium; ex quo euenit, vt Paschale Plenilunium, seriùs plerumque, quàm ex Aureo numero, & in Calendario demonstretur, contingat. Nam, v. g. ante duos annos, seu anno 1652. quo Plenilunium contigit die Martij 24. seu proximè post Æquinoctium, Nos quidem Pascha celebrauimus die Martij 31. At qui vetere Calendario vtuntur, Plenilunium Paschale habuerunt (ob non correctum Æquinoctium) non illud, sed quod contigit die Aprilis 23. ac celebrârunt idcircò Pascha die Aprilis nostri 28. Quo eodem modo, anno 1698. nos sumus Pascha celebraturi die Martij 30. illi die Maij nostri 4. (quod anno quidem 1614. etiam contigit) atque ita de cæteris: ne memorem fore, vt res temporis progressu longè vlteriùs abeat.

Denique Termini Paschales, respectu Dominicarum, seu dierum, quibus Pascha celebratur, sunt semper heic dies Martij 22. illinc dies Aprilis 25. Et rarissimè quidem euenit, vt Pascha celebretur die 22. Martij, quia vt id eueniat, duo debent, ex ante-dictis, contingere; vnum, vt Epacta eius anni sit 23. quò, eâ tributâ diei Martij 8. hoc est citimo termino Nouiluniorum Paschalium, Luna xiv. cadat in diem 21. alterum, vt litera Dominicalis sit D, attributa diei 22. vt proinde die 21. exsistente Sabbatho, celebratio Paschæ non longiùs, quàm in crastinum transferatur. Sic autem, cùm Pascha die 22. contigerit anno 1598. non continget tamen deinceps, nisi anno 1693. & posteà, nisi anno 1761. & rursùs, nisi anno 1818. Id scilicet, non exspectatis amplius 95. annis, quos debere interuenire ex vsu Aurei numeri, etiam Dionysius obseruarat (vnde & fuerat Cyclus Cyrilli ad hunc numerum limitatus) ob interuenturam deinceps Bissextilis diei suppressionem.

Mirabere autem, quòd posteà, per tria sæcula, & ad vsque annum 2285. futurum non sit, vt Pascha eo die contingat: Sed videlicet causa erit, quòd per illa tria sæcula, inchoata videlicet annis 1900. 2000. 2100. vsurpanda sit in Tabula Epactarum expansa series B, in qua Epacta xxiij. nusquam reperitur. Quo etiam pacto deinde per sæcula annn. 1700. 1800. nunquam eo die Pascha continget; quòd per illa vsurpanda sit ex eadem Tabula Series c, in qua etiam Epacta xxiij. non exstat.

Pari quoque modo, rarò admodum euenit, vt Pascha celebretur die Aprilis 25. Quippe & tunc duo contingere debent; vnum, vt Epacta eius anni sit xxv. vel xxiv. quæ vtraque, vt dictum est, tribuitur diei Aprilis 5. hoc est summo Paschalium Nouiluniorum termino, vt Luna xiv. incidat in diem 18. Alterum, vt litera Dominicalis sit c, qua eidem diei 18. competente, efficiatur, vt eadem die exsistente Dominica, celebratio Paschæ transferatur in Dominicam aliam proximam, atque adeò in diem 25. Sic autem, cùm nobis ea die, à reformato vsque Calendario celebratum Pascha non fuerit; celebrabitur tamen annis abhinc 12. seu anno 1666. ac iterum anno 1734. & rursus anno 1886. rursúsque anno 1945. &c.

Quòd autem & sæculi illius & consequentium quoque, anno aliquo euenturum sit, vt Pascha ea die contingat, secus, ac fore circa diem Martij 22. obseruatum est; causa ex eo petitur, quòd in Tabula Epactarum expansa Series nulla sit, in qua, nisi vna, saltem altera duarum illarum Epactarum, hoc est vel xxv. vel xxiv. non extet.

Præterea verò id, quod circa vetus Calendarium deductum est, de contingentia frequentiùs Paschate diebus intermediis, quòd vna, eadémque dies exsistens Dominica succedere proximè possit Lunæ xiv. siue hæc incidat in Sabbatum, siue in feriam vi. siue in feriam v. siue in feriam iv. &c prout pendere ab hoc, aut illo, alióve Aureo numero potest: Præterea, inquam, id tantò magis habere in nouo Calendario locum, quantò in vetere Calendario complures sunt dies Aureis numeris vacui, ex quibus nulla computari xiv. Luna valeat, quæ insequentem diem Dominicam Paschalem faciat, in Nouo autem, nulla est dies, non prædita Epacta, quæ nisi vno, saltem altero sæculo, non monstret Lunam xiv. quam Paschalis Dominica eo die insequatur, in quo nulla vnquam ex Calendario vetere sit.

Sed, ne diuersitatem causet, adnoto dumtaxat, parem esse causam, ob quam possit Pascha aliquantò frequentiùs contingere die Martij 23. sub litera Dominicali E, quàm die 22. sub litera D. Quippe id eueniet, seu Epacta sit xxiij. & Luna xiv. incidat in diem 21. quæ sit feria vi. seu Epacta sit xxii. competens diei 9. & Luna xiv. cadat in diem 22.

quæ ſit Sabbathum. Sic poſſe etiam frequentiùs contingere die 24. ſub litera Dominicali F. Quippe id continget ex Epactis xxiii. xxii. xxi. quæ competunt diebus 8. 9. 10. faciúntque, vt Luna xiv. incidat aut in diem 21. quæ ſit feria v. aut in 22. quæ ſit feria vi. aut in 23. quæ ſit Sabbathum; atque ita de cæteris, quovſque Paſcha contingere poſſit die 28. ex Epactis xxiii. xxii. xxi. xx. xix. xviii. xvii quæ competunt diebus 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. à quibus ſupputata Luna xiv. incidat ex ordine in diem 21. quæ ſit Dominica, (ſieque tranſlationem in octiduum poſcat) itémque in 22. quæ ſit feria II. in 23. quæ ſit feria III. in 24. quæ ſit feria IV. in 25. quæ ſit feria V. in 26. quæ ſit feria VI. in 27. quæ ſit Sabbathum; iiſque omnibus caſibus Paſchalis Dominica ſit dies 28. Quo eodem modo inſequentes dies, Dominicæ eſſe Paſchales, ex ſeptenis Epactis poſſunt.

Poteſt porrò idem, ſed retrogradè dici de diebus proximè antecedentibus diem Aprilis 25. ac tanto magis, quanto ad dies tam 4. quàm 5. geminæ Epactæ ſunt, à quarum vtraque computata Luna XIV. facere eadem die Dominicam Paſchalem poteſt. Heinc, quemadmodum obſeruauimus Paſcha ſæpiùs contingere ipſa die Aprilis 25. & ſub litera quidem C, quàm die Martij 22. ita manifeſtum iam eſt, contingere adhuc ſæpiùs debere die antecedente 24 ſub litera B, non modò ob Epactas xxv. & XXIV. competenteis diei 5. & Lunam XIV. incidentem in diem 18. quæ ſit feria II. habeátque adeò inſequentem Dominicam die 24. ſed etiam ob Epactas XXVI. & 25. (alio colore, aut charactere) competenteis diei 4. ac Lunam XIV. incidentem in diem 17. quæ Dominica ſit, & Paſcha remittat in octiduum, ſeu in eandem diem 24.

Sic par eſt, vt adhuc frequentiùs contingat die antecedente 23. ſub litera A, quòd Dominica ad illam ſequatur, non modò ex Epactis xxv. & XXIV. ac Luna XIV. incidente in diem 18. quæ ſit feria III. & ex Epactis XXVI. & 25. ac Luna XIV. incidente in diem 17. quæ ſit feria II. ſed etiam ex Epacta XXVII. competente diei 3. ac Luna XIV. incidente in diem 16. quæ ſit Dominica, tranſlationémque exigat in ſuccedentem Dominicam, hoc eſt ipſam diem 23. Atque ita de cæteria; quovſque die 19. contingere poſſit ex Epactis XXIV. XXV. 25. XXVI. XXVII. XXVIII. XXIX. *. I. & Luna XIV. cadente aut in diem 18. quæ ſit Sabbathum; aut in 17. quæ ſit feria VI. aut in 16. quæ ſit feria V. aut in 15. quæ ſit feria IV. aut in 14. quæ ſit feria III. aut in 13. quæ ſit feria II. aut in 12. quæ ſit Dominica, & tranſlationem exigat in octiduum.

CAPVT VI.

Tabula Paſchalis Noua, & Perpetua, ad inuentionem Paſchatis, & reliquorum Feſtorum Mobilium.

INtelligitur interim ex his, quæ ſit ratio tum conſtructionis, tum vſus Tabulæ Paſchalis, quæ gemina in Calendario Gregoriano proponitur, idque poſt ſextum Canonem, qui eſt *De Feſtis Mobilibus* (quintus ſcilicet *De Indictione* eſt) vna cum Temporaria Tabula in annos quinquaginta. Transferri ſolet vtraque in Miſſalia. ac Breuiaria, ac altera inſcribi *Tabula Paſchalis Noua reformata*; altera *Tabula Paſchalis antiqua reformata*: Quare vt priorem tanquam hactenus dictis cohærentiorem, priùs explicemus, reſpiciendum in illam eſt, quæ exhibetur illicò pòſt.

Diſtingui porrò in ipſa vides, & supernè quidem deorſum quatuordecim columnas, ſiue Ordines, ex quibus tamen præcipui, præcipuéve notandi ſunt tres; primus ſub titulo *Literarum Dominicalium*; ſecundus ſub titulo *Cycli Epactarum*; & ſextus ſub titulo *Paſchatis*: Nempe cæteri ad reliqua Feſta Mobilia ita attinent, vt ab ordine Paſcharis tam prorsùm, quàm retrorsùm dependeant.

Ac in ordine quidem Primo Dominicales literæ ſuis diſcretæ cellulis. hac ſe ratione conſequuntur. D, E, F, G, A, B, C. Incipit verò ordo à litera D, quòd ea reſpondeat, competátve diei Martij 22. qui citimus eſt terminus Dominicarum Paſchalium, ſeu à quo incipit Series dierum, quæ eſſe Paſchales Dominicæ poſſunt. Sequuntur autem E, F, G, &c. quòd eodem ordine habeantur, ac repetantur quinquies à die illa Martij 22. ad vſque Aprilis 25. qui vltimus Paſchalium Dominicarum terminus eſt. Ac, ne mirere, cur nullas cellularum literas geminas contineat pro annis Bis-ſextilibus, cauſa eſt, quòd in illis annis ſola poſterior litera, ſeu quæ poſt feſtum S. Matthiæ Dominicalis eſt, vſurpetur, quatenus ea ſola eſt, ſub qua occurrere Paſcha poteſt. Et quæpiam quidem caurio pro Feſtis antecedentibus adhibenda; verùm de ea non multò poſt.

In Secundo, hoc eſt in Cycli Epactarum ordine; vides è regione literæ cuinſque inſcriptas eſſe 30. Epactas. Eæ autem in quinas Series, ſeu quaſi lineas ſic digeruntur, vt Series proinde euadant quinquies ſeptem, ſeu numero 35. quot ſcilicet dies eſſe diximus à die 22. Martij in diem Aprilis 25. ac ſingulæ Series Epactas contineant, quarum occaſione dies ſinguli eſſe Paſchales Dominicæ poſſunt.

Heinc ordo Sextus, ſeu Paſchatis nihil continet aliud, quàm dies huiuſcemodi, ſingulos ſingulis Seriebus Epactarum ſic reſpondenteis, vt ſeptem primi dies, hoc eſt 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. Martij accipiantur ſucceſſiuè ſecundum primas Series literæ cuique adhibitas; ſeptem inſequentes 29. 30. 31. 1. Aprilis, &c. accipiantur iuxta ſecundas, ac cæteri

TABVLA PASCHALIS.

Literæ Dominicales.	Cyclus Epactarum.							Dom. inter Epiphan. & Septua.	Septuagesima.	Dies Cinerum.
D	xxiii							1	18. Ian.	4. Feb.
	xxii	xxi	xx	xix	xviii	xvii	xvi	2	25. Ian.	11. Feb.
	xv	xiv	xiii	xii	xi	x	ix	3	1. Feb.	18. Feb.
	viii	vii	vi	v	iv	iii	ii	4	8. Feb.	25. Feb.
	i *	xxix	xxviii	xxvii	xxvi	25. xxv	xxiv	5	15. Feb.	4. Mar.
E	xxiii	xxii						1	19. Ian.	5. Feb.
	xxi	xx	xix	xviii	xvii	xvi	xv	2	26. Ian.	12. Feb.
	xiv	xiii	xii	xi	x	ix	viii	3	2. Feb.	19. Feb.
	vii	vi	v	iv	iii	ii	i	4	9. Feb.	26. Feb.
	*	xxix	xxviii	xxvii	xxvi	25. xxv	xxiv	5	16. Feb.	5. Mar.
F	xxiii	xxii	xxi					1	20. Ian.	6. Feb.
	xx	xix	xviii	xvii	xvi	xv	xiv	2	27. Ian.	13. Feb.
	xiii	xii	xi	x	ix	viii	vii	3	3. Feb.	20. Feb.
	vi	v	iv	iii	ii	i	*	4	10. Feb.	27. Feb.
	xxix	xxviii	xxvii	xxvi.	25.	xxv	xxiv	5	17. Feb.	6. Mar.
G	xxiii	xxii	xxi	xx				2	21. Ian.	7. Feb.
	xix	xviii	xvii	xvi	xv	xiv	xiii	3	28. Ian.	14. Feb.
	xii	xi	x	ix	viii	vii	vi	4	4. Feb.	21. Feb.
	v	iv	iii	ii	i	*	xxix	5	11. Feb.	28. Feb.
	xxviii	xxvii	xxvi	25.	xxv	xxiv		6	18. Feb.	7. Mar.
A	xxiii	xxii	xxi	xx	xix			2	22. Ian.	8. Feb.
	xviii	xvii	xvi	xv	xiv	xiii	xii	3	29. Ian.	15. Feb.
	xi	x	ix	viii	vii	vi	v	4	5. Feb.	22. Feb.
	iv	iii	ii	i	*	xxix	xxviii	5	12. Feb.	1. Mar.
	xxvii	xxvi	25.	xxv	xxiv			6	19. Feb.	8. Mar.
B	xxiii	xxii	xxi	xx	xix	xviii		2	23. Ian.	9. Feb.
	xvii	xvi	xv	xiv	xiii	xii	xi	3	30. Ian.	16. Feb.
	x	ix	viii	vii	vi	v	iv	4	6. Feb.	23. Feb.
	iii	ii	i	*	xxix	xxviii	xxvii	5	13. Feb.	2. Mar.
	xxvi	25.	xxv	xxiv				6	20. Feb.	9. Mar.
C	xxiii	xxii	xxi	xx	xix	xviii	xvii	2	24. Ian.	10. Feb.
	xvi	xv	xiv	xiii	xii	xi	x	3	31. Ian.	17. Feb.
	ix	viii	vii	vi	v	iv	iii	4	7. Feb.	24. Feb.
	ii	i *	xxix	xxviii	xxvii	xxvi	25.	5	14. Feb.	3. Mar.
	xxv	xxiv						6	21. Feb.	10. Mar.

cæteri ex ordine, quouſque ſeptem vltimi 19. 20, 21. 22. 23. 24. 25. Aprilis, accipiantur ſecundum quintas.

Ac ne inculcare rem pigeat, Prima Epa-

NOVA PERPETVA.

Pascha.	Rogationes.	Ascensio.	Pentecostes.	Trinitas.	Corpus Christi	Dominic. int. Pentecost. & 1. Dom. Ang.	Dominic. int. Pentecost. & Adu.	Prima Domin. Aduentus.
22. Mart.	27. Apr.	30. Apr.	10. Maij	17. Maij	21. Maij	11	28	29. Nou.
29. Mart.	4. Maij	7. Maij	17. Maij	24. Maij	28. Maij	10	27	29
5. Apr.	11. Maij	14. Maij	24. Maij	3. Maij	4. Iun.	9	26	29
12. Apr.	18. Maij	21. Maij	31. Maij	7. Iun.	11. Iun.	8	25	29
19. Apr.	25. Maij	28. Maij	7. Iun.	14. Iun.	18. Iun.	7	24	29
23. Mar.	28. Apr.	1. Maij	11. Maij	18. Maij	22. Maij	11	28	30. Nou.
30. Mar.	5. Maij	8. Maij	18. Maij	25. Maij	29. Maij	20	27	30
6. Apr.	12. Maij	15. Maij	25. Maij	1. Iun.	5. Iun.	9	26	30
13. Apr.	19. Maij	22. Maij	1. Iun.	8. Iuo	12. Iun.	8	25	30
20. Apr.	26. Maij	29. Maij	8. Iun.	15. Iun.	19. Iun.	7	24	30
24. Mar.	29. Apr.	2. Maii	12. Maii	19. Maii	23. Maii	11	28	1. Dec.
31. Mar.	6. Maii	9. Maii	19. Maii	26. Maii	30. Maii	10	27	1
7. Apr.	13. Maii	16. Maii	26. Maii	2. Iun.	6. Iun.	9	26	1
14. Apr.	20. Maii	23. Maii	2. Iun.	9. Iun.	13. Iun.	8	25	1
21. Apr.	27. Maii	30. Maii	9. Iun.	16. Iun.	20. Iun.	7	24	1
25. Mar.	30. Apr.	3. Maii	13. Maii	20. Maii	24. Maii	10	28	2. Dec.
1. Apr.	7. Maii	10. Maii	20. Maii	27. Maii	31. Maii	9	27	2
8. Apr.	14. Maii	17. Maii	27. Maii	3. Iun.	7. Iun.	8	26	2
15. Apr.	21. Maii	24. Maii	3. Iun.	10. Iun.	14. Inn.	7	25	2
22. Apr.	28. Maii	31. Maii	10. Inn.	17. Iun.	21. Inn.	6	24	2
26. Mar.	1. Maii	4. Maii	14. Maii	21. Maii	25. Maii	10	28	3. Dec.
2. Apr.	8. Maii	11. Maii	21. Maii	28. Maii	1. Iun.	9	27	3
9. Apr.	15. Maii	18. Maii	28. Maii	4. Iun.	8. Iun.	8	26	3
16. Apr.	22. Maii	25. Maii	4. Iun.	11. Iun.	15. Ion.	7	25	3
23. Apr.	29. Maii	1. Iun.	11. Iun.	18. Iun.	22. Iun.	6	24	3
27. Mar.	2. Maii	5. Maii	15. Maii	22. Maii	26. Maii	10	27	27. Nou
3. Apr.	19. Maii	12. Maii	22. Maii	29. Maii	2. Iun.	9	26	27
10. Apr.	16. Maii	19. Maii	29. Maii	5. Iun.	9. Iun.	8	25	27
17. Apr.	23. Maii	26. Maii	5. Iuo.	2. Iun.	16. Ion.	7	24	27
24. Apr.	30. Maii	2. Iun.	12. Iun.	19. Iun.	23. Iun.	6	23	27
28. Mar.	3. Maii	6. Maii	16. Maii	23. Maii	27. Maii	10	27	28. Nou.
4. Apr.	10. Maii	13. Maii	25. Maii	30. Maii	3. Iun.	9	26	28
11. Apr.	17. Maii	20. Maii	30. Maii	6. Iun.	10. Iun.	8	25	28
18. Apr.	24. Maii	27. Maii	6. Iun.	13. Iun.	17. Iun.	7	24	28
25. Apr.	31. Maii	3. Iun.	13. Iun.	20. Iun.	24. Iun.	6	23	28

ctarum Series è regione literæ D continet solã Epactam xxiij. ipsique respondet in ordine sexto 22. Martij: quoniã eo die Pascha est, quemadmodũ deduximus, quotocumque anno

no Epactaest xxiij. & litera Dominicalis D.

Sic prima Series è regione literæ E continet Epactas xxiij.& xxij.ipsique respondet in ordine sexto dies Martij 23. quòd illo die Pascha sit,quotocumque anno alterutra illarum Epactarum est, & litera Dominicalis E.

Sic prima è regione F, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 24.quòd Pascha illo die sit, quotocumque anno, vna earum trium Epactarum est,& litera Dominicalis F.

Sic prima è regione G, continet Epactas xxiij.xxij.xxi.xx, respondétque ipsi in Ordine sexto dies Martij 25. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna harum Epactarum est,& litera Dominicalis G.

Sic prima è regione A, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx. xix. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 26.quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex hisce Epactis est,& litera Dominicalis A.

Sic primæ è regione B, continet Epactas xxiij xxij.xxi.xx.xix.xviij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 27. quòd eo die Pascha sit, quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis B.

Sic prima è regione C, continet Epactas xxiij. xxij. xxi. xx.xix.xviij. xvij. ipsique respondet in Ordine sexto dies Martij 28.quòd eo die Pascha sit. quotocumque anno vna ex his Epactis est,& litera Dominicalis C.

Cùm Prima porrò Series à singulari Epacta incipiens è regione literæ D,increscat ex ordine è regione aliarũ literarum, quousque prima è regione C,Epactas septem cõtineat, tres deinde Series sequẽtes è cuiuslibet literę regione Epactas septem continent. Nempe.

Secunda Series e regione D continet Epactas xxij.xxi.xx.xix.xviij.xvij xvi. Secunda è regione E,xxi.xx.xix.&c. Secunda è regione F,xx.xix.xviij, &c. Secunda è regione G,xix. xviij. xvij. &c. Secunda è regione A, xviij. xvij .xvi, &c. Secunda è regione B, xvij.xvi. xv,&c.Secunda è regione C,xvi xv.xiv,&c, cum respondentibus in Ordine sexto diebus Martij,29.30.31.Aprilis 1.2.3.4.

Tertia verò Series è regione D, continet Epactas xv. xiv. xiij, &c. Tertia è regione E, xiv. xiij. xij.&c. Tertia è regione F, xiij. xij. xi. &c. Tertia è regione G, xij. xi. x. &c. Tertia è regione A, xi. x ix. &c Tertia regione B, x. ix. viij.&c. Tertia è regione C ix. viij. vij. &c. cùm respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 5.6.7.8. 9. 10. 11.

Quarta quoque Series è regione D, continet Epactas viij, vij. vi. &c. Quarta è regione E, vij. vi. v. &c. Quarta è regione F, vi. v. iv. &c. Quarta è regione G, v. iv. iij. &c. Quarta è regione A, iv iij. ij.&c. Quarta è regione B, iij.ij.i, &c. Quarta è regione C, ij.i.* xxix. xxviij. xxvij xxvi. (ac insuper 25. quòd eidem diei,cum xxvi.attribuatur) cum respondentibus in Ordine sexto diebus Aprilis 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

At Quinta Series perinde decrescit à litera D in literam C, vt prima ab eadem in eandem increuit. Tametsi verò quinta è regione D,continet has Nouem Epactas 1. *. xxix. xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. Ipsæ nihilominùs sunt potestate septem duntaxat, quatenus xxvi. & 25. eidem diei attribuuntur, ac eumdem diem pro Dominica Paschali designant; ac eodem modo xxv & xxiv. cùm & idem sit de vtrisvis in quinta Serie intelligendum circa cæteras Literas.

Quò proinde fit, vt, sicut illæ nouem 1. *. xix, &c. quæ è regione D reducuntur ad septem; ita illæ octo * xxix. xxviij. xxvij. xxvi. 25. xxv. xxiv. è regione E, reducantur ad sex: Illæ septem xxix. xxviij. xxvij xxvi. 25. xxv.xxiv.è regione F,reducantur ad quinque, Illæ sex xxviij. xxvij xxvi. 25.xxv.xxiv.è regione G, reducãtur ad quatuor.Illæ quinque xxvij.xxvi.25.xxv.xxiv.e regione A, reducãtur ad tres. Illæ quatuor xxvi.25.xxv.xxiv.è regione B,reducãtur ad duas.Illę denique duę xxv.xxiv. è regione C, reducantur ad vnam.

Nihil Necesse est admonere 30.Epactas è regione cuiusque literæ diductas, & è regione cuiusque,à xxiij incipienteis,ac ordine retrogrado in xxiv. desinenteis, illas easdem esse, quæ ab 8. Martij, incipientes, in 5. Aprilis desinunt (conclusæ nempe Paschalium Nouiluniorum terminis) & à quibus supputata Luna xiv. habere potest proximè insequentem Dominicalem literam, per quam dies Paschæ designetur.

Obseruare præstat, vt ex quinis Epactarum Seriebus è regione eiusdem literæ contentis, transiri ex vna in proximam non potest, quin litera designans respectu antecedentis vnum ex Calendario diem, designet respectu consequentis septimum diem pòst (neque enim eadem litera, nisi septenis diebus in Calendario recurrit) ita respondenteis dies Paschatis sese septenis superare. Adde enim diei 22. Martij, 7. prodit 29 adde 7. prodit 5. Aprilis adde 7. prodit 12. adde 7. prodit 19. atque ita in cæteris. Et quemadmodum ex prima Serie vnius literæ transitur in primam sequentis, & ex secunda in secundam, ea tertia in tertiam, &c. sola immutatione vnius diei, quòd literæ ex ordine digestæ dies cohærenteis in Calendario indicent; ita & respondenteis dies Paschatis sese vnitate solùm superare. Sectare enim primas Series; & leges 22.23.24.&c. Sectare secundas, & leges 29. 30. 31. &c. Sectare tertias, & leges 5.6.7.&c.

Id, inquam obseruatu est dignum; quoniam ordines cæteri, mobilibus aliis festis destinati, non secus procedunt; quippe quòd hæc festa pari semper dierum intercapedine à Paschate distent: vnde & vel solo primo ordinis die habito, cæteri statim obtineantur. Ad digerendum enim v g dies Cinerum, adde ad 4. Februarij 7. fit 11. adde 7. fit 18. adde 7 fit 25. adde 7. fit 4. Martij. Subinde autem, literâ mutatâ, ad superiorem 4. Februarij vnitate auctum, sequitur 5. Februarij, ad 11. sequitur 12 ad 18. sequitur 19. atque ita in cæteris. Nisi dato 4. Februarij procedere malis addendo septem, vt fit 12. ac rursus 7. vt 19. atque ita porrò: perinde enim est.

Vt inuento porrò die Paschatis, cætera Mobilia Festa deducantur, nihil aliud, quam

rettò, hoc est versus anni initium numerandi sunt à die Paschatis excluso, dies 46. vt in diem Cinerum incidatur; & retrò ab isto excluso dies 17. vt in Dominicam Septuagesimæ dictam. Aut alio modo, numera retrò à Paschate sex Dominicas; quæ enim antecedit ipsam feria iv. est dies Cinerum, Numera nouem; Nona enim est, quæ Septuagesimæ dicitur. Atque id quidem pro Tabulæ Ordinibus quarto, & quinto.

Pro Ordinibus autem septimo, octauo, nono, decimo, vndecimo, numera prorsum seu versus finem anni à die Paschatis excluso, dies 35. & dies Rogationum occurret. Ab hoc die excluso 3. & erit dies Ascensionis. Ab hoc excluso 10. & erit Festũ Pentecostes. Ab hoc excluso 7. & erit Dominica Trinitatis ab hoc excluso 4. & erit Festum Corporis Christi. Aut alio modo: Numera à Paschate exacto 5. Dominicas, & ipsa Quinta erit, quam insequens feria ij. appellatur Rogationes, & insequens v. est Ascensio Domini. Numera 7. & septima erit Pentecostes; numera 8. & Octaua erit quæ Trinitatis, dicitur, & quam quæ sequitur feria v. Corporis Christi festum est.

Quod spectat ad Ordinem tertium continẽtem Dominicas, quæ inter Epiphaniam, diei Ianuarij 6. hærentem, & Septuagesimam intercedunt (id enim nosse propter Officium Ecclesiasticum interest) à die Septuagesimæ dato subtrahe 7. (qui intelligantur esse tum sex primi dies Ianuarij, tum ipsa dies Septuagesimæ) & quot in residuo septenarios integros inuenies, tot intercipi Dominicas dices. Sic quia Septuagesima exsistente diebus 18. 19. 20. Ianuarij detractis inde diebus 7. remanent 11. 12. 13. in quibus est vnus dumtaxat integer septenarius, pronunciabis vnicam Dominicam interuenire; & quia exsistente diebus 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. detractis inde 7. supersunt dies 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. in quibus omnibus sunt duo integri septenarij, duas interiici pronunciabis. Ac pari modo de cæteris; nam &, cùm Septuagesima in diem Februarij qualemcumque incidit, adde illi 31. dies ex Ianuario & ex somma detrahe 7. ac tum septenarij ex residuo integri Dominicarum numerum indicabunt. Sic enim exsistente Septuagesima die Februarij 18. si addas illi 31. fient 49. detrahe septem, supererunt 42. & quoniam isto numero septenarij sex continentur, ideò Septuagesima exsistente die Februarij 18. pronunciabis sex interesse Dominicas; neque secus reperies, si exstiterit diebus 19. 20. & 21.

Quod attinet verò ad duodecimum Ordinem continentem Dominicas, quæ inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti interueniunt; sciendum est in Officiis Ecclesiasticis eam haberi alicuius mensis Dominicam primam, quæ contingit vel ipsis Kalendis, seu die 1. vel propior est ipsis Kalendis, seu antè, seu pòst; adeò vt, non modò quæ contingit die 2. 3. aut 4 habeatur prima; sed quæ etiam contingit die vltima, penultima, aut ante-penultima mensis superioris. Hoc autem posito, cùm litera Dominicalis competens diei 1. Augusti sit C, succedant ad tres dies sequenteis, d, e, f, præeant verò ad finem Iulij, b, A, g: mente tenenda est Dominicalis anni, & adnotandum, quoties inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Iulij, vel initio Augusti (vtroque die excluso) competit; totidem nimirum Dominicæ interuenient.

Sic, quia Pentecoste exsistente die 10. Maij, & litera Dominicali d, hæc litera vndecies inter illum diem; & diem 2. Augusti intercipitur; ideò ij. Dominicæ intercipiuntur. Neque secus sunt ij. si Pentecostes sit die Maij 11. aut 12. sub litera e, aut f, quòd Dominica prima Augusti pari modo in 3. aut 4. diem promoueatur. At si Pentecostes sit die 13. Maij, sub litera Dominicali G, quia tunc Dominica 1. Augusti erit die Iulij 29. cui eadem litera competit, ac eadem-met litera deprehendetur solum intercepta decies: ideò decem solùm Dominicæ erunt. Neque verò secus erunt solùm 10. si Pentecostes inciderit in dies Maij, 14. & 15. ob literas A, b, competenteis 30. ac 31. Iulij, itémque si in dies Maij 16. 17. 18. 19. 20. ob literas c, d, e, f, competenteis diebus Augusti 1. 2. 3. 4. ac solùm vbi inciderit in diem Maij 21. incipient esse dumtaxat 9. ob recurrentem literam g, die Iulij 29. atque ita de cæteris; quovsque Pentecoste exsistente diebus Iunij 10. 11. 12. 13. sint Dominicæ tantum sex, ob literas g, A, b, c, competenteis tribus diebus Iulij vltimis, & 1. Augusti.

De Ordine decimo-tertio, continente Dominicas, quæ inter Pentecosten, & 1. Aduentus Dominicam interjacent, pari modo est ratiocinandum; nisi quòd prima Dominica aduentus ea habẽda est, quæ in festum B. Andreæ, diemve 30. hoc est, vltimam Nouembris incidit, aut ipsi est antè, vel pòst proxima; incidens nempe aut in diem Nouembris 27. 28. 29. aut in Decembris 1. 2. 3. Pari scilicet modo, cùm litera Dominicalis competens diei 30. Nouembris sit e, & sequantur ipsam f, g, A, præcurrant d, c, adnotandum est, quoties Dominicalis anni inter diem Pentecostes, & diem, cui in hoc fine Nouembris, aut initio Decembris, (vtroque die excluso) litera competit: totidem nimirum Dominicæ intersunt.

Sic, quia Pentecoste exsistente die 10. Maij, & litera Dominicali d, litera hæc vicies octies inter illum diem, & diem Nouembris 29. exclusos intercipitur, ea de causa Dominicæ 28. intercipiuntur. Neque secus sunt 28. si Pentecostes sit die Maij 11. 12. 13. 14. ob primam Aduentus Dominicam pariter promotam in diem Nouembris 30. Decembris 1. 2. 3. at si Pentecostes sit die Maij 15. quia ob literam Dominicalem b, Dominica prima Aduentus erit die Nouembris 27. ideò esse incipient Dominicæ 27. ac pergent esse totidem, Pentecoste exsistente diebus Maij 16. 17. 18. 19. 20. 21. ob parem promotionem, & quovsque exsistente die 22. recurrat eadem litera b, ac esse

incipiant

incipiant Dominicæ solùm 26. atque ita porrò; quovsque postremò, Pentecoste exsistente die Iunij 13. sint dumtaxat 23. ac pariter 23. si exstiterit die 13.

Ordo denique quartus-decimus, extremusve continens Nouembris, aut Decembris diem, qua prima Aduentus Dominica contingit, ex superiore elicitur. Nam quoties Dominicæ interceptæ sunt 28. 27. 26. 25. 24. & litera Dominicalis D, necesse est eam Dominicam esse die Decembris 29. cui litera D competit. Quoties totidem, & litera e, esse die 30. Quoties totidem, & litera f, esse die Decembris 1. Quoties totidem, & litera g, esse die 2. Quoties totidem, & litera A, esse die 3. Quoties autem Dominicæ sunt 27. 26. 25. 24. 23. & litera b, necesse est eam Dominicam esse die Nouembris 27. Quoties totidem, & litera c, esse die 28.

Hæc de Tabulæ constructione. Ad vsum quod spectat, nihil facilius est. Videlicet, datis ad quemlibet annum tum Dominicali litera, tum Epacta, nihil aliud, quàm quærenda est Epacta è regione literæ; & qua in Serie Epacta erit, secundum eandem ad dextram pergendum; vno enim tenore occurrent & numerus Dominicarum inter Epiphaniam, & Septuagesimam, & dies Septuagesimæ, & dies Cinerum, & dies Paschatis, & cætera omnia. Exempli gratia, quia hoc anno 1654. litera Dominicalis est D, & Epacta xij. requiro Epactam xij. è regione literæ D, & quia occurrit in serie tertia, ideò pergens secundum eandem reperio, ac pronuncio, intercedere inter Epiphaniam, & Septuagesimam Dominicas 3. Septuagesimam contingere die 1. Februarij, diem Cinerum 18. Februarij, Pascha die 5. Aprilis, Rogationes 11. Maij, Ascensionem 14. Pentecosten 24. Trinitatem 31. eiusdem, Corpus Christi 4. Iunij; intercedere Dominicas inter Pentecosten, & Dominicam primam Augusti, 9. inter Pentecosten, & Dominicam primam Aduentus 26. ac denique ipsam primam Aduentus Dominicam cadere in diem Nouembris 29.

Vna solùm cautio circa Septuagesimam, & diem Cinerum adhibenda est; vt nempe in anno Bis-sextili, in quo, vt iam dictum, litera posterior vsurpanda est, addatur semper circa Septuagesimam vnus dies; hoc est, dies Septuagesimæ habeatur non 15. qui scriptus est in Tabula, sed qui proximè illum sequitur quoniam eo anno vnus dies inter Pascha & ipsum à Paschate supputatum interiicitur; at verò circa diem Cinerum, dies vnus tum solùm addatur, cùm ipse dies Cinerum in Februarium inciderit, quatenus, si incidat quidem ante festum S. Matthiæ, ipsa Septuagesimæ promotio id exigat; si post, ipsa Bis-sextilis diei interiectio. Cæterum enim, si dies Cinerum incidat in Martium, quia supputatio à Paschate ad ipsum vsque facta nullum diem interiectum habet; ideò addendos dies non est; interiecto alioquin iam exsistente die Bis sextili, & mense Februario facto dierum 29.

Sic, exempli gratiâ, cùm nuper, seu anno 1648. quo literæ Dominicales fuere E D, & Epacta v; Quæsita Epacta v. è regione literæ D, & reperta in serie 4. exhibuit è vestigio Septuagesimã die 8. & diem Cinerum 25. Februarij. Quare vno die addito habenda fuit Septuagesima die 9. & dies Cinerum 26. eius mensis. At futuro anno 1656. quo Dominicales erunt B A, & Epacta iv. quoniam hæc Epacta quæsita è regione cellulæ A, & reperta in serie 4. exhibet Septuagesimam, die Februarij 12. & diem Cinerum die Martij 1. ideò addito vno die ad Septuagesimam, non item ad diem Cinerum; habenda erit Septuagesima die Februarij 13. & dies Cinerum Martij 1.

CAPVT VII.

Tabula Paschalis antiqua, sed reformata, eademque perpetua, ad inuentionem eorumdem Festorum.

VT de posteriore Tabula iam dicamus, ea heic repetenda non sunt, quæ de ipsa, prout est antiqua, suo superiùs loco memorauimus; sed ea dumtaxat, quæ ad eandem, quatenus reformatam, spectant. Attende imprimis pagina insequente cuiusmodi soleat integra exhiberi.

Constat sanè Reformationem in eo præsertim consistere, quòd loco Aureorum numerorum (qui tamen in suo, hoc est primo ordine relinquuntur) insertæ Epactæ in eam sint, ad festum Paschatis inueniendum. Videre autem licet eas esse numero 30. hoc est ab vsque xxiij. ordine retrogrado, ad vsque xxv. & xxiv. eodem modo dispositas, quo se habent in Calendario, à die 8. Martij Paschalium Nouiluniorum termino, in 5. Aprilis terminum promotiorem.

Quòd verò ad dextram Epactæ xxiij. vacuam seriem vides, hoc est, nihil appositum ex ordinibus cæteris; res est, intelligenda ex iis, quæ sunt circa Aureum numerum deducta. Vt enim in serie Aurei numeri xvi. ita in serie (quæ eadem est) ipsius Epactæ xxiij. nulla est litera Dominicalis descripta, nullus dies Paschalis (nullum cæterorum Festorum mobilium) quòd Epacta exsistente xxiij, & Luna proinde xiv. cadente in diem Martij 21. Pascha esse illo die non possit; sed possit dumtaxat aut die insequente 22. si dies 21. fuerit Sabbathum; aut die 23. si 21. fuerit feria vi aut 24. si feria v. atque ita de cæteris, vt inculcatum sæpiùs iam est.

Quin etiam, vsus Tabulæ per Epactas, non alius est, quàm, qui est descriptus per Numeros Aureos. Videlicet, datâ Epactâ, cum Dominicali anni litera, adnotanda est, pari modo, in eadem serie, ac intra ordinem literarum quæ litera occurrit; &, siue ipsa sit Dominicalis anni, siue non sit, progrediendum deorsum est, quovsque primùm litera Dominicalis anni occurrat; tunc enim in illius serie ad dextram, occurret in suo ordine dies Paschæ; atque idcircò etiam in suis, Mobilia Festa reliqua.

Tabula Paschalis antiqua, reformata, perpetua.

Aur. num.	Cyclus Epacta-rum.	Lit. Dom.	Dom. Sept.	Dies Cinerum	Dies Paschæ.	Dies Ascen-sionis.	Dies Pente-costes.	Corpus Christi.	Dominicæ post Pent.	Domin. Prima Aduen-tus.
16	xxiii									
5	xxii	d	18. Ian.	4 Febr.	22 Mart.	30 April.	10 Maij	22 Maij	28	29. Nou.
	xxi	e	19	5	23	1 Maij.	11	22	28	30
13	xx	f	20	6	24	2	12	23	28	1. Dec.
2	xix	g	21	7	25	3	13	24	28	2
	xviii	A	22	8	26	4	14	25	28	3
10	xvii	b	23	9	27	5	15	26	27	27. Nou.
	xvi	c	24	10	28	6	16	27	27	28
18	xv	d	25	11	29	7	17	28	27	29
7	xiv	e	26	12	30	8	18	29	27	30
	xiii	f	27	13	31	9	19	30	27	1. Dec.
15	xii	g	28	14	1. April.	10	20	31	27	2
4	xi	A	29	15	2	11	21	1. Iun.	27	3
	x	b	30	16	3	12	22	2	26	27. Nou.
12	ix	c	31	17	4	13	23	3	26	28
1	viii	d	1 Febr.	18	5	14	24	4	26	29
	vii	e	2	19	6	15	25	5	26	30
9	vi	f	3	20	7	16	26	6	26	1. Dec.
	v	g	4	21	8	17	27	7	26	2
17	iv	A	5	22	9	18	28	8	26	3
6	iii	b	6	23	10	19	29	9	25	27. Nou.
	ii		7	24	11	10	30	10	25	28
14	i		8	25	12	21	31	11	25	29
3	*	c	9	26	13	22	1. Iun.	12	25	30
	xxix	f	10	27	14	23	2	13	25	1. Dec.
11	xxviii	g	11	28	15	24	3	14	25	2
	xxvii	A	12	1 Mart.	16	25	4	15	25	3
19	25. xxiv		13	2	17	26	5	16	24	27. Nou.
8	xxv xxiv	c	14	3	18	27	6	17	24	28
		d	15	4	19	28	7	18	24	29
		e	16	5	20	29	8	19	24	30
		f	17	6	21	30	9	20	24	1. Dec.
		g	18	7	22	31	10	21	24	2
		A	19	8	23	1 Iun.	11	22	24	3
		b	20	9	24	2	12	23	23	27. Nou.
		c	21	10	25	3	13	24	23	28

Sic isto v.c. anno 1654 quo Epacta est xii. & litera Dominicalis D, si in ordine Epactarum, quæras Epactam xii. & notata litera g, ipsi è regione respondente, accipias primùm occurrentem literam d, inuenies in ipsius serie ad dexteram, ac intra ordinem Paschatis diem Aprilis 5. Sic anno 1656. Bissextili, quo Epacta erit iv. & posterior Dominicalis A, si quæras in suo ordine Epactam iv. inuenies quidem ipsi è regione literam A, verùm quia oportet ad aliud proximum A descendere, deprehendes in ipsius serie, ac in ordine Paschatis diem Aprilis 16. Non repeto autem, cur non ipsa è regione occurrens litera accipienda sit, sed alia infernis septimo loco posita, ne Paschæ celebratio Luna xiv. fiat.

Tametsi autem solùm de Paschate loquor, idem tamen intelligendum de cæteris Festis Mobilibus est, quæ vt dependent à Paschate, sic sunt intra suos quódque ordines in eadem met serie cum ipso Festo Paschatis requirenda: prorsùs vt circa superiorem Tabulam declaratum est. Quin etiam eadem cautio circa Septuagesimam, & diem Cinerum adhibenda est in annis Bis-sextilibus; vt, cùm nempe occurrunt ante mensem Martium, seu Ianuario, ac Februario, accipiatur dies, non qui habetur in Tabula, sed qui illum proximè consequitur in Calendario. Quo pacto in mox allato exemplo vnus dies ad diem Februarij 12. addatur, vt Septuagesima adscribatur diei Februarij 13.

Quare & constat hanc Tabulam, quatenus reformata est, eandem reipsâ cum superiore esse; discrimenque solùm in eo versari, quòd in superiore literæ Dominicales septem semel exhibeantur, & 30. Epactæ deducantur septies, semel scilicet sub vnaquaque

quaque litera ; in hac xutem ipsæ Epactæ deducantur semel, Dominicales autem literæ, quæ esse in vsu cum vnaquxque Epacta possunt, deducantur septies ; incipiente nempe vtraquáque ab ea serie, quæ proxima est sub serie cuiusque Epactæ. Nimirùm, cum dies, quibus posse celebrari Pxscha contingit, sint numero 35. siue quinquies septem ; necesse fuit in Tabula priore quinque Epactarum series sub vnaquaque septem literarum extendi ; & in posteriore septem literas quinquies repeti iuxta progressum Epxctarum, quarum quælibet septem diebus indicandis inseruit.

Quin agnoscere etiam licet hinc fieri, vt cùm in Tabula posteriore dies Paschatis sese ordine naturali, vno ve tenore sequxotur ; in priore tamen sequantur ioterruptim, & quaternis quidem vt plurimùm interceptis seriebus. Causa nempe est, quòd in posteriore Epactæ vno tenore deorsum collocentur, & quæ Epacta xxiij. in prima totius Tabulæ serie est (quæque aliunde io Cxlendario præfixa est diei 8. Martij) habeat stxtim in secunda serie Dominicalem literam competentem diei 22. Martij, in quem cadit dies, seu Luna xv. ab 8. Martij supputata, primx omnium videlicet, io qua ex Epacta xxiij. potest Pascha celebrari.

Sic verò & Epacta xxij. In secunda serie (præfixa aliunde diei Martij 9.) habeat statim in tertia serie Dominicalem literam competeotem diei 23. Martij, in quem cxdit dies siue Luna xv. supputxta à die 9. Martij, prima nempe omnium, in qua potest Pascha celebrari ex Epacta 22. vti & est Luna xvi. qux potest secundò ex Epxctx xxiij. Sic & ex Epacta xxi. (præfixa aliunde diei Martij 10) in tertia serie habeat statim in quarta Dominicalem literam competeotem diei 24. in quam cadit dies, siue Luna xv. à die 10. supputata, hoc est prima omnium, in qua potest Pascha celebrxri ex Epxcta xxi. vti & est Luna xvi. qua potest secundò ex Epactx xxii. & Luna xvii. qua potest tertiò ex Epacta xxiij.

Sic rursus deinceps, ac in cæteris, quovsque Epxcta xxv. vel xxiv. in serie vigesima nooa (præfixx aliunde diei Aprilis 5.) hxbeat statim in trigesimx Dominicalem literxm competentem diei Aprilis 19. in quem cxdit dies, siue Luna xv. hoc est omnium prima, qua potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiv. Vti & est Lunx xvi. qux potest secundò ex Epactx xxvi. vel 25. & Lona xxvii. qua potest tertiò ex Epacta xxvii. & Luna xviij. qux potest quartò ex Epacta xxviij. & Luna xxix. qua potest quintò ex Epxcta xxix. & Luna xx. qua potest sexto ex Epactx * : & Luna xxi qux potest septimò ex Epacta 1.

Vt tacexm, notum proinde esse, Dominicalem literam in serie trigesimx primx competere diei Aprilis 20. hoc est secundæ, in qux potest Pascha celebrxri ex Epxctx xxv. vel xxiv. & tertiæ, in qua potest ex Epxcta xxvi. vel 25. & quxrtæ, in qux potest ex Epacta xxvii. &c. Ac Dominicalem literam in serie trigesima secunda competere diei Aprilis 22. hoc est tertiæ, in qux potest Pascha celebrari ex Epacta xxv. vel xxiiij. & quartæ, in qua potest ex Epacta xxv. vel 15. & quintæ, in qua potest ex Epactx xxvii. ac ita procedendo, quovsque litera Dominicalis in serie trigesima quiota competat diei Aprilis 25. hoc est septimæ, vltimæque, in qux ex Epxcta xxv. vel xxiv. eáque solx, potest Pascha celebrati.

At verò in Tabulà priore Dominicales literæ sic semel poountur, vt, cùm vnaquæque ex 30. Epactis, Paschatis diem indicet sub vnaquáque litera, & fiot quinquies septem, seu 35. Epactarum series, quinæ scilicet sum litera quxque : idcircò positâ Epacta xxiij. quæ sub litera D, indicet diem Martij 22 ; eadem ooo potest, nisi interceptis seriebus quatuor, indicare cum litera E, diem 23. & rursus oisi interceptis aliis quatuot, cum litera F, diem 24. Atque ita porrò, quovsque eum literx C, indicet diem 28.

Deinde xutem, quod Epacta xxij. indicet etiam cum litera E, diem Martij 23. eadem oon potest cum litera E, indicare diem 24. nisi quatuor seriebus interpositis ; neque, nisi aliis quatuor interpositis, cuio litera G, diem 24. neque, nisi aliis quxtuor, cum litera A, diem 25. &c. quovsque redeundo ad literam D, sed xd secundam seriem indicet diem 29.

Sic rursùs, quòd Epacta xxi. indicet etiam cum litera F, diem Martij 24. oon potest eadem, oisi seriebus qnxtuor interiectis, indicare cum litera G, diem 25. oeque, oisi quatuor, cum litera A, diem 26. & sic consequenter, quovsque redeundo ad literam D, indicet cum ipso diem 29. & cum E, diem 30. atque ita porrò ex ordine ad vsque vltimam Epactam xxv. aut xxiv. quæ, quòd indicet cùm litera D, diem Aprilis 19. nnu potest, nisi interceptis seriebus quxtuor, cum litera E, iodicare diem 2n. neque, nisi quatuor, cum litera F, diem 21. neqne, oisi quatuor, cum litera G, diem 22. neque nisi quatuor, cum litera A, diem 23. neque nisi quatuot, cum litera B, diem 24. oeque, nisi quxtunr, cum litera C, diem 25.

Videre proinde ex his licet Tabulæ vtriusque conformitatem ; & quemadmodum toties tepetitæ in priore Epactæ, potestate, vt aiunt, contineaotur in posteriore; quatenus vt io illa Epacta xxiij. apponitur ex ordine literis D, E, F, G, A, B, C, quibuscum Pascha indicare potest ; ita io hac Epxctæ xxiii. subiiciuntur à proximx serie eædem 7. literæ, quibuscum Pascha indicet ad eosdem-met dies. Et, vt in illx Epactx xxii. apponitur ex ordine literis E, F, G, A, B, C, D: ita in hac Epactæ xxii. subiiciuntur à proxima serie eædem 7. literæ quibuscum rursùs Pascha indicet xd eosdem-met dies. Et, vt in illa, Epacta xxi. xpponitur literis F, G, A, B, C, D, E, itx in hxc Epactæ xxi. subiiciuntur eædem literæ Pxscha xd eosdem dies indicantes, &c.

Ex quo rursùs fit, vt queadmodũ in Tabulà priore

priore, ac in secunda serie sub litera D, collocantur istæ Epactæ XXII. XXI. XX. XIX. XVIII. XVII. XVI. ex quibus Pascha celebrari potest die Martij 29. ita in posteriore, & à secunda statim serie habeas ipsas easdem Epactas, quæ numeratis deorsum diebus 7. 6.5.4.3.2.1. proximè inferiùs indicent diem Martij 29. atque ita de cæteris. Sed fortè plus æquo in his immoramur.

Quæres, cur Aurei numeri relicti in hac Tabula sint? Sed nempe id factum, vt, si nosse oporteat quo die Pascha celebratum anno aliquo Correctionem antecedente fuerit, id modo superiùs declarato explorari possit. Cùm rem verò repetere nihil sit necesse, adde iam solùm, vt Tabulæ vsus extendi possit etiam ad annos Correctionis anno posteriores (pro iis, qui Calendarium vetus retinent) eam esse adhibendam cautionem, vt quia, ob decem dies detractos, fuere quasi suppressæ tres Dominicales literæ (quippe à 4. die Octobris, cui est præfixa litera D, transitus fuit factus ad 15. cui est præfixa litera A, sicque vltra circuitum 7. literarum, suppressæ manserunt literæ E, F, G) idcirco, Aureo numero dato, ea litera vsurpetur pro Dominicali, non quæ nobis in vsu est, sed quæ tribus prætermissis quarto loco in naturali serie, ac circuitione literarum occurrit.

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. quo Aureus numerus est 2. vsurpanda est illis non litera Dominicalis D, qua nos vtimur, sed quarta post ipsam, videlicet A (interceptis putà E, F, G) qualis in vetere Calendario occurrit. Sic enim si quæras in ordine primo Aureum numerum 2. ac vbi in illius serie, & intra columnam literarum incideris in g, G, accipias literam A, primùm occurrentem, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem Paschatis, diem Martij 26. (in Calendario nempe veteri: nam ille nobis est Aprilis 5.) cui apud illos Paschæ celebratio competit.

Pari autem modo post duos annos, seu anno 1656. quo Cyclus Aureus erit IV. & literæ Dominicales erunt nobis B, A, deprehendes quartas ab his literas esse F, E, Et quia posterior in hoc negotio vsurpanda est; idcircò, si quæras in ordine primo Aureum numerum IV. & notata è regione eius, intra ordinem literarum, litera A, accipias proximè inferiùs occurrentem literam E, deprehendes in serie illius ad dextram, ac intra ordinem dierum Paschatis, diem Aprilis 6. (nobis 16.) quo illis Pascha sit celebrandum.

Notandum verò huiusmodi trium literarum suppressionem non valituram, nisi ad vsque annum 1700. Toto enim sæculo deinceps, quia nos, ob suppressum Bis-sextum, prolatabimus geminas vnius anni literas in duos annos, atque idcircò efficiemur vnâ literâ promotiores; eam ob causam, ad literam Calendarij veteris habendam, accipienda erit, quæ erit post nostram non quarta, sed tertia. Eâque ratione anno, v.g. 1750. quo nobis erit litera Dominicalis D, erit in veteri Calendario litera G.

Ob parem rationem toto sæculo ab anno 1800. accipienda erit, quæ erit post nostram, non tertia, sed secunda. Quo modo v.c. anno 1850. quo nobis erit litera Dominicalis F, erit in veteri Calendario litera A.

Parem rursùs ob causam anno 1900. ac etiam ab anno 2000. (quo Bis-sexti suppressio non fiet) accipienda litera erit, quæ sit post nostram, non secunda; sed prima. Quo pacto, anno, v.c. 1950. quo nobis litera Dominicalis erit A, erit in veteri Calendario B, & anno 2050. quo nobis erit litera B, erit in vetere Calendario C.

Sic parem ob causam, ab anno 2100. & toto sæculo insequente, eadem omninò litera & nobis, & in veteri Calendario erit. Quo pacto anno 2150. eadem vtrisque erit Dominicalis litera D.

Ab anno autem 2200. ordine iam retrogrado procedendum erit; tunc enim nostra prima erit ab ea, quæ in vetere erit Calendario; Quo pacto anno 2250. quo nobis erit Dominicalis litera F, erit in vetere Calendario E.

Et pari ratione ab anno 2300. nostra erit secunda ab ea, quæ in vetere Calendario; Quo pacto anno 2350. quo nobis erit litera A, erit in veteri Calendario litera F (procedendo nempe ab A, per G, in F) atque ita deinceps, pari proportione, consequentibus sæculis.

CAPVT VIII.

Tabula Temporaria Festorum Mobilium ab anno 1650. in annum 1750.

SVperest paucis deducamus, quemadmodum ex Tabulæ, quas vocant Temporarias, facili negotio ex vtralibet istarum duarum conficiantur. Videtur autem prior vsurpatu commodior, quòd accepta cuiusque anni Epactâ è regione cellulæ, in qua litera Dominicalis eminet, reperiantur in eadem Serie & Pascha, & alia Festa Mobilia; neque sit necesse descendere, Epactâ datâ, ad requirendum Seriem Dominicalis literæ, in qua eadem Festa occurrant.

Tabulam ergo confecturus ad quotcumque annos volueris, delinea in ipsa à summo deorsum tredecim quasi columnas, siue ordines; quando moris est totidem discerni; ac in primo Ordine, sub titulo Annorum Domini scribe succedenter quotquod annos volueris, v.c. anno 1650. in annum 1750.

In secundo, sub titulo Literarum Dominicalium, scribe è regione primi annorum propositorum competentem ipsi Dominicalem literam, seu ea vnica, seu gemina sit, provt annus exstiterit seu communis, seu Bis-sextilis; ac deinde è regione consequentium ex ordine; idque seruato ordine Cycli literarum Dominicalium, qui descriptus superiùs est; & Cyclo, ordineve eodem (si opus quidem fuerit) post 28. annos repetito. Adeò vt, cùm, ex.gr. anno 1650. adscribatur litera

litera b, anno 1651. litera A, anno 1652. Bis-sextili literæ g, f, &c. idem ordo rediturus post 28. annos sit; hoc est anno 1678. iterum b, anno 1679. A, anno 1680. g, f, &c.

In Tertio, sub titulo Aurei Numeri, scribe iterum è regione primi anni Aureum numerum ipsi competentem (v.c. è regione anni 1650. numerum 17) ac è regione consequentium insequenteis numeros idque redeundo ad 1. cùm xix. scripseris. Interiicitur autem iste ordo; quòd tametsi Numerus Aureus nobis iam inueniendis Festis Mobilibus vsui non sit; inseruit tamen, vt admoneamur, quid sit agendum circa Epactas, quæ cum numero Aureo vltimo, seu xix. concurrunt: cùm & sit vtile eum tenere ad vsus antè expositos.

In Quarto, sub titulo Epactarum, scribe è regione primi anni Epactam ipsi competentem (v.c. è regione anni 1650. Epactam xxvii.) ac tum annis consequentibus adscribe insequenteis Epactas, super-addendo semper xi. ad antecedentem (& dettactis quidem 30. quoties numerus excreuerit) sed ita tamen, vt cùm ad Epactam è regione Aurei numeri xix. perueneris, addas xii. ad habendum Epactam anni insequentis; vt nobis quidem hoc sæculo contingit, quoties Epacta est etiam xix. è qua transimus ad Epactam 1. vti & duobus sequentibus sæculis eueniet, cùm Epacta erit xviii. è qua transibitur ad Epactam *: & sæculo ab heinc tertio, cùm ab Epacta xvii. transibitur ad Epactam xxix. atque ita deinceps.

Hisce apparatis, Quod primùm ad omneis communeis annos attinet, adnota quæ sit Dominicalis litera, & quæ Epacta vniuscuiusque: ae tum, assumptâ literâ in sua prioris Tabulæ cellula, quære Epactam inter eas, quæ literæ illi adiacet; & qua in Serie illam inueneris, perge ad deatram in eadem Serie; & quos ibi dies in Ordinibus, seu Columnis Septuagesimæ, Cinerum, Paschæ, Ascensiunis, Pentecostes, Corporis Christi, cum numero Dominicarum post Pentecostem vsque ad Aduentum, & die Dominicæ 1. ipsius Aduenius; scribe è regione propositi anni, sub iisdem titulis intra Ordines, seu Columnas octo sequenteis.

Vt, quia anno, ex. g. 1650. litera Dominicalis est b, & Epacta xxvij. Et ad latus cellulæ b, deprehendes in prima Serie Epactam xxvij. ideò, si pergas secundum eandem Seriem inuenies scribendum in v. columna sub titulo Septuagesimæ 13. Februarij. In vi. sub titulo dièi Cinerum, 2. Martij: In vii. sub titulo Paschæ, 17. Aprilis. In viii. sub titulo Ascensionis 26. Maij: In ix. sub titulo Pentecostes 5. Iunij: In x. sub titulo Corporis Christi; 16. Iunij. In xi. sub titulo Dominicarum post Pentecosten, 24. In xii. sub titulo Dominicæ primæ Aduentus, 27. Nouembris. Neque secus prouidendum est in omnibus communibus annis.

Deinde verò quoties ad annos Bis-sextileis perueneris; memento primò, accipere semper ex duabus literis Dominicalibus posteriorem, seu eam quæ à festo vsque S. Matthiæ vsui est, vt anno 1652. f, anno 1656. A.

Secundò inscribere semper in v. columna sub titulo Septuagesimæ, non diem qui intra illam in Epactæ anni Serie occurrit, sed diem proximè insequentem, vt anno 1652. non 27. (vt habetur in Tabula è regione Epactæ iv. sub litera f) sed 28. Februarij anno 1656. non 12. sed 13. Februarij.

Tertiò, quoriescumque dies Cinerum in Februarium inciderit, accipe consimiliter non diem scriptum in Tabula, verùm proximè insequentem, vt anno 1652. non 13. (vt habetur in Tabula. è regione Epactæ xix. sub litera f) sed 14. Februarij. Præterea heic autem annum 1656. quoniam eo dies Cinerum ad 1. Martij exhibetur, sicque extra cautionem est.

Heinc, cætera quod attinet, seu diem Cinerum in Martio inuentum, seu Pascha, seu quæcumque alia in eadem Serie occurrentia perinde inscribes reliquis columnis, vt exhibentur in Tabula.

Quod monui porrò delineandam etiam columnam xiij. idcircò fuit, quòd adiici, interiicive prætereà vna inter x. & xi. titulo Indictionum soleat. Id nempe ob Bullas seu diplomata Pontificia, quibus Indictio, Indictionisve annus plerumque apponitur; eòm & res pridem vsui fuerit non modò in Christianorum actis, sed etiam in Cæsareis diplomatibus; tametsi Indictiones non à Ianuario, veluti nunc, sed à Septembri Ianuarium antecedente computarentur, ob Constantini Vicennalia, viij Kalendas Octobris, vt suprà innuimus, celebrata.

Quamquam autem Indictiones non ante ipsa Constantini tempora cœpisse videntur; retroagi tamen ad vsque annum Christi primum finguntur, quo (vt suprà quoque adnotauimus) Indictio iv. seu annus quartus cœptæ Indictionis fluxisse deprehenditur. Quippe hac ratione nihil aliud oportet, quàm addere 3. ad annum Christi propositum, & summam diuidere per 15. (numerum annorum, ex quibus integra Indictio constat) sic enim quod superetit, anni Indictionem monstrabit; aut, si nihil residuum sit, ipse erit annus 15. Quo pacto vt habeas Indictionem anni currentis 1654. adde huic anno 3. & summam 1657. diuide per 15. quia peracta diuisione, qua detrahuntur 110. Cycli integri, supersunt 7. pronunciabis Indictionem huiusce anni esse 7. Idem elicies ex Tabella quæ habetur in Canone quinto Calendarij de Indictione inscripto.

Attingerem heic, quemadmodum ex Numero Aureo, seu Cyclo Lunari 19. & Cyclo Solari, seu literarum Dominicalium 28. in se ductis producitur Periodus illa annorum 532. de qua superiùs diximus; ita ex hac periodo in Cyclum Indictionalem, seu 15. ducta, producatur Periodus annorum 7980. quæ & iam celebris euadit; & Iuliana ideò vocatur, quòd ex annis Iulianis constet; & cœpisse intelligitur ab anno vsque ante conditum Mundum 764. (nempe vt potuerint tres Cycli ab vnitate simul inchoari, & sic se habere, vti habent iam) adeò proinde, vt annus

annus primus Natiuitatis Christi intelligatur, incidisse in annum periodi Iulianæ 4714. & præsens annus 1654. sit annus eiusdem periodi 6367. Verùm digressio hæc nimia foret.

Itaque, vt quod loci huius est resumam, ad hoc, vt Indictionum Ordinem, columnamve compleas, Scribe è regione primi anni competentem ipsi Indictionem, cæterisque annis consequentibus ex ordine adscribe, idque redeundo ad vnitatem, quoties 15. scripseris. Quo pacto, cùm anno 1650. competat Indictio 3. scribe 3. è regione illius, & è regione insequentis 4. è regione alterius 5. atque ita ex ordine.

Restat, vt, experiundi gratiâ, apponamus heic Temporariam Tabulam à prætergresso memoratóque anno 1650. ad annum vsque 1750. vt medius intercipiatur annus sæcularis 1700. ac attendi possit, quæ tunc commutatio erit facienda. Anno huiusmodi scilicet non Bis-sextili, vt deberet, futuro, singularis erit Dominicalis litera, ac idcircò addendum erit ad Epactam anni 1699. quæ erit xxix. non xi. sed x. vt proinde futura sit Epacta eius anni x. in Tabula Expansa, ac in Serie C, in quam commutabitur (iuxta ante-dicta) Series D, quæ iam nobis vsui. Vt posita autem semel hac Epacta, continuari Tabula possit, non in annos modò 100. verùm etiam vltrà, quàm continuauit Clauius, qui ipsam produxit ad annum vsque 500 nimisquàm est notum; dummodò par tamen cautio adhibeatur in annis centesimis, in quibus & vnica est Dominicalis litera, & ad Epactam antecedentis anni ob commutatam Seriem, adduntur non xi. sed x. si Series inferior; aut xii. si superior sit: iuxta ea, quæ sunt anteriùs deducta. Tabulam ergo, qualem Breuiaria, Missaliaque præ se ferunt (nisi quod Indictiones in vltimum locum reiectæ sunt, & adiectæ columnæ duæ ex Calendario veteri) Tabulam, inquam, eiusmodi inferiùs habes.

Requires forte, cur non soleant huic Tabulæ interseri duo Ordines, quos cernere in Noua perpetua antè descripta licet, alter earum Dominicarum, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sunt; alter earum, quæ à Pentecoste in 1. Dominicam Augusti. Verùm causa fortassis est, quòd vtræque erui possint ex Ordine Dominicarum post Pentecosten, seu quæ à Pentecoste, vsque ad Aduentum intercipiuntur.

Scilicet, cùm Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, (quæ esse non possunt pauciores vnâ, neque plures quàm sex) ac inter Pentecosten, & Aduentum (quæ esse non possunt pauciores 23. neque plures, quàm 28.) sint simul iunctæ aut 29. quoties Litera Dominicalis est vna ex his, B, C, D, E, F; aut 30. quoties vna ex his, G, A; constat tot debere Dominicas intercipi inter Epiphaniam, & Septuagesimam, quot desunt illis, quæ inter Pentecosten, & Aduentum intercipiuntur, desunt, inquam, aut ad 29. sub prioribus literis, aut ad 30. sub posterioribus. Quo pacto, cùm hoc v. c. anno 1654. vtræque Dominicæ simul iunctæ sint 29. ob literam D, ac inter Pentecosten, & Aduentum sint 26. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam esse 3. totidem enim deficiunt ad 29. Et cùm anno 1656. vtræque simul iunctæ sint futuræ 30. ob literam A (ex Bis-sextilibus posteriorem) interceptæ verò inter Pentecosten, & Aduentum sint futuræ 25. colligo interceptas inter Epiphaniam, & Septuagesimam fore 5. totidem enim ad 30. deficiunt.

Cùm verò Dominicæ interceptæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Dominicam 1. Augusti sint simul iunctæ 12. sub quibuslibet literis; (quoniam idem est semper interuallum dierum inter Dominicam 1. post Epiphaniam, & Dominicam 1. Augusti, ob easdem Dominicaleis literas g, A, b, c, d, e, f, competenteis, septem primis diebus Epiphaniam proximè consequentibus, & septem diebus quibus potest Dominica 1. Augusti contingere, nempe à die Iulij 29.) cùm inquam, detracto interuallo, à Septuagesima in Pentecosten, supersint constanter 12. Dominicæ; constat, quotquot desunt ad hunc numerum, illis, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam intercedunt, totidem debere intercedere inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti. Quo pacto, cum hoc anno, Dominicæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam sint 3. colligo Dominicas inter Pentecosten, & 1. Dominicam Augusti esse 9. totidem enim desunt ad 12. Et cùm anno 1656. priores sint futuræ 5. colligo posteriores fore 7. totidem enim etiam ad 12. desunt.

Vnde & intelligi licet, causam, cur iunctæ Dominicæ, quæ inter Epiphaniam, & Septuagesimam, ac inter Pentecosten, & Aduentum intercedunt, nunc 29. nunc 30. sint, non aliunde oriri, quam ex interstitio residuo à 1. Dominica Augusti in 1. Dominicam Aduentus, quod nunc Dominicā 17. est, dum nempe vna ex illis 5. literis B, C, D, E, F, est Dominicalis; nunc 18. dum nimirùm vna ex illis duabus G, A, Dominicalis est.

Quia enim 1. Dominica Augusti, iuxta antè dicta, ea est, quæ contingit vno 7. dierum, quæ sunt Iulij 29. 30. 31. Augusti 1. 2. 3. 4. quibus ex ordine competunt istæ literæ, G, A, B, C, D, E, F, & Dominica 1. Aduentus ea sit, quæ contingit vno ex 7. diebus, quæ sunt Nouembris 27. 28. 29. 30. Decembris 1. 2. 3. quibus ex ordine competunt istæ literæ, B, C, D, E, F, G, A, manifestum est, literas G, A, quæ illeic præcedunt, heic verò sequuntur, habere interuallum vnius integræ hebdomadis, ac proinde vnam Dominicam interceptam ampliùs, quàm reliquas quinque B, C, D, E, F. Adeò vt, si Dominica 1. Augusti fuerit v. c. die Iulij 29. Dominica 1. Aduentus protrahatur in diem Decembris 2. sin illa fuerit die Iulij 31. hæc præoccupet diem 27. Nouembris; atque ita de cæteris.

Non est porrò, quorsum requiras, cur in hac

hac quoque Tabula desiderentur Ordines tum Rogationum, tum Festi Trinitatis, qui in Noua perpetua sunt: Quippe nimis-quam notum est, Rogationum diem in Noua illa Tabula expressum esse constanter feria ij. eiusdem-met hebdomadis, cuius Ascensio est feria v. & sanctissimæ Trinitatis festum incidere constanter in Dominicam, quæ & 1. post Pentecosten est, & Corporis Christi festum antecedit.

Iustiùs fortassis requireres, cur in nulla harum Tabularum Ordo quispiam sit indicans. Quatuor tempora, quæ mobiliter quotannis recurrunt? Sed nempe notum quoque est, duo quidem priora contingere, alterum intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam 1. Quadragesimæ, alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam Pentecostes. Duo verò posteriora contingere, alterum quidem intra hebdomadem, quæ sequitur Dominicam tertiam Septembris; alterum intra eam, quæ sequitur Dominicam tertiam Aduentus.

At, quî potest, inquies, tanta esse cohæsio inter hæc duo posteriora, & Sanctæ Crucis, ac Sanctæ Luciæ festa, vt vulgare sit ea proximè post festa eiusmodi contingere, nulla facta tertiæ Dominicæ mentione? Dico rem posse propemodùm intelligi ex hactenus dictis; supponendo aliunde primum diem 4. Temporum esse hebdomadis feriam iv. & festum S. Crucis esse die Septembris 14. & festum S. Luciæ die Decembris 13.

Etenim, quia prima Dominica Septembris ea est, quæ aut ipsis Calendis, aut proximè ipsas siue antè, siue pòst contingit; ac incidit adeò in vnam ex septem diebus, quæ sunt Augusti 29.30.31. Septembris 1.2.3.4. constat tertiam Dominicam contingere quoque vna illarum septem, quæ sunt 12.13.14. 15. 16. 17.18. Septembris. Et quia Dominica III. exsistente die 12. (seu quam-citimè potest) sequens feria iv. cadit in diem 15. manifestum est Quatuor tempora cadere non posse, nisi post festum S. Crucis, hoc est vel postridie, vel aliquo dierum consequentium; quovsque Dominica III. cadente in diem 18. sequens feria iv. incidat in diem 21. hoc est vltimam, quæ esse feria iv. potest, post festum S. Crucis proximè; quippe tunc ipsum quoque festum feria iv. est Dominicam II. sequens.

Pari autem ratione, cùm 1. Dominica Aduentus ea sit, quæ aut die vltima Nouembris, proximéve ipsam, siue antè, siue post contingit; atque adeò contingat semper vna ex 7. diebus mox antè deductis (27. 28. 29. 30. Nouembris 1. 2. 3. Decembris) Dominicáque proinde III. incidat necessariò in vnam ex 7. quæ sunt 11. 12.13.14.15.16. 17. Decembris, constat, si Dominica III. fuerit die ij (hoc est, quàm potest citimè) sequentem feriam iv. cadere in diem 14. ac non posse adeò Quatuor tempora, nisi post festum S. Luciæ contingere, hoc est vel postridie, vel aliquo dierum consequentium; quovsque Dominica III. cadente in diem 17. sequens feria iv. cadit in diem 20. hoc est vltimam, in quam cadere feria iv. proximè post festum S. Luciæ potest; quippe, quòd ipsum quoque tunc in feriam iv. incidat.

Facile interim obseruatu est, idem circa festũ S. Luciæ contingere, licet die mẽsis 13. sit, ac circa festũ S. Crucis, quod est die mensis 14. quoniam Dominica prima Aduentus, non penes Kalendas Decembris, vt in Septembri fit, mensuratur, sed penes Nouembris diem vltimum. Quamobrem autem Maiores nostri Dominicam 1. Aduentus attendendam censuerint penes Nouembris vltimum, potiúsquam penes Decembris primum; Causa illis fuisse videtur, vt forent quotannis Dominicæ Aduentus, siue ante diem Natiuitatis quatuor; quòd, iuxta iam dicta minimè eueniret, si re penes ipsas Kalendas attenta, Dominica prima die 4. contingeret tunc enim Dominica quarta in ipsum-met diem Natiuitatis incideret, sicque maior quædam in Ecclesiastico Officio perturbatio interueniret.

Supersunt iam duæ extremæ Columnæ, quæ ad Calendarium vetus attinentes idcircò appositæ sunt, vt discrimen pateat, quo Pascha à nobis, & ab iis, qui Calendarium vetus retinent, celebratur. Prior Literarum est Dominicalium, quæ, nulla facta interruptione, ex Stylo vsque Vetere, per annorum seriem decurrunt; ita nimirum, vt literæ G, F, ad primum Cycli annum tanquam Bis-sextilem pertineant; cùm nos Stylo Nouo attribuamus eidem anno literas C, B, respondenteis ipsis G, F, vti & cæteræ proinde cæteris, quatenus superiùs fuit declaratum

Quanquam & res, nisi ad vsque annum 1700. non constabit. Eo siquidem ipso anno vnica nobis, seu Stylo Nouo, litera C, literis G, F, ex Stylo Veteri respondebit; ac deinceps, ob vnum diem, præter 10. antè exemptos; detractum, literis G, F, respondebunt non ampliùs C, B, sed D, C, vti & post annum 1800. ob detractum alium, literæ E, D, & post annum 1900. ob detractum alium, literæ E F; ac tandem post annum 2100. ob detractum alium, sint futuræ, vtroque stylo, literæ, G.F. Tametsi statim post annũ 2100. ob detractum alium, futurum sit, vt literis G, F, Styli Veteris respondeant ex Stylo Nouo literæ A, G, & post annum 2300. ob diem detractum, literæ B, A, atque inta porrò, quotiescumque dies noui detrahentur.

Posterior Columna est dierum, Dominicarumve Paschalium, ex qua, cum ea, qua nos vtimur, comparata, deprehendere poteris, Pascha interdum quidem celebrari ab iis, qui Calendario vetere vtuntur, ipso eodem die, quo à nobis: at sæpenumero tamen euenire, vt tardiùs, ab illis celebretur, quàm, à nobis, nunc vna, nunc quatuor, nunc quinque hebdomadibus (prætereo autem secus in Festis Immobilibus euenire, vtpotè in quibus discrimen fit constanter dierum 10.)

Exempli gratiâ, hoc anno 1654. vtrique eodem die celebrauimus; Qui enim fuit nobis dies 5. Aprilis, fuit illis dies Martij 26. Neque

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1650	b	17	xxvii	13.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maij
1651	A	18	viii	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1652	g f	19	xix	28. Ian.	14.Feb.	31.Mart.	9. Maij
1653	e	1	i	9.Feb.	26.Feb.	13.Apr.	22. Maij
1654	d	2	xii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1655	c	3	xxiii	14. Ian.	10.Feb.	28.Mart.	6. Maij
1656	b A	4	iv	13.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1657	g	5	xv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1658	f	6	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1659	e	7	vii	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1560	d c	8	xviii	25. Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1661	b	9	xxix	13. Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1662	A	10	x	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1663	g	21	xxi	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1664	f e	12	ii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1665	d	13	xiii	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1666	c	14	xxiv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1667	b	15	v	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1668	A g	16	xvi	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	10. Maij
1669	f	17	xxvii	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1670	e	18	viii	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maij
1671	d	19	xix	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1672	c b	1	i	14.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1673	A	2	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maij
1674	g	3	xxiii	11. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1675	f	4	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1676	e d	5	xv	2.Feb.	19.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1677	c	6	xxvi	14.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1678	b	7	vii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1679	A	8	xviii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maii
1680	g f	9	xxix	18.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1681	e	10	x	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1682	d	11	xxi	25. Ian.	11. Feb.	29. Mar.	7. Maii
1683	c	12	ii	14. Feb.	3. Mar.	18. Apr.	27. Maii
1684	b A	13	xiii	30. Ian.	16. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1685	g	14	xxiv	18.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1686	f	15	v	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maij
1687	e	16	xvi	26. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maij
1688	d c	17	xxvii	15.Feb.	3.Mar.	18. Apr.	27. Maij
1689	b	18	viii	6.Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1690	A	19	xix	22. Ian.	8.Feb.	26. Mar.	4. Maij
1691	g	1	i	11.Feb.	28.Feb.	15. Apr.	24. Maii
1692	f e	2	xii	3. Feb.	20. Feb.	6. Apr.	15. Maii
1693	d	3	xxiii	18. Ian.	4. Feb.	22. Mar.	30. Apr.
1694	c	4	iv	7. Feb.	24. Feb.	11. Apr.	20. Maii
1695	b	5	xv	30. Ian.	16. Feb.	3. Apr.	12. Maii
1696	A g	6	xxvi	19.Feb.	7. Mar.	22. Apr.	31. Maii
1697	f	7	vii	3.Feb.	20. Feb.	7. Apr.	16. Maii
1698	e	8	xviii	16. Ian.	12.Feb.	30. Mar.	8. Maii
1699	d	9	xxix	15. Feb.	4. Mar.	19. Apr.	28. Maii
1700	c	10	ix	7. Feb.	24.Feb.	11. Apr.	20. Maii

FESTORVM MOBILIVM.

Pentecoste.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Vet.	Pascha Kalend. Veteris.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f	14. April.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	4		e	30. Mart
19. Maii	30. Iun.	27	2. Dec.	5		d c	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	6		b	10. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A	26. Mart.
16. Maii	27. Maii	27	28 Nou.	8		g	15. Apr.
4. Ion.	15. Iun.	25	3. Dec.	9		f e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	10		d	29. Mar.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	11		c	12. Apr.
1. Iun.	11. Iun.	25	30. Nou.	12		b	3. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	13		A g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	14		f	14. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	15		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	2		d	19. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	2		e b	10. Apr.
24. Maii	1. Iun.	26	29. Nou.	3		A	16. Mart.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	4		g	15ͨ Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	5		f	7. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	6		e d	22. Mart.
9. Iun.	20. Maii	24	1. Dec.	7		c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	8		b	3. Apr.
17. Maii	18. Maii	27	29. Nou.	9		A	23. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	10		g f	7. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	11		e	30. Mart.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	12		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	13		c	4. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	14		b A	26. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	18. Nou.	15		g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	1		f	31. Mart.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	2		e	10. Apr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	3		d c	11. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	4		b	3. Apr.
17. Maii	18. Maii	27	29. Nou.	5		A	16. Apr.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	6		g	8. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	7		f e	30. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	8		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	9		c	14. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	10		b	27. Mart.
6. Iun.	17. Iun.	24	28. Nou.	11		A g	15. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	12		f	31. Mart.
14. Maii	25. Maii	28	3. Dec.	13		e	20. Apr.
3. Iun.	14. Iun.	25	2. Dec.	14		d	12. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	15		c b	27. Mart.
10. Maii	21. Maii	28	29. Nou.	1		A	16. Apr.
30. Maii	10. Iun.	25	28. Nou.	2		g	8. Apr.
22. Maii	2. Iun.	26	27. Nou.	3		f	24. Mart.
10. Iun.	21. Iun.	24	2. Dec.	4		e d	12. Apr.
26. Maii	6. Iun.	26	1. Dec.	5		c	4. Apr.
18. Maii	29. Maii	27	30. Nou.	6		b	24. Apr.
7. Iun.	18. Iun.	24	29. Nou.	7		A	9. Apr.
30. Maii	0. Iun.	25	28. Nou.	8		g f	31. Mart.

TABVLA TEMPORARIA

Anni Domini.	Literæ Dominicales.	Aurei Numeri.	Epactæ.	Septuagesima.	Dies Cinerum.	Pascha.	Ascensio.
1701	b	11	xx	23. Ian.	9.Feb.	27.Mart.	5. Maij
1702	A	12	i	12.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1703	g	13	xii	4.Feb.	21.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1704	f e	14	xxiii	20. Ian.	6.Feb.	23.Mart.	1. Maij
1705	d	15	iv	8.Feb.	25.Feb.	12.Apr.	21. Maij
1706	c	16	xv	31. Ian.	17.Feb.	4. Apr.	13. Maij
1707	b	17	xxvi	20.Feb.	9.Mar.	24. Apr.	2. Iun.
1708	A g	18	vii	5.Feb.	22.Feb.	8. Apr.	17. Maij
1709	f	19	xviii	27. Ian.	13.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1710	e	1	*	16.Feb.	5. Mar.	20. Apr.	29. Maij
1711	d	2	xi	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1712	c b	3	xxii	24. Ian.	10.Feb.	27. Mar.	5. Maij
1713	A	4	iii	12.Feb.	1. Mar.	16. Apr.	25. Maij
1714	g	5	xiv	28. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1715	f	6	xxv	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1716	e d	7	vi	9.Feb.	26.Feb.	12. Apr.	21. Maij
1717	c	8	xvii	24. Ian.	10. Feb.	28. Mar.	6. Maij
1718	b	9	xxviii	13.Feb.	2. Mar.	17. Apr.	26. Maij
1719	A	10	ix	5.Feb.	22.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1720	g f	11	xx	28. Ian.	14.Feb.	31. Mar.	9. Maij
1721	e	12	i	9.Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1722	d	13	xii	1. Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maij
1723	c	14	xxiii	24. Ian.	10.Feb.	28. Mar.	6. Maii
1724	b A	15	iv	13.Feb.	1.Mar.	16. Apr.	25. Maij
1725	g	16	xv	20. Ian.	14.Feb.	1. Apr.	10. Maij
1726	f	17	xxvi	17.Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maij
1727	e	18	vii	9 Feb.	26.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1728	d c	19	xviii	25. Ian.	11.Feb.	28. Mar.	6. Maij
1729	b	1	*	13.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maii
1730	A	2	xi	6.Feb.	23.Feb.	9. Apr.	18. Maij
1731	g	3	xxii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maij
1732	f e	4	iii	10.Feb.	27.Feb.	13. Apr.	22. Maij
1733	d	5	xiv	1.Feb.	18.Feb.	5. Apr.	14. Maii
1734	c	6	xxv	21.Feb.	10. Mar.	25. Apr.	3. Iun.
1735	b	7	vi	6. Feb.	23.Feb.	10. Apr.	19. Maij
1736	A g	8	xvii	29. Ian.	15. Feb.	1. Apr.	10. Maii
1737	f	9	xxviii	17. Feb.	6. Mar.	21. Apr.	30. Maii
1738	e	10	ix	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1739	d	11	xx	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maij
1740	c b	12	i	14.Feb.	2.Mar.	17. Apr.	26. Maii
1741	A	13	xii	29. Ian.	15.Feb.	2. Apr.	11. Maii
1742	g	14	xxiii	21. Ian.	7.Feb.	25. Mar.	3. Maii
1743	f	15	iv	10.Feb.	27.Feb.	14. Apr.	23. Maii
1744	e d	16	xv	2.Feb.	19 Feb.	5. Apr.	14. Maij
1745	c	17	xxvi	14. Feb.	3. Mar.	18. Apr.	27. Maij
1746	b	18	vii	6.Feb.	23 Feb.	10. Apr.	19. Maij
1747	A	19	xviii	29. Ian.	15. Feb.	2. Apr.	11. Maii
1748	g f	1	*	11.Feb.	28.Feb.	14. Apr.	23 Maii
1749	e	2	xi	2.Feb.	19.Feb.	6. Apr.	15. Maii
1750	d	3	xxii	25. Ian.	11.Feb.	29. Mar.	7. Maii

Neque secus eueniet anno 1656. quo qui Paschatis dies nobis erit Aprilis 16. erit illis 6. sicque annis 1658. 1659. & aliis. At verò superiore anno 1653. discrimen

FESTORVM

FESTORVM MOBILIVM.

Penteco-stes.	Corpus Christi.	Dom. post Pent.	Domin. 1. Adu.	Indictio.		Lit. Dom. Kal. Ver.	Pascha Kalend. Veteris.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	9		c	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	10		d	5. Apr.
27. Maii	7. Ion.	26	2. Dec.	11		e	18. Marr.
ij. Maii	22. Maii	28	30. Nou.	12		b A	16. Apr.
31. Maii	11. Maii	25	19. Non.	13		g	8. Apr.
23. Maii	3. Iun.	26	28. Non.	14		f	24. Marr.
12. Iun.	23. Iun.	23	27. Nou.	15		c	13. Apr.
27. Maii	7. Iun.	26	2. Dec.	1		d c	4. Apr.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	2		b	14. Apr.
8. Iun.	19. Iun.	24	30. Nou.	3		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	19. Nou.	4		g	1. Apr.
15. Maii	26. Maii	27	27. Nou.	5		f e	20. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	6		d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	7		c	28. Marr.
9. Iun.	20. Iun.	24	1. Dec.	8		b	17. Apr.
31. Maii	11. Iun.	25	29. Nou.	9		A g	1. Apr.
16. Maii	17. Maii	27	28. Noo.	10		f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	11		e	13. Apr.
28. Maii	8. Inn.	26	3. Dec.	12		d	29. Mar.
19. Maii	30. Maii	27	1. Dec.	13		c b	17. Apr.
1. Inn.	12. Ion.	25	30. Nou.	14		A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	15		g	25. Marr.
16. Maii	27. Maii	27	28. Nou.	1		f	14. Apr.
4. Iun.	15. Iun.	25	3. Dec.	2		c d	5. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	3		c	18. Marr.
9. Iun.	20. Iuu.	24	1. Dec.	4		b	10. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Non.	5		A	2. Apr.
16. Maii	27. Maii	27	18. Non.	6		g f	21. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	7		c	6. Apr.
28. Maii	8. Iun.	26	3. Dec.	8		d	29. Marr.
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	9		e	18. Apr.
1. Iun.	12. Iun.	25	30. Nou.	10		b A	9. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	19. Nou.	11		g	15. Marr.
13. Iun.	24. Iun.	23	28. Nou.	12		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	13		e	6. Apr.
20. Maii	31. Maii	27	2. Dec.	14		d c	25. Apr.
9. Iun.	10. Iun.	24	1. Dec.	15		b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	1		A	2. Apr.
17. Maii	28. Maii	27	29. Nou.	2		g	22. Apr.
5. Iun.	16. Iun.	24	27. Nou.	3		f c	6. Apr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	4		d	29. Marr
13. Maii	24. Maii	28	2. Dec.	5		c	18. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	6		b	3. Apr.
24. Maii	4. Iun.	26	29. Nou.	7		A g	25. Marr.
6. Iun.	17. Iun.	14	28. Nou.	8		f	14. Apr.
29. Maii	9. Iun.	25	27. Nou.	9		c	30. Marr.
21. Maii	1. Iun.	27	3. Dec.	10		d	19. Apr.
2. Iun.	13. Iun.	25	1. Dec.	11		c b	10. Apr.
25. Maii	5. Iun.	26	30. Nou.	12		A	26. Marr.
17. Maii	28 Maii	27	29. Nou.	13		g	15. Apr.

fuit hebdomadis vnius. Cùm nos enim celebraremus die Aprilis 13. numerantes illi eo ipso die diem Aprilis 3. eam, pro Dominicâ Palmarum habebant; vnde & Pascha nō ce-

lebrârunt, nisi deinceps die 10. quæ nobis iam 20. erat. Quo eodem pacto anno 1657. cùm nos Pascha celebrabimus die 1. Aprilis; ea dies erit ipsius 22. Martij, ac rursus Palmarum Dominica; vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die 29. quæ nobis erit Aprilis 8. ac idem eueniet annis 1661. 1664. &c.

Anno autem 1652. discrimen fuit hebdomadum 4. Cùm nobis enim Pascha foret die Martij 31. erat ipsa illis solùm Dominica 3. Quadragesimæ; vnde & Pascha non celebrârunt, nisi die Aprilis 18. quæ nobis iam erat 28. Ac pari modo, anno sequente 1655. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 28. erit ea illis 18. ac rursus Dominica 3. Quadragesimæ; Vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 15. quæ à nobis 25. numerabitur.

Sed enim anno 1660. discrimen erit hebdomadum 5. Cùm enim nos Pascha celebrabimus die Martij 28. Ea fiterit illis 18. vt simul sit solùm Dominica Quadragesimæ secunda: vnde & Pascha non celebrabunt, nisi die Aprilis 22. quæ nobis Maij secunda erit. Sic & anno 1663. cùm nos Pascha celebrabimus die Martij 25. ea fic illis 15. erit, vt sit rursus dumtaxat Dominica 2. Quadragesimæ; Vnde & Pascha illis non celebrabitur nisi die Aprilis 19. quã nos 29. numerabimus.

Quæres fortè, quid causæ sit, cur discrimen sit dierum aut 0. aut 7. aut 28. aut 35. non item 14. aut 21. seu hebdomadum duarum, vel trium? Respondeo verò id pendere ex situ, quo tam Aureus numerus in Kalendario veteri, quàm Epactæ in Nouo, intra terminos Nouiluniorum Paschalium habentur. Videlicet in Serie dierum illorum 29. Aureus numerus aut præcedit Epactam vnius, eiusdemque anni, aut eam sequitur. Præcedit autem cùm est 1. 2. 4 5. 6. 7. 9. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. præcedit inquam, vbique sepriduo, nisi quòd, cum est 1. præcedit octiduo. Sequitur vero, quoties est 3. 8. 11. 19. sequitur, inquam, vbique diebus 23.

Si igitur Aureus numerus Præcedit Epactam, aut Luna xiv. ipso indicata propinquiorem habet Dominicam insequentem, quam indicata per Epactam habeat; aut remotiorem. Si propinquiorem, tunc discrimen est 0. quia Stylo nouo retardante, & vetere accelerante, concursus in eandem Dominicam fit. Sin remotiorem; tunc differentia est dierum 7. quia stylo veteri; iam tardiore magis tardante, & stylo nono iam celeriore magis accelerante, efficitur, vt Dominica Stylo nouo, anteuertat Dominicam Stylo veteri per septiduum.

Si Aureus verò numerus sequitur, aut Luna xiv. ipso indicata propiùs distat à Dominica insequente, quàm indicata per Epactam, aut remotiùs. Si propiùs, discrimen est dierum 28. quia Stylo vetere accelerante, & stylo nouo retardante, concursus fit in Dominicam, quæ prima post dies 23. occurrit; Sin remotiùs, discrimen est dierum 35. quia Stylo vetere tardante, & Stylo nouo accelerante, efficitur, vt Dominica Styli noui anteuertat Dominicam Styli veteris tota hebdomade supra dies 28. siue diebus 35.

Quod dico porrò discrimen esse dierum aut 0, aut 7. aut 28. aut 35. id de hoc, & de aliquot sequentibus sæculis est intelligendum. Quòd enim error, correctionis defectu, in Calendario veteri semper increscat; idcircò euenturum est, vt ab anno 1698. discrimen 0. esse desinat, totumque in 7. transeat; & anno 3013. incipiat etiam esse 14. Ab anno verò 4860. discrimen 7. desinat, totumque in 14. transeat: ac anno 4995. esse quoque 21. incipiat, & sic consequenter. Ac pari ratione, ab anno 2092. discrimen desinat esse 28. totumque transeat in 35. & anno 3437. incipiat esse etiam 42. Ab anno autem 4413. discrimen 35. trãseat totũ in 42. & anno 4602. incipiat quoque esse 49. atque ita porrò.

Quæ omnia ideò commemoro vt quanta fuerit necessitas emendationis, insinuem; cùm error initio tam paruus, temporis progressu euadat tam magnus.

CAPVT COROLLARIVM

De Romano Martyrologio.

CVm iam videatur esse plus æquo de Calendario Romano dictum, operæ tamen pretium est pauca quædam subiicere de Romano Martyrologio, provt argumenti est connexi, eiusque declaratio elicitur, pendetque ex iis, quæ sunt hactenus circa Calendarium deducta. Certè ipse quoque Baronius inter explicandum, quæ in lectione Martyrologij ad quotidianam ætatis Lunæ pronunciationem pertinent, ad eadem, aut patia remittit, his verbis *Constructionem tam Tabellæ literarum Martyrologij, quàm Tabulæ Æquationis, quia breuiter explicari nequit, & literæ Alphabeti, quæ etiam sunt literæ Martyrologij, desumuntur ex Tabula Cycli Epactarum Expansa, deditâ operâ in librum Nouæ rationis restituendi Calendarij Romani reiicimus, vbi Tabula illa Expansa Epactarum continetur.*

Itaque, vt quibus ad manum non est aut liber eiusmodi, qui fuit Aloysij Lilij, aut qui est copiosior deinceps conscriptus à Clauio, subsidium haberi ex iisdem, quæ fuere superiùs allatæ, expositæque, Tabulis possit; res indigitanda breuiter heic est. Necesse est autem, vt res dicatur clariùs, exhibere statim initio faciem Martyrologij, qualis habetur ipsis Kalendis, seu die primo Ianuarij; cùm & aliis per annum diebus non dissimilis obseruetur. Ea ergo sic habet.

1. *Kalendis Ianuarij, Lunâ* A*

a b c d e f g h i k l m n o p q r s
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

r u A B C D E f F G H M N P
19 20 21 22 23 24 25 26 26 27 28 29 30 1

Circumcisio Domini nostri Iesu Christi. & Octaua Natiuitatis eiusdem. Roma sancti Almanachij Martyris. &c.

Quo loco labor solùm est in declaranda Tabella, ex gemina Serie, vna literarum, altera cyphrarum constante, ad eliciendum, quora

ta dies ætatis Lunæ ſit vſurpanda, vt ad vocem *Lunâ*, quæ in primo verſu eſt, adhibeatur: veluti cùm hoc anno 1654. ſic pronunciatū fuit, *Kalendis Januar. Lunâ decimatertiâ.*

Circa porrò verſum hunc primum, facile intellectu eſt notam 1. quæ ad læuam habetur, nihil aliud, quam indicare diem Ianuarij primum, quo prononciamus, Romano more, *Kalendis Ianuarij*: Sic enim & die ſeqoente apponitur nota 2. quo prononciatur, *Qyarto Nonas Ianuary*, & ſic cooſequenter. Literam autem A, quæ cum aſteriſco * ad dexteram, nihil aliud, quàm deſignare literarum Dominicalium primam, quæ in Calendario, ad diem primum Ianuarij, intra columnam literarum Dominicalium apponitur, & Epactam *, quæ in columna Cycli Epactarum illi reſpondet: Sic enim & die ſeqoente apponitur litera B, cum Epacta illi reſpoodente xxix. atque ita porrò, per decurſum aoni.

Quare, ne in hoc hæream, & de Tabella ipſa dicam, Quam in illa Seriem literarum vides, ipſa eadem eſt, quam habes ſuperiùs in Tabula Eapanſa, pag 114. procedendo inferne ſurſum; (niſi quòd, ob cauſam paullo pòſt dicendam, minuſcula f, hic inſeritur inter maiuſculas E, F.) Non ita verò accipiuntur, vt ſint hìc, quemadmodum illic, indices Sierum tranſuersè procodentium, ſed ſolùm, vt ſint loco Epactarum, quæ illis ad latus in ordine primo aſcendendo reſpondent, quæque hoc loco aſſumendæ forent. Scilicet, quia Series cyphratom, quas in hac Tabella vides ſubiectas literis, Lunæ ætatem repræſentat; induci poſſet quædam confuſio in diebos ætatis Lunæ pronunciandis, ſi gemioæ cyphræ, vna Epactarum, alia dierum Lunæ ſimul ponerentur. Adde quòd, etiam antiquitus, adhibebantur, literæ Aureorum numerorum vice.

Efficitur autem, vt qoemadmodum ex 30. Epactis, vnica per totum annum vſui eſt, ita ex 30. literis vnica toto anno ſit vſui. Toto enim hoc, v. c. anno 1654. vſui eſt litera m; exindéque eſt, vt aſſumpta, quovis die huius anni, & quæſità io Martyrologio ad eum diem literà m, habeas ſub ipſa diem ætatis Lunæ. Adeò proinde, vt quia die prima Ianuarij habes ſub m, cyphram 13. is, qui pridie eius diei Martyrologium legit, pronunciaré ſic, vt iam innuimus, debuerit, *Kalendis Ianuarij, Lunâ decima-tertiâ*; Et quia die ſequente, eadem litera m, habet ſob ſe cyphram 14. ſic pronunciare debuerit, *Quarto Nonas Ianuary, Lunâ decimâ-quartâ*; atque ita deinceps, donec die Decembris, anniqoe penultima, qua ſub litera m, erit cyphra 53. ita peonunciaturus ſit, *Pridie Kalendas Ianuary, Lunâ vigeſimâ-tertiâ.*

Qua occaſione, pronum eſt obſeruare, triginta quidem literas ad vonmquemque anni diem & eaſdem, & eodem inuariabili ordine exſtare; ſic nempe ſemper incipiendo; a, b, c, d, &c. At triginta cyphras, quæ ſub ipſis ſunt, ita dietim promoueri, vt, cùm, v. c. die prima Ianuarij ſub literis a, b, c, d, cyphras habeas 2, 3, 4, 5; die ioſequente habeas, ſub iiſdem, 3, 4, 5, 6; die tertia, 4, 5, 6, 7, die quarta, 5, 6, 7, 8, &c. id nempe, quia Lunæ ætas ſit ſemper vno die prouectior: atque idcircò neceſſe eſt cyphram ſub anni litera variari.

Et quia cohærenter pronum eſt, vt quæras, cur ordo cyphrarum non incipiat ipſa die prima Ianuarij, ab 1, 2, 3, 4. potiùs, quàm à 2, 3, 4, 5; ideò quædam priùs deducenda ſunt; ac illud imprimis, qoòd, Vt non ſunt quovis ſæculo omnes 30. Epactæ vſui, ſed duntaxat nouemdecim; ita neque omnes 30. Literæ, ſed nouemdecim ſolùm; vſui ſint. Hoc modò, ab anno correctionis, & toto hoc ſæculo, ſeu ad vſque anoum 1700. excluſiuè, vſui erunt, ſicut Epactæ, ſic literæ Martyrologij, quas ipſa ſupra ponimus, Numeris ſimul Aureis ſubiunctis, ſequente Tabella.

G	g	t	N	k	B	b	n	E	e
axvi	vii	xviii	xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v
6	7	8	9	10	11	15	13	14	15

r	H	h	u	a	m	D	d	q	
xvi	xavii	viii	xix	i	xii	xxiii	iv	xv	
16	17	18	19	1	a	3	4	5	

Et ab anno 1700. *incluſiuè, in* 1900. *excluſiuè, vſui erunt hæ.*

i	A	a	m	D	d	q	G	g	t
ia	xa	i	xii	xxiii	iv	av	xxvi	vii	xviii
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19

P	l	C	c	p	F	f	ſ	M	
*	xi	axii	iii	aiv	xxv	vi	xvii	xxviii	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	

Et ab anno 1900. *inclusiuè in* 2200. *exclusiuè, istæ.*

N	k	B	b	n	E	e	r	H	h
xxix	x	xxi	ij	xiii	xxiv	v	xvi	xxvii	viii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

u	P	l	C	c	p	F	f	ſ	
xix	*	xi	xxii	iii	xiv	25	vi	xvii	
11	12	13	14	15	16	17	18	19	

Vt intelligi autē liceat, vnde istæ fuerint Tabellæ desumptæ, ac simileis alias pro sæculo quovis cōtexere valeas; Vide in Tabula Æquationis, quem habes superiùs pag. 121. & 122. quæ eo sæculo, de quo quæritur, sit litera Index. Ea videlicet indicabit Seriem Epactarum in Tabula Expansa, quæ eo sæculo vsurpandæ erunt; Ac vbi has Epactas seorsim scripseris, nihil oportebit aliud, quàm vnicuique ipsarum præfigere eam literam, quæ ipsi in ordine primo ascendendo, aut descendendo acceptæ respondet. Pro Numero autem Aureo reperisse semel eum sufficit, qui anno primo debetur; oportet quippe solùm sequenteis consequentibus literis, Epactisque subiicere.

Quod si alicuius solummodò anni velis habere literam, Quære in Tabula Æquationis, quæ litera Index respondeat dato sæculo; ac propositi anni reperi Aureum numerum. Tum autem adi Tabulam Cycli Epactarum perpetuam, quæ habetur superiùs pag. 126. ac operare quemadmodum illeic loci præscriptum est; siquidem simul cum Epacta, litera quæsita occurret.

Adhibitus porrò Aureus Numerus ad superiores Tabellas est, vt adnotari valeat, qua cum litera Aureus numerus 1. concurrat. Siquidem quoties Numerus Aureus est 1. eo anno Kalendis Ianuarij, & per reliquam Lunationem, ætas Lunæ pronunciatur vno die minor, quàm posita cyphra sub anni litera indicet. Id nempe, vt propter saltum Lunæ, prima in Ianuario terminata Lunatio sit solùm dierum 29. quæ foret alioquin, vt annis cæteris, dierum 30. quoniam Lunatio insequens est semper dierum 29. Et cùm est quidem litera P (vti erit, v. g. anno 1710.) pronuncianda est tunc, sine diminutione, Luna prima, propter cyphram 1. ipsi P, subscriptam, quia die Decembris vltima, fuit Luna 29. sub litera t; at in cæteris res secus habenda.

Nam anno quidem exempli gratiâ, superiore 1653. quo fuit Aureus numerus 1, & litera anni a, quæ ab vsque Reformatione, & toto hoc sæculo illi congruit; quia die vltima Decembris antecedentis anni 1652. fuerat Luna 30. sub litera u, idcircò Kalendis Ianuarij pronunciandum fuit sub litera a, non 2. sed 1. die secunda non 3. sed 2. & sic consequenter, donec, postquàm Quarto Kalendas Februarias, pronunciata fuit Luna, non 30. sed 29. Tertio deinde Kalendas pronunciari debuit, sub eadem litera a, vti & habetur, Luna 1. Quod obseruandum item erit annis 1672. & 1691.

Quia verò singulare est, vt hoc tempore litera a, vti & Epacta 1. cum Aureo numero 1. concurrat, & futurum sit, vt per sæcula longè plurima, concursura sit cum aliis Aureis numeris, vt per duo proxima, cum Aureo numero 12. per tria deinceps consequutura cum Aureo numero 4. &c. quibus omnibus sub litera a, pronunciandum erit Kalendis Ianuarij Luna 2. ideò est effectum, vt, quò series instituerentur generaliùs, posita fuerit sub litera a, cyphra 2. potiusquàm cyphra 1. quæ cùm alioquin foret pronuncianda, id posset vnitatis, vniusve diei minutione præstari. Atque hoc quidem ob id, quod dixi, pronum esse, vt requiratur.

Est autem subinde adnotandum, quando anno centesimo ea fit commutatio, vt Epactæ Aureis numeris respondentes, vnitate minores, quàm præcedente sæculo fiant; euenire, vt Kalendis Ianuarij pronuntietur eadem Luna, quæ pridie Kalendas fuerit pronunciata; id videlicet exigente Æquatione, ob quam fit, vt Luna veluti consistat. Sic enim, cùm anno 1599. euenturum sit, vt die vltima Decembris pronuncietur Luna x. propter cyphram 10. positam sub N, quæ illius anni erit litera; eueniet, vt ipsis Ianuarij Kalendis insequentibus, pronuncietur iterum Luna x. propter cyphram 10. positam sub 1. quæ litera erit 1700. anni.

Ne te quidquam interim moueat, quòd esse non solùm triginta, verùm triginta & vna, cùm literæ, tum cyphræ videantur. Siquidem

quidem quam vides literam minusculam f, post maiusculam E, ipsa vna, eademque est cum maiuscula F, quæ insequitur, reputanda; vti & pro vtraque habetur sola F, in Tabella Cycli Epactarum perpetua, pag.126. quàm paullò etiam antè memorauimus.

Quorsum autem hîc distinctè adscribatur, res ex eo pendet, quod pag.123.& 124.deduximus; nempe quotiescumque Aureus numerus minor est, quàm xij. Epactam xxv. in Tabula Expansa sub illo repertam, scribi isto ipso charactere xxv. & quoties Aureus numerus maior est, quàm xi.tunc scribi isto, 25. Inde enim est, cur Epacta exsistente xxv. accipiatur litera F; existente autem 25. accipiatur litera f, ac tum Luna pronuncietur iuxta cyphram, quæ est sub ipsa. Cauendum verò, ne pro hac f, illam accipias, quæ exstat alioquin inter minusculas e, & g. Iuxta porrò adnotata, non erit vsus literæ f, quæ inter E, & F, est, ante annum 1916. quo Aureus numerus erit 17. & Epacta 25. ac deinceps decimo-nono quoque anno, per id sæculum, & duo consequentia.

Et quanquam ipsis Kalendis Ianuarij, ac etiam deinceps, ad vsque pridie Nonas Februarij, perinde sit cyphram sub altervtra litera vsurpare, quoniam cyphra eadem est; ipsis scilicet Kalendis Ianuarij 26. 26. die sequente 27. 27. &c. ac idem etiam dicendum constet, à Pridie Nonas Martij, ad vsque pridie Nonas Aprilis, sicque alternatim in mensibus aliis, ab eo vsque die, quo Epacta 25.ponitur ad latus Epactæ xxv, ad illum vsque, quo eadem Epacta 25. ponitur ad latus Epactæ xxvi. perinde enim pridie Nonas Martij cyphræ sunt 1. 1. ipsis Nonis 2. 2. atque ita in cæteris: Attamen in senis aliis mensibus, hoc est à die vsque, quo Epacta 25. ponitur è regione xxvi. in diem vsque, quo eadem 25.ponitur è regione xxv. non perinde est vsurpare vtramuis, quòd cyphræ diuersæ tunc sint. Quippe ea, quæ est sub litera f, anteuertit illam, quæ sub litera F; vtpote, eadem-met exsistens cum ea, quæ deinceps sequitur ipsam F. Sic enim sub literis f, F, G, H, M, &c. habentur pridie Nonas Februarij, v.c. hæ cyphræ, 1.30. 1.2.3.&c. ipsis Nonis, 2.1.2.3.4.&c. postridie, seu octauo Idus, 3.2.3.4.5. &c. ac in reliquis mensibus pari modo.

Causa verò huius rei est, quòd in prioribus sex mensibus Epacta 25. nihil mutet, quatenus in eundem-met diem cum Epacta xxv. quando in vsu est, incidit: at verò in posterioribus. quoniam Epacta 25. posita ad latus Epactæ xxvi.(nempe ad lucrandum sex illos dies, quibus duodecies 30. seu 360. Epactæ, dies Lunaris anni 354. superant, vt declaratum superiùs est, pag.103.)quoniam, inquam, tunc Epacta 25. anteuertit vno die, occupatque locũ Epactæ xxvi. quæ per illud tẽpus in vsu nõ est; ideò, cùm aliunde Epactæ xxvi. litera sit G, & pridie Nonas Februar. v. c. cyphra, quæ sub G, sit 1. hæc ipsa cyphra 1. ponitur sub f; & relictâ literâ F, suâ cyphrâ 30. resumitur sub litera G, eadem cyphra 1. ac ita porrò fieri pergitur per dieis insequenteis.

Nihil iam superesse hoc loco videtur, nisi vt vno verbo dicatur, quî condi valeat Temporaria Literarum Martyrologij Tabula in complureis annos. Quoniam igitur quandiù eadem Epactarum Series est vsui, eædem nouemdecim literæ cum Aureo numero incipiunt, procedunt, recurrunt; idcircò necesse non est, vt huiusmodi Tabula vltra annos nouemdecim prorogetur, sed sufficit vt annis Nouemdecim diductis, alij, aliique Nouemdecim sequentes ipsis apponantur; sic enim appositis quoque annis, vt idem Aureus numerus, ita idem ordo Literarum inseruit.

Cùm occurret verò centesimus annus, quo mutata Epactarum Serie, Literarum quoque ordo mutabitur; tunc non secus erit habenda dispositio; id cauendo modò, vt nisi anno centesimo, quo mutatio fiet, Aureus numerus sit 1. talis annus, ac insequentes sub residuis Aureis numeris continuentur, ipsisque attribuantur respondentes ex nouo ordine Literæ, ac ipsis exactis, prima ordinis Litera cum Aureo numero 1. resumatur. Sed res, opinor, abundè satis, vel ex inspectione sola Tabulæ insequentis intelligetur; quam ab anno superiore 1653. idcircò inchoauimus, quia Cyclus Aureorũ numerorum cum illo cœpit.

Dixi initio laborem solùm esse in declaranda illa Tabella ex literis, cyphrisque constante, quæ ad singulos dies Historiæ Martyrologij præfixa est: nam quod spectat quidem ad ipsam Historiam, res & plana est, & præter nostrum institutum. Quare, & ob id solùm, quod obiter innui circa pronunciationem diei, ac Lunæ, addo illam semper vno die sic præoccupari, vt quæ historiæ ad vnum diem pertinent, pridie eius diei, vt si ipsa esset, legantur.

Id videlicet ex antiqua Ecclesiæ consuetudine; iuxta quam pridie Festi SS. Martyrum, illorum gesta recitabantur, vt quorum foret commemoratio insequente die facienda, Fideles tempori admonerentur, inque Ecclesiam præcipuam, in qua Altare foret. vnà cum conditis sub ipso eorum Reliquiis, conuenirent, pernoctarent, celebrarentque Agapas(moderata scilicet illa, & commista hymnis, orationibusque conuiuia)quò, sicuti apud Prophanos dies natalitij virorum illustrium erant celebres; ita apud Christianos celebres forent dies, quibus Sancti Martyres exitu glorioso mortalem vitam coronantes in terra, vitæ immortali nascerentur in Cælo; ex quo & tale dies appellati sunt Martyrum Natalitia.

Legi porrò solebant gesta Martyrum ex speciali Codice, quo, vt ex B. Gregorio intelligi licet, continebatur solùm Nomen, locus, & dies martyrij cuiusque; cùm & adderetur interdum tum genus martyrij, tum sub quo Tyranno. Talem Codicem in dies digestum dixit Tertullianus Christianorum Fastos; cùm prætereà nempe haberentur Codices

Tabula Temporaria Literarum Martyrologij.

Aur. Num.	Anni Domini.			Lit. Mart.	Aur. Num.	Anni Domini.				Lit. Mart.
1	1653	1672	1691	A	1		1710	1729	Sicque reliqua, & sequente sæculis.	P
2	1654	1673	1692	m	2		1711	1730		l
3	1655	1674	1693	D	3		1712	1731		C
4	1656	1675	1694	d	4	—	1713	1732		c
5	1657	1676	1695	q	5		1714	1733		p
6	1658	1677	1696	G	6		1715	1734		F
7	1659	1678	1697	g	7		1716	1735		f
8	1660	1679	1698	t	8	—	1717	1736		ſ
9	1661	1680	1699	N	9		1718	1737		M
10	1662	1681		k	10	1700	1719	1738		i
11	1663	1682		B	11	1701	1720	1739		A
12	1664	1683	—	b	12	1702	1721	1740		a
13	1665	1684		n	13	1703	1722	1741		m
14	1666	1685		E	14	1704	1723	1742		D
15	1667	1686		e	15	1705	1724	1743		d
16	1668	1687	—	t	16	1706	1725	1744		q
17	1669	1688		H	17	1707	1726	1745		G
18	1670	1689		h	18	1708	1727	1746		g
19	1671	1690		u	19	1709	1728	1747		t

dices ampliores, quibus gesta Martyrum fusiùs descripta continerentur; quatenus mos erat omnium Ecclesiarum, vt Martyrum propriorum acta studiosè conscribi curarent. Atque id quidem, cæteris Romanam imitantibus, in qua, ab vsque S. Clemente, paucis post Apostolos annis, instituti fuere Notarij, qui passiones Martyrum colligerent, conscriberent, & ad Subdiaconos, Diaconosque, à quibus expendi, probarique possent, referrent.

Solebant verò adinuicem conscripta gesta communicare, vt singulæ nosse quid gestum, non modò apud se, sed etiam apud cæteras foret, possent; ac ea ratione eadem fieret apud omneis commemoratio. Exstant certè adhuc monumenta quædam transmissæ per Epistolas sanctorum Martyrum Historiæ, ab Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Smyrnensi, Carthaginiensi, & aliis; fueratque talium historiarum facta insignis collectio ab Eosebio Pamphili, cuius iacturam, quantum licuit, resarcire conati sunt, quotquot hactenus collegerunt, conscripserunt que, vt omnium Sanctorum, ita speciatim Martyrum Vitas.

Vtcúmque sit, Martyrologiū legi in Ecclesia consuetum, Codex semper fuit, non quales isti copiosi sunt, sed qualem diximus, ex S. Gregorio, Martyrum historias compendiosissimè continere. Retinuit autem semper, ac etiamnum retinet nomen Martyrologij; tametsi temporis progressu inserta in ipsum variè fuerit Sanctorum aliorum, putà Confessorum, Virginumque, memoria, & ab ipsis etiam initiis, Festorum Christi Domini. Quod verò, quatenus à nobis spectatum est, Romanum dicatur, non obscura sanè esse potest causa.

Cùm id scilicet fuisset primùm à S. Hieronymo editum, partim varij fuere Authores, qui ipsum variè amplificârunt, ac cœpit ideò Martyrologium Bedæ, Flori, Vsuardi, Vandesberti, Adonis, cæterorum, dici; partim Ecclesiæ aliæ ipsum accipientes, sic in suos vsus transformârūt, vt quot penè fuere Ecclesiæ, totidem habita, dictáque Martyrologia fuerint: Quare & fuit necesse, vt, quò vniformis Sanctorum apud omneis Ecclesias commemoratio fieret, Martyrologium à cæteris, quatenus fuerat in Romana conseruatum, resumeretur.

Gregorius ergo XIII post Calendariū reformatum, Martyrologium quoque Romanum ita emendauit, vt mense Ianuario anni M. D.LXXXIV. Bullam emiserit, in qua, *Mandamus*, inquit, *omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, &c. vt in peragendo in Choro Officio, omni alio Martyrologio amoto, hoc tantum nostro vtantur, nulla re addita mutata, adempta. Si quos alios habuerint Sanctos in suis Ecclesiis, aut locis celebrari solitos, eos in hunc librum ne inferant, sed separatim descriptos habeant; eumque illis locum, atque ordinem tribuant, qui Regulis hic descriptis traditur.* Repetit etiam mox, *Aliorum Martyrologiorum omnium publicè, priuatimque in Ecclesiasticis Horis, vsu interdicimus.*

Regulæ porrò, quas insinuat, quæque in Bulla non continentur, ad eam reducuntur, quæ inter Rubricas Martyrologij exstat, his verbis. *In Sanctis propriis particularium Ecclesiarum in hoc Martyrologio non appositis, qui in iis tantum Ecclesiis & locis, vbi præcipuè memoria eorum celebris habetur, legi poterunt, etiam primo loco, si de illis ibidem agatur Officium: si verò non agatur, post Sanctos in hoc Martyrologio descriptos, ordine suo; videlicet, Martyres post Martyres, Confessores post Confessores; & Virgines post Virgines.* Verùm hæc iam satis.

FINIS.

MANV

629

MANV-DVCTIO AD THEORIAM, *SEV* PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ.

ILLVSTRISSIMO
AC REVERENDISSIMO PRÆSVLI
CÆSARI D'ESTREES
LAVDVNENSI EPISCOPO
AC DVCI, FRANCIÆ PARI,
ANISIACI COMITI, ET ABBATI
B. MARIÆ DE LONGO-PONTE, &c.

PETRVS GASSENDVS χαίρειν ϗ εὐπράττειν.

ILLVSTRISSIME PRÆSVL,

Haudquaquam, opinor, miraberis me hoc qualicunque de Musica Opusculo Te interpellare, & majora dum tractas, Te ad studia hæc visa minora diuertere, quando consertorum aliàs, cùm pro singulari tua bonitate dignáreris inuisere me, de Theoria Musices sermonum Te subierit cogitatio. Cùm quæsiisses nempe ex me, annon Matheseos partis adeò nobilis vllibi meminerim, respondérimque me quondam amico Viro, Musico Aquensi, vt gratificarer quidpiam excogitasse, adhortatus es, & precibus etiam adhibitis efflagitasti, vt illud indigestum licèt, in lucem prodire finerem. Patior itaque, REVERENDISSIME PRÆSVL, & Tibi quidquid id sit, do, dico, addico, quasi quidpiam Tibi merito iure debitum, in certam obseruantiæ meæ erga Te summæ, gratitudinísque testationem: Quid enim abs me Tibi denegari possit, qui sic me amas, vt meas lucubratiunculas non inspicere modò, sed commendare etiam non dedigneris? Quo fit vt abundè mihi gratulaturus sim, si

ex tantulo meo penu prodire queat aliquid, quod possit Ecclesiæ Principi tanto, tantáque eruditione ornatissimo non vndequaque displicere. Quoties autem, attendenti mihi ad tuum illum bonarum omnium literarum studiosissimum animum, tuámque in literatos omneis propensissimam voluntatem, insusurrare illud in Te meritò subit contra mentem Poëtæ transformatoris:

Quàm bene conueniunt, & in vna sede morantur
Majestas & amor——

quippe sic sentio, sic dico, fecit Te natura majestate venerandum, fecit eadem Te indole amabilem; composuit ars ad grauitatem, composuit eadem ad comitatem; euexit Diuina Prouidentia ad Ecclesiasticas dignitates, euexit eadem ad illum beneuolentiæ apicem, vnde animos omnium conciliaris: Quin-etiam si majestatem natura expressit, ars illam morum lenitate suauissimâ temperauit; si indidit amorem natura, ars illum morum grauitati continentissimæ miscuit: Quòd si majestatem simul & amorem tam ars, quàm natura inseuit, egit Prouidentia suas parteis, dum nec abjectione nimis familiari majestatem imminuit, neque elatione nimis insolenti amorem sede exturbauit: Enimverò si liceat primas alterutri concedere, ambigendum diu non est, superat amor majestatem, nam id Tibi est maximè cordi, vt cordi sis omnibus: Itaque efficis vt amor tanto magis obtineat, quanto mirè amabilem efficis ipsam majestatem, adeò vt quæ in aliis est, siue ad terrorem, siue ad odium comparata, fiduciam in Te prouocet, & beneuolentiam accersat. Hæc aliàs vberiùs si Deus faxit mihi dicenda cùm Tu volueris nulla re magis quàm amore abs me agnosci. Patienter ergo feras quæ Te jubente Tyronibus Musicæ sum dicturus & tuam incomparabilem bonitatem deprecor & beneuolentiam deposco.

MANV

MANV-DVCTIO AD THEORIAM, *SEV* PARTEM SPECVLATIVAM MVSICÆ.

CAPVT PROOEMIALE.

Vsica est canendi, seu modulandi ars. Canere autem nihil aliud est, quàm vocem variè inflectere secundum varios acutiei, grauitatis, celeritatis, & tarditatis gradus: vnde & quia vox variis modis, modulisve inflectitur, idem modulari, quod canere est. Sumitur verò hoc loco vox, quatenus eius significatio non modò ad sonum, qui ore emittitur, sed etiam ad illum, qui organis exprimitur, extendi solet.

Ac est quidem vt ipsa vox, ita & cantus à natura; verùm quæ fuere obseruationes circa cantus suauitatem, & asperitatem factæ, pepererunt artem, quâ non-nisi suauiter, seu appositè ad demulcendum aureis caneretur. Quin-etiam homines exinde euexere se altiùs ad explorandum suauitatis, asperitatisque huiusmodi causas, effectúmque est, vt præter praxin cantus, habita fuerit quasi præcipua Musicæ pars speculatiua.

Heinc Musica & inter arteis liberaleis connumeratur, noménque habet ab ipsis Musis, quæ Deæ habentur cantus præsides; & vna ex quatuor primariis Matheseos partibus habetur, id Arithmeticæ super-addens, vt numeros non nudos, sed canoros, & harmonicos spectet; quæ proinde est ipsi subiecta materies.

Videlicet cantus ad numerum procedit, modulíque numeri sunt; quatenus non modò in singulari cantu varij gradus tam acutiei, quàm grauitatis discernuntur, ac variæ morulæ vnicuique ex his gradibus impenduntur; verùm maximè in composito cantu, seu concentu, proportio, ratiove certis numeris alligata interuenit; estque talis proportio ipsa harmonia, consonantiave; vti & defectus proportionis huiuscemodi dissonantia est.

Quare & cùm singularis cantus ipso concentu contineatur; & cōcentus, vt harmonicus sit, proportione quadam numeris exprimenda constet; ideò dicturis compendiosè de Musica, & maximè qua parte est speculatiua, ducendum initium videtur ab iis Proportionibus, à quibus consonantiæ pendent: ac tum, vbi ipsæ consonantiæ expositæ fuerint, agendum cùm de appellatis Musicæ generibus, tum de vocatis Cantus modis.

CAPVT PRIMVM.

De Proportionibus vniuersè, & quatenus ad Harmoniam conferunt.

VT ergo à Proportionibus exordiamur; supponendum est solere hoc loco, & plerumque aliàs proportionis nomine intelligi, & quasi confundi illa duo distincta apud Geometras, *rationem* atque *proportionem*. Verùm ne in voce hæreamus, potest proportio vel vt simplex, vel vt complexa accipi: priore enim modo est idem quod dicta Geometris *Ratio*, Græcè λόγος: posteriore idem, quod dicta illis *Proportio*. Græcè ἀναλογία.

De priore autem vt priùs dicatur, aliud nihil est proportio simplex, seu ratio, quàm relatio, seu habitudo duarum quantitatum generis eiusdem compararatarum inter se. Debent autem quantitates esse eiusdem generis, vt duæ lineæ, duæ superficies, duo numeri, duo tempora; quoniam lineæ ad superficiem, temporis ad lineam, & vt familiare est dici, finiti ad infinitum, nulla est proportio. Cùm dico verò quantitates, res quoque ipsas intelligo, quæ secundùm aliquod genus quantitatis possunt comparari. Vt duos homines, si spectentur secundùm magnitudinem; duos calores, si secundùm intensionem; quippe heic quoque quantitas quædam, numerus puta graduum intensionis interuenit; ac pari modo cætera.

Distinguitur autem proportio hæc duplex, alia enim Æqualitatis, alia Inæqualitatis vocatur. Proportio æqualitatis est, quæ inter quantitates æquales versatur, vt si pedalis linea comparetur cum pedali; trias cum triade, hora cum hora, &c. Proportio inæqualitatis, quæ inter inæquales, idque seu comparemus quantitatem maiorem cum minore,

minore, vt lineam decem pedum cum linea vnius; decadem cum triade, diem cum hora: quo casu proportio maioris inæqualitatis dicitur; seu minorem cum maiore, & lineam pedalem cum decempedali, triadem cum decade, horam cum die, quo casu dicitur proportio minoris inæqualitatis.

Proportio maioris inæqualitatis subdistinguitur quintuplex, nempe Multipla, Superparticularis, Superpartiens, Multipla superparticularis, Multipla superpartiens.

Multipla est, cùm quantitas maior continet minorem aliquot vicibus præcisè, vt numerus 4. numerum 2. bis; numerus 9. numerum 3. ter, &c. (Numeros autem heic vsurpamus, quòd etiam vbi proportiones in cæteris quantitatis generibus vsurpauerimus, eæ nisi per numeros explicari non valeant, vt comparando lineam 4. pedum ad lineam 2. tempus 9. horarum ad tempus 3. &c.) Denominatur porrò species proportionis Multiplæ à numero illarum vicium, quibus maior quantitas superat minorem. Sic enim proportio 4. ad 2. dicitur Dupla, quia 4. continet 2. duabus vicibus, proportio 9. ad 3. Tripla, quia continet tribus; proportio 16. ad 4. Quadrupla, quia continet quatuor, atque ita de cæteris. Vnde & vocatus Arithmeticis Denominator, hoc est cyphra speciem proportionis exprimens erit ipsa cyphra exprimens vicium numerum: quo pacto Denominator proportionis Duplæ erit 2. Triplæ 3. Quadruplæ 4. &c.

Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea eius aliquotam partem, vt numerus 3. numerum 2. numerus 4. numerum 3. Notum verò est partem aliquotam dici, quæ aliquoties sumpta mensurat totum, exæquaturve toti præcisè: quo pacto 1. est pars 2. quia 1. bis sumptum exæquatur præcisè duobus; itémque 1. pars trium, quia ter sumptum exæquatur tribus. Solent autem species huius proportionis denominationem sortiri ab aliquota huiusmodi parte cum præmissa particula *Sesqui.* Sic enim proportio 3. ad 2. Sesquialtera dicitur, quia pars aliquota qua 3. excedunt 2. hoc est 1. est altera pars seu dimidium duorum: proportio 4. ad 3. Sesquitertia; quia pars aliquota seu qua 4. abundat est tertia pars trium, ac pari ratione proportio 5. ad 4. Sesqui-quarta; 6. ad 5. Sesquiquinta, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum erit ciphra 1. significans semel, cum apposita ciphra exprimente aliquotam partem; quo pacto Denominator Sesquialteræ erit $1\frac{1}{2}$. Sesqui-tertiæ $1\frac{1}{3}$. Sesqui-quartæ $1\frac{1}{4}$. &c.

Superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem semel, ac præterea ipsius non aliquotam partem, siue parteis quæ simul sumptæ non sunt pars aliquota ipsius, vt numerus 5. numerum 3. ille enim hunc continet semel, ac prætereà duo, quæ non sunt pars aliquota trium. Solent autem species huius proportionis denominari à numero partium excedentium interposito istis particulis *super*, & *partiens*, ac minori ipsa quantitate subjuncta. Ita nimirum proportio 5. ad 3. dicitur superbipartiens tertias: proportio 8. ad 5. Supertripartiens quintas: proportio 11. ad 7. Superquadripartiens septimas, &c. Vnde & Denominator huiusmodi specierum exprimi solet vnitate & numero partium excedentium. Quo pacto denominator Superbipartientis tertias est $1\frac{2}{3}$. Supertripartientis quintas $1\frac{3}{5}$. Superquadripartientis septimas $1\frac{4}{7}$. &c.

Multipla Superparticularis, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac præterea vnam aliquotam ipsius partem, vt numerus 5. numerum 2. ille enim hunc continet bis, ac prætereà vnitatem, quæ est pars duorum aliquota. Specierum autem huius proportionis denominatio non alia est quàm specierum multiplæ, & superparticularis conjunctio. Sic enim proportio 5. ad 2. dicitur Dupla sesquialtera: proportio 10. ad 3. Tripla sesquitertia. Proportio 9. ad 4. Dupla sesquiquarta, &c. Vnde & denominator specierum huiuscemodi ciphra erit exprimens vtramque, quo pacto denominator Duplæ sesquialteræ erit $2\frac{1}{2}$. Triplæ sesquitertiæ $3\frac{1}{3}$. Duplæ sesquiquartæ $2\frac{1}{4}$. &c.

Multipla superpartiens, cùm quantitas maior continet minorem multis vicibus, ac prætereà parteis aliquot ipsius, vt numerus 11. numerum 4. ille enim hunc continet bis, ac præteteà 3. quæ sunt pars non aliquota ipsius. Species autem huius proportionis non aliter denominantur quàm conjungendo multiplæ, & superpartientis denominatoris; sic enim proportio 11. ad 3. dicitur Tripla superbipartiens tertias: proportio 19. ad 5. Tripla superquadripartiens quintas. Vnde & denominator non alius est, quàm qui est vtriusque conjunctim: Quo pacto denominator duplæ super-tripartientis quartas erit $2\frac{3}{4}$. triplæ superquadripartientis quintas $3\frac{4}{5}$. &c.

Proportio Minoris inæqualitatis subdistinguitur etiam quintuplex, cúmque iisdem nominibus, sed particula *Sub*, præfixa in hunc modum, Sub-multipla, Sub-particularis, Sub-partiens, Sub-multipla Sub-particularis, Sub-multipla Sub-partiens.

Vnaquæque autem harum proportionum abundè intelligitur ex dictis; constat enim vt quantitate maiore continente minorem aliquot vicibus præcisè proportio est multipla: ita minore contenta aliquoties præcisè in maiore esse Multiplam. Et vt maiore continente minorem semel cum aliquota eius parte est Superparticularis; ita minore contenta à majore semel, cum abundante aliquota parte esse Subparticularem, atque ita de cæteris.

Sic & denominatio specierum cuiusque non alia ratione variatur; nam vt proportio 4. ad 2. est dupla; ita 2. ad 4. subdupla. Et vt proportio 3. ad 2. est sesquialtera; ita 2. ad 3. subsesquialtera. Et vt proportio 5. ad 3. est superbipartiens tertias; ita 3. ad 5. subbipartiens tertias. Et vt proportio 5. ad 2. est dupla sesquialtera: ita 2. ad 5. est subdupla subsesquialtera: Et vt proportio 11. ad 4. est dupla supertripartiens quartas; ita 4. ad 11.

est

est subdupla subtripartiens quartas.

Vnde & fit vt cùm denominatores illarum exprimantur numeris integris; aut integris com adjuncta aliquota, aut non aliquota parte: denominatores istarum non exprimantur nisi fractionibus; quatenus numerus minor nunquam est nisi pars, vel complexus partium maioris. Quo pacto in speciebus proportionis Submultiplæ denominatores erunt $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$, &c. ita enim exprimitur, quoties minor numerus in maius continëatur. In subparticulari verò $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{5}$, &c. In speciebus subpartientis [illegible], &c. In speciebus submultiplæ subparticularis [illegible], &c. In speciebus submultiplæ subpartientis [illegible], &c. scribendo semper duorum numerorum inter quos est proportio, minorem suprà, maiorem infrà; vt intelligatur semper quoties, & qua præterea parte, quibusve partibus minor numerus, minorve quantitas à maiore superetur.

Non admoneo verò patere ex his, proportionem quamlibet maioris inæqualitatis maiorem esse qualibet minoris; quod denominator in illa semper maior, in hac semper minor vnitate sit. Itémque in genere Multiplæ, duplam esse minorem tripla, hanc quadrupla, &c. In Superparticulari sesquialteram esse maiorem sesqui-tertiâ, hanc sesqui-quintâ, &c. Adnoto potiùs quamlibet proportionem exprimi aliquando numeris omnium minimis, & quasi radicalibus, vt cùm dupla dicitur, quæ est 2. ad 1. sesquialtera, quæ 3. ad 2. interdum compositis, vt cùm dupla dicitur, quæ est 4. ad 2. 6. ad 3. 10. ad 5. sesquialtera, quæ est 6. ad 2. 9. ad 3. 12. ad 4. atque ita de cæteris.

Notum verò est proportione datâ in numeris compositis reductionem fieri ad radicaleis, seu minimos, si maiorem duorum per minorem diuiseris, & si opus fuerit minorem per fractionem superstitem; ac istam per succedentem, quousque fractio nulla supersit: Tunc enim si per vltimam fractionem datos numeros proportionis diuiseris, quotientes erunt numeri minimi proportionis datæ. Sic data proportione 81. ad 54. diuide 81. per 54. supererunt 27. diuide 54. per 27. nulla fractio supererit. Tum diuide per 27. tum 81. tum 54. quotientes prodibunt illeinc 3. heinc 2. qui erunt minimi numeri proportionis sesquialteræ, qualis inter 81. & 54. reperitur.

Superest iam sumpta posteriore modo proportio, quam nonnulli etiam dicere distinctionis gratiâ *Proportionalitatem* malunt. Ea verò distinguitur triplex, videlicet Geometrica, Arithmetica, & Harmonica.

Geometrica est, quæ versatur inter quatuor numeros, quorum primus ad secundum eadem se ratione, aut proportione habet, quâ tertius ad quartum; idque siue numeri secundus & tertius sint reipsâ diuersi, veluti cùm dicimus vt se habent 2. ad 4. ita se habent 5. ad 10. vnde dicitur proportio disiuncta: siue secundus & tertius sint idem bis sumptus, veluti cùm dicimus, vt se habent 2. ad 4. ita se habent 4. ad 8. vnde dicitur proportio conjuncta. Nempe in priore casu proportio dupla quæ est 2. ad 4. est veluti sejuncta à dupla quæ est 5. ad 10. at in posteriore quæ dupla est 2. ad 4. est veluti cohærens cum dupla quæ est 4. ad octo.

Hæc verò continuari quantumlibet potest assumptis semper numeris eandem proportionem continenter seruantibus. vt si quis dicat 1. 2. 4. 8. 16. 32. 64. 128. vbique enim proportio interuenit dupla vel 1. 3. 9. 27. 81. 243. 729. vbique enim interuenit tripla, vel 1. 4. 8. 16. 64. 256. 1024. vbique enim interuenit quadrupla; atque ita de cæteris.

Arithmetica est, quæ versatur inter treis, aut plureis numeros, qui differentia æquali procedunt. Talis est inter 1. 2. 3. 4. 5. quia omnes isti numeri differunt inter se vnitate. Talis inter 2. 4. 6. 8. 10 &c quia omnes isti differunt binario. Talis inter 3. 6. 9. 12. 15. qui omnes isti differunt ternario. Talis inter quoslibet alios. Ex quibus licet intelligi proportionem Arithmeticam esse magis propriè progressionem quandam per æqualia, aut differentiarum æqualitatem, quàm proportionem.

Harmonica est, quæ versatur inter treis numeros sic dispositos, vt quæ est proportio maximi ad minimum talis sit differentiæ maximi à medio, ad differentiam medij a minimo. Talis est inter hos numeros 6. 4. 3. quoniam vt sex maximus numerus ad 3. minimum ita 2. differentia inter sex & 4. ad 1. differentiam inter 4. & 3. Talis inter 15. 12. 10. quoniam vt 15. ad 10. ita 3. differentia inter 15. & 12. ad 2. differentiam inter 12. & 10.

Prætereo autem proportionem quam nonnulli vocant Antiharmonicam, eam esse, quæ versatur inter tres numeros, ita dispositos, vt eadem sit proportio numeri maximi ad minimum, quæ est differentiæ minimi à medio ad differentiam medij a maximo. Talis est inter 6. 5. 3. vt enim se habent 6. ad 3. ita 2. differentia numeri minimi 3. ad medium 5. se habent ad 1. differentiam medij 5. à maximo 6.

Operæ-pretium porrò est nosse, quatenus quæ vulgò dicuntur Arithmeticæ operationes hisce interuenire Proportionibus valeant.

Ac imprimis quidem Additio, aut Compositio potiùs tum fit, cùm duabus (aut etiam pluribus) proportionibus datis maior vnius numerus in maiorem alterius, & minor in minorem ducitur; ita nimirùm duo producta compositam exhibent proportionem. Exempli gratiâ, si addere, componeréve sesquialteram, & sesquitertiam compositionem velis, numeros illarum dispone, vt heic habes,

	3	4
	2	3
duc 3. in 4. habebis 12. duc 2. in 3. habebis 6.	12	6

Producta 12. & 6. exhibent proportionem duplam, quæ proinde ex sesquialtera, & sesquitertia componitur.

Subtractio deinde tum fit, cùm duabus proportionibus datis, maior vnius numerus in minorem alterius, & minor in maiorem ducitur; ita scilicet duo producta

proportionem reſiduam oſtendunt. Exempli gratiâ, ſi ex proportione ſeſquialtera ſubtrahere velis ſeſquitertiam, numeros diſpone, vt heic vides. Duc 3, in 3 habebis 9. duc 4. in 4. habebis 8. Duo producta 9. & 8. proportionem ſeſqui-octauam indicant, quæ remanet ex ſeſquialtera, vbi ſubduxeris ſeſquitertiam.

3	2
4	3
9	8

Multiplicatio autem vel potiùs Continuatio proportionum poteſt fieri aut vnius ſolùm, v.g. Seſquialteræ, aut plurium, v.g. ſeſquialteræ, & ſeſquitertiæ.

Continuatio ejuſdem proportionis tum fit, cùm numerus illius maior quadratè ducitur, & minor conſimiliter, ac tandem alter in alterum; ſi enim tertium hoc productum inter duo alia collocaueris, treis habebis numeros, quorum vt primus ad ſecundum, ita ſecundus erit ad tertium. Exempli gratiâ, ſi geminare, aut continuare ſemel velis proportionem ſeſquialteram, duc, vt heic vides, 3. in ſe, habebis 9. duc 2. in ſe, habebis 4. duc 3. in duo habebis 6. quod productum vbi inter 9. & 4. collocaueris, habebis proportionem ſeſqui-alteram ingeminatam.

3		2
9	6	4

Si lubeat ita continuare, vt habeas 4. numeros proportionem eandem ſeruanteis; peracta priore obſeruatione, ac numeris manentibus, duc primùm in allato exemplo (ac pari modo in cæteris) vt heic habes 3. in 9. & 3. in 6. ac deinde etiam 2. in 6. & 2. in 4. ac ita expetitos numeros habebis, qui vt vides; erunt 27. 18. 12. 8.

3			2
9	6		4
27	18	12	8

Si ita lubeat, vt habeas quinque; prima adhuc obſeruatione, ac numeris iiſdem retentis, ac vt pergamus rem declarare in exemplo propoſito, cùm par ſit ratio in cæteris, duc quadratè 9. itémque 6. itémque 4. duc poſteà 9. in 6. & productum colloca inter duo priora, ac denique 6. in 4. & productum repone inter duo poſteriora; ac ita habebis numeros expetitos, nempe 81. 54. 36. 24. 16.

3				2
9		6		4
81	54	36	24	16

Continuatio verò diuerſarum, tum fit, cùm numerus maior ſecundæ ducitur primò in maiorem primæ, ſecundò in minorem eiuſdem; ac tertio loco minor primæ in minorem ſecundæ. Sic enim producta tres numeri ſunt; quorum primus ad ſecundum priore requiſitarum propoitionum eſt; ſecundus ad tertium, poſteriore. Exempli gratiâ ſi continuare ſeſquialteram, & ſeſquitertiam velis, diſpone primùm numeros, vt heic vides. Duc 4. in 3. erunt 12. duc 4. in 2. erunt 8. duc 3. in 2. erunt 6. habebis ergo treis numeros 12. 8. 6. quorum primus ad ſecundum proportione ſeſquialtera erit, ſecundus ad tertium ſeſquitertia.

3	4	
2	3	
12	8	6

Si continuare autem adhuc aliam v.g. his duabus ſeſqui-tertiam velis; retentis iiſdem numeris adde, vt heic vides, numeros proportionis ſeſqui-quartæ 5. ac numerum maiorem 5. duc in 12. in 8. in 6. & minorem 4. in minimum horum videlicet 6. ac ita habebis quatuor numeros 60. 40. 30. 24. quorum primus ad ſecundum erit proportione ſeſquialtera; ſecundus ad tertium ſeſquitertia; tertius ad quartum ſeſquiquarta.

3	4		5
2	3		4
12	8	6	
60	40	30	24

Diuiſio denique locum habet in ſingulis tribus proportionum, ſeu proportionalitatum generibus, hoc eſt tam in Geometrica, quàm Arithmetica, & Harmonica.

Quanquam Diuiſio Geometrica non poteſt propriè peragi niſi in multipla proportione; ac ne in omni quidem, ſed in ea ſolùm quę heinc quadratum numerum, heinc vnitatem habet; cuiuſmodi eſt verbi causâ Quadrupla, Nonupla, Sedecupla, &c. hæc autem Diuiſio non aliter fit, quam accipiendo radicem quadratam, ipſam conſtituendo inter vnitatem & quadratum numerum; ſic enim proportio in duas eiuſdem inter ſe rationis proportiones diuiditur, exempli gratiâ, Quadrupla interpoſitione radicis 2. inter 4. & 1. diuiditur in duplam, quæ eſt 4. ad 2. & duplam quæ 2. ad 1. ſic Nonupla interpoſitione radicis 3. inter 9. & 1. diuiditur in triplam, quæ eſt 9. ad 3. & triplam, quæ 3. ad 1. atque ita de cæteris.

Diuiſio autem Arithmetica non aliter fit, quàm addendo duos proportionis numeros, & accipiendo dimidium; quippe id dimidium proportione Arithmetica, hoc eſt æquali differentia inter duos numeros cadet, quorum cum maiore minorem, cum minore maiorem proportionem creabit, exempli gratiâ, vt diuidatur proportio, quæ eſt 8. ad 10. adde hos numeros, habebis 18. accipe dimidium huius, hoc eſt 9. ipſum 9. inter 8. & 10. poſitum aberit ab vtroque æquali differentia, vnitate videlicet; & numerus maior cum ipſo conſtituet proportionem Seſqui-nonam, quæ eſt minor, ipſum cum 8. Seſqui-octauam, quæ maior.

Quod ſi numerorum datæ proportionis alter fuerit impar, aut numeri ſint radicales, qui vnitate ſola differant, ita vt aggregatum duorum etiam impar ſit, nec ſecari in dimidia poſſit; nihil aliud quàm ſunt duplicandi numeri, ac poſteà addendi; additi enim dimidium inter duplicatos collocatum idem præſtabit. Exempli gratiâ, vt diuidatur proportio Seſqui-altera, cuius termini ſunt 3. & 2. duplica vtrumque habebis 6. & 4.

ista

ista duo adde, habebis 10. accipe dimidium vt puta 5. ipsúmque inter 6. & 4. repone: aberit ab vtroque æquali differentia, & 6. cum ipso proportionem sesqui-quintam constituet, ipsum cum 4. sesqui quartam.

Diuisio denique Harmonica tum fit cùm data proportio diuiditur primùm Arithmeticè, vt iam dictum est: ac deinde ex habitis tribus numeris medius ducitur primo loco in primum, secundo loco in tertium; ac postremò tertius ducitur in primum. Ita enim productum tertium inter duo alia collocatum duas proportiones creabit: vnam maximi numeri ad medium, aliam medij ad minimum: & quæ aliunde proportio maximi ad minimum erit, eadem differentiæ inter maximum & minimum ad differentiam inter medium, ac minimum reperietur.

Exempli gratià, vt dupla proportio diuidatur Harmonicè, diuide primam illam Arithmeticè & habitis tribus hisce numeris, 4, 3, 2, duc 3. in 4. habebis 12. duc 3. in 2. habebis 6. duc 4. in 2. habebis 8. qui collocatur inter extremos, exhibebunt hanc seriem 12.8.6. seu reducendo, 4.3. sicque habebitur Harmonica duplæ diuisio, in duas proportiones vt puta sesqui-alterã, quæ est ipsorum 6. ad 4. & sesqui-tertiam, vtpote 4. ad 3. Harmonica autem proportio, quatenus proportio ad 3. erit dupla, vt ipsum 2. (quæ est differentia inter 6. & 4.) dupla est ad 1. (quæ est differentia inter 4. & 3.)

Sic & Sesqui-altera proportio diuidatur Harmonicè: vbi ipsam Arithmeticè diuiseris, hosque treis numeros 6. 5. 4. habueris dispone enim illos, vt heic vides; ac deinde duc 5. in 6. habebis 30. duc 5. in 4. habebis 20. duc 6. in 4. habebis 24. quod productum vbi inter alia duo collocaueris tres hosce numeros habebis 30. 24. 20. quorum primus est ad secundum proportione sesqui-quarta, secundus ad tertium sesqui-quinta: cùm & constet treis numeros proportione Harmonicâ, ideò esse, quòd quæ est proportio maximi ad minimum videlicet sesqui-altera, eadem sit differentiæ maximi à medio, vt putà 6. ad differentiam medij à minimo, vt putà 4. hoc igitur modo proportio sesqui-altera manet harmonicè diuisa.

6	5	4
30	24	20

Hisce autem præmissis adnotandum est imprimis omnem numerum, quo proportionis alicuius numeri multiplicantur, aut diuiduntur, creare numeros proportionem eandem seruanteis, exempli gratiâ, multiplicentur numero 5. duo numeri proportionis sesqui-alteræ 3. & 2. producentur 15. & 10. Est verò etiam inter duos hosce numeros proportio sesqui-altera. Sic numero 4. diuidantur 12. & 8. inter quos est proportio sesqui-altera; quotientes erunt 3. & 2. qui in eadem sunt proportione.

Deinde, proportionem extremorum ex mediis proportionalibus, vt sui partibus componi, exempli gratiâ, proportionem, quæ est inter 6. & 3. videlicet Duplam, ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. ex sesqui-quarta, quæ est 5. ad 4. & ex sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si mavis ex sesqui-altera, quæ est 6. ad 4. & sesqui-tertia, quæ est 4. ad 3. aut si magis lubeat ex sesqui-quinta, quæ est 6. ad 5. & ex superbipartiente tertias, quæ est 5. ad 3. Quare & compositam proportionem diuidi reciprocè posse in proportionalia media, ex quibus composita est; vti dupla in sesqui-quintam, sesqui quartam, sesqui tertiam; aut in sesqui-alteram, & sesqui-tertiam; aut in sesqui-quintam, & superbipartientem tertias. Vnde & sequitur, vt positis tribus numeris proportio inter extrema major sit, quàm inter medium & vtrumlibet extremorum, exempli causâ, positis numeris 4. 3. 2. proportio inter 4. & 2. quæ est dupla, maior est proportione inter 4. & 3. quæ est sesqui-tertia, aut inter 3. & 2. quæ est sesqui-altera.

Ad-hæc, quia proportio nihil aliud est, quàm Interuallum, seu distantia, inter duos numeros intercepta, differentia videlicet, qua maior minorem excedit, aut minor à maiore exceditur; ac proportiones solent plerumque hoc in negotio nomine Interuallorum exprimi, ideò posse ex hoc hæc quæ insequuntur ex superioribus deduci.

Interuallum Duplum diuisum harmonicè, sesqui-alterum, & sesquitertium creat; hinc nempe interuallum 4. ad 3. illinc 3. ad 2. vt constat ex praxi iam exposita, duplicando nempe numeros proportionis duplæ, 2. & 1. vt habeantur 4. & 2. inter quæ 3. medium Arithmeticum cadat. Quare & Interuallum Duplum ex sesqui-altero, & sesquitertio componitur.

Interuallum Sesqui-alterum harmonicè diuisum sesqui-quartum & sesqui-quintum creat; vt ex eadem praxi manifestum est. Quare & Interuallum sesqui-alterum ex sesqui-quarto, & sesqui-quinto componitur.

Interuallum Sesqui-quartum harmonicè diuisum, sesqui-octauum, & sesqui nonum creat, ex eadem praxi. Quare & Interuallum sesqui-quartum ex sesqui-octauo & sesquinono componitur.

Interuallum duplum, & sesqui-alterum simul juncta creant Triplum, multiplicando enim majores vtriusque proportionis numeros productum fit 6. & multiplicando minores productum fit 2. constat autem 6. ad 2. proportionem triplam esse.

Si ex interuallo Sesqui-altero Sesqui-tertium subtraxeris, supererit sesqui-octauum, vt scilicet 9. ad 8. (Praxis autem nota est ex ante-dictis.) Quare interuallum sesqui-octauum ipsa erit inter sesqui-alterum, & sesquitertium differentia.

Si ex Sesqui-tertio Sesqui-quartum subtraxeris, supererit sesqui-quindecimum; vt nempe 16. ad 15. Quare sesqui-quindecimum differentia inter sesqui-tertium, & sesqui-quartum erit.

Si ex Sesqui quarto sesqui-quintum subtraxeris, supererit sesqui-vigesimum quartum; vt nempe 25. ad 24.

Quare Sesqui-vigesimum quartum differentia inter sesqui-quartum & sesqui quintum erit.

Si ex Sesqui-octauo sesqui-nonum subtraxeris, supererit sesqui-octogesimum; vt nempe 81. ad 80.

Quare Sesqui-octogesimum differentia inter sesqui-octauum, & sesqui-nonum erit.

Si ex Sesqui-quindecimo sesqui-vigesimum quartum subtraxeris, supererit supertripartiens centesimas vigesimas quintas; vt nempe 128. ad 125. iuxta eandem praxim.

Quare supertripartiens centesimas vigesimas quintas differentia erit inter sesqui-quindecimum, & sesqui-vigesimũ quartum.

Duo interualla Sesqui-octaua sunt minora vno sesqui-tertio; sed maiora vno sesqui-quarto. Etenim duo interualla sesqui-octaua continuata iuxta relatam antè praxin, sunt ex. gr. inter istos treis numeros 81. 72. 64. Extremi autem, ad complectendum interuallum sesqui-tertium, esse deberent 81. & 54.

Interuallum ergo est minus (differentia nempe) qua 81. & 54. distant ad complectendum autem sesqui-quartum, esse deberent 80. & 64. interuallum ergo est maius (differentia nempe, qua distant 81. & 72.)

Tria interualla sesqui-octaua sunt maiora vno sesqui-tertio, sed minora vno sesqui-altero. Etenim tria interualla sesqui-octaua continuata habent pro numeris extremis, iuxta praxin expositam, 729. & 512. quæ interuallo maiore distant, quàm 729. & $546\frac{3}{4}$. quæ in proportione sesqui-tertia sunt, & minore, quàm 729. & 486. quæ sunt in sesqui-altera.

Quatuor interualla sesqui-octaua excedunt sesqui-alterum. Etenim quatuor sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 6561.& 4096. quæ interuallo maiore distant, quàm 6561.& 4374. quæ in proportione sesqui-altera sunt.

Quinque interualla sesqui-octaua sunt minora duplo. Etenim quinque sesqui-octaua habent ex eadem praxi pro numeris extremis 59049. & 32768. quæ minore interuallo distant, quàm 59049. & $29524\frac{1}{2}$. quæ in proportione sunt dupla.

Sex interualla sesqui-octauã exsuperant duplum. Etenim sex sesqui-octaua continuata habent ex eadem praxi pro numeris extremis 531441.& 262144. quæ maiore interuallo distant, quàm 531441.& $265720\frac{1}{2}$. quæ in dupla sunt proportione.

Sed hæc pauca, quasi in exemplum, quatenus iis, quæ insequuntur necessaria sunt, deducta sufficiant.

CAPVT II.

De Consonantiis, earúmque partibus ad suas proportiones relatis.

NVnc cùm de proportionibus Consonantiarum causâ dictum sit: suppono solùm Consonantiam nihil esse aliud, quàm compositionem, misturámque duorum sonorum, alterius grauis, alterius acuti, qui aurem vniformiter, suauitérque afficiant. Dico autem alterius grauis, alterius acuti; quoniam si nulla grauitatis, acutiei-ve diuersitas sit, tunc non tam Consonantia, quàm vnisonantia est, quemadmodum ipsa corpora quæ sonant non tam consona dicuntur, quàm vnisona.

Intelligimus verò Consonantiam idcircò debere in proportione quadam consistere, quòd non omnia duorum sonorum compositio auribus grata, organóve auditus congrua sit, sed aliqua etiam ingrata, atque discrepans, vnde & Dissonantia vocatur: prorsùs vt oporteat duos sonos Consonantiam creanteis certa ratione commensurari, proportionémve inter se tueri, quam non tueantur, qui creant dissonantiam.

Cæterùm quia res non potest meliùs exprimi, quàm assumendo duas chordas æqualis longitudinis, quibus supra idem instrumentum tensis, effectísque vnisonis vna tota cum variis alterius partibus pulsetur; sic enim efficientur duo soni, vnus grauis chordæ totius, alius acutus partium alterius; idcircò lubet rem declarare duabus insequenteis lineis, quarum AB intelligatur chorda integra; CD verò chorda diuisa; sed diuisione nempe subtus in ipso organo sic notata, vt chorda digito ad notam diuisionis pressa, ac suppressa adeò parte illius versus C reliqua versus D simul cum tota AB pulsetur.

Ad comparationem, ac vt possint variæ proportiones intelligi sufficere posset sola chorda CD; quippe ipsa tota cum suis partibus comparata, easdem proportiones quas cum iisdem partibus comparata alia diuersa, adeò proinde, vt satis esse Monochordon organum posset; verùm non possent duo soni alter grauis, alter acutus, nisi succedenter audiri, quando non possent tota & pars nisi succedenter pulsari. Et quamuis duæ partes discerniculo ad diuisionem composito pro duabus chordis haberi possint, si nempe hinc inde simul pulsarentur; vt si ad audiendum sonum proportionis duplæ, quæ est 2. ad 1. diuideretur chorda in treis parteis (quasi 2.& 1. conjunctis) & hinc duæ, hinc vna pulsarentur simul, aut si ad audiendum in sesqui-altera quæ est 3. ad 2. diuideretur chorda in quinque (quasi 3. & 2. iunctis) & hinc tres pulsarentur, hinc duæ; atque ita de cæteris; nihilominus quia res præstatur distinctis chordis longè commodiùs ac tanto magis, quanto omnes soni acuti ex comparatione ad eundem grauem explorantur; ideò rem organo dichordo repræsentare satius est.

Et quia exhibendæ proportiones sunt non solùm Consonantiarum, sed earum etiam partium, ex quibus consonantiæ sic constant, vt quamuis seorsim Consonantes sint, conjunctim tamen tales euadant; eapropter eadem chorda CD ita diuidi poterit, vt per ipsam omnes proportiones exhibeantur.

Itaque vt primùm tam duplam, quàm minores omnes proportiones habeas; sit diuide totam CD vt CE sit dimidium, seu duarum partium

B D

	Tota chorda AB est ad parteis heic adnotatas versus D. Vt	Proportiones, quibus tota AB se habet ad parteis chordæ CD designatas versus ipsum D.	Sonorum Interualla dicta iuxta Græcos.	Iuxta Latinos, & Practicos.
h	8 ad 1	Octupla.	Trisdiapason.	Vigesima secūda.
g	20 ad 3	Sextupla superbip. 3as.	Disdiap. hexach. mai.	Vigesima maior.
f	32 ad 5	Sextupla superbip. 5as.	Disdiap. hexach. minus.	Vigesima minor.
e	6 ad 1	Sextupla.	Disdiap. diapente.	Decima-nona.
d	16 ad 3	Quintupla sesqui-tertia.	Disdiap. diatessaron.	Decima-octaua.
c	5 ad 1	Quintupla.	Disdiap. ditonus.	Decima-sept. ma.
b	24 ad 5	Quadrupl. superquadip. [5as.	Disdiap. semiditonus.	Decima-sept. mi.
a	4 ad 1	Quadrupla.	Disdiapason.	Quinta-decima.
Z	10 ad 3	Tripla sesqui-tertia.	Diapason hexachord. mai	Decima-tert. ma.
Y	16 ad 5	Tripla sesqui-quinta.	Diapason hexachord. mi.	Decima-tert. mi.
X	3 ad 1	Tripla.	Diapason diapente.	Duodecima.
V	8 ad 3	Dupla superbipart. 3as.	Diapason diatessaron.	Vndecima.
T	5 ad 2	Dupla sesqui-altera.	Diapason ditonus.	Decima-maior.
S	12 ad 5	Dupla superbipart. 5as.	Diapason semiditonus.	Decima minor.
E	2 ad 1	Dupla.	Diapason.	Octaua.
K	5 ad 3	Superbipartiens tertias.	Hexachordon maius.	Sexta maior.
L	8 ad 5	Superbipartiēs quintas.	Hexachordon minus.	Sexta minor.
F	3 ad 2	Sesqui-altera.	Diapente.	Quinta.
G	4 ad 3	Sesqui-tertia.	Diatessaron.	Quarta.
H	5 ad 4	Sesqui-quarta.	Ditonus.	Tertia maior.
I	6 ad 5	Sesqui-quinta.	Semiditonus.	Tertia minor.
M	9 ad 8	Sesqui-octaua.	Tonus maior.	Secunda maior.
N	10 ad 9	Sesqui-nona.	Tonus minor.	Secunda maior.
O	16 ad 15	Sesqui-quindecima.	Hemitonium mai.	Secunda minor.
P	25 ad 24	Sesqui-vigesima quarta.	Hemitoniū mi. seu Diesis [mai.	Secunda minor.
R	128 ad 125	Supertripartiens 125as.	Diesis minor.	
Q	81 ad 80	Sesqui-octogesima.	Comma.	

A C

partium

partium altera CF triens, seu vna tertia, CG vna quarta, CH, vna quinta, CI vna sexta; CK sint duæ quintæ, CL tres octauæ, CM sit vna nona, CN vna decima; CO; vna decima sexta; CP vna vigesima quinta CQ vna octogesima prima; CR sint tres centesimæ vigesimæ octauæ.

Diuisio autem facillè peragetur, si vbi totam semel diuiseris in parteis duas ad E, in treis ad F, in quinque ad H, tum dimidium CE in duo dimidia diuiseris; sic enim habebis CG, & hoc in duo; sic enim istorum alterum triplicando habebis CL, & subdiuidendo in duo habebis CO; hoc autem si in duo subdiuiseris, & horum vnum in alia duo, ac deinde vnum istorum in duo; duas habebis particulas, quarum vnam si ter sumpseris, habebis CR. Pari autem ratione trientem CF bipartire, habebis CI, eandem CF tripartire, & habebis CM, quam si rursus in treis parteis subdiuiseris, ac vnam istarum in tres, habebis CQ. Pari denique modo, duplica CH, habebis CK, eandem CH bipartire habebis CI, eandemmet CH diuide in quinque, habebis CP.

Deinde vt majores duplâ proportiones obtineas, accipe ex ordine dimidia interuallorum CI, CH, CG, CF, CL, CK, CE, ipsáque transfer ab E versus D, & chordam diuide, qua ex ordine terminabuntur, scilicet ad S, T, V, X, Y, Z, a. Accipe & pari ratione dimidia internallorum ES, ET, EV, EX, EY, EZ, Ea, ipsáque transfer ab a versus D, & chordam qua terminabuntur, diuide ad b, c, d, e, f, g, h. Neque verò secus licebit si lubeat accipere istorum interuallorum dimidia, transferréque vlteriùs. Quòd dimidia autem interuallorum CM, CN, aliorúmque minorum non transtulerimus; fecimus vitandæ confusionis gratiâ; cùm & sufficiat intelligi posse rem perinde præstari.

Nihil porrò est accipi vbique inter subdiuidendum dimidia; quoniam vt CE est dimidium totius AB, ita E a est dimidiũ ipsius CE, & a h est dimidium ipsius E a, atque ideò necesse est omneis parteis proportionaleis, quæ sunt ab E vsque ad a esse dimidia earum, quę sunt ab a, vsque ad E; ac pari modo omnes quæ sunt ab a, vsque ad h, dimidia earum quæ ab E vsque ad a, vti & reciprocè omnes quæ sunt à C ad E sunt duplæ earum quæ ab E ad a, & quæ sunt ab E ad a, duplæ earum, quæ ab a ad h. Quanquam inter comparandum totam chordam AB cum partibus chordæ CD accipere semper oportet parteis residuas versus D; intelligendum est enim AB duplam esse ipsius ED, quadruplam ipsius a D, octuplam ipsius b D; ac pari modo sesqui-alteram ad FD, triplam ad XD, sextuplam ad e D, atque ita de cæteris.

Heinc cùm ordines quosdam quatuor ad dextram linearum apposuerim, vides in primo exprimi cyphris proportiones chordæ totius AB, ac singulas parteis chordæ CD quæ à singulis diuisionum punctis ad vsque D intercipiuntur; in secundo autem disertè ac nomimibus propriis exprimi species proportionum.

Hisce præmissis facile erit intelligere quod de Consonantiis, partibusque earum, vt cœpimus iam dicere, ita deinceps dicendum erit.

Idcircò enim tertium, quartúmque ordines illis tribuimus, efferendo ipsas in tertio Græcis, antiquisque nominibus; in quarto Latinis & recentibus, quatenúsque vulgò apud Practicos enunciantur, vt vno prospectu appareat ad quan-nam speciem proportionis vnaquæque Consonantia, aut illius pars referatur.

Cùm distingui autem Consonantiæ in Simplices, & Compositas soleant, & Simplices habeantur, quæ consistunt in proportione dupla aliisve minoribus, & Compositæ, quæ in maioribus dupla, ideò sciendum est simpliceis distingui olim solitas treis dumtaxat; quibus & fuere nomina imposita *Diapason, Diapente, & Diatessaron*; recentiùs verò agnitas fuisse, habitásque prætereà quatuor, duæ infrà Diatessaron vt puta *Ditonus & Semiditonus*. & duæ supra Diapente, vt puta *Hexachordon minus, & Hexachordon maius*; vnde & euasere simplices Consonantiæ septem.

Ex ipsis verò Diapason consistit in proportione dupla, seu qualis est 2. ad 1. adeò vt si pulses simul chordam AB & chordam ED, auditurus sis duos sonos consonos, alterum grauem, chordæ AB, alterum acutum chordæ ED, qui in consonantiam Diapason coalescant. Suppono autem, vt iam admonui, totam chordam AB, & totam CD, esse perfectè vnisonas.

Hexachordon minus in proportione superti partiente quintas, seu qualis est 8. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam LD, auditurus sis consonantiam Hexachordon minus.

Hexachordon maius in proportione superbipartiente tertias, seu qualis est 5. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam KD, auditurus sis consonantiam Hexachordon maius.

Diapente in proportione sesqui-altera, seu qualis est 3. ad 2. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam FD, auditurus sis consonantiam Diapente.

Diatessaron in proportione sesqui-tertia, seu qualis est 4. ad 3. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam GD, habiturus sis consonantiam Diatessaron.

Ditonus in proportione sesqui-quarta, seu qualis est 5. ad 4. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam HD, auditurus sis consonantiam Ditonum.

Semiditonus in proportione sesqui-quinta, seu qualis est 6. ad 5. adeò vt si simul pulses chordam AB, & chordam ID, auditurus sis consonantiam Semiditonum.

Vt cohærenter autem dicamus de Internallis minoribus, quæ sunt quasi partes ex quibus consonantiæ huiusce modi constant, aut quibus mutuò differunt (appellant aliqui etiam gradus.)

Ex iam agnoscuntur potissimùm, *Tonus maior, Tonus minor, Hemitonium maius, Hemitonium minus*, seu *Diesis maior*, denique *Diesis minor*,

pulses totam CD (nisi mauis AB) & mox chordam partemve MD Tonum majorem sis percepturus.

Tonus minor in proportione Sesquinona, seu qualis est 10. ad 9. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem ND, percepturus sis talem Tonum.

Hemitonium maius in proportione sesquiquindecima, seu qualis est 16. ad 15. adeò vt si primò pulses totam CD & mox partem OD percepturus sis tale Semitonium.

Hemitonium minus, seu Diesis major in proportione Sesqui-vigesima quarta, seu qualis est 25. ad 24. adeò vt si pulses primò totam CD, & mox partem PD. percepturus sis tale Semitonium.

Diesis minor seu Enharmonica in supertripartiente centesimas vigesimas quintas, seu qualis est 128. ad 125. adeò vt si primò pulses totam CD, & mox partem RD, talem Diesin sis percepturus.

Comma in proportione Sesqui-octogesima, seu qualis est 81. ad 80. adeò vt, si pulses primò totam CD & mox partem QD Comma sis percepturus.

Heic nota, cùm antiqui Tonum minorem non agnoscerent, diuisisse illos maiorẽ, quem solum Tonum appellabãt in duo Hemitonia, quorum maius *Apotome* vocatum consisteret in proportione Sesqui-sexdecima, seu qualis est 17. ad 16. & minus, appellatum *Diesis* in Sesqui-decima septima, seu qualis est 18 ad 17. Et cùm Diatessaron diniderent in duos Tonos, & Hemitonium, quoniã id Hemitonium neutrum erat istorum duorum, sed habebat se proximè vt 19. ad 18. seu vt 256. ad 253. ideo constituisse istud Hemitonium in huiusmodi proportione; ac ipsum appellasse *Leimma*; quasi id esset, quod subtractis ex Diatessaron duobus Tonis relinquẽtur Nos has proportiones in chorda non expressimus, ob agnitum Tonum minorem factámque ipsius, potiusquam maioris diuisionem in duo Hemitonia; quorum maius subtractis ex Diatessaron maiore, ac minore Tonis relinquatur.

Vides interim Hemitonium dici, non tam quòd sit Toni præcisè dimidium, quàm quòd ad dimidium proximè accedat; videlicet nullum interuallum potest in duas æquas parteis harmonicè diuidi; neque possunt duo interualla eiusdẽ naturæ sese immediatè consequi, quin ordo Harmonicus perturbetur. Vnde & posset quidem Tonus in duo æqualia diuidi, non bipartitione sanè interualli, quod est à C ad N, vel M (quò enim magis a C receditur eò minus interuallum est, quod eandem sonî varietatẽ facit) sed inuentione lineæ proportionalis mediæ inter CD, & N (aut M) D eo modo quo docent Geometræ, verùm neutrum Semitoniorum ad componendum interuallum Semiditoni Diatessaron, vlliusve aliarum consonantiarum congruum foret.

Sed vt diuisio, compositióque singulorum interuallorũ deducatur paullò specialiùs; diuisa Harmonicè Diapasõ creat, heinc Diapẽte, heinc Diatessaron, quòd dupla proportio in Sesqui-alteram, & Sesqui-tertiam diuidatur, vnde & fit vt ex Diapẽte, ac Diatessarõ cõponatur ob diuisã Harmonicè eius proportionẽ.

Sic verò quia hexachordum maius in Diatessaron & Ditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Hexachordum minus in Diatessaron, & Semiditonum diuiditur; ideo ex illis componitur.

Et quia Diapente in Ditonum, Semiditonúmque diuiditur: ideo ex illis componitur.

Et quia Diatessaron in Tonum maiorem, Tonum minorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Ditonus in Tonum maiorẽ, & Tonũ minorẽ diuiditur, ideò ex illis cõponitur.

Et quia Semiditonus in Tonum maiorem, & Hemitonium maius diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Tonus minor in Hemitonium maius & Hemitonium minus diuiditur; ideò ex illis componitur.

Et quia Hemitonium maius in Hemitonium minus, & Diesin Enharmonicam diuiditur; ideò ex illis componitur.

Quoniam autem Comma differentia est, quæ inter maiorem & minorem Tonum reperitur, vt ex subtractione istius ex illo, ex paullò antè dictis manifestum; ideircò adnotari potest, vt Hemitonium minus excedit tria Commata, deficit à quatuor; & Hemitonium maius excedit quinque, deficit à sex, sic Tonum minorẽ excedere 8. deficere à 9. & Tonum maiorem excedere 9. deficere à 10. quæ quidẽ ex praxi antè expressa cõstãt.

Videlicet pari ratione insinuauimus duos maiores Tonos excedere Ditonum, deficere à Diatessaron; quatenus ostendimus duo interualla Sesqui-octaua esse maiora Sesqui-quarto, & deficere à Sesqui-tertio. Quo eodem modo deducitur treis maiores Tonos excedere Diatessaron, sed deficere à Diapente, quatuor excedere Diapente sed quinque illam excedere: Diapason excedere quinque. deficere à sex, neque verò secùs deducetur, Hexachordon minus excedere treis, deficere à quatuor; maius excedere quatuor, deficere à quinque) atque ita de cæteris.

Quare & cùm aliunde constet Tonum maiorem esse differentiam, qua Diapente excedit Diatessaron, & Hemitonium maius differentiam, qua Diatessaron excedit Ditonum; ac Hemitonium minus differentia, qua Ditonus excedit Semiditonum, exinde manifestum fiet constare Semiditonum ex Tono maiore, & ex Hemitonio minore, Ditonum ex Tono maiore, & ex Tono minore.

Diatessaron ex Tono maiore, ex Tono minore, & ex Hemitonio maiore., Diapenpente ex duobus Tonis maioribus ex vno minore, & ex Hemitonio maiore.

Hexachordon minus ex duobus Tonis maioribus, ex vno minore, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

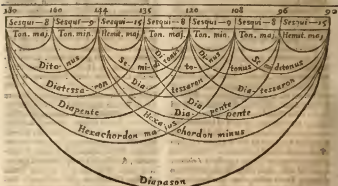
Hexachordon maius ex duobus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex Hemitonio maiore.

Diapason ex tribus Tonis maioribus, ex duobus minoribus, & ex duobus maioribus Hemitoniis.

Sed

Sed & quia Diapaſon non modò ex Tonis, ac Hemitoniis, ſed ex aliis etiam conſonantiis minoribus componitur, qua ratione quæ infrà Diapaſon ſunt maiores, ex minoribus componuntur; ideò rem totam vno perſpectu exhibere iuuet inſequente ſchemate, in quo chorda 3. diuidi intellecta in parteis æqualeis 180. vt interuallum totius Diapaſon terminetur ad 90. obſeruare imprimis licet ſeptem interualla his cyphris diſtingui 160. 144. 135. &c. & proximè ſubſcribi proportiones interuallorum Seſqui-octauo, Seſquinono, Seſqui-decimoquinto, &c. ſubiici cuique Semi-circellum, in quo Tonus, aut Hemitonium ipſi reſpondens exprimitur.

Deinde autem aliis maioribus Semi-circulis comprehendi bina interualla ex quibus aut ſemiditonus conſtet: Subinde aliis maioribus terna ex quibus Diateſſaron (quę aliunde conſtare intelligatur aut ex Ditono, & Semitonio maiore, aut ex Semiditono & Tono minore) túmque aliis maioribus quaterna ex quibus Diapente (quæ conſtare aliunde intelligatur aut ex Ditono, & Semiditono, aut ex Diateſſaron & Tono maiore) rurſuſque aliis maioribus quina, ex quibus vtrumque Hexachordon (cùm & maius aliunde intelligatur conſtare, aut ex Ditono, Semiditono, & Tono minore; aut ex Ditono & Diateſſaron, aut ex Diapente & Tono minore; Minus verò aut ex duobus Semiditonis & Tono minore; aut ex Semiditono & Diateſſaron, aut ex Diapente & Semitonio maiore.) Denique autem alio maximo ſeptena, ex quibus Diapaſon, (quæ & aliunde conſtare intelligitur aut ex Ditono, duobus Semiditonis & Tono minore: aut ex Diateſſaron & Diapente; aut ex maiore Hexachordo, & Semiditono; aut ex minore & Ditono.)

Porrò vel ex hoc ſchemate conſtare denominationis Conſonantiarum ratio poteſt: Nam primùm quidem Ditonus dicitur quòd duos Tonos contineat: Semiditonus autem non tam quòd Ditoni dimidium contineat, quàm quòd ſit quaſi Seſqui-tonus, ſeu mauis Ditonus minutus. Poſſet proinde vt etiam ab aliquibus ſit, aut Seſqui-tonus, aut trihemitonium dici. Deinde Diateſſaron dicitur; quòd quatuor chordis ſeu vocibus tria interualla contineat; & Diapente quòd vocibus, chordiſve quinque contineat quatuor. Sic & Hexachordon vtrumque quod vocibus, ſeu chordis ſex contineat interualla quinque. Denique Diapaſon cùm poſſet *Diocto*, aut *Octachordon* appellari, quòd octo vocibus ſeu chordas ſeptem interualla contineat, Diapaſon tamen dicitur, quòd per conſonantias omneis progrediatur, contineátque omneis illarúmque parteis ſuo ambitu.

Deinde, vt Diapaſon ab Harmonicis, Practiciſve *Octaua* vocatur, quòd octo vocibus, chordiſve ſeptem interualla contineat; pari ratione conſtat Ditonum, Semiditonúmque appellari *Tertias*, ob voces, ſiue chordas treis, Diateſſaron *Quartam* ob quatuor, Diapente *Quintam* ob quinque, vtrumque Hexachordon *Sextam* ob ſex; ne memorem tam Tertiam, quàm Sextam maiorem, & minorē fieri, quòd in maiore Tonus ſit, cuius loco in minore ſit ſolummodò Hemitonium.

Atque ita quidem ſe habent Conſonantiæ ſimplices, ex quibus cùm antiqui agnoſcerent ſolùm Diapaſon, Diapente, & Diateſſaron; idcircò, vt ipſas, ac vnà Tonum maiorem exprimerent, cenſuere omnem Harmoniam contineri illis quatuor numeris 12. 9. 8. 6. quibus aliunde exprimerētur tria proportionum genera, Harmonica quidem inter 12. 8. 6. Arithmetica inter 12. 9. 6. Geometrica quatenus vt 12. ad 9. ita 8. ad 6. vel vt 12. ad 8. ita 9. ad 6. Scilicet Diapaſon continetur proportione dupla, quæ eſt 12. ad 6. Diapente Seſqui-altera, quæ eſt 12. ad 8. vel 9. ad 6. Diateſſaron Seſqui-tertia, quæ eſt 12. ad 9. vel 8. ad 6. & Tonum maiorem Seſqui-octaua, quæ 9. ad 8.

Nunc ad exprimendum prætereà Hexachordon vtrumque & ſemiditonū, ditonúmque ac minorem tonum, adſciſcere oportet hoſce numeros 10. 5. 3. vt tota proinde Harmonia ſeptem numeris contineatur; ſic enim Hexachordon maius continebitur proportione ſuperbipartiente tertias, quæ eſt inter 5. & 3. Hexachordon minus ſupertripartiente quintas, quæ eſt inter 8. & Ditonus Seſquiquarta, quæ eſt 10. ad 8. Semiditonus Seſquiquinta,

quinta,quæ est 15.ad 10.ac tonus minor sesqui-nona, quæ est 10.ad 9.

Ad compositas Consonantias quod spectat, parùm superest addendum ad ea,quæ de simplicibus dicta sunt. Siquidē ab vsque Diapason,seu Octaua,ad vsque Disdiapason,seu decimam quintam ; ac rursùs ab vsque Disdiapason,seu decimaquinta,ad vsque Trisdiapason,seu vigesimamsecundam,diuisiones proportionésque omnium se perinde habent , ac in ipsis simplicibus , omnesque adeò , nihil aliud quàm ipsi Diapason , aut Disdiapason veluti superaditciuntur.

Nempe, quia vt totā AB pulsatā cum ED, cuius est dupla, creatur Diapason, ita si pulsaretur dimidiū chordæ AB,æqualis puta ipsi ED cum aD, cuius foret dupla,crearetur alia Diapason superior ; oportet sanè, si tota AD pulsetur cum eadem aD cuius est quadrupla, creari Disdiapason ; neque secus creari Trisdiapason, si pulsetur cum hD cuius est octupla,quatenus si quadrans chordæ AB æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem hD crearetur nouus Diapason supra ipsam aD duplam ad hD.

Pari autē ratione,quia dimidio chordæ AB pulsato cum ED crearet semiditonum,quatenus se ad illam haberet vti 6 ad 5.oportet tota AB pulsata cum eadem SD ad quam se habet vt 12.ad 5.creari Diapason semiditonū; neque secus creari Disdiapason semiditonum si pulsetur cum bD ad quam se habet vt 24. ad 5.cùm si illius quadrans æqualis puta ipsi aD pulsaretur cum eadem bD ad quam se vt 6. ad 5. haberet , semiditonum supra ipsam crearet. Quod idem quoque in cæteris intellectu facile est.

Dico autem Consonantias compositas ipsis Diapason,aut Disdiapason superaduci,nō verò singulas sibi ipsis addi , seu ingeminari, tergeminarive : quoniam nulla est Consonātiarum simplicium, quæ sibi ipsi addita, siue repetita consonantiam creet,præter solā Diapason. Nam Diapason quidem ad Diapason addita consonantiam Disdiapason creat , videlicet extremis sese habentibus vt 4.ad 1. At Diapente,v.g.ad Diapente addita creat dissonantiam extremis nimirum se habentibus vt 9.ad 4.Quo etiam modo duo Diatessaron nō consonātiam,sed dissonantiā creant,extremis se habentibus vt 16.ad 9.atque ita de cæteris.

Heic non adnoto licere,si libeat Tetradiapason & maximè quidem propter organa, superaddere(si chordam nempe hD bipartiēdo, vt tota AB sit ad illius dimidium in proportione sexdecupla, seu vt 16.ad 1.) & seruata proportione consonantias cæteras inter Trisdiapason,ac Tetradiapason intersere-re : Siquidem non aliam ob causam in ipsa Trisdiapason constitimus,quàm quòd vulgò humanæ voces non euehantur altiùs,cùm & veteres ne ipsam quidem Disdiapason excesserint, vt intelligetur ex infra dicendis.

Obseruo potiùs Consonantiarum illas haberi perfectiores, quarū proportio multipla, aut superparticularis est,cuiusmodi sunt Diapason,Diapente,& aliæ; minùs verò perfectas illas,quarum proportio est superpartiens,cuiusmodi est vtrumque Hexachordon.Quò fit vt etiam Diapason-semiditonus,& Diapason Diatessaron in minùs perfectis habeantur, cùm illius proportio sit dupla superbipartiēs quintas ; istius dupla superbipartiens tertias, atque id quidem ne aliquid dicam de Diatessaron, quæ nisi supra Diapente locetur, ipsis Ditono,Semiditono,Hexachordísque perfectione cedit.

Quin-etiam eædem Consonantiæ modò gratiores,aut minùs gratę sunt,vbi pro varietate positus, quo duæ, vel plures simul adhibentur ad creandum harmoniam. Videlicet si duabus chordis Diapason creantibus interadatur media,quæ heinc Diapente,heinc Diatessaron faciat,longè gratior erit harmonia,si Diapente inferiùs, siue versus chordā vnam, & Diatessaron versus summam, quàm si opposito modo adhibeantur. Ratio autem esse potest , quòd priore modo interualla consonantiarum se habeant iuxta hosce treis numeros 6.4.3.qui in proportione,mediocritatéve harmonica sunt,posteriore autem iuxta hosce treis 4.3.2. qui in Arithmetica solùm.

At quænam esse vniuersè interuallorum consonantium , dissonantiúmve ratio potest? Dico causam videri,quòd cùm sonus creetur non tam velocitate quàm crebritate ictuum aëris,quibus auris, auditúsve sensorium imperceptibili tempore percellitur ; ictus varij duorum sonorum vnitiores sint leniúsque aurem afficiant,dum creatur consonantia,distractiores sint , & asperiùs afficiant , dum creatur dissonantia.

Id quid sit , vt intelligas, tende chordam quampiam prolixam leui appenso pondere, quo aliquanto laxior sit , vt digito abducta, dimissáque heinc inde excurret , ac recurret, suósque itus , ac reditus , (qui omnes erunt æquitemporanei) sensibiles faciat , singulæque vni v.c.arteriæ pulsui exæquentur. Manente eadem tensione , suppone illius medio discerniculum cui insistat, vt alterum solùm dimidium abductum , dimissúmque eat , ac redeat,tunc erunt itus, reditúsque duplò velociores , ac plures binive exæquati singulis pulsibus.Huiusce dimidij abdue, dimittéque pari ratione solum dimidium,quod erit chordæ totius quadrans,tunc erunt itus, reditúsque plures quadruplo , quaternive singulis pulsibus exęquati.Pari adhuc ratione huiusce dimidij,abduc,dimittéque dimidium,hoc est totius chordæ octantem, erunt itus, reditúsque plures octuplo,octonive exæquatî singulis pulsibus, atque ita porrò.

Hæc obseruaturus cùm sis in chorda prolixa(vt si illam tetenderis inter duo pergulæ extrema) intelliges sanè idem euenire in breuiore,hoc est itus reditúsque pari ratione duplicari, quadruplicari,octuplicari,&c tametsi ea pernicitate sint , vt obseruari oculo , numerarísque non valeant ; adeò vt cùm chorda ita fuerit tensa, vt sonora euadat (ac potissimū ex genere fidium)intellecturus sis vbi tota primùm abducitur,dimittiturq; ac deinde pari ratione illius dimidium, duos creari sonos,quorum posterior,hoc est acutior itibus, ac reditibus duplò pluribus,quàm prior,hoc

eſt grauior conſtet. Vnde & quia ſonus dimidij chordæ ſupra ſonum totius Diapaſon, ſeu Octaua eſt, intelliges Diapaſon ſeu Octauam creari ex itibus reditibúſve chordæ duplò pluribus; & conſequenter etiam Diſdiapaſon ex quadruplo, Triſdiapaſon ex octuplo, ac ita deinceps.

Quin-etiam, quia non modò Diapaſon creatur cùm eadem chordæ tenſione manente pulſatur illius dimidium; ſed etiam cùm manente eadem longitudine, chorda tenſior fit aut pondere quadruplicato, aut contorſione clauiculi; intelliges ex hac tenſione creari in eadem chorda itus, ac reditus duplo plureis, ac idem fieri & in Campana, & in vocati organi tubo duplæ latitudinis, altitudiníſque, craſſitudiníſque octuplæ; inque id genus aliis. Neque ſecus contingere in voce circa itus, ac reditus aëris ab arteria preſſi; in ſono etiam tibiæ, ac ſimilibus, quoties à graui aliquo ſono, ad ipſius Diapaſon ſeu Octauæ acutiem tranſitur.

Quod dixi porrò de itibus, ac reditibus in dimidio chordæ duplicatis; idem proportione eſt intelligendum circa parteis cæteras. Si enim in chorda eadem prolixa, ac leuiter tenſa quidpiam non ad medium, ſed ad trientem ſupponas, & reliquum beſſem abductum dimittas, itus, reditúſque obſeruabis in proportione ad totam ſeſqui-altera fieri, ternos ſcilicet exæquatos binis pulſibus. Sin ad quadrantem, & reliquum dodrantem abductum dimittas, obſeruabis fieri in proportione ſeſqui-tertia, hoc eſt exæquari quaternos ternis pulſibus Sin ad quintam partem & abducas, dimittáſque quatuor reliquas, exæquabuntur quini quaternis, atque ita de cæteris. Vt proinde etiam intelligas chordæ itus, ac reditus eſſe, in Diapente proportione ſeſqui-altera; in Diateſſaron ſeſqui-tertia, In Ditono ſeſqui-quarta, in Semiditono ſeſqui-quinta. Neque ſecus in Hexachordis proportione ſuperpatiente. Idque pari ratione vt in chordis, ſic in vocibus, tibiis, ac id genus aliis.

Iam cùm duabus chordis ſic tenſis, vt totidem vnus itus, reditúſque, ac alterius fiant, non tam duo ſoni, quàm vnus creetur, vnde & earum eſſe vniſonantia dicitur, conſtat aërem ab vtraque chorda pulſatum, ſenſoriúmque auditus ferientem nihil inferre aſperitatis, quoniam ſinguli vtriuſque ictus in vnum coëuntes, in vnum ſimplicē, vniformémque ſonum coaleſcunt. Dum chordis autem ita tenſis, vt vna Diapaſon, ſeu Octauam ſupra aliam creet, contingit quidem vt vbi duo ictus, ab vtraque coaluerint, ſuccedat vnus inſociatus; at quia tamen illicò duo coaleſcentes ſuccedunt, idque ſemper alternis fit; inde fit, vt hæc conſonantia ſit gratiſſima omnium, quòd poſt vniſonantiam, nulla vnitior ſit, aurémve vniformiùs ſubeat.

Succedit Diapente, ſeu Quinta, ideò proximè poſt Octauam ſuauiſſima, quòd licet in illa duo ictus inſociati ſint, coalitio tamen fiat in quolibet tertio. Sequitur Diateſſaron, in qua coalitio, niſi in quarto non fit; tum Ditonus, in quo non-niſi in quinto; & Semiditonus, in quo non-niſi in ſexto. Deſinere autem cenſentur in hanc, quæ Conſonantiæ in proportione ſuperparticulari ſunt; quòd deinceps coalitiones vt iam cœperant ſic euadere diſtantiores pergant, quàm vt ſenſorium ipſa ſonorum varietate non diſtrahatur, nec ſatis crebrò conſolidetur, & quaſi leniatur, vnde & ob diſcrepantiam ſenſibilem non iam conſonantia, ſed diſſonantia eſſe cenſeatur. Qua etiam ratione Hexachordon quidem vtrumque conſonantia eſt, quòd in minore octaui quique ictus cum quinis coëant, in maiore quini quique cum ternis, quæ proportiones proximè accedunt ad duplam, ac ſeſqui-alteram; at nullæ inſuper in ſuperpartiente proportiona interueniunt; quòd in illis fit coalitio diſtractior. Profectò eandem quoque ob cauſam conſonantiæ compoſitæ non æquè videntur eſſe ſuaues, ac ſimplices, quatenus nempe plures ictus incoaleſcentes interueniunt; coalitiones quippe ſe habent quaſi lenimenta ipſam ſenſorij diductionem, & quaſi dilacerationem conſolidantia, quæ quò adhibentur frequentiùs, eò maior ſuauitas creatur, quò infrequentiùs eò minor, donec denique inſuauitas ſit.

At quorsùm Diapaſon videtur ſuauior vniſonantia? Nempe ea ratione, qua poſt tempeſtatem euadit ſerenum iucundius ſerenitate continua; & morbi, aut doloris ceſſatio ſæuitare morbi ac doloris experte. Vnde & Harmonici aliquando diſſonantiam interſerunt, quam vt immediatè præcedat, ſic ſtatim ſequatur perfecta conſonantia, quò ſenſorium læſionem ſentiat, medica manus mox adhibita dulcorem faciat ſenſibiliorem. Ex quo etiam intelligis, vt excipere diſſonantiam conſonantia illicò debet, ne auris quaſi diſcerpatur, ſuauitatéque Harmoniæ priuetur; ita debere vniuersè coalitiones ictuum, inſociatos ictus quam-proximè excipere; ne ſi abeant longiùs, aut infrequentiores ſint, organum interea diſcerpatur, vt illi ſanando fiant impares, & pro conſonantia diſſonantia ſentiatur.

Prætereo porrò duo quædam quæ ſubiici hoc loco poſſunt, vnum ſi habeatur ratio non longitudinis chordarum, ſed ituum, ac redituum, quibus ex aëris pulſatione ſonum creant; proportiones conſonantiarum minoris habendas inæqualitatis; ſicque Diapaſon dicendam eſſe in proportione non dupla, ſed ſubdupla cōſiſtere, quatenus chorda tota ſemel it, ac redit, dū eius dimidiū it reditque bis, ac pari ratione Diapente non in ſeſqui-altera, ſed in ſubſequi-altera, quatenus tota non it, reditque niſi bis, dum bes illius ter, atque ita de cæteris; ſcilicet ituum, ac redituum, ſeu pulſationum aëris ratio eſt longitudinum inuerſa. Quin etiam res fortè tanto magis congrueret, quanto & ſoni creatio per ſe ab aëris ictibus non à longitudine chordæ pendet; & ratio iſta minoris inæqualitatis generalis eſt, hoc eſt ſpectata nō modò in chordis, ſed etiam in omnibus rebus, quarum ſoni poſſunt mutuò comparari, & in quibus tamen longitudo non attenditur, quæ ne attendi quidem in chordis diuerſæ aut tenſionis, aut craſſitudinis poteſt. Verùm ob

familiarem

familiarem vsum, & quia comparatio longitudinum est longè sensibilior, quàm ictuum, pulsationúmve aëris; ideò retinere debent nomina maioris inæqualitatis.

Alterum videri exinde declarari posse, quî fiat vt pulsata singulari chorda seu in eadem Chely, seu in alia prope admota chordas cõsonanteis faciat tremere, dissonanteis, tametsi fuerint interceptæ, immotas relinquat. Nempe dum eius excursibus, recursibúsque aër pulsatur. Compulsantur quidem chordæ omnes vicinæ; at quia solæ consonantes ita tensæ sunt, vt subire eosdem cum ipsa excursus, & recursus valeant; ideò tremorem solæ patiuntur; dissonantes enim non tremunt, quòd ita sint tensæ, vt dum ipsa it, illæ redeant; dum ipsa redit illæ eant; sicque dum itus reditibus, & reditus itibus obstant, immotæ constent, nec tremorem patiantur. Constat autem cur duæ chordæ vnisonæ, æquisonæve vehementiùs tremant, quàm quæ ad Diapason consonantes sunt; hæ, quàm quæ ad Diapente; atque ita de cæteris. Videlicet vnisonæ omneis itus ac reditus simul incipiunt, ac terminant; quæ ad Diapason sunt, solos alternos, quæ ad Diapente solos ternos; sicque aliæ ex ordine. Sed hæc aliis locis vberiùs dicenda.

CAPVT III.

De Generibus Musicæ.

HIsce circa Consonantias præmissis, sequitur vt pauca dicamus de iis, quæ Genera & Musicæ, & Harmoniæ, & Melodiæ vulgò dicuntur, ac nihil sunt aliud, quàm certæ rationes progrediendi à sono graui ad acutum, aut contrà ab acuto ad grauem per parteis, ex quibus Diatessaron componitur. Vnde & quia Diatessaron potest quatuor chordis exprimi, definiri genus Musicæ, Harmoniæve solet, certa modulationis ratio expressa Tetrachordo, siue quatuor chordis, quarum extremæ sint in proportione sesquitertia, referántque Diatessaron. Nihil autem est necesse admonere huiusmodi Tetrachordon aliud esse à Lyra Mercurij, quam scilicet vt constitisse ex quatuor chordis memorant, sic addunt extremas in proportione fuisse dupla, creasséque Diapason, prima quippe existente vt 12. secunda vt 9. tertia vt 8. quarta vt 6. Quo pacto se olim habuisse maximã Harmoniam, est iam antè dictum.

Quia verò potest Diatessaron aut ex Hemitonio maiore, tono maiore, & tono minore componi; aut ex Hemitonio maiore, Hemitonio minore, & semiditono, aut ex Diesi maiore, Diesi minore, ac Ditono; hinc fit, vt tria soleant Harmoniæ genera distingui, *Diatonicum* nempe, *Chromaticum*, & *Enharmonicum*.

Videlicet Diatonicum est, quod primo modo, idque ascendendo à graui ad acutum procedit; cùm descendendo ab acuto ad grauem opposite procedat, hoc est per tonum minorem, tonum maiorem, & Hemitonium maius. Videtur autem Diatonicum dici quòd progrediatur per integros tonos.

Chromaticum autem quod secundo modo idque ascendendo, cùm descendendo procedat opposito, putà per semiditonum Hemitonium minus, Hemitonium maius. Fortè autem Chromaticum, seu coloratum dictum est à speciali notarum chordas exprimentium colore.

Enharmonicum denique, quod tertio, idque ascendendo, cùm descendendo opposito, videlicet per Ditonum, Diesin minorem, & Diesin maiorem procedat. Fortè autem est Enharmonicum dictum ob Diesin minorem idcircò vocatam Enharmonicam, quòd sit minimum interuallum, atque idcircò, quasi principium à quo iniri Harmonia potest.

Cæterùm quia procedendo à graui ad acutum (ac pari ratione ab acuto ad graue) licet vltra Tetrachordon, seu Diatessaron progredi: ideò Veteres cùm harmoniam suã ad vsque Disdiapason extẽderent (quam & maximum Systema dicebant) effecere primùm ad componendum Disdiapason quatuor Tetrachorda, quorum duo inferiora communem vnam chordam haberent, & duo superiora similiter; vt proinde cùm viderentur esse debere chordæ sexdecim, forent tantùm quatuordecim quasi vltima primi Tetrachordi, & prima secundi, ac pari modo vltima tertij & prima quarti in vnam coëuntibus; secus ac vltima secundi, & prima tertij, quæ maioris toni interuallo disjunctæ manserunt.

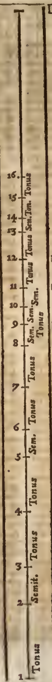
Et quia ne hac quidem ratione Disdiapason perficiebatur, quippe maior vnus tonus deerat; ideò sub infimo Tetrachordo assumpsere vnam chordam, quæ fuit ea de causa *Proslambanomene*; seu quia soni harum chordarum dicebantur *phthongi* Proslambanomenos appellata; & eo quidem interuallo, vt ab infima infimi Tetrachordi per tonum maiorem distaret. Quare & fuere hac ratione chordæ quindecim, vnde & exstitit vocatum *Pentekadecachordon*.

Ex quatuor autem Tetrachordis, infimum dicitur Tetrachordon *ὑπάτων Principalium*; quòd illius chordæ sint præcipuæ, & quasi bases cæterarum; succedens dicitur Tetrachordon *μέσων Mediarum*, seu quòd chorda eius suprema sit totius Pentekædecachordi media; seu quòd cùm duo tantùm forent Tetrachorda, prima illius chorda (eadem cum vltima inferioris) media omnium foret. Tertium Tetrachordon *διεζευγμένων Disjunctarum*; quòd eius chordæ, non cohæreant, sed disjunctæ sint à chordis secundi. Quartum Tetrachordon *ὑπερβολαίων Eminentium*, quòd illius chordæ emineant supra cæteras.

Ex chordis verò infimi Tetrachordi prima dicitur *Hypate hypaton*, quasi Principalis principalium. Secunda *Parhypate hypaton*, quasi principalium principali proxima. Tertia *λίχανος Lichanos hypaton*, quasi index principalium, quòd vicina vltimæ, sit quasi index digitus maximo proximus in manu. Quarta, quòd eadẽ sit cùm mediatũ prima dicitur *Hypate meson*, quasi principalis mediatũ.

MONOCHORDON DIATONICVM Syntonum, siue Naturale.

Tetrachordum	Chorda	Nota	Chorda	Tetrachordum
Tetr. hyperb.	Nete hyperbolæon.	16		
	Paranete hyperbolæon.	15		
	Trite hyperbolæon.	14		
	Nete diezeugmenon.	13		
Tetrach. diezeugm.	Paranete diezeugmenon.	12	Nete Synemmenon.	Tetrach. Synemmenon.
	Trite diezeugmenon.	11	Paranete Synemmenon.	
	Paramese.	10		
		9	Trite Synemmenon.	
Tetrachord in Meson.	Mese	8	Mese.	
	Lichanos Meson.	7		
	Parhypate meson.	6		
	Hypate meson.	5		
Tetrachordon Hypaton.	Lichanos hypaton.	4		
	Parhypate hypaton.	3		
	Hypate hypaton.	2		
	Proslambanomene.	1		

Monochordon Diatonicum Regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Tonus maior. sem. ma. Ton. maior Ton. minor se. ma. Ton. ma. Ton. min. Ton. ma. se. mi. To. ma. To. mi. se. ma. To. ma. To. mi.

sta sta neu mo sta neu mo sta sta neu mo sta neu mo sta

Monochordon Chromaticum regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Ton. maior se ma. se. mi. Semiditonus se. ma. se. mi. Semiditonus To. ma. se. ma. se. mi. semid. se. ma. se. mi. Semid

bilis bilis tra bilis bilis tra bilis bilis bilis tra bilis bilis tra bilis bilis

Monochordon Enharmonicum regulare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

Ton. maior diesis maior diesis minor Ditonus di. ma. di. mi. Ditonus To. ma. di. ma. di. mi. Ditonus di. ma. di. mi. Diton.

Ex chordis secundi, prima, vt mox dictum est *Hypate meson*, principalis mediarum; secunda *Parhypate meson*, proxima principalis mediarum; tertia *Lichanos meson*, index mediarum: Quarta *Mese*, Media quasi per excellentiam dicta.

In duobus superioribus Tetrachordis numeratio fit opposito modo; ita nempe vt νήτη, hoc est vltima appelletur prima, & succedens proinde deorsum *Paranete*, & sequens ipsam τρίτη *Tertia*: attamen vt eadem serie procedatur, nihil vetat vltimam cuiusque primam facere, & quod superet, eadem nomina retinere.

Ex chordis ergo tertij prima dicitur *Paramese* quasi proxima mediæ, Secunda *Trite diezeugmenon*, tertia disjunctarum; tertia *Paranete diezeugmenon* proxima vltimæ disjunctarum; quarta *Nete diezeugmenon* vltima disjunctarum.

Ex chordis quarti, quod prima eadem sit cum antecedentis vltima, Prima non alia est, quàm mox nominata Nete diezeugmenon vltima disjunctarum, Secunda verò dicitur, Trite hyperbolæon tertia eminentium: Tertia paranete hyperbolæon proxima vltimæ eminentium; Quarta Nete hyperbolæon vltima eminentium.

Visum est deinceps quintum Tetrachordon non tam superaddere, quàm sub medium quasi intertexere, vt chorda vna inter Mesen, & Paramesen collocaretur, quæ Tonum illeic interceptum in duo partiretur hemitonia, non aduertendo scilicet ille-ne maior, an minor tonus foret. Vocatum autem est *Tetrachordon* συνημμένων, ἢ συνεζευγμένων *Coaptatarum*, seu *conjunctarum*, quòd illius chordæ, veluti coaptarentur, conjungerenturve cum chordis secundi, ac tertij.

Vnde & ex chordis huius Tetrachordi prima eadem est ac dicitur quæ ipsa *Mese*, seu mediarum summa. Secunda est ipsa quæ inseritur inter Mesen, & Paramesen, dicitúrque *Trite Synemmenon* conjunctarum tertia quasi nempe numeratione vt in tertio, & quarto Tetrachordis factâ. Tertia, eorumdem instar *Paranete Synemmenon* proxima vltimę cōjunctarum dicitur, & quarta *Nete Synemmenon* vltima conjunctarum. Cúmque à plærisque Paranete Synemmenon eadem habeatur cum Trite diezeugmenon; & Nete synemmenon eadem cum Paranete diezeugmenon. Sicque huiusce Tetrachordi vna tantum chorda sit propria, & ex quinque Tetrachordis non fiat ampliùs, quàm Heckædecachordon; non desunt tamen qui alteram, ac etiam qui vtramque quasi distinctas habeant; vnde & alij Heptakædecachordon, alij Octokædecachordon distinguunt.

Cùm exhibendis porrò hisce Tetrachordis necessariæ viderentur chordæ minimùm quindecim, & cum assumpta sexdecim; nihilominus moris est vnam quampiam chordam ita diuidi, vt singulis eius diuisionibus totidem chordas referentibus & Tetrachorda & chordæ omnes per eam solam repræsententur. Nimirum, quasi tota chorda sit Proslambanomenos, residuum chordæ à proxima diuisione est Hypate hypaton; residuum à succedente Parhypate hypatòn, atque ita de reliquis. Et quia non tam ipsa chorda diuiditur, quàm Regula supra quam tenditur, & in qua adhibitis ad singulas diuisiones nerulis, varij quidam quasi gradus discernuntur: hinc fit vt tale organum ex vnica chorda, & regula gradatim diuisa constans appelletur tum *Monochordon*, tum *Regula harmonica*, tum *Musica scala*.

Constat proinde aliud esse Monochordon Diatonicum, aliud Chromaticum, aliud Enharmonicū: quę licet subdistingui soleant in syntona, mollia, toniæa, &c. abũdè tamen singula exhibuimus quatenus regularia sunt, ac vniformi diuisione progrediuntur. Exhibuimus autem primùm Monochordon Diatonicum, & ipsi seorsim adhibuimus & Tetrachordorum, & chordarum singularum nomina; quo ea, quæ dicta hactenus sunt, vel ex sola ipsius inspectione intelligantur. Subinde autem tria Monochorda conjunctim exhibuimus; vt ex ipso etiam prospectu appareat quibus in chordis conueniant, quibus discrepent inter se.

Monochordon autem Diatonicum, quod superiùs exhibuimus, quodque aliqui Syntonum, & Naturale nominant, diuidi commodissimè iuxta ante-dicta in hunc modum poterit. Cùm tota ipsa chorda sit Proslambanomene, habeatur pro 1. possitque adeò ipsi adscribi 1. diuide totam in duo & dimidio adscribe. 8. inde enim chorda 8. incipit; subdiuide in 4. & quadranti adscribe 4. dodranti 16. inde enim hæ chordæ incipiunt. Sic totam diuide in tria, & trienti adscribe 5. bessi 13. inde enim, &c. subdiuide in sex & sextanti adscribe 3. subdiuide adhuc in 9. & nonæ parti adscribe 2. Ac tum quod residuum est a secunda diuide in 2. & dimidio adscribe 10. quod residuum à tertia in duo & quatuor ac dimidio adscribe 11. quadranti 6. quod residuum à quarta in duo & quatuor; ac dimidio adscribe 12. quadranti 7. quod residuum à sexta in duo, & quatuor, ac dimidio adscribe 14. quadranti 9. quod residuum à septima in duo, & dimidio adscribe 15. sicque negotium confectum erit.

Quod spectat verò ad tria Monochorda vno prospectu exhibita; diuisio primùm Diatonici ipsa eadem est, quæ est mox descripta; nisi quòd nona chorda tonum inter Mesen, & Paramesen diuidens prætermittitur; adeò proinde, vt decima fiat nona, vndecima decima, ac ita deinceps, quousque decima sexta, sit decima quinta. Scilicet tam hoc Monochordon, quàm duo reliqua exhibentur solùm Pentechædecachorda.

Chromatici diuisio difficilia non est; nam primùm chordæ illius 1.2.3.5.6.8.9.10.12.13. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici. Vt habeas autem cæteras; diuide totam chordam in partes quinque; & pars vna dabit chordam 4. duæ dabunt 7. tres 11. Residuum autem à septima diuide in duo, & dimidium dabit 14.

Pari autem ratione circa Enharmonicum, imprimis chordæ illius 1.2.5.8 9.12. 15. eædem sunt cum chordis Diatonici; imò & 4.

eadem

eadem est eum 3. & 7. eadem cum 6. & 11. eadem cum 10. & 14 eadem cum 13. Ad cæteras quod attinet, Residuum à secunda diuide in 25. & vna vigesima quinta dabit 3. Residuum à tertia in duo, & quatuor ac dimidium dabit 10 quadraos 6. Residuum à sexta in duo; & dimidium dabit 13.

Cùm soleant verò chordæ in Stabileis, Mobileis, & Neutras distingui & Stabiles dicaotur eæ, quæ io omnibus Monochordis eædem sunt, parémve locum obtioent: Mobiles, quæ in singulis diuersæ sunt, siue locum motanr; Neotræ quæ in duobos eædem, siue pari in loco sunt; constat vel ex iis, quæ Monochordis interscripsimus, Stabileis esse 1.5. 5.8.9.12. 15. Mobileis 4.7.11.14. Neotras 3, 6.10.& 13.

Constabit etiam attendenti io Diatonico quidē Mooochordo reperiri Diapason octies; quater scilicet inter chordas stabileis, bis inter mobileis, bis inter oeutras, Diapente verò septies; ter inter stabileis, semel inter mobileis, semel inter neutras; bis inter neutras & mobileis, Diatessaron denique octies; quater inter stabileis; bis inter mobileis, bis inter neutras. In Chromatico autem, & Enharmonico Mooochordis, reperiri quidem tam Diapason, quàm Diatessaron octies, periode ac in Diatonico; at Diapente reperiri ter solùm, idque inter stabileis chordas.

Ac huiusmodi quidem fuisse Genera harmoniç apud Veteres intelligimus. Iamdudum verò est ex quo solùm Diatonicum est in vsu: nisi quod interdum semitonium minus, ex Chromatico, seu Diesis major ex Enharmonico; ac interdum quoque Diesis minor ex Enharmonico vsurpatur; & in Diatonicum interseritur: Quo pacto videtur Genus Diatonicum ex additione, mistiooéve tam Chromatici quàm Enharmooici completi; nempe cùm in ipsum traosfertur, quod cæterorum propnoin est.

Id autem fit, cùm Musicæ notæ insigniuntur aut quatuor huiuscemodi decussatis virgulis X aut duabus huiuscemodi X. Videlicet cùm Practici existiment integrum Tonum compooi ex oouem commatibus, reputant quoqoe maius Hemitonium compoui ex quinque; & tum tribuunt quatuor reliqua minori hemitonio, seu Diesi maiori; tum Diesin maiorem dimidio miouentes, tribuimus Diesi minori duo.

Sequitur itaque, vt de Monochordo, scaláve harmonica Recentiorum dicamus, quam *Guido Aretinus* Benedictinus Mooachus ante annos sexcentos iouexit. Id in eo ab antiquis differt, quod ex chordis non 15.16.17. aut 18. sed ex 22. constet; ac Systema sit maximum, quod non solùm Disdiapasoo, sed maius etiam Hexachordon supra ipsam exhibeat. Illa aliunde ex quatuor aut quinque Tetrachordis concinnabantur; istud ex Hexachordis septem. Chordæ illorum exprimebantur nominibus Græcis, Proslambanomene, Hypate hypaton, &c. Chordæ istius Latinis literis A,B,C,D,E,F,G, cum adhibitis voculis, Vt,re,mi,fa,sol,la, quæ fuere syllabæ initiales hemistichiorum noti illius primi ex hymno S. Ioannis tristichi, quod per id tempus sic canebatur, vt syllabæ illæ efferrentur phthongis Hexachordi serie procedentibus, ac medium quidem occupante Hemitonio.

VT queant laxis REsonare fibris
MIra gestorum, FAmuli tuorum;
SOLue polluti LAbij reatum.

Ad literas quod attinet, A quidem respondet Proslambanomene, B Hypate hypaton, atque ita ex ordine; verùm quia septem duntaxat vsurpantur literæ, & duæ tamen ac viginti sunt chordæ; ideircò adhibeotur primùm maiusculæ literæ A, B, C, &c. ac deinde minusculæ a,b,c,&c. & istæ demum ingeminantur aa, bb, cc, &c. Sic non mirum si Anagrammate qui ludunt, in nominibus variis Notas sex illas Musicas reperiant, quemadmodum cuiusqoe illorum Monachorum nomen *F.Saluator Mile*, & *F.Louis Almerat*, ipsas demptâ nullâ, aut additâ literâ continet, vt & plæraque alia v.g. *Folium Astrale*, &c.

Quia verò aliunde syllabæ illæ senæ senis chordis cuiusqoe hexachordi respoodent, & vnumquodque hexachordon treis, de quibus dicemus posteà, Diatessaroo species continet (quatenus nempe hemitonium in principio, medio, aut fine Diatessaron est) ideò oportuit Hemitonium collocari in medio; exprimique vocibus *MI*, *FA*, interuallóve ipsis comprehenso. Et quia vulgò canimus in Diatonico genere, io qoo primum Hemitonium nisi voo tono, qui est à Proslambanomene ad Hypaten hypatoo, oon preceditur, ea de causa subsumere voam chordam oportuit, quam Græci dicerent *hypoproslambanomenen*, Guidoni autem satis fuit, attribuere illi literam Græcam Γ. vnde & attributa ipsi voce *Vt* dicta est 1. chorda Gamma *Vt*, secunda *A RE*, ac cæteræ ex ordine, prout io sequente Monochordo expressum vides.

Prætereo autem, quod Tetrachorda antiqua apposita sunt; idcircò factum, vt planiùs constet ad quasnam Recentiorum chordas antiquorum chordæ reuocari possint; tum vt statim pateat quid sit inter hoc & antiqua Monochorda discriminis; ac inter cætera obseruetur tum esse quinque chordas super-additas, tum vnam infernè subsumptam, ac intelligatur hexachordoo esse, quo Systema hoc excedit antiquum.

Id verò notandum omnia Hexachorda incipere semper ab aliqua vna harum literarum F, G, C, ac idcircò agnosci solùm treis quasi radices, seu *Claues*, vt appellant Cantus, quas & vocant Clauim F fa, vt, Clauim G sol, re, vt, Claoim C sol, fa, vt, (scilicet voaquæque effertur vna cum litera, nunc per voam, nunc per duas, nunc per treis huiusmodi voces, prout habentur in schemate.)

Et quia incipiendo à chorda F fa, vt, chorda b fa, mi, exhibitura erat Fa, quod cum mi, ipsius A la mi re crearet Hemitonium; incipiendo autem à chorda G sol re vt, eadem chorda b fa, mi, exhibitura erat mi, quæ cum mi, ipsius A la mi re, crearet tonum integrum; eaptopter oportoit chordam b fa, mi, io duas diuidere, quarum prior cum b rotundo sic exprimeretur, b fa: posterior cum quadrato

Systema	Chorda	Clavis								Intervallum	Synemmenon
		cc							la	tonus	
		dd						la	sol	tonus	
		cc						sol	fa	semi.	
		bb							mi	semi.	
		bb						fa		semi.	
Tonus Hyper.	Nete hyperbol.	aa					la	mi	re	tonus	
	Paranete hyperbol.	g					sol	re	vt	tonus	
	Trite hyperbol.	f					fa	vt		semi.	
Tonus Diez.	Nete Diezeugmen.	e				la	mi			tonus	
	Paranete diezeug.	d			la	sol	re			tonns	Nete synemmen. (Tonus Synemmenon)
	Trite Dicaeugm.	c			sol	fa	vt			semi.	Paran. synemmen.
	Parsmeso.	b				mi				semi.	Tonus.
	Tonus	b			fa					semi.	Trite synemmen.
Tonus Mes.	Mese.	a		la	mi	re				tonus	Mese.
	Lichanos meson.	G		sol	re	vt				tonus	
	Parhypaton mes.	F		fa	vt					semi.	
	Hypate meson.	E	la	mi						tonus	
Tonus hypat.	Lichanos hypaton.	D	sol	re						tonus	
	Parhypate hyp.	C	fa	vt						semi.	
	Hypate hypaton.	B	mi							tonus	
	Proslambanom.	A	re							tonus	
	Hypoproslamben.	Γ	vt								

sic b mi. Dici autem solet, illud b molle, hoc verò b durum, partim ob figuram quòd rotunda leuior, & quadrata asperior sit; partim ob cantum, quòd mollius sit per Hemitonium, quàm per tonum procedere.

Hac proinde ratione Clauis F fa, vt. dicitur vulgò Clauis B mollis; & Clauis G sol, re, vt, Clauis B quadrati, seu duri; Clauis autem C sol, fa, vt, dici solet clauis naturæ; idque cùm sit media, sine manis neutra inter alias duas. Et certè Hexachordon incipiens à C sol. fa, vt, deprehenditur semper inter Hexachorda à G sol, re, vt, & F fa, vt, medium; ac id vtrique commodi præstat, vt cùm transiri ab altero in alterum non valeat, transitiu tamen tam ex vno, quàm ex alio in ipsum C sol, fa, vt; & ex ipso C sol, fa, vt, tam in vnum, quàm in aliud fiat.

Quod vides autem ad dextram Manuductionis interuallum ex b fa, in b mi, maiore Hemitonio designari, cùm hinc inde, & alibi cætera interualla minora designentur Hemitoniis minoribus, maiora æqualibus tonis; id ex Guidone, aliisque ipsum sequutis desumptum est; quatenus antiquorum instar minorem tonum non agnoscentes non potuere Diatessaron seu Quartam compositam habere ex duobus tonis & maiore Hemitonio, verùm ex minore duntaxat; & cùm reputarent tamen tonum integrum componi ex duobus Hemitoniis, cuiusmodi Apotomen esse, & Lemma antè diximus; ideò vt interuallum à b fa in b mi tonum, tam cum antecedente, quàm cum insequente Hemitonio minore conflaret, censuere ipsum esse Hemitonium maius.

Prætermittendum verò non est, cùm superioribus sæculis huiuscemodi Systema chordarum viginti duarum (aut etiam viginti, contrahendo in vnum b fa, & ♮ mi) sic monstraretur tyronibus vt singulis apicibus flexuris que digitorum singulæ chordæ assignarentur; vnde & Systema fuit vocatum *Manum*, & vulgò etiam *Gamma* (propter primam chordam dictam Gamma Vt,) itémque Alphabetum praxeos. Nupero hoc tamen fuisse vt solerter; ita commodè excogitatum Hexachordon triplex cum literis septem semel appositis, in quod totum sit Systema contractum, quodque etiam *Manus* illius imitatione cui substituta est, appelletur.

Res ita se habet, vt videre licet in insequente schemate, in quo literæ eædem sunt, ac nihil aliud, quàm F deductum ex supremo loco

loco in infimom eſt. Id autem factum, vt tranſponendo voces *Fa, vt,* in *Vt fa*, Clauis B mollis inde incipiens radix fieret primi Hexachordi, qood vt deinceps procederet, commutatę etiam ſunt ſequentium duarum chordarum voces, haberi enim vides non G ſol, re, vt, ſed G re, ſol, vt; & non A la, mi, re, ſed A m , ıa, ıe

Cùm inſequens autem chorda *G re, ſol, vt*, ſit Clauis B duri ſeu quadrati, vides ab ıpſa commodè ıncipere tertium Hexachordon (relicta ſub *Vt* vacua cellulà è regione *F vt, fa,*) ac vt id poſſet procedere, fuiſſe quoque tranſpoſitas trium ſupremarum chordarum voces, videlicet *C ſol, fa, vt*, in *C ſol, vt, fa*, *D la, ſol, re*, in *D la, re, ſol*. & *E la mi*, in *E mi, la*, (vacua relicta areola ad verticem primi Hexachordi) abſque eo, quòd tranſpoſitio huiuſmodi chordarum naturam immutet: neque enim vlla vox quæ eſſet b mollis, euaſit b duri, aut contrà.

E		mi	la
D	la	re	ſol
C	ſol	vt	fa
B	fa		mi
A	mi	la	re
G	re	ſol	vt
F	vt	fa	

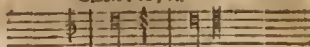
Interim verò ſecundum Hexachordum ſic reperitur diſpoſitum, vt Claui Naturæ exſiſtente *C ſol, vt, fa*, incipiat ab ipſius *Vt*, & treis chordas, quæ ſupernè deſunt, infernè ſuppletas quaſi circuitione habeat (vacuâ relictâ areolâ inter ipſas *B fa, mi*, voces.) Vnde & tametſi chorda *C ſol, vt fa*, inter chordas *F vt, fa* & *G re ſol, vt*, media non ſit; ipſum tamen *Vt* Hexachordi radicem medium obtinet.

Commodiſſimè autem hac ratione tranſitiones fiunt ex primo Hexachordo in ſecundum, & viciſſim ex ſecundo in primum; itémque ex tertio in ſecundom, & viciſſim ex ſecundo in tertium. Quoniam ſeu aſcendere oporteat, commodè tranſitur ex *ſol*, primi in *re* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *re* primi; neque ſecus ex *fa* tertij in *re* ſecundi, & ex *ſol* ſecundi in *re* tertij; ſeu deſcendere, commodè tranſitur ex *fa* primi in *la* ſecundi, & ex *mi* ſecundi in *la* primi; neque ſecus ex *mi* tertij in *la* ſecundi, & ex *fa* ſecundi in *la* tertij, ſed res apud tyrones trita.

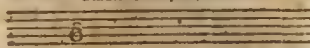
Non eſt verò etiam id prætermittendum, quòd cùm antiqui ſuis cantilenis duos quoſdam ordines characterum ſuperſcriberent, vnum eorum, quibus chordæ ſyllabis quibuſque efferendis deſtinatæ deſignarentur; alterum eorum quibus tempora in eiſdem ſingulis efferendis inſumenda; fuiſſe deinceps artificium eidem moneri præſtando longè facilius excogitatum.

Nam quod ſpectat quidem ad chordas, quibus cantus acuties, grauitáſve deſignetur, nihil aliud, quàm quinque lineæ cantilenæ ſuperducuntur, ac vni illarum præfigitur character vnius trium Clauium, vt ea quaſi chorda determinata habita cæteræ ſurſum, deorſúmque pro ſuo quæque ordine partim in interuallis, partim in lineis diſpoſitæ intelligantur. Sunt autem characteres Clauium huiuſcemodi

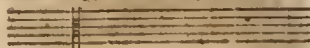
Clauis F fa, vt.

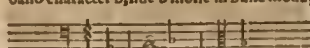
Clauis G ſol, re, vt.

Clauis C ſol. fa, vt.

Apponitur aliquando Claui, & ſua quidem in chorda, hoc eſt ſua in linea, ſuóve interuallo character b, ſiue b molle in hunc modũ;

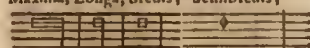

indicat autem Hexachorda b mollis, & naturæ, eorúmque tranſitiones vſurpandas eſſe. Quod ſi nullum ſit, indicio eſt hexachorda b duri, ac naturæ, eorúmque tranſitiones debere vſurpari.

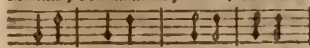
Ac ne mirere, cur tam paucæ adhibeantur lineæ, quippe quæ vna cum interuallis ac ſpatiis etiam, imò & lineolis ſuprà, infráque additis complectendo Syſtemati chordarum non ſufficiant; ſcito, dum quiſpiam ſolus canit, abundè ſatis eſſe chordarum; & dum plures ſimul concinunt ſatis quoque abundè eſſe ſingulis, quatenus totius chordarum Syſtematis quatuor diſtingui parteis ſolent, vna Ima, altera Summa, duæ intermediæ, quarum quæ eſt prope imam *Tenor* dicitur, quæ prope ſommam *Altus*, ſupple cantus; & Claues iis tribnuntur lineis, vt tam qui imam, quàm qui ſummam, quàm qui cæteras parteis tenent, ſatis chordarum, quibus excurrant, habeant.

Quod ad tempus cuique efferendæ inſumendum ſpectat; excogitatæ ſunt primùm octo notæ, figuræ væ, quas heic cum ſuis nominibus expreſſas habes

Maxima, Longa, Breuis, Semibreuis,

Minima, Semiminima, Vnca, Semivnca.

Harum autem notarum valor ita ſe vt pluſimùm habet, vt quæque antecedens æquiualeat duabus proximè conſequentibus, vt vna maxima duabus longis, vna longa duabus breuibus, &c. Et qoia ſemibreuis eſt aſſumpta, cuius valor ſit vna nuncupata, *Tactio*, percuſſióve, ſiue menſura, quæ vnam manus, [illegible], h. e. *demiſſionem, euectionémque*, duáſve motiones continet; ideò fit, vt Maximæ valor Tactiones ſint octo, Longæ quatuor, Breuis duæ; & contrà vt ad vnam Tactionem requirantur duæ minimæ, quatuor ſemiminimæ, octo vncæ, ſexdecim ſemivncæ. Cúmque idem valor ſoleat exprimi iiſdem lineolis, interductibúſve, quæ ſignificant intermoria, pauſáſve, quibus aliquando à cantu interquieſcitur; idcircò ecce eaſdem notas pro valore per intermoria.

Dico

Dico autem vt plurimùm; ſiquidem is valor diuerſimodè alterari ſolet: ac imprimis quidem per eos, quos Practici & vocant *Gradus*, & diſtinguunt treis, *Modum, Tempus, & Prolationem*, ſpecialeiſque illis characteres tribuunt, quos immediatè Clauibus adjungunt.

Et Modum quidem maiorem, aut minorem faciunt; illum cùm maxima per longas; iſtum, cùm longa per breueis menſuratur. Maiorem autem perfectum dicunt, cùm maxima æquiualet tribus longis; imperfectum cum duabus ſolùm; qui idem valor communis eſt. Et minorem perfectum cum longa tribus breuibus, minorem, cùm duabus breuibus, qui itidem valor eſt communis. Character autem Maioris perfecti ſunt ternæ lineolæ, tria inter lineas interualla comprehendentes, aliquando etiam ſolùm duo; imperfecti binæ comprehendentes etiam interualla vel tria, vel duo. Minoris perfecti linea vnica interualla comprehendens tria; Imperfecti etiam vnica comprehendens duo; ad iſtum videlicet modum

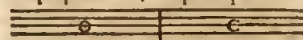
Modus maior perfectus, Modus maior imperfect. Modus minor perfectus, Modus min. imperf.

Neque te moueat, quod heic lineolæ aliquæ eædem, quæ aliquorum intermotiorum videantur; quia cùm ſunt modi, inter Clauim & characterem temporis de quo mox dicendum, ducuntur, cùm intermoria, poſt eum characterem. Vnde & cùm anteponuntur, dicuntur *Indiciales* ſolùm, quia nihil aliud quàm indicant modum; cùm poſtponuntur, etiam *Eſſentiales*, quia ad cantum prætereà ſpectant.

Tempus vocant menſuram breois per ſemibreueis, ipſúmque aut perfectum, cùm vna breuis æquiualet tribus ſemibreuibus; eſtque illius character circellus; aut perfectum, cùm duabus ſolùm, eſtque illius character circelli dimidium.

Tempus perfectum, Tempus imperfectum.

Prolationem denique dicunt menſuram Semibreuis per minimas, ipſámque adhuc aut perfectam, cùm vna æquiualet tribus, charactere illius exſiſtente pati circello, ſed cum puncto in medio, aut imperfectam, cùm ſolùm duabus, exſiſtente illius charactere ſemicircello cum ſimili puncto in hunc modū

Prolatio perfecta, Prolatio imperfecta.

Vt prætercam autem omnes iſtos gradus eſſe interdum ſimul in cantu perfectos, interdum ſimul imperfectos, interdum miatim ſe habere; adnoto potiùs, quia vocata Tactio vſurpatur aliquando ad menſuram breuis, & tunc tam demiſſio teclinatione quàm euectio reſtitutione manus veluti ingeminatur, & quaſi quadruplea motio fit; idcircò ſpecialem eius characterem haberi circellum cum tranſuerſa deorſum linea: Dici autem ſolet Tactio iſta maior; cùm minor nempe ſit communis, ſeu ſimplea quæ ſemibreui competit, cuiuſque character eſt ſemicircellus cum ſimili linea

Tactio maior. Tactio minor.

Eſt verò & alia Tactionis ſpecies, quam *proportionatam* appellant, ac potiſſimùm quæ hemiolia, aut ſeſqui-altera, & vulgò *Tripla* dicitur, conſtans ſcilicet motionibus tribus, vt puta demiſſione manus, reclinatione eiuſdem, & facta ſimul reſtitutione, euectionéque; vnde & illius character eſt 3. aut $\frac{1}{2}$. Sed de ea ſtatim pòſt dicendum.

Addo prius fieri prætereà notarum alterationem aut colligatione mutua, aut punctis adhibitis, aut colore variato. Et quod ſpectat quidem ad colligationes, ſiue ligaturas eæ fieri hiſce modis ſolent.

Regulæ autem ſunt, pro nota quidem prima, vt ſi caudata ſit, eiúſque cauda ſpectet ſurſum, vt in exemplis A, tunc tam ipſa, quàm inſequens, ſeu obliquè ſe ſeo quadratè habeant, pro ſemibreuibus ſeu vna tactione menſuraris habeantur. Sin cauda ſpectet deorſum, vt in exemplis B, tunc prima habeatur pro breui, æquiualénſve duabus tactionibus, ac ſimiliter ſi cauda deſtituatur, & inſequens ſurſum procedat, vt in exemplo C, cætetùm ſi caudata non ſit, & ſequens deorſum vergat vt in exemplis D tunc æquiualet vni longæ, ſeu tactionibus quatuor.

Pro media autem, vt ſiue illa ſit vna, ſiue multiplex, veluti in exemplis E, æquiualeat ſemper vni breui, ſiue duabus tactionibus.

Pro vltima, vt ſi deorſum procedat, & quadrata ſit, æquiualeat longæ ſeu tactionibus 4. vt in exemplo F: ſi obliqua æquiualeat ſolùm breui ſeu tactionibus duabus, vt in

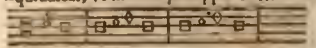
in exemplo G. Si denique sursum præcedenti sit, æquiualeat etiam solùm breui, siue duabus tactionibus vt in exemplo H. Si denique caudata sit, vt in exemplis I, æquiualeat longæ, seu tactionibus quatuor.

Ad puncta quod attinet; nihil necesse est dicere de iis, quæ accidentalia dicuntur, cuiusmodi semicircello aut sursum aut deorsum conuerso inscribuntur, ad designandum cessationem, coitionémve canentium; aut interseruntur duabus lineolis, superscribunturve S literæ ad designandum repetitionem partis cantilenæ, quæ præcesserit, & si quæ alia similia sunt: dicendum duntaxat de iis, quæ essentialia nominant, quæque tria cùm sint, vnum accrementi, alterum speciatim alterationis; tertium diuisionis, aut imperfectionis *punctum* dicitur.

Accrementi punctum est, quod ad dextram notæ appositum dimidium valoris ipsius illi superaddit, quo proinde modo nota maxima valet tactionibus 12. longa 6. maxima 3. breuis 1 $\frac{1}{2}$. minima $\frac{1}{4}$. semiminima $\frac{1}{8}$. vnca $\frac{1}{16}$. Quia verò heic fit idem valoris augmentum, ac per gradus perfectos; tunc si fortè graduum characteres simol adhibentur nihilo propterea valor auctior fit; eóque casu nihil aliud, quàm punctum perfectionis vocatur.

Alterationis punctum est, quod superscribitur notæ Semibreui, cùm inter duas breueis constituitur; ac tum valorem illius duplicat, adeò vt Breui, seu duabus tactionibus æquiualeat, vt in exemplo apposito A.

Idem porrò, etiam sine puncto superscripto aduenit sequenti semibreuium si inter duas breueis duæ collocarentur, veluti in exemplo B.

Denique punctum Diuisionis, seu imperfectionis est, quod supernè pingitur inter duas notas simileis; cùm eæ habent antecedentem, ac insequentem notam maioris valoris. Obstat videlicet ne valor posterioris ingeminetur eo modo quo dictum mox est; vt patet in exemplo C.

Ad Colorem demum quod spectat; Si characteres graduum perfectorum adsint, tum color niger adimit notæ trientem valoris ipsius; si imperfectorum, quadrantem. Adeò proinde, vt Maxima priore casu æqoiualeat solùm 8. tactionibus, seu valoris communia fiat; posteriore autem æquiualeat 6. Longa priore casu æquiualeat 4. posteriore tribus: Breuis priore duabus, posteriore vni, ac semissi seu tribus minimis. Semibreuis priore vni, posteriore dodranti vnius seu tribus semiminimis. Minima priore dimidio vnius, posteriore tribus vncis.

Quanquam ob difficultatem deligendi fractiones in breuibus, semibreuibus, minimis, ac semiminimis, vix illarum color nisi in Tactione proportionata, seu Tripla variatur, quam etiam Hemioliam & Sesqui-alteram appellari iam diximus.

Cùm huiusmodi porrò duæ voces eiusdem sint significatus, ac idiomate solùm differant; nihil tamen aliud inuehunt discriminis, quàm quòd in hemiolia omnes characteres sunt nigri; & quia hoc ipsum Tactionem triplam esse indicat, nullus character præponitur; in sesqui-altera autem omnes characteres sunt albi seu communes (nisi quòd ad impediendum alterationem, quæ ob concursum duarum similium interceptarum, vt in exemplo B mox antè allato, contingeret, altera earum denigratur) præfigitur autem character $\frac{3}{2}$.

Prætereo autem tam Hemioliam, quàm Sesqui alteram maiorem dici, cùm notæ sunt breues, & semibreues; interpositis aliquando minimis; idque semibreui exsistente communi mensura, hoc est valente vnam motionum, quarum in Tactione sunt tres; cùm & breuis valeat solùm earum duas, & minima dimidium vnius. Ac pari ratione tam Hemioliam, quàm Sesqui-alteram minorem dici, cùm notæ sunt semibreues ac minimæ, interpositis interdum semiminimis (ac etiam in Hemiolia, ob colorem, vncis) idque minima exsistente communi mensura, hoc est valente trium motionum vnam, cùm semibreuis valeat duas, & semiminima dimidium vnius. Verùm immorandum in istis non est.

Importunum fortè non erit heic adnotare quod R.P. Athanasius Kircherus *in Musurgia* habet, illic nempe deducit ante tempora Guidonis Aretini Hymnorum cantum expressum fuisse octo lineis, quibus non item interuallis notæ adscriberentur, ac tale schema se reperisse Messanæ, cuius vsus fuisset à 700. circiter annis, cuiusque octo lineæ initium ducerent ab octo prioribus literis Græcis, α β γ δ ε ζ η θ. Alterum non octo lineis, sed duabus solùm cum notis tam in ipsis quàm in interuallo & infra multiplicibus, vt ad *Salue Regina*.

Guidonem autem in Aretio Hetruriæ Oppido natum, Monachum Ordinis S. Benedicti, ex hisce quasi rudimentis instituisse quem habemus ritum exprimendi cantum per notas insertas, tum quinque lineis, tum interuallis (facilitatis gratiâ) idque Pomposæ in Ducatu Ferrariæ tempore Ioannis XX. anno M.XXIV. alij dicunt M.CC.VIII. desumptis ex Hymno S. Ioannis, vocibus VT, RE, MI, FA, SOL, LA, quæ in progressu per Scalam, aut *Manum* quam composuit, adhiberentur literæ A B C D E F G, addita initio litera Γ Græca, quâ nonnulli putant indicare illum voluisse initialem sui nominis literam. Aiunt illum hoc characterum genere Graduale primum notasse, & Ioannem hanc formam non tantùm probasse, sed & omnibus præferendam statuisse. Erant verò etiam Guidoni omnes Notæ vniusmodi; quare & videtur solùm habuisse rationem Grauis & Acuti, non item temporis Longi & Breuis: Inuentorem autè Notarum, quas iam & habemus Auctorem fuisse Ioannem Muriam, aliter *Iean des Murs* Parisinum 300. circiter pòst annis.

Porrò Guido necdum contentus hac noua cantandi methodo, inauditam antehac

plurium

plurium vocum Symphoniam excogitasse dicitur primus (certè nullam ipsius memoriam habemus apud Veteres; etsi tritum est, dum Nautæ, &c. cantant Octaua acutiùs canere quàm iuniores, ac alias quoque inflexiones vocis variare) ac fuit etiam auctor Instrumentorum Polyplectrotum, vt sunt Clauicymala, Clauichordia, &c. cùm priùs nihil tale.

Scala Guidonis componitur ex vocibus grauibus, acutis & superacutis, literas scilicet repetendo. Concludit R. Pater nullum exstare monumentum quod Antiqui Polyodia vsi sunt, sed sola Monodia, hoc est vnica voce, nisi quòd hæc Lyræ, Cytharæ, aut Tibiæ accómodabatur. Quòd enim quatoor illa apud Ptolemeum ἀγωγαὶ, pro quatuor vt iam vocant partibus accipiantur, sunt tantùm variæ vocis affectiones, ac veluti figuræ tropi harmonici, quibus cantus decorem & gratiam acquirebat, quod & deducit, & sub fine, Quæ verò Boëtius, Ptolemæus, aliique de Harmonia præter Diapason, Diapente, Diatessaron, & ex hisce compositas, nullam aliam agnoscerent consonantiam; nec enim Ditonos, Semiditonos, Hexachordúmque inter consonantias vt modo computabant ante Guidonem, & à temporibus D. Gregorij differat, ita notabantur per septem literas A, B, C, D, E, F, G, (quas proinde Guido retinuit, addita Γ, ad componendum Octauam) vt constans inter quem tonum, aut semitonum foret, ac id semper seu ascendendo, seu descendendo sumatur

Lib. 7. part. 2. Erotem. 3.

A}
B} Tonus.
C} Semitonus.
D} Tonus.
E} Tonus.
F} Semitonus.
G} Tonus.

Atque hæc de generibus Musicæ.

CAPVT IV.

De Tonis, siue Modis Cantus.

SVPEREST dicamus de iis, qui fuere etiã ab antiquis Toni, Modique appellati; sed alio sanè significatu, quàm qui vtrivis voci attributus hactenus est. Scilicet Tonos, siue Modus, quatenus heic accipitur, nihil aliod est, quàm forma quæpiam modulationis, quæ in vnaquaque specie Diapason, seu Octauæ est varia, quatenus initiū illius, ac intra ipsam semitonia ad varias chordas pertinent. Vnde & quia Veteres fecere Diapason septem species, septem quoque Modos, Tonósve agnonere, quos & dixere *Dorium*, *Phrygium*, *Lydium*, *Hypodorium*, *Hypophrygium*, *Hypolydium*, *Mixolydium*; nempe occasione desumpta à speciali ritu canendi certarum regionum.

Et *Dorius* quidem Modus est qui incipit ab Hypate Meson, seu à chorda communi duobus inferioribus Tetrachordis, & desinit in Neten Diezeugmenon, seu cómunem duobus superioribus; *Phrygius* qui à Lichano Hypatoo in Paraneten Diezeugmenon; *Lydius*, qui à Parhypate hypatoo in Triten Diezeugmenon; *Hypodorius*, qui à Mese in Neten hyperbolæon; *Hypophrygius*, qui à Lichano meson in Paraneten hyperbolæon; *Hypolydius*, qui à Parhypate meson in Triten hyperbolæon; *Mixolydius* deoique, qui ab ipsa Hypate hypaton in Paramesen. Vnde & vt ipsos habeas quo ordine sunt ab infima chorda sursum ascendendo, ita connumerari possunt; *Mixolydius*, *Lydius*, *Phrygius*, *Dorius*, *Hypolydius*, *Hypophrygius*, *Hypodorius*. Sunt, qui numerent opposito modo, vt Ptolemeus Hypodorium ab Hypate hypaton in Paramesen, Hypophrygium à Parhypate hypaton in Triten diez. &c. quemadmodum Mersennus noster innuit, sicuti & Lucianus in Harmonide, cùm concentus modum docet seruari debere in Phrygio attonitum, in Lydio turbulentum, grauitatem in Dorico, in Ionico suauitatẽ, τὸ ἴδιον τῆ Φρυγίυ, τὸ ἔνθεον, τῦ Λυδίυ τὸ Βακχικὸν, τῦ Δωρίυ τὸ σεμνὸν, τῦ Ἰωνικῦ τὸ γλαφυρὸν.

Ac fuere quidem aliquibus plures species enumeratæ; sed eæ tamen fuere duntaxat istarum quædam subdistinctiones. Siquidem omnes istæ species Dorio, ac Hypodorio exceptis fuere in acutam, & grauem diuisæ, & Lydius grauior fuit vocatus *Æolius*; Hypolydius grauior *Hypæolius*; Phrygius grauior *Iastius*, seu *Ionius*; Hypophrygius grauior *Hypoiastius*; nisi quòd aliqui Hypoiastium cum acutiore Mixolydio, vti & grauiorem Mixolydium cum Hypodorio pro eodem habuerunt; cùm & videantur acutiorem Mixolidium Hypermixolydium dixisse, vti & acutiorem Phygium, Hyperphrygium.

Quæres fortè qui fieri possit, vt qui septem modos primi distinxere octauum non adjecerint à Proslambanomene in mesen? Sed fecisse nempe videntur; quòd hic modus non alius ab Hypodorio fuerit visus, quatenus non alia est species Diapason à Proslambanomene in Mesen, quàm quæ est à Mese in Neten Hyperbolæon; quatenus vtraque incipit à Tono, & procedit per Hemitonium, duos Tonos, &c.

Vt quidpiam verò de singulorum proprietatibus attingamus; ecce modo Dorio tribuitur, vt sit grauis, seuerus, pudicus, stabilis, compositus, ad prudentiam & vitæ actiones temperandas comparatus, ac ideò Ciuitatibus, Rebuspublicisve probè institutis imitationi habitus: At Hypodorio, vt sit languens, piger, somniculosus; ad vitæ functiones inhabilis. Quo factum aiunt, vt Pythagoræi Dorio expergefierent, & ad studia se compararent; Hypodorio indormiscerent, & ad quietem conuerterentur.

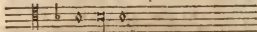
Sic Phrygio proprium tribuitur, vt animos addat, iram, furorémque accendat, ad immanitatem, itémque ad luxuriam comparet, bellicosus, audax, præceps, vnde & lituo exprimebatur, Anapæstisque continentibus; Hypophrygius autẽ ex opposito; vt vulgate proinde sit Lacedæmonios solitos Phrygio sonare classicū, Hypophrygio caocre receptus.

Sic Lydio, vt sit lugubris, flebilis, suspitiosus, lamẽtosus; Hypolydio contrà, vt festiuus, alacer,

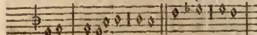
alacer,iucundus,amœnus; vnde & ille ad funebria,casúsque miserabileis;iste ad amatoria, choreas, res gratas est accommodatus. Mixolydio denique,vt quasi medio se habens modo animi affectus commoueat, ac sedet. Et hæc quidem pauca de Antiquorum modis.

Ad Recentiorum Modos quod spectat,non agnoscuntur quidem iam plures,quàm septem Diapason, seu Octauæ species; at quatenus illæ aut Harmonicè,aut Arithmeticè diuiduntur,creantur ex ipsis modi duodecim; de quibus tamen priusquam dicamus ipsæ Octauæ species cognoscendæ sunt; cùm & operæ-pretium sit tum cæterarum consonantiarum prænosse varias species; tum perspectum habere quibus chordis, seu lineis minora interualla, hoc est hemitonia,tonísque exprimantur.

Imprimis itaque Hemitonium minus non est quidem vsui in Diatonico genere;sed posset tamen chordis, characteribúsque b mollis, ac ♮ duri in hunc modum exprimi

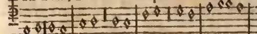
Hemitonium maius,seu Secunda minor, vt Practici dicuut,his fere chordis exprimitur

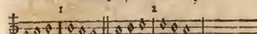
Tonus minor, seu Secunda maior sequitur semper tonum maiorem tendendo sursum; quòd summum semper locum in omni Tetrachordo obtineat. En illius exempla

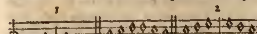
Tonus maior,seu iterum secunda maior,sequitur semper tendendo sursum Hemitonium maius in omni Tetrachordo;ac reperitur præterea inter *re* chordæ *A mi, la, re,* & *mi* chordæ ♮ *mi*, En illius exempla

Semiditonus,siue Tertia minor duarum est specierum, prout nempe tonus præcedit Hemitonium, vel sequitur. En exempla

Ditonus siue Tertia maior duarum etiam est,quatenus tonus maior minorem præcedit, vel inter *A mi,la,re,*& ♮ *mi* sequitur.En exẽpla

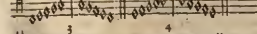
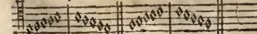

Diatessaron trium est specierum prout Hemitonium ascendendo in summo, in medio, aut in imo locum obtinet. Exempla ecce

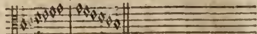
Diapente seu Quinta specierum est quatuor,prout etiam se Hemitonium habet

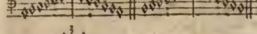
Hexachordon minus,siue Sexta minor trium specierum est, prout duo Hemitonia maiora in illa se habent

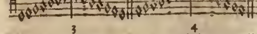
Hexachordon maius,siue Sexta maior trium etiam specierum pro maioris vnici Hemitonij dispositione

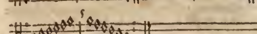
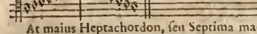

Heptachordon minus, seu Septima minor ex Diapente & Semiditono composita quinque est specierum

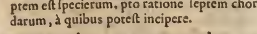

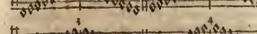
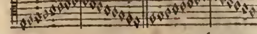
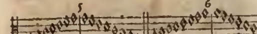
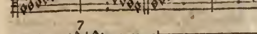
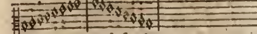

At maius Heptachordon, seu Septima maior ex Diapente, & Ditono composita nonnisi duarum agnoscitur.

Denique autem Diapason, seu Octaua septem est specierum, pro ratione septem chordarum, à quibus potest incipere.

Et sic quidem se species, vt cæterorum interuallorum,sic speciatim Diapason,seu Octauæ se habent.
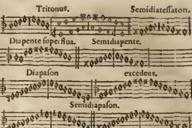
Addo verò id cauendum esse,ne Consonantias,& maximè Diatessaron,Diapente, Diapason pro numero chordarum,notarúmve præcisè metiamur; quatenus potest contingere, vt earum compositio rationem Consonantiæ excedat, aut ab ea deficiat, vnde & vulgò aut excedens,ant diminuta dicitur.

Et Diatessaron quidem,seu Quarta excedẽs dicitur,quoties quatuor chordæ,seu notæ nullum complectuntur Semitoniũ,verùm ter tonos integros; vnde & *Tritonus* appellatur; diminuta

minuta verò quoties cum tono vnico complectuntur duo Hemitonia; dicitur autem etiam Semidiatessaron. Exempla ecce

Diapente quoque, siue Quinta pari ratione aut exeedens, aut diminuta, quæ & Semidiapente vulgò dicitur, in hunc modum

Sic & Diapason, siue Octaua pari modo aut excedens, aut diminuta, quæ & semidiapason vulgò appellatur, in hunc modum
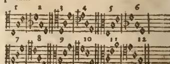

Dignum interim consideratione, vt charactēr b adimit notæ Hemitonium minus, & ex tono facit Hemitonium maius; sic istos ✕, & ♮ notæ addere Hemitonium minus; adeò proinde, vt nota, quę valeret solùm Hemitonium, euehatur ad integrum tonum, sed minorem videlicet. Quanquā cùm charactet ✕ adhibeatur aliàs; non solet tamen character ♮ adhiberi nisi in chorda b *fa*, ♮ *mi*, ad innuendum, licet modulatio per b molle fiat, ea tamen occasione, esse notam efferendam non per *fa*, sed per *mi*; adeò vt ex Mese transitus fiat ad Paramesen, relicta Trite Synemmenon, cuius chorda b *fa* propria est.

Nunc, ad Recentiorum Modos vt redeamus, diximus iam illos fieri duodecim ex diuisione partim Harmonica, partim Arithmetica specierum ipsius Diapason. Existimatur autē Diapason harmonicè diuidi, cùm Diapente infra, Diatessaron supra constituitur; quippe iuxta dispositionem numerorū 6.4.3. quibus est antè declaratum proportionem duplam harmonicè diuidi; Arithmeticè autem, cùm Diatessaron infra, & Diatessaron supra, pro dispositione numerorum 4. 3. 2. quibus dictum est diuidi Arithmeticè proportionem duplam.

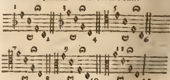
Ac viderentur quidem Modi esse debere 14. cùm species Diapason sint septem; at duodecim tantum sint necesse est; quatenus neque quarta species harmonicè diuidi, neque septima harmonicè potest; quoniam si in quarta deorsum, in septima sursum Diatessaron acceperis, ea Triton erit, constabitve ex tribus tonis integris; sicque residua fiet non Diapēte, sed vocata Semidiapente, constans nempe ex duobus tonis, & duobus Hemitoniis dumtaxat.

Cæterùm ex 12. Modis, qui loco sunt impari vt puta 1.3.5.7.9.11. vocari solent *Principales, Dominantes, Authentici*; qui verò sunt pari, vt puta 2.4.6.8.10.12. dici solent *Collaterales, Famulantes, Plagales*. Scilicet quòd illi & creentur ex diuisione harmonica & elatiore loco sint; isti, & creentur ex diuisione Arithmetica, & depressiorē sedem obtineant. Etenim cùm bini assumantur, hoc est 1. & 2. 3. & 4. 5. & 6. &c Sunt quidem chordæ ipsius Diapente coniugatis authentico & collaterali communes; at Diatessaron in illo sursum, in isto deorsum additur; sicque est necesse vt iste sit diatessaron integrā inferior, quàm ille.

Vt habeas autem quo ordine & ex quibus speciebus Diapasō singuli creētur; creatur ecce primus ex 1. specie diuisa Harmonicè, Secundus ex 5. diuisa Arithmeticè, Tertius ex 2. diuisa Harmonicè, Quartus ex 6. diuisa Arithmeticè, Quintus ex 3. diuisa Harmonicè, Sextus ex 7. diuisa Arithmeticè, Septimus ex 4. diuisa Harmonicè, Octauus ex 1. diuisa Arithmeticè, Nonus ex 5. diuisa Harmonicè, Decimus ex 2. diuisa Arithmeticè, Vndecimus ex 6. diuisa Harmonicè, Duodecimus ex 3. diuisa Arithmeticè, Esse autem exempla Modorum hæc possunt

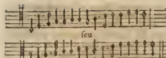
Quin-etiam, quia, vt iam monuimus, tam Authenticus, quàm collateralis ipsi coniugatus eandem Diapente communem habent; ij possunt bini, seu coniugati sic repræsentari, vt tribus notis cuiusque authentici subiiciatur quarta, ad constituendum collateralem, cuius aliunde suprema nota sit ea, quæ media authentici est; in istum videlicet modum

Quo loco adnotari potest tunc modum quępiam dici perfectum, cùm inter canendum ad vsque Diatessaron, seu quartam præcisè seu in authentico infra Diapason descenditur, seu in collaterali supra ascenditur; imperfectum autem, & diminutum quidem, cùm non omninò attingit Diatessaron, excedentem verò, cùm vltrà excurrit. Atque hic quidem sensus est, quo practici Harmoniam vocant, cùm illam habent pro systemate ex Diapason, & Diatessaron constante.

Non memoro autem quòd Practici iidem Modos discernunt definiúntque ex duodecuplici commistione trium specierum Diatessaron cum quatuor Diapente, vt dum primum Modū eum esse describunt, qui componitur ex prima specie Diapente a *C sol fa vt* & *G sol re vt* posita inferiùs, & ex prima Diatessaron. *G sol re vt*, ad *C sol fa vt* posita superiùs, atque ita de cæteris: id scilicet perinde est Obseruo potiùs quod solent Modos ex propriis chordis in alias transferre, seu transponere, ex quo appellari translati, seu transpositi modi solent. Fit autem hæc translatio potissimum interuentu b mollis, ita scilicet perinde est seu dicas

Vtrobique

Vtrobique enim primus Modus est; sed illcie germanus, seu in proptiis chordis, heic ttanslatitius, seu in alienis. Vbi & adnotandum est, si posteriore quidem loco non adhibeas molle, non primum modum translatum fore, sed germanum septimum; vti & si priore adhibeas, non iam primus erit, sed nonus translatus.

Quanquam verò sint, qui propterea velint duos esse dumtaxàt agnoscendos Modos, quòd omnis cantus aut per b molle, aut per b durum peragatur; hæc tamen esse ad summum potest generalior distinctio; cùm plures sint speciales modi, qui sub illo vtroque sint planè distincti. Rectiùs fortasse qui existimant septem dumtaxat agnoscendos, quatenos 8.9.10.11.12. iidem cum 1.2.3.4.5. esse videntur; tametsi appositè fit, cùm ideò habentur distincti, quòd vtcumque chordæ extremæ primi, & octaui, secundi & noni, & sic de cæteris, eædem sint; intermediæ tamen aliæ ac aliæ sint, quatenos altero existente authentico, altero collatetali, non potest eadem esse chorda, quæ Diapente sursum, deorsúmque procedendo efficiat.

Interesse autem plurimùm mediam quoque chordam esse eandem, vel ex eo perspicitur, quod ad eam quoque appellatæ *Cadentiæ*, in quibus lepor cantus præcipuus consistere deprehenditur, fiant. Neque verò modò mutata hæc chorda proprias mutat cadentias; sed mutando simul chordam intercepti intra Diapente Ditoni ac Semiditoni, illas quoque mutat, quæ ad ipsam fiunt. Sed hac de re quoque aliquantò post.

Roges heic fortè, qua ratione vocati in Ecclesia Toni, quibus Psalmodia peragitur, ad hosce modos referantur? Respondeo verò, cùm octo solùm huiusmodi Toni vulgò agnoscantur primũ illorũ esse, qui heic tertius est, secundum, qui quartus, tertium qui quintus, ac ita porrò, quovsque decimus sit octauus. Qua ratione fit, vt prætermittantur, qui heic sunt primus, & secundus; vndecimus, & duodecimus: nisi quòd Tonus, qui præter illos Irregularis dicitur, & quo Psalmus *In Exitu* canitur diebus Dominicis, ad modum vndecimũ refertur.

Quamobrem autẽ qui octo delegere Tonos à tertio Modo inceperint; non alia occasione fecisse videntur, quam quia primitùs Modi incipiebant ab eo, qui iam habetur tertius, habébatque chordam initialem, finalémque *D la re sol*. Quippe pari Modo Tonus Ecclesiæ primus situs est in *D la re sol*; neque verò secus octauus, perinde ac Modus decimus est in eadem *D la re sol*: sed supposita scilicet diuisione Arithmetica à qua fit Modus collateralis. Quod temporibus autẽ nuperis Modus primus acceptus sit penes chordam *C sol vt fa*, idcircò esse factum videtur, vt modi inciperent ab ea chorda, quæ ipsa est Clauis naturæ & ex Harmonica diuisione primæ speciei Diapason creatur. Quanquam & species Diapason inchoari à chorda *F vt fa*, aliave nihil vetuit.

Sed hisce dimissis, ac vt aliquid de singulorũ modorũ proprietatibus attingamus; id primùm prætereo, quod varij variè recenteis hos Modos ad antiquos illos referunt & accommodant: vt dum plærique primũ vocãt Dorium, secundum Hypodorium, tertium Phrygium, quartum Hypophrygium; quintum Lydium, sextum Hypolydium, septimum Mixolydium; octauum Hypomixolydium, nonũ Hyperdorium, ac Ionium, decimum Hypohyperdorium, ac Hypoionium vndecimum Hypophrygium, ac Æolium: duodecimum Hypohyperphrygium, ac Hypæolium: Alij primum esse Phrygium, secundum Hypophrygium; tertium Dorium, quartum Hypodorium, &c. verùm res debet intelligi ex iis quæ singulis attribuuntur.

Primus itaque ad choreas, tripudiáque est comparatus; *Modúsque lasciuus* ideò dicitur.

Secundus ex se satis lætus, ob affinitatem tamen cum sexto, ita ad exprimendum affectus amatorios deflectitur, vt propterea *Languens, lamentabilisque* dicatur.

Tertius dicitur modus *Grauis*, quòd sit maximè ad res graueis, seriásq; exprimẽdas idoneus.

Quartus quòd mœstitiæ, miseriæ, sollicitudini exprimendæ comparatus sit, dicitur *Flebilis, & supplex*.

Quintus quòd rebus arduis, difficilibus, asperis, dicitur *Seuerus, austerus, immitis*.

Sextus dicitur *Assentator*, quòd sit maximè accommodatus ad exprimendum adulationes; querimoniásque & languores amantium.

Septimus *Hilaris, alacérque*, quòd mentem à curis, & sollicitudinibus auocet, & ad hilaritatem, lætitiámque componat.

Octauus *Religiosus*, quòd ferè vsurpetur pœnitentiæ, lachrymis, aliisque pietatis verbis, affectibúsque exprimendis.

Nonus *Iracundus*, quòd accommodetur exprimendis minis, mentisque emotionibus, vnde & ad res quoque lasciuas transferatur.

Decimus *Pudicus*; quòd mistam pudori suauitatem præ se ferat, & sedationem animi, modestiámque testetur.

Vndecimus *Politus*, seu comptus, quòd præ se ferat quidpiam comptum, limatum & compositum; vnde & carminibus Lyricis est maximè accommodatus.

Duodecimus *Luctuosus*, quòd quarto, sextóque affinis, exprimendis lugubribus, deploratisque rebus sit aptus.

Atque ista quidem circa Modos idcircò adnotãda sunt, quòd Harmonicis, Practicisve habenda cura imprimis sit, vt deligant modum argumento congruum. Argumentum verò materiam subiectam, hoc est rem, siue orationem, quæ concinitur. Vocant proinde vulgò subiectum, tametsi subiectum quoque nominant, eam concinentium partem, quæ sua speciali modulatione argumentum sic exprimit, vt cætera ad ipsam, quasi præcipuam referantur; idque siue illud sit aliunde propositum, seu proprio Marte excogitatum.

Est autem modus deligendus, congruúsque vsurpandus, tum ne res lætæ modo lugubri, lugubres læto exprimantur, ac vniuersè vt orationi sit cantus cõsentaneus, tum vt agnoscatur quibus chordis vocatæ cadentiæ accõmodandæ sint, & ad quas vsque excurrere liceat. Quippe necesse plærumque est vltra modum excurrere cùm si canendo permutaris, vt loquuntur, vocibus, Tenor, v.c. authentico modo argumentum

exprimat, oporteat ſæpiùs partē imam ad quartam chordam infra Tenoris infimam, aut ſi in collaterali ad quintam vſque exſcendere; neque ſecus partem ſummam, ad quintam, aut quartā ſupra altæ partis ſupremam aſcendere; cùm ſit aliunde totâ Octauâ ipſo tenore acutior; vti & pars alta parte ima Octauâ totâ altior eſt. Vt taceam poſſe quidem ad vnam, alterámve chordam prætereà excurri, ſed non ſine magno plærumque concinentium incommodo.

Dixi autem, dum vocibus permutatis canitur; nam ſi canendum ſit paribus, vt ſi omiſſa parte ſummâ, duo, treſve tenores ſint, tunc tantus excurſus neceſſarius non eſt, potéſtque chordarum ſyſtema eſſe longè minus. Vnde & obiter intelligi licet, non poſſe propriè partes eſſe plures, quàm quatuor; quoniam cùm plures inducuntur, non ideò chordarum Syſtema augetur, ſed partes ipſæ ſic ingeminantur, vt ſint duo tenores, v. g. quorum vnus ſit altera tota tertia acutior; videlicet quaſi bipartiendo quintā, qua tenor ſuperat partem imam, atque ita de cæteris. Prætereo autem cùm ex oppoſito pauciores partes ſunt, vt puta vel duæ, vel tres, poſſe eas in abſentium confinium chordas ſic excurrere, vt ipſas quaſi ſuppleant, iiſdem exhibitis conſonantiis.

Intelligitur conſimiliter, ad agnoſcendū concentus modum attendendam quidem præcipuè eſſe finalem chordā, ſeu eam in quam concētus totus deſinit; at quia plerumque dū modi authentici ſunt, in medias chordas deſinitur, dum collaterales in extremas; ideò attendenda textura eſt tota, ac peruidendum ad quas chordas crebriores fiant cadentiæ. Id certè maximè eſt neceſſe, vbi modi non ſimplices, ſed commiſti ſunt, veluti primus cum decimo, quintus cum duodecimo, cæteríque pari ratione.

Quod dixi porrò deligendū eſſe modum cōgruum, vt cantus orationi cōſentaneus ſit; patet accedere debere, vt quæ pars præcipuè argumentum exprimit, motiones gradatim, aut ſaltuatim; minores, aut maiores pro ipſa argumēti conditione ſubeat. Nam ſi argumentum querulum, luctuōſum, flebiléque ſit, procedendū maximè eſt per Hemitonia, itémque per minores tertias, ſextas, tertias decimas ſupra infimam; & ſupra chordas accidentaleis vſurpanda interdū b molle, ac Dieſin; vt prætercam notas maiores, durantioréſve eſſe debere; vti & ſecus agendū conſtat, vbi argumentum lætitiæ eſt; caueri autem potiſſimùm motiones illæ lenes debent, vbi argumentum, iracundiam, immanitatem, aſperitatem præ ſe fert, vſurpādæque maximè præter tonos integros maiores tertiæ, ſextæ, tertiæ decimæ: quartæ quoque vndecimæque, ac ſeptimæ etiam, præcipuéque cùm ſyncope, hoc eſt nota, quæ in tactus elatione cœperit, perſeuerante in depreſſione.

Quanquam verò hæc iam attinēt ad praxin, iuuat tamen adhuc duo, aut tria quædam generatim ſubiicere. Vnum eſt, vt adhibeantur conſonantię potiſſimùm; tametſi, vt antè innuimus, poſſint interdum diſſonātiæ appoſitè intermiſceri. Debent autem initio ſpeciatim ſolæ adhiberi conſonantiæ, eæque, quantum licet perfectæ, & maximè quidem ſi partes occipiāt ſimul canere; nam ſi alioquin vna poſt aliam poſſint imperfectæ quoque vſurpari. Quod ſi vſpiam eſſe perfectæ, tum in fine præſertim debēt; tunc enim pręcipuè harmoniæ ſuauitatē auris exſpectat, & qualis potiſſimū eſt Octauæ, aut vniſoni.

Cauendum verò ſtudioſè eſt vt chordæ, notæve ſibi inuicem reſpondentes conſonantes ſint, ſed etiam quæ binæ heinc inde decuſſatim opponuntur, hoc eſt prior vnius cum poſteriore alterius, ſe harmonicè habeant, neque relatione, vt loquuntur, falſa, peruerſáve afficiantur; hoc eſt vt inter illas neque Tritonus, neque Semidiapente, neque Semidiapaſon, Diapaſonve excedens interueniat. Eſt autem præſertim Tritonus cauendus; cæteræ enim tolerantur faciliùs, maximéque Semidiapente ſi inſequatur Ditonus & præcedente quidem, vt par eſt conſonantia; neque enim alia ratione diſſonantiarum aſperitas, quàm præcedentium, conſequentiúmque conſonantiarum ſuauitate lenitur.

Atque vt hoc loco quidpiam obiter, de Diateſſaron, ſiue Quarta, quæ reſpiciēda interdum videtur, adiiciam; ſciendum eſt illam ſolitariam quidem, hoc eſt cùm duæ ſolùm partes canuntur, non eſſe gratam admodum, quò fit vt ferè vſurpari niſi cum ſyncope non ſoleat; verùm cōſociatam; vt ſi tres, pluteſve partes concināt; tunc commodiſſimè vſurpari; ac non modò quidem copulatam, infernè cum Quinta, aut minore tertia, ſed etiā ſupernè cū tertia maiore.

Alterum, vt ipſæ conſonantiæ continuò varientur; hoc eſt vt non adhibeantur cohærenter inter duas eaſdē partes duæ octauæ, duæ quintæ, &c. ac minimè omnium duo Vniſoni. Id ſcilicet ingratum eſt, ac ferè ſolùm cùm aut motiones ſaltuatim procedunt, duæ tertiæ, ſextæque habentur tolerabiles maximéque ſi altera maior, altera minor ſit, ob tantulam illam Hemitonij diuerſitatem. (Qua ratione proinde fit, vt ſi tertia ſextam, aut ſexta tertiam conſequatur altera eſſe maior altera minor debeat; niſi fortè altera partiū in eadem chorda notave conſtet) aut motiones cōtrariæ ſunt, hoc eſt, dū vna partim aſcēdente altera exſcēdit, duæ quęlibet conſonantię continentes non improbātur.

Notandum eſt verò tametſi duabus conſonantiis eiuſdem naturæ interponatur diſſonantia; illas nihilominus continenteis reputari, neque, perfectæ licet fuerint, ſatis ſuauiter diſſonantiæ incohærentiam temperare.

Poſtremùm, vt variatæ conſonantiæ non ſine delectu procedant, vtque adeò ex vna in aliam vicinam tranſeatur. Exempli gratiâ, vt ſi ex ſexta procedendum ſit ad octauam, ea ſexta ſit maior, ſi ad quintam, ea ſit minor; neque ſecùs ſi ex tertia ad octauam; partibus intereà motiones oppoſitas ſubeuntibus. Quod ſi ex tertia ad quintam procedendum ſit, vbi altera quidem conſtiterit, par eſt tertiam eſſe maiorem, vbi variata fuerit minorem: ſi verò ex tertia ad vniſonum debet ea tertia eſſe minor; & partibus quidem gradatim, oppoſitéque incedentibus, aut vna conſtante, altera ſaltante; nam ſi alioquin vna gradatim, altera ſaltuarim aſcendat, eſſe eam minorem par eſt.

Verùm pauca hæc, & Modorum quidem occaſione attigiſſe ſit ſatis; hæc enim, aliáque vt fuſiùs, ita ſpecialiùs proſequi ad eam praxim attinet, quam Compoſitionem vulgò nominant; quæque adeò in duabus, tribus pluribuſve partibus ad efficiendum Harmonicum concentum aptandis, verſatur. Quare & huc vſque Manu-ductio ad Muſices Theoriam ſufficiat.

FINIS.

NOTITIA

NOTITIA
ECCLESIÆ
DINIENSIS,

CVI ACCESSIT

CONCILIVM AVENIONENSE,
Anni M. CCC. XXVI. Ex Manu-ſcripto Codice
Statutorum eiuſdem Eccleſiæ.

CLERO POPVLOQVE DINIENSI,

PETRVS GASSENDVS
Ecclesiæ Præpositus, S.

ESTRA fuere vota, MI PRÆSVL, MEI COLLEGÆ, MEI CONCIVES, vt appellerem animum ad ea, quæ audiistis interdum me de Ecclesia, Vrbéque nostra edissereotem, conscribenda. Nempe soliti estis demirari, quî potuissem è teoebris educere illa non paoca, quæ forent vobis incognita; ac reputastis, oisi ea scripio sustioerem committere, fore, vt, me exstincto, in densam caligioem relaberentur. Manum itaque, ante meum à vobis discessum, operi admoui; ac iam, alias inter Elucubratiunculas, emissurus quoque hanc sum; tantò sanè alacriùs, quantò propria alioqoin sponte hoc mei in Patriam affectus exhibiturus specimen, persentio me facturum rem Vobis futuram non iniucundam. Dudum est certè, quòd cogitâram, non antè, si Deus daret, emori, quàm hocce officio vt defungerer, hoc est, vt ex iis, quæ aut fando à maioribus accepissem, aut ex libris intellexissem, aut ex euolutis ionumeris penè Registris, Actísque eruissem, aut ex viris curiositatis oppidò raræ addidicissem, Opellam huiuscemodi quantulamcumque coocinnarem. Ac me eum quidem nunquã habui, qui possem Principis Poëtarũ imitatione dicere,

Primus Idumæas referam tibi Dinia palmas,
Et virdi in campo templum de marmore ponam:

Verùm, non ideò intentatum pro modulo virium debui sinere, si Diniæ fortè commendationem quærere aliquantulam possem. Quippe tametsi futuri sint, qui me res adeò tenueis, ac nostræ istæ Dinienses sunt, extulisse in vulgus causentur; tuebor me tamen, quòd hanc nactus Spartam, ornare hanc debuerim; &, cùm alij suis glorientur Mycenis, imitari mihi eom licuerit, qui Ithacam suam in asperrimis saxulis affixam, taoquam nidulum, immortalitati etiam anteposuit. Videlicet, tametsi Patria nec magna, nec spleodida sit, non ideò minùs patria est, neque minùs ipsi debemus, quòd sumus; atque adeò esse eam nobis minùs caram æquum non est: cùm & eo ipso magis teneamur, quò exornare valeat nos, euadere ipsi cuipiam ornamento. Neque verò hoc dico, quasi nostra hæc tenuis prorsus sit, obscuráque habenda; cùm Ciuitas fuerit iam Plinij, Ptolemæique temporibus non cootemnendi nominis, quippe Regionis cuiusdam Caput; ac ideò deinceps in Prouinciarum distributione Diœcesis euaserit secundom Metropolim prima. Quanquam, occasione istorum, qui scribi, nisi grandia, valdéque illustria non ferunt, admoneo

fore, vt heic non videant claram Rhodon, aut Mitylenen, aliamve id genus vrbem laudari, nec facta virûm, quæ æternis famæ monimentis inclyta floreant: admoneo, inquam, maturè, ac in fronte; ne, si fortè ea, quæ sequentur legere sustinuerint, sese deinceps operam, præter spem, lusisse querantur. Ad cæteros quod attinet, qui non perinde præter pauonem, rhombúmque omnia fastidiunt, ac rerum fastu non sic ducuntur, quin cognoscere parua æquè, & magna cordi habeant, ij, nisi aliud, saltem me eum esse deprehensuri sunt, qui cùm cæteris non inuideam, vt sint palatiorum amplitudine, magnificentiáque gloriosi, ipse casis humilibus, pauperéque cauo sim lætus. Sed & vtcumque de aliis sit; abundè erit, quòd Vos saltem, quorum interest, hæc nosse delectet: nempe & Vos estis, quibus ipsa præsertim scribo, iísque, qui nobis successuri sunt, quibus non hæreo, quin gratum faciam, dum transdo ad illos, quæ me, ad nos vsque ex antiquitate non latent, quibusque similia si fuissent per vices ab aliquibus antecessorum tradita, non in ea, qua sumus, rerum ignoratione, versaremur. Quamobrem & ipsi Vos estis, ô Reverendissime Præsvl, ô carissimi Collegæ, & Concives, quibus hæc ipsa offero, vt sint in pignus mei illius, quem dixi, affectus, obsequiíque in Patriam, cui voueo, apprecórque omnem à Deo bonorum omnium largitore prosperitatem: Vtque sint aliunde in quantulamcumque compensationem eius officij, ad quod mei præsentiâ teneor; neque enim dubito, quin pro eo, quo estis erga me amore, quoque acceptum meum hoc munusculum habebitis, hanc commutationem cum mei absentia (non valdè prolixa, Deo dante, futura) æqui, boníque consulatis. Ne longum autem faciam, cùm omnia, quæ sum deinceps dicturus titulo *Notitiæ Ecclesiæ Diniensis* complectar; ea sic partienda trifariàm videntur, vt iuuet primùm pauca de ipsa Ciuitate præmittere; prosequi subinde ea, quæ ad Ecclesiam in ipsa sitam attinent; ac seriem demum subiicere Episcoporum, qui Ecclesiam rexerunt, & Appendicis vice, Præpositorum etiam aliquot eiusdem Ecclesiæ.

NOTITIA

NOTITIA ECCLESIÆ DINIENSIS.

PARS PRIMA.

Qua de Ciuitate Diniensi pauca præmittuntur.

CAPVT PRIMVM.

Diniæ Situs.

T igitur inde incipiam; DINIA; siue, vt in libello Prouinciarum legitur, *Dina*, Ciuitásve Dioiensium, nominata est posterioribus sæculis, ounc *Dinea*, ounc *Dignia*, nunc *Digne*; & cohærenter *Dineensis*, vel *Dienensis*, *Dignienfis*, & *Dignensis* vrbs. Gallica, & vernacula appellatio est *Digne*; etsi aliqui, vt Scaliger, scribant, *Dine*, & Schudus etiam apud Ortelium, *Doney*.

Populi, quorum Caput fuit, dicti sunt Plinio, EBRODVNTII, dum narrat, *tam Auanticos, quàm, Ebroduntios, quorum oppidum Dinia, à Galba Imperatore formula adiectos*, hoc est, Narbonēsi Prouinciæ adscriptos, cùm Inalpini antè haberentur. Scilicet aliàs idem Plinius inter genteis Alpinas à Romanis deuictas oumerat Ebroduntios. Ac vult quidem citatus Sebudus non Ebroduntios, sed, Bodiontios legendum; verùm, si coniectura placet, quidni potiùs Bloduntios, Bledoutiósve legendum ducamus, propter Bloduoam, vel Bledonam fluuium (vulgò *Bleone*) qui variè sinuatus, varia hinc inde oppida habet; ac medio cursu Diniam alluens, quarto deinde lapide sese exonerat in Druētiam? Certè, cùm Druentia superiùs, eadémque ex parte fluuiolum Vantium excipiat; potuere, qui ipsum circumstarent Populi, Vantici, Auanticive esse, quorum Dinia quoque oppidum, siue caput foret. Nisi quis malit Auanticos requirere io Delphinatu, ob Auansoour oppidum; ac ipsos etiam Ebroduntios pro Ebrodunensibus habere. Quanquam, si illi quidem Auaotici fuere; qui potuit ipsorum tam procul sitorum, ac vltra Drueotiam oppidum, esse Dinia? Qui etiam potuit Ebrodunensium; cùm Ebrodunum, & iam antè Alpium, seu Græarum, seu Cottiarum celebre fuisset oppidum; & deinceps fuerit Metropolis, cuius Ciuitatum vna fuit Dinia? Quòd si prætereà Plinius Ebrodunum, aut Ebroduoeoseis inter genteis Alpinas nominatim non oumeraunt; causa fortè fuit, quòd Ebrodunum habuit in iis duodecim Ciuitatibus, quæ non fuere recensitæ in Inscriptione illa è tropheo Alpium, quam referendam integram censuit. Videlicet, enumeratis variis Populis subiicit; *Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xii. quæ non fuerunt hostiles: item attributæ municipiis Lege Pompeia.*

At Ptolemæus Populos, quorum DINIA caput, vocat SENTIOS, dum Οὐοκοντίων. ioquit, *ἢ Μημινίων ἀνατολικώτεροι Σέντιοι. ὧν πόλις μεσόγειος Δινία, Vocontiis, & Mimenis magis Orientales sunt Sentij, quorum ciuitas mediterranea est Dinia.* Innuit autem hos fuisse extremos ad Orientem Galliæ populos versus Alpeis, cùm ipsos inter populos Galliæ Narbooeosis recenset, oeque pro Inalpinis habet. Cùm verò esse addat finitimos Vesdantios, quorum Sanitium oppidum inter Italiæ populos, atque Alpium incolas refert; heinc fit, vt Sentios habere eosdem cum Sanitiensibus noo liceat; tametsi aliunde oullum supersit io tota regione eius vocis vestigium; oisi fortè ipsam extendas ad vrbem vsque Sedenam, vulgò *Seine*, & posse putes iam Sedentios appellari pro Sentiis, cōiecturamque ex eo fulcias, quod proximi Sedenæ mōtes Gallicam ditionem à Sabaudica, siue inalpina, atque Italica secernant. Vtcumque sit, ac ne ambages coosecter; cùm temporibus insequentibus mos obtinuit Gallias in septem Prouincias distingui, habita est Dinia inter ciuitates Prouinciæ Maritimarum Alpium, quarum Metropolis Ebrodunum: quemadmodum vel ex citato Prouinciarum libro intelligitur.

Deinceps, cùm fines, nomináque Prouinciarum mutationes subierint varias; compeitur quidem Ebrodunum ab aliquot iam sæculis ad Delphinatum pertinere: at DINIA semper io ea fuit, quæ ipsum Prouinciæ nomeo fecit suum. Heinc & Priocipem semper eom agnouit, qui Prouiociam obtinuit; & ex quo Comites Prouinciæ, qui iidem fuere Reges Hierosolymitaoi, Neapolitani, Siculi, desierunt regere Prouinciam, Carolusque

oomine

nomine III. & Comitum vltimus obiit anno Christi M. CCCC. LXXXI. Dinia, vt & tota Prouincia Regem Francorum Principem habuit, ac Proregem eundem, seu Gubernatorem vocatum agnouit, & ex quo Supremi Senatus, Parlamentive institutio anno M. D. I. facta est Aquis-Sextiis, eò detulit vltimam controuersiarum cognitionem.

Cæterùm Diniæ sub Cælo situs à Ptolemæo describitur, secundum Longitudinem quidem, κζ, ς, hoc est 27. graduum, & minutorum 10. secundum Latitudinem verò μδ, γ, hoc est grad. 44. & minut. 20. Ipsi, quod ad Latitudinem spectat; quæ eadem est cum Poli altitudine, deprehendimus illam grad. 44. min. 6. idque idoneis organis, tam ex meridiana Solis altitudine, ac Solstitiali potissimùm; quàm ex altitudine maxima, maximáque Stellæ Polaris, quæ speciatim sub finem anni M. DC. XXXII. obseruata fuit, vesperi quidem summè euecta, grad. 46. min. 46. Manè verò summè depressa, grad. 41. min. 25 $\frac{1}{2}$. Vnde & patet, obiter, quantum Dinia sit borealior Aquis-Sextiis, vbi ex nostris obseruatis attollitur Polus grad. 43. min. 33. quantum Massiliâ; vbi grad. 4. min. 20. quantum Tauroentio, Tolonéve, vbi grad. 43. min. 15. quantum item australior Gratianopoli, vbi grad. 45. min. 12. quantum Lutetiâ Parisiorum, vbi grad. 48. min. 50. atque ita de cæteris.

Ad longitudinem quod attinet; quia illius initium tam secundum Ptolemæum, quàm secundum alios in incerto est, ac differentiæ inter varias ciuitates turiores sunt, eapropter seligo dumtaxat Obseruationes aliquot, ex quibus differentia Diniam inter, & cæteras (in quibus certè potissimùm eadem obseruata fuerint) innotescat.

Prima est Eclipseos Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXIII. mense Aprili, die XV. manè, Stylo nouo, seu Gregoriano, vti & cætera. Videlicet ejus Initium, seu primam limbi temerationem inumbrationi succedentem obseruauimus telescopio, cùm Cauda Leonis foret ad occasum alta grad. 20. min. 6. ac proinde Hor. 3. min. 9. à media nocte.

Secunda Eclipseos pariter Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXV. ac die Augusti XXVIII. manè. Siquidem, cùm nubes permiserint solùm conspici Lunam circiter Incidentiæ, seu increscentis obscurationis medium; obseruauimus telescopio sex Digitos deficere horâ præcisè à media nocte secundâ; idque ex Aquilæ, ac Pegasi Stellis.

Tertia Eclipseos item Lunaris, quæ contigit anno M. DC. XXXVI. die Februarij XX. vesperi. Fuit quippe illius Initium hor. 9. minut. 44. ac semisse; Finis (præter phaseis complureis) hor. 9. minut. 35. idque ex duabus, aut tribus Stellis; vti & ferè in cæteris.

Quarta Lunaris rursùs Eclipseos, quæ anno M. DC. XXXVIII. ac die Decembris XX. manè, siue statim à media nocte. Contigit nimirùm illius Initium hor. 10. min. 37. Immersio Hor. 1. min. 38. Emersio hor. 3. min. 13. $\frac{1}{2}$. Finis hor. 4. min. 14.

Quinta Eclipseos demùm Lunaris, quæ anno M. DC. XLIX. ac die Nouembris XIX. manè. Quippe obseruatum illius Initium hor. 5. min. 18. Immersio totalis hor. 6. min. 22.

Sexta fuit Solaris Eclipseos, quæ contigit anno M. DC. XXXIII. ac die Aprilis VIII. post meridiem. Cum Initium enim præripuerint nubes, obseruare licuit nihilominùs tum Finem hor. 5. minut. 45. ex altitudine Solis grad. 8. minut. 5. tum pluteis Phaseis intermedias, ex quibus licuit intelligi contigisse Medium hor. 4. min. 42. $\frac{1}{2}$. maximo defectu exsistente digitorum 8. minut. 18. Scilicet telescopio, & apposita machina vtebar.

Septima addi potest, quòd Luna occultare cœperit Regulum, anno M. DC. XXVII. die Iunij XVII. hor. vesperi. 10. min. 30.

Octaua, quòd occultare primam trium in collo Sagittarij, anno eodem, die Septembris XVIII. hor. ii. min. 2.

Nona, quòd primam trium in Cauda Arietis, anno M. DC. XXXIII. die Februarij XIV. hor. 11. min. 30.

Decima, quod præcedentem duarum in Cauda Capricorni, anno M. DC. XXXV. die Augusti XXVI. hor. 9. min 49.

Vndecima, quòd eam Stellam, quæ est in extremo pede Castoris, antecedit've aliam in pede Præcedentis Geminorum, die memorata Decembris anni M. DC. XXXVIII. hor. 4. min. 37. id nempè, cùm Luna adhuc exueret superstitem ab Eclipsi penumbram.

Duodecima, quòd rediens Luna ad eandem Stellam Februario anni insequentis, ac die XIII. transierit illi cuspide borea, obtusaque ad duo minuta, hor. 10. min. 17. idque cùm sub noctis initium texisset, reuelasset que Propodem; atque id genus cætera; sed pauci ad ista attendunt.

Prætereo autem ex Eclipsibus, ac illa præsertim, anni M. DC. XXXV. quam in locis variis, intercedente optimo, & nunquam satis laudato Nicolao Fabricio Peireskio, Senatore Aquensi, amico coniunctissimo, obseruari curauimus, colligi posse esse Diniam Orientaliorem Aquis-Sextiis, aut Massiliâ, besse, siue dodrante gradus: Amsterodamo integro gradu; Auenione sesqui-gradu; Parisiis septem (aut, vt aliàs, proximè quatuor) gradibus: Londino vix quicquam ampliùs: Occidentaliorem verò Tubingâ vix sextante gradus; Neapoli gradibus 13. Dantisco 14. Cairo 25. $\frac{1}{2}$. Alepo 28. Quanquam hæreo hac in re nimis.

CAPVT II.

Diniæ Descriptio.

FVIT verò semper DINIA, aut saltem ab annis plusquàm octingentis, in Ciuitatem, & Burgum distincta. Scilicet *Burgum* nominant aliam quasi vrbem

bem, vt posterius dicendum. Constructa portò Ciuitas fuit ad productam radicem montis præripientis illi exortum ab æquinoctiali in æstiuum: vnde &, cùm formâ sit penè ouatâ, tendit ipsius longitudo ab ortu proximè æstiuo in occasum proximè hiemalem. Quà pars illius summa est, ac decliue dorsum montis imminet, Turris est *Taliasia* vocata, & specie quidem octangula; nisi quòd bina latera, quæ erant vrbem respectura, coalüere in vnum planum. Opposita ex parte, hoc est ad productæ radicis extremum, rupes est, supra quam paullò eminentiorem extructum fuit pridem Episcopi Castrum, quod Patrum nostrorum memoriâ sic fuit dirutum, vt nihil iam præter maceriem, & aliquot cryptas, ruderaque supersit. Id videlicet, postquàm anno M. D. LXXVI. occupatum à Caluinistis castrum, vnà cum adiuncta Ecclesia, induxit ciuibus in mentem, ne sartum tectum locum tenerent, qui iteratò cedere in extraneum præsidium posset. De ipsa Ecclesia, quæ fuit à sesqui-sæculo dumtaxat (sicque aliquot sæculis post ipsum castrum Episcopi, & ad eius ortum) constructa, suo inferiùs loco dicetur. Adnoto heic solum Turrim Campanilem, quæ illi adiacet, ac Horologio etiam vrbis inseruit, non eam esse, quam ciuitas condi anno M. CCCC. XIV. curauerat, sed eam, quæ confecta deinceps cum Ecclesia fuit; nisi quòd effecta cùm fuisset pyramidali fastigio, resecta est illi pyramis ante annos XXVIII. & Turri facta elatiore (seruata nempe quadratâ formâ) superpositum est illi Horologium intra cameam ferream, quæ machina est ingens, elegansque, & procul accedentibus vt valde eminens, sic pulchra adspectu.

Tres fuere Portæ vrbis præcipuæ, quæ etiam num integræ visuntur. Duæ nimirum exstant hinc inde infra Turrim Taliasiam, quarum altera *Portale Trauersia* ab adiacente suburbio, & *Durandorum* ab antiqua quadam familia appellata, aperitur, vergitque in Cæciam; altera *Portale Balneorum* (quod inde exeatur ad balnea) & *Solu*, aut *Solarij boum* (quòd in adiacente suburbio coriarij, alutariive exponant Soli, boüm coria, ceterasque pelleis) vocata, aperitur, vergitque in Vulturnum. Tertia habetur, quà extrema, imáque pars illius rupis in meridiem conuertitur; & ab oppido, quod primùm occurrit ad Bledunæ læuam, *Portale Galberti* nominata, aperitur, vergitque in Africum Fuere & duæ Portæ minores, quippe non perinde munitæ suis turribus, nec belli, aut pestis temporibus perinde apertæ. Prior fuit medio ferè loco inter eas, quæ Trauersiæ, & Galberti dictæ sunt; appellata primùm *Portale Vbaci* (Prouinciales nempe Vbacum, quasi Opacum, nominant prospectum seu montis, seu loci alioquin editioris boreum) ac deinde *Capituli*, ob quæsitam illeic ante annos trecentos Capituli domum. Ea fuit aperta, vergénsque in Corum, ac non ita pridem, seu meo tempore, ita diruta, vt vix iam supersit illius vestigium. Posterior illi opposita, & Balneorum Portæ, quàm Galberti propior, conuertitur quoque, vt illa, in Vulturnum; & neque adeò antiqua est, neque alio nomine, quam *Portalets* nuncupatur. Ipsa est, iuxta quam Tribunal Regij Iudicis olim fuit.

Mœnia fuere variis, iisque quadratis interstincta Turribus, quæ integræ ferè adhuc perseuerant (tametsi tam ipsæ, quàm murus, & ante-murale magna ex parte in domos cedunt) ac tres præsertim ex iis quatuor, quæ inter Portam Galberti, & Portaletum sunt; vna, quæ exinde ad Portam Balneorum, & (præter ipsam turrim Taliasiam, quæ in apice vrbis est) tres, quæ à Porta Trauersiæ in Portam Vbaci. Quod portò ex Vbaci Porta in Portam Galberti fuerit vnica, causa fuit ipsum Episcopi Castrum, ac prærupta rupes; vnde & nullæ domus ipsi adiacuerunt, ac fuere solùm aliquæ exstructæ, qua parte aliquantula fuit rupis decliuitas versus Africum, ac versus Meridiem. Mœniorum, ac adeò totius Ciuitatis ambitus, seclusis suburbiis, maior non fuit passibus communibus, proximè octingentis.

Vicus intra ciuitatem præcipuus fuit vnus, isque appellitatus *Rectus*, quasi rectà tēdens à Porta Galberti secundum vrbis longitudinem, & meridionalē quidem eius partem; nisi quod circa medium angiportus australior est; & qua quidem vix deflectitur vicus non-nihil ad læuam. Appellatur etiam inferior ob superiorem alium citra, ac vltra Portaleti regionem, quovsque factus è Regione turris, quam esse inter Portaletum, ac Balneorum Portam est dictum, tum dilatatur in Macellum, tum flectitur in læuam, excipitúrque à vico ipsi parallelo, & superiore dicto, qui mox in Plateam præcipuam ampliatur, & côactus rursus in angustias ad appellatam Vrbis domum, aperitur breui in Plateolam, quæ ante Portam Balneorum est, sinuatúrque exinde ad læuam in Portam Trauersiæ. Prætereo autem Regionem vrbis in quam statim à Porta Galberti ad læuam, ascenditur, venite *Rupis* nomine; scilicet à substrata rupe; &, cùm sint aliquot illius quasi mæandri, seu viculi; superiores duos ex iis, qui secundum vrbis longitudinem sunt, coïre in vnum ad meridiem Castri, ipsiúsque Ecclesiæ; infimum verò excipi à vico Iudaïco dicto, qui mox descripto subiicitur, ac intérceptam adeò sub Castro Regiam domum, seu Palatium habet. Is Parallelus est ipsi Recto; vnde & illo alio per decliuitatem accepto, succedentem habet, quem Superiorem diximus, quique sub medium leniter flexus alium excipit, ex porta Vbaci obliquè subeuntem; idque deducto in vtrumque angiportu, quo ex rupe, ac parte Ecclesiæ orientali excenditur. Cùm sint portò vici intra Vrbem angusti, tum angustiores etiam, obscurioresque ex eo redduntur, quòd Domorum facies non parietibus, sed productis contignationibus insistant: quò fit, vt qua præsertim parte contignationes huiusmodi columnis nullis suffulciūtur, inamœnus sit, propter situm inæquabilem domorum, prospectus.

Fit

Fit quoque, vt domus, quæ maxima parte oblongæ, augustæque sunt, sint simul obscuræ; & quæ cameræ mediæ inter anticas, posticásque sunt, efficiantur cæcæ; nisi quòd in quibus sunt scalæ medium occupantes ædificium; spatium quadratum adiacet, ac inane in cælum patet (Cælum apertũ nominant) ex quo aliquid lucis corriuetur.

Ad Suburbia quod attinet; maximum fuit olim, quod ex situ quasi transuerso secũdum faciem memorati montis in Boream conuersam, nominatum *Trauersia* est; quippe interstitio passuum proximè octingentorum ciuitatem ipsam cum Burgo connexuit. Nunc superest solùm triens circiter; suntque in vacuo parietinæ, seu rudera potiùs Sacelli beati Sebastiani, quod illius medium circiter obtinuit. Aliud, cui (vt dictum est) *Sol*, vel *Solarium boium* est nomen, tãtum ferè iam, quantum olim est; idque instauratis, à me vsque pucto, variis domibus per bella ciuilia euersis; ac in iis etiam publico Gymnasio, in quo sub extremum Suburbij exædificato, literæ humaniores docentur. Tertium, quod à Porta Galberti, & porrò ad vsque Portam Vbaei, vlteriúsque extenditur, tum recentiùs est, tum ampliùs, quàm cætera duo. *Vbacum* vulgò dicitur; nisi quod hinc inde ad Plateam, quæ extra Portam est, itemque quà directò ab ea in Portam Suburbij, ac porrò in Confluentem itur, appellari *Pes vrbis* solet. Eius, ac Trauersiæ spatiosi sunt vici; ac in iis exstructæ domus commodiores, ampliores, & participantiores lucis, quàm quas intra vrbem esse diximus.

De BVRGO, vt etiam dicamus, id intelligitur ex iam dictis esse, aut fuisse potiùs, ipsi Ciuitati ad Cæciam. Eius situs est in conualle, quam ad vnam leucam fluuiolus *Mardaricus* dictus sic præterluit, vt non procul à mœnibus Ciuitatis demùm decurrens, in Bledonam exoneretur. Vix autem fuit Burgum suo ambitu ciuitate minus; vti demonstrant mœnia, quæ tametsi semiruta, & penè solo exæquata, dimidia tamen adhuc ex parte nempe ad Occasum, & Boream supersunt: cùm quà fuere iuxtim, & secundum Mardaricum, ac præter pratum, quod iam est Præpositutæ, vestigio careant. Murorum proinde circuitus fuit præter propter passuum communium sexcentorum.

Tres quoque fuere illius Portæ; Vna, quæ patuit in Trauersiam, ipsamque adeò Ciuitatem; ac fuit idcircò aliquando *Porta Trauersiæ* nominata. Fuit etiã dicta *Porta Inferior*; & ante sesqui-sæculum *Porta lede nostra Domina la bella* fortè à quapiam imagine iuxta illam pulchrè depicta. Superest nunc solùm illius ex vtraque parte maceries, & cohærens quidem ad læuam (scilicet ingredientibus) cum muro residuo producto in Boream, ac versus Sacellum beati Ioannis Chrysostomi, vlteriùs ad eam partem situm. Alia ipsi opposita, qua exibatur Sedenam, Ebrodunum, in Pedemontium (vti & exitur etiam-num) sortita est *Porta Superioris* nomen; ac dicta est etiam aliquandiù *Porta Sauina* à quodam familiæ Sauinæ rustico prædio non procul sito. Integra penè præter arcum visitur adhuc eius structura; vti & Mœniorum, quæ exeuntibus cohærent illi ad sinistram. Tertia exstitit, vbi nullum iam obseruare licet illius vestigium: quà nempe murus quem diximus tendere in Boream, & terminatur, & ab eo excipitur, qui est secundum vineam Præpositutæ ab occasu in ortum. Exeuntibus illâ aderat proximè ad dextram memoratum Sacellum beati Ioannis Chrysostomi, è quo deflectebatur iter ad Sacellum sancti Martini, ac ad oppida versus Boream sita. Nomen illi *Porta Laurentia*; an id à familia Laurentia (qualem ipsi deficere in vrbe nuper vidimus) an à quapiam imagine, Sacellóve beati Laurentij; an aliunde, est incompertum.

Exstat in Burgo Basilica, siue Ecclesia Cathedralis, de qua dicendum posteriùs est; supersuntque adhuc circum ipsam, circúmque Cœmeteriũ, Præpositi Domus, & paucæ quædam aliæ quæ olim fuere Canonicorum. Cæteræ ab annis nonaginta præsertim (cœperant quippe etiam ante, familiis Burgi in vrbem secedentibus negligi) ita propter bella ciuilia dirutæ, collapsæque sunt, vt solo exæquatæ, & in viridaria, agrosque conuersæ (Iam enim est seges, vbi Burgum fuit) documento sunt attendentibus, quæ sint rerum vices. Hinc præter vicum, qui à Porta inferiore in superiorem, publica iam Regiáque est via, duo solùm supersunt, quorum altero ibatur in Portã Laurentiam, altero in partem quidem eandem, sed tamen non procul à Porta inferiore. Cæteri confusi cum prædiis sunt; quatuorque viculi præsertim quibus exibatur in Mardaricum, quorúmque aliqui nuper solùm fuere obserati.

CAPVT III.

Diniæ Ditio, ac Magistratus.

PORRÒ, cùm semper fuerit, vt Agri, siue Territorij, ita Ditionis, Magistratuumque inter Ciuitatem, & Burgum distinctio (nisi quòd munera, oneráque appellata Municipalia, videntur fuisse à tribus propè sæculis confusa, atque indiuisa) ideò à Ciuitate vt ordiamur; ea Ditionis pars, quæ Iurisdictio dicitur, fuit olim inter Principem, Episcopúmque communis. Vnde & ante duo sæcula, præconia, proclamationésve fieri adhuc solebant coniunctim authoritate Baiuli Regij, & Clauarij Episcopalis (sic certè speciatim habetur in actis, quibus Capituli emphyteutæ Diniæ commorantes; & Galberti bona obtinentes ad recognoscendum interpellabantur) & factæ ante sæcula quatuor Conuentiones hac de re, inter Principem, & Episcopum, in Regiis Archiuis hoc titulo exstant. *Composito Domini Dignensis Episcopi. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Amen. Anno eiusdẽ M.CC.LVII. die Dominica, in crastinã sancti Michaëlis. Cõstet quidẽ hoc publico Instrumẽto, quòd cùm super diuersis articulis, & casibus ratione*

ratione Iuriſdictionis, & dominij Dignenſis Ciuitatis, & territorij, & aliis variis quæstionibus, inter excellentiſſimum Dominum Karolum, Domina B. vxoris ſua eorumdem Comitatuum Comitiſſa, & Marchioniſſa Prouinciæ nomine, ex vna parte: ac venerabilem Patrem Dominum B. Dignenſem Epiſcopum, ſuo, & Epiſcopatus ſui, ac Dignenſis Eccleſiæ nomine ex altera, diuerſi generis eſſent orta. Tandem Præfatus Dominus Comes, &c.

Nunc ſeſqui-ſæculum ferè eſt, ex quo vniuerſa Iuriſdictio, quæſita eſt Principi, & Iudicibus Magiſtratibúſve ab eo conſtitutis (de ea loquor, quam Temporalem, ſæcularémque nominant; eſt enim prætereà Eccleſiaſtica, quam ſemper in Epiſcopo, illiúſque Vicario reſidere eſt manifeſtum.) Quin-etiam, cùm in Conuentione memorata hæc verba legantur, *Item mandauerunt* (ſupple Arbitri) *quòd Dominus Epiſcopus concedat Domino Comiti, quòd poſſit emere, ſeu acquirere hoſpitium, ſiue locum ad ædificandum, vbicumque voluerit in Ciuitate Dignenſi; dummodò extra torum, ſeu montem, vel Fortalitium, vbi domus Epiſcopalis noſcitur conſtituta; quod incontinenti conceſſit*; cùm hæc, inquam, verba legantur; eſt tamen deinceps acquiſita Principi domus, quæ Capituli olim fuit, in toro, ſeu monte fortalitij Epiſcopalis: ea nempe, quam iam diximus Regiam domum, ſiue Palatium, in quo & ius à Regiis Magiſtratibus dicitur, & carceres Regij ſunt.

Quod verò ad Directum dominium (partem Ditionis alteram) ſpectat, illud fuit olim magna ex parte Principis, & Epiſcopi; cùm & priuati non pauci forent, qui Emphyteuſes proprias, ac laudimiorum iura haberent; vt familiæ Amalricorum, Iſoardorum, Roſtagnorum, de Bella-garda, & aliæ; ac Præpoſitus etiam, Capitulúmque, & Hoſpitale: at iam illud totum ſic in Principem, Epiſcopúmque tranſiit, vt iam ex dimidio ſit vtriuſque, neque Emphyteutæ ſint ampliùs, quemadmodum fuere priſcis temporibus, diſtincti.

Sed ad Iuriſdictionem, Regióſque Magiſtratus vt redeam, efficitur ex ipſis Dinia duplex quoddam vrbium, & circum-jacentium oppidorum caput. Ac imprimis quidem ratione Seneſcallicæ præfecturæ. Quippe, cùm vnus Seneſcallus, ſeu quaſi Prætor Prouinciæ ſit; ſunt tamen à centum, & viginti, ac tribus annis, creati varij Proſeneſcalli, Proprætoréſve per Prouinciam, quos appellant Locum-tenentes, ac illis attributæ Sedes in variis ciuitatibus; illéque, qui Diniæ conſedit, ſucceſſit Regio Iudici, idque iuriſdictionis finibus prolatis. Siquidem fuere illi attributæ vrbes quædam Epiſcopales, vt Regium, ac Sanitium; aliæque etiam, quæ aut iam tum fuerint, aut deinceps effectæ Regiæ, vti Sedena, Collis-martius, Monaſterium, Mezellum, Medæ: præter oppida minora complura, quæ in illius forum, etiam num conueniunt; niſi quòd, creatis nuper duabus Sedibus, Siſtarici vna, Caſtellanæ altera, fuere heinc inde oppida varia, ac Sanitium quoque, ab illo ſubducta. Fuerant & alia priùs diſtracta; nempe cùm Sedes quinque creaventur ſuprà illas quatuor, quæ inſtitutæ primùm fuere anno ſæculi ſuperioris XXXI. & quas inter Dinienſis fuit.

Primus in ea Pro-prætor, ſeu Proſeneſcallus delectus fuit Blaſius Clarianus, qui & quinquennio pòſt dicere ius cœpit in eo cauſarum genere, quod appellitant Submiſſionum. Succeſſit illi Raymundus Andreas poſt annos præcisè triginta; huncque decennio circiter pòſt excepit Ioannes Aguillenquius. Huius quotquot legi iudicia, ſummam æquitatem ſapere ſunt viſa. Qui ab ipſo fuit Guillelmus Falconius, pietate, morum integritate, iuris dicundi peritiâ inſignis, ſuprà quadraginta annos ſedem tenuit; donec fato functus ante annos triginta, ſucceſſorem habuit Carolum Tabaretium, qui vitæ quoque integer, intelligénſque muneris, effectus eſt ante annos decem claſſis Inquiſitionum in Senatu Præſes, ac genero nobili Horatio de Caſtellana locum ceſſit. Hunc paucis ante meum diſceſſum menſibus excepit Ioannes Franciſcus Rufus, cuius & natales, & liberalis indoles, cum iuris, & æqui amore, ſtudióque conjuncta, præclaram ſpem faciunt, vt, qua eſt ætate, euaſurus ſit in conſummatiſſimum Magiſtratum. Prætereundum interim non eſt, præter Proſeneſcallum primarium, prætérque Aduocatum, & Procuratorem, ſeu Cognitores Regios, creatos fuiſſe temporis progreſſu, Proſeneſcallos treis, Particularem, Submiſſionum, Particularem criminum; Conſiliarios prætereà treis; idque cùm, me adoleſcente, Proſeneſcallus Particularis, & Conſiliarius vnicus aſſiderent.

Deinde ratione Baiuliæ, ſeu Vicariæ, Vigueriæve, vt iam appellant. Nempe, vt olim Baiulus Regius, ita iam Viguerius conſtituitur, qui non modò, Cenſoris inſtar, de criminibus in Vrbe cognoſcat; verùm præſit etiam Comitiis, vt particularibus (ſeu minoribus) Ciuitatis, ſic generalibus tam ipſius, quàm oppidorum circumjacentium, quæ coëuntia, agunt præſertim de Prouincialibus ſubſidiis; & cùm opus eſt, hominem delegant, qui in Ordinum Prouinciæ, Comitiis, ſpeciale, diſtinctúmque ab eo, quod ſit proprium Conſulis Ciuitatis, ſuffragium ferat. Nec verò antiquum eſt modò, vt Vrbes, oppidáque Prouinciæ, quæ ad tertium Ordinem ſpectant, per Bajulias diſtinguantur; ſed Nobiles etiam, qui ſecundum conſtituunt. Extat certè Recognitionis actum anni M.CCCC. IX. quod mihi occurrit hoc ce titulo, *Recognitio facta Domino noſtro Regi Roberto per infra ſcriptos Nobiles, & Barones Bajuliæ Digna.*

Ad Burgum verò quod attinet, ip. &t tota illius Ditio, hoc eſt tam Iuriſdictio, quam Directum dominium ad Eccleſiæ Præpoſitum; idque ex conceſſione Raymundi Berengarij Primi, Neporis Ildefonſi, & Abnepotis Raymundi alterius Berengarij. qui anno M. CC. XXI. VIII. Eidus Martias, conceſſionem factam à maioribus ſpeciali diplomate ratam fecit. Heinc eſt, cur ex illis temporibus vſque conſtituatur à Præpoſito Iudex cū aliis, vt vocant, Officiariis, qui in Burgi Curia cauſas

causas tam ciuileis, quàm criminaleis dirimat (excepti tamen casibus Homicidij, & Adulterij, quos Princeps sibi reseruauit) exstetque etiam-num Chartularium, siue Codex Inquisitionum, Iudiciorumque Clauarij (ita vocabant Iudicem) à Raymundo Agonto de Ponteues Præposito creati, per annos M.CCC.XXXVI. M.CCC.XXXVII. & M.CCC.XXXVIII. cum pluribus aliis tam antiquioribus, quàm recentioribus Iurisdictionis actis; etiam Præconiorum solemnium, quæ quotannis in festo Assumptionis B.Mariæ fiunt. Cur item Præpositus prædia tam vrbana, quàm rustica in Emphyteusin, seu, vt vulgò loquuntur, in Accapitum det, Emptores inuestiat, Prælationis iure vtatur, Laudimia, Censusque exigat; ac prætereà iura Pedagij, siue Pulueragij, vt vocant; ne & iura illa antiqua vocata Furnagij, ac Moliturae memorem; ne ius Cociarum siue mensuræ in diuendendis frumentis, leguminibus, nucibus; ne ius percipiendæ in Saliuo Quarteriæ Salia singulis hebdomadibus; ne percipiendi insuper singulis annis Sextaria sex, quod idem posterior Raymundus Berengarius anno M.CC.XXX. pretio Raymundinorum bis mille quingentorum à Præposito acceptorum, concessit.

Quod diu autem Munera, oneráque Municipalia videri à sæculis propè tribus inter Ciuitatem, Burgúmque confusa; insinuare imprimis volui, esse prætereà in Ciuitate Magistratus municipaleis, quos Consules iam dicimus. Iam, inquam; nam à superiore solùm sæculo ita nominantur; cùm antecedente, & ab anno vsque M.CCC.LXXXV. appellarentur Syndici, ac ante id tempus Cominales; quod nomen illis iam tribuitur, qui proximè ex-Consules, æstimandis rebus, maximéque fundis, damnisque datis præficiuntur. Deinde fuisse quoque in Burgo Magistratus huiusmodi, & Consules quidem à prima vsque eorum institutione nominatos. Quippe & facultas eligendi, creandique treis Consules legitur concessa hominibus Burgi anno M.CC.XCVII. & in memorato Chartulario trecentis annis superiore, verba hæc habentur non semel. *Mandamentum est Domini Præpositi, & Consulum* (interdum etiam Consulorum) *Burgi.* Tandem, cùm foret commodum visum iuribus omninò communibus vti; visum quoque fuisse Cominalium, Consulumque loco create indiscriminatim ea Ciuitate, & Burgo Syndicos communeis, qui in commune tam Ciuitatis, quàm Burgi rebus prouiderent; & Territoriis alioquin sua sub ditione permanentibus, prædia vtriusque subiicere oneribus communibus, pensitationibusve, quas Taleas appellant; vt seu subsidia soluenda forent, seu quid prætereà in communem vtilitatem impendendum, id ex communi illa pecunia, quasi ærario publico fieret.

Prætereo autem Consules creari quotannis pro Comitiis Ciuitatis generalibus, seu in generali Consilio, quod fit necesse ex Consiliariis duodequinquaginta constare. Fieri id verò Pridie Annuntiationis B.Mariæ, seu IX. Kalendas Aprilis; ac solemne esse, vt die insequente, siue ipso festo, Consules creati Dinis officia cum Epomide, Consulariue ornamento intersint. Prætereo & huiusmodi generale Consilium cogi à Consulibus per annum, si quid fortè deliberandum de rebus præcipui momenti occurrat; cùm si deliberandum sit de minoris momenti rebus, tum Consilium Particulare vocatum solùm conuocent, quod ea duodecim consiliariis constat. Prætereo demùm Generale cogi authoritate Prosenescalli, qui interesse illi ant ipse, aut alius ex sede Senescallica Regius iudex, Consiliariusve debeat: Particulare verò authoritate Baiuli, seu Viguerij, qui debeat quoque ipse adesse; aut, nisi adsit, Consulum primus, sumpto in manus Viguerij baculo, vt insigni, illius locum teneat.

Capvt IV.

Ager, Commercium, Nundinæ Dinienses.

Vt cætera iam persequar, & de Agro, seu Territorio, commerciòque, quod Nundinis præsertim increbrescit, dicam; constat Ager ex montibus, vallibúsque interceptis. Quippe circumstant vndique montes; neque horizon liber est, nisi quadamtenus ad occasum hiemalem, quò versum fluuius *Bledona*, de quo est iam dictum, decurrit. Is quatuor ab vrbe leucis, milliaribusve Prouincialibus, & ad ortum quidem æstiuum, originem ducens, circuitu quodam in boream, ac deinde in occasum facto, occurrit tandem à septentrione, & ad Ciuitatem perueniens, excipit altera ex parte Mardaricum, de quo est iam dictum; ex altera Fluuiolum, torrentemve paullò maiorem vocatum *Aquas-calidas*, à calidis Balneorum aquis, quæ alteri eius ramo commiscentur. Aduenit ille quoque, vt *Mardaricus*, ab exortu; sed coaliti non longè aluéolis duobus, quorum alter abortu æstiuo, alter ab hiemali aquas colligit. Bledona non longè ab ipsis exceptis, sinuatur in occasum, vt dixi hiemalem, ac posteà ampliùs recuruatus, exoneratur denique, quod etiam dixi, in Druentiam.

Cùm sint porrò Montes maxima ex parte rupei, scrupei, ac inferaces; idque à plerísque iam annis, ex quo & siluas cædere, & nouellare pascua est visum (siquidem vehementes pluuiæ detersâ terrâ nudârunt rupeis) supersunt tamen tres Conualles, quæ & pratorum arboribus consitorum amœnitate, & bonitate fructuum haud facilè aliis concedant. Vna est Aquarum-calidarum, altera Mardarici, tertia ipsius Bledonæ, idque tam versus illam regionem, è qua adfluit, quàm versus illam, in quam effluit; tametsi ripa eius vlterior haud territorij Diniensis est, sed attinet ad oppida Corbonos, Ceyásque vocata. Heinc pyra, poma, cerasa, generaque alia fructuum optima; imprimis autem Perdrigonia Pruna, quæ non cæteri modò mercatores, sed ipsi etiã Brinonienses pro Brinoniis quærunt, diuendúntque. Vites ad latera

conuallium

conuallium satis copiosæ sunt consitæ, ex quarum haud exigua parte optimum, atque in æstatem præsertim, exprimitur vinum. Quanquam solet vinum recentius, ex agro Medensi, Regiensi, aut inferiore ex Prouincia quæri, vt illi commistum vnáque fermentatum, temperiem haudquaquam iniucundam efficiat. Frumenti prouentus, ob causam memoratam, exiguus: ex quo etiam efficitur, vt armenta in circumuicinis oppidis frequentiùs pascantur: in quibus etiam plerique ciuiū prædia quæritát, possidétque.

Est verò etiam, ob siluas excisas, raritas lignorum, caritasque non parua. Quanquam id, quod ædificando necessarium est, ad treis leucas cæditur, Bledonáque aduehitur; nisi quod siluæ illeic cæduæ breui defecturæ timentur. Diu nempe est, ex quo trabium copia quotannis Bledonæ commissa, transmittitur subinde Druentiâ, Rhodano, Mari, Auenionem, Arelatas, Massiliam; ac variè interea ab iis, quibus opus est, trabes retinentur, & in mediterranea etiam loca, vt, Aquas Sextias, conuehuntur. Sistuntur autem Diniæ non modò quæ domibus ædificandis, verùm etiam quæ aggeribus exstruendis, instaurandisque Pontibus necessariæ sunt; imprimis verò illi, quo Bleduna transmittitur, passibus trecentis, & triginta communibus longo. Non fuit is semper, vbi iam, & ab annis prope octoginta exstat; quippe ante duo sæcula, seu anno M. CCCC.XLI., ex redemptione, seu pacto-pretio, constructus fuerat inferiùs, sobstratis pilis lapideis, quarum vna ad annos vsque nuperos, non longè à ripa vlteriore, superstes fuit, ac per vices quoque, aqua circùm excauante, sui indicium facit. Adest porrò magna aliunde ædificando Gypsi copia: nam, vt taceam Vrbem ex parte natiuo gypso insistere: qui mons est Vrbi ad meridiem, ac vltra Aquas-calidas, feracissimus eius est; quippe illeinc eruitur, quod ad quatuor etiam leucas transferatur.

An addam esse alios Monteis, ac ad easdem præsertim Aquas-calidas, alueumque earum boream, in quibus vel sola ramenta indicent subesse omnigenas propè Metallorum mineras, maximè verò æris, ac plumbi? An iterùm alios, ac potissimùm, qui Burgo ad boream, & Balneis ad meridiem, in quibus reperiuntur lapilli Pentagonici, colore cinereo, mirabili structura? Hoc certè adnotandum, patere in illis heinc inde areolam, quinque semicirculis leuiter prominentibus, ac sese in medio intersecantibus, & ad angulos occurrentibus ita interstinctam, vt ij crebris incisuris quasi punctati appareant. Nec verò est vnus, simplexque lapillus; sed ex pluribus consimilibus, coæqualibusque sic connectitur, vt si illos, qua par est industria, secundum commissuras dispescueris, pro Columella striata, ac longiuscula, habiturus sis totidem quasi Stellas. Harum Stellarum latitudo non est amplior in maximis Parisini pedis semidigito, nec crassitudo vncia eiusdem: in minimis ipsa amplitudo coarctatur ad vnciam, & crassitudo ad vnciæ sextantem. Columellæ ex pluribus textæ, & inter angulos leuiter excauatæ, nunc productiores nunc contractiores digito visuntur; neque ex rupe, aut matrice aliqua auelluntur vi; sed casu heic illeic inter scrupos alios, & quæruntur, & colliguntur.

Cæterùm fuit semper Dinia commercij non infrequentis; ac vel illud esse argumento potest, quòd priusquàm Iudæi pellerentur ex Gallia, vicum integrum in ea obtinuerint. Multa legi acta, ac potissimùm annorum circiter ducentorum, quibus cum illis contrahebatur; exstatque in nostris Statutis forma Sacramenti, qua iurare coram Notariis, ac Iudicibus tenebantur. Res inde solitæ absportari, sunt non modò fructus, ac in ipsis, vt dixi, Pruna; sed maximè etiam lanificia, & apparata opificiis coria, quæ in Sabaudiam potissimùm, ac Pedemontium conuehuntur. Cúmque Dinia commune sit oppidorum complurium, ac diebus præsertim Sabbathinis, Festiuisque emporium; tum ad commercium præsertim faciunt non incelebres Nundinæ, quæ quater in anno recurrunt constantque singulæ ternis diebus, Lunæ scilicet, Martis, ac Mercurij primum occurrentibus à die Cinerum; à die festo Corporis Christi; à die festo sancti Iuliani, qui in festum sancti Augustini incidit (estque dies Augusti xxviij) & à festo omnium Sanctorum. Sunt autem celebres præsertim in tota Prouincia, in Delphinatu, in Sabaudia, ac Pedemontio; propter armentorum omnis generis, & tam quidem bisulcorum, quàm solidipadum copiam, quæ vndique adduci, ac diuendi solent; vt operum textilium mercatores prætercam, itemque coriarios, aromatarios, salsamentarios, aliosque qui non tribus tantùm destinatis diebus, sed plerumque etiam tota reliqua hebdomade mercatum producunt.

Harum Nundinarum duæ posteriores omni memoriâ maiores sunt, ac pridem haberi solitæ in Burgo. Scilicet vltra mœnia, & vocatam antè superiorem Portam, à superato riuulo Valli-Sanctorum succedente, patebat Forum armentorum, seu vocatum vulgò *Pratum Nundinarum*, in quod armenta conducerentur; intra mœnia verò, & ad Cemeterium præsertim, ob eius amplitudinem, exercebantur cætera commercia. At duæ priores sunt solùm à duobus sæculis institutæ; nempe ab anno M. CCCCXXXVII quo Ciuitas non Præpositi modò, sed Capituli etiam consensum obtinuit, ad transferendum Nundinas ex Burgo in vrbem; ac impetrauit simul à Rege Renato duas alias, quæ eadem in vrbe haberentur. Prætereo autem, vt præstandis tum Præposito, quàm Capitulo indemnibus, addixerit se Ciuitas ad soluendum quotannis pensitationem, Præposito quidem, florenorum septem cum semisse, quam & persoluit etiam-num: Capitulo verò florenorum sexdecim, quam nescio quamobtem persoluere desierit, saltem ex dimidio; nam dimidium quidem relaxatum fuit ea transactione, quæ de Vini in vrbem immissione legitur facta.

Eodem porrò illo tempore cogitare Ciuitas cœpit de armentorum foro, Nundinarúmve Prato apparando; & ad alias merceis quod spectat, destinauit, vt Mercatoribus ad vrbem accedentibus locarentur ciuium tabernæ, ipsarúmve, aut domorum facies; idque ex ordine, & secundum vicos per succedenteis Nundinas, quovsque circuitu peracto instauraretur series, nec parùm diuturna fuit lis, quam Suburbani intentârunt, vt emolumenti exinde creati efficerentur participes. Sed de ipso Prato Nundinarum vt dicam, destinatum id quidem fuit inter ipsam vrbem, & Mardaricum, coëmptis hortis, viridariisque, quæ heinc inde erant tendentibus à Porta Vbaci ad Minoritarum cœnobium, vltra Mardarici pourem situm; verùm licuit solùm per ea tempora, semissem, bessemve illius, quod iam visitur, adipisci. Quippe quicquid est partis inferioris è regioue Episcopalis Castri, Ecclesiæque adiacentis, ac vlterioris Plateolæ, hortus fuit Episcopi, in quem descendebatur, qua parte Sphæristerium tribus prealtis cryptis suffultum me adhuc puero eastructum est; acquirique dumtaxat potuit anno M. D. XXX. à Francisco Guiramando tum Episcopo, Idque trecentorum florenorum pretio, quod in Episcopatus rem conuerteretur.

Taceo verò hanc conuersionē factam, cùm anno demùm M. D. XLVI. coëmpta fuere huiusmodi pretio viridaria aliquot, ea quibus coaluit *Prati Plantatarum* vocati in Burgi ditione pars inferior, fuitque accepta Episcopo, qui sedebat tunc, Antonio Oliuatio. Partem autem inferiorem dico; nam superiorem quidem, cùm nullatenus ex ea acquisitione foret, sed haberetur ab vsque anno M. D. XVIII. Iuuentutis Principi à Præposito concessa, ad Balistæ exercitationem (vnde & Balisterium fuit dicta) Antonius tamen de Bollonia Episcopus, exigente pueritiam me, vnà cum reliqua sæpibus heinc inde conclusit, conseuitque arboribus; nempe cùm nullæ priùs exstarent, præter Nuces annosas treis, quibus ad eandem partem superiorem constantibus, ludorum pars agebatur in vmbra. Transegisse ea de re Ciuitatem cum Episcopo anno M. DC. XVII. nihil est, cur heic memoretur.

Capvt V.

Aquæ, ac præsertim Thermales, seu Balnea Dinensia.

De Aquis vt quidpiam attingam; nullæ quidem stagnantes sunt; sed quæ ea imbribus magnis colliguntur, deuastare conualleis solent. Rapidas facit, præter ipsam decliuitatem, commista terra, quæ ex satis montibus, vt iam innui, corraditur. Certè qui Bledona vix vllis repagulis iam sistitur, & latè grassatur, detentus pridem perhibetur angusto satis alueo, qui si interdum completetur, exarari bobus solebat, qui alerentur publicitùs, vt superueniens copiosior aqua alueum faciliùs reficeret, neque cum damno exundaret. Quàm vereor autem, ne posteri maius adhuc id damnum sentiant, quatenus quoties in vrbem redeo, agnosco non Bledonæ modò, verùm etiam Mardariei, & Calidarum-aquarum alueos elatiores factos aliquot pedibus: quippe dum ampliùs attolli pergent, periculum est, ne aquæ effusæ prædia, humiliora relicta, diripiant.

Interim autem, commodo magno, ducuntur ex iis canales, seu fossæ (Bedalia appellant) inseruientes Molendinis; quorum terna (ac insuper machinæ Fulloniæ, Pulueris que Pyrij) aguntur aquis Bledonæ; bina verò ductis ex Calidis Aquis. Nullum iam ad Mardaricum; verùm dum res Burgi incolumes starent, duo fuere; vnum ad Portam superiorem, & ad dextram quidem egredientibus, quà Præposituræ pratum est adhuc eo loco, vnde aqua proruebat, humilius, quáque ipsi, dum loci attollendi causâ quasdam excauari fossas curassemus, rudera quæpiam inuenimus. Hoc fuit, in quod cùm Lantelmus Episcopus aliquid iuris priuati haberet, legimus ipsum fuisse ab eo in Anniuersarium Ecclesiæ legatum. Alterum aliquantò vlteriùs, & quà fuit, ac etiam-num dicitur Hospitale vetus. Defluebat aqua ex hoc in illud; & cùm non posset, magis-quàm illud, continenter molere, quòd aqua non semper abundè afflueret ex Mardarico; ideò aqua colligebatur, sistebatúrque repagulo; locusque progressu temporis oppletus, visitur etiam-num editior ad orientem domus ibidem loci superstitis; sciendum autem fuisse per ea tempora Mardarici alueum longè depressiorem. Commodo etiam magno ex fossis, Bedalibúsve huiusmodi deducuntur riui, quibus viridaria, pratáve, ac horti, vnà cum arboribus, vere, ac æstate irrigentur; exinde enim conualles rident, ac lætæ prouentu vbere efficiuntur. Suppleri vtcumque heinc potest, quòd aquæ piscosæ admodum non sunt: rari scilicet, ac pusilli Pisces, paucæque sunt Truttæ, quas Bledona profert. Enutriret, vt putant, plureis, nisi quotannis trabes illæ, de quibus antè dictum est, eas exturbarent, abriperentque; scilicet non paucæ superiùs capiuntur.

Ad potum quod spectat, optima Bledonia, quæ singularis aliunde est leguminibus macerandis. Nescio autem an sit salubre deligere per æstatem illam, quæ ad fluuij crepidinem per subterraneos ductus scaturiens, & frigentissima est, & manè hauriri, repomque in cryptis solet. Optimæ etiam reputantur fontium aliquot scaturigines, & quæ sunt secundum Mardarieū præsertim. In ipsa vrbe duo solùm Fontes; vnius in Platea, quam dixi esse exteriùs ad Portam Galberti; alius in Platea, quæ est interiùs iuxta Portalerum. Vterque deducitur simul ex insigni quadam scaturigine, quæ quadrante leucæ ab vrbe emicat supernè ad dextrum latus prædicti Aquarū-calidarū rami, quo itur ad Balnea. Et quamuis interdum canales, tubíve tam lateritij, quàm lignei, quà per Aquarum-calidarum alueum palis terenti traiiciútur, obducti

interiùs

interiùs visantur crustâ quadam lapidea; putant tamen id esse vitium non aquæ, sed terræ, quæ præ neglectu, in canaleis in ipsa origine subintret; aut se in progressu per commissuras non satis exquisitè obductas, cùm turbida aqua præterfluente insinuet. Puteorum vsus est non magnus: pauci quippe in vrbe sunt, iique ruderibus oppleti, pauimentóque exæquati; neque ipse vnquam tesseratos vidi. Obturatus est pari modo, qui admodum profundus, ac intra rupem excisus exstitisse eximius in Episcopali castro perhibetur. In Minoritarum cœnobio est vnus, ad quem patet perfugium, deficientibus, ob canaleis interruptos, fontibus, turbatísque Bledonæ aquis. Alius est in Burgo ad ipsum cœmeterium, ac ante Ecclesiam, à quo non procul recentior, quem effodi ipsi in horto Præpositura curauimus, cuiúsque aqua plerisque probatur.

Cùm nihil sit porrò dicere necesse de frigido Bledonæ Balneo, quo recreari per æstatem iuuenes potissimùm solent, & maximè quà rupes sunt, iuxta quas excauatum fundum aquas ad natandum idoneas sustentat; nihil item de frugalibus cœnis, quæ ab ipso natatu, & ad memoratam crepidinem, cùm tempora meliora sunt, non infrequentes habentur, quæque mihi sæpè in mentem reuocarunt illa carmina;

Attamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucundè corpora curant;
Præsertim quum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas.

Cùm id, inquam, nihil sit necesse; at prætertire tamen non licet intacta Balnea calida, seu Thermaleis aquas, quibus nihil habet Dinia nobilius, nihil, quod magis nosse exteros intersit. Siquidem miracula sunt, quæ patrari ab ipsis quotannis videmus; vt, Paralyticos sanari, ac sine fulcris incedere; artubus captos, contractósque, & recuruatos abire rectos; membris fluxos, ac tremulos, conuulsósque euadere firmos: doloribus ischiaticis, arthriticis, vniuersèque omnibus à frigida causa ortis laborantes fieri iis immuneis, aliáque complura. Nam quod indigenæ quidem balneis ad quosvis penè morbos vti soleant, ac vtilia admodùm probent, saltem aduersus Nephritidem, pleuritidem spuriam, hydropisin, colicam passionem flatuosam, tenasmum, hæmorrhoïdas, vermes, omnigenam scabiem, icterum, strumas, scrophulas, lacrymationem, tinnitum aurium, incubum, stomachi dolorem, mammarum tumorem, appetitus deprauationem, mensium suppressionem, sterilitatem, cæteráque innumera, res vulgaris est; ac idcircò non modò ex tota Prouincia, sed etiam ex circumuicinis ad illa per ver, æstatéque, & autumnum concurritur; si dies excipias Caniculareis.

Dissitus est locus ab vrbe, ac versus ortum quidem hiemalem, tertiæ leucæ circiter. Scaturiunt aquæ paullò altiùs, quàm attollitur memoratus aquarū calidarum alueus (quam vereor quoque, ne progressu temporis ita excrescat alueus, vt huiusmodi aquarum scaturiginibus euectior, ipsas tandem obruat, ac inutileis reddat.) Scaturiunt, inquam, penè ad radicem rupis inferiùs concauæ, quæ ad austrum conuersa, parte superiore prærupta est quidem, sed aspera tamen hiatibus, ac loculamentis, per quæ dum serpētes verno tempore, Maióque præsertim, ac diurno calore vigente discurrunt, in tectum, atriumve exædificatarum illeic domorum decidunt, & maxima quidem parte copulati: cùm & notatu dignum sit, attrectari illos impunè, quòd veneni expertes sint, & dentibus ne tantum quidem, quantum vespæ aculeis noceant. Cùm tectum dico, id veterum ædificiorum intelligo, quæ & ad loci orientem sunt, & rupi cohærent, contegúntque balnea; recentiora videlicet ab ipsa rupe, cauernáve ampla, quæ sub illa, dissita sunt, intercipiente atrio, in quo etiam aquæ aliquot thermales erumpunt; vti & nonnullæ prætereà vltra memoratum vetus ædificium, qua sub caua rupis torrente alluuntur.

Sunt porrò quatuor potissimùm in hisce Balneis insignia loca. Primas ex ipsis meritò tenet, quod non abs re *Balneum Virtutum* appellant. Ipsum est cæteris ad ortum, longum treis cum semisse orgyias; latum vnam ac semissem; altum non-nihil vnâ minùs. Crypte è natiua est rupe; pauimentum, & gradus ex cæso, quadratóque lapide; & cùm septem hinc inde, ac è fundo scaturiginibus compleatur, tota subduci aqua potest, quoties elotis aliquibus, commutanda est aliorum gratiam. Secundas iure obtinent Thermæ, Vaporarium videlicet, Sudatoriúmve, quod *Stubas* dicunt Locus est ingredientibus in vetus ædificium ad læuam. Crypte est consimiliter ex rudi, ac natiua rupe; cuius altitudo cùm ad ostium sit vnius orgyiæ ac semissis, deinceps tamen decrescit sensim, ad vsque scaturiginem, quæ in eius fundum copiosa erumpit. Longitudo orgyiarum est quinque, latitudo vnius; & proximè quidem ipsum pauimentum, secundum mediam cuius longitudinem factus canalis aquam transmittit, cuius vapore interim totus locus sic incalescit, vt ingressis sudor statim exprimatur; permirúmque est, cùm in ipso ingressu imminere videatur suffocatio, breui tamen facta intus mora, illeic postquàm suauiter degi. Permirum rursus, talem vaporem non ita concrescere, vt locus humectus reddatur; sed eâ potiùs esse naturâ, vt si humefactus pannus eò inferatur, statim reficcetur. Solet porrò Virtutum Balneum ad hoc vsurpari, vt humores præparet, qui deinceps Thermis, Sudatoriove exigantur.

Exoneratur Thermarum aqua in reliqua duo, quæ esse dixi insignia loca. Quippe proximo ad latus egressu *Balneum* creat, quod *sancti Ioannis* appellatur: ac deinde insigni casu *Balneum* vocatum *sancti Ægidij*. Hæc vsurpari præsertim solent à scabiosis, aut aliis, quibuscum alij degere in Balneo non facilè sustineant. Casus quoque ille ex tertio in quartum adhiberi interdum solet

ad superfusionem, quam *Gassam* appellant, dum pars affecta supponitur, vt materia tenax inde discutiatur. Non est verò interim reticendum, Thermalem hanc aquam affatim in potum assumptam mirè conducere mundandis naturalibus partibus, ac reddita adeò stomacho temperie, anorexiam, siue defectum appetitus abigere; exigere arenulas, sanare vlcera interna; intestinalem colicam ex frigida causa sanare; vermeis depellere, ac speciatim intestinum rectum ab Ascaridibus sic eximere, vt hominem nôrim, è quo supra myriadem, vel vna vice abduxerit.

Sed modum facio; ac præsertim quod tres insignes Medici, Guillelmus Alamandius, Sebastianus Richardus, & Dauid Lautaretius, de huiusmodi Balneorum natura, Mirabilibúsve commistis, déque proprietatibus, effectibus, vsibus, integros libros conscripserint; ac fœlici sorte ipse etiam-num supersit Lautaretius, qui accedente diuturniore ad insignem doctrinam experientia, sit iam vberiùs, absolutiúsque hoc argumentum retractaturus.

Capvt VI.

Aër Diniensis; ac obiter Pestilentia anni M. DC. XXIX.

Cvm de Aëre dicendum supersit, is haberi salubris solet, quòd purus sit, & vix per annum appareat semel caliginosus. Frigidus valdè per hiemem, tum ob niueis satis frequenteis, ac in montibus vicinis præsertim; tum quòd magna dierum parte montes Solem præripiant, & pars vrbis infima ne in meridie quidem Solem circa brumam conspiciat; tametsi, quæ montis constitutio est, & tantillum videat circiter nonam matutinam, & paullò post meridiem in occasum recuperet; quòd ea parte, & sola quidem, vt iam antè adnotatum est, cælum liberum aperiatur. Æstate satis calidus, ob coactionem radiorum Solis ex variis montium lateribus; nisi quòd ferè Bledona, gratissimam auram ministrat. Ac ventis quidem sæpè perflatur; sed ij tamen tatò vehementes sunt, excepto Vulturno, quem Mariuum vocant. Tonat sæpiusculè per æstatem, & cùm interdum simul pluat, interdum etiam grandinet; cum huiusmodi pluuiæ sunt, quæ interdum profusæ, conualleis, vt dixi, & prata, ac sata, boúmque labores diripiunt. Quò fit, vt illæ magis timendæ, quàm hiemales sint, quæ ferè niuales, ac in montibus potissimùm sunt; & quidpiam duntaxat metuendum tunc sit, cùm Aprili, ac Maio, sed isto præsertim, niues in montibus soluuntur; quanquam, quòd sensim solutio fiat, tum solùm timenda eaundatio sit, cùm ad calorem tempestatis & venti australes, & vberes pluuiæ liquationem niuis promouentes accedũt.

Sed ne istis diutiùs inhæream; præstat Aëris occasione verbum subiicere de ea peste, quæ per æstatem anni M.DC.XXIX. ea pernicie vrbem afflixit, vt nulla clades memorabilior, quod sciam, illi contigerit. Nam audiui quidem sæpenumerò senes conquerenteis de cladibus variis per bella ciuilia inductis, & ex quo præsertim Mouantius sub annum sæculi superioris sexagesimum excitare cœpit tragœdias; at nulla vnquam istâ par strages: quippe quæ vix sextam septimámve incolarum partem superstitem reliquerit; quatenus, cùm anteà ad vsque decies mille numerarentur, vix enumerari sub mali finem plures, quàm quingenti supra mille potuerint. Versabar ipse tunc in Belgio, vbi, ac deinceps Parisiis multa accepi lacrymis digna ex amicorum literis; obstupui verò, cùm triennio pòst reuersus, tum complureis desertas domos populosæ priùs vrbis conspexi; tum plusculæ ciuium nouorum ignotæ facies occurrerunt; tum pauci superfuere amici, quos complecti licuerit; tum horrendum fuit, quod qui erant superstites, sæuiente malo contigisse narrârunt. Videbar enim mihi grauiora audire, quàm narrasset Thucydides circa celebrem illam Pestem, quæ

Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastauitque vias, exhausit ciuibus vrbem.

Ac non est quidem valdè necesse quidpiam de ea re heic attexere, quando optimus Lautaretius, qui & tunc est in vrbe versatus, & non alios modò laboranteis vidit, verum ipse quoque est malum expertus, integrum de hac peste librum edere meditatur: at nihil interim oberit pauca ex iis attingere, quæ fuere à me reduce ex illiusmet ore præsertim accepta.

Itaque, quantum memini, cœpit malum se prodere ipso statim initio Iunij: vtcúmque ab aliquot iam diebus non parua adhiberetur cautio, ob rumorem sparsum de Peste, non modo Lugduni, ac per Delphinatum grassante; verùm etiam in aliquot inferioris Prouinciæ locis. Sed milites nempe iter in Italiam per hanc regionem instituentes, neque seruantes ordinis, huiuscemodi labem intulerunt. Tempore Pestilentiæ toto, quod quaternûm fuit mensium, Cælum ab ipso vsque principio non modò spissa caligine terras pressit, æstúsque ignauos nubibus inclusit; sed fuit etiam solito & tonantius, & in pluuias effusius. Obseruatum est quoque Facem, seu Meteorum flammeum supra vrbem motu pernici transuolasse. Nulla per totum idem tempus, neque in vrbe, neque in agro, volans, quiescensve auis comparuit; nullum penitus aliud morbi genus, præter Pestem, visum, auditúmve fuit.

Malum prænuntiabant, & comitabantur, sitis, angor, vigiliæ, lassitudo, grauedo, aphonia, nausea, vomitus, mictio cruenta, expuitio similiter, sudor, tremor, conuulsio, rigor, delirium, &c. Symptomata crebriora erant vocati Bubones ad axillarum, inguinum, cerebri emunctoria; ac ij quidem ouata specie, intumentésque minimùm, quantum est amygdalum, maximum, quantum gallinæ ouum. Interdum singuli; sæpiùs bini; non-

nunquam

nunquam cum carbûculis; sæpè sine illis omnes cù dolore; citra inflammationem tamen. Euanescebant aliquando, regrediebantur ve introrsum, sed vergebant ferè ad suppurationem, &, cùm flucrent, non poterat acrior, exquisitiorque dolor sentiri. Carbunculi ipsi interdum solitarij, interdum, vt dixi, cum bubonibus; ardentes semper, malignique, & circumducti pustulis; nonnunquam singuli, sæpiùs plures, interdum ad duodecim vsque. Abibant ferè in escharas, fossasque summè fœtidas, quanta est vola manus, nisi etiam maiores (rarò minores) relinquebant. In quibusdam ægrotis nihil obseruatum, præter exanthemata varia, nigra, lurida, purpurea, flammantia. Nonnullis artus intumescebant; ac fuere etiam, qui nullo morbi exhibito indicio, mortui repentè conciderint. Cadauera ipsa, horrida adspectu vultuque detorto, neque carne molli, fluxaque, vt putant; verum rigida, & contracta plerumque.

Mirum interim, quid vis morbi in plerisque potuerit. Vir fuit, qui sciuri instar parietem scanderit, & ad tectum prouectus deiicere imbrices, quasi nuces occeperit. Alius scalâ supra tectum euectus, aliquandiù ibi variè saltitans tripudiauit; & cùm exscendisset, procurrere cœpit, quovsque incidens in præsidium globulo ictus cōcidit. Quidam indignatus, quòd in nosocomio pro laborante detinerent, inde prosiliit, excurritque, & vxorem adiens, cumque ea rem habens, vnà illicò cum ipsa interiit. Mulier fuit, quæ statim à partu cœperit per auia, præcipitiaque discurrere, sicque incurrere in exitium. Quidam fuit, qui se volaturum tentans, brachiaque proinde expandens, se ex alto præcipitârit, totumque adeò contriuerit: Alius, qui quasi in naui foret, ac tempestate vrgeretur, supellectilem è fenestra, quasi merces deiecerit. Pater etiam fuit, qui filiolum viuum, manu vltra fenestram protensa, in pauimentum dimiserit.

An eam fuisse morbi naturam adiiciam, vt bene multi compluteis dies mortui habiti, reuixerint tamen; vt proinde necesse sit fuisse adhuc pluteis viuos consepultos, quatenus donec vespillones habuere quidpiam virium, nihil fuere soliti morari, quin omneis illos abriperent, qui videbantur omni sensu, vitæque indicio destitui. Quidam certè ex feretro currúve, quo cadauera conuehebantur, emerserunt. Puella viginti annorum in fossam proiecta, signo vitæ dato, fuit inde educta. Alia annorum vigintiquoque, cùm in vineæ fossam prolapsa, iacuisset triduo absque vllo sensu quarto tamen, sensu bubonis suborientis fuit excitata, à quo etiam conualuit. Vidua quæpiam totos sex dies sine sensu, aut saltem sine vllo cibo, vlloque potu conclusa mansit, indeque meliùs habuit. Vir fuit, qui toto quatriduo mortuus habitus, neque alia de causa insepultus, quàm quòd vxori, quæ illi fossam qualemcumque excauauerat, non fuisset satis virium, vt eum in ipsam pertraheret, expergefactus veluti fuit, ac vagari per agros cœpit, futura, ac potissimùm extremum Iudicium nunciando, ad Pœnitentiam exhortando, obuiis, qui nollent sibi genua submittere, maledicendo, & alia quæ etiam ex ipsomet addidici.

Sed hæc, vt mittam, cùm initio, ac per primam hebdomadem, vix tribus, aut quatuor plures obiissent; iam tamen circiter quindeni sub ipsum Iunij medium in dies singulos interibant: per Iulij initia circiter quadrageni; sub medium centeni; in fine, ac initiò Augusti centeni sexageni; donec tandem Augusti medio cœpit dira lues non adeò sæuire: per Septembrim non plureis quinis, senisve in dies abstulit; ac per initia denique Octobris à strage cessauit. Supputatum est autem ex tot hominibus, seu mortuis, seu ægris superstitibus, vix fuisse quingentos, quibus adhiberi remedia potuerint. Idque, cùm pleræque familiæ, etiam admodum numerosæ, exstinctæ prorsus fuerint; & camera exstiterit duabus quadratis orgyis non maior, è qua fuerint nouem cadauera educta.

Causa porrò præcipua, cur labes grassata tantoperè fuerit, ipsa fuit inexperientia, ac interpretatio nimis rigida Placiti. Attestive illius, quo fuit à Parlamento cautum, idque sub pœna capitis, ne quis Diniensium incolarum ex vrbe, aut agro, territoriόve proprio exiret. Quippe, cùm, vt iam dictum est, ripa vlterior Bledonæ agri Diniensis minimè sit, sed Corbonorum, Ceyarumque (tametsi quidquid ad sesqui-leucam secundum ipsam est villarum, vinearum, pratorum, agrorum, ad Dinienseis ciueis attineat) &, quod agri Diniensis est, aut non amplum sit, aut non satis idoneum segregandæ, distribuendæque in casulas tantæ, quanta in vrbe erat, multitudinis; id nihilominùs cognitum, vti verisimile est, ipsi supremæ Curiæ non fuit. Aliunde verò Consiliarius ad exsequutionem Placiti commissus, homines armauit oppidorum confinium, vt non paterentur quemquam ciuium agri Diniensis fineis transilire, quæreréque vlteriùs sedem, tuguriaque exstruere: ac præsidia ex illi armatis constituit, maximeque ad Bledonæ pontem: quò etiam solebat frequens aduentare, & stipatu quidem per-amplo, quoties erat quidpiam conclusis ciuibus significaturus, qui cateruatim, indiscretéque ad præconis vocem confluentes, mutuo se contagio magis inficiebant.

Accessit, quod ipsi homines oppidani eam duritatem induerant, vt miseriá ciuium nullà mouerentur: &, cùm in tanta egestate, conquirendique impotentia, prouidere, ministratéque deberent necessaria, tantum id abfuit, vt potiùs Præsidiarij illi, si quid eduliorum, aliarúmve rerum ab amicis transmitteretur, sibi ipsit haberent; aut, si quid venum afferretur, ipsi emerent parui, magno venderent. Quin-etiam, cùm summa desolatio foret, ac non possent iam ampliùs absportari cadauera, sicque vltra mille, & quingenta summo cum fœtore insepulta per vrbem iacerent, consultauere, decreue-

réque ipsam vrbem cum ciuibos in ea residuis succendere;&,ne facerent, solùm obstitit, quòd casu renunciatum fuit grassati pestem in aliis tribus, quatuorve vrbibos cœpisse; vnde & subiit cogitare, non posse Diniam, quin pari iure illæ perderentur, succendi; crematáque est solùm villa in agro vicino, vnà eum familia tota, cuius erat, quæque se in eam receperat.

Sanè, si miseris licuisset parare tuguria, humileisve casas in vicinis agris(maximéqoe in illis vltta Bledonam) ac in ipsis sub congrua oppidanorum custodia, aliquot dierum quadragenas, vt est moris, exigere; potuisser eorum pars maxima ipsa segregatione, contagiíque fuga seruari, vet & seruati ex iis non pauci, quibus satis fuit, vnde possent per villas, & casulas Diniensis agri sustentari. At quando pars maxima agnouit, non fore sibi vnde extra vrbem in tanto oppidanorum rigore necessaria suppeterent; ideò conclusi remansere, miseréque periere, ac præsertim, ex quo increscente morbi sæuitia, nosocomióque, quod extra vrbem, ad fanum S. Laxari, capere ægrotos ampliùs non valente, ac aliunde curru perfracto, vespilonibúsque(etiam eductis è carcere)aut inualidis, aut demortuis; Moderatores ciuitatis, tutorésque ordinis coacti fuere laxare primùm, ac denique prorsùs mittere habenas. Tunc nimirùm Ciuitas fuit, sine Consule, sine Indice, sine vllo Diuino cultu; & deficientibus artificibus, præfectísque, qui res curarent, obmutuit horologium, exaruarunt fontes, constiterunt molendina, refriguere clibani; macellum nihil extulit, summa rerum omuium necessariarum inopia fuit.

Per-mirum verò, cùm tunc mors adeò videretur certa omnibus, vt aliqui inuenti sint, qui, ne nudi sepelirentur, sindones sibi (etiam morbum nondum experti) circumconsuerint; nullum viguisse pietatis sensum, humanitatémque omnem exsulasse. Mulier fuit, quæ opem marito laboranti negauerit. Visa fuit, ac sine auxilio relicta quædam puerpera (aboriebantur autem omnes) quæ proinde fœtum sibi ipsa extraxerit, hærentémque adhuc placentæ, lateri, ac mammæ admouerit, & mox eum ipso interierit. Non pauci erant, qui vagantes desertas domos expilabant, ditaríque inde malebant, quàm exhibendò famulatui: vix enim fuit, qui operam locare in mensem ducentis etiam scutatis voluerit. Nesciebant nempe miseri fures se breui quo que exstinctum iri, & malè parta malè iri dilapsum. Qui postremi certè ex iis superfuerint, pauci admodum exstitare, ac nescias, quò opes congestæ abierint. Si quis ægrotus incurreret in sanum, transire iuxtim affectabat, ac regionem venti, hoc est, vnde flaret, recusabat cedere. Qui per vrbem obuij fiebant, habebant se quasi extraneos, apparebántque sibi inuicem quasi quædam viuorum vmbræ. Fœlix nimiùm, qui sibi ipsi ferre opem poterat, neque exspectare cogebatur aliunde.

Per agrum quoque non pauci fuere, qui supra humum nudam omni destituti subsidio iacuerint, animámque tandem efflârint. Reperta illeic mater est, cuius demortuæ infans sugere mammam non desistebat. Aliqui fuere, quibus capellæ nutricom vices suppleuerint. Multi quoque intra ipsas casas iacuere diu ignorati, atque idcircò insepulti. Qui parentes supererant, sepeliebant liberos, qui liberi parentes, qui viri vxores, quæ vxores viros. Quanquam id plerumque superficie tenus; adeò vt minima ferè aura vultus, aliaque membra nudaret. Quio-etiam, cùm proximè vrbem, in Prato nempe Nundinarum, & in agro prope Aquas-calidas, forent ingentes fossæ excauatæ, in quas conjicerentur, quæ fuerant proximè extra vrbis portas coaceruata cadauera, ea fuit deinceps congestorum copia, vt supergesta, & diducta terra non multùm eminuerit, ac fuerint aliquorom brachia, cruráque interdum retecta.

Vt desinam tandem; licet per Octobrim, Nouembrímque, vrbs meliùs haberet, lustrationibúsque variis purgaretur, ac perstaret tamen præsidium se insolentiùs gerere: (quippe etiam initio Decembris aliquem ciuium vulnerauit) ideircò tam qui intra vrbem conualuerant, quàm qui in ipsam redierant, cepere tandem consilium deiiciendi præsidij, quod & reipsâ, sic deiecerunt, vt, interfectis aliquibus, actum in fugam fuerit, neque deinceps redire sustinuerit. Tunc verò fuit, cùm dinumerati siue ex ipsa vrbe, siue ex agro superstites, vix plures quàm mille, & quingenti deprehensi sunt; inque ipsis plures fœminæ, quàm viri; plures senes, quàm iuuenes, cùm & ex tanto hoc numero vix quinque, aut sex fuerint, qui morbo affecti non fuissent.

Prætereo autem libertatem eundi, ac redeundi ciuibus factam, non conrigisse Placito Curiæ, ante festa Paschalia, hoc est, inclinante Aprili anni insequentis. Prætereo quoque, cùm Pestis alia post sesqui-annum obreperet, discessisse ciueis & maturiùs, & longiùs; ac periisse illâ non plureis, quàm centum, eósque præsertim ex ciuibus nouis; scilicet obseruatum est, neminem ex iis, qui priore illâ laborauerant, hac posteriore correptos fuisse.

PARS SECVNDA.

Qua deducuntur, quæ attinent ad ipsam Ecclesiam.

Capvt VII.

Antistites primi, à quibus Diniensis Ecclesia fundata.

NVnc, cùm videatur esse plus æquo de Ciuitate Diniensi dictum, ac iam dicendum sit de Ecclesia, quæ fundata in illa est, cuiusque occasione immorati circa eam sumus; ideò auspicari debere videmur ab ipsa Ecclesiæ origine; &, quòd haberi illa

possit

possit ex Lectionibus, quas instaurare rogati sumus, vt vice earum, quæ de Communi ab omnis aliquot recitantur, inserantur Officiis trium primorum Antistitum, quibus Christi fidem regio nostra debet; idcircò à Lectionibus huiuscemodi videtur ordiendum. Ac ternas quidem solùm exhibeo, pro Antistitibus singulis; verùm, cùm plures, vberioresque in Legendariis vetustis exstent; hæ tamen, paucæ licet, ac breues, quicquid est gestorum temporibus congruum ita continent, vt aliunde etiam quædam suppleant (quippe aliunde cognita) quæ in illis desiderantur.

LECTIONES IN FESTO S. Marcellini Primi Ebredunensium Præsulis, quod est etiam Diniæ solemne, XII. Kalendas Maij, seu die Aprilis XX.

Marcellinus natione Afer, & genere nobilis, Christiana pietate imbutus ab adolescentia fuit. Eo tempore vigebat adhuc recens memoria confessionis Beati Cypriani Martyris, qui sub Imperatoribus Valeriano, & Gallieno gloriosè occubuerat. Illius itaque doctrina, pietate, & constantia animatus Marcellinus, dum Religionis propagationem, defensionémque meditatur, admonetur diuinitùs, vt in Europam traiiciat, sociosque ad messem idoneos adsciscat. Paret vir sanctus Spiritui; & assumptis comitibus Domnino, ac Vincentio, peruenit Romam sub initium imperij Constantini, quo tempore Papa Eusebius Pontificatum obtinebat. Is, vocatione cognita, Marcellinum Episcopum creat Maritimarum Alpium, in quibus Idolorum cultus adhuc vigere perhibebatur.

Digressus ergo Marcellinus per Thusciam, ac Liguriam, peruenit tandem Ebredunum, quæ Alpinæ Maritimæ habebatur Metropolis; quæque, licet fidem Christianam, prædicante, sub Nerone, beato Nazario, accepisset, ab ea tamen defecerat. Aggressus ibi Marcellinus diuini verbi prædicationem, sic breui profecit, cooperante Domino, & sermonem confirmante miraculis variis, vt euersis Idolorum templis, maxima pars Indigenarum baptizari voluerit. Quare Ecclesiam prope muros, & Baptisterium condidit, ex quo aqua baptizandis Cathecumenis sponte, hoc est, diuina gratia exuberante, promanauit. Testati sunt etiam sæculis pòst multis graues scriptores talem aquam erumpere solitam & in Natali, & in Cœna Domini; itémque in Vigilia, & per totum hebdomadam Paschæ.

Dimissis autem Sociis in Diniensium ciuitatem, sacratóque illeic posteà Domnino in Episcopum, in eo assiduè incubuit, vt prædicatione, exemplo, & signis stabiliret fidem. Indefessus verò præsertim fuit eius labor, cùm sub vitæ finem hæresis Arriana cœpit quorumdam animos in partibus Italiæ finitimis labefactare. Qua occasione contigit, vt aliquando cum magna credentium multitudine iter faciens, torrentis exundantis aquas ita sisterit, vt ipse cum populo toto transierit siccis vestigiis. In illo itaque labore, circa id tempus, quo Constantius Arrianus iniit imperium, obdormiuit in Domino, duodecimo Kalendas May. Testantur iidem Scriptores ad eius sepulcrum illaxisse lychnum, inconsumpto oleo, quo infirmi sanarentur. Cuius illius Dinium translatum, vnà cum Sanctorum Comitum reliquiis, magna in hunc vsque diem veneratione colitur.

LECTIONES IN FESTO S. Domnini Primi Diniensium Episcopi, quod celebratur Idibus, seu die Februarij XIII.

Domninus ex Africa oriundus, cùm Zelo Christianæ Religionis arderet, vnà cum comite Vincentio, sequutus est Marcellinum Ebredunensium Antistitem, quo tempore ille Romam appulit, ac Eusebium Pontificem, Constantino iam imperante salutauit, Sed & simul cum Marcellino in Galliam Inalpinam missus, operam assiduam illi præstitit, donec fides Christi in Ebredunensium Ciuitate, & circumuicina regione disseminata, radices egit. Tunc verò à Marcellino dimissus cum Vincentio est, fidem vlteriùs propagaturus. Constituit autem ad Diniensium ciuitatem accedere, in qua Idolorum cultores, & Christiani nominis osores esse fama erat.

Et certè quam-primùm os aperuit, aduersus Idola verba faciens, & Saluatorem Christum prædicans, repugnanteis acriter dissertatores habuit, quousque & ratione persuasionem Deorum falsorum euertit, & oratione in cælum fusa, fidem in Christum obtinuit; & signis, ac virtutibus

tibus fidem habitam confirmauit. Siquidem, postquàm exaggerauit promissa facta credentibus, adduci infirmos vndequaque iussit: & magna illorum multitudine coram vniuerso Populo coacta, omnibus in nomine Iesu sanitatem momento restituit. Quare ingenti applausu facto, cœpit magna pars Deos detestari, & Baptismum deposcere; adeò vt, parato Baptisterio, abluerit prima vice animas circiter quingentas.

Cùm posteà etiam procurasset construi Ecclesiam in honorem Deiparæ Virginis, adfuit Marcellinus eam consecraturus, qui & simul consecrauit Domninum in Episcopum. Cœpit intereà Ecclesia Dei in oriente laborare, propter Arrianam hæresim; sacráque Synodus Nicæna per ea tempora celebrata est. Domninus autem tenerum gregem indefesso labore pascens, illum in confessione Sanctæ, ac indiuiduæ Trinitatis perseuerantem continuit. Tandem verò, cum sese iam propè deficere sentiret, postquàm hortatus est Vincentium, vt curam gregis susciperet, imperante iam Constantio, Idibus Februarij migrauit ad Dominum. Sacrum eius Caput cum altero Brachio in Diniensi Ecclesia adseruatur hactenus, veneratioque habetur.

LECTIONES IN FESTO S. Vincentij Secundi Diniensium Episcopi, quod XI. Kalendas Februarij, seu die XXII. Ianuarij colitur.

VIncentius Africanus, tanto feruore Christi fidem à teneris annis suscepit, vt Marcellino Ebredunensium, & Domnino Diniensium primus posteà Præsulibus discedentibus in Europam, sese tertium, tametsi adhuc adolescens, adjunxerit. Salutato simul cum illis beato Papa Eusebio, qui circa initia imperij Constantini sedem tenuit, accessit pariter cùm ipsis ad Alpeis Maritimas, ac in iis Ebredunum, vbi Marcellino minister, adjutórque strenuus fuit. Discessit etiam posteà DinIam, comes Domnino indiuiduus, &, qua erat facundia, persuadendíque gratia, non parùm auxiliatus est in conuertendis ad Christum, continendísque in fide animis Diniensium priùs deditis Idololatriæ.

Et voluit quidem illi Domninus Episcopatum cedere; sed, qua humilitate fuit, perpetuo munere Leuitæ Domnino fungi maluit. Quin Domnino etiam mortuo, vix tandem coactus suffragiis communibus Episcopatum assumpsit, in quo tot, tantáque virtutis specimina edidit; tanta comitate, atque eloquentia omnium animos conciliauit, vt aliquoties quasi obrutus quæsierit solitudines, in quas secedens, orationi, hymnísque psallendis quietiùs vacaret. Tanta quoque in illo fuit miraculorum gratia, vt & solo vestium contactu infirmos sanauerit, & sola præsentia, atque oratione tum Dæmones fugauerit, tum mortuos etiam suscitârit. Fortiter prætereà hæresi Arrianæ se opposuit; ac non modò commissum gregem in antiqua fide continuit, sed etiam accurrit, cùm ad parteis alias, tum præsertim Ebredunum, quò labem illam, à defuncto Beato Præsule Marcellino, serpere acceperat.

Hinc variæ illi ab Arrianis tenduntur insidiæ; & quibus temporibus B. Eusebius Vercellensis, ac Dionysius Mediolanensis sunt diuersimodè vexati, ipse aliquando in itinere comprehensus, ita flagellis exceptus fuit, vt parùm abfuerit, quin inter tormenta animam efflaret. Adfuit post-modum ætate prouectus Valentino Concilio primo, cum Artemio Ebredunensi, aliísque Præsulibus, anno salutiferi partus trecentesimo septuagesimo quarto: neque multò pòst senio, & laboribus, quos pro Christi nomine subierat, cassus, spiritum Deo reddidit; postquàm in somnis visus est videre Christum consolantem, porrigentémque viaticum. Caput eius sanctum, cum altero Brachio adseruatur adhuc, colitúrque in Diniensi Ecclesia, quæ & illius celebrat festum vndecimo Kalendas Februarij; Translationem verò Capitis ipsius tertio Nonas Iulij.

Atque hæ quidem Lectiones sunt, quæ & Diniensis Ecclesiæ originem continent, & commentatioli loco esse possunt ad ea, quæ in Martyrologiis de Beato Marcellino, ac illius Sociis habentur. Sic nempe in Romano Baronij, ad xij. Calendas Maij: *Ebreduni in Galliis sancti Marcellini, primi eiusdem vrbis Episcopi, qui Dei monitu, cum sanctis sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* In Martyrologio Adonis: *Eodem die in Galliis, Ciuitate Ebredunensi, natalis sancti Marcellini primi eiusdem vrbis Episcopi, qui diuino iussu, cum sanctis Sociis Vincentio, & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie*

hodie refulget, ad Christi fidem conuertit. Et posteà; *Venerabiles Socij eius apud Diniensium vrbem conditi, gloriosis nihilominus miraculis commendantur.* In Martyrologio Vsuardi; *In Gallys, Ciuitate Ebredunensi sancti Marcellini eiusdem vrbis Episcopi, & Confessoris; qui diuino iussu cum sanctis Socijs Vincentio & Domnino ex Africa veniens, maximam partem Alpium Maritimarum verbo, & signis admirandis, quibus vsque hodie refulget, ad Christi fidem conuertit.* Eadem, ne longum faciam, repetit Petrus de Natalibus, qui, cùm cætera ex Adone desumpsit, tum illud adiecit, *Socij vero eius* (supple Marcellini) *Confessoris Christi in Domino dormierunt, apud Diniensium* (non, vt vulgò legitur, Cluniensium, *vrbem conditi.* Præterea autem, quod neque Beda in Martyrologio, neque Gregorius Turonensis, de Marcellino dum loquuntur, Sociorum eius meminerunt.

Reticeri verò non debet, quod non modò Gregorius, verùm etiam Ado, ac Petrus, de sancto Marcellino habet. Nam Gregorij quidem isthæc verba sunt: *Habet & Ebredunensis vrbs Patronum proprium, Marcellinum Antistitem, per quem, dum adhuc in corpore moraretur, multa Christus miracula operatus est. Hic enim fecisse dicitur lauacrum ad baptizandum, in quo in Natali Domini, & Dominica cœna aqua dicitur diuinitus exoriri. De quo etiam ad aliud lauacrum, in quo consuetudo prisca baptizari instituit, aqua defertur. Non tamen cumulatur, vt de illis fontibus Hispaniæ suprà retulimus. Ad huius ergo Sancti sepulcrum lychnus assiduè lumen prabet; sed accensus semel, multis noctibus, sine vllo additamento perdurat, & plerumque contingit, vt exstinctus à ventis diuinitus iterum accendatur. Ex quo oleo plerumque infirmi medicamenta suscipiunt.* Hæc verò Adonis: *Ita vt Baptisterium, quod ipse apud præfatam vrbem condidit, in sacro-sanctis Paschalis festi vigilys, diuina virtute, singulis annis aquis subitis inundetur, & per septem eiusdem solemnitatis dies gratia exuberante permaneat.* Petri demùm ista; *Hic, inter cætera virtutum eius præmia, obtinuit, vt Baptisterium, quod idem in eadem Ciuitate condiderat, singulis annis in Sabbatho sancto, aquis diuinitus, & subitò repleatur, & per septem dies Pascha aqua exuberante plenum permaneat; quod vsque in diem hodiernum ibidem apparet. In eadémque ciuitate quieuit in pace, vbi & sepultus est xij. Calendas May.*

Ad sanctum Domninum quod spectat, adnotandum est, cùm illius Officium fuerit ab omni memoria in Diniensi Ecclesia sub titulo Confessoris, & Pontificis celebratum; Pspytium tamen Massonum ita scribere; *Diniensis Ecclesia dicata est Donino* (*non Domnino*) *Martyri, qui apud Iuliam viâ Claudiâ Martyr sub Maximiano fuit. Qui, cùm vellet rabiem persecutionis declinare, protinus insequutus, & nihilominus gladio transuerberatus gloriosè occubuit; quantum relatum reperimus apud Vsuardum* Quo loco agnoscere licet huiusmodi Authorem, tum non ritè didicisse, cui Diuotum Ecclesia nostra consecrata sit (est scilicet Beatæ Mariæ, non sancto Domnino, vt inferiùs dicetur, sacra) tum confudisse Doninum, celebrem illum Martyrem, cum Confessore hoc nostro. Melius antè Volaterranus eosdem distinxerat: nam mentione Martyris facta; *Alius item*, inquit, *Confessor* (perperàm, opinor legitur Professor) *ex Africa pulsus, vnà cum Vincentio, & Marcellino Præsule Ebredunensi; in qua etiam vrbe sepultus. Eius festum colitur xij. Calendas Maij.* Vbi notandum, Volaterranum videri gratis viros Sanctos vi persecutionis pulsos, potiusquàm monitu diuino, adductos in Europam fuisse; ac malè etiam coniicere ex quibusdam Martyrologiis, sepultum esse sanctum Domninum, ac illius festum coli Ebredimi xij. Calendas Maij, potiusquàm Diniæ Eidibus Februarij.

De sancto Vincentio illud obseruandum; tametsi omnia Martyrologia illum priore loco, seu ante sanctum Domninum memorent, non esse tamen coniiciendum, priorem ex duobus Episcopum fuisse: secùs nempe suadent cùm ipsa traditio, tum vetustissima Legendaria. Habemus ex istis Vincentium fuisse eloquentissimum; quapropter potuit maiorem quandam celebritatem adipisci, & priore loco in primo Martyrologio nominatus, sic nominari in cæteris. Et non potuisse certè sanctum Domninum pòst sanctum Vincentium sedere, vel id maximè arguit, quòd, cùm venissent in Europam circiter annum illius sæculi X. Vincentius tamen sedem tenuerit anno LXXIV. quo interfuit commemorato Valentino Concilio, *cum Artemio Ebredunensi, Florentio Viennensi, Æmiliano Diensi, Rhodanio Tolosano, Nicetio Valentino, & alijs*; Quod quidem vir admodum pius, ac eruditus, facundúsque Polycarpus Riuiera Carthusiani Ordinis decus, per literas significans, professus est se id debere celebri illi Sauarono, in Aruernia, dum viueret, Claromontano Præsidi. Festum porrò sancti Vincentij celebrari nobis xj. Calendas Februarij, omni memoria superius est. An tamen contigerit illum eodem die mori, quo sanctus Martyr Vincentius occubuit; an certo aliquo consilio id factum fuerit, mihi incompertum. Illud memorabile est, alium adhuc sanctum Vincentium, & ipsum Martyrem, comitémque Sanctorum Orontij, & Victoris, eodem, die coli Ebreduni; quod Martyrologia etiam omnia meminerunt.

CAPVT VIII.

Nicasium, qui solus ex Gallys Concilio Nicano interfuit, Diniensem, vt vulgò creditur, non fuisse.

INterim verò, dum sanctum Domninum temporibus Sacræ Synodi Nicænæ Diniensem Episcopum facio, iure ne querelas meorum Collegarum, Conuiuiúmque effugiam, quatenus exinde subduco ex nostrorum Præsulum serie Nicasium illum celebrem, qui vt solus ex Prouincia Galliarum inter

ioterfuit illi Synodo, ita fuisse Episcopus Diniensis constanict habetur? Imprimis enim Fronio Ducæus in suis ad Concilium Cabiloneose Notis, postquàm docuit legendom esse, *Agapium verò, & Bobonem Diniensis vrbis Episcopos*, subdit, *Sic restituendum est, & in Subscriptionibus Concily Nicani I. vbi perperam legitur, ex Prouincia Galliarum Nicasius Diniensis, aut Dinionensis.* Deinde Papyrius Masso in sua Notitia Episcopatuum Galliæ, *Habita est*, inquit, *Nicana in Bithynia admodum celebris Episcoporum Synodus; quódque mirabile sit, Nicasius Diniensis Episcopus è Prouincia Galliarum solus adfuit. Sed hoc nomeo* (pergit) *Prouincia Galliarum nomine intelligi totam Galliam debere, non Prouinciam Alpinam, in qua sita est Diuia.*) Sequitur Claudius Robertus, cuius verba suot io Gallia Christiaoa: *Nicasius Concilio Nicano 325. Baron. Vbi editio Romana legit perperam Diuionensis, pro Diniensi. Quæ summa laus est huic Præsuli, inter 318. Patres, solum ex Episcopis Galliarum sedisse.*

Quid memorem Galterium io Tabula Chronologica Gallicè conscripta? quid alios? Addere sufficiat vnum Petrum Saxium, qui in Arelatensi Pontificio, ex Diniensi Nicasio Arelatensem Episcopum fecit. Nam prioùm sic habet: *Ad Marium redeo, qui vitam propagauit ad indictionem Concily Nicani, cui, si coniectura non improbatur, per legatum adfuit, Nicasium nempe Diniensem Galliarum legatum, in Arelatensi Ecclesia post Martinum successorem.* Et posteà, *Dinia Sentiorum, aut Ebroduntiorum oppidum est, antiquo Episcopatu insigne, in Prouincia Romanorum, cui præerat Nicasius tempore Concily Nicani: Oecumenico enim Concilio Galliarum legatus subscripsit.* Ac denique statim, *Quam legationem tanta cum laude exercuit, vt defuncti Martini nostri locum supplere meruerit. Coniectura facilis, & expedita est; tum quòd celebris, & magni nominis esset in Prouincia nostra; arduis etiam negotiis ritè perfunctus; tum quòd ipsum hac ætate, aut cognominem nobis offerat Elenchus noster.*

Ex hisce ergo, an non videor parùm in Patriam æquus, aut pius, dum adimere illi tantæ famæ Episcopum minimè vercor; Verùm, aut Legendario nostro, hoc est antiquæ pietati, traditionique Patrum oostrorum adimenda fides videtur, aut ille oobis respueodus est. Vt enim taceam durum esse, vel ab Eusebij tépore, qui sedere cœpit anno ccc.ix. in annũ Concilij ccc.xxv. aut xxviii. obire debuisse cùm Domninũ, tũ Vincẽtium, & fortè etiã quempiã alium, vt iam Nicasius successisset; ac potissimum, cùm habeamus & Domninom consenuisse, & Vincentium longo pòst superfuisse tempore (quæ facilè sanè cum xii. aut xv. annis minimè cohærent) en quæ Legeodarij sint verba. *Intereà* (hoc est temporibus Vincentij, qui haud dubiè Domnino successit) *exorto Schismate peruersò hæretica falsitatis, comperit Ecclesia Ebredunensis perturbata esse intra Illyricum, & Liguriam Catholicorum dogmata, & in dissidium penè venisse Sancta Trinitatis fidem; quod testabantur latores; in quo Dionysium Mediolanensem, & Eusebium Vercellensem, & Patricium Veronensem Episcopos esse damnatos, cum pluribus alijs Catholicis defensoribus; quod qui interfuerunt, testati sunt.* Notum porrò est indicari ex his Coocilium illud Mediolaoense, quod aonis xxx. post Nicæoum, hoc est anoo ccc.lv. celebratum est, & in quo, præter cæteras cladels, tam Dionysius Mediolanensis, quàm Eusebius Vercellensis persequotiooem passi leguutur.

Itaque, ex his fueram iam adductus, vt crederem Nicasium fuisse nobis falsò asserrum; ac, vt possem Scriptutam illaos subscriptionis emendare, quia legi Nicasius Diuiensis, aut Diuionensis minimè posset (quòd Diuiensis diœcesis oolla, Diuio ad Lingonensem spectaret) conieceram debere ergo Dioensem, aut Diensem legi; quòd quæ Diœcesis Dieosis coniuncta iam est Valentinæ, perantiqua exsisteret: Verùm, quòd nullo argumeoto fulcire coniecturam possem, ac, vt verum fatear, ægrè ferrem Antistitem adeò illustrem abnuere, maximè verò tot grauibus authoribus, qui nobis ipsum tanto consensu assererent, planè inuitis; ad id demùm confugeram, vt mortuo fortassis Domnino ante Nicænum Concilium, successisset Vincentius, qui & Concilio interfuisset, & subscripsisset non Latinè *Vincentius*, sed Græcè Νικάσιος; quando coostat vox *Nicasij*, & *Vincentij* idem sonare, vti Νικᾷν est *Vincere*; Quaoquam & obstabat, familiare esse, vt qui Præsules eodem nomine Conciliis Græcis interessent, subscriberẽt quisque, nõ Νικάσιος sed Οὐικέντιος.

Has igitur inter angustias commodùm illuxit memoratus Riuiera, qui non modò me id, quod dixi iam, per literas docuit, Saoctum putà Viocentium superfuisse adhuc Concilij illius Valeotini tempore (hoc est annis nouem & quadraginta post Nicæouin, & post Mediolanense nouemdecim) verùm etiam prorsùs exemit hunc de Nicasio scrupulum, ostendens debere reuerà io subscriptiooibus Concilij *Dinensem* aut *Diensem* legi, quòd Nicasius ille reuerà Diensis Episcopus fuerit. Nempe id sibi coostare scripsii ex Legationis Gallicæ Bulla, Hugoni Episcopo Diensi concessa, anno m.lxxvi. vt, in qua conceptis verbis fiat mentio *Memorandi illius Nicasij, qui pro Ecclesia Gallicanâ sancta, & Oecumenica adfuit Nicana Synodo, cuiusque venerabile corpus in eadem Sacra requiescit Ecclesia.* Atque hæc quidem pro respuendo nobis, ac restituendo ioterim suæ Diœcesi Nicasio.

CAPVT IX.

Ebredunum Metropolis, ad quam semper fuerit Diniensis Ecclesia relata.

SEquitur quidem qualis fuerit à priscis vsque temporibus Diniensis Ecclesia dicendum; verùm par est præmittere de Ebreduoo aliquid, quatenus Metropolis est, ad quam ab ipsa vsque Sanctorum Aotistitum prædicatione

prædicatione Diniensis Ecclesia spectauit. Respondendum etiam hîc quoque est, quod nobis quidam asseruunt, vt nempe Dinia Metropolis, & celebris quidem aliquando fuerit. Siquidem citatus Massonus, vbi de Dinia, aut Domnino eius Episcopo loquitur, *Celebrē*, inquit *fuisse Metropolim; ex subscriptionibus primæ Synodi apud Aurelianum habitæ* (anno scilicet D. XI.) *certum, atque perspicuum est.* Imitatur hic Author conscriptam Gallicè Notitiam Diœcescon vniuersalis Ecclesiæ; ac persuaderi idem possent, qui editionem Conciliorum Binij, aut aliam similem insequuti, hocce initium Subscriptionum Concilij primi Aurelianensis legerent, *Auentius Dinien. Metropolis*: Et in Notis marginalibus, *Diniens. Dien. vel Dignens.*

Enimverò, Neque Sirmondus meliora sequutus, dum Gallicana Concilia nuper edidit, inter Subscriptiones illius Concilij vllo modo meminit huiusmodi aut *Auentij* aut *Diniensis*, aut *Metropoleos*; Neque verisimile est, cum Pentadius quinque antè annis subscripsisset Agathensi Concilio, & Portianus tredecim pòst subscripsisse reperiatur Arelatensi IV. ac vterque Diniensis quidem, sed nudè tamen Episcopus; verisimile, inquam, non est, intermedio tempore fuisse celebrem Metropolim Diniam: Neque aliàs vsquam fit mentio huiusce Metropoleos, aut Ebredunum memoratur vnquam non habuisse Episcopum nostrum Suffraganeum: Neque denique, si Pentadio successisset Auentius, probabile fieri vllo modo potest, meruisse illum, vt primo loco, tempore tam breui, eo in Concilio subscriberet. Itaque error haud dubiè est in illis Editionibus, quæ nobis tribuunt aut Auentium, aut Metropolitanam sedem. Quòd si cui fortè placeat primam illam subscriptionem non tam expungi, quàm emendari; legi fortè posset, non *Auentius Diniensis*, sed *Auitus Viennensis*; quòd Scribarum vitio, illa siue mutatio, siue corruptio literarum contingere potuerit; quòdque clarum sit tum Auitum temporibus illis Viennæ præsedisse, tum Viennam fuisse Metropolim. Fuit ergo potiùs semper Dinia sub Metropoli Ebreduno.

Ebredunum porrò nemo est, qui esse Alpium vrbem nesciat, quæ in quibusdam Libri Prouinciarum Codicibus tum excusis, tum MSS. variè legitur, *Ebreduno*, *Ebruduno*, *Eburuduno*, *Ebereduno*, *Eburodunum*, & *Ebredunum*. Ptolemæus dicit Ἐβρόδουνον, & Strabo ἐπεβρόδουνον, nisi quod Casaubonus Ἐβρόδουνον legendum putat. Appellata etiam nonnullis *Ambronum* ciuitas est; & iampridem vulgare est, vt *Ambrun*, vel *Embrun* vocetur. Distat Diniâ leucis, seu milliaribus Prouincialibus XII. idque in Cæciam circiter; ex quo quia ratiocinor, Longitudinis differentiam vix dimidio gradus maiorem exstare; ideò videtur Ptolemæus excedere duobus gradibus, cùm Ebreduno Longitudinem tribuit 19. grad. 30. minut. & Diniæ, vt est antè visum, 17. grad. & minut. 10. Et quia differentiam Latitudinis ex Diniensi cognita, esse 24. minutorum eruo; idcircò addo Ptolemæum videri rectè constituisse Ebreduni Latitudinem 44. grad. & 30. min. Sita est vrbs ad Druentiam, Druentiumve (ex Ptolemæo) flumen, quo *gurgitibus varijs incertum* Ammianus appellat (scribens *Annibalem per ipsum regiones occupauisse Hetruscas*) & Silius eadem occasione, *truncis, saxisque turbidum*; ac Ausonius *sparsis incertum ripis.* Cum sint verò incerti fines earum Alpium, quæ Cottiæ, Pœninæ Graiæ, Maritimæ sunt dictæ; videre licet Ebredunum à Strabone collocari inter Alpeis Cottias (posset & inter Pœninas, quæ eædem cum Cottiis, vocatæ Pœninæ ob Annibalem sunt) à Ptolemæo inter Graias (dum esse etiam dicit Caturigidorum) ab Authore libri Prouinciarum, inter Maritimas.

Vtcumque sit, cùm facta fuit, quæ & deinceps inualuit, Prouinciarum distinctio, Prouincia vna habita fuit Maritimarum Alpium, cuius Metropolis fuit Ebredunum. Nempe, vt priùs Metropolis ob sæcularem ditionem fuit, ita & remansit, cùm subiit Ecclesiasticam administrationem. At merito iure quis hæreat, cùm, à Christiana Religione accepta, eædem Ciuitates quæ fuerant Diœceseon quasi capita, euaserint Episcopales sedes; Qui fieri possit, vt cùm priùs Ebreduno Metropoli subiicerentur septem Ciuitates huiusmodi (nuncupatæ in illo Prouinciarum Libro) Diniensium, Rigomagensium, Solliniensium, Saniciensium, Glannatena, Cemelensium, Vinciensium; quinque tamen solùm ex his Episcopales Sedes iam sint, nempe Diniensis, Saniciensis, Glandatensis (eadem, quæ Glannatena) Niciensis (loco Cemelenensis, quòd Cemeleno diruta, seu, vt Ptolemæo dicitur, Cemeneleo, diruta, translata sedes fuerit in ciuitatem proximam Niciam) ac denique ipsa Vinciensis. Nam quod Grassensis quidem addatur, non illa est vna ex reliquis duabus; sed translata in eam est sedes ex Ciuitate Antipoli, cui pridem tributa præter ordinem fuerat.

An ergo, cùm Rigomagensis, & Solliniensis numero desint; placebit, quod fando accepi à memorato Riuiera, dum se habere acta narrauit, quibus comprobaret esse non *Rigomagensium*, sed *Brigomagensium* legendum; ac fuisse olim Brigomagum, quod iam appellatur *Briançon*: *Solliniensium* autem ciuitatem eam fuisse, quæ *Sedenensium* iam dicitur; ac vtramque quidem initio Episcopalem sedem fuisse; sed posteriùs tamen coaluisse in Metropolim Ebredunum? An standum potiùs coniecturæ memorati quoque eximij Peireskij, qui in ea fuit, vt etiam ex ore ipsius accepi, sententia, vt crederet *Trinum* Montisferrati *Rigomagum* esse, quæ Libicorum ciuitas exstiterit; ac *Saliniam*, quæ iam *Salucia*, ipsum esse Sollinium? Tametsi non meminerim, aut qui probârit Trinum idem cum Rigomago esse; aut dicere potuerit quando, quomodoue contigerit Ciuitates hasce subduci à Metropoli Ebreduno.

Et de superstitibus quidem aliis nihil necesse est hoc loco adiiciam; de nostra verò

adnoto solùm, quemadmodum anteà Ciuitas Diniensis prima omnium recensebatur; ita & iam adhuc Diniensem Diœcesin connumerari primam omnium, quæ ad Ebredunum Metropolim spectant. Prætereo autem, quod Massonus habet, cùm de Diniensi Episcopo loquens, Is, *primum*, inquit, *inter Collegas Episcopos locum tenet*; siquidem perantiquum est, vt quo quisque Episcoporum ordinatione prior est, eò locum priorem inter collegas teneat. Obseruo potiùs, ex eo, quòd primi Dinienses Episcopi quidam quasi Coadiutores Ebredunensi fuerint, natam videri specialem illam, quæ inter vtramque Ecclesiam intercedit necessitudo. Nempe, si quando Canonici Ebredunenses Diniæ, aut Dinienses Ebreduni versentur, inuitari solent hi illeic, & illi heic vt Choro intersint Canonicali habitu; vt si quandoque interfuerint, distributiones accipiant; vt; si cogatur Capitulum, in id ingrediantur, & suffragium ferant.

Subiicere hoc loco iuuat verba Diplomatis illius, quo Carolus IV. Romanorum Imperator, anno M. CCC. LVII. confirmauit, ac iteratò concessit Guillelmo Ebredunensi Archiepiscopo Sacri Romani Imperij Triscamerario, Principatum Ebredunensem; *Ita vt, tam ipse, & successores eius, quàm Ecclesia Ebredunensis soli Imperatori circa temporalia subiaceret*, &c. Quippe istud demum sequitur; *Huiusmodi denique Salua-gardiæ, & protectionis nostræ Imperialis exsequutores, & conseruatores perpetuos venerabileis Taurinensem, Dignensem, & Carpentoractensem Episcopos, Principes, & deuotos nostros dilectos, & eorum quemlibet, dictis Archiepiscopo, & Ecclesiæ damus, & authoritate, qua superiùs, cum plena potestate transgressores, inuasores, & turbatores dictorum Archiepiscopi, & Ecclesiæ, suorúmque hominum, bonorum, libertatum, possessionum, & iurium, per se, vel alium, seu alios puniendi, coërcendi, pœnas exigendi, atque leuandi, aliáque omnia, & singula faciendi, & exsequendi, quæ in talibus sunt, vel fuerint opportuna, tenore præsentium deputamus.* Ex quibus patet obiter, quid Diniensi Episcopo inter Principes ab Imperatore habito, circa Ebredunensem tam Archiepiscopum, quàm Ecclesiam fuerit tributum.

Cæterum, ab initio statim Ebredunensem Episcopum Metropolitanum fuisse confirmari vel ex eo potest, quòd anno CCCC. LXV. Hilarus Papa legitur scripsisse ad Veranium, Leontium, & Victorium Episcopos, *circa causæ inquisitionem, & instaurationem iurium Ingenui Ebredunensis.* Nempe Auxanius Arelatensis impetrârat per obreptionem, vt Ebredunensis Prouincia suo Episcopatui quoad Ecclesiasticam iurisdictionem subiiceretur. Et quamuis in Regiensi Concilio XXVI. antè annis celebrato, causæ depositionis Armentarij, qui ordinatus fuerat Ebredunensis Episcopus, enarrati videantur, *quòd ordinatio facta fuisset absque trium Episcoporum præsentia; Comprouincialium literis; Metropolitani authoritate*: causa tamen præcipua; ac penè vna fuit, ordinatio facta à duobus solùm Episcopis. Nam illud quidem, *absque Metropolitani authoritate*, non arguit Ebredunum fuisse alterius Metropoleos; sed videtur solùm innuere defectum consensus Metropolitanæ Ecclesiæ, in qua authoritas residet, donec vacat sedes. Vt prætercam seriem contextus videri solùm indicare vnam ex causis irritandæ ordinationis, *iuxta Patrum constitutiones* esse, *si ea absque authoritate Metropolitani fiat*; intellige, nisi ordinatus Episcopus exstiterit ipse Metropolitanus. Si fuerit enim, constat aliàs esse posse irritanteis causas, vt quæ præterea commemorantur; & qualis quoque esse posset illa, ob quam post-modum Ioannes VIII. Aribertum Ebredunensem Archiepiscopum anno D. CCC. LXXVII. reprehendit, quòd scilicet *alium in Venciensi Ecclesia consecrasset Episcopum, præter eum, quem Clerus, & populus elegerant.*

Hoc me admonet, vt id non prætercam, ex quo aliunde confirmetur, quod inter D. Marcellini Lectiones reposuimus, fuisse eum ab Eusebio Pontifice versus Alpeis missum. Bulla nempe est Victoris II. qui anno M. LVII. mense Iulio, de consecratione Vnimanni in Ebredunensem Archiepiscopum, ad ipsummet scribens, inter cætera ita est affatus. *Te, carissime confrater, & coepiscope vnanime, præfatæ Ecclesiæ Archiepiscopum, & Rectorem, pro vitæ merito, & sapientia doctrina ordinauimus, & consecrauimus, secundum electionem Cleri, & populi; ad petitionem quoque religiosorum Principum; & ad suggestionem venerabilium Primatum circumiacentium Prouinciarum, quorum vnanimis sententia exstitit, vt si Ebredunensis Ecclesia recuperatia aliqua speretur, ab illa Matre scilicet Ecclesia Romana, quæ priùs illi B. Marcellinum Prædicatorem, & Pontificem direxerat, Prædicator, & Pontifex repræsentetur*, &c.

CAPVT X.

Priscus Diniensis Ecclesiæ status, prout elicitur ex Bullis ALEXANDRI III. *&* LVCII III. *ante annos propè quingentos concessis.*

IAM, qualisnam fuerit ab vsque initio Ecclesia nostra cōstituta, aut quo statu per octingentos primos annos perseuerârit, dicere sanè promptum non est; quando in nostris Tabulariis nihil antiquius exstat duabus illis Bullis, quarum alia est ALEXANDRI III. Anno M. C. LXXX. ac mense Nouembri, alia LVCII itidem III. Anno M. C. LXXXIV. ac mense Maio concessa: Acta verò externa, & Conciliorum maximè, aliud nihil produnt, quàm nostrorum aliquot Episcoporum nomina; vt proximo statim à SS. Antistitibus sæculo, Nectarij, & Memorialis; insequente, Pentadij, Portiani, Hilarij, Heraclij, & quorundam prætereà inferiùs commemorandorum. Quamobrem coniectando solùm, & quibusdam

quibusdam vestigiis penè euanescentibus insistendo, haberi verisimile potest, Episcopos Sanctos,& qui proximi ab illis fuere,non solùm in Vrbe,sed etiam oppidarim constituisse Ecclesias, quibus singolis quia ipsi per se ministrare diuinum verbum,Sacramentáque non poterant, delegerint viros idoneos,quos in Ministerij partem assumptos, (ac ideò dictos Clericos) & Sacerdotes instituerint, & Ecclesiis præfecerint. Ne deessent verò, qui ad Sacerdotium, cùm opus foret, promouerentur, & mitti ad Ecclesias Pastoribus viduatas possent, institutum fuisse in Vrbe Clericorum collegium, qui partim ab Episcopo, partim mutuò, hoc est iuniores à veteranis erudirentur ad munia Ecclesiastica; ac in diuinis præterea laudibus concinendis occuparentur. Vrbanam proinde, seu dictam ab Episcopi sede, Cathedralem Ecclesiam, habitam fuisse quasi Matricem, principemque oppidanarum; quòd eius Collegium esset seminarium, promptuariumque, ex quo illarum Pastores, Rectoresque desumerentur. Totum Clerum, hoc, est, tam Episcopum, quàm Clericos (tum sacerdotes, tum destinatos ad sacerdotium) sustentatum fuisse populi oblationibus, collatisque ex Diœcesi vniuersa decimis, quas administrans Episcopus, ex iis partim sibi,& Clericis aliis,quæ necessaria forent, prouideret; partim ædibus, vestibus, vasis sacris prospiceret; partim in Diœceseos pauperes erogaret. Quòd Clerici in Vrbe, matricéque Ecclesia degentes nondum fungerentur (vno, alterove excepto, qui cùm opus foret, Episcopi vices suppleret) eo ministerio, quo per Diœcesin cæteri,& partem tamen ex Canone, decimali ve pensiatione aliorum instar caperent, fuisse ex eo Canonicos dictos; eorumque collegium idcircò appellatum Capitulum, quòd Episcopo existente velut primario capite, ipsum veluti secundarium foret. Si obiret Episcopus, fuisse solitum in illius successorem deligi non ex solo hoc Collegio, sed ex totius Diœceseos clero, quem sanctitas præsertim vitæ faceret tam apud Clericos, quàm apud Populum, maximè commendatum.

Cùm procedente tempore cœpisset Episcopi Electio non sine ambitu fieri, & curæ pastoralis feruor, charitasque refrigesceret, tæduisse Episcopum vnà cum Canonicis viuere, Mensamque sibi propriam, specialemque habere voluisse. Conuenisse ipsi,& Canonicis, vt Episcopali Mensæ certæ Ecclesiæ, decimæve oppidorum, in quibus illæ sitæ forent, destinarentur; & ceteræ etiam Capitulari; sic vt tam Episcopus, quàm Capitulum sua seorsim bona administrantes, suarum similiter Ecclesiarum Sacerdotibus prouiderent. Capitulum, Canonicosve vnum è gremio delegisse, quem & dixere Præpositum, vt verbo, & exemplo collegis præesset. Cœpisse & temporis progressu ipsos tædere Canonicos degendæ communiter vitæ; &, cùm videretur esse commodum, vt sibi Ecclesias inter se partirentur; visum tamen fuisse incommodum, vt, cùm vacarent Ecclesiæ, ipsi se ad illas conferrent, & totis ipsarum rediribus fruentes, nihil Collegio relinquerent, vnde suffecti alij Canonici sustentarentur, sicque seminarium Sacerdotum deficeret. Itaque cogitasse ipsos tum Ecclesias quasdam communeis habere, tum portionem quisque ex sua in commune conferre, quod suffectis Canonicis sustentandis congrueret, quovsque & ipsi assequerentur Ecclesias vacanteis. Quoniam verò Episcopus destinabat Ecclesiis ad suam Mensam spectantibus, non Sacerdotes iam delectos ex Canonicorum collegio, sed quos ipse aliunde institueret; cogitasse Canonicos, posse quoque se ad oppidanas suas Ecclesias Sacerdotes destinare aliunde assumptos, & Episcopo tamen approbatos, qui sui vices gererent; neque fore necesse nouos sibi substitui Canonicos; se enim Canonicos remansuros in ipsa Cathedrali Ecclesia, & quam conferebant portionem redituum in suffectos Canonicos, posse deinceps in Sacerdotes sui vicem gerenteis in oppidis conferri.

Hoc proinde modo euenisse, vt Canonici fixam sedem numeróque certo, in ipsa Cathedrali Ecclesia facti fuerint ac desierint circa functiones Sacerdotaleis, siue ad curam animarum spectanteis, institui (nisi qui essent, qui ministerio suis in Ecclesiis defungi mallent) ac solam retinuerint concinendi laudes diuinas functionem. Et quibus quidem præterea occasionibus factum fuerit, vt Episcopus, Capitulum, Præpositus, Canonici quidam, præter decimas Ecclesiarum, etiam prædia, feuda, inta alia Ecclesiis affecta obtinuerint, heic non refero; adnoto solùm, talem videri fuisse statum Ecclesiæ, cùm memoratæ Bullæ ante annos propè quingentos fuere concessæ.

Videlicet ex ipsis constat, fuisse iam tum Præpositum, & duodecim Canonicos in ipsa Dignensi Ecclesia diuino obseqoio mancipatos; ac possedisse interim varias per totam Diœcesin Ecclesias. Quòd in iisdem verò legantur Præpositus, & Canonici *S. Mariæ Dignensis* dicti (quippe ob ipsam Cathedralem, primariamque Ecclesiam B. Mariæ Virgini sacram) occasioni est, vt obseruem, non apparere quo argumento niti possint tum Ioannes Mærius, tum aliqui alij, tum in enumeratione Diœceseon Septimaniæ Metropolibus subiectarum, Diniam, Diniensemve Ecclesiam faciunt Ordinis S. Augustini. Quippe, vt taceam monumentum, vestigiumve nullum extare, ex quo liceat coniicere fuisse vnquam maiores nostros Regulareis, seu Ordinis Monastici Canonicos, vel ea sola Nuncupatio, qua Canonici S. Mariæ Dignensis dicti sunt, videtur satis arguere extitisse illos suæ solùm Ecclesiæ, non vlli præterea Monachorum Ordini addictos. Fortè Authores illos decepit, quòd, cùm Diniæ pridem Ecclesia Monialium, seu Monasterium fœminarum Ordinis S. Augustini fuerit, idque ante annos ducentos aliò translatum, vt infrà dicetur; ansa fieri potuit, vt coniicerent Diniensem Ecclesiam fuisse olim Canonicorum Sancti Augostini Regularium,

qui esse à ducentis annis Regulares desierint, & Sæculares fuerint effecti.

Verùm, vt hoc mittam, subiicere præstat, ipsarum-met Bullarum verba; maximéque, cùm congruum sit, eorum occasione edisserere varia capita ad statum Ecclesiæ deinceps consequutum spectantia. Quanquam, quòd Bullarum posterior iisdem penè verbis, quibus prior concepta sit, & pauca sulùm discrimina, quorum interesse quidpiam valeat, in Enumeratione Bonorum habeantur; ea de causa verba prioris dumtaxat referenda sunt; &, si quid fuerit discriminis, id obiter interserendum. Quin ob eandem etiam causam, nihil attexemus verborum alterius Bullæ Gregorii IX. anno M. CC. XXXIV. ac mense Nouembri concessæ, idque confirmantis, quod in his habetur de duodenario, præter Præpositum, Canonicorum numero: Neque rursùs alterius Vrbani IV. anno M. CC. LXIII. concessæ, eundem-met adhoc numerum Canonicorum cõfirmantis, addentisque solummodò, factum de eo fuisse Statutum, quod etiam firmatum iuramento fuerit. Referentur autem posteà solùm Bullæ, quæ ad Capita alia, quàm in his contenta, attinere deprehendentur.

Bulla itaque Alaxandri III. non modò Sigillo munita, sed etiam, vt tum moris erat, subscriptione ipsius-met Pontificis, hac forma, *Ego Alexander Catholica Ecclesia Episcopus*, tum Cardinalium XI. hac item forma, *Ego Hubaldus Ostiensis, & Velitrensis Episcopus; Ego, &c.* Bulla, inquam, sic incipit; *ALEXANDER Episcopus Seruus Seruorum Dei; Dilectis filiis Vgoni Praposito, & Canonicis sancta Maria Dignensis, eorúmque Successoribus canonicè instituendis.*

Deinceps verò in eius serie Pontifex, suscepto Ecclesiæ patrocinio, confirmat primùm Possessiones, & Bona omnia, quæ Præpositus, & Canonici, seu habebant, seu habituri erant; simúlque texit eorum, quæ tum exstabant, dinumerationem. *Prafatam Ecclesiam, in qua diuino mancipati estis obsequio sub B. Petri, & nostra protectione suscipimus, & prasentis scripti priuilegio communimus: Statuentes, vt quascumque possessiones, quacumque bona eadem Ecclesia in prasentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione Pontificis, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu alys iustis modis, dante Domino, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus, & illibata permaneant. In quibus hac proprys duximus exprimenda vocabulis.*

Burgum Dignense, in quo Ecclesia vestra consistit, cum omnibus pertinentiys suis. Ecclesiam S. Vincentii supra Burgum. Ecclesias de valle Marculfi, cum pertinentiys suis; videlicet S. Stephani, S. Marcellini, S. Martini: sancta Maria de Mannano, sancta Maria de Heuseria, S. Mauritii, S. Andrea Ecclesias. Ecclesias insuper de Antragilis, & de Beco ieiuno, cum decimis, & alys pertinentiys suis. Ecclesiam sancta Maria de Galberto, cum omni iure suo. Ecclesias d'Aglenio (Lvcivs, de Agleduno) *cum omni iure suo, Ecclesias de Ceis. Ecclesiam sancta Eugenia, cum omni iure suo,* (Interiicit heic Lvcivs *Ecclesiam S. Stephani de Ozida.*) *Ecclesiam S. Vincenty de Garbosia, & S. Ponty de Rubina, saluo iure Episcopi Dignensis in Ecclesia S. Ponty. Ecclesiam S. Maria de Salloi. Domum Eleemosynariam Burgi Dignensis. Tertiam partem Mortalagy totius Episcopatus. Procurationem, quam habetis in Ecclesia de Bligerio* (addit Lvcivs, *Procurationem, quam habetis ab Episcopo vestro in festo S. Stephani.*) *Medietatem Synodalium nummorum. Castrum de Heuseria, & Villam S. Andrea; cum pertinentiis suis. Quicquid habetis in Castro Dignensi, & Castro Marculfi, & eorum territoriis, tam in Ecclesiasticis, quàm Mundanis. Quicquid iuris habetis in Castro de Dromone, & tenimento ipsius. Quicquid possidetis in Castro Barles, & in Castro de Beljoco, & eius tenimento. Quicquid possidetis in Rocca dominorum de Gauea* (Lvcivs, de Gaueda: interiicit autem; *Quicquid habetis in vico de Gandulis.*) *Quicquid habetis in Castro Campi Vrsini, & in Canola* (Lvcivs Cannola) *Quicquid habetis in Castro de Durbis, tam in decimis, quàm in aliis. Quicquid in Castro de Rocca bruna, & de Ceis, ex dono Petri Isnardi.*

Tum posteà, circa Canonicorum Numerum, in hunc modum decernit: *Statuimus insuper, vt numerus Canonicorum vestrorum duodenarium non excedat; sed semper duodecim, prater Prapositum, in eadem Ecclesia statuantur, qui debeant in ipsa domina famulari: nisi tantùm ipsius excreuerint facultates, vt plures decenter de bonis eiusdem valeant sustentari.*

Denique, & de ipsis Electionibus ita statuit: *Obeunte verò Episcopo vestro, vel Te, fili Praposite, vel quolibet eorum, qui vobis successerint, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia praponatur; nisi quos Fratres communi consensu, vel Fratrum pars consily sanior, secundum Deum prouiderint eligendum.*

Capvt XI.

Ecclesia, seu Basilica Diniensis Primaria; cui sacra, & cuius antiquitatis.

Vt quidpiã porrò circa præcipua isthæc capita adnotemus; obseruare imprimis lubet, ex eo, quòd Bulla *Canonicos S. Maria Dignensis* dicit, & sanctæ Mariæ Ecclesiam *consistere in Burgo* addit, vbi & consistit etiamnum; intelligi fuisse constanter Cathedralem Ecclesiam, Basilicámve primariam beatæ Mariæ Virgini sacram: ae idcircò falli Massonum, cùm *B. Dommino dicatam* eam facit. Non quòd primis temporibus dicari Ecclesia Domnino defuncto non potuerit; sed quòd à quingentis saltem hisce annis, & ab exstructa vsque Ecclesia res secus se habuerit; neque vspiam vocati legantur *sancti Domnini Canonici*; vt Ebredunenses, verbi gratiâ, qui iam sanctæ Mariæ Canonici sunt, ob primariam Basilicam intra Ciuitatem exstructam, dicti fuere ante annos sexcentos *Canonici sancti Marcellini*, ab ædificata extra

muros

tnnros sancti Marcellini Ecclesia, quæ & diruta fuisse per Caluinistarum bella superiore sæculo.& versa in propugnacula perhibetur. Saltem, inquam, quoniam alioqnin nostro io legendario habetur, quam-primùm Domnino, ac Vincentio prædicantibus, excepta est à Dinieolibus fides, constructam fuisse Ecclesiam, quæ, euocato etiam Diniam beato Marcellino, *in honorem genitricis Dei Mariæ coasecrata fuerit.*

Ac suspicari quidem quis posset, primam haoc Ecclesiam esse id Sacellum, quod extra Portam Solarij boum, tendeudóque ad Balnea, & ptoximè locum, in quo ante annos solùm quinquaginta exstructum est Recollectorum Cœnobium, tum peruetustum visitur, rum *Mater Dei* appellatur: verùm, cum id quoque *Nostra Domiaa de Coasolatione* vocetur. videtur damtaxat fuisse conditum, vt membrum quoddam Nosocomij, siue Hospitalis Peregrinorum Pauperum, qui & accessuri ad Balnea, & ab iis teuersi, illo pridem excipiebantur, curabanturque ad aliquot dies. Cómemini certè legisse inter acta Ioannis Filioli Notarij, anno M.CCCC.XXXV. *Collationem Hospitalis nostra Domiaa de Consolatione, & S. Ægydij Balnearum Digna. ia fanorem Andrea Isaards per Bertrandum Bessonum, & Gulielmum Rosiagnum Vicarios, ad requisitionem Syndicorum dicta Ciuitatis, ad quos prasentatio Hospitalis pertinebat.* Prætereo autem locum ptæcipuum, quo infirmi axcipiebantur, versum iam esse in exscensum, plateamve illam decliuem, quæ ante id Sacellum est. Verosimilius est interim, coustructam fuisse à primis illis Antistitibus paruulam Ecclesiam ipso eodem in loco, in quo fuit deinceps, vt maior, ita & sumptuosiot, eædificata.

Est hæc verò, vt iam aliquoties, repetitum sita io Burgo, totaque interius, exteriusque constat ea quadrato, viuo, nigricanteque lapide; longa interiùs, orgyias xxiiij. lata v. nisi quòd quà duo Sacella citra appellatum Presbyterium in formam crucis exstructa sunt, lata est x. Cohæret deatro, austrinove horum Sacellorum Turris campanilis, non illa tamen ea eodem lapide, sed ea topho constans. Vice elegantis, congruæque, quam sustentârat Pyramidis, quæque per bella fuerat deiecta, imposita est illi, me puero, rudis, ac obtusa, quæ iam visitur. Cùm sint præter illa Sacella, duo quædam alia ptæcipua, alterum ad læuam maioris altaris, quod & in Sacristiam cedit; alterum ad læuam inferioris Chori; fuere ipsa tamen posteriùs constructa ab optimis Episcopis; Illud quidem ab Elziario de Villa-noua (vnde & appellatum fuit Capella B. Elziarij) idque ab annis quidem trecentis; Hoc verò à Raynaldo Porcelleto, qui & sepeliri in ipso voluit (vnde & dictum ad nos vsque S. Raynaldi Capella fuit, cùm iam S. Aonæ vocetur) idque ab annis trecentis triginta.

Ad huiusce autem Ecclesiæ vetustatem quod attinet, constans, vetúsque traditio est, esse ipsam vnam ea iis, quas Carolus Magnus construxit. Atque ego quidem nou disputo, legitima-ne sit, an spuria illa Epistola, quæ ad Adriaoum Papam conscripta, & in Libello, cui Titulus *S. Anna Sepulcrum*, relata, Imperator significat *se, fundamentis iam aliquot Ecclesiarum iactis ia Narbonensi Prouincia, velle Diniam contendere, vt & ibi vnum in honorem B. Maria constitui curet:* Refero dumtaxat, quæ verba habentur in Bulla quadam Sixti IV. continenta vnioaem Prioratus S. Petri de Albeta, anno M.CCCC.LXXIX. ac mense Septembri coocessa, & in nostria quoque Tabulariis asseruata. Nempe in ea sic legitur. *Pro parte dilectorum filiorum Capituli Ecclesia Dignensis, nobis exposito, quòd fructus, reditus, & prouentus Mensa Capitulorum eiusdem Ecclesia, qua à Diua memoria Carolo Magno Romanorum Imperatore intra duos montes, extra muros Ciuitatis Dignensis fundata, & dotata existit; propter sterilitatem, tempestates, & frigora inibi vigentia, adeò diminuti fueraat, &c.*

Cæterùm, vtcumque Ecclesia, Basilicáve huiusmodi antiquitatis maioris non sit; at saltem quod Marmor in medio prospectu maioris Altaris conspicere licet, trans-sumptum esse debet ex alia, quæ illi præexstiterit à tempore vsque sanctissimorum Antistitum, seu à sæculo Magni Constantini. Quippe in area Marmoris duas inter colnmnas depressa eminet ad vnam circiter vnciam digiti, ea Crucis species, quæ per id tempus exhibebatur, quæque proinde incidi tum debuit: Est ea verò huiusmodi

Altitudo illius est Parisini pedis vnius, & digitorum duorum, ac trientis: latitudo, seu tignum transversum decem cum semisse: facies sua inter latera, digiti vnius, cum triente; deflexio partis supremæ in dextram, cum recuruatione, vt heic pingitur.

Prætereo autem, cùm curassemus Altare eminentius fieri, dedisse nos quoque operam, vt idem Lapis attolleretur. Fuisse eum bi-sectum repertum, & ab anteriore quidem, superiuréque parte in posteriorem, inferiorémque; obliquè nimirùm, & quasi vno ictu, ac iuxta veaam lapidis. Cæterà fuisse solidum, &

& figurâ quidem proximè quadratâ, seu non omninò cubicâ; longum nempe, ac latum (si ritè recordor, duos pedes, atque dodrantem, crassum duos, sextante minùs. In areæ superioris medio excauatam areolam fuisse, quasi ad excipiendum consecratum lapidem; subtúsque etiam aliam ampliorem, quasi ad condendum reliquias: prorsus, vt Altare fuisse videretur. Eminuisse columnas ad angulos singulos; nisi quòd postica ad læuam nulla adfuit. Scripturæ vestigia nulla vspiam visa.

Ad rem vt redeam, notum est, designari Cruce huiusmodi Christi nomen, ob expressionem duarum priorum Græci nominis literarum X. & P. cuiusmodi solitæ sunt eo sæculo repræsentari. Vt enim prætercam, quod alij, post Eusebium, habent de Constantini Labaro, seu Signo: exscribere heic solum iuuat, quod Baronius notat, ac refert ad annum ccc. xii.

Habes, inquit, *in Labaro* X P. *Christi nomen expressum. Per literam enim* X *consueuisse Christi nomen intelligi, fidem facit etiam Iulianus Apostata in Misopogone. In hoc verò & illud obseruandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen, & Crucis signum, vt Crux in Christo, & Christus in Cruce monstretur. Per* X *enim Crux, licet transuersa notatur, quam in rectam lineam sic alij deducebant; & id quidem hoc sæculo. In Cæmeterio enim Priscillæ, viâ Salariâ, Tabula effossa est, cum eiusmodi Inscriptione, atque Signo;* MIRO INNOCENTIÆ, AC SAPIENTIÆ PVERO MARCIANO, QVI VIXIT ANN. IIII. ET MENSSIS III. DIES II. QVIESCIT IN PACE. D. PRID. KAL. DEC. ARBETIONE, ET LOLLIALO CoSS. (*congruit hic annus anno Domini* CCC. LV.) PARENTES FECERVNT. *Sub hac inscriptione idem character Hieroglyphicus (vt posttremus scilicet) sic habetur; quem imago togata, seu potiùs sacra induta veste dextra tenet, &c.*

CAPVT XII.

Diniensis Ecclesiæ Præpositus, & Canonici (in quibus Archidiaconus, Sacrista, Præcentor) ipsorumque numerus.

QVòd deinde Bullæ ad Præpositum, & Canonicos dirigantur, nulla speciali mentione facta Archidiaconi, Sacristæ, Præcentoris, qui iam post Præpositum sedent, & dignitates habere censentur; obseruare licet id factum, quòd, vt in cæteris, sic in hac Ecclesia Præpositus solus dignitatem obtineret; isti nullo discrimine à cæteris Canonicis forent, sed deligerentur dumtaxat, qui specialibus quibusdam fungerentur muneribus, non qui Canonicis præsiderent. Hinc modo opposito in ipsis, ac in Præposito res se habuit. Nam cùm munia, siue officia eorum canonicatibus attributa posteriùs fuerint; debuit ab vsque initio ipsi Præpositi Dignitati canonicatus attribui, vt & quasi Fratrum vnus haberetur, & non modò primas in Choro teneret; sed Capitulo etiam, seu Canonicis congregatis, & quapiam de re deliberantibus præesset; cùm in talem congregationem nemo admittatur non Canonicus.

Ex quo efficitur, vt Bulla, siue Literæ collationem ipsi factam continentes, specialem adnexi Canonicatus mentionem contineant; vtque ratione tam Præposituræ, quàm Canonicatus tum gemina pendeat, quæ vocant Capituli iura (duplam Cappam, duplum Anniuersarium, duplos Pileos &c.) tum ipse vicissim gemina percipiat, & Distributiones canonicales geminas lucretur; ne heic memorem gemina Suffragia, de quibus postcà dicendum est.

Dicti autem sunt Archidiaconus, Sacrista, Præcentor habere (ac etiam vulgò loquendo, esse) Officia, siue Personatus, propter officia, quæ exercerent, sustinerentque adeò speciales Personas: Archidiaconus quidem, Episcopo ministrans, Leuitæque munere fungens; Sacrista, & sacrarum vestium, & totius inseruientis Altari supellectilis curam gerens: Præcentor officia Chori moderans, & cantoribus ipsis præiens. Res nempe sic se ab initio habuit, vt se habere iam comperitur circa duos Canonicos, qui ob officia, siue functiones à Sanctione Pragmatica, Concordatóque, & Regiis Constitutionibus præscriptas, Theologus, & Præceptor dicuntur: vt proinde minùs sit mirum, si, vt nulla iam specialis istorum in Bullis mentio fieret; sic neque illorum facta pridem fuerit; ac si, vt in aliis Ecclesiis, sic in nostra quoque id moris obtinuerit, vt dicerentur *Præpositus, Canonici, & Capitulum* aliquid decernere (tametsi à nuperis annis aliquid immutatum est) & literæ aliunde conscriptæ *Præposito, Canonicis, & Capitulo* inscriberentur.

Adnotandum verò, vt Officium Præcentoris recentiùs est inter Canonicos auditum; ita antiquatum, suppressumve haberi, quod Archipresbiteri olim fuit. Id certè exstitisse constat, vel ex Conuentione anni M. CC. LVII. memorata superius, de Iurisdictione Ciuitatis cùm ageretur. In ea quippe sic legitur; *Tandem præfatus Dominus Comes, pro se, & Domina Comitissa supradicta, & ea volente; ac Dominus Episcopus supradictus, pro se, & Episcopatu, ac Dignensi Ecclesia, de consensu, voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi, Magistri Ymberti Archipresbyteri, & R. de Enseria Canonicorum Dignensium; nec non & totius Capituli sui, compromiserunt supradictæ partes, &c.* Quod dico interim Præcentorem non fuisse in Canonicorum numero pridem habitum; constare potest ex Chartulario condito à Capitulo, anno M. CCC. XX. & in ipsis Capituli Tabulariis adhuc exstante. Quippe vbi de Gabella vini Præposituræ agitur, verba hæc leguntur: *Item, quòd alij omnes Clerici, quicumque fuerint in dicto Burgo, declinantes, vel stantes, tam residentes, quàm aduenæ, exceptis Canonicis, & Præcentore Ecclesiæ Dignensis, non emant, &c.*

Quo

Quo loco vides Præcentorem distingui à Canonicis, & post illos connumerari. Quo minùs est mirum, si in antiquis Capitulis Archidiaconi sæpè, aut Sacristæ, Præcentoris autem nunquam fiat mentio; quasi defectu Canonicatus à Capitulo arceretur.

At quandonam cœpit Præcentor haberi simul Canonicus, & in Capitulum admitti? Nempe anno M. CCCC. LXXXIV. ac mense Martio, cùm decretum fuit in Capitulo, cui Antonius Guiramandus Episcopus interfuit, *vt Guillelmus Mignotus haberetur de cetero in eadem Ecclesia pro Præcentore, & Canonico Præbendato:* quod quidem habetur inter acta Notarij tunc Bertrandi Hesmiuij. Legere in Statutis licet, fuisse hunc Mignotum Canonicum quinque antè annis. Adeptus posteà Præcentoriam, litem cum Capitulo habuit; ac interuenit tandem memoratum Decretum. Prætereo autem, quòd Præcentor vocetur vulgò *Cabiscolus*, causam reputari, quòd sit veluti *Caput Chori*; at literæ s, ac l, interpositæ verisimile faciunt sic dictum, quasi *Caput Scholæ*; idque confirmari vel ex eo potest, quòd in actis Ioannis Filioli legerim, *Ioannem Tassilem contulisse Scholas, vt procuratorem Præcentoris, ad quem pertineret illarum collatio.*

Quemadmodum porrò factum priùs fuerat, vt sedente Præposito ad dextram ingredientium Chorum, Archidiaconus, quò propior adesset Episcopo, dextrum superiorem chori angulum obtineret; Sacrista læuum oppositúmque, vt à Sacristia, seu promptuario sacrarum vestium minùs abesset; sic prouisum fuit, vt Præcentor, sederet ad læuam ingredientium Chorum, vt posset meliùs Cantorum seriem quasi coram se prorsùm positam moderari. Exinde verò factum videtur, vt ipso temporis progressu præeminentiam fuerint inter Canonicos sortiti, ac possidere dignitatem, non verò solum Officium, aut Personatum reputari. Factum quoque, vt eorum Præbendæ (seu Grossi, vt appellant, fructus) temporis progressu immobiles euaserint, hoc est optionibus antiquiorum Canonicorum non obnoxiæ.

Non fuisse certè semper fixas docent nos inter cætera citati mox Filioli acta. In iis quippe, & ad annum quidem M.CCCC.LII. ac diem penultimam Februarij, legimus, Ioanne Rudolpho Sacrista mortuo, Præbendam eius fuisse optatam (hoc est delectam, acceptámque ab antiquiore Canonico) & optionibus ex ordine factis, Sacristam successorem acceptasse vltimam Præbendam. Quod quidem tantò magis mirum, quantò inter acta eiusdem Filioli, & ad annum quidem M. CCCC. XXXVII. legitur vnio Præbendæ de Euseria facta Sacristiæ (sed nêpe neque illam iam-nunc obtinet) idque habita informatione ex Canonicis, & iis, qui deseruierant Sacristiæ, attestantibus, *Reditus Sacristiæ non excedere* LX *florenos de Rege, seu libras* XLVIII. *Turonenses: cùm tamen impensæ faciendæ pro duobus Seruitoribus, oleo, chordis, campanis, incenso, paleis, &c. excedant summam* LXXX. *florenorum de Rege, seu libras Turonenses* LXIX. *præter victum, & vestitum ipsius Sacristæ. Et, cùm Præbenda Eusiria valeat florenos etiam* LX. *qui cum aliis facerent summam florenorum* CXX. *posse exinde prouideri, vt commodè, &c.* Fuit porrò etiam facta Præbendæ Sacristiæ optio anno insequente, seu M. CCCC.LIII. ac die XX. Aprilis.

Tametsi ordo Capitum, quæ in Bullis habentur, heic interuertatur, appositè tamen quæri hoc loco potest, Qui fiat, vt cùm Bullæ reperitò prohibeant, ne duodenarius Canonicorum, præter Præpositum, numerus augeatur; tredecim nihilominùs, præter Præpositum iam sint? Quæri, inquam, id potest; licet mihi nondum, quod satisfaciat, occurrerit. Crediderim factum id fuisse, cùm Capitulum statuit, vt idem pro Præcentore, & Canonico haberetur. Siquidem tametsi memoratus Mignotus Canonicus iam antè fuisset; reputans nihilominùs Præcentoriam ex se Canonicatum inuehere, debebat iam Canonicatum seorsim possessum resignasse, cùm litem intendit; vt, quia esset Præcentor, haberetur etiam, more cæterorum Canonicus. Rem verò est aggressus, quia fauentem habuit tum Episcopum, qui & pauculos tum præsenteis Canonicos in sui sententiam facilè pellexit: tum Præpositum Episcopi fratrem, qui cùm à Capitulo abfuisset, vltrò tamen ratam ex post-facto rem habuit in gratiam amici, cui Præcentoriam ipse resignasset.

Suspicari fortè quis posset; aliquem ex iis honorariis Canonicis, qui aliquando cooptabantur, adeò benè fuisse animatum, vt aliunde opibus pollens, eos reditus coemerit, Ecclesiæque addixerit, quibus tam ipse quàm quos haberet successores, sustentarentur; verùm, qui super-numerarij creabantur Canonici, ea solùm creari, admittique conditione soliti erant, vt Canonicatum, & Præbendam primò vacaturam adipiscerentur; ac tum nouus Canonicatus exstinctus, sine nullus foret; quo modo creatus, verbi gratiâ Ioannes Guiramandus anno M. D. XXXII. Canonicatum anno statim insequente vacantem obtinuit. Prætereo autem, cùm talis Creatio à Capitulo fieret, solitam fuisse confirmationem à summo Pontifice peti; cùm & aliquando summus Pontifex motu proprio quempiam crearet; veluti cùm anno M. CCCC.XLVIII. Ioannem Pelluchonum commensalem Episcopi; cùm anno M. CCCC. LXXXIII. Crispinum Amalricum; & cùm anno M. D. XXVI. Sebastianu. Chabassolus iam Ebredunensis Canonicus, obtulit Capitulo *Exspectatiuas literas ad Canonicatum Dignensem.*

Reuocat hoc verò obiter in mentem, sublatam ex Prouincia praxin, quæ etiam-num in Delphinatu, aliisque regionibus perseuerat; vt nempe idem Clericus Canonicatus simul plureis in variis Ecclesiis possideat. Et quanto quidem detrimento Diuini apud nos Officij id fieret, vel ex eo potest intelligi, quòd pauci semper Canonici nostra in Ecclesia residerent, plures ad alias secederent. Heinc, quia comperi, v. c. sub annum M.

cccc. xi. fuisse ex nostris Canonicis, vnum Præpositum, alium Canonicum Ebreduni; aliúmque item Regij; ac rursùs alium Aquis-Sextiis. Sub annum M. cccc. LXXXX. duos iterum Ebreduni; vnum Lausanæ, &c. Præter illos, qui me fugerunt; ideò videri mirum non debet, si tam pauci Canonici, Capitulis etiam generalibus fuerint soliti interesse. Videlicet anno M. ccc. xx. interfuere solùm, præter Præpositum, Sacrista, & Canonici duo. Anno M. ccc. xxiv. præsente etiam Guillelmo de Sabrano Episcopo, iterùm præter Præpositum, Archidiaconus, Sacrista, Canonici duo. Anno M. ccc. LVI. præsente Ioanne Pisce, omnes simul numero sex. Anno M. cccc. XIX. præsente Bertrando Rodulpho, omnes simul numero quinque. Anno M. cccc. LXXIX. omnes simul numero quatuor. Anno M. D. V. præsente Antonio Guiramando, omnes simul numero quinque; atque ita de cæteris: Vt taceam, quotquot ferè leguntur seu contractus, seu collationes eorum temporum, rarò exhibere Canonicorum numerum ternario maiorem.

Capvt XIII.

Clerici, & Presbyteri cæteri, deseruientes in Ecclesia Diniensi.

QVONIAM, licet Bullæ hactenus relatæ aliorum diuino obsequio in Ecclesia mancipatorum, quàm Præpositi, & Canonicorum, non meminerint; sunt tamen quædã aliæ, ac speciatim Bulla SIXTI IV. referenda inferiùs, quæ loquũtur quoque de aliis in Ecclesia seruientibus; idcircò videtur de illis cohærenter esse dicendum. Itaque, quantum assequi ex antiquis vestigiis licet; donec Canonici & celebrâruot ipsi Missas, & psallendis in Choro Canonicis horis interfuere assidui; pauci solùm fuere ministri dicti speciatim Clerici, qui Canonicis in Missarum, cæterorúmque Officiorum celebratione famularentur. Cùm verò nonnulli ex iis Clericis in Sacerdotes euaderent, cœpere & ipsi Missas celebrare; &, cùm aliquando vacarer, liceretve per munia, soliti fuere Choro interesse, cúmque Canonicis psallere. Fuere autem etiam admissi & ad celebrandum Missas, & ad concionandum in Choro Presbyteri aliqui, Capellani ideò vocati, quòd in specialibus Capellis, Sacellisve Missas celebrarent in defunctorum illorum gratiam, qui sibi fundos reliquissent vocatos Capellanias; vt putà quorum reditibus ipsi Capellani alerentur.

Cœpere eainde Canonici interesse minùs frequentes Ecclesiæ, ac diurnis Officiis, quasi Clerici, & Capellani absentium loco interessent; vnde &, ne deessent, qui munia supplerent, sicque minor fieret conquerendi ansa, instituêre quosdam speciatim ex illis, qui gerere sui vices tenerentur; ipsósque ea de causa dixere Vicarios. Assumpsere illos plærumque ex Ordine Capellanorum; & ex illis duos præsertim, qui hebdomadibus alternis Missas quotidie canerent, Chorique Officia inchoarent; Dominicis diebus Catecheseis parœcialeis exsequerentur, & Sacramentorum administrationi seu intra Ecclesiam, seu extra ipsam incumberent. Ij Capellani Ordinarij per ea tempora dicebantur; nos Curatos iam dicimus, qui Curantes potiùs, seu Curatores forent dicendi; nisi interpretari vocem sic liceret, non quasi illorum cura habeatur, sed quòd Cura, sollicitudineve animarum donati, affective, seu onerati sint.

Cæterùm, cùm exceptis hisce ordinariis Capellanis, cæterorum seu Vicariorum, seu Clericorum numerus, institutióque inconstans foret, res abiit demùm in confusionem; ac cœpit solummodò anno M. CC. LXXVIII. quandam in formam redigi; cùm propter dissidia, quibus Ecclesia laborabat (ac potissimùm propter varias liteis ex eo intentatas, quòd varij obtinere eosdem Canonicatus contenderent, alij quidem freti literis Apostolicis, quas Exspectatiuas appellant, alij Capitularibus) accessit Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus (successor nimirum Cardinalis Ostiensis) & accepta facultate componendi omnia dissidia à Capitulo, cui præsens interfuit xij. Calendas Iulij; quod spectat quidem ad hoc negotium (Seruitorum videlicet) ita pronuntiauit IV. Eidus Ianuarias, cùm versaretur Sistarici. *Porrò, vt Ecclesia debitis obsequijs non fraudetur; ordinamus, vt sex Clerici per Episcopum, & Capitulum, vel per ipsum solum Capitulum, Sede vacante, ponantur in Ecclesia perpetui, continuè seruituri. Item, per Præpositum, & Capitulum, hoc est per Canonicos, qui præsentes fuerint, Canonicis absentibus etiam non citatis, ponantur duodecim Vicarij similiter perpetui ad idem seruitium exsequendum; præter, & vltra duos Capellanos ordinarios Parrochiales, qui curam debeant habere Parrochialem. De istis autem decem, & octo Seruitoribus, sex debent esse Presbyteri, sex verò Diaconi, & sex Subdiaconi; & ad ordines huiusmodi debent infra annum, ex quo recepti fuerint, promoueri.* Et sic quidem ille, accepta à Capitulo facultate instituit.

Duodecim autem annis pòst; hoc est, anno M. CC. XC. & die Augusti XXIII. Guillelmus Porcelletus Dignensis Episcopus, potestate rursùs à Capitulo accepta, vnà cum Sacrista, constituit, *Vt præter duos Capellanos, essent sex Clerici, & octo tantùm Vicarij. Loco autem quatuor Vicariorum, qui antedicto numero deerant, essent quatuor Medij-Vicarij, qui videlicet acciperent solùm dimidium Libræ, seu distributionum, quas Vicarij perciperent* (propter hanc nempe solam causam Medij Vicarij, seu, mauis, Semi-Vicarij vocati sont) adiecitque, & de nouo instituit *Clericulos quatuor* (pueros Chori iam dicimus) *qui versiculos canerent, cereos deferrent, celebrantibus deseruirent.* Prætereo fuisse quoque ab ipso statutum inter cætera, *vt duo ex Vicariis, & vnus ex Mediis Vicariis, tenerentur per hebdomadas comitari Capellanum qui Eucharistiã, aut Extremam vnctionem ad ægrotos comportaret.*

Deinceps,

Deinceps, quòd non viderentur reditus planè sufficere, suppressi iam erant duo Vicaristus anno M. CCC. XX. vt constat ex Capitulo, quod eo est anno celebratum; & iam à ducentis penè annis suppressi sunt Medij Vicarij. Certe à temporibus Corraldi à Cruce (qui Præpositus primùm fuit, ac deinde Episcopus) hoc est, ab anno M. CCCC. LXXIX. quo illi Antonius Guiramandus successit, nullam factam eorum mentionem comperio. Superfuere proinde solùm sex Clerici, & sex Vicarij, duóque Capellani ordinarij, vnà cum quatuor Clericulis. Fuere isti postcà aliquando sex; vt cùm inter acta Petri Gaudemaris anni M. D. XXXII. conductum legimus *Magistrum cantus, ad reditus vnius Beneficiati, quousque prouisum foret de Beneficiatura, qua obtenta perseueraret; teneretur autem nutrire, vestire, instruere sex pueros, mediantibus xv. sextariis annonæ, xv. cippus vini, & argento ex Anniuersariis solito*; hoc est, debito partim Clericulis, partim mediis Vicariis, cùm fuere in locum quatuor Vicariorum constituti.

Quod vides autem *Beneficiatum*, & *Beneficiaturam* heic dici: sciendum est olim Clericos solos fuisse habitos pro Beneficiatis, quatenus esse Clericum, Clericatúmve obtinere in Ecclesia, Beneficium reputabatur: Vicarios autem dictos fuisse habere non Beneficium, sed Officium; quatenus sicut illi assumi ad Beneficium Clericatus, sic ipsi assumi ad Officium Vicariatus perhibebantur. At verò non longè à principio superioris sæculi fuisse hoc discrimen sublatum, vsúmque obtinuisse, vt tam hi, quàm illi Beneficiati dicerentur; & ex sex posterioribus destinarentur bini per singulas hebdomadas, qui Curatos administrantis Sacramenta comitarentur. Vltimus certè annus, quo nobis facta mentio eius distinctionis occurrit, fuit superioris sæculi V. quo, ac die Septembris quintadecima, Antonius Guiramandus, cum Præposito, & Canonicis capitulariter congregati, leguntur *approbasse, confirmasse, &c.* Statutum illud antiquius, *Quòd nullus ad Officium Vicariatus, nec Beneficium Clericatus assumatur, nisi fuerit Sacerdos Missam celebrans.*

Iuuabit fortè obseruare, fuisse id Statutum conditum anno M. CCCC. XXXII. ac die Februarij septima à Bertrando Rudolpho, vna cum Capitulo hisce verbis; *Statuerunt, & ordinauerunt pro diuino Officio, vel diuino cultu in perpetuum continuando, & etiam augmentando, quod est omnibus præferendum, in ipsa Ecclesia Cathedrali: quatenus ab ipsa die in anteà, nullus assumatur, seu instituatur ad Officium Vicariatus, nec ad Beneficium Clericatus in ipsa Ecclesia Dignensi, cuiuscumque conditionis, vel status exsistat, nec cum aliquo dispensetur, ad preces cuiuscumque, nisi fuerit actu Sacerdos celebrans Missam. Et hoc statutum voluerunt perpetuis temporibus inuiolabiliter obseruari, & iurari obseruandum per Præpositum, & quemlibet Canonicorum in introitu adeptionis Præpositura, vel Canonicatus. & super isto non quærere à quocumque Superiori dispensationem; & si eis daretur, ipsa non vti; sed ipsum Statutum semper seruare in sua veritate.* Notandum verò Statutum hoc, quod etiam ante Guiramandum Corraldus à Cruce confirmauerat, fuisse inconcussè obseruatum ad memorabilem vsque Pestem anni M. DC. XXIX. quam superiùs descripsimus, & propter quam rebus confusione plenis, visum est posse cum duobus Beneficiatis dispensari, vt tametsi non forent actu celebrantes, admitterentur; sed certis conditionibus; fuitque id ab Episcopo, Archiepiscopo, Suprema Curia confirmatum, & in acta referri iussum.

Sunt porrò alij insuper famulantes Ecclesiæ, veluti Choragus, Magistérve Cantus, siue Musices; Organista quoque, & Vice-sacrista, cum Campanista famulo: Verùm quod ad Choragum spectat, donec vir idoneus inter Beneficiatos est, solet illi id muneris vnà cum Clericulorum institutione demandari: Et, cum Organa non alia conditione ex inito pacto cum Consulibus inducta in Ecclesiam fuissent, quàm vt Beneficiaturarum vna pulsanti illa destinaretur (videlicet ob reditus Ecclesiæ nimiùm tenueis) idcircò talem destinationem fieri nuper contigit, anno putà M. DC. LII. ac die Iunij XXI. Idem verò etiam de Vice-sacrista caperetur consilij, nisi foret spes, vt Sacrista ipse, cuius est Præbenda omnium optima, resumeret Sacristiæ curam.

CAPVT XIV.

Electio ad Episcopatum, Præposituram, & Beneficia alia ad Ecclesiam Diniensem spectantia.

PRIVSQVAM de Bonis, seu rebus, facultatibúsque Ecclesiæ dicamus; videtur etiam postremum illud, quod Bullæ habent de Electione, caput esse hoc loco anteuertendum; vt quia ad personas etiam attinet, ad superiora consequatur. Itaque, quod imprimis spectat ad Electionem Episcopi; Notius est, quàm vt dici debeat, Præpositum, & Canonicos, seu Capitulum, cui concessa fuerat, quodque eius vsum retinuerat, illam amisisse, cùm amisere simul omnes aliæ Regni vniuersi Ecclesiæ; anno putà M. D. XV. quo LEO X. Pontifex Max. & FRANCISCVS I. Rex Galliæ, de iure eligendi Episcopos sic pepigerunt, vt Capitulis deinceps inauditis, Rex nominaret, præsentarétque; Papa conferret, ac prouideret. Electio, quam vltimam legi, fuit memorati Corraldi à Cruce, facta à Capitulo anno M. CCCC. LXVI. mense Iulio. Annis antè xxvij. oblata fuerat Capitulo procuratio immittendi in possessionem Episcopatus Guilelmum de Estotavilla; Præpositus autem, & Capitulum protestati fuerant, *se ad Electionem non processisse, quòd compertam non haberent vacationem Episcopatus, per translationem Petri de Vercellis in Episcopatum Meldensem.* Quare &. cùm Petrus Turturellus Estotauillæ successor memorato mense obiisset; postridie mortis Capitulum, citatis

citatis priùs, si qui ab vrbe tum abessent Canonicis, congregatum fuit, & Corraldum Præpositum suffragiis communibus, etiam ipsiusmet, elegit. Scilicet cùm ipse inter opinandum *suas duas* (vt loquuntur) *voces* Canonicorum vni *commisisset*, vt in quem vellet illas conferret, Canonicus *ipsas ad illum remisit*, siue in eiusmet gratiam contulit. Ita videlicet habetur in actis Bertrandi Hesmiutj.

Vbi, quod de absentium citatione attingitur, insinuat morem veterem fuisse, vt ad Electionem non procederetur, nisi, si qui fortè ex Capitulo intra Diœceseos fineis abessent, nominatim priùs, debitéque interpellarentur: eo modo, quo etiam iam adhuc id consuetudinis perseuerat, vt cùm de Electione aut collatione Beneficiorum agitur; non sufficiat sono Campanæ conuocasse Capitulum; sed necesse sit congregatos exspectare, quovsque omnes, qui intra vrbem accesserint; &, nisi qui accedat, interpellatum mittere; &, si accedere præ morbo non valeant, postulatum mittere per Secretarium illorum suffragia. Quod verò attingitur de duabus Præpositi vocibus, id innuit morem iam tum antiquum, vt suffragium Præpositi æquipolleat duobus Canonicorum suffragiis. Fuit autem res quoque deinceps, hoc est anno M.CCCC.LXXXVI. Transactione solemni firmata; soletque etiam-num in ipsis Electionum actis declarare Præpositus *dare se duas suas voces*, seu duo, quæ habet suffragia in eius gratiam, quem iudicat Beneficio dignum conferre.

Quod deinde ad Præpositi, & Canonicorum electionem attinet: ea illibata hactenus permansit, & Capitulum tam Præposituram, quàm Canonicatus omneis iure pleno, & ordinario confert; idque, seu per cessum, resignationemve vacent; seu per decessum vel obitum: tametsi hoc non obstat, quin possit Summus Pontifex, eiusque Auenione Legatus, Vicelegatusve vacanteis per resignationem, per incapacitatem, & per obitum quoque, præuentione conferre. Neque verò excluditur ab Electione Episcopus, prout Capitulo interesse, & vt Canonicorum vnus suffragium ferre; idque primum, & primo loco (ob dignitatem) sedês potest, licet aliũde Præpositus, vt Capitulum iure suo conuocat, sic in illo præsit; suffragia cæterorum poscat, colligatque, & gemina sua conferat: electionem factam pronunciet; electum in sacramentum, fideique professionem admittat, pileum ipsi imponat, osculum exhibeat; de immitendo in possessionem mandet; omniaque perinde, ac ipso Episcopo absente, faciat. Ita scilicet ex solemni Arbitrio anni M. DC. XV. iuxta quod Archidiaconus quoque, eadem, quæ Præpositus (nisi quòd singularis est suffragij) Episcopo præsente præstat: si nempe de Præpositi electione, admissione, fidei professione agatur; aut alioquin Præpositus non intersit Capitulo: quemadmodum potest ex actis Petri Spitalerij constare; vti ad annum M. DC.XXXIV. in Natiuitatis Dominicæ vigilia; & ad annum M.DC.XXXIX. die Decembris XIV.

Nihil verò est adiici necesse de ipsa Beneficiatorum, Curatorumque electione. Quoniam Beneficiati quidem, vt sunt instituti à Capitulo, ita à Capitulo eliguntur, prouisionemque obtinent. Eliguntur, inquam, ex numero eorum, qui Clericuli in Ecclesia fuerint, aut aliàs, vt moribus probi, ita cantus (illius saltem quem plenum appellant) periti exstiterint; vnde & fit, vt ea de re, déque residentia, promotionéque ad Presbyteratum recudi sæpe Statuta soleant; ne quando aut Cantores Choro, aut Sacerdotes Altari desint; cùm facilè abusus circa hæc obrepat. Sic nimirum fieri oportuit, vt mox antè attigimus, post pestem illam sæuissimam; anno putà M. DC. XXXIII. ac mense Decembri.

Quo sanè loco præterire non decet Statutum vnum, aut alterum ex illis antiquioribus, quæ ad hanc rem maximè attineant. Vnum est anni M.CCCC.XIX. ac diei V. Februarij, sub eodem Bertrando Rodulpho, cuius vnum iam, paullò antè retulimus. Ille igitur, & Canonici Capitulariter congregati, post exaggeratum dolorem, ob diuini cultus negligentiam, ita sanxerunt. *Statuimus, & ordinamus, vt nullus Clericus Benefaciatus, Vicarius, vel Semi-vicarius nostra Ecclesia Cathedralis, qui ratione suorum Beneficiorum tenantur in ipsa Ecclesia residentiam facere personalem, & in Missa parochiali, & aliis diuinis Officiis officiando in Choro tenentur principaliter interesse, possit, nec præsumat tenere aliquod Beneficium curatum, vel cui cura immineat animarum, in Diœcesi Dignensi, aut extra, nec etiam Capellaniam, propter quam oporteret eos alibi, & extra dictam Ecclesiam Cathedralem Dignensem sæpiùs celebrare; ne propter eorum absentiam in dicta Ecclesia Cathedrali, circa diuinum officium committatur de cætero diminutio, aut defectus. Et quicumque prædictorum appositum fecerit, eo ipso suo Beneficio sit priuatus, & possit liberè conferri alteri idoneo Seruitori. Adiicientes, vt si aliquis prædictorum sine speciali licentia Episcopi, & Capituli extra Ciuitatem Dignensem spatio vnius mensis continuè steterit, subiaceat pari pœna.*

Nec verò decet etiam prætermittere aliud, quo istud ipsum fuit confirmatum in Capitulo, cui memoratus Corraldus interfuit anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ianuarij XIIJ. his verbis. *Statuerunt, & ordinauerunt, quòd quicumque intrauerit dictam Dignensem Ecclesiam, seu in seruitio illius, pro Beneficiato, Vicario, vel Semiuicario, iuret residentiam facere: Et, si per mensem se absentauerit, quòd sit priuatus ipso facto, & pro priuato habeatur; ita quòd, sit licitum Domino Episcopo, Præposito, & Canonicis prædictis, ponere vnum alium residentem.* Sequitur autem; *Item Statuerunt, & ordinauerunt, quòd dicti Beneficiati, vel Vicarij, non possint dictos Clericatum, & Beneficiaturam, ac Vicariam permutare, seu renunciare alicui, sine consensu, ac licentia Dominorum Episcopi, & Capituli prædictorum. Et, si contrarium fecerint, quòd eorum collatio pro infecta habeatur; sitque licitum eo casu, eisdem Dominis Episcopo, & Capitulo de alio prouidere, prout eis videbitur expedire.* Ac rursùs,

Cæterùm

Cæterùm Statuerunt, & ordinauerunt, quòd omnes Seruitores iurantes, iurare teneantur, & debeant Statuta prædicta, & illa seruare inconcussè. Et insuper promittant, & iurent non impetrare dispensationem super iuramento; Quòd si forsan fecerint, talis dispensatio habeatur pro non facta, sitque cassa, irrita, atque nulla. Atque hæc quidem de Beneficiatis.

Ad Curatos quod attinet, eos Capitulum ita eligit, præsentatque Episcopo (videlicet propter Animarum curam) vt iis examine probatis Episcopus tribuat literas prouisorias Quod fit etiam in cæteris per totam Diœcesin Parœciis; in quibus Prioratus, Præbendæve, seu iura percipiendi decimas, grossosque alios fructus, ad Capitulum, Canonicosve spectant. Nempe etiam ex transactione anno M. D. LVI. inita, præsentandi ius illibatum Capitulo & Canonicis manet. Quanquam illud inter vrbanos, oppidanosque Curatos est discriminis, quòd, cùm isti semel prouisi perpetui sint; illi aut annui instituantur, aut quandiu solùm idoneos se præstiterint, retineri soleant.

CAPVT XV.

Bona Diniensis Ecclesiæ in Bullis recensita, quà deinceps minuta, quà aucta.

VT iam intermissum de Ecclesiæ Bonis, possessionibusque caput repetamus, plurimùm abest, vt bona omnia, quæ sunt ex Bullis connumerata, ad Præpositum, Canonicos, aut Capituli Mensam iam attineant. Nam imprimis quidem, Ecclesia S. Vincentij supra Burgum, concessa est ab anno vsque M. CCCC. XCV. iis Religiosis, quos S. Trinitatis, & Redemptionis captiuorum vocant: & Episcopus comperitur iam obtinere omneis Ecclesias, quæ esse sunt dictæ de valle Marculfi. Ecclesiam etiam S. Stephani de Ozida, siue Ozeda (vulgò *Oize*) cuius oppidi pridem diruti, & in oppidum eiusdem ditionis Campotarcetium *Champtercier*) translati, sacra iam est Ecclesia non Sancto Stephano, sed Beatæ Mariæ de Burgo. Nosse id mihi speciatim licet, cui Oppidum hoc, vnâ ab vrbe, leucâ in occasum distans, natalitium est. Obtinet verò etiam partem Ecclesiarum de Agleduno, seu, vt recentiùs, Aigleduno, (*Aiglum*) ac eam præsertim, quæ de Malis messibus (*Mala messons*) est appellata, cuique adiacens ea, quæ de Cataleriis vocatur, vnita fuerat Capitulari mensæ anno M. CCCC. XXIX. Obtinet rursùs Castrum Dignense, & Castra de Marcnlfo, & Heusetia, eaque pridem diruta; quanquam quæ heic iura dicuntur Mundana, spectantiave ad Iurisdictionem, Directum dominium, & alia, translata leguntur in Episcopum, ex permutatione cum Prioratu S. Eugeniæ de Corbonis (quem etiam quandu, aut quomodo obtinuisset, [illegible] ignoratur) facto anno M. CCCC. LXXVI. & triennio pòst à Sixto IV. confirmata. Præterea autem Corbonorum Ecclesiam esse iam S. Claræ dicatam, ac superesse solùm procul ab oppido prædium S. Eugeniæ dictum.

Deinde, cùm vocis illius *de Garbesia*, nullū, quod sciam, vestigium exstet; exstat tamen adhuc in agro Robinæ Sacellum S. Vincentij & quæ iam sulum dicitur Præbenda S. Pontij, legitur annō M. CCCC. XLI. appellata fuisse Præbenda S. Vincentij veteris de Rubina. Ecclesia S. Mariæ de Salloë abiit in Prioratum, qui iam de Aynaco vocitatur. Ius illud Mo[illegible]lagij, quod etiam duodecim pòst annis confirmatum fuerat à B. Dignensi Episcopo, non exigitur ampliùs in reliquo Episcopatu: sed duntaxat in ipsa vrbe quam Quartam appellant Funerariam, ab Ecclesiis reliquis, ac Minoritarum speciatim, ex transactione inita anno M. CCCC. XXIX. Euanuit quoque pridem memoria Procurationis illius in Festo sancti Stephani; vti & nihil pridem percipitur ex Synodalibus nummis.

Nihil verò etiam percipitur pridem ex Castro illo de Dromone, quod situm ad S. Geneśium quarto ab vrbe lapide, Diœceseos Vapincensis est (certè, si idipsum esse supponatur; cùm alterius quidem vestigium non sit) Nihil ex Castro de Bello-joco, cuius Prioratus in commendam datus, Ordinis est S. Augustini. Nihil ex Rocca Dominorum de Gaueda (*la-Iame*) Nihil ex vico de Gaudolis (*Chaudoul*) quorum Prioratus Ordinis S. Benedicti sunt, & ad Monasterium S. Victoris Massiliensis spectant. Nihil ex Castro Campiversini, cuius speciali Prioratus est; nisi quis forte intelligat fuisse illi adiunctum Prioratum Pratorum, seu loci de Pratis, qui iam in præcipuam Præbendæ Archidiaconi partem cedit. Castrum Barles, seu ius Dominij, ac directi potissimùm, in locum de Barolis, & de Aynaco, fuit non ita pridem Præbenda satis pinguis; vt acta varia Recognitionum, quæ in Archiuis Capituli adhuc exstant, abundè arguunt: at partim Præbendatorum negligentia, partim familiari Con-dominis vsurpatione, effectum est, vt Canonicus nullus eam iam acceptet.

Idem penè dicendum est circa Castrum de Roccabruna, quippe vbi cō similia iura Præbenda pinguis ea fuerat, quæ commutata tamen fuit ex transactione inita sub sæculi huius initium cū Domino affinis Corbonorum territorij (cui tradita etiam à Præbendato rei monimenta) commutata, inquam, pro libris Turonensibus nongentis, quarum pensitatio libris quinquaginta sex, cum quadrante taxata, redituum Præbendæ sit loco. Atque, vt obiter vel ex v[illegible], quam Præbenda hæc passa est, iactura, cæteræ agnoscantur, En quid adhuc habeat Chartula[illegible] vetus, anni putà M. CCC. XX. in Capituli Tabulariis. *Bona, prouentus, & reditus Præbendæ de Rocca bruna, consistunt in Iurisdictione hominum, quos habet ibi dicta Præbenda; & in bannis iustitijs, & condemnationibus. Item in furno, molendino, & in libris censualibus, quas faciunt prædicti homines in Festo omnium Sanctorum. Item etiam in* XXVIIj.

Sextarijs

Sextariys annonæ censualibus, quæ percipit dicta Præbenda super quibusdam vineis territorij dicti loci. Et in xlv. *Sextariis siliginis censualis, quæ percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam terris, Et in* lx. *Sextariis Ciuatæ censualibus, quæ percipit super quibusdam casamentis. Et in* xxx. *Gallinis censualibus, quas percipit in quibusdam casamentis, & in quibusdam condaminis. Item etiam in seruitiis minutis.*

Qua occasione, vt etiam constet, quid bonorum Præposituræ, v.c. deperierit, permanserit, quæsitum fuerit; ecce illa in eodem Chartulario sic recensentur. *Bona, prouentus, reditus, & obuentiones Præposituræ Dignens. consistunt in Iurisdictione Burgi Digna, & eius Districtus. In Lesdu, quæ quidem Lesdæ valent communiter* xxv. *libras Vian. In Cociis blandorum, & leguminum, nucum, & similium: Valent communiter* iiij. *Sestar. Item in Fornagiis furnorum; in Molendino vno, quod quondam fuit Hospitale Burgi; in Laudimiis; In seruitiis minutis pecuniariis: Valent communiter* viij. *libr. Vian. In Perdicibus, in Gallinis censualibus: In Oneribus herbarum, quando secantur prata territorij Burgi. In Pratis, & Vineis propriis dictæ Præposituræ: In Nemoribus; quæ omnia sunt hinc inde iuxta dictum Burgum, & iuxta Hospitia Præposituræ. In Venationibus cuniculorum. In decima Bladi territorij Burgi: Valet communiter* lxxx. *Sestar. In decima Vini territorij dicti Burgi: Valet communiter* cccc. *cuppas vini. Item in decima Canapi, caulorum, porrorum, ceparum, aliorum, & herbarum minutarum territorij dicti Burgi. Item in quinquaginta cuppis Vini, quas percipit annis singulis in Ecclesia de Galberto: & in* xx. *Sestar. Ciuatæ, &* iiij. *Sestariis annonæ, quæ percipit annis singulis in bonis Capellaniæ, seu beneficio Vicarij perpetui Ecclesiæ de Darbis. Item in vna Quarteria Salis, quam percipit in Salino Burgi, diebus omnibus Sabbathinis. Item in Lectis mortuorum, & in Guagiis spiritualibus. Item in Pasqueriis, Bannis; In Pulueragiis. In Ficubus, & racemis leuandis pro mensa Præpositi de vineis Plantatarum iuxta Burgum, semel in septimana, suis temporibus. Item in Quartariã apud Aquas calidas, & illis partibus; quæ consistit in hortolagiis, & aliis obuentionibus: Valet communiter* viij. *libr. Vian. Item in Seruitiis annonæ censualibus, quæ percipit in territorio de Marculpho. In quibusdam Vineis, pratis, & aliis possessionibus: Valet* lx. *Sestar. quolibet anno. Et in Seruitiis minutis; valent* xv. *denar. anno quolibet. Et in Laudimiis, & vna gallina censuali in dicto territorio de Marculpho. Item in decima de Corbonis percipit quolibet anno* xxx. *Sestar. inter hordeum, & annonam &* xxx. *cuppas vini, vel circa. Item apud Rocham, vnam vnciam Garyophilli cẽsualis. Item tenet Præpositus clausum Arnaudorum, situm in territorio dicti Burgi, in quo est Campus, pratum, nuces, & aliæ arbores, pro quo debet tenere Presbyterum vnum, qui seruiat Ecclesiæ, sicut & cæteri seruitores. Debet etiam Præpositus habere penes se in scriptis omnes, & singulas Domos, & possessiones alias, cum coherentiis suis, in quibus percipit seruitia minuta pecuniaria, propter laudimium, ne amittatur. Soluit in decima Præpositus pro Præpositura, pro* lxxv. *libr. Prouincial. Reforciat*

Sed specialiora hæc vt mittam, fuere deinceps, Bona quædam Capitulari Mensæ vicissim quæsita. Huiusmodi fuere, Anno M. CCCC XXIX. Hospitale Burgi, & Ecclesia *de Cataleriys* (tametsi deinceps alienatio vnius, & commutatio alterius ac *Malarum* simul *messium*, facta est cum Episcopo, pro decimis vini in territoriis Dignæ, Ceyarum, Galberti.) Itémque anno M. CCCC. XXXVII. quatuor Capellaniæ, quæ tamen, quo euanuerint, nescitur; cùm adnotari interim possit, Crispinum Gaudemarem Officialem Dignensem, ad hoc commissum ab Herigio Clariano Senecensi Episcopo, cui, aut illius Officiali, demandata rei cura à NICOLAO V. fuerat, isthæc in acta retulisse, circa exilitatem redituum. *Quòd multæ, & variæ Præbendæ sint in dicta Dignensi Ecclesia, quarum reditus, & prouentus vnius non excedunt florenum vnum; & alterius florenos duos; & alterius florenos duos, & semissem; & aliquarum aliarum tres florenos; vel quinque. Item, quòd singuli Beneficiati, qui sunt numero octo, non ascendunt, nisi ad florenos de Rege* XIV. *grossos argenti* IX. *& cuiuslibet Vicarij ad florenos* XI. *grossos* IX. *Item, quòd reditus, & prouentus cuiuslibet Canonici, Beneficiati, & Vicarij, non excedunt florenos* XXV. *dum tamen adhuc eos lucrentur inseruiendo: Adeò vt reditus non sufficiant sustentationi, nisi subueniatur ex bonis patrimonialibus, &c.* Ita videlicet habetur in Registris Ioannis Filioli.

Quæsiti ad-hæc, ad-nexique Capitulari Mensæ fuere aliquot Prioratus, ac imprimis ille *S. Petri de Albera* propè Thoardum, de quo obtentam à SIXTO IV. Bullam anno M.CCCC.LXXIX. iam meminimus, cùm de primariæ Basilicæ antiquitate ageretur. Crederem hanc Bullam eam esse, quæ sine anno, ac Pontifice legitur in quodam Inuentario, diciturque Bulla vnionis Prioratus *de Thoardo* (quòd alioquin nulla in eo fiat S. Petri de Albera mentio) nisi aliunde hi duo Prioratus vt planè distincti haberentur. Deinde Prioratus *S. Nicolai de Brachio*, in Diœcesi Regiensi, de cuius vnione concessa est Bulla à LEONE X. anno M. D. XIII. ac X. Kalend. Martij. Tandem Prioratus *S. Mariæ de Carboneriis*, aliàs *de Stella*, loci *de Castro-nouo*, in Diœcesi Sistaricensi; de cuius, permutationis causâ, in manibus Papæ resignati per Philippum Guiramandum Canonicum, vnione, exstat Bulla Clementis VII. anni M.D.XXXII. pridie Eidus Iunij. Nihil autem addo de Prioratu S. Eugeniæ; quoniam is, vt iam innui, nihil aliud, quàm ad Ecclesiam redijt. Nihil de Prioratu Galberti; quia vnitus quidem Capituli mensæ anno M. CCCC. IX. fuit; verùm is Ecclesiæ iam fuerat, & Canonico vni in Præbendam concessus, qui ipsum deinde cum Præbenda Bec-iein commutauit.

CAPVT

CAPVT XVI.

Præbendæ, seu Grossi appellati fructus tam Præpositi, quàm Canonicorum Diniensium.

CVm apud alios porrò Præbendæ, & Canonicatus, seu Canoniæ, voces synonymæ sint, ac pro eodem habeantur; apud nos tamen Præbenda nihil aliud est, quàm quod alij Grossum, Grossosve fructus nominant, vna scilicet Ecclesiarum, quas oppidanas diximus, cum iure percipiendi fructus, hoc est decimas (& si quæpiam alia sunt iura adnexa) ex agro, siue territorio Oppidi, in quo ea est sita. Tales Ecclesiæ, in quibus sunt instituti Vicarij, cùm ab alijs, quàm Canonicis obtinentur, dicuntur Prioratus, & qui illas obtinent, vocantur Priores; videlicet quasi Vicarij (quibus est ab illis, maiorem fructuum partem sibi retinendo, resignata animarum cura) posteriores sint, siue instituti posteriùs Sacerdotes. Et quo iure quidem id fiat, vt qui nullum Ecclesiæ impendit obsequium, illius fructus, seu ex ea emolumentum percipiat, heic non disputo; obseruo dumtaxat percipiendi ius fuisse ab initio idem cum Sacerdotio, vt qui ius haberet animas regendi, haberet etiam accipiendi sui laboris quasi mercedem, ea nempe, quæ forent ad sui sustentationem necessaria. Quamobram autem tales Ecclesiæ, Prioratus, siue Sacerdotia, cùm à Canonicis obtinentur, dicantur Præbendæ, caussa esse potest, quòd facta ab initio Ecclesiarum, inter Canonicos partitione, cùm deinceps quæpiam, ob Canonici ipsam possidentis obitum, vacaret; superstites Canonici, qui exiliores, seu minùs pingueis (sic enim dicunt) obtinebant, optarent sibi illam præberi, conferri-ve à Capitulo; ac ille, cui ea præberetur, resignaret suam, à Capitulo similiter præbendam Canonico nouo. Quoniam verò in facta illa inter Canonicos partitione remansere quædam Ecclesiæ, quæ communiter haberentur, possiderenturve à Capitulo; ideò fuere ipsarum fructus destinati, tum vt prouideretur variis Ecclesiæ negotiis occurrentibus; tum, vt aliquid dietim in eos, qui à diuinis Officiis hoc est Psalmodia in Choro, nô abessét, distribueretur. Cùm autem, ex quo deseruientium, accitorumve Clericorũ numerus cœpit adaugeri, reditus cõmunes non sufficerent ad præstandum congruas, non tam sanè Canonicis, quàm Clericis cæteris, quibus nihil aliunde suppeteret, distributiones; variæ idcircò fuere subortæ querelæ, ad quas sedandas memoratus Iacobus Ebredunensis Archiepiscopus anno recitato M. CC. LXXVIII. animum applicuit.

Ille igitur facultate, vt est ante dictum, accepta à Capitulo, constituit, vt omnes reditus Ecclesiæ, ac ideò ipsæ quoque Canonicorum Præbendæ in commune conferrentur, & ex iis Libratio, siue distributio ita fieret, vt illi antedicti Seruitores octodecim, ad Sacerdotium promoti, actuque celebrantes, & duo Capellani ordinarij, acciperent quolibet mense, duo frumenti Sextaria, & Cuppas vini quatuor; Canonici Ecclesiæ præsentes Sextaria frumenti quatuor, & Cuppas vini octo: Quolibet verò die, in pecunia numerata, memorati quidem Seruitores Presbyteri acciperent denarios treis; Diaconi verò, Subdiaconi, & duo Capellani denarios duos, Canonici denarios sex. Hisce autem præmissis, subiunxit. *Harum Librarum tam Clericorum, Vicariorum, & Presbyterorum, quàm Canonicorum distributio fiet de prouentibus, & reditibus ad Ecclesiam spectantibus; quibus sic factis, de Residuo sicut corporis Præbendarum, siue parum fuerit, siue multùm, singulis, qui residentiam fecerint, æqualiter exsoluenda.*

Verùm hæc Constitutio, tametsi alioquin (meo quidam iudicio) præclara, aut non diu, aut nihil etiam, quod spectat certè ad Præbendarum æqualitatem, obtinuit. Siquidem Guillelmus de Sabrano Episcopus, XLV. circiter pòst annis, sic, cætera inter, memorauit, ac statuit. *Cùm in ipsa Dignensi Ecclesia fuerit olim statutum, & diuturna consuetudine obseruatum, vt cùm ibi vacant Præbendæ, antiquiores Canonici possint vacanteis optare liberè pinguiores; Canonici, inspecto receptionis tempore, dum ibi vacabunt Præbendæ, liberè per se, vel per alios optare valeant liberè pinguiores, vel alias vacanteis ab optantibus dimissas, si eis videbitur faciendum; formâ constitutionis Bonifacianæ super his edita, obseruatâ.*

Vbi Notandum imprimis est, id, quod dicitur, *per se, vel per alios*, quasi res extendi ad absenteis, siue non residenteis posset, sublatum fuisse speciali Bulla NICOLAI V. Qua, post præmissam Supplicationem, expositionémque Capituli, *Quod dicta Ecclesia, quæ insignis, & & notabilis est, in loco campestri, in quo pauci homines moram trahunt, sita exsistit; & cum magnis incommoditatibus, & difficultatibus Canonici, & Capellani diuino in dicta Ecclesia insistentes cultui, resident apud eam; & maiores, siue pinguiores Præbendæ huiusmodi, per illos, qui apud dictam residere noncurant Ecclesiam, optantur; & illi, qui minores obtinent Præbendas, propter illarum fructuum exilitatem, se ab eadem comendant Ecclesia absentare; vnde diuinus inibi cultus plurimùm diminuitur, & decrescit; Et, si Canonici minoribus Præbendis præbendati apud eandem Ecclesiam personaliter residentes dumtaxat, dictas maiores, siue pinguiores præbendas optarent, & assequerentur, multiplex exinde cultus eiusdem succederet incrementum. Quare, &c.* Tum Pontifex pergit: *Nos itaque, qui cultum ipsum nostris potissimè temporibus adaugere, feruentibus desiderijs affectamus; huiusmodi supplicationibus inclinati, præsentis perpetuò valituræ, ac irrefragabiliter obseruandæ constitutionis edicto, Apostolica authoritate sancimus, & etiam ordinamus, Quod ex nunc in antea, perpetuis futuris temporibus, antiquiores ipsius Ecclesiæ apud eam personaliter residentes Canonici, maiores, siue pinguiores Præbendas huiusmodi, quotiens illas vacare contigerit, optare, & assequi liberè, & licitè possint: Quódque nullus alius apud eandem Ecclesiam personaliter non residens, maiores siue pinguiores Præbẽdas huiusmodi optare, vel*

de illis sibi prouideri facere per literas Apostolicas, vel quauis authoritate possit; etiam si in literis ipsis de præsentibus plena, & expressa mentio facta fuerit specialis: decernentes irritum, & inane, si secus super his à quoquam quauis authoritate, scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Bulla est anni M. CCCC. XLVII. Exstátque etiam eius confirmatio à SIXTO V. anni M. D. LXXXIX.

Notandum deinde, licet ex citata constitutione Bonifacij, quæ habetur cap. ij. *qui anteh. Apost. de Præb. & Dignit.* mos fuerit, vt Canonici literis Apostolicis prouisi obtinerent easdem Præbendas, quas ij, quorum fuerant Canonicatus, possederãt, sicque optioni locus non foret (Papa scilicet derogante cõstitutioni huiusmodi) ante annos tamẽ viginti octo sublatum fuisse discrimen hoc (inter Prouisiones nimirum Põtificis, & Ordinarij) Senatus-consulto Aquensi, adeò vt quacumque siue vocatione, siue prouisione occurrente, libera fiat Canonicis antiquioribus Præbendarum optio. Constitutum solùm posteriùs ab ipso Capitulo est, vt quò salua fiat Regia Constitutio, quæ de Theologis Canonicis est, Præbenda de Beco-iciuoo assignata Theologo optioni in posterum non subjaceat.

Quòd verò aliunde Præbendæ tam Præpositi; quæ in Borgo consistit, quàm Archidiaconi, quæ est Pratis, & ex parte quadam Antragilis, & Sacristæ, quæ Blegerij, & Præcentoris, quæ Ceyis, optioni quoque non subiacerent; Quòd Canonicus, cui assignabatur Præbenda de Barolis, fructus nullos perciperet; Quòd Canonicus Præceptor, seu Præceptorialis, Præbenda etiam destitueretur (siquidem Præbenda de Gramusia, vna scilicet veterum de Cadafalco Ecclesiarum, quæ assignata Præceptori iuxta eandem Regiam constitutionem fuerat, vix sufficiebat pensitationi Præceptori publico vrbis, ex pacto inito cum Consulibus, persoluendæ.) Quòd hac ratione, cùm superessent Canonici nouem, quibus ius optãdi competeret, & superessent tamen dumtaxat septẽ Præbẽdæ optabiles, vocatæ nẽpe de Aigleduno, de Durbis, de Antragilis, de Robina, de Cadafalco, de Archallo, de Rocca bruna; Quòd, inquã, res sic se haberet; Ideò Capitulum, assumptâ Præbenda de Gramusia, vnà cum illo persoluendæ pensitationis onere, detraxit ex Mensa communi pensionem frumentariam, quam Aigleduni percipiebat, ac illam distribuit in duas quasi Præbendulas, quarum aliam Sancti Domnini, aliam S. Marcellini indigitauit, ipsásque duobus Canonicis Præbendæ alioquin expertibus, quovsque optionis occasio, & ius illis obtingeret, concessit.

An addam fuisse simul Statutum, vt, cùm moris antiqui sit, percipi à Capitulo fructus Præbendarum primi anni, quo Præpositus, & Canonici admissi in Ecclesiam sunt; & propter initium huius anni inconstans, neque satis determinatum, ac propter varia fructuum temporibus variis percipiendorum genera, variæ inter Capitulum, & hæredes Præbendatorum solerent lites excitari; Statutum, inquam, fuisse, vt primus hic annus cõputaretur in posterùm ab ipsa die Sabbathi Sancti, ac eo momento, quò Campanæ primùm pulsantur; adeò vt, seu Præposito, seu quolibet Canonico ante illud defuncto, anni illius fructus pertineant ad Capitulum; defuncto autem pòst, ad hæredes spectent, & Capituli ius in anni insequentis, pro primo habiti, fructus differatur.

Taceri verò heic non debet, quod fuit speciatim olim statutum de primi anni fructibus, circa Præbendas Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, à Ioanne Pisce (qui deinceps fuit Aquensis Archiepiscopus) vnà cum Canonicis, anno M. CCC. LVI. Scilicet verba Statuti sũt, *Attendentes, quòd secundum antiquum, est in nostra Ecclesia Dignensi diutiùs obseruatum, quòd fructus primi anni Præbendæ cuislibet noui Canonici, Fabricæ Ecclesiæ, iuxta moderationem per sedem Apostolicam editam, applicantur, & considerantes, quòd illi, qui priores, & potiores gradus, & reditus in ipsa Ecclesia obtinent, maiorem debent eidem Ecclesiæ commoditatem afferre: ideò in nostro generali Capitulo, vt moris est, congregati, Statuimus, & etiam ordinamus pro necessitate, & vtilitate dictæ Ecclesiæ, & Capituli, Quòd fructus primi anni Præpositi, Archidiaconi, & Sacristæ, in antè, & in futurum assumendi, & assumendorũ, iuxta moderationem Apostolicam supradictã, pro medietate, fabricæ prædictæ Ecclesiæ, & pro alia medietate Capitulo eiusdẽ Ecclesiæ, pro Canonicalibus distributionibus faciend. applicentur.*

Quin prætermitti etiã non debet Statutum duplex conditum in Capitulo generali anni M. CC. XXIV. ac diei I. Augusti, cui Guillelmus de Sabrano Episcopus interfuit, circa priuationem fructuum Præbendarum, defectu residentiæ, qui seu Initio, seu deinceps contingat. Videlicet Articulus XX. sic habet. *Item, cùm multi Canonici in Dignensi Ecclesia per Procuratores recepti fuerint, & diutiùs fructus Præbendarum suarum receperint in eadem, qui nullo tempore in ea fuerint; quod est valdè iuri dissonum, & contrarium rationi: ideo Statuimus & etiam ordinamus, vt nullus Canonicus ibi de cætero assumendus, de Præbenda sua, vel fructibus quicquam percipiat, donec per sex menses integros in eadem Ecclesia suam residentiam fecerit personalem; sed quicquid medio tempore de eadem Præbenda, vel fructibus eius obuenerit, totum Dignensi Capitulo applicetur pro Canonicalibus distributionibus faciendis, contraria consuetudine non obstante.*

Articulus autem XV. sic. *Item, cùm Canonicorum præsentia sit eidem Dignensi Ecclesiæ non modicum fructuosa, & ab antiquo ibidem fuerit ordinatum, quòd per certam partem anni deberent ibi Canonici facere residentiam personalem, alioquin fructuum Præbendæ suæ perderent magnam partem: Nos ex certa causa Statuimus; vt quilibet Canonicus præbendatus in ipsa Ecclesia, quolibet anno per tres menses, continuè, vel interpolatè personaliter debeat residere, nisi in studio, vel aliàs ex iusta causa absens fuerit, de licentia Domini Dignensis Episcopi, & Capituli speciali; alioquin Quartam partem fructuum Præbendæ, quam in ipsa Dignensi Ecclesia obtinebit, perdere debeat, secundum taxationem decimæ æstimandam, faciendis Canonicalibus distributionibus applicandam. Et, si per vnum mensem residentiam fecerit, tertiam partem illius Quartæ; &, si per duos, duas partes eiusdem Quartæ; & si per tres, totam ipsam partem Quartam*

Quartam ipse iure valeat retinere; Quocumque alio statuto dudū in contrariū edito, nō obstante.

CAPVT XVII.

Distributiones Canonicales, & Libra servientium in Ecclesia Diniensi.

TAmetsi multa hactenus fuerit Distributionum facta mentio, quia tamen aliquid specialius subiiciendum de illis est; idcircò res est inde repetenda, quòd vt illa Archiepiscopi Iacobi constitutio circa Præbendarum æqualitatem non diù viguit, ita nec diò circa formam Distributionum obtinuit. Statim scilicet (hoc est anno M.CC.XC.) in generali Capitulo mensis Augusti, cui Guillelmus Porcelletus Episcopus interfuit, constitutum habetur, ex actis Hugonis de Briansono Notarij, qui rogatu Capellanorum, & permissu Officialis clausulam exscripsit anno M.CCC.XX. *vt quotidie Capellani Ordinary, & Clerici sex Denarios acciperent, Vicary quinque, Medij Vicary duos, & obolum*; aucta nempe distributione in numerata pecunia, vt tolleretur, quæ in frumento, vinóque fiebat distributio. Id verò confirmatum fuit in eo Capitulo anni M.CCCXX. in quo memoratum Chartularium conditum fuit, & in quo legimus, *vt y dictam quidem pecuniam accipiant, sed nihil vltra; nisi sint Anniuersaria.* Atque hæc quidem distributionis forma dicta est Libra Seruitorum; cùm alioquin distributiones, quæ Canonicis fierent, Canonicales appellarentur.

Et quod spectat quidem ad Canonicaleis, non valuit id moris semper obtinere, vt duplò maiores, quàm Libra, seu distributiones factæ Clericis, & Vicariis forent, sed ex solitæ vt plurimùm fuere aut excedere, aut deficere quidem (sæpiùs) provt illorum, quæ iis faciendis destinata erant, fuit abundè, aut parùm. Mox antè nempe attigimus destinatum fuisse ad id muneris dimidium fructuum primi anni primariarum trium Præbendarum; obseruatúque dignum est, fuisse id moris ante illud tempus, vt Præpositus, Archidiaconus, & Sacrista *præstare tenerentur sex libras pro Canonicalibus distributionibus faciendis, iuxta antiquum statutum ipsius Ecclesiæ*; quod ad calcem quidem eiusdem Statuti sub Ioannne Pisce exstat. Attigimus quoque eòdem destinatum quicquid defectu Residentiæ, siue ab admissionis initio, siue deinceps amittebatur, detrahebaturve ex absentium Præbendis. Destinabatur verò etiam multa, cui erat cuiusque Præbenda obnoxia, ob non persolutam Libræ Seruitorum (de qua mox dicendū) pensionē; Quippe qui illā nō contulisset præfinitis tēporibus, is solitus erat mulctari solidis XX. Destinabātur & quædam alia.

De ipsa verò Libra, seu distributione Seruitorum vt dicam, quoniam ad illam reditus communes Capituli non sufficiebant, ideò Præbendis singulis onera fuere imposita, quæ collata in commune Libræ huiusmodi satis essent. Ita nempe habetur ex illa sub Porcelleto constitutione. Heinc proinde Canonici dicti sunt pensionem pro Seruitorum Libra facere, quæ partim in festo S. Martini solueretur, partim in veteri Carnis-priuio (Dominicave Quadragesimæ prima) vti ex Statutis sub Guillelmo de Sabrano perspicuum est. Quantum autem vnaquæque Præbenda conferret, definitum habetur ex memorato anni M.CCC.XX. Capitulo, in quo adhuc legitur Præbenda de Durbis, v.g. soluere consuesse solidos LX. Præbenda de Euseria (quæ, vt dictum iam antè est, aliquando fuit Sacristæ, nunc est Mensæ Episcopi) solidos LXVI Præbenda de Aigleduno, solidos XC Præbenda de Galberto (quæ, vti etiam dictum, Canonici olim, nunc mensæ Capituli est) solidos C. &c. Tunc igitur distributiones in sola pecunia numerata fiebant.

Postmodùm autem visum est commodiùs tam Canonicaleis, quàm alias in Panem, & Vinum quotidie accipiendum conuertere; resque definita habetur in Capitulo, quod Petro Turturello Episcopo celebratum est anno M.CCCC.LX. In eo scilicet constitutū fuit, *vt singulis diebus Canonici quidem, qui Officio interessent, Panes iiij. & Quartaletos vini ij. acciperent, dimidium puta pro Magna Missa. & dimidium pro Vesperis. Clerici vero Beneficiati, Curati & Vicary, lucrarētur Panes ii. & Quartaletum vini i. Panem vnū videlicet pro Matutinis, & Laudibus; alium pro Tertia, & Sexta, reliquum pro Magna Missa, & Nona, vini autem lucraretur, dimidium quidem pro Matutino, Laudibus, & Prima; dimidium vero pro Vesperis & Completorio. Medy Vicarii denique panes ii. acciperēt, & Quartaletum vini dimidium; idque partim pro Matutino, partim pro ipsis Vesperis, & Completorio lucrarentur.* Vbi quòd aliarum horarum mentio non fiat, causa est, quòd per illas, Sacerdotibus Missas celebrantibus inseruirent. Prætereo autem Panem incoctum esse debuisse XV. vnciarum; coctum verò XI. Atque hoc quidem modo fuit Libra illa argentea sublata.

Temporis progressu captum est consilium distribuendi semel in anno Frumentum, maximéque ex quo etiā Vicarij, Beneficiati habiti sunt, & adiūcti Clericis octo, fuere duodecim numero; ac Semi-vicariorum munera fuere per Clericulos suppleta. Solita nempe fuere distribui singulis Canonicis LX. Frumēti sextaria, Beneficiatis XXX. Clericulis XV. quovsque effectum est nuper, vt Beneficiatis distribuerentur XL. eáque non semel, sed per anni quadranteis, seu X. sextaria tertio quoque mense. Quo sanè ex tēpore euènit, vt Canonicì distributiones non modò parciores, verùm nullas quoque aliquando perceperint. Neque id modò circa Frumentū; sed circa Vinum etiam, ex quo effectum est, vt Beneficiatis Quartaletū vnum cum semisse distribueretur. Non quòd anteà quoque id Canonicis non contingeret; & ab anno præsertim M.D XXX. vt ex contestatione quadam aduersus Raymonetū Guiramaudum, qui fuerat Præpositus, constat; sed quòd res foret infrequentior, & non annorum simul complurium, vti deinceps contigit; adeò proinde vt Canonici, quibus exiles Præbendæ sunt, deteriore longè conditione euaserint, quàm Beneficiati. Vtcumque sit, intelligendum est

Distributiones, vt sunt descriptæ, tam Canonicis, quam Beneficiatis ita fieri, si Presbyteri modò, & actu celebrantes exstiterint. Nam qui Diaconi solummodò fuerint, dimidio minùs accipiunt, quàm Presbyteri; Subdiaconi verò, & in minoribus constituti Ordinibus, dimidio minùs, quàm Diaconi tametsi ab aliquo vsque tempore id moris obtinuit, vt vtrique isti tantumdem, quantum Clericuli, hoc est quindecim Frumenti sextaria in anno, & quattaleti Vini semissem dietim accipiant.

Efficiuntur verò præterea Distributiones aliquæ innumerata pecunia; ac potissimùm ex fundatis pietate defunctorum Missis, & ex Anniuersariis, quæ ab ipsis tam Canonicis, quàm Beneficiatis in sui admissione fundantur. Et ea Missis quidem distributio ex æquo omnibus tam Canonicis, quàm Beneficiatis fit, si Presbyteri modò fuerint Missasque actu celebrarint pro constituto ordine; Ea Anniuersariis autem æqualiter quidem tam Beneficiatis, quàm Canonicis; sed prout tamen Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, constitutive in minoribus Ordinibus fuerint; sic tamen vt Presbyteri magnas cantare Missas teneantur, Canonici quidem Dominicis, ac festiuis diebus, Beneficiati verò diebus reliquis per hebdomadam, & Clericuli quoque in partem eorum veniant ob causam antè memoratam. Prætereo autem Præpositum duplum quoque Anniuersariorum lucrari, quatenus licet in celebrantium hebdomadatim serie non sit, solet nihilominùs in festis solemnioribus celebrare. Dixi verò, potissimùm ea Missis, & Anniuersariis; quoniam sunt præterea minutiores aliæ, vt quæ percipi ea specialibus B. Mariæ Vesperis solent. Quicquid heic dico interim de Beneficiatorum distributionibus, idem est & de Curatorum distributionibus dicendum; quippe eæ semper consimiles fuere, recensque est, quòd aliquid discriminis fuerit inductum.

Vt autem aliquid speciatim de frumenti, ac vini distributionibus subiiciam, sciendum est, ex quo Clerici, Vicariique fuere instituti, Canonicos rarò, & ad libitum Matutinis horis interfuisse; ex eòque est, cur paullò antè memoratum sit, illos distributionem integram, si modò magnæ Missæ, ac Vesperis interessent, lucratos fuisse; at verò ab annis circiter octoginta, fuisse constitutum, vt Matutinis, Laudibus, Magnæque item Missæ (quæ à nostris maioribus Missa Tertiæ appellabatur) interessent; dispensarentur verò, vt priùs, circa Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, & Completorium, quas paruas Horas appellitant; cùm alioquin Beneficiati Horis omnibus interesse teneantur.

Sciendum quoque est, absentiam ab Officiis, per specialem Obseruatorem à Capitulo deputatum notari, vt distributionum subtractio pro ratione absentiæ fiat. Cùm olim autē semel dumtaxat quolibet hebdomade abesse impunè liceret, licere tamen abesse iam mēse quolibet Beneficiatis quidem sexies, Canonicis duodecies, & Præposito vicies-quater: Et cùm antiqui moris sit, vt tam Beneficiati, quàm Canonici sexagenariis maiores, à Matutinis excusentur, non excusari eos tamen ab Officiis reliquis; nisi fortè ratione morbi, aut occupationis pro Ecclesia; cuius causâ non-nemo excusatur: Est porrò etiam antiqui moris, vt si quis seu Canonicus, seu Beneficiatus proficiscatur peregrè, & pluteis absit, quàm duos dies, non soleat in absentiam neque dies discessus, neque dies reditus computari: tametsi nesciam qui factum fuerit, vt qui duos tantum dies abesset, ambo perderet: cùm qui abesset treis, perderet medium solùm. Notandum est verò Matutinum, ac Laudes pro vna magna Hora haberi, Maiorem Missam pro alia, ac Vesperas rursus pro alia; idque ob Beneficiatos dico, quorum respectu, vt aliæ quinque Horæ paruæ appellantur; sic quatuor ex illis magnam vnam conflant; adeò vt, cum sexies abesse ab officio posse dicantur, id non modò de magnis Horis, sed de Paruis etiam quaternis sit intelligendum

Sciendum demùm est, non absentiam modò; sed alias quoque esse causas, ob quas priuari aliquem distributionibus contingat. Vna est ea antiquo Statuto (tametsi id iam parum sollicitè obseruetur) vt si quis tempore exacto, quo bona Ecclesiæ, Capitulique administrârit, rationem accepti, expensique intra mensem non reddiderit, & accepti residuum non persoluerit, distributione omni priuetur, quovsque rem præstiterit. Alia, eaque præcipua causa ipse est defectus reuerentiæ, atque modestiæ, quæ diuinorum Officiorum maiestatem, & grauitatem decet: Solent nimirum delinquentes distributionum subtractione, eâque ampliore, aut parciore, prout se defectus habuerit, mulctari. Quo sanè loco appositè referatur specialis Bulla à Sixto IV. anno Salutis M.CCCC.LXXIA.ac III. Non. Septembris concessa; quandò illa, vt cætera Ecclesiæ Statuta confirmat, ita speciatim facultatem corrigendi taleis defectus, sitam penes Præpositum, Canonicos, & Capitulum, ratam facit. In ea ergo hisce præmissis; Sixtus *Episcopus, &c. Sanè pro parte dilectorum Filiorum, Præpositi, Capituli, & Canonicorum Ecclesiæ Dignensis, nobis nuper exhibita petitio continebat; Quòd licet in dicta Ecclesia ab antiquis temporibus sint quam-plurima Statuta, & Ordinationes rationabiliter edita, & prudenter ordinata, diuini cultus ampliationem, & conseruationem, ac Canonicorum, & Personarum dictæ Ecclesiæ honestatem, & eiusdem Ecclesiæ decorem, & venustatem concernentia; tamen incuria, & negligentiâ eorum, quorum interest, sæpe contingit, quod diuina Officia in dicta Ecclesia cum debita modestia. & honorificentia horis suis debitis minimè celebrantur; sed quam-plures ex personis dictæ Ecclesiæ, post-posito Clericalis Ordinis decore, & honestate circa præmissa negligēter, & irreuerēter se habēt, nō sine Diuinæ Maiestatis offensa, & multor ūfidelium scandalo & displicētia singulari; Quòd-que si statueretur, & ordinaretur, quòd iuxta Statuta, & Ordinationes prædictas, Præpositus, & Capitulū præfatā*

per

per subtractionem Distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, quæ interessentibus Diuinis, cum debita honestate, & modestia dari, & assignari debent, & delinquentes ipsos multare, & punire possent; ipsosque Præpositum, Capitulũ, Canonicos, & singulares personas dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum prædictorum sub pœna Excommunicationis teneri, & obligatos esse decerneretur, enormitas huiusmodi cessaret, decor, & venustas dictæ Ecclesiæ conseruaretur, & diuinus cultus inibi susciperet incrementum, cum Dei honore, & fidelium partium illarum consolatione non modica. Quare pro parte Præpositi, Capituli, & Canonicorum prædictorum nobis fuit humiliter supplicatum, ut in præmissis eorum, ac dictæ Ecclesiæ statui, & honestati opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur: Tum sequitur.

Nos igitur attendentes, quod iuxta Canonicas Sanctiones necesse est, ut quos Dei timor à malo non reuocat, Ecclesiæ saltem coerceat seueritas disciplinæ; & quædam sunt culpæ, in quibus est culpa relaxare vindictam; huiusmodi supplicationibus inclinati, authoritate Apostolica tenore præsentium Statuimus pariter, & decernimus, Quòd Præpositus, Capitulum, ac Canonici præfati, & singulares personæ dictæ Ecclesiæ ad obseruationem Statutorum dictæ Ecclesiæ, dũmodò sint honesta, & sacris Canonibus non cõtraria, sub pœna Excommunicationis de cætero teneantur, & sint astricti. Quódque Præpositus pro tempore, & Capitulum præfati, singulares personas, eis, & ex dictis aliis in dicta Ecclesia pro tempore seruientibus, per subtractionem distributionum panis, & vini, ac pecuniarum, pro interessentibus Diuinis cum debita reuerentia, & honestate assignari solitarum, delinquẽtes ipsos authoritate Apostolica multare, & punire possint, & debeãt, aliàs iuxta dictorũ Statutorum formam, & tenorem: Et super hoc, per quemcumque cuiuscumque dignitatis status, vel conditionis fuerit, nullatenus valeat dispensari seu remissio fieri; nisi de expresso consensu Præpositi, & Capituli præfatorum: aliàs tamen authoritate, & superioritate Episcopi Diniensis pro tempore existentis semper saluis. Decernentes ex nunc irritum, & inane, quicquid secus, super his per quoscumque, quauis authoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari: Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscũque. Nulli ergo hominũ liceat, &c.

Capvt XVIII.

Diuini Officij, & Sacrarum Reliquiarum ex Diniensi Burgo in Vrbem translatio.

Dicendvm iam quidem de diuino Officio, celebrandique illius ritu nostra in Ecclesia esse videretur; At cùm sint iam anni LX. ex quo, suadente, promouentéque Claudio Coqueleto Episcopo, dimissa fuere tam Missalis, quam Breuiarij Officia, quæ Ecclesiæ propria antecedenter fuerant, ac illa suscepta, quæ iuxta decretum sacri Tridentini Concilij reformata exstabant; ideò & foret superuacaneum aliquid de ritu moderni Officij, vt palàm noto, subiicere; & foret aliunde importunum quidpiam referre ex veteri, vnde proderetur vtriusque discrimen. Sufficiat antiquum Officium fuisse quidem prolixius; at fuisse nihilominùs sua specie venerabile, seu ipsa cantus grauitas, seu cæremoniarum maiestas spectetur. Id licebit coniicere vel ex ritu Processionis in Ascensione Domini, qui ex toto Officio vetere solus obseruatur, quique, ne planè intercidat, vt penè fieri iam occepit, aliquantò pòst recensebitur.

Addo heic solùm id fuisse moris, vt etiam Episcopo absente, Capitulum quidpiam de Officio statueret; veluti cùm anno M.CCC.XX. ac die XJ. Nouembris, constituit, vt die Festo Sancti Andreæ ante Aduentum contingente, dies infra Octauam illius in ipso Aduentu continuarentur, & in die Octaua de ea ipsa fieret; nempe cùm priùs nihil aliud, quàm memoria fieret de ea; vti & in diebus infra Octauam. Quamobrem autem Sancto Andreæ specialis honos haberetur (aliorum quippe Apostolorum, quàm Sanctorum Petri, & Pauli, Festi dies Octauas non habent) causa fuit fragmentum ossis alterius genuum Sancti Andreæ habitum, inque Ecclesia asseruatum.

Adnotari autem potest obiter, vt in diebus infra Octauam tempore Aduentus occurrentibus, fiebat Octauæ simplex commemoratio; ita aliis tẽporibus legi solitas treis solùm lectiones, easque de Sancto, vel Festo; cùm in ipso Festo, ac die Octaua nouẽ legerentur; & de Sancto quidẽ, aut Festo octo reliquæ; septima verò de Homilia foret. Ita certè licet vel ex solo Officio S Vincentij agnoscere; ac S. etiam Chrysostomi, cuius Octaua quoque erat. Subiicerem XIJ. Festa habita per annum præcipuè solemnia, vt in quibus Episcopus, aut Præpositus celebraret, putà Natale Domini, Circumcisionem, Epiphaniam, Purificationem B. Mariæ, Dominicam Palmarum, Cœnam Domini, Dominicam Paschæ, Ascensionem, Dominicam Pentecostes, Festum Corporis Christi, Assumptionem Beatæ Mariæ, Festum omnium Sanctorum: Dicerem & alia; sed excederem nimiùm.

Itaque præstat commemorare qua occasione, & quandónam Officium translatum ex Burgo in Vrbem, seu ex Ecclesia S. Mariæ, in Ecclesiam S. Hieronymi vocatam, fuerit. Constat igitur ex antiquis rerum, ornamentorumque Ecclesiæ, quæ adhuc leguntur, Inuentariis, ac vno præsertim anni M. CCC. XLI. Ecclesiam variis, pretiosisque Ornamentis instructissimam fuisse. Vltimum, quod mihi occurrit, fuit anni M. D LVIII. in quo legere paria licuit; ac memini audiisse ex viris, qui ornamenta ea viderant, fuisse in illis plurimas cappas sic ex auro, argento, operéque phrygio contextas; vt supra tabulatum, erectæ illi insisterent, nec collaberentur. Narrauere etiam illi, quanta foret Chori Ecclesiæ elegãtia, ipsique adhuc

vidi illius fragmentum ſubductum ex incendio, quod & inauratum, & exquiſiti artificij cùm foret, eſſe debuiſſe Chori ſtructuram admodùm magnificam ſuaſit. Quare & donec res Eccleſiæ ſteterunt, non modò Officium in ea cum decore fuit celebratum; ſed nihil etiam, quod tranſlationem eius ſuggereret, occurrit.

Verùm, quæ demùm ſunt rerum vices, contigit, vt quatuor pòſt annis, anno putà M.D.LXII. ſęuientibus iam Caluiniſtis, ea fuerit in Burgum, Eccleſiámque facta irruptio, vt huiuſmodi ornamenta direpta ab iis fuerint, & quæcumque potuere ab iiſdem inueniri reliquiæ combuſtæ; idque, pyrâ exſtructâ ex elegantiſſimo Choro. Contigit alia quoque direptio anno M. D. LXVII. Contigit & alia anno M. D. LXXIV. Ac anno demùm M. D. XCI. obſeſſa fuit, expugnatáque à Lediguerio Eccleſia, tutantibus, qui ſe intra illam communierant, militibus; vt conſtat ex globo tormentario ad læuam portæ Eccleſiæ, cum inſcriptione anni, impreſſo. Hic verò ipſe annus fuit, quo Canonici ita tranſtulere in Vrbem Officium, vt cùm occaſionibus aliis per annos triginta incidentibus, pariter tranſlatum, retuliſſent tamen in Burgum; ex eo nihilominus tempore Vrbi conſueſcentes referre ex toto nunquam ſuſtinuerint, Præpoſito licet variis ſemper actis reclamante, interpellantéque.

Conſtitutum dumtaxat fuit, vt ſingulis diebus Sacerdotes quatuor itarent ex vrbe in Eccleſiam, ibíque Miſſas totidem celebrarent pro Mortuis, ac in iis quidem vnam magnam, ſiue cum cantu, à qua continenter abſolutio per totam Eccleſiam, ac cæmeterium fieret. Cõſtitutum quoque, vt in feſtis B. Mariæ ſingulis, excepta Purificatione, Proceſſio ex vrbe in Eccleſiam fieret, Magna illeic Miſſa cantaretur, haberetúrque adeò tam in Conceptione per aduentum, quàm in Annunciatione per Quadrageſimam, concio. Conſtitutum rurſùs, vt in feſtis Aſſumptionis, ac Natiuitatis, pérque totas eorum Octauas, officium illeic celebraretur, vt temporibus priſcis, integrum; idque fieret etiam per totam Octauam Dedicationis Eccleſiæ, quæ colitur ſemper à Dominica Iulij propinquiore Eidibus, ſiue diei XV. in inſequentem Dominicam; atque id quidem reſeruatis aliquot ad populi vſum intra Vrbem priuatis Miſſis. Conſtitutum item, vt Canonici bini, totidémque Beneficiati cum Clericulorum vno ſingulis diebus Dominicis, ac in feſtis etiam Beatorum Ioannis Baptiſtæ, Ioannîſque Euangeliſtæ, Natalitiis, poſt Veſperas diei in vrbe peractas, eò cantatum diſcederent, quas Veſperas parui Officij B. Mariæ pridem inſtituit, dotauítque Legerius Bochardus (ſed nempe ille inſtituerat, vt intra Vrbem canerentur, cùm Officium in Burgo fieret; adeò proinde, vt voluntati illius deperierit nihil.) Denique annis nuperis conſtitutum fuit, ſed non diu tamen ex toto obſeruatum, vt quatuor illi Sacerdotes tũ in Burgo reſiderẽt, tũ non modò Miſſas memoratas celebrarent; ſed Officium quoque totum Defunctorum, ac totum Paruum Beatæ Mariæ canerent, ad quod alioquin ipſe Chorus, qui intra vrbem, teneretur.

Cæterùm, quod dixi direptores primos tum expilaſſe ornamenta, tum combuſſiſſe quas potuere repetire Reliquias; ſciendum eſt, potuiſſe bona ſorte ſubduci ſatis tempori, tum ex ornamentis Tapetem inſignem, in quo erat deſcripta. Machabæorum hiſtoria, quíque & adhuc ſupereſt, & nuper ſectus in parteis duas, ſolet in feſtis ſolemnibus ad latera Altaris maioris appendi; tum ex Reliquiis eas omneis, quæ argento concluſæ, ornatæque erant; quemadmodum tria Sanctorum Antiſtitum Capita, vnà cum tribus Brachiis, nempe S. Domnini vno, S. Vincentij altero, & S. Ioannis Chryſoſtomi tertio: ac rurſus aliæ conditæ, aut intra Reliquiaria argentea, quemadmodum vna Coſtarum S. Petri martyris intra argenteam arculam; aut intra columellas ex cryſtallo eleganteis, ipſáſque aut ſingulas, aut binas, aut ternas, argento munitas, fulcríſque argenteis ſuſtentatas; veluti fragmentum Dominicæ Crucis; fragmenta quoque ex Oſſibus S. Blaſij, S. Agathæ, S. Apolloniæ, & alia complura; vt taceam memoratum iam fragmentum ex Genu S. Andreæ Apoſtoli, quod æneo dumtaxat peda ſuſtinetur. Potuit verò quoque ſubduci argentea, inauratáque Turricula, pondere Librarum Prouincialium viginti quatuor, ſeu appellatarum Marcarum, quæ vnciarum octonum Pariſinarum ſunt, proximè triginta nouem. Ea eſt præcellenti, ſumméque exquiſito elaborata artificio, dicitúrque à noſtris Majeſtas, B. Mariæ ſcilicet, cuius imago, argentea quoque, mediæ eius baſi inſiſtit; parentibus putà quaſi foribus, ob quatuor fulcra ex totidem baſeos angulis conſurgentia. Potuit & argentea Crux duplex; potuit Calix vnus admodum antiquus; potuere & quæpiam huiuſcemodi. Fuere verò hæc omnia, quantum quidem fando accepi, commiſſa curæ, fidei, arcanóque duorum optimorum Ciuium, qui abdidere ipſa primùm, vltra præſepe ſtabuli domus, quæ è regione eſt Hoſpitalis; ac tranſtulere deinde in Sanitienſem agrum, defoderéque in prædio fidi, probíque, & communis amici; quouſque rediere tempora meliora, per quæ libuit ea non ampliùs in Burgum, ſed in ipſam Vrbem referre.

Cùm huiuſmodi verò fuerit cura Argenteæ ſupellectilis; par ſanè non fuit earum Reliquiarum, quæ erant argenti expertes; fortè quòd iis ſubducendis non fuerit ſatis temporis; fortè quod creditum non fuerit euenturum, vt direptores in oſſa mortuorum ſæuirent. Adſeruabantur per id tempus inſtructæ argento Reliquiæ in crypte quadã ſub Campanili, ad quam patebat introitus ex dextro duorum Sacellorum, formam Crucis cum reliqua Eccleſia exhibentium, quod dictũ olim Corporis Chriſti (veluti & aliud oppoſitum Quinque Plagarum) nunc, à tranſlata in eam quapiam B. Mariæ Imagine, Noſtræ Dominæ de Refugio vocatur. In hoc Sacello, præter Altare præcipuum, ipſúmque verſus

ortum

ortum conuersum, fuerat aliud versus meridiem dicatum B. Chrysostomo, ac supra ipsum intra parietem excauatum armarium, loculamentumve, in quo, quæ credebantur esse huius Sancti Reliquiæ, intra arcam asseruabantur. Quid ex illis defuerit, dictum, scriptumve non memini, præter Caput, & alterum Brachium. Et Romæ certè habetur tum Caput, in Ecclesia S. Clementis, tum alterum Brachium, partim in Ecclesia S. Petri ad vincula, partim in Ecclesia S. Cæciliæ trans-Tiberin, vt à Pancirolo memoratur. Cùm verò & in Ecclesia S. Petri in Vaticano, & in quibusdã aliis, alias asseruari Reliquias idem referat; non multa apud nos haberi potuerunt. Quodcumque id fuerit, habetur iam solùm os alterius Brachij brachio conclusum argenteo; cùm & tale vnum Romæ haberi non legatur. Id autem quando, aut quomodo transferri ad nos potuerit, mirum non est, si ignoremus; quando neque Onuphrius, neque Baronius, neque alij plures comperire vsquam potuerunt, quando, aut quomodo, quæ Romæ habentur, comportata eò fuerint; ac solus Pancirolus fieri id potuisse coniiciat circiter annum Domini octingentesimum sexagesimum, cùm Nicolavs I. duos Legatos Constantinopolim, depositi Photij occasione, misit. Quanquam non aliud obtendere, quàm Maiorum nostrorum pietatem contendo, qui si hac in re, similive alia hallucinati quicquam sunt, suam merentur excusationem. Sanè & illud simplicitatis fuit, quòd S. Ioannem Chrysostomum, non Constantinopolitanum, sed Hierosolymitanum Patriarcham habuerunt, vt ex aliquibus inscriptionibus adhuc superstitibus patet. Vtcumque sit, habere saltem, quemadmodum illi, huiusmodi os venerationi possumus, tanquam monimentum & sanctissimi, & dignissimi suo nomine Viri, quem non modò nos, sed vniuersam etiam Ecclesiam fas, & æquum sit venerari.

Præter illa duo porrò loca, adseruabantur etiam Reliquiæ ad maius Ecclesiæ Altare. Nam in memorato quidem Inuentario anni M. CCC. XL. verba hæc leguntur. *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ, cum duobus scabellis pictis, bordonatæ in superiori parte; in quarum vna versus partem Præpositure, sunt Reliquiæ completæ Marcellini, & Petri martyrum; & in alia versus nemus Præpositure, ossa B. Domnini Primi Dignensis Episcopi, & Caput B. Marcellini Ebredunensis Archiepiscopi.* Denique Reliquiæ, seu Ossa venerationi habita optimi Episcopi Raynaldi Porcelleti asseruabantur in eiusmet Sepulcro, ac intra Sacellum, quod dixi ab eo diu vocatum S. Raynaudi: Scilicet in eodem Inuentario fuisse legimus, *Subtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti, vnum pannum sericum.* Exceptis itaque Beatorum Marcellini, & Domnini Capitibus, quæ vna cum altero huius Brachio, ornari posteriùs argento, sceponique debuerant, fuere istæ omnes Reliquiæ, ac nonnullæ etiam aliæ in prima præsertim direptione crematæ: nisi quòd quædam ossicula per Ecclesiam sparsa, quædámque etiam semiusta ex incendio residua (ac in iis vnum S. Raynaudi) collecta fuere, & in communem Thesaurum deinceps illata.

Capvt XIX.

Ecclesia, seu Basilica S. Hieronymi intra Diniæ muros; & superstes ex Officio veteri Solemnis Processio.

QVæ porrò Ecclesia intra Vrbem tam diuinum Officium, quàm Sacras Reliquias excepit, B. Hieronymo est sacra. Ea est, quàm antè diximus constructam ab annis non ampliùs, quàm CLIV. Nempe Antonius Guiramandus redemptore vsus Antonio Brollione Barcilonensi mutario, cum eo quidem pepigit anno M. CCCC. XC. vt intra annos quinque exædificaretur; at non potuit tamen, ob bella, obstaculáque alia, nisi post decennium absolui. Debuit ea sic construi inter castrum Episcopale, & Turrim vrbici Horologij, vt non modò magnus Tinellus, hoc est aula Castri præcipua, versus occasum dirueretur; verùm dirueretur ipsa quoque Turris; & Presbyterium duas cannas (quæ Prouincialis mensura est, Orgyia, Toysáve Parisinâ, vltra digitum, ac trientem maior) præter vrbis murum ad Septentrionem produceretur. Fecit nimirùm loci situs, vt conuerti Ecclesia ab occasu in ortum non potuerit, pro antiquo more omnium Ecclesiarum. Exstant adhuc pacta conuenta, & conscripta quidem vernaculâ linguâ inter acta Bertrandi Hesmiuij; Ecclesiáque fuit pro eorum tenore exstructa, vt nunc visitur; nisi quòd Fenestræ nullæ apertæ ad occasum sunt; & Presbyterium nonnihil quidem, at non duas cannas vltra murum prostat: ac refecta tunc horologij Turris (quæ eadem campanaria est) eo nuper modo fuit reformata, quo superiùs deduximus.

Excipi verò etiam debent, quæ fuere posteriùs adiuncta. Nam cùm Sacristiâ quidem opus foret, accessit primùm penè ab initio, quod Sacellum exstructum fuit ad læuam Presbyterij, conuersa in eam crypte quadam Castri. Deinde verò, cùm Sacræ Reliquiæ hanc in Ecclesiam fuere inductæ, visum est illas neque commodiùs, neque tutiùs posse, quàm in hoc Sacello reponi; Quare & exstructum est aliud ipsi è regione, siue ad dextram Presbyterij, quod cederet in Sacristiam An memorem verò, cùm foret Presbyterij paries insignis crassitudinis, fuisse ad hanc partem excauatum in illo arcum, sub quo sepeliri Guiramandus voluerit: ac rem deinceps contingisse luctuosam. Nempe in secunda illa direptione, qua est in Vrbe etiam sæuitum, ossa optimi Præsulis fuere ex hoc sepulchro eruta, & combusta; idque postquàm procaces quidam, perditique milites abusi fuere Cranio ad latrunculorum ludum. Heinc quæ Statua lapidea sub eo arcu iam visitur (sed obducta nempe Celebrantis Missam, Assistentiúmque sedibus) non Guira-

mandi ipsius est, sed Antonij de Bollonia, in eum locum nuper, anno putà M. DC.XXXIII. ex media Chori area translata; cùm fuit nempe Chorus nuceus eleganti specie constructus. Denique accessit annis nuperis ad memoratæ Turris meridiem nuncupatum D. Iosepho Sacellum, vnà cum aula supra fornicem in qua Capitula celebrentur.

Taceri autem heic non debet, fuisse in Ecclesiæ constructionem florenos sex mille, & nongentos impensos; ex quibus licet Capitulum trecentos contulerit, & Ciuitas ipsa sexcentos; qui fuere tamen sex mille residui, exæquauere reditus Episcopatus annorum trium; quando taxatis, biennio post Guiramandi obitum, totius Regni Beneficiis, deprehensum est reditus Diniensis Episcopatus non excedere florenos bis mille. Quò fit, vt cùm iam iidem reditus sint turonicarum librarum prope octo millium; reputari possit Ecclesiam constitisse eius monetæ, quæ iam nobis in vsu est, turonicis libris vicies septies mille. Assignauit verò prætereà, dignus memoriâ Episcopus, florenos mille, & nonaginta, quorum pensio, seu fructus seruandæ perpetuò Ecclesiæ sartætectæ insumeretur.

Neque id modò: sed destinârat etiam adnectere Capituli Mensæ quem tum obtinebat Prioratum Collis-martij, eo solùm cum onere, vt Capitulum diebus singulis mitteret in vrbem Sacerdotes quatuor, qui in recente Ecclesia, quod Populo foret commodum, Missas celebrarent: verùm, re licet seriò tentata, ipsam tamen ante obitum perficere potis non fuit; nec Capitulum ideò minùs, quod spe illa fretum cœperat, agere perrexit. Constituit dumtaxat, vt ex quatuor Missis, ipsi Ecclesiæ destinatis, quarta celebraretur, ac diebus potissimùm Dominicis, in Sacello illo D. Michaëlis, quod vidimus ipsi adhûc integrum, è regione portæ, qua in publicam Vrbis domum ingressus patet. Nempe solemne erat in eo à Consulibus, consilióque in publicam domum coëuntibus Sacrum audiri. Fuit verò Officium Maioris Ecclesiæ ex illa quatuor Sacerdotum destinatione tantò imminutius, quantò aliunde multi semper aberant ab Ecclesia, quòd ob redituum exilitatem cogerentur, siue Parœcias intra Diœcesin regere, siue alia ratione alibi victum quæritare: Eaque fuit causa, cur Optimus ille vnire Capituli mensæ Sacerdotium pingue cogitauerit, vt non subesset ratio, cur defectu redituum ab Ecclesia discederetur.

Non reperio quando, aut qua occasione diuinum Officium translatum in hanc Ecclesiam fuerit; duo quædam solùm adnoto. Vnum est, esse quidem semper Ecclesiam B. Mariæ Burgi Cathedralem Ecclesiam, ac debere in ea tam Episcopatus, & Præpositura, quàm Canonicatuum, & Beneficiaturarum possessionis adeptionem fieri; cùm & nominari speciatim in Bullis prouisoriis soleat; sed moris tamen esse, vt etiam in hac sancti Hieronymi Ecclesia immissio possessionis fiat; licet eius mentio in Bullis sit nulla, ac inauditum planè sit, vt Cathedralis appelletur. Alterum, ex quo fuit in ea anno M.D.XCIV. receptus ritus Officiorum Tridentini Concilii; nihil fuisse ex antiquo retentum, vt iam antè attigimus, præter solemnem Processionem, qua Sacræ omnes Reliquiæ in Ascensione Domini magnâ pompâ circumgestantur. Et par quidem Processio fiebat, dum res Burgi, & Ecclesiæ starent, in sancti Ioannis Chrysostomi festo; Reliquiæ enim omnes pari pompa ad illius vsque Ecclesiam, Sacellúmve comportabantur, parique exinde referebantur; At iam itur quidem quotannis Processione in id Sacellum, Missaque solemnis in eo cantatur; attamen portatur dumtaxat, quod huius Sancti habetur Brachium, nihilque prætereà Processio non commune habet: vti neque totum reliquum Officium, quod olim tamen celebrabatur non ritu modò duplici, sed etiam cum ipsa Octaua.

Cùm susceperim porrò aliquid dicendum de Processione superstite, quæ quotannis ante maiorem Missam in Ascensione Domini fit; nihil est necesse memorare de Ordinum totius vrbis, ac Religiosorum præsertim incessu. Obseruo solùm, Capita trium sanctorum Antistitum Vincentij, Domnini, Marcellini ponè celebrantem gestari; eo scilicet loco, quo solet Episcopus incedere. Gestantur autem singula cum Mitra, vt sunt, argentea inaurata, & gemmis illustri; cúmque appensa Stola, & imposita Casula, prove humerorum, pectorisque species ex eodem argento cum collo cohæret; cui est aliunde circumdata argenteæ stolæ portio, quodque vnà cum facie, ipsaque sanè peruenusta, natiuo colore exhibetur. Gestantur, inquam, singula à binis hominibus, iisque, si fieri possit, Clericis, Acolythorum specie indutis, qui excepta heinc inde suis humeris sustentantia fulcra comportent. Gestatur verò quarto loco, ac ordine eodem, eadémque formâ, quæ argentea Turricula superiùs descripta, appellatur Maiestas, cùm sit quasi thronus B. Virginis, ob imaginem, vt dictum est quoque, in ea consistentem. Gestatur, & pari ratione Arca lignea, in qua asseruantur cæteræ argento non conclusæ Reliquiæ, quamque Virtutes nominant; idque dependentibus stolis, quas dum gestatores partim consistũt, partim incedunt, solet multitudo eundo, redeundóque, illos inter, exosculari. Arca verò hæc, non ponè celebrantem, sed prorsùm, antéve ipsum Ecclesiæ Clerum defertur. Reliquiarum thecis argenteis, crystallinisve conclusarum quicquid superest, sic distribuitur in singulos, qui ex Ecclesia Processioni intersunt, manibus, corámque pectore gestandum, vt nisi Reliquiaria, saltem vasa aliqua Sacra ex eodem promptuario tribuantur; &, ne desit quidem ex eodem, quod Clericuli aliorum instar manibus gestent.

Vbi verò parata omnia ad incedendum fuerint, Celebrans vnà cum Ministris, sistit se coram summo Altari, & donec est genibus flexis, Chorus pleno cantu incipit ab hac Antiphona. *Exurge Domine, adiuua nos, &*

libera

libera nos propter nomen tuum. Alleluia. Deus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Exurge Domine, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum Alleluia.

Facto breui intermorio & quasi in ipso ad discedendum procinctu, prosequitur Chorus, cantans Antiphonam. *De Ierusalem exibunt Reliquiæ, & saluatio de monte Sion; propterea protectio erit huic ciuitati, & saluabitur propter Dauid famulum meum. Alleluia.*

Pergit continenter; sed canto Litaniarum graui, specialique, *Kyrie eleison: Christe eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos; Christe exaudi nos. Pater de Cœlis Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; Kyrie eleison; Christe audi nos. Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Kyrie eleison; kyrie eleison; Christe audi nos. Spiritus sancte Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Kyrie eleison: Kyrie eleison: Christe audi nos.*

Et continenter adhuc cantat Antiphonam: *Benedicat nos Deus, Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Deus misereatur nostri, & benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ. Alleluia.*

Tum verò Acolythi cantant versiculum, *Benedicamus Patrem, & Filium, cum sancto Spiritu:* Respondet Chorus, *Laudemus, & superexaltemus eum in sæcula.* Celebrans verò erectus, & ad Altare respectans, prosequitur. *Oremus, Omnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in Confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia maiestatis adorare vnitatem: quæsumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper muniamur aduersis. Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Respondet Chorus. *Amen.*

Incipit subinde discessus, egressúsque ex Ecclesia, idque gradu admodum lento. Extra Ecclesiam, & per vrbem, tum pari passu inceditur, tum & septies statur. Statio autem Prima fit, cum Sacra Capita peruenerunt ad imum exscensus, qui est ab egressu ex Ecclesia, inque plano iam vico sunt. II. cùm proximè vltra viculum, qui relinquitur versus Portaletum. III. cùm vltra occursum imi exscensus è vico Iudaïco. IV. cùm ad eam Vrbis partem, è qua primùm conspicitur accliuitas habens Presbyterium Ecclesiæ ad dextrã V. cùm post decliuitatem eiusdem eminentiæ, ad ipsum Nundinarum Pratum, celebransque est prope eam Turrim, ad quam Statio fit in Processione Corporis Christi. VI. cùm ad Plateolam, quæ est ad Balneorum, Solariiue boüm portam. VII. cùm ad summum ascensus, qui est prope Ecclesiam, Chorúsque consistit ante ipsam Portam. Donec verò inceditur, Litaniæ à Choro cantantur; ac si opus sit, repetuntur aliquæ inuocationes sanctæ Mariæ, & Sanctorum Angelorum, ac Patriarcharum, si quidpiam temporis supersit priusquam ad Stationis locum ventum sit, vti & dimittuntur, quæ supersunt, cùm eò ventum est, ex Inuocationibus Apostolorum, aliorúmque Sanctorum; quanquam prouidendum à Choristis est, vt supersit satis temporis, ac incessus, quo possit postremo loco cantari illud, *Omnes sancti Apostoli: Omnes sancti Martyres, &c.* Donec statur, cantat primùm Chorus Antiphonam; subiiciunt canendo Acolythi versiculum, ad quem, vbi responsum est, Celebrans ad Sacra Capita conuersus, ac præmissa voce *Oremus*, Orationem pronuntiat, vt iam coram Altari factum.

Itaque, statim ac moueri, discedereque Chorus incipit, sic Litanias prosequitur. *Sancta Maria, ora pro nobis. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Christe audi nos.* (ita & deinceps, præmissa Sanctorum inuocatione, repetitur.) *Sancta Dei Genitrix, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancta Virgo Virginum, ora, &c.* In prima autem Statione, Antiphona. *Candida Virginitas Paradisi clara colonis; Hortus conclusus, florens ceu spica vernans; Cui meritò totus celebrat præconia Mundus, Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia. Ipsa suo nato nos reddat Regia Virgo: Quæ meruit Dominum progenerare suum: Alleluia.* Versic. *Ora pro nobis sancta Dei Genitrix.* Resp. *Vt digni efficiamur promissionibus Christi.* Orat. *Concede nos famulos tuos quæsumus, Domine Deus, perpetua mentis, & corporis sanitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper Virginis intercessione à præsenti liberari tristitia, & æterna perfrui lætitia. Per Christum Dominum nostrum.*

Resp. *Amen.*

Procedendo deinde ad secundam Stationem, *Sancte Michael, ora pro nobis. Kyrie, &c. Sancte Gabriel, ora, &c. Sancte Raphael, ora, &c. Omnes Sancti Angeli, & Archangeli, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Te Sanctum Dominum in excelsis laudant omnes Angeli dicentes, Te decet laus, & honor Domine, Alleluia. Cherubim quoque, ac Seraphim Sanctum proclamant, & omnis cœlicus Ordo dicit, Te decet laus, & honor, Domine. Alleluia.* Versic. *In conspectu Angelorum psallam tibi. Deus meus.* Resp. *Adorabo ad templum Sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.* Orat. *Perpetuum nobis Domine tuæ miserationis præsta subsidium, quibus & Angelica præstitisti suffragia non deesse Per Christum &c.*

Procedendo ad III. *Sancte Ioannes Baptista, ora, &c. S. Ioseph ora, &c. S. Ioachim, ora, &c. Omnes S. Patriarchæ, & Prophetæ, orate, &c.*

In ipsa Statione, Antiph. *Sanctè tuis ingiter famulis Baptista Ioannes, Vt sanemur petimus: Alleluia. Gloria sit Patri æterno, sit Filio, & ipsi Spiritui sancto, nunc, & per sæcula detur. Alleluia. Vt sanemur petimus; Alleluia.* Vers. *Vox clamantis in deserto. Parate viam Domini* Resp. *Rectas facite semitas eius.* Orat. *Omnipotens sempiterne Deus, da cordibus nostris illam tuarum rectitudinem semitarum,*

q-am

quam beatus Ioannes Baptista in deserto, vox clamantis, edocuit, per Christum, &c.

Procedendo ad IV. *Sancte Petre, ora, &c. S. Paule, ora, &c. S. Andrea, ora, &c. Omnes sancti Apostoli, & Euangelistæ, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis: Alleluia. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis, dicit Dominus: Alleluia. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Vos amici*, &c. Versic. *In omnem terram exiuit sonus eorum*. Resp. *Et in fineis orbis terræ verba eorum*. Orat. *Exaudi nos Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum Petri, & Pauli, & aliorum Apostolorum, atque Euangelistarum nos tuere præsidijs, quorum donasti fideles esse doctrinis. Per Christum*, &c.

Procedendo ad V. *Sancte Stephane, ora, &c. S. Laurenti, ora, &c. S. Vincenti, &c. Omnes sancti Martyres, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt, in sanguine Agni: Alleluia. Isti sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sanguine Agni: Alleluia*. Versic. *Exultent iusti in conspectu Dei*. Resp. *Et delectentur in lætitia*. Orat. *Præsta quæsumus omnipotens Deus, vt qui gloriosos Martyres fortes in sua confessione cognouimus, pios apud te in nostra intercessione sentiamus. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VI. *Sancte Nicolaë, ora, &c. S. Domnine, ora, &c. S. Vincenti, ora, &c. Sancte Marcelline ora, &c. Omnes sancti Confessores, & Pontifices, orate*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs: Alleluia. Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit. Et vos similes*, &c. Versic. *Exultabunt Sancti in gloria*. Resp. *Lætabuntur in cubilibus suis*. Orat. *Deus, qui nos Sanctorum tuorum confessionibus circumdas, & protegis; da nobis & eorum imitatione gaudere. Per Christum*, &c.

Procedendo ad VII. *Sancta Maria Magdalena, ora, &c. S. Catharina, ora*, &c. *S. Agatha, ora*, &c. *Omnes sanctæ Virgines, & Viduæ, ora*, &c.

In ipsa Statione, Antiph. *Regnum Mundi, & omnem ornatum sæculi contempsi, propter amorem Domini mei Iesu Christi. Quem vidi, quem amaui, in quem credidi, quem dilexi: Alleluia. Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi: Quem vidi*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; Quem vidi, &c.* Versic. *Adducentur Regi Virgines post eam*. Resp. *Proxima eius afferentur tibi*. Orat. *Deus, qui inter cætera potentiæ tuæ miracula etiam in sexu fragili victoriam Martyrij contulisti; concede propitius, vt quarum natalitia commemoramus, per earum ad te exempla gradiamur. Per Christum*, &c.

Tum autem Chorus ingrediendo in Ecclesiam, cantat Antiphonam, *Viri Galilæi, quid admiramini adspicientes in cælum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum; Alleluia. Cùmque intuerentur in Cælum euntem illum, Ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Hic Iesus*, &c. *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Hic Iesus, qui*, &c.

Progresso intereà Celebrante, &c. genu-flexione facta, stante coram summo Altare, Vers. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Alleluia*. Resp. *Deum meum, & Deum vestrum, Alleluia*. Orat. *Concede quæsumus, omnipotens Deus, vt qui hodierna die vnigenitum tuum redemptorem nostrum ad cælos ascendisse credimus, ipsi quoque mente in cælestibus habitemus. Per eundem Christum Dominum nostrum*. Resp. *Amen*.

Ac talis quidem superest huiusce Processionis ritus.

Caput XX.

Diniensia Sacella, & Virorum Religiosorum Cœnobia.

Vix porrò est necesse, vt quidpiam subiiciam de locis aliis minoribus, seu Ædiculis, ac Sacellis, in quibus siue intra, siue extra vrbem, aut solitum est, aut desiit Sacrum celebrari. Insigne præsertim Sacellum D. Ioanni nuncupatum, in Castro Episcopali fuit. Hoc fuisse etiam Ecclesiam dictum, ex Archiuis Aquensibus, ac Registro Pergamenorum vocato, intelligitur. Siquidem Homagium Hugonis Digniensis Episcopi, anno M. CC. XXXVII. prid. Id. Ianuarias, dicitur *Actum Digna, ante Ecclesiam B. Ioannis: Testes Romeus*, &c. Superfuere eius Parietes durabilissimâ structurâ, ad superiores vsque annos, per quos viui, cæsi, quadratique lapides quibus tam interiùs, quam exteriùs communiebantur, auulsi fuere; & sola maceries quasi excoriata, ac ideò adspectu deformis, remansit. Dixi iam de Sacello S. Michaëlis, etiam diruto, & ex parte iam cedente in vicum, apertum nuper ex Plateæ maioris superiore parte in Nundinarum pratum.

Supererat adhuc, me puero, maceries Sacelli S. Catharinæ, quod fuerat extra Portam Vbaci, & ad læuam quidem, ac sub vrbis muro; verùm fuit illeic deinceps constructa, erectáque domus, idque annuente Capellano, qui ob reditus olim satis pingueis, celebrare illeic frequens tenebatur. Vt paucis dicam; ex variis Sacellis, quæ intra Vrbem, aut iuxtim erant, duo solùm supersunt, in quibus Sacrum etiam-num fiat. Vnum, quod antè diximus in Solarij boüm suburbio, & *Matris Dei*, ac *Dominæ nostræ de Consolatione* nomine venire: alterum, quod est Nosocomij, siue Hospitalis in Trauersiæ suburbio, idque, ex quo translatum in eum locum fuit, quod Hospitale

erat

erat in Burgo: eo putà loco, quem est antè dictum appellari adhuc Hospitale vetus; quod contigit quidem ante annos trecentos. Exstat scilicet in actis Filioli, Ioannem Iordanem Canonicum, Officialemque Dignensem, fuisse Hospitalis vltimum Rectorem, anno M. CCC. XXXVII. cùm id foret octo antè annis Capitulari mensæ adnexum.

Ad cætera ab Vrbe remotiora quod spectat; ea partim adhuc integra constant, vt quod diximus prope Burgum S. Ioannis Chrysost. vt quod est Nosocomij, siue Leprosariæ S. Lazari, versus Africum (qui locus Leprosis ab annis XXX aut XL. vacat) vt quod est S. Michaëlis in monte Cossono, ad meridiem posito; vt quod est S. Pancratij in monte ad orientem ex illius nomine dicto: Partim habentur instaurata, refectave recentiùs, vt quod est S. Ægidij ad Balnea, quodque vltra Mardaricum, ac ad boream, S. Martini; partim diruta panè iacent, aut pridem, vt quæ fuere olim S. Iacobi, & S. Claudij, quibus adhuc locis nomina supersunt; vnius citra S. Martinum, alterius non-nihil vltra Burgum: aut nuper, vt quod diximus inter Ciuitatem, & Burgum, S. Sebastiani: quod licet à me vsque adolescente instauratum bis fuerit; iam tamen est prorsùs exæquatum solo. Heinc desiit in istis Missa celebrari; &, cùm adhuc celebretur in aliis, id fieri tamen solet dumtaxat aut æstiuis temporibus, vt in Sacello S. Ægidij, donec vsus Balneorum est; aut semel quotannis, & quandò ad illa Processione acceditur; vt circa Sacellum S. Chrysostomi est dictum. Discedi autem processione solet antelucano tempore, cùm ad montem S. Pancratij festo eius Sancti die pergitur; & maturiùs adhuc, cùm ad montem Cossonum, vt distantiorem, nisi ipso Festo apparitionis Archangeli; at aliquo saltem Festorum consequentium, ac potissimum tertio Pentecostes.

Hisce ergo dimissis, memorare præstat, quæ Cœnobia, seu Monasteria tam virorum, quàm fœminarum, partim extra Vrbem, partim in Suburbiis visuntur; præter vnum, quod fuisse pridem ex variis actis intelleximus. Ab iis autem, quæ attinent ad Viros, vt incipiam; dicere primùm decet Cœnobium, siue Conuentum Fratrum Minorum, quos Cordigeros etiam dicunt. Is Conuentus est Ciuitati ad Boream, vltra, proximéque Mardaricum situs. Dicitur ipsum B. Franciscus, cùm hac in regione aliquandiù commoraretur, condidisse. Non longè certè ab illius temporibus conditum fuisse comprobari vel ex eo potest, quòd cùm Vir sanctus anno M. CC. XXVI. obierit, memini legisse inter quædam acta in eodem Conuentu reperta, *Raymundum de Sparrono, militem, dominum Palli, donasse Conuentui Fratrum Minorum Digne, rogatum nempe à Principe Salerni, ius omne, quod habebat in ripagio Blethone, bedali Molendini, &c.* idque anno MCC. LXXXII. xvij. Februarij: ac priùs quoque, hoc est anno M. CC. LV. emptum fuisse in gratiam Conuentus, iter quoddam proximè ipsum; & pretio quidem solidorum centum. Quam annosam Vlmum videre adhuc licet accedentibus ad vestibulum, credibile est satam fuisse ab illis vsque temporibus, siue habuisse eadem cum Conuentu cunabula; vnà cum alia paris ætatis, quæ ex igne casu admoto annis nuperis conflagrauit. Sensit verò hoc quoque Cœnobium Caluinistarum iniurias; quippe ab iis propè in cineres versum. Vidi ipse Ecclesiam semirutam adhuc, quæ tota iam contecta est vti & quædam Religiosorum domicilia in dies reficiuntur. Quæ exstant adhuc Parietinæ, argumento sunt fuisse insignem domum.

Anni ampliùs triginta sunt, ex quo quæ aula Refectorium fuerat, cuiusque parietes semiruti adhuc constabant, exædificata fuit, versáque in Ecclesiam, quam vocatorum Pœnitentium, Disciplinarorumve (eorumque alborum) Capellam, & Casettam vocant. Ij nempe locum istum quæsierunt, illo dimisso, qui ipsis fuerat, ante annos ab heinc LXXV. concessus, apparatusque in Burgo; quique adhuc cohæret Ecclesiæ ingredientibus in ipsam, ad læuam Exstat quippe Bulla Auenione obtenta à Cardinali Arminiaco, anno M. D. LXXIX. ac die Maij septima, qua continetur, *Fundatio Societatis Disciplinatorum, seu Pœnitentium, in Capella aliqua constructa, vel construenda in Ecclesia Cathedrali Dignensi; requirentibus Hieronymo Ianselmo Archidiacono, Claudio Matherono Canonico, duobus Beneficiatis, & plurimis Ciuibus.*

Prætereo ex hocce Conuentu viros aliquot celebreis prodiisse. Imprimis verò, vt certè est fama, Franciscum illum de Mayronis, qui solet in Scholis, ac apud suos, potissimùm, Illuminatus Doctor citari, quique sub annum M. CCC. XV. author fuit Parisiis Sorbonici illius actus, quo singulis diebus Venereis à ruente Iunio in ruentem Nouembrim Baccalaureorum vnus respondet argumentationibus cæterorum, ab hora vsque septima matutina, in vespertinam quintam; idque sine præside, sine socio, sine prandio, sine emigratione ex sede. Exstitisse hunc memorant à sacris confessionibus beatis Elziario, atque Delphinæ. Deinde Hugonem, de Digna vocatum, qui in Concilio, non memini quo, appellatus est Doctrinæ mirandæ, & sanctitatis profundæ vir. Ac rursùs Vitalem de Furno, qui & Vercellensis Episcopus fuit, & Cardinalis etiam. Obiit autem Auenione tempore Ioannis XXII.

Dicendum secundo loco est Cœnobium Fratrum vocatorum Sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum (Mathurinos quoque vocant alibi, maximéque Parisiis) quod situm in Monte, qui ad læuam, Boreamve Burgi attollitur, ipsique imminet deflectendo in Cæciam. Ecclesia hæc est, quam antiquæ Bullæ Ecclesiam S. Vincentij supra Burgum dicunt. Prioratus erat, quem cùm anno M. CCCC. XCV. Michaël Cantellus Beneficiatus obtineret, Antonius Guiramandus Episcopus, resignante Cantello, & assentiente Capitulo, destinauit, assignauit, &, vt cum ipso Notario loquar, incorporauit Ordini Religiosorum huiusmodi, fecitque adeò ex Prioratu vocatam ab illis Administrationem. Res acta fuit cum Fratre Antonio

Creys

Creyscassio conuentus Montis-pessulani, pactumque inter cætera est, *vt Administratione vacante, Episcopus Ministrum creet Religiosum idoneum: vt Minister, vel eius Vicarius quotannis intersit Episcopali Synodo soluatque Episcopo duos aureos; vt cum suis Religiosis, & Cruce Processionem associet, quoties per Clerum Dignensem fiet; vt de bonis acquirendis, Laicorum instar, decimas persoluat, &c.*

Neque verò hic quoque Conuentus expertus non est Caluinistarum iniquas manus: vnde & multis annis mansit dirutum, ac sine vllo Religioso, quò vsque sub finem superioris sæculi, Honoratus Blancus Canonicus bonorum Conuentus curator, tum religiosum indumentum adolescenti bene nato, restituendæque domus appetenti, Ioanni Blanco contulit; tum ipsius curæ rem totam commisit. Is autem & confirmationem à generali Ministro obtinuit; & Romam profectus Sæculari anno, Indulgentialeis Bullas artulit; & eo deinceps labore, eáque industria sudauit, vt secum alere primò vnum, mox duos Religiosos potuerit; & tum Ecclesiam, tum etiam domum magna ex parte instaurârit. Res eò subinde processit, vt Religiosi non modò siut duplò, triplóve numerosiores; sed domum etiam nuper quæsierint, Ecclesiamque exstruxerint, prope Portam eius Suburbij, quod obseruatum superiùs est Pedem Vrbis appellitari.

Tertiò Cœnobium Fratrum Minorum ex reformata Obseruantia, quos Recollectos nominant, quod in Suburbio Solarij boüm, seu ad orrum Vrbis est situm. Id fundamenta prima habuit anno huius sæculi tertio, vbi ipse hortos memini vidisse: ac primum est eorum, quæ in tota Prouincia, quam S. Ludouici dicunt, constructa post Reformationem ab vsque fundamentis fuere. Qui illa & iecere primi, & promouere aliquò vsque, fuere Patres Fulco, & Ribera concionatores egregij, vnà cum Patre Michaële, Religioso optimo, qui cùm præesset facricæ, & delinearet nescio quid in ipso Ecclesiæ fornice, cum machina tota corruit, ac interiit.

Denique tacendum non est, Isabellam Falconiam, piam admodùm fœminam, Guillelmi illius Prosenescalli, de quo dictum superiùs, filiam, & virorum nobilium Francisci Villa-nouani, Flayoscei primùm, ac deinde alterius. Francisci Villa nouani Spinosæi viduam, cùm ante sex annos Pauperes hæredes institueret, legasse inter cætera, Patribus Societatis Iesu prædia vrbana, & rustica, quorum reditus Mansioni, vt vocant, Religiosorum quatuor sufficiant. Ipsis est à duobus iam annis commissa publici Collegij, in quo Literæ humaniores docentur, cura. Est verò sanè vel ipsorum occasione non reticendum, eximium illum Ludouicum Richeomum, virum in ea Societate scriptorum facundia, eruditione, copia celebrem, fuisse ex hac vrbe oriũdum. Memini, cùm anno huius sæculi v. ipsam reuisisset, ac inuitatus fuisset à conciuibus, vt dignaretur Patriam concione quadam publica, cœpisse illum ab hoc exordio, *Quadraginta anni iam sunt, ex quo mihi Dominus, vt olim Abrahamo dixit, Exi de terra, tua & de cognatione tua, & de domo patris tui; & veni in terram, quam monstrauero tibi.* Scilicet tantum temporis erat, ex quo Societati nomen dederat, neque deinceps repetierat lareis.

CAPVT XXI.

Diniensia, quæ pridem, ac iam, Fœminarum Religiosarum Monasteria.

AD Fœminarum Monasteria quod spectat: duo imprimis sæcula sunt, ex quo vnum (de quo superiùs quidpiam est insinuatum) desiit, vel potiùs aliò translatum fuit; quod, quantum licet coniicere, ordinis fuit S. Augustini. Id situm fuit Vrbi ad Boream, ac vltra Mardaricum, sed Bledonam propiùs, quàm Conuentum Cordigerorum. Nimirùm esse proximè debuit Molendinum illud, quod etiamnum Monialium dicunt, è regione putà Episcopalis castri; quandò &, cùm Turris horologij, Castro olim contigua, constructa fuit anno, vt iam attigi, M.CCCC.XIV. legitur in Registris vrbis, *eam fuisse completam ex parte Monialium, ex parte Aquarum-calidarum, ex parte Episcopatus, ex parte Ciuitatis* qua descriptione designantur quatuor cæli partes, septentrio, meridies, occasus, & ortus. Quod mihi occurrit monumentum illius antiquissimum, non superat annum M.CCC. LXVII. Illud autem est testamentum Isnardi Ayme, in quo legatum legitur factum *Conuentui Monialium S. Catharinæ Dignensis.* Succurrit aliud anni M. CCC. XCIII. quo habetur, *Ioannem Feraudum Clericum Beneficiatum S. Mariæ Burgi, fundasse Capellaniam valoris centum florenorum, pro prouisione vnius Capellani, qui celebrare, & seruire deberet Dominabus Monialibus.*

Eodem tempore Abbatissa fuit Isnarda Bondaneria, quæ triennio pòst legitur *locasse domum infra Ciuitatem Dignæ; arrendasse terram in territorio de Ceis* (in quo etiam Beatrix Liautauda Monialis *arrendasse* eodem anno legitur *quandam suam vineam) vendidisse fructus, & gausidas cuiusdam prati in territorio de Ozeda, ad S. Columbam* (id pratum Monialium adhuc vocitant) denique *conduxisse quemdam Iacobum Guiholum de Pratis, qui promisit stare cum Dominabus Monialibus Monasterij S. Catharinæ Dignæ, hinc à Festo Conceptionis proximo, in vnum annum, & promisit legaliter seruire Dominæ Abbatissæ, & aliis Dominabus dicti Monasterij, earumque præcepta & negotia facere: Et vice-versa Domina Isnarda Bondaneria eidem pro sua mercede promisit decem florenos auri, & vnum florenum pro suis indumentis, & quindecim dies tempore messium.*

Ad annum deinde M. CCCC. XX. legi *Ioannem Amahenqui, de Digna promisisse venerabili, & religiosæ Dominæ Batronæ Matharonæ, Abbatissæ Monasterij S. Catharinæ Dignensis, Catharinam filiam suam ponere Monialem. Promisit autem dare XXV. florenos soluendos intra quinque annos, scilicet quinque quolibet anno; ex quorum,*

quorum, super idoneo mercatore positorum, fructu, teneantur prædicta Catharina prouidere, & post eius mortem perueniant ad Monasterium. Pendente solutione teneatur pater induere, & calceare. Promisit dare vnum lectum, & vnam raupam de blanqueto. Catharina vidua Rostagni Neuerij promisit raupam de blanco pretij trium florenorum. Iacobus Pauloni quinque florenos pro vno mantello, intra tres annos. Pater vnam cacoam. Quo eodem modo post sexenoium Ludouica Gauteria Abbatissa, & aliæ Moniales *confessa fuerunt hab.isse xxv. florenos, & caccam pro Monialis* alterius *ingressu.*

Ad annum posteà M. CCCC. XAA. hæc legi in actis Bertrandi Isnardi. *Venerabilis, & religiosa Domina Brianda Trimonda recepta fuit in Abbatissam Monasterij sancta Catharina Ciuitatis Digna, vt fertur, adunati cum Monasterio de Subripis, de voluntate venerendorum in Christo Patrum Dominorum Episcoporum Dignensis, & Vapincensis, sub quorum Diœcesibus dicta Monasteria continentur, & per venerabiles viros dominos Bertrandum Bessoni, & Guillelmum Rostagni Canonicos, Vicariósque generales dicti Domini Episcopi; & præsentibus ibidem nobilibus viris Raynaudo Benedicti de Sistarico, Baiulo, & Capitaneo Regio præsentis ciuitatis Digna; ac Ludouico Rodulphi, & Ioanne de Corbonis Syndicis eiusdem Dignensis ciuitatis; ac quamplurimis alys domonis dicta Ecclesia, & Burgesibus de Villa: per traditionem Crossa, osculando Altare, & deinde sedendo in Choro, in Cathedra maiore, cum Cantico Te Deum laudamus, &c. Quæ quidem iurauit super Te igitur, in Missali, & propè, o super altare, de duabus suis ma-ibus, officium dicta Abbatia bene, & fideliter exercere*

Cùm acta deincep. varia huiusce Trimondæ occurrant; vt dic insequente Procurario per ipsã, & qu.idã Moniales, *præsentibus, consentientibusque dictis Vicarys*, & triennio pòst Venditio *domus in carreria portalis Durandorum*; & anno M CCCC. AL. mense Aprili, Transactio quædam: Tum ad hunc anoum, & mense Octobri legitur io actis memorati Isnardi, *Syndicos vrbis supplicasse Ioanni Rodulpho Sacrista, & Vicario generali in spiritualibus, & temporalibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini Dom. G. Dei gratiâ Dignẽsis Episcopi, Cardinalis S. Martini, vt Abbatiã conferre vellet Ioãna de Medullione*, &c.

Porrò contulit ille quidem; sed Abbatissa non multò pòst Moniales exinde abduair, traostulitque Sistaricum, & in eo fuit, vt huc Monasterium, perinde ac illud de Subripis, addiceret mensæ Monasterij S. Claræ Sistaricensis. Heinc enim est, cur statim anno M. CCCC. XLI. legatur, *Antemium Alamandi loci de Subripis, Procuratorem Abbatissa S. Catharina Digna, & de Subripis, locasse domũ illarum in carreria Portalis Durandorum, iuxta procurationem, seu schedulam scriptam manu Francisci Audiberti Sistaricensis Canonici, & prædictorum Monasteriorum Factoris, subscriptum verò manu Domina Abbatissa* Anno autem M. CCCC. ALIX. ex Registris Ioãnis Filioli habeatur, duos Canonicos fuisse à Capitulo deputatos *ad tractandum cum Domina Abbatissa Monasteriorum ciuitatis Digna, & de Subripis vnionem, si fieri potest, Monasterij S. Catharina ciuitatis Digna, cum Dignensi Ecclesia, coram Domino Cardinali de Fuxo, & Domino nostro Papa Eugenio, &c. Attento, quòd ipsum Monasterium iam est depopulatum, & dictum proruerit, propter absentiam dominarum Monialium, nunc absentium, & nullus cultus diuinus ibidem celebratur; quæ omnia se præsto offerrent ipsi Domini Canonici fideliter adimplere*, &c. Et ad annũ M. CCCC. LXI. in Registro Hugonis Bonifacij, hoc castet: *Isuarda de Marculfo, Monialis, Vicaria nobilis & magnifi-a Domina Ioanna de Medullione, Abbatissa Monasterij Digna, Sistarici, & de Subripis, Procuratorem constituit ad constituendum quemdam erotonum, in apotheca domus dicti Monasterij sita Digna, in porta Durandorum.* Ac iterùm in eodem, *Nobilis, magnifica, ac religiosa Domina Ioanna de Medullione, miseratione diuina Abbatissa Digna, Sistarici, & de Subripis, constituit Procuratores ad exigendum, leuandum, recipiendum, acquitandum, &c. Actum in Fecanea dicti Monasterij Sistarici.*

Er quo deinceps quidem Monasterij bona euaserint, mihi incópertum; videtur certè is, qoem attigimus, Capituli conatus fuisse irritus (vtcumque anno M. CCCC. LXX. lis ipsi fuerit, nescio quæ, ob quam postulauit exemplum Acti illius, quo Ioannæ de Medullione facta collatio Monasterij fuerat) ac si quidpiam emolumenti quæsitum cuipiàm exinde fuit, is Episcopus esse potuit, ad quem anno iam M. CCCC. LXAXV Molendioum illud Monialium vocatom attinoit, quod & Ciuitati deinceps in accapitum, seu Emphyteusim dedit, sub florenorom octodecim censu; qui anno M. OC. XVII. traosactione inter Episcopum, & Ciuitatem inita, redactus fuit ad florenum vnum. Atque hæc quidem sunt, quæ mihi innotuerunt de Monasterio huiusmodi; quæque paullò fusiùs ideò retuli, quòd ignorari prorsùs viderem, tale ne aliquando Monasterium fuisset.

Hinc parcior ero in commemorandis duobus recentioribus Monasteriis, quorum vnum est Monialium, seu Religiosarum à viro eximiæ sanctitatis, beatissimæque memoriæ viro, Francisco de Sales, Geneuensi Episcopo institutarum, vocatarúmque beatæ Mariæ, seu Visitationis; alterum nuncupatarum sanctæ Vrsulæ, Reformatarum, conclosarúmque.

Priores accessere ad Vrbem anno M. DC. XXX, ac mense Septembri, deducente Ioanna Helena Gerarda, quæ Ebredunensibus præerat, quæque inde discedens, Præfectam reliquit Philibertam Pinæam, vnà cum Adsistente Augustina Quiosonia, quæ, illâ breui fatis functâ, ea deinceps comitate, ac sapientia Religiosis præfuit, vt eæ ipsam continenter Præfectam expetierint (quantúmque etiam pro instituto fas fuit, obtinuerint) ac eâ prudentiâ Monasterium, eiusque negotia curauit, vt insigne iam in extremo Trauersiæ Suburbio exædificatum visatur.

Posteriores verò accessere anno M.CC.XIII. mense Maio, deducente ipsas ab vsque Æmarorum monte (*Montelimar*) Elizabetha Calueria, quæ & illis in sexennium præfuit, & regressa est, cùm post illud tempus, præfecta fuit eius loco Martha Iauberta, ipsa quoque singulari prudentia, benignitatéque, vnà cum Teresia Frneria Adsistente, moderans familiam, ac eo rem deducens, vt iam exstructum magna ex parte extra, infra Balneorum Portam, inque ipso suburbio egregium Monasterium sit, quod excipere familiam potuerit ab vsque superiore anno.

CAPVT XXII.

Cateræ per totam Diniensem Diœcesin Ecclesiæ: itémque Regia Decima.

NVNC, cùm subiiciendum quidpiam videretur de Ecclesiis, seu Sacerdotiis, Beneficiisve cæteris, quæ in Diœcesi reliqua sunt; immorandum tamen in ipsis commemorandis minimè est; cum paucis sufficiat Diœcesin esse adeò arctis finibus conclusam, vt in ea non numerentur plures Parœciæ, seu, vt vocant Curæ, quàm viginti septem; plures Prioratus, quàm duodecim; plures Capellaniæ, quàm viginti, & vna. Quò fit, vt demirer, vnde accipere potuerit Robertus, quod in Christiana sua Gallia ait, esse in Diniensi Diœcesi Parœcias circiter *centum & octoginta quinque*. Vix certè assurgunt ad hunc numerum, si non modò Parœciæ, sed etiam Prioratus, Capellaniæ, & quotquot præterea Sacella, minutioráque Oratoria, quæ tota Diœcesi respersa sunt, connumerentur. Minùs minorandum id, quod habetur in Notitia Diœceseon vniuersalis Ecclesiæ, esse in Diœcesi Diniensi Abbatias duas, vnam *de Truchето*, siue *Tiruchето* (dici *de Clucheireto* debuit) *Ordinis sancti Benedicti*; alteram *Nostræ Dominæ*, seu *B. Mariæ de Villa veteri* (vulgò *Faille-feu*) *Cisterciensis Ordinis*: Quippe licet iam sint Prioratus solùm, quorum ille ad Abbatiam sancti Victoris Massiliensis, iste ad Abbatiam Cluniacensem pertinet; Ij nihilominùs ab initio speciales Abbatiæ fuere. Vtcumque sit; quem numerum Parœciarum, Prioratuum, Capellaniarum refero, constat ex Elencho, seu Catalogo Beneficiorum Diœceseos Regiis Decimis obnoxiorum.

Videretur etiam occasione hac quidpiam attexendum de his Decimis: sed abundè erit, si attigero solùm, cùm anno M.D.XVI. Inuentarium redituum Beneficiorum omnium totius Regni confectum fuit; Petrum de Brandis ad hoc negotium in nostram Prouinciam destinatum, comperisse omneis totius Diœceseos, hoc est, tam Episcopatus, & Capituli, quàm Beneficiorum cæterorum reditus, non excedere quinquies mille, octingentos, & quadraginta sex florenos, cum solido vno, & denariis turonicis quatuor; quorum proinde decima pars Regi persoluenda floreni forent quingenti octoginta quatuor, cum solidis septem, & quatuor denariis, seu, reductione in libras facta (vti factum ab anno vsque M.D.LXXX.) libræ turonicæ trecentæ quinquaginta, cum solidis quindecim, & denariis tribus.

Et Decima quidem deinceps variè multiplicata est; Nam illo v.c. anno M.D.LXXX. cùm ex ter decies centenis millibus librarum annis singulis in sexennium à Regni Clero pensitandarum, taxata foret Diœcesis hæc libris mille trecentis vna, solidis quatuor, denariis quinque: non solùm Decimam tet sumptam, hoc est libras mille quinquaginta duas, solidos quinque, denarios nouem; sed etiam id, quod defuit ad summam taxatam pendere oportuit; effectúmque paullatim, ac progressu temporis est, vt summa huiuscemodi librarum mille trecentarum vnius, solidorum quatuor, denariorum quinque, pro Ordinaria decima habeatur (videlicet, quòd ipsa iam pendi minimùm soleat; ac familiare nimis-quàm sit, vt alia extra ordinem corrogetur) hæc quidem, inquam, facta deinceps multiplicatio Decimæ: At nihilominùs, siue Ordinaria, siue Extraordinaria Decima persoluenda sit, illa ipsa, quàm primùm dixi librarum trecentarum quinquaginta, solidorum quindecim, denariorum trium, est semper quasi Modulus; vt qua proportione ista ab initio solita fuit à singulis Beneficiatis exigi (veluti ab Episcopo libræ centum viginti sex, solidi octodecim, denarij nouem; à Mensa Capituli libræ triginta vna, solidi duodecim, denarij sex; à Præposito libræ sex, solidi nouemdecim, denarij sex, atque ita de cæteris) eadem reliquæ summæ exigantur.

Prætereo autem, quoties Diœceseos Clerus harum Decimarum occasione cogitur, sine conuenit, interesse Cœtui, & Episcopum (ad quem pertinet conuocatio) illiúsve Vicarium; Syndicos ex Capitulo duos) quasi vnus pro Capituli Mensa, alter nomine Præbendatorum sit) ex Curatis itidem duos, ex Prioribus verò vnum. Quamobrem vnus additus ex Capellanis non sit; facilè dici causa haud potest. Conuocatur autem potissimum Clerus; vt aut decernatur, vnáne decima, an plures (qualis nempe, & quantus memoratus mox modulus) exigendæ in annum sint, vel certè in partem anni alteram (quando bis in anno pensitatio sit, putà perendiè Eidus Februarias, & Kalendis Octobribus) aut Decimarum acceptarum, & impensarum ratio ab Exactore repetatur; aut eligatur, qui suffragium ferat in Prouincialibus, Metropolitanisve Comitiis, quæ Ebreduuum conuocantur, cùm sunt eligendi, qui suffragia ferant in Comitiis Cleri Gallicani generalibus, quæ & rationem ab Exactore Decimarum generali poscant; & de vlteriùs pensitandis cum ipso Rege contrahant. Prætereo item, si qua controuersia Decimarum occasione intra Diœcesin suboriatur, quæ ab isto Episcopi, & quinque Syndicorum Cœtu dirimi non valeat, supremam eius cognitionem deferri ad eam Iudicum Decuriam, quæ disceptandis id genus causis Aquis-Sextiis est instituta.

Creari

Creari porrò Syndicos Capitulareis moris est in generali Capitulo, quod ad festum S. Martini celebrari antiquum est. Solitum aliquando fuit non in ipso die festo celebrari; Sed die Veneris proximè insequente; idque imitatione alterius generalis Capituli, quod dicebatur Corporis Christi; nempe istud postridie festi, hoc est die Veneris habebatur. Cùm verò illud Sancti Martini inuariatum permanserit; istud in alia tempora aliquando inciderit, comperitur tamen habitum constantiùs Kalendis Augusti, seu festo S. Petri ad vincula; cum continuatione dierum insequentium. Prorogabatur certè aliquando vltra diem vigesimum; maximeque cùm Chartularia, Inuentariáve bonorum, ornamentorúmque Ecclesiæ forent conficienda. Ex quadam huius imitatione, cuius memoria euanuerat, constitutum est ante aliquot annos, vt generale Capitulum postridie festi Assumptionis (aut saltem perendie, si fortè Dominica obstiterit) eo præcipuè fine habeatur, vt creetur Oeconomus, bonorúmve Administrator; quippe quòd ex eo vsque tempore, qui frumenti, vinique sunt reditus, percipiendi occurrant. Quamobrem porrò euenerit, vt cùm pridem Syndicorum alter foret semper Præpositus, aut vnus antiquiorum, peritiorúmque ex Capitulo; ambo tamen iam ab aliquot annis creentur per turnum, seu ex ordine (sicque plerumque aut iuniores, aut inexpertiores rerum sint) nihil est necesse commemorare.

Ad Syndicos alios, putà Curatorum, Priorúmque, quod attinet; creari illos moris est in Synodo Episcopali. Pro more autem antiquo est, vt Synodus hæc celebretur ad feriam tertiam, quæ sequitur Dominicam secundam post Pascha; maximéque, tum quòd Curati per id tempus recente sint memoria eorum, qui per festa Paschalia exhibuerint se, aut non exhibuerint Christianos, possintque adeò commissi gregis rationem quisque reddere: tum quòd, cùm proinde agatur, agendumve sit in ea Synodo de Pastorum cura, & officio; appositè id fiat, occasione eius Euangelij, quod tunc legitur, *Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas*, &c. Solet tamen iam, si fortè non vacet tum temporis Episcopo, in alium diem, imò & in aliam tempestatem Synodus indici. Prætereo moris olim fuisse, vt Synodus bis quolibet anno conuocaretur, continuaretúrque etiam in treis dies; semel scilicet ad diem memoratum, & semel ad Lucalia. Sed faciendus his modus est.

PARS TERTIA.

Qua Dinienses Episcopi, qui innotuere, recensentur.

CAPVT XXIII.

Dinienses Episcopi, sed interrupta passim serie, per octingentos, nongentosve priores annos.

SVPEREST iam, vt cognoscamus, qui Episcopi à suscepta fide, Diniensi Ecclesiæ hactenus præfuerint. Cùm non potuerint verò tam multi nobis huc-vsque occurrere, ex quibus contexere seriem, quæ probabilitate quadam sit habenda continens, liceat; at negligendi tamen, qui nobis occurrerunt, minimè sunt, quòd exinde futurum sit, vt si qui animum huc aduerterint, possint faciliùs relictas lacunas, ex iis, in quos incidere ipsis contigerit, supplere. Scilicet rem primum tentare, ac omninò perficere felicitatis nimiæ foret: ac in isto rerum genere præsertim, in quo subsidij tam parum habemus à maioribus, & in quo quæ esse documenta possunt, adeò latè sparsa habentur; adeò laboriosè quæruntur; adeò mero casu plerumque occurrunt. Et quotcumque quidem nobis in hunc diem innotuerunt Episcopi, ij seruata temporum serie recensebuntur ex ordine; at illos tamen sic discernemus, vt cum per quingentos annos nuperos ea serie innotuerint, quæ haberi continens possit, ab iis quasi seponamus, præmittamúsque cæteros, qui per octingentos, nongentosve antecedenteis annos, nonnisi ea serie, quæ passim interrupta sit, occurrerunt.

Porrò, cùm vix aliud habeamus de singulis Episcopis, quàm nuda eorum nomina, temporáque, quibus vixerunt (cùm & sint, quos vixisse solùm aliquando cognoscimus ex eo, quòd esse mortui leguntur) ideò est, quamobrem doleamus non posse à nobis contexi quampiam illorum historiolam, quæ succi alicuius sit; sed texi oporteat planè sterilem, planéque ingratam narrationem. Quid facto tamen opus sit, versanti in tanta gestarum ab ipsis rerum ignorantia; partim, quia defuerunt, qui illas ad nos vsque transmitterent; partim, quia fortassis plerumque, illi eam bonitatis notam actionibus non impresserunt, ob quam cara eorum memoria apud posteros perennaret? Taleis certè paucos fuisse insinuatur; ac beati omninò simus, si obseruare aliquos liceat, quorum possimus iure virtutem, beneficentiámque, & amorem suam in Ecclesiam commendare. Illud tacendum certè non erit, vt deinceps eorum memoria in benedictione sit, & qui sequentur, intelligant, non posse se alia ratione recordationem sui gratam, gloriosámque relinquere, quàm si suæ Ecclesiæ, pauperúmque amantes, bonam suorum redituum partem in Ecclesiæ ipsius decorem, in diuini cultus augmentum, in miserorũ sublevamen,

in pios quosque vsus impendant. Sed seriem ipsam aggrediamur.

S. DOMNINVS.

Nihil est necesse repetamus ex iis, quæ de sancto Domnino primo Diniensium Episcopo fusiùs deducta iam antè sunt. Adnotare heic sufficit, videri eũ cœpisse Ecclesiæ præesse anno salutis circiter CCCXIII. Quia enim ex Africa cũ Marcellino, & Vincentio in Europam traiiciens, salutauit cum ipsis Romę Eusebium summum Pontificem, anno proximè CCCX. (quandò sedere Eusebius cœpit anno CCCIX. obiitque CCCXI.) efficitur, vt, cùm morati duobus, tribúsve plus minùs annis, cum antesignano suo B. Marcellino in Ebredunensi Ecclesia, seu fundanda, seu stabilienda potuerit; debuerit subinde accedere Diniam eo proximè, quem prædixi, anno. De tempore obitus non tam propè constat, sed cùm mortuus fuerit iam senex, & accedere ad Europam tricenarius iam, aut quadragenarius potuerit (fuit scilicet multùm ætate, quàm Vincentius prouectior) ideò videtur illius mors in annum circiter CCCXL. posse coniici; ac ipsa quidem non antè obita, quàm Ecclesiæ curam beato Vincentio commendasset.

S. VINCENTIVS.

De sancto etiam Vincentio nihil repetere est necesse: Nam & quòd secundus Episcopus fuerit & nihil ad hoc obstet, quòd varij Scriptores suggerant *Nicasium* (qui solus ex Gallia Nicæno Concilio interfuit) debere interiici, declaratum abundè est. Itaque heic quoque satis est obseruare, sedisse illum Episcopum ab anno circiter CCCXL quo beato Domnino successit, ad vsque CCC LXXV. aut aliquantò ampliùs. Videlicet, cùm interfuerit Valentino Concilio, anno, vt antè retulimus, CCC. LXXIV. non videtur deinceps longo admodùm tempore superfuisse; quoniam, cùm ex Africa in Europam veniens, anno, vt est iam adnotatum, CCC.X. esse illum oportuerit annorum minimùm viginti; sicque tempore illius Concilij debuerit esse, octogenario quatuor minimùm annis maior; videtur sanè annis deinceps non multis vitam produxisse.

NECTARIVS.

Quis inter sanctum Vincentium, & Nectarium istum interfuerit, altum silentium. Intercesse autem aliquem debuisse id suadet, quòd rametsi supponamus sanctum Vincentium obiisse nonagenarium, anno CCC. LXXX. cùm debuerit tunc, qui illi successit, esse minimùm tricenarius, non videtur is postmodùm esse Episcopus potuisse annis CCCC. XXXIX. & CCCC. XLI. quibus Nectarij habetur mentio. Scilicet Nectarius fuit vnus Episcoporum tredecim, qui interfuere Regiensi Concilio, quod iam antè retulimus celebratum fuisse anno CCCC. XXXIX. ad irritandum ordinationem Ebredunensis Episcopi, qui à duobus solùm Episcopis ordinatus fuerat; cùm & multati simul fuerint ordinatores Episcopi, & constitutum, quânam cura sepeliendi Episcopi forent, &c. Fuisse porrò Nectarium, qui Cõcilio subscripsit, Diniensem Episcopum, quando in Episcoporum subscriptionibus non exprimitur, id debeo citato superiùs Riuieræ, qui & professus est se idem debere memorato Sauarono, adiiciens, fieri etiam Nectarij eiusdem mentionem ad annum CCCCXLI. simulque Rustici Episcopi Narbonensis, Venerij Massiliensis, Valeriani Niciensis, & aliorum; ac præterea esse eundem-met videri, cuius in vita S. Hilarij Arelatensis, meminit Raufnius.

MEMORIALIS.

Is successisse Nectario potest. Etenim, vt idem indicauit Riuiera, comperitur magna cum parte Episcoporum Comprouincialium scripsisse ad Hilarum Papam super causa Diniensis Episcopi, qui à Viennensi consecratus fuerat, anno CCCCLXIII. Dictum est iam antè, vt biennio pòst, cùm Ingenuus Ebredunensis de obreptione literarum ab Auxanio Arelatensi (qui sibi illius Prouinciam affectabat subiicere) obtentarum, conquestus fuisset, idem Papa Hilarus causæ cognitionem, ac iurium instaurationem demandârit Epistola illa memorabili, quæ & solet inferi Conciliis generalibus, & à Baronio his verbis refertur. *Frater, & Coepiscopus noster Ingenuus Ebredunensis Alpium Maritimarum Metropolitanus semper honore subnixus* &c.

PENTADIVS

Ita legere scriptum licet in antiquis Galliæ Conciliis per Sirmondum editis; cùm in editione Conciliorum generalium per Bioium facta, scriptum exstet, *Pendasius*; indeque esse videatur vox in Gallia Christiana Roberto desumpta. Potest quis alius intercessisse, exstitisséve post Memorialem, at nihil vetat etiam illi successisse immediatè Pentadium, cùm subscripsisse legitur Agathensi Concilio, quod, Rege Alarico (Ariano licet) permittente, conuocatum anno DVI. eo præsertim fine fuit, vt Disciplina Ecclesiastica iam collapsa restitueretur. Cùm illi verò interfuerint triginta quinque Episcopi, nostri Subscriptio ita habet. *Pentadius Episcopus de Dinia subscripsi.*

PORTIANVS.

Potest hic quoque immediatè successisse Pentadio; ac potissimùm, quia iam antè exclusimus à tempore interiecto *Auentium*, qui Aurelianensi Concilio interfuit; & quia aliunde argumento destituimur, quo *Seculatium*, qui interfuit Epaonensi, anno DIX. asseratur Diniensi potiùs, quàm Diensi Ecclesiæ; referente purà Galterio in Chronologia vtrumque legi. Est porrò indicatio Portiani ab eodem Riuiera; significauit enim illum vnà cum Agrœcio Episcopo Antipolitano, & aliis, subscripsisse IV. Arelatensi Concilio (habent nonnulli III.) anno DXXIV. & anno DXXVII. vnà cum Contumelioso Regiensi

Regiensi Episcopo, Concilio Carpentoractensi. Notum est verò non interfuisse iterùm cum Agrœcio; quoniam iste, citatus licet, ob ordinationem factam perperam, neque accessit ad Concilium, neque sui loco quempiam destinauit; vnde & fuit à celebratione sacrarum Missarum per annum suspensus.

HILARIVS.

VIdetur hic quoque immediatè successisse Portisoo; legitur scilicet imprimis inter subscriptiones Aurelianensis Concilij V. anno DXLIX. celebrati; Childeberti putà Regis tempore, qui audire ex ore Patrum cùm alia Sacra cupiit, tum maximè Errorum Eutychetis, Nestoriique condemnationem. Est autem Hilarij subscriptio hac forma; *Hilarius in Christi nomine, Episcopus Ecclesiæ Diniensis, subscripsi.* Subscripsit deinde, ipso eodem anno, Aruernensi Concilio II. quòd celebratum non longè post ipsum Aurelianense fuit, ad confirmandum sexdecim illius Canones, hac forma, *Hilarius Episcopus Diniensis subscripsi.* Vbi aduertendum, tametsi ibidem legatur, *Basilius Ecclesiæ Diniensis Episcopus subscripsi:* mendum tamen esse, quod exscriptor quispiam *Diniensem* pro *Glanatensi* scripserit; vt ex collatione huiusce Concilij cum Aurelianensi manifestum fit. Denique verò subscripsit etiam Arelatensi Concilio V. Childeberto adhuc regnante, anno D.LIV. hac forma, *In Christi nomine, Hilarius Episcopus Ecclesiæ Diniensis SS.*

HERACLIVS.

ISte, vt præcedens, comperitur subscripsisse tribus Conciliis; ac imprimis quidem anno D.LXXIII. Parisiensi IV. quod celebratum fuit Chilperico, fratribúsque regnantibus; si fortè ciuilia dissidia componi absque bello possent. Est autem subscriptio hac forma, *Heraclius in Christi nomine Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutionem nostram relegi, & subscripsi.* Deinde anno D.LXXXI. Concilio I. Matisconensi, ad reformandum Ecclesiæ mores, coërcendúmque Iudæorum petulantiam, conuocato, hac forma, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis constitutis nostris subscripsi.* Denique anno D.LXXXV. Matisconensi II. quod conuocatum iterum (& generaliùs quidem) reformandis moribus fuit, forma huiusmodi, *Heraclius Episcopus Ecclesiæ Diniensis subscripsi.*

Heic adnotandum est, videri nihil esse probabilius, quàm quòd, cùm lectum cuipiam fuisset sine adspiratione, *Eraclius*, & facta dein literarum in literam d confusione, *Eradius*, ac facili facta metathesi, Aredius; effectum heinc fuerit, vt *Aredius* sit creditus Diniensis Episcopus fuisse, & non pro hoc *Heraclio* modò, sed etiam pro Hilario superiore habitus; idque tam in memorato Aurelianensi Concilio V. quàm in Parisiensi II. quod fuit anno D.LV. celebratum, vt ex Subscriptionibus constat. Videlicet, quamvis in hoc posteriore legatur, *Aredius Episcopus*
Gassendi Miscellanea.

Dien. subscripsi (intellige in Editione Conciliorum generalium; nam apud Sirmondum nihil tale exstat) in margine tamen legitur, *Eraclius, Eradius Dignen.* Et Fronto Ducæus sic habet; *In Aurelianensi Concilio V. subscripsit Aredius Episcopus Diniensis Ecclesiæ. qui & in Parisiensi malè Diensis appellatur. Quod autem in margine additur, Dignen. propius ad nomen vernaculum ciuitatis illius, in Comitatu Prouincia accedit, quæ Gallis nostris Digne.*

AGAPIVS, ET BOBO.

INterjecto tempore, quo ignoratur quis Heraclio Episcopus successerit, celebratum est, Clodouæo II. regnante Cabilonense Concilium, circa annum DC. L. cuius Canon. XX. idémque vltimus, hic est; *Agapium verò, & Bobonem Diniensis vrbis Episcopos pro eo, quòd ipsos contra statuta Canonũ in multis conditionibus errasse, vel deliquisse cognouimus; ipsos, iuxta tenorem Canonum, ab omni Episcopatuum ordine decreuimus degradare.* Quamobrem porrò duo fuerint, aut quibus in rebus errarint Dinienses isti Episcopi, conjectu facile non est; nisi quòd suspicari licet, fuisse eos viros ambitiosos, paribus fortè suffragiis creatos, paribus factionibus fretos excitasse tragœdias, vi cõstitisse, alternis vicisse, &c. Non tacendum tamen videri Bobonem fuisse restitutum posteriùs; & maximè quidem, si idem fuit Bobo, qui XX. pòst annis subscripsit Clipiacensi Cõcilio, circa immunitatis priuilegium Monasterio S. Dionysij à Rege, qui primus subscripsit, concessum. Certe vno antè sæculo tam Salonios Ebreduncnsis, quàm Sagittarius Vasionensis in II. Lugdunensi Concilio depositi fuere, ex Gregorio Turonensi, per Papam posteà restituti.

EMINVS.

HIc iam eminùs, hoc est longè, memoratos hactenus Episcopos consequitur; cùm successio vltra trecentos, & sexaginta treis annos ignorata desideretur. Debetur autem indicatio Episcopi huius, Riuieræ, qui illum detexit ex Charta Donationis factæ à Radone Ebredunensi Archiepiscopo Ecclesiæ S. Mariæ ad Ilionem, anno ab incarnato Domino M.XXV. regnante Rudolpho Rege, cum huiusmodi subscriptionis forma, *Sig. Radonis Episcopi, Eminus Diniensis Episcopus firmauit. Bellonus testis. Goffredus testis. Leodegarius testis. Imbertus Canonicus rogatus scripsit. Hæc sunt nomina Canonicorum S. Marcellini.*

VGO.

HVius indicatio à Peireskio est, qui ad me de ipso hanc schedulam misit. *Anno M.XL. Idibus Octobris, Vgo Dignensis Episcopus cum Ismidone Ebredunensi, Raimbaudo Arelatensi, Petro Aquensi, Leodegario Vasionensi, & aliis Prouinciæ Prælatis, Massiliæ subscripsit priuilegio per Benedictum Papam IX. concesso Monasterio S. Victoris Massiliensis.*

LAVGERIVS.

INdicauit istum Riuiera, actum citans è quo eum deduxit, anno Domini M. LXV.

confectum in fauorem Ecclesiæ S. Ceciliæ in Comitatu Ebredunensi; per Guiramannum Archiepiscopum, vnà cum Laugerio Dignensi Episcopo, & Canonicis Terberto, Verano, Vmberto, & Gala.

GVIDO.

DEbemr hic qnoque Riuieræ, qui eruisse se illum scripsit ex Transactione inter Abbatem S. Victoris Massiliensis, & Isoardum Nothum, inita, anno M. C. X L V I. coram Guillelmo Episcopo Ebredunensi, & ipso Guidone Dignensi Episcopo.

Qui sine anno innotuerunt.

CVm interjectus porrò hiatus inter Laugerium, & Guidonem, octoginta annorum sit, ac viuere in eo tres aut quatuor Episcopi potuerint: cùm item à Guidone, aut ab vsque anno, quo Transactioni illi interfuit, anni tres supra triginta ad vsque Guillelmum electum intercurrerint, ac potuerit rursus per id interuallum alius sedere Episcopus; an coniicere In hunc locom Episcopos aliquot liceat, quorum nomina quidem nota, ac etiam dies obitus; at non perinde annus, quo obierunt, neque ordo, quo inter se, aut cum cæteris exstiterunt? Certè, cùm tacendi non siot, & ratio nulla suadeat eos alium in locum inserere; non videtur planè abs re illos heic loci, quasi Guidonem circumstiteriot, memorare. Quin-etiam, cum Codex, ex quo eruti fuere, vix esse videatur hoc tempore antiquior, & quæ tempora fuere consequuta, non videantur posse illos capere; constat propè illos ad tempus huiuscemodi pertinere.

Is verò Codex non alius est, quàm antiquum Martyrologium in Ecclesia nostra legi solitum, ante Tridentinum Concilium admissum. Non sanè, quòd ipse hoc Martyrologium voquam viderim; sed quòd, cùm ante annos triginta memorams antè Franciscus Villa-nouanus Flayosceus ipsum nescio vnde obtinuisset, ex eòque eruisset adscripta quædam ad margioem, &, me absente Aquis-Sextiis, misisset illa Parisios ad illustrem Peireskium; ipse Peireskius mecum deinde autographum ipsum Flayoscel communicârit. Ac nihil quidem, Flayosceo fatis intereà functo, non egi, si quà possem Codicem ipsum conspicere (quando ille non fuit Ecclesiæ, Capitulóve restitutus) at non licuit mihi esse adeò fœlici. Solatio fuit tamen, obtinuisse Exscriptum Viri nobilis, atque eruditi; quippe in quo nihil foret eorum, quæ scire præsertim interesset, omissum.

Ex eo itaque mihi constitit, cùm in serie Martyrologij per singulos anni dies distributi, plusculi essent versus ad dies singulos, quibus ea continerentur, quæ legenda dietim forent; idcircò abundè fuisse marginis, vt possent quæ digna præcipuè memoratu forent, conscribi. Fuisse proinde, cætera inter, ad marginem diei cuiusque adscriptum, quis illo obiisset, legato quopiam Ecclesiæ facto, cuius causâ Ecclesia ad preces Anniuersarias teneretur. Non fuisse præ aliis Episcopos omissos, à quibus instituta fuissent Anniuersaria aliqua; licet de omnibus non dicatur, quod fuerint ab ipsis quæpiam instituta. Denique illos, quibus cura adnotandi ista incubuit, aliquando quidem ad diem obitus adjecisse annum; sed & aliquando ipsum omisisse. Quorum porrò Episcoporum adhibitum fuisse annum comperi, ij suo posteriùs ordine eruot recensendi; quorum autem non comperi, quorumque aliunde non deprehendi tempora (videlicet aliqui sunt quorum acta quædam cum annis habemus) ij sunt, quos hoc loco exhibeo.

HVGO DE VARS.

DE hoc ita fuit adscriptum Martyrologij margini, & ad VIII. quidem Kalendas Februarias; *Eodem die obiit Hugo de Vars Dignensis Episcopus.*

PETRVS ESMIDO.

DE hoc quoque fuit adscriptum, Ad VIII. Kalendas Martias. *Eodem die Petrus Esmido Dignensis Episcopus obiit.*

HVGO.

DE hoc etiam sic. Ad III. Eldus Martias. *Eodem die venerabilis Hugo.......... istius Ecclesia Episcopus obiit; Cuius Anima requiescat in pace. Qui reliquit pro Anniuersario suo xx. solidos Vianensium.*

PETRVS DE DROILLA.

DE hoc rursus sic, Ad XVIII. Kalendas Maij; *Eodem die Petrus de Droilla electus huius Ecclesia Episcopus obiit*

GVIGO.

DE hoc demum sic, Ad X. Kalendas Iunias; *Eodem die Episcopus Guigo huius Ecclesia obiit.*

Videri posset alicui *Petrus Esmido* idem esse cum *Ismidone* pòst referendo: at, cùm *Esmido* cognomen sit, videtur *Ismido* fuisse nomen; sicuti ex ritu subscribendi constat; idque, ne causet diuersitatem circa initialem literam. Videri quoque posset *Hugo*, cuius cognomini exprimendo locus punctatus relictus est, quasi legi in ipso Martyrologio non potuerit, idem esse cum illo *Vgone*, qui ante Laugerium memoratus est: Sed ne hæse etiam leuiusculam Scripturæ varietatem causet, tum non videtur Martyrologium tempus illud attingere; tum nihil quoque aliunde est, quod exstitisse eundem persuadeat: Videri demùm posset *Guigo* non alius à *Guidone* esse: verùm litera d, in g, non est solita commutari; &, cùm pro voce *Guido* substituatur interdum *Guidus, Vidus, Vido*, aot quid simile; non perinde tamen vox *Guigo*, quantum memini, substituitur. Vtcumque sit, nullum propterea factũ veritati præiudiciũ volo.

Heinc, cùm hisce Episcopis quinque, adiici possent alij tres, vnus *Guillelmus*, & duo *Bertrandi*; illos idcircò non attexo, quòd maiore quadam verisimilitudine esse ex iis, qui deinceps

deinceps referendi sunt cognomines, possint. Quanquam non desino heic subiicere, vt fuerit de illis ad marginem eundem adscriptum.

Ad XV. Kalendas Maij: *Eodem die* GVILLELMVS *Episcopus huius Ecclesiæ obiit.*

Ad VI. Nonas Iulias; *Eodem die* BERTRANDVS *fœlicis memoriæ Dignensis Episcopus obiit.*

Ad III. Nonas Decembris; *Eodem die* BERTRANDVS *huius Ecclesiæ Episcopus obiit.*

CAPVT XXIV.

Dinienses Episcopi ea serie, quæ per posteriores annos proximè quingentos reputari continens possit.

Hi iam sequuntur Episcopi, quorum tempora ita nouimus, vt possit eorum series non interrupta existimari; sicque detegendi perpauci supersint, si fugêre aliqui nos, qui vt seriei interiici, ita adaugere Episcoporum numerum valeant.

VV. seu GVILLEMVS DE BANAVENTO.

Hic erutus est à Peireskio ex Foroiuliensiis Capituli Archiuis. In iis videlicet habetur facta quædam Donatio ab Hugone ipsis *Præpositura, Ecclesiæ, & Canonicis*; videlicet, *FF. Antipolitano Episcopo, & V. Giraldi Venciensi Episcopo, & VV. de Beneuento Dignensi electo, & Amilio Telonensi Præposito, & Gaucerando, & B. de Cellans, & Maximo, & alijs tam præsentibus, quàm futuris; idque mense Iulio, anni* M. C. LXXIX. Ita scilicet habet Scheda, quam ad me Peireskius transmisit. An hic porrò, an alius fuerit Guillelmus ille de Beneuentu, qui anno deinceps M. C. LXXXIV. Archiepiscopus Ebredunensis creatus fuit, asseuerare tutò non licet. Non tacendum verò, tempore ipsius obtentas fuisse Bullas illas, quas superiùs deduximus, alteram Alexandri III. anno M.C.LXXX. alteram Lucij III. anno memorato M.C.LXXXIV. quo Guillelmus de Beneuento fuit Archiepiscopus ordinatus. Non tacendum quoque, debuisse hunc Guillelmum iam obiisse anno M.CC.XII. cùm Canonici Ebredunenses obtinuerunt ab Innocentio III literas, ex quibus probatur non fuisse eorum numerum, maiorem duodenario; atque adeò cùm cæteræ Metropoleos Ecclesiæ minore semper fuerint; fuisse nostram præ cæteris, propter eundem-met numerum, Metropolitanæ conformem. Literas verò, prout exstant in libro III. Epistolarum eiusce Pontificis, ecce: *Gebennensi Episcopo in Archiepiscopum Ebredunensem electo Dilecto fili, Capitulum Ebredunense nobis humiliter supplicarunt, vt Statum de non excedendo duodenario Canonicorum numero in eorum Ecclesia dudum factum, & à bona memoria Clemente Papa prædecessore nostro post-modùm confirmatum, Apostolico dignaremur munimine roborare. Volentes igitur, vt ea, quæ rationabiliter statuuntur, robur obtineant firmitatis, Mandamus, quatenus Statutum ipsum, saluo in omnibus Apostolica Sedis mandato, facias, appellatione remota, firmiter obseruari. Octob.... Pont. an. XV.*

B. fortè BERTRANDVS.

De hoc aliud nihil occurrit, præter actum, quo declarauit ius *Marcalagij*, & quæpiam alia ad Capitulum pertinere. Charta pergamena, cum Sigillo appenso, asseruatur adhuc in Tabulariis Capituli, præ se ferens annum M. C. XCII, ac non alia ratione, quàm litera initiali B. exprimens Episcopi nomen. Quamobrem verò Bertrandum potiùs, quàm Bonifacium interpreter, cùm nomen vtrumque per ea tempora familiare præsertim foret; causam aliam non habeo, quàm quia & Bertrandi nomen fuit adhuc vulgatius; & is esse potuit alter Bertrandorum, de quorum obitu sine anno mentionem haberi in Martyrologio obseruatum est: adeò proinde, vt obiisse, aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembris debuerit.

ISMIDO.

Huius indicatio Riuieræ debetur. Docuit scilicet illum interfuisse *Donationi Ecclesiarum sancti Clementis de Verneto, & sanctæ Mariæ de Clocharic, cum ipsarum pertinentijs, Monasterio sancti Victoris Massiliensis, per Raimbaudum de Bello-ioco, anno* M. CC. VI.

VVALO, seu GVALLO DE DOMNA PETRA.

Is est eiusdem indicationis. Adnotauit enim Riuiera transtulisse illum S. Mammetis Reliquias in Lingonensem Ecclesiam, tempore Roberti Lingonensis Episcopi, anno M. CC. IX. idque ex authore Anonymo, qui Translationem illam descripsit, in Bibliotheca Floriana asseruato.

LANTELMVS.

Retulit imprimis Riuiera quemdam L. Diniensem Episcopum ad annum M. CC. X. Deinde scripsit Peireskius legisse se in actis S. Victoris Massiliensis, VVillelmum Faraudum Thoramenæ Dominum, & Glaudauesiæ domus primarium, deditionem sui fecisse ipsi Monasterio, coram L. Episcopo Dignensi, anno M. CC. XVII. Ad hæc, in citata superiùs Confirmatione ditionis Burgi, per Raymundum Berengarium Dignensi Præposito facta, anno M. CC. XX. memoratur L. Dignensis Episcopus præsens. Denique verò, vt de nomine constet, en quid adscriptum fuerit Martyrologij margini, ad II. Nonas Octobris *Eodem die, anno ab incarnatione Domini* M. CC. XXXII. *obiit Lantelmus Dignensis Episcopus qui reliquit pro Anniuersario suo illud, quod habebat, & tenebat in Molendino, quod est in exitu Burgi Digna, ad Portam superiorem; Et debet fieri Anniuersarium suum die Martis post Festum sancti Martini.* Et reperi quidem in quodam actorum Capitularium Inuentario, & sublitera

quidem L. hæc verba. *Instrumenta duo donationis Molendini, prope portam superiorem Burgi, pro Præposito, & Capitulo, per V. D. Ludouicum Dignensem Episcopum*, idque sine vlla diei, aut anni designatione: Sed quia conditor Inuentarij potuit ex L. litera, loco nominis, Instrumentis inscripta, Ludouicum potiùs, quàm Lantelmum coniicere; ideò per hanc annorum seriem agnoscere Episcopos duos, vnum Ludouicum, alterum Lantelmum non ausim.

HVGO DE LAVDVNO.

Legitur primùm Hugonis nomen in Archiuis Aquensibus, ac in Registro Pergamenorum dicto. Nempe inter Homagia Comiti Raymundo Berengario præstita, & in confirmatione Statutorum, Priuilegiorumque, mentio fit *Hugonis Dignensis Episcopi*, ac simul *Bonifacij Archidiaconi, Hugonis de Marcols tenentis locum Præpositi, duorumque Canonicorum pro se, & Ecclesiis suis.* Præterea autem articulos varios, vt, *Quod Dominus Comes non possit facere questiam, occasione transfretationis, in aliqua persona cruce-signata.* Item, *Quod si questio aliqua oriatur, illa per dominum Dignensem Episcopum, & per duos milites, alterum à Domino Comite, & alterum à Militibus electos, determinetur, &c. Actum Digna, pridie Idus Ianuarias, anno* M. CC. XXXVII. *Testes Romeus, & Ferrus; V. Grossus, R. de Mosteriis, de Spinosa, R. Isnardus, Sordellus, V. de Reuenna, & milites alij.* Adscriptum deinde cognomentum fuit ad marginem Martyrologij, in quo hæc reperta, Ad VI. Idus Iulias: *Eodem die obiit venerabilis Pater Hugo de Lauduno quondam Episcopus, qui reliquit isti Ecclesiæ xij. Anniuersaria facienda quolibet mense de x. solidis: sed primum in ista die sui obitus debet esse de xx. solidis.* Sic verò etiam in Chartulario, quod dictum est antè fuisse postmodum conditum, recensetur *Capellania per Reu. in Christo Patrem Hugonem de Lauduno, quondam Dignensem Episcopum relicta Ecclesiæ.* Præterea probabile esse fuisse illi ex Fratre nepotem, Hugonem illum de Lauduno, qui Præpositus fuisse legitur ad annum M.CC.LXXXI.

Cum verisimile autem sit produxisse Episcopum vitam ad annum vsque circiter M. CC. L. duo quædam memoratu digna contigisse debent eius tempore, quæ fuere quoque margini Martyrologij interscripta. Vnum, ECLIPSIS Solis totalis, de qua huiusmodi margo sic; *Anno Domini* M.CC.XXXIX. III. *Nonas Iunij, die Veneris, obscuratus Sol; ita quòd visum fuit diem conuerti in noctem, circa meridiem; & Stellæ aparuerunt.* Alterum Comitis mox antè memorati Mors, de qua sic, Ad XIV. Kalendas Septembris habetur, *Eodem die Raymundus Berengarius illustris Comes Prouinciæ obiit, anno Domini.* M. CC. XLV. *xiiij. Kalend. Septemb.* Circa Eclipsin porrò, par est adnotare, cùm vix quæpiam fiat illius apud Authores mentio; fuisse eam tamen insculptam Saxo, quod videre etiam-num licet arcum inchoans, & ad læuam quidem, portæ Sacelli semiruti, & B. Magdalenæ dicti, nec procùl à publica via inter Mirebellum, & Canto-perdicium ad Druentiam exstantis. Nimirum Inscriptio sic habet, ANNO DOMINI M. CC. XXXIX. III. NONAS. IVNII. SOL OBSCVRATVS FVIT. Prætereo, id quod sequitur, GRADA, SI COMENZAS, CON FENIRAS. QI BEN FARA, BEN........ vernaculâ linguâ eius temporis, ita reddi posse (suppletâ ad finem lacunâ voce TROBARA) *Vide, si incipias, quomodo finies. Qui bene faciet, bene inueniet.* Sed quod ad Eclipsin quidem attinet, tametsi ipsam vnà cum alia, quæ memorabitur posteriùs, alio loco retulerim; prætermitti tamen hoc ipso, vt illius proprio non debuit; &, nisi quidem ob aliud, saltem, vt illa qualiscumque Antecessorum nostrorum diligentia commendetur.

AMBLARVS.

De hoc istud solùm ad Martyrologij marginem adnotatum fuit, Ad XIII. Kalendas Octobris. *Eodem die venerabilis Pater Amblarus huius Ecclesiæ Episcopus obiit.* Is esse videtur, cuius nomen inter acta Charthusiæ Montis-Driuij ægrè legitur, vti & nomen Archiepiscopi Aquensis, cum quo, cúmque Benedicto Massiliensi, & Fulcone Regiensi maius altare Ecclesiæ loci illius consecrauerit anno M.CC.LII.IV. Non. Octobris Riuiera porrò docuit me illum tum deuotum exstitisse erga religiosum S. Antonij Ordinem (ex compendij historiæ Antonianæ, parte tertia, capite XXV.) tum abdicato Episcopatu, Cartusianum habitum induisse anno M. CC. LVI. in Excubiarum Carthusia, in quam, ac etiam in Durbonensem, & Prato-Bayonensem plurima bona contulerit. Ad-hæc, sanctissimè vixisse, prædixisséque etiam futura, ac cætera inter, Bernardi Generalis obitum, anno M. CC. LVII. Denique Carthusianum quemdam nomine Laicardum ipsius vitam conscripsisse, ac in ea illum speciatim, quod de Prophetiæ dono dictum est, memorasse.

BONIFACIVS.

Cum adscriptum Martyrologio, & Ad VIII. quidem Kalendas Iunias hoc fuerit, *Eodem die Bonifacius venerabilis huius Ecclesiæ Episcopus obiit, anno incarnationis Domini* M. CC. LXXVIII. *in die Ascensionis Domini*; & potuerit hic Bonifacius sedisse ab anno M. CC. LVII. hoc est per annos XXI. ideò potiusquàm duplicem, facere præstat illum vnum, eundémque cum eo, qui legitur sola litera B. tum in citato Pergamenorum Registro, tum in alio Pedis vocato Archiuorum Aquensium. Illeic nimirum legitur id, quod superiùs exscripsimus de Compositione inita circa Iurisdictionem, & dominium Ciuitatis Digne, inter Dominos Comitem, & Comitissam Prouinciæ ex vna parte; *ac venerabilem Patrem Dominũ B. Dignensem Episcopũ suo & Episcopatus sui ac Dignensis Ecclesiæ nomine ex altera*: idque *anno Domini* M. CC. LVII. *die Dominica; in crastinum S. Michaelis.*

Notandum

Notandum est verò, quod sequitur statim, quódque etiam antè retulimus, fecisse id Episcopum *de consensu, & voluntate Hugonis de Marcols Archidiaconi Ymberti Archipresbyteri, &c.* videri non obscurè innuere, cùm Hugo de Marcols, qui cum Hugone de Laudunio xx. ante annis tenuerat locum Præpositi, fuerit Archidiaconus factus, ipsum Bonifacium, qui tunc Archidiaconus fuerat, eundem esse, qui hoc loco fuerit Episcopus B. hoc est nomine Bonifacius.

Obseruari heic potest, huius tempore, hoc est anno M. CC. LXVII. & VII. quidem Kalend. Nouembris, celebratum fuisse Sedenæ Prouinciale Concilium, cuius decreta varia in Statutorum nostrorum Codicem translata habentur, sub Ebredunensi Archiepiscopo Henrico, cuius nomen titulo Ostiensis Cardinalis celebre est. Cùm Henrico porrò successerit Iacobus, vt superiùs innuimus, hic ille ipse Iacobus est, quem retulimus eodem anno, quo Bonifacius mortuus est, composuisse dissidia, quæ in Diniensi Ecclesia erant. Fortè verò hærere quis posset, qui fiat, vt Diniæ versatus, & plenam potestatem à Capitulo omnia componendi adeptus xij. Kalend. Iulij, compositionem ediderit IV. Eidus Ianuarias eiusdem-met anni. Sed nempe, quia anni tunc computabantur (vti & plærumque etiamnum fit, in Bullis præsertim Pontificiis) non à Natiuitate, sed ab Incarnatione Christi Domini, quæ in Martium incidit; ideò annus ille M. CC. LXXVIII. à Martio incœptus, Ianuario adhuc perseuerabat.

GVILLELMVS PORCELLETVS.

Sedebat hic anno M. CC. XC. quo videlicet legitur quidpiam ordinasse, ex potestate sibi data à Capitulo circa distinctionem Præbendarum, & assignationem Distributionum, vt superiùs deduximus. Confirmatur verò hic annus ex Statutorum Codice, in quem inserta sunt decreta Prouincialis Concilij, quod sub Raymundo de Medullione Archiepiscopo celebratum fuit Ebreduni. Videlicet ista præcedunt. *Hæc Statuta, quæ Nos Frater R. de Medullione* (Is nempe Religiosus fuerat ex Ordine Prædicatorum, & Sistarici quidem; vti ex memorata Iacobi antecessoris compositione constat) *Dei patientiâ S. Ebredunensis Ecclesiæ Archiepiscopus, per Dominum Henricum bonæ memoriæ Ebredunensem Archiepiscopum, ac post-modum Ostiensem Episcopum, comperimus esse facta; vnà cũ venerabilibus Fratribus G. Dignens. B. Glandaten. Lant. Grassen. B. Senescen. Hugone Nicien. & Guillelmo Vencien. Dei gratiâ Episcopis Suffraganeis nostris: Fratre P. Abbate Boscanden. ac Procuratoribus Capitulorum Ecclesiarum ipsorum, constituti in nostro Prouinciali Concilio, apud Ebredun. Anno Domini* M. CC. XC. *die Sabbathi ante Assumptionem Beatæ Virginis euocato, &c.* Idem sedisse legitur anno M. CC. XCIV. ac die Nouembris xxiiij. qua simile aliquid uperioribus ordinauit.

Istum porrò non alium facio à Guillelmo illo Porcello, cuius varia sunt, quæ habentur in Statutorum serie. Quippe nihil obstat, quòd heic Porcellus, illeic Porcelletus dicatur; cùm vtraque denominatio illustri illi, ac per-antiquæ (ante annos enim octingintos nominis fuit magni) familiæ conueniat. Obstaret magis series, qua Statuta digesta sunt; nempe quæ Guillelmo Porcello tribuuntur, recensentur post Statuta tum Raynaudi Porcelleti, tum Guillelmi de Sabrano: At in Statutis congerendis habitam non fuisse temporum rationem vel ex eo intelligimus; quòd, cùm constet memoratum Iacobum Ebredunensem Archiepiscopum inter Henricum, & Raymundum de Medullione intercessisse, Statuta Iacobi nihilominus recensentur post ea, quæ R. de Medullione, cum Guillelmo Porcelleto, & cæteris condidit.

RAYNALDVS PORCELLETVS.

Is fuerat Ecclesiæ Sacrista. Anno siquidem M. CCC. III. & de secunda Ianuarij, cùm iam esset electus, obtinuisse legitur meritorum ergo à Capitulo, vt cui de Ecclesiæ gremio expedire iudicaret, conferre Sacristiam posset; sed pro ea tamen vice dumtaxat, ac modò id fieret intra diem Martis tum proximum, qui Ianuarij septimus fuit. Concessit etiam Capitulum die VII. prorogationem in diem IX. qui Iouis fuit, & quo demùm Sacristiæ beneficium viro idoneo contulit, præsente, & approbante Capitulo vniuerso. Legitur verò eodem anno, ac die Martij XV. Indictione secunda, præstitisse Homagium, ex Pergamenorum citato Registro. Nempe, postquàm præmissum est, id actum *Aquis Sextijs, in Monasterio Beatæ Mariæ de Nazareth, & agris, in quadam aula, in qua comedunt Fratres, de nouo constructa, in præsentia R. Patris Domini P. Dei gratiâ Sistaricensis Episcopi, &c.* tum sequitur, *Reuerendus in Christo Pater Dominus Raynaldus Dei gratiâ Episcopus Dignensis, simili modo, & forma, quibus suprà, iurauit supra Dei Euangelia corporaliter manu tacta, promisit, & recognouit; fecit homagium Regiæ Maiestati, si quod ei competit, reseruato*, &c.

Cùm de hoc anno constet, demiror quis esse potuerit Catalogus ille Episcoporum Dignensium, ex quo, MS. Porcelletorum Genealogia, quam apud Peireskium vidisse me commemini, fuisse sumptum refert, quòd in illa sic legitur, *Anno* M. CCC. XXIV. *obiit Rinaldus Porcelletus: &, Guillelmus Porcelletus illi in Episcopatu successit.* Nam quod ad mortem quidem spectat, debet omninò obiisse ante annum M. CCC. XX. quippe, quo Armandus Episcopus fuit; cùm & Guillelmus de Sabrano Armandi successor anno M. CCC. XXIV. Statuta quædam condiderit. Quod ad Guillelmum verò Porcelletum attinet, is sanè fuit non successor, verùm antecessor Raynaldi, vt ex ante-dictis manifestum fit. Quoque minus dubij sit, asseruatur Actum in Tabulariis Capituli, quod superius retulimus

limus ſumptum ex Regiſtris Hugonis Brianſoni (exſcribente, qui penes ſe illa habuit, Iacobo Blancinoto) iuxta verò id actum, Anno M.CCCC. XX. & xiij. Aprilis, P. Baſſolis Officialis Dignenſis conceſſit Capellanis facultatem, *vt extraheretur Clauſula ex ordinatione facta circa diſtributiones per Venerabilem Patrem Dominum G. Porcelleti quondam Dignenſem Epiſcopum, ex poteſtate ſibi facta à Dignenſi Capitulo.* Clauſula autem talis refertur, *Anno Domini* M.CC. XC. *xxiij die Auguſti, Predictus Dominus Epiſcopus apud Dignam, vnà cum Domino Præpoſito, & Canonicis inferiùs nominatis, videlicet. & in generali Capitulo, quod conſueuit celebrari in Dignenſi Eccleſia anno quolibet, in feſto beati Petri ad vincula, ipſo Capitulo vſque in præſentem diem continuato, inſimul congregatis; idem Dominus Epiſcopus, vnà cum dicto Sacriſta ad ordinationem Seruitiorum, & Seruitij, &c.* Atque hoc quidem refero, etiam ob optimum Riuieram, qui hacce de re quadamtenus hæſit, ac anteponi poſſe Raynaldum Guillelmo ſuſpicatus eſt, referendúmque etiam ad annum circiter M. CC. LXXXV. quòd in noſtris etiam Statutis recitetur confirmaſſe Statuta Iacobi Archiepiſcopi, quem octo, aut decem ante annis vixiſſe manifeſtum ſit. Quanquam nihil profectò obſtat, quin Raynaldus, licet Guillelmo poſterior, ſtatuta non modò Iacobi, ſed antiquioris etiam confirmare potuerit.

Id potiùs accipio, quod in eadem Genealogia dicitur *Rinaldus Porcelletus filius Ioannis Militis, & Alizetta filia Elizarij de Sabrano, & Cecilia de Aguto* (ita ſcilicet ſcribitur) *per auos maternos ex familiis Auſtriaca, & Sabaudica deſcendentium: Epiſcopus Dignenſis, ſanctus, & miraculis clarus, ſub Ioanne Papa XXII. ex vita Elziarij Comitis Arriani, ſcripta à fratre Raphaëlo Dominicano.* Certè, vt nihil dicam de illuſtri proſapia, eius memoria apud nos venerationi adhuc habetur. Tametſi enim nullum antiquum monimentum inuenio, quo habitum Sanctum, cultúmve illi exhibitum, quaſi Indigetum vni comprobetur; nominetur verò dumtaxat inſtar cæterorum Epiſcoporum, Dominus Raynaudus; vt cùm in Inuentario antè memorato, anni M. CCC. XL. ita legitur; *Primò inuenit Capellam Domini Raynaudi Porcelleti albam, de Caſtonito:* & pauiò pòſt: *Item Capellam Domini Porcelleti rubeam;* & alio loco; *Item ſubtus monumentum Domini Raynaudi Porcelleti vnum pannum ſericum, &c.* Nihilominùs à parentum, auorúmque memoria appellari audiui Sanctum; &, quod dixi antè Sacellum fuiſſe ab eo conditum (id certè gerit familiæ Porcelletanæ inſignia in vmbilico fornicis) appellatum fuiſſe Capellam ſancti Raynaudi comperio à ducentis, & ampliùs annis. Id taceo, quod eſt antè recitatum de aſſeruatis eius Reliquiis ac ſuperſtite vſtulato oſſe ex Incendiis Caluiniſtarum. Taceo & quod legiſſe me quidem, ſed apud quem tamen Authorem, non ſat memini, *vnum fuiſſe ſanctum Raynaudum Porcelletum, cui in memorabili illa Gallorum internecione, Siculi pepercerint, ob eius pietatem, virtutémque perſpectam*

ARMANDVS.

HVius mentio fit bis, aut ter in Chartulario, cuius iam aliquoties meminimus, quodque conditum fuiſſe diximus anno M. CCC. XX. ac die xj. Nouembris. Quippe initio legitur congregatum Capitulum in Præpoſituræ Domo, abſentibus quidem, cùm aliis Eccleſiæ Canonicis, tum *Reuerendo in Chriſto Patre Armando Dei gratiâ Dignenſi Epiſcopo, in Romana Curia commorante.* Idem poſteà repetitur; ac rursùs in fine confertur Vicaria domeſtico cuidam *Reuerendi in Chriſto Patris Domini Armandi Dei gratia Dignenſis Epiſcopi, licet abſenti.* Prætereo autem, cùm id Chartularium xx. pòſt annis continuaretur, & Inuentarium, cuius mox antè meminimus, conficeretur, fuiſſe in Inuentarium verba hæc inſerta *Item Capellam viridem, cum Dalmaticis Floquetis, &c. quæ fuit Domini Ar. Dignenſis Epiſcopi.*

GVILLEEMVS DE SABRANO.

STatuta habemus, quæ hic condidit anno M. CCC. XXIV. ac menſe Auguſto. In Inuentario quoque ante-dicto memoratur *Capella alba Domini Guillelmi de Sabrano, quæ data fuit per Dominum El. Epiſcopum.* Ex Catalogo porrò Abbatum ſancti Victoris Maſſilienſis, quem mecum mm Peireskius, tum Riuiera communicârunt, conſtat hunc Guillelmum electum fuiſſe Abbatem illius Monaſterij, anno M. CC. XCIII. ipſumque rexiſſe annos xxxij. & Dignenſem Epiſcopum ſub vitæ finem ſimul fuiſſe. Celebrata ab illo fuiſſe in Abbatia Capitula varia, annis putà M. CC. XCIV. M. CC. XCVIII. & M. CCC. V. Adiecit Peireskius ſua manu ad annum M. CCC. VIII. Carolum II. nuncupaſſe illum *Conſobrinum ſuum Guillelmum Abbatem:* ac anno M. CCC. XVII. die xviij. Iulij, meminiſſe illius ſanctum Elxiarium in teſtamento. Subiecit Riuiera eum fuiſſe promotum ad Epiſcopatum non longè ab anno M. CCC. XX. &, quòd Abbas ſimul, Epiſcopuſque vixerit, debuiſſe eius obitum contingere anno M. CCC. XXV. computando nempe xxxij. annos, ex quo Abbas electus fuit; aut certè ante finem anni M. CCC. XXIV. quoniam Abbas Guillelmus de Cardaliaco legitur primum Capitulum illo eodem anno celebraſſe. Par proinde eſt, eſſe illum mortuum non longè ab Auguſto, generalive Capitulo, quod Diniæ menſe illo habuit.

Adnotari heic poteſt, fuiſſe hunc Guillelmum filium Elziarij Domini Vcetenſis, & Cæciliæ de Agoulto: Fratrem habuiſſe Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos Iuſtitiarium, qui ex Landuna Alba S. Elziarium Ariani Comitem, & S. Delphinæ ſponſum ſuſcepit. Sorores illi fuiſſe tum memoratam Alizettam, ſiue Allayetam Raynaldi Porcelleti matrem; tum Burgolam matrem Elziarij de Villa-noua, de quo dicendum ſtatim pòſt. Fuiſſe illum proinde non modo S. Elziarij patruum, & Elziarij de Villa-noua auunculum;

auunculum; sed auunculum etiam ipsius Raynaldi, quem habuisse antecessorem in Episcopatu nihil prohibet, cum & occasione Guillelmi Porcelleti, qui illum in Ecclesiam iam induxerat, præeligi potuerit; & esse non admodum auunculo iunior ex matre antiquiore valuerit; & nouum non sit aut iuniores senioribus præmori, aut seniores fieri iuniorum hæredes, atque successores.

GVILLELMVS.

HAbetur iste ex eo Concilio, quod Aueni-one, ac in Prioratu S. Rufi fuit celebratum anno M. CCC. XXVI. mense Iunio, à Gasberto Arelatensi, Iacobo Aquensi, & Bertrando Ebredunensi Archiepiscopis, vnà cùm Suffraganeis Episcopis eorumve Vicariis, & Capitulorum, Abbatumque quorumdam Monasteriorum Procuratoribus; quatenus quidem integrè in Statutorum nostrorum Codice descriptum habetur. Nempe in eo Ebredunensis speciatim Metropoleos Prælati ita deducuntur, *Et dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cùm venerabili in Christo Patre Domino Falcone Venciensi Episcopo præsente, & cum venerabilium in Christo Patrum Dominorum Gaufridi Grassen. Rostagni Nicien. Guillelmi Dignen. Bertrandi Senescen & A. Glandaten. Episcoporum suffraganeorum ipsius Procuratoribus sufficienter comparentibus.* Nisi obstitisset ante-dicta credidissem facilè hunc Guillelmum eundem cum Guillelmo de Sabrano esse. Credi etiam posset fuisse ipsum ex aliqua vna familiarum nobilium, quæ sedem tenuerunt per hæc tempora; verùm, vt Armandus ex alia, sic quoque ex alia interiici hic Guillelmus potuit. Fortassis fuit ipsi cognomen *Ebrardo*: quando inter memoratas Episcoporum Capellas ea recensetur, quæ fuerit *Guillelmi Ebrardi*, scilicet *violata, de diaspro diuersorum colorum, cum Floqueto, & Dalmatica, &c.* Certè is Guillelmo de Sabrano successisse potest, cùm legatur fuisse vnus ex iis Canonicis, qui illi condenti statuta adfuerunt. Sed longè sum tamen, vt quidquam definiam.

ELZIARIVS DE VILLA-NOVA.

HVnc memoratus antè Franciscus de Villa noua Flayosci Baro, Genealogiæ suæ retentissimus, retulit mihi aliàs exstitisse filium Raymundi, & nepotem Giraudi; vtcumque Genealogia familiæ Sabranicæ à Peireskio communicata, filium Giraudi, & memoratæ Burgolæ de Sabrano faciat. Cùm ex dictis verò constet illum fuisse S. Elziarij consobrinum; mirum minùs est fuisse illum primo loco substitutum in testamento antè citato anni M. CCC. XVII. Is Canonicus primùm fuit Foroiuliensis, Massiliensisque; & Episcopatum adeptus, præstitit homagium anno M. CCC. XXXIV. die Octobris X. Quo etiam anno, ac mense Iunio, ex Riuieræ indicatione, consecrauit Ecclesiam Carthusianarum Monialium in Cella Robaudi, Foroiuliensis Diœcesos, in qua tunc viuebat S. Rossclina illius vel soror, vel ex Fratre neptis. Nos statuta quædam illius habemus, ac in iis illam Sacramenti formam ad quam Iudæi tenebantur, cuiusque superiùs commeminimus, ex die Maij XXij. anno M. CCC. XLI. Denique in Martyrologio ad Non. Octobris sic adscriptum fuit, M. CCC. XLI. *vij Octobris, obiit Dominus Elziarius Episcopus.* Quare, cùm is haud-dubiè fuerit, qui interfuit alteri illi Aueniouensi Concilio, anno M. CCC. XXXVII. celebrato, & nomen eius literis El. vt etiam ferè apud nos, expressum solùm fuerit, non est, cur Robertus dubitare debeat, is-ne Elzias an Elias fuerit.

Quàm singularis fuerit Prælati huius pietas, ex varietate, ac pretio rerum, quibus donauit Ecclesiam, intelligi potest vel ex Inuentario, quod nouennio pòst fuit conditum. In eo scilicet legimus fuisse hæc, inter cætera, reperta in Ecclesia; *Crucem argenteam datam per El. Episcopum. Reliquiarium argenteum cum tribus crystallis, in quo crines B. M. in supremo nempe trium crystallorum, cum signo El. & Brachium sancti Domnini in argento cum signo etiam El. Vnam Cassiam magnam coopertam de ossa, ad tenendum Reliquias, datam per Dominum El. Pannum magnum de Fran. cum Imaginibus Apostolorum, datum per Dominum El. Item duo pallia alba diaspreti, data per Dominum El. Episcopum. Duos Corellos de Sirico antiquo, datos per Dominum prædictum El. Processionarium datum per Dominum El. Episcopum. Capellam Guillelmi de Sabrano cum signo Porcelletorum, datam per Dominum El. Episcopum.* Cùm verò hæc fuerint à folio xlj. in lj. variè interspersa; tum sequitur folio lij. *Res infrascripta data fuerunt per Rev. in Christo Patrem Dominum Elziarium bonæ memoriæ, vsui, & seruitio Beatæ Mariæ Dignensis*: ac tum complentur duæ paginæ, præter res hactenus memoratas. Quæ sanè, cùm ita se habeant, mirum non est, si eius memoria apud nos cara perseueret; ac si, post eius obitum, quod Sacellum fuerat ab eo, Capitulóque simul exstructum (videlicet præter Capituli insignia eminentia in fornice, exstant etiam Villanouana in eo Capitello, cui arcus innititur, ab angulo inter meridiem, & ortum originem ducens) si id, inquam, Sacellum fuerit ab eius nomine Capella sancti Elziarij (quo modo aliud sancti Raynaudi) appellatum.

Porrò, quia Forma Iurisiurandi, ad quam Iudæos adstrictos volui, habet, nescio quid ad æquiuocationes præoccupandas singulare; ideò iuuat illam hîc apponere. Constitutio ergo sic habet. *Item statuimus, quòd si Iudæus causam habet cum Christiano, vel contra Christianum, vel etiam testimonium ferat contra Christianum, teneatur iurare sub hac forma. Iuras tu per Deum Patrem Adonaï? Respondet. Iuro. Iuras tu per Deum Patrem omnipotentem Sabbaoth? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum Elohi? Resp. Iuro. Iuras tu per Deum, qui Moysi apparuit in rubo? Resp. Iuro. Iuras tu per decem nomina Dei? Resp. Iuro. Iuras tu per totam istam legem quam Deus docuit Moysem famulum suum? Resp. Iuro. Si tu culpabilis es de hac re,*

&

& Dei nomina , & legem eius periuras ; mittat Deus super te turbam , & febrem quotidianam, tertianam , & quartanam : & mittat Deus super te , & oculos tuos angustiam animæ tuæ. Respondet Iudæus. Amen. Lucrum tuum comedant inimici tui , & mittat Dominus super te iram suam,& deficias ante tuos inimicos : habeant super te inimici tui potestatem, & fugias , nemine te sequente. Resp. Amen.Si periuras Dei Sacramentu , frangat Deus vires tuas . & potentiam tuam ; & ponat Deus deuastationem in domum tuam ; & mittat Deus super te bestias feroces, & ponat Deus super te inimicos tuos. Resp. Amen. Adducat Deus super te gladium vindicare vindictam , & adducat pestileatiam super te ; & tollat à te omnem substantiam panis , & comedas , & non satieris. Resp. Amen. Item , si periuras de hoc Sacramento ; comedas carnem filiorum tuorum, & destruat Deus cadauer tuum, & super corpora infantium tuorum adducat mortalitatem pessimam. Resp. Amen. Donet Deus domum tuam in deserto , & destruat Deus sanctuarium tuum,& deleat te de terra,& inimici habitent in domo :ua ; & stuprent tuam vxorem ; & dispergat te Deus super terram , & neme respiciat te. Resp. Amen. Sectetur te gladius mortalitatis ; & mittat Deus molestiam , & timorem in corde tuo , vt fugias ad metum foliorum arborum,ac si gladius insequeretur. Resp. Amen. Sis dispersus inter gentes ; & moriaris in terra inimicorum tuorum ; & sic te absorbeat terra, sicut absorbuit Datan , & Abiron ; & etiam deglutiat. Resp. Amen. Et si tu de hoc Sacramento periures ; declinet Deus cor tuum iniquum. & pessimum ; & veniant super caput tuum omnia peccata tua , & parentum tuorum : & omnes maledictiones , quæ in volumine legis Moysi, & Prophetarum scripta sunt. Resp. Amen,amen,amen; Fiat , fiat , fiat.

IOANNES PISCIS.

HVius habemus Statuta varia , partim in libro Statutorum , partim in iam dicto Chartulario , illiusve continuatione, ab anno M. CCC. XLI. in annum M.CCC.LVI. Memoratur præterea in Sententia quadam Vicarius ab illo commissus anno M.CCC.LVIII. In Martyrologij autem margine sic adscriptum fuit. Ad III. Nonas Iulias. *Eodem die Translatio capitis sancti Vincentij Dignensis Episcopi, ad Ecclesiam Dignensem, per Reuerendum Patrem Dominum Io. Dei gratiâ Dignensem Episcopum* , M.CCC.XLIX. *die v. Iulij.* Vndenam porrò facta fuerit Translatio huiuscemodi , coniectu facile non est. Nam existimare quidem aliud nihil actum, quàm sacrum beati Vincentij Cranium transpositum fuisse ea arcula quapiam in Capsam argenteam,forma capitis eleganti, ac translatum vt fieri solet, processione quadam solenni,relatum in Ecclesiam;tum verba relata ampliùs quidpiam sonant ; tum sancti Vincentij Caput non fuisse priùs in Ecclesia ex eo suspicari licet, quòd in Inuentario, nouem priùs annis confecto, memorentur quidem reperta in vna Caxiarum, quæ ad Altare beatæ Mariæ, Ossa Beati Dõnini,& Caput beati Marcellini ; at mentio perinde non fiat repertorum Ossium , Capitisve Beati Vincentij.

Vtcumque sit ; quia deinceps Martyrologium nihil habuit circa Ioannis obitum ; & quia aliunde in eodcodis Statutis Synodalibus anni M. CCC. XLIII. Ioannes cognominatur Piscis , hinc par est reputare illum , post annum citatum M.CCC. LVIII. Aquensem Archiepiscopum fuisse. Scilicet in Catalogo Archiepiscoporum Aquensium Roberti , consonanter illi, quem ostendit Peireskius , ita legitur, *Ioannes Piscis Obiit x. Octobris* M. CCC. LXVIII. *ad quem scribebat Vrbanus V.* M. CCC. LXIV. Nihil attinet memorare, in illo eodem Inuentario, in quo recensentur tot, ac tantæ res donatæ ab Elaiario, interiici *vnam Mappam altaris, datam per Dominum Io. Episcopum.*

BERTRANDVS DE SEGVRETO.

HIc videtur fuisse ille Sacrista , sub quo dictum iam sæpiùs Inuentarium condi cœptum est , anno M.CCC.XL. & de quo legitur in ipsomet , *Item , vnum Horologium datum per Dominum Bertrandum de Segureta Sacristam prædictum.* Cum successisset autem Ioanni ; Pergamena superest charta in Capituli Tabulariis , qua *Ber....... de Segureto confitetur se accepisse à Capitulo Mitras quasdam pretiosas , & annulos Pontificales.* Habui etiam præ manibus literas Tonsuræ collatæ Durando Heliæ, Corbonis, Visitationis tempore, à Domino Bertrando Dignensi Episcopo, anno M.CCC.LXV. die Iunij II. Ne verò temerè succrescat Episcoporum numerus; cùm is possit adhuc vixisse anno M. CCC. LXXXV. ideò referre ad ipsum placet , quod homagium est præstitum eo anno , ac I. Decembris ; vt ea Registro Homagiorum in Aquensibus Archiuis habetur. Nempe vel titulus sic habet : *Homagium Reuerendi in Christo Patris, & Domini, Domini B. Dignensis Episcopi, Domini castrorum de Marculpho, de Enzeria, Thorusio, Archaillo, Bastida, de Rocca bruna, de Rocca rossa, Tanarono, & pro partibus, quas habet in Ciuitate Digna, & in Rocca Drasij , & pro Burgo Dignensi , tam nomine ipsius proprio, quàm Venerabilis Præpositi ; nec non Canonicorum, Capituli, & Ecclesiæ Dignensis.* Fuit fortè huius ex fratre nepos, qui Bertrandus de Segureto deinceps Præpositus fuit. De obitu cùm nihil habeatur, coniicere dumtaxat licet, fuisse cum alterum Bertrandorum quorum diximus diem obitus tacito anno memorari; sicque aut VI. Nonas Iulias, aut III. Nonas Decembreis obiisse.

NICOLAVS DE CERBARIO.

VAria huiusce acta legi in Protocollo veteri , sub litera N. annorum M.CCC. XCVI. & M.CCC.XCVII. quo quidem posteriore anno adnotatum fuit in Martyrologio, arsisse Ecclesias tam beatæ Mariæ , quàm Fratrum Minorum, in die sanctæ Annæ. Exstat etiam Homagium in Archiuis Aquensibus , quod *Dominus N. Dignensis Episcopus, Dominus de Marculpho , de Tanareno , & de*

Rocca vassa

Rocca-rossa præstitit Serenissimo Regi Ludouico &c. anno M. CCC. IC. die Octobris xj. quæ etiam Bertrandus de Seguteto Præpositus præstitit. Is Franciscanus fuerat, ipseque fuit, qui Ecclesiæ donauit Turriculam illam argenteam, de qua dictum superiùs est. Nempe in vna facierum baseos isthæc Inscriptio legitur, HANC BEATÆ MARIÆ VIRGINIS IMAGINEM, CVM TABERNACVLO, FECIT FIERI, ET LEGAVIT ECCLESIÆ CATHEDRALI DIGNENSI MAGISTER NICOLAVS DE CERBARIO, ORDINIS MINORVM, DICTÆ ECCLESIÆ OLIM EPISCOPVS. Quid porrò fuerit ad marginem Martyrologij adscriptum, ecce. Ad III. Nonas Martias, *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus huius Ecclesiæ Dignensis. Et iste dimisit currente anno.* M CCCC. VII. *ob reuerentiam Dei. & Beatæ, & redemptionem animæ suæ, & parentum suorum. Imaginem argenteam Beatæ, quæ est in præsenti Ecclesia; & ideò dicta die fiendum est Cantare pro anima sua.* Et sanè, vt Cantate hoc merito iure fuerat à Capitulo institutum, ac deinceps fuit prætermissum immeritò; sic meritissimo repeteretur; ac tantò magis, quantò habemus tam frequentem præ oculis Prælati huius optimi dignam memoria munificentiam. Quod idem dicendum de optimo Elziario, déque cæteris, quorum benefacta etiam-num oculos perstringunt. Quin etiam iure repeterentur, quæ fuere ab optimis Prælatis instituta Anniuersaria; tametsi Sortes, seu pecuniæ ab ipsis in eam rem legatæ quò euaserint, ignoretur; neque enim, licet Maiores nostri illas aut non satis curârint, aut fortè etiam decoxerint, ipsorum Legantium fuit culpa, aut per eos stetit, quò minùs ad nos peruenirent; neque nos ideò minùs affectui illorum obligati sumus, nec minùs tenemur ad præstandum officia, quibus quæ ad nos peruenerunt Beneficia fuere adstricta.

BERTRANDVS RVDOLPHVS.

Iste quoque, quantum coniicio, Franciscanus fuit, Ordinísve Fratrum Minorum. Certè ferè semper vox *Frater* nomini eius præponitur. Varia sunt, quæ eius exstant monumenta, ab anno vsque M.CCCC.IX. Nam, cætera inter, illo ipso anno adneauit Capituli mensæ Prioratum Galberti; vti & XX. pòst annis Hospitale Burgi, & Ecclesiam de Cataleriis. Anno M.CCCC. XVI. Transactioni interfuit, inter Capitulum, & Fratres Minores; & xiij. pòst anno iniit ipse Transactionem cum Capitulo, circa Decimam vinearum Dignæ, & Galberti. Extat adhuc Liber, Viridis vocatus, Visitationem continens, quam eodem anno M.CCCC. XVI. peregit. Exstant prætereà variæ Statuta, quæ fuere ab eo condita, quorumque nonnulla fuere relata superiùs, annis M.CCCC. XIX. M.CCCC. XXIX. & M. CCCC. XXXII. Obitus illius habetur inter acta Ioannis Filioli, ad ann. M. CCCC. XXXI. diem Martis, quæ fuit Februarij xxvj. ac horam diei xia. Illicò nempe Capitulum, cui præfuit Ioannes Rodulphus Sacrista (Bertrandi fortè ex fratre nepos) creauit Oeconomos duos ad regendum, administrandúmque bona, ac iura Episcopatus; vnúmque item Officialem, ac in spiritualibus, temporalibúsque generalem Vicarium. Et, ne quis miretur citatum mox annum M. CCCC. XXXIX. quo Statuta condiderit; Sciendum est, aut tenendum inter exscribendum Statuta irrepsisse, quando illa Februario quoque ac septimæ die fuere condita; aut in Statutis computatum annum à Natiuitate fuisse, quem Notarius expressè ab Incarnatione dixit; Sic nempe, ex antè adnotatis, vnus, idémque mensis Februarius, qui à Festo Incarnationis, seu Annuntiationis antecedente, fuit anni xxxj ab antecedente Natiuitatis festo, fuit anni xxxii. Miror interim nullam factam Episcopi huius in Martyrologio mentionem; quando & illæ adnexiones, & consensio quoque in decimas vini, ex quibus possent distributiones copiosiùs, commodiúsque fieri, arguunt fuisse illum in Capitulum, suámque Ecclesiam præclarè animatum, atque idcircò, cuius etiam memoriæ recolatur, dignum.

Adnotanda porrò duo quædam heic sunt, quæ eius tempore contigerunt. Vnum, quòd anno M.CCCC.XIV. ac mense Iulio celebratum est Diniæ Prouinciale Concilium; tametsi qui in ipsum Prælati conuenerint, aut quid omninò statuerint, sit mihi hactenus incompertum. Celebratum enim dumtaxat cognoui ex Registro quodam publicarum Ciuitatis Deliberationum, in quo ad diem secundam Iulij ita legitur. *Ordinatum est, quòd Domini Syndici debeant prouidere super aduentu Dominorum Prælatorum qui in præsenti Ciuitate venturi sunt, eorum Concilio tenendo, de collatione donorum, & de seruiendo eis nomine Villæ, quantum honorabiliter poterunt, ad honorem Villæ siue in vino, vel aliis quibuscumque.* Et ad diem XVI. Augusti. *Fuit ordinatum, quòd Clauarius Villæ soluat ceram, quam præsentauerunt Domini Syndici moderni Dominis Prælatis, qui tenuerunt eorum Concilium in Ciuitate Dignensi hoc præsenti anno.*

Alterum, quòd anno insequenti, contigit Eclipsis Solaris memorabilis, de qua hæc verba ad marginem Martyrologij fuere adscripta, *Anno Domini* M. CCCC. XV. *& die Veneris, quæ fuit vij. Iunij fuit Eclipsis Solis, horâ secundâ post ortum Solis; & durauit per vnam horam, à principio Eclipsis vsque ad finem; & Stellæ videbantur clarissimè.* Est certè obseruatu dignum, eandem Eclipsin, etiam in Bohemia, aut Polonia totalem fuisse. Ecce enim Erasmus Reinholdus ipsam accensens duabus illis, quarum altera à Thucydide, altera ab Ammiano Marcellino refertur, illud subiicit; *Scriptor Historiæ Polonicæ, cùm recitat tumultus Bohemicos, ait anno* M.CCCC.XV. *die* VI. *Iunij hora* XVIII. (hoc est vulgari modo loquendo, die VII. hora I. matutina) *Solis Eclipsin conspectam esse tantam, vt & Stellæ velut noctu viderentur, & aues subita caligine territæ passim è sublimi in terram deciderent.*

PETRVS DE VERCELLIS.

IPse, est cuius nomen, aut prima certè nominis litera P. reperitur in variis actis ab anno vsque M. CCCC. XXXIII. Fuisse illum Theologiæ, Iuris, rerum agendarum eximiè peritum declarant tum duæ, quæ penes me exstant, eius Orationes in Basileensi Concilio habitæ, altera ad ipsum Concilium, altera ad Imperatorem (nempe illeic interfuit & nomine Cleri totius Prouinciæ, & tanquam Orator Ludouici III. Ierusalem, ac Siciliæ Regis, & Prouinciæ Comitis) tum quæ egit deinceps in Florentino Concilio, ac etiam in Græcia, vbi de Græcorum reconciliatione est actum. Ac interfuisse quidem illum Florentino Concilio, constat ex serie subscriptionum prid. Non. Iulij, anni M. CCCC. XXXIX. quas inter hæc exstat, *Ego Petrus Episcopus Dignensis me subscripsi.* Fuisse autem illum in Græcia, Claudius Robertus recitat in Catalogo Episcoporum Meldensium. Scilicet illo eodem anno Episcopatum commutauit, ac in nouam Ecclesiam largitionem testatus est. Roberti verba sunt. *Petrus de Versailles, Doctor eximius* M. CCCC. XXXIX. *dedit Ecclesiæ ducentos aureos ex pecunia ab Eugenio IV. accepta, pro negotiis per eum in Græcia bene gestis.* Sequitur autem, *Obiit* M CCCC. XLVI. *xi. Nouembris. & die sequente, hora* 10. *sepultus, &c.* De illo proinde apud nos aliud nihil ab exacto anno M. CCCC. XXX. X. comperi, quàm quòd legisse memini inter acta Ioannis Filioli, cùm anno M. CCCC. XLV. Inuentarium bonorum Episcopatus fieret per Dominum Petrum Turelure tunc Dignensem Episcopum, adfuisse Guillelmum Rostagnum, *quondam Vicarium Domini P. de Vercellis Dignensis Episcopi, & nunc moderni Episcopi Meldensis.* (Notarius nempe loquitur) qui habitas quasdam à se claueis tradiderit dicto Domino Petro Tutelure.

Vt quidpiam verò seligam ex iis Orationibus, quas illum in Concilio Basileensi habuisse dixi; Ecce in priore ad ipsum Conciliũ, postquàm mandatũ Regis exposuit, istud inter cætera subdit, *Sunt etiã in Patria alij, Prælati quorum quidam ægritudine, & senio fracti, alij tenues in facultatibus, alij fortes viribus, quos velut ossa Reipublicæ non expedit his temporibus à patria recedere. Hos omnes repræsentando, excusatos haberi supplicamus, confidenter ad memoriam reducentes legem Dauid Regis, in istis dudum obseruatam, videlicet, quod euntibus ad prælium, & remanentibus ad sarcinas, æqua erit pars, & par præmium.* In posteriore verò, ita imprimis exorditur, *Serenissime, atque sacratissime Princeps, Diue Imperator, semper Auguste, cuius directioni ille, qui cælestia simul, & terrena moderatur, totius orbis commisit habenas, vt C. ad leg. Rhod. de iactu, L. deprecatio, &c.* (videlicet passim inserit leges, quæ erat temporum illorum facundia, atque eruditio) & subiicit mox, *Pro parte serenissimi Principis, & Domini nostri Ludouici III. Dei gratiâ Ierusalem. & Siciliæ Regis, fidelissimi Ecclesiæ vasalli, ac filij deuotissimi, vt in Clem. Pastoral. §. rursus...... Vestræ Imperiali sublimitati proximâ, imò valde proximâ consanguinitatis lineâ coniuncti, ipsique multis & magnis naturalibus, atque...... confœderationum nexibus colligati: totiusque suæ Prouinciæ, tres notabiles particulares Prouincias, Arelatensem, videlicet, Ebredunensem, & Aquensem notoriè continentis, in conspectu vestræ sacræ Imperialis Maiestatis, assistentes solemnes, electi, atque destinati Ambaxiatores personaliter conueniunt, &c.* Desumit deinde, quod appellat Themá, ex eo, quod lectum illo die in Ecclesia fuerit, nempe, *In Concilio iustorum*; ac argumento fusiusculè deducto, sic demùm concludit, nihil ampliùs citans. *Relicto igitur Concilio impiorum, teneamus Concilium iustorum, &c.* ac tum perorat, Imperatorem ad promouẽdum Cõcilium, ne careat sperato successu, adhortando, ac ipsi negotia sui Principis (cuius recenset iterum consanguinitatem proximam) commendando. Responsum autem Imperatoris ecce. *Nos multum gaudemus audire bona de Domino Rege consanguineo nostro; & benè recordamur de proximitate generis, & confœderationibus habitis, & initis inter nos, & Dominum Patrem suum bonæ memoriæ, qui si superuixisset, ipse Dominus... Bituricen. Dux, mala, quæ nunc sunt in Francia, non essent. Parcat ei Deus. Nos erimus semper parati ad complacita Domini Regis consanguinei nostri dilectissimi. Et vos bene veneritis.*

GVILLELMVS CARDINALIS DE ESTOTA-VILLA.

IS erat iam prior sancti Martini Parisiensis, & Ecclesiæ Andegauensis electus Episcopus, cùm iuxta ipsius Procurationem conscriptam Florentiæ memorato anno M. CCCC. XXXIX. ac die Nouembris III. immissus fuit in Dignensis Episcopatus possessionem, die insequentis Decembris xviij. Ita retulit Filiolus in acta, ac Procurationem subiecit, qua Capitulum tum residentiam depoposcit, tum insinuari summo Pontifici voluit, vt exspectando eius mandata, ab vsque translatione P. in Meldensem Ecclesiam, ad electionem non processisset. Cæterùm illo ipso die creabatur Guillelmus Cardinalis Presbyter SS. Syluestri, & Martini in Montibus: vt minùs sit mirum, si anno insequente, & mense Octobri, legamus in actis Bertrandi Isnardi, quod relatum superiùs est; scilicet, Vrbis *Syndicos supplicasse Ioanni Rudolpho Sacristæ, & Vicario generali in spiritualibus Reuerendissimi in Christo Patris Domini G. Dei gratia Dignensis Episcopi, Cardinalis sancti Martini vt vellet, &c.* Fuit verò etiam deinde factus Episcopus Portuensis, ac sanctæ Rufinæ; etiam Ostiensis, ac Veliternus: Ne memorem fuisse Episcopum prætereà Matinensem, & Biterrensem; ac denique etiam Rothomagensem Archiepiscopum. Supersunt adhuc ea in Ecclesia nominis illius insignia vestigia, ac in iis ipsum Campanile, cum Campana ingenti eius nomine. Parisiis Collegium, seu domus Facultatis Medicinæ, monumentum ast liberalitatis ipsius.

Romæ

Romæ Ecclesiam sancti Angustini Vrbis à fundamentis vsque exstruxit, simúlque ditauit, atque exornauit. Fuere & eius munificentiæ testimonia alia complura. Nam quanti quidem aliunde fuerit, non in Gallia modò, sed in aliis etiam Regionibus nominis (idque cùm illustris foret genere, ac Reges etiam attineret) ipsæ historiæ satis loquuntur.

Vixit Cardinalis xxxviij. annos, at Episcopatum Dignensem rexit tantùm per annos sex; scilicet ad vsque Decembrim anni M. CCCC. XLV. Per istud sexennium varia legi acta, in quibus nunc Episcopus, nunc Administrator perpetuus Dignensis Ecclesiæ vocatur. Dignum autem est memoratu, in laudem, ac decus tanti Præsulis, cùm habere sibi non vellet, quos reditus perceperat ex ea Ecclesia, in qua neque vnquam resedisset, neque vtile quidquam peregisset, fuisse illos postmodum ab eo ipsi Ecclesiæ restitutos; tum nempe, cùm Corraldus à Cruce, successor Petri Turturelli, qui Episcopatum proximus ab illo obtinuerat, legitur in actis, quæ sunt asseruata in Tabulariis Capituli, *soluisse ipsi Capitulo anno* M. CCCC. LXXVII. *summam ducentorum ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episcopus Ostiensis, Cardinalis de Estote-ville, Archiepiscopus Rothomagensis, pro fundatione Anniuersary, seu Cantarioli media die cuiusque mensis, aut sequente proximè, festi solennitate non impedita.* Legimus prætereà in Inuentario ornamentorum Ecclesiæ, quod anno M. D. LVIII. fuit conditum, asseruatam adhuc *Capellam Domini Cardinalis Rothomagensis*; Meminíque seniores quosdam retulisse mihi adhuc puero, visum à se olim Galerum eius Cardinalitium ex Ecclesiæ beatæ Mariæ presbyterio adhuc dependens.

PETRVS TVRTVRELLVS.

ITa lego huius cognomen in Archiuis Aquensibus. Quippe in Registro, quod *Taurus* vocatur, legitur, *Dinumeratio Censuum, & Seruitiorum pro Reuerendo in Christo Patre P. Turturelli Dignensi Episcopo, anno* M. CCCC. LXIV. Aliàs autem cognominari solet *Turelure*, ac nominatim in confectione memorati priùs Inuentarij. Porrò & in Codice eodem ita legisse memini. *Anno* M. CCCC. XLV. *Decembris xviij. Sabbatho quatuor temporum; Rev. Pater Dominus P. Turelure, de Ordine Prædicatorum, Dei, & sanctæ Apostolicæ Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, ordines celebrauit infra Dignensem Ecclesiam, &c.* Id videlicet illicò ab adeptione possessionis. Sic in Homagio, quod præstitit die xiij. Ianuarij sequentis, dicitur *P. Turelure, Magister in sacra Pagina, & de Ordine Prædicatorum.* Et dicitur quidem is annus M. CCCC. XLV. Sed nimirùm, quia is annus terminatus mense Decembri non fuerat: iuxta id, quod iam semel est, atque iterùm adnotatum. Vnde & eodem est referendum, quòd inter acta Bertrandi Isnardi, factum Laudimium legitur à Procuratore G. Cardinalis, &c. viij. Decembris M. CCCC. XLV. & à Procuratore P. Dignensis Episcopi, vij. Februarij anni itidem M. CCCC. XLV. Prætereo hunc esse, qui biennio pòst, hoc est anno M. CCCC. XLVII. ac die Nouembris xvi. Capellanias quasdam Capituli mensæ adnexuerit, ex actis eiusdem Isnardi. Aliquot ipsius Statuta habemus anni M. CCCC. LX. & Statutorum confirmationem anni M. CCCC. LXIV. ac varia item acta ab eo anno, quo primum sedit, in annum vsque M. CCCC. LXVI. cuius mense Iulio, ac die xxii. mortuus legitur. Ipse est, qui, quantum fando accepi, celebri cæremoniæ ad SS. vt vocant, Marias interfuit, panegyrímque elegantem habuit.

CORRALDVS A CRVCE.

HOc nomine legitur passim; tametsi interdum Conradus dicatur. Is fuerat ante Præpositus: electus est autem à Capitulo, anno M. CCCC. LXVI. Indictione xiv. die Iouis, quæ fuit mensis Iulij xxiv. (biduo scilicet ab obitu Petri) quod etiam iam antè, cùm de Electione ageremus, adnotauimus. Extat adhuc Electio inter acta Bertrandi Helmiuij, in quibus etiam dicitur & Protonotarius, & legum Baccalaureus. Varia ipsius acta habentur ab anno huiusce modi in annum M. CCCC. LXXIX. ac nominatim Permutatio Prioratus S. Eugeniæ Corbonensis, cum iuribus Marculphi, Euzeriæ, aliorum locorum ad Capitulum pertinentibus, anno M. CCCC. LXXVI. Itémque Solutio illa memorata ducentorum ducatorum aureorum sibi à Cardinali Estotauilla consignatorum, cum fundatione insequuta anno M. CCCC. LXXVII. Retulimus etiam superiùs, confirmatum fuisse ab illo Statutum de Beneficiatorum residentia, anno M. CCCC. LXXIX. ac die Ian. xiij. cuius postridie legitur decimalia iura elocasse. Debet autem posteà mense Augusto obiisse; quando legimus die eius mensis xxvii. Vicarium à Capitulo, Sede vacante institutum, & in Bulla Sixti IV. confirmante vnionem dicti Prioratus S. Eugeniæ, mense Octobri eiusdem anni, memoratur, vt antè defunctus, *Bonæ memoriæ Conradus Episcopus Dignensis.* Quòd verò die vltima Iulij Marcellinus Guiramandus contulisse legitur Capellaniam quandam Guillelmo Hesmiuio, tanquam administrator totius Episcopatus; id egisse intelligi potest, vt generalis Procurator ab ipso Corraldo institutus. Denique tacendum non est, cùm agnosceret diuinum Officium ob distributionum exilitatem frigescere, donasse illum Capitulo pro distributionibus quotidianis Septuaginta florenus de anno: fidem faciente Inuentario Instrumentorum Capituli, Bullam exstitisse huius donationis.

ANTONIVS GVIRAMANDVS.

OPtimi huius Episcopi plurima occurrerunt acta ab illo vsque anno M. CCCC. LXXIX. in annum vsque M. D. XII. Non longè ab ipsa promotione delectus fuit à Carolo III. Comite Prouinciæ, vt cum Francisco

de Luxemburgo, & Ioanne Iarento Cancellario postulatum iter à Sixto Pontifice Maximo Regni Neapoleos infeudationem. Anno M. CCCC. LXXXV. adeptus est Præpofituram Bariolensis Ecclesiæ; vnde & in quadam Collationis Bulla anni illius legitur, *Antonius Dei, & Apostolica Sedis gratiâ Dignensis Episcopus, Præpositus Ecclesiæ Collegiata beatæ Mariæ de Barielu Foroiuliensis Diœcesos Commendatarius, & Administrator perpetuus*, &c. De Prioratu Collis maitiensi, quem etiam obtinuerit, quia nihil, nisi fando, accepi, nihil est, quod adiiciam ad ea, quæ memorata superiùs sunt, cùm de constructione Ecclesiæ sancti Hieronymi ageretur. Hæc porrò Ecclesia tam insigne est munificentiæ eius monimentum; vt promptum omninò sit conijcere quantam haberet Ecclesiæ potiùs, quàm sui, suorumve rationem. Heinc cætera quidem prætereo, ac nominatim erectionem Prioratus sancti Vincentij in Religiosorum sanctæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum Administrationem, de qua antè quoque est dictum; ac adiungo solùm, quod adscriptum fuit Martyrologij margini, ad xi. Kal. Nouembris. Illud ita habet. *Eodem die obiit Reuerendus in Christo Pater Dominus Antonius Guiramandi, præsertim Ecclesiæ Dignensis Episcopus, qui construi fecit Ecclesiam sancti Hieronymi in præscripta Ciuitate, nec non & alia plurima bona dictæ Ecclesiæ fecit; cuius anima in pace quiescat, anno* M. D. XIV. *die .xxj. Octobris.* Oportet illum priùs sese Episcopatu abdicasse, quando Successoris ipsius acta aliqua legimus ab anno M. O. XIII. Illustre interim recitatum ex Martyrologio Elogium, cuius occasione par est earam eius memoriam vigere in Ecclesia, quæ est adeò amantem, adeò beneficum erga se experta,

FRANCISCVS GVIRAMANDVS.

IS fuit Antonio ex Fratre Nepos, legique eum fuisse prius Præcentorem anno M. O. VII. Accepi etiam fando fuisse ipsum quoque Batiolensem Præpositum; tametsi nulla mihi acta de ipso, sed de Marcellino solùm Guiramaudo occurrerint. Dixi iam quædam legi de eo, vt Dignensi Episcopo, ab anno vsque M. D. XI I. Annis pòst tribus profectus est ad Lateranense Concilium, sub Leone X. celebratum. Quippe Sessione XI. quæ habita est anno M. D. XVI. die Decembris xix. inter eos, qui interfuerunt, ita legitur. *Rev. P. D. Franciscus Dignien.* Et posteà inter vota, *Dignen. Placuerunt; sine præiudicio Ecclesiæ suæ.* Et Sessione XII. quæ habita est anno M. D. XVII. die Martij xvi. inter præsenteis iterùm recensetur *Reuer. P. D. Franciscus Dignen.* Anno posteà M. O. XIX. Capitulo interfuit in acceptatione vnionis Prioratus Brachij Capitulari mensæ iam factæ. An pari modo interfuerit circa vnionem Prioratus de Castro-nouo factam anno M. D XXXII. iuxta permutationem biennio antè factam per Philippum Guiramandum ex eius familia Canonicum, non comperi. Quatuor certè annis deinceps superfuit; cùm de ipsius obitu hoc in Martyrologij margine fuerit adnotatum. Ad VII. Kalendas Iunias (quo etiam die Bonifacius ante memoratus obierat) *Ipso die* M D. XXXVI. *obiit, & fuit sepultus Reuerendus in Christo Pater, & Dominus Franciscus Guiramandi Episcopus Dignensis.*

CHERVBINVS DORSEIVS.

HVius mentio fit in Registro Dinumerationum in Atchiuis Aquensibus. Siquidem inter cæteras illeic legitur, *Dinumeratio bonorum Episcopalium facta pro Reuerendo Patre Dignensi Episcopo Cherubino d'Orsiere die xxv. Februarij, anno* M. D. XXXVIII. Memoratur etiam ad annum M D. XLIII. tum in Redemptione, seu Pretio, vt loquuntur, facto Fontium Baptismalium, quos construi in Ecclesia fecit, die Iulij vij. tum in Placito, Arrestove Curiæ Parlamenti, quod obtinuit die vltima Octobris. Eo nempe Arresto Census, & prouentus per Prædecessorem Franciscum relicti, aduersus hæredes ipsi adindicantur; sed ita nihilominùs, vt sint in Ecclesiæ reparationem, pioque vsus conuertendi. Postremò quædam Inuestituræ ab eo concessæ leguntur anno M. D. XLIV.

ANTONIVS OLIVARIVS

DE hoc aliud nihil memini legisse, quàm quod superiùs ex Ciuitatis Tabulariis retuli, Acceptationem videlicet viridariorum aliquot ex quibus pars inferior Prati Planetarum adunata, & in Episcopatus rem versa fuit, anno M. D. XLVI. & die iiij. Martij. Nempe, cùm sexdecim antè annis Ciuitas emisset à Francisco Guiramando, Episcopi Hortum, qui inter castrum Episcopale, & Mardaricum erat situs, Prato Nundinatum ampliando; idque florenorum trecentorum pretio, quibus fundus Episcopatui addicendus acquireretur; ideò huiusmodi viridaria pretio illo coëmit, Antonio obtulit, ipseque rem gratam, acceptamque habuit.

ANTONIVS HEROETVS

QVædam huius acta leguntur ab anno vsque M. D. LII. Anno autem M. D. LVI. tum Statuta confirmauit, tum Transactionem cum Capitulo iniit, circa ius nominandi, præsentandique Curatos, iis in oppidis, quorum Prioratus, Præbendæve ad Capitulum, aut Canonicos spectant. Anno M. D. LXVII. Comitiis Cleri interfuit, & contractui inter Regem, Clerumque inito subscripsit. Vixisse debet in finem anni M. D. LXVIII. nempe vacasse legitur Sedes die Decembris xxvi. ac die Aprilis xv. insequentis anni M. D. LXIX. legitur collatio Capellaniæ facta à Vicario Sede vacante constituto Is., quantum fando didici, & Longemaei Prior fuit, & non-nihil hæreseos Caluinianæ insimulatus. Poëtam fuisse intelligi licet, vel ex illo Ioachymi Bellæi

Epigrammate, quod est à Roberto quoque recitarum.

Non, sua sit quamuis Galli heroica Musa,
Heroïs nomen Musa tibi imposuit:
Tam bene quòd nobis verum describis Erota,
Imposuit Graio nomine nomen Heros.

HENRICVS MEIGNEMIVS.

IS Reginæ Margaretæ Præceptor, & Eleemosynarius fuit. Procuratorem constituit, ac Parisiis Diniam misit Ægidium Coqueletum, à quo generalem Vicarium, Officialémque creatum legi memorato anno M. D. LXIX. ac die Octobris XXIJ. Incidi quoque in aliquam eius Scripturam autographam anni M. D. LXXV. in qua ipsius cognomentum ita exprimitur, *le Meignem*. Cùm decreuisset Episcopatum vel semel saltem inuisere, accessit quidem Mezellum vsque, quod oppidum Diniâ duabus non ampliùs leucis distat; at Diniam vsque accedere nescio quo casu non sustinens, dicitur Mezello retulisse pedem. Anno M. D. LXXXVII. Episcopatum Claudio ex Sorore nepoti cessit. Quippe tametsi in Carnotensi Regis Henrici IV. Inauguratione anno M. D. XCIV. facta, memoretur adhuc quasi Dignensis Episcopus; id tamen solùm ob Characterem, ac superstitem cum ipso denominationem.

CLAVDIVS COQVELETVS.

FVit iste, vt iam insinuaui (aut quantum certè fando accepi) Henrici ex sorore nepos, ac, vt conicere par est, memorati Ægidij filius, Canonicus, & Archidiaconus Meldensis. Bulla ipsius exstat à citato anno M. D. LXXXVII. & die Octobris XXVJ. licet relata solùm fuerit in Insinuationum Registrum anno M. D. XCIII. quo scilicet primum Diniam aduentauit. Is anno insequente suasit, vt superiùs retulimus, commutationem Officij, cuius vsus erat antiquissimus, in Officium ex Tridentini Concilij decreto præscriptum. Et res quidem ex se præclara, vt Deus vniformi ritu, quantum fieri potest, colatur: at bonus ille eam procurasse ob id maximè dicitur, quòd, cum interesset Officiis, ea ipsi forent sua prolixitate nimis importuna. Videlicet ingenita mobilitate impatiens erat, nec poterat admodum diu eodem in loco consistere. Hinc & Parisios breui pòst rediit, & cùm Episcopatum reuisisset (nempe sub initium huius sæculi) tantum est duntaxat in eo commoratus, quantum fuit opus, vt reditus etiam solutione anticipata, exigeret; quippe cùm de Episcopatu dimittendo iam cogitaret. Et certe factus Parisios redux, ipsum cum Ligniensi Abbatia commutauit: Id scilicet ineunte anno M. DC. II. Vnde & licet Parisina Capucinorum Ecclesia consecrata ab eo, vt Episcopo Diniensi, dicatur anno M. DC. VI. id tamen eo modo est intelligendum, quo dictum de Henrico illius auunculo est.

ANTONIVS DE BOLLONIA.

VVlgare est hoc cognomentum, quòd hac ratione efferamus non Gallicam modò, sed etiam Italicam vrbem celebrem Bononiam, è qua, & ex familia quidem Capizucorum dicta, Antonij maiores duxisse originem dicuntur. Is natus est Plaui, prope Barcilonam, Ebredunensis Diœceseos (sed ditionis Sabaudicæ) tertius ex septem fratribus, quorum primogenitus Claudius Iurisprudentiam sectatus cæterorum curam prope paternam gessit. Cum adolesceret, nomen dedit Minimorum Ordini, ac Matiscone potissimùm, cœnobij Procurator degit. Cùm Stephanus autem, qui fuit natu secundus, profectus fuisset tempore Henrici III. Parisios, ac eò demum profecisset, vt vnus Regiorum Eleemosynariorum fieret, cætera inter Sacerdotia, quæ ab Henricis partim III. partim IV. obtinuit, Abbatia Ligniensis fuit, quam Claudio Coqueletio cessit, cedenti vicissim Diniensem Episcopatum Fratri Antonio. Hic Bullam proinde adeptus anni memorati M. DC. II. mense Martio, fuit sequente Iunio inauguratus Lugduni. Diniam deinceps cùm venisset, non longè fuit. quin varia iura Episcopatus vendicaturus, liteis intentârit non paucas aduersus Ciuitatem, aduersus Capitulum, aduersus plæraque Oppida; idque coram Aquensi Curia, coram Regis Consilio, coram Viennensi Primatia; quò effectum est, vt præter animi angores, etiam continuis pene morbis corporis fuerit conflictatus. Quòd Episcopalis domus per bella ciuilia, vt ante est dictum, fuisset diruta, ædeis aliquot conductitias per primos annos inhabitauit; ac satis amplam deinceps domum in extremo Trauersiæ suburbio exædificauit, quam tamen moriens non Ecclesiæ, sed minimo natu ex Fratribus Iulio, qui & Gubernator Nogenti Campaniæ, & vnus Oeconomorum domus Regiæ erat, reliquit. Ipsa est, quam ante annos aliquot Religiosæ Visitationis ab ipso Iulio coëmerunt, & Instituto accommodatam, conuertêre in id, de quo dictum est, Monasterium. Antonius porrò morbis confectus, nec sine pœnitudine, quòd non tranquilliùs vitam degisset, obiit demum Tanarone, quod Episcopalis ditionis est oppidum, anno M. DC. XV. ac die Septembris XXIV. Euicerant Guillelmus Falconius tum Proseneschallus, aliique eius affines, vt translatum Diniam cadauer sepeliretur ad medium Chori Ecclesiæ Sancti Hieronymi; curârat etiam Flayosceus monumentum lapideum cum statua incumbente superexstrui, perinde nempe, ac si Ecclesiam condidisset, ditasset, ornasset; verùm, cùm Chorus instauratus ante annos viginti fuit, tum Monumentum fuit excisum, tum Statua conjecta in illam concamerationem, quæ maiori Altari, Sacristiæque interjacet.

LVDOVICVS DE BOLLONIA.

IS fuit fratrum aliorum vnus, quem Stephanus iam fecerat vt Eleemosynarium Reginæ, & Priorem commendatarium S. Catharinæ Parisiensis Vallis scholarium; ita & Coadiutorem Diniensem. Contigit tamen, vt, cùm per id tempus, quo Antonij mors obaudita, versaretur in Aquitania, in comitatu videlicet Ludouici XIII. eò profecti nuptiarum causâ cum Anna Austriaca ex Hispania tum aduentante, correptus fuerit paralysi, qua vt sanari nunquam potuit, ita neque vnquam in Episcopum consecrari. Captum tenebat paralysis integro corporis dimidio; adeò vt præpeditâ etiam linguâ, vix duas aut treis nescio quas syllabas posset balbutire. Ac deductus quidem fuit Diniam, si qua ipsi Balnea, Thermæque prodessent; at remedium ipsi frustrà vsurpatum; cùm foret aliunde & impatiens, &, quantum multis quidem indiciis declarauit, subiracundus. Fuit itaque reductus Nogentum, in domum fratris Iulij, qui ex eius procuratione bona Episcopatus, & alia, q oad vixit, administrauit. Datus interim Nepos Coadiutor, ac relictus ipsi Episcopi titulus, quem proinde obtinuit ab anno M. DC. XV. in M. DC. XXVIII. ac ineuntem mensem Februarium, quo obiit Nogenti.

RAPHAEL DE BOLLONIA.

HIc Nepos est mox antedictus, ex Claudio primogenito. Natus ad Montem Durium (vulgò *Mondery*) Pedemontij, militiæ primùm nomen dedit, vnde & meruit Antipoli. Traductus inde fuit Mussi-pontum Lotharingiæ studiorum gratiâ, vbi & degebat, cùm salute Ludouici iam desperata, voluit Stephanus, aliis licet fratribus reluctantibus (sed memor nempe beneficiorum à Fratre Claudio acceptorum) vti & Coadiutor Ludouici efficeretur, & Prioratum etiam sanctæ Catharinæ, cum reseruata Ludouico insigni pensione, obtineret. Fuit itaque Coadiutor, cum titulo, vt est pro more, Megatensis Episcopi, ab anno vsque M. DC. XVII. quo est ipsum etiam Prioratum sanctæ Catharinæ adeptus. Accessit primùm Diniam, me præsente, perorantéque, anno M. DC. XIX. ac mense Septembri; & dirempta lite in Magno Consilio, quam Patruo Iulio Episcopalium redituum causâ mouerat, vixit deinde partim Diniæ, partim Parisiis Coadiutor, quousque plenè Episcopatui, iuribúsque ipsius, ac Prioratus etiam, successit ex Ludouici obitu, memorato Februario anni M. DC. XXVIII. Cùm profectus esset Romam sub finem anni M. DC. XXXII. Vrbanus VIII. summus Pontifex ipsum Adsistentem Februario sequente creauit. Anno M. DC. XXXV. destinatus fuit Parisios ad Comitia Cleri generalia; vnde insequentibus annis redux, quæsiuit Areis, prædia tum vrbana, tum rustica, in quibus clementiore cælo exigeret hiemes, quas transigere Diniæ, nisi incommodè, non posset. Denique annus est, ex quo agnoscens obesse sibi tum ætatem, tum incommoda varia, ne possit deinceps muniis Episcopalibus defungi, Coadiutorem, futurúmque successorem sibi delegit.

TOSSANCTIVS FORBINIVS.

IS est Coadiutor, successórque à Raphaële destinatus; quem & Rex Christianissimus acceptum, probatunque habens, Summo Pontifici (vt pro more, iuxta Concordatum est) nominauit. Exspectatur proinde Pontificia Bulla in dies; ac summa interim est lætitia, qua Clerus, Populúsque est, ob spem de eo summam conceptam, perfusus. Quippe, vt genere est illustri (nempe ex Ianfonij Marchionibus) sic indole est verè bonus, comparatúsque ad omnem virtutem. Iuuenis est adhuc ætate, sed senex tamen moribus; memini que etiam, dum pueritiam exigens, operam daret studiis, demitatum me quam iam tum morum moderationem, ac iudicij maturitatem præ se ferebat. Quò fit, vt nullus hæream, quin singulari tum prudentia, tum bonitate Ecclesiam regat, & boni, imo optimi Pastoris elogium mereatur. Id alij, vt spero, olim celebrabunt; nam me quidem, quod attinet, spes esse, ac votum non potest,

Vt mihi tam longa veniat pars vltima vitæ,
Spiritus & , quantum valeam eius dicere facta.

CAPVT XXV.

Diniensis Ecclesiæ Præpositi ab annis proximè quingentis.

AN verò condonabitur, si, cùm inter euoluendum Acta varia, tot nomina Præpositorum ab vsque Vgone, qui in Bullis Alexandri III. & Lucij III. memoratur, occurrerint, vt liceat ex iis seriem penè continentem pertexere; aggrediar illos recensere? Facerem sanè verecundiùs, quòd ipse illorum successor, & quasi agmen hactenus claudens, ipsis denique accensendus sim; verùm, quatenus ea Dignitas est post Pontificalem (sic enim aiunt) prima, ac totum ipsum Capitulum, cuius caput est, repræsentat; videntur posse, imo debere, qui hactenus eam obtinuerunt (aut quos certe licuit ex iis assequi) proximè ab ipsis Pontificibus, seu Episcopis memorari. Id saltem debere iis videor, qui mihi successuri sunt, ne hac qualicumque notitia suorum Antecessorum careant, quam fortassis, nisi per me (qui ipsam mihi labore magno peperi) transmissam, non sint habituri. Dixi, quos licuit assequi; nam & certum est ante Vgonem quam plurimos alios ab Ecclesiæ vsque institutione extitisse; & non diffiteor, quin deinceps aliqui intercesserint, in quos posse incidere non fuerit meæ fœlicitatis. Ij, si quando fortè aut operâ datâ, aut casu quopiam innotescent poterunt

poterunt istis, qui à me traduntur, facilè intexi: Interim verò hosce a me compertos non inuideo; vt ipsis attexi ij saltem, qui consequuturi sunt, possint; si qui modò futuri sunt, qui suo studio digna hæc ducant. Rem paucis ecce.

VGo. Ipse est, quem dixi memorati in Bullis ab ALEXANDRO III. Anno M. C. LXXX. & LVCIO III. anno M. C. LXXXIV. concessis. In ipsis nempe Pontifices scribunt, *Dilectis filijs Vgoni Præposito, & Canonicis sanctæ Mariæ Dignensis.*

P Fortè PETRVS. Legitur in Declaratione Episcopi B. fortè Bertrandi, cuius suo loco meminimus, circa ius vocatum Mortalagij, nonnulláque alia ad Capitulum pertinentia, die viii. Martij, anno M. C. XCII. Exstat verò adhuc declaratio in charta pergamena cum duobus sigillis, in Archiuis Capituli.

A Fortè ANTONIVS Legitur in Diplomate, quo dictum est suprà Raymundum Berengarium confirmasse concessionem Præposito factam à maioribus suis Ildefonso, & alio Raymundo Berengario, Iurisdictionis, & immunitatis Burgi; Idque, cùm foret in ipso Burgo die viii. Martij, anno M. CC. XXI.

GVILLELMVS. Legitur in Diplomate alio, quo idem Raymundus Berengarius, Prouinciæ Comes, cum diuersaretur in domo Præpositura, die IV. August. an. M. CC. XXX. concessit ipsi Salinum, ac translationem eius, quod erat Diniæ, in Burgum; simúlque sex heminas Salis, præter id, quod solitum erat hebdomadatim exigi (vna Quarteria scilicet, singulis diebus Sabbathinis) sed nempe acceptis à Præposito Raymundinis bis mille, & quingentis, pro huiusmodi translatione.

HVGO DE THOARDO. Legitur hic solus sine anno, in eo Chartulario, quod diximus antè fuisse conditum anno vigesimo sæculi insequentis. In eo scilicet memoratur fundata ab ipso Capellania, absque vlla mentione anni. Videtur autem in hunc locum, potiusquàm in alium, posse coniici, propter hiatum quinquaginta annorum intercepiorum inter duo acta, quorum alterum ad Guillelmum mox memoratum, alterum ad Hugonem de Lauduno mox memorandum attinet. Ac illud quidem internallum potuit, nisi ab vno, saltem ab vtroquè ex parte compleri: sed potuit etiam, & probabiliùs quidem, tertius quispiam interiici; nemo verò præter Hugonem de Thoardo hactenus occurrit. Quòd si alius fortè deinceps exhibeatur, illum substitui non repugnabo; vti neque diffitebor, quin Hugo de Thoardo esse idem potuerit cum illo Vgone, qui primo loco nominatus ex Bullis Summorum Pontificum fuit, si vel leuis sit coniectura. Quanquam probabile vix fiat, nomen id Diniæ solitũ cum adspiratione scribi, fuisse sine adspiratione Dinià Romam missum, ac Romæ proinde & lectũ, & scriptũ.

HVGO DE LAVDVNO. Procurasse hic legitur, vt prius illud Diploma, quod A. Præpositus à Raymundo Berengario circa Iurisdictionem, & immunitatem Burgi obtinuerat, referretur authoritate Regij Iudicis in publica acta Notarij, abs quo exempla peti possent. Id verò ille egit die IV. Maij, anno M. CC. LXXXI. Conijcere licet hunc fuisse nepotem ex fratre cognominis Episcopi, cuius suo loco est facta mentio: ac, nisi illo superstite factus fuerit Præpositus, saltem fuisse Canonicum, qui deinceps potuerit Præposituram adipisci.

RAYMVNDVS AVBERTVS. Appellasse hic legitur ab vsurpata Iurisdictione per Iudicem Regium, ann. M. CC. LXXXVII. sine expressione diei, aut mensis. Interceptus fortè Raymundus inter duos Hugones eiusdem cognominis fuit, quòd posterior prioris nepos ætatis nondum maturæ foret.

HVGO DE LAVDVNO. Legitur in Oppositione per Ipsius Locum tenentem, ac Baiulum, facta cuidam Præconizationi, de non portandis armis prohibitis, quam fieri in Burgo Iudex Regius tentârat, die Iunij xiv. ann. M. CC. XCIV. Eodem verò anno, & die xxiv. Nouembris legitur tam sui, quàm Capituli causâ describi curasse per Hugonem de Briansono Notarium, Sententiam Guillelmi Episcopi, circa Seruitores Ecclesiæ. Descripta est autem in membrana, ac asseruatur etiam-num in Tabulariis Capituli.

GVILLELMVS DE LAVDVNO. Is videtur fuisse germanus Hugonis. Legitur in Licentia à Capitulo concessa Raynaudo Episcopo circa Sacristiæ collationem, ipso statim initio anni M. CCC. III. Et cognomen quidem illius ibi non apponitur; sed non videtur tamen fuisse alius ab eo, cui id adhibetur tam in Declaratione Regij Iudicis de nulla habenda præconizatione in Burgo facta die I. Augusti ann. M. CCC. XVI. quàm in Inuestitura de quadam terra, die Augusti xii. ann. M. CCC. XX. & in Chartulario sæpiùs memorato, quod fuit sub eo conditum in Capitulo generali sancti Martini, mense Nouembri eiusdem anni. Quin-etiam idem posse esse videtur, licet absque cognomine, qui interfuit Capitulo diei III. Augusti, anni M. CCC. XXIV. quo Guillelmus de Sabrano Statuta prisca reformauit.

RAYMVNDVS DE AGOVTO, DE PONTEVES. Legitur in Indicibus Archiuorum Aquensium præstitisse Homagium anno M. CCC. XXX. Monimentum verò insigne temporis, quo vixit, est Chartularium Inquisitionum, Processuum criminalium, & Sententiarum ab eius Clauario, seu Iudice pronunciatarum; annis M. CCC. XXXVI. & duobus insequentibus, quod etiam num exstat.

Ac in fronte quidem legitur inchostum anno M. CCC. XXXVII. ac mense Decembri; At inserta tamen fuere quædam acta ab anno vsque antecedente, vt quod his verbis legitur. *Anno Domini M. CCC. XXXVI. die II. mensis Nouembris, tempore Nundinarum omnium Sanctorum, Dominus Rostagnus Guiramandi Iurisperitus, habitator Ciuitatis Digna, Iudéxque venerabilis, & potentis viri, Domini Raymundi de Agouto de Ponteues, Ecclesia Dignens. Præpositi, Burgi Digna, & eius territorij Domini, præcepit, & iniunxit Iacobo Neuegerij nuntio, & præconi publico Curia dicti Domini Præpositi, præsenti, audienti, & intelligenti, quòd vadat præconizare per Burgum Digna, & loca consueta, vt est moris, præconizationem subscriptam. Mandamentum est Domini Dignensis Præpositi, & Consulum Burgi Digna, quòd Raymundus Borrelli de dicto Burgo, delatus in Curia Domini Præpositi, de fractione carceris, nec non, & de diuersis aliis maleficiis per ipsum infra dictam iurisdictionem patratis, infrà decem dies proximè futuros in dicta Curia personaliter comparere procuret, iurare petituris, sub pœna viginti librarum.*

RAYMVNDVS BOETIVS. Legitur primùm in Testamento ciuis vocati Iscardi Aime, delectus nempe qui mandata à Testatore exsequi curaret; idque die Iunij xvij. ann. M. CCC. LVI. Deinde in facta ab ipso Dinumeratione omnium tam mobilium, quam immobilium Præpositutæ bonorum, die Maij xij. ann. M. CCC. LIX. Posteà in Sententia lata inter ipsum, & Episcopum, circa agnorum, hœdorúmque in territoriis tam Vrbis, quàm Burgi procreatorum decimas, die Iulij xxj. ann. M. CCC. LX. Ad hæc, insigne est monumentum pietatis illius, affectúsque erga Præposituram laudabilis, fundatio Capellaniæ, quam & quadringentis florenis dotauit, & adnexam mensæ Præposituræ voluit, die Martij xxij. ann. M. CCC. LXXIII. Tametsi certè ea summa ex parte euanüerit, ex parte propter imminutum floreni valorem nullius penè reditus iam sit; eiusmodi tamen fuit, cuius fœnore possent tres, aut quatuor Beneficiati sustentari. Vnde & tantò magis commendari vir optimus debet, quantò cæteri fuere rari, qui Præposituræ bona aut non diripuerint, aut certè non neglexerint. Fortè iste fuit Raymundus Boëtius, qui in Capituli Tabulariis legitur fuisse Capellanus, & Procurator Capituli; eóque nomine admisisse insolutum dationem cum laudimio Capitularis domus, ad Portam Vbaquij, de qua suo loco dictum est.

BERTRANDVS ROVVLPHVS. Legitur in Inuestitura pro domo sita in Ciuitate, ac vico Iutaria, seu Iudæorum appellato, die 1. Decembris, ann. M. CCC. XCV. Itémque pro terra, nemore, & insula in territorio Marculphi, die Ianuarij xxv. ann. M. CCC. XCVI. Existimarem hunc eundem esse, qui fuerit posteà Episcopus, nisi id obstaret, quòd insinuatum superiùs est, fuisse Episcopum ex aliquo potius Monachorum Cœnobio, quàm ex Præpositura assumptum, ob literam F. quæ nomini illius ferè vbique præmittitur.

BERTRANDVS DE SEGVRETO. Is fortè fuit nepos ex fratre Episcopi cognominis, de quo dictum superiùs fuit. Legitur autem præstitisse Homagium Ludouico II. Siciliæ, &c. Regi, Prouinciæque Comiti, pro Iurisdictione, & tota temporalitate Burgi, die Octobris xj. anno M. CCC. IC. Quo anno, ac die præstitum quoque fuisse homagium à Nicolao de Cerbario Episcopo, suo iam loco ex Archiuis Aquensibus retulimus.

BERTRANDVS ROVVLPHVS. Is esse potuit prioris nepos, maximéque, si ille idem, qui est iam memoratus, Episcopus fuit. Legitur autem in Appellatione à quadam Officialis Diniensis sententia, circa Decimæ perceptionem ex nescio qua terra, seu fundo in Ciuitatis territorio, die Septembris xxij. ann. M. CCCC. XII.

RAYMVNDVS DE ROSSET. Is curasse legitur die Nouembris iij. ann. M. CCCC. XXI. exscriptum fieri aliquot Inuestiturarum à Raymundo Boëtio iam memorato collatarum. Legitur etiam constituisse procuratores aliquos gerendis negotiis Confrariæ S. Spiritus, vt ad eius curam, regiménque spectantis, die Ianuarij xviij. anno M. CCCC. XXIV. Qua occasione ipsi procuratores tum elocauerunt, tum ad accapitum, seu in emphyteusin dederunt quosdam ex Confrariæ fundis, mensibus Aprili, & Maio anni insequentis M. CCCC. XXV.

IOANNES DE PVTEO. Is legitur Capitulo elocasse omneis Præposituræ reditus, pretio flurenorum auri sexaginta, die Augusti xx. ann. M. CCCC. XXXVII. Quo eodem anno in translationem Nundinarum ex Burgo, in Vrbem consensit; vt superiùs meminimus. Fortè is idem fuit, qui tribus pòst annis fuisse legitur (inter acta Ioannis Filtoli) Ebreduneneneis Præpositus, ac simul Canonicus Dignensis. Nempe quasi Præposituram Metropolitanam adeptus, Cathedralem dimiserit, & cum Canonicatu (quem simul, vt ex antedictis, fuit moris, possidere potuerit, cùm non posset perinde Præposituram) commutàrit.

PETRVS GASTINELLVS. Is legitur fuisse Archidiaconus ab anno M. CCCC. XLVI. Præpositus verò ab anno M. CCCC. XLIX. Hoc scilicet anno, ac die Decembris xiv. cùm Procurator Guillelmi de Estota-villa (cuius creandi mox Cardinalis suo loco meminimus) admitti in possessionem Episcopatus postularet, fuisse exspectandus legitur (quippe non procul aberat) in diem xviij. Heinc, cùm rediisset, facta est eo die, ipso immittente, possessionis adeptio. Quid ipse, & Capitulum protestati tunc fuerint, memoratum est, cùm de Electione. Cætera inter acta, interfuisse legitur Compositioni litis circa reditus cuiusdam

cuiusdam Capellaniæ, die v. Iannarij ann. M. CCCC. L. Si coniectura quicquam valet, Quia Ioannes de Puteo non potuit nec Præposituram, nec Archidiaconatum Diniensem simul cum Præpositura Ebredunensi possidere, debuit priùs Petrus Archidiaconatum cum Canonicatu commutare, ac deinde cedenti Præposituram Ioanni Canonicatum concedere.

CORRALDVS A CRVCE. Legitur in variis actis ab anno M.CCCC.LIII. cuius Aprili, ac die xx. interfuit Capitulo, in quo factæ fuere optiones à Canonicis occasione Præbendæ Sacristiæ vacantis. Is, quantum coniicio, Delphinas, vel Sabaudus fuit, ob familias cognomines, & ob commercium, quod cum Guitto Riueto de Chamberico habuit, maximéque anno M. CCCC. LVI. Electum hunc fuisse à Capitulo in Episcopum, & sic commisisse suas duas voces vni ex Canonicis, vt ille in ipsum eas retulerit, idque die Iulij xxiv. an M. CCCC. LVI. commemoratum superius est; vti & vixisse Episcopum ad annum vsque M.CCCC.LXXIX.

LVDOVICVS AVDEMARIS. Creatus fuisse legitur à Capitulo in Præpositum, ipsa eadem die Iulij xxiv. ann. M CCCC LXVI. qua facta Corraldi electio. Videlicet statim, ac Corraldus fuit consensu procerùs vnanimi electus in Episcopum, Præposituram resignabit in manus, seu potestatem Capituli, & Capitulum illico in Ludouicum eam contulit, vt constat ex actis vno tenore consignatis in eodem registro Bertrandi Hesmiuij. Cùm deinceps verò Ludouicus legatur in aliquot actis fuisse adhuc Canonicus, An renunciauit Præposituræ ob defectum graduum? An, quia susceptat illam solùm, vt gratificaretur Corraldo, qui vni nepotum ipsam destinasset, vnde & illi eam cesserit, quam primum idoneus obtinendæ fuit?

IACOBVS DE GLANDEVES. Legitur in quibusdam actis, nominatim verò Dationis in accapitum, die Martij xvi. itemque xviii. anni M. CCCC. LXIX. & xxiv. Nouembris, anni M. CCCC. LXX. Fuisse ipsum porrò Corraldi (ea sorore pnatà) nepotem, constat ex quadam Transactione inter Episcopum, & Capitulum inita, die Augusti xvi. an. M. CCCC. LXXXVI.

ROBINVS CADRVS, vulgò *Caire*. Legitur primùm in fundatione Anniuersariorum Cardinalis Rotbomagensis, seu de Estota-villa, quorum superiùs facta est mentio, die Nouembris xx. an. M. CCCC. LXXVII. Ac postremò in emptione cuiusdam census, die xij. Ianuarij, anno M. CCCC. LXXXI. Idque præter acta quædam intermedia, ex quibus nec valdè industrium, nec valdè cordatum fuisse illum constat.

MARCELLINVS GVIRAMANDVS. Legitur admissus in possessionem Præposituræ die Septembris xx. an. M. CCCC. LXXXII. idque, cùm priùs fuisset Præcentor, à die Maij xiij. anni M. CCCC. LXXX. Is ita bonis Præposituræ alienandis fuit comparatus, ita omnia in rem suam vertit, vt, vix vlla maior ab alio iactura. Nimis certè multa exstant eius acta, quæ comprobare id valeant, ab illo vsque anno, in annum M.D.V. Alius fuisse ab hoc videtur, qui Marcellinus Guiramandus factus fuit, ex Antonij Episcopi resignatione Barjolensis Præpositus, ac iam tum fuisse in Parlamento Aquensi Consiliarius Regius memoratur; veluti constat ex transactione, quam iniit cum hominibus Barjolensibus, illo ipso anno Noster certè in quibusdam actis illo tempore posterioribus, neque se Consiliarium, neque Barjolensem Præpositum, sed quondam Dignensem Præpositum dicit.

PHILIPPVS GVIRAMANDVS. Is superioris, vt puto, nepos, legitur in variis actis ab anno M D V. in M.D.XXII. Tametsi verò nec mercaturam Patrui instar exercuit, nec tantum bonorum Præpositura immobilium dilapidauit; attamen nec manus omnino continuit, nec patrui pœnitentia multum animatior euasit.

TANSQVINVS GVIRAMANDVS. Is legitur fuisse immissus in Possessionem Præposituræ die Augusti x. an. M.D.XXII. Varia exstant illius acta, maximè verò bonorum, ac iurium Præposituræ Dinumeratio, exhibita anno M.D.XXXVII. & in Archiuis Aquensibus exstans. Testamentum condidit die vltima Martij, an. M.D.XLIX vti habetur ex Registro Solidorum censualium, Anniuersariorumve Ecclesiæ.

RAYMONETVS GVIRAMANDVS. Is legitur possessionem adeptus die II. Aprilis an. M.D.XLIX. Quòd defectu tamen Natalium, & falsi crimine laboraret, eam pacificè non obtinuit, sed ipsâ tandem depulsus fuit Magni Consilij placito, Arrestove, die v. Aprilis an. M D LIV. Dignensis Canonicus fuerat ab anno M. D. XXX. cùm & literas prouisorias quadriennio antè obtinuisset, Præpositurâ cùm excidisset, fuit Canonicus Barjolensis.

LAVRENTIVS DE CASTELLANA. Is successit in possessionem Raymoneto Guiramando, Arresto Magni Consilij, diei v. Aprilis anni M. D. LIV. Varia exstant illius acta, ab eo vsque anno, in annum M. D. LXXX. Fuit idem simul Archidiaconus Glandatensis, seu Interuallium, ac Prior Serenoni. Cùm anno autem M. D. LXXXI. ac die 17. Februarij resignasset Auenionensi Legato, tum Præposituram in fauorem Blasij Brunelli, in eadem Ecclesia Beneficiati, tum Archidiaconatum, Prioratumque in fauorem cuiusdam Rostagni Leotardi, Bulla fuit obtenta die 17. ipseque obiit 20. insequente. Fando autem accepi, cum inuitis quibusdã consanguineis Sacerdotia cessisset viris, quos probatæ vitæ,

vitæ, doctrinæque delegerat, fuisse eo moriente direptam suppellectilem, ipsúmque deinceps iacuisse totum diem in strato neglectum. Neque verò ideò habendus infœlix; quoniam interim eius anima laudati affectus præmio fruebatur.

BLASIVS BRVNELLVS. Is est, in cuius gratiam, Præposituram resignatam à Laurentio, dictum mox est. Theologiæ Parisiis studuerat, & per primos annos etiam concinnabatur. Quòd obeunte Laurentio nondum fuisset allata Bulla, Capitulum contulerat Præposituram Melchiori Laugerio Sacristæ, qui illius proinde possessioni toto insequente Martio restitit, & cessit tamen, initâ nescio qua concordiâ, Kalendis Aprilis. Admissus à Capitulo die insequente, Iurisdictionis Officiarios creauit die vi. ac varia deinceps fuere eius acta per totos xliv. annos, quibus vixit Præpositus. Nempe illius Resignatarius non est adeptus possessionem, nisi medio Aprilis anni M. DC. XXV. neque ipse obiit, nisi Augusto insequenti. Vir bonus, & innoxius, sed rerum agendarum non admodùm gnarus; quanquam & in eo laudabilis fuit, quòd meliora monenteis audiit, & bona, ac iura Capituli constanter defendit.

BLASIVS AVSSETVS. Is ille est Resignatarius, quem possessionem adeptum dixi memorato anno M. DC. XXV. ac postridie Eidus Aprilis. Pacifica tamen possessio non fuit, quam etiam denique amisit placito, Arrestove Parlamenti Aquensis, die Decembris xix. anno M. DC. XXXIV. Quid detrimenti ex eo passa Præpositura fuerit, memorare nihil attinet.

PETRVS GASSENDVS. Is est, qui à memoratam anno M. DC. XXXIV. ac Natalitiorum Vigilia, in possessionem successit, in qua &, Deo bene propitio, adhuc perseuerat, dum isthæc edit Parisiis, mense Aprili; anno M. IↃC. LIV.

Notitiæ Ecclesiæ Diniensis

FINIS.

CONCI

CONCILIVM AVENIONENSE ANNI M. CCC. XXVI.

EX MS. CODICE STATVTORVM Ecclesiæ Diniensis.

PETRVS GASSENDVS LECTORI.

VANDOQVIDEM inter Concilia, quæ hactenus collecta, editáque sunt, nulla fit eius mentio, quod Anno supra millesimum trecentesimò vigesimo sexto, Auenione habitum à trium Metropoleon, siue Prouinciarum Præsulibus, Capitulorúmque, & Abbatum Procuratoribus fuit; àc illud tamen inter Statuta Dignensis nostræ Ecclesiæ asseruatum etiam-num exstat (quippe exaratum pridem in membraneo, eóque gemino Codice) ideò videtur operæ-pretium ipsum inde eruere, ac facere publici iuris. Et memoratur quidem aliud isthæc circiter tempora, hoc est sub IOANNE XX. seu, vt in nostro legitur, & vulgò habetur, XXII. Auenione itidem celebratum; verùm id fuit planè ab hoc nostro diuersum. Quippe conuocatum solummodò fuit aduersus PETRVM CORBARIENSEM (quem ex Minorum ordine assumptum Imperator LVDOVICVS IV. Bauarus IOANNI summoperè infensus, creari Antipapam, nomine NICOLAVM V. procurauerat) ipsum videlicet docentem *Christum, eiusque Discipulos exstitisse adeò pauperes, vt nihil vnquam neque priuatim, neque in commune habuissent*; at verò huius nostri non alius fuit scopus, quàm vt sancirentur varia capita Ecclesiasticæ disciplinæ. Videtur porrò Concilium hoc non simpliciter Prouinciale habendum, sed quadamtenus etiam Nationale; quatenus non vnius solùm, sed trium etiam Prouinciarum concurrerunt Episcopi ad illius celebrationem. Nec fuit verò nouum, vt tres hæ Prouinciæ ad prouidendum Ecclesiæ necessitatibus coïrent; siquidem in nostris eisdem Statutis antecedenter sic legitur; *Hæc sunt Statuta dudum edita per bonæ memoriæ Dominum Iacobum Ebredunensis Ecclesiæ quondam Archiepiscopum, & cæteros Archiepiscopos* (intellige vnà cum Episcopis Suffraganeis) *Comitatus Prouinciæ, quæ, inter alia, volumus, & præcipimus infra nostram Ciuitatem Dignensem, & Diœcesin ab omnibus obseruari.* Vixerat autem Iacobus iste sub antecedentis sæculi dodrantem; nempe post Henricum Cardinalem Ostiensem, à quo habemus etiam Statuta in Prouinciali Concilio Sedenæ habito, anno M. CC. LXVII. mense Nouembri; & ante Raymundum de Medullione, à quo Statuta rursus habemus in Prouinciali item Concilio Ebreduni celebrato, Anno M. CC. XC. mense

mense Augusto; cùm & acta quædam ipsius Iacobi superiùs citauerimus, ad annum hisce interceptum M. CC. LXXVIII. Sed ne longum morer, Ecce vt ad verbum legatur; facto initio ab Inscriptione, cuius verba sunt:

Incipit Prologus Statutorum Prouincialium per Reuerendos in Christo Patres, Dominos Arelatensem, Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos, cum ipsorum Suffraganeis, seu Procuratoribus per ipsos legitimè constitutis, editorum in Ciuitate Auenionensi, in Prioratu sancti Rufi.

IN NOMINE sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis. Videlicet, Anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto; die decima octaua mensis Iunij, indictione nona, Pontificatus Sanctissimi Patris, & Domini nostri, Domini IOANNIS, diuinâ prouidentiâ Papæ XXII. anno decimo. Nouerint vniuersi, quòd Reuerendi in Christo Patres Dei gratiâ, Domini Gusbertus Arelatensis, Iacobus Aquensis, Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopi, de infra scriptorum Episcoporum Suffraganeorum præsentium, & Vicariorum, ac Procuratorum Suffraganeorum, Capitulorum, & Abbatum suatum Diœcesum, & Prouinciarum absentium, consilio, & assensu; VIDELICET, dictus Dominus Gusbertus Arelatensis Archiepiscopus; cum Venerabilibus in Christo Patribus, eadem gratiâ Dominis Raymundo Vasionēsi, Dragoneto Tricastrino, Othone Carpentoractensi, Gaufrido Cauallicensi, Ademario Massiliensi, & Petro Tolonensi Episcopis, ipsius suffraganeis; ac venerabilibus, & discretis viris, Dominis, Gerardo de Campomilio, Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus; ac religioso viro Petro Getardi Priore Valriaci, Vasionensis Diœcesis, Domini Hugonis Aurasicensis Episcopi, Vicariis generalibus; cum Auenionensis, Arelatensis, Tricastricensis, Vasionensis, Carpentoractensis, Cauallicensis, Massiliensis, Tolonensis, Aurasicensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Iacobus Aquensis Archiepiscopus, cum Raymondo Sistaricensi, Bartholomæo Foroiuliensi, Guillelmo Vapincensi, Raymundo Aptensi, Episcopis, ipsius Suffraganeis præsentibus; & cum venerabili viro Domino Raymundo Ioannis, Præposito Regiensi, per se, & procuratorio nomine Venerabilis Patris in Christo, Domini Rossolimi Regiensis Episcopi absentis; etiam cum Aquensis, Sistaricensis, Foroiuliensis, Vapincensis, Aptensis, & Regiensis Capitulorum Procuratoribus sufficienter comparentibus: ET dictus Dominus Bertrandus Ebredunensis Archiepiscopus, cum venerabili in Christo Patre, Domino Falcone Venciensi Episcopo præsente; & cum Venerabilium in Christo Patrum, Dominorum, Gaufridi Grassensis, Rostagni Niciensis, Guillelmi Dignensis, Bertrandi Senecensis, & A. Glandatensis Episcoporum Suffraganeorum ipsius absentium Procuratoribus sufficienter comparentibus; nec non & cum Ebredunensis, Venciensis, Niciensis, Dignensis Capitulorum, ac Boscaudunensis, & sancti Pontij de Nicia Monasteriorum Abbatum Procuratoribus sufficienter comparentibus: IN loco de sancto Rufo, prope Auenionem, Auenionensis Diœcesis, Arelatensis Prouinciæ supradictæ: PROVINCIALE CONCILIVM celebrantes, prorogata primo Iurisdictione de locis ad locum, per dictos Dominos Aquensem, & Ebredunensem Archiepiscopos; etiam Episcopatus Auenionensis in spiritualibus, & temporalibus Vicario generali, & Procuratoribus supradictis consentientibus; AD honorem Dei, & gloriosæ Virginis Matris suæ, & omnium Ciuium supernorum, ac Morum reformationem, delictorum, & excessuum correctionem, ac suarum Animarum, & suorum subditorum vtilitatem, & ad statum Ecclesiasticum salubriùs conseruandum, Statuta infra-scripta, dicto Sacro approbante Concilio, concorditer ediderunt; quorum tenor sequitur sub his verbis: Ad honorem Dei.

I.

De Missa beatæ Mariæ semel in hebdomada celebranda.

IMPRIMIS Statuimus, & communiter ordinamus, quòd Missa de Beata Maria, additis Collectis, *Ecclesia tuæ*; &c, *Deus à quo sancta desideria*, in die Sabbathi, si Festum nouem lectionum non impediat; alioquin in alia vacante feria ipsius hebdomadæ, pro pace, & tranquillitate, & bono statu Ecclesiæ conseruando, ac inimicis eius ad cor, & pœnitentiam conuertendis, solemniter in singulis Ecclesiis celebretur. Et, vt ad veniendum Fideles feruentiùs Inducantur, singulis ad dictam Missam venientibus, verè pœnitentibus, & confessis, decem dies de iniunctis sibi pœnitentiis misericorditer relaxamus.

II.

De Indulgentia associantibus Corpus Christi, cùm ad infirmos portatur, concessa.

ITEM, Si propter Christum, reuerentia Sanctis eius impendi præcipitur; dignum est Sanctum Corpus eius coli veneratione præcipua, quod vbique pro nobis, in illius Passionis memoriam consecratur. Statuimus igitur, & iubemus, quatenus singuli Rectores, & Priores, & Vicarij nostrarum Ecclesiarum, Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesum

Diœcesium Parochianos suos salutaribus monitis inducere studeant, vt sanctissimum Corpus Dominicum, dum Presbyter ipsum portat in Viaticum ministrandum ægroto, reuerenter associent, ac luminarium adhibitione decenter honorent. Illis vero, qui associabunt de die, vel de nocte, sine luminaribus, decem; qui verò cum luminaribus, vel eius luminaria mittent per alium, de die, viginti: de nocte, triginta dierum Indulgentiam, ex concessione nostra (dum tamen verè pœnitentes, & confessi fuerint) misericorditer relaxamus.

III.

De Indulgentia concessa deuotè intercedentibus apud Deum pro Domino Papa, & eius regimine prosperando.

ITem, Cùm secundum Sacræ Scripturæ testimonium, multum valeat deprecatio Iusti assidua; & quòd oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum, vt Psalmista testatur; pia deliberatione præsentis Concilij duximus concedendum, quòd quicumque Christianus fidelis, verè pœnitens, & confessus, nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, deuotas orationes effundere, & pia vota emittere curauerit, præsertim in Missarum solemniis, ante diuinæ Maiestatis conspectum, à quo bona cuncta procedunt, vt per suam ineffabilem misericordiam Sanctissimum, & Dominum nostrum Papam regere, & in suæ pietatis gratia conseruare, & custodire; Fidemque Catholicam toto orbe terrarum multiplicare dignetur, Videlicet quilibet nostrum Archiepiscoporum, per totam suam Prouinciam; & quilibet nostrum Episcoporum, per totam suam Ciuitatem, & Diœcesin, quadraginta dies de iniunctis pœnitentiis misericorditer relaxamus.

IV.

De Indulgentia concessa fidelibus, qui audito nomine IESV, deuotiùs se inclinant.

ITem, Cùm fœlicis recordationis Gregorius Papa decimus per sacrum constitutionis oraculum innitauerit quoslibet Christiani nominis charactere insignitos, vt nomen illud, quod est super omne nomen, à quo non est sub cœlo aliud datum hominibus, Nomen videlicet IESV-CHRISTI, exhibitione reuerentiæ specialis attollerent, & præcipuè, dum aguntur Sacra mysteria, illud, quandocumque recolitur, veneratione dignum, deuotâ capitis reuerentia monstrarent: Nos de nostrorum subditorum salute solliciti, volumus, vt singuli Rectores Ecclesiarum, & Vicarij nostrarum Diœcesium ad hoc ipsum faciendum plebes sibi subiectas moneant efficaciter, & inducant. Et, vt illud libentiùs faciant, quò vberioris retributionis præmium exinde senserint prouenturum; Nos singulis in illius gloriosi Nominis memoria se inclinantibus reuerenter, vtique verè pœnitentibus, & confessis, decem dierum concedimus indulgentiam, quoties, vt præfertur, fecerint, valituram.

V.

De claudendis Fontibus Baptismalibus ne quid in eos sordidum immittatur

ITem, Cùm Sacri Fontes in quibus Originale abluitur culpæ contagium, per Baptismalis aquæ visibile Sacramentum, cultu debeant digno venerationis honore, ne indonoris contrectationibus pateant, nec extrinsecùs aduenientium inquinamentu sordescant, Statuimus, vt singuli Parochialium Ecclesiarum Rectores nostrarum Ciuitatum, & Diœcesium, in quibus sunt fundati Fontes huiusmodi, eos infrà instans Festum Natiuitatis Dominicæ sic claudi cum clauibus faciant, & aptari, quòd nullis sordibus ad illos ingressus immineat: potiorque reuerentia, quod ibi traditur, Sacramenti habeatur; quinque solidorum pœnâ quibuslibet feriendâ qui hoc contempserint agere, in opus Ecclesiæ, vel pios vsus alios, ad nostrum arbitrium soluendorum.

VI.

De Sententia Excommunicationis ab Ordinario lata, exigente excommunicati inobedientia, per Prælatos alios prædicanda.

ITem, Statuimus, quod ex quo propriam per Ciuitatem, & Diœcesin lata per Prælatum aliquem Excommunicationis, Suspensionis, vel Interdicti Sententia competenti tempore fuerit diuulgata, & ibidem exigente rebellium, & inobedientium duritia, per decem dies extiterit solemniter, & publicè aggrauata; ex-tunc, requisito tamen proprio Metropolitano, & approbatam publicari etiam faciente dictam sententiam, licitum sit eidem Prælato, huius authoritate Concilij, cæteros Episcopos, & Prælatos requirere, vt ipsi sententias, quarum tenorem, & caussam declarent inscriptis, in suis districtibus seruent, & faciant obseruari; publicent, & faciant diebus singulis ad hoc competentibus publicari

VII.

Qualiter contra illos, qui Excommunicationis sententiam contemnentes, exemplo perniciosè peragunt, procedatur.

ITem, abominabilis, proh dolor! ad nostrum tam de longinquo, quàm è vicino peruenit auditum, quòd in quibusdam partibus inolere cœpit abusio. Nã aliqui filij Belial, qui nec Deum timent, nec homines reuerentur, iniquitatem bibunt vt aquam,

dum ſententias vilipendunt ; dum medicinam, quæ fuerat ad ſalutem reiiciunt, mortis incurrunt periculum, & in interitum ſua peruerſitate, & ſuo malo exemplo nonnunquam inducunt alios, & ſeducunt. Ipſi quidem in Dei opprobrium, in contemptum promulgatoris, & ſententiæ promulgatæ neglectum, non minùs viliter, quàm damnabiliter procedere, imò veriùs execrabiliter excedere non formidant; vt pote, dum proprium Presbyteri, vel Prælati officium confingentes, & interdictum ſibi vſurpantes miniſterium, excommunicationem, imò veriùs execrationem, verſa, & peruerſa vico in Excommunicatores, ſeu denunciatores, ſuos ſimulare præſumunt; accenſos paleatum faſciculos, aut titiolos ardentes in patellis, conchis, aut ſartaginibus, vel ſimilibus vituperabiliter extinguendo. Cùm igitur talia, & his ſimilia in Dei vergant opprobrium, & in Eccleſiaſticæ diſciplinæ redundent contemptum; Statuimus, & ſub pœna Excommunicationis diſtrictiùs inhibemus, nequis Clericus, vel Laïcus, cuiuſcumque ordinis, dignitatis, conditionis, vel ſtatus exiſtat, rem tantę perniciei de cætero, per ſe, vel alium, aut pro ſe, vel alio attentare præſumat. Qui verò huiuſmodi ſaluberrimi Statuti tranſgreſſor extiterit, & infrà triduum emendam eaiude competentem non exhibuerit ex-tunc ſe ſentiat ipſo facto Excommunicationis vinculo innodatum. Locus autem, vbi hæc, vel ſimilia fient, Domino loci ſciente, ſeu mandante, vel ratum habente; vel, poſtquàm requiſitus fuerit, vel eius locum-tenens, infra decem dies corrigere negligentiæ præſumptæ fuerint; Eccleſiaſtico tandiù ſit, & remaneat locus ſuppoſitus interdicto, donec ad mandatum Eccleſię, quam delinquens offenderit, & Prælato, quem irreuerenter deſpexerit, ſufficiens, & idonea ſatisfactio, & realis emenda præſtita fuerit per eundem. Et, cùm in talibus non ſit relaxanda vindicta, offenſus Prælatus minimè remittere valeat illo caſu. Eiſdem pœnis ſubiacere volumus illos, & illas, qui, vel quæ talia fieri mandauerint, vel aliàs opem, vel operam, aut conſilium præbuerint ſi rem tamen tam deteſtabilem prodire contigerit deteſtabiliter in effectum. Addito, quòd eorum poſteri vſque ad ſecundam generationem in clericorum Collegium nullatenus admittantur, niſi priùs per Metropolitanum, cum vno Suffraganeo, cum ipſis fuerit ſuper hoc miſericorditer diſpenſatum. Si verò Clericus Beneficiatus, vel in Dignitate, Perſonatu, vel Officio conſtitutus, taliter exceſſerit, vltra pœnam Laico inflictam, Beneficio, ſi quod in Prouincia noſtra obtinet, ſit ipſo facto præſentis Concilij authoritate, priuatus. Non-beneficiatus autem, ad obeundum Beneficium ſit extunc inhabilis, & indignus.

VIII.

Ne Eccleſiaſticæ perſonæ titulum Iuriſdictionis, quam pacificè poſſederunt, Secularibus oſtendere teneantur.

ITEM, Quòd Sæculares Domini, cuiuſcumque conditionis exiſtant, vel Bailiui, Officiales eorum, qui Prælatos, vel alios Eccleſiarum Rectores cogunt oſtendere, quare merum, vel mixtum Imperium, aut Iuſtitias alias medias, vel minores tenent, licet tenuerint pacificè multis annis; & ideò, ſi eis hoc non probent, vſurpare, accipere & ſibi applicare, ſine alia cauſæ cognitione, motu proprio non verentur; Si à talibus exceſſibus deſiſtere moniti neglexerint, & ad vſurpandum ſine alia rationabili cauſa proceſſerint; tam ipſi, quàm illi, qui eis in hac parte obediunt, Excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto.

IX.

Vt perſona Eccleſiaſtica per nullum Iudicem temporalem in criminalibus, & perſonalibus diſtringatur.

ITEM, Vt nullus Dominus temporalis, vel Iudex ſubdelegatus eiuſdem, cuiuſcumque dignitatis, conditionis, vel ſtatus exiſtat, Clericum, vel perſonam Eccleſiaſticam, aut Religioſam, coram ſe ſuper Criminalibus, vel Perſonalibus citet, vel citari faciat; & ſi quoquo modo fecerit, & infra dies octo non ſe correxerit, & quod ineaurè præſumpſerit, non relaxauerit; ex-tunc Excommunicationis ſententiam incurrat.

X.

Vt Clericus contra Clericum, ad Iudicem ſæcularem, aut alium Laicum pro facienda iuſtitia, vel inferenda violentia non recurrat.

ITEM, Prohibemus ſtatuendo, & ſtatuimus prohibendo, vt nulla perſona Eccleſiaſtica de Clerico; vel Eccleſiaſtica perſona qualicumque conquerens ſuper ſpiritualibus, vel Eccleſiaſticis, aut criminalibus, vel perſonalibus quuibuſcumque, recurrat ad Curiam, vel Principem, aut Dominum alium ſæcularem, vel Laicum quemcumque ſuper iuſtitia facienda, vel violentia Clerico in perſona, vel rebus ad eum pertinentibus inferenda; nec cum ipſo, vel ipſis ſuper eiſdem, ſine conſenſu Prælati, vel Officialis ſui, pactum aliquod inire præſumat, nec factum obſeruet. Alioquin querelam exponens, vel damnum faciens, & in eis perſiſtés, vel ceſſens, & pactum obſeruans, à iure ſuo eo ipſo cadat; nullâ aliâ ſuper hoc ſententia exſpectatâ; & donec ſuper hoc ad arbitrium Prælati ſatisfecerit, cùm Beneficio Eccleſiaſtico, quod obtinet, nouerit ſe ſuſpenſum, & ab obtinendo indignum.

XI.

XI.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiasticarum Personarum subtrahunt, diminuunt, dissipant, & inuadunt.

ITem, Quoniam aliqui suis finibus non contenti, passim aliena diripiunt, & Ecclesiasticas libertates infringere non verentur; approbante præsenti Concilio, Statuimus, quòd quælibet persona sæcularis, seu Ecclesiastica, nobilis, aut alia, cuiuscumque præeminentiæ, dignitatis, officij, conditionis, aut status fuerit, quæ Ecclesias, aut Capellas, seu earum cœmeteria, hospitalia, reclusoria, domos, possessiones, loca, villas, castra, census, tasquas, trezena, laudimia, vinteua, feuda, lesdas, pedagia, molendinos, piscarias, pasquerias, siue resclausas, iurisdictiones, seu alia quæcumque iura, seu etiam eorum homines, aut familias, seu bona, quælibet immobilia, aut mobilia (quæ quidem mobilia valorem decem solidorum monetæ currentis excedant) siue domos religiosas, aut hospitalia, seu reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet inuadere, capere, occupare, detinere, pignorare, seu grauare, per se, vel per alium, inquietare quomodolibet, seu turbare; nec non, qui contra Ecclesiam, siue Ecclesias, aut Clericos, siue personas Ecclesiasticas siue eorum homines, loca, villas, castra, seu mansiones, aut contra libertates Ecclesiasticas, vel domos religiosas, aut hospitalia, siue reclusoria, vel leprosarias, quomodolibet edere, vel facere quæuis statuta, seu bannia, vel præconizationes, aut nouitates quascumque; siue quibuslibet ex prædictis directè, vel indirectè violentias, aut molestias irrogare, seu eis super bonis quibuslibet Ecclesiasticis, seu patrimonialibus, quæstas, aut talias, angarias, siue perangarias, aut necessitates quaslibet aliqualiter imponere, vel inferre, seu domos Ecclesiarum, aut Clericorum, seu personarum Ecclesiasticarum, occasione quacumque serrare, siue claudere quoquo modo, seu eorum bona quæcumque bannire, seu etiam vias nouas aliquas vbilibet adinuenerit, vel facere, per quas Ecclesiæ, seu earum villæ, castra, vel loca in Pedagiis, seu lesdis, aut quibuslibet iuribus aliis possint in aliquo diminui, vel etiam peiorari, siue itinera, aut vias, vel stratas publicas, aut priuatas infra limites, siue territoria, vel districtus locorum, villarum, siue castrorum Ecclesiasticæ iurisdictionis auferre, vel sibi quomodolibet appropriare, attribuere, seu etiam applicare, vel terminos eorum arctare præsumpserit, seu attentauerit, per suam potentiam, aut violentiam, siue malitiam; Nisi infra sex dies super iis, à die captionis, seu inuasionis, attentationis, turbationis, vel inquietationis, siue præsumptionis huiusmodi, per emendam, seu per reuocationem debitam, seu aliàs vt res exegerit, plenè satisfecerit, Excommunicationis sententiæ subiaceat, ipso facto. Quam siquidem Excommunicationis sententiam, cùm de præmissis, seu eorum aliquibus, cuilibet Ordinario, vel eius Officiali summariè constiterit, aut de plano ex mero officio, & siue strepitu Iudicij, & figura, volumus & statuendo mandamus, exequutioni debitæ per ipsum quemlibet Ordinarium, siue Officialem ipsius certificatum, de plano mandari per vniuersas Ecclesias nostrarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœcesium, sicut viderit commodiùs expedire: Super quo, tam in genere, quàm in specie, quam etiam contra quascumque personas nominandas, plenam habeat facultatem, prout ei videbitur expedire. Et, si Dominus, vel rector Ciuitatis, castri, villæ, vel loci alicuius, aut Officialis eius in prædictis, vel in aliquo prædictorum culpabilis fuerit, & per sex dies in Excommunicatione perstiterit, Ciuitas, Castrum, villa, vel locus huiusmodi Ecclesiastico subiaceat interdicto. Si verò Vniuersitas deliquerit in prædictis, illi, qui vniuersitatem, vel singulares personas ad id induxerint, commouerint, vel defenderint, & singuli, qui in aliquo præmissorum culpabiles fuerint, post sex dies ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant: Vniuersitas verò ipsa, nisi infra decem dies emendam fecerit competentem, Ecclesiastico subiaceat Interdicto. Si verò prædicta iniuria per alium quemlibet illata fuerit, & Dominus, vel Rector, aut Officialis infra cuius iurisdictionem prædicta iniuria fuerit irrogata, requisitus per Ordinarium, seu Vicarium, vel Officialem, eiusdem aut vice-gerentes, aut locum-tenentes, aut etiam delegatum, infra decem dies, satisfactionem, vel emendam fieri non fecerit competentem, Excommunicationem se nouerit incurrisse. Quam si per decem dies sustinuerit, Terra, cui præerit, Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XII.

Prouisio contra illos, qui bona, & iura Ecclesiastica inuaserunt, vel quomodolibet occupàrunt.

ITem, Statuimus, & etiam ordinamus, quòd quæcumque persona, cuiuscumque gradus, dignitatis, status, vel conditionis existat, quæ bona quæcumque, siue iura ad Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas quomodolibet pertinentia, detinet occupata; vel quæ in præiudicium Ecclesiarum, seu personarum Ecclesiasticarũ, & iurium earũdem aliquas fecerit nouitates indebitas, plenè restituat (vniuersitas autẽ ipsa, & locus huiusmodi, vbi prædicta, seu aliquod præmissorum cõmissa fuerint, si sub eius dominio fuerint; alioquin locus suus, vbi habuerit suum domicilium principale, cum effectu reuocet, & satisfactionẽ faciat infra mẽsem, postquã fuerit requisita) quòd nisi fecerit, Excommunicationis sententiæ se nouerit subiacere. Et, si Vniuersitas, vel Dominus, siue Rector, vel Officialis fuerint culpabiles in prædictis, Ecclesiastico subiaceant interdicto. Vniuersitatem autem sufficienter

requiſitam, quoad præſens propoſitum reputamus, cùm Dominus, vel Officialis, qui ibi præfuerit, nominatè expreſsâ iniuriâ, vt eam reuocare faciat, fuerit requiſitus; vel, cùm per tres dies Dominicos publicè, dum celebrabuntur diuina myſteria, per Sacerdotem Parochialem, vel eius locum tenentem de mandato Ordinarij, vel Officialis eiuſdem ſignificatum fuerit, quòd de iniuria & nouitate, & damnis nominatim exprimendis, ſatisfaciant competenter.

XIII.

Ne quis in loco retineat bona Eccleſiaſtica alibi indebitè ablata.

ITEM, Loca, ad quæ bona Eccleſiarum, vel eccleſiaſticarum perſonarum per violentiam manifeſtam, ſeu notoriam iniuriam, ſine cauſa probabili, ablata, occupata, ſeu arreſtata deuenerint, tandiu, poſt decem dies, ex quo ſignificatum fuerit locorum Domino, vel rectori, Interdicta permaneant, quandiu bona huiuſmodi ibi fuerint, & competens exhibeatur emenda.

XIV.

Vt ſæculares Poteſtates Clericos per ipſas captos certo Iudici ſuo reſtituant, nihil exigentes.

ITEM, Quia priuilegium meretur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur poteſtate: attendentes, quòd nonnulli Domini temporales, Vicarij, Clauarij, & alij ſæcularium Curiarum officiales, obtentu, ſeu occaſione aliquarum licentiarum ex cauſa eis ad certum tempus vel ſimpliciter, vel ad certas perſonas ab Archiepiſcopis conceſſarum, hac occaſione, prout comperimus, manus temerarias ad capiendos Clericos paſſim, & indifferenter, aliáſque perſonas Eccleſiaſticas inſimiliter, & eo modo, quo poſſunt turpiùs, ad maiorem confuſionem Eccleſiæ, & Cleri extendere non verentur; quin imò ipſos ſuis mancipant carceribus, ac ibidem non-numquam eos faciunt abradi totaliter, vt palliare poſſint exceſſus ſuos, & illos confingere Clericos non fuiſſe, vel non eſſe in poſſeſſione Clericatus, ſeu quaſi; in ſuarum periculum animarum eneruata libertate Eccleſiaſtica, Prohibemus, ne à quoquam talia, vel ſimilia de cætero attententur: Reuocantes exnunc licentias ſub quamcumque formam, vel bonum, ſuper huiuſmodi captionibus, vel detentionibus, generaliter, vel ſpecialiter, per literas, vel oraculo viuæ vocis, vel aliàs quomodolibet faciendis, conceſſas; alioquin, contrarium facientes, cuiuſcunque ſtatus, conditionis, vel dignitatis exiſtant, ſiue ſint Laici, ſiue Eccleſiaſticæ perſonæ, regulares, vel ſæculares, hanc noſtram Excommunicationis ſententiam, quam in his ſcriptis præſentibus ferimus, incurrere volumus ipſo facto: Niſi fortè in eo dumtaxat caſu, cùm ſcilicet eos adhuc flagrante crimine capi contigerit, antequàm ad alios extraneos actus diuertant, rectâ viâ eos ad Curiam Eccleſiaſticam duxerint; &, ſi reſtituerint ſine fraude. Si verò de noctu tales ceperint, debeant vltrò in craſtinum, ſine retentione bonorum ipſorum, & læſione perſonæ, ſine requiſitione alia, reddere eos Curiæ ſupradictæ. Nec eis liceat aliqua à captis huiuſmodi, dono, vel gratiâ, ſuper colore aliquo extorquere, vel accipere grata-data. Quòd ſi in caſtris, vel villis captiones huiuſmodi fieri contingat; adducant ipſos ad Eccleſiaſticam Curiam, vel tranſmittant quam-citiùs, ſub fida cuſtodia, in expenſis ipſius Curiæ moderatis. Quòd ſi ſecus egerint, vel in fraudem ſuper hoc aliquid attentauerint, eadem ſententia inuoluantur.

XV.

Prorogatio Iuriſdictionis in inuaſores, & occupatores Eccleſiaſticorum bonorum, & iurium exercenda.

ITEM, Cuilibet Ordinario, in cuius iuriſdictione fuerit iniuria, vel violentia Eccleſiis, Eccleſiaſticis perſonis, ac rebus, vel earum iuribus irrogata, ſeu eorum poſſeſſio, vel quaſi, turbata, vel indebitè occupata; contra ipſos iniuriantes, vel perturbantes, ſeu in præmiſſis, vel eorum aliquo quomodolibet delinquentes, ac inde præſtantes auxilium, conſilium, & fauorem, cuiuſcumque ſtatus, dignitatis, ſeu gradus exiſtant, procedendi ſimpliciter, & ſummariè, & de plano, ac ſine ſtrepitu iudicij, & figura, citandi, informationes recipiendi, inquiſitiones faciendi, definiendi, declarandi, & omnem iuriſdictionem Eccleſiaſticam exercendi, vbilibet in noſtras Prouincias, Ciuitates, & Diœceſes, Plenam, & expreſſam, authoritate, præſentis Concilij, Nos Archiepiſcopi, & Epiſcopi, & Procuratores Epiſcoporum abſentium, habentes ad hoc mandatum, concedimus facultatem. Nec obiici valeat contra tales proceſſus, quòd extra territorium ſua dixerit ſic procedens; Quia quoad præmiſſa, & quodlibet præmiſſorum, iuriſdictionem noſtram, & noſtrum cuiuſlibet viciſſim inter nos prorogamus, vices noſtras nobis adinuicem, ac dictarum Prouinciarum, Ciuitatum, & Diœceſium, ſinguliſque Officialibus, & Vice-officialibus, ac locum-tenentibus, præſentibus, & futuris in ſolidum committentes. Vniuerſis noſtris ſubditis iniungentes, vt in præmiſſis Ordinario, ac eius officiali, ſeu locum-tenenti ſic procedenti pareant, & intendãt, quod niſi fecerint, poſſit procedens per cenſuram Eccleſiaſticam animaduertere in eoſdem. Et nihilominus, ſi nos Archiepiſcopi, & Epiſcopi per ſic procedentem requiſiti, ſuas in hac parte prætermiſerimus requiſitiones aliquatenus exaudire, aut id, ſuper quo requiſiti fuerimus, non curauerimus perducere ad effectum; ſic non exaudiens, nec ad effectum perducens, eo ipſo per vnum menſem, authoritate præſentis Concilij ſit à Pontificalibus ſuſpenſus.

ſuſpenſus. Præſenti ſtatuto minimè valituro poſt decennium; ita quòd, per hoc ſic procedenti in alienâ Ciuitate, vel Diœceſi nullum ius, aut iuriſdictio in poſterum ex temporis longinquitate, vel poſt decennium, acquiratur.

XVI.

Vt Excommunicati ad nullum publicum Officium admittantur.

ITEM, Statuimus, quòd Excommunicati in Iudices, Conſules, Rectores, Bajulos, Poteſtates, Aſſeſſorios, vel Notarios, aut alia quævis publica Officia nullatenus aſſumantur, nec etiam admittantur; &, ſi de facto admiſſi fuerint, ſententia per eos, vel eorum authoritate prolata, & quicumque proceſſus per eos, vel eorum authoritate, in iudicio, vel extra habiti, & munimenta coram eis, vel per eos facta, nulla, & nulli ſiue ipſo iure, Et nihilominùs quicumque, cuiuſcumque dignitatis, ſtatus, aut conditionis exiſtat, ſi tales Excommunicatos ad aliquod prædictorum Officiorum ſcienter aſſumpſerint, vel aſſumptos per alios approbauerint, Excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto. Et, ſi requiſiti per Ordinarium, vel alium eius nomine, huiuſmodi excommunicatos infra decem dies à tempore requiſitionis à prædictis Officiis ſic aſſumptos non amouerint cum effectu, Loca illa, in quibus ad aliquod Officiorum aſſumpti fuerint, tandiu remaneant Eccleſiaſtico ſuppoſita interdicto, donec ſic excommunicati à ſuſceptis Officiis realiter, & ſine fraude, & abſque alicuius reſtitutionis ſpe, quandiu in excommunicatione perſtiterint, ſint amoti. Vniuerſitas autem, ac ciuitates, & caſtra, vel villæ, quæ Excommunicatos, & in Eccleſia publicè denunciatos ad aliquod prædictorum Officiorum aſſumpſerint, vel elegerint, vbi eis aliàs hoc liceret, Eccleſiaſtico etiam ſint ſuppoſitæ interdicto.

XVII.

Vt nullus, ſine licentia Superioris, alicui quodlibet miniſtret toxicum, vel alia venenoſa.

ITEM, Statuimus ſub pœna Excommunicationis, & diſtrictiùs inhibemus, ne quis Apothecariorum, vel quiuis alius, cuiuſcumque conditionis, vel ſexus exiſtat, toxicum vendat, vel donet, nec allo modo miniſtret alicui, vel alia venenoſa, niſi prius ſignificet Curiæ Ordinarij, vt ſciri poſſit ſuis temporibus, ſi caſus toxicationis contingeret, quis fuerit emptor ille, vel alius qualiſcumque; quódque Apothecarius quilibet ad hoc ſeruandum, Iuramento coram ſuo ſuperiore corporaliter præſtito, pro ſe, & ſua familia ſpecialiter adſtringatur. Aliter, dantes, & vendentes, ad homicidum perpetrandum recipientes quomodolibet, vel ementes, aut ad hoc conſilium, vel conſenſum tacitè, vel expreſſè præſtantes, Excommunicationis vinculo ſubiaceant, ad Sedem Apoſtolicam pro abſolutionis beneficio remittendi; & aliàs, prout iuſtum fuerit, puniendi.

XVIII.

De pœnis toxicum, vel herbas mortiferas in mortem alterius miniſtrantibus inferendis.

ITEM, Quòd quicumque alium toxicare, aut opem ad hoc, vel conſilium dare, vel in necem alterius toxicum tenere, vel vendere, aut aliter miniſtrare præſumpſerit; vel herbas mortiferas in mortem, vel abortiuum cuiuſquam dederit, eo ipſo Excommunicationem incurrat, à qua nonniſi per Sedem Apoſtolicam abſoluatur; Et, ſi Clericus beneficiatus ſit, illo ſit priuatus Beneficio ipſo facto; & ab Ordine, quem ſuſceperat, degradetur, tradendus Curiæ ſæculari; Et tali, vel ſimili ſuſpicione probabili infamatus, ſimilibus præſumptionibus, & perſpicuis indiciis apud bonos, & graues notatus, ad honorem, vel Dignitatem Eccleſiaſticam nullatenus admittatur. Et nihilominùs ad detentionem perſonæ honeſtæ, prout requiret perſonæ ſtatus, & ſceleris veritas ſuadebit, ad emendam, & veritatis certitudinem, ſicut Superioris diſcretioni viſum fuerit, procedatur.

XIX.

Qualiter contra Exemptos, & Priuilegiatos in diuerſis abutentes ſuis priuilegys, procedatur.

ITEM, Dolenter referimus, quòd nonnulli Religioſi, Hoſpitalarij, & alij tam exempti, quàm priuilegiati, de priuilegiorum ſibi fortè, aut Ordini ſuo indultorum prærogatiua temerè confidentes, Excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti ſententias ab Ordinariis, vel Officialibus ipſorum rationabiliter promulgatas obſeruare non curant: Quin-imò, in contemptum clauium, Excommunicatos, ſuſpenſos, interdictos huiuſmodi ad diuina recipiunt, aut interdum in Donatos, ſeu Confratres, contra mentem Concilij Lateranenſis admittunt; Receptatorum in hac parte genus peſſimum imitantes, ſine quibus delinquentes in iis, & ſimilibus diu forſitan non laterent: Sed nec his contenti, domos Conuentuales alterius Ordinis, eiſdem Ordinariis lege Diœceſana ſubiectas, & à ſui fundatione iuriſdictioni Prælatorum, ſaluâ regulâ ſeu Ordinis, ſeu diſciplinæ, ſuppoſitas, tam prænominati, quàm cæteri Religioſi, etiam non exempti, nec priuilegiati, vendicant ſibi, & Prælatis quaſi furtim, ſuccedente poſt-modū violētiâ, ſubtrahere moliuntur; ſicque de ſuis indulgentiis, ſeu priuilegiis confidentes, alios fidentiùs in iure ſuo moleſtant: Ita quòd, authoritate, imò temeritate propria, in veſtimentis ouium venientes, nunc ſæculari fulti potentia,

violentiam per se, vel per alium inferentes, possessiones domorum huiusmodi, ac rerum, & iurium ad eas spectantium occupare, & cum armis aliquoties inuadere non verentur; & occupata tenere contendunt, in Prælatorum præiudicium, plurimorum scandalum, & enormem nihilominùs illius Ordinis, cuius erat, ab initio, & cui ab antiquo subesse consueuerat, læsionem: Cùm igitur tales, & tam enormiter excedentes, & notoriè delinquentes, non impares receptatoribus, etiam ac improbis rectoribus nequiores, perinde vt alios, iura censeant puniendos: Nos, quatenus in ipsos animaduertere possumus, & à iure nobis permittitur: & maximè, si de suis priuilegiis non velint copiam facere, requisiti; Volentes, vbi eos indulta sibi priuilegia non defendunt, correctionis, & reformationis officium exercere, ac effrænatam ambientium cupidinem reprimere cupientes, Statuimus, & concorditer ordinamus, vt tales, & similes in præmissis, & similiter tam enormiter excedentes, & tam notoriè delinquentes, nisi destiterint, & saniori ducti consilio, congruenter, infra dies octo, ex quo fuerint requisiti, reuocare, seu emendare distulerint; vnà cùm illis, qui se ad eos sic ligati reduxerint, & eis, qui translationem huiusmodi attentauerint, & exinde Monasteria, & domos Conuentuales, res, & iura huiusmodi occupare, seu inuadere, cum armis, & sine armis præsumpserint, & omnibus illis, qui eis ad hoc opem, vel operam præstiterint, aut, vt sic occupata detineant, consilium, vel iuuamen præbuerint, Excommunicationi subiaceant ipso facto. Et, cùm ipsi Prælatis non deferant, sed potiùs vilipendant eosdem; Prælati etiam contrà, quandiu sic steterint, & ausu temerario eis, vel Officialibus eorum in præmissis restiterint, in priuilegiis, vel aliis iuribus suis tueri eos vel defendere minimè teneantur. Dignum est enim, vt qua mensura mensi fuerint, eadem remetiatur & eis; vt ignorantes ignorati, & contemnentes sentiant se contemni. Qua etenim fronte Prælatorum inuocabunt auxilium, qui committere non formidant in ipsos? Statuimus insuper, præcipimus, & concorditer ordinamus, vt singulares personæ tam foris, quàm ipsius Conuentus, mixtim translationem totaliter fieri procurent, quòd ab illius domus, seu Conuentus consortio penitùs, & in perpetuum excludantur, vitam suam alibi sub arcta pœnitentia, sui Superioris arbitrio, finituræ. Circa translationem autem singularium personarum ad arctiorem fortè Regulam transire cupientium, nihil per hoc intendimus extra formam à iure traditam immutare.

XX.

Vt Presbyteri Testamentis Parochianorum intersint, & per Episcopum distribuantur incerta Restitutiones.

ITEM, Ne relictæ in Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus Emendæ, vel ad pias causas Eleemosynæ, vel Restitutiones certæ, vel incertæ forsitan occultentur; Statuimus, vt vel Presbyterum Parochialem interesse rogent ordinationi Testantis, si tamen haberi poterit; aut, quod Notarius infra octo dies à die obitus numerandos, Prælato, vel Officiali, aut Presbytero Parochiali copiam illius articuli, vbi quæuis Eleemosyna piis est vsibus deputata, vel emenda, seu restitutio facienda, sub pœna Excommunicationis, quam ipso incurrant facto, si negant facere, fideliter teneatur: Et ille, vel illi sic cum hæredibus, vel exsequutoribus Testatoris ordinantis festinent, quòd emendæ non occultentur, & Eleemosyne sic relictæ, vel restitutiones huiusmodi non pereant, ad tempus magnum, vel modicum, aut fortè perpetuò, faciendæ. Adiicientes insuper, quòd incertæ Restitutiones nulli per aliquem exsequutorem testamenti, vel alium, præter Diœcesani licentiam præbeantur, nec aliquid distribuere præsumant alibi, quàm vbi Prælatus duxerit ordinandum; etiamsi à Testatore contrarium dictum esset. Ad hoc adiicimus, quòd Presbyteri in Synodos venientes, Prælato suo, vel Officiali eius, in scriptis Testatorum, & exsequutorum nomina, & quantitates huiusmodi præsentare in virtute obedientiæ teneantur.

XXI.

Vt Episcopi in distributionibus Legatorum vocentur, prout ad eos pertinet, de consuetudine vel de iure.

ITEM, Cùm in eo, in quo alicuius interesse tangitur, rationabiliter eius vocatio debita requiratur; Volumus, & iubemus, quòd in distributionibus legatorum, quorum diuisioni, seu exsequutioni habent interesse Episcopi, de consuetudine, vel de iure; vocari debeant Episcopi, seu locum-tenentes ipsorum: quibus equidem non vocatis, nulla præsumatur fieri distributio; &, si facta fuerit, hæredi, seu successori, vel illi, cui relictum est, nulla ex tali distributione liberatio acquiratur.

XXII.

Vt nullus Confessor sine Diœcesani licentia quemcumque præsumat absoluere in casibus infra-scriptis.

ITEM, Vt nullus cuiuscumque Ordinis, vel Religionis, seu conditionis existat, Confitentes in cuiusquam Ciuitate, vel Diœcesi, præter specialem, vel generalem licentiam

centiam ipsius Diœcesani, de facto absoluere quemquam, vel ligare præsumat in casibus eidem Diœcesano a iure, consuetudine, vel statuto Prouinciali, vel Synodali specialiter reseruatis. Casus autem sunt hi: In Excommunicato à Canone. In Incendiario, nondum etiam publicato. In Blasphemo famoso. In Votis relaxandis, vel commutandis. In iis, quæ consueta sunt in Diœcesi ab Episcopo reseruari, vtpotè; In oppressione puerorum. In homicidiis. In sacrilègiis, vltra decem solidos. In violatoribus Ecclesiarum. In violatoribus Ecclesiasticæ libertatis, & immunitatis. In incestu cum cõsanguineis, seu affinibus, in ascendentibus, & descendentibus in infinitum, & in collateralibus vsque ad secundum gradum inclusiuè. In carnali cognitione Sanctimonialis, aut deflotatione virginis violenta. In illis, qui in Ecclesia luxuriam commiserint per carnalem copulam consummatam. In restitutionibus incertis, vltra viginti solidos in vna persona. In clandestinè contrahentibus. In eo, qui consuetus est multo tempore prauitates vsurarias exercere. In falso teste. In falsario literarum, vel instrumentorum, vel subtrahente aliena instrumenta, vel delente. In falsario monetæ. In impediente Legatum Sedis Apostolicæ. In proditore Domini, vel patriæ. In Hæresis sectatore. In supponente partum, vel negante, vel abortiuum sibi, aut aliis procurante. In muliere, quæ ab alio, quàm a marito proprio concepit infantem, quem maritus suum etiam æstimat esse, propter quem legitimi defraudantur hæreditate paterna. In toxicatione, vel aliud mortiferum, ministrante, vel opem, aut consilium adhibente. In cohabitante cum Iudæa, vel Saracena, vel Bruto, vel è contra. In Sortilegis, ad quos communiter recurritur pro Sortilegiis faciendis. In iis, qui Corpore Christi, vel Oleo sancto, vel Chrismate abutuntur. In depopulatoribus agrorum, vinearum, vel arborum. In Excommunicatis, qui scienter ingerunt se diuinis, & commoniti nolunt Ecclesiâ exire, diuinum officium perturbantes. In illis, qui scienter Excommunicatorum corpora recipiunt ad Ecclesiasticam sepulturam, vel ea sepeliunt ibi, contra Parochialis Presbyteri voluntatem. in illis, qui scienter celebrant in Ecclesia interdicta, quibus à iure non est, vel priuilegio concessum: cùm ex hoc sit reconcillanda Ecclesia prædicta.

XXIII.

Vt nullus, occasione cessionis sibi factæ, coram extraordinario Iudice quemquam audeat conuenire.

ITEM, Quòd nullus Clericus, vel persona Ecclesiastica ex causa, vel occasione, vel ratione donationis, vel cessionis sibi factæ, vel de cætero faciendæ, quemquam coram extraordinario Iudice audeat conuenire. Quod si secus fecerint, Excommunicationem incurrant ipso facto.

XXIV.

Vt nullus bona Ecclesiarum vacantium occupet, nisi sibi per priuilegium vel consuetudinem hoc liceret.

ITEM, Quòd nullus omninò Prælatus, Abbas, Prior, vel Patronus Clericus, vel Laïcus, cuiuscumque conditionis, status, vel dignitatis, Ordinis, vel Religionis existat, bona Ecclesiarum vacantium Metropolitanæ, vel suffraganeæ, Prioratus, Abbatiæ, vel alius cuiusquam Monasterij, vel Ecclesiæ per promotionem, aut mortem, vel resignationem, aut mutationem, vel absolutionem cum alio, quocumque modo vacantium, capere per se, aut per alium, aut occupare, vel vsurpare præsumat; nisi sibi per priuilegium, vel consuetudinem liceret. Quòd si fecerit, tam ipse, quàm gratis obedientes ei aliqualiter in hac parte, Excommunicationis incurrant sententiam ipso facto.

XXV.

Statutum, vt nulla persona Ecclesiastica cum Potestatibus sæcularibus posse habens, det consilium, vel iuuamen contra Ecclesiasticas libertates.

ITEM, quòd quælibet Ecclesiasticæ personæ Curias sæcularium fortè Principum, & consilia frequentantes, maiores, vel minores, vel mediæ cuiuscumque dignitatis, ordinis, conditionis, vel status existant, si scienter contra Deum, & iustitiam, & Ecclesiasticam libertatem, in præiudicium alicuius Ecclesiæ, vel Prælati, seu Rectoris Ecclesiastici, consilium, vel fauorem, aut iuuamen Ecclesiasticæ libertati contrarium dederint, aut dari procurauerint, Excommunicationis sententiam incurrant ipso facto: à qua, non-nisi emendato damno, seu aliò dispendio, circa Sedem Apostolicam absoluantur.

XXVI.

Vt nullus in Sacris constitutus, vel curam animarum habens, in Iudiciis sæcularium Curiarum gerat Officium publicum, aut priuatum.

ITEM, Quòd nullus Clericus habens curam animarum, vel in Sacris Ordinibus constitutus, possit esse de cætero in iudiciis, siue causis in Curia sæculari Procurator, Syndicus, vel Actor, vel Iudex, aut Baiulus in exercenda iurisdictione Domini temporalis, pro aliquo Laico. Quòd si monitus infra mensem non destiterit, ex tunc talis, si Beneficiatus fuerit, Beneficiis suis huiusmodi, authoritate præsentis Concilij suspendatur; non Beneficiatus verò liminibus Ecclesiæ arceatur.

XXVII.

De modo probandi electionem Sepulturæ illorum, qui apud Religiosos eam elegisse dicuntur.

ITem, Statuimus, ne quis illorum Funera defunctorum, quos Fratres Prædicatores, & Minores apud ipsos Sepulturam elegisse probauerint, deferri ad domum, & Ecclesias illorum impediat, saluo tamen iure portandi Funus ad Parochialem Ecclesiam, & consuetudine laudabili hactenus obseruata: nec circa prædicta Fratribus ipsis, aut Funeri, omittendo solitam campanæ pulsationem, vel aliter, inferre præsumat. Super hac autem probatione, Volumus summariè, & de plano, sine sumptibus, & scriptis quibuscumque, per exhibitionem ordinationis testantis, aut productionem testium coram Parochialis Ecclesiæ Rectore procedere, si tamen potuerit, & voluerit interesse. Quo absente vtique, vel nolente, coram Officiali, vel locum tenente ipsius, si Funus in Ciuitate fuerit, hoc probare sufficiet; vel coram personis publicis, & honestis, si hoc extra fortasse contingat. Aliter equidem, vbi erunt Funera, ab eis de domibus prohibemus extrahi. Incurrant autem Excommunicationis sententiam ipso facto, cùm, contra tenorem huiusmodi constitutionis, extrahentibus de domibus Funera, aut facientibus, procurantibus, seu permittentibus extrahi, & præsumentibus in hoc auxilium, fauorem, aut consilium impartiri. Quæ autem circa Fratres prædictos, quoad probationem, & extractionis Funeris inhibitionem statuimus; ad alios Religiosos, apud quos Sepultura electa fuerit, extendi iubemus.

XXVIII.

Vt sine noui Censùs impositione, vel veteris augmentatione Beneficia conferantur.

ITem, Quòd Prioratus Beneficij, seu & alterius Ecclesiastici, facta cum noua Censùs impositione, vel pensionis antiquæ augmentatione, Collatio non valeat ipso iure; & per proximum Superiorem illa vice personæ idoneæ, sine dicti oneris vitio conferatur, ac si ad eum, propter negligentiam fuisset alias collatio dicti Beneficij deuoluta.

XXIX.

Vt Monachi in Ecclesiis suis infra certum tempus perpetuos Vicarios Ordinariis repræsentent.

ITem, Statuimus, quòd in singulis Ecclesiis solitis per Monachos gubernari, infra sex menses, Priores earum suis Diœcesanis ad curam animarum perpetuos Presbyteros repræsentent. Quòd nisi fecerint, ex-tunc hac vice Episcopi instituant Presbyteros in Cura prædicta, & ipsos Priores compellant ad eisdem Presbyteris prouidendum, quos idem instituens duxerit ordinandum. Si qui super præmissis habere se asserunt priuilegia, obseruentur in eisdem: In non-priuilegiatis autem, obseruetur Concilium Viennense.

XXX.

Vt nullus Beneficium conferat, in quo ius tantum obtinet Patronatus.

ITem, Statuimus, quòd nullus in aliquo Beneficio Ecclesiastico solùm ius obtinens Patronatus, cùm ipsum vacare contigerit, ad ipsum conferendum procedat. Quòd si secùs egerit, in illa vacatione ius præsentandi ipso facto amittat, & Superior, ad quem institutio pertinet, plenam habeat dispositionem illa vice.

XXXI.

Vt Præsentatus Patrono non iuret, sine Diœcesani licentia, nec ab alio se institui patiatur, nec Beneficium obtentum dimittat.

ITem, Sub pœna Excommunicationis præcipimus, ne quis à Patrono Clerico, vel Laico præsentatus, aut etiàm præsentandus, ante institutionem præstet aliquod iuramentum in manibus Patroni, vel alterius cuiuscumque, sine speciali ipsius Ordinarij licentia, vel consensu (de quo in institutione, vel pòst, possint præstare iuramentum Patronis, ratione temporalium, prout eis competit de iure, vel consuetudine.) Quodque præsentatus, & præsentandus huiusmodi ab alio, quàm ab Ordinario, cui de iure competit, in Ecclesia Parochiali se institui nullatenus patiatur; nec ex quo per Ordinarium institutus fuerit, vel admissus, Beneficium dimittat huiusmodi, non petitâ ipsius Ordinarij licentiâ, vel consensu; vel nisi alia sufficiens causa subsit legitima, probabilis, & honesta.

XXXII.

Vt Ecclesiæ, & Ecclesiasticæ personæ à Talliis, & exactionibus sæcularium per Ordinarios defendantur.

ITem, Quòd Clerici, & Hospitalia, & Ecclesiæ à Talliis, & exactionibus, quas Domini temporales faciunt, etiam ratione possessionum temporalium, nec-non & in patrimonialibus, secundum leges, & Canones defendantur per Ordinarios, nimia hactenus super hoc negligentes; ne paullatim totum vsurpent temporales Domini, in præjudicium, & eneruationem Ecclesiasticæ libertatis.

XXXIII.

XXXIII.

Ne Quæstæ, vel aliæ Exactiones per sæculares Hospitalibus imponantur.

ITem, Quòd Domini sæculares, cuiuscumque gradus, dignitatis, seu conditionis existant, Hospitalia vsibus pauperum deputata occasione talliarum, caualcatarum, quæstarum, vel aliarum exactionum illicitarum, quocumque nomine non applicent, nec molestare, nec onerare præsumant; Alioquin, si requisiti desistere, & emendam præstare noluerint, aut secus cæterùm contrà fecerint, ipso facto sententiam Excommunicationis incurrant.

XXXIV.

Ne Laici, prætextu alicuius Statuti, prohibeant Clericos extrahere blada de terris ipsorum.

ITem, Cùm Statuta sæcularium Ecclesias, aut Ecclesiasticas Personas non adstringant; statuimus, vt Sæculares, cuiuscunque dignitatis, conditionis, aut status fuerint, qui prætextu statuti, ne bladum extrahatur de terra, vel castro, vel villa, vel quòd certo pretio vendatur, inuitos Clericos, & Ecclesiasticas personas adstringere, maximè cùm ipsi non habeant aliunde forsitan vnde viuant, aut super angariis, aut aliis quibuscumque, cùm nec in eorum bona aliquam habeant potestatem, coarctare præsumpserint, Excommunicationi subiaceant ipso facto; Et locus, vbi hoc per Dominum loci, vel Vniuersitatem eius, aut eorum conniuentia, vel permissu attentatum fuerit, Ecclesiastico subiaceant interdicto, nisi moniti, infra mensem emandauerint, & de perpetratis satisfactionem exhibere studuerint competentem.

XXXV.

Vt Domini Temporales non impediant, quò minùs Ecclesiarum Rectoribus Decimæ persoluantur.

ITem, Quòd Domini temporales, Baliui, seu Officiales ipsorum Clericos, & Ecclesiarum Rectores, quò minùs Decimæ ipsis, prout ad eos pertinet, per Parochianos suos præstentur fideliter, & soluantur, non impediant, nec eisdem Parochianis inhibeant, quòd non soluant. Alioquin, si contrà fecerint, Excommunicationis sententiam eo ipso incurrant.

XXXVI.

Ne Statuta, & ordinationes fiant super Decimis, funeralibus, oblationibus & aliis, contra laudabiles consuetudines, & Ecclesiæ libertates.

ITem, Quòd Laici cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, vel Vniuersitas, statuentes, vel ordinantes in se, vel inter se, vel præconisari facientes, vel subditis suis mandantes, quod non præstent Decimas Ecclesiis, vel non offerant; vel in vltimis voluntatibus quidquam relinquant eis, vel Rectoribus earumdem; vel quòd laudabiles consuetudines Ecclesiæ in spiritualibus, vel aliis infringant, vel aliàs non obseruent; vel aliud æquipollens directè, vel indirectè, tacitè, vel expressè, vel quomodolibet aliud iniungentes, ipso facto Excommunicationem incurrant; à qua, antequam emenda competens præstita fuerit, minimè absoluantur; Vniuersitas autem Ecclesiastico subiaceat interdicto.

XXXVII.

De Societatibus, colligationibus, & coniurationibus, quas Confratrias appellant, radicitùs extirpandis.

ITem, Quia in nostratum Prouinciarum partibus Nobiles plerumque, & medij alij colligationes, societates, & coniurationes tam Canonibus, quam legibus interdictas semel in anno sub Confratriæ nomine faciunt; & se in loco aliquo, vbi congregationes, conuenticula, & colligationes faciunt, iuramento vallant, quòd se aduersus quoscumque, præter Dominos suos, adinuicem adiuuent, & in omni casu vnus alteri det auxilium, & fauorem; nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter se habitas, & habita, de quibus iustitia offenditur, mortes, & deprædationes sequuntur, pax, & securitas exulat, innocentes; & inopes opprimuntur, Ecclesiasticæ personæ, quibus taliter oppidò sunt infesti, in personis, rebus, iuribus, iurisdictione iniurias diuersas, & damna plurima patiuntur: Nos volentes iis ausibus pestiferis, & conatibus perniciosis exemplo occurrere, & remedio possibili prouidere, à peccato subditos nostros, prout pastorali incumbit officio, cohibere; auctoritate præsentis Concilij, omnes conuenticulos, colligationes, societates, & coniurationes, quas Fraternitates, & Confratrias appellant, ab olim factas, per Clericos, vel Laicos, cuiuscumque gradus, dignitatis, vel conditionis existant, nec-non & pacta, conuentiones, & ordinationes inter eos habitas, & habita irritamus, dissoluimus, & cassamus, & cassas, irritas, cassa & irrita nunciamus. Decernentes omnia iuramenta super obseruandis prædictis præstita adeò illicita, & temeraria, vt nullum teneri velimus ad obseruationem eorumdem; à quibus iura-

mentis eos absoluimus, ad cautelam, vt pro votaneo, seu temerario sacramento, à suis Confessoribus pœnitentiam recipiant salutarem. Authoritate prædicta prohibentes eisdem, sub pœna excommunicationis (quam venientes in contrarium, postquam præsens Statutum in Ecclesiis, vbi Parochiani existunt, fuerit per duos dies Dominicos publicatum, incurrere volumus ipso facto) quòd occasione prædictarum colligationum, societatum, conuentionum, & iuramentorum abinde in anteà simul non conueniant, huiusmodi Confratrias non faciant, alter alteri non obediat, aut præstet adiutorium, nec fauorem; nec vestes iam damnatas deferant; nec se confratres, Priores, Abbates prædictæ Societatis appellent. Quin imò infra decem dies à tempore dictæ publicationis, petant à Confessore, vt, quantum est in eo, à prædictis iuramentis absoluat, & se nolle esse in prædicta societate vlteriùs, publica protestatione declarent. Prohibemus etiam, quòd amodò tales coniurationes, conspirationes, & conuentiones, etiam sub nomine Confratriæ non faciant, nec fiant; alioquin cassamus, & irritamus, & facientes, & attentantes excommunicationis sententiæ volumus subiacere: à qua, nisi per Prouinciale Concilium non absoluantur. Per hoc autem Confratrias olim in honorem Dei, Sanctæ Mariæ, & aliorum Sanctorum pro subsidiis Pauperum introductas, in quibus coniurationes, & iuramenta non interueniunt huiusmodi, non intendimus reprobare.

XXXVIII.

Vt Clerici Ecclesias, præter Diœcesani licentiam, non teneant, nec ibi armatos tenere præsumant.

ITem, Prohibemus sub pœna excommunicationis, quam ipso facto contrarium facientes incurrant, ne Regulares, aut etiam Clerici sæculares ad muniendas contra Ordinarios, Ecclesias, seu ipsarum iura indebitè occupanda, præter Diœcesani, cui dictæ subsunt Ecclesiæ, vel eius locum tenentis licentiam, vel mandatum, arma propterea portare, vel armatos adducere, vel tenere, vel receptare de propria Diœcesi, vel aliena præsumant.

XXXIX.

De Clericis portantibus arma; & qualiter puniantur.

ITem, Statuimus, vt nullus Clericus arma portet, nec præterquàm in casibus in iure expressis, deferre præsumat, absque illius, cui competeret, licentia speciali. Quòd si, contrà fecerit, præter id, quòd armorum amissione multabitur, si de nocte portauerit, decem librarum; si de die, centum solidorum pœna monetæ currentis, irremissibiliter feriatur.

XL.

Vt Prælati remissiones faciant delinquentium, ad inuicem requisiti.

ITem, Statuimus, quòd singuli Episcopi, & eorum Officiales, Vicarij, locum-tenentes, & Vices gerentes ipsorum, in delictis remissionem faciant, cùm fuerint requisiti. Et, si qui deliquisse dicitur, ex Diœcesi non fuerit, eius, à quo remissio fieri postulatur, sufficiant solæ literæ requirentis. Si verò de eius Diœcesi fuerit, semi-plena probatio sufficiat in hac parte.

XLI.

De Excommunicatis compellendis redire ad gremium Ecclesiæ, per Iudicem sæcularem, appositione pœnæ.

ITem, Cùm nonnulli Claues Sanctæ Matris Ecclesiæ contemnentes, Excommunicationis sententias, non sine animarum suarum periculo frequenter diu sustineant animo indurato; Statuimus, vt quicumque huiusmodi sentētias per Nos, vel nostras Curias promulgatas, per duos menses, postquàm nouerint in se prolatas, eas duxerint spiritu pertinaci supportandas, non curantes modo debito absolutionis beneficium petere ab eisdem, vel eo, per quem fuerint excommunicationis vinculo innodati; Requiratur per eandem Curiam Dominus temporalis, aut ipsius Bajulus, vel Iudex loci, vbi talis Excommunicatus noscitur commorari, & moneatur attentè, vt infra competentem terminum ab ipsa Curia præfigendum, suum subditum sic excommunicatum compellat omninò satisfacere super eo, pro quo in eum Excommunicationis sententia fuerit promulgata, & absolutionis beneficium postulare. Si verò Dominus, Bailiuus, vel Iudex hoc non curauerit, & deinde se ad hoc dictum suum subditum cohibere contempserit, locus ille, donec ipsum compulerit, Ecclesiastico interdicto supponatur. Cæterùm, vt idoneè Excommunicati, qui diuino non inclinantur amore, ad gremium Ecclesiæ reuertantur, & temporalis metu pœnæ ad id propensiùs inclinentur; Statuimus, vt Laïci quinque solidos, Clerici verò decem, & Presbyteri quindecim Vianensium bonorum, pro quolibet mense, quo in Excommunicatione prædicta permanserint, antequam absolutionis beneficium eis impendatur, eidem soluere teneantur (nisi propter paupertatem, vel aliam causam rationabilem, memorata Curia misericorditer agere voluerit cum eisdem) in vsus pios ad Diœcesani arbitrium conuertendos.

XLII.

Ne prohibeantur Prælati iurisdictionem suam liberè exercere.

ITem, Cùm iure cautum existat, Archiepiscopos, & Episcopos in totis suis Diœcesibus

ſibus iuriſdictionem ordinariam obtinere, & in quolibet loco ſuarum Diœceſium non exempto, per ſe, vel alium poſſe pro tribunali ſedere, cauſas audire ad forum ſpectantes Eccleſiaſticum; & perſonas Eccleſiaſticas, cùm tamen exceſſus exegerint, capere, & carceribus mancipare, aliaque omnia ad ſua ſpectantia officia; & nonnulli Domini temporales, Iudices, & Rectores, ac Officiales eorum dictam libertatem Eccleſiaſticam, ſacrorumque ſtatuta Canonum offendere, in ſuarum animarum grande periculum, non verentur; perſonas Eccleſiaſticas, quas in diuerſis locis noſtrarum Ciuitatum, Diœceſium, ac Prouinciarum, ſuis exceſſibus, & delictis exigentibus, capi, & carceribus mancipati contingit, interdum de carceribus extrahunt, violenter impediunt, quò minùs de illis, & eorum delictis, & exceſſibus per iudices Eccleſiaſticos, ad quos pertinet, exhiberi liberè valeant iuſtitiæ complementa: Nos talium obuiari damnandis auſibus, iuſque ſeruari ſuper iis, in iiſdem Ciuitate, Diœceſi, ac Prouinciis cupientes, hoc præſenti approbante Concilio, Statuimus, quòd omnes, & ſinguli temporales Domini, Iudices, Rectores, vel Officiales eorum, talia de cætero in Ciuitate, vel Diœceſi, aut Prouinciis, ſi præſumpſerint attentare, ipſo facto ſententiam Excommunicationis incurrant, eorumque Curiæ, ac Loca, niſi infra decem dies, poſtquàm fuerint ſuper hoc requiſiti, deſtiterint, ex-tunc Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto; donec expoliatis carceribus plenariè, & liberè reſtitutis, ei, cuius iuriſdictionem ſic læſerint, emendam præſtiterint condecentem.

XLIII.

Ne prohibeantur directè, vel indirectè Clerici coram ſuo Iudicice litigare.

ITEM, Cùm nonnulli temporale dominium obtinentes, ſeu ſæcularis iuſtitiæ poteſtatis gerentes officium, iuriſdictionem Sanctæ Matris Eccleſiæ ſubuertere, vel minuere exquiſitis aſtutiis moliantur: Nos eos, & eorum malitias vltione Canonica reprimere cupientes; approbante præſenti Concilio, Statuimus prohibentes, ne quis in foro Eccleſiaſtico litigantes, ſeu litigare volentes ſuper cauſis merè Eccleſiaſticis, ſiue quæ ad forum Eccleſiæ, de antiqua, & probata conſuetudine, & hactenus pacificè obſeruata, pertinere noſcuntur; deſiſtendum compellat per ipſorum, vel parentum, ac conſanguineorum, ſeu rerum eorum, vel perſonarum captionem, aut aliis quibuſcumque modis. Si verò contra præſumpſerint, Excommunicationis ſententiam præſentis authoritate Cõcilij ſe nouerint incurrere, & ei ſubiacere, licet regularis obſeruantiæ profeſſores, & alios, quos Sedes Apoſtolica exemptionis, & libertatis munitos declarauit titulo, & inſigniuit priuilegiis, attollere cum dignis fauoribus intendimus, ipſorumque priuilegia, quantum ad nos attinet, obſeruare penitùs illibata; ſic tamen eos ſuis manere contentos iuribus affectamus.

XLIV.

Vt intra domos Prælatorum, & in eorum Officialium præſentia, iniuria nulli fiat.

ITEM, Cum illos, quos Dei timor à malo non reuocat, ſaltem coërcere debeat ſeueritas diſciplinæ; præſenti Concilio duximus Statuendum, quòd ſi perſona, cuiuſcumque conditionis, ſtatus, ſeu ordinis exiſtat, infra domus Epiſcopales, vel Archiepiſcopales noſtrarum Ciuitatum, & Diœceſiũ, ac Prouinciarum, vel alibi vbicumque Nos, vel Suffraganeos noſtros, vel eorum Officiales cauſas audientes aliquem facto grauiter inculpauerit, ſeu iniuriam irrogauerit, incurrat Excommunicationis ſententiam ipſo facto; & aliàs puniatur.

XLV.

De Bannis ſoluendis à Clericis, per quos, & qualiter exigantur.

ITEM, Statuimus, ſub pœna Excommunicationis, quòd nullus Dominus temporalis audeat compellere Eccleſias, vel perſonas Eccleſiaſticas, vel earum familias, ſeruientes, ſeu nuntios, ſoluere bannum, ſiue banna pro animalibus ſuis quibuſcumque, vel perſonis prædictis. Et, ne perſonæ Eccleſiaſticæ, vel earum familiæ materiam propter hoc habeant delinquendi, Statuimus banna, quæ à Laïcis committuntur pro fructibus alienis, vel eorum animalibus in vineis, pratis, ac poſſeſſionibus, vel defenſis, inuentis, eadem ab ipſis Clericis, & perſonis Eccleſiaſticis, ipſorumque familiis, & animalibus eorundem, applicanda Curiæ ſingulorum Diœceſanorum committantur. Volentes, & præcipientes, vt à Preſbyteris ſingularum Eccleſiarum noſtrarum Diœceſium curam habentibus animarum, banna ipſa, quoties ea in locis ipſorum committi contigerit, authoritate cuiuſlibet Diœceſani exigantur fideliter, & leuentur, eidem Curiæ per eos poſtmodùm in ſingulis Synodis de integro aſſignanda. Si qui verò ſic banna commiſſa ſoluere recuſauerint, per ipſos Preſbyteros requiſiti; ex-tunc ad duplicata banna eadem teneantur, & ad ea ſic duplicanda ſoluenda, per eandem Curiam, compellantur; Preſbyteri verò prædicti dictæ Curiæ banna huiuſmodi ſoluere recuſantes manifeſtare procurent; alioquin, ſi ſuper hoc reperti negligentes fuerint, iuxta ipſius Curiæ arbitrium exinde puniantur. In Ciuitatibus verò, vel caſtris alicui noſtrum, ſeu noſtrorum Diœceſanorum temporali iuriſdictioni ſubiectis, per noſtros mandatarios, ſeu ipſorum Diœceſanorum, prædicta banna exigi volumus, & leuari, & cuilibet Diœceſanorum noſtrorum, prout ad eos, vel quemlibet eorundem pertinuerint, reſtitui per eoſdem. Cæterùm,

ſuper

ſuper denuntiationes prædictorum bannorum, cùm ab aliquo, vel aliquibus committentur, Cuſtodibus, ſiue Gardis iuratis fidem decernimus adhibendam. Porrò per ſolutionem dictorum bannorum, ad emendandas talas, ſeu damna, prout fuerit iuſtum, nullum volumus excuſari. Prædictum verò Statutum ad perſonas Eccleſiaſticam iuriſdictionem habentes, in locis ſuis ſubjectis volumus non extendi.

XLVI.

Qualiter Prælati poßint benedicere in Diæceſi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quilibet noſtrûm Archiepiſcoporum prædictorum, & ſinguli Epiſcopi Prouinciarum noſtrarum, dum equitant per dictas Prouincias, poſſint etiam in alia Diœceſi dictarum Prouinciarum populum benedicere, vt ea hoc populi deuotio augeatur; & in Diœceſium Arelatenſis, Aquenſis, & Ebredunenſis Ciuitatibus tamen prædictis duntaxat. Exceptis ſemper Ciuitate, & aliis locis, in quibus alter ex nobis dictis Archiepiſcopis, vel Diœceſanis, præſens eſſet.

XLVII.

Sententiam Excommunicationis ab vno Iudice latam alius requiſitus ſeruare teneatur: & ipſa ſententia cum moderatione debita proferatur.

ITem, Sententiam Excommunicationis, vel Interdicti latam ab vno, alij denunciari, & obſeruari faciant, cùm à proferente ſuper hoc fuerint requiſiti. Addentes, quòd prædictæ ſententiæ Excommunicationis, & Interdicti non-niſi ex iuſtis cauſis, cum authoritate, & ſolemnitate debita proferantur.

XLVIII.

De contrahentibus Matrimonia clandeſtina in Diœceſi aliena.

ITem, Statuimus, quòd quæcumque perſonæ pro Matrimonio clandeſtinè celebrando Diœceſi ſua exiuerint, & ibi Matrimonium ipſum contraxerint, ſine licentia proprij Sacerdotis, Excommunicationis ſententiam incurrant ipſo facto. Et, vt Excommunicatus vitetur, & publicetur, donec ad arbitrium Diœceſani Eccleſiæ Parochiali ſatisfecerit, in cuius iniuriam hoc præſumpſerat, & abſolutionis beneficium meruerit obtinere.

XLIX.

De abuſoribus Literarum Domini Papæ, & Legatorum eiuſdem, & qualiter puniantur.

ITem, Sunt nonnulli Clerici, & Laïci, qui literis Domini Papæ, & Legatorum eius nequiter abutuntur. Idcircò præſentis authoritate Concilij, Excommunicamus illos omnes, qui literas obtentas, aliis ſuo nomine tradunt, ad abutendum; & eos, qui eas recipiunt, tali modo. Item, qui ad loca æquiuoca citare faciunt, vt fraudulenter, & malitioſè vexent, & decipiant ſic citatum laboribus, & expenſis. Item omnes illos, qui per literas Domini Papæ, vel Legatorum eius, perſonas non comprehenſas in reſcriptis, per excogitatam malitiam, Literam, vbi non eſt, ſimulantes, citari faciunt, vel procurant, ad prohibendum teſtimonium veritatis. Item omnes illos, qui literas Apoſtolicas, vel Legatorum eiuſdem Sedis, ad futuras trahunt controuerſias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis excitatæ. Item omnes illos, qui per Literam, quaſi de bonis pro ſuo Prioratu, vel ſua Eccleſia impetratam, ad inſtantiam aliquorum, aliquos citari faciunt, cum quibus ratione Prioratus, ſeu Eccleſiæ, quorum cauſâ non eſt Litera impetrata, non habent aliquid quæſtionis de Litera poſt iter arreptum. De omnibus prædicto modo abutentibus idem per omnia Statuentes, nec-non de omnibus illis, qui per quaſcumque literas Apoſtolicas aliquos citari faciunt, contra quos non habent aliquid quæſtionis, vel contra Conſtitutiones fœlicis recordationis Domini Bonifacij Papæ octaui, aduerſarios ad remota loca notoriè faciunt euocari.

L.

De illis, qui literas, prætextu dotis Eccleſiæ, impetrant, vel qui Cruce-ſignatos ſe falsò aſſerunt, & alios fatigant.

SI quis verò ſuper rebus ad Dotem ſpectantibus literam Apoſtolicam impetrauerit, & illius authoritate aliquem, vel aliquos, cum quibus ratione dotis non habet aliquid quæſtionis, fecerit fatigari: Authoritate præſentis Concilij eadem Excommunicationis ſententia, qua ſuperiùs, nominatim nouerit ſe ligatum. De illis verò, qui falsò ſe Cruce-ſignatos aſſerunt, cùm non ſint, & ſic, tanquam Cruce-ſignati, literas Apoſtolicas impetrant, per quas aliquos fatigant laboribus, & expenſis; Item de illis, qui priuilegium Cruce-ſignatorum impetrant ſub illa forma, poſtquàm iter arripiunt transmarinum; & ante iter arreptum per illud priuilegium aliquos faciunt fatigari; Talium abuſorum abſolutio, poſtquam parti læſæ ſatisfecerint, ſuo Ordinario reſeruatur: aliis pœnis à iure ſtatutis, eis nihilominùs per ſuos Ordinarios, vel per illum, quem indebitè vexauerint, ſi ibi reperti fuerint, infligendis. Hæc autem contra abuſores Literarum Domini Papæ, & Legatorum eius, authoritate præſentis Concilij duximus ſtatuenda: Eiuſdem Sedis Apoſtolicæ, & Legatorum ipſius authoritate ſemper ſalua.

LI.

Vt Beneficiati sine Diœcesani licentia non componant.

ITem, Sub interminatione Anathematis prohibemus, ne aliquis prædictarum Arelatensis, Aquensis, & Ebredunensis Prouinciarum super decimis, & aliis iuribus debitis Ecclesiis Parochialibus, cum aliquibus Religiosis componere audeat, sine authoritate Diœcesani; vel ius vni Ecclesiæ debitum, alteri audeat assignare.

LII.

Ne Beneficiati res Ecclesiasticas, absque Diœcesani licentia, præterquàm in certis casibus, alienent.

ITem, Statuimus prohibentes, ne aliquis, cuiuscumque dignitatis, vel status possessiones Ecclesiasticas, aut quæcumque alia iura immobilia alienet, quocumque titulo, in quascumque personas, cuiuscumque status, vel Religiosis, Ordinis, aut dignitatis existant, sine sui Diœcesani consilio, & assensu. Qui verò contrarium fecerit, prouentus sui Beneficij vnius anni ipso facto amittat, in propriam vtilitatem ipsius Beneficij, ad Diœcesani arbitrium, conuertendos. Excipimus autem à prohibitione prædicta, quando possessiones erunt huiusmodi census, vt pro vtilitate Beneficij in Emphyteusio perpetuam dari possint. Sed pro primo nihil vltra recipere audeat, quàm valeat census, vel pars fructuum vnius anni, quæ, vel qui, ratione dominij, retineatur. Saluis etiam consuetudinibus hactenus obseruatis, quas non intendimus immutare.

LIII.

In quo stata Beneficia debeant dimitti, & per Successorem teneri.

ITem, Statuimus, quòd si cótingat aliquem Ecclesiam suam quomodolibet dimittere, hoc morte, iuxta existimationem legitimam, & eiusdem Ecclesiæ facultates, relinquatur ibidem in bonis mobilibus, quod personæ nexæ ipsi Ecclesiæ, & domui eiusdem, possint viuere vsque ad nouos fructus, & commodè sustentari, & omnia onera interim Ecclesiæ incumbentia supportare; quódque Successor quilibet omnia ornamenta Ecclesiastica, & vniuersam domus suppellectilem in pannis, & aliis, in illo statu conseruet, & meliori, si poterit, reddere teneatur eo in quo recipiet Ecclesiam supradictam.

LIV.

De Inuentario Bonorum Ecclesiasticorum infra certa tempora faciendo.

ITem, Statuimus, quòd Priores Ecclesiarum, & Hospitalium pauperum, & omnes alij Ecclesiastica Beneficia obtinentes, faciant Inuentarium cum publico instrumento, vel in Chartulario, quod penes Ecclesiam debebit remanere, de omnibus immobilibus, & mobilibus bonis (scilicet. Instrumentis, Priuilegiis, vasis æneis, ferreis, atque vinariis) in principio sui regiminis, infra sex menses. Et idem faciant Instituti post primam Synodum, infra sex menses. Et qui non fecerint prædicta, in decima fructuum dicti Beneficij puniantur; qui etiam vel ornamentis, aut vtilitati propriæ Ecclesiæ per Ordinarium applicanda.

LV.

De Testamentis per Beneficiatos secundum consuetudinem laudabilem faciendis.

ITem, Statuta olim per Prædecessores nostros edita, super Testamentis, vel aliis vltimis voluntatibus, per Prælatos, aut Beneficiatos, vel Laicos faciendis; ac consuetudines rationabiles hactenus in singulis Prouinciis obseruatas, authoritate præsentis Concilij approbamus, & in suo robore volumus permanere.

LVI.

De Statutis, bannis, & præconisationibus editis contra consuetudines prohibendis.

ITem, Statuimus, quòd quicumque contra Ecclesiasticas consuetudines antiquas, rationabiliter approbatas, & hactenus pacificè obseruatas, Statuta, banna, prohibitiones, vel præconisationes, aut præcepta scienter fecerit, aut fieri procurauerit, aut seruari; seu facientibus, aut seruantibus, in hoc, consilium, vel opem directè, vel indirectè præstiterit; per Diœcesanum locorum, aut Officiales vel procuratores eorum, præsentis authoritate Concilij moueantur, vt infra vnum mensem à tempore monitionis huiusmodi numerandum, statuta, banna, prohibitiones, præconisationes, & præcepta huiusmodi cum effectu debeant reuocare; ad consimilia vlteriùs nunquã processuri; alioquin Excõmunicationis sententia, quã in his scriptis, ex nunc in ipsos facimus, sint ligati.

LVII.

De contributione expensarum necessaria inter eos Beneficiatos in Diœcesi facienda.

ITem, Statuimus, quòd si Archiepiscopus, vel Episcopus, vel aliquis Rector alicuius Ecclesiæ, Ciuitatis, vel Diœcesis Prouin

Prouinciarum expensas necessarias fecerit in Legatis, & Nunciis Sedis Apostolicæ, illæ expensæ soluantur de communi distributione Ecclesiarum, Ciuitatum, & Diœcesium, infra quas dictæ expensæ fuerint factæ; Et istæ expensæ semel in anno in vna Synodo colligantur.

LVIII.

Vt Iudæi vtriusque sexus signa deferant, propter quæ ab aliis discernantur.

ITEM, Decernimus, quòd Iudæi masculi à quatuordecim annis, & suprà, deferant extra domos in superiori veste, in pectore, signum Rotæ, cuius quantitas in rotunditate sit trium, aut quatuor digitorum; nisi sint in viagio constituti; Mulieres autem à duodecim annis, & suprà, Cornu deferant extra domos. Si verò Iudæi quocumque prætextu contrà fecerint, Christianorum participium eis denegetur. Hac eadem pœnâ Iudæos decernimus compellendos ad Ecclesiis satisfaciendum pro decimis, & pro oblationibus, de domibus, & possessionibus, quas noscuntur in ipsarum Parochiis possidere.

LIX.

Quando sit sententia Interdicti seruanda.

ITEM, Statuimus, quòd tunc sententia Interdicti seruetur, cùm ab Ordinario datum fuerit in mandatis. In singulis autem casibus supra-dictis, in quibus lata est sententia Interdicti, tunc demùm eam seruari volumus, & mandamus, cùm ab Ordinario, vel eius Officiali, seu locum-tenente, aut delegato datum fuerit in mandatis.

LX.

Cùm Absolutio, vel Dispensatio in casibus præsentis Concilij Superiori non reseruatur, per Ordinarium, vel per illum, ad quem Ordinarius remittit, impendi poterit, & debebit.

ITEM, Adiicimus, quòd in casibus, vbi dispensatio, vel absolutio non reperietur in ordinatione præsentis Concilij, Sedi Apostolicæ specialiter, vel aliter reseruata; Episcopi, pro suæ discretionis arbitrio, iuxta negotij qualitatem, & personarum conditionem, prouideant, & dispensent; aut pro reconciliationis, vel absolutionis, seu dispensationis remedio, remittant culpabilem ad suum, vel aliquem alium de prædictis, Metropolitanum, de quo sibi magis videbitur expedire; & sicut illius saluti, de cuius agitur excessu, spectatis tam negotij, quàm personæ circumstantiis, magis crediderint opportunum.

Expliciunt Statuta Prouincialia edita in Ciuitate Auenionensi in Prioratu Sancti Rufi.

Atque Rebus Humanioribus seu Miscellaneis modus tandem esto.

FINIS.

5. —

INDEX
RERVM ET VERBORVM
in Epicuri Vita contentorum.

Altud

H

I

L

M

N

P

R

S

INTERPRETATIO VERNACVLA
Selectorum aliquot Nominum propriorum, quæ in Vita PEIRESKII occurrunt.

A

Abbauillam, d'Abbeville.
Aginnensis, d'Agen en Agenois.
Agutius, d'Agut.
Albaspina, De l'Aubespine.
Album Hospitium, Begude blanche.
Alensis Comes, Comte d'Alais.
Alincurius, d'Alincout.
Alresia, d'Alties.
Altinus, Hautin.
Andes, Païs d'Anjou, *Andinus*, *Andegauensis*, d'Anjou, Angevin.
Antipolis, *Antipolitanus*, Antibe, d'Antibe.
Apta Iulia, Apt, ville de Provence, *Aptensis*, d'Apt.
Aqua-mortua, Aigues-mortes.
Aquæ-Sextiæ, Aix, *Aquis-Sextiensis*, *Aquensis*, d'Aix.
Aquistria, Guistres, *Aquistriensis Abbatia*, Abbaye de Guistres, en Guyenne.
Arausio, Orenge.
Arcosius, d'Arcos.
Area, seu Hiera, Yeres.
Arecomici, Partie Orientale du Languedoc.
Arelate, Arles, *Arelatensis*, d'Arles. *Arelatensis Pontificium*, Histoire des Prelats d'Arles.
Aremorica lingua, Langue Bretonne, *Gassendi Miscellanea*.
Argenteus, Prouinciæ fluuius, Argeos.
Arminiacus, d'Armignac.
Arschotanus Dux, Duc d'Arschot.
Aruernas, *Aluernas*, d'Auuergne.
Assessor Aquensis, Assesseur, Advocat tenant rang entre les premier, & second Consuls d'Aix, & Procureurs du païs.
Assisia, Assises.
Auaricum, Bourges.
Aubrius, *Menilius*, Aubry du Mesnil.
Audomaropolis, Saint Omer.
Auenio, Avignon.
Augusta, Ausbourg.
Augustodunum, *Augustodunensis*, Autun, d'Autun.
Aurelia, Orleans, *Aurelianensis Puella*, la Pucelle d'Orleans.
Aurelia via, Chemin Aurelien, dont il demeure des vestiges en Provence.

B

BAchetus Meziriacus, Bachet sieur de Meziriac.
à Balneo Cardinalis, Le Cardinal Bagni.
Barcino, Barcellonne.
Bargemonius, De Bargemon.
Barraltius, De Barraut.
Barthalasia, La Barthalasse.

Gapellus,

Gapellus, Prouincia fluuiolus, Gapeau.
Godellus, Godean.
Godefridus, Gothofredus, Godefroy.
Gondius, Dux Radesianus, de Gondy, Duc de Rais.
Gornaus, Marchevilla Comes, de Gournay, Comte de Marcheville.
Gramusa, Provincia oppidum, le Gramusse.
Grandis, le Grand.
Grasensis, de Grasse.
Gratianopolis, Grenoble.
Grimaldicus Sinus, Golfe de Grimaud.
Grolleus, Medullionensis, Bressiaci Marchio, de Grollé, de Meoüillon, Marquis de Bressieux.
Guerinea, Caverra, Grotte de Guerin.
Guisii Dux, Duc de Guise.

H

HAligraus, d'Haligre.
Hallaus, Hallé.
Handyaus, Hardy.
Hemina, aridorum mensura, Hemine.
Henotica factio, la Sainte vnion, la Ligue.
Hogetta Fortinus, Fortin, Sieur de la Hoguette.

I

IAyus, Le-Iay.
Inquisitoria Classis, Chambre des Enquestes.
Ioyosaus, de Ioyeuse.
Iustinianaus Marchio, le Marquis Iustinien.

L

LAbbaus, Labbé.
Lagneus, Lagneau.
Lainaus Marguerius, Lainé, Sieur de la Marguerie.
Lambiscum, Provincia oppidum, Lambesc.
Lausonium, foramen, de Lanson, lieu de Provence.
Latrunculator, Prevost des Mareschaux.
Laverna, Laverne, lieu de Provence.
Leberoneus, de Leberou.
Lediguery horti, Iardin du Duc de Lesdiguieres.
Legnius, Lac de Legny en Provence.
Lemovices, Païs Limosin.
Lero, Leronensis, vel Lirinensis, Lerins, de Lerins.
Lexovij, Lisieux.
Lochiensis, de Loschet.
Lomenius, Delomenie.
Luillerius, Luillier.
Luxemburgica Pergula, Gallerie de l'Hostel de Luxembourg.

M

MAchaltus, Machault.
Marius, Le Maire.
Malherbius, de Malherbe.
Malignonus, mons Provinciæ, Malignon.
Marca, Poids de Marc.
Martigium Mare, Mer de Martigues.
Meduanij Dux, Duc de Mayenne.
Mellereola liquidorum mensura, Meillerole.
Memmius, de Mesme.
Menetrius, Meneftrié.
Mersennus, Mersenne.
Mimetensis (*non Mimtensis*) de Mimet.
Minutius, Minuti.
Mirebellum, Mirebean.
Monchalius, de Monchal.
Mon-morantius, de Mon-morancy.
Mon-morius, de Montmor.
Monspelium, Mon-pellier.
Monsterius pictor, du Monstier.
Mons Ventosus, Mons-Ventoux.
Montargirium, Montargis.
Montis-maioris Monasterium, l'Abbaye de Mon-maior d'Arles.
Morguesius, Morgues.
Municipalis Curia, l'Hostel de Ville.

N

NAnnetensis, de Nantes.
Natalis, Noël.
Naudeus, Naudé.
Nemausus Nemausensis, Nismes, de Nismes.
Neovilla, de Neuf-ville.
Nihontium, Nions.
Noallius Comes, Comte de Noailles.
Nougaretius Valetanus, de Nogaret, Sieur de la Vallette.

O

OCcitania, Le Languedoc.
Olbia, Yeres. *Olbiensis*, d'Yeres.
Olivarius Fontanaus, Olinier, Sieur de Fontenay.
Onus, mensura Provinciæ, Charge.
Oppedaus, Sieur d'Oppede.
Oppida aliene aris solvendo imparia, Communautez impuissantes.
Oresonius Marchio, Marquis d'Oreson.

P

PAludanus, de la Palud.
Pannalis, mensura, Panal.
Pannus, vel *Palmus, mensura*, Pan.
Paulus Sarpius, Fra Paolo Sarpio.
Pelletarius, le Pelletier.
Pererius, du Perier.
Petavius, Petau.
Petriscum, Peiresc.
Phassis, Fayette.
Phœnicopterus, Flammant.
Pinta, mensura, Pinte.
Pissiacum, Poissy.
Pithœus, Pithou.
Plessæus, de Plessis.
Polenius, Poulain.
Pompadorius, de Pompadour.
Porcelletus Mallianeus, Porcellet, Sieur de Maillanes.

INDEX

INDEX
RERVM ALIQVOT PRÆCIPVARVM, quæ ad Seriem Vitæ PEIRESKII potiſſimum ſpectant.

Quæ ad rem Antiquariam, ac Hiſtoricam.

A

B

C

Caneus

Monera

Quæ

Quæ ad Physicam, Mathematicámque.

Magnetis

INDEX
IN TYCHONIS BRAHEI VITAM.

Gassendi Mistellanea.

H

I

K

L

Solem

S

V

Z

INDEX
IN VITAM COPERNICI, PEVRBACHII, ET REGIOMONTANI.

A

Eſtat

primam

F I N I S.

SVIS RESTITVENDA LOCIS.

Pagina 6. versu 8. lege Παμφίλῳ. *v.17. lege* Πλάτωνος. *pag.7. v.27. lege* ἔτι. *v.33. lege* Πολυαίνῳ. *v.30. lege* Ποσειδώνιον. *pag.42. v.23. lege* ἀμφωλίας. *pag.121. v.22. lege* cui. *pag.132. v.32. lege voluptate. pag.183. v.6. lege* ἡμῶν. *v.7 lege* item. *v.33 lege* item. *v.20. lege* ὑμῶν. *v.22. lege* ὑμετέραν. *v.37. lege* ἡμῖν. *pag.240. v.42. lege* Mecænatem. *pag.241. v.35. lege* coloribus. *pag.242. v.17. lege* erga omneis literatos munificentia. *pag.478. v.48. lege* fortisque.